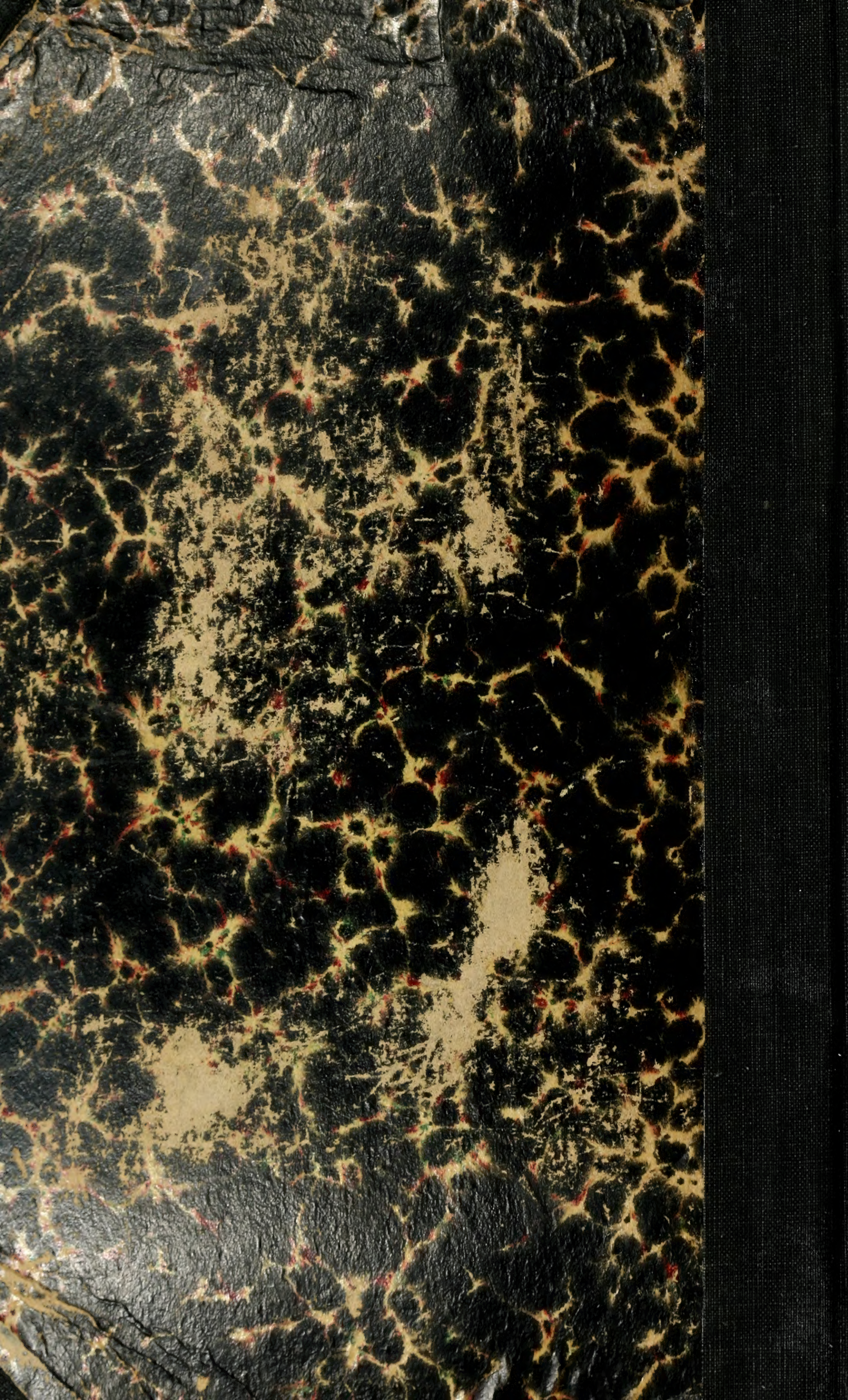

הספר הזה שייך לה״ר יצחק וואלפיש
[illegible] טארנאפאל וואלאווא 5

Gehört dem Herrn

Isak Wallfisch

Tarnopol

Walowa 5

האוצר

אוצר לשון המקרא והמשנה

כולל

פתרון כל המלות שנמצאו במקרא ובמשנה, באור הנחותיהן הראשונות, וההוראות הנגזרות מהן, והבדלי השמות והפעלים הנפרדים, ועם זה זכרון המלות הנגזרות מלשון המקרא והמשנה, שבאו בתלמודים, במדרשי ההלכות והאגדות, בפיוטים ובספרי גדולי חכמי ישראל האחרונים, והעתקתם ללשון רוסית ואשכנזית, וכן כל שמות העצמים הפרטים שנזכרו במקרא.

חבר מאת

ר׳ שמואל יוסף פין ז״ל מווילנא

מוגה ומתוקן עם מלואים וחדושים מאת ש. פ. ראבינאוויץ (שפ״ר).

יוצא לאור ע״פ צואת בנו הד״ר ב. פין ז״ל

בהוצאת חברת „אחיאסף״.

כרך רביעי

ווארשא.

בדפוס „הצפירה״, פנסקה 40.

תרע״ג

ГООЦАРЪ

т. е.

ЕВРЕЙСКО-РУССКО-НѢМЕЦКІЙ СЛОВАРЬ

состав. С. I. Финомъ.

Томъ IV.

ВАРШАВА.

Изданіе Товарищества „Ахіасафъ".

1913

Въ Типографіи „Гацефира", Панская № 40.

אות פ

פ, היא האות השבע־עשרה באלפא־ביתא; ומהיותה השמינית להעשׂרות, תשמש לסימן־המספר שְׁמוֹנִים (80). ונקראה על־שם תבניתה — „פֶּה״. והיא מתחלפת באותיות חברותיה ממוצא אחד — מן־השפתים: בי״ת, מ״ם, וי״ו — כן בעברית שבמקרא וכן בלשון־חכמים, כמו: פזר = בזר; נשב = נשף = נשם; גַּף = גַּב = גַּו. ובל״ח: פלג = בלג; בגן = פגן; בקע = פקע; וכדומה הרבה.

פֵּאָה, ש״נ, — שטח הגוף הנמדד הקצוני מצד אחד — זייטע, сторона — ומתיחס למקומות ולבנינים כפי תכונתם ומצבם לרוחות־העולם: פְּאַת־יָם (יהושע, י״ח, י״ד), והיתה לכם פְּאַת־נֶגֶב (במדבר, ל״ד, ג׳), פְּאַת דרך־הים (יחזקאל, מ״א, י״ב), את־פְּאַת־קֵדְמָה אלפים באמה (במדבר, ל״ה, ה׳). (ועיין „המשתדל״ על פסוק זה). ומזה — בענין קצה וגבול, הכולל גם המקום הסמוך אל־הקצה והגבול, כל־המקומות בכלל — געגענד, край: וַתַּחְלְקֵם לְפֵאָה (נחמיה, ט׳, כ״ב) — נתת להם בחלק לגבולותיהם. — ותאכל פְּאַת מואב (ירמיה, מ״ח, מ״ה). וברבוי־זוגי: ומחץ פַּאֲתֵי מואב (במדבר, כ״ד, י״ז) — גבולות־מואב. וא״ת: „רַבְרְבֵי מואב״ — בדרך ההשאלה לשרים ורוזנים, ע״ד השאלת השם „קָצִין״, (עיין שם). ועיין פתה. — ובבנינים וקרקעות — השטח הקצוני, — ראנד, край, конецъ: לַפֵּאָה האחת (שמות, כ״ז, ט׳), פְּאַת שדך (ויקרא, י״ט, ט׳). ובתורת כהנים אמרו: „אין פֵּאָה אלא בסוף״. ובמובן צַד סתם — זייטע, сторона: ואם מִפְּאַת פניו (ויקרא, י״ג, מ״א). ובא גם במובן קרן ומקצוע — ווינקעל, уголъ: על ארבע הַפֵּאֹת (שמות, כ״ה, כ״ו). והתיחס אל שערות הראש והזקן, שגדלות בשטח החיצוני: קְצוּצֵי פֵאָה (ירמיה, ט׳, כ״ה) — כתרגומו: „מַקְפֵי פָתָא״ — וכן תרגמו השבעים — שהיו הערבים נוהגים להתגלח לכבוד יראתם „בַּעַל״, שהיה מגֻלח, ושע״כ נצטוו בני־ישראל: לא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם, ולא תשחית את פְּאַת זְקָנֶךָ (ויקרא, י״ט, כ״ז). ועיין נקף. — וביחס אל־הזקן אמרו חז״ל: פְּאַת־זקנו — סוף זקנו; ואיזהו סוף זקנו? שִׁבֹּלֶת זקנו (מכות, דף כ׳, ע״ב) — ופירש״י: „שִׁבֹּלֶת־זקן — כולהו חמש פֵּאוֹת, דקא חשיב במתניתין, בכלל שבלת הם״. ומזה — במשנה: בְּפֵאָה נָכְרִית (שבת, וי״ו, ה׳) — קליעת־שער של נשים אחרות — פֿרעמדע לאָקקע, פערריקקע, — чужіе локоны, парикъ — ובהשאָלה: היו שם קנים הדוקרנים ועשה להן פֵּאָה מלמעלה (עירובין, ט״ז, ע״א) — קליעת־ענפים, — גירלאַנדע, гирлянда — והתיחד השם „פֵּאָה״ בהלכה אל התבואה, שמניחים בפאת־השדה לעניים: אלו דברים, שאין להם שיעור, — הַפֵּאָה והבכורים (פאה, א׳, א׳), לעולם הוא נותן משם פֵּאָה (שם, שם, וי״ו), האחין, שחלקו, נותנין שתי פֵּאוֹת (שם, ג׳, ה׳). וכל דיני פֵּאָה, שמניחים בקצה־השדה לעניים, נתבארו בפרקי המסכתא השניה ב„סדר־זרעים״ משישה סדרי־משנה, ונקראת: „מסכת פֵּאָה״.

פאה, ז״י, פ״א במקרא, בבנין הפעיל: אמרתי אַפְאֵיהֶם (דברים, ל״ב, כ״ו), — ולא התברר ענינו אל־נכון. ולפי תרגום־השבעים, ענינו — הפצה — צערשטרייען, разсѣять — אזרם לכל־פֵּאָה. ואמרו מקצת המבארים בטעמו, שהשרש פאה דומה אל פעה בהוראת נשיבה ונשימת־הפה, ומזה — הַשְּׁבָה, הפרחה בנשיבה — פערוועהען, свѣвать — ומזה, לדעתם, יצא השם „פֵּאָה" במובן צד, על־דרך גזרת השם „רוּחַ" — ווינד—וועלטגעגענד. (עיין רוח). והרשד״ל העיר, שהיו״ד וההא במלת „אפאיהם" הם ע״ד השמות ולא ע״ד הפעלים; ונראה לו, שהוא פעל נגזר משם „פֵּאָה", וטעמו: אכרית פאותם, — אכלה הנשארים; ודוגמתו: „וַיְזַנֵּב בך" — כריתת־הזנב. ולדעתנו, לא רחוק לשער, שהשם „פֵּאָה" נגזר מן פֶּה, ועל־דרך השם „שָׂפָה", שיש במשמעו השטח החיצוני המקיף. ומזה נגזר גם הפעל הַפְאָה בענין אכילה בכל־פה והכרתה — אויפרייבען. ומחבר ספר „יוסיפון" השתמש בו בענין הסבה והרחקה לצד אחד: ואספסיאנוס הִפְאָה אותם אל פֵּאָה אשר לנגד העיר („יוסיפון", פרק ע׳); ויסר מתחתיה וַיִּתְפָּאֶה וימלט (שם, פ״ג). ובפיוט: ומקרה הנראה במהנך הַפְּאָה (אזהרות לרבינו שלמה בן־גבירול).

פּוּאָה, במשנה, — שם מין ירק, שעושין ממנו צבע אדום — קראפפע, крапъ, красильная марёна: פּוּאָה עידית (שביעית, ה׳, ד׳), פּוּאָה של־צלעות (שם). ובגמרא: הבנים יוצאין בקשרים וכו׳, מאי קשרים וכו׳ — קשורי־פואה (שבת, ס״ו, ע״ב) — ופירש״י: „קושרים בקשרים ותולין בצואר לרפואה".

א) **פָּאַר**, דומה לשרש בהר, בענין בהירות וזהרות, — גלאנצען, שימערן, блестѣть — ועיקר שמושו בבנין הפיעל, במובן המוסרי, — נתינת כבוד ושימת הוד והדר, — גלאנץ פערלייהען, פערהערליכען, украшать, прославлять: לְפָאֵר מקום מקדשי (ישעיה, ס׳, י״ג). ולקדוש ישראל כי פֵּאֲרָךְ (שם, נ״ה, ה׳); יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה (תהלים, קמ״ט, ד׳) — וטעמו, לדעתנו: ישים את־הישועה פְּאֵר בראש ענוים. — ובפיוט בא בבנין ההפעיל: בצלמו רקמו וְהִפְאִיר תמונתו (קרובות, א׳ דשבועות). (ועיין פְּאֵר).

ההתפעל, — התכבד, התהדר — זיך פערהערליכען, הערליך בעוויזען, прославляться: ובישראל יִתְפָּאָר (ישעיה, מ״ד, כ״ג). ובמובן התגדלות והתגברות על־זולתו ביחס ש„עַל" — גראָסס טהון געגען יעמאנדען, величаться, возгордиться: פן יִתְפָּאֵר עָלַי ישראל (שופטים, ז׳, ב׳); הִתְפָּאֵר עָלַי, למתי אעתיר לך (שמות, ח׳, ה׳) — פירש״י: השתבח להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר, שלא אוכל לעשותו.

פְּאֵר, ש״ז, עיקרו — בגד המכסה את־הראש, שהיה סימן־כבוד בימי־קדם, — קאָפפבינדע, טורבאן, чалма, тюрбанъ — דומה לשם „עֲדִי" (עיי״ש): פְּאֵרְךָ חבוש עליך (יחזקאל, כ״ד, י״ז), — ויחזקאל היה כֹּהֵן. — ובסמיכות הרבוי: ואת־פַּאֲרֵי המגבעת שש (שמות, ל״ט, כ״ח). (ועיין פרע), פַּאֲרֵי פשתים (יחזקאל, מ״ד, י״ח). כחתן יְכַהֵן פְּאֵר (ישעיה, ס״א, יו״ד) — ענינו: יעדה פאר ככהן. — ומזה — כל כסוי־הראש בכלל: וּפְאֵרֵכֶם על־ראשיכם (יחזקאל, כ״ד, כ״ג), הַפְּאֵרִים והצעדות (ישעיה, ג׳, כ׳); וע״ד המליצה: לתת להם פְּאֵר תחת אֵפֶר (שם, ס״א, ג׳). ובתפלה נרדף לשם „כָּבוֹד": „פְּאֵר וְכָבוֹד נותנים לשמו" — רוהם, хвала.

תִּפְאָרָה, ש״נ, — צבי, נוי וכבוד — פראכט, רוהם, הערליכקייט, великолѣпіе, слава, пышность: ולצפירת תִּפְאָרָה (ישעיה, כ״ח, ה׳). מִקֹּל תִּפְאָרָה

(ירמיה, מ״ח, י״ז) — והקודם: „מַטֵּה־עֹז״. ועל־הרוב — על משקל

תִּפְאֶרֶת, ש״נ, ביחוס לקשוט ותכשיט: עטרת תִּפְאֶרֶת (משלי, ד׳, ט׳), ועטרת תִּפְאֶרֶת בראשך (יחזקאל, ט״ז, י״ב); ובסמיכות: תִּפְאֶרֶת העכסים (ישעיה, ג׳, י״ח), לבשי בגדי תִּפְאַרְתֵּךְ (שם, נ״ב, א׳), כְּתִפְאֶרֶת אָדָם (שם, מ״ד, י״ג) — בתבנית אדם עשוי בפאר ויופי. ותרגומו: „כְּתוּשְׁבַּחְתָּא דְאִתְּתָא״, וכוונתו — אִשָּׁה, שהיא התפארת במין־האדם. — ועל־הרוב — בענין כבוד ויקר והוד: לכבוד וּלְתִפְאָרֶת (שמות, כ״ח, ב׳) — ציערדע, украшеніе. אבן יקרה לְתִפְאֶרֶת (דהי״ב, ג׳, ז״ו). ובמובן המוסרי, — רוּהם, ווירדע, слава, достоинство: לתהלה ולשם וּלְתִפְאָרֶת (דברים, כ״ו, י״ט). שֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ (ישעיה, ס״ג, י״ד), ומהללים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ (דהי״א, כ״ט, י״ג), לגאון וּלְתִפְאֶרֶת (ישעיה, ד׳, ב׳), ואלהיך לְתִפְאַרְתֵּךְ (שם, ס׳, י״ט), וְתִפְאַרְתּוֹ — עבר על־פשע (משלי, י״ט, י״א); מזבול קדשך וְתִפְאַרְתֶּךָ (ישעיה, ס״ג, ט״ו) — כנוי מליצי לַשָּׁמַיִם. — ובֵית תִּפְאַרְתִּי אפאר (שם, ס׳, ז׳) — כנוי לביהמ״ק או לכלל־ישראל. — וְתִפְאַרְתּוֹ ביד־צר (תהלים, ע״ח, ס״א); ונרדף עִם „עֹז״: עֹז וְתִפְאֶרֶת במקדשו (שם, צ״ו, ו״ו) — ומזה: כי־תִפְאֶרֶת עֻזָּמוֹ אתה (שם, פ״ט, י״ח). ובמשנה: איזהו דרך ישרה, שיבור לו האדם? כל שהיא תִּפְאֶרֶת לעושיה וְתִפְאֶרֶת לו מן־האדם (אבות, ב׳, א׳).

פֻּארָה, ש״נ, (עיקרו — פֻּארָה), — כלל ענפי־האילן, — געצווייג, лиственная вѣтвь: מסעף פֻּארָה במערצה (ישעיה, י״ד, ל״ג); והרבוי: ותעש בדים ותשלח פֹּארֹת (יחזקאל, י״ז, ו״ו), ותארכנה פֹּארֹתָיו (שם, ל״א, ה׳). ובא גם בהקדם הרי״ש לאל״ף: לא היו כַּפֹּרֹאתָיו (שם, ל״א, ח׳), ותשברנה פֹּרֹאתָיו (שם, שם, י״ב), ואל־פֹּרֹאתָיו היו (שם, שם, י״ג). ובטעם גזרת השם אמר הרד״ק, לפי שהענפים הם פְּאֵר לעץ. ולדעת הרש״ל, הוא ע״ש שהענפים, שהם בראש האילן, הם כפאר הנתן בראש־האדם. והנכון כדעת ר׳ יהודה חיוג, שיסודו — פרה, בהפוך האותיות ובחלוף הה״א באל״ף; וראיתו — ממה שנמצא קצת פעמים פֹּרֹאתָיו, כמו שזכרנו, והתיחד לגדול בשפע רב. ומזה — קבוץ הענפים הגדולים. — ובגמרא: בני־מֵעֶיהָ מהו — לְפֹארוֹת (ע״ז, מ״ז, ע״א) — ופירש״י: „נימין של־כנור״. ובעל „מוסף־הערוך״ מוסיף: „ואולי מזה הענין: מנקטא פארי (שבת, נ״ט, ע״ב), — פי׳ שרשרת, הלוקטת ומחברת הנימין שבראש או של סבכה״ וכו׳. ולפירושו, טעמו — שהנימין הן כעין ענפים. — ובמשנה, בסוף קנים, הנוסחא: „בני־מעיו לכנורות״. — לפי המוסכם, נגזר מן השם הזה בנין

הפיעל: לא תְפָאֵר (וי״ג: תְּפַאֵר, בפת״ח) אחריך (דברים, כ״ד, כ׳) — קציצת־הפארות — צווייגען אבהויען, — וכמו שפירשוהו חז״ל: שלא תטול תפארתו ממנו (חולין, קל״א, ע״ב). (ועיין פאר ב). ולדעתנו, נגזר מן השם הזה בנין

ההתפעל: מעשי ידי לְהִתְפָּאֵר (ישעיה, ס׳, כ״א) — לפרות בשפע ולשלח עד־למרחוק, — מסכים אל־הקודם: „נֵצֶר מַטָּעַי״; וכן: מַטַּע ה׳ לְהִתְפָּאֵר (שם, ס״א, ג׳). ויתכן, שבמובן זה נגזר ממנו גם שם:

תִּפְאֶרֶת, פ״א במקרא: ועל־תִּפְאֶרֶת רום עיניו (שם, יו״ד, י״ב) — התפשטות ענפים בשפע רב; ונאמר דרך־המליצה, מסכים אל־הקודם: „על־פְּרִי־גֹדֶל לְבַב מלך אשור״.

ב) **פֵּאֵר**, פ״י, פעם אחת במקרא, בבנין פיעל: לא תְפָאֵר (וי״ג: תְּפַאֵר) אחריך (דברים, כ״ה, כ׳) — לפי המוסכם, הוא נגזר מן השם „פֻּארָה״, — קציצת הפארות; וא״ת:

„לא תְפַלֵּי בתרך״ — וענינו: חִפּוּשׂ במקום צר ודחוק, — גאַכזוּכען, подъискать — והנראה, שהוא שרש בפני עצמו, קרוב לפעל בער, במובן חפוש של סלוק ועקור; וקרוב לפעל באר, שעיקר הוראתו — חפירה, כריה.

פָּארוּר, שם, לא נמצא כי אם שתי פעמים במקרא: כָּל־פָּנִים קִבְּצוּ פָארוּר (יואל, ב׳, ו״ו), ופני כלם קבצו פָארוּר (נחום, ב׳, י״א) — י״ת: „אִתְחַפִּיאוּ אִכְרוּם אֻכְמִין כִּקְדֵרָא״. וכן פירש״י: „שחרות כקדרה, כמה דאת אמר: ובשלו בַּפָּרוּר (במדבר, י״א, ח׳) — ואל״ף הכתובה יתירה היא ואינה נקראת״. ומנחם פירשו מגזרת פאר, וענינו — יפי־הפנים, שהוא אדמימותו — די ראָטהע, краснота — וטעם „קִבְּצוּ פָארוּר״ — ע״ד: וכוכבים אָסְפוּ נָגְהָם (יואל, ב׳, יו״ד) — הפנים קבצו אדמימותם לתוכם ויחָורו, — די ראָטהע איינציעהען, בלאַסס ווערדען, откраснѣть, блѣднѣть — וע״ד שאמרו בגמרא: „אזל סומקא ואתא חיורא״. והמבאר ליואל הוסיף, שכן בערבית קוראין לצבע־ארגמן (פורפור): פארוואר. — והריק״ם השיב על־זה, כי אין הפעל קבץ דומה לפעל אסף, כי רק הפעל „אסף״ יש בטשמעו כניסה־של־סלוק; ו„קבוץ״ אינו כי אם לקוט נפזרים. — ולדעת הר״י שטיינבערג, ענינו — קבצו ארמימות, האדימו, — краснѣть — והמבאר לס׳ נחום, הר״ר ישראל ניימאן, פירש: קבץ כמו כווץ בדחז״ל, — שעור הפנים ויפים נתכווץ ונעשו קמטים. וכן פירש בן־זאב, ואמר עוד, כי „פארור״ הוא כמו פרור, כי הקמטים כמו מפררים את־הפנים לשברים. — ואפשר, שהוא מפעל פאר ב, במובן בער, באר, ובענין חפירה, כריה, ומזה — חריץ וקמט; וטעם „קבצו פארור״: הפנים מלאו חריצים וקמטים. וקרוב לזה בלשון ארמית „פִּירָא״: פִּירָא דבי תורא (עירובין, כ״ו, ע״א). (ועיין פארן).

פָּארָן, שע״פ, — הַמִּדְבָּר הגדול בנגב ארץ־ישראל ובצפון ארץ־אדום: וישב במדבר פָּארָן (בראשית, כ״א, כ״א), ויחנו במדבר פָּארָן (במדבר, י״ב, ט״ז). ובמדבר הזה היו כמה ערים, אשר חנו שם בני־ישראל עד־אשר באו אל מִדְבַּר־צִין, ובו נמצאו גם הרים גדולים, ומהם ביחוד „הַר־פָּארָן״ (דברים, ל״ג, ב׳; חבקוק, ג׳, ג׳). ובטעם גזרת השם נראה דעת האומרים, שהוא ע״ש שהמדבר ההוא מלא מערות וחריצין, — האָהלענרייך, со множествомъ пещеръ.

פָּגַג, בערבית, ענינו — היות עב וגוש, והתיחד לפרי קודם בשולו, — אונרייף זיין, быть незрѣлымъ — ומזה:

פַּגָּה, ש״נ, — פרי־התאנה קודם בשולו — אונרייפע פרוכט, незрѣлый плодъ: התאנה חנטה פַגֶּיהָ (שה״ש, ב׳, י״ג); ובמשנה — כולל גם מין התאנים הגרועות, שאינן מתבשלות כל־צרכן: הַפַּגִּים — משיזריחו (שביעית, ד׳, ז׳), הַפַּגִּין והכסר (עוקצין, ג׳, ז׳), פַּגֵּי ערב־שביעית (שביעית, ב׳, ח׳), פַּגָּה שטמנה בתבן (שבת, קכ״ג, ע״א). וע״ד המליצה אמרו: ראויה היתה לדוד בת־שבע בת־אליעם, אלא שאכלה פַּגָּה (סנהדרין, ק״ו, ע״א) — שבאה לו קודם זמן־בשולה — באיסור. — אברהם אמר בשולה, איוב אמר פַּגָּה (ב״ר, מ״ט). ובמשנה, בהשאלה, — מעמד התנוקת באשה: משל משלו חכמים באשה — פַּגָּה, בוחל וצמל; פַּגָּה — עודה תנוקת וכו׳ (נדה, ה׳, ז׳).

פַּגִּין, במדרש, תאר, — בלתי־מבשל — אונרייף, незрѣлый: דהין בשילן ולא פַּגִּינָן (ויק״ר, כ״ט).

פגל, במקרא נמצא בשם:

פִּגּוּל, שם, — מאכל נתעב ומשחת,

והתיחד למאכל, שאסור מדין־תורה, —פערוועררפליך, פערבאָטען, негодное, запрещенное: פִּגּוּל יהיה (ויקרא, ז׳, י״ח)—ובקרבן מדבר.—ולא־בא בפי בשר פִּגּוּל (יחזקאל, ד׳, י״ד). וברבוי: ומרק פִּגֻּלִים כליהם (ישעיה, ס״ה, ד׳). ובקרבנות קבלו: שהקרבן נעשה פִּגּוּל בשעת ההקרבה, כשהמקריב חשב לאכלו חוץ לזמנו (זבחים, ב׳, ג׳). ובהוראה זו השתמשו בפעל זה בבנין פיעל: לא פִּגֵּל (שם, ג׳, ה׳), הכהנים שֶׁפִּגְּלוּ (גיטין, ה׳, ד׳). התודה מְפַגֶּלֶת את־הלחם, והלחם אינו מְפַגֵּל את־התודה, כיצד? השוחט את־התודה לאכול ממנה למחר—היא והלחם מְפֻגָּלִין וכו׳ (מנחות, ב׳, ג׳). ובהתפעל: מה שלמים מְפַגְּלִין וּמִתְפַּגְּלִין וכו׳ (זבחים, דף, כ״ח, ע״ב)—ופירש״י: „הדם הוא הַמְפַגֵּל, והבשר והאימורין—הַמִּתְפַּגְּלִין״.—ובפיוט—בהשאלה: וגם פִּגֵּל ספרו (מערבית, יוה״כ)—תעוב והשלכה.

פִּגְיוֹן, במשנה—שם חרב קטנה, שיש לה ב׳ פיות,—דאָלך, обоюдоострый кинжалъ: הסייף והסכין וְהַפִּגְיוֹן (כלים, י״ג, א׳)—והוא מלשון רומית: Pugia—ובפיוט: ותופש פִּגְיוֹנוֹ (חתימה לקדושה של שחרית יוה״כ).

פָּגַם, פ״י, ארמית ובמשנה, הקל—עשית חריץ או נקב בכלי, המקלקל את־שלמותו,—אײנריטצען, אַבברעך מאַכען, зазубрить, дѣлать ущербъ — ועל־הרוב — במובן המושאל—קלקול והפסד—בעשאַדיגען, повреждать: הנהנה שוה־פרוטה מן־ההקדש, אף־על־פי שלא פָּגַם—מעל (מעילה, ה׳, א׳), בקע בקרדום, לא מעל עד שֶׁיִּפְגּוֹם (שם), טעמו פְּגָמוֹ (פסחים, ק״ה, ע״ב); פָּגוּם נכנס וּפָגוּם יוצא (עירובין, ה׳, א׳)—בנין חרב—אײנע ליקקע, אײנע רואינע, трещина, щель, развалина. הַפּוֹגֶמֶת כתובתה (כתובות, ט׳, ז׳)—מחסרת את־דמיה—דען בעטראַג פערקלײנערן, уменьшать суммы требованія—וענין הפגם מבורש

שם: „היתה כתובתה אלף זוז, הוא (הבעל) אומר: התקבלת כתובתך; והיא אומרת: לא התקבלתי אלא מנה״ וכו׳.—מפני שֶׁפָּגַם את־המעשר וכו׳; ומה־שֶּׁפָּגַם—פָּגַם לפי־חשבון (תוספתא, מעשר־שני, ד׳, י״ב, י״ח); הולד הולך אחר־הַפָּגוּם (קדושין, ג׳, י״ב)—בעפלעקקט.—וכן אמרו בענין פחיתות כבוד ומעלה: הַפּוֹגֵם את־עצמו — פּוֹגֵם את־משפחתו עמו (במדבר רבה, פרשה כ״א). הנפעל: נִפְגַּם נסדק (משנה, כלים, ה׳, י״א)—אײן שאַדען בעקאָממען, получить повреждение. אכסנאי פּוֹגֵם וְנִפְגָּם (ערכין, ט״ז, ע״ב). ההפעיל—במובן המושאל: אַל־יַפְגִּים את־עצמו בשוה־פרוטה (אבות דר״ן, ט״ז). וי״ג: אל־יפגום, בקל.

פְּגָם, שם,—קלקול והשחתה, במובן הטבעי והמוסרי, — פערלעטצונג, ענטווירדיגונג, повреждение, униженіе: בשת וּפְגָם (כתובות, ג׳, ג׳), מפני פְּגָמוֹ של ראשון (יומא, דף ע׳, ע״א), משום פְּגַם שניהם (גיטין, נ״ט, ע״ב), מקפדת על־פְּגָמָהּ (סנהדרין, ע״ג, ב׳); נותן טעם לִפְגָם (ע״ז, ס״ו, ע״א) — פערשלימטערונג, ухудшеніе—והפוכו: „נותן טעם לשבח״.

פְּגִימָה, פְּגִמָה, ש״נ,—קלקול, השחתה: שהברזל פוסל בנגיעה וְהַפְּגִימָה לכל־דבר (מדות, ג׳, ד׳), שלש פְּגִימוֹת הן—פְּגִימַת עֶצֶם בפסח, פְּגִימַת אֹזֶן בבכור, פְּגִימַת מום בקדשים; ורב חסדא אמר אף פְּגִימַת סַכִּין וכו׳ פְּגִימָתָן כדי פְּגִימַת הַמִּזְבֵּחַ (חולין, דף י״ז, ע״ב). ובהשאלה: מעולם לא ראתה חַמָּה פְּגִימָתָהּ של־לְבָנָה ולא פְּגִימָתָהּ של־קֶשֶׁת (ר״ה, דף כ״ג, ע״ב)—החלק החשוך שבלבנה ושבקשת. ובירושלמי בענין זה: פִּיגְמָתָהּ (ר״ה, פרק ב׳, הלכה ד׳), עד שֶׁתִּתְמַלֵּא פְּגִימָתָהּ (סנהדרין, מ״א, ע״ב); ובתרגום יב״ע: לְהַרְפָּא בֵיהּ פְּגִמַת כָּל מָאן דְּבַרְזֶל (ש״א, י״ג, כ״א).

פָּגַע, פ״י, (יסודו גע, נגע), הקל, עיקרו: א) נגיעת עצם מתנועע

בזולתו על־צד המקרה וההזדמנות—אנטרעפֿען, בעגעגנען, на-толкнуться, встрѣчать— וקשורו ביחס הפעול: כי תִפְגַּע שׁוֹר איבך (שמות, כ״ג, ד׳), וַיִּפְגְּעוּ את־משה (שם, ה׳, כ׳), וּפְגָעוֹ הַדֹּב (עמוס. ה׳, י״ט). ובמובן זה הוא קרוב אל פעל פגש. (עיי״ש). ועל־המעט שבא בקשור עם יחס הבי״ת: וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מלאכי אלהים (בראשית, ל״ב, ב׳)— לפי הנראה, היה ראוי להיות „ויפגע במלאכי אלהים״; ובא בהפוכו —לאמר, שהמלאכים נשלחו לקדם פניו.—וביותר—בנגיעה והתקרבות אל־דבר הנח: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם (שם, כ״ח, י״א); וכן—במדידת־הגבולים: וּפָגַע בִּירִיחוֹ (יהושע, ט״ז, ז׳), וּפָגַע הגבול בתבור (שם, י״ט, כ״ב). ובא גם ב„אֶל״: וּפָגַע אֶל־הַנַּחַל (שם, שם, י״א) — אולי לפי שהנחל אינו דבר נח. ובדחז״ל: שכן הוא פוֹגֵעַ בִּשְׁבִיתָה ראשון (תוספתא, ר״ה, ב׳, ה׳). ולהיות שהפוגש את־זולתו במקרה בא כמתנפל עליו ודוחפו לאחוריו — בא הפעל הזה לענין פגיעה רעה, ביחס הבי״ת,— דאָרט אַנפֿאַהרען: ולא יִפְגְּעוּ־בךְ בשדה אחר (רות, ב׳, כ״ב), ועם־זה — פגיעה רעה, שיש עמה סכנת מות — לאָזשלאַגען, сразить: פן־תִּפְגְּעוּן בי אַתם (שופטים, ט״ו, י״ב), פן־יִפְגְּעוּ בכם הרדפים (יהושע, ב׳, ט״ז), בְּפִגְעוֹ־בו הוא ימתנו (במדבר, ל״ה, י״ט). ומזה—במובן הריגה — טאָדטשלאַגען, убивать: גש פְּגַע בו (ש״ב, א׳, ט״ו), וּפְגַע־בו וקברתו (מ״א, ב׳, ל״א), ובזה הוא דומה אל־הפעל נגע: אל־תִּגְּעוּ במשיחי (תהלים, ק״ה, ט״ו). (ועיי״ש). ובא גם ביחס הַפָּעוּל: פן יִפְגָּעֵנוּ בַּדֶּבֶר (שמות, ה׳, ג׳).— ב) במובן המוסרי, איצה והפצרה— אין יעמאַנדען דראֶנגען, דרינגענד ביטטען, упрашивать, настаивать — גם־כן ביחס הבי״ת: וּפִגְעוּ־לי בְּעֶפְרוֹן (בראשית, כ״ג, ח׳), ואל־תִּפְגַּע־בִּי (ירמיה, ז׳, ט״ז), ומה־נועיל כי נִפְגַּע־בּוֹ (איוב כ״א, ט״ו). ובא: נָקָם אֶקָּח וְלֹא אֶפְגַּע אָדָם (ישעיה, מ״ז, ג׳)— רש״י פירש במובן זה: לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי. והרד״ק, בשם ר׳ יונה, פירש: לא אקח בקשת אדם ותחנתו עליהם,— זיך אַן יעמאַנד קעהרען, שאָהנען.— והרשד״ל אמר: לא אפגע שום אדם, שיקום כנגדי להציל. ואפשר, שענינו: נקם אקח לבדי, ואין איש אתי; וכמו שנאמר שם להלן: פורה דרכתי לְבַדִּי, ומעמים אֵין־אִישׁ אִתִּי (שם, ס״ג, ג׳). ובא: פָּגַעְתָּ את־שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ (שם, ס״ד, ד׳), — מקרא קשה הוא להולמו. רש״י פירשו מלשון פגיעה לרעה: „סִלַּקְתָּ ממנו והרגת את־הצדיקים, שהיו ששים לעשות צדק״ וכו׳. ולפי תרגומו, ענינו: לפניך באים, נפגשים, כלומר, אתה פוגע ומוצא מעשי הצדיקים (האבות), שהיו ששים לעשות צדק והיו זוכרים אותך בדרכיך. וכן פירש הרד״ק, והטעים לאמר: מתחלה (לפנים) פגעת ומצאת. והרשד״ל תופס בהוראת המלה „פגעת״ כפירוש התרגום; אלא שלדעתו, מוסבות המלים „שש ועשׂה צדק״ אל הש״י, והשעור: אתה פוגע, מוצא בבני־ישראל אנשים, אשר יזכרוך בדרכיך, שאתה שש ועושה־צדק. (ועיין שוש).

הנפעל, בדברי חז״ל: בן־זומא הציץ וְנִפְגַּע (חגיגה, י״ד, ע״ב) — ופירש״י: „נטרפה דעתו״, וענינו— ע״י רוח רעה, שנכנסה בו.—אין שוטה נִפְגָּע (שבת, י״ג, ב׳).

ההפעיל, יוצא לשני: א) הקראה וזמון— שטאָססען, טרעפֿפֿען לאַססען, ווערפֿען, взваливать, дать по-пасть: הִפְגִּיַע בוֹ את עון כלנו (ישעיה, נ״ג, ו״ו), הִפְגַּעְתִּי בְךָ בעת רעה וגו׳ את־האיב (ירמיה, ט״ו, י״א). — ב) איצה והפצרה—דרינגענד ביטטען сильно упрашивать: הִפְגְּעוּ במלך (שם, ל״ו, כ״ה). ומזה—השתדלות וסרסור — זיך

פיר יעמאנד פערוועגדען , стараться, упрашивать за кого-нибудь : כי אין מַפְגִּיעַ (ישעיה, נ"ט, ט"ז) — פערמיטטלער, פירביטטער. ולפשעים יַפְגִּיעַ (שם, נ"ג, י"ב) — ישתדל לטובת הפושעים. ובא : וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ (איוב , ל"ו , ל"ב) — לפי תרגומו ופירש"י, הוא בהוראה זו : יצו על הענגה להמטיר בזכות המתפלל על־זה. והרד"ק, בשרש אור, פירש: יצו על השמש להסתר מבני־אדם כשמפגיע את־העבים, שהם כאלו פגעו בשמש והסתירוה. ויתכן, שענינו — התנגשות והשתערות ופגיעת העבים, שהיא סבת הרעמים — צוזאמטענשטאָססען, сталкивать — והכוונה : ירידת המטר היא בצווי של הפגעה. ואפשר עוד לשער, כי „מפגיע" הוא שם־כנוי מליצי אל־הָרַעַם.

מַפְגִּיעַ , בגמרא, שם : חמש אֵימות הן — אימת חלש על־גבור , אימת מַפְגִּיעַ על־ארי וכו' (שבת, ע"ז , ע"ב) — ופירש"י : „חיה קטנה , וקולה גדול , ושומע (הארי) וירא , שתהא בריה גדולה, ובורח" . ולפי סופרי־הטבע, היו מאמינים לפנים, שיש חיה קטנה, שבמימי רגליה היא ממיתה את־הארי, והיו קוראים לה בלשון יונית „לעאנטא־פזאנאס" .

פֶּגַע , ש"ז , — מקרה , — עראייגניסס, פיגונג, случай, происшествіе, совпаденіе: אין שטן ואין פֶּגַע רָע (מ"א, ה', י"ח), וביחוד — מקרה רַע : כי־עת וָפֶגַע יקרה את־כלם (קהלת , ט', י"א) — שעורו : עֵת־פֶּגַע. — ובתרגומים ובדחז"ל התיחד לשֵדים ורוחות רעות, ובמובן זה נאמר : שִׁיר־שֶׁל־פְּגָעִים (שבועות , דף ט"ו, ע"ב) — שיר , שאומרים אותו להנצל מן־השדים , והוא שיר צ"א בתהלים. — ובתלמוד ירושלמי (שבת, פרק ו"ו, ב' ; עירובין, סוף פרק יו"ד) הנוסחא : „שיר־של־פגועין". ובתרגום־שני לאסתר (א', ב') : שֵׁדִין וּפְגָעִין .

מִפְגָּע , ש"ז , פ"א במקרא : למה שמתני לְמִפְגָּע לך (איוב, ז', כ') — י"מ : פגע רע, כאבן־נגף. ושעורו : שאהיה לך כביכול כאילו אתה מִתנגף בי במעשי — אַנשטאָסס . וי"מ : מַטָּרָה, שאתה מורה בי חציך , — ציעלשייבע, цѣль .

פַּגְעִיאֵל , שע"פ : בן־עָכְרָן , נשיא לבני־אָשֵׁר (במדבר , א', י"ג) .

פְּגִיעָה , בגמרא : א) התנגשות ופגישה — צוזאמטענטרעפען , столкновеніе : חרש, שוטה וקטן פְּגִיעָתָן רעה (בבא קמא , פ"ז , ע"א) . — ב) תְפִלָה — געבעט , молитва : ואין פְּגִיעָה אלא תפלה (ברכות, כ"ו , ע"ב) . ומזה בפיוט : שמע פְּגִיעָתִי כִּפְגִיעַת תמה (פיוט לנעילה) .

הַפְגָּעָה, בפיוט: הַפְגָּעַת טל תכון (פיוט, טל).

פֶּגֶע , פְּגָעִין, שע"כ, — מין פרי־עץ : סוחטין בַּפְּגָעִין ובפרישין (שבת , קמ"ד , ע"ב) — ולעז רש"י : פרונ"ש — פפלוימען .

פִּגֵּר , פעל־עומד , בבנין פיעל , שתי פעמים בפרשה אחת : אשר פִּגְּרוּ מֵעֲבֹר (ש"א , ל', יו"ד) אשר־פִּגְּרוּ מִלֶּכֶת (שם , שם , כ"א) — לדעת בעל ה„ערוך", ענינו — היות נִלְאֶה, יָגֵעַ, עָיֵף — מידע זיין , уставать — ומזה הוא מפרש לשון חז"ל : יוֹמָא דִמְפַגְּרֵי ביה רבנן (שבת , קכ"ט , ע"ב), שהיו מתחלשין, יגעין ועיפין מרוב תלמודם. וענינו — יום־בטול. וכן פירשו התוספות. ורש"י פירש : „אשר־פִּגְּרוּ", — אשר נמנעו, (כתרגומו: דְאִתְמְנַעוּ). והוסיף: „ואומר אני לשון ארמי הוא, תרגום של ונהרסו". עכ"ל . והנה תרגומו של : וְנֶהֶרְסוּ (יחזקאל, ל', ד') הוא : „וְיִתְפַּגְּרוּן". והוא מן הפעל: ועריו הָרָס (ישעיה , י"ד , י"ז) , שתרגומו : „וקרוהי פַּגַּר". וכוונתו לאמר, שממושג ההריסה בא מושג המניעה והעכבה. והוא הנכון בעדות השם „פֶּגֶר" הנגזר ממנו . (עיי"ש) . ובפיוט :

פֶּגֶר והסעיר גדולת שעיר (הקליר, סדרי־זופרות).

פֶּגֶר, ש״ז, עיקרו — גוף מהורס, הרוג, מומת בחרב או בדֶבר — ערשלאַגענער, געטאָדטעטער : כְּפֶגֶר מובס (ישעיה, י״ד, י״ט). ובא כשם־הקבוץ : פֶּגֶר מחנה פלשתים (ש״א, י״ז, מ״ו), וכֹבֶד פָּגֶר (נחום, ג׳, ג׳). וברבוי : כלם פְּגָרִים מתים (מ״ב, י״ט, ל״ה), בְּפִגְרֵי האנשים הפשעים (ישעיה, ס״ו, כ״ד). וכולל גם גוף מת סתם — לייבנאַם, трупъ — דרך־בזיון : במדבר הזה יפלו פִּגְרֵיכֶם (במדבר, י״ד, כ״ט); וכמו כן — בבע״ח : וירד העיט על־הַפְּגָרִים (בראשית, ט״ו, י״א). ודרך־מליצה : ונתתי את־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם (ויקרא, כ״ו, ל׳).

פָּגַשׁ, פ״י, (יסודו — גש, נגש), הקל, — הזדמנות שני גופים מתנועעים מאשר הם שם למקום אחד — אַנטרעפֿען, בעגעגנען, встрѣчать : המחנה הזה אשר פָּגָשְׁתִּי (בראשית, ל״ג, ח׳), ובזה הוא דומה אל „פָּגַע”, וקשורו ביחס־הפעול : כי־יִפְגָשְׁךָ עשו אחי (שם, ל״ב, י״ח). ובא גם בענין שֶׁמִּתְכַּוֵּן למצוא את זולתו, נכחו, בדרך באחד המקומות : וילך וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בהר האלהים (שמות, ד׳, כ״ז), וַיִּפְגְּשֵׁהוּ ה׳ (שם, שם, כ״ד), ויצא וגו׳ לקראתם וגו׳, ויהי כִּפְגֹשׁ אֹתם (ירמיה, מ״א, ו״ו), אֶפְגְּשֵׁם כדב שכול (הושע, י״ג, ח׳); ובענין פגישה לְרָעָה — בקשור עם יחס־הבי״ת : פָּגוֹשׁ דֹּב שַׁכּוּל בְּאִישׁ (משלי, י״ז, י״ב). (רש״פ). ובהשאָלה — בענין שכינה במקום אחד : וּפָגְשׁוּ ציים את־איים (ישעיה, ל״ד, י״ד) — צוזאַמענקאָממען, сойтись.

הנפעל, — במובן השתתפות הפגישה, התקרבות בענין — זיך טרעפֿען, בעגעגנען, сталкиваться : עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ (משלי, כ״ב, ב׳), מזדמנים ופוגשים זה את־זה בהליכות־עולם; העשיר מבזה בלבו את־הרש, והרש מתקנא בעשיר; ומסיים : „עֹשֵׂה כֻלָּם ה׳” — ואין להם להתגרות זה בזה. — רש ואיש תככים נִפְגָּשׁוּ (שם, כ״ט, י״ג) — וכל־אחד מהם מתלונן באזני רעהו על־גורלו — ומסיים : „מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה׳”. ובהשאָלה — בענין התחברות והתדבקות — זיך פֿעראייניגען, соединяться, сливаться : חֶסֶד־וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ (תהלים, פ״ה, י״א) — והכפל : „צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ”, — ומפרש (שם, שם, י״ב) : „אמת מארץ תצמח, וצדק משמים נשקף”.

הפיעל, פ״א במקרא : יומם יְפַגְּשׁוּ־חֹשֶׁךְ (איוב, ה׳, י״ד) — במובן פגישה של־משמוש — אַנטאַפּפּען, זיך אַנשטאָססען, ощупывать, наталкиваться — והכפל : „וכלילה יְמַשְׁשׁוּ בצהרים”. ובמדרש — בנתפעל : שֶׁנִּתְפַּגֵּשׁ עם־המלאך (דברים רבה, ט׳).

פָּגוֹשׁ, במשנה, (בל״ר: פָּגוֹשׁוֹת), — חֵץ רחב ועב — ברייטע, דיקקע פֿפֿייל, широкая, толстая стрѣла : בית־החצים ובית־הַפָּגוֹשׁוֹת (כלים, ט״ז, ח׳) — לפי ה„ערוך”, יש גורסים : „פָּגוֹזוֹת”, והיא מלה ארמית : ומחי קָבָלוֹ (יחזקאל, כ״ו, ט׳) — תרגומו : „ומחת פָּגוֹזוֹהִי”. אולם הרמב״ם היה גורס גם בתרגום : „פָּגוֹשׁוֹהִי”. ואפשר, שהוא מן הפעל „פגש” בארמית, שמביא ה„ערוך” על פסוק : וַיִּשְׁמַן ישרון ויבעט (דברים, ל״ב, ט״ו) — „ופגשו”, שענינו : עוב וגוש. ומזה : פָּגוֹשׁ — דבר עב וקשה, שמורים בו; וכן — חץ רחב ועב. וביונית : παγος — גוש־עפר קשה כאבן.

פָּדָה, פ״י, הקל, עיקרו — פריקה, שבירה, דומה לפעלים פרע, פצע, פצה; ומזה : א) פריקת דבר לחלץ ממנו את־הכבוש בתוכו על־כרחו, במובן המושאל, ומתיחס אל־הגוף, שחולצין אותו, ביחס הפעול, והדבר, שממנו חולצין, — ביחס שֶׁ„מִּן” — לאָזמאַכען, בעפֿרייען, избавлять, освобождать : פָּדָה את־נפשי מכל צרה (ש״ב, ד׳, ט׳) — ודומה

לו: הַפּוֹצֶה את־דוד עבדו (תהלים, קמ״ד, יו״ד), וְהַפֹּדְךָ מבית עבדים (דברים, י״ג, ז׳י״ו), מיד שאול אֶפְדֵּם (הושע, י״ג, י״ד); ובזולת מ״ם־היחס: עמך ונחלתך אשר פָּדִיתָ (דברים, ט׳, כ״ו), וַיִּפְדּוּ העם את־יונתן (ש״א, י״ד, מ״ה). ובא גם בענין שהכובש הוא בן־אדם, ומתיחס אל ידיו או כפיו: וּמִיַּד עריצים תִּפְדּוּנִי (איוב, ו׳י״ו, כ״ג) — והקודם: „וּמַלְּטוּנִי מִיַּד צר״. — וּפְדִתִיךָ מִכַּף עריצים (ירמיה, ט״ו, כ״א) — והקודם: „וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רעים״. ובמובן זה הוא נרדף עם הפעל גאל (א): כי־פָדָה ה׳ את־יעקב וּגְאָלוֹ מיד חזק ממנו (שם, ל״א, יו״ד), אלא שהפעל „גאל״ התיחד לשחרור משעבוד. (עיין שם). ובפעול: וּפְדוּיֵי ה׳ (ישעיה, ל״ה, יו״ד; נ״א, י״א). ובמובן המוסרי: פֹּדֶה ה׳ נפש עבדיו (תהלים, ל״ד, כ״ג), פְּדֵנִי וחנני (שם, כ״ו, י״א), והוא: יִפְדֶּה את־ישראל מכל עונותיו (שם, ק״ל, ח׳). ובא: ב) בענין פטור משעבוד חוב ממון — לאֶזען, לאָזקויפען, выкупить — והתיחד במקרא לענין פטור החוב המוטל על־הבכור לַכֹּהֵן, כי כל־זמן שאינו פדוי, הוא מוקדש לה׳: וּפָדָה בערכך (ויקרא, כ״ז, כ״ז), פטר חמר תִּפְדֶּה בשה (שמות, י״ז, י״ג), בכור אדם בבניך תִּפְדֶּה (שם). ובהבדל מן הפעל „גאל״, שהתיחד לַהֲשָׁבַת דמי־מכירה—ווידער איינלאֶזען, אויסקויפען, выкупить обратно: וְגָאַל את מִמְכַּר אחיו (ויקרא, כ״ה, כ״ה, ל״ג, מ״ח, מ״ט). ובברייתא: בבכור נאמר (במדבר, י״ח, י״ז) לא תִפְדֶּה — ונמכר (תם) חַי (ובעל־מום — חי ושחוט); במעשר נאמר (ויקרא, כ״ז, כ׳) לא יִגָּאֵל — ואינו נמכר לא חי ולא שחוט, לא תם ולא בעל־מום (בכורות, ל״א, ע״ב; ל״ב, ע״א). וצ״ע. והפעול: וּפְדוּיָו מבן־חדש תִּפְדֶּה (במדבר, י״ח, ט״ז) — פדויי הבכור. (ועיין פדוי). — אח לא־פָדֹה יִפְדֶּה איש (תהלים, מ״ט, ח׳) — ממות; והכפל: „לא־יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ״.

הנפעל: א) בענין חִלּוּץ ומלוט מצרה — בעפֿרייט ווערדען, быть избавлену: ציון במשפט תִּפָּדֶה (ישעיה, א׳, כ״ז). — ב) פְּטוּר משעבוד־הגוף — לאָזגעקויפֿט ווערדען, быть выкуплену: לא יִפָּדֶה (ויקרא, כ״ז, כ״ט), והפדה לא נִפְדָּתָה (שם, י״ט, כ׳). ובמשנה: שכן הוא נִפְדֶּה בטהור ברחוק־מקום (מעשר־שני, ג׳, יו״ד), יִפָּדֶה וְיֵאָכֵל בכל־מקום, והדמאי נכנס ויוצא וְנִפְדֶּה (שם, שם, ו׳י״ו).

ההפעיל, — שחרור מעבדות ע״י קבלת־פדיון, — בעפֿרייען, לאָזקויפֿען לאססען, позволить выкупиться: אשר לו יעדה וְהֶפְדָּהּ (שמות, כ״א, ח׳). ובגמרא: וּמַפְדִּין אותה בעל־כרחה (קדושין, י״ח, ע״א).

ההָפעל: וְהָפְדֵּה לא נפדתה (ויקרא, י״ט, כ׳) — לאָזגעקויפֿט ווערדען, быть въ правѣ выкупить себя.

פְּדוּי, שם, ובא ברבוי: פְּדוּיִם, — פעולת הפדיון בכסף, — לאָזקויפֿונג, выкупъ: כסף הַפְּדוּיִם (במדבר, ג׳, נ״א), וּפְדוּיָו מבן־חדש (שם, י״ח, ט״ז), פְּדוּיֵי העדפים (שם, ג׳, מ״ח).

פְּדוּת: א) חִלּוּץ, מלוט, גְאֻלָּה — בעפֿרייאונג, избавленіе, освобожденіе: קצרה ידי מִפְּדוּת (ישעיה, נ׳, ב׳), והרבה עִמּוֹ פְדוּת (תהלים, ק״ל, ז׳); פְּדוּת שָׁלַח לעמו (שם, קי״א, ט׳) — ענינו: שלח דבר־פְּדוּת. — ובא: ושמתי פְדֻת בין עמי ובין עמך (שמות, ח׳, י״ט) — א״ת: „פּוּרְקָן״ — הצלה. ולדעת טובי המפרשים, ענינו: ב) הפרשה והבדלה — אונטערשיעד, различіе — וזהו ג״כ מעיקר הוראת השרש.

פִּדְיֹן, פִּדְיוֹן, ש״ז, — כֹּפֶר־נפש — לאֶזעגעלד, выкупная плата: ונתן פִּדְיֹן־נַפְשׁוֹ (שמות, כ״א, ל׳) — והקודם: „אם־כֹּפֶר יוּשַׁת עליו״. — ויקר פִּדְיוֹן נפשם (תהלים, מ״ט, ט׳).

פִּדְיוֹם, ש״ז, — כעין הקודם: כסף הַפִּדְיוֹם (במדבר, ג׳, מ״ט).

פְּדִיָּה, בגמרא, שה"פ: כדי פִּדְיָה (קדושין, י"ט, ע"א)—לאָזוּן, выкупъ.

פְּדַהְאֵל, שע"פ: בן־עַמִּיהוּד, נשיא לבני־נַפְתָּלִי (במדבר, ל"ד, כ"ח).

פְּדָיָה, שע"פ: א) בן־יְכָנְיָה, אבי זְרֻבָּבֶל (דהי"א, ג', י"ח—י"ט)—(ובעזרא, נחמיה ובזכריה נאמר בזרבבל: בן־שְׁאַלְתִּיאֵל). ב) אבי זְבוּדָה אֵם יהויקים (מ"ב, כ"ג, ל"ו). — ג) בן־פַּרְעֹשׁ מעולי־הגולה בימי נחמיה, אשר בנה בחומת ירושלים (נחמיה, ג', כ"ה). — ד) בן־קוֹלָיָה, מבני־בִנְיָמִן (שם, י"א, ז'). — ה) מן הלוים בימי נחמיה (שם, ח', ד'; י"ג, י"ג).

פְּדָיָהוּ, שע"פ: אבי יוֹאֵל, משרי דָוִד על חצי שבט מְנַשֶּׁה (דהי"א, כ"ז, כ').

פְּדָהצוּר, שע"פ: אבי גַמְלִיאֵל, נשיא לבני־מְנַשֶּׁה (במדבר, א', יו"ד).

פָּדוֹן, שע"פ: אבי משפחה מעולי־הגולה (עזרא, ב', מ"ד).

פדח, ארמית, נמצא בשֵׁם:

פַּדְחְתָּא, **פַּדַּחַת**, שם,—מֵצַח—דיא שטירנע, лобъ: והיה על מֵצַח אהרן (שמות, כ"ח, ל"ח)—תיב"ע: „על פַּדַּחְתָּא דבית אפוי דאהרן". ומזה—במשנה: משתצא פַּדַּחְתּוֹ (נדה, ג', ה'); ובגמרא: פַּדַּחַת ולא פרצוף־פנים (יבמות, דף ק"כ, ע"א).

פַּדָּן, שם, בסמיכות לשם „אֲרָם": מִפַּדַּן אֲרָם (בראשית, כ"ה, כ')—רש"י, בשם י"פ, אומר, שענינו—שָׂדֶה, והוא כמו „שְׂדֵה־אֲרָם", שכן בלשון ישמעאל קורין לשדה—„פדן". ועמו הסכימו טובי המבארים, בראיה ממה שנאמר ביעקב: ויברח יעקב שְׂדֵה אֲרָם (הושע, י"ב, י"ג) — והוא מקום־הישוב אשר בארם־נהרים, הפך מקום המדבריות אשר שם; והוא כמו: שְׂדֵה אֱדוֹם (בראשית, ל"ב, ד')—בנגד „מִדְבַּר אֱדוֹם"; „שְׂדֵה מוֹאָב"—כנגד „מִדְבַּר מוֹאָב" („מחקרי־ארץ"). ובערבית עיקרו—שטח מתפשט הרבה,—פלאַכע, עבנע, פלאַכפעלד, равнина, плоская страна—וביחס שאליו: וילך פַּדֶּנָה אֲרָם (בראשית, כ"ח, ה').

פָּדַע, פ"י, פ"א במקרא, דומה לשרש פדה—פרוק, חִלּוּץ—הערויסציעהען, רעטטען, בעפרייען, избавлять, освобождать: פְּדָעֵהוּ מרדת שחת (איוב, ל"ג, כ"ד) — והכפל: „מָצָאתִי כֹפֶר". ובארמית בא מן הוראתו הראשונה בענין פציעה — שפאַלטען, פערוואונדען, ранить: הכה וּפָצֹעַ (מ"א, כ', ל"ז)—ת"י: מחיה ופדעיה.—ובגמרא: דְּפָדַע ליה לחבריה (סנהדרין, ק"ט, ע"ב)—ופירש"י: עשה לו פצע, כמו: פַּדַעְתָּא (ע"ז, דף כ"ח, ע"א)—פֶּצַע, מכת־חרב.

פֶּדֶר, שם,—חֵלֶב—פעטט, שמעער, жиръ, тукъ: את־הראש ואת־הַפָּדֶר (ויקרא, א', ח'), ואת־פִּדְרוֹ (שם, שם, י"ב)—ולדעת הרמב"ן, התיחד לְחֵלֶב הדק הפרוס ומבדיל בין הקרבים וכו'; ושעל־כן אמרו חז"ל: חופה את־הַפֶּדֶר על בית־השחיטה ומעלהו, וזהו דרך כבוד של־מעלה (חולין, כ"ז, ע"ב).

פֶּה, ש"ז, (בסמיכות: פִּי; ובכנוי: פִּי, פִּיךָ, פִּיו או פִּיהוּ),—הפתח בפני בעלי־חיים הנסגר בשפתים, שהן כעין דלתותיו, עשוי להוצאת הקול, להכנים ולהוציא את־האויר, ולהכנים את המאכל והמשקה—מונד, уста, ротъ — ובא: א)—ביחס אל הוצאת הקול והדבור: מי שָׂם פֶּה לאדם (שמות, ד', י"א), פֶּה־להם ולא ידברו (תהלים, קט"ו, ה'), מוֹצָא פִּי־ה' (דברים, ח', ג'), פִּי־צדיק ינוב חכמה (משלי, יו"ד, ל"א); ובכנוי היחוד: כי־פִי המדבר אליכם (בראשית, מ"ה, י"ב) — כמו: פִּיִּ—בחסרון יו"ד אחת. — פציתי פִּי (שופטים, י"א, ל"ה), כי פִּיךָ עָנָה בך (ש"ב, א', ט"ז), פתח איוב את־פִּיהוּ

(איוב, ג׳, א׳), לִפְתֹּחַ פֶּה בְּרֶצַח (יחזקאל, כ״א, כ״ז). ובמובן אחר: פְּתַח־פִּיךָ לְאִלֵּם (משלי, ל״א, ח׳)׳ אֶפְתַּח את־פִּיךָ (יחזקאל, ג׳, כ״ז) — אתן לך יכלת לְדַבֵּר.— ולך אתן פִּתְחוֹן־פֶּה בתוכם (שם, כ״ט, כ״א), ולא יהיה־לָּךְ עוד פִּתְחוֹן פֶּה מפני כלמתך (שם, ט״ז, ס״ג), ומזה— בדחז״ל: כדי שלא ליתן פִּתְחוֹן־פֶּה למינים (ספרא, ויקרא, קאפ׳ ב׳, פרשה ב׳)—סבה ואמתלא.—ובשמושיו יאמר: כְּבַד־פֶּה (שמות, ד׳, יו״ד), הוא יהיה־לך לְפֶה (שם, שם, ט״ז)—לדבר את אשר תאמר לו.—וי״מ מזה: ואם־תוציא יקר מזולל כְּפִי תהיה (ירמיה, ט״ו, י״ט)—תהיה לפה לי, נביא.— פֶּה אֶל־פֶּה אדבר־בו (במדבר, י״ב, ח׳)— כמו: מִפֶּה לְפֶה.—וכן: וְדִבֶּר־פִּיו עִם־פִּיו (ירמיה, ל״ב, ד׳)׳ פֶּה אֶחָד (יהושע, ט׳, ב׳)—דבור אחד, הסכמה אחת— איינשטימיג, единогласно. וישם ה׳ דבר בְּפִי בלעם (במדבר, כ״ג, ה׳); רָחַב פִּי על־אויבי (ש״א, ב׳, א׳)—אדבר בפה מלא.—ואל־תַּגְדֵּל פִּיךָ (עובדיה, א׳, י״ב), פִּיךָ שָׁלַחְתָּ בְרָעָה (תהלים, נ׳, י״ט), אשמרה לְפִי מחסום (שם, ל״ט, ב׳), לֹא אֶחֱשָׂךְ־פִּי (איוב, ז׳, י״א), נֹצֵר פִּיו (משלי, י״ג, ג׳), והכה ארץ בְּשֵׁבֶט־פִּיו (ישעיה, י״א, ד׳), וְשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה (איוב, כ״א, ה׳)—לסימן השתיקה.—יָד לְפֶה (משלי, ל׳, ל״ב), וכן: וַתִּשַּׁק יָדִי לְפִי (איוב, ל״א, כ״ז), (ועיין נשק), זמתי בל־יעבר־פִּי (תהלים, י״ז, ג׳), יקפצו מלכים פִּיהֶם (ישעיה, נ״ב, ט״ו), ועלתה קפצה פִּיהָ (איוב, ה׳, ט״ז). ובחבור עם שם אחר: עִקְּשׁוּת פֶּה (משלי, ד׳, כ״ד), וּפֶה חָלָק יעשה מדחה (שם, כ״ו, כ״ח), בְּפֶה חָנֵף ישחת רעהו (שם, י״א, ט׳), חַטַּאת פִּימוֹ דבר־שפתימו (תהלים, נ״ט, י״ג).—ובא בענין דָּבָר— וואָרט, слово: עַל־פִּי פרעה (בראשית, מ״ה, כ״א); עַל־פִּי ה׳ (שמות, י״ז, א׳), על פִּי ה׳ פָּקַד אֹתָם (במדבר, ד׳, ל״ז)— ומזה: אתם עֹבְרִים אֶת־פִּי ה׳ (שם, י״ד, מ״א); וַתַּמְרוּ את פִּי ה׳ (דברים, א׳, כ״ו), אני פִּי־מלך שְׁמֹר (קהלת, ח׳, ב׳); עַל־פִּי שנים עדים (דברים, י״ז, וי״ו), ובקצור: כל מכה־נפש לְפִי עדים וכו׳ (במדבר, ל״ה, ל׳), כְּפִי ה׳ (דהי״א, י״ב, כ״ד); ומזה—לדעת י״מ: כְּפִי תהיה (ירמיה, ט״ו, י״ט)—כלבבי וכרצוני.— ובא: וְאֶת־פִּי ה׳ לֹא שָׁאָלוּ (יהושע, ט׳, י״ד)—שעורו: לא שאלו דבר מפי ה׳, או—לא שאלו את־ה׳, שיאמר להם דברו.—ועל־דרך־המליצה: מִפְּרִי פִי־איש (משלי, י״ח, כ׳). ובמשנה— בחבור עם מלת „על״, או „בְּעַל״, בענין דבר נאמר בפה—כנגד שם דבר כָּתוּב—מינדליך, устно: תורה שבכתב ותורה שֶׁבְּעַל־פֶּה (שבת, ל״א, ע״א)—היא התורה המקֻבלת מפה לפה, איש מפי איש—טראדיציאָן, традиція, преданіе. מִלְוָה עַל־פֶּה (ב״ב, דף קנ״ז, ע״א), המחלק נכסיו עַל־פִּיו (שם, קנ״ה, ע״א).—ב) ובבחינה שהפה הוא הכלי לאכילה ולשתיה, יאמר בלשון: ויאכלו את־ישראל בְּכָל־פֶּה (ישעיה, ט׳, י״א); ונפלו על פִּי אוכל (נחום, ג׳, י״ב); הושיעני מִפִּי אריה (תהלים, כ״ב, כ״ב)— ראבען. וישע מחרב מִפִּיהֶם (איוב, ה׳, ט״ו), מדבש לְפִי (תהלים, קי״ט, ק״ג), ותהי בְּפִי כדבש למתוק (יחזקאל, ג׳, ג׳), אם־תמתיק בְּפִיו רעה (איוב, כ׳, י״ב), הרחב־פִּיךָ ואמלאהו (תהלים, פ״א, י״א), פצה פִּיךָ ואכל (יחזקאל, ב׳, ח׳), על־עסים כי נכרת מִפִּיהֶם (יואל, א׳, ה׳), ואין־משיג ידו אל־פִּיו (ש״א, י״ד, כ״ו), כי־ציד בְּפִיו (בראשית, כ״ה, כ״ח), כל־עמל האדם לְפִיהוּ (קהלת, וי״ו, ז׳), כי־אָכַף עליו פִּיהוּ (משלי, ט״ז, כ״ו), חלבמו סגרו פִּימוֹ (תהלים, י״ז, יו״ד).—ג) וביחס אל השאיפה והנשימה נאמר: אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם (שם, קל״ה, י״ז), פִּי־פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה (שם, קי״ט, קל״א); ועל־דרך המליצה: וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל (שם, כ״ב, ט׳), מִפִּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ (איוב, מ״א, י״א); ומיוחסת לו הנשיקה;

ישקני מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ (שיה"ש, א', ב'), הַפֶּה אשר לא־נָשַׁק (מ"א, י"ט, י"ח), והשחוק: אז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ (תהלים, קכ"ו, ב'). ולא נמצא במקרא, במובן פה בעח"י, בלשון־רבים, כי אם בפיוט, ואמר רבי יהודה הלוי: וּפֵיוֹת נאלמים („בתולת בת־יה׃דה"), ובכפל הפ"א: וּפִיפִיּוֹת יפהפיות (שם); ובפיוט למוסף ימים הנוראים: „היה עִם פִּיפִיּוֹת שלוחי עמך". — ד) פתח, חלל להכנים ולהוציא — אֶפֶּנונג, מינדונג, отверстіе, устье, проёмъ: על פִּי הַבְּאֵר (בראשית, כ"ט, ב'), פִּי הַמְּעָרָה (יהושע, יו"ד, י"ח), בעברי פִּי־פָחַת (ירמיה, מ"ח, כ"ח); ובבגדים: והיה פִּי ראשוֹ בתוכו, שָׂפָה יהיה לְפִיו סביב (שמות, כ"ח, ל"ב) — שהפה שפתים סובבות אותו. — כְּפִי תַחְרָא (שם); ובכלים: בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ (בראשית, מ"ב, כ"ז). ועל־דרך־המליצה: וּמַיִם לא יַעַבְרוּ־פִיו (משלי, ח', כ"ט) — וענינו: שפתי פיו, שפת הים — ראנד, באָרד, —край — ובבגדים: שירד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו (תהלים, קל"ג, ב'), כְּפִי כֻתָּנְתִּי יאזרני (איוב, ל', י"ח). (ועיין בסמוך). ומזה—כל פתח וּמָבוֹא: לְפִי קָרֶת (משלי, ח', ג'). (ועיין בסמוך). ומזה—מנהג הלשון לאמר: וַיִּמָּלֵא בֵית־הבעל פֶּה לָפֶה (מ"ב, יו"ד, כ"א) — מפתח לפתח, מפנה לפנה. — אשר מלאוה מִפֶּה אֶל־פֶּה (עזרא, ט', י"א) — פֿאָם איינגאַנג ביז צום אויסגאַנג, отъ входа до выхода — ובא בהשאָלה: ה) לחודה של־חֶרֶב — שאַרפֿע, שניידע, остріе — ע"ש שזה הוא הַפֶּה, שאוכלת בו, וכמו שמצינו אכילה בחרב: וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר (דברים, ל"ב, מ"ב), חֶרֶב ולה שְׁנֵי פֵיוֹת (שופטים, ג', ט"ז), חדה כְּחֶרֶב פִּיוֹת (משלי, ה', ד'). ומזה — מנהג הלשון לאמר: הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב (בראשית, ל"ד, כ"ו) — הריגת־חרב, הריגת־מות. — ויכהו ישראל לְפִי־חָרֶב (במדבר, כ"א, כ"ד), ויפלו כלם לְפִי־חֶרֶב (יהושע, ח', כ"ד), הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב (ש"א, ט"ו, ח'). ובא בכפל הפ"א והיו"ד: וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בידם (תהלים, קמ"ט, וי"ו); לְמוֹרַג חרוץ חדש בַּעַל פִּיפִיּוֹת (ישעיה, מ"א, ט"ו)— חרוצים, חדים.—ובא בהשאָלה: וי"ו) לענין חֵלֶק, מָנָה—טהייל, פּאָרציאָן, часть, порція — וטעמו: כמלא־הפה, שעור־אכילה—מונדפּאָרציאָן, מונדפֿאָלל, בסמיכות לשמות־המספר: לתת לו פִּי שְׁנַיִם (דברים, כ"א, י"ז) — שעורו: שני פיות, או—פִּי־של־שנים,—וכתרגומו: „תְּרֵין חוּלָקִין", — אם היו שלשה בנים, יחָשבו כמו שהם ארבעה, ותחלק הירושה לארבעה חלקים — והבכור נוטל שני חלקים.—פִּי־שְׁנַיִם בה יכרתו יגועו, והשלשית יותר בה (זכריה, י"ג, ח'), ויהי־נא פִּי־שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי (מ"ב, ב', ט') — תלמידי־הנביאים נקראו „בָּנִים" לרבם הנביא, ולזאת שאל אלישע מאליהו, שיחשבו כבכור שבבנים ויתן לו שני חלקים ברוח נבואתו. (ועיין יד).— ובחבור עם מלת־היחס „עַל" ועם אותיות־היחס, ענינו—ערך ודמיון מתיחס לדבר: ועשית עַל־פִּי הַדָּבָר (דברים, ט"ז, י"א) — געמאֶסס, согласно, по... . ונגד־לו עַל־פִּי הַדְּבָרִים האלה (בראשית, מ"ג, ז'), עַל־פִּי אשר תַּשִּׂיג יד הנדר (ויקרא, כ"ז ח'); עַל פִּי הַשָּׁנִים הנותרֹת (שם, שם, י"ח), חֲנֹךְ לנער עַל־פִּי דַרְכּוֹ משלי, כ"ב, וי"ו). ובמשנה: „אַף„עַל־פִּי" כמו אַף כִּי — אַבגלייך, хотя — ובאותיות־היחס: איש כְּפִי אָכְלוֹ (שמות, ט"ז, כ"א) — לערך—נאַך פֿערהאֶלטניסס, по отношенію. — כְּפִי שָׁנָיו ישיב גאלתו (ויקרא, כ"ה, נ"ב), איש כְּפִי עֲבֹדָתוֹ (במדבר, ז', ה'). ובמובן „כְּמוֹ": הן־אני כְפִיךָ לָאֵל (איוב, ל"ג, וי"ו) — כמוך. — ויתכן, שמזה: כְּפִי כֻתָּנְתִּי יַאַזְרֵנִי (שם, ל', י"ח) — כמו כתנתי.—כְּפִי אִישׁ לֹא־נָשָׂא רֹאשׁוֹ (זכריה, ב', ד') — ענינו: כל־כך, עד־אשר שום איש לא היה יכול לשאת ראשו. — ובא במובן מלת־הקשור:

כְּפִי אשר אינכם שֹׁמרים את־ד׳־כי (מלאכי, ב׳, ט׳) — כמו: כאשר — וויל, оттого что — וביחס־הלמ״ד: לחם לְפִי הטף (בראשית, מ״ז, י״ב) — לערך, לשעור — נאַך דער אַנצאַהל, по числу. — לְפִי רֹב השנים (ויקרא, כ״ה, ט״ז), איש לְפִי פְקֻדָיו יתן נחלתו (במדבר. כ״ו, נ״ד) — נאַך מאַססגאַבע, פערהאֶלטניסס, по мѣрѣ, по пропорціи. לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל־איש (משלי, י״ב, ח׳), וּלְפִי הֵעָלֹת הענן (במדבר, ט׳, י״ז), לְפִיהֶן ישיב גאלתו (ויקרא, כ״ה, נ״א). ובמשנה — לְפִיכָךְ, מלה מורכבת — לְפִי־כַךְ: לְפִיכָךְ הן משלמים (תוספתא, ב״ק, ג׳) — לפי חשבון זה. — ובטעם מלת־הקשור, כמו „על־כֵּן״ — דאַהער, поэтому: לְפִיכָךְ אם הכניסו (מעשרות, ב׳, א׳), לְפִיכָךְ אם אמר (גיטין, ו״ו, א׳), לְפִיכָךְ אנחנו חייבים להודות (פסחים, יו״ד, ה׳).

פֹּה, במובן מלת־היחס ותאה״פ, להוראת המקום, שהמדַבר נמצא בצמצום — היער, אין דיעזעם אָרטע: מי־לך פֹה התן (בראשית, י״ט, י״ב), לינו פֹה הלילה (במדבר, כ״ב, ח׳). וכמו־כן בהרחבת הדבור: הנה אנחנו כֹּה בִּיהוּדָה (ש״א, כ״ג, ג׳) — בארץ יהודה, שהם עומדים בה. — האין פֹּה נביא לה׳ (מ״ב, ג׳, י״א) — בארץ הזאת. — המעלה אֹתנו פֹּה (עזרא, ד׳, ב׳). ובא לסימן הגבול המוגבל: עד־פֹּה תבוא (איוב, ל״ח, י״א), ופעם אחת — באל״ף: וּפֹא ישית בגאון גליך (שם). (ועיין עַכּוֹ). ובמ״ם־היחס ובכפל: שלשה מִפֹּה ושלשה מִפֹּה (יחזקאל, מ׳, יו״ד) — מצד אחד ומצד השני. — ובוי״ו תמורת ה״א — כמה פעמים ורק בס׳ יחזקאל: מִפֹּה וּמִפּוֹ (שם), שלושה מִפּוֹ ושלשה מִפּוֹ (שם, שם, כ״א).

פִּהֵק, פ״ע, בבנין פיעל, בדחז״ל, — פתיחת־פה להוציא הנשימה מחמת־חלישות — גאֶהנען, зѣвать: שגהק וּפִהֵק (ברכות, דף כ״ד, ע״ב), ובמשנה: מְפַהֶקֶת ומעטשת (נדה, ט׳, ח׳).

פּוּאָה, שע״פ: א) בֶּן־יִשָּׂשכָר בֶּן־יַעֲקֹב (דהי״א, ז׳, א׳) — ובספר בראשית נקרא: פֻּוָּה (בראשית, מ״ו, י״ג), ובשם־המשפחה: לְפֻוָּה משפחת הַפּוּנִי (במדבר, כ״ו, כ״ג). — ב) אבי תוֹלָע, מיששכר, משופטי־ישראל (שופטים, יו״ד, א׳).

פּוּג, עברית וארמית, (דומה לשרש פוק, נפק). הקל, עיקרו — יציאה, במובן עֲבָרָה וחלוף הכחות — שוואַך וועררען, פערגעהען, שטיל שטעהען, שטאָקקען, ослабѣть, улетучиться, остолбенѣть: וַיָּפָג לִבּוֹ (בראשית, מ״ה, כ״ו) — כמו: וַיֵּצֵא לִבָּם (שם, מ״ב, כ״ח), נָפְחָה נַפְשָׁהּ (ירמיה, ט״ו, ט׳). — וְרֵיחוֹ לא נָמָר (שם, מ״ח, י״א) — תיב״ע: „וְרֵיחֵיהּ לא פָג״. ובמשנה: כדי שֶׁתָּפוּג צִנָּתָן (יומא, ג׳, ה׳). ובמובן המוסרי: על־כן תָּפוּג תורה (חבקוק, א׳, ד׳). ומזה — בענין בטול והפסק, חדול — אויפהאָרען: לילה נגרה ולא תָפוּג (תהלים, ע״ז, ג׳) — לא תחדל להיות פשוטה ונגרה; ואפשר, שיצא גם לענין שכוך וְהֶרָגַע — זיך בערוהיגען, — ומוסב אל־המאוחר: „מאנה הִנָּחֵם נפשי״, והשעור: ולא תפוג נפשי, מאנה להנחם. (ועיין בהתפעל). ובספרי: כדי לָפוּג את דברי רִבּוֹ (דברים, כ״ח) — ענינו: לבטל, להשיג עליהם.

הנפעל, פ״א במקרא, — הרגשה באפיסת־הכחות — ענטקראֶפטעט וועררען, обезсилѣть: נְפוּגֹתִי ונדכיתי (תהלים, ל״ח, ט׳). ובמשנה — גם

ההפעיל, — במובן הוצאה, הסרה: עמוד וְהָפֵג אחת על־הרצפה (יומא, א׳ ד׳) — רש״י פירש: „טייל להפיג שינה מעיניך, שחוק לנו פעם אחת על־הרצפה להפיג שינתך״. וקרוב לזה פירש הערוך. ואפשר, שענינו: הוצא אחת מרגליך על־הרצפה; ודרך־כבוד אמרו לכהן גדול, שלא יהיה במשמע דבריהם להטריחו. — כל־התבלין מְפִיגִים טעמם; ומלח אינו מֵפִיג טעמו (ביצה, י״ד, א׳) — פערוועהען, אויס־

דינסטען. דרך מיל ושינה כל־שהוא מְפִיגִין את־היין (תענית, י"ז, ע"ב), ובמובן זה — דומה לשרש פ כ ח: פחד קשה — יין מְפִיגוֹ; יין קָשֶׁה — שינה מְפַכַּחְתּוֹ (ב"ב, יו"ד, א'). ובהשאלה; אתה מֵפִיג את־חמתך בלוחות־הברית (דברים רבה, ג') — מְשַׁכֵּךְ, מְפַכֵּחַ — אבקיהלען, охлаждать.

ההתפעל: לא אתא אלא לְאִתְפַּנְּגָה עם בנויהי (ויק"ר, י"ז) — לשובב נפשו, להשיב רוחו, לְפַכֵּחַ צערו— זיך צערשטרייען.

פוּגָה, ש"נ, — בטול, הפסק, דומיה— אויפהערען, אונטערברעכונג, перестать, устать, прервать: אל־תתני פוּגַת לך (איכה, ב', י"ח), — בתי"ו תחת ה"א, — והכפל: „אל־תִּדֹּם בת־עינך". ובמדרש — בע"א: ויצא לְפוּגַת־נפש (פרקי דר"א, פרק ל"ג) — כמו: לְמַפַּח־נפש.

הֲפוּגָה, ש"נ, כעין הקודם, ברבוי: מאין הֲפֻגוֹת (איכה, ג', מ"ט).

פוד, עיין פיד.

פוּחַ, פעו"י, (יסודם של השרשים נפח, יפח), עיקרו — נשיבה, נשיפת־רוח — בלאזען, дуть, — הקל — נשיבה במובן עברה קלה — פערוועהען, вѣять: עד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם (שיה"ש, ב', י"ז; ד', ו"ו) — עד שיעבור ויפנה היום, — והכפל: „וְנָסוּ הַצְּלָלִים". ולדעת המפרשים, ענינו — נשיבה בטעם קְרוּר כפנות־היום — אבקיהלען, прохладить — ובארמית בא בענין נפיחת־נפש — אויסהויכען: נַשִּׁים עַד נֹפַח (במדבר, כ"א, ל') — תיב"ע: „עד דִיפַּח נַפְשֵׁיהוֹן". ומזה — במדרש: מה אני הולך לָפוּחַ את־נפשי (במדבר רבה, פ' כ') — כנוי לצער גדול.

ההפעיל, יוצא, — הַשָּׁבַת־רוח להזלת הריח — דורכדופטען, דורכבלאזען, провѣвать: הָפִיחִי גני יזלו בשמיו (שיה"ש, ד', ט"ז). ובמובן נשיבת־האויר להגדיל האש — אנפאכען, раздувать: באש עברתי אָפִיחַ עליך (יחזקאל, כ"א, ל"ו); ובהשאלה — נשיבה חזקה, בטעם הרגזה והרעדה — אין בעוועגונג זעטצען, אויפריהרען, привести въ движеніе, взбудоражить: אנשי לצון יָפִיחוּ קריה (משלי, כ"ט, ח') — והפוך: „וחכמים יָשִׁיבוּ אָף". ובא בטעם נפיחה בחרון־אף: כל צורריו יָפִיחַ בהם (תהלים, יו"ד, ה'), אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ (שם, י"ב, ו"ו) — אשית בישע למי שהרשע מפיח לו. וכולל ג"כ נפיחה במובן הדפה, ע"ד: אַל יִדְּפֶנּוּ (איוב, ל"ב, י"ג). (ועיין בסמוך). ובהשאלה בא: ב) לענין הפחת רוח־הנשימה בדבור — הערפארבּען, שפרעכען, говорить: יָפִיחַ [illegible] (משלי, ו"ו, י"ט) — ולא רחוק טעמו — התנשמות, שאיפ. רצון חזק לעשות דבר־מה, אטהמען, בעגייסטערט זיין, — והעד: יָפִיחַ אמונה יגיד צדק (שם, י"ב, י"ז); וְיָפֵחַ לקץ ולא יכזב (חבקוק, ב', ג') — לפי המוסכם, ענינו — דבור; ויתכן, שהתיחד לדבור־של־נבואה, שהוא בא ברוח מאת ה', — בעג[illegible] воодушевленіе — והקודם: „[illegible] למועד". (ועיין נביא). ומזה, [illegible] אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ (תהלים, י"ב, [illegible]) יאמר לו הש"י בדבור נבואי, — מקביל אל־הקודם: „עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה'". (ועיין שות). וכמו שפירש"י. ובא: הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם (ישעיה, מ"ב, כ"ב) — רש"י פירש: „בחוריהם פחי־נפש כלם". ועל־פיו פירש הרשד"ל: בחוריו הָפֵחַ יפיחו נפשם — דיא זעעלע אויסהויכען, испустить духъ. (ועיין פחח). ובגמרא: שלא יָפִיחַ בהם (שבת, מ"ט, ע"א) — הוצאת רוח מלמטה.

ובמשנה — בנתפעל: הניחה בגשמים וְנִתְפַּחָה (כלים, כ', ב') — כמו: הִתְנַפְּחָה — אנשוועללען.

פַּח, במשנה, בסמיכות אל „נפש": כדי שלא יצאו בְּפַחֵי־נֶפֶשׁ (ר"ה, ב', ו"ו), מיד יצאו בְּפַחֵי־נֶפֶשׁ (ע"ז, ב',

ע״ב) — בעשטירצט, пораженные — כמו: מַפַּח־נָפֶשׁ.

פִּיחָה, במדרש, — הַשְׁבָּתַת־רוּחַ לְהַרְגִּיז וּלְהַרְעִיד — ער־שיטטערונג: שאכנים פִּיחָה בלילן של מלכיות (שיהש״ר, ב׳, ט״ו), אלו ישראל, שנתנו פִּיחָה בעולם (שמו״ר, מ״ג).

פִּיחַ, — הָאֵפֶר הַשָּׁחוֹר הַדַּק הַנִּשְׁאָר מִן הֶעָשָׁן — אַשׁע, רוּסס, сажа, зола — ונקרא כן ע״ש קלות תנועתו ברוח: פִּיחַ כִּבְשָׁן (שמות, ט׳, ח׳). ובגמרא גזרו ממנו פּעל: אין מסַידין [illegible] מכַירין ואין מְפַיְּחִין בזמן הזה; [illegible]חצר מסוידת, מכוירת, מְפֻיַּחַת, [illegible] בחזקתה (ב״ב, ס׳, ע״ב) — רש״י [illegible] מפיחין — צורות של מיני [illegible]ונים״; והנראה, שהוא צבע עשוי מן פִּיחַ־כִּבְשָׁן, ע״ד שהשתמשו בפעל מְסַיְּדִין מן „סִיד״

פּוּט, שע״פ: אחד מבני־חָם (בראשית, יו״ד, ו״ו), וכן שם האֻמה, שיצאה ממנו, והמדינה, שישבו בה: [illegible] תפשי מגן (ירמיה, מ״ו, ט׳), [illegible] ופוט (יחזקאל, כ״ז, יו״ד). [illegible]תית נקראה ארץ לוּב (Lubien) [illegible] „פאַאט״; ו„פוט״, שבמקרא, הוא [illegible] כל־ארץ במדינת לוּב. ובספרי־היונים נמצא זֵכר לנהר הנקרא „פאוט״ בצפון מדינת Mauritanie שבצפון אפריקא. (ועיין פּוּטִיאֵל).

פּוּטִיאֵל, שע״פ: אבי אשת אֶלְעָזָר בן־אהרן הכהן (שמות, ו״ו, כ״ה) — ובדרש חז״ל הוא מזרע יִתְרוֹ, שֶׁפִּטֵּם עגלים לע״א; ומזרע יוֹסֵף, שפטפט ביצרו (סוטה, מ״ג, ע״א). (עיין פטפט). וב„ילמדנו״: „פוטיאל — שֶׁהֵאִיר במעשים טובים״; וזהו מלשון יְוָנִית: fota — אוֹר — ליכט — свѣтъ — ובפירוש זה החזיקו המבארים האחרונים והוסיפו לשער, כי מקורו עברית, דומה לשם „פּוּטִ״. והנראה, שמקורו גפתית.

ומזה — „פוט״ — מבהיק; על־שם צבעם, שהוא שחור־מבהיק.

פּוֹטִיפַר, שע״פ: סרים פַּרְעֹה, שקנה את יוֹסֵף לעבד לו (בראשית, ל״ז, ל״ו).

פּוֹטִי־פֶרַע, שע״פ: כֹּהֵן אֹן, אבי אָסְנַת אשת יוֹסֵף (שם, מ״א, מ״ה, נ׳).

פּוּךְ, — מין אבן יקרה: אַבְנֵי־פוּךְ (דהי״א, כ״ט, ב׳) — היא האבן הנקראת Lapislazzulli, שעושים ממנה טפּול שמדבקים על־האבנים לנוי, וזהו טעם: הנה אנכי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנָיִךְ (ישעיה, נ״ד, י״א) — ושעורו: מרביץ על־אבניך. וכן עושים ממנה צבע, שצובעים בו תכלת והשתמשו בו לצבוע את עפעפי־העינים ליופי, — שמינקע, сурмило: כִּי־תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ (ירמיה, ד׳, ל׳), וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ (מ״ב, ט׳, ל׳). (הרשד״ל בשם הר״ר יהודה חיים שלום). ובא בשם־עצם־פרטי „קֶרֶן הַפּוּךְ״: אחת מבנות אִיּוֹב (איוב, מ״ב, י״ד) — קרן, שמחזיקים בה פּוּךְ; והוא שם־כנוי מליצי — לאמר, שעיניה יפות כל־כך מטבען, כאלו הן עצמן קרן־הפוך לכחול נשים אחרות — שמינקענביכסע.

פּוֹל, שם מין קטנית — באָהנע, бобъ: ופול ועדשים (ש״ב, י״ז, כ״ח; יחזקאל, ד׳, ט׳). ובמשנה: פּוֹל מִצְרִי והחרוב (כלאים, א׳, ב׳).

פּוּל, בתוספתא, בחבור עם „בַּעַל״: העבודה, אפילו כהן גדול נכנס (בלי קדוש ידים ורגלים), פוצעין את־מוחו בגזירין, אלא שלא מצאך בַּעַל־הַפּוּל (כלים, ב״ק, א׳) — לפי ענינו נראה, שהוא כנוי לכהן ממונה להשגיח על טהרת־המקדש. ולא ידענו טעם השם הזה.

פּוּל, שע״פ: א) שם אֻמה מבני חָם בארצות אפריקא, פ״א במקרא:

תרש״ש, פול ולוד (ישעיה, ס״ו, י״ט)— י״א, שהוא הנקרא „פוט״, ובא בחלוף מ״ת ללמ״ד; ויש אומרים, שזהו יושבי המדינה הנקראת בלשון נפתית פולו (Polo). ב) שם אחד ממלכי אשור (מ״ב, ט״ו, י״ט). ובגזרתו קרוב לשמוע דעת פירסט, שהוראתו כח גדול ועָצמה, או — גוף גדול ועצום. וקרוב לזה השם „פִּיל״. והוא יסוד השם „נְפִיל״. (עיין נפיל).

פוּלְיָטוֹן, (ברומית: foliatum),—שמן נותן ריח טוב, והוא עשוי ממיץ עלי נֵרְדְּ,—נארדענאָל: למה היה (אברהם) דומה? לצלוחית־של־פוּלְיָטוֹן, שהיתה מונחת בזוית וכו׳ (שיהש״ר, על הפסוק „לריח שמניך טובים״).

פּוּלְמוּס, מל״י: πόλεμος—מלְחָמה, מחלוקת: בַּפּוּלְמוּס של־אספסינוס... בַּפּוּלְמוּס האחרון (סוטה, פ״ט, משנה י״ד; ובגמרא, בבלי, שם, מ״ט, ע״א).

פֻּם, פּוּם, ארמית,=פֶּה בעברית,— מויל, ротъ: עוד מלתא בְּפֻם מלכא (דניאל, ד׳, כ״ח), וּפֻם ממלל רברבן (שם, ז׳, ח׳), ותלת עלעין בְּפֻמַּהּ (שם, שם, ה׳). ובענין פֶּתַח,— אֶפּפנונג: פֻּם גֻּבָּא (שם, ו״ו, י״ח). ובתרגומים בא בכל הוראות השם „פֶּה״ בעברית: כחרב פִּיּוֹת (משלי, ה׳, ד׳)— תרגומו: „סיפא דתרין פּוּמִין״. ובגמרא— בענין פֶּתַח בכלים: אם יש שם מאה פּוּמִין—יעלו; ואם לאו—הַפּוּמִין אסורין, והשולים מותרין (ביצה, ד׳, ע״א). ובחבור עם אותיות־היחס — כמלת־היחס: כְּפוּם שְׁנוֹהִי (ת״א, ויקרא, כ״ה, נ״ב), לְפוּם טַפְלָא (ת״א, בראשית, מ״ז, י״ב). — ובמשנה: לְפוּם צערא—אגרא (אבות, ה׳, כ״ב). וכמלת־הקשור: לפום כן צריכת למשמע (תיב״ע, בראשית, ל״ח, כ״ה). ורגיל הרבה בתלמוד־ירושלמי.

פּוּן, פ״ע, פ״א במקרא, בקל: נשאתי אמיך אָפוּנָה (תהלים, פ״ח, ט״ז) — לדעת הראב״ע והרד״ק, הוא מגזרת פן, וענינו—היות בפחד, פן תקרה רעה או לא—צווייפעלן, сомнѣваться— ועם־זה גם היות מְיָאשׁ מתקות־הצלה—פערצווייפעלן, отчаяваться—וכן תרגם הרמבמ״ן. ורש״י בגמרא (סנהדרין, דף ק״י, ע״ב) פירש: „משעה שאני נושא אימיך ופחדך אפונה — מתגלגלת ושכונה עלי וכו׳. אפונה — לשון אופן״. עכ״ל. ולפי דבריו יתכן לשער, כי הפעל פון, שהוא יסודם של הפעל פנה והשם „אוֹפָן״, במובן נטיה לצדדים וגלגול, התיחד לענין היות מְגֻלגל, נאפן ומֻקפל, מתחלחל מכבד משא גדולה—זיך ווינדען, קרימטען,— וע״ד הפעל חול: חוּלִי וָגֹחִי (מיכה, ד׳, יו״ד), — ומקביל היטב אל „נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ״: אני נושא משא אימיך— ואפונה מכֹבד־משא; והסמוך לזה: „בִּעוּתֶיךָ צִמְּתֻתוּנִי״. (עיין צמת).

פּוּנֹן, שע״פ, — אחד המקומות, שחנו שם בני־ישראל במדבר: ויסעו מצלמונה ויחנו בְּפוּנֹן (במדבר, ל״ג, מ״ב)— והוא, לדעת המפרשים הקדמונים, העיר אשר במזרח ארץ־אדום בין „סֶלַע״ ובין „צֹעַר״, ושם היה מקום מחצב לנחשת; ואולי נקראת על־שם גלגול מחלותיה במקומות־המחצב. (עיין פון).

פּוּס, במשנה, פ״י,—פתיחה, פטירה— אֶפּפנען, (нарывъ) открыть: הַמֵּפִיס מורסא בשבת (עדיות, ב׳, ח׳).

פּוּעָה, עיין פעה.

פּוּץ, פעו״י, (יסודו של נפץ): א) הקל, עומד, נרדף לפעל פזר (עיין שם),—בקבוץ אנשים, שנתפרדה חבילתם וכל אחד פונה־לו למקום אחר — זיך צערשטרייען, разсѣ-ваться: פֻּצוּ בעם (ש״א, י״ד, ל״ד), פֶּן נָפוּץ על פני כל הארץ (בראשית, י״א, ד׳), קומה ה׳ וְיָפֻצוּ איביך (במדבר, יו״ד, ל״ה), וּתְפוּצֶיןָ הצאן (זכריה, י״ג, ז׳), וַתְּפוּצֶינָה מבלי רעה (יחזקאל, ל״ד, ה׳),—

יו"ד במקום דגש. ומזה — בענין היות מרוחק ונגרש — פערדראנגט ווערדען, быть вытѣснену: לא־יָפוצו עמי איש מֵאֲחֻזָּתוֹ (שם, מ"ו, י"ח); ומזה — בבינוני: עֲתָרַי בַּת־פּוּצַי (צפניה, ג', י"ד) — כנוי מליצי לבית־ישראל, שהם פוצים בגלות. (עיין עתר).

ב) פזור של התפשטות והתרחבות — זיך אויסברייטען, распространиться: תְּפוּצֶנָה ערי מטוב (זכריה, א', י"ז); יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה (משלי, ה', ט"ז) — זיך ערגיעססען, разливаться.

הנפעל: א) מן ההוראה הראשונה, כעין הקל, — צערשטרייט ווערדען, быть разсѣяну: וכל מרעיתם נְפוֹצָה (ירמיה, י"ד, כ"א), וכל־חילו נָפֹצוּ מעליו (מ"ב, כ"ה, ה'), נָפֹצוּ צאני ואין דורש (יחזקאל, ל"ד, ו"ו), את כל ישראל נְפֹצִים (מ"א, כ"ב, י"ז), אשר נְפוֹצֹתֶם (יחזקאל, כ', ל"ד). — ב) במובן התפשטות — זיך אויסברייטען, распространиться: ואחר נָפֹצוּ משפחות הכנעני (בראשית, י"ד, י"ח), ותהי שם המלחמה נָפוֹצֶת (ש"ב, י"ח, ח') — (בקרי, והכתיב: נפצות) — כמו: „ותעלה המלחמה".

הפיעל, — נפוץ ורצוץ לחלקים קטנים — צערשלאגען, צערשמעטטערן, раздроблять: וכפטיש יְפֹצֵץ סלע (ירמיה, כ"ג, כ"ט). ובדחז"ל — בהשאלה: עתידה בת־קול להיות מְפוֹצֶצֶת באהלי צדיקים, (ירושלמי, שבת, פרק ו"ו), שהיתה בת־קול מְפוֹצֶצֶת ואומרת (שיהש"ר, ב', י"ב) — מענין שבירת הקול הנשמע למרחוק. ועל דרך המְרֻבָּעִים: פִּצְפֵּץ: אחז בערפי וַיְפַצְפְּצֵנִי (איוב, ט"ז, י"ב).

ההפעיל, יוצא: א) פזר — צערשטרייען, разсыпать, разсѣять: וְהֵפִיץ ה' אתכם בעמים (דברים, ד', כ"ז), אשר הֱפִיצְךָ ה' אלהיך (שם, ל', ג'), וַהֲפִיצוֹתִי אותך בגוים (יחזקאל, כ"ב, ט"ו), וכי הֲפִיצוֹתִים בארצות (שם, י"א, ט"ז), וּמְפִצִים את־צאן מרעיתי (ירמיה, כ"ג, א'), וַיָּפֶץ ה' אתם משם (בראשית, י"א, ח'). ובא: וּתְפוֹצוֹתִיכֶם ונפלתם ככלי חמדה (ירמיה, כ"ה, ל"ד) — מפירושי רש"י והרד"ק נראה, כאלו היו קוראין: וּתְפוּצוֹתֵיכֶם, — מן השם „תְּפוּצָה"; וי"מ, שהוא מן ההפעיל, כמו: וַהֲפִיצוֹתִיכֶם, — ובא בתי"ו תחת ה"א, ע"ד: ואנכי תִרְגַּלְתִּי לאפרים (הושע, י"א, ג'); וסערה תָּפִיץ אֹתם (ישעיה, מ"א, ט"ז). ובא בענין זריה — אויסשטרייען: וְהֵפִיץ קצח וכמן יזרק (שם, כ"ח, כ"ה). — ב) בענין התפשטות — אויסברייטען, распространить: יָפִיץ ענן אורו (איוב, ל"ז, י"א), יָפֵץ קדים עלי־ארץ (שם, ל"ח, כ"ד), הָפֵץ עברות אפך (שם, מ', י"א) — ג) פצפוץ — צערשמעטטערן, раздроблять, сокрушать: יסערו לַהֲפִיצֵנִי (חבקוק, ג', י"ד), וֶהֱפִיצֵהוּ לרגליו (איוב, י"ח, י"א). ובא גם בהוראת עומד: וַיָּפֶץ העם בכל ארץ מצרים (שמות, ה', י"ב), וַיָּפֶץ העם מעליו (ש"א, י"ג, ח').

ההתפעל: וַיִּתְפֹּצְצוּ הררי עד (חבקוק, ג', ו"ו) — צערשמעטטערט ווערדען, быть сокрушену.

מֵפִיץ, ש"ז, — כלי, שמנפצים ומרצצים בו אבנים, — האממער, молотъ: מֵפִיץ וחרב (משלי, כ"ה, י"ח) — כמו: מַפֵּץ־אתה לי (ירמיה, נ"א, כ').

נְפוּצָה, שם־מפשט, — כלל הנפוצים — צערשטרייטע, — ובא בל"ר: וּנְפֻצוֹת יהודה יקבץ (ישעיה, י"א, י"ב).

תְּפוּצָה, שם־מפשט, — כלל הנפוצים. (עיין לעיל).

פּוּק, פעו"י, יסודו של נפק, בארמית, בהוראת יציאה והוצאה. והתיחד הקל לענין נענוע ונדנוד, שהוא תחלת היציאה; ובא במקרא פ"א במובן המוסרי — נדנוד־הדעת ומעידת־המחשבה — וואנקען, колебаться: פָּקוּ פְּלִילִיָּה (ישעיה, כ"ח, ז') — מעדו, תעו במשפט. — ובמשנה — בבנין

הפיעל, על־דרך המרֻבעים, פִּקְפֵּק, יוצא, — נענוע ונדנוד דבר להמישו ולהוציאו ממקומו — ריטטעלן, трясти, шатать : מְפַקְפֵּק ונוטל אחת מבינתים (סוכה, א׳, ז׳), שהיה מְפַקְפֵּק בה (באבן) ונפלה (תוספתא, ב״מ, י״א). ובמובן המוסרי — ריגען, צווייפעלן, колебаться, питать сомнѣніе : שֶׁפִּקְפֵּק בטהרת־ידים (עדיות, ה׳, וי״ו), גזרה חדשה היא ואין מְפַקְפְּקִים בה (ע״ז, דף ל״ה, ע״א), היו הברכות מְקֻפְקָפוֹת בידו והיכן נתאוששו לו כאן (ב״ר, ע״ה) — וואנקענד, צווייפעלהאפט, колебаемы, сомнительны.

ההפעיל, מן־הקל: א) עומד, — נדנוד — וואנקען, колебаться : יהזקום ולוא יָפִיק (ירמיה, יו״ד, ד׳). ועיקר שמושו בהוראת יוצא ובמובן המוסרי: ב) הוצאת דבר לאור — הערפארגעהען מאכען, воспроизводить : וְזָמָּו אַל־תָּפֵק (תהלים, ק״מ, ט׳); ואדם יָפִיק תְּבוּנָה (משלי, ג׳, י״ג) — מוציא וממציא לאחרים את־תבונתו. (ועיין בסמוך). ועל־דרך־המליצה : וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ (ישעיה, נ״ח, יו״ד) — תמציא לו נפשך, תהיה נמצא לשאלתו. — ומזה — הוצאת דבר מיד זולתו, השגה, מציאה — ערהאלטען, ערלאנגען, достать, достичь : טוב יָפִיק רצון מה׳ (משלי, י״ב, ב׳), וַיָּפֶק רצון מה׳ (שם, ח׳, ל״ה) — והקודם : „מֹצָא חיים״. ואולי מזה : ואדם יָפִיק תבונה (שם, ג׳, י״ג) — ימצא, ישיג. ובא : מלאים מְפִיקִים מזן אל זן (תהלים, קמ״ד, י״ג) — לפי המפרשים, ענינו — מוציאים. והנראה, שטעמו: שהם מלאים וגדושים, עד שנראה שהם כמו מוציאים את הגדיש לחוץ — איבערפאלל זיין, быть переполнену — וע״ד : יְקָבֶיךָ יִפְרֹצוּ (משלי, ג׳, יו״ד). ומזה — בתפלה : „מלֵאים זיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ״. ובפיוט : אָפִיק רנן ושירים (יוצר, ב׳ דפסח) — מנוקד בקמ״ץ: אָפִיק, וכן נראה, והוא כמו : „יָפִיק תבונה״.

ובדרחז״ל — בבנין ההתפעל, מן־הפיעל: עד שֶׁיִּתְפַּקְקוּ כל חוליות שבשדרה (ברכות, כ״ח, ע״ב) — שיתנדנדו — ערשיטטערט ווערדען, быть сотрясену. — עונותיו מִתְפַּקְקִים (יבמות, ס״ג, ע״ב).

פּוּקָה, ש״נ, פ״א במקרא, — נדנוד ומעידה, במובן המוסרי, — איינוואנקען, колебаніе — וענינו — מקום או סבה לנדנוד ומעידת־רגל: ולא־תהיה זאת לך לְפוּקָה ולמכשול לב (ש״א, כ״ה, ל״א) — שעורו: לפוקת־לב ולמכשול לב, — שלא יהא לבבך נוקפך ומנידך.

פִּיק, ש״ז, — נדנוד ומעידה, במובן הטבעי, — איינוואנקען, шатаніе: וּפִק בִּרְכַּיִם (נחום, ב׳, י״א).

פִּקְפּוּק, בספרי־המחברים, — ספק וגמגום — צווייפעל, איינוואנד, сомнѣніе.

פּוּר, פע״ו, יסודו של השרש פרר. (עיי״ש). הקל, פ״א, במקור: פּוֹר התפוררה ארץ (ישעיה, כ״ד, י״ט) — ולדעת י״מ, הוא מן פרר. ולפי המוסכם, ענינו — שבירה, רסוק ורסום — צערבראכען, צערטריממערט ווערדען, сокрушаться, раздробляться. — והנראה, שהבא במקרא עיקרו — פור, וענינו — הרעדה והרגזה — ערשיטטערט ווערדען, быть расшатану — וזה מסכים אל הסמוך לו: „מוט התמוטטה״, וכן תיב״ע: „מֶנָד תְּנוּד״. וממנו נגזר הפעל פרר במשנה. והוא יסוד אל השרשים: פרד, פרז, פרט, פרך, פרם, פרס, פרע, פרק, פרר, פרש, כמו שיתבאר במקומם.

הפיעל, יוצא: אתה פוֹרַרְתָּ בעזך ים (תהלים, ע״ד, י״ג) — לדעת המפרשים, ענינו — בקוע — שפאלטען, разсѣкать — ולדעתנו, גם־זה ענינו — הרעדה — ערשיטטערן, трясти — ועל־דרך הכפולים המרֻבעים: שלו הייתי

וַיְפַרְפְּרֵנִי (איוב, ט״ז, י״ב)—רסוק ורסוס—צערשמעטטערן, צערטריממערן, раздроблять, разрушать—ובדחז״ל בא במובן נדנוד ונענוע לטפס ולעלות: והיתה הבאר מְפַרְפֶּרֶת ועולה כמן הפך (תוספתא, סוכה, ג׳, ג׳); והרוג מְפַרְפֵּר (סנהדרין, דף י״ז, ע״ב)—זיך וואַלצען, барахтаться. הרי הוא כפרתכם ועדיין בני מְפַרְפֵּר (יומא, כ״ג, ע״א), ובירושלמי: ראוהו מְפַרְפֵּר כאן וכו׳ (סוטה, פרק ט׳). ועיין פרר.

ההפעיל, במובן המוסרי,—הריסה, השבתה, בטול—פערשטאָרען, אויפלאָזען, разложить, на-рушать, разрушать — בגוף שלישי, בא על שלשה אופנים: את־בריתי הֵפַר (בראשית, י״ז, י״ד)—בפת״ח.—הֵפֵר ברית (ישעיה, ל״ג, ח׳), וְהֵפֵר את־נדרה (במדבר, ל׳, ט׳)—בציר״ה.—הֵפִיר עצת־גוים (תהלים, ל״ג, יו״ד)—ביו״ד.—אישה הֲפֵרָם (במדבר, ל׳, י״ג), מֵפֵר אֹתות בדים (ישעיה, מ״ד, כ״ה), ואם הָפֵר יָפֵר אֹתם (במדבר, ל׳, י״ג), וְהֵפַרְתָּה לי את עצת אחיתפל (ש״ב, ט״ו, ל״ד), לְהָפֵר אֶת־הָאַחֲוָה (זכריה, י״א, י״ד). ובא: לְהָפִיר את־בריתי (שם, שם, יו״ד), לְהַפְרְכֶם את־בריתי (ויקרא, כ״ו, ט״ו). ובא בענין הסרה וסלוק—וועגשאַפפען, устранять: וְהָפֵר כַּעַסְךָ עמנו (תהלים, פ״ה, ה׳), וחסדי לא־אָפִיר מעמו (שם, פ״ט, ל״ד), אף־אתה תָּפֵר יראה (איוב, ט״ו, ד׳). ובא: וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה (קהלת, י״ב, ה׳)—דעות המפרשים חלוקות בפירושו; והנראה, שהוא במובן עומד ובהנחתו הראשונה: תתפורר, תתפרך, כלומר—תתיבש בגמר בְּשולה. (עיין אביונה).

הָהְפעל,—אויפגעהאָבען, אויפגעלאָזט, ווערדען, быть нарушену, уничтожену: גם בריתי תֻּפַר את־דוד (ירמיה, ל״ג, כ״א), עצו עצה וְתֻפָר (ישעיה, ח׳, יו״ד). ובמשנה: כל נדרים, שנדרת בתוך ביתי, הרי הן מוּפָרִין (נדרים, יו״ד, ד׳).

ההתפעל: פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה ארץ (ישעיה, כ״ד, י״ט). ובארמית—על־דרך המרבעים: וְהִתְפָּרְדוּ כל־עצמותי (תהלים, כ״ב, ט״ו)—תיב״ע: „וְאִתְפַּרְפְּרָן". (ועיין פרר).

פִּרְפּוּר, שם, במדרש: וישמע אלהים את־נאקתם (שמות, ב׳, כ״ד)—רבי הונא רבה דצפורין אמר: לשון פִּרְפּוּר הוא, הה״ד (יחזקאל, ל׳, כ״ד): ונאק נאקות חלל (פתיחתא, איכה, ס׳ ל״ב)—זיך וואַלצען, барахтаніе.

הֶפֵר, במשנה, ש״מ, בענין נדרים,—אויפלאָזען, развязать: הקיום בקיומו, וְהַהֶפֵר בְּהֶפֵּרוֹ (ספרי, במדבר, ס׳ ק״ה). ועמ״א:

הֲפָרָה, שה״פ: הֲפָרַת נדרים כל־היום (נדרים, יו״ד, ח׳), דלא תהוי הֲפָרָה לשבועותייהו (שבועות, דף כ״ט, ע״ב).

פּוּרָה, שם: פּוּרָה דָּרַכְתִּי לבדי (ישעיה, ס״ג, ג׳), לחשף חמשים פּוּרָה (חגי, ב׳, ט״ז)—בשני המקומות תיב״ע: „מַעְצְרָא, מַעֲצַרְתָּא", שענינו—גַּת; וזה, לדעת הרד״ק, ע״ש שמרסקים ומפרפרים את־הזיתים. ורש״י (בחגי) פירש, ש„פּוּרָה" הוא שם כלי, שמודדים בו יין מגתות; ועל־פיו פירש הרשר״ל גם „פּוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי" וכו׳, (שבישעיה): דרכתי ענבים להוציא מהם יין כמדת פורה אחת, ועדיין לא בא איש מן־העמים לעזור לי במלאכתי,—אז עמדתי עליהם ואדרכם באפי.—והנראה, שעל־שם הפורה שבגת—נקראה גם כל־הגת „פּוּרָה"—קופע, чанъ.

פּוּר, שם,—גּוֹרָל—לאָאָז, жребій—בלשון פרסית: הפיל פּור הוא הגורל (אסתר, ג׳, ז׳); ונקראו הימים, שעשו זֵכֶר להצלה מגזרת הָמָן, „פּוּרִים": על־כן קראו לימים האלה פּוּרִים—על־שם הַפּוּר (שם, ט׳, כ״ו). ובגמרא דירושלמי: שתשכן בְּפּוּרֵינוּ אהבה ואחוה (ברכות, פ״ק ד׳)—בגורלנו, בחלקנו.

פּוֹרָתָא, שע״פ: אחד מעשרת בני־הָמָן (אסתר, ט׳. ח׳).

פּוּשׁ, פ״ע, קרוב לשרש פּוּץ; לדעת המפרשים הראשונים, ענינו—כמו שהוא בארמית — רבוי והתפשטות בכמות — פיעל ווערדען, זיך פערמעהרען, размножаться: וּפָשׁוּ פרשיו (חבקוק, א׳, ח׳) — וכתרגומו: „וְיִרְבּוּן״. ומזה: כי תָפוּשׁוּ כעגלה דשה (ירמיה, נ׳, י״א) — (בקרי; והכתיב: תפושי)—ברבוי־הַגָּדוֹל, היות שָׁמֵן—פעטט, דיקק ווערדען, тучнѣть. ויצאתם וּפִשְׁתֶּם כעגלי מרבק (מלאכי, ג׳, כ׳) —הראוי: וּפַשְׁתֶּם, בפת״ח, ובא בחירי״ק ע״ד: וִירִשְׁתֶּם (דברים, י״א, כ״ג). (ועיין בפירושו של הרד״ק). והנראה כדעת המפרשים את הפעל פוש שבמקרא בהוראתו בערבית — פריצה בכח — אייגברעכען, שפרענגען, —ворваться, прорываться ומזה: „וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו״—ירוצו ויפרצו; ומזה: „כי תָפוּשׁוּ כעֶגלה דשה״ — במובן רקוד וכרכור — אומהער שפרינגען, —прыгать וכן בתיב״ע: „ארי תְרוּצוּן״. ובמובן זה: „וּפִשְׁתֶּם כעֶגלי מרבק״. ומהוראתו בארמית רבוי יש מפרשים: וְלֹא־יָדַע בַּפַּשׁ מאד (איוב, ל״ה, ט״ו) — בענין שֵׁם, וטעמו—רבוי—מענגע, множество— ולא ידע ברבוי חטאתיך. (ועיין פשׁ).

הנפעל, פ״א במקרא, —בהוראת הנפעל מן פּוּץ: נָפֹשׁוּ עמך על־ההרים (נחום, ג׳. י״ח).

פּוֹת, לא נמצא במקרא כי אם פ״א בשם ברבוי: וְהַפֹּתוֹת לדלתות הבית (מ״א, ז׳, נ׳)—תיב״ע: „וּמוּגְלְסַיָּא״, שענינו—מוֹט, בְּרִיחַ—קווערבאלקען, ריגעל, —засовъ ולפי שהשתמשו במשנה: וְהַפּוֹתָה שתחת הציר (כלים, י״א, ב׳)—הוא כוס־ברזל, שהציר מונח בו,— אנגעל־ בוטטער, — защелка, крюкъ дверной ובמדרש: וְהַפֹּתוֹת לדלתות וכו׳, ר׳ סימה אמר זה הַפּוֹתָה שתחת הציר (שיהש״ר, ג׳, ח׳). ובערבית „פּוּת״,

ענינו—רחוק, רֶוַח שבין הדבקים— צווישענרוים. (ועיין פת, פתה).

פָּז, שם, — זהב מְזֻקָּק — רייגעס, גערייניגטעס גאָלד, чистое золото: עטרת פָּז (תהלים, כ״א, ד׳) — ותרגומו: „דְּהַב סְנִינָא״. ובא נרדף עם „זָהָב״: מִזָּהָב וּמִפַּז רב (שם, י״ט, י״א), ועם „חָרוּץ״: טוב פריי מֵחָרוּץ וּמִפָּז (משלי, ח׳, י״ט). כְּלִי־פָז (איוב, כ״ה, י״ז) — תרגומו בנ״א: „מָני פְּזוֹזָא״. — לדעת המבארים האחרונים, שרשו — פזז, דומה לפעל פּץ בערבית, בהוראת זקוק וצרוף, וביחוד — זקוק המתכיות הטובות מן־הסיגים. וכן השתמשו בו בבחינת הזהב הנמצא בחתיכות קטנות, שהן כעין קצוצות ושבורות וזה מה שנקרא בארמית „דַּהֲבָא פְּרִיכָא״, שהוא המין המְשֻׁבָּח שבזהב. (ועיין בצר, חרוץ). ומזה— בפעל, בבנין הָפְעַל: ויצפהו זָהָב מוּפָז (מ״א, יו״ד, י״ח) — מְזֻקָּק ומצורף— גערייניגט, ענטשלאַקקט, очищенное отъ примѣсей —ובאותו ענין נאמר: זָהָב טָהוֹר (דהי״ב, ט׳, י״ז). וי״מ, ששעורו כמו „זהב מֵאוּפָז״, ו„אופז״ — שם־מדינה, כמו שנאמר: וְזָהָב מֵאוּפָז (ירמיה, יו״ד, ט׳), וכן: בְּכֶתֶם אוּפָז (דניאל, יו״ד, ה׳). ויתכן, שגם שם־המדינה נגזר מן פז, פזז, על־שם מין הזהב הזה, שנמצא שם. (ועיין אופז, אופיר).

פָּזַז, פ״ע: הקל, — מהירות וקלות בתנועת־האברים— געלענקיג, בעהענד זיין, быть гибкимъ, поворотливымъ: וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי ידיו (בראשית, מ״ט, כ״ד); ולדעת הראב״ע והרד״ק, ענינו—חזוק: נתחזקו זרועותיו. ומזה בפיוט: קדושתם לְפִזּוּז (יוצר, א׳ דשבועות). ובמדרש: מהו מֻפָּז? שהיה הזהב המסונן, שהיה עליו, קוֹלוֹ פּוֹזֵז (במדבר רבה, פרשה ד׳) — מצלצל.

הפיעל, — רקוד וקפוץ במהירות־התנועה — שפרינגען,

טאנצען: плясать, танцовать: מְפַזֵּז ומכרכר (ש"ב, ו"ו, ט"ז).

פָּזִיז, בגמרא, תאר, במובן המוסרי, — נמהר, מבוהל — איבעראיילינ, опрометчивый: עַמָּא פְזִיזָא, דקדמיתו פומייכו לאודנייכו (שבת, פ"ח, ע"א). וכן:

פְּזִיזוּת, ש"מ, — איבעראיילינקייט, опрометчивость — בגמרא: אכתי בִּפְזִיזוּתַיְכוּ קיימיתו (שם) — לפי נוסחת ה„ערוך" הנכונה. ולפנינו: בפחזותייכו.

פִּזֵּר, פ"י, דומה לפעל בזר, בדר (בארמית), עיקרו — פרוד דבר מקֻבָּץ מפרטים, הפצה — צערשטרייען, разсѣвать — הקל לא נמצא כי אם בבינוני־פעול: שה פְזוּרָה ישראל (ירמיה, נ', י"ז) — פזורה ומרוחקת מן־העדר — פערשייכט זיין, быть отогнану — ורוב שמושו בפיעל.

הנפעל, — היות מפורד ונפוץ — אומהערגעשטרייט ווערדען, быть разброшену: נִפְזְרוּ עצמינו (תהלים, קמ"א, ז').

הפיעל, — הֲפָצָה למקומות רחוקים זה מזה — אומהערשטרייען, разсѣвать: פִּזַּר עצמות חנך (שם, נ"ג, ו"ו), אשר פִּזְּרוּ בגוים (יואל, ד', ב'), בזרוע עזך פִּזַּרְתָּ אויביך (תהלים, פ"ט, י"א). הפועל: מְפֻזָּר ומְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים (אסתר, ג', ח') — מְפֻזָּר במקומות שונים, ומְפֹרָד ונבדל מן־העמים במקומות שהוא נמצא שם, — כמו שהוא מפרש: „ודתיהם שֹׁנוֹת מכל־עם". ובמובן זה הוא נרדף לפעל פוץ, בהפעיל. ובא בענין הפצת דברים קטני־הכמות: כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר (תהלים, קמ"ז, ט"ז). ומזה — במובן חלוקת מעות לנצרכים — שפענדען, роздать милостыню: פִּזַּר נָתַן לאביונים (שם, קי"ב, ט') — שעורו: פזר מעותיו ונתן. ומזה — בבינוני כש"ת: יש מְפַזֵּר ונוסף עוד (משלי, י"א, כ"ד). ובא: וַתְּפַזְּרִי את־דְּרָכַיִךְ לַזָּרִים (ירמיה, ג', י"ג) — התהלכת בדרכים שונים לבקש אהבת־זרים, — וכמו שאמר שם לעיל: על־דרכים ישבת להם (שם, שם, ב') — ורש"י פירש בענין פשוק־רגלים, והוא כנוי לזנות; ויהיה ע"ד מליצת: הִרְחַבְתְּ משכבך (ישעיה, נ"ז, ח'). ורגיל הפעל הזה במשנה: אם מְפַזֵּר הוא את רוב המים (כלים, ל', ב'), ומן־הקרפף אפילו מן־הַמְפֻזָּר (ביצה, ד', ב'), במכונס וּבַמְפֻזָּר (נגעים, ד', ג'); אין עושין תורה חומשין כשהן מְפֻזָּרִין (מסכת סופרים, ג', ג'). ובהתפעל: מנחתה מִתְפַּזֶּרֶת על־הדשן (סוטה, ג', ג'), מכונסת וְנִתְפַּזְּרָה (נגעים, ד', ג'), מעות מעשר־שני שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ (מעשר־שני, ב', ה').

פִּזּוּר, במשנה, שה"פ, — צערשטרייאונג, разсѣваніе: פִּזּוּר לרשעים — נאה להם ונאה לעולם (סנהדרין, ח', ה'); בשעת פִּזּוּר עָבִים (שבת, דף ט"ז, ע"ב) — והפוכו: „קִשּׁוּר עבים".

פַּזְרָן, ש"ת, בספרי־המחברים, — המפזר מעותיו לנצרכים במדה יתירה — פרייגיעביג, щедрый — ומזה:

פַּזְרָנוּת, — פרייגיעביגקייט, щедрость — הפך קמצנות.

פַּח, ש"ז, — מַלְכֹּדֶת, רֶשֶׁת, והוא בור מְכֻסֶּה בקש או צרורות, שלא יהיה נראה, ועל־פיו חבלים עשוים, שיסתבכו בהם רגלי העובר עליו — ויפול לתוכו — פאללע, сѣть — או חבלים מקֻפָּלים וענובים עשוים לאחוז רגלי העובר עליהם — נעטץ, שלינגע, тенёта: כמהר צפור אל פָּח (משלי, ז', כ"ג), ונרדף עם „מוֹקֵשׁ": לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ (יהושע, כ"ג, י"ג), ועם „רֶשֶׁת": כי־פַח הייתם למצפה (הושע, ה', א') — והכפל: „וְרֶשֶׁת פרושה". — התפול צפור על־פַּח הארץ ומוקש אין לה (עמוס, ג', ה') — הפח הוא הבור החפור בארץ, והמוקש הוא מה שמתנגפים ונוקשים בו — והכפל:

„הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד?“— בבחינת החבלים הפרושים מקפלים על־פי הבור, או הקרשים המכסים את פיו, שהעוף נאחז בהם או דורס עליהם; וכשהוא רוצה להמלט, הוא מזיז ומעלה אותם, ובזה הוא נלכד ונופל בבור.—וי"מ, שהם החבלים הענובים, שעשוים לעלות באויר ללכוד.—והפעלים, המתיחסים אל עשיתו בכונה ללכוד, הם: טָמְנוּ גאים פַּח־לי (תהלים, ק"מ, וי"ו), מידי־פַח יָקְשׁוּ לי (שם, קמ"א, ט'), מִפַּח יוקשים (שם, קכ"ד, וי"ו), מִפַּח יקוש (שם, צ"א, ג'), נָתְנוּ רשעים פַּח לי (שם, קי"ט, ק"י), ובפעולת הפח יאמר: יֹאחֵז בעקב פַּח (איוב, י"ח, ט'), ובהתיחסו אל־החבלים המסתבכים ברגל: וכצפרים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח (קהלת, ט', י"ב), יִלָּכֵד בַּפָּח (ישעיה, כ"ד, י"ח). וע"ד ההשאלה: יהי שֻׁלְחָנָם לפניהם לְפָח (תהלים, ס"ט, כ"ג)—והכפל: „ולשלומים לְמוֹקֵשׁ“. והרבוי: וּפַחִים טמנו לרגלי (ירמיה, י"ח, כ"ב), צנים פַּחִים בדרך עקש (משלי, כ"ב, ה'). ובא: יַמְטֵר על־רשעים פַּחִים (תהלים, י"א, וי"ו)— לדעת הרד"ק, הוא מענין זה; ועל־פיו תרגם הרמבמ"ן: דעם בליטצעס־שטריקקע. (ועיין פֶּחָם). ולדעת הראב"ע והרד"ק, נגזר מן השם הזה פעל בבנין הפעיל: הָפֵחַ בַּחוּרִים כלם (ישעיה, מ"ב, כ"ב)— שילכדו אותם בפח וישליכום בחורים. (ועיין פוח). ובגזרתו לא מצאנו טעם נכון.

פַּח, ש"ז,— טס־של־מתכת מרקע ומרדד—פלאטטע, בלעך, плитка, пластинка: רִקֻּעֵי פַחִים (במדבר, י"ז, ג'), וירקעו את־פַּחֵי הזהב (שמות, ל"ט, ג').

פָּחַד, פעו"י, עיקרו—חרדה, רעידה ורגזה—בעבען, ציטטערן, дрожать— והתיחד אל החרדה הבאה מדאגת רעה קרובה לבוא—פירכטען, פאר פורכט ציטטערן, бояться, трепетать отъ страха: וחרד וּפָחַד מפני תנופת יד ה' (ישעיה, י"ט, ט"ז), פָּחֲדוּ בציון חטאים (שם, ל"ג, י"ד)—והכפל: „אָחֲזָה רְעָדָה חנפים“.— אבטח ולא אֶפְחָד (שם, י"ב, ב'), ונרדף עם הפעל ירא: יִפְחֲדוּ וְיִרְאוּ ממך (מיכה, ז', י"ז), ה' מעוז חיי, ממי אֶפְחָד (תהלים, כ"ז, א')— והקודם „ממי אִירָא“.—אתבונן וְאֶפְחַד ממנו (איוב, כ"ג, ט"ו)—והקודם: „על־כן מפניו אֶבָּהֵל“. ומושך אחריו את שם־הפעולה: כי פַחַד פָּחַדְתִּי (שם, ג', כ"ה), שם פָּחֲדוּ פָחַד (תהלים, י"ד, ה'). ועל־המעט שבא בענין רגז של התפעלות מטובה פתאומית: וּפָחֲדוּ וְרָגְזוּ עַל כָּל־הַטּוֹבָה (ירמיה, ל"ג, ט'), וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ (ישעיה, ס', ה'). ובעין הפעל חרד—במובן מהירות ונהירה: וּפָחֲדוּ אֶל ה' וְאֶל טוּבוֹ (הושע, ג', ה')—ע"ד: וְיֶחֶרְדוּ בנים מים (שם, י"א, יו"ד)—הערבייאיילען, צושטראָממען, стекаться—ולא נמצא במקרא בבינוני.—ובפיוט בא בפעול: פְּחוּדִים הם מכל־צרות (סליחה, „ישראל נושע“), פְּחוּדֵי פלאך (פיוט ליו"כ), ובדחז"ל — גם בבנין

הנפעל: היתה אסתר נִפְחֶדֶת מאד (אסתר רבה, וי"ו) — איינגעשראָקקען זיין, быть испугану.

הפיעל,—חשוב מחשבות־פחד, היות דואג ומיצר—פירכטען, опасаться: אשרי אדם מְפַחֵד תמיד (משלי, כ"ח, י"ד), וַתְּפַחֵד תמיד כל־היום מפני חמת המציק וגו'—ואיה חמת המציק (ישעיה, נ"א, י"ג).

ההפעיל, במובנו הראשון,— הרעדה, החרדה—ערשיטטערן, ערבעבען לאססען, потрясать, приводить въ трепетъ: ורב עצמותי הִפְחִיד (איוב, ד', י"ד). ובדחז"ל—גם בבנין

ההתפעל: וּמִתְפַּחֵד בהכלמו אצל אביו (שיהש"ר, א', י"ד), היו מִתְפַּחֲדִין (במדבר רבה, י"א).

פַּחַד, ש"ז,—א) הרעדה והרגזה— ערשיטטערונג, потрясеніе: הנס מקול הַפַּחַד (ישעיה, כ"ד, י"ח)—והוא,

לפי הנראה, בכנוי מליצי אל־הָרַעַם; וראיה לדבר—סוף הכתוב: „כִּי־אֲרֻבּוֹת מִמָּרוֹם נפתחו וַיִּרְעֲשׁוּ מוֹסְדֵי ארץ״.— בבא כשאה פַּחְדְּכֶם (משלי, א׳, כ״ז)— והכפל: „וְאֵידְכֶם כסופה יאתה״.— פַּחַד קראני ורעדה (איוב, ד׳, י״ד)— ומסיים: „ורב עצמותי הִפְחִיד״. ומזה— חרדה — שרעקקען, страхъ — ונרדף עם אֵימָה ומורא: תפל עליהם אֵימָתָה וָפַחַד (שמות, ט״ו, ט״ז); ובסמיכות ובכנוי יבוא בבחינת הגורם: וַיִּפֹּל פַּחַד ה׳ על־העם (ש״א, י״א, ז׳), כי נפל פַּחַד־היהודים עליהם (אסתר, ח׳, י״ז), וה׳ נתן את־פַּחְדּוֹ על כל־הגוים (דהי״א, י״ד, י״ז); אין־פַּחַד אֱלֹהִים לנגד עיניו (תהלים, ל״ו, ב׳) — גאָטטעספֿורכט, Богобоязненность. אחל תת פַּחְדְּךָ ויראתך על פני העמים (דברים, ב׳, כ״ה), פַּחְדְּכֶם ומוראכם יתן ה׳ אלהיכם על־פני כל־הארץ (שם, י״א, כ״ה), ובבחינת המקבל: מִפַּחַד לבבך אשר תִּפְחָד (שם, כ״ח, ס״ז), ובא: כִּי־פַחַד אֱלַי אֵיד אֵל (איוב, ל״א, כ״ג)—ענינו: כי נפל פחד־אֵל עָלַי.—ויכלול גם את־האיד והצרה, שיפחדו ממנה, — אונהייל, несчастье: בתיהם שלום מִפָּחַד (שם, כ״א, ט׳), כְּפַחַד אוֹיֵב תִּצֹּר חיי (תהלים, ס״ד, ב׳)—בבחינת הגורם—הרע, שירע לי האויב.—אלעג בבא פַּחְדְּכֶם (משלי, א׳, כ״ו)—בבחינת המקבל.—ובא: וּפַחַד לִמְיֻדָּעַי (תהלים, ל״א, י״ב)—מראה מפחיד—שרעק־קענסבילד, אבשרעקקענדעס, возбуждающая ужасъ картина—ובא: ב) במובן הדרת־כבוד: מפני פַּחַד ה׳ (ישעיה, ב׳, יו״ד)—והכפל: „וּמֵהֲדַר גְּאֹנוֹ״. ומזה: המשל וָפַחַד עמו (איוב, כ״ה, ב׳); ומזה—במובן תאר להש״י: וּפַחַד יִצְחָק היה לי (בראשית, ל״א, מ״ב)—כמו: אלהי יצחק—האלהים, שיצחק מכיר פחדו וגאונו. — ופ״א— ברבוי: קוֹל־פְּחָדִים באזניו (איוב, ט״ו, כ״א).

פַּחְדָּה, ש״נ, פ״א במקרא, — כעין פַּחַד — שרעקקען, פֿורכט, боязнь, страхъ: וְלֹא פַחְדָּתִי אֵלַיִךְ (ירמיה, ב׳, י״ט) — שאין פחדי עליך, והוא ע״ד: כי־פַחַד אֱלַי איד אל (איוב, ל״א, כ״ג).

פַּחַד, שם, לא נמצא כי אם פ״א במקרא, וברבוי זוגי מן פַּחֲדַיִם: גידי פַחֲדָיו ישׂרגו (שם, מ׳, י״ז) — אֲשָׁכִים—ביצי הזכר, האָדען, ядра— וכן־הוא בארמית: מרוח אָשֶׁךְ (ויקרא, כ״א, כ׳) — ת״א: „מרים פַּחֲדִין״. וכן תרגומו בזה: „דְּפַחֲדוֹי משבשין״. וי״מ מלשון ערבית: פחד, = מָתְנַיִם — לענדע, שענקעל, бёдра.

פֶּחָה, ש״ז, (עיקרו: פַּחָה, בפת״ח, ונשתנה לסגו״ל כמשפט לפני אות הח״ע הקמוצה, כמו: הֶחָכָם), — שר גדול, נציב המלך באיזה מדינה, במלכות אשור, בבל ופרס, ובכלל בממלכות של עבר־הנהר—פֿירסט, שטאַטהאַלטער, פאשא, Паша, намѣстникъ: נחמיה הַפֶּחָה (נחמיה, י״ב, כ״ו), לֶחֶם הַפֶּחָה (שם, ה׳, י״ד) — המס, שהיו מעלים אל־הפחה במזון ביתו. — ובסמיכות: זרבבל בן־שאלתיאל פַּחַת יהודה (חגי, א׳, א׳). ובא: פְּנֵי פַחַת אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי הקטנים (ישעיה, ל״ו, ט׳) — סמוך אל־סמוך, — ושעורו: פחת אדוני, שהוא אחד עבדי־אדוני הקטנים.—לכסא פַּחַת עבר הנהר (נחמיה, ג׳, ז׳). ובכנוי: הקריבהו נא לְפֶחָתֶךָ (מלאכי, א׳, ח׳). ובא: להיות פֶּחָם בארץ יהודה (נחמיה, ה׳, י״ד), שהוא כמו: פֶּחָה. ולדעת הראב״ע והרד״ק, הוא כמו פחה שלהם, ומשפטו: פֶּחָתָם; והוא ע״ד: וְצוּרָם לבלות שאול (תהלים, מ״ט, ט״ו), שהוא כמו: וְצוּרָתָם.— וברבוי: ושים פַּחוֹת תחתיהם (מ״א, כ׳, כ״ד) — ובשְׂרֵי אֲרָם מְדַבֵּר. — וכל־מלכי הערב וּפַחוֹת הארץ (שם, יו״ד, ט״ו) — ביחס אל ארצות עֵבֶר־הנהר.—פַּחוֹת וסגנים (ירמיה, נ״א, כ״ג).

האחשדרפנים וְהַפַּחוֹת (אסתר, ח׳, ט׳). ובארמית: וּפַחֲוָתָא (דניאל ג׳, ב׳). ועמ״א: פַּחֲוָה, או פַּחוֹת, ברבוי: פַּחֲווֹת עבר הנהר (עזרא, ח׳, ל״ו) — ויתכן, שענינו—המדינה העומדת תחת פקודות פחה — שטאַאטהאַלטערשאַפֿט, намѣстничество — ובדחז״ל מזה: בַּר־פַּחֲתֵי (ברכות) — ענינו: בן־גדולים. פַּחַת־מוֹאָב, — שם משפחה בין משפחות עולי־בבל (עזרא, ב׳, ו״ו).

פָּחַז, פ״ע, (קרוב אל הָפַז, בהפוך האותיות), עיקרו — נמהרות, בהולות — איבעראיילט זיין, אונגעצי־געלט זיין, —быть опрометчивымъ, необуз-даннымъ—ומזה, בבינוני, פֹּחֵז — נמהר, עושה מעשיו בקלות־הדעת ובשטף התאוה — לייכט־זיננינג, אויסגעלאַססען, легкомысленный, необузданный: אנשים ריקים וּפֹחֲזִים (שופטים, ט׳, ד׳), נביאיה פּוֹחֲזִים (צפניה, ג׳, ד׳). ובדחז״ל: אוכלים ושותים וּפוֹחֲזִים (ב״ר, ל״ט) —מוטהווילליג טרייבען, поступать легкомысленно — ובת״י: וישמן ישרון וַיִּבְעָט (דברים, ל״ב, ט״ו) — „ועתרו בית ישראל וּפְחַזוּ". ועל־דרך־ההשאלה אמרו: וּפָחַז יצרי עלי (תוספתא, סוטה, ד׳, ז׳; גמרא, נדרים, דף ט׳, ע״א) — כמו: קפץ עלי, התגבר עלי בשטף־כח. — ובספרי: פָּחַז לבי עלי (במדבר, סימן כ״ב). ובפיוט— בבינוני־פעול: פסח אכלו פְּחוּזִים (מערבית, ב׳ דפסח).

פַּחַז, שם—שטיפה וזרימה—איבער־שפרודעלונג. ובמובן המוסרי — נמהרות ובהולות משטף־התאוה— אויסשרייטונג, אויסגעלאַססענהייט: פַּחַז כַּמַּיִם אל־תותר (בראשית, מ״ט, ד׳) — פוחז היית כפחז־מים.

פַּחֲזוּת, ש״נ,—נמהרות, שובבות— איבעראיילונג, אויסגעלאַססענהייט, מוטהווילליע, опрометчивость, необузданность, своеволіе: בשקריהם וּבְפַחֲזוּתָם (ירמיה, כ״ג, ל״ב).

פָּחָז, ש״ז, במדרש על „פַּחַז כמים": עשית כִּפְחָזִים, שנשתברו שוקיהן (ב״ר, פ׳ צ״ח) — עיין מ״כ. — וצ״ע.

פָּחֵיחַ, ארמית, תאר, — הולך בבגדים קרועים, עד שנראה קצת גופו ערום — האַלבנאַקקט, оборванецъ: עָרוֹם ויחף (ישעיה, כ׳, ב׳) — תיב״ע: „פָּחֵיחַ". (ובנ״א: פחות). ומזה — במשנה: פּוֹחֵחַ פורס את־שמע (מגילה, ד׳, ו״ו).

פּוֹחְלָץ, במשנה: וְהַפּוֹחְלָץ על־גמלים (כלים, כ״ד, ט׳) —שק עשוי מחבלים כְּמִכְבָּר ונותנים לתוכו מספוא לגמלים — זאַק־אויסשטריקק, веревочный мѣшокъ — ולדעת ה„ערוך": כלי, שמשליכים בו זבלים.

פֶּחָם,—גַּחֶלֶת—קאָהלע, уголь: נפח באש פֶּחָם (ישעיה, נ״ד, ט״ז), ופעל בַּפֶּחָם (שם, מ״ד, י״ב). ובא: פֶּחָם לְגֶחָלִים (משלי, כ״ו, כ״א)—ופירש״י: פחם־של־אש עשוי להבעיר גחלים עמומות.—ובא ברבוי, בחסרון מ״ם־השרש: ימטר על־רשעים פַּחִים אֵשׁ וגפרית (תהלים, י״א, ו״ו)— הנכון כפירוש רש״י, שהוא כמו פחמים, ושעורו: פחמי־אש.—ועיקר הנהתו, כנראה—שחרות, ונקראו הגחלים כן על־שם שחרותן. ובמשנה: בְּפֶחָמִין כל־שהוא (שבת, א׳, י״א). ומזה: לא יטבול את־הקומקמות בְּפֶחָמִין (מקואות, ט׳, ב׳)—הפיח השחור, שעולה על־גבי הקומקם, כשמבשלים בו, מן־העשן — רוסס, сажа—ובדחז״ל גזרו ממנו פעל בפיעל—פִּחֵם—השחיר— שווארץ פאַרבען, очернять: מְפַחֵם פניה (שיהש״ר, א׳, ו״ו), יצא חם מְפֻחָם (ב״ר, מ׳), ירידה מְפֻחָמוֹת; שכולך מְפֻחֶמֶת (שיהש״ר, א׳). ובהתפעל: נִתְפַּחֲמוּ פני הנשים (ב״ר, י״ח), וְנִתְפַּחֲמוּ ידיה (דברים רבה, א׳).

פַּחֲמִי, תאר: מכתלי ביתך אתה נכר,

שֶׁפַּחֲמִי אתה (ברכות, כ״ח, ע״א) — מ י ש מ ל א כ ת ו ב פ ח מ י ם. ולדעת הר״ח, הוא עׂ ו ש ה־מ ח ט י ם. וי״א: נַפָּח.

פָּחַם, במשנה, פ״י,—מעיכה ודחיקה, טפיחה—דריקקען, раздавливать— פִּחְסָהּ, אעפ״י שלא חִסרה (ע״ז, ד׳, ה׳); ובגמרא: שֶׁפְּחָסַתּוּ צלוחיתו, ה״נ שֶׁפְּחָסַתּוּ בורו (ע״ז, נ״ו, ע״ב), (עיין „ערוך״ ופירש״י); והנראה, שענינו— נגיעה, שנשאר רישומה, רשם אחד מן הנוגעים בשני.—ומקורו ארמית: או חָרֻם (ויקרא, כ״א, י״ח)— בתרגום ירושלמי, לפי נוסח בעל־ה„ערוך״: „פָּחִישׁ״. ובמדרש: אין יהיב אנא אצבעי עליה, אנא פָּחִישׁ ליה (בראשית רבה, נ״ג)—צערדריקקען, раздавить.

פְּחַר, שם, ארמית, — ח ר ש מ כ ל י־ ט י ט—שערבע, черепокъ: ויקח־לו חֶרֶשׂ (איוב, ב׳, ח׳)—תרגומו: „ונסיב ליה פְּחַר״.—יבש כַּחֶרֶשׂ (תהלים, כ״ב, ט״ז)—תיב״ע: „היך פְּחַר״. ומזה:

פֶּחָר, פְּחָרָא, פַּחְרָא, ש״ת,—י ו צ ר־ ח ר ש—טאָפּפער, горшечникъ— בארמית שבמקרא: חסף די־פֶחָר (דניאל, ב׳, מ״א); כחמר הַיֹּצֵר (ישעיה, כ״ט, ט״ז)— ת״י: „כמא דטינא ביד פֶּחָרָא״.—וירדת לבית הַיּוֹצֵר (ירמיה, י״ח, ב׳)—ת״י: „לְבֵית־פַּחְרָא״.

פַּחַת, שו״נ,—ב ו ר, מְעָרָה—גרובע, האֶהלע, яма, пещера: בעברי פי־פָחַת (שם, מ״ח, כ״ח), הַפַּחַת הגדול (ש״ב, י״ח, י״ז), בְּאַחַת הַפְּחָתִים (שם, י״ז, ט׳), פחד וָפַחַת ופח עליך יושב הארץ (ישעיה, כ״ד, י״ז)—מָשָׁל מורגל בפי הנביאים לכלול כל מיני צרות תכופות עד־אין־מפלט, — ושנוי בפי ירמיה על־מוֹאָב (ירמיה, מ״ח, מ״ג), ומשׁלש ב„איכה״: פחד וָפַחַת היה לנו (איכה, ג׳, מ״ז). ועיקר הנחתו, כנראה, ח ל ל ב ע מ ק ש ק ו ע—פֿערטיעפֿונג, углубленіе.

פַּחֶתֶת, ש״נ, ב נ ג ע י־ב ג ד י ם: פַּחֶתֶת היא (ויקרא, י״ג, נ״ה)—או״ת: „תַּבְרָא היא״; ובת״י: „מטול דצורעא שַׁקִיעָא היא״. וכעין זה פירש״י. ועיין בבאור הרנ״וו. והנראה, שענינו—נֶגַע הדבוק בפנים הבגד והולך ומתפשט.

פָּחַת, פְּחִית, ארמית, פעו״י, הקל, ענינו—התמעטות מן־הכמות המשוער—מינדער ווערדען, убывать, убавляться: ולילי לליליא פָּחִית (ת״י, תהלים, י״ט, ג׳)—(וי״ג: פְּתִית).—ומצוי הרבה במשנה בכמה בנינים: אין פּוֹחֲתִין לפאה (פאה, א׳, ב׳)—לתת בשעור קטן מן־הראוי.—אין פּוֹחֲתִין את־הנר (ביצה, ד׳, ד׳)—וי״ג: פותחין.—לא יִפְחוֹת מג׳ פסוקים (מגילה, ד׳, א׳), מצות חנוכה וכו׳, ב״ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פּוֹחֵת והולך (שבת, כ״א, ע״ב). ובע״א: שֶׁבֶת, הַפּוֹחַתְתּוֹ ברמים (ב״ק, דף פ״ה, ע״ב). ובמובן עומד: סאה תרומה, שנפלה למאה וטחנן וּפָחֲתוּ—כשם שֶׁפָּחֲתוּ החולין, כך פָּחֲתָה התרומה (תרומות, ה׳, ט׳)—מינדער ווערדען, убавляться. פעמים שהיא פּוֹחֶתֶת, פעמים שהיא מוספת (בראשית רבה, כ׳). ובא גם בענין סידוק ושבירה: אף פּוֹחֵת לכתחלה (ביצה, ד׳, ג׳), ומזה — בפעול: בכלכלה פְּחוּתָה עסקינן (שבת, קמ״ב, ע״א) — שבורה וסדוקה.—דנתכוין לשמירה פְּחוּתָה (שם, צ״ב, ע״ב) — גרועה; והפוכו—מְעוּלָה או חשובה: תם ניחייב דניבעי ליה שמירה פְּחוּתָה וכו׳, גבי מועד דניבעי ליה שמירה מְעוּלָה (ב״ק, דף מ״ה, ע״ב), בחשובין בִּפְחוּתִין מי אמר (סוטה, דף י״ד, ע״ב) — בערך האיכות—גרינג, אונבעדייטענד, незначительный—והרשב״ג אמר: וגופי פָּחוּת („כתר־מלכות״).

הנפעל: בית שֶׁנִּפְחַת (סוכה, א׳, יו״ד) — נשברה תקרתו. — נִפְחֲתָה העליה (ב״מ, יו״ד, ב׳), חבית שֶׁנִּפְחֲתָה

(כלים, ד', א') — בעשאֶדיגט ווערדען, быть повреждену. נִפְחֲתָה מלמעלה (שם, י"ט, ז').

הפיעל, יוצא: פִּחֵת עשרה או מוסיף עשרה (תרומות, ד', ד') — מינדער געבען—меньше давать—ובמובן עומד: פִּחֵת כל־שהוא — ינכה; הותיר כל־שהוא—יחזיר (ב"ב, ז', ב').

ההפעיל,—המעיט—וועניגער מאַכען, уменьшить: משתמש וכו' בחמין, אבל לא ע"י האור, מפני שֶׁמַּפְחִיתָן (ירושלמי, ב"מ, פ"ב), הִפְחִית דופן האמצעי (סוכה, י"ח, ע"ב).

פָּחוֹת, תאה"פ — קטן מן־השעור: פָּחוֹת מכזית (ברכות, ד', א'), אפילו פָּחוֹת מכאן יחלוקו (ב"ב, א', וי"ו), ולא ישכור ממנו בְּפָחוֹת (ב"מ, ה', ב').

פְּחָת, — מקום השבירה או הסדק: נוטל ממקום הַפְּחָת (ביצה, ד', ג')—אֶפֶּפנונג, отверстіе—ובהשאָלה: פְּחַת נְבֵלָה (ב"ק, דף יו"ד, ע"ב).

פּוֹחֵת, בתוספתא: יד־הַפּוֹחֵת ובן־הַפּוֹחֵת חמשה (כלים, ב"ב, ז', ב')—ועניגו, לפי הנראה, כלי שבור.

פְּחִיתוּת, בדברי־המחברים, במובן המוסרי,—חסרון—געמייניהייט, низость, подлость: „פְּחִיתוּת־הערך".

פִּטְדָה, ש"נ,—מין אבן יקרה; ולדעת טובי המפרשים, היא האבן שנקראת בלשון לעז — טאָפּאַז, топазъ: פִּטְדָה וברקת (שמות, כ"ח, י"ז), והמין המשֻׁבח שבה נמצא בארץ־כוש: פִּטְדַת־כּוּשׁ (איוב, כ"ח, י"ט).

פְּטוֹטְרָה, במשנה,—עוקץ של פירות־האילן—שטענגעל, стебель: ובנות־שוח וּפְטוֹטְרוֹתֵיהֶן (ע"ז, א', ה')—ומקורה בלשון־רומית: Petiotus.

פַּטְלְיָה, במשנה,—שם סל או קופה, שמכנסים בה גרוגרות: פַּטִּילְיָה טמאה (כלים, פט"ז, משנה ה'; ועיין ירושלמי, מעשר־שני, פ"א). ולשון יונית היא: Πατελλα.

פַּטֵּם, ארמית ובמשנה, בפיעל: א) אבוסה, הבראת בע"ח לעשותם שמנים—מאֶסטען, פֶעטט־מאַכען, откармливать: בְּלִיל חָמִיץ (ישעיה, ל', כ"ד)—תיב"ע: „בליל מְפַטַּם",—ועניגו: בליל־שמן—פֶעטט געמאַכטע פוטטער.—משור אָבוּס (משלי, ט"ו, י"ז)—תיב"ע: „מן תורי מְפַטְּמֵי". ובגמרא: תרנגולת פְּטוּמָה (כתובות, ס"ז, ע"ב).— ב) שימת מיני בשָׂמים בשמן אוביין, שיהיה להם ריח טוב, רקוח — ווירצען, צוּבערייטען, приправлять—שזהו כמו ממלאם, אובסם ומבריאם: וְהַמְּפַטֵּם את־השמן; וְהַמְּפַטֵּם את־הקטרת (מכות, ג', ב')—העושה את שמן־המשחה וקטרת־הסמים.— אין מְפַטְּמִין את־השמן (תרומות, י"א, א'), מְפַטֵּם את־היין (מע"ש, ב', א'), שמן מְפֻטָּם (שם). ובמדרש—בנפעל: לְהִפָּטֵם מִבְּשַׂר־גִּבּוֹרִים (ב"ר, ל"ב).

פַּטָּם, ת',—א) מי שעסקיו לפטם בע"ח — טהיערמאָסטער: מעשה בשוק של פַּטָּמִים, שהיה בירושלים (עירובין, דף ק"א, ע"א).— ב) רוקח—שפעצערייענפֶערפֶערטיגער, אַפּאָטהעקער, аптекарь: כדרך שֶׁהַפַּטְּמִין עושין (ירושלמי, סוטה, ח', ג').

פִּטּוּם, שה"פ, — רקוח — ווירצען, приготовленіе, приправленіе: פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת (כריתות, דף וי"ו, ע"א) — וכלל מעשה־הקטרת במשמע — צובערייטונג דעם רייכערווערקעס, приготов. зелій для воскуреній—ומספק הימנה בְּפִטּוּם גדול (כתובות, קי"א, ע"ב) — הרה"ח לעווי מפרש: בשמנונית הרבה, שיש בענבה. — מִמַּשְׁקֵה ישראל (יחזקאל, מ"ה, ט"ו) — ת"י: „מִפִּיטְמָא". והנכון, שהוא כלי־קבול גדול — פֿאַסס, бочка (ועיין פטם). ובהשאָלה בגמרא: פִּטּוּמֵי מִלֵּי בעלמא

(ב"מ, ס"ו, ע"א) — דברים מתְבָּלים ונעימים לתנחומי-הכל.

פָּטָם, שם, — סמים, שעשויב לפטם בהם — געווירצע, приправленіе: כמוני פָּטָמִים (תרומות, י"א, ב').

פִּטְמָה, שם, — העוקץ שבראש פירות-האילן בגמר בישולם — ווארצע, פרוכטקנאָפף, голов-ка плодовъ: הַפִּטְמָה של רמון (עוקצין, ב', ג'); נטלה פִּטְמָתוֹ (סוכה, ב', ג') — באתרוג. — פִּטְמָא של אבטיח... של תפוח (ירושלמי, כלאים, פ"א). ובהשאָלה — בדדי-האשה: משישחיר הַפִּטֹּמֶת (נדה, ה', ח') — הטבעת הסובבת את-העוקץ — רינג אום דיא ברוסטווארצע.

פִּטָּם, במשנה — כלי-קבול, כד, חבית — פאסס, טאָננע: שטופלין בה את-הַפִּטָּסִין (כלים, ג', ו"ו), המוכר וכו' קנקנין בשרון מקבל עליו עשר פִּטְסִיאוֹת למאה (ב"ב, וי"ו, ב') — כַּדֵּי-חרס, שלא נתבשלו כל-צרכם באור. — התוקע לתוך הפיטם (ר"ה, ג', ז') — לפנינו במ"ם, והראוי — בסמ"ך. וכן: מחמש גתות ונותן לתוך פיטום (ב"מ, ד', י"ב) — הנראה, שצריך להיות בסמ"ך. ומקורו — יונית: Pitis — ומזה: ומספק הימנה בפטום גדול (כתובות, קי"א, ע"ב) — מספק מן-הענבה, כאילו היתה פטום גדול.

פִּטְפּוּט, במשנה, שם, — רגל קטנה ובסים קטן לכלי — פוסס: כדי לעשות פִּטְפּוּט (שבת, ח', ד'), העושה פִּטְפּוּטִים בארץ (כלים, וי"ו, א') — מקורו רומית: Pedes.

פָּטַר, עיקרו: א) בקוע ופתיחת פה במקום צר להוציא את-העצור בקרבו — דורכברעכען, ומתיחס אל יציאת הדבר — прорывать הנמצא ע"י הבקוע: פּוֹטֵר מַיִם ראשית מדון (משלי, י"ז, י"ד) — ע"ד: אתה בָקַעְתָּ מַעְיָן וָנָחַל (תהלים, ע"ד, ט"ו). ועם-זה: ב) בענין שלוח לחפשי — ענטלאססען, בעפרייען, отпускать, освобождать: כי לא-פָטַר יהוידע הכהן את-המחלקות (דהי"ב, כ"ג, ח'). והנראה, שההוראה הזאת עיקרה ארמית; וזו עיקר הוראת השׂרש הזה בארמית: וְישַׁלַּח לכם את-אחיכם (בראשית, מ"ג, י"ד) — ת"א: „וְיִפְטַר". — ובמובן עומד, — היות נשמט — ענטשליפפען, זיך לאָז-מאכען, ускользнуть, высвободиться: וַיִּפָּטֵר מפני שאול (ש"א, י"ט, יו"ד). ורגיל בדחז"ל: אל-יִפָּטֵר אדם מחברו אלא מתוך דבר-הלכה, שמתוך-כך זוכרהו (ברכות, ל"א, ע"א) — זיך פער-אַבשיעדען, — распрощаться — ובמובן יוצא: ולא פְּטָרְנוּהוּ בלא מזון ובלא לויה (סוטה, ט', וי"ו); נותנים לה כתובתה ופּוֹטְרִים אותה (כתובות, ד', י"ד) — אַבּ-פערטיגען. ובהלכה — התרת חיוב מדין-תורה — ענטבינדען, פריימאכען, разрѣшить, освободить: חמש-עשרה נשים פּוֹטְרוֹת צרותיהן וגו' מן-החליצה ומן-היבום (יבמות, א', א'), מברך על-המליח ופּוֹטֵר את-הפת (ברכות, ו"ו, ז'). ובבינוני פעול: חתן פָּטוּר מק"ש (שם. ב', ה'), הפנימים פְּטוּרִים, והחיצונים חייבים (שם, ג', ג'), ונבדל מן „מֻתָּר", שענינו — היות מורשה ע"פ דין-תורה לעשות איזה דבר. — ומזה, לדעת המפרשים, במקרא: ואלה המשׂררים ראשי אבות ללוים בַּלְּשָׁכֹת פְּטוּרִים (בקרי; ובכתיב: פטירים), כי-יומם ולילה עליהם במלאכה (דהי"א, ט', ל"ג) — פטורים מכל עבודה בלשכות, כי יומם ולילה היו עסוקים במלאכת-השיר. — ואפשר, שענינו: שיהיו הלשכות פתוחות תמיד, בלתי-סגורות, גם בלילה; וזה לפי שכל היום והלילה היו עסוקים במלאכתם.

הנפעל, — היות מסתלק ועובר — זיך פעראַבשיעדען, уходить, увольняться: וכשיהיו בעלי-דינים עומדים

לפניך, יהיו בעיניך כרשעים; וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מלפניך, יהיו בעיניך כזכאין, כשקבלו עליהם את־הדין (אבות, א׳, ח׳); עבדים נִפְטָרִים לבתיהם (ר״ה, דף ח׳, ע״ב); הַנִּפְטָר מן־החי; הַנִּפְטָר מן־המת (מו״ק, כ״ט, ע״א). ובהסתלקות מן־העולם — פֿאָן דער וועלט שיידען: נִפְטַר בשם טוב מן־העולם (ברכות, י״ז, ע״א), לא הגיע זמנם לִפָּטֵר (ספרי, במדבר, ס׳ קל״ו), בשעה שהצדיק נִפְטָר מן־העולם (כתובות, ק״ד, ע״א).

הפיעל, — בענין גירושין שנינו: „האומר וכו׳ פטרוה וכו׳, פרנסוה וכו׳ — לא אמר כלום״; ותניא עליה בגמרא: רבי נתן אומר פַּטְּרוּהָ — דבריו קיימין; פִּטְרוּהָ — לא אמר כלום וכו׳ (גיטין, ס״ה, ע״ב), (עיין רש״י), — והנראה בכונת דבריו כשאמר „פַּטְּרוּהָ״ (הפ״א בפת״ח והטי״ת בדגש), הוא מן הפיעל, וענינו: תנו לה גט־פטורין, — דבריו קיימין; וכשאומר „פִּטְרוּהָ״ (הפ״א בחיריק והטי״ת רפה), הוא מן הקל, וענינו: עִזבוה ותלך־לה, — לפיכך אין דבריו כלום. — ובפיוט אמר הקליר: אערוך שוע ולא אֲפַטֵּר, בניב הַמְפָטֵּר (גשם).

ההפעיל, במקרא: יַפְטִירוּ בְשָׂפָה (תהלים, כ״ב, ח׳) — תרגומו: „מתגרדין״, וענינו — גרוד — שאבען, קראַטצען, וטעמו: פותחים שפתיהם ומניעים אותן לצדדים, כדרך המלעיגים — צעררען, кривляться, — והוא הנכון. ווי״מ: פתיחת השפתים בשחוק גדול — אויפֿשפעררען, раскрывать — ובמשנה השתמשו בו במובן שלוח — ענטלאססען, уволь-нять, отпустить: הַפְטֵר את־העם (ירושלמי, ברכות, ד׳, א׳). ומזה: רבי עקיבא היה מַפְטִיר בבית־הכנסת בשביל התינוקות, שיאכילום אביהם (תוספתא, יומא, ד׳, ב׳) — היה מפסיק תלמודו ומשלח תלמידיו לפני הזמן הקבוע, כדי שיהיה לו פנאי לדזהיר את־אבותיהם של התינוקות. (ועיין בגמרא, פסחים, ק״ט, ע״א). אין מַפְטִירִין אחר הפסח אפיקומן (פסחים, יו״ד, ח׳) — אין אוכלים אפיקומן אחר אכילת הפסח להשלמה וגמר הסעודה. — הַמַּפְטִיר בְּנָבִיא (מגילה, ד׳, א׳) — המשלים קריאת־התורה בקריאת פרשה מן־הנביאים. — מאי שדה־בוכין? ... שדה, שֶׁמַּפְטִירִין בה מתים (מו״ק, ח׳, ע״ב) — ופירש״י: „שכשמביאין מתים ממקום למקום לקבור, כשבאין בשדה סמוך לעיר, נפטרין אלו, שהביאום ממקומן, והולכים להם, ובאין אנשי המקום ומקבלין אותן״ וכו׳. והנראה לנו, שענינו: שדה, שמספידים שם את־המתים ואומרים ברכות־אבלים; וזהו שאמרו בתוספתא: הַמַּפְטִיר בבית־עולמים — אינו חותם (ברכות, ג׳, כ״ד), והמפרש לא הרגיש בזה. — ורגיל בירושלמי: כד דמך רבי אבין על ר׳ זעירא וְאַפְטַר עלוי, כד דמך ר׳ סימון על רבי ליא וְאַפְטַר עלוי (ברכות, פרק ב׳).

פֶּטֶר, ש״ז, — בְּקוּעַ, פתיחה; והתיחד במקרא כתאר־כנוי אל הבכור באדם ובבהמה, ועל־הרוב — בסמיכות לשם „רֶחֶם״, — שהבכור בוקע ופותח את־הרחם — ערעֶפֿפֿנונג, ערסטגעבורט, раскрытіе, первороржде-ніе — (עיין בכור): כל־בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם (במדבר, ג׳, י״ב), כל פֶּטֶר רֶחֶם (שמות, י״ג, י״ב), כל־פֶּטֶר רֶחֶם הזכרים (שם, שם, ט״ו), ובא: וכל פֶּטֶר שֶׁגֶר בהמה (שם, שם, י״ב), פֶּטֶר חֲמֹר (שם, שם, י״ג), פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה (שם, ל״ד, י״ט). ובגמרא — בל״ר: שומע אני פִּטְרֵי סוסים וגמלים (בכורות, ה׳, ע״ב). ועמ״א:

פִּטְרָה, ש״נ: תחת פִּטְרַת כל־רחם (במדבר, ח׳, ט״ז).

פִּטּוּר, שם: וּפְטּוּרֵי צִצִּים (מ״א, ו׳, י״ח, ועוד שם כמה פעמים) — תיב״ע:

„וְאַטוּנִין שושנין", ועל־פיו פירש״י: צורות שלשלאות של פרחים. — ועם זה הסכים פירסט ותרגמו: גירלאנדען, гирлянды — ואמר בטעם גזרתו, שנקראו כן על־שם שהם תלוים, רפוים ומתנועעים לצדדין בלי־מעצור, — לאָזע. וי״מ מענין „פטר רחם" והם בקועי הציצים כשהם מתחילים להפתח, — אויפבּרוך, אויפבּרעכענדע בליט־הען, развернутые цвѣты.

פְּטוֹר, במשנה, — חפשית — פריי־הייט: גט־פְּטוּרִין (גיטין, ט׳, ג׳) — שיידעבריעף, разводный листъ.

פְּטִירָה, בגמרא, ש״נ, — סלוק ועברה, ועל־הרוב — סלוק מן־העולם: בשעת פְּטִירָתוֹ של רבי (כתובות, ק״ג, ע״א) — פּערשיידען, смерть, кончина.

הַפְטָרָה, בגמרא, ש״נ, עיקרו — חתימה, סיום — שלוּסס, довершеніе, окончаніе — ובא בענין הפרשה שקוראין בנביא לסיום הקריאה בתורה: הַפְטָרָה בחול מי איכא (מגילה, ל׳, ע״ב), לסדר הַפְטָרוֹת הוא חוזר (שם, כ״ט, ע״ב). ובענין דרוש־של־ברכה — בסיום הדרוש: „עבד לה הַפְטָרָה". ובירושלמי ובמדרשים — על־הרוב באל״ף: אַפְטָרָה; ובתמונה ארמית: אַפְטַרְתָּא.

פְּטוּר, בגמרא, בל״ר: כְּפְטוּרֵי בפי ושט (ברכות, ח׳, ע״א) — רש״י מפרש: „חבלים" — שטריקק, верёвка (ועיין שם ברש״י).

פִּטְרָא, — מין צמח, ספוג — שוואַמם, грибъ: דתליש פִּטְרָא (שבת) ובירבוי: כמהין ופִטְרִיּוֹת (ברכות, מ׳, ע״ב).

פַּטִּישׁ, ש״ז, — כלי־ברזל לשבר אבנים ולרדד מתכיות, מַקֶּבֶת — האממער, молотъ: וּכְפַטִּישׁ יפצץ סלע (ירמיה, כ״ג, כ״ט), איך נגדע וישבר פַּטִּישׁ כָּל־הָאָרֶץ (שם, נ׳, כ״ג) — פטיש, שמפצץ את כל־הארץ. וכמו שאמר: מַפֵּץ־אתה לי (שם, נ״א, כ׳). ובמובן זה אמרו, לפי הנראה, חז״ל בדרך תאר־כבוד: עמוד הימיני, פַּטִּישׁ הֶחָזָק (ברכות, כ״ח, ע״ב) — לשבר אויבים, והוא כנגד „עמוד הימיני", במובן תמיכה ועזר לבוטחים בו. וה„ערוך" פירש: „כשם שמתפזרות ניצוצות מתחת הפטיש, כך הלכותיו מתפזרות בכל־העולם". ובענין הרדוד: מַחֲלִיק פַּטִּישׁ (ישעיה, מ״א, ז׳). ובמשנה: אף המכה בַּפַּטִּישׁ (שבת, ז׳, ב׳).

פְּטַשׁ, ארמית, — שם מין בגד: פַּטְּשֵׁיהוֹן וכרבלתהון (דניאל, ג׳, כ״א) — ולא התבאר איזה מין בגד הוא, אם תחתון או עליון.

פִּי־בֶסֶת, שע״פ, — עיר גדולה בארץ־מצרים בחלק הנקרא „דלתא" למזרח ים פלוסיום: בחורי און וּפִי־בֶסֶת (יחזקאל, ל׳, י״ז) — ובספרי היונים והרומים: Bubastos — ובלשון מצרית: Pou-Bast — עיקרו: בַּסְתְּ, שהוראתו בלשון גפתית — חָתוּל; והמלה „פִּי" הוא סימן־הידיעה למין־זָכָר (פאַרטיקול מאַננליך) — והוא שם אחת מיראתם של המצרים, שצירו אותה בפני חתול, ועל־שמה נקראת העיר.

פִּיד, ש״ז, — שבר, איד, צרה — אונהייל, שטורץ, פערדערבען, злосчастіе, злоключеніе: וּפִיד שניהם מי יודע (משלי, כ״ד, כ״ב), אם אשמח בְּפִיד משנאי (איוב, ל״א, כ״ט), אם־בְּפִידוֹ להם שֻׁוַּע (שם, ל׳, כ״ד). עיין שוע. ולר״ק — מזה: לַפִּיד בוז (שם, י״ב, ה׳). (עיין לפיד). ובגמרא אמרו: כְּפִיד של תרנגולת (ע״ז, ד׳, ע״א) — נקור התרנגלת בחרטומה. — ויתכן, שזהו עיקר הוראת השם במקרא — חרור, שבירה — דורכלאָכערן, דורכבּרוך, прорываніе, дырованіе.

פִּי הַחִירֹת, שע״פ, — עיר בארץ־מצרים, בין העיר מגדול ובין ים־סוף, קרוב לקצה הצפוני של לשון הים הירופולים למזרח בעל־

צפון (שמות, י״ה, ב׳, ט׳; במדבר, ל״ג, ז׳), ופ״א בא בחסרון המלה „פִּי״: ויסעו מפני הַחִירֹת (במדבר, ל״ג, ח׳), עיקרו — חִירֹת, בתוספת המלה „פִּי״, (עיין פי־בסת), ו„חירות״ בלשון גפתית: אָחוּ מגדל קנה וסוף — וויעזענשילפאָרט, тростниковый кустарникъ.

פַּיְטָן, במדרש: דהוה רבי אליעזר ברבי שמעון קראוי ותנאוי וּפַיְטָן ודרשן (ויקרא רבה, ל׳) — מקורו יונית ורומית: Ποεςης, Poeta — משורר, מחבר שירים וזמירות. — הדין פַּיְטָנָא כד עביד אלפא־ביתא (שיהש״ר, א׳). ובשם זה נקראו מחברי השירים והתפלות, המיוסדים לאמרם באמצע ברכות ק״ש וש״ע. — ומזה:

פִּיּוּט, ש״ז, — שירי־הפיטנים. וגזרו ממנו גם פעל: רבינו קלונימוס, שֶׁפִּיֵּט אחת נוראותיך (רש״י).

פִּיכֹל, שע״פ: שר־צבא אֲבִימֶלֶךְ מלך־פלשתים, בימי אברהם ויצחק (בראשית, כ״א, כ״ב; כ״ו, כ״ו).

פִּיל, שע״כ זכר, ארמית ובמשנה, — מין חיה הגדולה בכמותה על־כל חיות הארץ, שֶׁנְהָב, — עלעפאַנט, слонъ: מן־היכלי שֵׁן (תהלים, מ״ה, ט׳) — תיב״ע: „מן היכליא דמכבשין בשין דְּפִילֵי״. הַפִּיל והקוף מין חיה (כלאים, ח׳, וי״ו), ומשל משלו: דלמא מפומבדיתא את, דמעיילין פִּילָא בקופא דמחטא (ב״מ, ל״ח, ע״ב) — אומרים דברים, שלא יתכנו בשום אופן במציאות.

פִּילֵי, פִּילָא, פִּיוּלֵי, פִּילְתָא, ארמית ובמשנה, שם כלי, — קערה, סֵפֶל — שאלע, טרינקשאלע, чаша: קַעֲרַת־כסף (במדבר, ז׳, י״ג) — תרגום ירושלמי: „פִּילֵי דכסף״. בְּסֵפֶל אדירים (שופטים, ה׳, כ״ה) — תיב״ע: „בְּפִילֵי גבריא״. — מִזְרְקֵי זהב (דהי״ב, ד׳, ח׳) — תרגום ר״י: „פִּילֵי דהב״. ובמשנה: פִּילֵי של חרס (סוטה, ב׳, ב׳; נגעים, י״ה, א׳).

פִּים, שם: וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי־כָסֶל (איוב, ט״ו, כ״ז) — לדעת רש״י, יסודו פֶּה, וטעמו: עשה פֶּה על חלצים, שחלבו ועובי שומנו כפול על כסליו ונראין כמין פה. — ומזה: הַפְּצִירָה פִים (ש״א, י״ג, כ״א) — שיש לה פיות הרבה. — ותרגומו של „פִּימָה״: „רוּטְבָא״, והוא שומן — פעטט — сало, жиръ — ועם־זה הסכימו האחרונים וגזרוהו מן פאם בערבית, בהוראת מלוי הפה במאכל — דען מונד פאָלל שפייזע האַבען. ומזה — פים — היות אבוס, מפטם — געמאָסטעט זיין, быть откормленнымъ.

פִּין, שם, במשנה, — שן המפתח, או לשון־המפתח — צאהן, שלאָסס־צאַפּפען, зубъ въ ключѣ, или замочный язычекъ: פותחת של עץ וְהַפִּין שלה של מתכת (כלים, י״ג, וי״ו), הַפִּין והפורנא טמאין (שם, י״א, ד׳). וי״ג: חפין, (ועיין תוי״ט).

פִּינֹן, שע״פ: מאלופי אדום (בראשית, ל״ו, מ״א). עיין פונן.

פִּינוֹן, במשנה, — פסולת של צמר בלתי־מסורק — וואָללאַבפאַלל, אונגעקאַממטע וואָללע, отброски шерсти: מנעלות הַפִּינוֹן (כלאים, ט׳, ז׳) — ולשון יוני הוא: Πῆνος.

פִּינְחָס, שע״פ: א) בן־אֶלְעָזָר הכהן (שמות, וי״ו, כ״ה, ובשאר מקומות במקרא; ובכלם הוא מלא יו״ד). — ב) בן־עֵלִי הכהן (ש״א, ב׳, ל״ד, ובשאר מקומות, מלא יו״ד; ורק במקום אחד (ש״א, א׳, ג׳) — חסר). ובגזרתו אמר גיזיניוס, שהוא מורכב מן פי־נחס, שענינו נחשת, כמו בערבית. — ופירסט משער, שהמלה היא בהוראת נַחַשׁ, וטעמה: פה המדבר נחשים — אראַקעלמונד.

פַּיִס, ארמית ובמשנה, — גורל והפלת־גורל — לאָאָז, לאָאָזונג, жребій, бросать жребій: גּוֹרָלְךָ תפיל בתוכנו (משלי, א׳, י״ד) — תרגומו, לפי נוסחת ה„ערוך״ הנכונה: „פַּיְסָךְ ארמא״.

ובמשנה: שאין תורמין את־המזבח אלא בְּפַיִס; ארבע פְּיָסוֹת היו שם (יומא, ב', א'), — והוא נגזר מן השם „פיסא", שהוראתו בארמית — אבן קטנה, וזה לפי שלפנים היו מפילים גורל בחלוקי אבנים קטנות; והוא ע"ד גזרת השם „גּוֹרָל". (עיי"ש). ומזה — בפעל בבנין הפעיל — הפלת גורלות — לאָאָזען, бросать жребій: בואו וְהָפִיסוּ (יומא, ב', ד'), וּמֵפִים עם בניו (שבת, כ"ג, ב'). ובגמרא: רבש"ע, מי מֵפִים (שבת, ל"ג, ע"א) — ופירש"י: מי מטיל גורל להבחין ולהודיע וכו', — לאָאָזען, ערראַטען, жребодаяніе, угадываніе.

פִּים, פ"י, ארמית, עיקרו — חִלּוּל — ענטווייהען, осквернять: את קדש ה' חִלֵּל (ויקרא, י"ט, ח') — תיב"ע: „ית קודשא דה' אָפִים". ומזה — בפיעל — החלשה, חלוי, שִׁכּוּךְ־רוגז — שוואַכען, בעזאֶנפטיגען, умилостивить, ослабить, успокоивать — ע"ד שמוש הפעל חלה (עיי"ש): וַיְשַׁסַּע דוד (ש"א, כ"ד, ח') — תיב"ע: „וּפַיֵּס דוד". ומזה — הפצרה וחִנּוּן — דרינגענד ביטטען, упрашивать: וַיִּפְצַר בם (בראשית, י"ט, ג') — תיב"ע: „וּפַיֵּס בהום". ותתחנן לו (אסתר, ח', ג') — תרגומו: „וּפַיְּסַת ליה". ומזה במשנה: לְפַיֵּס את־העם (סנהדרין, ב', ג'), כל המקניט את־חבירו, אפילו בדברים, צריך לְפַיְּסוֹ (יומא, פ"ז, ע"א). והשתמשו בו גם בבנין הפעיל: לְהָפִיס את־דעתו (שבועות, מ"ה, ע"א) — בערוהיגען. צא וְהָפֵס עלי מנת המלך (ע"ז, ע"א, א') — שלם מנת המלך בשבילי, — לפַיסו; או — הקל מעלי מנת המלך, בתשלומין. — ובא גם בבנין ההתפעל, — קַבֵּל פִּיּוּס, התרצה — זיך בעזאֶנפטיגען לאַססען, געוואֶהרען לאַססען, смягчиться, умилоститься, упроситься: בזאת נֵאוֹת לכם (בראשית, ל"ד, ט"ו) — תיב"ע: „בדא נִתְפַּיֵּס לכון". ובמדרש: אף־על־פי־כן צריך אתה לְהִתְפַּיֵּס ולרצותה (שמו"ר, מ"ד). ובתפלה: „מתרצה ברחמים וּמִתְפַּיֵּס בתחנונים".

פִּיּוּס, שה"פ, — הלוי, רִצּוּי — בעזאֶנפטיגונג, умилостивленіе: מפני־מה האיש מקבל פִּיּוּס ואין האשה מקבלת פִּיּוּס (נדה, ל"א, ע"ב), אם למלחמה אני בא, אם לְפִיּוּס אני בא (ב"ר, צ"ט).

פִּישׁוֹן, שע"פ, — הנהר הראשון מארבעת הנהרות היוצאים מעֵדן: פִּישׁוֹן הוא הסבב את כל ארץ החוילה (בראשית, ב', י"א) — והוראתו: שוטף מימיו בְּשֶׁפַע. וכן אמרו במדרש: שמימיו מהלכין בְּשׁוּפִי (ב"ר, פ' ט"ז).

פִּיתוֹם, ש"ז, — בויכרעדנער, чревовѣщатель — וברומית: Python: בעל־אוב — זה פִּיתוֹם המדבר מִשֶּׁחְיוֹ (סנהדרין, ס"ה, ע"א), ובתוספתא (שם, פ"י): „אוב — זה הַפִּיתוֹם המדבר משחיו". — וכן הוא בספרא (סוף פרשת קדושים), בשנויי הנוסחא. (עיי"ש).

פִּיתוֹן, שע"פ: בן־מיכה, שהוא בן־בנו של יְהוֹנָתָן בן־המלך שאול (דהי"א, ח', ל"ה).

פַּךְ, ש"ז, — כלי־קבול קטן, צלוחית, אָסוּךְ — פלאַשע, קריגבען, фляшка, бутылка, кувшинчикъ: פַּךְ הַשֶּׁמֶן (ש"א, יו"ד, א'), וּפַךְ השמן הזה (מ"ב, ט', א'). ובמשנה: הַפַּכִּים הגלילים (כלים, ב', ב') — פכים, שנעשים בגליל. — על כלי חרסו ועל פַּכּוֹ (נגעים, י"ב, ה'). וי"א, ששרשו פכך וראוי שיודגש ברבוי ובכנוי; ווי"א, ששרשו פָּכָה וראוי שיהיו רפוים. והנראה, שהוא פכה. ומזה — הפעל: פִּכֵּה, בפיעל, — הגרה מועטת, כיוצאת מפי פך: מים מְפַכִּים (יחזקאל, מ"ז, ב') — הערפאָרשפרודעלן, течь, изливаться — וע"ד שאמרו חז"ל: נעשה כפי פך קטן.

פְּכַר, ארמית, פ"י, — קשור, ענוב —

בינדען, פערשטריקקען, связать — ומזה בגמרא: ופכר ידיה ומצלי (שבת, יו"ד, א')—ופירש"י: „חובק ידיו באצבעותיו"— צוזאממענפאלטען, складывать—ומזה:

פֹּכֶרֶת, שע"פ, בסמיכות, — פֹּכֶרֶת הַצְּבָיִים: שם משפחה מן־הנתינים, מעולי־הגולה (עזרא, ב', נ"ז)— והוא ע"מ קֹהֶלֶת, — ונקראו כן ע"ש שהיה עסקם לצוד צביים ולקשרם.

פָּלָא, דומה לפעל פלה, ועיקרו, כנראה, גזירה — שפאלטען, просѣкать—ומזה־הפרשה והבדלה— טרעננען, אבזאָנדערן, זאָנדערן, выдѣлять— במובן המושאל, ושניהם לא נמצאו בקל, והתיחד הפעל פלא בבנינו בנפעל, בענין דבר שהוא מופרש ורחוק במקום, שאי־אפשר להשיגו—אונערריייכבאר, непостижимо: לא־נִפְלֵאת היא ממך (דברים, ל', י"א)— והכפל: „ולא־רְחֹקָה היא". ומזה — רחוק מן היכלת, בקשור עם מלת „עֵינַיִם" ביחס הבי"ת: וַיִּפָּלֵא בְּעֵינֵי אמנון לעשות לה מאומה (ש"ב, י"ג, ב') — אונמאָגליך שיינען, казаться невозможнымъ. כי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שארית העם וגו' — גַּם בְּעֵינַי יִפָּלֵא (זכריה, ח', ו"ו)— אם הוא נפלא ובלתי־אפשר בעיני העם, האם בשביל־זה יפלא גם בעיני?— ושעורו כמו: הֲגַם. — היא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ (תהלים, קי"ח, כ"ג). ובקשור עם מ"ם בבחינת הנושא, שרחוק הדבר ממנו: הֲיִפָּלֵא מה' דבר (בראשית, י"ח, י"ד), לא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כל־דבר (ירמיה, ל"ב, י"ז). ומזה— היות רחוק מצד השגת־השכל — אונבעגרייפבאר זיין, быть непонятнымъ: כי יִפָּלֵא ממך דבר (דברים, י"ז, ח'); שלשה המה נִפְלְאוּ ממני (משלי, ל', י"ח)—והכפל: „וארבעה לא יְדַעְתִּים".— נִפְלָאוֹת ממני ולא אדע (איוב, מ"ב, ג'); נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ (תהלים, קל"ט, י"ד)—למעלה מדרך־הטבע,— וואונדערבאר געשאפפען, удивительно созданы—ומזה — לר"ק: נוראות נִפְלֵיתִי (שם)—נעשיתי בדרך־נפלא. (ועיין פלה). ומזה — חזוק באיכות המדרגה: נִפְלְאַתָה אהבתך לי מאהבת נשים (ש"ב, א', כ"ו) — שטארק, необычайно сильна — והוא ע"ד הפעל שגב. (עיין בסמוך). ובא ברבוי נקבה, במובן שם־קבוץ מפשט, — דברים למעלה מדרך־הטבע, ביחוד למעשי הש"י: נגד כל־עמך אעשה נִפְלָאֹת (שמות, ל"ד, יו"ד) — אונבעגרייפליכעס, וואונדערבארעס, непостижимое, чудесное—ונרדף עם „גדולות": עֹשֶׂה גְדֹלוֹת ואין חקר, נִפְלָאוֹת עד־אין מספר (איוב, ה', ט'), בִּגְדֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת ממני (תהלים, קל"א, א'), ובסמיכות: והתבונן נִפְלְאוֹת אל (איוב, ל"ז, י"ד). ועל־הרוב בא בבחינת מעשי ה' הנפלאים ביציאת־מצרים ובמסעי בני־ישראל במדבר, ונרדף עם „מוֹפְתִים": זכרו נִפְלְאוֹתָיו אשר עשה, מֹפְתָיו ומשפטי־פיו (תהלים, ק"ה, וי"ו), וְנִפְלְאוֹתָיו אשר הראם (שם, ע"ח, י"א), ואיה כל־נִפְלְאוֹתָיו וכו' (שופטים, וי"ו, י"ג), כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נִפְלָאוֹת (מיכה, ז', ט"ו); נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אלינו (תהלים, מ', וי"ו) — שעורו כמו: נפלאות־מחשבותיך, שענינו: מחשבותיך הנפלאות. — ובמובן המוסרי: גל־עיני ואביטה נִפְלָאוֹת מתורתך (שם, קי"ט, י"ח) — דברים כמוסים ונפלאים מהשגת השכל האנושי.— ובא במובן זָרוּת, על־דרך זר, שלא־כמורגל: וְנִפְלָאוֹת יַשְׁחִית (דניאל, ח', כ"ד) — בהפלא ופלא ישחית. וי"מ: דברים, שהם נפלאים בעולם, ישחית, — בעוואונדערנס־ווירדיגעס, достойныя изумленія. ועל אל אלים יְדַבֵּר נִפְלָאוֹת (שם, י"א, ל"ו)— דברים זרים, מפליאים—שטוינענס־ערערעגענדעס, возбуждающія удивленіе.

הפיעל, שלש פעמים במקרא

בענין אחד: ואיש כי יקריב זבח שלמים לה׳ לְפַלֵּא־נֶדֶר או לנדבה (ויקרא, כ״ב, כ״א), ועשיתם אשה לה׳, עלה או זבח, לְפַלֵּא־נֶדֶר או בנדבה (במדבר, ט״ו, ג׳), וכי־תעשה בן־בקר וגו׳ לְפַלֵּא־נֶדֶר (שם, שם, ח׳) — תרגומו: „לְפָרָשָׁא״. ולפי המוסכם, טעמו: להפריש בדבור. והרנה״וו הקשה, לאיזה צורך נכתב לְפַלֵּא, הלא כל נודר ונודב צריך לְפָרֵשׁ? ופירש: לְפַלֵּא — בענין הרחבה, — מרחיב נדרו; שנוסף על העולה, שמביא כדרך הנודרים, מביא גם שלמי־שמחה וזבחי־שלמים. — והרב בעל „הרכסים לבקעה״ הוסיף להקשות: וכי מפרישים בשעה שמקריבים, או מקריבים כדי להפריש? ואחר שהאריך בזה אמר, כי אין למצוא לו פשר־דבר, כי אם שהוא ענין תשלומים וכאילו אמר: לשלם נֶדֶר; וכמו שמוצאים פעמים הרבה לשון שלם בנדר. (עיין שלם). ולחזוק פירושו יש לאמר, שמהוראת הגזירה והפּלוג יצא מושג ההתרה והפּטור — לָאֶזעֶן, разрѣшать — וע״ד גזרת הפעל פטר, (עיי״ש); אבל לקיים פירושי הראשונים ראינו לומר, כי בלשון תורת־הקרבנות התיחד הפעל פלא בפיעל להפרשת קרבנות שלא על צד החיוב ולשאת מתנות בנדרים ונדבות מצד הרצון, — ויהיה טעם „לְפַלֵּא־נֶדֶר״ לא במובן מקור, כי אם במובן שם־הפעולה: להפרשת, להרמת הנדר. (ועיין בההפעיל).

ההפעיל, יוצא, — א) לעשות דבר מופרש, מצין במינו, יוצא מחק־ההרגל — אויסערארדענטליך, וואונדערבאר מאכען, — сдѣлать необыкновеннымъ, дивнымъ — ובא בקשור עם שם־הפעול, ביחס הפעול, ומושך בכח את הפעל עשה: כי הִפְלִיא חַסְדּוֹ לִי (תהלים, ל״א, כ״ב) — עשה עמי חסד נפלא. — הִפְלִא עֵצָה (ישעיה, כ״ח, כ״ט) — עשה עצה נפלאה, — והכפל: „הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה״. — לכן הנני יוסף לְהַפְלִיא את־הָעָם־הזה הַפְלֵא ופלא (שם, כ״ט, י״ד) — לדעת המפרשים, פירושו כאילו נאמר: להפליא את מַכּוֹת העם. והרשד״ל פירש: שיעשה את־העם־הזה נפלא במוצאותיו, וזה במה שישמיד את אויביו בדרך־פלא — ועל־ידי־כן תאבד חכמת חכמיו, החכמים בעיניהם, והם היועצים להשען על מצרים. — ויתכן, שענינו: יעשה את העם מתפלאים ומשתוממים, שלא ידעו מה לעשות, וגם החכמים שבהם — תאבד חכמתם — אין ערשטוינען ועטצען, удивить — ולפעמים מושך עמו את הפעל „עשׂה״ בפעל ויתבונן כתאר־הפעל: אשר עָשָׂה עמכם לְהַפְלִיא (יואל, ב׳, כ״ו), וּמַפְלָא לַעֲשׂוֹת (שופטים, י״ג, י״ט). (ועיין בסמוך). ובא: כי הִפְלִיא לְהֵעָזֵר (דהי״ב, כ״ו, ט״ו) — נעזר בדרך־פלא. — וְהִפְלָא ה׳ את־מכתך (דברים, כ״ח, נ״ט) — נקודו ע״ד נהי־ל״ב. וב„בן־סירא״, כפי שמובא בתלמוד: בְּמוּפְלָא ממך אל־תדרוש (חגיגה, דף י״ג, ע״א). ובמדרש: בְּמוּפְלָא ממך אל־תדע (ב״ר, ח׳). — ב) בענין נדר: איש כי יַפְלִא נֶדֶר בערכך נפשׂת (ויקרא, כ״ז, ב׳), כי יַפְלִא לנדר נדר נזיר (במדבר, ו״ו, ב׳) — לדעת המפרשים הראשונים, ענינו — הַפְרָשָׁה: שיפרש הנדר בפירוש. והרנה״וו פירשו במובן הפלגה: מפליג לנדור נדר נפלא, נדר גדול, ולזאת נאמר הלשון הזה רק בנודר נדר ערך נפשות ונדר נזיר, ששני מיני נדרים ההם יוצאים מחק־ההרגל. — ולפי מה שפירשנו בטעם „לְפַלֵּא נדר״, יתכן לאמר, שהתיחד גם ההפעיל בלשון תורת־הקרבנות לכלל הפרשת־נדרים, שכל עיקרם אינם כי אם תוספת והפלגת־עבודה. — ומדרשם של חז״ל על־זה: איש כי יפלא נדר (ויקרא, כ״ז, ב׳) — לרבות מוּפְלָא הסמוך לאיש (תמורה,

דף ב', ע"ב) — והוא קטן בן י"ב שנה, שמגיע לעונת־נדרים; ובספרי: כי יפלא—להביא: מי שיודע לְהַפְלוֹת (במדבר, ס' כ"ב) — נראה, שפירשוהו משרש פלה בענין הבדלה והבחנה, ויהיה ענין „יַפְלִא לִנְדֹר"— יתבונן ויכַון את־נדרו בדעה מיושבת. (עיין פלה). ובמשנה בא לענין שם־תאר: מוּפְלָא של־בית־דין (הוריות, א', ד')— לדעת המפרשים, הוא הנשיא או אב־בית־דין. והנראה, שהוא תאר לחכם מְצֻין בהוראה, שהיה בכל בית־דין, כנראה ממה שאמרו ב„זקן ממרא": כי יִפָּלֵא ממך דבר (דברים, י"ז, ח')— מלמד, שֶׁבְּמוּפְלָא הכתוב מדבר (ספרי, דברים, סימן קנ"ב. וזוהי הגירסא הנכונה)— והכונה: איש זקן, שקנה חכמה, מבין ויודע להבדיל ולהבחין.— ומזה: „מוּפְלָא של־בית־דין" — אחד מיוחד בבית־דין ומבין לפלפל בהוראה. — והאבן גדלה על־פי הבאר (בראשית, כ"ט, ב')— זה מוּפְלָא שבבית־דין, שהוא מסרם את־ההלכה (ב"ר, ע'), ובו אמרו בתוספתא: הוא (הממרא) וְהַמּוּפְלָא (שבבית־דינו) באין לבית־דין הגדול (סנהדרין, פרק ג'). (ועיין בהערה 13 לפרק רביעי בס' „דברי הימים לבני־ישראל").

ההתפעל, פ"א במקרא: וְתָשֹׁב תִּתְפַּלָּא בִי (איוב, יו"ד, ט"ז)—רש"י פירש: לדקדק ולהפליא במשפט, לשון כי יַפְלִא (במדבר, וי"ו, ב'); ולקצת מפרשים, ענינו: תַּראה כחך הגדול, תודיע, כי נפלא וגדול אתה ממני. — והנראה לנו, שהוא בענין התבוננות של־השתאות ותמיה— אנשטוינען, удивляться, поражаться — והוא נמשך אל הקודם: „וְיִגְאֶה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי", — והוא משל לקוח מטבע החיה המתנפלת על־טרפה ושאיננה טורפת ואוכלת מיד, כי אם תעמוד כמשתאה עליו, רגע תניח רוגזה ותעזבהו להשמט כמעט־קט, וחוזרת להתקצף ואוחזת בו,— וזהו: „וְתָשֹׁב תִּתְפַּלָּא בִי"— תשתאה ותתמהּ בי, כאלו עצמי נפלא ממך. — והפירוש הזה מסכים עם המליצה: תְּחַדֵּשׁ עֵדֶיךָ נֶגְדִּי וְתֶרֶב כַּעַשְׂךָ עִמָּדִי וגו' (איוב, יו"ד, י"ז).

פֶּלֶא, שם,— מעשה נפלא, שאיננו בגדר חוקי־הטבע, מופת, נס — אויסעראָרדענטליכעס, וואונדערבאַרעס, וואונדער, чудо: עֹשֵׂה־פֶלֶא (שמות, ט"ו, י"א), נגד אבותם עשה פֶלֶא (תהלים, ע"ח, י"ב), הלמתים תעשה־פֶּלֶא (שם, פ"ח, י"א), כי אזכרה מקדם פִּלְאֶךָ (שם, ע"ז, י"ב); וְיוֹדוּ שָׁמַיִם פִּלְאֲךָ ה' (שם, פ"ט, וי"ו)— ולדעתנו יתכן, שיהיה מובנו בזה בהוראת הפעל פלה, בענין הבדלה ובחירה, והטעם: השמים מודים ומכירים את בחירתך שבחרת בְּדָוִד. שבו מדבר בכל השיר הזה, והוא ברכוז אל מה שאמר על־עצמו: כי־הִפְלָה ה' חסיד לו (שם, ד', ד'). (ועיין פלה). ויקרא שמו פֶּלֶא יוֹעֵץ (ישעיה, ט', ה')— שעורו: יועץ־פלא, ע"ד שנאמר: הִפְלִא עֵצָה (שם, כ"ח, כ"ט). וברבוי: וַתֵּרֶד פְּלָאִים (איכה, א', ט') — במובן תאה"פ, — ירידתה הוא בדרך־פלא ולא בדרך־הטבע.

פְּלָאָה, ש"נ, לא נמצא כי אם ברבוי: פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ (תהלים, קי"ט, קכ"ט)— דברים נפלאים מהשגת השכל האנושי; וכמו שכתוב: גַּל־עיני ואביטה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ (שם, שם, י"ח)— וואונדערבאַרעס. — עד־מתי קֵץ הַפְּלָאוֹת (דניאל, ב'. וי"ו) — קץ של הדברים הנפלאים, שאני רואה בחזיון — שטוינענערעגענדעס, возбуждающіе удивленіе.

פְּלִיא, ת', (עמ"נ: פְּלִיאָה), — כמו נפלא — וואונדערבאַר: פְּלִיאָה דַעַת ממני (תהלים, קל"ט, וי"ו)—(ובכתיב: פלאיה)—הדבר הזה הוא פליאה מדעת, — והכפל: „נִשְׂגְּבָה, לא אוכל לה".

פֶּלְאִי, פ״א במקרא: למה זה תשאל לשמי והוא פֶּלְאִי (שופטים, י״ג, י״ח) — תיב״ע: „והוא מְפָרָשׁ״, — ורש״י פירש: „מכוסה, תמיד הוא משתנה״. ובמדרש אמרו: פלאי — פלאים הוא עושה בי, פעמים שאני רוח (ילקוט ילמדנו) — ולפי דבריהם, יש לפרש: „וְהוּא פֶּלְאִי״ — שמי הוא פלאי, שיעשה נפלאות בדבר שולחו; ומסכים לזה האמור שם אח״כ במלאך: וּמַפְלִא לעשות (שופטים, י״ג, י״ט).

מִפְלָאָה, ש״נ, — כמו נפלאות — וואונדערבארעס, — פ״א במקרא ברבוי: מִפְלְאוֹת תמים דעים (איוב, ל״ז, ט״ז).

הַפְלָאָה, בגמרא, — הבחנה והבדלה: לא נתנה נזירות אלא לְהַפְלָאָה (נזיר, ס״ב, ע״א), אחת הַפְלָאָה לאסור ואחת הַפְלָאָה להיתר (שם). ובדרך־דרש אמרו: עתידה תורה, שתשתכח מישראל, שנאמר: וְהִפְלָא ה׳ את־מכתך (דברים, כ״ח, נ״ט) — הַפְלָאָה זו איני יודע מהו וכו׳, הוי אומר הַפְלָאָה זו תורה (שבת, קל״ח, ע״ב).

פְּלָאיָה, שע״פ: אחד מן הלוים, שהיו מבינים את־העם לתורה, בימי עזרא ונחמיה (נחמיה, ח׳, ז׳).

פַּלּוּא, שע״פ: בן־ראובן בן־יעקב (בראשית, מ״ו, ט׳), וביו״ד־היחס: מִשְׁפַּחַת הַפַּלֻּאִי (במדבר, כ״ו, ה׳).

פְּלָיָה, שע״פ: בן־אֶלְיוֹעֵינַי (דהי״א, ג׳, כ״ד).

פַּלֶג, פ״י, מקורו ארמית, עיקרו — חצה, חלק — שיידען, טרעננען, טיילען, — делить, отделить — הקל בארמית: וְחָצוּ את־כספו וגם את־המת יֶחֱצוּן (שמות, כ״א, ל״ה) — ת״א: „וִיפַלְגוּן ית כספיה ואף ית דמי מיתא יְפַלְגוּן״. ובארמית שבמקרא — בבנין פעול: מלכו פְּלִיגָה תהוה (דניאל, ב׳, מ״א) — געטיילט זיין, — ובפעל: וַיְבַתֵּר אֹתם בתוך (בראשית, ט״ו, יו״ד) — ת״א: „וּפַלֵּג יתהון בשוי״. ומזה — במקרא: מִי־פִלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה (איוב, ל״ח, כ״ה) — חלק לכל־שטף תעלה מיוחדת — איינטיילען, צוטיילען, уделить, распределить (ועיין פלג ב) — והוא ע״ד: אי־זה הדרך יֵחָלֶק אור (שם, שם, כ״ד). ומזה — בתפלה: על־כן אברים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ (נשמת) — חלקת אותם במקומם הראוי להם. וזה, כנראה, בסמך על לשון־התרגום: וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו (ויקרא, א׳, י״ב) — ת״א: „וִיפַלֵּג יתיה לְאֶבְרוֹהִי״. — ובהשאלה: בלע, ה׳, פַּלַּג לְשׁוֹנָם (תהלים, נ״ה, יו״ד) — חלוק ופלוג במובן בלבול, שלא ישמע איש לשון רעהו. — מליצה לקוחה מבלבול־הלשונות בבקעת־שִׁנְעָר. — ובגמרא השתמשו בפעל זה בקל, לענין היות חלוק בדעות: „פְּלִיג עליה ר׳ פלוני״ — כמו חלוק עליו, (עיין חלק) — געטיילטער מיינונג זיין. — ונקרא האיש, שדעתו חלוקה לרוב מדעת חבריו, בשם: פַּלְגָּאָה (עירובין, ס״א, ע״ב; גיטין, ל״א, ע״ב).

הנפעל, מן־הקל בארמית, — היות נחלק לחלקים — געטרעננט, געטיילט ווערדען, быть отделеннымъ: כי בימיו נִפְלְגָה הארץ (בראשית, יו״ד, כ״ה). ובפיוט: ופלגים נִפְלָגִים לכל תעלות (סלוק, ב׳ דסוכות).

ההפעיל, — הפרשה ובמובן הרחקה במקום ובענין — ענטפערנען, удаляться: וְהִפְלִיגָה ספינתם בים (עירובין, י״ד, א׳), אם הודיעו שהוא מַפְלִיג (ע״ז, ה׳, ג׳), וּמַפְלִיגִין לדרך ארץ ומשא ומתן (במדבר רבה, כ׳). ובמובן יוצא: שֶׁהִפְלִיגוּ מן הכותל שלשה טפחים (עירובין, דף י״ד, ע״ב). במה דברים — בסמוכה; אבל בְּמוּפְלֶגֶת (עירובין, ח׳, ג׳), נויי סוכה הַמּוּפְלָגִים ממנה (סוכה, יו״ד, ע״ב). ובמובן המושאל: ואל תהי מַפְלִיג לכל־דבר (אבות, י״ד, ג׳) — פערשיעבען, פיר וויטלויפיג האלטען, считать далекимъ, невозможнымъ. לא מפני שֶׁהִפְלִיגוּ בדברים (סוכה, דף כ״ז, ע״ב), כיון שֶׁהִפְלִיגוּ עצמן מסיני, לא קבלו את־התורה (ב״ר, נ״ג). ובהשאלה: ביון

דְּאַפְּלִיג—אַפְּלִיג (גיטין, כ"ח, ע"א)—כיון שכבר האריך ימים ועבר את-הגבול, יכול הוא להאריך ימים עוד.— שאני ר' אחא בר-יעקב דְּמוּפְלָג (עירובין, דף ס"ג, ע"א)—ופירש"י: „הרבה מאד היה זקן וחכם".— ובספרי-המחברים — בענין רבוי והתגברות: מרה וְהִפְלִיג בעול (מו"נ, א', ב'), וּכְשֶׁהִפְלִיגוּ בתשובה (שם, שם, מ"א), כי אלו הִפְלִיג להתישב ולהזהר, לא באה שגגה לידו (שם, ג', מ"א), או לְהַפְלִיג בהסתיר הענין (שם, בהקדמה).

ההתפעל, — התחלקות — זיך טיילען, אויסאיינאנדער געהען: וכל מי בראשית מִתְפַּלְּגִין מתחתיו (ב"ר, י"ד).

פְּלַגָּה, — מחלקה — אבטהיילונג, от-дѣлъ — בבחינת משפחה, בית-אב — פאמיליע, זיפפשאפט, семейство, родня: בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי-לֵב (שופטים, ה', ט"ו) — במשפחות בני ראובן היו חקקי-לב גדולים,— חקרו והתישבו בדבר אם לצאת למלחמה או לחדול.—וכן תרגומו: „בְּזַרְעִית רְאוּבֵן סַגִּיאִין נִכְלֵי לִבָּא". ורש"י פירש מן חלוק ופרוד בדעות.

פְּלֻגָּה, ש"נ, — כנ"ל — אבטהיילונג, отдѣлъ: לִפְלֻגּוֹת בית האבות (דהי"ב, ל"ה, ה'). וכן הוא בארמית שבמקרא: והקימו כהניא בִּפְלֻגָּתְהוֹן (עזרא, ו', י"ח). ועמ"א:

מִפְלַגָּה: לתתם לְמִפְלַגּוֹת (דהי"ב, ל"ה, י"ב).

פֶּלֶג, שע"פ: בן-עֵבֶר (בראשית, יו"ד, כ"ה).

פְּלַג, בארמית שבמקרא, — חֵצִי — האַלבּטע, половина: וּפְלַג עִדָּן (דניאל, ז', כ"ה). ובמשנה: עד פְּלַג-המנחה (ברכות, ד', א') — זמן מנחה קטנה להלכה הוא מתשע שעות ומחצה עד-הלילה, שהוא משך שתי שעות ומחצה; ופלג-המנחה הוא חצי שעור זה והוא שעה ורביעית.— ובגמרא שאלו: פְּלַג מנחה קמא קאמר, או פְּלַג מנחה אחרונה קאמר? (ברכות, דף כ"ו, ע"ב).

פְּלַג, ש"ז — חֵלֶק, במדרש ילמדנו: המוכיח את-חברו לשם-שמים, זוכה לְפַלְגוֹ של הקב"ה (פרשה „אם כסף". עיין ב„ערוך". וצ"ע). ובתרגום — פְּלוּג: וְאֶשְׁפָּר אחד (ש"ב, ו', י"ט) — ת"י: „וּפְלוּג חד". ומזה בגמרא: פְּלוּג וצעי (יומא, פ"ג, ב') — חלק לחם — פארציאָן, порція.

פְּלוּג, שה"פ, — חִלּוּק — טיילונג, раздѣленіе: בִּפְלוּג ארעא (ת"י, במדבר, יו"ד, ל"ב). ובתלמוד ירושלמי: וכל פְּלוּג מי-בראשית מתפלגין מתחתיו (ברכות, פרק א').

פְּלוּגְתָּא, —חִלּוּק בדעות, מחלוקת, מריבה — טרעננונג, שטרייט, различіе мнѣній, разногласіе, споръ: תפלטני מֵרִיבֵי עָם (תהלים, י"ח, מ"ד) — ת"י: „מִפְּלֻגַת עממיא". ומצוי הרבה בגמרא בענין חלוקת-דעות: אמרה (אשתו של און בן-פלת) ליה (לבעלה): מה-לך בהדה פְּלוּגְתָּא? אי אהרן כהנא רבא — את תלמידו; אי קרח כהנא רבא — את תלמידו (תנחומא, פ' קרח).

הַפְלֵג, שה"פ, — התרחקות בזמן ובמקום—וויט אויסאיינאנדער זיין, быть въ разстояніи, удаленіи: בְּהַפְלֵג נגיחות (ירושלמי, ב"ק, פרק ב'). ובבבלי בענין זה אמרו: „רחוק נגיחות".— תשובה הַפְלֵג השיבו (ירושלמי, ע"ז, פרק ג')—כמו: תשובה רחוקה, תשובת-דחוי. — ובבבלי בענין זה: תשובה גנובה (ע"ז, מ"ד, ב').

הַפְלָגָה, ש"נ, במשנה, במובן פרוד וחלוק הדעות: דּוֹר-הַהַפְלָגָה (ב"מ, ד', ג')—הדור, שבימיו נפלגה הארץ.— ובבא"ם — לענין הגדלה וגוזמא—פערגרעססערונג, איבער-

טרייבונג, преувеличеніе: „עַל־צַד־הַהַפְלָגָה"; „בְּדֶרֶךְ־הַהַפְלָגָה"; „דֶּרֶךְ גּוּזְמָא וְהַפְלָגָה". וכן: הַפְלָגַת השקידה בלמוד (מו"נ, ב', מ"ז).

פֶּלֶג, ש"ז, — נחל שוטף — באַך, שטראָם, потокъ, ручей: פֶּלֶג אלֹהים מלא מים (תהלים, ס"ה, יו"ד), פְּלָגִים יבלי מים (ישעיה, ל', כ"ה), פַּלְגֵי־מים (תהלים, א', ג'); נָהָר פְּלָגָיו ישמחו עיר־אלהים (שם, מ"ו, ה') — שעורו: פלגי־הנהר, הפלגים היוצאים מן־הנהר. (ועיין בסמוך). וע"ד ההשאָלה: פַּלְגֵי שֶׁמֶן (איוב, כ"ט, וי"ו). — לפי המוסכם, הוא משרש פָּלֶג במובן חלוק, והתיחד השם „פֶּלֶג" לנהר קטן, היוצא ומתפלג מנהר גדול. — והנראה כדעת פירסט, שהוא שרש בפני עצמו בהוראת שטיפה ונזילה — פליעססען, שטראָממען; והתרגומים מסייעים לו, שכן על־הרוב יתרגמו לשון פלג בלשון טְיָף, טוּף: על פַּלְגֵי־מים (תהלים, א', ג') — ת"י: „טְוָפֵי מוי". — פַּלְגֵי־מים ירדו עיני (שם, קי"ט, קל"ו) — ת"י: „טְיָפֵי מיא". — ברחבות פַּלְגֵי־מים (משלי, ה', ט"ז) — ת"י: „טְיָפֵי דמיא". ומלת טיף בארמית ענינה נזילה, וכנגד זה לא נמצא לשון פלג בארמית במובן נָהָר. ולפי־זה יובן מה שבא השם „פֶּלֶג" ברבוי תמיד בסמיכות לשם „מַיִם", ובזה תתבאר היטב מליצת „נָהָר פְּלָגָיו", שהוא כמו פלגי־הנהר — שטראָממונג. וכן מליצת: יצוק עמדי פַּלְגֵי־שמן (איוב, כ"ט, וי"ו). וכנראה, שבמובן זה השתמש בו מחבר ס' „יוסיפון", ואמר: כי כאשר תבוא (האניה) בְּפֶלֶג־הים, אין להשמר מן־הסערה וגלי־הים אשר לַפֶּלֶג („יוסיפון", פרק ס"ד), שכוונתו: לזרמת־הים, באמצעו — שטראָממונג, теченіе — וכפי הנראה מן־התרגום, נגזר ממנו גם פעל בבנין פיעל:

ב) פַּלֵּג, — הגרה, הזלה — צושטראָממען, притекать: „מִי־פִלַּג לשטף תעלה (איוב, ל"ח, כ"ה) — שתרגומו: „מן טַיֵּף לשטפא קובתא". ומזה:

פְּלַגָּה, ש"נ, — שטיפה, נזילה — שטראָממונג, теченіе: אל־ירא בִפְלַגּוֹת נהרי נחלי דבש וחמאה (שם, כ', י"ז).

פַּלְגָס, במשנה: (אַיִל) בן שלשה־עשר חדש אינו כשר לא לאיל ולא לכבש, רבי טרפון קורהו פַּלְגָס (פרה, א', ג') — בלשון יוני ענינו: מי שיצא מכלל ילדות ובא לכלל בחרות — מאַננבאַר ווערדענדע יונגלינג, возмужалый юноша — ומזה בבהמה, שמתחלת לבוא לשלֵמות גדולה. וענין „רבי טרפון קורהו פלגס": בהלכות או במשניות, שחבר רבי־טרפון, הוא מזכיר את־האיל הזה בשם פלגס. — ובגמרא: האומר הרי עלי עולת בהמה מן־האיל או מן־הכבש, והביא פַּלְגָס (חולין, כ"ג, ע"א). ובתרגום: כִּיקַר כָּרִים (תהלים, ל"ז, כ') — ת"י: „היך יקר פַּלְגִּסִין". ובגמרא: ההיא דנפק עלה קלא דאיקדשה לקטן הנראה כגדול — אמר ליה רב מרדכי לרב אשי: הוה עובדא ואמרו: עדיין לא הגיע לפלגות ראובן גדולים הקרי־לב (גיטין, דף פ"ט, ע"א) — המאמר הזה הוא תמוה; והנראה, כי לקטן, הנראה כגדול, קראו „פלגס" לפי עיקר הוראתו ביונית — ולזה אמרו בענין קטן כזה, שקדש אשה, דרך־מליצה, בלשון נופל על־לשון, שזה הפלגס עדיין לא הגיע לפלגות ראובן. — ואגב נשמע, שפירשו מלת „לִפְלַגּוֹת ראובן" מלשון הפלגה ובענין גדלות. ואפשר עוד לאמר, שגזרו גם את המלה פלגס מלשון עברית, לאמר: גדול בשנים, — והסמ"ך נוסף.

פִּילֶגֶשׁ, שם, — אשה המועדת למשכב־דודים שלא בתורת אשות, ולפנים היו נוהגים ליעד לזה את־השפחות, (עיין אָמָה), — קאָנקובינע, קעבסווייב, наложница: בלהה פִּילֶגֶשׁ אביו (בראשית, ל"ה, כ"ב), ואת־פִּלַגְשִׁי ענו (שופטים, כ', ה'), וּפִילַגְשֵׁהוּ (שם, י"ט, כ"ד), עשר נשים פְּלַגְשִׁים

(ש"ב, ט"ו, ט"ז); והבנים, שנולדו להם מהן, לא היה להם משפט-הירושה (בראשית, כ"ה, ו"ו). ובמה שנוגע להיחס המשפטי של הפילגש, אמרו חז"ל: אשה יש לה כתובה, פִּילֶגֶשׁ אין לה כתובה, — זו דברי ר' מאיר; ורבי יהודה אומר: אשה יש לה כתובה ותנאי-כתובה; פִּילֶגֶשׁ — יש לה כתובה, ואין לה תנאי-כתובה (ירושלמי, כתובות, פרק ה'). ובבבלי: אמר רב: נשים — בכתובה וקדושין; פִּילַגְשִׁים — בלא כתובה ובלא קדושין (סנהדרין, כ"א, ע"ב). ונמצא: וַתַּעְגְּבָה על פִּלַגְשֵׁיהֶם (יחזקאל, כ"ג, כ') — לפי פירש"י, ענינו: עגבה להיות במספר פילגשיהם או גם סניף לפילגשיהם. — וי"מ, שבמקום הזה הוא כנוי לעוגב — בוהלע. — ובגזרת השם אמר פירסט, שעיקרו פלג בהוראת שטיפה, בתוספת שי"ן לסימן-הבנין, והוא כנוי למיועדת רק למשכב שכבת-זרע. (עיין שכב). וכן מצאנו, שנקראה הפילגש גם בשם „זונה" (שופטים, י"א, א'). וכבר מצאנו השם הזה, בשנוי קצת, בלשון ארמית: פִּילַקְתָּא (בתרגום יונתן, בראשית, ל"ו, י"ב, ובשאר מקומות). וכן בלשון יונית: Παλλακις — וברומית: Pellex.

פלד, פ"א במקרא, בשם:

פְּלָדָה, ש"נ: בְּאֵשׁ־פְּלָדֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם הֲכִינוֹ (נחום, ב', ד') — רש"י פירש, שהוא מין המצחצחת ברזל יפה. וטעמו: ביום שהוא מוכן לצאת בצבא, מצחצה רכב-ברזל שלו. (והוא מלהט כאש). וכעין זה פירשו המבארים האחרונים וגזרוהו מלשון ערבית: פלד=ברזל-עשות—שטאהל. ויש פותרים אותו מן „לַפִּיד", בהפוך האותיות. ולדעת המבאר, הוא מערבית: פולאד, שענינו — מַגָּל — זיכעל, серпъ — שכן היו לפנים למרכבות מַגָּלִים מזה ומזה ובהם בקעו במחנה האויב, והמה מבריקים כאש במרוצתם. ולדעתו, זה הנקרא „רֶכֶב־בַּרְזֶל" (בספר יהושע ושופטים).

פַּלְדָּשׁ, שע"פ: מבני נָחוֹר (בראשית, כ"ב, כ"ב) — נגזר משרש פלד, בתוספת שי"ן לסימן-הבנין, או שהוא מורכב מן פלד-אֵשׁ. (פירסט).

פָּלָה, פעו"י, מיסודו של פלא, בהוראתו הראשונה, — גזירה, ומזה — הפרשה והבדלה. והתיחד הפעל פלה במקרא, בהפעיל, לענין הבדלה, שלא יהיו המִתְדַּמִּים שוים במה שעתיד להגיע אליהם, — שיידען, אונטערשיידען, выдѣлить, различить: וְהִפְלָה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים, ולא ימות מכל-לבני ישראל דבר (שמות, ט', ד'), אשר יַפְלֶה ה' בין מצרים ובין ישראל (שם, י"א, ז'). ומזה — ביחס אל אחד מן-הנבדלים, שהוציאוהו מן-הכלל לעלוי ולחשיבות — אויסשיידען, אויסצייכנען, בעפֿארציהען, выдѣлять, отличить, предпочитать: וְהִפְלֵיתִי ביום ההוא את ארץ גשן, אשר עמי עמד עליה, לבלתי-היות שם ערב (שם, ח', י"ח). וכולל גם את מושג הבחירה, שמבדילים את-האחד מן-הכלל מצד-הבחירה: כי הִפְלָה ה' חסיד לו (תהלים, ד', ד') — ע"ד שמוש הפעל בדל, שהוא נרדף לו: וָאַבְדִּיל אתכם מן-העמים להיות לי (ויקרא, כ', כ"ו). ובא: הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ (תהלים, י"ז, ז') — בהוראת הפעל פלא, במובן הגדלה והפלגה, להיות נפלא ומצֻיָּן במינו — אויסצייכנען, отличить — ע"ד: וְהִפְלָא ה' את-מכתך (דברים, כ"ח, נ"ט). ובדחז"ל: מי שיודע לְהַפְלוֹת (ספרי, במדבר, ס' כ"ב) — להבדיל ולהבחין.

הנפעל, — היות נבדל ומצֻיָּן במין לעלוי — אויסגעזאָנדערט, אויסגעצייכנעט, בעפֿארצוגט זיין, быть отличенъ, предпочитаему: וְנִפְלֵינוּ אני ועמך

מכל העם אשר על פני האדמה (שמות, ל״ג, ט״ז); ומזה: נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי (תהלים, קל״ט, י״ד) — נעשיתי נבדל ומצֻין לעלוי בכלל בְּרִיאָתִי. — ובארמית בא בהוראתו הראשונה, — גזירה, בקוע — שפאַלטען: וקא פלי (פאלי) רמונא (סנהדרין, ק״ח, ע״ב), דפלי ליה ובדק ליה (חולין, י״א, ע״א). ומזה — בדיקה במקום הגזר והסדק, על־דרך שמוש הפעל בדק בעברית (עיי״ש) — נאַכזוכען, осмотрѣть: לא תְפַאֵר אחריך (דברים, כ״ד, כ׳) — ת״א: „לא תְפַלֵּי בתרך״. ולא־בִעַרְתִּי ממנו בטמא (שם, כ״ו, י״ד) — ת״א: „ולא פַלֵּיתִי״. ומזה, במשנה, בפיעל: ולא יְפַלֶּה את־כליו (שבת, א׳, י״ד) — לבדוק ולבער את־הכנים. — ובהשאָלה: רוצה אדם לְפַלֵּה עסקיו (ירוש׳, מעשר־שני, ב׳, ב׳).

פָּלַח, פ״י, הקל, עיקרו — חתוך, בקוע — שניידען, שפאַלטען, разсѣкать, прорѣзывать: כמו פֹּלֵחַ ובקע בארץ (תהלים, קמ״א, ז׳). וכן הוא בארמית. והתיחד לחרישה ולעבודת האדמה בכלל — דורכפורכען, אַקקערן, пахать: וקין הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה (בראשית, ד׳, ב׳) — ת״א: הוה גבר פְּלַח בְּאַרְעָא. (ועיין בסמוך).

הפיעל, כעין הקל: וַיְפַלַּח אל סיר הנזיד (מ״ב, ד׳, ל״ט) — שפאַלטען, — חתוך לחלקים קטנים — разсѣчь — איינבראָקקען, раскрошить. עד יְפַלַּח חץ כבדו (משלי, ז׳, כ״ג) — יבתר — דורכשניידען, דורכשטעכען, разрѣзывать. יְפַלַּח כליותי (איוב, ט״ז, י״ג). ובהשאָלה — לענין לידה, שהוא בפטור־הרחם, ומתיחס אל־הנולד: יַלְדֵיהֶן תְּפַלַּחְנָה (שם, ל״ט, ג׳) — דורכברעכען לאַססען, געבאָרען, — ע״ד הפעל בקע: וּבָקְעָה ודגרה (ישעיה, ל״ד, ט״ו), — ותרגומו: „בניהון מִתְפַּלְּחָן״. — פֶּטֶר רֶחֶם (שמות, ל״ד, י״ט) — תי״ר: „פַּלְחֵי וַלְדָא״. ובארמית יכלול הפעל הזה כל ההוראות של הפעל עבד בעברית, לפי שעיקר העבודה לפנים היתה הפלוח והחרישה: ששת ימים תַּעֲבֹד (שמות, כ׳, ט׳) — ת״א: „תִּפְלַח״. וכמו־כן יכלול את עבודת־האלהים — גאָטט דיענען: די אנת פָּלַח לֵהּ (דניאל, ו׳, י״ו), לאלהך לא פָלְחִין (שם, ג׳, י״ב); ובבינוני: וּפָלְחֵי בֵּית אֱלָהָא (עזרא, ז׳, כ״ד) — דיענער דעם גאָטטעס הויזעס, служители дома Божьяго — ובתוספתא: אין אלא לְפוֹלְחִין בלבד (ע״ז, א׳) — ביחוד לעובדי ע״ז.

פֶּלַח, ש״ז, — חתיכה — אַבגעשניטטענעס שטיקק, טהייל, кусокъ, срѣзокъ, часть: פֶּלַח דבלה (ש״א, ל׳, י״ב). ובמשנה — בל״ר: פִּלְחֵי דבלה (דמאי, ה׳, ה׳). כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ (שיה״ש, ד׳, ג׳) — רקתך דומה כחצי־רמון, שצדו האחד עגול ובולט. — פֶּלַח רֶכֶב (שופטים, ט׳, נ״ג) — האבן העליונה ברחים, שהיא איננה כי אם המחצית מזוג האבנים שברחים, שהעליונה שבהן נקראת „פֶּלַח רֶכֶב״, והתחתונה „פֶּלַח תַּחְתִּית״ (איוב, מ״א, ט״ז) — מיהלשטיין.

פִּלְחָא, שע״פ: אחד מראשי־העם, שחתמו על כריתת הברית והאמנה בימי עזרא ונחמיה (נחמיה, יו״ד, כ״ה).

פָּלְחָן, ארמית, — עבודה, וביחוד עבודת־הש״י: לְפָלְחַן בית אלהיך (עזרא, ז׳, י״ט), ובתרגומים: פוּלְחָן, פוּלְחָנָא, — גאָטטעסדיענסט, Богослуженіе, священнослуженіе — ובירושלמי נאמר: וכי יש פוּלְחָן (עבודת־אלהים) בבבל? ואי זו? — זו תפלה (ברכות, ריש פרק ד׳).

פָּלַט, עברית וארמית, פעו״י, (דומה לפעל מלט), הקל, במקרא, עומד, — הִשָּׁמֵט ממקום מסֻכן במהירות ובקלות — ענטקאָממען, ענטוווישען, спасаться, улизнуть: וּפָלְטוּ פליטיהם (יחזקאל, ז׳, ט״ז). ובמשנה —

בענין היות נצל— גערעטטעט ווערדען, быть спасену: ושאר כל הגוף לא פִּלֵּט (סוטה, א׳, ו׳), לפיכך ממונם פְּלַט (סנהדרין, יו״ד, ד׳). ובארמית יכלול גם־כן הקאה, — אויסשפייען, выплевывать, выкидывать: וַיָּקֵא את־יונה (יונה, ב׳, י״א)—תיב״ע: „וּפְלַט״. ומזה: אמר לו הקב״ה לשר־של־ים פְּלוֹט אותן ליבשה (פסחים, קי״ח, ב׳). ובמשנה— בענין יריקה: ור׳ יהושע אומר יִפְלוֹט (תרומות, ח׳, ב׳); ובע״א: הכבד פּוֹלֶטֶת ואינה בולעת (חולין, ק״י, ע״ב), כבולעו כך פּוֹלְטוֹ (פסחים, ע״ד, ע״ב), לְפוֹלֶטֶת שכבת־זרע (שבת, ט׳, ג׳). ובא בענין גירוד והשלכת המגורד כלאחר־יד—לאָושאָלען: וּמוֹדְרְקָא דְפַלְטֵיהּ סַכִּינָא (בתרגום, איוב, י״ג, ד׳) — ומזה בגמרא: בָּשָׂר, שֶׁפְּלָטַתּוּ סַכִּין (חולין, דף קכ״א, א׳).

הפיעל, יוצא, עיקר שמושו: א) בענין מלוט והִלוּץ מרעה (וְרֻבּוֹ — בספר תהלים)—ענטוו־־ען, ענט־געהען לאססען, רעטטען, высвобождать, спасать: פַּלְּטָה נפשי מרשע (תהלים, י״ז, י״ג), פַּלְּטֵנִי מיד רשע (שם, ע״א, ד׳), כי בי חשק וַאֲפַלְּטֵהוּ (שם, צ״א, י״ד), בטחו וַתְּפַלְּטֵמוֹ (שם, כ״ב, ה׳); פַּלְּטוּ־דל ואביון (שם, פ״ב, ד׳) — והכפל: „מיד רשעים הַצִּילוּ״. תצילני וּתְפַלְּטֵנִי (שם, ע״א, ב׳). ולא נמצא ממנו בעָבָר, כמו בשרש מלט; ותחת־זה לא בא הבינוני במלט, כי אם בפלט: מְפַלֵּט, במובן תֹּאַר, — רעטטער, בעפֿרייער, спаситель, освободитель: מְפַלְּטִי מאיבי (שם, י״ח, מ״ט), ובתוספת כנוי־הגוף—לחזוק: וּמְפַלְּטִי־לִי (ש״ב, כ״ב, ב׳), משגבי וּמְפַלְּטִי לִי (תהלים, קמ״ד, ב׳), עַל־אָוֶן פַּלֶּט־לָמוֹ (שם, נ״ו, ח׳) — ע״ד המקור, בחבור אל מלת־הגוף, — ושעורו: פַּלְּטֵמוֹ. בשרש אָוֶן („האוצר״, ח״א, עמוד 47) הבאנו פירוש הרמבמ״ן ומה שנראה לנו בפירושו, שענינו: לשוא ולריק יהיה כל־עמלי להפלט מהם.—

ותיב״ע: „רוֹקַן יַתְהוֹן״, וטעמו—הרקה והערת־נפש. וכן תרגם: אַל־תְּעַר נפשי (תהלים, קמ״א, ח׳) — „לא תְרוֹקֵן נפשי״. וכנראה, פירשו על־פי דמיונו לשרש נצל, שיש במשמעו הרקה: וְנִצַּלְתֶּם את־מצרים (שמות, ג׳, כ״ב) — תרגומו: „וּתְרוֹקְנוּן״; ולפי דרכו, יתכן לפרשו ע״ד שהשתמשו בפעל זה בארמית ובמשנה במובן הקאה ויריקה— אויסשפייען, выплевывать, выкидывать ועניננו: הדפה בתנועה קלה. (ועיין בסמוך). וַאֲפַלְּטָה לָנֶצַח מִשֹּׁפְטִי (איוב, כ״ג, ז׳)—שעורו: ואפלטה נפשי לנצח מיד שופטי.—ובענין ב) הולדה בבהמה, שהיא כמו משלכת את העוּבָר מקרבה שלא־בצער: תְּפַלֵּט פרתו ולא תשכל (שם, כ״א, יו״ד). ובא: וְתַסֵּג וְלֹא תַפְלִיט, וַאֲשֶׁר תְּפַלֵּט — לַחֶרֶב אֶתֵּן (מיכה, ו״ו, י״ד) — רש״י פירש שני הפעלים בשני הבנינים מענין הצלה: „ותסג את־אויביך, המוליכים בניך ובנותיך בשבי, ולא תפלטם (לא תציל מהם), ואם תפלטם — סופם לחרב״. והנכון, כמו שפירש בשם רבי מנחם, שהוא בענין עבור ולידה: ותסג לתאות תשמיש ולא תפליט—לא יהיה לך כח לפלוט שכבת־זרע; ואם תפלטם. — סופה לחרב אתן אתכם. — וכעין זה פירש הרד״ק. (ועיין נסג). ובא הלשון פַּלֵּט ללידה באדם דרך־בזיון, ומלת „תפליט״, שהיא מבנין הפעיל, יתכן שגם היא במובן הפיעל, אלא שהוא מוסב אל־המוליד—בניגוד אל הפיעל, שמוסב אל־היולדת. והרשר״ל הבדיל בין הפיעל וההפעיל, שהפיעל ענינו — התעסקות בהצלה, וההפעיל הוא הנחה ונתינת אפשרות להמלט, ופירש: וְתַסֵּג וְלֹא תַפְלִיט — הולד יסוג לאחור ולא יצא מן הבטן מאליו; וַאֲשֶׁר תְּפַלֵּט — ואשר תפלט המילדת

בחזקה, בהשתדלותה, — לַחֶרֶב אֶתֵּן. — ובמובנו הראשון נאמר: וְיֹאחֵז טֶרֶף וְיַפְלִיט וְאֵין מַצִּיל (ישעיה, ה׳, כ״ט) — רש״י פירש: „יצילנו לטרפו מיד כל הבאים להצילו". והנראה כדעת הר״ש לעוויזאָהן בספרו „מליצת-ישרון": יתנו לפלוט מידו, בשחקו בו, כדרך שעושות החיות הטורפות עם טרפם טרם יטרפוהו, — ואין מציל. (ועיין פלא, בבנין ההתפעל).

פָּלִיט, ת׳, — מי שנמלט מיד אויב — פליכטלינג, ענטקאָממענער, ענטראָננענער, спасшійся: ויבא הַפָּלִיט (בראשית, י״ד, י״ג), ונרדף עם „שָׂרִיד": שָׂרִיד וּפָלִיט (יהושע, ח׳, כ״ב). וברבוי: קול נסים וּפְלֵטִים (ירמיה, נ׳, כ״ח); וּפְלִיטֵי חֶרֶב ישובון (שם, מ״ד, כ״ח) — הפליטים מן-החרב. ובא: פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם (שופטים, י״ב, ד׳) — הפליטים, שהם משבט-אפרים. וכן: פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם (ישעיה, מ״ה, כ׳); וזכרו פְלִיטֵיכֶם אותי (יחזקאל, ו׳, ט׳) — הפליטים שבכם.

פַּלֵּט, שם, — הצלה, ישועה — רעטטונג, הילפע, спасеніе, помощь: רָנֵּי פַלֵּט תסובבני (תהלים, ל״ב, ז׳) — קול רנה ותרועת הצלה וישועה. — ומתרגום השבעים נראה, שהם קראו: „רָנִי פַלְּטֵנִי" — ו„רני" מוסב אל הש״י: אתה, שהנך רִנָּתִי, פַּלְּטֵנִי.

פְּלֵיטָה, ש״נ, — הצלת חלק אחד מן-הכלל האובד — ערעטטונג, уцѣлѣніе: ובירושלם תהיה פְלֵיטָה (יואל, ג׳, ה׳), לא-תהיה-לנו פְלֵיטָה (ש״ב, ט״ו, י״ד), ואבד מנוס מן-הרעים וּפְלֵיטָה מאדירי הצאן (ירמיה, כ״ה, ל״ה), ולהחיות לכם לִפְלֵיטָה גְדֹלָה (בראשית, מ״ה, ז׳). ונופל גם על חלק המוצל הנשאר מן-הכלל — דאס גערעטטעטע, ענטקאָממענע: והנה נוֹתְרָה-בה פְלֵטָה (יחזקאל, י״ד, כ״ב), ונרדף עם „שְׁאֵרִית": לאין שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה (עזרא, ט׳, י״ד), כי מירושלם תצא שְׁאֵרִית, וּפְלֵיטָה — מהר ציון (ישעיה, ל״ז, ל״ב), המחנה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה (בראשית, ל״ב, ט׳), שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה (דהי״א, ד׳, מ״ג), פְּלֵיטַת בית-יהודה הַנִּשְׁאָרָה (ישעיה, ל״ז, ל״א). ובא: יְרֻשַּׁת פְּלֵיטָה לְבִנְיָמִן (שופטים, כ״א, י״ז) — כמו: פליטה לירושת בנימן, לאחוזת-שבטו, שהיא ירושתו.

מִפְלָט, — מָנוֹס — צופלוכטסאָרט, убѣжище: אחישה מִפְלָט לי (תהלים, נ״ה, ט׳).

פֶּלֶט, שע״פ: א) מצאצאיו של כָּלֵב (דהי״א, ב׳, מ״ז). — ב) בן-עַזְמָוֶת, מן הגבורים עוזרי המלחמה לדוד המלך (שם, י״ב, ג׳). ועיין בית-פלט

פַּלְטִי, שע״פ: א) אחד מהמרגלים, ששלח משה לתור ארץ-כנען: למטה בנימן פַּלְטִי בן-רָפוּא (במדבר, י״ג, ט׳). — ב) בן-לַיִשׁ מעיר גַּלִּים, אשר שאול נתן לו לאשה את בתו מִיכַל אשת דוד (ש״א, כ״ה, מ״ד), ונקרא פעם גם בשם פַּלְטִיאֵל (ש״ב, ג׳, ט״ו). — ג) בתמונת היחסי: חֶלֶץ הַפַּלְטִי (שם, כ״ג, כ״ו).

פִּלְטַי, שע״פ: מן הכהנים ראשי-האבות, שעלו מבבל עם זְרֻבָּבֶל (נחמיה, י״ב, י״ז).

פַּלְטִיאֵל, שע״פ: בֶּן עַזָּן נשיא שבט-יששכר (במדבר, ל״ד, כ״ו). ועיין פַּלְטִי (ב).

פְּלַטְיָה, פְּלַטְיָהוּ, שע״פ: א) מבני יִשְׁעִי למטה-שמעון, אחד מאלה שהכו שארית עמלק (דהי״א, ד׳, מ״ב). — ב) בן-חֲנַנְיָה מבית זְרֻבָּבֶל (שם, ג׳, כ״א). — ג) מראשי-העם, אשר חתמו על האמנה (נחמיה, יו״ד, כ״ג). — ד) בן-בְּנָיָהוּ, משרי-העם, שוטניו של הנביא יחזקאל (יחזקאל, י״א, א׳).

פְּלַטְיָא, ש״נ, — שטח פנוי באמצע העיר — פלאַטץ, площадь — והוא מיונית: פְּלַטְיָא גדולה (שבת, דף ו״ו, ע״א); בסרטיא וּפְלַטְיָא גדולה (בבא מציעא, כ״ד, ע״א).

פַּלְטָר, ש״ז, — מוכר-מעשי-אפה — פערקייפער פאָן באַקקווערקע, хлѣбо-

продавецъ, булочникъ: פְּלָטֵר נכרי (ע"ז, ל"ה, ע"ב), מוליכים עמו פַּת לַפְּלָטֵר (שם, נ"ה, ע"ב). ומצוי הרבה במדרשים. ומקור המלה מל"י.

פֶּלֶךְ, ארמית, ש"ז, — מחוז, חלק במדינה, העומד תחת שר אחד — בעצירק, קרייז, округъ, участокъ — בכתבי־הקדש האחרונים: שר פֶּלֶךְ בית־הכרם (נחמיה, ג' י"ד), שר חֲצִי פֶּלֶךְ ירושלם (שם, שם, ט'), שר־חֲצִי־פֶּלֶךְ קעילה לְפִלְכּוֹ (שם, שם, י"ז). ומצוי הרבה בתרגומים ובגמרא: התקינו, שיהו מושיבין (מלמדי־תנוקות) בכל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ (ב"ב, כ"א, ע"א), בן־לוי, שהרג, גולה מִפֶּלֶךְ לְפֶלֶךְ; ואם גלה לְפִלְכּוֹ—פִּלְכּוֹ קולטו (מכות, י"ב, ע"ב). ובדברי־המחברים: הגרמיים הַפְּלָכִיִּים („תקון מדות־הנפש" לרשב"ג). והר"ר יהודה הלוי אמר: וּפֶלֶךְ רב למזל מערב, פעם בכל יום יפנה (דיואן, ס' ס"ז)—בטעם עִגּוּל גדול— קרייז — кругъ — ומדבריו נראה, כי גזר את השם „פלך" מלשון ערבית מן הוראת היות עגול — רונד זיין, — быть круглымъ — ונקרא כן המחוז, — ע"ד השמות „גָּלִיל", „כִּכָּר",— להיותו חבל־ארץ מקיף ומוקף. — ומזה:

פֶּלֶךְ, ש"ז: א) משענת, ועיקרו — מַקֵּל, שראשו עגול, ונוח לסמוך עליו — קריקע, костыль: ומחזיק בַּפֶּלֶךְ (ש"ב, ג', כ"ט). — ב) כלי־המטוה, שעיקרו האופן המתגלגל — ראָללע, שפינדעל, веретено: וכפיה תמכו פָלֶךְ (משלי, ל"א, י"ט); ובמשנה: אפילו על־פִּלְכָּהּ (כתובות, ט', ד'), אין חכמה לאשה אלא בַּפֶּלֶךְ (יומא, ס"ו, ע"ב). ולפי שזהו עיקר מלאכת־הנשים, השתמשו בו חז"ל לענין אומנות הנשים: לאה תפסה פֶּלֶךְ־הוֹדָיָה וכו'; רחל תפסה פֶּלֶךְ־שְׁתִיקָה (ב"ר, פ' ע"א). וגזרו ממנו פעל בבנין פיעל: איתתא בהדי שותא — פַּלְכָא (מגילה, י"ד, ע"ב) — עם שהאשה מדברת — היא טוה.

פָּלַל, מיסודו של פלה, עיקרו — גזרה וחריצה, ומזה: א) גזרת השכל והסברא — טראכטען, דענקען, мыслить, думать: ראֹה פניך לא פִלָּלְתִּי (בראשית, מ"ח, י"א); שאי כלמתך אשר פִּלַּלְתְּ לאחותך (יחזקאל, ט"ז, נ"ב) — צודענקען. — ב) גזרה וחריצת־משפט, ועם־זה — עשׂית־משפט בחַיָּב — ריכטען, בעשטראפֿען, судить, карать: אם יחטא איש לאיש וּפִלְלוֹ אלהים (ש"א, ב', כ"ה), ויעמד פינחס וַיְפַלֵּל (תהלים, ק"ו, ל'). ולר"ק, בא ממנו גם

הנפעל: וְנִפְלַל חָלָל בְּתוֹכָהּ (יחזקאל, כ"ח, כ"ג) — ומפרשים: נגזר עליהם ויצא דינם לנפול חלל בתוכה. — והנכון, שהוא מן נפל, בתוספת למ"ד — לחזוק והפלגה.

ההתפעל, — התחננות ובקשה, ביחס אל הש"י — פלעהען, ביטטען, умолять, молиться — ומושך יחס ש„אֶל" בבחינת מי שאליו תכון התפלה: וַיִּתְפַּלֵּל אברהם אֶל־האלהים (בראשית, כ', י"ז), ונרדף עם „הִתְחַנֵּן": וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ (מ"א, ח', ל"ג). ובא: וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הזה (שם, שם, ל"ה) — שעורו: יפנו בתפלתם אל המקום הזה בכונה להתפלל אל ה' השוכן בו. — כי הרבתה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי ה' (ש"א, א', י"ב). ובבחינת המתפלל בשביל הזולת, בא בקשור „בְּעַד": הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עבדיך (שם, י"ב, י"ט), וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וחיה (בראשית, כ', ז'); ועל־המעט—ביחס „עַל": ואיוב עבדי יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם (איוב, מ"ב, ח'). ובא: אֶל־הנער הזה הִתְפַּלָּלְתִּי (ש"א, א', כ"ז) — התפללתי לה', שיתן לי את־הנער הזה. — ובגזרת הבנין הזה — דעת י"מ, שעיקרו בקשת האדם מבוראו, שיעשה דינו, שידין דינו לרחמים. — וסמך לפירושם — האמור: ואם לה' יחטא איש — מי יִתְפַּלֶּל־לוֹ (ש"א, ב', כ"ה) —

מי יכנים עצמו למשפט עמו בשבילו. — והנכון כדעת פירסט, שההתפעל הוא משרש אחר, שלא נמצא בבנינים אחרים, ושעיקר הוראתו דומה לשרש נפל, שיסודו פל, ועיקרו: שְׁחִיָּה, כְּרִיעה ונפילה־על־אפים, — ע״ד הפ״ל צלא, צלי בארמית וחנן בעברית, (ועיין עתר), שזהו מעשה המתפלל; וראיה לדבר: וָאֶתְנַפַּל לפני ה׳ (דברים, ט׳, י״ח), וגם ענין: מי יִתְפַּלֶּל־לוֹ (ש״א, ב׳, כ״ה) איננו יוצא ממשמעות תפלה. וכשם שמצאנו הפעל נפל בכפל הלמ״ד: וְנִפְלַל חלל (יחזקאל, כ״ח, כ״ג), — לחזוק־הענין, — כן בא לענין תפלה בכפל הלמ״ד ובהַפָּלַת הנו״ן. וכעין זֵכר לדבר—מאמרם ז״ל: עשרה לשונות נקראת תְּפִלָּה, ואלו הן, וכו׳, נִפּוּל — דכתיב: וָאֶתְנַפַּל לפני ה׳ (דברים, ט׳, י״ח) (דברים רבה, פרשה ב׳). ועיין בסמוך.

פָּלִיל, ת׳, — שופט, דַּיָּן, וביחוד שופט דיני־נפשות — האלו־ריכטער, уголовный судья — לא נמצא כי אם בל״ר: וְנָתַן בִּפְלִלִים (שמות, כ״א, כ״ב) — לדעת המפרשים, ענינו: ונתן המַכֶּה את־דמי־הולדות על־פי הדיינים. והנראה, שהוא מוסב אל בעל־האשה ונמשך אל־הקודם: „כאשר ישית עליו בעל האשה וְנָתַן בִּפְלִלִים״ — והציע משפטו לפני הַפְּלִילִים. — והוא עָוֹן פְּלִילִים (איוב, ל״א, י״א) — עון, שראוי לבוא לפני הפלילים, הדנים דיני־נפשות. ובא: וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים (דברים, ל״ב, ל״א) — רש״י פירש: „ועכשיו אויבינו שופטים אותנו, שהרי צורנו מכרנו להם״, והרמב״ן פירש: אויבינו בעצמם ישפטו ויודו, כי נשגב ומרומם צורנו מצורם. — והנראה, שטעמו: ואויבינו פלילים — לא־כן עמהם, אינם מודים, שצורם לא כצורנו, אבל חושבים בלבבם, שלהם המשפט לדון אותנו. — ובא: גם־הוא עָוֹן פְּלִילִי (איוב, ל״א, כ״ח) — י״ם, שהוא תאר ומוסב אל־העון: עָוֹן, שראוי לדונו דין קשה. והנראה, שהוא בחסרון מ״ם־הרבוי, וכמו שאמר שם למעלה: והוא עָוֹן פְּלִילִים (שם, שם, י״א).

פְּלִילָה, ש״נ: הביאי עצה, עֲשִׂי פְלִילָה (ישעיה, ט״ז, ג׳) — י״מ: חקירה ושקול־הדעת — איבערלעגונג, обдуманность — וי״מ: חריצת משפט־השכל והסכמת־החקירה — ענטשלוסס, рѣшеніе.

פְּלִילִיָּה, ש״נ, — כעין הקודם: פָּקוּ פְּלִילִיָּה (שם, כ״ח, ז׳) — חקירה ושקול־הדעת — איבערלעגונג, או — דין ומשפט חרוץ — אורטהיילסשפרוך, рѣшеніе, приговоръ.

תְּפִלָּה, ש״נ, — געבעט, молитва — ורק בהתיחס אל־התפלה שמתפללים אל הש״י: כל־תְּפִלָּה כל־תחנה (מ״א, ח׳, ל״ח). ובפעלים המתיחסים אל־המתפלל: וְנָשָׂאתָ תְפִלָּה בעד השארית (מ״ב, י״ט, ד׳), כי־תַרְבּוּ תְפִלָּה (ישעיה, א׳, ט״ו), לְבַקֵּשׁ תְּפִלָּה ותחנונים (דניאל, ט׳, ג׳), מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה (שם, ט׳, כ״א). ובפעלים המתיחסים אל־הש״י, שאליו מתפללים: וּפָנִיתָ אל־תְּפִלַּת עבדך (מ״א, ח׳, כ״ח), לִשְׁמֹעַ אל־הרנה וְאֶל־הַתְּפִלָּה (שם), ה׳ תְּפִלָּתִי יִקָּח (תהלים, ו״ו, יו״ד), הַאֲזִינָה תְפִלָּתִי (שם, י״ז, א׳), הַקְשִׁיבָה תְּפִלָּתִי (שם, ס״א, ב׳), הִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּפִלָּתִי (שם, ס״ו, י״ט). ובירדם אל־המתפלל יבוא: תְּפִלָּה לְדָוִד (שם, י״ז, א׳), תְּפִלָּה לְעָנִי (שם, ק״ב, א׳), ובסמיכות: וּתְפִלַּת יְשָׁרִים (משלי, ט״ו, ח׳). ובא: תְּפִלָּה לְאֵל חַיָּי (תהלים, מ״ב, ט׳) — התפלה שמתפלל אֶל אֵל חייו.—וברבוי: כלו תְּפִלּוֹת דוד בן־ישי (שם, ע״ב, כ׳). והשתמשו בשם „תְּפִלָּה״ במובן שם כולל כל מיני

התפלות, התחנות, התשבחות וההודאות שאומרים לפני הש"י. והתיחד לסדר התפלה בבית־המקדש: יהודה לַתְּפִלָּה (נחמיה, י"א, י"ז), כי ביתי בֵּית־תְּפִלָּה יקרא לכל־העמים (ישעיה, נ"ו, ז׳); ובמשנה התיחד השם לסדר־התפלות, אשר נתקנו להתפלל מדי יום ביומו: תְּפִלַּת־הַשַּׁחַר; תְּפִלַּת־הַמִּנְחָה; תְּפִלַּת־הָעֶרֶב (ברכות, ד׳, א׳). (ועיין פלול).

פִּלּוּל, במדרש: עשרה לשונות נקראת תְּפִלָּה וכו׳, פִּלּוּל — דכתיב (תהלים, ק"ו, ל׳) ויעמד פינחס וַיְפַלֵּל (דברים רבה, פרשה ב׳). ומצוי בפיוט.

פֶּלֶל, בפיוט, שם, — כעין הקודם: מיוחד כתר בְּפֶלֶל בית־יעקב אש (קדושה, שחרית דר"ה).

פְּלִילוּת, ש"נ, — טענות ווכוחים, בגמרא: ויעמד פינחס וַיְפַלֵּל (תהלים, ק"ו, ל׳) — ואמר רבי אלעזר: וַיִּתְפַּלֵּל לא נאמר, אלא וַיְפַלֵּל — מלמד, שֶׁעָשָׂה פְּלִילוּת עם קונו (סנהדרין, מ"ד, ע"א). ומזה בפיוט: ועל חטא שחטאנו לפניך בִּפְלִילוּת (תפלת יוה"כ).

פָּלָל, שע"פ: בן־אוּזַי, מן הבונים חומת ירושלים בימי נחמיה (נחמיה, ג׳, כ"ה).

פְּלַלְיָה, שע"פ: בן־אַמְצִי, מן הכהנים עולי־הגולה (שם, י"א, י"ב).

אֶפְלָל, שע"פ: בן־זָבָד (דהי"א, ב׳, ל"ז).

פַּלְפֵּל, בארמית, ע"ד הכפולים המרבעים, — טענה בעיון וחדוד השכל והסברא — שארפזיניג בעהאנדעלן, בעטראכטען, остроумно обдумывать, обрабатывать предметъ: וְאִישׁ נָבוּב יִלָּבֵב (איוב, י"א, י"ב) — תרגומו: „וּבַר־נָשׁ מְפַלְפֵּל יְדַיֵּק". ומצוי הרבה בדחז"ל: כל־דבר, שלא פִּלְפְּלוּ בו יתומים לאחר מיתת אביהם (תוספתא, ב"ב, ז׳; בכורות, א׳, ז׳), ובמובן המוסרי: פִּלְפַּלְתָּ בחכמה (שבת, ל"א, א׳), לא פִּלְפַּלְתִּי תורה כמותו? (ב"מ, פ"ה, ע"ב).

פִּלְפּוּל, שה"פ, — דיספוטאציאָן, споренiе: בְּפִלְפּוּל התלמידים (ברייתא דאבות, ו׳, ו׳), בַּעַל־פִּלְפּוּל (ב"ב, קמ"ה, ע"ב), פִּלְפּוּלָא בעלמא (נדרים, דף ל"ח, ע"א).

פִּלְפְּלָן, בגמרא דירושלמי: הסודרן קודם לַפִּלְפְּלָן (הוריות, ב׳, ה׳) — איש מְפַלְפֵּל ומחודד — שארפזינניג.

פִּלְפֵּל, ש"ז — מין פרי קטן מר — פפעפער, перецъ: בְּפִלְפֵּל ובגרגיר מלח (שבת, ו׳, ה׳). ועמ"נ: פִּלְפֶּלֶת כל־שהיא (שם, ט׳, ו׳) — מין פלפול מיוחד, מסגל לגרש ריח־הפה. — וע"ד המשל אמרו: טבא חדא פִּלְפַּלְתָּא חריפתא ממלי צנא קרי (מגילה, דף ז׳, ע"א).

פָּלַם, ארמית, בבנין פועל, — היות רטוב וכְלו לחלוח — פייכט זיין, быть мокрымъ: אֶבֶן אֹפֶל וְצַלְמָוֶת (איוב, כ"ח, ג׳) — תרגומו: „אַבְנִין מְפַלְּמָן, דְּמִתַּמָּן נְפַק חֲשׁוֹךְ וְטוֹלֵי מוֹתָא". ומזה בגמרא: יָשֶׁת חשֶׁךְ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו סֻכָּתוֹ (תהלים, י"ח, י"ב) — בֹּהוּ, אלו אבנים הַמְפֻלָּמוֹת, המשוקעות בתהום, שמהן יוצאין מים (חגיגה, דף י"ב, ע"א). (עיין אבנים מפולמות). דָּגִים הַמְפֻלָּמִין (ביצה, דף כ"ד, ע"ב) — דגים לחים, מיד אחרי שנצודו. — ומקורו יונית: Πλημμη, πλησμμη.

פּוּלִימָא, במשנה, בגמרא ירושלמי: אין יורדין לְפוּלִימָא (שבת, כ"ב, ו׳) — וכן הוא בבבלי, לפי גרסת בעל־ה„ערוך" והרע"ב, — מקום מים מעורבים בטיט — מאָראַסטיגער טייך, болотистый прудъ — ולפנינו: לקורדימא.

פּוּלְמוּס, במשנה, שם, — מלחמה גדולה — פערהעערענדע קריעג: בַּפּוּלְמוּס של אספסינוס גזרו על עטרות

חתנים וכו׳; בַּפּוֹלְמוֹס של טיטוס גזרו על עטרות כלות (סוטה, ט׳, י״ד), המים המכזבים וכו׳—המכזבים בְּפּוֹלְמְסִיּוֹת (פרה, ח׳, ט׳), ובירושלמי: מלכות מצרים ומלכות רומי היו עושין מלחמה אלה עם אלה, אמרו: עד־מתי אנו הורגים בַּפּוֹלְמוֹס זה את־זה (עבודה זרה, פ״א). ומקורו יונית.

פְּלֹנִי,—תֹאר למי שקוראין לו שלא בשמו, אם מפני שלא נודע בשמו לקוראיו ונודע בענינו, או מפני שרוצים להעלים שמו הפרטי — איין געוויססער, יעמאַנד, нѣкій, кокой-то — ונקשר תמיד (במקרא) עם מלת „אַלְמֹנִי״: שבה־פה פְּלֹנִי אַלְמֹנִי (רות ד׳, א׳); ובמקום: אל־מקום פְּלֹנִי אַלְמֹנִי (ש״א, כ״א, ג׳; מ״ב, ו״ו, ח׳). ומזה, בהרגל־הלשון, לשם מרכב—„פַּלְמוֹנִי״: לַפַּלְמוֹנִי המדבר (דניאל, ח׳, י״ג). ובמשנה: איש פְּלוֹנִי וכהן הוא (כתובות, א׳, ח׳), ובהצעת סתם, במובן יהיה מי־שיהיה: קרבו פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי (סנהדרין, ג׳, ח׳) — דער אונד דער. — במקום פְּלוֹנִי (שם, ו״ו, י״ז); וכן — כשרוצים להעלים את־השם הפרטי: פְּלוֹנִי מהו לעולם הבא (יומא, ס״ו, ע״ב). ולנקבה: פְּלוֹנִית.—ובגִזרת המלה יש אומרים, שהיא משרש פלא בענין ההסתר— אונבעקאַנט; וי״א, להפך, שהיא משרש פלה, במובן מפורש—געוויססער. והנראה, שמקורה ארמית.

פִּלֵּס, פ״י, בבנין פיעל, — כבישת־דרך, סלול וישור—באַהנען, עבנען, торить дорогу, равнять—(ונשואיו: נָתִיב, מַעְגָּל, אֹרַח): יְפַלֵּס נָתִיב לאפו (תהלים, ע״ח, נ׳); ועל־הרוב—במובן המוסרי: פַּלֵּס מַעְגַּל רגלך (משלי, ד׳, כ״ו)—סל, יַשֵּׁר וְתַקֵּן מעגלך, השתדל ללכת בדרך ישרה.—וכל מַעְגְּלֹתָיו מְפַלֵּס (שם, ה׳, כ״א); יָשָׁר, מַעְגַּל צַדִּיק תְּפַלֵּס (ישעיה, כ״ו, ז׳)—אתה, הקב״ה, שהנך ישר, תפלס ותישר מעגל־צדיק.—והוא לשון נופל על־לשון.— וכן תרגומו: „תְּתַקֵּן״. ורש״י מפרשו בענין שקול במשקל ובטעם ישוב־המחשבה־והדעת — אַבוואֶגען, взвѣсить—(ועיין פֶּלֶס). אֹרַח חַיִּים פֶּן־תְּפַלֵּס (משלי, ה׳, ו״ו)— הנכון, ע״ד תרגומו, שהוא לנקבה נסתרת ומוסב אל האשה הזרה, וטעם מלת „פֶּן״ במקום הזה כמו לֹא, (עיין פן), והטעם: הזרה איננה מפלסת לה ארחה בחיים, כי „רַגְלֶיהָ יֹרְדוֹת מָוֶת״—ולזאת „נָעוּ מַעְגְּלֹתֶיהָ, לֹא תֵדָע״.— ובא: בָּאָרֶץ חֲמַס יְדֵיכֶם תְּפַלֵּסוּן (תהלים, נ״ח, ג׳) — יב״ע תרגם: „יִתְקְנוּן״ — וכונתו: יכוננו וייסדו — בעגרינדען. ורש״י פירש: „בתוך הארץ אתם מכריעין חמס־ידיכם עד שהוא שוקל משקל רב״.—וי״מ שקול, במובן עשית דבר בישוב־הדעת — אַבוואֶגען, גענוי בעאָבאַכטען, взвѣшивать, обдумывать — ולדעת בן־זאב, ענינו — פּשוט והרחָבה — אויסברייטען. (ועיין פלש).

פֶּלֶס, ש״ז,—מוט־המאזנים, שבו תקוע הלשון, והוא הַמְיַשֵּׁר וּמַשְׁוֶה את־הכפות — וואַגעבאַלקען, коромысло — ומזה — מין כלי־משקל בכלל — וואַגע, вѣсы: פֶּלֶס ומאזני משפט (משלי, ט״ז, י״א), וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים (ישעיה, מ׳, י״ב). ואפשר, שהונח בתחלה על כלי מדידת שווי השטחים, שמשתמשים בו לסלול הדרכים. (ועיין פלש).

פלץ, בפעל לא נמצא כי אם פ״א בהתפעל: ועמודיה יִתְפַלָּצוּן (איוב, ט׳, ו״ו) — ועיקר הנחתו, כנראה, שבירה, ומזה — הרעדה, היות נרעד — ערשיטטערט ווערדען, בעבען, быть потрясену—והקודם: „הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ״.

פַּלָּצוּת, ש״נ,—חתת, חִיל, רעדה, פחד — ציטטערן, ענטזעטצען, שרעקקען, трепетать, ужаснуться, ужасъ:

פַּלָּצוּת בעתתני (ישעיה, כ״א, ד׳), וַתְּכַסֵּנִי פַּלָּצוּת (תהלים, נ״ה, ו״ו). ובא: וְאָחֲזוּ בְשָׂרִי פַּלָּצוּת (איוב, כ״א, ו״ו)—ע״ד: וְקַדְמֹנִים אָחֲזוּ שָׂעַר (שם, י״ח, כ׳) — הפעולה מיוחסת אל־הגוף. (ועיין אחז).

מִפְלֶצֶת, ש״נ,—תבנית אליל מזרה־פחד, והוא כנוי של־גנאי — שרעקקסבילד, страшилище: אשר־עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת לַאֲשֵׁרָה (מ״א, ט״ו, י״ג)—העמידה מפלצת תחת האשרה.—ובכנוי: ויכרת אסא את־מִפְלַצְתָּהּ (שם).

תִּפְלֶצֶת, פ״א במקרא: תִּפְלַצְתְּךָ השיא אֹתך (ירמיה, מ״ט, ט״ז)—י״ת כפי הַכַּוָּנָה: „טַפְשׁוּתָךְ״. ורש״י כתב: „לשון בהלה,—שהיית ממהר ונבהל לעורר שטימתך לאחיך״,—איבעראיילונג; ויש לועזים: לשון פַּלָּצוּת—שרעקקען, (ויהיה ענינו: הפלצות והאימה, שאתה מפיל על־אחרים—דער שרעקקען פֿאָר דיר); ויש לועזים: לשון מִפְלֶצֶת, וכונתם: אלילך, יראתך, שאתה עובד אותו.—והנראה, שכן היתה דעת הקליר, שאמר: תִּפְלֶצֶת מנאצת (קינה ל״ב).

תַּפְלוּץ, בפיוט, בל״ר: אטום. שפתיך מִתַּפְלוּצִים (סדר שחרית ליום א׳ שבועות)—ליצנות—שפּאָטטעריי, глумле-ніе—והוא, כנראה, בסמך על מה שדרשו על השם „מִפְלֶצֶת״: דהוה מַפְלִיא לֵיצָנוּתָא (ע״ז, דף מ״ד, ע״א). ועיי״ש בתוספות, ד״ה מפליא.

פלש, לא נמצא במקרא רק בבנין ההתפעל, וענינו דומה לפעל פרש, בחלוף רי״ש ללמ״ד, וענינו—שטוח, פְּשׁוּט והרְחָבה—אויסברייטען, אויסדעהנען, простирать—ומזה—בהתפעל—השתטחות והתגוללות—זיך וואָלצען, валяться: וְהִתְפַּלְּשִׁי בָאֵפֶר (ירמיה, ו״ו, כ״ו) — וכמו שפירש״י: „התגלגלי״. ותיב״ע: „וְהָפוּ בְּקִטְמָא״, — בענין זריה ובזור אפר על־הראש. וגם הזריה עיקרה שטוח. ובמובן זה אמרו במס׳ סופרים (פרק י״ח, ד׳): עומד החזן וראשו מִתְפַּלֵּשׁ באפר—זיך בעשטרייען.—וְהִתְפַּלְּשׁוּ אדירי הצאן (ירמיה, כ״ה, ל״ד); בבית לעפרה עָפָר הִתְפַּלָּשִׁי (מיכה, א׳, יו״ד)—(ובכתיב: התפלשתי)—התגלגלי, הִתְעַפְּרִי.—ובמשנה בא הפעל הזה בפועל, בענין מקום, ששטחו פתוח לשני צדדיו — דורכגעבראָכען, אָפֿפֿען, откры-тый: למבוי שאינו מְפֻלָּשׁ; אף לִמְפֻלָּשׁ (שבת, ט״ז, א׳), עד שיהא התלם מְפֻלָּשׁ מראש השדה ועד סופו (כלאים, ג׳, ג׳), גשרים הַמְפֻלָּשִׁים (עירובין, ט׳, ד׳), השבילים הַמְפֻלָּשִׁים (טהרות, ו״ו, ז׳), וע״ד ההשאלה אמרו: מֵאֲצִילֶיהָ קראתיך — מִמְּפֻלָּשִׁים שבה (ב״ר, מ״ד)—נודעים ומפורסמים. ובפיוט — בפיעל, במובן פתיחה והַתָּרָה, גלוי־ענין — אָפֿפֿנען, לאָזען, (עיין מפלש): מלך פִּלֵּשׁ סוד המעמיקים (הקליר, יוצר, א׳ דר״ה), לְפַלֵּשׁ פְּקָקֶיךָ (רשב״י, בסליחה „תורה הקדושה״). ואפשר במובן זה אמרו במדרש: לא פִּלְּשׁוּ אחרי מדת־הדין— אף מדת־הדין לא פִּלְּשָׁה אחריהם (איכה רבתי, ב׳, ד׳) — בענין שימת־לב לדָבר, להתירו, להבינו ולדקדק בו.

מִפְלָשׂ, ש״ז, פ״א במקרא, בל״ר: התדע על־מִפְלְשֵׂי־עָב (איוב, ל״ז, ט״ז) — תרגומו: „מְבַשְׁקְרָנֵי עֲבָא״, וענינו—חקירות — דורכזוכונג, אונטערזוכונג, изслѣдованіе — דומה שפרשהו בהוראת בלש, וכונתו: סתרי הליכות העבים, שמעוררים חקירה ודרישה, (עיין חקר), — וזה נאות אל הנמשך: „מִפְלְאוֹת תמים דעים״. ורש״י פירשו מלשון גְלוּי, כמו „מָבוֹי מְפֻלָּשׁ״, כלומר: לארכן ולרחבן של־עבים, — וכונתו לאמר: מִשְׁטַח העבים; והוא ע״ד שנאמר שם לעיל: אם־יבין מִפְרְשֵׂי־עָב (שם, ל״ו, כ״ט). והנראה, שענינו — גלילות, התגלגלות־

העבים, התפשטותם ונטיותיהם— וואַלצונג, ווענדונג, обращеніе — והוא ע״ד שנאמר שם לעיל בעב: והוא מְסִבּוֹת מִתְהַפֵּךְ (שם, ל״ז, י״ב).

פְּלֶשֶׁת, שע״פ, — מדינה בארץ־כנען על־יד הים הגדול—פילישטעא: חיל אחז ישבי פְּלָשֶׁת (שמות, ט״ו, י״ד), ולא בא השם הזה כי אם בדבור־המליצה, אבל בדבור הפשוט היא נקראת: אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים (בראשית, כ״א, ל״ב) — על־שם האֻמה, שנתישבה שם. ובה נאמר: ואת־כסלֻחים, אשר יצאו משם פְּלִשְׁתִּים, ואת־כפתֹּרים (בראשית, יו״ד, י״ד) — עיין בפירוש הרמב״ן. — ולדעת המבארים האחרונים, ישבו הפלשתים לפנים בארץ־כסלוחים, הם והכפתורים, ונחשבו שניהם כעם אחד ואח״כ נאחזו בכפתור, ומשם יצאו הכפתורים ועמהם הפלשתים, ובאו לקצות ארץ־כנען, שעל־יד הים הגדול, למקום אשר גרו הָעַוִּים, כמ״ש: וְהָעַוִּים הישבים בחצרים עד־עזה כַּפְתֹּרִים הַיֹּצְאִים מִכַּפְתֹּר השמידֻם וישבו תחתם (דברים, ב׳, כ״ג), ועל־שם הפלשתים נקראת הארץ „ארץ פְּלִשְׁתִּים“ או „פְּלֶשֶׁת“; וכן נאמר בנבואת עמוס: הלא את־ישראל העליתי מארץ־מצרים וּפְלִשְׁתִּים מִכַּפְתּוֹר (עמוס, ט׳, ז׳), וכן נקראו הפלשתים בנבואת ירמיה: שְׁאֵרִית אִי כַפְתּוֹר (ירמיה, מ״ז, ד׳), (ועיין כפתר). ובטעם השם „פְּלִשְׁתִּים“ קרוב לשמוע, שנגזר מפעל פלש, בהוראת שטוח והתפשטות, ועם־זה — יציאה ממקום למקום — אויסוואַנדערן. ונקראו כן על־שם יציאתם וטלטולם ממקום למקום, עד אשר נאחזו במקום אחד ישיבת־קבע. ולפי־זה יתכן, שנקראת ארץ־אחוזתם החדשה „פְּלֶשֶׁת“ או „אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים“ על־שמם. וכן נקראו עד־היום היהודים, היושבים בארץ־אביסיניא, בשם „פַלָשִׁים“ — כלומר: באים מארץ אחרת. — ובכנוי היחיד: אנכי הַפְּלִשְׁתִּי (ש״א, י״ז, ח׳). ובימי ממשלת הרומיים נקראת כלל ארץ־ישראל בשם פאַלעסטינא, Палестина— ומזה בדחז״ל: בפיניקיא ובערביא ובפלסטיני (ב״ר, פ׳ צ׳).

פֶּלֶת, שע״פ: א) מבני ראובן (במדבר, ט״ז, א׳). — ב) מבני יונתן (דהי״א, ב׳, ל״ג). ויתכן, שמקורו ערבית: פלת — ריצה, מהירות—איילען, спѣшить.

פְּלֵתִי, שם, ותמיד בחבור עם השם „כְּרֵתִי“: וכל הַכְּרֵתִי וכל הַפְּלֵתִי (ש״ב, ט״ו, י״ח), ובניהו בן־יהוידע על־הַכְּרֵתִי ועל־הַפְּלֵתִי (שם, כ׳, כ״ג) — שם מין צבא מיוחד, שהיה לדוד. — עיין מה שכתבנו בזה בשם „כְּרֵתִי“, שלדעת י״מ— שני השמות האלה ענין אחד מִשְׁתַּתֵּף להם: ריצות ומהירות־התנועה; וגוזרים את השם „כְּרֵתִי“ מן כרר, בהוראת כִּרְכּוּר, —רוכבי־הסוסים, ו„פְּלֵתִי“ מקורו ערבית, בהוראת ריצה— לויפען, бѣгать—והוא גדודי־הרצים, רַגלים— לויפערשאַפט. (ובאו שני השמות על משקל אחד—לזווג המלות). ושני מיני הגדודים האלה נוסדו בימי דוד להיות שומרי־ראש־המלך—לייבגאַרדע, гвардія—ובניהו בן־יהוידע, שהיה שר גדודי־הצבא האלה, היה משפטו משפט רב־הטבחים להמית את־המורדים־במלך, ולזאת נאמר בבניהו: וישלח המלך שלמה ביד בניהו בן־יהוידע וַיִּפְגַּע־בּוֹ וימת (מ״א, ב׳, כ״ה); ושני מיני הגדודים האלה הוסבו שמותיהם בהמשך־הזמן לשמות „כָּרִי“ וְ„רָצִי“, — „כרי“ תחת כרתי, ו„רצי“ תחת פלתי (מ״ב, י״א, ד׳, י״ט)— ובדהי״ב כללו שני מיני הצבא ההוא בשם: הָאַדִּירִים (כ״ג, כ׳), וזה השערה מושכלת. אך הנראה, ששני השמות האלה, „כְּרֵתִי“ ו„פְּלֵתִי“, שמות מדינות הם, שמשם לוקחו האנשים לגדודי שומרי־ראש־המלך. ואחרי אשר מצאנו שם מחוז בארץ־פלשתים נקרא „כְּרֵתִי“ וגם כלל האֻמה ההיא נקראת „גוֹי כְּרֵתִים“, (עיין כרתי), — לא רחוק לאמר, שגם

פְּלֵתִי הוא ע"ש מחוז פֶּלֶת, ואולי הוא שם מקֻצר משם „פְּלֶשֶׁת" בכונה ידועה, להשכיח את מקורו הראשון.

פֶּן, יסודו פְּנֵה, ובמקיף — פֶּן, מגזרת פנה, בהוראת נטיה והסבה— אבוועגדונג, отклоненie—תאה"פ, עיקרו— מלת־הקשור, ובא: א) לקשר שני מאמרים ביחס המניעה, אם בפעל עשית מעשה, בכדי למנוע מעשה אחר בלתי־רצוי, ובא בראש המאמר השני הנמשך אל־הראשון: נבנה לנו עיר וגו' פֶּן־נפוץ על־פני כל־הארץ (בראשית, י"א, ד') — דאמיט ניכט, чтобы не. קום קח את־אשתך וגו' פֶּן־תספה (שם, י"ט, ט"ו), ובא בקשור עם הפעלים — ירא: כי יָרֵא אנכי אתו פֶּן־יבוא והכני (שם, ל"ב, י"ב), כי יָרֵאתִי כי אמרתי פֶּן־תגזל את־בנותיך מעמי (שם, ל"א, ל"א); השמר: הִשָּׁמֶר לך פֶּן־תדבר (שם, שם, כ"ד), הִשָּׁמְרוּ לכם פֶּן־יפתה לבבכם (דברים, י"א, ט"ז); השבע: הִשָּׁבְעוּ לי פֶּן־תפגעון בי אתם (שופטים, ט"ו, י"ב) — דאסס ניכט, чтобы не — ונקשר גם־כן עם מאמר בשלילת־דבר: לא תאכלו ממנו וגו' פֶּן־תמתון (בראשית, ג', ג'), לא־תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פֶּן תוקש בו (דברים, ז', כ"ה). — ב) בהתחלת־ענין במובן אזהרה: פֶּן־יסית אתכם חזקיהו (ישעיה, ל"ו, י"ח), פֶּן־תאמרו מצאנו חכמה (איוב, ל"ב, י"ג) — ובזה הוא דומה למלת „אַל"; וכמו־כן — בחשש ודאגה מדבר בלתי־רצוי, שמא יִקְרֶה: ועתה — פֶּן־ישלח ידו וגו' (בראשית, ג', כ"ב), כי אמר פֶּן־ימות גם הוא (שם, ל"ח, י"א), כי אמר פֶּן־יקראנו אסון (שם, מ"ב, ד'), כי אמר אלהים פֶּן־ינחם העם (שמות, י"ג, י"ז), כי אמרו פֶּן־תבלענו הארץ (במדבר, ט"ז, ל"ד); פֶּן אֶרְאֶה בָּרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־אָבִי (בראשית, מ"ד, ל"ד) — שעורו: פן ימצא רע את־אבי ואני רואה. — ובהוראות האלה נקשר עם הפעל בלשון־עתיד, ועל־המעט שיבוא בעָבר, בספק וחשש דבר רע, שאולי כבר קרה: פֶּן־מצא לו (שם, כ', וי"ו), פֶּן־נשאו רוח ה' (מ"ב, ב', ט"ז) — והוא כמו „אוּלַי", „שֶׁמָּא" בארמית, וקרוב לזה תשמש מלת „פוֹן" בארמית: כִּמְעַט שכב (בראשית, כ"ו, יו"ד) — ת"א: „כזעיר פון שכיב" — עטווא, פערטיטהליך, פיעל־לייכט, вѣроятно, авось. ונטמתם בם (ויקרא, י"א, מ"ג) — ת"א: „ותסתאבון פון בהון". — ונמצא: ארח חיים פֶּן־תפלס (משלי, ה', ו"ו) — הנכון שהוא כמו „לֹא" — ניכט. (ועיין פלס).

פַּנַּג, שם, פעם אחת במקרא: בחטי מנית וּפַנַּג (יחזקאל, כ"ז, י"ז) — רש"י כתב, בשם ספרו של יוסף הכהן, שהוא עץ אפרסמון, שהיה גדל ביריחו. והרד"ק פירש, שהוא שם־עצם־פרטי, שם מקום.

פּוּנְדְּיוֹן, במשנה, שם, — מין מַטְבֵּעַ קטנה בערכה, שש בדינר, שהוא רביעית הסלע, ובה שני איסרין: מככר בְּפוּנְדְּיוֹן (פאה, ח', ז')—מקורו בלשון רומית: Pondius— מין מטבע בכלל.

פּוּנְדָּק, ארמית ובמשנה, שם, — מלון־אורחים — גאַסטהויז, гостиница: והביאוהו בְּפוּנְדָּק (יבמות, ט"ז, ז'); ויטע אֶשֶׁל בבאר שבע (בראשית, כ"א, ל"ג) — וכו', חד אמר פרדס וחד אמר פוּנְדָּק (סוטה, דף יו"ד, ע"א). וכן הוא בערבית ובלשון יונית.

פּוּנְדְּקִי, ש"ת, — מחזיק בית־מלון־אורחים — גאַסט־ווירטה, содержатель гостиницы: חד פוּנְדְּקִי (ב"ר, צ"ב). ובל"נ: פּוּנְדְּקִית—גאַסט־ווירטהין, содержательница гостиницы: הנותן לְפוּנְדְּקִית (דמאי, ג', ה'), אמר לְפוּנְדְּקִית (יבמות, ט"ז, ז') — ובתרגומים התיחד השם לאשה זונה: בית אשה זוֹנָה (יהושע, ב', א') — תיב"ע: לבית אִתְּתָא פּוּנְדְּקִיתָא. (ועיין בפירוש הרד"ק).

פָּנָה, פעו"י, הקל, עומד, עיקרו — א) נטיה לצד אחד מן־המקום שעומדים שם — זיך ווענדען, оборачиваться: וְאֶפְנֶה על־ימין או על־שמאל (בראשית, כ"ד, מ"ט), וָאֵפֶן וארד מן־ההר (דברים, ט', ט"ו), וַיִּפֶן ויצא מעם פרעה (שמות, יו"ד, ו"ו), וַיִּפֶן כה וכה (שם, ב', י"ב); וביחס שאליו: וַיִּפְנוּ אֶל־המדבר (שם, ט"ז, יו"ד), וַיִּפְנוּ אֶל־אהל מועד (במדבר, י"ז, ז'), הראש אחד יִפְנֶה אֶל־דרך עָפְרָה וגו'; והראש אחד יִפְנֶה דֶּרֶךְ בית חרון (ש"א, י"ג, י"ז—י"ח)— כמו: אֶל־דרך.—ובשאר יחוסי־המקומות: ואת כל אשר תִּפְנֶה שָׁם (מ"א, ג', ג'), וּפָנָה לְמָעְלָה (ישעיה, ח', כ"א), וַיִּפֶן אַחֲרָיו (ש"ב, א', ז'). ובבחינת גוף בני־אדם: וַיִּפֶן אהרן אֶל־מִרְיָם (במדבר, י"ב, יו"ד), איש אֶל־עַמּוֹ יִפְנוּ (ישעיה, י"ג, י"ד). ובמובן המושאל— נטית המחשבה לדבר־מה, וכמו־כן — מדבר־מה: פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הערער (תהלים, ק"ב, י"ח) — לשמוע תפלתו. — וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם (יחזקאל, ל"ו, ט'); פְּנוּ אֵלַי והושעו (ישעיה, מ"ה, כ"ב)— בבטחון או בתפלה.— אשר לבבו פֹנֶה היום מֵעִם ה' (דברים, כ"ט, י"ז), ובחסרון־היחס: ואם־יִפְנֶה לבבך ולא תשמע (שם, ל', י"ז). — מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל־המנחה (מלאכי, ב', י"ג)—ומפרש: „וְלָקַחַת רָצוֹן מידכם". ובענין פנית המחשבה בתקוה: פָּנֹה אֶל־הַרְבֵּה (חגי, א', ט'). ובענין הטית המחשבה להתבונן בדבר — זיך ווענדען, אום צו בעטראַכטען, обращать вниманіе: וּפָנִיתִי אני לִרְאוֹת חכמה (קהלת, ב', י"ב), וּפָנִיתִי אני בְּכָל־מַעֲשַׂי (שם, שם, י"א); כי פָנִיתָ אֶל־הכלב המת (ש"ב, ט', ח')— כאלו הוא שוה בעיניך, כי תשים אליו לב.—פְּנוּ־אֵלַי וְהָשַׁמּוּ (איוב, כ"א, ה'), ובא ביחס הבי"ת: הואילו פְנוּ־בִי (שם, ו"ו, כ"ח); וע"ד המליצה: וּבְכֹל אשר יִפְנֶה ירשיע (ש"א, י"ד, מ"ז); אֶל־כָּל־אשר יִפְנֶה ישכיל (משלי, י"ז, ח'). ובדוממים: לִפְנוֹת דליותיו אליו (יחזקאל, י"ז, ו"ו); וביחס אל־צדדי־המקום: וְצָפוֹנָה פֹּנֶה אֶל־הגלגל (יהושע, ט"ו, ז'), שער הפנימית הַפּוֹנֶה צָפוֹנָה (יחזקאל, ח', ג'), וּמַעֲלֹתֵהוּ פְּנוֹת קָדִים (שם, מ"ג, י"ז). וביחס אל־הזמן, הנתלה בנטית־האור: אוי־לנו כי־פָנָה היום (ירמיה, ו"ו, ד') — פנה ועבר.—לִפְנוֹת עֶרֶב (בראשית, כ"ד, ס"ג)— כשהערב פונה לבוא— ביים אנגאַהען דעס אבענדס, געגען אבענד, при приближеніи вечера, вечеромъ. וישב הים לִפְנוֹת בֹּקֶר (שמות, י"ד, כ"ז) — געגען מאָרגען, утромъ. לִפְנוֹת הַבֹּקֶר (שופטים, י"ט, כ"ו). ובא: ב) בענין פניה של הסתלקות, עברה, חליפה — זיך אבוועגדען, отворачиваться: אנה פָּנָה דודך (שיה"ש, ו"ו, א'), כי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בעברתך (תהלים, צ', ט') — ע"ד: כי־פָנָה היום (ירמיה, ו"ו, ד'). — ג) במובן הכנה והזמנה לעברה ממקום אחד והליכה: וּפָנִיתָ בבקר וְהָלַכְתָּ (דברים, ט"ז, ז'), וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ ההרה (שם, א', כ"ד), פְּנוּ וּסְעוּ לכם (במדבר, י"ד, כ"ה), וַנֵּפֶן וַנִּסַּע המדברה (דברים, ב', א'), כי בכל־תנועה יש פניה ממקום למקום.— ובמשנה: פּוֹנִים לאחורי הגדר (טהרות, יו"ד, ב') — עוברים ומסתלקים, — והוא לשון־נקי לענין עשית־צרכים בהצנע.— ובע"א, בספרא, על פסוק: אֶתֵּן את־פָּנַי באיש ההוא (ויקרא, כ', ג') — „פנאי שלי, פוֹנֶה אני מכל־עסקי ועוסק בו", — כמו: הסתלק, התפטר— זיך בעפרייען, высвободиться. ד) בהוראת יוצא, ונקשר עם „עֹרֶף": עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי איביהם (יהושע, ז', י"ב)— לנוס מפניהם. (עיין ערף). ובמובן זה בא: וַיִּפְנוּ לִפְנֵי איש ישראל (שופטים, כ', מ"ב), וַיִּפְנוּ וינסו המדברה (שם, שם, מ"ה)— בחסרון מלת „עֹרֶף" המובן בבח־המאמר.— ובמשנה השתמשו בו בבנין הנפעל, — כעין הקל: כל מי שאין לו אשה נִפְנֶה לשם (תענית, ל"א, א'),

ואל תאמר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה—אשנה, שמא לא־תִפָּנֶה (אבות, ב׳, ד׳)—היות חפשי, נקי מטרדות־העסקים — פרייא ווערדען, מוססע האבען. — ובענין סלוק: באשפה העשויה לְהִפָּנוֹת בלילה (ב״ק, דף ל״ב, ע״ב). ובלשון־נקיה: איזהו צנוע? זה הַנִּפְנֶה בלילה במקום שֶׁנִּפְנֶה ביום (ברכות, דף ס״ב, ע״א).

הפיעל,—סלוק והסרת דבר ממקומו — וועגשאפפען, устранять—ובא בהתיחס אל־המקום, שמשם סלקו— אויפרייםען, אויסרייםען, убирать: פִּנִּיתִי הַבַּיִת (בראשית, כ״ד, ל״א), וּפִנּוּ את־הבית (ויקרא, י״ד, ל״ו); פַּנּוּ דֶּרֶךְ ה׳ (ישעיה, מ׳, ג׳), סלו־סלו פַּנּוּ־דרך (שם, נ״ז, י״ד) — ומפרש: „הָרִימוּ מִכְשׁוֹל״. — פִּנִּיתָ לְפָנֶיהָ (תהלים, פ׳, י״ד). ובהתיחס אל־הדבר, שאותו מסלקים, ובטעם אבוד והכרתה— פערטילגען, уничтожить: פִּנָּה אֹיְבֵךְ, מלך ישראל (צפניה, ג׳, ט״ו). ובמשנה: המיחם שֶׁפִּנּוּהוּ (שבת, ג׳, ה׳)—הרקה, הערה— אויסלעערען, опорожнять. וַתְּעַר כדה (בראשית, כ״ד, כ׳) — ת״י (עפ״י נ״א): ופניאת קולתה.

ההפעיל, יוצא,—הטיה— קעהרען, ווענדען, обращать: וַיֶּפֶן זנב אל־זנב (שופטים, ט״ו, ד׳); והיה כְּהַפְנֹתוֹ שִׁכְמוֹ (ש״א, י״ד, ט׳); איך הִפְנָה־עֹרֶף מוֹאָב (ירמיה, מ״ח, ל״ט)—כולל מושג הניסה, כי הנס מַפנה ערפו אל־הרודף. — ובחסרון־הנשוא: ומנוס נסו ולא הִפְנוּ (שם, מ״ו, ה׳), ואין מַפְנֶה (נחום, ב׳, ט׳), — ויתכן, שזה כעין הקל; וכן: לא־הִפְנוּ אבות אֶל־בנים (ירמיה, מ״ז, ג׳) — וי״מ בחסרון־הפעול: לא הפנו פנים. — ובמשנה: המהלך בדרך וּמַפְנֶה לבו לבטלה (אבות, ג׳, ד׳). ואמר סלו וגו׳ (ישעיה, נ״ז, י״ד) — תיב״ע: „אַפְנוֹ לב עמא לאורח תקנא״. — אם אתה מַפְנֶה עצמך לתורה ולעסוק במצות (במדבר רבה, כ״ב).

ההָפעל: מדרך־שער העליון אשר מָפְנֶה צפונה (יחזקאל, ט׳, ב׳) — ולעיל נאמר שם בקל: אל־פתח שער הפנימית הַפּוֹנֶה צפונה (שם, ח׳, ג׳) — געריכטעט זיין, быть обращену. נסו הָפְנוּ (ירמיה, מ״ט, ח׳) — רש״י פירש: התבערו מן־המקום הזה, לשון „וּפִנּוּ את־הבית״ (ויקרא, י״ד, ל״ו) — ויפה העיר על־זה בן־זאב על מה שלעיל נאמר שם: גם־המה הִפְנוּ נָסוּ (ירמיה, מ״ו, כ״א) — ופירש: הפנו ערף לבקש לנוס, לפי שהוא כמו „ויפן וינס״, שיפנה אדם כשרוצה לנוס; אבל כאן, שבא „הפנו״ אחר „נסו״, נראה לו לפרשו בענין בעור, כי על־ידי הניסה נתרוקן המקום מהם, והם — מן־המקום. — ובמשנה — בענין היות נקי וחפשי מזיקת אִשות: שנים מהן נשואים שתי אחיות, ואחד מוּפְנֶה (יבמות, ג׳, ה׳) — בלא־אשה— לעדיג, אונפערהייראטעט. ובהלכה — מלה או מאמר בתורה, שנראה כמיותר במקומו ולא בא כי אם ללמד על־דבר: וגזירה שוה מוּפְנֶה (סנהדרין, דף מ׳, ע״ב), ואכתי מוּפְנֶה מצד אחד הוא (שם; שבת, קל״א, ע״א). ובפיוט: לא שקט ולא הָפְנָה (קרובות, ב׳ דשבועות)— לא היה לו פנאי.

פִּנָּה, ש״נ, — מקצוע, חוד־הזוית הבולט ונראה ביותר מכל־הגוף — עקן, ווינקעל, уголъ: ואצל כל פִּנָּה תארב (משלי, ז׳, י״ב), ויעש לו מזבחות בכל־פִּנָּה (דהי״ב, כ״ח, כ״ד), בארבע פִּנּוֹת הבית (איוב, א׳, י״ט). ובכלים: ארבע פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה (מ״א, ז׳, ל״ד), על ארבע פִּנֹּתָיו (שמות, כ״ז, ב׳). ובא: עבר בשוק אצל פִּנָּהּ (משלי, ז׳, ח׳),— במפיק,— אצל הפנה שלה, והראוי: פִּנָּתָהּ. — ולא־יקחו ממך אבן לְפִנָּה (ירמיה, נ״א, כ״ו) — האבן, שמניחים בזוית ביסוד־הבנין, שצריכה להיות גדולה וחזקה. — מי־ירה אֶבֶן פִּנָּתָהּ (איוב, ל״ח, ו׳). ובסמיכות: אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יִקְרַת מוסד מוסד (ישעיה, כ״ח, ט״ז), — סמוך על־סמוך, — אבן־פנה, שהיא

יקרה (גדולה וכבדה) למוסד; והיא שנקראת גם-כן „ראש-פִּנָּה": אבן מאסו הבּונים היתה לְראש פִּנָּה (תהלים, קי"ח, כ"ב)—וי"מ, שהשם „פִּנָּה" בזה נופל על כִּפַּת-הבנינים, שהיא הולכת ופונה ומתעקמת משני צדדיה למעלה עד-הראש, — געוועלב, свод— ו„ראש-פנה" היא השורה האמצעית או האבן האמצעית המחברת את שתי הקצות וסוגרת אותן, — שלוססשטיין, свод-чатый камень. טוב לשבת על-פִּנַּת-גָּג (משלי, כ"א, ט') — הגגים ר...צות-הקדם אינם משפעים, ועשוים לתשמישים פחותים. — ויכלול גם את-הבנין הבנוי בזוית כל-הבנין, ומזה: עד-שַׁעַר הַפִּנָּה (מ"ב, י"ד, י"ג), וַעֲלִיַּת הַפִּנָּה (נחמיה, ג', ל"א, ל"ב); עַד הַמִּקְצוֹעַ וְעַד-הַפִּנָּה (שם, שם, כ"ד) — ענינו: עד סוף הזוית ועד הבנין הבנוי שם. — ועל הַפִּנּוֹת הַגְּבֹהוֹת (צפניה, א', ט"ז) — הם המגדלים, שבונים אותם בפנות החומות למצפה, בכדי שיוכלו לראות משם לצדדים. — על-המגדלים ועל-הַפִּנּוֹת (דהי"ב, כ"ו, ט"ו)—עקקטהירמע, угловыя башни—ומזה: נשמו פִּנּוֹתָם, החרבתי חוצותם (צפניה, ג', וי"ו). ועל-דרך ההשאלה נקרא ראש-העם בשם „פִּנָּה", שהוא כאבן-פנה לבנין-העדה— פפיילער, זיילע דער געמיינדע, דעס שטאאטעס, столбъ общины, государства: ממנו פִּנָּה, ממנו יתד, ממנו קשת מלחמה (זכריה, יו"ד, ד'); התעו את-מִצְרַיִם פִּנַּת שְׁבָטֶיהָ (ישעיה, י"ט, י"ג) — לפי-הנראה, ירמוז בשם „מצרים" אל עיר-המלוכה, שהיא פנת כל שבטי-מצרים. — ויתיצבו פִּנּוֹת כל-הָעָם (שופטים, כ', ב'), גשו הלם כל פִּנּוֹת הָעָם (ש"א, י"ד, ל"ד)— אָבערסטע, начальники—ובא: שַׁעַר הַפִּנָּה (מ"ב, י"ד, י"ג) — שע"פ לשער מיוחד בירושלים, ונקרא ג"כ: שַׁעַר הַפּוֹנֶה (דהי"ב, כ"ה, כ"ג); ויתכן, שהוא ג"כ: שַׁעַר הַפִּנִּים (זכריה, י"ד, יו"ד).

פְּנוּאֵל, שע"פ: א) שם מקום על נהר יַבֹּק, שקרא לו יעקב „פְּנִיאֵל"— על ראותו שם בחזיונו פְּנֵי-אֵל (בראשית, ל"ב, ל"א—ל"ב). —ב) אבי גְדֹר מבני חור למטה-יהודה (דהי"א, ד', ד').— ג) בן-שָׁשַׁק למטה-בנימין (שם, ח', כ"ה).

פָּנִים, שם, במספר רבים ובל"ז, עיקרו — א) חלק הגוף בבע"ח, הגלוי והנראה ביחוד, והוא חלק הראש, שבו העינים, החוטם והפה — געזיכט, אנגעזיכט, אנטליטץ, лице—והפעלים המתיחסים לו יבואו תמיד בלשון-רבים, ולא נמצא בלשון-יחיד כי אם על-המעט, (עיין בסמוך): להצהיל פָּנִים משמן (תהלים, ק"ד, ט"ו), לב שמח ייטב פָּנִים (משלי, ט"ו, י"ג), ומחה ה' ה' דמעה מעל כל פָּנִים (ישעיה, כ"ה, ח')— והפוכו „עֹרֶף": עֹרֶף ולא פָּנִים (ירמיה, ב', כ"ז). ולא ישתנה ברבוי: וְאַרְבָּעָה פָּנִים לאחד (יחזקאל, יו"ד, י"ד), וּשְׁנַיִם פָּנִים לכרוב (שם, מ"א, י"ח); ובסמיכות: פְּנֵי יצחק אביו (בראשית, כ"ז, ל'), פְּנֵי הכרבים (שמות, כ"ה, כ'); ובכנוים: לא-תראו פָנַי (בראשית, מ"ג, ג'), על-כן ראיתי פָנֶיךָ (שם, ל"ג, יו"ד), ויפלו על-פְּנֵיהֶם (ויקרא, ט', כ"ד). ומנהג בלשון לאמר: כי-רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל-פָּנִים (בראשית, ל"ב, ל"א) — ענינו: ממש, בלא שום אמצעי ולא על-צד-הדמיון — פאַן אנגעזיכט, צו אנגעזיכט, דייטליך, קלאָר, лицемъ къ лицу — כמו „עַיִן בְּעַיִן". — ודבר ה' אל-משה פָּנִים אֶל-פָּנִים (שמות, ל"ג, י"א), וכן: אשר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל-פָּנִים (דברים, ל"ד, יו"ד), פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עמכם (שם, ה', ד'); ובמובן אחר: כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים (משלי, כ"ז, י"ט) — שעורו: כבמים, וענינו: כמו המסתכל בפניו במים— רואה את-פניו מן-המים ממש. ולהיות כל התפעלות ורגשות האדם נראות ונכרות על-פניו — נאמר: גוי

עַז פָּנִים (דברים, כ"ח, נ') — פרעך, дерзкій. וישב בְּבֹשֶׁת פָּנִים (דהי"ב, ל"ב, כ"א), כי בְרֹעַ פָּנִים ייטב לב (קהלת, ז', ג'), מדוע פְּנֵיכֶם רָעִים (בראשית, מ', ז'), פְּנֵיכֶם זֹעֲפִים (דניאל, א', יו"ד), כסתה כלמה פָּנֵינוּ (ירמיה, נ"א, נ"א), רָעֲמוּ פָּנִים (יחזקאל, כ"ז, ל"ה), ולא עתה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ (ישעיה, כ"ט, כ"ב); וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם (תהלים, מ"ד, ד') — הפקת רצון. — יָאֵר ה' פָּנָיו אליך (במדבר, ו"ו, כ"ה); וּנְשׂוּא פָנִים (דהי"ב, י"ט, ז') — הטבה וכבוד לאיש בשביל חשיבותו. — אשר לא־יִשָּׂא פָנִים (דברים, כ"ח, נ')—ומזה: נְשׂוּא פָנִים (ישעיה, ג', ג')—אנגעזעהען, (ועיין נשא); לא תַכִּירוּ פָנִים (דברים, א', י"ז); וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים (איוב, כ"ד, ט"ו). ובענין הסרת־השגחה: וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מהם (דברים, ל"א, י"ז), וכן: וַהֲסִבּוֹתִי פָנַי מהם (יחזקאל, ז', כ"ב). ובקשור עם־הפעלים יבוא להוראות שונות, לפי ענין הפעלים: וְנָתַתִּי פָנַי בנפש האֹכלת את־הדם (ויקרא, י"ז, יו"ד) — לרעה; וכן: וְשַׂמְתִּי אני את־פָּנַי באיש ההוא (שם, כ', ה') — גם־כן לרעה. — לא אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם (ירמיה, ג', י"ב); וכן — בלי פעל: פְּנֵי ה' בְּעֹשֵׂי רָע (תהלים, ל"ד, י"ז), ועוד כדומה. וזה—כשהפעול ביחס ש„בּ"; אבל כשהפעל מושך אחריו יחס ש„אֶל", ש„עַל", ענינו — פניה סתם—זיך ווענדען, обращаться: שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־הרי ישראל (יחזקאל, ו"ו, ב'), וְעָלַי שָׂמוּ כל־ישראל פְּנֵיהֶם (מ"א, ב', ט"ו), (ועיין שׂוּם). — וַיְחַל משה את־פְּנֵי ה' (שמות, ל"ב, י"א), (עיין חלה), מְבַקְשִׁים את־פְּנֵי שלמה (מ"א, יו"ד, כ"ד) — למצוא רצון. — בַּקְּשׁוּ פָנָי (תהלים, כ"ז, ה'). — אַל־תָּשִׁבִי את־פָּנָי (מ"א, ב', ט"ז) — מאון לעשות בקשת הזולת, שהוא כמו משיב את־פני־המבקש לאחוריו. — אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי משיחך (תהלים, קל"ב, יו"ד). נְקַדְּמָה פָנָיו בתודה (שם, צ"ה, ב')—נקדם לבוא לפניו,

או—נקבל פניו.—ובע"א: קַדְּמָה פָנָיו (שם, י"ז, י"ג)—פגוש אותו על־דרכו ואל־תתנהו ללכת הלאה.—וביחס „עַל",—ענינו, לפעמים, למורת־רוח, להכעים—צום טראָטץ, вопреки, наперекоръ: לא יהיה לך אלהים אחרים עַל־פָּנָי (שמות, כ', ג'), העם המכעסים אֹתי עַל־פָּנַי תמיד (ישעיה, ס"ה, ג'), חמס ושׁד ישמע בה עַל־פָּנַי תמיד (ירמיה, ו"ו, ז'), אם־לא עַל־פָּנֶיךָ יברכך (איוב, א', י"א), וביחס ש„אֶל": אם־לא אֶל־פָּנֶיךָ יברכך (שם, ב', ה'); וכן: מי־יגיד עַל־פָּנָיו דרכּוֹ (שם, כ"א, ל"א)—להקניטו ולקנטרו. — וקרוב לענין זה: אך־דרכי אֶל־פָּנָיו אוכיח (שם, י"ג, ט"ו). (ועיין בסמוך). וכמו־כן — בקשור עם הפעל ענה: כחשי בְּפָנַי יַעֲנֶה (שם, ט"ז, ח'), וְעָנָה גאון ישראל בְּפָנָיו (הושע, ה', ה'). (ועיין ענה). ובכתבי־הקדש האחרונים נקשר עם הפעל נתן, ביחס הפעול, לענין שׂימת־לב: וַיִּתֵּן יהושפט את־פָּנָיו לדרוש לה' (דהי"ב, כ', ג'), וָאֶתְּנָה את־פָּנַי אל־ה' האלהים לבקש תפלה (דניאל, ט', ג'). ובדרז"ל: פָּנִים שֶׁל־אֵימָה למקרא, פָּנִים בֵּינוֹנִיּוֹת למשנה, פָּנִים מַסְבִּירוֹת להלמוד, פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת לאגדה (מס' סופרים, ט"ז, ב'). — ובא השם „פָּנִים", לפעמים, במובן כעס, רגז ועצבון—צאָרן, פערדרוסס, гнѣвъ, досада: לְעֵת פָּנֶיךָ (תהלים, כ"א, יו"ד), אעזבה פָנַי ואבליגה (איוב, ט', כ"ז), וּפָנֶיהָ לא־היו־לה עוד (ש"א, א', י"ח); ולדעת המפרשים הראשונים—מזה גם האמור: אם־אין פָּנֶיךָ הֹלְכִים (שמות, ל"ג, ט"ו), אכפרה פָנָיו במנחה (בראשית, ל"ב, כ"א); פְּנֵי ה' חִלְּקָם (איכה, ד', ט"ז)—הפעל בלשון־יחיד.

ב) במובן עצמות האיש—פערזאָן, личность—על־דרך שמושי לב, נפש, יד, עין, רוח: וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו (דברים, ד', ל"ז)—בעצמו.—ומשלם לשנאיו אֶל־פָּנָיו להאבידו; לא יאחר לשנאו

אֶל־פָּנָיו ישלם־לו (שם, ז׳, י״ד)—לעצמו. וכולל גם מושג התכיפות, מִיָּד—וְאָפְאָרט, сейчасъ—ומזה, לפי הנראה: לא־יהיה לך אלהים אחרים עַל־פָּנָי (שמות, כ׳, ג׳), אם־אין פָּנֶיךָ הֹלְכִים (שם, ל״ג, ט״ו)—וזה דרך־כבוד; וכמו שנאמר במקום אחר: וּפָנֶיךָ הֹלְכִים בקרב (ש״ב, י״ז, י״א), ובמובן זה יתפרש היטב במקומות הרבה במקרא: מאנת לֵעָנֹת מִפָּנָי (שמות, יו״ד, ג׳)—כמו: ממני.—אם מִפָּנַי לא תחילו (ירמיה, ה׳, כ״ב)—והקודם: „הַאוֹתִי לא־תיראו״. ומזה—בהשאלה: לבעבור סבב את־פְּנֵי הַדָּבָר (ש״ב, י״ד, כ׳)—עיקר־הדבר.—ידע תדע פְּנֵי צאנך (משלי, כ״ז, כ״ג); לא ישא פְּנֵי כל־כפר (שם, ו״ו, ל״ה); והאיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ (שמות, כ״ה, ל״ז)—עיקרה וגופה. (ועיין בסמוך). ובא בחבור עם שם „לֶחֶם״: ונתת על־השלחן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד (שם, שם, ל׳), ואת לֶחֶם הַפָּנִים (שם, ל״ה, י״ג)—רש״י פירש: „שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי־הבית מזה ומזה״. (ועיין בבאור). והרשב״ם פירש: „לחם הראוי לפני שרים, לחם נאה״ וכו׳ וע״ד הכתוב: ולחנה יתן מָנָה אחת אַפָּיִם (ש״א, א׳, ה׳)—חלק יפה.—והנראה, כפירוש הראב״ע, שנקרא כן על־שם „לְפָנַי תָּמִיד״—הלחם, שהוא תמיד לפני ה׳; וכן נראה מתרגום השמרוני: „לחם קדום קדמיתדיר״. ובא: שֻׁלְחַן הַפָּנִים (במדבר, ד׳, ז׳)—השלחן, שעליו לחם־הפנים.

ג) השטח החיצון שבכל־גוף, מראה—אֶבערפלֶאכע, אנגעזיכט, поверхность, лицевая сторона: עַל־פְּנֵי תהום (בראשית, א׳, ב׳), הרבו פְּנֵי האדמה (שם, ח׳, י״ג), ומלאו פְנֵי־תבל ערים (ישעיה, י״ד, כ״א). ומזה—הצד, שהוא כנגד עיני הרואה—דיא פֶארדערזייטע, передовая сторона—והפוכו „אָחוֹר״: והיא כתובה פָּנִים וְאָחוֹר (יחזקאל, ב׳, יו״ד), כי היתה אליו פְּנֵי המלחמה מִפָּנִים וּמֵאָחוֹר (ש״ב, יו״ד, ט׳). (ועיין בסמוך). וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים (ירמיה, ז׳, כ״ד)—במובן תאה״פ,—מתרחקים ממנו, נסוגים אחור ואינם הולכים ומתקרבים אליו.—ובבגדים וכלים: מי גלה פְּנֵי לְבוּשׁוֹ (איוב, מ״א, ה׳)—הצד החיצון; וי״מ במובן עצם ועיקר לבושו.—אל־מול פְּנֵי הַמִּצְנֶפֶת (שמות, כ״ח, ל״ז); אם־קהה הַבַּרְזֶל והוא לא־פָנִים קלקל (קהלת, יו״ד, יו״ד)—פני־הברזל, והוא—חודו—דיא שניידע, остріё—וביחס המקומות: ויחן את־פְּנֵי הָעִיר (בראשית, ל״ג, י״ח). (ועיין להלן), וישקפו עַל־פְּנֵי סְדֹם (שם, י״ח, ט״ז), עַל־פְּנֵי ממרא (שם, כ׳, י״ג), אֶל־פְּנֵי אהל מועד (ויקרא, ט׳, ה׳). ועל־דרך־ההשאלה: היתה אליו פְּנֵי הַמִּלְחָמָה מפנים ומאחור (ש״ב, יו״ד, ט׳), אֶל־מוּל פְּנֵי הַמִּלְחָמָה החזקה (שם, י״א, ט״ו)—כֹּבֶד ועיקר המלחמה.—ובמשנה: עד־הפסח—אסור עד־שיגיע; עד־שיהא—אסור עד־שיצא; עַד־לִפְנֵי הפסח—רמ״א: אסור עַד־שֶׁיַּגִּיעַ; ר׳ יוסי אומר: אסור עַד־שֶׁיֵּצֵא (נדרים, ח׳, ב׳),—ובמשנה שבגמרא וכן בגמרא דקדושין (דף ס״ה, ע״ב): „עַד־פְּנֵי הפסח״.—ומזה—במובן דבר הנראה גלוי לכל—אינם אנגעזיכט, אֶפֶּענטליך: ותפת לְפָנִים אהיה (איוב, י״ז, ו״ו)—לפני־כל. ובדחז״ל—במובן דרך—ארט, ווייזע, манера, способъ: שהוא אומר על־טמא טהור ומראה לו פָּנִים (עירובין, י״ג, ע״ב), מ״ט פָּנִים טהור ומ״ט פָּנִים טמא (שיה״ש רבה, א׳); „יש פָּנִים לכאן ולכאן״; „עַל־כָּל־פָּנִים״—אויף אללע פֿאללע, во всякомъ случаѣ—ובענין למראה־העין—צום שוינן: הם לא עשו אלא לְפָנִים, אף הקב״ה לא עשה עמהן אלא לְפָנִים (מגילה, י״ב, ע״א).—וביחס הזמן, בקשור עם אות־היחס ל׳ במ״ד,—הזמן הקודם, הרחוק, שהוא כמו לפנינו, שבכ־ [illegible] אינו אותותיו—פֿאר

ציישׂן, צופֿאַר, прежде, когда-то: הא:מים לְפָנִים ישבו בה (דברים, ב׳, יו״ד), לְפָנִים הארץ יסדת (תהלים, ק״ב, כ״ו), מי הגיד מראש ונדעה, וּמִלְּפָנִים — ונאמר צדיק (ישעיה, מ״א, כ״ו) — והפוכו — „לְאָחוֹר״: הגידו האתיות לְאָחוֹר (שם, שם, כ״ג), (ועיין אחור). ובכנוים: לְפָנַי לא נוצר אל (שם, מ״ג, יו״ד), אשר היו לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ (ירמיה, כ״ח, ח׳), אשר היה מִלְּפָנֵינוּ (קהלת, א׳, יו״ד), לְפָנָיו לא־היה כן ארבה כמהו, וְאַחֲרָיו לא יהיה־כן (שמות, יו״ד, י״ד). ובסמיכות: לִפְנֵי שחת ה׳ את־סדם (בראשית, י״ג, יו״ד), לִפְנֵי מותו (שם, נ׳, ט״ז). (ועיין בסמוך). — ובחבור עם מלות ואותיות־היחס, ענינו כמלת היחס ומלת תאה״פ: 1) עם מלת „אֶל״ — ענינו: א) נֹכַח פני הזולת, לִקְרַאת — פֿאַר, предъ: אֶל־פְּנֵי האדן ה׳ (שמות, כ״ג, י״ז), (ועיין ביחס „את״); ויצא אֶל־פָּנָיו יהוא (דהי״ב, י״ט, ב׳) — כמו: לקראתו. — ב) במדת השטח החיצון — אויף, на: אֶל־פְּנֵי השדה (ויקרא, י״ד, נ״ג) — ושעורו כמו „עַל״, וכמו שנאמר שם למעלה בענין זה: עַל־פְּנֵי השדה (שם, שם, ז׳), (ועיין על), ותשלכי אֶל־פְּנֵי השדה (יחזקאל, ט״ז, ה׳). — 2) עם „את״ — ענינו נגד, נֹכַח הפנים — פֿאַר דעם אַנגעזיכטע, פֿאַר: ויחן אֶת־פְּנֵי העיר (בראשית, ל״ג, י״ח), כי גדלה צעקתם אֶת־פְּנֵי ה׳ (שם, י״ט, י״ג), והנער היה משרת את־ה׳ אֶת־פְּנֵי עלי הכהן (ש״א, ב׳, י״א), ותהיה חטאת הנערים גדולה מאד אֶת־פְּנֵי ה׳ (שם, שם, י״ז); ושמואל משרת אֶת־פְּנֵי ה׳ (שם, שם, י״ח) — בהיכל ה׳; וכן: יֵרָאֶה כל־זכורך אֶת־פְּנֵי האדן (שמות, ל״ד, כ״ג), ובחסרון היחס: כי תבאו לֵרָאוֹת פָּנָי (ישעיה, א׳, י״ב) — להֵראות במקדשי. — וְאֵרָאֶה פְּנֵי אלהים (תהלים, מ״ב, ג׳). ובא: וַיְנַהֲגֵהוּ אֶת־פְּנֵי מֶלֶךְ מואב (ש״א, כ״ב, ד׳) — הביאם למקום המלך. — וביחס המ״ם: מֵאֵת פְּנֵי יצחק (בראשית, כ״ז, ל׳) — פֿאַר יעמאַנד וועג, פֿאָן. מֵאֵת פְּנֵי פרעה (שמות, יו״ד, י״א); ועם ב׳ היחס — בענין נֶגֶד: בִּפְנֵי הגדרת (יחזקאל, מ״ב, י״ב); וְיָרְקָה בְּפָנָיו (דברים, כ״ה, ט׳) — נגדו, אצלו. — ואביה ירק ירק בְּפָנֶיהָ (במדבר, י״ב, י״ד), והוא כבשמושו עם האות למ״ד. — ולא עָמַד איש בִּפְנֵיהֶם (יהושע, כ״א, מ״ב) — נגדם, להלחם בהם. וכן: ואיש לא־עָמַד בִּפְנֵיהֶם (אסתר, ט׳, ב׳) — וי״ג שם: „לִפְנֵיהֶם״. וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו (דברים, ד׳, ל״ז) — בעצמו ובכבודו. (עיין לעיל). הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו (משלי, כ״א, כ״ט) — י״מ: עזות הרשע היא בפניו, על־פניו תמיד. ויתכן, שענינו כמו — בעצמו: בעזותו הוא גורם רעה לעצמו; ומתישב עם ההקבלה: „וישר הוא יבין דרכו״. ובמובן זה נאמר: וְנָקֹטּוּ בִּפְנֵיהֶם (יחזקאל, ו״ו, ט׳) — יריבו בעצמם — מיט זיך זעלבער, самымъ собою — כמו: „יַכֵּם לְבָבָם״; וכן: וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם (שם, כ׳, מ״ג).

ד) עם מ״ד: לִפְנֵי, עיקר ענינו — אֶל, נֹכַח, נֶגֶד, עִם, — בבחינת המקום — פֿאַר, ביי, предъ: לִפְנֵי ממרא (בראשית, כ״ג, י״ז), הלא כל־הארץ לְפָנֶיךָ (שם, י״ג, ט׳), ויתן לִפְנֵיהֶם (שם, י״ח, ח׳); ובמובן לְעֵינֵי: לִפְנֵי עַם־הארץ (שם, כ״ג, י״ב) — לעיניהם, במעמד כל־העם — אין איהרער געגענוואַרט, въ ихъ присутствіи. ועשיתם לִפְנֵי פרעה (שמות, ד׳, כ״א). ובמובן המושאל: ואלה המשפטים אשר תשים לִפְנֵיהֶם (שם, כ״א, א׳), ובא: וְלִפְנֵי יָרֵחַ דור דורים (תהלים, ע״ב, ה׳) — ענינו: כל־זמן התמדת הירח; והקודם: „ייראוך עִם־שָׁמֶשׁ״; וכן: לִפְנֵי־שֶׁמֶשׁ ינון שמו (שם, שם, י״ז). וכמו־כן, ביחס אל השי״ת, ענינו — במקום שעיני השגחתו שם: וַתִּשָּׁחֵת הארץ לִפְנֵי האלהים (בראשית, ו״ו, י״א); וכן — במקום ששכינתו שרויה, במקדשו, ולמצוא רצון

בעיניו: קרבו לִפְנֵי ה׳ (שמות, ט״ז, ט׳), לרצון להם לִפְנֵי ה׳ (שם, כ״ח, ל״ח), לזכרון לִפְנֵי־ה׳ תמיד (שם, שם, כ״ט), ויעל הנרת לִפְנֵי ה׳ (שם, מ׳, כ״ה), לִפְנֵי ה׳ תטהרו (ויקרא, ט״ז, ל׳); צדיק לְפָנַי בדור הזה (בראשית, ז׳, א׳); הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי (שם, י״ז, א׳) — בדרכי וכפי־רצוני. ובטעם זה: ארור האיש לִפְנֵי ה׳ (יהושע, ו״ו, כ״ו). ובהשאלה— כמו בְּעֵינֵי, במובן מציאות חן בעיני הזולת או להֶפך: יתן לכם רחמים לִפְנֵי האיש (בראשית, מ״ג, י״ד), ונתתם לרחמים לִפְנֵי שביהם (מ״א, ח׳, נ׳), ותשא חסד לְפָנָיו (אסתר, ב׳, ט׳); כי לאדם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו (קהלת, ב׳, כ״ו), ובמובן זה נאמר: גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו (מ״ב, ה׳, א׳). ומזה — ביחס הערך והחשיבות: מה אתן זה לִפְנֵי מאה איש (שם, ד׳, מ״ג), ושדפה לִפְנֵי קמה (שם, י״ט, כ״ו), ולא נִכּר־שׁוע לִפְנֵי־דל (איוב, ל״ד, י״ט). ומזה— יתכן שיפורש: לִפְנֵי זרבבל למישור (זכריה, ד׳, ז׳). ומזה — ביחס־הדמיון, במובן „כמו"—וויא, אַלס: ידכאום לִפְנֵי־עש (איוב, ד׳, י״ט); אל־תתן את־אמתך לִפְנֵי בַּת־בליעל (ש״א, א׳, ט״ז) — כמו: לְבַת. — וישתנה ענין הוראותיו הפרטיות לפי תכונות הפעלים, שהוא נמשך מהם: הנה שני המלכים לא עָמְדוּ לְפָנָיו (מ״ב, יו״ד, ד׳)— לא החזיקו מעמד; וכן: מי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בני ענק (דברים, ט׳, ב׳); וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי משה (במדבר, ט״ז, ב׳)—ביד רמה— אויפשטעהען געגען. — ולא יכלו בני ישראל לָקוּם לִפְנֵי איביהם (יהושע, ז׳, י״ב). ובמובן השארות והתמדה— בעשטעהען: עֹמֵד לְפָנַי כל־הימים (ירמיה, ל״ה, י״ט); בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פרעה (בראשית, מ״א, מ״ו) — לשרתו, לשמוע בקולו. — וְלִפְנֵי גְדוֹלִים ינחנו (משלי, י״ח, ט״ז), במקום גדולים.—כאשר עבדתי לִפְנֵי אביך (ש״ב, ט״ז, י״ט); וַיֵּצֵא וַיָּבֹא לִפְנֵי הָעָם (ש״א, י״ח, י״ג) — — הולך לפניהם להנהיגם. —

ובמובן זה: וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ (בראשית, ל״ב, י״ח) — לפי שהרועה הולך אחרי העדר. — לך למסע לִפְנֵי העם (דברים, יו״ד, י״א); יִשָּׂא את חיל דמשק וגו׳ לִפְנֵי מֶלֶךְ אשור (ישעיה, ח׳, ד׳) — וזה דרך־כבוד למנצח, שמוליכים את־שביו לפניו. — ילכו בשבי לִפְנֵי איביהם (עמוס, ט׳, ד׳), וילכו בלא־כח לִפְנֵי רודף (איכה, א׳, ו״ו); וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי איביכם (ויקרא, כ״ו, י״ז); וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יונתן (ש״א, י״ד, י״ג); וַיִּכָּנַע מדין לִפְנֵי בני ישראל (שופטים, ח׳, כ״ח), וַיַּכְנַע אלהים ביום ההוא את־יבין וגו׳ לִפְנֵי בני ישראל (שם, ד׳, כ״ג), פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם (ירמיה, א׳, י״ז). ועם פעל השתחוה: וַיִּשְׁתַּחוּ אברהם לִפְנֵי עם־הארץ (בראשית, כ״ג, י״ב)— במובן תפלה ובקשת־רחמים. — וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה׳ אלהיך (דברים, כ״ו, יו״ד); ובחסרון־הפעל: וילכו העם לִפְנֵי האחד (מ״א, י״ב, ל׳), ובמובן זה— לדעת י״מ: ולא־יכל דויד ללכת לְפָנָיו לדרש אלהים (דהי״א, כ״א, ל׳). ככל התורה הזאת אשר אנכי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם (דברים, ד׳, ח׳). הַקְרֵה־נָא לְפָנַי (בראשית, כ״ד, י״ב). ובמובן היות נכון ועתיד: הנה רבקה לְפָנֶיךָ (שם, שם, נ״א) — נכונה ועומדת לחפצך. — הלא כל־הארץ לְפָנֶיךָ (שם, י״ג, ט׳) — פֿרוי שטעהען. — ועם הפעל נתן — בענין מסירה ביד מי שתקיף — פרייזגעבען: ביום תֵּת ה׳ את־האמרי לִפְנֵי בני ישראל (יהושע, יו״ד, י״ב), וַיִּתְּנֵהוּ ה׳ אלהינו לְפָנֵינוּ (דברים, ב׳, ל״ג) — ולהלן נאמר: וַיִּתֵּן ה׳ אלהינו בְּיָדֵנוּ (שם, ג׳, ג׳). — ובא: עֹרֵב עֲרֻבָּה לִפְנֵי רֵעֵהוּ (משלי, י״ז, י״ח) — כמו: בִּשְׁבִיל. ואפשר, שמזה: מה אתן זה לִפְנֵי מאה איש (מ״ב, ד׳, מ״ג).—וביחס הזמן הקודם, לפנים — פֿאָר, передъ: שנתים לִפְנֵי הרעש (עמוס, א׳, א׳), כי־לִפְנֵי קציר (ישעיה, י״ח, ה׳), לִפְנֵי גבעות חוללתי (משלי, ח׳, כ״ה), כי מעט אשר־היה לך לְפָנַי (בראשית, ל׳, ל׳), הנביאים

אשר היו לְפָנַי (ירמיה, כ"ח, ח') — פֿאָרהער, צוּפֿאָר, прежде — ולפני המקור: לִפְנֵי שַׁחֵת (בראשית, י"ג, י"ד), לִפְנֵי מוֹתִי (שם, כ"ז, ז'), לִפְנֵי בוֹא־שאול (ש"א, ט', ט"ו). ובמשנה: אם יש בו מותר — יחזיר לְשֶׁלְּפָנָיו, ואם יש בו מותר — יחזיר לְשֶׁלִּפְנֵי פָנָיו (ב"ק, ד', א'). — ובחבור עם מ"ם, בבחינת המקום, עיקר ענינו — מן־המקום, אשר היה שם לפני זולתו — פֿאָן, פֿאָר הער: ויצא קין מִלִּפְנֵי ה' (בראשית, ד', ט"ז), וינס ארם מִלִּפְנֵי ישראל (דהי"א, י"ט, י"ח), אל־תשליכני מִלְּפָנֶיךָ (תהלים, נ"א, י"ג). ובהרגל־השמוש ענינו כמו „לִפְנֵי" בכל הוראותיו: ולא נכנע מִלִּפְנֵי ה' (דהי"ב, ל"ג, כ"ג), וגרשה את־החוי וגו' מִלְּפָנֶיךָ (שמות, כ"ג, כ"ח), והוריש אתם מִלִּפְנֵיכֶם (יהושע. כ"ג, ה'); אז ירננו עצי היער מִלִּפְנֵי ה' (דהי"א, ט"ז, ל"ג) — ובתהלים במקומו: לִפְנֵי ה' (תהלים, צ"ו, י"ג). ובבחינת הסבה — ענינו כמו „מִפְּנֵי": וזעקתם ביום ההוא מִלִּפְנֵי מלככם (ש"א, ח', י"ח), הרים כדונג נמסו מִלִּפְנֵי ה' (תהלים, צ"ז, ה'), מִלִּפְנֵי אדון חולי ארץ (שם, קי"ד, ז'). ועיין מפני.

מִפְּנֵי, עיקרו — מִן־פְּנֵי: א) בבחינת המקום — התרחקות מאת פני זולתו — פֿאָן, פֿאָר הער, отъ: ויסעו מִפְּנֵי החירת (במדבר, ל"ג, ח'), ויסע עמוד הענן מִפְּנֵיהֶם ויעמד מאחריהם (שמות, י"ד, י"ט). וביחס אל גוף בני־אדם, במובן ההתרחקות מאתו: וילך אל־ארץ מִפְּנֵי יעקב אחיו (בראשית, ל"ו, ו"ו). ונקשר עם פעלים שונים: מִפְּנֵי שרי גברתי אנכי בֹּרַחַת (שם, ט"ז, ח'), אוֹרִישֵׁם מִפְּנֵי בני ישראל (יהושע, כ"ג, ו"ו), וַיִּפָּטֵר מִפְּנֵי שאול (ש"א, י"ט, יו"ד), נִתְכַּנַּע מִפְּנֵי ה' (מ"ב, כ"ב, י"ט), וישן מִפְּנֵי חדש תּוֹצִיאוּ (ויקרא, כ"ו, יו"ד). ובא: מִפְּנֵי שיבה תקום (שם, י"ט, ל"ב) — כמו: לִפְנֵי. — ב) בענין הסבה הגורמת, אם סבה קרובה או רחוקה — וועגען, изъ-за: מִפְּנֵי מי המבול (בראשית, ז', ז'), מִפְּנֵי הרעב (שם, מ"א, ל"א); ואת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נגשיו (שמות, ג', ז') — שעורו: שמעתי את־צעקתם מפני נוגשיו. — וישב שם מִפְּנֵי אבימלך (שופטים, ט', כ"א) — כי ירא ממנו. ואדניהו יָרֵא מִפְּנֵי שלמה (מ"א, א', נ'). וכן: מִגְדַּל עֹז מִפְּנֵי אוֹיֵב (תהלים, ס"א, ד') — שעורו: להמלט שם מפני אויב. — כי־מלאה הארץ חמס מִפְּנֵיהֶם (בראשית, ו"ו, י"ג), מִפְּנֵי רֹעַ מעלליך (דברים, כ"ח, כ'); ובא: מִפְּנֵי אֲשֶׁר ירד עליו ה' (שמות, י"ט, י"ח), מִפְּנֵי אֲשֶׁר קטרתם (ירמיה, מ"ד, כ"ג); וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי שָׁמֶן (ישעיה, יו"ד, כ"ז) — בשביל השמן, אב דעם פֿעטטעס, изъ-за тучности. תבכה נפשי מִפְּנֵי גֵוָה (ירמיה, י"ג, י"ז) — בשביל הגוה. — כי־איך אעשה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי (שם, ט', ו"ו) — מאחר שבת־עמי גורמת לזה. — ובתוספת הלמ"ד: מִלִּפְנֵי מלככם אשר בחרתם (ש"א, ח', י"ח). (ועיין לעיל).

עַל־פְּנֵי, לפי ההוראות השונות של מלת „פָּנִים" ושל מלת „עַל" — יורו בהרכבתן: א) לִקְרַאת פני־רואה: וְעַל־פְּנֵי כל־העם אכבד (ויקרא, יו"ד, ג') — פֿאָר דעם אנטליטץ, פֿאָר, предъ лицемъ. ישפטו גוים עַל־פָּנֶיךָ (תהלים, ט', כ'). ויכלול גם מושג תיכף־ומיד: ויבך עַל־פָּנָיו (מ"ב, י"ג, י"ד) — כמו: לפניו. — ובענין „לִפְנֵי" — פֿאָרביי, мимо: עֹבְרִים עַל־פְּנֵי המלך (ש"ב, ט"ו, י"ח); וי"מ מזה: וְעַל־פְּנֵיכֶם אִם־אֲכַזֵּב (איוב, ו"ו, כ"ח) — הרי גלוי ונודע יהיה לכם אם־אכזב. — ומזה בענין תחת־ההשגחה — אונטער דער אויפֿזיכט, подъ надзоромъ: ויכהן אלעזר ואיתמר עַל־פְּנֵי אהרן אביהם (במדבר, ג', ד'). (ועיין בסמוך). ב) ביחס אל השטח הקיצוני — אויף דער פֿאָרדערזייטע, на передней сторонѣ: ויקם את־העמודים עַל־פְּנֵי ההיכל (דהי"ב, ג', י"ז). ובהשאלה:

ואשחקם כעפר עַל־פְּנֵי־רוּחַ (תהלים, י״ח, מ״ג) — כמו: לפני רוח. — וכן: עַל־פְּנֵי רקיע השמים (בראשית, א׳, כ׳). ומזה — לצד הקיצון, למזרח: וְעַל־פְּנֵי כל־אחיו ישכן (שם, ט״ז, י״ב), עַל־פְּנֵי כל־אחיו נפל (שם, כ״ה, א׳), אשר עַל־פְּנֵי בית־חרון (יהושע, י״ח, י״ד), בנחל כרית אשר עַל־פְּנֵי הירדן (מ״א, י״ז, ג׳), על־הר הזיתים אשר עַל־פְּנֵי ירושלם מִקֶּדֶם (זכריה, י״ד, ד׳). ומזה — בענין לְצַד סתם — געגען, въ сторону: וישקף עַל־פְּנֵי סְדֹם (בראשית, י״ט, כ״ח). — ג) בידת השטח החיצון — אָבערפלֶאכֶע, на поверхности: עַל־פְּנֵי תְהוֹם (שם, א׳, ב׳), כל־עשב וגו׳ אשר עַל־פְּנֵי כל־הארץ (שם, שם, כ״ט), וישפכם עַל־פְּנֵי הארץ (עמוס, ה׳, ח׳). — ד) ביחס הזמן: וימת הרן עַל־פְּנֵי תרח אביו (בראשית, י״א, כ״ח) — בעוד שהיה קַיָּם. וביחס הערך: לא יוכל לְבַכֵּר את־בן־האהובה עַל־פְּנֵי בן־השנואה (דברים, כ״א, ט״ז). ועם מ״ם, ענינו — פניה מאת פני הזולת: מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ (בראשית, כ״ג, ג׳), ויסרם מֵעַל פָּנָיו (מ״ב, י״ז, י״ח), וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (שמות, ל״ב, י״ב).

פְּנִים, ש״ז, — תוך של מקום מוקף, (והפוכו: חוץ, חיצון), — דאס אינערע, внутренность: ופטורי ציצים מִלִּפְנִים (מ״א, ו׳, כ״ט). ורוב שמושו בה״א נוספת — פְּנִימָה, (מלעיל), ושעורו — לצד־הפנים: אל הקדש פְּנִימָה (ויקרא, י׳, י״ח), וארז אל־הבית פְּנִימָה (מ״א, ו׳, י״ח), ויגידו בית המלך פְּנִימָה (מ״ב, ז׳, י״א), ויבואו פְּנִימָה אל־חזקיהו (דהי״ב, כ״ט, י״ח), כל־כבודה בת־מלך פְּנִימָה (תהלים, מ״ה, י״ד); ובתוספת למ״ד: לִפְנִימָה ולחיצון (מ״א, ו׳, ל׳), לִפְנִימָה לשער (יחזקאל, מ׳, ט״ו); ובתוספת מ״ם: בתוך־הבית מִפְּנִימָה (מ״א, ו׳, י״ט). ובא: הוא ההיכל לִפְנֵי (שם, שם, י״ז). ובדרך־השאלה אמרו בגמרא: אמר להו זו אינה צריכה לִפְנִים; אמר רבא זו צריכה לִפְנִים וְלִפְנֵי וְלִפְנִים (ב״מ, ט״ז, ע״א) — עיין פירש״י, והנראה, שטעמו: לעיון בתוך פנימיות הענין ועמקו.

פְּנִימִי, תאר — מה שהוא בתוך — דאס אינערע, внутренній: בתוך הבית הַפְּנִימִי (מ״א, ו׳, כ״ז), וההיכל הַפְּנִימִי (יחזקאל, מ״א, ט״ו), בַּפְּנִימִי ובחיצון (שם, שם, י״ז). וברבוי: וחדריו הַפְּנִימִים (דהי״א, כ״ח, י״א); ובל״נ: החצר הַפְּנִימִית (מ״א, ו׳, ל״ו), וברבוי: דלתותיו הַפְּנִימִיּוֹת (דהי״ב, ד׳, כ״ב). ובמשנה: הַפְּנִימִים פטורים, והחיצונים חייבים (ברכות, ג׳, ב׳).

ובגזרת השם — י״א, שהוא מן „פָּנִים" והוא הצד שכנגד פני הבא לתוכו. ולדעת פירסט, הוא שרש בפ״ע: פנם, בהוראת כסוי והעלם, ומזה — דבר מְכֻסֶּה, מוקף ובלתי־גלוי, הפך „חוץ". (ועיין פנין).

פָּנוּי, במשנה, תאר, — מי שהוא נקי מעבודה — לעדיג, פריי, свободный: נָקִי יהיה לביתו (דברים, כ״ד, ה׳) — ת״א: „פְּנֵי יהי לביתיה". ובמשנה: שאין הכהנים פְּנוּיִן (חגיגה, ג׳, ז׳), השאילני פרתך; א״ל: אינה פְּנוּיָה (נדרים, ד׳, ו׳). והתיחד לאיש, שאין לו אשה; וכמו־כן — לאשה, שאין לה איש: פָּנוּי, הבא על־הַפְּנוּיָה שלא לשם אשות, עשאה זונה (יבמות, דף ע״ו, ע״א). ועל־דרך־ההשאלה אמרו: אין בית־הבליעה פָּנוּי (ברכות, מ״ג, א׳).

פִּנּוּי, שה״פ, — נקוי — רייניגען, אויס־לעערען: פִּנּוּי מַעֲשֵׂר ראשון מתוך הבית (פיוט „תשמח לוי", מוסף ליום א׳ דשבועות).

פְּנַי, **פְּנַאי**, — שעה פנויה מעסקים — מוססע, פרייע צייט, свободное время: אין פְּנַאי להלך (אהלות, ז׳, ד׳), היה להם פְּנַאי (מו״ק, י״ז, ע״ב), לא היה לנו פְּנַאי (סנהדרין, ס״ה, ע״א).

פָּנִין, שם, נמצא רק בל״ר: **פְּנִינִים**, שם קבוץ, — מין תכשיט יקר; ולדעת טובי המפרשים, הוא הנעשה מגזרי הקאָראַללען: יש זהב ורב־פְּנִינִים (משלי, כ׳, ט״ו); יקרה היא מִפְּנִינִים (שם, ג׳, ט״ו) — בקרי; והכתיב: מפניים. — אָדְמוּ עצם מִפְּנִינִים (איכה, ד׳, ז׳) — וזה לפי שהקאָראַללען אדֻמים. — ובגזרת השם— דעות שונות למבארים. וממה שדרשו חז״ל על פסוק „יקרה היא מִפְּנִינִים״: מכהן גדול, שנכנס לִפְנַי וְלִפְנִים (סוטה, דף ד׳, ע״ב; הוריות, י״ג, ע״א) — נראה, שפירשוהו מלשון „פָּנִים״, ובמובן דבר מוצנע ומכֻסה; ומזה כעין ראיה, שענינו — קאָראַללען, שנמצאים בלב־ימים. (ועיין ב„מנחת־שי״). וכנראה, שעל סמך הדרש הזה אמר הפיטן: שקט בִּפְנִינָיו (מוסף, א׳ דר״ה), חביוני פְּנִינָיו (שחרית יוה״כ). ור׳ שלמה בן־גבירול אמר: כלם גְּזֻרוֹת פְּנִינִיּוֹת („כתר־מלכות״, ט״ז, ג׳) — דקות ברוחניות. וכן אמר בס׳ „תקון מדות־הנפש״: „בעל נפש מְדַבֶּרֶת, פְּנִינִיָּה״. ובמובן זה, כנראה, אמר רבנו יהודה הלוי: ברכי פְּנִינָה, פַּנְּתָה לאלהיה מסלות (פיוט „ברכי אצולה״) — והרוו״ה העתיקה: „פערלענ־רייבע״. ואינו מדוקדק. (ועיין „באר מיכל״, עמוד 16). ולדעת גיזיניוס, עיקר הוראת השם „פְּנִינִים״ הוא ענפים עבותים, וכן הוא בלשון ערבית: אפנון — פערפלאָכטענער צווייג; ונקראו הקאָראַללען כן על־שם גדולם כעץ בענפים.

פְּנִנָּה, שע״פ: אשת אֶלְקָנָה (ש״א, א׳, ב׳, ד׳).

פַּנָּס, במשנה, — כלי, שנותנים בו שמן למאור — לאַטערנע, фонарь: פַּנָּס, שיש בו בית־קבול־שמן (כלים, ב׳, ד׳), טול פַּנָּס מפניהם והושיבם בחשך (סוכה, כ״ט, ע״א). ומקורו בלשון יונית: Πανοσ.

פִּנֵּק, פ״י, בבנין פיעל, פ״א במקרא, בענין עִדּוּן וְעִנּוּג — פערצאַרטעלן, изнѣживать: מְפַנֵּק מִנֹּעַר עבדו (משלי, כ״ט, כ״א) — מעדנו ומענגו, ואיננו מרגלו לעבודה. — ומקורו ארמית: רוֹמַמְתִּי בתולות (ישעיה, כ״ג, ד׳) — תיב״ע: „פַּנֵּקִית בתולן״. וְהָעֲנֻגָּה מאד (דברים, כ״ח, נ״ד) — ת״א: „וְדִמְפַנַּק לחדא״. עֲדִינָה (ישעיה, מ״ז, ח׳) — ת״י: „מְפַנַּקְתָּא״. ובמדרש על־הפסוק הנ״ל במשלי: כל־מי שֶׁמְּפַנֵּק את־יצרו בנערותו, סופו להיות מנון עליו בזקנותו (ב״ר, כ״ב). ובדבא״ם: מְפֻנָּק — פערצאַרטעלט, изнѣженный.

תַּפְנוּק, שם: א) תענוג ועדון — וואָהללעבען, פערגניגען: ותנים בהיכלי עֹנֶג (ישעיה, י״ג, כ״ב) — ת״י: „בבית מישרי תַּפְנוּקֵיהוֹן״. ב) מעדנים — קאָסטבארע שפייזע: והוא יתן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ (בראשית, מ״ט, כ׳) — ת״א: „והוא מרביא בְּתַפְנוּקֵי מלכין״. ובתוספתא: ולא שיערנו את־עצמן בְּתַפְנוּקִין (תענית, ב׳, י״ב).

פִּנְקֵס, פִּנְקָס, ארמית, שם, מקורו יונית, במשנה — גליון או לוח לכתוב עליו, וביחוד לכתיבת חשבונות — שרייבטאַפעל, רעכענטאַפעל, записная таблица — ומזה ספר כולל כמה לוחות — בוך, записная книжка: וְקֶסֶת הספר במתניו (יחזקאל, ט׳, ב׳) — תיב״ע: „וּפִנְקַס ספרא״. (עיין קסת). ובמשנה: ועל שתי לוּחֵי פִּנְקָס והן נהגין זה עם־זה (שבת, י״ב, ד׳), על שני דַפֵּי פִּנְקָס ואין נהגין זה עם־זה (שם, שם, ה׳); הַפִּנְקָס פתוח והיד כותבת (אבות, ג׳, ט״ז) — לוח רשימות ההקפות; ומענין זה גם בדיני טוען ונטען: הֶנְוָנִי על־פִּנְקָסוֹ (ב״מ, ג׳, ע״א); שלש פִּנְקָסִיּוֹת הן: האפיפורין — טמאה מדרס, ושיש בה בית־קבול־שעוה — טמאה טמא מת, וחלקה טהורה מכלם (כלים, כ״ד, ז׳). ועל־דרך־המליצה: שלש פִּנְקָסִיּוֹת הן: אחד של צדיקים

גמורים, ואחד של רשעים גמורים, ואחד של בינונים (ירושלמי, ר"ה, פרק א') — ובגמרא דבבלי: ג' סְפָרִים (ר"ה, דף ט"ז, ע"ב).

פַּס, ש"ז, נמצא במקרא רק בל"ר ובחבור עם השם „כְּתֹנֶת": ועשה לו כְּתֹנֶת פַּסִּים (בראשית, ל"ז, ג'), כְּתֹנֶת פַּסִּים (ש"ב, י"ג, י"ח) — במדרש אמרו: פַּסִּים — שהיתה מגעת עד פַּס־ידיו (ב"ר, פ"ד; פסיקתא זוטרתא דר' טוביה) — אֶרמעלקלייד, рукавное платье — וכן תרגמו השבעים ושאר המתרגמים ללשון יון, וכן נראה מדברי יוסף בן־מתתיהו בספרו ה„קרמוניות". וראיה לפירוש זה ממה שנאמר בתמר: ועליה כְּתֹנֶת פַּסִּים, כי כן תלבשן בנות־המלך הבתולת מְעִילִים (ש"ב, י"ג, י"ח) — ו„מעיל" הוא הבגד העליון המכסה את־כל־הגוף. וכן פירש הרשב"ם ואמר: „פסים — מְעִיל"; ותרגם יב"ע: „פַּרְגּוֹד מְצוּיַּר", ועל־פיו פירש הרלב"ג: „לבוש מצבעים מתחלפים וכו', מצבעים רבים", שכל פס ממנו היה מצבע בפני־עצמו — בונט, пестрый — ותרגום: כְּכַף־איש (מ"א, י"ח, מ"ד) — „כְּפִיסַת יד גבר", ומזה יש לאמר, שיצא השם „פַּס" להוראת חתיכה — שטיקק, או קו ארוך ורחב כמדת קו־היד — שטרייף, полоса — ובמדרש: אכל מכל־תבשיל פַּס חד (איכה רבתי, ג', י"ח). ועיין פס, פסס בסמוך.

פַּס, ארמית, — הפרק שביד, שבו קבועות האצבעות — האנד־פלאַכע, ладонь — ומזה כלל הכף — האנד: פַּס יְדָא (דניאל, ה', ה'), פַּסָּא די ידא (שם, שם, כ"ד). וכן ברגל — הפרק מן־הרגל, שממנו יוצאת הכף — פוססקנאָכעל, лодыга — וכולל בל־הכף, במקרא, בתוספת אל"ף: מֵי אָפְסָיִם (יחזקאל, מ"ז, ג').

פַּסָּה, במשנה, — כף־היד־והרגל: שלשים בְּפַסַּת־הרגל וכו', שלשים בְּפַסַּת־היד (אהלות, א', ח'). ובדרש על הכתוב: לך הִתְרַפֵּס (משלי, ו"ו, ג') — אמרו: אם ממון יש בידך, התר לו פַּסַּת־יד (יומא, פ"ז, ע"א). (ועיין פסה, פסס).

פַּס, במשנה, — קרש, מוט — ברעטט, שטאַנגע, доска, шесть: עושין פַּסִּין לביראות (עירובין, ב', א'), הכל לְפַסֵּי העיר (ב"ב, דף ח', ע"א).

פִּסֵּג, מקורו ארמית, פ"י, בבנין פיעל, פ"א במקרא: פַּסְּגוּ ארמנותיה (תהלים, מ"ח, י"ד) — תיב"ע: „רְמַן לְעֵיל", וכן פירש"י: „הַגביהו" — ערהעבען. ובשיטתם תרגם הרמבמ"ן בלשון עליה — בעשטייגען, подняться — ולדעתם, נגזר הפעל הזה מן־השם:

פִּסְגָּה, שע"פ: ראש הַפִּסְגָּה (במדבר, כ"א, כ') — ותרגומו: „רָמָתָא", — שם גבעה בארץ־מואב על גבול דרום לממלכת־סיחון. — אבל הפעל פסג עיקרו ארמית בהוראת בתור ונתוח, דומה לפעל פסק, — שפאַלטען, טיילען, разсѣчь, дѣлить, раздѣлить, расчленить: וַיְבַתֵּר אֹתָם בתוך (בראשית, ט"ו, יו"ד) — תיב"ע: „וּפַסַּג יתהון". — וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ (ויקרא, א', ו"ו) — תיב"ע: „וִיפַסַּג יתה לְפִסְגָּהָא". ורגיל במשנה: אזוב, שיש בו שלשה קלחים, מְפַסְּגוֹ ואוגדו (פרה, י"א, ט') — טרענגען, отдѣлить — ובהשאלה: התועה בין־הכרמים מְפַסֵּג ועולה, מְפַסֵּג ויורד (ב"ק, דף פ"א, ע"ב) — ופירש"י: „מנתק הזמורות הנושכות, שמעכבות אותו" — והכונה: צולח ועובר, — דורכברעכען, דורכשנייַדען — ומזה: „פַּסְּגוּ ארמנותיה", — עברו ושובו בארמנותיה — דורכוואַנדערן, דורכשניידען. והשם „פִּסְגָּה" עיקרו — חתיכה חלוקה בהר, הר חלוק ובולט מתוך הר — צאַקקע — ע"ד השם „בֶּתֶר". („הָרֵי בָתֶר"). עיין בתר, ועיין פסיגה.

פְּסִיגָה, במשנה, — חתיכה חלוקה, מדולדלת: פְּסִיגָה של־אשכול

שריקנה (עוקצין, א׳, ה׳)․ ובספרי אמרו דרך־דרש: „אל הר נבו ראש הַפִּסְגָּה״— מה פִּסְגָּה מופרשת מן־האשכול ואינה (מופרשת), כך קבורתו של־משה מותאמת מן־ההר ואינה מותאמת והגיא ביניהם (ספרי, דברים, סימן שנ״ז, לפי נוסחת הילקוט הנכונה)—ונראה מזה, שקראו במשנה „פִּסְגָּה של־אשכול״ ולא פסיגה, ושגם הם פירשו „פִּסְגָּה״ במובן חלוקה ומופרשת․

פְּסַר, ארמית, פעו״י, הקל: א) עומד,—כליה, אפיסה— דאהין זיין, איין ענדע האבען, уничтоже-ніе, исчезновеніе: אם־אָפֵס כסף (בראשית, מ״ז, ט״ז)—תיב״ע: „אין פְּסַר כספא״․ ב) יוצא,—כִּלּוּי, אבוד והשחתה— צו גרונדע ריכטען, уничтожить: תרע לְאֻמִּים וַתְּשַׁלְּחֵם (תהלים, מ״ד, ג׳)—תיב״ע: „תברת עמיא וּפַסַּרְתִּנּוּן״․ ובמשנה— בבנין ההפעיל: א) במובן עומד,— אבדת ממון, אבדת זכות,— פערלוסט האבען, שאדען ליידען, имѣть ущербъ, трату: בשביל שאני זכר— הִפְסַדְתִּי (כתובות, י״ג, ג׳), אם־כן, מה הִפְסִיד הרמאי? (ב״מ, ג׳, ד׳), וַיַּפְסִיד המותר מביתו (פסחים, ט׳, ה׳); הקורא מכאן ואילך—לא־הִפְסִיד (ברכות, א׳, ב׳)․—ב) במובן יוצא,—אבוד, השחתה—פערדערבען, испортить: ואין אתה אלא מַפְסִיד נפשות (ידים, ד׳, ג׳); ובגמרא: איהו הוא דְּאַפְסִיד אנפשׁיה (כתובות, נ״ו, ע״א)—זיך זעלבסט שאדען צו פיגען, вредить самому себѣ. אַפְסַדְתְּ לסעודתא דמלכא (שם, ס״א, ע״ב); ובקל: אכתי לא פְּסִידֵי בעי לגמרי (פסחים, נ״ה, ע״ב)—פערדארבען זיין․ ובדבא״ם—במובן המוסרי: דֵּעוֹת מוּפְסָדוֹת („מורה-נבוכים״, א׳, מ״ב)—מקולקלות, משחתות․

הנפעל,—כעין הקל: יש זריז ונשכר, ויש זריז וְנִפְסָד (פסחים, דף ג׳, ע״ב)—פערלוסט ליידען, терпѣть убытокъ— ובדבא״ם: „הָיָה וְנִפְסַד״—אונטערגעהען.— ובמובן המוסרי: דֵּעוֹת נִפְסָדוֹת (מו״נ, ב׳, כ׳, ובהרבה מקומות; וכן ב„חובות-הלבבות״)— מקולקלות, משחתות․

הֶפְסֵד, אבדת־ממון, היזק, אבדת־זכות— שאדען, פערלוסט, убытокъ, потеря: הֶפְסֵד מרובה; הֶפְסֵד מועט (פסחים, נ״ה, ע״ב); והוי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כנגד שכרה, ושכר עברה— כנגד הֶפְסֵדָהּ (אבות, ב׳, א׳)— ההפסד בממון, שיגרום לך מעשה־המצוה וכו׳․ — נוח לכעוס ונוח לרצות— יצא שכרו בְּהֶפְסֵדוֹ; קשה לכעוס וקשה לרצות—יצא הֶפְסֵדוֹ בשכרו (שם, ה׳, י״א), מהיר לשמוע ומהיר לאבד— יצא שכרו בְּהֶפְסֵדוֹ; קשה לשמוע וקשה לאבד— יצא הֶפְסֵדוֹ בשכרו (שם, שם, י״ב)․ ובגמרא:

פְּסֵדָא: ובמקום פְּסֵדָא לא גזרו בה רבנן (כתובות, ס׳, ע״א)․

מִפְסָד, בפיוט, ע״מ „מִקְדָּשׁ״: לבוא צרות וּמִפְסָדִים (זולת לשביעי של־פסח)—פערהעערונגען, опустошенія.

פְּסָה, **פְּסִי**, ארמית, כמו פשׂה בעברית, פ״ע,—התרחבות, התפשטות— זיך צונעהמען, פערברייטען, разширяться, распространяться: של־בית־אבטינס היתה (הקטרת) מתַמרת ועולה וּפוֹסָה ויורדת, ושל־אלו היתה פוֹסָה מיד (ירושלמי, יומא, ג׳, ב׳), תמור לבנה פוֹסֶה על־פני כל־המזרח (תוספתא, יומא, א׳, ג׳), עץ שהוא פוֹסֶה על־פני כל־החיים (ב״ר, ט״ו)—ומזה במקרא:

פִּסָּה, ש״נ (על־דרך־הכפולים),— התפשטות, רבוי— איבערפלוסס, обиліе: יהי פִסַּת בַּר בארץ (תהלים, ע״ב, ט״ז)․

פִּסְיוֹן, שם,— תוספת בגֹדל— פערגראֶססערונג, увеличеніе: ונולד בו פִּסְיוֹן (נגעים, א׳, ו״ו)․ ועיין פשׂה․

פָּסַח, פ״ע, דומה לפעל פסע; הקל,— עֲבָרָה ממקום למקום דרך־דלוג על־המקום האמצעי—איבערשרייטען, переступать— ומזה, במובן המוסרי

עֲבָרָה על־דבר מבלי לנגוע בו לרעה — שאָנען, пощадить: וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם ולא יהיה בכם נגף (שמות, י״ב, י״ג), אשר פָּסַח עַל בתי בני־ישראל בנגפו את־מצרים (שם, שם, כ״ז), כצפרים עפות כן יגן ה׳ צבאות על־ירושלם, גנון והציל, פָּסוֹחַ והמליט (ישעיה, ל״א, ה׳). ובמכילתא: וּפָסַחְתִּי עליכם — ר׳ יאשיה אומר: אל־תקרי וּפָסַחְתִּי, אלא וּפָסַעְתִּי, שהקב״ה מְדַלֵּג על־בני־ישראל; ר׳ יונתן אומר: עליכם אני חַס (בא, פרשה ז׳); ועוד: וּפָסַחְתִּי עליכם — אין פְּסִיחָה אלא חַיָּס (שם) — שאָנונג, пощада — וכן ת״א: „וְאֵיחוֹס עליכון״. והנראה, שעיקרו רחוף, והוא ע״ד מליצת: על־גוזליו יְרַחֵף (דברים, ל״ב, י״א) — שהיא בעופות — דרך עפיפה וקפיצה ממקום למקום; ומזה: פֹּסְחִים על שתי הסעפים (מ״א, י״ח, כ״א) — משל לקוח מטבע הצפור, שקופצת תמיד מבד לבד ואינה מתמדת לשכון במקום אחד. (עיין סעיף).

הנפעל, פ״א במקרא, — היות הִגֵּר, שבור־רגל, שהִלוכו דרך קפיצה ודלוג, — הינקענד ווערדען, сдѣлаться хромымъ: ויפל וַיִּפָּסֵחַ (ש״ב, ד׳, ד׳).

הפיעל, ענינו — קפיצה ונתור — שפרינגען, скакать: וַיְפַסְּחוּ על־המזבח (מ״א, י״ח, כ״ו) — ובא דרך־התול לחגיגה ומחולות של כהני־הבעל, וכמוש״כ: וירא את־העֵגל וּמְחֹלֹת (שמות, ל״ב, י״ט).

פֶּסַח, — שם הזבח, שנצטוו בני־ישראל לעשות בארבעה עשר לחדש ניסן במצרים — על־שם שֶׁפָּסַח הש״י על־בתי בני־ישראל: פֶּסַח הוא לה׳ (שם, י״ב, י״א), זֶבַח־פֶּסַח הוא לה׳ (שם, שם, כ״ז); וכן נקרא הקרבן, שנצטוו לעשות לדורות ביום ההוא: זאת חֻקַּת הַפָּסַח (שם, שם, מ״ג), פֶּסַח לה׳ (ויקרא, כ״ג, ה׳), ועשה פֶסַח לה׳ (במדבר, ט׳, י״ד), וזבחת פֶּסַח לה׳ (דברים, ט״ז, ב׳). וכן נקרא היום, שבו נעשה הפסח: מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח (במדבר, ל״ג, ג׳), ונאמר: ויאכלו מעבור הארץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת וגו׳ (יהושע, ה׳, י״א) — ונחלקו חכמי־ישראל בזה: לדעת רבינו תם, הוא יום ט״ו בניסן; ולדעת רש״י, הוא יום ט״ז בו, יום הנפת־העֹמר. (עיין קידושין, דף ל״ז, ע״ב, בתוספות, ד״ה „ממחרת״). ולדעתו, נקרא יום הראשון של חג־המצות גם־כן בשם „פֶּסַח״. וכן נקרא חג־המצות כלו בשם „חג־הַפֶּסַח״: זֶבַח חַג הַפָּסַח (שמות, ל״ד, כ״ה). ובכתבי־הקדש האחרונים בא בלשון־רבים: על־שְׁחִיטַת הַפְּסָחִים (דהי״ב, ל׳, י״ז). ובמשנה: אין מְבַשְּׁלִין אֶת־הַפֶּסַח (פסחים, ב׳, ח׳) — הוא קרבן־הפסח. והשתמשו בו גם לענין כלל חג־המצות: ואלו עוברין בַּפֶּסַח (שם, ג׳, א׳), בפרוס הַפֶּסַח (שקלים, ג׳, א׳). ונקרא הפסח, שנעשה בי״ד בניסן, „פֶּסַח רִאשׁוֹן״, והנעשה בי״ד באיר — „פֶּסַח שֵׁנִי״: מה בין פֶּסַח רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי (פסחים, ט׳, ג׳); וכן נקרא השני גם „פֶּסַח קָטֹן״ (חלה, ד׳, י״א). ונהגו לאמר „ערבי פסחים״: מקום שנהגו לעשות מלאכה בְּעַרְבֵי פְסָחִים עד־חצות (פסחים, ד׳, א׳). ונקראת המסכת, הכוללת כל דיני החג הזה, „פְּסָחִים״.

פִּסֵּחַ, ת׳, — איש שבור־רגל, שאינו יכול לילך כי אם בחגירה — הינקענד, לאהם, хромой: או פִסֵּחַ (ויקרא, כ״א, י״ח), והוא פִסֵּחַ שתי רגליו (ש״ב, ט׳, י״ג), דליו שוקים מִפִּסֵּחַ (משלי, כ״ו, ז׳), אז ידלג כאיל פִּסֵּחַ (ישעיה, ל״ה, ו׳); ובבהמה: פִּסֵּחַ או עור (דברים, ט״ו, כ״א). וברבוי: פִסְחִים בזזו בז (ישעיה, ל״ג, כ״ג).

פָּסֵחַ, שע״פ: א) בְּנֵי־פָסֵחַ (עזרא, ב׳, מ״ט). — ב) אבי יוֹיָדָע (נחמיה, ג׳, ו׳) — מבוני חומות־ירושלים. ג) בן־אֶשְׁתּוֹן (דהי״א, ד׳, י״ב).

תִּפְסַח, שע״פ: א) עיר בצפונית־מערבית לנהר פרת, והיתה בקצה צפונית־מערבית למלכות שלמה: כי הוא רֹדֶה בכל־עבר הנהר מִתִּפְסַח ועד־עַזָּה (מ״א, ה׳, ד׳). — ב) עיר בחלק מטה־

אפרים בין תרצה ובין שמרון (מ"ב, ט"ו, ט"ז).

פָּסַךְ, שע"פ: ראש בית־אב, מבני יַפְלֵט למטה־אָשֵׁר (דהי"א, ז', ל"ג).

פְּסַכְתֵּר, ארמית ובמשנה, — מין כלי־קבול, סיר, — קעססעל, горшокъ, котелъ: ועשית סִּירֹתָיו (שמות, כ"ז, ג') — ת"א: „פְּסַכְתְּרָוָתֵיהּ". ובמשנה: היה כופה עליהן פְּסַכְתֵּר; ופְסַכְתֵּר היתה כלי גדול מחזקת לֶתֶךְ וכו' (תמיד, ה', ה').

פָּסַל, פ"י, הקל, —חציבת אבנים לתקן מהן כלי — אויסהויען, изваять, вырѣзывать — והפעל מתיחס אל־הכלי הנעשה ובא ביחס הפעול: פְּסָל־לְךָ שני־לֻחֹת אֲבָנִים (שמות, ל"ד, א'), כי פְּסָלוֹ יֹצְרוֹ (חבקוק, ב', י"ח); וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שלמה (מ"א, ה', ל"ב) — בענין חציבת אבנים מן־המחצב. — ובתרגומים ובמשנה השתמשו בפעל זה, במובן המושאל, לענין זריקת והשלכת דבר, שאין בו תועלת: כאותן הקצוצין הקטנים, שנופלים מן־האבן כְּשֶׁפּוֹסְלִין אותה — פערווערפען; פערווערפליך, אונטויגליך זיין, מאַכען. והוא בהפך מן „כָּשֵׁר": וישתכח קוּרְבָּנָךְ פְּסִיל (תרגום־ירושלמי, בראשית, כ"ב, יו"ד), פִּגּוּל יהיה (ויקרא, ז', י"ח) — תיב"ע: „פְּסִיל יהי". — זה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ של־זה, וזה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ של־זה וכו'; זה פּוֹסֵל עֵדָיו של־זה, וזה פּוֹסֵל עֵדָיו של־זה (סנהדרין, ג', א'); פְּסָלַתּוּ מַלְכוּת וכו'; שֶׁפְּסָלַתּוּ מְדִינָה (ב"ק, דף צ"ז, ע"א) — לענין מַטְבֵּעַ, שגזרו עליו, שלא יצא במדינה. — כל־הנושא אשה שאינה הוגנת לו וכו' על־כולם אליהו כותב והקב"ה חותם: אוי לו לְפּוֹסֵל את־זרעו ולפוגם את־משפחתו (קדושין, ע', ע"א). ובבינוני פעול: וכל־הַפּוֹסֵל—פָּסוּל ואינו מדבר בשבחא לעולם, ואמר שמואל: במומו פּוֹסֵל (שם); סוכה, שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, פְּסוּלָה (סוכה, א', א'), כל־גט, שיש עליו עֵד כותי, פָּסוּל (גטין, א', ה'), כל־הגטין, שנכתבו ביום ונחתמו בלילה, פְּסוּלִין (שם, ב', ב'); ואלו הן הַפְּסוּלִין [לעדות] (סנהדרין, ג', ג').

הנפעל: וְנִפְסְלוּ מאוכל אדם (שביעית, ב', יו"ד), שלא תִּפָּסֵל (פרה, א', א'), גזל מטבע וְנִפְסַל (ב"ק, ט', ב'), שֶׁנִּפְסְלָה מעל־גבי־המזבח (שם), השמן שֶׁנִּפְסַל בטבול־יום (פסחים, א', וי"ו).

הפִּיעל, — כעין הקל, — חציבת באבן: חֹצְבִים (דהי"ב, כ"ד, י"ב) — תרגם רב־יוסף: „מְפַסְּלִין". ובמשנה בא לענין קציצת־ענפים: מְפַסְּלִין עד ראש־השנה (שביעית, ב', ג'), של מְפַסְּלֵי־אִילָנוֹת (מעשרות, ט', ז'). ובה[illegible]: והן מְפַסְּלִין באוכלין ומשקין (ויק"ר, כ"ח) — מְגַנִּים וּמְבַזִּים.

פֶּסֶל, ש"ז, עיקרו — גוף נחצב מאבן, מיוחד לע"ז, — שטיינבילד, каменный истуканъ —וכולל גם את הנעשים מעץ או ממתכת — שניטצבילד, גוססבילד, גאָטצענבילד, рѣзный, отлитый идолъ: לא־תעשה־לך פֶּסֶל (שמות, כ', ד'), פֶּסֶל תמונת כל־סמל (דברים, ד', ט"ז), עשהו פֶּסֶל (ישעיה, מ"ד, ט"ו), הוביש כל־צורף מִפָּסֶל (ירמיה, יו"ד, י"ד), הַפֶּסֶל נסך חרש (ישעיה, מ', י"ט), פֶּסֶל הָאֵפוֹד (שופטים, י"ח, י"ח), פֶּסֶל הָאֲשֵׁרָה (מ"ב, כ"א, ז'), וּפְסִלֵי ונסכי צום (ישעיה, מ"ח, ה'), עֵץ פִּסְלָם (שם, מ"ה, כ'). ולא נמצא ברבוי כי אם ממשקל

פְּסִיל, ש"ז: א) בהוראת הקודם — גאָטצענבילד, — שלא נמצא כי אם ברבים: כי ארץ פְּסִלִים היא (ירמיה, נ', ל"ח), פְּסִילֵי אלהיהם (דברים, ז', כ"ה), צפוי פְּסִילֵי כספך (ישעיה, ל', כ"ב), הכעסוני בִּפְסִלֵיהֶם (ירמיה, ח', י"ט). — ב) מקום־מחצב־האבנים — שטיינברוך, каменоломня: והוא שב מן־הַפְּסִילִים (שופטים, ג', י"ט) — וכנראה, שהוא שם־עצם־פרטי.

פְּסוֹל, שם, — דבר המושלך להפקר — אבגעוואָרפֿענעס: מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם (ישעיה, נ"א, א') — תיב"ע: „וְכִפְסוֹלָא דמגוב ריקן אִתְפְּסַלְתּוּן". ומזה — כל־דבר נמאס: כספך היה לְסִגִים (שם, א', כ"ב) — תיב"ע: „כספך הוה לִפְסוֹלָא". ובמשנה—במובן המוסרי— מאַקעלהאַפֿטעס, запятненность, порочность: שלא יארע בו פְּסוֹל (יומא, א', א') — טומאת־קרי.

פְּסוּל, שה"פ: א) פֿערוואָרפֿליכקייט, אונטויגבּאַרקייט, порочность, негодность: לעולם הוא בִּפְסוּלוֹ (מקואות, ג', ג'). — ב) בענין קציצת ענפי־האילנות: כזירודה וּכְפְסוּלָהּ של־חמישית (שביעית, ב', ג') — רייניגען, чистить.

פְּסֹלֶת, ש"נ, — מַפֹּל — אָבּפֿאַל, отброски: מִפְּסֹלֶת־של־לוחות העשיר משה (שקלים, דף ט', א'); ובמובן המוסרי: שלא היתה בהם פְּסֹלֶת (שמות רבה, א').

פֶּסֶל, ש"ז, — כלי, שפוסלים בו את־האבנים: במרא וּפֶסֶל וקרדום (ב"מ, פ"ב, ע"ב) — ובלשון משנה:

מְפַסֶּלֶת, ש"נ, — כלי־ברזל עשוי לחציבה או לגירוד והחלקת עצים — האממער, האָבּעל: האזמל וְהַמְפַסֶּלֶת (כלים, י"ג, ד').

פְּסַנְטֵרִין, פְּסַנְתֵּרִין, — שם מין כלי־זמר — האַרפֿע, ציטהער, арфа, цитра: שבכא, פְּסַנְטֵרִין (דניאל, ג', ז'), שבכא, פְּסַנְתֵּרִין (שם, שם, ט"ו), סבכא פְּסַנְתֵּרִין (שם, שם, ה')— והוא מלשון יונית: פּסאַלטיריאָן.

פָּסַס, פ"ע, פעם אחת במקרא, בקל, בענין אפיסה, גמר — שווינדען, אויפֿהערען, исчезать: כי פַּסּוּ אמונים (תהלים, י"ב, ב') — והקודם: „כי־גָמַר חסיד". ולא רחוק לשער, כי עיקר הוראת הפעל הזה — גזירה, חתוך ופסוק, ומזה — „פַּסּוּ" — נגזרו, כמו: נִגְזַר מארץ חיים (ישעיה, נ"ג, ח'). ובענין ראיה לדבר — השם „פַּס" בארמית, שהוא כלי חציבה או חפירה: מאן דלית ליה פַּס (ויק"ר, כ"ד) — ומזה בפעל: כמין קטרקטין היה לו, פּוֹסְסִין מן־הצד (ב"ר, ל"א) — הסרה, גריפה וטיאוט— וועגפֿעגען, гыметать — ומזה כל־דבר חתוך, חתיכה: אכל מכל־תבשיל פַּס חד (איכה רבתי, ג', י"ד) — ומזה ג"כ קרש חתוך, מוט או בד: פַּסִּין לביראות (עירובין, ב', א'); ואפשר, שמזה גם „פַּס" ביד וברגל — פרק חלוק ביד וברגל. ועל־דרך־המרֻבעים:

פִּסְפֵּס, פ"י, — פירוד ופיזור — אויפֿלאָזען, אויסשטרייען, разбирать, распутать: וּמְפַסְפְּסִין את־הכיפין (שבת, כ"ה, ב'); נזיר חופף וּמְפַסְפֵּס (נזיר, ו"ו, ג') — מחלק ומפריד שערותיו בצפרניו. — וכן: מְפַסְפְּסִין בקילקים (ירושלמי, שקלים, ג', ד'). ובהשאלה — בענין הבהוב: אבל מְפַסְפְּסִין אותן באוּר (תוספתא, פסחים, ה', ט') — זענגען, обжечь.

פִּסְפָּס, שם, — קרש, קורה — באַלקען, балка: וראשי פִּסְפָּסִין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים (מדות, ב', ו"ו); קייטא, שיש בה פִּסְפָּסִים צבועים ולבנים (נגעים, י"א, ז'); לכוס, שיש לו פִּסְפָּס (אדר"ן, פרק כ"ד) — ראַנד, край.

פַּסַע, עיין פָּשַׂע.

פִּסְפָּה, שע"פ: ראש בית־אב לשבט־אָשֵׁר (דהי"א, ז', ל"ח).

פָּסַק, ארמית ובמשנה, קרוב לשרש פסג; הקל: א) עיקרו — גזירה וקריעה — צערשניידען, צעררייססען, разрѣзать, разорвать: גְּזָרוֹ (מ"א, ג', כ"ה) — תיב"ע: „פְּסוּקוּ". — וַיְנַתֵּק (שופטים, ט"ז, ט') — תיב"ע: „וּפְסַק". ובמשנה: וחס עליהם

לְפָסְקָן (כלאים, וי"ו, ח'), וּפָסַק הגרגרת (חולין, ב', ד')؛ ועם־זה—חלוק לחלקים שונים — טיילען, дѣлить: במערבא פַּסְקֵי ליה להאי קרא לתלתא פסוקי (קידושין, דף ל', ע"א). ומזה: ב) גזרת משפט וחריצת־דין,— אורטיילען, בעשליעססען, судить, рѣшить: כן משפטך אתה חָרָצְתְּ (מ"א, כ', מ')—תיב"ע: „אַתּ דַּנְתָּא דִינָךְ וּפְסַקְתָּ".—וָאֶשְׁבֹּר עָלָיו חֻקִּי (איוב, ל"ח, יו"ד)—תיב"ע: „וּפְסַקִית עֲלוֹי גְזֵרְתִּי". ומזה—בהלכה: „פְּסַק פלוני". ובדבא"ם: „פוֹסֵק"— חכם מורה הלכה למעשה—דעציזאָר, рѣшающій — וכן: „פוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים"; „פוֹסְקִים אַחֲרוֹנִים". ומזה: ג) במשנה—החלטת דבר שבממון— פֿעסטזעטצען, בעשטיממען, назначить, опредѣлить: הַפּוֹסֵק מָעוֹת לחתנו (כתובות, ז', ב'), פָּסְקָה להכנים לו (שם, וי"ו, ג'), אין פּוֹסְקִין על־הפירות (ב"מ, ה', ז'), פּוֹסֵק עליו והולך (שם, וי"ו, ז'), הלך וּפָסַק להם מְזוֹנוֹת (שם, ז', א'), שהיה כל הקהל פּוֹסֵק (לתת צדקה), ואח"כ פּוֹסֵק כנגד כל־הקהל (דברים רבה, ב'). ובדבא"ם: מַאֲמָר פּוֹסֵק („מלות־ההגיון", פרק א')—ענטשיידענד, рѣшающимъ образомъ. טַעֲנָה פּוֹסֶקֶת („כוזרי", מאמר ה', ס' ג').—ד) בענין כלה, חדל— אויפֿהערען, אבברעכען, אונטערברעכען, прервать: ובקטן כִּלָּה (בראשית, מ"ד, י"ב)— תיב"ע: „ובבנימין פְּסַק". ומזה — עזיבה, רפה — פֿאָן עטוואס אבלאססען, оставить, отстать: וַיִּרֶף ממנו (שמות, ד', כ"ו)—תיב"ע: „וּפְסַק". ובמשנה: מִשֶּׁפָּסְקוּ גשמים (שביעית, ג', ח'), כל־מלאכה שֶׁפּוֹסֶקֶת (שם, יו"ד, א'), מִשֶּׁיִּפְסְקוּ עוברי־עברה (שם, ג', א'), פָּסְקָה טובה מן־העולם (סוטה, ט', ט"ז).

הנפעל: הבריכה שנה אחר שנה וְנִפְסְקָה—מונה משעה שֶׁנִּפְסְקָה (ערלה, א', ה'); נִפְסַק הַחוּט (חולין, מ"ב. ע"א).

ההפעיל,— א) במובן נתוק, כריתה: וּמוֹסְרֹתַיִךְ אֲנַתֵּק (נחום, א', י"ג)—תיב"ע: „והנקיכון אַפְסִיק"—צעררייססען, разорвать— ועם־זה הַכְרָתָה— אויפֿהערען לאססען, פֿערניכטען, истребить, уничтожить: ואיש לא־אַכְרִית לך (ש"א, ב', ל"ג)—תיב"ע: „ואנש לא אַפְסִיק לך".—ולא־תַכְרִית את־חסדך (שם, כ', ט"ו)— תיב"ע: „ולא תַפְסִיק ית טיבותך". ובמשנה — בענין חלוק וחציצה: ואלו מַפְסִיקִין לפאה (פאה, א', א')— אבטיילען, отдѣлить. ב) בענין חדל, רפה—אויפֿהערען, אבברעכען, прервать: בין „ויאמר" ל„אמת ויציב" לא־יַפְסִיק (ברכות, ב', ב'), אפילו נחש כרוך על־עקבו—לא־יַפְסִיק (שם, ה', א'), הַמַּפְסִיק מאליך — ויהא שכר להפסקך; ואַל־יַפְסִיקוּךָ אחרים—ויהא שכר להפסקם (אבות דר"ן, פרק כ"ה).

הפיעל: מְפַסְּקֵי גפנים (תוספתא, ב"ק, י"א) — הוא כמו „מְפַסְגֵי". (עיין פסג).

ההתפעל: עשה עצמו מִתְפַּסֵּק (דברים רבה, ה')—עיין מ"כ. והנראה, שענינו—גוסס, קרוב למות וּלְהִכָּרֵת מן־העולם.

פְּסָק, שם, במשנה,—דבר נחתך: נגזר—אבגעבראָכענעס, отрывокъ: פִּסְקֵי ערים (כלאים, וי"ו, וי"ו). ובהשאלה בדבא"ם — גזר־דין להלכה— בעשלוסס. рѣшеніе: „פְּסַק־דין"; „פִּסְקֵי־תוספות".

פִּסּוּק, שם,—חלוקה—איינטיילונג, раздѣленіе: שכר פִּסּוּק טְעָמִים (נדרים, ל"ז, ע"א).

פָּסוּק, שם,—דבר חלוק,—בבחינת פסוקי הכתובים,— פֿערז, стихъ: כל־פְּסוּקָא, דלא אפסקיה משה, אנן לא פסקינן (מגילה, כ"ב, ע"א); פסוק־לי פְּסוּקְךָ (חגיגה, ט"ו, ע"ב; גיטין, נ"ו, ע"א. ועוד בב"ם).

פְּסִיקָה, במשנה,—חתוך, קריעה— רייסס, разорваніе: היתה (הפקעת) פְּסִיקוֹת וכו', אפילו פְּסִיקָה אחת (נגעים, י"א, ח').

הַפְסֵק, הַפְסָקָה, שם: א) השבתה — אויפהערען, прекращеніе: אין לו הֶפְסֵק עולמית (עירובין, נ"ה, ע"א), הַפְסֵק מלכות (ירושלמי, ברכות, פרק ט'); הַפְסָקַת גשמים (ב"ר, ל"ג). — ב) הפרשה, הבדלה — אונטערברעכונג, прерваніе: הַפְסֵק תענית (ירושלמי, תענית, פרק א'), וכי מה הַפְסָקוֹת היו משמשות (במדבר רבה, פרק י"ד).

פִּסְקָא, שם, בלשון־המדרשים — פרשה — אַבטיילונג, отдѣлъ — ומזה:

פְּסִיקְתָּא, שם מדרש על־הפרשיות: „פְּסִיקְתָּא רבה"; „פְּסִיקְתָּא דרב כהנא".

פְּסִיקְיָא, ארמית ובמשנה, — אזור, חגורה — גורט, בינדע: ותחת חֲגוֹרָה (ישעיה, ג', כ"ד) — תיב"ע: „ואתר דהואה אסרן פְּסִיקְיָא". ובמשנה: ושל פְּסִיקְיָא (שבת, ט"ו, ב'), כורך עליו פונדא או פְּסִיקְיָא (שבת, דף קי"ג, ע"א).

פָּעָה, פ"ע, פ"א במקרא, בקל: כיולדה אֶפְעֶה, אשם ואשאף יחד (ישעיה, מ"ב, י"ד) — לפי המוסכם, ענינו — צעקה ממכאוב — אויפשרייען, זועהשרייען; ולפי הנראה, עיקרו — התנשמות חזקה, שמוציאה קול־אנחה; ומפרש: „אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד" — אוציא ואכניס את־הנשימה, כטבע ההתנשמות החזקה, שהיא בהוצאת והכנסת הנשימה. (עיין אפע, נשם, שאף). וכן הוא בארמית, במובן צעקה, ונופל גם על המית הבהמות — בלאֶקקען: הרי הוא מַפְעֶה אחריך (ב"ר, כ"ג), אָמְרִין פָּעָן (אסתר, תרגום־שני, א', ב'). ומזה — על־דרך־המרבעים:

פִּעְפֵּעַ, כעין הפעל בעבע, — פריצת דבר רוחני בגוף, שהולך ומתפשט בו, כרוח הנשימה — דורכדרינגען: והיה אותו הריח מְפַעְפֵּעַ בגופה כאירסה של חכינה (ירושלמי, חגיגה, ב'), ברזל קשה והאש מְפַעְפַּעְתּוֹ (מדרש קהלת, ז', כ'), חמין מְפַעְפְּעִין את־הידים (חולין, ק"ה, ע"א). ועל־דרך־ההשאלה: אבותינו העבירו את־התקרה, אבל אנו פִּעְפַּעְנוּ את־הכתלים (ירושלמי, יומא, פרק א') — דורכלאֶכערן, продырить.

פּוּעָה, פְּעִיָּה, ברחז"ל, ש', — צעקה, צוחה: וּפָעֳלְכֶם מֵאָפַע (ישעיה, מ"א, כ"ד) — א"ר לוי: כל פעולות טובות ונחמות, שהקב"ה עתיד לעשות עם־ישראל, אינן אלא בשביל פּוּעָה אחת, שפעיתם לפני בסיני וכו'; ד"א: ממאה פְּעִיּוֹת שהאשה פועה בשעה שיושבת על־המשבר וכו' (ויק"ר, כ"ז).

פָּעוּ, שע"פ: עיר בארץ־אדום (בראשית, ל"ו, ל"ט) — ובדהי"א (א', נ'): פָּעִי.

פּוּעָה, שע"פ: אחת מן־המילדות בימי פרעה (שמות, א', ט"ו) — ובדרש: למה נקרא שמה פּוּעָה? שהיתה פּוֹעָה לולד (סוטה, דף י"א, ע"ב).

פָּעוּט, ש', — תינוק בן ז'—ח' שנים — יונגער קנאַבע, יונגע, маленькій мальчикъ: הַפָּעוּטוֹת מקחן מקח (גיטין, ד', ז'). ולשון רומית הוא: Putus.

פָּעַל, פ"י, נרדף לשרש עשה, לא נמצא כי אם בקל ובדבור מליצת־השיר, ויורה: א) כל־התעסקות להמציא או להוציא דבר למענהו — טהון, מאַכען, дѣлать, сдѣлать: אף־יִפְעַל־אֵל (ישעיה, מ"ד, ט"ו), בשחת יִפְעָל (תהלים, ז', ט"ז); חִצָּיו לְדֹלְקִים יִפְעָל (שם, י"ד) — יעשה חצים דולקים. — ובבחינת ההתעסקות לבד — אַרבייטען, работать: וּפֹעֵל בפחם (ישעיה, מ"ד, י"ב). ורוב ענינו — במובן המוסרי: אם־עָוֶל פָּעַלְתִּי (איוב, ל"ד, ל"ב), אף לא־פָעֲלוּ עַוְלָה (תהלים, קי"ט, ג'), הולך תמים וּפֹעֵל צֶדֶק (שם, ט"ו, ב'), פֹּעֲלֵי אָוֶן (שם, י"ד, ד'). ועל־הרוב יבוא ביחס אל הש"י, בבחינת דרכי הנהגתו: מה־פָּעַל אֵל (במדבר, כ"ג, כ"ג), פָּעַלְתָּ לחוסים בך (תהלים, ל"א, כ'); פֹּעַל־פָּעַלְתָּ בִימֵיהֶם (שם,

מ"ד, ב') — בבחינת נפלאותיו אשר־עשה לבני־ישראל. — כי גם־כָּל־מַעֲשֵׂינוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ (ישעיה, כ"ו, י"ב) — כל המעשים והמאורעות, המוצאים אותנו, אתה פעלת אותם. — ועיין להלן. — פֹּעֵל יְשׁוּעוֹת בקרב הארץ (תהלים, ע"ד, י"ב). ובא נרדף עם הפעל עשה: מִי־פָעַל וְעָשָׂה (ישעיה, מ"א, ד'); ועל־המעט שבא ביחס להש"י בבחינת בורא: וּלְפֹעֲלִי אתן צדק (איוב, ל"ו, ג'). וביחס אל כחות־הטבע: מסבות מתהפך בתחבולתיו לְפָעֳלָם (שם, ל"ז, י"ב). ובענין הכנה וזמון — בערייטען, готовить: מָכוֹן לשבתך פָּעַלְתָּ (שמות, ט"ו, י"ז). ובא בענין תועלת הפעולה ותכליתה — ווירקען, дѣйствовать: חטאתי מה אֶפְעַל לך (איוב, ז', כ'), אם־חטאת מה־תִּפְעָל־בּוֹ (שם, ל"ה, ו"ו), גבהי שמים מה־תִּפְעָל (שם, י"א, ח'); צדיק מה־פָּעָל (תהלים, י"א, ג') — מה היה יכול לעשות להועיל לו; או שענינו — מה־עשה לגרום זאת. — וכמו־כן בהוצאת דבר אל־הפֹעל — פאָרברינגען, אויס־איבען, производить, выполнить: אשר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ (צפניה, ב', ג'). ולד"ק, יש בענינו גם השבת־גמול: פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בך (תהלים, ל"א, כ'). גם־כל־מעשינו פָּעַלְתָּ לנו (ישעיה, כ"ו, י"ב). ובמשנה השתמשו בבינוני:

פּוֹעֵל, — תֹּאַר לעושה עבודות ומלאכות שונות בשכר — אַרבייטער, рабочій — וזה לפי שיש במושג הפעל גם מושג ההתעסקות לבד, כמו: וּפָעַל בַּפֶּחָם (ישעיה, מ"ד, י"ב): האומר לְפוֹעֵל (שביעית, ח', ד'), השוכר את־הַפּוֹעֲלִים (ב"מ, ז', א'), נותן לו שכרו כְּפוֹעֵל בטל (שם, ב', ט'),

הנפעל, בפיוט: וכל מִי בראשית מֶנּוּ נִפְעָלוֹת (סלוק לקרובות, ב' דסוכות).

ההתפעל, ברבא"ם: כִּתְפָּעֲלִים („מורה־נבוכים", א', מ"ז); ועל־הרוב ישתמשו בו במובן המוסרי — להתעוררות והתרגשות הטבעיות והמוסריות.

פֹּעַל, ש"ז: א) מעשה והתעסקות — ווערק, אַרבייט, געשעפט, дѣло, трудъ, занятіе: וּפֹעַל ידיו תרצה (דברים, ל"ג, י"א), יצא אדם לְפָעֳלוֹ (תהלים, ק"ד, כ"ג) — והכפל: „וְלַעֲבֹדָתוֹ עדי־ערב". — וּפָעָלְךָ אין ידים לו (ישעיה, מ"ה, ט'). ועל־הרוב — במובן המוסרי: בְּפֹעַל כַּפָּיו נוקש רשע (תהלים, ט', י"ז), וּפָעָלְכֶם מאפע (ישעיה, מ"א, כ"ד), ישלם ה' פָּעֳלֵךְ (רות, ב', י"ב). וביחס אל השי"ת: פֹּעַל אֱלֹהִים וּמַעֲשֵׂהוּ (תהלים, ס"ד, יו"ד) — מעשיו בהשגחתו. — ואת פֹּעַל ה' לא יביטו (ישעיה, ה', י"ב) — והכפל: „וּמַעֲשֵׂי ידיו לא ראו". — בחנוני גם־ראו פָעֳלִי (תהלים, צ"ה, ט'), הוד־וְהָדָר פָּעֳלוֹ (שם, קי"א, ג'), ובמובן זה נאמר: יֵרָאֶה אל־עבדיך פָעֳלֶךָ (שם, ד', ט"ז) — דרכי טובך וחסדך; וסוף הפסוק: „וַהֲדָרְךָ על־בניהם". ובא: ב) על־הקנין והרכוש, שירכוש לו האדם בפעלו — ערווערב, наживa: פֹּעַל אֹצָרוֹת בלשון שקר (משלי, כ"א, ו"ו); וּפֹעַל חָמָס בכפיהם (ישעיה, נ"ט, ו"ו) — והקודם: „מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי־אָוֶן". ובמובן קרוב לזה — לדעת הרשד"ל: וּפָעֳלוֹ לניצוץ (שם, א', ל"א) — פרי־האילן; נמשך אל־הקודם: והיה הֶחָסֹן (מוסב אל־הָאֵלָה) לנערת, וּפֹעֲלוֹ (ופריו) לניצוץ. והוא משל אל השרים הגדולים, שמושלים בחסון, ואל השרים הקטנים, התלוים בגדולים, שמושלים בפרי, שהוא פֹעל־העץ. ג) שכר־הפעולה — לאָהן, вознагражденіе: וכשכיר יקוה פָעֳלוֹ (איוב, ז', ב'), וּפָעֳלוֹ לא יתן־לו (ירמיה, כ"ב, י"ג). ופ"א בא בל"ר בשם־תאר: ובניהו בן־יהוידע בן־איש חיל רַב־פְּעָלִים (ש"ב, כ"ג, כ'; דהי"א, י"ב, כ"ב) — מלמד במעשי־פעלים רב; ע"ד: וְרַב הָעֲלִילִיָּה (ירמיה, ל"ב, י"ט).

פְּעֻלָּה, ש"נ, בהוראת הקודם: א)

התעסקות ומעשה — ארבייט, טהון, האנדלון, работа, дѣйствіе, поступокъ: פְּעֻלָּתוֹ אשר־עָבַד בה (יחזקאל, כ"ט, כ') — פעולת־יגיעה. — לִפְעֻלּוֹת אדם (תהלים, י"ז, י"ד) ורבו — במובן המוסרי: פְּעֻלַּת צדיק לְחיים (משלי, יו"ד, ט"ז), רשע עֹשֶׂה פְּעֻלַּת־שָׁקֶר (שם, י"א, י"ח); כי יש שכר לִפְעֻלָּתֵךְ (ירמיה, ל"א, ט"ז) — להשתדלותך ובקשתך — פערוועני־דונג, стараніе — ובמובן קרוב לזה: כי יש שכר לִפְעֻלַּתְכֶם (דהי"ב, ט"ו, ז'); לא יבינו אל־פְּעֻלֹּת ה' (תהלים, כ"ח, ה'). — ב) שכר־הפעולה — לאהן, פערדיענסט, заработная плата, заработокъ: פְּעֻלַּת שָׂכִיר (ויקרא, י"ט, י"ג); זאת פְּעֻלַּת שטני מאת ה' (תהלים, ק"ט, כ'), הנה שכרו אתו וּפְעֻלָּתוֹ לפניו (ישעיה, מ', יו"ד), ונתתי פְּעֻלָּתָם באמת (שם, ס"א, ח').

מִפְעָל, ש"ז, — מעשה — ווערק, дѣло, произведеніе, твореніе: קדם מִפְעָלָיו מאז (משלי, ח', כ"ב) — מעשי־הבריאה — שאֶפפונגסווערק.

מִפְעָלָה, ש"נ, — מעין הקודם, — ווערק, твореніе: מִפְעֲלוֹת ה', אשר־שָׂם שַׁמּוֹת בארץ (תהלים, מ"ו, ט'), מִפְעֲלוֹת אלהים נורא עלילה (שם, ס"ו, ה') — מעשיו ודרכיו, יתברך, בהנהגת עולמו.

הִתְפַּעֲלוּת, שמ"נ, בדבא"ם, — פעולה נמרצה, בבחינה נפשית ורוחנית — עקסטאזע, ענטציקקונג, восторгъ, восхищеніе.

פְּעֻלְּתַי, שע"פ: מבני עֹבֵד־אֱדֹם (דהי"א, כ"ו, ה').

[הערה.] בהבדל השרש הזה מנרדפיו עבד, עשה, כבר התבאר במקומם, כי עבד — עיקרו עסק עבודת־האדמה ועבודת־יגיעה; עשה — עיקרו תקון דבר בשמוש־היד; ופעל — עיקרו עסקי ההנהגה וכלכלה, ורוב שמושו בדבורי־המליצה. והמדקדקים, שבחרו בו לעשותו משקל לנטיות השרשים והשתמשו בו לקרוא לכל שרש ושרש, שהוראתם שנוי ותנועה, בשם „פעל" ולבנות ממנו את־בניניו לכל־מחלקותיהם, אחזו בדרכי המדקדקים הערבים.

פָּעַם, פעו"י, עיקרו — הכאה, הַקְּשָׁה, שיש בה השמעות־קול — שלאגען, אנשטאססען, бить — הקל, במובן המוסרי, — נדנוד, זרוף — אנטרייבען, בעאונרוהיגען, בעגייסטערן, безпокоить, вдохновлять, привести въ восторгъ: ותחל רוּחַ ה' לְפַעֲמוֹ (שופטים, י"ג, כ"ה) — רוח־גבורה, אשר הבטיח לו ה'.

הנפעל, — היות מטורף ומנודנד מתמהון־לב ודאגת־פחד — הין אונד הער געשטאססען, געטריעבען, בעאונרוהיגט ווערדען, быть взволнованну, встревожену, поражену, безпокоену: וַתִּפָּעֶם רוחו (בראשית, מ"א, ח'); נִפְעַמְתִּי ולא אדבר (תהלים, ע"ז, ה').

ההתפעל, — כעין הנפעל: וַתִּתְפָּעֶם רוחו (דניאל, ב', א'). ובמדרש — גם בפיעל: זו שהיתה מְפַעַמְתּוֹ כל־הלילה (ב"ר, י"ח).

פַּעַם, שם: א) קורנוס, מין מקבת, שמכים ומהלמים בו את־הברזל — האממער, молотъ: מַחֲלִיק פַּטִּישׁ את־הוֹלֶם פָּעַם (ישעיה, מ"א, ז') — כתרגומו: „קוּרְנוּס", — ופירש הרשד"ל, שהם שני מיני מקבות לשתי מלאכות שונות: המכה בפטיש — מחליק את־המלאכה בסופה; וההולם בפעם — מכה בכח בתחלת־המלאכה. וטעם מליצת הכתוב: שהמשלים את־המלאכה מזרז את־המתחיל, שימהר מעשהו, בכדי שיוכל לעשות גם הוא את־שלו. — ורוב המפרשים פרשוהו: סַדָּן — אמבאסס, наковальня — שעליו מכים בפטיש. ולדעת ר' מנחם בן־סרוק, יורה גם סתם הכאה והכשה — שלאג, ударъ — ומזה: הָרִימָה פְעָמֶיךָ לְמַשֻּׁאוֹת נֶצַח (תהלים, ע"ד, ג') — וכפירש"י: „הגבה פעימות ובהלות שלך, שיהיו לאויבך למשואות נצח". (עיין בסמוך). וכמו: מדוע אחרו

פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו (שופטים, ה', כ"ח)—דיא
שטאססע, דאס רוישען דער וואַגעראֶדער,
. стукъ, шумъ колесъ (וּעיין בסמוך) .
ב) מִדְרַךְ כַּף־רגל צעד, (על־
שם קול־הצעדה), — פֿוססשלאַג, פֿוסס־
טריטט, : стукъ ногъ, шумъ шаговъ
מדוע אחרו פַּעֲמֵי מרכבותיו (שופטים, ה',
כ"ח). ורוב שמושו בדבור־המליצה,
במובן כף־הרגל— טריטט, פֿוסס, ступня,
нога : פְּעָמָיו ירחץ בדם הרשע (תהלים,
נ"ח, י"א), רגלי עני, פַּעֲמֵי דלים (ישעיה,
כ"ו, ו"ו), ואחרב בְּכַף־פְּעָמַי (שם. ל"ז, כ"ה),
בל־נמוטו פְּעָמָיו (תהלים, י"ז, ה'), לדחות
פְּעָמָי (שם, ק"ם, ה'); הָרִימָה פְעָמֶיךָ (שם,
ע"ד, ג') — ע"ד: וְעָמְדוּ רַגְלָיו (זכריה, י"ד,
ד'). ומזה—במובן תאה"פ — להגביל
כמות מספר הִשנות הפעולה,
שהיו מונים בכל מדרַך־רגל, ע"ד שמוש
השם „רֶגֶל"—(עיי"ש), פַּעַם אַחַת—איין
טריטט, איין מאַל, разъ: פַּעַם ושתים (נחמיה,
י"ג, כ'), פַּעַם חמישית (שם, ו"ו, ה'); פַּעַם
בַּחוּץ, פַּעַם בָּרְחֹבֹת (משלי, ז', י"ב) —
שעורו: פעם אחת בחוץ, ופעם
שנית ברחובות— באַלד היער, באַלד
דאָרט, —то тамъ, то сямъ וברבוי: שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים בַּשָּׁנָה (שמות, כ"ג, י"ז) — שלשה
זמנים קבועים. ובאותו ענין נאמר
ג"כ: שָׁלֹשׁ רְגָלִים (שם, שם, י"ד). שבע
פְּעָמִים (בראשית, ל"ג, ג'), מֵאָה פְּעָמִים (דהי"א,
כ"א, ג'), אֶלֶף פְּעָמִים (דברים, א', י"א) —
דרך־הפלגה. ובה"א־הידיעה—ענינו
בפעם הזאת — דיעס מאַל, на этотъ
разъ — פעם אחת — איינמאַל, : разъ
ואדברה אך־הַפַּעַם (בראשית, י"ח, ל"ב);
כְּפַעַם אֶחָד (ש"ב, כ"ג, ח')—בכתיב, שלא־
כמשפט; והקרי: אֶחָת; ובדהי"א (י"א,
י"א): „כְּפַעַם אֶחָת" — כראוי. ובתוספת
מלת „עַתָּה": עַתָּה הַפַּעַם ילוה אישי
(בראשית, כ"ט, ל"ד), וְעַתָּה שא נא חטאתי
אַךְ הַפַּעַם (שמות, יו"ד, י"ז) — בפעם
הזאת ולא־יותר.— ובא: זאת הַפַּעַם
עֶצֶם מֵעֲצָמַי (בראשית, ב', כ"ג)—חסר פעל
„ראה" או „ידע": ראיתי או
ידעתי זאת הפעם, כי היא עצם
מעצמי. — ובא: כְּפַעַם־בְּפַעַם (במדבר,
כ"ד, א')—וטעמו: כמנהגו בכל פעם
ופעם — וויא אַללע מאַל דיעס מאַל, וויא
געוואֶהנליך, как всегда, по обыкно-
венію — ובמספר־זוגי: ויעקבני זה פַּעֲמַיִם
(בראשית, כ"ז, ל"ו), הנראה אליו פַּעֲמָיִם
(מ"א, י"א, ט'); אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם (קהלת,
ו"ו, ו"ו) — ע"ד המליצה — שעורו:
אַלְפַּיִם שנה. ובא: לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם
צָרָה (נחום, א', ט')—הצרה לא־תקום
פעם שנית.

פַּעֲמָה, ש"נ, — קרן־זוית — ווינקעל,—
לפי ששם מעמיד ההולך את־
פעמו בשעה שהוא־פונה לצלע השני:
אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו (שמות, כ"ה, י"ב), (ועיין
שם בבאור). ובא: וְאַרְבָּעָה פַּעֲמֹתָיו
(מ"א, ז', ל')— שלא־כמשפט.

פַּעֲמֹן, ש"ז, — זוג, שיש עִנְבּוֹל בתוכו,
המקשקש ומשמיע קול—גלאָקקכען,
שעללע, колокольчикъ : פַּעֲמֹן זהב (שמות,
כ"ח, ל"ד), הַפַּעֲמֹנִים (שם, ל"ט, כ"ה), וּפַעֲמֹנֵי
זהב (שם, כ"ח, ל"ג).

פַּעְנֵחַ, פ"א במקרא, בחבור עם השם
„צָפְנַת" — צָפְנַת פַּעְנֵחַ, בענין שם־
מֻרְכָּב כתאר־כבוד, שקרא פרעה ליוסף
(בראשית, מ"א, מ"ה) — ולא נודע ענינו,
ולפי המתרגמים והמפרשים הראשונים,
טעמו: מגלה דברים נסתרים —
אָפֿפֿענבאַרען, ענטהיללען, открывать — וכבר
השתמשו בו בפיוט בהוראה זו: מְפַעְנֵחַ
נֶעֱלָמִים (מוסף א' דר"ה), לְפַעְנֵחַ לוֹ עִנְיָנָיו
(קרובות ליום א' דשבועות). (ועיין צפנת).

פָּעַר, פ"י, בקל, — פתיחת הפה
במלוא רחבו לשאוף־רוח
ולאכילה בתאבון — אויפֿשפּערען,
разинуть ротъ : פִּי־פָעַרְתִּי ואשאפה
(תהלים, קי"ט, קל"א), וּפִיהֶם פָּעֲרוּ למלקוש
(איוב, כ"ט, כ"ג), וּפָעֲרָה פִיהָ לבלי חק
(ישעיה, ה', י"ד), פָּעֲרוּ עָלַי בְּפִיהֶם (איוב,
ט"ז, יו"ד). ובארמית, ענינו—גלוי
בית־הסתרים — דיא שאַאַמטהיילע

ענטבלאָססען, обнажать половыхъ орга-
новъ: ויחל העם לִזְנוֹת אל-בנות מואב
(במדבר, כ"ה, א')—תיב"ע: „ושריאו עמא
וכו' וּלְמִפְעַר גַּרְמֵיהוֹן לְטוּפְסָא דפעור".
ומזה במשנה: הַפּוֹעֵר עצמו לבעל-
פעור—זו היא עבודתו (סנהדרין, ז',
ז"ו), ובספרי: הַמְפַעֵר (במדבר, פרשה
כ"ה)—בגמרא אמרו בענין העבודה הזאת:
מתריזין בפניה.—פָּעַר בפניו וקנח
בחוטמו (סנהדרין, ס"ד, ע"א)—והנראה,
שלא אמרו זו אלא להפליג בגנותה.
(ועיין פעור).

פִּעוּר, שה"פ: כלום מבקשים ממך אלא
פִּעוּר (שם, ק"ו, ע"א).

פְּעוֹר, שע"פ: א) שם ע"ז של בני-מואב:
על-דבר-פְּעוֹר (במדבר, כ"ה, י"ח),
ונקרא ג"כ „בַּעַל-פְּעוֹר": ויצמד ישראל
לְבַעַל פְּעוֹר (שם, שם, ג')—ועבודתם, לפי
סופרי-העמים, היתה: בעילת הבתולות
לכבוד האליל ההוא. וזה שנקרא בלשון-
יונית: „פריאפוס". ב) שם מקום בארץ-
מואב—על-שם שהיה שם בית-עבודת-
הַפְּעוֹר: מוּל בֵּית פְּעוֹר (דברים, ל"ד, ו"ו),
רֹאשׁ הַפְּעוֹר (במדבר, כ"ג, כ"ח).

פַּעֲרַי, שע"פ: פַּעֲרַי הָאַרְבִּי (ש"ב, כ"ג, ל"ה)—מגבורי דוד המלך.—
ובדה"י נקרא: נַעֲרַי בֶּן־אֶזְבָּי (דהי"א, י"א, ל"ז).

פָּצָה, פ"י, בקל, עיקרו— א) פתיחה
ופטור—אָפּפנען, раздѣвать, ומתיחס
אל פתיחת הפה לשמושיו
השונים: פְּצֵה פִיךָ וֶאֱכֹל (יחזקאל, ב' ח'),
ובמובן זה נאמר גם: פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם
(תהלים, כ"ב, י"ד)— לבלעני.— וּפֹצֶה
פֶה ומצפצף (ישעיה, י"ד, י"ד); פָּצִיתִי פִּי
אֶל-ה' (שופטים, י"א, ל"ה)—לנדור נדר;
וכן: אשר-פָּצוּ שְׂפָתָי (תהלים, ס"ו, י"ד).
פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם (איכה, ב', ט"ז)—לשחוק
ולגדף.— ואיוב הֶבֶל יִפְצֶה-פִּיהוּ (איוב,
ל"ה, ט"ז)—יפצה פיהו לא לדבר
דברים של-טעם, כי אם להוציא
הבל. ובהשאלה: אשר פָּצְתָה את-פיה
(בראשית, ד', י"א).— ב) פתיחה =
פריקה, דומה לשרש פדה, בחלוף
ד' בצ', במובן חִלּוּץ הכבוש בצרה—
בעפרייען, освободить: הַפּוֹצֶה את-דוד
עבדו מֵחֶרֶב רעה (תהלים, קמ"ד, יו"ד),
פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי (שם, שם, י"א)—והוא ע"ד
שמוש השרש הזה בלשון ארמי: חַלְּצָה
נפשי (שם, ו"ו, ה')— תיב"ע: „פְּצֵי
נַפְשִׁי".— וְהַצִּילֵנִי (שם, ז', ב')—תיב"ע:
„וּפְצָא יָתִי". ובגמרא: דינא הוא דְמַפְּצֵי
ליה מיניה (ב"ב, מ"ה, ע"א). ובמדרש:
כיון ששמע (כנען), שישראל באין,
פָּצָה אֶת-הַמָּקוֹם; אמר הקב"ה: אתה
פָּצִיתָ את-המקום—תקרא הארץ על-שמך
(במדבר רבה, פ' ט"ז)— ופירש המ"כ:
„פינה והרחיב להם"—פריי מאכען,
освободить—ובדבא"ם השתמשו בו
בפיעל, לענין הטבה ורצוי,
להפים דעת מי שיש לו טענה
ותביעה.

פִּצּוּי, שה"פ,—הטבה ורצוי—
פערגיטיגונג, вознагражденіе.

[הערה.] יסודו — פץ, שתחלת
הנחתו — פתיחה, בקיעה, וממנו יצאו
השרשים פוץ, פצה, פצח, פצל,
פצם, פצע, פצר וכמו-כן נפץ, ובחלוף
האותיות הדומות — בצע, בקע.

פָּצַח, פעו"י, דומה לשרש פצה, ועם
קשוי-ההברה בא קשוי-
המושג; הקל,— פתיחת פה
בקול גדול, קול-רנה— אויס-
ברעכען אין יובעל, разражаться ликую-
щимъ кликомъ: פִּצְחוּ רִנָּה (ישעיה, י"ד, ז'),
פִּצְחוּ הָרִים, רִנָּה (שם, מ"ד, כ"ג), פִּצְחוּ ורננו
וזמרו (תהלים, צ"ח, ד').

הפיעל, במובן הטבעי,—
פתיחה, שבירה—אָפּפנען, צערברעכען,
раскрыть, раздробить: ואת-עַצְמֹתֵיהֶם
פִּצֵּחוּ (מיכה, ג', ג'). ובארמית התיחד
לערים פתוחות, פרזות: פְּרָזוֹת
תשב (זכריה, ב', ח')— תיב"ע: „פַּצִּחָין
תיתיב". ובפיוט— בהוראת הקל:
בפצח מְפַצְּחִים (יוצר ליום ב' דר"ה).

פֶּצַח, בפיוט: בְּפֶצַח מפצחים (שם); יסד בְּפֶצַח (סדר לשבועות)—בקול-דברו.

פִּצְחָה, במדרש: רנה, פִּצְחָה, צהלה (שיהש"ר א', ד') — פֿראָהלאָקקען, ликованіе.

פִּצֵּל, פ"י, בפיעל,–הסרת קליפת-העץ — אבשאָלען, шелушить: את-המקלות אשר פִּצֵּל (בראשית, ל', ל"ח), וַיְפַצֵּל בהן פצלות (שם, שם, ל"ז). ובמשנה — בענין חִלוק, באפן שהנחלקים מתרחקים זה מזה בעקומם: ארבעה סניפים של-זהב היו שם מְפֻצָּלִים מראשיהן (מנחות, י"א, ו"ו), מה אילה זו קרניה מְפֻצָּלוֹת לכאן ולכאן (יומא, כ"ט, ע"א). — ולפי גירסה אחרת—בהפעיל: „מַפְצִילוֹת". —וב„יד החזקה": כִּסֵּא הַמְפֻצָּל; שֻׁלְחָן הַמְפֻצָּל (שבת, כ"ג, כ"ו) — המחֻבר מחלקים וחוליות.— ובהפעיל— בענין בקיעה: שהיה ראש הזנב מַפְצִיל עצם (בכורות, ו"ו, ה'). (ועיין ברע"ב).

פְּצָלָה, ש"נ, — מקום שפצלו את-הקליפה ממנו — אבגעשאָלטע שטעללע, שטרייף, облупленное мѣсто, полоса: ויפצל בהן פְּצָלוֹת (בראשית, ל', ל"ז).

פָּצַם, פ"י, במקרא, — שבירה, בקיעה — ברעכען, שפּאַלטען, צעררייססען, расщѣплять, распластать: הרעשתה ארץ פְּצַמְתָּהּ (תהלים, ס', ד') — עשית בקיעים בארץ, והם הבקיעים הנעשים ברעש.— וכן הוא בארמית: וְקָרַע לו חַלּוֹנָי (ירמיה, כ"ב, י"ד)—תיב"ע ופַצִּים לֵיהּ חֲרַכִּין.

פַּצִּים, ש"ז, בתרגומים, ענינו—דלת בספרים, עמוד חלוק מחברו— שפּאַלטע, קאָלומנע, זייטע, столбецъ: שלש דְּלָתוֹת וארבעה (ירמיה, ל"ו, כ"ג)—תיב"ע: „תלת פַּצִּין וארבע". (הראוי: פַּצִּימִין). ואתגוללו פַּצִּימַיָא מאליהון (תרגום-שני, אסתר, א', ו"ו). ובמשנה — שורה, סואר, בנדבכי קורות או לבנים— רייהע, שיכטע, рядъ, слой, пластъ: ליתן בין פַּצִּים לחברו (שבת, ח', ז'); והשתמשו בו לענין סַף — פּפאָסטע, косякъ, верея: בית שאין לו אלא פַּצִּים אחד (מנחות, ל"ד, ע"א); סיכך על-גבי אכסדרה, שיש לה פַּצִּימִין (סוכה, י"ח, ע"א)—עמודים כמין חלונות.—פרץ את-פַּצִּימָיו (שבת, קמ"ו, ע"ב)—סִפֵּי הפתחים.

פִּצּוּם, שה"פ,—תקון בדקי-הבתים או מערכות-הבנינים: וזה עוסק בְּפִצּוּמוֹ (רות רבה, פרשה א', א').

פָּצַע, פ"י, הקל,—עשית פתיחה וחתוך בהכאה בבשר— פערוואונדען, ранить: הִכּוּנִי פְּצָעוּנִי (שיה"ש, ה', ז'), הַכֵּה וּפָצֹעַ (מ"א, כ', ל"ז); ובבינוני-פעול: פְּצוּעַ דַּכָּה (דברים, כ"ג, ב'). (עיין דַּכָּה). ובארמית— בענין בקוע,—שפּאַלטען, расщѣплять: וַיְבַקַּע עצי עלה (בראשית, כ"ב, ג')— ת"י: „וּפְצַע קיצין" (לפי גרסת הערוך). ובמשנה: הַפּוֹצֵעַ זיתים, שיצא מהם השרף, פטור (מעשרות, ד', א'), פּוֹצֵעַ ואוכל (שביעית, ד', ט') — אויפֿברעכען, щелкать, раскрыть—ובהשאלה: הַפּוֹצֵעַ שני חוטין (שבת, ז', א')—מנתק חוטי הערב מעל השתי או להפך— טרענגען, распарывать—ובפעול: זיתים פְּצוּעִים (טבול-יום, ג', ו"ו)—והם רטֻבים; והפוכו: זיתים נְגוּבִין (שם), פְּצוּעֵי-חולין עם פְּצוּעֵי-תרומה, פְּצוּעֵי-חולין עם שלימי-תרומה (תרומות, יו"ד, ז'). ובנפעל: כל שֶׁנִּפְצְעוּ הביצים שלו (יבמות, ח', ב'). ובפיעל: לְפַצֵּעַ בו את-האגוזים (שבת, י"ז, ב')—אויפֿשלאַגען, щелкать—ובהפעיל: וּמַפְצִיעִין את-מוחו בגזירין (סנהדרין, ט', ו"ו); ובהשאלה: תִּימוֹר של-חַמָּה מַפְצִיעַ לכאן ולכאן (יומא, כ"ח, ע"ב)—מתחלק, מפציל.—מה אילה זו קרניה מפצילות לכאן ולכאן, אף שַׁחַר זה מַפְצִיעַ לכאן ולכאן (שם, כ"ט, ע"א), של הללו מַפְצִיעַ

לכאן ולכאן (שם, ל"ה, ע"א)—מתפשט ברחב ומתעקם. — ובנתפעל: נִתְפַּצְּעוּ האגוזים (ערלה, ג', ה').

פֶּצַע, ש"ז,—הַתּוֹךְ של הכּאה בבשר—וואונדע, рана: פֶּצַע תחת פָּצַע (שמות, כ"א, כ"ה),—ובארמית: „פִּדְעָא".—פֶּצַע וחבורה (ישעיה, א', ו"ו), חַבֻּרוֹת פֶּצַע (משלי, כ', ל'), כי איש הרגתי לְפִצְעִי (בראשית, ד', כ"ג), למי פְּצָעִים חנם (משלי, כ"ג, כ"ט). ובהשאלה: פִּצְעֵי אוֹהֵב (שם, כ"ז, ו"ו). וְהִרְבָּה פְּצָעַי חנם (איוב, ט', י"ז)—כל מיני מכות בכלל.

פְּצִיעָה, ש"נ, בגמרא: פְּצִיעָה בכלל דישה (שבת, ע"ה, ע"א), וברבוי: חבורות חבורות, פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת (סנהדרין, ל"ז, ע"ב) — ובירושלמי (סוף פ"ט, כלאים): פְּצָעִיּוֹת.

פַּצְעִיל, ש"ז, בגמרא: פַּצְעִילֵי תמרה (ביצה, דף ט', ע"א)—הם פגי־תמרים, שפוצעים אותן ומניחים ליבשן.

פִּצֵּץ, מיסודו של פוץ, נמצא בשמות־עצמים־פרטיים: א) הַפִּצֵּץ — שם אחד מן הכ"ד המשמרות לכהנים (דהי"א, כ"ד, ט"ו).—ב) בחבור עם השם „בַּיִת": בֵּית־פַּצֵּץ—עיר בנחלת־יששכר (יהושע, י"ט, כ"א). עיין בית־פצץ.

פָּצַר, פ"י, הקל, עיקרו—חתוך, בתוק וחדור—איינשנייד'ען, איינדרינגען, ворваться—קרוב לשרש פרץ, בהפוך האותיות, והתיחד לל חיצה ואיצה בזולתו לעשות את־המבוקש, ברבוי והעתרת דברים, וקשורו בבי"ת — איינדרינגליך, דרינגענד ביטטען, упрашивать, настаивать: וַיִּפְצַר־בָּם מאד (בראשית, י"ט, ג'), וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט (שם, שם, ט'), וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עַד־בֹּשׁ (מל"ב, ב', י"ז). וכן השתמשו בשרש פרץ: וַיִּפְרָץ־בּוֹ (ש"ב, י"ג, כ"ב).

הַפְצַר, שם, על־דרך המקור מהפעיל, פ"א במקרא: ואון ותרפים הַפְצַר (ש"א, ט"ו, כ"ג)—י"ת: „כל אֱנָשׁ דִּפְצַר וּמוֹסִיף עַל מִלֵּי נְבִיָּא",—תרגמו מענין רבוי,—כדרך הפוצר, שמרבה דברים בבקשותיו, וכן פירש"י,—איבערטרייבונג. ויש מפרשים: עקשות,—כדרך הפוצר, שמעמיד על־דעתו,—אייגענזיננינגקייט, упрямство—והנראה, שזהו בהוראתו הראשונה—פריצה, ובמובן מֶרִי, ע"ד שמוש הפעל פרץ, בהתפעל: הַמִּתְפָּרְצִים (שם, כ"ה, יו"ד)—ווידערשפענסטיגקייט, строптивость—וִיהִי מקביל אל־הקודם: „חטאת־קסם מֶרִי". ובא"ס משתמשים בהפעיל—תמורת הקל במקרא.

פְּצִירָה, ש"נ, פ"א במקרא, בסמיכות לשם „פִּים": והיתה הַפְּצִירָה פִּים לַמַּחֲרֵשׁוֹת ולאתים וכו' (שם, י"ג, כ"א)—רש"י, על־פי תרגום יב"ע, פירשו כשם אחד: כלי, שיש לו הפצר פיות, כלומר פיות וחידודים הרבה — פּייל'ע, напилокъ — ושעור הכתוב: לאותם, שלא יכלו לרדת אל־הפלשתים ללטוש כליהם, השתמשו בפצירה פים ללטוש.—ובערבית יורה השם הזה: חֶרֶב פְּגוּמָה—שארטיג, зазубренная.

פָּקַד, פ"י, עיקרו — נקיבה, (כמו שהוא בערבית), ומזה — במובן הפרשה, קצבה ויעוד — לאֶכֶערן, שיידען, געגווי בעשטיממען, дырить, про-никать, опредѣлить — ומזה בקל: א) נקיבת סכום־המספר — אייגע צאהל אנגעבען, опредѣлить число, счи-тать — ע"ד הוראת הפעל נקב: אשר פָּקַד משה (במדבר, א', מ"ד), ונרדף בכללו עם הפעלים ספר, מנה, שגם הם עיקרם — הפרשה, (עיין שם), אלא שהפעל פקד בהוראתו זאת התיחד לספירת פרטים בכונת צירופם לכללים גדולים למצוא חשבון: תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם (שם, א', ג'); אך את־מטה לוי לא תִפְקֹד ואת־רֹאשָׁם לא תִשָּׂא בתוך בני ישראל (שם, שם, מ"ט) —

נשיאת ראשהוא הכלל הגדול העולה מן־הכללים הקטנים. (עיין ראש). ובכלים: וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת־כְּלֵי משמרת משאם (שם, ד׳, ל״ב) — העמודים, האדנים וכדומה. והפעול לא נמצא כי אם בל״ר, לפי שהמנין הוא צרופו לכלליו: אלה הַפְּקֻדִים אשר פקד משה (שם, א׳, מ״ד), פְּקוּדֵי העדה (שמות, ל״ח, כ״ה); כל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים (שם, ל׳, י״ג) — העובר לפני המקום המיועד להיות נמנה שם, העובר לבוא בתוך הפקודים.—כי־תִשָּׂא את־ראש בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם (שם, שם, י״ב) — כי תבוא לעשות חשבון כללי למספר בני־ישראל לפי פקודיהם.— ובכלים: אלה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן (שם, ל״ח, כ״א) — מנין כמות הנדבות וכמות הכלים — צאֶהלונגען, רעכנונג, счеты— ובאנשים יוצאי־צבא יכלול הפעל פקד גם ענין סדור מערכות־הצבא לפי מחלקותיהם—מוסטערן, осмат-ривать: וישכם יהושע בבקר וַיִּפְקֹד את־העם (יהושע, ח׳, יו״ד), וַיִּפְקֹד דוד את־העם אשר אתו וישם עליהם שרי אלפים וגו׳ (ש״ב, י״ח, א׳). וממושג המנין בא מושג ההעדר והחסרון המורגש בשעת־המנין — פֿערמיססען, недоставать: וְלֹא־נִפְקַדְנוּ מְאוּמָה (ש״א, כ״ה, ט״ו) — כמו: לא חסרנו דבר בשעה שמנינו צרכינו.— אשה רעותה לא פָקָדוּ (ישעיה, ל״ד, ט״ז)— והקודם: „אחת מהנה לא נֶעְדָּרָה״. (ועיין עדר). ומענין המנין בא הנחת דבר במקום השמור, גניזה, שמונים אותו אז לדעת כמותו ומספרו— אויפֿבעוואהרען, охранять: ויקח מידם וַיַּפְקֵד בבית (מ״ב, ה׳, כ״ד).

ב) וממושג ההבדלה והיעוד יצא מושג המנוי והצווי לשררות ושְׂרָרָה על קהל אנשים או צרכי הנהגת־הבית—איינזעטצען, אנשטעללען, назначить: וּפָקְדוּ שרי צבאות בראש העם (דברים, כ׳, ט׳), יִפְקֹד ה׳ וגו׳ איש על־העדה (במדבר, כ״ז, ט״ז), וַיִּפְקֹד שר הטבחים את־יוסף אתם (בראשית, מ׳, ד׳). ובא: ומי בָחוּר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד (ירמיה, מ״ט, י״ט). וע״ד המליצה: וּפָקַדְתִּי עליהם ארבע משפחות וגו׳ את־החרב להרג (שם, ט״ו, ג׳); וכן: וּפָקַדְתִּי על־תבל רָעָה (ישעיה, י״ג, י״א), פָּקַד אַפּוֹ (איוב, ל״ה, ט״ו) — לרע.—ובבינוני פעול: פְּקוּדֵי החיל שרי האלפים (במדבר, ל״א, י״ד) — פֿאָרגעזעטצטע, אַנגעשטעללטע, начальники. שרי המאות פְּקֻדֵי החיל (מ״ב, י״א, ט״ו). ומזה — בענין צווי וגזרה לעשות דבר־מה — בעפֿעהלען, повелѣть—ע״ד שמוש הפעל צוה, שכולל את המושגים האלה: והוא־פָקַד עָלַי לבנות־לו בית (דהי״ב, ל״ו, כ״ג), וזה ע״ד הוראת הפעל פקד בלשון־ארמית. — ומזה: מִי־פָקַד עָלָיו אָרְצָה (איוב, ל״ד, י״ג) — מי צוה עליו לברוא או לכלכל את־הארץ; וכן: מי־פָקַד עליו דרכו (שם, ל״ו, כ״ג). ובמשנה— בענין צַוָּאַת שכיב־מרע: אבא, פְּקוֹד עלי לחבריך (עדיות, ה׳, ז׳), שלא פְקָדָנוּ אבא (שבועות, דף מ״ה, ע״א).

ג) התבוננות במצב הזולת לתת לו חקו — בעדענקען, בעטראַכטען, וקשורו ביחס הפעול: וה׳ פָּקַד את־שרה כאשר אמר (בראשית, כ״א, א׳), כי־פָקַד ה׳ את־עמו לתת להם לחם (רות, א׳, ו״ו), פָּקֹד פָּקַדְתִּי אתכם ואת־העשוי לכם במצרים (שמות, ג׳, ט״ז); ובמובן נרדף עם פעל זכר: זָכְרֵנִי וּפָקְדֵנִי (ירמיה, ט״ו, ט״ו) — הפעל זכר נופל על־שימת־ההשגחה, והפעל פקד — על־המעשה הנרצה, מוצא־הזכירה. — זָכְרֵנִי ה׳ ברצון עמך, פָּקְדֵנִי בישועתך (תהלים, ק״ו, ד׳), מה־אנוש כי־תִזְכְּרֶנּוּ, ובן־אדם כי תִפְקְדֶנּוּ (שם, ח׳, ה׳). ופ״א—ביחס אל־ה׳: בצר פְּקָדוּךָ (ישעיה, כ״ו, ט״ז)—על־דרך: בדרכיך יִזְכְּרוּךָ (שם, ס״ד, ד׳). ולרעה: פָּקַד עֲוֹנֵךְ בת־

אֱדוֹם (איכה, ד׳, כ״ב), יִזְכּוֹר עֲוֹנָם וְיִפְקֹד חַטֹּאתָם (הושע, ח׳, י״ג) — אַהנדען, на-казывать — ובחסרון־הנשוא: לכן פָּקַדְתָּ ותשמידם (ישעיה, כ״ו, י״ד), ויכלול גם־כן ענין עֹנש המעשה הרע. ובא הגוף, הראוי להענש, ביחס ש„עַל״; והמעשה, הגורם את־הענש, — ביחס הפעול: וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם (שמות, ל״ב, ל״ד), פֹּקֵד עֲוֹן אבת עַל־בָּנִים (שם, כ׳, ה׳), וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ (ויקרא, י״ח, כ״ה); וַתִּפְקֹד עָלַי עֲוֹן הָאִשָּׁה (ש״ב, ג׳, ח׳) — העון, שעויתי על־דבר האשה. — וּפָקַדְתִּי עָלָיו דְּרָכָיו (הושע, ד׳, ט׳); וְלִפְקֹד על־יעקב כדרכיו (שם, י״ב, ג׳). ובחסרון מעשה־החטא, המובן בכח: הנני פֹּקֵד עֲלֵיהֶם (ירמיה, י״א, כ״ב), וּפָקַדְתִּי על כל־לחציו (שם, ל׳, כ׳), לֹא־אֶפְקוֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם (הושע, ד׳, י״ד); ועל־המעט — ב„אֶל״: הנני פוֹקֵד אֶל־אמון מנא (ירמיה, מ״ו, כ״ה), הנני פֹּקֵד אֶל־מלך בבל ואֶל־ארצו, כאשר פָּקַדְתִּי אֶל־מלך אשור (שם, נ׳, י״ח). — ובא בענין דרישה, חקירה ובחינה — אונטערזוכען, изслѣдовать: בָּחַנְתָּ לִבִּי, פָּקַדְתָּ לַיְלָה (תהלים, י״ז, ג׳) — שעורו: פקדתני בלילה. — וַתִּפְקְדֶנּוּ לבקרים (איוב, ז׳, י״ח) — והכפל: „לרגעים תִּבְחָנֶנּוּ״. — וכי־יִפְקֹד מה אשיבנו (שם, ל״א, י״ד). ומזה — בענין דרישה ושאלה — נאכפראגען, спрашивать: אם־פָּקֹד יִפְקְדֵנִי אביך (ש״א, כ׳, ו״ו), פִּקְדוּ־נא וראו (שם, י״ד, י״ז), פִּקְדוּ־נא את־הארורה (מ״ב, ט׳, ל״ד). ומזה — שאלה בשלום ובקור — בעזוכען, навѣстить: וּפָקַדְתָּ נָוְךָ ולא תחטא (איוב, ה׳, כ״ד); וְאֶת־אַחֶיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם (ש״א, י״ז, י״ח) — כמו: תדרוש בשלום אחיך; או שענינו: תצוה לשלום, — ע״ד: וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי (ויקרא, כ״ה, כ״א). וַיִּפְקֹד שמשון את־אִשְׁתּוֹ בִּגְדִי עִזִּים (שופטים, ט״ו, א׳) — בא לדרוש בשלומה במנחה. — ובמובן זה — לדעת הרשד״ל: פֶּן יִפְקֹד עָלֶיהָ (ישעיה, כ״ז, ג׳) — פן יבוא בעל־הכרם לפקוד את־כרמו, לראות את־שלומו. — ובמשנה: יוצאין לבית־הקברות ופוֹקְדִין על־המתים עד שלשה ימים וגו׳; מעשה שֶׁפְּקָדוּ אחד וחיה עשרים וחמש שנים (שמחות, ח׳, א׳).

הנפעל, — מהוראת הקל: א) היות ההעדר מורגש במנין — פערמיססט ווערדען, פאָן דער צאהל פעהלען, недоставать: ולא נִפְקַד ממנו איש (במדבר, ל״א, מ״ט), כי יִפָּקֵד מוֹשבך (ש״א, כ׳, י״ח), לְהִפָּקֵד היום מישראל שבט אחד (שופטים, כ״א, ג׳). — ב) היות מנוי ומיועד לשרות ומשרה — אַנגעשטעללט ווערדען, быть назначаему: וַיִּפָּקְדוּ השוֹערים (נחמיה, ז׳, א׳), וַיִּפָּקְדוּ ביום ההוא (שם, י״ב, מ״ד). ומזה — היות מיועד ונגזר לבוא: ופקדת כל־האדם יִפָּקֵד עליהם (במדבר, ט״ז, כ״ט). — ג) היות נזכר — בעדאַכט ווערדען, быть вспоминаему: ומרב ימים יִפָּקֵדוּ (ישעיה, כ״ד, כ״ב); ובתפלה: מי לא נִפְקַד כיום הזה (מוסף ר״ה). ועל־הרוב — בענין פקידה לפורעניות — געאַהנדעט ווערדען, быть наказану: מימים רבים תִּפָּקֵד (יחזקאל, ל״ח, ח׳), מֵעִם ה׳ צבאות תִּפָּקֵד (ישעיה, כ״ט, ו״ו), ושבע ילין בל־יִפָּקֶד רע (משלי, י״ט, כ״ג).

הפיעל, פ״א במקרא, — סדור מערכות־הצבא — מוסטערן, командо-вать, осматривать: מְפַקֵּד צבא מלחמה (ישעיה, י״ג, ד׳).

הפועל: א) במובן קצב סכום מספר — געצאֶהלט ווערדען, быть считану: אשר פֻּקַּד על־פי משה (שמות, ל״ח, כ״א). ובא: ב) פֻּקַּדְתִּי יֶתֶר שְׁנוֹתָי (ישעיה, ל״ח, י״ד) — לפי המפרשים, ענינו — הייתי מֻחְסר ונעדר מיתר שנותי — ערמאַנגעלן, лишаться — ולא רחוק לשער, שיהיה כמו „קִפַּדְתִּי״, האמור שם בסמוך: קִפַּדְתִּי כארג חיי (שם, שם, י״ב) — במובן כִּוּוּץ, קפול או כריתה, (עיין שם), ו„יֶתֶר״ — במובן תִּקְוָה, חֶבֶל — פאַדען, —

ויהיה ענינו: תקות חוט שנותי נתקפלה או נכרתה,— על־דרך מליצת: כי עָז חיש ונעפה (תהלים, צ׳, יו״ד). (ועיין יתר ב).

ההפעיל, כעין הקל: א) הָבֵא בחשבון, במספר, סדור—צאֶהלען, מוּסטערן: למכמש יַפְקִיד כֵּלָיו (ישעיה, יו״ד, כ״ח) — ישגיח על מספר כלי־מלחמתו ויסדרם לענינם. (ועיין בסמוך). ב) מִנּוּי לְשֵׁרוּת—אַנשטעללען, בעשטעללען, назначить: מאז הִפְקִיד אֹתוֹ בביתו (בראשית, ל״ט, ה׳), ובקשור עם יחס „על": וְיַפְקֵד פקדים על־הארץ (שם, מ״א, ל״ד); ועל־דרך־המליצה: ראה הִפְקַדְתִּיךָ היום הזה עַל־הגוים וגו׳ לנתוש (ירמיה, א׳, יו״ד), על־חומתיך, ירושלם, הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים (ישעיה, ס״ב, וי״ו), הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע (תהלים, ק״ט, וי״ו), וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה (ויקרא, כ״ו, ט״ז).— ג) הנחת דבר במקום ידוע — ניעדערלעגען, положить: ואת־המגלה הִפְקִדוּ בלשכת אלישמע (ירמיה, ל״ו, כ׳); ולדעת י״מ — מזה: למכמש יַפְקִיד כֵּלָיו (ישעיה, יו״ד, כ״ח); ומזה: וַיַּפְקִדוּ את־ירמיהו בחצר המטרה (שם, ל״ז, כ״א) — אונטער אויפזיכט ברינגען, отдать подъ надзоръ. וישב אל־מקומו אשר הִפְקַדְתּוֹ שם (ש״א, כ״ט, ד׳)— היגזעטצען, посадить—ומזה נתינת דבר לשמור ביד נאמן — אנפערטרויען, довѣрять: וְהִפְקִיד עַל־יד שרי הרצים (דה״ב, י״ב, יו״ד); וע״ד המליצה: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוחי (תהלים, ל״א, וי״ו). ובמשנה: הַמַּפְקִיד אֵצֶל חברו בהמה או כלים (ב״מ, ג׳, א׳). ומי שמפקידים אצלו נקרא „נִפְקָד". וע״ד ההשאלה: מפני־מה האיש מַפְקִיד זרע באשה (ב״ר, י״ז). ובהוראת הקל—(עיין שם לעיל בסוף מושג ב)— בענין צווי: איני מַפְקִיד (עדיות, ה׳, ז׳).

הָפְעל: הפקדון אשר הָפְקַד אִתּוֹ (ויקרא, ה׳, כ״ג) — נתן לשמירה — ניעדערלעגט זיין, быть положену — ובא: הִיא הָעִיר הָפְקַד כֻּלָּהּ עֹשֶׁק בְּקִרְבָּהּ (ירמיה, וי״ו, וי״ו) — רש״י פירש: „שבאה פקודתה". וי״מ מן פקידת־עון: שהפקד עונה ונתמלאה סאתה. והנראה, שהוא במובן הראשון: היא העיר, שכֻּלה עשק הפקד בקרבה, שהפקידו את־העשק בידה, ומצא משכנו בה,— ע״ד: כֻּלָּהּ כַּחַשׁ פֶּרֶק מְלֵאָה (נחום, ג׳, א׳). ובבינוני: וַעֲלֵיהֶם מֻפְקָדִים (דה״ב, ל״ד, י״ב) — ממונים— פֿארגעזעטצטע. הַמֻּפְקָדִים בֵּית ה׳ (מ״ב, כ״ב, ה׳) — והכתיב: בבית.

הָתְפָּקֵד, הִתְפָּקֵד — היות נמנה ע״י עצמם ובאמצעות אחרים— געצאֶהלט, געמוּסטערט ווערדען, быть считаему: והלוים וגו׳ לא הָתְפָּקְדוּ (במדבר, א׳, מ״ז), לבד מישבי הגבעה הִתְפָּקְדוּ (שופטים, כ׳, ט״ו). יש מן־המפרשים, שאמרו להבדיל בין שני הבנינים, — ודבריהם רחוקים.

פָּקִיד, ת׳, — ממונה להשגיח על־דבר—פֿארגעזעטצטער: פָּקִיד על־אנשי המלחמה (מ״ב, כ״ה, י״ט), וּפְקִיד כהן הראש (דה״ב, כ״ד, י״א); וּפָקִיד הַלְוִיִּם (נחמיה, י״א, כ״ב)— פקיד על־הלוים.— וזבל פְּקִידוֹ (שופטים, ט׳, כ״ח), ויפקד פְּקִדִים על־הארץ (בראשית, מ״א, ל״ד).

פְּקֻדָּה, ש״נ: א) השגחה — אויפזיכט, надзоръ — ועם־זה מִנּוּי־של־השגחה— דיענסט, служба: פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי משמרת הקדש (במדבר, ג׳, ל״ב), וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בני מררי (שם, שם, ל״ו), פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן (שם, ד׳, ט״ז); פְּקֻדַּת יִשְׂרָאֵל (דה״א, כ״ו, ל׳) — שֵׁרוּת השגחה על־העם. וברבוי: והיו במקדשי משרתים פְּקֻדּוֹת אל־שערי הבית וגו׳ (יחזקאל, מ״ד, י״א) — כמו: מִשְׁמָרוֹת. — ויהי בעת יביא את־הארון אֶל־פְּקֻדַּת המלך ביד הלוים (דה״ב, כ״ד, י״א) — ענינו: בית־פקודת־המלך — דיא פערוואלטונג, управленіе — ומזה ע״ד המליצה: וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם (ישעיה, ס׳, י״ז) — את־השלום אשים לפקיד עליך; והכפל: „וְנֹגְשַׂיִךְ—צְדָקָה". וברבוי—כש״ת לפקיד: קרבו פְּקֻדּוֹת הָעִיר, ואיש כלי

משהתו בידו (יחזקאל, ט׳, א׳) — אויפ־זעהער, надзиратели — וכנראה, שהוא תאר לפקידים ממונים לרדות ולענוש. ובא: ויהיו לבית אב לִפְקֻדָּה אֶחָת (דהי״א, כ״ג, י״א) — משמרת אחת בפני־עצמה, וכמו שנאמר שם להלן: אלה פְקֻדָּתָם לַעֲבֹדָתָם (שם, כ״ד, י״ט); וי״מ: התחברות למספר, מִפְקָד אחד — צאֶהלונג, מוסטערונג, счетъ. ב) פקידת המעשים להביאם במשפט — אהנדונג, наказаніе, мзда: ומה־תעשו לְיוֹם פְּקֻדָּה (ישעיה, יו״ד, ג׳); באו יְמֵי הַפְּקֻדָּה (הושע, ט׳, וי״ו) — והכפל: „באו יְמֵי הַשִּׁלֻּם״. — פְּקֻדָּתְךָ באה (מיכה, ז׳, ד׳), כי־אביא רעה וגו׳, שְׁנַת פְּקֻדָּתָם (ירמיה, י״א, כ״ג). — ג) מצוה, גזרה — בעפעהל, געבאָט, приказъ, повелѣніе: וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי (אי׳ יו״ד, י״ב) — וי״מ: מענין השגחה: השגחתך עלי היא שמרה את־רוחי — פירזאָרגע, попеченіе — ובא: ד) במובן יעוד־ההשגחה, גורל — שיקקזאל, жребій, судьба: וּפְקֻדַּת כל־האדם יפקד עליהם (במדבר, ט״ז, כ״ט). — ה) הקנינים, שבני־אדם פוקדים אותם תמיד ומשגיחים עליהם — פערמאֶגען, האַבע: פְּקֻדָּתוֹ יקח אחר (תהלים, ק״ט, ח׳), וּפְקֻדָּתָם על נחל הערבים ישאום (ישעיה, ט״ו, ז׳).

פְּקֻדֹּת, שם, בחבור עם שם „בֵּית״: ויתנהו בֵּית־הַפְּקֻדֹּת (ירמיה, נ״ב, י״א) — מִשְׁמָר, כֶּלֶא — געוואַהרזאַם, גע־פאֶנגניסס, арестъ, темница.

פְּקִדֻת, ש״נ, — מִשְׁמָר, כֶּלֶא: ושם בעל פְּקִדֻת (שם, ל״ז, י״ג).

פִּקּוּד, ש״ז, — מִצְוָה, והתיחד למצות ה׳ ומשפט־תורתו, ע״ד שמושו בארמית; לא נמצא כי אם בל״ר ורק בספר־תהלים: פִּקּוּדֵי ה׳ ישרים (תהלים, י״ט, ט׳), דרך־פִּקּוּדֶיךָ הבינני (שם, קי״ט, כ״ז), בְּפִקֻּדֶיךָ אשיחה (שם, שם, ט״ו).

פִּקָּדוֹן, ש״ז, — דבר המונח במקום, שמור למשמרת — דאַס ניעדערגעלעגטע, פערוואַהרטע, охраняемый предметъ: והיה האֹכל לְפִקָּדוֹן (בראשית, מ״א, ל״ו); או — דבר שנותנים ביד איש נאמן לשמרו — אנפערטרויטעס: את־הַפִּקָּדוֹן (ויקרא, ה׳, כ״ג).

מִפְקָד, ש״ז: א) מִנְוּי — צאֶהלונג, счетъ: את־מִסְפַּר מִפְקַד העם (ש״ב, כ״ד, ט׳) — ולפי האמור בבאור הפעל פקד, שהוא מנין כלל, יתישב היטב סמיכות שני השמות האלה. ב) פקודה, מצוה — בעפעהל, פעראָרדנונג, приказъ, распоряженіе: בְּמִפְקַד יחזקיהו (דהי״ב, ל״א, י״ג) — ונמשך אל הקודם: „פְּקִידִים מיד כנניהו״ וגו׳. — ג): ושרפו בְּמִפְקַד הַבַּיִת מחוץ למקדש (יחזקאל, מ״ג, כ״א) — ת״י: „בַּאֲתַר דַּחֲזֵי לְבֵיתָא״ — וכונתו, כנראה: שַׁיָּךְ ונמנה אל־הבית; או — שַׁיָּךְ אל־פקודת־הבית. וי״מ, שהתיחד לשם־עצם־פרטי לאחד המקומות, שהיו שַׁיָּכִים אל־הבית.

פָּקוֹד, שע״פ: ואל־יושבי פְּקוֹד (ירמיה, נ׳, כ״א) — רש״י, על־פי תיב״ע, פירשו כשם־מדינה בארץ־בבל; וכן הוא ביחזקאל: בני בבל וכל־כשדים, פְּקוֹד ושוע וקוע (יחזקאל, כ״ג, כ״ג); וי״מ, שפירשו את־השם „פְּקוֹד״ שבירמיה כשם־כנוי מליצי לבבל — ע״ש שממנה יצאה פקודת חרב והרג לכל־הארץ, וכן פירשו את־הקודם לו „עַל הָאָרֶץ מְרָתַיִם״, שגם הוא כנוי מליצי לבבל — אם על־שם מֶרִיָּה או מרירותה. — ונמצא בתלמוד זכר עיר בשם „נְהַר־פְּקוֹד״ (ביצה, כ״ט, ע״א; חולין, קכ״ז, ע״א). (ועיין פירסט).

פְּקִידָה, שה״פ, במשנה, — בדיקה — דאַס בעזיכטיגען, осмотрѣніе: מִפְּקִידָה לִפְקִידָה (נדה, א׳, א׳). ובענין השגחה ושימת־לב: נאמרה פְּקִידָה באשה ונאמרה פְּקִידָה בגשמים (תענית,

ח׳, ע״ב) ; מאימתי נתנה נשמה באדם — משעת־פְּקִידָה או משעת־יצירה? (סנהדרין, צ״ב, ע״ב) — עיין פירש״י ובמדרש ב״ר, פ׳ ל״ד.

תַּפְקִידָא, תַּפְקִידְתָּא, תַּפְקִיד, ארמית, שם, — מצוה, חק — בעפעהל, געזעטץ, приказъ, законъ: וזאת הַמִּצְוָה (דברים, ו׳, א׳) — ת״א: „ודא תַּפְקִידְתָּא". ובדחז״ל — בענין חק־הטבע, והתיחד אל חק־הזווג: בשעה שהמטר יורד, בהמה מְבַקֶּשֶׁת תַּפְקִידָהּ (ב״ר, י״ג) ; אתה מבקש תַּפְקִידְךָ, ויכניה אינו מבקש תַּפְקִידוֹ (ויק״ר, י״ט) ; אפילו ארוים מבקשים תַּפְקִידָם (איכה רבתי, א׳). ובברכת קדוש־הלבנה — במובן חקי־הטבע בכלל: „חק וזמן נתן להם, שלא יְשַׁנּוּ את־תַּפְקִידָם".

פָּקַח, פ״י, — פתיחה, והתיחד אל פתיחת־העינים לראות ולהסתכל — אָפפנען, открывать: עֵינָיו פָּקַח (איוב, כ״ז, י״ט), וַיִּפְקַח אלהים את־עיניה (בראשית, כ״א, י״ט) ; אף־עַל־זֶה פָּקַחְתָּ עינך (איוב, י״ד, ג׳) — השגחה, שימת־עין — אויפמערקזאם, וואכזאם זיין, обращать вниманіе, быть бдительнымъ: לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת (ישעיה, מ״ב, ז׳), ה׳ פֹּקֵחַ עִוְרִים (תהלים, קמ״ו, ח׳), אשר עיניך פְקֻחוֹת על־כל־דרכי בני אדם (ירמיה, ל״ב, י״ט). ופ״א בא בהתיחס אל־האזנים: פָּקוֹחַ אָזְנַיִם (ישעיה, מ״ב, כ׳).

הנפעל, במובן המוסרי, — תוספת־השגה — צור איינזיכט געלאנגען, дойти до сознанія: וְנִפְקְחוּ עיניכם וגו׳ (בראשית, ג׳, ה׳), אז תִּפָּקַחְנָה עיני עורים (ישעיה, ל״ה, ה׳). ובארמית בא גם בבנין

הפיעל, בענין פתיחה במובנו הטבעי — פתיחה וכריה ופנוי — אויסגראבען, וועגרייטען, очистить: לְהַשְׁלִיךְ אבנים (קהלת, ג׳, ה׳) — תרגומו: „לְפַקָּחָא דגור אבנין". ומזה במשנה: מְפַקְּחִין עליו את־הגל (יומא, ח׳, ז׳). ובמובן המוסרי — עיון ושימת־לב על־דבר — בעטראכטען, פירזארגען, имѣть попеченіе: לְפַקֵּחַ על־עסקי־כלה (שבת, כ״ג, ד׳), מְפַקְּחִין פקוח־נפש ופקוח־רבים בשבת; הולכין לבתי־כנסיות לְפַקֵּחַ על־עסקי־רבים בשבת (שבת, דף ק״נ, ע״א).

פִּקֵּחַ, ת׳, — מי שרואה בעיניו — זעהענד, зрячій: או פִקֵּחַ או עור (שמות, ד׳, י״א). ובהשאלה — בעל־שכל, יודע מה־שהוא רואה — איינזיכטיג, зоркій: כי השחד יעור פִּקְחִים (שם, כ״ג, ח׳). ובדחז״ל: זה היה פִּקֵּחַ שמכר לו (כתובות, י״ג, ח׳), הַפִּקְחִים היו כותבים (שם, י״ב, ב׳), פִּקְחִין שבהן וכו׳, טפשין שבהם (שבת, דף קנ״ג, ע״א), פִּקְחוֹת שבהן אומרות (כתובות, ל״ט, ע״ב), שהן פִּקְחִים בדברי העולם הזה; שהם מְפֻקָּחִים ועומדים במקומם (תנא דבי־אליהו, ב׳). ובהלכה התיחד השם „פִּקֵּחַ" לשומע, (הפך „חֵרֵשׁ")—הערענדע, не глухой: פִּקֵּחַ, שנשא חרשת (יבמות, י״ד, א׳), חרש שנשא פִּקַּחַת (שם). וגזרו מזה פעל בבנין נתפעל: חֵרֵשׁ וְנִתְפַּקֵּחַ (גיטין, ב׳, ו״ו), הרבה חֵרְשִׁים נִתְפַּקְּחוּ (ב״ר, נ״ג).

פְּקַח־קוֹחַ, פ״א במקרא: לִקְרֹא לשבוים דרור, ולַאֲסוּרִים — פְּקַח־קוֹחַ (ישעיה, ס״א, א׳) — י״ת: „אִתְגְּלוּ לִנְהוֹר" — וכונתו, כנראה, לפרשן כמלה אחת ועל־דרך־הכפולים: פְּקַחְקוֹחַ — פקיחה גדולה, — כמו: עגלה יְפֵה־פִיָּה (ירמיה, מ״ו, כ׳), — והענין: פקיחת עינים לראות אור; או — הופעת אור גדול לעינים, לפי שהאסירים הם: ישבי חשך וצלמות (תהלים, ק״ז, יו״ד), וכן תרגום השבעים: anablephsis: זעהענדמאכונג. וי״מ: פתיחת המאסר, חפש, דרור — ענטפעססעלונג, בעפרייאונג, освобожденіе — מקביל אל־הקודם: „דְּרוֹר".

פִּקּוּחַ, שם, — השתדלות ודאגה בטוב זולתו — פירזארגונג,

попеченіе — וגם הצלה — רעטטונג,
спасеніе : לְפִקּוּחַ־נֶפֶשׁ, שדוחה את־
השבת (שבת, קל״ב, ע״א); מפקחין
פִּקּוּחַ־נפש וּפִקּוּחַ רַבִּים בשבת (שם, ק״נ,
ע״א).

פֶּקַח, שע״פ: בן־רְמַלְיָהוּ, שלישו של
פקחיה בן־מנחם מלך ישראל,
אשר קשר על ארוניו ויכהו וימלך
תחתיו (מ״ב, ט״ו, כ״ה).

פְּקַחְיָה, שע״פ: בן־מְנַחֵם מלך ישראל
(שם, שם, כ״ב — כ״ה). עיין
פֶּקַח.

פִּקֵּל, במשנה, פ״י, בהוראת הפעל
פצל, בחלוף צ׳ בקו״ף, ודומה
לפעל קלף, — הסרת הקליפה —
אבשאלען, облупить: הבצלים — מִשֶּׁיְּפַקֵּל,
ואם אינו מְפַקֵּל (מעשרות, א׳, ו׳),
וּלְפַקֵּל בבצלים (עוקצין, ב׳, ה׳).

פִּקֵּס, במשנה, פ״י, — סריקת השערות
והחלקתן — קאֶמטען, גלאֶטטען,
чесать, причесывать, лощить, гладить:
וכן הַפּוֹקֶסֶת (שבת, יו״ד, ו״ו) — ובגמרא:
פּוֹקֶסֶת — משום טוה, וי״א: משום בונה
(שם, צ״ד, ע״ב; צ״ה, ע״א). ובת״י:
זבחלן וּפַקְסָן (בראשית, ו״ו, ב׳). ובבנין
הפיעל — בענין אחר: הקשואים
והדלועים — מִשֶּׁיְּפַקֵּס, ואם אינו מְפַקֵּס —
משיעמיד ערמה (מעשרות, א׳, ה׳) —
ענינו: הַשְׁרַת־השער, שהפירות האלו
בעודם קטנים חוטים קטנים בעין שער
צומחים עליהם, וכשהם מתבשלים
השער נושר — דיא האארע, וואָללע אב־
ווערפען, устраненіе волоконъ отъ пло-
довъ. (ועיין ברש״י, ב״מ, פ״ח, ע״ב). —
מקורו — יונית: Πέκος — צמר־שער;
ומזה — הקל: פּוֹקֶסֶת, — סריקת
והחלקת השער.

פֶּקַע, ש״ז, נמצא רק בנויי בית־
המקדש, שבנה שלמה, ובל״ר:
מִקְלַעַת פְּקָעִים (מ״א, ו״ו, י״ח), וּפְקָעִים
מתחת לשפתו וגו׳, שני טורים הַפְּקָעִים
(שם, ז׳, כ״ד) — תיב״ע: „וּגְלַף הֵיווּ בְּעַיִן״ —
כתבנית ביצה; ולדעת המפרשים,
הוא מין פרי־האדמה, שצורתו
צורת ביצה, שראשו האחד כַּד
וראשו השני חַד — אייפאָרמיג, אָוואַל,
овальный, яйцеобразное растеніе — והוא
מן־הקשואים והדלעות — קאָלאָקווינ־
טען, קירבים, колоквинтъ, горькая тык-
ва — ומזה:

פַּקֻּעָה, ש״נ, — מין פרי: וימצא גֶּפֶן
שָׂדֶה וילקט ממנו פַּקֻּעֹת שדה
(מ״ב, ד׳, ל״ט) — דלעת מדברית;
וי״מ: ווילדע גורקען, горькіе огурцы;
וי״מ, שהוא מין ספוגים — ווילדער
שוואמם, дикая губка — אבל אין זה
מתישב אל „גפן שדה״, שהספוג הוא
צמח האדמה נמוך וסמוך לה ואינו
מסתעף כגפן. — ובמשנה: שֶׁמֶן פַּקּוּעוֹת
(שבת, ב׳, ב׳).

פְּקַעַת, במשנה, — דבר כרוך ומקֻפל
בצורת ביצה — אָוואלפאָרמיגער
קנויל, овальнообразный клубокъ, комъ:
הכדור וְהַפְּקַעַת של־גמי (כלים, יו״ד, ד׳);
היה מרחיב והולך כשתי פְקָעִיוֹת של־
שתי (חגיגה, י״ב, ע״א); נטל הקב״ה
שתי פַּקְעִיוֹת, אחת של־אש ואחת של־
שלג, ופתכן זה בזה (ב״ר, יו״ד);
ובתוספתא: חוץ מעגולי־דבלה, מפני שהן
יושבין תחתיהן בְּפַקְעִיוֹת (אהלות, פ״ד).

פִּקֵּעַ, במשנה, — כריכה — בינדעל,
связка: פִּקְעֵי עמיר (שבת,
כ״ד, ב׳).

פִּקֵּעַ, במשנה: א) בן־בבי על־הַפִּקֵּעַ
(שקלים, ה׳, ב׳) — ובגמרא:
אמר אביי: מריש הוה אמינא, הא
דתנן „בן־ביבאי ממונה על הַפִּקֵּעַ״,
אמינא פתילתא, כדתנן „מבלאי
מכנסי הכהנים ומהמייניהן היו מְפַקִּיעִין
ובהן היו מדליקין״; כיון דשמענא
להא דתניא „ולא עוד, אלא שלוקה
מן־הממונה בַּפִּקֵּעַ״, אמינא מאי פִּקֵּעַ —
נגדא (יומא, כ״ג, א׳) — ושני הענינים
מכוונים בלשון „פִּקֵּעַ״: פתילה —

דאָכט, פитиль — ו נ ג ד א — שטריקק, веревка — ש ש נ י ה ם נ ע ש י ם ע״י ג ד י ל ה, ק פ ו ל או ק ל י ע ה. (ועיין בפירש״י שם). ובענין אחר—ב): בית־הַפְּקִיַע שלה (של הקלע)—טמאה (עדיות, ג׳, ה׳)—ובתוספתא דכלים (ב״ב, ד׳, ד׳) גרסינן: „וְהַפְּקִיַע״ — ב י ת־י ד, שאוחז בו כשמסבב הקלע. ואפשר, שגם הוא נעשה מחבל כרוך וקפול. (ועיין בסמוך). ויש שגוזרים מן השם הזה פעל בבנין ההפעיל, בענין גדילה וקליעה, ומזה: מבלאי מכנסי כהנים ומהמיניהם היו מַפְקִיעִין (שבת, דף כ״א, ע״א)— גודלים וקולעים פתילות.— ובמשנה: ולא יַפְקִיעֶנָּה בסודרין (שבת, ג׳, ג׳)—לא יכרוך, לא יקפל אותה בסודרים. (ועיין בסמוך).

פֶּקַע, במדרש: עֲצֵי שִׁטִּים וכו׳ ממגדל צבעיא קצוצום ולא נמצא בהם לא קשר ולא פֶּקַע (ב״ר, צ״ד), — לפי מקומו נראה, שענינו—קפול ועביתה— קנאָטען, узелокъ — ואפשר, שהוא מן־בקיעה: סדק—שפאַלט, щель—וצ״ע.

פָּקַע, במשנה, פעו״י, דומה לשרש בקע; הקל, עומד, ענינו — בקיעה בכח — אויפרייססען, פלאַטצען, лопаться, лопнуть: שאינו מקיש עליה אחת עד שהיא פּוֹקַעַת (ב״ר, ל״ד), רצונך שתשתה כוס־של־יין? שתה וּפְקַע (שבת, ל׳, ע״ב)— נתבקע כריסו, מת. ומזה: בֶּן־פְּקוּעָה (חולין, ע״ה, ב׳)—ולד, שנמצא במעי בהמה שחוטה, שחתכו ובקעו בטנה. — גחלת, שֶׁפָּקְעָה מעל־גבי המזבח (זבחים, ט׳, ו״ו)— נבקעה בכח, עד שקפצה לאחוריה — אבשפרינגען, отскакивать. אברים שֶׁפָּקְעוּ (שם); ובגמרא: פָּקַע עֵינֵיהּ (ע״ז, ס״ה, ע״א) — דיא אויגע שפראַנג הערויס, выскакалъ глазъ — ובהשאָלה: דְּפָקִיַע שמייהו (יבמות, ל״ה, ע״ב) — יצא שמם וטבעם בעולם.—ההפעיל, יוצא, — הבקעה — שפאַלטען, אויפרייססען, щелкать, оторвать: חותמות שבקרקע מתיר, אבל לא מַפְקִיַע (ביצה, ל״א, ע״ב), הִפְקִיעוּ את־המוליאר ונטלו ממנו לידים (תוספתא, ידים, א׳, ח׳). ומזה יש מפרשים: אבל לא יַפְקִיעֶנָּה בסודרין (שבת, ג׳, ג׳), והן היו מַפְקִיעִים (סוכה, ה׳, ג׳). (ועיין לעיל פקיע ב). ובמובן אחר: הִפְקִיַע תֶּלֶם אחד על־פני כולה (שבת, פ״ה, ע״ב)— עשה חריץ ובקיעת תלם ומשכו על־פני־כל־השדה. — היו כהנים מַפְקִיעִים בְּדָם עד ארכבותיהם (תוספתא, עדיות, ג׳)— ע״ד מליצת הכתוב: למען תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם (תהלים, ס״ח, כ״ד). ובהשאָלה: שלא לְהַפְקִיַע הַשְׁעָרִים (תענית, ב׳, ט׳)— הריסת המקחים שבזול, או הוצאתם מקצבם. ובע״א: הקדש חמץ ושחרור מַפְקִיעִין מידי שעבוד (גיטין, מ׳, ע״ב) — מוציאים מן־השעבוד, מבטלים אותו. — וברבא״ס: „לְהַפְקִיַע את־עצמו״—להוציא את־עצמו מן־החוב המוטל עליו.

פְּקָעָה, בכפרי: יכול אפילו שְׂכַר פְּקָעָתָהּ יהא אסור (דברים, סימן רס״א), ובתוספתא: או שנתן לה שְׂכַר פְּקָעָתָהּ (תמורה, פרק ד׳) — י״מ: שכר־בַּטָּלָה, שהפקיעה את־עצמה ממלאכה.— והנראה, שהוא כנוי לגנאי לְפִשּׂוּק־רגלים.

הַפְקָעָה, ש״מ, — הוצאת שעבוד־חוב: וכאן בְּהַפְקָעַת הלְוָאתוֹ (ב״ק, קי״ג, ע״ב).

פָּקַק, הקל, ארמית, — סתימת־חור— פערשטאָפּפען, פערשטיטען, затыкать: והוא יהוקירו סָתַם (דה״ב, ל״ב, ל׳)—תרגם רב־יוסף: „פְּקַק״. ומצוי הרבה במשנה לענין סתימת נקב, סדק בכלים: משפך של־עץ ושל־חרס שֶׁפְּקָקוֹ בזפת (כלים, ג׳, ח׳); שֶׁפְּקָקוּ את־המאור (שבת, כ״ד, ה׳); לָפֹק בו את־המרחץ (כלים, כ״ח, ב׳) — את־סדקי בית־המרחץ. — ולא בזוג, אף־על־פי שהוא פָּקוּק (שבת, ה׳, ד׳) — סתום.

פְּקָק, שם, — סתימה, דבר שסותמים בו — פֿערשטאָפּפֿונג, затыканіе: פְּקַק החלון (שבת, קכ"ה, ע"ב), כאדם שמעביר פְּקָק מעל פי־צלוחית (ב"ר, ע'; קהלת, ט"ז).

פְּקַר, ארמית, בקצת נוסחאות בתרגומים, במשנה ובתלמוד בבלי — בפ"א; ובקצת נוסחאות בתרגומים ובמשנה שבירושלמי — בבי"ת, (עיין בקר), בבנין אפעל, — נטישה, עזיבה, בטול רשות־הקנין — פֿריי געבען, זיך דעם אייגענטהומסרעכט בעגעבען, лишить себя права собственности: כי יַבְעֶר־איש שדה (שמות, כ"ב, ד') — ת"י: „ארום יַפְקַר גבר חקיל". ובמשנה — בהפעיל: התקין, שיהיו מַפְקִירִין כל־השדה כולה (שקלים, א', ב'), עד שֶׁיּוּפְקַר אף לעשירים (פאה, ו"ו, א'); מה מִדְבָּר מוּפְקָר לכל, אף ביתו של יואב מוּפְקָר לכל (סנהדרין, מ"ט, ע"א). והשתמשו בו גם בקל, לענין חֵרוּת־הדעות והפקר־האמונות: כל מקום שֶׁפָּקְרוּ המינים (ירושלמי, ברכות, ט', א').

הֶפְקֵר, שה"פ, — פֿרייגעבונג: משום הֶפְקֵר (פאה, א', ג'), הֶפְקֵר לעניים — הֶפְקֵר (שם, ו"ו, א').

פַּר, ובהפסק: **פָּר**, (משרש פרר), שעב"ז, — רך שבבהמה הגסה ממין השורים — יונגשטיער, פֿארר, молодой быкъ — ושערו חכמים, שהוא בן־שלש, ולזה נאמר על־הרוב: פַּר בֶּן־בָּקָר (ויקרא, ד', ג'), (עיין בקר), פַּר אחד בן־בקר (שמות, כ"ט, א'), וכן: פַּר הַשּׁוֹר (שופטים, ו"ו, כ"ה). וכן: מִשּׁוֹר פָּר (תהלים, ס"ט, ל"ב); ובסמיכות לשם־הקרבן: פַּר הַחַטָּאת (ויקרא, ד', ח'), וּפַר הַחַטָּאת (שמות, כ"ט, ל"ו). וברבוי: זבחים שלמים לה' פָּרִים (שם, כ"ד, ה'); וע"ד המליצה: סבבוני פָּרִים רבים (תהלים, כ"ב, י"ג) — כנוי לאויבים חזקים ושובבים. — פָּרִים מְרִיאֵי בָשָׁן כלם (יחזקאל, ל"ט, י"ח) — משל לשמנים ובריאים. — הרבו כל־פָּרֶיהָ (ירמיה, נ', כ"ז). ובא: וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ (הושע, י"ד, ג') — לפי הפירוש המוסכם: הפרים, שהיו עלינו להקריבם, נשלם ברצוי דברי־שפתינו. ולתרגום־השבעים, ענינו: נשלמה בפרי־שפתינו — מיט דער פֿרוכט אונזערער ליפּפּען, плодами нашей рѣчи, молитвою — ונמשך אל הקודם: „קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים". ולא רחוק לשער, שטעמו: ונשלמה את־הפרים, אשר פצו שפתינו; וכמו: נְדָרַי אֲשַׁלֵּם נגד יראיו (תהלים, כ"ב, כ"ו) — ובא בנפרד, תחת הסמיכות, ע"ד: אֲמָרִים אֱמֶת (משלי, כ"ב, כ"א). ולנקבה — פָּרָה, ונופלת גם על־הגדולה בשנים: פָּרָה אֲדֻמָּה (במדבר, י"ט, ב'), כי כְּפָרָה סֹרֵרָה (הושע, ד', ט"ז), תפלט פָּרָתוֹ (איוב, כ"א, י"ד), פָּרוֹת ארבעים (בראשית, ל"ב, ט"ז). וע"ד המליצה: פָּרוֹת הַבָּשָׁן (עמוס, ד', א') — כנוי מליצי לנשים שמנות, אוהבות־התפנוקים.

פֶּרֶא, שע"כ, — יסודו, כנראה, בר, בהוראת מקום פתוח לרוחה, מדבר — שטעפּפּע, (עיין בר), והתיחד לחמור־הבר — וואַלדעזעל, дикій осёлъ: הינהק פֶּרֶא עלי־דשא (איוב, ו"ו, ה'); מי־שלח פֶּרֶא חפשי (שם, ל"ט, ה') — והכפל: „ומסרות עָרוֹד מי פתח". — פֶּרֶה למוד מדבר (ירמיה, ב', כ"ד) — (בה"א תמורת אל"ף); וּפְרָאִים עמדו על־שפים (ירמיה, י"ד, ו"ו). ויכלול גם כל־הבהמות המדבריות: משוש פְּרָאִים (ישעיה, ל"ב, י"ד) — והכפל: „מרעה עֲדָרִים". — ישברו פְרָאִים צמאם (תהלים, ק"ד, י"א) — והקודם: „ישקו כל־חַיְתוֹ שָׂדָי". — והוא יהיה פֶּרֶא אָדָם (בראשית, ט"ז, י"ב) — פרא במין־האדם, (עיין אדם) — איין וואַלדעזעל פֿאָן מענש, человѣкъ, подобный дикому ослу — אדם דומה לפרא. ויותר נראה, על־דרך שפירש"י, שמשמעו כפשוטו: אדם למוד־מדבר, שיכן

במדבריות ומתפרנס מציד ומגזל; וזהו שנאמר: „יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ״; וכמו שנאמר בו: וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת (שם, כ״א, כ׳), וכעין שנאמר בעֵשָׂו: אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד, אִישׁ שָׂדֶה (שם, כ״ה, כ״ז), וכאותם שבטי־הערביאים, הידועים בשם בעדואינים— ומזה: הן פְּרָאִים בַּמִּדְבָּר יצאו בפעלם משחרי לטרף (איוב, כ״ד, ה׳) — שם השודדים בשוכני־המדבר. ובא: וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד (שם, י״א, י״ב)— האדם, כשהוא נולד, הוא ממש בטבעו עיר פרא, חסר־דעה. ויותר נכון לפרש: היתכן, שֶׁעַיִר פרא יהפוך טבעו וישוב להיות כאלו הוא נולד אדם?—ונגזר ממנו פעל בבנין ההפעיל: כי הוא בין אחים יַפְרִיא (הושע, י״ג, ט״ו) — לדעת קצת מפרשים, ענינו: יעשה מעשה־פרא— ווילדהאַנדעלן, поступать дико — ויותר מסתבר, שהוא משרש פרה, ובא ע״ד נחי־פ״א. (ועיין ...).

פִּרְאָם, שע״פ: אחד ממלכי כנען, מלך־ירמות (יהושע, יו״ד, ג׳).

פַּרְבָּר, עיין פַּרְוָר.

פַּרְגּוֹד, בתרגומים ובמשנה, שם, — בגד עליון יפה: כְּתֹנֶת פסים (בראשית, ל״ז, ג׳) — תיב״ע: „פַּרְגּוֹד מצויר״; וכן במדרש: זה הַפַּרְגּוֹד (ב״ר, פ״ח). ובמשנה: בְּפַרְגּוֹד־חפות (שקלים, ג׳, ב׳) — בגד רחב, שיש בו קמטים הרבה. — והמעפורת וְהַפַּרְגּוֹד (כלים, כ״ט, א׳). ובגמרא: וב׳ פַּרְגּוֹד (שבת, ק״כ, ע״א) — לעז רש״י: קניעהוויזען. מקורו — בלשון רומית: paragauda — פס מצויר מרוקם בבגד. — ועוד השתמשו בו בתרגומים לענין וילון יפה עשוי למחיצה — פֿאָרהאַנג, занавѣсъ: פָּרֹכֶת — תיב״ע: „פַּרְגּוֹד״.—פרשז עליו עננו (איוב, כ״ו, ט׳) — תיב״ע: „פרס היך פַּרְגּוֹדָא עלוי עננא דיקריה״. ומזה בגמרא—לוילון

שברקיעים, (עיין וילון): ונשמע מאחורי הַפַּרְגּוֹד (ברכות, י״ח, ע״ב), שלשה אין הַפַּרְגּוֹד ננעל בפניהם: אונאה וגזל ועבודה־זרה (ב״מ, נ״ט, ע״א).

פַּרְגּוֹל, במשנה: שירי יד הַפַּרְגּוֹל (כלים, כ״ט, ה׳) — לדעת המפרשים, הוא מחוגה. ובמדרש: מה לך לוקה בְּפַרְגּוֹל? על שעשיתי סוכה (ויק״ר, ל״ב)—וענינו: רצועה, שוט — פייטשע, хлыстъ — והוא מלשון יונית. ואפשר, שמזה גם במשנה הנ״ל. וצ״ע.

פְּרָגִין, במשנה,—מין צמח, שהוא מוציא כוס סתום ובו גרגירים קטנים — מאָהן, макъ: וְהַפְּרָגִין והשומשמין (שביעית, ב׳, ז׳).

פְּרַגְמַטְיָא, פְּרַקְמַטְיָא, ש״נ, מלשון יונית: Πραγματεία — מסחר; סחורה — האַנדעל; וואַארע, торговля; товаръ: לעולם ישליש אדם את־מעותיו — שליש בקרקע, ושליש בְּפְרַקְמַטְיָא ושליש תחת־ידו (ב״מ, מ״ב, ע״א); ולעושה פְּרַקְמַטְיָא לתלמיד־חכם (ברכות, ל״ד, ע״ב), וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ (בראשית, ל״ד, כ״א) — תיב״ע: „וְיַעַבְדוּן בָּהּ פְּרַקְמַטְיָא״.—והסוחר (העושה מסחר) נקרא „פְּרַקְמַטְיוֹט״: מעשה היה בִּפְרַקְמַטְיוֹט אחד, שהלך לירושלים (שמות רבה, פ׳ ג״ב), וגם—„פְּרַגְמַטוֹטוּס״: ראו הַפְּרַגְמַטוֹטוּס עמד בלילה ונטל כל־אשר־לו ויצא־לו (שם, פ׳ י״ט), וברבוי: מה אומנתכון, פְּרַגְמַטוֹטִין? (בראשית רבה, פ׳ ע״ו).

פֶּרֶד, פעו״י, עיקרו — כריתה, חלוק; ומזה, — הקל, — היות חלוק, פרוש ונבדל מזולתו. לא נמצא במקרא כ״א פ״א בבינוני פעול: וכנפיהם פְּרֻדוֹת מלמעלה (יחזקאל, א׳, א׳). ובמשנה: אם היו (הזיתים) פְּרוּדִין (טהרות, ג׳, ב׳) — שלא דבוקים באוֹם. — נמצא על־גבי פְּרוּדִים (שם, ט׳, ט׳). ובא גם בפעל: הרמון, שֶׁפֵּרְדוֹ, חבור עד שיקיש עליו (עוקצין, ב׳,

וי"ו) — שחלקו שלא-לגמרי ועדיין הגרגרים מחֻברים בקליפה.

הנפעל: א) היות מתחלק לחלקים — זיך טהיילען: וּמִשָּׁם יִפָּרֵד והיה לארבעה ראשים (בראשית, ב', יו"ד). ומזה — בבני-אדם המתרחקים זה מזה ברחוק מקום: מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ איי הגוים בארצתם (שם, יו"ד, ה'), ובהוראה הזאת הוא קרוב לפעל פלג, (עיין שם); וחבר הקיני נִפְרָד מִקַּיִן (שופטים, ד', י"א), הִפָּרֶד נא מֵעָלָי (בראשית, י"ג, ט'). ומזה—במובן פזור: ואנחנו נִפְרָדִים על־החומה (נחמיה, ד', י"ג)—צערשטרייט זיין, быть азрознену — ובמובן המוסרי — היות חלוק בלב ובדעות, מרוחק: ודל מֵרֵעֵהוּ יִפָּרֵד (משלי, י"ט, ד') — געטרעננט. — ובמותם לא נִפְרָדוּ (ש"ב, א', כ"ג). ובמובן זה הוסכם לפרש: ושני לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ (בראשית, כ"ה, כ"ג)—מן-המעים הם נפרדים — זה לרשעו, וזה לתומו. — והנכון, שענינו — יֵצאו, ע"ד: ומלכים מהלציך יֵצאו (שם, ל"ה, י"ב) — הערפארגעהען, про-исходить—ובבינוני, בענין תאר: לתאוה יבקש נִפְרָד (משלי, י"ח, א')— הנפרד מחברת אנשים ישרים ואינו רוצה לשמוע לעצתם — זיך טרענ-נענדער, זעלבסטזיכטיגער. (ועיין פְּרַד).

הפיעל: עִם־הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ (הושע ד', י"ד) — רש"י פירשו, לפי תרגומו, מלשון התחברות; וזה, לפי הנראה, הפך הוראת הפעל. והנראה, שכונתו לאמר: מתבודדים עם-הזונות. (ועיין פְּרַד). ובתוספתא — בהוראתו הראשונה: מְפָרְדִים רמוגים לעשות פרד (שביעית, פ"ו), וּמְפָרְדִים ברמונים (שבת, י"ג, י"ח).

הפועל, — היות נפרד מן־החברה — געטרעננט: מְפֻזָּר וּמְפֹרָד (אסתר, ג', ח'). (עיין פזר).

ההפעיל, —עשות פרד בין-גופים מחֻלקים—טרעננען: והכשבים הִפְרִיד יעקב (בראשית, ל', מ')—עשה אותם עדר מיוחד.—בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם (דברים, ל"ב, ח')—שיידען, ע"ד: מאלה נפרדו איי הגוים (בראשית, יו"ד, ה'); וַיַּפְרִדוּ בין שניהם (מ"ב, ב', י"א). ובמובן המוסרי: ונרגן מַפְרִיד אלוף (משלי, ט"ז, כ"ח)—גורם לפרוד הדעות ביניהם והם מתרחקים זה מזה. — וּבֵין עֲצוּמִים יַפְרִיד (שם, י"ח, י"ח)—הגורל נותן לכל אחד ואחד חלקו ביחוד ומפריד את-הסכסוכים והמתעצמים בדיניהם.

ההתפעל, —היות נפרד וחלוק — זיך טרעננען: יִתְפָּרְדוּ כל פעלי און (תהלים, צ"ב, יו"ד)—תנתק אגודת חברתם.—וּבְנֵי לָבִיא יִתְפָּרָדוּ (איוב, ד', י"א)—יתרחקו זה מזה לבקש טרף; וכולל גם־כן ענין פזור של-כליון — נמשך אל-הקודם: „לַיִשׁ אֹבֵד מבלי-טרף". וְהִתְפָּרְדוּ כל-עצמותי (תהלים, כ"ב, ט"ו)—התפרקו ממקום חבורם — זיך אויפלאָזען. — יתלכדו ולא יִתְפָּרָדוּ (איוב, מ"א, ט'). ובדחז"ל: נִתְפָּרְדָה חֲבִילָה (עבודה-זרה, יו"ד, ע"ב; י"א, ע"א).

פְּרֻדָה, ש"נ,—גרגיר-של-תבואה יחידי — קאָרן, זאַאטקאָרן, засѣянное зерно: עבשו פְּרֻדוֹת תחת מגרפתיהם (יואל, א', י"ז). ובמשנה:

פֶּרֶד, ש"ז, — התיחד לגרגירי הרמונים, שמיבשים אותם — גראַנאַטאַפּפעל-פּריכטע, сушеное гранатное яблоко: הַפֶּרֶד והצמוקין (מעשרות, א', וי"ו), וכמו שאמרו: ומפרדים ברמונים (תוספתא, שבת, י"ג, י"ח).

פְּרִידָה, ש"נ, — כנוי מליצי ליונה נפרדת מקִנה — איינצעלנעס טויבכען, голубь, отлученный отъ голубятника: ובעוף אפילו פְּרִידָה אחת (מנחות, י"ב, ה'), צריכה להביא עוד

פְּרִידָה אחת (קנים, ג׳, וי״ו), שלש פְּרִידוֹת ממין אחד (שם). ועל־דרך־ההשאלה אמרו: פְּרִידָה אחת יש־לי להוציא מכם (סנהדרין, ק״ח, ע״א).

בן פְּרַד, בסורית יכלול הפעל הזה גם הוראת ריצה קלה, בריחה — לויפען, רענגען, פליעהען, рыс-кать, бѣгать: כִּצְבִי מֻדָּח (ישעיה, י״ג, י״ד)— תיב״ע: „כטביא מְפָרַד״. ומזה נגזר:

פֶּרֶד, ש״ז, — מין חמור קל־המרוץ, הנולד מן־החמור והסוס — מוילטהיער, מוילעזעל: ונחיה סוס וָפֶרֶד (מ״א, י״ח, ה׳), וירכבו איש על־פִּרְדּוֹ (ש״ב, י״ג, כ״ט); צֶמֶד־פְּרָדִים (מ״ב, ה׳, י״ז). ולנקבה — „פִּרְדָּה״: על־הַפִּרְדָּה אשר־לי (מ״א, א׳, ל״ג), על־פִּרְדַּת המלך (שם, שם, ל״ח). ומזה:

פָּרְדְּתָא, ש״נ, — מי שהיא למודה לרוץ הנה והנה בלי־חשך למצוא תאותה — הערומלויפערין: המיה וְסֹרָרֶת וגו׳ (משלי, ז׳, י״א)— תיב״ע: „ומרדתא היא וּפָרְדְּתָא״. ויתכן, שמזה בא בפעל, במקרא, בבנין

הפיעל: עם־הזנות יְפָרֵדוּ (הושע, ד׳, י״ד) — רצים הם עמהן ממקום למקום — הערומלויפען, זיך מיט איהנען הערומטרייבען, шататься съ ними — וע״ד: וְרֹעֶה זונות (משלי, כ״ט, ג׳). ומזה גם בנפעל: לתאוה יבקש נִפְרָד (שם, י״ח, א׳) — כתרגומו: „רִגְתָּא בָּעֵי פָּרְיָא״, שענינו: מי שהוא למוד לרוץ הנה והנה — הערומלויפער, ובמובנו המוסרי — הבורח מדרך הישר ותועה בדרכיו — אירגעהענדער, блуждающійся.

פַּרְדָּנִית, ת׳ נקבה, — אשה, הלמודה לרוץ ממקום למקום ובביתה לא ישכנו רגליה: אמר הקב״ה וכו׳ לא אברא אותה מן־הרגל, שלא תהא פַּרְדָּנִית (דברים רבה, וי״ו) — יצאנית, למודה לצאת. — ומזה: מה חתן זה, כל־זמן שלא נשא ארוסתו, הוא הווה פראדורן לבית חמיו (שמות רבה, ל״ג) — צ״ל: פרדן, או פרדדן, בכפל הדלי״ת, — רגיל ללכת תמיד.

פְּרוּדָא, שע״פ: מן הנתינים עולי־הגולה (עזרא, ב׳, נ״ה) — ובנחמיה: (ז׳, נ״ז): פְּרִידָא.

פַּרְדֵּס, ש״ז, — גן עצי־חמד נטוע בסדר יפה להתנאות בו — בוימגארטען, לוסטפארק паркъ: פַּרְדֵּס רמונים (שיה״ש, ד׳, י״ג), עשיתי לי גנות וּפַרְדֵּסִים וגו׳ (קהלת, ב׳, ה׳) — והיא מלה סורסית ונהוגה גם בלשון יונית: Paradiesos — וכן בשאר הלשונות. וכנו בו את־גן־העדן מקום מנוחת נשמות הצדיקים — פאראדיעז, paü — הפך ה„גיהנם״. ובדחז״ל השתמשו בו על־דרך־ההשאלה המליצית ואמרו: ארבעה נכנסו לַפַּרְדֵּס (חגיגה, י״ד, ע״ב) — כנוי אל מקום העיון במעשה־בראשית ובמעשה־מרכבה.

פָּרָה, פעו״י; הקל, עומד, עיקרו — ההולדה בדומה למינו בבע״ח ובצמחים — זיך פארטפפלאנצען, распложаться — ונקשר על־הרוב עם־הפעל רבה: פְּרֵה וּרְבֵה (בראשית, ל״ה, י״א), פְּרוּ וּרְבוּ (שם, א׳, כ״ב, כ״ח), וּפָרוּ וְרָבוּ על־הארץ (שם, ח׳, י״ז), כי תִרְבּוּ וּפְרִיתֶם בארץ (ירמיה, ג׳, ט״ז). ויכלול גם ענין הגדול ברבוי — זיך פערמעהרען, размножаться: וּפָרִינוּ בארץ (בראשית, כ״ו, כ״ב), עד אשר תִּפְרֶה ונחלת את־הארץ (שמות, כ״ג, ל׳). ובצמחים — בענין גדול: ונֵצר משרשיו יִפְרֶה (ישעיה, י״א, א׳) — הערפארוואכסען, вырас-тать — ובהוצאת־הפרי — במובן פעל־יוצא: שרש פֹּרֶה ראש ולענה (דברים, כ״ט, י״ז) — הערפארברינגען, произрости — וע״ד המליצה: תפתח־ארץ וְיִפְרוּ־יֶשַׁע (ישעיה, מ״ה, ח׳) — מוסב אל־הקודם: „הרעיפו שָׁמַיִם״ וגו׳, — והם יפרו ישע. או שהוא — עומד, ושעורו: יפרו כל־מיני־ישע. — ובמובן תאר־

לנקבה: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה (תהלים, קכ״ח, ג׳) — מצלחת בגדולה ונושאת פרי בשפע — פרוכטבאר, плодовитая. פֹּרִיָּה וענפה (יחזקאל, י״ט, יו״ד), ובזולת שם־העצם: ארבעה חמשה בִּסְעִפֶיהָ פֹּרִיָּה (ישעיה, י״ז, וי״ו)—שעורו: בסעיפיה של־הפוריה; והוא ע״ד לשון ארמית,— וכמו: „כַּנּוֹ בְעַר״. „מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה״. וע״מ: בֵּן פֹּרָת יוסף (בראשית, מ״ט, כ״ב) — ועיין בֵּן.

ההפעיל, יוצא: כִּי הִפְרַנִי אלהים (שם, מ״א, נ״ב) — נתן לי זרע — פרוכטבאר מאכען, распложать. וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד (שם, י״ז, וי״ו), הנני מַפְרְךָ והרביתך (שם, מ״ח, ד׳), וַיֶּפֶר את־עמו מאד (תהלים, ק״ה, כ״ד). ובא: כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא (הושע, י״ג, ט״ו)— ע״ד נחי־פ״א־למ״ד, ובהוראת צמיחה: יצמח ויגדל; והוא ע״ד: כעץ שתול על־פלגי מים (תהלים, א׳, ג׳). ורומז לשם „אֶפְרַיִם״. (פירסט). ובמשנה: וּמַפְרִין על־שדהו (ב״מ, ה׳, ה׳) — הוספה על־פירות ורוח היוצא מן־השדה. (וי״ג: וּמַפְרִיז).

פְּרִי, (ובהפסק: פֶּרִי), שם־עצם כללי וקבוצי—כולל כל־דבר הגדל וצומח מן־הזרע למינו לאכילה ולהנאה—פרוכט, плодъ—וְרִבּוֹ ביחס אל־הצומחים: עץ פְּרִי עשה פְּרִי למינו (בראשית, א׳, י״א), ולשאת פְּרִי (יחזקאל, י״ז, ח׳), פְּרִי העץ (שמות, יו״ד, ט״ו), פְּרִי הארץ (במדבר, י״ג, כ״ו), פְּרִי האדמה (דברים, כ״ו, ב׳). ובהשאלה לבע״ח: פְּרִי בטנך (שם, כ״ח, ד׳), לייבעספרוכט, קינדער, плодъ чрева, дѣти. המה יאכלו פִרְיֵךְ (יחזקאל, כ״ה, ד׳), וּפֶרְיְכֶם תשאו (שם, ל״ו, ח׳), יהיה כל־פִּרְיוֹ קדש (ויקרא, י״ט, כ״ד); וערלתם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ (שם, שם, כ״ג) — שעורו: ערלת פריו. — פִּרְיָמוֹ מארץ תאבד (תהלים, כ״א, י״א) — והכפל: „וְזַרְעָם—מבני אדם״. וע״ד המליצה— הוספת הצלחה במעשה

בני־האדם: ילכו גם־עָשׂוּ פֶרִי (ירמיה, י״ב, ב׳)—והקודם: „נְטַעְתָּם גַּם־שֹׁרָשׁוּ״.— ועשה פְּרִי למעלה (ישעיה, ל״ז, ל״א); פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים (משלי, י״א, ל׳)— הצדיק עושה פרי כפרי עץ־חיים,—מצליח בצדקתו, מזכה את־הרבים; והכפל: „וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם״ — החכם עושה־לו נפשות הרבה, מעמיד תלמידים הולכים בדרכיו.—אך־פְּרִי לַצַּדִּיק (תהלים, נ״ח, י״ב)—ישא פרי, יצליח במעשיו. וי״מ: בענין גמול, שהוא פרי־המעשה. — ובהשאלה — כל המסובב מאיזה סבה, במובן המוסרי, היוצא ממעשי האדם למיניהם, ע״ד השם „תְּבוּאָה״: מִפְּרִי פִי־אִישׁ תשבע בטנו (משלי, י״ח, כ׳) — והכפל: „תְּבוּאַת שְׂפָתָיו ישבע״.— אכלתם פְּרִי־כָחַשׁ (הושע, יו״ד, י״ג), פְּרִי־גֹדֶל לְבַב מלך אשור (ישעיה, יו״ד, י״ב); וזה כל־פְּרִי הָסִר חַטָּאתוֹ (שם, כ״ז, ט׳) — פירש״י: „וזה כל־פרי — הטוב לו מהסיר הטאתו״, וכו׳. ולדעת הרשר״ל, נמשך אל־הקודם: „לכן בזאת יְכֻפַּר עון־יעקב״—במה שמצאוהו רעות רבות וצרות יכפר עליו; „וזה כל־פרי״— וזה כל־הפרי, אשר יצא ויצמח לו מעניו וגלותו, כי מעתה יסיר חטאתו, חטאת עבודה־זרה.— ויתכן, שטעמו: וזה כל־פריו, שיסיר ה׳ חטאתו ויסלח לו; והוא ע״ד שנאמר שם לעיל: וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר (שם, וי״ו, ז׳). פְּרִי מַחְשְׁבוֹתָם (ירמיה, וי״ו, י״ט), כִּפְרִי מַעֲלָלָיו (שם, י״ז, יו״ד), ויאכלו מִפְּרִי דַרְכָּם (משלי, א׳, ל״א), מִפְּרִי כַפֶּיהָ נטעה כרם (שם, ל״א, ט״ז); מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ (תהלים, ק״ד, י״ג)—ממוצא, מתולדות מעשיך, בהורדת הגשמים, תשבע הארץ.— במקרא לא נמצא השם בלשון־רבים— להיותו שם־הקבוץ; וכנגד־זה עיקר שמושו בלשון ארמית— בלשון־רבים: עץ פְּרִי עשה פֵּרִי

(בראשית, א', י"א) — ת"א: „אילן פֵּרִין עבד פֵּרִין", וכן במשנה וע"מ נקב.:: על-פֵּרות האילן וכו', על-פֵּרות הארץ (ברכות. ו', א'); ובהשאלה — רְוָחִים ותבואות מן-הנכסים: הרי זה אוכל פֵּרות בחייה (כתובות, מ', א'), לעולם אוכל פֵּרֵי-פֵּרות (שם). ובמובן המוסרי: אלו דברים, שאדם אוכל פֵּרוֹתֵיהֶן בעולם הזה והקרן קיימת-לו לעולם הבא (פאה, א', א').

פִּרְיוֹנָא, ארמית — מקום-מטעי-אילנות, גנה — פּלאַנצ-שטאַטטע, גארטען, огородъ: ועל-גַּנָּתוֹ (איוב, ח', ט"ז) — תיב"ע: „ועל פִּרְיוֹנֵיהּ". ומזה: פּוּרְיָנָא, — מִטָּה כבודה, שמעמידים אותה בצללי עצי-חמר, והיא מטה עשויה ליום-כלולות — האָכצייטסבעטט, брачное ложе: בנא ליה בית חתנותא, אתקין ליה פּוּרְיָנָא (תיב"ע, דברים, ל"ב, ג') — ומזה במקרא:

אַפִּרְיוֹן, — מִטָּה כבודה, מטת-חתנות — האָכצייטסבעטט: אַפִּרְיוֹן עשה לו המלך שלמה (שיה"ש, ג', ט'). ובגמרא: הושיבה בְּאַפִּרְיוֹן (סוטה, י"ב, ע"א). ומזה — „פּוּרְיָא" — סתם מִטָּה — בעטט, кровать: כי הוה בעי ר' למיסק לְפוּרְיָא (ע"ז, יו"ד, ע"ב).

פְּרָה, ש"נ, בלשון ארמית — בּוֹר — גרובע, яма — ומזה בגמרא: וּפְרָא דכוורין (כתובות. ע"ט, ע"א) — ומזה, לדעת קצת, במקרא: לַחְפֹּר פֵּרוֹת (ישעיה, ב', כ') — מי שהוא חופר בּוֹרוֹת, והוא שם שרץ-הארץ. (ועיין חפרפרת).

פַּרְהֶסְיָא, שמ"נ ותאה"פ, מלשון יונית וכן הוא בסורית, — ענינו: בגלוי, בפרסום, חפשי ולעיני-כל-העם, (בהפך מן „צִנְעָא"), — אָפֿפֿענטליכקייט, אָפֿפֿענטליך, פֿריי האנדעלן, публично, публичность, свободно говорить и дѣйствовать: אין פַּרְהֶסְיָא פחית מעשרה בני-אדם (סנהדרין, ע"ד, ע"א וע"ב); זה הנותן צדקה לעני בְּפַרְהֶסְיָא (חגיגה, ה', ע"א); דברים, שדרכן לעשותן בְּפַרְהֶסְיָא (סוכה, מ"ט, ע"ב). ועוד פעמים רבות בתלמוד ומדרש.

פַּרְוָר, ש"ז במקרא בל"ר: לְשְׁכַּת נתן-מלך הַסָּרִיס אֲשֶׁר בַּפַּרְוָרִים (מ"ב, כ"ג, י"א) — לדעת הרד"ק, הוא מן פַּרְוָר בארמית, שענינו — מקום פתוח לרוחה סביב לעיר, מִגְרָשׁ — פֿאָרשטאַדט, געהעֶפֿט, предмѣстье, площадь: ירעשו מִגְרְשׁוֹת (יחזקאל, כ"ז, כ"ח) — תיב"ע: „יזועון פַּרְוָרַיָּא", — ופירש: הסרים, אשר היה ממונה על-המגרשות. אך ממה שלא נאמר „על הַפַּרְוָרִים", כי אם — „בַּפַּרְוָרִים", שמורה, שהיתה לשכתו בפרורים, נראה, שהוא שע"פ, מקום ידוע; שלא יתכן, שהיתה לשכתו בפרורים הרבה. ואמר רש"י: „לא ידעתי מה הם". ויתכן, שכבר הוחלט השם בל"ר על מקום אחד, שהיה מְחֻבָּר ממגרשות הרבה סמוכים זה לזה. — ובמשנה: הקונה בסוריא — כקונה בַּפַּרְוָר שבירושלים (חלה, ד', י"א) — מגרשי ירושלים. — ובבי"ת: לַפַּרְבָּר למערב וכו', שנים לַפַּרְבָּר (דהי"א, כ"ו, י"ח) — ובגמרא: מאי לפרבר? אמר רבה בר-רב-שילא כמאן דאמר כלפי-בר (זבחים, נ"ה, ע"ב). וכן בתרגום רב-יוסף: „כְּלַפֵּי בָרָא" — חוצה.

פַּרְוַיִם, שע"פ: והזהב זהב פַּרְוָיִם (דהי"ב, ג', ו"ו) — י"א, שהוא „אוֹפִיר" או „אוּפָז". (ועיי"ש).

פָּרַז, דומה לשרש פרץ, בהוראת היות פרוץ, רחב-ידים — אָפֿפֿען, פֿריי זיין, быть открытымъ, свободнымъ — נמצא רק בשמות:

פְּרָזָה, ת', — מקום פרוץ, רחב-ידים, בלתי-מוקף-חומה, מישור — אָפֿפֿענער אָרט, открытое мѣсто: הישבים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת (אסתר, ט', י"ט); פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב ירושלם (זכריה, ב', ח') —

תהיה רחבה וגדולה בהקפה, באין־חומה — סימן לרבוי יושביה השוכנים בטח. — אֶרֶץ פְּרָזוֹת (יחזקאל, ל"ח, י"א) — ארץ־מישור.

פְּרָזִי, ת', — יושב בפרזה — פלאַטט־לאֶנדער, селянинъ: לבד מערי הַפְּרָזִי (דברים, ג', ה'), ועד כֹּפֶר הַפְּרָזִי (ש"א, ו"ו, י"ח); היהודים הַפְּרָזִים (אסתר, ט', י"ט) — קליינשטאֶדטער, — житель мал. мѣстечка — בקרי; ובכתיב: הפרוזים. ובגמרא: פְּרוֹז בן־יומו נקרא פְּרוֹז (מגילה, י"ט, ע"א). וחז"ל גזרו ממנו פעל בבנין

ההפעיל, — בענין הרחבה ופריצת־גבול — איבערשרייטען, איבער־טרייבען, преувеличить, превысить: לא כדברי שמאי, שלא עשה סייג לדבריו, ולא כדברי הלל, שֶׁהִפְרִיז על־מדותיו (נדה, דף ד', ע"ב). ומזה — במשנה, לפי הגרסא הישרה, (עיין פרה): וּמַפְרִיז על־שדהו (ב"מ, ה', ה') — מרחיב ומוסיף רֶוח על פירות־שדהו. ובגמרא: מַפְרִיז על־שדהו וכו', אבל אין מַפְרִיז לא על־חנות ולא על־ספינה (ב"מ, ס"ט, ע"ב).

פְּרָז, שם, פ"א במקרא: נקבת במטיו ראש פְּרָזָיו (חבקוק, ג', י"ד), — (בכתיב: פרזו), — לדעת הרד"ק, הוא שם־מליצי לרבוי חיילות, שבאים בשפע רב, כיושבי־הפרזות, שמתפשטים בכל־מקום. וי"א, שהוא כמו „פרשיו". ובן־זאב אומר, שהוא כמו „פריציו" — רוזניו הפריצים המושלים כחפץ לבם בלי־מעצור לרוחם — אונבעשראֶנקטע הערשער. — והנראה כדעת המבארים האחרונים, שהוא שרש בפ"ע בהוראת פריסה, חריצה — ברעכען, שפאַלטען; ומזה — גוזר וחורץ = שופט, שר — הערשער, והתיחד לשופט עריץ — טיראַן.

פְּרָזוֹן, שם: חדלו פְּרָזוֹן בישראל (שופטים, ה', ז') — רש"י, לפי תיב"ע, פירש (כשם המְפשט): „ערי הפרזי, שאין להם חומה, הדלו מהיות יושבים בהם, מפני האויבים, ונאספו אל ערי־המבצר". ולדעת המבארים החדשים, הוא מן השם „פְּרָז", ועניינו — ממשלה, שלטון — הערשאַפט, במובן מושל ועוצר — בעהערשער; וכן: צדקת פִּרְזוֹנוֹ בישראל (שם, שם, י"א) — צדקות ממשלתו של הקב"ה.

פְּרִזִּי, שע"פ, — עם מעמי ארץ־כנען, שישבו, לפי הנראה, בארץ־מישור: הַפְּרִזִּי (בראשית, ט"ו, כ').

פְּרוֹזְבּוֹל, במשנה: כשראה (הלל הזק.), שנמנעו העם מלהלוות זה את־זה וכו', התקין הלל פְּרוֹזְבּוֹל. זהו גופו של־פְּרוֹזְבּוֹל: מוסר אני לכם, איש פלוני ופלוני, הדיינים שבמקום פלוני, שכל חוב, שיש לי, שאגבנו כל־זמן שארצה, והדיינים חותמין למטה או העדים (שביעית, יו"ד, ג'—ד'). ובגמרא רצו למצוא פירוש המלה, ובאמת לשון יונית הוא: Prosbul — תקנה לשמירת דבר מן־ההזק, זהירות.

פְּרוֹזְדוֹר, — חצר או חדר חיצון בבתי־הגדולים — פאָרהאָף, פאָרצימער, передняя: העולם הזה דומה לִפְרוֹזְדוֹר בפני העולם הבא; התקן עצמך בַּפְּרוֹזְדוֹר, כדי שתכנס לטרקלין (אבות, ד', ט"ז). ובהשאָלה: משל משלו חכמים באשה — החדר וְהַפְּרוֹזְדוֹר והעלִיה (נדה, ב', ח'); ובגמרא: החדר — מבפנים, וְהַפְּרוֹזְדוֹר — מבחוץ, ועליה בנויה על שתיהן ולול פתוח בין עליה לַפְּרוֹזְדוֹר (שם, דף י"ז, ע"ב). ובתיב"ע: אֻלָם המשפט (מ"א, ז', ז') — „פְּרוֹסְדָא לבית־דינא".

פַּרְזֶל, ארמית, ש"ז, = בַּרְזֶל בעברית — אייזען, желѣзо: שקוהי די פַרְזֶל (דניאל, ב', ל"ג), די פַרְזְלָא וחספא (שם, שם, ל"ד).

פָּרַח, פעו"י, קרוב לפעל פרה, — ועם קושי ההברה נקשר קשוי הפעולה, — ועיקר ענינו —

א) התפשטות והשתלמות הגדול והצמיחה עד שהוא מורגש לעין — וואכסען, рости: מטהו יִפְרָח (במדבר, י״ז, כ׳), והתיחד לאותו הפרק בגדול, שהצמח מוציא את הכוס, שבו עצור הזרע והפרי. ובמובן זה הוא נרדף עם־הפעלים נוץ, ציץ—בליהען, בליטהען טרייבען, цвѣтать, расцвѣтать: הֲפָרְחָה הגפן, הנצו הרמונים (שיה״ש, ו״ו, י״א), והיא כְּפֹרַחַת עלתה נצה (בראשית, מ׳, יו״ד). ובהשאָלה—לגדול בהצלחה—געדייהען, בליהען, цвѣсти: בִּפְרֹחַ רשעים כמו־עשב (תהלים, צ״ב, ח׳) — והכפל: „וַיָּצִיצוּ כל־פעלי און״. — צדיק כתמר יִפְרָח (שם, שם, י״ג) — והכפל: „כארז בלבנון יִשְׂגֶּה״. — יָצִיץ וּפָרַח ישראל (ישעיה, כ״ז, ו״ו). ובהבדל שבין הנרדפים האלה נראה, שהפעל פרח כולל הצמיחה והוצאת־הפרח, והפעל נוץ מתיחס אל עלית החוטים הדקים, שנראים כנוצות על־הפרח, והפעל ציץ נופל על־הפרק, שבו מתחיל הזרע להגלות ולהֵראות מן־הכוס, (עיין ציץ), וכמו שנאמר: וַיֹּצֵא פֶרַח וַיָּצֵץ ציץ (במדבר, י״ז, כ״ג), אלא שמפני קרבות המושגים יבואו הפעלים זה תמורת זה. וע״ד ההשאָלה: וּפָרַח כראש מִשְׁפָּט (הושע, יו״ד, ד׳), צץ המטה, פָּרַח הַזָּדוֹן (יחזקאל, ז׳, יו״ד). ובגמרא: קטן־פּוֹרֵחַ מזמנים עליו (ברכות, מ״ז, ע״ב) — ופירש״י: „שהביא סימנים ולא בא לכלל שְׁניו״ — אויפבליהענדער יינגלינג, расцвѣтающій юноша. ב) בשחין ובנגעים — גדול והתגלות הנגע — אויסברעכען: צָרַעַת היא בשחין פָּרָחָה (ויקרא, י״ג, כ׳) — והיא ע״ד: והצרעת זָרְחָה במצחו (דהי״ב, כ״ו, י״ט), (עיין זרח). ובענין העלות אבעבועות, כעין פרח בצמחים: לשחין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת (שמות, ט׳, ט׳). ובלשון ארמית יורה הפעל: ג) עופפות — פליעגען, летать: ועוף יְעוֹפֵף (בראשית, א׳, כ׳) — ת״א: „עופא דְפָרַח״, — לפי שענין העופפות משתתף עם ענין הפריחה וההנצה על־ידי מושג הזריחה ההברקה וההופעה המהירית הנראית בתנועת העופפות. (עיין נצץ). ומזה: אשר אתנה מצדדות שם את־הנפשות לְפֹרְחוֹת (יחזקאל, י״ג, כ׳) — שעורו: כאלו היו פורחות; והוא כש״ת לעוף הפורח. — ומצוי במשנה: שֶׁפָּרַח ממנה (קנים, ב׳, א׳), גמל פּוֹרֵחַ באויר (שבועות, כ״ט, ע״א). ובהשאָלה: היתר נדרים פּוֹרְחִים באויר ואין להם על מה שיסמכו (חגיגה, א׳, ה׳); סולם, ששליבותיו פּוֹרְחוֹת (עירובין, י״ז, ע״ב) — שיש אויר בין־השליבות והן כפורחות זו על־זו. — לוחות נשברו ואותיות פּוֹרְחוֹת (פסחים, פ״ז, ע״ב); מי שהטומאה פָּרְחָה הימנו (ספרא, פ׳ צו); פָּרְחָה נִשְׁמָתָן (ב״ר, צ״ג) — כמו: יָצְאָה נשמתן (שבת, פ״ח, ע״ב). ואמרו: מאי חזיזים? אמר רב יהודה: פּוֹרְחוֹת (תענית, ט׳, ע״ב). ועיין חזיזים. — נפיש בני ביתא, נפיש אורחי וּפָרְחֵי (כתובות, דף ס״א, ע״א) — עוברים ושבים, הולכים לדרכם וסרים למלון לפי־שעה.

ההפעיל, כעין הקל, — בענין צמיחה: א) עומד — וואכסען, בליהען, рости, пустить цвѣты: מריח מים יַפְרִחַ (איוב, י״ד, ט׳). ובהשאָלה: ואהל ישרים יַפְרִיחַ (משלי, י״ד, י״א). — ב) יוצא — וואכסען, בליהען לאססען, дѣлать цвѣтущимъ: וְהִפְרַחְתִּי עץ יבש (יחזקאל, י״ז, כ״ד); ביום נטעך תשגשגי ובבקר זַרְעֵךְ תַּפְרִיחִי (ישעיה, י״ז, י״א) — ובמדרש, שדרשו את כל הכתוב הזה לתוכחה ואמרו על „ביום נטעך תשגשגי״: „עשיתם פסולת שגישתון אורהא״, פירשו את לשון „זרעך תפריחי״ בענין פריחה קודם לעונת־הפריחה, ואמרו: משל לאחד, שהיתה לו ערוגה ירק מלאה, השכים בבקר ומצאה, שהוריקה וכו׳; לאחד, שהיתה לו ערוגה מלאה פשתן, והשכים בבקר ומצאה

תבעולים (ויק"ר, י"ח). (ועיין שגש). ומחבר ס' „יוסיפון" אמר: ותפול בחיקו צפור וַתַּפְרִיחַ בֵּיצָה („יוסיפון", פרק ז"ו). ובמשנה — בענין עופפות — פליעגען, летать — א) עומד: אפרוחין מַפְרִיחִין (חולין, י"ב, ג')—שהתחילו לפרוח.— ובגמרא: אילימא בִּמְפוּרְחִין (ביצה, י"א, ע"ב). — ב) יוצא: וּמַפְרִיחֵי יונים (ר"ה, כ"ב, ע"א; סנהדרין, כ"ה, ע"ב)—מלמדים להפריח יונים וממרים בהם.— ובהשאלה: מעביר הרוח וּמַפְרִיחַ הַטָּל (תענית, דף ג', ע"ב). ומזה בפיוט: מְמַפְרִיחֵי רוּחַ (מוסף יוה"כ). ובע"א: הַמַּפְרִיחַ את-גדרו בקוצים ובצרורות לרשות-הרבים (תוספתא, ב"ק, פרק ב'), לא שנו אלא מַפְרִיחַ, אבל מצמצם לא (ב"ק, דף ל', ע"א).

פֶּרַח, ש"ז, בגדול הצומח, — כוס המחזיק בתוכו את-הזרע ואת-הפרי והוא כלו מחֻבר חוטים ונוצות דקות מצבעים שונים, נחמד למראה — בליטהע, בלומע, цвѣтъ: וַיֹּצֵא פֶרַח (במדבר, י"ז, כ"ג). — ועיין לעיל. — כִּתָם-פֶּרַח (ישעיה, י"ח, ה'). ובמובן שם-הקבוץ: וּפֶרַח לבנון אמלל (נחום, א', ד'); וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה (ישעיה, ה', כ"ד)— מליצה נשגבה, לפי שהפרח, מפני רוב חוטיו ושערותיו הקטנות, דומה כאלו הוא כלו קבוץ חלקי אבק. — ובמעשה-המלאכה: כפתר וָפֶרַח (שמות, כ"ה, ל"ג)— פרח מלאכותי עשוי לנוי.—שפת כוס פֶּרַח שושן (מ"א, ז', כ"ו), עד ירכה עד פִּרְחָהּ (במדבר, ח', ד'). ובמשנה: הַפֶּרַח והכסים (כלים, י"א, ז')— במנורה— מקום-מושב-הנר, שעשוי כעין פרח. — ובמובן אחר: כלים שתחת הַפֶּרַח (אהלות, ו"ו, ז') — הבליטה היוצאת מן העמוד בראשו — קנויף, канитель—ומזה, כנראה, אמרו: הַמַּפְרִיחַ את-גדרו (תוספתא, ב"ק, פרק ב'). ובהשאלה—צְעִיר-לימים, שמתחיל לצמוח — יינגלינג, юноша: פִּרְחֵי-כְהוּנָּה (יומא, א', ז'), ובמקרא:

פִּרְחָח, שם-קבוץ,—נערים, ילדים קטנים — ברוט, дѣтвора: על-ימין פִּרְחָח יקומו (איוב, ל', י"ב).

אֶפְרֹחַ, ש"ז,— עוף קטן, אם על-שם התחלת פריחת נוצותיו או על-שם שהוא מתחיל לעוף— קליינער פֿאָגעל, קיכליין, птенецъ: אֶפְרֹחִים או ביצים (דברים, כ"ב, ו"ו), אשר-שתה אֶפְרֹחֶיהָ (תהלים, פ"ד, ד'). וכן הוא בערבית.

פְּרִיחָה, שה"פ, במשנה, — במובן צמיחה: מעכב את-הַפְּרִיחָה (נגעים, ח', ה'), כל פְּרִיחַת ראשי-אברים, שֶׁבִּפְרִיחָתָן טהרו, טמא (שם, ח', ד').

פָּרוּחַ, שע"פ: אבי יְהוֹשָׁפָט מן-הנצבים שלשלמה (מ"א, ד', י"ז).

פָּרַט, פ"י, קרוב בהוראתו לשרש פרד, עיקרו, כפי הנראה,— חתוך וחלוק דבר לחלקים קטנים — צערטיילען, дробить — לא נמצא במקרא כי אם פעם אחת: הַפֹּרְטִים עַל-פִּי הַנָּבֶל (עמוס, ו"ו, ה')—וענינו: נגון—שמחתכים את-הקול לחלקים קטנים, לפי נעימות הנגינה,—שפיעלען, זינגען, играть, пѣть—ולא רחוק לדמותו אל-הפעל זִמֵּר, בפיעל, הנגזר מן-זָמַר, בקל, שענינו כריתה וחתוך. וחז"ל השתמשו בו לענינים שונים: א) הַפּוֹרֵט סלע ממעות מעשר-שני— בית-שמאי אומרים בכל-הסלע מעות (מעשר-שני, ב', ח')—מחליף סלע שלם על מעות קטנות—אבוועכסעלן, איינטוישען, разменять. אדם פּוֹרֵט זהוב אחד והוא מוציא ממנו כמה יציאות (ב"ר, ט"ו).— ב) בפירות,—חלוק לחלקים קטנים: ברמון שאבור לי—פּוֹרֵט ואוכל (מעשרות, ב', ו"ו)—תולש ממנו גרגר אחד. (ועיין פרד). ובגמרא: דפרטיה ספוותיה (ב"ק, קי"ו, א')—שהיו שפתיו סדוקות, קרועות. ג) בדיני-התורה,—ברור ענין אחד מן-

הכלל ביחוד—ספעציאליזיערען: עד שֶׁיִּפְרוֹט לך הכתוב כדרך שֶׁפָּרַט (פסחים, ב"א, ע"ב), אף פּוֹרְטֵנִי בכל־הצוואות (ספרי, נשא), אף פּוֹרְטֵנִי בכל־השבועות (במדבר רבה, ט').

הנפעל, במשנה,—התפרד לפרטים קטנים: נפל לארץ וְנִפְרַט (פאה, ז', ג'); ובמובן המושאל: כל־מעשיו נִפְרָטִים לפניו (תענית), בא אחר הצבור מעשיו נִפְרָטִים (איכה רבתי, ג', פסוק גדר).

פֶּרֶט, ש"ז,—גרגיר יחיד הנושר מן־העץ בעת־הבציר—איינצעלנע, единичные, одиночки: וּפֶרֶט כרמך לא תלקט (ויקרא, י"ט, יו"ד), ובמשנה: איזהו פֶּרֶט? הנושר בשעת־הבצירה (פאה, ז', ג'), שני גרגרים—פֶּרֶט, ושלשה אינן פֶּרֶט (שם, וי"ו, ה')—בדין „פֶּרֶט", האמור בתורה, מד־ר.—ובהלכה—דבר אחד הנכנס בכלל הכולל פרטים רבים המשתתפים בענין אחד: מכלל וּפְרָט, כיצד? מן־הבהמה—כלל; מן־הבקר, מן־הצאן—פְּרָט; אין בכלל אלא מה־שֶּׁבִּפְרָט (ספרא, פרשת ויקרא, א'), היה רבי יהודה אומר: לעולם הוי כונס דברי־תורה כללים ומוציאם פְּרָטִים (ספרי, דברים, ס' ש"ו), כללות נאמרו בסיני, וּפְרָטוֹת—באהל־מועד (חגיגה, דף וי"ו, ע"ב). והונח „פְּרָט" גם בענין תאה"פ, והוראתו—אויסגעשלאָססען, за исключеніемъ: וְכִחֵשׁ בה (ויקרא, ה', כ"ב)—פְּרָט לְמוֹדֶה לאחד מן־האחין (שבועות, ל"ו, ע"א); וּמָצָא (ויקרא, כ"ה, כ"ו)—פְּרָט לְמָצוּי (מכות, ה', ע"א). ובהגיון: „שֵׁם־עֶצֶם־פְּרָטִי"—שם המיחד אדם אחד משאר בני־אדם, או דבר אחד מדברים אחרים שכמותו—אייגענגאמע, имя собственное.

פְּרוּטָה, ש"נ, במשנה,—מטבע קטנה של־נחשת: בִּפְרוּטָה ובשוה־פְּרוּטָה (קדושין, א', א'). וע"ד הלשון הארמית: פְּרִיטֵי דכספא (ב"ב, דף קס"ה, ע"ב), פְּרִיטֵי דדהבא לֹ: עֵ: אינשי (שם, קס"ו, ע"א).

פְּרוֹטְרוֹט,—צרוף מטבעות קטנות: במכנס פְּרוֹטְרוֹט (ירושלמי, שקלים, ב', ה'). וכן: „בִּפְרוֹטְרוֹט"—במובן באור דבר לכל־פרטיו ופרטי פרטיו.

פְּרוּטְיָה, ש"נ, במשנה,—מין פִּרְדָּה—מוילעזעל: הַפְּרוּטִיּוֹת אסורות (כלאים, ח', ה')—וי"מ: מין פרדה ילדה. (עיין „תפארת ישראל").

פרך, דומה לשרש פרק, בהוראת שבירה, כתיתה—צערמאלמען, раздроблять—ולא נמצא במקרא כי אם על־דרך־ההשאלה בשם:

פֶּרֶךְ,—לחץ, ענוי הגוף בעבודה עד־דכא—אונטערדריקקונג, צערמאלמונג, гнетъ, сокрушеніе—ובא ע"ד תאה"פ: ויעבִדו מצרים את־בני ישראל בְּפָרֶךְ (שמות, א', י"ג)—וא"ת: „בְּקַשְׁיוּ"—הארט, אונטערדריקקענד, жестоко. לא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לעיניך (ויקרא, כ"ה, נ"ג), ובחזקה רדיתם אתם וּבְפָרֶךְ (יחזקאל, ל"ד, ד'). ובארמית נמצא השרש הזה בפעל, בהוראת היות דבר יבש הרבה עד שהוא מתפרד כשנוגעים בו—צערבראָקקעלט ווערדען: יָבֵשׁ היה כעץ (איכה, ד', ח')—תרגומו: „פְּרִיךְ הוה כקיסא". ומזה בגמרא: יבשה מִפְּרַךְ פְּרִיכָא (פסחים, ס"ה, ע"ב)—ואי־אפשר להתכה.—ומזה בפיוט: מַתְמִימַי פְּרָכָה (קרובות, א' דר"ה), נגפת פּוֹרְכִים (יוצר ליום ז' של־פסח). ובנפעל: יבשה שתהא נִפְרֶכֶת (בכורות, וי"ו, א'), כדי שֶׁתִּתְפָּרֵךְ בצפורן (חולין, מ"ו, ע"ב). ובפיעל: מְפָרְכִין קטניות (ביצה, י"ב, ע"ב)—מפרקין את־הקטניות מקליפותיהן.—פעם אחת באה הרוח וּפֵרְכַתּוּ משרשיו (תוספתא, נדה, ח', ג'). ובע"א: סָכִין וּמְפָרְכִין לאדם (שבת, נ"ג, ע"ב)—לפי גרסת ה„ערוך", (ולפנינו: ומפרכסין),—גירוד.

והרמב"ם ז"ל אמר: עד שיזיע וְיִפָּרֵךְ כל־נופו (הלכות דעות, ד', ט"ו). ובהפעיל: ולא יַפְרִיךְ על־גב־הסלע (ב"ק, דף פ"ט, ע"ב). ובפיוט: חרבון הָרָב מַפְרִיךְ (הקליר, בפיוט גשם): עוֹני וּמַפְרִיכָי (קרובות, לז' דפסה) — צוררי, לוחצי. — וע"ד ההשאלה השתמשו בו חז"ל בגמרא לענין קושיא בדבר, השובר אותו: פרכה בר קפרא (נדרים, דף נ"א, א'), „פָּרִיךְ רבי פלוני". ומענין שבירה ופירור בא:

פֶּרֶךְ, במשנה, שם: אגוזי־פֶּרֶךְ (ערלה, ג', ז')—אגוזים, שקליפתם רכה וכשמשתמשים בהם הם נפרכים; וי"א, שהוא שם מקום. — מתוך שעשוים פְּרָכִין־פְּרָכִין אולי רבנן בתר השרשה (ר"ה, מ"ג, ע"ב) — ופירש"י: „מתוך שאינן נלקטין כאחד, אלא היום לוקטין ומפרכין מעט ולמחר מעט" וכו'.

פֶּרֶךְ, במשנה: הייתוכין טמאים, וְהַפְּרָכִין טהורין (כלים, י"ב, ג')—בתוספתא אמרו: „אלו הן פְּרָכִין הקבועים בכירים". ולא נתברר ענינו.

פְּרִיכָה, שה"פ, בגמרא: ויעבדו מצרים את־בני ישראל בְּפָרֶךְ (שמות, א', י"ג) — ר' שמואל בר־נחמני אמר בִּפְרִיכָה (סוטה, י"א, ע"ב) — ופירש"י: „בשברון־גוף־ומתנים וְחָזקה".

פִּרְכָא, בגמרא, שם, — קושיא ותשובה — איינוואַנד, возраженіе: לכולהו אית להו פִּרְכָא, לבר מרשמואל, דלית ליה פִּרְכָא (מגילה, ז', ע"א). עיין תברא.

פָּרֹכֶת, ש"נ, — יריעה עשויה למחיצה מַבדלת — פֿאָרהאַנג, занавѣсъ: והבדילה הַפָּרֹכֶת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים (שמות, כ"ו, ל"ג). ובמשנה — בל"ר: אליעזר על־הַפָּרָכוֹת (שקלים, ה', א'); תלה בחופת בנו פְּרָכִיּוֹת שחורות (פרקי דרבי־אליעזר, פרק י"ב). בגזרתו לא מצאנו טעם נכון.

פַּרְכִּיל, במשנה, — זמורת־גפן כרותה עם־הענבים שעליה — אַבגעבראָכענע רעבע זאַממט דען טרויבען, виноградная лоза вмѣстѣ съ виноградомъ: ויד הַפַּרְכִּיל (עוקצין, א', ג'), פַּרְכִּילֵי־ענבים (סוכה, יו"ד, ע"א). יש גוזרים אותו מלשון יונית; והנראה, שהוא עברית מן פרך וע"ד „פַּצְעִילֵי־תמרה" מן פצע. (עיין פצעיל).

א) פִּרְכֵּס, במשנה, פ"ע, בבנין פיעל, — רעדה, פרפור — ציטטערן, צאַפּפּעלן, барахтаться: הותזו ראשיהם, אף־על־פי שֶׁמְּפַרְכְּסִים, טמאין; כגון זנב של־הלטאה, שהיא מְפַרְכֶּסֶת (אהלות, א', ו"ו). עד שֶׁתְּפַרְכֵּס ביד או ברגל (חולין, ב', ו"ו), הרוג מְפַרְכֵּס (סנהדרין, ל"ז, ע"ב). ובתרגום־ירושלמי על פסוק: וישלח אברהם את־ידו (בראשית, כ"ב, יו"ד)— „דלא בשעת צערי אֲפַרְכֵּס".

פִּרְכּוּס, שה"פ, — דאַס צוקקען, צאַפּפּעלן, барахтанье: חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לְפִרְכּוּס (ע"ז, דף ט"ז, ע"ב). מקורו יונית: φρίξω — ולפי הנראה, אמרו בזה בהשאָלה: למחמי פרכסין דידי (ירושלמי, ב"מ, פרק ב')— נענוע ונדנוד בטרדת עסקים—געשעֶפֿטטיג־קייט, суетливость.

ב) פִּרְכֵּס, במשנה, פ"י, בבנין פיעל: אין מְפַרְכְּסִין לא את־האדם ולא את־הבהמה ולא את־הכלים (ב"מ, ד', י"ב) — ומפרש בגמרא: פרכוס דאדם מאי היא? כי הא דההוא עבדא סבא, דאזל צבעיה לרישיה ולדיקניה (ב"מ, דף ס', ע"ב) — פֿאַרבען, красить— ובגמרא: זונות מְפַרְכְּסוֹת זו את־זו (שבת, ל"ד, ע"א) — ופירש"י: (מקלעות) את־שער חברתה להיות נאה. — כְּחלה וּפִרְכְּסָה — אין לה מזונות (כתובות, נ"ד, ע"א). ובשם:

פִּרְכּוּס, בגמרא: הכי משרו קמי כלתא במערבא: לא כחל ולא שרק ולא פִּרְכּוּס — ויעלת־חן (שם, י"ו, ע"א)—

ופירש"י: „פרכוס — קליעת-שער". ולפי השערת הרה"ח לעווי (ערך פקס), נגזר הפעל פרכס משרש פקס, — בתוספת רי"ש ובחלוף קו"ף בכ"ף, — שענינו קליעת-שער. — והנראה, שהשתמשו חז"ל בפעל פרכס לכל ענין יפוי והטבה, ולזה אמרו על „פִּרְכּוּס דאדם", שהיא צביעת-השער.

אֲפַרְכֵּס, במשנה, שם: וְהָאֲפַרְכֵּס של-מתכת טמאה (כלים, י"ד, ח') — כלי, כעין משפך, רחב מלמעלה ומיצר והולך מלמטה, שמעמידים אותו בחור הרחים ונותנים בו את-התבואה וממנו נופלת מעט-מעט אל-תוך הרחים— מיהלענבעכער, мельничная воронка: וְהָאֲפַרְכֵּס של-זכוכית טהורה (שם, ל', ד'); וכולל כל מין משפך — טריכטער, воронка: הביאו לו אֲפַרְכֵּס וכו', כיון שנתן אצבעו (עליו) עמדו מים (ב"ר, פ' ד'). ובדרך המליצה אמרו: אף-אתה עֲשֵׂה אָזְנְךָ כַּאֲפַרְכֶּסֶת וקנה לך לב לשמוע (חגיגה, דף ג', ע"ב). ובגזרת השם הזה נראה, שהוא מן פרכס (א) בהוראת נדנוד ורעידה, לפי שהוא מנודנד מנדנוד-הרחים.— ובעל ה„ערוך" גורס: ארפכס.

פָּרַם, פ"י, — קריעה בבגדים — צעררייססען, расшивать, разорвать: ובגדיו לא יִפְרֹם (ויקרא, כ"א, יו"ד). ובבינוני פעול: בגדיו יהיו פְּרֻמִים (שם, י"ג, מ"ה); ובגמרא: וּפְרוּמָה משני צדדיה (גטין, דף צ', ע"ב). ובמשנה — בנפעל: וכהן אוחז בבגדיה, אם נקרעו — נקרעו, אם נִפְרְמוּ — נִפְרְמוּ (סוטה, א', ה'),—ופירש"י: פרימה גדולה מקריעה, — שנקרעת לקרעים הרבה, — כגון: האי מאן דְּפָרֵים סילקא (שבת, ע"ה, ע"ב). והרמב"ם, בפירוש המשניות, פירש: קריעה — בארך, ופרימה — מן-הצדדים. — ובמכות (ג', י"ב) פירש הריב"ן: קריעה של-תפירה. וכן אמר הרד"ק. — הלוק של צמר שֶׁנִּפְרַם ופרפו בחוט של-פשתן (תוספתא, כלאים, ה', יו"ד).

פְּרִימָה, במשנה, שה"פ, — דאס צערייססען: וכטור מן-הַפְּרִימָה (כלים, א', ה').

פְּרוּמְבְּיָא, בתרגום ובמשנה, — רסן, החבל שקושרים בו את-הבהמה אל-האבוס: במתג-וָרֶסֶן (תהלים, ל"ב, ט') — תיב"ע: „בזממא וּבִפְרוּמְבְּיָא". ובמשנה: ולובדקים בִּפְרוּמְבְּיָא (שבת, ה', א'), עקרב של-פְּרוּמְבְּיָא (כלים, י"א, ה'). מקורו יונית: φορβεία — בתוספת מ"ם.

פָּרוֹן, במשנה: הַפָּרוֹן — רשות-היחיד לשבת (טהרות, וי"ו, ט')— בית בנוי, שיש לו שני פתחים מְכֻוָּנִים זה כנגד זה—דורכגאנגסהויז, проход-ной домъ—וי"מ: מִגדל המאיר, שעל חוף-הים — לייכטטהורם, маякъ — וביונית:

פַּרְנֵס, ארמית, פ"י, בבנין פיעל, — זון וכלכל — ערנאֶהרען, פפלעגען, פירזאָרגען, пропитать, снабжать, имѣть попеченіе: וַיִּרְעוּ הָרֹעִים אותם, ואת-צאני לא רָעוּ (יחזקאל, ל"ד, ח') — תיב"ע: „וּפַרְנִיסוּ פַּרְנָסַיָּא ית נפשיהון, וית עמי לא פַרְנִיסוּ". — וּבֶן-מֶשֶׁק ביתי (בראשית, ט"ו, ב')—ת"א: „וּבַר פַּרְנְסָא". ומזה במשנה: מי שהלך למדינת-הים ועמד אחד וּפִרְנֵס את-אשתו (כתובות, י"ג, ב'); ובגמרא: אם אלהיכם אוהב עניים — מפני-מה אינו מְפַרְנְסָן? (ב"ב, יו"ד, ע"א), רבי, אם אין אתה מְפַרְנְסֵנִי (שם, י"א, ע"א), מְפַרְנְסִין עניי-נכרים עם עניי-ישראל מפני דרכי-שלום (גיטין, ס"א, ע"א), נותנים לבתולה שנים-עשר חדש משתבעה הבעל לְפַרְנֵס את-עצמה, וכשם שנותנין לאשה, כך נותנין לאיש לְפַרְנֵס את-עצמו (כתובות, ה', ב') — הכנת בגדים ותכשיטים לצרכי הנשואים. ובהשאלה: גפן ממצרים—

אתה מְפַרְנֵס כל־אותן הַדֵּעוֹת האמורות בו (שמו"ר, פ' מ"ד) — סדור ופרוש ותקון דבר לכל־צרכיו. — ובגמרא: פְּרַנַסְתָּ אָרוֹן לְאָרְכּוֹ, צֵא וּפַרְנֵס אָרוֹן לְרָחְבּוֹ (ב"ב, דף י"ד, ע"א).

ההתפעל: ראית מימיך חיה ועוף, שיש להם אומנות והן מִתְפַּרְנְסִין שלא בצער (קידושין, ד', י"ד) — זיך ערנאָהרען, пропитаться — וכולל גם צרכי־בגדים ובדומה: הניח בנים גדולים וקטנים — אין הגדולים מִתְפַּרְנְסִים על־הקטנים ולא הקטנים נזונין על־הגדולים (ב"ב, ח', ח'), — פרנסה היא ספוק כל־המחסורים, וההזנה—ספוק אכילה וצרכים אחרים קטנים.

פַּרְנָס, ת', — זן ומכלכל—ערנאָהרער, שפייזער, кормилецъ: יעמיד פַּרְנָס (כתובות, ז', א'); והתיחד למנהיג ומכלכל צרכי־הצבור: כל פַּרְנָס, שמנהיג הצבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעולם הבא (סנהדרין, צ"ב, ע"א), שלשה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום וכו' ועל־פַּרְנָס המתגאה על־הצבור (חגיגה, ה', ע"ב); מבלי רֹעֶה (יחזקאל, ל"ד, ה') — תיב"ע: „מבלי פַּרְנָס". לכן רֹעִים (שם, שם, ז') — תיב"ע: „בכן פַּרְנָסִין".

פַּרְנָסָה, ש"נ, — הֲזָנָה וכלכול — נאהרונג, пропитаніе — ועם־זה עֵסֶק להתפרנס ממנו—געשעפט צור נאהרונג, занятіе для пропитанія: עמך ישראל צריכין פַּרְנָסָה (ברכות, ג', ע"ב), חיים של־פַּרְנָסָה (שם, ט"ז, ע"ב); פַּרְנָסַת־לינה (פאה, ח', ה') — צרכי־לינה. — ובענין תקנה: שהבכור והמעשר יש להם פַּרְנָסָה במקומן (תמורה, ג', ה').

פָּרַס, פ"י, מיסוד אחד עם־השרשים פרש, פרשׂ, והתיחד הפעל פרס, בסמ"ך, במקרא, בקל, לענין חתוך ובציעת לחם לתת לזולתו — אָבשניידען, צוטיילען, отрѣзать, отломать хлѣбъ: הלוא פָּרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ (ישעיה, נ"ח, ז'); ולא יִפְרְסוּ לָהֶם עַל־אֵבֶל (ירמיה, ט"ז, ז') — סעודת־הבראה. (ובקצת נוסחאות כתיב: לֶחֶם). ובשי"ן שמאלית: פֹּרֵשׂ אין להם (איכה, ד', ד'). (עיין פרש). ובתרגומים כללו בפעל הזה גם את־הברכה שמברכים על־המזון: כי־הוא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח (ש"א, ט', י"ג) — תיב"ע: „ארי הוא פָרֵיס מְזוֹנָא", ופירש"י: „בוצע על־המזון, על־השלמים מברכין באכילתם" וכו'. — ומזה, כנראה, בגמרא: לא יִפְרוֹס אדם פרוסה לאורחין אלא אם־כן אוכל עמהם, אבל פּוֹרֵס הוא לבניו ולבני־ביתו, כדי לחנכן במצות (ר"ה, דף כ"ט, ע"א)—ופירש"י: „לא יפרוס—ברכת־המוציא". ולדעת ה„ערוך", מזה במשנה: אין פּוֹרְסִין את־שמע (מגילה, ד', ג') — מברכין ברכת־יוצר. ולפי השערת הרה"ח לעווי, הוא מענין פרישת־כפים בשעת־הברכה. — ודחוק. — ורש"י פירש: „מנין הבא לבית־הכנסת לאחר שקראו הצבור את־שמע — עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבק"ש. פּוֹרְסִין — לשון חצי הדבר". (ועיין כרך). המפטיר בנביא הוא פּוֹרֵס על־שמע (שם, שם, ה'). ובארמית שבמקרא: פְּרֵס— פְּרִיסַת מלכותך (דניאל, ה', כ"ח). ורוב שמוש הפעל פרס בארמית — בהוראת הפעל פרשׂ בעברית—בהוראת פישוט ורקוע— אויסברייטען, אויסשפאננען, растянуть — ומזה הרבה במשנה: פּוֹרְסִין עור של־גדי (שבת, ט"ו, ה'), פְּרָס סדין של־בוץ (יומא, ג', וי"ו), אין פּוֹרְסִין נשבין ליונים (ב"ק, ז', ז'); דאת בנציבין ומצודתך פְּרוּסָה בירושלים (פסחים, ג', ע"ב), המסכת פְּרוּסָה הרי זה מצטרפת (תוספתא, נגעים, פ' יו"ד).

הנפעל, — מן־הקל בהוראה הראשונה: אוכל שֶׁנִּפְרַס (טבול־יום, ג', א')— געטיילט, צערבראָכען ווערדען, быть отдѣлену, отломану — ובנתפעל: נִתְפָּרְסוּ עגוליו (ב"מ, ה', וי"ו)—צערפאַללען, распадаться.

פִּרְסָה, ש"נ, — טלפי בעלי־החיים

שהן כעין מנעל, שחופה קצה־הרגל — הופע, копыто — ועם־זה — חצי־המנעל שבאותן שפרסותיהן חלוקות לשתים: כל מפרסת פַּרְסָה ושסעת שסע פְּרָסֹת (ויקרא, י״א, ג׳) — ובמשנה־תורה: וכל־בהמה מפרסת פַּרְסָה ושסעת שסע שתי פְרָסוֹת (דברים, י״ד, ו׳), (ועיין ההפעיל), פַּרְסוֹת סוסיו (ישעיה, ה׳, כ״ח), שעטת פַּרְסוֹת אביריו (ירמיה, מ״ז, ג׳); ופ״א — בלשון־זכר: וּפַרְסֵיהֶן יפרק (זכריה, י״א, ט״ז). וע״ד המליצה: לא תשאר פַּרְסָה (שמות, י׳, כ״ו) — תאר־מליצי לבהמה. — ובמשנה: וּבְפַרְסַת החמור (מקואות, ה׳, ו׳) — הגומא, שעושה החמור בפסיעות פרסותיו. — ובענין פסיעה, גם בפסיעת־אדם — טריטט, ступаніе, ходъ: כמלא רחב הַפַּרְסָה (כלאים, ג׳, ג׳). ומן השם „פרסה" נגזר פעל בבנין

ההפעיל, במובן עומד: כל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת (ויקרא, י״א, ג׳) — הבהמה, שיש לה פרסות בטבע; והפרסה שלה חלוקה לשתים, לשתי פרסות. — ואחר שהתנה, שתהא הפרסה חלוקה לשתים, יהיה ענין: וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס (שם, שם, ד׳) — שאין פרסתו חלוקה לשתים; וכמו שהוא מפרש בחזיר: כי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוא וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה (שם, שם, ז׳) — ובמשנה־תורה: ואת־החזיר כי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוא (דברים, י״ד, ח׳), והשמיט „ושסע שסע פרסה", לפי שזה מובן מן־הכלל האמור בתחלה. — משור פר מַקְרִן מַפְרִיס (תהלים, ס״ט, ל״ב) — הופ־געשפאלטען — съ раздвоеннымъ копытомъ, וענינו: שיש־לו קרנים גדולות ופרסות רחבות, וזהו שנקרא בלשון ארמית „פַּרְסָתָן": שור כרסתן וּפַרְסָתָן (חולין, ס׳, א׳). ובגמרא — בענין פסיעה: הַפְּרִיס על־גבי־קרקע (שם, ע״ה, ע״ב) — טרעטען, ступать — ובמדרש: יצא כְּמַפְרִיס וכמרמה בבוראו (בראשית רבה, סוף פרשה כ״ב) — כנוי לחזיר, שמפריס פרסה, פושט טלפיו, כאומר: ראו, שאני טהור. („יפה תאר").

פַּרְסָן, במדרש, ת׳, — למוד לצאת ולהתהלך הנה והנה: ולא מן־הֶרֶגל, שלא תהא פַּרְסָנִית (שם, פ׳ י״ח) — יצאנית. (ועיין פרד ב).

פֶּרֶס, שע״כ, — מין עוף מעופות הדורסים הטמאים: את־הנשר ואת־הַפֶּרֶס (ויקרא, י״א, י״ג; דברים, י״ד, י״ב) — מין נשר, והוא שובר עצמות, ונקרא בלשונות העמים: זעעאדי־לער, морской орёлъ.

פְּרַס, במשנה, — חצי, מחצית־הדבר — דיא העלפטע, половина: רבי עקיבא אומר פְּרַס (פאה, ח׳, ה׳), בכל־יום מקריב פְּרַס בשחרית וּפְרַס בין־הערבים (יומא, ד׳, ד׳). ובחבור עם שם „בַּיִת": החורש את־הקבר, הרי זה עושה בֵּית־הַפְּרַס (אהלות, י״ז, א׳), רבי אליעזר אומר: בֵּית־פְּרַס — עושה בֵּית־פְּרַס (שם, שם, ב׳), בטעם השם הזה באו פירושים שונים, (עיין ברע״ב); ולא רחוק, שענינו — חצי, שאין טומאתו שוה לבית־הקברות גמור, לפי שהוא מדברי־סופרים, ומטמא רק במגע־ומשא ואינו מטמא באהל (שם, י״ח, ב׳), שלשה בית־פְּרָסוֹת הן (שם).

פְּרוֹס, במשנה, ש׳, — חצי הזמן המגבל: בשלשה פרקים בשנה תורמין את־הלשכה — בִּפְרוֹס־הפסח, בִּפְרוֹס־עצרת, בִּפְרוֹס־החג (שקלים, ג׳, א׳) — ובגמרא דירושלמי: „אמר רבי אבהו כל־היכא דתניא פרס — פלגא, פלגא דשלשים יום קודם למועד, שדורשין בהלכותיו" — ויהיה „פְּרוֹס־הפסח" ט״ו יום קודם הפסח, וכדומה. והנראה, שֶׁ„פְּרוֹס" — ענינו חצי חדש, שהוא כ״ח יום, והוא זמן של שני שבועות.

פְּרוֹסָה, במשנה, — חתיכה מכבר

שלמה — אבגעשניטטענעס, אבגעבראָכענעס; אפילו מאפה סאה והיא פְּרוּסָה אין מערבין בו (עירובין, ז', יו"ד); העני, שנתנו לו פְּרוּסוֹת־פת (דמאי, ה', ה').

פַּרְסֵם, ארמית, יסודו פרס, אם בהוראת שבירה ופריצה— פריצת הסתום והודעתו, או בהוראת פשוט ומתיחה; ומזה — פשוט דבר והודעתו גלוי לכל — אָפֿפֿענטליך, בעקאַננט מאַכען, публиковать, извѣщать: צפנת פַּעְנֵחַ (בראשית, מ"א, מ"ה)—תיב"ע: „גברא דטמירן מְפַרְסֵם". — ובבינוני פעול: עָרוֹם שאול נגדו (איוב, כ"ו, וי"ו) — תרגומו: „ערטילא מְפַרְסַם שיול לקוביליה". ומזה בגמרא: היא עשתה בסתר — המקום פִּרְסְמָהּ בגלוי (סוטה, ט', ע"א), מְפַרְסְמִין את־החנפין מפני הלול־השם (יומא, פ"ו, ע"ב); הא בחטא מְפֻרְסָם, הא בחטא שאינו מְפֻרְסָם (שם). ובירושלמי—בצד"י תחת סמ"ך: כלב יצא מְפֻרְצָם בתשמישו (תענית, פרק א'). ובדבא"ם: המגונה והנאה הוא בְּמְפֻרְסָמוֹת, לא במושכלות (מו"נ, א', ב'). ובאתפעל: אכן נוֹדַע הדבר (שמות, ב', י"ד) — תיב"ע: „בקושטא אִתְפַּרְסַם פתגמא".

פִּרְסוּם, שה"פ, — גלוי הדבר והודעתו — דאס בעקאַננט־מאַכען, извѣщеніе, обнародованіе: פִּרְסוּמֵי ניסא (פסחים, קי"ב, א').

פְּרָס, ארמית, — מס, מנחה — שטייער, געשאַנק, дань, вознагражденіе: נושאי מִנְחָה (ש"ב, ח', ב', וי"ו) — תיב"ע: „נטלי פְּרָס". ומזה: אל תהיו כעבדים המשמשים את־הרב על־מנת לקבל פְּרָס (אבות, א', ג'), עבד שנוטל פְּרָס מרבו (ב"ב, כ"ה, א').

פָּרַס (ובהפסק: פָּרָס), שע"פ, — מדינה, שנודעה עד־היום בשם זה: Persia, Персія—לדרום ארץ מָדַי עד לְשוֹן הַיָּם הַפַּרְסִי (פערזישער מעערבוּזען, Персидскій Заливъ) ונודעה לס:פרי ישראל מימי מלוך עליה המלך כּוֹרֶשׁ, הנקרא כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס (עזרא, א', א'); ובארמית: ובמלכות כּוֹרֶשׁ פַּרְסָאָה (דניאל, וי"ו, כ"ט) — הפרסי. (ועיין מדי). וקודם לזה נכללו, לפי הנראה, בשם „עֵילָם". (עיי"ש). ובגמרא: תִּירָס וכו', חד אמר זו בית־תרייקי, וחד אמר פָּרַס (יומא, יו"ד, ע"א). (ועיין תירס). ונאמר: פָּרַס וְלוּד ופוט היו בחילך (יחזקאל, כ"ז, יו"ד), פָּרַס, כּוּשׁ וּפוּט (שם, ל"ח, ה') — להיותה סמוך ללוד, כוש ופוט, שהן מדינות באפריקא, נראה, שזה עם אחד מעמי אפריקא.

פַּרְסָה, ארמית, ש"נ,—מדת שטח בקרקע, מחזקת ארבעה מילין, לפי שעורי חז"ל; ובערך המדות הנהוגות אצלנו—מײלע (אשכנזית), миля: ארבעין פַּרְסִין (תיב"ע, ישעיה, יו"ד, ל"ב); ובגמרא: ונזדעזעה ארץ־ישראל ארבע מאות פַּרְסָה על ארבע מאות פַּרְסָה (ב"ק, פ"ב, ע"ב), שלש פַּרְסָאוֹת (יומא, ע"ה, ב'). וי"מ, שמקורו יונית.

פַּרְסָאָה, במשנה: הַפַּרְסָאוֹת שביעית שלהן מוצאי שביעית, שהן עושות לשתי שנים (שביעית, ה', א')— י"מ, שהוא מין תאנה הגדלה בְּפָרַס; ולדעת בעל „מוסף־הערוך", הוא מלשון יונית — שם־כולל לכל דבר של־אשתקד—פֿאָם פֿאָריגען יאהרע, прошлогодніе — והשתמשו בו חז"ל לאילן, ששהא בפירות שתי שנים.

פַּרְסֵק,—מין עץ ופריו ממין־השקדים: הַפַּרְסְקִים והשקדים, אף־על־פי שדומין זה לזה, כלאים זה בזה (כלאים, א', ד') — לשון רומית הוא: Persicus—פּפֿירזיך, персикъ.

פָּרַע, פ"י, הקל, עיקרו — בקוע, קריעה ונתוק — שפאלטען, רייסען, אבררייסען, рвать, отрывать — ועם־זה קריעת החפוי והכסוי—

הערא‍ונטערייססען, срывать—והתיחס אל
הגוף המְכֻסֶּה — גִּ ל ו י — ענטבלאָססען,
обнажать: וּפָרַע את־ראֹש האשה (במדבר,
ה׳, י״ח) — י ס י ר א ת־ה אֲ פֵ ר ש ע ל־
ר א ש ה. — ובמשנה אמרו: סוֹתֵר את־
שׂעֲרָהּ (סוטה, דף ז׳, ע״א) — ובגמרא
למדו זה מלשון „וּפָרַע", ופירש״י: „מ ר ב ה
ב ג ל ו י ה, ש ס ו ת ר ק ל י ע ת ה". — את־
ראֹשׁוֹ לא יִפְרָע (ויקרא, כ״א, יו״ד) —
לפי משמעות דברי רבי־עקיבא על
מה שנאמר במצורע: וראשו יהיה פָּרוּעַ
(שם, י״ג, מ״ה) — ענינו: ג ל ו י־ה ר א ש
(ספרא, תזריע, פרק י״ב), שהמצורע
נצטוה ללכת בגלוי־הראש, כמו שנהגו
ה א ב ל י ם, — ונצטוה הכהן הגדול,
שלא ינהג מנהג־אבלות. וכן פירש
הרד״ק, וראיה לדבר ממה שנאמר
ביחזקאל: מֵתִים אֵבֶל לֹא־תַעֲשֶׂה, פְּאֵרְךָ
חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ (יחזקאל, כ״ד, י״ז), (עיין
פ א ר, ע ד י); אבל לפי רבי־אליעזר,
ענינו — גִּ ד ו ל־ש ע ר (ספרא, שם). ובשטתו
תרגמו המתרגמים ורוב המפרשים.
ובסמך ממה שנאמר בנזיר: גַּדֵּל פֶּרַע
שְׂעַר ראשו (במדבר, ו״ו, ה׳), (עיין
פֶּ רַ ע). והטעים הרנה״ו פירושו: שמי
שאינו מסתפר — שערותיו משולחים
ומעורבבים, וכמו מ ה ו ר ס י ם ו ע ק ו ר י ם. —
ופירוש רבי־עקיבא נראה עיקר; ושמוש
הפעל הזה בלשון־חכמים מחזקו: שאין
בעלי־מומין וּפְרוּעֵי־ראֹש וכו׳ נכנסין
לשם (כלים, א׳, ט׳), אם יש עדים, שיצאת
בהינומא וראשה פָּרוּעַ (כתובות, ב׳, א׳);
עמדו על־רגליהם וּפָרְעוּ את־ראשיהם
(ויק״ר, כ״ז). ו ב מ י ל ה: מוהלין ופוֹרְעִין
(שבת, י״ט, ב׳) — ק ר י ע ת־ה ע ר ל ה. —
ובשחיטה: פָּרַע להם בית־שחיטה (חולין,
צ״א, ע״א), היכא דְּפָרְעֵי טבחי (שם, נ״א,
ע״ב). ומן־ההוראה הראשונה בא במובן
המוסרי — ס ת י ר ה ו ה ר י ס ת ה ס ד ר
ו ה מ ש פ ט — פערווערפען, פעראייטעלן,
отвергать, разстраивать: ריש וקלון
פּוֹרֵעַ מוּסָר (משלי, י״ג, י״ח), וַתִּפְרְעוּ כל־
עֲצָתִי (שם, א׳, כ״ח); שמעו מוּסָר וחכמו
וְאַל־תִּפְרָעוּ (שם, ח׳, ל״ג) — מוסב אל־
הקודם. — ובא: פְּרָעֵהוּ, אַל־תעבר־בו
(שם, ד׳, ט״ו) — רש״י פירש: „בַּטְּלֵהוּ".
ולדעת הראב״ע, ענינו — נ ס י ג ת־א ח ו ר,
ע״ד המלה „לְמַפְרֵעַ" בדחז״ל, (עיין
מַ פְ רֵ ע), — צוריקקטרעטען, אויסווייכען,
отступать, уйти — וכמו שהוא חותם:
„שְׂטֵה מֵעָלָיו וַעֲבוֹר". — כי פָּרֻעַ הוא,
כי־פְרָעֹה אהרן לשמצה בקמיהם (שמות,
ל״ב, כ״ה) — לפי המפרשים, ענינו —
מ ה ו ר ס, מ ק ו ל ק ל ה ו א, ה ו ל ך
ש ו ב ב ו מ ש ו ל ח, — ואהרן גרם לזה,
כ י ה ר ס ו ה ת י ר מ ו ס ר ו ת ה ת ו ר ה —
— одичать, разуздать, ענטציגעלט, ווילד,
ולא רחוק לפרש, שזה מן־ההוראה
הראשונה — ק ר י ע ה ־ ו נ ת ו ק או פ ר ו ק
ה כ ס ו י, והכוונה ל ה ס ר ת נ ז מ י־
ה ז ה ב, שהיו עליהם : ה ת פ ר ק ו,
לתתם לאהרן; ומתישב היטב אל־הקודם,
כי אחרי אשר אמר לו כמצטדק: „וָאֹמַר
להם למי זהב הִתְפָּרָקוּ", ראה משה את־
העם, כי פָרֻעַ הוא (ח ש ו ף ת כ ש י ט י ו),
כי־פְרָעֹה אהרן (ע ל־פ י פ ק ו ד ת א ה ר ן).
וכבר פירשו שני התרגומים, יב״ע
וירושלמי, את־הפעל פ ר ע בכתוב הזה:
במובן ה ס ר ת־ע ד י. ואם על־דרך־
הדרש. — בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בישראל (שופטים,
ה׳, ב׳) — ב ש ע ה ש ה ח ל ו ה ר י ס ו ת
ו ק ל ק ו ל י ם ב י ש ר א ל — אַלס צערריטטונג
וואַר אין ישראל, когда возникло разстрой-
ство... (ועיין בסמוך). ובא: לֹא־אֶפְרַע
ולא־אחוס (יחזקאל, כ״ד, י״ד) — רש״י
פירש: „ל א א ב ט ל ג ז ר ת י". ולדעת
הרד״ק, ענינו: ל א א ס ג־א ח ו ר —
ניכט ווייכען. והנראה לנו לפרשו בטעם
הכתוב: את־ראשו לא יִפְרָע (ויקרא, כ״א,
יו״ד) — ל א י ג ל ה א ת־ר א ש ו; ויהיה
ענין „לֹא־אֶפְרַע": לא־אגַלה (ראשי) כביכול,
כלומר: ל א א ת א ב ל. ומוסב אל־
הנבואה הסמוכה: הנני לקח ממך את־
מחמד עיניך וגו׳; מתים אֵבל לא־תעשה,
פארך חבוש עליך וגו׳ (יחזקאל, כ״ד,
ט״ז—י״ז), ולהלן: אמר לבית ישראל

וגו׳ הנני מחלל את־מקדשי וגו׳, ועשיתם כאשר עשיתי וגו׳, וּפְאֵרְכֶם עַל־רָאשֵׁיכֶם וגו׳, והיה יחזקאל לכם למופת (שם, שם, כ״א—כ״ד). וכעין זה אמר יחזקאל: וגם־אני אֶגְרַע ולא־תחוס עיני (שם, ה׳, י״א). (עיין גרע). ובארמית יש במשמע הפעל „פרע״ — בטול־חוב, סלוק־תשלומים — בעצאהלען, בעלאֶהנען, заплатить, вознаградить: ביומו תִתֵּן־שְׂכָרוֹ (דברים, כ״ד, ט״ו) —תיב״ע: „תִּפְרַע ליה סוטריה״. — יְשַׁלֵּם שִׁבְעָתַיִם (משלי, ו״ו, ל״א) — תיב״ע: „פְּרַע חד בשבעה״. ומזה—בענין גמול— פערגעלטען, воздавать: גְּמָלַתְהוּ טוֹב (שם, ל״א, י״ב)—תיב״ע: „פִּרְעֲתֵיהּ טבתא״. וַאֲשַׁלְּמָה לָהֶם (תהלים, מ״א, י״א) — תיב״ע: „וְאֶפְרַע להון״. ובמשנה: מי שֶׁפָּרַע מקצת חובו (ב״מ, יו״ד, ה׳), שאין פּוֹרְעִין חוב מדמי־שביעית (שביעית, ח׳, ה׳); שטר בין שטרותיו פָּרוּעַ (ב״ב, יו״ד, ז׳), עֵד אחד מעידה שֶׁהִיא פְּרוּעָה (כתובות, ט׳, ח׳). ובענין גמול טוב: הקב״ה הוא יִפְרַע לכם שכר טוב (שיהש״ר, ב׳, ה׳); וכשהוא לרעה— בא ביחס־המ״ם: מי שֶׁפָּרַע מֵאַנְשֵׁי דוֹר־הַמַּבּוּל וכו׳ (ב״מ, ד׳, ב׳)— כמו: לקח נקמה. — מגיד הכתוב, שכשהמקום פּוֹרֵעַ מִן־המצריים (מכילתא, בשלח, פ׳ א׳). ועל־הרוב יבוא במובן זה בנפעל. (עיין בסמוך). ומזה — לדעת קצת: בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל (שופטים, ה׳, ב׳)— כשהביא הקב״ה פורעניות על־ישראל.

הנפעל, פ״א במקרא, מן־הקל, בהוראתו המושאלה, — היות מהורס, מקולקל — צעררוטטעט ווערדען, быть разстроеннымъ — או היות שובב ומשֻׁלח — פערווילדעט ווערדען, быть одичалымъ: באין חזון יִפָּרַע עם (משלי, כ״ט, י״ח). ובדחז״ל — גם בהוראתו הראשונה— הַגָּלֵה: שאין נִפְרָעִין מְעֻמָּד, אלא מְיֻשָּׁב (ברכות, ס״ב, ע״א) — גלוי בית־הסתרים — זיך ענטבלאֶססען, обнажаться (על־דרך הפעל פער). ועל־הרוב — בענין גבית־חוב — במובנו הפשוט והמושאל — איינפאָרדערן, בעצאהלט בעקאָממען, взыскать, быть оплачену: נִפְרַעַת מן־הלקוחות — לא תִפָּרַע אלא בשבועה (כתובות, ט׳, ח׳), הַנִּפְרַעַת שלא בפניו (שבועות, דף מ״ה, ע״א), הבא לְהִפָּרַע מנכסי־יתומים, לא יִפָּרַע אלא בשבועה (שם, מ״ח, ע״א; ב״ב, ה׳, ע״ב); וְנִפְרָעִין מן־האדם מדעתו ושלא־מדעתו (אבות, ג׳, ט״ז), כל־המחלל שם־שמים בסתר — נִפְרָעִין ממנו בגלוי (שם, ד׳, ד׳), כשם שֶׁנִּפְרָעִין מן־המתים, כך נִפְרָעִין מן־הסכדנים (ברכות, כ״ב, ע״א) — ענינו: ענש — בעשטראַפען. ובתפלת ערבית ב„אמת ואמונה״ נמצא הנפעל ביחס הלמ״ד—למי שנפרעים בשבילו: „הַנִּפְרָע לָנוּ מכל־צרינו״ — וכן הוא בברכה שלאחר קריאת המגילה.

ההפעיל: א) בטול והשבתה— שטאָרען, мѣшать: תַּפְרִיעוּ את־העם ממעשיו (שמות, ה׳, ד׳). — ב) גרם קלקול והריסה — צערריטטונג אַנשטיפטען, привести въ разстройство: כי הִפְרִיעַ ביהודה (דהי״ב, כ״ח, י״ט). ובגמרא — בהוראת גלוי בית־הסתרים: מלמד, שהיו מַפְרִיעִין עצמן (קדושין, ע״ב, ע״ב). ובפיוט: צדקותיך כהררי־אל מוּפְרָעִים (חתימת קדושה לשחרית יוה״כ)- -גלוים.

פֶּרַע ש״ז, — שפעת גדול שער־הראש — האארבישעל, пучекъ, клокъ волосъ: גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר ראשו (במדבר, ו״ו, ה׳), וּפֶרַע לא יְשַׁלֵּחוּ (יחזקאל, מ״ד, כ׳) — ואמרו המפרשים בטעמו: לפי שהשער בהיותו מֻרְבֶּה הוא מעורבב ומקולקל. ולפי השערת פירסט, הוראתו: שֵׂעָר ממש — האאר, волосы — ונגזר מעיקר הוראת הפעל פרע — בקוע והבדל — שפאלטען, טיילען, дѣлить — ע״ד השם „בינתא״ בארמית משרש בין.

פְּרָעָה, ש"נ, פעם אחת במקרא בל"ר: בפרע פְּרָעוֹת בישראל (שופטים, ה', ב') — רש"י פירש, מלשון פרצה, פרצות שפרצו בהם האויבים. וי"מ: הריסה וקלקול הנמוס המדיני — צעררימטונג, разстройство — וי"מ: נקמה של־פורעניות. — ודחוק. — ולרעת המבארים האחרונים, שרש אחד לשתי המלות האלה דומה להוראתו בלשון ערבית — הרמה, השׂגאה, נשׂיאת־ראש — עמפאָר־ראגען, возвыситься — ומזה — עבור בראש־הצבא — אנפיהרען, предво-дительствовать — וטעם „בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת" — בקום ראשים ושׂרים להצביא את־העם. — ופירושם, אף שיש להם סמך בתרגום היוני, דחוק. ובמשנה: אבל הסככות וְהַפְּרָעוֹת (נזיר, ז', ג') — בליטת אבנים או קורות יוצאות מן־הכותל — מויערפאָרשפרונג, выступъ.

פַּרְעוֹת, שם, פ"א במקרא: מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב (דברים, ל"ב, מ"ב) — פירש"י: „מפשע תחלת פרצות האויב" וכו'. וי"מ: מראש האויב ההרוס, השבור והמחוץ. — ונראה, שהוא מן „פֶּרַע": רבוי שערות ראש האויב, שהיה מגדל שׂער הרבה, והוא סימן שׁובבות; והוא ע"ד מליצת: אך־אלהים ימחץ ראש איביו, קָדְקֹד שֵׂעָר מתהלך באשמיו (תהלים, ס"ח, כ"ב).

פֵּרוּעַ, בגמרא, — גִּלּוּי בית־הסתרים — בלאָססע: שאין חברו רואה את־פֵּרוּעוֹ (ברכות, ס"ב, ע"א).

פֵּרָעוֹן, בגמרא, — תשלומים — בעצאהלונג, платежъ, плата, уплата: דאמר ליה לא יהא לך פֵּרָעוֹן אלא מזה (ב"ק, צ"ו, ע"א), פֵּרָעוֹן מעליא הוי (שבועות, דף מ"א, ע"ב).

פּוּרְעָנוּת, ארמית, — גמול — פערגעלטונג, воздаяніе: וּגְמֻלוֹ ישלם־לו (משלי, י"ט, י"ז) — תיב"ע: „ופּוּרְעָנוּתָא טָבְתָא משלם ליה". ובמשנה: ואל־תתיאש מן־הַפּוּרְעָנוּת (אבות, א', ז') — גמול־המעשה. — ועל־הרוב — בענין גמול מעשה־הרעה — בעשטראַפונג, возмездіе: מדה טובה מרובה ממדת פּוּרְעָנוּת (יומא, ע"ו, א'); שבעה מיני פּוּרְעָנִיּוֹת (אבות, ה', ח'); הא באריסותא, הא בְּפּוּרְעֲנוּתָא (מו"ק, דף כ"ב, ע"ב) — כאן בהתהלת הסעודות, שעושה אחד לחבריו; כאן בתשלומי הסעודות, שמשלמים למי שהקדימו לעשות סעודות לחבריהם. — והונח בכלל על־מקרים ופגעים רעים: מקום מזומן לְפּוּרְעָנוּת (סנהדרין, ק"ב, ע"א), אין פּוּרְעָנוּת באה לעולם אלא בשביל ישראל (יבמות, ס"ג, ע"א).

פְּרִיעָה, שה"פ: ופטור מן־הַפְּרִיעָה והגרימה (כלים, א', ה'); פְּרִיעַת בעל־חוב מצוה (כ"ב, קע"ד, ע"א); לא נתנה פְּרִיעַת־מילה לאברהם אבינו (יבמות, ע"א, ע"ב).

מַפְּרֵעַ, במשנה, עם יחס־הלמ"ד: לְמַפְּרֵעַ, — הפוך הסדר, בהקדם את־הסוף אל־ההתחלה — ריקקוואָרטס, обратно: הַקּוֹרֵא לְמַפְּרֵעַ (ברכות, ב', ג') — הקורא פרשת „והיה אם שמוע" קודם ל„שמע". — ובא בענין מתחלת הזמן שעבר — פאָן אנפאַנגס אן, сначала: מטמא לְמַפְּרֵעַ (נדה, ז', ב'); התחילו מאמינים באברהם לְמַפְּרֵעַ (ב"ר, מ"ב); אין צריך לברך לְמַפְּרֵעַ (תוספתא, ברכות, ד'). ובא גם בהוראת פעולה חוזרת לזמן שעבר: עֵד־זומם — לְמַפְּרֵעַ הוא נפסל (סנהדרין, כ"ג, ע"א).

פַּרְעֹה, — שם־תאר־כבוד למלכי מצרים, מלשון מצרית, לר"ק, בהוראת שֶׁמֶשׁ. ובכלל, ענינו — מֶלֶךְ בלשון מצרית הקדמוניה; והמלכים בשם „פַּרְעֹה", שנזכרו בכתבי־הקדש, הם: א) בימי אברהם (בראשית, י"ב, ט"ו—כ'). — ב) בימי יעקב ויוסף בנו (שם, ל"ט, א';

מ"ו, כ"ז). — ג) מלך חרע, שקם אחרי מות יוסף ושהעביד את־ישראל במצרים. ד) חותן המלך שלמה (מ"א, ג', א'). — ה) בימי חזקיהו מלך־יהודה (מ"ב, י"ח, כ"א). — וי"ו) פַּרְעֹה־נְכֹה, שהמית את יאשיהו מלך־יהודה (מ"ב, כ"ג, כ"ט). ועיין חפרע.

פַּרְעֹשׁ, שע"ב, — מין רחש העוקץ ומְנַתֵּר—פְּלֹאָה, блоха: אהרי פַּרְעֹשׁ אחד (ש"א, כ"ד, ט"ו) — והוא משל לדבר קטן־הערך מאד, שאין הכאב, שהוא גורם בעקיצתו, שוה בטרח לרדוף אחריו.

פַּרְעֹשׁ, שע"פ: ראש משפחה גדולה מעולי־הגולה בימי זרבבל (עזרא, ב', ג'), ומהם: פַּרְעֹשׁ פַּחַת מוֹאָב (נחמיה, יו"ד, ט"ו) — מראשי־העם הבאים על־החתום על־האמנה.

פִּרְעָתוֹן, שע"פ: עיר בנחלת שבט־אפרים (שופטים, י"ב, ט"ו), ובכנוי־היחס: עבדון בן־הלל הַפִּרְעָתוֹנִי (שם, שם, י"ג).

פְּרַף, ארמית ובמשנה, פ"י, — כריכה וקשור—אומוויקקעלן, בעפעסטיגען, обвязывать, прицѣплять: פּוֹרֶפֶת על־האבן (שבת, וי"ו, ז'); הלוק של־צמר שנפרם וּפְרָפוֹ בחוט של־פשתן (תוספתא, כלאים, ה', יו"ד), החיצונה היתה פְּרוּפָה מן־הדרום (משנה, יומא, ה', א'); ומדיות—פְּרוּפוֹת (שבת, וי"ו, ז"ו). קַרְסֵי זהב (שמות, כ"ו, וי"ו) — ת"א: „פּוּרְפִּין דדהב". וכן הוא בלשון יונית: Πορπή.

פַּרְפַּר, שע"פ: נהר בארם אצל דמשק (מ"ב, ה', י"ב).

פָּרַץ, פ"י, הקל: א) עיקרו — הריסה וסתירת־בנין — ברעכען, איינרייססען, ניעדעררייססען, ломать, разрушать, сносить: עת לִפְרוֹץ ועת לבנות (קהלת, ג', ג'), עיר פְּרוּצָה אין חומה (משלי, כ"ה, כ"ח). ומזה — פרצה בבנין — ברעשע, проломъ: כי־החלו הַפְּרֻצִים לְהִסָּתֵם (נחמיה, ד', א'), ובמשנה: הַפָּרוּץ מְרֻבֶּה על־העומד (כלאים, ד', ד'). וַיִּפְרֹץ בחומת ירושלם (מ"ב, י"ד י"ג). ועל־הרוב — בסתירה ובקיעה בדבר הגודר, עד כדי לעבור בו, — איינברעכען, דורכברעכען, пробивать, проломать: פָּרַצְתָּ גְדֵרֶיהָ (תהלים, פ', י"ג), פָּרֹץ גְּדֵרוֹ והיה למרמס (ישעיה, ה', ה'), עלה הַפֹּרֵץ לפניהם, פָּרְצוּ ויעברו (מיכה, ב', י"ג); פָּרַץ נַחַל מעם גר (איוב, כ"ח, ד'). ומזה: מה־פָּרַצְתָּ עליך פָּרֶץ (בראשית, ל"ח, כ"ט)—התחזקת לבקוע ויצאת תחלה.—ומזה—נגיפה במחנה האויב: פָּרַץ ה' את־אֹיְבַי לפני כפרץ מים (ש"ב, ה', כ'); ובהשאלה: פָּרַץ ה' את־מַעֲשֶׂיךָ (דהי"ב, כ', ל"ז)—צערשטאֶרען, разстроить, разрушить. פָּרַץ ה' אלהינו בָּנוּ (דהי"א, ט"ו, י"ג); פֶּן־יִפְרָץ בָּהֶם ה' (שמות, י"ט, כ"ב)—מדה כנגד מדה, אם יהרסו לעלות ולראות. (עיין הרס). וַתִּפְרָץ־בָּם מַגֵּפָה (תהלים, ק"ו, כ"ט); פָּרַץ ה' פֶּרֶץ בְּעֻזָּה (ש"ב, וי"ו, ח')—מגפה פתאומית. יִפְרְצֵנִי פֶּרֶץ על־פְּנֵי־פָרֶץ (איוב, ט"ז, י"ד)—עשה בי פרצות הרבה, מכות שונות.—זנחתנו פְּרַצְתָּנוּ (תהלים, ס', ג'). וממושג הבקיעה לעבור בו יצא: ב) מושג ההתפשטות והרבוי—זיך אויסברייטען, פערמעהרען, распространяться, размножаться: וּפָרַצְתָּ ימה וקדמה (בראשית, כ"ח, י"ד), כי ימין ושמאל תִּפְרֹצִי (ישעיה, נ"ד, ג'), ומקנהו פָּרַץ בארץ (איוב, א', יו"ד), כן ירבה וכן יִפְרֹץ (שמות, א', י"ב); ובהשאלה: וְכִפְרֹץ הַדָּבָר (דהי"ב, ל"א, ה')—כאשר פשטה פקודת המלך בעם.—ובהשאלה: ותירוש יקביך יִפְרֹצוּ (משלי, ג', יו"ד)—איבערשטראָמען, переливаться—והקודם: „וְיִמָּלְאוּ אסמיך שבע". פָּרְצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ (הושע, ד', ב')— רש"י פירש: „פרצו הגדר והרבו שפיכות־דמים עד נָגַע דם הרוג זה ברם

חברו״. והנראה, שנמשך אל־הקודם: „אלה וכחש ורצח״ וגו׳—אלה המעשים הרעים פשטו בארץ; ומתישב היטב אל־החתימה: „ודמים בדמים נגעו״.—ובדברי חז״ל: שלא יִפְרְצוּ בנות ישראל בזמה (ירושלמי, כתובות, פרק א׳, א׳) — אויסארטען, вырождаться. ובא: ג) בענין איצה ודחיקה בדברים בזולתו לעשות את־המבוקש — איינדרינגליך, צודרינגליך זיין, настаивать — ע״ד הפעל פצר: וַיִּפְרָץ־בּוֹ (ש״ב, י״ג, כ״ה), וַיִּפְרְצוּ־בוֹ עבדיו (ש״א, כ״ח, כ״ג); נִפְרְצָה נִשְׁלְחָה עַל־אחינו (דהי״א, י״ג, ב׳) — הרד״ק פירשו כמו: נרבה לשלוח הנה והנה. והנראה, שהוא כמו: נָאיצה ונמהר לשלוח — איילען, דרינגענד.

הנפעל, פ״א במקרא,—בענין התפשטות במציאות— אויסגעברייטעט זיין, проявляться: אין חזון נִפְרָץ (ש״א, ג׳, א׳). ובמשנה— במובנו הראשון: וגדר שֶׁנִּפְרַץ (כלאים, ד׳, ד׳), נִפְרְצוּ בו פרצות הרבה (שם); נִפְרְצוּ עָלָיו—פסול; נפרדו עליו— כשר (סוכה, ג׳, א׳); נִפְרַץ קולו מן־הבכי („יוסיפון״, א׳, ג׳, י״א).

הפועל, כעין הנפעל (שבמשנה): וְחוֹמַת ירושלם מְפֹרָצֶת (נחמיה, א׳, ג׳) — נעשו בה פרצים הרבה.—ובדחז״ל בהפעיל: אפילו עומד וּמַפְרִיץ (תוספתא, סוף מכות).

ההתפעל, במובן המוסרי,— פריצת־חק, פריקת־על — זיך לאָז־רייססען, отторгаться: רבו עבדים הַמִּתְפָּרְצִים איש מִפְּנֵי אדֹנָיו (ש״א, כ״ה, י״ד).

פָּרִיץ, תֹּאר,— איש פורץ גדר החק והמוסר, עריץ— ציגעללאָזער, необузданный: ארחות פָּרִיץ (תהלים, י״ז, ד׳), והוליד בן פָּרִיץ (יחזקאל, י״ח, י״ד), המערת פָּרִצִים היה הבית הזה (ירמיה, ז׳, י״א), ובאו בה פָּרִיצִים וחללוה (יחזקאל, ז׳, כ״ב); ובני פָּרִיצֵי עַמְּךָ (דניאל, י״א, י״ד)— מורדים — עמפּאָרער, возмутители — ובא: וּפְרִיץ חַיּוֹת (ישעיה, ל״ה, ט׳)— החזק, האביר שבחיות— דער געוואלטיגסטע, דער רייסענדעסטע אונטער דען טהיערען, — лютый, жестокій, хищный — ובמשנה — בענין מהיר־במעשיו, בלתי־נזהר בלשונו — איבעראײלט, אונפאָרזיכטיג, опрометчивый, неосторожный — הפך „צנוע״: משרבו הַפְּרִיצִים, היו מוסרים אותו (את־השם) לַצְּנוּעִים שבכהונה (קידושין, ע״א, ע״א). ובמובנו הפשוט: פְּרִיצֵי זיתים וענבים (עוקצין, ג׳, ו״ו) — שנתקשו קודם בשולם והם קשים ואינם נפרכים בבית־הבד.

פָּרוּץ, תֹּאר, במשנה,— כעין „פָּרִיץ״ במקרא— ציגעללאָזער, אויסגעלאַססענער, необузданный, развратный: אי־לו אָדָם פָּרוּץ אינו אומר כלשון הזה (ב״ר, פרשה ע׳), ולא יהא פָּרוּץ בנדרים ובשחוק (דמאי, ב׳, ג׳); משום צנועות ומשום פְּרוּצוֹת (כתובות, דף ב׳, ע״א).

פֶּרֶץ, ש״ז: א) הריסה, שבר בחומה—ריסס, ליקקע, трещина, разсѣлина, пробѣлъ: כְּפֶרֶץ נפל נבעה בחומה נשגבה (ישעיה, ל׳, י״ג), ולא נותר בה פָּרֶץ (נחמיה, ו״ו, א׳), כי עשה ה׳ פֶּרֶץ בשבטי ישראל (שופטים, כ״א, ט״ו); וע״ד המליצה: פרצת עליך פָּרֶץ (בראשית, ל״ח, כ״ט), וברבוי: וּפְרָצִים תֵּצֶאנָה (עמוס, ד׳, ג׳) — כמו: ובפרצים.— ובמובן המוסרי: גֹּדֵר פֶּרֶץ (ישעיה, נ״ח, י״ב), וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן (עמוס, ט׳, י״א). ומשפט הלשון לאמר: עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו (תהלים, ק״ו, כ״ג)—עמד לסתום את־הפרץ; והכונה: השתדל לקדם פני הרעה. ב) פריצת מים בשטף — דורכברוך, проломъ: כְּפֶרֶץ מָיִם (ש״ב, ה׳, כ׳); כְּפֶרֶץ רָחָב יֶאֱתָיוּ (איוב, ל׳, י״ד) — שעורו: כבפרץ רחב. ג) צרה פתאומית, איד—שלאג, אונגליקק, ударъ, несчастіе, катастрофа: על אשר פָּרַץ ה׳ פֶּרֶץ בְּעֻזָּה (ש״ב, ו״ו, ח׳) — מיתה חטופה.— אין פֶּרֶץ ואין יוצאת וגו׳ (תהלים, קמ״ד, י״ד).

פִּרְצָה, ש״נ, — ריסס, — בהוראת הקודם במובן המוסרי: לא

עליתם בַּפְּרָצוֹת וַתִּגְדְּרוּ גָּדֵר עַל־בֵּית ישראל (יחזקאל, י"ג, ה') — שעורו: לא עליתם בפרצות לגדור גדר.—ובגמרא: שֶׁתִּגְדּוֹר פִּרְצוֹתֵינוּ וּפִרְצוֹת כָּל־עַמְּךָ בית־ישראל ברחמים (ברכות, י"ט, ע"א); ובמובנו הפשוט: פִּרְצָה קוֹרְאָה לַגַּנָּב (סוכה, כ"ו, ע"א).

מִפְרָץ, ש"ז פ"א במקרא בלשון רבים: ועל־מִפְרָצָיו ישכון (שופטים, ה', י"ז) — י"מ כמו ערי פרזות — אָפֶּענע שטאֶדטע. והנכון, שענינו—חוֹף, מקום שֶׁמֵּי הים פורצים ובוקעים בו שם, להכשירו למעמד־אניות — מעערבוזען, האַפֶען, заливъ, гавань.

פְּרִיצוּת, ש"נ,—שובבות, עזות—אויסגעלאַססענהייט, פרעכהייט, необузданность, дерзость: משום פְּרִיצוּתָא (קדושין, י"ב, ב'), פְּרִיצוּתָא בעלמא (יבמות, ע"ו, ע"ב).

פֶּרֶץ, שע"פ: בן־יהודה מתמר (בראשית, ל"ח, כ"ט); ובכנוי: משפחת הַפַּרְצִי (במדבר, כ"ו, כ').

פְּרָצִים, עיין בעל־פרצים.

פֶּרֶץ־עֻזָּה, שע"פ: מקום אצל גֹּרֶן נָכוֹן, נקרא על־שם המאורע, כי שם פָּרַץ ה' פֶּרֶץ בְּעֻזָּה (ש"ב, ו', ח').

פַּרְצוּף, ש"ז, — כלל צורת אברי הפנים—געזיכטסציגע, געזיכטס־בילדונג, черты лица, физіономія: אין מעידין אלא על־פַּרְצוּף־פָּנִים עם־החֹטם (יבמות, ט"ז, ג'). והשתמשו בו על־הצורה בכלל — געזיכטסבילד, образъ: וכל־הַפַּרְצוּפִין מותרין, חוץ מִפַּרְצוּף־אָדָם; וכל־הצורות מותרות, חוץ מִצּוּרַת־דרקון (ע"ז, דף מ"ב, ע"ב) — ומן־ההבדל הזה נראה, שה„פרצוף" הוא צורה בולטת, ו„צורה" היא מצוירת בשטר על־הגליון. — דיו פַּרְצוּף־פָּנִים היה לו לאדם הראשון (עירובין, י"ח, ע"א). פְּנֵי ה' (תהלים, ל"ד, י"ז) — תיב"ע: „פַּרְצוּפָא דה'". וכן הוא בלשון סורית, ומקורו יונית: Προσωπον.

פָּרַק, פ"י, הקל, א) עיקרו—שבירה, פצוץ — ברעכען, сломать: וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מעל צוארך (בראשית, כ"ז, מ') — הערגונטערבריסען, с(д)рать. פֹּרֵק ואין מציל (תהלים, ז', ג'). ומזה — שבירת דבר הַכּוֹבֵשׁ וְהִלּוּץ הַכָּבוּשׁ תחתיו, — ע"ד שמוש הפעלים חלץ, פדה, — הערגויסרייססען, בעפרייען, вырвать, высвободить: פֹּרֵק אין מִיָּדָם (איכה, ה', ח'), וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ (תהלים, קל"ו, כ"ד). והנראה, שמקור הפעל הזה—בלשון ארמית, ועיקרו — הפרשה והרחקה, ועם־זה—נצול — ענטפערנען, אבזאָנדערן, удалить, отдѣлить: סור מרע (משלי, י"ג, י"ט) — תרגומו: „פְּרִיקָא מן ריעתא". — וְהֶפְדָּה (שמות, כ"א, ח')—ת"א: „וְיִפְרְקִינַהּ"—אויסלאָזען, לאָזקויפען, высвободить, выкупить. אשר־פָּדָה את־נפשי מכל־צרה (ש"ב, ד', ט') — תיב"ע: „די פְּרַק ית נפשי מכל עקא"; ובארמית שבמקרא: וחטיך בצדקה פְּרֻק (דניאל, ד', כ"ד). ובמשנה: פָּרַק וטען וכו'; אם רצונך לִפְרוֹק — פְּרוֹק וכו', מצוה מן־התורה לִפְרוֹק (ב"מ, ב', יו"ד)—אבלאדען, выгрузить. שתי ספינות, אחת טְעוּנָה ואחת פְּרוּקָה (תוספתא, ב"ק, פרק ב'). ובענין התרת דבר המחֻבר מחוליות—אויסאיינאנדער נעהמען, разобрать, разложить: כִּילַת חתנים מותר לנטותה ומותר לְפָרְקָהּ בשבת (שבת, מ"ה, ע"א), פּוֹרְקָהּ וחוזר וְסוֹדְרָהּ (יומא, כ"ז, ע"ב). פְּרָקוּהוּ והרהיצוהו (שם, ל"ה, ע"ב)—הוציאוהו, חלצוהו מן־השלג—בעפרייען, высвобождать— ובענין הרחקה: שלא יִפְרוֹק את־המשפלות (ירושלמי, שביעית, פרק ג')—ענטפערנען, устранять. ובגמרא — ע"ד ההשאלה—תירוץ קושיא—לאָזען, объяснить: וּמִפְרְקָא ליה עשרין וארבעה פרוקי (ב"מ, דף פ"ד, ע"א), הוא מותיב לה והוא מְפָרֵק לה (ב"ק, דף מ"ג, ע"ב).

הנפעל,—התרת החוליות:

נֶזֶם, שהוא וכו׳, וְנִפְרַק וכו׳, צינורא וגו׳, העשוי כמין אשכול וְנִפְרַק (כלים, י״א, ט׳)—אויסאיינאַנדער גענאָממען ווערדען, быть разнимаему. מי שֶׁנִּפְרְקָה יָדוֹ (שבת, כ״ב, וי״ו)—פֿערענקט ווערדען, быть вывихнутымъ.

הפיעל: א) שבירה—ברעכען, сломать: וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק (זכריה, י״א, ט״ז)—על־ידי שהוא מריצן במקומות־סלעים.—ואפשר, שהוא לשון עקור—אבריייסען, вырвать—ע״ד: את־סוסיהם עִקֵּר (יהושע, י״א, ט׳). וע״ד ההשאלה: מְפָרֵק הָרִים (מ״א, י״ט, י״א)—צערטרימערן. ב) נִצּוּל וְהָסֵר—אַבנעהמען, לאָזמאַכען, אַבציעהען, сдирать, оторвать, отдѣлять: פָּרְקוּ נזמי הזהב (שמות, ל״ב, ב׳). ובמשנה: מְנַבְּלִין, מְפָרְקִין (שביעית, ב׳, ב׳)—נקוף העָלים.—התחיל לְפָרֵק (עוקצין, ב׳, ה׳)—אַבלאָזען, отвязать. בִּשְׁעה שהיו מְפָרְקִין את־המשכן (במדבר רבה, ד׳). ובענין הִלּוּץ: הַמְפָרֵק בהמה ועוף מן־המצודה (תוספתא שבת, י״ג, ה׳). ובפרוק אברים: אבל מְשַׁבֵּר וּמְפָרֵק—טהור (פסחים, דף פ״א, ע״ב).

ההתפעל,—נשול הפירות מן־העץ: הוביש פריה, הִתְפָּרְקוּ ויבשו (יחזקאל, י״ט, י״ב). ובענין נִצּוּל: וַיִּתְפָּרְקוּ כל העם את־נזמי הזהב (שמות, ל״ב, ג׳)—פֿאַן זיך הערונטערנעהמען, הערונטערייססען, снять, сдирать съ себя.—ע״ד שנאמר שם להלן: וַיִּתְנַצְּלוּ בני־ישראל את־עדים (שם, ל״ג, וי״ו); ובמשנה: שֶׁנִּתְפָּרְקוּ בשבת (שבת, י״ז, א׳). ובמדרש: נִתְפָּרֵק יֵינוֹ מעליו (ב״ר, ל״ו)—הפיג.

פֶּרֶק, ש״ז: א) שבר, טרוף—צערברעכונג, צערייססונג: כלה כחש פֶּרֶק מלאה (נחום, ג׳, א׳)—ומסיים: „לא ימש טָרֶף״. ב) פרשת־דרכים, שהדרך נשבר ומפורק,—שיידעוועג, перекрестокъ: ואל תעמד על־הַפֶּרֶק (עובדיה, א׳, י״ד)—ורש״י פירש: „מקום, שהבורחים יוצאים דרך שם להמלט״—שלוכט, оврагъ. ומצוי הרבה במשנה במובנים שונים: א) מקום שבין אבר לאבר: עד־הַפֶּרֶק (ידים, ב׳, ג׳)—געלענק, суставъ. וקולף עד שמגיע לַפֶּרֶק, וחותך (פסחים, ז׳, י״ב), איזהו הזרוע—מן־הַפֶּרֶק של־ארכובה עד כף של־יד וכו׳; איזהו לחי—מן־הַפֶּרֶק של־לחי עד פיקה של־גרגרת (חולין, יו״ד, ד׳).—ב) מאמר חלוק בתורה ובהלכה—אַבטיילונג, אַבשניטט, отдѣлъ, глава: הלומד מחברו פֶּרֶק אחד וכו׳—צריך לנהוג בו כבוד (אבות, וי״ו, ג׳); בַּפְּרָקִים שואל מפני־הכבוד (ברכות, ב׳, א׳). אלו הן בֵּין־הַפְּרָקִים, בין ברכה ראשונה לשניה וכו׳ (שם, שם, ב׳). והמסכתות במשנה נחלקו לפרקים.—ובא: וְעָשִׂינוּ אוֹתְךָ רֹאשׁ פֶּרֶק (דברים רבה, פרשה ד׳)—כתבנו את־שמך בראש הפנקס. ובויקרא רבה (פרשה ה׳) בענין זה אמרו: „כתבנו לך בראש״. רָאשֵׁי־פְרָקִים (חגיגה, י״ג, ע״א). והתיחד בגמרא לדרשת החכם באיזה פרק בהלכה: מר בר־רב־אשי כי הוה דריש בְּפִרְקָא (קדושין, ל״א, ע״ב), רב אויא חלש ולא אתא לְפִרְקָא דרב־יוסף וכו׳, מאי טעמא לא אתא מר לְפִרְקָא (ברכות, כ״ח, ע״ב), רבא סבר למידרשיה בְּפִרְקָא (קדושין, דף ע״א, ע״א).—ג) ביחוס אל־הזמן—צייטפונקט: בג׳ פְּרָקִים בשנה תורמין את־הלשכה (שקלים, ג׳, א׳), בשלשה פְּרָקִים בשנה כהנים נושאים את־כפיהם (תענית, ד׳, א׳); בְּפֶרֶק אחד נתנבאו ארבעה נביאים (פסחים, פ״ז, ע״א); בנות־ישראל, שהגיעו לְפִרְקָן (מו״ק, ט׳, ע״ב)—לזמן־בגרותן.—סמוך לְפִרְקָהּ (כתובות, נ״ט, ע״ב). בזמן שרואה אותו לִפְרָקִים (ברכות, ט׳, ב׳)—לפעמים—אין פֿערשיעדענען צייטען, ועלטען, по временамъ. וּפִרְקוֹ נאה (תענית, ט״ז, ע״א)—פרק־זמנו, לפי שנותיו.—הגדיל הבן וְעָמַד עַל־פִּרְקוֹ (שמו״ר, ט״ו)—הגיע לשנות־בגרות.

מַפְרֶקֶת, ש״נ,—שדרת־הגוף, שהיא כֻּלָּה מְחֻבֶּרֶת פרקים וחוליות—

געניק, затылокъ, хребетъ: ותשבר מַפְרַקְתּוֹ (ש"א, ד', י"ח). ובארמית: פירקתא, פריקתא.

פְּרִיקָה, במשנה, שה"פ, — אבלאדען, выгрузка: לִפְרִיקָה ולחסימה (ב"ק, ה', ז'); אין דרך־פְּרִיקָה בכך (שבת, דף ע"ג, ע"ב. עיין שם). ובפיוט: בִּפְרִיקַת־עֹל („ועל־חטא").

פֵּרוּק, שם, בגמרא, — תירוץ, יִשׁוּב והתרת דבר קשה — ערקלערונג, אויפלאָזונג, объясненіе, разрѣшеніе: פֵּרוּקָא לסכנתא (ע"ז, ל', ע"א), אמר להו האי קושיא והאי קושיא, האי פֵּרוּקָא והאי פֵּרוּקָא (ב"ק, קי"ז, ע"א); ואמרו בְּפֵרוּק הקושיא (מו"נ, א', ג').

פִּרְקוֹן, ארמית ובמשנה, — פדיון — אויסלעזונג, לאָזקויפונג, выкупъ: כסף הַפְּדוּיִם (במדבר, ג', נ"א) — ת"י: „כסף פִּרְקוֹנָא". ובמשנה: חיב במזונותיה וּבְפִרְקוֹנָהּ (כתובות, ד', ד').

פּוּרְקָן, ש"ז, — תשועה, גאֻלה — רעטטונג, ערלעזונג, спасеніе, освобожденіе: תְּשׁוּעַת עולמים (ישעיה, מ"ה, י"ז) — תיב"ע: „פּוּרְקַן עלמיא". ומזה — בתפלה: יְקוּם פּוּרְקָן מן־שמיא.

פַּרְקִיד, ארמית, פ"י; בהתפעל, (מן השם „פירקתא", „פריקתא"), — נפילה, שכיבה על־העֹרף: וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר (בראשית, מ"ט, י"ז) — תיב"ע: „רכביה מִתְפַּרְקִיד לאחוריה" — אויף דען ריקקען, אקקען פאללען, זיך לעגען, лежать на спинѣ. כדי שיהיו מִתְפַּרְקְדוֹת על בעליהון בנוייהן (ב"ר, מ"ה) — לפי גרסת ה„ערוך" — פונות להם ערפן להקניטם דרך־חבה. ובגרסאות אחרות: „מתרפקות". ובגמרא — בהשאלה גם לדברים, שאין בהם רוח־חיים: פִּרְקוֹדֵי הוה מְפַרְקְדָא (מנחות, דף צ"ו, ע"ב) — פירש"י: „שלא היתה זקופה בשוה, אלא משופעת ונוטה כלפי־הוין". ומזה: מְפַרְקְדָן לא יקרא ק"ש (ברכות, י"ג, ע"ב) — שוכב על־גבו.

פְּרַקְלִיט, במשנה, — מליץ, מלמד־זכות — אנוואלט, פירשפרעכער, стряпчій, защитникъ: העושה מצוה אחת — קונה־לו פְּרַקְלִיט אחד (אבות, ד', י"א); ואלו הן פְּרַקְלִיטִין של־אדם: תשובה ומעשים טובים (שבת, ל"ב, ע"א). ולשון יונית היא: Παρακλητος.

פְּרַקְלִים, במשנה: וְהַפְּרַקְלִימִין טהורים (כלים, כ"ו, ג') — בגד, שקושרים על־הפדחת להגן — שטירנבינדע, повязка на челѣ — ועיין בסמוך.

פְּרַקְלִין, במשנה: שלש פְּרַקְלִינִין הן של צדי חיות וכו' (שם, כ"ד, ט"ו) — מנעל־של־יד עשוי להגן עליו. — ולשון יונית הוא והקודם: Παρακαλυμμα — שוטצדעקקע, покрывало.

פֵּרֵר, במשנה, פ"י, מיסודו של פור במקרא, (ולדעת קצת, גם מה שבמקרא בענין זה הוא מן־הכפולים השלמים. ועיין פור), והתיחד לרסוק דבר־של־מאכל לחלקים דקים — בראָקקעלן, крошить: אף מְפָרֵר וזורה לרוח (פסחים, ב', א'); שדרכו של־תינוק לְפָרֵר (פסחים, יו"ד, ע"ב); ההיא בסמידא דְּמְפָרֵר (שם, ע"ד, ע"ב).

פֵּרוּר, בל"ר: פֵּרוּרִין, — פתותי המאכלים — בראָקקען, крохи: מעבירין מעל־השלחן פֵּרוּרִין פחות מכזית (שבת, כ"א, ג'). ובירושלמי: פיתא ופֵרוּר — אומר על־הַפֵּרוּר (ברכות, פרק ו"ו). ומזה:

פִּרְפֵּר, ע"ד המרֻבעים, — רסוק דבר־של־מאכל — צערבראָקקעלן, раскрошить: פִּרְפֵּר בֵּיצָה על־גבי הדג (תוספתא, ביצה, ג').

פַּרְפֶּרֶת, במשנה, ש"נ: ברך על־הַפַּרְפֶּרֶת שלפני המזון — פטר את־הַפַּרְפֶּרֶת שלאחר־המזון (ברכות, ו"ו, ה') — לפי פירש"י, היו מביאים שני

מיני פרפרת בסעודה: בתחלה היו מביאים מין פופרת להמשיך את־האכילה, כגון פרגיות ודגים, ואח״כ מביאים השלחן, ולאחר גמר הסעודה — מין פרפרת, דמעלי ללבא, כגון כיסני ולחמניות. ורבינו חננאל פירש, שֶׁ„פַּרְפֶּרֶת״ שבמשנתנו אינה אלא פת הצנומה בקערה. וכן פירשו בתוספות והקשו על פירוש רש״י. והנראה לקיים פירוש רש״י, שהשם „פַּרְפֶּרֶת״ כולל מיני מאכלים שונים מְרֻסקים ומטֻגנים, שעשוים למעדנים, כן להמשיך את האכילה, וכן לערן ולהמתיק את־האכילה. ובכללם — גם מיני ירקות, הבאים ללפת את־הפת, יש מהם בהתחלת הסעודה ויש מהם בגמר הסעודה—דעליקאַטעססען, деликатесы—ושע״כ בא גם בלשון־רבים: מונה אדם את־אורחיו ואת־פַּרְפְּרוֹתָיו מפיו (שבת, דף קמ״ח, ע״ב). וכן: עד שמגיע לְפַרְפֶּרֶת־הַפַּת (פסחים, קי״ד, ע״א) — שהוא, לדעת רש״י והרשב״ם, מרור, שאוכלים אחר־המצה. — והשם הזה אינו נגזר מלשון יונית, כדעת בעל „מוסף הערוך״, ומקורו עברית מלשון פרר, פרפר, שהוא — רסוק מאכלים לפרורים, כדי לטגנם ולצלותם יפה. (ועיין בבאורנו על־המשנה). ומזה — ע״ד המליצה: קנין ופתחי־נדה הן הן גופי הלכות; תקופות וגמטריאות פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה (אבות, ג׳, י״ח) — למודי חשבונות התקופות והגמטריאות (עיין גמטריא) אינם מעיקרי וגופי ההלכות, כי אם דברים טפלים, שאינם באים כי אם לערב, לעַדן, לְיַפּוֹת ולשכלל את־חכמת־התורה, כאותן הפרפראות בסעודה. — ופירוש המפרשים, שגם זה מלשון יונית, רחוק מן־הפשט.

פָּרוּר, ש״ז, — כלי־בשול, דוד, קדרה—קעססעל, טאָפּ, котелъ, горшокъ: ובשלו בַּפָּרוּר (במדבר, י״א, ח׳), או בקלחת או בַפָּרוּר (ש״א, ב׳, י״ד) — ויתכן שנקרא כן על־שם שמניחים שם הבשר כשהוא נעשה פרורים וחתיכות. — ובמשנה: וּבְעֵץ־הַפָּרוּר (ביצה, א׳, ז׳).

פָּרַשׁ, דומה לשרש פרס, בהוראתו העיקרית—שבירה, פרוק ופרוד, אלא שהתיחד למושג הניקוב והדקירה—לאָכערן, дырять—ובמובנו המושאל, — באור וברור ענין — ערקלאֶרען, אויסאיינאַנדערלעגען, выяснять, разбирать — ומזה פ״א במקרא בקל: לִפְרֹשׁ להם על־פי ה׳ (ויקרא, כ״ד, י״ב). ובגמרא: ואנן טעמא דפרושים ניקו וְנִפְרוֹשׁ (פסחים, ע׳, ע״ב). וכן הוא בארמית: נְקֻבָה שכרך (בראשית, ל׳, כ״ח)— ת״א: „פָּרֵשׁ אגרך״, — ע״ד שמוש הפעלים פלא, פלה. (עיין שם). וכן יכלול בארמית הפעל הזה גם מושג ההרחקה וההבדלה, המתהוה בין הגופים הנפרדים זה מזה — טרעננען, ענטפערנען, отдѣлить, отлучить: בְּהַפְרִידוֹ בני אדם (דברים, ל״ב, ח׳) — ת״א: „בְּפָרָשׁוּתֵיהּ בני אנשא״. ומזה הרבה במשנה בהוראת פעל־עומד: הוא פוֹרֵשׁ ובוכה והן פוֹרְשִׁין ובוכין (יומא, א׳, ה׳) — זיך טרעננען, ענטפערנען, отдѣлиться, удаляться — ובמובן המוסרי: אַל־תִּפְרוֹשׁ מִן־הצבור (אבות, ב׳, ד׳), כל־הַפּוֹרֵשׁ ממך — כאלו פורש מן־החיים (קדושין, ס״ו, ע״ב).

הנפעל, בהוראת הפעל הזה בארמית, — היות נפרד ונפזר, נפוץ — צערשטרייט זיין, быть разсѣяну: בתוך־צאנו נִפְרָשׁוֹת (יחזקאל, ל״ד, י״ב)— כשהן נפרשות, וכמבואר שם להלן: „מכל־המקומת אשר־נָפֹצוּ שם״. — ולקצת נוסחאות, הוא בשי״ן שמאלית.

הפועל, — מן־הקל, בהוראתו הראשונה: כי לא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לו (במדבר, ט״ו, ל״ד)—לא נודע בברור— גענוי אַנגעגעבען, ערקלאֶרט ווערדען, быть разобрану, разъяснену. ויקראו בספר בתורת האלהים מְפֹרָשׁ (נחמיה, ח׳, ח׳) — וכמו שנאמר: בֵּאֵר את־התורה

(דברים, א׳, ה׳) — ות״א: „פָּרֵשׁ ית אולפן אוריתא״ — דייטליך ערקלערט, פערשטאֶנדליך, объяснену.—ובגמרא אמרו: מְפֹרָשׁ— זה תרגום (נדרים, דף ל״ז, ע״ב). ובארמית שבמקרא: מְפָרַשׁ קרי קדמי (עזרא, ד׳, י״ח). ובמשנה — גם בפיעל: המגדף אינו חַיב עד שֶׁיְּפָרֵשׁ השם (סנהדרין, ז׳, ה׳). ומזה—„שם המפורש״: כה תברכו את־בני ישראל (במדבר, ז״ו, כ״ג) — בְּשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ; אתה אומר בְּשֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ, או אינו אלא בכנוי? ת״ל (שם, שם, כ״ז): וְשָׂמוּ את־שְׁמִי— שמי המיוחד לי (סוטה, דף ל״ח, ע״א)—ופירש״י: שם המפורש—ככתבו, ר״ל, שהיו קוראים אותו באותיותיו כמו שהוא כתוב, ושעל־כן נקרא מפורש, ר״ל, נקרא כמו שהוא כתוב בעצם ולא בשנוי הכנוי להעלימו ולהסתירו, כמו שאנחנו קוראים „אדני״; והוא שם בן ארבע אותיות המיוחד לו יתברך. (ועיין „מורה נבוכים״, ח״א, פרק ס״ב). וביומא: כשהיו שומעין שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ שהוא יוצא מפי כהן גדול (יומא, ו״ו, ב׳). צריך לְפָרֵשׁ (מעשר־שני, ד׳, ז׳)—דייטליך אַנגעבען, ясно обозначать. מעות מְפוֹרָשִׁים (נזיר, ד׳, ד׳); בתחלה פֵּרַשׁ עונשה ולבסוף פֵּרַשׁ מתן־שכרה (שבת, פ״ו, ע״א). וכן — בענין ההתרחקות — זיך טרעננען, ענטפֿערנען: זה פֵּרַשׁ למיתה, וזה פֵּרַשׁ לחיים (חולין, ל״ה, ע״ב). ובפיוט: וטפחים מְפוֹרָשׁ בין יד ליד (פיוט „אשר בגלל אבות״). והתיחד ליורדי־הים, לפי שיש בירידתו התרחקות גדולה מן־היבשה: הַמְפָרֵשׁ והיוצא בשיירא (גטין, ו״ו, ה׳). (עיין פלג). ובמובן המוסרי: וּפֵרַשׁ מן־האשה (שבת. דף פ״ו, ע״א).

ההפעיל, פ״א במקרא, מהנחתו הראשונה ובמובנו הפשוט, — דקירה, מחיצה — שטעכען, פערוואונדען, колоть, ранить: וכצפעני יַפְרִשׁ (משלי, כ״ג, ל״ב). (עיין פָּרָשׁ). ובלשון ארמית יורה גם הפרדה והבדלה — אַבּ־ וואַנדערן, отдѣлить: והכשבים הִפְרִיד יעקב (בראשית, ל׳, מ׳)—ת״א: „אַפְרֵשׁ״.— הַבְדֵּל יַבְדִּלַנִי (ישעיה, נ״ו, ג׳) — תיב״ע: „אַפְרָשָׁא יַפְרְשִׁנַנִי״. ומזה — הבדלה לקדש, הרמה: יָרִימוּ לה׳ תְּרוּמָה (במדבר, י״ח, כ״ד) — ת״א: „דְיַפְרְשׁוּן קדם ה׳ אַפְרָשׁוּתָא״. ומזה — במשנה: מַפְרִישִׁין כהן גדול מביתו (יומא, א׳, א׳), מוּפְרָשַׁנִי ממך (נדרים, א׳, א׳); שהיו מַפְרִישִׁין לים הגדול (ב״ר, י״ו); הִפְרִישׁ בכוריו (בכורים, א׳, א׳), הַמַּפְרִישׁ מקצת תרומה ומעשרות (תרומות, ד׳, א׳). ובמדרש — בע״א: והאלהים מַפְרִישׁ, שיכפר דם טמאים על דם טהורים (שמו״ר, ז׳) — גוזר; ואפשר, שהוא מלשון הפלאה — עושה מעשה־פלא: וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת (שופטים, י״ג, י״ט)— תיב״ע: „וּמַפְרַשׁ לְמֶעְבַּד״ — וואונדערבאַרעס טהון, творить чудеса.

ההתפעל, במשנה, — בענין באור והודעה — גענאַננט ווערדען, בעקאַננט ווערדען: ולמה לא נִתְפָּרְשׁוּ שמותן של־זקנים (ר״ה, ב׳, ט׳); הוא הקול הַמִּתְפָּרֵשׁ בכתובים (במדבר רבה, י״ד).

פָּרָשָׁה, ש״נ,—דבר נקוב ומסוים — בעשטיממונג, פֿעסטזעטצונג, точное определение, точное указание: ואת פָּרָשַׁת הכסף (אסתר, ד׳, ז׳); וּפָרָשַׁת גְדֻלַּת מרדכי (שם, יו״ד, ב׳)— הגדולה, אשר חלק לו המלך. — ומזה, במשנה, — מאמר חלוק ומסוים בספר, וביחוד — בספר־התורה, בכה״ק — אַבשניטט, отдѣлъ, глава — להבדיל בין השם „פֶּרֶק״, המתיחד לספרים בתורה שעל־פה: עד שגומר כל־הַפָּרָשָׁה (סוטה, ז׳, ח׳), פָּרָשַׁת סוטה (שם, שם, א׳), פָּרָשַׁת המלך (שם, שם, ח׳), פָּרָשַׁת בלעם (ב״ב, י״ד, ע״ב), כְּפָרָשַׁת ויהי בנסוע הארון (ידים, ג׳, ה׳); לעולם ישלים אדם פָּרְשִׁיּוֹתָיו עם־הצבור (ברכות, ח׳, ע״ב). וספר־התורה נחלק לכמה מיני פרשיות: מהן — הידועות בשם „פְּתוּחוֹת״ ו„סְתוּמוֹת״;

יהם ענינים קצובים, אעפ״י שאינם שלמים. ומהן — לפי הקריאה בתורה בשבתות-השנה; והן, לפי מנהג הנהוג בכל תפוצות ישראל, נ״ד. ולפי מנהג בני־מערבא לפנים, שהיו משלימים את-התורה אחת לשלש שנים, עולה מספרן קנ״ה, והן הנקראות בלשון המסורית „סדרים״. (עיין במאמרו של הג׳ שי״ר ב„הליכות־קדם״ מעמוד 10). וכן ישתמשו לפעמים בשם „פרשה״ בדרך-השאלה על פסוק אחד: איזוהי פָּרָשָׁה קטנה, שבל גופי התורה תלוין בה? „בכל־דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך״ (ברכות, ס״ג, ע״א). ובע״א: הַפָּרָשָׁה תידון כבשר, מאי לאו, פָּרָשָׁה ראשונה ושניה, לא שלישית (חולין, ס״ו, ע״א); עד בין-הַפָּרָשׁוֹת (שם) — ופירש״י: מקום בגוף בעה״י, שֶׁהוּט-השדרה מתפרש ומתפצל פצול ן ויורד וחוזר ומתפצל — שמרייפען, лоскутъ, полоса — ובלשון אחר פירש: הוא הבשר המפריש בין צלע לצלע — ריפפע, ребро. ובענין אחר: „פָּרָשַׁת־דְּרָכִים״ — המקום, שמשם יוצאים ופונים דרכים שונים לכאן ולכאן — שיידעוועג, распутье. בכל פָּרָשַׁת העבור יהיו צרכיהם לפניך (ברכות, ד׳, ד׳) — בכל מקום שפונים לפרש לעבור בדרך רחוקה. (ועיין עבור).

פָּרוּשׁ, ת׳,—מי שהוא פורש את-עצמו במנהגיו מאחרים— דער זיך אבזאנדערענדע, אבגעזאנדערטע, — уединяющійся отъ свѣта — והתיחד השם ליודע תורה ושומרה, חָבֵר, בהפך ל„עם-הארץ״: לא יאכל זב פָּרוּשׁ עם זב עם-הארץ (שבת, דף י״ג, ע״א), בגדי עם-הארץ מדרס לִפְרוּשִׁין (חגיגה, דף י״ח, ע״ב). ובימי הבית השני נקראו בכלל חכמי-ישראל, המחזיקים בתורה שעל-פה, „פְּרוּשִׁים״,—הם שנקראו לפנים „סוֹפְרִים״; ומתנגדיהם, שלא היו מודים בתורה שעל-פה, נקראו „צדוקים״: לבם של פְּרוּשִׁים עליך (קדושין, ס״ו, ע״ב), אומרים צדוקים קובלין אנו עליכם פְּרוּשִׁים (ידים, ד׳, וי״ו, ז׳) — ובתוספתא: וכולל של-מינים בשל-פְּרוּשִׁים (ברכות, ג׳, כ״ה)—צ״ע. — ובטעם השם נראה — לפי שהיו מדקדקים במעשה המצות הרבה ופורשים ממנהגי כלל העם וממעטים בתענוגי חיי-בשרים. ובהמשך-הזמן היה השם „פָּרוּשׁ״ לשם-תאר לירא וחרד על דבר ה׳ באמת או גם במרמה; ומנו חז״ל שבעה מיני פרושים, שהיו בימיהם, שנקראו בשם זה לפי ענינם: פָּרוּשׁ שכמי, פָּרוּשׁ נקפי וכו׳ (סוטה, כ״ב, ע״ב) — וְכֻלָּם לגנאי. ואמרו: חסיד-שוטה ורשע ערום ואשה פְּרוּשָׁה וּמַכּוֹת פְּרוּשִׁין — הרי אלו מבלי-עולם (שם, כ׳, ע״א). ובצַוָּאַת ינאי לאשתו: אל־תתיראי מן-הַפְּרוּשִׁין ולא ממי שאינן פְּרוּשִׁין, אלא מן-הצבועין, שדומין לִפְרוּשִׁין, שמעשיהן כמעשה-זמרי ומבקשים שכר כפינחס (שם, כ״ב, ע״ב).

פֵּרוּשׁ, ש׳, — דבר ברור — דער בעקאננטע, דייטליכע אויסשפרוך, ясное изреченіе: וַאֲרֶשֶׁת שפתיו (תהלים, כ״א, ג׳)—תיב״ע: „וּפֵרוּשׁ ספותיה״. ובמשנה: סתם נדרים—להחמיר, וּפֵרוּשָׁם—להקל (נדרים, ב׳, ד׳)—נדר מפורש.—אמור מה-ששמעת בְּפֵרוּשׁ (סנהדרין, ז׳, ד׳). ובגמרא: לאו בְּפֵירוּשׁ אתמר, אלא מכללא אתמר (חולין, צ״ה, ע״א). ומזה גם—באור דברי אחרים — ערקלערונג, קאמענטאר, объясненіе, коментарія — ומזה:

מְפָרֵשׁ, — מְבָאֵר מאמרים או ספרים — ערקלערער, קאמענטאטאר, истолкователь.

פְּרִישָׁה, שה״פ,— התרחקות מדבר — טרעננונג: בהא עביד פְּרִישָׁה (שבת, צ״ו, ע״ב); פְּרִישָׁתִי פְּרִישַׁת־עולם (ב״ר, נ״ו). ובענין הנחה — אבלאססען: כשם שקבלתי שכר על-הדרישה, כך קבלתי שכר על־הַפְּרִישָׁה (ב״ק, דף מ״א, ע״ב).

פְּרִישׁוּת, שה״פ, — מֵעין הקודם: נשיקה של־פרקים, נשיקה של־פְּרִישׁוּת (ב״ר, ע׳). ועל־הרוב — במובן המוסרי — פרישה מתענוגי העוה״ז — ענטהאלטזאמקייט, воздержанность: נדרים סְיָג לַפְּרִישׁוּת (אבות, ג׳, י״ג), רוצה אשה בקב ותפלות, מתשעה קבין וּפְרִישׁוּת (סוטה, ג׳, ד׳), וּפְרִישׁוּת מביאה לידי־קדושה (שם, ט׳, ט״ו); ספק בחולין זו טהרת־פְּרִישׁוּת (טהרות, ד׳, י״ב) — טהרה, שהפרושים נזהרים בה.

הַפְרֵשׁ, ש״ז, — הבדל — אונטערשיעד, различіе: ומה הַפְרֵשׁ בין זה לזה (שבת, קנ״ה, ע״ב), אמר להן הַפְרֵשׁ (פסחים, כ״ז, ע״ב); כשם שיש הַפְרֵשׁ בין חלון לחרך, כך יש הַפְרֵשׁ בין זכות־אבות לזכות־אמהות (במדבר רבה, י״א), היה הַפְרֵשׁ בין כלים (שם, ד׳).

הַפְרָשָׁה, במשנה, — הבדלה — אפּזאנדערונג, разобщать, отдѣлять, отдѣленіе, разобщеніе: לְהַפְרָשַׁת הר־סיני (ב״ק, ה׳, ז׳); שעת הַפְרָשָׁה (תמורה, ט״ו, ע״א). ובענין הגבהת תרומות ומעשרות: כאן תלוי בְּהַפְרָשָׁה (ירושלמי, דמאי, פרק ז׳). ובע״א: אף הַפְרָשַׁת הַיָּם הַגָּדוֹל (ב״ר, ו״ו).

פָּרָשׁ, ת׳, — רוכב הסוס למלחמה — רייטענדער, קריעגער, ריטטער, всадникъ, рыцарь: מקול פָּרָשׁ ורמה קשת (ירמיה, ד׳, כ״ט), מקול פָּרַשׁ (הרי״ש — בפת״ח) וגלגל רֹכב (יחזקאל, כ״ו, יו״ד); פָּרָשׁ מַעֲלֶה וְלַהַב חֶרֶב (נחום, ג׳, ג׳) — שעורו: פרש מעלה להב־חרב; או שענינו: פרש מעלה עצמו על־סוסו, וכמו״ש: וַעֲלוּ הַפָּרָשִׁים (ירמיה, מ״ו, ד׳); פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים (יחזקאל, כ״ג, ו״ו) — בתוספת באור. — ובא מחבר על־הרוב לשם „רֶכֶב״: גם־רֶכֶב גם־פָּרָשִׁים (בראשית, נ׳, ט׳), רֶכֶב פרעה וּפָרָשָׁיו (שמות, י״ד, ט׳), וביתר באור: סוס פרעה, רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו (שם, שם, כ״ג). וכן נופל השם הזה על־סוס מוכן למלחמה — קריעגספּפערד, военн. конь: אסרו הסוסים ועלו הַפָּרָשִׁים (ירמיה, מ״ו, ד׳), וּפָרָשִׁים ופרדים (יחזקאל, כ״ז, י״ד), סוסים וּפָרָשִׁים (שם, ל״ח, ד׳), ובעלי הַפָּרָשִׁים הדביקהו (ש״ב, א׳, ו״ו); והנה־זה בא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים (ישעיה, כ״ט, ט׳) — שעורו: רכיבת איש על־צמד־פרשים — איש רוכב על־צמד־פרשים. — וכן: בְּרֶכֶב אָדָם פָּרָשִׁים (שם, כ״ב, ו״ו) — רכיבת אדם רוכב על־פרשים; או שטעמו — רכב אדם ופרשים. — וּפָרָשָׁיו לֹא יְדֻקֶּנּוּ (שם, כ״ח, כ״ח) — על־דרך־ההשאלה, — אף אם היו דשים בפרשים. (ועיין בסמוך). ועל־דרך־המליצה: אבי, אבי, רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו (מ״ב, ב׳, י״ב) — מגן ומעוז לישראל כרכב ופרשים במלחמה. — לדעת הרד״ק, עיקר הנחת השם „פָּרָשׁ״ הוא דָרְבָן, שדוקרים בו את־הבהמה להריצה — שטימולוס: בְּמַלְמַד הבקר (שופטים, ג׳, ל״א) — תיב״ע: „בְּפָרַשׁ תוריא״, ומזה — לדעתו: וּפָרָשָׁיו לא ידקנו (ישעיה, כ״ח, כ״ח) — הַשִּׁנַּיִם החדות שבמורג־החרוץ. והושאל לרוכב־הסוס — על שהוא דוקרו במגפים שברגליו. — וי״מ, שהשם „פָּרָשׁ״ עיקרו סוס, וכמו שהוא בלשון ארמית וערבית, ומזה — רוכב־הסוס, וכן הוא בל״ר: equa — סוס; eques — רוכב־הסוס — רייטער.

פֶּרֶשׁ, — טנוף, שבמעים מפסלת המאכלים, שהוא פורש ויוצא מן־הגוף — אבגאנג, עקסקרעמענט, опорожненіе: ואת־פִּרְשׁוֹ (... כ״ט, י״ד), פֶּרֶשׁ חגיכם (מלאכי, ב׳, ג׳). ובארמית: פרת.

פָּרַשׂ, (בשי״ן שמאלית), פ״י, מיסוד של פרס, פרש, — והתיחד:

א) לענין פשוט ומתיחה, המתהוה על־ידי פירוד החלקים לצדדים — אויס־ברייטען, אויסדעהנען, простирать — ומזה בקל: פָּרַשׂ רשת לרגלי (איכה, א׳, י״ג), וּפָרְשׂוּ השמלה (דברים, כ״ב, י״ז), בל־פָּרְשׂוֹ

נם (ישעיה, ל"ג, כ"ג), פָּרַשׂ ענן למסך (תהלים, ק"ה, ל"ט). וע"ד המליצה: וכסיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת (משלי, י"ג, ט"ז) — פ ו ש ט ו מ ר ח י ב ו מ פ ר ס ם א ת־א ו ל ת ו. — וביחום אל הדבר, שעליו פורשים, — ביחס ש„עַל": וְעַל־שֻׁלְחַן הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ בגד תכלת (במדבר, ד', ז'), וַתִּפְרֹשׂ את־המסך עַל־פני הבאר (ש"ב, י"ז, י"ט), הֵן־פָּרַשׂ עָלָיו אוֹרוֹ (איוב, ל"ו, ל'), כְּשַׁחַר פָּרֻשׂ עַל־ההרים (יואל, ב', ב'), ורשת פְּרוּשָׂה על־תבור (הושע, ה', א'). וביחס אל א ב ר י־ה ג ו ף: כי הכרובים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם (מ"א, ח', ז'), פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם (שמות, כ"ה, כ'); יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו לְתֵימָן (איוב, ל"ט, כ"ו) — ל ע ו ף. — וכן: וְיִפְרֹשׂ כְּנָפָיו עַל־בָּצְרָה (ירמיה, מ"ט, כ"ב) — כמו: אֶ ל־ב צ ר ה; וכמו: וּפָרַשׂ כְּנָפָיו אֶל־מוֹאָב (שם, מ"ח, מ'). וע"ד המליצה: יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יקחהו (דברים, ל"ב, י"א), וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אמתך (רות, ג', ט') — בענין ה ג נ ה ו מ ח ס ה — כ ע ו ף ה פ ו ר ש כ נ פ י ו ע ל־ג ו ז ל י ו ל ה ג ן ע ל י ה ם. — וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפִי עָלַיִךְ (יחזקאל, ט"ז, ח'). (ועיין כ נ ף). יָדוֹ פָּרַשׂ צר על כל־מחמדיה (איכה, א', יו"ד) — ל ב ז ב ז. — וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הבית הזה (מ"א, ח', ל"ח) — ל ת פ ל ה. — וכן: אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־ה' (שמות, ט', כ"ט), וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת השמים (מ"א, ח', נ"ד). ובמובן ה ו ש ט ה — דאַררייכען, подать: כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי (משלי, ל"א, כ') — ל ת ת־ ל ו נ ד ב ת ה; והכפל: „וידיה שִׁלְּחָה לאביון". — פֹּרֵשׂ אין להם (איכה, ד', ד'). ובא: ב) בהוראת הפעל פ ר ס — ש ב י ר ה ו ר ס ו ק — ברעכען, בראָקקעלן, ломать, дробить: וּפָרְשׂוּ כאשר בסיר (מיכה, ג', ג'). וי"מ מזה: כפה פָּרְשָׂה לֶעָנִי (משלי, ל"א, כ'), פֹּרֵשׂ אֵין לָהֶם (איכה, ד', ד') — בענין ב צ י ע ת־ה פ ת, כמו: הלוא פָרֹס לָרָעֵב לחמך (ישעיה, נ"ח, ז').

ה נ פ ע ל, פ"א במקרא, — בענין פ ז ו ר — צערשטרייט ווערדען, быть разсѣяну: לְכָל־רוּחַ יִפָּרֵשׂוּ (יחזקאל, י"ז, כ"א).

ה פ י ע ל, א) מעין ה ק ל, — פ ש ו ט — אויסברייטען, простирать — וכולל מושג ה ת מ ד ת ה פ ש ו ט, ועל־הרוב — ביחס א ל־ה י ד י ם: פֵּרַשְׂתִּי יָדַי כל־היום (ישעיה, ס"ה, ב') — ל ק ב ל א ת־ ה ש ב י ם. — וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם (שם, א', ט"ו) — ל ת פ ל ה. — וכולל גם־כן ענין פ ר י ש ת ה י ד י ם ב ת נ ו ע ו ת ש ו נ ו ת ה נ ה ו ה נ ה ו ב ה ת א מ צ ו ת: וּפֵרַשׂ יָדָיו בקרבו כאשר יְפָרֵשׂ הַשֹּׂחֶה לשחות (שם, כ"ה, י"א) — רינגען. ומזה: פֵּרְשָׂה ציון בְּיָדֶיהָ (איכה, א', י"ז) — פ ו ר ש ת ה נ ה ו ה נ ה ו כ מ ו ש ו ב ר ת א ת־ א צ ב ע ו ת י ה מ כ ב ד צ ר ה. — תְּפָרֵשׂ כַּפֶּיהָ (ירמיה, ד', ל"א). ובא: ב) בענין פ ז ו ר — צערשטרייען, разсѣвать: כי כארבע רוחות השמים פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם (זכריה, ב', יו"ד); בְּפָרֵשׂ שדי מלכים (תהלים, ס"ה, ט"ו).

מִפְרָשׂ, ש"ז, — ה י ר י ע ה, ש פ ו ר ש י ם ו ת ו ל י ם ע ל־נ ס־ה א נ י ה, ה מ ת נ ו ע ע ת ב ר ו ח ו מ ש י ב ת ו — זעגעל, парусъ: שש ברקמה ממצרים היה מִפְרָשֵׂךְ להיות לך לנס (יחזקאל, כ"ז, ז'). ומזה — בהשאלה: אף אם־יבין מִפְרְשֵׂי־עָב (איוב, ל"ו, כ"ט) — מ ש ט ח י־ע ב י ם ה מ ת נ ו ע ע י ם ב ר ו ח כ מ פ ר ש י־ה א נ י ה. — ולפי השערת פירסט, ענינו מענין ש ב י ר ה ו ק ר י ע ת ה ע ב י ם — בערשטונג, ברעכונג; וכנראה, שהוא דומה אל־האמור שם להלן: התדע על־מִפְלְשֵׂי־עָב (שם, ל"ז, ט"ז) — ועיין פ ל ש.

פָּרִישׁ, במשנה, ש"ז, — מין ע ץ־ פ ר י: וְהַפָּרִישִׁים והעוזרדים (כלאים, א', ד') — לדעת המפרשים לפי הירושלמי, שפירש א ס פ ר ג ל י ן, הוא מה־שקורין: קוויטען, квить, айва — ולדעת בעל „מוסף־הערוך", הוא מלשון רומית: Pirum, בירנע, груша.

פַּרְשֶׁגֶן, ש"ז, ארמית או פרסית, — ט ו פ ס א ו ה ע ת ק — אַבשריפט, קאָפיע, копія: פַּרְשֶׁגֶן אגרתא (עזרא, ד', י"א), וזה פַּרְשֶׁגֶן הנשתון (שם, ז', י"א) — והוא כמו „פַּתְשֶׁגֶן". (עיי"ש).

מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה (דברים, י״ז, י״ח) — ת״א: „פַּרְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא״. — מִדְרַשׁ ספר המלכים (דהי״ב, כ״ד, כ״ז) — תרגם רב־יוסף: פַּרְשֶׁגֶן ספר מלכיא.

פַּרְשְׁדֹן, ש״ז, פ״א במקרא: וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה (שופטים, ג׳, כ״ב), ולא נודע ענינו אל־נכון. לפי תיב״ע, הוא בית־הרעי — מאַסטדאַרם, задняя кишка — ולפי דעתו, אפשר לאמר, שיסודו — פרש. ובערבית נמצא בפעל: פרשד — בענין פשוק־הרגלים — אויפשפרייצען דער פֿיססע, распяливать ноги — ולפי זה אפשר, שענינו: שיצא להב־החרב דרך בית־הרעי. — וי״מ, שהוא שֵׁם להדר מיוחד בחדרי המלך, חדר החיצון.

פַּרְשֵׁז, פ״א במקרא: פַּרְשֵׁז עָלָיו עֲנָנוֹ (איוב, כ״ו, ט׳) — ולפי ענינו נראה, שהוא פעל נגזר מן הפעל פָּרַשׂ (בשי״ן שמאלית), בתוספת ז׳, בבנין פיעל, בענין פשוט ורקוע — אויסברייטען, простирать — ע״ד: פָּרַשׂ עָנָן למסך (תהלים, ק״ה, ל״ט), אף שזה שלפנינו בשי״ן ימנית.

פְּרָת, שע״פ, — אחד הנהרות הגדולים באסיא — Euphrat, Евфратъ: והנהר הרביעי הוא פְּרָת (בראשית, ב׳, י״ד), יוצא משני נהרות נובעים מבין הרי־אררט על־יד העיר ערזערום, והולך מצפון לדרום וסובב ועובר על־פני ארצות ארם־נהרים ובבל (למזרחו) וארץ ארם ומדבר־ערב (למערבו) ונופל בנהר חדקל על־יד העיר אפאמייעא. והוא גבול ארץ־ישראל לצפונה: מנהר מצרים עד הנהר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת (שם, ט״ו, י״ח). (ועיין דברים, א׳, ז׳; יהושע, א׳, ד׳). ועל־המעט שיבוא בזולת השם „נָהָר״: להלחם בכרכמיש על־פְּרָת (דהי״ב, ל״ה, כ׳), ואטמנהו בִּפְרָת (ירמיה, י״ג, ה׳), קום לך פְּרָתָה (שם, שם, ו״ו). ולהיותו הגדול שבנהרות הידועים בארץ־ישראל, יבוא לפעמים גם בשם „הַנָּהָר״— סתם: ויקם ויעבר את־הַנָּהָר (בראשית, ל״א, כ״א), בעֵבֶר הַנָּהָר ישבו אבותיכם (יהושע, כ״ד, ב׳). (עיין נהר). ובטעם השם אמרו חז״ל: שמימיו פרין ורבין (ב״ר, ט״ז) — והוא הנכון, שבאמת עולה הנהר פרת ומרבה מימיו לפרקים, מעין מעשה הנהר נילוס.

פַּרְתְּמִים, — תאר־כבוד לשרי מלכות פרס ומדי — פֿאָרשטעהער, עדלער, פֿאָרנעהמער, высокородный — ומקורו מלשון צענדית: פְּרַתֶּימַה. ולא נמצא במקרא כי אם בלשון־רבים: לכל־שריו ועבדיו, חיל פרס ומדי, הַפַּרְתְּמִים (אסתר, א׳, ג׳); וכן תארו בזה גם את־גדולי שרי־יהודה: ומזרע המלוכה ומן־הַפַּרְתְּמִים (דניאל, א׳, ג׳).

פַּשׁ, פ״א במקרא, ולא התברר ענינו כראוי: וְלֹא־יָדַע בַּפַּשׁ מְאֹד (איוב, ל״ה, ט״ו) — רש״י פירש בטעם רבוי, (ועיין פוש); — הבורא מתנהג עמך, כאילו איננו יודע ברוב חטאך. — והשבעים תרגמוהו בהוראת פשע, וכן פרשו המבארים האחרונים; ופירסט, שמחזיק גם־הוא בפירוש זה, משער, ששרשו פשש. (עיין שם). והראב״ע, בשם י״א, אומר: „כי בַּפַּשׁ — לשון מנוחה — והוא חסר נו״ן — מן־וינפש. והענין — בשביל שאין לו דעת לאיוב, פקד אפו ולא ידע, כי מנוחת שכרו רבה״. ולחזוק עיקר פירושם — לא רחוק לשער, שהוא מלשון ארמית פוש: שֶׁעָמַד לָפוּשׁ (שבת, דף ה׳, ע״ב) — התבוח ושאיפת־רוח מרוב יגיעה — זיך ערהאָלען, отдыхать, отдохнуть — ופה בא בטעם הפסק — אונטערברעכונג, перерывъ — ושעור הכתוב בהמשך אל־הקודם: „וְעַתָּה כִּי־אַיִן פָּקַד אַפּוֹ״ — כמו: כְּאַיִן, במלה אחת, — ע״ד: כְּאַיִן שפכו אשרי (תהלים, ע״ג, ב׳), — כמעט־רגע פקד (אלהים) אפו עליך, ואז לא־ידע שום הפסק — והיה מכלה אותך כרגע, בלי־חשך.

פִּשָּׂה, פ"ע, מיסודו של פוש, נמצא רק בקל, עומד, — רבוי בגדול — זיך אויסדעהנען, אויסברייטען, разширяться — ולא בא במקרא כי אם בנגעים: לא־פָשָׂה הַנֶּגַע (ויקרא, י"ג, ה'), פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת (שם, שם, ה'), ואם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה (שם, שם, ז')· ובארמית: פסה. (עיין שם)·

פִּשְׂיוֹן, במשנה, שמ"ז, — רבוי בגדול — אויסברייטונג, раз-шпреніе: שנולד לו פִּשְׂיוֹן (נגעים, א', ג'), ועל־הרוב יבוא בסמ"ך — על־דרך לשון ארמית.

פָּשַׁח, פ"י, — קריעה, שסוף — צעררייססען, растерзать, разсѣ-кать, отломать — במקרא נמצא רק פ"א בפיעל ובהשאלה: דרכי סורר וַיְפַשְּׁחֵנִי (איכה, ג', י"א) — צערשטאָרען — והוא מלשון ארמית: וַיְשַׁסַּף (ש"א, ט"ו, ל"ג) — תיב"ע: "וּפַשַּׁח". — פֹּרֵק ואין מציל (תהלים, ז', ג') — תיב"ע: "יִפְשַׁח ולית דיפצי". ובדחז"ל התיחד לבקיעת אילנות: נתלה בזית וּפְשָׁחוֹ (תוספתא, יבמות, י"ד, י"א) — שפּאַלטען, разсѣкать — ובנפעל: אילן שֶׁנִּפְשַׁח (משנה, שביעית, ד', ו"ו), יחור־של־תאנה שֶׁנִּפְשַׁח ומעורה בקליפה (עוקצין, ג', ח') — אַבגעריססען ווערדען, быть оторваннымъ — ולפי הנראה, מזה מה שאמרו: כי מטא לפלגא דרגא איפשח (קדושין, דף פ"א, ע"א) — העמיד את־עצמו ונתלה כיחור־של־עץ, שנקרע ומעורה קצת. ורש"י פירש: "הרחיב ופיסק רגליו" וכו'. — וה"ערוך" מביא אותו באות אל"ף. ובפיוט: שפלים ונבזים פְּשׁוּחֵי שֶׁסֶף (סליחה "מלאכי רחמים")·

תַּפְשִׁיחַ, שה"פ, — קצוץ ענפי־אילן — דאָס לאָזרייססען דער צווייגע, от-ломаніе вѣтви: ההיא איתתא, דאכלה דיקלא בְּתַפְשִׁיחָא תליסר שנין (ב"ב, דף נ"ד, ע"א)·

פַּשְׁחוּר, שע"פ: א) בן־אִמֵּר הכהן, פקיד נגיד בבית־ה', אשר הכה את־ירמיהו ויתן אותו אל־המהפכת, ועליו נבא ירמיהו: לא פַשְׁחוּר קרא ה' שמך, כי אם־מָגוֹר מִסָּבִיב (ירמיה, כ', א'—ג') — ולמצוא קצת השתוות בין שני השמות האלה, בקשו רבים למצוא הוראה לשם "פשחור"; ואפשר, שיסודו: פש־סְחוֹר — "פש" מלשון מנוחה: מנוחה מסביב, מנוחה שלמה. ב) בן־מַלְכִּיָּה משרי המלך צדקיהו (שם, כ"א, א'). — ג) אבי גְדַלְיָהוּ (שם, ל"ח, א'). — ד) ראש בית־אב, מן־הבאים בחותמי האמנה (נחמיה, יו"ד, ד')·

פָּשַׁט, פעו"י, עיקרו — שטוח ופרישה — אויסברייטען, אויס-דעהנען, простирать, распространять, ובא בקל: א) שטוח גופים מחֻלקים יוצאים ממקום אחד ונפרדים לכאן ולכאן, על־דרך הפעל שטח, (עיי"ש), והתיחד לשטוח אנשי־מלחמה על־פני מקום ידוע להתנפל על־האויב — [illegible]הערשטרייפען, дѣлать набѣги: פָּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ (הושע, ז', א'), וַיִּפְשְׁטוּ בְּעָרֵי יהודה (דהי"ב, כ"ה, י"ג). ועם יחס "על": וּפָשַׁטְתָּ עַל־העיר (שופטים, ט', ל"ג) — טעמו: ופשטו אנשי־הגדוד שלך, וייחס הפעל אל שר־הגדוד; ולהלן: ואבימלך והראשים אשר עמו פָּשְׁטוּ וגו' פָּשְׁטוּ עַל־כל־אשר בשדה (שם, שם, מ"ד) — איבערפאַללען, нападать. אַל־פְּשַׁטְתֶּם היום (ש"א, כ"ז, יו"ד) — כמו: אָן פשטתם. — וַיִּפְשְׁטוּ עַל־הגמלים (איוב, א', י"ז). — ב) משיכת בגד מעל־הגוף להסירו, שהבגד נשטח ונמתח ממה שהיה כרוך ומקֻפל על־הבשר — אַבציעהען, אויסציעהען, раз-дѣвать: וּפָשַׁט את־בגדיו (ויקרא, ו"ו, ד'), פָּשַׁטְתִּי את־כתנתי (שיה"ש, ה', ג'), פְּשֹׁטָה וְעֹרָה (ישעיה, ל"ב, י"א) — ולדעת הרד"ק, הוא צווי לנקבות־רבות, אלא שהושמטה הנו"ן — ע"ד הלשון הארמית. — ילק פָּשַׁט ויעף (נחום, ג', ט"ז) — [illegible]שט את־התולתו מעליו. (עיין ילק). ובמחקר: פּוֹשֵׁט

צוֹרָה ולוֹבש צוּרָה (מו"נ וחוהל"ב). ובארמית יורה הפעל הזה הושטה ושליחת־יד לקחת או לתת דבר— אויסשטרעקקען, оротягивать : פן־יִשְׁלַח יָדוֹ (בראשית, ג', כ"ב) — תיב"ע: „עד לא יִפְשׁוֹט ידיה". ובמשנה: פָּשַׁט העני את־ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל־הבית או שנטל מתוכה (שבת, א', א'), לִפְשׁוֹט את־ידו (פאה, ז', ח'). וע"ד ההשאָלה: כל שֶׁפָּשְׁטוּ בו בית־דין יד, אף־על־פי שחזרו וקרבו אותו, אינו יוצא בשלום מן־העולם (שמחות, ה', ז'); ומזה — פשיטת אבר ככל מדת ארכו: וּפָשַׁט לו אֶת־הָרֶגֶל (כתובות, י"ג, א') — הגות בלשון לענין בעיטה ודחוי. — פְּשׁוֹט יָדֶיךָ וקבל עיניך (חגיגה, ג', ע"ב) — מענין גויעה, (עיין גוע). ובהשאָלה — לענין גלוי ופרסום דבר: הואיל וּפָשַׁט איסורו ברוב ישראל (עבודה זרה, ל"ו, ע"ב)—זיך אויסברייטען, אַללגעמיין אַנגענאָממען ווערדען, —распространяться,быть общепринятымъ ובבינוני פעול השתמשו בו לענינים שונים, — לדבר שמשוך בקו ישר—גערארע, прямо : עקומה רואין אותה כאילו היא פְּשׁוּטָה (עירובין, א', ה'); לא הביאם הקב"ה דרך פְּשׁוּטָה (מכילתא, בשלח, א'). ובבגדים — בענין שטיחה: אם פְּשׁוּטָה — נמדדת פְּשׁוּטָה, ואם כפולה — נמדדת כפולה (כלים, כ"ז, ו"ו); גט פָּשׁוּט—עֵדיו מִתּוֹכוֹ, וּמְקֻשָּׁר—עדיו מאחוריו (ב"ב, יו"ד, א'). וכן — לדבר עומד בפני־עצמו ואינו מְחֻבָּר עם־זולתו ואינו קשור או כפוף על־זולתו: ארבעה דיומדין וארבעה פְּשׁוּטִין (עירובין, ב', א')—איינצעלנע. ובהשאָלה אמרו „פָּשׁוּט", כנגד בְּכוֹר, — שאינו נוטל רק חלק אחד בבכורה; וכן — „אָדָם פָּשׁוּט"— כנגד „אָדָם גָּדוֹל" — איינפאַכער מענש, простой человѣкъ: שנכנסו פְּשׁוּטֵי־הַלְוִים תחת בְּכוֹרֵי־יִשְׂרָאֵל (במדבר רבה, פרשה ה'). ומזה השתמשו גם בפעל לענין

אמירת מאמר רק פעם אחת: מקום שנהגו לכפול (בפסוקי הלל) — יכפול; לִפְשׁוֹט—יִפְשׁוֹט (סוכה, ג', י"א). ובכלים, שאין להם בית־קבול: כלי־עץ וכלי־עור וכלי־עצם וכלי־זכוכית— פְּשׁוּטֵיהֶן טהורים ומקבליהן טמאין (כלים, כ', א'); פְּשׁוּטֵי־כלי־עץ (שבת, קכ"ג, ע"ב; ב"ב, ס"ו, ע"א). ובעסק תלמוד־תורה ענינו—הצעת הדברים להבינם על־בוריָם, (ע"ד הפעל יצע. עיי"ש): והיה לומד תורה ביום וּפוֹשֵׁט אותה בינו לבין־עצמו בלילה (שמו"ר, מ"ז) — אויסאיינאַנדערזעטצען, разъяснить. חד זמן הוו יתבין פַּשְׁטִין הוא ורבי אלעזר בן־עזריה (ב"ר, י"ז) — מציעים את־ההלכות ומבררים אותן. — וכן — בהוצאת דבר מתוך דבר אחר: אתיב להון ר' מאיר וכו', אמר רבי יוחנן וּפָשְׁטוּ ליה על־כן יעזב וכו' (שם, י"ח). ורגיל הלשון בגמרא: „מהא לא תפשוט"; „תפשוט לך מהיא"; „בתר דבעיא הדר פשטה". ומזה — בבאורים נאמר „פָּשׁוּט" על דבר המובן לפי עצם ענינו בזולת סברות רחוקות. ובספרי־המחקר השתמשו במלת „פָּשׁוּט" לְעֶצֶם, שאינו מורכב מחלקים שונים—איינפאַך, . несложный, простой

הפיעל, — מן־ההוראה השניה, והתיחד לחלוץ בגדי־החללים ומה שעליהם במלחמה,—ומתיחס אל־החללים—אויסציעהען, אויספלינדערן, обдирать : לְפַשֵּׁט את־הַחֲלָלִים (ש"א, ל"א, ח'; דהי"א, יו"ד, ח'), ובחסרון הפעול: אך לְפַשֵּׁט (ש"ב, כ"ג, יו"ד). ובגמרא: לא נבראו רעמים אלא לְפַשֵּׁט עקמומית שבלב (ברכות, נ"ט, ע"א). וי"נ: לִפְשׁוֹט.

ההפעיל, ג"כ מן־ההוראה השניה, יוצא לשני ומתיחס לשני פעולים, — הסרת־בגדים — אויסציעהען לאַססען, раздѣвать, разоблачать : וְהַפְשֵׁט את־אהרן את־בְּגָדָיו (במדבר,

ב', כ"ו), וְהִפְשִׁיטוּךְ את־בגדיך (יחזקאל, כ"ג, כ"ו), וְהִפְשִׁיטוּ אוֹתָךְ בְּגָדַיִךְ (שם, ט"ז, ל"ט). ובזולת הפעול השני: פן אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה (הושע, ב', ה')—אפשיטה את־כל־בגדיה עד שתהיה ערומה. וכן: וּבִגְדֵי עֲרוּמִּים תַּפְשִׁיט (איוב, כ"ב, ו"ו)—שעורו: בגדי אנשים ערומים תפשיט. — ובמ"ם, ביחס אל־הגוף: מִמּוּל שַׂלְמָה אֶדֶר תַּפְשִׁטוּן (מיכה, ב', ח'). וביחס אל עור־הבהמה: וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה (ויקרא, א', ו"ו)—אבהייטען, сдирать кожу. והלוים מַפְשִׁיטִים (דהי"ב, ל"ה, י"א). וע"ד ההשאלה: וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ (מיכה, ג', ג'); וע"ד המליצה: כְּבוֹדִי מֵעָלַי הִפְשִׁיט (איוב, י"ט, ט'). ובספרי המחקר השתמשו בו לענין הסרת ציורי המקרים מן־העצם — אבסטראהירען, отвлечь; разсматривать предметъ мысленно, отвлеченно — ובדקדוק: „שֵׁם־הַמֻּפְשָׁט" — אבסטראקציאָן, абстракція.

ההתפעל, פ"א במקרא, — פשיטת הבגדים על־ידי־עצמו, ומושך את־הפעול: וַיִּתְפַּשֵּׁט יהונתן את־הַמְּעִיל אשר עליו (ש"א, י"ח, ד'). ובגמרא— בענין שוב למצב ישר—גלייך ווערדען, выравниваться: בחגר וְנִתְפַּשֵּׁט (חגיגה, ב', ע"א), בחגר שאינו יכול לְהִתְפַּשֵּׁט (שם, ז"ו, ע"א). ובענין גלוי ופרסום— אללגעמיין בעקאַננט ווערדען, сдѣлаться общеизвѣстнымъ: וּלְהִתְפַּשֵּׁט זאת ההשאלה (מו"נ, א', מ"ב).

פָּשׁוּט, שה"פ, — השתחואה: זו פְּשׁוּט רגלים וידים (ברכות, ל"ד, ע"ב).

פְּשָׁט, פְּשׁוּט, בגמרא, — אֹפֶן הבנת מקראי כתבי־קדש בדרך ישרה ופשוטה לפי הוראת המלות והמשך הענינים — איינפאַכע ערקלערונג, прямое объясненіе, прямой смыслъ—והוא כנגד שאר אפני־הפֵּרוּשׁ, הידועים בשמותיהם — „דְּרָשׁ", „רֶמֶז", „סוֹד": פְּשָׁטֵיהּ דקרא במאי כתיב (חולין, דף ו"ו, ע"א), דאי מִפְּשָׁטֵיהּ (סנהדרין, ק', ע"ב); אין מקרא יוצא מידי פְּשׁוּטוֹ (שבת, דף ס"ג, ע"א). ורגיל הלשון „פְּשִׁיטָא" — בענין דבר ברור — געוויס, само собою разумѣется, понятно.

פְּשִׁיטוּת, שמ"נ, במחקר,—איינפאַכהייט, прямота, естественность, простота: הַפְּשִׁיטוּת הגמורה („מורה־נבוכים", א', נ').

הַפְשֵׁט, הַפְשָׁטָה, שה"פ, במשנה, — אַבציִעהען, сдираніе кожи: הַפְשֵׁט ונתוח (זבחים, ה', ג'); עולה טעונה הַפְשָׁטָה (ספרא, ויקרא, מס' נדבה, ה').

פָּשַׁל, פ"י, במשנה, בבנין הפעיל, וענינו — השלכת דבר לאחוריו — הינוווערפען, откинуть назадъ: והצנועים מַפְשִׁילִים במקל לאחוריהם (כלאים, ט', ה'), לא יַפְשִׁיל את־הקופה לאחוריו (ביצה, ד', א'), לאחר שהשלים מלאכתו, הִפְשִׁיל כליו לאחוריו (מנחות, דף פ"ו, ע"א). ובמדרש: וחטף גדי אחד וְהִפְשִׁילוֹ לאחוריו (ב"ר, ס"ב), וְהִפְשִׁיל במקלו ושברם (שם, ט'); היתה קופתו מֻפְשֶׁלֶת לאחוריו (ב"ק, דף כ', ע"א); אַל־תַּפְשֵׁל ידך לאחוריך (תוספתא, שבת, ז', ח'); המפקיד מעות אצל חברו, צררן וְהִפְשִׁילָן לאחוריו (ב"מ, מ"ב, ע"א). ובהשאלה: הִפְשִׁיל דברים לאחוריו ויצא (ב"ר, כ"ב); וכי מַפְשִׁיל היה משה בני־אדם לאחוריו (ספרא, מכילתא דמלואים, א'). ועיין פתל.

פָּשַׁע, פ"י, לפי דמיונו עם השרשים בזע, בצע, פצע, קרוב לשער, שעיקר הוראתו — פציעה, שבירה, חבלה — פערוואונדען, פערלעטצען, ранить, уязвить — ועל־דרך שמוש הפעלים גדף, חרף, בא במובן המושאל לענין פציעה וחבלה בעצם הזולת, בכבודו ובקנינו, במובן פריקת־על, מרידה ובגידה— מיט יעמאַנדען ברעכען, זיך געגען יעמאַנדען עמפאָרען, отступать отъ..., возмутиться противъ..., отпадать отъ...—הקל קשורו:

בבי"ת, ע"ד שמוש הפעלים בגד, מרד: מלך מואב פָּשַׁע בִּי (מ"ב, ג', ז'), וַיִּפְשְׁעוּ ישראל בְּבֵית דוד (מ"א, י"ב, י"ט); כי־הרבינו לִפְשֹׁעַ בַּדָּבָר הַזֶּה (עזרא, יו"ד, י"ג). ובא: וַיִּפְשַׁע אדום מִתַּחַת יַד־יהודה (מ"ב, ח', כ"ב) — קרע את־עצמו מידו, ע"ד: כי־קָרַע ישראל מֵעַל בית דוד (שם, י"ז, כ"א). ועל־הרוב—ביחס אל־ה', פריקת־על־מלכותו והפרת תורתו: כי בה' אלהיך פָּשָׁעַתְּ (ירמיה, ג', י"ג), והם פָּשְׁעוּ בִי (ישעיה, א', ב') — טריילאָז ווערדען, сдѣлаться невѣрнымъ, отступникомъ. כלכם פְּשַׁעְתֶּם בִּי (ירמיה, ב', כ"ט). ובזולת הפעול: נחנו פָּשַׁעְנוּ ומרינו (איכה, ג', מ"ב). ובא: וְעַל־תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ (הושע, ח', א') — ולדעת קצת, הוא על־דרך הוראת פשע (בשי"ן שמאלית) ו„פסע" בארמית,—פסיעה ובעיטה; קרוב לאָמרו: „עָבְרוּ בְרִיתִי". ויכלול כל־מיני עברות, שעושים במזיד—זינדיגען, פֿרעפֿעלן, грѣшить: בֹּאוּ בֵית־אֵל וּפִשְׁעוּ הַגִּלְגָּל הַרְבּוּ לִפְשֹׁעַ (עמוס, ד', ד'); וְעַל־פַּת־לֶחֶם יִפְשַׁע־גָּבֶר (משלי, כ"ח, כ"א)— בשביל פת־לחם. — וּפֹשֵׁעַ מִבֶּטֶן קֹרָא לָךְ (ישעיה, מ"ח, ח')—והקודם: „כי ידעתי בָּגוֹד תִּבְגוֹד". — הַמֹּרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי (יחזקאל, כ', ל"ח); אלמדה פֹשְׁעִים דרכיך (תהלים, נ"א, ט"ו) — זינדער, פֿערברעכער, — грѣшники, преступники. ובתלמוד נמצא על־הרוב „פּוֹשֵׁעַ", „פּוֹשְׁעִים" — מי שהם בוגדים בעמם ותורתם: מה בין פּוֹשְׁעֵי־ישראל לנביאי אומות־העולם (גטין, נ"ז, ע"א), פּוֹשְׁעֵי־ישראל בגופן, פּוֹשְׁעֵי אוה"ע בגופן (תוספתא, סנהדרין, ריש פרק י"ג). ובהלכה התיחד הפעל פשע לענין גרם הזק בממון: אראתא פְּשָׁעוּ בה ואגנוב (ב"מ, דף פ"א, ע"א)— העלימו עין ממנה. — נִתְקַל — פּוֹשֵׁעַ הוא (ב"ק, כ"ט, ע"א) — נתקל דיינין ליה כאילו גרם הזק בידים; וכל־זה יצא לחכמים מלשון־המקרא: עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע (שמות, כ"ב, ח') — שאין עיקר ענינו זדון, כי אם הזק ממון בידים.

הנפעל, פ"א במקרא: אָח נִפְשָׁע מקרית־עז (משלי, י"ח, י"ט) — אח הדר האחים, שקרע את־עצמו מעל אחיו ונפרד מהם — איין אבגעפֿאללענער ברודער, отпадшій братъ, отступникъ.

פֶּשַׁע, ש"ז, — מעשה רע, הנוגע בנפש זולתו ונעשה בכונה לחבל — פֿערלעטצונג, פֿערברעכען, повреждение, нарушение, преступленіе: שא נא פֶּשַׁע אחיך (בראשית, נ', י"ז) — שמכרוהו לישמעאלים. — על־שלשה פִּשְׁעֵי דמשק וגו' על־דושם בחרצות הברזל את־הגלעד (עמוס, א', ג'), על־שלשה פִּשְׁעֵי עזה וגו' על־הגלותם גלות שלמה וגו' (שם, שם, ו'), על־שלשה פִּשְׁעֵי אדום וגו' על־רדפו בַחרב אחיו (שם, שם, י"א); וכמו־כן — בדבר הנוגע לקנינו: על־כל־דבר־פֶּשַׁע על־שׁוֹר על־חמור וכו' (שמות, כ"ב, ח'). ונרדף עם השם „חֵטְא", „חַטָּאת": מה־פִּשְׁעִי מה חַטָּאתִי (בראשית, ל"א, ל"ו)—לפי ההבדל העצמי, שבין שני השמות האלה, המונח בגזרתם, (עיין חטא), יורה השם „פֶּשַׁע" במקום הזה מעשה נזק בְּכַוָּנָה, ו„חַטָּאת"— גרם נזק ממעוט ההשגחה. — כי אין בידי רעה וָפֶשַׁע ולא־חטאתי לך (ש"א, כ"ד, י"ב). ונופל על־כל מיני המעשים הרעים בגרם נזק־ממון: גוזל אביו ואמו, ואומר אין־פָּשַׁע (משלי, כ"ח, כ"ד). וכמו־כן — ברכילות, קנאה, שנאה וכדומה: מכסה־פֶּשַׁע מְבַקֵּשׁ אַהֲבָה (שם, י"ז, ט') — וסוף הפסוק: „וְשֹׁנֶה בְדָבָר — מַפְרִיד אַלּוּף". — אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב מַצָּה (שם, שם, י"ט), ברב דברים לא יחדל־פָּשַׁע (שם, יו"ד, י"ט), וּבַעַל חֵמָה רַב־פָּשַׁע (שם, כ"ט, כ"ב), בְּפֶשַׁע שְׂפָתַיִם מוקש רע (שם, י"ב, י"ג); ועל כל־פְּשָׁעִים תכסה אהבה (שם, יו"ד, י"ב). וביחס אל־הש"י —

עיקרו פריקת על אלהותו לעבוד ע״ז, ועם־זה — הפרת בריתו — אבפאלל, отпаденіе: על־שלשה פִּשְׁעֵי יהודה וגו׳ על־מאסם את־תורת ה׳ וחקיו לא שמרו (עמוס, ב׳, ד׳), מי־פֶשַׁע יעקב — הלוא שמרון (מיכה, א׳, ה׳). ובהתיחד לצֶלם ע״ז: וְצָבָא תִּנָּתֵן עַל־הַתָּמִיד בְּפָשַׁע (דניאל, ח׳, י״ב) — (עיין בבאור) — והנראה, שטעמו — גזרת קביעת חוב תנתן על־התמיד לבטלו, (עיין צבא), בשביל הפשע, בשביל הצלם, שהקימו על־המזבח; וכן שם להלן: עַד־מָתַי הֶחָזוֹן הַתָּמִיד, וְהַפֶּשַׁע שֹׁמֵם תֵּת (שם, שם, י״ג) — עד־מתי יאריך זמן החזון על־בטול התמיד, אשר במקומו נתן הפשע השֹׁמֵם, — כנוי של־גנאי אל הצֶלם, שהוא משמה ובלהות. — ובבחינה זאת נרדף עם השמות „חַטָּאָה", „עָוֹן": נשא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה (שמות, ל״ד, ז׳) — א״ת: „שביק לַעֲוָיָן וְלִמְרוֹד וּלְחוֹבִין". והתודה עליו את־כל עֲוֹנֹת בני ישראל ואת־כל־פִּשְׁעֵיהֶם לכל־חַטֹּאתָם (ויקרא, ט״ז, כ״א) — ובגמרא: עונות — אלו הזדונות וכו׳; פשעים — אלו הַמְּרָדִים וכו׳; לכל־חטאתם — אלו השגגות וכו׳ (יומא, דף ל״ו, ע״ב), ודבריהם מסכימים אל הוראות השמות האלה לפי עיקר הנחתם; אולם מרוב השמוש בלשון, באו כמה פעמים במקרא במובנם הכללי המשתף להם, ר״ל: מעשה רע נגד רצון המצוה — זינדע, פֿרעפֿעל, грѣхъ, преступленіе: נשא עָוֹן ועֹבר על־פֶּשַׁע (מיכה, ז׳, י״ח), אשרי נשוי־פֶשַׁע, כסוי חֲטָאָה (תהלים, ל״ב, א׳), פְּשָׁעַי וְחַטֹּאתִי הודיעני (איוב, י״ג, כ״ג), אנכי אנכי הוא מחה פְשָׁעֶיךָ למעני וְחַטֹּאתֶיךָ לא אזכר (ישעיה, מ״ג, כ״ה), (ועיין חטא, חטאת); נְאֻם־פֶּשַׁע לרשע (תהלים, ל״ו, ב׳) — כנוי ליצר הרע — דיא זינדע, ע״ד השם „חַטָּאת". (עיין חטאת). ועל־דרך־המליצה: נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ (איכה, א׳, י״ד), וְכָבַד עָלֶיהָ פִּשְׁעָהּ (ישעיה, כ״ד, כ׳) — ע״ד: עַם כֶּבֶד עָוֹן (שם, א׳, ד׳).

פְּשִׁיעָה, ש״נ, בתלמוד, — בענין גרם הזק בידים — שאדענצופֿיגונג, причинить ущербъ: פְּשִׁיעָה בבעלים (ב״מ, פ״א, ע״א). ובענין התרשלות בשמירה — נאכלאֶססיגקייט, нерадивость: תשעים ותשעה בני־אדם — [מתים] בִּפְשִׁיעָה (העדר־זהירות מדברים המזיקים), ואחד — בידי־שמים (כדרך־הטבע) (ירושלמי, שבת, פי״ד).

פָּשַׂע, מן־הפעל פסע בארמית, פ״א במקרא, בקל, — ענינו צעידה, דריכה בכח — טרעטען, ступать: אֶפְשְׂעָה בָהּ אֲצִיתֶנָּה יחד (ישעיה, כ״ז, ד׳) — אדרוך או אבעוט בה דריכה אחת ואשרפנה. — ובדחז״ל: וּפָסַע משה בפסיעה אחת (סוטה, י״ג, ע״ב); אַל־יִפְסַע פסיעה גַּסָּה (ברכות, דף ו״ו, ע״א). ובפיעל: מי־הוא זה שֶׁמְּפַסֵּעַ על־ראשי עם־קדש (יבמות, ק״ה, ע״ב). ובהפעיל: אל־תַּפְסִיעוּ פסיעה גסה (תענית, יו״ד, ע״ב), הוה קא מַפְסִיעַ ואזיל (ב״ק, דף פ״א, ע״ב).

פֶּשַׂע, ש״ז, פ״א במקרא, — צַעַד — שריטט, шагъ: כְּפֶשַׂע ביני ובין המות (ש״א, כ׳, ג׳). ובדחז״ל:

פְּסִיעָה, ש״נ, — שריטט, шагъ: פְּסִיעָה גַסָּה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של־אדם (ברכות, מ״ג, ע״ב); המתפלל צריך שיפסיע שלש פְּסִיעוֹת לאחוריו (יומא, נ״ג, ע״ב).

מִפְשָׂעָה, ש״נ, — מקום התחלת פרק־הירך, שמתנועע בפסיעה — היפּטביין, бедренная кость: עד־הַמִּפְשָׂעָה (דהי״ב, י״ט, ד׳) — וכנוי של לשון נקיה הוא לבית־הסתרים — שאמטהיילע, срамныя части тѣла — ובספר שמואל (ש״ב, יו״ד, ד׳) נאמר במקומו: „עד־שְׁתוֹתֵיהֶם".

פָּשַׁק, פ״י, הקל, פ״א במקרא, — פתיחה רחבה — זויסאייננאנ־

דער שפעררען: раскрывать, разинуть ротъ: פּשׂק שְׂפָתָיו — מחתה־לו (משלי, י"ג, ג') — כנוי של־גנאי לפותח מלוא רוחב פיהו לדבר הוללות.

הפיעל, — מעין הקל: וַתְּפַשְּׂקִי את־רגליך לכל־עובר (יחזקאל, ט"ז, כ"ה). ובגזרתו נראה, שעיקרו — בציעה, קריעה; ומזה — בגמרא: וּמְדַפַּשְּׂקֵי רבי (שבת, דף כ"א, ע"א) — ופירש"י: „בבצעי־המים הוא גדל" — זומפף, болото.

פָּשַׁר, ארמית, הקל: א) עומד — התוך, נמיסה — זיך אויפ־לאָזען, צעררינגען: וחם השמש וְנָמָס (שמות, ט"ז, כ"א) — ת"א: „כד חם עלוהי שמשא פָּשַׁר". ובמכילתא—ע"ד הלשון העברית: שהחמה זורח עליו פּוֹשֵׁר והולך (בשלח, פרשת ויסע ה'). ומזה, בגמרא,—חמום מים ושאר משקים עד כדי שתפיג צנתן — לוי ווערדען, сдѣлаться тепловатымъ: לא בשביל שיבשל, אלא בשביל שֶׁיִּפְשַׁר (שבת, דף מ', ע"ב); צאי מביתי, שֶׁמְּזַנֶּנֶת לי כּוֹס פָּשׁוּר (תנחומא, פ' וישב)—ל א־מ בְ ש ל.—בימות־הגשמים העולם כלו צונן, ומעינות — פּוֹשְׁרִין (ב"ר, וי"ו), אלו הם (המים) המוכים, המלוחים, וְהַפּוֹשְׁרִים (פרה, ה', ט') — הם מי מעינות החמים. (עיין נכה). ב) יוצא,—גרור המאכל— צערקויען: גֵּרָה לֹא־יִגָּר (ויקרא, י"א, ז') — ת"א: „פִּשְׁרָא לָא פָּשַׁר". ובמובן המושאל—התרת דבר מסֻפק, בהוראת הפעל פתר בעברית,— פתרון־חלום — דייטען, истолковать: וּפֹתֵר אין אתו (בראשית, מ', ח') — ת"א: „וּפָשַׁר לית ליה". ובארמית שבמקרא: די תכול פִּשְׁרִין לְמִפְשַׁר (דניאל, ה', ט"ז); ובבנין פַּעֵל: מְפַשַּׁר חלמין (שם, שם, י"ב). ובדחז"ל השתמשו בו בבנינים שונים— בנפעל: מכלל דמחייב רבי־מאיר אפילו נִפְשְׁרָה (ב"ק, דף כ"ח, ע"ב) — ופירש"י: „נימוחה הכד מעצמה על־כתיפו" — אויפגעלאָזט ווערדען, быть разжену:—ובהפעיל — בענין חמום מים ומשקים להפיג צנתם—לוי מאכען, дѣлать тепловатымъ: כדי לְהַפְשִׁירָן (שבת, ג', ה'). ובא גם בענין הפגת חום — אבקיהלען, охлаждать: הִפְשִׁירָן (את־הגחלים) ונתנן לו (ויקרא רבה, כ"ז). וע"ד ההשאלה אמרו, על־דרך־הדרש, על פסוק: אשר קָרְךָ בדרך (דברים, כ"ה, י"ח) — הִפְשִׁירְךָ, עשה אותך קר כמים (פסיקתא רבתי, פ' זכור). ובפיעל—בענין התרה וישוב דבר מסֻבך ומקֻפל— הערראויסוויקקעלן, выпутать: נתלו בה קוצים ודוקרנין מְפַשֵּׁר בידו בצנעה (תוספתא, עירובין, פרק ח', וי"ו). וכן — בענין השתקה — בערוהיגען, унимать: גירה בו את־הכלב, שהיה עומד שם; עמד וּפִשְּׁרוֹ הימנו וכו', האיך פִּשַּׁרְתִּי הימך את־הכלב (פסיקתא רבתי, פרשה זכור).

פֵּשֶׁר, ש"ז, פ"א במקרא, — פירוש, פתרון דבר הקשה, שהוא כמו מתיר קשריו — דייטונג, לאָזונג, אויסלעגונג, разъясненіе, развязываніе, толкованіе: מי כהחכם ומי יודע פֵּשֶׁר דָּבָר (קהלת, ח', א'). ובארמית שבמקרא:

פְּשַׁר, פִּשְׁרָא: די־פְשַׁר חֶלְמָא (דניאל, ד', ג'), די פִשְׁרָא למלכא יהודע (שם, ב', כ"ה), וּפְשַׁר מִלַּיָּא (שם, ז', ט"ז), וּפִשְׁרֵהּ יחוננני (שם, ה', ז'); וברבוי: די־תכול פִּשְׁרִין למפשר (שם, שם, ט"ז).

פְּשָׁרָה, בגמרא, ש"נ,—התרת סכסוכי טענות בדיני ממונות בין המתעצמים־בדין, בדרך המצוע וההשואה, שיהיו שניהם מְוַתְּרִים במקצת זכויותיהם— פערגלייך, אויסזאָהנונג, мировое соглашеніе: הדין—בשלשה, וּפְשָׁרָה—בִּשְׁנַיִם, ויפה כח־פְּשָׁרָה מכח־הדין וכו', ושנים שֶׁעָשׂוּ פְּשָׁרָה אין בעלי־דינין יכולין לחזור בהן (סנהדרין, ה', ע"ב)—וזהו שנקרא בלשונם גם־כן „בִּצּוּעַ": איזהו משפט, שיש בו שלום? הוי אומר זה בִּצּוּעַ (שם, וי"ו, ע"ב). (עיין בצע). ומזה שוב נגזר פעל: „מצוה לְפַשֵּׁר".

אברהם אבינו עשה יצר־הרע טוב וכו׳, אמר רבי־אחא: וְהִפְשִׁיר עִמּוֹ וכרת עמו הברית (ירושלמי, ברכות, פרק ט׳, ה׳). ובנתפעל: עשיתי תשובה וְנִתְפַּשַּׁרְתִּי (ויק״ר, יו״ד)—זיך אויסזאָהנען, примириться.

הַפְשֵׁר, שה״פ, — הפגת־הצִּנה— לוי מאַכען, дѣлать теплова-тымъ: הַפְשֵׁרוֹ זהו בשולו (שבת, דף מ׳, ע״ב).

הַפְשָׁרָה, שה״פ,—התוך ונמיסה: „הַפְשָׁרַת־שְׁלָגִים״ — שמעלצען, таять, растаяніе снѣговъ.

אֶפְשָׁר, שם,—יכלת־המציאות, שהוא כמו שהתרה ונפשרה העַכָּבָה אל־המציאות— דאס זיך אויפלאָזען, דיא מאָגליכקייט, возможность—ושמושו במובן תאה״פ: הֲשֹׁפֵט כל־הארץ לא יעשה משפט (בראשית, י״ח, כ״ה)—תיב״ע: „הַאֶפְשָׁר מאן דדאין כל ארעא לא יעביד דינא?״— איזט עס וואָהל מאָגליך? возможно-ли?— ומזה במשנה: ואל תאמר דבר (שאי־אפשר) שֶׁאֶפְשָׁר לשמוע, שסופו להשמע (אבות, ב׳, ד׳); היכא דְאֶפְשָׁר— אֶפְשָׁר; היכא דלא־אֶפְשָׁר—לא־אֶפְשָׁר (נדה, ס״ז, ע״ב); אין דנין אֶפְשָׁר מִשֶּׁאִי־אֶפְשָׁר (יבמות, ס״א, ע״ב). ובמחקר: „אֶפְשַׁר־המציאות״— כנגד „מחויב־המציאות״. — ועל־דרך־התאר: אֶפְשָׁרִי—מאָגליך, возможный — ומזה גם:

אֶפְשָׁרוּת, שמ״נ,—דיא מאָגליכקייט, возможность.

פשׁשׁ, פ״י, ארמית, מיסודו של פוץ, נפץ, בהוראת רסוק ופרוק דבר לחלקים קטנים—אויסאייגאנ־דער רייססען, разрывать, разложить—ומזה על־דרך המרֻבּעים:

פִּשְׁפֵּשׁ, פ״י, בבנין פיעל,—מִשּׁוּשׁ וחפוש בחורים ובסדקים— דורכזוכען, пронскивать: וַיְמַשֵּׁשׁ לבן (בראשית, ל״א, ל״ד)—תיב״ע: „וּפִשְׁפֵּשׁ״.— וַיְחַפֵּשׂ (שם, שם, ל״ה)—תיב״ע: „וּפִשְׁפֵּשׁ״.— לא־יְבַקֵּר הכהן (ויקרא, י״ג, ל״ו)—תיב״ע: „לא יְפַשְׁפֵּשׁ״.—חֲקַרְתַּנִי (תהלים, קל״ט, א׳)—תיב״ע: „פִּשְׁפַּשְׁתַּנִי״. לאחד שהיה לו עגל והיה מְפַשְׁפְּשׁוֹ ומגרדו (ספרי, דברים, שי״ח); בשר־ודם מְפַשְׁפֵּשׁ שטרותיו (שמו״ר, כ״ה); עכשיו שנברא—יְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו; ואמרי לה: יְמַשְׁמֵשׁ במעשיו (עירובין, דף י״ג, ע״ב)—לדעתנו, אין הבדל בין שני הפעלים, כי תרגום של „משש״ הוא „פשפש״.-מה שעירים הללו יורדין על־העשבים וּמְפַשְׁפְּשִׁין בהם, שלא יתליעו, כך הוי מְפַשְׁפֵּשׁ בדברי־תורה, שלא תשכחם; כך א״ל רבי יעקב בר־חנינא לרבי: בא וּנְפַשְׁפֵּשׁ בהלכות, בשביל שלא יעלו חלודה (ספרי, דברים, ס׳ ש״ו).

פִּשְׁפָּשׁ, ש״ז,—פתח קטן—פּאָרטכען, калитка, форточка: ופתח את־הַפִּשְׁפָּשׁ (תמיד, ג׳, א׳); פתח לו הקב״ה פִּשְׁפָּשׁ מתחת כסא־כבודו (במדבר רבה, מ״ב); ושני פִּשְׁפָּשִׁין היו לו לשער הגדול, אחד בצפון ואחד בדרום (תמיד, ג׳, ז׳).

פִּשְׁפְּשׁ, שע״ב,—מין רמש,—וואַנצע, клопъ: פִּשְׁפָּשׁ זה ארכו כרחבו וטעמו כריחו, ברית כרותה לו, שכל המוללו—מֵרִיח בו (נדה, נ״ח, ע״ב).

פֵּשֶׁת, שע״ב,—מין צמח הגדל בבדים וכשהם יבשים מנפצים וסורקים אותם וטוים מהם חוטים—פלאַכס, לײן, лёнъ: צמרי וּפִשְׁתִּי (הושע, ב׳, ז׳, י״א), ונמצא על משקל זה רק פ״א במקרא— ובמקומו בא:

פִּשְׁתָּה, ש״נ,—מין הצמח הזה בכללו כשהוא בגבעולו במחבר לקרקע—פלאַכס, лёнъ: וְהַפִּשְׁתָּה והשערה נכתה (שמות, ט׳, ל״א). ובהשאלה—פתילה הנעשית מן־הפשתה—דאָכט, свѣтильня: וּפִשְׁתָּה כהה לא יכבנה (ישעיה, מ״ב, ג׳); דעכו כַּפִּשְׁתָּה כָבוּ (שם, מ״ג, י״ז).

פִּשְׁתִּים, ש׳, ברבוי, —(ע״ד „חִטִּים״, „שְׂעֹרִים״), — מתיחס אל־בדי־הפשתה, התלושים ומנֻפצים ומוכנים לטויה—פלאַכּס, ליין, лёнъ: אוֹ בְבֶגֶד פִּשְׁתִּים (ויקרא, י״ג, מ״ז) — בגד העשוי מפשתים. — צמר וּפִשְׁתִּים יחדו (דברים, כ״ב, י״א), אֵזוֹר פִּשְׁתִּים (ירמיה, י״ג, א׳), פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים וכו׳ וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים (יחזקאל, מ״ד, י״ח), וּפְתִיל־פִּשְׁתִּים (שם, מ׳, ג׳); עֹבְדֵי פִשְׁתִּים שְׂרִיקוֹת (ישעיה, י״ט, ט׳) — שעורו: עובדי פשתים, והם השריקות — שעוסקים בשריקות הפשתים. — ובא: ותטמנם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ (יהושע, ב׳, ו״ו) — שעורו: בעצי־הפשתים—הבדים, שהיו מיבשים על־הגגות. — ובמשנה עמ״א:

פִּשְׁתָּן, ש״ז: כל־היוצא מן־העץ אין מדליקים בו, אלא פִּשְׁתָּן (שבת, ב׳, ג׳). ומזה:

פִּשְׁתָּנִי, ש״ת, —העוסק בעבודת־הפשתן — פלאַכּסאַרבייטער, работающій изъ льна: הַפִּשְׁתָּנִי הזה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה (ב״ר, ל״ב). ובגזרת השם י״א, שעיקרו — פשת, שהוא בלשון ערבית—סריקה, ונקראה ה„פשתה״ כן, מפני שהיא עשויה להיות סרוקה.

פִּתְאֹם, תאה״פ, — ביחס הזמן, — לשער את־הפעולה, שנעשית בשעה שלא היה אפשר לשערה—פלאָטצליך, мигомъ, внезапно: ויאמר ה׳ פִּתְאֹם אל־משה וגו׳ (במדבר, י״ב, ד׳), ויבא אליהם יהושע פִּתְאֹם (יהושע, יו״ד, ט׳), אם־שוט ימית פִּתְאֹם (איוב, ט׳, כ״ג). ונרדף עם „פֶּתַע״: פִּתְאֹם יבוא אידו, פֶּתַע ישבר (משלי, ו״ו, ט״ו). ובאו גם יחד, להפלגה: וכי־ימות מת עליו בְּפֶתַע פִּתְאֹם (במדבר, ו״ו, ט׳), והיה לְפֶתַע פִּתְאֹם (ישעיה, כ״ט, ה׳), פִּתְאֹם יָבוֹא שברה (שם, ל׳, י״ג). וכסומך לנסמך: ויבהלך פַּחַד פִּתְאוֹם (איוב, כ״ב, יו״ד). וּפִתְאֹם יָבוֹא אל־היכלו (מלאכי, ג׳, א׳)—לא היו מחכים עליו— אונפערהאָפּפט, אונפערמוטהעט, неожиданно. כי בְפִתְאֹם היה הדבר (דהי״ב, כ״ט, ל״ו). ובא גם במובן בלי־עיון ושום־לב — אונבעוואָנגען, необдуманно: הולך אחריה פִּתְאֹם (משלי, ז׳, כ״ב); ואקב נוהו פִּתְאֹם (איוב, ה׳, ג׳)— לא התמהמהתי להתבונן; ויתכן, שהמלה „פתאם״ נמשכת אל־הסמוך: „ירחקו בניו מישע״. ובגזרת המלה יש אומרים, שהיא מלשון „פֶּתִי״, שהוא, לדעתם, תאר לאיש חסר־דעת־ועיון, ומזה נגזרה מלת „פִּתְאֹם״ למעשה נעשה בלי־עיון והכנה. — וי״א, שעיקרה „פתע״, ובאה בחלוף הע׳ לאל״ף ובהוספת מ״ם, הבאה לפעמים במלות־היחס, כמו „שִׁלְשֹׁם״. — ולדעתנו, יסוד שניהם — פתה, בהוראת פתוח לרוחה — אָפּפען, — הדבר, שבא בלי שום הכנה מדבר שיקדם לו, שהיה כמו מעכבו. (ועיין פתע).

פַּת־בַּג, ש״ז, נמצא רק בספר דניאל: בְּפַת־בַּג המלך (דניאל, א׳, ח׳), ואֹכלי פַּת־בְּגוֹ (שם, י״א, כ״ו), נֹשֵׂא אֶת־פַּת־בְּגָם (שם, א׳, י״ז). והיא, בלא־ספק, מלה כשדית—בהוראת מאכל־טוב, מעדנים הבאים על־שלחן מלכים ושרים— קאָסטבאַרע שפייזע, קאָניגליכע שפייזע, царская пища.

פִּתְגָם, ש״ז, ארמית, עיקרו — דָּבָר, אֲמִירָה— איין וואָרט; וביחוד— דבר חשוב יוצא מפי נכבד: ונשמע פִּתְגָם (בקמ״ץ תחת פת״ח) הַמֶּלֶךְ (אסתר, א׳, כ׳)—דבר־המלך, פקודתו— בעפעהל, приказъ. אשר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם (בקמ״ץ ת׳ פת״ח) מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה (קהלת, ח׳, י״א) — דבר משפט לעושה־הרעה, גמולו; כמו: וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אלהים (שם, שם, ב׳). ובארמית שבמקרא: על־דנה פִּתְגָם להתבותך (דניאל, ג׳, ט״ז), בגזרת עירין פִּתְגָמָא (שם, ד׳, י״ד), וכנמא פִּתְגָמָא התיבונא (עזרא, ה׳, י״א) — דבר.

תשובה — אנטוואָרט, — возраженіе — ובתרגומים: ערות דָּבָר (דברים, כ״ה, א׳) — ת״א: „עבירת פִּתְגָּם״. — דִּבְרֵי הברית עשרת הַדְּבָרִים (שמות, ל״ד, כ״ח) — ת״א: „פִּתְגָמֵי קיומא עשרא פִּתְגָּמִין״. וע״ד שמוש השם „דָּבָר״ בעברית יבוא גם־כן בהוראת ענין ומעשה: מעשות כַּדָּבָר הזה (בראשית, י״ח, כ״ה) — ת״א: „כְּפִתְגָּמָא הדין״. וכן תרגום של: לְפִי־חרב (במדבר, כ״א, כ״ד) — „לְפִתְגָּם דחרב״.

פָּתָה, פעו״י, (מעין השרש פְּתִי בארמית בהוראת הפעל רחב), הקל, במקום, — היות בלתי־מוקף, פתוח לרוָחה — ווייט, ברייט אָפֶען זיין, быть раскрыту: אל־ארץ טובה וּרְחָבָה (שמות, ג׳, ח׳) — ת״א: „לארע טבא וּפְתָיָא״. ומזה במקרא: וּלְפֹתֶה שְׂפָתָיו לא תתערב (משלי, כ׳, י״ט) — מי ששפתיו פתוחות לרחבה להגיד את־כל אשר שמע — דעססען ליפּפען אימטער אָפֶען זינד, שוואָטצער, болтунъ — ויתכן, שהוא יוצא: מי שפותח שפתיו. — ומזה, במובן המוסרי, ביחס אל־הלב, — שיהיה הלב רחב, בלתי־מסויג, פתוח לכל־חפץ — ווייט אָפֶען זיין, быть открыту: פן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם (דברים, י״א, ט״ז) — וענינו: פריצת הגדר ללכת תועה אחרי טוב מדומה — אויסברעכען, אבווייכען, פֿעראירען, уклоняться, заблуждаться, соблазняться: ובענין קרוב לזה תיב״ע: וְרָחַב לְבָבֵךְ (ישעיה, ס׳, ה׳) — „וְיִפְתֵּי לבך״. — וַיִּפְתְּ בסתר לִבִּי (איוב, ל״א, כ״ז). ובבינוני, במובן תאר, — מי שלבו פתוח לחשוב ולרצות באין־הבין — לייכטזיניג, легкомысленный: וּפֹתֶה תמית קנאה (שם, ה׳, ב׳) — והקודם: „כי לֶאֱוִיל יהרג־כעש״. — ויהי אפרים כיונה פוֹתָה אין לב (הושע, ז׳, י״א).

הנפעל, — מן ההוראה האחרונה ביחס אל־הלב: אם נִפְתָּה לִבִּי על־אשה (איוב, ל״א, ט׳) — פֿערלייטעט, פֿערלאָקקט ווערדען, — быть соблазнену, увлекаться.

ובמובן פעול — היות נרצה לקבל דברי המפתה — זיך בערעדען לאססען, дать себя уговорить: פתיתני ה׳ וָאֶפָּת (ירמיה, כ׳, ז׳).

הפיעל, יוצא, — השתדלות להטות ברמיה את־לב זולתו להיות פתוח להשמע לו גם כנגד רצונו, ועל־הרוב בדבר שאינו הגון — פֿערפֿיהרען, איבעררעדען, обольщать, уговорить: וכי יְפַתֶּה איש בתולה (שמות, כ״ב, ט״ו); אם יְפַתּוּךָ חטאים (משלי, א׳, יו״ד) — יבקשו לפתותך. — פַּתִּי את־אישך (שופטים, י״ד, ט״ו), מי יְפַתֶּה את־אחאב (מ״ב, כ״ב, כ׳). וזה עיקר הוראתו, שהמפתה יודע בעצמו רוע ענינו ושקרות דבריו; ובזה נבדל הפעל הזה מנרדפיו — הֵסָתָה, הַשָּׁאָה. (עיי״ש). ומזה — רמיה — בעטריגען, обманывать: כי לְפַתֹּתְךָ בא (ש״ב, ג׳, כ״ה); וַיְפַתּוּהוּ בפיהם (תהלים, ע״ח, ל״ו) — והכפל: „ובלשונם יְכַזְּבוּ־לוֹ״. — איש חמס יְפַתֶּה רעהו (משלי, ט״ז, כ״ט). ובא בענין רצוי דברים ופיוס לנחום ולדבר טוב: הנה אנכי מְפַתֶּיהָ והֹלכתיה המדבר ודברתי על־לבה (הושע, ב׳, ט״ז); ומזה: פִּתִּיתַנִי ה׳ ואפת (ירמיה, כ׳, ז׳) — בערעדען, צורעדען, уговорить. וע״ד ההשאלה בא: אני ה׳ פִּתֵּיתִי את הנביא ההוא (יחזקאל, י״ד, ט׳) — גרמתי לו, שיפתה, כדי שתתפרסם שקרותו. — ורש״י פירש: „פתחתי לו פתח לאיזו שירצה״, — פירשו מעיקר הוראת הפעל הזה, להסיר ההגשמה. ולדעת קצת, מזה: פִּתְּךָ־אָכַלְתָּ (משלי, כ״ג, ח׳) — פתה אותך לאכול ואכלת. — ובא: וַהֲפִתִּית בִּשְׂפָתֶיךָ (שם, כ״ד, כ״ח) — לדעת המפרשים, הוא בהוראת הקודמים. והנראה, שהוא מן־ההוראה הראשונה, — מן „פֹּתֶה שְׂפָתָיו״, — שלא תפתה, תפתח שפתיך לדבר דבר שקר; ונמשך אל־הקודם: „אַל־תְּהִי עֵד־חִנָּם בְּרֵעֶךָ״. ונקוד המלה הזאת שלא כמשפט; לדעת קצת, הה״א הוא ה״א־השלילה ומן־הראוי להיות

„וְהַפִּתֵּיתָ". ולדעתנו, היא מרכבת מן ההפעיל והפיעל.

הפועל, — בהוראת הנפעל: אולי יְפֻתֶּה ונוכלה לו (ירמיה, כ', יו"ד) — זיך פערלייטען לאססען, בערעדעט ווערדען, —дать себя уговаривать, обольщаться ובמשנה: נושאין על־האנוסה ועל־הַמְפֻתָּה (יבמות, י"א, א'), וּמְפֻתַּת אביו (שם). בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם יְפֻתֶּה קָצִין (משלי, כ"ה, ט"ו), — פירוש המפרשים ידוע. ולדעתנו, ענין „יפתה" במקום הזה — היות נוח ורצוי; ושעור הכתוב: הקצין, בהאריך אפיו, הוא נוח ורצוי לכל־עבדיו — זאנפט, צוגאֶנגליך ווערדען, становиться мягкимъ, доступнымъ.

ההפעיל, יוצא, מן־ההוראה הראשונה בקל, — הרחבת־גבול — ווייט, גערויימיג מאכען, дать просторъ, раздолье: יַפְתְּ אלהים לְיֶפֶת (בראשית, ט', כ"ז), — והוא ע"ד: מַרְחִיב גָּד (דברים, ל"ג, כ'). ובמשנה — בנתפעל, מן־הפועל: נערה שֶׁנִּתְפַּתְּתָה (כתובות, ד', א').

פְּתִי, פֶּתִי: א) ש', — קלות־הדעת, מהירות להתפתות, חסרון־ישוב־הדעת — אֶפֶּענהייט, לייכטזינן, легкомысліе: תאהבו פֶתִי (משלי, א', כ"ב). ועל־הרוב — בהוראת תֹּאַר, — קל־הדעת, חסר עיון במעשיו, במובן המוסרי, ונרדף לשם „אֱוִיל", „כְּסִיל" — לייכטזינניג, איינפֶאלטיג, легкомысленный, слабоумный: פֶּתִי יאמין לכל־דבר (שם, י"ד, ט"ו); ונרדף עם „לֵץ", בהוראת פּתֵה־שפתים — שוואַטצער, болтунъ: בַּעֲנָשׁ־לֵץ יֶחְכַּם־פֶּתִי (שם, כ"א, י"א), לֵץ תַּכֶּה וּפֶתִי יַעְרִם (שם, י"ט, כ"ה) — קל־הדעת יראה בעונש חברו הלץ ויתן אל־לבו. — וברבוי: עד־מתי פְּתָיִם תאהבו פתי (שם, א', כ"ב) — והכפל: „וְלֵצִים לצון חמדו להם". ובשני יודי"ן: וּפְתָיִים עברו ונענשו (שם, כ"ב, ג'); ועל־הרוב — בחלוף היו"ד לאל"ף, ע"ד „טְלָאִים": נחלו פְתָאִים אולת (שם, י"ד, י"ח). ובא: ב) במובן חסר־למוד — אונגעלעהרט, неучъ: מחכימת פֶּתִי (תהלים, י"ט, ח'), מי־פֶתִי יסֻר הנה (משלי, ט', ד'); לתת לִפְתָאִים ערמה (שם, א', ד'), מֵבִין פְּתָיִים (תהלים, קי"ט, ק"ל). — ג) בלתי־נזהר — אונפאָרזיכטיג, неосторожный: מאיש שגה וּמִפֶּתִי (יחזקאל, מ"ה, כ'), שמר פְּתָאִים ה' (תהלים, קט"ז, ו'), פְּתָאִים עברו נענשו (משלי, כ"ז, י"ב) — והקודם: „עָרוּם ראה רעה נסתר". ד) נער צעיר־לימים — יינגלינג, юноша: וארא בַפְּתָאִים (שם, ז', ז') — והכפל: „אבינה בַבָּנִים"; וכמו שפירש ר' לוי ואמר: בערביא צווחים לינוקא פַּתְיָא (ב"ר, פ"ז; שמו"ר, ג'); ובגמרא גם על „שֹׁמֵר פְּתָאִים ה'": שכן בכרכי־הים קורין לינוקא פַּתְיָא (סנהדרין, ק"י, ע"ב) — ובמובן זה יתכן, שיתפרש השם גם בשאר מקומות. ובא: עִזְבוּ פְּתָאִים וחיו (משלי, ט', וי"ו) — לדעת קצת, הוא שם־המפשט בל"ר — דיא טהאָרהייט, глупость, безуміе — ורש"י פירש, בחסרון הפעול: „עזבו, פתאים, דרך־הפתיות".

פְּתַיּוּת, שמ"נ, — אִוֶּלֶת — טהאָרהייט, безуміе: פְּתַיּוּת ובל־ידעה־מה (שם, שם, י"ג) — נמשך אל־הקודם: „אֵשֶׁת כְּסִילוּת" — ושעורו: אֵשֶׁת כְּסִילוּת, אֵשֶׁת פְּתַיּוּת.

פֹּתֶה, פ"א במקרא: וה' פָּתְהֵן יְעָרֶה (ישעיה, ג', י"ז) — בבאור השם הזה יש דעות שונות למפרשים. והנכון, כדעת הרמ"ל והרשד"ל, שענינו — מֵצַח — שטירן, лобъ — יגלה מצחן, — יסיר מעליו כל־הָעֲדָיִים והפארות, שהיו מקשטות בהם את־מצחן. והוא מלשון ארמית, ומצוי בגמרא: דמנחא ליה ידא אַפּוּתָא (ע"ז, כ"ו, א') — על־המצח. — ועיקרו מלשון רחב, לפי שהמצח עובר על־פני רחב כל־הפנים.

פְּתִי, ארמית, (ובסימן־הידיעה: פַּתְיָא).

שם, — רֹחַב — דיא ווייטע, וביחוד — הרֹחב כנגד האֹרך — ברייטע, ширина: פְּתָיֵהּ אמין שת (דניאל, ג׳, א׳). רֹחַב־הבית (דהי״ב, ג׳, ד׳) — תרגם רב־יוסף: „פְּתָיָא דביתא״. ובא בתרגומים גם בענין מקום רחב־ידים, רְחוֹב — ווייטער, אָפֶּענער פלאַטץ, שטראַססע: בָּרְחוֹב אכין מושבי (איוב, כ״ט, ז׳) — תיב״ע: „בִּפְתָאָה״. — רַחֲבֵי־ארץ (שם, ל״ח, י״ח) — תיב״ע: „פְּתָיֵי ארעא״. ומזה יש מפרשים: ומחץ פַּאֲתֵי מואב (במדבר, כ״ד, י״ז) — כמו: פְּתָיֵי מואב — כל־רחבי־ארץ־מואב. וכן הוא בתרגום השמרוני.

פְּתוּי, ש״ת. בגמרא, בסמיכות לשם „ראֹש״: ואת־פְּתוּיֵי־הָרֹאשׁ (ברכות, נ״ח, ע״ב) — ה„ערוך״ פירש: מי שאין ראשו סגלגל, אלא רחב. ורש״י פירש: שכל שׂערו דבוק זה בזה.

פִּתּוּי, שה״פ, — פיוס ורצוי: אפילו מלה אחת של־פִּתּוּי („יד החזקה״, הלכות דעות, ב׳, ה׳) — איבעררעדען, צורעדען, уговоръ, наговоръ.

פָּתַח, פ״י, (מיסודו של פתה, וההוראה — לפי קשוי ההברה), הקל, — הסרת הסותם מעל־פי הסתום — עֶפֶענען, открывать, отворять — ובא בבנינים וכלים: וּפָתַחְתָּ הַדֶּלֶת (מ״ב, ט׳, ג׳), והפוכו — סגר: וְסָגַר ואין פֹּתֵחַ (ישעיה, כ״ב, כ״ב), וַיִּפְתַּח דלתות הבית (שופטים, י״ט, כ״ז); אֲסִירָיו לֹא־פָתַח בָּיְתָה (ישעיה, י״ד, י״ז) — הנכון כפירוש הרד״ק: לאסיריו לא פתח בית־הסהר. (והה״א, שב„ביתה״, היא נוספת). יִפְתַּח ה׳ לך את־אוֹצָרוֹ (דברים, כ״ח, י״ב); אם־שלום תענך וּפָתְחָה לָךְ (שם, כ׳, י״א) — שעורו: ופתחה לך שעריה; והוא סימן הכנעה ומסירה ביד־המנצח. ומזה: כי לֹא פָתַח ויך (מ״ב, ט״ו, ט״ז). ויתכן, שמזה: הנני פֹתֵחַ את־כֶּתֶף מואב מהערים וכו׳ (יחזקאל, כ״ה, ט׳). וע״ד המליצה: פְּתַח, לבנון, דלתיך (זכריה, י״א, א׳). וכי־יִפְתַּח איש בור (שמות, כ״א, ל״ג), וַיִּפְתַּח האחד את־שַׂקּוֹ (בראשית, מ״ב, כ״ז). ומתיחס גם אל דבר העצור בכלי, שבותחים אותו בשביל להוציאו: וְנִפְתְּחָה־בָּר (עמוס, ח׳, ה׳) — ולדעת המפרשים, תחסר באמצע מלת „אוֹצְרוֹת״. וכן: חֶרֶב פָּתְחוּ רשעים (תהלים, ל״ז, י״ד) — כמו: „אָרִיק חַרְבִּי״, וענינו: שלפו — צוקקען, вынуть изъ ноженъ. וַיִּפְתַּח עזרא הַסֵּפֶר (נחמיה, ח׳, ה׳) — גללו. וּכְפִתְחוֹ עמדו כל־העם (שם). ובפעול: ויעזבו את־העיר פְּתוּחָה (יהושע, ח׳, י״ז), וכל כלי פָּתוּחַ (במדבר, י״ט, ט״ו), קבר־פָּתוּחַ גרֹנם (תהלים, ה׳, יו״ד), חרב פְּתוּחָה לטבח (יחזקאל, כ״א, ל״ג). ואגרת פְּתוּחָה (נחמיה, ו״ו, ה׳). ובבחינת אברי־הגוף העומדים להסגר: וַיִּפְתַּח את־רַחְמָהּ (בראשית, כ״ט, ל״א) — נתן לה כח לקבל הריון, (ועיין עקר), — וזה כנגד: וה׳ סָגַר רַחְמָהּ (ש״א, א׳, ה׳). פָּתַח איוב את־פִּיהוּ (איוב, ג׳, א׳) — לדבר אחר שתיקתו. פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה (משלי, ל״א, כ״ו); לִפְתֹּחַ פֶּה בְּרֶצַח (יחזקאל, כ״א, כ״ז) — לגעור. — ה׳ שְׂפָתַי תִּפְתָּח (תהלים, נ״א, י״ז); אֶפְתְּחָה בְמָשָׁל פִּי (שם, ע״ח, ב׳); וכאלם לא יִפְתַּח־פִּיו (שם, ל״ח, י״ד) — לדבר ולהצטדק. — והוא נענה ולא יִפְתַּח־פִּיו (ישעיה, נ״ג, ז׳); וַיִּפְתַּח ה׳ את־פִּי הָאָתוֹן (במדבר, כ״ב, כ״ח) — נתן לה היכלת לדבר. — וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ (שם, ט״ז, ל״ב) — לבלוע. ובחסרון מלת „פֶּה״: תִּפְתַּח־אֶרֶץ וַתִּבְלַע דתן (תהלים, ק״ו, י״ז). וע״ד המליצה: תִּפְתַּח־אֶרֶץ וְיִפְרוּ־יֶשַׁע (ישעיה, מ״ה, ח׳) — תפתח פיה לקבל את אשר יזלו שחקים; או י״ל: תפתח פיה להוציא יבולה. והכל דרך־משל. — שָׁרְשִׁי פָתוּחַ אֱלֵי־מָיִם (איוב, כ״ט, י״ט) — שרשי סמוך למים ופיו פתוח לשתות. — ה׳ ה׳ פָּתַח לִי אֹזֶן (ישעיה, נ׳, ה׳) — לשמוע

אלהבין דבריו; והוא ע"ד: אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִּי (תהלים, מ', ז') · לִהְיוֹת עֵינֶךָ פְּתֻחֹת (מ"א, ח', כ"ט) — להשגחה. ובמשנה התיחד השם „פָּתוּחַ" לגלוי-עינים—ועהענד, зрячій: פָּתוּחַ ונסתמא (גיטין, ב', ה')—והוא ע"ד לשון ארמית: או פְּקַח (שמות, ד', י"א) — תיב"ע: „או פְּתִיחָא". — כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ (דברים, ט"ו, ח') — לתת מתנות לאביון; והפוכו: ולא תִקְפֹּץ את־ידך (שם, שם, ז') · פּוֹתֵחַ את־ידך ומשביע לכל־חי רצון (תהלים, קמ"ה, ט"ז) · ובא: ב) במובן בקיעה — שפאלטען, разсѣчь: פָּתַח צור ויזובו מים (שם, ק"ה, מ"א)— וכמ"ש במקום אַחֵר: וַיִּבְקַע צור ויזבו מים (ישעיה, מ"ח, כ"א); אֶפְתַּח על-שפיים נְהָרוֹת (שם, מ"א, י"ח) — כמו: אתה בָקַעְתָּ מַיִם וָנַחַל (תהלים, ע"ד, ט"ו). (עיין בקע). ולדעת י"מ, יכלול: ג) גם ענין התהלה — ערעֶפנען, בעגיננען, открыть, начать: אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר חִידָתִי (שם, מ"ט, ה'); ומזה, לדעת רש"י: חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים (שם, ל"ז, י"ד). — והוא ע"ד שמושו בלשון ארמית. ובמשנה: הַפּוֹתֵחַ והחותם בתורה (מגילה, ד', א') · ובגמרא: פָּתַח בְּכַד וְסִיֵּם בחבית (ב"ק, כ"ז, ע"א), פָּתַח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא (מגילה, דף יו"ד, ע"ב) · ובא במשנה: פּוֹתְחִין לְאָדָם בִּכְבוֹד אביו ואמו (נדרים, ט', א') — נותנים לו פתחון-פה לטעון על-נדרו — איינע פֿעראנלאססונג געבען, дать поводъ. עד שֶׁפּוֹתְחִין לוֹ בכבוד אביו ואמו, יִפְתְּחוּ לוֹ בכבוד המקום (שם) ·

הנפעל, — בהוראת הקל: נִפְתְּחוּ שערי ארצך (נחום, ג', י"ג) — אויפֿגעאֶפֿנעט ווערדען, быть открыту. וַאֲרֻבֹּת השמים נִפְתָּחוּ (בראשית, ז', י"א) — העבים להוריד מטר. — כי־ארבות ממרום נִפְתָּחוּ (ישעיה, כ"ד, י"ח) — ליריות ברקים ורעמים. — נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם ואראה מראות אלהים (יחזקאל, א', א') — מקום משכן כסאו ית'.—סגור יהיה לא יִפָּתֵחַ (שם, מ"ד, ב'), יהיה

מָקוֹר נִפְתָּח לבית דוד (זכריה, י"ג, א'), נִיפָּתַח פי ולא נאלמתי עוד (יחזקאל, ל"ג, ע"ב), ואזני השמעים תִּפְתַּחְנָה (ישעיה, ל"ה, ה'); מהר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ (שם, נ"א, י"ד)—לצאת מאת מוסריו אשר נִפְתָּחוּ.—בטני כְּיַיִן לֹא יִפָּתֵחַ (איוב, ל"ב, י"ט)—כיין חדש, שהוא בכלי פקוק והוא תוסס.—ובבגדים: ולא נִפְתַּח אֵזוֹר חלציו (ישעיה, ה', כ"ז)— אויפֿגעלעֶזט ווערדען, —быть развязану · וע"ד המליצה: מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה (ירמיה, א', י"ד)—אויסברעכען, начинаться, открываться.

הפיעל, —כהוראת הקל: א) עומד ובמובן ההתמדה — אָפֿפֿען בלייבען, оставаться открытымъ: וּפִתְּחוּ שעריך תָּמִיד (ישעיה, ס', י"א); גם מאז לא-פִתְּחָה אזנך (שם, מ"ח, ח')—ויתכן, שטעמו: לא-פתחה את-עצמה.—פִּתַּח הסמדר (שיה"ש, ז', י"ג)—פִּתַּח את-עצמו— זיך ערשליעססען, разверзаться, распускаться—ועל-הרוב: ב) במובן יוצא— פתיחת סגור קשה: דלתי פניו מי פִתֵּחַ (איוב, מ"א, ו"ו) · ובהתרת דבר קשור היטב: ומֹסְרוֹת עָרוֹד מִי פִתֵּחַ (שם, ל"ט, ה')—לעזע־ זען, לאָזען, развязать. פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רשע (ישעיה, נ"ח, ו"ו)—והכפל: „הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה".— וּפִתַּחְתָּ הַשַּׂק מֵעַל מָתְנֶיךָ (שם, כ', ב')— שק, שהיה כגון חגורה על-מתניו, לסימן שפלות והכנעה.— וכן: פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי (תהלים, ל', י"ב) — והפוכו: „וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה".—מוּסַר מְלָכִים פִּתֵּחַ (איוב, י"ב, י"ח)—(עיין יסר). ומתיחס אל-הגוף, שממנו מתירים את הקשור: וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים (בראשית, כ"ד, ל"ב)—פֿריי מאַכען, освободить. הנה פִּתַּחְתִּיךָ היום מן-האזקים (ירמיה, מ', ד'), לְפַתֵּחַ בני תמותה (תהלים, ק"ב, כ"א)—בעפֿרייען, освободить —מוסב על: „אֶנְקַת אָסִיר".—וּמָתְנֵי מְלָכִים אֲפַתֵּחַ (ישעיה, מ"ה, א')—אתיר את-האזור, שהמלכים חוגרים על-מתניהם

לאות כבוד מלכותם, —וזהו לסימן הכנעת המנצח, וכעין „מוּסַר מְלָכִים פִּתֵּחַ״. —ומשל נהוג בימים ההם לאמר: אַל־יִתְהַלֵּל חֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ (מ״א, כ׳, י״א) — לא־יתהלל החוגר חגורת־חרב למלחמה, כמו שמפתח ומתיר את־החגורה בשובו מן־המלחמה במנצח. —ובמשנה—בענין פתיחת כלים: מְפַתֵּחַ ומערה לגת (מעשר־שני, ג׳, י״ג). ובא: ג) בקיעה, במובנו הפשוט: 1) חריתה וחקיקה באבן או במתכת—איינגראַבען, איינשניטצען: וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בני ישראל (שמות, כ״ח, ט׳), וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתָם (שם, שם, ל״ו), וּפִתַּח כְּרוּבִים עַל־הַקִּירוֹת (דהי״ב, ג׳, ז׳). 2) חרישה בקרקע—פפליגען, пахáть: יְפַתַּח וישדד אַדְמָתוֹ (ישעיה, כ״ח, כ״ד).

הפּוּעל, — בהוראת חריתה וחקיקה — איינגעגראַבען, איינגעשניטטען ווערדען: מְפֻתָּחֹת פִּתּוּחֵי חוֹתָם (שמות, ל״ט, ו״ו).

ההתפעל, מן־הפיעל, בהוראת התרת המוסרות, ומושך יחס הפעול—זיך לאָזמאַכען, развязываться: הִתְפַּתְּחִי מוֹסְרֵי צוארך (ישעיה, נ״ב, ב׳). ובמשנה: נִתְפַּתְּחוּ החביות (ערלה, ג׳, ח׳)—זיך אָפֿענען. —ומשנותנין אותו (את־השמיר) על־גבי אבנים וכו׳ מִתְפַּתְּחוֹת לפניו כלוחי פנקס (תוספתא, סוטה, ט״ו, א׳); שלא נִתְפַּתְּחוּ עֵינָיו (ביצה, דף וי״ו, ע״ב). ובענין חזרת אור העינים— זעהענד ווערדען, сдѣлаться видящимъ: סומא וְנִתְפַּתֵּחַ (גיטין, פרק ב׳, וי״ו); הרבה סומים נִתְפַּתְּחוּ (ב״ר, נ״ג).

פֶּתַח, ש״ז, — חלל בקירות הבנינים, שדרך שם נכנסים לתוכם— אָפּפֿ־נונג, איינגאַנג, —проёмъ, отверстіе, входъ עליו דלת, לסגור אותו, וכולל גם הספים והמשקוף שעמה: פֶּתַח האהל (בראשית, י״ח, א׳), פֶּתַח הבית (שם, י״ט, י״א), פֶּתַח החצר (במדבר, ג׳, כ״ו), פֶּתַח שַׁעַר העיר (יהושע, ח׳, כ״ט), פֶּתַח הצלע (מ״א, וי״ו, ח׳). ולפעמים יכלול גם את־הדלת— טיר, дверь: באת בַּפֶּתַח (מ״א, י״ד, וי״ו), וישבה לְפֶתַח ביתה (משלי, י״ט, ד׳); ותשב בְּפֶתַח עֵינַיִם (בראשית, ל״ח, י״ד) — במקום גלוי לכל־עין. — ולדעת המפרשים, שהמלה „עינים״ במקום הזה הוא שם־עצם־פרטי, טעמו: בפתח העיר, שנקראת „עֵינַיִם״. (עיי״ש). ועל־פֶּתַח רֵעִי (איוב, ל״א, ט׳) — שעורו: ועל־פתח בית רעי. — וברבוי: וכל־הַפְּתָחִים והמזוזות (מ״א, ז׳, ה׳); מְבוֹא פְתָחִים (משלי, ח׳, ג׳) — במובן שְׁעָרִים — פפֿאָרטען, ворота — מקום רחב, שממנו נכנסים אל שערי־העיר; והקודם: „לְיַד־שְׁעָרִים״. — לשמר מְזוּזֹת פְּתָחָי (שם, שם, ל״ד). וע״ד המליצה: והנשאו פִּתְחֵי עוֹלָם (תהלים, כ״ד, ז׳) — הפתחים, אשר יעמדו לעולם, והם פתחי בית־המקדש, כמו מעולם המה; או ברמז למה שנאמר בו: מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים (מ״א, ח׳, י״ג). וְיָבֹאוּ פִּתְחֵי נְדִיבִים (ישעיה, י״ג, ב׳) — לפי המוסכם— טעמו: ויבואו האויבים בפתחי הנדיבים, שהם שרי־בבל; ובא ביחס הפעול, כמו: לא־אֵצֵא פָתַח (איוב, ל״א, ל״ד). והנראה, שמלת „נדיבים״ הוא תאר אל־הפתחים״, — הפתחים או השערים הנדיבים, ר״ל: הגדולים, הרחבים והיפים, והם שערי העיר בבל, שהיו מפורסמים בגדלם וביפים. וכן: ואת־ארץ נִמְרוֹד בִּפְתָחֶיהָ (מיכה, ה׳, ה׳)— הם שערי מדינת־בבל; ויכלול בזה גם את־השרים יושבי השערים. וי״מ מענין „חֶרֶב״, כמו: והמה פְתִחוֹת (תהלים, נ״ה, כ״ב). וכן: וְאָנוּ וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ (ישעיה, ג׳, כ״ו) — הפתחים יאבלו, ר״ל: יהיו שוממים מאין יוצא ובא, או מאין אנשים גדולים יושבים בהם; והוא ע״ד מליצת: דרכי ציון אבלות וכו׳ (איכה, א׳, ד׳). ובא:

לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ (בראשית, ד׳, ז׳) — על יד הפתח, — בצאתך מאת הפתח לעשות דרכך, מיד תפגוש בחטאת הרובץ שם. (ועיין חטאת): ואת־עמק עכור לְפֶתַח תִּקְוָה (הושע, ב׳, י״ז) — פתח ומבוא אל תקות טוב. — וביחס אל הפה: שְׁמֹר פִּתְחֵי־פִיךָ (מיכה, ז׳, ה׳) — כנוי אל־השפתים, שהן דלתות הפה. — ובמשנה: צריכין פֶּתַח לכל אחד ואחד (נדרים, ט׳, ז׳) — טענה, סבה — אנלאַסס, поводъ.

פֵּתַח, ש״ז, — התחלה — אנפאַנג, начало: פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יאיר (תהלים, קי״ט, ק״ל) — וי״מ: גלוי דבר ה׳ — אָפפענבארונג, откровеніе:

פִּתּוּחַ, שה״פ, — ציור שוקע, חקוק באבן או במתכת — איינגראבונג, סקולפטור, нарѣзъ, рѣзьба: ולפתח כל־פִּתּוּחַ (דהי״ב, ב׳, י״ג), ופתחת עליו פִּתּוּחֵי חֹתָם (שמות, כ״ח, ל״ו) — כמו שמפתחים חותמות. — פִּתּוּחֵי מקלעות כרובים (מ״א, ו״ו, כ״ט); הנני מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ (זכריה, ג׳, ט׳) — פתוח על־הָאֶבֶן — אויפשריפט, надпись — ומפרש מה־שפִּתַּח: „ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד״. ורש״י פירש: „מתיר קישוריה — מפיר עצת האויבים, אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה״. ועתה פִּתּוּחֶיהָ יַחַד בכשיל וכילפות יהלמון (תהלים, ע״ד, ו״ו) — ואפשר, שהם של עץ. — ובמשנה: העטרות וְהַפִּתּוּחִים (אהלות, י״ד, א׳) — פערציערונגען, украшенія.

פְּתִחָה, פ״א במקרא בל״ר: רַכּוּ דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן וְהֵמָּה פְתִחוֹת (תהלים, נ״ה, כ״ב) — תיב״ע: „מוּרְנָן דִּקְטוֹל״ — חניתות — לאנצע, שפעער; וי״מ: חרבות פתוחות — געציקקטע שווערטע, обложенные мечи — והנראה, שענינו: דברים, שפותחים, עושים פתיחות ופציעות.

פְּתִיחָה, ש״נ, ברחז״ל — התחלה לדבר, וביחוד — התחלה לדרוש בהלכה או באגדה. — וכן בספרי המחברים. ובפיוט — כעין שה״פ: מְפַתַּחַת יָדְךָ גוֹנים (סלוק לשחרית יוה״כ). ובלשון־הדיינים: כתבינן פְּתִיחָא עלויה (ב״ק, דף קי״ב, ע״א).

פִּתְחוֹן, ש״ז, בסמיכות עם השם „פֶּה״ — דאס אויפטהון, разверзаніе: ולא יהיה־לך עוד פִּתְחוֹן פֶּה מפני כלמתך (יחזקאל, ט״ז, ס״ג) — פתיחת פה לטעון טענות־הצטדקות ולתבוע עלבון. — ולך אתן פִּתְחוֹן פֶּה בתוכם (שם, כ״ט כ״א). ובדחז״ל: בכל־מקום שאתה מוצא פִּתְחוֹן־פֶּה למינין, אתה מוצא תשובתם בצדן (ב״ר, ח׳).

מַפְתֵּחַ, ש״ז, — כלי, שפותחים בו המנעול — שליססעל, ключъ: ויקחו את־הַמַּפְתֵּחַ ויפתחו (שופטים, ג׳, כ״ה). וע״ד המליצה: ונתתי מַפְתֵּחַ בֵּית־דָּוִד עַל־שִׁכְמוֹ (ישעיה, כ״ב, כ״ב) — משל למשרת הסוכן, שכל אוצרות הבית והנהגתו בידו. — ובא: והם על־הַמַּפְתֵּחַ (דהי״א, ט׳, כ״ז) — כלל מפתחות בית־ה׳. — ובהגדה: שלש מַפְתְּחוֹת בידו של הקב״ה, שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מַפְתֵּחַ של־גשמים, ומַפְתֵּחַ של־חַיָּה (מילדת), ומַפְתֵּחַ של תחית־המתים (תענית, דף ב׳, ע״א), אף מַפְתֵּחַ של־פרנסה (שם). ובגמרא: כשם שֶׁמַּפְתֵּחַ לבית, כך מַפְתֵּחַ לאשה (בכורות, דף מ״ה, ע״א); מַפְתֵּחַ לגאולתן של־בנים (ב״ר, ע׳). והמחברים נהגו להשתמש בו לרשימת־עניני־הספר — שהיא כמו מַפְתֵּחַ להכנס אל־הספר — אינהאלט, оглавленіе.

מִפְתָּח, ש״ז, — פתיחה — אָפפנונג, открытіе: וּמִפְתַּח שְׂפָתַי מישרים (משלי, ח׳, ו״ו).

פּוֹתַחַ, ש״ז, במשנה, — חלל — רויס, אָפפנונג, отверстіе: ביב, שהוא קמור תחת הבית, יש בו פּוֹתֵחַ־טֶפַח ויש ביציאתו פּוֹתֵחַ־טֶפַח (אהלות, ג׳, ז׳).

פּוֹתַחַת, ש״נ, במשנה, -- מין מנעול פשוט — שלאָסס, замокъ: זה עושה־לו פּוֹתַחַת וזה עושה־לו פּוֹתַחַת (ב״ב, וי״ו, ה׳), פּוֹתַחַת של־עץ, וחפין שלה של־מתכת (כלים, י״ג, וי״ו), כל שנכנסין לו בְּפוֹתַחַת (ביצה, ד׳, ב׳).

פְּתִיחַ, ש״ז, במשנה, — מדה ידועה בשטח שדה שנתחרש: שלשה תלמים של־פְּתִיחַ (כלאים, ב׳, וי״ו) — מלשון: יְפַתַּח וישׂדד אדמתו (ישעיה, כ״ח כ״ד).

פַּתַּח, בדקדוק, — שם נקודה בצורת קו קטן מתחת האות הנקראת בפתיחת הפה. ומזה: „חֲטַף־פַּתַּח״ — פַּתַּח־גנובה. והמדקדקים גזרו ממנו פעל: „נִפְתְּחָה הנו״ן מפני העי״ן״ — קבלת נקוד הפתח. — וכמו־כן — שם — „פַּתָּחוּת״: „מפני פַּתָּחוּת החי״ת״.

פְּתַחְיָה, שע״פ: א) מצאצאיו של אהרן הכהן, מן המכהנים בבית־ה׳ בימי המלך דוד (דהי״א, כ״ד), ט״ז. — ב) מן־הלוים, אשר נשאו להם נשים נכריות (עזרא, יו״ד, כ״ג), ואח״כ הוי נמנה עם המהללים במעלה הלוים (נחמיה, ט׳, ה׳). — בן־מְשֵׁיזַבְאֵל מבני־זרח בן־יהודה, ליד המלך לכל־דבר לעם (שם, י״א, כ״ד).

נֶפְתּוֹחַ, שע״פ, — מקום מַעְיַן־מַיִם בנחלת מטה בני־בִנְיָמִין: מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ (יהושע, ט״ו, ט׳; י״ח, ט״ו).

פְּתִיגִיל, ש״ז, פ״א במקרא: ותחת פְּתִיגִיל — מחגרת שק (ישעיה, ג׳, כ״ד) — לפי מקומו נראה, שהוא חגורה יפה לקשוט ונוי. — ומקורו לא התבאר יפה. וסברות המפרשים — סברות רעועות.

פְּתַךְ, ארמית, פ״י, — בלילה, ערבוב — מישען, ריהרען, смѣшать: וּפַתְכָא מִכָּל מֵימֵי עָלְמָא (תיב״ע, בראשית, ב׳, ז׳). וברחז״ל: נטל הקב״ה אֵשׁ וּמַיִם וּפְתָכָן זה בזה ונעשו שמים (ב״ר, ד׳), נטל הקב״ה שתי פקעיות, אחת של־אש ואחת של־שלג, וּפְתָכָן זה בזה ונעשה העולם (שם, יו״ד). ובמשנה — בתערובות צבעים שונים. בבינוני פעול: הַפָּתוּךְ שבשלג — כיין המזוג בשלג; הַפָּתוּךְ שבסיד — כדם המזוג בחלב (נגעים, א, ב׳). ובפיוט: בטרם יוצרו פְּתוּכֵי אש ומים (הקליר, בפיוט גשם).

פָּתַל, פ״י, לפי הוראת השרש הזה בארמית ובערבית, עיקר הנהתו — סבוב, ועם זה — קפול, שזור, קליעה — דרעהען. זוויקקעלן, פלעכטען, — крутить, вертѣть, плести — ומזה, בקל, ברחז״ל: עשה גדיל וּפְתָלֵהוּ מתוכו (יבמות, ה׳, ע״ב); שהיו פּוֹתְלִין את־עבודת הניר (ב״ר, צ״ד). ומזה, במקרא, בבנין הנפעל, -- בהוראת התאבקות — רינגען, бороться: שהמתאבקים מתחבקים זה בזה וכאלו הם קלועים ומסֻבבים זה בזה, (עיין אָבַק): נפתולי אלהים נִפְתַּלְתִּי עִם־אחֹתי (בראשית, ל׳, ח׳) — ע״ד: וַיֵּאָבֵק איש עִמּוֹ (שם, ל״ב, כ״ה). ומזה — בבינוני, במובן המשאל, — תאר למקֻפל ומסֻבך ונעקש בדעותיו — פערדרעהט, פערקעהרט, лукавый коварный: ועצת נִפְתָּלִים נמהרה (איוב, ה׳, י״ג); ובמובן שם: אין בהם נִפְתָּל ועקש (משלי, ח׳, ח׳) — פערקעהרטעס, פערדרעהטעס, лукавство коварство. ובברייתא דשמואל — במובנו הראשון: כשני משיחי החבל נפתרים וְנִפְתָּלִים, נפתר ביציאתו וְנִפְתָּל בכניסתו (ברייתא דשמואל, סוד העיבור). ובפועל: ובני נפתלי — שהם מְפֻתָּלִים על שבעים ושנים ניר (ב״ר, צ״ד).

ההתפעל, במובן המוסרי, — התעקמות, התהפכות, התאבקות — פערדרעהט, פערקעהרט, האנדעלן, זיך ווינדען, רינגען, ухищряться быть изворотливымъ, лукавымъ: וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל (תהלים, י״ח, כ״ז), ובספר שמואל — במקום הזה — בחסרון תי״ו השרש: תִּתַּפָּל (ש״ב, כ״ב, כ״ז).

נַפְתּוּלִים, שה״פ, בל״ר, — התאבקות, התעקמות — ווינדונגען, דאס

ריגנען, состязаніе борьба: נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי עִם־אֲחֹתִי (בראשית, ל׳, ח׳) — הייתי מתחרה עמה להדמות לה. ומלת „אלהים", לדעת המפרשים, היא להפלגה, כמו: „הַרְרֵי אֵל". ואפשר, שטעמו: שהנפתולים עמה היו בדבר, שנתלה ברצון האלהים.

פָּתִיל, א) ת׳ — מְקֻפל, מְכֻרך — אומגעוויקקעלט, אומגעבונדען, завер- нутый, связанный: אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו (במדבר, י״ט, ט״ו) — „צָמִיד" הוא שם פקק, מגופה; והטעם: אשר אין מגופתו פתולה עליו, לפי פירש״י. ו„פָּתִיל", כמו פָּתוּל, בבינוני־פעול. והוא ע״ד לשון הארמית. ב) שם — חוט, חבל שזור ועבות — שנור, шнуръ: פְּתִיל תכלת (שמות, כ״ח, ל״ז), ונתנו על ציצת הכנף פְּתִיל תכלת (במדבר, ט״ו, ל״ח) — ובמשנה תורה נאמר בענין זה: גְּדִלִים תעשה־לך (דברים, כ״ב, י״ב) — ועל שנוי הלשון שבמקרא, שבמקום אחד קורא אותו „פתיל", ובמקום אחר — „גדיל", אמרו חכמים: עשה גדיל ופתלהו מתוכו (יבמות, דף ה׳, ע״ב) — ור״ל: מכלל הגדיל יצאו חוטים, פתילים. — פְּתִיל הַנְּעֹרֶת (שופטים, ט״ז, ט׳); וּפְתִיל פִּשְׁתִּים בידו (יחזקאל, מ׳, ג׳) — קו־המדה. — ובא גם לסתם חוטים, שעומדים להיות מְשֻׁזָרים: וקִצֵּץ פְּתִילִם (שמות, ל״ט, ג׳) — פאדען, нитка. חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ (בראשית, ל״ח, י״ח) — גדילים למין תכשיט; או, כמו שפירש בן זאב: לעשות בהם קשורים לסימנים.

פְּתַלְתֹּל, ת׳, — עקמון, הפכפך, במובן המוסרי, — פערדרעהט, פערוויקקעלט, פערקעהרט, лукавый, ковар- ный — ונרדף עם „עקש": דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל (דברים, ל״ב, ה׳). ובספרי: אתם עוקמנים, פְּתַלְתֹּלִים אתם (דברים, סימן ש״ח).

פְּתִילָה, ש״נ, — פשתה, חוט קפול לתתו בשמן להדליק בו — דאכט, свѣтильная: פְּתִילַת הבגד שקפלה (שבת, ב׳, ג׳), לא על־ידי פְּתִילָה באיסר הוא מוצא אותה? (שהש״ר, א׳), הוא מדליק כמה נרות, כמה פְּתִילוֹת (שם), מה־לי לבשל פְּתִילָה (שבת, ק״ו, ע״א). ובהשאלה: פְּתִילָה של־אבר (פסחים, ע״ה, ע״א), ובברייתא דשמואל — בענין קשר, עניבה: סוף פתירה שלם, סוף פְּתִילָה נשלם (ברייתא דשמואל, סוד העבור) — קנאָטען, узелъ.

פִּתּוּל, שה״פ, — נפתל — פערקעהרט־ הייט: נִפְתָּל ועקש (משלי, ח׳, ח׳) — תרגומו: „פַּתּוּלָא ועקומא". ומזה במדרש: פִּתּוּלַיָּיה לא דידי הויין? (ב״ר, ע״א) — כל גלגולי הסבות, שנתגלגל ונתפתל יעקב להשתעבד ללבן, לא בשבילי היו?

נַפְתָּלִי, שע״פ, — בן־יעקב, אשר ילדה לו בלהה שפחת רחל: ותאמר רחל נפתולי אלהים נִפְתַּלְתִּי וכו׳ — וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נַפְתָּלִי (בראשית, ל׳, ח׳): ויעקב קרא לו: נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה, הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר (שם, מ״ט, כ״א); ודבורה הנביאה אומרת בשירתה: וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה (שופטים, ה׳, י״ח). נחלת מטה בני־נפתלי, בין שנים־עשר שבטי ישראל, בארץ־ישראל מסמנה בספר יהושע (יהושע, י״ט, ל״ב — ל״ט).

פִּתֹם, שע״פ: אחת הערים, שבנו בני־ישראל לפרעה במצרים (שמות, א׳, י״א), — במצרים התחתונה, בארץ־גשן, על־יד הנילוס למזרחו. וסופרי היונים מזכירים שם עיר Patoumos בדרך העולה להיראפאלים. והוא שם מרכב: פי־תום, כמו „פִּי־בֶסֶת" (שעל־כן לא נדגש התי״ו). ועיקרו: תום, בהוראת מעלה־צר בהר — ענגער געבירגס פאסס, узкій горный про- ходъ — ומלת „פִּי" היא סימן־הידיעה בלישון גפתית. ואולי על־סמך זה דרשו

חז"ל את־השם הזה: שראשון ראשון פי תהום בולעו (שמות רבה, א'). ונמצאה עוד עיר אחת במצרים העליונה בשם זה, מהלך שלשת ימים מקאירה, שנקראה גם־כן „פַּאיוּם". והיא עיר מולדת רבינו סעדיה גאון, שנקרא על־שמה „הפיתומי".

פִּיתוֹם, ש"ז, במשנה: בעל־אוב — זה פיתום (סנהדרין, ז', ז') — ולשון יונית היא: Πυθων.

פֶּתֶן, שעכ"ז, — מין נָחָשׁ בעל ארס מזיק מאד — נאטטער, אָטטער, аспидъ, схидна: כמו פֶּתֶן חֵרֵשׁ (תהלים, נ"ח, ה'), על־שחל וָפֶתֶן תדרך (שם, צ"א, י"ג), על־חֻר פָּתֶן (ישעיה, י"א, ח'); וברבוי: מרורת פְּתָנִים (איוב, כ', י"ד), ראש־פְּתָנִים (שם, שם, ט"ז), וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר (דברים, ל"ב, ל"ג). ובגזרתו לא נודע לנו דבר מתקבל: ואפשר שהוא מן פתה, בהוראת פתיחה רחבה—ונקרא כן על־שם שפיו פתוח לנשוף ולהוציא ארסו.

מִפְתָּן, ש"ז, — סף, אסקופה — שוועללע, порогъ: וראש דגון ושתי כפות ידיו כְּרֻתוֹת אל־הַמִּפְתָּן (ש"א, ה', ד'), — על־כן לא־ידרכו כהני דגון וגו' על־מִפְתַּן דגון (שם, שם, ה'), ופקדתי על כל־הדולג על־הַמִּפְתָּן ביום ההוא (צפניה, א', ט'), מִפְתַּן הַבַּיִת (יחזקאל, ט', ג'), על־מִפְתַּן הַשַּׁעַר (שם, מ"ו, ב'). לא רחוק לשער, שעיקרו פתן, בהוראת רחב, מן פְּתִי בארמית. ונקרא המפתן כן להיותו נתון לרחבו של־הפתח.

פִּיתוֹן, שע"פ, — מבני מִיכָה: פִּיתוֹן ומלך (דהי"א, ה', ל"ה).

פְּתִין, במשנה: בַּיִת הַבָּנוּי רֹאשׁ וּפְתִין (נגעים, י"ג, ב') — ענינו לא התבאר יפה. ולא רחוק לשער, שהוא מן פְּתִי בארמית, בהוראת רחב, ומזה נקרא „פתין" — חדר קטן בנוי בשטח בית גדול לרחבו, שהוא הראש, העיקר בבנין וגבוה מן־הפתין — פליגעל, флигель — והכותל, המבדיל בין הראש והפתין, הוא של שני הבעלים. ונבדל בשמו מן־החדר הבנוי על־גבי בית, שנקרא „עֲלִיָּה"; ובזה יתישב היטב סמיכות המשנה השניה — כפירוש דיני בַּיִת וַעֲלִיָּה.

פֶּתַע, תאה"פ, —ביהם אל הזמן, לשער את הפעולה הנעשית בשעה שלא היה מן האפשר לשערה — פלאָטצליך, внезапно мигамъ: פֶּתַע יִשָּׁבֵר ואין מרפא (משלי, ו', ט"ו), פֶּתַע יקומו נשכיך (חבקוק, ב', ז'). ונרדף עם מלת „פִּתְאֹם", ובאו גם־יחדו: וכי ימות מת עליו בְּפֶתַע פִּתְאֹם (במדבר, ו', ט'), פִּתְאֹם לְפֶתַע יבוא שברה (ישעיה, ל', י"ג). ובא במובן היסח־הדעת — אונאבזיכטליך, ненамѣренно: ואם בְּפֶתַע בלא איבה הדפו (במדבר, ל"ה, כ"ב) — הפך: „בִּצְדִיָּה".

פְּתַק, ארמית, פ"י, —זריקה, השלכה— ווערפען, שליידערן: וַיִּרְגְּמוּ־בוֹ בני־ישראל אבן (דהי"ב, יו"ד, י"ח) — תרגם רב־יוסף: „וּפְתַקוּ ביה וכו' אבניא". ומזה, בתוספתא, — במובן שפיכת מים בְּזִנּוּק: פּוֹתְקִין מַיִם לגנה (שבת, פרק א') — ובגמרא (שבת, י"ח, ע"א) פירש"י: „פותחין, עושין נגר קטן משפת המעין לגנה". — ופוֹתְקָן למקוה והן טהורין (תמורה, י"ב, א').

הנפעל: וְנִפְתְּקוּ ובא לתחתונה (תוספתא, מקואות, ג', ד').

פִּתְקָא, ארמית, — ספר, מכתב, אגרת — שרײַבט, בריעף, צעטעל, книга письмо записка: מי־יתן בַּסֵּפֶר וְיֻחָקוּ (איוב, י"ט, כ"ג) — תרגומו: „מאן יהיב בְּפִתְקָא וְיִתְרַשְׁמוּן". ומזה במשנה: מקבלי פִּתְקִין (שבת, יו"ד, ב'). והתיחד למכתבים קטנים עשוים לרשום עליהם רשימה כל־שהיא: והביא שבעים ושנים פִּתְקִין, על־שבעים כתב זקן,

שנים הניח חלק, בללן ונתנן בקלפי, אמר להם: בואו וטלו פִּתְקֵיכֶם (סנהדרין, י״ז, ע״א). ובא גם במובן רשימת־ספר־היחש — רעגיסטער, списокъ: וירבעם יצא מירושלם (מ״א, י״א, כ״ט) — אמר רב חנינא בר־פפא: שֶׁיָּצָא מִפִּתְקָהּ של ירושלים (סנהדרין, ק״ב, ע״א) — מכלל ספר בני ירושלים, מחזקתה. — מכאן לנשים צדקניות, שלא היו בְּפִתְקָהּ של־חוה (סוטה, י״ב, ע״א).

פָּתַר, פ״י, מיסודו של בתר, — חתוך וגזור, — בהוראת הפעל פשר בארמית, במובנו המשאלי, — פירוש דבר קשה להבינו, התרת־הסתום, ונמצא רק בקל, וביחוד בענין פרוש־חלום — אויסלעגען, דייטען, истолковать, толковать: כאשר פָּתַר לָהֶם יוסף (בראשית, מ׳, כ״ב), ואין פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה (שם, מ״א, ח׳). ובגמרא — בענין כל דבר פֵּרוּש וּבֵאוּר — ערקלערען, объяснить: פתריתו ביה בולי האי (כתובות, ק״ז, ע״ב), פָּתַר ליה באלין פתרייא (ירושלמי, פאה, פרק ד׳, א׳), פָּתַר ליה תרין פתרין (שם, שביעית, ג׳, ב׳), ונהוג הרבה אצל המחברים מפרשי־המקרא הקדמונים, ובברייתא דשמואל השתמשו בו בנפעל, לענין היותר נפרד וחלוק — געטהיילט: כשני משיחי החבל נִפְתָּרִים ונפתלים, נִפְתָּר ביציאתו ונפתל בכניסתו (ברייתא דשמואל, סוד העבור), ובגמרא — בענין פרוש־חלום: וחלום שֶׁנִּפְתַּר בתוך חלום (ברכות, נ״ה, ע״א).

פִּתְרוֹן, ש״ז, — באור ופרוש — דייטונג, אויסלעגונג, объясненіе, истолкованіе: איש כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ (בראשית, מ׳, ה׳), זה פִּתְרֹנוֹ (שם, שם, י״ב); וברבוי: לאלהים פִּתְרֹנִים (שם, שם, ח׳), והמפרשים הקדמונים השתמשו בו לענין באור סתם.

פְּתִירָה, ש״נ, בברייתא דשמואל — במובן פירוד וחלוק — טהיילונג, раздѣленіе: סוף פְּתִירָה שלם, סוף פתילה נשלם (ברייתא דשמואל, סוד העבור).

פְּתוֹר, שע״פ: עיר בארם־נהרים על נהר־פרת, עיר מושב בִּלְעָם (במדבר, כ״ב, ה׳; דברים, כ״ג, ה׳) ובמדרש אמרו על השם הזה: עִירוֹ היה, ויש אומרים: שולחני היה, שהיו מלכי גוים נמלכים בו כשולחני, שהכל מריצין לו (במדבר רבה, פ׳ כ׳). וסמכו דרושם זה על השם פתור, פתורא, שהוא בלשון ארמית שֻׁלְחָן — טיש, столъ — ומזה — „פְּתוֹרָאָה" — שולחני: רב־חנא פְּתוֹרָאָה (חולין, נ״ד, ע״ב). ומן השם „פתור" בארמית נשמע, כי יש במשמעות הפעל פתר בארמית גם מושג פְּשׁוּט, כטעם השם שֻׁלְחָן בעברית. (עיין שם). וכנראה, שזהו עיקר הוראת הפעל פתר גם בעברית, וכעין הפעל פשט — אויס־דעהנען, אויסלעגען, розложить — וטעם שם העיר „פְּתוֹר יתכן ג״כ מן פְּשׁוּט — רחב ידים. (מדברי פירסט).

פַּתְרוֹס, שע״פ, — מבני מצרים: ואת־פַּתְרֻסִים (בראשית, יו״ד, י״ד). ומזה — שם מדינה אחת גדולה בארץ מצרים העליונה דרומה: ובארץ פַּתְרוֹס (ירמיה, מ״ד, א׳) — והיא הידועה בשם Theben מאשור וממצרים וּמִפַּתְרוֹס ומכוש (ישעיה, י״א, י״א). ומדברי יחזקאל, שאמר: ושבתי את־שבות מִצְרַיִם והשיבתי אֹתם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם (יחזקאל, כ״ט, י״ד), כמו נשמע, שבארץ פתרוס היתה תחלת צמיחת המצריים. וכן הוא לפי סופרי היונים הקדמונים. ועל־שם המדינה נקראת גם עיר־הבירה שלה: והשמתי את־פַּתְרוֹס (שם, ל׳, י״ד). והוראת השם בלשון גפתית היא — דרום, דרומית.

פָּתַת, פ״י, הקל — עיקרו פֵּרוּר — צערבראָקקעלן, дробить, крошить: פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים (ויקרא, ב׳, ו׳).

ובמשנה: הבולל, הַפּוֹתֵת, המולח (זבחים, י"ד, ג'). ובמדרש: וּפוֹתִין בתוך הזום של־בשׂר (במדבר רבה, ז').

פַּת, ש"נ, עיקרו — פריסת לחם מככר שלמה — שטיקק (בראָד), ломоть (хлѣба) — ובסמיכות לשם „לֶחֶם": ואקחה פַּת־לֶחֶם (בראשית, י"ח, ה'), סעד לבך פַּת־לֶחֶם (שופטים, י"ט, ה'). ונופל על מאכל אפוי מקמח בכלל — בראָד, хлѣбъ: פַּת חֲרֵבָה (משלי, י"ז, א'), ואֹכל פִּתִּי לבדי (איוב, ל"א, י"ז), וטבלת פִּתֵּךְ בחֹמץ (רות, ב', י"ד), מִפִּתּוֹ תאכל (ש"ב, י"ב, ג'). וכן הוא במשנה: חוץ מן הַפַּת, שעל הַפַּת הוא אומר המוציא לחם מן־הארץ (ברכות, ו"ו, א') — והוא העשוי מחמשת מיני דגן. וברבוי: פִּתִּין גריצין (ביצה, ב', ו"ו) — כִּכָּרוֹת עבות. — אם היתה פַּת־עיסה (מכשירין, ב', ח') — פת נקיה; והיא, כפי הנראה, שנקראת „פַּת עֲמֵלָה" (ביצה, דף כ"ב, ע"ב) — שֶׁלָּשִׁים אותה היטב ומתעמלים בה, — פַּת קיבר (מכשירין, ב', ח') — שאינה נלושה יפה. — כל מי שיש־לו פַּת בסלו ואומר: מה־אוכל למחר? אינו אלא מקטני־אמנה (סוטה, דף מ"ח, ע"ב); שאינו דומה מי שיש לו פַּת בְּסַלּוֹ למי שאין לו פַּת בְּסַלּוֹ (יומא, י"ח, ע"ב) — מי שיש לו פת בסלו אינו מרגיש רעבון כל כך כמי שאין לו. — ובמקרא, בל"ר ענינו — פרורים קטנים: פתות אֹתה פִּתִּים (ויקרא, ב', ו"ו), מִנְחַת פִּתִּים (שם, ו"ו, י"ד) — בראָקקען, крохи — ובהשאָלה: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים (תהלים, קמ"ז, י"ז).

פְּתוֹת, ש"נ, פ"א במקרא, בל"ר — פרורים — בראָקקען, крохи: וּבִפְתוֹתֵי לֶחֶם (יחזקאל, י"ג, י"ט).

פְּתִיתָה, במשנה, שה"פ, — בראָקקעלן: כל־המנחות הנעשות בכלי, טעונות פְּתִיתָה (מנחות, ד', ו"ו).

פִּתְפּוּתִים, במדרש: פִּתְפּוּתֵי ביצים יש כאן (שיר רבה, ב') — פתותי ביצים מטורפים בתבשיל. והוא משל לדיוקים קטנים, שיש לדקדק ולפקפק בדבר.

פַּתְשֶׁגֶן, ש"ז, — טופס, העתק, נוסח — קאָפּיע, אבשריפט: פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב (אסתר, ג', י"ד), פַּתְשֶׁגֶן כְּתָב־הַדָּת (שם, ד', ח'); מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה (דברים, י"ז, י"ח) — ת"א: „פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא" — והיא מלה פרסית, וכמו „פַּרְשֶׁגֶן" (ע"ש).

אות צ

צ׳ מאותיות הכפולות מנצפ"ך, ובסוף המלה תמונתה ץ, והיא האות השמונה עשרה באלפא ביתא העברית. נקראת צָדֵי, היא התשיעית לעשרות ותורה על מספר 90. ממוצא השנים אותיות השריקה ומתחלפת עם חברותיה מאותה המוצא עם ש, ס, ז, וגם עם ט, עָלַץ = עָלַז = עָלַס; צָחַק — שָׂחַק; צָהַר — זָהַר; צָפַן = סָפַן = שָׂפַן. ועם טי"ת: נָצַר = נטר; ובארמית תתחלף גם עם עי"ן ועם קו"ף: בֵּיצָא — בֵּיעָא, ארץ = ארק = ארע.

צֶאֱלִ, ש"ז, ברבוי, שתי פעמים במקרא בענין אחד: תחת צֶאֱלִים ישכב (איוב, מ', כ"א), לפי תרגומו ופירוש המיוחס לרש"י ענינו: צֵל — שאַטטען, тѣнь. ובא צֶאֱלִים תמורת צְלָלִים, וכן בכתוב בסמוך: יסכהו צֶאֱלִים צללו (שם, שם, כ"א), ת' יטללוניה טְלָלַיָּא גנוניה: הצללים של צללי סוכתו (עיין צלל), ובפירוש המיוחס לרש"י:

אותו צל של סתר קנה ובצה מסובך ומסוכסך באילנות, וכן היתה כנראה דעת הפייטן שגזר לו ממנו פעל במובן המשאלי: מי צואל כִּצְנָהֶךָ (חתימה לקדושה שחרית יו"כ). ולדעת רבינו סעדיה גאון והר"ר יונה גנאח הוא מלשון ערבית צאל. שע"כ. מין שוכת קוץ שיש לו עוקצים דוקרים הגדל בסביבות הנהר נילום משכן החיה בהמות אשר עליו נשא משלו — דער שטאכליגע ווילדוואכ-סענדע לאטוס, лєдвенецъ. ושעור הכתוב: יסכהו צֶאֱלִים צִלְלוֹ—הצאלים יסכהו להיות לו לצל. ועקרו דקירה דומה לשם סלון (עיי"ש).

צאן, שם עצם כללי וקבוצי כלל בְּהֵמָה דַקָּה — קליינפיעה, мелкій скотъ: ויהי הבל רעה צאן (בראשית, ד', ב'), ונבדל מן השם בקר המיוחד לכלל הַבְּהֵמוֹת הַגַּסּוֹת: ויהי לו צאן וּבָקָר (שם, י"ב, ט"ז). והשם צאן כולל מין הכבשים והעזים: ואם מן הַצֹּאן קרבנו מן הַכְּשָׂבִים או מן הָעִזִּים (ויקרא, א', יו"ד). במדרש מצינו: אם אין גדיים אין תְּיָשִׁים, אם אין תישים אין צאן, אם אין צאן אין רועה, אם אין רועה — אין עולם (ב"ר פס"ב). ועל הרוב יתיחס למין הכבשים, וכמו שהוא בארמית עָאן. ובא בלשון זכר ונקבה ביחס אל המין הנרצה במאמר: ויחמנה בבאן לשתות, וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אל המקלות ותלדן הַצֹּאן (בראשית, ל', ל"ח, ל"ט). וילדו כל הַצֹּאן (שם, ל"א, ח'), ועל הריב יבוא בלשון רבות נקבות: צאן אבדות היו עמי (ירמיה, נ', וי"ו), בתוך צאנו נִפְרָשׂוֹת (יחזקאל, ל', י"ב), תעבורנה הַצֹּאן על ידי מונה (ירמיה, ל"ג, י"ג), ולהיותו שם קבוץ לא יבוא השם במספר הרבים, וכן לא תבוא אחת במספר, כי אם משתים ולמעלה ובמין נקבה: ושתי צאן (ישעי' ז', כ"א), וְאַרְבַּע צאן תחת השה (שמות, כ"א, ל"ז), וְחָמֵשׁ צאן עשויות (ש"א, כ"ה, י"ח). ובמשנה גם באחת: הכונס צאן לדיר ונעל בִּפְנֶיהָ כראוי ויצאה והזיקה וכו' הוֹצִיאוּהָ לסטים (ב"ק, נ"ה, ב'). ובכנויו: והצאן צֹאנִי (בראשית, ל"א, מ"ג), צֹאנֵנוּ מאליפות (תהלים, קמ"ד, י"ג) — בוי"ו; צֹאנְכֶם ובקרכם (שמות, יו"ד, כ"ד), ובא: וגדרת לְצֹנַאֲכֶם (במדבר, ל"ג, כ"ד), האל"ף אחרי הנו"ן שלא כמשפט. ולדעת רש"י מיסודו של רבינו משה הדרשן הוא מגזרת צֹנֶה ואלפים (תהלים, ח', ח'), שהוא משקל אחר (עיי"ש), ומן צֹנֶה יאמר צֹנַאֲכֶם בחלוף הה"א באל"ף כמו מן שונא שׁוֹנַאֲךָ. ובסמיכות לשם יְעוּדָה: צֹאן ההרגה (זכריה, י"א, ד')— המיועדת להריגה, (עיין הרג), כְּצֹאן מאכל (תהלים, מ"ד, י"ב), כְּצֹאן לטבחה (ירמיה, י"ב, ג'), כְּצֹאן קדשים (יחזקאל, ל"ו, ל"ח)— המיועדת, הקרבה לקדש, וע"ד ההבה נאמר על בני אדם: ארבה אותם כצֹאן אדם (יחזקאל, ל"ו, ל"ז), מלאות צֹאן אדם (שם, שם, ל"ח) — צאן שבבני אדם ע"ד: ואביוני אדם (ישעיה, כ"ט, י"ט) (עיין אדם). ולהיות הצאן וביחוד מין הכבשים היותר נוחים בטבעם מכל בעלי החיים, אוהבי הקבוץ ומתנהלים על ידי רועים, השתמשו בשם זה ע"ד המליצה לכללות אומה ורועם הוא מלכם: איה העדר נתן לך צֹאן תפארתך (ירמיה, י"ג, כ'); ובדרך זה נקראה האומה הישראלית: צֹאן אלהי ישראל שהוא רועם: רְעֵה עַמְּךָ בְשִׁבְטֶךָ צֹאן נחלתך (מיכה, ז', י"ד), ואתן צֹאנִי צֹאן מרעיתי (יחזקאל, ל"ד, ל"א), ואנחנו עמך וצֹאן מרעיתך (תהלים, ע"ט, י"ג), והושיעם ה' אלהיהם ביום ההוא כְּצֹאן עמו (זכריה, ט', ט"ז)— כמו שראוי להושיע מי שנקרא עמו וצאנו; ויתכן שמלת כצאן מחוברת מן כִּי צֹאן, והטעם: כי צֹאן עמו הוא, ומסכים עם הכפל: כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו. ובגזרת השם הזה נראה שמקורו ארמית עָאן ובעברית התחלפה העין בצד"י; וזה ע"ד גזרת השם ארץ, ע"ד ארץ = ארעא לדעתנו. והשם צָאן

הוא מגזרת הפעל עָנִי (ענה) שעיקר הוראתו היות נכנע, שפל רוח ונוח לקבל מרות, כטבע הצאן, וזה ע״ד גזרת השם בהמה (עיי״ש).

צֹאן־בַּרְזֶל, — שם המשאל — במשנה, בלשון דיני ממונות כלל הקנינים המתקיימים אצל בעליהם ואינם הולכים לאבוד: אין מקבלים צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית (ב״מ, ה׳, וי״ו), שֶׁהֶרְוַחַ יהיה לבעליהן ומקבלן, וכל האחריות רק על המקבל; הכניסה לו עַבְדֵי מְלוֹג וְעַבְדֵי צֹאן־ברזל וכו׳, ואלו הן עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו, ואם הותירו הותירו לו, הואיל והוא חייב באחריותן (יבמות, ס״ו, א׳), אם אמרו בנכסי מלוג יאמרו בנכסי צאן-ברזל (ב״ק, פ״ט, ע״א). וזה לפי שעיקר הרכוש לפנים היה במקנה הצאן התיחד השם צאן לכל רכוש וקנין בכלל, וכעין השם Pecus בלשון רומית שעקרו צאן, והושאל לכל קנין סגולה — אייגענטהום, וכן נקרא עבד קנין כסף, peculıaris servus אייגנער קנעכט. והוספת שם ברזל הוא לענין ההתמדה הקיימת שהיא חזקה כברזל. והד״ר לעווי מביא דוגמא למושג צֹאן בַּרְזֶל בשם החוקר מאָממזען מתורת המשפטים להרומאים מתאמת לדין התלמוד: שאם פחתו פחתו לו וכו׳, והחוקר האניגמאַן מבאר, כי גם במשפטי אשכנז הונח על המושג הזה השם: אייזערנפיה-פערטראַג.

צֹנֶה, ש״ז, — פ״א במקרא: צֹנֶה ואלפים (תהלים, ח׳, ח׳), ע״ד הארמית ענא, לדעת רש״י הוא משקל בפני עצמו והוא לשון פעולה עבודת הצאן — שאֶפּעריא, овцеводство, ולדעתו נגזר מזה וגדרת לְצֹנַאֲכֶם (במדבר, ל״ב, כ״ד).

צַאֲנָן, שע״פ, עיר בנחלת מטה יהודה: לא יצאה יושבת צַאֲנָן (מיכה, א׳, י״א), י״א שנקראת כן על שם שהיתה מקום מרעה לצאן, ובערבית צָאַן ענינו עָשִׁיר במקנה וי״א שהיא צְנָן (יהושע, ט״ו, ל״ז).

צָב (צבב), עיקרו דבר שעשוי בכיפה — געוואָלבטעס, сводчатое, ומזה א) עגלות צָב (במדבר, ז׳, ג׳), וּבַצַּבִּים ובפרדים (ישעיה, ס״ו, כ׳), ופירש״י הן עגלות מטוקסות במחיצות ואהל ודומה לו עגלות צָב. ב) שם מין שרץ האדמה שמברייתו הוא גדל בקליפה שגדלה עמו ככיפה — שילדקראָט, ящерича: וְהַצָּב למינהו (ויקרא, י״א, כ״ט), וי״מ שהוא הנקרא איידעכסע, ומחזקים פירושם מכמה מקומות וביחוד ממה שנאמר בגמרא (חולין, כ״ז, ע״א): אמר רב הונא בר תורתא... ראיתי נחש שהוא כרוך על הצב ויצא ערוד מביניהם, כמזה נראה, כי הַצָּב הוא מין ממיני הצפרדעים בעלי ריר ארסי ומזיק ומזדווג אל הנחש.

[הערה בפירוש השם הַצָּב] לפירוש השם: עֶגְלֹת צָב, דעות שונות לחז״ל: צָב, רבי ישמעאל אומר: אין צָב אלא מצויירות (והוא מלשון צבי), אין צָב אלא מְטוּקָסוֹת שלא היו מחוסרות כלום (והוא מלשון צָבָא), רבי אומר: אין צָב אלא קמורות וכו׳ — מחופות, רבי שמעון אומר אין צב אלא צמודות (במדבר רבה, י״ב). ולפי הנראה שכל שלשת הבאורים האחרונים כלולים ומסתעפים מהוראה אחת כללית שיש לשרש צב, צבב. שהוא חבור וקבוץ מסודר. ומזה קְמִירָה והיקף כפוף — געוואָלבונג, сводообразно, וקרוב לשרש סב, סבב, ויתכן שהוא גם יסוד לשרשים: יצב, נצב בבחינת הכנת דבר סדורו וקביעותו במקום. ובבחינת החבור והקבוץ הוא יסודם לשרש צבא, צבה, צבר, צבת, ולפי תיב״ע שתרגם: וְהֻצַּב גלתה העלתה (נחום, ב׳, ח׳), ומלכתא יתבת ציבא, שכונתו לאמר המלכה שהיתה יושבת בַּצָּב, בעגלת צָב, נגזר מן השם צב פעל צבב בהפעל. ונמצא השרש הזה במקרא בכפולים כשם עצם פרטי.

צֹבֵבָה, שע״פ בה״א הידיעה: הַצֹּבֵבָה (דהי״א, ד׳, ח׳).

צָבָא, ש״ז, עקרו א) קבוץ אנשים מסודר ומתוכן לתכלית מיוחדת — אייגע גערעגעלטע שאאר, отрядъ сонмъ: וביחוד לתכלית מערכת מלחמה — קריעגס שאַאַר, военный отрядъ: החלצו מאתכם אנשים לַצָּבָא (במדבר, ל״א, ג׳), כל יֹצֵא צָבָא (במדבר, א׳, ג׳), המוכן לצאת בצבא. ויכלול גם כן עבודת הצבא או המלחמה— קריעגסדיענסט, קריעג, военная служба, война: לעלות עליהם לַצָּבא (יהושע, כ״ב, י״ב). הבאים מִצְּבָא המלחמה (במדבר, ל״א, י״ד). הלוצי צָבָא (שם, שם, ה׳), אנשי הַצָּבָא (שם, שם, כ״א), שר הַצָּבָא (ש״א, י״ז, נ״ה), שר צְבָאוֹ (בראשית, כ״א, כ״ב) — שר על הצבא אשר לו; ובמובן זה נאמר: שר צְבָא ה׳ עתה באתי (יהושע, ה׳, י״ד) — שר צבאו של ה׳ אנכי עומד לערוך את מלחמות ישראל. רבה צְבָאֲךָ (שופטים, ט׳, כ״ט), ושרי הַצָּבָא (דהי״א, כ״ה, א׳). והרבוי בסימן נקבה: שרי צְבָאוֹת בראש העם (דברים, כ׳, ט׳), וכן נקרא כל שבט מישראל משעה שיצאו ממצרים צָבָא, להיותם מסודרים סדור מחנה עתיד לערוך מערכת מלחמה עם אויביהם: וּצְבָאוֹ ופקדיהם (במדבר, ב׳, ד׳), ומזה: תִּפְקְדוּ אתם לְצִבְאֹתָם (שם, א׳, ג׳), הוצאתי את צִבְאֹתֵיכֶם מארץ מצרים (שמות, י״ב, י״ז). וביחס אל הש״י שהוא מלכם נאמר: יצאו כל צִבְאוֹת ה׳ (שם, שם, מ״א). ומשפחות הלוים אשר התפקדו לעבוד עבודה באהל מועד כל משפחה ומשפחה במשפטה ונקראו גם הנה צְבָא: כל בא לַצְבָא לעשות מלאכה באהל מועד (במדבר, ד׳, ג׳). ונכלל בשם צָבָא גם ענין העבודה והשירות דיענסט, служба: כל הבא לַצְבָא לעבודה באהל מועד (שם ל״ה), ולהלן נאמר כל הבא לעבד עבודת עבדה (שם, מ״ז), ישוב מִצְּבָא העבודה (שם, ח׳, כ״ה). ומתיחס ע״ד ההשאלה לכלל ברואי השמים והארץ המסודרים כתכלית הסדור האלהי, כל מין ומין בחקו ומשפטו: ויכלו השמים והארץ וכל צְבָאָם (בראשית, ב׳, א׳). וביחוד לכלל הכוכבים: כל צְבָא השמים (דברים, ד׳, י״ט), על צְבָא המרום (ישעיה, כ״ד, כ״א), ונמקו כל צְבָא השמים (שם, ל״ד, ד׳), וברוח פיו כל צְבָאָם (תהלים, ל״ג, ו״ו), ויאמר גם על המלאכים: וכל צְבָא השמים עֹמֵד עליו (מ״א, כ״ב, י״ט), ובדהי״ב: כל צְבָא השמים עומדים עליו (י״ח, י״ח), בל״ר, וכן: וּצְבָא השמים לך משתחוים (נחמיה, ט׳, ו׳). וכן בא גם השם צָבָא במובן זה בל״ר זכרים: ברכו ה׳ כל צְבָאָיו (תהלים, ק״ג, כ״א). ועל הרוב יבוא הרבוי במין נקבה ביחס אל השי״ת שנקרא: ה׳ אלהי צבאות (ש״ב, ה׳, יו״ד), שהוא אלהים ואדון לכל צבאות השמים. כי הוא אלהי האלהים ואדני האדנים (דברים, יו״ד, י״ט), קַנֹּא קנאתי לה׳ אלהי צְבָאוֹת (מ״א, י״ט, יו״ד), או, ה׳ צְבָאוֹת אלהי ישראל (דהי״א, י״ז, כ״ד), נאם האדון ה׳ צְבָאוֹת (ישעיה, יו״ד, י״ז), אדני ה׳ צְבָאוֹת (שם, שם, כ״ג), ובא גם לבדו כשם כבוד להש״י: ואתה ה׳ אלהים צְבָאוֹת (תהלים, נ״ט, ו״ו), ה׳ אלהים צְבָאוֹת (שם, פ׳, ה׳, ח׳, ט״ו, כ׳), ה׳ אלהים צְבָאוֹת (שם, פ״ד, ט׳). ואפשר שמטעם זה השבו חז״ל את שם צְבָאוֹת בין הכנויים (שבועות, ל״ה, ע״א), ולא נמצא השם הזה לא בתורה ולא בס׳ יהושע ושופטים. ובחזיונות דניאל: ותגדל עד צְבָא השמים ותפל ארצה מן הַצָּבָא ומן הכוכבים (דניאל, ח׳, יו״ד) — השם צבא בזה ענינו, לדעתנו, כנוי למלאכים וכן להלן, ועד שר הַצָּבָא הגדיל (שם, שם, י״א) — לפי דעות המפרשים הוא תאר להש״י, ולדעתנו הוא מוסב למיכאל, שנאמר עליו להלן: ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך (שם, י״ב, א׳, וע״ש יו״ד, י״ג, כ״א), והשם צָבָא מוסב אל בני ישראל, וכן: וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מרמס (שם, ח׳, י״ג). ובא: ה׳ יתן אמר המבשרות צָבָא רב (תהלים, ס״ח, י״ב) — לפי המפרשים ענינו יתן

אמר בפי צבא רב של המבשרות, ולדעתנו יתכן שהשם צָבָא בזה, ענינו נצחון העולה ביד הצבא היוצא למלחמה, וצבא רב, הוא נצחון גדול, ויתישב לפי זה היטב הכתוב הסמוך שהוא כמפרש את הנצחון: מלכי צבאות ידרון ידרון ונְוַת בית תחלק שלל. ומזה לדעתנו: ואמת הדבר וְצָבָא גדול (דניאל, יו"ד, א'), רומז אל הנצחון הגדול שינצחו בני ישראל את אויביהם בעת קץ. ובא: וְצָבָא תנתן על התמיד בפשע (דניאל, ח', י"ב), מקרא קשה להולמו, ולדעתנו יורה השם צבא במקום הזה מצור — בעלאגערונג, осада, ורומז אל המצודה שבנה אנטיוכוס בעיר דוד לארוב משם על בני ישראל הבאים אל בית המקדש, כמפורש בראשון מחשמונאים (א. ל"ה—ל"ז), ובשם תמיד יכנה את המזבח ואת העבודה בכלל, ושעור הכתוב—ומצור תנתן על המזבח, בשביל הפשע הצלם שהקים שם אנטיוכוס. והוא מן: הַצֹּבְאִים על אריאל וכל צֹבֶיהָ וּמְצֹדָתָהּ (ישעיה, כ"ט, ז'). ולהיות רוב שמוש השם צבא מתיחס לשירות ועבודה קבועה, הונח השם. ב) לזמן קבוע לעבודה וביחוד לעבודה קשה, כעבודת הצבא, והשכיר — דיענסטצייט, פראהנדענסטצייט, барщина, принудительная служба, כי מלאה צבאה (ישעיה, מ', ב'), הזמן שנגזר עליה לעבוד עבודת פרך בגלות. ואפשר שמזה: ישוב מִצְּבָא העבודה (במדבר, ח', כ"ה), הלא צָבָא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו (איוב, ז', א'), כל ימי צְבָאִי איחל עד בוא חליפתי (שם, י"ד, י"ד), משל לזמן העבודה הקבועה לאנשי הצבא לעמוד על המשמר עד אשר יבאו אחרים תחתיהם לחליפתם, ובמובן זה אמר: חליפות וְצָבָא עמי (שם, יו"ד, י"ז) — המכות שאני סובל שני מינים המה: מכות תמידיות וקבועות כצבא בעת משמרתו וחליפות, ומכות באות ועוברות ואחרות באות תחתיהן עד שאלו יוצאות אלו באות: ובמדרש: אם זכה צבא לו, ואם לאו צבא עליו, בנה בנין עלה בידו צבא לו, נפל ממנו ומת צָבָא עליו (ב"ר, יו"ד), ומן השם הזה נגזר: פֹּעַל

צָבָא, פ"ע. הקל, עקרו ביאה בעבודת הצבא, אין דיענסט איינטרעטען, вступить въ военную службу: כל הבא לִצְבֹא צָבָא לעבוד עבדה באהל מועד (במדבר, ד', כ"ג), מן האנשים הַצֹּבְאִים (שם, ל"א, מ"ב) — כמו מאנשי הצבא, ונמשך אל הקודם: תפשי המלחמה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא (שם, שם, כ"ז), במראות הַצֹּבְאֹת אשר צָבְאוּ פתח אהל מועד (שמות, ל"ח, ח') — לפי המוסכם שעיקר הוראת הפעל הוא אֲסֵפָה, פירושו מראות הנשים שהיו נאספות ובאות צְבָאוֹת צְבָאוֹת לתת מראותיהן. ולדעתנו שהפעל נגזר מן השם צָבָא ועיקרו לעבוד עבודת הצבא יפורש: הנשים אשר עבדו עבודה לבנין המשכן וכמו שנאמר: וכל אשה חכמת לב בידיה טוו (שם, ל"ה, כ"ה), והיו עוסקות במלאכה לפני פתח אהל מועד, ונאמר על שם העתיד. ואונקלוס תרגם במחזית נשיא דאתיין לְצַלָּאָה, וגם התפלה נקראת עבודה, וכן הנשים הַצֹּבְאֹת פתח אהל מועד (ש"א, ב', כ"ב), תיב"ע דאתיין לְצַלָּאָה ולפי דברי חז"ל אלו הנשים שהיו מביאות קרבנותיהן. ואפשר שהיו גם מן הנשים מתנדבות לבוא לעשות איזה עבודה לצרכי אהל מועד. וכשהוא מושך יחס על ענינו עריכת מלחמה — אין קריעגציעהען, идти въ военный походъ: וַיִּצְבְּאוּ עַל מדין (במדבר, ל"א, ז'), ויש במשמעו ג"כ הבאה במצור: הַצֹּבְאִים על האריאל (ישעיה, כ"ט, ז') — בעלאגערן, осаждать, וסוף הפסוק: וכל צֹבֶיהָ ומצודתה והמציקים לה. לדעת המפורשים הוא כמו צֹבְאֶיהָ (וע' בסמוך), ועי"ד המליצה: כן ירד ה' צְבָאוֹת לִצְבֹּא על הר ציון (שם, ל"א, ד'), ה' צבאות ירד בצבאותיו על הר ציון ויחנה עליו להגן עליו,

ובדרך זה אמר זכריה: וחניתי לביתי מִצָּבָא וגו׳ (זכריה, ט׳, ח׳), (ועיין צ ב ה).

ההפעיל — בענין פקודת אנשי הצבא—מוסטערן, дѣлать осмотры войску; או קריאה לבוא לצבא — צום קריעגס-ד׳ענסט אויסהעבען, позборъ войска: ואת הסופר שר הַצָּבָא הַמַּצְבִּא את עם הארץ. (מ״ב, כ״ה, י״ט, ועיין ירמיה, נ״ב, כ״ה).

צָבָה, פעו״י, הקל ענינו נפוח בבשר בעל חיים שמעלה את הבשר מגבולו הטבעי ועושה אותו תלול וקמור אנשוועללען, напухать: וְצָבְתָה בטנה (במדבר, ה׳, כ״ז), ועל דרך תאר נשוא: ואת בטנך צָבָה (שם, שם, כ״א).

הפעיל יוצא: לַצְבּוֹת בטן (שם, שם, כ״ב) — אנשוועללען לאססען, вспугивать.

צָבָה, פ״א במקרא: וחניתי לביתי מִצָּבָה (זכריה, ט׳, ח׳), רש״י פירש אחנה אצל ביתי להגן עליו מן המעמידים מבצר ומשחית שלא יציגו עליו, ודוגמתו: וכל צֹבֶיהָ ומצודתה. ובדרכו יתכן לפרש את השם צבה בהוראת מצור על שם הסוללות שהצרים שופכים ועושים אותם כגבעות נפוחות ותלולות (וע׳ סוללה) להעמיד עליהם כלי משחתם, והכונה שהוא ית׳ יחנה מסביב לביתו, כמו צָבָה או הוא ית׳ יעשה צבה על ביתו ויחנה שם להגן עליו, ומ״ם מִצָּבָה מ״ם המקום כמו גן בעדן מקדם (בראשית, ב׳, ח׳), מִבַּיִת, מֵעַל, ושעור הכתוב וחניתי לביתי מבעד לצבה, וזה מעין מליצת הנביא ישעיה: כן ירד ה׳ צבאות לִצְבֹּא על הר ציון (ישעיה, ל״א, א׳). ומזה על משקל

צֹבֶה, ש״ז, סוללה שפוכה במעשה המצור — באָללווערק, насипь, валъ: כל הגוים הצבאים על אריאל וכל צֹבֶיהָ ומצודתה (שם, כ״ט, ז׳): נמשך אל הקודם: וצרתי עליך מֻצָּב והקימתי עליך מְצֻרֹת (שם, שם, ג׳), ולפי דעת המפרשים שהוא כמו צֹבְאֶיהָ היא מליצה מיותרת אחרי שאמר מקודם הַצֹּבְאִים.

צְבִי, צְבָא, פ״ע, ארמית, חפץ, רצה — וואָללען, ווינשען, желать, быть склоннымъ, בקל דִי הוא צָבֵא הוה קטל (דניאל, ה׳, י״ט), אדין צְבִית (שם, ז׳, י״ט), חפצתי, ולמן די יִצְבֵּא יתננה (שם, ד׳, י״ד), וּכְמִצְבְּיֵהּ עבד (שם, שם, ל״ב), ובתרגומים גם בענין מצוא חפץ בדבר וואָהלגעפאללען האבען, нравиться: כי חפץ בבת יעקב (בראשית, ל״ד, י״ט), תיב״ע: צְבֵי בברת יעקב, ואל תבחר בכל דרכיו (משלי, ג׳, ל״א), ת׳ ולא תִצְבֵי, ובגמרא: דמרי צָבֵי (סנהדרין, ס׳, ע״ב).

צְבוּ, צְבוּתָא, שמ״נ, חפץ, רצון, דאס פערלאנגען, וויללע, וואונש, желаніе, אייתי בלא צְבוּ (תיב״ע, ויקרא, ח׳, ט״ו), אולי לא תאבה האשה (בראשית, כ״ד, ה׳), תיב״ע מאים לית צְבוּת אתתא. ובארמית שבמקרא בהשאלה במ״בן דבר עסק שיש לאדם צרך וחפץ בו—אנגעלעגענהייט, дѣло, לא תשנא צְבוּ בדניאל (דניאל, ו׳, י״ח), שלא ישתנה שום דבר בנוגע לדניאל, והוא ע״ד שמוש השם חפץ במקרא (ע׳ חפץ) ובגמרא: בְּצָבוּ נפשיה לקטלא אזיל וְצָבוּ ביתיה לית הוא עביד (יומא, פ״ו, ע״ב).

צִבְיוֹן, ש״ז, רצון, חפץ — וויללע, וואונש, желаніе, שפתי צדיק ידעון רָצוֹן (משלי, י״ד, ל״ב), תרגומו: ידעון צִבְיוֹנָא, ורגיל הרבה בדברי חז״ל: היא עשתה צִבְיוֹנִי תחלה (ב״ר, י״ב), הגיע צִבְיוֹנוֹ של הקב״ה להדש את עולמו (דברים רבה, י״א). והפתגם הזה הוא כעין הפתגם בפי חוקרי ישראל הקדמונים: עלה ברצונו הפשוט לברוא העולם (מו״נ והעקרים), אלו אבות שעשו צביוני ועשיתי צביוני בם (שיה״ש, ב׳, ז׳), ובדרש „על כל צבאם" (בראשית, ב׳, א׳), אמרו: כל צִבְיוֹנוֹ של אדם אינו אלא על הארץ (ב״ר, י״ד). ובדרש על ונתתי צְבִי בארץ חיים (יחזקאל, כ״ו,

כ'), ארץ שֶׁצִּבְיוֹנִי בה מתיה חיים שאין צִבְיוֹנִי בה אין מתיה חיים (כתובות, קי"א, ע"א): ויש לשער שמפני כן נקראת א"י—ארץ צבי, ג"כ מצד הרצון: ערועהנטעס לאנד, желонная строна. כל מעשה בראשית בקומתם נבראו, לדעתם נבראו, בְּצִבְיוֹנָם נבראו, שנאמר ויכלו השמים והארץ וכל צבאם, אל תקרי צבאם אלא צִבְיוֹנָם (ר"ה, י"א, ע"א). לפירוש ראשון שבערוך ענינו יופי וכן פירש הרמב"ם: כל מה שברא נברא על שלימות כמותו ועל שלימות צורתו ובנאה שבמקריו והוא אמרו בְּצִבְיוֹנָן נבראו מן צְבִי היא לכל הארצות (מורה נבוכים ב', למ"ד), (ועיין צ ב י).

צבי, שע"כ, מין חיה טהורה בעלת רגלים דקות וארוכות וקרנים גדולים ומפוצלים קלת המרוץ, ובארמית ט ב י א, כולל הזכר והנקבה, היריש, הירשקוה, גאַצעללע, олень газель: איל וּצְבִי (דברים, י"ד, ה'), הנצל כִּצְבִי מיד (משלי, וי"ו, ה'), והיה כִּצְבִי מדח (ישעיה, י"ג, י"ד)—ממלט את עצמו מן הצידים המריחים אותו. וברבוי נקבות: השבעתי אתכם בנות ירושלים בִּצְבָאוֹת או באילות השדה (שיה"ש, ב', ז', ג', ח'). והנקבה ביחוד נקראת צְבִיָּה, הירשקוה, גאַצעללע: כשני עפרים תאומי צְבִיָּה (שיה"ש, ד', ה'), תאמי צְבִיָּה (שם, ז', ד'). ובגזרת השם נראה לנו שמקורו ארמית ט ב י א בחלוף טי"ת, וטביא הוא מן ט ב בהוראת רך ויפה, צארט, שאֶן, והצבי הוא באמת הרך והיפה בחיות, ומעיקר ההוראה הזאת בא

צְבִי, ש"ז, בענין יופי והוד, שאֶנהייט, הערליכקייט, красота, великолѣпіе, пышность. והוא מדרך משוררי קדם להמשיל בְּהַצְּבִי וְהָאַיֶּלֶת את כל מחמדיהם וע"ד: אַיֶּלֶת אהבים ויעלת חן (משלי, ה', י"ט), הַצְּבִי ישראל על במותיך חלל (ש"ב, א', י"ט), יש אומרים שחסר הנכמך הַצְּבִי—צְבִי ישראל וי"א ששעורו ישראל ביחס דקריאה, הַצְּבִי על במותיך חלל, וטעמו: יפים והודם של ישראל. ויתכן שבמקום הזה השתמש המקונן בשם צ ב י בהוראת שם החיה הידועה בקלית מרוצתה וביפיה, והוא תאר מליצי ליהונתן שהיה קל במערכות המלחמה: ולזה יתיחס היטב המאמר על במותיך חלל, מה שקשה ליחסו אל מושג היופי, ומוסיף לאמר: איך נפלו גבורים, להוסיף לכלול גם את שאול ולתאר שניהם במדת הגבורה, ומפרש דבריו אחרי כן: מנשרים קלו מאריות גברו (שם, שם, כ"ג), אלא שהחליף צְבִי בְּנֶשֶׁר לעלוי המליצה. לִצְבִי ולכבוד (ישעיה, ד', ב'), והכפל: לגאון ולתפארת; לעטרת צְבִי (שם, כ"ח, ה'), צְבִי תפארתו (שם, שם, ד'), וכולל גם כן מושג העוז וההדר, שטאַרקע, сила: והיתה בכל צְבִי ממלכות (שם, י"ג, י"ט). ובא כתאר כבוד לארץ ישראל: צְבִי היא לכל הארצות (יחזקאל, כ', וי"ו). ובא גם ברבוי להפלגה: ארץ חמדה נחלת צְבִי צבאות גוים (ירמיה, ג', י"ט), והוא כמו שיר השירים, מלך מלכים, ובחזיונות דניאל הוא שמה של א"י, וְיַעֲמֹד בארץ הַצְּבִי (דניאל, י"א, ט"ז, מ"א). וגם בחסרון השם ארץ: ואל הַצֶּבִי (שם, ח', ט') בסגול במקום שו"א בהפסק. וכמו כן בא כתאר כבוד להר ציון מקום בית המקדש: לְהַר צְבִי קדש (שם, י"א, מ"ה), ותאר מליצי לבית המקדש: וּצְבִי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל, ז', כ'). ובא: מכנף הארץ זמירות שמענו צְבִי לצדיק (ישעיה, כ"ד, ט"ז), שעורו: נחלת צבי, גורל טוב ונחמד יש לצדיק, כמו: אשרי הצדיק (שד"ל), ונתתי צְבִי בארץ חיים (יחזקאל, כ"ו, כ') — הכבוד והתפארת שהיתה לארץ צבי ישוב ויתן לארץ ישראל שקרא ארץ חיים או לכל הארץ בכלל משכן החיים. ורש"י ז"ל פירש את השם צ ב י בשני אופנים, יש שפירשו משרש י צ ב נצב, בענין מַצָּב חזק

וְתקיף: הצבי ישראל (ש"ב, א', י"ט) פירוש כצבם של ישראל תוקף מעוזם: גאון כל צְבִי (ישעיה, כ"ג, ט')—מצב חזק, צְבִי ממלכות (שם, י"ג, י"ט)— מַצַּב וראש לכל הממלכות, ויש שפירשו בענין גוי ומשרש צְבָא בארמית: לִצְבִי ולכבוד (שם, ד', ב'), צְבִי, גוי—דבר צִבְיון שיש חפץ בו. ולדעת המבארים החרשים נגיר השם הזה מן צ ב ה: שבא בפעל בלשון ערבית וסורית בענין הופעה והבהקה, גלאֶנצען, שימטערן; ומזה בעברית יופי, פאר והוד, וכן גזרו משרש זה גם את השם צְבִי בהוראת החיה הידועה הירש, וזה ע"ש קלות ומהירות מרוצתה, שהיא כעין הבהקה והברקה.

צָבַט, פ"י, פ"א במקרא: וַיִּצְבָּט לָה קָלִי (רות, ב', י"ד), רש"י פירש מלשון הושטה, דארייכען, וכתב שאין לו דומה אלא בלשון משנה: אחורים ותוך ובית הַצְּבִיטָה (חגיגה, ג', א'), בית אחיזה שבה אוחזין הכלי ומושיטין לאחרים, אבל זה רק לפי נוסחא אחת ונוסחא אחרת בית הַצְּבִיעָה, והקליר אמר: קָלִי בַּל יִצְבָּט (פיוט לטל המתחיל: אלים ביום מחוסן), ולפירוש הרוו"ה הוא מענין חרוך באש, הבהוב—זענגען, וענינו שלא ילקה בחום, ולא ידענו מקורו, ויש מפרשים אותו בהוראת צ ב ת בענין קשור וכריכה: מְאַלְּמִים אלמים, בינדען, связывать, קשרו לה צְבַת של שבלי קָלִי.

צָבַע, פ"י, ארמית, דומה לשרש ט ב ע בענין טבילה במשקה, איינטונקען, мокать погружать: וְטָבַל הכהן את אצבעו (ויקרא, ד', ו"ו), ת"י: וְיִצְבַּע כהנא, ובתוספתא: בזמן שֶׁצְּבָעָן בשמן (שבת, ו"ו, א'), ובמדרש: הוה צָבַע חדא אצבעיה בדמא דחזיר (קהלת רבה); ומזה במשנה טבילה במשקה המשנה את הגוון, פארבען, красить: לִצְבּוֹעַ לו אדום וּצְבָעוֹ שחור (ב"ק, ט', ד'), צוֹבֵעַ לעצמו ולא יִצְבַּע בשכר (שביעית, ז', ג'), וביחס אל החומר שבו צובעים: וממין הַצּוֹבְעִים (שם, ז', ב'). ומזה במקרא ב ב י נ ו נ י פ ע ו ל: העיט צָבוּעַ נחלתי לי (ירמיה, י"ב, ט'), לדעת רש"י ענינו טבול ומגואל בדם (ועיין בסמוך צ ב ע ב) ובתוספתא: שהלבנים קשים יותר מן הצבועים (שבת, א', ו"ו).

הפיעל בארמית שבמקרא, בענין הרטבה, בענעטצען, טראֶנקען, обмочать: ומטל שמיא לך מְצַבְּעִין (דניאל, ד', כ"ב).
ה ה ת פ ע ל מן הקודם: ובטל שמיא יִצְטַבַּע (שם, ד', י"ב).

צֶבַע, ש"ז, דבר הצבוע, געפֿאֶרבטעס: שלל צְבָעִים לסיסרא שלל צְבָעִים רקמה צֶבַע רקמתים (שופטים, ה', כ')— שלל בגדים צבועים בגוונים שונים של בגדי רקמה. והשעור: צִבְעֵי רקמה, ובא בנפרד במקום הסמיכות ע"ד האמור למעלה: לַאֲדִירִים עם (שם, י"ג), בונטע, געוואֶנדער, разноцвѣтная одежда. וכפל צבע רקמתים להפלגת המליצה. ובענין הגוון לעצמו פֿארבע, цвѣтъ: צֶבַע כל מפה ומפה כְּצֶבַע של אבנים טובות (במדבר רבה ב').

צַבָּע, במשנה, תאר: מי שמלאכתו לִצְבּוֹעַ בגדים, פֿארבער, красиль-щикъ: הַצַּבָּע צוֹבֵעַ לעצמו (שביעית, ז', ג'), משל צַבָּעִים (ב"ב, ב', ג').

צָבוּעַ, תאר, במובן המשאלי, מי שמראה את עצמו בצבע וגוון מדומה: מי שאין תוכו כברו, געפֿאֶרבט, שיינהייליג, личемѣръ, אל תתיראי מן הפרושים וכו' אלא מן הַצְּבוּעִים שדומים לפרושין, שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשים שכר כפינחס (סוטה, כ"ב, ע"ב), ומזה

צְבִיעוּת, שמ"נ, בדבא"ם, רְמִיָּה בנוגע ליראת שמים, שיינהייליגקייט, ханжество лицемѣріе.

צִבְעוֹן, ש"ז, בגד צבוע, געפֿאֶרבטעס, крашенное: שְׁלַל צְבָעִים (שופטים, ה', ל'), תיב"ע: בזת ציורי צִבְעוֹנִין,

ובמדרש בענין צבע שס"ה מיני צבעונין, פארבענארטען, краски.

צָבַע, ב) פעו"י בערבית ענינו תפיסה, חטיפה, גרייפען, פאססען, ובא גם בהטיפת הטורף את טרפו, אנפאקקען, хватить ומזה בלשון עברית:

אֶצְבַּע, ש"נ, האברים הקיצונים המחולקים שבידים שעשוים לתפוס ולאחוז— פינגער, пальцы והם חמשה, ונופל על כל אחד ואחד ועל כלל כלם יחדו: וטבל הכהן את אֶצְבָּעוֹ (ויקרא, ד', וי"ו). ולפי קבלת הז"ל היו שמות מיוהדים לכל אחת ואחת מהן, ואמרו: זו זֶרֶת - мизинецъ (הקטנה שבהן), זו קְמִיצָה (השניה לה) גאָלדפינגער безъ имянный, זו אַמָּה (האמצעית והארוכה שבהן — מיטטעלפינגער) средній, זו אֶצְבַּע (הסמוכה לה— צייגעפינגער) указательный, ובה היה הכהן טובל) זה גוּדָל большой п. (העב מכולן — דוימען) (כתובות, דף ה', ע"ב), ארבע אֶצְבָּעוֹת נבוב (ירמיה, נ"ב, כ"א), אֶצְבְּעוֹתַי למלחמה (תהלים, קמ"ד, א'), שלח אֶצְבַּע ודבר און (ישעיה, נ"ח, ט')— על דרך הרמז ברמאות כמו: מורה בְאֶצְבְּעוֹתָיו (משלי, וי"ו, י"ג); ולדעת הרשד"ל הוא סימן שלטנות רבנות והתגאות: אֶצְבַּע אלהים הוא (שמות, ח', ט"ו), כמו יד אלהים, וכן: כתובים בְּאֶצְבַּע אלהים (שם, ל"א, י"ח), מעשה אֶצְבְּעוֹתֶיךָ (תהלים, ה', י"ד). ונופל גם על האברים הדומים להם ברגלים: וְאֶצְבְּעוֹת רגליו (ש"ב, כ"א, כ'), וכן הוא בארמית: אֶצְבְּעָן די יד אנש (דניאל ה', ה'), וְאֶצְבְּעָת רגליא (שם, ב', מ"ב). ובמשנה בהשאלה: וְאֶצְבַּע הכבד (תמיד, ד', ג'), והיא לדעת קצת יֹתֶרֶת הכבד—נַנָּס לא ישא נַנֶּסֶת שמא יצא מהן אֶצְבְּעֵי (בכורות, דף מ"ה, ע"ב), ולגירסת הערוך אוּצְבָּתָא ולד קטן כְּאֶצְבַּע. ובהשאלה: שאין כל הָאֶצְבָּעוֹת שוות (פסחים, קי"ב, ע"ב) — כנוי לאבר התשמיש ובסורית ובארמית גם בלא א' המשקל: צִבְעָא ואית ליה צִבְעָא יתרת (ת"י, ויקרא, י"א, י"ג), ובמשנה גזרו ממנו פֻּעַל בבנין הִפְעִיל: הממונה אומר להן: הַצְבִּיעוּ (יומא, ב', א') — הושטת אצבע, די פינגער ערהעבען, поднять пальцы, וזה לענין פיוס — לאָזען, вынуть жребіе ובתרגום שני על אסתר: הפיל פור (ג' י"ב), ת' צְבַע פַּיְסָא.

צָבוּעַ, ת', העיט צָבוּעַ נחלתי לי (ירמיה, י"ב, ט'), לדעת הרשד"ל ענינו מן אֶצְבַּע (צבעא) עיט בעל אֶצְבָּעוֹת (צפרנים) חזקות לדרוס, ולפי דרכו יתכן לפרשו מן הוראת הפעל צָבַע כמו בערבית — דריסה וטרוף, ויהיה עַיִט צבוע— עיט טורף—רייסענדער גייער, хищный коршунъ, ובגמרא הזכירו חיה בשם צבוע: ורבי מאיר אומר אף הצבוע וכו' ואמר רב יוסף צבוע זו אפא וכו' (ב"ק, דף ט"ז, ע"א), ולא התבאר ענינו יפה. ובערבית אַלצַּבֻע היא החיה הטורפת, היענע, гіена. ומזה במקרא בשם עצם פרטי: גֵּי־הַצְּבֹעִים (ש"א, י"ג, י"ח). ותיב"ע: חילת אפעיא ופירש"י שהוא מה ששנינו רבי מאיר אומר אף הצבוע, וכן פירשו רבותינו ז"ל צבוע זה אפעה, והוא מין שרץ רע ומזיק ע"ש. והנראה שכן השם צבוע וכן השם אפעה הונחו על מיני בעלי חיים שונים טורפים ומזיקים ממיני החיות הגסות, הנחשים והשרצים. ובמדרש: הצבוע הזה מטפה של לובן הוא ויש לו שלש מאות וששים וחמשה מיני צבעונים כמנין ימות החמה (ב"ר, ז'), ובתנחומא במקומו טווס — פפויא, павлинъ. ושמו צבוע משרש צבע א, ע"ש צבעוניו הרבים והשונים.

צְבִיעָה, במשנה, שה"פ, תפיסה, אחיזה — פאססען, גרייפען, держать, хватить: כל הכלים יש להם אחורים ותוך ויש להם בית צביעה (כלים כ"ה, ז', חגיגה, ג' א'), ויש גורסין צביטה, אבל הנוסח צביעה הוא כנראה

עיקר, שכן מצאנו את הלשון הזה הרבה פעמים בתוספתא: בית צביעתו של כוס. עריבה גדולה יש לה בית הצביעה, מקום אחיזתו שם צביעתו (כלים, ב', ב, פרק ג', ב', ג').

צִבְעוֹן, שע"פ. הַחִוִּי (בראשית, ל"ו, י"ב), מאלופי שעיר (שם, ט"ו, כ"ט)

צְבֹעִים, שע"פ, עיר שנאחזו בה בני בנימין בשובם מגלות בבל (נחמיה, י"א, ל"ד), ויתכן שהיא הנזכרת בשם גי־הַצְּבֹעִים (שם, י"ג, י"ח), — הגי אשר היה במסביה, ותרגומו: חילת אפעיא, (עיין לעיל) ובמשנה: אנשי הר צבֹעים (חלה, ב', י').

צָבַר, פ"י, נמצא רק בקל, אספה, קבוץ וכנום — זאמעלן, собирать, והתיחד במקרא לכנום גופים קטנים ולתלול אותם לתלים וחמרים— הייפען, אנהייפען, скопить, накопить, собирать, ворошить: וַיִּצְבֹּר יוסף בר (בראשית, מ"א, מ"ט) — וַיִּצְבְּרוּ אתם חמרם חמרם (שמות, ח', יו"ד), אם יִצְבֹּר כעפר כסף (איוב, כ"ז, י"ז), וַיִּצְבֹּר עפר וילכדה (חבקוק, א', יו"ד)— שפך סוללות, ושפכתי עליה סוללה (יחזקאל, ד', ב'), תיב"ע ותצבר עלה מליתא, וע"ד המליצה: יִצְבֹּר ולא ידע מי אֹסְפָם (תהלים, ל"ט, ז"ו). ובמשנה: צָבַר את הקטרת על גבי גחלים (יומא, ה', א'), צָבַר את הגחלים על גבי הרצפה (תמיד, א', ד'), ובתנא דבי אליהו: גדורים וּצְבוּרִים, ובגמרא בְּהָפְעַל: אדם הראשון מכל העולם כלו הוצבר עפרו (סנהדרין, ל"ח, ע"א).

צִבֻּר, ש"ז, קובץ, תל, חמר, הויפע, שני צִבֻּרִים (מ"ב, יו"ד, ח'), ובמשנה: צבורי פירות צבורֵי מעות (ב"מ, ב', ב'), והתיחד לקהל ועדה—געמיינדע, община, громада, בתוך קהל ועדה (משלי, ה', י"ד), תרגומו כנישתא וציבורא. ובמשנה התיחד השם בכלל על קבוץ הרבים— פובליקום, публика: אין גוזרים גזרה על הַצִּבּוּר אלא אם כן רוב הַצִּבּוּר יכולים לעמוד בה (ע"ז, דף ל"ו, ע"א), כל המצער עם הַצִּבּוּר זוכה ורואה בנחמת צִבּוּר (תענית, י"א, ע"א), וכל העמלים עם הַצִּבּוּר (אבות, ב', ב'), ובעדת המתפללים במקום אחד: תפלה בצבור (ברכות, ח', ע"א, ובהרבה מקומות), תענית צבור (תענית, י"ג, ע"א, ובהרבה מקומות), שליח צבור (ברכות, ל"ה, ע"ב), העובר לפני התיבה להתפלל — פֿאָרבעטער, канторъ.

צְבִירָה, ש"ז, שָׂפָה—ראַנד, край, кругъ, הקופה או קליעה לזר סביב הכלי משיעשה שתי צפירות והערק משיעשה בה צְבִירָה אחת (תוספתא כלים, ב"מ, ה', ט'), והוא צפירה שבמשנה (ע' צפירה).

צֶבֶת, ש"ז, (מיסודו של הפעל צבט), כריכה קטנה — הייפעלן, снопъ, связка, תָּשֹׁלּוּ לה מן הַצְּבָתִים (רות, ב', ט"ז), וכפי הנראה הוא קומץ שבלים מלא כף הקוצר שמהם עושים אחרי כן עמרים. ובמשנה לא יעשה אותם כריכות אבל מניחם צְבָתִים (מנחות, יו"ד, ט'), וכן אמרו בתפלין: מצאן צְבָתִים או כְּרִיכוֹת (עירובין, יו"ד, א'). ופירשו: צְבָתִים כמה זוגות קשורים יחד. כריכות צבתים הרבה קשורים יחד. ובגמרא השתמשו בו בפעל בענין חבור וזווג — פּאַארען, פֿעראייניגען, соединять: כל העולם כלו לא נברא אלא לְצַבּוֹת לזה (ברכות, ו"ו, ע"ב), לפי גירסת הערוך, ולפנינו בוי"ו לצוות; אמא בברתא מצטבתא ברתא באימא לא מצטבתא (ב"ב, דף ט', ע"א), ולפנינו בוי"ו מצטותא—האם מתחברת ומזדווגת עם בתה מפני שרחמי האם על בתה אבל הבת אינה מתחברת עם אמה, ומזה

צַבְתָּא, התחברות, רֵיעות— פֿערבינדונג, געזעללשאַפֿט, связь, товарищество, сожительство. צַבְתָּא דחרש קגרים (ב"ק,

דף ט', ע"ב), (עיין רש"י), ליהוי צבתא (צוותא) לחבריה (ב"ב, כ"א, ע"א), אורחא רחיקא וצבתין בסימא (סוכה, נ"ב, ע"א)— הדרך רחוקה וחברתנו נעימה.

צְבָת, ש"נ, כלי, מֶלְקָחַיִם המחוברים מב' חלקים, צאנגע, клещи, щипцы והמלקחים (במדבר, ט', ד'), ת"א וציבתהא. ובמשנה: אף צְבָת בִּצְבָת עֲשׂוּיָה (אבות, ה', ו"ו)· בִּצְבָת של עץ (עירובין, יו"ד, ט"ו).

צדד, לא נמצא במקרא בפעל, וכנראה עקר הוראתו פניה ונטית הפנים לכאן ולכאן—זיך ווענדען, обращаться, ומזה

צַד, ש"ז, פאה מעברי הגוף, שמטים ומפנים לכאן ולכאן, ובאדם מתיחס אל עבר הימין והשמאל בנגוד אל הפנים והאחור, זייטע, сторона, бокъ, בְּצַד ובכתף תהדפו (יחזקאל, ל"ד, כ"א), וחרבו בְּצַד רעהו (ש"ב, ב', ט"ז). ובהשאלה במובן זרוע: על צַד תֵּאָמַנָה (ישעיה, ס', ד'), והוא זרוע השמאלית שעליה נותנים את התינוק ביד הימנית. על צַד תנשאו (שם, ס"ו, י"ב), יפל מִצִּדְּךָ אלף (תהלים, צ"א, ז'), והכפל: ורבבה מימינך, וישב אבנר מִצַּד שאול (ש"א, כ', כ"ה). ובענין סמיכות: ותשב מִצַּד הקוצרים (רות, ב', י"ד) — אן דער זייטע, אן דער נאֶהע, въ сторонѣ, возлѣ, вблизи, וברבוי: ולצננים בְּצִדֵּיכֶם (במדבר, ל"ג, נ"ה). וביחס אל המקומות: מִצַּד ההר מזה (ש"א, כ"ג, כ"ו), העיר אשר מִצַּד צרתן (יהושע ג', ט"ז). ובבנינים וכלים: ופתח התבה בְּצִדָּהּ תשים (בראשית, ו"ו, י"ח): מִצַּד ארון ברית ה' (דברים, ל"א, כ"ו), וששה קנים יצאים מִצִּדֶּיהָ (שמות, כ"ה, ל"ב), על צִדֵּי המשכן (שם, כ"ו, י"ג) — לימין ולשמאל, צִדָּה אורה (ש"א, כ', כ') — לצד האבן, אל עבר פניה. ובארמית שבמקרא במובן המשאלי: ומלין לְצַד עלאה ימלל (דניאל, ז', כ"ה), לנגד — געגען, противъ, הוו בעין עלה להשכחה לדניאל מִצַּד מלכותא (שם, ו"ו, ה') — מפאת עבודתו בעבודת המלוכה; ובמשנה בהשאלה במובן קצה אחד: הצד השוה שבהן (ב"ק, א', א'), צד תַּמּוּת (שם, ל"ט, ע"ב), צד רבית (ב"מ, ס"ג, ע"א), צד זכות (סנהדרין, ל"א, ע"א), יש בהן צַד עבירה (יבמות, ע"ז, עמוד א' וב'), הַצַּד השוה שבהן (משנה ב"ק, א', א'). ובענין אופן — ארט, ווייזע, образъ, манера: מאי זה צד שותה בעציצו (בגמרא דירושלמי, כתובות פרק ג', הלכה ו"ו), וזה בפירוש לשון המשנה: כֵּיצַד הוא שותה? שהיא מלה מורכבת מן כְּאֵי כְּהֵי צַד: כֵּיצַד הרגל מועדת (ב"ק, ב', א'), וכשמשתמשים בו בלשון רבים בא השם ע"ד השלמים צדד: אין מטמא בכל צדדיו (ספרי במדבר, ס' קכ"ז), מותר להשתמש על צְדָדֵי בהמה בשבת, היא צְדָדֵי בהמה היא צְדָדֵי אילן (ירושלמי, שבת פרק ה' הלכה ב'). והלכתא צְדָדִים אסורים צִדֵּי צְדָדִים מותרים (שבת, קנ"ה, ע"א), מִצַּד אחד כשרה משני צְדָדִין טרפה (חולין, מ"ט, ע"א). ובענין שני אנשים או שתי כתות בני אדם שיש איזה התיחסות ביניהם בהתקרבות או התנגדות, פארטהייען: צַד המחייב וְצַד המזכה (בדבא"ס). ובהגיון: מִשְׁפָּט צְדָדִי, ובא בְּפָעַל בבנין

פיעל, פניה לצדדים — זייט-ווערטסריכטען, направиться въ сторону, ויצדד ויפוק (תיב"ע, ויקרא, ט"ז, כ"ד), ובגמרא: דְמְצַדְּדֵי אַצְדוּדֵי וכו' (יומא, ל"ז, ע"א), כרובים שנים מעשה צעצועים (דהי"ב, ג', י'), וּמְצַדְּדִים פניהם כתלמיד הנפטר מרבו (ב"ב, צ"ט, ע"א), כשהוא מַזֶּה למעלה מְצַדֵּד ידו למטה, וכשהוא מזה למטה מצדד ידו למעלה (יומא, נ"ה, ע"א), ופירש"י: מצדד גב ידו, הַמְצַדֵּד את האבן (שבת, ק"ה, ע"ב) — מפנה אותה לצדדים עד שהיא מתישבת יָפֶה. ובהשאלה בענין השתדלות למצוא אופנים לישב איזה דבר, מצדד לזכות או לחובה (בדבא"ס, ובפרי הלכה). ולפי הנראה לנו השתמשו בו גם בנפעל:

ותשב מִצַּד הקוצרים (רות, ב׳, י״ד), שֶׁנּוֹצְדָה לו מלכותו לשעה (מדרש רות, פרשה ה׳), התרחקה הסתלקה מלכותו ממנו לשעה — ענטצאָגען ווערדען, быть отняту лишену, והראוי: שֶׁנִּיצְדָה.

צַד, ש״ז, פ״א במקרא: והיו לכם לְצִדִּים (שופטים, ב׳, ג׳), רש״י פירש לפי הכונה למצדדים בצדכם בגדודים וגייסות, וי״מ שנכלל המתואר בתאר וענינו כמו „ולצנינים בְּצִדֵּיכֶם" (במדבר, ל״ג, נ״ה), ולדעת האחרונים ענינו: מתנגד, אויב — געגנער, פֿיינד, противникъ, врагъ, וזה על דרך הוראת הפעל צדד בערבית הֵסֵבַּת פנים מזולתו משנאה. ואפשר שזה כונת יב״ע שתרגם מְעִיקִין, ונמצא השרש הזה בשלמותו במקרא בשם עצם פרטי.

צְדָד, עיר בצפון ארץ ישראל: תוצאת הַגְּבֻל צְדָדָה (במדבר, ל״ד, ח׳), מן הים הגדול הדרך חתלון לבוא צְדָדָה (יחזקאל, מ״ז, ט״ו). ואפשר שהיא הנקראת צדד שבין חימת ותדמור (פירסט) ובתרגום השבעים והשמרונים נאמר צְרָדָה ברי״ש.

צְדָא, פ״א בארמית, שבמקרא הַצְדָא שדרך וכו׳ לאלהי לא איתכון פלחין (דניאל, ג׳, י״ד). למפרשים דעות שונות והנכון כדעת המבארים האחרונים שהוא מן צדה בעברית במובן מחשבה מוחלטת ומוסכמת — אַבזיכט, намѣреніе, וביחוד לרעה, והטעם הַצְדָא: האם זו כונה מוסכמת אצלכם, וה״א היא ה״א השאלה והתמיה.

צָדָה, פעו״י, הקל, אריבה, חשוב מחשבה להרע — לויערן, נאַכשטעללען, подстерегать: ואשר לא צָדָה (שמות, כ״א, י״ג), ואתה צֹדֶה את נפשי לקחתה (ש״א, כ״ד, י״ב), צָדוּ צעדינו מלכת ברחבתינו (איכה, ד׳, י״ח), והיא מלרע כדרך נחי הלמ״ד — ארבו את צעדינו (ועיין צדה ב).

צְדִיָּה, שמ״נ, כונה מוסכמת, אבזיכט, וביחוד כונה רעה, באָזוויללינע אבזיכט, злонамѣреніе: או השליך עליו בִּצְדִיָּה (במדבר, ל״ה, כ׳), בלא צְדִיָּה (שם, שם, כ״ב), ובתפלה: בִּצְדִיַּת רֵעַ (תפלת יוה״כ). ובגזרת הפעל נראה דעת רש״י נכונה מכל השערות האחרונים וזה לשונו: מנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלקות של צַד נחברנו עם: על צד תנשאו (ישעיה, ס״ו, י״ב), צְדָה אורה (ש״א, כ׳, כ׳), ומלין לְצַד עִלָּאָה ימלל (דניאל, ז׳, כ״ה), אף כאן „אשר לא צדה" לא צדד למצוא לו שום צד מיתה (שמות, כ״א, י״ג). ואף שסיים ואמר ואף זה יש להרהר עליו, השערתו קרובה.

צָדָה, פ״י, בארמית צְדָא, צְדִי, הקל עומד ויוצא, היות חרב, שמם — פֿערהעערט, צערשטאָרט, פֿערעֶדעט זיין, быть разрушену, опустошену: כל ימי השמה (ויקרא, כ״ו, ל״ד), ת״א כל יומין די צְדִיאַת. ובמדרש: שלא יִצְדֶה העולם מהם (שיה״ש, ז׳, א׳), ובענין יוצא, החרבה והשמה — פֿערהעערען, צערשטאָרען, опустошать, разрушать, ולדעת המתרגם באיכה נמצא הפעל הזה גם במקרא בהוראת יוצא: צָדוּ צעדינו (איכה, ד׳, י״ח), ת׳ הינון צדין (ובנ״א צדאין) שבילנא. והנראה שבא הפעל הזה במקרא בהוראת תמהון ושממה, וכהוראת הפעל שמם — ענטזעטצט זיין, ужаснуться: וְשָׁמְמוּ עליה איביכם (ויקרא, כ״ו, ל״ב), ת״א ויצדון עלה, היו בני שוממים (איכה, א׳, ט״ז), ת׳ הוו בני צדיין תהו ובהו (בראשית, א׳, ב׳). ת״א צדיא ופירש״י לשון תמה ושממון שאדם תוהה ומשתומם. ובהשאלה: הִתְמוֹטֵט. הִתְנוֹדֵד, הִתָּעוֹת, וואַנקען, шататься, колебаться. ומזה: צָדוּ צעדינו מלכת ברחבתינו, צעדינו מתמוטטים ומועדים

עד שלא נוכל ללכת גם ברחובותינו. רחובות רחבות וידועות לנו, מפחד ותמהון לב, ולדעת הרא"ג מזה במשנה: „ואם צוֹדֶה להם לוקחים בידם מקלוֹת" (ר"ה, א', ט"ו), אם פחד נופל עליה מפחד שודדים — עס גרוייעט איהנען, чув-ствують страхъ.

הנפעל מן הקל היות חרב ושמם, פערהעערט, פערוואָדעט ווערדען, быть опу-стошену: נִצְדּוּ עריהם מבלי איש (צפניה, ג', וי"ו), ובפיוט בהפעיל: ולכן ערוב בא בגבולם לְהַצְדּוֹת (סלוק לשני של פסח. ועיין באור הרוו"ה).

צִדְעָא, צְדַע, ש"נ, ארמית, רַקָּה, שלאֶפֿע, високъ: והיתד בְּרַקָּתוֹ (שופטים, ד', כ"ב), ת"י בְּצִדְעֵיהּ: ומזה: שתי ידיו על שני צְדָעָיו (ויק"ר, י"ד, ובבלי נדה, ל', ע"ב), המשוה צְדָעָיו לאחורי אזנו ולפדחתו (מכות, דף כ', ע"ב)—השער שכנגד הצדעים, ומזה: צִדְעָא ובת צִדְעָא (שבת, פ', ע"ב)—השער הארוך והקצר שכנגד הצדעים. יסודו צַד בהוראת פאה שמשם מתחילים צדדי הפנים.

צִדִּים, שע"פ, עיר מבצר בא"י בחלקו של שבט נפתלי ובימי התלמוד היתה נקראת: כְּפָר חַטַּיָא (ירושלמי מגילה, פ"א).

צָדוֹק, שעפ"ז, א) בן אֲחִיטוּב מבני בניו של פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן (דהי"א, ה', ל"ד), ראש בית אב לשלשלת כהנים גדולים, אשר התמידה במשך ט"ז דורות בכל ימי הבית הראשון וגלות בבל עד יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול. ב) מבני בניו של הראשון בן אחיטוב השני (שם, שם, ל"ח). ג) חותן מלך יהודה יותם בן עֻזִּיָּהוּ (מ"ב, ט"ו, ל"ג). ד) נער גבור חיל מבית לוי מהבאים לדוד בחברון (דהי"א, י"ב, כ"ט). ה) אנשים שונים מעולי הגולה עם נחמיה בן חֲכַלְיָה (נחמיה, ג', ד'; ג', כ"ט; י"ג, י"ג).

צָדַק, פעו"י, הַקל, **עקרו היות ישר במובן המוסרי, הלוך בדרך ישרה לפי חוקי השכל והתורה, ובכללו להמנע מנגוע בזולתו לרעה**, גראדע, גערעכט זיין, быть праведный: הַחֵפֶץ לְשַׁדַּי כִּי תִצְדָּק (איוב, כ"ב, ג'), והכפל: ואם בצע כי תַתֵּם דרכיך. והוא נרדף עם הפעל זָכָה: מה אנוש כי יִזְכֶּה וכי יִצְדַּק ילוד אשה (שם, ט"ו, י"ד), ורוב שמושו בענין הוכחת ובירור ישרת המעשה כנגד המערער לפני השופט המכריע: צָדְקָה ממני (בראשית, ל"ח, כ"ו), תְּצַדֵּקְנָה ממך (יחזק', ט"ז, נ"ב), ספר אתה למען תִּצְדָּק (ישעיה, מ"ג, כ"ו), יתנו עדיהם וְיִצְדָּקוּ (שם, שם, ט'), והכפל: וישמעו ויאמרו אמת; תרשיעני למען תִּצְדָּק (איוב, מ', ח'). וביחס אל הש"י: למען תִּצְדַּק בדברך (תהלים, נ"א, ו"ו)—הכל יכירו וידעו כי הנך צדיק בדברך, והכפל: תזכה בשפטך, בה' יִצְדְּקוּ ויתהללו כל זרע ישראל (ישעיה, מ"ה, כ"ה)—על ידי ה' יודע ויגלה כי צדקו זרע ישראל במעשיהם כנגד אויביהם, ומוסב אל הקודם: בה' לי אמר צְדָקוֹת ועז, משפטי ה' אמת צָדְקוּ יחדו (תהלים, י"ט, יו"ד) במשפטי תורת ה' מדבר, שהם משפטי אמת, משפטים ישרים וצדיקים וכמו שנאמר בהם: חקים ומשפטים צַדִּיקִם (דברים, ד', ח'). וכנראה שהפעל הזה בכל בניניו אינו אלא נגזר מן השם צַדִּיק, צֶדֶק, ועקרו היות צדיק וברור הצדק כנגד המערער. במקרא לא בא הפעל בבינוני, כי הבינוני ממנו יאמר בשם התאר צדיק, אך בספרי המחברים נמצא גם בבינוני ואמרו: משפט צוֹדֵק, הקדמה צוֹדֶקֶת, טענה צוֹדֶקֶת, במובן ישר ואמתי.

הנפעל פ"א במקרא: וְנִצְדַּק קֹדֶשׁ (דניאל, ח', י"ד), הַקֹּדֶשׁ, **המקדש ישוב אל מכון צדקו** — אין זיין רעכט הערגעשטעללט ווערדען, святыня будетъ возстановлена въ свои права.

ויש שמבארים וְנִצְדַּק — כמו הִטַּהֵר — ריין ווערדען, быть очищену, לאמר: הקדש או המקדש ישוב ויטהר נגד מה שאמר (שם, שם, י"ג): וקדש וצבא מרמס. והוא מתישב יותר על ענין הכתובים שם.

הפיעל יוצא, החלטת צדקת המעשה בעושהו — פיר גערעכט ערקלֶערען, אנערקאֶננען, быть признану справедли- вымъ, על צַדְּקוֹ נפשו מאלהים (איוב, ל"ב, ב'), החליט שהוא צדיק במעשיו יותר מאשר צדק ה' במעשיו עמו, והוא ע"ד שאמר למעלה: האנוש מאלוה יִצְדָּק (שם, ד', י"ז), דבר כי חפצתי צַדְּקֶךָּ (שם, ל"ג, ל"ב) — הכ"ן אנכי להכיר כי צדיק אתה: וע"ד ההשאלה: צִדְּקָה נפשה משובה ישראל מבגדה יהודה (ירמיה, ג', י"א) — אם ישקלו מעשי ישראל כנגד מעשי יהודה, יתודע כי צדקה ישראל מיהודה — גערעכטער ערשיינען, являетесь справедливѣе, וכן: בְּצַדֶּקְתֵּךְ אחיותך (יחזקאל, ט"ז, נ"ב) — במעשיך הרעים את מוכיחה לדעת כי אחותך צדקה ממך. ובתפלה: וְצַדְּקֵנוּ במשפט, ובדחז"ל: אם ראית את הדין טרומה חקרהו, ואם ראית את הדין יוצא לאמתו צַדְּקֵהוּ (דברים רבה, ה') — לא תתמהמה בדבר.

ההפעיל, יוצא, החלטת הצדק עם מי שהוא צדיק בדינו — דאס רעכט אנערקאֶננען, оправдать, оправдывать, ומתיחס אל השופטים, והנדון הוא הפעול: וְהִצְדִּיקוּ את הַצַּדִּיק (דברים, כ"ה, א'), והפוכו: והרשיעו את הרשע, מַצְדִּיק רשע ומרשיע צַדִּיק (משלי, י"ז, ט"ו), עני ורש הַצְדִּיקוּ (תהלים, פ"ב, ג') — המושג הַצְדֵּק יכלול גם את ההשתדלות לדון דין צדק: ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט וְהִצְדַּקְתִּיו (ש"ב, ט"ו, ד') — צום רעכט פערהעלפען, вступиться за право. ומזה כשם תאר: קרוב מַצְדִּיקִי (ישעיה, נ', ח') — סנגורי — פערטהיידיגער, אנוואלט, защитникъ, וביחס אל הש"י ענינו התנהג עם מי שצדיק בדינו כראוי לו, וּלְהַצְדִּיק צדיק לתת לו כצדקתו (מ"א, ח', ל"ב), כי לא אַצְדִּיק רשע (שמות, כ"ג, ז') — לא אסכים שיצא הרשע צדיק בדינו. ובא: בדעתו יַצְדִּיק צַדִּיק עבדי לרבים (ישעיה, נ"ג, י"א), וּמַצְדִּיקֵי הרבים וגו' (דניאל י"ב, ג'), לפי המוסכם ענינו: מדריכי הרבים בדרך הצדק — צור גערעכטיגקייט לייטען, направляютъ народъ къ справедливости: ויתכן שיהיה ענינו ע"ד: קרוב מַצְדִּיקִי — והכוונה — סניגורים העומדים להוציא לאור משפט הרבים ולדין דינם. ע"ד: ומליציך פשעו בי (ישעיה, מ"ג, כ"ז). ויותר נכון לשער, שכוונתו לאלה אשר רבו ריב העם מאת מציקיהם בפעל ובחרוף נפש — פערטהיידיגער דעם פאָלקעס, защитникъ народа, ובגמרא: כל הַמַּצְדִּיק את עצמו מלמטה מַצְדִּיקִים עליו הדין מלמעלה (תענית, דף ח', ע"א) — עומד וּמַצְדִּיק עליו את הדין (שם, י"א, ע"א); ובמדרש: באותה שעה אני מַצְדִּיקוֹ מאותה גזרה (ב"ר, כ"א) — אזכהו אצילהו מאותה גזרה; ואפשר שמזה: עבדא דנן מוּצְדָּק לְעַבְדוּ (גיטין, פ"ו, ע"א), וטעמו: חפשי מכל עבדות (עַבְדוּ שם מפשט כמו עבדות) וכסוף הנוסח „ומנוקה מכל מום".

ההתפעל, הוכחה שהיה צדיק בדבר או בלתי אשם — זיך רעכטפערטיגען, оправдаться: ומה נִּצְטַדָּק (בראשית, מ"ד, ט"ז).

צַדִּיק, ת׳, מי שמעשיו ישרים הולך בדרך הצדק ונשמר מעשות רע — גערעכטער, רעכטשאַפפענער, праведный, והפוכו — רשע: האף תספה צַדִּיק עם רשע (בראשית, י"ח, כ"ה), הֲגוֹי גם צַדִּיק תהרג (שם, כ', ד') — צדיק בדבר הזה. והתיחד למי שנותן לכל אחד את חקו ומיטיב עם זולתו — פראַממער, благочестивый: וְצַדִּיק חונן ונותן (תהלים,

ל"ז, כ"א), יודע צַדִּיק נפש בהמתו (משלי, י"ב, יו"ד), תאות צַדִּיקִים אך טוב (שם, י"א, כ"ג), טוב מעט לַצַּדִּיק (תהלים, ל"ז, ט"ז). ובמדות הצדיק נאמר בנח: נֹחַ איש צַדִּיק תמים היה בדֹרֹתָיו, את האלהים התהלך נח (בראשית, ו"ו, ט') — שומר מצותיו והיתה מחשבתו דבוקה בו; ובתאריו נאמר: פִּי צַדִּיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט תורת אלהיו בלבו (תהלים, ל"ז, ל"א), מתהלך בתמו צַדִּיק (משלי, כ', ז'), וְצַדִּיק באמונתו יחיה (חבקוק, ב', ד), ונופל גם על עם כלו: ויבא גוי צַדִּיק שומר אמונים (ישעיה, כ"ו, ב'), ועמך כלם צַדִּיקִים (שם, ס', כ"א). ובגמרא לנקבה, אסתר הַצַּדֶּקֶת (מגלה, יו"ד, ע"ב), נשים צִדְקָנִיּוֹת (סנהדרין, ק"ב, ע"א), ובבחינה זו נרדף עם חסיד (עיי"ש). ובא ב) במובן היות זכאי בדינו עם זולתו: ונקי וְצַדִּיק אל תהרג (שמות, כ"ג, ז'), וְהִצְדִּיקוּ את הַצַּדִּיק (דברים, כ"ה, א'), על מכרם בכסף צַדִּיק (עמוס, ב', ו"ו) — אונשולדיגער, невинный, מַצְדִּיק רשע ומרשיע צַדִּיק (משלי, י"ז, ט"ו), ואם צַדִּיק כביר תרשיע (איוב, ל"ד, י"ז); וכתאר נשוא: צַדִּיק הראשון בְּרִיבוֹ (משלי, י"ח, י"ז), צַדִּיק אתה ממני (ש"א, כ"ד, י"ח), כי הוא צַדִּיק בעיניו (איוב, ל"ב, א'). ומתיחס אל השופט: יודע צַדִּיק דין דלים, רשע לא יבין דעת (משלי, כ"ט, ז'), מושל באדם צַדִּיק מושל יראת אלהים (ש"ב, כ"ג, ג'). ובבחינה זו יתיחס לה' ית': צַדִּיק וישר הוא (דברים, ל"ב, ד'), אלהים צַדִּיק (תהלים, ז', יו"ד), כי צַדִּיק ה' צְדָקוֹת אהב ורשע ואהב חמס שנאה נפשו (שם, י"א, ה'), צַדִּיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו (שם, קמ"ה, י"ז), ואתה צַדִּיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו (נחמיה, ט', ל"ג); ונאמר: ותקם את דבריך כי צַדִּיק אתה (שם, שם, ח') — נאמן בהבטחתך. ונופל גם על משפטי התורה: חֻקִּים ומשפטים צדיקים (דברים, ד', ח'); ובטעם זה פירש"י ויסלף דברי צַדִּיקִים (שמות, כ"ג, ח', דברים, ט"ז, י"ט) — דברים המצודקים, משפטי אמת, וכונתו, דברי משפטי התורה שהם משפטים צדיקים (עיין הבנת המקרא, שמות, כ"ג, ח'), ונאמר: הֲיֻקַּח מגבור מלקוח ואם שבי צַדִּיק ימלט (ישעיה, מ"ט, כ"ד), המפרשים נתקשו בהבנתו, כי בא צדיק בענין כפל לשון של גבור, והכתוב הסמוך בא במקומו עריץ, ויש מן המבארים שפירשו אותו בהוראת חזק, וזה על פי דוגמתו בלשון ערבית, והר"מ זאבס תרגם זיעגער, побѣдитель, מנצח, ושעורו, כפי הנראה, שיצא צדיק בריבו, ובדרך זה נוכל לפרש גם: ויבא גוי צדיק (שם, כ"ו, ב'). יפרח בימיו צַדִּיק (תהלים, ע"ב, ז'), ענינו — צֶדֶק.

צֶדֶק, ש"ז, בהוראת הפעל והתאר. עקרו יושר, גערעכטיגקייט, справедливость: יַנְחֵנִי במעגלי צֶדֶק (תהלים, כ"ג ג'). ומזה במשקלים ומדות: מאזני צֶדֶק, אבני צֶדֶק וגו' (ויקרא, י"ט, ל"ו) — ישרים ונכונים אל השעור המוסכם, ריכטיג, точно, ועל הרוב בבחינת מעשה יושר מכוון אל חקי השכל והתורה, רעכט, правда, ונקשר עם פעלים שונים: הולך תמים ופעל צֶדֶק (תהלים, ט"ו, ב'); וביחס אל השופטים: צֶדֶק צֶדֶק תרדף (דברים, ט"ז, כ'), גערעכטיגקייט, справедливость, והפוכו — רֶשַׁע: אהבת צֶדֶק ותשנא רֶשַׁע (תהלים, מ"ה, ח'), ידין עמך בְּצֶדֶק, (שם, ע"ב, ב'), ושפטתם צֶדֶק (דברים א', ט"ז), וביחס אל הש"י: ישבת למשפט שופט צֶדֶק (תהלים, ט', ה'), צֶדֶק מלאה ימינך (שם, מ"ח, י"א), מיוחס אל הימין שהיא כלי המעשה, אף תמכתיך בימין צִדְקִי (ישעיה, מ"א, י"ח), בימין צדק שלי. ובבחינת התורות המלמדות דרכי הצדק נאמר: ישאלוני מִשְׁפְּטֵי צֶדֶק (ישעיה, נ"ח, ב'), בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ (תהלים, קי"ט, ז'), כי כל

מצותיך צֶדֶק (שם, שם, קע"ב) — מצות צדק, ורזנים יחוקקו צֶדֶק (משלי, ח', ט"ו), חוקי צדק. ונרדף עם משפט ומֵישָׁרִים: צֶדֶק ומשפט ומישרים (משלי, א', ג'), האמנם אלם צֶדֶק הדברון מֵישָׁרִים תשפטו בני אדם (תהלים, נ"ח, ב'). ובמובן ב) הזכות לפי המעשה, דאס רעכט האבען: ואם שדי יעות צֶדֶק (איוב, ה', ג'). והקודם: האל יעות משפט, ושֻׁבוּ עוד צִדְקִי בה (שם, ו"ו, כ"ט), וישמחו חפצי צִדְקִי (תהלים, ל"ה, כ"ז)— החפצים שיהיה צדקי ניכר ומוסכם: והוציא כאור צִדְקֶךָ (שם, ל"ז, ו"ו), והכפל: ומשפטיך כצהרים, ולפעלי אתן צֶדֶק (איוב, ל"ו, ג'), אודיע ואוכיח כי עמי הצדק. ועוד השתמשו בשם צדק למושגים אחרים קרובים או מסתעפים ממושג מדת היושר, כדרך שהשתמשו בשם אמת (עיין הערה לשם אמת) ויאמר על האמת, ואמונה, וואהרעס, ווארהאפטיגקייט, ביעדערקייט, עהרליכקייט, правда, честность: יפיח אמונה יגיד צֶדֶק (משלי, י"ב, י"ז), רצון מלכים שפתי צֶדֶק (שם, ט"ז, י"ג), צִדְקָתְךָ צֶדֶק לעולם ותורתך אמת (תהלים, קי"ט, ק'), (עיין צדקה). אין קורא בְצֶדֶק (ישעיה, נ"ט, ד') — אין קורא לחברו לדין בצדק, בטענה אמתית, והכפל ואין נשפט באמונה. וארשתיך לי בְּצֶדֶק ובמשפט ובחסד וברחמים (הושע, ב', כ"א), אני ה' קראתיך בְצֶדֶק ואחזק בידך (ישעיה, מ"ב, ו"ו)— קראתיך באמת בכונה נאמנה ולזאת אחזק בידך לקיים קריאתי, וכן: אנכי העירתיהו בְצֶדֶק (שם, מ"ה, י"ג), ולכן, וכל דרכיו אֲיַשֵּׁר. ובמובן זה נאמר: כי שם יזבחו זבחי צֶדֶק (דברים, ל"ג, י"ט) — זבחים שמביאים בלב שלם מהכרת טובה ולא לצאת ידי חובתם לבד: זבחו זבחי צדק ובטחו אל ה' (תהלים, ד', ו"ו). וע"ד המליצה נאמר: פתחו לי שערי צדק (שם, קי"ח, ט'), כנוי לשערי בית המקדש לפי שהוא מקום מוקדש לצדיקים; וכמו שאמר בסמוך: זה השער לה' צדיקים יבאו בו (שם. כ'), וכמפורש: מי יגור באהליך וגו' הולך תמים ופועל צֶדֶק וגו' (שם, ט"ו, א'), צדק ילין בה ועתה מרצחים (ישעיה, א', כ"א), אחרי כן יקרא לך עיר הַצֶּדֶק קריה נאמנה (שם, שם, כ"ו), נְוֵה צֶדֶק הר הקדש (ירמיה, ל"א, כ"ג), ושלם נְוַת צִדְקֶךָ (איוב, ח', ו"ו)— נוה הצדק שלך. וכן יאמר על החסד, גנאדע, милость, ושפע רצון וישועה מיד שונא, וואהלוואָללען, הייל, благосклонность: נוראות בְצֶדֶק תעננו אלהי ישענו (תהלים, ס"ה, ו"ו), ה' חפץ למען צִדְקוֹ (ישעיה, מ"ב, כ"א), ושחקים יזלו צֶדֶק וגו', תפתח ארץ ויפרו ישע (שם, מ"ה, ח'), עד יבוא ויורה צֶדֶק לכם (הושע, יו"ד, י"ב). ועיין צדקה: קרוב צִדְקִי יצא ישעי (שם, נ"א, ה'), עד יצא כנגה צִדְקִי וישועתה כלפיד יבער (שם, ס"ב, ב'), כהניך ילבשו צֶדֶק (תהלים, קל"ב, ט'), בגדי ישע, וכאמור בסמוך: וכהניה אלביש יֶשַׁע (שם, ט"ז)—ישועה נצחון על אויביהם, ורמז לימי החשמונאים, ולהביא צדק עֹלָמִים (דניאל, ט', כ"ד) — תשועת עולמים. ויתכן שהוא כנוי אל הגואל המשיח המקוה, ואפשר שבטעם זה נאמר: מי העיר ממזרח צֶדֶק יקראהו לרגלו (ישעיה, מ"א, ב'), כנוי לְכֹרֶשׁ, שקראהו משיחו (להלן, מ"ה, א'). וראינו להעיר, שלפי היות המושגים הנכללים בגדר השם צדק, קרובים ומשתתפים בענינם, אפשר שיתפרש השם הזה במקומות הנזכרים במובן אחר ממה שפירשנו (עיין הערה לשם אמת). ובדברי חז"ל התיחד השם צֶדֶק, ש"ז, לשם עצם פרטי, לכוכב אחד משבעה כוכבי לכת הידוע בלשונות העמים בשם „יופיטער”, שבעה כוכבים בעולם וכו' שבתאי צדק וכו' (ספר יצירה, פרק ד', משנה ב'). ומיחסים לו השפעת החיים והשלום העושר היופי כבוד וגדולה ובכלל כל הטוב בעולם (תחכמוני לרבי שבתי דונולו פי' על ספר יצירה).

צְדָקָה, ש״נ, מעין הוראת השם צדק, א) יושר, גראַדהייט: בארח צְדָקָה אהלך (משלי, ח׳, כ׳), ומזה בענין זכות ומשפט לפי יושר המעשה, רעכט, право: ומה יש לי עוד צְדָקָה ולזעוק עוד אל המלך (ש״ב, י״ט, כ״ט); ולכם אין לכם חלק וּצְדָקָה וזכרון בירושלים (נחמיה, ב׳, כ׳), וּצְדָקָה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה׳ אלהינו (דברים, ו״ו, כ״ה), שעורו: וצדקה תהיה לנו לפני ה׳ אלהינו כי נשמר וגו׳, אם נשמור וכו׳ תהיה לנו צדקה לפניו לבקש ממנו גמול המעשה: ויחשבה לו צְדָקָה (בראשית, ט״ו, ו״ו), לפי פירוש רש״י, ענינו, הש״י חשבה לו את האמונה לצדקה, לזכות שיהיה לו פתחון פה לפניו, והרמב״ן ועמו הרבה מטובי המפרשים אמרו שהוא מוסב לאברהם שהוא חשבה להקב״ה צדקה וחסד שהוא עושה עמו. ובענין זכות המעשה כנגד המערער: וענתה בי צִדְקָתִי (בראשית, ל׳, ג׳), לך ה׳ הַצְּדָקָה (דניאל, ט׳, ו״ו). ועל הרוב במעשה היושר המכוון אל חקי השכל ומצות התורה, רעכט, געיעכטיגקייט, справедливость: עשה צְדָקָה בכל עת (תהלים, ק״ו, ג׳), ונבדל לפי הנראה בבחינה אחת מן השם צֶדֶק, כי הצדק יאמר על הרוב במובן המפשט מושג הצדק, כפי שהוא ראוי להיות, ובשם צְדָקָה יכוין אל מעשה הצדק בפעל: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לעולם (תהלים, קי״ט, קמ״ב) — הַצְּדָקָה שאתה עושה היא לפי מדת הַצֶּדֶק, ושעל כן הוא נרדף על הרוב עם משפט: לעשות צְדָקָה ומשפט (בראשית, י״ח י״ט), אֹהב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (תהלים, ל״ג, ה׳), צִדְקָתְךָ כהררי אל מִשְׁפָּטֶיךָ תהום רבה (שם, ל״ו, ז׳), כגוי אשר צְדָקָה עשה ומשפט אלהיו לא עזב (ישעיה, נ״ח, ב׳). ויכלול גם כן כל מעשי הטוב באמת ובצדק: צִדְקַת תמים תישר דרכו (משלי, י״א, ה׳), צִדְקַת הצדיק עליו תהיה (יחזקאל, י״ח ד׳), בְּצִדְקָתִי הביאני ה׳ (דברים, ט׳, ד׳), וְצִדְקָתוֹ עומדת לעד (תהלים, קי״א, ג׳), באמת וּבִצְדָקָה ובישרת לבב (מ״א, ג׳, ו״ו), לא באמת ולא בִצְדָקָה (ישעיה, מ״ח, א׳), מגישי מנחה בִּצְדָקָה (מלאכי, ג׳, ג׳)—בתם לבב, עד שנאמר: שם יזבחו זבחי צדק (דברים, ל״ג, י״ט), בִּצְדָקָה תכונני רחקי מעשק (ישעיה, נ״ד, י״ד), זרעו לכם לִצְדָקָה (הושע, יו״ד, י״ב), והכפל: קצרו לפי חֶסֶד. ושמתי מִשְׁפָּט לקו וּצְדָקָה למשקלת, הולך צְדָקוֹת ודובר מישרים, (ישעיה, ל״ג, ט״ו), וכבגד עדים כל צִדְקֹתֵינוּ (שם, ס״ד, ה׳). וביחס אל הש״י יכלול כל מעשיו הטובים והישרים בהשגחתו הכללית והפרטית עם עמו ובחיריו, גע־רעכטיגקייט, справедливость, והאל הקדוש נקדש בִּצְדָקָה (ישעיה, ה׳, ט״ז), אך בה׳ לי אמר צדקות ועז (שם, מ״ה, כ״ד), ה׳ נחני בְצִדְקָתֶךָ (תהלים, ה׳, ט׳), כמו בחסדך, גנאַדע, милость. יתנו צִדְקוֹת ה׳ (שופטים, ה׳, י״א)—נפלאותיו, וואונדערטהאַטען, чудеса: אזכיר צדקתך לבדך (תהלים, ע״א, ט״ז), צִדְקַת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים, ל״ג, כ״א). יש מפרשים שמוסב על שבט גד שקיים את אשר הבטיח לה׳ לעבור חלוצים, והנראה שזהו נאמר על משה שעשה את צדקת ה׳, את אותותיו ומופתיו של הש״י אשר צוהו לעשות במצרים ומשפטיו של השי״ת בהנהגתו את ישראל: יצא מפי צְדָקָה (ישעיה, מ״ה, כ״ג) — הבטחה טובה, וְצִדְקָתוֹ היא סמכתהו (שם, נ״ט, ט״ז), לדעת המפרשים— הצדקה, והמשפט שיש לו להפרע מאויביו. ויתכן שבא במקום הזה בענין חזק וגבורה נרדף עם הקודם: ותושע לו זרעו. ומזה: וילבש צְדָקָה כַּשִּׁרְיָן (שם, שם, י״ז), וכן: וְצִדְקָתִי לא תֵחָת (שם, נ״א, ו״ו). והקודם: וישועתי לעולם תהיה, כי אין ישועה בלא גבורה, וכן: אני מדבר בִּצְדָקָה רב להושיע (ישעי׳ ס״ג, א׳), והקודם: צֹעֶה ברב כֹּחוֹ. ובא במובן טובה שלום ברכה והצלחה,

זעגען, הייל, גליקק, счастіе, благослове-ніе благонамѣріе, ישא ברכה מאת ה׳ וּצְדָקָה מאלהי ישעו (תהלים, כ״ד, ה׳), וּצְדָקָה כנחל איתן (עמוס, ה׳, כ״ד), ישאו הרים שלום לעם וגבעות בִּצְדָקָה (תהלים, ע״ב, ג׳), שעורו: והגבעות תהיינה מעוטרות בִּצְדָקָה: כי נתן לכם את המורה לִצְדָקָה (יואל, ב׳, כ״ג) — לברכה, וע״ד: עד יבוא ויורה צֶדֶק לכם (הושע, יו״ד, י״ב). ויהי כנהר שלומך וְצִדְקָתְךָ כגלי הים (ישעי׳, מ״ח, י״ח), ושמתי פקודתך שלום ונגשיך צְדָקָה (שם, י״ז), וזרחה לכם יראי שמי שמש צְדָקָה ומרפא בכנפיה (מלאכי, ג׳, כ׳). ובגמרא: צְדָקָה עשה הקב״ה בישראל שפזרן לבין האומות (פסחים, פ״ז, ע״ב). והתיחד השם צְדָקָה לנתינת מתנה לעניים אַלמאָזען, милостыня: גדול העושה צְדָקָה יותר מכל הקרבנות שנאמר (משלי, כ״א) עשה צְדָקָה ומשפט נבחר לה׳ מזבח; אין צְדָקָה משתלמת אלא לפי חסד שבה שנאמר (הושע, יו״ד): זרעו לכם לִצְדָקָה קצרו לפי חסד (סוכה, דף מ״ט, ע״ב), גבאי צְדָקָה (דמאי, ג׳, א׳), וזה הוא ע״ד לשון הארמית.

צַדִּיק, ש״ז, בהוראתו בעברית ובתרגומים התיחד לפעל טוב ולשמירת המצות, פראָמם, טוגענדהאַפט זיין, быть добродѣтельнымъ, благочестивымъ, וביותר במצות שבין אדם למקום, ומזה לשון צדיק בתלמודים ומדרשים.

צִדְקָה, ש״נ, ארמית מעשים טובים, וביותר חנינת דלים, וואָהלטהאָטיגקייט: וַחֲטָיָךְ בְּצִדְקָה פְרֻק (דניאל, ד׳, כ״ד), והכפל: וַעֲוָיָתָךְ בְּמִחַן עֲנָיִן.

צִדּוּק, שה״פ. הכרת צדקת השופט והמשפט, אנערקאָננונג דעם רעכטס, признаніе справедливости судьи и суда צִדּוּק הדין.

צִדְקוּת, ארמית: צִדְקוּת אהב (תהלים, י״א, ז׳), תיב״ע: צִדְקוּתָא רחים.

ובדבא״ם פעולת מעשה הצדקה בזהירות יתרה, פראָממיגקייט, набожность.

צִדְקִיָּה, צִדְקִיָּהוּ, שעפ״ז. א) בן כְּנַעֲנָה מנביאי השקר שהתעה בשוא את אחאב מלך ישראל לעלות למלחמה על ארם (מ״א כ״ב, י״א—י״ח). ב) מַתַּנְיָה בן המלך יֹאשִׁיָּהוּ שאותו המליך נבוכד־נאצר על יהודה וַיַּסֵּב שמו: צִדְקִיָּהוּ (מ״ב, כ״ד, י״ז). הוא היה המלך האחרון על יהודה מזרע בית דוד וימת בענין רע, אחרי שהטו את בניו לעיניו ועורו עיניו (ירמי׳, נ״ב, י׳, וי״א). ג) בן חֲנַנְיָהוּ שר יהויקים (ירמי׳, ל״ו, י״ב). ד) בן מַעֲשֵׂיָה נביא שקר בימי ירמיה (שם, כ״ט, כ״א). ה) בן יְהוֹיָקִים (דהי״א, ג׳, ט״ז). ו) אחד החתומים על האמנה בימי עזרא ונחמיה (נחמי׳, י׳, ב׳).

צְדוּקִי, צְדוּקִים, כת אנשים אשר קמו בישראל בימי הבית השני והכחישו אמתת תורה שבע״פ, כנגד הַפְּרוּשִׁים: אומרים צְדוּקִים קובלים אנו עליכם פְּרוּשִׁים (ידים, ד׳, וי״ו), אמר צְדוּקִי גלילי קובל אני עליכם פְּרוּשִׁים (שם, שם, ח׳). בטעם השם הזה, בלמודיהם ומנהגיהם עיין בספרנו דברי הימים לבני ישראל (ח״ב מסימן 95).

צהב, פעו״י, ארמית, מיסודו של השרש זהב, וענינו היות בגוון דומה לזהב. גאָלדפאַרביג זיין, быть золотоцвѣтнымъ, цвѣть золото, золотненный. במקרא בא בקל בתאר: ובו שער צָהֹב (ויקרא י״ג, ל׳, ל״ב). ובהפעל: וכלי נחשת מֻצְהָב (עזרא, ח׳, כ״ז). ובמשנה בהפעיל: נחשתן מַצְהִיב (מדות, ב׳, ג׳). ובגמרא: הבדילו בין הַצְהָבָה וְהַזְהָבָה: מאימתי התורים כשרים מִשֶּׁיַּזְהִיבוּ, מאימתי בני יונה פסולין מִשֶּׁיַּצְהִיבוּ (חולין, כ״ב, ע״ב), מַזְהִיבִים כזהב, מַצְהִיבִים מעין זהב. ובהשאלה: צָהֲבוּ פניו (חולין, ז׳, ע״ב) האדימו משמחה, פאַר פרוידע גלאָנצען, радостно блистѣть: היום.

פניך צְהוּבִים (נדרים, דף מ"ט, ע"ב). ובארמית יכלול הפעל צ ה ב גם הכיעוס וההקנטה, שגם זה גורם האדמת הפנים, קראַנקען, оскорблять: וכעסתה צרתה (ש"א, א', ו"ו) תיב"ע ומצהבא לה צרתה, ומזה: אש וברד צְהוּבִים זה לזה (סנהדרין, ק"ה, ע"א), פיינדליך, אונפערטראַגליך זיין, враждовать ומזה: משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צוֹהֲבִין זה לזה (סנהדרין, ק"ה, ע"א) — מבעיסים זה את זה, נובחים, לאחר שהיה עומד וְצוֹהֵב כנגד בוליוסטוס בשוק (ספרי דברים, ס' ש"ט) — מקנטרו מעיז פניו כנגדו. והיו מתיראים שמא יַצְהִיבוּ את בני העיר (תוספתא ביצה, ב', ד') — שמא יקניטו, יכעיסו יצערו, ודלא כפירוש בעל תנא תוספאה ובהגהות המיוחסות להגר"א יַצְרִיבוּ (?) היוצא במטה רבים מַצְהִיבִים עליו ושאינו יוצא במטה אין רבים מַצְהִיבִים עליו (מו"ק, כ"ה, ע"ב)—מצטערים עליו ופניהם משתנים. ומזה: ואל יהא הוא ובניו מַצִיבִין ברעב (תוספתא תענית, א', ח') צ"ל מַצְהִיבִים — מצטערים, כסופים, ודלא כפירוש המפרש, ובהגהות המיוחסות להגר"א נֶעֱצָבִים, ומענין זה גם פתרון המלה:

צָהוּב, במשנה: תחלת הַצָּהוּב (אצל תורים ובני יונה) פסול בזה ובזה (חולין, א', ה'; ובג' ב"ב ע"א וע"ב). ומזה גם:

צְהִיבָה, במכילתא, מגיד שהצהיבה מביאה לידי מיתה (משפטים ו', ועיין בילקוט).

צָהַל, פ"ע. דומה לשרש הלל, בהוראת בקע ופצוח, הקל פצוח הקול, השמעת קול גדול, אויפשרייען, אים געשרייא אויס ברעכען, восклицать, ликовать, צַהֲלִי קוֹלֵךְ בת גלים (ישעיה, י"ו, ל'). כמו הרימי קולך, ועל הרוב בחסרון הפעול ובהשמעת קול שמחה, יויבצען, ликовать: צהלו מים (ישעיה, כ"ה, י"ד), והקודם: ישאו קולם יָרֹנּוּ (שם, שם), פצחי רנה וצהלי (שם, נ"ד, א'), רָנּוּ ליעקב שמחה וְצַהֲלוּ בראש הגוים (ירמיה, ל"א, ו'), והעיר שושן צָהֲלָה ושמחה (אסתר, ח', ט"ו), יויבצענד, ликующiй, וביחס אל בעח"י: וְתִצְהֲלוּ כאברים (ירמיה, נ', י"א), וויעהערן, ржать, איש אל אשת רעהו יִצְהָלוּ (שם, ה', ח'), כנוי לְהֶמְיַת התאוה, ומושלם לסוסים שהתחיל בהם משלו: סוסים מיוזנים.

ההפעיל, פ"א במקרא במובן הבהקה והארה, וזה במשמע עיקר הוראת הפעל שנופל גם על בקוע האור, גלאַנצען, блестѣть, לְהַצְהִיל פנים משמן (תהלים, ק"ד, ט"ו). ויתכן שהוא כמו להצהיר בחלוף רי"ש בלמ"ד.

צַהַל, בפיוט, צַהַל משמי מעל (מלכיות א' דר"ה).

צָהֳלָה, שמ"נ, בתפלה, פריידענגעשרייא, радостный кликъ: צָהֳלָה ורנה לזכר מלכותו (פיוט אל אדון). ובמדרש: בשעה שנשא שלמה את בת פרעה היו שם צַהֲלַת שמחת בת פרעה וְצַהֲלַת בית המקדש ועלתה צַהֲלַת בת פרעה וכו' (במדבר רבה פרשה י'). ובמשנה: צַהֲלַת סוסים (סוטה, ה', א'), דאס וויעהערן, ржанiе ובספרי (דברים, כ', ג'): קול צַהֲלַת סוסים.

מִצְהָלָה, ש"נ, בהוראת הקודם: מִצְהֲלוֹת אביריו (ירמיה, ח', ט"ז), ועי"ד המליצה: נִאֻפַיִךְ וּמִצְהֲלוֹתַיִךְ (שם, י"ג, כ"ז), ע"ד שאמר לעיל איש אל אשת רעהו יִצְהָלוּ. (ה' ח') ובברכת חתנים: קול מִצְהֲלוֹת חתנים מחופתם.

צהר, פ"ע, דומה לשרש זהר, בהוראת הארה, הופעה, לייכטען, גלאַנצען, שכן הוא בארמית ובערבית ואפשר שעקרו צה, צהה, ונוספת בו הר', עיין צחח צחר, ולא נמצא במקרא בפעל רק פ"א בהפעיל:

ההפעיל פ"א במקרא, בין שורֹתָם יַצְהִירוּ, יקבים דרכו ויצמאו (איוב, כ"ד, י"א). מקרא קשה הוא להולמו, לדעת רוב המפרשים הוא פעל נגזר משם יצהר וענינו ידרכו זיתים בין שורות הכרם, קעלטערן, אֶהלפרעססען, вдовли-

, ולפי תרגום вать оливковое масло הרומי וואולגאטע, הוא נגזר מן השם צהרים ועניננו מוכי שרב הצהרים הם פאָן ואננענגלוטה, געבראַננט , загорѣлые от солнечнаго жара, והוא ע״ד הוראת צָהֹר בערבית, והפייטן השתמש בו בענין הארה ואמר: דִּינֵנוּ הַצְּהֵר (קרובות דר״ה). ולא רחוק לשער, כי יסודו של השרש הזה צִהָה, צְהִי, בארמית, שהוא אחד עם צחה ובא בתוספת רי״ש ע״ד צחר מן צחה וכולל מושג ההבהקה וביחוד היובש מחורב הצמאון ויהיה פירוש יַצְהִירוּ יהיו נחרים מצמאון, וטעם הכתוב: בין שורתם, בתוך שורות הכרם שלהם הם צמאים, ומסבים עם הכפל: יקבים דָּרְכוּ ויצמאו.

צֹהַר, ש״ז, מקום לכניסת האור, מאור, ליכטאָפפנונג: צהר תעשה לתבה (בראשית, ו״ו, י״ז) וע״ד השם שִׁמְשָׁה (עיי״ש), ועפ״י משקלו הוא לשון זכר, ומה שנאמר אחריו: ואל אמה תכלנה מלמעלה, הוא מוסב אל התבה. ולדעת י״מ הוא מוסב אל הצהר, ובא בל״נ ע״ד משקל השם חלון, אֲרֻבָּה, והשעור שתהיה מדת הצהר במדת אמה למעלה, ובתרגומים: בהק הוא (ויקרא, י״ג, ל״ט), תיב״ע צהר הוא, גלאַנצפלעק, דלא אחמי בנהורא צהורא (תהלים, פ״ח, ט״ז), לקצת נוסחאות מדויקות, ליכט. ובגמרא גזרו ממנו פעל, לא צַהֲרִיתוּ (קדושין, דף ל״ט, ע״א), ופירש״י אין הלכות כלאים צְהוּרות ומאירות לכם. ובאותו ענין נאמר מקודם לא חווריתו (עיין חור):

צָהֳרַיִם, שם, ברבוי זוגי, זמן חצות היום, מיטטאַג, полдень, הזמן שבו נפגשים שתי נקודות חלקי היום, סוף הארת השמש בתקפה ותחלת נטותה לערוב ע״ד ערבים, שחרים, ובארמית טהירא: ערב ובקר וְצָהֳרַיִם (תהלים, נ״ה, י״ח), וכנראה הבינו בשם זה מדת הזמן עד הערב ולפחות עד זמן המנחה, והוא היה זמן סעודת היום: כי אתי יאכלו האנשים בַּצָּהֳרָיִם (בראשית, מ״ג, ט״ז), וזמן השכיבה להנפש אחרי האכילה: והוא שֹׁכֵב את מִשְׁכַּב הצהרים (ש״ב, ד׳, ה׳). איכה תרביץ בַּצָּהֳרָיִם (שיה״ש, א׳, ז׳). ולהיותו זמן תקף האור נאמר ע״ד המליצה: והוציא כאור צדקך ומשפטך כַּצָּהֳרָיִם (תהלים, ל״ז, וי״ו), וזרח בחשך אורך ואפלתך כַּצָּהֳרָיִם (ישעיה, נ״ח, יו״ד), וּמִצָּהֳרַיִם יקום חלד (איוב, י״א, י״ז). ובסימן קללה: והיית ממשש בַּצָּהֳרַיִם (דברים, כ״ח, כ״ט), והבאתי השמש בַּצָּהֳרָיִם (עמוס, ח׳, ט׳), שדד בַּצָּהֳרָיִם (ירמיה, ט״ו, ח׳) — שלא כמנהג השודדים; מקטב ישוד צָהֳרָיִם (תהלים, צ״א, וי״ו) — שד שהוא שולט בעצם היום, כלילית שזמן שליטתה בלילה, ובארמית נקרא טיהרי, מיטטאַגסדעמאַן, полуденный бѣсъ, טלני וְצַפְרִירֵי וטיהרי (תרגום שיה״ש, ד׳, וי״ו).

יִצְהָר, ש״ז, כנוי לְשֶׁמֶן זית טהור, על שם שהוא מַצְהִיר ע״ד השם תִּירוֹשׁ שהוא כנוי לְיַיִן, ריינעס אֶהל, чистое оливковое масло. ועל הרוב יבאו שני השמות סמוכים: דגן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר (דברים, כ״ח, נ״א), ותירשך וְיִצְהָרֶךָ (שם, י״א, י״ד), ואת הַתִּירוֹשׁ ואת הַיִּצְהָר (הושע, ב׳, כ״ד). כל חלב יִצְהָר וכל חלב תִּירוֹשׁ (במדבר, י״ח, י״ב) — הטוב והמובחר שבמינם. ובא: ארץ זית יִצְהָר ודבש (מ״ב, י״ח, ל״ב). וע״ד המליצה: שני בני הַיִּצְהָר (זכריה, ד׳, י״ד) — תאר מליצי לזרבבל ויהושע, קרן מלכות וכהונה, שנמשחים בשמן המשחה. וזה פתרון החזון של שְׁנֵי שבלי הזיתים. ובא השם הזה ב) בשם עצם פרטי, בן קְהָת בן לוי: ובני קְהָת עמרם וְיִצְהָר (שמות, וי״ו, י״ח), ובכנוי היחסי: ומשפחת הַיִּצְהָרִי (במדבר, ג׳, כ״ז).

צוא, מיסודו של יצא ולא נמצא כי אם בשמות:

צֵא, לפי המסורה טנוף גלל היוצא כפסולת מגוף בעח״י, עקסקרעמענט, אונראטה, אונפלאטה: צֵא תאמר לו (ישעיה,

למ"ד, כ"ב), וי"מ שהוא צווי מפעל י צ א, פאָרט, הינוועג.

צֵאָה, ש"נ, בהוראת הקודם: בגללי צֵאַת האדם (יחזקאל, ד', י"ב). ועמ"א:

צֹאָה, ש"נ, שמוטץ, грязь: מלאה קיא צֹאָה (ישעיה, כ"א, ח'), וע"ד ההשאלה במובן המוסרי: טנוף של עונות: דור טהור בעיניו ומִצֹּאָתוֹ לא רחץ (משלי, ל', י"ב), כי אם רחץ ה' את צֹאַת בנות ציון (ישעיה, ד', ד').

צוֹאִי, ת', מלוכלך, שמוטציג, בעזודעלט: בגדים צוֹאִים (זכרי', ג', ג'). ובמשנה: בצמר מן הגז: מלובן ולא צוֹאִי (חולין, י"א, ב'), מלובן וצואי (בכורות, ד', ד').

צוֹאר, עיין צ ו ר

צוד, מיסוד צד (צָדַד צָדָה), הַקַּל תפיסת ואחיזת חיה ועוף שעושים בהתחבטות ורדיפה לצדי צדדים ובכלי זיין, איינפאַנגען, ערגרייפען, עריאַגען: обступать, ловить, שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וְצוּדָה לי צָיִד (בראשית, כ"ז, ג'), ומקרה הפעולה הוא הַפָּעוּל. ונבדל בזה מן הפעל לָכד שעיקרו רפיסת הטרף ע"י פַּח ומַלְכֹּדֶת: אשר יָצוּד ציד חיה ועוף (ויקרא, י"ז, י"ג); וביחס אל החיות הטורפות: כשחל תְּצוּדֵנִי (איוב, י', ט"ז). ובהשאלה גם על ידי פח: צוד צָדוּנִי כצפור (איכה, ג', נ"ב). ונופל גם על בני אדם לרבים: צַיָּדִים וְצָדוּם (ירמיה, ט"ז, ט"ז), יְצוּדֶנּוּ למדחפות (תהלים, ק"מ, י"ב). וע"ד המליצה: ואשת איש נפש יקרה תָּצוּד (משלי, ו', כ"ו). ולדעת הר"י אייכל הוא ע"ד המליצה אשת איש תתפוש נפש יקרה להיותו קשור באהבתה, ובמשנה התיחד, לתפיסה במצודה: אין צָדִין דגים מן הביברין (ביצה, ג', א'), ובא גם בבנין

נפעל: שֶׁנִּצוֹדוּ מערב יום טוב (ביצה, ג', ב'), כדי שֶׁיִּצוֹדוּ מבעוד יום (שבת, א', ו"ו).

הַפִּיעֵל מעין הַקַּל במובן המוסרי, לקיחת לב במרמה, פאַנגען, ונמצא רק בספר יחזקאל, מְצֹדְדוֹת שם את הנפשות (יחזקאל, י"ג, כ'), כמו שצדים את הצפרים (עיין פ ר ח), הנפשות תְּצוֹדֵדְנָה (שם, שם, י"ח).

צַיִד, ש"ז: א) מעשה הצידה — דאס יאַגען, ловля, охота: הוא היה גבור צַיִד (בראשית, יו"ד, ט'), יודע צַיִד (שם, כ"ה, י"ז). ב) הדבר שצודים — ווילדפרעט, ловитво, уловъ, дичь: וְצוּדָה לי צָיִד (שם, כ"ז, ג'), כי צַיִד בפיו (שם, כ"ה, כ"ח), כתרגומו: ארי מְצֵידֵיהּ הוה אכיל, וציד כמו צידו בחסרון וי"ו הכנוי, ונסמך אל הפועל והפעול: מִצֵּיד בני (בראשית, כ"ז, כ"ה), לא יחרך רמיה צֵידוֹ (משלי, י"ב, כ"ז), צֵיד חיה ועוף (ויקרא, י"ג, י"ג). ומזה כל מזון בכלל, שפייזע, לפי שהציד עקרו לאכילה: מִכְרָם צַיִד (נחמיה, י"ג, ט"ו), צֵידָהּ ברך אברך (תהלים, קל"ב, ט"ו), מי יכין לערב צֵידוֹ (איוב, ל"ח, מ"א), וכל לחם צֵידָם יבש היה (יהושע, ט', ה').

צֵדָה, ש"נ, מזון, טרף, וביחוד המזון שמכינים לאכול בדרך רחוקה, שפייזע, פּאָרצֿטה, запасъ, съѣстные припасы: ולתת להם צֵדָה לדרך (בראשית, מ"ב, כ"ה), קְחוּ בידכם צֵדָה לדרך (יהושע, ט', י"א), וגם צֵדָה לא עשו להם (שמות, י"ב, ל"ט), ובמובן הראשון: צֵידָה שלח להם לשבע (תהלים, ע"ח, כ"ה). ובמשנה בענין שה"פ: כל המחוסר צֵידָה אסור (ביצה, ג', א') פאַנגען. ומן השם צַיִד עשו פעל בבנין

התפעל. הכנת צדה לדרך, זיך מיט רייזענקאַסטען פערזאָרגען, запастись чемоданами на дорогу, ומושך את דבר הצידה ביחס הפעול: זה לחמנו חם הִצְטַיַּדְנוּ אֹתוֹ מבתינו (יהושע, ט', י"ב).

צַיָּד, תאר, מי שעסקו בְּצַיִד יעֶגער, לרבים: צַיָּדִים וְצָדוּם (ירמיה, ט"ז, ט"ז).

מְצוֹד, ש"ז, האמצעים שבו צדים,

פח, נעטץ, פאנגגארן, сѣть, ловушка ומְצוּדוֹ עלי הקיף (איוב, י"ט, ו"ו).

מְצוֹד, ש"ז, בהוראת הקודם, נעטץ, сѣть: האשה אשר היא מְצוֹדִים, וחרמים לבה (קהלת, ז', כ"ו), חמד רשע מְצוֹד רעים (משלי, י"ב, י"ב); י"מ כשם הפעולה, הרשע חומד לצוד ולמשוך אליו לב רעים שיארחו לחברתו, צוציעהען, привлечь, ועיין בסמוך.

מְצוּדָה, מְצֻדָה, מְצוֹדָה, פח, מוקש, נעטץ, פאללע, сѣть, ловушка, западня: כדגים שנאחזים בִּמְצוֹדָה רעה (קהלת, ט', י"ב), ולא יהיו עוד בידכן לִמְצֻדָה (יחזקאל, י"ג, כ"א). לדעת המפרשים הוא מוסב על וקרעתי את מספחתיכם, ויתכן שענינו ציד, צידה, טרף, שלל, ומוסב על והצלתי את עמי, והטעם, שהעם לא יהיה עוד לציד בידיהן: ונתפש בִּמְצוּדָתִי (יחזקאל, י"ב, י"ג). ובא: הבאתנו בַמְּצוּדָה (תהלים, ס"ו, י"א), יבאהו בַּמְּצֻדוֹת (יחזקאל, י"ט, ט'), כלא, געפֿענגניסס, заточеніе, ויותר נכון שענינו כלוב שהיו משימים בהם לפנים את התפוסים קאֶפֿיג, клѣтка.

מְצָדָה, מְצוּדָה, ש"נ, מקום מחבוא להסתר מפני אויב, ולארוב ולירות עליו משם, פערשטעקק צופלוכטסאָרט, скрытое мѣсто, убѣжище: מפני מדין עשו להם בני ישראל את המנהרות וגו' ואת המערות ואת הַמְּצָדוֹת (שופטים, ו"ו, ב'), ואשר בַּמְּצָדוֹת ובמערות (יחזקאל, ל"ג, כ"ז), דוד מסתתר עמנו בַּמְּצָדוֹת בחרשה בגבעת החכילה (ש"א, כ"ג, י"ט): ועל מערת עדלם אשר לשם נמלט דוד (שם, כ"ד, א') נאמר באותו ענין: וישבו עמו כל ימי היות דוד בַּמְּצוּדָה (שם, שם, ד'), וישב בִּמְצָדוֹת עין גדי (שם, כ"ד, א'), ובפירוש המצדות ההן נאמר באותו ענין: ודוד ואנשיו בירכתי המערה יושבים (שם, שם, ד'), ולפי שהמחבואים ההם היו במערות בהררי סלעים נאמר בהם הפעל עלה וירד: ודוד ואנשיו עלו על הַמְּצוּדָה (שם, שם, כ"ד, כ"ב), וירד אל הַמְּצוּדָה (ש"ב, ה', י"ז), על שן סלע וּמְצוּדָה (איוב, ל"ט, כ"ח). ומזה גם מבצר ומגדל עז בנוי במרום הררי סלע, בורג, פעלזען פעסטע, מְצָדוֹת סלעים משגבו (ישעיה, ל"ג, ט"ז), מְצֻדַת ציון (ש"ב, ה', ז'), וישב דוד בַּמְּצֻדָה ויקרא לה עיר דוד (שם, שם, ט'). ומזה ע"ד ההשאלה: ה' סלעי וּמְצוּדָתִי (תהלים, י"ח, ג'), מחסי וּמְצוּדָתִי (שם, צ"א, ב'), היה לי לצור מעוז לבית מְצוּדוֹת להושיעני (שם, ל"א, ג').

מְצָד, ש"ז, נמצא רק בספר דברי הימים בהוראת השם מְצָדָה מְצוּדָה: אל דויד לַמְצַד מדברה (דהי"א, י"ב, ח'), עד לַמְצָד לדויד (שם, שם, י"ז), ענינם: מחבואים במערות הסלעים, ובספר שמואל באותו ענין נאמר לשון מְצוּדָה (ש"א, כ"ב, ד', ה'), וישב דוד בַּמְּצָד על כן קראו לו עיר דויד (דהי"א, י"א, ח'), היא מְצֻדַת ציון (ש"ב, ה', ז'), והוא שם מקוצר.

מְצוֹר, מְצֹדָה, מבצרי מצור, בעלאגערונגסווערק, осадныя укрѣпленія: ובנה עליה מְצוֹדִים גדולים (קהלת, ט', י"ד), וכל צביה וּמְצֹדָתָהּ (ישעיה, כ"ט, ד'); ובא: חמד רשע מְצוֹד רעים (משלי, י"ב, י"ב) עיין לעיל. ולדעתנו לא רחוק לשער שהוא שם הפעולה, חזוק ובצור, בעפעסטיגונג, укрѣпленіе, הרשע מתאוה לאשר ולחזק תקומת הרעים, להאדיר ולהרחיב גבולו, ולא יעלה בידו, והכפל: ושרש צדיקים יתן, אבל שרש הצדיקים הולך ונותן בדיו וענפיו, הולך ומתערה.

צִוָּה, פ"י, בבנין פִּעֵל, עקרו גזרה ופקידה, על מי שהוא לעשות רצון הגוזר, בעפֿעהלען, приказывать, велѣть: כאשר צִוָּה פרעה (בראשית, מ"ז, י"א). ובא הגוף שעליו גוזרים, על הרוב, ביחס הפעול; ויעש נח ככל

אשר צִוָּה אֹתוֹ אלהים (שם, ו״ו, כ״ב), כאשר צִוַּנִי ה׳ אלהי (דברים, ד׳, ה׳), את כל אשר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ (שמות, כ״ה, כ״ב). וענין הצווי יפורש בפעלים המתיחסים לו: למען אשר יְצַוֶּה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט (בראשית, י״ח, י״ט), אשר אנכי מְצַוְּךָ היום לאהבה את ה׳ אלהיך ללכת בדרכיו וגו׳ (דברים, ל׳, ט״ז), אשר צִוָּה ה׳ לָתֵת להם (ויקרא, ז׳, ה׳), המן העץ אשר צִוִּיתִיךָ לבלתי אכל ממנו (בראשית, ג׳, י״א). ועל הרוב בדרך הצווי בכלל, ויבוא גם הוא על הרוב ביחס הפעול: זה הדבר אשר צִוָּה ה׳ (שמות, ל״ה, ד׳), אנכי מְצַוְּךָ את הדבר הזה (דברים, ט״ו, ט״ו), ולפעמים יבוא הגוף ביחס על: וַיְצַו ה׳ אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן וגו׳ ומעץ הדעת וגו׳ לא תאכל ממנו (בראשית, ב׳, ט״ז, י״ז), יש מן המפרשים שאמרו כי הבא ביחס הפעול, הוא בקום ועשׂה, ושבמלת על הוא, בלא תעשה ואינו מוכרע שהרי באותו ענין נאמר להלן אשר צִוִּיתִךָ (שם, ג׳, י״א), ובבני יונדב שנאמר: אבינו צִוָּה עָלֵינוּ לאמר לא תשתו יין (ירמיה, ל״ה, ו״ו), נאמר בהם באותו ענין: לכל אשר צִוָּנוּ (שם, שם, ח׳), ככל אֲשֶׁר צִוָּנוּ (שם, שם, יו״ד), וַיְצַוֵּהוּ ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען (בראשית, כ״ח, א׳), וַיְצַו עליו לאמר לא תקח אשה וגו׳ (שם, שם, ו״ו), ולא שמרת בריתי וחקותי אשר צִוִּיתִי עָלֶיךָ (מ״א, י״א, י״א). וביחס הלמ״ד: ויצו פרעה לְכָל עַמּוֹ (שמות, א׳, כ״ב). וַיְצַו לָהֶם משה (במדבר, ל״ב, כ״ח). תורה צִוָּה לָנוּ משה (דברים, ל״ג, ד׳), כי כן צִוָּה לוֹ המלך (אסתר, ג׳, ב׳). ובא, והוא צִוָּה לִי אחי (ש״א, כ׳, כ״ט). טעמו בקשני, ומפני כבודו של דוד בעיניו אמר בלשון צוה. וביחס שאל, את כל אשר צוה ה׳ אליכם ביד משה (במדבר, ט״ו, כ״ג), וכן נקשר גם דבר הַמְּצֻוָּה ביחס שעל: וְצִוָּה אֵלָיו עַל הדבר הזה (מ״א, י״א, י׳). וב[illegible]כות המצות ביחס אל הַמְּצֻוָּה יש שתקנו

בפעל: לקרוא את ההלל, לְהניח תפלין, לְהתעטף בציצית, ויש שתקנו בְּעַל, עַל מצות תפלין, על ספירת העמר, על מקרא מגלה, ולא התבאר טעם ההבדל שעשו (ועיין אבודרהם). ובבחינת מי שהצווי בשבילו, נקשר במלות היחס אֶל, עַל, וְצִוִּיתָ אותם אֶל אדניהם (ירמיה, כ״ז, ד׳), וַיְצַוּוּ אֶל יוסף (בראשית, נ׳, י״ז), וַיְצַו עָלָיו פרעה אנשים (שם, י״ב, כ׳), וַתְּצַוֵּהוּ עַל מרדכי (אסתר, ד׳, ה׳), וַתְּצַוֵּהוּ אֶל מרדכי (שם, שם, יו״ד), ואני אֲצַוֶּה עָלֶיךָ (ש״ב, י״ד, ח׳), על בני ועל פעל ידי תְּצַוֻּנִי (ישעיה, מ״ה, י״א); וביחס אל הש״י במעשה היצירה וההשגחה, יאמר: כי הוא צִוָּה ונבראו (תהלים, קמ״ח, ה׳), כי הוא אמר וַיֶּהִי הוא צִוָּה ויעמד (שם, ל״ג, ט׳), וכל צבאם צִוֵּיתִי (ישעיה, מ״ה, י״ב) — כלם ענינם בריאה במאמרו של הקב״ה: ועל העבים אֲצַוֶּה מהמטיר עליו מטר (שם, ה׳, ו״ו), אֲצַוֶּה על חגב לאכול הארץ (דהי״ב, ז׳, י״ג); ובענין צווי האב לבניו לפני מותו: ויצו את שלמה (מ״א, ב׳, א׳), ויכל יעקב לְצַוֹּת את בניו (בראשית, מ״ט, ל״ג), וַיְצַו אל ביתו (ש״ב, י״ז, כ״ג), צו לביתך (מ״ב, כ׳, א׳). ובא ב) בענין זמון והכנה, בעשטעללען, заказывать, установлять: צִוָּה ה׳ ליעקב סביביו צריו (איכה, א, י״ז), אני צִוֵּיתִי למקדשי (ישעיה, י״ג, ג׳); וע״ד ההשאלה: וְצִוִּיתִי את ברכתי (ויקרא, כ״ה, כ״א), צַוֵּה ישועות יעקב (תהלים, מ״ד, ה׳), יומם יְצַוֶּה ה׳ חסדו (שם, מ״ב, ט׳). וע״ד המליצה: משם אֲצַוֶּה את הנחש (עמוס, ט׳, ג׳), אֲצַוֶּה את החרב (שם, שם, ד׳), וה׳ צִוָּה לה (ירמיה, מ״ז, ז׳); ומזה מנוי פקידות: וְצִוְּךָ לנגיד על ישראל (ש״א, כ״ה, ל׳), קרא את יה[illegible]שע וגו׳ וַאֲצַוֶּנּוּ (דברים, ל״א, י״ד), אשר צִוִּיתִי שופטים על עמי (ש״ב, ז׳, י״א), [illegible] צַוֹּת אתי נגיד (ש״ב, ו׳, כ״א), ואפשר שמזה וְצִוְּךָ אלהים (שמות, י״ח, כ״ג) — ימ[illegible] את ידך, או שהוא דרך

כבוד כלפי מעלה, והכונה — יסכים עמך. והבינוני בא גם במובן תאר: מְצַוֶּה, מושל שיש בידו לצוות — געביטער, אימפעראטאר, повелитель: נָגִיד וּמְצַוֵּה לאמים (ישעיה, נ"ה, ד').

הפועל מן הפיעל, בהוראתו הראשונה — בעפֿעהליגט זיין, בעפֿעהל ערהאלטען האבען, получать приказъ: על פי ה' כאשר צֻוָּה (במדבר, ג', ט"ז), ואדני צֻוָּה בה' (שם, ל"ו, ב') — על פי ה': ואתה צֻוֵּיתָה (בראשית, מ"ה, י"ט), כי כן צֻוֵּיתִי (ויקרא, ח', ל"ה), את כל אשר יְצֻוֶּה (שמות, ל"ד, ל"ד); ובגמרא: גדול הַמְּצֻוֶּה ועושה ממי שאינו מְצֻוֶּה ועושה (קדושין, ל"א, ע"א). ובבנין

התפעל: שבע מצות נִצְטַוּוּ בני נח (סנהדרין, נ"ו, ע"א), כשם שֶׁנִּצְטַוּוּ בני ישראל להושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר כך נִצְטַוּוּ בני נח וכו' (שם, שם, ע"ב); שלש מצות נִצְטַוּוּ ישראל בכניסתן לארץ (קדושין, ל"ח, ע"א), אלה המצות שֶׁנִּצְטַוִּינוּ מפי משה (במדבר רבה, פכ"ז). ובתפלה: אז מסיני נִצְטַוּוּ עליה (מוסף לשבת).

צָו, ש"ז, בא רק בשני מקומות במקרא. וזה בספרי: „שני נביאים שהתנבאו בזמן אחד", ובשני המקומות אין הוראתו מבוארת יפה: כי הואיל הלך אחרי צָו (הושע, ה', י"א), רש"י פירשו בהוראת מצוה — בעפֿעהל, приказъ, אחרי צַוָּאוֹת חדשים של הבעל. ולדעת הרד"ק ירמוז אל מצות ירבעם בן נבט שהעמיד את שני העגלים, ולפי התרגומים היונים הוא מלשון צוֹאָה, טנוף, כנוי לע"ז, וכן פירש הרב דון יוסף חיון וכמו שנאמר: תזרם כמו דוה צֵא תאמר לו (ישעיה, למ"ד, כ"ב), וי"מ שהוא כמו שָׁוְא: כי צַו לָצָו קו לקו זעיר שם זעיר שם (שם, כ"ח, יו"ד), רובי המפרשים פרשוהו מענין מצוה — געבאָט, повелѣніе: והישוב הכתובים הלכו בדרכים שונים, והאחרון שבהם, הרשד"ל, פירש צו לָצָו, הצו הוא רק לצו, לעצמו לבדו, ר"ל בודד ונפרד ומתיחס רק לעצמו באין יחס וקשור פנימי עם שאר המצות וכן קַו (שענינו לדעתו תורה) לָקָו, הקו הוא קו רק לעצמו, הכונה, כל מצות השם שהיו מקיימים אינם מקיימים אותם אלא כדבר בודד ונפרד עומד בפני עצמו, ולא בכונה רצויה בלב שלם, וגם בזה אינם עושים כי אם זעיר שם זעיר שם כפי האפשר לצאת ידי חובתם אל חזקיהו מלכם שהזהירם על זה, ושמוש הלמ"ד לָצָו, לָקָו, הוא בענין לעצמו, לחפצו. ובמובן זה יפרש: יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יחוה דעת (תהלים, י"ט, ג'), היום אומר לעצמו והלילה יחוה דעת לעצמו כי מעשי היום לבד ומעשי הלילה לבד. ובן זאב פירשו מלשון חבור, ע"ד לשון הגמרא „לְצַוּוֹת לזה": חבור אל חבור וקו אל קו כבתחלת למוד הילדים בקריאה ובכתיבה. והר"מ לנדא פירש גם הוא מלת צָו — חִבּוּר, אבל במובן כתה וחבר אנשים משותפים בענין אחד — זעקטע, секта, וְקַו גם הוא ענינו קבוץ מן „וְנִקְווּ אליה כל הגוים" (ירמיה, ג', י"ז) — והכונה שנפרד העם בדעותיו בימים ההם לכתות שונות ונפרדות ובשבילם נתפרדה חבילת העם ואחדותו והיה זעיר שם זעיר שם.

צִוּוּי, ש"ז, בדחז"ל מצוה — בעפֿעהל, повелѣніе. הַצִּוּוּי מיד בשעת מעשה ולדורות (ספרי במדבר, סימן א'); אין הַצִּוּוּי בכל מקום אלא זֵרוּז (שם), עָבַר על הַצִּוּוּי וכו' הוסיף על הַצִּוּוּי (ב"ר, ל"ה); ועבר על צִוּוּיִי (שם, י"ט), דע כי האזהרה היא אחת משני חלקי הצווי (ספר המצות להרמב"ם, שרש שמיני); ובדקדוק: דרך הצווי: אימפעראטיף, павелительное наклоненіе.

צַוָּאָה, ש"נ, בהוראת הקודם: הואיל ונאמרו צַוָּאוֹת בתורה סתם ופרט באחת מהם (ספרי, במדבר, סימן א'). ובהאזהרות: „אתה הנחלת: צַוָּאַת בוצר

הכרם ולהשאיר עוללות. וסתם צואה ידוע: צַוָּאַת שכיב מרע — טעסטאמענט, . духовное обѣщаніе

מִצְוָה, מאמר גזרה ופקודה, בעפעהל, געבאָט, приказъ, заповѣдь: שומר מִצְוָה לא ידע דבר רע (קהלת, ח׳, ה׳), ובסמיכות יתיחס אל הַמְצַוֶּה ואל מי שֶׁמְּצֻוִּים עליו: כי מִצְוַת הַמֶּלֶךְ היא (מ״ב, י״ח, ל״ו) — הַמִּצְוָה אשר צִוָּה המלך: מִצְוַת אנשים מְלֻמָּדָה (ישעיה, כ״ט, י״ג) — הַמִּצְוָה המוטלת על אנשים. ובמובן תקנה — פעראָרדנונג, распоряженіе: בְּמִצְוַת דויד וגד (דהי״ב, כ״ט, כ״ה), כְּמִצְוַת דויד ואסף (שם, ל״ה, ט״ו), ובענין חק לפרנסה: מִצְוַת הלוים והמשוררים (נחמיה, י״ג, ה׳), ולפי השערת הרשד״ל הראוי מְנָיוֹת הלוים (בבאורו לישעיה, כ״ט, י״ג). וביחס אל מצות ה׳ בא על הרוב בלשון יחיד ובמובן כל המצות בכלל: כל הַמִּצְוָה אשר אנכי מְצַוְּךָ היום (דברים, ח׳, י״א), ושמרתם את כל הַמִּצְוָה (שם, י״א, ח׳). ובטעם כלל שאחריו פרט, את כל הַמִּצְוָה והחקים והמשפטים (שם, ה׳, כ״ח), וזאת הַמִּצְוָה החקים והמשפטים (שם, ו׳, א׳). ונרדף עם השם תורה: והתורה וְהַמִּצְוָה (שמות, כ״ד, י״ב). וההבדל ביניהם אינו כי אם מה שהשם מִצְוָה מתיחס אל הַמְצַוֶּה וְהַמְּצֻוֶּה, ושם תּוֹרָה מתיחס אל תכלית המצוה שהיא להורות את הדרך ילכו בה המצווים: כי נר מִצְוָה וְתוֹרָה אור (משלי, ו׳, כ״ג), כל מצוה בפני עצמה היא נר אחד לעצמו אבל התורה בכללה ולפי תכליתה היא אור כללי מאיר דרך החיים. ויכלול גם הצעת המצוה כמו שהיא כתובה בתורה. ובא גם במקומה: מִצְוַת ה׳ ברה (תהלים, י״ט, ט׳), רחבה מִצְוָתְךָ מאד (שם, קי״ט, צ״ו). וברבים: כל מִצְוֹת ה׳ (במדבר, ט״ו, ל״ט), אחת מכל מִצְוֹת ה׳ אשר לא תעשינה (ויקרא, ד׳, ב׳), שעורו: המצות שצוה ה׳ שלא לעשות המעשים המבוארים: וישמר משמרתי מִצְוֹתַי חקותי ותורתי (בראשית, כ״ו, ה׳), מִצְוֹתֶיךָ עדותיך וחקיך (דהי״א, כ״ט, י״ט), ונאמר: בין דם לדם בין תּוֹרָה לְמִצְוָה לחקים ולמשפטים (דהי״ב, י״ט, יו״ד). ובהבדל שבין השמות הנרדפים יעוין במקומם. וחז״ל חלקו את פרטי מצות התורה, לְמִצְוֹת עֲשֵׂה וּלְמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, והמבארים חלקו אותם לפי איכותם: לְמִצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת, אלה שהשכל האנושי יכול להבין טעמם, והן המצות שבין אדם לחברו, ולמצות שמעיות שאין השכל האנושי משיג טעמן ותכליתן בעצמו וצריך לשמוע ולקבל, ומכללן המצות שבין אדם למקום. ובלמודם וקיומם נקשר עם פעלים שונים: חכם לב יקח מִצְוֹת (משלי, י׳, ח׳), וּמִצְוֹתַי תצפון אתך (שם, ב׳, א׳), וּמִצְוֹתַי יִצֹּר לבך (שם, ג׳, א׳), וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו (שמות, ט״ו, כ״א), לוא הקשבת לְמִצְוֹתָי (ישעיה, מ״ח, י״ח), לשמע מִצְוֹת ה׳ (שופטים, ב׳, י״ז), ועשית את כל מִצְוֹתָיו, (דברים, ל׳, ח׳), לְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו (דברים, ז׳, ט׳), וּבְמִצְוֹתָיו הלך (דהי״ב, י״ז, ד׳), ואלמדה מִצְוֹתֶיךָ (תהלים, קי״ט, ע״ג), וּבַתּוֹרָה וּבַמִּצְוָה לדרוש (דהי״ב, ל״א, כ״א), והעמדנו עלינו מִצְוֹת (נחמיה, יו״ד, ל״ג) — קבלנו עלינו. ולהפך יאמר: לא עברתי מִמִּצְוֹתֶיךָ (דברים, כ״ו, י״ג), לבלתי סור מן הַמִּצְוָה (דברים, י״ז, כ׳), מדוע אתה עובר אֵת מִצְוַת המלך (אסתר, ג׳, ג׳), כי עזבנו מִצְוֹתֶיךָ (עזרא, ט׳, יו״ד), ואת מִצְוָתוֹ הפר (במדבר, ט״ו, ל״א). ובא: אליכם המצוה הזאת (מלאכי, ב׳, א׳), ענינו — כמו עליכם מוטל הדבר. ויתכן שבמובן זה נאמר באותו ענין: וידעתם כי שִׁלַּחְתִּי אליכם את הַמִּצְוָה הזאת (שם, שם, ד׳) — נטלתי עליכם, ובמשנה יכלול השם מצוה גם עשיה המצוה — די אויסאיבונג דעם געבאָטעס, выполненіе заповѣди: הֱוֵי רץ לְמִצְוָה קלה כבחמורה, ובורח מן העברה שֶׁמִּצְוָה גוררת מִצְוָה ועברה גוררת עבירה, ששכר מִצְוָה — מִצְוָה ושכר עבירה — עבירה (אבות, ד׳, ב׳); כל מִצְוָה שהיא תלויה בארץ (קדושין, א׳, ט׳), מִצְוַת עֲשֵׂה שהזמן גרמא (שם, א׳, ז׳), ואמרו:

כל מה שאמרו חכמים עד חצות מִצְוָתָן עד שיעלה עמוד השחר (ברכות, א', א') לפי המובן ממה שנאמר במצות. אם יכול לחזור ולבער ולחזור לְמִצְוָתוֹ (פסחים ג', ד') — המצוה שהוא מחויב בה באותה שעה, ובלבד שיקריב המתיר כְּמִצְוָתוֹ (זבחים, ב', ג') — כמצות התורה האמורה בו. מצותן שיהיו קורין כל אחד ואחד בזמנו (מגלה, ג', ז'), מִצְוָה בגדול לְיַבֵּם (יבמות, ד', ה')— הַמִּצְוָה בְּיִבּוּם מוטלת בתחלה על הגדול, שֶׁמִּצְוַת היום בשופר (ר"ה, ג', ד') — עיקר המצוה בשופר. ובענין האופן הטוב שבקיום המצוה: לא נאמר פתח בית אב אלא לְמִצְוָה (כתובות, ד', ג'), לְמִצְוָה מן המובחר (נדרים, י"ג, ע"ב), מִצְוַת הבן על האב (קדושין, א', ז')—שהאב מחויב לעשות לבנו, מִצְוַת האב על הבן (שם) — שהבן מחויב לעשות לאביו. בר מִצְוָה הוא בן י"ג שנה ויום אחד, שבשעה ההיא הוא מחויב בכל מצות התורה. ובמדרשים התיחד השם מצוה למצות פרנסת עניים — אלמאזען, ми-лостыня: מה לך לעשות מִצְוָה ולחסר את נכסיך עד שאתה נותן לאחרים תן לבניך (שמות רבה, ל"ו), חד מנהון עבד מִצְוָה (ויקרא רבה, ל"ו), עמד רש עם איש תככים אמר לו תן לי מִצְוָה (שם, ל"ד), דלא פתיח למצוותא פתיח לאסיא (במד"ר), לעסק מצות רבותינו (דברים רבה, ד'), דמתקרי בר מצותא (ויק"ר, ג') — בעל צדקה. ובכלל על כל דבר טוב רצוי בעיני אלהים — איינע גאָטטעס-געפֶעלליגע טהאַט, богоугодное дѣяніе.

צָוַח, פ"י. פ"א במקרא בפעל בָּקל — קריאה בקול גדול, צעק, זעק — לויט רופען, שרייען, восклицать: מראש הרים יִצְוָחוּ (ישעיה, מ"ב, י"א) — משמחה, מקורו בלשון ארמית: וַיִּצְעַק צְעָקָה גדולה (בראשית, כ"ז, ל"ד), ת"א: וְצָוַח צְוָחָא רבא. ויש במשמעותו גם קריאה בשם — נענגען, называть, על כן קראו לו עיר דויד (דהי"א, י"א, ז') — בתרגום רב יוסף צְוָחִין ליה קרתא דדויד, ובדחז"ל: צְוָוחָה ולא אשגח בה (סוכה, דף נ"א, א'), חזי דלא מְצַוְחַת עלי בבי מדרשא (ע"ז, ע"ד, א'), בואו וּנְצַוַּח על עקיבא בן יוסף (כתובות, דף כ"ט, ע"ב) — נצעק ונערער עליו. ובהוראתו השניה: תמן צָוְחִין לפעלא טבא עמרא (ירושלמי שבת, פרק ט', הלכה א').

צְוָחָה, ש"נ, זעקה, צעקה — געשרייא, לאַרם, крикъ, кликъ, וביחוד לצעקת שבר — וועהעגעשרייא, вопль: צְוָחָה על היין בחוצות (ישעיה, כ"ד, י"א) — בעוד שהם מסובים על משתה היין יפלו עליהם אויביהם ותהי צְוָחָה, והכפל: ערבה כל שמחה (גיזיניוס), ואין צְוָחָה ברחבתינו (תהלים, קמ"ד, י"ד), וְצִוְחַת ירושלם עלתה (ירמיה, י"ד, ב'), וְצִוְחָתֵךְ מלאה הארץ (שם, מ"ו, י"ב).

צוּל, יסודו של שרש צלל — המיה ושקשוק מים—טאָזען, רוישען, клокотать, шумѣть, ולא נמצא כי אם בשמות:

צוּלָה, ש"נ, מעמקי מים, תהום, מקום שהמים הומים ומשקשקים בנבכיכם, ע"ד גזרת השם תהום, מן הום — שטראָמטעס טיעפֿע, бурлующая бездна, מעערעסגרונד, морская бездна: האומר לַצוּלָה חרבי (ישעיה, מ"ד, כ"ז) — מְצוּלוֹת ים, ולפי המוסכם הוא כנוי לארץ בבל שהיא יושבת בבקעה ועל נהרות, וזה מסכים אל הכפל וְנַהֲרוֹתַיִךְ אוביש, וי"א שהוא רמז לתחבולות כֹּרֶשׁ, שהתחכם למשוך מימי פרת העובר על פני העיר לצד אחר. והנראה שהוא מליצה כללית על יכלת האל להפוך את התהום ליבשה. ורמז לקריעת ים סוף, ונהרות התהום הוא הזרועות היוצאות ממנו, וע' מְצוּלָה.

מְצוּלָה, ש"נ, מַעֲמַקֵּי הַיָּם — מעערעס-טיעפֿע, глубина морская, ירתיח כסיר מְצוּלָה (איוב, מ"א, כ"ג), ותשליכני מְצוּלָה בלבב ימים ונהר

יסובבני (יונה, ב׳, ד׳), טבעתי ביון מְצוּלָה (תהלים, ס״ט, ג׳), ואל תבלעני מְצוּלָה (שם, שם, ט״ז), כל מְצוּלוֹת יאור (זכריה, יו״ד, י״א), מעמקי מי הנילוס, ובסמיכות לשם ים: ותשליך בִּמְצוּלוֹת ים (מיכה, ז׳), מבשן אשיב אשיב מִמְּצֻלוֹת ים (תהלים, ס״ח, כ״ג), שעורו, מן המקומות שבעברי הים למערבה הידועים במקרא בשם: אִיֵּי הים (עיי״ש) — דיא וועסטליכע קיסטענלאֶנדער, западныя прибрежи, страны, ובא במובן מים סתם: ונפלאותיו בִּמְצוּלָה (שם, ק״ז, כ״ד). ובא: בין ההדסים אשר בַּמְּצֻלָה (הלמ״ד ברגש) תמורת דגח (זכריה, א׳, ח׳), רש״י פירש לפי תרגומו ודרש חז״ל שהמצולה היא בבל שנקראת לדעתם צוּלָה (עיין צוּלָה) וזכריה שהיה בארץ ישראל ראה את עצמו במחזה הנבואה כאלו עומד בבבל, והראב״ע הביא שיפת אמר שהוא שם מקום ונפתח הבי״ת, אף על פי שנסמך לשע״פ, כמו בַּקַּרְקַר (שופטים, ח׳, י׳). ור׳ משה הכהן פירש שהוא בריכה שסביבותיה הדסים; ולתרגום השבעים ענינו סכה, אהל, צעלט, шатеръ: ולדעת פירסט פירשו כן מפני הדגש שבלמ״ד המורה שהשם הזה נגזר משרש צלל, ופירש שכונתם אל מקום משכן השי״ת בשמים, בית המקדש של מעלה, ע״ש ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו (תהלים, י״ח, י״ב), שהוא כנגד בית המקדש של מטה, והוא פירוש רחוק. ובגמרא: מכר לו חולסית ומְצוּלָה החזיק בחולסית לא קנה מצולה (ב״ב, דף, ס״ז, ע״א), חולסית ומְצוּלָה רבי מאיר אומר כבתים רבי יהודה אומר כשדות (ערכין, דף ל״ב, ע״א). בעל הערוך בערך חלס הביא שני פירושים על זה והרגמ״ה פירש מְצוּלָה, עמוקה בעלמא שיש בה מים שאינה ראויה לזריעה. והנכון שהוא אגם שהוא כמו בריכה (ועיין בערוך השלם לקאהוט): וינצלו את מצרים (שמות, י״ב), עשאוה כִּמְצוּלָה שאין בה דגים (ברכות, דף ט׳, ע״ב), ופירש״י: מְצוּלָה כמו מְצוּלוֹת ים, כלומר בתוך התהום אין מצוים דגים וכו׳ ואפשר שהוא מן הקודם אגם של טיט וחול שאין דגים מצוים שם. ועמ״א:

מְצוֹלָה, ירדו בִמְצוֹלֹת כמו אבן (שמות, ט״ו, ה׳), וע״ד ההשאלה: במחשכים בִּמְצֹלוֹת (תהלים, פ״ח, ז׳)— כנוי לשאול, והקודם: בבור תחתיות.

צום, פ״ע. בִּקַל: מניעה א״ע ממאכל ומשתה לענות נפש לעורר רחמי השם—פאַסטען, поститься: בעבור הילד חי צַמְתָּ (ש״ב, י״ב, כ״א), כי צַמְתֶּם וספוד (זכריה, ז׳, ה׳), ואהי צָם ומתפלל (נחמיה, א׳, י״ד), וְצוּמוּ עלי (אסתר, ד׳, ט״ז)—בשבילי, שירחם ה׳ עלי: הֲצוֹם צַמְתֻּנִי אני (זכריה, ז׳, ה׳)—האם היטבתם לי בצומכם האם בשבילי צמתם: ויצומו ביום ההוא עד הערב (שופטים, כ׳, כ״ו), ויצמו שבעת ימים (ש״א, ל״א, י״ג), ובתרגום על למה זה אני צם יאמר: למא דנן אֲנָא צָאִים (ש״ב, י״ב, כ״ג), למא אנחנא ציימין (ישעיה, נ״ח, ג׳). ובתלמוד ירושלמי: בתולה צייִמנית וציימה אובדת בתוליה (סוטה, ג׳, ד׳), ובגמרא דבבלי כענין זה נאמר: צַיְילָנִית (סוטה, כ״ב, ע״א).

צוֹם, ש״ז, תַּעֲנִית, דאס פאַסטען, постъ: וַיָּצָם דוד צוֹם (ש״ב, י״ב, ט״ז), עניתי בַצּוֹם נפשי (תהלים, ל״ה, י״ג), וּבְצוֹם ובבכי ובמספד (יואל, ב׳, י״ב), והיה נהוג לפנים לגזור צום על כל הקהל לעת צרה, ולהודיע לכל העם והיו מתאספים ביום ההוא במקומות המקודשים להתפלל, ובבחינה זאת נקשר עם הפעל קַדֵּשׁ קָרָא; קַדְּשׁוּ צוֹם קִרְאוּ עצרה אספו זקנים כל יושבי הארץ בית ה׳ אלהיכם וזעקו אל ה׳ (יואל, א׳, י״ד), קָרְאוּ צוֹם לפני ה׳ וגו׳ (ירמיה, ל״ו, ט׳), בְּיוֹם צוֹם (שם, שם, וי״ו), ביוֹם צֹמְכֶם (ישעיה, נ״ח, ג׳), קִרְאוּ צוֹם והושיבו את נבות בראש העם (מ״א, כ״א, י״ב), לפי פירש״י הוא יום התענית,

וכפשוטו, וביום צום היה דרכם לבדוק בעבירות, וי"מ שענינו סתם אסיפה לפי שביום צום היו מתאספים: דברי הַצּוֹמוֹת וזעקתם (אסתר, ט', ל"א). ואחרי חורבן הבית הראשון קבעו ימי צום בכל שנה לזכר הצרות: צום הרביעי (בחדש הרביעי, שבעה עשר בתמוז) וצום החמישי (בחדש החמישי, ט' באב), צום השביעי (בחדש השביעי, ג' בתשרי, צום גדליהו) וצום העשירי (בחדש העשירי, עשרה בטבת) יהיה לבית יהודה לששון וגו' (זכריה, ח', י"ט), ובגמרא: צוֹמָא רבא (ירושלמי יומא, פרק ח', א'), הוא יום הכפורים. ואע"פ שצום הוא ש"ז, הרבוי הוא צומות: דברי הַצּוֹמוֹת וזעקתם (אסתר, ט', ל"א), והרד"ק בשם אביו הריק"ם ורשד"ל בפירושו לירמיה (פרשה ל"ו, ט') יפרשו צום לאספת עם בכלל, מלשון צומת הגידין וצמצום שענינם הוא חבור וקבוץ, וכראיה לדבר שהשם צום אינו רק על מניעת האכילה, הוא מה שנאמר: הושחרו שיניו מן הַצּוֹמוֹת ומן הַתַּעֲנִיּוֹת (ירושלמי ביצה, ב', ה').

צוּעָר, אבי נְתַנְאֵל הנשיא לשבט יששכר (במדבר, א', ח').

צוּף, פעו"י, ובארמית טוף, ודומה לשרש זוב, עקרו נזילה, שטיפה, פליעססען, שטראָממען, течь, литься: צָפוּ מים על ראשי (איכה, ג', נ"ד), ובמשנה במובן שטיה, שחיה, שווימען, плавать: גלגלת אחת שֶׁצָּפָה על פני המים (אבות, ב', ו'), ונמצא מת צָף על פי המערה (נזיר, ט', ה'), שהשט הוא כמו נִשָּׂא על ידי השטף. ומזה רחוף דבר נוזל על פני דבר נוזל אחר: שמן שֶׁצָּף על גבי יין (טבול יום, ב', ה'). ובהשאלה: פרט לְשֶׁצָּפוּ עומרים לתוך שדה חברו (סוטה, דף מ"ה, א'), ופירושו שנשבה הרוח והרימה את העומרין מן הארץ וֶהֱצִיפָתַן לתוך שדה חברו, ובענין שכונת וחנית דבר אחד על גב זולתו באופן שהוא כמו תלוי באויר: סלע שֶׁצָּף על גבי הארץ (תוספתא, שביעית, ג', ב'), איזהו דוֹק שֶׁצָּף על גבי העין (שם, בכורות, ד', ב').

ההפעיל, יוצא, שפיכה בשטף, איבערשטראָממען לאססען, разливать: אשר הֵצִיף את מי ים סוף על פניהם (דברים, י"א, ד'). ובמדרש: שהמים עולים וּמַצְפִּין עלינו את הספינה (ויקרא רבה, ד'), וכן: וּמַצִיף עלינו מים (תוספתא, נדה, ג' ד'), מענין שטיה ושחיה: וַיָּצֶף הברזל (מ"ב, ו' ו', ו"ו). במובן עומד, הברזל עלה מקרקע המים וצף למעלה, הערויף שווימען, всплыть. וי"מ גם במקום הזה במובן פ"י. לאמר: אלישע הנביא הֵצִיף, ליעס הערויפשווימען, всплыть.

צָפָה, שה"פ, שטיה, שחיה, דאס שווימ-מען, плаваніе: והשקיתי ארץ צָפָתְךָ מדמך אל ההרים (יחזקאל, ל"ב, ו') — הארץ מקום צפתך, אשר אתה צף בה על פני מימי יאורך, אשקה מדמך שיהיה שפוך על ההרים.

צוּף, ש"ז, לפי המוסכם הוא חלת הדבש, וואבענהאָניג, האָניג צעללע, сотовый мёдъ, וזה מפני שהדבש צָף בתוך תאיו הקטנים או על שם שהוא זָב נִגָּר ונוזל מהם. ובא בסמיכות אל השם דבש: צוּף דְּבַשׁ אמרי נעם (משלי, ט"ז, כ"ד), מתוקים מדבש ונפת צוּפִים (תהלים, י"ט, י"א). וי"מ שעקרו סוף במובן קנה, ראָהר, והתיחד השם צוף לקנה הדבש, האָניגראָהר, медовный сахарный тростникъ. ולפי זה יתכן לאמר שטעם מתוקים מדבש הוא דבש דבורים, ונופת צופים הוא השרף המתוק של קני הדבש. ובמשנה: משחרב בית המקדש בטל השמיר ונֹפֶת צוּפִים, ובגמרא על זה: מאי נוֹפֶת צוּפִים אמר רב סולת שצפה על גבי נָפָה ודומה לעיסה שנלושה בדבש וכו'. ור' יהושע בן לוי אומר זה דבש הבא מן הציפא (סוטה מ"ח, ע"ב), ומפירש"י נראה שגרס מן הַצּוֹפִים ופירש—ההרים הגבוהים שמשם צופים למרחוק. והנראה שכונת ר' יהושע בן לוי שהוא

שם עצם פרטי וְצוֹפִים שמו (ועיין זיף).

צַפְצָפָה, ש״נ ושע״כ. מין צמח דומה לערבה. רוב בעלי האגרונומים פירשוהו צמח רטוב הגדל בארץ משקה ונגזר מן צוף, ולפי זה ענינו: זאפטיגע פפלאנצע, сочное растенiе, ובזה פירשו גם את המקרא (יחזקאל, י״ז, ח׳): קָח עַל מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׂמוֹ, לאמר: את צַמֶּרֶת הָאֶרֶז (שם, שם, ג׳), אשר מראש הלבנון נטע בעמק ועל מים רבים וכו׳. אבל מביאור המשנה והתלמוד בפרטי פרטיו של הצמח הזה, נראה לְהֶפֶךְ, כי רק בחיצוניותו הוא דומה לְעַרְבֵי נחל הגדלים בָּעֲרָבָה בעמק על שפת הנחל, וְהַצַּפְצָפָה גדלה על ההרים ובמקום היובש כאמור (בסוכה, ל״ד, ע״א); ת״ר עַרְבֵי נַחַל הַגְּדֵלוֹת על הַנַּחַל, פרט לצפצפה הגדילה בין ההרים, ורבי אבהו מפרש יותר: אמר הקב״ה יהיו ישראל לפני כקח על מים רבים ומאי ניהו עֲרָבָה והם שמו עצמם כְּצַפְצָפָה עַל הֶהָרִים. לפי״ז נראה שפירשו: צפצפה הצמח הגדל על ההרים הגבוהים שמשם צוֹפִים למרחוק. ומסרו חכמים סימנים לערבה הכשרה לארבעה מינים שבלולב ולצַפְצָפָה הפסולה: עֲרָבָה—קנה שלה ועלה שלה משוך ופיה חלק, וְצַפְצָפָה — קנה שלה לבן, עלה שלה עגול ופיה דומה למגל. ורש״י (גיטין, ס״ח, ע״ב), פירש המלה התלמודית חילפא — צפצפה, עץ ששמו פופלי״ר בלעז — peuplier, פאפפעלווידע, שווארצפאפפעל, осокорь, черный тополь.

צוּף, שע״פ: צוּף אפרתי אבי תחו (שמואל, א׳, א׳: ובדהי״א, וי״ו, ב׳), בכתיב ציף ובקרי צוּף. ב) שם חבל ארץ בשבט בנימין: המה באו בארץ צוּף (ש״א, ט׳, ה׳), ועיין רמתים צופים.

צוֹפַי, שע״פ. בן אלקנה (דהי״א, ו׳, י״א).

צוֹפַח, שע״פ. בן הֵלֶם למטה אָשֵׁר (דהי״א, ז׳, ל״ו).

צוֹפַר הַנַּעֲמָתִי עיין להלן צֹפַר.

צִיץ, פ״י. שמושו בהפעיל, עקרו, א) בקיעת אור, הַבְהָקָה, הוֹפָעָה, גלאֶנצען, לייכטען, блестѣть, свѣтить: ועליו יָצִיץ נזרו (תהלים, קל״ב, י״ח), ומזה צמצום אור העינים לראות, הבטה, שויען; מֵצִיץ מן החרכים (שיה״ש, ב׳, ט׳), והקודם: מַשְׁגִּיחַ מן החלונות. ובגמרא: הֵצִיצוּ עיניהם וראו (יומא, ל״ה, ע״ב), בן עזאי הֵצִיץ ונפגע (חגיגה, י״ד, ע״ב): שֶׁתָּצִיץ בבשתנו (ברכות, ט״ו, ע״ב), ב) בקיעת הפ״ח ממקום שהוא עצור בו עד שהוא נראה ומופיע לעין — וואכסען, בליעהען, расти, цвѣсти, (ועיין זהר, נוץ, נצץ): כְּצִיץ השדה כן יָצִיץ (תהלים, ק״ג, ט״ו), בבקר יָצִיץ וחלף (שם, צ׳, וי״ו), והתיחד לפרק הגידול שבו מַתְחִיל הזרע להתנוצץ ולהבקיע מן הכוס, בליטהען טראגען, בליעהען, цвѣсти, цвѣсть, ובזה הוא נבדל מן הפעל פרח, שפירושו, אויפבליעהען, расцвѣтать, וַיֹּצֵא פֶרַח וַיָּצֵץ ציץ (במדבר, י״ז, כ״ג). (עיין פרח). ובא גם זה תמורת זה: יָצִיץ וּפָרַח ישראל (ישעי׳, כ״ו, ו׳). ובהשאָלה: צָץ המטה פָּרַח הזדון (יחזקאל, ז׳, יו״ד), ובדחז״ל: שממנו מֵצִיץ הקב״ה את האדם לעתיד לבוא (בראשית רבה, פ׳ צ״ח). ובהפעל ע״ד ההשאָלה: מיד וַתּוּצִץ הרעה (קדושין, ס״ו, ע״א). ובארמית יכלול הפעל הזה גם הוראת בקיעת קול, וביחוד קול חלש כקול התינוקות והעופות, וכמו שנכללה ההוראה הזאת בשרש הלל, צהל (עיי״ש): שמעית ולד דצויץ אפניא דמעלי שבתא (נדה, דף מ״ב, ע״ב), אי מצאתם תינוקות מְצִיצִים בקולם (ב״ר ס״ה), צפור מֵצִיץ (שיה״ש, א׳, א׳). ובהשאָלה רתיחה המשמעת קול: לא אמרן אלא דלא צויץ (ב״מ, כ״ט, ע״ב), ופירש״י רותח.

צִיץ, ש״ז, א) דבר המבהיק ומבריק גלאֶנצענדעס, блестящiй, והתיחד לטס של זהב טהור נעשה לתכשיט המצח לכהן גדול כעין נזר, דיאדעם, дiадема ועשית ציץ זהב טהור (שמות, כ״ח, ל״ו), ציץ הזהב נזר הקדש (ויקרא.

ח׳, ט׳). ויתכן שמזה מליצת ועליו יָצִיץ נִזְרוֹ (תהלים, קל״ב, י״ח). ב) פרח כשהוא נכנס בפרק התגלות הגרגיר העוצר בקרבו את הפרי, בליטהע, בלומע, распукающійся цвѣтокъ, וַיָּצֵץ צִיץ (במד׳, כ״ז, י״ג), וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תפארתו (ישעיה, כ״ח, א׳), וכל חסדו כְּצִיץ השדה (שם, מ׳, וי״ו), ופטורי צִיצִים (מ״א, וי״ו, י״ח), (ועיין פטר). ונופל על כל הצמחים בכלל: כְּצִיץ השדה כן יָצִיץ (תהלים, ק״ג, ט״ו). וע״ד ההשאלה: אלו תלמידי חכמים שבבבל שעושין צִיצִים ופְרָחִים לתורה (שבת, קמ״ח, ע״א). ובהשאלה על דבר דק הבוקע ויוצא מן הגוף, ומזה כנף, פליגעל, крыло: תנו צִיץ למואב כי נָצֹא תֵּצֵא (ירמיה, מ״ח, ט׳), (וע׳ נצא) ורגיל הרבה בארמית במובנים שונים: סנפיר (ויקרא, יו״ד, ט׳), ת״א: פלאָספעדערן, плавники: כַּנְפֵי שחר (תהלים, קל״ט, ט׳), תיב״ע צִיצִין דקריץ, פליגעל דער מאָרגענראָטהע: крыло утренней зари, וכמו כן בגדודי החיל היוצאים מגוף המחנה ומתפשטים לצדדים: וְצִיצִין יצטרחן (ת״י במדבר, כ״ד, כ״ד), והוא ע״ד מטות כנפיו (ישעיה, ח׳, ח׳) לדעת קצת, ובמשנה: צִיצִין המעכבים את המילה (שבת, י״ט, ו׳), פאָזערן אן דער פאָרהויט. волокна верхней плоти.

צִיצָה, ש״נ: והיתה צִיצַת נובל צבי תפארתו (ישעיה, כ״ח, ד׳), לדעת הרד״ק משקלו ציצת מן ציץ בל״ז, בלומע, בליעטהע, цвѣтокъ, והוא בנפ״ד ע״מ עגלת שלישיה ומה שאמר נֹבֵל, ולא נֹבֶלֶת, הוא מפני שתפס הלשון שכבר אמר בתחלה, וְצִיץ נבל, ולפי הראב״ע שעורו „צִיצַת עלה נבל״, ויהיה ענינו כמו שה״פ, פריחה. ואולי כוון למה שפירש הרשד״ל שהוא שם מפשט וענינו זהר, גלאַנץ, ושעורו — „ציצת ציץ נבל״.

צִיצִת, ש״נ. עקרו דבר דק כל שהוא היוצא מגופו של דבר גדול — פאַדען, нити, ומזה א) ועשו להם **צִיצִת** על כנפי בגדיהם לדרתם (במדבר, ט״ו, ל״ח) — חוטין תלוין על כנפי הבגדים — טראדא דעל פראַנזע, קוואסטע, нитяная кисть, ובספרי אמרו: אין צִיצִת אלא דבר היוצא כל שהוא (במדבר, פ׳, קט״ו), (וע׳ גְּדִיל). ב) והיה לכם לְצִיצִת (במדבר, ט״ו, ל״ט) — הציצת שאני מצוה אתכם לעשות על כנפי בגדיכם כשתתנו עליו גם פתיל תכלת אז יהיה לכם הדבר הזה לְצִיצִת של מצוה, וראיתם אתו וזכרתם וגו׳. ובענין קווצות השער צִיצָה — האארבושעל, косма: ויקחני בְּצִיצִת ראשי (יחזקאל, ח׳, ג׳), והוא השער שעל המצח, פאָרדערהאַר, ובתרגום שיר השירים: קוצותי רסיסי לילה (ה׳, ב), וְצִיצִית נזרי, ובמשנה: סקורטיא משיחסום ויקנב ויעשה את צִיצָתָהּ (כלים, ט״ז, ד׳) — פתילים לקשירתה, יבשה צִיצָתוֹ (ירושלמי סוכה, פרק ג׳, הלכה א׳) — התיומא העליונה שבלולב, הוא בפנים וְצִיצָתוֹ בחוץ (זבחים, כ״ו, ע״א), פירש״י ציצית ראשו היינו שערו. וברבוי אמרו: ארבע צִיצִיּוֹת (מנחות, מ״ג, ע״א), וגזרו מן השם צִיצֵת פעל, בבינוני פעול טלית הַמְצוּיֶּצֶת (מנחות, ל״ז, ע״ב) — טלית שיש בה ציציות, סדינין הַמְצוּיָּצִין (שבת, כ״ה, ע״ב).

צוּק, פ״ע, בקל דומה לשרש עוק בחלוף עיי״ן בצד״י, עקרו כנראה מקום צר ודחוק — ענגע שטעללע, тѣсное мѣсто, ושמושו בבנין הפעיל יוצא: הביא את מי שהוא, במקום צר ודחוק, להיצה, דחיקה, ענגע מאַכען, בעדראָנגען, стѣснять притѣснять: הֱצִיקַתְנִי רוח בטני (איוב, ל״ב, י״ח), נמשך מן הקודם: כִּי מָלֵתִי מִלִּים — הוא מלא מלים על כל גדותיו עד אפס מקום לרוח בטני והרוח נרחק ודוחק. ורוב שמושו במובן המשאלי, ובקשור עם ל׳ ע״ד הפעל צור: הֱצִיקָה לוֹ (שופטים, ט״ז, ט״ז) — הרבתה עליו דברים עד כי בא במקום צר שלא היה יכול להשמט ממנה,

ובאותו ענין נאמר גם ביחס הפעול: ויגר לה כי הֱצִיקַתְהוּ (שם, י"ד, י"ז), ועל הרוב בלחץ אויב: אשר יָצִיק לך איבך (דברים, כ"ח, נ"ג), וְהַמְּצִיקִים לה (ישעיה, כ"ט, ז'). וע"ד המליצה ביחס אל הש"י: וַהֲצִיקוֹתִי לַאריאל (שם, שם, ב). ובבינוני כש"ת: חמת הַמֵּצִיק (ישעיה, נ"א, י"ג). ובמשנה: לָצוֹק לתוכן מקפה (שבת, י"ז, ה'). כיור לָצֶקֶת משרש יצק וכן אמר הקליר: טל צוק עבים (פיוט טל).

ההפעל בבינוני במובן שם, מקום צר, ענגעס: רחב לא מוּצָק תחתיה (איוב, ל"ו, י"ז) — לא מוצק הוא באורו של רחב, כלומר, רחב בלא־מוצק — איין ברייטעס זאָנדערן ענגע, широкое не тѣсное: והוא ע"ד בלא־אל, בלא־עם (דברים, ל"ב, כ"א), ורֹחַב מים בְּמוּצָק (שם, ל"ז, י') — רחב המים יתהפך לדבר צר ודחוק, וי"מ משרש יצק, דבר מהותך ויצוק, געגאָססענעס. והנראה שמפני קרבת שני הפעלים האלה צוק, יצק, במבטא ובהוראה, תכלול המלה הזאת שני המושגים כאחד (ועיין יצק): כי לא מוּעָף לאשר מוּצָק לה (ישעיה, ח', כ"ג), לדעת רוב המפרשים הוא משרש שלפנינו, וטעמו—כי לא יהיה עוד מועף לאשר היה מוצק לה, וי"מ מוצק כמו מֵצִיק, כי לא ייעף מי שהיה מציק לה. והרשד"ל מפרשו משרש יצק דבר חזק ותקיף: כראי מוצק (איוב, ל"ז). והענין, וכי לא מועף, בתמיהה (מלשון חשכה) לארץ אשר היה מוצק לה שהיתה תקיפה וחזקה לפנים, ודחוק.

צוֹק, ש"ז, דחק, לחץ -- בעדראֶנגניסס, דרוקק, гнётъ стѣсненіе: וּבְצוֹק־העתים (דניאל ט', כ"ה), ובמשנה ענינו הר סלעים גבוה, צר ומשופע, עשר סוכות מירושלים ועד צוק (יומא, ו"ו, ה') — פעלזען שפיטצע, утёсъ: עלתה לְרָאשֵׁי צוּקִין ונפלה (ב"מ, ז', יו"ד)

צוּקָה, ש"נ, בהוראת הקודם, דחק, ולחץ—בעדראֶנגניסס, стѣсненіе: מְעוּף צוּקָה (ישעיה, ח', כ"ב), ונרדף עם צרה: בארץ צרה וְצוּקָה (שם, ל', ו'), בבא עליכם צרה וְצוּקָה (משלי, א', כ"ז).

מָצוֹק, שמ"ז, מעין הקודם, מעמד דחוק וצר — ענגע, בעדראֶנגניסס, דרוקק, стѣсненіе, притѣсненіе, гнётъ: בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק (דברים, כ"ח, נ"ג), צר וּמָצוֹק מצאוני (תהלים, קי"ט, קמ"ג) ובמובן שם תאר: כל איש מָצוֹק (ש"א, כ"ב, ב'), ובגמרא: אראלים וּמְצוּקִים אחזו בארון (כתובות, ק"ד, ע"א), רש"י פירש צדיקים מן לה' מְצֻקֵי ארץ (ש"א, ב', ח'), וכנראה שכן פירש גם הקליר ואמר בקדושה למוסף ר"ה: רחם מְצוּקִים אשר עליהם שמת הדום וכסא, וכן: אם כך בִּמְצוּקֵי ארץ מה יעשו רִשְׁעֵי ארץ (מוסף א' דר"ה), והנראה שם שבגמרא כוונו לבני אדם בכלל שהם בערך אל המלאכים נחשבים מצוקים, יודעי צר ומצוק, או שהוא כנוי לתלמידיו אשר נצטערו על פרידתו מהם.

מְצוּקָה, ש"נ, מעין הקודם — בע־דראֶנגניסס, стѣсненіе, нужда, יבעתהו צר וּמְצוּקָה (איוב, ט"ו, כ"ד), יום צרה וּמְצוּקָה (צפניה, א', ט"ו), מִמְּצוּקוֹתַי הוציאני (תהלים, כ"ה, י"ז).

מָצוּק, ש"ז: השן האחד מָצוּק מצפון מול מכמש (ש"א, י"ד, ה'), רש"י פירש משופע ועולה מצד צפון אל מכמש, ושעורו — השן האחד הוא עומד מצוק, וכנראה שענינו שן סלע צר וחד, ומזה צוק במשנה — געבירגס שפיטצע, צאקקע, отрогъ,

צִיקָן, במשנה, תאר כִּילַי, צר עין— דער קארגע, גייציג, скупой, скряга: הַצִּיקָנִין שורפין אותו (הפסח שנטמא מעוטו והנותר) לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה (פסחים, ז', א'), ומזה:

צִיקָנוּת, ש"נ, כילות — קארגהייט, ску-

постъ, מדת הַצִּיקָנוּת (תקון המדות).
צוּר, פ"י, יסודו של שרש צָרַר,
הקל עקרו: א) הֵדוֹק, כָּבוֹשׁ, הִבּוֹר
מצומצם — פֿעסט אנשליעססען, плотно
примыкать: נָצוּר עליה לוח ארז (שיה"ש,
ח', ט'). ומזה, ב) קשירה וכריכה
שהדברים הכרוכים והכבושים הם
מהודקים זה לזה — איינבינדען, איינוויק-
קעלן, צוזאמטען בינדען, завязать, завер-
нуть: וְצַרְתָּ הכסף בידך (דברים, י"ד,
כ"ה), וַיָּצַר ככרים כסף (מ"ב, ה', כ"ג).
וי"מ מזה: וַיָּצַר אתו בחרט (שמות,
ל"ב, ד') — כרך אותו בסודר (עיין
בסמוך). ובענין אסיפה: וַיָּצֻרוּ וימנו
את הכסף (מ"ב, י"ב, י"א), ג) סגירה —
אומשליעססען, запирать, ובהתיחד לסגירת
עיר ומדינה במחנה המקיף אותה מכל
צד בכונה ללכדה, בעלאגערן, осаждать,
ונקשר עם יחס על: וְצַרְתָּ עָלֶיהָ (דברים,
כ', י"ב), וַיָּצַר על שמרון (מ"א, כ',
א'), וַיָּצֻרוּ על אחז (מ"ב, ט"ז, ה').
ובְאֶל: לָצוּר אֶל דוד (ש"א, כ"ג, ה'),
עֲלִי עילם צוּרִי מדי (ישעיה, כ"א, ב'),
וגם ביחס הפעול: והנם צָרִים את העיר
עליך (שופטים, ט', ל"א), אל תָּצַר את
מואב (דברים, ב', ט') — הראוי תָּצוֹר,
ובא בפת"ח להרחבת הרי"ש (ועיין
בסמוך), אל תְּצֻרֵם ואל תתגר בם
(שם, שם, י"ט). ובא: וְצַרְתִּי עליך מֻצָּב
(ישעיה, כ"ט, ג') — אָצוּר עליך על ידי
שאשים מצב עליך, או שהוא בטעם
נצור עליה לוח ארז — אעמיד מוצב,
סמוך ומהודק אליך שלא תוכל למוש
ממקומך, פֿערשיעבען: אחור וקדם צרתני
(תהלים, קל"ט, ה'), כתרגומו: אעיקתא
יתי, — הקפתני היקף מהודק שלא
אוכל לזוז ממקומי (ועיין בסמוך).
ומזה: וְצַרְתִּי את צֹרְרֶיךָ (שמות, כ"ג,
כ"ב); ויכלול גם כן הוראת הפעל צָרַר —
התנכל להרע: כל חיל עם ומדינה
הַצָּרִים אתם (אסתר, ח', י"א), וַיֵּצֶר לו
(בראשית, ל"ב, ז'), וַיֵּצֶר לאמנון (ש"ב,
י"ג, ב'), וַתֵּצֶר לישראל מאד (שופטים,
יו"ד, ט'), ענינם היה צר להם, ובמובנו
הטבעי, היות דחוק ולחוץ, קטן מהכיל
השעור הנדרש — ענגע זיין, тѣсно:
והמסכה צָרָה כהתכנס (ישעיה, כ"ח, כ'),
והקודם: כי קצר המצע מהשתרע,
בלכתך לא יֵצַר צעדך (משלי, ד', י"ב),
כי עתה תֵּצְרִי מיושב (שם, מ"ט, י"ט).
וכל אלה והדומים להם שנקודתם קרובה
להיות משרש צרר, הם לפי הנראה
משרש זה שלפנינו שהוא יסודו של
צרר (עיין שם). ובא בענין הרגשת
מכאובים גדולים, וביחוד חבלי לידה:
צָרָה כמבכירה (ירמיה, ד', ל"א), ועיין
צרה. וממושג הכבוש והמיעוט יצא גם
ג) מושג העשיה, בבחינת תקון צורה
לחמר, וזה ע"ד שמוש הפעל עשה.
ואף שכבר התיחד לזה הפעל יָצַר,
הנה מפני קרבת הגזרות וההוראות
השתמשו לפעמים מעטים במקרא גם
בשרש צור למושג זה: וַיָּצַר את שני
העמודים נחשת (מ"א, ז', ט"ו). ויתכן
שהשתמשו בפעל זה ביחוד לעשות
רשימות לתכנית הדבר ותבניתו —
צייכנען, אבבילדען, рисовать изображать,
וכן לדעת י"מ: וַיָּצַר אותו בחרט (שמות,
ל"ב, ד'), ופירש"י לשון צוּרָה בחרט
כלי אומנות הצורפין שחורצין וחורתין
בו צורות בזהב. ומזה לדעת י"מ:
אחור וקדם צַרְתָּנִי (תהלים, קל"ט, ה') —
עשית לי צורה, געפֿארמט, сформиро-
вать, ובמובן זה השתמשו בו בארמית
צַיֵּיר עלה קרתא דירושלם (תרגום, אסתר,
ח', ט"ו). ובמשנה: יש לְצִיּוּרִין סממנים
שהן צרין צורות שחורות ולבנות (נגעים,
ב', א'): בשר ודם צָר צוּרָה על גבי
הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח
ונשמה קרבים ובני מעים והקב"ה אינו
כן צר צוּרָה בתוך צוּרָה ומטיל בה רוח
ונשמה וכו' (ברכות, דף יו"ד, ע"א),
הַצָּר צוּרָה בכלי (שבת, דף ה', ע"ב), צייר
שהיה צר אִיקוּנִין של מלך (במדבר
רבה, ט'), וכן נראה מן השמות צַיָּר
צוּרָה, שגזרו מן הפעל הזה.

הנפעל מן הקל, בהוראתו השלישית היות מוסגר במצור, בעלאַגערט ווערדען, быть осаждену, ולא נמצא רק בבינוני; והַנָּצוּר ברעב ימות (יחזקאל, ו"ו, י"ב), כעיר נְצוּרָה (ישעיה, א', ח'), ולדעת רש"י מזה נָצוֹר מְצוּרָה (נחום, ב', ב'), ועיין מְצוּרָה.

הפיעל בארמית בהוראת עשיה ותקון צורה, פאָרמען, בילדען: ידיך עצבוני ויעשוני (איוב, יו"ד, ח'), תרגומו: יְדָךְ צַיְּירוּנִי ועבדו יתי. ועל הרוב בענין רשימת צורה בשער וצבעים: ומשוח בששר (ירמיה, כ"ב, י"ד), תיב"ע וּמְצַיֵּיר בְּסַמְמָנִין, ובמשנה: מטפחות ספרים בין מְצוּיָּרוֹת בין שאינן מְצוּיָּרוֹת (כלים, כ"ח, ד'), וּמְצוּיָּר עליו דודאים (במד"ר, ב'), רוצה אשה שתהא בבתים מְצוּיָּרִין (אסתר רבה, ג'). ובמחקר: השערת דבר בשכל, פאָרשטעללען, вообразить, ועל הרוב הבדילו בינו ובין הפעל דמה שיחדוהו לפעולות כח הדמיון: כמו שֶׁיְּצַיֵּר בשכל מציאות השכלים הנפרדים (רוח חן, פרק ה'), מציאות הדבר ההוא הַמְּצוּיָּר בשכל (שם).

ההפעיל, במקרא כעין הקל בהוראתו השניה לחיצה ודחיקה במובן הפשוטי והמשאלי, ענגע מאַכען, בעדראֶנגען: וְהֵצַר לך בכל שעריך (דברים, כ"ח, נ"ב), וַהֲצֵרֹתִי לאדם (צפניה, א', י"ז) — ובעת הָצֵר לו (דהי"ב, כ"ח, כ"ב) — עומד כאשר היה צר לו; כלב אשה מְצֵרָה (ירמיה, מ"ח, מ"א; מ"ט, כ"ב), כאשה בציריה, קרייסענדע, роженица, ובמשנה: מפני שהוא מֵיצַר לו וכו', אעפ"י שֶׁמֵּיצַר הוא עכשיו, שמח הוא לאחר זמן (ע"ז, א', א'), ובשעה שאדם מוכר הוא מֵיצַר (שמו"ר ל"ג), ובמובנו הפשוט מרחיבות מלמעלה וּמְצִירוֹת מלמטה (תוספתא אהלות, י"א, ט"ו).

ההתפעל בארמית בענין תקון צורה, געפאָרמט, געבילדעט ווערדען, быть образовану, изображену, быть сформировану очерчану: רֻקַּמְתִּי בתחתיות ארץ (תהלים, קל"ט, ט"ו), תיב"ע אִיצְטַיְּירִית בְּכְרֵיסָא דְאִמָּא. ובספרי המחקר: וכל הגופים נפעלים לרצונו וּמִצְטַיְּרִים בדבורו כאשר הִצְטַיְּרוּ השמים והארץ וכו' וכן מִצְטַיְּרוֹת מן הגשם הדק הרוחני הנקרא אצלנו רוח הקדש, הצורות הרוחניות הנקראות כבוד ה' (כוזרי, מאמר שני, ס' ד').

צַר, צָר בהפסק, תאר דחוק במובן הפשוט והמשאלי, ענג, тѣсно: ויעמד במקום צָר (במדבר, כ"ב, כ"ו), המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צַר ממנו (מ"ב, ו"ו, א'), ואף הסיתך מפי צָר (איוב, ל"ו, ט"ז), שעורו — מפי מקום צר, והנגוד: רָחָב לא מוצק תחתיה — יוציאך ממקום צר וישימך במקום רחב לא מוצק, ויהי לא מוצק כנגד צר, סגור חוֹתָם צר (שם, מ"א, ז') — מהודק יפה בצמצום גדול, ובאר צָרָה נכריה (משלי, כ"ג, כ"ז) — הנכריה היא: באר צָרָה שקשה לצאת ממנו, והקודם: כי שוחה עמוקה זונה; והמסכה צָרָה כהתכנס (ישעיה, כ"ח, כ'), התרפית ביום צָרָה צר כחכה (משלי כ"ד, יו"ד), אדברה בְּצַר רוחי (איוב, ז', י"א), והכפל: אשיחה במר נפשי, והוא ע"ד מקצר רוח (שמות, ו"ו, ט'). ובא: והנה חשך — צר ואור חשך בעריפיה (ישעיה, ה', ל'), רבו הפירושים בפסוק זה והמחוור שבהם הוא שהשם צר דבוק אל חשך, חשך צר, חשך של צרה; וכמו שנאמר להלן: ואל ארץ יביט והנה צָרָה וחשכה (ח' כ"ב), ועיין (צַר ב). ובחבור עם מלת הגוף ביחס הלמ"ד: כאשר צר לכם (שופטים, י"א, ז') — ווען איינך ענגע איזט, ווען איהר בעדראֶנגט זייד, когда вамъ тѣсно, когда вы стѣснены, угнетены ואיש ישראל ראו כי צר לו כי נִגַּשׂ העם (ש"א, י"ג, ו"ו) — אין דער קלעממע גערַאטהען, очутиться въ тискахъ въ отѣсненнамъ положеціи: ומזה בענין עגמת נפש: צַר לי עליך אחי יהונתן (ש"ב, א', כ"ו) — לייד איזט עס מיר אום דיך: ביום צַר לִי (תהלים, נ"ט, י"ז), בַּצַּר לְךָ

ומצאוך (דברים, ד׳, ל׳); ועל המעט יבוא במובן שם: צַר ומצוק מצאוני (תהלים, קי״ט, קמ״ג), ה׳ בַּצַּר פקדוך (ישעיה, כ״ו, ט״ז), ועל הרוב ישתמשו במובן זה בלשון נקבה; ועיין צָרַר.

צָרָה, ש״נ, עקרו: דחק, ולחץ במקום, ענגע, узко тѣсно: קראתי מִצָּרָה לי (יונה, ב׳, ג׳). וכולל כל מיני דחק ולַחַץ וכל מיני רעות ויסורים, בעדראֶנגניסס, דראנגזאל, אנגסט, נאָטה, угнетеніе, бѣдствіе, нужда, мука: בארץ צָרָה וצוקה (ישעיה, ל׳, ו״ו) — מלאה סכנות כל רע, יום צָרָה ותוכחה ונאצה (מ״ב, י״ט, ג׳), והנה צָרָה וחשכה (ישעיה, ח׳, כ״ב), יום צָרָה ומצוקה (צפניה, א׳, ט״ו), צָרָה ויגון אמצא (תהלים, קט״ז, ג׳), עברה וזעם וְצָרָה (שם, ע״ח, מ״ט), אשר ראינו צָרַת נפשו וגו׳ על כן באה אלינו הַצָּרָה הזאת (בראשית, מ״ב, כ״א), רעות רבות וְצָרוֹת (דברים, ל״א, י״ז), מכל רעותיכם וְצָרוֹתֵיכֶם (ש״א, יו״ד, י״ט), בעת רעה ובעת צרה (ירמיה, ט״ו, י״א), משגב לעתות בצרה (תהלים, ט׳, יו״ד), ובכל אשר יצא השם צרה למובנים שונים לא זז מהוראתו הראשונה בעדות הפעלים שנקשרו עמו: ויצילני מכל צָרָה (ש״א, כ״ו, כ״ד), פדה את נפשי מכל צָרָה (ש״ב, ד׳, ט׳), תוציא מִצָּרָה נפשי (תהלים, קמ״ג, י״א), צדיק מִצָּרָה נחלץ (משלי, י״א, ח׳), ובדרך המליצה: צָרוֹת לבבי הרחיבו (תהלים, כ״ה, י״ד)— הרחבה כנגד צרה; ועוד מצינו ההקבלה: צרה נגד הַרְחָבָה בדברי חז״ל על הכתוב בַּצַּר הִרְחַבְתָּ לי יאמרו: אמר דוד: רבון העולמים! כל צָרָה שהייתי נכנס לה היית מַרְחִיבָה לי, נכנסתי לְצָרַת בת שבע ונתת לי את שלמה וכו׳ (מדרש תהלים, ב׳ ד׳), אין לך צָרָה הבאה לאדם שאין לאחרים בה רֵיוַח (ב״ר, פ׳ ל״ח). ובא בענין חבלי לידה—וועהען, боли: צָרָה החזיקתני חיל כיולדה (ירמיה, ו״ו, כ״ד), צָרָה והבלים אחזתה (שם, מ״ט, כ״ד).

ומזה בטעם תאר: קול כחולה שמעתי צָרָה כמבכירה (שם, ד׳, ל״א), קרייססענד, роженица, ולהפלגת הצרה בא בהוספת תי״ו: בַּצָּרָתָה לי (תהלים, ק״כ, א׳).

צַר, ש״ז, צַר סביב הארץ (עמוס, ג׳, י״א), לפי המוסכם ענינו אויב, פיינד, אבל לפי מה שפירשנו מלות וסביב הארץ שטעמו רעש הארץ, ערדבעבען, землетрясеніе, (עיין סבב), נראה לנו לפרש מלת צַר במקום הזה בהוראת דחק ולחץ, והיא הדחיקה המתהוה בתחתיות דארץ מאוירים וקיטורים שונים הגורמים את רעידת והתמוטטות הארץ, את קול הרעש הגדול — קראך, трескъ, крахъ, ולא רחוק לפרש מזה גם האמור בישעיה: ונבט לארץ והנה חשך צַר ואור חשך בעריפיה (ה׳, ל׳), מדמה את עלית האויב שאמר עליו: וינהם ביום ההוא כנהמת ים, לרעש ולרעידת הארץ שמתחלת בפריצת עשן אידים וקיטורים מן הארץ וחשך ממשמש ובא. ואחרי תשואות המית רעשים תכיפים כהמות ים לגליו, תִּבָּקַע הארץ בקול רעש גדול שהוא המכונה בשם צַר. ומן הבקעים נזרקים קצוצי סלעים וזיקי אש וגפרית המשתפכים כנחל שוטף, וזהו שנקראו עריפים (עיין שם), לאווא, лава, ואז יתחדש החשך ויחשיך הַצַּר את אור היום; ושעור הכתוב: ונבט לארץ והנה חשך, ואח״כ צַר, ואח״כ יחשך אור היום בעריפים הנזרקים מפי הארץ. ויתכן שבא השם צר בהוראתו זו גם בלשון נקבה צָרָה. ובזה תתפרש היטב מליצת הכתוב: ואל ארץ יביט והנה צָרָה וחשכה מעוף צוקה ואפלה מנדח (שם, ח׳, כ״ב), ציור מעמד הארץ בעת הרעש, צרה קול הרעש, קראך, трескъ, וחשכה הכרוכה עמה וגסות ועבות האויר המתמלא מאידי גפרית. שזהו המכוון במליצת מעוף צוקה, כפילת וגסות הצוקה (ועיין מעוף

כשרש עוף) וקרוב לאמר, שבא במקום סערה, שטורם, буря, וזהו שנאמר: ועבר בים צָרָה והכה בים גלים וגו׳ (זכריה יו״ד, י״א) — סערה תעבור בים והכתה את גליו, כלומר תשים את הים לחרבה וכמ״ש ויולך ה׳ את הים ברוח קדים עזה וגו׳ וישם את הים לחרבה (שמות, י״ד, כ״א, ומתישב לזה היטב המשך המאמר: והֹבִישו כל מצולות יאור, ונבואה זו סמוכה על נבואת ישעיה: והחרים ה׳ את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים (ישעיה, י״א, ט״ו), והפעל ועבר יתכן שהוא במובן פעל יוצא ומוסב אל הש״י, וכענין וַיַּעֲבֵר אלהים רוח על הארץ וישכו המים (בראשית, ח׳, כ״ח), פרסות סוסיו כַּצַּר נחשבו (ישעיה, ח׳, כ״ח), לפי תרגומו „כטינרא״ ענינו כמו צור כסלע קשה, והטעם שלא תנגפנה רגליהם במרוצם, והוא כמו: ופרסתיך אשים נחושה (מיכה, ד׳, י״ג). ויתכן שהוא מן הקודם במובן סער ובפרסות סוסיו יכוון אל מהירות מרוצתם, וכמו: דהרות דהרות אביריו (שופטים, ח׳, כ״ב). (עיין דהר).

צוּרָה, ש״נ, תבנית דבר ומראהו, очертаніе, פאָרם, געשטאַלט, форма, модэль: ויותר נכון רשימת התבנית, מאָדעלל, צוּרַת הבית ותכונתו וגו׳ וכל צורֹתָיו וגו׳ וישמרו את כל צורָתוֹ (יחזקאל מ״ג, י״א). ועיקר שמושו בלשון ארמית תמונת כל סמל (דברים, ד׳, ט״ז). ת״א דמות כל צוּרָא. פסל וכל תמונה (שמות, כ׳, ד׳) תיב״ע צלם וְצוּרָא. ובמשנה: המוצא כלים ועליהם צוּרַת חמה, צוּרַת לבנה, צוּרַת דרקון (ע״ז, ג׳, ג׳), צוּרַת הפתח (עירובין, א׳, א׳). ועל השחתת הצורה הונח הפעל קַלְקֵל. בבנין נִתְפַּעֵל: תבשיל שֶׁנִּתְקַלְקֵל צוּרָתוֹ (ירושלמי, שביעית, פרק ה׳), העובר צוּרָתוֹ ויוצאין לבית השרפה (פסחים, דף ל״ד, ע״א), ופירש״י: עבור צורת מראית בשר, ובמדרש: שֶׁהֶעֱבִיר צוּרַת פניהם (ויק״ר, ל״ג). ובענין יְצִיר נוֹצָר, געשעֶפּף: גדול כחן של נביאים שמדמים צוּרָה ליוצרה (בראשית רבה, כ״ז): והרמב״ם פירש דבריהם ואמר: כבר בארו כי אלו הַצוּרוֹת כלם אשר ישיגום הנביאים כולם במראה הנבואה הם צורות נבראות, השם יתעלה בוראם והוא האמת כי כל צוּרָה מרומה — ברואה (מו״נ, א׳, מ״ו), (ובבאורנו על המורה הארכנו בזה קצת). ובספרי המחקר יורה השם צוּרָה, עַצְמוּת הדברים והכח שהוא מעמידם, והוא בהפך לשם חוֹמֶר — : וכבר התבאר בחכמת הטבע הַמְצֵא סבות לכל מה שיש לו סבה ושהם ארבע: הַחוֹמֶר וְהַצוּרָה וְהַפּוֹעֵל וְהַתַּכְלִית (מו״נ, א׳, ס״ט), וכן הַצוּרוֹת הטבעיות ההוות ונפסדות נמצאם כשנחפשם כלם שאי אפשר שלא תקדם להם צוּרָה אחרת, תכין החומר הזה לקבלת זו הַצוּרָה והצורה השנית ההיא תקדם לה גם כן אחרת, עד שנוגע לְצוּרָה האחרונה אשר היא הכרחית במציאות אלו האמצעות וכו׳, והצורה האחרונה ההיא בכל המציאות הוא הש״י (שם, שם), לא יְצוּיַּר בְּצוּרָה עד שֶׁיְּצוּיַּר בְּצוּרַת האיש (אמונות ודיעות א), ואמרו: צוּרָה טבעית, צוּרָה מִינִית, צוּרָה מלאכותית. כי כן היו הראשונים קורין הכוכבים צורות (מו״נ, ב׳, ט׳); אדם של צוּרָה (תענית, דף ט״ז, ע״א), אנשים של צוּרָה (מו״ק, ט׳, ע״א), ודרך השאלה אמרו: המתרגם פסוק כְּצוּרָתוֹ הרי זה בדאי והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף (קדושין, דף מ״ט, א׳). במובנו הפשוט, יאמרו: והוא דידעי צוּרְתָא דשמעתתא (שבת, ס״ג, א׳), ופרש״י: שרש הדבר.

צִיּוּר, ש״ז, ארמית, צעצועים: מעשה רֹקֵם (שמות, כ״ו, ל״ו), תיב״ע: עוֹבַד צִיּוּר מַחֲטָא, בילד, געמאֶלדע, кар-тина: ואת כל קירות הבית מסב קלע (מ״א, ו״ו, כ״ט), תיב״ע—וית כל כתלי

ביתא אקיף צִיּוּרִין: ובספרי המחקר
ישתמשו בו במובן שם, ושם הפעולה,
שעור והשכלת דבר בשכל, פָארשטעל-
לונג, דארשטעללונג, представленіе. ודע
שהשכל האמתי לא יחטא בציורו (רוח
חן פרק חמישי), שיהיה ציור א בעצם ב
וציור ב בעצם א, ועל ידי הציורים
ההם יתפעלו וישתנו המציירים בכחם
המיוחד לא בכח הדבר המצויר
(הרמבמ"ן במאמרו דרוש מקשר הנפש
עם הגוף); ולזה ישתדל השכל לא לבד
בציור תנאי אבל גם כן בהמצאת נושא
אחד נאות אל התנאים הנזכרים, וזהו
מה שנקרא אצל הפלסופים בנין הציור
קאָנסטרוקציאָן (גבעת המורה, פרק ל"ב).

צַיָּר, ת', בקי ועוסק בציור צורות,
מאהלער, живописецъ, маляръ:
מעשה רקם (שמות, כ"ו, ל"ו), ת"א עובד
צַיָּר, ובמשנה: יש לציירים סממנים
שהן צָרִין צורות שחורות ולבנות (נגעים,
ב', א'), צַיָּר שהיה צָר איקונין של
מלך (במדבר רבה, ט'), ובגמרא (ברכות,
י', ע"א): אין צור כאלהינו (ע"ד אל
תקרי)—אין צַיָּר כאלהינו. ובב"ר פ"א,
אמרו הפילוסופים לרבן גמליאל: צַיָּר
גדול הוא אלהיכם, שמצא סממנים
(יסודות) טובים שסייעו אותו (התֹהו
והבֹהו החשך, הרוח והמים).

מָצוֹר, ש"ז, מן הוראת השרש הראשונה:
א) במובן כריכה וקשור. מקום
מוסגר כרוך ומוקף מחיצות חזקות,
איינגעשלאָססענער אָרט — וזה ע"ד גזרת
השם כרך מן הפעל כרך בארמית
והוא עשוי להיות מחסה מִצַּר, פעסטע
בורג, укрѣпленный замокъ: כי הפליא
חסדו לי בעיר מָצוֹר (תהלים, ל"א, כ"ב)
ותרגומו בְּקַרְתָּא כְּרִיכְתָּא, ושעורו — כאלו
הייתי בעיר מצור: ערי מָצוֹר חומות
דלתים ובריח (דהי"ב, ח', ה'), ותרגומו:
קִרְוָן כְּרִיכָן, ועל החוסה במצור, יאמר:
לבא מפניך במצור (דברים, כ', י"ט).
ויכלול גם כן ב) כל הבנינים שעושים
הַצָּרִים על עיר, להקיפה ולהסגירה,
בעלאַגערונגס ווערק, וואלל, осадные при-
копы, апроши, валы: ובנית מָצוֹר על
העיר (דברים, כ', כ'), ותבן צור מָצוֹר
לה (זכריה, ט', ג'), מָצוֹר שם עלינו
(מיכה, ד', י"ד), ונתתה עליה מָצוֹר
(יחזקאל, ד', ב'). ובבחינת העיר ששמו
עליה מצור, יאמר: ותבא העיר בַּמָּצוֹר
(מ"ב, כ"ד, יו"ד), כמלאת ימי הַמָּצוֹר
(יחזקאל, ה', ב'). ובכנוי: ימי מְצוּרֵךְ
(שם, ד', ח'). ובא במובן מִצְפֶּה: ג) טהורם
וואַרטע, сторожевая башня, каланча,
לפי שבכל עיר מָצוֹר מעמידים מִצְפֶּה:
ואתיצבה על מָצוֹר ואצפה וגו' (חבקוק,
ב', א'), כמו: על מצפה אדני אנכי
עומד (ישעיה, כ"א, ח'), ומזה ד) דחק
ולחץ, בעדראֶנגניסס, утѣсненіе: בְּמָצוֹר
ובמצוק אשר יציק לך איבך (דברים,
כ"ח נ"ג; ירמיה, י"ט, ט'). ובמובן זה
נאמר: מֵי מָצוֹר שאבי לָךְ (נחום, ג',
י"ד) — ע"ד לחם צר ומים לחץ (ישעיה,
ל', כ'). ועל משקל מין נקבה:

מְצוּרָה, ש"נ. א) ויבן ערי מְצֻרָה
ביהודה (דהי"ב, י"ד, ה'),
פעסטונג, בעפעסטיגטע שטאדט, укрѣпленный
городъ: ערי מְצוּרוֹת (שם, י"א, יו"ד),
והקימותי עליך מְצֻרֹת (ישעיה, כ"ט,
ג'), ב) בעלאַגערונגס ווערקע, осадные при
копы. ובא: עלה מפיץ על פניך נָצוֹר
מְצוּרָה (נחום, ב', ב'), לפי פירוש רש"י
מלת נצור הוא נפעל משרש צור כמו
וְהַנָּצוּר (יחזקאל, ו', י"ב) — המפיץ
שעלה על פניך עכשיו הוא עצמו נָצוּר
בַּמְצוּרָה. והנראה לנו שמלת נָצוֹר היא
צווי משרש נצר, ומצורה במקומו זה
הוא מצפה, וואַרטע טהורם, сторожевая
башня, וכמו: ואתיצבה על מָצוֹר,
(חבקוק, ב', א'), והטעם—עלה המצפה
וּנְצוֹר, ומתישב אל הסמוך צַפֵּה דרך,
ובא במליצת לשון נופל על לשון.

מֵצַר, ש"ז, מקום צר, ענגע: מן הַמֵּצַר
קראתי יה ענני בַמֶּרְחָב יה (תהלים,
קי"ח, ה') — מֶרְחַב כנגד מֵצַר, ושניהם
בדרך השאלה: השיגוה בין הַמְּצָרִים

(איכה, א׳, ג׳) — במקום צר, גדר מזה וגדר מזה שאין מקום להמלט, ענגפאסס, теснина ущелье: וּמְצָרֵי שאול מצאוני (תהלים, קט״ז, ג׳), לפי תרגומו עָקְתִין, הוא כמו מְצוּקוֹת, וכן פירש הראב״ע והרד״ק. ועל פיהם תרגם הרמבמ״ן: אנגסט, страхъ, והנראה שהוא מעיקר הוראת השרש כריכה וקשירה, וּמְצָרֵי שאול כמו קשרי שאול, מיתרי שאול, באנדע, узы, ויסכים עם הקודם: אפפוני חֶבְלֵי מות.

צוּר, ש״ז, סלע חזק, שטיין, פעלז, камень, скала: הנני עומד לפניך שם על הַצּוּר בחרב והכית בַצּוּר (שמות, י״ז, ו״ו), לעד בַּצּוּר יֵחָצְבוּן (איוב, י״ט, כ״ד), לאבן נגף וּלְצוּר מכשול (ישעיה, ח׳, י״ד), יבקע צוּרִים במדבר (תהלים, ע״ח, ט״ו), וְהַצֻּרִים נתצו ממנו (נחום, א׳, ו״ו), ופעם אחת ברבוי נקבות: בַּצּוּרוֹת יארים בִּקֵּעַ (איוב, כ״ח, יו״ד), וּבְצוּר נחלים אופיר (שם, כ״ב, כ״ד), ע״ד בחלקי נחל (ישעיה, נ״ז, ו״ו). ובא בחבור עם חלמיש: המוציא לך מים מִצּוּר החלמיש (דברים, ח׳, ט״ו) — מין צור חזק מאד, ושמן מֵחלמיש צור (דברים, ל״ב, י״ג) — מקרקע שהוא קשה כצור, וחז״ל אמרו: אלו זיתים של גוש חלב (מנחות, דף פ״ח), והקודם: דבש מסלע, להפלגת השפע. וכן: וְצוּר יצוק עמדי פלגי שמן (איוב, כ״ט, ו״ו), ורוב ההרים בארץ הקדם המה סלעים וְצוּרִים, ולזאת יש במשמע השם צור — הר גדול, הר איתן: כי מראש צֻרִים אראנו (במדבר, כ״ג, ט׳), והכפל: וּמִגְּבָעוֹת אשורנו. והרי הסלעים נחשבו כאבני פנה למוסדות תבל (עיין הר). ובמובן זה נאמר: וְצוּר יעתק ממקומו (איוב, י״ד, י״ח), והקודם: ואולם הַר נופל יבול; הלמענך תעזב ארץ וְיֶעְתַּק צור ממקומו (שם, י״ח, י״ד), וכעין שנאמר: הַמַּעְתִּיק הָרִים ולא ידעו (שם, ט׳, ה׳), ישבת העמק צור המישׂר (ירמיה, כ״א, י״ג) — כנוי מליצי לירושלים. שקצתה יושבת בעמק וקצתה בהרים. וקרא לה צור המישר ע״ד שקרא לה: הררי בשדה (ירמיה, י״ז, ג׳), אלא שבשם צור, כלל גם מושג החוזק והביצור; ושמתיך בנקרת הַצּוּר (שמות, ל״ג, כ״ב), שהצורים הגדולים יש בהם נקרות ומערות שהם מחבואים למסתור: לבא בְּנִקְרוֹת הַצֻּרִים ובסעפי הסלעים (ישעיה, ב׳, כ״א), ובאו במערות צֻרים ובמחלות עפר (שם, שם, י״ח), בא בַצּוּר והטמן בעפר (שם, ב׳, י׳) — בנקרות הצור. ומהררי הצורים חוצבים אבנים לבנינים: הביטו אל צור חֻצַּבְתֶּם (שם, נ״א, א׳), ולגבהם וחזקם היו הצורים עשוים למבצרים: יסתירני בסתר אהלו, בְּצוּר ירוממני (תהלים, כ״ז, ה׳), בְּצוּר ירום ממני תנחני (שם, ס״א, ג׳), היה לי לְצוּר מעוז (שם, ל״א, ג׳), ואלהי לְצוּר מחסי (שם, צ״ד, כ״ב). וע״ד המליצה ביחס אל השי״ת: וינבל צור יְשֻׁעָתוֹ (דברים, ל״ב, ט״ו), כעין שמוש השם סלע וּמְצוּדָה: ה׳ סַלְעִי וּמְצוּדָתִי וגו׳ אלהי צוּרִי אחסה בו (תהלים, י״ח, ג׳), וירם אלהי צור ישעי (ש״ב, כ״ב, מ״ז), וְצוּר חסיו בו (דברים, ל״ב, א׳), צור עֻזִּי מחסי באלהים (תהלים, ס״ב, ח׳). ובא גם כשם תאר כבוד להשי״ת ביחיד: הַצּוּר תמים פעלו (דברים, ל״ב, ד׳), והכפל: אל אמונה; צור ילדך תשי (שם, שם, י״ח), והכפל: ותשכח אל מחללך, הארט, אללמאכט, убѣжище всемогущество, ולא רחוק לשער שנאמר גם כן במובן הצור שחוצבו ממנו, ומזה ג״כ, צור ישראל (ש״ב, כ״ג, ג׳), (ועיין אבן, מקור). והשתמשו בו במובן אלהים סתם: כי לא כְצוּרֵנוּ צוּרָם (שם, שם, ל״א), ואין צור כאלהינו (ש״א, ב׳, ב׳) ומי צור מבלעדי אלהינו (ש״ב, כ״ב, ל״ב), צור ישראל (ש״ב, כ״ג, ג׳), כמו אלהי ישראל. וְצוּר לְהוֹכִיח יסדתו (חבקוק א׳ י״ג), והקודם: ה׳ למשפט שמתו, צור עולמים (ישעיה, כ״ו, ד׳), כמו אלהי קדם (דברים, ל״ג, כ״ז). וע״ד המליצה: צור לבבי וחלקי (תהלים, ע״ג, כ״ו) — משגבי, עז

לבבי. וממה שנמצא השם צור בשמות עצמים פרטים: צור, צוּרִיאֵל, אֱלִיצוּר, פְּדָהצוּר, נראה שכבר בימים מקדם הוחלט השם צור לשם אלהות, ע״ד השם אֵל, אֱלוֹהַּ, ע״ש הכח והעצמה. ואפשר שבמובן זה נאמר: הֲרָשֵׁי צִירִים (ישעיה, מ״ה, ט״ז), שהוא לפי פירוש רש״י מלשון צורה. צורות פסילים. וקרוב לאמר שענינו כמו צורים, חרשי אלהים, עושי אלהים, כמו: היעשה לו אדם אלהים (ירמיה, ט״ז, כ׳), אלא שע״ד תקון סופרים, כתבו צִירִים תחת צוּרִים, ועיין ציר). וְצוּרָם (בקרי, ובכתיב — וצירם) לבלות, שאול מזבל לו (תהלים, מ״ט, ט״ו), לפי המפרשים ענינו כמו צורה, ובמובן עצמות הדבר — ווזענט־ליכקייט, וועזען, сущность, существенность ובא על דרך השם תְּבוּן מן תבונה: כִּתְבוּנָם עצבים (הושע, י״ג, ב׳), אבל אין זה גם מהוראת השם צורה, במקרא. ויותר מסתבר לפרש, כפשוטו „סלע”, במובן חוזק ועצמה, סלעם מזבול לו יהיה לבלות שאול. ומזבל לו כמו מזבלו. והוא ע״ד: ואולם הר נופל יבול, וצור יעתק ממקומו (איוב, י״ד, י״ח). ולא רחוק לשער עוד, שיהיה השם צור גם במקום הזה, במובן אל אלהים, גאָטט, והכוונה שגם האלוה של האנשים ההם, שהם בוטחים בו, סתרם או מגנם או השר שלהם בשמים ירד עמהם מזבולו לבלות שאול (עיין זבול), והוא ע״ד: יפקד ה׳ על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה וגו׳ (ישעיה, כ״ד, כ״א).

צֹר, ש״ז, ותקח צפרה צר ותכרת וגו׳ (שמות, ד׳, כ״ה). א״ת טינרא והוא אבן קטנה חדה, ולדעת י״מ עקרו, דבר חד או חוד, שניידע, острie, ומזה: עשה לך חרבות צורים (יהושע, ה׳, ב׳), חרבות הַדּוֹת: אף תשיב צור חרבו (תהלים, פ״ט, מ״ד) — פי חרבו. ומזה בשם עצם פרטי חלקת הַצֻּרִים, אשר בגבעון (ש״ב, ב׳, ט״ז).

צוֹר (**צֹר**) ש״ע״פ, וביונית Tyros עיר הראשה וְהַמַּעֲטִירָה (ישעי׳, כ״ג, ח׳) בארץ כנען (פיניקיה) הקדומה עם העיר צידון שהיתה רחוקה ממנה כשתי מאות מיל (שטאדיה). פתרון השם: צור — פעלז, скала, שהיתה העיר הזאת בנויה על שני איי סלע על שפת הים ומחוברים בגשר שבנה המלך חִירָם, בעל ברית מלכי ישראל דוד ושלמה (מלכים, א׳, ה׳, ט״ז—כ״ו; דהי״ב, ב׳, ב׳—ט״ו): ויחבר חירם את שני הצורים אל העיר הבצורה ויקרא אותה בשם צוֹר או צֹר, ויבצר אותה (יהושע, י״ט, כ״ט; ש״ב, כ״ד, ז׳). לא ארכו הימים והעיר צור עלתה על אחותה הבכירה צידון ותהי לִסְחַר גוֹיִם וּמָעוֹז הַיָּם (ישעיה, כ״ג, ג׳—ד׳), ותהי צור לרוכלת עמים ותיסד מושבות במדינות רחוקות מעבר לים התיכון ותעש חיל במסחר חרשת המעשה ותשלח תרים ויורדי הים, וימצאו דרך מן ים התיכון לים אוקינוס הגדול המערבי (האטלאנטי) את מצר הים הנקרא היום גיבראלטר ויתורו את אוקינוס המערבה לצפונית מערבית ויגיע עד לשפת ים הבלטי על גבולות פרוסיה היום, ברוב עשרה. צור לא הסיגה גבולות ארץ כנען שכבש יהושע, אך השתרעה על פני החלק הצפוני משפת ים התיכון המזרחית, וכל המדינות שכבשה היו מושבות (קולוניות מעבר לים התיכון בחלקו המערבי — צפונה ונגבה (ספרד וקרתא חדתא (karthago). בעשרה ותקפה ורוב חילה עוררה צור קנאת מלכי אשור: שַׁלְמַנְאֶסֶר וְסַרְגוֹן ויצורו עליה חמש שנים, אך לא יכלו לה, ורק נבוכדנאצר אחרי מאות שנים עלה על צור ויצר עליה שלש עשרה שנה וילכדה (573 לפני סה״נ). אך גם הוא הֶעֱבִיד אֶת חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדוֹלָה וְשָׂכָר לֹא הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִן הָעֲבוֹדָה (יחזקאל, כ״ט, י״ט). צור ידעה לבנות מָצוֹר וַתִּצְבָּר כֶּסֶף כֶּעָפָר וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת (זכריה, ט׳, ג׳), ויארכו ימי גדולתה והצלחתה עוד

יותר ממאתים שנה, עד כי (בשנת 333 לפני סה״נ) נלכדה לפני רודד גוים וכובש ממלכות אלכסנדר המוקדוני, ותחדל מהיות שרתי בים ותהי לעיר יונית וסורית; אך עוד נשארה לה שארית כבודה מימים קדמונים וקיסרי רומא הותירו לטובה את תושבי צור בזכיות מיוחדות ותפרח בה חרשת המעשה ובמעשה ארג ומטוה צמר וארגמן. בימי מסעות הצלב היתה צור למקום חניית מחנות נוסעי הצלב ובה נקבר קיסר אשכנז פֿריעדריך בַּרְבַּרוסה. מצוק העתים, משפלות ידי הממשלה הטורקית ומרעש הארץ נחרבה העיר כמעט כלה ושטח רב מקרקעית העיר הגדולה לפנים נשקע במצולות ים ועל מקומה עומד היום כפר בן אלף בתים עם תושבים מחמדנים ונוצרים ומעט יהודים. על צור נבאו הנביאים, ישעיה, יחזקאל וזכריה. ביחוד יש ענין רב להיסטוריה הקדמוניה בנבואות יחזקאל (פרשיות; כ״ו, כ״ז, כ״ח).

צַוָּאר, ש״ז (האל״ף נחה אף כשבא הוי״ו בשוא נע, ובארמית צַוַּר צַוְּרָא, בחסרון האל״ף ובתרגומים לפעמים באל״ף נחה ולפעמים בזולתו) האבר בגוף בעל החי המחבר את הגוף עם הראש, האלז, шея, וביחוד מה שלצד הפנים ונבדל מן הגרון שעקרו פנימית הצואר (עיין גרון): ירוץ אליו בְּצַוָּאר (איוב, ט״ו, כ״ד), שעורו — בְּצַוָּאר נָטוּי, משל אל הגאוה כמו: נטויות גרון (ישעיה, ג׳, ט״ז), תדברו בְצַוָּאר עתק (תהלים, ע״ה, ו״ו), בְּצַוָּארוֹ ילין עז (איוב, מ״א, י״ד), רביד הזהב על צַוָּארוֹ (בראשית, מ״א, מ״ב), צַוָּארֵךְ בחרוזים (שה״ש, א׳, יו״ד). וכולל גם הָעוֹרֶף: את המוטה **מעל** צַוַּאר ירמיה (ירמיה, כ״ח, יו״ד), **ופרקת** עלו מעל צַוָּארֶךָ (בראשית, כ״ז, מ׳). על צַוָּארֵנוּ נרדפנו (איכה, ה׳, ה׳). **ופ״א** בחסרון האלף: לא הביאו צַוָּרָם **בעבודת** אדניהם (נחמיה, ג׳, ה׳). וברבוי: **על** צַוְּארֵי המלכים (יהושע, יו״ד, כ״ד).

על צַוְּארֵיהֶם (שם). **ועל** דרך משקל הרבים: ויפל על צַוְּארֵי בנימן אחיו, ובנימן בכה על צַוָּארָיו (בראשית, מ״ה, י״ד) — ע״ש שְׁנֵי צדי הַצַּוָּאר. ובשני רבוים: לא תמישו משם צַוְּארֹתֵיכֶם (מיכה, ב׳, ג׳). ובארמית שבמקרא על צַוְּארָךְ (דניאל, ה׳, ט״ז), על צַוְּארֵהּ (שם, שם, ז׳). ובמשנה הבדילו בין הצואר לערף. השוחט מן הַצַּוָּאר שחיטתו כשרה, המולק מן הַצַּוָּאר שחיטתו פסולה (חולין, א׳, ד׳). וע״ד ההשאָלה: שטף ועבר עד צַוָּאר יגיע (ישעיה, ח׳, ח׳), ע״ד: כי באו מים עד נפש (תהלים, ס״ט, ב׳), והוא כנוי מליצי לירושלים: ורוחו כנחל שוטף עד צַוָּאר יחצה (ישעיה, ל׳, כ״ח). ובמובן אחר: ערות יסוד עד צַוָּאר (חבקוק, ג׳, י״ג), ראש הבנין כמו ממסד עד הטפחות:

צַוְּרוֹן, פ״א במקרא ובסמיכות מן הרבוי: באחד ענק מִצַּוְּרֹנָיִךְ (שיה״ש, ד׳, ט׳), יש מפרשים כמו צַוָּאר, האלז, והנראה כדעת המפרשים שהוא שם לתכשיט הצואר, האלזבאנד, шейная лента.

צִרְצוּר, או צַרְצוּר, ש״ז, במשנה א) כלי חרס שרחב מלמטה ומיצר למעלה עשוי לקבלת משקה, צלוחית, פֿלאַשע, бутылка: וְהַצִּרְצוּר שעורו במים (כלים ג׳, ב׳), המסרק של צִרְצוּר (כלים, ב׳, ה׳), וְצִרְצוּר מלא יין אצלה (ספרי במדבר סי׳ קל״א), ב) צִרְצוּר, ש״ז מין חגב טמא רומש, משמיע קול ואינו מעופף, גריללע, сверчокъ, והלא הַצִּרְצוּר הזה יש לו ארבע רגלים, ארבע כנפים וקרצוליו וכנפיו חופין את רובו וגו׳ (גמרא בבלית חולין, ס״ה, ע״ב).

צח, צחח, פ״ע, עקרו כנראה יקוד, חרר, ברענגען, גליהען, горѣть, быть опалену, ומזה א) יבשת, חָרֵב, (טראָקקעניייט, калить, засохнуть, чахнуть: ב) הבהָקה, הצהלה, גלאָנצען, блестѣть, וכן הוא בערבית. ומזה:

צָחָה, פ"ע, פ"א במקרא, על משקל אָשָׁה, נחר מחרב, פערבראַננט, быть опалену: וביחוד בחום פנימי, חום הצמאון, או יבש מחרב, פערדאָרט, быть высохшимъ: והמונו צִחֵה צמא (ישעיה, ה', י"ג), וי"מ שהוא משרש צְהִי בארמית שהוא כמו צמא בעברית, быть жаждущимъ, דורסט האבען: ויצמא שם העם למים (שמות, י"ז, ג'), ת"א וּצְהִי תַמָּן עַמָּא לְמַיָּא. ויתכן שגם הפעל צְהִי שבארמית גם הוא עקר הנחתו יקוד והרר, והונה על הצמאון שמסבב חום פנימי.

צָחָה, פ"ע, היות מבהיק, זך לבן (בהיר), גלאַנצענד, ווייס, ליכט, העלל זיין быть блестящимъ яснымъ свѣтлымъ: זכו נזיריה משלג צַחוּ מחלב (איכה, ד', ז').

צַח, תאר, א) מבהיק, זך, לבן, גלאַנצענד, ווייס, свѣтлый, бѣлый: דודי צח ואדום (שיה"ש, ה', יו"ד), כחם צח עלי אור (ישעיה, י"ח, ד') — חם מבהיק וזך, העללע, ריינע, וואַרמע, ясное, чистое, тепло. ויש מפרשים: מענין יָבֵשׁ חָרֵב, засуха, דירורע, גלוטה, жаръ, וכן: רוח צח שפים (ירמיה, ד', י"א), לדעת רוב המפרשים ענינו רוח יבש ובוער, сухой вѣтеръ, דירער ווינד, והרשד"ל מסכים לפירוש דון יצחק אברבנאל שענינו ברור מלשון „לדבר צחות" (ישעיה, ל"ב, ד'), וטעמו: רוח נבואה צח וברור, כאותו הרוח המנשב על הגבעות הגבוהות שבמדבר, יבוא דרך בת עמי לא לזרות ולא להבר, כלומר: שהנבואות הבאות מהרוח ההוא, אין בהם פסולת אלא הכל בר, וכנגד נביאי השקר מדבר ואומר, כי מעתה ידעו ויודו הכל שרוח הנבואה שנחה עלי היא נבואה ברורה ולא כנביאות נביאי השקר שהן כלן תבן ולא בר וכמו שאמר עליהן: מה לתבן את הַבָּר (ירמיה, כ"ג, כ"ח).

צָחוֹת, ש"נ, ברבוי נקבה, שדינו כדין שם בפשט, דבר ברור מובן לשומע, קלארעס, דייטליכעס, ясное, понятное: ולשון עלגים תמהר לדבר צָחוֹת (ישעיה, ל"ב, ד').

צִחְצַח, פִּעֵל ע"ד המרובעים, ארמית, מרוק, שאַרפען, גלאַנצענד מאַכען, острить, точить, дѣлать блескъ: מָרְקוּ הרמחים (ירמיה, מ"ו, ד'), תיב"ע: צַחְצָחוּ מורניתא. ומזה בגמרא בענין שטיפה ונקוי, обмыть, אבשפילען: מאימתי גמר מלאכתן וגו' מִשֶּׁיְצַחְצְחֵן במים (ב"מ, פ"ד, ע"א), מים או יין מותר (לתת לתוך השופר) כדי לְצַחְצְחוֹ (ר"ה, דף ל"ג, ע"א). ובענין סיכה בשמן כדי ליפות או לרכך: משחו מגן (ישעיה, כ"א, ה'). תרגומו: מריקו וְצַחְצִחוּ זינא. ומזה בגמרא: לא שנו אלא לְצַחְצְחוֹ אבל לעבדו אסור (שבת, דף קמ"א, ע"ב), במשקה העומד לְצַחְצְחוֹ (שבת, קמ"ב, ע"א). ובפיוט: צח וּבְצַחְצָחוֹת יְצַחְצַח, מְצַחְצְחִים פְּעָלָם לְנַצַּח (יוצר א' דר"ה). משה ראה מתוך אספקלריא מְצוּחְצַחַת (ויקרא רבה, א')—בהירה, והפוכה: מלוכלכת. ובפיוט: מכתם יְצוּחֲצָחוּ (עבודה לרמב"ק); ובע"א: לשונו מתרפאה וּמְצַחְצְחָה (דברים רבה, א'), ובמובן השמעת קול צלול: והם מְצַחְצְחִין בשניהם ומלעיגין בשפתותם (ב"ר, צ"ד).

צְחִיחַ, ש"ז, יובש, חרבוני שמש, טרָאָקקענהייט, זאָננענפערבראַנט, דירורע, засохшее опаленіе солнцемъ: עַל צְחִיחַ סלע (יחזקאל, כ"ד, ז', וכ"ד, ח')—על יובש הסלע, על סלע יבש שאינו מגדל שום צמח. וי"מ: קרחה קאלקהייט, плѣшивость, והענין אחד, כי הסלע שאין עליו שום צמח הוא כמו קרח: ונתתי אותה לִצְחִיחַ סלע (שם, כ"ו, ד', י"ד), ובא: מאחרי לחומה בַּצְּחִיחִים (נחמיה, ד', ז'), לא התבאר ענינו יפה. והנראה שהוא לפי עיקר הנחת השרש בערבית מקום שהשמש זורח עליו, והטעם במקום גלוי ומפורסם למען ידעו צוררי יהודה,

כי נכונים היהודים לעמוד על נפשם. ובתרגום שיה״ש: צחיחין בעובדיהון כשן דפיל (ה׳, י״ד), לבנים, זכים ומבהיקים, שיממערן. мерцать, сверкать.

צְחִיחָה, ש״נ, פ״א במקרא, ארץ יבשה וחרבה משרב, דירעס אויסגע-טראָקקנעטעס, זוויסטעניי, знойная степь, אך סוררים שכנו צְחִיחָה (תהלים ס״ח, ז׳), על דרך: ושכן חֲרֵרִים במדבר (ירמיה, י״ז, ו׳).

צַחְצָחוֹת, ש״נ, פ״א במקרא: והשביע בְּצַחְצָחוֹת נפשך (ישעיה, נ״ח, י״א), תיב״ע „בשני בצורתא״, וטעמו בעת יבשת, שאין הגשמים יורדים, דירע. ומלשון הפייטן (יוסי בן יוסי) שאמר: מות וחיים, שלום ומלחמות, צַחְצָחוֹת וָשׂוֹבַע (זכרונות) נראה שגם הוא פירש כן, וכן פירשו רוב המפרשים. וי״מ מענין לובן והבהקה משמחת נפש או בענין דשנות, כי הדשן והשמן מבהיק ומצהיל, הייטערקייט, פערגניגען, веселость, ясность удовольствіе. והקליר שאמר: וּבְצַחְצָחוֹת יְצַחְצַח (עיין לעיל) נראה שגם הוא פירש כן, ועיין צחצוח.

צִחְצוּחַ, במשנה, שה״פ, אל תיראו מפני צהלת סוסים וְצִחְצוּחַ חרבות (סוטה, ח׳, א׳), הבהקת להט החרבות המרוטות, שיממערן, פינקלען, мерцаніе, искрящіящееся, וי״מ קול קשקוש החרבות, געקלירר, бренанье. ובענין שַׁמְנוּת וְדַשְׁנוּת, לפי שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה (ב״ק, דף כ״ה, ע״א).

צִחְיוֹן, ש״ז, בפיוטי הקליר, חֹרֶב, יובש, דירע, засуха: למלטם מחֹרֶב צִחְיוֹן (מ״ל), צִחְיוֹן חרבון קיץ (גשם), בְּצִחְיוֹן נזהמנו (קינת איכה אשפתו).

צחן, במקרא רק פ״א ובשם

צַחֲנָה, ש״נ, באשה, ריח רע, געשטאנק, מאדער, вонь, зловоніе, плѣсень, ותעל צַחֲנָתוֹ (יואל, ב׳, כ׳), והפייטנים השתמשו בו במובן המוסרי: חטא ועון, זינדע, грѣхъ: ואמרו גם על משקל מין זכר: צַחַן הסר (מעריב יו״כ), ורבי שלמה בן גבירול עשה ממנו פעל בבינוני ואמר: כָּלָה דור צוֹחֵן, תוכן לבבות ובוחן (פיוט מי כמוך ליום השירה, שיר השירים, אשר לשלמה, סימן ד׳), ויפה פירש הר״ר ש״ז שכינה כן את דור המבול על שהיו שטופים בזמה, וראיה לדבריו: וזרמת סוסים זרמתם (יחזקאל, כ״ג, כ׳), תיב״ע: וְצַחֲנַת כּוּכְוָן צַחֲנַתְהוֹן.

צַחֲנָה, במשנה, שם: הנודר מן הַצַּחֲנָה אסור בטרית טריפה (נדרים, ו״ו, ד׳)—תערובות מיני דגים קטנים טרופים וכבושים. רבי יהודה מתיר בְּצַחֲנָה (תרומות, יו״ד, א׳), ומלשון הגמרא האי צַחַנְתָּא דבב נהרא שריא (סוכה, דף י״ח, ע״א), נראה שהוא מין דגים קטנים.

צִיב, ארמית, דומה לשם סיב. במשנה: הנוגע בְּצִיב היוצא ממנו (חולין, ט׳, ד׳), תלתול דק היוצא מן הבשר, פאָזער, нить, жилка, ועקרו כל דבר המתפצל מגוף אחד והונח גם על גזיר עץ דק, קיסם שפאהן, щебня, щенка: כי הוה מנקט צִיבֵי (תענית. כ״ג, ע״ב). ושבעה צִיבֵי משבעה כשורי (שבת, דף ס״ז, ע״א), וכן עשבים דקים יבשים או תבלין, דלא שדא ביה צִיבְיָה (ב״מ, דף כ״ט, ע״ב), ובהשאלה: האשה היא טווה מפה (מעה) אחת עבה ומפה (מעה) אחת דקה אלו לְצִיבִים ולעונות ואלו לאספרטין (ויק״ר, י״ו), לפי גרסת הערוך, חוטים דקים.

צִידֹן, **צִידוֹן**, שע״פ, א) צִידֹן בכור כנען (בראשית, יו״ד, ט״ו), ועל שמו נקראת ב) העיר הגדולה בארץ כנען על שפת הים הגדול (התיכון) בצפון ארץ ישראל עיר חוף לאניות הסוחרים בימי קדם silon. והיא היתה

עיר הבירה בחבל ארץ כנען, אשר נתיחדה לממלכה בפני עצמה הידועה בפי יושביה בשם פ י נ י ק י א, לפני הוָסֵד עיר צ ו ר, ולזאת תכונה גם צידון רבה (יהושע, י״א, ה׳; י״ט, כ״ח). ועל שמה נקראת גם כן שם הממלכה: וירכתו על צִידֹן (בראשית, מ״ט, י״ג). כל הממלכה הזאת נפלה בגורל בני אשר ולא עלה בידם להורישו (יהושע, י״ט, כ״ח, שופטים, א׳, ל״א). ובשם היהם: הכנעני והצידֹנִי (שופטים, ג׳, ג׳), צידנים יקראו (דברים, ג׳, ט׳), כל צידנים (יהושע, י״ג, ו״ו), שעורו כל ארץ הצידנים, ופ״א, צִדֹנִין (מ״א, י״א, ל״ג), ולנקבות צִדְנִית (שם, שם, א׳), ובשם צר וצידון יכנה הנביא את כלל המדינה (ירמיה, מ״ז, ד׳), כי בהיות צידון הכבירה בימים והבכירה לכל מדינת פיניקיא נקראו על שמה העם והמלך ואלהיהם. וע״כ יאמר שלמה במכתב אל הירם מלך צור וצידון: אין בנו איש יודע לכרת עצים כַּצִידֹנִים (מ״א, ה׳), והיו הצידונים עם שונא מלחמות ועסוק רק בבנין אניות כמשפט צידֹנִים להוליך מערבם ותוצאות מעשיהם ומלאכתם לארצות רחוקות: עם שֹׁקֵט ובוֹטֵחַ (שופטים, י״ח, ז׳).

צָחַק, פ״ע, דומה לפעל ש ח ק. הקל עקרו התפעלות של הנאה או של פקפוק למשמע ולמראה דבר רחוק מן המורגל, לאכען, смѣяться, הנראית ומתרשמת במלילות השפתים וקריצות העינים והשמעת קול: ויפל אברהם על פניו ויצחק וגו׳ (בראשית, י״ז, י״ז), ותצחק שרה בקרבה (שם, י״ח, י״ב), כל השמע יצחק לי (שם, כ״א, ו״ו).

ה פ י ע ל, יוצא, עשית דבר רחוק מן המורגל להתל וללגלג בזולתו, זיך בעלוסטיגען, שערצען, веселиться над..., осмѣивать, ותרא שרה את בן הגר וגו׳ מְצַחֵק (שם, כ״א, ט׳), עושה דברים כאלו הוא שליט בבית ואינו חושש לכבוד אחרים, ובקשור עם יחס הבי״ת: איש עברי לְצַחֶק בנו (שם, ל״ט, י״ד), ויהי כִמְצַחֵק בעיני חתניו (שם, י״ט, י״ד) — מדבר דברים כמהתל בהם, ומזה עשיית דברים להנאת עצמו ולהתענג, שערץ טרייבען, подшучивать: והנה יצחק מְצַחֵק את רבקה (שם, כ״ו, ח׳), ויקמו לְצַחֵק (שמות, ל״ב, ו״ו) — מבדיחות הדעת והרחבת הלב: ובא: ויצחק לפניהם (שופטים, ט״ז, כ״ה), יעשה דברים מעוררי שחוק, בעל כרחו, לוסטיג מאַכען, веселиться, ורוב שמושו בשרש ש ח ק.

צְחוֹק, שה״פ, דבר גורם לצחק, גע־לאֶכטער, смѣхъ: צְחוֹק עשה לי אלהים (בראשית, כ״א, ו״ו), ונרדף עם לעג: לִצְחֹק וּלְלַעַג (יחזקאל, כ״ג, ל״ב). ובספרי המחברים השתמשו בו למעשה של בדיחות הדעת ולעסק עשוי לבלוי זמן, שפיעל, игра: צְחוֹק השאך, צְחוֹק הקלפים, (ועיין ש ח ו ק).

צהר, דומה לשרש צ ה ר, נמצא רק בשמות ואפשר שעקרו צ ח.

צָחַר, ש״ז, דבר מבהיק בלבנינותו, גלאֶנצענדעס, ווייס. ясно-бѣлый צמר צָחַר (יחזקאל, כ״ז, י״ח), צמר נקי מבהיק.

צָחוֹר, ת׳ לָבָן ביותר, גלאֶנצענדעס ווייס, או לבן אדמדם, ווייס־ראָהט־ליך, красно-бѣлый цвѣтъ אתנות צְחֹרוֹת (שופטים, ה׳, יו״ד), ווי״מ בעלי כתמים מבהיקים לפי שלא נמצאו אתונות לבנות ביותר, ובגמרא: לא צָחוֹר ולא נָחוֹר (ברכות, ל״א, ב׳).

צֹחַר, שע״פ. א) אבי עֶפְרוֹן (בראשית, כ״ג, ח׳), ב) מבני שִׁמְעוֹן (שם, מ״ו, יו״ד), ובספר במדבר נקרא זֶרַח (כ״ו, י״ב). ג) מבני יְהוּדָה (דהי״א, ד׳, ז׳).

צִי, ש״ז, אניה, ספינה, שיפף, корабль: וְצִי אדיר (ישעיה, ל״ג, כ״א), יצאו מלאכים מלפני בַּצִּים (יחזקאל, ל׳, ט׳), חסר יו״ד הרבוי וְצִים מיד כתים: (במדבר, כ״ד, כ״ד) — אניות מצד כתים אניות

איי כתים ובסמך על המאמר הזה נאמר בדניאל: ובאו בו צִיִּים כתים (י״א, ל״ד), שהוא לדעת המפרשים ציי כתים (ועיין בסמוך): אשור יסדה לְצִיִּים (ישעיה, כ״ג, י״ג), רש״י פירש שהשכין בה ציים שלו, ספינותיו, בירניות גדולות, ולדעת דון יצחק אברבנאל אניות שיט ההולכות לשלול שלל, רויבשיפפע, кореарскія судна, (ועיין ציה), וי״מ צִי מן צִיָּה שענינו חֹרב, יובש ובכוונה על צִיִּים — ספינות גדולות וחזקות שאין המים מתפרצים דרך נקביו והצד הפנימי שלו לעולם יבש, ועל כן נקרא צִי אַדִּיר ע״ש חזקתו והיותו עשוי לבלי חת מן המים.

צִיָּה, ש״נ, ארץ חרבה, צחיחה, תלאובה, שממה, דיא דירדע, טראָקקנע, וויסטע, אֶרדע, безводная степь: יְשֻׂשׂוּם מדבר וְצִיָּה (ישעיה, ל״ב, א׳), למרות עליון בַּצִּיָּה (תהלים, ע״ח, י״ז) — במדבר, הָעֹרְקִים צִיָּה (איוב, ל׳, ג׳); ובחבור עם השם ארץ: בארץ צִיָּה ועיף בְּלִי־מָיִם (תהלים, ס״ג, ב׳), וארץ צִיָּה למוצאי מָיִם (שם, ק״ז, ל״ה), בארץ צִיָּה וצלמות (ירמיה, ב׳, ו׳), ארץ צִיָּה וַעֲרָבָה (שם, נ״א, מ״ג), בארץ צִיָּה וצמא (יחזקאל, י״ט, י״ג), ופ״א בא במובן שם המפשט: צִיָּה גם חם יגזלו (איוב, כ״ד, י״ט). הלכו בַּצִּיּוֹת נהר (תהלים, ק״ה, מ״א), מוסב על הקודם — ויזובו מים, המים הלכו בציות כמו נהר, ויתכן ששעורו: הלכו נהרות בַּצִּיָּה טראָקקניסס.

צִיִּי, א) תֹּאַר הַשֵּׁם, שוכן בארץ צִיָּה מדברי, וויסטענבעוואָהנער, בארבאר, обитатель степи, לפניו יכרעו צִיִּים (תהלים, ע״ב, ט׳), תתנו מאכל לעם לְצִיִּים (שם, ע״ד, י״ד), שעורו כמו לעמים צִיִּים. ורש״י על יכרעו צִיִּים פירש כתות של שרים (שדים ?) כדמתרגמינן וְצִים מיד כתים (במדבר, כ״ד, כ״ד): וסיען יסתחרון מרומאי, וכן על פסוק: לעם לְצִיִּים פירש, לכתות לצבאות וכו׳, ולא ידענו סמך להוראה זו בשם צִיִּי, ואפשר שרעתו לגזור מן צוּת, צבת, (עיין שם). אשור יסדה לְצִיִּים (ישעיה, כ״ג, י״ג), (עיין לעיל), ולדעת הרשד״ל ענינו — אשור יסד ארץ כשדים ונתנה למושב לעם לציים — אנשים מדבריים, שלא היתה להם ישיבת קבע. ובא ב) במובן שע״כ למין חיה מדברית, שטעפפענטהיער, степной звѣрь, לדעת רש״י היא הידועה בלשון אשכנז, מארדער, куница, והרשד״ל כתב שהוא כלב היער שנקרא בערבית בנאת אוי על שם קולה, ובפרסית שַׁקָאל: ופגשו צִיִּים את איים (שם, ל״ד, י״ד), ופירש הרשד״ל חתולים מדבריים, צַיּוּן בערבית חתול.

צָיוֹן, ש״ז, כעין השם צִיָּה, דירדע, וויסטע, безводная степь, כחרב בְּצָיוֹן (ישעיה, כ״ה, ה׳) — כחרב גדול בארץ ציה: כפלגי מים בְּצָיוֹן (שם, ל״ב, ב׳).

צִיּוֹן, שע״פ. אחד ההרים אשר ירושלים נבנתה עליהם, והוא הר גבוה וְתָלוּל, עומד לבדו נפרד מרוכסי ההרים סביב לו, במקצוע מזרחית דרומית לכלל העיר ירושלים. ומימי קדם בנו עליו מְצוּדָה שנקראת מְצֻדַת ציון, אשר לקחה המלך דוד מבני היבוסי יושב העיר ושם הכין לו מקום מושב כבודו וקרא לו עיר דוד (ש״ב, ה׳, ז׳). ולהיות חלק העיר הזה מושב מלכי יהודה שהיה קרוב ומחובר אל בית המקדש אשר בהר המוריה, כללו בשם ציון גם את בית המקדש ולזה נאמר: ה׳ צבאות השוכן בהר ציון (ישעיה, ח׳, י״ח), צִיּוֹן הר קדשי (תהלים, ב׳, ו׳). ובא בהקבלה לשם ירושלים: כי מִצִּיּוֹן תצא תורה ודבר ה׳ מירוּשָׁלָיִם (ישעיה, ג׳, ג׳), בתולת בת ציון וגו׳ בת ירושלים (שם, ל״ז, כ״ב), לספר בְּצִיּוֹן שם ה׳ ותהלתו בירושלים (תהלים, ק״ב, כ״ב). ובדבור המליציי בא השם צִיּוֹן גם במקום השם ירושלים;

על ציון הר קדשי (שם, ב', וי"ו), ונותרה בת ציון (ישעיה, א', ח'), על כל מכון הר ציון (שם ד', ה'), חזה ציון קרית מועדנו (שם, ל"ג, כ'), ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה (תהלים, מ"ח, י"ב), בני ציון היקרים (איכה, ד', ב'), הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב (תהלים, מ"ח, ג') — אחרי שהר ציון איננו בירכתי צפון ירושלים, כמבואר, אמר הר"ש לעוויזאהן שהמשורר מזכיר שני חלקי העיר: ירושלים הר ציון היא העיר העליונה, וירכתי צפון היא העיר התחתונה לרגלי הר ציון, ושניהם יחד עיר אחת: היא קרית מלך רב (מחקרי ארץ, ועיין הר, ירך). ובא: כטל חרמון שיורד על הררי ציון (תהלים, קל"ג, ג'), ולהיות הר חרמון רחוק מהר ציון אמר הר"ר יצחק סטנוב לפרש, כי בשם ציון במקום הזה יכוין אל הר שיאון שנקרא גם כן חרמון, ולדעת הר"י ברילל אין הכרע לפירושו. וכונת המליצה כי בשעה שרוח צפונית מזרחית מנשבת בארץ ישראל, תשא את אגלי הטל מהרי חרמון עד להר ציון.

ובגזרת השם נראה דעת הר"ש לעוויזאהן שהוא מן ציה, להיות שאדמתו חרבה וקשה כאדמת סלע ואינה מוכשרת לזריעה ולנטיעה כי אם בעמל רב.

ציון, ש"ז, עמוד עשוי לסימן ולזכרון, צייכען, знакъ: ובנה אצלו ציון (יחזקאל, ל"ט, ט"ו), על קבר, גראבמאל, надгробный памятникъ, וכן: מה הציון הלז (מ"ב, כ"ג, י"ז); הציבי לך צינים (ירמיה, ל"א, כ'), סימן להולכי דרכים, וועגמאל, путеводный знакъ. ובחז"ל: עשה ציונים לתורה (עירובין, דף נ"ד, ע"ב). ובמשנה בנו ממנו פעל בבנין פיעל: מציינים את הקברות (מו"ק, א', א'), כרם רבעי היו מציינין אותו בקוזזות אדמה (מעשר שני ה' א'), אבן מצוינת (מו"ק, דף וי"ו, ע"א). וע"ד ההשאלה: שערים המצוינים בהלכה (ברכות, דף ח', ע"א), מפורסמים—נכרים ונודעים: מלמד שהיו ישראל מצוינים שם (הגדה של פסח). ובפיוט: וזה לזה מציינים (סלוק ב' דסוכות) — רומזים ונותנים סימנים.

ובהתפעל: הצטיינו במצות (איכה רבה א'), ובגזרתו נראה שהוא משרש צהה בערבית בהוראת היות מאיר ומבהיק מאור השמש. והסימן הוא כאור לעינים.

ציר, ש"ז, עקרו, כנראה, סבוב והיקף, אומקרייזען, אין קרייזע געהן, идти вокругъ. ומזה א) ברזל הקבוע בסף הפתח שיתד הדלת נתונה עליו, כדי שתוכל לסבוב הנה והנה בפתיחה וסגירה, טהירא֗נגעל, дверная ось: הדלת תסוב על צירה (משלי, כ"ו, י"ד), וכן הוא בארמית: שני צלעים הדלת האחת (מ"א, וי"ו, ל"ד), תיב"ע: תרין צירין דדשא. והושאל ליד שבכלים: שתי ידות לקרש (שמות, כ"ו, י"ז), ת"א: תרתין צירין לדפא. ובמשנה: הפותה שתחת הציר (כלים, י"א, ב'). ב) בלשון רבים, צירים, ענינו מכאובים גדולים שהנאחז בהם הוא מתגלגל ומתעקם לצדדים, קראמפפע, корча, судороги, והתיחדו לחבלי לידה: צירים אחזוני כצירי יולדה (ישעיה, כ"א, ג'), צירים וחבלים יאחזון כיולדה יחילון (שם, י"ג, ח'). ונקשר עם פעל הפך: כי נהפכו עליה ציריה (ש"א, ד', י"ט) — הצירים התגברו ונפלו עליה על דרך: כי יהפך עליך המון ים (ישעיה, ס', ה'). וכן: נהפכו צירי עלי (דניאל, י', ט"ז). וחז"ל אמרו: כשם שצירים לבית כך צירים לאשה (בכורות, מ"ה, ע"א). ועל פיהם פירש"י כי נהפכו עליה ציריה — נשתנו צירי דלתי בטנה. ועל נהפכו צירי עלי כתב: ראשי עצמות כל אבר ואבר התקועים בחורי מושבם וסובב תוכם כדלת על צירה, בחור המפתן צירי נהפכו להשמט ממקומם. ולפי דרכם יתכן לאמר שהשם ציר נגזר מפעל

צ ו ר בהוראתו הראשונה, כריכה וקשור. ובא השם צִיר ע״ד השם חֶבֶל על מנעולי בית הרחם. ועל פירוק המנעולים ההם יאמר נהפכו הַצִּירִים (ועיין חבל). ובא: חרשי צִירִים (ישעיה, מ״ה, ט״ז), לפי הרד״ק הוא כנוי לצלמי ע״ז ע״ד שנקראו ע צ ב י ם וכמו: ובאימים יתהללו (ירמיה, נ׳, ל״ח), ולדעת רש״י ענינו כמו צ ו ר ה משרש צ ו ר. ועיין למעלה בשם צ ו ר.

צִיר, ש״ז, מלאך שלוח במלאכות נכבדה, געזאנדטער, באָטע, посланникъ: וְצִיר בגוים שלוח (ירמיה, מ״ט, י״ד), השלח בים צִירִים (ישעיה, י״ח, ב׳), ותשלחי צִירַיִךְ עד מרחק (שם, נ״ז, ט׳). ונגזר מזה פעל בבנין התפעל הכנה לשליחות: וילכו וַיִּצְטַיָּרוּ (יהושע, ט׳, ד׳) — זיך אלס באָטע שטעללען, представить себя посланникомъ, ובערבית יש במשמע השרש צאר — חגיגה והליכה בדרך, געהן, ходить, ביאה למקום, אנקאָממען, געלאַנגען, прибыть. ובתיב״ע: ואזדודי, כאילו היה כתוב ויצטידו בדלי״ת מלשון צידה, הכינו לעצמם צידה לדרך, וכמו שנאמר להלן: ויקחו האנשים מצידם (י״ד).

צִיר, במשנה, מוהל היוצא מן הדברים הכבושים, זאַפט, דג טמא צִירוֹ אסור (תרומות, יו״ד, א׳), צִיר שיש בו דגה (ע״ז, ב׳ וי״ו), ושותה צִיר (יומא, ח׳, ג׳), שאני צִיר דזעה בעלמא הוא (חולין, צ״ט, ע״ב). ובגזרתו אפשר לשער שהוא מן צור בהוראתו הראשונה, כריכה וכבוש, שהבשר הכבוש מוציא מוהל. ויתכן שמזה בארמית:

צירניא, ת׳ דולף, נוטף, ביחס אל העינים — טריעפענד, טראָפּפענד: ועיני לאה רַכּוֹת (בראשית, כ״ט, י״ז), תיב״ע הוון צִירְנַיְיתָן, ומזה במשנה:

צִירָן, ש״ת, מי שעיניו דולפות, זולגות דעססען אויגען שטעטס טריעפען, страдающій слезотеченіемъ: וְהַצִּירָן (בכורות, ז׳, ג׳), ובגמרא: הצירן עיניו תרוטות וְצִירָנִיּוֹת דומעות דולפות טורדות (בכורות, מ״ד, ע״א), ובתוספתא (בכורות, פרק ה׳): עיניו מְ צ וּ רָ נִ י וֹ ת, ורש״י מפרש צירניות עגולות יותר מתרוטות. ומן הפירושים השונים שבאו בבאור השם צִירָן שבמשנה נראה שהיה הדבר מסופק אצלם (וע׳ לעווי).

צְלָא, צְלִי, ארמית, פעו״י, הקל עקרו נטיה, פניה, זיך נייגען, בייגען, клонить: ימי כצל נטוי (תהלים, ק״ב, י״ב), תיב״ע היך טולא דְיִצְלֵי — ויט אלי (שם, מ׳, ב׳), ת׳ וּצְלָא לוֹתִי. ובאפעל יוצא, הטיה, צו ווענדען: תקשיב אזנך (שם, יו״ד, י״ז), ת׳ תַּצְלֵי אודנך, ובפַעֵל, כריעה והשתחויה במובן תחנה, תפלה, בעטען, молиться. בארמית שבמקרא: וּמְצַלֵּא ומודא קדם אלהה (דניאל, וי״ו, י״א), וּמְצַלַּיִן לחיי מלכא (עזרא, וי״ו, יו״ד), ומזה בגמרא:

צַיְילָן, ת׳, מרבה מאריך בתפלה: בתולה צַיְילָנִית (סוטה, כ״ב, ע״א).

צְלַב צְלִיב, ארמית, פי׳ תליה על עץ, בענש מיתה, אויפהאֶנגען, повѣсить: וְתָלָה אותך על עץ, (בראשית, מ׳, י״ט), ת״א וְיִצְלוֹב: ולפנים היה המנהג שהיו תולים על עץ עשוי שתי וערב, והיו פושטין את ידי התלוי לארכן על עץ הערב, וקושרים את הרגלים וקובעים בידים וברגלים מסמרות, קרייציגען, распять, ובמדרש: אתמול היה מרדכי מתוקן לִצְלִיבָה ועכשיו הוא צוֹלֵב את צוֹלְבָיו (ב״ר, למ״ד), ובמשנה בבינוני פעול, איין געהאֶנגטער, געקרייציגטער, распятый: במסמר מן הַצָּלוּב (שבת, וי״ו, יו״ד), ואפילו ראוהו מגויד וְצָלוּב (יבמות, ט״ז, ג׳). ובפיוט: וְנִצְלָבִים צוֹלְבִים אֶת צוֹלְבֵיהֶם (קרובות ו׳ דפסח).

צְלוּב, או **צֶלֶב** ש׳. העץ שעליו תולין את מי שהיו עומדים לִצְלִיבָה

וקובעים את התלוי בו במסמרות, פפאהל קרייץ, столбъ, колъ, крестъ, ויקח אברהם את עצי העולה, כזה שהוא טוען צלובו בכתפו (ב"ר, נ"ו)· כן נהגו לפנים לטעון את הצלוב על כתף הנידון, לשאת אותו אל מקום הַצְּלִיבָה.

צְלִיבָה, צְלִיבָא, ש"נ, ושה"פ בהוראת הקודם: ותלית אתו על עץ (דברים, כ"א, כ"ב), ת"א ותצלוב יתיה על צליבא: היה מרדכי מתוקן לִצְלִיבָה (ב"ר, למ"ד), דאס אויפהאֶנגען, קרייציגען.

צָלָה, פ"י, תקון בשר לאכילה ע"י חריכה באש ובלא מים, זענגען, בראטען, жарить: אֶצְלֶה בָשָׂר ואכל (ישעיה, מ"ד, י"ט)· תנה בָשָׂר לִצְלוֹת לכהן (ש"א, ב', ט"ו)· ובמשנה: אין צולין בָּשָׂר בצל וביצה (שבת, א', יוד)· ובבינוני פָּעוּל: אסור בכל הַצְּלוּיִין (נדרים, ו"ו, ג')· והשתמשו בו גם בנפעל: אלא כדי שֶׁיִּצּוֹלוּ מבעוד יום (שבת, א', יוד), ע"ד נע"ו, בשביל שֶׁתִּצָּלֶה (שם, ב', ג') עיין צָלִי.

צָלִי, ש"ז, בשר צלוי, בראטען, жаркое: יִצְלֶה צָלִי: וישבע (ישעיה, מ"ד, ט"ז), ובסמיכות לשם אש: אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צְלִי אש (שמות, י"ב, ח'), ובמשנה (הנודר) מן הַצָּלִי אינו אסור אלא מן הַצָּלִי של בשר דברי רבי יהודה, צָלִי שאני טועם אסור בכל הַצְּלוּיִין (נדרים, ו"ו, ג').

צְלִיָּה, שה"פ, דאס בראטען, жаренie, אבל צְלִיָּתוֹ והדחת קרביו (פסחים, ו"ו, א').

צָלַח, פעו"י, מקורו ארמית, עקרו כניסה במקום בהתאמצות, איינדרינגען, проискать, ומזה בְּקַל וּבְפִיעֵל בַּקֵּעַ עצים: וַיְבַקַּע עצי עולה (בראשית, כ"ב, ג'), ת"א: וְצַלַּח אָעֵי. ומזה במקרא בקל בהשאלה בקיעת נהר: וְצָלְחוּ הירדן לפני המלך (ש"ב, י"ט, י"ח), ע"ד והים בָּקַעְתָּ לפניהם (נחמיה, ט', י"א)· (ועיין בסמוך): לגזר ים סוף לגזרים (תהלים, קל"ו, י"ג) תיב"ע — לְצַלַּח יַמָּא דְסוּף לִצְלָחִין. וכן בענין כבישת דרך, זיך איין וועג באהנען, продолжить себя путь: וַיִּבְקְעוּ השלשה במחנה פלשתים (דה"א, י"א, י"ח), תרגומו: וְצַלְחוּ להון ארחא. ומזה לרעתנו: מדוע דרך רשעים צָלֵחָה (ירמיה, י"ב, א'), דרכם כבושה וסלולה לפניהם, געבאהנט: צְלַח רְכַב (תהלים, מ"ה, ה') — פרוץ ועבור, פן יִצְלַח כאש בית יוסף (עמוס, ה', ו"ו), שעורו: פן תִּצְלַח אש בבית יוסף ואכלה ואין מכבה — תבקע, תפרוץ, אויסברעכען, вспыхнуть, ובהשאלה: וְצָלְחָה עליך רוח ה' (ש"א, יו"ד, ו"ו), במובן: חול רוח מאת ה' על האדם בפתאום שלא היה מוכן לזה, שהרוח כמו צלח לו דרך בין המונעים והגיע אליו, ע"ד: ורוח סערות תְּבַקֵּעַ (יחזקאל, י"ג, י"א), קרוב לענין שנאמר ורוח על פני יחלוף (איוב, ד', ט"ו), וכן בשמשון: וַתִּצְלַח עליו רוח ה' (שופטים, י"ד, ו"ו, י"ט; ט"ו, י"ד) — רוח גבורה יוצא מדרך הטבע. ובדוד: וַתִּצְלַח רוח ה' אל דוד (ש"א, ט"ז, י"ג) — רוח גבורה, וכמו כן ברוח רעה: וַתִּצְלַח רוח אלהים רעה אל שאול (שם, י"ח, יו"ד)· ומזה ב) הגעה אל תכלית המבוקש, געלינגען, געדייהען, достигать успѣвать: וַתִּצְלְחִי למלוכה (יחזקאל, ט"ז, י"ג)· גבר לא יִצְלַח בימיו כי לא יִצְלַח מזרעו איש ישב על כסא דוד (ירמיה, כ"ב, למ"ד), הֲיִצְלָח הֲיִמָּלֵט העשה אלה (יחזקאל, י"ז, ט"ו), געלינגט דאס איהם, удасться ли ему: ובמעשה ופעולה, והיא לא תִצְלָח (במדבר, י"ד, מ"א) — לא תעלה בידכם, וחפץ ה' בידו יִצְלָח (ישעיה, נ"ג, י'), כל כלי יוצר עליך לא יִצְלָח (שם, נ"ד, י"ז), והנה שתולה הֲתִצְלָח (יחזקאל, י"ז, יו"ד)· ומזה היות מוכשר לדבר מה, טויגען, טויגליך זיין, быть годнымъ: נשחת האזור לא יִצְלַח לכל (ירמיה, י"ג, ז'), הֲיִצְלַח למלאכה (יחזקאל, ט"ו, ד').

ההפעיל יוצא מן הקל בקשור עם השם דרך ביחס הפעול. א) כבישת דרך, אנבאהנען, פארטגאנג מאכען, געלינגען לאססען, споспѣшествовать: וְהִצְלִיחַ דרכך (בראשית, כ״ד, מ׳). ובענין כבישת דרך לעצמו להגיע אל המבוקש: ולא תַצְלִיחַ את דרכיך (דברים, כ״ח, כ״ט), אל תתחר בְּמַצְלִיחַ דרכו (תהלים, ל״ז, ז). וביחס אל הדרך: ונדעה הֲתַצְלִיחַ דרכנו (שופטים, י״ח, ה׳). ומזה ב) הגעה אל המבוקש בכל ענין, אם ביחס אל הגורם שהוא הש״י: וכל אשר הוא עשה ה׳ מַצְלִיחַ בידו (בראשית, ל״ט, ג), געלינגען, געדייהען לאססען, споспѣшествуетъ даетъ успѣхъ: אנא ה׳ הַצְלִיחָה נא (תהלים, קי״ח, כ״ה), אלהי השמים הוא יַצְלִיחַ לנו (נחמיה, ב׳, כ׳), ועל הרוב ביחס אל האדם בעצמו ויבוא הפעל במובן עומד או שהפעול מובן בכח המאמר: ויהי איש מַצְלִיחַ (בראשית, ל״ט, ב׳). ובמדרש: איש מצליח — גבר קפוז — כמה דתימא: וְצָלְחוּ הירדן (ב״ר, פ״ו), וקפוז ענינו קפיצה — שפרינגענד, מקפץ ומדלג על כל המונעים המכשולים והמפריעים — איינער דער אללע הינדערניססע איבערשפרינגט (איבערווינדעט), прыгунъ (умѣющій передѣлѣть всѣ препятствія): עלה רמת גלעד וְהַצְלַח (מ״א, כ״ב, י״ב), ע״ד „צְלַח ורכב" מן הקל; וכל אשר יעשה יַצְלִיחַ (תהלים, א׳, ג׳), אם שהוא על המעשה שהוא יצליח ע״ד וחפץ ה׳ בידו יִצְלָח (ישעיה, נ״ג, יו״ד), או שטעמו כמו בכל אשר יעשה, וכן: וְהִצְלִיחַ מרמה בידו (דניאל, ח׳, כ״ה), בל״ז תחת ל״נ. מכסה פשעיו לא יַצְלִיחַ (משלי, כ״ח, י״ג) — לא יגיע אל מבוקשו למצוא רחמים, והניגוד: ומוֹדֶה וְעוֹזֵב יְרֻחָם; ולא תַצְלִיחִי להם (ירמיה, ב׳, ל״ז), לפי המפרשים ענינו — לא תַצְלִיחִי על ידיהם או עמם. והנראה שענינו כמו וַתִּצְלְחִי למלוכה (יחזקאל, ט״ז, י״ג) — אינך מוכשרת להם למצרים ולאשור, לא ימצאו בך חפץ להיות ראויה והגונה להושיעך. ובארמית שבמקרא: מלכא הַצְלַח לשדרך וכו׳ (דניאל, ג׳, ל״ד), הִצְלִיחַ דרכם גדלם ערהאבען, возвышалъ, ובמובן עומד: ודניאל דנה הַצְלַח במלכות דריוש (שם, וי״ו, כ״ט). בנין וּמַצְלְחִין (עזרא, וי״ו, י״ד), וּמַצְלַח בְּיֶדְהֹם (שם, ה׳, ח׳), געדייהען, успѣвать. ובגמרא, בהפעל: ויהיו נכסיו ונכסינו מוּצְלָחִים (ברכות, מ״ה, ע״ב), געדייהליך, גליקקליך זיין, быть успѣшн..., счастливымъ.

הַצְלָחָה, בדברי המחברים, השפעת טובה, גליקק, счастье. וישלח ברכה וְהַצְלָחָה בכל מעשה ידיהם (מי שברך).

צְלוֹחִית, ש״נ, כלי קבול משקים, פלאשע, бутылка: צְלֹחִית חדשה (מ״ב, ב׳, כ׳). ותרגום של צִנְצֶנֶת (שמות, ט״ז, ל״ג) צְלוֹחִית. ובמשנה: צְלוֹחִית של פלייטון (שבת, וי״ו, ג׳), צְלוֹחִית קטנה שניטל פיה (כלים, ל״ד, ד׳), צְלוֹחִית שהניחה מגולה (שם, י״א, א׳) נטל את המשפך ומדד לתוך צְלוֹחִיתוֹ (ע״ז, דף ע״ב, ע״א).

צַלַּחַת, ש״נ, — קערה שנותנין בה תבשיל, שאאלע, שיססעל, чаша, тарелка: כאשר ימחה את הַצַּלַּחַת (מ״ב, כ״א, י״ג), טמן עצל ידו בַּצַּלַּחַת גם אל פיהו לא ישיבנה (משלי, י״ט, כ״ד) — מושיט ידו אל הקערה וטומנה שם, ומתעצל גם להשיבה אל פיו עם המאכל שלקח. ויש מפרשים בדרך השאלה קרע או חיק הבגד, טאשע, пазухъ, ופירוש הראשון עיקר, וברבוי: בדודים וּבַצֵּלָחוֹת (דהי״ב, ל״ה, י״ג).

א) צלל, פעו״י, הקל במקרא א) ירידה למקום נמוך, שקיעה, זינקען, הינאבזינקען, погружаться, грузиться: צָלְלוּ כעופרת במים אדירים (שמות, ט״ו, יו״ד), ולדעת קצת, מזה: כאשר צָלְלוּ שערי ירושלם (נחמיה, י״ג, י״ט) — בשעה שדלתות השערים

שוקעות שמשלשלים אותן למטה (ועיין צלל ב). ובגמרא דרך מליצה: צָלַלְתְּ במים אדירים והעלית חרס בידך (ב״ק י״ז, צ״א ע״א), משל למְיַגֵּעַ את עצמו לחדש דבר ולא עלה בידו כלום; ואמרו: צוּלָה (ישעיה, מ״ד, כ״ז) — ששם צָלְלוּ מתי דור המבול (זבחים, קי״ג, ע״ב), ובארמית יכלול גם השקעת העפרורית שבמים או השמרים שבמשקים והמים והמשקים מנוקים וטהורים, осѣсть, дѣлать, אבזעטצען לאססען, זייהען, осадокъ процѣдить, очистить: עֲכוּרָה היתה החבות וְצַלַּלְנוּ אותה (ב״ר, פ׳), ובהשאלה: לְעוֹכֵר את העין וחוזרת וצוללת (ירושלמי, כתובות, פרק א׳, הלכה ט׳), קלאר ווערדען. ובמדרש: צְלִיל לחם שעורים (שופטים, ז׳), על שֶׁצָּלַל עליהם אותו הדור מן הצדיקים, ובזכות מה ניצולו, בזכות לחם שעורים (ויק״ר, כ״ח). בעל מ״כ פירש נטבע כמו צללו כעופרת, ואין לו ענין בזה. והנראה שטעמו, שהיה הדור ההוא מנוקה מן הצדיקים כמו שמנקים מים מן העפרורית, ורש״י בשופטים כתב: צְלוּל כתיב שהיה הדור צָלוּל מן הצדיקים. ובבינוני פעול: תורמין יין צָלוּל על שאינו צָלוּל (תוספתא תרומות, ד׳, ג׳), נותן אדם יין צָלוּל ומים צְלוּלִים לתוך המשמרת בשבת (שבת, דף ק״ט, ע״א). ובהשאלה, לא צְלָאֵי דעתאי (ערובין, ס״ד, ע״א), דעתא צִילְתָא (יבמות, דף קי״ג, ע״א)—דעה צלולה ומיושבת. קלארער זינן, ясный умыселъ, ובפיוט: תעית זורחים וְצוֹלְלִים (סדר יום א׳ דשבועות). הרוו״ה פירש זורחים הם מאורות הזורחים בשמים, וצוללים הם דגים הצוללים במצולות ים. והנראה, ששני הפעלים מתיחסים אל המאורות, שהם זורחים ושוקעים, בכוונה לרמז שהמאורות אין אורם מתמיד אצלם, וכמו שהם זורחים ומאירים כך שוקעים ומחשיכים. וממושג השקיעה בא לפי הנראה מושג ב) הֵרָאוֹת בְּבוֹאַת דמות הגוף החוצץ בעד האור, שאטטען, װוערפען, бросать тѣнь, לפי שהבבואה כמו נוטה, שוקעת ומשתרעת על גבי הקרקע, ומזה, לפי טובי המפרשים: כאשר צָלְלוּ שערי ירושלים (נחמיה, י״ג, י״ט), בשעה ששערי ירושלים נתנו צלם, וזה כשהשמש ירדה מאחוריהם.

הנפעל, במשנה, משקיעת העפרורית והשמרים. זיך אבזעטצען, קלארען: ימתין לה עד שֶׁתִּצָּל (פרה, ח׳, י״א), נותנים מים על גבי השמרים בשביל שֶׁיִּצָּלוּ (שבת, פ׳ ב׳).

ההפעיל, במקרא מן ההוראה השניה, נתינת צל, בבינוני: וחרש מֵצַל (יחזקאל, ל״א, ג׳), ע״מ מֵסַב, חרש שיש לו צל, שאטטענגעווערפענד, бросающій тѣнь, שיש לו ענפים צפופים וסבוכים שחוצצים בעד קרני האור ונותנים צל. ובגמרא, עד שעה שהסוס רץ וּמֵצִיל (פסחים, דף ג׳, ע״א), ופירש״י כְּשִׁעוּר מרוצת הסוס עד חצי היום, ולשון מציל שֶׁצִּלּוֹ תחתיו. ובפיוט מן ההוראה הראשונה ע״ד השלמים, מְצַלִּיל קמיו בעברה (סדר יום אהרון של פסח), אמר כושל לְהַצְלִיל נדודים (מערבית ז׳ דפסח), והרמב״ם אמר: קרע הים וְהִצְלִילָן בתוכו (יסודי התורה, ח׳: א׳).

ההתפַּעֵל, בגמרא למה נקרא שמה מְצוּלָה שכל מתי מבול נִצְטַלְלוּ לשם (שבת, קי״ג, ע״ב; ועיין זבחים, קי״ג ע״ב).

צֵל, ש״ז, בְּבוּאַת דמות הגוף החוצץ בעד האור, שאטטען, тѣнь: צֵל ההרים אתה ראה (שופטים, ט׳, יו״ד), הלך הַצֵּל עשר מעלות (מ״ב, כ׳, ט׳), נקל לַצֵּל לנטות (שם, שם, יו״ד). וממושג הצל הסתעפו והתפרדו שני מושגים שונים. א) להיותו דבר שאין לו שום ממשות במציאות משלו בו מהירות חליפות החיים: ימיו כְּצֵל עובר (תהלים, קמ״ד, ד׳), כי צֵל ימינו עלי ארץ (איוב, ח׳, ט׳), ויברח כַּצֵּל ולא יעמד (שם, י״ד, ב׳), ולא יאריך ימים כַּצֵּל (קהלת, ח׳, י״ג). ויכלול גם כן מושג ההולשה: ויצורי

כַּצֵּל כלם (איוב, י״ז, ז׳), ימי כְּצֵל נטוי (תהלים, ק״ב, י״ב)—כַּצֵּל לעת ערב כשהוא נוטה והולך וכלה: כְּצֵל כנטותו נהלכתי (שם, ק״ט, כ״ג), כי בשעה שהוא נוטה לחלוף הוא חלש מאד. ולפי שבמקום הַצֵּל יכולים להסתר מחמת השמש, וכמו שנאמר: להיות צֵל על ראשו (יונה, ד׳, ו׳), לְצֵל יומם מחרב (ישעיה, ד׳, ו׳), משלו בו ענין מסתור ומחסה אָבדאך, שוטץ, покровъ, защита, ויכוון בו הדבר שעושה הצל: כי על כן באו בְּצֵל קרתי (בראשית, י״ט, ח׳), בְּצֵל כנפיך תסתירני (תהלים, י״ז, ח׳), בְּצֵל שדי יתלונן (שם, צ״א, א׳), בְּצֵל ידו החביאני (ישעיה, מ״ט, ב׳), ולחסות בְּצֵל מצרים (שם, ל׳, ב׳), באו חֲסוּ בְצִלִּי (שופטים, ט׳, ט״ו), בְּצִלּוֹ נחיה בגוים (איכה, ד׳, כ׳), ה׳ צִלְּךָ על יד ימינך (תהלים, קכ״א, ה׳), סר צִלָּם מעליהם (במדבר, י״ד, ט׳). ויכלול ג״כ ענין השבת נפש ושאיפת רוח קר לעת החם: כעבד ישאף צֵל (איוב, ז׳, ב׳), בְּצִלּוֹ חמדתי וישבתי (שה״ש, ב׳, ג׳), כי בְּצֵל החכמה בְּצֵל הכסף (קהלת, ז׳, י״ב)—יש שחוסים בצל החכמה ויש בצל הכסף, ויתרון דעת, ומי שיש לו יתרון דעת ידע, כי אך החכמה לבדה תחיה בעליה, מה שאינו כן בעשר שיש עשר שמור לבעליו לרעתו. ובמשנה—בל״נ צִלָּה: ושחמתה מרובה מִצִּלָּתָהּ (סוכה, א׳, א׳), ועל המעט על משקל השלמים, וביחוד כשבא בלשון רבים: יסכהו צֶאֱלִים צִלְלוֹ (איוב, מ׳, כ״ב), ועיין צאל; ונסו הַצְּלָלִים (שה״ש, ב׳, י״ז, ד׳, ו׳), כי ינטו צִלְלֵי ערב (ירמיה, ו׳, ד׳), (עיין נטה).

צִלְצָל, א) הוי ארץ צִלְצַל כנפים (ישעיה, י״ח, א׳), לפי מובי המפרשים ענינו צֵל, צללים הרבה, ובחבור עם כנפים, ענינו הצללים שכנפים עושים והוא כנוי מליצי לארץ כוש, ובטעם הכנוי המליצי הזה, החזיק הרד״ק בפירושו, בתיב״ע שהוא על שם קלעי הספינות הרבות הבאות לשם, שהם דומים לכנפים ושהם מצלצלים עליה. ורש״י פירש לפי שהארץ חמה והעופות נאספים שם והיא מצולצלת בכנפי העופות. והרשד״ל אמר שענינו—הארץ העושה צל גדול בכנפיה, כלומר ארץ המגינה ברוב גבורתה על החוסים בה. ולדעת פירסט הכוונה אל מדינת מֶעראֶע שבארץ כוש, שהיא באזור החם, שהצל נוטה פעם לצפון ופעם לדרום, ונראה כמו שיש שני צללים לה, משני עבריה, ומלת כנפים בזה ענינה, עברים—ויתורגם: לאנד דער שאטטען דער ביידען זייטען, ומביא ראיה לדבריו ממה שיושבי המדינות באזור החם נקראו גם בלשון יונית בשם בעלי שני צללים. ב) וּבְצִלְצַל דגים ראשו (איוב, מ׳, ל״א)—כלי ברזל גדול ארוך וחד שנועצים הדיגים בראשי הדגים הגדולים, כשרוצים לצודם. הארפונע, острога, על שם היותו צולל ושוקע בראש הדג, או ע״ש שמצילים אותו במים לְהִנָּעֵץ בראש הדג (ועיין צלצל בשרש צלל ב).

ב) **צָלַל**, פ״ע, הַקַּל, רעדה, חרדה, ציטטערן, דראֶהנען, קלירען, дребезжать, звенѣть, ולא נמצא במקרא כי אם ביחס אל השפתים והאזנים: לקול צָלְלוּ שפתי (חבקוק, ג׳, ט״ז), נמשך אל הקודם: שמעתי ותרגז בטני, לקול השמועה צָלְלוּ שפתי ולא אוכל לדבר: אשר כל שמעיו תִּצַּלְנָה שתי אזניו (מ״ב, כ״א, י״ב), ע״מ יִתַּם יִמַּךְ, ועמ״א יֵקַל, תְּצִלֶּינָה שתי אזניו (ש״א, ג׳, י״א).

צְלִיל, פ״א במקרא: והנה צְלִיל לחם שעורים (שופטים, ז׳, י״ג), תרגומו: הֲרַר דלחם שעורין, וכן פירש״י חררה שאופין על הגחלים. ולפי ד[illegible] פירש הרד״ק גזרתו, שהוא משרש צלה, ע״מ הגיג מן הגה, והנראה כפירוש עצמי, שהוא מן רעדה, המיה, גערייש, шумъ, ושעורו—והנה שמע צליל לחם שערים מתהפך.

צֶלְצְלִים, ש״ז, מין כלי זמר עשוי להשמיע קול המיה ורעדה, והם מכלי הַהַקָּשָׁה קאסאגנעטטען, кастаньеты: בִמנענעים וּבְצֶלְצְלִים (ש״ב, ו״ו, ה׳), ובמקרא נזכרו שני מינים מהם: הללוהו בצִלְצְלֵי־שָׁמַע, הללוהו בְּצִלְצְלֵי תרועה (תהלים, ק״נ, ה׳). ולפי המבאר הר״ר יואל בריל הטובן בשם הראשון שתי חתיכות מתכות קטנות תקועות בשתי טבעות הנתונות על שתי אצבעות ומקישים בהם להשמיע קול, שעללער, бубенчики, והמכוון בשם שתי קערות נחשת עמוקות מעט ולשתיהן בית אחיזה ומקישים זו בזו ומוציאים קול גדול כקול תרועה צימ-באל, цимвааль, אבל הפעל הַשְׁמֵעַ שָׁמַע, המחובר פעמים רבות לשם צֶלְצְלִים, אין ענינו כפשוטו להשמיע קול, שהרי כל כלי הזמר משמיעים קול, ולפי שמצאנו את הפעל הַשְׁמֵעַ כמה פעמים בשירים שבכלים, וביחוד אצל מְצִלְתַּיִם (עיין בסמוך) נראה שהתיחד למין נגון מיוחד ידוע אצלם, או לאיזה סימן בנגון להגביה הקול (וע׳ שמע). ובמשנה בל״י: וְהַצִּלְצַל לבד (ערכין ב׳, ה׳). ובא: מיריחו היו שומעין קול הַצִּלְצַל (תמיד, ג׳, ח׳), הקיש בַּצִּלְצַל (שם, ז׳, ג׳). ונראה שהוא מין כלי אחר לא לנגון כי אם להשמעת קול גדול נשמע עד למרחוק ועל זה היה ממונה מיוחד במקדש: בן ארזא על הַצִּלְצַל (שקלים, ה׳, א׳).

מְצִלָּה, ש״נ, זוג המקשקש, פעמון, גלאָקקכען, колокольчикъ: ביום ההוא יהיה על מְצִלּוֹת הסוס קדש לה׳ (זכריה, י״ד, כ׳).

מְצִלְתַּיִם, שם זוגי מן היחיד מְצֶלֶת או מְצִלָּה ונפל הדגש מן הלמ״ד שבא בשוא נח. מין כלי זמר מחובר משני חלקים שתי קערות כעין הכלי צֶלְצְלִים; בִּמְצִלְתַּיִם נחשת (דה״א, ט״ו, י״ט), של טסי נחשת. ובא בנפרד על דרך מָתְנַיִם קמיו (דברים, ל״ג, י״א), מְצִלְתַּיִם נְבָלִים (נחמיה, י״ב, כ״ז), נְבָלִים וכנרות וּמְצִלְתַּיִם, משמיעים להרים קול בשמחה (דה״א, ט״ו, ט״ז), הנראה שהמאמר משמיעים וכו׳ מוסב ביחוד אל מְצִלְתַּיִם וכמו שכתב: וְאָסָף בַּמְצִלְתַּיִם משמיע (שם, ט״ז, ה׳), וכן: וּמְצִלְתַּיִם למשמיעים (שם, שם, מ״ב).

צְלָצַל, שעכ״ז, מין ארבה, על שם שהוא מקשקש והומה הרבה, גריללע, сверчокъ: יירש הַצְּלָצַל (דברים, כ״ח, מ״ב).

צֶלֶם, ש״ז, דבר שנעשה לחקוי ולדמיון בדמות דבר אחר נמצא במציאות, בילד, אבבילד, עבענבילד, образъ, изображеніе, подобіе, ומימי קדם התיחד לאותן הצורות שהיו עושים לצייר להם דמות האלהיות שעבדום: ואת כל צַלְמֵי מסכתם תאבדו (במדבר, ל״ג, נ״ב) — הַצְּלָמִים שעשוים בנסיכה, או שעשוים למסכה (עיין מסכה בשרש נסך): צַלְמֵי טחריכם (ש״א, ו״ו, ה׳) — צַלְמֵי כשדים חֲקֻקִים בששר (יחזקאל, כ״ג, י״ד), את מזבחותיו ואת צְלָמָיו (מ״ב, י״א, י״ח), ואת כיון צַלְמֵיכֶם (עמוס, ה׳, כ״ו), (עיין כיון), וכן הוא בארמית, ואלו צְלֵם חד שגיא צַלְמָא דכן רב (דניאל, ב׳, ל״א), צְלֵם די דהב (שם, ג׳, א׳). ובענין מראה: וּצְלֵם אַנְפּוֹהִי אשתנו (שם, שם, י״ט), ובבריאת האדם נאמר: ויברא אלהים את האדם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אלהים ברא אותו (בראשית, א׳, כ״ז), ולפי שהש״י אינו גוף ואי אפשר ליחס לו צלם, היתה מדעת המבארים הראשונים לפרש, שמלת בְּצַלְמוֹ מוסב על האדם, ושעור הכתוב: ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצורה מיוחדת לו, בצלם ברא אותו אלהים, וגם רש״י נוטה במקצת לפירוש זה, ואמר בצלמו בדפוס העשוי לו וכו׳, בצלם אלהים ברא אותו, פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא. ולדעת הרמב״ם הונח שם צֶלֶם על

הצורה הטבעית ועצמות הנמצא, שהוא באדם ההשגה השכלית (מו"נ, א', א'). וגם האחרונים הרבו לחקור בזה (הרטבמ"ן בבאורו, הרנה"ו בספרו אמרי שפר), והרשד"ל בהמשתדל אמר, שהאדם עצמו הוא נקרא צֶלֶם אלהים, כלומר שהוא בצד מה מִתְדַמֶּה אל האל שהוא בעל הכחות כלם, ובטעם יחס הבי"ת המחוברת למלת בצלמנו ובצלם אלהים ברא אותו, דעתו לאמר שהוא בי"ת ליחס הָעַצְמִית, כמו: והוא באחד (איוב, כ"ג, י"ג), בְּיָהּ שמו (תהלים, ס"ח, ה'), שהכוונה, באותה תכונה שהוא אֶחָד, באותה תכונה שהוא יָהּ, וכן כאן בצלם אלהים, בתכונה שהוא צלם אלהים (יעיין במאמרו של הרא"ג בקבוצת מאמרים עמוד 102). והנראה שהכוונה: בְּצֶלֶם אלהים באותו הציור שבני האדם מציירים את הש"י בשכלם, וכן: בְּצַלְמֵנוּ כדמותנו (שם, א', כ"ו), באותו הצלם ובאותה הדמות שבני האדם עושים להם מכבודו ועצמותו יתעלה. ובבן הראשון שהוליד אדם, פרשה התורה: ויולד בדמותו כְּצַלְמוֹ (בראשית, ה', ג'), לאמר, שכל מין בני האדם נולדים באותה התכונה שנברא אדם הראשון, ושלא נתיחד הוא לבדו בזה, וכן: כי בְּצֶלֶם אלהים עשה (העושה) את האדם (שם, ט', ו'), ואין בין צֶלֶם וּדְמוּת הבדל בהוראות מיוחדות כי אם בגזרתם שהשם צלם מתיחס אל עצם הצורה הנעשית, והשם דמות הנגזר מפעל דָּמָה יאמר על מושג הדמיון שיש בין הדבר הנעשה ובין אותו העצם שרוצים לחקותו. — כחלום מהקיץ אדני בעיר צַלְמָם תבזה (תהלים, ע"ג, כ'), לפי המוסכם ענינו: צלם דמותם (רש"י) או צלם הזיונם, הצלחתם שאיננה כי אם צלם בעלמא שאין בו ממש, שאטטענגליקק, тѣнь счастья, (הרמבמ"ן והמבאר). והנראה שהוא מן צֶלֶם במובן פסל ע"ז, וזה אם בענין האלהות שהם בוטחים בו, או בענין שהם עצמם נותנים לבם כלב אלהים (עיין יחזקאל, כ"ח, ב'), וזה נמשך אל האמור לעיל: עשק ממרום ידברו (ח'), וע"ד שפירשנו „וצורם לבלות שאול מזבול לו" (עיין צור). אך בצלם יתהלך איש אך הבל יהמיון (תהלים, ל"ט, ז'), תיב"ע, אך בִּדְיוּקְנָא דה' יתהלך גברא, וכוונתו לאמר, כי איש שהוא נברא בצלם אלהים למה זה הבל יהמיון, ואפשר שתחת אך הבל קרא איך הבל. ובטעמו זה פירש כנראה מנחם, ורש"י זכר פירוש מנחם ואמר עליו שלא יתכן, ואחז בפירוש דונש, שענינו חשך כמו צלמות. וכן הוא בערבית, והאחרונים פירשוהו מענין צל, שאטטענ-בילד, призракъ, כצל שאין בו ממש, ושעור בצלם — כמו צֶלֶם. — ובמשנה: חביב אדם שנברא בְּצֶלֶם (אבות, ג', י"ח), וממה שלא אמר בְּצֶלֶם אלהים רצה הרא"ג להוכיח שגם בעל המאמר הזה (ר' עקיבא) פירש ויברא אלהים את האדם בְּצַלְמוֹ, בְּצַלְמוֹ של אדם המיוחד לו, וכן נשמע גם מדברי המדרש: העליונים נבראו בְּצֶלֶם וּבִדְמוּת ואין פרין ורבין, והתחתונים פרין ורבין ולא נבראו בְּצֶלֶם ודמות, אמר הקב"ה הריני בורא אותו בצלם ובדמות מן העליונים פרה ורבה מן התחתונים (ב"ר, ח'), ובגמרא נגזר מן השם צלם פעל, בענין ציור בצבעים, פארבען, בעמאלען, краситъ: שרא לְצַלּוֹמֵי. גירי, שרא לְצַלּוֹמֵי דקולי (ב"מ, דף ס', ע"ב).

צַלְמוֹן, פ"א במקרא: תשלג בְּצַלְמוֹן (תהלים, ס"ח, ט"ו). לפי רוב המפרשים ענינו חשך, ותשלג כמו תלבין תבריק כשלג, והטעם, הארץ שהיא כסויה חשך מעקת אויב תראה אור גדול. — ולפי התרגום השבעים והוואולגאטא הוא שם עצם פרטי, וכמו שמצאנו במקרא: הר צַלְמוֹן (שופטים, ט', מ"ח), בסביבות העיר שכם, וכן נזכרת עיר צַלְמוֹן במשנה (כלאים, ד', ט'), ובתוספתא פרה פרק ח', ובמשנה

(יבמות, קכ"ב, ע"א). ונראה שהיה מקום ידוע ומפורסם כי בכל המקום שנזכר שע"פ זה במשנה נאמר: מעשה בצלמון, אבל לא ידענו מה ענין ההשלגה בצלמון אצל בפרש שדי מלכים בה, ובפיוט (זולת ליום שני של סוכות): זרעו הצל מִצַּלְמוֹן, עניני השך וצ־ה גרולה. והקליר אמר (פיוט, גשם לשמיני עצרת): צַלְמוֹנַת מים, והוא כמו חשכת מים.

צַלְמוֹנִית, ש"נ, במדרש: נכנס דן בְּצַלְמוֹנִיתוֹ אצל אביו ומתברך בשבעים אלף (בר"ר צ"ד), הערוך פירש באחדותו, וגוזרו מלשון רומית Solo ואם יקובל פירושו נראה לנו לאמר שמקורו עברית בטעם בְּצַלְמוֹ על דרך בְּגַפּוֹ יָבֹא (שמות, כ"א, ג'), ובעל מ"כ פירש בהשכה ורוח נכאים,

צַלְמָוֶת, ש"נ, השכה גדולה, דיקקע פינסטערניסס, густой мракъ: יגאלהו חשך וְצַלְמָוֶת (איוב, ג', ה'), והפך לבקר צַלְמָוֶת (עמוס, ה', ח'), בגיא צַלְמָוֶת (תהלים, כ"ג, ד'), בארץ צַלְמָוֶת (ישעיה, ט', א'), וכמשל לשאול: אל ארץ חשך וְצַלְמָוֶת וגו' (איוב, יו"ד, כ"א), ושערי צַלְמָוֶת תראה (שם, ל"ח, י"ז) לדעת קצת מחובר השם הזה מן צֵל ומן מות. והנראה כדעת המפרשים שהיא מלה אחת צלמות, בהוראת חשכה כמו שהיא בערבית.

צַלְמֹנָה, שעת"נ, שם אחת מתחניות בני ישראל במסעיהם במדבר. (במדבר, ל"ג, מ"א).

צַלְמֻנָּע, שעפ"ז, אחד ממלכי מדין שהמית גִּדְעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ במלחמתו את המדינים (שופטים, ח', כ"א).

צָלַע, פ"י, שחיה, נטיה, התעקמות, זיך קריממען, кривиться, кло-ниться, ובארמית טלע: והוא צֹלֵעַ על ירכו (בראשית, ל"ב, ל"א), ות"א והוא מְטַלַּע, שחה והתעקם לצד ירכו שנקעה, הינקען, хромать: ובבינוני: אספה הַצֹּלֵעָה (מיכה, ד', ו"ו), שה צלעה, חלשה ותלויה, הינקענד, שוואך, хромая—слабая.

צֶלַע, ש"ז, מעידת רגל, דאס הינקען, דאס וואנקען, колебаніе, хромота, хро-маніе, ובהשאלה: שבר, אֵיד, שטורץ, אונגליקק, паденіе, злоключеніе: כי אני לְצֶלַע נכון (תהלים, ל"ח, י"ח), ואיד נכון לְצַלְעוֹ (איוב, י"ח, י"ב) — איד מוכן ומזומן לו למעוד או כמעט ימעד, איד נכון כלומר יפול ולא יוכל קום (ועיין בסמוך): וּבְצַלְעִי שמחו ונאספו (תהלים, ל"ה, ט"ו), שֹׁמְרֵי צַלְעִי (ירמיה, כ', יו"ד) — מצפים שברי.

צֶלַע, ש"נ, ועל המעט בל"ז, המקום בגוף בבנינים ובכלים שמשם הוא נוטה מן הקו הישר ומתעקם והולך ועושה לו קו ישר אחר, דומה לשם עבר, צד, זייטע, бокъ, אלא שהוא מתיחס אל אותו שטח החלק בגוף הנמשך מנטיה אחת אל נטיה אחרת: צֶלַע המשכן האחד (שמות, כ"ו, כ"ו), צֶלַע המשכן השנית (שם, שם, כ"ז), צֶלַע המשכן תימנה וגו', על צֶלַע צפון (שם, שם, ל"ה). ובכלים, ושתי טבעות על צַלְעוֹ האחת ושתי טבעות על צַלְעוֹ השנית (שם, כ"ה, י"ב), וברבוי: על צַלְעֹת הארן (שמות, כ"ה, י"ד), על שתי צַלְעֹת המזבח (שם, כ"ז, ז'), על שתי צַלְעֹתָיו (שם, ל"ד, ד'), ובמשנה: פוּאָה של צְלָעוֹת (שביעית, ה', ד'), י"מ פועה הגדלה בצדדי השדה, וזה בניגוד לפואה של עידית, וצ"ע. ובחכמת המדידה: משולש שוה הַצְּלָעוֹת וכדומה. והפייטנים גזרו מן השם הזה פעל: ואין צד וְצֶלַע יַצְלִיעוּךָ (שיר היחוד) — עושים צלע.

צֵלָע, ש"ז מן הקודם, והתיחד: א) אל העצמות היוצאות מן השדרה ומתעקמות והולכות עד ההזה, ריפפע, ребро: ויקח אחת מִצַּלְעֹתָיו (בראשית, ב', כ"א), ויבן וגו' את הַצֵּלָע (שם, שם, כ"ב), כתרגומו עלעא (ועיין בבאור). ובמשנה:

אחת עשרה צְלָעוֹת (אהלות, א׳, ח׳)— בגוף האדם; וכן בגוף הבהמה: נשתברו רוב צַלְעוֹתֶיהָ טרפה (חולין, מ״ב, ע״א; נ״ב, ע״א), נעקרה צֶלַע ממקומה — טרפה (שם), ובמקומות: ושמעי הלך בְּצֵלַע ההר (ש״ב, ט״ז, ג׳) — בגבנונית ההר, אבהאנג, ביעגונג, склонъ. ובבנינים: א) פרק בדלתות, שני צלעים הדלת האחת גלילים (מ״א, וי״ו, ל״ד)—הדלתות נעשו שני חצאים מתגלגלים ומתקפלים זה אל זה, פליעגעל, פליגעל טהיר створчатыя дверп. וכמו כן ב) תא קטן נבנה בקיר — חומת בנין גדול, שהוא כמו פרק ממנו, גאלעריא, זייטענגעמאך, боковая компата: ורחב הַצֵּלָע ארבע אמות סביב סביב לבית סביב, וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע אל צֵלָע (יחזקאל, מ״א, ה׳, וי״ו), ג) נסרים דקים עשוים לחפוי הכתלים, טאפעלווערק: בְּצַלְעוֹת ארזים (מ״א, וי״ו, ט״ו).

צֵלַע, שע״פ, עיר בשבט בִּנְיָמִן (יהושע, י״ח, כ״ח), (עיין אלף) מקום קבורת שאול (ש״ב, כ״א, י״ד).

צְלַף, פ״י, ארמית, הקל, הכאה, חבלה, שלאגען, פערוואונדען, быть ранить. ובתרגומים בבנין אפעל הרמת יד במקבת לשבר, אין דיא הֶעהע שווינגען אום צו שלאגען: יִוָּדַע כמביא לְמָעְלָה (תהלים, ע״ד, ה׳) תיב״ע: יַצְלִיף בקורניסא היך גברא דמרים ידיה. ובהכאה ברצועה: ארבעים יכנו (דברים, כ״ה, ג׳) תיב״ע: ארבעין יַצְלִיף וחסר חד ילקיניה. ומזה במשנה: והזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה, ולא היה מתכון להזות לא למעלה ולא למטה אלא כְּמַצְלִיף (יומא, ה׳, ג׳). ובגמרא: מאי כמצליף? מחוי רב יהודה כמנגדנא (יומא, נ״ה, ע״א) ופירש הערוך (ערך מצליף) המכה שמרים ידו ואינו מכה עד שיוריד, וכונתו שהכהן המזה אינו מזה על הכפרת ממש אלא שהוא מרים ידו למעלה כמו שמניף את הרצועה לצד הכפרת והדם נופל לארץ ואינו נוגע בכפרת (ובפירושנו על המשנה הארכנו בזה קצת).

צָלָף, שע״כ. מין אילן עושה פרי, קאפערשטרויך, каперсовый кусть, каперсовое дерево: רבי אלעזר אומר הַצָּלָף מתעשר תמרות ואביונות וקפרס, רבי עקיבא אומר אין מתעשר אלא אביונות מפני שהן פרי (מעשרות, ד׳, ו׳). לפי שבצלף יש שלשה מינים לאכילה, התמרות שהן הלולבין נאכלות כשהן רכות, והאביונות הן עיקר הפרי הנאכל, והקפרס גם הוא שהוא הקליפה גם היא נאכלת כשהן רכות, אמר רבי אלעזר שכל שלשת המינים האלה מתעשרים. ועל שנהנים מפירותיו אלו בזמנים תכופים בזה אחר זה, אמרו דרך מליצה שמוציא פירות בכל יום: אחוי לי צָלָף (שבת, ל׳, ע״ב), ועל שם זה חשבו את הצלף לְעֵץ שבאילנות (ביצה דף כ״ה, ע״ב), ועיין בתוספות שם דה״מ וצלף. ונקרא גם כן נִצְפָּה (עיין ברכות, דף ל״ו, ע״א). ובמקרא נמצא בשע״פ.

צָלָף, אבי חָנוּן (נחמיה, ג׳, ל״ד).

צלפחד, שעפ״ז בן חפר הגלעדי, מבני מנשה (במדבר, כ״ז, ל״ג; יהושע י״ז, ג׳).

צֶלְצַח, שעפ״נ, עיר בשבט בנימין (ש״א, יו״ד, י״ב), יתכן שהוא שם מורכב צל צח.

צְלַק, ארמית, פ״י, בקוע, פלוח, שפאלטען, איין ריסס מאכען, колоть, דאצטליק רישיה (ברכות, נ״ו, ע״ב), דצלקיה מצלק (חולין, דף קכ״ד, ע״א), בענין פירוק החוליות. אוים איינאנדער נעהמען, щепать, пластать.

צוּלקא, צולקתא, ש״נ, נגע הבוקע את הבשר, גארבע, шрама: צָרֶבֶת השחין (ויקרא, י״ג, כ״ג). תיב״ע צוֹלְקַת שיחנא, ובמשנה:

צָלֶקֶת, הזרו וחיו אף על פי שמקומן צלקת נידונית כעור הבשר (נגעים, ט׳, ב׳). ובספרא, יכול עד

שתעשה צלקת (תזריע, קאפ׳ י״ג). ובגמרא: נשכה כלב ונעשה מקומו צַלֶּקֶת הרי זה מום (כתובות, דף ע״ה, ע״א), ונמצא השרש הזה במקרא בשם עצם פרטי זכר.

צֶלֶק העמוני מגבורי דוד (ש״ב, כ״ג, ל״ז).

צִלְּתַי, שעפ״ז א) מבני בִנְיָמִן (דהי״א, ח׳, כ׳), ב) מבני מְנַשֶּׁה (שם, י״ב, כ׳).

צמא, פ״ע, בקל, מי שמרגיש צורך השתיה, דורסטען, жаждать: וַיִּצְמָא שם העם למים (שמות, י״ז, ג׳), לא ירעבו ולא יִצְמָאוּ (ישעיה, מ״ט, י״ד), דורסט ליידען, терпѣть жажду: כי צָמֵתִי (שופטים, ד׳, י״ט), בחסרון אל״ף וע״ד נחי ל״ה, וְצָמִת (רות, ב׳, ט׳). וע״ד ההשאלה: צָמְאָה נפשי לאלהים (תהלים, מ״ב, ג׳), צָמְאָה לך נפשי (שם, ס״ג, ב׳), לעכצען, алкать. ובספרי בהפעיל: ולא להרעיבה ולא לְהַצְמִיאָה (דברים, ס׳ קצ״ב). ובפיוט: הירעבו הֲיִצְמָאוּ (קינה, איכה ישבה חבצלת).

צָמֵא, ת׳, דורסטענד, דורסטיג, жаждущій: ואם צָמֵא השקהו מים (משלי, כ״ה, כ״א), רעב ועיף וצמא (ש״ב, י״ז, כ״ט). ובהשאלה, ביחס לארץ יבשה שהיא כמו צְמֵאָה למים: כי אצק מים על צָמֵא (ישעיה, מ״ד, ג׳), והכפל: ונוזלים על יבשה, למען ספות הָרָוָה את הַצְּמֵאָה (דברים, כ״ט, י״ח) — ארץ צמאה, וי״מ במובן שם מקרה, דורסט: רעבים גם צְמֵאִים (תהלים, ק״ז, ה׳), ובמובן המוסרי: הוי כל צָמֵא לכו למים (ישעיה, נ״ה, א׳).

צָמָא, שמ״ז, הרגשת צרך השתיה, דורסט, жажда: צִחֵה צָמָא (ישעיה, ה׳, י״ג), להמית אותי וגו׳ בַּצָּמָא (שמות, י״ז, ג׳), לשונם בַּצָּמָא נשתה (ישעיה, מ״א, י״ז). וביחס אל הארץ: בארץ ציה וְצָמָא (יחזקאל, י״ט, י״ג), וְלִצְמָאִי ישקוני חמץ (תהלים, ס״ט, כ״ב), ישברו פראים צְמָאָם (תהלים, ק״ד, י״א).

צִמְאָה, ש״נ, כעין הקודם, דורסט, жажда, וגרונך מִצִּמְאָה (ירמיה, ב׳, כ״ה).

צִמָּאוֹן, ש״ז, בהוראה הקודמת ביחס אל ארץ יבשה, דירעס לאנד, безводная страна, וְצִמָּאוֹן אשר אין מים (דברים, ח׳, ט״ו), וְצִמָּאוֹן למבועי מים (ישעיה, ל״ה, ז׳).

צָמַד, פ״י, עקרו ארמית, כריכה, קשור, חבור, בינדען, צוזאממענבינדען, צוזאממענציעהען, связать, стягивать, הקל לא נמצא כי אם בתרגומים. א) בהוראת חבישת שבר: ולנשברת לא חֻבַּשְׁתֶּם (יחזקאל, ל״ד, ד׳), ותיב״ע ולתביריא לא צְמַדְתּוּן. ב) חבוש בהמות צוזאממענשפאננען, спрягать: שנים עשר צְמָדִים לפניו (מ״א, י״ט, י״ט) תיב״ע: צְמִידִין קדמוהי. בהקל בבינוני פעול, ובמדרש בהשאלה: והות צְמוּדָא אמרה לישן בישא (ויק״ר, כ״ו) כמו למודה (עיין למד). ובמקרא בבנין

נפעל במובן המוסרי, זיך אנשליעסען, אנהאנגען, присоединяться последовать: הַנִּצְמָדִים לבעל פעור (במדבר, כ״ה, ה׳): וַיִּצָּמֶד ישראל לבעל פעור (שם, שם, ג׳).

הפוּעל במובנו הפשוט היות קשור היטב, פעסט אנגעשלאססען זיין, быть прикрѣплену, החרב מְצֻמֶּדֶת על מתניו (ש״ב, כ׳, ח׳). ובמדרש נראין מְצֻמָּדִין והן מרויחין (שיה״ש, ד׳, א).

ההפעיל, בהשאלה: ולשונך תַּצְמִיד מרמה (תהלים, נ׳, י״ט); רש״י פירש תַּרְגִּיל אצלך רמיה, וכנראה סמך בפירושו זה על לשון המדרש: צמודא אמרה לשון בישא והמבאר פירש: תחבר ותרכיב דברי רמיה, ויתבן לאמר שטעמו משיכה, צוציעהען, привлекать, ושעור הכתוב: פיך שִׁלַּחְתָּ ברעה, פתחת פיך לדבר ולשונך פשוטה למשוך אליה כל דברי מרמה. ובפרקי דר״א: וכשיצאו הִצְמִיד זכרים בצד נקבות (פרק כ״ג).

צְמִיד, א) שם מין תכשיט עקושרים
על היד, ארמבאנד, зарукавье,
אצעדה וְצָמִיד (במדבר, ל״א, נ׳), ושני
צְמִידִים על ידיה (בראשית, כ״ד, כ״ב),
ב) כסוי כלים, מגופה, דעקקעל, שפונד,
крышка затычка: אשר אין צָמִיד פתיל
עליו (במדבר, י״ט, ט״ו), (ועיין פתל),
ובדחז״ל במובן תאר: נכנסים צְמִידִים
צמודים זוגות (במדבר רבה, ..), פאארווייזע.
ובמובן אחר: כאדם צָמוּד במלאכתו
(שם) — קשור, דבק במלאכתו, למוד
(עיין לעיל), ובגמרא: והא קחזינא גברי
דאזלי כי מחברי ואתו כי מְצַמְּדֵי (ע״ז,
דף נ״ה, ע״א) — חבושים, נרפאים,
בריאים.

צֶמֶד, ש״ז זוגי, פאאר, געשפאנן, сир-
яжка: צֶמֶד חמורים חבושים
(שופטים, י״ט, יו״ד), צֶמֶד בקר (ש״א,
י״א, ז׳), צֶמֶד הבקר (מ״א, י״ט, כ״א),
צֶמֶד פרשים (ישעיה, כ״א, ז׳), אכר
וְצִמְדּוֹ (ירמיה, נ״א, כ״ג), רוכבים צְמָדִים
(מ״ב, ט׳, כ״ה) — במובן תאר הפעל,
פאארווייזע. ובא: כבחצי מענה צֶמֶד
שדה (ש״א, י״ד, י״ד), מדת שדה
שחורשים ביום אחד בצמד בקרים, יאך,
אקקער: כי עשרת צִמְדֵּי כרם (ישעיה,
ה׳, יו״ד), וכן הוא בלשון רומית Jugerum.
ומזה י״מ והוא חֹרֵשׁ שנים עשר צְמָדִים
לפניו (מ״א, י״ט, י״ט). ובמשנה התיחד
אל הכלים שבהם אוסרים את הבהמות,
געשפאנן, упряжь: מכר את הַצֶּמֶד לא
מכר את הבקר (כ״ב, ה׳, א׳, ובגמרא
ע״ז, ע״ב).

צָמַח, פעו״י, הקל עומד, עקרו: גָדוֹל
ורבוי הגופים היוצאים מגוף
אחר, וואכסען, שפראָססען, расти, произ-
растать, ונופל על כל שגדולו מן
הארץ: וכל עשב השדה טרם יִצְמָח
(בראשית, ב׳, ה׳), שבלים וגו׳ צֹמְחוֹת
אחריהן (שם, מ״א, וי״ו), את כל העץ
הַצֹּמֵחַ לכם (שמות, יו״ד, ה׳). ובא במובן
יוצא: יער צֹמֵחַ עצים (קהלת, ב׳, וי״ו),
או ששעורו יער שעצים צומחים בו.

וכמו כן על הַשֵּׂעָר היוצא וגדל מן
הגוף: וְשֵׂעָר שחר צָמַח בו (ויקרא, י״ג,
ל״ז). ובהשאלה גם ביחס אל בני
האדם בענין חדוש מעמדם לטובה
והתמדת גידולם מאליהם באין מונע:
וְצָמְחוּ בבין חציר (ישעיה, מ״ד, ד׳), הנה
איש צֶמַח שמו ומתחתיו יִצְמָח (זכריה,
וי״ו, י״ב). ומזה בכל התהוות פעולה
בְּפִתְאוֹם וצאתה לאור בהתמדה רבה,
ענטשטעהען ווערדען, זיך ענטוויקקעלן,
зародиться стать, становиться разви-
ваться, הנני עשה חדשה עתה תִצְמָח
(ישעיה, מ״ג, י״ט), בטרם תִּצְמַחְנָה (שם,
מ״ב, י״ט), ומאדמה לא יִצְמַח עמל
(איוב, ה׳, וי״ו), והקודם: כי לא יצא
מעפר אָוֶן, אמת מארץ תִּצְמָח (תהלים,
פ״ה, י״ב), וארכתך מהרה תִצְמָח (ישעיה,
פ״ח ח׳), ובדבא״ם כח הצומח, כח
הפועל בנבראים לגדלם בצמחים ובעלי
חיים, וסתם צומח מיוחד לסוג הנמצאים
המיוחדים בכח הצמיחה לבד להוציא
את הדומם והחי, וועגעטאבילי‌ען, про-
зябаемыя, произрастенія.

הפיעל נמצא במקרא רק ביחס אל
הַשֵּׂעָר ששב ומתחיל לצמוח אחרי גלוח:
פאָן נייעם וואכסען: ויחל שער ראשו
לְצַמֵּחַ (שופטים, ט״ז, כ״ב), עד אשר
יְצַמַּח זקנכם (ש״ב, יו״ד, ה׳). ובא:
ושערך צִמֵּחַ (יחזקאל, ט״ז, ז׳) — שער
של סמני נערות.

ההפעיל יוצא ביחס אל הבורא
שפראָססען, וואכסען לאססען, וַיַּצְמַח ה׳
אלהים מן האדמה כל עץ נחמד (בראשית,
ב׳, ט׳), יַצְמִיחַ חציר לבהמה (תהלים,
ק״ד, י״ד), הַמַּצְמִיחַ הרים חציר (שם,
קמ״ז, ח׳) — מַצְמִיחַ את ההרים להוציא
חציר ע״ד יער צומח עצים (קהלת, ב׳,
וי״ו), וכמו כן בבחינת האדמה: וקוץ
ודרדר תַּצְמִיחַ לך (בראשית, ג׳, י״ח),
וכגנה זרועיה תַצְמִיחַ (ישעיה, ס״א, י״א);
וכן בבחינת הגשם המסייע בהצמחה:
וּלְהַצְמִיחַ מצא דשא (איוב, ל״ח, כ״ז),
ובא: והולידה וְהִצְמִיחָהּ (ישעיה, נ״ה,

יו"ד)—הכינה ונתן לה כח להצמיח ע"ד: הַמַּצְמִיחַ הרים חציר, ובד־אלה: חדוש הויה ומציאות וכולל גם התמרת המציאות והגידול, ענטשטעהן, געדייהען לאססען, урождать успѣть, יַצְמִיחַ צדקה ותהלה (ישעיה, ס"א, י"א), שם אַצְמִיחַ קרן לדוד (תהלים, קל"ב, י"ז), אַצְמִיחַ קרן לבית ישראל (יחזקאל, כ"ט, כ"א), אַצְמִיחַ לדוד צֶמַח צדקה (ירמיה, ל"ג, ט"ו), תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תַּצְמִיחַ יחד (ישעיה, מ"ה, ח'), מוסב אל ארץ שהיא תצמיח (ועיין פ ר ה). ואפשר שזה במובן עומד, וכן: וכל חפץ כי לא יַצְמִיחַ (ש"ב, כ"ג, ה'),

צֶמַח, ש"ז, דבר הצומח, כל מה שגידולו מן הארץ, געוואֶכּס, растеніе: וְצֶמַח האדמה (בראשית, י"ט, כ"ה), כְּצֶמַח השדה (יחזקאל, ט"ז, ז'). וכענין תבואת דגן: צֶמַח בלי יעשה קמח (הושע, ה', ז'). פּרוכּט, плодъ, צִמְחָהּ תברך (תהלים, ס"ה, י"א), כארץ תוציא צִמְחָהּ (ישעיה, ס"א, י"א), כל טרפי צִמְחָהּ תיבש (יחזקאל, י"ז, ט'), ערגת צִמְחָהּ (שם, שם, יו"ד), ובהשאלה: ביום ההוא יהיה צֶמַח ה' לצבי ולכבוד (ישעי', ד', ב'), והכפל: וּפְרִי הארץ— פרי כנגד צמח. והוא ע"ד: מטע ה' להתפאר. ולא רחוק לשער כי הַכַּוָּנָה מלך צדיק מבית דוד מלך המשיח, וכמפורש בנבואת ירמיה: והקמתי לדוד צֶמח צדיק ומלך מלך וגו' (ירמיה, כ"ג, ה')—אצמיח לדוד צֶמַח צדקה ועשה משפט וצדקה בארץ (שם, ל"ג, ט"ו). ובסמך אל הנבואות האלה אמר זכריה; כי הנני מביא את עבדי צֶמַח (ג', ח'), כנה את עבד ה' בשם צֶמַח. ועוד: הנה איש צֶמַח שמו ומתחתיו יִצְמָח (שם, ו"ו, י"ב) וכפירש"י מזרע המלוכה, וכמ"ש: והיה אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא והקרבתיו ונגש אלי (ירמיה, ל', כ"א). ובמשנה הבדילו בין צמחים לאילנות: ירדו לִצְמָחִים אבל לא ירדו לאילן (תענית, ג', א'), ובהשאלה: עלו בו צְמָחִים אם מחמת המכה (ב"ק, ה', א'),— אבעבועות, העלתה (הריאה) צמחין (חולין, מ"ח, ע"א), פירש"י מוגלא, אייטערגעוואֶכּסע, гнойные прыщы, נפקן ליה צְמָחֵי באפיה (סנהדרין, ק"א, ע"א).

צִמְחוֹן, ארמית ע"מ זֵרָעוֹן, מן הקודם, געוואֶכּס, растеніе, צִמְחוֹנֵי ארעא (תיב"ע, דברים, ל"ב, ב'); ובמשנה: כרשיני מעשר שני יאכלו צִמְהוֹנִים (מעשר שני, ב', ד'), בעוד שהם ירקות לחין.

צְמִיחָה, שה"פ, דאס הערפאָרשפּראָססען, произрастеніе, וּצְמִיחַת קרן לדוד עבדך בתפלת ר"ה ויו"כ, ובגמרא ברכות, כ"ט, ע"א).

צוֹמֵחַ, צִימֵחַ, ש"ז, בתוספתא, הגמום, הצומח והצוֹמֵם וכו' צוֹמֵחַ כל שאין לו אזנים (בכורות, פרק ד'), ובגמרא על מה ששנו במשנה הצומם והצומע אמרו: תנא אף הַצִּימֵחַ, לא הוו ידעי רבנן מאי צימח שמעו לההוא טייעא דהוה קאמר מאן דבעי צְמַחַ ואשתכח גדיא חזיזא (בכורות, מ"ד, ע"א), ופירש"י אזניו ארוכות מאד עד שתכופות למטה, וזה ההפך ממה שהוא מפורש בתוספתא, ובעל הערוך גורס הצימע וצ"ע.

צֶמֶל, ש"ז, במשנה: משל משלו חכמים באשה פגה בוחל וְצֶמֶל וכו' צֶמֶל כיון שבגרה (נדה, ה', ז'; ובגמרא, דף מ"ז, ע"א) פירשוהו על דרך נוטריקון: יצתה מלאה (נדה, דף מ"ז, ע"א), והג"מ שי"ר (המגיד שנה י"א ע' 359) העיר שמצא בליקסיקון של יאהן שבערבית אצמאל ענינו נטיעה המתחלת להתלבש, וכמו כן כל דבר המתחיל להתקשות, ומוסיף מהשערתו שאפשר שבערבית יכלול פרק התחלת שערות הנטע להתקשות ולהסתבך ועל ידי זה יתלבש ויתקשה. ולפי דבריו יתכן לשער שיסודו של השם צמל הוא צם, צמם, בהוראת קפול (עיי"ש) והלמ"ד נוסף לבנין, אך מלשון הגמרא צמל מלמעלה בירוע שנתמעך הב"ף (נדה, מ"ג, ע"ב), נראה

שהבינו בשם צמל פרק המיעוך וההתרכבות, ווייך ווערדען ולא פרק ההתקשות וצ"ע, (ועיין למעלה שרש בחל ע' 250).

צָמַם, פ"י ארמית, נמצא רק בכפולים ע"ד המרובעים וענינו א) כסוי **עטוף ועלוף**, פערהיללען, פערשלייערן, окутывать, וביחוד כסוי הפנים: כי כִסְּתָה פניה (בראשית, ל"ח, ט"ו), ת"י צַמְצְמַתָא אפהא, ובמדרש: והיתה מסתמכת על שפחתה וְצִמְצְמָה פניה ולא ראתה את המלך (ב"ר, מ"ה), הלכה וְצִמְצְמָה פניה אחר העמוד (איכה, ג', א'), ושאר אבריו מְצוּמְצָמִים בו כגולם (ויקרא רבה י"ד). ומזה ב) דחק וכבוש, צודריקקן, прижать: או באיבה (במדבר, ל"ה), לרבות את הַמְצַמְצֵם (סנהדרין, דף ע"ו, ע"ב), ופירש"י היינו שֶׁצִּמְצְמוֹ שם שלא יקום, רמו ליה ארויסא בצואריה ארפו ליה וְצִמְצְמוּ ליה (יבמות, דף מ"ו, ע"א), אמת כלאים לא יְצַמְצֵם (עירובין, דף ד', ע"א)— לא ידחוק שתהיה המדה דחוקה ועצבה, ג' על ג' מְצוּמְצָמוֹת (שבת, דף כ"ט, ע"א), גענוי זיין, быть точнымъ, אפשר לְצַמְצֵם (יבמות, דף י"ט, ע"א)— שיקרו שני מעשים ברגע אחד, שבטלו מישראל עשרת הדברות שהיו מְצַמְצְמִים עליהם ככלה (שיה"ש, ד', ט'), שהיו נאותים מכוונים להם צוגעפאסט זיין, быть принаровлену, צַמְצֵם אנפאססען, принаровлять приспособлять, וענין הפעל הזה הוא ג"כ: בעענגען, сузывать. ובמובן המוסרי: מניח סנקליטין שלו וּמְצַמְצֵם שכינתו למטה (ויק"ר, כ"ט), אם רואה אדם שמזונותיו מְצוּמְצָמִים יעשה מהן צדקה (גיטין, ז', ע"א), ובערבית יכלול הפעל צם, טם, ענין הקשור והקליעה, פער-בינדען, פפלעכטען, связать, плести. ומן הפעל הזה בא במקרא:

צַמָּה, ש"נ: גלי צַמָּתֵךְ (ישעיה, מ"ז, ב'), מבעד לצמתך (שיה"ש ד', א', ג'; ו', ז'), יש מפרשים עפ"י ההוראה הראשונה צעיף שמתכסים בו, שלייער, покрывало, וי"מ מן ההוראה **האחרונה** מקלעות השער, פפלעכטע, לאָקקען, локоны, וכן פירשו גם במדרש, ואמרו: **האשה כְּשֶׁמְּצַמֶּמֶת שערה לאחוריה והוא תכשיט לה** (שיה"ש ד', א'), ונראה שלדעתם היה הנפרד ממנו **צמח** וגזרו ממנו פעל.

צַמִּים, ש"ז, נמצא רק שתי פעמים וזה בספר איוב: ושאף צַמִּים חילם (ה', ה'), יחזק עליו צַמִּים (י"ח, ט'), לפי הנראה ממדרשם ז"ל על פסוק ושאף צמים חילם, שאמרו: מי דחק בממונו של נמרוד אברהם וכל הַמְצוּמְתִּין לו (ויק"ר כ"ה), פירשו את המלה צמים בלשון רבים מן היחיד **צם** וענינו חֶבֶר קשור באמונה לזולתו, וזה לפי עיקר הוראת השרש, ואם שפירושם ע"ד הדרוש יש לקרבו אל הפשט, ולפרש צמים בענין גדודים, גדודי שודדים ולסטים וכן פירש הרמ"ל, וגם לדעת רש"י הוא הרבוי מן צם ופירש: ושאף צַמִּים חילם ובלע איש איש מן הצמים את ממונם שגזל זה בחייו, וְצַם לדעתי ענינו גזול, עשוק, ולדעת הרד"ק והר"ש פרחון מלת צַמִּים הוא שם ביחיד על משקל אַדִּיר, צַדִּיק ופירושו לסטים, וזה על שם שהיה מנהגם לגדל שער ראשם ולעשותם צַמָּה תלויה להם לאחורי הצואר וגודלים את השער כמו עבות, והאחרונים שמסכימים גם הם שהוא בלשון יחיד מפרשים בענין פח ורשת שהיא קלועה וארוגה, שלינגע, גארן, сѣть, ובאורם זה מכוון בפסוק יחזק עליו צמים (איוב, י"ח, ט'), מסכים עם הקודם לו יאחז בעקב פח ועם כל הענין שם, ובא זה ולמד על ושאף צמים חילם. וזה על דרך מליצת השיר, שהפח ישאף לבלוע חילם, אבל זה למוד בלתי הגון לדעתנו. ולפי השערת הרה"ח לעווי נגזר השם צמים מן צְמִי בארמית, גזיזה, קציצה: ועשתה את צפרניה (דברים, כ"א, י"ב), ת"י וְתִיצְמֵי יַת טופרייהא. ובירושלמי:

חוה יתיב מצמי טופרוי (מו"ק, פרק ג', הלכה א'); ובסורית יורה השם צממא, כלי כריתה, קציצה, וביחוד חרב, ויהיה צמים — לסטים מזוין, וכתרגומו, ועדיין לא הונח לנו בפירושו.

צוֹמֵם, ש"ז, במשנה, מין מום, הצומם והצומע וכו' והצוֹמֵם שאזניו דומות לספוג (בכורות, ז', ד'), דעססען אָהרען שוואָממאַרטיג זינד, имѣющій уши подобныя губки.

צוֹמֵעַ, ש"ז, במשנה בהנ"ל, מין מום, הצומם והצומע, איזהו הוא צוֹמֵעַ כל שאזניו קטנות (בכורות, ז', ד'). ועיין ערוך ערך צמח.

צמק, פ"ע, הקל עומד, התיבשות והתכווצות הגופים ע"י אפיסת ליחות המשקה ומרטבת אותם, טראָקקנען, צוזאַמ-מענשרומפּפען, высыхать, сморщиться съёжиться: ושדים צמקים (הושע, ט', י"ד) — מתכוצים ומתקמטים מסלוק החלב שראוי להיות בהם. ובגמרא: הוציא בגרוגרת לאבילה וְצָמְקָה (שבת, צ"א, ע"א), צמקה הריאה (חולין, נ"ה, ע"ב), ובבנין פיעל ביצים מְצוּמָּקוֹת, ובהתפעל: מִצְטַמְּקוֹת ויפה להן (שם, ל"ח, ע"א), מִצְטַמֵּק ויפה לו אסור, מִצְטַמֵּק ורע לו מותר (שם, דף ל"ז, ע"ב).

צִמּוּק, צִמֻּק, ת', ענבים יבשים וכבושים בעגולים, געדאָררטע און קוכענגע-פּאָרמטע וויינטרויבען, ראָזינגען קוכען, изсушенные винограды (изюмы) въ формѣ пирожковъ: ומאה צמוקים (ש"ב, ט"ז, א'), ושני צִמֻּקִים (שם, למ"ד, י"ב), ובדרחז"ל נעשו גשמים צימוקים לעולם (תענית, י"ט, ע"ב), ופירש"י שיורדין בקושי כמו שדים צוֹמְקִים.

צֶמֶר, ש"ז, שער הכבשים הדק ונוח לְעַבְּדוֹ ולעשות ממנו בגד, וואָללע, шерсть: גִּזַּת הַצֶּמֶר (שופטים, ו"ו, ל"ז), בבגד צֶמֶר (ויקרא, י"ג, מ"ז), ומאה אלף אילים צֶמֶר (מ"ב, ג', ד') — טועני צמר: ולא יעלה עליהם צֶמֶר (יחזקאל, מ"ד, י"ז) — בגדי צֶמֶה, וְצֶמֶר צחר (שם. כ"ז, י"ח), והטוב שבמינו הוא הלבן, ומשלו בו ענין הלבן והנקיות: הנותן שלג כַּצָּמֶר (תהלים, קמ"ז, ט"ז). ובמובן המוסרי: אם יאדימו כתולע כַּצֶּמֶר יהיו (ישעיה, א', י"ח); צַמְרִי ופשתי (הושע, ב', ז', י"א). ובמשנה: אין אסור משום כלאים אלא צֶמֶר ופשתים ואינו מטמא בנגעים אלא צֶמֶר ופשתים (כלאים, ט', א'), וקבלו חז"ל שצמר האמור בתורה בכלאים ובנגעים הוא של כבשים והוא הנקרא צֶמֶר ביחוד ושערות שאר בעח"י שנקראו גם כן בשם צמר מחובר להם שם לווי צֶמֶר גמלים, צֶמֶר ארנבים, צֶמֶר עזים: צֶמֶר גמלים וְצֶמֶר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר (שם).

צֶמֶר גֶּפֶן, ש"ז, מין עץ שדומה בגידול לעץ הגפן, וכשהוא נקצר ומתיבש הוא מתפרק לחוטים שֶׁמְּעַבְּדִים אותו כמו שמעבדים הפשתן, אלא שהוא רך ממנו, בוימוואָללע, хлопка; אף צֶמֶר גפן אסור (כלאים, ז', ב').

צַמֶּרֶת, ש"נ, לא נמצא כי אם בספר יחזקאל, נוף האילן, געצווייג: את צַמֶּרֶת הארז (יחזקאל, י"ז ג'), ומתיחד אל הענפים הדקים שהם כמו שערות הצמר ודומה בעקרו לשם זמורה; את ראש יניקותיו קטף. וממה שנאמר להלן: מִצַּמֶּרֶת הארז הרמה (שם, שם, כ"ב) נראה שהשם צַמֶּרֶת כולל כל ענפי האילן בכלל ולא האמיר בלבד: ובין עבתים היתה צַמַּרְתּוֹ (שם, ל"א, ג'), כפירוש רש"י בין עצי רענן, והכונה צמרתו היתה מצוינת בין שאר האילנות העבותים ומכסה אותם ברבוי ענפיו, וכן: ויתן צַמַּרְתּוֹ אל בין עבותים (שם, שם, יו"ד).

צַמָּר, במשנה, ת'. עוסק במלאכת תקון הצמר או במכירתו, וואָלל-ארבייטער, וואָללהענדלער: חוט מאזנים של צַמָּרִים (כלים, כ"ט, וו"ו), שוק של צמרים היה (עירובין, דף ק"ח).

צְמַר, ארמית, חִמּוּם, ערוואָרמען, рас-горячить, דְצַמְּרָא צְמוֹרֵי (ב"ק, דף ס', ע"א) — מחמם בנשימה, אנפּאָכען, והונח על חמום הגוף. ומזה: באישא צְמִירְתָּא (ת"י, בראשית, כ"א, ט"ו) — קדחת חמה, היטציגעס פֿיעבער, лихорадка. ובגמרא: אישתא צמירתא (פסחים, דף כ"ה, ע"ב), וכן: פרח צימרא מיניה (שם, נ"ה, ע"ב). והתיחד גם לשם חולי האבן בכים הזכרות, שטיינקראנקהייט, каменная болѣзнь, (ב"מ, דף פ"ד). וע"ד הכפולים המרובעים:

צְמַרְמַר, ש"ז, רטט ורתת הגוף מכאב וחלי, פֿיעבער-שויער, лихорадочный дрожъ: לבי סחרחר (תהלים, ל"ח, י"א), תיב"ע לבבי צְמַרְמַר, ומזה:

צְמַרְמוֹרוֹת, במשנה, כמין צְמַרְמוֹרוֹת אוחזין אותה (נדה, ט', ח'), ובירושלמי, היו ליה צְמַרְמוֹרִין (ע"ז פרק ב').

צָמַת, פ"י, לפי אשר השתמשו בו חז"ל נראה שהוא קרוב בהוראתו לשרש צמד, צמם, אלא שהתיחד לחבור מהודק, דחיקה ולחיצה, צוזאממענדריקקען, стѣснять: צָמְתוּ בבור חיי (איכה, ג', נ"ג) — דחקו וצמצמו אותי בבור במקום צר שאיני יכול לזוז ממקומי, וידו אבן בי בתוך הבור ולא יחטיאו המטרה. ובגמרא: הכהו על ידו וְצָמְתָה ידו (ב"ק, דף פ"ה ע"ב)—צמקה — נתכווצה: צוֹמַת הַגִּידִין שאמרו, מקום שהגידין צוֹמְתִין בו, ממקום שצומתין עד מקום שמתפשטין (חולין, ע"ה, ע"ב); מי שנגפה ידו או רגלו צוֹמְתָהּ ביין (שבת, ק"ט, ע"א) צוזאממענציעהען, איינשרימפפען, стягивать, сжимать, שורן בחומץ וחומץ צוֹמְתָן (פסחים, מ', ע"ב). ובענין החלטת דבר למי שהוא, גמר ענין שאינו חוזר, פֿאָללינ צוגעהאָרין: צָמַת ללוקח (תוספתא ערכין, פרק ה'). ובמשנה בענין זה: חָלוּט לו (ערכין ח'), ואין צְמוּת ביובל (ספרי דברים, רכ"ט), ובגמרא באותו ענין: ואין נחלט בבתי ערי חומה (סוכה ד', ע"א וע"ב).

הַנִּפְעַל: בעת יזרבו נִצְמָתוּ (איוב, ו', י"ז), רש"י פירש מלשון חומץ צומתן — נתכווצו החרבו, פֿערזיעגט ווערדען, быть иссякнутымъ, וי"מ נקפאו, נתקשרו ונצמדו, ערשטאַררט ווערדען, оцѣпенѣть, опѣмѣть. וזה ע"ד מליצת: כאבן מים יתחבאו (שם, ל"ח, ל'), כי לא נִצְמַתִּי מפני חשך (שם, כ"ג, י"ז), לפי המפרשים בענין כריתה וכליון, פֿערניכטעט ווערדען, быть уничтожену, והנראה שענינו היות נדחק ונלחץ והתכווץ, געפרעססט ווערדען, быть прижатымъ.

הפיעל בתי"ו נוספת לחזוק ההוראה להץ ודחק עד דכרוכה של נפש, צוזאממענפרעססען, тискать, сжать: צִמְּתַתְנִי קנאתי (תהלים, קי"ט, קל"ט), וכפירש"י צוֹמֶתֶת אותי. בעותיך צִמְּתוּתֻנִי (שם, פ"ח, י"ז). וע"ד שאמרו: פחדא צָמִית ביעתותא מרפיא (סוטה, דף כ', ע"ב). ובדחז"ל בא בלי תוספת תי"ו שניה, ובמובן כנוס וקבוץ: אבותיך מְצַמְּתִין ואת מבזבז (ב"ר, פ"ג), מְצַמְּתָן לבתי כנסיות וגו' עד דהוה מְצַמֵּת להון (ירושלמי פאה פרק אחרון), מְצַמְּתָא קהלא (שם, סוכה, פרק ה'), אברהם וכל הַמְצוּמָּתִין לו (ויק"ר כ"ח) — המחוברים לו (ועיין צמם).

ההפעיל דחיקד נמורה והדפה, פֿערדראֶנגען, прогонять вытѣснять: משנאי וָאַצְמִיתֵם (ש"ב, כ"ב, מ"א), והקודם: תתה לי ערף, עצמו מַצְמִיתַי (תהלים, ס"ט, ה') — לוחצי ומעני; אותו אַצְמִית (שם, ק"א, ה') — ארחיק ממנו. והכפל: אותו לא אוכל, לבקרים אַצְמִית כל רשעי ארץ (שם, שם, ח') — אגרשם, ויכלול גם הכריתה והכליון, פֿערניכטען, уничтожить: הִצְמַתָּה כל זונה ממך (שם, ע"ג כ"ז), ובחסדך תַּצְמִית אויבי (שם, קמ"ג, י"ב), וברעתם יַצְמִיתֵם (שם, צ"ד, כ"ג).

צְמִיתֻת, ש"נ: והארץ לא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת (ויקרא, כ"ה, כ"ג), בדרך תאר הפעל, לפי המוסכם ענינו הפסק וכריתות, לא תמכר באופן שתהיה

נפסקת ונכרתת מבעליה הראשונים, פערניכטונג, уничтоженіе, וא"ת: לחלוטין, והוראתו כנראה בהפך קנין קיים ומתמיד, שהקנין הוא כמו מחובר צמיד וצמות לקונה אותו, גאנצליך אויף אימער, окончательно, навсегда. ובמשנה הגיע יום י"ב חדש ולא נגאל היה חלוט לו וכו' שנאמר: לַצְּמִיתֻת (ערכין, ט', ד'), (עיין חלט) ומזה ברחז"ל: צָמַת ללוקח (תוספתא ערכין, ה'), (עיין לעיל).

צוֹמֶת, צומת דגידין, (ע' לעיל).

צִן, שעפ"ז, מדבר בדרומה של יהודה ומערבה של ארץ אדום: מדבר צִן היא קָדֵשׁ (במדבר, ל"ג, ל"ו), וביחס שאליו: ועבר צִנָּה (שם, ל"ד, ה').

צֵן, (צָנַן) דומה לשם שֵׁן (שנן) ש"ז. עקרו דבר דק, חד, עוקץ, ומזה, חוח, דארן, тернъ. נמצא רק בלשון רבים: צִנִּים פחים בדרך עקש (משלי, כ"ב, ה'), ואל מִצִּנִּים יקחהו (איוב, ה', ה'), מקרא קשה להולמו, תרגומו ופולמוסין במני זינא ידברוניה, דומה שפירש אֶל מִצִּנִּים כמלה אחת, וכתאר לגדודי מלחמה מזוינים וצנים הוא כלי זיין, ולהטעים פירושו י"א שמלת אֶל בזה כהוראתו בערבית סימן הידיעה, וקרוב לזה פירש"י "אל מצנים" לצורך העני הנושע מצנים וכלי זיין, יקחהו. והרד"ק פירש: קוצים ועמו הסכימו רוב המבארים והוא נמשך אל הקודם: אשר קצירו רעב יאכל ואל ומבין הצינים מבינות לגדר הקוצים החוסה על הקציר, יקחהו. ועוד בו פירושים שונים שאין בהם כדי ישוב. ועל דרך הכפולים השלמים: וְלִצְנִינִם בצדיכם (במדבר, ל"ג, נ"ה), וְלִצְנִנִים בעיניכם (יהושע, כ"ג, י"ג). ולדעת י"מ בא גם ברבוי נקבות: וְנִשָּׂא אתכם בְּצִנּוֹת (עמוס, ד', ב') — חוחים של ציידים, אנגעלהאקקען, פאנגהאקקען, крючекъ, петля, удильный крючекъ, (ועיין צ נ ה). ובארמית יורה השם צן— סלע, פעלזענקליפפע, скала. ומזה במשנה מין תמרים הגדלים בסלע שלולביהם דקים קשים וקצרים: צִינֵי הר הברזל כשרות (סוכה, ג', א') פעלזענארטיגע פאלמען: הנהו ציניתא דבבל (סוטה, דף מ', ע"ב), (ועיין שם, ואפשר שענינו סלעים): אסר ליה לחמרא בצינתא (עירובין, דף ס"ג, ע"א).

צִינִית, במשנה, מין מכה שמקשת את הבשר כאבן, פעלזענארטיגע ער-הארטונג, затвердѣніе: יוצאה בסלע שעל הַצִּינִית (שבת, ו', ו'). ובגמרא (דף ס"ה): מאי צינית, בת ארעא, ופירש"י: מכה שתחת פרסת הרגל. ובגמרא ירושלמית תרגמוהו פודגרה, פאדאגרא.

צָנַח, פ"ע, נטיה כלפי מטה, דרך החלקה, זיך הערונטערלאססען, спускаться, וַתִּצְנַח מעל החמור (יהושע, ט"ו, י"ח; שופטים א', י"ד), ותרגומו וְאִתְרְכִינַת, נטתה מעל החמור מעט מעט דרך צניעות: ותתקע את היתד ברקתו וַתִּצְנַח בארץ (שופטים, ד', כ"א), לפי תרגומו וְנִעֲצַת מוסב אל היתד שהיא כחצה ראשו עד שנתקעה בארץ, ולפי"ז הוראת צָנַח במקום הזה הוא: הינאיינ-זינקען, втыкаться. ויש מפרשים שהוא מוסב אל יעל, כשתקעה היתד ברקתו צנחה בארץ בחשאי, שלא ירגיש אם יקיץ, אבל בהוראה זו לא היה הפעל משמש בבי"ת. וצ"ע:

צָנַם, פ"ע, פ"א במקרא בבינוני פעול: שבלים צְנֻמוֹת דקות (בראשית, מ"א, כ"ג), לדעת רש"י הוא מלשון ארמית צונמא, סלע, וטעמו "יבשות כסלע" ומזה בגמרא: פת צְנוּמָה בקערה (ברכות דף ל"ט, ע"א), ופירש"י יבשה שנתנה בקערה לשרות, ולדעת הרמב"ן ענינו התיכה ופרודה. והענין שלא היו השבלים מלאות הגרגרים אבל היו בהם מקומות חסרים אין בו גרגרים ומקום אחד גבוה שבו הגרגרים שלקו והם רקים ולכך אמר יוסף במקום צנומות ריקות,

ופירש פת הצנומה, פת חתוכה לחתיכות קטנות שנותנים המרק עליו בקערה ואוכלים בלי בציעה אחרת.

צָנַן, פעו״י, במשנה, קירור, קאלט מאכען, אבקיהלען, охлодѣть, בקל רק בבינוני פועל, במובן תאר: בין על החמין ובין על הַצּוֹנֵן (מעשרות, ד׳, ד׳), מעשר מן החמה על הַצּוֹנֶנֶת (דמאי, ה׳, ג׳), והביאו סילון של צוֹנֵן (שבת, ג׳, ד׳) — מים צוֹנְנִים: והיו מימיה צוֹנְנִים מתוקים וטובים (שיה״ש א׳).

הנפעל: בשביל שֶׁיִּצֹּנּוּ (שבת, כ״ב, ד׳), שישארו צוֹנְנִים, קיהל ערהאלטען ווערדען, содержать въ прохладѣ.

הפיעל: ויורדים לתוך התנור וּמְצַנְּנִים אותו (שמו״ר, יו״ד), הטיל שלג על ראשו וְצִנְּנוֹ (מכילתא, משפטים, ח׳), סרס את הזכר וְצִנֵּן את הנקבה (ב״ב, דף ע״ד, ע״ב) — נטל חום תאותה: אהאב איש מְצוֹנָן היה (סנהדרין, ל״ט, ע״ב), וְהַמְצוֹנֶנֶת (חולין, פרק ג׳, ה׳) — שאחזתה חולי מחמת צינה, ערקאלטעט.

ההפעיל, קאלט מאכען, заставить охлодѣть, остыть, הָצֵן לי את הכוס (ספרא בהר, פרשה ו״ו). ובפיוט: פחים לְהָצֵן (מערבית ליום שני של סכות).

ההפעל: אם הדש יותץ ואם ישן יוּצָן (פסחים, כ״ו, ע״ב), אויסקיהלען לאססען, выстывать.

ההפעל: תלה עיניו וראה איקונין של אביו מיד הוּצָן (ירושלמי, הוריות, פ״ב).

ההתפעל: בשעה שבורעת לילד ירכותיה מִצְטַנְּנוֹת כאבנים (סוטה, דף י״א, ע״ב), שלא יִצְטַנֵּן וימות (כ״ר, י״ד).

צִנָּה, ש״נ, פ״א במקרא, שה״מ קרירות קרה, קאֶלטע, холодъ: כְּצִנַּת שלג ביום קציר (משלי, כ״ה, י״ג), הקודרים מני קרח (איוב, ו׳, ט״ז), ת״י מִן צִינְתָא. ובמשנה: כדי שתפוג צִנָּתָן (יומא, ג׳, ה׳), ולדעת חז״ל בא השם גם בלשון רבים.

צִנִּים, ש״נ, במספר רבים: צִנִּים פחים בדרך עקש (משלי, כ״ב, ה׳), קאֶלטע, ערקאֶלטונג, холодъ, простуда. וכן אמרו: הכל בידי שמים חוץ מִצִּנִּים ופחים (כתובות, דף ל״ד, ע״א), וסמכו על המקרא הזה, ופחים פירשו בהוראת חום גדול מן: ימטר על רשעים פחים (תהלים, י״א, ו״ו). ובמדרש: משל למוליאר של זהב, בקש צִנִּים הוציא ממנו, בקש גחלים הוציא ממנו (שמו״ר, כ״ה). המפרשים לא פירשו מהו צנים ואפשר שהוא מים צוננים, והלשון הוא לקוח ממליצת צנים כחים, צנים — צוננים ופחים—גחלים, (עיין פ ח).

צִנָּה, מין כלי הגנה ממכת חץ וחרב במלחמה, שילד, щитъ, והיא גדולה בכמותה מן המגן: מאתים צִנָּה וגו׳ שֵׁשׁ מֵאוֹת זהב יעלה על הַצִּנָּה האחת וגו׳, שְׁלֹשֶׁת מָנִים זהב יעלה על הַמָּגֵן האחת (מ״א, יו״ד, ט״ז, י״ז). ולדעת רש״י היא מקפת את האדם משלש רוחותיו: כַּצִּנָּה רצון תעטרנו (תהלים, ה׳, י״ג); ובפעלים המתיחסים למי שמשתמש בה: אֹחֵז רמח וְצִנָּה (דהי״ב, כ״ה, ה׳), החזק מגן וְצִנָּה (תהלים, ל״ה, ב׳), ונשא הַצִּנָּה הלך לפניו (ש״א, י״ז, ז׳), ערכו מגן וְצִנָּה (ירמיה, מ״ו, ג׳). ובא: והקים עליך צִנָּה (יחזקאל, כ״ו, ח׳); לפי תרגומו ענינו — והקים עליך אנשים מזוינים כצנה. והנראה שבמקום הזה ענינו מין ממיני בניני ההגנה שעושים להגן על הסוללות. וע״ד המליצה: צִנָּה וסחרה אמתו (תהלים, צ״א, ד׳), ופ״א בא במקרא בל״ר צִנּוֹת ורמחים (דהי״ב, י״א, י״ב). ולפי תיב״ע מענין זה. ונשא אתכם בְּצִנּוֹת (עמוס, ד׳, ב׳), שתרגם „ויטלון יתכון עממיא על תריסהון” וכן פירש רש״י ולא ידענו טעמם בישוב המליצה (ועיין לעיל), והנכון כדעת המפרשים שהוא ב) מין ספינות קטנות שעשויות כתבנית צנה, קאהן, лодка, ולא בא מן השם צנה פעל, וכן לא השתמשו בו במקרא

ע"ד ההשאלה לענין כלל ההגנה כדרך שהשתמשו בשם מגן, וזה כעין הוכחה שאין מקורו בלשון עברית, ולא נוכל לדעת גזרתו.

צְנוֹן, שעכ"ז במשנה שם מין ירק חריף מאד, רעטטיג, рѣдька: הַצְּנוֹן והנפוץ (כלאים, א', ד'), צְנוֹן מהתך (ע"ז, דף י"א, א'), שמן צְנוֹנִית (שבת, ב', ב'), שמן הנעשה מזרע הצנון.

צִנְצֶנֶת, שֵׁ"נ פ"א במקרא: קח צִנְצֶנֶת אחת (שמות, ט"ז, ל"ג), א"ת: צלוחית, קרוג, פלאשע. ובמכילתא: איני יודע של מה היא אם של כסף היתה או של ברזל וכו' ת"ל צִנְצֶנֶת, לא אמרתי אלא דבר שהוא מוּצָּץ מתוכו אי אתה מוצא אלא כלי זכוכית, (בשלח, מסכת דויסע, פרשה ה'), והנראה שצ"ל נוצץ או מֵצִיץ מתוכו — וי"מ שהוא מן הארמית צנא, טנא בעברית—סל עשוי מצנינים: צנא ופירי (ב"מ, דף כ"ה, ע"א), וע"ד המליצה: צנא דמלי ספרי (מגילה, דף כ"ח, ע"ב).

צָנַע, פעו"י, מקורו ארמית, בקל לא נמצא כ"א בבינוני פעול, עיקרו היות נמצא במקום מיוחד מכוסה מעין כל רואים, זיך אין איינער אבגעזאָנדערטען שטעללע בעפינדען: ואשם את הלחת בארון וגו' ויהיו שם (דברים, יו"ד, ה'), ת"י והוו תמן צְנִיעִין. ובמקרא מזה פ"א במובן המוסרי בבינוני פעול במובן שם תאר, למי ששומר את מקומו וערכו ואינו פורץ להתגלע ולהקל ראשו כנגד זולתו, צוריקגעצאָגענער, בעשיידענער, скромный смиренный: ואת צְנוּעִים חכמה (משלי, י"א, ב'), והקודם: בא זָדוֹן ויבא קלון, ומצוי הרבה בדחז"ל בהפך לשם פָּרִיץ: משרבו הַפָּרִיצִים היו מוסרים אותו (את שם המפורש) לִצְנוּעִים שבכהונה (קדושין, דף ע"א א'), וּצְנוּעֵי בית הלל היו נוהגין כדברי בית שמאי (דמאי, ו"ו, וי"ו) — שלא להקניטם: וְהַצְּנוּעִים מפשילין במקל (כלאים, ט', ה'), וְהַצְּנוּעִים מניחים את המעות וכו' (מעשר שני, ה', א'), מדקדקים במעשיהם נזהרים שלא לעבור על דברי חכמים: בשלשה דברים אני אוהב את הפרסיים, הן צְנוּעִין באכילתן וּצְנוּעִין בבית הכסא וּצְנוּעִין בדבר אחר (ברכות, דף ח', ע"ב) ועיין שם, דף ס"ב, ע"א): הַצְּנוּעִים והמצומתים שבהן (שיה"ש, ד', ב'); כמה צְנוּעָה אשה זו (שבת, דף נ"ג, ע"ב), וְהַצְּנוּעוֹת מתקנות (להן עד) שלישי לתקן את הבית (נדה, דף י"ד, ע"א), משום צְנוּעוֹת ומשום פְּרוּצוֹת (כתובות, דף ג', ע"ב), ומכל אלה המקומות וכדומה נראה שהשם צנוע הונח על מי שחושך את עצמו מלעשות מעשה שיש בו איזה צד כיעור בפרסום, קרוב למה שגדרו הר"א בדרשי „מי שאינו מתפרסם ומתפרץ (חותם תכנית עמוד 233) ונבדל מן עָנָו שעקרו — מקטין ערכו וסבלן.

ההפעיל פ"א במקרא: וְהַצְנֵעַ לכת עם אלהיך (מיכה, ו"ו, ח'), הפעל במובן תאה"פ ושעורו ללכת בְּהַצְנֵעַ. לפי המוסכם ענינו ללכת בדרכי השם בהכנעה וענות נפש: דעמיטהיג וואנדעלן, поступать скромно, והנראה שענינו לעשות מעשה המצוה בחשאי שלא בפומבי ובפרסום, וזו תשובה על השאלה: הירצה ה' בְּאַלְפֵי אילים וגו', שאין לו להש"י חפץ בכל הרבוים של הקרבנות במקהלות עם רב כי אם לעשות את הטוב בעיניו בהצנע ברחוק מן הגלוי והפרסום, גערייושלאָז, безъ шума, ובטעם זה נאמר: שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח (קהלת ד', י"ז). ובתרגומים באַפְעֵל במובנו הפשוט— הנחת דבר במקום שמור: והנחתם באהל מועד (במדבר, י"ז, י"ט), ת"א וְתַצְנְעִינוּן במשכן זמנא, אויפבעוואהרען, упрятать, ובמשנה: ונמלך לְהַצְנִיעַ, לא יַצְנִיעַ (דמאי, ג', ג'), הַמַּצְנִיעַ לזרע (שבת, יו"ד, א'), שֶׁמַּצְנִיעִין אותן לגונזן

(שם, ט׳, וי״ו), אם היתה מונחת במקום תורפה יניחנה במקום הַמּוּצְנָע (תרומות, ח׳, ח׳), אלא יניחנו במקום הַמּוּצְנָע (שם, י״א, ה׳), פֿערוואַהרטער אָרט. ובמדרש: ואהיה אצלו אמון, אמון מוּצְנָע הד״א ויהי אומן את הדסה (ב״ר, א׳). ובפיעל בהשאלה: זיל צַנְעִינְהוּ (קדושין, דף כ״ה, ע״א)— הרחקה, והכונה נדה אותם בנדוי: זיל צנעיה ואי לא ציית גדייה (נדה, ל״ו, ע״ב). ובהתפעל: לא מצינא לְאִצְטַנוּעֵי ממך (כ״ב, דף ס׳, ע״א) — להסתר ממך.

צְנָעָה, ש״נ ותאה״פ, הֶיְשֵׂאי, בלי פרסום, ניכֿט־אָפֿפֿענטליכֿקייט — ניכֿט־אָפֿפֿענט־ליך — втиши безъ публичность: רוב שמושו בתאה״פ: מוכרים בִּצְנְעָה (פסחים, א׳, ג׳)—במקום מוּצְנָע: דברים שֶׁבִּצְנְעָה נוהג ע״ד אבלות שנוהגת בשבת (מ״ק, כ״ד, ע״א). בכלל, צְנָעָה הוא ההפך מן פרהסיא: כל מצות שנתן להם הקב״ה לישראל נתן להם בְּפַרְהֶסְיָא חוץ משבת שנתן להם בִּצְנְעָא, שנאמר (שמות, ל״א), ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם (ביצה, ט״ז, ע״א), עשיר המעשר פירותיו בִּצְנָעָה (פסחים, ע״ג, ע״א).

צְנִיעוּת, שמ״נ. העדר הגלוי: כיון דלצניעותא עבידא לה לא הויא מחיצה (ערובין, כ״ו, ע״א)—למחסה מחום השמש או מהיזק ראיה. ועל הרוב במובן המוסרי: אלמלי לא נתנה תורה היינו למדין צְנִיעוּת מחתול וכו׳ (עירובין, ק׳, ע״ב), בענין נקיות, ריינ־ליכֿקייט, чистота. בשכר צְנִיעוּת שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צְנִיעוּת שהיתה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר (מגילה, דף י״ג, ע״ב), וענין הצניעות המכוון במאמר זה הוא שמירת סוד: ושתהא אשה חוגרת בסינר משום צְנִיעוּתָא (ב״ק, דף פ״ב, ע״א), ובמקום הזה הוא מבחינת המוסר וטהרת המדות בעניני אשות: קיישהייט, цѣло-мудренность.

צָנַף, פ״י, הקל כריכה ועטיפה, אומ, הילֿלען, אומוויקקעלן, окутывать, свертывать, ובמצנפת בד יִצְנֹף (ויקרא, ט״ז, ד׳)—שֶׁיִּצְנֹף ראשו במצנפת, ואו״ת: יְהֵית בְּרֵישֵׁיהּ, ועל פיו פירש״י: יניח בראשו והטעים הרב הרנה״ו כונתם שקשה לאמר שהכהן הגדול צונף בגד ארוך בכל יום בראשו, אלא שמצנפתו היתה צנופה מבגד ארוך בעת שנעשית והוא היה משים אותה בראשו כמו שהיא, ולפיהם יהיה הפעל י צ נ ו ף בזה נגזר מן השם מִצְנֶפֶת: צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כדור אל ארץ רחבת ידים (ישעיה, כ״ב, י״ח)—לפי הרד״ק טעמו כמו שכורך אדם המצנפת ומשליכו למקום רחוק, ומלת צְנֵפָה הוא שם בטעם מִצְנֶפֶת. והרשד״ל פירש: צָנוֹף יִצְנָפְךָ—יניעך סביב סביב כצונף שמחזיר המצנפת על ראשו סביב סביב פעמים הרבה כדרך שמחזירים כביב הראש כדור שרוצים לזרוק אותו למרחוק, וּצְנֵפָה הוא שם הפעולה ושעורו כמו צנפת כדור, דומה למה שנאמר לעיל: מטלטלך טלטלה גבר, ששעורו טלטלת גבר. ובפיוט: וּצְנִיף מלוכה בכף אלהיך (סדר מלכיות לר׳ יוסי בן יוסי). ובפעול: כל צְנוּפֵי צפירה (קרובות יום שני של ראש השנה). ובגמרא: סוס שֶׁצָּנַף וחמור שנער (קדושין, דף כ״ד, ע״ב). וענינו במקום הזה: ווישהערן, ржать.

צָנִיף, ש״ז, בגד כרוך ומקופל שמשימים על הראש והוא מלבוש כבוד לראש גדולים, קאָפּבּונדע, טורבאן, тюрбанъ, чалма: ישימו צָנִיף טהור על ראשו (זכריה, ג׳, ה׳). והנראה שענינו כעין עטרת, דיאדעם, діадемъ: וְצָנִיף טהור הוא כמו צָנִיף של זהב טהור, והוא מן העטרות שעשו לשום בראש יהושע בן יהוצדק ובראש זרבבל (להלן וי״ו, י״א): והיית עטרת תפארת וגו׳ וּצְנִיף מלוכה בכף אלהיך (ישעיה, ס״ב, ג׳), כמעיל וְצָנִיף משפטי (איוב, כ״ט, י״ד), נמשך אל הקודם: צדק לבשתי

וילבשני, ומשפטו לבשתי כמעיל וְצָנִיף.

צְנִיפָה, ש״נ, מעין הקודם, מלבוש כבוד על הראש, כעין עטרת, דיאדעם, діадемъ, וְהַצְּנִיפוֹת והרדידים (ישעיה, ג׳, כ״ג).

צנפה, ש״נ, עיין צנף.

מִצְנֶפֶת, ש״נ. מבגדי הכהן הגדול, בגד ארוך שכורכים ומעגלים מסביב לראש, קאפּבּונד, טורבאן, тюрбанъ: ועשית מִצְנֶפֶת שש (שמות, כ״ח, ל״ט), ושמת הַמִּצְנֶפֶת על ראשו (שם, כ״ט, ו׳), עיין צנף. ובא בענין עטרה, דיאַדעם, הסיר הַמִּצְנֶפֶת והרים הָעֲטָרָה (יחזקאל, כ״א, ל״א), ובהמשך הזמן השתמשו בשם זה גם לבגד הראש של כלל הכהנים: והממונה בא ונוטל מִצְנֶפֶת מראשו של אחד מהם (מן הכהנים) (יומא, כ״ה, ע״א), ועיי״ש בתוספות ד״ה נוטל.

צִינוֹק, פ״א, במקרא: אל המהפכת ואל הַצִּינֹק (ירמיה, כ״ט, כ״ו), רש״י פירש סדן שהוא סד בלשון מקרא פּוססבּלאָקק, колода, אולם לפי דמיונו אל המלה שנק בארמית שהוראתו חניקה נראה כדעת פּירכט שהוא כלי ברזל שהיו נותנים על צואר האסיר לאסרו בו אל הכותל האַלזבּלאָקק, щемло. ובתוספתא: ירק שנאגדו בשדה ועתיד לעשותן צינוק (מעשרות, א׳, ה׳)—אגד קטן. וכן הוא בברייתא: אוגדו צינוק גדול בשדה והוא עתיד לאוגדו צינוק קטן לשוק (ירושלמי, מעשרות, פרק א׳).

צִנּוֹר, ש״ז: כל מכה יבוסי ויגע בַּצִּנּוֹר (ש״ב, ה׳, ח׳), י״ת וישרי למכבש כרכא. ועל פיו פירש רש״י גובה המגדל והרד״ק בפירושו פירש מקום החזק, ובשרשיו פירש מרזב (כהוראתו בלשון חכמינו) שנשפכים בו מי הגג—רינגע. ואפשר שמטעם זה פירש״י גובה המגדל, כי הַצִּנּוֹר מחובר לגג שהוא המקום הגבוה שבבנין, והכוונה — שיגיע עד מקום הַצִּנּוֹר. והמבארים האחרונים פתרוהו סילון: וואססערלייטונג, водопро-водъ, והכוונה שישחיתו את הסילון המשפיע מים לעיר, ולא יתכן, שמלבד שאין שם הר גבוה מהר ציון שמשם יוליכו מים בסילון, הנה גם לשון וְיִגַּע בצנור אינו מתישב על השחתת הסילון: תהום אל תהום קורא לקול צִנּוֹרֶיךָ (תהלים, מ״ב, ח׳), לפי המפרשים ענינו—מרזבים מקלחי מים ומכנה בהם את זרמי התהום או הנחלים ההולכים בין ההרים ונופלים ומשתפכים במדרון אל העמקים בקול רעש גדול וואססערפאַלל, водопадъ, ובעינינו טובה השערת החכם פֿארבער, שהשם צנורים במליצה זו יכוין אל מי הים המתכנסים לפעמים כנד ועולים ומתנשאים למעלה ואחרי כן מתבקעים וחוזרים ונופלים משברים וגלים ברעש גדול ושוטפים ומטבעים את כל הנמצא שם, טיפֿאָן, וואססערהאָזע, וואססער טראָמ-פּעטע, циклонъ, ומקרים כאלה יקרו בים הגדול על שפת ארץ סוריא ועל יד הר הכרמל. ובזה תתישב היטב כל הצעת מליצת הכתוב תהום אל תהום קורא לקול צנוריך, כי בשעה שהצנורים מתנשאים ועולים מן הים, הם מושכים אליהם מימות הרבה וזרמי מים מתהוים בים והומים המיה גדולה. כל משבריך וגליך עלי עברו, הם המשברים והגלים הבאים בהבקע הצנורים (ועיין נד, המה).

ובברייתא: צִנּוֹר שחקקו ולבסוף קבעו (ב״ב, ס״ה, ע״ב): האי תיגרא דמיא לְצִינוֹרָא דבדקא דמיא, כיון דרווח רווח (סנהדרין, דף ז׳, ע״א), ממשיכין יין בְּצִינוֹרוֹת לפני חתן וכלה (ברכות, כ׳, ע״ב). ובהשאלה: ראה שמא נגע בְּצִינּוֹר (פרקי דרבי אליעזר, פרק ט״ז)—המקור באשה. ובע״א: הציר וְהַצִּינּוֹר (מו״ק, א׳, יו״ד), לפירוש המפרשים הוא החור שבאסקופה שציר הדלת נקבע בו. ובא לקילוח ניצוץ הרוק: ונתזה צִינּוֹרָא מפיו (טהרות, יו״ד, ו״ו).

צִנּוֹרָא, צִנּוֹרָה, ש"נ: המזלגות (שמות, כ"ח, ג'), ת"א צִינּוֹרִיתָא, גאבעל, לה.פוש בו את הבשר, וזה על שם שהמרק נשפך ממנו (עיין זלג), ונופל ג"כ על הכלי לגרוף בו את הגחלים. ובמשנה: נטלו את המגרפות וְהַצִּנּוֹרוֹת (תמיד, ב', א'), צִינּוֹרָא שפשטה (כלים, י"ג, ה'), לפי שנעשית מתחלה עקומה. הפך בְּצִנּוֹרָא (יומא, דף י"ב, ע"א). ומזה: כל אונקלי של ברזל עקומה עשויה לתשמיש תפיסת דבר ואחיזתו. האקקען, крючёкъ, כוש שבלע את הַצִּנּוֹרָא (כלים, ט', ו"ו)—האונקלי שבפלך: צ.ורא טהורה העשוי כמין אשכול ונפרק טהור (כלים, י"א, ט')—מסמר שבנזם האזן והאף: גזרה שמא יטביל מחטין וְצִנּוֹרוֹת (חגיגה, כ"ב), והענבל וְהַצִּנּוֹרָא (כלים, י"ד, ד'), אונקלי שתוחבים במשאוי שבעגלה שלא יפול.

צַנְתְּרָה, צנתרת, ש"נ, פ"א במקרא: מה שתי שבלי הזיתים אשר ביד שני צַנְתְּרוֹת הזהב (זכריה, ד', י"ב). לפי המוסכם ענינו כמו הקודם צִנּוֹר — קנה חלול להמשיך בו משקה, גיעסראָהר, сточная трубка, וְהַתָּי"ו נוספת ע"מ עשתרות מן עשר, אבל לשון אשר בְּיַד קשה לישבו, וצ"ע.

צָעַד, פעו"י, הקל: דריכת רגל להליכה, פסוע פסיעות, איינען פֿאָססטריטט מאַכען, походка, поступь, стýпать: ויהי כי צָעֲדוּ נשאי ארון ה' ששה צְעָדִים (ש"ב, ו"ו, י"ג); נשוא ינשוא כי לא יִצְעָדוּ (ירמיה, יו"ד, ה') — אינם יכולים לצעוד אף צעד אחד: ודרך ביתה יִצְעָד (משלי, ז', ח') — יצעד לאט צעד צעד מיראה שלא ירגישו בו. ובדריכת הרגל בכח גדול, ע"ד המליצה, איינ-הערשרייטען, шагать, בְּצַעְדְּךָ בשדה אדום (שופטים, ה', ד'), בְּצַעְדְּךָ בישימון (תהלים, ס"ח, ח'), בזעם תִּצְעַד ארץ (חבקוק, ג', י"ב), כמו אפשעה בה (ישעיה, כ"ז, ד'), **בנות צָעֲדָה** עלי שור (בראשית, מ"ט כ"ב), מוסב אל הקודם: בן פורת יוסף. בָּנוֹת—כלל הענפים הניף הצליח בגידולה עד שתצעד, תעלה ותסובך על השור המקיף אותה, פֿאָרטשרייטען, פֿאָרטשטייגען, переросла надъ стѣною.

ההפעיל פ"א במקרא יוצא: הדרכה הובלה בצעד אחר צעד. שריטטמאַכען, לייטען פיהרען לאַסען, заставить шагать, вести, וְתַצְעִדֵהוּ למלך בלהות (איוב, י"ח, י"ד), וכמו אדם שכופין אותו ללכת והוא מסרב, והולך בפסיעות קצרות.

צַעַד, ש"ז, פסיעה, אֲשׁוּר, שריטט, шагъ: שלשה המה מיטיבי צָעַד (משלי, ל"ד, כ"ט), והכפל: מיטיבי לָכֶת: שאול צְעָדֶיהָ יתמכו (משלי, ה', ה'), והקודם: רגליה יוֹרְדוֹת מות. תרחיב צַעֲדִי תחתי (תהלים, י"ח, ל"ז) — המרחיב צעדיו איננו נוח לנפול, והפוכו: לא יצר צְעָדֶיךָ (משלי, ד', י"ב), יצרו צַעֲדֵי אונו (איוב, י"ח, ז'), ורובו על דרך השאלה: וה' יכין צַעֲדוֹ (משלי, ט"ז, ט')— יכין מהלכו, כולל כל פרטי מעשי בני האדם: כי אתה צְעָדַי תספור (איוב, י"ד, ט"ז) — כל תנועותי, בכל אשר אני פונה. וכל צְעָדָיו יראה (שם, ל"ד, כ"א), ויהי כי צָעֲדוּ נשאי ארון ה' ששה צְעָדִים (ש"ב, ו"ו, י"ג), י"ת זוּגִין. ולפי הנוסח שמביא הרד"ק, דַּרְגִּין, והוציא מלת צעדים מפשוטו ולא ידענו כוונתו בתקונו. ובגמרא כשרצו לישב את השנוי במקום הזה ובין האמור באותו ענין בדהי"א ט"ו כ"ו: אמר רב הסדא על כל שש ושש פסיעות שור ומריא ועל כל ששה סדרים של שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים (סוטה דף ל"ה, ע"ב). ויתכן שלזה כוון המתרגם במלת דרגין, כלומר שעור מדת דרך ידועה, ובכגון זה דרשו חז"ל מלת צעדה ואמרו על בנות צעדה עלי שור (בראשית, מ"ט, כ"ב): חייך שאתה נותן לבנותיך צעידה בתורה, מהו צעידה פרשה (ב"ר צו), ופרשה וסדר ענין אחד להם. והשבעים

והוואולגאטע תרגמוהו בענין תודה, מקהלת משוררים, קאָהר, ולפניהם היה הנוסח שבעה צעדים. וכפי הנראה סמכו על המסופר בדברי הימים בסדר העלות הארון שהיו באותה חגיגה שבע מקהלות מן הלוים והכהנים (יעוין שם מפסוק כ׳ עד סוף הפרשה) ופרשו מלת צעד בהוראת הליכת המקהלות, פראָצעסיאָן, ע״ד שנאמר בחנוכת חומת ירושלים: וְתַהֲלֻכֹת לימין (נחמיה, י״ב, ל״ב), ולפי שיטתנו ענין המאמר הוא, כאשר עברו שש או שבע המקהלות ההולכים עם הארון ממקום אחד למקום שני זבחו זבחיהם.

צְעָדָה, שה״פ, דריכת רגל, שרייטען, шаганіе: ויהי כשמעך את קול צְעָדָה בראשי הבכאים (ש״ב, ה׳, כ״ד), לפי המפרשים ענינו, כאשר תשמע קול צעדת רגל מצד ראשי הבכאים. וי״ת קל צוחתא, והנראה שכוונתו, ההרגשות בַּאֲמִירֵי האילנות המתנועעים ברוח, גערויש, шелесть, шумъ. וזה בהשאלה מקול דריכת הרגל. ותרגום השבעים נראה שקראו סערה. וראינו להעיר, כי לפי הנראה פירש כן גם בעל ס׳ היוסיפון, שאמר: ומי בכם מכלכם ידע את סוד ה׳ באמרו לדוד ע״ה בשמעך את קול הסערה בראשי הבכאים וכו׳ יבין את דברו וכו׳ (פרק פ״ד), ועיין פירש״י על פסוק זה.

מִצְעָד, ש״ז, צעד, שריטט, לא נמצא במקרא כ״א בלשון רבים: מה׳ מִצְעֲדֵי גבר כוננו (תהלים, ל״ז, כ״ג), ע״ד וה׳ יכין צַעֲדוֹ. ובא: וְלֻבִים וכשים בְּמִצְעָדָיו (דניאל, י״א, מ״ג). כמו ברגליו ההולכים עמו, געפאָלגע, свита. ולדעת ר״ס הוא כמו במסעדיו — בעוזריו. ובפיוט, בלשון יחיד: ומרבבות קדש אתא בְּמִצְעָד (קרובות א׳ דשבועות).

צעידה, שה״פ, עיין צעד.

צְעָדָה, ש״נ, מין תכשיט: הפארים וְהַצְּעָדוֹת (ישעיה, ג׳, כ׳), י״ת שירי רגליא והוא לדעת המפרשים מין שרשרות שהיו קושרות ברגליהן להשוות הפסיעות ויהיה נגזר מן השם צעד, אבל אין זה מתישב על הסמיכות עם פאו״ם ומה גם שבא בתוספת אל״ף.

אֶצְעָדָה, וְאֶצְעָדָה אשר על זרעו (ש״ב א׳ יו״ד). והנראה שעקרו מין תכשיט כפוף על תבנית כף הרגל— פוססשפאנגע, пряжка.

צָעָה, פעו״י מלה מסופקת בהוראתה העקרית: א) הקל נמצא רק בבינוני ולדעת רש״י ענינו אזירת וחגירת כלי מלחמה—ויך אומגירטען. ומזה: מִהַר צֹעֶה להפתח (ישעיה, נ״א, י״ד), מוסב אל הַמֵּצִיק שזכר שהוא עכשיו חגור מתנים חלוץ כח, ימהר לְהִפָּתֵחַ ולהיות חלש ע״ד: ולא נפתח אזור חלציו (שם, ה׳, כ״ז), וכן צֹעֶה ברב כחו (שם, ס״ג, א׳), נאזר ברב כח, נאזר בגבורה. ובא גם ב) בענין יציעה לשכיבה: את צֹעָה זונה (ירמיה, ב׳, כ׳), ובהוראה שלישית, הורקה— אויסלעהרען, опорожнить: ושלחתי לו צֹעִים וְצֵעֻהוּ (שם, מ״ח, י״ב). ולדעת הרד״ק אין לשרש זה כי אם הוראה אחת — טלטול ממקום למקום, ופירש, מהר צֹעֶה להפתח, במובן תאר להמטולטל בגלות, שהוא יִפָּתֵחַ ממאסרו, צֹעֶה ברב כחו, ענינו יוצא, מסיע ממקום למקום, כלומר, מסיע ישראל מכל מקומות גלותם. צֹעָה זונה, הולכת ונוסעת ממקום למקום, ע״ד: בביתה לא ישכנו רגליה, ושלחתי לו צֹעִים, מַסִּיעִים ומגלים אותו בגלות. והמבארים האחרונים גוזרים אותו מלשון ערבית:

צָעָא, שהוראתו במובן עומד, כריעה, כפיפה. ניעדערגעבאָגען זיין, быть согбену, ומזה, מהר צֹעֶה הכורע והכפוף, ניעדערגעשטרעקקטע, витянутый лежачій, ומוסב אל כלל ישראל בגלות: את צֹעָה זונה—כורעת לזנות, הינגעברייטעט, הינגעבעטעט זיין, растянутая расположенная.

וּבא גם במובן יוצא כמו שהוא בערבית.

אצעי, כפיה, הטיה במובנו הפשוט, כפיה והמית כלי להריקו — בייגען, сгибать клонить, ומזה: ושלחתי לו צֹעִים, ובמלת צֹעֶה ברב כחו יש שמפרשים הולך בקומה זקופה עד שראשו נכפף לאחוריו, נטוי-גרון, ולדעת פירסט משמעו כמו מכריע — אונטערוווערפער, ניעדערשטרעקקען, повергающій, ולדעתנו לא רחוק לשער שיש במשמע השרש הזה ענין נדנוד ונענוע, ריטטעלן, трясти, והתיחד לנדנוד היין העומד על שמריו לנערו ולבוחשו בכדי שישוב ויצלול עוד ביתר שאת; ומזה צֹעֶה תאר למי שזה מלאכתו, ומפני שהמשיל את מואב ליין השוקט על שמריו אמר ושלחתי לו צֹעִים וְצֵעֻהוּ אבל לא ינדנדהו בכדי להיטיב צילולו כי אם גם כליו יָרִיקוּ, ומזה צֹעֶה ברוב כחו, מְנַדְנֵד, מנענע מפרש ידיו במהירות ההליכה, כאיש המתחזק בהלוכו, וצועד כמו שמפנה לו דרך.
הפיעל, נדנוד, ריטטעלן, трясти: ושלחתי לו צֹעִים וְצֵעֻהוּ (ירמיה, מ"ח, י"ב).

צַעֲצֻעַ, פ"א במקרא בשם בלשון רבים: ויעש וגו' כרובים שנים מעשה צַעֲצֻעִים (דהי"ב, ג', יו"ד), בגמרא: דתניא אונקלוס הגר אמר כרובים מעשה צַעֲצֻעִים הן ומצודדין פניהם כתלמיד הנפטר מרבו (ב"ב, דף צ"ט, ע"א), ופירש הערוך כמו צאצאים כלומר שדומין פניהם לנערים, וכעין זה פירש הרשב"ם, ואין פירושם מתיישב על לשון הברייתא. ואפשר לשער שעיקר החידוש שהשמיע אונקלוס, הוא במה שהוסיף „ומצודדים פניהם", ר"ל שפירש השם צעצעים בענין צידוד וזה מסכים להוראתו בלשון ערבית נְטִיָה, שחיה, געבאגענעס, согбену, וזה נמשך היטב אל מה שהעלו בישוב הכתובים: דְמְצַדְדֵי אַצְדוּדֵי, שלראיה על פירושו הביאו דברי אונקלוס. ואולי זו היא דעת המפרשים שהביא הרד"ק מז"זה כרכב היו עשוים, שענין כרכב הוא לפי הרד"ק סבוב והקף הנוטה מצד לצד (ועיין מה שכתב בזה הר"ר ישר בבכורי העתים לשנת תק"צ עמוד י"א) ולדעת פירסט שרשו צוע וענינו מעשה חטיבה, געשניטצטע ארבייט, рѣзны.

צָעַן, פ"ע, פ"א במקרא ולפי מקומו ענינו היות נעתק ומטולטל ממקום למקום, וועגגערוקקט ווערדען, быть отодвинутымъ: אהל בל יִצְעָן (ישעיה, ל"ג, כ'), ועל דרך המליצה קרא למקדש ה' אהל מפני שתחלתו היה רק אהל ואחרי שהמשילו לאהל אמר שהוא לא ככל האהלים העומדים להטלטל ולהסיע ממקום למקום, כי אם אהל בל יִצְעָן, אהל קָבוּעַ שאינו נעתק. ורבינו יהודה הלוי אמר ויסע ויצען ועבר בצען דיוואן, ועוד אמר בענין התנודדות: ואיך אֶצְעַן והוא משען בידי (שם).

צֹעַן, שע"פ. צֹעַן מִצְרָיִם — עיר בצפון מצרים שנבנתה שבע שנים אחרי הבנות עיר חברון (במדבר, י"ג, כ"ב), בתרגום השבעים ויב"ע שמה טָנִיס או טונֵס. צֹעַן היתה עיר הראשה במצרים גם בימי שנות מאות אחרי צאת ב"י מארץ מצרים (ישעיה, י"ט, י"א, י"ג).

צַעֲנַנִּים, שע"פ, עיר למטה נַפְתָּלִי (יהושע, י"ט, ל"ג). ונקראת ג"כ צַעֲנַיִם (שופטים, ד', י"א), ומשם נראה, כי היתה בקרבת קֶדֶשׁ נַפְתָּלִי.

צעף, נמצא בשם

צָעִיף, בגד כסוי הראש והפנים לנשים, שלייער, פלאֹר, покрывало: ותקח הַצָּעִיף ותתכס (בראשית, כ"ד, ס"ה), ותכס בצעיף וַתִּתְעַלָּף (שם, ל"ח, י"ד), ותסר צְעִיפָהּ (שם, שם, י"ט).

צָעַק, פעו"י, דומה לפעל זָעַק בהלוף הזוי"ן לצד"י, הקל עקרו הרמת קול מצרה ממצוקת נפש וחרדה, שרייען, יאממערן וועהקלאגען, крикъ, вопль: וַיִּצְעַק צְעָקָה גדולה ומרה (בראשית, כ"ז,

ל"ד), עלי הלבנון וְצַעֲקִי (ירמיה כ"ב, כ'), צְעַקְנָה בנות רבה (שם, מ"ט, ג'), וביחס הסבה: ואתם תִּצְעֲקוּ מכאב לב (ישעיה, ס"ה, י"ד), ועם זה, קריאה לעזר: על דבר אשר לא צָעֲקָה (דברים, כ"ב, כ"ד), ובקשור עם יחס שאליו: וַיִּצְעַק העם אל פרעה (בראשית, מ"א, נ"ה), וַיִּצְעַק משה אל ה' (שמות, ח', ח'). ובפירוש דבר הצעקה, וַיִּצְעַק ויאמר אהה אֲדֹנָי (מ"ב, ו', ה'), וכן קוראים לצעקה, לתפלה, קולי אל אלהים וְאֶצְעָקָה (תהלים, ע"ז, ב'), צָעֲקוּ וה' שמע (שם, ל"ד, י"ח), וַנִּצְעַק אל ה' אלהי אבותינו (דברים, כ"ו, ז'), צָעַק לִבָּם אל ה' (איכה, ב', י"ח); ויכלול גם כן קריאה של תלונה—קובלנא, אנקלאגען, жаловаться: צָעֹק יִצְעַק אלי (שמות, כ"ב, כ"ב), ותצא לִצְעֹק אל המלך (מ"ב, ח', ג'); וע"ד המליצה: קול דמי אחיך צֹעֲקִים אלי מן האדמה (בראשית, ד', יו"ד), ובפירוש סבת הקובלנא ביחס שֶׁעַל: צֹעֶקֶת אל המלך על ביתה וְעַל שדה (מ"ב, ח', ה'); וביחס הפעול: הן אֶצְעַק חמס (איוב, י"ט, ז'), (עיין זעק), ובמשנה רגיל הפעל צעק והשם הנגזר ממנו תחת הפעל זעק, בענין תפלה: הַצּוֹעֵק לשעבר הרי זו תפלת שוא (ברכות, ט', ג'), וְנוֹתֵן הודיה לשעבר וְצוֹעֵק לעתיד לבוא (שם, שם, ד'); ושאר פורעניות המתרגשות ובאות על הציבור וכו': לא היו מתריעין אלא צוֹעֲקִים (תענית, י"ד, ע"א). ובענין קובלנא: שלשה צוֹעֲקִים ואינם נענים, מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים והקונה אדון לעצמו ומי שאשתו מושלת עליו (ב"מ, דף ע"ה, ע"ב).

הנפעל, הקבץ עם רב, על ידי קריאה והכרזה, צוזאממענגערופען ווערדען, быть созвану: וַיִּצָּעֵק איש ישראל מנפתלי (שופטים, ז', כ"ג) וַיִּצָּעֲקוּ העם אחרי שאול (ש"א, י"ג, ד'), (עיין זעק). ובגמרא: אחד הַצּוֹעֵק ואחד הַנִּצְעָק אלא שממהרין לצועק יותר מן הַנִּצְעָק (ב"ק, דף צ"ג, ע"א).

הפִּיעֵל, פ"א במקרא קריאה של צער, אויפשרייען, громко кричать отъ духовн. или физическ. боль, והוא מְצַעֵק אבי אבי (מ"ב, ב', י"ב).

ההפעיל, פ"א במקרא, קריאה להקבץ, צוזאממענגערופען, וַיַּצְעֵק שמואל את העם (ש"א, י"ד, י"ז), וזהו מן ההפעיל.

צְעָקָה, ש"נ, הרמת קול בצרה ופחד וכדומה, געשרייא, קלאגע געשרייא, הילפערוף, крикъ, вопль: וַיִּצְעַק צְעָקָה גדלה (בראשית, כ"ז, ל"ד), לצדקה והנה צְעָקָה (ישעיה, ה', ז'), הנה צַעֲקַת בני ישראל (שמות, ג', ט'), לא שכח צַעֲקַת ענוים (תהלים, ט', י"ג), שמוע אשמע צַעֲקָתוֹ (שמות, כ"ב, כ"ב), הַכְּצַעֲקָתָהּ הבאה אלי (בראשית, י"ח, כ"א), נמשך אל הנאמר מקודם: זַעֲקַת סדם ועמרה (ועיין זעקה), ובמשנה רגיל הלשון צְעָקָה: הוא יענה אתכם וישמע בקול צַעֲקַתְכֶם (תענית, ב', ג'), רבי יוסי אומר לעזרה אבל לא לִצְעָקָה (תענית, דף י"ד, ע"א)—קוראין שיבואו בני אדם לעזר אבל לא לקריאה של תפלה בצבור.

צער, פעו"י, דומה לשרש זְעֵר. ארמית: מיסוד של צוֹר, צר, היות כבוש ודחוק, ומזה במקרא מעוט הכמות, ווינציג זיין, быть малымъ незначительнымъ, או פחיתות הערך, גערינג זיין, быть ничтожнымъ, הפך הפעל כָּבֵד: וְהִכְבַּדְתִּים ולא יִצְעָרוּ (ירמיה, ל', י"ט), והקודם: וְהִרְבִּתִים ולא יִמְעָטוּ; וְיִצְעֲרוּ ולא יבין למו (איוב, י"ד, כ"א)—והקודם: יִכְבְּדוּ בניו ולא ידע. ורגיל הרבה בארמית בכמה בנינים: הקל ענינו בזיון, קללה וחרוף, גערינגשאֶטצען, פֿעראכטען, שימפפען, презирать считать ничтожнымъ, דור אביו יקלל (משלי, ל', י"א), דרא דאבוהי נְצַעַר. ובפיוט: כאבה וצְעוּדָה (סליחה: מקוה ישראל); ובפעל הַכְאָבָה, הַדְאָבָה, ענוי, שמערץ,

טרויער, צופיגען, скорбъ, мученіе печаль
למען ענותו בסבלתם (שמות, א׳, יו״ד), ת״י בגלל למצערא יתהון. טרף נפשו באפו (איוב, י״ח, ד׳)—דמצער נפשיה ברוגזיה. ובגמרא: מפני שציער עצמו מן היין (נזיר, דף כ״ב), דהוו קא מצערי ליה טובא (ברכות, יו״ד, א׳), אתא לנחומיה, צעורי מצער ליה (כתובות, דף ח׳, ע״ב),

ובהפעיל בענין הקטנה פערינגערן: שהוא מציער את עסקיו (ב״ר, ז״ו), מתוך שישיבתה קרובה עונותיה מצערין (שבת, יו״ד, ע״ב).

ובהתפעל: כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך (ב״ק, ח׳, א׳), שמערין ליידען, мучиться, терпѣть боль, בזמן שאדם מצטער (סנהדרין, ו״ו, ה׳), התחיל מצטער על שבור הלוחות (שמו״ר, מ״ו), זיך גרעממען, скорбѣть, כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה (יומא, דף י״ט, ע״ב).

צֹעֵר, ת׳, לדעת המפרשים עניני קטן ודל, ארמועליג, малый ничтожный, והשבתי ידי על הצֹעֲרים (זכריה, י״ג, ז׳), והכונה על עניי הצאן. והנראה שהוא שם שהתיחד למשרת נער וביחוד לנער הרֹעה הגדול, ונמשך אל הקודם הך את הרֹעה, שמקודם יכה את הרֹעה הגדול, אביר הרועים, ואח״כ ישיב ידו על הצֹעֲרים, נעריהם. ומזה במכילתא: להוציא את הצוער ולהביא את הנוקד (משפטים, פרשה ט״ו), ומזה במשנה בהשאלה: וצוערי הלוים היו נקראים (ערכין, ב׳, ו״ו), נערים, תלמידים, יינגערע, ובגמרא (דף י״ג, ע״ב) פירשו בענין אחר. ועיין צ ע י ר.

צַעַר, ארמית, ש׳ א) בזיון, קלון, גרינגשעצונג, פעראכטונג, презрѣніе: מרים קלון (משלי, ג׳, ל״ה), ת״י נקבלן צערא. ועל הרוב ב) כאב, עצב, שמערץ טריבזאל, боль, скорбъ: הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים (בראשית, ג׳, ט״ז), ת״א אסגי צעריכי ועידוייכי בצער תלדין בנין.

ובמשנה: החובל בחברו חייב עליו חמשה דברים: בנזק בצער וכו׳ (ב״ק, ח׳, א׳), צער כואו בשפוד וכו׳ (שם, צער בעלי חיים דאורייתא (ב״מ, ל״ב, ע״ב), קוואלעריייא, мученіе, ובענין עמל ויגון, בעטריבניסס, טרויער, скорбъ, печаль כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער (מגילה, דף יו״ד, ע״ב), צער גידול בנים (סנהדרין, י״ט, ע״ב), אין אדם נתפס בשעת צערו (ב״ב, ט״ז, ע״ב), שרוי בצערו (סוטה, מ״ח, ע״ב).

צָעִיר, ת׳, קטן בשנים בערך אל הגדול ממנו, קליין, יונג, קלייגער, יונגער, малый младшій, малолѣтній: ורב יעבד צעיר (בראשית, כ״ה, כ״ג), והוא הצעיר (שם, מ״ח, י״ד), ובצעירו יציב דלתיה (יהושע, ו״ו, כ״ו), ותאמר הבכירה אל הצעירה (בראשית, י״ט, ל״א), צעיר אני לימים (איוב ל״ב, ו׳); ובמובן המוסרי: ואנכי הצעיר בבית אבי (שופטים, ו״ו, ט״ו), והצעיר לגוי עצום (ישעיה, ס׳, כ״ב), צעיר אנכי ונבזה (תהלים, קי״ט, קמ״א), ומשפחתי הצעירה (ש״א, ט׳, כ״א), ובהשאלה: צעירי הצאן (ירמיה, מ״ט, כ׳), פחותים, חלשים; ומזה בהתיחד אל נער, משרת, עבד, הרעה הגדול: ואדיריהם שלחו צעיריהם למים (ירמיה, י״ד, ג׳), (עיין א ד י ר), ויתכן שמזה: השמיעו זעקה צעיריה (שם, מ״ח, ד׳)—הם נערי אדירי הרועים ובמואב מדבר שהיתה משופעת בצאן והיו לו רועים הרבה ונערים עבדיהם. וכנו את הארנבת צעירת הרגלים, קליינפיססיג, малоножная, ירוש׳, מגילה, פ״א).

צְעִירָה, ש״נ, מעוט שנים, הפך בכירה, יוגענד, שפעטגעבורט: והצעיר כצעירתו (בראשית, מ״ג, ל״ג), כנגד הבכור כבכרתו.

מִצְעָר, ש״מ, מיעוט וקטנות בבמות, קלייניגקייט, קליינהייט, וועניג-קייט, ובא במובן תאר השם, קליין,

והיא מִצְעָר (בראשית, י״ט, כ׳), והיה ראשיתך מִצְעָר (איוב, ח׳, ז׳), אונבעדייטענד, незначительный; כי בִמְצְעַר אנשים באו (דהי״ב, כ״ד, כ״ד). וביחס אל הזמן, איינע קורצע צייט, לַמִּצְעָר ירשו עם קדשך (ישעי׳, ס״ג, י״ח). ובא: וחרמונים מהר מִצְעָר (תהלים, מ״ב, ז׳), הנראה שהוא כנוי מליצי לאחד ההרים.

מִצְעִירָה, ת׳, מורכב מן צעיר ומצער, מן הקודם, קרן אחת מִצְעִירָה (דניאל, ח׳, ט׳), והרגש לתפארת הקריאה.

צֹעַר, צוֹעַר, שע״פ, העיר בֶּלַע מלפנים (בראשית, י״ד, ב׳), מנגב לים המלח מזרחה. ובהפוך אלהים את סדום ועמרה ויתר ערי הככר נשארה צֹעַר או בֶּלַע על מכונה (שם, שם, ח׳), בפי חוקרי ארץ ישראל הקדמונה נקראה העיר בשם עיר התמרים villa palmarum. ובגמרא: אוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער (פסחים, נ״ב, ע״א).

צָפַד, פ״ע, פ״א במקרא, בקל, ולפי מקומו נראה שענינו דבקות של היבשות, אנהאֶנגען, אנקלעבען, прилѣпиться: צָפַד עורם על עצמם (איכה, ד׳, ח׳), וסוף הפסוק: יבש היה כעץ, וזה ע״ד: דבקה עצמי לבשרי (תהלים, ק״ב, ו׳), ובגזרתו הוא קרוב לשרש צָמַד, צָמַת, והרד״ק מביא לשון חז״ל מפני שהחומץ צוֹפְדָן כלומר חובצן (?) ומצאנו את השרש הזה בשם

צפדינא, ש״ז, מין חולי השנים והחניכים, מתחיל בפה וגומר בבני מעים, ר׳ יוחנן חש בִּצְפִידְנָא (יומא, פ״ד, ע״א).

אן צפה, פ״י. הקל עקרו השקף הַשְׁגֵּחַ אומהערשויען, בעאָבאכטען, обозрѣвать наблюдать, נמצא במקרא בעתיד: יִצֶף ה׳ ביני ובינך (בראשית, ל״א, מ״ט), עיניו בגוים תִצְפֶּינָה (תהלים, ס״ו, ז׳), ורוב שמושו בבינוני: צוֹפֶה רשע לצדיק (שם, ל״ז, ל״ב) — אורב לו. וביחס הפעול: צוֹפִיָּה הליכות ביתה (משלי, ל״א, כ״ז), בכל מקום עיני ה׳ צופות רעים וטובים (שם, ט״ו, ג׳), ובדרחז״ל, לענין ראיה שכלית: הרבה צפו לדרוש במרכבה (מגילה, כ״ד, ע״ב), ונמצא ג״כ: צָפָה ר׳ שמעון בן יוחי ברוח הקדש (בראשית רבה, פ׳ ע״ט), צוֹפֶה הייתי (חגיגה ט״ו, ע״א), וביותר השקפה במה שעתיד להיות: צוֹפִין ואינן יודעין מה הן צוֹפִין (שמו״ר א׳), וביחס אל הש״י: מתחלת בריותו של עולם צָפָה הקב״ה מעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים (ב״ר ג׳), צָפָה הקב״ה שעתידין אומות העולם לעשותן אלהות (שם, ו׳), פֿאָראויסזעהן, предвидѣть. ומזה בתפלה: צוֹפֶה ומביט עד סוף כל הדורות: אור שברא הקב״ה ביום ראשון אדם צוֹפֶה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו (חגיגה, דף כ״ב, ע״ב), ובמובנו הפשוט: צוֹפֶה פני דמשק (שיה״ש, ז׳, ה׳), על דרך: ונשקפה על פני הישימון (במדבר, כ״א, כ׳), שויענד, смотря. ובפעול: וְצָפוּ הוא אלי חרב (איוב, ט״ו, כ״ב), והקרי צָפוּי, כמו: החרב צופה לו, ובמשנה: הכל צָפוּי והרשות נתונה (אבות פרק ה׳), הכל מושגח ומסודר מאתו יתעלה ובכל זאת הרשות נתונה לכל אדם לבחור בטוב או ברע, ובמובן שם תאר איש שמקימים אותו על מקום גבוה לראות למרחוק את האויב הקרב לבוא ולשמור את מהלכיו, וואַכטער, שפּאֶהער, стражъ: וְהַצֹּפֶה עמד על המגדל (מ״ב, ט׳, י״ז). ולקחו איש אחד מקציהם ונתנו אותו להם לְצֹפֶה (יחזקאל, ל״ג, ב׳), ויראו הַצֹּפִים לשאול (ש״א, י״ד, ט״ז) — הַצֹּפִים אשר לשאול, צוֹפֵי שאול, קול צֹפַיִךְ נשאו קול (ישעיה, נ״ב, ח׳); וע״ד המליצה: צוֹפֶה נתתיך לבית ישראל (יחזקאל, ג׳, י״ז; ל״ג ז׳). והקמתי עליכם צֹפִים (ירמיה, ו׳, י״ז) — נביאים. ובא: צוֹפֶה אפרים עם אלהי (הושע, ט׳, ח׳). שעירו, כמו צופה אפרים, הצופה של אפרים שהוא לפי דבריו, עם אלהי כלומר צופה בשם ה׳, הוא אינו כי אם נביא פח יקוש וגו׳ ובמקור: צפה

הצפית (ישעיה, כ"א, כ'), וע' בסמוך, ובדברי חז"ל: מְנַצֵּפַךְ צוֹפִים אמרו (מגילה, ב', ע"ב; שבת ק"ד, ע"א ובכ"מ), נביאים, ובחרו במלת צוֹפִים משום לשון נופל על לשון מ נ צ פ " ך.

הפיעל מעין הקל, השגחה מן המצפה לראות את הקרוב לבוא — היני-אויסשויען, שפּאֶהען, обозрѣвать, подсматривать, наблюдать: צַפֵּה דרך (נחום ב', ב'), אל דרך עמדי וְצַפִּי (ירמיה, מ"ח, י"ט), לך העמד הַמְצַפֶּה (ישעיה, כ"א, ו"ו). ויכלול גם ענין ב) היחול שהוא המבוקש בצפיה — ערוואַרטען, האָפֿפֿען, ждать, ожидать, подняться: וַאֲצַפֶּה לראות מה ידבר בי (חבקוק, ב', א'), אערך לך וַאֲצַפֶּה (תהלים, ה', ד') — אסדר, אכין מקום לעמוד עליו לפניך כצופה ואיחל לשמוע דבר. ומזה בענין סתם יחול ותקוה, האָפֿפֿען, ואני בה' אֲצַפֶּה (מיכה, ז', ז'), והכפל: אוחילה לאלהי ישעי, עלי ישב על הכסא יד דרך מְצַפֶּה (ש"א, ד', י"ג), (ועיין מצפה), בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ אל גוי לא יושיע (איכה, ד', י"ז), יום מְצַפֶּיךָ פקדתך באה (מיכה ז') רש"י פירש יום שאתם מצפים בו לטובה, ולדעת הרד"ק מְצַפֶּיךָ, הוא הרבוי מן מְצַפֶּה תאר לנביא—היום שנביאיך נביאי השקר נבאו עליו חובה.

צִפִּיָּה, ש"נ, יחול, ערוואַרטונג, ожиданіе: בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ (איכה, ד', י"ז).

צָפִית, ש"נ: צפה הַצָּפִית (ישעיה, כ"א, ה'), לפי תרגומו ענינו מצפה, וואַרטהע, וואַכטהורם, сторожевая башня, каланча, ולדעת חז"ל במדרש פירושו מנורה: סדר מְנַרְתָּא, אית אתרא דקריין למנרתא צפיתא (ב"ר, ס"ג), לאַמפּע, ובאמת שכן בערבית יורה השרש צפה; הארה, הופעה, לייכטען, שיינען; ולפי זה יהיה גם ענין הפעל צפה בזה הכתוב הארה, הדלקה. ולדעת יש מפרשים זה הוא עיקר הוראת הפעל צפה וממושג ההארה יצא מושג ההשקפה.

מִצְפֶּה, ש"נ, — מגדל צופים, וואַרטהע, וואַכטהורם, сторожевая башня, каланча; ויקרא אריה על מִצְפֶּה (ישעיה, כ"א, ח'); והתיחד לשם עצם פרטי לכמה מקומות גבוהים שהיה שם מִצְפֶּה או שההרים הגבוהים בעצמם נקראו בשם מִצְפֶּה להיותם מוכנים למצפה: א) מִצְפֵּה מואב (שמואל א', כ"ב, ג') — למעלה מערבות מואב; ב) מִצְפֵּה גלעד (שופטים, י"א, כ"ט) — בנחלת מטה גד, והיא שנקראת גם כן רָמַת הַמִּצְפֶּה (יהושע, י"ג, כ"ו) על יד הנהר יבק. ולדעת רש"י היא הַמִּצְפָּה שעשה יעקב בהר הגלעד (בראשית, ל"א, מ"ט); וזו היא בנראה שנקראת גם כן מִצְפָּה בימי יפתח והיתה מקום קדוש לעבודה ליושבי גלעד, וכמו שנאמר: וידבר יפתח את כל דבריו לפני ה' בַּמִּצְפָּה (שופטים, י"א, י"א), ושם היה גם ביתו (שם, שם, ל"ד); ג) בשבט יהודה (יהושע, ט"ו, ל"ח); ד) בשבט בנימן (יהושע, י"ח, כ"ו), (וע' מצפה); ה) על יד הר הלבנון ועד בקעת מִצְפֶּה מזרחה (שם, י"א, ח'), וכנראה שעל שמה נקרא גם המחוז: ארץ הַמִּצְפָּה (שם, שם, ג'), ועוד שם מקום במדבר: ויהודה בא על הַמִּצְפֶּה למדבר (דהי"ב, כ', כ"ד).

מִצְפָּה, ש"נ, כענין הקודם: וְהַמִּצְפָּה אשר אמר יצף ה' (בראשית, ל"א, מ"ט), א"ת וסכותא. ולדעתנו שעור הכתוב כמו שפירש הרמב"ן שהוא נמשך אל הקודם: על כן קרא שמו גלעד והמצפה וגו', שעורו, וכן קרא שמו גם מצפה לאמר יִצֶף ה', והתיחד השם לשם עצם פרטי לכמה מקומות גבוהים: א) בשבט בנימין (יהושע, י"ח, כ"ו), והיה מקום מקודש לתפלה בימים מקדם לבני ישראל (שופטים, כ', א', ג'), ושמואל אמר „קבצו את כל ישראל הַמִּצְפָּתָה ואתפלל בעדכם אל ה'" (ש"א, ז', ה', ו"ו), ובמדרש: ולא שילה היא המצפתה ולא המצפתה היא שילה אלא כעין אסקופה יוצאת מתוך

תחומו של יהודה לתוך תחומו של בנימין ועליה ביה"ק בנוי (אגדת שמואל), וטעות דמוכה נפלה בזה והראוי: מתוך תחומו של יוסף, או כמו שתקן בעל תבואת הארץ: מתוך תחומו של בנימין לתוך תחומו של יוסף, והעירו לנו חז"ל בזה שלא היתה המצפה מקום מקודש מזולת שילה כי אם כסניף לשילה הסמוכה לה ונקדשה בקדושת שילה; ולפי הנראה היה מקום רחב ידים הרבה ראוי לקבוץ עם רב, ולא רחוק לשער, כי מה שנאמר בעלי, ישב על הכסא יד דרך מְצַפֶּה (ש"א, ד', י"ג), שראוי להיות על יד דרך מְצַפֶּה, שיצא משילה אל המקום מצפה הסמוך לו וישב שם לראות איך יפל דבר. ובמשנה, בדברים שבין שילה לירושלים אמרו: שקדשים קלים ומעשר שני נאכלים בְּכָל הָרוֹאֶה (זבחים, קי"ב, ע"ב), ובא פירושו בכל מקום שרואים משם את שילה, ולשון „בכל הרואה" אינו מכוון יפה, והנראה שהוא העתקת שם מִצְפָּה וטעם בכל הרואה, בכל הַמִּצְפָּה (יעוין במאמרנו „בית הבחירה" בכרמל השבועי לשנה שביעית מעמוד 86). ובמשנה: יכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש אם עבר צוֹפִים שורפו במקומו (פסחים, דף מ"ט, ע"ב), ובתוספתא מפרש איזה צוֹפִים? הרואה ואינו מפסיק, והנראה שקראו כן להר אחד סביבות ירושלים הנשקף על פני ירושלים על שם המצפה שהיתה בסמוך לשילה. והעיר מִצְפָּה חזק אסא ועשאה לעיר מבצר (מ"א, ט"ו, כ"ב), ובה ישב גדליה בן אחיקם (ירמיה, מ', ו"ו), ובימי בית שני היתה לעיר הפלך (נחמיה, ג', ט"ו, י"ט), ובנבואת הושע נאמר: כי פח הייתם לְמִצְפָּה ורשת פרושה על תבור (הושע, ה', א'), לפי מדרש הז"ל הושיב ירבעם בשני המקומות האלה פרדסאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית המקדש. ורחוק שהמכוון בזה היא העיר מִצְפָּה הקרובה לשילה, ואולי היא מִצְפָּה אחרת.

ב) צפה, פ"י, בבנין פיעל, רקוע מהודק של טסי מתכיות או לוחות עץ ואבנים על שטח החיצוני של כלים או בנינים ליפוי, או לחזוק, בעלעגען, איבערציעהען, накрывать, обтягивать, בשני יחסי הפעול: ואת הקרשים צִפָּה זהב (שמות, ל"ו, ל"ד), וַיְצַף את הבריחם זהב (שם), וַיְצַף את הבית אבן יקרה (דהי"ב, ג', ו"ו), ופ"א בא הדבר שבו מצפים ביחס הבי"ת: וַיְצַף אֶת קַרְקַע הבית בְּצַלְעוֹת ארזים (מ"א, ו"ו, ט"ו).

הפֻּעַל, עמודי שטים מְצֻפִּים זהב (שמות, כ"ו, ל"ב). וביחס אל מה שמצפים בו: כסף סיגים מְצֻפֶּה על חרש (משלי, כ"ו, כ"ג), ולדעת י"מ נמצא הפעל הזה גם בקל: צָפֹה הַצָּפִית (ישעיה, כ"א, ה') — כסוי השלחן במטפחת, ונמשך אל הקודם: עָרֹךְ השלחן, דער טעפפיך איזט בערייטעט, אויסגעדעהנט, покрывать скатерть.

צִפּוּי, ש"ז, הדבר שמרקעים על פני דבר אחר, איבערצוג, окладъ, покрышка, רקעי פחים צִפּוּי למזבח (במדבר, י"ז, ג'), את צִפּוּי פסילי כספך (ישעיה, ל', כ"ב), ובגמרא השתמשו בו לכל מין כסוי: ומה אתנן ומחיר שֶׁצִּפּוּיָין מותרים הן אסורים, נעבד שֶׁצִּפּוּיוֹ אסור וכו' (תמורה, דף כ"ח, ע"ב).

צָפִית, ש"נ, לדעת י"מ ענינו מכסה השלחן, טעפפיך, טיש דעקקע, скатерть: צָפֹה הַצָּפִית (ישעיה, כ"א, ה'), ודומה לו בארמית צִפְּתָא, דלי צִפְּתָא (נדרים, דף מ"ט), צפתא חדתא (שבת, דף ק"ח), איבערצוג, чахолъ, ציפי דבי רב (ברכות, דף כ"ה), מאטטע טעפפיכע, ковeры, וכמו שמצינו: מריש לא הוה יתיב מר אצִיפֵּי דבי כנשתא ופירש"י מחצלות (מאטטען, рогожи) של בית הכנסת (ב"ב, ח', ע"ב).

מְצוּפִּית, במשנה, צפוי, איבערצוג, покрышка, наволочка, אם היתה מְצוּפִּית שלה של מתכת (כלים, י"א, ז'), והוא מקום הנחת הפה. ומזה בגמרא (ירושלמי, ראש השנה, פרק ג'), ולפי נוסחת הערוך בְּמַצוּף (ב"מ, דף כ"ג, ע"ב), ולפי פירש"י שפי החבית מצופה במגופה מהודקת ולא שרקה בטיט, ולפנינו במציף, ובגזרתו נראה שעקרו חבור מהודק, דומה לשרש צב, צבא, ציב, סיב, ומזה בלשון ארמית בכמה ענינים.

צַף, **צִיף**, בברייתא, ש"ז: טומנים בגיזי צמר, ובציפי צמר (שבת, דף מ"ח, ע"א) — כריכה ופקעת של צמר מנופץ, קנויל, клубъ клубокъ.

צִף, קצת האכל הנשאר דבוק ומחובר לגרעין התמרים ומכסהו: כגון דעיילן תלת קשייתא בְּצִיפָּא ברוחקא (חולין, דף נו"ן, ע"ב), ועיין צ פ ף.

צפח, מיסודו של טפח, בחלוף טי"ת בצד"י, בערבית נמצא בפעל בהוראת רקיק, ריקוע, אויסדעהנען—פלאך מאכען, ומזה במקרא בשם

צַפִּיחִית, ש"נ, פ"א במקרא, רקיק, עוגה דקה—פלאדען, פלאטטע, דיננע קוכען, блинъ, лепёшка, וטעמו כְּצַפִּיחִת בדבש (שמות, ט"ז, ל"א). ובמשנה: חוץ מדבש הזיפין וְהַצַּפִּיחִית (מכשירין, ה', ט') — מאכל עשוי מקמח ודבש ובלילתו רכה שיכול להיות נצוק וסולד.

צְפוּחַ, ש"ז, ארמית: ותשמח בכל שאטך בנפש (יחזקאל, כ"ה, ו"ו) תיב"ע וחדיתא בכל צְפוּחַ נפש, הרה"ח לעווי פירש בענין דחיפה, הדפה בכח — איינדרינגען, אנשטאססען, проникапіе, проникать — צְפוּחַ נפש — לאושטירמען דער זעעלע, кинуться, паденіе душею.

צַפַּחַת, ש"נ, כלי קבול משקה צלוחית, קרוג, פלאשע, кувшинъ, бутылка: צַפַּחַת המים (ש"א, כ"ו, יו"ד), וְצַפַּחַת השמן (מ"א, י"ז, י"ד). לדעת פירסט עיקר הוראתו כְּפִיפָה — ביעגען, гнуть, עפ"י דמיונו לשרש ס פ ח בארמית מיסודו של פ ח.

צפן, פ"י, מיסודו של צפה, ודומה בהוראת טָמַן, סָפַן. הַקַּל: הנחת דבר במקום מיוחד, וזה א) בכונה להסתירו מזולתו—פערבערגען, скрывать, крыть. וַתִּצְפְּנֵהוּ שלשה ירחים (שמות, ב', ב'), והצפינה יכולה להיות גם במקום מרווח, ורק שהוא בלתי נודע למבקש, ובזה הוא נבדל מן הפעל טָמַן שעקרו השקעת דבר או תחיבתו במקום צר ודחוק: וַיִּטְמְנֵהוּ בחול (שמות, ב', י"ב) ותקח את האנשים וַתִּצְפְּנוֹ (יהושע, ב', ד') — את כל אחד מהם במקום מיוחד, ואח"כ מפורש אופן הצפינה: וַתִּטְמְנֵם בפשתי העץ (שם, שם, ו"ו); וע"ד המליצה לענין הֲגָנָה: יִצְפְּנֵנִי בסכה וגו' (תהלים, כ"ז, ה'), והכפל: יַסְתִּירֵנִי בסתר אהלו. ב) שמירת דבר שלא יתקלקל ושלא יאבד, בעוואהרען, хранить, охранять; במובן המוסרי: בלבי צָפַנְתִּי אמרתך (תהלים, קי"ט, י"א), מֵחֻקִּי צָפַנְתִּי אמרי פיו (איוב, כ"ג, י"ב)— מאשר היה לי דברו להק צפנתי בלבי אמרי פיו שלא ימושו ממני, ולפי תרגום השבעים הוא כמו בחֵיקִי צפנתי אמרי פיו; ומצותי יִצְפּוֹן אתך (משלי, ב', א'). ועם זה ג) הנחת דבר למשמרת לתועלת הזולת, ביחס הלמ"ד, אויפבעוואהרען, сохранить: דודי צָפַנְתִּי לך (שיה"ש, ז', י"ד), מה רב טובך אשר צָפַנְתָּ ליראיך (תהלים, ל"א, כ'), יִצְפֹּן לישרים תושיה (משלי, ב', ז'). ובבינוני פעול: צְפוּנָה חטאתו (הושע, י"ג, י"ב), והקודם: צָרוּר עֲוֹן אפרים — אויפבעוואהרט זיין, быть сохраненнымъ, וְצָפוּן לצדיק חֵיל חוטא (משלי, י"ג, כ"ב). ומזה ד) שמירה במובן אֲרִיבָה, בעוואכען, נאכשטעללען, подстерегать, подстеречь, שהאורב כמו צופן את עצמו

שלא יראהו מי שעליו הוא אורב; ובא ביחס הלמ"ד: נִצְפְּנָה לנקי חנם (משלי, א', י"א), והקודם: נֶאֶרְבָה לדם. וע"ד השאלה: עיניו לחלכה יִצְפֹּנוּ (תהלים, יו"ד, ח'), ובזולת הקשור: יגורו יִצְפּוֹנוּ המה עקבי ישמרו (שם, נ"ו, ז'). ה) שמירת דבר לעכבו שלא יצא ממקומו צוריקקהאַלטען, удержать: צוֹפְנֶיהָ צָפַן רוח (משלי, כ"ז, ט"ז), כי לבם צָפַנְתָּ משכל (איוב, י"ז, ד') — עכבת לבם מהשכיל; ויתכן ששעורו: כי צָפַנְתָּ שכל מלבם:

הנפעל מן הקל, א) היות מונח במקום שמור, נסתר, פֿערבאָרגען, ענטצאָגען זיין, быть скрытымъ: ולא נִצְפַּן עונם מנגד עיני (ירמיה, ט"ז, י"ז), והקודם: לא נסתרו מלפני: מדוע משדי לא נִצְפְּנוּ עתים (איוב, כ"ד, א'). לפי המפרשים ענינו מדוע לא נסתרו עתי בני האדם משדי. והנראה, שזה ענינו: ב) היות שמור קבוע מזומן מיועד, אויפֿבעוואַהרט זיין, быть сохраненнымъ, והטעם: מדוע לא יהיו קבועים מזומנים על פי שדי עתותי בני האדם למען אשר ידעו וייראו מעשות רע, והכפל: וְיֹדְעָיו לא חזו ימיו — וגם יודעי שדי לא יחזו ולא ידעו ימיו, ימי האדם, עתותיו וגורלו, ע"ד שאמר קהלת: אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה ע"כ מלא לב בני האדם בהם לעשות רע (קהלת, ח', י"א). וקרוב לענין זה: ומספר שנים נצפנו לעריץ (איוב, ט"ו, כ'). ע"ד: ומספר חדשיו חצצו (שם, כ"א, כ"א) צוגעטהיילט, подѣлить.

ההפעיל, כעין הקל במובנו הראשון, פֿערבערגען: ולא יָכְלָה עוד הַצְּפִינוֹ (שמות, ב', ג'), ומי יתן בשאול תַּצְפִּנֵנִי (איוב, י"ד, י"ג), והכפל: תַּסְתִּירֵנִי עד שוב אפך.

צָפוּן, ת', דבר שצופנים אותו לחשיבותו ולחביבותו, אויפֿבעוואַהרטעס, сохраняемое сохраненныя. ומזה: ויתיעצו על צְפוּנֶיךָ (תהלים, פ"ג, ד') — הצדיקים החביבים והיקרים לך שאתה צוֹפְנָם ומגין עליהם, שוטצלינגע, покровительсвуемое: כל חשך טמון לִצְפוּנָיו (איוב, כ', כ"ו) — אוצרות, כמו: נבעו מַצְפֻּנָיו (עובדיה, א', ו'). ויתכן שהכונה בניו החביבים לו, וכמו שמסיים: ירע שָׂרִיד באהלו. ובא: וּצְפוּנְךָ תמלא בטנם (תהלים, י"ז, י"ד) — כל טוב ספון וצפון, שפע טובה: וחללו את צְפוּנִי (יחזקאל, ז', כ"ב) — כנוי לבית המקדש או לירושלים, חמדת ה' וחביבותו.

מַצְפֹּן, ש"ז, אוצר, שאַטץ, кладъ, או יותר נכון מקום סתר ששם מַצְפִּנִים כלי חפץ, געהיימניסס, тайное мѣсто: נבעו מַצְפֻּנָיו (עובדיה, א', וי"ו), ובפיוט: שבח טוב בְּמַצְפּוּנָיו (מוסף א' דר"ה). ובספרי המחברים: וכוללה מַצְפִּינֵינוּ וְגִלּוּיֵינוּ (בהקדמת חובת הלבבות), וכן חכמת המצפון (שם) חכמת חובות הלבבות.

צָפוֹן, ש"ז, הרוח השמאלי מארבע רוחות הארץ, דער נאָרד, сѣверъ, ונקרא כן על שם שהוא כסוי אפלה מקום הררי חשך, והפוכו: דָּרוֹם, זיד, югъ, המאיר ומבריק: נוטה צָפוֹן על תהו (איוב, כ"ו, ז'), הולך אל דרום וסובב אל צָפוֹן (קהלת, א', וי"ו), צָפוֹן וימין אתה בראתם (תהלים, פ"ט, י"ג), צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה (בראשית, י"ג, י"ד). ומזה ביחס אל הארצות והמקומות: יהיה לכם גבול צָפוֹן (במדבר, ל"ד, ז'), וגבול מנשה מִצָּפוֹן (יהושע, י"ז, ט'), מִנֶּגֶב צָפֹנָה (יחזקאל, כ"א, ג'), שעורו—מן הנגב עד הַצָּפוֹן, וכן: מנגב צָפוֹן (שם, שם, ט'). ובבנינים: לפאת צָפוֹן (שמות, כ"ו, כ'), צלע צָפוֹן (שם, שם, ל"ה), מדד רוח הַצָּפוֹן (יחזקאל, מ"ב, י"ז), שער הַצָּפוֹן (שם, מ"ם, ל"ה), על ירך המשכן צָפֹנָה (שמות, מ', כ"ב) — לצד צפון; ובא הה"א נוספת שלא לצורך כדרך שאר שמות רוחות העולם: דרך שער צָפוֹנָה (יחזקאל, מ"ז, ב'), אשר אל הַצָּפוֹנָה (שם, ח', י"ד), ובבחינת הארצות נקראת ארץ אשור ובבל צָפוֹן, שהיו בצפון לארץ ישראל;

כי מִצָּפוֹן עשן בא (ישעיה, י"ד, ל"א), מִצָּפוֹן תפתח הרעה (ירמיה, א׳, י"ד), ובנבואות יחזקאל יובן במלות „ירכתי־צפון" ארץ מגדלת גבורים עריצים וארץ המגוג: בית תוגרמה ירכתי צָפוֹן (יחזקאל, ל"ח, ו"ו), ובאת ממקומך מירכתי צָפוֹן (שם, ט"ו, ל"ט, ב׳). ובענין הר ציון ירכתי צָפוֹן (עיין ציון הר). בחזיונות דניאל יכוון בשם צפון ארץ סוריא — זיריען, сирія, ארץ ממלכת מלכי בני סולייקוס: תבא אל מלך הצפון (דניאל, י"א, ו"ו), כנגד שם נגב שהוא שם כנוי למצרים, ממלכת מלכי תלמי (עיין נגב): מִצָּפוֹן זהב יאתה (איוב, ל"ז, כ"ב), זהו לפי שהאמינו בימי קדם שמקום הזהב הוא בקצות הצפון: רוח צָפוֹן תחולל גשם (משלי, כ"ה, כ"ג), עורי צָפוֹן (שיה"ש, ד׳, ט"ז)— רוח צפון, נאָרדווינד, сѣверный вѣтръ.

צְפוֹנִי, ש"ת, כנוי מליצי: ואת הַצְּפוֹנִי ארחיק מעליכם (יואל, ב׳, כ׳), כמו אל הארבה הבא מירכתי צָפוֹן (ועיין צפון).

צְפוֹן, שע"פ, א) אחד מאלילי מצרים הממונה על כל הפורעניות והוא סמל כח ההשחתה וההעדר, טיפאָן, Typhon, ונקרא כן לדעת קצת על שם שלפנים חשבו את צפון העולם למקום חשך ומדבר שממה. ובא בחבור עם שם בעל: בַּעַל צְפוֹן בהוראת שם מקום: לפני בַּעַל צְפוֹן (שמות, י"ד, ט׳), ועיין צְפֹנִי, ומזה לדעת י"מ ואת הַצְּפוֹנִי ארחיק מעליכם (יואל, ב׳, כ׳), כנוי לארבה הבא מן המדבר או להיותו משחית ומכלה. ב) מבני גד: לִצְפוֹן משפחת הַצְּפוֹנִי (במדבר, כ"ו, ט"ו), והוא שנקרא צִפְיוֹן (בראשית, מ"ו, ט"ז).

צָפוֹן, שע"פ, עיר בעמק ארץ ממלכת סיחון שנתנה לבני גד (יהושע, י"ג, כ"ז). ולפי השערת פירסט נקראת עיר מִצְפָּה (מצפה גלעד), וזה שאמר הכתוב: ויצעק איש אפרים ויעבר צָפוֹנָה (שופטים, י"ב, א׳), כלומר אל המצפה מקום יפתח.

צְפַנְיָה, וגם צְפַנְיָהוּ. שע"פ. א) צְפַנְיָה בן כּוּשִׁי הנביא בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה (צפניה, א׳, א׳), ועל שמו נקרא ספר אחד מספרי תְּרֵי עָשָׂר הנביאים. ב) בן מַעֲשֵׂיָה הכהן בימי ירמיהו (ירמיה, כ"א, א׳, כ"ט, כ"ה, כ"ט), ונקרא גם צְפַנְיָהוּ (שם, ל"ז, ג׳), ואפשר שהוא צְפַנְיָה כהן המשנה (שם, נ"ב, כ"ד; מ"ב, כ"ה, י"ח). ג) בן תַּחַת מבני קֹרַח (דהי"א, ו"ו, כ"א). ד) אבי יֹאשִׁיָּה ואבי חֵן בימי הנביא זְכַרְיָה (זכריה, ו"ו, יו"ד, י"ד).

צָפְנַת־פַּעְנֵחַ, שם ע"פ מורכב שקרא פרעה ליוסף (בראשית, מ"א, מ"ה), לפי תרגומו: דמטמרן גליין ליה. מקורו עברית: הצפונות גלויות לו, ובמדרש: צפונות מופיע (ב"ר, צ"א), וכן פירש"י, והנראה שהוא מלשון מצרית ובאו השערות הרבה בפירושו, ואין להכריע.

צְפוֹנָה, במדרש בין הפירושים על השם צפנת פענח, אמר רבי אחא צפונה אחת שיש כאן באתה לגלות עליה שאתה בנה (ב"ר, צ"א), מאמר קשה להולמו, ושמעתי מפי החכם רבי אברהם קאצענעלענבאגען שהוא רומז אל יראתן של מצרים הנודעת בשם אִיזִיס שציירו אותה בתבנית אשה עטופה היטב בצעיף, והיתה אצלם סמל כל הידיעות והחכמות: וידוע שבהגדות ימי קדם ייחסו לאלהיהם בנים גדולים בכח או בחכמה וכמו כן החזיקו את האנשים המצוינים לבני אלהים, ולחכמת יוסף אמר עליו פרעה, שהוא גלה סוד הַצְּפוֹנָה והודיע שהוא בנה.

צֶפַע, שעב"ז, מין נחש. ולדעת טובי המפרשים הוא מין נחש קטן שהיו יראים מהבל פיו ושריקתו, גאמבער, באזיליסק, аспидъ: משרש נחש יצא צֶפַע (ישעיה, י"ד, כ"ט), ונקרא גם כן:

צִפְעֹנִי, מְאֻרַת צִפְעֹנִי (שם, י״א, ח׳), ביצי צִפְעֹנִי בקעו (שם, נ״ט, ה׳), וּכְצִפְעֹנִי יפרש (משלי, כ״ג, ל״ב), נחשים צִפְעֹנִים (ירמיה, ח׳, י״ז); ובגזרת השם אמרו שיסוד פעה בתוספת צ׳ וקרוב לזה אֶפְעֶה, וזה עַל שֵׁם השריקה והוצאת הבל פיו המזיק. ולפי השערת פירסט נגזר מזה השם צְפוֹן אליל מצרים שזהו כחו להשחית ולבלע ושהיו מציירים אותו בצורת נחש.

צְפַע, לא נמצא במקרא כי אם בשמות ובערבית ענינו: הוצאה, הרחה, אויסשטאָססען, низвергать, בבחינת הוצאת דבר מגועל. ומזה במקרא:

צְפִיַע, ש״ז, גללים שמוציאים ודוחים מן הגוף, אַבגאַנג, עקסקרעמענט, קאָטה, низверженныкалъ: צְפִיעֵי הבקר (יחזקאל, ד׳, ט״ו).

צְפִיעָה, ש״ז, פ״א במקרא בל״ר הצאצאים וְהַצְּפִיעוֹת (ישעיה, כ״ב, כ״ד), תרגומו: בניא ובני בניא ורש״י בשם מנחם פירש עוללים דקים היוצאים ממעי אמם, וצפיעה לשון יציאה דבר היוצא, והוא דומה בגזרתו לשם צֶאֱצָא שהוא משרש י צ א, שפראָסס, ולשם ש ג ר: שגר אלפיך (דברים, כ״ח, ד׳). ובא להקטין החשיבות לקרוא בשם גנאי, ולכלול גם הגרועים והפחותים שבבני הבית אויסגעבורט, исчадіе, отродье.

צִפְצֵף, דומה לפעל נִצֵּף, בארמית בהוראת השמעת קול דק כקול העופות והחיות הקטנות, צירפען, פיפען, צוויטשערן, גיררען, чирикать, пищать, ворковать, ובמקרא בא בְּפִיעֵל עַל דרך המרובעים: וּפֹצֶה פה וּמְצַפְצֵף (ישעיה, י׳, י״ד), כסוס עגור כן אֲצַפְצֵף (שם, ל״ח, י״ד), ובהשאלה — לחישה והגינת האובות, פליסטערן, шептаніе, אל האבות והידענים הַמְצַפְצְפִים והמהגים (שם, ח׳, י״ט), ומעפר אמרתך תְּצַפְצֵף (שם, כ״ט, ד׳), ובמדרש: אם מצאתם שם תינוקות מְצַפְצְפִין בקולם אין אתם יכולים לְהִזָּדַוֵּג להן (ב״ר, ס״ה).

ב) **צִפֵּף**, פ״ע, במשנה, מיסודו של צף (צפף ב), בבינוני פעול ענינו היות במעמד צר ודחוק וביחוד בקבוץ גדול של אנשים געדראַנגט זיין, быть сжату; עומדים צְפוּפִים ומשתחוים רוחים (אבות, ה׳, ה׳); האיך המלאכים עומדים צְפוּפִים ומרתתין לפני (ילמדנו בדברות האחרונות), ובפיוט: במעמד צָפוּף (סליחה אזון תחן); ומזה בבנין

פיעל ע״ד המרובעים: בינונים יורדים לגיהנם וּמְצַפְצְפִין ועולין (ר״ה, דף י״ז, ע״א), ופירש״י צועקין ובוכין מתוך יסורין שעה אחת ועולין. והנראה שענינו דוחקים את עצמם ומתאמצים ומטפסים ועולים. וכן בתוספתא: שקולים שבהם יורדים לגיהנם ומצפצפין ועולין ומתרפאין (סנהדרין, פרק י״ב), זיך דורכ-ברעכען, проломиться, ראה אילת השחר שבקעה אורה א״ל רבי חייא רבה וכו׳ כך תהיה גאולתן של ישראל מְצַפְצֶפֶת וכו׳ בתחלה היא באה קימעא קימעא ואח״כ היא מְנַצנצת ובאה וכו׳ (שיה״ש, ו״ו, יו״ד) — ומחבר ס׳ יוסיפון אומר ולא כסתה הארץ את דמו אבל עדיין הוא עולה וּמְצַפְצֵף (פרק פ׳), וּבְהִתְפַּעֵל: שֶׁנִּצְטַפְצְפוּ אנשי לודקיא בשמן (ספרי, דברים, שנ״ה), נרחקו, היה השמן דחוק להם, ולפי הערוך כך היא הנוסחא גם במנחות (דף פ״ה, ע״ב), ולפנינו נצרכו לשמן.

צָפַר, פ״י, פ״א במקרא עקרו סבוב והיקף בעגול, זיך קרייזען, וויג-דען רונדאום, רינגסאום זיין, дѣлать, кру-жить, круговое движеніе, ומזה פניה לאחור, חזרה זיך צוריקקווענדען, וועגגעהען, идти назадъ, вокругъ: יָשֹׁב וְיִצְפֹּר מהר הגלעד (שופטים, ז׳, ג׳). ויש גוזרים אותו מן צְפַר בארמית ב ק ר וטעמו

ישכים בבקר, ולפי זה היה ראוי להיות יִצְפֹּר וישב. ובפיוט: צופרת כעוף ובאה בחדרים (סדר ב' דשבועות), פָּעַל משם צִפּוֹר.

צְפִירָה, ש"נ, א) עטרה המקפת את הראש, קראַנע, דיאַדעם: וְלִצְפִירַת תפארה (ישעיה, כ"ח, ה'), והקודם: לעטרת צבי. ובמכילתא משל למלך שבא למדינה ועליו צְפִירָה מקיפתו (בשלח, פרשת השירה, ג'), והנראה שענינו גדודי שרים שעוטרים ומקיפים אותו, געפאָלגע, свита. ונמצא: באה הַצְּפִירָה (יחזקאל, ז', ז'), י"א סבוב והשלמת זמן והנכון כפירוש הר"ש פרחון: ב) הזרת הגלגל, תקופה, אומקרייזונג, אומלויף, круговое вращеніе, ומתישב היטב אל הכפל, בא העת קרוב היום וכן להלן: הנה באה יצאה הַצְּפִירָה (שם, שם, יו"ד). ובמשנה במובנו הפשוט: משיעשה בו צְפִירָה אחת (כלים, ט"ו, ג'), סבוב אחר, שפה אחת, ראַנד, קרייז, край, кругъ, משיעשה בו שתי צפירות, וכן פירש שם הר"ש: וּדְצְפִירָה לשון סבוב וחזירה כדכתיב: ישב יִצְפֹּר (שופטים, ו'), וכתיב: באה הַצְּפִירָה (יחזקאל, ז', שם). ובמדרש בדרש על כדרבונות (קהלת, י"ב) אמרו כדור בנות כהדא צְפִירָה של תינוקות שהן מלקטות וזורקות לכאן ולכאן (במדרש רבה, י"ד), לפי גירסת בעל המעריך ולפנינו „ספירה" ועיין בסמוך; ובע"א: ב) סיב של דקלים הקליפה המקפת את העץ, ריגדע, кора: סרוד של צְפִירָה (תוספתא כלים, ב"ב, ה', ג'), אחד של שעם ואחד של צְפִירָה (שם, ב', ד'). החוצלות בין של שעם בין של שק ובין של צְפִיר (שם, ב"ב, ד', ד'), ולפי גרסת הגר"א צְפִירָה. הברייתא הזאת מובאת בגמרא: מיתיבי חוצלות של שעם ושל גמי ושל שק ושל סְפִירָה (סוכה, דף כ', ע"ב), בחלוף צד"י בסמ"ך, ורש"י פירש ממה שמסתפר מצואר הסוס ומזנבו, ואינו מהוור.

צִפּוֹר, שע"כ, מין העוף בכלל, פֿאָגעל געפֿליגעל, פֿעדערפֿיה, птицы, живность: כל צִפּוֹר כל כָּנָף (בראשית, ז', י"ד), שעורו: כל צפור בעל כנף. תבנית כל צִפּוֹר כנף (דברים, ד', ט"ז), כל צִפּוֹר טהורה תאכלו (שם, י"ד, י"א), צִפּוֹר שמים ודגי הים (תהלים, ח', ט'); והתיחד אל המדבריות שבמין העוף שטבעם לעופף תמיד ממקום למקום: כצִפּוֹר לנוד (משלי, כ"ו, ב'), כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מן קנה (שם, כ"ז, ח'), שצדים אותם בפחים, כמהר צִפּוֹר אל פח (שם, ז', כ"ג); וברבוי: שתי צִפֳּרִים חיות טהרות (ויקרא, י"ד, ד'), וְצִפֳּרִים נעשו לי (נחמיה, ה', י"ח), כְּצִפֳּרִים עפות כן יגן ה' צבאות (ישעי', ל"א, ה'), על דרך: על גוזליו ירחף (דברים, ל"ב, י"א). ובארמית צִפַּר צְפּוֹר צִפֲּרֵי שמיא (דניאל, ד', ט'), וְצִפְּרַיָּא מן ענפוהי (שם, שם, י"א); ובגזרת השם, י"א שהוא מן הארמית צפצוף, קריאה בקול, צוויטשערן, чирикать, כמו שאמרו: אין צַפְרִית חד זמן וכו' ואין צַפְרִית זמן תנין (ירושלמי, חגיגה, ב', ב'), אית בי צִיפְּרִי תרין צפרין (שם)—יכול אני לקרוא שתי קריאות. ונקראו הצפרים כן על שם צפצופם. והנראה שעקרו מן סבוב והיקף, ועפיפת הצפרים ידועה שהיא בהיקף גדול, ואיננו רחוק לאמר שמטעם זה הושאל השם צִפּוֹר לכדור שמשחקים בו, באלל, ובמובן זה נאמר התשחק בו כְּצִפּוֹר (איוב, מ', כ"ט). עיין צפירה. ובמשנה: העושה צִפּוֹר במים (מכשירין, ב', ב')—זורק אבן לתוך המים והמים נתזים לאחוריהם ברתיחות קטנות מתעגלות כמה עגולות. ומזה. ועל מה הכהו אם על שוקו או צִיפַּר נפשו (ב"ק, דף צ', ע"ב), ופירש"י תנוך שכנגד הלב וניח הוא לחבל משם, והוא התנוך העגול שתחת החזה; וכן בדיני מלקות: שלא תגיע (הרצועה) לְצִיפַּר נפשו (תנוך החזה) וימות (תוספתא מכות, פ"ה).

צִפּוֹרֶת, במשנה: צפורת כרמים, בין חיה בין שחוטה כל שהיא שמצניעין אותה לרפואה (שבת, ט', ז', ובגמרא, דף צ', ע"ב), מין שרץ העוף

קטן או מין חגב; החגב למינהו—להביא צפורת כרמים (תו"כ פרשה ג', קאפ' ה', ועיין גמרא בבלי חולין, ס"ה, ע"א).

צִפּוּר, צְפִירָה, בתוספתא: בין של שעם בין של שק ובין של צפור (כלים, ב"ב, ד', ד'), הקליפה המקפת את הדקל, רינדע, кора, סיב של דקל, והגר"א גורס צפירה (עיין צפירה) ואין הכרח להגהה זו. ומזה כנראה אמרם: קשה יציאת נשמה מן הגוף כִּצְפּוֹרִי בפי ושט (טו"ק, דף כ"ט)—חבל שעושים מִסִּיב של דקל.

צָפִיר, ש"ז, ארמית, שָׂעִיר, תַּיִשׁ, באָק, козёлъ, לא נמצא כי אם בכתבי הקדש האחרונים: וְהַצָּפִיר קרן חזות בין עיניו (דניאל, ח', ה'). ובסמיכות לשם עזים: צְפִיר הָעִזִּים (שם, שם), ע"ד שעיר העזים, ועם השם שָׂעִיר: וְהַצָּפִיר השעיר (שם, שם, כ"א). וברבוי: וּצְפִירֵי עזים שבעה (דהי"ב, כ"ט, כ"א), צפירי חטאת שנים עשר (עזרא, ח', ל"ה); על ראש השעיר (ויקרא, ד', כ"ד), ת"א רישא דִצְפִירָא; ולנקבה צפירה: שעירת עזים (שם, שם, כ"ח), ת"א צְפִירַת עזין, ובגזרת השם נראה שבא משם צְפַר בארמית בהוראת בֹּקֶר וע"ד השם בָּקָר מן בֹּקֶר בעברית (ע' ב ק ר).

צִפֹּרֶן, ש"ז, א) העצם הקרני הדק והמעוקץ, שבראשי האצבעות, נאגעל, ноготь: ועשתה את צִפָּרְנֶיהָ (דברים, כ"א, י"ב), ובמשנה: בצק שתחת הַצִּפּוֹרֶן (מקואות, ט', ב'). וע"ד המליצה אמרו: טובה צִפָּרְנָן של ראשונים מכריסן של אחרונים (יומא, דף ט', ע"ב), טובה צִפָּרְנָן של אבות ולא כריסן של בנים (שמות רבה נ"א). והוא ע"ד מליצת הכתוב: קָטָנִּי עבה ממתני אבי (מ"א, י"ב, יו"ד). ובארמית „טופרא", ויכלול גם פרסות הבהמות, קלויען, копыта: עקבי סוס (שופטים, ה', כ"ב), ת"י טוּפְרֵי סוסיתהון, וכן בעברית צִפָּרְנֵי הבהמות. ב) בהשאלה, עט שחורתים בו שהוא חד כְּצִפֹּרֶן, גריפפעל, грифель: כתובה בעט ברזל בְּצִפֹּרֶן שמיר (ירמיה, י"ז, א'), ותרגומו בְּטֻפַר שמיר. ומזה סתם יָתֵד חרדה: נטל את הַצִּפֹּרֶן של ברזל והיה מכנים תחתיו וכו' (ילמדנו, ריש פ' אלה פקודי), נטל את הַצִּפֹּרֶן לחתור את בית אביו (שמות רבה ריש פרשה ל"ז). ג) מין ממיני הסממנים: הצרי וְהַצִּפֹּרֶן (כריתות, דף ו"ו, ע"א), והוא שחלת האמור בתורה (שמות, ל', ל"ד), ותרגומו טופרא, והרמב"ם קוראו בלשון ערבית אצפר טיב (הלכות כלי המקדש פרק ח', ד'), והוא שקורין לו אֳניקס בל"י, ודומה לצפורן הקטן של האדם ולפרסות הבהמה (ועיין שְׁחֵלֶת).

צְפַרְדֵּעַ, שעב"נ, מין שרץ המים המצוי בִּיאֹרֵי מצרים — פראָש, жаба, лягушка: ותעל הַצְּפַרְדֵּעַ (שמות, ח', ב') במובן שם המין והקבוץ: ושרץ היאר צְפַרְדְּעִים (שם, ז', כ"ח), ובגזרתו אמר פירסט שהוא מורכב משתי מלות צפר, צִפְצוּף, קִשְׁקוּשׁ, בלשון ארמית וערבית, צוויטשערן, קוואקערן, квакать, רֶדַע, בערבית, אגם, זומפף, болотъ, ולפיכך נקראו גם בארמית עורְדְּעָא או עֲוַרְדְּעָא, ונקראו כן על שם מקומם וקולם שהם מצפצפים ומקשקשים תָּמִיד.

צִפֹּרָה, שעפ"נ, בת יִתְרוֹ כהן מדין ואשת מֹשֶׁה, אשר ילדה לו שני בנים, את גֵּרְשֹׁם ואת אֱלִיעֶזֶר (שמות, ב', כ"א; י"ח, ג' וד'), ענין השם — מן צִפּוֹר.

צֶפֶת, ש"נ, פ"א במקרא: וְהַצֶּפֶת אשר על ראשו (דהי"ב, ג', ט"ו) ולהלן קראו לו בשם כֹּתֶרֶת (ד', י"ב) וכן במלכים (ז', מ"א) בתרגום רב יוסף וקרונתא די כדמות שרגא וכלל בזה שתי הוראות כֹּתֶרֶת וּמְנוֹרָה (מן צפה הצפית). ובמפרש המיוחס לרש"י „צֶפֶת הוא צפוי והיה עשוי כמין כובע חלול". ולדעת הר"י ווייסע יסודו צנף, ובא ע"מ אֵשֶׁת מן אנש ונקרא כן ע"ש

שהוא כצניף סביב לעמודים ממעל להם, קנויף, קאפיטאָל, оглавье, столба.

צְפַת, שע״פ. עיר בדרומה של ארץ ישראל, לפנים היה שמה צְפַת וכאשר כבשו אותה בני השבטים יהודה ושמעון הוסב שמה חָרְמָה (שופטים, א׳, י״ז), ונמצא בקרן צפונית למדבר צן או סין ובנגב א״י.

צְפַת, ובכתב לועז Safed, עיר בצפונה של ארץ ישראל בגליל העליון, בין מֵי מְרוֹם מצפונית מזרחית וים כנרת מנגב; בקרבת המושבות העבריות: ראש־פִּנָּה וְזִכְרוֹן־יַעֲקֹב. בכה״ק לא נמצא זכרון להעיר הזאת, אבל בימי הרומאים כבר נודעה. ועיקר ישיבתה הוא מימי דורות אלף הששי. לערך יתר הערים האחרות בצפון א״י, צְפַת מרובה בישובה כי נמצאו בה יותר מכ״ה אלפים נפש אדם ורובם יהודים. הישוב הישראלי נוסד בצפת בימי המאה הרביעית לאלף הששי, ביחוד ע״י גולי ספרד (ר׳ יוסף קארו, והמקובלים: רבי יצחק לוריא, ר׳ חיים וויטאל ואחרים) וחבריו. ביחס השלטון הנמוסי והמדיני נחשבת צְפַת לשלטון הפחה בבירות אשר בסוריא. בשנות תק״פ— תקצ״ד היו שם רעשי ארץ בזמנים שונים ובהאחרון מתו ה׳ אלפים איש.

צְפָתָה, שע״פ, גיא על יד העיר מָרֵשָׁה.

צִקל, לא נמצא רק בשם

צִקְלוֹן, פ״א במקרא: וכרמל בְּצִקְלוֹנוֹ (מ״ב, ד׳, מ״ב), תרג׳ בִּלְבוּשֵׁיהּ, וכונתו בקליפתו, הילזע, שאָלע, ולפי המפרשים הוא שק, אמתחת, זאַק, טאַשע, ובפרקי דר״א הלחם בְּצִקְלָתְךָ והבאר לפניך (פרק ל״ה).

צִקְלַג—צִיקְלַג, שע״פ, עיר בארץ ישראל על גבול פלשתים ואדום נפלה בגורל לשבט יהודה (יהושע, ט״ו, ל״א), ועברה אחרי כן לשבט שמעון (שם, י״ט, ה׳). בימי מלכות שאול נפלה בידי הפלשתים, ואכיש מלך גת השיב אותה לדוד. לָכֵן הָיְתָה מֵאָז צִקְלַג לְמַלְכֵי יהודה (ש״א, כ״ז, ו׳), ובה התישבו גם עולי הגולה מבני יהודה (נחמיה, י״א, כ״ז).

צרב, פעו״י, דומה לשרש שרף ועקרו: קדיחה, דליקה, כְּוִיָּה, זענגען, ברענגען, обжигать. בא במקרא פ״א בנפעל, היות נאחז מלהט אש פערזענגט ווערדען, обжигаться: וְנִצְרְבוּ בה כל פנים (יחזקאל, כ״א, ג׳), ובספרא בבינוני פעול בקל: צָרֶבֶת שיהיה מקומה צָרוּב (פרשת נגעים וי״ו), ובפיוט בפיעל מְצָרֶבֶת פנים כחשש להבה (כליחה חטאנו, שחרית יו״כ).

צָרָב, שם תאר, שורף, בוער: ועל שפתיו כאש צָרָבֶת (משלי, ט״ז, כ״ז).

צָרֶבֶת, ש״נ, שרפה, דלקה, והתיחד אל כְּוִיַּת הבשר מסבת חולי, ענטצינדונג, בראנדוואונדע: צָרֶבֶת השחין היא (ויקרא, י״ג, כ״ג). צָרֶבֶת המכוה היא (שם, שם, כ״ח), ובמשנה: השחין והמכוה והקדח ונעשו צָרֶבֶת (נגעים, ז׳, א׳). וכן היא בארמית: והיתה לְבָעֵר (ישעי׳, ו׳, י״ג), תיב״ע לִצְרָבָא, במובן השחתה וכליון, פערניכטונג, уничтоженіе, ע״ד הוראת הפעל בָּעֵר בערבית, הכולל שני המושגים האלה. ובארמית יש לדעת המפרשים במשמע הפעל צָרַב גם ענין סדור ועריכה של חמרים רבים זה על גבי זה לחזוק ועמידה, בעפעסטיגונג, укрѣпленіе: לבדוק ולחזק הבית (דהי״ב, ל״ד, יו״ד), תרגם רב יוסף לְצָרְבָא וּלְתַקְפָא כפי הנוסח הנכון, (ולפנינו לְבַרְבָא), ומזה בגמרא, לפי נוסח בעל הערוך: הַצּוֹרְבִים והסרוקים (קדושין, פ״ב, ע״א), ופירש נפחים שעושים מלאכת זהב וכסף (עיין ערך סרק) שמיעד, מעטאל־ארבייטער, (ולפנינו: הצורפים. והנראה שעקרו התכת המתכיות ובשולם, לצרפן ולהכשירם למלאכה כהוראת הפעל צרף (עיין שם). ומזה: ביעי דפחיא וכו׳ משום דְצִרִיבָן (ביצה, דף ז״ין, ע״א) ופי׳

רש"י, לשון מבושלות כל צרכן כמו צרבת כויה שבשולה.

צוֹרֵב, צוֹרְבָא, ת', בחור חריף ומשכיל, ששכלו קרוב להתבשל: האי צוֹרְבָא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא כיון דנבט נבט (תענית, דף ד', ע"א) — בחור חריף מכלל הרבנים דומה לגרעין המונח תחת גושה של קרקע, משמתחיל לבצבץ ולעלות עולה למעלה: האי צוֹרְבָא מרבנן דרתח אורייתא היא דקא מרתחא ליה (שם).

צְרִיד, ארמית, בתרגום ירושלמי ובמשנה, ש"ז, דבר יבש או שנתיבש ואין בו להלוחית, דאס טראָקקנע, высушевное: וּנְסֵיב מִינָהּ צְרִיד (ת"י ויקרא ט', י"ז), ובמנחה מדבר, ובגמרא: צְרִיד של מנחות (פסחים, כ', ע"א), ופירש"י יבש של מנחות מקום שלא נגע בו שמן. ובמשנה: שמאי אומר יאכלו צָרִיד (מעשר שני, ב', ד'), כשהוא יבש. ובהשאָלה: היה קולו דק או עבה או צָרוּד (ר"ה, דף כ"ז ע"ב) לפי גרסת רש"י (בפסחים דף כ' ע"א), והערוך גורס צָרוּד — טראָקקען, ראָה, сухо, сурово, וי"ג צָרוּר. י"א שמקורו בלשון רומית torridum בחלוף t ט' בצד"י.

צְרָדָה, במשנה: מכין לפניו באצבע צְרָדָה (יומא, א', ז'), ובתוספתא איזהו אצבע צְרָדָה? זו אצבע גדולה של ימין — צייגעפינגער, указательный палецъ правой руки.

צְרָה, פ"ע, ובארמית צְרָא, פ"י, קריעה, בְּקִיעָה וחתוך, שפאלטען, ריסס, שניטט, окважина трецана выда-ливаръ: ויקרע את בגדיו (אסתר, ד', א'), בתרגום: וּצְרָא לבושיה. ורגיל בתלמוד חזיה לההוא חויא דְצָרֵי ואתי (ע"ז, ל"מ ד, ע"א), ופירש"י: מבקע במים. ובא: מאן דצרייה לגלימיה (מנחות, דף ל"ז, ע"ב), ובערבית צרי ענינו נזילה, נטיפת לֵהּ ממקום הקרע החבורה, ומזה:

צְרוּיָה, שעפ"נ, אחות דוד מאמו ומאביה היא בת נחש (ש"ב, י"ז, כ"ה). היא היתה אם שלשת אחים גבורי המלך דוד ומשרי צבאיו: יוֹאָב, אֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל (דהי"א, ב', ט"ז), ודוד אמר על בני אחותו: והאנשים האלה בני־צְרוּיָה קשים ממני (ש"ב, ג', ל"ט).

צֳרִי, ש"ז, ובהפסק צֹרִי ובווי"ו וּצְרִי, שם שְׂרָף הנוטף מעץ הבלסום באַלזאַם, бальзамъ, והוא מעצי הבשם: מעט צֳרִי ומעט דבש (בראשית, מ"ג, י"א), הטוב ממנו גדל בגלעד והיו משתמשים בו לרפואה וביחוד לרפואה פצעים: ארחת ישמעאלים באה מִגִּלְעָד וגמליהם נשאים נכאת וּצְרִי (שם), הַצֳרִי אין בגלעד (ירמיה, ח', כ"ב), ושמן וָצֳרִי (יחזקאל, כ"ז, י"ז), ולדעת חכמינו הוא הנטף שנזכר בין סממני הקטרת. ורשב"ג אמר הַצֳּרִי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף (כריתות, דף ו', ע"א) (עיין קטף), אין מדליקין בַּצֳּרִי מפני שהוא עף (שבת, דף כ"ה, ע"ב).

צָרַח, פ"ע, זעוק, צעוק צעקה גדולה, שרייען, אויפשרייען, кричать, вы-крикивать: הקל, מר צוֹרֵחַ (צפניה, א', י"ד), וכן בהפעיל: יריע אף יַצְרִיחַ (ישעיה, מ"ב, י"ג) — קול תרועת מלחמה, קריעגס געשרייא ערהעבען, поднять военный кликъ, ובפיוט: הִצְרַחְתִּי בקול (מלכיות לרבי יוסי בן יוסי), וכנראה מקורו ארמית: דוב שוקק (משלי, כ"ח, ט"ו), תרגומו וְדוּבָּא מְצְרִיחַ, ובא גם בהתפעל במובן הִקָּבֵץ ע"י הקריאה: וצים מיד כתיב (במדבר, כ"ד, כ"ד), ת"א וסיען יִצְטַרְחָן מרומאי, הערבייא גערופען ווערדען.

צְרִיחָה, ש"מ, צעקה, קלאגע, געשרייא בפיוט: גזרות עָצמו וצריחות.

צירחא, ש"נ, בסמיכות לשם לבא: צִירְחָא דלבא (ברכות, דף מ"ס, ע"א) (גיטין, ס"ט, ע"ב), מין חולי נקיפת הלב, הערץ קלאָפפען, сердцебіеніе.

צְרִיחַ, ש״ז: צְרִיחַ בית אל ברית (שופטים, ט׳, מ״ו), וישימו על הַצְּרִיחַ ויציתו עליהם את הַצְּרִיחַ באש (שם, שם, מ״ט), בערבית ענינו בור, והושאל למערה שבסלעים שעושים למחבוא ובונים עליה בנין למחסה, כעפעסטיגטע האֶהלע, укрѣпленная пещера: ובסלעים וּבַצְּרִחִים ובבורות (ש״א, י״ג, ו׳), ות׳ יב״ע ובמערת טינרא.

צְרַךְ, ארמית צרך, פעו״י. הקל: חפץ, בקש, בעדירפען, נאֶטהיג האבען, желать, нуждаться, במקרא נמצא רק בשם (עיין בסמוך), לפום כן צַרְכִית למשמע בבי דינא (ת״י, בראשית, ל״ח, כ״ה), ומצוי הרבה ברחז״ל: כגון אלו צָרְכוּ (כמו הִצְרִיכוּ) חכמים ליתן בהם סימן (תוספתא, מעשרות, ג׳, ז׳), ובבינוני: חולה אומר צָרִיךְ ורופא אומר אינו צָרִיךְ שומעים לחולה (יומא, דף פ״ג, ע״א); צָרִיךְ להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים (שבת, דף ס״ז, ע״א), שכולן צְרִיכִין שבועה (כתובות, ט׳, ב׳), הכל צְרִיכִין למארי חִטַּיָּא (ברכות, ס״ד, ע״א; ב״ב, קמ״ה, ע״ב). וּבְנִפְעַל: הַנִּצְרָךְ למכור שדהו (ב״ק, דף נ׳, ע״א), הנצרך לנקביו (ברכות, דף כ״ג, ע״א)—לפנות את עצמו, ובסתם: בשעה שהוא נִצְרָךְ תפוש אותו (שמו״ר, ט׳), דרך לשון נקיה לנצרך לנקביו. וּבְהִפְעִיל: הַמַּצְרִיכִים אלהות (רשב״ג), הרי שֶׁהִצְרִיכָךְ החשבון (קדוש החדש להרמב״ם י״א, ב׳). בְּהִתְפַּעֵל: כל מי שאינו צָרִיךְ ליטול ונוטל אינו נפטר מן העולם עד שֶׁיִּצְטָרֵךְ לבריות (פאה, ח׳, ט׳); כבד את הרופא עד שלא תִּצְטָרֵךְ לו (שמו״ר, כ״א), עשה שבתך חול ואל תִּצְטָרֵךְ לבריות (פסחים, דף קי״א).

צֹרֶךְ, ש״ז, פ״א במקרא. מבוקש מחסור, בעדארף: כְּכָל צָרְכֶּךָ (דהי״ב, ב׳, ט״ו), ובמשנה: את שלמטה צֹרֶךְ בהם (ברכות, ג׳, ב׳), עשה צְרָכוֹ במעותיו (מעשר שני, ב׳, ג׳), יהיו כל צָרְכֵיהֶם לפניך (ברכות, ד׳, ד׳). ומזה בברכת השחר: שעשה לי כל צָרְכִּי. ודרך לשון נקיה התיחד השם צֹרֶךְ להסכת רגלים: אך מסיך הוא את רגליו (שופטים, ג׳, כ״ד) ותיב״ע ברם עביד הוא ית צָרְכוֹהִי, ובמשנה: שעשו צָרְכֵיהֶן (נדה, ט׳, א׳).

צָרוּךְ, ש״ז, תועלת, חפץ, נוטצען, ווערטה: ככלי אין חפץ בו (הושע, ח׳, ח׳) ת״י מנא דלית צרוך ביה. אבני חפץ (ישעיה, נ״ד, ב׳)—אבני צרוך. יזבחו לשדים לא אלוה (דברים, ל״ב, י״ז) לשידין דלית בהן צרוך.

צְרִיכוּת, ש״נ, ריש, מחסור, דירפטיגקייט, מאַנגעל, нужда, бѣдность: מחתת דלים רֵישָׁם (משלי, י״ד, ט״ו), ת׳ וסימא דמסכני צְרִיכוּתָא, וּמַחְסוֹרְךָ כאיש מגן (שם, כ״ד, ל״ד), ת״י וצְרִיכוּתָךְ היך גברא טַבְלְרָא.

אִצְטַרְכִיָּא, ש״נ, מה שהוא נדרש ומבוקש להוצאות, בעדירפניסס, потребность. אם יוצא אדם לדרך ואין אִצְטַרְכִיָּא עמו מסתגף (ב״ר, ס׳), דירפניסס, קאָסטען, путевыя потребности, издержка, נשתתף בְּאִצְטַרְכִיָּא שלנו (קהלת רבה, י״א, א׳), ומזה:

הִצְטַרְכוּת, בספרי המחברים, בעדירפניסס.

צָרַם, במשנה פ״י, עשות שריטה וביחוד באזן, ריטצען, איינשליטצען, איינקנייפפען, царапать, надрѣзывать, защемить. הַצּוֹרֵם באזן הבכור (בכורות, ה׳, ג׳), צָרַם באזנו (ב״ק: ח׳, ו״ו), הַצּוֹרֵם אזן הפר ואח״כ קבל דמו (זבחים, דף כ״ה, ע״ב), ובגזרתו נראה שהוא מן צרה.

צרע, בפעל נמצא רק בבינוני פעול, מן הקל, והפעל במובן תאר: מי שהצרעת דבוקה בו אויסועטציג, אויסזעטציגער, прокоженный: הקל, איש צָרוּעַ הוא (ויקרא, י״ג, מ״ד): וְהַצָּרוּעַ אשר בו הנגע (שם, י״ד, ג׳).

הפוּעַל גבור חיל מְצוֹרָע (מ״ב, ה׳, א׳); מְצֹרָע כשלג (שם, ה׳, כ״ז), והנה מרים מְצֹרַעַת כשלג (במדבר, י״ב,

יו״ד), ידו מְצֹרַעַת כשלג (שמות, ד׳, ז״ו), וארבעה אנשים היו מְצֹרָעִים (מ״ב, ז׳, ג׳). וברחז״ל בהתפעל נִצְטָרַע אֶבְדָן (יבמות, ק״ה, ע״ב), ראוי לְהִצְטָרֵעַ (סנהדרין, ק״ז, ע״א).

צָרַעַת, ש״נ, כלל חולי העור ההולכים, פושים ומתפשטים בעור ובבשר, ומתדבקים והולכים ועוברים מגוף לגוף, אויסואַטץ, проказа, ובא על הרוב בחבור עם השם נֶגַע, ומיניהם מפורשים בתורה: אדם כי יהיה בעור בשרו: שְׂאֵת או סַפַּחַת או בַהֶרֶת והיה בעור בשרו לנגע צָרַעַת (ויקרא, י״ג, ב׳), וכולל נגעי בגדים ובתים שהם מצוים בארצות הקדם: וְהַבֶּגֶד כי יהיה בו נגע צָרַעַת (שם, שם, מ״ז), ונתתי נגע צָרַעַת בבית ארץ אחזתכם (שם, י״ד, ל״ד). ובגזרת השם י״א שהוא מן הפעל צָרַע בערבית בהוראת הכאה, שלאַגען, ударить бить, ומזה צָרוּעַ—איש מוכה אלהים לפי שהאמינו שמיני החליים ההם המה מכות אלהים—הפורעניות על החוטאים, וכמו שאמרו חז״ל שהם באים על האדם החוטא בחטא לשון הרע כידוע, ולדעתנו יתכן שהוא מיסוד של צ ר ה בהוראת בקיעה וחתוך, ונקראת הַצָּרַעַת כן מפני שהיא בוקעת ומחתכת את העור וכמו שנאמר בסימני צרעת בגדים ובתים: צָרַעַת מַמְאֶרֶת (שם, י״ג, נ״א; י״ג, נ״ב; י״ד, מ״ד), וכן בנגעי בגדים: פְּחֶתֶת היא (שם, י״ג, נ״ה), והוראת מלת ממאיר ופחתת ידועה שהיא דקירה מכאבת אוכלת ופוחתת את הגוף. ומזה:

צִרְעָה, ש״ז, מין דבורה מדברית העוקצת עקיצה מסוכנת בארסה, וועספע, оса: ושלחתי את הַצִּרְעָה לפניך (שמות, כ״ג, כ״ח), וזכר לדבר: וירדפו אתכם כאשר תעשינה הַדְּבֹרִים (דברים, א׳, מ״ד). ובמשנה: דבש דבורים דבש צְרָעִים טהור (מכשירין, ו״ו, ד׳). ובמובן אחר: התיז את הצ׳ עה בקנה (ע״ז, ד׳,

יו״ד), בעבוע הרתיחה שמעלה היין, שוים, пѣна.

צָרְעָה, שע״פ, עיר בארץ הכנעני שנתנה ליהודה: בשפלה אשר ליהודה (יהושע, ט״ו, ל״ג), על גבול ארץ פְּלִשְׁתִּים, ובאה אחרי כן לנחלה לבני דָן (שם, י״ט, מ״א), היא עיר מולדת שִׁמְשׁוֹן הגבור (שופטים, י״ג, ב׳).

צָרַף, פ״י. דומה לפעל צרב, ש ר ף, הַקַּל: עקרו התכת מתכיות באש להסיר מהן את הסיגים והבדילים ולהכשירן למלאכה, שמעלצען, לי יטערן, плавить, растоплять: לשוא צָרַף צָרוֹף וְרָעִים לא נתקו (ירמיה, ו״ו, כ״ט), ורוב שמושו בפעל בהשאלה: א) לענין פורענות גדולה קרובה לכליון: וְאֶצְרֹף כבר סִגָיִךְ (ישעיה, א׳, כ״ה), לדעת הרשד״ל ענין סִגָיִךְ במקום הזה כסף סִיגִים, כסף מעורב עם סיגים, ואומר הנביא שיצרוף הכסף ההוא המעורב עם סיגים להסירם מן הכסף, והנראה שבא הפעל צרף בזה במובנו הראשון שרפה והתכה, צערי שמעלצען, אויפלאָזען, расплавить, растворить, וזה על דרך שאמר יחזקאל: כְּהִתּוּךְ כסף בתוך כּוּר כן תֻּתְּכוּ בתוכה (יחזקאל, כ״ב, כ״ב), הנה צְרַפְתִּיךָ ולא בכסף (ישעיה, מ״ח, יו״ד), שעורו—ולא בכור כסף, והכפל: בחרתיך בכור עני, והכונה—יסרתיך למשפט אבל לא במצוי הדין (ועיין ב ח ר). ב) בבחינת הזקוק והסרת החטאים שנמשלו לסיגים, לייטערן, רייניגען, очищать, ובזה הוא נרדף עם פעל בָּחַן: צְרַפְתָּנוּ כִּצְרָף כסף (תהלים, ס״ו, יו״ד), והקודם: כי בְחַנְתָּנוּ: וּצְרַפְתִּים כִּצְרֹף את הכסף (זכריה, י״ג, ט׳). והכפל: וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן את הזהב, ומזה במובן בקור, בדיקה, נסיון, פריפען, פּערזוכען, непробовать, оспытать, צְרַפְתַּנִי בל תמצא (תהלים, י״ז, ג׳), צָרְפָה כליותי ולבי (שם, כ״ו, ב׳), וְאֶצְרְפֶנּוּ לך שם (שופטים, ז׳, ד׳)—אנסה ואבדיל את

הכשרים מן הבלתי כשרים, לִצְרוֹף בהם וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן (דניאל, י"א, ל"ה). והפעול: כסף צָרוּף בעליל לארץ מזקק שבעתים (תהלים, י"ב, ז'), געלייטערט, געריינינגט, ריין, קלאר, очищенное выясненъ: אמרת ה' צְרוּפָה (שם, כ"ב, ל"א)—הבטחתי ברה נקיה ונכונה, צְרוּפָה אמרתך מאד (תהלים, קי"ט, ק"מ)—תורתך ברה וטהורה, כמו מצות ה' ברה (שם, י"ט, ט'), ובא: אמרת ה' צְרָפָתְהוּ (שם, ק"ה, י"ט), (עיין באור). והנראה שהטעם—אמרת ה' נעשית צרופה וברורה; נתאמתה אצלו, כלומר ההבטחה שהבטיח ה' ליוסף בחלומותיו שירום ונשא, נתקיימה, וזה ע"ד: בני יְצָאֻנִי (ירמיה, י', כ'). ובמשנה השתמשו בפעל זה: א) במובן השלמת וגמר מלאכת כלים על ידי האש: הסייף והפגיון וכו' מאימתי מקבלין טומאה מאימתי גמר מלאכתן, רבי יוחנן אומר מִשֶּׁיְּצָרְפֶנּוּ בכבשן (ב"מ, פ"ד, א'; ועיין רש"י, ביצה, דף ל"ב, ע"א). ומזה בהשאלה גם על ידי הבאתם במים: המוליך את הספינה לים הגדול לְצָרְפָהּ, המוציא מסמר לגשמים לְצָרְפוֹ (מכשירין, ה', ז'), ועוד; ב) בענין חבור ודבוק וזה לפי שעל ידי התכה מתחברים ומתדבקים גושי מתכיות הרבה למוצק אחד, צוזאממענשמעלצען, פֿעראייניגען, сливаться: וְיִצַּרְפוּ עמהון לגיונין סגיין (תרגום ירושלמי, בראשית, ט"ו, א'), ומצוי הרבה במשנה במובנים שונים וקרובים בענינם בבנין פיעל (עיי"ש).

הַנִּפְעַל: פ"א במקרא בענין ברור ונקוי, געלייטערט, געריינינגט ווערדען, быть очищену: יתבררו ויתלבנו וְיִצָּרְפוּ (דניאל, י"ב, יו"ד). ובמשנה בענין חזוק כלי ע"י האש או ע"י המים אחרי יציאתו מן האש: כלי חרס מאימתי מקבלין טומאה מִשֶּׁיִּצָּרְפוּ בכבשן (כלים, ד', י"ד).

הפיעל בהוראת הקל, שרפה והתכה, בבחינת הזקוק, שמעלצען, לייטערן, плавить, растоплять: כי הוא כאש מְצָרֵף (מלאכי, ג', ב'); ובמובן תאר: וְיָשַׁב מְצָרֵף ומטהר כסף (שם, שם, ג'). ובמשנה א) בענין חזוק בכלים ע"י האש או ע"י המים מפני שֶׁמְּצָרֵף (שבת, מ"א, ע"ב), עששיות של ברזל היו מחמין מערב יוה"כ ומטילין לתוך צונן וכו' והלא מְצָרֵף (יומא, ל"ד, ע"ב), ופירש"י הניתן ברזל מן האש למים מְצָרְפוֹ מחזקו ומקשהו, הַמְצָרֵף נחשת (חגיגה, דף ד', ע"א) — שֶׁמְּצָרֵף נחשת במקום שחופרין אותו; ובבחינה מוסרית—להוראת חזוק הרוח ונקיון ההרגש המוסרי נאמר: לא ניתנו המצות אלא לְצָרֵף בהן את הבריות (בראשית רבה, פרשה י"ח), על הכתוב: אמרת ה' צְרוּפָה (תהלים, י"ח, ל"א), ב) בענין חבור ודבוק, וקירוב בהתיחסות חלקים זה לזה להתחשב בכלל אחד, אוכל אחת אחת ופטור ואם צֵרַף חייב (מעשרות, ב', ה'), צוזאממענרעכנען, соединять, ובחלוף מעות מטבעות קטנות למטבעות גדולות: מְצָרְפִין שקלים לדרכונות (שקלים, ב', א'), איין גראָססע מינצען איינוועכסעלן, размѣнять мелкія деньги на крупные монеты, והפוכו: פורט. כמות שהשולחני פּוֹרֵט ולא כמות שהוא מְצָרֵף (מעשר שני, ד', ב'), אבל אם מְצָרְפָם ועושה אותם סלעים פּוֹרֵט ומוציא בכל מקום שירצה (ספרי דברים, סימן ש"ו), ובע"א: אבל מְצָרֵף הוא פיו לצנור וכו' וּמְצָרֵף הוא ידו לצנור (תוספתא עירובין, ו', י"ד). ובבחינה מוסרית נאמר: מחשבה טובה המקום מְצָרְפָהּ למעשה, מחשבה רעה אין המקום מְצָרְפָהּ למעשה (ירושלמי, פאה, פ"א).

ההתפעל: התחברות והתדבקות, זיך פֿעראייניגען: הרי אלו מִצְטָרְפִין לזמון (ברכות, ז', ח'), אינן מִצְטָרְפִין לסאתים (פאה, ו', ט'), וּמִצְטָרְפִין זה עם זה (חלה, א', א'), לא שֶׁמִּצְטָרְפִין זה עם זה (ר"ה, א', ז'), יִצְטָרֵף השני (שם).

צוֹרֵף, ש"ז, תאר, בעל מלאכת התכת

המתכיות לעשות מהן כלים, שמעלצער, גאָלד, זילבערשמיעד, מעטאַלארבייטער, плавильщикъ, металлическихъ дѣлъ мастеръ: ויחזק חרש את צֹרֵף (ישעיה, מ"א, ז'), ישכרו צורף ויעשהו אל (שם, מ"ו, ו"ו), וְצֹרֵף בזהב ירקענו (שם, מ', י"ט), החזיקו הַצֹּרְפִים והרוכלים (נחמיה, ג', ל"ב).

צֵרוּף, בגמרא, שה"פ, א) התכה בבחינת הזקוק והלבון, לייטערונג, очищеніе: להביא צֵרוּף אחר צֵרוּף (כתובות, קי"ב, ב'). ב) חבור ודבוק, פֿעראייניגונג, соединеніе, צֵרוּף דאורייתא (פסחים, דף י"ט, ע"ב).

מַצְרֵף, שם כלי שצורפים בו מתכיות, כור, שמעלצטיגעל, плавильникъ, מַצְרֵף לכסף (משלי, י"ז, ג'), והכפל: וְכוּר לזהב.

הִצְטַרְפוּת, ש"מ. ברבא"ס. התיחסות ושייכות, רעלאַטיאָן, отношеніе.

צְרִיף, ארמית, בורית, אלוין, квасцы. וזה ע"ש שבו צורפים ומכבסים ומנקים: ותרבי לך בֹּרית (ירמיה, ב', כ"ב) ת"י ותסגי לך צְרִיפְתָּא, לפי גרסת הערוך. ומזה בגמרא: מַהְפּוֹרֶת של צְרִיף (כתובות, ע"ט, ע"ב) — מקום שחופרים שם ומוציאים את הַצְּרִיף.

צְרִיף, במשנה, סוכת נוצרים עשויה שתי דפנות וראשי הדפנות נוגעים ומתחברים אלו באלו וזהו גגו: העושה סוכתו כמין צְרִיף (סוכה, א', י"א), שפיטץ פֿעלדהיטטע, полевая будка, הַצְּרִיפִין והבורגנין (מעשרות, ג', י"ז). ובמדרש: והרס את הצריפין (שמו"ר, ב') — גדרות צאן.

צָרְפַת, שעפ"נ, א) עיר בארץ כנען (פֿיניקיה) הצפונית בין צור ובין צידון, שם נמלט אליהו הנביא מחמת אחאב: וילך צָרְפַתָה אשר לצידון (מ"א, י"ז, ט'), אשר כנענים (פֿיניקיים) עד צָרְפַת (עובדיה, כ'), ביונית ורומית נקראה העיר Sarepta והיום Sarfeno.
ב) רבי דוד קמחי (הרד"ק) מבאר השם צרפת בעובדיה פֿראַנסיה, ומני אז נתקבלה בין הסופרים בעלי אסופות בכל ימי דורות הבינים לקרוא לפֿרנציה בשם צָרְפַת франція ונהוג הוא עד היום בהספרות העברית.

צָרַר, פ"י. מיסודו של הפעל צור בעקר הוראתו הדוק וחבור מצומצם אומשלינגען, обхватывать, ובחזוק ההברה ע"י כפל אות יצא לחזוק מדרגת הפעולה והשלמתה. הקל א) כריכה וקשור דבר בדבר אחר, איינבינדען, צוזאַמענבינדען, завязывать: מי צָרַר מים בשמלה (משלי, ל', ד'), צֹרֵר מים בעביו (איוב, כ"ו, ח'), כִּצְרוֹר אבן במרגמה (משלי, כ"ו, ד'), צוֹר תעודה (ישעיה, ח', ט"ז), והכפל: חתום תורה בלמודי, וע"ד המליצה: צָרַר רוח אותה בכנפיה (הושע, ד', י"ט), ובמשנה: בריא וְצוֹרֵר מלח (כלים, כ"ז, י"א)—יכול הוא שיצרו בו מעט מלח, לָצוֹר על פי צלוחיתו ב"מ, ז', ע"ב; י"ג, ע"א, וכב"ם). הַפָּעוּל: צָרוּר עון אפרים (הושע י"ג, י"ב), איינגעבונדען זיין быть завязываему: משארתם צְרֻרֹת בשמלתם (שמות, י"ב, ל"ד), והיתה נפש אדני צְרוּרָה בִּצְרוֹר החיים (ש"א, כ"ה, כ"ט). המובן בזה—שְׁמוּרָה. ב) לחץ ודחיקת אויב והתנכלו להרע. אנפֿיינדען, פֿערפֿאָלגען, враждовать, преслѣдовать: וְצָרְרוּ אתכם על הארץ (במדבר, ל"ג, נ"ה), רבת צְרָרוּנִי (תהלים, קכ"ט, א'), על הַצַּר הַצֹּרֵר אתכם (במדבר, י', ט'), כי צֹרְרִים הם לכם בנכליהם (שם, כ"ה, י"ח). ויכלול גם ענין איבה ושנאה מקנאה: ואשה אל אחותה לא תקח לִצְרֹר וגו' בחייה (ויקרא, י"ח, י"ח)—לגרום איבת קנאה בבית איפֿערזוכט צו ערועגען, ומזה: ויהודה לא יָצֹר את אפרים (ישעי', י"א, י"ג), והקודם: אפרים לא יקנא את יהודה. ובמובן תאר: צֹרֵר היהודים (אסתר, ג', יו"ד). פֿיינד, פֿערפֿאָלגער, врагъ, пресл.-

дователь: כל צֹרְרֵי נפשי (תהלים, קמ"ג, י"ב), וְצֹרְרֵי יהודה יכרתו (ישעיה, י"א, י"ג) אויביהם מקנאה. והקודם: וסרה קנאת אפרים. עתקה בכל צוֹרְרָי (תהלים, ו"ו, ח'), וצרתי את צֹרְרֶיךָ (שמות, כ"ג, כ"ב), הפעל הוא מן צ ו ר הקרוב אליו בעיקר הוראתו.

הַפֻּעַל מן ההוראה הראשונה — צוזאמענגעבונדען; מְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים (יהושע, ט', ד').

צַר, ת', אויב מתנכל להרע, פיינד, פערפאָלגער, врагъ, преслѣдователь: ומלטוני מיד צָר (איוב, ו"ו, כ"ג), יחרף צָר (תהלים, ע"ד, יו"ד), כי יבא צַר ואויב (איכה, ד', י"ב), צָרִי ילטוש עיניו לי (איוב, ט"ז, ט'), והוא כנוי אל השטן, מה רבו צָרָי (תהלים, ג', ב'), בך צָרֵינוּ ננגח (שם, מ"ד, ו"ו), ויך צָרָיו אחור (שם, ע"ח, ס"ו), והבטחת צַר מעון (ש"א, ב', ל"ב). רוב המפרשים פירשו מלשון „וכעסתה צָרָתָהּ" (שם, א', ו"ו), תא"ר למי שבא לעמוד במעמד אחד עם זולתו, שהאחד מקנא לרעהו והורש עליו רעה, נייִדער, завистникъ, והכונה שיביט צר, כהן גדול שני, במעון. וי"מ שמלות צַר מעון הוא מוסב אל עֵלִי שהוא צר מעון — אויב ושונא של המעון.

צָרָה, שת"נ, אשה שיש לבעלה עוד אשה אחרת, שכל אחת ואחת צרה עינה בחברתה וחורשת עליה רעה, נעבענבוהלערין, ריוואַלין, соперница: וכעסתה צָרָתָהּ (ש"א, א', ו"ו), ובמשנה: חמש עשרה נשים פוטרות צָרוֹתֵיהֶן וְצָרוֹת צָרוֹתֵיהֶן מן החליצה ומן היבום (יבמות, א', א').

צְרוֹר, ש"ז, א) כיס או שק שמניחים בו דברים וקושרים אותו, בינדעל, בייטעל, פּאַקקכען, связка: צְרוֹר הכסף (משלי, ז', ה'), צְרוֹר כספו בשקו (בראשית, מ"ב, ל"ה), משתכר אל צְרוֹר נקוב (חגי, א', ו"ו), צְרוֹר המור דודי לי (שיה"ש, א', י"ג), צְרוֹרוֹת כספיהם (בראשית, מ"ב, ל"ה). ובא ברבוי נקבה שלא כמשפט. וע"ד המליצה: חתום בִּצְרוֹר פשעי (איוב, י"ד, י"ז), נפש אדוני צְרוּרָה בִּצְרוֹר החיים (ש"א, כ"ה, כ"ט). ובמשנה: צְרוֹר המרגליות, צְרוֹר המעות (כלים, כ"ו, ב'), ובענין קשר — פערבאנד, כל חמתות צְרוּרוֹת טהורות וכו' רבי מאיר אומר צְרוּרוֹת שעה טהורות צְרוּרוֹת עולם טמאות (שם, שם, ד'). ב) חלקים קטנים מגוף גדול כמו גוש עפר, שהוא כמו קשור ומחובר בחלקיו, שטיקכען, קארנליין, крупинка: לא נמצא שם גם צְרוֹר (ש"ב, י"ז, י"ג), ולא יפול צְרוֹר ארץ (עמוס, ט', ט') — פסולת בקמח. ובמשנה: שהיו צְרוֹרוֹת מנתזין (ב"ק, ב', ח').

צֵרוּר, ש"מ, רדיפת ומצוקת אויב — פערפאָלגונג, בעדראֶנגניסס, пре-слѣдованіе; притѣсненіе: לסוף בא לידי בזיון ומלחמות או צֵרוּר (במדבר רבה, כ"א).

אות ק

ק האות התשע עשרה באלפא ביתא העברית והיא החזקה במבטא מכל אותיות החך. הוראתה המספרית היא מֵאָה (100). היא מתחלפת עם יתר אותיות החך: גימ"ל, כָּף, ויו"ד וגם עם עיי"ן (בארמית) וצד"י: קוֹבַע=כּוֹבַע, זָכָךְ=זָקַק, גַּג, אַרְקָא=אַרְעָא, קָבַר, צָבַר.

קָאַת, ש"נ, עוף טמא, הַקָּאָת (ויקרא, י"א, י"ח), ולפי המוסכם הוא הנקרא — פעליקאַן, קראָפּגאַנז, пеликанъ, баба—птица, והוא מְקַנֵּן במדבר: דמיתי לִקְאַת מדבר (תהלים, ק"ב, ז'), וכן הוא בארמית, ובגמרא: קָאַת זו הקוק (חולין, דף ס"ג, ע"א), וזה שמו

בלשון ערבית. וי"א ששרשו קוא, וזה על שם שדרכו לבלוע שבלולים בחרטומו הארוך ואחרי שמתחממים במעיו הוא מעכל את התוך שבהם ומקיא את הקליפות, ויי"א שהוא נקרא על שם הברת קול קריאתו.

קבב, פעו"י, יסודו של נקב, עשית חור ושמושו בפעל רק בבנין הקל ובהוראה מושאלת, בקשה שיפגע פגע רע בזולתו, כעין הוראת הפעל אָרֹר, פלוכען, פערוואונשען, проклинать, (עיין הערה לשרש א ר ר) נמצא במקרא רק בדברי בלק ובלעם: קָבָה לי את העם הזה (במדבר, כ"ב, י"ז), וְקָבְנוֹ לי משם (שם, כ"ג, י"ג), וְקָבְתוֹ לי משם (שם, שם, כ"ז), מה אֶקֹּב לא קַבֹּה אל (שם, כ"ג, ח'), גם קב לא תִקֳּבֶנּוּ (שם, שם, ה'), (עיין נ ק ב).

קַב, ש"ז, כלי חלול לקבול דבר מה, האָהל—מאסס, мѣра сыпучихъ тѣлъ: והתיחד לכלי מדת היבש שהיא, ששית הַסְאָה, פ"א במקרא: ורֹבַע הַקַּב דביונים (מ"ב, ו"ו, כ"ה). ומצוי הרבה במשנה: קַב חטים וְקַב שעורים (פאה, ה', ה'), מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קַבִּים (חלה, ב', ג') — יעשה את עיסתו קב קב שלא תתחייב בחלה. ולהיותה מדה קטנה אמרו דרך משל: משנת דרבי אליעזר בן יעקב — קב ונקי (עירובין, דף ס"ב, ע"ב) — מעטה וקצרה, אבל נקיה וברה. קַבָּא מארעא ולא כּוֹרָא מאיגרא (פסחים, דף קי"ג, ע"א)— טוב מעט שהוא במזומן וקרוב מהרבה שהוא ברחוק ואפשר, ולפעמים גם בענין סתם מדה; רוצה אשה בְּקַב ותפלות מתשעה קַבִּין ופרישות (כתובות, ס"ב, ע"ב), רוצה אדם בְּקַב שלו מתשעה קַבִּין של חברו (ב"מ, דף ל"ח, ע"א), עשרה קַבִּים חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם כלו (קדושין, מ"ט, ע"ב). ובהשאלה דבר נבוב כעין בית קִבּוּל: הקטע יוצא בְּקַב שלו (שבת, ו"ו, ח')— בקעת עץ חקוק בה כמדת רגל שהקטע מכנים בו שוקו והולך עמו, שטעלץ-פוס, ходули, פרט לבעלי קַבִּין (חגיגה, דף י"ג, ע"א) — קטנים ההולכים בקב שברגליהם: נכרי שחקק קַב בבקעת ישראל (שבת, דף כ"ט, ע"א), הַקַּב שלה (כלים, י"א, ז') — הקב של הקרן, והוא מקום חללה הרחב, ובעל הערוך פירש נרתק שלה, ויי"ג הַקָּו בוי"ו, ולפי גרסת הערוך גזרו ממנו גם פעל הַמְקַבֵּב את שוקו (כתובות, דף ס"א, ע"א)— משים קב בשוקו להראות שהוא חגר, ולפנינו: ה מ ק פ ח.

קֵבָה, ש"נ, אצטומכא, אבר פנימי שהוא בית קבול המאכלים ועכולם, מאגען, желудокъ: והלחיים וְהַקֵּבָה (דברים, כ"ה, א'), מדברי הגמרא (חולין, קל"ד, ע"ב) יש להחליט, כי הונח השם קֵבָה על כל חלל הבטן (עיי"ש). וברור כי הונח גם על הקבה הכפולה של בהמות מעלות גרה, לאבמאגען, второй желудокъ: מפני מה אסרו גבינת בית אונייקי? מפני שמעמידים אותה בקיבת נבלה (ע"ז, כ"ט, ע"ב).

קֳבָה, ש"נ: אל קֳבָתָהּ (במדבר, כ"ה, ח'), בית הרעי, אפטער, задный проходъ או בית הרחם, וויבליבעס שאאם, женскія срамныя части.

קֻבָּה, ש"נ. חדר פנימי, אינגערעס געמאך, внутренняя комната: אל הַקֻּבָּה (במדבר, כ"ה, ח'), ובערבית ענינו חדר המטות, שלאפצימטער. והונח ג"כ על חדר גדול ונהדר עם תקרה של כפה— געוואָלבטעס צימטער, комната со сводчатымъ потолкомъ. ובגמרא קוּבָּה של זונות (ע"ז, דף י"ז, ע"ב), ובארמית יכלול גם כן מקום כנוס מים, וואססער בעהאֶלטער, резервуаръ: פֶּלֶג אֱלֹהִים מלא מים (תהלים. ס"ה, יו"ד), תיב"ע: מן קוּבְּתָא דאלהא די בשמיא; ומזה בגמרא: כמין קוּבָּה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאים (תענית,

דף ת' ע"ב), ובברייתא דשמואל: הרקיע עשוי כְּקֻבָּה (פרק א') — כפה בנין מקוער. ורבינו יהודה הלוי אמר: ושם קֻבָּה, במסבה, ותלה בתוכה אדמה (דיוואן, סי' ס"א). ובע"א בתוספתא: לא יכנים אדם ראשו לתוך קובו ויקרא שמע (ברכות, ב', ט"ו).

קָבוּת, במשנה, שם כלי קבול, קנקן, חבית, פאס. קַבּוּתִים של מוריים שנפתן עם השפה (כלים, יו"ד, ה').

קִבּוּב, בספרי בא"ס כפה — געוואָלב, сводъ: קבוב גלגל הכוכבים הקיימים (טו"ק, ג', י"ד), והר"מ נרבוני אמר בְּקִבּוּב האויר (מורה א' ע"ג).

קוּבְיָא, ש"נ—ווירפעל, игральная кость. גורי עצים או עצים מרובעים לשחוק ובכלל משחקים שונים בכדי להרויח כסף: ובלבד שלא יתכון לעשות מנה גדולה נגד מנה קטנה משום קוּבְיָא (שבת, קמ"ח, ע"ב), ומן הפסולים לעדות הם: המשחק בקוביא (סנהדרין, כ"ד, ע"ב), ונקרא האיש הקובע לו פרנסה משחוק הקוביא בשם קוביוסטוס (בבא בתרא, צ"ב, ע"ב).

קְבַל, ארמית פעו"י. הקל: עקרו היות, המצא במקום נוכח פני דבר אחר, ומזה הליכה לקראת איש לקדם פניו באהבה, יעמאנדען ענטגעגען קאָממען, פריינדליך אויפנעהמען, идти навстрѣчу, принять радушно, ועם זה הליכה לבקרו, בעזוכען, посѣтить, נקשר תמיד עם השם אפוא, ובלשון חכמינו קשור עם המלה העברית: פָּנִים: ואם בא לראות (תהלים, מ"א, ז'), תיב"ע ואין אתא לְמְקַבָּל אַפִּי. וכזה: ב) עמוד נגד פני איש לענות בו להוכיחו על פניו, וזה ע"ד שמוש המלה נגד, געגען יעמאנדען אויפטרעטען, איהן אנקלאגען, выступить противъ, жаловаться: אם צעק יצעק אלי (שמות, כ"ב, כ"ב), ת"א: אם מְקְבָּל יְקַבֵּל קדמי. ומזה במשנה: אמר צדוקי גלילי קובל אני עליכם פרושים (ידים, ד', ח'). קוֹבְלִים אנו עליכם פרושים (שם, שם, וי"ו).

ההפעיל, פ"א במקרא במובנו העיקרי היות לנוכח, מכוון, ולנגד, גראדע, געגענאיבער זיין, соотвѣтствовать, מַקְבִּילוֹת הללאת אשה אל אחותה (שמות, כ"ו, ה'). ובדברי חז"ל א) בענין הליכה לקדם פני איש, בקור, ענטגעגען קאָממען, בעזוכען, идти навстрѣчу, посѣтить, חייב אדם לְהַקְבִּיל פני רבו ברגל (סוכה, דף כ"ז, ע"א), אלמלא (לא) זכו ישראל אלא לְהַקְבִּיל פני אביהם שבשמים כל חדש וחדש דים (סנהדרין, מ"ב, ע"א). ובענין צעקה של תלונה, אנקלאגען: הלכה וְהִקְבִּילָה אצל גברתה (אדר"ן, פרק ט"ז).

הפיעל במקרא בכה"ק האחרונים נטילת חפץ מיד המוסר העומד נכחו, עמפפאנגען, принимать, принять: וְקִבְּלוּ הכהנים והלוים משקל הכסף (עזרא, ח', ל'), ותשלח בגדים וגו' ולא קִבֵּל (אסתר, ד', ד'), אננעהמען, принять. ובארמית שבמקרא: מַתְּנָן וּנְבִזְבָּה וִיקָר שַׂגִּיא תְּקַבְּלוּן מן קדמי (דניאל, ב', וי"ו): וַיְקַבְּלוּ הכהנים את הדם (דהי"ב, כ"ט, כ"ב) — המקלח מן הצואר; ובמובן המוסרי: גם את הטוב נְקַבֵּל מאת האלהים (איוב, ב', יו"ד), שמע עצה וְקַבֵּל מוסר (משלי, י"ט, כ'), ובמשנה: משה קִבֵּל תורה מסיני ומסרה ליהושע (אבות, א', א'), ודריוש מדיא — קַבֵּל מלכותא (דניאל, ו', א'). ובמשנה: קִבֵּל עליו תנחומים (ברכות, ט"ז, ע"ב), ובענין הסכמה להביא את עצמו בחובת דבר, אויף זיך עטוואס נעהמען, принять на себя обязанность, כה אמר ה' קַבֵּל לך וגו' (דהי"א, כ"א, י"א), וְקִבֵּל היהודים את אשר החלו לעשות (אסתר, ט', כ"ג). וביחס שֶׁעַל: וְקִבְּלוּ היהודים עליהם וגו' (שם, שם, כ"ז), ובמשנה: שֶׁיְּקַבֵּל עליו עול מלכות שמים (ברכות, ב', ב'), הַמְקַבֵּל עליו להיות נאמן (דמאי, ב', ב'); ובענין הכירת נכסים פאַרטען, арендовать: שנים שֶׁקִּבְּלוּ את השדה באריסות (פאה, ה', ה'), הַמְקַבֵּל שדה

מחבירו (באריסות או בהכירה), (ב"מ, פרק ט' כל הפרק), ובענין נטילת דבר בחפץ נפש, אויפנעהמען: וַיְקַבְּלֵם דוד ויתנם בראשי הגדוד (דהי"א, י"ב, י"ח). ובמשנה: שאינה יכולה לְקַבֵּל וּמְקַבַּלְתּוֹ היא בעל כרחה (כתובות, ז', ט'; ובגמרא ע"ז, ע"ב), ליידען, דולדען, терпѣть. ובענין שמיעה להסכמה לעשות רצון המבוקש, אנגעהמען, принимать съ бла-говоленіемъ: בתפלה: תְּקַבֵּל ברצון. ובע"א פשוט ידיך לְקַבֵּל עיניך (חגיגה, דף ג', א').

הפֻּעַל: מְקוּבָּל אני מרבי יאשיה (פאה, ה', ה'), שעורו — קבלתי: יש קַבָּלָה בידי מרבי יאשיה מְקוּבְּלַנִי מפי ע"ב זקן (ידים, ד', ג'); ובע"א יודע אני שהוא מְקוּבָּל (ברכות, ה', ה') — שקבלו הש"י ברצון בשביל תפלתי, ויהא מְקוּבָּל על הבריות (ברכות, י"ז, ע"א) — הבריות מקבלין אותו בסבר פנים יפות.

ההתפעל במשנה, בענין קבלת חוב, ערהאלטען, אין עמפפאנג נעהמען, получить полученіе: הִתְקַבַּלְתְּ כתובתך (כתובות, ט', ח'), הִתְקַבַּלְתִּי ממך (ע"ז, דף ס', ע"ב), וְנִתְקַבְּלוּ זה מזה שכר (מעשר שני, ה', ט'), ובע"א: דברים הַמִּתְקַבְּלִים על הלב (מגלה, ט"ז). ובתפלת־קדיש: תִּתְקַבַּל צלותהון.

קֳבֵל, מלת היחס, נכח, נגד, פאר, אין געגענוואַרט, предъ, предъ лицомъ въ присутствіи: ויכהו קֳבֵל עם (מ"ב, ט"ו, יו"ד), ומשקלו ארמית, ורגיל הרבה בארמית שבמקרא: וְקָיְמִין לָקֳבֵל צַלְמָא (דניאל, ג', ג'), לָקֳבֵל גֻּבְרַיָּא (שם, ה', ה'), קָאֵם לְקָבְלָךְ (שם, ב', ל"א); ובהוראת מפני, וועגען, отъ, изъ-за, לָקֳבֵל מִלֵּי מַלְכָּא (שם, ה', יו"ד); ובסמיכות אל מלת די ענינו מלת הקשור, עבען, דאַרום, וויל: כָּל קֳבֵל דִּי חֲזַיְתוֹן (שם, ב', מ"ה), כָּל קֳבֵל דִּי לָא אִיתַי אֱלָהּ אָחֳרָן (שם, ג', כ"ט); כָּל קֳבֵל דִּי מְלַח הֵיכְלָא וגו' (עזרא, ד', י"ד); ובטעם —

על כן, בשביל, דעסהאלב, ווּעסהאלב, поэтому, вслѣдствіе этого, כָּל קֳבֵל דְּנָה מַלְכָּא בְּנַס (דניאל, ב', י"ב), כָּל קֳבֵל דְּנָה אָסְפַּרְנָא תִּתְעֲבֵד (עזרא, ו', י"ג).

קֹבֶל, פ"א במקרא בחבור עם שם אחר: וּמְחִי קָבָלוֹ יתן בְּחֹמֹתָיִךְ (יחזקאל, כ"ו, ט') — מין כלי משחית להרוס ולהפיל חומות, שטורמבאָק, מויער ברעכער, таранъ, לפירש"י מְחִי — הכאה, קֳבָל — נגד הכלי שהוא מכה ומפוצץ מה שכנגדו. ובגמרא מתקטלא בחיק קבל (פסחים, דף קי"א, ע"א), והוא לפי הלעז שברש"י ארמברוסטבאָגען, самострѣльный лукъ, והרד"ק בשרש מחה אמר, יתכן שהמ"ם נוספת, וכן הוא גורס בגמרא בחי קבל, ועוד יש פירושים שונים בזה.

קִבּוּל, במשנה, שה"פ: שהזבח נפסל בארבעה דברים בשחיטה וּבְקִבּוּל (זבחים, א', ד'), קִבּוּל הדם, אויפנאַה־מע, принятіе, пріемъ: אם יש לו בית קִבּוּל (שבת, ו"ו, ח'), וְקִבּוּל שכר (סוטה, דף כ"ב, ע"א), עשה לו בית קִבּוּל (פרקי דר"א, כ"ה) — אכסניא לאורחים.

קַבָּלָה, במשנה, שה"פ, למליקה וּלְקַבָּלָה (מגלה, ה', ב') — קַבָּלַת הדם, ושלא בְּקַבָּלָה (זבחים, א', ד'); ובמובן המושאלי, קַבָּלַת תענית, קַבָּלַת שבת, קַבָּלָה בלב; ובענין שם התיחד במשנה אל המצות שיש ללמוד מדברי הנביאים, והן שבאו להם בְּקַבָּלָה ממשה רבינו ע"ה, איבערליעפערונג, טראדיציאָן, пре-даніе традиція: ובקבלה הוא אומר (יואל, ב', ג'), וקרעו לבבכם ואל בגדיכם (תענית, א', ב'), דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, מדברי קַבָּלָה למדנו (ר"ה, ז', ע"א), ומן הַקַּבָּלָה: את מַלְקֵנִי? (במדבר רבה, י"ט), דִּבְרֵי תוֹרָה מִדִּבְרֵי קַבָּלָה לא ילפינן (ב"ק, ב', ע"ב), ומזה כל דבר הלכה או מנהג שבאו לחכמים בקבלה מאת החכמים לפניהם: אנן קַבָּלָה גמירנא (ברכות,

דף ס"ב, ע"א), ופירש"י מסרת ומנהג שקבלנו מרבותינו. קבלה דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי (שם). ובימים האחרונים התיחד השם קבלה אל כלל למודי האצילות והספירות ומה שנתלה בהם, לפי שהלמודים ההם באו בקבלה איש מפי איש, והחכם הבקי בהם נקרא — מְקוּבָּל.

קַבְּלָן, תֹּאַר, מי שמקבל עליו לעשות דבר מה באחריות פאַכטער: וְהַקַּבְּלָן מביא מכל מקום (שביעית, ג', י"ט) — שקבל שדה באחריותו: האריסין והחכירין וְהַקַּבְּלָנִין (מו"ק, דף י"א, ע"א), ופירש"י שקבלו לשמור את השדה לזמן פלוני בסכום כך וכך בין אם יהיה הרבה או מעט: תן לו ואני קַבְּלָן (ב"ב, דף קע"ד) — אחראי מקבל עליו לשלם (ועיין קבלנות). ומזה: עָרֵב קַבְּלָן. ובמדרש: שהיה הורג את הַקַּבְּלָנִים ומתיר את הגנבים (ויק"ר, ו') — המקבלים את הגנבות. העהלער, утайщикъ.

קַבְּלָנוּת, ש"נ. איבערנאַהמע, איינפֿערפּפליכטונג, פֿעראנטוואָרטליכקייט, принятіе на себя обязательство отвѣтственности: הלוהו ואני עָרֵב הלוהו ואני פּוֹרֵעַ וכו' כולן לשון עָרְבוּת הן; תן לו ואני קַבְּלָן תן לו ואני פּוֹרֵעַ וכו' כולן לשון קַבְּלָנוּת הן (ב"ב, דף קע"ד, ע"א).

קִבּוֹלֶת, ש"נ, איבערנאהמע דער פֿערפֿערטיגונג איינער ארבייט, принимая выполненія какой то работы: היתה מלאכת אחרים בידו וכו' בין קִבּוֹלֶת בין שאינה קִבּוֹלֶת (מו"ק, דף י"א, ע"ב) — קבלת מלאכה על אחריותו.

קוּבְלָנָה, ש"נ, בגמרא: לא אליכם כל עוברי דרך (איכה, א', י"ב), מכאן לְקוּבְלָנָה מן התורה (סנהדרין, דף ק"ד, ע"ב). יש מפרשים מלשון נֶגֶד, כשאדם מודיע צערו לחבירו יאמר לו: לא אליך צרה כצרתי והראיה מן: לא אליכם, וי"מ מלשון תלונה, אנקלאגע, жалоба, והראיה מסוף הפסוק: הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאבי וגו'.

הַקְבָּלָה, ש"נ. דער עמפפאנג, пріемъ: גדולה הַכְנָסַת אורחים מֵהַקְבָּלַת פני שכינה (שבת, קכ"ז, ע"א), ובספרי המחברים: תמונת ההקבלה בדרכי המליצה, מאמר אחד המחובר משני חלקים דומים בעיקר הענין ושונים בהצעת הלשון, פאראללעליזמוס, параллелизмъ.

קָבַע, פ"י. מקורו ארמית מיסודו של קָבַב נָקַב, והנחתו הראשונה כפי הנראה הֶרְחוּר, דקירה, נעיצה, הכאה, לאָכערן; העראיינשטעכען, הינאיינשלאגען, буравить, продувать, вбить: וַיִּתְקָעֶהָ בבטנו (שופטים, ג', כ"א) — תיב"ע: וְקָבְעָהּ במעוהי; ויך את החנית בקיר (ש"א, י"ט, יו"ד) — וְקָבַע ית מורניתא בכותלא. ומזה הכאה של מחיצה, טירוף וגזלה ע"ד גזרת הפעל גור, גדר, גזל, אבריים־סען, בערויבען, оторвать похитить: וְקָבַע את קֹבְעֵיהֶם נפש (משלי, כ"ב, כ"ג), נמשך אל הקודם: אל תגזל דל כי דל הוא וגו' — יטרוף את נפש טירפיהם וגוזליהם או יטרוף את קובעי נפש הדל: הֲיִקְבַּע אדם אלהים וגו' כי אתם קבעים אֹתִי, ואמרתם במה קְבַעֲנוּךָ, המעשר והתרומה (מלאכי, ג', ח') — בזה שאין אתם נותנים את המעשר והתרומה אל משרתי ביתי, אתם גוזלים אותי, ובהפוכו נאמר: מלוה ה' חונן דל (משלי, י"ט, י"ז), ומזה קַבְעָן פלניא (ראש השנה, דף כ"ו, ע"ב), ומדברי הגמרא שם נראה, כי כבר היתה אז ההוראה הראשונה הזאת מסופקת לרבים עיי"ש. ובמשנה: קובע את השמים מלהוריד טל ומטר (ידים, ד', ג'), כמו כובש עושק. ומהוראת הנעיצה והדקירה יצא לענין תחיבת יתד או מסמר לחזוק, הינאיינשלאגען, בעפֿעסטיגען, вбить прикрѣплять: קָבַע שלשה מסמרים (כלים, ו"ו, א'), נגר שֶׁקָּבַע מסמר בשידה (תוספתא, ב"ק, יו"ד), כסא שֶׁקְּבָעוֹ בבלונס (כלים, ג', ג'); ובבינוני פעול: אונקליות של ברזל היו קְבוּעִין בכתלים

זבעמגדים (פסחים, ה׳, ט׳), הינאיינגעשלא־גען, אנגעבראכט זיין, вбитые придѣланные, — ובהשאלה בענין יעוד וחזוק, בעשטיממען, פעסטזעטצען, определить установлять: יַצֵּב גבלת עמים (דברים, ל״ב, ח׳), ת׳ ירושלמי: קְבַע תחימין לאומיא. ובמשנה: יעוד, יחוד, זמון: הקב״ה קוֹבֵעַ לו שכר (אבות, ג׳, ב׳), הַקּוֹבֵעַ מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו (ברכות, דף ו״ו, ע״ב), קָבַעְתָּ עתים לתורה (שבת, דף ל״א, ע״א); שלחה אסתר קִבְעוּנִי לדורות (מגילה, דף ז׳, ע״א); ובפעול: שביל היחיד הַקָּבוּעַ (פאה, ב׳, א׳), שזמנם קָבוּעַ (תמורה, ב׳, א׳), מום קָבוּעַ (בכורות, ב׳, ב׳), כל קָבוּעַ כמחצה על מהצה דמי (זבחים, ע״ז, ע״א וע״ב), להחמיר ולדון בִּקְבוּעָה (ספרי במדבר, סי׳ קמ״ד).

הנפעל א) רע״א מִשֶּׁיִּקָּבַע (כלים, ב׳, ו״ו), אנגעבראכט ווערדען, ובפיוט: כחותם בזרוע נִקְבָּעִים (קרובות ז׳ של פסח), ב) שלא יִקָּבַע הדבר חובה (חלה, ד׳, י״א), פעסטגעזעטצט, אנגענאממען ווערדען, установленное, принятое: אין קרבנות צבור נִקְבָּעִים אלא בשחיטה (ירושלמי, שקלים, ד׳, ז׳), והנהיג עצמו בה עד שֶׁתִּקָּבְעָה בלבו (הלכות דעות א׳ ב׳).

ובפיעל: שבעים קתדראות של זהב היו שם מְקוּבָּעוֹת אבנים טובות ומרגליות (ירושלמי סוכה, פרק ה׳).

קֶבַע, ש״ז, דבר מקובל ומוסכם, פעסטגעזעטצטעס, בעשטיממטעס, определеное установленное: תפלת הערב אין לה קֶבַע (ברכות, ד׳, א׳) — אין לה זמן קבוע. העושה תפלתו קֶבַע אין תפלתו תחנונים (שם, שם, ד׳): כשם שנתנה תורה קֶבַע לקריאת שמע כך נתנו חכמים קֶבַע לתפלה (תוספתא ברכות, ג׳); עשה תורתך קֶבַע (אבות, א׳, ט״ו), הכל כשרים להוליכו אלא שעשו הכהנים הגדולים קֶבַע, ולא היו מניחים את ישראל להוליכו (יומא, ו״ו, ג׳).

קְבִיעוּת, ש״נ, יעוד, וקדוש, דאס פעסטזעטצען, בעשטיממען, установить определять, קְבִיעוּת רישי שניא ומועדיא (תרגום רב יוסף, דהי״א, ד׳, כ״ג), ועי״ם

קְבִיעָה, שה״פ: והשתא דידעינן בקביעא דירחא (פסחים, דף נ״א, ע״א).

קוֹבַע, שם דומה לשם כובע בכ״ף: ונתן קוֹבַע נחשת על ראשו (ש״א, י״ז, ל״ח), מלעיל, מגבעת להגן על הראש במלחמה, העלם, шлемъ, ובא עוד פ״א במקרא: צנה מגן וְקוֹבַע (יחזקאל, כ״ג, כ״ד), מלרע.

קֻבַּעַת, ש״נ, שתי פעמים במקרא בפרשה אחת: את קֻבַּעַת כוס התרעלה (ישעיה, נ״א, י״ז), את קֻבַּעַת כוס חמתי (שם, שם, כ״ב), י״ת פַּיְלֵי כָּסָא, והוא כוס גדול שמחזירים אותו על כל המסובים וממנו נותנים לכוס של כל אחד, ובגזרתו דומה לשם קובע שעשוי כעין כוס גדול ולשם גביע בחלוף קו״ף בג׳, ולדעת רבי יונה ורש״י ענינו שמרים שיורדים ושוקעים בשולי הכוס, העפען, дрожжи, וזה כעין המליצה: אך שְׁמָרֶיהָ ימצו (תהלים, ע״ה, ט׳), ויהיה זה מגזרת קבע בענין שקיעה וירידה אל תוך דבר.

קָבַץ, פ״י, הקל קרוב לשרש קָמַץ, הבאת פרטים שונים אל מקום אחד, צוזאמענברינגען, זאממעלן, פערזאממעלן, собирать, скоплять: קָבֵץ את כל חילו (מ״א, כ׳, א׳); ודומה לו בזה הפעל אסף באחת מהוראותיו (עיי״ש); שלח קְבֹץ אלי את כל ישראל (שם, י״ח, י״ט), לְקָבְצִי ממלכות (צפניה ג׳ ח׳) והקודם: לֶאֱסֹף גוים, וַיִּקְבֹּץ יפתח את כל אנשי גלעד (שופטים, י״ב, ד׳). ובדברים שאין בהם רוח חיים: ואת כל שללה תִּקְבֹּץ (דברים, י״ג, ט״ז), וְיִקְבְּצוּ את כל אכל השנים הטבות וגו׳ ויצברו בר (בראשית, מ״א ל״ה) — את האכל אשר יקבצו יביאו מכל המקומות, ויעשו אותו צבורים

בורים ערוכים כראוי; וְקִבְּצוּ מכל ישראל כסף (דהי"ב, כ"ד, ה'), לחונן דלים יִקְבְּצֶנּוּ (משלי, כ"ח, ח') — מעט מעט בהמשך הזמן; וְקוֹבֵץ על יד ירבה (שם, י"ג, י"א) — לפי המוסכם ענינו הקובץ מעט מעט במתינות בהמשך הזמן, ואינו להוט להרויח הרבה; אלל-מאֶהליג, мало по малу. והנראה שענינו: ביגיע כפיו, וזהו כנגד הקודם: הון מהבל ימעט (עיין הבל): ובהשאלה: לבו יִקְבָּץ און לו (תהלים, מ"א, ז'), והפעול וכל נערי קְבוּצִים שם (נחמיה, ה', ט"ז).

הנפעל מן הקל: פערזאממעלט ווער-דען, זיך פערזאממעלן, быть собираему, соб-рацу: כל הגוים נִקְבְּצוּ יחדו (ישעיה, מ"ג, ט'), וַיִּקָּבְצוּ המצפתה (ש"א, ז', ו"ו); בְּהִקָּבֵץ עמים יחדו (תהלים, ק"ב, כ"ג), הִקָּבְצוּ ושמעו בני יעקב (בראשית, מ"ט, ב'), והקודם: הֵאָסְפוּ ואגידה (שם, א'), נִקְבְּצוּ אליו מישראל קהל רב (עזרא, יו"ד, א'); וביחס שֶׁעַל: וַיִּקָּבְצוּ עליו אנשים רקים (דהי"ב, י"ג, ז'), כי נִקְבְּצוּ אלינו כל מלכי האמרי (יהושע, יו"ד ו"ו) — לעלות למלחמה עלינו; ובמובן נשוא הפעולה, געזאממעלט ווערדען; לא תאסף ולא תִקָּבֵץ (יחזקאל, כ"ט, ה'); ובבינוני: עוד אקבץ עליו לְנִקְבָּצָיו (ישעיה, נ"ו, ח') — אקבץ עוד אחרים על נִקְבְּצֵי ישראל, ורומז אל בני הנכר הנלוים על ה'.

הפיעל, כעין הקל, ומצוי יותר במקרא מן הקל, זאממעלן, собирать: וְקִבֶּצְךָ מכל העמים (דברים, ל', ג') ומארצות קִבְּצָם (תהלים, ק"ז, ג'). ועל הרוב בענין קבוץ הגולים: וְקִבַּצְתִּים מירכתי ארץ (ירמיה, ל"א, ח'), מזרה ישראל יְקַבְּצֶנּוּ (ירמיה, ל"א, יו"ד), לְקַבֵּץ את כל הגוים (ישעיה, ס"ו, י"ח), ובעת קַבְּצִי אתכם (צפניה, ג', כ'), כי מאתנן זונה קִבָּצָה (מיכה א', ז') — עשרה והונה מעט מעט. ובא ע"ד שמוש הפעל אסף בהוראת אספת הנדח — איינזאמלען, והנדחה אֲקַבֵּץ (צפניה, ג', י"ט), והנדחה אֲקַבְּצָה (מיכה, ד', ו"ו), מצרים תְּקַבְּצֵם (הושע, ט', ו"ו). ובענין אספת תבואת שדה וכרם, איינזאממעלן: וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ (ישעיה, ס"ב, ט'), והקודם; כי מְאַסְפָיו יאכלהו; ובכנוס מים: וַתְּקַבְּצוּ את מי הברכה (שם, כ"ב, ט'); ובע"א שתי פעמים במקרא: כל פנים קִבְּצוּ פארור (יואל, ב', ו"ו), ופני כלם קִבְּצוּ פארור (נחום, ב', י"א), עיין פארור.

הֻפְּעַל: ארץ משובבת מחרב מְקֻבֶּצֶת מעמים רבים (יחזקאל, ל"ח, ח') — מתיחסת אל הארץ, והכונה העם היושב שהוא מקובץ מעמים רבים, כלומר השם קבצם מארצות עמים רבים שהיו נדחים שם. ובחז"ל: אין עושין תורה וכן חומשים מקובצים (מסכת סופרים ג', ג').

ההתפעל, פעל משותף — זיך פער-זאממעלן, собираться: הִתְקַבְּצוּ כל בעלי מגדל שכם (שופטים, ט', מ"ז), הִתְקַבְּצוּ ובאו עליה (ירמיה, מ"ט, י"ד).

קְבֻצָה, ש"נ, תערובות דברים הרבה, צוזאממענמישונג, смѣсь, קְבֻצַת כסף ונחשת (יחזקאל, כ"ב, כ').

קִבּוּץ, ש"ז, חבר עם: בזעקך יצילך קִבּוּצַיִךְ (ישעיה, נ"ז, י"ג). והנראה שענינו אספסף דרך גנאי, געזינדעל, чернь.

קֶבֶץ, בתוספתא. בערקוב שבאמצע ירך עד קֶבֶץ העליון ולא עד קבץ התחתון (בכורות, ד', ד'), ענינו--פרק— מקום התחברות בגוף בעל הי השוקים עם חלקי האחורים (תוספתא בכורות, פרק ד').

קוֹבֶץ, שם, בספרי המחברים, כרך שכולל כמה ספרים וענינים, זאממלונג, קָדעקס, старый сборникъ, קוֹבֶץ ישן.

קִבּוּץ, שם תנועה בעלת שלש נקודות בשפוע והמדקדקים הראשונים קראו לה קִבּוּץ שפתים.

קַבְּצָן, ת', איש עני המחזיר על הפתחים לקבץ נדבות, בעטטלער, нищій.

קַבְצְאֵל, שע"פ, עיר במטה יהודה (יהושע, ט"ו, כ'), עיר מולדת בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע (ש"ב, כ"ג, כ').

קִבְצַיִם, שע"פ, עיר בשבט אפרים (יהושע, כ"א, כ"ב).

קָבַר, פ"י, הקל, הנחת גוף מת במקום מיוחד בארץ, בעגראבען, погребать, וביחוד התעסקות בסדר הקבורה, בעשטאטטען, хоронить. קָבַר אברהם את שרה (בראשית, כ"ג, י"ט), וּקְבַרְתַּנִי בקברתם (שם, מ"ז, ל"ד), אחרי קָבְרוֹ את אביו (שם, נ', י"ד), וְאֶקְבְּרָה מתי (שם, כ"ג, ד'), איש האלהים קָבוּר בו (מ"א, י"ג, ל"א). וע"ד המליצה: ראיתי רשעים קְבֻרִים ובאו (קהלת, ח', י"ד) — רשעים שנעשו עניים ושפלים ונשכחו מלב כאילו כבר מתו וְנִקְבָּרוּ. ובגמרא: קרנא דתורך קְבִירָא ביה (ב"ק, דף ל"ד, ע"א) — תחובה בו.

הנפעל מן הקל היות קבור, בעגראבען ווערדען, быть похороненнымъ: ושם תמות ושם תִּקָּבֵר (ירמיה, כ', וי"ו), שם מת אהרן וַיִּקָּבֵר שם (דברים, יו"ד, וי"ו); ובענין מיתה: תִּקָּבֵר בשיבה טובה (בראשית, ט"ו, ט"ו): שרידיו בַּמָּוֶת יִקָּבֵרוּ (איוב, כ"ז, ט"ו) — תיכף למיתתם יִקָּבֵרוּ, כלומר לא יספדו ולא יבכו עליהם לפני הקבורה ולא ינהגו עמהם מנהג כבוד בהלויה.

הפיעל כעין הקל והתיחד אל עצם מעשה הקבורה, בעגראבען, погребать: ואין מְקַבֵּר להמה (ירמיה, י"ד, ט"ז), ומצרים מְקַבְּרִים את אשר הכה ה' (במדבר, ל"ג, ד'), עד קָבְרוּ אותו הַמְקַבְּרִים (יחזקאל, ל"ט, ט"ו), מֹף תְּקַבְּרֵם (הושע, ט', ו') — ימצאו מקום קבורתם במוף נמשך אל הקודם: מצרים תְּקַבְּצֵם — אם גם מצרים תאסוף אותם כמו שאוספים נדחים, לא ימצאו שם מנוחה כי אם מקום קֶבֶר.

הפועל, בעגראבען ווערדען: שמה קֻבַּר אברהם ושרה (בראשית, כ"ה, יו"ד).

קֶבֶר, ש"ז, המקום החפור בקרקע אשר שם קוברים גוף מת, גראב, могила: מבטן לַקֶּבֶר אובל (איוב, יו"ד, ט'), וכולל גם כל המקום המיוחד לקבורת מתים גראבשטעטטע, мѣсто погребенія ויקבר בְּקֶבֶר יואש (שופטים, ח', ל"ב), ומאז היו למשפחות המיוחסות מקום מיוחד לקבורת מתיהם: תנו לי אחזת קֶבֶר עמכם (בראשית, כ"ג, ד'), בעגראבניסס בעזיצטהום, участокъ земли для погребенія, והיה יקר וחביב בעיניהם להקבר אצל בית משפחתם וצוו לשאת אותם אחרי מותם להקבר שם ברחוק מקום (בראשית, מ"ז, ל"ד, נ', כ"ה). והיו חוצבים בסלעים מערות גדולות ובהן חֲדָרִים לקברים, וזהו: כי חצבת לך פה קֶבֶר, חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ וגו', (ישעיה, כ"ב, ט"ז), וטעם מרום, במקום מרומי העם. ולפי שחציבת הקברים היא מלאכה רבה היו חוצבים קברים להיות במוכן לעת הקבורה, והקבר המוכן עד לא קברו בו נקרא קֶבֶר פָּתוּחַ אָפפענער גראב, открытая могила: קֶבֶר פָּתוּחַ גרונם לשונם יחליקון (תהלים, ה', יו"ד) — הַקֶּבֶר שהוא פתוח כמו מחכה לגוף מת שֶׁיִּקָּבֵר בו, ומשל בו את גרונם העומד לבלוע, ולתשלום המליצה אמר: לשונם יחליקון, עושים את לשונם חלקה, בכדי שהאיש שמעלים אותו על לשונם יחליק ויפול מהר אל הגרון (ועיין חלק), אשפתו כְּקֶבֶר פָּתוּחַ (ירמיה, ה', ט"ז) — הקבר הפתוח בצפיתו להמלא כמו שולח מלאכי מות להביא לו טרף. וברבוי בל"ז: המבלי אין קְבָרִים במצרים (שמות, י"ד, י"א) — מקום לקברים, ימי נזעכו קְבָרִים לי (איוב, י"ז, א'), לפי המוסכם עניננו: קברים מוכנים לי ובא בל"ר במקום היחיד, ואפשר שענינו — בוחר אני להתהלך ולבקר את הַקְּבָרִים כי כבר אין לי חלק בין החיים. הישבים בַּקְּבָרִים (ישעיה, ס"ה, ד') —

במקום קברים, בכונה להתחבר אל המתים כדי שתשרה עליהם רוח הנבואה, לפי אמונתם. קִבְרֵי דוד (נחמיה, ג׳, י״ז), במעלה קברי בני דוד (דהי״ב, ל״ב, ל״ג); אל קברי בני העם (ירמיה, כ״ו, כ״ג) — בני דלת העם אשר היו להם קברות משפחה. וברבוי נקבות: והוא לִקְבָרוֹת יובל (איוב, כ״א, ל״ב) — מקום הקברות, בְּקִבְרוֹת המלכים (דהי״ב, כ״א, כ׳), ונאספו אל קִבְרֹתֶיךָ בשלום (מ״ב, כ״ב, כ׳) — מקום קברות אבותיך: פֹּתֵחַ את קִבְרוֹתֵיכֶם (יחזקאל, ל״ז, י״ב). וע״ד ההשאלה: היספר בַּקֶּבֶר חסדך (תהלים, פ״ח, י״ב) — כנוי למקום משכן הנשמות, והכפל: ואמונתך באבדון; חיה כל זמן שֶׁהַקֶּבֶר פתוח (שבת, קכ״א, ב׳) — כנוי לרחם האשה, מוטטערמונד, матица, ובע״א במשנה: מפני קֶבֶר התהום (פרה, ג׳, ב׳), קבר בְּעֹמֶק הארץ שאינו ידוע; ובהשאלה: אין לנפלים פתיחת הקבר (אהלות, ז׳, ד׳).

קְבוּרָה, א) שה״פ. בעגראֶבניסס, по-гребеніе; похороны: וגם קְבוּרָה לא היתה לו (קהלת, ו׳, ג׳), קְבוּרַת חמור יִקָּבֵר (ירמיה, כ״ב, י״ט), בשדה הַקְּבוּרָה (דהי״ב, כ״ו, כ״ג), ובגמרא: סמוך למיתה קְבוּרָה (מו״ק, כ״ח, ע״א), קְבוּרָה משום בזיוני הוא או משום כפרה (סנהדרין, מ״ו, ב׳). ב) קֶבֶר—גראב, гробъ: ולא ידע איש את קְבֻרָתוֹ (דברים, ל״ד, ו׳), קְבֻרַת רָחֵל (בראשית, ל״ה, כ׳) — מקום קבורתה, וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם (שם, מ״ז, ל׳). ובתרגום, ואית לנא בית קְבוּרְתָא (רות, א׳, י״ז)

קַבָּר, קָבוֹר, בגמרא תאר למקבר מתים: הנהו קְבוּרָאֵי דקבור נפשא (סנהדרין, כ״ו, ע״ב).

קִבָּר, ש״ז, קמח שאינו מנופה כל צרכו, גראבעס מעהל; פת קיבר (מכשירין ב׳, ח׳) — פת אפוי מקמח כזה, סאה מורסין סאה קִבּוּרָיָא (כתובות, דף י״ב, ע״א), ומלשון רומית הוא, Panis Cibarius. ובא תמיד בְּהֵפֶךְ לפת נקיה או פת־עיסה (ע׳ ירושלמי ברכות פרק ו׳): פת־קיבר שנמכרת חוץ לפלטיא... שהיא שחורה מפת שעורים (שיה״ש על הפסוק שחורה אני ונאוה); שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא (עבד עברי) אוכל פת קִיבָּר (קדושין, כ״ז, ע״א).

קִבּוֹרֶת, ש״נ, בגמרא: לאות על ידך (דברים, ו׳, ח׳), תנא דבי מנשה על ידך זו קִבּוֹרֶת (עירובין, דף צ״ה, ע״ב; מנחות, דף ל״ז, ע״א) — קבוצת בשר שבזרוע בין המרפק ובין הכתף. ועיין בתוספות מנחות שם ד״ה קבורת.

קַבַּרְנִיט, ש״ז, שטייערמאנן, рулевой кор-мчій מנהיג האניה ומושיטה על פני המים: הושיט לו הַקַּבַּרְנִיט את החבל (תנחומא, פרשת שלח). ובהשאלה: על מנהיג הדור הגדול שבאומה: אוי לו לדור שאתה מנהיגו ואוי לה לספינה שאתה קַבַּרְנִיטָהּ (בבלי, ברכות כ״ח, ע״א), אוי לו לדור שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבדה קַבַּרְנִיטָהּ (ב״ב, צ״א, ע״ב).

א] קדד, ארמית פ״י, דומה לשרש גדר, ויש גורסים קדר ברי״ש דומה לפעל גדר, גזר. וכן נמצא בשתי הגזרות בלשון ארמית, וענינו חתוך, בקיעה פירוק — שניידען, אבשניידען, שפאלטען, рѣзать, отрѣзать разсѣчь, בתרגומים נמצא בהתפעל: וְאִתְקַדַּדוּ פסת כף רגליהון (תרגום אסתר, ח׳ ו׳). ומזה במשנה ובגמרא: קוֹדֵד והולך עד שמגיע אצל דלת (קדושין, כ״ב, ע״ב). (לפי גרסת הערוך, ולפנינו: דוֹקֵר). ובענין קריעה או מחיקה, שהוא קוֹדֵד אזכרות וכותב ע״א תחתיהן (סנהדרין, דף ק״ב, ע״ב). ובפעול; כל שקרוע כנגד הלב וְקָדוּד כמין ארובה (ע״ז, ל״ב, ע״א). ובנפעל: נִקְדְּדָה כסלע טרפה (חולין, דף נ׳, ע״ב). שֶׁנִּקְדַּד קנה שלה (שם, נ״ג, ע״ב), ובע״א: לא נַקְדִּימוֹן שמו אלא בוני שמו ולמה נקרא שמו נקדימון שֶׁנִּקְדְּדָה חמה בעבורו (תענית, דף כ׳,

ע"א). לפנינו הגירסא הלמ"ד פעל ברי"ש, נִקְדְּרָה, ופירש"י לשון זריחה לשון מקדיר, שהיתה קודרת ברקיע וזורחת, ולשטת הערוך יש לגרוס גם פה נִקְדְּדָה, והטעם נבקעה אורה ע"ד: אז יבקע כשחר אורך (ישעיה, נ"ח, ח'), דורכברעכען, проломиться: ומעצם המאמר הזה נראה שנוסח נִקְדְּדָה הוא העיקר, לפי שיש קצת דמיון בין קדם וקדד מה שאינו כן בין קדם עם קדר (ועיין קדם). ובפיעל: שמעתי שֶׁמְּקַדְּדִים בהרים (עירובין, ה', ב')—חופרים ונוקבים בהרים גראבען, דורכגראבען, прорыть, ועניינו, רואים אותם כאלו הם נְקוּבִים, וכן בהפעיל: אם היה גיא מעוקם מַקְדִּיד ועולה מַקְדִּיד ויורד (עירובין, דף נ"ח, ע"א).

קְדִידָה, שה"פ, חִתּוּךְ, מקום חתוך, אויסשניטט, вырѣзка высѣка, קְדִידַת קנה (חולין, דף נ"ז, ע"ב). וכל זה לפי גרסת הערוך ולפנינו למ"ד פעל ברי"ש. ומזה במקרא:

קִדָּה, ש"נ. מין מסממני שמן המשחה: וְקִדָּה חמש מאות (שמות, ל"ד, כ"ד). ותרגומו: קְצִיעֲתָא, והוא קְצִיעָה שבמקרא, וכן הוא לדעת חז"ל; ולפי המוסכם הוא מה שנקרא בלשונות העמים קאססיא, והוא קליפת עץ־בשם ונקראת קִדָּה. ע"ש חתוך הקליפה, וכן קְצִיעָה מן קצע (עיי"ש).

קוד, ש"נ במשנה שם כלי קבול לתבשיל קערה, ע"ש חללה ע"ד השם קב מן קבב: וקוד הבבלי (כלים, ט"ז, א'), שאאלע, деревянная миска: חד אמר מקלו וחד אמר קודו (סנהדרין, דף כ', ע"ב)—לפי נוסחת הערוך, ולפנינו: גונדא.

מַקְדָּה, ש"נ, במשנה, כעין הקודם: וקשרו את הַמַּקְדָּה בגמי (שבת, כ"ד, ה'), במה היא שותה בְּמַקְדָּה של חרס (סוטה, דף ל"ב, ע"ב), ובמשנה בענין זה: מביא פְּיָילִי של חרס (שם, ט"ו, ע"ב).

בן קדד, פ"ע, לא נמצא במקרא רק בקל ובעתיד מהופך לעבר, ועקרו—כפיפה, שחיה, כריעה, ויך בייגען, נייגען, בוקקען, преклоняться никнуть, ומושך אחריו את הפעל השתחוה: וַיִּקֹּד האיש וישתחו לה' (בראשית, כ"ד, כ"ו). ובחבור עם השם אַפַּיִם: וַיִּקֹּד דוד אפים ארצה וישתחו (ש"א, כ"ד, ט'), וַתִּקֹּד בת שבע אַפַּיִם ארץ ותשתחו למלך (מ"א, א', ל"א), וחז"ל אמרו קִדָּה על אפים כְּרִיעָה על ברכים, הִשְׁתַּחֲוָיָה זו פישוט ידים ורגלים (ברכות, דף ל"ד, ע"ב, ועוד במקומות אחרים). ולדעת רש"י (מקץ, מ"ג, כ"ח) הראב"ע והרד"ק שהוא כפיפת והשפלת הקדקד, נגזר הפעל מן השם, והנראה כדעת פירסט שהוא מן קָדַד בהוראת חתוך שבירה ופרוק, והגוף הכפוף והשחות נראה כמו מפורק ונשבר. ומיסודו זה נגזרו בלשון ארמית השרש עֲקַד קְעַד, לענין כריעה, ובתרגום השמרוני כל לשון וַיִּקֹּד וַיִּקְּדוּ. עֲקַד עָקְדוּ וגם בת"י: וַיִּקֹּד ארצה (שמות, ל"ד, ח'). ועקד, וגם אונקלוס תרגם כל לשון קדה בפעל כְּרַע.

קִדָּה, ש"נ, בגמרא, שה"פ קִידָּה על אפים (ברכות, ל"ד, ע"ב): לוי אחוי קִידָּה קמיה דרבי ואיטלע (סוכה, דף נ"ג, ע"א, ועיין שם).

קָדְקֹד, ש"ז, גֻּלְגֹּלֶת גובה ראש האדם במקום גידול השער מצד הפנים האאר-ווירבעל, שייטעל, маковка, ולפי דברי חז"ל הוא מקום שמוחו של תינוק רופס (מנחות, דף ל"ז, ע"א)—רק כשהוא קטן בן שנה (רש"י שם), ובספרי פרשת ואתחנן במקום הזה נאמר: גֹּבַהּ של ראש: מִכַּף רגלו ועד קָדְקֳדוֹ (ש"ב, י"ד, כ"ה). והשתמשו בו בדבורי מליצת השיר: ושפח ה' קָדְקֹד בנות ציון (ישעיה, ג', י"ז), וכולל כל הראש: וטרף זרוע אף קָדְקֹד (דברים, ל"ג, כ'), וּלְקָדְקֹד נזיר אחיו (בראשית, מ"ט, כ"ו).

והקודם: לראש יוסף, ותאכל פאת מואב וְקָדְקֹד בני שאון (ירמיה, מ״ח, מ״ה), (ועיין קרקר). ובמדרש: בא מְקָדְקְדוֹ של מדבר (ב״ר, ס״ב)—מקצה ראש המדבר, ובגזרת השם קרובה דעת פירסט שהוא מן קָדַד בהוראת שבירה ופירוק. ומזה נטיה לצדדים, והתיחד אל האבר בגוף שמתפרק ונוטה ומתהפך מצד לצד, ווירבעלווערק, שייטעל, темя, макушка, ע״ד גזרת השם מפרקת, ערף; ויש להוסיף על דבריו, כי מיסוד זה בא השם קְדָל בארמית בהוראת ערף; ומהיות הַקָּדְקֹד מכסה ומגין על המוח משכן הבינה והשכל נאמר על האיש נעדר הבינה הישרה: אין לו מוֹחַ בְּקָדְקְדוֹ (יבמות, ט׳, ע״א); ולדעתנו יתכן לשער שהוא מגזרת כדד, בהוראת היות עגול, כפוף וכמו שאמרו: כל שכודרת ועגולגלת ראשה אחד כד וראשה אחד חד (ע״ז, מ׳, א׳). (עיין כדד), והושאל על גובה הראש המתעגל ונכפף, וזה ע״ד גזרת השם גלגלת מן גלל.

קָדַח, פעו״י. במקרא נמצא בְּקַל א) יוצא, האחוזת אש בדבר הנשרף, ענטצינדען, אנפאָכען: разжигать: הן כלכם קֹדְחֵי אֵשׁ (ישעיה, נ׳, י״א), כִּקְדֹחַ אש הֲמָסִים (שם, ס״ה, א׳). י״מ שהפעל מתיחס אל האש שהיא נאחזת בהמסים ומבערת אותם, ולדעת הרשד״ל הוא מוסב אל המסים שהם מאחיזים ומבעירים את האש; ועל הרוב יבוא במובן המשאלי: כי אש קְדַחְתֶּם באפי (ירמיה, י״ז, ד׳), ב) עומד: כי אש קָדְחָה באפי (דברים, ל״ב, כ״ב; ירמיה, ט״ו, י״ד), ובמשנה בנפעל: וְנִקְדַּח התבשיל (תוספתא מעשר שני א׳, י״ז) — נאחזה בו האש. ובהפעיל: וְהִקְדִיחָתוֹ יורה (ב״ק, ט׳, ד׳), אנברעננען, הִקְדִּיחָה תבשילו (גטין, ט׳, יו״ד); וע״ד המשל: שלא יהיה לנו בן או תלמיד שֶׁמַּקְדִּיחַ תבשילו ברבים (ברכות, דף י״ז, ע״ב).

קַדַּחַת, ש״נ, מין חולי בוער בגוף, היטציגעס פיעבער, горячка, лихорадка: ואת הַקַּדַּחַת (ויקרא, כ״ו, ט״ז). וּבַקַּדַּחַת (דברים, כ״ח, כ״ב); ובספרא: את הַקַּדַּחַת מלמד שהוא מַקְדִּיחַ (בחקתי, פ׳ ד׳).

קֶדַח, במשנה: השחין והמכוה וְנִקְדַח והמורדין (נגעים, ו״יו, ח׳), הוא נגע שחין הבא לא מחולי הגוף כי אם מסבה חיצונית כמו מכת אבן, עץ, גפת, או סיד, וי״מ: שהוא הפצע הבא מתבערת אש בגוף בעל החי ונרדף לפי״ז עם כְּוִיָּה או מִכְוָה:

אֶקְדָּח, ש׳, מין אבן טובה המבהקת כאילו היא נאחזת באש, קארפונקעל, карбункулъ: ושעריך לאבני אקדח (ישעיה, נ״ד, י״ב).

בן] **קְדַח**, ארמית, חָרוֹר וְנָקוֹב, דורכלאָכרן, באָהרען, сверлить, колоть, буравить: ובחבל תַּשְׁקִיעַ לשונו (איוב, מ׳, כ״ה), תרגומו: וּבְאַשְׁלָא תְּקַדַּח לִישָׁנֵיהּ, ומצוי הרבה במשנה: וְהַקּוֹדֵחַ כל שהוא (שבת י״ב א׳), ובש״ת קוֹדֵחַ: וְקָדְחוֹ (את השופר) ותקע בו (ר״ה, דף כ״ז, ע״ב). ובפעול: הכלים הַקְּדוּחוֹת (פרה, י״ג, ח׳), דורכגעבאָהרט זיין, быть буравленнымъ, ומזה השקעת יד או כלי לתוך כלי אחר להוציא משם את כל העולה: וגזבר קוֹדֵחַ ונותן מן המטבע העולה בידו (תוספתא שקלים, ב׳, ג׳): נכרי שֶׁקָּדַח במינקת והעלה (ע״ז, דף נ״ח, ע״א), ועיין רש״י ותוספות שם ד״ה שקדח, ואם קָדַח בו רביעית (זבחים, דף כ״ב, ע״א), ועיין רש״י וצ״ע.

מַקְדֵּחַ, שם כלי שמנקבים ומחררים בו, באָהרער, буровъ: והמפסלה וְהַמַּקְדֵּחַ (כלים, י״ג, ד׳), נטל אחד מהם מַקְדֵּחַ והתחיל קוֹדֵחַ תחתיו (ויק״ר, ד׳).

קָדוֹחַ, בארמית, תאר: מי שמלאכתו לקדוח, באָהרער, бурильщикъ, сверлильщикъ, אית דידע למחרוז ולא ידע לְמִקְדַּח, ואית דידע למקדח ולא ידע למחרוז, ברם אנא הוינא חרוזא ואנא הוינא קְדוֹחָא (שיה״ש, א׳, ט״ו), והיא כנראה ש״ת לנוקב מרגליות והוא

כנגד **חרוזא חורז** מרגליות, וכונת הנמשל **חרוזא** — חורז, עורך, מסדר ומחבר **דברי תורה, וקרוחא** — נוקב ועושה מקום אחיזה **אל** הדבורים המסוררים.

קָדַם, עברית וארמית, פעו״י, יסודו **לפי הנראה קר**, קדד בהוראת חתוך **ובקוע, ומזה** ביחס אל היוצא הפורץ **מן הבקוע אל** המציאות, דורכ־ברעכען, **על דרך** גזרת הפעל, בָּכַר, בָּקַע, בָּקַר, פָּטַר. ומזה היות ראשון בזמן או במקום ביחס אל הבאים אחריו, פריהער זיין, פאָראנגעהן, первенствовать, подвигаться впередъ, במקרא ובתרגומים נמצא בְּפִיעֵל וּבְהִפְעִיל, ובמשנה השתמשו בו גם בְּקַל וּבְנִפְעַל. הַקַּל: אם שלו קָדְמוּ קרושיו קדושין ואם של שלוחו קָדְמוּ אין קדושיו קדושין (קדושין, ד׳, ט׳); למה קָדְמָה שמע לוהיה אם שמוע (ברכות, ב׳, ב׳), כל התדיר מחברו קוֹדֵם את חברו (הוריות, ג׳, ו״ו), האיש קוֹדֵם לאשה (שם, שם, ז׳), כל הַקּוֹדֵם זכה (כתובות, ת׳, ג׳); וברבא״ס קוֹדֵם בזמן, תמול קודם אצל היום; קוֹדֵם בטבע, כמו העב אל המטר; קוֹדֵם בסבה: כמו השמש שהיא סבת האור; קודם במעלה, נער חכם קודם במעלה מן הזקן שאינו חכם (עיין חותם תכנית מעמוד 246), וכן אמרו בפעול סבות קְדוּמוֹת.

הפיעל במקרא: קִדְּמוּ שָׁרִים אחר נגנים (תהלים, ס״ח, כ״ו); ובהשאלה: קִדְּמוּ עיני אשמורות (שם, קי״ט, קמ״ח) — עיני קדמו להיות פתוחות לפני האשמורות, וכמו כן בענין השכמה, פריה אויף זיין: קִדַּמְתִּי בנשף ואשועה (שם, שם, קמ״ז); וכמו שהוא בארמית: **וְהִשְׁכַּמְתֶּם והלכתם** (בראשית, י״ט, ב׳), **ת״א** וּתְקַדְּמוּן, משכימי קום (תהלים, קכ״ז, ב׳), **ת׳**: דִּתְקַדְּמוּן בצפרא (וע׳ שכם). **ויתכן שמושך** פעל המעשה **בכח, ושעורו**: קִדַּמְתִּי לקום בנשף, וכמו: על כן קִדַּמְתִּי לברח (יונה, ד׳, ב׳), **ששעורו**: קדמתי מעשה הבריחה: ויותר נכון שבא במובן מהירות **ונחיצות**, איילענדס, איילענדס פליעהען, поспѣшно убѣжать, ומזה: ב) הליכה לקראת מי שיהיה לפגשו בדרך עד שלא יבוא אליו, וזה אם על צד הַחִבָּה, ענטגעגענ־קאָממען, בעגעגנען, встрѣчать: אשר לא קִדְּמוּ אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים (דברים, כ״ג, ה׳), בלחמו קִדְּמוּ נדד (ישעיה, כ״א, י״ד); וע״ד המליצה: מדוע קִדְּמוּנִי **ברכים** (איוב, ג׳, י״ב), כי תְקַדְּמֶנּוּ **ברכות טוב** (תהלים, כ״א, ד׳), מהר יְקַדְּמוּנוּ **רחמיך** (שם, ע״ט, ח׳), אלהי חסדי יְקַדְּמֵנִי (שם, נ״ט, י״א). ועם זה הקבלת פני גדול לרצוי: במה אֲקַדֵּם ה׳ וגו׳ הַאֲקַדְּמֶנּוּ **בעולות** (מיכה, ו׳, ו׳), נְקַדְּמָה פניו בתודה (תהלים, צ״ה, ב׳); וכמו כן משנאה לפגוע בזולתו לרעה: קַדְּמָה פניו הכריעהו (שם, י״ז, י״ג), יְקַדְּמֻנִי ביום אידי (ש״ב, כ״ב, י״ט). וע״ד ההשאלה, קִדְּמֻנִי ימי עֹנִי (איוב, ל״ד, כ״ז), קִדְּמֻנִי מוֹקְשֵׁי מות (ש״ב, כ״ב, ו׳). ובא גם לפי הנראה בענין היות נמצא בפני זולתו, געגענ־ווארטיג זיין, וזה ע״ד המלה קֳדָם בארמית (עיין שם). ובמובן זה נאמר: חסד ואמת יְקַדְּמוּ פניך (תהלים, פ״ט, ט״ו) — כמו עומדים לפניך, וכן: ובבקר תפלתי תְקַדְּמֶךָּ (שם, פ״ח, י״ד), ומזה: ולא יְקַדְּמֶנָּה מגן (ישעיה, ל״ז, ל״ג), וכפירוש רש״י: יערוך לפניה. ויתכן: שבמובן זה יתפרשו גם כמה משאר המקומות, כמו: במה אֲקַדֵּם (מיכה, ו׳, ו׳), נְקַדְּמָה פניו בתודה (תהלים, צ״ה, ב׳) — נבוא נעמוד לפניו; ובגמרא: מימי לא קִדְּמַנִי אדם בבית המדרש (סוכה, דף כ״ח, ע״א).

ההפעיל כעין הפיעל בענין היות ראשון במעשה ביחס אל הזולת — יעמאנדען עטוואס צופאָרטהען, מי הִקְדִּימַנִי ואשלם (איוב, מ״א, ג׳), לדעת המפרשים טעמו — מי עשה עמי טובה תחלה שעלי לשלם לו. והנראה שטעמו — מי התחיל במעשה בראשית לפני, ואנכי באתי למלא אחריו (ועיין שלם):

לא תגיש וְתַקְדִּים בעדנו הרעה (עמוס, ט', יו"ד) — לא תמהר לבוא. ובמשנה: אם הִקְדִּים מעשר שני לראשון (דמאי, א', ד'), וְזִקְנֵי ישראל היו מַקְדִּימִים ברגליהם (פרה, ג', ז'), הֱוֵה מַקְדִּים בשלום כל אדם (אבות, ד', ט"ו), שלא הִקְדִּימוֹ אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק (ברכות, י"ז, ע"א), לעולם יַקְדִּים אדם לדבר מצוה (ב"ק, דף ל"ח, ע"א), בשעה שֶׁהִקְדִּימוּ ישראל נעשה לנשמע (שבת, פ"ח, ע"ב). — ובהפעל: פרוזבול הַמּוּקְדָּם כשר והמאוחר פסול (שביעית יו"ד ה') — שנעשה קודם הזמן המוגבל, שטרי חוב הַמּוּקְדָּמִין פסולים וְהַמְאוּחָרִין כשרים (שם), יש רבית מוּקְדֶּמֶת ויש רבית מְאוּחֶרֶת (ב"מ, ה', י'), מוּקְדָּם שהוא מאוחר בענין, מוּקְדָּם שהוא מאוחר בפרשיות (ל"ב מדות דר"י הגלילי). ונמצא גם בנפעל: שלשה שֶׁנִּקְדְּמָה להם המה בעבורן וכו' (תענית, דף כ', ע"א), וממקומו מוכרע שאינו מלשון קדימה בזמן, שהחלה לזרוח קודם הזמן המוגבל, כי אם מלשון קדירה ובקוע, ובטעם זריחה שלא בשעתה, וזה כעין ראיה להשערתנו בעיקר הנחת הפעל הזה.

קֶדֶם, ש"ז, צד הדבר שהוא נוכח עיני הרואה, פָּנִים, דאס פֿאָרדערע. передъ. ומזה: א) ביחס המקום, צד מזרח השמש, דער אָסטען, востокъ, לפי שפני האדם כאלו הם ערוכים אל מקום זריחת השמש ושעל כן נקרא צד המערב אָחוֹר (עיי"ש): הן קֶדֶם אהלך ואיננו (איוב, כ"ג, ח'). והכפל: וְאָחוֹר ולא אבין לו; גן בעדן מִקֶּדֶם (בראשית ב', ח') — במזרחו של עדן (רש"י), פֿאָם אָסטען צו, אויף דער אָסט זייטע, на востокѣ, וטעם המ"ם כמו מ"ם „ונס מִמֶּרְחָק" (ישעיה, י"ז, י"ג), שטעמו: לצד מקום רחוק: ויהי בנסעם מִקֶּדֶם (בראשית, י"א, ב'). וביחס אל המקומות מושך את יחס הלמ"ד: מִקֶּדֶם לעין (במדבר, ל"ד, י"א), מִקֶּדֶם לעיר (יונה, ד', ה'), ארם מִקֶּדֶם ופלשתים מאחור (ישעיה, ט', י"א);

ובה"א היחס: קֵדְמָה אל ארץ קדם (בראשית, כ"ה, ו"ו), וָקֵדְמָה וימה (שם י"ג, כ"ד). ובתוספת השם מזרח: קֵדְמָה מזרח השמש (יהושע, י"ט, י"ב), קֵדְמָה מזרחה (שם, שם, י"ג); ובבנינים: לפאת קֵדְמָה מזרחה (שמות, כ"ז, י"ג), אצל המזבח קֵדְמָה (ויקרא, א', ט"ז). והתיחד השם קֶדֶם אל כלל המדינות במזרח ארץ ישראל; קֵדְמָה אל ארץ קדם (בראשית, כ"ה, ו'), והוא ארם נהרים — מעסאָפּאָטאַמיען, וכן ארצה בני קֶדֶם (שם, כ"ט, א'), מִדְיָן וַעֲמָלֵק ובני קֶדֶם (שופטים, ו', ל"ג) — הם העמים שוכני המדבריות הסמוכות למדין ועמלק. עֲלוּ אל קדר ושדדו את בני קֶדֶם (ירמיה, מ"ט, כ"ח) — שבטי הערבאים. ועל איוב שהיה בארץ עוץ נאמר: ויהי האיש ההוא גדול מכל בני קֶדֶם (איוב, א', ג'), ומבני קדם היו מצוינים בחכמה, ובשבח חכמת שלמה נאמר: ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קֶדֶם (מ"א, ה', יו"ד), כי מלאו מִקֶּדֶם (ישעיה, ב', ו'), ממנהגי ארצות הקדם שהיו מפורסמים בכשוף ובקסם וזו היתה עיקר חכמתם, ובלעם בן בעור שאמר על עצמו: מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קֶדֶם (במדבר, כ"ג, ז') היה אחד מהם. ובא: באכה ספרה הר הַקֶּדֶם (בראשית, יו"ד, ל"ד), א"ת טור מדינתא, לדעת י"מ השם קֶדֶם בזה הוא שע"פ של ארץ ערב על שם הרריה הגבוהים הנראים מרחוק, וכמו שנקראה בערבית גם בשם נ ג ד שדומה בגזרתו לשם ק ד ם. וכן נקראת גם כן קֶדֶם ב) ביחס הזמן, הזמן שכבר עבר, לפנים, וזה: בבחינת הזמן בבלל: מימות עולם — אוראַלטע צייטען, עוויגקייט, съ испоконъ вѣковъ, отъ глубокой древности: מְעֹנָה אלהי קֶדֶם (דברים, ל"ג, כ"ז), ומראש הררי קֶדֶם (שם, שם, ט"ו), והם המתוארים בשם „הררי־עד", „גבעות־עוֹלָם" (חבקוק, ג', ו'): לרוכב בשמי שְׁמֵי קֶדֶם (תהלים, ס"ח, ל"ד), וְיֹשֵׁב קֶדֶם.

סלה (שם, נ"ה, כ') — יושב על כבא עולמים, ובמ"ם: הלא אתה מִקֶּדֶם ה' (חבקוק, א', י"ב); ובבחינת הזמן בפרט, ביחס אל ההוה ימים שעברו— פֿאָרצייט, פֿערגאנגענהייט, древняго съ прошлаго времени, съ давняго прошлаго: חידות מני קֶדֶם (שם, ע"ח, ח'), עורי כימי קֶדֶם (ישעיה, נ"א, ט'), והכפל: דורות עולמים, הִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם (תהלים, ע"ז, ו'), כי אזכרה מִקֶּדֶם פִּלְאֶךָ (שם, ע"ז, י"ב), שעורו—פלאך מקדם, ובכפל להפלגת אריכת הזמן: מימי קֶדֶם קדמתה (ישעיה, כ"ג, ז'), ופ"א במקרא ברבוי ובסמיכות: מראש מִקַּדְמֵי ארץ (משלי, ח', כ"ג); ובא גם בטעם תאר הפעל, עהמאלס, פֿריהער, былое, бывшее, прежде: עדתך קנית קֶדֶם (תהלים, ע"ד, ב'), חדש ימינו כְּקֶדֶם (איכה, ה', כ"א), וכמו מאז, פֿאָן יעהער, издавно קֶדֶם ידעתי מעדתיך (תהלים, קי"ט, קנ"ב).

קֵדְמָה, ש"ז, כעין הקודם, מזרחה, אָסטען, востокъ, ובא רק בתוספת ה"א היחס, גען אָסטען, къ востоку, קֵדְמָה אל ארץ קֶדֶם (בראש', כ"ח, וי"ו), לפאת קֵדְמָה מזרחה (שמות, כ"ז, י"ג), ובא לפעמים הה"א שלא לצורך: וגבול קֵדְמָה ים המלח (יהושע, ט"ו, ה').

קָדִים, ש"ז א) כעין השם קֶדֶם, צד המזרח, אָסטען, востокъ, ועקר שמושו רק בספר יחזקאל, ביחס המקומות: ומעלתהו פְּנוֹת קָדִים (יחזקאל, מ"ג, י"ז), דרך הפונה קָדִים (שם, מ"ו, ב'), מִפְּאַת קָדִים ועד פאת ימה (שם, מ"ח, ז'): ובתוספת ה"א, הפונה קָדִימָה (שם, י"א, א'), מפאת קָדִמָה עד פאת ימה (שם, מ"ח, ד'), ורק פ"א נמצא בחבקוק: מְגַמַּת פניהם קָדִימָה (חבקוק, א', ט'); ב) רוח מזרחית שהיא עזה מאד, אָסטווינד, восточный вѣтръ: וה' נִהַג רוח קָדִים (שמות, יו"ד, י"ג), ברוח קָדִים עזה (שם, י"ד, כ"א), כְּרוּחַ קָדִים אפיצם (ירמיה, י"ח, י"ז), כנגעת בה רוּחַ הַקָּדִים תיבש (יחזקאל, י"ז, יו"ד), ובזולת השם רוח, וּשְׁדוּפֹת קָדִים (בראשית מ"א, וי"ו), יסע קָדִים בשמים (תהלים, ע"ח, כ"ו), וימלא קָדִים בטנו (איוב, ט"ו, ב')—רוח קָדִים המזיק ומחריב את כל שהוא פוגע בו; ישאהו קָדִים וילך (שם, כ"ז, כ"א)—יעקרהו ממקומו ברוב כחו. יפץ קָדִים עלי ארץ (איוב, ל"ח, כ"ד), ופירש"י שמש המזרח. ור' משה חיים לוצאטו אמר: בצאת אדום מַקְדִּים שמש (לישרים תהלה), ועליו סמך בן זאב לפרשו: עמוד השחר. רוח קָדִים חרישית (יונה, ד', ח'), (ע' חרש). ובמשנה: הניח הַקְּדִים ונסרקה (כלים, כ', ב').

קֳדָם, ארמית, עיקרו דבר שנמצא לנוכח, לנגד, דאס וואס פֿאָרן איזט; דאס פֿאָרדערע, переднее. ובא רק בסמיכות ובכנוי במספר רבים ע"ד המלה לפנים בעברית, בטעם מלת היחס: א) ביחס המקום: פֿאָר, געגענ-איבער, предъ: ענו כשדאי קֳדָם מלכא (דניאל, ב', י'), העל קֳדָם מלכא (שם, ה', י"ג), ודחלין מן קֳדָם אלהה (שם, וי"ו, כ"ז), הזדמנתן למאמר קָדָמַי (שם, ב', ט'), מפרש קרי קָדָמַי (עזרא, ד', י"ח), תקבלון מן קָדָמַי (דניאל, ב', וי"ו), וְהֶלְמָא קָדָמוֹהִי אמרת (שם, ד', ה'), וחלמא אמר אנה קָדָמֵיהוֹן (שם, ד', ד'). ב) ביחס הזמן, לפני, בעפֿאָר, פֿאָר, לתת הצעירה לפני הבכירה (בראשית, כ"ט, כ"ו), ת"א קֳדָם רבתא, לפני שחת (שם, י"ג, יו"ד), ת"א קֳדָם חבלות. ומזה בלשון חכמים:

קוֹדֶם, מלת יחס הזמן, לפני, פֿאָר: שבעת ימים קוֹדֶם שרפת הפרה (פרה, ג', א'); את סבור קוֹדֶם לבריתו של עולם ואינו אלא קוֹדֶם לאדם הראשון (ב"ר, ט"ו), קוֹדֶם שיאכל אדם וישתה יש

לו שני לבבות לאחר שאוכל ושותה אין לו אלא לב אחד (ב"ב, דף י"ב, ע"ב).

קֵדְמָה, ש"נ, מעמד דבר או ענין מן הזמן הראשון שכבר עבר, פֿאָרציים, פֿריהערער צושטאנד, прежнее состояніе, לא נמצא כי אם בכנוי: מימי קדם קַדְמָתָהּ (ישעיה, כ"ג, ז'), תשבינה לְקַדְמָתְכֶן (יחזקאל, ט"ז, נ"ה), תשבן לְקַדְמָתָן (שם); וברבוי: והשבתי אתכם כְּקַדְמוֹתֵיכֶם (שם, ל"ו, י"א). ובסמיכות במובן מלת היחס לפני: שֶׁקַּדְמַת שלף יבש (תהלים, קכ"ט, ו'), והוא ע"ד לשון הארמית: מִן קַדְמַת דנה (דניאל, ו', י"א), מִקַּדְמַת דנה (עזרא, ה', י"א).

קְדוּמִים, ש"ז, בל"ר, ע"מ עֲלוּמִים, נְעוּרִים, פֿאָרציים, פֿאָרוועלט, древность: נחל קְדוּמִים נחל קישון (שופטים, ה', כ"א), קראה לנחל קישון נחל קְדוּמִים לאמר: דרך מליצת השיר שהוא כאילו היה מוכן ומזומן מימי קדם לעשות נקמה בחיל סיסרא, ע"ד שדרשו חז"ל: מאי נחל קְדוּמִים? נחל שנעשה עָרֵב מקדם (פסחים, דף קי"ט, ע"ב).

קַדְמוֹן, קַדְמוֹנִי, א) ביחס המקום. הנמצא בצד הַקֶּדֶם, המזרחי, עסטליכע, восточное: הַיָּם הַקַּדְמֹנִי (יואל, ב', כ')—והוא ים המלח שהוא במזרח ארץ ישראל, הים הַקַּדְמוֹנִי (זכריה, י"ד, ח'), אל הגלילה הַקַּדְמוֹנָה (יחזקאל, מ"ז, ח'), שער בית ה' הַקַּדְמוֹנִי (שם, יו"ד, י"ט), ב) ביחס אל הזמן בנמצא בימים שכבר עברו פֿאָן אלטען צייטען, פֿאָן פֿאָריגער צייט, משל הַקַּדְמוֹנִי (ש"א, כ"ד, י"ד), בימים קַדְמוֹנִים (יחזקאל, ל"ח, י"ז), וְקַדְמוֹנִים אחזו שער (איוב, י"ח, כ')—אנשים שחיו לפנים, פֿאָרפֿאָהרען, אלטען, предки, старики, ובל"נ קַדְמוֹנִיָּה: וכשנים קַדְמוֹנִיּוֹת (מלאכי, ג', ד'). ובמובן שם: וְקַדְמֹנִיּוֹת אל תתבוננו (ישעיה, מ"ג, י"ח), אוראלטעס, древнее, והקודם: אל תזכרו ראשונות. ובדבא"ם במובן ראשון בלתי מחודש: קַדְמוֹן לכל דבר אשר נברא ראשון ואין ראשית לראשיתו (שיר יגדל), קַדְמוֹן מְמֻעָט מְהוּדָשׁ וראשון מְמֻעָט שני (ועיין ראשון). ובאמרם: העולם קַדְמוֹן, כונתם שאיננו מחודש בזמן מן הזמנים ושכן היה מאז מעולם, ובא בשע"פ עם מעמי כנען; הקני ואת הַקַּדְמֹנִי (בראשית, ט"ו, י"ט), ויתכן שנקרא על שם מקומו לפאת מזרח.

קִדְמָה, מלת היחס, לצד מזרח אֶסטליך פֿאָן, на востокѣ отъ..., נמצא רק בסמיכות: הַהֹלֵךְ קִדְמַת אשור (בראשית, ב', י"ד) (עיין אשור), קִדְמַת בית און (ש"א, י"ג, ה'), קִדְמַת הים (יחזקאל, ל"ט, י"א).

קַדְמַי, ארמית, ש"ת ראשון דער ערסטע, פֿאָריגע, первый предыдущій, והוא ישנא מן קַדְמָיָא (דניאל, ז', כ"ד), ברבוי, ובל"נ, קַדְמָיְתָא כאריה (שם, ד'), דיא פֿאָריגע, וברבוי: מן קרניא קַדְמָיָתָא (שם, שם, ח').

קַדְמוּת, ארמית, מה שהיה לפנים, ראשית, פֿריהערע צייט, начало, минувшее время: אַחֲרִית איוב מֵרֵאשִׁיתוֹ (איוב, מ"ב, י"ב), ת' סוֹפָא דאיוב מן קַדְמוּתֵיהּ. ובדבא"ס, קַדְמוּת העולם, מאמיני הַקַּדְמוּת, שהעולם בלתי מחודש, ובפיוט: מביט לסוף דבר בְּקַדְמוּתוֹ (שיר יגדל).

קְדִימָה, במדרש. ש"נ: כך התורה קִדְמָה אותן שש קְדִימוֹת: מִקֶּדֶם ומאז ומעולם ומראש, וּמִקַּדְמֵי (ב"ר, א'). ובדבא"ס: קְדִימָה בזמן, קְדִימָה בטבע, קְדִימָה במעלה — דין קְדִימָה, פֿאָררעכט, преимущество.

קַדְמָא, קדמתא, הזמן לפני עלות השחר: דהוי חזי לה בקדמתא ובחשכתא (ב"מ, דף למ"ד, ע"ב).

קֵדְמָה, שע"פ. מבני ישמעאל (בראשית, כ"ה, ט"ו).

קְדֵמוֹת, שע"פ. מערי סיחון מלך האמורי, ונפלה לנחלה

לשבט רְאוּבֵן בעבר הירדן (יהושע, י"ג, י"ח), והמדבר הסמוך לה נקרא: מִדְבַּר קְדֵמוֹת (דברים, ב', כ"ו).

קַדְמִיאֵל, שע"פ, מן הלוים בימי עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה (עזרא, ג', ט'; נחמיה, ט', ד').

קָדַר, פעו"י, הקל, היות עכור, אפל, דיסטער, פינסטער זיין, ווערדען, : быть мрачнымъ, покрываться мракомъ וְקָדַר עליהם היום (מיכה, ג', ו'), והקודם: ובאה השמש על הנביאים; שמש וירח קָדָרוּ (יואל, ד', ט"ו); ועל דרך ההשאלה עכור מראגה, שפל, ואנון, בעטריבט, געבייגט זיין, טרויערן, огорченный, мрачный, печальный: קֹדֵר הִלַּכְתִּי בלא חמה (איוב, ל"ד, כ"ח), כאבל אם קֹדֵר שחותי (תהלים, ל"ה, י"ד) — שעורו — כאבל אם הקֹדֵר כן קָדַרְתִּי שחותי: למה קֹדֵר אלך בלחץ אויב (שם, מ"ב, יו"ד). ומזה ע"ד המליצה: ושעריה אמללו קָדְרוּ לארץ (ירמיה, י"ד, ב') — ע"ד דרכי ציון אבלות (איכה, א', ד'). וטעם קָדְרוּ לארץ, שחו לארץ, או קָדְרוּ שחרו כעפר, שווארץ ווערדען, сдѣлаться чернымъ, (עיין בסמוך). ובענין תאר: וְקֹדְרִים שגבו ישע (איוב, ה', י"א), והקודם: לשום שפלים למרום; ובא: הַקֹּדְרִים מני קרח (שם, ו"ו, ט"ז) — הנכון כפירוש רש"י שענינו נקמטים ונקפאים, איין שרומפפען, заморщиться, כי המצר ודואג יבש כחרש כחו, נִקְמָט ומתכויץ (ועיין קדר ב). ובארמית שוואַרץ זיין, עורנו כתנור נכמרו (איכה, ה', יו"ד), תרגומו: היך תנורא אִתְקַדָּרוּ:

ההפעיל יוצא, פערדיסטערן, פערפינסטערן, טריבע מאַכען, помрачать: וְהִקְדַּרְתִּי את כככביהם (יחזקאל, ל"ב, ז'), וָאַקְדִּר עליו לבנון (שם, ל"א, ט"ו), ובמדרש: וּפְנֵיהֶם מַקְדִּירוֹת (ב"ר, י"ב).

ההתפעל, זיך פערדיסטערן, דונקעל ווערדען, помрачаться, והשמים התקדרו עבים ורוח (מ"א, י"ח, מ"ה).

קַדְרוּת, ש'. עכירות, אפלה, פינסטערניסס די סטערנהייט, мрачность, мракъ, אלביש שמים קַדְרוּת (ישעיה, נ', ג') — סימן אבלות, והכפל: ושק אשים כסותם.

קְדֹרַנִּית, מעין הקודם, ובא במובן תאה"פ: וכי הלכנו קְדֹרַנִּית (מלאכי, ג', י"ד) — בשפלות ונמיכות רוח, דעמיטהיג, צערקנירסט, смиренно, сокрушенно.

קֵדָר, שעפ"ז, (עיקר הוראתו: שְׁחַרְחַר) בן ישמעאל בן אברהם (בראשית, כ"ה, י"ג); אחד משבט עֲרָב ובני קֵדָר היו מצוינים במורים בקשת (ישעיה, כ"א, י"ז); וישיבתם היתה בסלע עֲרָב בחצרים (שם, מ"ב, י"א), והיו אז הַקֵּדָרִים גוי שליו יושב לבטח (ירמיה, מ"ט, ל"א). ובלשון בעלי אסופות מימי התפשטות גייסות המונגולים — הַטַּטָרִים — באירופה נקראו קֵדָרִים כל הַטַּטָרִים למשפחותיהם בשם קֵדָרִים.

קְדֵרָה, קִדְרָא, אֲרָמִית, ש"נ, כלי חרס שמבשלים בו, פָּרוּר, קאָכגעשירר: ובשלו בפרור (במדבר, י"א, ח'), ת"א בְּקִדְרָא. ובמשנה: האלפס וְהַקְּדֵרָה (שבת, ג', ה'), מעשה קְדֵרָה (ברכות, ו"ו, ה'), מוֹכֵר הַקְּדֵרוֹת (חגיגה, ג', ה'). ובגמרא דרך משל: קְדֵרָה דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא (עירובין, דף ג', ע"א; בבא בתרא, כ"ד, ע"ב), בִּקְדֵרָה שבשלו בה נתבשלו (סוטה, דף י"א, ע"א), (עיין זוד). ובדרך ההשאלה: אל תבשל בִּקְדֵרָה שבשל בה חברך (פסחים, דף קי"ב, א') — לא תשא גרושה ואלמנה. ובהשאלה: עד דו תחא קִדְרָךְ שפוך (ברכות דף ס"ב ע"ב) — האצטומכא שמבשלת את המאכלים, והכונה בשעה שהאצטומכא רותחת וצריכה להתרוקן שפוך — אל תשהה נקביך: נפישי קטילי קִדְרָר מנפיחי כפן (שבת, דף ל"ג, ע"א), לפי הערוך ורש"י ענינו, שהיית נקבים, קדר לשון קדרה על שם ששופך כקדרה,

ואפשר שענינו מלוי הכרם מאכילה גסה, איבערלאַדונג דעם מאַגענס, пресыщеніе желудка, ומתישב אל נגודו: מנפיחי כפן, רעב, והכוונה: הרבה מתים ממלוי הכרם מן המתים ברעב. ובענין אחר גלגלת שהיא עגולה כקדרה, הירנשאַלע, мозговая чашка, מוח, כל מה שֶׁבַּקְּדֵרָה נידון כמוח (חולין, דף מ"ה, ע"א), כמין שני פולין יש שמונחים על פי הַקְּדֵרָה (שם).

קַדָּר, ש׳. עושה ומוכר קדרות, טאֶפּפער, горшечникъ, הַקַּדָּר שהוא מוכר קדרות (חגיגה, ג׳, ה׳), הַקַּדָּר שהניח קְדֵרוֹתָיו (טהרות, פ"א, ז׳), שני קַדָּרִין שהיו מהלכין (ב"ק, ל"א, ע"א).

קְדַר, פ"י, ארמית, בהוראת הפעל קדד (למ"ד פעל ד׳), דומה לשרש גדר, גזר, חיתוך, בקיעה, פירוק, שניידען, אַבשניידען, שפאַלטען, ובגזרה זו נמצא לפנינו בכמה מקומות בדחז"ל. ובנוסחאות בעל הערוך בפעל קדד בקל, קודד אזכרות וכותב ע"ז תחתיהן (סנהדרין, דף ק"ב, ע"ב), (ועיין קדד). ומשרש זה יש מפרשים „הקדרים מני קרח" (איוב, ו׳׳ו), המתבקעים, ברעכען בערשטען, ומוסב על מימי הנחלים הנקפאים מן הקור ומתבקעים מן הקרח. וע"ד הוראת הפעל קדח. לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו ביום טוב אבל קודר הוא קב או קביים ונותן (ביצה, דף כ"ט, ע"א) — תוחב ידו ומעלה כפי האומד, ולפי הנוסחא שבגמרא בא בפיעל לענין גירוד לנקוי עור הבהמה בכלי ששניה דקות: אין מקדרין הבהמה ביום טוב מפני שהוא עושה חבורה (פסחים, דף י"א, ע"ב), שטריגעלן, ובמשנה הנוסחא מקדרים (ועין קרד). המלאך היה מקדר לפניהם את הדרך (ב"ר, נ"ו), ועיין קדד. ובפיוט: מהר וּקְדַר מדר (יוצר א׳ דפסח).

קְדִירָה, בפיוט, ש"נ: קְדִירָתָם לחזוז, קרישתם לפזוז (יוצר א׳ דשבועות), עיין במפרשים. והנראה שהוא משרש זה שלפנינו, וענינו בקוע ובדק, והטעם לְבַקֵּעַ וּלְפַלֵּחַ במקום ובעת שהם ראוים להיות פתוחים, וחזוז הוראתו חלק וְהִצוּי (ע׳ חָזַז). ובזה יתישב היטב הקבלת המאמר הסמוך: קרישתם לפזוז לחזק ולאמץ את דביקותם וְחִזּוּקָם, בעת ובמקום הראוי.

קָדוֹשׁ, ת׳, עקרו נקוי מלכלוך וגיעול, רייןֹ, чистый: והיה מחניך קָדוֹשׁ (דברים, כ"ג, ט"ו), והתיחד לנקוי ומופרש מן התכונות הגופניות והתאות החומריות שהן כמלכלכות את הנפש, הייליג זיין, быть святымъ. והתיחס ביחוד אל הש"י שאינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף: כי קָדוֹשׁ אני (ויקרא, י"א, מ"ד), ואתה קָדוֹשׁ יושב תהלת ישראל (תהלים, כ"ב, ד׳), ובקחתו לו את ישראל לעם סגלה נאמר: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קָדוֹשׁ (שמות, י"ט, ו׳) — מתנהג במצות ה׳ שכל עיקרם לפרוש אותם מכל הדברים שמטנפים את הגוף ומטמטמים את הנפש: והתקדשתם והייתם קְדֹשִׁים כי קָדוֹשׁ אני, ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ (ויקרא, י"א, מ"ד) — קְדֹשִׁים תהיו כי קָדוֹשׁ אני ה׳ אלהיכם, איש אמו ואביו תיראו (שם, י"ט, ב׳, ג׳ וכו׳), כי כל העדה כלם קְדֹשִׁים ובתוכם ה׳ (במדבר, ט"ז, ג׳). והמשכן בכלל נקרא קָדוֹשׁ: ובשלת את בשרו במקם קָדֹשׁ (שמות, כ"ט, ל"א), (ועיין קדש). ובשם זה נקראו כל הכהנים בכלל: קְדֹשִׁים יהיו לאלהיהם וגו׳, כי את אשי ה׳ לחם אלהיהם הם מקריבם (ויקרא, כ"א, ו׳), ואשה גרושה מאישה לא יקחו כי קָדֹשׁ הוא לאלהיו (שם, שם, ז׳). וביחוד הכהן הגדול: ויודע ה׳ את אשר לו ואת הַקָּדוֹשׁ והקריב אליו (במדבר, ט"ז, ה׳), והיה האיש אשר יבחר ה׳ הוא הַקָּדוֹשׁ (שם, שם, ז׳). וגם הנזיר נקרא קָדוֹשׁ: כל ימי נזרו קָדֹשׁ הוא לה׳ (שם, ו׳, ח׳). ודרך כלל נופל השם

חוה על כל הדבקים בה׳ והולכים בדרכיו: כי איש אלהים קָדוֹשׁ הוא (מ״ב, ד׳, ט׳), ודעת קְדֹשִׁים בינה (משלי, ט׳, יו״ד), ועם קְדוֹשִׁים נאמן (הושע, י״ב א׳), פְּרֹאָם, благочестивый, יְראוּ את ה׳ קְדוֹשָׁיו (תהלים, ל״ד, יו״ד), והכפל: כי אין מחסור ליראיו, לִקְדוֹשִׁים אשר בארץ (שם, ט״ז, ג׳), אף חבב עמים כל קְדֹשָׁיו בידך (דברים, ל״ג, ג׳). וכמו כן מתארים את המלאכים בשם זה: ואשמעה אחד קָדוֹשׁ מדבר (דניאל, ח׳, י״ג), אמונתך בקהל קְדוֹשִׁים (תהלים פ״ט, ו״ו), נַעֲרָץ בסוד קְדוֹשִׁים (שם. שם, ח׳); ועל יום השבת והמועדים המיוחדים לעבודת הש״י, נאמר: לִקְדוֹשׁ ה׳ (ישעיה, נ״ח, י״ג), כי קָדוֹשׁ היום לאדנינו (נחמיה, ח׳, יו״ד); ודרך כלל נוכל לאמר, כי התעלה השם קָדוֹשׁ לציור מושג הרוחנית המפשטת מן החומרית ומשיגיה, לפי ערך מעלת המושג הזה בימים מקדם מיוחס ונערך אל הדברים והגופים שהרוחנית מתעצמת בהם. וביחס אל הש״י הרוחני הנעלה והנשגב נאמר: אין קָדוֹשׁ כה׳ (ש״א, ב׳, ב׳). והתיחד לשם משמותיו יתעלה בדבורי מליצת השיר. ועל הרוב בספר ישעיה ובסמיכות לשם ישראל, יעקב: נאצו את קְדוֹשׁ ישראל (ישעיה, א׳, ד׳), והקודם: עזבו את ה׳, והקדישו את קְדוֹשׁ יעקב, (שם, כ״ט, כ״ג), גאלכם קְדוֹשׁ ישראל (שם, מ״ג, י״ד), וקראו לך עיר ה׳ ציון קְדוֹשׁ ישראל (שם, ס׳, י״ד), שעורו — ציון עיר קְדוֹשׁ ישראל.

קֹדֶשׁ, שמ״ז. רוממות המעלה הרוחנית, המתיחסת על צד היחוד אל הש״י, הייליגקייט, святость: מי כמכה נאדר בַּקֹּדֶשׁ (שמות, ט״ו, י״א), וכל קרבי את שם קָדְשׁוֹ (תהלים, ק״ג, א׳), והודו לזכר קָדְשׁוֹ (שם, ל׳, ה׳), השם בקרבו את רוח קָדְשׁוֹ (ישעיה, ס״ג, י״א), נשבע ה׳ אלהים בְּקָדְשׁוֹ (עמוס, ד׳, ב׳)—בעצמו, כמו: בי נשבעתי (בראשית, כ״ב, ט״ז). ונקראו השמים „מעון קָדְשׁוֹ" (דהי״ב, ל׳, כ״ז), שמי קָדְשׁוֹ (תהלים, כ׳, ז׳), היכל קָדְשׁוֹ (שם, י״א, ד׳), כִּסֵּא קָדְשׁוֹ (שם, מ״ז, ט׳), זבול קָדְשׁוֹ (ישעיה, ס״ג, ט״ו). ובארץ נופל על המקום שבו יֵרָאֶה כבוד הש״י: אדמת קֹדֶשׁ הוא (שמות, ג׳, ה׳). ומשנתנה תורה לישראל נקראו בו: היתה יהודה לְקָדְשׁוֹ ישראל ממשלותיו (תהלים, קי״ד, ב׳), המליצה הזאת יסודתה במאמר: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קָדוֹשׁ (שמות, י״ט, ו׳) — כנגד גוי קָדוֹשׁ, אמר: היתה יהודה לקדשו — יהודה היה עם גוי קדשו, וכנגד ממלכת כהנים אמר: ישראל ממשלותיו, כלומר כלל ישראל הוא ממשלת ה׳, ממשלה שכלה אנשים קרובים אליו: ואנשי קֹדֶשׁ תהיון לי וגו׳ (שמות, כ״ב, ל׳), ומשהוקם המשכן נקרא בכלל קֹדֶשׁ: בבאו אל הַקֹּדֶשׁ (שם, כ״ח, כ״ט); ובפרט נקרא המקום מחוץ לפרכת קֹדֶשׁ, ומבית לפרכת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים: והבדילה הפרכת לכם בין הַקֹּדֶשׁ ובין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים (שם, כ״ו, ל״ג)—דאָס אַללער־הייליגסטע, святая святыхъ, וכן בבית עולמים (ועיין קדושה). וכן נקראו כל כלי המשכן: כלי הַקֹּדֶשׁ (במדבר, ד׳, ט״ו). ובגדי הכהנים: בגדי קֹדֶשׁ (שמות, כ״ח, ב׳). וכמו כן הקרבנות בכלל, ובהם שנקראו גם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים ויקרא, ב׳, ג׳), ובפרטיהם ודיניהם מפורשים במשנה: קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שחיטתן בצפון וכו׳ (זבחים, ה׳, א׳), העולה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים (שם, שם, ד׳), התודה ואיל נזיר קָדָשִׁים קַלִּים (שם ו׳). ובעובר על מצות התורה האמורה באכילת הקרבנות נאמר: ואכליו עונו ישא כי את קֹדֶשׁ ה׳ חלל (ויקרא, י״ט, ח׳) — הסיר קדושתו ועשה אותו חול. ומזה: אין לחם חל אל תחת ידי כי אם לחם קֹדֶשׁ (ש״א, כ״א, ה׳), (ועיין חל בשרש חלל). וכן נקראו כל מתנות כהונה קֹדֶשׁ: וזר לא יאכל כי קֹדֶשׁ הם (שמות, כ״ט, ל״ג), וינזרו מִקָּדְשֵׁי בני ישראל וגו׳ אשר הם מקדשים לי (ויקרא, כ״ב, ב׳), בערתי הַקֹּדֶשׁ מן הבית (דברים, כ״ו, י״ג), ובמובן זה על דרך המליצה: קֹדֶשׁ ישראל לה׳ ראשית

תבואתה כל אכליו יאשמו (ירמיה, ב׳, ג׳). ובמשנה, התיחד השם קֹדֶשׁ לבשר קדשים ולנסכים: נוטלין ידים לחולין ולמעשר ולתרומה, ולקֹדֶשׁ מטבילין (חגיגה, ב׳, ב׳). ואם אמר הפרשתי לתוכה רביעית קֹדֶשׁ נאמן (שם, ג׳, ד׳). ובמועדי ה׳ נאמר: וביום הראשון מקרא קֹדֶשׁ וביום השביעי מקרא קֹדֶשׁ (שמות, י״ב, ט״ז), מועדי ה׳ אשר תקראו אתם מקראי קֹדֶשׁ (ויקרא, כ״ג, ב׳), ימי המעשה נקראו גם הם חל. במשנה, המבדיל בין קֹדֶשׁ לחול (פסחים, דף ק״ב, ע״ב). ולא כְּטָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ (דהי״ב, ל״ד, י״ט)—לא כחקי הטהרה הנדרשים להקרבה בקדשים שעיקר תנאי הקדש הוא השמירה מן הטומאות. וע״ד המליצה: השתחוו לה׳ בהדרת קדש (תהלים, כ״ט, ב׳), בַּהֲדָרָה הנאוה לקדושת המקום או לכבוד הקדוש, השי״ת; שאו ידכם קֹדֶשׁ (שם, קל״ד, ב׳)—בקדושה או במקום הקדוש, בביהמ״ק, ונמשך למעלה העומדים בחצרות ה׳, לביתך נאוה קֹדֶשׁ (שם, צ״ג, ה׳), (עיין נאוה), מוקש אדם ילע קֹדֶשׁ (משלי, כ׳, כ״ה), (עיין ילע, לוע): זרע קֹדֶשׁ מצבתה (ישעיה, וי״ו, י״ג)—דור ישרים נאמנים עם ה׳; והתערבו זרע הַקֹּדֶשׁ בעמי הארצות (עזרא, ט׳, ב׳)—זרע ישראל שהם קדושים להשי״י: כי חלל יהודה קֹדֶשׁ ה׳ אשר אהב ובעל בת אל נכר (מלאכי, ב׳, י״א), ואחלל שרי קֹדֶשׁ (ישעיה, מ״ג, כ״ח)—גדולי ישראל (עיין הרשד״ל), תשתפכנה אבני קֹדֶשׁ (איכה, ד׳, א׳)—ומפרש: בני ציון היקרים. ובמשנה: כתבי הַקֹּדֶשׁ, הוא שם כללי לכל ספרי המקרא: כל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ מצילין אותן מפני הדליקה (שבת, ט״ז, א׳), ובגמרא ע״ד המליצה: מעלין בקדש ואין מורידין (ברכות, דף כ״ח, ע״א; שבת, כ״א, ע״ב, ובב״מ, ועיין מנחות, צ״ט, ע״א); שאם היו נוהגין בו קדש, נוהגין בו חול, כבוד, נוהגין בו בזיון (סנהדרין, דף נ״ח, ע״א); קדשי מזבח, מה שראוי להקרבה. קדשי בדק הבית, דברים שהקדישום לצרכי פרנסת בית המקדש (מעילה, ג׳, ה׳). קָדְשֵׁי הגבול, הקדשים שהכהנים והלוים רשאים לאכול בכל גבול א״י.

קָדַשׁ, פעו״י, הַקַּל עומד, עלית במעלות הקדש, הייליג זיין, הייליג ווערדען, быть, стать святымъ, וביחוד בעבודת המקדש והקרבנות: וְקָדַשׁ הוא ובגדיו (שמות, כ״ט, א׳), והיה המזבח קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כל הנגע במזבח יִקְדָּשׁ (שם, שם, ל״ז)—יהיה קדש, לא ינהגו בו מנהג חול. והיו קדש קדשים כל הנגע בהם יִקְדָּשׁ (שם, ל״ד, כ״ט), את המחתת וגו׳ כי קָדֵשׁוּ וגו׳ ועשו אותם רקעי פחים צפוי למזבח כי הקריבם לפני ה׳ וַיִּקְדָּשׁוּ (במדבר, י״ז, ב׳, ג׳), ואף כי היום יִקְדַּשׁ בכלי (ש״א, כ״א, וי״ו)—ישאר בקדשו בכלי הנערים. הן ישא איש בשר קֹדֶשׁ בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם וגו׳ הֲיִקְדָּשׁ (חגי, ב׳, י״ב)—פשוטו של מקרא הוא כפירוש הראב״ע והרדי״א, אם יגע בשר הקדש בשר מן הקרבנות שהוא בכנף הבגד, בלחם וכו׳ היקדש המאכל שיהיה משפטו כאלו נגע בבשר הקדש עצמו ויהיה גם הוא קדוש ואסור לזר וכמו שנאמר: כל אשר יגע בבשרה יִקְדָּשׁ (ויקרא, וי״ו, כ׳), פן תִּקְדַּשׁ המלאה הזרע וגו׳ (דברים, כ״ב, ט׳)—שלא תהיה המלאה קדש, כלומר לא תהיה אסורה עליך כקדש שאסור לזר: אל תגש בי כי קְדַשְׁתִּיךָ (ישעיה, ס״ה, ה׳)—קדוש אני לך ולא תוכל לגשת אלי. ובגמרא: פראן חוזרות וְקוֹדְשׁוֹת (נדרים, דף כ״ח, ע״ב).

הפיעל. יוצא, עקרו א) העלאה למעלת הקדש וביחוד לקדושת המקדש, כליו, משרתיו וכליהם, הייליג מאכען, הייליגען, освятить: וְקִדַּשְׁתִּי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אֲקַדֵּשׁ לכהן לי (שמות, כ״ט, מ״ד), ביום ההוא קִדַּשׁ המלך את תוך החצר וגו׳ כי עשה שם את העלה וגו׳ (מ״א, ח׳, ס״ד), ב) נַקֵּה והרם מכל טמאה: וְטִהֲרוֹ וְקִדְּשׁוֹ מטמאות בני ישראל (ויקרא, ט״ז, י״ט)—

יסיר טמאות בני ישראל ממנו וישוב להיות קדש ובכגון זה נאמר באיוב: וישלח איוב ויקדשם וגו׳ והעלה עלות מספר כלם (איוב, א׳, ח׳) — הסיר מהם כל טֻמְאַת חטא, וכמו שיאמר שם: אולי חטאו בני וגו׳. ג) ונופל על כל שנאמר בו התאר קדוש להורות על כל דבר המופרש קדוש יותר מכל הדברים הדומים לו ומוגבל להיות קדש: הגבל את ההר וְקִדַּשְׁתּוֹ (שמות, י״ט, כ״ג) — במה שתגביל את ההר, תודיע כי מקום קדש הוא לגלוי שכינה ולא יהרסו לעלות עליו: וְקִדַּשְׁתָּם היום ומחר וכבסו שמלתם (שם, שם, יו״ד) — תזהירו שיהיו קדושים, ומפרש ענין קדושתם: ויאמר אל העם היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה (שם, שם, ט״ו). וגם בנזיר נאמר וְקִדֵּשׁ את ראשו (במדבר, וי״ו, י״א) — להיות ראשו והוא עצמו קדוש: קַדֶּשׁ לי כל בכור (שמות, י״ג, ב׳); ובקדושת השבת שנקרא קדוש: ויברך אלהים את יום השביעי וַיְקַדֵּשׁ אתו (בראשית, ב׳, ג׳), ובשנת היובל וקדשתם את שנת החמשים שנה (ויקרא, כ״ה, יו״ד) — מכל השנים. ומפרש קדושתו: לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה וגו׳ (שם, י״א), קַדְּשׁוּ צום (יואל, א׳, י״ד) והכפל: קראו עצרה, קַדְּשׁוּ עצרה לבעל (מ״ב, יו״ד, כ׳), ובכל קדושת ישראל ע״י התורה: ושמרתם את חקתי ועשיתם אתם אני ה׳ מְקַדִּשְׁכֶם (ויקרא, כ׳, ח׳), אני ה׳ מְקַדֵּשׁ את ישראל (יחזקאל, ל״ז, כ״ח). וע״ד ההשאלה: אשר לא קִדַּשְׁתֶּם אותי בתוך בני ישראל (דברים, ל״ב, נ״א) — לא עשיתם מעשה להודיע לכל כי קדוש אני (עיין ההפעיל), וְקִדַּשְׁתִּי את שמי הגדול המחולל בגוים (יחזקאל, ל״ו, כ״ג), נמשך אל הקודם: ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה׳ אלה ומארצו יצאו (שם כ׳). ובא: ולא יְקַדְּשׁוּ את העם בבגדיהם (שם, מ״ד, י״ט) — לא יגרמו לעם שיקדשו כשיגעו בבגדיהם

הקדושים ויהיו מחויבים לשמור משמרות הטהרה. ובמשנה במובן זה: הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מְקַדֵּשׁ ארבעים וחמשה גפנים (כלאים, ה׳, ה׳). ד) ומן ההוראה הראשונה בא בהשאלה לענין זמון והכנה לדבר גדול בערכו, לצרך גבוה, פאָרבערייטען, בעשטיממען, приготовить, назначить: קם קַדֵּשׁ את העם (יהושע, ז׳, י״ג) — וגם זה בענין קדושה, וכן וַיְקַדֵּשׁ את ישי ואת בניו ויקרא להם לזבח (ש״א, ט״ז, ה׳), קַדְּשׁוּ עליה מלחמה (ירמיה, וי״ו, ד׳), כי ההכנה למלחמה היתה לפנים אצל כל העמים בהקרבת קרבנות: קַדְּשׁוּ עליה גוים (ירמיה, נ״א, כ״ז), ובדחז״ל: קַדֵּשׁ עצמך במותר לך (יבמות, דף כ׳, ע״א). אדם מְקַדֵּשׁ עצמו מעט מְקַדְּשִׁין אותו הרבה, מלמטה מְקַדְּשִׁין אותו מלמעלה, בעולם זה מְקַדְּשִׁין אותו לעולם הבא (יומא דף ל״ט, ע״א), ובע״א המטביל כלי לחטאת במים שאינם ראוים לְקַדֵּשׁ פרה (פרה, ה׳, ב׳) — במים שאינם מים חיים. בכל הכלים מְקַדְּשִׁים (שם, שם) — להזות במי נדה, הַמְקַדֵּשׁ ונפל הקדוש על ידו (שם, וי״ו, א׳), הנותן אפר פרה לתוך המים להזות וּלְקַדֵּשׁ, ובמובנו הפשוט רחיצה לצרך גבוה במקדש, וקדש ידיו ורגליו (יומא, ג׳, ד׳).

ובענין קביעות החדשים למועדים בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו מְקַדְּשִׁין אותו וכו׳, אם לא נראה בזמנו אין מְקַדְּשִׁין אותו שכבר קִדְּשׁוּהוּ שמים (ר״ה, ב׳, ז׳). ה) והונח במשנה וגמרא הפעל הזה בבנין פיעל על ענין נשואים וְיִעוּד בזה שהאשה נעשית מיוחדת ומיועדת לבעלה: האיש מְקַדֵּשׁ (אֶת האשה) בו ובשלוחו (קדושין, ב׳, א׳), פערלאָבען, помолвить. ובטעם ההוראה הזאת אמרו בגמרא תני לישנא דרבנן דאסר לה אכולי עלמא כְּהֶקְדֵּשׁ (קדושין דף ב׳, ע״ב), ובתוספות שם ד״ה דאסר פירשו ע״ד הפשט שענינו יִחוּד וְזִמּוּן, ובהשאלה: האיש מְקַדֵּשׁ את בתו

כשהיא נערה (קדושין, ב׳, א׳) — מקבל קידושין בשבילה. לימים עמדה וקדשה את עצמה (כתובות, כ״ב, ע״א). אסור לאדם לקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו (קידושין, דף מ״א, ע״א).

הפועל: בני אהרן המקדשים להקטיר (דהי״ב, כ״ו, י״ח), געהייליגט ווערדען, быть освящену: ומעשר קדשים המקדשים לה׳ (שם, ל״א, ו׳), ולכל מועדי ה׳ המקדשים (עזרא, ג׳, ה׳), אני צויתי למקדשי (ישעיה, ג׳, ג׳) — מקדשים ומזומנים למלחמה. ובמשנה: ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות וכו׳ (כלים, א׳, ו׳־ו׳), ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש (ר״ה, ב׳, ז׳). ובאפר פרה: ואם להוסיף לתוכו מים מקודשין (פרה, ה׳, ב׳), ובנשואים: האומר לאשה הרי את מקודשת לי (קדושין, ג׳, א׳). ובענין הזמנה: מקודשים ומזומנים לגיהנם (ברכות, דף ח׳, ע״ב).

ההפעיל, יוצא, כענין הפיעל, עלוי למעלת הקדש, ועל הרוב ביחס אל מעשה האדם המפריש דבר לגבוה: הקדשים אשר יקדישו בני ישראל (שמות, כ״ח, ל״ח), וינזרו מקדשי בני ישראל וגו׳ אשר הם מקדשים לי (ויקרא, כ״ב, ג׳), ווייהען, посвящать. ונבדל בזה מן הפיעל שעיקרו השראת הקדושה בפועל על ידי הש״י ורצונו (עיי״ש). גם אתם הקדיש המלך דוד לה׳ (ש״ב, ח׳, י״א), הכנו והקדשנו (דהי״ב, כ״ט, י״ט), ואיש כי יקדש את ביתו קדש לה׳ (ויקרא כ״ז, י״ד). ועל המעט בהוראת הפיעל: הקדשתי לי כל בכור (במדבר, ג׳, י״ג), הקדשתי את הבית הזה (מ״א, ט׳, ג׳), ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים (דהי״א, כ״ג, י״ג); ובהשאלה: ובטרם תצא מרחם הקדשתיך (ירמיה, א׳, ה׳), לא האמנתם בי להקדישני (במדבר, כ׳, י״ב), ובאותו ענין נאמר: לא קדשתם אותי (דברים, ל״ב, נ״א) (ועיין פיעל). ובמשנה בהפעל: בחולין אבל לא במוקדשין (חולין, יו״ד, א׳) — המוקדש למזבח או לבדק הבית, ובמוקדשין מקדשין כל שהן (ערלה, ג׳, ג׳).

הנפעל מן הפעל וההפעיל א) במובן פעול נשוא, געהייליגט ווערדען, стать святымъ, являться святымъ: ונקדש בכבדי (שמות, כ״ט, מ״ג) — המשכן יקבל קדושה בשכון כבודי עליו; ועל הרוב כענין פעל חוזר: ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא, כ״ב, ל״ב) — ידעו כל ישראל כי קדוש אני. ובמובן זה נאמר: בקרבי אקדש (שם, יו״ד, ג׳), לפי המוסכם ענינו, כשאני עושה דין בקרובי יתקדש שמי, והנראה שענינו מעתה אהיה קדוש, יהיה שמי נקדש, בתוך קרובי, וידעו כי לא אתן שיחללו שמי, שיעברו על מצותי. וכן ויקדש בם (במדבר, כ׳, י״ג) — בתוכם — בתוך בני ישראל; והאל הקדוש נקדש בצדקה (ישעיה, ה׳, ט״ז) — בצדקת משפטיו, והקודם: ויגבה ה׳ צבאות במשפט; ונקדשתי בכם לעיני הגוים (יחזקאל, כ׳, מ״א) — בתוככם, על ידי הנפלאות אשר עשיתי ועתיד אני לעשות בתוככם: בהקדשי בכם לעיניכם (שם, ל״ו, כ״ג), והקודם: וקדשתי את שמי הגדול.

ההתפעל, פעל חוזר, א) במובנו הפשוט, רחיצת הגוף לנקוי וטהרה מטומאה — זיך רייניגען, очищаться: והיא מתקדשת מטמאתה (שם י״א ד׳), וגם הכהנים הנגשים אל ה׳ יתקדשו (שמות, י״ט, כ״ב), רש״י פירש: יהיו מזומנים להתיצב על עמדם. והנראה שהוא כענין האמור למעלה: וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם (שם, י״ט, י׳), (ועיין כבס), אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ וכו׳ והתקדשתם והייתם קדשים (ויקרא, י״א, מ״ד), ובטומאת ע״ז: והתקדשתם והייתם קדשים (שם, כ׳, ז׳), וכמו כן בענין טבילה או הזיית מי נדה לחטאת, רייניגען, очищаться, ועד יתקדשו הכהנים

כי הלוים ישרי לבב לְהִתְקַדֵּשׁ מהכהנים (דהי"ב, כ"ט, ל"ד)‎; כי רבת בקהל אשר לא הִתְקַדָּשׁוּ (שם, למ"ד, י"ז), וכמפורש להלן: כי מרבית העם וגו׳ לא הִטֶּהָרוּ כי אכלו את הפסח בלא ככתוב (שם, שם, י"ח). ובקדושת המועדות; כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חג (ישעיה, למ"ד, כ"ט)‎; וביחס אל הש"י: והתגדלתי וְהִתְקַדִּשְׁתִּי ונודעתי לעיני גוים רבים (יחזקאל, ל"ח, כ"ג) כעין הנפעל (עיי"ש). ובדחז"ל: וְקִדַּשְׁתֶּם את שנת החמשים מלמד שֶׁמִּתְקַדֶּשֶׁת והולכת מתחלתה (ר"ה, דף ח׳, ע"ב) — לפי שהם מִתְקַדְּשִׁים לשמים לכך מה שהם מְקַדְּשִׁים הוא מְקוּדָּשׁ, הכהן מקבל בו דבר של קדש והכלי מְתַקַדֵּשׁ (שמו"ר, ט"ו) — ובאסור כלאים: מאימתי תבואה מִתְקַדֶּשֶׁת משתשריש (כלאים, ז׳, ז׳), וענבים שבשלו כל צרכן אינן מִתְקַדְּשׁוֹת (שם), ובענין נשואים: הִתְקַדְּשִׁי לי בתמרה זו (קדושין, ב׳, א׳).

קִדּוּשׁ, ש"ז: רחיצת ידים ורגלים לטהרה במקדש: כיצד מצות קִדּוּשׁ? מניח ידו הימנית וכו׳ (זבחים, דף י"ט, ע"ב), חמש טבילות ועשרה קִדּוּשִׁין טובל כהן גדול ומקדש בו ביום (יומא, פרק ג׳, ג׳). ובמי אפר פרה שמחטאים ומקדשים בו; המקדש ונפל הַקִּדּוּשׁ על ידו (פרה, ו"ז, א׳), וכן נקרא גם האפר: היה קִדּוּשׁ צף על פני המים (שם, שם, ב׳). ובענין ההכנה לקדש בו, חמשה שמלאו חמש חביות לְקַדְּשָׁן חמשה קדושין ונמלכו לְקַדְּשָׁן קדוש אחד (שם, א׳, א׳). ב) קִדּוּשׁ החדשים קביעות יום ראש החדש והמועדים. קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ ועבור שנה בשלשה (תוספתא, סנהדרין, פ"א, ובגמ׳ ב׳, ע"א), לְקִדּוּשׁ החדש מתחילין מן הגדול (ר"ה, ירושלמי, פ"ב), מועדי ה׳ צריכין קִדּוּשׁ ואין שבת בראשית צריכה קִדּוּשׁ בית דין (ב"ב, קכ"א, ע"א). ג) קבלת קדושת השבת והמועדים בברכה על כום של יין (או פת): ידי יין יצא ידי קִדּוּשׁ לא יצא (פסחים, דף ק׳, ע"ב), אין קִדּוּשׁ אלא במקום סעודה (שם, דף ק׳, ע"א)‎; ובל"ר: קִדּוּשִׁין התיחד לקשורי הנשואים, פערלאָבונג, помолвка: וכן לענין קִדּוּשִׁין (גיטין, ח׳, ג׳), אין קִדּוּשִׁין תופסין בחייבי לאוין (קדושין, דף ס"ד, ע"א), וכל מי שאין לה עליו קִדּוּשִׁין אבל יש לה על אחרים קִדּוּשִׁין הולד ממזר (קדושין, פרק ג׳, י"ב). וכן הדבר שבו מקדשים: כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קִדּוּשֶׁיהָ (יבמות, י"ג, ז׳). ובע"א: קדוש השם, מעשה דבר טוב שעל ידו יתפרסם כבוד קדושתו יתעלה: ישראל מְצוּוִין על קִדּוּשׁ הַשֵּׁם (למות על קה"ש) ואין הגוים מְצוּוִין על קִדּוּשׁ הַשֵּׁם — (ירושלמי, שביעית, פרק ד׳).

קְדוּשָּׁה, ש"נ, כעין השם קדוש וביחוד במובן המוסרי, היילינגונג, היילינקייט, святость: עשר קְדוּשּׁוֹת הן, ארץ ישראל מְקוּדֶּשֶׁת מכל הארצות, ומה היא קְדוּשָּׁתָהּ? שמביאין ממנה העמר וכו׳ (כלים, א׳, ו׳), קְדוּשַּׁת שִׁילֹה יש אחריה היתר וּקְדוּשַּׁת ירושלים אין אחריה היתר (מגילה, א׳, יו"ד)‎; בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו וכו׳ קְדוּשָּׁתָן אף כשהן שוממין (שם, ג׳, ג׳). וּבִקְדוּשּׁוֹת המועדות: קְדוּשַּׁת היום (ר"ה, ד׳ ה׳), בין קְדוּשַּׁת שבת לִקְדוּשַּׁת יום טוב הבדלת (בתפלה) והברכה השלישית בש"ע שמדברת בקדושת הש"י נקראת: קְדוּשַּׁת הַשֵּׁם או קדושה סתם: ואומר אבות וגבורות וּקְדוּשַּׁת הַשֵּׁם (ר"ה, ד׳ ה׳), וכן הפסוקים והפיוטים שמוסיפים בברכה זו בתפלה בצבור נקראים בכלל קְדוּשָּׁה. מנין שאין היחיד אומר קְדוּשָּׁה שנאמר (ויקרא, כ"ב, ל"ב) וְנִקְדַּשְׁתִּי בתוך בני ישראל, כל דבר שֶׁבִּקְדוּשָּׁה לא יהא פחות מעשרה (ברכות, דף כ"א ע"ב), ודברים שבקדושה מפורשים במשנה: אין פורסין את שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו׳ פחות מעשרה (מגלה, ד׳, ג׳). עלמא אמאי קאי? אַקְּדוּשָּׁה דסדרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא (סוטה, דף

מ"ט, ע"א) — קדושה דסדרא, הוא פסוקי הקדושה שאומרים בתפלת ובא לציון (וע' סדר). והתיחד השם קְדוּשָׁה לספרי הכתובים כנגד השם קבלה שהתיחד לספרי הנביאים: אעפ"י שבכל מקום מקדימים דברי קְדוּשָׁה לדברי קַבָּלָה, בזה דברי קַבָּלָה מקדימין לדברי קְדוּשָׁה (מסכת סופרים, י"ח, ג'). [ואף שלכאורה יש סתירה לזה מדברי הגמרא: דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, מִדִּבְרֵי קַבָּלָה למדנו. ומביא ראיות שניסן הוא ראשון לחדשים מפסוקי הכתובים באסתר (ר"ה, ז', ע"א), אך המעיין שם יראה שדברי קבלה מוסבים על הפסוק הראשון: ביום עשרים וארבעה לחדש עשתי עשר הוא חדש שבט (זכריה, א'), והוא מספר נביאים. שפ"ר]. וזה על שם שנאמרו ברוח הקדש ולא בנבואה, ומזה בנוסח התפלה כשמזכירים פסוקים מספר התהלים שהוא בכלל הכתובים אומרים: ובדברי קָדְשְׁךָ כתוב לאמר (מוסף לר"ה במלכיות וכו'); אסור קדושה, אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל וכו' (יבמות, כ', ד'), עיין תוספות יום טוב שדקדק שבישראל לא נאמר קדוש לענין שאסור בממזרת וכו'. והנראה שהכונה באסור קדושה קדושת משפחה בכלל, ועל דרך שנאמר והתערבו זרע הקדש (עזרא, ט', ב'), זה גדל עמנו בִּקְדוּשָׁה וזה לא גָדַל עמנו בִּקְדוּשָׁה (הוריות, י"ג, א'), בקדושת אמונת ישראל; הורתו ולידתו בִּקְדוּשָׁה; קמאי הוו מסרי נפשייהו אַקְּדוּשַׁת הַשֵּׁם (בכורות, דף כ', ע"א). ובבחינת המדות המוסריות אמרו: ונקיות מביאה לידי טהרה וטהרה מביאה לידי פרישות ופרישות מביאה לידי קדוּשָׁה (סוטה, ט', ט"ו). אותו היום שמת רבי בטלה קְדוּשָׁה (כתובות, דף ק"ג, ע"ב), ונקרא רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ (שבת, דף קי"ח, ע"ב), ומצאנו שרבי יחס את מדת הקדושה לחנניה בן אחי ר' יהושע וכתב לו: לקדם קְדוּשַׁת הַגְּנָיָה (ירושלמי, נדרים, פרק ששי, ח'), וכנראה היה התאר הזה נָהוּג בימים ההם לכנות כן נשיא בישראל (לעווי).

הֶקְדֵּשׁ, ש"ז, דבר שמַקדישים לגבוה: געהייליגטעס, געווייהטעס, посвящен-ное: מעשר שני וְהֶקְדֵּשׁ שנפדו (ברכות, ז', א'); מקדישו אתה הקדש עלוי ואין אתה מקדישו הקדש מזבח (ערכין, ח', ב')—הֶקְדֵּשׁ עלוי, להעלות החפץ בדמים ולהקדיש את הדמים לגבוה, הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ—דבר שראוי להקרבה על המזבח, הֶקְדֵּשׁ דמים (כ"ה, ס'), הֶקְדֵּשׁ חָמֵץ ושחרור מפקיעין מידי שעבוד (גיטין, דף מ', ע"ב). וברבוי: החרמים וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת מקרא מרובה (תוספתא, חגיגה, א'), שהיה נהנה מן הַהֶקְדֵּשׁוֹת (ויק"ר, ה').

קַדִּישׁ, נוסח תפלה מיוחדת מחברת קצתה בלשון ארמית וקצתה בלשון הקדש שאומרים אותה בתפלה בצבור לפני התפלות ובין סדר לסדר ובסופן, וכמו כן בסוף הדרשות שהיו דורשים והלמודים שהיו לומדים בבתי מדרשות. והנראה שעיקר תקנתו היה לענין האחרון הזה וכמו שנראה מאמרם: עלמא אמאי קאי אקדושה דסדרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא (סוטה, דף מ"ט; ע"א), ואח"כ התקינו לאמרו בין סדר לסדר בתפלה, ובהמשך הזמן אחרי זמן חתימת התלמוד הנהיגו שיאמרו היתומים קַדִּישׁ לזכרון נפשות אבותיהם. לדברי אבודרהם נתקן הקדיש בעצם וראשונה בעד המאחרים לבא לביהכ"נ אחרי תפלת שמונה עשרה בצבור ולדעת התוספות (ברכות, ג', ע"א, דה"מ ועונין יהא שמיה רבא) נתקן הקדיש בלשון ארמית בשביל עמי הארצות שלא היו מבינים אז בלשון הקדש עיי"ש.

מִקְדָּשׁ, ש"ז, מקום קדוש מיוחד לעבודת הש"י, הייליגער אָרט, священное мѣсто: מִקְדַּשׁ ה' כוננו ידיך (שמות, ט"ו, י"ז), ועם זה בנין מיוחד לזה:

ועשו לי מִקְדָּשׁ (שם, כ"ה, ח'), לבנות בית לְמִקְדָּשׁ (דהי"א, כ"ח, יו"ד), ובסמיכות לשם קֹדֶשׁ: וכפר את מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ (ויקרא, ט"ז, ל"ג)—הוא מקום קדש הקדשים, תשאו את עון הַמִּקְדָּשׁ (במדבר, י"ח, א')—את העון העשוי כנגד כבוד הַמִּקְדָּשׁ (עיין נשא), שֹׁמְרִים משמרת הַמִּקְדָּשׁ (שם, ג', ל"ח); והיה להם מקום לבתים ומִקְדָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ (יחזקאל, מ"ה, ד'), ושעורו: ומקום מקדש, לבנות בו בית מִקְדָּשׁ, וּמִקְדָּשַׁי תיראו (ויקרא, י"ט, למ"ד), מקום מִקְדָּשֵׁנוּ (ירמיה, י"ז, ב')—המקום שבו כוננו ידי ה' את מקדשו, והוא מקום חזק ונשגב עשוי לבלי חת; וזה כעין המליצה מְכוֹן מִקְדָּשׁוֹ (דניאל, ח', י"א), והיה לְמִקְדָּשׁ ולאבן נגף וגו' (ישעיה, ח', י"ד)—מקרא קשה הוא ורבו בו הפירושים, ולדעתנו לא רחוק לשער שהוי"ו מן ולאבן נגף נמשך אל למקדש, והשעור, והיה למקדשו לאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל (עיין פרחי צפון, ח"ב); ואהי להם לְמִקְדָּשׁ מעט בארצות אשר באו שמה (יחזקאל, י"א, ט"ז)—לְמִקְדָּשׁ קטן בערכו אל המקדש שבירושלים, והכונה שגם בארצות אויביהם לא סרה שכינתו מהם לגמרי, וע"ד שנאמר: ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים וגו' (ויקרא, כ"ו, מ"ד); וע"ד ההשאלה: כי מִקְדַּשׁ מלך הוא (עמוס, ז', י"ג)—מקום היכל, ארמון המלך, פאלאסט, дворецъ. וברבוי: והטף אל מִקְדָּשִׁים (יחזקאל, כ"א, ז')—בבחינת כל חלקי בית המקדש: האולם ההיכל והדביר וכמו על מִקְדְּשֵׁי בית ה' (ירמיה, נ"א, נ"א), עד אבוא אל מקדשי אל (תהלים, ע"ג, י"ז). ולא רחוק לשער כי הכונה על כָּל המקומות הקדושים: בתי כנסיות לישראל בערי מושבותיהם, וע"ד: שרפו כל מועדי אל בארץ (שם, ע"ד, ח'), ובא: וְנִחֲלוּ מְקַדְשֵׁיהֶם (יחזקאל, ז', כ"ד), כמו מִקְדְּשֵׁיהֶם. ובמשנה בחבור עם השם בית: בית-המקדש. ובא גם כן ב) במובן דברים המקודשים לגבוה, געהייליגטעס, געווייהטעס: מכל חלבו את מִקְדְּשׁוֹ ממנו (במדבר, י"ח, כ"ט).

קָדֵשׁ, ש"ז, קְדֵשָׁה, ש"נ; לא תהיה קְדֵשָׁה מבנות ישראל ולא יהיה קָדֵשׁ מבני ישראל (דברים, כ"ג, י"ח). לדעת המפרשים הוא משרש זה שלפנינו בענין זמון והכנה, אשה מזומנת ומקודשת לזנות, וכן איש מיוחד למשכב זכור. והמבארים האחרונים הסכימו גם בגזרת השם ואמרו שענינו כמו קָדוֹשׁ ובמובן קָדוֹשׁ לעבודה זרה הידועה עַשְׁתֹּרֶת, אֲשֵׁרָה או ע"ז אחרת—דער אונ־צוכט דעם געטצענדיענסטע, פרייז געגעבען, обреченный на распутство идолопоклонство: וְהָיוּ הַקְּדֵשִׁים הזכרים מחזרים לאסוף נדבות לפרנסת יראתם, והנקבות הקדשות היו מפקירות את עצמן לזנות באתנן אשר הביאוהו נדבה ליראתן. והן שנקראו בלשונות העמים—קינאֶד. ויהודה חשב שגם תָּמָר היא כאחת מהן ורעהו הָעֲדֻלָּמִי שאל עליה: איה הַקְּדֵשָׁה? (בראשית, ל"ח, כ"א). והשתמשו בשם קָדֵשׁ גם במובן שם הקבוץ: וגם קָדֵשׁ היה בארץ (מ"א, י"ד, כ"ד)—שם כולל הזכרים והנקבות: ויתץ את בתי הַקְּדֵשִׁים אשר בבית ה' אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה (מ"ב, כ"ג, ז'), כי הם עם הזנות יפרדו ועם הַקְּדֵשׁוֹת יזבחו (הושע, ד', י"ד)—זבחים לאלהיהן, ולפי שהיו הקדשים (הזכרים) שטופים בזמה וכחותיהם מתדלדלים, מִתְנַוְנִים ומתים בְּקֹצֶר ימים, נאמר: תמות בַּנֹּעַר נפשם וחיתם בַּקְּדֵשִׁים (איוב, ל"ו, י"ד); ולדעתנו יש פנים לדברי המבארים בעיקר הענין אבל לא בגזרת השם, ואי אפשר לשמוע שיהיה יסוד אחד לטהור ולטמא, והנראה שהשם קָדֵשׁ מקור אחר לו בלשון בני כנען בהוראה אחרת ונשאר זכרו בשמות עצמים פרטים:

קָדֵשׁ, שע"פ, עיר ישנה שעמרה עוד בימי אברהם ונקראת גם לפנים עֵין מִשְׁפָּט: עֵין מִשְׁפָּט היא קָדֵשׁ (בראשית,

י״ד, ז׳), והיא בקצה ארץ אדום על הגבול הדרומי לארץ כנען במדבר פארן: אל מדבר פארן קָדֵשָׁה (במדבר, י״ג, כ״ו), ובחלקו הנקרא מדבר צִן, ונקראת גם כן קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ (דברים, א׳, ב׳), ועל שם מְרִיבַת בני ישראל: מי מריבת קָדֵשׁ (במדבר, כ״ח, י״ד), ולדעת י״מ מה שנאמר: ואתה מרבבת קֹדֶשׁ (במדבר, כ״ח, י״ד), עקרו מִמְּרִיבַת קָדֵשׁ (עיין אשדת).

קֶדֶשׁ, שע״פ. א) עיר בגליל במטה נפתלי שהקדישו לעיר מקלט (יהושע כ׳, ז׳), ונקראת גם קֶדֶשׁ נפתלי (שופטים, ד׳, ו׳״ו), ועד היום נמצא שם כפר נקרא קדש סמוך למי מרום, בקרבת המושבה העברית החדשה: יְסֻד הַמַּעֲלָה. ב) עיר בשבט יששכר (דהי״א, ו׳״ו, נ״ו), ובספר יהושע נקראת „קשיון" (י״ט, כ׳; כ״א, כ״ח), ג) בנגב נחלת שבט יהודה (שם ט״ו, כ״ג).

קהה, פעו״י, הַקַל: הרגשת חלישות באברים — שוואך ווערדען, שטומפּף ווערדען, отупѣть, ослабѣть, ובמקרא בענין חלישות הַשִּׁנַּיִם מכווץ באכילת מאכל חמוצי: אבות אכלו בסר ושני בנים תִּקְהֶינָה (ירמיה, ל״א, כ״ט, ל״ד), והמאמר הזה היה למשל בעם ושנוי בספר יחזקאל (י״ח, ב׳).

הפיעל בהשאלה: אם קֵהָה הברזל (קהלת, יו״ד, יו״ד) — שְׁנֵי הַמְּגֵרָה. ובארמית נופל גם על חלישות שאר האברים: וַתֵּקַע כף ירך יעקב (בראשית, ל״ב, כ״ו), ת״י וּקְהַת כף ירכיה: כי קמו עיניו (מ״א, י״ד, ד׳), ת״י קְהָאָה עינוהי, ובירושלמי: רגליו קֵיהוֹת עליו (ברכות, פרק ב׳, הלכה ז׳). ובמובן יוצא בהפעיל: אף אתה הַקְהֵה את שניו (הגדה של פסח); ובדרשם על שם קהת אמרו: שֶׁהִקְהָה את שיני מולידיו (סנהדרין, ק״ט, ע״ב). ובנפעל בהשאלה: אם נִקְהָה תלמודך עליך (קהלת, יו״ד, ט׳). ובהתפעל: אם נִתְקַהָה הרב על התלמיד אם נתקהה התלמיד על הרב (שם).

קהה, ש״ת, במשנה: לאוכל ענבים קהות (אבות, ד׳, כ׳), בסר, אונרייף, незрѣлые והפוכו: ענבים בשולות. ובהשאלה: שלא תהא הלכה קוֹהָה (במדבר רבה, י״א); אם הלכות קֵהוֹת תחת לשונך דבש וחלב, הלכות הַמְאוּשָּׁשׁוֹת על אחת כמה וכמה (שיה״ש, ד׳, יו״ד).

קָהָל, ש. קבוץ אנשים לתכלית מיוחדת, פֿאָלקספֿערזאממלונג, народное собраніе: קָהָל גדול (מ״א, ח׳, ס״ה), בתוך קָהָל אהללך (תהלים, כ״ב, כ״ג), ונרדף עם עדה: בתוך קָהָל וְעֵדָה (משלי, ה׳, י״ד), אלא שהשם עדה התיחד לקבוץ אנשים קבוע במקום ומסודר בהנהגה מיוחדת: כל קְהַל עדת ישראל (שמות, י״ב, ו׳״ו), וטעמו—קבוץ אספת העדה, ובסמיכות: קְהַל ישראל (דברים, ל״א, ל״ד), קְהַל ה׳ (במדבר, ט״ז, ג׳), גוי וּקְהַל גוים (בראשית, ל״ה, י״א), והיית לִקְהַל עמים (שם, כ״ח, ג׳), אמונתך בִּקְהַל קדשים (תהלים, פ״ט, ו׳״ו), תהלתו בִּקְהַל חסידים (שם, קמ״ט, א׳), בִּקְהָלָם אל תחד כבודי (בראשית, מ״ט, ו׳״ו), והקודם: בְּסֹדָם אל תבא נפשי. ובהשאלה: בִּקְהַל רפאים יָנוּחַ (משלי, כ״א, ט״ז). ולענין הפרסום לעיני רבים: תגלה רעתו בַקָּהָל (משלי, כ״ו, כ׳), אֶפֿפֿענטליך, публично, קמתי בַקָּהָל אשוע (איוב, ל״ד, כ״ח), ביום הַקָּהָל (דברים, י״ח, ט״ז), במובן שם הפעולה פֿערזאממלונג, собраніе, ועל המעט בל״ר: אתה וכל קְהָלֶךָ (יחזקאל, ל״ח, ז׳).

ההפעיל, יוצא, אספת הקבוץ, פֿערזאממעלן, собирать: וְהִקְהַלְתָּ את כל עדת בני ישראל (במדבר, ח׳, ט׳), וַיַּקְהֵל משה את כל עדת בני ישראל (שמות, ל״ה, א׳), הַקְהֶל לי את העם (דברים, ד׳, יו״ד) — אל מקום שכינתי. הַקְהִילוּ אלי את כל זקני שבטיכם (שם, ל״א, כ״ח), וַיַּקְהֵל עליהם קרח את כל העדה (במדבר, ט״ז, י״ט) — לבוא בתלונה עליהם, אם

יחלף ויסגיר. וַיַּקְהִיל ומי ישיבנו (איוב, י״א, יו״ד), רש״י פירש יחלף ויסגיר ביסורים את כל מי שירצה, וְיַקְהִיל פמליאות לוכוח על מי שהסגיר, ולדעת בן זאב הוא בהורות אסף במובן: אספת המצורע אחרי טהרתו.

הנפעל מן ההפעיל במובן פעל משותף, זיך פערזאממעלן: נִקְהֲלוּ לעמק ברכה (דהי״ב, כ׳, כ״ו), לְהִקָּהֵל ולעמוד על נפשם (אסתר, ה׳, י״א), וַתִּקָּהֵל העדה אל פתח אהל מועד (ויקרא, ח׳, ד׳), וכל קהליך הנקהלים עליך (יחזקאל, ל״ח, ז׳). ובענין הִקָּהֵל לתלונה ותרעומות: וַיִּקָּהֲלוּ על משה (במדבר, ט״ז, ג׳). ובפיוט בבנין פיעל: קִהֵל מלכי אדמה (יוצר א׳ דר״ה). ובמדרש בהתפעל: ולו יקהת מי שאומות העולם מִתְקַהֲלִין עליו (ב״ר צ״ט).

קְהִלָּה, ש״נ, כעין השם קהל במובן עֵדה, עָם — געמיינדע, פָאלק, община, народъ: מורשה קְהִלַּת יעקב (דברים, ל״ג, ד׳). ובענין אספה, פערזאממלונג, собраніе, ואתן עליהם קְהִלָּה גדולה (נחמיה, ה׳, ז״ו), ומצוי בדברי חז״ל: מקהיל קהלות ברבים (ברכות, ס״ג, ע״ב).

מַקְהֵל, ש׳. כעין הקודם במובן פומבי ופרסום — אֶפֶפענטליכע פערזאממלונג, публичное собраніе, נמצא בל״ר במין זכר ונקבה: בְּמַקְהֵלִים אברך ה׳ (תהלים, כ״ו, י״ב), בְּמַקְהֵלוֹת ברכו אלהים (שם. ס״ח, כ״ז).

קֹהֶלֶת, שע״פ: דברי קֹהֶלֶת בן דוד (קהלת, א׳, א׳), והוא לפי טובי המפרשים שם כנוי מליצי לחכם דורש ומלמד לרבים בקהלת. ושם מליצי לשלמה ושלזה יבא גם בה״א: אמר הקוהלת (שם, י״ב, ח׳), וכן הוא גם משמעות השם הזה בהעתקת השבעים, ekklesiastes. בלשונו נבדל הספר הזה מאד מן יתר הספרים המיוחסים לשלמה בן דוד, וחז״ל אמרו, בקשו חכמים לגנוז ספר קֹהֶלֶת ולא נגזוהו מפני שנאמר בסופו: את האלהים יְרָא ואת מִצְוֹתָיו שמור.

קְהֵלָתָה, שעפ״נ, אחת מתחניות בני ישראל למסעיהם ממצרים דרך מדבר סיני (במדבר, ל״ג, כ״ב).

קְהָת, שע״פ, בן לֵוִי (בראשית, מ״ו, י״א), וביו״ד היחס: משפחת הַקְּהָתִי (במדבר ג׳, כ״ז); וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים (שם, יו״ד, כ״א), מקורו ארמית, אסיפה וקבוץ, פערזאממעלן, собирать. ומזה לדעת רש״י בגמרא דיתבי וקמקוו אקוותא בשוקא דפומבדיתא (יבמות, דף ק״י, ע״ב), ועיין יקהת, קוה.

קוֹא, פ״י, הקל: יריקה ופליטת דבר הבלוע מביחול ומלוי הכרס, שפוקען, שפייען, אויסשפייען, плевать, плюнуть, ושכרו וּקְיוּ (ירמיה, כ״ה, כ״ז). ובהשאלה: גרוש והשלכה בגועל נפש — ערברעכען, פאמיערען, блевать: כאשר קָאָה את הגוי (ויקרא, י״ח, כ״ה), ורוב שמושו בבנין הפעיל: פן תשבענו וַהֲקֵאתוֹ (משלי, כ״ה, ט״ז), פתך אכלת תְּקִיאֶנָּה (שם, כ״ג, ח׳), וַיָּקֵא את יונה (יונה, ב׳, י״א), ובהשאלה: ולא תָקִיא הארץ אתכם בטמאכם אתה (ויקרא, י״ח, כ״ח).

קִיא, שם, דבר שיורקים ופולטים או הנדף מהגרון אחר הבליעה — געשפייא, שפוק, блевотина: מלאו קִיא צוֹאָה (ישעיה, כ״ח, ח׳), כְּהִתָּעוֹת שכור בקיאו (שם, י״ט, י״ד), במובן שם הפעולה. ובא גם על משקל קֵא: ככלב שב על קֵאוֹ (משלי, כ״ו, י״א).

קִיקָלוֹן, ש״ז, פ״א במקרא, וְקִיקָלוֹן על כבודך (חבקוק, ב׳, ט״ז), לדעת המפרשים הוא שם מרכב מן קִיא קָלוֹן, ועיין קלה.

הֲקָאָה, שה״פ. בדבא״ס, דאָס אויסשפייען.

קוה, פעו״י, עקרו כנראה ע״ד גזרת הפעל חכה היות נמשך אל מקום אחד או אל עצם אחר במובן

הטבעי והמוסרי—זיך אנהאֶנגען, צוציעהען, привлекать ,прильнуть; הקל נמצא רק במובן המוסרי, היות נמשך במחשבה אל הזולת ביחול לקבל טובה ממנו— האָפּפענד, ערוואַרטענד, פערטרויענד, уповая, ожидая, довѣряя. וזה ביחס האדם אל הש״י: וְקֹוֵי ה׳ המה יירשו ארץ (תהלים, ל״ז, ט׳) — הנמשכים ודבקים בבטחונם בה׳. ובזה הוא נרדף עם הפעל יָחֵל (עיי״ש), אשר לא יבשו קֹוָי (ישעיה, מ״ט, כ״ג), טוב ה׳ לְקֹוָו (איכה, ג׳, כ״ה), אל יבשו בי קֹוֶיךָ (תהלים, ס״ט, ז׳). ועקר שמושו בבנין

פיעל: א) יַחוֹל— האָפּפען, ערוואַרטען, уповать, надѣяться, стремиться, помогаться, ומזה: א) יַחוּל לקבלת טובה ונרדף עם פעל יָחֵל, וההבדל בינהם בעיקר הוראתם: קִוָּה עקרו נשיאות נפשו לקבל טובה, והפָּעַל יָחֵל עקרו המתנה, ושמירת המועד: קִוִּיתִי ה׳ קִוְּתָה נפשי ולדברו הוחלתי (תהלים, ק״ל, ה׳)— הנני נושא נפשי לרחמי ה׳, כי יבא דברו אשר הבטיחני. וביחס אל הדבר הַמְקֻוֶּה או אל מי שממנו מקבלים, ביחס שאֶל: לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה׳ (בראשית, מ״ט, י״ח) וְקִוִּיתֶם לאור (ירמיה, י״ג, ט״ז) קַוֵּה לשלום ואין טוב (ירמיה, ח׳, ט״ו) אלהינו זה קִוִּינוּ לו (ישעיה, כ״ה, ט׳), קַוֵּה אל ה׳ חזק (תהלים, כ״ז, י״ד), וְקַוֵּה אל אלהיך תמיד (הושע, י״ב, ז׳) ובא גם ביחס הפעול כי המושך את עצמו בכח לדבר הוא כמו מושכו אליו: כי טוב קִוִּיתִי (איוב, ל׳, כ״ו), אך זה היום שֶׁקִּוִּינֻהוּ (איכה, ב׳, ט״ז), ועתה מה קִוִּיתִי ה׳ (תהלים, ל״ט, ח׳), והכפל: תּוֹחַלְתִּי לך היא, אותך קִוִּיתִי כל היום (תהלים, כ״ה, ה׳), קַוֹּה קִוִּיתִי ה׳ (שם, מ׳, ב׳), תם וישר יצרוני כי קִוִּיתִיךָ (שם, כ״ה, כ״א) — שעורו כאשר קויתי. ובבאור נושא היחול: וַיְקַו לעשות ענבים (ישעיה, ה׳, ב׳), אודך לעולם כי עשית וַאֲקַוֶּה שמך כי טוב נגד חסידיך (תהלים, נ״ב, י״א), (ועיין באור)—והנראה שטעמו — אודך על מה שעשית כבר ואקוה שמך (אקוה אותך) לעתיד, כי טוב (שמך אתה) נגד חסידיך. ובא ב) המתנה ושמירת הדבר העתיד לבוא, ערוואַרטען; וכשכיר יְקַוֶּה פעלו (איוב, ז׳, ב׳), אלי איים יְקַוּוּ (ישעיה, נ״א, ה׳), והכפל: ואל זרועי יְיַחֵלוּן. והטעם — יודעים הם כי מאתי יצא משפטם. ונמצא גם: ג) במובן שמירה של אריבה, לויערן, караулить, подстерегать: לי קִוּוּ רשעים לאבדני (תהלים, קי״ט, צ״ה). המה עקבי ישמרו כאשר קִוּוּ נפשי (שם, נ״ו, ז׳). ועל המעט במובנו הטבעי ובטעם עומד היות נמשך למקום אחד; כי לי איים יְקַוּוּ (ישעיה, ס׳, ט׳) — ימשכו את עצמם אלי, צושטראֶממען, стремиться, והוא ע״ד הוראת הנפעל.

הנפעל היות נמשך למקום אחד והתיחד למשיכת המים וכניסתם למקום אחד, זיך זאַמעלן, направляться, стремиться: יִקָּווּ המים אל מקום אחד (בראשית, א׳, ט׳). ובמדרש אמרו: יִקָּווּ המים יעשה מדה למים כמד״א וקו ינטה (זכריה, א׳, ט״ז). וע״ד ההשאלה: וְנִקְווּ אליה כל הגוים (ירמיה, ג׳, י״ז), ע״ד שמוש הפעל נָהַר, וכמו שנאמר: וְנָהֲרוּ אליו כל הגוים. ובמשנה בא מענין זה בהפעיל: ופסולין לְהַקְווֹת עליהן (תוספתא מקואות, א׳, ה׳), ששה כשר לְהַקְווֹת עליו (שם, ג׳, ד׳). ובפיוט: הִקְוִיתָ שבים ברוח נדיבה (סליחה אתה חלקי ד׳ דעשי״ת), אספת קבלת ברצון את השבים.

קָו, קַו, ש״ז, א) חבל המדה שנוטים ומושכים אותו לארכו לפי מדת השטח הנמדד, שנור, מעסס-שנור, וְקָו שלשים באמה יָסֹב אותו (מ״א, ז׳, כ״ג), ויצא עוד קַו המדה (ירמיה, ל״א, ל״ח), ונקשר עם הפעל נטה: חרש עצים נָטָה קָו (ישעיה, מ״ד, י״ג), ולהיות המדידה בקו תחלת סדור הבנין, נאמר: וְקָו ינטה על ירושלים (זכריה, א׳, י״ד): והקודם: ביתי יִבָּנֶה בה. ועל דרך המליצה: או מי נטה עליה קָו (איוב, ל״ח, ה׳);

ושמתי משפט לָקָו (ישעיה, כ״ח, ט״ז) — כשאפנה לשוב לבנות את ירושלים אשים את המשפט לָקָו — למדת הבנין, והכפל: וצדקה למשקלת — הצדקה תהיה הַמִּשְׁקֹלֶת שהבנאי קושר בקצה הַקָּו למותחו לישר החומות: ונטה עליה קַו תהו ואבני בהו (ישעיה, ל״ד, י״א) — קו לבנין של תהו ואבנים למוסדות של בהו, כלומר לחרבן; ודומה לזה: חשב ה׳ להשחית חומת בת ציון נטה קָו (איכה, ב׳, ח׳), ונטיתי על ירושלים את קַו שמרון ואת משקלת בית אחאב (מ״ב, כ״א, י״ג). ובענין מדה בחבלים לקבוע תחומים: וידו חלקתה להם בַּקָּו (ישעיה, ל״ד, י״ז), בכל הארץ יצא קַוָּם (תהלים, י״ט, ה׳), י״מ שענינו מיתרי הכנור, זאיטע, струна, וי״מ: קול הנגון היוצאת מן הַמֵּיתר במדה משוערת, טאָן, тонъ. ובא: כי צַו לָצָו צַו לָצָו, קו לקו קַו לָקָו (ישעיה, כ״ח, יו״ד, י״ג), (עיין צו), גוי קַו קָו ומבוסה (שם, י״ח, ב׳, ז׳) — מקרא קשה הוא ורבו דעות המפרשים לפי פירושיהם את כלל הנבואה ההיא: יש אומרים: שהיא מוסבת על ישראל ימפרשים מלות קַו קָו בבחינת המקרים שעברו עליו, שנפרע בו בעונו מדה במדה ונתן למבוסה (רש״י); שהיתה דעתו כדעת הנער כאשר ילומד קַו לָקָו על כן היה למבוסה (הראב״ע); שנפרע מהם דרך מוסר מעט מעט ולא הניח לכלותם כי אם לבוססם מעט מעט כדרך שהבנאי מותח קו על כל נדבך ונדבך (הרד״ק); והמפרשים שמסבים את הנבואה אל הכושים מפרשים קַו קַו מלשון ערבית בענין חזק מלא כח עצמה, פּאָלל קראַפט, והוא בכחו הגדול בוסס עמים אחרים (גיזיניוס, פירסט) או בעל מיתרים עורקים חזקים, (זאלם), או מי שהוא מתנהג לפי הנימוס, אשר קבע לו לקו ולחק, מתאמץ לקיים את אשר חושב לעשות ואיננו זז ממחשבתו; וכפילת קַו קָו לחזוק הענין, כמו בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאול (דברים, ב׳, כ״ז) (הרשד״ל) ועוד בו סברות אחרות ובכלל אין קו ישר להביא אל המכוון. וי״א שהוא שם מקום, (עיין מִקְוֶה). ובמשנה הקו שלה (כלים, י״א, ז׳), לפי הגרסא בגמרא הצד הרחב המתוח לארכו (ועיין קב), ורבינו יהודה הלוי אמר קַו לשון רמיה מעוה פליליה (דיואן, ס׳, ע״ח), הרשד״ל מפרש: כמו שיטה וכנראה הוא כעין מליצה בכל הארץ יצא קַוָּם (תהלים, י״ט, ה׳).

מִקְוֶה, שזו״נ, א) במובנו הפשוט, כנוס מים למקום אחד, בסמיכות אל השם מים, זאַממעלונג, וואַססערזאַממעלונג, вмѣстилище водъ: וּלְמִקְוֵה המים קרא ימים (בראשית, א׳, יו״ד), ועל כל מִקְוֵה מימיהם (שמות, ז׳, י״ט), ובור מִקְוֵה מים (ויקרא, י״א, ל״ו). ופ״א במשקל מין נקבה בנפרד: וּמִקְוָה עשיתם בין החמתים (ישעיה, כ״ב, י״א). ובמשנה התיחד השם בל״ז לענין כנוס מים חיים לטהרת הטמאים, ושעורו — ארבעים סאה. למעלה מהן מִקְוֶה שיש בו ארבעים סאה (מקואות, א׳, ז׳), וברבוי מִקְוָאוֹת, שני מִקְוָאוֹת שאין בהם מ׳ סאה (שם, ג׳, א׳); ובכלל אל כי כנוי מים לטהרה. שש מעלות בְּמִקְוָאוֹת זו למעלה מזו (שם, א׳, א׳), ואת מִקְוָאוֹת המים (שקלים, א׳, א׳). ועל״ד מליצה אמרו: כשם שבני ישראל מִקְוֵה טהרה לחללות כך בנות ישראל מִקְוֵה טהרה לחללים (קידושין, דף ע״ז, ע״א). ישראל שנשא חללה וחלל שנשא בת ישראל, הבת שנולדה להם כשרה לכהונה להנשא לכהן, כאלו טהרה במקוה. ב) תוהלת, האָפפנונג, надежда, упованіе: מִקְוֵה ישראל מושיעו בעת צרה (ירמיה, י״ד, ח׳), וּמִקְוֵה אבותיהם ה׳ (שם, נ׳, ז׳), יש מִקְוֶה לישראל על זאת (עזרא, יו״ד, ב׳), כצל ימינו על הארץ ואין מִקְוֶה (דהי״א, כ״ט, ט״ו). ולפי מה שאמרו חז״ל על דרך דרש על מִקְוֵה ישראל, מה מִקְוֶה מטהר את

הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל (יומא, דף פ"ה, ע"ב), לא רחוק לשער שיהיה ענין השם מקוה — מקום כנוס, מפלט, מקלט, צופלוכטס אָרט, убѣжище.

תִּקְוָה, ש"נ, א) במובנו הפשוט, הֶבֶל, קַו, פְּתִיל, מֵיתָר, שנור, פאַדען, шнуръ, веревка, את תִּקְוַת חוט השני (יהושע, ב', י"ח), תִּקְוַת השני (שם, שם, כ"א). ב) במובן המוסרי משא נפש לקבלת טוב והצלה, תוחלת, האָפפנונג, надежда, упованіе цѣль стремленія: כי אמרתי יש לי תִּקְוָה (רות, א', י"ב), ותהי לדל תִּקְוָה (איוב, ה', ט"ז), יסר בנך כי יש תִּקְוָה (משלי, י"ט, י"ח) — בעוד יש תִּקְוָה להיטיב דרכו. ויש תִּקְוָה לאחריתך (ירמיה, ל"א, י"ז), יש תִּקְוָה באחרית הימים — או לבניך (עיין אחרית); לתת לכם אחרית וְתִקְוָה (שם, כ"ט, י"א), ע"ד שנאמר: כי אם יש אחרית וְתִקְוָתְךָ לא תכרת (משלי, כ"ג, י"ח), תִּקְוָתְךָ ותם דרכיך (איוב, ד', ו'), שעורו — תקותך ראויה להיות קשורה בתם דרכיך, והקודם: הלא יראתך כסלתך. כי ממנו תִּקְוָתִי (תהלים, ס"ב, ו"ו) — מלוא תקותי, דיא ערפיללונג מיינער האָפפנונג, исполненіе моей надежды, וכמו שנאמר לעיל כי ממנו ישועתי (שם, שם, ב'). ובא נרדף עם תּוֹחֶלֶת: במות אדם רשע תאבד תקוה וְתוֹחֶלֶת אונים אבדה (משלי, י"א, ז'), רש"י פירש תקות הבוטחים בו, והנראה שהוא ע"ד אל תירא כי יעשיר איש וגו' כי לא במותו יקח הכל, שובו לבצרון אסירי הַתִּקְוָה (זכריה, ט', י"ב) — נמשך אל הקודם: ושלחתי אסיריך וגו' האסירים בגלות ויש להם תקוה לְהִגָּאֵל לא נתיאשו מן הגאולה, או אסירים בחבלי התקוה ויהיה במשמע השם תקוה, גם מובנו הראשון חבל ומיתר; ואת עֵמֶק עָכוֹר לפתח תִּקְוָה (הושע, ב', י"ז). ובהשאלה: יש לעץ תִּקְוָה (איוב, י"ד, ז'), נוֹחֲלָה אבדה תִּקְוָתָהּ (יחזקאל, י"ט, ה'), עיין יחל, וְתִקְוָתָם מפח נפש (איוב, י"א, כ').

קִוּוּי, בדחז"ל, תִּקְוָה, האָפפנונג, הכל בקווי יסורים בקווי, קְדוּשַּׁת השם בְּקִוּוּי (ב"ר, צ"ח): שלש קויות טובות קִוּוּ ישראל (שיה"ש, ב', ג'), ובפיוט: קִוּוּי יתן משליך יהביו (שחרית יוהכ"פ).

מִקְוֵה, ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים וּמִקְוֵה סוחרי המלך יקחו מִקְוֵה במחיר (מ"א, יו"ד, כ"ח), ובדהי"ב באל"ף: ומקְוֵא סוחרי המלך מקוא יקחו במחיר (א', ט"ז). לפי פירוש רש"י והרד"ק ענינו אספה וקבוץ, טרופע, ושעורו: מוצא הסוסים היה ממצרים, כי מקוה (קבוץ חברת) סוחרי המלך יקחו מקוה (סוסים, סכום סוסים הרבה) במחיר, שלא יוציא אדם סוס ממצרים כי אם על ידם. ולתרגום השבעים המ"ם היא מ"ם השמוש שממנו וקוה הוא שם מקום בסמוך למצרים. ושעורו—ממצרים וּמִקְוֵה. ולדעת קצת מזה „גוי קו קו" (ישעיה, י"ח, ב') ממדינת קַו-קַו.

קוֹזָז, במשנה, ש"ז גוש. כגב־עפר, קלומפפען, שאַללע, глыба, комъ, כרם רבעי מציינים אותו בקוזזות אדמה (מעשר ה', א', ב"ק, פ"ט, ע"א), היה אוכל קְוֹזוֹת אדמה (ב"ר, מ"ב), והערוך פירש עפר אדום.

קוח, פעל, יסודו של הפעל לקח נעהמען, ומזה פ"א במקרא בקל: קָח על מים רבים (יחזקאל, י"ז, ה'), וזה במובן השרשה, וואורצעל שלאַגען, пустить корни, עיין ל ק ח, ולדעת י"מ נמצא במקור במלה פְּקַח־קוֹחַ (ישעיה, ס"א, א'), בהוראת מאסר ופקח קוח, פתח המאסר, וכן הוא לדעת הפייטן „קוֹחָם פקח". (סליחה, התחלת תחרות ליום ג' דעשי"ת). עיין פ ק ח: ובפיוט: קוֹחַ לוחשות הש (עבודה ליוה"כ).

קִיחָה, ש"כ במשנה. בית יד. גריף, рукоятка, משיעשה קיחותיו (כלים, ט"ז, ב'), ועיין ל ק ח.

קוט, פעו"י, דומה לפעל ק ו ץ. הַקַּל ביחול וגיעול, עקעל עמפפינדען.

איבערדרום האבען, гнушаться, ומזה מריבה ותלונה, האדערן, זיך צאנקען, ссориться: ארבעים שנה אָקוּט בדור (תהלים, צ"ה, יו"ד). ובמדרש: אין אישה קוויט בה (תנא דבי אליהו, ט"ו), אשר יָקוֹט כסלו (איוב, ח', י"ד)—לדעת רש"י ענינו קצירה, קציצה ע"ד שמוש הפעל קוץ (עיי"ש) יקצור ויכרות כסלתו. וי"מ מענינו הראשון דבר גיעול וביחול, וטעם אשר־יָקוט, דבר שיש בו גועל נפש שזורקים ומשליכים אותו לאשפה הוא כסלו, פערוזערפליכעס, וועגוואורף, отбросокъ, ומתישב עם הכפל: ובית עכביש מבטחו. הנפעל כעין הקל, הרגשת ביחול, זיך עקעלן, איבערדרוסס־האבען, נָקְטָה נפשי בחיי (איוב, יו"ד, א'), כמו קצתי בחיי. ומשפטו נקוטה: וְנָקֹטּוּ בפניהם (יחזקאל, וי"ו, ט'), לפי המסורה הוא ברגש בטי"ת ושלזה הוא לדעת ר' יונה בן גנאח מן הכפולים קטט כמו שהוא בארמית, ולדעת ר' יהודה חיוג הוא מנע"ו, ויתכן שבא הרגש במקום הנח— יגעלו ויבחלו בעצמם, אן זיך זעלבסט עקעל עמפפינדען, чувствовать гадливость къ самому себѣ, או יריבו בעצמם, יכם לבבם מחרטה, מיט זיך זעלבסט האדערן, ссориться съ самымъ собою, (עיין פ נ י ם), וכן: וּנְקֹטֹתֶם בפניכם (שם, כ', מ"ג). (עיין נקט).

ההתפעל ביחול או גיעול או מצה ומריבה: ראיתי בוגדים וָאֶתְקוֹטָטָה אשר לא שמרו תורתך (תהלים, קי"ט קנ"ח), ובתקוממיך אֶתְקוֹטָט (שם, קל"ט, כ"א).

קְטָטָה, ש"נ, במשנה, מריבה, תלונה האדער צאנק, раздоръ, ссора: קטטה בינו לבינה (יבמות, ט"ו, א').

קוֹל, ש"ז, עיקרו רעדה באויר המתהוה מתנועות הגשמים ומרעדת את האזן ופועלת על כח השמיעה, גערייש, шумъ, шелесть, стукъ, וכוללת כל מין רעדה גדולה וקטנה: קול המון הגשם (מ"א, י"ח, מ"א), קול רעמך בגלגל (תהלים, ע"ז, י"ט), ונופל על הרעם, דאָננער, громъ: וה' נתן קלות וברד (שמות, ט', כ"ג), ודרך לחזיז קולות (איוב, כ"ח, כ"ו); ובמובן זה מתיחס אל הש"י: ועליו יתן קולו (תהלים, י"ח, י"ד), קול ה' על המים (שם, כ"ט, ב'), קול ה' בכח קול ה' בהדר (שם, שם, ד'), ורב מהית קֹלֹת אלהים (שמות, ט', כ"ח), קול עלה נדף (ויקרא, כ"ו, ל"ו), קול רחים (ירמיה, כ"ה, יו"ד), וְקול האופנים (יחזקאל, ג', י"ג), קול צעדה (ש"ב, ה', כ"ג), קול רגליה (מ"א, י"ד, ו"ו), קול רגלי אדניו (מ"ב, וי"ו, ל"ב); ובמובן זה נאמר לדעתנו: וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן (בראשית, ג', ח'); והתיחד אל ההרעדה המסיבבת מתנועת כלי

נשימה בבעל חי, שטיממע, голосъ: קול הנער (בראשית, כ"א, ט"ז), ומה קול הצאן (ש"א, ט"ו, י"ד), שאגת אריה וְקול שחל (איוב, ד', יו"ד), געברילל; ревенiе, ревъ, рыканiе: ועל הרוב כולל גם הברות המלות על ידי כלי הדבור: קול דְּבָרִים אתם שמעים וגו' זולתי קול (דברים, ד', י"ב). ובהתיחס אל ההתפעלות והתנועות השונות יאמר: קול בְּכִי וְקול זְעָקָה (ישעיה, ס"ה, י"ט), בוכים קול גדול (ש"ב, ט"ו, כ"ג), קול תַּחֲנוּנָי (תהלים, כ"ח, ב'), קול הֲדָדָה (ירמיה, ל', ה'), קול צְעָקָה (שם, מ"ה, ג'). קול נוגש (איוב, ג', י"ח), קול פחדים באזניו (שם, ט"ו, כ"א), קול ענות גבורה קול ענות חלושה (שמות, ל"ב, י"ח), קול רנה וישועה (תהלים, קי"ח, ט"ו), קול ששון וְקול שמחה (ירמיה, ל"ג, י"א); ויכלול גם ענין הדבור: שמען קולִי (בראשית, ד', כ"ג), וְקולִי אל בני אדם (משלי, ח', ד'); ובבחינת הוצאת הקול נקשר עם פעלים שונים לפי ענין ומדרגת הַקּול: השמיעני את קולֵךְ

(שיה"ש, ב', י"ד), ולא תַשמיעו את קולְכֶם (יהושע, ו', יו"ד), ונשמע קולו (שמות, כ"ח, ל"ה); ובהשמעת קול גדול: וישא עשו קלו ויבך (בראשית, כ"ז, ל"ח), נשאו נהרות קולָם (תהלים, צ"ג, ג'), קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו (ישעיה, צ"ד, ח'), וממעון קדשו יתן קולו (ירמיה, כ"ה, ל'), יתן בקולו קול עוז (תהלים, ס"ח, ל"ד), קול נתנו שחקים (שם, ע"ז, י"ח), מבין עפאים יתנו קול (שם, ק"ד, י"ב), נתנה עלי בְּקוֹלָהּ (ירמיה, י"ב, ח'), ויהי כהרימי קולִי ואקרא (בראשית, ל"ט, י"ח), התרים לעב קולֶךָ (איוב, ל"ח, ל"ד); וע"ד ההשאָלה: קול דמי אחיך צועקים אלי (בראשית, ד', יו"ד). ובבחינת מי שהדבור כפי שהוא פונה אליו נקשר השם קול עם כמה פעלים המתיחסים אל כח השמיעה; ובא ביחוסים שונים: וישמעו את קול וגו' מתהלך (בראשית, ג', ח') — קול הלוך. אם אשמע עוד בְּקול שרים ושרות (ש"ב, י"ט, ל"ו), וישמע אלהים את קול הנער (בראשית, כ"א, י"ז), כי שמע אלהים אל קול הנער (שם), קול צעקה, וכן וישמע ה' אֶת קולֵנוּ (דברים, כ"ו, ז'); וביחס הבי"ת ואז ענינו עפ"י הרוב: קבלת הצווי או הבקשה — ערהֶערען, געהאָרכען, услышать, послушать, ועיין להלן. וישמע ה' בְּקול ישראל (במדבר, כ"א, ג'), וישמע האלהים בְּקול מנוח (שופטים, י"ג, ט')— קול תפלה ובקשה. וכן ביחס הלמ"ד: האזינה לְקול מלי (איוב, ל"ד, ט"ז), הקשיבה לְקול שועי (תהלים, ה', ג'), תהיינה אזניך קשבות לְקול תחנוני (שם, ק"ל, ב'). ובענין קול מצוה, פקודה ומוסר, ביחס הבי"ת: כי תשמע בְּקול ה' אלהיך (דברים, י"ג, י"ט), איננו שמע בְּקול אביו ובקול אמו (שם. כ"א, י"ח); ובלמ"ד וישמע אברם לְקול שרי (בראשית, ט"ז, ב'), אם שמוע תשמע לְקול ה' אלהיך (שמות, ט"ו, כ"ו), וישמע לקלם ויעש כן (ש"א, כ', כ"ה), ויען כל העם קול אחד (שמות, כ"ד, ג'), כמו פה אחד, איינשטיממיג, единогласно; ובא במובן דבר, וואָרט, זאַכע, слово, дѣло: וְהַקֹּל נשמע בית פרעה (בראשית, מ"ה, ט"ז), עוף השמים יוליך את הַקּול (קהלת, יו"ד, כ'), והכפל: ובעל כנפים יגיד דבר, ומצאנו לשון הלוך בקול: קוֹלָהּ כנחש יֵלֵךְ (ירמיה, כ"ו, כ"ב), ולא ישמעו לְקֹל האת הראשון והאמינו לְקֹל האת האחרון (שמות, ד', ח'); ובענין כרוז, רוף, אויפרוף, объявленіе, извѣщеніе: ויעבירו קול במחנה (שם, ל"ו, ו"ו), ויעבר קול בכל מלכותו (דהי"ב ל"ו, כ"ב), ויתנו קול ביהודה ובירושלם (שם. כ"ד, ט'), ואבד ממנה קול גדול (ירמיה, נ"א, נ"ה), הנראה שהוא כתרגומו: משרין סגיאין, וענין קול כמו קהל. וזה כעין ראיה לדעת האומרים כי השם קהל נגזר מן השם קול (עיין קהל). מקול אנחתי דבקה עצמי לבשרי (תהלים, ק"ב, ו"ו) — מאנחתי שהיא בקול גדול; ונופל על הנשמע מכלי הזמרה, קלאַנג, טאָן, звукъ, тонъ: קול השופר (שמות, י"ט, י"ט), וְקול כִּנּוֹרַיִךְ לא ישמע עוד (יחזקאל, כ"ו, י"ג). ובדחז"ל מוציאין בְּקוֹלֵי קולות (סנהדרין, צ"ב, ע"א) — להפלגה. בת קול עיין בת.

קוֹלָנִית, במשנה, תאר, אשה שמרימה את קולה בדברה, בעלת צעקה ומריבה: רבי טרפון אומר אף הַקּוֹלָנִית, ואיזו היא קוֹלָנִית? כל שמדברת בתוך ביתה ושכניה שומעין קולה (כתובות, ז', ו"ו), שרייערין, крикуня, [או שמדברת בקול רם דברים שבינו לבינה], בנות ישראל לא קוֹלָנִיּוֹת ולא הולכות רגל רמה (תנחומא נשא), אִלֵּין צפריא קוֹלָנִין (ויק"ר, ט"ז).

קוֹל, ש', מין דֶּבֶק עשוי מקמח, קלייסטער, וְקוֹלָן של סופרים (פסחים, ג', א'), והוא מלשון יונית, Kollo.

קוֹלָיָה, שע"פ. א) אבי אחאב, נביא השקר, בימי ירמיהו (ירמיה, כ"ט, כ"א) ב) בן מַעֲשֵׂיָה מבני בנימן (נחמיה, י"א, ז').

קום, פעו"י, עקרו היות נמצא נצב. מציאות חזקה ונתפסת בזמן ובמקום בעדות השמות הנגזרים ממני, קָמָה, קוֹמָה, יקום, מקום, תקומה (עיי"ש) ועיין קָמָא, הקל (קָם, ופ"א וְקָאם שאון (הושע, יו"ד, י"ד), בעתיד אָקום, אָקֻם) קרוב בהוראתו אל הפעל עָמַד, ולא נבדל ממנו כי אם בעיקר הנחתו, שהפעל עמד עיקרו היות הגוף במצב ישר סמוך ונשען על רגליו, והפעל קום התיחד למצב הגוף כשהוא זקיף זקיפת ראשו לצד מעלה, ובכללו זקיפת כל הגוף, לפי שבמצב כזה נראית ומורגשת מציאות הגוף ויעודו לפעלו ביותר. וביחוד יורה חדוש המצב הזה ממצב השכיבה והישיבה, אויפשטעהן, вставать: ויהי הוא קָם לילה (מ"ב, ח', כ"א), ולא קָמוּ איש מתחתיו (שמות, יו"ד, כ"ג), וַיָּקָם מעל הכסא (שופטים, ג', כ'), וַיָּקָם מהארץ וישב אל המטה (ש"א, כ"ח, כ"ג). וַיָּקָם דוד מעל משכבו (ש"ב, י"א, ב'), בשכבך וּבְקוּמֶךָ (דברים, ו', ז'), ידעת שבתי וקוּמִי (תהלים, קל"ט, ב'), וישישים קָמוּ עמדו (איוב, כ"ט, ח') — קָמוּ ממושבם ועמדו על רגליהם. ובדוממים: והנה קָמָה אֲלֻמָּתִי וגם נצבה (בראשית, ל"ז, ז'), (עיין יצב), וַיַּעַמְדוּ המים הירדים מלמעלה קָמוּ נד אחד (יהושע, ג', ט"ז), המים נעצרו במהלכם ועמדו על מקומם והיו לחמרים תלולים כְּנֵד (עיין עמד). ובפרטי הוראותיו לפי עניני המצב והכונה בו: א) הכנה וזמון לעשות דבר ונקשר עם הפעל המתיחס אל כונת ההכנה, זיך אויפמאַכען, быть отпра-вится, встать, וְקַמְתָּ ועלית אל המקום (דברים, י"ז, ח'), וְקַמְתָּ ודברת אליהם (ירמיה, א', י"ז), קוּם התהלך בארץ (בראשית, י"ג, י"ז), קוּם קח את אשתך (שם, י"ט, ט"ו), קוּם עלה בית אל (שם, ל"ה, א'), קוּמִי לך רעיתי יפתי ולכי לך (שיה"ש, ב', יו"ד), התעוררי קוּמִי ירושלים (ישעיה, נ"א, י"ז); ובא: קוּם נא שבה (בראשית, כ"ז, י"ט), אשר יָקוּם ובנה את העיר (יהושע, ו', כ"ו), וַיָּקָם וילך אל המקום (בראשית, כ"ב, ג'); וביחס אל הש"י: קוּמָה עזרתה (תהלים, מ"ד, כ"ז), קומה ה' למנוחתך (שם, קל"ב, ח'), שעורו — קומה ושוב למנוחתך. ובחסרון הפעל המובן בכח: וַיָּקָם לקראתם (בראשית, י"ט, א), שעורו — ויקם וילך לקראתם, וכן: וַיָּקֻמוּ משם האנשים (שם, י"ח, ט"ז), וַיָּקֻמוּ ממדין (מ"א, י"א, י"ח). ועל המעט גם בתכונת המצב: וּמִי יָקוּם במקום קדשו (תהלים, כ"ד, ג').

א) התחדשות הוית דבר נכבד בענינו אויפשטעהען, ענטשטעהען, ערשיינען, явиться: וַיָּקָם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף (שמות, א', ח'), ולא קָם נביא עוד בישראל כמשה (דברים, ל"ד, יו"ד), אשר כמוך לא היה ואחריך לא יָקוּם כמוך (מ"א, ג', י"ב), ואחרון על עפר יָקוּם (איוב, י"ט, כ"ה), עד שַׁקַּמְתִּי דבורה, שַׁקַּמְתִּי אם בישראל (שופטים, ה', ז'), וְקָם שבט מישראל (במדבר, כ"ד, י"ז). ובהשאלה: וְקָמוּ שבע שני רעב (בראשית, מ"א, ל'), וְקָאם שאון בעמיך (הושע, י', י"ד), לא תָקוּם פעמים צרה (נחום, א', ט'), ומצהרים יָקוּם חלד (איוב, י"א, י"ז), (עיין חלד): ועם זה שנוי והפוך ממצב למצב — פערוואנדעלט ווערדען: החמס קָם למטה רשע (יחזקאל, ז', י"א), כמו היה למטה רשע (ועיין ההפעיל), וכן חדוש דבר במקום דבר שקדמו: וְאָקוּם תחת דוד אבי (מלכים א', ח', כ'), יָקוּם על שם אחיו (דברים, כ"ה, ו"ו), והנה קַמְתֶּם תחת אבתיכם (במדבר, ל"ב, י"ד). ומזה:

ב) השארות והתמדת הדבר בתקפו, בעשטעהן, בלייבען, осуществлятися оста-ваться: ודבר אלהינו יָקוּם לעולם (ישעיה, מ', ח'), ולא קָמָה עוד רוח באיש (יהושע, ב', י"א), וְקָמָה בידך ממלכת ישראל (ש"א, כ"ד, כ"א), והוא על נדיבות יָקוּם (ישעיה, ל"ב, ח').

ובענין החלטת הקנין: וַיָּקָם שדה עפרון וגו' לאברהם למקנה (בראשית, כ"ג, י"ז, י"ח), פערבלייבען, оставаться: וְקָם הבית וגו' לצמיתות לקנה אותו (ויקרא, כ"ה, ל"ד). ובהערכה: כאשר יעריך אותו הכהן כן יָקוּם (שם, כ"ז, י"ד), ובאישור נדרים: וְקָמוּ כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יָקוּם (במדבר, ל', ה'), וכמו כן: ביאת דבר האמור מקודם לטוב או לרע, שענינו אישור וחזוק ההבטחה או הגזרה, אין ערפיללונג קאָממען, осуществиться, וַעֲצַת ה' היא תָקוּם (משלי, י"ט, כ"א), לא תָקוּם ולא תהיה (ישעיה, ז', ז'), דבר מי יָקוּם ממני ומהם (ירמיה, מ"ד, כ"ח)—הדבר אשר יצא ממני ומהם; קָמָה על בבל מחשבות ה' (שם, נ"א, כ"ט); ובענין שוב לאיתן הראשון בבריאות, הֶפֶךְ נפל: אם יָקוּם והתהלך בחוץ (שמות, כ"א, י"ט), והקודם: ונפל למשכב, ואשר שכב לא יוסיף לָקוּם (תהלים, מ"א, ט'), ויחי וַיָּקָם על רגליו (מ"ב, י"ג, כ"א). ובענין תחיה ממות. אויפערשטעהן, יחיו מתיך נבלתי יְקוּמוּן (ישעיה, כ"ו, י"ט), רפאים בל יָקֻמוּ (שם, שם, י"ד). ובחזוק המעמד: כי שבע יפול צדיק וָקָם (משלי, כ"ד, ט"ז). ובנצחון והתעודדות במלחמה: המה כרעו ונפלו ואנחנו קַמְנוּ ונתעודד (תהלים, כ', ט'), אמחצם ולא יכלו קום (שם, י"ח, ל"ט). ומזה בענין גִּדול בשנים: יָקֻמוּ ויספרו לבניהם (תהלים, ע"ח, ו"ו). אויפוואַכסען, подрости: ובענין הרמה והתנשאות, עמפארשטייגען, подниматься: בל יָקֻמוּ וירשו ארץ (ישעיה, י"ד, כ"א), בְּקוּם רשעים יסתר אדם (משלי, כ"ח, כ"ח). ומזה גם בענין ההתקשות, שטייף ווערדען, שטאַרר, стать неподвижнымъ, ועיניו קָמָה ולא יכול לראות (ש"א, ד', ט"ו), כי קָמוּ עיניו משיבו (מ"א, י"ד, ד').

ג) התיצב נגד זולתו לענות בו, ומושך יחס הבי"ת: כי קָמוּ בִי עדי שקר (תהלים, כ"ז, י"ב), לא יָקוּם עד אחד באיש (דברים, י"ט, ט"ו), כי יָקוּם עד חמס באיש (שם, שם, ט"ז). ובמובן בעיטה ומרידה: בת קָמָה באמה (מיכה, ז', ו"ו). ועם זה התיצב להוכיח ולשפוט: בְּקוּם למשפט אלהים (תהלים, ע"ו, יו"ד), קוּמָה אלהים שפטה הארץ (תהלים, פ"ב, ח'), קוּמָה ה' אל יעז אנוש (שם, ט', כ'). ומזה:

ד) התעוררות לפגוע בזולתו להפרע ממנו להרע לו, ביחס שעַל: וארב לו וְקָם עליו (דברים, י"ט, י"א), והנה קָמָה כל המשפחה על שפחתך (ש"ב, י"ד, ז'), כי זדים קָמוּ עלי (תהלים, נ"ד, ה'), ואתם קַמְתֶּם על בית אבי (שופטים, ט', י"ח), רבים קָמִים עלי (תהלים, ג', ב'); ופ"א בחולם: הַקּוֹמִים עלי (מ"ב, ט"ז, ז'). וביחס שאֶל: לָקוּם אֵלַי לארוב (ש"ב, כ"ב, י"ג), ולא נתנם לָקוּם אל שאול (שם, כ"ד, ח'), ובבינוני ענינו כש"ת, פיינדע, ווידערזאַכער, враги про-тивники: תַּכְרִיעַ קָמַי תחתני (ש"ב, כ"ב, מ'), בשמך נבוס קָמֵינוּ (תהלים, מ"ד, ו'), תהרס קָמֶיךָ (שמות, ט"ו, ז'), מחץ מתנים קָמָיו (דברים, ל"ג, י"א), שעורו: מָתְנֵי קָמָיו. ובארמית: תְּוַהּ וְקָם בְּהִתְבְּהָלָה (דניאל, ג', כ"ד), בִּשְׁפַרְפָּרָא יְקוּם בְּנָגְהָא (שם, ו"ו, כ'), וְאָחֳרָן יְקוּם אַחֲרֵיהֹן (שם, ז', כ"ד). עַשְׂרָה מַלְכִין יְקֻמוּן (שם, ז', כ"ד), ובתכונת המצב שטעהען, стоять, קָאֵם לָקָבְלָךְ (שם, ב', ל"א), וְקָאְמִין לָקֳבֵל צַלְמָא (שם, ג', ג'). ובבינוני, בענין תאר: על חד מן קָאֲמַיָּא (שם, ז', ט"ז): העומדים. ובגמרא: אמור רבנן: היכא דַקַיְימָא ארעא תיקום (ב"ב, דף מ"ג, ע"ב).

הפיעל: א) ע"ד השלמים, כמו שהוא בארמית, וזה בכתבי קדש האחרונים: א) בענין חזוק, אשור, החיות, שטאַרקען, בעלעבען, подкрѣпить, оживить, קַיְּמֵנִי כדברך (תהלים, קי"ט, כ"ח), ומזה: אשור ומלוא הבטחה, ערפיללען, испол-нять, נשבעתי וָאֲקַיֵּמָה (שם, שם, ק"ו); ויחלו לְקַיֵּם דבר (יחזקאל, י"ג, ו'),

ובנתינת תקף בעשטעטיגען, потверждать ומאמר אסתר קִיַּם דברי הפרים (אסתר, ט׳, ל״ב), קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ היהודים (שם, שם, כ״ז), על הגאלה ועל התמורה לְקַיֵּם כל דבר (רות, ד׳, ז׳). ומזה בענין קַבָּלָה, אויף זיך נעהמען, זיך פערפפליכטען, וכאשר קִיְּמוּ על נפשם (שם, שם, ל״א). ובענין אשור ותקף בארמית: לְקַיָּמָה קְיָם מַלְכָּא (דניאל, ו״ו, ח׳). ובמשנה: הנוטע ירק בכרם או מקיים (כלאים, ה׳, ה׳)—הנחה, השארה בלייבען, לאססען, оставить: ומקיים יבשים לגרן (פאה, ג׳, ג׳), בית שמאי אומרים יקיימו וב״ה אומרים יוציאו (יבמות, ג׳, א׳). ובע״א: קַיֵּמְתָּ ומכרו את השור החי, ולא קַיֵּמְתָּ וחצו את כספו (ב״ק, ג׳, ט׳), אם כן היית נוהג לא קִיַּמְתָּ מצות סוכה (סוכה, ב׳, ז׳), ועבדום וענו אותם קִיֵּם בהם (ברכות, דף ט׳, ע״ב), בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזרה רוצה מְקַיְּמָהּ, רצו אחרים מְקַיְּמִים אותה, אבל הקב״ה אינו כן גוזר גזרה וּמְקַיְּמָהּ תחלה (ירושלמי ראש השנה, פרק א), שמוכרת ונותנת וְקַיָּם (יבמות, ד׳, ג׳), כל מה שמכרה ונתנה, נשאר בתקפו. ובענין היות בחיים, לעבען, בּיים לעבען זיין, быть при жизни: הואיל וזו וזו מודות שאינו קיים (שם, ט״ו, ה׳) שאינו חי, וכן ואביה קַיָּם (נדרים, י״א, יו״ד) — חי. הנודר בשמו והמקיים בשמו (סנהדרין, ז׳, ו׳) לדעת המפרשים המקיים את נדרו בשמו ויתכן שענינו הנשבע בשמו. עיין קים. ובאשור שטרות, הַמְקַיֵּם את השטר (כתובות, כ״א, ע״ב), אשרנוהו וְקַיַּמְנוּהוּ כדחזי (כתובות, שם). ובע״א קַיֵּם לי ביה (שבת, קל״ו, א׳)—ידוע לי תכונתו נאמנה שכן הוא, קַיֵּם ליה בנפשיה (קדושין, דף ס״ו, ע״א)—סמוך לבו ובטוח הוא בעצמו בדבר זה. ומזה בבינוני במובן ש״ת: אלהא חייא וְקַיָּם לעלמין (דניאל, ו״ו, כ״ז), מלכותך לך קַיָּמָא (שם, ד׳, כ״ג), ובגמרא: מה שמך הגדול חַי וְקַיָּם לעולם ולעולמי עולמים אף שבועתך קיימת (ברכות, דף ל״ב, ע״א), כתר תורה שהוא חי וְקַיָּם לעולם (נדרים, דף ס״ב, ע״א), אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (פאה, א׳, א׳)—זרעא חייא וְקַיָּמָא (עיין קיום).

ב) ע״ד נחי ע״ו, יוצא א) העמדה, ענטגעגענשטעללען, противунаставить: ואת מול עמי לאויב יְקוֹמֵם (מיכה, ב׳, ח׳). והנראה שטעמו ישיבו יעשהו לאויב ע״ד: החמס קם למטה רשע (יחזקאל, ז׳, י״א), ועיין ההפעיל. ובענין בנין חרבות, אויפריכטען, возстановлять: וחרבותיה אֲקוֹמֵם (ישעיה, מ״ד, כ״ו), והקודם: לערי יהודה תבנינה, מוסדי דור ודור תְּקוֹמֵם (שם, נ״ח, י״ב), שממות ראשונים יְקוֹמֵמוּ (שם, ס״א, ד׳).

ההפעיל, יוצא בהוראות הַקַּל א) גרם קימה, אויפשטעהן לאססען, возстановлять, הֵקִים מכסאותם כל מלכי גוים (ישעיה, י״ד, ט׳), הָקֵם תָּקִים עמו (דברים, כ״ב, ד׳)—את הנופל. לַהֲקִימוֹ מן הארץ (ש״ב. י״ב, י״ז), ואין שני לַהֲקִימוֹ (קהלת, ד׳, יו״ד). וע״ד המליצה: מקימי מעפר דל (תהלים, קי״ג, ז׳), נופל ואין לו מֵקִים (ירמיה נ׳, ל״ב). ובענין חזוק ועזר: ולא הֲקֵמֹתוֹ במלחמה (תהלים, פ״ט, מ״ד), כושל יְקִימוּן מליך (איוב, ד׳, ד׳). ובענין חיות: יְקִמֵנוּ ונחיה לפניו (הושע, ו״ו, ב׳), והקודם: יְחַיֵּנוּ מימים. ומזה ב) חדוש הֲוַיַּת דבר: נביא אקים להם (שם, י״ח, י״ח), וַהֲקִימֹתִי לי כהן נאמן (ש״א, ב׳, ל״ה). ובהשאלה: וַהֲקִמֹתִי להם מטע לשם (יחזקאל, ל״ד, כ״ט), וַהֲקִמֹתִי לדוד צמח צדיק (ירמיה, כ״ג, ה׳). ובחדוש מעשה לטובה או לרעה: וַהֲקִימֹתִי עליהם רעה (יחזקאל, ל״ד, כ״ג), אנכי מֵקִים רעה בארץ (זכריה, י״א, ט״ז), הנני מֵקִים עליך רעה (ש״ב, י״ב, י״א), וַיָּקֶם עדות ביעקב (תהלים, ע״ח, ה׳), והכפל: ותורה שם בישראל:

לְהָקִים לאחיו שם (דברים, כ"ה ז'), לְהָקִים שם המת על נחלתו (רות, ד', ה'), וַהֲקִימוֹתִי את זרעך אחריך (ש"ב, ז', י"ב). ובחזוק דבר והתמדתו בתקפו, בעפּעסטיגען, בעשטאֶטיגען, потверждать, подкрѣпить: וַהֲקִמֹתִי את כסא ממלכתך (מ"א, ט', ה'), וְהֵקִים את כל נדריה (במדבר, ל', ט"ו). ובשמירת ההבטחה או הגזרה, אין ערפיללונג ברינגען, איינ־טרעפען לאססען, исполнить, совершить: מֵקִים דבר עבדו (ישעיה, מ"ד, כ"ו), הֵקִימוּ בני יהונדב וגו' את מצות אביהם (ירמיה, ל"ה, ט"ז), למען הָקִים את בריתו (דברים, ח', י"ח), ומזה גם כריתת ברית מתחלה: ואת בריתי אָקִים את יצחק (בראשית, י"ז, כ"א), אויפשטעלען, по-ставить, становить, וַהֲקִמֹתִי את בריתי אתך וגו' (שם, ו', י"ח), ב) סדור אבנים זו על גב זו לעשות גל, אויפריכטען, поставить, возвести, ושתים עשרה אבנים הֵקִים יהושע (יהושע, ד', ט'), וַיָּקִימוּ עליו גל אבנים (שם, ז', כ"ו), וכן: ולא תָקִים לך מצבה (דברים, ט"ז, כ"ב), וכמו כן בסדור ותקון בנין של פרקים, וַהֲקֵמֹתָ את המשכן (שמות, כ"ו, ל'), וַיָּקֶם את עמודיו (שם, מ', י"ח), וַיָּקֶם את החצר סביב (שם, שם, ל"ג). וע"ד המליצה: אָקִים את סכת דויד (עמוס, ט', י"א), והרסתיו אָקִים (שם), וְהֵקִים עליך צנה (יחזקאל, כ"ו, ח'), הֵקִימוּ בחוניו (ישעיה, כ"ג, י"ג). ובהשאלה: מי הֵקִים כל אפסי ארץ (משלי, ל', ד'), כמו: יסד ארץ על מכוניה (תהלים, ק"ד, ה'). ובענין הצגה, אויפשטעללען, выставить, ויקימני לו למטרה (איוב, ט"ז, י"ב), ע"ש, וְהִצִּיגַנִי למשל עמים (שם, י"ז, ו'), יָקֵם סערה לדממה (תהלים, ק"ז, כ"ט), (עיין באור). ואפשר לפרשו מענין ביצור והחלשה מן כי עיניו קמה (ש"א, ד', ט"ו), (עיין הקל); ויותר נכון שיהיה ענינו ישם יהפוך את הסערה לדממה. ובמובן זה נאמר ג"כ יְקִימְךָ ה' לו לעם (דברים, כ"ח, ט'). ובארמית: דִּי הֲקֵם נבוכדנצר (דניאל, ג', ב'), ולצלם דדהבא די הֲקֵימְתָּ (שם, שם, י"ב), וַהֲקֵם על מלכותא (שם, ו', ב'), יְקִים אלה שמיא מלכו (שם, ב', מ"ד), וּמְהָקִים מלכין (שם, כ"א), לַהֲקָמוּתֵהּ על כל מלכותא (שם, ו', ד'), תְּקִים אסרא ותרשם כתבא (שם, שם, ט').

ההפעל, מהוראות ההפעיל: א) הגבר הֻקַם על (ש"ב, כ"ג, א'), ב) הוּקַם את דברי יהונדב (ירמיה, ל"ה, י"ד), ערפילט ווערדען, быть исполнену, ג) הוקם המשכן (שמות, מ', י"ז), עררי־כטעט ווערדען, быть возведену. ובארמית, ועל רגלין כאנש הֳקִימַת (דניאל, ז', ד').

ההתפעל א) רק בבינוני כעין שם תאר בהוראת היות נצב כצר, אלס געגנער אויפטרעטען, זיך אויפלעהנען, возставать противъ: וארץ מִתְקוֹמָמָה לו (איוב, כ', כ"ז) — התקוממה להעיד בו, והקודם: יְגַלּוּ שמים עונו. ובענין אויב, געגנער, ווידערזאכער, противникъ: יהי כרשע איבי וּמִתְקוֹמְמִי כעול (שם, כ"ז, ז'), מִמִּתְקוֹמְמִים בימינך (תהלים, י"ז, ז'), מִמִּתְקוֹמְמַי תשגבני (שם, נ"ט, ב').

ההתפעל ב) ע"ד נע"י בתרגומים על הרוב בהוראת חיה, לעבען, אים לעבען בלייבען, оставаться живымъ, ויהושע בן נון וגו' חיו (במדבר, י"ד, ל"ח), ת"א: אִתְקַיָּמוּ, וחיתה נפשי בגללך (בראשית, י"ב, י"ג), ת"א: וְתִתְקַיַּם נפשי, וכן הוא הוראת קעם, בשמרונית. ובמשנה: תּוֹרֵם מן הַמִּתְקַיֵּם (תרומות, ב', ד') — מתמיד בתכונתו ואינו כלה מהר, ובמדרש: אלו היה עירוני כאן היה מִתְקַיֵּם עלינו (ב"ר, נו"ן), וכן: עשה לו פטרון שהוא מִתְקַיֵּם עליו (דברים רבה, כ') — משתדל להפוך בזכותו להחיותו, ובע"א: מה הזיין הזה מִתְקַיֵּם לבעליו בשעת מלחמה (שיה"ש, א', ב') — מועיל לו להצילו ולהגן על חייו; אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל

דשים בה וכבשם זה שהכל מתבשמין בו תלמודו מִתְקַיֵּם ואם לאו אין תלמודו מִתְקַיֵּם (עירובין דף נ"א, ע"א), תלמודו מִתְקַיֵּם בידו (שם), שיננא פתח פומך קרי פתח פומך תני כי היכי דְתִתְקַיֵּים בך ותוריך חייא (שם), אם למדת תורה בנערותך למוד תורה בזקנותך, שאין אתה יודע איזה מהן מִתְקַיֵּם לך (ב"ר, ס"א), ובע"א: כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב (שבת, י"ב, א'), ובאישור שטרות: יתקיים בחותמיו (גטין, א', ג'), חכמתו מִתְקַיֶּמֶת (אבות, פ"ג, ט').

קָמָה, ש"נ, תבואה זקופה צומחת בשבליה, אין האַלמען שטעהענדע געטריידע, хлѣбъ на корнѣ: ונאכל גדיש או הַקָּמָה (שמות, כ"ב, ה'), כאסף קציר קָמָה (ישעיה, י"ז, ה'), וחרמש לא תניף על קָמַת רעך (דברים, כ"ג, כ"ו), בְּקָמוֹת פלשתים (שופטים, ט"ו, ה'). ובמשנה: הַקָּמָה מקום שתי שערות (נגעים, יו"ד, ג'), עד שיהא רחוק מן השערות שסביב הנתק קרוין קמה וזה לפי שהן עומדות זקופות.

קוֹמָה, ש"נ, מצד הגוף כשהוא זקוף כמו שהוא, אויפֿרעכטער שטאַנד, שטאַטור, станъ ростъ, וגבה קוֹמָה (יחזקאל, ל"א, ג'), שפלת קוֹמָה (שם, י"ז, ו'), וְרָמֵי הַקּוֹמָה גדעים (ישעיה, יו"ד, ל"ג), גבהת בְּקוֹמָה (יחזקאל, ל"א, יו"ד), זאת קוֹמָתֵךְ דמתה לתמר (שיה"ש, ז', ח'), ויפל מלא קוֹמָתוֹ ארצה (ש"א, כ"ח, כ'). ובלשון חכמים: המהלך בקומה זקופה וכו' (ברכות, מ"ג, ע"ב). וַיֹּאמֶר על כלל הגוף: על ראש כל קוֹמָה (יחזקאל, י"ג, י"ח), וואוּכס, ростъ. ומזה בתפלה: וכל קוֹמָה לפניך תשתחוה.

ב) במדות הגובה, די הֶאהע, вышина: וְקֹמָתוֹ חמש אמות (שמות, כ"ז, י"ח), ואמה וחצי קֹמָתוֹ (שם, כ"ה, יו"ד), חצי האמה קוֹמָה עגל סביב (מ"א, ז', ל"ה). ובמשנה: מדת גובה איש, בית הסקילה היה גבוה שתי קומות (סנהדרין, ו', ד', ובגמרא, ע"ב, ע"א).

קוֹמְמִיּוּת, ש"נ. זקיפת הראש, אויפֿרעכֿט, съ поднятой головой; פ"א: במקרא במובן תאר הפעל: ואולך אתכם קוֹמְמִיּוּת (ויקרא, כ"ו, י"ג), ע"ד ביד רמה. ובספרא, על זה, אמרו: בְּקוֹמָה זְקוּפָה שלא תהיו יראים מכל בריה.

קִים, ש"ז, פ"א במקרא: אם לא נכחד קִימָנוּ (איוב, כ"ב, כ'), לא התבאר פירושו כראוי. לדעת רש"י הוא כמו יקום עצמות המקיימת, וועזן, существо. וְקִימָנוּ כמו קִימוֹ ע"ד: בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו (הושע, י"ב, ה'), שהוא כמו עמו. וי"מ מלשון התקוממות של איבה: פֿיינדליכעס אויפֿטרעטען, פֿיינדשאַפֿט, вражда.

קְיָם, ארמית, עקרו דבר נצב וחזק, והושאל לענין חק ופקודה, געבאָט, געזעטץ, приказъ, законъ: לְקַיָּמָה קְיָם מלכא (דניאל, ו', ח') — לָחֹק חק מלכות: די־כל־אֱסָר וּקְיָם די מלכא יהקים (שם, שם, ט"ז). ובתרגומים במובן חקי ה' ברית התורה וכמו כן כל ברית ושבועה בונד, שוואור: וחק נתן למו (תהלים, צ"ט, ז'), תיב"ע: קְיָם דיהב להון: ואתן בריתי (בראשית, ט"ז, ב'), ת"א ואתן קְיָמִי: ולא תשבית מלח ברית אלהיך (ויקרא, ב', י"ג), ת"א מלח קְיָם אלהך.

קַיָּמָא, במשנה, ש"נ, קיום וחוזק מתמיד: כל קשר שאינו של קַיָּמָא אין חייבין עליו (שבת, ט"ו, ב'), בכל כותבין בדיו וכו', ובכל דבר שהוא של קַיָּמָא (גיטין, ב', ג'), בזמן שהולד של קַיָּמָא וכו', אין הולד של קַיָּמָא (יבמות, ד', א'), מה אפרוחין בני קַיָּמָא אף ביצים בני קַיָּמָא (חולין, י"ב, ג')— שיש בהם חיות ויכולין להתקיים. ובתשובות הגאונים לרב ע"רם: קבלו שלום ממני וכו' ומן בֵּישֵׁי בַּלֵּי ומכל החכמים הסמוכים שהם במקום סנהדרי

גדולה ומן בני קיימא שהם במקום סנהדרי קטנה (תשובות הגאונים, ליק, סימן נ"ו).

קִיּוּם, ארמית, ש"ז, א) עצמות המקיימת, בעשטאנד, וועגען ערהאלטונג, состоя-ніе, сущтность устой: כי הדם הוא הנפש (דברים, י"ב, כ"ג), תיב"ע ארום אידְמא הוא קיום נפשא. ב) שבועה, שוואור, אסרה אסר על נפשה בִּשְׁבֻעָה (במדבר, למ"ד, י"א), ת"א בְּקִיּוּם. ובספרי בענין החלטת נדר ושבועה, בעשטעטי-גונג, הַקִּיּוּם בקיומו וההפר בהפרו (במדבר, קנ"ה ג'), דבר שמור שאינו כלה: מכניסו לְקִיּוּם (פאה, א', ד', עיין ירושל' שבת, פרק ז'), דויערענדעס, про-должительность, прочность поддержаніе לעשות מערכה אחת לקיום האש (ספרא צו, ב'), ובשטרות: מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו עדים ובא לפני בית דין ועושים לו קִיּוּם (ב"ב, יו"ד, וי"ו). קיום שטרות (גיטין, ג', ע"ח).

קוֹמִי, במדרש, מצב האדם כשהוא במלא קומתו על שלמות גידולו: בשעה שעומד על קוֹמִי שלו ויוצא לפרגמטיא (ויק"ר, ד').

יְקוּם, שע"ב, כלל הנמצאים, בעלי חיים, לעבענדעס וועזען, ומחיתי את כל היקום (בראשית, ז', ד'), ואת כל הַיְקוּם אשר ברגליהם (דברים, י"א, וי"ו), וחז"ל אמרו בזה דרך דרש— זהו ממונו של אדם שמעמידו על רגליו, ובפיוט: גישת יְקוּמִים פני איום (מוסף יוה"ב).

קוּם, במשנה, שם, חלב הנקפה המתעצם ומתגשם: הנודר מן החלב מותר בקום (נדרים, ז' ה'), ומלשון הגמרא בענין זה שאמרו אוקמיה קא מוקים (ע"ז, דף ל"ה, ע"א) נראה שעיקרו העמדה (ועיין ע מ ד) ובירושלמי נקרא חלב מקטרא, וענינו — מקושר. ויש מפרשים קום — נסיובי דחלבא במשנה ובגמרא (עיין בנדרים דף נ"א — נ"ב בפירוש המיוחס לרש"י והר"ן והרא"ש), והוא חלב שנטל השומן ממנו, מאָלקען, сыворотка.

מָקוֹם, ש"ז. וברבוי מְקוֹמוֹת כולל כל מרחב שבו נמצאים ומתקיימים כל מיני גופים ועצמים, אָרט, שטעללע, פּלאַטץ, мѣсто, помѣщеніе, площадь; ומתיחס אל כל מֶרְחָב, אם קטן או גדול: ואשם שם מָקוֹם לארון (מ"א. ח', כ"א), צר לי הַמָּקוֹם (ישעיה, מ"ט, כ'), ויעמד בְּמָקוֹם צר (במדבר, כ"ב, כ"ו), מְקוֹם נהרים יאורים רחבי ידים (ישעיה, ל"ג, יקוו המים וגו' אל מָקוֹם אחד (בראשית, א'). וכולל בית דירה, אויפענט-האלטס אָרט: גם מקום לָלוּן (שם, כ"ד כ"ה). ומרחק לבתים: והיה להם מִקוֹם לבתים (יחזקאל, מ"ה, ד'), וכמו כן, עיר ומדינה: הוצא מן הַמָּקוֹם (בראשית, י"ט, י"ב), אנשי הַמָּקוֹם (שם, כ"ו, ז'), עד מְקוֹם שכם (שם, י"ב, וי"ו), ומשער מְקוֹמוֹ (רות, ד', יו"ד), אל הַמָּקוֹם הזה ועל יושביו (מ"ב, כ"ב, ט"ז). וכולל גם יושבי המקום: ונשאתי לכל הַמָּקוֹם (בראשית, י"ח, כ"ו). שם הַמָּקוֹם ההוא מחנים (בראשית, ל"ב, ג'), בְּכָסִפְיָא הַמָּקוֹם (עז"א, ח', י"ז). ובכלל: אל כל הַמָּקוֹם אשר נבא (בראשית, כ', י"ג), כל הַמָּקוֹם אשר תדרך כף רגלכם בו (דברים, י"א, כ"ד), וברבוי: תאבדון את כל הַמְּקֹמוֹת (דברים, י"ב, ב'), או באחד הַמְּקֹמוֹת (ש"ב, י"ז, ט'), ובא גם באחת הַמְּקֹמוֹת (שופטים, י"ט, י"ג), שלא כמשפט; בכל הַמְּקֹמוֹת אשר אדיחם שם (ירמיה, כ"ד, ט'), ולפי תכונת ויחוד המקום יאמר: מָקוֹם טהור (ויקרא, ד', י"ב), בְּמָקוֹם קדש (שמות, כ"ט, ל"א), מָקוֹם טמא (ויקרא, י"ד, מ'), יתד בְּמָקוֹם נאמן (ישעיה, כ"ב, כ"ג), מְקוֹם המשפט וגו' וּמְקוֹם הצדק (קהלת, ג', ט"ז). וכן יאמר ביחוד אל המיוחד למושב איש — שטעללע, мѣсто, וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דוד (ש"א, כ', כ"ז) — שהיה קבוע לשבתו. ויתן להם מָקוֹם בראש הקרואים (שם, ט', כ"ב), ויפקד מְקוֹם

דוד (ש"א, כ', כ"ה). ובהרחבת הענין: יתנו לי מָקום באחת מערי השדה (שם, כ"ז, ה') — מקום מושב בטוח: ושמתי מָקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו (ש"ב, ז', י'), ויתנו איש ישראל מָקום לבנימן (שופטים, כ', ל"ו) — מָקום לנוס. ולמשמרת שירות ומעמד מיוחד, אמט, שטעללונג, положеніе служба — מְקוֹמְךָ אל תנח (קהלת, י', ד'), ובִמְקום גדולים אל תעמוד (משלי, כ"ה, ו"ו). ובענין מעלת התמנות: הסר המלכים איש מִמְּקוֹמוֹ ושים פחות תחתיהם (מ"א, כ', כ"ד)—מְקום מַצָּבוֹ במערכה. ובהשאלה: ואל מְקוֹמוֹ שואף זורח הוא שם (קהלת, א', ה'), ידעת השחר מְקֹמוֹ (איוב, ל"ח, י"ב), ואי זה מְקום בינה (שם, כ"ח, י"ב). ואל יהי מָקום לזעקתי (איוב, ט"ז, י"ח) — מקום ששם תסתר זעקתי ולא תשמע אלא תתפשט לכל כנפות הארץ. והקודם: ארץ אל תכסי דמי, וביחס אל הש"י: אל מְקום שבתך אל השמים (מ"א, ח', ל'), ברוך כבוד ה' מִמְּקוֹמוֹ (יחזקאל, ג', י"ב), הנה ה' יוצא מִמְּקוֹמוֹ (מיכה, א', ג'). ונרדף עם השם מָעוֹן (עיי"ש) ומקום משכן כבודך (תהלים, כ"ו, ח'). והקודם: מעון ביתך. כסא כבוד מרום מראשון, מְקום מקדשנו (ירמיה, י"ז, י"ב), יתכן שענינו כמו מְעון מקדשנו במובן. מעוז ומנוס. ומוסב אל הש"י שהוא מעוזו של המקדש. לְפָאֵר מְקום מקדשי וּמְקום רגלי אכבד (ישעיה, ס', י"ג). ואי זה מְקום מנוחתי (שם, ס"ו, א') ומזה: קוּמָה ה' למנוחתך (תהלים, קל"ב, ח'), שעורו: למקום מנוחתך, (ועיין מורה נבוכים ח' א' פרק ח'), רב הַמָּקום ביניהם (ש"א, כ"ו, י"ג), המרחק, רֶוַח ענטפערנונג, ростояніе, רֶוַח והצלה יעמד ליהודים מִמְּקום אחר (אסתר, ד', י"ד) — מסבה אחרת. ובקשור עם מלות השלילה: עד אפס מקום (ישעיה, ה', ח'), עד שלא ישאר שום מקום פנוי, וכן: קיא צֹאָה בְּלִי־מקום (שם, כ"ח, ח'), ובמשנה:

ואל תדין את חברך עד שתגיע לִמְקוֹמוֹ (אבות, ב', ד'), למעמדו ומצבו, לאגע, положеніе, ממלא מְקום אבותיו בחכמה וביראת חטא (כתובות, ק"ג, ע"ב), מה מָקום לתפלה זו (ברכות, ד', ב'), טעם תוכן, אינהאלט, содержаніе, מה אם בִּמְקום שהקל על השן וכו' מְקום שהחמיר על הקרן (ב"ק, ב', ה'), אופן, פאלל, случай, אל תתנו מְקום לצדוקים לרדות (פרה, ג', ג'), לא מְקוֹמוֹ של אדם מכבדו אלא אדם מכבד מְקוֹמוֹ (תענית, דף כ"א, ע"ב), צד תמות בִּמְקוֹמָהּ עומדת (ב"ק, ל"ט, ע"ב). ורגיל אצלם הלשון מִכָּל מָקום בכל אופן שיהיה, אללענפאללס, во всякомъ случаѣ, ארבעים סאה מִכָּל מָקום (תוספתא, ברכות, ב'), לִמְקום שטעה (ברכות, ב', ג') — לאותו ענין. והתיחד השם מקום לכנוי כבוד אל הש"י: כדי שיכוונו את לבם לַמָּקום (ברכות, ה', א'), אחד הלוה מן האדם כלוה מן הַמָּקום ברוך הוא (אבות, ב', ד'), הַמָּקום ימלא חסרונך (ברכות, דף ט"ז, ע"ב), ברוך הַמָּקום שמסר עולמו לשומרים (ע"ז, דף מ', ע"ב), ברוך המקום, ברוך הוא (הגדה של פסח), ואמרו בטעם הכנוי הזה: מפני מה מְכַנִּין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מָקום, שהוא מְקוֹמוֹ של עולם ואין עולמו מְקוֹמוֹ (ב"ר, ס"א), ואפשר שטעמו כמו מעון, מעין אתה היית לנו (תהלים, ל' א'), במובן מנוס צופלוכט, שוטץ, убѣжище защита, והפייטן אמר: מָקום וּמָעוֹן אתה לעולמך (שיר היחוד), והרשד"ל בפירושו על פסוק: על כל מְכון הר ציון ועל מקראיה (ישעיה, ד', ה'), שמלת מכון בערבי ענינו—מָקום. ובמליצת השיר במקרא אומרים מכון תחת מקום, כמו מכון לשבתך (שמות, ט"ו, י"ז), וכן, ומכון הר ציון, הכוונה בו על בית המקדש, והיו קוראים לו מָקום סתם (ע"ד היתרון) ושאחרי כן קראו גם השמים (שגם הם מכון שבתו) מָכוֹן או מָקום. והושאל אחרי כן לשמו ית',

ע"ד שהשתמשו בשם שמים. ולדעתנו נמצא מקור לזה במקרא: יצא יצוא ועמד וקרא בשם ה' אלהיו והניף ידו אל הַמָּקוֹם ואסף המצורע (מ"ב, ה', י"א), שטעמו — והניף ידו בתפלה אל המקום הקדוש, מְקוֹם משכן ה' או הש"י בעצמו, ואסף הש"י את המצורע, והוא ירפאהו. ולדעת המפרשים הוא מְקוֹם הצרעת, ודחוק, ובספרי המחברים יורה השם מָקוֹם כלל העולם כלו בבחינת ההתפשטות, רוים, пространство, ואמרו גם בהתיחדות: תנועה מְקוֹמִית, סדר מְקוֹמִי.

תְּקוּמָה, ש"נ, מעמד חזק, בעשטאנד, אויפקאממען, ולא תהיה לכם תְּקוּמָה לפני איביכם (ויקרא, כ"ו, ל"ז), ורבינו יהודה הלוי אמר: כי יום תנומתי תהיה תְּקוּמָתִי (דיוואן סימן נ"ו).

תְּקוֹמֵם, ש, כמו מִתְקוֹמֵם ווידערזאכער, פיינד: ובתקוממיך אתקוטט (תהלים, קל"ט, כ"א), והוא על משקל תחולל, שרה תחוללכם (ישעיה, נ"א, ב').

קוֹן, פ"י, בבנין פיעל, נשיאת נהי, הספד — קלאגען, איינען קלאגעליעד, אנשטיממען, пѣть жалобныя пѣсни плачевныя пѣсни: וְקוֹנַנְתִּי עליך (יחזקאל, ל"ב, יו"ד): וַיְקוֹנֵן ירמיהו על יאשיהו (דהי"ב, ל"ה, כ"ה). ובא: וַיְקוֹנֵן המלך אל אבנר (ש"ב, ג', ל"ג, ובפעול הנשוא: וַיְקֹנֵן דוד את הַקִּינָה הזאת (שם, א', י"ז). ובש"ת: וקראו לַמְקוֹנְנוֹת (ירמיה, ט', ט"ז) — לפי שהיה מנהגם שהיו נשים מזומנות לקונן.

קִינָה, ש"נ, פיוט של הספד — קלאגעגעזאנג, טרויערליעד, жалобная, плачевная пѣсня: ושאי על שפיים קִינָה (ירמיה, ז', כ"ט), קִינָה היא ותהי לְקִינָה (יחזקאל, י"ט, י"ד) — תהי לְקִינָה גם לעתיד לבוא. בניהם קִינָה וְקוֹנְנוּ עליך (שם, כ"ז, ל"ב), שא קִינָה אל נשיאי ישראל (שם, י"ט, א'), וברבוי כתובים על הַקִּינוֹת (שם, ל"ה, כ"ה), וברבוי זכרים, קִנִים והגה והי (יחזקאל, ב', יו"ד).

קוּעַ, פ"י, עקרו כפי הנראה חקיקה, חריתה, איינגראבען, איינבאהרען, איינריטצען, вырѣзывать врыть, врывать, оцарапывать, ומזה בשם

קַעֲקַע, חקיקה, חריץ, איינשניטט, ריטץ, врываніе, оцарапываніе, וכתבת קעקע לא תתנו בכם (ויקרא, י"ט, כ"ח), כתובת שיש עמה חריץ בבשר, טאטאווירונג, наколотая надпись, שהיו לפנים נוהגים לעשות לזכרון המתים או לענין אחר. ובמשנה השתמשו מזה בפעל: כתב ולא קִעֲקַע, קִעֲקַע ולא כתב (מכות, ג', ו"ו). ומזה בענין שבירה והריסה, צערשטארען, צערברעכען, разрушать разбить: גזל מריש ובנאו בבירה מְקַעֲקֵעַ כל הבירה כלה (תענית, ט"ז, ע"א), והרי בבל אף היא החריבה אותו אלא קִעַקְעָה אותו וכו' מה כתיב בה (תהלים, קל"ט), האומרים ערו ערו עד היסוד בה (שמו"ר, ל"ה), בקש לזורקן וּלְקַעֲקֵעַ ביצתן (ויק"ר כ"ז), כיון שעמדו וחרפו קִעֲקַע הקב"ה ביצתם מן העולם (פסיקתא פ' שקלים). ובהשאלה: הטל להם מים בספל וְקַעֲקַע להם כתרנגולין (קדושין, דף ל"א, ע"א), ופירש"י קַרְקַע להם כמו שמקרקרין לתרנגולים.

קִעְקוּעַ, שה"פ בדבא"ס, קול רעש, קעקוע עצים וצליל מרעיד (מורה נבוכים, ב', ח').

קוֹעַ, ש', פ"א במקרא: בני בבל וכל כשדים פקוד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ (יחזקאל, כ"ג, כ"ג), לדעת יונתן שלשתן שמות מדינות הן (עיין פקוד, שוע), ויש אומרים שהם שמות מיני שררות ושלטונות, והשערות הרבה נאמרו בביאור השם קוֹעַ לענין מין שלטונות וכולן רחוקות.

קוּף, פעל, יסודו של יקף, נוף בהוראת

סבוב בעגל, קרייז, אין קרייזלויף געהן. ומזה:

תְּקוּפָה, ש״נ, הקף, סבוב, קרייזונג, קרייזלויף, оборотъ, круговращеніе: וּתְקוּפָתוֹ על קצותם (תהלים, י״ט, ז׳), וביחס אל הזמן: וחג האסיף תְּקוּפַת השנה (שמות, ל״ד, כ״ב), ת״א מֵיפְקָא דשתא, וכנראה אין כונתו לפרש תקופה מלשון יציאה כי אם לאמר שטעם תקופת השנה הוא בסוף תקופת השנה, וזה בסמך שנאמר בו וחג האסף בְּצֵאת השנה (שם, כ״ג, ט״ז), והיא שנת העולם (ע׳ שנה). ויהי לִתְקוּפַת השנה (דהי״ב, כ״ד, כ״ג), אחרי עבור שנה למן המועד הידוע, נאַך פערלויף, по истеченіи. וברבוי: ויהי לִתְקֻפוֹת הימים (ש״א, א׳, כ׳), ובחשבונות התכונה התיחד השם תקופה לרביעית שנה כסדרה, שזה בהמשך הזמן מורגש שנוי במדת הימים ובתכונת החם והקור, לפי שנוי מעמד השמש כנגד הארץ, זאָננענווענדע, поворотъ солнца, Heliotrop. והן: תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי, תְּקוּפַת טֵבֵת, תְּקוּפַת נִיסָן, תְּקוּפַת תַּמּוּז. ולפי חשבונות חז״ל: אין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה (עירובין, דף נ״ו, ע״א), ועל רגע התחלת התקופה נהגו לאמר „התקופה נופלת” ואמרו: כל היודע לחשב בִּתְקוּפוֹת ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר (ישעיה ה׳): ואת פעל ה׳ לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו (שבת, דף ע״ה, ע״א). ובמובן זה אמרו במשנה: תְּקוּפוֹת וגמטריאות פרפראות לחכמה (אבות, ג׳, י״ח) — חשבונות התקופות, ונהגו לקרוא בשם תקופה כלל חשבון קידוש החדשים וקביעות המועדות, ואמרו: תְּקוּפַת שמואל, תְּקוּפַת רב אדא.

קוֹף, שע״כ. מין חיה שדומה קצת בצורתה לצורת אדם, אפפע, обезьяна: וכן שמו בגפתית, ובשאר לשונות המזרח וגם ביונית: Κῆμος שנהבים וְקוֹפִים (מ״א, י׳, כ״ב), ובדהי״ב (ט׳, כ״א) וְקוֹפִים, כְּנֶ״ו, ובמשנה: הפיל וְהַקּוֹף מין חיה (כלאים, ח׳, ו׳־ו׳), הכל בפני שרה כְּקוֹף בפני אדם (ב״ב, דף נ״ח, ע״א).

א] קופה, ש״נ, במשנה, כלי קבול, א) סל של נצרים, קאָרב, корзина, השק וְהַקּוּפָּה (כלאים, ט׳, יו״ד), או שק או קוּפָּה (ב״מ, ב׳, ח׳), שלש קוּפּוֹת הן (כלים, כ״ד, ו׳), ב) כיס, או ארון ותיבה לקבל ולכנוס מעות לצרכי הוצאות, ביכסע, жестянка, банка, кружка; החתן מקבל עליו עשרה דינרין לְקוּפָּה (כתובות, ו׳, ד׳), והתיחד לקבוץ מעות של צדקה, אַלמאָזען ביכסע, кружка для милостыни, ועם זה, מעות שמקבצים לצדקה אַרמען קאַססע, касса для бѣдныхъ; מי שיש לו מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הַקּוּפָּה, וְהַקּוּפָּה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה (פאה, ח׳, ז׳), מקורו בלשון רומית Cupa.

קוּפָּה, ב) ש״נ, בשר מחותך לחתיכות קטנות ומבושל ברוטב ומיני תבלין, ונקרא כן גם הרוטב העב הדבק אל הדפנות של הסיר והשוקע— באָדענזאַטץ, הנודר מן הבשר מותר ברוטב ובקופה (י״ג קיפה) (נדרים, נ״ב, ע״א), ועיין רש״י שם.

א] קוּץ, פעל, מיסודו של שרש יָקֹץ, היות ער, התעוררות ממעמד השנה, ערוואַכען, пробуждаться. ובא בבנין הפעיל: וְהֵקִיץ ורקה נפשו (ישעיה כ״ט, ח׳), וַהֲקִיצוֹתָ היא תשיחך (משלי, ו׳, כ״ב), הֱקִיצֹתִי ואראה (ירמיה, ל״א, כ״ו), מתי אָקִיץ (משלי, כ״ג, ל״ה), ולפי שהמות נדמה לשנה (שנת עולם) נאמר בתחיה: לא הֵקִיץ הַנַּעַר (מ״ב, ד׳, ל״א), צום לעבען ערוואַכען, воскреснуть. וישנו שנת עולם ולא יָקִיצוּ (ירמיה, נ״א, ל״ט), הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שוכני עפר (ישעיה, כ״ו, י״ט), וכמו כן על הפגת השכרות: הָקִיצוּ שכורים (יואל, א׳, ה׳), ניכטער ווערדען.

отрезвиться. ובהשאלה: אמר לעץ הָקִיצָה, עורי לאבן דומם (חבקוק, ב׳, י״ט). וביחס אל השי״ת: התעוררות, קימה: הָקִיצָה אל תזנח לנצח (תהלים, מ״ד, כ״ד). והקודם: עורה למה תִישַׁן, הָקִיצָה לפקד כל הגוים (שם, נ״ט ו׳). בא הַקֵּץ הֵקִיץ עליך (יחזקאל, ז׳, ו׳), לשון נופל על לשון, וענינו הקץ כמו הֵקִיץ משנתו, הת עורר לבוא אליך.

ב) קוץ, פ״י, דומה לפעל קוט, הקל עקרו ביהול, גיעול ומאוס בדבר שאינו נוח לקבל, איבערדרוסס האבען, עקעל עמפפינדען, чувствовать страхъ: ונקשר עם הבי״ת: ונפשנו קָצָה בַּלֶּחֶם הקלקל (במדבר, כ״א), קַצְתִּי בְּחַיַּי (בראשית, כ״ז, מ״ו), וָאָקֻץ בם (ויקרא, כ׳, כ״ג), וַיָּקָץ בישראל (מ״א, י״א, כ״ה). ובא: ואל תָּקֹץ בתוכחתו (משלי ג׳, י״א)— בחולם; והקודם: מוסר ה׳ בני אל תִּמְאָס. ומזה ג) הרגשת פחד ומורא— אנגסט, גרויען האבען, чувствовать страхъ, בקשור עם מִפְּנֵי: וַיָּקָץ מואב מִפְּנֵי בני ישראל (במדבר, כ״ב, ג׳), וכתרגומו: וְעָקַת למואב, וַיָּקֻצוּ מפני בני ישראל (שמות, א׳, י״ב), תעזב האדמה אשר אתה קָץ מִפְּנֵי שני מלכיה (ישעיה, ז׳, ט״ז), שעורו — האדמה של שני המלכים אשר אתה קָץ מפניהם. וכן תיב״ע די את מְעִיק. ולדעת י״מ בא הפעל הזה גם בהפעיל: נעלה ביהודה וּנְקִיצֶנָּה (שם, ז׳, ו׳) — נביאם במצור עד שיקוצו מפנינו. ויותר נכון לפי דרכם לפרש נפיל עליהם אימה ופחד, ובהמשך על המאמר הזה אמר להלן אשר אתה קָץ. וי״מ שענינו ונציקנה בהפוך האותיות, (וע׳ בסמוך).

קוץ, ש׳, עברית וארמית, פ״י, יסודם של קצה, קצץ, בהוראת חתוך בריתה וקציבה, שניידען, אבשניידען, אבהויען, рѣзать, обрѣзать срубить, обрубать, отсѣкать. בארמית נמצא בפעל, הקל, ויכרתו משם זמורה (במדבר, י״ג, כ״ג), ת״א וקצו מתמן עוברתא. ואתו לא תכרת (דברים, כ׳, י״ט), ת״א: ויתיה לא תָקוּץ. ויתכן שממנו בא במקרא בהפעיל: נעלה ביהודה וּנְקִיצֶנָּה ונבקענה אלינו (ישעיה, ז׳, וי״ו) נתחוב בה קוץ כלומר נפרוץ בה פרץ, איינברוך מאכען, вломиться, ומתישב לזה היטב מליצת הפעל הסמוך: ונבקענה כאדם הבוקע עצים שעושה מתחלה חתוך קטן ואח״כ משלים ומבקיע. ובספרי בזה במובן נכוי: ואין מֵקִיץ מכתובתה (ספרי במדבר, ס׳ ח׳), אבציעהען.

קַיִץ, ש״ז עקרו זמן שקוצצים פירות האילן, אבסט, וויינלעזע, время сбора виноградовъ плодовъ בנגוד לשם קָציר המתיחס לזמן קצירת התבואות: עבר קָצִיר כלה קָיִץ (ירמיה, ח׳, כ׳), והוא החם בעולם, זאממער, лѣто: וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף (בראשית, ח׳, כ״ב), בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ (תהלים, ל״ב, ד׳), כשלג בַּקַּיִץ (משלי, כ״ו, א׳). והכיתי בית החרף על בית הַקָּיִץ (עמוס, ג׳, ט״ו), ויכלול גם הפירות שנלקטים בקיץ, זאממער-פריכטע, овощь, лѣтніе плоды, על קֵיצֵךְ ועל קְצִירֵךְ (ישעיה, י״ז, ט׳), על קֵיצֵךְ ועל בְּצִירֵךְ (ירמיה, מ״ח, ל״ב). ונופל ביחוד על התאנים, כי הייתי כְּאָסְפֵי קַיִץ (מיכה, ז׳, א׳), וכפירש״י: סופי תְאֵנִים. וכולל גם עגולי דבלה, פייגענקוכען, смоковничный пирогъ. אספו יין וקיץ ושמן (ירמיה, מ׳, יו״ד). ומאה צמקים ומאה קָיִץ (ש״ב, ט״ז, א׳). ולהיות שלקיטת התאנים נמשכת עד קֵץ זמן הקיץ, ראה עמוס במחזה הנבואה, כלוב קַיִץ לאות ולסימן כי בא הַקֵּץ (עמוס, ח׳, א׳, ב׳). ובגמרא: הנודר מפירות הקיץ אינו אסור רשב״ג אומר ענבים בכלל תאנים וכו׳ (נדרים, דף ס״א, ע״ב). ובתוספתא: הלוקח שדה קִיצָה מחברו והיו בה תפוחים ורמונים, רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שלא היה בכלל הקיץ הרי הוא של מוכר וכו׳ (ב״מ, ס׳), וענין שדה קיצה, שדה

שרוב גידוליה תאנים. ובשם זה מכרה, ושע"כ אם נמצא בה תפוחים ורמונים אמר רשב"ג שהן של מוכר שלא מכרם לו ולא נכללו בשם קיץ, וכעין זה פירש בעל „חסדי דוד". ומן השם הזה נגזר פעל

קוץ, פ"ע, בִּקַל, חנייה במקום כל משך ימי הקיץ, וואָהרענד דעס-זאָממערס פערווייללען, דען זאָממער צוברינגען, пребываніе черезъ лѣтнее время, провести лѣтнее время: וְקָץ עליו העיט (ישעיה, י"ח, ו'), והכפל, וכל בהמת הארץ עליו תֶּחֱרָף. ובמדרש מְקַיֵּיץ אני עליהם את העוף (ב"ר, ל"ד). ובמשנה: מותר פירות לְקַיֵּיץ המזבח (שקלים, ד', ד'), במובן פעל, ובנ"א לַקַּיִץ בהוראת שם. ובברייתא: לוקחין פירות בזול ומוכרין אותן ביוקר, והשכר מְקִיצִין בו את המזבח (כתובות, דף ק"ו, ע"ב), מה היו מביאים מן המותרות? קייץ כבנות שוח למזבח (שבועות, דף י"ב, א', ב'). והענין אחרי שכבר העלו כל קרבנות נדרים ונדבות והמזבח בטל מביאים מן הפירות מוסף קרבנות כמו שמביאים בגמר סעודה פירות הקיץ ומיני מתיקה.

קִיצוֹן, במשנה. ש"ת, פרי שנזרע בימי הַקַּיִץ, בצלים הקיצונים, (שביעית, ה', ד').

קַוָּץ, ש"ת, מיבש פירות הקיץ ועושה מהם עיגולים: ושל קַוָּצִים (כלים, כ"ה, ט"ו; מקואות, ט', ו'). ויש מפרשים: מלקט קוצים.

קוֹץ, ש"ז, מין עשבי סרק ושוכות חוח, אונקרויט, דאָרנגענשטריפפ, דאָרנ-געשטרייך, тернъ, сорныя травы: וקוץ ודרדר תצמיח לך (בראשית, ג', י"ח), נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קֹצִים (ירמיה, ד', ג'). והקוצים מלאים עוקצים דוקרים ויש בהם גם ארסיים: סלון ממאיר וקוץ מכאב (יחזקאל, כ"ח, כ"ד), כְּקוֹץ מֻנָד כלהם כי לא ביד יקחו וגו' (ש"ב, כ"ג, וי"ו, ו'). ובגמרא דרך דרש אמרו: ויעשו להם מִקְצוֹתָם כהני במות (מ"ב, ט"ו) — מן הַקּוֹצִים שבעם (קדושין, דף ע"ה, ע"ב). הרשעים—וע"ד המליצה: קוֹצים אני מכלה מן הכרם (ב"מ, דף פ"ג ע"ב). וברבוי נקבה: המצניע קוֹצוֹתָיו וזכוכיותיו (ב"ק, דף למ"ד ע"א).

קִוֵּץ, פ"י, פִּנּוּי הקוצים, פאָן אונקרויט אונד דאָרנען רייניגען, очистить отъ терна и сорныхъ травъ: לְקַוֵּץ את הדרכים (מו"ק, דף ה', ע"א).

בהתפעל: שדה שֶׁנִּתְקַוְּצָה (שביעית, ד', ה') — שפינו את הקוצים ממנה.

קוֹץ, ש"ז, חתיכה פסוקה, אבגעזאָגדערטער שטיקק, отломанный кусокъ, בדרשתם על פסוק „ואל תָּקֹץ בתוכחתו" (משלי, ג', י"א), אמרו: אל תעשם קוצים קוצים (ירושלמי, מגלה, פרק ג', ז'), וזה כנראה בסמך שבא מלת תָּקֹץ, בחול"ם.

קוֹץ, בגמרא ש"ז. העוקץ היוצא מן האותיות ונקרא גם כן כתר או תג: אדם אחד ועקיבא בן יוסף שמו עתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות (מנחות, כ"ט, ע"ב), וגזרוהו לא מן השם קוץ מפני עוקציו כי אם בהשאלה מן השם קְוֻצָּה, בהוראת מחלפת הראש, שהיי: נוי וקשוט הראש, ובסמך על האמור „קְוֻצּוֹתָיו" תלתלים (שיה"ש, ה', י"א), אמר: על כל קוץ וקוץ תלי תלים, ואמרו: אפילו קוצין שבתורה... תלתלי-תלתלים הם (ויקרא, רבה, פ' ע"ט), וכן אמרו: קְוֻצּוֹתָיו תלתלים וכו' מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות (עירובין, דף כ"א, ע"ב), קוֹצָהּ של יו"ד (מנחות, דף כ"ט, ע"א).

קְוֻצָּה, ש"נ, מחלפת הראש, והיא דבוקי השערות המסובבות וקלועות, לאָקקע, локнъ, кудръ: קְוֻצּוֹתַי רסיסי לילה (שיה"ש, ה', ב'), קְוֻצּוֹתָיו תלתלים (שם, שם, י"א), והנראה שנגזר

מן השם קוץ לפי שדרך גידולו הוא דרך סיבוך בבדיו וקלעיו. ומזה:

קֻוָּץ, קַוֻּץ, ת׳, בעל קְוֻצּוֹת, לאָקקהאַאריגי кудрявый: משל לְקֻוָּץ וְקֵרֵחַ (ב״ר ס״ה), קַוָּץ לא יתרום (ירושלמי שקלים, ג׳, ד׳), לולב כפוף קַוָּץ (סוכה, דף ל״ב, ע״א).

קוֹצָה, במשנה, שע״כ, מין צמח שצובעים בו: אסטים וקוצה (שביעית, ז׳, א׳), זאפלאר, אולי נקרא כן ע״ש שהוא מלא עוקצים דקים.

הַקּוֹץ, שע״פ. שם משפחה מבני הכהנים בימי עזרא (עזרא, ב׳, ס״א; נחמיה, ג׳, ד׳), וקרוב לשער שמוצא המשפחה הזאת הם מהכהנים בימי דוד (עיין דהי״א, כ״ד, י׳).

קוּר, פעו״י, הקל פ״א במקרא, ולפי המוסכם ענינו חפירת בור למוצא מים ובגזרתו הוא דומה אל נקר, כרה, גראַבען, ברוּננען גראַבען, копать, рыть, колоть: אני קַרְתִּי ושתיתי מים (מ״ב, י״ט, כ״ד; ישעיה, ל״ז, כ״ה), לפי שמדרך העמים כשבא עליהם צר להלחם בהם לסתום מעינות המים בדרך, התפאר, שהוא איננו ירא מפניהם בדבר הזה, כי בכל מקום שהוא בא עם חילו הוא חופר בורות ושותה מים, ולא עוד אלא „ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור" שהוא מחריב כל יאוריהם הגדולים. ועיין בסמוך. ומזה לדעת הרשד״ל: אם ינתשו מים זרים קָרִים נוזלים (ירמיה, י״ח, י״ד) — מים קרים הם מים נובעים ממקורם וכן תיב״ע: מֵי מַבּוּעַ; ושעור הכתוב: אם ינתשו — אם יחדלו — מים זרים הבאים ממקום אחר ממקום רחוק מן השלג הנופל מן הלבנון ונגר לארץ, והם הנובעים במעינות ונוזלים בארץ ישראל.

ההפעיל, שטיפה והגרת מים מן הבור, הערפאָרקוועללען לאַססען פליעססען: כְּהָקִיר ביר מימיה כן הקרה רעתם (ירמיה, ו׳, ז׳), (וע׳ קרר), ולדעת הרשד״ל אין במשמע הפעל הזה הוראת חפירה כלל כי אם יציאת מים מן המקור, ובזה הקל שוה אל ההפעיל. וטעם „אני קַרְתִּי ושתיתי מים" שרמה עצמו לנחל היורד מן הלבנון שזכר, ואמר: אני קַרְתִּי ונבעתי — יצאתי מתחתית ההר כנחל קטן ומיד שתיתי מים אחרים ומשכתי אלי את כל הנהרות גם את הגדולים שבהם, והם הרבו ויבשו, והוא פירוש מושכל אבל לא מוכרע. ובדחז״ל אי דין כיף מקורר מיא (ירושלמי, שקלים, ה׳, ד׳) — נובע.

מָקוֹר, ש״ז. בור נובע מים, מעין, קוועללע, источникъ, ключъ: מְקוֹר מים חיים (ירמיה, ב׳, י״ג), ויבוש מְקוֹרוֹ (הושע, י״ג, ט״ו), והכפל: ויחרב מעינו, (ועיין בסמוך): ועיני מְקוֹר דמעה (ירמיה, ח׳, כ״ג). ובהשאלה: כי עמך מְקוֹר חיים (תהלים, ל״ו, י׳) — ממך שופע חיים לכל חי. מְקוֹר חיים פי צדיק (משלי, י׳, י״א), תורת חכם מְקוֹר חיים לסור ממוקשי מות (שם, י״ג, י״ד), נחל נֹבֵעַ מְקוֹר חכמה (שם, י״ח, ד׳), יהיה מָקוֹר נפתח לבית דויד לחטאת ולנדה (זכריה, י״ג, א׳)—מקור נפתח כלו מלא מי חטאת ומי נדה לטהרת כל טומאה, דרך מליצה, לפי שלרבוי הטומאות לא יספיקו כל מי חטאת ונדה מאפר הפרה לטהרתם, יהיה מָקוֹר נפתח נובע בלי הפסק לטהרת טמאים ולא יצטרכו עוד למי אפר פרה. ובא בהשאלה לערות הנקבה: את מְקֹרָהּ הערה (ויקרא, כ׳, י״ח), וטהרה מִמְּקֹר דמיה (שם, י״ב, ז׳), שעורו — מדמי מקורה. וע״ד המליצה: יהי מְקוֹרְךָ ברוך (משלי, ה׳, י״ח), כנוי לאשה מזרעת זרע ע״י מְקוֹרָהּ. והקודם: שתה מים מבורך וגו׳. ומזה: במקהלות ברכו אלהים ה׳ מִמְּקוֹר ישראל (תהלים, ס״ח, כ״ז) — המקור שממנו יצא כל עם ישראל—אורקוועללע, первосточникъ. והטעם: מכלל העם

בלו, וזה ע"ד: מַקֶּבֶת בור נֻקַּרְתֶּם (ישעיה, נ"א, א'), מִמֵּי יהודה יצאו (שם, מ"ח, א'). עיין מְעִי. ולא רחוק לשער שהוא כנוי מוסב אל הש"י שהוא מקורם של ישראל, שהוא קנה אותם ובחר בהם לסגלה, וע"ד שנקרא צור ישראל (עיין צור). והובשתי את מְקוֹרָהּ (ירמיה, נ"א, ל"ו), כנוי לעיקר מולדת האומה אורשפרונג, אבשטאממונג, происхожденіе: והקודם: והחרבתי את ימה, שגם הים והמים בכלל משל לרביית ופריית המשפחות לעמים. ובמובן זה נאמר: וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ (הושע, י"ג, ט"ו). ובמשנה: לפי שחזקתו מן הַמָּקוֹר (נדה, ב', ה') — הרחם שנוצר בו הולד הוא הנקרא מקור והוא שדם נדה וזבה יוצאים ממנו (רמב"ם, הלכות אסורי ביאה, פרק ה' ג'). ובדבא"ס השתמשו בשם מקור לכלל הגשמים שחוצבים מן ההרים, מינעראלים: מספר מיני בעלי החיים והמקורים והצמחים (מורה נבוכים). ובחכמת הדקדוק מָקוֹר, הוא שם התחלת הפעל בעצמו בזולת סימני הזמנים והכנוים. ולדעת רש"י וקצת מן האחרונים מזה על דרך המרובעים בבנין פיעל:

קַרְקַר, בענין כריה של חתירה, אונטערגראבען, подкопать. ומזה הריסה והשחתה, צערטריממערן, צערברעכען, צערשטערען, разрушать разбивать. מְקַרְקַר קָר (ישעיה, כ"ב, ה') — מְהָרֵס החומות, וְקַרְקַר כל בני שת (במדבר, כ"ד, י"ז), (ועיין קרקר).

קוּר, ש"ז, נמצא במקרא שתי פעמים בענין אחד בל"ר: וְקוּרֵי עכביש יארגו (ישעיה, נ"ט, ה'), יב"ע תרגם קוין חוטים דקים — פֶאדען, שהעכביש אורג מרירו שמוציא מפיו, וטעם המליצה: שהם מוציאים מלבם דברים בטלים ואורגים אותם כמעשה אורג: קוּרֵיהֶם לא יהיו לבגד (שם, שם, ו'); והנראה כהשערת י"מ שעיקרו בפעל אגודה ועניבה ועם זה אריגה, והשם

קוּרִים, בל"ר, התיחד לאריגת העכביש, שפינגגעוועבע, паутина, ומן היסוד יצאו השם קִיר, קורה והפעל קרה עיי"ש. ובלשון חז"ל:

קוּר, קורא, ש"ז. קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה וכו' (ברכות, דף ל"ו, ע"א) — הענפים הדקים בדקל שמשתרגים ומתקפלין על האילן.

קוֹשׁ, פ"י, יסודו של שרש יקש פ"א במקרא בקל, נתינת מוקש ומכשול, שלינגגען לעגען, ставить западню тенеронъ: ולמוכיח בשער יְקֹשׁוּן (ישעיה, כ"ט, כ"א), ובערבית יורה הפעל קוש כפיפה, עקימה ופתלתל — זיך שלענגעלן, קריממען, из-выватьcя. ומזה פרישת רשת שהיא ענובה ונפתלה. ומיסוד של הפעל הזה יצא השם קשת (עיי"ש).

קוּשָׁיָהוּ, שע"פ. מבני מררי (דהי"א, ט"ו, י"ז), ונקרא ג"כ קִישִׁי בן עַבְדִּי (שם, ו"ו, כ"ט), והנראה שזה משרש קשה (ע' קיש, קשה).

קט, פ"א במקרא ע' קטן.

קָטַב, ארמית, פ"י, בהוראת הפעל חטב, קטף, קצב, כריתה, גזרה, שניידען, אבשניידען, אבהויען, отсѣчъ, разрѣзать, обрубать, сорвать: לַחֲטֹב עצים (דברים, י"ט, ה'), ת"י לְמִקְטַב קיסין, ובפיוט: כמעט קט היית קטוב (סדור ספרדים). ובמקרא נמצא בשם:

קֶטֶב, ש"ז, כריתה, אבדן, פערדערבען, פערניכטונג, гибель пагуба: וְקֶטֶב מרירי (דברים, ל"ב, כ"ד). ובנראה התיחד למחלת דבר, מגפה, פעסט, זייבע, моръ чума зараза, שיחסוה לרוחות רעות ולשדים, שַׂעַר קֶטֶב (ישעיה, כ"ח, ב') — הסערה המביאה את הדבר בכנפיה; מִקֶּטֶב ישוד צהרים (תהלים, צ"א, ו'), שעורו=ישוד בצהרים. והקודם: מדבר באפל יהלך. ובגמרא: תרי קְטָבֵי הוו חד מקמי טהירא וחד מבתר טהירא, דמקמי טהירא קְטַב

מרירי שמו, דבתר טהירא קֶטֶב יָשׁוּד צהרים שמו (פסחים, דף קי"א, ע"ב, ועיין במדרש תהלים, מזמור צ"א). ועמ"א.

קֹטֶב, ש"ז, אהי קָטָבְךָ שאול (הושע, י"ג, י"ד)—פונה בשאלה אל השאול וקורא: אַיֵּה איפה הקטב שלך, כאלו המחלה העזה החצופה שלוהה של שאול היא, והקודם: אֱהִי דְבָרֶיךָ מות (ע' דֶּבֶר).

קוֹטֵב, במשנה, ש"ז כלי שכותשים בו את הזיתים, קעלטער-בוים, точило давильня: בְּבַד וּבְקוֹטֵב (שביעית, ח', ו').

קוטב, ש"ז, מלשון ערבית בחכמת התכונה, הציר שעליו סובב הגלגל, פאָל, הצפוני נקרא: קוֹטֶב הצפוני, והדרומי קוֹטֶב הדרומי, [פירוש מלות הזרות להר"ש אבן תִּבּון]. ועו"ד המליצה אמרו: שֶׁקְּטָבֵי אמנם יסוב על באור מה שאפשר להבינו ממעשה בראשית (מו"נ, ב', ב'), ובענין תוכן ומרכז הענין: שלקחתי קְטָבֵי דבריהם וסבבתי עליהם אוֹפַן הָעִיּוּן (אמונות ודעות א'), כי ראוי והגון שיסוב כל ספר שיכתב על קוטבי התורה הקדושה (יוסיפון, פרק ל"ו).

קַטְבוֹלְיָא, במשנה, משטוח של עור לאַקקען: קַטְבּוֹלְיָא משיחסום ויקנב (כלים, ט"ז, ד'), עור קַטְבָּלְיָא (שם, כ"ו, ח'), תרם את הראשונה מחפה בקטבלאות (שקלים, ג', ד'), ומלשון יונית הוא. ובגמרא (ב"מ, צ', ע"ב): פרס הקטבליא על גבי דישה, ופירש"י שם: קטבליא—עור שלוק מְחֻפָּה בקטבלאות (שקלים, פרק ג', משנה, ד').

קַטֵּגוֹר, שמ"ז, במשנה. העומד ללמד חוב, אנקלאֶגער, обвинитель: והעובר עבירה אחת קונה לו קַטֵּיגוֹר אחד (אבות ד', י"א), אין קַטֵּיגוֹר נעשה סַנֵּיגוֹר (ר"ה דף כ"ו, ע"א), אוי לזה שנעשה קַטֵּיגוֹרוֹ סניגורו (ויק"ר, ל"ד), ועל הפסוק: לולי משה בחירו עמד בפרץ (תהלים, ק"ו, כ"ג), אמרו חז"ל: משל למלך בשר ודם שהיה דן את בנו והיה הַקָּטֵיגוֹר עומד וּמְקַטְרֵג וכו' (שמות רבה, פי"ח), מקורו יונית.

קְטֵיגוֹרְיָא, שמ"נ, קובלנא אַנקלאַגע, жалоба обвиненіе: ע"ד דלית את מליף סניגוריא את מליף עלוי קטיגוריא (איכה, א', ה'), בא קְטֵיגוֹרְיָא בתלמידי חכמים (כתובות, דף ק"ב, ע"ב) — שנאה ותחרות.

קטל, פ"י, מקורו ארמית ובה בא בכמה בנינים, ובעברית לא נמצא רק בבנין הקל, המתה, הריגה, טאָדטען, ערשלאַגען, умерщвлять: אם תִּקְטֹל אלוה רשע (תהלים, קל"ט, י"ט), יִקְטֹל עני ואביון (איוב, כ"ד, י"ד), הן יִקְטְלֵנִי לו איחל (שם, י"ג, ט"ו), ובארמית שבמקרא בבינוני: דִּי הֲוָא צָבֵא הֲוָה קָטֵל (דניאל, ה', י"ט). ובבינוני פעול: בֵּהּ בליליא קְטִיל בלשאצר (שם, שם, ל'), קְטִילַת חֵיוְתָא (שם, ז', י"א), הפיעל: קַטִּיל הִמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא (שם, ג', כ"ב)— אכלתם שלהבת: דִּי נְפַק לְקַטָּלָה (שם, ב', י"ד).

ההתפעל, היות מומת, נהרג, ערשלאַגען, געטאָדטעט ווערדען, быть убитымъ, וחכימיא מִתְקַטְּלִין (שם, ב', י"ג), לְהִתְקְטָלָה (שם). ובגמרא גם בענין קצירה וקטוף עצים ועשבים, אבמאָהען, скашивать, скосить: קְטַל אספסתא (שבת, ע"ג, ע"ב), אטו אנן קַטְלֵי קני באגמא אנן (סנהדרין, דף ל"ג, ע"א) — חוטבי עצים, כלומר הדיוטים שאינם יודעים את התורה, רבך קְטִיל קני באגמא (שבת, צ"ה, ע"א), דגזל דקלא מחבריה וְקַטְלֵיה (ב"ק, דף צ"ו, ע"א).

קֶטֶל, שה"פ. הרג ואבדן, מאָרד, ניעדער מעטצלונג, убійство, рѣзнь: למען יכרת איש מהר עשו מִקָּטֶל (עובדיה פסוק ט').

קַטְלָנִית, ש"נ, אשה שנשאה לשני אנשים

(ולדעת אחרים — רק כשנשאת לשלשה) ומתו, לא תנשא ע"פ דין התלמוד (ברייתא יבמות, ס"ד, ע"ב), ויש אומרים שגם אם נתאלמנה מן האירוסין לא תנשא. דיני הקטלנית מבוארים בגמרא בבלי (יבמות, ס"ד, ע"ב), ביד החזקה להרמב"ם (הלכות אישות פרק ט"ו הלכה ג'), והרמב"ם מקיל בזה יותר מכל הפוסקים ובטור וש"ע אבן העזר (סימן ט').

קְטָלָא, ש"נ, במשנה, מיתה, הריגה: ודלא יליף קְטָלָא חיב (אבות, א', י"ג), ובגמרא: שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לִקְטָלָא (סנהדרין, דף י"א, א')—להריגה באופנים שונים.

קַטְלָא, קַטְלָה, קְטִילָא, ש"נ, ארמית, ובמשנה, מין תכשיט הצואר, האלזבאנד, האלזקעטטע, шейная лента, ошейникъ: קטליא מן צואריהון (ת"י במדבר, ל"א, נ"ן). ובמשנה: ולא בְקַטְלָא ולא בנזמין (שבת, ו"ו, א'), קַטְלָה שחוליות שלה של מתכת (כלים, י"א, ח'). וברבוי קַטְלָיוֹת (שם), י"מ שהוא מלשון קטל ע"ש שבתכשיט זה היא כמו חונקת צוארה כדי שתראה בעלת בשר, והנכון שהוא מלשון רומית Casena או Casella שלשלת קעטטע.

קַטְלִית, במשנה שם, כף הירך הסמוכה אל המתנים, היפטבעקקען, бедерный тазъ, бедерная чашка, שלשה בְקַטְלִית (אהלות, א', ח'), ובפיוט: שלשה בְּקוֹטְלֵיהֶם (קדושת א' דר"ה).

קָטַם, ארמית, ובמשנה, בקל קטיפה קציצה, אבפליקקען, אבריישען, сорвать: עָלֵה זית טרף בפיה (בראשית, ח', י"א), ת"י קְטוֹם בפומיה. ובמשנה: וקוטמין אותן (את הנטיעות) (שביעית, ב', ד'), (וע' קטם ב'): התולש את הכנף וְהַקּוֹטְמוֹ (שבת, ע"ד, ע"ב), ולא יִקְטְמֶנּוּ להריח בו ואם קְטָמוֹ פטור (סוכה, דף ל"א, ע"ב), אפילו שנים קְטוּמִים ואחד אינו קָטוּם (סוכה, ג', ד'), ובנפעל: נִקְטַם ראשו (שם, שם, א').

קְטֵם, קִטְמָא, ארמית, ש"ז, אֵפֶר, אשע, пепель, зола: ואנכי עָפָר וָאֵפֶר (בראשית, י"ח, כ"ז), ת"י: וַאֲנָא עָפָר וּקְטָם, אל מקום הדשן (ויקרא, א', ט"ז), ת"א: לַאֲתַר דְמוֹשְׁדִין קִטְמָא, וע"ד המשל: חצבי חיורי דמליין קִטְמָא (ברכות, דף כ"ח, ע"א)—קנקנים לבנים מלאים עפר—תלמידים יפים מבחוץ ותוכם מלא אפר, שאין בהם כל ידיעה. ומזה בפעל במשנה (לד"ק): קוֹטְמִין אותן (שביעית, ב', ד'), מכסין אותה באפר, מיט אשע בעשטרייען, просыпать пепламъ, ובגמרא: קִטְמָהּ ונתלבנה (שבת, דף ל"ז, ע"א), קִטְמָהּ והובערה (שם); ובפעול: גרופה וּקְטוּמָה (שם), או שנתן עליה נסורת של פשתן דקה הרי היא כִּקְטוּמָה (שם).

קוֹטְמִיּוֹת, שר"נ, מיני אפר שונים: עירב בהם עפר וְקוֹטְמִיּוֹת—דברים שמעמידים את הפירות (ב"ר, צ').

קָטֹן, ש"ת, לנקבה—קְטַנָּה, דל, מעט הכמות בקומה ובשנים, קליין, малый, הֶפֶךְ—גָּדוֹל: וילד זקנים קָטָן (בראשית, מ"ד, כ'), נערה קְטַנָּה (מ"ב, ה', ב'), כבשה אחת קְטַנָּה (ש"ב, י"ב, ג'), שועלים קְטַנִּים (שיה"ש, ב', ט"ו), חיות קְטַנּוֹת עם גדלות (תהלים, ק"ד, כ"ה). ובערך אל הגדול: יונג, יינגער, דער יינגסטער, молодой, младшiй, самый младшiй: בנו הקטן (בראשית, ט', כ"ד), עוד שאר הַקָּטָן (ש"א, ט"ז, י"א), כגדול כַּקָּטָן (דהי"ב, ל"א, ט"ו), מגדולם ועד קְטַנָּם (יונה, ג', ה'), לְמִקְטַנָּם ועד גדולם (ירמיה, ל"א, ל"ד). ומזה בכמות השטח והמדה בדברים שאין בהם רוח חיים: עֻגָּה קְטַנָּה (מ"א, י"ז, י"ג), עב קטנה ככף איש (שם, י"ח, מ"ד), עיר קְטַנָּה (קהלת, ט', י"ד), אבן ואבן גדולה וּקְטַנָּה (דברים, כ"ה, י"ג), ובאיכות המעלה

והחשיבות: אחר עבדי ארוני הַקְּטַנִּים (מ"ב, י"ח, כ"ד), מִקְּטַנֵּי שבטי ישראל (ש"א, ט', כ"א), ארבעה הם קְטַנֵּי ארץ (משלי, ל', כ"ד), כל כְּלֵי הַקָּטָן (ישעיה, כ"ב, כ"ד), כמו כל הכלים הקטנים הפחותים, ולדעת הרשד"ל שעורו כמו כל כְּלִי הקטן. ובמובן המפשט: לעשות קְטַנָּה או גדולה (במדבר, כ"ב, י"ח), עטווא קליינעס, אונבעדייטענדעס, малость, незначительность. וברבוי: בז ליום קְטַנּוֹת (זכרי', ד', יו"ד)—ליום שנעשו בו דברים קטני הערך. ובגמרא: מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מִקְּטַנֵּי אמנה (סוטה, דף מ"ח, ע"ב). ובהשאלה דרך לשון נקיה שתים באיש: ש"ז, וקטנים (ב"ק, צ"ב, ע"א) — נקבים קטנים. ועל הרוב בא על משקל

קָטֹן, ש"ת (בחולם). בל"ז וביחיד:
ונער קָטֹן עמו (ש"א, כ', ל"ה), והנה הַקָּטֹן את אבינו (בראשית, מ"ב, י"ג), מִקָּטֹן ועד גדול (בראשית, י"ט, י"א), יהואחז קְטֹן בניו (דהי"ב, כ"א, י"ז), ואת המאור הַקָּטֹן (בראשית, א', ט"ז), ומעיל קָטֹן (ש"א, ב', י"ט), והבית הַקָּטֹן בקעים (עמוס, ו', י"ב), ברגע קָטֹן עזבתיך (ישעיה, נ"ד, ז'). וביחס המעלה והחשיבות: קָטֹן וגדול שם הוא (איוב, ג', י"ט), מי יקום יעקב כי קָטֹן הוא (עמוס, ז', ב')—במספר ובכח: הנה קָטֹן נתתיך בגוים (עובדיה, פסוק ב'), והכפל: בזוי אתה מאד, הַקָּטֹן יהיה לאלף (ישעיה, ס', כ"ב), דבר גדול או דבר קטן (ש"א, כ', ב'), ובא פ"א בחסרון הנו"ן בחבור עם המלה כמעט: כמעט קָט ותשחיתי מהן (יחזקאל, ט"ז, מ"ז), בענין תאה"פ, ליחס המיעוט והקטנות, איינע ווענינקייט, איין גערינגעס, малость, незначительность.

קָטֹן, פ"ע. הקל, בהשאלה הֱיוֹת קל ודל בחשיבות, גערינג געאַכטעט, אונווערטה זיין, быть малымъ, недостойнымъ: קָטֹנְתִּי מכל החסדים (בראשית, ל"ב, יו"ד) — קָטֹנְתִּי מלקבל את כל החסדים ע"ד שנאמר במובנו הפשוט: קָטֹן מהכיל את העלה (מ"א, ח', ס"ד), נַתִּקְטַן עוד זאת בעיניך (ש"ב, ז', י"ט),

ההפעיל פ"א במקרא: לְהַקְטִין איפה (עמוס, ח', ה')—לעשות את האיפה קטנה משעורה או לָמוֹד באיפה קטנה, והכפל: וּלְהַגְדִּיל שקל, ובדחז"ל מקטין את עסקיו (ב"ר, וי"ו), בענין עומד: היו מַקְטִינוֹת מבפנים ומרחיבות מבחוץ (ויק"ר, ל"א).

קֹטֶן, שם המפשט, קליינהייט, малость
ובא במובן אבר קטן שבקטנים, אצבע קטנה, דער קליינע פינגער, мизинецъ
קָטָנִּי עבה ממתני אבי (מ"א, י"ב, י'), ובמשנה בפרק שנות קטן: נאמנים להעיד בגדלן מה שראו בְקָטְנָן (כתובות, ב' י').

קַטְנוּת, שמ"נ, ביחס אל השנים והערך:
ימי קַטְנוּתָהּ (כתובות, פ"ג), אוי לו למלך שֶׁבְּקַטְנוּתוֹ הִצְלִיחַ ובזקנותו לא הצליח (איכה רבתי בפתיחה על הפסוק המתחיל משא גיא חזיון). ובמשנה: משמת רבי יוסי—קַטְנוּתָא פסקו חסידים, ולמה נקרא שמו קַטְנוּתָא? שהיה קַטְנוּתָן של חסידים (סוטה, ט', ט"ו), ובברייתא: שהיה מִקְּטַנֵּי חסידים (סוטה, דף מ"ט, ע"ב). ועיין בתוי"ט מה שהביא בשם הרמב"ם. והנראה שענינו סוף זמן החסידים והוא ע"ד „משיירי כנסת הגדולה". והונח השם הזה גם כן במושג המוסרי, קליינמוטה, малодушіе: קטנות שהיתה בהם (בישראל) שלא האמינו בהקב"ה (סוטה, מ"ח, ע"ב).

קִטְנִית, קִטְנִיּוֹת, במשנה, שע"כ,
מין פרי האדמה קטן בכמות:
הַקִּטְנִיּוֹת משיכבור (מעשרות, א', וי"ו), והונח בכלל על פירות האדמה מיני זרעונים הגדלים בשבטים, הילזענפריכטע, ערבסין, באָהנען, стручковые плоды горохъ, бобы, ותמיד בהבדל מן תבואה: התחילו לערב תבואה בתבואה וקיטניות בקיטניות, אבל לא תבואה בקטניות

(תוספתא תרומות, פרק יו"ד, ה').

קִיטוֹן, קִיטוֹנָה, ארמית, חדר קטן, וביחוד חדר המטות, קליינעס ציממער, שלאַפֿגעמאַך, малая комната, спальня: ויבא החדרה (בראשית, מ"ג, ל') תיב"ע: ועל לְקִיטוֹנָא, ובמשנה חדר קטן סתם: כְּקִיטוֹנוֹת פתוחות לטרקלין (מדות, א', ו'), סוכה העשויה קִיטוֹנִיּוֹת קִיטוֹנִיּוֹת (סוכה, דף ג', ע"ב; וביומא, ט"ו, ע"ב): קִיטוֹנִיּוֹת (נ"א: קיטונות) הפתוחות לטרקלין.

קְטַע, ארמית, הקל, כריתה, קציצה, אַבהויען, אַבשניידען, отсѣкать, отсѣчь, отрѣзать: ויכרתו משם זמורה (במדבר, י"ג, כ"ג) — ת"י: וּקְטָעוּ. לַחְטֹב עצים (דברים, י"ט, ה') ת"י לְמִקְטַע קיסין. והתיחד לקציצת אברים: וְקַצֹּתָה את כפה (שם, כ"ה, י"ב), תיב"ע וְתִקְטְעוּן ית פיסת יְדָהּ. ומזה במשנה: קוֹטֵעַ את אצבעו (ע"ז, א', ה'). ובפעול: נוטל מן הַקְּטוּעִים ומן הצדדים (מעשרות, א', ו'). ובענין קצור ימים: וַיָּמֶת גם אתו (בראשית, ל"ח, יו"ד) ת"י וּקְטַע אוף ית יומוי, אך אם יום או יומים (שמות, כ"א, כ"א) ת"י: תרין יומין קְטִיעִין. וְאִתְחַיַּב לְרְהֶוֵי שְׁנוֹי קְטִיעָן (בראשית, מ"ו, כ"ט, בת"י), ומזה: שנה קְטוּעָה ובפַעֵל: יְפַלַּח כליותי (איוב, ט"ז, י"ג) תרגומו יְקַטַּע. ובדחז"ל: יולדת לִמְקוּטָעִין (בכורות, כ"א, ע"א) — חדשים חסרים, בלתי שלמים. והתיחד לחתוך רגלים: קִטֵּעַ וְקִיטע (ב"ק, דף פ"ד, ע"א).

ובהִפְעִיל: ההר מכאן וההר מכאן כבושים על המעינות והן מַקְטִיעִין ויוצאין מבין ההרים (שמו"ר, ט"ו) — בוקעים. וּבְהִתְפַּעֵל: רגלַי שלא חסו על רגלֶיך יִתְקַטָּעוּ (תענית, דף כ"א).

קִטֵּעַ, במשנה, תאר, התיחד למי שרגליו קטועות, דעססען פֿיססע אַבגעהויען, אַמפּוטירט זינד, съ отсѣченными ногами: הַקִּטֵּעַ יוצא בקב שלו (שבת, ו', ה'), הגונב את הַקִּיטֵּעַת (ב"ק, דף ע"ח, ע"ב).

קטף, פ"י, הקל, תלישה, וביחוד בצמחים בשבלים מגבעול ובענפים מן העץ, אַבפֿליקקען, אַברופּפֿען, сорвать, срывать, וְקָטַפְתָּ מלילת בידך (דברים, כ"ג, כ"ו), ראש יניקותיו קָטָף (יחזקאל, י"ז, ד'), רַךְ אֶקְטֹף (שם, שם, כ"ב), הַקֹּטְפִים מלוח (איוב, ל', ד'). ובארמית בא גם לענין כריתה ואבוד, היגוועג־ראַפֿפֿען, губить: וְגָדַעְתִּי את זְרֹעֲךָ (ש"א, ב', ל"א) ת"י: וְאֶקְטוֹף ית תקוף דַּרְעָךְ, ועל הכתוב: עוֹלֵל יְעוֹלְלוּ כַגֶּפֶן שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל (ירמיה, ו', ט') — ת"י: לְמִקְטַף שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל.

הַנִּפְעַל: היות נתלש, אַבגעפּפֿליקט ווערדען, быть сорвану: עודנו בְאִבּוֹ לא יִקָּטֵף (איוב, ח', י"ב) — טרם יִקָּטֵף.

הַפִּיעֵל: היה מְקַטֵּף ומכנים לתוך ביתו (תוספתא פאה, א', יו"ד). ובענין טיחת עיסה במשקין: את שלשין בו מְקַטְּפִין בו ואת שאין לשין בו אין מְקַטְּפִין בו (פסחים, דף ל"ו, ע"א), יצא הלש והמקטף (ב"מ, דף פ"ט, ע"א), ובע"א אשה לא תחוף לא בנתר ולא בחול, בנתר משום דִמְקַטֵּף ובחול משום דמסריך (נדה, דף ס"ה, ע"ב), ופירש"י נותק שער ומתבלבל וחוצץ. והערוך פירש קָטוּף וסרוח כגון דבוק השער זה עם זה. ובבנין פוּעַל: יצא ראובן ואזניו מְקוּטָפוֹת (ב"ר, צ"ט) בהשאלה. ובהנפעל: בן עזאי אומר העונה אמן קְטוּפָה יתקטפו שניו (תוספתא מגלה, ג', ט"ז).

קִטּוּף, קְטִיפָה, בגמרא שאני חדש מתוך שלא התרת לו אלא על ידי קִטּוּף הוא זכור (פסחים, דף י"א, א'), שאין קוצרין את התבואה החדש להקרבת העומר אלא קוֹטְפִין המלילות בידים, תינח בשעת קְטִיפָה (שם).

קְטַף, ש"ז, ארמית צֳרִי, והוא השרף שיוצא על ידי קטיפה בעץ

הַבַּלְסוּם, האַרץ דער באַלזאַמשטוידע, смола бальзамоваго куста, צְרִי וָלֹט (בראשית, ל"ז, כ"ה), ת"א וּקְטַף ולטום, ובברייתא: הַצֳּרִי אינו אלא שְׂרָף הנוטף מעצי הַקְּטָף (כריתות, דף ו', ע"א). ובגמרא לכל מיני שרף, קְטָפָא דגווזא (ע"ז, דף ל"ה, ע"ב), קטפא דפירא (שם), (עיין צרי), היינו דאמרי אינשי בוצין מקטפיה ידיע (ברכות, דף מ"ח, ע"א), ופירש"י שרף האילן משעה שהוא חונט ויוצא מתוך (מתוכו?) השרף ניכר אם יהיה טוב. וי"ג מקניה.

קְטַפְרֵס, במשנה, ש"ז, מקום משופע, מדרון — אַבּשׁוּסס, крутизна, крутъ, отлогость, скатъ: אם היה מקומו קְטַפְרֵס נשפך על האסקופה והוא קְטַפְרֵס (אהלות, ג', ג'), היתה ירדה עשויה כִּקְטַפְרֵס (גיטין, דף ע"ח, ע"ב). והוא מלשון יונית.

קִיטֹר, קִיטוֹר, ש"ז, עקרו עשן העולה מדבר הנשרף, דיכטער רויך, קוואַלם, густой дымъ: עלה קִיטֹר הארץ כְּקִיטֹר הכבשן (בראשית, י"ט, כ"ח), כי הייתי כנאד בְּקִיטוֹר (תהלים, קי"ט, פ"ג) — כנאד של עור שמיבשים אותו בעשן. וכולל גם את האידים הטבעיים העולים מלחלוחית האדמה: שלג וְקִיטוֹר (שם, קמ"ח, ח'), נעבעל, דונסט, туманъ, ובדבא"ם הקיטורים כפי מיניהם (מורה נבוכים, א', ב'). ומזה בִּפְעֵל:

בְּהִפְעִיל עקרו נתינת דבר שמן או סמים על האש להעלות עשן או ריח כל שהוא, וביחוד במעשה הקרבנות וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים, אין רויך אויפשטייגען לאַססען, רייכערוועק אנצינדען לאַססען, רייכערן, кадить: ואת החלב ואת הכלית וגו' הִקְטִיר המזבחה (ויקרא, ט', יו"ד), וְהִקְטִיר עליו קטרת סמים (שמות, ל', ז'), וְהִקְטִיר הכהן את אזכרתה (ויקרא, ב', ב'), לְהַקְטִיר אשה לה' (שמות, ל', כ'). ובענין סתם הקרבה — אָפּפערן, жертвовать, בבמות: מעלה בבמה וּמַקְטִיר לאלהיו (ירמיה, מ"ח, ל"ה), מקטירות ומזבחות לאלהיהן (מ"א, י"א, ח').

הָהָפְעַל: כָּלִיל תָּקְטָר (ויקרא, ו', ט"ו), אין רויך אויפגעשטיעגען ווערדען, быть жертвуему, кадитъ, ובמובן הקרבת כל מין קרבן: מֻקְטָר מגש לשמי (מלאכי, א', א').

הפיעל כעין ההפעיל: קַטֵּר יַקְטִרוּן כיום החלב (ש"א, ב', ט"ז). והתיחד במקרא לענין הקרבה לע"ז, אָפּפערן, жертвовать: אשר קִטְּרוּ שמה הכהנים (מ"ב, כ"ג, ח'), מְקַטְּרִים למלכת השמים (ירמיה, מ"ד, י"ט), וְקַטֵּר לבעל (שם, ז', ט'), וִיקַטֵּר למכמרתו (חבקוק, א', ט"ז).

הפועל פ"א במקרא בענין העלאת ריח טוב משרפת סמי בשמים — דורכדופטעט, דורכרייכערט זיין, быть надушену, наполнену благоуханіемъ: מְקֻטֶּרֶת מר ולבונה (שיה"ש, ג', וי"ו); ובגמרא השתמשו בפעל זה בקל ואמרו: מה לשון קטורת דבר שֶׁקּוֹטֵר ועולה (כריתות, דף ו', ע"ב) — מִתַּמֵּר ועולה. עיין הרמב"ן על פסוק קח לך סמים (שמות, ל', ל"ד), ומדבריהם אלה נראה שעיקר הוראת הפעל תימור ועליה בקו ישר.

קְטוֹרָה, ש"נ, ריח העולה מן הקרבנות או מקטרת הסמים — דופט דער אָפּפערן, דער רייכערוועק, духи благоуханія, отъ жертвы: ישימו קְטוֹרָה באפיך (דברים, ל"ג, יו"ד), לריח ניחוח, והכפל: וכליל על מזבחך. ועל הרוב על משקל

קְטֹרֶת, ש"נ, כלל הסמים העשוים במקדש לעלות באש לריח ניחוח — רייכערווערקע, куреніе благовонныхъ курительныхъ: ועשית אתה קְטֹרֶת (שמות, ל', ל"ה), מלאה קְטֹרֶת (במדבר, ז', י"ד), וכסה ענן הַקְּטֹרֶת (ויקרא, ט"ז, י"ג). ועל הרוב בסמיכות לשם סמים, קְטֹרֶת סמים (שמות, ל', ז'), קְטֹרֶת הסמים (שם, ל"א, י"א). ובקשור עם הפעלים: ונתתם עליהם קְטֹרֶת (במדבר, ט"ז, י"ז),

וישימו עליהם קְטֹרֶת (שם, שם, י״ח), ושים קְטֹרֶת (שם, י״ז, י״א). ובהקרבה בפנים נאמר: וְהִקְטִיר עליו קְטֹרֶת סמים (שמות, ל׳, ז׳), לא תעלו עליו קטרת זרה (שם, שם, ט׳) — קטרת שלא נעשית כמצוה. ופ״א בא גם בקיטור העולה מן הקרבנות — דופט, благоуханіе, עם קְטֹרֶת אֵילִים (תהלים, ס״ו, ט״ו), והקודם: עֹלוֹת מֵחִים. וכמו כן בריח בשמים סתם: שמן וּקְטֹרֶת ישמח לב (משלי, כ״ז, ט׳). ובכנוי: שמני וּקְטָרְתִּי (יחזקאל, ט״ז, י״ח).

מִקְטָר, ועשית מזבח מִקְטַר קטֹרת (שמות, ל׳, א׳), א״ת לְאַקְטָרָא עלוהי, וכן פירש״י, להעלות עליו קיטור עשן סמים, ולפי דרכם הוא שם הפעולה, דאס רייכערן, куреніе, ע״מ משלוח, וי״מ מקום שמעלים עליו קטרת, רייכערונגס שטעטטע, мѣсто куренія.

מִקְטֶרֶת, ש״נ, כלי שנותנים שם קטרת על גבי גחלים, רויכערונגס געפעסס, кадильный, кадильница: ובידו מִקְטֶרֶת להקטיר (דהי״ב, כ״ו, י״ט), ואיש מִקְטַרְתּוֹ בידו (יחזקאל, ח׳, י״א).

מְקַטְּרָה, ש״נ, מעין הקודם: ואת כל הַמְקַטְּרוֹת הסירו וישליכו לנחל קדרון (דהי״ב, ל׳, י״ד) — כל הכלים שהשתמשו בהם להקטיר או להקריב קרבן.

הֶקְטֵר, במשנה, שה״פ: הֶקְטֵר חלבים ואברים (ברכות, א׳, א׳).

הַקְטָרָה, במשנה, שה״פ: לקמיצה וּלְהַקְטָרָה (מגלה, ב׳, ה׳).

קְטַר, ארמית, דומה לפעל קשר, עניבה, קשירה, קניפפען, בינדען, связывать, связать: נִתְקַשֵּׁר על ידו (בראשית, ל״ח, כ״ח), ת״א וּקְטָרַת. ובהשאלה: וירא את המקום (בראשית, כ״ב, ד׳), תיב״ע עֲנָן אִיקְרָא קְטַר על טורא, על דרך שאמרו במדרש רבה על זה: ראה ענן קשור על ההר (בראשית רבה, פרשת וירא). ומן הפעל הזה בא לדעת הרד״ק, חצרות קְטֻרוֹת (יחזקאל, מ״ו, כ״ב) — חצרות מחוברות וקשורות בזויות החצר זו בזו הזוית וזו בזו הזוית, ובא על דרך נִתְקַשֵּׁר כל החומה (נחמיה, ג׳, ל״ח), וכן פירש גם הר״ש פרחון. ובמשנה אמרו בפירושו: אין קְטוּרוֹת אלא שאינן מְקוּרוֹת (מדות, ב׳, ה׳), אֹהנע בעדאכונג, безъ крыши, וכן הוא בסורית: ביתא קְטְרָא, בית שאינו מקורה, ויונתן תרגם דרתא מקטרן, ולא נוכל להכריע לאיזה פירוש כִּוֵּן.

קְטַר, קִטְרָא, ש׳. עניבה, קשר, קנאָטען, באנד, געלענק, узелъ, связь, суставъ: ומשרא קִטְרִין (דניאל, ה׳, י״ב) — מתיר קשרים. בהשאלה: פותר דברים סתומים. ובמובן אחר וְקִטְרֵי חַרְצֵהּ מִשְׁתָּרַיִן (שם, שם, ו׳), רש״י פירש: אזור חלציו נפתחו, שהיו מתניו מתרוקנין מחמת היראה וחגורו נפתח, ור״ס פירש קשרי חוליות המתנים, געלענקע, זעהנען, суставы жилы. ובגמרא ממשלי העם: חייתא דקטרא סברית וקבילת (כתובות, דף צ״ג, א׳) — שק קטן מלא קשרים מסובכים: נתרצית לקבל דברים שאין בהם ממש מטרידים ומבלבלים במחיר מעותיך ואין לך על המוכר שום תרעומות.

קְטוּרָה, שע״פ, אשת אברהם לעת זקנתו ובגזרת השם מצאנו לחז״ל, שאמרו שזו הגר: יש גוזרים משרש קטר בעברית: שמקוטרת מצות ומעשים טובים. ויש מפרשים מן קטר בארמית קשר, בינדען, מן קטר, כזה שהוא חותם גנזכה ומוצאה בחותמות קשורה וחתומה (ב״ר, ס״א), שמאז יָדְעָה אברהם בתחלה היתה קשורה ונעולה לא ידעה איש.

קֹטֶר, בספרי המחברים שם קו ישר העובר על מרכז העגול או העובר במרובע מזוית לזוית וחולקו לשני משולשים שונים — דורכ־שניטט, דיאמעטער, והוא מלשון ערבית.

קַטְרֵב, במשנה, יתר שמחברים בה את שני חלקי הָעוֹל—קווערהאָלץ, перекладна, засовъ, задвижка, העול של מתכת וְהַקַטְרֵב (כלים, י"ד, ד'), ובתרגום יונתן (במדבר, י"ט, ב'), וְאַפְסְרָא זְרָבָא.

קַטְרֵג, קִטְרֵג, פ"י, לִמֵד חובה, קבל, אנקלאגען, жаловаться обвинять. ארום יְקַטְרֵג (ת', איוב, ל"ו, כ'), ובגמרא: אין השטן מְקַטְרֵג אלא בשעת הסכנה (ירושלמי שבת, פרק ב', הלכה ו"ו), ומי קִטְרְגוֹ יו"ד של ירבה קִטְרְגוֹ (ויק"ר, י"ט). ונמצא גם בְּהִתְפַּעֵל: רבונו של עולם אין בניך מִתְקַטְרְגִין על שעבדו עבודה זרה ולא על שגלו עריות אלא על שהם משמרים את דתותיך (אסתר רבה, פרשה ג').

קַיִט, **קַיְטָא**, ארמית, בהוראת השם קַיִץ בעברית, זאָממער, лѣто, כְּעוּר מן אִדְּרֵי קַיִט (דניאל, ב', ל"ה), וְקַיִץ (בראשית, ח', כ"ב), ת"א: וְקַיְטָא. ובגמרא: שלהי דְקַיְיטָא קשיא מִקַּיְיטָא (יומא, דף כ"ט, ע"א) — סוף הקיץ קשה לסבול מן הקיץ עצמו. ומזה במשנה:

קִיְטָא, ש"ז. בגד דק שלובשין בקיץ, זאָממערקלייד, лѣтная одежда, קִיְטָא שיש בה פספסין (נגעים, י"א, ז'), ולדעת הרע"ב הוא מלשון רומית מ ל ב ו ש א ש ה.

קַיִן או **קַיִן**, פ"א במקרא: ומשקל קֵינוֹ שלש מאות משקל נחשת (ש"ב, כ"א, ט"ז), רש"י פירש תיק שבראש בית יד הרומח — שאַפט, גריף דער לאַנצע, рукоятка копья. והרד"ק כתב: פירש ר' יונה: לַהֶבֶת חניתו — קלינגע, клинокъ, וכתב א"א ז"ל כי קֵינוֹ הוא העץ וחסר הוא (והראוי לַהֶבֶת קֵינוֹ), וכן בלשון ערבי אומר לעץ החנית אל קנה. ויתכן להיות פירוש קֵינוֹ כובע או שריון. ולדעת המבארים עקרו קון, קנה, שהוראתו בלשון ערבית חתוך, כריתה, דקירה, שניידען, שטעכען, рѣзать, колоть ועם זה חתוך ברזל, חורש ברזל, שמיעדען, ומזה קַיִן קֵין ברזל מחודד, עשוי לדקירה, אייזערנע שפיטצע איינער לאַנצע, желѣзный шпицъ копья. ונמצא רשומו בשם עצם פרטי, תּוּבַל־קַיִן שנאמר עליו לוטש כל חרש נחשת וברזל (בראשית, ד', כ"ב) (ועיין קין א') ותרגום של לצורף (שופטים, ז', ד') לקינאה.

קַיִן, שע"פ. א) הבן הבכור לאדם הראשון, ובטעם השם נאמר: קָנִיתִי איש את ה' (בראשית, ד', א'), ובגזרתו יפה שערו המבארים האחרונים שהמלה קַיִן שרשה קון והוא יסודו של קָנָה ומהוראתו הראשונה של חתוך וכריתה וחרש ברזל יָצָא למושג בריאה ויצירה — בילדען, שאַפפען, ע"ד גזרת הפעל ברא, יצר, עשה, וכן הוא בערבית ק א ן (ועיין ק נ ה). ב) שם שבט אחד משבטי הערביים העמלקים הנוסעים בעדר בדרומה של ארץ ישראל. וביו"ד היחס: את הַקֵּינִי (בראשית, ט"ו, י"ט), אחד מעשרת העמים שישבו בארץ כנען: וירא את הַקֵּינִי (במדבר, כ"ד, כ"א), ואל נגב הַקֵּינִי (ש"א, כ"ז, יו"ד), וְיִתְרוֹ חוֹתן משה התיחס גם הוא לשבט הַקֵּינִי: ובני קֵינִי חֹתֵן משה עלו מעיר התמרים וגו' וילך וישב את העם (שופטים, א', ט"ז), וְחֶבֶר הקיני נפרד מִקַּיִן מבני חבב חתן משה ויט אהלו עד אלון בצעננים (שם, ד', י"א), ובימי שאול ישבו קצת ממשפחת בני יתרו הַקֵּינִי בתוך עמלק (ש"א, ט"ו, ו'). וברבוי המה הַקִּינִים הבאים מֵחַמַּת אבי בית־רֵכָב (דהי"א, ב', נ"ה), (ובקצת נוסחאות הַקִּינִים) ולדעת חז"ל המה מבני חותן משה.

הַקַּיִן, שע"פ, עיר בשבט יהודה (יהושע, ט"ו, נ"ז),

קֵינָן, שע"פ, בן אנוש מהדורות שלפני המבול (בראשית, ה', ט'), וכנראה מיסודו של השם קין.

קֵיסַר, (Caesar) אחרי מות יוליוס קיסר ששם קץ להכנסית

החפשית (הריפובליקה) ברומא נקראו סגני אז כל מושלי רומא כן, והונח השם הזה לתואר על האיש אשר בידו העוז והמשרה ומושל ממשלה בלי מצרים, השם קיסר נרדף לשם אימפירטור ואוגוסטוס, ומצוי לרוב בשני התלמודים ובמדרשים.

קִיקָיוֹן, שע״ב. שם מין עץ, ויומן ה׳ אלהים קיקיון (יונה, ד׳, ו׳) לדעת י״מ הוא מין דלעת, וי״א שהוא הנקרא בלשון רומי ריצינוס. ומזה במשנה:

קִיק, בשמן קיק (שבת, ב׳, א׳) לדעת ריש לקיש בגמרא (שבת, כ״א, ע״א).

קִיקָלוֹן, עיין קִיא, קָלוֹן.

קִיר, ש״ז. כותל, וביחוד בבנין אבנים, וואנד, מויערוואנד, стѣна, каменная стѣна: ויבן על קִיר הבית (מ״א, ו׳, ה׳), וחרשי אבן קִיר (ש״ב, ה׳, י״א), שעורו — וחרשים לבנות קִיר אבן: אבן מִקִּיר תזעק (חבקוק, ב׳, י״א), והנה נפל הַקִּיר (יחזקאל, י״ג, י״ב), עלית קִיר קטנה (מ״ב, ד׳, יו״ד) — עליה של בנין אבנים; כי ביתה בְּקִיר החומה (יהושע ב׳, ט״ו) — בכותל החומה המקפת את כל העיר: ונתתה אותה קִיר ברזל בינך ובין העיר (יחזקאל, ד׳, ג׳), כי רוח עריצים כזרם קִיר (ישעיה, כ״ה, ד׳), י״מ כזרם מטר סוחף ומפיל קִיר, ואפשר לפרש כזרם הנופל מתל אבנים שהוא סוחף ברעש, וואססערפאלל, водопадъ. ובהשאלה: על קִיר המזבח (ויקרא, א׳, ט״ו), וברבוי: את קִירוֹת הבית סביב (מ״א, ו׳, ה׳), את גגו ואת קִירֹתָיו (שמות, ל׳, ג׳), ובמזבח הזהב מדבר. וברבוי נמצא גם בענין קורה—באלקען, бревно, עד קִירוֹת הַסִּפֻּן (מ״א, ו׳, ט״ו), מן הקרקע עד הַקִּירוֹת (שם, שם, ט״ו); ובהשאלה: קִירוֹת לבי הומה לי (ירמיה, ד׳, י״ט), ע״ד: חַדְרֵי בָטֶן. ובגזרת השם נראה לשער, כי יסודו קור, בהוראת אגידה וקשירה ונקרא כן על אגידת האבנים וסדורם, וכמו שמצאנו פעל קשר בחומה, וַתִּקָּשֵׁר כל החומה (נחמיה, ג׳, ל״ח), ועל שם אגודת החומה התיחד השם קיר: ב) להוראת עיר, קריה, ובא ביחוד למבצר: כי בליל שדד קִיר מואב נדמה (ישעיה, ט״ו, א׳), וכתרגומו: כְּרַכָּא דמואב, ולדעת י״מ הוא שם עצם פרטי והיא עיר מבצר רחוקה שלש פרסאות מֵעָר, ובשמה הארמית כְּרַכָּא נקראת גם בספר החשמונאים ובספרי היונים Karach וגם Cherakmoba, ובפי הערביים: אַל־כֶּרֶךְ, Kerk, ולדעת י״מ היא הנקראת גם קִיר חרש (שם, ט״ז, י״א), וכמו כן קִיר חֲרֶשֶׂת (מ״ב, ג׳, כ״ה).

קִיר, שע״פ, שם מדינה בארץ אשור בסמוך על יד הנהר קור Kour מקום מושב שבטי בני ארם לפנים ומשם עלו ונתישבו בארץ הנקראת על שמם: וארם מִקִּיר (עמוס, ט׳, ז׳), ולע״ם הגלה תגלת פִּלְאֶסֶר מלך אשור את יושבי דמשק עיר בירת ארם (מ״ב, ט״ז, ט׳) — כנבואת עמוס (א׳, ח׳). ובא במובן שם העם היושב בה בין העמים שבאו להלחם בירושלים: ועילם נשא אשפה וגו׳ וְקִיר ערה מגן (ישעיה, כ״ב, ו׳). ולדעת הרשד״ל נאמר גם במובן זה: מקרקר קיר (שם, שם, ה׳), עם קיר יקרקר, יצעק וישמיע קול תרועת מלחמה (ע׳ קרקר).

קִישׁ, שע״פ, א) בן אביאל, אבי שאול המלך (ש״א, ט׳, א׳; ובדהי״א, ח׳ ל״ג, ט׳, ל״ט), נאמר וְנֵר הוליד את קִישׁ. ב) מבני מַחְלִי בן מְרָרִי (דהי״א, כ״ג, כ״א), ג) בן עַבְדִּי מבני מררי בימי חזקיהו (דהי״ב, כ״ט, י״ב), ובגזרתו אפשר לאמר שהוא מלשון הכאה חביטה בדבר הקשה יסודו של נָקַשׁ, קָשָׁה. ומזה בגמרא:

קִישָׁן, תאר למי שֶׁמַּקִּישׁ בקרסוליו ובארכבותיו, הקישן והעיקל (בכורות, דף מ״ה, ע״א).

קִישִׁי, שע״פ. בן עַבְדִי מבני מררי (דהי״א, ו׳, כ״ט).

קִשְׁיוֹן, שע״פ, עיר בשבט יששכר (יהושע, י״ט, כ׳).

קִישׁוֹן, שע״פ. נחל קישון (שופטים, ד׳, ז׳), ונקרא נַחַל קדומים (עיין קדומים) יורד מהר תבור ועובר דרך עמק יזרעאל ונופל בים הגדול בסמוך להר הכרמל ולעיר עכו. ובהמשך הזמן מוסב שמו הַיְפָא, וכעת נקרא אל־מקוטטא?

קַלְבּוֹן, במשנה, דבר מועט שנותנים בשביל חלוף מטבעות: ואלו חייבים בקלבון (שקלים, א׳, ו״ו), כששוקלים את שקליהם למחצית השקל הנותן סלע ונוטל שקל חייב בשתי קלבונות (שם), וכמה הוא קלבון? מעה כסף דברי רבי מאיר וחכמים אומרים חצי מעה (שם, ז׳), ולשון יוני הוא.

קְלִיבוֹסֶת, ש״ז, עצם קטי המונח על עצם כף הירך ומחובר לחולית האליה, היפּטביין, добренная кость: ויגאץ הַשָּׁקֵד (קהלת, י״ב), זו קְלִיבוֹסֶת (שבת, קנ״ב, ע״א): האי תרבא דִקְלִיבוֹסְתָּא אסור וזהו חלב שעל הכסלים (חולין, דף צ״ג, ע״א).

קלבקרין, ש״ז, במשנה: כסות עבה של צמר קלבקרין אחת (כלים, כ״ט, ג׳). דיקקעס וואָללנעס צייג, шерстянное одѣяло, ויש גורסים גלופקרין או קלופקרין.

קלנס, ש״ז, במשנה: אל תיראו מפני הגפת תרסין ושפעת הַקַּלְגַסִין (סוטה, ח׳, א׳): הערוך פירש המון החיילות, וי״מ מין כלי זיין, מקלות שראשיהן עקומין ומכין בהן על גבי אבנים והן מנתזין על האויב.

קְלִגְרְפוֹן, במשנה, שם כלי: קְלִגְרְפוֹן שניטלה כפה טמאה מפני שִׁינָּה (כלים, י״ג, ב׳). לדעת המפרשים הוא כלי שראשו אחד יש בו שִׁנַּיִם בעין מזלג בפת או בבשר ומוציאים אותו מן התנור וראשו השני ככף לגרוף בה את האפר.

א] קלה, ובארמית קלא, קלי, פ״י, שרפה—ברעננען, жорить, פ״א במקרא: אשר קָלָם מלך בבל באש (ירמיה, כ״ט, כ״ב), ובהוראה זו רגיל הרבה בארמית. ובבינוני פעול ענינו חרוך היות חרוך געראָסטעט, געזענגט ווערדען, быть поджорену, ונופל על שבלים בגרעינין או על הגרעינים: אביב קָלוּי באש (ויקרא, ב׳, י״ד), ובטעם שם דבר הקלוי — געראָסטעטעס, поджоренное: מצות וְקָלוּי (יהושע, ה׳, י״א).

הנפעל פ״א בבינוני במובן שם דבר שרוף — דורכגעברעננטעס, או שרפת קדחת — פיעבערבראַנד, быть вопалену, כי כסלי מלאו נִקְלֶה (תהלים, ל״ח, ח׳), ותרגומו קדיהתא.

קָלִי, ש״ז, שבלי תבואה בגרעיניהם חרוכים. מאכל נהוג בארצות הקדם— געראָסטעטע קערנאָרן, поджаренныя хлѣбныя колосья: וְקָלִי וכרמל (ויקרא, כ״ג, י״ד), ויצבט לה קָלִי (רות, ב׳, י״ד), איפת הַקָּלִי הזה (ש״א, י״ז, י״ז), ובכתיב: הַקָּלִיא, ובמשנה בל״ר, קְלָיוֹת האגוזים.

מַקְלֶה, ש״ת, בחבור עם שם אפר: ונותנין אפר מַקְלֶה על גבי התיבה (תענית, ב׳, א׳) — אפר לקוח מן הכירה בעודו בכל חומו מן האש.

ב] קלה, מיסודו של קל מן קלל, בהוראת היות קל ופחות— גערינג זיין, быть малымъ. ההפעיל יוצא, פ״א במקרא במובן המושאל, הַמֵּעֵט בכבוד זולתו ועשות אותו קל ופחות בחשיבות, בזוי — גערינגשאַטצען, פעראַכטען, считать маловажнымъ презирать: ארור מַקְלֶה אביו ואמו (דברים, כ״ז, י״ז), ובהפך בהוראת השרש כבד, ורוב שמושו בשרש קלל.

הַנִּפְעַל היות קל ומעט בחשיבות, גערינג, פעראַכטעט ווערדען, העראבקאָממען,

сдѣляться презираемъ, почесть и значеніе, ובבינוני: וְנִקְלָה אחיך לעיניך (דברים, כ״ה, ג׳) (ועיין קלל), וְנִקְלָה כבוד מואב בכל ההמון הרב (ישעיה, ט״ז, י״ד). והנראה שבמקום הזה בא במובנו הפשוט היות קל ומעט במספר, ויהיה נקלה לעומת כָּבֵד, שיש במשמעו רב בכמות המספר. וסוף הפסוק: ושאר מעט מזער. ובמובן ש״ת — גערינג־געשעֶטצטער, פֿעראַכטעטער, неуважаемый, презираемый: וְהַנִּקְלֶה בנכבד (ישעיה, ג׳, ה׳), איש רש וְנִקְלֶה (ש״א, י״ח, כ״ג), טוב נִקְלֶה ועבד לו (משלי, י״ב, ט׳) — נִקְלֶה בעיניו ועושה בעצמו עבודת עבד. והנגוד: מִמִּתְכַּבֵּד וחסר לחם. ורוב שמושו בשרש ק ל ל.

קָלוֹן, ש׳ פחיתת הכבוד, בזיון, חרפה, גערינגשעֶטצונג, שאַנדע, שימפּף, неуваженіе, стыдъ, позоръ שבע קָלוֹן וראה עניי (איוב, יו״ד, ט״ו) (עיין ראה). שבעת קָלוֹן מכבוד (חבקוק, ב׳, י״ז), כבודם בְּקָלוֹן אמיר (הושע, ד׳, ז׳), מלא פניהם קָלוֹן (תהלים, פ״ג, י״ז), וכסילים מרים קָלוֹן (משלי, ג׳, ל״ה) כמו מרימים. והטעם: הכסיל איננו מוצא רק קלון והוא מרימו ומגביהו כאלו הוא דבר חשוב בעיניו, ותרגומו צערא, וכן תרגם בכמה מקומות. ועם קָלוֹן חרפה (שם, י״ח, ג׳), כמו גם קלון וחרפה, קְלוֹן בית אדוניך (ישעיה, כ״ב, י״ח). ובא במובן ערות הנקבה ע״ד שמוש השם בֹּשֶׁת — שאַם, стыдъ, וגם אני חשפתי שוליך וגו׳ ונראה קְלוֹנֵךְ (ירמיה י״ג, כ״ו), והראיתי גוים מערך וממלכות קְלוֹנֵךְ (נחום, ג׳, ה׳); ויתכן שבמובן זה נאמר: שבעת קָלוֹן מכבוד (חבקוק, ב׳, ט״ז) נמשך אל הקודם: למען הביט על מְעוֹרֵיהֶם — נהנית מן הקלון הזה עד לשובע, והיה זה לך לכבוד, לכן שתה גם אתה וְהֵעָרֵל וגו׳ וְקִיקָלוֹן על כבודך וישים גם כבודך לקיקלון לאחרים (ועיין בסמוך). ובגמרא: המכנה בעריות משתקין אותו תני רב יוסף: קְלוֹן אביו וּקְלוֹן אמו (מגלה, דף כ״ה, ע״א), עיין רש״י, ולהטעים דבריו יש לאמר המכנה ואומר במקום ערות אביך קלון אביך, אעפ״י שה־ם קלון יש במשמעו גם ענין ערוה משתקין אותו, לפי שעיקר הוראת השם קָלוֹן אינו אלא פחיתות ובזיון ונותן פתחון פה להוציא המקרא מפשוטו. ומזה הונח קלון על בית זנות: מעשה בארבע מאות ילדים וילדות שנשבו לְקָלוֹן (גטין, דף נ״ז, ע״ב), להושיבן בְּקָלוֹן של רומי (איכה רבתי, א׳, ט״ו), ובמשמעות זאת פירש״י: ועם קָלוֹן חרפה (משלי, י״ח, ג׳) — מי שבוחר בְּקָלוֹן ונאוף, ושעורו לדעתו: ועם איש קָלוֹן, ובא: שמעו גוים קְלוֹנֵךְ (ירמיה, מ״ו, י״ב), במובן צרה, שבר, אונגליקק, שטורץ, несчастье, паденіе, ולא רחוק לשער שהוא כמו קולֵךְ, מסכים עם הכפל: וְצִוְחָתֵךְ מלאה הארץ.

קִיקָלוֹן, ש״ז, כעין הקודם, בתוספת ההברה קִי להפלגה, שמאַך, позоръ: וְקִיקָלוֹן על כבודך (חבקוק, ב׳, ט״ז), וזה כנגד שאמר: שבעת קָלוֹן מכבוד (עיין לעיל).

קַלַּח, פ״י ארמית, בְּפַעֵל, קרוב לשרש קָלַע, עקרו: נשילה, השלכה בכח ווערפֿען, אבווערפֿען: על המקרא: ועץ הארץ לא יתן פריו (ויקרא, כ״ו, כ׳), ת״י: וְאִילַן דְּאַנְפֵּי בָּרָא יְקַלַּח פֵּירוֹי. ובמשנה: הצד חגבים וכו׳ אם היו מְקַלְּחִים פטור (תוספתא שבת, י״ג, ד׳) — נופלים על הארץ בנחיצה, ועל הרוב בשטיפה וזינוק, שטראֶמען לאססען, излiять, струить, היו מְקַלְּחִין בתוך המים (מקואות, ד׳, ד׳), צנור הַמְקַלֵּחַ מים ברשות הרבים (תוספתא עירובין, וי״ו, י״ד), זוחלין שֶׁקִּלְּחָן בעלה אגוז (משנה עדיות, ו׳, ד׳), בהוראת יוצא, פֿליעססען לאססען, струить. ובא גם בבנין הקל: לא שנו אלא בקוֹלַחַת (ב״ק, דף ס״א, ע״א), ופירש״י: אש שקולח מתמר ועולה למעלה (ועיין תוספות שם ד״ה לא שנו).

קִלּוּחַ, ש״ז, זֶרֶם, זִנּוּק — שטראָם, וואססערשטראהל, потокъ струя: מזרם הרים (איוב, כ״ד, ח׳), ת׳ מִקְלוּחָא דְטוּרַיָא. ובמשנה, ונגע טבול בְּקִלּוּחַ (טבול יום, ב׳, ז׳) — וואססערשטראהל, струя, דם קִלּוּחַ (חולין, דף ל״ו, ע״א) — דם השחיטה היוצא כזרם, נפסק הַקִּלּוּחַ (שם).

קֶלַח, ש״ז, בד, קנה אחד בפני עצמו, בצמחים, בתבואות ובירקות — האלם, שטענגעל, стебелекъ: שִׁיֵּר קֶלַח אחד (פאה, א׳, ג׳) — שבולת אחת, יוצאים בְּקֶלַח שלהם (פסחים, ב׳, ו״ו) — בירקות, הפקח שבהם אוחז הַקֶּלַח בידו אחת ותולשו בידו אחת (מס׳ דרך ארץ ד׳), שלשה קְלָחִים ובהם שלשה גבעולים (פרה, י״א, ט׳), באזוב, ושייר קְלָחִים לחים (פאה, ג׳, ב׳), קְלָחֵי אילן (שם, שם, ו״ו), ובל״נ: בקנים ובִקְלָחוֹת חובטים אותו (מנחות, יו״ד, ד׳) — בְּקֶלַח של כרוב. בקש בקנים ובקילחות (תוספתא, שביעית, ב׳, ט״ו), וכן הוא בערבית מעיקר הוראת היות נבוב וחלול — האָהל זיין, пусто.

קַלַּחַת, במקרא כלי בשול גדול, יורה, קעססעל, котелъ, או בְקַלַּחַת (ש״א, ב׳, י״ד), כבשר בתוך הַקַּלָּחַת (מיכה, ג׳, ג׳), ובגזרתו אל צלחת, בענין בקוע, נקיבה והִרְחוּר, ומזה דבר שיש לו תוך וקבול.

קלט, פ״י בהיפוך האותיות מן לקט ודומה לפעל קלץ בערבית. הקל עקרו כווץ, צימוק, צוזאממענשרומפפען, צוזאממענציהען, съеживаться, стягиваться ומזה פ״א במקרא בבינוני פעול: שָׂרוּעַ וְקָלוּט (ויקרא, כ״ב, כ״ג) — שנתכווץ ונצטמק אחד מאבריו, רגלו, ונעשה קצר, צוזאממענגעשרומפפענער, געקירצטער, съеживанный, וא״ת חָסִיר, והוא הפך שָׂרוּעַ שענינו התרחבות והארכת האברים (עיין שרע), ובגמרא: פרסותיו קְלוּטוֹת (בכורות, דף ו״ו, ע״א). ומזה אסיפה תפיסת דבר וקבלתו, אויפנעהמען, воспринимать, подбирать, במקרא נמצא רק בשם מִקְלָט (עיי״ש), ובמשנה השתמשו בו בפעל הרבה: קוֹלֵט אדם (מים) מן המזחילה (עירובין, יו״ד, ו״ו), הזורק ונזכר לאחר שיצתה מידו קְלָטָהּ אחר קְלָטָהּ כלב (שבת, ו״ו, ו׳), ובענין אסיפה ועכבה: מְשַׁמֶּרֶת שמוציאה את היין וְקוֹלֶטֶת את השמרים (אבות, ה׳, ט״ו) — תופסת את השמרים ומעכבתם אצלה. ובהשאלה: כל שהתֵּבָה קוֹלַטְתָּהּ בידוע שלא נעבדה בם עבירה (סנהדרין, דף ק״ח, ע״ב), קְלָטוּהָ מחיצות (סכות, דף כ׳, ע״א), רוח מזרחית קוֹלֶטֶת (כ״ר, כ״א). ומזה: קְלוּטָה כמי שהונחה דמיא (שבת, דף ד׳, ע״א) — נכנס ונקלט באויר של רשות אחת. ובענין אספת דבר להתמזג עמו: כל הרכבה שאינה קוֹלֶטֶת לשלשה ימים שוב אינה קוֹלֶטֶת (שביעית, ב׳, ו׳). כדי שֶׁיִּקְלוֹט העין (שבת, א׳, י׳) — יתפוס את הצבע. ובמובן המוסרי: קוֹלֵט דרך אבות (שמו״ר, א׳).

מִקְלָט, ש״ז, מקום אספת הנדח או הממלט את נפשו מיד רודף — אויפנאהמע, צופלוכטס אָרט, אזיל, убѣжище: ערי מִקְלָט תהיינה לכם (במדבר, ל״ה, י״א), עיר מִקְלָט הרצח (יהושע, כ״א, י״ג), עיר מִקְלָטוֹ אשר נס שמה (שם, שם, כ״ה).

קליטה, שה״פ, הַשְׁרָשָׁה דאס אויפנעהמען, воспринятіе въ растеніяхъ, שלשים לקליטה (ר״ה דף י׳, ע״ב).

קליטא, שע״פ, מן הלוים בימי עזרא וְקֵלָיָה הוא קליטה (עזרא, י׳, כ״ג). ונחשב בין הלוים שהבינו לעם את התורה בעמדם על יד עזרא הסופר (נחמיה, ח׳, ז׳), ומחותמי הברית להאמנה (שם, י׳, י״א).

מַקְלוֹט, במשנה, הַמַּקְלוֹט של בקר (כלים, ט״ו, ז׳). (בנוסחאות ישנות מנוקדות. ולפנינו מלקוט). לפירוש הרמב״ם: כלי עור לקבול גללי

הבקר שלא יפסיד את התבואה בשעת הרישה.

קלל, מיסודו של קלה ב), פעו"י, הַקַל א) היות מעט דל ופחות בכמות, גערינג זיין, פערמינדערט ווערדען, быть умоляему уменьшену, והוא הפך הפעל כָּבֵד: כי קלו המים (בראשית, ח', י"א), ומזה: ב) בענין מהירות התנועה כי בעל החי דק ורק הגוף הוא מהיר התנועה, לייכט געוועגליך זיין, שנעלל זיין, быть легкимъ, быстрымъ: מנשרים קַלּוּ (ש"ב, א', כ"ג), וימי קַלּוּ מני רץ (איוב, ט', כ"ה). ובהשאלה: ימי קַלּוּ מני ארג (שם, ז', ו"ו). ג) במובן המוסרי, קטן ופחות בחשיבות, גערינג, ניעדריג, פעראכטעט זיין, быть ничтожнымъ презрѣннымъ: הן קַלֹּתִי מה אשיבך (שם, מ', ד'), אשים קברך כי קַלּוֹתָ (נחום, א', י"ד)—לא איגע להכריתך כי בפגעי בך אשים לך קבר, כי כאין וכאפס נחשבת בעיני. והנראה שבמקום הזה בא הפעל קַלּוֹתָ במובן נגזר מן השם קללה. וטעמו כי כבר היית לקללה, הרוג הריגת חטא, וזה, בסמך אל הנאמר בתורה, במומת בחטאו: לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי (דברים, כ"א, כ"ג). ומליצת „אשים קברך כי קלות" היא על דרך ההתול, ולא רחוק לשער כי מזה גם: וְנִקְלָה אחיך לעיניך (שם, כ"ה, ג')—ימות בהכותך אותו מכה רבה, ויהיה לקללה.

הנפעל כעין הַקַל: א) יִקַּלּוּ רדפיכם (ישעיה, ל', ט"ז)—יהיו קלים במרוצתם, שנעלל זיין, быть быстрымъ, ומזה ב) בפעולה שנעשית שלא ביגיעה לייכט זיין, оказаться легкимъ, ביחס הלמ"ד, במובן פעל סתמי: נָקֵל לצל לנטות (מ"ב, כ', יו"ד), ודעת לנבון נָקָל (משלי, י"ד, ו')—נקל לנבון לקנות דעת. ובמובן המוסרי: הֲנָקֵל לבית יהודה מעשות את התועבות וגו' תשובו להכעיסני (יחזקאל, ח', י"ז). ובחסרון הלמ"ד: ויהי הֲנָקֵל לכתו בחטאות ירבעם וגו' (מ"א, ט"ז, ל"א), וכמו לא די, ניכט גענוג, не довольно. ובא ביחס על במובן תאר הפעל: וירפאו את שבר בת עמי עַל נְקַלָּה (ירמיה, ו"ו, י"ד; ח', י"א). ומזה בענין מיעוט החשיבות, גערינג זיין, אונבעדייטענד, быть неважнымъ незначительнымъ, וְנָקַל זאת בעיני ה' ונתן את מואב בידכם (מ"ב, ג', י"ח), נָקֵל מהיותך לי עבד וגו' ונתתיך לאור גוים (ישעיה, מ"ט, ו"ו). ובמין נקבה: הֲנְקַלָּה בעיניכם התחתן במלך (ש"א, י"ח, כ"ג), דבר קטן ופשוט הוא בעיניכם. ומזה בשפלות הערך: וּנְקַלֹּתִי עוד מזאת והייתי שפל בעיני (ש"ב, ו"ו, כ"ב), וָאֵקַל בעיניה (בראשית, ט"ז, ה'), כי מכבדי אכבד ובזי יֵקָלּוּ (ש"א, ב', ל'), פעראכטעט ווערדען.

הַהִפְעִיל יוצא א), גרום לדבר שיהיה מעט בכמותו ביחס המ"ם — לייכט מאכען, облегчать, дѣлать болѣе легкимъ: ויטילו את הכלים אשר באניה אל הים לְהָקֵל מעליהם (יונה, א', ה'), הָקֵל מעבדות אביך הקשה ומעלו הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך (מ"א, י"ב, ד'), אביך הכביד את עלנו ואתה הָקֵל מעלינו (שם, שם, יו"ד), אולי יָקֵל את ידו מעליכם (ש"א, ו', ה'), כעת הראשון הֵקַל ארצה (ישעיה, ח', כ"ג) — הֵקַל את ידו מעליהם בהכותו אותם, והכפל: והאחרון הִכְבִּיד. ב) מעוט החשיבות, בזוי -- גערינגשאֶטצען, פעראכטען, унижать презирать: אב ואם הֵקַלּוּ בך (יחזקאל, כ"ב, ז'), ומדוע הֲקִלֹּתַנִי (ש"ב, י"ט, מ"ד). ובהלכה בענין הֲקָלָה באסורים: אם הֵקַל בתרומה לא נָקֵל במעשר (מעשר שני, ב', ב'), ומה אם הֵקַל בזבחי שלמים לא נָקֵל בתרומה (שם, ג', ב'). ובמובן המוסרי: לא יָקֵל אדם את ראשו כנגד שער המזרח (ברכות, ט', ה') — התנהג במנהג פחיזות, זיך לייכטזיניג בענעהמען, относиться легкомысленно: שלא יָקֵל ראשו לכך (נדרים, ב', ח').

הפיעל א) ע״ד השלמים, גירוע, והמעטת המעמד—פֿערריגגערן, ухудшать, убавить, השחתה—פֿערדערבען, портить, דומה בגזרתו לפעל אָרַר, קָבַב, שעקרם חִרְחוּר וְנִקּוּב, לאָכֿערן, (עיין הערה לשרש א ר ר): לא אסף לְקַלֵּל עוד את האדמה (בראשית, ח׳, כ״א). ובמובן המוסרי: כי מְקַלְלִים להם בניו (ש״א, ג׳, י״ג)—משחיתים לעצמם, גורמים רעה לעצמם. ועל הרוב עניננו הֲבָעַת יחול וחפץ שתבא רעה על זולתו להפחיתו, לחסרו ולתת בו מגרעת וכמו כן הֵרֶף ושים קלון, פֿלוכֿען, שימפֿען, проклинать хулить: איש אשר יְקַלֵּל את אביו (ויקרא, כ׳, ט׳), וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר (בראשית, י״ב, ג׳), אלהים לא תְקַלֵּל (שמות, כ״ב, כ״ז), והכפל: ונשיא בעמך לא תָאֹר; איש כי יְקַלֵּל אלהיו (ויקרא, כ״ד, ט״ו), לפי ציור מחשבות ההמון בימי קדם היה מן האפשר שתחול מארה באלהיהם: וַיְקַלֵּל הפלשתי את דוד באלהיו (ש״א, י״ז, מ״ג) — קִלֵּל את דוד בשם אלהיו שלו. וכן: וַיְקַלְלֵם בשם ה׳ (מ״ב, ב׳, כ״ד). ובטעם זה מפרש הרשד״ל: וְקִלֵּל במלכו ובאלהיו (ישעיה, ח׳, כ״א) — יוציא מִפִּיו קללות בשם מלכו הוא האליל מֹלֶךְ ובשאר אליליו, והוא ע״ד; וַיְקַלֵּל את יומו (איוב, ג׳, א׳). ובא: כֻּלֹּה מְקַלְלַוְנִי (ירמיה, ט״ו, יו״ד); לדעת הרד״ק היא מלה מרכבת מן שני שרשים קַלֵּל, קָלֹה, מְקַלְלֵנִי, מְקַלַּנִי, והתחלפה הה״א בוי״ו, ע״ד לא שָׁלַוְתִּי מִן שָׁלָה, ולדעת הרשד״ל עניננו כמו מְקַלְלוּנִי, והוא ע״ד לשון הארמית שבא הבינוני לרבים ע״ד העבר והעתיד בוי״ו, וביותר, כשהוא בבנוי הפעל, ומזה במשנה וּמְגַדַּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ (אבות, פרק ו׳, משנה א׳).

הפועל היות ארור, פֿערפֿלוכֿט ווערדען, быть проклинаему: וּמְקֻלָּלָיו יכרתו (תהלים, ל״ז, כ״ב). והחוטא בן מאה שנה יְקֻלָּל (ישעיה, ס״ה, כ׳)— כשירצו לקלל את החוטא יקללוהו שיחיה רק מאה שנה: קל הוא על פני מים תְּקֻלַּל חלקתם בארץ (איוב, כ״ד, י״ח), לשון נופל על לשון — קַל הוא על פני מים לשוט לרדוף ולהשיג שלל, לכן תְּקֻלַּל, תבוא מארה בחלקת נחלתו.

הפיעל ב) על דרך המרובעים: קִלְקַל בחצים (יחזקאל, כ״א, כ״ו), לדעת ר׳ יונה והריק״ם עניננו: קלות התנועה, השלכת דבר בנחיצות מופלגת — שליי־דערן, וקרוב לזה פירוש גיזיניוס שטעמו הֲנָעָה וַהֲנָדָה, בעוועגען, שיטטעלען, мажнвать: וכן הוא בערבית קלקל, וזה היה מין הטלת גורל שהיו נותנים חצים בכובע והיו מנדנדים אותם. ולדעת מנחם עניננו לטוש וחדוד, שאֶרפֿען, פּאָלירען, точить, лощить, шлифовать שהיו מחדדים את ברזל החצים עד שיהיו בהירים ולוהטים ומסתכלים בהם וגם זה מין קסם, וכמוהו: והוא לא פנים קִלְקַל (קהלת, יו״ד, יו״ד), וגם זה מענין הקלות והמהירות, כי הדבר החד הוא מהיר התניעה, וכמו שהשתמשו בפעל ח ד ד: וְחַדּוּ מזאבי ערב (חבקוק, א׳, ח׳). ובארמית עניננו השחתה, פֿערדערבען, портить. ורובו במובן המוסרי: לשנות את דרכך (ירמיה, ב׳, ל״ו) ת״י לְקַלְקָלָא ית אורחתיך. ועוד העם משחיתים (דהי״ב, כ״ז, ב׳), תרגם רב יוסף: ועד כדון עמא מְקַלְקְלִין. ומזה במשנה במובן הטבעי והמוסרי: כל הַמְקַלְקְלִין פטורין, וְהַמְקַלְקֵל על מנת לתקן שעורו כמתקן (שבת, י״ג, ג׳), שלא יְקַלְקְלוּ בשחיטתן (חולין, א׳, א׳), מִשֶּׁקִּלְקְלוּ המינים (ר״ה, ב׳, ה׳), מְקַלְקֶלֶת על בעלה (נדרים, י״א, י״ב). ובענין חטא, חזר וְקִלְקֵל (סנהדרין, ח׳, ד׳), וְקִלְקֵל עם אחת השפחות (ב״ר, ט״ו).

הפועל: ומתקנים את הַמְקוּלְקָלוֹת (מו״ק, א׳, ב׳), פֿערדאָרבענעס, испорченное. ובמובן המוסרי: כִּמְקוּלְקָלִין שבהן עשיתן (סנהדרין, דף ל״ט, ע״ב), בשביל מעשי הדור שהיו מְקוּלְקָלִין (תענית, דף, ז׳), מעשים מְקוּלְקָלִין היו להם בסתר (במדבר רבה ב׳).

ההתפעל על דרך המרובעים התנודדות והרעדה— וואַנקען, ערשיטטערט ווערדען, быть поколеблену потрясену : וכל הגבעות הִתְקַלְקָלוּ (ירמיה, ד׳, כ״ד), והקודם: ראיתי את ההרים והנם רועשים. ובמשנה בענין השחתה והפסד, פֿערדאָרבען ווערדען, испортиться : שהיא חשורה לחלוף את הַמִּתְקַלְקֵל (דמאי, ג׳, ו׳), וְנִתְקַלְקְלוּ הלוים בשיר (ר״ה, ד׳, ד׳), נתעותו הדינים וְנִתְקַלְקְלוּ המעשים (סוטה, דף מ״ז, ע״ב). ובע״א: נִתְקַלְקֵל בין ברעי בין במים (מכות, ג׳, י״ד) — התבזה, מן וְנִקְלָה אחיך לעיניך (דברים, כ״ה, ג׳).

קַל, ת׳. עקרו דַק, דינן, тонкій: עב קַל (ישעיה, י״ט, א׳). ומזה מהיר התנועה, לייכט, שנעלל, легкій, проворный: קַל ברגליו (ש״ב, ב׳, י״ח), אל ינום הַקַּל (ירמיה, מ״ו, ו׳), ועל קַל נרכב (ישעיה, ל׳, ט״ז) — סוס קל. בכרה קַלָּה (ירמיה, ב׳, כ״ג), קַלִּים היו רודפינו (איכה, ד׳, י״ט). ובנחיצות הזמן במובן תאה״פ: והנה מהרה קַל יבוא (ישעיה, ה׳, כ״ו), קַל מהרה אשיב גמולכם (יואל, ד׳, ד׳); ובמשנה: הוי קל לראש (אבות, ג׳, י״ב) — מהיר לשמוע את הראש, הגדול— דיענסטפֿערטיג, געהאָרזאַם, услужливый послушный. והוה זהיר במצוה קַלָּה כבחמורה (שם, ב׳, א׳)—מצוה שאין בה טורח הרבה בעשייתה או שתועלתה מעוטה בעיניך: ארץ ישראל קַלָּה היא מכל הארצות לבשל את פירותיה (כתובות, דף קי״ב, ע״א), לשעה קַלָּה הרטבתי מעשים טובים (שיה״ש רבה, ב׳, א׳), לא היו ימים קלים (שם, ד׳, ו׳). שאלה קטנה וְקַלָּה (אסתר, ו״ו, פסוק אם על המלך). ובמובן המוסרי: שקל הכתוב שלשה קַלֵּי עולם כשלשה חומרי עולם (ר״ה, דף כ״ה, ע״ב), ובחבור עם הכנוי: קַלַּנִי מראשי קַלַּנִי מזרועי (סנהדרין, פרק ו״ו, ה׳), כמו קל אני; והענין קל אני מלשאת את ראשי, מלשאת את זרועי, כלומר ראשי כבד עלי, זרועי כבדה עלי.

קַל־וָחֹמֶר, מדה אחת ממדות שהתורה נדרשת בהן, שלמדים חיוב דבר שלא נתפרש בתורה במצוה חמורה, ממה שנתפרש במצוה קלה ממנה, וכיוצא בה מִקַּל וָחֹמֶר, כיצד? ויאמר ה׳ אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים תסגר שבעת ימים קל וחמר לשכינה ארבעה עשר יום, אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון, תסגר שבעת ימים (ספרא), באשתו אמרו קַל וָחֹמֶר באשת חברו (אבות, א׳, ה׳).

קוּלָּה, קולא, בהלכה, דבר שמקילים בו, מְקוּלֵּי בית שמאי וּמְקוּלֵּי בית הלל וכו׳, כְּקוּלֵּיהֶן וכחומריהן (עירובין, דף ו״ו, ע״ב).

קָלָל, א) תאר, דבר שהוא מלוטש ומבהיק, גלאַנצענדעס, лошеный: וְנֹצְצִים כעין נחשת קָלָל (יחזקאל, א׳, ז׳; דניאל, יו״ד, ו״ו), וכמו: נחשת מֻצְהָב (עזרא, ח׳, כ״ז).

קְלָלָה, ש״נ, יעוד ויחול רעה מגערת וחסרון, מארה, פֿערוווינשונג, פֿלוך, проклятіе: והבאתי עלי קְלָלָה ולא ברכה (בראשית, כ״ז, י״ב), ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וּקְלָלָה (דברים, י״א, כ״ו), ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הַקְּלָלָה על הר עיבל (שם, שם, כ״ט)—קריאת הקללה: ובאו עליך כל הַקְּלָלוֹת האלה והשיגוך (שם, כ״ח, ט״ו)—יתקיימו בך כל הרעות המיועדות: וילבש קְלָלָה כמדו (תהלים, ק״ט, י״ח)— וְלֻקַּח מהם קְלָלָה (ירמיה, כ״ט, כ״ב)— ילמדו לקלל את השונא בגזרת הקללה שהשיגתם: ואת העיר הזאת אתן לִקְלָלָה לכל גויי הארץ (שם, כ״ו, ו׳), למען היותכם לִקְלָלָה ולחרפה (שם, מ״ד, ח׳), לשנינה וְלִקְלָלָה (שם, כ״ד, ט׳), לשמה וְלִקְלָלָה (מ״ב. כ״ב, י״ט). ובענין חרוף וגדוף: והוא קִלְלַנִי קְלָלָה נמרצת (מ״א, ב׳, ח׳), ובסמיכות וכנוי: קִלְלַת יותם (שופטים, ט׳, נ״ז), כן קִלְלַת חנם לא תבא (משלי, כ״ו, ב׳)—הַקְּלָלָה שהיא בלי

סכה: תחת קִלְלָתוֹ היום הזה (ש"ב, ט"ז, י"ב)—הַקְלָלָה שקלל הוא: עלי קִלְלָתְךָ בני (בראשית, כ"ז, י"ג)—הַקְלָלָה שיקלל אותך אביך. ובא במובן שם עצם: כי קִלְלַת אלהים תלוי (דברים, כ"א, כ"ג)—כנוי מליציי אל המומת בחטאו, בגזרת הש"י.

קְלֹקֵל, פ"א במקרא, ש"ם, ע"ם עֲרֵעָר, גריעות, פחיתות הערך, שלעכטהייט. ווערטהלאָזיגקייט, плохой негодный: ונפשנו קצה בלחם הקלקל (במדבר, כ"א, ה'), פתרונו, לייכט, малопитательный.

קַלּוּת, במשנה, ש"ם, בסמיכות אל שם ראש: שלא ינהגו קַלּוּת־ראש בנדרים (נדרים, כ', ד'), שחוק וְקַלּוּת ראש מרגילין את האדם לערוה (אבות, ג', י"ג), לייכטזינן, легкомысліе, וכן אמרו: קַלּוּת הדעת. ובמובן הטבעי: קַלּוּת האויר הפך כבדות.

קִלְקוּל, שמ"ז, השחתה, הפסד: מתקנים קִלְקוּלֵי המים (מו"ק, א', ב'), קִלְקוּל מעשים יש בדור (קהלת, יו"ד), קִלְקוּל חשבונות יש כאן (ירושלמי, תענית פרק ד'), והונח גם על טעות ודעה נפסדה: גזרה (על הגר) שמא יחזור לקלקולו (ע"ז, ס"ד, ע"ב).

קַלְקָלָה, ש"נ, מצב רע, מגונה, מיססליכע לאגע, худое положеніе: ואל תשתדל לראותו בשעת קַלְקָלָתוֹ (אבות, ד', י"ח), אין משיבין על הַקַּלְקָלָה (מגלה, ט"ו, ע"א) — אין השליח משיב תשובה לשולחיו כשלא יוכל להשיב אלא תשובה רעה: בזמן ששניהם עומדים לְקַלְקָלָה האיש קודם לאשה (הוריות, ג', ז'), שתקנתו קַלְקָלָתוֹ (תענית, דף י"ז, ע"א).

קָלָל, ב) במשנה, שם כלי קנקן או צלוחית—קרוג, פלאשע, кувшинъ, бутылка: ובפתח העזרה היה מתוקן קָלָל של חטאת (פרה, ג', ג'), קָלָל שֶׁל חטאת (שם, יו"ד, ג'), ובו שני קְלָלוֹת

(שם, שם, ד'), לדעת המפרשים הוא מן קולְתָא בארמית: הטי נא כדך (בראשית, כ"ד, י"ד), ת"א קולְתִיךְ. והנראה שהוא מן גְלָל, בארמית, מין אבן, שתקנו כלי קבול של אבן גלל, שאינו מקבל טומאה עיין תוי"ט, ועיין גֶלֶל.

קוּלִיא, קוּלִית, עצם שהוא מלא מוח, מארך־קנאָכען, мозговая кость, бедренная והוא עֶצֶם הירך—שענקעל ביין, кость: קוּלִית המת וְקוּלִית המוקדשים בין סתומים ובין נקובים טמא (חולין, ט', ה'), נמנין על מוח שבקוּלְיָא (פסחים, דף פ"ג, ע"א), ראה שם קוּלְיָא הוה מצנע לה והוה מתגלגלא (ב"ר, יו"ד), ובהשאלה מהוראה זו י"מ: וקוּלִית שלמים המחולחלת (טבול יום, א', א') — הרתיחה האבעבועה שעולה במים שהיא חלולה כעצם שיש בו מוח, וי"א כדעת המפרשים שזה ענינו כד שיש נקב בשוליה, וכן הוא בארמית קוּלְתָא, הטי נא כדך (בראשית, כ"ד, י"ד), ת"א קוּלְתִיךְ — קרוג, וואססער־קרוג, кувшинъ עיין קלת.

קִילוֹן, ש"ז, מוט ובד ארוך שעל ידו שואבים מים מבור עמוק — ברוננענשווענגעל, коромысло, оцѣпъ: הממלא בְּקִילוֹן עד שלשה ימים טמאים (מכשירין, ד' ט'), ואפילו נתמלאו בְּקִילוֹן (מקואות, ח', א'), ומלשון יונית הוא. ויש מפרשים חריץ להמשכת מים, להשקאת השדות, (ועיין תוספתא מכשירין, פ"ט).

קוֹלִיס, במשנה, שם מין דג שמולחין אותו לקיימו וקליפתו דקה מאד, וקוליס האספנין (שבת, כ"ב, ב'), מאקרעל, טהונפישע, тумокъ.

קוּלְמוּס, ש"ז, קָנֶה חלול — ראָהר, тростъ, камышъ, וביחוד קָנֶה לכתוב בו — שרייבראָהר, גריפעל, перо грифель: בשבט סופר (שופטים, ה', י"ד), תיב"ע: בְּקוּלְמוּס דְסַפְרָא. בעט ברזל (איוב, י"ט, כ"ד), ת"י: בְּקוּלְמוּס

דפרזלא. ובמשנה: הלבלר בְּקוּלְמוֹסוֹ (שבת, א׳, ג׳), קָנֶה כדי לעשות קוּלְמוֹס (שם, ח׳, ה׳), והוא של עץ: ולא עוד אלא שזכה קָנֶה ליטול הימנו קוּלְמוֹס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים (תענית, דף כ׳, ע״א) — מפני שהוא רך ונוח לכוף ראשו גם לפני רוח מצויה. ומזה:

קַלְמָרִין, ש״נ, קסת הסופר, הכלי שמשים בו הדיו והקולמוסין, פעדערביכסע, пеналь наперникъ, קַלְמָרִין של הדיוטות אינה טהורה עד שינקבנה מצדה, קַלְמָרִין של יוסף הכהן היתה נקובה בצרה (מקואות, יו״ד, א׳), וְקַלְמָרִין המתואמות (כלים, ב׳, ז׳) — המחוברים מחלקים שונים,

קַלֶנְדָא, במשנה, קַלֶנְדָא וסטרנורא (ע״ז, א׳, ג׳), לשון יונית ורומית הוא Calandae, כן נקרא אצלם כל יום ראשון להרש, נגזר מפעל Calo, קריאה, וזה על שם שהיה יום מקרא אצלם להודיע בו לעם את החגים שהיו חלים בחדש הבא, וגם הוא היה יום חג אצלם להקריב בו קרבנותיהם ליראתם. ובמשנה התיחד לראש החדש הראשון לחדשי השנה, והוקבע ביום השמיני לתקופת טבת.

א] קִלֵּס, פ״י, בבנין פיעל, פ״א במקרא, לדעת רוב המפרשים עקרו לעג והתלוצץ, שפאָטטען, פערשפאָטטען, פערא‍כטען: ולא היית כזונה לְקַלֵּס אתנן (יחזקאל, ט״ז, ל״א), ופירש הרד״ק כי הזונה לועגת לאתנן אחר שלקחה אותו ולועגת על הַזּוֹנֶה אחריה ומבזה אותו בלבה, או ענינו שהזונה לועגת לאתנן עצמו בפני הַזּוֹנֶה ומבזה אותו כדי שירבה לה אתנן. ולדעת רש״י עיקר הוראתו דבור, דבה, שהכל נדברים בה, ופירש לְקַלֵּס אתנן — לדבר ולהתהלל באתנן יפה שנותנים לה. ולפי דרכו יש לאמר שעקרו לשון קריאה בקול, לויטרופען. кликъ, וכמו שהשתמשו בו בתרגום ירושלמי ויקראו לפניו אברך (בראשית, מ״א, מ״ג), והוו מְקַלְּסִין קדמוהי, ויפורש לְקַלֵּס אתנן — לקרוא אתנן, לבקשו בקול גדול, וכמו שפירש פירסט.

ההתפעל, לעג, התלוצץ, ונקשר ביחס הבי״ת, פערשפאָטטען, насмѣхаться, осмѣивать וַיִּתְקַלְּסוּ בו ויאמרו לו עלה קרח (מ״ב, ב׳, כ״ג), והוא במלכים יִתְקַלָּס (חבקוק, א׳, יו״ד) והכפל: ורזנים משחק לו. הקרבות והרחקות ממך יִתְקַלְּסוּ בך טמאת השם וגו׳ (יחזקאל, כ״ב, ה׳), ועיין קַלָּסָה.

קֶלֶס, ש״ז, לעג, חרפה, שפאָטט, האהן, осмѣяніе, издѣвательство לעג וָקֶלֶס לסביבותינו (תהלים, מ״ד, י״ד; ע״ט, ד׳), לחרפה וּלְקֶלֶס כל היום (ירמיה, כ׳, ח׳) ופ״א על משקל נקבה.

קַלָּסָה, ש״נ: על כן נתתיך לחרפה לגוים וְקַלָּסָה לכל הארצות (יחזקאל, כ״ב, ד׳) ורש״י פירש: דבר שהכל נדברים בך, ולהלן על „יתקלסו בך" כתב: ומה היא הַקַּלָּסוּת — טמאת השם.

ב] קַלֵּס, בארמית, פ״י בפַעֵל, עקרו כנראה קריאה בקול גדול, רַנֵּן, לויטרופען, кликъ, והתיחד לקריאת שבח ותהלה: ויקראו לפניו אברך (בראשית, מ״א, מ״ג), ת״י והוו מְקַלְּסִין קדמוהי — לאז אויסרופען, восклицать, האָך פרייזען, восхвалить: הַרְנִינוּ גוים (דברים, ל״ב, מ״ג), ת״י: קַלְּסוּ קֳדָמוֹי. ומזה במשנה „לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס" (פסחים, יו״ד, ה׳), ומה עלינו לעשות ליקח לולב ואתרוג וּלְקַלֵּס להקב״ה (ויק״ר, ל׳), וכשם שֶׁמְּקַלְּסִין יום ראשון וחולו של מועד כך מְקַלְּסִין כל ימים טובים בתפלה (מסכת סופרים פרק י״ט הלכה ז׳) — אומרים תפלה מיוחדת לכבוד היום: וכשהוא מְקַלְּסוֹ (את קידוש החדש) מְקַלְּסוֹ בשנים עשר טובי העיר (שם, שם, י׳), אין מְקַלְּסִין שתי כלות בעיר (מס׳ שמחות, פרק י״א). ובא גם בענין הרמת קול בשבח המתים בהספד: הַמְּקַלֵּס לא יְקַלֵּס

בסנדל אלא במנעל (מו"ק, דף כ"ז, ע"ב) — המספיד דרך קִלּוּס (עיין בסמוך). ומזה: המת והכלה שהיו מְקַלְּסִין ובאין זה כנגד זה (מס' שמחות, פרק י"א), בשעה שהיה רואה את המת ואת הכלה שֶׁמְּקַלְּסִין ובאים (שם).

ההתפעל היות משובח ומפואר— געפריזען ווערדען, быть восхвалену: מיני ומינך יִתְקַלַּס עילאה (סוטה, דף מ', ע"א), מלך ב"ו מִתְקַלֵּס במדינה וגדולי המדינה מִתְקַלְּסִין עמו שנושאין עמו במשאו (ב"ר, א').

קִלּוּס, ש"ז רנה, שבח, הודאה, לאָב־געזאנג, хвалебная пѣсня: בתחלה משורר בְּקִלּוּס ואומר: השמים מספרים כבוד אל (ויק"ר, ה'), והאיך קִלּוּסוֹ (מס' סופרים פרק י"ט, ז'), אין מוציאין שני מתים במטה אחת אלא אם כן כבודן וְקִלּוּסָן שוה (שמחות, פרק י"א). ובגמרא: טיפוח ביד קִלּוּס ברגל (מו"ק, דף כ"ז, ע"א), אין מְקַלְּסִין שתי כלות בעיר אלא אם כן יש כדי קִלּוּס לזו וכדי קִלּוּס לזו (שם) — צבור הגון שכדאי הוא לעשות קִלּוּס.

קוֹלָס, ש', ארמית, כובע, קובע מגבעת של ברזל שמשימים בעלי המלחמה בראשיהם למחסה, העלם, שטורמהויבע, шлемъ каскъ: וְכֹבַע נחשת (ש"א, י"ז, ה'), תיב"ע: וְקוֹלָס דנחש, סרוחי טבולים בראשיהם (יחזקאל, כ"ג, ט"ו), ת"י מחתין קוֹלְסִין בראשיהון, והתיצבו בַּכּוֹבָעִים (ירמיה, מ"ו, ד'), ת' ויתעתדון בקוֹלָסַיָּא. ובהשאלה בתכשיטי הראש לנשים: ההיא דמטמרא לה תחות קלוּסְתֵּיהּ (צ"ל: קולסתה) דרֵאשָׁהּ (ירושלמי, קדושין, פרק ב'). ומזה בהשאלה במשנה: וְקֻלְסֵי כרוב (ערלה, ג', ז'), ושרשי קוּלְסֵי הכרוב (עוקצין, א', ד')—ראשי הכרוב שתבניתם כעין כובע, ומהוראתו הראשונה גזרו פעל בבינוני פועל, ושנו: ועושין גדי מְקוּלָּס בלילי פסחים (ביצה, ב', ז'): ראשו על קרבו וכרעיו, כאיש מלחמה מזוין בכל כלי זיינו וגם כובעו בראשו, והוא זכר לקרבן פסח.

קְלוֹסְטְרָא, במשנה שם, נגר של מנעול, שלאָסס, ריעגעל, замокъ (къ двери) задвижка, засовъ: והקלוֹסְטְרָא טמאה (כלים, י"א, ד'), מלשון רומית Claustra. וכן נקרא במשנה הכפתור שבראש הנגר: נגר שיש בראשו גלוסטרא (עירובין, יו"ד, י"ד), בחלוף קו"ף בגימ"ל.

קלוסתר, ש' במשנה, כלי עור שנותנים בו מספוא לבהמה, פוטטערקאָרב, הקלוסתר ארבעה קבין (כלים, כ', א'), וי"ג קרסטל (עיי"ש), (ועיין שבת, נ"ג, ע"א).

קָלַע, פ"י, הַקַּל, עקרו: א) זריקה, השלכה, יְרִיָּה, שליידערן, וועגשליידערן, метать взмахивать: כל זה קֹלֵעַ באבן אל השערה (שופטים, כ', ט"ז). ובהשאלה: הנני קוֹלֵעַ את יושבי הארץ בפעם הזאת (ירמיה, יו"ד, י"ח)—השלכה למרחוק כזה שהוא זורק אבן בַּקֶּלַע. ובלשון הגמרא בענין היות נקרה במקום איינטרעפפען, אירגענד וואָהין פערשלאגען ווערדען, прибыть, очутиться гдѣнибудь, וע"ד שמוש הפעל: אתרמי מן רמה: איקלע לסורא (מו"ק, דף כ"ד, ע"ב), מיקלעי ליה מעלמא (מגלה, ג', ע"ב), ובע"א איקלע יום ל"א בשבת (ר"ה, דף כ', ע"א), כמו הַל, ב) וְקָלַע עליהם מִקְלְעוֹת כרובים וגו' (מ"א, ו', ל"ב), י"ת וְגָלַף, וכן פירשו המפרשים, גליפה ופתוח ציורים איינגראבען, врызывать. והנראה שענינו עבות גדילה ופתילה, פלעכטען, плести, לפי שהגודלים מחליפים את החוטים או את המיתרים, מרכיבים וכופפים אותן דרך זריקה לכאן ולכאן, וטעם וקלע עליהם מִקְלְעוֹת כרובים ותמרת ופטורי צצים (מ"א, ו', ל"ב)—עשה עליהם מעשה מִקְלְעוֹת של כרובים תמרת ופטורי צצים סבוכים ואחוזים זה בזה. ובהוראה זו השתמשו במשנה: קְלָעָן בְּמִקְלָעוֹת (יומא, ו', ו').

ובגמרא על זה אמר רבי יוחנן כמין קְלִיעָה (יומא, דף ס"ז, ע"ב), ופירש"י ארבעה בני אדם נושאים שני מוטות שנים לפנים ושנים לאחור ומהלכים מוט אצל מוט והפר והשעיר נתונים עליהם מורכבים זה על זה כמין קְלִיעָה. ובשער: היא קְלָעָה לו שער (תוספתא סוטה, ג', א'), מלמד שֶׁקִּילְּעָה הקב"ה לחוה (עירובין, דף י"ח, ע"א), בשרביטי הירקות והעלים: ועתיד לִקְלוֹעַ בשום (תוספתא, מעשרות, א', ה'), קָלוּעַ כמין קְלִיעָה ודומה לשלשלת זהו הדרס (סוכה, דף ל"ב, ע"ב).

הַפִּיעֵל כעין הקל בהוראתו הראשונה, שלײדערן, װערפֿען, метать, взмахивать, ויקח משם אבן וַיְקַלַּע (ש"א, י"ז, מ"ט), ואת נפש איביך יְקַלְּעֶנָּה בתוך כף הַקָּלַע (שם, כ"ה, כ"ט).

קֶלַע, ש"ז, א) הכלי שבו נותנים אבן לְקַלְּעוֹ למרחוק על ידי הנפה, שלײדער, праща, камнеметное орудіе: ויחזק דוד מן הפלשתי בַּקֶּלַע ובאבן (ש"א, י"ז, נ'), וְקַלְעוֹ בידו (שם, שם, מ'), בתוך כף הַקָּלַע (שם, כ"ה, כ"ט), לקש נהפכו לו אבני קָלַע (איוב, מ"א, כ') וכבשו אבני קלע (זכריה, ט', ט"ו), כנוי של גנאי לאויביהם, והפוכו: כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו (שם, שם, ט"ז), שמשל בם את בני ישראל. ב) מעשה קליעה, געפֿלאָכטענעס, מִסַּב קָלַע (מ"א, ו', כ"ט), ולדעת המפרשים ענינו פתוח, אײנגעגראָבענעס, врѣзанное издѣлье рѣзьба, ג) יריעה עשויה מעשה קליעה או ארינה רפויה — פֿלעכטװערק, פֿאָרהאַנג, занавѣсъ, קְלָעִים לחצר שש משזר (שמות, כ"ז, ט'), קַלְעֵי החצר (שם, ל"ה, י"ז). ומזה בארמית היריעה הקשורה על נס הספינה: בל פרשו נס (ישעיה, ל"ג, כ"ג), תיב"ע ולא אפשר למפרס עלוהי קָלַע. ומזה כפי הנראה: ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה (תוספתא ב"ק, ח'), ובגמרא דב"ק (דף פ"א) נאמר שלא יפרוס קליעה, ורש"י פירש דרך צײדים לתקוע יתדות ולעשות גדרי קנים כמים לְהִלָּכֵד שם דגים מפני שמעכב ומעמיד את הספינה. ובענין חבל עבות ועב: בתחלה דומה (היצר הרע) להוט של עכביש ולבסוף נעשה כְּקֶלַע הזה של ספינה (ב"ר, כ"ב), וּבְשֵׂעָר: מימי לא ראו קורות ביתי קַלְעֵי שערי (יומא, דף מ"ז, ע"א). ובא: שני קְלָעִים הדלת השנית גלילים (מ"א, ו', ל"ד), לפי המוסכם זהו כמו צְלָעִים בחלוף הצד"י בקו"ף וכמו שנאמר מקודם: שני צלעים הדלת האחת גלילים והגר"א פירשו כמשמעו מלשון קְלִיעָה, ושעור הכתוב לדעתו: שני צלעים הדלת האחת גלולים ושני קלעים. כל שער היה נפתח בשני הצאים וכל חצי שער היה נקלע ונכפל לאחוריו ובמקום אשר נתקפל היה בעגול שלא יהיה הור שפת הדלת מעכב מלכפול, ומחמת זה היה נגלל חצי הדלת על חצי הדלת. ותיבות: שני קלעים קאי אדלעיל ואדלתות, וטעם סוף הכתוב: הדלת השנית גלילים, שעורו, וכן הדלת השנית, פי' חצי הב' שבדלת היה ג"כ נגלל כראשונה.

קַלָּע, תאר: קוֹלֵעַ, בַּקֶּלַע או רֹמֶה קֶשֶׁת, שלײדערער, пращникъ, וַיַּסֹּבּוּ הַקַּלָּעִים וַיַּכּוּהָ (מ"ב, ג', כ"ה).

קְלִיעָה, שם נקבה ושה"פ, דבר קלוע געפֿלאָכטענעס, בינדעל, плетенное звязка, מעשה עבות (שמות, כ"ח, י"ב), ת"י עובד קְלִיעָא. וַיְעַבְּתוּהָ (מיכה, א', ז'), ת"י עבדנוה כִּקְלִיעָה דחובין (ע' רש"י). שרשרת הָעֲבֹתֹת (שמות, כ"ח, י"ד), ת"י שושילתא קְלִיעָתָא. קְלִיעָה של שום (תוספתא דמאי, ג'), קָלוּעַ כמין קְלִיעָה ודומה לשלשלת (סוכה, דף ל"ב, ע"ב), הות מזבנא קְלִיעָתָא דשערה (ירושלמי סוטה פרק ט', הלכה ט"ו). ובהגדרת השם קליעה נאמר: כָּפוּל לשנים, קליעה לשלשה (חוטים) וכו' (ירושלמי שקלים פ"ח).

ועל ההדם הַמְשׁוּלָשׁ אמרו עולה כעין קליעה (ירושלמי סוכה פ"ג). ובמובן קלע, שלא יפרוס קְלִיעָה ויעמיד את הספינה (ב"ק בבלי דף פ"א, ע"ב), עיין קלע.

מִקְלַעַת, ש"נ, לדעת המפרשים הוא פתותי ציורים — איינגעגראבענע ארבייט, סקולפטור, рѣзба ваяніе, ולדעתנו הוא מעשה קליעות — געפלאָכטענע ארבייט, плетенное издѣліе: מִקְלַעַת פקעים (מ"א, ו', י"ח) — פקעים אחוזים וסבוכים: וגם על פיה מִקְלָעוֹת (שם, ז', ל"א), מִקְלְעוֹת כרובים ותמרת (שם, ו', ל"ב).

קְלַף, ארמית פ"י, דומה לפעל גלף, פָּצוֹל, חשיפה, הסרת העור מעל הבשר בעצים ובפירות ובבע"ח, שאָלען, אבשאָלען, лупить, облупить, снять кору, кериу: הקל, חשף חשפה (יואל, א', ז'), תיב"ע מַקְלִיף קְלִיף, ובפעל: וַיְפַצֵּל בהן פְּצָלוֹת (בראשית, ל', ל"ז), ת"א: וְקַלִּיף בהון קַלְפִּין. ובמשנה בקל: יִקְלוֹף את החיצון (פסחים, ז', ג'), עד שמגיע לעצם וְקוֹלֵף (שם, שם, י"א), קוֹלְפוֹ והוא טהור (נגעים, י"ג, י"א), אעפ"י שֶׁקָּלַף את הזפת (ע"ז, ה', י"א), ערבה קְלוּפָה (בכורים, ג', ח'), חטה בין שהיא קְלוּפָה בין שאינה קְלוּפָה (טבול יום, א', א'); שום קָלוּף ובצל קָלוּף וביצה קְלוּפָה (נדה, דף י"ז, ע"א). ובנפעל: נִקְלַף נסדק (סוכה, ג', ו'), כל שֶׁנִּקְלַף עמו חבור (תוספתא טבול יום, ב', ז'), מאליו היה נִקְלַף (שיהש"ר, ח', ד'). עופות טהורים קורקבנן נִקְלַף ועופות טמאים אין קורקבנן נִקְלַף (חולין, ס"ב, ע"ב). ובפיעל: הַמְקַלֵּף שעורים (מעשרות, ד', ה'), ובהתפעל: תאנה שֶׁנִּתְקַלְּפָה אין טחין אותה (תוספתא, שביעית, א'), חבית שֶׁנִּתְקַלְּפָה (משנה כלים, יו"ד, ה').

קְלִיף, ש"ז, המגורה של עץ החופפת את הגרעין והשומרת את הפרי, שאלע, скорлупа: קְלִיפֵּי רמון וכו' קְלִיפֵּי אגוזים (שביעית, ז', ג'); בגד שצבעו בִּקְלִיפֵּי ערלה (ערלה, ג', א') — קְלִיפֵּי פירות ערלה. ובהשאלה בענין קשקשת, שופפע, קַשְׂקֶשֶׂת (ויקרא, י"א, ט') ת"א קַלְפִּין, גאוה אפיקי מגנים (איוב, מ"א, ז') ת"י קְלִיפוֹהִי, ובגמרא כיון דלית ליה קילפי (ופירש"י קשקשים) לא מצי קאי (סוכה, דף י"ח, ע"א) ועמ"נ:

קְלִיפָּה, ש"נ, קְלִיפַּת השום (אהלות, ו', ז') — העלים החיצונים בשום. ובהשאלה: בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומים עלי כִּקְלִיפַּת השום חוץ מן הקרח הזה (בכורות, דף נ"ח, א'), ובחכמת הקבלה בהשאלה: רוח הטומאה המתדבקת באציליות הטהורות.

קִלּוּף, שה"פ, דאס שאָלען, облупеніе, מחשוף הלבן (בראשית, ל', ל"ז), ת"א קִלּוּף חיור. ובברייתא בהוראת שם: הקושט שנים עשר, וְקִלּוּפָה שלשה (כריתות, דף ו', ע"א) — קליפת העץ הבשמי — דיא רינדע, кора.

קְלָף, וגם **קֶלֶף**, עור בהמה המעובד ומתוקן להיות מוכן לכתיבה, פערגאמענט, пергаменть, וזה על שם שקוֹלְפִין את השער והעור שהשער יושב בה, קְלָף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפלין (שבת, ח', ג'), ועיין בגמרא (שם, ע"ט, ע"ב), קלף במקום בשר, (עיין גויל דוכסוסטוס), והאחרונים קוראים קַלְפִּים לפתקאות שמשחקים בהם — קארטען, карты.

קַלְפִּי, ש"נ, במשנה שם כלי שמטילים בו גורלות, כום — אורנע, урна: טרף בקלפי (יומא, ד', א'), וְקַלְפֵּי של שבטים וְקַלְפֵּי של תחומין מונחים לפניהם (ב"ב, קכ"ב, ע"א). בשתי קַלְפִּיּוֹת נתחלקה הארץ (ירושלמי, יומא, פרק ג', א'), בלשון יונית היא καλπη.

קִלְקִי, וגם **קוּלְקִי**, במשנה, א) בגד עשוי משער תישים ועזים והוא בגד עב וקשה: הקולקין והפונדא (כלים, כ"ט, א'), אין לי אלא שק מנין לרבות את הַקִּלְקִי ואת החבק (שבת, ס"ד), מכר חמור מכר את המרדעת ואת הַקִּלְקִי (ב"ב, דף ע"ח, ע"ב) — מה שנותנין תחת

זנב החמור. לדעת המפרשים מקורו בלשון רומית והוא שם מקום, ששם היו עושים את הכלים ההם. ומזה בהשאלה, השער המסובך והמסונף: קִלְקֵי הלב והזקן ובית הסתרים באשה (מקואות, ט׳, ב׳), קִלְקֵי הראש ובית השחי ובית הסתרים באיש (שם, שם, ג׳). ובא: ג) גריסין הקלקין (מעשרות, ה׳, ח׳), לדעת המפרשים נקראים כן על שם מקומם שגדלים בקליקיה, גופה של בהרת כגרים הַקִּלְקִי מרובע (נגעים, ו׳, א׳).

קוֹלָר, ש״ז, ארמית, רתוק של ברזל שכובלים בו את התפוסים החייבים מיתה, האלזאייזען, האלזקעטטע: ויתנהו בסוגר (יחזקאל, י״ט, ט׳) ת״י ויהבוהי בְּקוֹלָרִין. ובמשנה: הקולר טמא (כלים, י״ב, א׳), והוא מלשון רומית Collarium: היוצא בְקוֹלָר ואמר כתבו גט לאשתי (גיטין, ו׳, ה׳), חש בראשו יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בְקוֹלָר (שבת, דף ל״ב, ע״א), וע״ד המליצה: כמו כנוי לקבלת אחריות וענש בעד כל מעשה וענין, ואז הוא קשור עם צואר, ואמרו על הושע בן אלה שבמרדו במלך אשור המיט שואה על כל העם — העביר קוֹלָר מצוארו ונתנו בצואר הרבים; עשרה שיושבין בדין קוֹלָר תלוי בצואר כלם (סנהדרין, ז׳, ע״ב) — עונש של הטיית דין. ובהשאלה: קוֹלָר של בני אדם (יבמות, דף קב״ב, ע״א) — חבורת אנשים נועדים ותלוים זה בזה, איינע פערבינדונג, צוורני צוורני קוֹלָרִין קוֹלָרִין (קדושין, דף ע״ב, ע״ב).

קילור, ש״נ, והוא מקוצר מן קילוּרִין, קילורית. במשנה, א) משיחה או שקוי של רפואה לעינים, אויגענזאלבע, מים כדי לשוף בהן את הקילור (שבת, ח׳, א׳), ומלשון יונית הוא Kollarion, ולפי גרסת הערוך קילורית. טובה טפת צונן בשחרית ורחיצת ידים ורגלים ערבית מכל קלורין שבעולם (שבת, דף ק״ח). ב) במדרש משקרות עינים רבי מני דקיסרי אמר שהיו משקרות עיניהן בסיקרא וריש לקיש אמר בקילוריא קילורית אדמה (ויק״ר, ט״ז). ולדעת בעל מוסף הערוך צ״ל קילורית אדמה והוא Collyrium, מין אדמה לבנה הבאה מאי סמוא, ונקראת בלשון משנה סם, ומתערבת ברפואות לעינים, ולזה אמרו: נותנין קילורית על גבי העין מערב שבת והיא מתרפאה והולכת בשבת (ירושלמי שבת, פרק א׳). ויש במינה גם של אותה אדמה אדומה וזהו: ותלה רבי מאיר בקילור (נדה, דף כ׳, ע״א), (המשביר).

קִילוּרִין, ב) ש״נ ומלשון רומית Collarium, אוצר בתי מסכנות של מלכות — פּאָראַטסקאַמער, кладовая: וכי יש קִילְרִין של מלך חסר כלום (בראשית רבה, פרשה י״א), ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קִילוּרִין שלו כלום (שם, נ״ד), ועל הכתוב: וה׳ ברך את אברהם בכל (בראשית, כ״ד, א׳), אמרו (במד״ר שם), שלא חסר קִילוּרִין שלו כלום.

קְלַשׁ, ארמית פעו״י, היות דק — שוואך, פלאך, דינן זיין, быть слабымъ, тощнымъ, тонкимъ. הקל: בבינוני פעול: מזרק אחד כסף (במדבר, ז׳, י״ג), ת״י מיזרקא חד דכסף דגילדרא קְלִישָׁא. ובאתפעל: רֻטֲפַשׁ בשרו (איוב, ל״ג, כ״ה), ת״י: איתקליש ביסריה, נעשה דק ורז, מאגער ווערדען, сдѣлаться тощимъ. ובגמרא: מאי שנא במבוי דכשר דאמרינן קָלוּשׁ סוכה נמי לימא קָלוּשׁ, אי קַלְשֶׁת הויא חמתה מרובה מצילתה (עירובין, ג׳, י״א), ופירש״י קָלוּשׁ: רואה כאלו ניטל אותו העובי, היוצא למעלה ותהא קורה דַקָּה. חד אמר מחפין אקלושי מעבין אסמוכי (מו״ק, י״ג, ע״ב), אקלושי מכסהו בענפין מרוחקין זה מזה שיהיה כסוי דַק, והפוכו אסמוכי, סומך הענפים זה לזה ויהיה כסוי עָב. עיבא קְלִישְׁתָּא (תענית, דף ט׳, ע״ב), ובהשאלה מיגז גייז או מקלש קליש (נדרים, ס״ח, ע״א), כורת לגמרי או ממעט ומיקל כחו,

חרש דעתיה קלישתא (יבמות, קי״ג, ע״א), דעתו מועטת וקלה ומזה כנראה:

קִלְשׁוֹן, ש״ז, פ״א במקרא: ולשלש קִלְשׁוֹן (ש״א, י״ג, כ״א), לפי ענינו יורה השם קלשון יתד של ברזל דקה וחדה, איינע דיננע צאקקע, тонкій, острый зубецъ, ושלש קלשון הוא כלי בעל שלש יתדות — דרייצאקקיגעס איינז-טרומענט, трезубецъ, וכן הוא בארמית: מְתִילִין לְזִקְתִּין וּלְקִלְשׁוֹנִין (תרגום קהלת, י״ב, י״א) על הפסוק דברי חכמים כדרבונות וכמשמרות נטועים וגו׳.

קוֹלַשׁ, או קוּלְשָׁא, ש״ז, דקות: לא אמרן אלא בְּקוּלְשֵׁיהּ אבל בסומכיה טרפה (חולין, דף נ״ה, ע״ב).

קָלָה, ש״נ, במשנה, סל, קארב, זרק לתוך חיקה או לתוך קָלָתָהּ (גטין, ח׳, א׳), דאורייתא קַלְתָּהּ נמי אסור (כתובות, ב׳, ע״ב), ופירש״י סל שיש לו מלמטה בית קבול להולמו בראש, ובית קבול למעלה לתת בו פלך ופשתן; העשירים מביאים בכוריהם בְּקַלָתוֹת של כסף ושל זהב (בכורים, ג׳, ה׳) ויש בהם שעשוים מנצרים: וְהַקְּלָתוֹת משיחסום ויקנב (כלים, ט״ז, ג׳). ב) אפרכסת של רחיים שנותנים שם את התבואה או מקבלים בה את הקמח הנטחן, מיהלקאסטען, воронка мельничная, מכר את האצטרובל אבל לא את הַקֶּלֶת (ב״ב, ד׳ ג׳). על המשוט ועל הַקֶּלֶת (זבים, ג׳, ד׳). ג) בסים הכירה שעשוי כעין כלי קבול מקיף אותה והיא יושבת בתוכו—אונטערזאטץ איינער העערדע, постаментъ очага: הַקְּלָתוֹת של בעלי בתים (כלים, ז׳, א׳).

קְמָא, פ״ע ארמית. מיסודו של קום בענין היות נמצא נִצָּב במקום מציאות חזקה (עיין קום) ומזה בארמית בשם:

קְמָא, קָמְתָא, ש״נ, נציב, מצבה שטאנדזוילע, אויפגעריכטעטע זוילע, столбъ, נְצִיב מלח (בראשית, י״ט, כ״ו), ת״א קְמָא דמלחא. וישם אתה מַצֵּבָה (שם, כ״ה, י״ח). ת״א ושוי יתה קָמָא. אלון מֻצָּב (שופטים, ט׳, ו׳), ת׳ מישר קָמְתָא. ומזה כנראה:

קַמָּא, קַמְּאָה, ת״י, ראשון שהוא כמו עומד נִצָּב לפנינו תחלה, ע״ד גזרת השם קדם קדמא, ראשון הוא לכם (שמות, י״ב, ב׳), תיב״ע קַמָּאִי הוא לכון (לפי נוסחאות מדויקות ולפנינו קַדְמָאִי) הפרות הראשונות (בראשית, מ״א, כ׳), ת״י תורתי קַמַּיְיתָא. ובגמרא: קַמָּאֵי ובתראי (נזיר, דף ג״ו, ב׳), קַמָּאֵי דְקַמָּאֵי — ראשוני הראשונים, ומזה: בָּבָא קַמָּא, המסכת הראשונה מסדר נזיקין במשנה, ובתוספתא המסכת הראשונה מסדר כלים.

קַם, קוּם, ארמית, מלת היחס בחבור עם הכנוים כמו לִפְנֵי בעברית וְקֳדָם בארמית — פאָר, предъ: ביחס המקום: ואערכה לעיניך (תהלים, נ׳, כ״א), ת״י דאתי קוּמָךְ (בכ״י, ובדפוס קדמך). וביחס הזמן, גם שלשם (ש״ב, ג׳, י״ז), ת״י מִקַּדְמוֹהִי, ומצוי הרבה בתלמודים: בעי קוּמֵי ר׳ זעירא (ירושלמי, מכות, פרק א׳), בעי קַמֵּיהּ דרבי יוחנן (ברכות בבלי, דף ה׳), קַמֵּי שמיא (שם, ג׳, ע״ב), ונמצא רשומו של השרש הזה במקרא בשמות עצמים פרטים:

קְמוּאֵל, א) בן נָחוֹר אבי ארם. ב) בן שִׁפְטָן נשיא לבני אפרים (במדבר, ל״ד, כ״ד). ג) מן הלוים, אבי חֲשַׁבְיָה (דהי״א, כ״ז, י״ז), וכן: יָקְמְעָם, יְקַמְיָה.

קָמוֹן, עיר בארץ הגלעד, מקום קבורת יָאִיר הגלעדי (שופטים, יו״ד, ה׳).

קֶמַח, ש״ק, דגן הַטָּחוּן, מעהל, мука, שלש סאים קֶמַח סֹלֶת (בראשית, י״ח), קֶמַח שעורים (במדבר, ה׳, ט״ו), כד הַקֶּמַח (מ״א, י״ז, י״ד), ובדחז״ל בל״ר: שומע אני אף הקמחים במשמע (ספרי במדבר, סימן ק״י), ובמשנה על

דרך המליצה, אם אין קֶמַח אין תורה (אבות, ג׳, י״ז), כנוי ללחם ופרנסה — ברױד, נאהרונג, хлѣбъ пропитаніе. ובהשאלה: יין שעלו בו קְמָהִין (מנחות, ח׳, ז׳), קרום לבן כקמח שעולה ביין כשהוא מתקלקל — שימעל, плѣсень, ובמאמר מְשָׁלִי: לא הש לִקְמָהֵיהּ (יומא, דף מ״ו, ע״א)—אינו משים לב שיצא קמחו מְסוּלֶּת, כלומר: איננו מדייק בלמודו שיצא דבר ברור, וגזרו ממנו פעל, דְאַקְמַה אַקְמוּהִי (נזיר, נ״ג, ע״ב) — נשחק דק מאד כעין קמח — מעהלארטיג װערדען, сдѣлаться мукообразнымъ: דמליח וְקָמִיחַ (מגלה, י״ט, ע״א) — שנתן בו קמח לעבדו—מיט מעהל איינגעריעבען װערדען, быть втираему мукою.

קָמַט, פ״י, דומה אל קָמַץ: הקל, עקרו הִדּוּק וְכִוּוּץ, עצימה, לחיצה, ועם זה תפיסה ואחיזה בכח, דריקקען, ערגרייפען, פאקקען, сжимать: וַתִּקְמְטֵנִי לְעֵד היה (איוב, ט״ז, ח׳), וכן הוא בארמית: עונותיו ילכדנו את הרשע (משלי, ה׳, כ״ה), חובי דגברא קָמְטִין ליה. ובהשאלה: יתמך דברי לבך (שם, ד׳, ד׳), ת׳ יִקְמֹט עלי לבך, ובתוספתא מעשה באשה אחת שנשאת להבר והיתה קוֹמֶטֶת על ידו תפלין (דמאי, ב׳, י״ב) — קושרת בחזקה מהדקת, צושנירען, (ועיין קמע) תפשיה וְקַמְטֵיהּ (סנהדרין, צ״ד, ע״א) בינדען, פעססעלן, связать, скорывать цѣпять, ובענין צמיתה וכווץ, איינשרומפפען, сморщиваться: דְקָמִיט מרפי ליה ודרפי קָמִיט ליה (שבת, ק״י, ע״א) — למי שהוא נעצר בנקביו הוא מרפה ולמי שהוא רפה בנקביו הוא מעצרו. ובפיעל בדרך השאלה: אלו תלמידי חכמים שֶׁמְּקַמְּטִין עצמן על דברי תורה בעולם הזה הקב״ה מגלה להן סוד בעוה״ב (חגיגה, דף י״ד, ע״א) ובמקרא בבנין הַפּוּעַל. היות נתפס בכח ונעקר ממקומו צוזאממענגעראפט װערדען, הינגעגראפט װערדען: אשר קֻמְּטוּ ולא עת (איוב, כ״ב, ט״ז). ובגמרא: שֶׁקּוּמְּטוּ להבראות קודם שנברא העולם (חגיגה, דף י״ג, ע״ב). ובפיוט: קֻמְּטוּ שערי זבול (מלכיות ליוסי בן יוסי).

קֶמֶט, ש״ז במשנה, מקום כווץ בבשר העמוק והמהודק כפלי העור, פאלטע, רונצעל, морщина: משיעלה הַקֶּמֶט תחת הדד (נדה, ה׳, ח׳), בְּקֶמֶט ונגלה (נגעים, ו׳, א׳), הַקְּמָטִים שבצואר (שם, ו׳, ח׳), בית הַקְּמָטִים (נדה, ס״ו, ב׳), נתעדן הבשר נִתְפַּשְּׁטוּ הַקְּמָטִים וחזר היופי למקומו (ב״ב, דף קכ״א).

קוֹמֶט, ש״ז, בהוראת הקודם: שרץ בקומטו טהור (נדה, דף מ״ב, ע״ב) — מי שנגע שרץ בְּקוֹמְטוֹ של אדם — כגון בין אציליו וכדומה. ובע״א, בת עין העולם הזה דומה לגלגל עינו של אדם, לבן שבו זה אוקינוס שמקיף את העולם, שחור שבו זה העולם, קומט שבשחור זה ירושלים, פרצוף שבקוֹמֶט זה בית המקדש (דרך ארץ זוטא פרק ט׳), וכנראה נקרא כן על שם שהוא מתכווץ ומתפשט.

קַמְטְרָא, ש״נ, ארגז של עץ תיבה שמניחים בה בגדים, קיסטע, שראנק, ящикъ, шкафъ: על הַמֶּלְתָּחָה (מ״ב, יו״ד, כ״ב), תיב״ע: קוּמְטְרַיָּא, ובמשנה: כסוי קַמְטְרָא (כלים, ט״ז, ז׳), גלימא אַקְמַטְרָא (ברכות, דף כ״ו, ע״א).

קָמַל, פ״ע, בָּקַל, כָּמִישָׁה, נבול — װעלקען, פערדארען, увядать: החפיר לבנון קָמַל (ישעיה, ל״ג, ט׳), קנה וסוף קָמֵלוּ (שם, י״ט, ו׳). וכן הוא בערבית, ובלשון סורית יורה גם ענין חָלָה, חָלַשׁ, קראנק, שוואך זיין, быть слабымъ больнымъ: והפייטן בנה ממנו בנין הפעיל ואמר: הִקְמִיל והקים מעני (קינה איכה אשפתו).

קְמוּלְיָא, ש״נ, במשנה מין ארמה שמכבסים בה לנקוי הבגדים, קְמוּלְיָא ואשלג (שבת, ט׳, ה׳), וכן שמה בלשון יונית ורומית Cimalia על שם האי Cimalis שממנו היא באה, וי״ג קימוֹנְיָא.

קומוס, במשנה, מין שרף היוצא מעין ידוע: בִּסְקְרָא, בְּקוּמוֹס (שבת, י"ב, ד'), ולשון רומית הוא Gummi.

קָמַע, פ"י, הקל עקרו כנראה קשירה, כריכה: מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קוֹמַעַת לו תפלין על ידו (ברכות, דף ל', ע"ב; ובתוספתא, דמאי, ב', י"ד), לפי גרסת הערוך ולפנינו קומטת). ובתוספתא: הסנדל מְשֶׁיִּקְמָע (תוספתא כלים, ב"מ, וי"ו, א') — שיקשר, שיקפל, והוראת הפעל הזה בלשון ערבית — קָשׁר, או דבר קושר ומקופל. ומזה יצא השם:

קְמֵעַ, ש"ז, צרור של עשבים או של דברים אחרים שמניחים בו כתב ידוע, וקושרים ותולים בצואר או בשאר אברים לרפואה: ולא בקמיע בזמן שאינה מן המומחה (שבת, ו', ב'; ובגמרא, דף ס', ע"א): והאמום והקמיע והתפלין שנקרעו (כלים, כ"ג, א'), אמולעט, амулеть, лодонка талисманъ. ועי"ד המליצה אמרו: הוא בא עליך וחמשה קְמֵיעִין בידו, זכותו וזכות אביו וכו' (שיר השירים רבה, ג', ב'). וישנם קְמֵיעוֹת שונות: קָמֵיעַ של כתב וּקְמֵיעַ של עיקרים (שרשי עשבים)—(עיין בבלי שבת, ס"א, ע"א; תוספתא כלים בבא מציעא, פ"א), ונמצא גם קְמֵיעַ של מתכות.

קִימְעָא, ארמית, תאה"פ, מעט, ווייניג, мало. במשנה: הוציא הרבה ואכל קִימְעָא, קִימְעָא ואכל הרבה (כתובות, ה', ה'), כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קִימְעָא ואשתה קִימְעָא ואישן קִימְעָא ואחר כך אקרא ק"ש ונמצא שינה חוטפתו (ברכות, דף ד', ע"ב), כך היא גאולתן של ישראל וכו' בתחלה היא באה קִימְעָא קִימְעָא ואח"כ היא מנפצת ובאה וכו' (מדרש שוחר טוב, כ"ב), אפילו רוח קִימְעָא עוברתו (סוטה, דף ה', ע"א).

קַמְפּוֹן, ש"ז במשנה, שדה מיוחד לאספות עם וכמו כן לטייל ולשחוק או לצבוא צבא, והוא מלשון רומית Campus פעלד, поле: טפיטן של סוס טמא משום טושב מפני שעומדין עליו בקוֹמפּוֹן (כלים, כ"ג, ב')— קאמפפשפיעלע, военныя [illegible]. וי"ג קונפון. ובמדרש: הוציא כרוז במדינה ואמר כל עמא לְקַמְפּוֹן (ויק"ר, וי"ו), למלך שגזר ואמר כל מי שילקוט ויאכל מפירות שביעית יהיו מחזירין אותו בקמפון (שם, ל"א)—יוליכו אותו לעיני כל העם הנאספים בקמפון, להודיע שהוא עבר על מצות המלך.

קָמַץ, פ"י, דומה לפעל קָבַץ, קָרַץ. הַקַל: תפיסת דבר מה באצבעות מיט דען פינגערן פאססען, взять пальцами горстью: וְקָמַץ משם מלוא קֻמְצוֹ (ויקרא, ב', ג'), וְקָמַץ הכהן ממנה (שם, ה', י"ב). ובמשנה ביחס הפעול: קְמָצָהּ וחזר קוֹמְצָהּ לתוכה (זבחים, י"ג, ה'), איינע האנדפאָלל פאָן איהר נעהמען, взять нѳя полною горстью: נגע מרוטבו על הסלת יִקְמוֹץ את מקומו (פסחים, ז', ב') — יסיר משם מלא קֻמְצוֹ. ובארמית יש במשמעו גם ענין הדוק וסגירה, צודריקקען, צוזשליעססען, сжать запирать: עינא חדא קָמֵץ ועינא חדא פָּתִיחַ (תרגום שיה"ש, ח', י"ד). ובמדרש: עינו אחת פתוחה ועינו אחת קְמוּצָה (שיה"ש, ח', יו"ד); ובמשנה בנפעל: מנחה שלא נִקְמְצָה (זבחים, י"ג, ה'), אלו מנחות נִקְמָצוֹת (מנחות, ו', א'), ובפיעל: וְהַמְקַמֵּץ והמצרף נחשת (כתובות, ז', יו"ד). ובגמרא בפירושו אמרו: תנאי היא דתניא: מְקַמֵּץ זה בורסי (גערבער), кожевникъ, וויש אומרים: זה הַמְקַמֵּץ צואת כלבים (כתובות, דף ע"ז, ע"א). ובגמרא: שני אחים שחלקו ובא להם אח ממדינת הים, רב אמר בטלה מחלוקת ושמואל אמר מְקַמְּצִין (ב"ב, דף ק"ו, ע"ב) — כל אחד נוטל קצת מחלקו ונותן. ובענין אחר קפיצת יד להוציא הוצאה אם לא על צד ההכרח — שפארזאם, קארג זיין, скупиться.

быть скупымъ וסימנך: עשירים מְקַמְּצִין (חולין, מ"ט, ע"א).

קֹמֶץ, ש"ז, תפיסת האצבעות של יד אחת — גריפף דער האנד, הויפען, горсть: וקמץ משם מלוא קֻמְצוֹ (ויקרא, ה', י"ז), והרים ממנו בְּקֻמְצוֹ (שם, ו', ח'), והוא החצי מן הָפְנַיִם. ובמשנה השתמשו בו למה שנכנס בקֹמֶץ: הַקֹּמֶץ שנתערב במנחה שלא נִקְמְצָה (מנחות, ג', ג'), נתערב קֻמְצָהּ בשיוריה — דאס ענטנאממענע האנדפאלל. וע"ד המליצה: שעור כמוה קטנה רק כדי מְלֹא קֹמֶץ: אין הַקֹּמֶץ משביע את הארי (ברכות, דף ג', ע"ב), עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת (בראשית, ג', י"ט), אמר לו (הקב"ה לאדם) קוֹמֶץ עפר של אדמה שנבראת ממנו לא גזולה בידך (בראשית רבה, כ'). ובשעור הקֹמֶץ אמרו חז"ל: יכול מלא קֻמְצוֹ מבורץ, תלמוד לומר: בקמצו, אי בקמצו, יכול יקמוץ בראשי אצבעותיו, ת"ל מְלֹא קמצו, הא כיצד? חופף את שבירו וכו' ומוחק בגודלו באצבעו מלמעלן ומלמטן (ספרא ויקרא, פרשה י').

קֹמֶץ, ש', פ"א במקרא ברבוי במובן תאר הפעל: ותעש הארץ בשבע שני השבע לִקְמָצִים (בראשית, מ"א, מ"ז). רש"י פירש קומץ על קומץ יד על יד היו אוצרים. ובת"י דכל תובלא עבד מְלֵי תְרֵין קוֹמְצִין, ובדרכו פירש הרשב"ם בקנה אחד מלא קומץ שבלים. והרמב"ן כתב לפרש את תרגומו של אונקלוס לאוצרין שהוא ע"ד לשון הארמית חפירה, גומא: באחת הפחתים (ש"ב, י"ז, ט'), ת"י בחדא מן קומציא ודומה לשם גוּמָץ במקרא (קהלת, יו"ד, ח'), והטעם: שעשתה הרבה כל כך שהיה בו די להטמינו בחפירות, והנראה שהוא ממנהג הלשון לתאר הרבוי שהיו כל הידים מלאות די קומצן, צופאללען האנדען.

קְמִיצָה, ש"נ, במשנה א) שה"פ. הרמת הַקֹּמֶץ: לִקְמִיצָה ולהקטרה (מגלה, ב', ה'). ומזה ב) שם אחת האצבעות, והיא השניה אל הזרת שממנו מתחיל הקומץ לקמוץ, זו זרת זו קמיצה (מנחות, דף י"א, ע"א) — גאָלד־פינגער, безъимянный палецъ.

קַמְּצָן, שם תאר, כְּלִי, המקמץ וקופץ ידו בהוצאות — דער קארגער, скупой.

קַמְּצָנוּת, ש"נ מדת הקמצנות, כילות, קארגהייט, скупость.

קִמּוּץ, שה"פ וש"מ זכר, נתינת שעור וקצב במדה מצומצמת, היות קמצן, שפארזאם, שפארזאמקייט. קארג־ליך, קארגהייט, бережливый, бережли-вость, скупостъ.

קָמֶץ, ש"ז, בדקדוק, שם אחת התנועות, ואמרו המדקדקים: בטעמו שבהברתו צריך לקמוץ השפתים, והן שלש: קָמֶץ גָּדוֹל, קָמֶץ קטן, קָמֶץ חָטֻף.

קַמְצָא, ארמית, מין ארבה, איינע ארט היישרעקקע, родъ саранчи, כַּיֶּלֶק (נחום, ג', ט"ז), ת"י כְּקַמְצָא, ומזה במשנה: אֵיל קַמְצָא דבן (עדיות, ח', ד'), כהדין קַמְצָא דלבושיה מיניה וביה (ב"ר, כ"א).

קוּמְקוּם, במשנה, כלי בשול — קאָכ־געשירר, קעססעל, котёлъ: קומקום כדי ליחם בו (כלים, י"ד, א'), קוּמְקוּם שניקב ועשאו בזפת (שם, ג', ד'), אמר רבי יהושע בן קסבי, כל ימי הייתי בורח מן השררה עכשיו שנכנסתי בה כל מי שבא ומוציאני בקומקום הזה אני יורד לו מה מהקומקום הזה, כּוֹוֶה, ומפציע, ומפחם בו כך אני יורד לו (ירושלמי, פסחים, פרק וי"ו, א'; ובבבלי מנחות, ק"ט, ע"ב), אני מטיל עליו קומקום של חמין ואמרו גם כן קומקמוסא דמיא (ב"ב, דף ע"ג, ע"ב), קומקומוס שהוא מלא חמין (תוספתא מקואות, פרק ז'), ויכלול גם כן כלי עשוי להקר יין במשוּנה, קיהלגע־

שיור: והכוסות והקיתונות והקומקומיסים (ספרי במדבר, ס' קנ"ה), וכן הוא בת"י ובתרגום שני לאסתר קומקמי וכסי (א', ז'), מקורו בלשון יונית—ובל"ר cucuta, שפתרונו: כלי שתיה.

קָמַר, במשנה, פ"י, כסוי וחפוי בקיעור כִּפְּפָה איבערוואָלבען, покрыть сводомъ, אלא שבחוץ צריך לִקְמוֹר ובפנים אינו צריך לִקְמוֹר (עירובין, ח', ט'), ביב שהוא קָמוּר (שם, שם, יו"ד)— תנור שהוא עומד בתוך הבית ועינו קְמוּרָה לחוץ (אהלות, ה', א')—משמעו: ארובות עשן שלו מקורה ופתוח רק כלפי חוץ. ומזה:

קָמְרוֹן, ש"ז, כסוי מקוער, קובה, געוואָלבע, דעקקעל, сводъ, по-крышка. כסא שתחת התבה וְהַקָּמְרוֹן שלה (כלים, ט"ז, ז'), הַקָּמְרוֹן שלה (של השידה) בזמן שהוא קבוע (שם, י"ח, ב'), ומקורו יונית ורומית Kamara.

קַמְרָא, קָמוּר, ש"ז, מלשון פרסית, עינינו: אַבְנֵט, ובארמית: הֶמְיָנָא—אַבְנֵט מיוחד לאות כבוד ויקר וחשיבות מדינית: קַמְרָא שרי—מותר לצאת בשבת חגור באבנט של כבוד (שבת, נ"ט, ע"ב), ורבן שמעון בן גמליאל אמר לר' נתן הבבלי: נהי דאהני לך קמרא דאבוך למהוי אב בית דין (זכות אביך אבנט של שררה שהיה ראש גלות הועילה לך) (הוריות, י"ג, ע"ב).

קִמּוֹשׁ, ש"ז, קוץ, הוח, דאָרן, געשטרויך, דיעסטעל, терновище: קִמּוֹשׁ וחוח במבצריה (ישעיה, ל"ד, י"ג), וביו"ד קִימוֹשׂ יירשם (יהושע, ט', ז'), והכפל: חוֹחַ באהליהם. וי"ת את שניהם במיני חיות.

קִמְשׁוֹן, ש"ז, עשבים רעים, אונקרויט, сорная трава, עלה כלו קִמְּשֹׂנִים (משלי, כ"ד, ל"א).

קֵן, ש"ז, דִיוּר קטן, צעללע, келья: קִנִּים תעשה את התבה (בראשית, ו"ו, י"ד), והתיחד לְדִיוּר שעושה לו העוף, נעסט, פֿאָגעלנעסט, гнѣздо: ודרור קֵן לה (תהלים, פ"ד, ד'), ויכלול גם האפרוחים שבקן: קֵן משלח (ישעיה, ט"ז, ב'); ובסמיכות בפתח: כי יקרא קַן צִפּוֹר לפניך (דברים, כ"ב, ו'), ותמצא כַקֵּן ידי (ישעיה, י', י"ד) — מצאה חיל העמים כאילו היה בתוך קֵן נעזב, ושעורו: כְּבַקֵּן; כנשר יעיר קִנּוֹ (שם, ל"ב, י"ד). ומזה ע"ד המליצה: כי תגביה כנשר קִנֶּךָ (ירמיה, מ"ט, ט"ז), ושים בסלע קִנֶּךָ (במדבר, כ"ד, כ"א) — כדרך הנשר שהוא עושה קִנּוֹ במקום גבוה וחזק שלא יפגעו בו, והקודם: איתן מושבך. לשום במרום קִנּוֹ להנצל מכף רע (חבקוק, ב', ט'), ואמר עם קִנִּי אגוע (איוב, כ"ט, י"ח) — אאריך ימים כל ימי קִנִּי החזק והבצור ולא אגוע כי אם עמו יחד כשיחרב הוא, והכפל: וכחול ארבה ימים (ועיין חול) וטעם „עם קני" כמו ייראוך עם שמש (תהלים, ע"ב ח'). ובארמית יפול גם על דִיוּר הדבורים: עדת דבורים (שופטים, י"ד, ח'), ת"י קִנָא דְדַבַּרְיָתָא, ביענענשטאָקק, улъ: ועל חלות הדבש ביערות הדבש (ש"א, י"ד, כ"ט), ת"י בקינא דדובשא, האָניגצעללען, сотовыя ячейки. ובמדרש: מעיה של אשה עשוים קִינִים קִינִים (ויק"ר, י"ד), ובהשאלה אמרו ליה (לישעיה הנביא) למה לא אמרת לן, אמר להם שלא נבראו בי קִינִים ועכשיו שנבראו בי קִינִים (קהלת, א', י"א), חדרים כלי קבול: הכנה לקבל את הנבואה, ובהלכה זוג הצפרים שהיו היולדות הזבים והזבות מקריבים: הרי עלי קֵן כשאלד זכר, ילדה זכר מביאה שתי קִנִּים (קנים, ג', ו'), קֵן סתומה וְקֵן מפורשת (שם, ב', ד') — מפורשת שפירשה איזוהי לעולה ואיזוהי לחטאת וקן סתומה שלא פירשה. ומקריב עליו קִנֵּי זבים וְקִנֵּי זבות וְקִנֵּי יולדות (נדרים, ד', ג'), ועל שם זה נקראה מסכת אחת קִנִּים, בפירוש הלכות הַקִּנִּים.

קִנֵּן, פע"י עשית הקן או דירה בקן—איין

נעסט מאַכען, свить гнѣздо: קִנּוּ כל עוף השמים (יחזקאל, ל"א, ו'), אשר שם צפרים יְקַנֵּנוּ (תהלים, ק"ד, ט"ז), כיונה תְּקַנֵּן בעברי פי פחת (ירמיה, מ"ח, כ"ח), ובא: שמה קִנְּנָה קפוז (ישעיה, ל"ד, ט"ו) ובנחש מדבר. ובגמרא: מעשה בשועל שבא וְקִנֵּן בראשה של לפת (ירושלמי, פאה. פרק ז'), ובפעול: מְקֻנַּנְתְּ בארזים (ירמיה, כ"ב, כ"ג), בכתיב, בתוספת יו"ד על דרך אֹהַבְתִּי לדוש (הושע, י', י"א), והכתיב מְקֻנֶּנֶת, ושעורו כמו מְקוֹנֶנֶת ע"ד נע"ו והוא נמשך אל הקודם „ישבת בלבנון", חשבת כי בשבתך בלבנון קנך מושם בארזים ע"ד איתן מושבך ושים בסלע קִנֶּךָ במדבר, כ"ד, כ"א).

קנא, פ"י, הפיעל עקרו: קצוף וכעוס על זולתו — אויפגערעגט ווערדען, צירנען, быть возбужденнымъ гнѣваться: וזה א) בסבת שזולתו מצליח יותר ממנו, צרות עין — פאַן נייד זיך גראַמען, אייפער־זיכטיג זיין, мучиться отъ завѣста, быть ревливымъ, завистливымъ, ונקשר על הרוב עם יחס הבי"ת: וַתְּקַנֵּא רחל באחותה (בראשית, ל', א'), וַיְקַנְאוּ בו אחיו (שם, ל"ז, י"א). ויכלול גם ענין ההתחרות לעשות כמעשה מי שמקנאים בו — נאַכאייפערן, соревновать: אל תְּקַנֵּא בעושי עולה (תהלים, ל"ז, א'), והקודם: אל תִּתְחַר במרעים, אל תְּקַנֵּא באיש חמס ואל תבחר בכל דרכיו (משלי, ג', ל"א), אל תְּקַנֵּא באנשי רעה ואל תתאו להיות אתם (שם, כ"ד, א'). וביחס הפעול: וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פלשתים (שם, כ"ו, י"ד), אפרים לא יְקַנֵּא את יהודה (ישעיה, י"א, י"ג), והכפל: ויהודה לא יָצֹר את אפרים. ובא גם ביחס הלמ"ד: וַיְקַנְאוּ למשה במחנה (תהלים, ק"ו, ט"ז). וע"ד ההשאלה: וַיְקַנְאֻהוּ כל עצי עדן (יחזקאל, ל"א, ט'). ב) בבחינת ההרגשה שזולתו בגד ומעל בו מתעורר לְהִנָּקֵם ממנו, צירנען, ראַכעזיכטיג זיין, гнѣваться, быть мстительнымъ: ביחס הפעול: וְקִנֵּא את אשתו (במדבר, ה', י"ד), בְּקַנְאוֹ את קנאתי (שם, כ"ה, י"א) — קנא את אשר היה לו לקנא. וביחס הלמ"ד בטעם בשביל — פיר יעמאַנדען אייפערן, ревновать за..., קנא קנאתי לה' (מ"א, י"ט, יו"ד, י"ד) — לכבוד הש"י המחולל, הַמְקַנֵּא אתה לי (במדבר, י"א, כ"ט) — תובע אתה עלבוני כסבור אתה שהם כמו מסיגים גבולי, ומושך את שם הפעולה ביחס הַפָּעוּל: קִנֵּאתִי לירושלים וליהודה קִנְאָה גדולה (זכריה, א', י"ד). ובא: וחמה גדולה קִנֵּאתִי לה (שם, ח', ב'), כמו בחמה גדולה, וַיְקַנֵּא ה' לארצו (יואל, ב', י"ח), ובא: בְּקַנְאוֹ לבני ישראל (שם, כ"א, ה'). ג) יוצא לשלישי, הכעסה והקצפה בשביל בגידה, עראייפערן, ער־צירנען: הם קִנְאוּנִי בלא אל (דברים, ל"ב, כ"א), וַיְקַנְאוּ אותו בכל אשר עשו אבותם בחטאתם אשר חטאו (מ"א, י"ד, כ"ב). ובמשנה: הַמְקַנֵּא לאשתו רבי אליעזר אומר: מְקַנֵּא לה על פי שנים (סוטה, א', א'), כיצד מְקַנֵּא לה אומר לה על פי שנים אל תדברי עם פלוני (שם, שם, ב') — פשוטה של משנה שתפסה לשון הכתוב וקנא את אשתו, ושנו שהאיש שרוצה לקיים באשתו את הנאמר בתורה בזה, יעשה מעשהו בעדים והתראה. ובגמרא: מהו לשון קנוי, דבר המטיל קנאה בינה לבין אחרים — פערדרוסס, досада, раз-дроженіе, או בינו לבינה. ורב נחמן בר יצחק אומר אין קינוי אלא לשון התראה (סוטה, דף ג', ע"א) — ווארנען, преостереженіе.

הַהִפְעִיל כעין הַפִּיעֵל בהוראתו האחרונה: הכעסה והקצפה על ידי בגידה — צאָרן ערוועקען, עראייפערן, воз-будить гнѣвъ, ревность досаду, יַקְנִאֻהוּ בזרים (דברים, ל"ב, ט"ז), והכפל: בתועבת יַכְעִיסֻהוּ, ואני אקניאם בלא עם (שם, שם, כ"א), והכפל: בגוי נבל אַכְעִיסֵם, ובפסיליהם יַקְנִיאוּהוּ (תהלים, ע"ח, נ"ח), והקודם: ויכעיסוהו בבמותם. ובא בבינוני ע"ד נחי ל"ה: סמל הקנאה

הַמַּקְנֶה (יחזקאל, ח׳, ג׳), כמו הַמַּקְנִיא. ובמדרש: לשעבר היו מַקְנִין להקב״ה במטמוניות, חזרו להיות מַקְנִין אותו בפרהסיא (ב״ר, כ״ג) כמו מַקְנִיאִים, ואמרו משה הִקְנָא והתרה להם לישראל (מס׳ סופרים, יו״ד, א׳), מענין התראה, עיין לעיל. ובפיוט בְּהָפְעַל: עבור הוּקְנָאָה במרגיזי אל (קינה איכה ישבה הבצלת השרון), וּבְהִתְפַּעֵל: בכל אדם מִתְקַנֵּא חוץ מבנו ותלמידו (סנהדרין, ק״ה, ע״ב), אין אשה מִתְקַנְּאָה אלא בירך חברתה (מגלה, דף י״ג, ע״א). ובנתפַּעֵל: נתקנא בו שמעי אחיו שהיה גדול ממנו וכו׳... נתקנא בו חוניו (בבלי מנחות, ק״ט, ע״ב).

קַנָּא, ת׳. מתרגש לתבוע עלבון כבודו שנתן לאחרים — אייפערער, ревнитель, במקרא מיוחס רק להש״י בחטא עבודה זרה: כי אנכי ה׳ אלהיך אל קַנָּא פקד עון אבות על בנים וגו׳ (שמות, כ׳, ה׳), כי לא תשתחוה לאל אחר כי ה׳ קַנָּא שמו אל קַנָּא הוא (שם, ל״ד, י״ד), ועל משקל

קַנּוֹא, אל קַנּוֹא הוא (יהושע, כ״ד, י״ט), קַנּוֹא ונקם הוא (נחום, א׳, ב׳), ובגמרא השתמשו בו גם לבני אדם: קַנָּאִין פוגעין בו (סנהדרין, דף פ״א, ע״ב), מקנאים קנאת התורה — צעלאט, ревнитель зелотъ, ובימי חורבן הבית השני נקראו בשם זה: אלה מגדולי ישראל שלא רצו לקבל עליהם עול מלכות רומא ונלחמו בשטף אף: בקשו קַנָּאִים לשרוף כל הטוב ההוא באש (אבות דר״ן פרק ו׳), ובארמית קַנָּאי, קַנָּאִין, קנאי בן קנאי, ולנקבה קַנָּאתִית וכו׳ והרי היא קַנָּאתָנִית (ב״ר, י״ח) ועמ״א ארבע מדות בנשים וכו׳ קַנָּאִיּוֹת (דברים רבה ו׳).

קנאה, שמ״נ, התעוררות של כעס וקצוף על זולתו, א) מפני שהוא מצליח ביותר: גייד; ופתה תמית קִנְאָה (איוב, ה׳, ב׳), ורקב עצמות קִנְאָה (משלי, י״ד, ל׳), גם שנאתם גם קִנְאָתָם כבר אבדה (קהלת, ט׳, ו׳), ועם זה השתדלות והתחרות לחקותו ולעשות כמעשהו — נאכאייפעריג, соревнованіе: כי היא קִנְאַת איש מרעהו (קהלת, ד׳, ד׳), ובגמרא: קִנְאַת סופרים תרבה חכמה (ב״ב, דף כ״א). ב) מפני שבגד באמונתו והתמכר לאחרים, אייפערזוכט, ревнованіе, ועבר עליו רוח קנאה (במדבר, ה׳, י״ד), ובהתיחד בבגידת אשה באהבת בעלה: כי קִנְאָה חמת גבר (משלי, ו׳, ל״ד) — כי הקנאה מעוררת חמת גבר. כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קִנְאָה (שיה״ש, ח׳, ו׳). ובענין זה נאמר בל״ר, מנחת קְנָאֹת היא (שם, שם, ט״ו) — שפייזאָפּפער דער אייפערזוכט, мучное приношеніе, ревнованія, זאת תורת הַקְּנָאֹת (שם, ל׳). ומזה ביחס אל הש״י התובע עלבון כבודו; כאיש מלחמות יעיר קִנְאָה (ישעיה, מ״ב, י״ג), קִנֵּאתִי לציון קִנְאָה גדולה (זכריה, א׳, י״ד), ונתתי קנאתי בך (יחזקאל, כ״ג, כ״ב), וְהַקִּנְאָה מביאה לידי נקמה בפעל ונרדף עם אף וחמה: כאפך וּכְקִנְאָתְךָ (יחזקאל, ל״ה, י״א), בְּקִנְאָתִי ובחמתי (שם, ל״ו, ו׳), תבער כמו אש קִנְאָתֶךָ (תהלים, ע״ט, ט׳), ובאש קִנְאָתִי תאכל כל הארץ (צפניה, א׳, י״ח), קִנְאַת ה׳ צבאות תעשה זאת (ישעיה, ט׳, ו׳)—הַקִּנְאָה שהוא ית׳ מקנא בשביל עמו: בְּקַנְאוֹ את קִנְאָתִי בתוכם (במדבר, כ״ה, יו״ד) — קנא למעני להתבוע עלבוני, וראה בְּקִנְאָתִי לה׳ (מ״ב, יו״ד, ט״ז).

קִנּוּי, שם הפעולה בגמרא ע״ד נחי ל״ה בענין קנאת איש את אשתו: קִנּוּי על פי עצמו (סוטה, דף ב׳, ע״ב), עסקי קִנּוּי וסתירה (כתובות, דף ט׳, ע״א), רבה הכתוב ארוסה ושומרת יבם לְקִנּוּי (במדבר רבה, ט׳).

מִקְנֶה, (עיין קנה).

[הערה]. בגזרת השרש הזה דעת המפרשים לגזרו מלשון גפתית שבהן יורה הפעל קנא, דליקה, חרות אף — גליהען, ברעננען, пылать, горѣть, жечь, וגם בערבית ענינו היות אדום מכעס — עררעָטהען,

краснѣть, וראיה להשערתם שבא הפעל קנא נרדף עם הפעל חָרָה: אל תִּתְחַר במרעים אל תְּקַנֵּא בעשי עולה (תהלים, ל״ז, א׳).

קִנֵּב, במשנה פ״י בפיעל, חתוך והקצעה — אבשניידען, בעשניידען, אבקנייפפען, отрѣзывать, отщипывать от-щипнуть: הסלין של עץ משיחסום וִיקַנֵּב (כלים, ט״ז, ב׳), התורמל משיחסום וִיקַנֵּב (שם, שם, ד׳), ובגמרא: מאן דְּקָנִיב סִלְקָא (שבת, דף ע״ג, ע״ב). ובגמרא: מקנבי כרבא (שבת, דף קט״ו, ע״א).

קְנִיבָא, שה״פ — אבשניידען, אבקנייפפען, подрѣзываніе, обрѣзываніе от-щипываніе, דשרי בקניבת ירק (שבת, דף קי״ד, ע״ב), ופירש״י נִתּוּק העלים מן הקלחים, והרמב״ם כתב מה הוא הַקִּינוּב? (המותר ביוה״כ) שיסיר את העלין המעופשות ויקצץ השאר ויתקן אתו לאכילה (שביעית עשור, א׳, ג׳), ובפתילה קְנִיבָה שרי (ביצה, דף כ״ב, א׳), (לפי גרסת הערוך ולפנינו קנבא) מחיטת ראש הפתילה, שנייטצען, פוטצען, щипаніе свѣчь.

קִנֶּבֶת, ש״נ. עלי הירקות שֶׁקִּנְּבוּם מן הקלחים — דאס אבגעשטרייפטע, обрѣзки: קִנֶּבֶת ירק של תרומה (עדיות, ג׳, ג׳).

קַנָּבוֹס, שעכ״ז, מין פשתן גרוע — האנף, конопля, пенька: הַקַּנָּבוֹס ר״ט אומר אינו כלאים (בכרם) (כלאים, ה׳, ה׳), הפשתן וְהַקַּנָּבוֹס (נגעים, י״א, ב׳), וכן שמו בלשות רומית Cannabis.

קְנוּבְקָאָה, ש״נ, במשנה, וכן הַקְּנוּבְקָאוֹת (חלה, א׳, ה׳), הרמב״ם פירש רקיק עשוי מקמח קלוי נילוש בשמן ואחר לישתו ואפיתו מפרכין אותו בידים ומחזירים אותן לקמח וחוזרים ואופים אותה, וזה עפ״י הירושלמי שכן על מה שאמרו במשנה וכן הקנובקאות אמרו הואיל והוא עתיד להחזירה לסולתה, והערוך לועז מושטצלי והוא mostacus בל״ר, מאסטקוכען, פפעפערקוכען, пряникъ.

קוֹנְדָּס, ש״ז, מוט ארוך — שטאנגע, шесть, נתנו בראש הקנה או בראש הַקּוֹנְדָּס (ערובין, ג׳, ג׳), נעץ ארבעה קוֹנְדָּסִין וסכך על גבן (סוכה, דף ד׳, ע״ב), והערוך גורס קונטס בטי״ת, וכן הוא בלשון יונית kontos.

קָנָה, פ״י, מיסודו של קון, קין, בהוראתו העקרית כריתה וחתוך, שניידען, рѣзать, ומזה: תקון דבר ונתינת צורה, שאפפען, בילדען, творить, образовать, וע״ד גזרת הפעלים: בָּרָא, יָצַר, עָשָׂה (עיי״ש). ומזה בקל: א) ביחס אל הש״י ענינו בריאה, יצירה, בילדען, שאפפען, твореніе образованіе: כי אתה קָנִיתָ כליותי (תהלים, קל״ט, י״ג), והכפל: תְּסֻכֵּנִי בבטן אמי, ונבדל מנרדפיו במה שהוא כולל גם מושג הסגולה והזכיה בדבר, זיך צו אייגנען, בעזיטצען, усвоить присвоить владѣть כי היוצר והבורא הוא אדון יצוריו והם סגלתו וקנינו: עד יעבר עם זו קָנִיתָ (שמות, ט״ו, י״ז) כמו: עם זו יָצַרְתִּי לִי (ישעיה, מ״ג, כ״א), וע״ד שמוש הפעל עשה: ואת הנפש אשר עָשׂוּ בחרן (בראשית, י״ב, ה׳), הלוא הוא אביך קָנֶךָ (דברים, ל״ב, ו׳), והכפל: הוא עָשְׂךָ ויכננך; זכור עדתך קָנִיתָ קדם (תהלים, ע״ד, ב׳), הר זה קָנְתָה ימינו (שם, ע״ח, נ״ד), ה׳ קָנָנִי ראשית דרכו (משלי, ח׳, כ״ב), ובבינוני: קֹנֵה שמים וארץ (בראשית, י״ד, י״ט, כ״ב), וכמו שפירש״י: כמו עֹשֵׂה שמים וארץ, על ידי עֲשִׂיָּתוֹ קְנָאָן להיות שלו (ועיין הרמב״ן). ובמשנה: ואני נבראתי לשמש את קוֹנִי (קדושין, ד׳, י״ד), שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קוֹנוֹ (עירובין, דף מ״א, ע״ב); ומזה, לדעתנו, אמר הר״ש בן גבירול: ולא כאחד הַקִּנּוּי והמנוי (כתר מלכות), ומזה, כנראה, בהשאלה: ותלד את קַיִן ותאמר קָנִיתִי איש את ה׳ (בראשית,

ד׳, א׳), ופירש״י: כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו. ומזה ביחס אל בני אדם ב) רכישת דבר במחיר, (ערווערבען, קויפען, приобрѣтать купить: השדה אשר קָנָה אברהם מאת בני חת (שם, כ״ה, י׳), האזור אשר קָנִיתִי (ירמיה, י״ג, ד׳), קָנִיתִי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה (בראשית, מ״ז, כ״ג), כי תִקְנֶה עבד עברי (שמות, כ״א, ב׳), וַיִּקֶן את חלקת השדה (בראשית, ל״ג, י״ט), וְלִקְנוֹת עצים ואבני מחצב (מ״ב, י״ב, י״ג), ובמובן: ג) גאולה ופדיון — איינלעזען, выкупить: כי לך מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת (ירמיה, ל״ב, ז׳). וע״ד המליצה: יוסיף ה׳ שנית ידו לִקְנוֹת את שאר עמו (ישעיה, י״א, י״א), מעין המליצה „חנם נמכרתם״ (שם, נ״ב, ג׳). ובלקיחת אשה: אשת המת קָנִיתָ (רות, ד׳, ד׳). ובמשנה: אשה שֶׁקָּנָה הוא לעצמו (נדרים, יו״ד, ו׳). ובמובן המוסרי: קְנֹה חכמה מה טוב מחרוץ: וּקְנוֹת בינה נבחר מכסף (משלי, ט״ז, ט״ז), ונבון תחבלות יִקְנֶה (שם, א׳, ה׳), ושומע תוכחת קֹנֶה לב (שם, ט״ו, ל״ב). ובענין תאר: ביד הַקֹּנֶה אתו (ויקרא, כ״ה, כ״ח), קויפער, покупатель. ובמובן בעל ואדון, אייגענטהימער, собственникъ: וחשב עם קֹנֵהוּ (שם, שם, נ׳). ידע שור קֹנֵהוּ (ישעיה, א׳, ג׳), והכפל: וחמור אבוס בעליו. ובמשנה בענין משפט הזכיה והחזקה על דבר מה, אייגענטהומס רעכט האבען, пріобрѣсть въ собственность: המגביה מציאה לחברו קנה חברו (קדושין, כ״ב, ע״ב; ב״מ, י׳, ע״א), המוכר שדה לאשתו קְנָתָהּ (ב״ב, דף נ״א, ע״א), ובבינוני פעול: שדי מְכוּרָה לך שדי קְנוּיָה לך (ב״ב, דף נ״א). ובהשאלה: שלא יראה אדם את השעה קְנוּיָה (ירושלמי פאה, פרק ד׳, הלכה ג׳), לפי נוסחאות מדויקות, ובנ״א פנויה כמו שעה כשרה, שעת הכשר.

הנפעל מן הקל בהוראה השניה, געקויפט, ערוואָרבען ווערדען, бить пріобрѣтену покупаему: וְנִקְנָה השדה (ירמיה, ל״ב, מ״ג), עוד יִקָּנוּ בתים (שם, שם, ט״ו). ובמשנה: האשה נִקְנֵית בשלש דרכים (קדושין, א׳, א׳), עבד כנעני נִקְנֶה בכסף בשטר ובחזקה (שם, שם, ג׳), נכסים שיש להם אחריות נִקְנִין בכסף ובשטר ובחזקה, ושאין להם אחריות אינן נִקְנִין אלא במשיכה (שם, שם, ה׳), כלומר אין הקנין נגמר אלא במשיכה. כל עצמה של אומנות זו אינה נִקְנֵית אלא באצבעים (שיר רבה, ח׳, ז׳).

ההפעיל פ״א במקרא מן הקל בהוראתו הראשונה, תקון זמון ויעוד לתכלית — שאַפפען, בעשטימטען, творить, опредѣлить назначить: כי אדם הִקְנַנִי מנעורי (זכריה, י״ג, ה׳) — מנעורי זמנני ויעדני להיות אדם כלומר עובד אדמה, ונמשך אל הקודם: כי איש עֹבֵד אדמה אנכי (וע׳ אדם). ובמשנה: אשה שֶׁהִקְנוּ לו מן השמים (נדרים, י׳, ו׳), אפילו הִקְנָהוּ להקב״ה שמים וארץ (סוטה, דף ד׳, ע״ב). ובגמרא: במאי קונין? רב אמר בכליו של קוֹנֶה דניחא ליה לקונה דלהוי מַקְנֶה קונה, ולוי אמר בכליו של מַקְנֶה (ב״מ, מ״ז, ע״א). וביחס אל הש״י אמר: שֶׁקָּנָה וְהִקְנָה ושליט בעולמו (ר״ה, דף ל״א, ע״א), על ידי שלא הִקְנִיתֶם דברי תורה (אסתר רבה א׳ א׳), כמו קניתם.

קִנְיָן, ש״ז, דבר שרוכשים וקונים במחיר או בעמל ויגיעה, ערוואָרבענעס, בעזיטצטהום, פערמעגען, пріобрѣтенное собственность, достояніе: ואת כל קִנְיָנוֹ אשר רכש (בראשית, ל״ו, ו׳), ומושל בכל קִנְיָנוֹ (תהלים, ק״ה, כ״א), כי יִקְנֶה נפש קִנְיַן כספו (ויקרא, כ״ב, י״א), ובכל קִנְיָנְךָ קְנֵה בינה (משלי, ד׳, ז׳). וביחס אל הש״י: מלאה הארץ קִנְיָנֶךָ (תהלים, ק״ד, כ״ד) — סגלות נחלתו. ובא: ב) במובן מעשה הקנין, געשעפט, עשה מקנה וְקִנְיָן (יחזקאל ל״ח י״ב) לבחר מקנה וְקִנְיָן (שם, שם, י״ג). ובמשנה: ארבעה (חמשה) קִנְיָנִים קנה לו הקב״ה בעולמו, תורה קִנְיָן אחד וכו׳ (פרק ששי דאבות), אתם יש לכם קנין באו״ה

(אסתר, רבה ז׳, י״א). ובהלכה: קִנְיַן פירות כְּקִנְיַן הגוף דמי (גטין, דף מ״ז, ע״ב). ובמובן מעשה גמר הקניה — אקט דעס ערווערבענס, קִנְיָן אגב סודר (ב״מ, מ״ז ע״א, ובהרבה מקומות).

מִקְנָה, ש״נ, כעין הקודם, דבר הקנוי אחוזה — ערוואָרבענעס אייגענטהום בעזיטץ, пріобрѣтенная собственность, достояніе: ויקם שדה עפרון וגו׳ לאברהם לְמִקְנָה (בראשית, כ״ג, י״ז, י״ח), וכל עבד איש מִקְנַת כסף (שמות, י״ב, מ״ד), מִקְנַת כספו (בראשית, י״ז, כ״ג), ספר הַמִּקְנָה (ירמיה, ל״ב, י״ב), הספר הַמִּקְנָה (שם, שם, י״א). ומזה בענין מחיר, קויפּפּרייז, תרבה מִקְנָתוֹ, תמעיט מִקְנָתוֹ (ויקרא כ״ה ט״ז).

מִקְנֶה, ש״ז, עקרו רכוש, והתיחד לרכוש האדם בבהמות הביתיות, לפי שלפנים היה זה כל עיקר רכושם וביחוד אצל בני ישראל, העערדע, פיהשטאַנד, стадо: לא עת האסף הַמִּקְנֶה (בראשית, כ״ט, ז׳), וצאן ובקר מִקְנֶה כבד (שמות, י״ב, ל״ח), מִקְנֵה צאן וּמִקְנֵה בקר (בראש׳, כ״ו, י״ד)— כי אנשי מִקְנֶה היו (שם, מ״ו), מקום מִקְנֶה (במדבר, ל״ב, א׳)—מקום מרעה למקנה, אבי ישב אהל וּמִקְנֶה (בראשית, ד׳ כ׳), לדעת המפרשים ענינו יושב אהל ורועה מִקְנֶה, או עם מקנה. והנראה ששעורו יושב אהל מִקְנֶה וכמ״ש: אהלי מִקְנֶה (דהי״ב, י״ד, י״ד), בְּמִקְנְךָ אשר בשדה (שמות, ט׳, ג׳), וינהג את כל מִקְנֵהוּ (בראשית, ל״א, י״ח); ובכנוי בא גם בל״ר: ואת מִקְנַי (שמות, י״ז, ג׳), ירעה מִקְנֶיךָ (ישעיה, ל׳, כ״ג), הבו מִקְנֵיכֶם (בראשית, מ״ז, ט״ז), ועל המעט שבא ג) בענין רכוש בהוראת השם מִקְנָה: מִקְנֵה קנינו (שם, ל״א, י״ח), אייגענטהום, בעזיטץ, собственность, достояніе, מִקְנֵה השדה והמערה (שם, מ״ט, ל״ב), ובמובן עסק, געשעפט: עשה מִקְנֶה וקנין (יחזקאל, ל״ח, י״ב).

מִקְנֶה, ש״ז, בכתוב: יגיד עליו רעו מִקְנֶה אף על עוֹלֶה (איוב, ל״ו, ל״ג)—לא התפרש ענינו כראוי וכן כל המאמר כלו קשה להולמו, וממדרשות חז״ל נראה שפירשו את השם מקנה בענין קנאה של חמה (תענית, דף ח׳, ע״א), ששם נאמר: מִתְקַנְאִין באף ומעלין אותו (עיי״ש), וכן דעת המתרגם, ולדעתם בא השם מִקְנֶה בסמיכות לשם אף וראוי להיות מִקְנֵה־אַף, ובדרכם פירש פירסט בספר המלים שלו מקנה־אף כמו קנאת אף והמה הוא הרעם על עולה כמו עַוְלָה, על אנשי עָוֶל, גליהענ־דער, שטראַפענדער אייפער, גליהענדער צאָרן, пылающій карающій гнѣвъ ревнованіе, ורש״י שתפס קצת בדרשותיהם מפרשו מלשון קִנְיָן, ולדעת הראב״ע ענינו עדרי צאן: אפילו הַמִּקְנֶה וְהָעֹלֶה (מן עלות) מרגישים זמן ירידת המטר. ולדעת פירסט בתרגום המקרא נמשך חצי הפסוק מִקְנֶה אַף עַל עֹלֶה אל הפעל יגיד שבחצי הפסוק הראשון, וטעמו, גם המקנה יגיד מראש כי המטר קרוב לבוא בעוד שהוא עולה ומתקבץ בענן, ותרגם דיא העערדע זאָגאר גיבט קונדע איבער דען ערסט הערראויפציעהענדען וואָלקען, ונאמרו עוד בישובו פירושים אחרים ועדיין המקרא אומר: פרשוני.

קנייה, ש״נ. במדרש בנוהג שבעולם אדם יש לו כסף וזהב וכו׳ לדעת אין בו מה קנייה יש לו (ויק״ר, א׳), בעזיטץ, אייגענטהום, достояніе собственность. וברבא״ם: האדם אין לו פעל כלל אבל יש לו הַקְּנָיָה (מורה נבוכים, א׳, נ״א), אנגעאייגנעטעס, усвоенное присвоенное, ובלשון המורגל ענינו מקנה, קויף, покупка.

הַקְנָאָה, שעבוד, זכיה בנכסים: מצא שטר הַקְנָאָה בשוק יחזיר לבעלים (ב״מ, דף י״ד, ע״א)—שטר שמקנה איש לרעהו נכסיו, בשטר הַקְנָאָה דהא שעבד נפשיה (שם, י״ג, ע״א), וע״ד לשון ארמית א ק נ י ת א.

קנוניא, במשנה, הסכמת קנין בעצת ערמה בין בני אדם כנגד

זולתם איינע בעטריגערישע אבמאַכונג, уговоръ между ю ьми цѣлью обманывать третьихъ лицъ: שמא יעשה קנוניא על נכסיו של זה (ערכין, ו׳, א׳), דחיישינן לפרעון וְלִקְנוּנְיָא (ב״מ, דף י״ג, ע״א וב׳). יש גוזרים אותו מלשון יונית והנראה שהוא קנין בל״ע.

קָנָה, שע״פ, עיר בא״י למטה אָשֵׁר (יהושע, י״ט, כ״א). והיא בצפונית מערבית של ארץ ישראל בקרבת צידון. יש אומרים שהיא כפר חנניה הנזכר במשנה, לסַמֵּן ארץ גליל העליון (שביעית. פ״ט, משנה ב׳). ב) נחל בגבול אפרים ומנשה (יהושע, ט״ז, ח׳; י״ז, ט׳).

קָנֶה, ש״ז, עקרו בד יחידי היוצא ועולה זקוף מן הארץ ותוכו נבוב, האלם: שבע שבלים עלות בקנה (בראשית, מ״א, ה׳), ובגמרא גזרו ממנו פעל: לא צריכא דאקון מהו דתימא אקנתא מילתא היא קמ״ל (תענית, דף י״ט, א׳), ופירש״י שעלו בקנה, אים האלם אויפשטייגען, выросли въ стебелки. ונאמר ביחוד על ב) הבדים הדקים הגדלים באחו, ראָהר, שילפראָהר, тростникъ: קָנֶה רצוץ לא ישבור (ישעי׳, מ״ב, ג׳), ובמובן שם קבוץ: קָנֶה וסוף קמלו (שם, י״ט, ו׳), בסתר קָנֶה ובצה (איוב, מ׳, כ״א), גער חית קָנֶה (תהלים, ס״ח, ל״א)—החיה הרובצת בין הקנים (עיין חיה). וכמו שמפרש במדרש (שמות, פ׳, ל״ד), חיה הדרה בין הקנים. ובא השם קנה על בד יחידי בחבורו לקרקע: ירד מיכאל ונעץ קָנֶה בים (ירושלמי, ע״ז, פ״א; ובבבלי שבת, נ״ו, ע״ב: ירד גבריאל), וכשהבד תלוש מן הקרקע: לאלה דחית בְּקָנֶה (ירושלמי, שבת. פ״ג), ובמשנה: שפופרת הקנה שחתכה לקבלה טהורה עד שיוציא את כל הכביי (כלים, י״ז, י״ז), מחצלת של קנים (שם); ובדרך המשל אמרו: לעולם יהא אדם רך כְּקָנֶה ואל יהא קשה כארז (תענית, דף כ׳, ע״א), ומתיחס גם למין עץ-בשמי געווירץ ראָהר: וּקְנֵה בשם (שמות, ל׳, כ״ג), וְקָנֶה הטוב מארץ מרחק (ירמיה, ו״ו, כ׳), וגם בסתם: לא קנית לי בכסף קָנֶה (ישעי׳, מ״ג, כ״ד), קדה וְקָנֶה (יחזקאל, כ״ז, י״ט), ובהשאלה: ג) בד ערוך עשוי למוד בו מרחקים, מעססראָהר, מאַאסשטאַב, мѣрильная трость масштабъ, וביד האיש קְנֵה המדה שש אמות באמה וטפח (יחזקאל, מ״ם, ה׳), חמש מאות קָנִים (שם, מ״ב, ט״ז), ובכלים א) בד או ענף היוצא מגוף הכלי, ראָהר, вѣтвь, שלשה גבעים משקדים בקנה האחד (שמות, כ״ה, ל״ג), וששה קָנִים יצאים מצדיה שלשה קני מנורה (שם, שם, ל״ב), ובל״נ כפתריהם וּקְנֹתָם (שם, שם, ל״ו). ב) בד המשקלת, וואַגע באַלקען, коромысло: וכסף בַּקָּנֶה ישקלו (ישעיה, מ״ו, ו״ו). ובמשנה: קְנֵה מאזנים (כלים, י״ז, ט״ז), הוא המוט שבו תלויות כפות המאזנים, ומהיותו חלול נאמר עליו: וקנה של עני שיש בו בית קבול (שם). וכמו כן השתמשו בו לעץ ארוך ודק סתם, שטאַנגע, шесть: נעץ קָנֶה ברה״י וכו׳ אפילו גבוה מאה אמה (שבת, דף י׳, ע״א), קָנֶה של סיידין (שם, דף מ״ו, ע״א), הקנה שהוא מחובר מכמה קנים נעוצים זה בזה, שבו טחין ומלבנין את הבתים, והערוך בשם רב שר שלום גורס קָנֶה של ציידין של ציידי עופות, שנועצים קנה בתוך קנה להגיע אל העוף בראש האילן, והקנה העליון משוח בדבק ושבו נדבק העוף וניצוד; ומזה כפי הנראה שאמרו במדרש: אם אתן את הַקָּנֶה מתיירא אני שלא יגע באיקונין של מלך (שמו״ר פ׳ כ״ז). ג) ובאברים: ואזרועי מִקָּנָהּ תשבר (איוב, ל״א, כ״ב), הה״א נחה ומשפטה במפיק, ופירש״י הוא העצם העליון העגול בקנה, אָבער אַרמראָהרע, локоть. ובמשנה במנין רמ״ח אברים אמרו שנים בקנה (אהלות, א׳, ח׳), (עיין מנחות דף ל״ז בתוספות ד״ה קִיבֹּרֶת). והתיחד

לאבר הנשימה הנבוב: קָנֶה מוציא קול (ברכות, ס״א, א׳), לופטראָהר, дыхательное горло. ובגמרא: תלתא קָנֵי הוו חד פריש לריאה וחד פריש לליבא וחד פריש לכבדא (חולין, דף מ״ה, ע״ב). וברמב״ם וּקְנֵה הלב והוא המזרק הגדול שיוצא ממנו לריאה (הלכות שחיטה, וי״ו, ה׳), קְנֵי הכבד והם המזרקים שבו שבהן מתבשל הדם (שם, שם, ח׳).

קְנוֹקֶנֶת, ש״נ, א) בדרך השאלה, הבדים הדקים בענפי הגפן קשים כגידים, ויבשות בלי כל לחלוחית, ראַנקען גאַבעלכען: אומה זו כגפן נמשלה, זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ, קְנוֹקְנוֹת שבה אלו ריקנים שבישראל (חולין, דף צ״ב, ע״א), ובפיוט: קְנוֹקְנוֹת וגפנים (סליחה אתה האל לתענית אסתר). ב) קנים וגידים דקים באברי בעח״י, שאין להם לֵחַ, זעהנע, сухожилы: לא אסרה תורה (בגיד הנשה) אלא קְנוֹקְנוֹת שבו (חולין, צ״ב, ע״ב), ועוד נאמר (שם), גיד אמר רחמנא ולא קְנוֹקְנוֹס, ומזה ג״כ קנוקנות הריאה (בכ״ם).

קְנַז, שע״פ. א) בן אֱלִיפַז (בראשית, ל״ו, י״א), והוא אחד מראשי משפחות בני עֵשָׂו שנקראו בשם אלופים (שם, ט״ו), ב) אבי עָתְנִיאֵל אחי כלב הקטן (יהושע, ט״ו, י״ז; שופטים, א׳, י״ג), ולהיות כלב, בן יפנה אמרו חז״ל שהיה אחיו מאמו, והנראה כדעת הרד״ק כי קְנַז היה ראש המשפחה ולכן נקרא גם כלב: הַקְּנִזִּי (במדבר, י״ד, ל׳), ובשם היחס נקרא. ג) אחד מעשרה עמי כנען לפנים (בראשית, ט״ו, י״ט), ובערבית נמצא המלה קנז בפעל בהוראת צידה, יאגען, хотиться.

קִנֵּחַ, פ״י, בפיעל, מחוי לכלוך ונגוב רטיבות — אבווישען, אבטראָקקנען, обтирать, осушать. מְקַנֵּחַ ידיו במפה (ברכות, ח׳, י״ג), מְקַנֵּחַ מדותיו (ב״ב, פ״ה, יו״ד), ספוג וכו׳ מְקַנְּחִין בו (שבת, כ״א, ג׳), קִנַּח את הקולמוס בשערו (דברים רבה, ג׳), אם מְקַנַּחַת היא אותן בכותל (שם, א׳).

קִנּוּחַ, שה״פ — דאַס אבווישען, אבטראָקקנען, обтираніе, обтушаніе, קנוח הפה, קנוח הידים. ובהשאלה אמרו קִנּוּחַ סעודה, המאכל האחרון שבו גומרים את הסעודה שבמו מקנחין אותה והוא מאכל קל: שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקִנּוּחַ סעודה (סנהדרין, צ״ד, ע״א), ובמובן המוסרי בענין כפור עונות; ביומא דכפורא דאיהו קִנּוּחָא דכל חובין (זהר פרשת תצוה). ומזה, כפי הנראה:

קונח, במשנה בכנויי הנדרים: האומר לחברו קונם קוֹנַחַ וכו׳ הרי אלו כנוים לקרבן (נדרים, א׳, ב׳), המפרשים לא אמרו בו דבר, ולדעתנו ענינו כפור, והאומר „קונח" ענינו אצרך כפרה, ולכן הוא כנוי לקרבן.

קנט, ארמית, מיסוד של קוט, קטט, הקל א) עומד, גיעול וביחול, עקעל עמפפינדען, чувствовать, отвращеніе: ונפשנו קָצָה (במדבר, כ״א, ד׳), ת״י ונפשנו קְנָטַת. ב) יוצא, הדאבה, קראַנקען, אֶרגערן, досождать: וגר לא תונה (שמות, כ״ב, כ׳), וגיורא לא תְקַנְטוּן. ובמדרש בבינוני פעול: נפשו קְנוּטָה (תנחומא, פ׳ משפטים). ובמשנה בהפעיל: שאם אַקְנִיטֵם ילך וידליק גדישו של חברו (ידים, ד׳, ז׳), בשר ודם מַקְנִיט את חברו בדברים (יומא, דף פ״ו, ע״ב), אם תַּקְנִיטֵנִי גוזרני טומאה (שבת, י״ו, ע״א), ומזה בתוספת ריש:

קַנְטֵר, קַנְתֵּר, פ״י, הַדְאֵב, הַכְעֵס — קראַנקען, אֶרגערן, огорчать, досаждать, дразнить. ובא לרוב בפִּעֵל: התחיל מְקַנְטְרָן בדברים (פסחים ס״ו, ע״א), ובירושלמי במקום הזה (פרק אלו דברים): כיון שֶׁקִּנְתְּרָן נתעלמה ממנו הלכה. ובא ג״כ בהתְפַּעֵל: שיותר

מחמשה פעמים נִתְקַנְתַּר על ידי ר׳ עקיבא לפני רבן גמליאל ביבנה שהייתי קובלני עליו והיה מְקַנְתְּרוֹ (ספרי דברים, פרשה א׳).

קִנְטוּר, ש״ז, הדאבה, הכעסה, קראֶנ־קונג, огорленіе колкостл, דברי קִנְטוּרִין (פסיקתא, פ׳ שמעו).

קַנְטְרָן, קַנְתְּרָן, ש״ת, אוהב מצה ומריבה, נִרְגָּן, צאנקויכטיג, за-дорлый сварливый, אנשי גליל קַנְטְרָנִין היו (נדרים, דף מ״ח, ע״ח), אל יבנסו תלמידי רבי מאיר לכאן מפני שֶׁקַּנְטְרָנִין הן (קדושין, דף נ״ב, ע״ב), והערוך גורס כל לשון קנטור בתי״ו. ומזה: איש יהודי (מרדכי) קַנְתְּרָן היה ועובר על גזרת המלך (אסתר רבה, קאפ. ב׳).

קנטר, במשנה שם כלי ברזל מחודד שהבנאי מקציע בו את הלבנים, ברעכאייזען: הקנטר של בנאי (כלים, י״ד, ג׳). ולשון יונית הוא

קְנָם, קִינוּמָא, קוֹנְמָא, ש״ז, בתרגום רב יוסף, שם לווי לשבועה, אלה, שוואור, אייד, клятьва присяга: על השבועה (דהי״ב, ט״ו, ט״ו), תרגמו מטול קִינוּמָא. כל האלות (שם, ל״ד, כ״ד), ת׳: קְנוּמֵי לְוָטַיָא. ומזה בנוסח כל נדרי: כל קְנוּמֵי. ומזה במשנה: האומר לחברו קוֹנָם קוֹנַח הרי אלו כנוין לקרבן (נדרים, א׳, ב׳), קוֹנָם שאיני ישן קונם שאיני מדבר וכו׳ הרי זה בלא יחל דברו (שם ב׳ א׳). ובגזרתו נראה שיסודו קום בתוספת נון, בעקר הוראתו חוזק קושי דומה לשרש צָנַם מן צַם, שממנו נגזר השם צוּנְמָא, דבר קשה, סלע, וממושג החוזק והקשוי הסתעף ענין קבלת דבר בשבועה ואלה, לקיים דבר, ומזה קיום, קְנוּמָא ומן שמוש השם יקום, יקומא לענין עצם נברא קיים בעצמותו יצא השם קנומא בארמית שמוש לְעַצְמוּת הגוף — פערזאָן, persona subsistens: וע״ד השמוש, בשם עֶצֶם נפש (מדברי לעווי פירסט) ולדעת הרה״ח אברהם אליהו הרכבי יפורש המלה קונם שבמשנה במובן: בעצמי בנפשי אני נשבע אני נודר. וכמו שאומרים בלשון סורית: אנא בקנומי, לענין אני בעצמי, קונמאית, הוא בעצמו, הם בעצמם. אין אייגענער פערזאָן, זעלבסט, самый הכרמל שנה ששית עמוד 345) ולדעת פירסט נמצא שרש קנם בהוראת הקושי גם במקרא בשם

קִנָּמוֹן, שע״כ, מין עץ בשמי, צימט, корица, שמשתמשים בו וביותר בקליפתו הקשה להריח, בסממני שמן המשחה בא בסמיכות לשם בֹּשֶׂם, קִנְּמָן־בֶּשֶׂם (שמות, ל׳, כ״ג), ע״ד שנאמר שם וקנה בשֶׂם. ובנפרד קנה וְקִנָּמוֹן (שיה״ש, ד׳, י״ד), אהלים וְקִנָּמוֹן (משלי, ז׳, י״ז), ובגמרא: ועצי ירושלים של קִנָּמוֹן היו (שבת, דף ס״ג, ע״א), ובארמית קִינוּמָא ושעל כן שאלו בגמרא קינמא מאי? קונם קאמר או דילמא קִנְמָן בֶּשֶׂם (נדרים, דף יו״ד, ע״ב), וכן שמו בלשון יונית Κίναμωμου ומזה בל״א צימט.

קָנוֹן, במשנה שם מין כלי קערה, כד, ולא בְּקָנוֹן אלא בסלים (מו״ק, ג׳, ז׳), בורר כדרכו בחיקו בְּקָנוֹן או בתמחוי (ביצה, א׳, ה׳), ובא גם במובן סל עשוי מקנים ונצרים, הַקְּנוֹנִים הקטנים וכו׳ משיחסום ויקנב וכו׳ הַקְּנוֹנִים הגדולים וכו׳ משיעשה שני דודים לרחב שלהן (כלים, ט״ז, ג׳).

קְנַס, פ״י, ארמית, בְּפִיעֵל גזרת עונש על פי בית דין בעשטראפען, על הכתוב. שָׂם שָׂם לו חק ומשפט ת״י וּקְנָסִין דִּמְקַנְסֵי לְהַיְיבָא (שמות, ט״ו, כ״ה), ובמשנה, בְּקַל: קונסין אותו ונוטלין הימנו (תוספתא פאה, ב׳, א׳), שטר שכתוב בו רבית קוֹנְסִין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית (ב״ק, דף ל״ד, ע״ב), קְנָסוֹ שוגג אטו מזיד (גטין, ל״ג, ע״ב), קְנַסְתִּי מיתה על אדם הראשון (ב״ב, דף ע״ה, ע״ב). ובענין ענוי קוואלען, мучить: למה הייתם קוֹנְסִין

את בני (ב"ר, כ'), ובנפעל: וזוהי מיתה שֶׁנִּקְנְסָה עלי מן השמים (ע"ז, דף ח', ע"א), ומלשון רומית היא Censeo.

קְנָס, ש"ז, עונש, שטראַפֿע, наказание, штрафъ, אלו נערות שיש להן קְנָס (כתובות, ג', א'), והוא העונש האמור בתורה, וענשו אתו מאה כסף (דברים, כ"ב, י"ט), ועל הרוב ישתמשו בו לדברי עבירה שבין אדם לחבירו שיש בו היזק ממון לחברו, והקנס שהוא בעונש כסף אינו תשלומי הנזק כי אם ענש על המעשה הרע כדי להרחיק את האדם מן העבירה. ובזה אמרו: מודה בקנס פטור (ב"ק, דף מ"א, ע"ב), כיון שהודה העובר בעצמו את חטאו קודם שבאו עדים והעידוהו נראה שבוש מחטאו והסכים לעזבו, וזה בסמך על האמור: ומודה ועוזב ירחם (משלי, כ"ח, י"ג), ובגמרא נחלקו בפלגא נזקא אם הוא ממונא או קנסא ומאן דאמר קנסא קסבר סתם שוורים בחזקת שימור קיימי ובדין הוא דלא לשלם כלל ורחמנא הוא דקנסיה כי היכי דלנטריה לתוריה (ב"ק, דף ט"ו, ע"א), וברבוי דיני קנסות (סנהדרין, דף כ', ע"א), קוֹנָם בבנוי הנדרים. האומר לחברו קונם וכן קונם הרי אלו כנוין לקרבן (נדרים, א' ב'), אני קונם את עצמי, ומזה בפיוט: כל נדרי וְקוֹנָמֵי וקינוסי.

קְנִיסָה, שה"פ, בפיוט קְנִיסָה זו עליכם לכן נִקְנְסָה (פיוט, או בקשוב ענין).

קִנּוּף, שם, אהל, צעלט, יריעה למסך פֿאָרהאַנג, ויטו לאבשלם האהל על הגג (שם, ט"ז, כ"ב), ת"י ונגדו לאבשלום קְנוּפִין על איגרא. ומזה במשנה בענין ארבעה קונדסים הקבועים בארבע רגלי המטה שפורסים עליהם יריעות למסך, בעטטשטאַנגען, шести кровати, או שפירס על גבי הַקִּינוּף פסולה (סוכה, א', ג'), ובגמרא נקליטין שנים וְקִינוּפוֹת ארבעה (סוכה, דף יו"ד, ע"ב), ויכלול גם כלל המטה עם המסך, הימעלבעטט, балдахинная кровать, הוּא יוֹשֵׁב בְּקִנּוּף שלו (סנהדרין, דף ס"ח, ע"א), ובהוראתו האחרונה כן הוא בלשון רומית, Conopeum.

קוֹנְפּוֹן, במשנה, ושמשחקין בו בקונפין (כלים, כ"ד, א'), עיין קַמְפּוֹן.

קֶנֶץ, פ"א במקרא ברבוי ובסמיכות: עד אנה תשימון קִנְצֵי לְמִלִּין (איוב, י"ח, ב'), לדעת המפרשים שרשו קצץ במובן קץ וסוף, ובא הנון תמורת אות הכפל, ענדע, конецъ, ועד אנה במקום מתי ותרגומו הַרְפַּתְקֵי לְמִלַּיָא, ענינו: פגעים רעים בכונה, מְעַקְשים עכובים ומונעים, שטאָרונגען, האקקען, зацѣпки, ובן זאב פירש לבוט שפתים עד אנה תשים למלינו לבוט שפתים ללא הועיל. ולדעת פֿירסט מקורו ערבות קנץ, דומה לפעל קנז שענינו לכידה, ומזה קֶנֶץ, רשת, מלכדת, שלינגע, силокъ: ובהשאלה עקשות ופתלתל, וטעם קנצי למלין כמו קנצי־מלים, מלים קנצים, תדברו, דברים עקשים, הפכפכים ונפתלים.

קַנְקַל, ש"ז, מִכְבָּר, שְׂבָכָה, אֲרֻבָּה, גיטטערווערק, рѣшётка: מִכְבַּר מעשה רשת (שמות, כ"ז, ד'), ת"י קַנְקַל עובד מצרתא. ומזה במשנה: קַנְקַלִּין שיש בה בית קבלת כוסות טמאה (כלים, כ"ב, י"ב). כלי מנוקב בקרקעיתה לשום תחתיה מוגמר לגמר הבגדים, גיטטערארביגעס, רייבֿערווערק, рѣшётечная курильня, ובמדרש אמר רבי לוי: האוזן לגוף כְּקַנְקַל לכלים, מה הַקַּנְקַל הזה כשהוא מלא כלים אתה מעשן תחתיו וכלם מרגישין (פסיקתא, פרשת שמעו). ובע"א דרך קַנְקְלִין שלשלוה (ויק"ר, י"ט), דרך ארובה ולשון יונית ורומית הוא: Cancelli.

קַנְקַן, ש"ז, במשנה, כד, חבית, לקבול משקה יין, קרוג, кувшинъ: המשאיל קַנְקַנִּין למעשר שני (מעשר שני, ג', י"ב), אל תסתכל בקַנְקַן אלא במה

שיש בו, יש קַנְקַן חדש מלא ישן (יין ישן) וישן (קַנְקַן ישן) שאפילו חדש (יין) אין בו (אבות, ד׳, כ׳). ובמין נקבה: קַנְקַנָּה זפותה (אדר״ן, ט״א).

קַנְקַן, ש״ז, במשנה, יתד המחרשה, פפלוגשאר, сошникъ אם נשבר הַקַּנְקַן פטור (כ״מ, ו׳, ד׳). ובגמרא: וְקַנְקַן הנגרר (ערובין, ק״א, ע״א) ופירש״י הוא כלי שאוחזים בה מאחורי המחרשה כשהן חורשין ויש שנועלים בו ומעמידים אותו במקום דלת כנגד הפתח.

קַנְקַנְתּוּם, שם — מין מחצב המשחיר שנותנים אותו בדיו, שוואר-צער וויטריאָל, черный купоросъ: בקומוס וּבְקַנְקַנְתּוּם (שבת, י״ד, ט׳) בלשון יונית Καλκ Καντου.

קְנָת, שע״פ, עיר בעבר הירדן מזרחה, בקרבת ים כנרת ונבח למטה מנשה לכד אותה ויקרא לה נבח בשמו (במדבר, ל״ב, מ״ו; ועיין שופטים, י״א, מ״ב).

קַנְתֵּל, ש״ז, מין מרדעת שבשתי קצותיה תלוים סלים לתת בתוכם משאוי, ומניחים אותה על הבהמה להוליכה: הסלים שֶׁבְּקַנְתֵּל (פרה, י״ב, ט׳), ולשון יונית הוא.

קַסְדָּא או קְסִידָא, במשנה, מין כובע של אנשי המלחמה, העלם, шлемъ: ולא בְקַסְדָּא (שבת, ב׳), ובמדרש אֵלּוּ הַקְסִי׳ן שבראשיהן (ילמדנו פרשת בראשית.

קַסְדּוּר, ש״ז, שם פקיד שר בשרי הרומאים, המבקר ומחפש את העוברים על החוק: קַסְדּוּר אחד (בכורות, ה׳, ג׳), מלשון רומית guäestor.

קסוה, עיין קשה.

קִסְטָא, ארמית, כלי קבול משקה, ומדה ידועה למדות הלח, ובתיב״ע זהו תרגומו של הין, ושמן זית הין (שמות, למ״ד, כ״ד). ת׳ ומשח זיתא מלי קִסְטָא. ובגמרא. קוּסְטָא דמורייסא דהוות בצפורי, היא הוות לוגא דמקדשא (פסחים, דף ק״ט, ע״א). ובא גם בענין כלי שתיה קטן בחד בר נש דהוה יליף למשתי תרי עשר קסטין דחמר בכל יומא (ויק״ר י״ב), ובהוראה זו, פירש הערוך לשון קִסְטָא שבמשנה וְקוּסְטוֹת של מלכים, (כלים, ט״ו, א׳), אבל ממה שחשבוהו במשנה בין כלים גדולים נראה, שבא במשנה בהשאלה למגדל של עץ עשוי קנים קנים, למאכלים, ולמשקים שונים, כופעט, бюфетъ.

קַסְיָה, קַסְיָא, ש״נ, במשנה: קסיא של זוֹרֵי גרנות של הולכי דרכים וכו׳ (כלים, ט״ו, ו׳), י״מ נעל של יד — האנדשוה, перчатка, וי״מ עור שחוגרים על המתנים על הבגדים שלא יתאבקו. ובא קַסְיָא של שלחנות (מכשירין ה׳, ח׳) — כסוי שמכסין בו את השלחנות.

קָסַם, פ״י, בבנין הקל. יסודו קסס, ובא על משקל גזם מן גזז, כסם מן כסס, עקרו בקוע, חתוך — שניידען, טהיילען, разсѣчь, разрѣзать, дѣлить. כהוראת הפעל ק ש ם בערבית, ומזה גזרה והחלטת דבר על ידי גורל ומעשה כשפים ובסורית קזם (ועיין ג ז ר) — ענטשיידען, בעשטיממען לאססען, рѣшить, опредѣлить: לִקְסָם קֶסֶם קלקל בחצים (יחזקאל, כ״א, כ״ו), וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וינחשו (מ״ב, י״ז, י״ז), ובולל הגדת העתידות על ידי הכשפים, וואהרזאגען, ворожить: והשכה לכם מִקְּסֹם (מיכה, ג׳, ו׳). ועם זה כלל מעשה הכשפים והעלאת המתים, צויבערן, колдовать, чародѣйствовать: קָסְמִי נא לי באוב (ש״א, כ״ח, ח׳), ובבינוני שם תאר — וואהרזאגער, צויבערער, волшебникъ, чародѣй: וְקֹסֵם וזקן (ישעיה, ג׳, ב׳), בלעם בן בעור הַקּוֹסֵם (ישעיה, י״ג, כ״ב), אל מעננים ואל קֹסְמִים (דברים, י״ח, י״ד). אל נביאיכם ואל קֹסְמֵיכֶם (ירמיה, כ״ז, ט׳),

קֶסֶם, ש׳, גורל על ידי מעשה כשפים לדעת העתידות — צויבער ווערק, волшебство, чародѣяніе, בימינו היה

הַקֹּסֵם (יחזקאל, כ"א, כ"ז), וּקְסָמִים בידיהם (במדבר, כ"ב, ז') — הדברים שעושים על ידי מעשה הכשפים — צויבער ווערקצייגע, чародѣйственныя орудія, ווי"מ שכר הקסם—וואהרזאגער לאָהן, вознограждепіе за чародѣйствіе. וכולל כל מעשה הכשפים והנחשים, וואהרזאגערייא, צויבעריי, колдовство волшебство: ולא קֶסֶם בישראל (שם, כ"ג, כ"ג), והקודם: כי לא נַחַשׁ ביעקב. חזון שקר וָקֶסֶם ואליל (ירמיה, י"ד, י"ד), חזו שוא וְקֶסֶם כזב (יחזקאל, י"ג, ו'), כי חטאת קֶסֶם מרי (ש"א, ט"ו, כ"ג), ודרך השאלה בא: קֶסֶם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו (משלי, ט"ז, יו"ד) — דבר היוצא מפי מלך כח קֶסֶם לו, לפי אמונת ההמון, כעין שנאמר: באשר דבר מלך שלטון (קהלת, ח', ד'). ובמשנה: המקלל בקוסם וכו' קנאים פוגעין בו (סנהדרין, ט':), ובגמרא אמרו בפירושו: תני רב יוסף יכה קוֹסֵם את קוֹסְמוֹ. רבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרי יכהו קוֹסֵם לו ולקונו ולמקנו (סנהדרין, דף פ"א, ע"ב).

מִקְסָם, ש"ז. כעין הקודם, וואהרזאגערייא, колдовство, חזון שוא וּמִקְסַם חלק (יחזקאל, י"ב, כ"ד), וּמִקְסַם כזב אמרתם (שם, י"ג, ז').

קִיסֵם, במשנה. ש"ז, בְּקַעַת עץ קטנה, אבגעשפאלטעטעס האָלץ-שטיקט, שפאן, щепа лучина: נוטל אדם קִיסֵם לחצוץ בו שניו (ביצה, ד', ז'), ונמצא על ידיו קִיסֵם או צרור (ידים, ב', ב'), ואמרו: ולא בְקִיסְמִין שבאזניהן (שבת, ו')— קסמים דקים שמשימים בנקבי האזן שלא יסתומו, ודרך משל אמרו: דור ששופט את שופטיו, אומר לו טול קִיסֵם מבין שניך אומר לו טול קורה מבין עיניך (ב"ב, דף ט"ו, ע"ב). בגזרתו יש אומרים שעקרו קִים, קִיסָא, עץ, והנראה שהוא מן קָסַם בהוראתו הראשונה בקוע וחתוך.

קִיסוּם או קִסוּם, שע"כ, האירוס וְהַקִּיסוּם (כלאים ה' ח') הנראה כדעת המפרשים שלשון יונית הוא אוּפּסס עפהייא בל"א ובל"ר плющъ והוא מין זרע שגדל ומשתלשל בבדים וענפים כעין עץ הגפן. הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הַקִּיסוּם (סוכה א' ד').

א) קסם, פ"י. פ"א במקרא בבנין פִּיעֵל וענינו דומה בגזרתו ובהוראתו לפעל קצץ, קציצה, קטוף— אבשניידען אבפפליקען, срѣзывать отрывать ואת פריו יְקֹסֵס (יחזקאל, י"ז, ט'), ווי"מ מענין קָשַׁשׁ (ע"ש). ומן השרש קסס נגזר גם השם הנמצא רק ברבוי: קְסָסוֹת (נזיר, דף ס"ה, ע"א), נוטל את הקיסמין ואת הַקְּסָסוֹת, וענינו: חתיכות קצוצות או רגבי אדמה עיי"ש.

קסם, במשנה, התחלת החמוץ ביין— זויערליך ווערדען подквашивать, כגון יין שֶׁקָּסַס (מעשר שני ד' ב'), לפי גרסת הערוך ולפנינו שֶׁהִקְרִים. ובתאר: עשר קוֹסְסוֹת למאה (ב"ב, ו', ב'), עשר חביות יין קוֹסֵס. ובמדרש, לאחד שהיה לו מרתף של יין פתח חבית אחת ומצאה של חומץ שניה כן שלישית ומצאה קוֹסֵס (ב"ר כ"ט), ופירש הערוך קיוהא הוא קוסס והוא קרוב להחמיץ ובלשון יונית היא אקום, וכמו שנמצא באשכנזית oxydiren. שפתרונו ברוסית окислять. ולדעת הר"ש במעשר שני הוא מלשון מקרא „ופריו יְקֹסֵס", שהוראתו לפי דעתו קלקול והשחתה.

קֶסֶת, ש"נ. רק בספר יחזקאל כלי המיוחד לסופרים, אם כלי הדיו, טינטפאס, чернильница, או כלי תשמישי הכתיבה בכלל—שרייבצייג, письменныя принадлежности, בסמיכות לשם סופר: וְקֶסֶת הסופר במתניו (יחזקאל, ט', ב', ג'), אשר הַקֶּסֶת במתניו (שם, י"א), ובגזרתו נראה השערת המבארים שעקרו דבר חלול ומקוער. ומיסוד זה בא השם קָשֶׁה, קַקְוָה, קוֹס, קֶשֶׁת, עיין קָשָׁה.

קֵיסָר, ש"ת כבוד למלך על כל ממלכות רומא, והוא כמו מלך

מלכים. והוא נגזר משם עצם פרטי Caesar, הראשון בגדולי רומא אשר לקח לו המשרה ההיא והכבוד ההוא. ומצוי השם הזה הרבה ברהז"ל, וגזרו ממנו גם פעל המליך מלך בתאר כבוד זה: ואותו קִסְּרָהּ בחק הקסריות (יוסיפון, פרק ע"ה). ובהתפעל. לא חפץ למלוך ולא לְהִתְקַסֵּר (שם), יביאו את המתקסר (שם, ע"ז).

קֵסָרִיּוֹת, ש"נ, למלוכה ולקסריות, חק הקסריות (שם), משפט הקסריות (שם, ע"ז).

קְעִילָה, שע"פ. עיר בשבט יהודה קרוב לגבול פלשתים (יהושע, ט"ו, מ"ד), ובגמרא: אכל דבלה קעילית (נזיר, ד', ע"א).

קער, לא נמצא במקרא כי אם בשם:

קְעָרָה, ש"נ, כלי קבול עגול בתחתיתו והולך ומרחיב עד לשפתו — שאַאלע, чаша, הַקְּעָרָה האחת (במדבר, ז', פ"ה), קַעֲרַת כסף (ש"ב, ז', י"ג), את הַקְּעָרֹת (שם, ד', ו'), ועשית קְעָרֹתָיו (שמות, כ"ה, כ"ט), ובכלי שלחן הפנים מדבר. ובגמרא אמרו: קְעָרוֹתָיו אלו דפוסין (מנחות, דף צ"ז, ע"א) — הדפוסין שבהם ערכו לשו ואפו את לחם הפנים. ובגמרא השתמשו בו לכלי שנותנים בו התבשיל לפני האוכלים, שיססעל, блюдо, כאדם שאומר גירפתה הַקְּעָרָה וחיסרתה (כריתות, דף ז', ע"ב), ודרך משל אמרו: בקש איוב לַהֲפוֹךְ קְעָרָה על פיה (ב"ב, דף ט"ז, ע"א). ובגזרת השם הזה מצאנו להז"ל שאמרו דרך דרש: ואין קערה אלא לשון צרעת כמ"ד שקערורות (במדבר רבה, י"ד), ונראה מזה שלדעתם שהשרש עקרו עשות חלל בעומק דבר מה — פערטיעפען, אויסהאָהלען, углублять, выдолбить, выдолбивать. ואגב שמענו שהמלה שקערורות לדעתם שרשה קער והיא ע"מ שפעל בארמית, ועיין שם. ובדבא"ם: „קערורו" ענינו ניטל תוכו ונעשה חלול, אויסגע-האָהלט זיין, быть выдалбиваему, ואמרו: גם מְקוֹעָר ושם ענינו: עשוי כמין קערה, הא"ברונד, מקוער השטח (מאור עינים), האָרי-צאנטאל, горизонтально כעין חצי הכדור.

א] קָפָא, פעו"י. הקל, קרישה, התעבות והתגסות דבר נוזלי — זיך צוזאַמענציעהען, פערדיכטען ערשטאַררען, отягиваться, леденѣть, оцѣпенѣть: קָפְאוּ תהמת בלב ים (שמות, ט"ו, ח'), הַקֹּפְאִים על שמריהם (צפניה, א', י"ב) — כיין השוקט על שמריו ועומד כדבר קפוי וגלור, והנכון שהוא בהוראת קְפָא בארמית (ע' קפא ב).

ההפעיל יוצא, הַקְרָשָׁה, גערונגען מאַכען, створаживать: וכגבינה תַּקְפִּיאֵנִי (איוב, י', י'). ובגמרא ע"ד נל"ה: הִקְפָּה את הדם ואכלו (חולין, ק"ב, ע"א).

קִפָּאוֹן, ש"ז, פ"א במקרא, קרישה, התעבות והתגסות, פערדיכטונג ערשטאַררונג, сгущеніе, оцѣпенѣніе, замерзанье: לא יהיה אור יקרות וְקִפָּאוֹן (זכריה, י"ד, ו') — לא יהיה אור נגה, כי אם כבדות (ע' יקר), התעבות והתגסות באויר כאלו היה קפוא חשוך ועב בקרח שנקפה ומגליד (רש"י) ע"ד מליצת „מעוף צוקה" (ישעיה, ח', כ"ב), ובמשנה נמצא בשמות וע"ד גזרת נחי ל"ה.

קִפָּה, ש"נ. מה שמתעבה בתבשיל ונעשה גוּסִי בקדרה, אַנזאַטץ, осадокъ, וברוטב ובקיפה (נדרים, וי"ו, וי"ו), הרוטב והקיפה (חולין, ט', א'). ובגמרא מאי קיפה? אמר רבה פִּירְמָא (דק שבבשר שצולל ליסוד הקדרה רש"י) וכו' אלא אמר רב פפא תבלין (חולין, דף ק"ב, ע"א), ובזבחים: ומן הַקִּיפָּה פירש"י תבלין ודקדקת הבשר השוכנת בְּשׁוּלֵי קְדֵרָה (זבחים, דף ל"ה, ע"א).

מִקְפָּה, ש"נ, תבשיל עב וגם, דיקקער ברייא, густое вареніе: לָצוֹק לתוכן מִקְפָּה (שבת, י"ז, ה'), מן הגריסין אסור בְּמִקְפָּה (נדרים, י', יו"ד).

ב] קפא, בארמית. פעו"י, הקל ענינו היות נמצא או עולה על פני השטח החיצוני—אָבענאויף זיין, זיך

ערהעבען, всплывать подняться: הַקֹּפְאִים על שמריהם (צפניה, א׳, י״ב), וכפירש״י: הצופים על שמריהם: וַיָּצֶף הברזל מתרגמינן: וְקָפָא פַּרְזְלָא (מ״ב, ו׳, ו׳). ובמשנה בפיעל: היין שֶׁיְּקַפֶּא אף על פי שֶׁקִּפָּה קולט מן הגת העליונה (מעשרות, א׳, ז׳), לפירוש המפרשים הוא הסרת החרצנים והזגים שמעלה היין ברתיחתו: סאה תרומה שנפלה על פי מגורה וְקִפְּאָה וכן סאה תרומה שנפלה על פי מגורה יְקַפְּאֶנָּה (ונ״א יקפיאנה בהפעיל) (תרומות, ד׳, י״א). והמובן בשתי הגירסאות הוא: יסיר את הקפוי מלמעלה, כמו שמפרש הר״ש שם יסיר מה שלמעלה. הַמְקַפֶּא לתבשיל (מעשרות, ד׳, א׳) — נוטל הפסולת שמעלה היין בשעת רתיחתו, שמן של תרומה שנפל וכו׳ על גבי יין יְקַפֶּה אותו והיין מותר, נפל על גבי ציר יְקַפֶּנּוּ (תוספתא תרומות, ח׳, י׳), המקדיש את הבור וכו׳ יַקִיפֶה (שם, מעשרות, א׳, ז׳). ומזה בפיוט: צדקם לְהַקְפּוֹת בניב שועה (קרובות א׳ דר״ה) — להעלות למעלה. ומעין זה הוא מאמרם ז״ל על הכתוב אור יקרות וקפאון (זכריה, י״ד, ו״ו), אור שיקר בעולם הזה קָפוּי הוא לעולם הבא, כלומר יהיה גלוי ונראה.

קָפוּי, ש״ז, הניטל מעל פני השטח העליון של המשקה: אם יש בקפוי מאה סאה (תרומות, ד׳, י״א), קיפוי דבור, קיפוי דחבית (ע״ז, דף ב״ו, ע״א).

קפד, ארמית, פעו״י קרוב לפעל צפד בעברית. עקרו התכווצות, התקמטות, צוזאמענגעצאָגען, איינגעשרומפּט זיין, стягивать, морщить, свертывать. ומזה היות קצר, קורץ זיין, быть короткимъ: הֲקָצוֹר קָצְרָה ידי (ישעיה, נ׳, ב׳) ת״י הַאִתְקַפָּדָא אִתְקַפַּדַת גבורתי. ומזה במקרא בְּפִיעֵל קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חיי (שם, ל״ח, י״ב) כתרגומו אִתְקְפָדוּ כְּגֻל גַּרְדָּאִין, — ימי נתכוצו ונקמטו כמטוה האורג. ובא ביחס הפעול לחזוק המליצה, אני מבווץ גולל וּמְקַפֵּל חיי, איך ראָללע צוזאַמען, свертываю; ויתכן שלזה כוון הראב״ע שפירש כפלתי שהוא כמו קפלתי. וי״מ מענין כריתה וקציצה, אַבשניידען, отрѣзывать, וי״מ השלמה, כלוי — פאָללענדען, אַבשליעססען, кончить, заключать. ומצוי הפעל הזה הרבה במשנה במובן הרגשת קוצר רוח בדבר שאינו יכול לסבול מתוך תרעומות, קורצמוטהיג, אונגעדולדיג זיין, אויפפאַהרענד, быть нетерпѣливымъ, вспыльчивымъ: מימי לא הִקְפַּדְתִּי בתוך ביתי (תענית דף כ׳, ע״ב), אל תַּקְפִּיד כנגדם (מכילתא בשלח פ׳ ויסע), שלא לְהַקְפִּיד כנגדו (במדבר רבה, י״ט); ובענין דקדוק בדבר קל הערך בעצמו, מיט יעמאַנדען, מיט עטוואַס גענוי נעהמען, быть щепетильнымъ: בני חבורה הַמַּקְפִּידִים זה על זה (שבת, קמ״ט, ע״א), אם מַקְפִּיד עליו חוצץ (פסחים, פרק ג׳, ב׳), הַמַּקְפִּיד עליו חוצץ (מקואות, ט׳, ז׳), ובמובן יוצא, אדם עוסק בפרקמטיא עם חברו וְהִקְפִּידוֹ (גרם שיתרעם עליו) פורש ממנו (במדבר רבה, י״ט).

קְפָדָה, יסודו קָפַד, בתוספת ה״א והנגינה לעיל, פ״א במקרא: קְפָדָה בא (יחזקאל, ז׳, כ״ה). לדעת רוב המפרשים ענינו הכרתה, אבדון — אונטערגאַנג, פערדערבען, гибель: וי״מ אימה פחד שגורמים להתכוצות הגוף ועטוף נפש, שרעקקען, אַנגסט, страхъ. ויתכן שטעמו רגז וקצף — אונרוהע, אויפרעגונג, возбужденіе, безпокойство, כעין מה שהשתמשו בו חז״ל בפעל, ויסכים לזה סוף הפסוק: וּבִקְשׁוּ שָׁלוֹם וָאָיִן.

הַקְפָּדָה, במשנה, ש״נ, מורת רוח — פערדרוסס, אונוויללע, досада: שלא בְּהַקְפָּדָה (גיטין, ו׳, ז׳), ובמדרש: מתוך אַקְפָּדָה הן נודרים (במד״ר, י׳).

קַפְּדָן, ת׳ מרקדק בדברים יותר מדאי ונוח לכעוס, אויפפאַהרענד, אויפ-

ברויזענד, вспыльчивый: ולא הַקַּפְּדָן מלמד (אבות, ב', ה'), ואל יהא קַפְּדָן כשמאי (שבת, ל', ע"ב).

קַפְּדָנוּת, שמ"נ, מדת הַקַּפְּדָן — דאס-אויפפאהרען, אויפברויזען, вспыль-чивать, קַפְּדָנוּתוֹ של שמאי בקשה לטורדני מן העולם (שבת, דף ל"א, ע"א).

קִפּוֹד, ש"כ, בעל חי, נמצא שלשה פעמים במקרא: למורש קִפּוֹד ואגמי מים (ישעיה, י"ד, כ"ג), וירשוה קאת וְקִפּוֹד וינשוף וְעֹרֵב ישכנו בה (שם, ל"ד, י"א), גם קאת גם קִפּוֹד בכפתוריה ילינו (צפניה, ב', י"ד), לדעת רוב המפרשים ענינו בכל שלשת המקומות מין שרץ חיה שכל גופו מלא נימין חדין כמחטים והוא מתכווץ ומתקפל ועושה את עצמו ככדור של עוקצים, איגל—שטאכעל שווין, ёжъ, дикобразъ, ושהוא הנקרא בלשון המשנה קופד: הַקּוּפָּד וחולדת הסניים חיה (כלאים, ח', ה'), ולא פרה בעור הקופד (שבת, ה', וי"ו), ובגמרא (שם, נ"ד, ע"ב), וכן גירסת הערוך וגירסת רש"י הקופר והראשון עיקר, ורק רש"י שפירש את השם קפוד בישעיה (י"ד, כ"ג) גם כן ככל המפרשים פירשו בשני המקומות האחרים שהוא מין עוף שפורח בלילה, נאכטאייל ע, сова, (ישעיה, ל"ד, י"א), וזה לפי השערת הרשר"ל הישרה מפני שבמקומות ההם בא בחברת מיני עופות וביותר מפני שבצפניה נאמר גם בו: בכפתוריה ילינו, ולדעת רש"י משותף השם קפוד למין חיה ולמין עוף ע"ד השם תִּנְשֶׁמֶת. ודעת הרשר"ל נוטה לאמר, שבכל שלשת המקומות שבמקרא הוא שם מין עוף בלתי ידוע לנו ואיננו קופד הבא במשנה שנקרא גם בלשון ערבית קנפד, קִפּוֹד לחוד וקוּפָּד לחוד.

קפז, ארמית, פ"ע, דומה בהוראתו לפעל קָפַץ, דלוג, קפיצה — היפפען, שפרינגען, прыгать, скакать. במדרש: אופזין בו קופזין בו (ב"ר, כ"ח), ועל איש מצליח שנאמר ביוסף (בראשית, ל"ט) אמרו במדרש גבר קָפוּז (ב"ר, פ"ח), ומזה בשם במקרא:

קִפּוֹז, שעכ"נ, מין נחש העולה על האילנות ומשם מקפץ ומתנפל על אדם ובהמה — פפייל שפרינגג שלאנגע, полозъ прыткуща: שמה קננה קִפּוֹז (ישעיה, ל"ד, ט"ו), וכן שמה בלשון ערבית.

קָפַח, ארמית, הקל, עקרו דחיפה, הכאה ופציעה—שטאססען, שלאגען, פערוואונדען, быть, ранить, פשט גדוד בחוץ (הושע, ז', א'), תיב"ע קַפְּחִין. ביממא השמש קוֹפַחַת עליהם (במדבר רבה, א'), ואמרו: אין החמה קוֹפַחַת על ראשו של אדם אלא בשעת הקציר (ירושלמי, יבמות, פט"ו). ועל הרוב השתמשו בו בבנין פִּיעֵל: ובמשנה: וכל המבקש לחזור הרשות בידו לְקַפֵּחַ את שוקיו (סוטה, ח', וי"ו), ללסטים היושב בפרשת דרכים וּמְקַפֵּחַ לעוברים ושבים (ויק"ר, למ"ד). ובע"א: וְקִפַּחְתּוֹ חמה על ראשו ונתכרכמו פניו (שיה"ש רבה, א', ו'), כגון שֶׁקִּפְּחָה נזירות בראשה (במדבר רבה, ט'), אם לוקח יעקב מבנות חת כאלה מְקַפְּחוֹת זו לזו וזו לזו (ב"ר, ס"א)—מצירות ומדאיבות, שהרעותי את מעשי וְקִפַּחְתִּי את פרנסתי (קדושין, פרק ד', י"ד) — אונטערשלאגען, איינביססען, подрывать: הקב"ה אינו מְקַפֵּחַ שכר כל בריה (פסחים, דף קי"ח, ע"א), אין הקב"ה מקפח שכרכם בזה ובבא (שיה"ש רבה, ב', ה'); אין הקב"ה מְקַפֵּחַ שכר כל בריה, אפילו שכר שיחה נאה (סוטה, כ"ג, ע"א, ובכ"מ), פארענטהאלטען. ובע"א: אין לך כל נביא ונביא שלא קִפַּח ד' מלכים בימיו (שם. דף פ"ז, ע"ב) — ראה מיתת ארבעה מלכים, איבער לעבען, пережить: אמר רבי טרפון אֲקַפֵּחַ את בני (אהלות, ט"ז, א') — אראה במיתת בני, אבלה אותם, וכך היה דרך רבי טרפון לאמר כשנשבע,

ושלכן אמרו עליו: שהיה מְקַפֵּחַ את בניו (ב"מ, דף פ"ה, ע"א), לְקַפְּחֵנִי בהלכות הן באין (נזיר, דף מ"ט, ע"ב). ובפועל: אֲקַפֵּחַ את בני שזו הלכה מְקוּפַּחַת (אהלות, ט"ז, א') — חסרה ומקולקלת; אם אתה אומר כן לא נמצאת מדת הדין מְקוּפַּחַת (במדבר רבה, ט').

קִפֵּחַ, ש"ת, דק ודל הבשר — זעהר מאגער, тощій, וְהַקִּפֵּחַ והננס (בכורות, ז', ז').

קפל, ארמית, דומה לשרש כפל בעברית, צוזאממענפאלטען, скла-дывать, завертывать. בא בקל, ובבנין פִּיעֵל עיקר פתרונו: כריכה, גלילה. הקל נמצא לרוב במדרשים וירושלמי: סרינין היו פורשין על הארץ, כיון שהיו האורחין יוצאין היו קוֹפְלִין אותן (ירושלמי, ביצה, פ"ב), פּוֹרֵשׂ את הוילון ועושה חצר, קוֹפֵל את הוילון ועושה אותה גינה (אסתר רבה, קאפ. א', פסוק ה'); לפעמים יבא בדבור אחד בקל ובפִיעֵל: כל זמן שהיה רוצה לדבר עם אוהבו היה קוֹפֵל את הוילון, ומדבר עמו (עם נביאי ישראל) אבל לנביאי אומות העולם אינו מְקַפֵּל אותו אלא מדבר עמו מאחורי הוילון (ב"ר, פ' נ"א). ובפעול בקל: קְפוּלִין זו על גבי זו (אהלות, י"א, ג'), עד שֶׁיִּקָּפְלוּ המקצועות (נדרים, ח', ד'; ובגמרא ס"א, ע"ב); אלף דור קָפַלְתָּ והבאת אותו המגן (שיר רבה, ד', ג'): שבעה בני אדם שֶׁקָּפְלוּ את העולם: אדם הראשון, מתושלח, שם, יעקב ועמרם ואחיה השילוני ואליהו ועד מן הוא קיים (סדר עולם א'; בבלי ב"ב, קכ"א, ע"ב) שכל אחד מהם נולד בחייו של הקודם לו, והמשך ימי חיי כלם כשלשלת אחת מתחלת הימים ועד סופם. ובפִיעֵל: מלמד שֶׁקִּפְּלָהּ הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו (חולין, דף צ"א, ע"ב), המוציא כליו מְקוּפָּלִין ומונחין על כתפו (תוספתא שבת, ט', י"א). ובפועל טלית מְקוּפֶּלֶת (שבת, דף קמ"ז, ע"א). ובהתפעל: זהורית לבנה שהיתה מִתְקַפֶּלֶת (ירושלמי סוכה פרק ד').

קפלוט, ש', מין ירק ממיני הכרישין או הבצלים, לויך, ארט, פארע, порей испаскій чеснокъ: השום והבצלים וְהַקַּפְלוֹטוֹת (עוקצין, א', ב'); הנודר מן הכרישין מותר בְּקַפְלוֹטוֹת (נדרים, ו', ט'), מקורו יונית κεφαλωτος בעל ראש. ונופל בצמחים שיש להם כעין ראש, ומזה:

קפליטה, א) צעיף הנשים. רב הונא הורי לאיתתיה דריש גלותא מיתן ליבדא דדהבא על קפליטה (ירושלמי שבת, פרק ו', הלכה א'). ב) פאה נכרית, פארריקע: היוצאה בְּקַפְלִיטִין שלה אין בה משום ראשה פרוע (שם, כתובות, פרק ז').

קְפַנְדַּרְיָא, ש', במשנה: ולא יעשנו קפנדריא (ברכות, ט', ה'), לשון רומית הוא Compendaria, קצור פערקירצונג, сокращеніе пути, ומזה מקום הלוך לקצר את הדרך.

קופסא, ש"נ, במשנה, ארגז, תיבה לחפצים יקרים ובל"ר Sajsa קאסטכען: כסוי של קוּפְסָא (כלים, ט"ז, ז'), משל למלך בו"ד שחלק בגדי מלכות לעבדיו, פקחין שבהם קפלום והניחום בְּקוּפְסָא (שבת, דף קנ"ב, ע"ב).

קָפַף, פ"ע. בהוראת קפא, בענין קרישה והגלדה גערינגען, сгуще-ніе, הרי החלב קוֹפֵץ ועומד (ב"ר, י"ד).

קפץ, פ"י, דומה לפעל: קבץ, קפר, קמץ, כווץ. הַקַּל עקרו התכווצות, התקפלות, זיך צוזאממען ציהען, смикать, стягивать. ומזה סגירה. אטימה, פערשליעססען, запирать, затыкать, ולא תִקְפֹּץ את ידך (דברים, ט"ו, ז'), וכל עולה קָפְצָה פיה (תהלים, ק"ז, מ"ב), עליו יִקְפְּצוּ מלכים פיהם (ישעיה, נ"ב, ט"ו), אם קָפַץ באף רחמיו (תהלים, ע"ז, י"ד). ובמדרש: כשאדם בא לעולם ידיו קְפוּצוֹת כלומר כל העולם כולו שלי-

הוא אני נוחלו, וכשהוא נפטר מן העולם ידיו הן פשוטות כלומר לא נחלתי מזה העולם כלום (קהלת, ה׳, י״א), ומן ההנחה הראשונה בא מליצת „שלשה קפצה להם הארץ" (סנהדרין, דף צ״ה, ע״א)—מהרו לעשות דרכם כאלו הארץ התכוצה תחת רגליהם, קדמה פניהם. ובמשנה בא ב) בענין דלוג, היפפען, שפרינגען, לפי שהרוצה לדלג הוא מתקפץ ומתכווץ תחלה כדי שיהיה נוח לו להגביה את עצמו: הכלב והגדי שֶׁקָּפְצוּ מראש הגג (ב״ק, ב׳, ג׳), קוֹפֶצֶת באחד מאגפיה (ב״ר, ל״ט). ומזה נחיצות הפעולה, אויפשפרינגען: הדיוט קופץ בראש (מגילה, י״ב, ע״ב)—ממהר להשיב קודם שישיבו הנבונים, לא יהא קוֹפֵץ לתוך דבריהם (תוספתא, סנהדרין, ז׳), לא כל הַקּוֹפֵץ משתבח אלא הנותן את הטעם (תוספתא, זבים, א׳, ב׳): שמא תאמר כל הבא לִקְפּוֹץ קוֹפֵץ, ת״ל מה יקר חסדך אלהים (סוכה, דף מ״ט, ע״ב), ופירש״י: שמא תאמר כל הבא לקפוץ לעשות צדקה וחסד קופץ ומספיקין וממציאין לו אנשים מהוגנים, ת״ל: מה יקר חסדך, צריך לתת לב לטרוח ולרדוף אחריהם, וכנראה שפירשו מלת יקר מענין כבדות וקושי, כלומר הדבר הזה כבד וקשה להשיגו: וְקָפְצוּ עליה בני אדם לקדשה (כתובות, דף כ״ב, ע״א), שלא יהא יצר הרע קוֹפֵץ עליו (במדבר רבה, יו״ד), מיד קָפַץ הדבור (שם, שם, ט׳), קפץ עליו רוגזו של יוסף (ב״ר, פ׳ וישב, פל״ז) קפץ עליו רעבון (ב״ר, צ״ב), זקנה קוֹפֶצֶת עליו (שבת, דף קנ״ב, ע״א). ובענין יוצא: אקפוץ עליו זקנה (תענית, דף ה׳, ע״ב); ובע״א: קפצה וראתה (ר״ה, דף י״א, ע״א)—מהרה לראות, ראתה קודם הזמן המוגבל, קודם לוסתה. ובענין פרוק אבר ממקום חבורו הקבוע: קָפַץ העליונה ולא קָפַץ התחתון (בכורות, מ״א, ע״א). ובע״א, עשות תנועות שונות בהקמטת הפנים, גריטאססען מאכען, дѣлать ужимки: חרש רומז ונרמז, קוֹפֵץ וְנִקְפָּץ (גיטין, ה׳, ז׳).

הנפעל: והמכו ככל יִקָּפֵצוּן (איוב, כ״ד, כ״ד), פירש״י כשאר כל הנקפצים ונמלטים בעת קציר ובציר ומספיק שנקפצים יחד כן תמו כרגע, ולדעת הרד״ק ענינו התדלגות במהרה, יהיו כלים ועברו כמו המדלג. והנראה לפרש מן ההוראה הראשונה במובן התכוצות והתקמטות, איינשרומפפען, פערדארען, פערוועלקען, сморщиться, увядать כמשו ויבלו, ע״ד קמטו ולא עת (שם, כ״ב, ט״ז), ובמשנה קופץ ונקפץ (גטין, ה׳, ז׳) עיין לעיל.

הפיעל, דלוג ונתור, היפפען, שפרינגען, брыгать: מְקַפֵּץ על הגבעות (שיה״ש, ב׳, ח׳), והקודם: מְדַלֵּג על ההרים, לְנַתֵּר בהן על הארץ (ויקרא. י״א, כ׳) ת״א לְקַפָּצָא. ובתוספתא: היה מְקַפֵּץ ראשון ראשון (מעשרות, א׳, ד׳), תורמין קישואין ודלועין אעפ״י שלא קִיפֵּץ (שם, שם, ס׳), ענינו השרת נתור השער העולה עליהם. ובמשנה בענין זה שנו משיפקס (מעשרות, א׳, ה׳), (עיין פקס). והנראה שנוסח מְקַפֵּץ מדויק יותר, לפי שהוא ע״ד הלשון העברית מה שאינו כן פקס.

קִפּוּץ, שה״פ. דאס שפרינגען, היפפען, בירושלמי (ביצה, פרק ה׳), ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת קפוץ שתי רגליו כאחד (ע׳ דלג).

קְפִיצָה, שה״פ: וּבִקְפִיצָה בחולי וכו׳ (זבים, ב׳, ב׳), שפרינגען, היפפען, скаканіе, прыганіе, דקאזיל בִּקְפִיצָה (עירובין, מ״ג, ע״ב), ובע״א: חרש לא הלכו בו אחר רמיזותיו ואחר קְפִיצוֹתָיו (גיטין, דף ל״א). גריטאססען, ужимки, ובמובנו הראשון אמרו: קְפִיצַת הדרך.

קָפִיץ, פרקי קשרי האברים המתכוצים ומתפשטים, געלענקע, суставъ: (מלאכי השרת) אין להן קפיצין (ב״ר, ס״ו).

קוֹפִיץ, ש׳, סכין גדול שקוצבין בו בשר בהכאה, פליישמעססער,

האקקמעססער, нож для рубленія мяса: ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה (סוטה, ט', ה'), ובמוקרשין קוצ"ן בקופיץ (פסחים, דף פ"ה), בכשיל (תהלים, ע"ד, ו'), תיב"ע בקופיץ ולשון יונית הוא κοπίς.

קפרס, ש"ז, במשנה, שומר הפרי או קליפת הפרי בעץ שנקרא צלף: הצלף מתעשר תמרות ואביונות וקפרס (מעשרות, ד', ו') (ועיין צלף) ולשון יונית הוא Καππβίς. והוא שם האילן הזה בכלל קאפפער, каперсы.

קפש, במשנה פ"י. חטיפה, לקיחה בחזקה, מעשה וקפשה זקן זר (חלה, ב', ה').

קץ, עיין קצץ.

קצב, פ"י, מיסודו של קצה, קצץ, דומה אל חָטַב, הָצַב. הַקַל עקרו חתוך גזירה וכריתת חלק אחד קטן מגוף גדול, אבשניידען, צושניידען, срѣзывать, прикроить, וַיִּקְצָב עץ וישלך שמה (מ"ב, ו', ו'). ובפעול דבר חתוך משוער בשעור נאות ומסודר: שערך כעדר הַקְּצוּבוֹת שעלו מן הרחצה (שיה"ש, ד', ב'), חסר המתואר, רהלים, כעדר רחלים ברורות ויפות שוות בגדולן ובקומתן, שאֶן געשטאַלטעטען, גלייכגעוואַקסענען (הראב"ע והרד"ק), ורש"י פירש הרחלים הברורות משאר הצאן בְּקֶצֶב ומנין ונמסרות לרועה חכם וכו'. ובפיוט, בנפעל: וכל נִקְצָב (שיר היחוד). ובמשנה בפיעל: קִצֵּב עליו בשר (ביצה, א', ה')—לחתך בשר במשקל משוער וסדר מכוון. ובגמרא: רבי חנינא אמר לפי שאין קְצוּבִים (גיטין, דף ג', ע"ב), כל מזונותיו של אדם קְצוּבִים לו מראש השנה ועד יום הכפורים (ביצה, דף ט"ז, ע"א).

קֶצֶב, ש"ז, א) גבול משוער. תבנית מכוונת, צושניטט, פֿאָרם, געשטאַלט, форма, покрой, מדה אחת וְקֶצֶב אחד (מ"א, ו', כ"ה), ב) קצה הקיצון, אייסערסטע ענדע, рубеж край, לְקִצְבֵי הרים ירדתי (יונה, ב', ז'), (עיין קצה).

קִצְבָה, ש"נ, במשנה דבר מסוים, ומשוער, בעשטיממטעס, установленное, опредѣленное, нормированное: אם אמרת באימורי צבור שיש להן קִצְבָה תאמר בפסח שאין לו קִצְבָה (ירושלמי פסחים, ריש פ' ו'), אין לדבר קִצְבָה (סוכה, ב', ו')—מספר קבוע, וכל שיש לו קִצְבָה מן התורה שוה בכל אדם (כתובות, ג', ז'), בעניות שלא נתן קצבה (שם, ז', ג')—זמן מוגבל. ובפיוט: ותחתוך קִצְבָה לכל בריה.

קַצָּב, ש"ת, מחתך בשר למכרו, פֿליישער, мясник.

מִקְצָב, ש"ז, במלאכת החרוזים, חרוז נעשה על פי שעור מספר יתדות ותנועות.

קצה, פ"י מיסודו של קצץ, הקל — עקרו בקוע, חתוך, כריתה, שפאַלטען, שניידען, рубить, губить, рѣзать. ועם זה כריתה של כליון ואבוד — פֿערניכטען, уничтожать. ומזה פ"א במקרא במקור: קְצוֹת עמים רבים (חבקוק, ב', י'), ורש"י פירש שליפה וקלוף, ויתבן שטעמו פשוט ושלילת שלל, פלינדערן, ובארמית קְצִי יורה גם ענין פרור — בראָקקלען, раскрошить: פָּתוֹת אתה פִּתִּים (ויקרא, ב', ו'), ת"י: קַצָּיָא תִּקְצֵי יָתָהּ קִצְיָין (לפי קצת נוסחאות). ובמשנה בהוראת כריתה: אין קוצין אותן בְּמוּקְצָה אבל קוֹצִין אותם בחרבה וביחוד התאנים להניחם ליבשן (שביעית, ח', ו'). ומזה בענין הפרשה, יושבת וקוֹצָה לה חלה (חלה, ב', ב'), קוֹצָה בטומאה ומחפה בטהרה (טהרות, ט', ז'), קוֹצָה ונותן פרוסה לבנו (תוספתא ב"ק, י"א).

הנפעל, בפיוט: ותכלית שדי לא תִקָּצֶה (שיר היחוד) לא תחסר, לא תגרע, אין לה קצה.

הפיעל, חתוך וכריתה וכנראה בהתיהם אל האברים הקיצונים, אונטערהויען, подсѣкать, подсѣчь: מְקַצֶּה

רגלים (משלי, כ"ו, ו'), בימים ההם החלה לְקַצּוֹת בישראל (מ"ב, יו"ד, ל"ב) — לפי עניננו נראה שטעמו לפגוע בהם לרעה בקצוי ארצם, וכסוף הפסוק: ויכם חזאל בכל גבול ישראל. ורש"י פירש משרש קוץ, וכמו „קצתי בחיי" (בראשית, כ"ו, מ"ו), ולדעת פירסט עניננו למחוץ מחץ, פערוואונדען, וואונדען, שלאגען, ранить. ובמשנה בענין הפרשת דבר להיות שמור לעתיד לבוא, והתיחד להפרשת פירות תאנים ליבשם: השוכר את הפועל לְקַצּוֹת עמו בתאנים (מעשרות, ב', ז'), האוכל על מנת לְקַצּוֹת כשר ואם קִצָּה פסול (פאה, פרק ז', י"ב),

ההפעיל דומה לפעל קצע גרוד והקצוע פני השטח הקיצוני— אבקראטצען, оскабливать: העפר אשר הִקְצוּ (ויקרא, י"ד, מ"א), ואחרי הִקְצוֹת את הבית (שם, שם, מ"ג). ובמשנה בענין הפרשה לתכלית מה: שומע אני יַקְצֶה לו כל שבט ושבט בפני עצמו (ספרי, במדבר סימן קי"ט). וביותר לתשמיש חול בהבדל מפעל הפרשה שהוא לצורך גבוה אבל יַקְצוּ להם מקום בפני עצמם (במדבר רבה ז'), ובפיוט בהפעל „וְהוּקְצוּ והולעבו" (קינה איכה ישבה חבצלת). ומזה בבינוני פעול מוקצה (עיין מ ו ק צ ה).

קָצֶה, ש"ז, עקרו סוף מדת שטח מה, דאס אייסערסטע ענדע, ראנד, край: מן הַקָּצֶה אל הַקָּצֶה (שמות, כ"ו, כ"ח) — מן הקצה האחד אל הקצה השני, שכל דבר שטחי יש לו שני קְצוֹת, באורך וברוחב. ובסמיכות: אשר בִּקְצֵה שדהו (בראשית, כ"ג, ט'), וַיֵּאָמֵר בהצטרפות כי הסוף במקום הוא גם כן הראש ביחס אל מקבילו, כי הצד שהוא סוף לעומד בצד האחרון הוא ראש אל הקרב אליו: עד באם אל קְצֵה ארץ כנען (שמות, ט"ז, ל"ה) — בהתיחס אל יושבי פנים הארץ הוא סוף וביחס הקרבים אליה או היושב על גבולה הוא הראש, אנחנו בקדש עיר קְצֵה גבולך (במדבר, כ', ט"ז), מִקְצֵה גבול מצרים ועד קצהו (בראשית, מ"ז, כ"א), ובכלים: בִּקְצֵה המטה (ש"א, י"ד, מ"ג) ויאמר על כל ההקף בכללו, אומפאנג, окружность: כל העם מִקָּצֶה (בראשית, י"ט, ד'). מכל המקומות והקצות — פאָן אללען ענדען, со всѣхъ концовъ: כי נלכדה עירו מִקָּצֶה (ירמיה, נ"א, ל"א), הוציאוה עד קְצֵה הארץ (ישעיה, מ"ח, כ'), אם יהיה נדחך בִּקְצֵה השמים (דברים, ל', ד'), (עיין ש מ י ם), וּבִקְצֵה תבל מליהם (תהלים, י"ט, ה'). ובא גם במובן מקום רחוק: מִקְצֵה הארץ אליך אקרא (תהלים, ס"א, ג'), פערנע, даль, ושרק לו מִקְצֵה הארץ (ישעיה, ה', כ"ו), והקודם: ונשא נס לגוים מֵרָחוֹק, באים מארץ מֶרְחָק מִקְצֵה השמים (שם, י"ג, ה'). וביחס אל קבוץ עם וחברה: אפס קָצֵהוּ תראה וכלו לא תראה (במדבר, כ"ג, י"ג), איינען טהייל, פאָן איינער זייטע, часть съ одной стороны. ובא: וּמִקְצֵה אחיו לקח חמשה אנשים (בראשית, מ"ז, ב'), מפני שאין דגש בקוף אמרו המפרשים שאין המ"ם שמושית כי אם נוספת וענינה כמו מִקְצָת, חלק אחד, וכמו שתרגם אונקלוס וּמִקְצָת, ומדרשו: מן החלשים שבהם (ע' רש"י) ולהפך דרשו „ותאכל בִּקְצֵה המחנה" (במדבר. י"א, א') במוקצים שבהן בגדולים שבהן (ספרי בהעלתך פי"א). ופ"א בל"ר: ולקחו עם הארץ איש אחד מִקְצֵיהֶם (יחזקאל, ל"ג, ב') וגם כאן אין דגש אחר המ"ם עם כל זה היא שמושית, וענינה כמו מקרבם, אויס איהרער מיטטע, съ ихъ среды. וביחס הזמן בהוספת מ"ם סוף המשך שעור זמן, פערלויף, נאך פערלויף, спустя по истеченіи: ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום (בראשית, ח', ג'), מִקְצֵה שלש שנים (דברים, י"ד, כ"ח) (ועיין ק ץ).

קָצָה, ש"נ. בהוראת הקודם וביחוד בבחינת המקום: כרוב אחד מִקָּצָה מזה וכרוב אחד מִקָּצָה מזה (שמות, כ"ה, י"ט). וממשקל זה, בא בל"ר במין נקבה וגם במין זכר. שְׁתֵּי-

קְצוֹת, שתי העבתת (שם, כ״ח, כ״ה), מִשְּׁנֵי קְצוֹת הכפרת (שם, כ״ה, י״ח), שְׁנֵי קְצוֹתָיו אכלה האש (יחזקאל, ט״ו, ד׳), מֵאַרְבַּע קצות השמים (ירמיה, מ״ט, ל״ו), לִקְצוֹת הָאָרֶץ יביט (איוב, כ״ח, כ״ד) — כל מרחקי הארץ, והכפל: ותחת כל השמים יראה: בּוֹרֵא קְצוֹת הארץ (ישעיה, מ״ם, כ״ח), קְצוֹת הארץ יחרדו (שם, מ״א, ה׳) — כל יושבי המדינות הרחוקות; והקודם: ראו אִיִּים וייראו (עיין אי). ובא במובן לכללות המקיף: ויעש כהנים מִקְצוֹת העם אשר לא היו מבני לוי (מ״א, י״ב, ל״א), אויס דער מיטטע דעם פֿאָלקעס, сосреды народа, וי״א מן הפחותים שבעם, ודחוק. וכן: ויעש מִקְצוֹת העם כהני במות (שם, י״ג, ל״ג), חמשה אנשים מִקְצוֹתָם אנשים בני חיל (שופטים, י״ח, ב׳). כל אלה בחסרון הדגש בקו״ף (עיין מקצת). ובא במובן חלק קטן מן הכלל, איין קליינער טהייל: הן אלה קְצוֹת דרכו (איוב, כ״ו, י״ד), ע״ד המלה קְצָת בארמית (עיי״ש).

קֵצֶה, ש״ז, סוף, תכלית, ענדע, конецъ, ביחס הכמות ולא נמצא כי אם בקשור עם מלת השלילה: וְאֵין קֵצֶה לאצרתיו (ישעיה, ב׳, ז׳), וְאֵין קֵצֶה לתכונה (נחום, ב׳, יו״ד), כוש עצמה ומצרים וְאֵין קֵצֶה (שם, ג׳, ט׳).

קָצֶו, או קָצוּ, ש״ז מעין הקודם — דאס אייסערסטע, ראנד, край конецъ, ולא נמצא כי אם ברבוי ובסמיכות לטם ארץ, ובדבור מליצת השיר: על קַצְוֵי אֶרֶץ (תהלים, מ״ח, י״א), מבטח כל קַצְוֵי ארץ (שם, ס״ה, ו״ו), רחקת כל קַצְוֵי ארץ (ישעיה, כ״ו, ט״ו), לפי׳ של הרשד״ל הענין נמשך אל הקודם: יספת לגוי ה׳ יספת לגוי נכבדת — הכבוד אשר עשית לך הרחקת הרחבת אותו לכל קַצְוֵי ארץ.

קִצְוָה, או קַצְוָה, ש״נ, כעין הקודם, דאס אייסערסטע, конецъ, לא נמצא כי אם בל״ר, בארבע הַקְּצָוֹת (שמות, ל״ח, ה׳), וייראו יושבי קְצוֹת (תהלים, ס״ה, ט׳), ובחכמת הדקדוק „נחי הַקְּצָוֹת״.

קְצָת (קצאת) ארמית כמו קָצָה בעברית, א) סוף, ענדע, לִקְצָת ירחין תרי עשר (דניאל, ד׳, כ״ו), וְלִקְצָת יומיא (שם, שם, ל״א) — לאחרית הימים. ב) חלק, טהייל, מן קְצָת מלכותא תהוה תקיפא (שם, ב׳, מ״ב), ובמובן חלק קטן — איין קליינער טהייל, איין וועניג, малая часть, немного, ותקח אזני שֵׁמֶץ מנהו (איוב, ד׳, י״ב), ת׳ ואליפת אודני קְצָת. ורגיל הוא בלשון המחברים לאמר: קְצָת חולה, קְצָת קשה. ובכנוי ענינו מעט אנשים, אייניגע, וכבר הוסיף קְצָתָם (אמונות ודעות ג׳), קְצָתָם עם קְצָתָם (חובת הלבבות וביתר ספרי בעלי אסופות). ומזה בתוספת מ״ם המשקל:

מִקְצָת, בכתבי הקדש המאוחרים א) סוף ואחרית בזמן — ענדע, спустя, на концѣ, וּמִקְצָת ימים עשרה (דניאל, א׳, ט״ו), וּלְמִקְצָת הימים (שם, שם, י״ח), ב) חלק אחד מן הכלל — איין טהייל, часть: וּמִקְצָת ראשי האבות (נחמיה, ז׳, ע׳), וּמִקְצָת כלי בית האלהים (דניאל, א׳, ב׳), ובכנוי: וּמִקְצָתָם יעמדו לפני המלך (שם, שם, ה׳), ורגיל הרבה במשנה: מִקְצָת טמא על הטהור וּמִקְצָת טהור על הטמא (זבים, ה׳, ד׳), מודה מִקְצָת הטענה ישבע (ב״ק, ק״ו, ע״ב), מִקְצָת היום ככלו (מו״ק, דף ג׳, ע״ב), מִקְצָת שבחו של אדם אומרים בפניו וכולו שלא בפניו (עירובין, דף י״ח, ע״ב).

קִיצוֹן, קִיצוֹנָה, ת׳, הנמצא בסוף, אחרון — אייסערסטע לעמצטע, крайняя: היריעה הַקִּיצוֹנָה במחברת השנית (שמות, כ״ו, ד׳), שפת היריעה הַקִּיצוֹנָה (שם, ל״ו, י״ז), הגלגל הַקִּיצוֹן (מו״נ, א׳, ע״ב).

קָצִין, ת׳, ראש, שר ושופט, משרש קצה — אָבערסטער, ריכטער, правитель, судья: בארך אפים יְפֻתֶּה קָצִין

(משלי, כ״ה, ט״ו), לא תשימני קָצִין עם (ישעיה, ג׳, ז׳), קְצִינֵי סדום (ישעיה, א׳, יו״ד). והתיחד לשר הצבא — אנ-פֿיהרער אים קריעגע, פֿעלדהערר, предво-дитель, полководецъ: לכה והייתה לנו לְקָצִין (שופטים, י״א, ו׳), אל קְצִינֵי אנשי המלחמה (יהושע, יו״ד, כ״ד), כל קְצִינַיִךְ נדדו יחד (ישעיה, כ״ב, ג׳). ובגזרת השם י״א שהוא מן קָצֶה להיות הקצה תחלת הגוף מצד אחד, ועל דבר השאלת השם פֵּאָה—פַּאֲתֵי מואב, פִּנָּה—פִּנּוֹת העם, או על שם שהוא מופרש ומובדל מכל העם, וע״ד גזרת השם נָזִיר, אָצִיל. ובערבית קאצי, קאדי, ענינו, שופט והוא מן הפעל קצי בהוראת גזרה, חתוך, ומזה גזרה חתוך דין, שָׁפַט—ריכטען, судить, ובלשון המורגל ענינו: עָשִׁיר, ובא בשם עצם פרטי: עִתָּה קָצִין (יהושע, י״ט, י״ג), עיר במטה זבולון.

קצינות, בפיוט, ממשלה, הערשאפֿט, власть, קצינות רפדה (קרובות א׳ דר״ה).

מוּקְצָה, ש״נ במשנה א) מקום מובדל באחורי הבתים לתשמישים שונים — הינטערהאף, רוים, задворье: או מוּקְצָה או חצר (עירובין, ב׳, ג׳), ומזה בפעל: האי לשכה אַקְצוּיֵי מְקַצְיָא (יומא, דף י״ז, ע״א) — מרוחקת קצת ומשוכה לצד אחד. ומזה, ב) המקום באחורי הבתים ששם מְקַצִּין פירות כדי ליבשן. עומד אדם על הַמּוּקְצָה ערב שבת בשביעית (ביצה, ד׳, ז׳), היה אוכל והותיר וזרק מה שבידו לתחת התאנה או לתוך הַמּוּקְצָה בשביל שלא יאבד פסול (פרה, ז׳, י״ב), וכן נקראים גם הפירות שֶׁמְּקַצִּין אותם, אבטיח משישלק ואם אינו משלק עד שיעשה מוּקְצָה (מעשרות, א׳, ה׳), מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת אבל לא ע״ג מוּקְצָה בשבת (שבת, דף קכ״ב, ע״א), ובהלכות שבת ויו״ט השתמשו בשם זה לדברים שאדם מפריש את עצמו מהשתמש בהם בשבת וביום טוב, והם כמה מינים: מוּקְצָה מחמת חסרון כיס, מוּקְצָה מחמת איסור, מוּקְצָה מחמת מיאוס, וכדומה (עיין מאמר „כלכלת שבת" בספר תפארת ישראל לסדר מועד), ובענין זה השתמשו גם בפעל: מגו דְּאִתְקַצְאִי לבין השמשות אִתְקַצְאִי לכולי יומא (שבת, דף מ״ג, ע״א), ומזה בפיוט: וכל מלאכה לְהַקְצוֹת (אזהרות לרשב״ג). ובע״א, הַמּוּקְצֶה והנעבד (תמורה, ו׳, א׳) — שֶׁהִקְצוּ אותו לע״ז. ומכל זה נראה שהתיחד הפעל קצה והשם מוקצה הנגזר ממנו: להזמנה של חול וגם לדבר האסור, בהפך מן הפרישה, שהיא לצורך גבוה. ג) סכין שקוצין בה תאנים, מעססער, ножъ, אין קוצין אותן בְּמוּקְצֶה (שביעית, ח׳, ו׳).

קֶצַח, ש״ז. מין זרע גינה שמגדלת גרעינים קטנים, שווארצקימעל, тминъ: והפיץ קֶצַח (ישעיה, כ״ח, כ״ה): כי לא בחרוץ יודש קֶצַח (שם, שם, כ״ז).

קָצַע, פ״י, מיסודו של הפעל קצה, פ״א במקרא בְּהִפְעִיל, עקרו: כריתה וחתוך. והתיחד לגירוד וקילוף בטיח הבנינים, אבקראצען, обскабливать: ואת הבית יַקְצִעַ מבית סביב (ויקרא, י״ד, מ״א). ובאותו ענין נאמר: ושפך את העפר אשר הִקְצוּ (שם) וכן: אחרי הִקְצוֹת את הבית (שם, י״ד, מ״ג), ולדעת הרנה״ו ענינו: קלוף משני צדדים, לעשות זוית ישרה וכן משמע מפירוש הרמב״ם למשנה (כלים, כ״ז, ד׳), ועיין בסמוך. ובמשנה גם בבנין קל: שניהן חולצין שניהן קוֹצְעִין (נגעים, י״ב, ו׳), ובפיעל: הַמְקֻצָּע מכולן טפח על טפח (כלים, כ״ה, ד׳), ופירש הרמב״ם: חָתוּךְ טפח בִּמְקוּצָּע בשווי המדה אומשניידען, אומ-שניטצען, обрѣзывать, обтесать: והחכמים מטהרים עד שֶׁיְּקַצֵּעַ (שם, כ׳, ד׳), חשב עליה לְקַצְּעָהּ (זבחים, דף צ״א, א׳), בַּמְקַצֵּעַ ובא לו דרך סביבותיו (חולין, קכ״ג, ע״ב). ובענין אחר בקל: קוצעי קציעות (תענית, דף כ״ח, ע״א)—עושים עגולי דבלה שמעגלים אותן בשווי הקצוות.

ההפעל, הֻצְרוֹת קְטֻרוֹת וגו׳ לארבעתם מְהֻקְצָעוֹת (יחזקאל, מ״ו, כ״ב)—עשויות בתוך הזויות ופנות החצר, אין דען ווינקלן צוגעשניטצט, быть обтесаннымъ по угламъ או עשויות בעלות זויות ישרות, הה״א נוספת וכל המלה מנוקדת במסורה, ואפשר שרמזו בזה שראוי להיות מְקֻצָּעוֹת.

מִקְצֹעָה, ש״נ, זוית בולטת, עקקע, ווינקעל, уголъ, לְמִקְצֹעֹת המשכן (שמות, כ״ו, כ״ג), ועל הרוב על משקל

מִקְצוֹעַ, מִקְצֹעַ. ש״ז, זוית הבנין, עקקע, ווינקעל, уголъ грань: בְּמִקְצֹעַ החצר (יחזקאל, מ״ו, כ״א), לשני הַמִּקְצֹעֹת (שמות, כ״ו, כ״ד), וּמִקְצֹעוֹתָיו לו (יחזקאל, מ״א, כ״ב), מנגד עֲלוֹת הַנֶּשֶׁק הַמִּקְצֹעַ (נחמיה, ג׳, י״ט), שעורו: מנגד עלות אל בית הנשק שהיה בעצם המקצֹע, וכנראה שהתיחד השם הזה גם לשם עצם פרטי לבנין מיוחד שנמצא בְּמִקְצֹעַ, וזה טעם: עד הַמִּקְצֹעַ ועד הפנה (שם, שם, כ״ד) — אל הבנין שנקרא מִקְצוֹעַ ואל הבנין שנקרא פִּנָּה, וראיה לדבר מה שנאמר: על שער הפנה ועל שער הגיא ועל הַמִּקְצוֹעַ (דהי״ב, כ״ו, ט׳). (ועיין פ נ ה). ובמשנה בהשאלה: הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מִקְצוֹעַ בתורה גדול מהן (ב״ב, יו״ד, ח׳), כמו: אבן פנה למוסדות.

מַקְצֻעָה, ש״נ, פ״א במקרא בל״ר: כלי אומנות לכרות או להחליק את העצים במדה משוערת, האבעל, стругъ: יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת (ישעיה, מ״ד, י״ג). ובמשנה: מַקְצוֹעַ של דבלה (שבת, קכ״ג, ע״ב), ופירש הערוך כלי ברזל שחותכין בו דבילה העשויה עגול. ובע״א הכלי או המחצלת שבורכים בה את הַקְּצִיעוֹת: אבא הוה נוטל עשר גרוגרות שֶׁבְּמַקְצוֹעַ על תשעים שבכלכלה (מנחות, דף נ״ה, ע״א), ומזה: עד שיקפלו הַמַּקְצוּעוֹת (נדרים, ח׳, ד׳) — עד שכורכים את המחצלות שבהם כובשים את התאנים. ובעל הערוך ערך קפל פירש עד שיקפלו הסכינים שקצצו בהן התאנים ומצניעין אותן. וכן פירש״י והר״ן.

קְצִיעָה, א) שה״פ, כבוש תאנים לעשות מהם עגולי דבלות: על מנת שאוכל בשעת הַקְּצִיעָה ולאחר הַקְּצִיעָה (מעשרות, ב׳, ו׳). ב) שם עגולי הדבלות, פייגענקוכען, фиговый пирогъ: בדורס ליטרא קְצִיעוֹת על פי הכד (תרומות, ד׳, יו״ד), ומחפין את הַקְּצִיעוֹת בקש (מו״ק, ב׳, ה׳).

קְצִיעָה, ש״נ, מין שיח בֹּשֶׂם וביחוד קליפת העץ ההוא שקוצעים וקולפים ממנו, קאססיא, צימט, רינדע, косіа коричневая кора: מר ואהלות קְצִיעוֹת כל בגדתיך (תהלים, מ״ה, ט׳), ב) שע״פ, אחת מבנות איוב (איוב, מ״ב, י״ד). ובגמרא אמרו דרך דרש שהיה ריחה נודף כִּקְצִיעָה (ב״ב, ט״ז, ב׳).

קָצַף, פעו״י, הקל, התעוררות רגז, כעס וזעם המביאה לידי פורענות ממי שקוצפים עליו—אויפבראוזען, צירנען, разрожаться гнѣвомъ, וקשורו בְּעַל: פרעה קָצַף עַל עבדיו וגו׳ ויתן אתי במשמר (בראשית, מ״א, יו״ד), קָצַפְתִּי על עמי חללתי נחלתי (ישעיה, מ״ז, ו׳), וַיִּקְצֹף פרעה על שני סריסיו (בראשית, מ׳, ב׳), ומושך את שם הפעולה כפעל נשוא: וְקֶצֶף גדול אני קֹצֵף על הגוים (זכריה, א׳, ט״ו); ובחסרון הנשוא: קָצַפְתִּי ואכהו (ישעיה, נ״ז, י״ז), ולא לנצח אֶקְצוֹף (שם, שם, ט״ז), אני קָצַפְתִּי מעט (זכריה, א׳, ט״ו), וַיִּקְצֹף נעמן וילך (מ״ב, ה׳, י״א); וכן הוא בארמית: בְּנַס וּקְצַף שַׂגִּיא (דניאל, ב׳, י״ב). ובפיוט בפעול: קצופה ועליך הרוגה (הושענות).

ההפעל, יוצא, הכעסה, הרגזה— ערצירנען, דען צארן ערעגען, раздражать, гнѣвать: אשר הִקְצַפְתָּ את ה׳ (דברים, ט׳, ז׳), בְּהַקְצִיף אבתיכם אתי (זכריה,

ח׳, י״ד), מַקְצִפִים הייתם את ה׳ (דברים, ט׳, כ״ב), ובחסרון הנשוא: וַיַּקְצִיפוּ על מי מריבה (תהלים, ק״ו, ל״ב), כעין הנאמר קודם: ויכעיסו במעלליהם (שם, שם, כ״ט). ובתוספתא במובן הפשוט העלאת רתיחת המים, שייטען; ולא להקציפה (כ״ב, ה׳).

ההתפעל כעין הקל בחוזק הפעולה, התעוררות רגש מרוב צרה — צירנען, гнѣвать וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל במלכו (ישעיה, ח׳, כ״א).

קֶצֶף, ש״ז, א) בעבועי המים שעולים מרתיחת השטף, שוים, נדמה שמרון מלכם כְּקֶצֶף על פני מים (הושע, יו״ד, ו׳), המשל פה, כולל מושג הרעש והתשואה שעושה המלך בשבתו לכסא ומושג מהירות החלוף והכליון. ור׳ יהודה הלוי אמר: ויפץ רוח קצפיו (בב״י), בענן גליו ומשבריו. ב) חרון, כעס, זעם, צאָרן, גרימם, гнѣвъ, ярость, взрывъ, гнѣва; באף ובחמה ובקצף גדול (דברים, כ״ט, כ״ז), ולא יהיה קֶצֶף על עדת בני ישראל (במדבר, א׳, נ״ג), ולא בא עליהם קֶצֶף ה׳ (דהי״ב, ל״ב, כ״ו), כי קֶצֶף לה׳ על כל הגוים (ישעיה, ל״ד, ב׳), כי בְּקִצְפִּי הכיתיך (שם, ס׳, יו״ד), מפני זעמך וְקִצְפֶּךָ (תהלים, ק״ב, י״א), אל בְּקֶצְפְּךָ תוכיחני ובחמתך תיסרני (תהלים, ל״ח, ב׳), בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הסתרתי פני רגע ממך (ישעיה, נ״ד, ח׳), כמו בשטף קצף ע״ר וְשֶׁטֶף אף (משלי, כ״ז, ד׳), וכולל גם את הוראתו הראשונה רתיחה: וחליו וקצף (קהלת, ה׳, ט״ז) — מורת רוח, פערדרוסס.

קְצָפָה, ש״נ, פ״א במקרא ולא התברר ענינו כראוי: שם גפני לשמה ותאנתי לִקְצָפָה (יואל, א׳, ז׳). י״ת לְמַפַּחַת נְפַשׁ וכן פירש״י. והרד״ק בפירושו השני אמר שהוא כעין מארה (עיין קצף ב׳ והערה).

קְצַף, ארמית כבעברית, צאָרן, гнѣвъ, להוא קְצַף על מלכות (עזרא, ז׳, כ״ג).

קִצְּפוֹן, ש״ז בלשון חכמים, כעין קֶצֶף צאָרן: מ"מר שאף אהרן היה בְקִצְּפוֹן (ספרא שמיני, פרק ה׳), כראי הַקִּצְּפוֹן לבזיון זה (אסתר רבה ד׳, פסוק כי יצא), מה קִצְּפוֹן היה שם (שם, ו׳, פסוק בימים ההם), וכיוצא בזה: להם הוא הַקִּצְּפוֹן ולי מה אני קִצְּפוֹן? (ויק״ר, פ׳ ל״ב).

קְצִיפָה, שה״פ — צירנען, гнѣваніе: כראי הבזיון הזה לִקְצִיפָה (אסתר, ד׳, כי יצא), אם מאוסה היא לית סבר, ואם קְצִיפָה היא אית סבר דכל מאן דכעים סופו לאתרציא (איכה רבה, ה׳, כ״ג).

ב] קצף, בערבית יורה פעל קצף, קטיפה, כריתה ושבירה שוה בגזרתו ובהוראתו לשרש קטב, קטף, קצב, צערברעכען, צערקניקען, переламывать сломать. ומזה לדעת י״מ:

קֶצֶף, ש״ז, נצר נשבר, קיסם קטן — רייזהאָלץ שפליטטער, щена, заноза, כקצף על פני מים (הושע, יו״ד, ו׳), וכמו כן:

קְצָפָה, ש״נ, עץ נשבר, נקטף, כעין הקודם: ותאנתי לִקְצָפָה (יואל, א׳, ז׳), ואולי מטעם זה פירשו הרד״ק גם בענין קליפה שנקלפה מרוב יובש וכמו שאמר חשף, חשפה, אבגעשאָלטעם, быть отлуплею.

[הערה]. במדרש על ובחורב הִקְצַפְתֶּם (דברים, ט׳, י״ח), אמר רבי לוי. עשיתם להקב״ה כאילו מתאבל עליכם, אית אתרין צווחין לבית אבל בית קְצוּפָה (שיה״ש, ח׳, ב׳). ולפי זה יש לאמר כי עיקר הוראת קצף היות אבל עגום סר וזעף, טרויריג זיין, быть порчену, ומזה; קְצָפָה, אבלות, ושממון ותאנתם לקצפה. והוא נרדף עם הקודם שם גפני לשמה.

קצץ, מיסודו של קצה, הקל פ״א במקרא, חתוך, כריתה — אבשניידען, אבהויען, отрѣзывать, срубать: וְקַצֹּתָה את כפה (דברים, כ״ה, י״ב). ובבינוני פעול: קְצוּצֵי פאה (ירמיה, ט׳,

ב"ה, כ"ג, מ"ט, ל"ב), כנוי אל העמים שהיו נוהגים להקיף את פאת הראש או הזקן. והרשד"ל מביא בשם הירודוט שהיו הערבים נוהגים להתגלח, להקות את יראתם בַּעַל שעשו אותו מגולח, ולדעת רש"י והרד"ק ענינו מוקצים שוֹכְנִים בפאת המדבר. ובמשנה: אין קוֹצְצִין האילן (שביעית, ד', יו"ד), הַקּוֹצֵץ קורת שקמה (שם, שם, ה'), קוֹצֵץ בקופיץ (פסחים, ו', י"ב), פהה מכאן יָקוֹץ (כלים, י"ב, ז'), ולא יְקוֹצֵץ (שביעית, ד', י'), ובפעול: מן הַקְּצוּצוֹת (כלים, י"א, ג'); ובהשאלה: פְּסוּק דמים — פעסטזעטצען, בעשטימטען, אויסבעדינגען, : определить, установить, условиться קוֹצֵץ אדם על ידי עצמו (ב"מ, ז', ו'). אלא אם כן קוֹצֵץ לו דמים (שבת, דף י"ט, ע"א), אבל אם קוֹצֵץ אין כלום אחר הקציצה (תוספתא, ב"מ, ג'), קוץ לי מקץ (ב"ק, דף פ"ה, ע"א).

הנפעל, במשנה, היות נכרת, אב-געהויעט ווערדען, быть срублену: נקצץ האילן (בכורים, א', ו"ו), אם אינן נקצצות (נדרים, ג', ה'), מי שהיתה בו בהרת ונקצצה (נגעים, ז', ח'). ובהשאלה: מראש השנה נִקְצָצִין מזונותיו של אדם (ויק"ר, י"ט) ועיין קצב.

הפיעל: כעין הקל, וַיְקַצְּצוּ את בהנות ידיו (שופטים, א', ז'), וְקִצֵּץ פתילם (שמות, ל"ט, ג'), אויסשניידען, обрѣзывать קִצֵּץ עבות רשעים (תהלים, קכ"ט, ד'), בעת ההיא קִצֵּץ חזקיה את דלתות היכל ה' (מ"ב, י"ח, ט"ז) — קלף את צפוי הזהב שהיה על הדלתות, אבריייסען לאססען, ובענין הריסה ושבירה, צערשלאגען, צערברעכען, разбивать וְקִצֵּץ חנית (תהלים, מ"ו, יו"ד) והקודם — קשת ישבר; וַיְקַצֵּץ את כל כלי הזהב (מ"ב, כ"ד, י"ג) וכן הוא בארמית, וְקַצִּיצוּ ענפוהי (דניאל, ד', י"א) — אבהויען, обрубать. ובלשון חכמים, שלא תעשה את הגדר יותר מן העיקר שלא יפול וִיקַצֵּץ הנטיעות (ב"ר, י"ט). וע"ד המליצה אמרו: אחר קִצֵּץ בנטיעות (חגיגה, ט"ו, ע"א). ובמשנה בהשאלה שיקצץ להם מזונות (שביעית, ד', א').

הפועל: בהנות ידיהם ורגליהם מְקֻצָּצִים (שופטים, א', ו"ו).

קֵץ, ש"ז. א) סוף ואחרית במקום — ראנד אייססערסטער פונקט, край, точка край: קֵץ שם לחשך (איוב, כ"ח, ג'), ואבוא מרום קִצּוֹ (ישעיה, ל"ז, כ"ד), מלון קִצּוֹ (מ"ב, י"ט, כ"ג). ובא עד קִצּוֹ (דניאל, י"א, מ"ה); ועם זה בבחינת הכמות ופתרונו, ענדע, конецъ: ואין קֵץ לעונותיך (איוב, כ"ב, ה'), כמו; ואין קֵצֶה לאוצרותיו (ישעיה, ב', ז'), (עיין קצה). ורוב שמושו ביחס אל הזמן: גמר פעולה והפסק הזמן המוגבל לה, ובא בהצטרפות ובכללות: ואין קֵץ לכל עמלו (קהלת, ד', ח') — הוא עמל תמיד מבלי הפסק, לכל תכלה ראיתי קֵץ (תהלים, קי"ט, צ"ו) (ועיין תכלה), הֲקֵץ לדברי רוח (איוב, ט"ז, ג'). וביחס אל חיי האדם: הודיעני ה' קִצִּי (תהלים, ל"ט, ה'); והכפל: ומדת ימי מה היא; ומה קִצִּי כי אאריך נפשי (איוב, ו', י"א). וביחס אל חיי אומה: קֵץ בא הַקֵּץ על ארבע כנפות הארץ (יחזקאל, ז', ב'), בא הַקֵּץ אל עמי (עמוס, ח', ב'), בא קִצֵּךְ אמת בצעך (ירמיה, נ"א, י"ג), קרב קִצֵּנוּ מלאו ימינו (איכה, ד', י"ח). ובכללות: קֵץ כל בשר בא לפני (בראשית, ו', י"ג) — גמר והפסק מוחלט, אונטערגאנג, гибель, ובא: בעת עון קֵץ (יחזקאל, כ"א, ל"ד), רש"י פירש בעת נתמלאת הסאה והגיע העון האחרון הממלא את הסאה. או העון המביא את הקץ, אונטערגאנג, בריינגענדעס פער-געהן, гибельное преступленіе (פירסט). ובענין קץ כל הצרות ושעבוד מלכיות לעתיד לבוא: ויפח לַקֵּץ ולא יכזב (חבקוק, ב', ג'), ובמובן זה בא כמה פעמים בחזיונות דניאל על פנים שונים: כי לעת קֵץ (דניאל, ח', י"ז) — לעת שיבוא הקץ המקוה; וכן: למועד קֵץ

(שם, שם, י"ט), כי עוד קֵץ למועד (שם, י"א, כ"ז) — כי המועד ההוא יש לו עוד קֵץ באחרית הימים, וללבן עד עת קץ כי עוד למועד (שם, שם, ל"ה) — שעורו עד עת קץ וכי עוד קֵץ למועד, עד מתי קֵץ הפלאות (שם, י"ב, ו'). ושעורו: עד מתי יאריכו ימי קֵץ כל הפלאות (עיין פלא) ואתה לך לַקֵּץ (שם, י"ב, י"ג) — לך לך בדרך כל האדם עד בוא הקץ ההוא, כלומר הקץ הוא רחוק ממך הרבה והנך מת בטרם יבוא אבל אתה תנוח על משכבך בשלום ותעמוד לגורלך לקץ הימין, תשוב לחיות עוד שנית בתחית המתים לעת הקץ. ובמדרש, רבנן אמרי בא יעקב לגלות להם את הקץ ונתכסה ממנו וכו' שני בני אדם נגלה להם הקץ וחזר ונתכסה מהם, ואלו הן יעקב ודניאל (ב"ר, צ"ה), ימות המשיח ותחית המתים. תפח רוחן של מחשבי קצין (סנהדרין צ"ב, ע"ב); ובמ"ם: מקץ ביחס אל הזמן סוף הזמן המבואר, נאך פערלויף, попстеченiи: ויהי מִקֵּץ ארבעים יום (בראש', ח', ז'), אחר שעברו ארבעים ימים. ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה (שמות, י"ב, מ"א). ובא: ויהי מִקֵּץ ימים (בראשית, ד', ג') — לסוף ימים ידועים, נאך פערלויף איינער צייט, попстеченiи времени, וכן: ויהי מִקֵּץ ימים (מ"א, י"ז, ז'), ויהי מִקֵּץ ימים רבים (ירמיה, י"ג, ו'), מִקֵּץ היות לה כדת הנשים (אסתר, ב', י"ב); ונאמר: מִקֵּץ שבע שנים תעשה שמטה (דברים, ט"ו, א'), הרמב"ן האריך בפירושו והעלה שקץ שבע שנים הוא שנת השבע והיא מכלל המספר. וכן: מִקֵּץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו (ירמיה, ל"ד, י"ד), אבל הנאמר מִקֵּץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות (דברים, ל"א, יו"ד) ענינו בתכלית שבע שנים בחשבון שנת השמטה בחג הסכות שבא אחר השבע. וטעם במועד כמו **בזמן כמו: כי אקח מועד** (תהלים, ע"ה, ג'), **ואין הבדל בין** מִקְצֵה ובין מִקֵּץ כי אם בזה שהראשון הונח על יחס המקום ואך לפעמים בא ביחס הזמן, והשני עקרו להורות יחס הזמן ואך פ"א בא ביחס המקום: באו לה מִקֵּץ (ירמיה, נ', כ"ו), ושעורו כמו מקצה, מכל עבר ופנה; ובכתבי הקדש האחרונים בא ביחס הלמ"ד: וירד לְקֵץ שנים אל אחאב (דהי"ב, י"ח, ב'), וּלְקֵץ ימים נשאלתי (נחמיה, י"ג, ו'). ובגמרא: ממונה הבא לְקִיצִּים (ע"ז, דף ס"א, ע"ב) — לפרקים, ולעתים מזומנות.

קִיצָּה, שה"פ, ש"נ, א) כריתה, חתוך, דאס אבהויען, הקוצץ קורה של שקמה וכו' כדי שתהא קִיצָּתָהּ שוה (תוספתא, שביעית, ג', ח'), ב) גזרת דבר, הסכמה בענין מה משני הצדדים, בעשטיממונג, אבמאַכונג, определенie уговоръ, אין לה כלום אחר הַקִּיצָּה (תוספתא כתובות, ד', ד'), אם עשתה קִיצָּתָהּ נוטלת מה שכתוב לה (שם, ו'), בשאין בני העיר להתנות על המדות וכו' ועל שכר הפועלים ולהסיע על קִיצָּתָן (ב"ב, דף ה', ע"ב), ג) ומשתמשין גם בהמלה קִיצָּה להוראת זמן קצוב, פעסטגעזעטצטע צייט, פריסט, срокъ: כל מכה שיש לה קיצה מתרפאת מכתובתה ושאין לה קיצה וכו' (ירושלמי כתובות פ"ב) — פירוש הדברים: מחלה הבאה לעתים ידועות והבאה לפרקים שלא בזמן ידוע, ובאותה הוראה ג"כ: ממונה הבא לקיצין (בבלי, ע"ז, ס"א, ע"ב), ענינו: פקיד ומשגיח הבא לעתים מזומנות.

קַצָּץ, א) ש"ז: א) כלי שקוצצים בו אילנות: הביא קַצָּצִים לקצצו (ויק"ר, כ"ג; שיהש"ר רבה, ב', ב'), ב) תורמלי קטניות, על מה נחלקו על התורמל וכו' פול המצרי וכו' אם עשה קְצוּצָן גמורים (תוספתא דשביעית, ב', ה'), ומזה: קצצין של קטניות (מעשרות, א', ו') (ובעל תנא תוספאה לא דק) ובירושלמי כמין פול מצרי פרסי הוא: וקצצוי דמיין לחרובא (כלאים, פרק א', הלכה ב').

קְצִיצָה, א) שה"פ, אַבשניידען, отрѣзываніе, קְצִיצַת בהרת (נגעים, ז', ה'). ב) דברים הַנִקְצָצִים וביחוד בתאנים: מצא קְצִיצוֹת בדרך אפילו בצד שדה קְצִיצוֹת (מעשרות, ג', ד'), עיין ברע"ב שגורס בשדה קציעות: מצא קְצִיצִית לא יהא קוצץ והולך (תוספתא מעשרות, ב', ב'). והתיחד אל כל אחד מארבעה בתים בתפלה של ראש; תפלה ארבעה כלים התיר קציצה הראשונה ותיקנה (כלים, א'). ובא בהשאלה על התפלין בכלל: הא ברצועה הא בִקְצִיצָה (ברכות, כ"ד, ע"א), אוחז ברצועה ואינו אוחז בִּקְצִיצָה (סוכה, כ"ו, ע"ב), ופירש"י הן תפלין עצמן, דפוס מושבן ורצוען ודומה לו: מ' סאה קְצוּצֵי תפלין (גיטין, דף נ"ח, ע"א), וכן הוא בארמית, וכולהון בני קומה חדא וכולהון בני קציצה חדא (תרגום שני, אסתר, א', ג'), פאָרם, форма, ע"ד השם גִזְרָה בעברית: ספיר גִזְרָתָם (איכה, ד', ז'). ג) גמר הסכמה, אַבמאַכונג, אין כלום אחר הקציצה (תוספתא ב"מ, פ"ה), ש"נ, בהוראת הבדל וקרע, טרעננונג, отдѣленіе расколъ.

קְצָצָה, כיצד קְצָצָה? אחד מן האחים שנשא אשה שאינה הוגנת לו, באים בני משפחתו ומביאים חבית מלאה פירות, ושוברין אותה באמצע רחבה ואומרין: אחינו בני ישראל שמעו, אחינו פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו ומתיראים אנו שמא יתערב זרעו בזרענו, באו וקחו לכם דוגמא לדורות שלא יתערב זרעו בזרענו, וזו היא קְצָצָה (כתובות, כ"ח, ע"ב); ובמדרש רות: בראשונה היו קונים במנעול ובסנדל וכו' חזרו להיות קונים בִּקְצָצָה ומהו דין קְצָצָה? כל מי שהיה מוכר שדהו לעובד ע"ז היו קרוביו מביאין חביות מלאות קליות ואגוזים ומשברין בפני התינוקות. והתינוקות מלקטין ואומרים נקצץ פלוני מאחוזתו, החזירה היו אומרים חזר פלוני לאחוזתו וכו' (פרשה ז', פסוק וזאת לפנים).

קָצַר, א) פעו"י, הַקל א) עומד. היות מעט הכמות בהתפשטות לארך ביחס המצטרף, קורץ זיין, быть короткимъ, ограниченнымъ: כִּי קָצַר המצע מהשתרע (ישעיה, כ"ח, כ'), והוא הפך ארך. ובבחינת המשך החיים: ושנות רשעים תִּקְצֹרְנָה (משלי, יו"ד, כ"ז), והראוי תִּקְצַרְנָה, שהרי הוא מפעלי הכמות והאיכות, ויתכן שכללו בו גם הוראת הכריתה (עיין הוראה ב'). ובבינוני פעול: והלשכות העליונות קְצֻרוֹת (יחזקאל, מ"ב, ה') במובן היות צר לרחב, שמאַל, узко. ורוב שמושו בהשאלה בהתיחס אל השם יד בענין מעוט היכולת, אָהנמאַכט, безсиліе, הֲיַד ה' תִּקְצָר (במדבר, י"א, כ"ג), הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מפדות (ישעיה, נ"ן, ...), והכפל: ואם אין בי כח להציל. והפוכו: או הִשִּׂיגָה יָדוֹ ונגאל. וכן יש לפרש הֲקָצַר רוח ה' (מיכה, ב', ז'), וכמו שפירש"י: שמא אין יכלת עתה לפניו להיטיב, ואין רוחו רחבה עליו לטוב כאשר היתה בימים הראשונים. מה שאינו כן מדוע לא תִקְצַר רוחי (איוב, כ"א, ד'), וענינו קוצר הנשימה מרוב עמל וצרה וכעס, קורצאטהיג זיין, имѣть краткое дыханіе. ובמובן המשאלי, מעוט יכלת להתגבר ולהתאפק. וכן טעמו בהיותו נקשר עם השם נפש וקשורו בבי"ת: וַתִּקְצַר נפש העם בדרך (במדבר, כ"א, ד'), וַתִּקְצַר נפשו למות (שופטים, ט"ז, ט"ז) — כל כך לא היה ביכלתו לסבול עד שהיה קרוב למיתה. ובהשאלה ביחס אל הש"י: וַתִּקְצַר נפשו בעמל ישראל (שופטים, יו"ד, ט"ז) — כביכול קשה היה עליו לסבול לראות בעמלם ולהתאפק מלרחם עליהם: וַתִּקְצַר נפשי בהם (זכריה, י"א, ח') (ועיין בחל). ב) יוצא, כריתה, קציצת תבואות השדה, וביחוד מיני דגן בגמר בשולן לפי שהכורת

והקוצץ מקטין וממעיט כמות קומת דבר הנקצץ (וע' הערה), מאֶהען, שנייידען, ערנטען, сжинать, жать: וּקְצַרְתֶּם את קצירה (ויקרא, כ"ג, יו"ד), וּבְקֻצְרְכֶם את קציר ארצכם (שם, י"ט, ט'). ובחסרון הנשוא: זרעו וְקִצְרוּ (מ"ב, י"ט, כ"ט). והבינוני ש"ת: ונגש חורש בַּקּוֹצֵר (עמוס, ט', י"ג), ויאמר לַקּוֹצְרִים ה' עמכם (רות, ב', ד'). וע"ד ההשאלה: זרעו לצדקה קִצְרוּ לפי חסד (הושע, י', י"ב), וזרעי עמל יִקְצְרֻהוּ (איוב, ד', ה'), ובמשנה בנפעל: שאינה יכולה לְהִקָּצֵר (פאה, ב', ב'), אם נִקְצֶרֶת עמה (שם, ה', ב'),

הפיעל, יוצא, במובנו הראשון — פֶערקירצען, сокращать: קִצַּר ימי (תהלים, ק"ב, כ"ד). ובמשנה במטבע הברכות: מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לְקַצֵּר (ברכות, א', ד'), והיה מְקַצֵּר ביותר מדאי בגמרא שם, דף ל"ד), וזה במובן עזיבת הדברים הכפולים והשארת העיקר — אַבקירצען, сокращать, ובספרי המחברים בענין מעוט היכלת אשר הוא מְקַצֵּר להשיגם (מו"נ, א', ל"ד). ובמובן אחר: הדת הנימוסית תְּקַצֵּר מן האלהית (עקרים, א', ח') — פחותה וגרועה בערכה הפך עדף (עיין שם).

ההפעיל יוצא, כעין הפיעל: הִקְצַרְתָּ ימי עלומיו (תהלים, פ"ט, מ"ה) — עשית ימי עלומיו קצרים, הכרתו בעלומי ימיו. ובמשנה, במובן הקל; ארוכות וְהִקְצִירוּ (נגעים, א', ה'). והשתמשו בו גם בהתפעל: נתמעטו הימים וְנִתְקַצְּרוּ השנים (סוטה, דף מ"ז, ע"ב).

קָצֵר, ש"ת. מעיקר הוראת הפעל, קורץ, וועניג, קְצַר ימים ושבע רגז (איוב, י"ד, א'), ויושביהן קִצְרֵי יָד (מ"ב, י"ט, כ"ו) — האיש שרוחו קְצָרָה ואין לו מדת סבלנות — אונגעדולדיג, нетерпѣливый. והפוכו: ארך אפים רב תבונה (משלי, י"ד, כ"ט), וכן: קְצַר אפים יעשה אולת (שם, שם, י"ז), ובמשנה במובנו הפשוט: קְצָרָה והרי היא ארוכה (נדרים, דף ס"ד, ע"ב), היתה יולדת קְצָרִים יולדת ארוכים (סוטה, דף כ"ו, ע"א), קורץ, קליין. ובמטבע הברכות: אחת ארוכה ואחת קְצָרָה (ברכות, א', ד'), פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בִּקְצָרָה — בדרך ארוכה, בדרך קְצָרָה, או שענינו כשם המפשט בארך ובקצר: היה מטייל עמו ארוכות וקצרות (ירושלמי ברכות פ"ב), נדבר עמו באריכות ובקיצור. ובפיוט: מרובים צרכי עמך ודעתם קְצָרָה. ובשם מלאכותי: מטה שהיתה טמאה מדרס נטלה קְצָרָה ושתי כרעים (כלים, י"ח, ה') — הצד הקצר שלה והוא צד המראשות והמרגלותיו.

קֹצֶר, ש"מ, בסמיכות אל רוח: מִקֹּצֶר רוח ומעבודה קשה (שמות, ו', ט'), קורצאטהמונג, краткой дыханіе.

קָצִיר, א) שה"פ. קצירת תבואות השדה של מיני דגן — שניידען, ערנטען, сжинать, сжать, жать: אין חריש וְקָצִיר (בראשית, מ"ה, ו'), בימי קְצִיר חטים (שם, ל', י"ד), בתחלת קְצִיר שערים (רות, א', כ"ב). וע"ד המליצה כריתה של הרג ואבדן: ובאה עת הַקָּצִיר לה (ירמיה, נ"א, ל"ג), וגם יהודה שת קָצִיר לך (הושע, ו', י"א). וכפירש"י עת סלוקה וגלותה. ב) זמן הקצירה, ערנטע צייט, ערנטע, время жатвы, חקות קָצִיר ישמר לנו (ירמיה, ה', כ"ד). עבר קָצִיר כלה קיץ (שם, ח', כ') — קיץ הוא זְמַן קציצת התאנים זמן החם: וחג הַקָּצִיר בכורי מעשיך (שמות, כ"ג, ט"ז) — הוא חג השבועות זמן קְצִיר חטים. ונבדל משם בָּצִיר המתיחס לקציצת פירות הכרם. ועל המעט שבא גם על עת הַבָּצִיר: כעב טל בחם קציר, כי לפני קציר כתם פרח וגו' (ישעיה, י"ח, ד' ה'). ובמשנה: עד הַקָּצִיר עד הבציר עד המסיק (נדרים, ח', ג'). ובא ג) על התבואה הנקצרת — דאס געערנטעטע, דאס געטריידע, сжатый хлѣбъ: נד קָצִיר ביום נחלה (ישעיה, ז', י"א), קְצִיר יאור תבואתה (שם, כ"ג, ג'), על קֵיצֵךְ ועל קצירך (שם, ט"ז, ט'), אשר קְצִירוֹ רעב

יאכל (איוב, ה', ה'). ויכלול התבואה העומדת להקצר: כי בשל קָצִיר (יואל, ד', י"ג), וטל ילין בִּקְצִירִי (איוב, כ"ט, י"ט). ובהשאלה: גם על ענף וסעיף, געצווייג, געאָסט, вѣтвистость, ростки: ועשה קָצִיר כמו נטע (איוב, י"ד, ט'), וממעל ימל קְצִירוֹ (שם, י"ח, ט"ז), תשלח קְצִירֶיהָ עד ים (תהלים, פ', י"ב), ויי"מ מזה: גם יהודה שת קָצִיר לך (הושע, ו', י"א), יש אומרים שהשם קציר במובן ענף נופל על ענפי הגפן שגדולם תלוי בכריתת הענפים היבשים, ווי"א שענינו, הענפים הנכרתים מעץ הגפן ונטועים בפני עצמם, שפראָסלינגע. ростки, ואינו מוכרע. ובא: ביבש קְצִירָהּ תשברנה נשים באות מאירות אותה (ישעיה, כ"ז, י"א), לדעת המפרשים ענינו כלל הענפים והסעיפים, ולדעת הרשד"ל, ענינו קציר סתם, ערנטע, жатва, ובמובן המשאלי — כשיבש קציר בבל יבוא יום סלוקה, מפלתה, וכמו: ובאה עת הַקָּצִיר לה (ירמיה, נ"א, ל"ג). ופ"א בא במובן קוצר, כאסוף קָצִיר קמה (ישעיה, י"ז, ה'). ובמדרש גֵּד קָצִיר נדרתם עליכם, קצירן של מלכויות, קצירו של מלאך המות, קצירן של יסורין (ויק"ר), מיני צרות ופורעניות שמקצרות את החיים.

קִצּוּר, ברבא"ס, השגה מבולבלת מן ההשגה לְהַקְצוּר (מו"נ, א', ל"ד) ענינו מעוט ההשגה, ונהגו המחברים לאמר, קצור של"ה, קצור אלשיך, קצור ס' אמונות ודעות — אויסצוג, извлеченіе изъ...

קַצְרָן, מי שטבעו לקצר בדבריו: כמה קַצְרָן הוא זה (ברכות, ל"ד, ע"א; ועיין במכילתא פרשת וַיִּסַּע, בריש הפרשה).

קְצִירָה, שה"פ, במשנה: קְצִירַת העמר (מגלה, ב', ה').

קְצָר, **קצרים**, עוקצים קטנים שדוקרים: אי מה דבש יש בו קצרים יכול אף דברי תורה כן, ת"ל חלב, מה חלב נקי אף דברי תורה נקיים (שיה"ש רבה, א', ב').

קַצְרָה, במדרש, הוקם על על עולה של תורה ועל עולה של קצרה (במדבר רבה, פרשה י"ח), עיין מ"כ וצריך עיון. ויש מפרשים שהוא שם מקום והוא מצודת הרומאים שבנו עיר ועיר מערי ארץ ישראל להזק ממשלתם — Kastele (עיין ירושלמי שבת, פרק ט"ז).

קְצָרִית, **קצרות**, במשנה: נכפה אפילו אחת לימים, רוח קצרית (קצרות) באה עליו (בכורות, ז', ה'), בגמרא פירשו רוח בן נפלים.

קָרָא, פעו"י. הקל עקרו הרמת קוֹל בכח, שרייען, кричать: וָאֶקְרָא בקול גדול (בראשית, ל"ט, י"ד), וְקָרְאוּ באזני קול גדול (יחזקאל, ח', י"ח). ובבע"ח: לבני עֹרֵב אשר יִקְרָאוּ (תהלים, קמ"ז, ט'); ובהשאלה: תהום אל תהום קוֹרֵא (שם, מ"ב, ח'). ובפירוש דבור הקריאה: וַיִּקְרָא הוציאו כל איש מעלי (בראשית, מ"ה, א'), וַיִּקְרְאוּ לפניו אברך (שם, מ"א, מ"ג), חמס ושד אֶקְרָא (ירמיה, כ', ח'), ולפי סבת הרמת הקול ותכליתה יבא: א) לענין קריאה של צעקה לעזור ולהפלה, שרייען, אנרופען, вопить, умолять, взывать: זה עני קָרָא וה' שמע (תהלים, ל"ד, ז'), בצרה קָרָאתָ ואחלצך (שם, פ"א, ח'). וביחס הפעול: ולא אותי קָרָאתָ יעקב (ישעיה, מ"ג, כ"ב), אני קְרָאתִיךָ כי תענני אל (תהלים, י"ז, ו'), בצר לי אֶקְרָא ה' (שם, י"ח, ז'), קָרָאתִי שמך ה' (איכה, ג', נ"ה). ואין קוֹרֵא בשמך (ישעיה, ס"ד, ו') — אין קורא אותך בהזכרת שמך; אשר בשמך לא קָרָאוּ (תהלים, ע"ט, ו'), (וע' בסמוך), ורב חסד לכל קֹרְאֶיךָ (שם, פ"ו, ה'), קרוב ה' לכל קֹרְאָיו (שם, קמ"ה, י"ח), וביחס שאֵל: אין קֹרֵא בהם אלי (הושע, ז', ז'), בכל קָרְאֵנוּ אֵלָיו (דברים, ד', ז'), בכל קָרְאָם אליך (מ"א,

ח׳, נ״ב). וביחס הלמ״ד: קֹרֵא לאלוה ויענהו (איוב, י״ב, ד׳), בְּקָרְאִי לָךְ (תהלים. קמ״א, א׳), אֶקְרָא לאלהים עליון (שם, נ״ז, ג׳). ועם זה קריאה של הודאה ותהלה, פרייזען, ריהמען, פּערעהרען, восхвалять: הודו לה׳ קִרְאוּ בשמו (שם, ק״ה, א׳), ממזרח שמש יִקְרָא בשמי (ישעיה, מ״א, כ״ה), (ועיין בסמוך); ובצעקה של קובלנא נקשר בעַל, קלאגען, וְקָרָא עָלֶיךָ אל ה׳ (דברים, ט״ו, ט׳). ב) קריאה להודעת דבר לפרסומו, הכרזה — אויס-רופען, פערקינדיגען, обнародовать, провозглашать: קְרָא בגרון אל תחשך וגו׳ והגד לעמי פשעם (ישעיה, נ״ח, א׳), קול קוֹרֵא במדבר פנו דרך ה׳ (שם, מ׳, ג׳). ומזה: וּקְרָאתֶם דרור בארץ (ויקרא, כ״ה, יו״ד), כי קָרָא שמטה לה׳ (דברים, ט״ו, ב׳), לִקְרֹא לשבוים דרור (ישעיה, ס״א, א׳), לִקְרֹא שנת רצון לה׳ (שם, שם, ב׳) — להודיע שהשנה היא שנת רצון, מועדי ה׳ אשר תִּקְרְאוּ אתם מִקְרָאֵי קדש (ויקרא, כ״ג, ב׳) — שיודיעו ויכריזו בעם ימי המועדים במועדם. וכמו שפירש הרמבמ״ן, וכן היה המנהג בכל עמי הקדם להכריז ולהודיע את ימי הגיהם (ע׳ קלנדרא) קִרְאוּ צוֹם (מ״א, כ״א, ט״ו), קִרְאוּ עצרה (יואל, א׳, י״ד) וְקִרְאוּ נדבות (עמוס, ד׳, ה׳). וקרוב למובן זה: ולב כסילים יִקְרָא אולת (משלי, י״ב, כ״ג) — יודיע ויפרסם אולתו, רב אדם יִקְרָא איש חסדו (שם, כ׳, ו״ו). וע״ד המליצה: קרא עלי מועד (איכה, א׳, ט״ו). ובמובן זה: וגם נביאים העמדת לִקְרֹא עליך בירושלים לאמר מלך ביהודה (נחמיה, ו״ו, ז׳), וּקְרָא אליה את הקריאה אשר אנכי דבר אליך (יונה, ג׳, ב׳), וַיִּקְרָא ויאמר עוד ארבעים יום וגו׳ (שם, שם, ד׳), וְקָרְאוּ לפניו ככה יעשה לאיש (אסתר, ו׳, ט׳). ועם זה הודעת דבר למוד ודעה חדשה, ללמד את העם דעת, פרעדיגען, пропо-вѣдывать: וַיִּקְרָא בשם ה׳ (בראשית, י״ב, ח׳). ויקרא שם אברם בשם ה׳ (שם, י״ג,

ד׳), בראש המיות תִּקְרָא (משלי, א׳, כ״א), הלא חכמה תִקְרָא (שם, ח׳, א׳). ג) קריאה לרחוק אם בקול גדול או על ידי אחר לבוא עליו, רופען, צו זיך רופען, звать, призвать, ונקשר עם יחס הפעול: וַיִּקְרָא אֶת עשו (בראשית, כ״ז, א׳). קֹרֵא ממזרח עיט (ישעיה, מ״ו, א׳), מי העיר ממזרח צדק יִקְרָאֵהוּ לרגלו (שם, מ״א, ב׳), ומאציליה קְרָאתִיךָ (שם, שם, ט׳), לקב איבי קְרָאתִיךָ (במדבר, כ״ד, יו״ד), וְקָרָאתִי לך אשה מינקת (שמות, ב׳, ז׳). ובא: לבלתי קְרֹאות לנו (שופטים, ח׳, א׳). ועם יחס שאליו, באֶל או בלמ״ד: וַיִּקְרָא ה׳ אלהים אֶל האדם (בראשית, ג׳, ט׳), וַיִּקְרָא אליו מלאך ה׳ (שם, כ״ב, י״א), וַיִּקְרָא אבימלך ליצחק (שם, כ״ו, ט׳). וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה (שם, ל״א, ד׳), וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת (ירמיה, ט׳, ט״ז). ועם זה קריאה לרבים להתאסף, צוזאממענרופען, созвать, сзывать: וַיִּקְרָא את כל הרטמי מצרים (בראשית, מ״א, ח׳), וַיִּקְרָא יעקב אל בניו (שם, מ״ט, א׳), אז יִקְרָא יהושע לראובני ולגדי וגו׳ (יהושע, כ״ב). ועם זה קריאה של זמון, איינבערופען, איינלאדען, приглашать сзывать: וַיִּקְרָא לאחיו לאכל לחם (בראשית, ל״א, נ״ד), וַיִּקְרָא את כל אחיו בני המלך ולכל אנשי יהודה (מ״א, א׳, ט׳), וַיִּקְרָא לכל בני המלך וגו׳ (שם, שם, י״ט), קִרְאוּ לו ויאכל לחם (שמות, ב׳, כ׳). ומזה: קָרָאתִי גבורי לאפי (ישעיה, מ״ג, ג׳). וע״ד ההשאלה: וְקָרָאתִי אל הדגן והרביתי אותו (יחזקאל, ל״א, כ״ט), כי קָרָא ה׳ לרעב (מ״ב, ח׳, א׳). ומהוראה זו בבינוני פעול: וגם למחר אני קָרוּא לה (אסתר, ח׳, י״ב), אחרי כן יאכלו הַקְּרֻאִים (ש״א, ט׳, י״ג), הקדיש קְרֻאָיו (צפניה, א׳, ד׳), בעמקי שאול קְרֻאֶיהָ (משלי, ט׳, י״ח). ובא בענין הזמנה והערה, אויפפאָרדערן, взывать, וְקָרָאתָ אליה לשלום והיה אם שלום תענך (דברים, כ׳, י׳, י״א), הנני קוֹרֵא לכל משפחות וגו׳ ודברתי משפטי אותם (ירמיה, א׳, ט״ו, ט״ז) והנה קוֹרֵא

לריב באש (עמוס, ז׳, ד׳), אין קורא בצדק (ישעיה, נ״ט, ד׳) — מזמין חברו לדין בצדק, והכפל: ואין נשפט באמונה (ועיין צדק). ומזה: יִקְרָא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו (תהלים, נ׳, ד׳) — יזמינם להיות עדים בדינו את עמו. ולפי הנראה במובן זה נאמר גם תחלת המזמור הזה: אל אלהים ה׳ דבר וַיִּקְרָא ארץ ממזרח שמש עד מבאו (שם, נ׳, א׳). ולהיות שאי אפשר לקרוא ולהזמין את כל מי שיהיה בלי הזכרת שמו יכלול הפעל הזה גם ענין ג) נתינת שם, רופען, נענגען, назвать, וַיִּקְרָא האדם שמות לכל הבהמה וגו׳ (בראשית, ב׳, כ׳), וַיִּקְרָא האדם שם אשתו חוה (שם, ג׳, כ׳), ולחשך קָרָא לילה (שם, א׳, ה׳). מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יִקְרָא (תהלים, קמ״ז, ד׳) — ענינו: יודע טבעם ותכונתם. המוציא במספר צבאם לכלם בשם יִקְרָא (ישעיה, מ׳, כ״ו) — כביכול אם ירצה לצוות על אחד לעשות מלאכתו יקרא לו בשמו, ובמובן כזה נאמר: ראו קָרָא ה׳ בשם בצלאל וגו׳ (שמות, ל״ה, ל׳), השי״ת קָרָא את בצלאל בשמו ובו בחר לעשות מלאכת המשכן: וְקָרָאתִי בשם ה׳ לפניך (שמות, ל״ג, י״ט) — מאמר השי״ת בעצמו שהוא יקרא בשמו, יבאר ענין שמו ומהותו, וכן להלן: וַיִּקְרָא בשם ה׳ (שם, ל״ד, ה׳) — השי״ת קרא בעצמו את שמו וכמפורש בסמוך: ויעבר ה׳ על פניו וַיִּקְרָא: ה׳ ה׳ אל רחום וגו׳, כלומר ה׳ הוא ה׳ אל רחום וכו׳, וכל זה נמשך ועונה על האמור, ושמי ה׳ לא נודעתי להם (שם, ו׳, ג׳). ומזה ביחס אל בני אדם: וַיִּקְרָא בשם ה׳ (בראשית, י״ב, ח׳) — הודיע ולמד שמו של הקב״ה; והנראה שהוא כולל קבלת עול מלכותו ועבודתו — אנבעטען, поклоняться, молиться: אשר בשמך לא קָרָאוּ (תהלים, ע״ט, ו׳), הודו לה׳ קִרְאוּ בשמו (תהלים, ק״ה, א׳). ובע״א: וזה יִקְרָא בשם יעקב (ישעיה, מ״ד, ה׳) — יקרא את עצמו בשם יעקב, וּקְרָא שם בבית לחם (רות, ד׳, י״א) — עשה לך שם שיהיה שמך נודע ומפורסם. ומזה: קָרְאוּ בשמותם (תהלים, מ״ט, י״ב). ובא: קֹרֵא הדרות מראש (ישעיה, מ״א, ד׳) — קורא שמות הדורות, כלומר מעשי הדורות ומאורעותיהם: כסף נמאס קָרְאוּ להם (ירמיה, ו׳, ל׳), לאחד קָרָאתִי נעם (זכרי׳, י״א, ז׳). ובמשנה: בן עזאי קוֹרְהוּ נוֹקד (פרה, א׳ ג׳). ובא גם ד) בענין אמירה בקול את הכתוב בספר — פארלעזען, читать: וְקָרָאתָ במגלה אשר כתבת מפי (ירמיה, ל״ו, ו׳), בִּקְרֹא ברוך בספר (שם, שם, י״ג). וביחס הפעול: כִּקְרוֹא יהודי שלש דלתות (שם, כ״ג). וכולל את ההגיה והלמוד — לעזען, לערנען, читать, изучить: וְקָרָא בו כל ימי חייו (דברים, י״ז, י״ט), וכמו שנאמר במקום אחר: והגית בו יומם ולילה (יהושע, א׳, ח׳) (וע׳ מקרא). ובמשנה: מאימתי קורין את שמע (ברכות, א׳, א׳), לא קָרִינוּ את שמע (ברכות, א׳, א׳) ע״ד נחי ל״ה, קורני עליו (ספרי במדבר, ח) — קורא אני עליו.

הנפעל, א) בקריאה של אספה, צוזאממען בערופען ווערדען, быть созвану, אשר יִקָּרֵא עליו מלא רועים (ירמיה, ל״א, ד׳). ב) קריאה של קריבות, גערופען, איינגעלאדען ווערדען, быть приглашену: ואני לא נִקְרֵאתִי לבוא אל המלך (אסתר, ד׳, י״א), וַיִּקָּרְאוּ ספרי המלך (שם, ג׳, י״ב), ג) בקריאת שם, גענאננט ווערדען, быть названу, לזאת יִקָּרֵא אשה (בראשית, ב׳, כ״ג), ולא יִקָּרֵא עוד את שמך אברם (שם, י״ז, ה׳), יִקָּרֵא לפנים הראה (שם, ט׳, ט׳), וְנִקְרָא שמו בישראל בית חלוץ הנעל (דברים, כ״ה, יו״ד), כי שם ה׳ נִקְרָא עליך (דברים, כ״ח, יו״ד). ובא: כי מעיר הקדש נִקְרָאוּ (ישעיה, מ״ח, ב׳)—מעיר הקדש נטלו להם שם, כלומר נקראים על שמה. כהני ה׳ תִּקָּרֵאוּ (שם, ס״א, ו׳), וְיִקָּרֵא בהם שמי (בראשית, מ״ח,

י"ז), **על שם אחיהם יִקָּרְאוּ** (שם, שם, ו'). ד) בקריאת הכתוב בספר, געלעזען ווערדען, быть читану, ויהיו נִקְרָאִים לפני המלך (אסתר, ו', א'). ובמשנה: מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם (מגלה, ד', ו')— נִקְרָא בצבור בלשון הקדש כמו שכתוב בתורה ולא בתרגום ללשון אחרת.

ההפעיל יוצא לשני, מי שיודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מַקְרִין אותו (בכורים, ג', ז'), פֿאָרלעזען, прочитать אם היה גדול מַקְרֵא אותן עונה אחריו הללויה (סוכה, ג', יו"ד), מלמד שֶׁהִקְרִיא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפי כל עובר ושב (סוטה, דף יו"ד, ע"ב).

הפִיעֵל כעין הנפעל, במובן קריאת שם, ובטעם פעל סתמי, גענאַננט ווערדען, быть названу, לאופנים להם קוֹרָא הגלגל באזני (יחזקאל, יו"ד, י"ג), ופ...ע מבטן קֹרָא לך (ישעיה, מ"ח, ח'), אל גוי לא קֹרָא בשמי (שם, ס"ה, א')—לא נקרא שמי עליו, ובבינוני: וישראל מְקֹרָאִי (שם, מ"ח, י"ב)—הנקרא בשמי הנקרא עם ה'; וי"מ עם שקראתי אותו אלי, בחירי, בערופֿען, אויסערוואָהלט, призванный, избранный

קָרִיא, ת"א, מי שנקרא לאספת ראשי העם, בערופֿען, אויסערוואָהלט, призванный, избранный, בסמיכות לשם אחר, אלה קְרִיאֵי הָעֵדָה (במדבר, כ"ו, ט'), בקרי, ובכתיב קרואי בוי"ו, קְרִאֵי מועד (שם, ט"ז, ב').

קְרִיאָה, ש"נ, צורוף, פֿערקינדונג, кликъ возвѣщеніе: וּקְרָא אליה את הַקְּרִיאָה (יונה, ג', ב'), ובמשנה במובן קריאה בספר, דאָס לעזען, чтеніе, פטור מִקְּרִיאַת שְׁמַע (ברכות, ב', ה'), קְרִיאַת המגלה (מגלה, א', ד'). ובא: ולא היתה קְרִיאַת הגבר מגעת עד שהיתה עזרה מלאה מישראל (יומא, א', ח')— קריאת התרנגול.

מִקְרָא, ש"ז, א) קריאה להתאסף, צוזאַממענבערופֿונג, созваніе, והיה לך לְמִקְרָא העדה (במדבר, יו"ד, ב'). ב) קריאת הודעה, הכרזה, צורוף, פֿערקינדונג, кликъ, зовъ, возвѣщеніе. והתיחד להודעת קביעות יום חג: מועדי ה' אשר תִּקְרְאוּ אותם מִקְרָאֵי קדש (ויקרא, כ"ג, ב'), ולפי שע"י ההודעה ההיא התקדש החג לעבודת הש"י נקרא גם החג בעצמו בשם זה: ביום הראשון מקרא קדש (שמות, י"ב, י"ד), פֿייער, торжество, וגם יום השבת שזמנו קבוע נקרא כן על צד ההשאלה: שבת שבתון מִקְרָא קדש (ויקרא, כ"ג, ג'), ולדעת הרמב"ן ענינו אסיפה וקבוץ שנעשה על ידי קריאה ומקרא קדש הוא, אספה של קדושה לכבוד היום המקודש. ובשיטתו, פירש הרשד"ל: מועדי ה' אשר תִּקְרְאוּ אתם מקראי קדש (שם, ב'), שאין מקראי קדש דבק עם אשר תקראו אתם אלא עם מועדי ה'; ושעור הכתוב מועדי ה'—ימי קבוץ לה' שהם גם מקראי קדש, ימי קבוץ לקדושה, אשר תִּקְרְאוּ—תקבעו והכריזו אותם. וכמו שנאמר להלן: אלה מועדי ה' מִקְרָאֵי קדש אשר תִּקְרְאוּ אתם במועדם (שם, שם, ה'), חדש ושבת קְרֹא מִקְרָא (ישעיה, א', י"ג), לדעת הרשד"ל ענינו חדש ושבת שהם ימי קרא מקרא לאספת העם, וכן נראה מפירוש רש"י והנראה שטעמו כמו מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אלא שלא רצה הנביא לקרוא אותם בשם זה, במקום הזה. ג) מקום אספה לדבר שבקדושה: על כל מכון הר ציון ועל מִקְרָאֶהָ (שם, ד', ה')—על עקרה של הר ציון שהוא בית המקדש ועל כל מקומות המוקדשים, וכמו שנאמר: שרפו כל מועדי אל בארץ (תהלים, ע"ד, ח'). ובכתבי קדש האחרונים, בא במובן הקריאה בספר: ויבינו בַּמִּקְרָא (נחמיה, ח', ח')— הבינו במה שקראו לפניהם. ובמשנה: היה קורא בתורה והגיע זמן הַמִּקְרָא (ברכות, ב', א'), מִקְרָא שְׁמַע, מִקְרָא בכורים (סוטה, ז', ב')—קריאת הפרשה הקבועה בהבאת בכורים. והתיחד השם

הזה לתורה שבכתב שקוראים אותה בספר או מפני שהיא עיקר הלמוד וההגיה בן חמש למקרא בן עשר למשנה (אבות. ה׳, כ״א), ומלמדו מדרש הלכות ואגדות, אבל לא ילמדנו מִקְרָא (נדרים, ד׳, ג׳)· ובגמרא אמרו דרך דרש: תורה זו מִקְרָא, והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים (ברכות, ה׳, ע״א). וַיִּקְרְאוּ בספר בתורת האלהים זה מִקְרָא, מפורש זה תרגום (נדרים, דף ל״ז, ע״ב). ואמרו: העוסקים בְּמִקְרָא מדה ואינה מדה, במשנה מדה וכו׳ (בבלי, ב״מ, ל״ג, ע״א): למדו מִקְרָא אין מלמדו משנה, ואמר רבא מִקְרָא זה תורה (קדושין דף למ״ד, ע״א), וסתם מִקְרָא אצלם הונח על כל כתבי הקדש: לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא (שם), והשתמשו בו גם לקצת מקומות מן המקרא: שהן מִקְרָא מועט והלכות מרובות (חגיגה, א׳, י״ז), וגם לפסוק אחד: מקרא אני דורש (תענית, י״ט, ע״ב), מקרא אחר אני דורש (כתובות, קי״א, ע״א), אין המקרא יוצא מידי פשוטו (שבת, פ׳ במה אשה), שני מקראות אחד מקיים דברי עצמו ומקיים דברי חברו (סוטה, דף י״ד, ע״ב)· ובע״א: יש אם למקרא (סוכה, דף ו׳, ע״ב) — יסוד לקריאת המלות במקרא כפי שהיא נקראת בנקודותיה (עיין אם) מקרא סופרים: ארץ, שמים, מצרים (נדרים, דף ל״ז, ע״ב), הקריאה כמו שמסרו לנו הראשונים.

קְרָא, בגמרא במובן השם מקרא: תנא אַקְּרָא קאי (ברכות, דף ב׳, ע״א), אמר קְרָא (שם, דף כ״ז, ע״א, ועוד במקומות הרבה), מאי קְרָא (שם, דף נ״א, ע״א), והז״ל גזרו ממנו פעל במובן קריאה במקרא: אם רגיל לִקְרוֹת קורא, ואם רגיל לשנות שונה (ברכות, ב׳, ע״ב) למאן דְקָרֵי ותני (מגלה, כ״ט).

קְרָא, קְרֵי, ארמית, בהוראת קָרָא בעברית, הקל: וכרוזא קָרֵא בחיל (דניאל, ג׳, ד׳), ולא כהלין כתבא לְמִקְרֵא (שם. ה׳, ח׳), ליזען, כתבא אֶקְרֵא למלכא (שם, ה׳, י״ז), די כתבה דנה יקרון (שם, ה׳, ט״ו)· ובבינוני פעול, מְפָרַשׁ קְרִי קדמי (עזרא, ד׳, י״ח) וואורדע געלעזען.

ההתפעל, כנפעל בעברית, גענאננט ווערדען, כען דניאל יִתְקְרֵי (דניאל, ה׳, י״ב)· ומזה בגמרא ובמסורה:

קְרִי, ש״ז, המלה במקרא כמו שהיא נקראת בנקודותיה הפך כתיב, וְקִרְיָין ולא כתיבן וכתיבן ולא קִרְיָין הלכה למשה מסיני (נדרים, דף ל״ז, ע״ב).

קָרָא, בתלמוד: והאמר רבי חנינא קרא צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול ולא התיר לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן (תענית, כ״ז, ב׳), ופרש״י: קָרָא שהיה בעל מקרא ויודעה בגירסא ובקי בטעמיה. ובצערו אצל רבי חנינא הגדול נראה שהיה אומר לעשות פסוקים בתורה להבנת המקרא והוא לא התיר לו לעשות אלא לצרכי הלמוד עם תינוקות שלמדו לפניו. קָרָאֵי מוסיפין אף אלו (פסחים, קי״ז, ע״א), ופירש״י והרשב״ם בעלי מקרא; אבל אמר לה קָרָא אנא עד דקרי אורייתא נביאי וכתובי בדיוקא (קידושין, מ״ט, ע״א), והבדילו בינו ובין השם קריינא ואמרו: על מנת שאני קריינא, כיון שקרא שלשה פסוקים בבית הכנסת הרי היא מקודשת רבי יהודה אומר עד שיקרא ויתרגם (שם)· ועל רבי אלעזר ברבי שמעון אמרו הוה קריי ותניי ופייטן ודרשן (ויק״ר, ל׳), ונמצא להם שהשתמשו בו כבשם תאר כבוד גדול. הא מתלתא קראי שמיע לי, מרב ושמואל ור׳ יוחנן (ע״ז, דף מ״ב, ע״א), ופירש״י חכמים גדולים שהם כדאים לסמוך עליהם כעל המקרא. ומימות ענן אשר כפר בתורה שעל פה והסתפק בתורה שבכתב, במקרא נקראו „תלמידיו" והמחזיקים בשטתו „קְרָאִים", ושטתם — „דת הקראית".

קְרֵא, שע"כ, מין עוף טהור, על שם שהוא צועק וקורא תמיד — דער שרייער, רעבבהון, рябчикъ, куропатка, כאשר ירדף הַקֹּרֵא בהרים (ש"א, כ"ו, כ'), קֹרֵא דגר ולא ילד (ירמיה, י"ז, י"א), ומטבע העוף הזה הזכר והנקבה לרבוץ גם על ביצי עופות אחרים. ובמשנה: קֹרֵא זכר רבי אליעזר מחייב (בשלוח הקן) (חולין, מ"ב, א').

קֹרֵא, שעפ"ז, א) ממשפחת הלוים הקרחים: ושלום בן קוֹרֵא, בן אֶבְיָסָף בן קרח (דהי"א, ט', י"ט). ב) קֹרֵא בן יִמְנָה, מבני לוי, בן ימנה מן השוערים בימי חזקיהו (דהי"ב, ל"א, י"ד).

בן קרא, מיסודו של קרה, בה"א, וענין אחד לשניהם. הקל עקרו פגישה ופגיעה בפתאום ומתיחס אל הדבר או הפעולה שהיא חלה, והנפגע הוא הפעול — אנשטאָססען, בעגעגנען, сталкиваться, встрѣчаться: אשר יִקְרָא אתכם באחרית הימים (בראשית, מ"ט, א'). ואפשר שמזה: ושעיר על רעהו יִקְרָא (ישעיה, ל"ד, י"ד), מסכים אל הקודם: ופגשו ציים את איים וכו'. ומזה: יִקְרָאֵהוּ לרגלו (שם, מ"א, ב'). ורובו לרעה: וּקְרָאָהוּ אסון (בראשית, מ"ב, ל"ח), פחד קְרָאַנִי ורעדה (איוב, ד', י"ד), וְקָרָאת אתכם הרעה (דברים, ל"א, כ"ט), מדוע קְרָאֻנִי אלה (ירמיה, י"ג, כ"ב), והיה כי תִקְרֶאנָה מלחמה (שמות, א', יו"ד), וי"מ ששעורו מלחמות בחסרון הפעול וי"מ כי הוא עתיד לנסתרת עם כנוי נסתרת ותקרא אותה את הארץ ומשפטו שתהיה הנו"ן דגושה והוקלה. והנראה כפירוש הראשון. וכן: וַתִּקְרֶאנָה אתי כאלה (ויקרא, יו"ד, י"ט), שתים הנה קֹרְאֹתַיִךְ (ישעיה, נ"א, י"ט), ורוב שמושו בפעל קרה.

הנפעל במובן פעל חוזר, ומתיחס אל הפוגע: אלהי העברים נִקְרָא עלינו (שמות, ה', י"ג), עשה את עצמו שנפגשהו. התראה נגלה עלינו בהיסח הדעת ולעיל באותו ענין (ג', י"ח), נִקְרָה בה"א. וַיִּקָּרֵא אבשלום לפני עבדי דוד (ש"ב, י"ח, ט'), כי יִקָּרֵא קן צפור לפניך (דברים, כ"ב, י"ב), ושם נִקְרָא איש בליעל (ש"ב, כ', א'), נִקְרֹא נִקְרֵיתִי בהר הגלבע (שם, א', ו'), הראשון מפעל שלפנינו והשני מן קרה — באתי לשם שלא במתכוין בהסח הדעת, צופֿעלליג דאָרטהין געלאַנגען, очутился тамъ случайно. ובמובן פעל משותף: שבר על שבר נקרא (ירמיה, ד', כ'), זיך בעגעגנען, צוזאַמענטרעפֿען, встрѣчаться, (עיין קרה).

קְרָאה, נמצא רק בסמיכות ובתוספת למ"ד: לִקְרַאת ת' לְקִרְאַת, מלת היחס כעין נכח, נגד — געגענאיבער ענטגעגען, навстрѣчу, насупротивъ: ויתן איש בתרו לִקְרַאת רעהו (בראשית, ט"ו, יו"ד), שעורו: בתר איש לקראת רעהו, מערכה לִקְרַאת מערכה (ש"א, י"ז, כ"א). ובכנוי: כי אתה נצב לִקְרָאתִי (במדבר, כ"ב, ל"ד), ונצבת לקראתו (שמות, ז', ט"ו), ויקם לִקְרָאתָם (בראשית, י"ט, א'), וישמח לִקְרָאתוֹ (שופטים, י"ט, ג'). ובטעם לפני, פֿאָר, ויוצא משה את העם לִקְרַאת האלהים מן המחנה (שמות, י"ט, י"ז). הכון לִקְרַאת אלהיך ישראל (עמוס, ד', י"ב). ונקשר על הרוב עם פעלי התנועה שאחד מן המתנועעים נקרא כנגד רעהו: ויעל לִקְרַאת ישראל אביו (בראשית, מ"ו, כ"ט), ויחרד אבימלך לִקְרַאת דוד (ש"א, כ"א, ב'). לִקְרַאת צמא התיו מים (ישעיה, כ"א, י"ד). ולקדם פני האויב והרעה: ויצאו אנשי העיר לִקְרַאת ישראל למלחמה (יהושע, ח', י"ד), ויערך לִקְרַאת ארם (ש"ב, יו"ד, ט'), וסגור לִקְרַאת רודפי (תהלים, ל"ה, ג'), ויצא סיחן לִקְרָאתֵנוּ (דברים, ב', ל"ב). ובא: ולא הלך כפעם בפעם לִקְרַאת נחשים (במדבר, כ"ד, ח') — לקבל השפעת נחשים. עוּרָה לִקְרָאתִי וראה (תהלים, נ"ט, ה'), כמו: ועורה אלי משפט צוית (שם, ז', ז') למעני, בשבילי — מיינעטוועגען, ради меня, רָץ לקראת רָץ ירוץ (ירמיה, נ"א, ל"א), זה אחר זה לעבור ולהקדים איש את רעהו.

קרב, פעו״י. הקל, עקרו תנועת נגישה בסמוך אל גוף או מקום מה שהוא, זיך נאֶהערן, נאַהען, הערַאנגנאַהען, והוא הפך רחק וקשורו על הרוב באֶל: ולא קָרַב זה אֶל זה (שמות, י״ד, כ׳), ויהי כאשר קָרַב אל המחנה (שם, ל״ב, י״ט), ובטרם יִקְרַב אליהם (בראשית, ל״ז, י״ח), וַתִּקְרְבוּן אלי כלכם (דברים, א׳, כ״ב). ובהשאלה: וַתִּקְרְבוּ עצמות עצם אל עצמו (יחזקאל, ל״ז, ז׳), הולך וְקָרֵב אל דוד (ש״א, י״ז, מ״א). ובא: אל תִּקְרַב הלם (שמות, ג׳, ה׳), וְקָרַבְתָּ מול בני עמון (דברים, ב׳, ט׳), קִרְבוּ לפני ה׳ (שמות, ט״ז, ט׳), וְנִקְרְבָה באחד המקומות (שופטים, י״ט, ג׳). ונקשר עִם פעל אחר במקור לבאור תכלית הקרבה: וְקָרְבָה אשת האחד לְהַצִּיל את אישה (דברים, כ״ה, י״א), הַקְּרֵבִים לשרת את ה׳ (יחזקאל, מ״ה, ד׳), בִּקְרֹב איש להשתחות (ש״ב, ט״ו, ה׳). ועל דרך המוהלט: וַתִּקְרַב אסתר ותגע (אסתר, ה׳, ב׳), וַתִּקְרְבוּן ותעמדון תחת ההר (דברים, ד׳, י״א), קְרַב אתה ושמע (שם, ה׳, כ״ד). ובא: וְקָרְבוּ אל אשר לעם (יחזקאל, מ״ב, י״ד), כמו ונגשו אל העם לגעת בבגדיהם. ולפי ענין הפעולה ותכליתה יאמר א) בקריבה לעזרה: קָרְבָה אל נפשי גאלָהּ (תהלים, ס״ט, י״ט), קָרַבְתָּ ביום אקראך (איכה, ג׳, נ״ז), ובִקְרְבוּת אהבה: כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום (מ״א, ב׳, ז׳). ובמובן המוסרי: אל אלהיה לא קָרֵבָה (צפניה, ג׳, ב׳), ולהפך התנגשות של פגיעה להרע ולהזיק: בל קְרֹב אליך (תהלים, ל״ט, ט׳), בִּקְרֹב עלי מרעים (שם, כ״ז, ב׳), ונגע לא יִקְרַב באהלך (שם, צ״א, יו״ד). ובחסרון היחס: קָרְבוּ רדפי זמה מתורתך רחקו (שם, קי״ט, ק״ן) — רדפי זמה אשר מתורתך רחקו, קרבו אלי להרע לי. ולפי המליצה בא הפעל קרב כנגד רחק, ומזה בהערכת מלחמה: כְּקָרָבְכֶם אל המלחמה (דברים, כ׳, ב׳): כי תִקְרַב אל עיר להלחם (שם, שם, י׳), וכמו כן ג) בקריבה לפני השופטים למשפט, פֿאָרקאָממען, פֿאָרטרעטטען, קִרְבוּ גוים לשמוע (ישעיה, ל״ד, א׳), יחד למשפט נִקְרָבָה (שם, מ״א, א׳). וביחס אל השופט הבא לשבת לדין: וְקָרַבְתִּי אליכם למשפט (מלאכי, ג׳, ה׳). ד) לעבוד עבודה בקדש: קְרַב אל המזבח (ויקרא, ט׳, ז׳), לא יִקְרַב לְהַקְרִיב (שם, כ״א, י״ז), למען אשר לא יקרב איש זר (במדבר, י״ז, ה׳), והזר הַקָּרֵב יומת (שם, א׳, נ״א), בְּקָרְבָתָם לפני ה׳ (ויקרא, ט״ז, א׳), הַקְּרֵבִים לשרת את ה׳ (יחזקאל, מ״ה, ד׳). ומשפט הלשון להשתמש בו ה) לענין משכב אשה, אף שעיקר הוראתו אינו כי אם תנועת נגישה ורק בסמוך, וזה לפי הנראה מדרך צניעות לתלות הדבר בקרבה אל האהל שהאשה יושבת בו לבדה: ואבימלך לא קָרַב אליה (בראשית, כ׳, ד׳), אל אשתו לא תִקְרָב (ויקרא, י״ח, י״ד), לא תִקְרְבוּ לגלות ערוה (שם, י״ח, וי״ו). ומרוב ההרגל בשמוש זה נאמר ג״כ: ואשה לא תִקְרַב אל כל בהמה (שם, כ׳, ט״ז). ובא: ו) במובן התאספות והתקבצות בקבוץ אחד צוזאַממענקאָממען, זיך גרופפירען, сойдтись, группироваться: והיה השבט אשר ילכדנו ה׳ יִקְרַב למשפחות והמשפחה וגו׳ תִּקְרַב לבתים וגו׳ (יהושע, ז׳, י״ד), ומזה ביחיד: האמרים קְרַב אליך אל תגש בי (ישעיה, ס״ה, ה׳), כמו האסף אליך, משוך עצמך לצד אחד, ציעהע דיך צו זיך, צוריקק, отступай съ себѣ. ומזה בספרי: בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שבזמן שאדם רוצה לדבר שלא בפני חברו לא יאמר קְרַב אליך אלא מושכו למי שרוצה ומדבר עמו (במדבר, רבה, ס׳ ק״ב). ובא ג״כ בענין זרוז והכנה להתחיל בדבר: לְקָרְבָה אל המלאכה (שמות, ל״ו, ב׳), קִרְבוּ שאו את אחיכם (ויקרא יו״ד, ד׳), קִרְבוּ שימו את רגליכם (יהושע, יו״ד, כ״ד). ובהשאלה: וַתִּקְרַב המלחמה (מ״א, כ׳, כ״ט), תִּקְרַב רנתי לפניך (תהלים, קי״ט,

קט״ט), וְתִקְרַב ותבואה עצת קדוש ישראל (ישעיה, ה׳, י״ט), וממחתה כי לא תִקְרַב אליך (שם, נ״ד, י״ד), וַתִּקְרַב לשחת נפשו (איוב, ל״ג, כ״ב). וביחס הזמן: קָרְבָה שנת השבע (דברים, ט״ו, י״ט), הן קָרְבוּ ימיך למות (שם, ל״א, י״ד), קָרַב קצנו (איכה, ד׳, י״ח), יִקְרְבוּ ימי אבל אבי (בראשית, כ״ז, מ״א), קָרְבוּ הימים (יחזקאל, י״ב, כ״ג), כנגד האמור לעיל יארכו הימים (שם, שם, כ״ב). ובא: קָרְבוּ פקדות העיר (שם, ט׳, א׳). והנראה שהוא כפשוטו, אנשי פקודות (ועיין פקד). ובמשנה בענין עליית אברי הקרבנות והדמים על המזבח, אם קָרַב ראש אחד יִקְרְבוּ כל הראשים (זבחים, ח׳, ה׳), אם קרב כוס יקרבו כל הכוסות (שם, שם, ח׳), ובלבד שיקרב המתיר במצותו (שם, ב׳, ג׳).

הנפעל כעין הקל, וזה רק שתי פעמים במקרא. בבחינת ההעמדה לדין: וְנִקְרַב בעל הבית אל האלהים (שמות, כ״ב, ח׳), היך צוטרעטען, שהוא קרב מצד עצמו וְנִקְרַב מצד התובע, וכן בבחינת ההתאספות שהוא כפעל משותף: וְנִקְרַבְתֶּם בבקר לשבטיכם (יהושע, ז׳, י״ד).

הַפִּיעֵל יוצא, עשות קירוב בין עצמים שונים — זיך נאָהערן, צוזאממענ-פיגען: וְקָרַב אֹתָם אחד אל אחד (יחזקאל ל״ז ט״ז). ובמובן המושכלי: אשרי תבחר וּתְקָרֵב (תהלים, ס״ה, ה) בסמך אל האמור: כמו נגיד אֲקָרְבֶנּוּ (איוב, ל״א, ל״ז) — אכבדהו ואקבל פניו כאלו היה נגיד בעמו, וי״מ אקרב אליו ביראת הכתוב כאלו היה נגיד ואקרבנו כמו: בני יצאוני (ירמיה, יו״ד, כ׳). ובתפלה: וְקָרְבֵנוּ מלכנו לעבודתך. ובענין הבאת טענות לפני הדיין — הערבייברינגען, פאָרטראַגען. קָרְבוּ ריבכם אמר ה׳ (ישעיה, מ״א, כ״א), והכפל: הגישו עצמותיכם, קֵרַבְתִּי צדקתי לא תרחק (שם, מ״ו, י״ג). ובגמרא: שֶׁקֵּירַב את מיתתו (ב״ק, דף יו״ד, ע״ב). ובא: כי קרבו כתנור לבם וגו׳ (הושע, ז׳, ו׳). רש״י פירש הכינו והזמינו את לבם כמעשה אורב שלבם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות. והרד״ק פירש לבם שהוא בוער כתנור קרבו אותם בארבם קרבו אותו למעשה הרע לחשוב מחשבות רעות ולעשותן, והראב״ע כתב לבם קרוב כתנור ויתכן שכונתו השוו ודמו את לבם לתנור, עשו את לבם שיעשה כמעשה התנור. ובן זאב פירשו מלשון קרב איש, ארבם הטמינו בקרב לבם כתנור חום מתוכו (ועיין קרב. ב) ורוב שמושו בהפעיל. ובמשנה: מעשיך יְקָרְבוּךָ ומעשיך ירחקוך (עדיות, ה׳, ז׳), אין אליהו בא לטמא ולטהר, לרחק ולְקָרֵב אלא לרחק המְקוּרָבִין בזרוע וּלְקָרֵב המרוחקים בזרוע (שם, ח׳, ז׳). ובפיוט: רחק איש שדה וְקָרֵב איש תם (קרובות ב׳ דשבועות);

ההפעיל יוצא מן הקל, א) הנעת גוף שהיה קרוב אל גוף אחר אל מקום אחד, נאָהערן לאַססען, פאָרבייא פיהרען, при-вести: וַיַּקְרִיבוּ אתו המצאים אתו (במדבר, ט״ו, ל״ג), וַיַּקְרִיבוּ אותו אל יהושע (יהושע, ח׳, כ״ג). ובמובן הבדלת יחידים מקרב העם לתכלית גבוהה, והעמדתם במקום קדוש לקדשם: ואתה הַקְרֵב אליך את אהרן אחיך וגו׳ מתוך בני ישראל (שמות, כ״ח, א׳), וְהִקְרַבְתָּ את אהרן וגו׳ אל פתח אהל מועד (שם, מ״ם, י״ב), הַקְרֵב את מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרן הכהן (במדבר, ג׳, ה׳). וע״ד ההשאלה: ואת הקדוש וְהִקְרִיב אליו (שם, ט״ז, ה׳), וְהִקְרַבְתִּיו ונגש אלי (ירמיה, למ״ד, כ״א). ועם זה אספת קהל אנשים למקום אחד לצורך גבוה: וַיַּקְרֵב שמואל את כל שבטי ישראל (ש״א, יו״ד, כ׳), וַיַּקְרֵב את ישראל לשבטיו (יהושע, ז׳, ט״ז). וכמו כן בהבאת דבר לפני שר ונכבד דארברינגען, поднести: בספל אדירים הקריבה חמאה (שופטים, ה׳, כ״ה), הַקְרִיבֵהוּ נא לפחתך (מלאכי, א׳, ה׳), וַיַּקְרֵב את המנחה לעגלון

(שופטים, ג׳, י״ז), והתיחד לענין הבאת קרבן לה׳, אם בבחינת הבעלים: אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳ וגו׳ אל פתח אהל מועד יַקְרִיב אותו (ויקרא, א׳, ב׳, ג׳), וַיַּקְרִיבוּ נשיאי ישראל וגו׳ ויביאו את קרבנם לפני ה׳ שש עגלת צב (במדבר, ז׳, ב׳, ג׳), וַיַּקְרִיבוּ הנשאים את חנכת המזבח וגו׳ וַיַּקְרִיבוּ הנשיאם את קרבנם לפני המזבח (שם, שם, יו״ד), או בבחינת הכהן המעלה את הקרבן על המזבח. אָפּפֿערן, жертвовать, וְהִקְרִיבוּ בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם וגו׳ (ויקרא, א׳, ה׳), וְהִקְרִיב הכהן את הכל והקטיר המזבחה (שם, שם, י״ב), לחם אלהיך הוא מַקְרִיב (שם, כ״א, ח׳), וכן בקטרת: מַקְרִיבֵי הקטרת (במדבר, ט״ז, ל״ה), בְּהַקְרִיבְכֶם מנחה חדשה (שם, כ״ח, כ״ו). ובא ג) בהצעת דבר לפני השופט, דארלעגען: וַיַּקְרֵב משה את משפטן לפני ה׳ (שם, כ״ז, ה׳). ד) משיכה לצד אחר, וועגרוקקען, ואת המזבח הנחשת וגו׳ וַיַּקְרֵב מאת פני הבית וגו׳ ויתן אתו על ירך המזבח צפונה (מ״ב, ט״ז, י״ד). וזה מן הקל: קְרַב אליך (ישעיה, ס״ה, ה׳). ועל דרך ההשאלה: שדה בשדה יַקְרִיבוּ עד אפס מקום (ישעיה, ה׳, ח׳) — מרחיבים גבול שדותיהם עד להלאה מגבול זולתם ונוטלין בחזקה שדה המצרן, והקודם: מגיעי בית בבית. ובבחינת הזמן: ה) וַתַּקְרִיבִי ימיך (יחזקאל, כ״ב, ד׳) — מהרת לקרב קץ ימיך, והכפל: ותבוא עד שנותיך — דאס ענדע דער טאג בעפֿאָרדערן. והכנה להגעת דבר, היות קרוב לו, ומושך פעל אחר במקור — נאהע דאראן זיין, כמו: הרה תקריב ללדת (ישעיה, כ״ו, י״ז). ומזה: ויהי כאשר הִקְרִיב לבוא מצרימה (בראשית, י״ב, י״א). וכן בחסרון הפעל השני: ופרעה הקריב (שמות, י״ד, יו״ד), — וואר נאהע. ובדחז״ל בהתפעל, מי שמתקרב לאל אשריו, תדע יתרו על ידי שנתקרב להקב״ה זכה להורות, שנאמר ואתה תחזה (ילמדנו, פסוק ויאמר משה לחובב).

קָרוֹב, תאר, א) ביחס אל המקום דבר שממנו אל זולתו שעור מדת מרחק קטן בערך אל זולת — נאהע, близко (по отношенiи мѣста), כיהוא קָרוֹב אצל ביתי (מ״א, כ״א, ב׳), ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קָרוֹב הוא (שמות, י״ג, י״ז), העיר הזאת קְרֹבָה (בראשית, י״ט, כ׳), ארץ רחוקה או קְרוֹבָה (דהי״ב, ו׳, ל״ו), והיית קָרוֹב אלי (בראשית, מ״ה, י״א), ואם לא קָרוֹב אחיך אליך (דברים, כ״ב, ב׳). ומזה ב) בקרבת שאר בשר, גואל — פֿערוואנדט־שאפֿט, родство: כי אם לשארו הַקָּרֹב אליו לאמו ולאביו וגו׳ (ויקרא, כ״א, ב׳), כי קָרוֹב לנו האיש מגאלנו הוא (רות, ב׳, כ׳). וגם יש גואל קָרוֹב ממני (שם, ג׳, י״ב), ולאחתו הבתולה הַקְּרוֹבָה אליו (ויקרא, כ״א, ג׳), חדלו קְרוֹבָי (איוב, י״ט, ד׳), ובהלכה: אלו הן הַקְּרוֹבִין (הפסולים להעיד ולדון) אביו ואחיו ואחי אביו וכו׳ אבל משנה אחרונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו באותה שעה: קָרוֹב ונתרחק כשר (סנהדרין, ג׳, ד׳). וכמו כן בקרבת אהבה: טוב שכן קרוב מאח רחוק (משלי, כ״ז, יו״ד) — ובקרבת בחירה למשרה ופקודה ועבודה: והקרוב אליו (אסתר, א׳, י״ד), בִּקְרֹבַי אקדש (ויקרא, יו״ד, ג׳), האנשים אשר הִקְרַבְתִּים לעמוד לפני לשרתני. הכהנים הלוים וגו׳ הַקְּרֹבִים אלי (יחזקאל, מ״ג, י״ט). ועד המליצה: לבני ישראל עם קְרוֹבוֹ (תהלים, קמ״ח, י״ד). וביחס ה׳ אל בחיריו: קָרוֹב ה׳ לנשברי לב (שם, ל״ד, י״ט), קָרוֹב ה׳ לכל קֹרְאָיו (שם, קמ״ה, י״ח), קְרָאֻהוּ בהיותו קרוב (ישעיה, נ״ה, ו׳), וְקָרוֹב שמך (תהלים, ע״ה, ב׳), כמו וקרוב אתה. אשר לו אלהים קרבים אליו כה׳ אלהינו בכל קראנו אליו (דברים, ד׳, ז׳). ב) ביחס הזמן שעתיד לבוא, נאהע, близко (по отнош. времени): כי קָרוֹב יום אידם (דברים, ל״ב, ל״ה), קָרוֹב יום ה׳ הגדול, קָרוֹב ומהר מאד

(צפניה, א׳, י״ד), אשורנו ולא קָרוב (במדבר, כ״ד, י״ז), וְקָרוב לבוא עתה (ישעיה, י״ג, כ״ב), אך קָרוב ליראיו ישעו (תהלים, פ״ה, יו״ד), קָרוב צדקו יצא ישעי (ישעיה, נ״א, ה׳), כי קְרוֹבָה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות (שם, נ״ו, א׳). ובא: כי קָרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו (דברים, ל׳, י״ד), וטעמו — נָקֵל הוא לך לעשות: וְקָרוב לִשְׁמֹעַ מתת הכסילים זבח (קהלת, ד׳, י״ז), י״מ שהוא מוסב להש״י שהוא קָרוב לשמוע תפלה ונוח לו יותר מן הזבח שנותנים ומביאים הכסילים. והנכון שענינו טוב ונאה יותר לשמוע בקול ה׳ מתת זבח, וזהו ממש כעין הנאמר: הנה שמע מזבח טוב (ש״א, ט״ו, כ״ב), אור קָרוב מפני חשך (איוב, י״ז, י״ב), רש״י פירש אור קרוב וקצר לי מפני צרת חשך לילה, כאשר יבוא השמש נראה לי שעתה מקרוב האיר היום ונקצר וחלף לו (בראשית, י״ט), כמו העיר הזאת קרובה נתישבה מִקָּרוב מחדש עכ״ל, ולפי דרכו אפשר לאמר שטעמו כמו משוך ומסולק, ע״ד: וַיִּקְרַב מאת פני הבית (מ״ב, ט״ז, י״ד), וי״מ שהוא מוסב אל רעיו, אור קרוב הם רואים כי קרוב האור לבוא, אף כי באמת החשך גמור, ונמשך למעלה, לילה ליום ישימו, וטעם מפני, כמו לא נערך מפני חשך (להלן, ל״ז, י״ט). ועם אותיות השמוש בא בענין תאר הפעול בבי״ת, לא בְקָרוב בנות בתים (יחזקאל, י״א, ג׳) — לא בזמן קרוב לעתיד. ובדרחז״ל ביחס אל העבר, נײליך, פֿאַר קורצעם, недавно, מפני שֶׁבְּקָרוב אסרוהו (שיה״ש רבה, א׳, ב׳). ובמ״ם: חדשים מִקָּרוב באו (דברים, ל״ב, י״ז), ביחס אל העבר, פֿאַר קורצעם, אונלאֶנגסט, недавно. ובגמרא: לעולם יחזר אדם וישב בעיר שישיבתה קְרוֹבָה שמתוך שישיבתה קְרוֹבָה עונותיה מועטין שנאמר (בראשית, י״ט, כ׳) הנה העיר הזאת קְרוֹבָה (שבת, דף מ״ד, ע״ב). ובענין מהרה: מִקָּרוב אשפוך חמתי עליך (יחזקאל, ז׳, ה׳), באלד, скоро. ובמובן זמן קצר: כי רננת רשעים מקרוב (איוב, כ׳, ה׳), פֿאָן קורצער דויער, краткое, временно. והכפל: ושמחת חנף עדי רגע. וביחס הַמָּקוֹם: האלהי מִקָּרוב אני נאם ה׳ ולא אלהי מֵרָחֹק (ירמיה, כ״ג, כ״ג), אוים דער נאָהע, сблизка. ובדרחז״ל אדם קָרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע (יבמות, דף כ״ה, ע״ב) — אין נעשה רשע לחייבו מיתה על פי הודאת עצמו. קְרוֹבִים נעשו רחוקים (שבת, קנ״ב, ע״א), ופירש״י קְרוֹבִים נדמו לו כרחוקים. ובמדרש קְרוֹבוֹת נעשו רחוקות רחוקות נעשו קרובות וכו׳ ופירושא: רחוקות נעשו קרובות אילין עינייא דהוו הטיין מרחוק כדו אפילו מקרוב לית אינון חמיין, קרובות נעשו רחוקות אילין אודנייא דהוו שמעין בחד זמן בתרי זמני כדו אפילו במאה זימנין לית אינון שמעין (ויק״ר, י״ח).

קִרְבָה, ש״נ, במובן המוסרי — נאָהע, אננאֶהרונג, близость, приближеніе: קִרְבַת אלהים יחפצון (ישעיה, נ״ח, ב׳), ואני קִרְבַת אלהים לי טוב (תהלים, ע״ג, כ״ח).

קֵרוּב, בגמרא, ש״ז: לפי קֵרוּב בתים הן גובין (ב״ב, דף ז׳), החצר הסמוכה לחומת העיר נותנת יותר. — בִּרְחוּק מקום אתה זובח ואין אתה זובח בְּקֵרוּב מקום (ספרא, א׳, י״ז), ויישן עמי בְּקֵרוּב בשר (שבת, דף י״ג, ב׳), והמחברים ישתמשו בו לענין דבר המשוער על צד אפשר קרוב — אננאֶהרענד, приблизительно, בדבר שמתבאר בהסבר יפה לקרבו אל השכל.

קוּרְבָה, בגמרא: רוב וְקָרוב הולכין אחר הרוב, ואף על גב דרובא דאורייתא וקורבא דאורייתא אפילו הכי רובא עדיף (ב״ב, דף כ״ג, ע״ב), ובענין קרבת בשר, אפילו שום קורבה אסור (שבת, דף י״ג, ע״א).

קָרְבָּן, ש״ז, דבר שמקריבים לגבוה

ובחוד לעלות על גבי המזבח, דארברינגונג, אָפּפֿערגאַבע, אָפּפֿער, жертво приношеніе: אדם כי יַקְרִיב מכם קָרְבָּן (ויקרא, א׳, ב׳), ונסמך לשם מין הקרבן: ירצה לְקָרְבַּן אשה (שם, כ״ב, י״ז), קָרְבַּן מנחה (שם, ב׳, א׳), קרבן ראשית (שם, י״ב, א׳). ובא בסמיכות ובכנוי אל המקריב: זה קָרְבַּן אהרן ובניו (שם, ו׳, י״ג), אם עֹלָה קָרְבָּנוֹ (שם, א׳, ג׳), תַּקְרִיבוּ את קָרְבַּנְכֶם (ויקרא, א׳, ב׳), לְהַקְרִיב את קָרְבְּנֵיהֶם לה׳ (שם, ז׳, ל״ח). וכמו כן אל מי שמקריבים לו: את קָרְבַּן אלהיכם (שם, כ״ג, י״ד), את קָרְבָּנִי לחמי (במדבר, כ״ח, ב׳). וכולל גם נדבה לצרכי המקדש, וְקָרְבָּנוֹ קערת כסף אחת וגו׳ (במדבר, ז׳, י״ג), ונקרב את קָרְבַּן ה׳ איש אשר מצא כלי זהב וגו׳ (שם, ל״א, נ׳). ופ״א בא: בשר הַקָּרְבָן (יחזקאל, מ׳, מ״ג), הבי״ת רפויה, ע״מ דָּרְבָן, ופ״א: על קָרְבַּן העצים (נחמיה, יו״ד, ל״ה), ע״ד הארמית, הפרשת העצים שהיו מפרישים לצרכי המזבח. ובמשנה ברבוי: קרבנות צבור, קרבנות חובה (זבחים, פ״א), פרשת קרבנות (מנחות, דף ק״י, ע״א), נדר בקרבן ואמר לא נדרתי אלא בקרבנות של מלכים (נדרים, ב׳, ה׳), במנחה שמביאים למלכים — געשענקע, подарки. ומזה בגמרא: דקיימי לקורבנא (חולין, דף ה׳, ע״א): איפרא הורמיז אמיה דשבור מלכא שדרה קורבנא לרבא (זבחים, קט״ז, ע״ב).

הַקְרָבָה, שה״פ. א) במובנו הפשוט, דאס נאָהערן, приближаніе, הַקְרָבַת פרעה לישראל (שמו״ר, כ״א), ועל הרוב בהבאת קרבן, הַקְרָבַת תמידין (עירובין, דף ס״ג, ע״ב), דחזי לְהַקְרָבָה (ב״ק, דף י״ב, ע״ב), דאי תנא צרור דלאו בת הַקְרָבָה היא (מנחות, דף י״א, ע״א).

קְרִיבָה, קְרִיבוֹת, שה״פ: בשביל ד׳ דברים מתו בניו של אהרן על הַקְּרִיבָה ועל הַהַקְרָבָה וכו׳, על הַקְּרִיבָה שנכנסו לפני ולפנים (ויק״ר, פ׳ כ׳), ומי גוי גדול אשר לו אלהים קְרֹבִים אליו (דברים, ד׳) — קרוב בכל מיני קְרִיבוֹת (ירושלמי ברכות, פרק ט״ת). ומזה בפיוט: אין קְרִיבוֹת כִּקְרִיבוֹתֶךָ (שיר היחוד), ובע״א: נשיקה של קְרִיבוֹת (ב״ר ע״ין)

תּוּקְרָבָא תִּקְרוּבְתָּא, ש״נ, ארמית, ובמשנה תִּקְרֹבֶת, מנחה, משאת שמביאים לשר וגדול: והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים (מ״ב, ג׳, ד׳), ת״י ומתיב תּוּקְרָבָא: מִנְחָה לעשו (בראשית, ל״ב, י״ד). ת״א תּוּקְרַבְתָּא. ובתוספתא: מנין לתקרובת של ע״ז שהיא מטמאה (ע״ז, דף ל״ב, ע״ב), והמרבה לו בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל (ב״ק, פרק ז׳).

קרובה, קרובוי, במדרשים נמצא השם הזה בענין ש״ת, ר׳ אלכסנדרי קרובה (ויק״ר, פ׳ י״ט), ר׳ זעירא הוי סמוך לקרובה כדי שיהא שוחה תחלה וסוף (ירושלמי ברכות). ומזה נראה שהיה השם קְרוֹבָה תאר לעובר לפני התיבה להתפלל בצבור, וכן אמרו על רבי אלעזר ברבי שמעון דהוה קראוי ותנוי וקרובוי ופייטן (ויק״ר, למ״ד). ובטעם השם הזה יש לסמוך על שאמרו בירושלמי בשם ר׳ מנחם דמן גליא: זה שעובר לפני התיבה אין אומרים לו בוא ועשה צרכינו אלא בוא וּקְרַב, עשה קָרְבְּנֵינוּ עשה צרכינו עשה מלחמותינו פיים בעדנו (ירושלמי ברכות, פרק ד׳). ונראה מכלל המאמר הזה שהיה הלשון „בוא וקרב" נהוג אצלם מזמן קדום לענין התפלל תפלת שמונה עשרה לפני התיבה בבית הכנסת. וכמו כן השם קרובה או קרובי, לשליח צבור עד שכבר הסתפקו בעיקר גזרתו והוראתו, אם שהוא מלשון קרבן ובסמך על אמרם תפלות כנגד תמידין תקנום (ברכות, כ״ו), או שהוא מלשון קרב ומלחמה. ואפשר לפרשו גם על פי פשוטו שהשתמשו בלשון „בוא קרב"

להתפלל תפלת ש״ע, מפני שהיה הש״ץ מתפלל במקום מיוחד לפני התיבה מה שאינו כן בפורס על שמע, שהיו פורסין כל אחד ואחד במקום שהיה עומד, ושע״כ נקרא גם הש״ץ קרובה או קרובי, ומזה נגזר בהמשך הזמן השם „קרובות״ לפיוטים שנתקנו לאמר בתוך תפלת ש״ע, ונשתבשו וקראו להם קרובץ ואמרו שהוא ראשי תיבות, קול רנה וישועה באהלי צדיקים, ויש שרצו לפרש השם „קרובי״ במובן מחבר פיוטים לאמרם בתוך התפלות ולא נראה, (עיין בהקדמת הרוו״ה לפירושו על המחזור לשבועות).

קֶרֶב, ש״ז, עקרו האברים הפנימיים בכרם בעלי חיים, המעיים — דאַס איינגעווייַדע, אינגערע, געקראָזע, внутренность, утроба, (שמות, כ״ט, ג׳), המכסה את הַקֶּרֶב, וְהַקֶּרֶב והכרעים (ויקרא, א׳, י״ג), על כרעיו ועל קִרְבּוֹ (שמות, י״ב, ט׳). וביחס אל בני אדם כולל כל פנים הגוף; וְקֶרֶב איש ולב עמק (תהלים, ס״ד, ח׳), וְקִרְבִּי לקיר חרש (ישעיה, ט״ז, י״א), והקודם: מעי למואב ככנור יהמה. וברבוי: וכל קְרָבַי את שם קדשו (תהלים, ק״ג, א׳), קִרְבָּם הוות (תהלים, ה׳, י״א), קִרְבָּם בתימו לעולם (שם, מ״ט, י״ג) — מחשבות לבם, שבתימו — לעולם. ובא במובן כלל הגוף ע״ד שמוש השם לב, עצם, נפש וכדומה: חם לבי בְּקִרְבִּי (תהלים, ל״ט, ד׳), כמו — בי, אף רוחי בְּקִרְבִּי אשחרך (ישעיה, כ״ו, ט׳), ורוח חדשה אתן בְּקִרְבְּכֶם (יחזקאל, י״א, י״ט), תשב נא נפש הילד הזה על קרבו (מ״א, י״ז, כ״א), כמו אליו, כי חכמת אלהים בקרבו (שם, ג׳, כ״ח), ותצחק שרה בקרבה (בראשית, י״ח, י״ב). ומזה, ב) תוך, פנים, מיטטע, אינגערעס, средина, внутренность, בקשור עם יחס הבי״ת והמ״ם. ובמובן מלת היחס, א) ביחס הבי״ת, בבחינת המקום: בְּקֶרֶב היכלך (תהלים, מ״ח, י״ד), חמשים הצדיקם אשר בְּקִרְבָּהּ (בראשית, י״ח, כ״ד). וכולל גם את כְּלַל המקום, ושמושו כשמוש בי״ת היחס: כי זה שנתים הרעב בְּקֶרֶב הארץ (שם, מ״ה, וי״ו), כמו בארץ, אים לאַנדע, въ странѣ, כי אני ה׳ בְּקֶרֶב הארץ (שמות, ב׳, י״ח), אתהלך בתם לבבי בְּקֶרֶב ביתי (תהלים, ק״א, ב׳), כמו בביתי. ובהשאלה: אם אלך בְּקֶרֶב צרה (שם, קל״ח, ז׳). ובבחינת קבוץ עם: בְּקֶרֶב הגוים אשר עברתם (דברים, כ״ת, ט״ז), בְּקֶרֶב חכמים תלין (משלי, ט״ו, ל״א), כי יקום בְּקִרְבְּךָ נביא (דברים, י״ג, ב׳), היש ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ (שמות, י״ז, ז׳), בְּקֶרֶב אלהים ישפט (תהלים, פ״ב, א׳), שעורו—בְּקֶרֶב עדת אלהים, והקודם: אלהים נצב בעדת אל. רדה בְּקֶרֶב איביך (שם, ק״י, ב׳), כמו באיביך. וביחס הזמן: בְּקֶרֶב שנים חייהו, בְּקֶרֶב שנים תודיע (חבקוק, ג׳, ב׳)—כמו בתוך השנים, בשנים האלה. ב) עם מ״ם היחס, בבחינת הָרָחוק והשלילה אוים דער מיטטע, הינוועג, לא משו מִקֶּרֶב המחנה (במדבר, י״ת, מ״ד)—כמו מתוך המחנה. ונכרתה הנפש ההוא מִקֶּרֶב עמיה (שמות, ל״א, י״ד). לקחת לו גוי מִקֶּרֶב גוי (דברים, י״ד, ל״ד). ורוב שמושו כמו מן: מִקֶּרֶב חיקך כלה (תהלים, ע״ד, י״ד), והסירתי מחלה מִקִּרְבֶּךָ (שמות, כ״ג, כ״ה). ובעיקר הנחת השם נראה דעת פירסט שהוא דבר מקופל ומבורך, צוזאַממענגעוויקקעלטע, געוואונדענע. ומזה בערבית קרקב, ומזה במשנה קורקבן (עיי״ש).

קְרָב, ש״ז, עקרו ארמית, מלחמה, קאַמפף, сраженіе, ובא במקרא על הרוב בדבור המליצה: הפכו ביום קְרָב (תהלים, ע״ה, ט׳), המלמד ידי לַקְּרָב (שם, קמ״ד, א׳), והכפל: אצבעותי למלחמה, פדה בשלום נפשי מִקְּרָב לי (שם, נ״ה, י״ט)—מן הקרב שערכו לי. ובא נרדף עם מלחמה: ליום קְרָב וּמִלְחָמָה (איוב, ל״ת, כ״ג), חלקו מחמאות פיו וּקְרָב לבו (תהלים, נ״ה, כ״ב)—לבו מלא מחשבות קרב ומלחמה: טובה חכמה

מכלי קְרָב (קהלת, ט׳, י״ח), ופ״א בדבור הפשוט: ופניך הולכים בַּקְּרָב (ש״ב, י״ז, י״א). וברבוי: קְרָבוֹת יחפצו (תהלים, ס״ח, ל״א). ובארמית שבמקרא: עָבְדָא קְרָב עִם קדישין (דניאל, ז׳, כ״א), ומצוי בתרגומים. ולדעת י״מ נמצא ממנו פעל: בִּקְרֹב עלי מרעים (תהלים, כ״ז, ב׳) — בהלחמם עלי—קאַמפּפען, בעקריעגען, сражаться. ולדעת ארנהיים מזה גם בשם תאר: ותעגב על מאהביה אל אשור קְרוֹבִים (יחזקאל, כ״ג, ה׳) — אנשי קרב, בעלי מלחמה, קריעגריש, воинственные. וכן להלן: פחות וסגנים קְרֹבִים לבושי מכלול (שם, שם, י״ב), ויפה פירש. ולדעתנו יש לפרש מזה: קָרְבוּ רדפי זמה (תהלים, קי״ט, ק״נ) — יגורו מלחמות. ובפיעל: כי קֵרְבוּ כתנור לבם (הושע, ז׳, ז׳) העירו וגרו את לבם להיות בוער כתנור ע״ד וּקֲרָב־לִבּוֹ (תהלים, נ״ה, כ״ב). ולא רחוק לשער שעיקר הוראתו של השם קְרָב — הדלקה והבערה. ומזה שסוי וחרחור וגרוי מלחמה, וכמו שבארנו את הפעל גור (עיין גור ג). ומזה קָרְבוּ רדפי זמה, בוערים ודולקים בחמדת זמה, וכן: כי קֵרְבוּ כתנור לבם, מבעירים, מדליקים ומסיקים את לבם באש תאותם הרעה. ובא לדעתנו גם במובנו הפשוט: אל אלהיה לא קָרֵבָה (צפניה, ג׳, ב׳) — לא הבעירה אש להקריב לו קרבן, ואמר קָרֵבָה במקום הקריבה, לדבר בלשון גנות ודופי, וכמו: לא תָאִירוּ מזבחי חנם (מלאכי, א׳, יו״ד).

קֵרֵד, במשנה, פ״י בבנין פיעל. גרוד, וחכוך בנקוי שערות הבהמה מטנוף, שטריגעלען, скребать, скреблять, чесать: וּמְקָרְדִין את הבהמה ביום טוב וכו׳ רבי יהודה אומר אין מקרדין את הבהמה ביום טוב מפני שעושה חבורה, אבל מקרצפין (ביצה, ב׳, ד׳). ובגמרא: איזהו קִירוּד ואיזהו קִרְצוּף? קירוד קטנים ועושין חבורה, קרצוף גדולים ואין עושין חבורה (ביצה דף כ״ג, ע״א), אין מקרדין במגרה של ברזל ששניה דקות ונכנסות בבשרה, ובירושלמי (ביצה פ״ב) נאמר: וחכמים אומרים אין מְקָרְדִין שלא יבאו לידי חבורה ואין מקרצפין שלא יבאו לידי תלישה. והוא נרדף לשרש גָּרַד. ועיין בערוך עוד פירוש אחר.

קַרְדֹּם, ש״ז, במקרא, כלי ברזל לכריתה ולחטוב, ולחפור, אַקסט, בייל, топоръ, сѣкира, заступъ: ואת קַרְדֻּמּוֹ (ש״א, י״ג, כ׳), ולשלש לשון וּלְהַקַּרְדֻּמִּים (שם, י״ג, כ״א), ובמין נקבה: וּבְקַרְדֻּמּוֹת באו לה כחטבי עצים (ירמיה, מ״ו, כ״ב). ובמשנה: אל תעשם (דברי תורה) עטרה להתגדל בם ולא קַרְדּוֹם לַחְפּוֹר בם (אבות, ד׳, ה׳).

קורדימה, במשנה אין יורדין לקורדימה (שבת, כ״ב, ו׳), לפירוש רש״י, הוא שם נהר ובקרקעיתו טיט שמחליק — שלאַמם, מאָראַסט, болото, וי״ג פילומא. והנראה שאינו שם עצם פרטי כי אם שע״כ לכל מי הרקק שטובעין ומחליקים בו. ס״א קורימא, ברי״ש (ועיין ערוך ערך פילומא).

קורדיקוס, מין חולי מסוכן, שבץ הלב, הערצקראַמפף, судороги сердца, кручина: מי שאחזו קורדייקוס (גטין, ז׳, א׳) ולשון יונית הוא.

א) קָרָה, פעו״י. מיסודו של קָרָא ב). הקל ענינו פגישה ופגיעה בפתאום ומתיחס אל הדבר או הפעולה הפוגעת, ורובו לרעה, אויף יעמאַנד שטאָססען, בעגעגנען, наткнуться, сталкиваться: אשר קָרְךָ בדרך (דברים, כ״ה, י״ח), וְקָרָהוּ אסון (בראשית, מ״ד, כ״ט), ולעיל באותו ענין נאמר וּקְרָאָהוּ אסון (שם, מ״ב, ל״ח), את כל אשר קָרָהוּ (אסתר, ד׳, ז׳), שֶׁמִּקְרֶה אחד יִקְרֶה את כלם (קהלת, ב׳, י״ד), כמקרה הכסיל גם אני יִקְרֵנִי (שם, שם, ט״ו), אם יִקְרְךָ עון בדבר הזה (ש״א, כ״ח, י׳), אשר יִקְרֶה לעמך באחרית הימים (דניאל, יו״ד, י״ד), הדי״ש בקמ״ץ כאלו היתה מושכת

אל"ף. ובא גם במובן פגיעת וחול כל מין פעולה — איינטרעפפען, сбыться сбываться: הֲיִקְרְךָ דברי אם לא (במדבר, י"א, כ"ג), ויגידו לנו את אשר תקרינה הראשונות (ישעיה, מ"א, כ"ב). ובא: וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חלקת השדה לבעז (רות, ב', ג') — במובן פעל סתמי קָרָה לה מקרה לבוא שם: כל הַקֹּרוֹת אתם (בראשית, מ"ב, כ"ט), אללעס וואס זיא בעגעגנעטע, что случиться имъ.

הנפעל כעין הקל, בטעם פעל חוזר: אלהי העבריים נִקְרָה עלינו (שמות, ג', י"ח), ולהלן (ה', י"ח) נקרא באל"ף — עשה את עצמו שנפגשהו, הִתְרָאָה, נגלה עלינו בהיסח הדעת — האט זיך בעגעגנען לאססען, встрѣтиться, явиться: אולי יִקָּרֶה ה' לקראתי (במדבר, כ"ג, ג') — יזדמן לקראתי בלכתי למצוא אותו, כי לא היה בלעם בטוח שיראה אליו השם: וַיִּקָּר אלהים אל בלעם (שם, שם, ד'), ומזה: ואנכי אִקָּרֶה כה (שם, שם, ט"ו) — אלך להיות נפגש ממנו, אולי אפגשנו: נקרא נִקְרֵיתִי בהר הגלבע (ש"ב, א', ו'), באתי שם שלא במתכוון, צופעלליג געריעטה, случайно попался.

ההפעיל, יוצא, המצאה וזמון דבר שאינו מצוי — טרעפפען, בעגעגנען לאססען, подводить случай: כי הִקְרָה ה' אלהיך לפני (בראשית, כ"ז, כ'), הַקְרֵה נא לפני היום (שם, כ"ד, י"ב), ומזה הזמנה והכנה — בעשטיממען, אנפאססען, опредѣлить, приспособлять, והקריתם לכם ערים (במדבר, ל"ה, י"א). וכמו שאמרו, אין הַקְרָיָה אלא הַזְמָנָה (ספרי, ס' קנ"ט), ויי"מ, קרוי תקון קורות ובנין.

קֶרִי, מלה נמצאת במקרא כמה פעמים בפרשה אחת ובטעם תאה"פ, ואם תלכו עמי קֶרִי (ויקרא, כ"ו, כ"א), ונחלקו המפרשים בפרושו, והמחוור מכל הפירושים הוא פירוש הרמב"ן שהמלה הזאת היא נגזרת ממלת קְרָאָה, לִקְרַאת בהוראת בוא נגד פני זולתו, והתיחדה לענין התנגדות: עשות דבר למורת רוח זולתו — צווידער, ווידערוואֶרטיג, האנדעלן, противодѣйствовать на перекоръ: וזה ואם תלכו עמי קֶרִי — תלכו עמי בכונה להתנגד לי למורת רוחי. וכן עם בי"ת השמוש: והלכתי אף אני עמכם בְּקֶרִי (שם, כ"ד), ולהפלגת הדבר: והלכתי עמכם בַּחֲמַת קֶרִי (שם, כ"ח) — בְּקֶרִי של חמה, והרשד"ל החזיק בתרגום אונקלוס שתרגם קֶרִי בְּקֶרִי — בְּקַשְׁיוּ, וּבַחֲמַת קֶרִי — בִּתְקוֹף רגז, ויאמר שאפשר שהוא נגזר מלשון קורה, עץ עב (ועיין קרה ב) ובגמרא, בענין מקרה רע, אינפאלל, злоключенiя תבואה שאירע בה קֶרִי או אונס (ר"ה, דף ט"ז, ע"א), ופירש הערוך: קֶרִי בידי שמים וְאֹנֶס בידי אדם, ובדבא"ם על צד הַקֶּרִי וההזדמן (עקידת יצחק שער א') צופאלל.

מִקְרֶה, ש"ז דבר שקורה בלי כַּוָּנָה וַהֲכָנָה מכון, מאורע, צופאלל, случай: וידענו כי לא יָדוֹ נגעה בנו, מִקְרֶה הוא היה לנו (ש"א, ו', ט'), מִקְרֶה הוא בלתי טהור (שם, כ', כ"ו). וכפי הנראה עניננו הוא ענין הכתוב: כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מִקְרֵה־לילה (דברים, כ"ג, י"א), לשון נקי לענין יציאת שכבת זרע, ודבר הכתוב בהוה שעל פי הרוב הוא קורה בלילה והדגש בקו"ף שלא כמשפט (ועיין קרה ב). ובספר קהלת בענין המציאות והקורות בעולם, בסדור הטבעי המוכרחי, געשיקק, שיקזאל, судьба: וידעתי גם אני שמִּקְרֶה אחד יִקְרֶה את כלם (קהלת, ב', י"ד), כְּמִקְרֵה הכסיל גם אני יִקְרֵנִי (שם, שם, ט"ו), כי מִקְרֶה בני האדם וּמִקְרֶה הבהמה וּמִקְרֶה אחד להם, כמות זה כן מות זה (שם, ג', י"ט), שלשתם בסגו"ל, והם מוכרחים, ושע"כ פירש"י: הקב"ה נתן מקרה ופגע לבני האדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם. והרמב"ן פירש: בני האדם הם מקרה בעולם

אין בהם עצמות קיום והבהמה גם היא מקרה ומקרה אחד להם בכל השניים אשר יעברו עליהם, וזה דחוק. ובהגיון נקרא בשם מִקְרֶה, התכונות והתארים המשיגים את העצם. ובדקדוק: שם המקרה, השם המצייר איזה תכונה כאלו היא נמצאת בפני עצמה, כמו גבירה, חכמה, ונקרא גם כן שם המפשט, אבסטראקטום, отвлеченное имя.

ב] קָרָה, לפי הנראה נמצא עוד פעל קרה במקרא והוא מיסודו של קור בהוראת שטיפה וזרימה — פליעססען, течь, ומזה:

קָרֶה, ש״ז, ע״מ שָׂדֶה, שטף זרם — שטראָם, פלוסס, теченіе: כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מִקְּרֵה לילה (דברים, כ״ג, י״א), ואולי כוון לזה הראב״ע שאמר המ״ם משרת ומשקלו מִשְּׂדֵה אחזתו, ותרגומו: פאָן איינעם נאכטפלוססע, ופירש כן מפני הדגש שבא בקו״ף. והטעם: שלא יהיה טהור מסבת השטן הבא בלילה והוא כנוי לשכבת זרע, ואפשר שמזה השם קרי במובנו ואם תלכו עמי קֶרִי (ויקרא, כ״ו, כ״א), בשטף ובזרם, וכן בחמת קרי (שם, שם, כ״ח), כמו בשטף אף. ובמשנה:

קֶרִי, במשנה, ש״ז, שכבת זרע, זאמענ-פלוסס: הרואה קרי ביום השלישי לספירת זובו (זבים, א׳, ב׳), בעל קֶרִי (ברכות, ג׳, ד׳), בעלי קֶרָיין (ברכות, דף כ״א ע״ב), הואיל והותר לצרעתו הותר לְקִרְיוֹ (יבמות, דף ז׳, ע״ב).

ג] קֵרָה, פ״י, בבנין פיעל, מיסודו של שרש קור ב׳ בהוראת עניבה, אריגה ואגידה (עיי״ש) ומזה אגידה וקשור בחלקי הבנין — אין איינ-אנדער פיגען, בויען, спаивать, связывать: לְקָרוֹת את שערי הבירה (נחמיה, ב׳, ח׳), וּלְקָרוֹת את הבתים (דהי״ב, ל״ד, י״א). ומזה במשנה וּמְקָרְיִן את הפרצה (מו״ק, א׳, ד׳). (ועיין תוי״ט, שם). והתיחד לאגידת העצים המכסים את הבית, הקורה, באלקען לעגען, באַלקען, וועלבען, перекладить, придѣлать потолокъ: המה קֵרוּהוּ (נחמיה, ג׳, ג׳, ו׳), הַמְקָרֶה במים עליותיו (תהלים, ק״ד, ג׳). ובגמרא: ברשות היחיד מְקוֹרָה (שבת, דף ד׳, ע״ב), וכן: סוכה מקוֹרָה פסולה, מבוי מְקוֹרֶה כשר (ירושלמי סוכה פ״א). ומזה:

קוֹרָה, ש. א) עץ גדול ועב, עשוי לְקִרוֹת הבית, באלקען, брусъ, бревно: ונקחה משם איש קוֹרָה אחת (מ״ב, ו׳, ב׳), קרות בתינו ארזים (שיה״ש, א׳, י״ז), הַקּוֹרוֹת הספים וְקִירוֹתָיו (דהי״ב, ג׳, ז׳). ובמשנה: קוֹרַת בית הבד (כלים, כ׳, ג׳). וכולל כלל העצים המקרים את הבית — געבאַלק, бревна, потолокъ, покрытіе: כי על כן באו בצל קֹרָתִי (בראשית, י״ט, ח׳). ובדרך משל אמרו בגמרא: ישגבך שם אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקוֹרָה שיכנס בעוביה של קוֹרָה (ברכות, דף ס״ד, ע״א), מי שהוא בעל הַקּוֹרָה עליו להטפל בעוביה של קוֹרָתוֹ לטלטלה ולקבעה בבנין, כלומר יעקב שכל הבנים שלו וטרח בגדולם יבקש עליהם רחמים. ובמשנה: קורת החצים טמאה ושל אסירין טהורה (כלים, י״ב, א׳), וצ״ע.

מְקָרֶה, ש״ז, קורת הבית, בעצלתים ימך הַמְּקָרֶה (קהלת, יו״ד, י״ח).

קֵרוּי, כעין הקודם — געבאַלק, покрытіе: בית שאין בתוכו עשרה וְקִירוּיוֹ משלימו לעשרה (שבת, דף ז׳, ע״א), ובספרא: הסרכות והפרעות והקרוי והעיר בעל קרבן אהרן שצ״ל וְהַקֵּרוּי והוא האבנים היוצאים מן הַקֵּרוּי.

תִּקְרָה, במשנה, כעין הקודם, געבאַלק, бревенчатый потолокъ: תִּקְרָה שאין עליה מעזיבה (סוכה, א׳, ו׳),

התחתון נותן את הַתִּקְרָה (ב"ם, יו"ד, ב'). ובמדרש: ד"א למה הקדים אלו לאלו (שמות השפחות לשמות בני הגבירות) לפי שהן תִּקְרַת העולם, זה שמתקן הַקֹּרָה כראוי נותן עוביה של תקרה (צ"ל קורה) בצד ראשה של אחרת שאינה שוה לפיכך מקדים אלו לאלו. ומנין שהם תִּקְרָתוֹ של עולם שנאמר (ישעיה, מ"ח): שמע אלי יעקב וישראל מְקֹרָאִי (שמו"ר א', ועיין ירושלמי סוטה, פרק ז').

קִרְיָה, ש"נ, עיר גדולה ובצורה, שעיקרה אגודת בתים וקשר של חומות (עיין עיר, כרך), שטאדט, בעפֿעסטיגטע שטאדט, городъ, укрѣпленный городъ: לא היתה קִרְיָה אשר שׂגבה ממנו (דברים, ב', ל"ו), ורוב שמושו בחבור המליצה: קִרְיָה בְצוּרָה לְמַפֵּלָה (ישעיה, כ"ה, ב'), קִרְיָה נשגבה (שם, כ"ו, ה'), ברחבות קִרְיָה (איכה, ב', י"א), כנוי לירושלים, וכונן קִרְיָה בעולה (חבקוק, ב', י"ב), קִרְיַת מלך רב (תהלים, מ"ח, ג'), הון עשיר קִרְיַת עֻזּוֹ (משלי, יו"ד, ט"ו), נשברה קִרְיַת תֹהוּ (ישעיה, כ"ד, יו"ד). לפירוש המפרשים נקראה כן ע"ש העתיד, נשברה הַקִּרְיָה הגדולה ושבה להיות קִרְיָה של תהו. ויתכן שיהיה השם תהו בזה בענין המיה ותשואה, קריה שהיתה מלאה המון רב, וע"ד שנאמר „ישחק להמון קריה" (איוב, ל"ט. ז"ו) (ועיין תהו). וברבוי: ואכלה ארמנות הַקִּרְיּוֹת (עמוס, ב', ב'), וכן הוא בארמית:

קִרְיָא, **קִרְיָה**, בארמית שבמקרא: קִרְיְתָא דָךְ קִרְיָא מָרָדָא (עזרא, ד', ט"ו), בְּקִרְיָה דִּי שָׁמְרָיִן (שם, שם, יו"ד), ויכלול גם כל מין עיר גדולה וקטנה ובתרגומים קִרְיָא: הארץ לעריה בגבלות ערי הארץ (במדבר, ל"ב, ל"ג), ת"א: ארעא לְקִרְוָהָא בתחומין קִרְוֵי ארעא. ערי מבצר (שם, שם, ל"ו), ת"א קִרְוִין כריכן. ובא השם קִרְיָה בחבור לשם אחר במובן שם עצם פרטי ע"ד שמוש השם קיר (עיי"ש).

קִרְיַת־אַרְבַּע, שע"פ, היא חברון (עיין חברון).

קִרְיַת־בַּעַל, עיין קרית יערים.

קִרְיַת חוּצוֹת, שע"פ. עיר בארץ מואב (במדבר, כ"ב, ל"ט).

קִרְיַת יְעָרִים, עיר בנחלת מטה יהודה שנקראה לפנים קרית־בעל היא קרית יערים עיר בני יהודה (יהושע, י"ח, י"ד) (עיין בעלה) ונקראת גם כן קִרְיַת היערים (ירמיה, כ"ו, כ'), וכמו כן קִרְיַת עָרִים (עזרא, ב', כ"ה).

קִרְיַת סַנָּה, היא קִרְיַת ספר, שהוסב שמה לשם דְּבִיר (ע' דביר).

קְרִיּוֹת, שע"פ. א) עיר בנחלת שבט יהודה: וחצור חדתה וּקְרִיּוֹת חצרון היא חצר (יהושע, ט"ו, כ"ה), וי"מ שהשם קְרִיּוֹת נסמכה לשם חצרון ושמה קריות חצרון. ב) עיר בארץ מואב: ועל קְרִיּוֹת ועל בצרה (ירמיה, מ"ח, כ"ד), ולד"ק מזה גם ארמנות הַקְּרִיּוֹת (עמוס, ב', ב').

קִרְיָתַיִם, עיר קדומה בעבר הירדן מזרחה, שמה ישבו הָאֵמִים לפנים: ואת הָאֵימִים בשוה קִרְיָתָיִם (בראשית, י"ד, ה') (עיין שוה) ובני ראובן שבו ובנוה (במדבר, ל"ב, ל"ז; יהושע, י"ג, י"ט) והיא בארץ המישור מצפון לנחל אַרְנוֹן, ובהמשך הימים שבה לְמוֹאָב, וירמיה נבא עליה בתוך שאר ערי מואב (ירמיה, מ"ח, כ"ג), ויחזקאל שנבא גם הוא עליה קורא לה קִרְיָתָיְמָה (יחזקאל, כ"ה, ט'). ב) עיר בחלק נפתלי: וְאֶת־קִרְיָתַיִם וּמִגְרָשֶׁהָ (דהי"א, ו', ס"א), ונזכרת העיר הזאת גם ביהושע בגבולות מטה נפתלי (יהושע, כ"א, ל"ב). ואת קַרְתָּן וּמִגְרָשֶׁהָ.

קִרְיַת, שע"פ, עיר בנחלת מטה בנימן מצפון לירושלים (יהושע, י"ח, כ"ח).

קֶרֶת, ש"נ, כעין השם קריה — שטאדט, городъ, ולא נמצא כי אם בדבור המליצה והשיר: ליד

שערים לפי קָרֶת (משלי, ח׳, ג׳), על גפי מרומי קָרֶת (שם, ט׳, ג׳), בצאתי שער עלי קָרֶת (איוב, כ״ט, ז׳).

קַרְתָּנִי, במשנה, ש״ת, בן עיר, שטאָדט-בעוואָהנער: הַקַּרְתָּנִי שקבל שדה מִירוּשַׁלְמִי (דמאי, ו׳, ד׳) בן עיר מערי המדינה בארץ ישראל חוץ מירושלים, פראָווינציאל, провинціалъ בנגוד ליושב עיר הבירה — בירושלים. ובירושלמי דמאי (פרק ו׳ הלכה ד׳) נאמר: מעשה בְּקַרְתָּנִי באבא יוסי איש צחור (עיין שם בויק״ר פרשה כ״ד). וי״מ יושב כפר כי כן הוא בארמית וכן בערבית נופל השם קִרְיָה קוריאה גם על כפר שגם הוא מחובר מבתים וחצרות. ובמדרש: משל למלך שהוא משיא בתו קורא לְקַרְתָּנִי אחד להיות סרסור ביניהן, התחיל מדבר גסות כנגדו (שמו״ר ו״ו), מעשה בְּקַרְתָּנִית אחת (שיהש״ר, א׳).

קִרְוָיָה, במשנה, מין ירק גנה, דלעת, קירבוס, тыква, והוא פרי גדול בכמותו, וכשמוציאים מעיו מתוכו משתמשים בקליפתו הקשה לכלי קבול: האבן שֶׁבְּקִרְוָיָה (שבת ו׳) האבן שנותנים בה להכבידה כדי שיוכלו להורידה לבאר לשאוב בה מים, הדוק (או חרוק) הַקִּרְוָיָה (כלים, ג׳, ה׳) עיין הדוק. ובתרגומים בא השם בענין כד וחמת, שלויך, мѣхъ: וְחֵמַת מים (בראשית, כ״א, י״ד), ת״י: וְקַרְוָא דמיא, ובגמרא רגיל השם קְרָא תחת קִרְוָיָה: טבא חדא פלפלתא חריפתא ממלי צנא דקרא (מגלה, דף ז׳, ע״א).

קָרַח, פ״י, הֵקַל עקרו הַחֵלֶק, גלאַטט מאַכען, дѣлать гладко, והתיחד להסרת שערות הראש לעשותו חלק, קאהל מאַכען, ראזירען, איינע גלאַטצע שעערען, дѣлать плѣть, обрить, сбрить: לא יִקְרְחוּ קָרְחָה בראשם (ויקרא, כ״א, ה׳), סימן אבלות אצל עמי הקדם: קָרְחִי וגזי (מיכה א׳ ט״ז), ובמשנה: וכל (החרובים) הלבנים מִשֶּׁיִּקָּרְחוּ (מעשרות, א׳, ג׳) — מעט שֶׁנִּשְׁאֲרוּ השערות שעליהם.

הנפעל: ולא יִקָּרֵחַ להם (ירמיה, ט״ז, ו׳), במובן פעל סתמי, קאהל גע-מאַכט ווערדען, быть гладко стрижену,

ההפעיל יוצא לשני, קאהל מאַכען לאַססען, заставить гладко стричь: וְהִקְרִיחוּ אליך קָרְחָא (יחזקאל, כ״ז, ל״א), כל ראש מֻקְרָח (שם, כ״ט, י״ח), ובגמרת ירושלמי (כלאים, ד׳, א׳), קרחת הכרם מַקְרִיחִין אותו מאמצעו, כרם שחרב אין מַקְרִיחִין אותו.

קֵרֵחַ, ת׳, איש שנמרטו שערותיו מחולי או שאינו מגדל שער מטבעו, קאהלקעפפיג, плѣшивый, ואיש כי יִמָּרֵט ראשו קֵרֵחַ הוא (ויקרא, י״ג, מ״ם), וממה שנאמר בְּגִבֵּחַ: ואם מפאת פניו יִמָּרֵט ראשו (שם, שם, מ״א), נשמע לקרח שהוא ששערותיו מרוטות מגבה הקדקד לאחוריו לצד הערף: עלה קֵרֵחַ עלה קֵרֵחַ (מ״ב, ב׳, כ״ג), ובהלכה: איזהו קֵרֵחַ כל שאין לו שטח ושיטה של שער מקפת מאזן לאזן (בכורות, ז׳, א׳).

קָרְחָה, ש״נ, המקום המקרח בראש, קאהלהייט, גלאַטצע, плѣшь: לא יִקְרְחוּ קָרְחָה בראשם (ויקרא, כ״א, ה׳), ולא תשימו קָרְחָה בין עיניכם למת (דברים, י״ד, א׳), עיין רש״י. ולפי הנראה השם קָרְחָה מתיחס אל כל הראש, ורק לענין נגעים מיוחד השם קֵרֵחַ למי שקרחתו מאחורי הראש לצד הערף, ותחת מעשה מקשה קָרְחָה (ישעיה, ג׳, כ״ד). וע״ד המליצה: באה קָרְחָה אל עזה (ירמיה, מ״ז, ה׳) — ענינו: שמה ומשואה ביבול הארץ שנעשית חלקה כאלו נמרטה. ומזה בגמרא: שמא תאמר אעשה קָרְחָה במלכות (מגלה, דף י״ג). ופ״א בא באל״ף: והקריחו אליך קָרְחָא (יחזקאל, כ״ז, ל״א), הרחיבי קָרְחָתֵךְ כנשר (מיכה, א׳, ט״ז), עשי לך קָרְחָה גדולה ורחבה כנשר שהוא ממרט נוצותיו.

קָרַחַת, ש״נ, מקום הקרחה בראש מאחוריו כלפי הערף. קאהל-

היום, קאהלע שטעללע דער הינטערזייטע, плешь на затылкѣ: וכי יהיה בַקָּרַחַת (ויקרא, י"ג, מ"ב). ובהשאלה, בבגדים צד הבגד כלפי הגוף, אינערכטע, לינקע זייטע, изнанка בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ (שם, שם, נ"ה) (עיין גבחת). קָרַחַת הכרם (כלאים, ד', א')—מקום חלק בכרם שאין נוטעים שם. ובגמרא דירושלמי: קָרַחַת הכרם מַקְרִיחִין אותו מאמצעו, כרם שחרב מקריחין אותו מכל צדדיו:

קַרְחָן, ת'. קרח, קאהלקאפף, плѣши-вый: הַקַּרְחָנִין והננסין (בכורות, דף מ"ג, ע"ב).

קֶרַח, ש"ז, מיסודו של קָרַר, קָרָה, עקרו קור גדול, גראָססע קעלטע, פראָסט, холодъ морозъ: וְקֶרַח בלילה (בראשית, ל"א, מ'), מנשמת אל יתן קֶרַח (איוב, ל"ז, יו"ד). ומזה ב) גליד, מים הנקפאים מקור, האגעל אייז, משליך קַרְחוֹ כפתים (תהלים, קמ"ז, י"ז), כעין הַקֶּרַח הנורא (יחזקאל, א', כ"ב).

קֹרַח, שע"פ. א) בן עֵשָׂו (בראשית, ל"ו, ה'), ב) מבני אליפז, אלוף קֹרַח (שם, שם, ט"ז), ולא נמנה במנין בניו. ג) בן יצהר, שהצה על משה ובלעתו הארץ (במדבר, ט"ז, ל"ב), ובני קֹרַח לא מתו (שם, כ"ו, י"א), ומבני בניהם היו שוערים במקדש ומיוחסים להם י"א מזמורים בספר תהלים. ובשם היחס: אלה משפחת הַקָּרְחִי (שמות, ו', כ"ד), לבית אביו הַקָּרְחִים (דהי"א, ט', י"ט). ד) מבני חברון (שם, ב', מ"ג).

קָרֵחַ, שע"פ. אבי השרים, יוֹחָנָן וְיוֹנָתָן בימי ירמיהו (ירמיה, מ', ח').

קוֹרֶט, במשנה, גרגיר קטן, פירור קערנכען, בראָקקען, зернышко, крупица: וקוֹרֶט של חלתית (ע"ז, ב', ג'). היוצא ליהרג משקין אותו קוֹרֶט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו (סנהדרין, מ"ג, ע"א). וכן בענין טיפה קטנה קלייגער טראָפּפען, капелька: אם יש עליו קוֹרֶט דם אסור (ע"ז, דף ל"ב).

קַרְטָב, וגם קוֹרְטוֹב, במשנה, ש"ז. מדת הלח קטנה, וחסר אפילו קרטב (מקואות, ג', ח'). והוא אחד משמונה בשמינית (ב"ב, דף צ', ע"א), כלומר: אחד מס"ד בלוג, (ועיין בגמרא מנחות, דף ק"ג, ע"ב).

קִרְטֵם, במשנה, פ"י. חָתוֹךְ וְקָטוֹף, אבשניידען, אבברעכען, отрѣзать, оторвать: מְקַרְטֵם עלה (מעשרות, ג', ג'), לא יאחז קלח בידו ויאכל אלא מְקַרְטְמוֹ במחובר (תוספתא מעשרות, ב', ט"ז). ובילמדנו: כל בהמה כשהיא רועה היא מְקַרְטֶמֶת אחד אחד, שור סופת הכל (על פסוק כלחך השור) י"מ שהוא מן כרסם, והנראה שהוא נגזר מן קָטַם בתוספת רי"ש.

קִרְטֵם, במשנה, פ"י. הקצעה ומירוט כלי להסיר פגימותיו ועוקציו. גלאַטטען, פאָלירען, глядить: קִרְטְמָן או שפן בשיפין (כלים, ל"ד, א'). ולשון יונית הוא καρτοσ חָתוֹךְ במספרים בשווי המדה, רונד, גלייך צו שעערען, ровно прирѣзать, ומזה לפי הנראה:

קַרְטִים, ש"ז, פתקא מתוקנת במספרים במדה משוערת לצורך כתיבת דבר מה χαρτησ קארטע, הא קרטיסא קדמך אזיל קרי וחשב (ויק"ר, ש"ד), לפי גרסת הערוך ולפנינו הא כתבא: ובירושלמי: חד בר נש הוה חייב לחבריה מאה דינרין בקרטים וכו' אין לא יהיב לך קרטיסה לא תתן ליה כלום (קדושין, פרק ג', הלכה ב'). וברבוי: קַרְטִיסִיא: שאל (ר' יוחנן בן זכאי את בני אחותו) כמה אפיקתון? אמרו ליה: הא קַרְטִיסְיָא קדמך אזיל קרי וחשב (ויקרא, פרשה ל"ד).

קרטיסים, ש'. במשנה, יום איד ידוע אצל הרומיים: ואלו אידיהן. קלנדא וסטרנורא וקרטיסים (ע"ז, א', ג'). ובגמרא: יום שתפסה בו רומי מלכות (ע"ז, דף ח', ע"ב) וע' בתוספות שם ד"ה וקרטיסים וצ"ע.

קרם, פעו״י, לא נמצא במקרא כ״א בקל במובן יוצא, העלאת עור דק על גבי בשר — איבערציעהען, איבערקרוסטען, облекать: וְקָרַמְתִּי עליכם עור (יחזקאל, ל״ז, ו׳), ובעומד, עלית עור: וַיִּקְרַם עליהם עור (שם, שם, ח׳), וכן הוא בארמית ומתיחס לכל ענין חפוי וצפוי — איבערציעהען, покрыть: חֲטֻבוֹת אֵטוּן מצרים (משלי, ז׳, ט״ז), תרגומו וּבְקַרְמָא מצראה (קְרַמְתָּה) לפי נוסחאות כ״י המדויקות: כסף סיגים מְצֻפֶּה על חרש (שם, כ״ו, כ״ג), ת׳ היך כספא מְסַלְיָא דִקְרִים על חספא. ובמשנה, גם במאפה תנור: אין נותנין פת לתנור עם חשכה וכו׳ אלא כדי שֶׁיִּקְרְמוּ פניה מבעוד יום, ר״א אומר כדי שֶׁיִּקְרוֹם התחתון שלה (שבת, א׳, יו״ד) — שתתקשה העיסה כאלו עלה עליה קרום, ובע״א: היין שֶׁקָּרַם (מעשר שני, ד׳, ב׳) — שהעלה קמחין שמכסין אותו כעין קרום. וי״ג שקסם: בשר הקדש שֶׁקָּרַם עליו הקיפה (טבול יום, ב׳, ה׳), קטניות שֶׁקָּרְמוּ על גבי פרוסות (שם).

קְרִימָה, שה״פ, הכל הולך אחר הַקְּרִימָה בתנור (חלה, ג׳, ו׳) — איינערינדע בעקאָממען, покрываться кожицею, плевою.

קְרוּם, ש״ז, עור דק שעל גבי אברי בע״ח, או מיני אוכלין — הייטכען, רינדע, кожица, плева, השאת כִּקְרוּם ביצה (נגעים, א׳, א׳), קְרוּם של מוח (חולין, ג׳, ב׳). ובגמרא: קרמא עילאה קרמא תתאה (חולין, דף מ״ה, א׳), קְרוּם שעל המכה (מקואות, ט׳, ד׳).

קירום, במדרש: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל, מהו לעתים וכו׳ שהיו יודעים לרפאות את הקירום (שיה״ש, וי״ו, ד׳), ובמדרש אסתר (פרשה ד׳), מפורש במאמר מוסגר בפנים, פירוש קליפה העולה מחמת מכה, וצ״ע ועיין קרומית.

קְרָם, **קַרְמָא**, יריעה ארוגה ארוג דק ויפה עשויה לכסוי — טאפעטע דעקקע, ковёръ, одѣяло: וּבְקַרְמָא דמצראה (משלי, ז׳, ט״ז). ומזה בגמרא: עטרה בקרמין ובסדינין המצוירין (ביצה, דף ל׳, ע״ב).

קְרוּמִית, ש״נ, הצד הדק כקרום, בצמחים, שהוא חד כסכין כשהוא יבש: בכל שוחטין בין בצור וכו׳ בין בִּקְרוּמִית של קנה (חולין, דף ט״ז, ע״ב) (ועיי״ש), רחל אחת היתה בשכנתו שנקדד קנה שלה ועשו לה קְרוּמִין של קנה וחיתה (חולין, דף נ״ז, ע״ב), אי אפשר לִקְרוּמִיּוֹת של קנה שלא יעלו למעלה מעשרה (שבת, דף ח׳, א׳) — עוקצין הבולטין ממנה. וכן: קְרוּמִיוֹת של מחצלת (שם, דף קכ״ה, ע״א).

קָרַן, פעו״י, נמצא שלש פעמים במקרא בענין אחד בהוראת הברקה הפצת קוי אור, שטראַהלען, быть лучезарнымъ: כי קָרַן עור פניו (שמות, ל״ד, כ״ט). לפי דעת פירסט עקרו בקיעה ויציאה לחוץ. ומזה בקיעת האור והופעה, וראיה לדבר שכן יש במשמעו בלשון ארמית ענין הקדמה והשכמה, שהמקדים לצאת הוא כמו בוקע ופורץ לצאת ראשון. ומזה במדרש קָרַן וזקין (איכה רבתי פרשה ב׳). (עיין בכר).

קֶרֶן, ש״נ, עקרו העצם הבוקע ויוצא בראש בהמות הביתיות, האָרן, рогъ: קֶרֶן חָזוּת בין עיניו (דניאל, ח׳, ה׳), פתרונו — קרן הבולטת, הַקֶּרֶן הגדולה (שם, ח׳, ח׳). והרבוי ע״ד הזוגי: לקחנו לנו קַרְנָיִם (עמוס, ו׳, י״ג) (עיין בסמוך): בסבך בְּקַרְנָיו (בראשית, כ״ב, י״ג). ובספר דניאל ע״מ קַרְנַיִם מורכב מן הרבוי הפרדי והזוגי: האיל בעל הַקְּרָנַיִם (דניאל, ח׳, ו׳), וישבר את שתי קְרָנָיו (שם, שם, ז׳). ודרך משל אמרו: הניח מעותיו על קֶרֶן הצבי (כתובות, י״ג, ב׳) — בענין אבד את מעותיו בענין רע; כתבו לכם על קֶרֶן

השור שאין לכם חלק באלהי ישראל (ויק"ר, פרשה י"ג), לפי שהבהמה הביתית אין כחה אלא בקרניה להציל א"ע מרודפיה, הושאל חשם קרן לענין כח וגבורה להתקיים והתעודד וכמו כן לנגח ולרדות בקמים, טאַכט, שטאֶרקע, קראַפט, могущество крѣпость, сила: שם אצמיח קֶרֶן לדוד (תהלים, קל"ב, י"ז), וְיָרֵם קֶרֶן משיחו (ש"א, ב', יו"ד), קרנו תרום בכבוד (תהלים, קי"ב, ט'), מגני וְקֶרֶן ישעי (ש"ב, כ"ב, ג'), אל תרימו למרום קַרְנְכֶם (תהלים, ע"ה, ו') — משל לגאוה; וְקַרְנֵי ראם קַרְנָיו בהם עמים ינגח (דברים, ל"ג, ט"ז), קַרְנֵךְ אשים ברזל וגו' והדקות עמים רבים (מיכה, ד', י"ג), לקחנו לנו קַרְנָיִם (עמוס, ו', י"ג), קַרְנַיִם מידו לו (חבקוק, ג', ד'), לפי המוסכם ענינו קוי אור, שטראַהלען, лучи. אך ממה שבא ע"מ זוגי נראה שהוא מענין גבורה ועצמה; והכפל: ושם חביון עֻזּוֹ מסייע לזה, ומסכים עם המליצה הסמוכה: לפניו ילך דבר. ועוללתי בעפר קַרְנִי (איוב, ט"ז, ט"ו) — משל השפלות וההכנעה. ובמובן המשאלי הזה בא ברבוי גם במין נקבה: וכל קַרְנֵי רשעים אגדע, תרוממנה קַרְנוֹת צדיק (תהלים, ע"ה, י"א), והנה ארבע קְרָנוֹת (זכריה, ב', א'), לְיַדּוֹת את קַרְנוֹת הגוים (שם, שם, ד'), ושהשתמשו בקרן האיל לכלי תקיעה. ובמובן זה: במשך בְּקֶרֶן היובל (יהושע, ו', ה'), (עיין יובל); כל אלה בנים להימן חוזה המלך בדברי האלהים להרים קֶרֶן (דהי"א, כ"ה, ה') — בפירוש המיוחס לרש"י להרים קרן הנבואה והמתרגמים בלשון אשכנזית תרגמו גם הם בענין קֶרֶן יֵשַׁע הש"י. והנראה שהוא כפשוטו לחרים קול הקרן קול השופר שנכלל גם הוא בכלי הזמרה של הלוים. וכן הוא בתרגום רב יוסף: למתקע בשופרא. ובארמית שבמקרא: קל קַרְנָא משרוקיתא (דניאל, ג', ה'). ומצאנו לשון הרמה בהשמעת קול בשיר: וּבהרים קול בחצצרות (דהי"ב, ה', י"ג), (ועיין רום) ובלשון המשנה נקראו החצצרות קרנים: שתי קְרָנָיו שתי חצוצרות (קנים, ג', ו'). ובמשנה: קֶרֶן עגולה טמאה ופשוטה טהורה (כלים, י"א, ז'), ופירשו המפרשים חצוצרות מקרני בהמה עשויות פרקים פרקים מחוברים ועושים אותן עגולות או פשוטות. וכן השתמשו בְּקֶרֶן או בכלי דומה לְקֶרֶן לקבול שמן המשחה: ויקח שמואל את קֶרֶן השמן (ש"א, ט"ז, י"ג), ויקח צדוק את קֶרֶן השמן מן האהל (מ"א, א', ל"ט). ובמשנה: קֶרֶן של כליבה (פרה, י"ב, ט'), קֶרֶן של ברזל העשויה בכליבה (מטה להוציא בה מתים) שקושרים בה את המת שלא יפול, קַרְנַיִן של הולכי דרכים (שם) — קַרְנֵי בהמות שהולכי דרכים משתמשים בהם להחזיק בהם מים לשתיה. ולענין תלמיד שהוא מוציא את היפה וקולט את הרע אמרו: רבי אליעזר בן יעקב קורא אותו קרן נקוב קרן קטוע. קיטוע כיצד? זה תינוק שנותנים לו מרגליות וחוזרין ונותנין לו פת זורק את המרגליות ונוטל את הפת, חוזרין ונותנין לו כלי חרס, זורק את הפת ונוטל את החרס, לא נמצא בידו כי אם כלי חרס בלבד (אבות דר"ן פרק מ"ם), וענינו כמו צרור נקוב. ועל שם צורת הַקֶּרֶן הושאל השם קֶרֶן לכל דבר בולט חד ומעוקץ, שפיטצע, остры кончикъ, верхъ: בְּקֶרֶן בן שמן (ישעיה, ה', א'), ענינו בהר, שדרך הכרמים שגדלים בהרים. ומזה במזבח הנחשת וברבוי במין נקבה: ועשית קַרְנֹתָיו על ארבע פנתיו ממנו תהיין קַרְנֹתָיו (שמות, כ"ז, ב') וקבלו הז"ל שהיו הקרנות יוצאות זקופות מגוף המזבח ועולות חלולות ומעוקבות אמה על אמה ברום אמה. וכמו כן במזבח הקטרת לפי מדתו: ממנו קַרְנֹתָיו (שם, ל"ד, ב'), קַרְנֹת המזבח (שמות, כ"ט, י"ב). ובמשנה: מן הכותל בתוך הַקֶּרֶן (כלאים, ו', ז'), ובלשון

חכמים קֶרֶן זָוִית (ב"ק, דף כ"ז, ע"ב) — הקצה הבולט בזוית (ועיין זוית). ובהשאלה: שתעמידנו בְּקֶרֶן אורה ואל תעמידנו בְּקֶרֶן חשכה (ברכות, י"ז, ע"א). ובא בתאר: יושבי קְרָנוֹת, לאנשים בטלנים שיושבים כל הימים בקרנות החוצות ושחים שיחות בטלות ולשון הרע: ולא שמת חלקי מיושבי קְרָנוֹת (ברכות, כ"ח, ע"ב), ע"ד שנקראו במקרא: יושבי שער: ישיחו בי יֹשְׁבֵי שער (תהלים, ס"ט, י"ג), וכן תיב"ע: יתבי תרעא בית קַרְנָתָא, ומחבר ס' יוסיפון משתמש בו לענין מחלקות מערכות המלחמה, ויכניעו את קֶרֶן הַיְמָנִית אשר לו (מ"ג) פליגעל: ומן השם קרן בעיקר הוראתו נגזר פעל בבנין

הפעיל, במובן ש"ת: מי שיש לו קרנים: משור פר מַקְרִן מפרים (תהלים, ס"ט, ל"ב),

קֶרֶן, ארמית כבעברית, שע"ב, האָרן; קֶרֶן אָחֳרִי זְעֵירָה (דניאל, ז', ח'), בְּקַרְנָא דָא (שם, ז', ח'), וְקַרְנַיִן עשר לה (שם), מן קַרְנַיָּא קַדְמָיָתָא (שם, שם, ח'), ובמובן כלי של תקיעה: קָל קַרְנָא (שם, ג', ה'),

קַרְנָא, בגמרא, קרן זוית, אייססערסטע, עקקע: שית (יומא) בקרנתא קאי (פסחים, דף י"ב, ע"א) — בשעה הששית עומדת השמש ברום אמצע הרקיע, בין קרן מזרחית ובין קרן מערבית ואינה נוטה לא לכאן ולא לכאן. ונמצא השם קרן בשמות עצמים פרטים.

עשתרות־קרנים, ע' עשתרות.

קֶרֶן־הַפּוּךְ, שע"פ, אחת מבנות איוב (איוב, מ"ב, י"ד), תרגומו דהות סגי יקר אַפָּאָה הֵיךְ אִיזְמַרַגְדָּא, פירוש קרן מלשון זהר, ומזה לדעת רוב המפרשים במשנה: וכקרן כרכום (נדה, ב', וי"ו), כמראה זיו הַכַּרְכּוֹם, ורש"י פירש קֶרֶן־הַפּוּךְ על שם הקרן שנותנין בו כחול (ועיין ב"ב, דף ט"ז, ע"ב בתוספות ד"ה כבוחלא), ובנדה, כקרן כרכום, פירש"י: כזוית גן שכרכום גדל בו. ואפשר שטעם קרן כרכום, קרן שנותנים בו כרכום. שהוא קצת אדום.

קֶרֶן, בארמית ובמשנה, שם, ראש דבר עקרו וגופו בהצטרף אל המסתעף ויוצא ממנו — גרונדקאַפיטאַל, фондъ: והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יסף עליו (במדבר, ה', ז'), תיב"ע: ויתן קַרְנָא וחומשא: משלם את הקרן (שבועות, כ"ט, ע"א). ובגמרא: התורה רבתה חמישיות הרבה בְּקֶרֶן אחת (ב"ק, דף ס"ה, ע"ב), ובספרי אמרו על „בראשו" עיקר הדמים (סימן ה') משלם שני קְרָנִים וְחֹמֶשׁ (תרומות, ו', ג'), ומהוראה זו (גרונדקאַפיטאַל) הוא גם כן: מכליא קרנא (ב"ק, דף ג', ע"א). ובהשאלה: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וְהַקֶּרֶן קיימת לו לעולם הבא: כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כלם (פאה, א', א'), אלו הדברים נפרעין מן האדם בעולם הזה וְהַקֶּרֶן קיימת לו לעולם הבא על ע"ז על גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל לשון הרע כנגד כולם (תוספתא, פאה, א' ב'). הזכות יש לה קֶרֶן ויש לה פירות, עברה יש לה קֶרֶן ואין לה פירות (קדושין, מ"ב, ע"א).

קרון, במשנה, ש"נ, עגלה, וואַגען, фура, היה יושב בספינה או בְקָרוֹן (ברכות, ד', ו'), אין קושרין את הסוס לא לצדדי הַקָּרוֹן ולא לאחורי הַקָּרוֹן (כלאים, ח', ג'), אלו שמונים קְרוֹנֵי מלחמה שנכנסו לכרך ביתר (גיטין, דף נ"ה), ויושבין בִּקְרָנוֹת של מלכים (קדושין, דף ע"ו, ע"א), ולשון יונית הוא Καροσ ברומית: Carrus ומזה:

קַרָּר, ש"ת, מנהיג הקרון, פוהרמאַנן, וואַגען לענקער, ямщикъ: שבר את החמר ואת הַקָּרָר (ב"מ, ו', א'). קוֹרְנִים, במשנה, מין עשב שמריח

ריח טוב, טהימייאן, Thymian Θиміянъ, והאזוב והקורנית (שביעית, ח׳, א׳).

קוֹרנס, ארמית, ובמשנה, ש״ז, כשיל, פַּעַם, האמער, молотъ: את הֹלֵם פָּעַם (ישעיה, מ״א, ז׳), ת״י די מטפח בְּקוּרְנָסָא. ובמשנה: המכה בְקוּרְנָס על הסדן (שבת, י״ב, א׳), קוּרְנָס לפצע בו את האגוזים (שם, י״ז, א׳), יד הַקוּרְנָס (כלים, כ״ו, ו׳).

קָרַס, פ״ע, שתי פעמים במקרא בענין אחד, בקל, כפיפה, עקימה והתהפכות מצד אל צד, זיך בייגען קרימ-מען, צוזאממענזינקען, корчится, сгибаться, ונרדף עם כָּרַע: כָּרַע בֵּל קֹרֵס נבו (ישעיה, מ״ו, א׳) — מכובד משא, קָרְסוּ כָּרְעוּ יחדו (שם, שם, ב׳).

קֶרֶס, ש״ז, כלי כפוף ועקום. עשוי להבר שני דברים בכפיפותיו, האקקען, שפאנגע, крючекъ: ועשית חמשים קַרְסֵי זהב וחברת את היריעת אשה אל אחתה בַּקְּרָסִים (שמות, כ״ו, ו׳), את קְרָסָיו ואת קְרָשָׁיו (שם, ל״ה, י״א).

קַרְסֹל, ש״ז, במקרא נמצא ברבוי זוגי, פרק כף הרגל והעצם המחברו עם עצם הארכובה קנאֶכעל, лодыга, ло-дыжка. ולא מעדו קַרְסֻלָּי (ש״ב, כ״ב, ל״ז; תהלים, י״ח, ל״ז), וכן הוא בארמית ובסורית, וכמו כן קַרְצוּלָא בצד״י: מי אַפְסָיִם (יחזקאל, מ״ז, ג׳), ת״י: מי קַרְסוּלִין. ובגמרא: ציפרא דקאי עד קַרְצוּלֶיהָ במיא (ב״ב, ע״ג, ע״ב). ויכלול גם את הבהנות: בהנות ידיו ורגליו, תיב״ע, קרסולי ידוהי ורגלוהי. וכן: אשר לו כרעים (ויקרא, י״א, כ״א), ת״א, קרסולין. ובמשנה: עשרה בְקוּרְסַל (אהלות, א׳, ח׳). ונראה מזה שכולל את השוק התחתון — אונטערשענקעל, лядвея (ועיין בתוי״ט), ובגזרתו דעת החו׳ לעווי לגזרו מן קרץ, בהוראת סוף, ענדע, ומסתייע מתרגומו של מי אפסים, מי קרסולין, דומה לשם אפס, ענדע, עקסטרעמיטעט, והנראה כדעת פירסט שהוא מן קרס, בהוראת כפיפה, וקרסל הוא האבר הנכפף, וע״ד גזרת כרעים מן כָּרַע.

קירוס, במשנה, ש׳: העושה שתי בתי נירין, בנירין בקירוס (שבת, י״ג, א׳), י״מ אריג — געוועבע, ткань, וכן הוא בלשון יונית καίξοσ, וי״מ שהוא המסרק בכלי האריג. ובגמרא דירושלמי אמרו בקירוס קירומא. דומה שקראו קירוס במ״ם והוא מלשון קרום, תחלת האריג שהוא כקרום דק

קרסם, עיין כרסם.

קרוסטמל, במשנה, שע״כ. מין פרי אילן: האגסים והקרוסתמלין (כלאים, א׳, ד׳) י״א שהוא Crustumia בל״ר, פאראדיעסבירנע, райская груша, וי״א שהוא κρίσομεον גאָלדאפפעל, зо-лотая яблока.

קרע, פ״י. הקל עקרו בקוע, חתוך, כריתה, שפאלטען, צעררייססען, אבשניידען, сорвать, отрѣзать: וְאֶקְרַע סגור לבם (הושע, י״ג, ח׳), ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה יִקְרָעֶהָ בתער הספר (ירמיה, ל״ו, כ״ג), וקרע אותו מן הבגד (ויקרא, י״ג, נ״ו), אויס-שניידען, אויסרייססען, вырвать, вырѣзать, וקרע לו חלוני (ירמיה, כ״ב, י״ד) — עשה לו חלונות רחבות הרבה כדבר הנקרע שהוא נפתח בלא מדה (הרשד״ל), ורש״י בשם י״א פירש פתיחה כמו: כי תִקְרְעִי בפוך עיניך (שם, ד׳, ל׳) — שהפוך נראה כמרחיב קרע העין (רש״י שם), והרשד״ל פירשו כמו תרקיעי מן רקע, כי תרקיעי פוך על עיניך. והתיחד לכריתת בגדים בידים מצער גדול: וַיִּקְרַע את בגדיו (בראשית, ל״ז, כ״ט), וַיִּקְרְעוּ שמלתם (שם, מ״ד, י״ג), ונהגו לקרוע בגדים לסימן אבלות: ויחזק דוד בבגדיו וַיִּקְרָעֵם (ש״ב, א׳, י״א), קִרְעוּ בגדיכם וחגרו שקים וספדו לפני אבנר (ש״ב, ג׳, ל״א). וע״ד המליצה: וְקִרְעוּ לבבכם וְאַל בגדיכם

(יואל, ב׳, י״ג). וכמו כן נהגו בישראל לקרוע בגדים על מיתת קרוביהם ועל שמועות רעות וכדומה: ויהושע בן נון וגו׳ קָרְעוּ בגדיהם (במדבר, י״ד, ו׳), ולא פחדו ולא קָרְעוּ את בגדיהם (ירמיה, ל״ו, כ״ד) (עיין קֶרַע). ובפעול: וּמַדָּיו קְרוּעִים (ש״א, ד׳, י״ב). וביחס אל מי שבגדיו קְרוּעִים: קְרוּעַ כתנתו (ש״ב, ט״ו, ל״ב), קְרֻעֵי בגדים (שם, י״ג, ל״א). ובהשאלה: לוּא קָרַעְתָּ שמים (ישעיה, ס״ג, י״ט), לפי שהשמים נמשלים ליריעה: נוטה שמים כיריעה (תהלים, ק״ד, ב׳). ובקשור עם מֵעַל, הערונטעררייססען: וְקָרַעְתִּי אתם מעל זרעתיכם (יחזקאל, י״ג, כ׳). ובהשאלה: קָרַע ה׳ את ממלכות ישראל מעליך (ש״א, ט״ו, כ״ח) — לקיחה בחזקה, וועגנעהמען, отнять, קָרֹעַ אֶקְרַע את הממלכה מעליך (מ״א, י״א, י״א), וכן: מיד בנך אֶקְרָעֶנָּה (שם, שם, י״ב). ובמובן פעל חוזר: כי קָרַע ישראל מעל בית דוד (מ״ב, י״ז, כ״א), קרע את עצמו — זיך לאָזרייססען, вырваться. ובא: קָרְעוּ ולא דָמּוּ (תהלים, ל״ה, ט״ו), לפי המוסכם ענינו קרעו בגדי ובשרי, וי״מ מענין חרוף וגדוף, לאָסטערן, שכן עיקר הוראת הפעלים חרף, גדף, גם הוא חתוך וכריתה. ובלשון חכמים רגיל המאמר „קָרַע את הים" תחת הנאמר בו במקרא פעל בקע, ובתפלה: קְרַע רוע גזר דיננו.

הנפעל מן הקל, צעררייססען ווערדען: לא יִקָּרֵעַ (שמות, כ״ח, ל״ב) — מעצמו, וכן: ויחזק בכנף מעילו וַיִּקָּרַע (ש״א, ט״ו, כ״ז). ובהשאלה, בבנין: הנה המזבח נִקְרָע (מ״א, י״ג, ג׳, ה׳), ובדחז״ל ובע״א: מנין לגמר דין שיש עמו שבועה שאינו נִקְרָע (ר״ה, דף י״ח, ע״א), וּבְפִיעֵל: הַמְקָרֵעַ על העור כתבנית כתב (תוספתא גיטין, ב׳, ו׳), ומקרע בכליות (ב״ר, כ״ח). ובהשאלה: ארבעה דברים מְקָרְעִים גזר דינו של אדם צדקה צעקה וכו׳ (ר״ה, דף ט״ז, ע״ב). וּבְהִתְפַּעֵל: חמור וכליו וְנִתְקָרְעוּ (ב״ק, ח׳, ו׳).

והבדילו בינו ובין הנפעל: נִקְרַע (השטר) פסול נִתְקָרַע כשר, היכי דמי נקרע ה״ד נתקרע? אמר רב יהודה נִקְרַע—קֶרַע של ב״ד, נִתְקָרַע—קֶרַע שאינו של ב״ד (ב״ב, קס״ח, ע״ב), ופירש הרשב״ם: נקרע על ידי אדם, נתקרע מעצמו, ויפה פירש וכן משמע מלשון התוספתא: הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז וְנִתְקָרַע הגט (גיטין, פרק ה׳, ה׳), הרי זה גיטך על מנת שתשמשי את אבא וכו׳ וְנִתְקָרַע (שם, שם, ח׳), נאמנת אשה שתאמר זה הוא גט שנתת לי, נִקְרַע כשר נתקרע פסול (שם, ב׳, ב׳) וצ״ע.

קֶרַע, ש״ז, חתוך, חתיכה — ריסס, אבגעריססענעס שטיקק, лоскуть: וַיִּקְרָעֶהָ שנים עשר קְרָעִים (מ״א, י״א ל׳). ומזה, בגדים קרועים ומטולאים — לומפען, פעטצען, лохмотьи, וּקְרָעִים תלביש נומה (משלי, כ״ג, כ״א). ובברייתא: ואלו קְרָעִים שאינם מתאחים, הַקּוֹרֵעַ על אביו ועל אמו ועל שמועות הרעות ועל ברכת השם ועל ספר תורה שנשרף וכו׳ (מו״ק, דף כ״ו, א׳).

קְרִיעָה, שה״פ, בְּקוֹרֵעַ בגדיו על אבל וצרת הכלל: אתיא קְרִיעָה קְרִיעָה (מו״ק, דף כ״ו, ע״א). ובענין בקיעה: קשין מזונותיו של אדם כִּקְרִיעַת ים סוף (פסחים, קי״ח, ע״א).

קַרְפֵּף, במשנה, שם מקום מוקף שלא מקורה בקצה העיר עשוי לצרכי תשמישי בני העיר: מביאים עצים מן השדה מן המכנס ומן הַקַּרְפֵּף אפילו מן המפוזר. איזהו קַרְפֵּף? כל שהוא סמוך לעיר דברי ר״י, ר׳ יוסי אומר כל שנכנסין לו בפותחת וכו׳ (ביצה, דף כ׳), נותנין קַרְפֵּף לעיר דר״מ וחכ״א לא אמרו קַרְפֵּף אלא בין שתי עיירות (עירובין, ה׳, ב׳).

קָרַץ, לפי המוסכם עקרו בקוע, חתוך. ומזה בקל בהשאלה ובהצטרף לנשוא הפעל עין, בקוע העין או עקימתו

לרזום וגיזום — אויפרייסען, צווינקערן, בלינטצעלן, взрывать(глаза) прищурпвать, שנאי חנם יִקְרְצוּ עין (תהלים, ל"ה, י"ט), קֹרֵץ עין יתן עצבת (משלי, י', י'), קֹרֵץ בעיניו (שם, ו', י"ג), וכן ביחס אל השפתים: קֹרֵץ שפתיו (שם, ט"ז, ל'). אבל מלשון המשנה: קָרְצָה שפתותיה (מקואות, ח', ה') — שטעמו כבישה, אטימה, נראה שפירשו את הפעל הזה בהוראת כבישה מעיכה, צוזאמענדריקקען, прижать, וכבישת העין או השפתים גם היא סימן רִזום וגיזום והוא הנכון. וכן: כדי לִקְרוֹץ בצפּוֹרן (נדה, ו', י"ב): כדי לִקְרוֹץ בזוג (נגעים, ד', ד'), בענין אחיזה ותפיסה — אנפאססען, осязать. ומזה לפי הנראה יצא לענין לישת בצק ועריכתו, קנעטען, мѣсить — אם התקינו להיות קוֹרֵץ עליו טמא (כלים, ט"ו, ב'), ובתוספתא שהוא קוֹרֵץ עליו מִקְרָצוֹת לתנור (כלים ב"מ, ה', ב'). ולפי המפרשים ענינו חתוך העיסה לחתיכות (ועיין מִקְרָצָה). ובפיוט בפעול, קרוץ מחומר מה מועיל לו (פיוט, ליו"ב), נלוש מחמר, ואיך יצדקו קְרוּצֵי גושיו (קרובות ב' דר"ה) — נלושים מגוש עפר. ובמובן זה השתמש מחבר ס' יוסיפון שאמר כי יצבור (את העפר) ויקרוץ ויגבל לחומר (פרק צ').

הנפעל במשנה, עוללת שבארכובה אם נִקְרֶצֶת עם האשכול הרי היא של בעל הבית (פאה, ז', ד'), הנכון כפירוש הערוך מתאחזת ומתדבקת, וי"מ מענין קציצה, כריתה.

הפיעל במשנה: קִרְצוֹ ומירק אחר על ידו (יומא, ג', ד') — עשה בו קצת חתוך בדחיקת הסכין — איין איינשניטט מאכען, дѣлать разрѣзъ, וי"ג קְרָצוֹ בקל, ובתוספתא: המחתך לבשל כיון שֶׁקִּרְצוֹ אינו חבור (עוקצין, ב', ג'), ובע"א מְקָרֵץ בשפתותיו (יומא, י"ט, ע"ב).

הפועל במקרא: מחמר קֹרַצְתִּי גם אני (איוב, ל"ג, ו'), לפי המפרשים ענינו חתוך, חטוב, חצוב — אויסגעשניטטען, געפארמט, быть вырѣзаннымъ, сформированнымъ. ואין ענין זה מתישב על המלאכה בחמר, ונראה יותר לפרשו מלשון לישה, געקנאטטען ווערדען, быть мятымъ. ובפיוט בהפעיל: הִקְרַצְתָּ גולם מחמר (עבודה לרמב"ק).

קֶרֶץ, שמ"ז, פ"א במקרא: קֶרֶץ מצפון בא (ירמיה. מ"ו, כ'), י"ת: עממין קטולין, וטעמו: הרג ואבדן, פערניכטונג, уничтоженіе, ויש גוזרים אותו מלשון ערבית בהוראת עקיצה דקירה ומפרשים מלת קרץ, דרבן שעשוי להנהיג את הבהמות ע"י שדוקרין אותן בו, ואחרי שהמשיל את מצרים לעגלה יפהפיה אמר שמצפון יבוא הדרבן לה לרדות בה (הרשד"ל). ובמשנה: וְהַקֶּרֶץ בינתים (כלים, ח', ו'), הרמב"ם פי' דופן, מחיצה, מלשון מחמר קֹרַצְתִּי, הָבְדַלְתִּי וְנֶחְתַּכְתִּי, ורבינו האי פירש כדור עגול, דומה לשם גריץ; חלות מצות (ויקרא, ד', י"ב), ת' גריצין פטירין, וכן פירש בעל הערוך. ומזה:

מִקְרֶצֶת, ש"נ, עיסה נלושה, מתוקנת לאפיה — אויסגעקנעטעטעס טייג, мятое тѣсто, מִקְרֶצֶת שהיתה תחלה והשיך לה אחרות (טהרות, א', ח'), מִקְרָצוֹת נושכות זו בזו (שם, שם, ו').

קְרַץ, קוּרְצָא, בארמית שבמקרא, בא נשוא אל פעל: די אכלו קַרְצוֹהִי די דניאל (דניאל, ו', כ"ה). וענינו הַלְשָׁנָה, הליכת רכיל — פערלייםדען, оклеветать. וכן בתרגומים: לא תלך רכיל בעמיך (ויקרא, י"ט, ט"ז), ת"א לא תיכול קוּרְצִין בעמך. ובטעם השם הזה נאמרו כמה סברות והקרובה שבהן היא סברת הראב"ע שענינו אכילת בשר מי שמלשינים עליו (עיין אָכַל), ובדעתו החזיקו המבארים האחרונים והוסיפו, כי קְרַץ ענינו חתיכה חתוכה, ומזה חתיכת בשר וכן בערבית אכל לחמא, אכילת בשר זולתו, הלשנה, ובלשון רומית mordere rodere Carnem

(גיזיניוס ופירסט) ולדעת לעווי יורה השם קרץ, קורצא בא״מית, השחתה, כליה — פערדערבען, פערניכטונג, уничтоженіе, истребленіе, ומסתייע מלשון התרגום „קרא בגרון" (ישעיה, נ״ח, א׳), אכלי קֶרֶץ (לפי הנוסח שהביא בעל הערוך. ומזה: וַאֲכַלוּ קַרְצוֹהִי, ענינו הביא השחתה, וביחוד במלשינות.

קורצין, בתוספתא; זיתים עד שעשאן צבור, פשתן עד שיעשנו קורצין (בבא מציעא, פרק ט׳), וענינו כפי הנראה אגודות, חבילות. ובמדרש: מהו המספר קומי? זהו המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין (דברים רבה, ב׳), ופי׳ הערוך בל״י תלתלי שער, לאָקקען, Κορση ועיין מ״כ.

קַרְצוֹף, ארמית, פ״י, גרוד וחכוך, קראַטצען, שאָבען, чесать скоблить-лять, לְהִתְגָּרֵד בו (איוב, ב׳, ח׳). תרגומו: לְאִתְקַרְצָפָא, ובנ״א בסמ״ך, לְאִתְקַרְסָפָא. ומזה במשנה בפעל: אין מְקָרְדִין את הבהמה ביום טוב אבל מְקַרְצְפִין (ביצה, ב׳, ד׳), ובגמרא: איזהו קַרְצוֹף וכו׳? מסרקות גדולים: ואין עושין חבורה (ביצה, דף כ״ג, ע״א), ופירש״י: במגרה של עץ ששניה גסות ואין עושה חבורה.

קוּרְקְבָן, או קֻרְקְבָן, ש״ז, ארמית, קיבה, מֻרְאָה, זפק, וביחוד בעוף הקיבה הגסה המחוברת בושט, קראָפּף, зобъ. והסיר את מֻרְאָתוֹ (ויקרא, א׳, ט״ז), תרגום ירושלמי וְיַעֲבַר קורקבניה. ובמשנה: נקב הַקּוּרְקְבָן (חולין, ג׳, ג׳). ובגמרא השתמשו בו גם לקיבת אדם, מאַגען, желудокъ, קוּרְקְבָן טוחן (ברכות, דף ס״א, ע״ב): בשפל קול הטחנה— בשביל קוּרְקְבָן שאינו טוחן (שבת, דף קנ״ב, ע״א), רחיים באדם זה קוּרְקְבָנוֹ של אדם (אבות, דר״נ, פרק א׳).

קַרְקַע, שוז״נ, תחתית המקום, באָדען, помостъ, полъ: ומן העפר אשר יהיה בְּקַרְקַע המשכן (במדבר, ה׳, י״ז), מן הַקַּרְקַע עד הקירות (מ״א, ו׳, ט״ו), וספון בארז מֵהַקַּרְקַע עד הַקַּרְקַע (שם, ז׳, ז׳) — כפירוש רש״י מיסוד כותל זה עד יסוד כותל זה: בְּקַרְקַע הים (עמוס, ט׳, ג׳). ובספרי: לעשות קַרְקָעוֹ של בית עד התהום כמותו (במדבר ס׳ קכ״ו). וע״ד ההשאלה: ולא המשוקע בְּקַרְקַע העין (תוספתא בכורות, ד׳, ב׳). ובתרגומים קַרְקְעִית כמו תַּחְתִּית. ואפילו קַרְקְעִיתָהּ (ת״י, במדבר, י״ט, י״ד), קַרְקְעִיתוֹ של אוצר (הרמב״ם הלכות שבת, כ״ו, ט״ו); ובמשנה במובן זה ולענין שולי הכלים בא השם בהסרון העי״ן ובכפל הרי״ש: קַרְקוֹר, וע״מ נקבה קַרְקוֹרָה: הדקין שבכלי חרס וְקַרְקְרוֹתֵיהֶן ודפנותיהן (כלים, ב׳, ב׳), סבכה שהתחיל בה מפיה טהורה עד שיגמור את קוּרְקוֹרְתָהּ (שם, כ״ח, יו״ד), או בתוכה כנגד קוּרְקוֹרְתָהּ (אהלות, ט׳, ט״ז). וזה ממה שיורה שיסוד אחד לשניהם, מחובר מן שתי מלות קר, קער, בהוראת קבוב והשפלה עד תחתיתו של דבר מה (ועיין קור קער). ומצאנו את הדמיון והחלוף הזה בשמות עצמים פרטים (עיין בסמוך). וכפי הנראה בחרו חז״ל במשקל זה לענין שולים להבדיל בינו ובין נחלת שדה, שלמושג זה התיחד במשנה משקל קַרְקַע. ובסימן נקבה: קַרְקַע כל שהיא חַיֶּבֶת בפאה (פאה, ג׳, ו׳), קרקע בית רובע (שם), גרונדשטיקק, клочекъ земли. כל אדם שאין לו קַרְקַע אינו אדם (יבמות, דף ס״ג, ע״א), וברבוי: עבדים וְקַרְקָעוֹת (שביעית, ח׳, ג׳), שעבוד קרקעות (כתובות, דף פ״ז, ע״ב). ובתוספת מ״ם לענין שם הקבוץ, מטלטלי אגב מְקַרְקְעֵי הקנה להם (ב״מ, דף י״א, ע״ב), עבדים כִּמְקַרְקְעֵי דמי (ב״ק, י״ב, ט׳), ואמרו: קרקע עולם הִזִּיקָתוֹ (ב״ק, דף כ״ח, ע״ב) — קרקע שאין לה בעלים: וע״ד המשל אסתר קרקע עולם היתה (סנהדרין, דף ע״ד, ע״ב) — בקרקע שאינה זזה ממקומה כאבן שאין לה הופכין (ערוך). ויתכן שענינו, שהיא נחשבה

כהפקר לעצמה, ומשועבדת לרצון בעלה המלך.

קרקע, שע״פ עיר על גבול נחלת יהודה לדרום: ונסב הַקַּרְקָעָה (יהושע, ט״ו, ג׳). ונראה שהוא כמו שפלה תחתית (עיין שם).

קַרְקֹר, שע״פ עיר בעבר הירדן מזרחה (שופטים, ה׳, י״ח), וגם זה מענין שפלה.

קרקר, עקרו הברה טבעית, קול צפצוף העופות והצפרדעים — קאָללערן, גאַקקערן, клохтать кудахтать: תרנגולין מְקַרְקְרִין (תרגום שני לאסתר א׳, ב׳): באותה שעה התחיל פרעה משחק עליהם וּמְקַרְקֵר אחריהם כתרנגולת (שמו״ר, ט׳). ומזה בענין צפצוף של צעקה מפחד ומצער: איהו קא מְעַוֵּאי ואינהו קא מְקַרְקְרִין בעותי קא מבעתי אהדדי (חולין, נ״ג, א׳). ובהשאלה, המית וצעקת בני אדם ופגיעתם רעה: שנכנסו לסטים לתוך ביתו והיו מְקַרְקְרִין בו כל הלילה (ב״ר, כ״ד), לאָרמען, טאָבען, шумѣть бушевать: נכרים מְקַרְקְרִין בהיכלו (יומא, דף ס״ט, ע״ב). ובמובן זה יש מפרשים: מְקַרְקַר קיר ושוע אל ההר (ישעיה, כ״ב, ה׳) — מרעישים ומתריעים כנגד הקיר, או שהוא מוסב אל הקיר, שהקיר מְקַרְקֵר, משמיע קול רעש נפילת חומה. ולדעת הרשד״ל השם קיר בפסוק זה הוא שם אומה הנזכרת בסמוך: וקיר ערה מגן, וכמו כן המלה שוע הוא שם אומה (עיין שוע). ושעור הכתוב: קיר (אנשי קיר) הוא מְקַרְקֵר, מרעיש מרים קול כנגד אנשי ירושלים, ושוע (אנשי שוע) מְקַרְקֵר לצד ההר, ששם תקפה של ירושלים, כלומר לצד הר ציון שהיא עיר דוד. ולפי זה יתכן לפרש: וְקַרְקַר כל בני שת (במדבר, כ״ד, י״ז) — ירעישם, ירעידם, ערשיטטערן, расшатать, (עיין קור).

קִרְקוּר, שה״פ, קוואַקען, квакать, קִרְקוּרָן (של הצפרדעים) קשה להם מהשחתתן (תנחומא פרשת בא).

קורקור, ש״ה, עוף צועק, אפיקו לו קורקור מהכא (ב״ב, דף כ״ג, ע״א), קראָכצער, שרייער, охающіе, крикуны והכונה על העורב.

קור (קרר), שמ״ז, קרת, צנה, קאָלטע, וקר וחם (בראשית, ח׳, כ״ב) — משמעו — עת הקור.

קָרָה, ש״נ, פעולת הקור, קעלטע, פראָסט, холодъ морозъ: וּמִמְּזָרִים קָרָה (איוב ל״ז, ט׳): ואין כסות בַּקָּרָה (שם כ״ד, ז׳), ביום קָרָה (משלי, כ״ה, כ׳), לפני קָרָתוֹ מי יעמוד (תהלים, קמ״ז, ז׳).

קַר, תאר, למה שיש בו קור, צִנָּה, קאַלט, מים קָרִים על נפש עיפה (משלי, כ״ה, כ״ה), מים קָרִים נוזלים (ירמיה, י״ח, י״ד), (וע׳ קור א). ובפיוט: וסכה תהיה לצל קָרִים (פיוט טל), ובארמית ובדברי חז״ל השתמשו בו בפעל ע״ד הכפולים השלמים באפעל: כצל סלע כבר (ישעיה, ב׳, ל״ב) תיב״ע כְּטְלַל כֵּיף מֵקַר, קיהלען, אַבקיהלען, охлодѣть. ובמשנה בהפעיל: שתהא מקירו (כלים, א׳, ח׳), לְהָקֵר או לירוֹת (מכשירין, ד׳, ב׳) — שעורו: מי שעמד תחת הצנור אם לְהָקֵר גופו או להדיח ולרחוץ בשרו מן הטיט והצואה. כלי מֵיקַר (שבת, דף קנ״א, ע״ב); כאן ישננו כאן הוּקְרְנוּ (במדבר רבה, כ״ג). ובפיוט בפיעל ובמובן המשאלי: מר נפשי ורוחי אֲקָרֵר (קינה: אמרתי שעו מני) — הרגעת המית הנפש כי תחם מרוב צער — אבקיהלען, בערוהיגען, успокоиться. ובהתפעל: במובן הטבעי והמוסרי: ונתקרר בצלו, או: ולא נתקררה דעתו עד וכו׳ (יבמות, ס״ג, ע״א), ולא נתקררה דעתו עד שיעשה נקמה באדום (במדבר רבה, פי״ג), עד שיתקרר דעתו וינוח (רמב״ם הלכות דעות, ה׳ ז׳).

מְקֵרָה, ש״מ, הַמְּקֵרָה, אבקיהלונג, охлаждѣніе охлода: בעלית הַמְּקֵרָה

(שופטים, ג׳, כ׳), בחדר הַמְּקֵרָה (שם, שם, כ״ד).

קורה, במשנה, בסמיכות לשם רוח, קוֹרַת רוּחַ, כמו נחת רוח — צופֿריעדענהייט, удовольствіе: יפה אחת של קוֹרַת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה (אבות, ד׳, מ׳).

קָרִיר, בגמרא, הפך חמים: בחמימי לא דכווצי בקרירי לא דמטרשי (חולין, דף מ״ו, ע״ב).

קְרִירוּת, שמ״נ, צִנָּה, קאֶלטע: כְּצִנַּת שלג (משלי, כ״ה, י״ג), תרגומו: קְרִירוּת דתלגא.

א] **קֶרֶשׁ**, ש״ז, לוח עץ מתוקן לבנין, ברעטט, טאַפֿעל, доска: הַקֶּרֶשׁ האחד (שמות, כ״ו, ט״ז), עשרים קֶרֶשׁ (שם, שם, י״ח), ששה קְרָשִׁים (שם, שם, כ״ב), קַרְשֵׁי המשכן (שם, שם, י״ז). ובא: קַרְשֵׁךְ עשו שן (יחזקאל, כ״ז, ו׳) — כלל הקרשים, טאַפֿעלוועריק, וי״א שהוא המשוט, שטייערוודער, руль, ובגזרתו נראה דעת האומרים שהוא מגזרת חרש, קרץ, פלח בענין חתוך (וע׳ גב).

ב] **קְרַשׁ**, ארמית, הקל, א) עומר, הגלדה, קפוי — געריננען, דיכֿט זוערדען, сгущаться, затвердиться: והמים להם חומה (שמות, י״ד, כ״ב) ת״י: ומיא קרשוון היך כשורין. ובמשנה: כדי שלא יִקְרוֹשׁ (הדם) (יומא, ד׳, ג׳), היה אשבורן או שֶׁקָּרַשׁ (אהלות, ג׳, ג׳), לחים היו מעשיהן ביום הראשון ובשני קרשו (כ״ר, ד׳), יין קָרוּשׁ (סוכה, דף י״ב, ע״א), חלב דְקָרִישׁ (חולין, דף קכ״א, ע״א), ב) יוצא, גערינגען מאַכֿען, слущать: וכגבינה תַּקְפִּיאֵנִי (איוב, יו״ד, יו״ד), ת״י: והיך גובנין קְרִישָׁתָא. ובמדרש בהפעיל, ובסמ״ך ת׳ השי״ן: למלך שהיו לו כוסות ריקים, אמר המלך אם אני נותן לתוכן חמין הם מתבקעין צונן הן מַקְרִיסִין (ב״ר, י״ב)—יעלה עליהם קרום קרוש (ועיין מ״כ). ובאִתְפַּעַל: אתקריש אדמיהון (ת״י במדבר, כ״ה, ח׳).

קְרִישָׁה, בפיוט, ש״נ: קְרִישָׁתוֹ ימס עד עת הזיה (עבודה לרמב״ק), קְרִישָׁתָם לפזוז (יוצר א׳ דשבועות).

קַרְתָּה, שע״פ, עיר בנחלת מטה זבולן שנתנה ללוים (יהושע, כ״א, ל״ד), יסודה קריה, קרת, וכן

קַרְתָּן, שע״פ, עיר בשבט נפתלי שנתנה ללוים (יהושע, כ״א, ל״ד), ובדהי״א (ו׳, ס״א), נקראת קִרְיָתַיִם, וזה לפי שהנו״ן נחה אחר קמ״ץ, היה לפנים סימן הרבוי הזוגי.

קִשֻּׁא, שע״כ, מין ירק גנה, לדעת י״מ היא הנקראת — גורקע, וי״א שהיא, קירבים, тыква, את הַקִּשֻּׁאִים ואת האבטחים (במדבר, י״א, ה׳) ובארמית בחלוף שי״ן בטי״ת, קטייא, ובמשנה: הַקִּישׁוּת והמלפפון (כלאים, א׳, ב׳), נוטל מעשר מכל קִישׁוּת וקִישׁוּת (דמאי, ה׳, י״ב).

מִקְשָׁה, ש״נ, שדה של קשאים — גורקען — אדער קירביספֿעלד, огородъ огурцевъ или тыквъ: כמלונה בְּמִקְשָׁה (ישעיה, א׳, ח׳). ובמשנה: קטן שהניחו אביו בְּמִקְשָׁה (תרומות, א׳, ד׳), ובל״ר: ליטע בְּמִקְשָׁאוֹת ובמדלעות (שביעית, ב׳, א׳), וברמב״ם: המשמר זרעיו מפני העופות וּמִקְשָׁאָיו ומדלעיו מפני החיה (הלכות שבת, כ״ד, ט׳), וכתב בעל מגיד משנה, גוף הפירות קרויין קשואים ודלועין, ומה שמגדלין קרויין מִקְשָׁאִין וּמִדְלָעִין. ואינו מוכרע, ובגזרתו נראה שהוא מן קשה, בהוראת התעבות והתגסות, וכן הוא גידול הפירות ההן.

קשב, פ״י, עקרו הטות אזן לשמוע דבר מה בשום לב. הקל — פ״א במקרא, אויפֿהאָרכֿען, אויפֿמערקען, ואזני שמעים תִּקְשַׁבְנָה (ישעיה, ל״ב, ג׳), ועיקר שמושו בבנין הפעיל, כן בבחינת הַדָּבָר שמדברים, וכן בבחינת הַמְדַבֵּר. ונקשר על הרוב ביחס הלמ״ד, וְשָׁאֲלָיו: לְהַקְשִׁיב לְחָכְמָה

אָזְנֶךָ (משלי, ב׳, ב׳), כמו להטות, לוא הִקְשַׁבְתָּ למצותי (ישעיה, מ״ח, י״ח), הַקְשִׁיבָה אֶל רנתי (תהלים, קמ״ב, ז׳), ולא הִקְשִׁיבוּ אֵלַי (זכריה, א׳, ד׳), הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עמי (ישעיה, נ״א, י״ד). ולפעמים גם ביחס שֶׁעַל: מַקְשִׁיב עַל שפת און (משלי, י״ז, ד׳), מַקְשִׁיב על דבר שקר (שם, כ״ט, י״ב). ובא גם ביחס הפעול: הַקְשִׁיבָה רִנָּתִי (תהלים, י״ז, א׳) — כמו אֶת רִנָּתִי, ורבות שפתי הַקְשִׁיבוּ (איוב, י״ג, ו׳). ועל המעט ביחס הבי״ת, הִקְשִׁיב בקול תפלתי (תהלים, ס״ו, י״ט), ובזולת קשרי היחסים: הַקְשִׁיבָה ועשה (דניאל, י״ט, י״ט), ולאמים הַקְשִׁיבוּ (ישעיה, מ״ד, א׳). ובא נרדף עם הפעל שָׁמֹעַ: הִקְשַׁבְתִּי וָאֶשְׁמָע (ירמיה, ח׳, ו׳) — ענינו הטיתי אזני לשמוע ושמעתי: יַקְשִׁיב וְיִשְׁמַע לאחור (ישעיה, מ״ב, כ״ג), לא נַקְשִׁיב (ירמיה, ו׳, י״ז), להקשיב מחלב אילים (ש״ב, ט״ו, כ״ב), והקודם: שְׁמֹעַ מזבח טוב. ובא: נטיתי ידי ואין מַקְשִׁיב (משלי, א׳, כ״ד), ענינו — ואין פונה אלי. ובגמרא: ואם המתין לו מה שכרו? אמר ר׳ יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו „לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך״ (בכורות, ה׳, ע״ב), ופירש״י לשון המתנה הוא: מנין לשנים שיושבים ועוסקים בתורה ששכינה עמהם שנאמר (מלאכי, ג׳): אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו וַיַּקְשֵׁב ה׳ וַיִּשְׁמָע (שם, דף ו״ו, ע״א), ופירש״י: מַמְתִּין להם שם. ובענין זה יתכן מה שנאמר: תלמידי חכמים הנוהים זה לזה בהלכה הקב״ה מַקְשִׁיב להם שנאמר אז נדברו יראי ה׳ וגו׳ וַיַּקְשֵׁב (שבת, דף ס״ג, ע״א).

קַשָּׁב, ש״ת נוטה לשמוע, אויפמערקזאם זיין, внимательный, תהי נא אזנך קַשֶּׁבֶת (נחמיה, א׳, ו׳). וברבוי על משקל קַשָּׁב: תהיינה אזנך קַשֻּׁבוֹת (תהלים, ק״ל, ב׳), ואזניך קַשֻּׁבוֹת לתפלת המקום הזה (דהי״ב, ו׳, מ׳).

קֶשֶׁב, ש״ז, קול נשמע לאזן — פערנעהמבארער לויט, внятная рѣчь-звукъ: ואין ענה ואין קָשֶׁב (מ״א, י״ח, כ״ט), ואין קול ואין קָשֶׁב (מ״ב, ד׳, ל״א), וְהִקְשִׁיב קֶשֶׁב רב קָשֶׁב (ישעיה, כ״א, ז׳), ענינו: וְהִקְשִׁיב ושמע קול ורב קֶשֶׁב והקול הולך ורב וגדל.

קשה, פעו״י, הקל — עקרו היות במעמד עצם, שכל חלקיו מתלכדים היטב ואינו נוח להיות נדחק ונכבש, הארט, сжатый твердый, והפוכו רַךְ. במקרא בא במובן המשאלי: כי קָשְׁתָה ידו עלינו (ש״א, ה׳, ז׳) — דוחקת אותנו, כי הדבר שאינו נוח להיות נדחק, דוחק ולוחץ, וקרוב בענינו אל הפעל כָּבֵד, כי העצם הגס והעצום בחלקיו הוא כָּבֵד: ידי כָּבְדָה על אנחתי (איוב, כ״ג, ב׳). ובמובן המוסרי: ועברתם כי קָשָׁתָה (בראשית, מ״ט, ז׳), והקודם: כי עַז: והדבר אשר יִקְשֶׁה מִכֶּם (דברים, א׳, י״ז), וכמו: כי כָבֵד מִמְּךָ הדבר (שמות, י״ח. י״ח), לא יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ (דברים, ט״ו, י״ח), וַיִּקֶשׁ דבר איש יהודה מדבר איש ישראל (ש״ב, י״ט, מ״ד)— טענות איש יהודה היו עצומות הרבה מטענות איש ישראל. ובגמרא רגיל הרבה בענין, טענה שסותרת דברי השונה והפוסק: רישא קַשְׁיָא לרב וסיפא קַשְׁיָא לשמואל: ולטעמיך תִּקְשֵׁי לך היא גופא (ב״ק, דף כ״ח, ע״ב), מתניתין קַשִׁיתֵיהּ (שם, כ״ט, ע״ב).

הנפעל פ״א במקרא: ועבר בה נִקְשֶׁה ורעב (ישעיה, ח׳, כ״א)—מי שיומו קשה עליו, קְשֵׁה יום, הארט בעדריקקט, בעשווערט. הפִּיעֵל וַתְּקַשׁ בלדתה (בראשית, ל״ה, ט״ז), שעורו—לדתה היתה קשה לה מפני חבלי לידה. ובמשנה: קִשְּׁתָה שלשה ימים (נדה, ד׳, ז׳), בהמה הַמְקַשָּׁה לילד (חולין, ד׳, א׳), ובמובנו הראשון— מְקַשֶּׁה עצמו כעץ (מו״ק דף ט״ז ע״ב).

הפעיל—יוצא, גרם לדבר שיהיה קָשֶׁה ומושך בנשוא הפעל את השם לֵב, ואני אַקְשֶׁה אֶת לֵב פרעה (שמות, ז׳, ג׳)— אעשה את לִבּוֹ קָשֶׁה כאבן שלא יתפעל; דומה לשמוש של פעל כַּבֵּד: ולמה

תְּכַבְּדוּ את לבבכם כאשר כִּבְּדוּ מצרים ופרעה אֶת לִבָּם (ש"א, ו', ו')· וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יפול ברעה (משלי, כ"ח, י"ד); וכמו כן את השם רוּחַ: כי הִקְשָׁה ה' אלהיך את רוחו (דברים, ד', למ"ד), והכפל: וְאִמֵּץ אֶת לְבָבוֹ. ואת השם עֹרֶף: וְעָרְפְּכֶם לא תַקְשׁוּ עוד (שם, י', ט"ז), איש תוכחות מַקְשֶׁה עֹרֶף (משלי, כ"ט, א'), וַיֶּקֶשׁ אֶת עָרְפּוֹ (דהי"ב, ל"ו, י"ג). ובחסרון הנשוא המובן בכח: ויהי כי הִקְשָׁה פרעה לשלחנו (שמות, י"ג, ט"ו), שעורו— הִקְשָׁה את לבבו בענין שַׁלְּחֵנוּ. וי"מ הִקְשָׁה על ישראל ענין שלוחם, שוויעריג־קייטען מאַכען, ставилъ отпуску затруд-ненія, מי הִקְשָׁה אליו וישלם (איוב, ט', ד'), טראָטצען, противиться упор-ствовать, ובמובן הכבדה שווער מאַכען, отягочать: אביך הִקְשָׁה את עֻלֵּנוּ (מ"א, י"ב, ד'), ובאותו ענין נאמר גם כן: אביך הִכְבִּיד את עֻלֵּנוּ (שם, שם, יו"ד), הִקְשִׁיתָ לשאול (מ"ב, ב', י'), במקום תאר הפעל: שאלה קָשָׁה שאלת שווערעס פערלאַנגען, труднаго просилъ: בהקשותה בלדתה (בראשית, ל"ה, ט"ז), כמו בפיעל: וַתְּקַשׁ בלדתה (שם, שם, ט"ז). ובגמרא השתמשו בו לענין טענה והוכחה בנושא למודי שקשה לישבו ולהבינו כפי דברי בעל המאמר, פראַגען, איינגען איינוואַנד מאַכען, дѣлать оговорку возраженіе, (עיין להלן קוּשְׁיָא).

ההפעל במשנה בהנחתו הראשונה: אם הוּקְשׁוּ לפני ראש השנה (שביעית, ב', י'), האַרט, טראָקקען ווערדען, затвер-дѣться. ובמובן המשאלי: וְהוּקְשָׁה עלי הדבר מאד (פתיחה לאיכה רבתי), עס פיעל מיר שווער, было мнѣ трудно.

ההתפעל: נִתְקַשִּׁית אמו מִצער עבורה (במדבר רבה, ד'). ובהשאלה: הלב מתקשה (קהלת רבה, א' י"ז), וזה אחד משלשה דברים שֶׁנִּתְקַשָּׁה משה והראהו המקום את כלם באצבע (מכילתא בא, א'), אִתְקַשְׁיַית קומי רבי פנחס (ירושלמי סוטה, ח', ג'), רבי יוחנן וריש לקיש הוו יתבין מתקשין (ויקי"ר, כ"ט), הוקשה להם הדבר, ובע"א: כל הַמִּתְקַשֶּׁה על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה (מו"ק, דף כ"ז, ע"ב), הנראה—מַקְשֶׁה את לבו להצטער ואינו מקבל תנחומים, ובעין יעקב המקשיר וברש"י שם פירשו מענין וקשרו מספד.

קָשֶׁה, ת', עָצוּם, חָזוּק, שאינו נוח להכבש וּלְהִכָּפֵף: בחרבו הַקָּשָׁה והגדולה והחזקה (ישעיה, כ"ז, א'), הגה ברוחו הַקָּשָׁה ביום קדים (שם, כ"ז, ח'), שעורו: הגה ברוחו ביום ההוא ברוח הקדים הקשה, שהיא רוח עזה (שמות, י"ד, כ"א), וכענין שנאמר: יבוא קדים רוח ה' (הושע, י"ג, ט"ו). במובן המשאלי האַרט: ערפך הַקָּשֶׁה (דברים, ל"א, כ"ז): עם קְשֵׁה ערף (שמות, ל"ב, ט'), האַרט־נאֶקקיג: מדעתי כי קָשֶׁה אתה וגיד ברזל ערפך (ישעיה, מ"ח, ד'), חזקי מצח וּקְשֵׁי לב (יחזקאל, ג', ז'), והבנים קְשֵׁי פנים וחזקי לב (שם, ב', ד'), ביד אדנים קָשֶׁה (ישעיה, י"ט, ד') — אכזרי, גרויזאַם, жестокій, בני צרויה קָשִׁים ממני (ש"ב, ג', ל"ט)—חזקים ועומדים על דעתם, שטאַררזיננינגער, упорнѣе, ומדרכם הַקָּשָׁה (שופטים, ב', י"ט)—העז והרע. בעבדה קָשָׁה (שמות, א', י"ד), ותהי המלחמה קָשָׁה (ש"ב, ב', י"ז), אם לא בכיתי לִקְשֵׁה יום (איוב, ל', כ"ה)—מי שיומו קשה עליו: אשה קְשַׁת רוח אנכי (ש"א, א', ט"ו)—שרוחה קשה עליה: קָשָׁה כשאול קנאה (שיה"ש, ח', ו'), חזות קָשָׁה הֻגַּד לי (ישעיה, כ"א, ב'), את הדבר הַקָּשֶׁה יביאון אל משה (שמות, י"ח, כ"ו), ולעיל באותו ענין נאמר: הדבר הַגָּדֹל (שם, כ"ב). ובא במובן שם המפשט: דבר קָשֶׁה באיזה ענין שהוא: או מה יענך אביך קָשָׁה (ש"א, כ', יו"ד), הראית עמך קָשָׁה (תהלים, ס', ה'), ואנכי שלוח אליך קָשָׁה (מ"א, י"ד, ו')—להגיד לך דבר קשה, חזות קשה. וברבוי: וידבר אתם קָשׁוֹת (בראשית, מ"ב, ז'), ובמשנה במובנו הפשוט והמושאלי,

האַרט, שטאַרק, שווער, твердый, сильный, тяжелый: והפוכו רך: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קָשֶׁה כארז (תענית, דף כ׳, ע״א), לערב קָשֶׁה בְּרֵךְ (ב״מ, ד׳, י״א). עשרה דברים קָשִׁים נבראו בעולם: הר קָשֶׁה (סלע) ברזל מהתכו, ברזל קָשֶׁה אור מפעפעו, אור קָשֶׁה מים מכבין אותו, מים קָשִׁים עבים סובלים אותן, עבים קָשִׁים רוח מפזרתן, רוח קָשֶׁה גוף סובלו, גוף קָשֶׁה פחד שוברו, פחד קָשֶׁה יין מפיגו, יין קשה שֵׁנָה מפכחתו, ומיתה קָשָׁה מכולן וכו׳ (ב״ב, דף יו״ד, ע״א), מהיר לשמוע וְקָשֶׁה לאבד (אבות, ה׳, י״ג). ובמובן רע ומזיק לבריאות, שעדליך, вредный: למה נקראו שמן קִשּׁוּאִים? מפני שֶׁקָּשִׁין לגופו של אדם כחרבות (ע״ז, דף י״א, ע״א), שלשה חדשים הראשונים תשמיש קָשֶׁה לאשה ויפה לולד (נדה, דף ל״א, ע״א), אל יאמר אדם הקטרת קָשָׁה על ידו מתו נדב ואביהוא (במדבר רבה, ד׳). ובמובן המוסרי: הרהורי עבירה קָשִׁין מעבירה (יומא, כ״ט, ע״א). ובענין שם: לזה תשמישו בנחת ולזה בְּקָשֶׁה (ערובין, דף ע״ז, ע״א).

קְשִׁי, ש״מ. עקשות ואבירות הלב, פֿערשטאָקקטהייט, закоснѣлость, ожесточеніе: קְשִׁי העם הזה (דברים, ט׳, כ״ז)—קְשִׁי ערפו או קשי לבבו.

קִשּׁוּי, במשנה, ש״ז, א) חבלי לידה, וועהען; כמה היא קשויה וכו׳ אין קשוי יותר משתי שבתות (נדה, ד׳, ה׳), דם הקשוי (שם) והוא כנגד דם השופי (שם, ב׳). ובמובנו הפשוט, קשוי האבר, ערעקציאן, ерекція.

קוֹשִׁי, ש״ז, כעין תאה״פ, מה שקשה לעשותו, שוועריגקייט, трудность, בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת (שבת, י״ב, ע״ב), שאין חבר נקנה אלא בְּקוֹשִׁי קוֹשִׁין (ספרי דברים, ס׳, ש״ה).

קוּשְׁיָא, ש. מעין הקודם, ורגיל במו״מ של הלכה, טענה או ערעור על דבר זולתו בהלכה פֿראַגע, איינווענ־דונג, вопросъ возраженіе. כל קוּשְׁיָא דהוי להו לרבנן הוה מפרש (תענית, דף כ״ג, א׳), אַקְשׁוּ להו כל הנהו קוּשְׁיָיתָא (יבמות, דף ע״ז, א׳), וזה ששואל וטוען על דברי חברו נקרא מַקְשָׁן.

קַשְׁיוּ, קַשְׁיוּת, ש״מ זו״נ, אבירות, חזק יד — האַרטע, שטרענגע, жестокость, строгость: בְּפָרֶךְ (שמות, א׳, י״ד) ת״א: בִּקְשְׁיוּ, קְשִׁי העם (דברים, ט׳, כ״ז) ת״א קַשְׁיוּת עמא. ומזה בפיוט: בְּקַשְׁיוּת עֹרֶף.

מִקְשָׁה, ש׳, במעשה הכרובים, המנורה והחצוצרות נאמר לשון זה, מִקְשָׁה תעשה אתם (שמות, כ״ה, י״ח), מִקְשָׁה תיעשה המנורה (שם, שם, ל״א), מִקְשָׁה תעשה אתם (במדבר, יו״ד, ב׳), א״ת נְגִיד שענינו המשכה, ועל פי תרגומו פירש״י: הכלים ההם לא נעשו חוליות כי אם מֶעֶשֶׁת אחת שמקישים עליה והיא נמשכת. ומלת מקשה הוא מן: דא לדא נָקְשָׁן (דניאל, ה׳, ו׳), וטעם מקשה תעשה, מעשה מקשה — האַממערן, געהאַממערטעס, чеконеніе. ובשטת רש״י יש לאמר כי מיסודו של ק ש, ק ש ה, יצאו הפעלים י ק ש, נ ק ש, בהוראת פגישה בדבר הַקָּשֶׁה, שמביאה לידי הרתעה לאחור. ומזה יתכן שיש גם במשמע השרש קָשֶׁה מושג ההכאה וְהַהַקָּשָׁה בפטיש, וכן כְּתֹמֶר מקשה המה (ירמיה, יו״ד, ה׳), ותיב״ע עוֹבַד נְגִיד, זְקִיפִין אינון, ופירש״י מַקִּישׁ אותם בקורנס עד שזוקף לו קומה כדקל. ולדעת הראב״ע והרד״ק מִקְשָׁה, ענינו שוה וישר, ולא ידענו לו מקור. ולדעת גיזניוס נגזר מן קשה בערבית בהוראת תקון כלי על ידי הקצעה בעגולו במעגל, דרעכסלען, точить. ופירסט גם הוא מפרש כן אלא שלדעתו יש במשמע השרש ק ש ה בעברית גם ענין קִפּוּל, עניבה ועגול — צוזאַממען דרעהען, ווינדען, обвивать сѣлести, שעל ידם נעשה דבר מה חזק ומוצק. ומזה

הקצעה בעגול — דרעכסעלן, ומזה מִקְשָׁה, מעשה מעוגל מוקצע בעגול, געדרעהטע, געוואונדענע ארבייט, сплетенная работа. ובגמרא: מִקְשָׁה של חזיר אחת (שבת, דף צ׳, ע״ב) — נימא קשה שבשדרה של החזיר, בארסט, щетина.

מִקְשֶׁה, ש״ז, מעין הקודם; ותחת מעשה מִקְשֶׁה (ישעיה, ג׳, כ״ד) רש״י פירש טסי הזהב עשוים מעשה מִקְשֶׁה שהיו נותנים עליהם לתכשיטין, והנכון כדעת המפרשים שהוא ענין סלסול השער לעשותו תלתלים בעגולים מכֻוָּנים, געקרייזעלטעס, завивка волосъ.

קָשָׂה, ש״נ, מין כלי מכלי המקדש לתשמיש לחם הפנים נמצא רק ברבוי: ואת קְשׂוֹת הנסך (במדבר, ד׳, ז׳), וּקְשׂוֹתָיו ומנקיתיו (שמות, כ״ה, כ״ט), לדעת חז״ל (מנחות, דף צ״ז, ע״א), הם הסניפין שהיו קבועין בשלחן ועולין למעלה מן המערכות ומפוצלים פצולים שעליהם נתונים המנקיות שהם הצאי קנים חלולים ונסדקים לארכם ונתונים בין לחם ללחם. ולדעת רש״י קְשׂוֹת הן חצאי קנים חלולים — האלבראהרע, ומסתייע מלשון ערבית שכל דבר חלול קרוי קסוה, וכן תרגם אונקלוס כל לשון קְשׂוֹת בכלי המקדש — קסוותא; והנכון כפירש״י שעיקר הוראתו דבר חלול מקוער — שאאלע, чаша. ומיסוד זה נגזר השם קסת או קֶשֶׁת (עיין שם). ובא גם על משקל קַשְׂוָה: ואת הַקְּשָׂוֹת (שמות, ל״ז, ט״ז), וְהַקְּשָׂוֹת זהב טהור (דהי״א, כ״ח, י״ז), והם נמנים בין כלי תשמישי המזבח (ע׳ באורו של הרר״י וויסע). ובגמרא: שתי קַשְׂוָואוֹת היו שם אחד של מים ואחד של יין (סוכה, מ״ח, ע״ב), שענינו כלי קבול.

קַסְוָה, ש״נ, במשנה: הגונב את הַקַּסְוָה והמקלל בקוסם והבועל ארמית קנאין פוגעין בו (סנהדרין, ט׳, י׳). ובגמרא ירושלמית אמרו בפירושו: קסוה, קסטא, רב יהודה אמר כלי משל בית המקדש היה כמה דתימר ואת קְשׂוֹת הנסך, ובגמרא בבלית הביאו רק דברי רב יהודה: מאי קַסְוָה? — כלי שרת (סנהדרין, דף פ״א, ע״ב). ולפי הנראה גם מאן דאמר קסטא שהוא כלי קבול כל שהוא (עיין קיסטא) גם הוא מודה שבכלי שרת מדבר, אלא שהוא איננו גוזרו מן קְשׂוֹת הנסך, שהוא כלי מיוחד לשלחן הפנים כי אם סתם כלי כל שהוא. ולשני הפירושים האלה צריך ישוב אמרם את הַקַּסְוָה בה״א הידיעה.

קשח, פ״י. לפי המוסכם הוא מיסודו על קשה בחזוק ההברה לחזוק ההוראה, הַקְשׂוֹת, הארט מאכען, וכן הוא בערבית, ונמצא רק שתי פעמים במקרא בענין הפעיל במובן המשאלי; תַּקְשִׁיחַ לבנו מיראתך (ישעיה, ס״ג, י״ז), והוא ע״ד: אַקְשֶׁה את לב פרעה (שמות, ז׳, ג׳), הִקְשִׁיחַ בניה ללא לה (איוב, ל״ט, ט״ז) — שעורו: כמו הַקְשֵׁחַ, במקור, ושעורו כמו הַקְשֵׁחַ לבה על בניה כאילו אינם שלה, וי״מ שהוא מוסב על הבנים וגם לב הבנים הקשיח שלא ידאגו לאמם. והנראה שבמקרא בא הפעל הזה בהוראת הסרה, הסבה, וטעם תַּקְשִׁיחַ לבנו מיראתך, ע״ד: ואתה הֲסִבֹּתָ את לבם אחרנית (מ״א, י״ח, ל״ז), הִקְשִׁיחַ בניה ללא לה, אם ימצא מי שיקח בניה ויסירם ממנה לא תצטער בזה, כי הבנים הם לה כמו לא־לה, ומסיים לריק יגיעה בלי פחד עמל לדתה וטפולה הוא לריק ואין לה כל פחד ודאגה לטובתם.

קשט, ארמית פ׳. עקרו החזק בדבר — פעסט האלטען אן עטוואס, טרייא אנהענגען, твердо держаться чегото, ועקר שמושו בפעל במובן חִזּוּק וְאִמּוּץ, שטארקען, בעפעסטיגען, утвердить под-крѣпить, ועם זה תקין וזמון, ריסטען,

наряжаться: שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך (דה"יא, כ"ט, י"ח), ת' רב יוסף לְקַשְּׁטָא יצר הרהורי לבבא דעמך: כשחר נכון מוצאו (הושע, ו', ג'), ת"י כנהור צפרא דִמְקַשֵּׁט במפקיה. ומזה בחז"ל בקל ובפיעל במובן הכנה וזמון — זיך ריסטען, наряжаться: פקחין שבהן קשטו את עצמן (לסעודה) וישבו על פתח בית המלך וכו' פקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מְקוּשָּׁטִים (שבת, דף קנ"ג, ע"א), וקִשְּׁטוּ עצמן למעשה זקנם (ש"ר, ו'). ומזה בפיוט: אֲקַשְּׁטָה כסל וקרב (הקליר, גשם), מי קָשׁוּט שָׁנוּן שבחו להשגיב (חתימת קדושה לשחרית יוה"כ), כמו מוכן והגון, והתיחד להכנה וזמן בְּעִדּוּי תכשיטין — זיך ריסטען, פוטצען, היא קִשְּׁטָה את עצמה לעברה המקום נולה (סוטה, א', ז'), אשה מְקוּשֶּׁטֶת (שבת, דף כ"ה, ע"ב). ודרך משל מוסרי אמרו: קְשׁט עצמך ואחר כך קְשׁט אחרים (ב"מ, דף ק"ז, ע"ב) — תַּקֵּן בתחלה מעשי עצמך ואחר כך תוכל להוכיח את עמיתך לְתַקְּנוֹ. היכי דמי אשה רעה? מְקַשְּׁטָא ליה תבא וּמְקַשְּׁטָא ליה פומא (יבמות, דף ס"ג, ע"ב) — מכינה ועורכת שלחן לבעלה ומכינה לו פיה בחרופים וקללות. ובהפעיל: וְהִקְשִׁיטָן לפורעניות (ב"ר, כ"ו).

ההתפעל, הכנה וזמון, זיך ריסטען, בערייטען, приготовиться, наряжаться, הִכּוֹן לקראת אלהיך (עמוס, ד', י"ב), תיב"ע: אִתְקַשֵּׁט לקבלא אולפן אורייתא. ובמשנה במובן עדוי, זיך פוטצען, наря-диться: המדיר את אשתו שלא תִתְקַשֵּׁט באחד מכל המינין (כתובות, ז', ג'). אם אֶתְקַשֵּׁט ואם לא אֶתְקַשֵּׁט (נדרים, י"א, א'), בכל יום היה מביא חבילה של קש חציה מוכר ומתפרנס וחציה מִתְקַשֵּׁט בה (אדר"ן, פרק ו') — מסתפק בה ספוקיו, עושה בה כל צרכיו.

קֹשֶׁט, ש"מ במקרא, עקרו דבר נצב קיים קיום מתמיד, ומזה: אמונה, פעסטיגקייט, טרייע, твердость, вѣрность, ואמת, וואהרהייט, גערעכטהייט, истина вѣра прямота, (ועיין אמן): נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קֹשֶׁט סלה (תהלים, ס', ו') — מפני אמונתם בהש"י, או לכבוד האמת (עיין קשט ב); להודיעך קֹשְׁטְ אמרי אמת (משלי, כ"ב, כ"א) — אמונת אמרי אמת או ישרם של אמרי אמת, ריכטיגקייט, правдивость, יסודם ועקרם, וי"מ כתאר הפעל להודיעך באמונה אמרי אמת — געטרייליך, вѣрно, ובארמית:

קְשׁוֹט, ש"מ, אמת, וואהרהייט, правда, די כל מעבדוהי קְשׁוֹט (דניאל, ד', ל"ד), כמו: משפטי ה' אמת (תהלים, י"ט, י"ד), מִן־קְשֹׁט די אלהכון הוא אֱלָהּ אֱלָהִין (דניאל, ב', מ"ז) באמת — וואהרליך, вѣрно, правда. ובא בכל ההוראות של השם אמת בעברית: חסדו ואמתו (בראשית, כ"ד, כ"ז), ת"א טִיבוּתֵיהּ וְקוּשְׁטֵהּ, טרייע, בדרך אמת (שם, שם, מ"ח), ת"י: באורח קְשׁוֹט, ריכטיגען, вѣрный, ושפטתם צדק (דברים, א', ט"ז), ת"א ותדונון קוּשְׁטָא — גערעכטיגקייט, справедливость, ובחבור עם ב' היחס בא לפעמים במובן מלת הטעם אכן, אבל — אבער, но: אֲבָל שרה אשתך (בראשית, י"ז, י"ט), ת"א: בְּקוּשְׁטָא. אֲבָל אשמים אנחנו (שם, מ"ב, כ"א), ת"א: בְּקוּשְׁטָא, ומזה במשנה בהעתקה ללשון הקדש: בֶּאֱמֶת אמרו (ע' באמת). ובמשלי מוסר בגמרא אמרו: קוּשְׁטָא קאי שִׁקְרָא לא קאי (שבת, דף ק"ד, ע"א), שִׁקְרָא שכיח קוּשְׁטָא לא שכיח (שם).

קַשִּׁיט, קְשִׁיט, ת', ישר, נאמן, אמתי, צדיק — גערעדע, וואהר, גערעכטע, праведный, прямой, правди-вый: צדיק וישר הוא (דברים, ל"ב, ד'), ת"א זכאי וקשוט הוא, ומשפטים צדיקים (שם, ד', ח'), ת"א ודינין קַשִּׁיטִין. אל אמת (תהלים, ל"א, ו'), תיב"ע אלהא קַשִּׁיטָא.

קְשִׁיטוּת, ש״מ, תֹּם, יושר — גראַד־הייט, אויפריכטיגקייט, пря-мота искренность: בְּתָם לבבי (בראשית, כ׳, ה׳), ת״א בְּקַשִׁיטוּת לבי.

בן קשט, ארמית, פ״י, ירה, שלייּדערן, שיעססען. בתרגומים נמצאו באתפעל: ירה יירה (שמות, י״ט, י״ג), תרגם הירושלמי גירי דאשא יתקשטון ביה. ובמדרשים, יש מזיק שהוא פורח באויר וקושט כחץ (במדבר, רבה י״ב), יש מזיק שקושט כחץ וטס כעוף (דברים רבה, ו׳), ומזה לפי תרגום השבעים סִימַכוּס ופשיטה קֶשֶׁט במקרא בהוראת קֶשֶׁת בחלוף תי״ו בטי״ת, באָגען, ותרגמו את הפסוק „נתת ליראיך נס להתנוסס״ לנום מפני קשת, ופירושו להתנוסס מן נום; ואם רחוק לשמוע פירושם במלת התנוסס קרוב לשמוע לקרב פירושם במלת קֶשֶׁט, ולאמר כי המובן בו איננו קשת, באָגען, אלא היריה בקשת ובחצים, ובכלל מלחמה חזקה, ויתישב היטב אל מליצת נס להתנוסס, שענינו הרמת נס במלחמה שהוא סימן הנצחון, ומזה:

קַשָּׁט, ש״ת, מורה בקשת, באָגענשיטצע, стрѣлокъ, בחרבן הבית הראשון העמידה (תדמור) שמונים אלף קַשָּׁטִים ובחרבן השני העמידה שמונת אלפים קַשָּׁטִים (ירושלמי, תענית, פרק ד׳), (עיין קַשָּׁת.

קשטנית, במשנה ש״נ, במכבש של חרש וּבְקַשְׁטָנִית (כלים, כ״א, ג׳), עץ כמין קשת קטנה שתוחבין בו ברזל של מקדח כשרוצים לסבבו ולקדוח בו, באָגען דעס באָהרערס, ובתי״ו: ולא יקדיח בְּקַשְׁתָּנִיּוֹת (תוספתא שבת, י״ד, ט״ו).

קוֹשְׁטְ, מין ש״ש בשמי ששרשו מריח ריח טוב ובטעמו חד ומר, ולפי קבלת חז״ל הוא מסממני הקטרת: הַקּוֹשְׁטְ שנים עשר (כריתות, דף ו׳, ע״א), הַקּוֹשְׁטְ והחמם (עוקצין ג׳, ה׳), וכן שמו בל׳ רומית Costum או Costus.

קְשִׁיטָה, מין מטבע, איינע געוויססע מינצע: במאה קשיטה (בראשית, ל״ג, י״ט; יהושע, כ״ד, ל״ב). בערבית יורה הפעל קָשַׁט, חָלַק, חָצָה, טהיילען, אַבטהיילען, дѣлить, отдѣлять, ומזה מדידה ושקילה — מאָססען, וואָגען, мѣрить, вѣсить, ומזה נגזר השם קְשִׂיטָה, על דרך השם שֶׁקֶל. ובגמרא: אמר רבי עקיבא כשהלכתי לערבייא שמעתי שהיו קוראין למעה קְשִׂיטָה (ר״ה, דף כ״ו, ע״א). ובמדרש אמרו בו שלשה פרושים: במאה קְשִׂיטָה — במאה אונקיות, במאה טלאים, במאה סלעים (ב״ר, ע״ט), וא״ת הוּרְפָן שענינו סלעים, ובטעמו י״א שעל המטבע ההיא היתה צורת טלה, וי״א שנקראו הטלאים כן לפי שלפנים היו הצאן כעין מטבע של חליפין, וע״ד השם Pecunia בלשות רומית (עיין מקנה), ובאיוב נאמר: ויתנו לו איש קְשִׂיטָה אחת (איוב, מ״ב, י״א), ותרגומו, הוּרְפָא.

קָשַׁר, פ״י, הקל עקרו עניבה וּפִתּוּל, קניפּפען, אנבינדען, привязывать, ומושך שני נשואים, הדבר שעונבים ביחם הפעול והגוף שעליו עונבים ביחם שֶׁעַל: וַתִּקְשֹׁר עַל ידו שָׁנִי (בראשית, ל״ח, כ״ח), וּקְשַׁרְתָּם לאות עַל ידך (דברים, ו׳, ח׳), תִּקְשֹׁר עָלָיו אבן (ירמיה, נ״א, ס״ג), ובי.חס הבי״ת: תִּקְשְׁרִי בַּחַלּוֹן (יהושע, ב׳, י״ח), הֲתִקְשָׁר רֵים בְּתֶלֶם עֲבֹתוֹ (איוב, ל״ט, יו״ד), וְתִקְשְׁרֶנּוּ לנערותיך (שם, מ׳, כ״ט). ובהשאלה: קָשְׁרֵם עַל לבך תמיד (משלי, ו׳, כ״א); ובבינוני פעול: ונפשו קְשׁוּרָה בנפשו (בראשית, מ״ד, ל׳), אולת קְשׁוּרָה בלב נער (משלי, כ״ב, ט״ו). ובדרחז״ל: והיתה קוֹשֶׁרֶת על ידו קְשׁוּרִין (תוספתא דמאי, ב׳, י״ב). ובהשאלה: ענן קָשׁוּר על גבי ההר (ויק״ר, כ׳), עד שֶׁקָּשַׁר עמו אהבה (ב״ר, כ״ט), והוא קוֹשֵׁר לוֹ אהבה (שם, נ״ד), ומצא הספר קָשׁוּר בתוך ביתו (תוספתא יבמות, י״ד, ט׳), שקוֹשֵׁר שֵׁם רע לו ולבניו (תנא דבי אליהו,

י״ב), קוֹשְׁרִין קטגור (אדר״ן, ב׳), ובס׳ יצירה: המליך אות אל״ף ברוח וְקָשַׁר לו כתר (ג׳, וי״ו). והתיחד ב) להתחברות אנשים למרוד במלכות — זיך צו איינער פערשוואָרונג פערבינדען, составить уго-воръ, ומושך את שם הפעולה ביחס הפעול ויחס שֶׁעַל בבחינת מי שמורדים בו: וְקִשְׁרוֹ אשר קָשַׁר (מ״א, ט״ז, כ׳): וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קשר בירושלם (מ״ב, י״ד, י״ט). ובזולת שם הפעולה המובן בכח: כי קשרתם כלכם עלי (ש״א, כ״ב, ח׳). ומתיחס אל היחיד המחבר אליו אנשים למרוד: וַיִּקְשֹׁר עָלָיו בעשא (מ״א, ט״ו, כ״ז), קָשַׁר עָלֶיךָ עמוס (עמוס, ז׳, יו״ד). ובמובן ש״ת: הַקֹּשְׁרִים על המלך (מ״ב, כ״א, כ״ד), אחיתפל בַּקֹּשְׁרִים (ש״ב, ט״ו, ל״א). ובא ג) במובן בריא חזק, געזונד, שטאַרק, קרעפטיג זיין, быть здоровымъ, крѣпкимъ, לפי שהדבר הענוב, הכרוך ומקופל הוא חזק (עיין איל אלם חזק) פ״א במקרא בפעול, וְהַקְּשֻׁרִים ליעקב (בראשית, ל׳, מ״ב), והפוכו: וְהָעֲטֻפִים, וא״ת בְּבִירַיָּא, כי הבכורים ראשית האון הם החזקים ובריאים ביותר. ובמשנה מאימתי מוציאין זבלים וכו׳ רבי יוסי אומר משיקשור (שביעית, ג׳, א׳). וי״ג מִשֶּׁיִּקָּשֵׁר בנפעל, ופרשוהו בתלמוד ירושלמי משיעשה קשרים קשרים אמר רבי הוניא מכיון שנקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש.

הנפעל במלאכת הבנין, התחברות הומרי הבנין — צוזאַממענגעפיגט, געשלאָססען זיין, смыкаться: וַתִּקָּשֵׁר כל החומה (נחמיה, ג׳, ל״ח), ובדברי חז״ל, מִשֶּׁנִּקְשַׁר דמו (ב״ר, מ״ו). ובמובן המוסרי: ונפש יהונתן נִקְשְׁרָה בנפש דוד (ש״א, י״ח).

הפיעל מן הקל, בהוראתו הראשונה, פערבינדען, אַנבינדען: הַתְקַשֵּׁר מעדנות כימה (איוב, ל״ח, ל״א)—קשרי הכוכבים הקבוצים ומחוברים בכוכב כימה (עיין כימה) וּתְקַשְּׁרִים ככלה (ישעיה, מ״ט, י״ח), ור׳ שלמה בן גבירול אמר: והיא מְקַשֶּׁרֶת פרי תנובות ושאר הצמחים (כתר מלכות). וזה בסמך על לשונם של חז״ל: וכסיל מושך בין קשר לקשר (ב״ר, יו״ד), והכוונה מביאתם לידי בשולם. ומלאתם. ועקרו: הקשרים ליעקב. ובבינוני פעול בהוראה השלישית בריא, חזק, שטאַרק, פעסט זיין, הצאן הַמְקֻשָּׁרוֹת (בראשית, ל׳, מ״א), ובמשנה: גט מְקוּשָּׁר עדיו מאחוריו (ב״ב, יו״ד, א׳)—הוא שטר שנהגו לכתוב שורה אחת או שתים וכופלין על הקלף החלק ותופר את הכפל ועד אחד חותם על הכפל מבחוץ וחוזר וכותב וכופל ותופר ועד חותם עד עד שלישי.

ההתפעל מן הַקַּל בהוראה השניה, זיך געגען יעמאַנדען צו איינער עמפאָרונג פערבינדען, взбунтоваться: הִתְקַשְּׁרוּ עליו עבדיו (דהי״ב, כ״ד, כ״ה), וַיִּתְקַשֵּׁר יהוא בן יהושפט (מ״ב, ט׳, י״ד), ואלה הַמִּתְקַשְּׁרִים עליו (דהי״ב, כ״ד, כ״ו). וברחז״ל בהוראה הראשונה: נִתְקַשְּׁרוּ השמים בעבים (חגיגה י״ד ע״ב), נתקשרו אבריו (אדר״ן א׳)—התחזקו.

קֶשֶׁר, ש״ז, התחברות בני אדם לתכלית מה שהיא, בונד, פערבינדונג, связь, союзъ, קֶשֶׁר נביאיה בתוכה (יחזקאל, כ״ב, כ״ה), לא תאמרון קֶשֶׁר לכל אשר יאמר העם הזה קָשֶׁר (ישעיה, ח׳, י״ב)—לא תאמרו קֶשֶׁר יש ממש בְּקֶשֶׁר לכל אשר יאמר העם שהוא קֶשֶׁר ורומז להתחברות ארם ואפרים להלחם ביהודה, ולדעת הרשד״ל הוא לשון צעקה מפחד רעה כמו: ותאמר קֶשֶׁר קָשֶׁר (דהי״ב, כ״ג, י״ג)—שהיא קריאה של צעקה, והתיחד להתחברות של מרידה, עמפאָרונג, פערשווערונג, ויקמו עבדיו וַיִּקְשְׁרוּ קָשֶׁר (מ״ב, י״ב, כ״א), וַיִּקְשְׁרוּ עליו קֶשֶׁר בירושלים (שם, י״ד, י״ט), ויהי הַקֶּשֶׁר אמיץ (ש״ב, ט״ו, י״ב), וְקִשְׁרוֹ אשר קָשַׁר (מ״א, ט״ז, כ׳). ובמשנה במובנו הפשוט עניבה כפולה, קנאָטע, узелъ: אלו קְשָׁרִים שחייבין עליהן: קֶשֶׁר הגמלין וְקֶשֶׁר הספנין (שבת, ט״ו, א׳), כל קֶשֶׁר שהוא יכול להתירו באחת מידיו אין

חייבין עליו (ש״ם), כל קֶשֶׁר שאינו של קימא אין חייבין עליו (שם, ג׳). ובע״א: נייר כדי לכתוב עליו קֶשֶׁר מוכסין (שם, ח׳, ב׳), סימן לתשלום המכס, שהיו קושרים על היד עיין לעיל. ובהשאלה בגופי בע״ח מקום חבור פרקי האברים, אחת על גבי קִשְׁרֵי אצבעותיה של יד ואחת על גבי קִשְׁרֵי אצבעותיה של רגל (נדה, דף נ״ב, ע״א), ובצמחים צומת הגידים נִכְרָכִים ונקפלים ונעשים כמין גוש. קנה של זיתים אם יש קֶשֶׁר בראשו (שבת, י״ז, ג׳), וכסיל מושך בין קֶשֶׁר לְקֶשֶׁר (ב״ר, יו״ד), לא נמצא בהן לא קֶשֶׁר ולא פֶּקַע קנאָטע, узёлъ. ובענין מערכת מלחמה: שאינו יכול לעמוד בְּקִשְׁרֵי המלחמה (סוטה, ח׳, ה׳), שלאַכטרייהען, въ рядахъ воиновъ.

קִשֻּׁר, ש׳. במקרא נמצא רק בל״ר ועניננו לפי מקומו קשרים של תכשיטים, שמוקק קעטכען, повязки: והצעדות וְהַקִּשֻּׁרִים (ישעי׳, ג׳, כ׳), וכלה קִשֻּׁרֶיהָ (ירמיה, ב׳, ל״ב).

קִשּׁוּר, במשנה, שם הפעולה, דאַס פֿערבינדען, связываніе: כשם שהוא חייב על קִשּׁוּרָן כך הוא חייב על היתרן (שבת, ט״ו, א׳).

קשש, פ״י, עקרו כנראה ליקוט ע״י חפוש, אויפזוכען, подбирать. והתיחד להפוש ולקוט דברים קטני הכמות המפוזרים על פני הארץ. הַקַּל פ״א במקרא בחבור עם ההתפעל במובן המוסרי: הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ הגוי לא נכסף (צפניה, ב׳, א׳), התלקטו את עצמכם ולקטו מעשיכם, כלומר: חפשו ובדקו מעשיכם, וחז״ל אמרו על זה דרך דרש: קְשׁוֹט עצמך ואחר כך קְשׁוֹט אחרים (ב״מ, דף ק״ז, ע״ב). ובמדרש במובנו הפשוט: משל לאחד שהיה עובר לפני פרדסו של מלך וראה חבילה של קוצים וירד ונטלה וכו׳ כמה פועלים הייתי צריך שֶׁיְּקוֹשְׁשׁוּ עכשו שֶׁקִּשַּׁשְׁתָּהּ אתה בא וטול שכר (ב״ר, מ״ד). ולדעת קצת מזה: **ולמוכיח** בשער יְקֹשׁוּן (ישעיה, כ״ט, כ״א) — כשיעמוד מוכיח להוכיחם בשער יחפשו המה את מומיו (עיין קוש).

הפִּיעֵל בהוראה הראשונה, לקוט ע״י חפוש, צוזאַמענלעזען: וְקֹשְׁשׁוּ להם תבן (שמות, ה׳, ז׳), מְקֹשֵׁשׁ עצים (במדבר, ט״ו, ל״ב), מְקֹשֶׁשֶׁת עצים (מ״א, י״ז, יו״ד), לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לתבן (שמות, ה׳, י״ב).

קַשׁ, שע״כ, קסמי פסלת תבן ועשבים יבשים, שטראָה־האַלם, פֿערדאָרטעס גראַז, שטאָפּפּעל, שפרייא, жниво, высѣко, высѣвки: לקשש קש לתבן (שמות, ה׳, י״ב), תהרו חשש תלדו קַשׁ (ישעיה, ל״ג, י״א), ואת קַשׁ יבש תרדף (איוב, י״ג, כ״ה), אכלו כְּקַשׁ יבש מלא (נחום, א׳, י׳)—קש יבש הנמלל (ע׳ מלא), כְּקַשׁ נדף קשתו (ישעיה, מ״א, ב׳), ובגזרתו נראה שהוא מגזרת חשש (עיי״ש).

קֶשֶׁת, ש״נ, א) כלי בצורת חצי עגול נבוב, באָגען, лукъ, והתיחד לכלי הנשק שמורים בו חצים עשויה כחצי עגול ומֵיתָר קשור בשני קצותיה ותולה חץ על המיתר ומושכים אותו לאחוריו, ודורכים על הקשת בכח עד שראשי הקשת נכפפים הרבה ומשנמתח המיתר יפה מניחים אותו והוא דוחף את החץ והחץ מזדקר וטס בכח הדחיפה: הרחק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת (בראשית, כ״א, ט״ז). ובאה פעולת היריה בפעלים שונים: הרשעים ידרכון קֶשֶׁת (תהלים, י״א, ב׳), כל דרכי קֶשֶׁת (ירמיה, מ״ו, ט״:), כי דרכתי לי יהודה קֶשֶׁת (זכריה, ט׳, י״ג)—יהודה היתה לקשתי ודרכתיה כנגד אויביה: וידרכו את לשונם קַשְׁתָּם שקר (ירמיה, ט׳, ב׳)—דרכו את לשונם לשון שקר כמו קשת: ומפני קֶשֶׁת דרוכה (ישעיה, כ״א, ט״ו), וימצאהו המורים בַּקֶּשֶׁת (דהי״א, יו״ד, ג׳)—המורים אנשים בקשת (ש״א, ל״א, ג׳)—שעורו: אנשים המורים בקשת. ויהוא מלא ידו בַקֶּשֶׁת (מ״ב, ט׳, כ״ד), ואיש משך בַּקֶּשֶׁת (מ״א,

כ״ב, ל״ד), מִשְּׁבֵי קֶשֶׁת (ישעיה, ס״ו, י״ט), ונחתה קֶשֶׁת נחושה זרועותי (תהלים, י״ח, ל״ה), הרכב ידך על הַקֶּשֶׁת (מ״ב, י״ג, ט״ז), פרש ורמה קֶשֶׁת (ירמיה, ד׳, כ״ט), נשקי רומי קֶשֶׁת (תהלים, ע״ח, ט׳), וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת (עמוס, ב׳, ט״ו), ותשב באיתן קַשְׁתּוֹ (בראשית, מ״ט, כ״ד), (ע׳ איתן). עריה תעור קַשְׁתֶּךָ (חבקוק, ג׳, ט׳)—ע״ד אריק חרבי (שמות, ט״ו), נהפכו כְּקֶשֶׁת רמיה (תהלים, ע״ח, נ״ז)—שאינה זורקת חץ למקום שהמורה חפץ (רש״י), והכונה תחת אשר היה מרצונו יתעלה שיורו חציהם בשקוצי ע״ז שלחו חציהם בו כביכול, וכמו שאומר ויכעיסוהו בבמותם. וכן היו כְּקֶשֶׁת רמיה (הושע, ז׳, ט״ז), קֶשֶׁת גברים חתים (ש״א, ב׳, ד׳), שעורו: גִּבּוֹרֵי קֶשֶׁת חתים, וכן: ושאר מספר קֶשֶׁת גבורי בני קדר ימעטו (ישעיה, כ״א, י״ז), שעורו: מספר גבורי קשת. לא יבריחנו בן קָשֶׁת (איוב, מ״א, כ׳)—כנוי לחץ, ע״ד בני אשפתו (איכה, ג׳, י״ג), רִשְׁפֵי קָשֶׁת (תהלים, ע״ו, ד׳). ובא במובן חצים: תחלפהו קֶשֶׁת נחושה (איוב, כ׳, כ״ד), וכן גם ענין: וְקַשְׁתִּי בידי תחליף (שם, כ״ט, כ׳), והושאל לכלי המלחמה בכלל וכמו כן למערכות מלחמה: ללמד בני יהודה קָשֶׁת (ש״ב, א׳, י״ח), מִקֶּשֶׁת אסרו (ישעיה, כ״ב, ג׳). ויכלול גם מושג הכח והגבורה, שטארקע, מאכט, сила, могущество: ושברתי את קֶשֶׁת ישראל (הושע, א׳, ה׳), הנני שבר את קֶשֶׁת עילם (ירמיה, מ״ט, ל״ה), והרבוי: וּקְשָׁתוֹת נערים תרטשנה (ישעיה, י״ג, י״ח), וכל קַשְּׁתֹתָיו דרכות (שם, ה׳, כ״ח), ובא ב) המחזה הנראה ברקיע בענן לפעמים ביום גשם, רעגענבאגען, радуга: ונראתה הַקֶּשֶׁת בענן (בראשית, ט׳, י״ד), את קַשְׁתִּי נתתי בענן (שם, שם, י״ג), וזה על שם צורתה שהיא כחצי עגול. ובארמית כבעברית בכל הוראותיו, אלא שבארמית גזרו ממנו פעל לענין היריה בקשת, שיעססען, שלייִדערן, стрѣлять, бросать: ולא יורה שם חץ (ישעיה, ל״ז, ל״ג), תיב״ע ולא יַקְשִׁית. קלקל בחצים (יחזקאל, כ״א, כ״ו), ת״י קְשַׁת בִּגְרַרְיָא. ובא גם בחלוף התי״ו בטי״ת, (עיין קשט). ובדחז״ל בא בהשאלה לאבר ההולדה: המסתכל בערוה קַשְׁתּוֹ נגערת (סנהדרין, צ״ב, ע״א), (עיין רש״י). ואפשר שבא הכנוי הזה ע״ד שאמרו על הסלון שהוא מורה כחץ. ובחכמת התכונה נקרא קֶשֶׁת אחד משנים עשר המזלות שהוא שולט בחדש כסלו (ספר יצירה, ה׳, ב׳). גם השתמשו בשם קֶשֶׁת לצורת חצי עגול. ועל הדרך הזה תערוך ותדע קֶשֶׁת הראיה כמה מעלות וכמה חלקים יש בה (הרמב״ם הלכות קדוש החדש, י״ז, י״ד).

קַשָּׁת, פ״א במקרא, ויהי רבה קַשָּׁת (בראשית, כ״א, כ׳), לדעת רש״י והרמב״ן הוא ש״ת מורה בקשת, וטעם הכפל לפי שלשון רֹבֶה יכלול כל ענין יריה והשלכה כפל בשם קשת, לאמר שהיתה יריתו בקשת, באגענשיטצע, стрѣлокъ изъ лука. ולדעת הרד״ק הוא משקל אחר לשם קשת. וממנו ברבוי בכנוים קַשְּׁתֹתָיו דרכות (ישעיה, ה׳, כ״ח), השי״ן בדגש והתי״ו רפויה, וכן וְקַשְּׁתוֹתָם תשברנה (תהלים, ל״ז, ט״ו), ודומיהם, ע״מ שַׁבְּתֹתָיו, מן שבת, ודבריו נכונים, ובארמית יבוא השם קַשְּׁת בש״ת, ות״א רֹבֶה קַשָּׁת – רַבְיָא קַשָּׁתָא (לפי הנוסחאות המדויקות) וע׳ רָבָה. ובתרגום רב יוסף על המורים בַּקֶּשֶׁת (דהי״א, יו״ד, ג׳): קַשָּׁתַיָּא דאומנין מיגד בקשתא. ובגמרא:

קַשְּׁתּוּי, מושך בקשת, באגענשיטצע, שתא אלפי קַשְּׁתּוּיֵי (יבמות, דף ט״ז, ע״ב), ובגזרתו נראה דעת האומרים שהוא מן קוש, קשה, בהוראת כפיפה והתעקמות, והתי״ו הנוסף השתרש בשם ע״מ זֶפֶת, דַּבֶּלֶת, וכעין זכר לדבר שבא השם ברבוי בתרגום ירושלמי בחסרון התי״ו קַשְׁוָתָא (בראשית, כ׳, כ״א), תחת קשתתא קשתן.

קַשְׂקֶשֶׂת, ש״נ. קליפה שבעור הדגים, שופפע, чешуя, כל אשר לו סנפיר וְקַשְׂקֶשֶׂת (ויקרא, י״א, ט׳). וברבוי: והדבקתי דגת יאריך בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ (יחזקאל, כ״ט, ד׳), וברבוי זכרים מן היחיד קַשְׂקַשׂ בהשאלה, לפרקי השריונות שהם עשוים בתבנית קשקשת הדגים: ושריון קַשְׂקַשִּׂים הוא לבוש (ש״א, י״ז, ה׳), ובגזרתו נראה שהוא מן קשה בהוראת סבב במעגל, רונד ארבייטען, округлять, וזה על שם שהם עגולים בגידולם.

קַתָּא, קַת, ארמית, נציב של כלי ברזל עשוי לבקוע, שטיעל, שאַפט, рукоятка древко: וְנָשַׁל הברזל מן הָעֵץ (דברים, י״ט, ה׳), ת״י: וישמיט פרזלא מן קַתָּא. ובמשנה: נשמט הברזל מִקַּתּוֹ (מכות, ב׳, א׳), ובגמרא קַתָּא דמגלא (שבועות, מ״ג, ע״ב), תרתי קתאותי (שם), סכינא בתר קַתָּא (ב״מ, כ״ו, ע״א).

קַתֶּדְרָה, במשנה, ש״נ, כסא של כבוד, עהרענשטול, יושבת בְּקַתֶּדְרָה (כתובות, ה׳, ה׳), שלש עגלות הן העשויה כְּקַתֶּדְרָה (כלים, כ״ד, ב׳). ובברייתא: אורחין נכנסין ויושבים על גבי ספסלים ועל גבי קַתֶּדְרָאוֹת (ברכות, דף מ״ב, ע״ב), שבעים ואחת קַתֶּדְרָאוֹת היו שם כנגד שבעים ואחד זקנים (סוכה, דף נ״א, ע״ב), ולשון יונית הוא Καςελρα כסא של אדם חשוב, וביחוד כסא של החכמים המלמדים חכמה לתלמידים.

קַתְרֹס, שם. מין כלי זמר, בארמית שבמקרא, קַתְרֹס סַבְּכָא (דניאל, ג׳, ה׳) בקרי ובכתיב קיתרס, והוא הכלי הנקרא ציטהער, цитра.

קִתּוֹן, במשנה כלי קבול משקים, שאַאלע, בעכער, מן הַקִּתּוֹן של זהב (יומא, ד׳, ה׳), ושפך לו קתון על פניו (סוכה, ב׳, ט׳), וכן הוא בלשון יונית Κίτανοσ.

אות ר

הרֵישׁ, היא האות העשרים באלפא ביתא העברית ונקראת כן מפני תמונתה שהיא כעין ראש. בהוראתה המספרית, היא השניה להמאות ותורה על מאתים (200). המדקדקים הראשונים החליטו כי מוצאה היא מהגרון (אחהע״ר), והיא גם מאותיות למנ״ר, שזה משפטן להאריך ולהרחיב את השרשים כמו כַּרְסֵם, שַׁרְבִיט, שַׂרְעַף, דַּמֶּשֶׂק, עַכְבָּר, שֶׁהָרֵישׁ נכנסת בין האותיות השרשיות (כסם, שבט, סעף, דמשק, עכב). מן המדקדקים יש שייחסו מוצאה להלשון (דטלנר״ת) לכן תתחלף לפעמים עם דלי״ת (דִּבְלָה ת׳ רִבְלָה [יחזקאל, ו׳, י״ד], וַיֵּרָא ת׳ וַיֵּדֶא [ש״ב, כ״ב, י״א; תהלים, י״ח, י״א]. רָאָה ת׳ דָּאָה (דברים, י״ד, י״ג; ויקרא, י״א, י״ד). הָרֵישׁ תקבל גם לפעמים דגש. הַרְאִיתֶם — (ש״א, י׳, כ״ד; י״ז, כ״ה; מ״ב, ו׳, ל״ב); שָׁרֵּךְ — (יחזקאל, ט״ז, ד׳), לא יִנָּקֶה רָּע — (משלי, י״א, כ״א), וכן היא נמנית בספר יצירה בין האותיות הבאות דגושות ורפויות (בג״ד כפר״ת).

ראה, פ״י, הקל (בעתיד יִרְאֶה, וַיַּרְא, יֵרֶא, וַיֵּרֶא ובמקור רְאֹה (בראשית, מ״ח, י״א), רָאֹה (שמות, ג׳, ז׳), רָאוֹ (בראשית, כ״ו, כ״ח), רָאוֹת (ישעיה, מ״ב, כ׳), ועל הרוב רְאוֹת. עקרו השגת המוחשים באמצעות העינים — זעהען, видѣть, ועין רֹאָה (משלי, כ׳, י״ב), ועין רָאָתָה (איוב, כ״ט, א׳), עיני עורים תִּרְאֶינָה (ישעיה, כ״ט, י״ח). וביחס הפעול ועין לא תְרְאֵנִי (איוב, יו״ד, י״ח). ועל הרוב מיוחס הפעל הזה אל בעל העינים

וקשורו על הרוב ביחס הפעול: ושמואל רָאָה אֶת שאול (ש"א, ט', י"ז), וַיַּרְא אֹתָהּ שכם (בראשית, ל"ד, ב'), וַתֵּרֶא שרה אֶת בן הגר (שם, כ"א, ט'), וַתֵּרֶא הָאתון אֶת מלאך ה' (במדבר, כ"ב, כ"ג). זבזולת היחס מי רָאָהוּ שם (ש"א, כ"ג, כ"ב), כאשר רָאָם (בראשית, ל"ב, ג'), ופעם אחת ביחס הלמ"ד: מי יִרְאֶה למו (תהלים, ס"ד, ו"ו), כמו יִרְאֵמוֹ. ובחבור עב הפעל המסובב מן הראיה: רָאִיתָ וַתִּשְׂמָח (ש"א, י"ט, ה'). וע"ד המליצה: הים רָאָה וינס (תהלים, קי"ד, ג'). ובקשור עם מלת הנה: וַיַּרְא והנה עשו בא (בראשית, ל"ג, א'), וָאֵרֶא והנה רוח סערה (יחזקאל, א', ד'). וכשנשוא הפעל מלך או שר ענינו עמידה לפניו והיות בחברתו: ופני לא יֵרָאֶה וגו' וּפְנֵי המלך לא רָאָה (ש"ב, י"ד, כ"ד). ומזה: לפני נדיב אשר רָאוּ עיניך (משלי, כ"ה, ז'), ומזה: מֵרְאֵי פני המלך (מ"ב, כ"ה, י"ט) — יועציו ושריו העומדים לפניו תמיד. וביחס אל הש"י נאמר: וַיִּרְאוּ את אלהי ישראל (שמות, כ"ד, יו"ד), והכונה — צורה נבראת לשעתה. וביחוד במחזה הנבואה: וָאֶרְאֶה את ה' ישב על כסא (ישעיה, ו', א'), רָאִיתִי את ה' ישב על כסאו וגו' (מ"א, כ"ב, י"ט), אשר אמרו לָרֹאִים לא תִרְאוּ (ישעיה, ל"ד, יו"ד). ומזה: ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו הַמֵּבִין בִּרְאֹת האלהים (דהי"ב, כ"ו, ה') — שהיה מלומד ומומחה לרבים (עיין מבין) לראות מראה־נבואה וזה ברמז על האמור: כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלהים לכו ונלכה עד הָרֹאֶה (ש"א, ט', ט'), ועיין רֹאֶה. ובבחינת עצמותו ית' נאמר: לא תוכל לראת את פני כי לא יִרְאַנִי האדם וחי (שמות, ל"ג, כ'), וְרָאִיתָ את אחרי ופני לא יֵרָאוּ (שם, שם, כ"ג). וממליצת הלשון לאמר: גם שמש לא רָאָה (קהלת, ו', ה'), והכונה המשך החיות, ע"ד: בעוללים לא רָאוּ אור (איוב, ג', ט"ז). זבטעם דרישת שלום זולתו, בקור, בעזוכען: רְאֵה את שלום אחיך (בראשית, ל"ז, י"ד), וְאֶרְאֶה את אחי (ש"א, כ', כ"ט), ובא אביך לִרְאוֹתֶךָ (ש"ב, י"ג, ה'), ואם בא לִרְאוֹת (תהלים, מ"א, ז'), בבקור חולה, לִרְאֹת את הערים (מ"א, ט', י"ב) — בעזיכטיגען, ссмотрѣть.

ומזה ב) הרגשה והכרה על ידי שאר החושים — וואהרנעהמען, усмотривать, замѣчать: וכל העם ראים את הקולת (שמות, כ', ט"ו), לִרְאוֹת מה יקרא לו (בראשית, ב', י"ט), לִרְאוֹת מה ידבר בי (חבקוק, ב', א'), וַיַּרְא ישראל את בני יוסף (בראשית, מ"ח, ה'). ובאותו ענין נאמר: ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לִרְאוֹת (שם, שם, יו"ד). ובמשנה: זב שֶׁרָאָה קרי והמשמשת שֶׁרָאֲתָה נדה (ברכות, ג', ו').

ג) בענין הרגשה וההפעלות של קורת רוח נחת או צער וצרה, עמפּפינדען, испытывать: אהב ימים לִרְאוֹת טוב (תהלים, ל"ד, י"ג), וְרָאָה טוב בכל עמלו (קה"ת, ג', י"ג), רְאֵה חיים עם אשה אשר אהבת (שם, ט', ט'), וחרב ורעב לוא נִרְאֶה (ירמיה, ה', י"ב), ולא יִרְאֶה כי יבא טוב (שם, י"ז, ו'), שנה בעיניו איננו רֹאֶה (קהלת, ח', י"ז), עד נצח לא יִרְאוּ אור (תהלים, מ"ט, כ'). ומזה: מי גבר יחיה ולא יִרְאֶה מות (שם, פ"ט, מ"ט), לא יִרְאֶה השחת (שם, מ"ט, יו"ד).

ד) הכרה והבנת דבר מתוך דבר הנראה, הנעשה והנשמע, איינזעהען, высматривать, замѣчать: ערום רָאָה רעה ונסתר (משלי, כ"ב, ג'), וּרְאִי במה כחו גדול (שופטים, ט"ז, ה'). וביותר במובן המושאלי: אֶרְאֶה נקמתך (ירמיה, י"א, כ'), הָרֹאִים את כבדי (במדבר, י"ד, כ"ב), לכל תכלה רָאִיתִי קץ (תהלים, קי"ט, צ"ו), רָאִיתִי את כל המעשים (קהלת, א', י"ד), לִרְאוֹת חכמה והוללות (שם, ב', י"ב), וְלִרְאוֹת שהם בהמה המה להם (שם, ג', י"ח). הֲרֹאֶה אתה (ש"ב, ט"ו, כ"ז), אם אינך מבין. ובבחינה זו מיוחס גם אל הלב: ולבי רָאָה הרבה חכמה

ודעת (שם, א׳, ט״ז), ובמשנה: איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם וכו׳, ר״ש אומר הָרוֹאֶה את הנולד (אבות, ב׳, י״ג). ובענין השגחה ושימת לב: אין שר בית הסהר רֹאֶה את כל מאומה בידו (בראשית, ל״ט, כ״ג), נאַכזעהען, אמרת אין רֹאָנִי (ישעיה, מ״ז, יו״ד). ועל הרוב נקשר עם פעל אחר במלת הטעם כִּי, ועל המעט גם עם שאר מלות ואותיות הקשור: וַתֵּרֶא האשה כִּי טוב העץ למאכל (בראשית, ג׳, ו״ו), וַיַּרְא יעקב כי יש שבר במצרים (שם, מ״ב, א׳), ואחיתפל רָאָה כִּי לא נעשתה עצתו (ש״ב, י״ז, כ״ג), כִּי רָאוּ כי חכמת אלהים בקרבו (מ״א, ג׳, כ״ח), כִּי רָאָה כי יבא יומו (תהלים, ל״ז, י״ג), רְאוּ כי רעה נגד פניכם (שמות, י׳, י׳). ומזה גם בהעדר דבר: והיה כראותו כי אין הנער (בראשית, מ״ד, ל״א), וָאֶרְאֶה כִּי אינך מושיע (שופטים, י״ב, ג׳), וָאֵרֶא ואין איש (ישעיה, מ״א, כ״ח), רָאִיתִי והנה אין האדם (ירמיה, ד׳, כ״ה). ובה״א השאלה: לִרְאוֹת היעמדו דברי מרדכי (אסתר, ג׳, ד׳), ואל תֵּרֶא בְּיוֹם אחיך (עובדיה פסוק י״ב), יום אחיך הוא יום צרתו וכמפרש: ביום נָכְרוֹ, וכמו שמסיים דבריו אל תֵּרֶא גם אתה בְּרעתו. ומזה: ואני אֶרְאֶה בְשֹׂנאי (תהלים, קי״ח, ז׳), שעורו: אראה ברעת שנאי או מה שאני רוצה לראות בו, עד אשר יִרְאֶה בְצָרָיו (שם קי״ב, ח׳), וּבְאֹיְבַי רָאֲתָה עיני (שם, נ״ד, ט׳). ומזה בענין הסתכלות בדבר והתבוננות בו מכל צדדיו, בעטראַכטען, усматривать, רָאָה בכבד (יחזקאל, כ״א, כ״ו), כי רָאוּ בארון ה׳ (ש״א, א׳, י״ט), צאינה וּרְאֶינָה בנות ציון בַּמֶּלֶךְ שלמה בעטרה שעטרה לו אמו (שיה״ש, ג׳, י״א) ע״ד שמוש הפעל ח ז ה: וְנֶחֱזֶה בָּךְ (שם, ז׳, א׳). ובא: וּרְאִיתֶן על האבנים (שמות, א׳, ט״ז). ובמובן זה נרדף עם פעל הבטה: יביטו יִרְאוּ בִי (תהלים, כ״ב, י״ח). ובהבדל שביניהם: שפעל הַבָּטָה ענינו הכנה להשגת דבר בראיה והפעל רָאָה עיקר הוראתו השגת העין בכלל: הַבֵּט משמים וּרְאֵה (תהלים, פ׳, ט״ו), הַבֵּיט ימין וּרְאֵה (שם, קמ״ב, ה׳). ובא בכפל להפלגת הענין: ואבי רְאֵה גם רְאֵה את כנף מעילך (ש״א, כ״ד, י״ב). וביחס שְׂאֵל במובן נשיאת עין ביחול ותקוה: ועיניו אֶל קדוש ישראל תִּרְאֶינָה (ישעיה, י״ז, ז׳), ע״ד פעל הבטה: ולא הבטתם אל עֹשֶׂיהָ (שם, כ״ב, י״א), והכפל: ויצרה מרחוק לא רְאִיתֶם.

ה) ובא בקשור עם הפעל יָדַע: עתה דַע וּרְאֵה (ש״ב, כ״ד, י״ג), וְדַע וּרְאֵה את אשר תעשה (מ״א, כ׳, כ״ב), וּרְאוּ נא וּדְעוּ ובקשו (ירמיה, ה׳, א׳), וּרְאוּ רָאוֹ ואל תֵּדָעוּ (ישעיה, ו׳, ט׳). מי רֹאֵנוּ ומי יֹדְעֵנוּ (שם, כ״ט, ט״ו). וכשנשוא הָרְאִיָּה הוא קבוץ מוחשים הרבה שאי אפשר לראותם בבת אחת נקשר עם בי״ת היחס: לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הארץ (בראשית, ל״ד, א׳), יתנודדו כל רֹאֵה בָם (תהלים, ס״ד, ט׳), לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הנחל (שיה״ש, ו׳, א׳), וְרֹאֶה בֶעָבִים (קהלת, י״א, ד׳), אל יֵרֶא בִפְלַגּוֹת נהרי נחלי דבש (איוב, כ׳, י״ז), וכמו כן כשהנשוא הוא פעולה נמשכת ומתמדת זמן מה: לִרְאוֹת במה שיהיה אחריו (קהלת, ג׳, כ״ב), אל אֶרְאֶה במות הילד (בראשית, כ״א, ט״ז)—היותו גוע למות. פן אֶרְאֶה ברע אשר ימצא את אבי (בראשית, מ״ד, ל״ד), ואל אֶרְאֶה ברעתי (במדבר, י״א, ט״ו), האמנתי לראות בטוב ה׳ (תהלים, כ״ז, י״ג), לִרְאוֹת בטובת בחיריך (שם, ק״ו, ה׳), אראה בצדקתו (מיכה, ז׳, ט׳). ובגמרא: אראה בנחמה (חגיגה, ט״ז, ע״ב). וביחס אל הש״י: רָאֹה רָאִיתִי את עני עמי (שמות, ג׳, ז׳), דרכיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ (ישעיה, נ״ז, י״ח), טהור עינים מֵרְאוֹת רע (חבקוק, א׳, י״ג), והכפל: וְהַבִּיט אל עמל לא תוכל, ולא רָאָה עמל בישראל (במדבר, כ״ג, כ״א) — כלומר לא נמצא עמל שיראה אותו. כמה תִּרְאֶה (תהלים, ל״ה, י״ז) — שעורו: עד

כמה תראה ותחרש — צוזעהען, при- смaтрывать, רֹאֶה כליות ולב (ירמיה, כ׳, י״ב).

ו) בטעם הכרח לטוב, אַנערקענגען, признать. כי אתך רָאִיתִי צדיק (בראשית ז׳, א׳), וּרְאִיתַנִי כתור האדם המעלה (דהי״א, י״ז, י״ז), כי רָאִיתִי בבניו לי מלך (ש״א, ט״ז, א׳), האמר לאביו ולאמו לא רְאִיתִיו (דברים, ל״ג, ט׳), והכפל: ואת אחיו לא הכיר וגו׳. ומזה בחירה בדבר, וואָהלגעפֿאַללען פֿינדען, нравиться найдти благоволеніе אל תֵּרֶא יין כי יתאדם (משלי, כ״ג, ל״א). ויתכן כי מזה: רָאִיתִי בבניו לי מלך (ש״א, ט״ז, א׳), רְאוּ נא לי איש מֵיטִיב לְנַגֵּן (ש״א, ט״ז, י״ז), ועתה יֵרֶא פרעה איש נבון (בראשית, מ״א, ל״ג). ובבינוני פעול: הנערות הָרְאֻיוֹת לתת לה מבית המלך (אסתר ב׳ ט׳)— הנבחרות ומזומנות (ועיין ראוי). עתה רְאֵה ביתך דוד (מ״א, י״ב, ט״ז) — בקש ודואג לטובת ביתך. ובמשנה: רוֹאֶה אני את דבריך (ר״ה, ב׳, ה׳), רואה אני את דברי אדמון (כתובות, י״ג, ד׳), ורואה אני את דבריהם מדברי (כלאים, ב׳, י״א); ומזה ההזקה בדבר שהוא כך, דאַפֿיר האַלטען, אַנזעהען, считать: אל תִּרְאֻנִי שאני שחרחרת (שיה״ש, א׳, ו״ו). ובמשנה: רוֹאִין אותו כאלו היא פשוטה (עירובין, א׳, ד׳), רוֹאִין אותן כאלו הם מים (מקואות, יו״ד, ז׳).

ז) בענין ידיעה הגורמת והמסבבת, בעאַבזיכֿטיגען, אים אויגע האַבען, намѣри- ваться: מה רָאִיתָ כי עשית את הדבר הזה (בראשית, כ׳, יו״ד), ומה רָאוּ על ככה (אסתר, ט׳, כ״ו). ומזה במשנה גם בענין המסובב: מה רָאֲתָה אמן של אלו להתגרש (נדרים, ט׳, ט׳), מה רָאוּ אנשי דור המבול שנשטפו במים. מה רָאוּ אנשי המגדל שנתפזרו מסוף העולם ועד סופו, מה רָאָה אהרן ליטול הכהונה (ספרי דברים ס׳ ש״ו).

ח) בטעם מלת הקריאה להערה והתבוננות בחדוש דבר: רְאֵה ריח בני (בראשית, כ״ז, כ״ו), רְאֵה אלהים עד (שם, ל״א, נ׳), רְאֵה קראתי בשם (שמות, ל״א, ב׳), רְאֵה נתתי לפניכם וגו׳ (דברים, א׳, ח׳), רְאֵה דבריך טובים ש״ב, ט״ו, ג׳), רְאִי שמעתי בקולך (ש״א, כ״ה, ל״ה), רְאוּ עתה כי אני אני הוא (דברים, ל״ב, ל״ט).

הַנִּפְעַל היות מושג לעין — געזעהן ווערדען, быть видимымъ: כנגע נִרְאָה לי (ויק״א, י״ד, ל״ה), גלה חציר וְנִרְאָה דשא (משלי, כ״ז, כ״ה), נִרְאוּ ראשי ההרים (בראשית, ח׳, ה׳), וְנִרְאֲתָה הקשת (שם, ט׳, י״ד), וְתֵרָאֶה היבשה (בראשית, א׳, ט׳), זיכֿטבאר ווערדען, стать виднымъ: ולא יֵרָאֶה לך חמץ (שמות, י״ג, ז׳) — ענינו: לא ימצא (שם, י״ב, י״ט), כי הנמצא נִרְאֶה, וכן: איש אל ירא בכל ההר (שם, ל״ד, ג׳). ובהשאלה: וְנִרְאָה קלונך (ירמיה, י״ג, כ״ו), גם תֵּרָאֶה חרפתך (ישעיה, מ״ז, ג׳), והקודם: תִּגָּל ערותך, לא נהיתה ולא נִרְאֲתָה כזאת (שופטים, י״ט, ל׳). ובא ב) במובן פעל חוזר, זיך זעהן לאַססען, ערשיינען, показы- ваться, являться, בקשור עם יחס שאֶל: הנה נִרְאָה אלי האיש (שם י״ג, יו״ד), וילך אליהו לְהֵרָאוֹת אל אחאב (מ״א, י״ח, ב׳). ועל הרוב ביחס אל השי״ת כשהוא נגלה במראה הנבואה: אל שדי נִרְאָה אלי (בראשית, מ״ח, ג׳), וַיֵּרָא ה׳ אל אברם (שם, י״ב, ז׳), ויוסף ה׳ לְהֵרָאֹה בשלה (ש״א, ג׳, כ״א), ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה׳ יִרְאֶה אשר יאמר היום בהר ה׳ יֵרָאֶה (בראשית, כ״ב, י״ד). לדעת הרשד״ל ענינו: אברהם קרא שם המקום ההוא: ה׳ יראה, על שם שנתקיים דברו שאמר ליצחק: אלהים יִרְאֶה לו השה לעולה (שם, שם; ח), וכאשר נתפרסם הנס הנפלא הזה בעולם נהגו לאמר דרך משל: בהר ה׳ יראה, בהרים המקודשים לעבודת השי״ת יראה ה׳ לעובדיו לעשות רצונם (בכורי העתים תקפ״ה עמוד קנ״א), וכעין ראיה

לדבר מה שנאמר: בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (שמות כ׳, כ״א), והנראה שבאותו ההר הַמֹּרִיָּה עצמו ידבר, והכונה כל הרוצה להזכיר את ההר והנס שנעשה בו הוא מזכירו בלשון בהר ה׳ יראה: וה׳ עליהם יֵרָאֶה (זכריה, ט׳, י״ד), כי בענן אֵרָאֶה על הכפרת (ויקרא, ט״ז, ב׳), וַיֵּרָא אליכם כבוד ה׳ (שם, ט׳, ו׳), יֵרָאֶה אל עבדיך פעלך (תהלים, צ׳, ט״ז). ובא ג) בהתיחס אל הבאים להקריב קרבנותיהם ולעבוד עבודה בבית ה׳: שלש פעמים בשנה יֵרָאֶה כל זכורך אל פני האדן ה׳ (שמות, כ״ג, י״ז). וביחס אֶת: יֵרָאֶה כל זכורך את פני האדן ה׳ (שם, ל״ד, כ״ג), וְנִרְאָה את פני ה׳ (ש״א, א׳, כ״ב). ומזה: ולא יֵרָאוּ פני ריקם (שמות, כ״ג, ט״ו), שעורו — לא יֵרָאוּ אל פני (ועיין קבוצת מאמרים להרא״ג עמוד 107). ובדחז״ל נִרְאֶה ונדחה חוזר וְנִרְאֶה (סוכה, ל״ג, ע״ב) — ענינו: היה ראוי ומוכשר לדבר ונדחה לאיזה סבה, חוזר ונראה בסור הסבה. ובע״א איני רוצה לְהֵרָאוֹת אב ויוצר אלא למי שעושה רצוני (שמו״ר, ט״ו), שמא תֵּרָאֶה עליו כגנב (ב״ק דף כ״ז, ע״ב). ובענין אחר: לא יאמר אדם לחברו: הַנִּרְאֶה שתעמוד עמי לערב (שבת, דף ק״נ, ע״א), הנראה שלא יאכל רע (ספרי בהעלתך), כמו מן הראוי. ובדבא״ס: נראה לי בטעם השערה קרובה. ובדקדוק: נח נִרְאֶה, שהוא כמו נח מורגש, בהפך לנח נסתר שאינו מורגש במבטא.

הפועל פ״א במקרא: וְשֻׁפּוּ עצמותיו לא רֻאוּ (איוב, ל״ג, כ״א). לדעת רש״י ענינו היות בעל מראה ותאר, געשטאלט האבען, быть виднымъ, עצמותיו אין להם מראה ותאר. וי״מ בהוראת הנפעל, העצמות שלא נראו עד היום (ועיין ראה ב).

ההפעיל יוצא לשלישי, בשני יחוסי הפעל, בהוראת הקל — זעהן לאססען, צייגען, давать видѣть наказать: הֶרְאָה אֹתִי אלהים גם את זרעך (בראשית, מ״ח, י״א), לבלתי הַרְאוֹתָם את הארץ (יהושע, ה׳, ו׳), וירא אֹתָם את בן המלך (מ״ב, י״א, ד׳), הַרְאִינִי את מראיך (שיה״ש, ב׳, י״ד). ובמראה הנבואה: הַרְאֵנִי נא את כְּבֹדֶךָ (שמות, ל״ג, י״ח), זה הדבר אשר הִרְאַנִי ה׳ (ירמיה, ל״ח, כ״א), הִרְאַנִי ה׳ והנה שני דודאי תאנים (שם, כ״ד, א׳), הִרְאַנִי ה׳ אתך מלך (מ״ב, ח׳, י״ג), וְהִרְאַנִי ה׳ כי מות ימות (שם, שם, יו״ד), אשר אני מַרְאֶה אותך (שמות, כ״ה, ט׳); ובהכרת הדבר והשגתו: אַרְאֶנּוּ נפלאות (מיכה, ז׳, ט״ו), למה תַּרְאֵנִי און (חבקוק, א׳, ג׳), ב) בהרגשת התפעלות — ערווייזען, оказывать: הַרְאֵנוּ ה׳ חסדך (תהלים, פ״ה, ח׳), מי יַרְאֵנוּ טוב (שם, ד׳, ז׳), וְהֶרְאָה את נפשו טוב (קהלת, ב׳, כ״ד), הִרְאִיתָ עמך קשה (תהלים, ס׳, ה׳), ונחת זרעו יַרְאֶה (ישעיה, ל׳, ל׳), פיהלען לאססען, дать чувствовать, ובפעולה הנמשכת ומארכת ימים, ביחס הבי״ת: וְאַרְאֵהוּ בישועתי (תהלים, צ״א, ט״ז), אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אלהים (שם, נ׳, כ״ג), יַרְאֵנִי בשררי (שם, נ״ט, י״א).

ההפעל: זעהן געמאכט ווערדען, быть заставлену видѣть: אשר הָרְאֵיתָ בהר (שמות, כ״ו, ל׳), וְהָרְאָה את הכהן (ויקרא, י״ג, מ״ט), אשר אתה מָרְאֶה בהר (שמות, כ״ה, מ״ם). ובהגנה והכרה, אתה הָרְאֵתָ לדעת (דברים, ד׳, ל״ה).

הַהִתְפַּעֵל: למה תִּתְרָאוּ (בראשית, מ״ב, א׳), י״מ בהוראת פעל משותף, למה תביטו איש אל אחיו ואינכם עושים מאומה — זיך איינאנדער אנזעהען, переглядываться между собою. ויתכן שהוא פעל חוזר: תביטו איש אל עצמו, כאדם המסופק בדבר ואינו יכול לגמור בדעתו — זיך אנזעהן, אומזעהען, осмотрѣться (ועיין ראה ב׳). ובחבור עם השם פנים בהוראת פעל משותף, לכה נִתְרָאֶה פָנִים (מ״ב, י״ד, ח׳), וַיִּתְרָאוּ פָנִים (שם, שם, י״א) בענין התנגשות במלחמה,

רָאֶה, ש״ת, א) מי שהוא רואה. זעהענד, אין ראה (שמות, כ״ב, ט׳), ונופל בכלל על כל הנמצא במקום מיוחד בשעת המעשה, געגענוואַרטיג זיין: ראָיו יאמרו איו (איוב, כ׳, ז׳) הנמצאים עמו תמיד. ומזה: וְיֹתֵר לראי השמש (קהלת, ז׳, י״א)—כנוי אל כלל בני אדם הנמצאים עם השמש בעולם. ובמשנה: הנודר מֵרוֹאֵי החמה אסור אף בסומין שלא נתכוין זה אלא למי שהחמה רואה אותו (נדרים, ג׳, ז׳), ור״ל המהלכים תחת השמש ההוים ונמצאים עם מציאותה, ודרך השאלה אמרו: ולחרובין כל הָרוֹאִין זה את זה (פאה, ב׳, ד׳), העומדים בשטח מכוון ושוים בגבהם, ובמשכן שהיה בשלה אמרו: קדשים קלים ומעשר שני (נאכלים) בכל הָרוֹאֶה (זבחים, קי״ב, ע״ב), שע״פ למקום ידוע במסבי שִׁלֹה (עיין מצפה בשרש צפה), במקום רֹאִים (איוב, ל״ד, כ״ו), במקום שהרבה בני אדם מצוים שם, אֶפֶפענטליך, публично, ב) תואר לנביא רוֹאֶה מראה הנבואה, זעהער, провидѣцъ: לפנים בישראל כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלהים לכו ונלכה עד הָרֹאֶה כי לנביא היום יקרא לפנים הָרֹאֶה (ש״א, ט׳, ט׳). ואחרי שכבר השתמשו בשם נביא גם בימים מקדם מימות אברהם (בראשית, כ׳, ז׳), נראה שהכונה בלפנים בישראל מן הימים שאחרי מרע״ה עד שמואל שאז נהגו להשתמש בשם רֹאֶה במקום השם נביא, ומימות שמואל שבו להשתמש בשם נביא. וגם שמואל עצמו שנאמר עליו: כי נאמן שמואל לְנָבִיא לה׳ (ש״א, ג׳, כ׳), נקרא בשם רֹאֶה בדה״י: ושמואל הָרֹאֶה (דהי״א, ט׳, כ״ב; כ״ו, כ״ה; כ״ט, כ״ט), וכן נקרא חֲנָנִי הָרוֹאֶה (דהי״ב, ט״ז, ז׳) (וע׳ חזה). ומזה: ג) ש״מ, מראה הנבואה — אָפֶפענבארונג, וויזיאָן, видѣніе: שָׁגוּ בָּרֹאֶה (ישעיה, כ״ח, ז׳). ועו״ד המליצה באו: ד) במובן שם כנוי לעינים: וחשכו הָרֹאוֹת בארֻבות (קהלת, י״ב, ג׳), ובא גם בשע״פ: בן שובל הָרֹאֶה חצי המנחות (דהי״א, ב׳, נ״ב), ולדעת י״מ הוא שנקרא רְאָיָה (שם, להלן ד׳, ב׳).

רַאֲוָה, ש״נ, ע״ד המקור, פ״א במקרא, נתתיך לְרַאֲוָה בך (יחזקאל, כ״ח, י״ז), והתיחד לראיה של בזיון, להסתכל בבשתך.

ראוי, בינוני פעול מהקל, במובן תֹּאַר, נִבחר ומיועד—אויסגעוועהלט, ערזעהן, предназначенный: הָרְאֻיוֹת לָתֶת לה (אסתר, ב׳, ט׳), והוא תרגומו של חֲזֻיֵ בארמית, ומצוי הרבה במשנה במובן נאה, הגון — געביהרליך, געציממענד, פאַססענד. достойный, способный רָאוּי לו כאלו לא בא לעולם (חגיגה, ב׳, א׳), רָאוּי היה עזרא שתנתן תורה על ידו (סנהדרין, כ״א, ע״ב), אם לא היתה אמו רְאוּיָה לאביו (סנהדרין, ח׳, ד׳), חתיכה הָרְאוּיָה להתכבד (חולין, דף ק׳, ע״א; ועיין ש״ע יורה דעה, סימן ק״א). ונעל בפניה כְּרָאוּי (ב״ק, ו׳, א׳)— כפי הנדרש, ווי ערפאָרדערליך, какъ слѣдуетъ. היו שם נכסים בְּרָאוּי אינן כבמוחזק (כתובות, יו״ד, ג׳) — נכסים המיועדים ליפול ביד ששייכים לו, אבל היא רְאוּיָה לעשות סאתים (פאה, ו׳, ז׳)— יש כח בשטח האדמה להביא סאתים. והונה התאר ראוי על כל דבר וענין שיש לו היכלת וההכנה והכשרון הטבעי או הנמוסי וההסכמיי במושג קאָמפּעטענץ: כל הָרָאוּי לדון דיני נפשות, רָאוּי לדון דיני ממונות. ויש שֶׁרָאוּי לדון דיני ממונות ואינו רָאוּי לדון דיני נפשות (נדה, מ״ט, ע״ב; סנהדרין, כ״ז, ע״א). ומבחינת מוכשר ומוכן הוא: רָאוּי לבילה... ואינו רָאוּי לבילה (כ״ב, פ״א, ע״א, בכ״מ).

רְאוֹת, בקרי, בכתיב — **ראית**, שה״פ, שום עין — צוזעהן, אַנשויען, смотрѣніе: כי אם ראות עיניו (קהלת, ה׳, י׳).

רֳאִי, ש״ז, על משקל עֳנִי, דֳּמִי, ובהפסק רֹאִי, א) ראיה, דאס

שוי:ן, זעהען, смотреніе, видѣніе: ותקרא שֵׁם ה׳ הדבר אליה, אתה אֵל רֳאִי (בראשית, מ״ז, י״ג), (הראוי ראִי לפי ההפסק) אל ראי הרואה בכל מקום, אללזעהענד, אלגעגענוואֶרטיג, всевидящій, вездѣсущій: כי אמרה הגם הלם ראיתי אחרי ראִי, ופירש״י וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שְׁלוחו של מקום אחרי רואי אותם בביתו של אברהם. ולדעתי המלה רֳאִי מקור בכנוי כמו רְאוֹתִי. והראב״ע פירש הגם פה ראיתי מלאך ה׳ אחרי שראה אלהים בעניי, כי הוא רֳאִי תמיד, ולפירושו יהיה רֳאִי בינוני בכנוי. ועוד יש בזה באורים אחרים וכלם רחוקים. ב) פני הדבר הנראה, מראה — דאס אויסזעהן, видъ: יפה עינים וטוב ראִי (שם, ט״ז, י״ב), יכל בשרו מֵרֹאִי (איוב, ל״ג, כ״א) — בשרו יכלה עד שלא יהיה שום מראה (עיין ראה ב). ג) דבר העומד למראה, למשל ולדוגמא, ושמתיך כְּרֹאִי (נחום, ג׳, ו׳). (ועיין ראה ב). ומזה לפי הנראה

רְאִי, במשנה, במובן טוב, תכונה — אייגענטהימליכקייט, כאראקטער, свойство, характеръ, לא רְאִי אבן כִּרְאִי העץ (ספרי במדבר ק״ס), לא רְאִי נשיא כִּרְאִי דיין (סנהדרין, ס״ו, ע״א), לא רְאִי הקרן כִּרְאִי השן, לא רְאִי השור כִּרְאִי האדם (ב״ק, ג׳, ע״ב; ד׳, ע״א) עיין הֲרִי.

רְאִי, ש״ז, לוח נחשת מלוטש שרואים בו הגופים העומדים נכחו, מראה, שפיגעל, зеркало: חזקים כִּרְאִי מוּצָק (איוב, ל״ז, י״ח).

רְאִיָּה, במשנה, שה״פ. דאס זעהען, לא תהא שמיעה גדולה מֵרְאִיָּה (ראש השנה, כ״ד, ע״ב), אתה רואה רְאִיָּה אחת ואני רואה שתי רְאִיּוֹת (שמו״ר, ג׳), הרואה רְאִיָּה אחת של זוב (זבים, א׳, א׳). ובקרבן שמביאים בעלותם לראות בחגים, הָרְאִיָּה שתי כסף (חגיגה, א׳, ב׳), ובדבא״ס: הָרְאִיָּה. ובדרכי ההיזקות שאדם יוכל להזיק לחברו יש גם היזק רְאִיָּה—היוצא מזה שהאדם רואה דרך הפתח או החלון מה שנַעשה בבית שכנו: היזק רְאִיָּה שמיה היזק, היזק רְאִיָּה לאו שמיה היזק (ב״ב, דף ב׳, ע״ב ודף ג׳, ע״א; ועיין בספר הי״ד להרמב״ם חלק ד׳, הלכות שכנים, פרק ג׳, ובש״ע חשן משפט, סי׳ קנ״ט, וסי׳ ק״ס, ובגמרא בבא מציעא, ק״ז, ע״א).

רְאָיָה, ש״נ, אות לברור דבר, בעווייז, אע״פ שאין רְאָיָה לדבר זכר לדבר (שבת, ט׳, ה׳), בזמן שמביא רְאָיָה (סנהדרין, ג׳, ח׳), המוציא מחברו עליו הראיה (ב״ק, דף מ״ו, ע״ב; וסנהדרין, ל״ה, ע״א).

רְאָיוֹן, במשנה, ש״ז: אלו דברים שאין להם שעור, הפאה והבכורים וְהָרְאָיוֹן (פאה, א׳, א׳)—העליה להראות במקדש ברגלים או מחיר קרבן העליה.

מַרְאֶה, א) שם הפעולה — דאס זעהען, видѣть, взглядъ, смотрѣніе, בסמיכות לשם עינים: לְכָל מַרְאֵה עיני הכהן (ויקרא, י״ג, י״ב), טוב מַרְאֵה עינים (קהלת, ו׳, ט׳), ולא לְמַרְאֵה עיניו ישפוט (ישעיה, י״א, ג׳) — לפי הדמיון הנראה—שיין, видъ. ובזולת הסמיכות: כל עץ נחמד לְמַרְאֶה (בראשית, ב׳, ט׳), מזבח גדול לְמַרְאֶה (יהושע, כ״ב, יו״ד) — לשיראו אותו מרחוק, לאות. ב) פני הגופים המוחשים לעינים, דאס אויסזעהן, אייסערע געשטאלט, видъ наружность. ובא ביחס אל פני האדם ובעל חי, געזיכט, лице, יְפַת מַרְאֶה (בראשית, י״ב, י״א), טֹבַת מַרְאֶה (שם, כ״ד, ט״ז), רָעוֹת הַמַּרְאֶה (שם, מ״א, ד׳), ונראהו ולא מַרְאֶה (ישעיה, נ״ג, ב׳) — אין לו מראה אדם כלל. ובכנוי: וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ (שופטים, י״ג, ו׳). וברבוי ע״ד השם פנים: הראיני את מַרְאַיִךְ (שיה״ש, ב׳, י״ד), אל מַרְאָיו יטל (איוב מ״א, א׳). והתאר המתיחס לו בא בל״י: וּמַרְאֵיהֶן רַע (בראשית, מ״א, כ״א), מַרְאֵיהֶם טוב

(דניאל, א׳, ט״ו), וכולל כל מין צורה, ומזה לפי הנראה: וּמַרְאֶה ולא בחידות (במדבר, י״ב, ח׳). במובן פנים, ושעורו כמו: וּמַרְאֶה אֶל מַרְאֶה, ומקביל, אל הקודם: פה אל פה אדבר בו, ואל סוף הפסוק—וּתְמֻנַת ה׳ יַבִּיט,—והוא כמו שנאמר במשה: אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים (דברים, ל״ד, יו״ד). ובמעמד הר סיני: פָּנִים בְּפָנִים דבר ה׳ עמכם (שם, ה׳, ד׳), מַרְאֵה האופנים (יחזקאל, א׳, ט״ז), מַרְאֵה שלישים (יחזקאל, כ״ג, ט״ו), ובחבור עם השם דמות: מַרְאֵה דמות כבוד ה׳ (שם, א׳, כ״ח), דמות כְּמַרְאֵה אֵשׁ (שם, ח׳, כ׳). ובענין ג) תבנית ודוגמא, פֿאָרבילד, מוסטער, образецъ, כְּמַרְאֶה אשר הראה ה׳ את משה (במדבר, ח׳, ד׳); גם במובן גַּוָּן ועין פֿארבע, цвѣтъ: כְּמַרְאֵה צרעת (ויקרא, י״ג, מ״ג), וּמַרְאֵהוּ איננו עמק (שם, שם, ל״ד), ד) בענין מחזה נבואה, ערשיינונג, געזיכט, וויזיאָן, видѣніе, явленіе, וְאֶרְאֶה את הַמַּרְאֶה (שמות, ג׳, ג׳), וּמַרְאֵה הערב והבקר (דניאל, ח׳, כ״ו).

מַרְאָה, ש״נ, עקרו מחזה נבואה — ערשיינונג, אָפֿפֿענבארונג, וויזיאָן, откровеніе, видѣніе: מהגיד את הַמַּרְאָה (ש״א, ג׳, ט״ו), בַּמַּרְאָה אליו אתודע (במדבר, י״ב, ו׳), והכפל: בחלום אדבר. וברבוי: בְּמַרְאֹת הלילה (בראשית, מ״ו, ב׳), מַרְאוֹת אלהים (יחזקאל, א׳, א׳), ופ״א לפי המוסכם ב) בענין רְאִי — שפיגעל, зеркало, ויעש את הכיור נחשת וגו׳ בְּמַרְאֹת הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד (שמות, ל״ח, ח׳). ובמשנה: מַרְאָה שנשברה (כלים, י״ד, ז׳), אין רואין בְּמַרְאָה בשבת (שבת, דף קמ״ט, ע״א).

מַרְאִית, בגמרא, ראיה—דאס זעהן, вид-ѣть, כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור (שבת, דף קמ״ו, ע״ב), והקליר השתמש בו במובן עין וגוון, ומראה כל מראה כְּמַרְאִית מים (פיוט גשם).

רָאָה, שע״כ, מין עוף טורף, גייער, קראֶהע, коршунъ: וְהָרָאָה (דברים, י״ד, י״ג), ובספר ויקרא נאמר הַדָּאָה בדל״ת (עיין ד א ה).

רֵאָה, במשנה, ש״נ, אבר פנימי בבעח״י השואפת את האויר דרך הקנה, כלי הנשימה: הָרֵאָה שנקבה (חולין, ג׳, א׳), ובתשמישי האברים אמרו: קנה מוציא קול, רֵאָה שואבת כל מיני משקים (ברכות, דף ס״א, ע״ב), ופירש״י אעפ״י שהן נכנסין לכרס דרך הושט הריאה מוצצתן ושואבתן מבעד לדופני הכרס וצ״ע.

ראוּבֵן, שע״פ, הבן הבכור לְיַעֲקֹב מלאה (בראשית, כ״ט, ל״ב), ומתיחס אל כלל השבט שהעמיד: יְחִי רְאוּבֵן (דברים, ל״ג, ו׳), וביו״ד היחס: אלה משפחת הָרְאוּבֵנִי (במדבר, כ״ו, ז׳), מטה בני הָרְאוּבֵנִי (שם, ל״ד, י״ד).

רְאָיָה, שע״פ. א) בן שׁוֹבָל מבני יהודה (דהי״א, ד׳, ב׳), ולדעת י״מ נקרא גם הָרֹאֶה (לעיל ב׳, נ״ב). ב) מבני ראובן (שם, ה׳, ה׳). ג) מבני הַנְּתִינִים (עזרא, ב׳, מ״ז).

ב) רָאָה, פעי״, עקרו כפי הנראה היות מפוטם וממילא שקוי — געמאָסטעט, געטראַנקט זיין, быть вскормлен-нымъ напоеннымъ, דומה לפעל ר ו ה בחלוף האל״ף בוי״ו, ומזה רָאֶה, ת׳, ע״מ יפה: שבע קלון וּרְאֵה עניי (איוב יו״ד, ט״ו). ולדעת קצת מזה בבנין פועל: ושפו עצמתיו לא רֻאוּ (שם, ל״ג, כ״א) — עצמותיו שכבר כלה ליחם ומיחם עצמותיו היבשות וכמו שתרגם ארנהיים, מארקלאָזעס געביין, ואפשר שמזה נגזר השם

ראי, ובהפסק רֹאִי בחצי הפסוק הראשון, יכל בשרו מֵרֹאִי — יכל בשרו מהעדר הראי, השקוי, או יכל הראי מבשרי — מארק, мозгъ. ובא בהשאלה לענין טנוף וצואה, ע״ש השמנונית שבה, קאָטה, грязь, ושמתיך כְּרֹאִי (נחום,

צ', ו'), (ועיין מ ר א ה). ובארמית רְעִי יכלול גם הוא שני המושגים האלה פטום וטנוף, עיין רעי. ומזה לדעתנו גם

רַאֲוָה, ש"נ, שביעה, רויה, זאַטטיגונג, ונתתיך לְרַאֲוָה בך (יחזקאל, כ"ח, י"ז)— להשביע עיניהם, ע"ד: ושבעה ורותה מדמם (ירמיה, מ"ו, יו"ד).

מֹורָא, מֹורְאָה, ש"ת, מפוטם הרבה: הוי מֹורְאָה ונגאלה העיר היונה (צפניה, ג', א') — קורא את העיר מוראה לאמא שהיא מפוטמה הרבה מעשק וגזל עד להקיא ולהגאל, וכמו שמפרש להלן: שריה בקרבה אריות וגו' (ועיין מ ר א).

רָאם, פ"ע, מיסודו של ר ם, ר ו ם, ע"ד קאם מן קום (וְקָאם שאון) (הושע, י', י"ד), האָך ערהאַבען זיין, ולפי המוסכם בא בפעל פ"א בקל: וְרָאֲמָה וישבה תחתיה (זכריה, י"ד, יו"ד) — תהיה גבוהה ונשאה (ועיין ר ע ם): ונמצא השרש הזה בשמות עצמים פרטים.

רָאמַת־נֶגֶב, עיר בנחלת מטה שמעון (יהושע, י"ט, ח'), (ועיין מנחת שי) ונקרא גם כן רָמוֹת־נֶגֶב (ש"א, ל', כ"ז).

רָאמוֹת, שע"פ, א) עיר במטה יששכר (דהי"א, ו', נ"ח), ובספר יהושע נקרא יַרְמוּת (יהושע, כ"א, כ"ט). ב) בסמיכות לשם גלעד: רָאמֹת בגלעד לגדי (דברים, ד', מ"ג). ועל הרוב בא במקרא בחסרון האל"ף, רָמֹת בגלעד (יהושע, כ"א, ל"ו). ועוד הרבה.

רְאֵם, שע"כ, מין שור הבר, בופֿפֿעל, ווילדער אָכּס, буйволъ: כתועפת רְאֵם לו (במדבר, כ"ג, כ"ב), וקרני רְאֵם קרניו (דברים, ל"ג, ט"ז). וביו"ד נחה: ותרם כִּרְאֵים קרני (תהלים, צ"ב, י"א). ובחסרון האל"ף: היאבה רֵים עבדך (איוב, ל"ט, ט'), וברבוי: וירדו רְאֵמִים (ישעיה, ל"ד, ז'), ובתרגום הערבי לרבינו סעדיה אלגמוס (עיין ג מ ו ס). ובחסרון האל"ף: ומקרני רֵמִים עניתני (תהלים, כ"ב, כ"ב). ובא: בן רְאֵמִים (שם, כ"ט, ו"ו), ע"ד בן בקר.

רָאמוֹת, ש"נ, מין אבן טובה שבים, והוא עץ האלמוג האדום, ראָטהע קאָראַללע: רָאמוֹת וגביש לא יזכר (איוב, כ"ח, י"ח), וְרָאמֹת וכדכד (יחזקאל, כ"ז, ט"ז). ובגזרתו נראה דעת פירסט שהשם הזה נגזר מן רמי בערבית בהוראת היות אדום כדם, בלוטראָטה זיין, быть краснымъ какъ кровь.

רֹאשׁ, ש"ז, האבר העליון בגובה גוף האדם ובע"ח, קאָפּף, голова: רֹאשׁ אפרים (בראשית, מ"ח, י"ד), ופרע את רֹאשׁ האשה (במדבר, ה', י"ח), הוא ישופך רֹאשׁ (בראשית, ג', ט"ו), רֹאשׁ האיל (שמות, כ"ט, ט"ו), סלי חרי על רֹאשִׁי (בראשית, מ', ט"ז), לא תקפו פאת רֹאשְׁכֶם (ויקרא, י"ט, כ"ז) — וברבוי רָאשִׁים (עיין בסמוך). ובסמיכות: רָאשֵׁי אנשי בני אדניכם (מ"ב, יו"ד, ו') כאלו היה הנפרד רָאֶשׁ, ורק פ"א בא כמשפט: בכל רֹאשָׁיו קרחה (ישעיה, ט"ו, ב'). ובחבור עם הפעלים יבוא במובנים שונים: וְחָפוּ רֹאשָׁם (ירמיה, י"ד, ג') — לסימן אבלות ועצבון, אבל וחפוי רֹאשׁ (אסתר, ו', י"ב), וכן: הורידו לארץ רֹאשָׁן (איכה, ב', י'), ישם ויניד בְּרֹאשׁוֹ (ירמיה, י"ח, ט"ז) — לתמהון. מנוד רֹאשׁ בלאמים (תהלים, מ"ד, ט"ו), וכן: יניעו רֹאשׁ (שם, כ"ב, ח') ואניעה עליכם במו רֹאשִׁי (איוב, ט"ז, ד'). ועם פעל נָשֹׂא יש במשמעו: א) הגבהת הרֹאשׁ לסימן גדולה והתנשאות: וצדקתי לא אשא רֹאשִׁי (איוב, יו"ד, ט"ו), ולסימן גאוה: ומשנאיך נשאו רֹאשׁ (תהלים, פ"ג, ג'). ב) ישא פרעה את רֹאשְׁךָ מעליך (בראשית, מ', י"ג) המתה, מאֶדמין, (עיין נ ש א ובסמוך), וכן: והסירתי את רֹאשְׁךָ מעליך (ש"א, י"ז, מ"ו), ירום ראשי על אויבי (תהלים, כ"ז, ו')— סימן גדולה ונצחון: כבודי ומרים רֹאשִׁי (שם, ג', ד'). ובא: מחץ רֹאשׁ (שם, ק"י, ו')—במובן מכה רבה במלחמה.

וידיך על ראשך (ירמיה, ב׳, ל״ז)—סימן אבלות וצער גדול. ובמשנה: לא יקל את ראשו כנגד שער המזרח (ברכות, ט׳, ה׳) — זיך לייכטזיננינג פערהאלטען, дер-жать себя легкомысленно (עיין קלל) והפוכו: אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבד ראש (שם, ה׳, א׳) ערנסט. ובא במובן איש פרטי אחד — אינדיווידי-אום, פערזאן, лице, רחם רחמתים לראש גבר (שופטים, ה׳, ל׳) — לכל אחד ואחד ע״ד שמוש השם גלגלת. ובענין חיות — לעבען, жизнь: וחיבתם את ראשי למלך (דניאל, א׳, י״ד), ובמה יתרצה זה אל אדניו הלא בראשי האנשים ההם (ש״א, כ״ט, ד׳), בראשינו יפול אל אדניו (דהי״א, י״ב, י״ט). ועל הרוב במובן כנוי הגוף על דרך שמוש השם נפש, עצם: ברכות לראש צדיק (משלי, י״ד, ו׳), ואת למדת אתם עליך אלפים לראש (ירמיה, י״ג, כ״א), בהלו נרו עלי ראשי (איוב, כ״ט, ג׳), דמו בראשו (יהושע, ב׳, מ״ט), והשיב ה׳ את רעתך בראשך (מ״א, ב׳, מ״ד), גמולך ישוב בראשך (עובדיה, פסוק ט״ו), לתת דרכו בראשו (מ״א, ח׳, ל״ב), ונתתיו בראשו (יחזקאל, י״ז, י״ט). ושמחת עולם על ראשם (ישעיה, ל״ה, י״ד), שמיך אשר על ראשך (דברים, כ״ח, כ״ג). ב) קצה העליון של כל הגופים, שפיטצע, גיפפעל, верхъ, вер-шина: ראש הגבעה (שמות, י״ז, ט׳), ראשי ההרים (בראשית, ח׳, ה׳), ומגדל וראשו בשמים (בראשית, י״א, ד׳), ודוד בא עד הראש (ש״ב, ט״ו, ל״ב),—ראש ההר, הר זיתים, וראה ראש כוכבים (איוב, כ״ב, י״ב) — אל מקום העליון שבכוכבים. אשר על ראש גיא שמנים (ישעיה, כ״ח, א׳), ראש העמודים (מ״א, ז׳, י״ז). וראש לכסא (שם, יו״ד, י״ט), ובראש שבלת ימלו (איוב, כ״ד, כ״ד), ותגע בראש השרביט (אסתר, ה׳, ב׳), ראש המטה (בראשית, מ״א, ל״ז)—מקום שהשוכב עליה מניח ראשו, דאס אבערע, ומזה המקום שבו יושב הגדול שבין המסובים: ואשב ראש (איוב, כ״ט, כ״ה), ויתן להם מקום בראש הקרואים (ש״א, ט׳, כ״ב), ובגמרא, חנינא ישב בראש (כתובות, דף ק״ג, ע״ב). ומזה על דרך ההשאלה: ופקדו שרי צבאות בראש העם (דברים, כ׳, ט׳), ויעבר מלכם לפניהם וה׳ בראשם (מיכה, ב׳, י״ג), וצהלו בראש הגוים (ירמיה, ל״א, ז׳). ומזה בענין מבוא ושער: בראש המיות תקרא (משלי, א׳, כ״א), בראש מרמים (שם, ח׳, ב׳), בראש כל חוצות (ישעיה, נ״א, כ׳), ג) במובן גדול ונכבד בעמו, אבערכטער, ערסטער, верховный началь-никъ, וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין (שופטים, י״א, י״א), נתנה ראש (במדבר, י״ד, ד׳), ויתן אתם ראשים על העם (שמות, י״ח, כ״ה), ראש לבית אבתיו (במדבר, א׳, ד׳), ראשי בית אבתם (שמות, ו׳, י״ד), ראשי אלפי ישראל (במדבר, יו״ד, ד׳), ראשי העם (שם, כ״ה, ד׳), שריה כהן הראש ואת צפניה כהן המשנה (ירמיה, נ״ב, כ״ד), הראש יעיאל (דהי״א, ה׳, ז׳), אסף הראש (שם, ט״ז, ה׳), ובטעם חשוב במעלה: ונתנך ה׳ לראש ולא לזנב (דברים, כ״ח, י״ג)—זקן ונשוא פנים הוא הראש (ישעיה, ט׳, י״ד). ובגמרא דירושלמי ר׳ יהושע בן לוי אמר ראש וזקן, זקן קודם שאינו ראש אם אינו זקן (הוריות, ג׳, הלכה א׳)—קרא בשם ראש לפרנס על הצבור ובשם זקן לחכם בתורה, ואמר שהזקן קודם במעלה לראש, מפני שלא היה ראוי להתמנות לראש אם אינו זקן, כלומר חכם. ומזה ביחס אל עיר הגדולה בממלכה: ראש כל הממלכות האלה (יהושע, י״א, יו״ד), הויפטשטאדט, столица: ראש ארם דמשק (ישעיה, ז׳, ח׳). ומזה ביחס אל כל דבר נכבד במינו: היתה לראש פנה (תהלים, קי״ח, כ״ב), האבן הראשה (זכריה, ד׳, ז׳). בשמים ראש (שמות, ל״ד, כ״ג), עדעלסטע, פארציגליכסטע,

ראשי בשמים : превосходнѣйшее (שיה"ש ד׳, י"ד)· ומזה: ומֵראש הררי קדם (דברים, ל"ג, ט"ו)· והכפל: וממגד גבעות עולם—הדברים החשובים שנמצאו בהררי קדם. ומזה בגמרא: שאין אדם מוחל על רָאשֵׁי אברים (ב"ק, דף צ"ג, ע"א)· ובהשאלה: ראש שמחתי (תהלים, קל"ז, ו"ו), ראש מסבי (שם, ק"מ, יו"ד)· ד) התחלת דבר במקום, אַנפַאנג, начало: וראש עפרות תבל (משלי. ח׳, כ"ו), בראש כל דרך (יחזקאל, ט"ז, ל"א), בראש דרך עיר (שם, כ"א, כ"ד)· מֵראש אמנה מראש שניר (שיה"ש, ד׳, ה׳), ראש דברך אמת (תהלים, קי"ט, ק"ס)· ויתכן שענינו יסוד ועיקר — גרונד, основаніе. ומזה ביחס אל היוצא ממקום אחד ומתחלק לחלקים גדולים, הויפטטהיילע, главныя части: ומשם יפרד והיה לארבעה רָאשִׁים (בראשית, ב׳, יו"ד)· וביחס אל מחלקות המחנות: ויצא המשחית ממחנה פלשתים שלשה רָאשִׁים, הָראש האחד יפנה וגו׳ (ש"א, י"ג, י"ז), ואבימלך וְהָרָאשִׁים אשר עמו (שופטים, ט׳, מ"ד) — הויפטאַבטהיילונגען, главные отряды, ולפי הנראה מזה גם: מֶה עצמו רָאשֵׁיהֶם (תהלים, קל"ט, י"ז) — פרטיהם לפי מחלקותם (ועיין בסמוך). וביחס אל הזמן — אַנפַאנג, начало, בענין ראש האשמרת התיכונה (שופטים, ז׳, י"ט), החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות, י"ב, ב׳), וּבְרָאשֵׁי חדשיכם (במדבר, יו"ד, יו"ד), בְּראש הַשָּׁנָה (יחזקאל, מ"ם, א׳), מראש ועד סוף (קהלת, ג׳, י"א), מֵראש מקדמי ארץ (משלי, ח׳, כ"ג), הֻגַּד מֵראש לכם (ישעיה מ"ם, כ"א), לא מֵראש בסתר דברתי (שם, מ"ח, ט"ז), שעורו — מראש לא בסתר דברתי; ויתכן שבמובן זה נאמר: ושלם אתו בְּראשו (ויקרא, ה׳, כ"ד) — מקודם, צוערסט, впервые, וכן: והשיב את אשמו בְּראשו (במדבר, ה׳, ז׳), וכמו שאמרו: הרי בממון המשתלם בְּראש הכתוב מדבר (ב"ק, דף ק"י, ע"א), (ועיין בסמוך). ובגמרא: תנה לנו מֵראש ונעשנה (ע"ז, דף ג׳, ע"א). ה) סכום מספר שהיו מונים לגלגלת, בקשור עם הפעל נָשׂא: כי תשא את ראש בני ישראל (שמות, ל׳, י"ב). ומזה: שָׂא את ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה (במדבר, ל"א, כ"ו). ובא: יִשָּׂא פרעה את ראשֶׁךָ והשיבך על כנך (בראשית, מ׳, י"ג) — גם זה לשון מנוי, וכפירש"י: ימנה אותך בתוך מנוי שאר עבדיו. ובא השם ראש המיוחד לסכום כללי ביחס לפרט מן הכלל. וכן: נָשָׂא אויל מרדך וגו׳ את ראש יהויכין (ירמיה, נ"ב, ל"א) (ועיין נשא), ולדעת המפרשים נאמר במובן זה: ושלם אתו בראשו (ויקרא, ה׳, כ"ד), והשיב את אשמו בְּראשו (במדבר, ה׳, ז׳) — סכום המחיר כפי מה שהוא — בעטראַג, полная сумма, ובהוראה זו הוא גם המאמר: וכי ראש בְּראש (כל הסכום במלואו) פרעתי מהם והלא לא פרעתי מהם אלא אחד ממאה (ספרא בחקתי, פרשה ב׳, קאפ׳ ח׳), וע"ד שפירשו חז"ל: עיקר הדמים (עיין קרן), וכן לדעת המפרשים: מה עצמו רָאשֵׁיהֶם (תהלים, קל"ט, י"ז), מספרם — אַנצאַהל, число ихъ: ובא: כי עונותינו רבו למעלה ראש (עזרא, ט׳, ו"ו), ע"ד עונותי עברו ראשִׁי (תהלים, ל"ח, ה׳), והמתנשא לכל לְראש (דהי"א, כ"ט, י"א).

ראשון, (מיסודו של ראש או רֵאש בארמית, בתוספת ון) ת׳ הגוף הנמצא בראש מקום ידוע נוכח פני הרואה, דער פֿאָרדערסטע, передній, передовой: כמדת השער הָרִאשׁון (יחזקאל, מ׳, כ"א), מקום שער הָרִאשׁון (זכריה, י"ד, יו"ד), ומזה הקודם ביחס הסדר או המעלה, דער ערסטע, первый: ויצו את הָרִאשׁון וגו׳ ויצו גם את הַשֵּׁנִי גם את הַשְּׁלִישִׁי (בראשית ל"ב, י"ח, כ׳), הָרִאשֹׁנִים ליד המלך (דהי"א, י"ח, י"ז) —

פּאָרנעהמסטע, главные, первенственные: אחד השרים הָרִאשֹׁנִים (דניאל, יו"ד, י"ג). ועל הרוב, ב) בבחינת הקדימה בזמן ובהצטרף אל המאוחרים לו, דער ערסטע, первый: ויצא הָרִאשׁוֹן אדמוני (בראשית, כ"ה, כ"ה), רִאשׁוֹן לכל בית יוסף (ש"ב, י"ט, כ"א), הוא המלך הָרִאשׁוֹן (דניאל, ח', כ"א). וביחס אל הש"י נאמר: אני רִאשׁוֹן ואני אַחֲרוֹן (ישעיה, מ"ד, ו') ראשון בהחלט, אבזאָלוט, аб-солютный, ושע"כ לא בא בסימן ההודעה: אני ה' רִאשׁוֹן ואת אַחֲרֹנִים אני הוא (שם, מ"א, ד'). ובסימן נקבה: במלחמה הָרִאשֹׁנָה (שופטים, כ', ל"ט), הָרִאשֹׁנוֹת הבריאת (בראשית, מ"א, כ'). ובסדר זמנים: אך ביום הָרִאשׁוֹן (שמות, י"ב, ט"ו), ביום החדש הָרִאשׁוֹן (שם, מ"ם, ב'), בשנה הָרִאשֹׁנָה למלכו (דהי"ב, כ"ט, ג'), היא השנה הָרִאשֹׁנִית (ירמיה, כ"ה, א'). ובטעם מה שהיה לפנים — פריהערער, פאָריגער, прежній: כמכתב הָרִאשׁוֹן (דברים, יו"ד, ד'), גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הָרִאשׁוֹן (חגי, ב', ט'), הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים (שמות, ל"ד, א'), והימים הָרִאשֹׁנִים יפלו (במדבר, ו', י"ב). איה חסדיך הָרִאשֹׁנִים (תהלים, פ"ט, נ'), הנביאים הָרִאשֹׁנִים (זכריה, ז', ז'), אשר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים (דברים, י"ט, י"ד), פאָרפאָהרען, предки: אין זכרון לָרִאשֹׁנִים (קהלת, א', י"א), הממשלה הָרִאשֹׁנָה (מיכה, ד', ח'), נשכחו הצרות הָרִאשֹׁנוֹת (ישעיה, ס"ה, ט"ז), אביך הָרִאשׁוֹן חטא (ישעיה, מ"ג, כ"ז) — לדעת המפרשים ירמוז אל אחד מן האבות הראשונים, והנראה כפירוש הרשד"ל, שהתאר רִאשׁוֹן בזה הוא בענין הקודם במעלה הגדול והחשוב באומה: הָרִאשׁוֹן אדם תולד (איוב, ט"ו, ז'), בקרי, בכתיב הֲרִאשׁוֹן — אם אדם ראשון אתה, כי שאל נא לדור רִאשׁוֹן (איוב, ח', ח'), בקרי ובכתיב חסר אל"ף — רִישׁוֹן, כי שאל נא לימים רִאשֹׁנִים (דברים, ד', ל"ב) — מעשים שהיו בימים ראשונים. וברבוי נקבות בא במובן שם הקבוץ: אל תזכרו רִאשֹׁנוֹת (ישעיה, מ"ג, י"ח), מעשים שהיו לפנים, הָרִאשֹׁנוֹת הנה באו (שם, מ"ב, ט') — הנבואות הָרִאשֹׁנוֹת, ובסימן הנקבה בא על הרוב בענין תֹּאַר הפעל. בהוראת המבוארות, וישם את הַשְּׁפָחוֹת וגו' רִאשֹׁנָה (בראשית, ל"ג, ב'), פאָראַן: רִאשֹׁנָה יסעו (במדבר, ב', ט'), זה יצא רִאשֹׁנָה (בראשית, ל"ח, כ"ח) — צוערסט, נגפים הם לפנינו כְּבָרִאשֹׁנָה (שופטים, כ', ל"ב) — וויא פאָרמאָלס, какъ прежде: ואשיבה שפטיך כְּבָרִאשֹׁנָה (ישעיה, א', כ"ו), ואתנפל לפני ה' כָּרִאשֹׁנָה (דברים, ט', י"ח) — וויא דאס ערסטע מאל, какъ въ первый разъ: ואולם לוז שם העיר לָרִאשֹׁנָה (בראשית, כ"ח, י"ט), ופ"א: כי לְמִבָּרִאשׁוֹנָה (דהי"א, ט"ו, י"ג), שעורו: למה שהיה בראשונה.

ראשית, ש"נ, א) הדבר ההוה ויוצא רִאשׁוֹן בהצטרף אל המאוחר, דאס ערסטע, первые: רֵאשִׁית בכורי אדמתך (שמות, כ"ג, י"ט), רֵאשִׁית קצירכם (ויקרא, כ"ג, יו"ד), קרבן רֵאשִׁית (שם, ב', י"ב) — ערסטלינג אָפּפער, приношеніе начатковъ, לְרֵאשִׁית ולמעשרות (נחמיה, י"ב, מ"ד), כחי וְרֵאשִׁית אוני (בראשית, מ"ט, ג'), שעורו — ראשית כחי ואוני: רֵאשִׁית לכל אונם (תהלים, ק"ה, ל"ו). ובבחינת סדר הזמנים — אנפאנג, начало: ותהי רֵאשִׁית ממלכתו (בראשית, יו"ד, יו"ד). ובזה הוא נרדף עם השם תחלה שעיקרו הוראת פְּטִירָה, פתיחה, ובמשמעותו גם כן חדוש דבר שלא היה לפנים (עיין שם); ה' קנני רֵאשִׁית דרכו (משלי, ח', כ"ב), רֵאשִׁית חכמה יראת ה' (תהלים, קי"א, יו"ד), ובבי"ת היחס: בְּרֵאשִׁית ברא אלהים (בראשית, א', א'), בְּרֵאשִׁית ממלכת יהויקים (ירמיה, כ"ז, א'), כבכורה בתאנה בְּרֵאשִׁיתָהּ (הושע, ט', יו"ד). ובמ"ם: מֵרֵשִׁית השנה (חסר א') ועד אחרית שנה (דברים, י"א, י"ב), טוב אחרית

דבר מֵרֵאשִׁיתוֹ (קהלת, ז׳, ח׳), ובמובן הימים הקודמים, פריהערע צייט, начало, первое время: והיה רֵאשִׁיתְךָ מצער וְאַחֲרִיתְךָ ישגה מאד (איוב, ח׳, ז׳), וה׳ ברך את אַחֲרִית איוב מֵרֵאשִׁיתוֹ (שם, מ״ב, י״ב), מגיד מֵרֵאשִׁית אחרית (ישעיה, מ״ו, יו״ד). ובקדימת המקום: וירא רֵאשִׁית לו (דברים, ל״ג, כ״א) — הארץ אשר כבשו בני ישראל ראשונה. ובקדימת החשיבות: רֵאשִׁית החרם (ש״א, ט״ו, כ״א), הוא רֵאשִׁית דרכי אל (איוב, מ׳, י״ט) — פֿאָרציגליכסטע, лучшее, — преимущественное, превосходное אחד מן הבריות הגדולות והנפלאות — רֵאשִׁית גוים עמלק (במדבר, כ״ד, כ׳), הגדול והמשובח שבהם, או הגדול בשנים שבהם, אֶלטעסטער, старшій, נְקֻבֵי ראשית הגוים (עמוס, ו׳, א׳), ראשית גבורתם (ירמיה, מ״ט, ל״ה). ובהשאלה, בענין מקור והתחלה — אורשפרונג, גרונד, происхожденіе начало: רֵאשִׁית חטאת היא (מיכה, א׳, י״ג). ויתכן שמזה: רֵאשִׁית חכמה יראת ה׳, (תהלים, קי״א, יו״ד), יראת ה׳ רֵאשִׁית דעת (משלי, א׳, ז׳), ה׳ קנני רֵאשִׁית דרכו (שם, ה׳, כ״ב) — ה׳ קנה את החכמה להיות יסוד והתחלה לכל מעשיו. ובא: ולא יעביר רֵאשִׁית הארץ (יחזקאל, מ״ח, י״ד), שׂעֽורו — ממצב הארץ כמו שהיה מראש, וברבוי: והיטבתי מֵרֵאשֹׁתֵיכֶם (יחזקאל, ל״ו, י״א) — ע״ד שאמר קודם: והושבתי אתכם כְּקַדְמוֹתֵיכֶם.

מְרַאֲשׁוֹת, ש״נ, ברבוי, צדדי ראש האדם כשהוא שוכב, קאָפּנש־זייטע, изголовье, ובא בכנוי ובל״ר, כאלו היה הנפרד מְרַאֲשַׁתַּיִם, ע״ד מרגלות, וביחס הפעול ורק במובן תאר הפעל: וישם מְרַאֲשֹׁתָיו (בראשית, כ״ח, י״א) — תחת הראש: ואת כביר העזים שמה מְרַאֲשֹׁתָיו (ש״א, י״ט, י״ג), וחניתו מעוכה בארץ מְרַאֲשֹׁתָיו (בקרי, והכתיב: מְרַאֲשֹׁתָו) (ש״א, כ״ו, ז׳) — לצד הראש, ובסמיכות: את החנית וגו׳ מְרַאֲשֹׁתֵי שאול (שם, שם, י״ב).

מַרְאֲשׁוֹת, ש״נ, כי ירד מַרְאֲשׁוֹתֵיכֶם עטרת תפארתכם (ירמיה, י״ג, י״ח). לפי הנראה מפירוש רש״י ענינו שם דבר הנתן על הראש לסימן גדולה הויפטשמוקק, головный уборъ, ומל׳ הקליר בקינותיו: איכה תפארתי מַרַאֲשׁוֹתַי השליכו נראה שקרא המ״ם בציר״ה מֵראשותיכם, כאלו הנפרד ממנו: רַאֲשׁוֹת, בטעם גובה הראש.

רֵאשׁ, ארמית, ראש בעברית, קאָפּף, הויפט: אנת הוא רֵאשָׁה די דהבא (דניאל, ב׳, ל״ח), ושער רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא (שם, ז׳, ט׳), וְאַרְבְּעָה רֵאשִׁין לְחֵיוְתָא (שם, שם, ו׳). ובהשאלה: רֵאשׁ מִלִּין אֲמַר (שם, שם, א׳) — עיקר הדברים, הויפטזאכע, главное, שָׂם גֻּבְרַיָּא די בְרָאשֵׁהֹם (עזרא, ה׳, יו״ד). ובמובן המושכלי: וְחֶזְוֵי רֵאשִׁי יְבַהֲלֻנַּנִי (דניאל, ד׳, ב׳) — הרהורי הרעיון וכח המדמה המיוחס אל הראש משכן השכל והדמיון.

רֹאשׁ, ש׳ מין עשב ארסי, גיפֿט פפֿלאַנצע, ядовитое растеніе, שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ ולענה (דברים, כ״ט, י״ז), ופרח כָּרֹאשׁ משפט (הושע, יו״ד, ד׳), וישקנו מי־רֹאשׁ (ירמיה, ח׳, י״ד), המים ששורין בהם את הָרֹאשׁ. והושאל גם אל ארס הנחש: וְרֹאשׁ פתנים אכזר (דברים, ל״ב, ל״ג). ראש פתנים יינק (איוב, כ׳, ט״ז), רֹאשׁ ותלאה (איכה, ג׳, ה׳), ע״ר שאמר להלן השביעני במרומים הרוני לענה (שם, שם, ט״ו), זכר עניי ומרודי לענה וָרֹאשׁ (שם, ג׳, י״ט), ופ״א בא בוי״ו תמורת אלף, ענבמו ענבי רוש (דברים, ל״ב, ל״ב), ובגזרתו נראה שהוא מיסודו של א ר ס.

רֹאשׁ, שע״פ, א) שם אומה בארץ המגוג נמצא זכרה רק בנבואות יחזקאל, וביחד עם משך ותֻבל: נשיא ראש משך ותֻבָל (יחזקאל, ל״ח, ג׳, ל״ט, א׳), (עיין ג ו ג). ולדעת קצת

הוא ראש בית אב של העם הרוססי והם שבטי הסקיטים יוצאי הרי קוקז ומדינות דרום רוסיא בזמננו, ובא זכר האומה הזאת גם בספר הקוראן של מחמד. ב) מבני בִנְיָמִן (בראשית, מ"ו, כ"א).

רָב, רָבַב, פ"ע, נמצא רק בבנין קל, ועניננו התקבצות פרטים בכמות גדולה, פיעל זיין, множиться: מה רַבּוּ צרי (תהלים, ג', ב'), מה רַבּוּ מעשיך (שם, ק"ד, כ"ד), ברבות הטובה רַבּוּ אוכליה (קהלת, ה', יו"ד), כי רַבּוּ פשעינו (ישעיה, נ"ט, י"ב). ובהפסק: מעת דגנם ותירשם רָבּוּ (תהלים, ד', ח'), והמקור: כי החל האדם לָרֹב (בראשית, ו', א'), בהוראת הפעל רָבָה: בְּרֹב שרעפי בקרבי (תהלים, צ"ד, י"ט)— כאשר ירבו שרעפי, ברב הימים תמצאנו (קהלת, י"א, א'), כְּרֹב לפריו (הושע, יו"ד, א'), כְּרֻבָּם כן חטאו לי (שם, ד', ז').

רַב, ת' א] א) מרובה בכמות המספר או המדה, הפך מְעַט, צאהלרייך, פיעל, многій, ובא על הרוב אחר המתואר בכל שמות התארים ולפעמים גם כשהוא בא בחיוב הנשוא: ערב רַב (שמות, י"ג, ל"ח), עם רַב ממך (דברים, כ', א'), ומקנה רב (במדבר, ל"ב, א'), זרע רַב תוציא השדה (דברים, כ"ח, ל"ח), מספוא רַב עמנו (בראשית, כ"ד, כ"ה); ובהפסק: להחית עם רָב (שם, נ', כ'), ושלל רָב (ש"ב, ג', כ"ב), אדם רָב (איוב, ל"ו, כ"ח) כי היה רכושם רָב (בראשית, י"ג, ו'), ויין מלכות רָב (אסתר, א', ז'), ימים רַבִּים (בראשית, כ"א, ל'), גוים רַבִּים (דברים, ז', א'), דמים רַבִּים (דה"א, כ"ב, ח'), על מים רַבִּים (תהלים, כ"ט, ג'). ובחסרון המתואר המובן בכח המאמר: המעט הוא אם רָב (במדבר, י"ג, י"ח), לָרַב תרבה נחלתו (שם, כ"ו, נ"ד), אחרי רַבִּים להטת (שמות, כ"ג, ב'), רַבִּים קמים עלי (תהלים, ג', ב'), כי בְרַבִּים היו עמדי (שם, נ"ה, י"ט), תהום רַבָּה (עמוס ז', ד') ובהמה רבה (יונה, ד', י"א), צאן רַבּוֹת (בראשית, ל"ד, מ"ג), נשים רַבּוֹת (שופטים, ח', ל'), רעות רַבּוֹת (דברים, ל"א, י"ז). ובחיוב הנשוא יבוא לרוב לפני המתואר: רַב העם אשר אתך (שופטים, ז', ב'), כי רַב חילי (איוב, ל"א, כ"ה), כי רַב שבענו בוז (תהלים, קכ"ג, ג'), מה רַב טובך (שם, ל"א, כ'), הן רַבִּים עתה עם הארץ (שמות, ה', ה'), כי רַבָּה רעת האדם (בראשית, ו', ה'), רַבּוֹת מחשבות בלב איש (משלי, י"ט, כ"א), ובא בחבור עם שם המבאר את ענין הרבוי כשם תאר מרכב: רַב־פעלים מקבצאל (ש"ב, כ"ג, כ'), רַב־תבונה (משלי, י"ד, כ"ט), וְרַבַּת בנים אמללה (ש"א, ב', ה'), רַבַּת אוצרות (ירמיה, נ"א, י"ג). ובתוספת יו"ד: רבתי עם (איכה, א', א'). ובא: כי רַבַּת בקהל אשר לא התקדשו (דה"ב, ל', י"ז), כי מרבית העם רַבַּת מאפרים וגו' (שם, שם, י"ח), עניננו: חלק גדול, אנשים רבים, ב) ברבוי הכמות המתפשטת, גראָסס, ווייט: תהום רַבָּה (בראשית, ז', י"א), בכל מלכותו כי רַבָּה היא (אסתר, א', כ'), כי רַב ממך הדרך (מ"א, י"ט, ז'), לאַנג. ובהשאלה: זעקת סדם ועמרה כי רָבָּה (בראשית, י"ח, כ'), מכה רַבָּה (במדבר, י"א, ל"ג), בשמרם עקב רָב (תהלים, י"ט, י"ב), מפשע רָב (שם, שם, י"ד). ג) בטעם תאר הפעל הֶפֶךְ מְעַט: ונפל ממנו רב (שמות, י"ט, כ"א) — פיעל, אין מענגע, во множество: בין רַב לִמְעַט (במדבר, כ"ו, נ"ו), וסוס ורכב רַב מאד (יהושע, י"א, ד'), ומטעם דַי, גענוג, достаточно, довольно: רַב עוד יוסף בני חי (בראשית, מ"ה, כ"ח), רַב עתה הרף ידך (ש"ב, כ"ד, ט"ז), וְרַב מהית קלת אלהים (שמות, ט', כ"ח) — ומושך אחריו יחס הלמ"ד, רַב לך (דברים, ג', כ"ו), רַב לָכֶם (במדבר, ט"ז, ג'). ומתיחס אל הנושא שבא בל"ר: ידיו רָב לו (דברים, ל"ג, ז'), ספוק לו

בידי עצמו — גענוגענד, достаточно, (ועיין רוב): וברקים רָב (תהלים, י"ח, ט"ו) — וברקים הרבה לו, וְרַב שיהיו ימי שָׁניו (קהלת, ו', ג'). ובלשון נקבה: לא אמוט רַבָּה (תהלים, ס"ב, ג') — גאר זעהר צו פיעל, слишкомъ много: וישק כתהמות רַבָּה (שם, ע"ח, ט"ו), בסוד קדשים רַבָּה (שם, פ"ט, ח'), ועל דרך הסמיכות: רַבַּת תעשרנה (שם, ס"ה, יו"ד), רַבַּת שכנה לה נפשי (שם, ק"כ, ו'), רַבַּת צררוני מנעורי (שם, קכ"ט, א').

ד) גדול בשנים בכח ובחשיבות, גראָסס, מאַכטיג, старшій, могущественный, великій: וְרַב יעבד צעיר (בראשית, כ"ה, ג'), וְרַב חסד ואמת (שמות, ל"ד, ו"ו), גדול אדונינו וְרַב כח (תהלים, קמ"ז, ה'), וְרַב העליליה (ירמיה, ל"ב, י"ט), רַב להושיע (ישעיה, ס"ג, א'), מושיע וָרָב (שם, י"ט, כ'), רַב מחולל כל (משלי, כ"ו, יו"ד). עד צידון רַבָּה (יהושע, י"א, ח'), חמת רַבָּה (עמוס, ו', ב'), רַבָּתִי בגוים (איכה, א, א'). והכפל: שרתי במדינות. וברבוי: רַבִּים ונכבדים מאלה (במדבר, כ"ד, ט"ו), בחשיבות — פּאָרנעהם, важный: לא רַבִּים יחכמו (איוב, ל"ב, ט'), והכפל: וזקנים יבינו משפט, ישועו מזרוע רַבִּים (שם, ל"ה, ח'), אם שלמים וכן רַבִּים (נחום, א', י"ב). ומזה כנראה: אחלק לו בָרַבִּים (ישעיה, נ"ג, י"ב), והכפל: ואת עצומים יחלק שלל. ובכתבי הקדש האחרונים התיחד השם רב בהוראת שר בממלכה — אָבערסטער, начальникъ: נבוזראדן רַב טבחים (מ"ב, כ"ה, ח'), לאשפנז רַב סריסיו (דניאל, א', ג'), רַב סרים, רַב־מג (ירמיה, ל"ט, ג') (עיין מָג), על כל רַב ביתו (אסתר, א', ח'), רַב החבל (יונה, א', ו'), וכל רַבֵּי מלך בבל (ירמיה, ל"ט, י"ג). וזהו על דרך שמוש השם רב בארמית שבה עיקר הוראתו גדול, לטור רַב (דניאל, ב', ל"ח), אלה רַב (שם, שם, מ"ה), אלהא רַבָּה (עזרא, ה', ח), לימא רַבָּא (דניאל ז', ב'), בבל רַבְּתָא (שם, ד', כ"ז), ומזה שר: רַב חרטמיא (ר"ם, שם, ו'), וְרַב סגנין (שם, ב', מ"ח). ובמשנה במובן שם, אדון — העער, господину, אל תהיו כעבדים המשמשים את הָרַב על מנת לקבל פרס (אבות, א', ג'). יכול הָרַב לאמר לעבד עשה עמי ואיני זנך (גיטין, כ"ב, ע"א וב'). וביחוד במובן מורה תורה לתלמידים, לעהרער, учитель: עשה לך רַב וקנה לך חבר (אבות, א', ו'), עשה לך רַב והסתלק מן הספק (שם, ט"ו). ובכנוי: שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתפל אלא שני דברים בלבד קראו רַבּוֹ אלופו ומיודעו (שם, ו"ו, ג'), וכבוד חברך כמורא רַבָּךְ ומורא רַבְּךָ כמורא שמים (שם, ד', ט"ו). ובלשון רבים רַבּוֹתַיִם, לעסק מצוות רַבּוֹתַיִם: והיה למוד ליתן לְרַבּוֹתֵינוּ (דברים רבה, ד'). רַבּוֹתֵינוּ שבבבל: רב ושמואל, רַבּוֹתֵינוּ שבארץ ישראל: רבי אבא (שבועות, מ"ט, ע"א; סנהדרין, י"ז, ע"ב). ואם היו שניהם רַבּוֹתָיו (ערובין, ג', ח'). ובא השם רַבִּי כשם תאר כבוד להכמי ישראל בסוף ימי הבית השני והלאה שנסמכו בהוראה: כמו שאמרו: סמכין ליה בשמא קרי ליה רַבִּי ויהבי ליה רשותא למידן (סנהדרין, דף י"ג, ע"ב), ואמרו: שמואל ירחינאה חכים יתקרי רַבִּי לא יתקרי (ב"מ, דף פ"ו, ע"א). ולהאיש שנקרא רַבִּי היו לו בגדי־כבוד כעין בגדי־השרד לציין ולסַמֵּן את מעלתו — גולמא דדהבא פרסי עלך וְרַבִּי קרו לך (ב"מ, פ"ה, ע"א). ונקרא רבי לא לבד הגדול בתורה כי אם גם ראש כל חברה, רבן של טרסיים אני (ע"ז, י"ז, ע"ב). ורבי יהודה הנשיא נקרא **רבינו הקדוש** או סתם רַבִּי גם בלא הזכרת שמו, וטימות האמוראים נקראו אמוראי ארץ ישראל בתאר רַבִּי ואמוראי בבל בתאר רַב (עיין ערוך ערך אביי) ועל דרך הקצור: בְּרַבִּי, לענין בר רבי. ר' אלעזר הקפר בְּרַבִּי (ב"ק, דף צ"א, ע"ב), ובירושלמי

אין נקי מהו אין נקי וכו׳ ורבנן אמרי לית רַבִּי בְּרַיְבִּי (סוטה, סוף פרק ח׳), רַבִּי בן רַבִּי—גדול בן גדול (ועיין ר ב ן).

רַב, שמ״ז. קבוץ פרטים הרבה בסוג אחר, מענגע, מאססע, множество, обиліе: בסמיכות אל שם הסוג המרובה: וְרֹב דגן ותירש (בראשית, כ״ז, כ״ח), וְרֹב בניו (אסתר, ה׳, י״א), רֹב זבחיכם (ישעיה, א׳, י״א). ובמקף בקמץ: וְרָב־כפר (איוב, ל״ו, י״ח), והתענגו על רֹב שלום (תהלים, ל״ז, י״א), רֹב עונך (ירמיה, ל״ד, י״ד), רב חסדיך (תהלים, ק״ו, ז׳), בְּרֹב רכבי (ישעי׳, ל״ז, כ״ד), בְּרֹב עזך (תהלים, ס״ו, ג׳), כי בְּרֹב חכמה רָב כעס (קהלת, א׳, י״ח), בְּרָב כֹּחַ (איוב, ל׳, י״ח), וּבְרֹב גאונך (שמות, ט״ו, ז׳), כְּרֹב רחמיך (תהלים, נ״א, ג׳), ויפרץ לָרֹב (בראשית, ל׳, ל׳), איינער מענגע, во множество. ובמובן תאר הפעל: ככוכבי השמים לָרֹב (דברים, א׳, יו״ד), אַן מענגע, въ обиліе, דם לָרֹב שפכת (דהי״א, כ״ב, ח׳), ובחומת העפל בנה לָרֹב (דהי״ב, כ״ז, ג׳), פיעלעס, много, ותושיה לָרֹב הודעת (איוב, כ״ו, ג׳), מֵרֹב שיחי וכעסי (ש״א, א׳, ט״ז), מֵרֹב עשוקים (איוב, ל״ה, ט׳), מֵרֹב אונים (ישעיה, מ׳, כ״ו)—מי שיש לו רֹב אונים, מֵרֹב כל הון (יחזקאל, כ״ז, י״ח), וּמֵרֹב כל (דברים, כ״ח, מ״ז), פאָן איבערפלוסס אַן אללעם, отъ изобилія, מֵרֹב ימים (זכריה, ח׳, ד׳), פאָר פילע אַן יאהרען. ובא: וּמֵרֹב ימים יפקדו (ישעיה, כ״ד, כ״ב)—אחר רוב ימים, אחר ימים רבים, כמו: מימים רבים תִּפָּקֵד (יחזקאל, ל״ח, ח׳), וכן: כְּרֹב הימים תמצאנו (קהלת, י״א, א׳). ובזולת הסמיכות: ולא יִסָּפֵר מֵרֹב (בראשית, ט״ז, יו״ד). ולהפלגה: מֵרֹב מאד (מ״א, מ״ז, ז׳). ובא: בלו מֵרֹב הדרך (יהושע, ט׳, י״ג). גראָססע רייזע; большаго путешествія. ובכנוי: לא מֵרֻבְּכֶם מכל העמים (דברים, ז׳, ז׳). ופ״א בא בל״ר: אכתב לו רֻבֵּי תורתי (הושע, ח׳, י״ב) בקרי, ובכתיב רִבּוֹ, ענינו: חקים גדולי הערך. ובא במובן חלק גדול מכלל אחר, גראָססערע אנצאהל, большое число количество: לפי רב השנים (ויקרא, כ״ה, ט״ז), והפוכו: ולפי מְעט השנים. רָב אכל ניר ראשים (משלי, י״ג, כ״ג), רָב אדם יקרא איש חסדו (משלי, כ׳, ו׳). ובמובן זה במשנה: והכל לפי רוֹב המעשה (אבות, ג׳, י״ט), רוֹב אחד בעוף ורוֹב שנים בבהמה (חולין, ב׳, ב׳), ורובו של אחד כמוהו (שם), רובע עצמות מֵרוֹב המנין (אהלות, ב׳, א׳), רוֹב מצוין אצל שחיטה מומחין הן (חולין, ב׳, ע״ב), אין הולכין בממון אחר הָרוֹב (ב״ק, מ״ו, ע״ב), רובא דרובא (חולין, י״א, ע״א).

רְבָבָה, שם המספר, עקרו קבוץ המון רב, והתיחד לקבוץ של עשרת אלפים צעהן טויזענד, איינע מיריאדע, десять тысячь: מאה לאלף ואלף לְרְבָבָה (שופטים, כ׳, יו״ד), ומאה מכם רְבָבָה ירדפו (ויקרא, כ״ו, ח׳), את היי לאלפי רְבָבָה (בראשית, כ״ד, ס׳)—אלפים העולים לרבבה: רִבְבוֹת אלפי ישראל (במדבר, יו״ד, ל״ו)—רְבָבוֹת של אלפים: ודוד בְּרִבְבֹתָיו (ש״א, י״ח, ז׳). ועל דרך ההפלגה: ברבבות נחלי שמן (מיכה, ו׳, ז׳), ואתה מֵרִבְבֹת קדש (דברים, ל״ג, ב׳)—פירוש המוסכם ידוע, ולפי השערת המבארים האחרונים שתי המלות האלה הוא שם עצם פרטי מורכב והיא העיר הידועה: מְרִיבַת קָדֵשׁ (במדבר, כ״ז, י״ד), או מְרִיבוֹת מֵי קָדֵשׁ (יחזקאל, מ״ז, י״ט), (וע׳ אש־דת). ובא: רבבה כצמח השדה נתתיך (יחזק׳, ט״ז, ז׳), לפי המוסכם הוא שם המספר—נתתיך להיות רבבה במספר (ועיין לעיל), [illegible] השם נגזר פָּעַל בבנין פוּעַל, מיריאדען [illegible] ווערדען, умножаться десять тысячъ разъ. מאליפות מְרֻבָּבוֹת (תהלים, קמ״ד, י״ג).

רִבּוֹא, **רִבּוֹ**, שם המספר, כהקודם, כולל עשרת אלפים, בכתבי קדש האחרונים. מיריאדע, десять тысячъ

ארבע רבוא (עזרא, ב׳, ס״ד), ובחסרון אל״ף רִבּוֹ (דהי״א, כ״ט, ז׳), משתים עשרה רִבּוֹ (יונה, ד׳, י״א), וברבוי: שש רִבֹּאוֹת (עזרא, ב׳, ס״ט), והפיל רִבֹּאוֹת (דניאל, י״א, י״ב), ובחסרון האל״ף: שתי רִבּוֹת (נחמיה, ז׳, ע״א), וברבוי זוגי ע״ד ההפלגה: רכב אלהים רִבֹּתַיִם (תהלים, ס״ח, י״ח), והוא מן הארמית, ובארמית שבמקרא: וְרִבּוֹ רִבְוָן קדמוהי יקומון (דניאל, ז׳, י׳). ורגיל הרבה בדברי חז״ל:

רַבְרֵב, ארמית, על דרך המרובעים הכפולים, פ״ע, היות רב וגדול, גראָסס זיין, бить великимъ, ונמצא רק בבנין אתפלפל. בהוראת נשיא משרה שררה: יָסוֹר בַּמַּשָּׂא (דהי״א, ט״ו, כ״ב), תרגום רב יוסף, מִתְרַבְרֵב על נטלי מטולא, פֿאָרגעזעטצט זיין, הערשאַפֿט פֿיהרען; начальствовать, властвовать; ועל הרוב בענין השתררות והתנשאות, גראָסס טהון, זיך איבערהעבען, שטאָלצירען, величать-ся, возвеличиться, гордиться: ולא תאמר אני העשרתי את אברם (בראשית, י״ד, כ״ב), תיב״ע: ולא תהי מִתְרַבְרֵב למימר. עודך מסתולל בעמי (שמות, ט׳, י״ז), תיב״ע: אנת מִתְרַבְרֵב בעמי, ומדוע תתנשאו על קהל ה׳ (במדבר, ט״ז, ג׳), ת״א: ומה דין אתון מִתְרַבְרְבִין, כי תשתרר עלינו גם השתרר (שם, שם, י״ג), ת״א: אִתְרַבְרַבְתְּ עלנא אף אִתְרַבְרָבָא. וכן הוא במדרש: עד מתי אתה מִתְרַבְרֵב עלינו (במדבר רבה, י״ח).

רַבְרַב, ש״ת. בארמית שבמקרא, רב, גדול, גראָסס, великій, ומתנן רַבְרְבָן (דניאל, ב׳, מ״ה), וארבע חיון רַבְרְבָן (שם, ז׳, ג׳), היותא רַבְרְבָתָא (שם, שם, י״ז), אתוהי כמה רַבְרְבִין (שם, ג׳, ל״ג), אויססעראָרדענטליך גראָסס, чрезвычайно велико: מן קל מליא רַבְרְבָתָא (שם, ז׳, י״א). ובענין שם הקבוץ: ממלל רַבְרְבָן (שם, ז׳, ח׳), וּפֻם ממלל רברבן (שם, ז׳, ח׳), פה מדבר גדולות, ע״ד: תדברו גבהה (ש״א, ב׳, ג׳), ומצוי הרבה בתרגומים: הַמְּאֹרֹת הגדֹלים (בראשית, א׳, ט״ז), ת״א: נהוריא רַבְרְבַיָּא, התנינים הגדולים (שם, כ״א), תנינא רַבְרְבַיָּא.

רַבְרְבָן, ש״ת, שר גדול — מאַגנאַט, פֿירסט, вельможа, князь, ורברבני (דניאל, ד׳, ל״ג), ואנת ורברבניך (שם, ה׳, כ״ג), ובעזקת רברבנוהי (שם, ו׳, י״ח). ובתרגומים: שרים בידם נתלו (איכה, ה׳, ט׳), תרגומו: רַבְרְבָנִין בידיהון אצטליבו.

רַבָּן, ת׳, שר וגדול, אָבערסטער, פֿירסט, князь, начальникъ: נדיבי עמים (תהלים, מ״ז, יו״ד) ת״י רַבָּנֵי עממיא: שרי אלפים שרי מאות וגו׳ (שמות, י״ח, כ״א), ת״א: רַבָּנֵי אלפין רַבָּנֵי מאותא, שרי מקנה (בראשית, מ״ז, ו׳) ת״א רַבָּנֵי גֵיתִי. ויהי להם לשר (דהי״א, י״א, כ״א) תיב״ע: והוה להון לְרַבָּנָא. ומזה רב ומורה בחכמה: רַבָּן בשירתא (שם, י״א), והתיחד לחכמים מורי תורה ברבים, לעהרער, ובבתי מדרשיא, רבנין אמרין (תיב״ע, תהלים, פ׳, י״א), ובדחז״ל השתמשו בו לסתם חכם בתורה — געלעהרטע, ученый, יש בהן רַבָּנִים יש בהם כשרים (ספרי דברים, סימן ש״ו), וע״ד לשון הארמית: רַבָּנִין דאגדתא (ירושלמי מעשרות, א׳, ב׳), דרחים רַבָּנָן הוו ליה בנין רַבָּנָן, דמוקיר רַבָּנָן הוו ליה חתנוותא רַבָּנָן, דדחיל מֵרַבָּנָן הוא גופא הוי צורבא מרבנן (בבלי שבת, דף כ״ג, ע״ב). ורגיל הלשון בגמרא: „תָּנוּ רַבָּנָן״ במובן גדולי המורים בסתם שלא נתפרסמו שמותיהם, והתיחד אל אומרי ההלכות שנקבעו בברייתא, וזה בנגוד אל הלשון וחכמים אומרים שהתיחד אל שוני המשניות, ורגיל הלשון בגמרא מדרבנן על ההלכות מדברי תורה בנגוד אל הלשון מדאורייתא, מן התורה. ולמן העת שיצאו הקראים, נקראים בשם רַבָּנִים, חכמי התורה שע״פ בנגוד לשם קראים, ובכלל קוראים להיהודים המחזיקים בקבלת החכמים

בעלי המשנה והתלמוד. והשם רַבָּן ביחוד התיחד אל הנשיאים שהיו בסוף ימי בית שני מבניו ובני בניו של הלל הזקן: רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רבן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל (אבות, א׳, ט״ז, י״ח), וכן נקרא גם תלמידו, רַבָּן יוחנן בן זכאי שהיה גם הוא נשיא, ובתאר הכבוד הזה נקראו בהמשך הזמן גם הנשיאים בבבל והגדולים בראשי הישיבות שם: רַבָּנָא נחמיה רבנא עוקבא (פסחים, קט״ו, ע״ב), בי דינא דרבנא אשי (כתובות, כ״ב, ע״א, ועיין ג״כ יבמות, כ״ב ע״א). ובדבר הַתֹּאַר רַבָּן מלבד הוראתו הכללית שנתבארה בזה הונח גם ביחוד על נשיאי ארץ ישראל שקמו להכנסיה הישראלית ממות הלל הזקן עד אחרי מות רבי יהודה הנשיא ובכללן גם רַבָּן. והתאר הזה גדול במעלה מתאר רַבִּי. ולפי קבלה קדומה (שמקורה בתוספתא עדיות פרק ג׳, משנה ה׳) נדע, כי גדול מֵרַב — רַבִּי, גדול מֵרַבִּי — רַבָּן, גדול מֵרַבָּן — שמו.

רַבָּנוּת, ש״נ, שררה, ממשלה — הערשאַפט, האָהייט, власть, начальство: וקבילו רַבָּנוּתָא בתריהון (תיב״ע, תהלים, ס״ח, כ״ח), ובשלטנותא וְרַבְּנוּתָא הוא (תרגום קהלת, ו׳, ג׳). ובמשנה: אהב את המלאכה ושנא את הָרַבָּנוּת (אבות, א׳, יו״ד), אוי לְרַבָּנוּת שמקברת את בעליה (פסחים, דף פ״ז, ע״ב), מפני שהנהיג עצמו בְּרַבָּנוּת (סוטה, י״ג, ע״ב).

רִבּוֹן, ת׳, אדון שר ומושל, הערר; מי אדון לנו (תהלים, י״ב, ה׳), תיב״ע, מאן רִבּוֹן דלנא: אֲדֹנֵי הארץ (בראשית, מ״ב, ל׳), ת״א: רִבּוֹנָא דארעא, אל פני הָאָדֹן ה׳ (שמות, כ״ג, י״ז), ת״א קדם רִבּוֹן עלמא ה׳, ומזה בגמרא רִבּוֹנוֹ של עולם, רִבּוֹן כל העולמים.

רִבּוֹנִית, בדבא״ם, כמו העליונה, האלהית, ערהאַבענע, גאָטטליכע, הבריאה הָרִבּוֹנִית, ההשגחה הָרִבּוֹנִית (כוזרי, מאמר א׳, סימן צ״ה, צ״ו).

רבב, פ״י, מיסודו של רבה, לא נמצא כי אם בקל, ענינו יריה, קליעה, שליידערן, שיעססען, וימררהו וָרֹבּוּ (בראשית, מ״ט, כ״ג), והוא ע״מ פעל יָכֹל. בנפילת אות הכפל, וכמו זֹרוּ, ולדעת קצת מזה: וברקים רָב (תהלים, י״ח, ט״ו), וכן: מושיע וָרָב (ישעיה, י״ט, כ׳), ובבינוני: השמיעו אל בבל רַבִּים כל דרכי קשת (ירמיה, נ׳, כ״ט), יסבו עלי רַבָּיו (איוב, ט״ז, י״ג).

רביב, ש״ז. נמצא רק בלשון רבים ובדבור מליצת השיר, רביבים, טפי מטר שמורה כהץ (רש״י), רעגענשויער, густой дождь: וימנעו רְבִיבִים (ירמיה, ג׳, ג׳), וְכִרְבִיבִים עלי עשב (דברים, ל״ב, ב׳), כרביבים זרזיף ארץ (תהלים, ע״ב, ו׳), והקליר גזר ממנו פעל ואמר „שעירים לְהַרְבִּיב״ (פיוט גשם), צבאות רְבִיבִים הַמַּרְבִּיבִים (שם), ועיין רביבה.

רְבוּבָה, רְבוּבָא, ש״נ, במשנה: ארובה שעשויה מעשה שבכה וקליעה, ע״ד הוראת השם קליעה (עיי״ש), גיטטערווערק, рѣшётка: וּרְבוּבָה היתה לו (מדות, ג׳, ג׳), ומזה יפורש מה שאמרו בספרי דרך דרש על וְכִרְבִיבִים עלי עשב זה רוח דרומית שמארגת הרקיע כִּרְבִיב (דברים, ס׳, ש״ו), שהעבים נעשים כקליעות וארובות (ואין צורך להגהת הגר״א). ולפי דבריהם נקראו העבים עצמם בשם רְבִיבִים. ואפשר שלזה כוון הקליר באמרו: צבאות רְבִיבִים הַמַּרְבִּיבִים מים (גשם), ולא רחוק לשער כי הנחתו הראשונה של שרש זה הוא אריגה וקליעה, וממנו נגזר ענין הקליעה והיריה בחצים (ועיין הערה לשרש ארב).

רְבַב, ש״ז, מין שמנונית של שומן ושעוה ושאר מינים המתדבקים על שולי הכלים מפסולתם של המאכלים ובמשקאות השמנים: של גבינה ושל רְבַב (שבת, דף כ׳, ע״ב), רְבַב כדי לסוך תחת אספגין קטנה (שם, דף ע״ח, ע״ב). ומזה לכלוך: כל תלמיד חכם שנמצא

רָבַב על בגדו חייב מיתה (שם, סי"ד, ע"א), ומזה בפעל בבנין פיעל רִיבְּבָן ועבדן (ע"ז, דף ל"ג, ע"א), משיחה בדבר הניתך והמתדבק (ועיין בתוספות שם ד"ה: רִיבְּבָן).

רָבַג, פ"י, הנחת ותלול דבר על דבר שלא בסדר מכוון: יכול יהא זורק זרובג ת"ל וערך (ספרא, פרשה א', ד'), „עיין, ר ב ך".

מרבג, שם זכר, שורה, שיכטע, слой, מַרְבֵּג של אבנים (אהלות, ג', ז'), וי"ג מַרְבֵּךְ (עיי"ש).

רָבַד, פ"י דומה לפעל רַפֵּד. במקרא נמצא פ"א בקל, ענינו הַצֵּעַ שיטוח והצעת מצע, היגבריטען, דעקקען, стлать מַרְבַדִּים רָבַדְתִּי ערשי (משלי. ז', ט"ז), ובפיוט, בהפעיל, ע"ד ההשאלה, ואוהביך שמחות לְהַרְבִּיד (יוצר לשמיני עצרת).

רוֹבֶד, במשנה, שורה של אבנים מרוצפות בגובה מן הקרקע, טרעפפען, שיכטע, טערראַססע, терасы: על הָרוֹבַד הרביעי שבהיכל (יומא, ד', ג'), וְרוֹבַד שלש (מדות, ג', ו'), מוקף רוֹבְדִין (תמיד, א', ח') איצטבא. ובתוספתא: בית הפרס שרצפו בְּרְבִידִין ובאבנים (אהלות, י"ז, ט"ו). משוקע בְּרְבִידִין ובאבנים (שם, י"ז, א'), ברבידין—בשורות ובאבנים יחידות.

רָבִיד, ש. מין תכשיט שהוא שטוח ומקיף את הצואר, האַלזבאַנד. האַלזשמוק. шейная лента, ожерелье: וְרָבִיד על גרונך (יחזקאל, ט"ז, י"א), רְבִד הזהב על צוארו (בראשית, מ"א, מ"ב), ולדעת גיזיניוס שזה הוא מן הערבית, ר ב ט, בהוראת קשור.

מַרְבַד, ש"ז. מַצָּע, כסוי של בגד, טעפפיך, פאַלסטער דעקקע, ковёръ נמצא בל"ר: מַרְבַדִּים רָבַדְתִּי ערשי (משלי, ז', ט"ז), מַרְבַדִּים עשתה לה (שם, ל"א, כ"ב).

א) רָבָה, מיסוד **רב, רבב**. הקל עומר, עקרו התוספת בכמות המספר, זיך מעהרען, פערפיעלפאַלטיגען, וביחוד לתוספת הזרע. ובא לפעמים בחבור עם הפעל פרה (עיין שם) וּפָרוּ וְרָבוּ על הארץ (בראשית, ח', י"ז), פרה ורבה (שם, ל"ה, י"א), וחיית וְרָבִיתָ (דברים, למ"ד, ט"ז), כן ירבה וכן יפרץ (שמות, א', י"ב), והעוף יִרֶב בארץ (בראשית, א', כ"ב), וַיִּרֶב העם ויעצמו מאד (שמות, א', כ'), ובקרך וצאנך יִרְבְּיֻן (דברים, ח', י"ג), וַתִּרְבֶּינָה סרעפתיו (יחזקאל, ל"א, ח'), בִּרְבוֹת צדיקים ישמח העם (משלי, כ"ט, ב'). ומזה בתוספת כמות כל שהוא: וכסף וזהב יִרְבֶּה לך (דברים, ח', י"ג), וַתֵּרֶב משאת בנימין (בראשית, מ"ג, ל"ד), למען יִרְבּוּ ימיכם (דברים, י"א, כ"א), אספרם מחול יִרְבּוּן (תהלים, קל"ט, י"ח). ובהשאלה: וַתֵּרֶב חכמת שלמה (מ"א, ה', יו"ד), בִּרְבוֹת הטובה רַבּוּ אוכליה (קהלת, ה', יו"ד), כי עתה לא רָבְתָה מכה בפלשתים (ש"א, י"ד, ל'). ובא ב) גידול בשר, פאָלל ווערדען, пополнѣть: ותרבי ותגדלי (יחזקאל, ט"ז, ז'), והוא ע"ד לשון הארמית (ע"ש). ובמשנה: רָבְתָה הבהרת רָבְתָה המחיה (נגעים, ו', ב'), ובענין ב) גדולת מעלה וגבורה: כי יִרְבֶּה אלוה מאנוש (איוב, ל"ג, י"ב), גראָסס, מאֶכטיג, сильный, большой. ובא: ובניו יִרֶב המשא עליו וגו' (דהי"ב, כ"ד, כ"ז), בקרי. ובכתיב: ו ר ב. מקרא קשה הוא וי"מ אותו על פי הכתיב, ועדיין לא הונח לנו. ובענין כמות המדה ברחוק מקום וזייט, לאַנג זיין, быть длинымъ, далекимъ וכי יִרְבֶּה ממך הדרך (דברים, י"ד, כ"ד).

הפיעל יוצא: ולא רִבִּיתָ במחיריהם (תהלים, מ"ד, י"ג)—לא הרבית ולא העלית במחיר או לא הרבית הונך במחיריהם. ויתכן שיכלול מושג הנשך והרבית, וטעמו: ולא לקחת רבית בהמחיר שקבלת בעדם. וזה ע"ד הלשון הארמית: לא תשיך לאחיך נשך כסף

נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך (דברים, כ״ג, ב׳), ת״א לא תַרְבֵי לאחיך רבית כסף וכו׳ כל מדעם די יִתְרַבִּי. ומזה לדעתנו טעם: בנינו ובנותינו אנחנו רַבִּים (נחמיה, ה׳, ב׳), לווים אנחנו עליהם ברבית, וממשכנים אותם, וכמפורש בסמוך: והנה אנחנו כובשים את בנינו ואת בנתינו לעבדים, כשאין אנחנו יכולים לשלם נשינו, הנושים תוקפים אותם, והרי זה כאילו אנחנו בעצמנו כובשים אותם (ועיין ההפעיל). רַבֶּה צבאך וצאה (שופטים, ט׳, כ״ט) — הגדל מספר צבאך (ועיין רבה ב).

ב) גדול בנים. גראָסס ציעהען; אשר טפחתי וְרִבִּיתִי (איכה, ב׳, כ״ב), רִבְּתָה גוריה (יחזקאל, י״ט, ב׳), ובמשנה: רִבָּה עליו והמשיכו (מקואות, ה׳, ג׳), ובדרשות חז״ל את לְרַבּוֹת, כיצד? דכתיב (בראשית, כ״א), וה׳ פקד את שרה וכו׳ מלמד שכל העקרות נפקדו עמה (ברייתא דל״ב מדות), כסף ישיב לבעליו (שמות, כ״א), לְרַבּוֹת כל דאית ליה בעלים (ב״ק, דף נ״ד, ע״א), בין לרבנן דקא מַמעטי להו לכלים ובין לרבי יהודה דקא מְרַבֶּה להו לכלים (שם), ובבינוני פעול אין בין כהן משוח בשמן המשחה לִמְרוּבֶּה בגדים (מגלה, א׳, ט׳)—למן העת שנגנזה צלוחית שמן המשחה היו הכהנים הגדולים מצוינים משאר הכהנים רק בארבעה הבגדים המיוחדים להם. ובע״א: מְרוּבָּה מדת תשלומי כפל ממדת תשלומי ארבעה והמשה (ב״ק, ז׳, א׳), הייפיגער, чаще; הפסד מרובה (ב״ק, דף קי״ז), הפסד גדול, מְרֻבִּים צרכי עמך (פיוט לנעילה), תפשת מְרוּבָּה לא תפשת (ירושלמי, יומא, פרק ב׳).

ההפעיל יוצא, בכמות המספר — פע[...]עהרען, умножить, א) ברבוי הזרע: וְהִ[רְ]בָּה אתכם (דברים, א׳, יו״ד), וְהִרְבְּךָ מ[...] בתיך (דברים, ל״ד, ב׳), הַרְבָּה אַרְבֶּה א[...] זרעך (בראשית, ט״ז, מ״ד), והפריתי [...]כם וְהִרְבֵּיתִי אתכם (ויקרא, כ״ו, ט׳), [...]רְבֵּיתִי את פרי העץ (יחזקאל, ל״ו, ל׳). ומזה הוספת כמות של קבוץ גדול: וְהִרְבֵּיתִי עליכם אדם (שם, ל״ו, יו״ד), וכסף הִרְבֵּיתִי לה (הושע, ב׳, יו״ד), רק לא יַרְבֶּה לו סוסים (דברים, י״ז, ט״ז), חזון הִרְבֵּיתִי (הושע, י״ב, י״א) — העמדתי לה נביאים שחזו לה חזיונות רבים: כי תַרְבּוּ תפלה (ישעיה, א׳, ט״ו)—תתפללו תפלות רבות. ובא בחבור עם פעל אחר נושא הרבוי, במקור, במובן תאר הפעל: כי הִרְבְּתָה להתפלל (ש״א, א׳, י״ב), הִרְבָּה לעשות הרע (מ״ב, כ״א, ו׳), כי הִרְבִּינוּ לפשוע (עורא, יו״ד, י״ג), כי יַרְבֶּה לסלוח (ישעיה, נ״ה, ז׳), מַרְבִּים העם להביא (שמות, ל״ו, ג׳. וע״ד ההשאלה: וַיֶּרֶב היער לאכל בעם (ש״ב, י״ח, ח׳), וְהִרְבָּה להשיב אפו (תהלים, ע״ח, ל״ח). ולפעמים בא הפעל השני ע״ד הצווי: הֶרֶב כַּבְּסֵנִי (שם, נ״א, ד׳), כמו לכבסני, אל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ (ש״א, ב׳, ג׳). ונמצא ג״כ בזולת הפעל השני המובן בכח המאמר: וילקטו הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט (שמות, ט״ז, י״ז) — שעורו: הַמַּרְבֶּה ללקוט וְהַמַּמְעִיט ללקוט. ובלשון חכמים: אחד הַמַּרְבֶּה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים (מנחות, דף ק״י, א׳), הִרְבָּה כושל (ירמיה, מ״ו, י״ז), ענינו — הרבה לעשות כושלים. הִרְבָּה אפרים מזבחות (הושע, ח׳, י״א) — לבנות מזבחות, וכן: הִרְבָּה למזבחות (שם, יו״ד, א׳) — הַרְבּוּ עלי מאד מהר ומתן (בראשית, ל״ד, י״ב) — הטילו עלי מהר רב: הוי המרבה לא לו (חבקוק, ב׳, ו׳), לפי הנראה יכלול גם כן מושג לקיחת נשך ותרבית — וואוכערען, рос-товщичествовать, ובא על דרך מליצת: לְמַרְבֵּה הונו בתחבולות עשק, ומתישב לפי זה היטב מליצת: ומכביד עליו עבטיט. ואפשר שמזה: ותבואתה מַרְבָּה למלכים (נחמיה, ט׳, ל״ז) — כל תבואתה איננה מספקת כי אם לתשלומי רבית מסי המלכים. ובמשנה: הַמַּרְבֶּה בפירות (ב״מ, ה׳, א׳) — הלוקח רבית דרך מקח וממכר, ובפירות ענינו רוחים ולא

פירות ממש, ולא כל הַמַּרְבֶּה בסחורה (אבות, פרק ב׳, משנה ה׳), ב) בענין כמות המתפשט — פערגראֶססערן, увеличить: לָרַב תַּרְבֶּה נחלתו (במדבר, כ״ו, נ״ד), וְהִרְבִּיתָ את גבולי (דהי״א, ד׳, יו״ד). ג) בתוספת האיכות — גראָסס מאַכען, возвеличить, הִרְבִּיתָ הגוי (ישעיה, ט׳, ב׳), תֶּרֶב גדלתי (תהלים, ע״א, כ״א), וענותך תַּרְבֵּנִי (ש״ב, כ״ב, ל״ו), וְתֶרֶב כעשך עמדי (איוב, יו״ד, י״ז). והמקור על דרכים שונים: הַרְבָּה ארבה עצבונך (בראשית, ג׳, ט״ז), מֵהַרְבַּת גאל הדם לשחת (ש״ב, י״ד, י״א), בקרי, ובכתיב מֵהַרְבִּית — שלא ירבה לשחת שלא ישחת הרבה. וְהַרְבֵּה המכשלים (יחזקאל, כ״א, כ׳), למען הַרְבּוֹת סוס (דברים, י״ז, ט״ז), הֶרֶב להעלותם (שופטים, כ׳, ל״ח), לְםַרְבֵּה המשרה (ישעיה, ט׳, ו׳), (מ״ם סתומה בתוך המלה) כמו לְהַרְבּוֹת, והוא ע״ד לשון הארמית. וכן יבא המקור בטעם תאר הפעל, פיעל, אבל דבש הַרְבּוֹת לא טוב, כמו הרבה (משלי, כ״ה, כ״ז), הַרְבּוֹת גנתיכם (עמוס, ד׳, ט׳), כמו גנותיכם הָרַבּוֹת. ובבינוני: מַרְבֵּה רגלים (ויקרא, י״א, מ״ב), מי שיש לו רגלים הרבה, או בעלי רגלים הרבה, וּמַרְבִּים בנים ובני בנים (דהי״א, ח׳, מ׳) — בעלי בנים הרבה. ובמובן תאה״פ: חלק עד שלל מַרְבֶּה (ישעיה, ל״ג, כ״ג) — כמו הרבה, ובא: ותבואתה מַרְבָּה למלכים (נחמיה, ט׳, ל״ז), לפי הנראה טעמו כמו מַרְבִּית, וואוכער, ובמובן מַס, ועיין למעלה.

ובמשנה בהתפעל: בארבעה פרקים הדבר מִתְרַבֶּה (אבות, ה׳, ט׳), ממקום שֶׁנִּתְרַבֶּה שמנה (סוטה, דף י״ד, ע״ב) — שנותנים שם שמן מרובה. ובע״א: אלא אם כן נמשח שבעה וְנִתְרַבָּה שבעה (תוספתא, שקלים, ג׳, ט״ז) — הלבישוהו בגדים מרובים (עיין הפיעל).

הַרְבֵּה, שם המספר הקבוצי, קבוץ רב — איינע מענגע, פיעלעס, множество: יש לה׳ לתת לך הַרְבֵּה (דהי״ב, כ״ה, ט׳), פנה אל הַרְבֵּה והנה מעט (חגי, א׳, ט׳), מעט מֵהַרְבֵּה (ירמיה, מ״ב, ב׳). ועל הרוב בטעם תאר השם והפעל ליחיד ולרבים, פיעל: שכרך הַרְבֵּה מאד (בראשית, ט״ו, א׳), וגם הַרְבֵּה נפל מן העם (ש״ב, א׳, ד׳), דברים הַרְבֵּה מרבים הבל (קהלת, ו׳, י״א), שנים הַרְבֵּה יחיה (שם. י״א, ח׳), ותבונה הַרְבֵּה מאד (מ״א, ה׳, ט׳), ולבי ראה הַרְבֵּה חכמה (קהלת, א׳, ט״ז), כי בכו העם הַרְבֵּה בָכֹה (עזרא, יו״ד, א׳), ואירא הַרְבֵּה מאד (נחמיה, ב׳, ב׳), אל תהי צדיק הַרְבֵּה (קהלת, ז׳, ט״ז), כמו אל תצדק הרבה, וכמו שאמר להלן אל תרשע הרבה (שם, שם, י״ז), וְהַרְבֵּה עמו פדות (תהלים, ק״ל, ז׳), ובכתבי הקדש האחרונים בתוספת למ״ד, ויחזקם לְהַרְבֵּה מאד (דהי״ב, י״א, י״ב) יין להרבה (נחמיה, ה׳, י״ח).

מִרְבָּה, ש׳. פ״א במקרא: מִרְבָּה לְהָכִיל (יחזקאל, כ״ג, ל״ב), רש״י פירש יתרה מלהכיל — איבער גראָסס, слишкомъ много, большой, ולדעת המבארים האחרונים ענינו גֹדֶל, רֹחַב, ומוסב אל הכוס שעשוי במדה גדולה להכיל הרבה.

מַרְבִּית, ש״נ, א) כמות רבה, חצי מַרְבִּית חכמתך (דהי״ב, ט׳, ו״ו), ב) חלק גדול מהכלל, דען גראָססען טהייל, כי מַרְבִּית העם (שם, ל׳, י״ח), מַרְבִּיתָם שֹׁמְרִים משמרת (דהי״א, י״ב, כ״ט), ג) גידול בנים, צו וואַכס, נאַכקאָממענשאַפט, приращеніе, потомство, וכל מַרְבִּית ביתך ימותו אנשים (ש״א, ב׳, ל״ג) — בעוד היותם אנשים בחורים. והנראה שזהו מן ההוראה הקודמת, ושעורו: וכל מַרְבִּית אנשי ביתך ימותו. ובא פ״א בענין נשך, צינז, וואוכער, ростъ, וּבְמַרְבִּית לא תתן אכלך (ויקרא, כ״ה, ל״ז). ועל הרוב בא על משקל

תַּרְבִּית, ש״נ: אל תקח מאתו נשך וְתַרְבִּית (שם. ל״ו), וְתַרְבִּית לא יקח (יחזקאל, י״ח, ח׳), ותרבית לא

לקח (שם, י״ח, י״ז), בנשך וְתַרְבִּית (משלי, כ״ח, ח׳). ובמשנה הבדילו בין נשך ובין תרבית: איזהו נשך? המלוה סלע בחמשה דינרין וכו׳ ואיזהו תרבית? הַמַּרְבֶּה בפירות וכו׳ (ב״מ, ה׳, א׳), שהוא דרך מקח וממכר (עיין לעיל). ונהגו להשתמש בשם

רִבִּית לנשך ולהרבית, ע״ד לשון הארמית: המלוה את חברו לא ידור בחצרו חנם וכו׳ מפני שהוא רִבִּית (שם, שם, ב׳), יש רִבִּית מוקדמת ויש רִבִּית מאוחרת וכו׳ (שם, יו״ד), רבי שמעון אומר יש רִבִּית דברים וכו׳ (שם), רִבִּית קצוצה יוצאה בדיינין, אבק רִבִּית אינה יוצאה בדיינין (ב״מ, דף ס״א, ע״ב).

תַּרְבּוּת, ש״נ, גדול וצמיחה, וביחוד גדול בני אדם, ולגנות — אויסוואוּכּס, צוֹבּט: תַּרְבּוּת אנשים חטאים (במדבר, ל״ב, י״ד), ובארמית יכלול גם ענין החנוך בכלל, ערציעהונג, воспитаніе, טליא די נפק מתרבותך (ת״י בראש׳ כ״א, י״ב). ובמשנה ביחס גם אל החיות שבני אדם מחנכים ומלמדים אותם שלא יזיקו: בזמן שהם בני תַּרְבּוּת אינן מועדים (ב״ק, א׳, ד׳), צאהם, ארי תַּרְבּוּת (ב״ק, דף ט״ז, ע״ב), קשה תַּרְבּוּת רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג (ברכות, דף ז׳, ע״ב) — חָנוּךְ רע, בנים רעים, ללמדך שכל המונע בנו מן המרדות סוף בא לְתַרְבּוּת רעה ושונאהו, שכן מצאנו בישמעאל והיו לו געגועים על אברהם אביו ולא רידהו ויצא לְתַרְבּוּת רעה (שמ״ר, א׳), ומזה בארמית.

תּוּרְבְּיָן, אומן, ערציעהער, воспитатель: כאשר ישא האמן (במדבר, י״א, י״ב), ת״א כמא דמסובר תּוּרְבְּיָנָא.

רִבּוּי, ש״ז במשנה, פערמעהרונג, прибавленіе: דברים שאין בהם הרעה והטבה מנין? אמר לו מְרִבּוּי הכתוב (שבועות, ג׳, ח׳), שנאמר לכל אשר יבטא (ויקרא, ה׳, ד׳). והיא אחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, הָרִבּוּי ג׳ לשונות, את גם אף (ברייתא דל״ב מדות), רבי עקיבא דדריש רִבּוּיֵ ומִעוּטֵי (שבועות, דף כ״ו, ע״א).

רְבָא, רְבָה, רְבִי, ארמית, בהוראת רבב, רבה בעברית, וביחוד בענין נידול גראָסס זיין, וועררען. הקל בארמית שבמקרא: רבה אילנא (דניאל, ד׳, ח׳), גראָסס וואַכּסען: רְבָת וּמְטָת לִשְׁמַיָּא (שם, שם, י״ט). הפיעל, יוצא, גִּדֵּל, מלכא לדניאל רַבִּי (שם, ב׳, מ״ח).

רְבוּ, רְבוּתָא, ש״נ, גֹּדֶל, גְּדוּלָה, כבוד תהלה, גראָססע, רוהם, הערליכּקייט, величіе, слава: וּרְבוּ יתירה הוספת לי (שם, ד׳, ל״ג), וּרְבוּתָא ויקרא (דניאל, ה׳, י״ח), וּרְבוּתָךְ רבת (שם, ד׳, י״ט), סגי רְבוּ לעבדי אורייתא (ת״י: ישעיה, מ׳, ו׳), הבו גדל לאלהינו (דברים, ל״ב, ג׳), ת״א הבו רְבוּתָא קדם אלהנא. ובגמרא מאי רְבוּתֵיכוֹן מינן וכו׳ אחוי לך רְבוּתָאֵי (גיטין, ס״ח, ע״ב), יתרון, מעלה, פאָרצוּג, преимущество, ורגיל אצלם הלשון: רְבוּתָא קא משמע לן— דבר חדוש גדול.

רוּבָא, רוּבִי, רַבְיָא, בחור העומד בגדולו— הערַאנוואַכּסענדער יינגלינג, подрастающій юноша: בני נער ורך (דהי״א, כ״ב, ה׳), ת״י ברי רוּבִי ורכיך. הילד (בראשית, כ״א, י״ד): ת״א רַבְיָא, ובמשנה: הָרוֹבָא שנשא עקרה (סוטה, כ״ו, ע״א), וְהָרוֹבִים שומרים שם (תמיד א׳, א׳), יינגלינגע, юноши. יקבלו הָרוֹבִים את תשובתן (חולין, דף כ׳, ע״א), והם בני רבי חייא. ולדעת רבינו חננאל מזה במקרא: ויהי רֹבֶה קשת (בראשית, כ״א, כ׳) — נער מורה בקשת (ועיין קשת).

רִיבָא, שם נקבה. נערה עומדת בגידולה — מאָדכען, יונגפרויא, дѣвица, дѣва בתרגום ירושלמי: הנערה (בראשית, כ״ד, י״א), רִיבָא. ובגמרא: מעשה בְּרִיבָה אחת (יבמות, נ״ט, ב׳), ההיא רִיבְתָא דקא מפקא ריפתא לעניי (סנהדרין, דף ק״ט, ע״ב).

בן רָבָה, פ"י, מיסודו של רבב, הקל פ"א במקרא, ירייה, קליעה, שליידערן, שיעססען: ויהי רֹבֶה קשת (בראשית, כ"א, כ'), ולא רחוק שבא ממנו גם בפיעל: רַבֵּה צבאך (שופטים, ט', כ"ט) ובמובן פקידת אנשי החיל המורים בקשת.

רַבָּה, עקרו ש"נ תאר גדולה, והתיחד לשם עצם פרטי, א) קרית בני עמון אשר על פני רבה (יהושע, י"ג, כ"ה), נלחמתי ברבה וגם לכדתי את עיר המים (שם, י"ב, כ"ז), רבה, הוא שם כלל העיר ומצודותיה ועיר המים אחד מחלקיה. וילך רבתה (שם, שם, כ"ט), ועיקר שמה היה כנראה „רבת בני עמון" (דברים, ג', י"א), כלומר עיר המלוכה של בני עמון (ש"ב, י"ב, כ"ו), וכן נקראת בפי סופרי היונים Robo-tomone (ובהמשך הזמן הוסב שמה פהילאָרעלפיא על שם פטאָלאָמעאוס פהילאָרעלפיוס מלך מצרים) ולדעת הר"ש לעוויזאהן נקראה על שמה כל ארץ בני עמון: ארץ רבה (תהלים, ק"י, ו'), צעקנה בנות רבה (ירמיה, מ"ט, ג'), הן ערי המדינה שנחשבו לה כבנות. ב) הָרַבָּה, עיר בנחלת מטה יהודה (יהושע, ט"ו, ס'), ועיר המלוכה במואב הידועה בשם עָר נקראת לפנים גם היא רבה או רבת מואב לפי שחרבות העיר הזאת נקראות עוד היום בפי יושבי הארץ רבה.

רַבִּית, הָרַבִּית, שע"פ. עיר בשבט יששכר (יהושע, י"ט, כ').

רבך, פ"י, בעברית ענינו בלילת קמח ברותחין, מישען, מענגען, איינריהרען, мѣсить, וכן הוא בארמית ובמקרא נמצא רק בבינוני פָּעוּל מהפעיל: מֻרְבֶּכֶת תביאנה (ויקרא, ו', י"ד), איינגעריהרטעס, перемѣшану: ובת"א בבינוני פעל מהקל רביכה ופירשו בספרא מרבכת מלמד שנעשית ברותחין כל צרכה וכן פירש"י ברותחין, אבל הרשב"ם פירש לפי ענינו רַבָּה בשמן, וסלת מֻרְבֶּכֶת (שם, ז', י"א), ולמחבת וְלַמֻּרְבָּכֶת (דהי"א, כ"ג, כ"ט), ובספרא בבנין הקל: אין לך רְבוּכָה בתורה אלא זו וכו' (פרשת צו, א'), ובמשנה: במצה שלש מינין חלות ורקיקים וּרְבוּכָה (מנחות, ז', א').

רְבִיכָה, שה"פ, להחם חמין לרביכה (תמיד, דף כ"ח, ע"ב).

תַּרְבוֹכֶת, שם בהשאלה, ערבובי קולות תשואת ההמון: בכו תבכה בלילה, למה בלילה? שלא היה קולן הולך ביום מקול תַּרְבּוֹכוֹת הים (איכה רבתי, על פסוק זה לפי גרסת הערוך).

מַרְבֵּךְ, ש"ז, במשנה, שורה, שיכטע, מרבך של אבנים (אהלות, ג', ט'), ולא ידענו לו מקור, והערוך גורס מרבג, וע' רבג.

רבלה, שע"פ. עיר בצפון גבול פלשתים בארץ חמת על יד הנהר Orontes רחוקה מן העיר חמת כשמונה פרסאות: וירד הגבל משפם הרבלה (במדבר, ל"ד, י"א), בִּרִבְלָה בארץ חמת (מ"ב, כ"ג, ל"ג), רִבְלָתָה (שם, כ"ה, וי"ו), ונקראת עד היום Ribleh ובגזרתו נראה שהוא מן רבל בארמית כבור בכברה, זיעבען: מירבל הוא דרבלה ביה (חולין, מ"ט), אייתי ארבלא וקא מרבל (ב"מ, דף כ"ו, ע"ב), ובס' יחזקאל נאמר ממדבר דבלתה (ו', י'), בדלי"ת, ואפשר שהיא רבלה בחלוף רי"ש בדל"ת.

רָבַע, פעו"י, מקורו ארמית, דומה לפעל רבץ בעברית, בחלוף הצד"י בעי"ן, הַקַּל עומד, עקרו: רביצה, שכיבה, וביחוד שכיבת הבהמות בפישוט ידיהן ורגליהן, הינגעשרעקקט ליגען, זיך לאגערען: וַתִּרְבַּץ תחת בלעם (במדבר, כ"ב, כ"ז), ת"א וְרַבְעִית, רֹבֵץ תחת משאו (שמות, כ"ג, ה'), ת"א: רְבִיעַ, וכן בעופות: והאם רובצת על האפרחים (דברים, כ"ב, ו') ת"א ואמא רבעא. ועל דרך ההשאלה גם בשכיבת

בני אדם: וְרָבַעְתָּ ואין מחריד (איוב, י"א, י"ט), תרג' וְתִרְבַּע. ובמקרא התיחד למשכב שכבת זרע בבהמה, בעלעגען, ואשה לא תעמד לפני בהמה לְרִבְעָהּ (ויקרא, י"ח, כ"ג)—שהבהמה תרבע אותה, לרבעה אתה (שם, כ', ט"ז). ובמשנה השתמשו גם כן למשכב האדם בבהמה: הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע (סנהדרין, ז', ד'), והשתמשו בו גם לענין משכב זכור: פלוני רְבָעַנִי לאונסי (יבמות, דף כ"ה, א'), פּאֶדעסטריע. ובתוספתא במובנו הראשון ובהשאלה, לשכיבת עצים בפישוט: אין נותנין זמורה בין שתי קורות כדי שֶׁתִּרְבַּע ביניהן (כלאים, א', ז'). ובגמרא לענין ירידת המטר שנקרא בלשון המשנה „רביעה" אמרו, א"ר אבהו מאי לשון רביעה שרובע את הקרקע כדאמר רב יהודה מטרא בעלה דארעא הוא (תענית, דף ו', ע"ב), והנראה שהשתמשו בו לענין הרטבה בעוואססערן, орошать, שמשכבת את האבק ומטפחת את הקרקע, וזה ע"ד שהשתמשו בפעל רבץ (עיי"ש).

ההפעיל מן הקל יוצא לשלישי, בעלעגען, случать: בהמתך לא תַרְבִּיעַ כלאים (ויקרא, י"ט, י"ט). ובמדרש: בקרות של אנטונינוס היתה רובעת והרביעו ממנה בקרות של רבי (ב"ר, כ'), ובגמרא בהוראתו הראשונה הרבצה: אַרְבְּעִית לי אריא אמצראי (ב"ק, דף קי"ד, ע"א), ובפיוט בענין הורדת גשמים: פתח לנו אוצרות רִבְעָךְ ציה מהם בְּהַרְבִּיעָךְ (הושענות).

רֶבַע, שה"פ וש"ז, פ"א במקרא, מרבץ, משכב, דאס ליעגען, לאגער, лежаніе, ложе: ארחי וְרִבְעִי זרית (תהלים, קל"ט, ג'). ובפיוט במובן מטר מים: פתח לנו אוצרות רִבְעָךְ, ציה מהם בהרביעך (הושענות).

רֹבַע, פ"א במקרא: ומספר את רֹבַע ישראל (במדבר, כ"ג, יו"ד), ונחלקו המבארים בפירושו, לפי תרגומו, חלק רביעי והוא כנוי לדגל אחד מארבעה הדגלים. ובגמרא: מלמד שהקב"ה יושב וסופר רְבִיעִיּוֹתֵיהֶם של ישראל וכו' (נדה, דף ל"א, ע"א) וכן פירשו בד"א וכן פירש הרשב"ם: זרע ישראל, לפי שע"י הרביעה נוצר האדם (ועיין הערה) והח' ארנהיים השכיל לתרגם לאגערשטאֶטע, מקום רבצם מחניהם, מן ארחי וְרִבְעִי.

רְבִיעָה, ש"נ, במשנה: א) המשגל עם בהמה שחשודים על הָרְבִיעָה (ע"ז, ב', א'), ב) פרק ימי הגשמים בארץ ישראל, ובזה אמרו רְבִיעָה ראשונה (תענית, ג', א'), משתרד רְבִיעָה שניה (פאה, ח', א'). ובגמרא: איזהו זמנה של רביעה: הבכירה בג' (בחשון), הבינונית בשבעה, אפילה בעשרים ושלשה וכו', רשב"ג גשמים שירדו שבעת ימים זה אחר זה אתה מונה בהן רְבִיעָה ראשונה ושניה (נדרים, ס"ג, א'). כמה גשמים יורדין ויהיה בהם כדי רְבִיעָה כמלא כלי מחרשה של שלשה טפחים (ב"ר, י"ג).

הַרְבָּעָה, ש"נ. הזדקקות בעח"י, בעגאַטטונג, случаніе, חיה טמאה בכלל בהמה טמאה לְהַרְבָּעָה (חולין, ע"א).

[הערה]. על פי מדרשם ז"ל על רֹבַע רְבִיעִיּוֹתֵיהֶם של ישראל. וכמו כן על ארחי וְרִבְעִי זֵרִיתָ: מלמד שלא נוצר אדם מכל הטפה אלא מן הברור שבה (נדה, דף ל"א, ע"א) לא רחוק לשער שהפעל ר ב ע במובן שכבת זרע איננו מן רבע בהוראת רבץ, אבל הוא שרש בפ"ע מיסודו של רבב, ב) בהוראת שטיפה, זרימה, ומזה רָבַע, זרמת הזורע בהתיחד לבעלי החיים שאין בהם הרגש משכב דודים, ע"ד: וְזִרְמַת סוסים זִרְמָתָם (יחזקאל, כ"ג, כ'), ובא בהשאלת המליצה: רֹבַע ישראל, ע"ד שאמרו חז"ל: רְבִיעִיּוֹתֵיהֶם של ישראל, כנוי לזורע במובן בנים וענינו זרע ישראל וכמו שפירש הרשב"ם, ומליצה זו קרובה אל מליצת: יזל מים מדליו וזרעו במים רבים (במדבר, כ"ד, ז'), (וע' דָּלְיוֹ). ומזה בלשון המשנה רביעה, השקאת הקרקע והרויתה, בעוואססערונג, בעפרוכטונג.

בן רבע, מלה יסודית לשם מספר של ארבעה כולל שלשה זאחד, פיער, четыре, ולא נמצא כי אם בנטיותיו.

רֶבַע, ש"ז, מספר חלקי, אחד מארבעה חלקים מדבר, דער פיערטע טהייל, איין פיערטעל, четвертая часть, четверть: רֶבַע ההין (שמות, כ"ט, מ'), רֶבַע שקל כסף (ש"א, ט', ח'). וכן, צד אחד מארבעה צדדים, פיערטע זייטע, ווינקעל, четвертая сторона: אל ארבעת רְבָעָיו (יחזקאל, מ"ג, י"ז), ארבעת רִבְעֵיהֶן (שם, א', י"ז).

רֹבַע, כהקודם, איין פיערטעל, четверть: וְרֹבַע הקב (מ"ב, ו', כ"ה). ולדעת י"מ מזה: מספר רֹבַע ישראל (במדבר, כ"ג, יו"ד), חלק אחד מכלל מחנה ישראל, דגל אחד (ע' לעיל).

רִבֵּעַ, שם מספר סדורי: רביעי, דער פיערטע, четвертый בהתיחד אל דור רביעי יוצא מראש המשפחה, פיערטע געגעראטיאן, על שלשים ועל רִבֵּעִים (שמות, כ', ה'). ומובנו: בֶּן הַנֶּכֶד.

רְבָעִי, במשנה. בן ארבע שנים, פיער-יאֶהריג: כרם רבעי (מעשר שני, ה', א'). מותרים בערלה וּבִרְבָעִי (ערלה, א', ז'). מה הלשון רְבָעִי? אמר בן עזאי אני אפרש, אם אתה אומר רְבִיעִי, לאחרים במנין וכשאתה אומר, רְבָעִי בן ד' שנים (פרה, א', א').

רָבוּעַ, ת"ז, בעל ארבע צלעות, שוות במדתן, פיערעקקיג, קוואדראט, четыре угольникъ: רָבוּעַ יהיה המזבח (שמות, כ"ז, א'), רָבוּעַ אל ארבעת רְבָעָיו (יחזקאל, מ"ג, ט"ז), מזוזת רְבָעָה (שם, מ"א, כ"א), והמזוזת רְבָעִים (מ"א, ז', ה'), ובגמרא רִבּוּעַ: כל אמתא בְּרִבּוּעָא אמתא ותרי חומשי באלכסונה (סוכה, דף ה"ח, ע"א), ובתוספת מ"ם

מְרֻבָּע, פיערעקקיג, קוואדראט, четыре угольникъ, חמש מאות בחמש מאות מְרֻבָּע (יחזקאל, מ"ה, ב'), באמה מְרֻבָּעַת (שם, מ', מ"ז), ומכגרתיהם מְרֻבָּעוֹת לא עֲגֻלּוֹת (מ"א, ז', ל"א), ובגמרא: כמה מְרֻבָּע יתר על העיגול רביע (עירובין, דף י"ד, ע"ב). ובא גם בפעל: מְרַבֵּעַ כנגדו ומודד הימנו (תוספתא עירובין, ד', ג'). איינען פיערעקקיג מאַכען, дѣлать четыре угольникъ: הַמְרַבֵּעַ את העיר עושה אותה כמין טבלא מְרֻבַּעַת (שם), ובפיוט בע"א: רון פגיעות לפניך יְרַבֵּעוּ (שחרית יוה"כ), מתפללים ארבע פעמים ביום זה. רְבָעָה היום מארבעה אבנים (קרובות א' דר"ה), נעשה עליה רבוע מארבעה אבנים (ע' בבאור הרוו"ה).

רְבִיעִי, מספר סדורי לאחרים במנין — דער פיערטע, четвертый, ובא אחר המתואר: יום רְבִיעִי (בראשית, א', י"ט), וְדוֹר רְבִיעִי (שם, ט"ו, ט"ז), והטור הָרְבִיעִי (שמות, כ"ח, כ'), הָרְבִיעִי הוא פרת (בראשית, ב', י"ד), בָּרְבִיעִי בחמשה לחדש (יחזקאל, א', א'), וברבוי בני רְבִיעִים ישבו לך (מ"ב, ט"ו, י"ב) — בנים עד דור רביעי. ובארמית — רְבִיעַי — רְבִיעָאִי, יום רביעי (בראשית, א', י"ט), רְבִיעָאָה. בני רְבִיעִים (מ"ב, יו"ד, מ"ד) — תיב"ע: רְבִיעִין. בני רְבִיעִים (שם, ט"ו, י"ב), ת': רְבִיעָאִין, ובלשון חז"ל: רְבִיעַ בקרקע, רְבִיעַ במעות (ב"ק, ט') — חלק רביעי. וע"מ הארמית, ריבעא. ובגמרא: דקא תָּנֵי רובע ולא קא תָּנֵי רְבִיעִי (ב"מ, דף נ"ב, ע"א). ובא: ועמדו קינין בו ביום בְּרִבְעָתַיִם (ב"ב, דף קס"ו, ע"ב), הערוך פירש שבלשון הברייתא קורין לחצי דינר ריבעתין, ורש"י פי' בִּרְבִיעִית דינר, וע' בתוספות שם ד"ה ריבעתים.

רביעית, א) מספר סדורי לנקבה כשבא אחר המתואר: ובשנה הָרְבִיעִית (ויקרא, י"ט, כ"ט). ובמרכבה רְבִיעִית (זכריה, ו', ג'). ובארמית: ומלכו רְבִיעָאָה (דניאל, ב', ט'). על חיותא רְבִיעָיְתָא (שם, ו', י"ט). ובתרגומים: בשתא רְבִיעֵיתָא (ויקרא, י"ט,

כ"ד). ב) מספר חלקי כשבא לפני המתואר, איין פֿירטעל, четвертая часть: רְבִיעִית ההין (שמות, כ"ט, מ'), ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רְבִיעִית היום וּרְבִיעִית מתודים (נחמיה, ט', ג'). ג) כמו מרובעת, איין פֿיערעקק, מאת רְבִיעִית (מ"א, ו', ל"ג) מתמונה מְרוּבַּעַת. ובמשנה: וּרְבִיעִית של ארז על גביהן (תמיד, ג', ה'), וי"ג רביען — לוחות מרובעים.

אַרְבַּע, שם מספר פרטי לנקבות — פֿיער, четыре, אַרְבַּע טבעות (שמות, כ"ה, י"ב), ערים אַרְבַּע עשרה (יהושע, ט"ו, ל"ב), כמו ארבע ועשרה, פֿיערצעהן, четырнадцать, בְּאַרְבַּע עשרה רחב (יחזקאל, מ"ג, י"ג), אַרְבַּע ושלשים שנה (בראשית, י"א, ט"ז), ועל המעט במובן מספר סדורי: בשנת אַרְבַּע לאחאב (מ"א, כ"ב, מ"א), בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו (ישעיה, ל"ו, א'), וּבְאַרְבַּע עשרה שנה (בראשית, י"ד, ה'), וכן הוא בארמית: אַרְבַּע רוחי שמיא (דניאל, ז', ב').

אַרְבָּעָה, ש'. מספר פרדי לזכרים, פֿיער, четыре, אַרְבָּעָה מלכים (בראשית, י"ד, ט'), אַרְבָּעָה טורים אבן (שמות, כ"ח, י"ז), אַרְבָּעָה עשר יום (שמות, י"ב, ו'), כל נפש אַרְבָּעָה עשר (בראשית, מ"ו, כ"ב), אַרְבָּעָה ושבעים אלף (במדבר, א', כ"ז), עשרים וְאַרְבָּעָה פרים (שם, ז', פ"ח), ולפעמים במובן מספר סדורי: בראשון בְּאַרְבָּעָה עשר לחדש (שמות, י"ב, י"ח), ונוח בְּאַרְבָּעָה עשר (אסתר, ט', י"ז), וביום עשרים וְאַרְבָּעָה (נחמיה, ט', א'). ועל דרך הסמיכות במובן שם קבוץ: אַרְבַּעַת הבקר (במדבר, ז', ז'), אַרְבַּעַת שפטי הרעים (יחזקאל, י"ד, כ"א), אַרְבַּעַת אלפים (דהי"א, י"ב, כ"ו). ובכנוי: והילדים אַרְבַּעְתָּם נתן להם וגו' (דניאל, א', י"ז). ועניננו: כל הארבעה כאחד, אללע פֿיער, דמות אחד לְאַרְבַּעְתָּם (יחזקאל, יו"ד, יו"ד), וכן הוא בארמית: גברין אַרְבְּעָה (דניאל, ג', כ"ה).

אַרְבַּעְתַּיִם, רבוי זוגי, ארבע פעמים ככה — פֿיערפֿאַך, פֿיער מאהל זאָ פֿיעל, четверократный: ואת הכבשה ישלם אַרְבַּעְתָּיִם (ש"ב, י"ב, ו').

אַרְבָּעִים, ש', ארבע פעמים עשרה — פֿיערציג, שוה לזכרים ולנקבות: אַרְבָּעִים יום (בראשית, ז', י"ז), אַרְבָּעִים שנה (שם, ה', י"ג), בן אַרְבָּעִים שנה (בראשית, כ"ה, כ'), את אַרְבָּעִים היום ואת אַרְבָּעִים הלילה (דברים, ט', כ"ה). ובחסרון המתואר: אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ (שם, כ"ה, ג'). ובמובן מספר סדורי: בשנת הָאַרְבָּעִים (במדבר, ל"ג, ל"ח).

רְבִיעִין, ש'. מין כלי זמר מחובר מארבעה לוחות דקות, מוזיקאַלישעס אינסטרומענט, ובמנענעים (ש"ב, ו', ה') תיב"ע: וּבִרְבִיעִין, ומזה, במשנה: רְבִיעִית של איילת (כלים, ט"ו, ו').

רָבַץ, פעו"י. דומה אל רבע בארמית. עקרו שכיבת בעח"י בפישוט כל גופם, זיך לעגען, לאַגערן, ложиться, רֹבֵץ תחת משאו (שמות, כ"ג, ה'), וביחוד כשהם שוכבים לנוח: כרע רָבַץ כארי (בראשית, מ"ט, ט'), בין אריות רָבָצָה (יחזקאל, י"ט, ב'), וְרָבְצוּ ואין מחריד (ישעיה, י"ז, ב'), והאם רֹבֶצֶת על האפרחים (דברים, כ"ב, ו'), בריטען ובהשאלה לבני אדם במובן שכיבה לבטח: וְרָבַצְתָּ וְאֵין מַחֲרִיד (איוב, י"א, י"ט), ואביונים לבטח יִרְבָּצוּ (ישעיה, י"ד, ל'). וע"ד המליצה — לפתח חטאת רֹבֵץ (בראשית, ד', ז'). (עיין חטאת) בדברים שאין בהם רוח חיים בענין פישוט והשתרע: ברכת תהום רֹבֶצֶת תחת (בראשית, מ"ט, כ"ה). ומוסב אל התהום, ועל דבר המליצה: וְרָבְצָה בו כל האלה (דברים, כ"ט, י"ט). ובלשון חז"ל בבינוני פעול: אחת רְבוּצָה ואחת מהלכת (ב"ק, דף כ"ה, ע"ב): מהו ויסב שֶׁהִרְבִּיצָם בדרכי המלכים הָרְבוּצִים על מטותיהם (במדבר רבה, א').

ההפעיל יוצא — לאַגערן לאַססען, расположить: מַרְבִּיצִים צֹאן (ירמיה, ל״ג, י״ב), איכה תַּרְבִּיץ בצהרים (שיה״ש, א׳, ז׳), חסר הנשוא ושעורו תַּרְבִּיץ עדריך. ובהשאלה: בנאות דשא יַרְבִּיצֵנִי (תהלים, כ״ג, ב׳). ובא: הנה אנכי מַרְבִּיץ בפוך אבניך (ישעיה, נ״ד, י״א), וי״מ בענין רצוף שבוץ — איינלעגען, אײַנפאַססען, вправлять, וי״מ שטוח ורקוע — אויס־ברייטען, בעלעגען, разложить, покрывать, ושעורו: מַרְבִּיץ פוך על אבניך. ובמשנה: וּמַרְבִּיצִים בעפר לבן (שביעית, ב׳, יו״ד). ובהשאלה: בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין וּמַרְבִּיצִין בהן תורה (מגלה, כ״ט, ע״א), פערברייטען, распространять. ובא גם בבנין

פיעל בענין שפיכת מים על הקרקע להשכיב את האבק ולהרטיבה, בעגיעסען, обливать, окропить: והמכבר וְהַמְרַבֵּץ (סנהדרין, ז׳, ו׳), הַמְרַבֵּץ את ביתו (מכשירין, ג׳, ד׳), המרבץ את גָּרְנוֹ (שם, שם, ה׳). ובהשאלה: רב הונא רִבֵּץ תורה בישראל (מו״ק, דף כ״ה, ע״א), הוא יעבץ שיעץ וְרִבֵּץ תורה בישראל (תמורה, דף ט״ז, ע״א).

רֵבֶץ, ש״ז. מקום משכב ומנוח בעח״י, לאַגער, פלאַטץ, пристанище: ועמק עכור לְרֵבֶץ בקר (ישעיה, ס״ה, י׳). בנוה תנים רִבְצָהּ (שם, ל״ה, ז׳). ובהשאלה: מעון ומנוחת בני אדם — רוהעשטאֶטטע, וואָהנונג, жилище, אל תשדד רִבְצוֹ (משלי, כ״ד, ט״ו).

מַרְבֵּץ, מִרְבָּץ, ש. בהוראת הקודם — לאַגער שטאֶטטע: מַרְבֵּץ לחיה (צפניה, ב׳, ט״ו), לְמַרְבַּץ צאן (יחזקאל, כ״ה, ה׳).

מַרְבִּיץ, ארמית, בתרגום ירושלמי: וירק את חניכיו (בראשית, י״ד, י״ד), ת״י מַרְבִּיצֵי ביתיה, וטעמו לפי הנראה מי שהוא שוכן ורובץ בביתו ומתגדל שם, צאָגלינג, воспитанникъ.

רַבְצָן, בגמרא, התֹּאַר, שור שדרכו לרבוץ — רובץ ולא רַבְצָן (ב״ק, דף ל״ג, א׳), פרה רַבְצָנִית (ב״מ, דף פ׳, ע״א).

תַּרְבֵּץ, ש״ז, חצר או רחבה שלפני הבתים — האָף, פאָרהאָף, передній дворъ, передверіе, תַּרְבֵּץ אפדני (ב״ב, דף צה, ע״ב), האי תַּרְבִּיצָאֵי שרי לְתַרְבּוּצֵי בחולא דמועדא (מו״ק, דף ו׳, ע״ב), ורש״י פי׳ גינה. ומזה בהשאלה תַּרְבֵּץ הושט (חולין, מ״ג, ע״ב), ופירשו ר׳ זירא מבלעתא בית הבליעה, דער אָבערסטע טהייל דעם שלונדעס, верхняя часть плотки зѣва — שהוא רחב ופתוח לרוחה, ובהשאלה: אחרת לבית המדרש: ומשפחת סופרים ישבי יעבץ (דהי״א, ב׳, נ״ה), ת״י, דאוקים בעיצתיה תרביצא לתלמידיא (וע׳ רבץ). ובגמרא: ובתרביצא אמור (מנחות, דף פ״ב, ע״ב), ופירש״י ותוספות: בית המדרש שמרביצים בו תורה, והנראה שאינו יוצא ממשמעותו הראשון ונקרא כן על שם רחבת ידי המקום הקבוע לתלמידים, האַללע. וראינו להעיר שלפי הנוסח שלפנינו ושהיה לפני רש״י בגמרא דמנחות הנ״ל נאמר ובתרביצא אמור וכי דבר הלמד בהיקש וכו׳ בכללא איתמר. ועיין פירש״י. ולפי פי׳ הערוך נאמר ובכלה איתמר, ומזה כנראה שהבדילו בין בית המדרש שנקרא תרביצא ובין ביה״מ שנקרא כלה. ומתשיבות הגאונים אנחנו למדים שהיה התרבץ קטן וגרוע במעלה אצלם, שכן אמר אחד הגאונים בתשובתו: אם טעות סופר הוא או שיטפא דתלמודאי תַּרְבִּיצָאֵי וכו׳ ועוד: כדרך טעיות הרבה שמצוין בְּשִׁיטְפָּא דְתַרְבִּיצָאֵי (תשובות גאונים קדמונים ברלין ס׳ ע״ח).

רִבְצָל, במשנה, כלי קבול או שק קטן של עור שנותנים בו בשמים: אף הָרִבְצָל (כלים, כ׳, א׳).

רבק, לא נמצא במקרא רק בשם: מַרְבֵּק, ולפי מקומו נראה שענינו פיטום בהמות — מאַסטען, откормливать, кормить, עגל מַרְבֵּק (ש"א, כ"ח, כ"ד), כעגלי מַרְבֵּק (ירמיה, מ"ו, כ"א). ועם זה הרפת שבה מפטמים, מאַסטשטאלל: ועגלים מתוך מַרְבֵּק (עמוס, ו', ד'), ובלשון חז"ל:

רְבְקָה, הכניסה לְרְבְקָה ודשה (ב"מ, דף ל', ע"א). ובערבית יורה הפעל רבק—אסור, קשור וצמור, בינדען, связывать, ומזה לדעתנו במשנה: שתי רְבָקוֹת של שלש שלש בקר (עירובין, ב', א'), צמד, געשפאַן.

רבקה, שע"פ, בת בְּתוּאֵל אשת יצחק (בראשית, כ"ב, ג'; כ"ד, ס"ג).

רֶגֶב, ש', גוש עפר, קלומפען, ערדשאָללע, глыба, וּרְגָבִים ידבקו (איוב, ל"ח, ל"ח), רִגְבֵי נחל (שם, כ"א, ל"ג).

רגז, פעו"י. דומה לפעל רגש, רעש: הקל עומד, נדנוד ורעדה, בעבען, ציטטערן, трясти, дрожать, трепетать: לפניו רָגְזָה ארץ (יואל, ב', א'): וַתִּרְגַּז הארץ ותהי לחרדת אלהים (ש"ב, י"ד, ט"ו), ומוסדי הרים יִרְגָּזוּ (תהלים, י"ח, ח'), ומזה חרדה מאימה ופחד: וְרָגְזוּ וחלו מפניך (דברים, ד', ה'), ובא נרדף עם חָרֹד: חִרְדוּ שאננות רְגָזָה בטחות (ישעיה, ל"ב, י"א), והוא צווי לנקבות, וכן „פשוטה וערה" שבסמוך והוא ע"ד לשון הארמית. ועם פחד: ופחדו וְרָגְזוּ על כל הטובה וגו' (ירמיה, ל"ג, ט'), וי"מ שזה בענין חרדה של שמחה ויכלול גם פקפוק ונקיפת הלב מחשש רעה, אונרוהיג, בעזארגט זיין, безпокоиться: אל תִּרְגְּזוּ בדרך (בראשית, מ"ה, כ"ד), ובגמרא: שמא תַּרְגִּיז עליכם הדרך (תענית, יו"ד, ע"ב), ומצער גדול: וַיִּרְגַּז המלך (ש"ב, י"ט, א'), וכמו כן מכעס וחרי אף: וְרָגַז ושחק (משלי, כ"ט, ט'). ובהתפעלות של חמה: כעמק בגבעון יִרְגָּז (ישעיה, כ"ח, כ"א), הערצענטשטירמען, нагрянуть, ובא: וַתִּרְגְּזִי לי בכל אלה (יחזקאל, ט"ז, מ"ג), לדעת המפרשים הוא יוצא, הַכְעֵס, הַרְעֵם — קראַנקען, ערצירנען, оскорблять, разгнѣвать, והנראה שענינו נדנוד הלב שאינו שמח בחלקו, אונרוהיג, אונצופריעדען זיין, быть недовольнымъ.

ההפעיל יוצא, הַרְעָדָה — ערשיטטערן, потрясать, расшатать, приводить въ трепетъ, הַמַּרְגִּיז ארץ ממקומה (איוב, ט', ו'), שמים אַרְגִּיז (ישעיה, י"ג, י"ג), ומזה: החרדה, הבעתה, בעאונרוהיגען, встревожить: הִרְגִּיז ממלכות (שם, כ"ג, י"א), הזה האיש מַרְגִּיז ארץ (שם, י"ד, ט"ז), וְהִרְגִּיז לישבי בבל (ירמיה, נ', ל"ד). ובמובן הכעסה והרעמה — קראַנקען, ערצירנען, разгнѣвать, ובטחות לְמַרְגִּיזֵי אל (איוב, י"ב, ו'). ובענין שלילת המנוחה — בעאונרוהיגען, безпокоить: למה הִרְגַּזְתַּנִי להעלות אותי (ש"א, כ"ח, ט"ו), ובארמית שבמקרא: מן די הַרְגִּזוּ אבהתנא (עזרא, ה', י"ב), ורגיל הפעל הזה בארמית וביחוד במובן כעס. ובגמרא: לעולם יַרְגִּיז אדם יצר טוב על יצר הרע (ברכות, ה', ע"א), יורד (יצר הרע) ומתעה עולה וּמַרְגִּיז נוטל רשות ונוטל נשמה (ב"ב, ט"ז, ע"א) — מעלה אף, מסטין.

ההתפַּעֵל, התפעלות של רעש וגעש — טאָבען, לאַרמען, бушевать, ואת הִתְרַגֶּזְךָ אלי (מ"ב. י"ט, כ"ז, כ"ח; ישעיה, ל"ז, כ"ח, כ"ט).

רַגָּז, ת', חָרֵד מפחד תמיד, פורכטזאַם ציטטערנד, волнующійся, ונתן ה' לך שם לב רַגָּז (דברים, כ"ח, ס"ה).

רֹגֶז, ש"ם, א) שָׁאוֹן — אויפרעגונג, волненіе, ונרדף עם רעש: בְּרַעַשׁ וְרֹגֶז יגמא ארץ (איוב, ל"ט, כ"ד), שמעו שמוע בְּרֹגֶז קולו (איוב, ל"ז, ב'), ב) דאגה, עמל, אונרוהע, безпокойство: שם רשעים חדלו רֹגֶז (שם, ג', י"ז),

קצר ימים ושבע רֹגֶז (שם, י"ד, א'), **מעצבך ומֵרָגְזֶךָ** (ישעיה י"ד ג'). ג) כעס, **חרון**, צאָרן. **בְּרֹגֶז רחם תזכור** (חבקוק, ג', ב') — **ובהוראה זו רגיל הרבה בלשון ארמית: בִּרְגַז וחמא** (דניאל, ג', י"ג), **האף תספה** (בראשית, ה', כ"ג) ת"א: **הַבִרְגַז תשיצי, עד שוב אף אחיך** (שם, כ"ז, מ"ה) ת"א: **רוּגְזָא דאחוך.**

רָגְזָה, ש"נ. פחד, חֲרָדָה, אונרוהע, אויפגערעגטהייט, волненіе: **בִּרְגָזָה ובדאגה** (יחזקאל, י"ב, י"ח).

רַגְזָן, ש"ת. נוח לכעוס, איש חמה, יאֶהצאָרניגער, вспыльчивый, **גבר רגזן** (שבת, קנ"ו, א'), **בני רגזנים הם, טרחנים הם** (במדבר רבה פרשה ז').

רַגְזָנוּת, ש"נ, חמה, צאָרן: **רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותא** (קדושין, מ"א, ע"א), **ממדת רגזנות למדת רחמנות** (יבמות ס"ד, ע"א).

רֶגֶל, ש"נ, **האבר בגוף בעל חי שהוא עומד עליו, ומהלך בו**, פוּסס, нога, **רֶגֶל תחת רָגֶל** (שמות, כ"א, כ"ד), **עד מדרך כף רָגֶל** (דברים, ב', ה'). **ולהיותו קצה התחתון בגוף בא בחבור עם השם ראש להוראת ההקבלה לכלול כלל הגוף: מכף רֶגֶל ועד ראש** (ישעיה, א', ו'). **ובא במספר זוגי: הגלגלת וְהָרַגְלָיִם** (מ"ב, ט', ל"ה); **וגם כשהוא מחובר עם מספר גדול משנים: אשר לו ארבע רַגְלַיִם** (ויקרא, י"א, כ"ג); **ובשמושו בא לפעמים ביחיד לרבים: בנהר יעברו בְרָגֶל** (תהלים, ס"ו, ו'), **אשר דרכה רַגְלְךָ בה** (יהושע, י"ד, ט'), **ובשמוש הלשון יבא בבחינת העמידה במקום והקיום בו: רַגְלִי עמדה במישור** (תהלים, כ"ו, י"ב), **עֹמדות היו רַגְלֵינוּ** (שם, קכ"ב, ב'), **העמדת במרחב רַגְלָי** (שם, ל"א, ט'), **ויקם על סלע רַגְלַי** (שם, מ', ג'), **מנוח לכף רַגְלָהּ** (בראשית, ח', ט'). **ומזה: ומקום רַגְלַי אכבד** (ישעי', ס', י"ג)—כנוי למקדש, **והארץ הדום רַגְלָי** (שם, ס"ו, א'), **ולהפך: במוט רַגְלִי** (תהלים, ל"ח, י"ז), **כמעט נטיו רַגְלָי** (שם, ע"ג, ב'), **את רַגְלִי מדחי** (שם, קט"ז, ח'), **נכון למועדי רָגֶל** (איוב, י"ב, ה'). **ובבחינה זו בא גם בכלים, האברים שהכלי שוכן עליהם: אשר לארבע רַגְלָיו** (שמות, כ"ב, כ"ו). **וביחס אל ההליכה נאמר: באשורו אחזה רַגְלִי** (איוב, כ"ג, י"א), **ואץ בְּרַגְלַיִם חוטא** (משלי, י"ט, ב'), **משוה רַגְלַי כאילות** (ש"ב, כ"ב, ל"ד). **ויכלול גם ב) בענין פַּעַם, צַעַד, הָלוֹךְ**, שריטט, גאַנג, шагъ, походка, **קול רַגְלֵי אדניו** (מ"ב, ו', ל"ב), **ואשיבה רַגְלַי אל עדותיך** (תהלים, קי"ט, נ"ט), **אם תשיב משבת רַגְלֶךָ** (ישעיה, נ"ח, י"ג)—**אם תשיב הלוכך במשאך ומתנך מפני כבוד השבת. מכל ארח רע כלאתי רַגְלָי** (תהלים, קי"ט, ק"א), **נר לרגלי דברך** (שם, שם, ק"ה), **מנע רַגְלְךָ מנתיבתם** (משלי, א', ט"ז), **רַגְלֵי מבשר** (ישעיה, נ"ב, ז'), **רַגְלֵי הסידיו ישמר** (ש"א, ב', ט'), **ועל שרשי רַגְלַי תתחקה** (איוב, י"ג, כ"ז). **ומזה מנהג הלשון לאמר: ההלכת לְרַגְלָהּ** (ש"א, כ"ה, מ"ב)—**אחרי פעמיה עמה. יקראהו לְרַגְלוֹ** (ישעיה, מ"א, ב')—**לבוא אחריו, לפניו ילך דבר ויצא רשף לְרַגְלָיו** (חבקוק, ג', ה'). **ומזה: אתנהלה לאטי לְרֶגֶל המלאכה אשר לפני וּלְרֶגֶל הילדים** (בראשית, ל"ג, י"ד) **אחריהם אחר הלוכם. ובהשאלה: ויברך ה' אתך לְרַגְלִי** (שם, ל', ל')—**אחרי הלוכי, כשאני הולך לפני עבודתי, וע"ד: ויברכני ה' בגללך** (שם, שם, כ"ז), **ודומה בשמושו לשם עֵקֶב וקרוב בענינו לענין סבה** (עיין מורה נבוכים, ח"א, פרק כ"ח), **ומזה בפיוט: ועל רֶגֶל העגל הלוחות יצאוני** (סליחה שעה נאסר, י"ז תמוז). **ומזה במשנה בענין סיבה ויסוד**, אורזאַכע, גרונד, **שֶׁרַגְלַיִם לדבר** (זבים, ב', ב'). **ובענין יסוד מחזיק אמרו: שֶׁקֶר אין לו רגלים** (עיין שבת, ק"א, ע"א). **ובמדרש מאין הָרַגְלַיִם** (ב"ר, ב'). (עיין מ"ב). **והנראה שענינו — מאיזה סבה ומאיזה**

טעם. וביחס הבי״ת: וכל העם אשר בְּרַגְלֶיךָ (שמות, י״א, ח׳), המתהלכים ברגלי אדני (ש״א, כ״ה, כ״ז). ומזה: ואת היקום אשר בְּרַגְלֵיהֶם (דברים, י״א, ו׳)—הנמשך אחריהם, אשר להם. ובא גם במובן עצם הגוף: בְּרַגְלַי אעברה (במדבר, כ׳, י״ט), מעצמי. ומזה לדעתנו: והשקית בְּרַגְלְךָ (דברים, י״א, י״ד)—בעצמך. שמור רַגְלְךָ כאשר תלך (קהלת, ד׳, י״ז), להניד רֶגֶל ישראל מן האדמה (מ״ב, כ״א, ח׳); וכן להסיר את רֶגֶל ישראל מעל האדמה (דהי״ב, ל״ג, ח׳), ופחים טמנו לְרַגְלָי (ירמיה, י״ח, כ״ב). וע״ד המליצה יתיחסו הפעולות הנעשות ע״י הֶרֶגֶל אל הָ רַגְלַיִם: רַגְלַיִם ממהרות לרוץ לרעה (משלי ו׳, י״ח), רַגְלֵיהֶם לרע ירוצו (שם, א׳, י״ז), יבלוּהָ רַגְלֶיהָ (ישעיה, כ״ג, ז׳), וַתַּחַשׁ על מרמה רַגְלִי (איוב, ל״א, ה׳), ולפעמים נוסף על הגוף הפועל ליופי המליצה: בעמק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו (שופטים, ה׳, ט׳), כי שֻׁלַּח ברשת בְּרַגְלָיו (איוב, י״ח, ה׳), ולתאר ההכנעה יאמר: ויפלו תחת רַגְלָי (תהלים, י״ח, ל״ט), ולאמים תחת רַגְלֵינוּ (שם, מ״ז, ד׳), ועפר רַגְלַיִךְ ילחכו (ישעיה, מ״ט, כ״ג), והשתחוו על כפות רַגְלַיִךְ (שם, ס׳, י״ד). ובא: הנשכחים מני רָגֶל (איוב, כ״ח, ד׳), שעורו: מני הגל אנוש והכונה מאנוש ההולך ברגליו, וואַנדערער, странникъ. ומזה בלשון חז״ל: באו ונשכח תורת הָרֶגֶל מארצנו (מכילתא פרשת השירה ב׳, סנהדרין, ק״ט, ע״א)—הכנסת אורחים. נעמוד ונשבית זאת הרגל מבינותים (תוספתא סוטה, ג׳, ג׳), אל תבואני רֶגֶל גאוה (תהלים, ל״ו, י״ב)—רגל דורכת בגאוה, ובמדרש: ולא הולכות רֶגֶל רמה (תנחומא, פרשת נשא). ובא בכנוי אל אברי הלידה שמקורם בפרק התחלת הרגלים: ובשליתה היוצת מבין רַגְלֶיהָ (דברים, כ״ח, נ״ז), ומחקק מִבֵּין רַגְלָיו (בראשית, מ״ט, י״ד), וכמו שפירש״י מזרעו (וע׳ מחקק), לְהָסֵךְ את רַגְלָיו (ש״א, כ״ד, ג׳)—לעשות צרכיו (ועיין סכך), מֵימֵי רַגְלֵיהֶם (מ״ב, י״ח, כ״ז), בקרי, והכתיב: שיניהם. ובגמרא: והלא מי־רַגְלַיִם יפין לה (זבחים, צ״ה, ע״א; כריתות, ה׳, ע״ב). ושער הָרַגְלַיִם (ישעיה, ז׳, כ׳), ולא עשה רַגְלָיו (ש״ב, י״ט, כ״ח).

ב) בהוראת תאר הפעל, פַּעַם, מאַל, ע״ד שמוש המלה פעם, להודעת כמות מספר הִשָּׁנוֹת פעולה מה, שהיו מונים במדרך רגל, (עיין פעם) ונמצא רק בל״ר, כי הכיתני זה שלש רְגָלִים (במדבר, כ״ב, כ״ח), שָׁלֹשׁ רְגָלִים תחג לי בשנה (שמות, כ״ג, י״ד), ותרגומו: זִמְנִין. ובלשון חז״ל התיחד השם רֶגֶל לכל אחד משלשה החגים המקודשים, פייערטאַג праздники, חייב אדם להקביל פני רבו ברגל (ר״ה, ט״ז, ע״ב), מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל (שבת, דף קנ״ב, ע״א), שמיני עצרת רגל בפני עצמו (סוכה, מ״ח, ע״א). ומזה: בשעה שישראל עולין לרגל (יומא, דף כ״א, ע״א), עליית רגלים בני ריגלא (ב״ק, דף קי״ג, ע״א) — התלמידים שבאים לשמוע דרשות החכמים רק ברגל בניגוד לתאר בני כלה המיוחדים לאותן התלמידים שלומדים בישיבתם תמיד. ובארמית: ועל רַגְלַיִן כאנש הקימת (דניאל, ז׳, ד׳), ואצבעת רַגְלַיָּא (שם, ב׳, מ״ב), רַגְלוֹהִי מנהן די פרזל (שם, שם, ל״ג), בְּרַגְלַיהּ רפסה (שם, ז׳, ז׳), ובגמרא: רַגְלוֹהִי דבר איניש אינון ערבין ביה לאתר דמתבעי תמן מובילין יתיה (סוכה, דף נ״ג, ע״א).

רַגְלִי, ש״ת, איש ההולך ברגליו, בהתיחס לאנשי מלחמה. בניגוד אל הרכבים, פוספאָלק, пѣхотница: ארבע מאות אלף איש רַגְלִי (שופטים, כ׳, ב׳). ובחסרון מלת איש המובן בכח המאמר כשש מאות אלף רַגְלִי (שמות, י״ב, ל״ז), כי את רַגְלִים רצתה (ירמיה, י״ב, ה׳). ונגזר מן השם רגל פעל בבנין

הפעיל, הדרכה, ניהול לרגל המתלמד ללכת, לייטען פיהרען, водить,

учить, ходить: ואנכי תִרְגַּלְתִּי לאפרים (הושע, י״ג, א׳). ובא בתי״ו תמורת הה״א וכן הוא בלשון סורית. ובפיוט בענין המשכה: תִּרְגַּל מעדן נהר יובל (הקליר בפיוט גשם) — ומצוי הבנין הזה במשנה במובן המשכה, צוציעהען, про-водить, притянуть, כל מקוה שאין בו ארבעים סאה מַרְגִּילִין לתוכו ארבעים סאה (מו״ק, ה׳, ע״ב). ובענין למוד והסכנה, זיך געוואֶהנען, свыкаться, מַרְגִּילִן לבוא אצלו (ב״מ, ד׳, י״ב); ובגמרא (ס׳, ע״א), זהו מַרְגִּילָה וזוהי מַרְגִּילָתוֹ (יבמות, דף פ״ה, ע״ב). ובמובן המוסרי: מַרְגִּילִין לערוה (אבות, ג׳, י״ג), הַמַּרְגִּילִים את ישראל לדבר עברה (ספרי במדבר, ס׳ פ״ו), פֿערלייטען, פֿערלאָקקען, вовле-кать, וְתַרְגִּילֵנִי לידי מצוה (ברכות, דף ס׳, ע״ב). ובע״א: לא שנו אלא לחולה לאונס אבל לחולה הַמַּרְגִּיל ארבעים סאה (שם, דף כ״ב, ע״א), ופירש״י הממשיך את הקרי עליו, שמשמש מטתו. ובע״א הפשטת עור מן הבהמה מצד הרגל: הַמַּרְגִּיל כולו חבור לטומאה (חולין, ט׳, ג׳).

ובהתפעל, שלא לְהִתְרַגֵּל למנדר (נדרים, ס״ו, ע״ב), ובפיוט: לְהִתְרַגֵּל בעבודה (עבודה). ומזה בארמית

רְגוֹל, ת׳, בהמה שרגליה משונות בגוון מכל גופה, וואָס אם פֿוססע געפֿלעקט איזט, скотъ съ полосатыми но-гами כל עָקֹד (בראשית, ל׳, ס״ם), ת״א כל דרגול. עקודים (שם, ל״ט), ת״א: רגולין. ובמשנה בבינוני פעול ובמובן אחר: לא עקוד ולא רָגוֹל (שבת, ה׳, ג׳). ולפי פירוש הגמרא ענינו כפיפת אחת מרגליו הראשונות על גבי זרועו (שבת, דף נ״ד, ע״א), (ועיין ע ק ד).

רְגְלִיָּה, במשנה, ש״נ. ענפי הגפנים שאינן גודלות, ושוכבות לרגלי העץ, ובְרְגְלִיּוֹת משיעבור הימנה (פאה, ז׳, ח׳), אין מביאין מן הדליות אלא מן הָרְגָלִיּוֹת (מנחות, ח׳, ז׳).

רוֹגְלִית, במדרש: מה יונה זו שוגרת רוֹגְלִיּוֹת דרבה וחוזרת לשובכה (שיה״ש, א׳, ט״ו), לפי מקומו נראה שענינו הלוך, מהלך מדת מעוף היונה (וע׳ ש ג ר).

רָגִיל, ת׳. נהוג לדרוך ברגליו בדרך כל שהוא לָמוּד, וע״ד שמוש הפעל דוש בארמית. געוואָהנט, געאיבט, прывичный, опытный, искусный: סופר מהיר (תהלים, מ״ה, ב׳), תיב״ע: ספרא רָגִיל. ובמשנה: זקן וְרָגִיל (תענית, ב׳, ב׳), הָרָגִיל בעדשים (ברכות, דף מ׳, א׳), מי ששונה וְרָגִיל בהרגל לשון והולך (מדרש קהלת, מ׳), רועה הָרָגִיל אצלו (שבת, קמ״ה, ע״א)—מצוי אצלו, ובל״ר, לכשיפסקו מצות הָרְגִילוֹת שבינתים (מדרש אסתר, א׳, ב׳), אבל שונה הוא בִּרְגִילִיּוֹת (ברכות, דף כ״ב, ע״א)—במה שהוא רגיל; בשביל שיהיו (הקטנים) רגילים במצות (יומא, דף פ״ז, ע״א).

הֶרְגֵּל, במשנה, ש׳ המשכה, פֿערלייטונג, соблазнь: לא יאכל הזב עם הזבה משום הֶרְגֵּל עבירה (שבת, א׳, ג׳), ואם לש כל הפת כולה אסורה מפני הֶרְגֵּל עבירה (שבת, דף ל׳, ע״א). ובמובן מנהג נהוג, למוד, געוואָהנהייט, געלייפֿיגקייט, привычность, бѣглость: טוב מי שהוא מבאר משנתו ממי ששונה ורגיל בהרגל לשון והולך (מדרש קהלת, ו׳, ח׳), בשעת הֶרְגֵּל דבר (ע״ז, דף י״ז, ע״א)—כנוי לתשמיש המטה. ובדבא״ם מצוי הרבה במובן מנהג נהוג, למוד, געוואָהנהייט, привычка, הֶרְגֵּל נעשה טבע, הַהֶרְגֵּל נעשה אומן.

מַרְגְּלָא, ש״ז, מאמר רגיל בפי חכם מן החכמים, מַרְגְּלָא בפומיה דרבי מאיר, מַרְגְּלָא בפומייהו דרבנן דיבנה (ברכות, דף י״ז, ע״א).

מַרְגְּלֶת, ש״נ. מקום רגלי האדם השוכב, ובא בל״ר: וגלית מַרְגְּלֹתָיו (רות, ג׳, ד׳), ע״ד מְרַאֲשֹׁתָיו מן השם ר א ש, ובספר דניאל בא

במובן רגלים: וּמַרְגְּלֹתָיו כעין נחשת (דניאל, יו״ד, ו׳).

ב) **רָגַל**, פ״י, הקל פ״א במקרא: לא רָגַל על לשנו (תהלים, ט״ו, ג׳), לפי המוסכם ענינו הלשנה ורכילות, פערלייםדען, охлеветать, ושעורו — לא עלה על לשונו דברי רגול (עיין הערה).

הפיעל, חקור וחפוש עֶרְוַת עיר או ארץ לגלותה לאויביה בכדי שיוכלו לכבשה, אויסקונדשאפטען, вывѣдывать, לְרַגֵּל את יעזר (במדבר, כ״א, ל״ב): לרגל את הארץ וּלְחָקְרָהּ (שופטים, י״ח, ב׳) — בעבור לחקור, וּלְרַגֵּל את הארץ באו (דהי״א, י״ט, ג׳), ובבינוני במובן ש״ת: מְרַגְּלִים אתם (בראשית, מ״ב, ט׳), אויס-קונדשאפטער, соглядатай, лазутчикъ, ופ״א בא ב) בטעם הלשנה והוצאת דבר שקר וקשורו ביחס הבי״ת, פערלייםדען: וַיְרַגֵּל בעבדך אל אדני המלך (ש״ב, י״ט, כ״ח).

[הערה], ממה שדרשו חז״ל על וַיְרַגְּלוּ אותה (דברים, א׳, כ״ד), מלמד שהלכו בה ד׳ אומנין שתי וערב (ספרי דברים ס׳ כ״ב), נראה שגזרו את הפעל הזה מן השם רגל. ע״ד גזרת מלשין מן לשון, ועם זה הסכימו המפרשים, ולפיהם נקרא המרגל כן לפי שעקר פעולתו סבוב והליכה בכל עברי המקום ופנותיו שהוא רוצה לחקור, וכמו כן יצא לענין ההלשנה לפי שהמלשין מחפש ומבקר מומים. ומזה לדעתם גם הוראת הקל לא רָגַל על לשונו, ודומה בשמושו לפעל

רכל, שנקשר עם פעל הלך, והנראה שאין לפעל זה כל שום התלות עם השם רגל כלל והוא שרש בפני עצמו קרוב בהוראתו לפעל רגן בארמית ועברית. שעקרו: התרעמות ובקשת תואנה להתרעם ולהתלונן. ועם זה הוצאת דבה (עיין שם).

רֹגֵל, בחבור עם מלת עין, בשם עצם פרטי: עין־רֹגֵל, עיר על מקצוע מזרחית דרומית לירושלים על הגבול שבין יהודה ובנימין על יד המסלה העולה שדה כובס: עין רֹגֵל (יהושע, ט״ו, ז׳), ותיב״ע עין־קצרא וקצרא הוא כובס בלשון ארמית, ונקרא הכובס רוֹגֵל ע״ש שהוא בועט ומשפשף את הבגדים בְּרַגְלָיו כשהוא מכבסם.

רֹגְלִים, שע״פ. עיר בעבר הירדן מזרחה בגלעד (ש״ב, י״ז, כ״ז; י״ט י״ט, ל״ב).

אן **רָגַם**, פ״י הקל אסיפת אבנים, והתיחד לזריקת אבנים הרבה באיש להמיתו בסקילה, מיט שטיינען ווערפען, שטייניגען, бросать, побить кам-нями: עם הארץ יִרְגְּמֻהוּ באבן (ויקרא, כ׳, ב׳), לִרְגּוֹם אתם באבנים (במדבר, י״ד, יו״ד), וַיִּרְגְּמוּ אותו אבן (ויקרא, כ״ד, כ״ג). וביחס שבו: רָגוֹם יִרְגְּמוּ בו כל העדה (שם, שם, ט״ז), וגם ביחס על, וְרָגְמוּ עליהם אבן (יחזקאל, כ״ג, מ״ז). והונח גם בכלל פעולת הלשנת דברים קטנים על איש ולא רק אבנים: וּרְגָמוּהוּ כל העם באתרוגיהן (סוכה, מ״ה, ע״ב).

רִגְמָה, ש״נ, יש מפרשים אספה וקבוץ שאר, פערזאמלונג, сборище, ויש שמבארים: גדוד אנשי צבא מקלעים באבנים (עיין משפט האורים עמוד 746). שרי יהודה רִגְמָתָם (תהלים, ס״ח, כ״ח), לדעת המפרשים הוא חסר ו׳: וְרִגְמָתָם. ויתכן ששעורו — רגמת שרי יהודה (וע׳ רגם ב׳).

רְגִימָה, שה״פ במשנה — שטייניגען, побитіе камнями, רְגִימָתוֹ בכל ישראל (סנהדרין, ו׳, ד׳).

מַרְגֵּמָה, ש״נ: כצרור אבן בְּמַרְגֵּמָה כן נותן לכסיל כבוד (משלי, כ״ו, ח׳), מדברי רז״ל שדרשו על פסוק זה ואמרו כזורק אבן למרקוליס, נראה שפרשוהו תל אבנים שטיינהויפען, ועל פיהם י״מ לפי פשוטו כמו שמניח צרור של אבנים טובות על תל אבני שדה, ולפי תרגומו ופירוש רש״י, ענינו כף הקלע, שליידער, שהאבן ששמים בה אינה לנוח ולהתקיים שם.

בן רָגַם, דומה לשרש רקם וענינו צבוע בצבעים שונים מרהיבי עין, ומזה זיו הצבע הָאֹדֶם המזהיר ביותר, האָלראָטה זיין, וזהו יסודו של השם ארגמן, פורפורראָטה (עיי"ש) ומזה לדעת י"מ

רִגְמָה, בפסוק שרי יהודה רִגְמָתָם (תהלים, ס"ח, כ"ח), בגדי ארגמן, פורפור־געוואַנד. ולזה נטו חז"ל שאמרו על דרך הדרש אין רִגְמָה אלא מלכות שנאמר: ואלבישו לדניאל ארגונא (מכילתא בשלח ה').

ג) רָגַם, ארמית וערבית בתוספת ת', תִּרְגֵּם, המלצה ובאור דבר מלשון אחת אל לשון אחרת, איבער־זעטי״ן, פערדאָלמעטשען, пе[...]дить, объ-яснить. בארמית שבמקרא בא פ"א ובבנין פועל וּמְתֻרְגָּם ארמית (עורא, ד', ז'), ומצוי הרבה במשנה בפיעל: קטן קורא בתורה וּמְתַרְגֵּם (מגילה, ד', ו'), ובלשון הגמרא יכלול גם ענין באור, ופירוש ערקלאֶרען, כך תַּרְגְּמָא אריוך בבבל (שבת, דף נ"ג, ע"א), אני וארי שבחבורה תַּרְגִּימְנָה (סנהדרין, דף ח', ע"ב). ובענין הצעת דרשת הרב לתלמידיו: תִּרְגֵּם יעקב איש כפר נבוראי (ירושלמי, בכורים, ג'). ובהתפעל: נקרא וּמִתַּרְגֵּם, נקרא ולא מִתַּרְגֵּם (מגלה, דף יו"ד), איבערזעטצט ווערדען, быть переведену, переложену.

תַּרְגּוּם, העתקה והמלצה, איבערזעטצונג, переводъ, переложеніе: תַּרְגּוּם של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע וְתַרְגּוּם של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי וכו' (מגלה, דף ג', ע"ב), אלמלא תַּרְגּוּמָא דהאי קרא (שם), תַּרְגּוּם דידן (קדושין, מ"ט, ע"א), לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תַּרְגּוּם (ברכות, מ'), וסתם תַּרְגּוּם בגמרא הוא תַּרְגּוּם אונקלוס (מגלה, ג', ע"ב).

תּוּרְגְּמָן, מְתוּרְגְּמָן, ת', העומד לתרגם את הפרשה בתורה ובנביאים לעם ללשון שהם שומעים — דאָלמעטשער, переводчикъ, ובערבית דראַגאָמאן: לא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד (מגלה, ד', ד'). ובכלל לכל מֵלִיץ מַמְלִין מלשון ללשון, שלא יהיו סנהדרין שומעים מפי הַתּוּרְגְּמָן (מכות, א'). ומתואר בו החכם שהיה עומד על יד ראש הישיבה להשמיע בקול דברי ראש הישיבה לתלמידים: מְתוּרְגְּמָן שהוא עומד לפני חכם אינו רשאי לא לשנות ולא לכנות ולא להוסיף אלא אם כן היה אביו או רבו (ירושלמי מגלה, פרק ד', הלכה יו"ד). וזהו שנקרא גם כן אֲמוֹרָא (ועיין יומא, דף כ', ע"ב).

רגן, פ"י, הוצאת דבה והתלוננות להרחר ריב — מורען, העטצען, роптать травимъ, בקל נמצא רק פ"א במקרא בבינוני: וְרֹגְנִים ילמדו לקח (ישעיה, כ"ט, כ"ד), ובמדרש בפיעל: שֶׁרִיגֵּן דברים על בוראו (ב"ר ב').

הנפעל כעין הקל, התלונן, התרעם, (מורען, זיך ערגערן, роптать сердить, досадовать, וַתֵּרָגְנוּ באהליכם (דברים, א', כ"ז), וא"ת: וְאִתְרַעֲמִיתּוּן. וַיֵּרָגְנוּ באהליהם (תהלים, ק"ו, כ"ה), תיב"ע וְאִתְרַעֲמוּ.

נִרְגָּן, ת' מוציא דבה מחרחר ריב — אויפוויעגלער, אויפריהרען, צאַנקזיכטיג, возмутитель, сворливый задорливый: דברי נִרְגָּן כמתלהמים (משלי, א', ח'). ובאין נִרְגָּן יִשְׁתּוֹק מדון (שם, כ"ו, כ'), וְנִרְגָּן מפריד אלוף (שם, ט"ז, כ"ח) — מפריד בעל מאשתו. על פי המסורה הנו"ן האחרונה נו"ן זעירא, ולא רחוק לשער שבקצת נוסחאות היה כתוב ונרגז בזיין. ולדעת המבארים החדשים שרשו של השם נרגן — נרג, (עיי"ש). —

[הערה]. בתרגום יונתן מצאנו הפעל רָגַן בהתפעל בהוראת הפעל רַגֵּל: ויחפרו לנו את הארץ (דברים, א', כ"ב), תרגם

יִתְרַגְּנֵן לנא. וכן להלן: וַיְרַגְּלוּ אתה (שם, שם, כ"ד), תרגם וְתַרְגִּינוּ יָתָהּ. ומזה אנחנו למדים כי הפעל רגל ורגן קרובים בהוראתם, ובא זה ולמד על זה, כי הוראתם הראשונה חפירה וחקירה, ומזה חפוש מומים, הוצאת דבה והלשנה, ויסודם אפשר שהוא רק במובן פִּצּוּץ הַפָּאָה. וממנו יצאו גם השרשים אָרַג, הָרַג, נָרַג, בארמית.

א) רָגַע, פעו"י, הקל, א) יוצא, ענינו: בקיעה קריעה, וביחוד החרדה הרעדה, אויפרעגען, אויפריהרען, колы-хать, взбудоражить: בכחו רָגַע הים (איוב, כ"ו, י"ב), והכפל: ובתבונתו מחץ רהב, רֹגַע הים ויהמו גליו (ישעיה, נ"א, ט"ו) (לדעת הרד"ק), ב) עומד: עורי רָגַע וימאס (איוב, ז', ה'), נקרע לקרעים, בערסטען, אויפברעכען, трес-каться лопнуть, ולדעת רש"י יורה הפעל רגע בקל, קמיטה, צוזאממענ-שרומפפען, съеживаться ומפרש: עורי רָגַע (איוב, ז', ה'), נקמט נעשה קמטים, וכן בכחו רָגַע הים שם, כ"ו, י"ב), רֹגַע הים (ישעיה, נ"א, ט"ו) — עושה הים קמטים קמטים עד שנקוו המים במקום אחד, ולפי פירושו משתמש בלשון רגע במובן זה, ועל פסוק צרבת השחין (ויקרא, י"ג, כ"ג), אמר: כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חימום, ומפרשיו לא העירו על דבריו אלה.

ההפעיל יוצא כעין הקל, בקיעה שבירה—צערברעכען, переламывать, ועם זה הרגזה ההרדה — ערשיטטערן, אויפ-שרעקקען, потрясать вспугать: למען הַרְגִּיעַ את הארץ (ירמיה, נ', ל"ד), והכפל: וְהִרְגִּיז לישבי בבל, ולדעת קצת מזה: כי אַרְגִּיעָה אֲרִיצֶנּוּ מעליה (שם, מ"ט, י"ט, נ', מ"ד) — ארגיזה ואשסה אותו, ועיין בסמוך. ומזה לדעת הרשד"ל הנכונה ומשפטו — לאור עמים אַרְגִּיעַ (ישעיה, נ"א, ד'), כמו אַבקיע, וכמו: אז יִבָּקַע כשחר אורך (שם, נ"ח, ח'), ולדעת י"מ יכלול גם הוראת פתיחת העין — אויפשלאגען, דער אויגענלידער וויינקען, открыть: ועד אַרְגִּיעָה לשון שקר (משלי, י"ב, ט'), עד אשר אפתח ואסגור את עיני, אקרץ בעיני ע"ד: הֲתָעִיף עיניך בו (שם, כ"ג, ה'), והקודם בהפוכו: שפת אמת תכון לעד. ולדעת י"מ השתמשו במלה זו במובן תאה"פ לתאר קוצר הזמן, ומזה: כי אַרְגִּיעָה אריצנו (ירמיה, מ"ט, י"ט; נ', מ"ד), אין איינעם אויגענבליקק, ביז אויף איינען אויגענבליקק, вмигъ, мгновенно.

רֶגַע, שעה קטנה, הרף עין, איינע קורצע צייט, מאָמענט, אויגענבליקק, мгновенъ, мигъ, רֶגַע אחד אעלה בקרבך (שמות, ל"ג, ה'). ושמחת חנף עדי רָגַע (איוב, כ', ה'), בְּרֶגַע קטן עזבתיך (ישעיה, נ"ד, ז'), חבי כמעט רֶגַע (שם, כ"ו, כ'), ואכלה אתם כְּרָגַע (במדבר, ט"ז, כ"א), פתאם שדדו אהלי רֶגַע יריעותי (ירמיה, ד', כ'). ובא כמובן פעם: איין מאהל, разъ: אדבר על גוי וגו' רגע וְרֶגַע אדבר (שם, י"ח, ז', ט'), וּבְרֶגַע שאול יחתו (איוב, כ"א, י"ג), תרגומו: וּבְמַרְגוֹעָא לבי קבורתא נחתון, לדעת לעווי טעם המלה מַרְגוֹעָא כמו מַרְגֵּעָה בעברית, והענין בשלום ובמנוחה וצ"ע. וברבוי: לִרְגָעִים אשקנה (ישעיה, כ"ז, ג')—כל רגע ורגע, לִרְגָעִים תבחננו (איוב, ז', י"ח), והקודם: ותפקדנו לבקרים. ובגמרא כמה רֶגַע אחד מחמשת רבוא וכו' בשעה (ברכות, ז', ע"א).

ב) רגַע, פ"י. עקרו הנחה, השקטה, כמו שנראה מבניניו בנפעל ובהפעל ובשמות הנגזרים ממנו. ולרד"ק נמצאה הוראה זו גם בקל: רֹגַע הים ויהמו גליו (ישעיה, נ"א, ט"ו) — משקיט משביח את הים בהמות גליו, בעשוויכ-טיגען, усмирять, успокоивать, ע"ד: בשוא גליו אתה תְשַׁבְּחֵם (תהלים, פ"ט, י"ד), וכן: בכחו רָגַע הים (איוב, כ"ו, י"ב).

הנפעל בטעם פעל חוזר, פ"א במקרא, זיך בערוהיגען, успокоиться: הֵרָגְעִי ודמי (ירמיה, מ"ז, ו').

ההפעיל עומד, רוהען, רוהעפינדען,

успокоиться, отдыхать, ובגוים ההם לא תרגיע (דברים, כ״ח, ס״ה), הלוך להרגיעו ישראל (ירמיה, ל״א, ב׳)—למצוא לו מנוחה. ומזה לדעת י״מ: משפט לאור גוים ארגיע (ישעיה, נ״א, ד׳)—אוציא משפטי לאור להמציא מנוחה ומרגוע לגוים (רש״י), ולדעתנו אפשר שמזה כי ארגיעה אריצנו (ירמיה, מ״ט, י״ט; נ׳, מ״ד)—כי אם אשקוט ואנוח מעט אז אקום ואריצנו מעליה, והוא מאמר נתון ע״ד המליצה בפי האריה שעלה מגאון הירדן והולך ואומר מי בחור אליה אפקוד, את מי מן הבחורים הגבורים, אפקוד מצידי אליה, כי אין אני צ״יך לעזור אחרים, כי מי כמוני ומי יעידני ומי זה רעה אשר יעמד לפני להציל את טרפי מפי. ומליצת ארגיעה מתיחס אל טבע חיתו טרף שקודם שקופצים על טרפם הן רובצות כמו לנוח מעט ומתקמטים כדי לנחץ קפיצתם. ובא בענין שכונה ודירה: שם הרגיעה לילית (ישעיה, ל״ד, י״ד).

רֶגַע, ת׳ פ״א במקרא: ועל רגעי ארץ דברי מרמות יחשבון (תהלים, ל״ה, כ׳), י״מ אותו מן הפעל רגע הראשון, נשבר, נדכה געבראכען, אונטערדריקקט, וי״מ מן הפעל רגע השני, שלו, שקט, רוהיג, שטילל, ושני המובנים האלה משתתפים בענינם.

מַרְגּוֹעַ, ש״ז. מנוחה השקט, רוהע, בערוהיגונג, успокоеніе, ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה, ו׳, ט״ז).

מַרְגֵּעָה, ש״נ, מעין הקודם, רוהע, спокойствіе: זאת המנוחה וגו׳ וזאת המרגעה (ישעיה, כ״ח, י״ב).

רְגִיעָה, בתוספתא ש״נ, וכפי הנראה ממקומו עניני הסכמה לקצב מקח לסחורה, איבעראיינקונפט, согла-шеніе: רשאים הנחתומין לעשות רגיעה ביניהן (ב״מ, פרק ט׳).

רָגַשׁ, פע״י. עקרו ארמית, נמצא במקרא רק פ״א ובקל, דומה לפעל ר ג ז, וענינו השמעת קול געש ורעש, טאבען, לארמען, бушевать шумѣть: למה רגשו גוים (תהלים, ב׳, א׳). ובתרגומים: ירעש כלבנון פריו (תהלים, ע״ב, ט״ז), תיב״ע ירגוש, רוישען, шумѣть, шелестить, שאגתי מנהמת לבי (שם, ל״ח, ט׳), רגישית מנהמותא דלבבי. וברחז״ל: שרגש עליהון ההר להורגן (שבת, דף ק״ה, ע״ב), כדי שיהא הרוגש מרגיש (במדבר רבה, י״ח), ורוב שמושו בתרגומים ובלשון חכמים בבנין

הפעיל, במובן יוצא, הרעשה, החרדה ערשיטטערן, אויפריטטעלן, потрясать, הרעשתה ארץ (תהלים, ס׳, ד׳), תיב״ע: ארגישתא ארעא, אל תיגע שמה את כל העם (יהושע, ז׳, ג׳). תיב״ע: לא תרגיש לתמן, פתרונו: החרד הוגיע, בעאונרוהיגען, בעמיעהען, безпокоить утруждать, וברחז״ל: כדי להרגיש את כל העזרה (יומא, דף כ״ה, ע״ב), ובהשאלה: מחישת החושים: עמפפינדען, פיהלען, ощущать, чувствовать: אין בשר המת שבחי מרגיש באזמל (שבת, דף י״ג, ע״ב), הרגיש שנזדעזעו אבריו (נדה, דף י״ג, ע״א), מה השה הזה לוקה על ראשו וכל אבריו מרגישים (ויק״ר, ז׳), אף אבן טובה מרגשת אף הדגים מרגישין (ב״ר י״ג). ובענין הכרה מערקען, כל שהכובס מוכר ובעל הבית מרגיש בו (ב״ק דף קי״ח ע״ב), אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס (מגילה דף ט״ו ע״ב) וברבא״ם: הנפש המרגשת ובדקדוק: נח מורגש, הוא, נח נראה.

ההתפעל בתרגומים: ותרעש הארץ (שם, כ״ב, ח׳) ת׳ אתרגישת ארעא, ערשיטטערט ווערדען, быть сотрясену, מה תהמי עלי (תהלים, מ״ב, י״ב) ת״י: מה תתרגושי עלי, בעאונרוהיג ווערדען, обезпокоиться, ובלשון חכמים: רעות המתרגשות לבוא בעולם (ברכות, דף י״ז, ע״א), אנשטירמען, приступаютъ, наступаютъ, ובמושג זה הפעל התרגש קשור תמיד עם בואן: כל מיני פורעניות

הַמִּתְרַגְּשׁוֹת ובאות לעולם (כתובות, ח׳, ע״ב). ובדבא״ס: הספקות הַמִּתְרַגְּשׁוֹת (סו״נ, א׳, ע״א).

רֶגֶשׁ, ש״ז, פ״א במקרא, בבית אלהים נהלך בְּרָגֶשׁ (תהלים. נ״ה, ט״ו), לפי המפרשים ענינו תשואות המון חוגג, פֿעסטליכֿעס געריוש, праздничный шумъ, ויתכן שהוא כמו חרדת קדש, כי רֶגֶשׁ וחרד ענין אחד למו. ובפיוט, רֶגֶשׁ מקבר צוחה מסלע (שופרות לר׳ יוסי בן יוסי), גערייש, шумъ, מֵהוֹמֵי ברגש (שחרית יוה״כ).

רִגְשָׁה, ש״נ. געישה, רעישה, טאָבען לאֶרם, шумъ, ווי״מ הברת אנשים הומים וגועשים, ראָטטע, מֵרִגְשַׁת פעלי און (תהלים, ס״ד, ג׳).

הרגשה, ש״נ, מה״שה, הכרת התפעלות החושים — פֿיהלען, עמפפֿינדען, ощущенie: נעקרה בְּהַרְגָּשָׁה ויצאה שלא בְּהַרְגָּשָׁה (נדה, דף מ״ג, ע״א), ומזה כח ההרגשה, החוש — דאס געפֿיהל, זינן, чувство чувствованie, כנגד חמש הַרְגָּשׁוֹת וחמש מוּרְגָּשׁוֹת (במדבר, רבה, י״ד), והראב״ע אמר דרכי הֶחָמֵשׁ הַהַרְגָּשׁוֹת מתחברות במקום אחד (שמות, ה׳, כ״א), ואצל המחברים רגיל הלשון: הֶרְגֵּשׁ ואמרו הַהֶרְגֵּשׁ החיצוני הַהֶרְגֵּשׁ הפנימי, הוא הדמיון משיג הענין ההוא ומצייר אותו, כח הַהֶרְגֵּשׁ, וע״מ תאר כח ההרגשי, כחות הַרְגָּשִׁיּוֹת.

רד, **רדד**, עברית וארמית, פ״י, יסודם של ירד, רדה, ועיקר הוראתו השפלה, והתיחד הפעל רדד להשפלה ע״י דחיקה וכבוש, ומזה: רקוע ושטוח. הקל בארמית עקרו רקוע, שטוח, אויסדעהנען, אויסשפאַנגען, при-плюсить, плостить, нигдавить: לְרַקַּע הארץ (תהלים, קל״ה, ו״ו) ת״י: לְרדיד ארעא, ובמקרא בהשאלה: הָרוֹדֵד עמי תחתי (שם, קמ״ד, ב׳) — כבוש ורקוע, והכונה מורידם ומשפילם תחת רגלי, וע״ד שנאמר אֲדִיקֵם אֶרְקָעֵם (שם, כ״ב, ט״ג), ומזה לדעת הרד״ק: לְרַד לפניו גוים (ישעיה, מ״ה, א׳), שהוא כמו לָרֹד, ולדעת הרשז״ל אפשר שהוא מפיעל תמורת לְרַדֵּד — הינשטרעקקען. ורוב שמושו בהוראה זו בפעל רדה.

ההפעיל בענין רקוע פחים וטסים ממתכת, פלאַטט שלאַגען, плостить: וַיָּרֶד על הכרובים וגו׳ את הזהב (מ״א, ו׳, ל״ב), ובענין כזה השתמשו במקומות אחרים בפעל רָקַע: וַיְרַקְּעוּ את פַּחֵי הזהב (שמות, ל״ט, ג׳). ובתרגומים ובמשנה בבנין פיעל: וַיְרַקְּעוּ את פחי הזהב (שמות, ל״ט, ג׳), ת״א: וְרַדִּידוּ, ובגמרא שכן מְרַדְּדֵי טסי המשכן עושים כן (שבת, דף ק״ג, ע״א). וכן בענין שיטוח בכלל: וְרִדְּדָן בשולי המתה (תמיד, ו׳, ב׳), אויסברייטען. התחיל מרדד ויוצא (שם, שם, ג׳), ובאהלים מקצתו מְרוּדָּד על הארץ (אהלות, ז׳, ב׳), כזית מְרוּדָּד מהו (חולין, דף מ״ו, ע״א), כבר שנמצא ממנו כזית מְרוּדָּד — מרוקע כטס דק וקלוש כדאמר רב פפא במרודד (שם, קכ״ד, ע״ב) — דק וקלוש. ובמים: מקוה שמימיו מְרוּדָּדִים (מקואות, ז׳, ז׳) — שהמים שפוכים ומצים קלושים על פני שטח גדול ואין בהם כדי טבילה, ענבים כי מְרַדְּדָן מיקצצן בידא (נדרים, דף ס״א, ע״ב), עיין מפרשים והנראה שענינו כשהם קלושים בשעת גמר בשולם.

מוֹרָד, ש״ז, פ״א במקרא, מעשה מורד (מ״א, ז׳, כ״ט), רש״י פירש: מְרוּדָּדִין כמו רדוד טס דק ואין בולטין בעביו ולא חקוקים בשקועו, געפלאָטטעט, сплющиватый. וי״ת עוֹבַד כָּבוּשׁ, וענינו קשור וכרוך. ולדעת פֿירסט הוא משרש ירד. (עיי״ש).

רְדִיד, בגד עליון דק ורחב לכסות כל הגוף, שלייער קלייד, לייכטער איבערוואורף, легкая накидка: נשאו את רְדִידִי מעלי (שיה״ש, ה׳, ז׳), והצניפות וְהָרְדִידִים (ישעיה, ג׳, כ״ג); ותקח הצעיף

(בראשית, כ״ד, ס״ה), תיב״ע ונסיבת רְדִיד, ובמשנה: נימי סגום וְהָרְדִיד (כלים, כ״ט, א׳).

רְדַד, בתוספתא, כזית מן המת תחת הרדד (אהלות, ח׳, א׳), כפי הנראה מענינו הוא יריעה הפרושה על האהל.

רִדּוּד, שה״פ, בפיוט, מצע חבור תחתיות רִדּוּדִי (יוצר ליום א׳ דפסח), ובלשון המחברים נהוג בענין שם הפעולה, אויסדעהנען, растягивать.

רָדָה, א) פ״י, מיסודו של רד, רדד, הקל שוה בהוראתו אל הפעל רדד במקרא, הינשטרעקקען, אונטערוועד-פען, אונטעריאָכען подчинять, повергать. וקשורו ביחס הפעול: רֹדֶה באף גוים (ישעיה, י״ד, ו׳), ובחסרון היחס: רְדֵה בקרב אֹיְבֶיךָ (תהלים, ק״י, ב׳), ועל הרוב ממשלה תקיפה וחזקה— בעהערי-שען, שטרענגע הערשען, властвовать строго. וקשורו על הרוב ביחס הבי״ת: וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם (ויקרא, כ״ו, י״ז), כי הוא רֹדֶה בכל עבר הנהר (מ״א, ה׳, ד׳), לבלתי רְדוֹת בגוים יחזקאל, כ״ט, ט״ו). ובחסרון היחס: וְיֵרְדְּ מים עד ים (תהלים, ע״ב, ח׳), וְיֵרְדְּ מיעקב (במדבר, כ״ד, י״ט) — מיעקב יצא מי שירדה: בנימן צעיר רֹדֵם (תהלים, ס״ח, כ״ח) כמו רֹדָם, מושלם, שליטם, איהר הערשער, ихъ властелинъ. ובא בשלטון האדון על העבד: לא תִרְדֶּה בו בפרך (ויקרא, כ״ה, מ״ג). וביחס הפעול: לא יִרְדֶּנּוּ בפרך (שם, שם, נ״ג), ובחזקה רְדִיתֶם אתם (יחזקאל, ל״ד, ד׳). ובא: והכהנים יִרְדּוּ על ידיהם (ירמיה, ה׳, ל״א), (ועיין בסמוך). ובמנצחים ומשגיחים על העושים במלאכה: הָרֹדִים בעם (מ״א, ה׳, ל׳). וע״ד ההשאלה: וּרְדוּ בדגת הים (בראשית, א׳, ח׳), בעוועֶלטיגען, овладѣть. ולדעת קצת מזה בענין דריכה: רְדוּ כי מלאה גת (יואל, ד׳, י״ג). ובא: ממרום שלח אש בעצמתי וַיִּרְדֶּנָּה (איכה, א׳, י״ג), המפרשים נרחקו בפירושו והנראה שזה בא בהוראת הפעל רדד הקרוב לו בענין רקוע ופשוט הרחבה, והכונה, שלח אש בעצמותי ורקעה והתרחבת בכל גופו — אויסברייטען, על דרך שהשתמשו בפעל זה בגמרא: חצר שנתקלקלה במי גשמים מביא תבן וּמְרַדֶּה בה (עירובין, דף ק״ד, ע״א) שענינו שטיחה, ובארמית יבא״ל הפעל הזה גם ענין יסור והוכחה—ציכטיגען, בעלעהרען, наказать, научать: אבי יִסַּר אתכם בשוטים (מ״א, י״ב, י״א), תיב״ע: אבא רְדָא יתכון. אשר יִסְּרַתּוּ אמו (משלי, ל״א, א׳), ת״י: דִּרְדָתֵיהּ אִמֵּיהּ, ומזה במשנה: והרב הָרוֹדֶה את תלמידו (מכות, ב׳, ב׳), אל תתנו מקום לצדוקים לִרְדּוֹת (פרה, ג׳, ג׳), ליסרנו ולהדאיבנו קראָנקען, שלא ליתן פתחון פה למינים לִרְדּוֹת. ומזה בנפעל: היה הפרגוג שלו נִרְדֶּה על ידו (ב״ר, ל״א).

הפיעל כעין הקל, שתי פעמים במקרא אחד: אז יְרַד שריד לאדירים עם ה׳ יְרַד לי בגבורים (שופטים, ה׳, י״ג), לפי המוסכם ענינו כבוש והכרעה — אונטערווערפען, צערטרעטטען, покорять, попирать. ושעור הכתוב לדעת רש״י והרד״ק, השריד שרידי ישראל רדו באדירי יבין וסיסרא ולמ״ד לאדירים כמו באדירים ואדירים עם כמו אדירי עם. וי״א שהלמ״ד נוסף, ולא רחוק לפרש שהלמ״ד הוא ביחס הסמיכות, גענעטיף, והכונה שריד של אדירים עם והוא כנוי לקצת השבטים שקראתם אדירי עם שירדו למלחמה. ושעור הכתוב: אז יְרַד שריד לאדירים עם בגבורים ה׳ ירד לי בגבורים. ולפי תרגום השבעים ענין יְרַד כמו ירד וכן פירש הרב יש״ר בעדות מה שנאמר מקודם: אז יָרְדוּ לשערים עם ה׳, ולהלן: מני מכיר יָרְדוּ מחוקקים, והכונה לדעתו, „יְרַד שריד״ מקצת השבטים ירדו ונתחברו עם האדירים שבהם. ומלת עם נמשכת לאחריה „עם ה׳ ירד לי בגבורים״ והוא

עַל מִשְׁקַל הארמי. ובלשון הז"ל בענין יסור והוכחה, ציכטיגען, ולא רָדָהו ויצא לְתרבות רעה (שמו"ר א'), הרב הָרוֹדֶה את תלמידו (מכות, ח', ע"ב).

ההפעיל, פ"א במקרא יוצ"ז, יכניע: ומלכים יַרְדְּ (ישעיה, מ"א, ב'), אונטערוואַרפען, покорить, דומה למה שנאמר להלן: לרד לפניו גוים (שם, מ"ה, א'), (ע' רדד).

רִדּוּי, שה"פ. בדבא"ם יסור ותוכחה, ציכטיגונג, наказаніе.

מַרְדּוּת (מַרְדּוּ), ארמית, א) מוסר ותוכחה — צוכט, צורעכטווייזונג, בעלעהרונג, наказаніе, наученіе наставленіе дисциплина: הִוָּסְרוּ (תהלים, ב', י'), תיב"ע קַבִּילוּ מַרְדּוּתָא: החזק במוסר (משלי, ד', י"ג), תר' תתחזק בְּמַרְדּוּתָא. ובדחז"ל: טובה מַרְדּוּת אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות (ברכות, דף ז', ע"א), ב) יִסּוּר והכאה על חטא — ציכטיגונג, בעשטראַפונג, наказаніе, кара, שבט מוסר (משלי, כ"ב, ט"ו) ת"י שבטא דְמַרְדּוּתָא. ומזה: כל המונע את בנו מן הַמַּרְדּוּת סוף בא לתרבות רעה וְשִׂנְאָהּ (שמו"ר א'), חייב מכת מַרְדּוּת (שבת, דף מ', ע"ב), ופירש"י: רִדּוּי יחייב בזה העובר על דברי רבנן, או שאינו מקיים מצות עשה, ונבדל מחיוב מלקות שהוא בחייבי לאוין מן התורה.

בן רדה, פ"י. נמצא בקל, הוצאת דבר מתוך מקום צר שהוא נתון בו — הערויסהאָלען, вынуть: מגוית הארי רָדָה הדבש (שופטים, י"ד, ט'), וַיִּרְדֵּהוּ אל כפיו (שם), ומזה לדעת קצת בהשאלה: והכהנים יִרְדּוּ על ידיהם (ירמיה, ה', ל"א), פושטים ולוקחים בחזקה, וכן הוא בארמית בהוצאת לחם מן התנור. על הכתוב ואפו עשר נשים וגו' (ויקרא, כ"ו, כ"ו) ת"י וּמְרַדְיִין ומפלגין לכון. ובמשנה: הָרוֹדֶה חלות דבש (עוקצין, ג', יו"ד), ההולך וכו' לִרְדּוֹת את כוורתו מצא חברו ואמר מה שכוורתי רוֹדָה מכור לך (ב"מ, דף ס"ד, ע"א) — מה שכוורתי מוציאה כשרודין אותה, ובלחם: אף הָרוֹדֶה ונותן לסל (חלה, ב', ד').

רְדִיָּה, שה"פ. דאס הערויסהאָלען, вынутіе, ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה (שבת, דף קי"ז, ע"ב).

מִרְדָּה, ש"נ, כלי שרודים בו, שויפעל, лопата וכשהוא רוֹדֶה לא יִרְדֶּה בַּמִּרְדָּה אלא בסכין (שם).

רָדַם, פ"ע, במקרא לא נמצא כי אם בנפעל, ועל פי דמיון אל ארדם בערבית ענינו היות עיף ויגע, ומתוך זה נפילה בשנה חזקה, ערשלאָפט, ערמידעט זיין, טיעף, פעכט איינשלאַפען, быть утомлену, погружаться въ глубокій сонъ, וישכב וַיֵּרָדַם (יונה, א', ה'), נִרְדָּם בקציר בן מביש (משלי, יו"ד, ה') — משעמום של בטלה, ויכלול גם כן ענין טרוף הדעת ובטול ההרגשות—בעטייבט זיין, בעוואוסטלאָז זיין, быть оглушену, въ безпамятствѣ: והוא נִרְדָּם ויעף (שופטים, ד', כ"א), נִרְדָּם ורכב וסוס (תהלים, ע"ו, ז'), נִרְדַּמְתִּי על פני ארצה (דניאל, ח', י"ח) — כולל גם ענין נפילה לארץ מֵעֲיֵפוּת וְתִמָּהוֹן. ובמשנה בטעם שנה חזקה: נתנמנמו יאכלו נִרְדְּמוּ לא יאכלו (פסחים, יו"ד, ט'), ובמדרש בבינוני פעול: עד מתי אבות העולם רְדוּמִים בשנה (אסתר, ו', פסוק אם על המלך).

תַּרְדֵּמָה, ש"נ. שנה חזקה — טיעפער, פעסטער שלאַף, крѣпкій глубокій сонъ, ועם זה תִּמָּהוֹן וטרוף הדעת בעטייבונג, оглушеніе: ויפל ה' אלהים תַּרְדֵּמָה על האדם ויישן (בראשית, ב', כ"א), בנפל תַּרְדֵּמָה על אנשים (איוב, י"ד, י"ג), כי תַּרְדֵּמַת ה' נפלה עליהם (ש"א, כ"ו, י"ב), עצלה תפיל תַּרְדֵּמָה (משלי, י"ט, ט"ו) — שעמום של בטלה. ומזה שעמום ותמהון: כי נסך עליכם ה' רוח תַּרְדֵּמָה (ישעיה, כ"ט, יו"ד). ובמדרש: שליש תַּרְדֵּמוֹת הן, תַּרְדֵּמַת שינה,

תַּרְדֵּמַת נבואה, תַּרְדֵּמַת מרמיתה; תַּרְדֵּמַת שינה: ויפל ה׳ אלהים תַּרְדֵּמָה על האדם ויישן; תַּרְדֵּמָה של נבואה: וְתַרְדֵּמָה נפלה על אברם. תַּרְדֵּמַת מרמיתה: כי תַרְדֵּמַת ה׳ נפלה עליהם; רבנן אמרי אף תַּרְדֵּמָה של שטות דכתיב כי נסך עליכם ה׳ רוח תַּרְדֵּמָה (ב״ר, י״ז).

[הערה]. ובגזרתו אפשר לאמר שעקרו רָדַד, בענין פישוט ומיתוח. ומזה נפילה מעיפות ותמהון, ובשינה חזקה, שהאדם כמו נפשט ונמתח במקום משכבו, או נפילתו.

רדע, נמצא במשנה רק בשמות בתוספת מ׳ המשקל ולפי הנראה דומה לשרש ר ד ה בהוראת כבוש ונגישה. ומזה:

מַרְדֵּעַ, ש״ז, במשנה: קוצץ מלא המרדע (כ״ב, ב׳, י״ג), לפירוש הערוך ורש״י הוא מלמד הבקר — רונדער שטאכעל, воловый шестикъ: קוֹצֵץ הענפים עד גובה מלא מַרְדֵּעַ כשמרימין להכות הבהמה שחורש בה, ובמדרש: ג׳ שמות נקרא לו מלמד מַרְדֵּעַ ודרבן וכו׳ מַרְדֵּעַ שמורה דעת לפרה (ויק״ר, כ״ט), ונראה שכבר השתמשו בזה למדה ידועה ממדות המרחקים כמו שאמרו: אפילו גבוה שתי קומות ואפילו שתי מַרְדְּעוֹת (שבת, דף י״ב, ע״א).

מַרְדַּעַת, במשנה, ש״נ, אוכף או דבר שנותנים על החמור לחממו — זאטטעל, דעקקע, сѣдло: חמור יוצא בְּמַרְדַּעַת (שבת, פרק ה׳, משנה ב׳).

רָדַף, פ״י, הקל עקרו ריצה להתקרב אל מי או אל מה שהוא, נאכיאגען, וזה א) אם בכונה להשיג את המתרחק ולתקפו להרע לו: אֶרְדֹּף אשיג אחלק שלל (שמות, ט״ו, ט׳), וקשורו במלת אחרי או ביחס הפעול: וברק רָדַף אחרי הָרֶכֶב (שופטים, ד׳, ט״ז), וּרְדַפְתֶּם אֶת אֹיְבֵיכֶם (ויקרא, כ״ו, ז׳), אֶרְדְּפָה אֹיְבַי ואשמידם (ש״ב, כ״ב, ל״ח), אויב יִרְדְּפוֹ (הושע, ח׳, ג׳). ומזה בהשאלה: התנכל לרעה — פערפאָלגען, преслѣдовать, הכית רֹדְפַי (תהלים, ס״ט, כ״ז), שקר רְדָפוּנִי (שם, קי״ט, פ״ו). ובא: כי תאמרו מה נִּרְדָּף לו (איוב, י״ט, כ״ח) ביחס הלמ״ד. ובמובן המוסרי, ב) השתדלות להשיג דבר ולהדבק בו — נאכיאגען, זיך שטרעבען, זוכען, стремиться къ искать, צדק צדק תִּרְדֹּף (דברים, ט״ז, כ׳), תחת רָדְפִי טוב (תהלים, ל״ח, כ״א). ונרדף עם הפעל בקש: בקש שלום וְרָדְפֵהוּ (שם, ל״ד, ט״ו), שמעו אלי רֹדְפֵי צדק מבקשי ה׳ (ישעיה, נ״א, א׳), קרבו רֹדְפֵי זמה (תהלים, קי״ט, ק״נ), רעה רוח וְרֹדֵף קדים (הושע, י״ב, ב׳), ונדעה נִרְדְּפָה לדעת את ה׳ (שם, ו׳, ג׳). ומזה גם כן בענין לויה — בעגלייטען, провожать: אך טוב וחסד יִרְדְּפוּנִי כל ימי חיי (תהלים, כ״ג, ו׳) — ילכו עמי, אחרי. ג) בכונה לגרש ולהניס את הזולת — פעריאגען, פערשייכען, прогнать разогнать: איכה יִרְדֹּף אחד אלף (דברים, ל״ב, ל״ד), והכפל: ושנים יניסו רבבה. וע״ד המליצה: וְרָדַף אתם קול עלה נדף (ויקרא, כ״ו, ל״ו), ואת קש יבש תִּרְדֹּף (איוב, י״ג, כ״ה), תִּרְדֹּף כרוח נדבתי (שם, ל׳, ט״ו). ועל המעט שבא בסתם ריצה — יאגען, לויפען, гоняться, бѣгать: כאשר ירדף הקרא בהרים (ש״א, כ״ו, כ׳). ומזה: רִדְפוּ אחרי (שופטים, ג׳, כ״ח), כמו: רוצו עמדי — שטראָמיג, быстротечная, והוא כמו שנמצא (בבבלי, ע״ז, דף ע״ה, ע״א): מניחן תחת הצנור שמימיו מקלחין או במעין שמימיו רוֹדְפִין. ובגמרא: רְדִיפֵי מיא (יומא, דף ע״ז ע״ב); ובבינוני כש״ת, התיחד לשונא ברודף — פערפאָלגער, פיינד, гонитель, врагъ: הושיעני מכל רֹדְפַי (תהלים, ז׳, ב׳), מיד אֹיְבַי וּמֵרֹדְפָי (שם, ל״א, ט״ז), ובהלכה נקרא ר ו ד ף, מי שעומד להרוג את חברו או לעשות עברה חמורה: ואלו הן שמצילין אותו בנפשו: הָרוֹדֵף אחר חברו להרגו ואחר הזכר ואחר הנערה המאורסה, אבל הָרוֹדֵף אחר בהמה (סנהדרין, ח׳, ז׳),

יצא ראשו אין נוגעין בו, ואמאי רוֹדֵף הוא? שאני התם דמשמיא קא רדפי ליה (סנהדרין ע"ב, ע"ב). ובא בבינוני פעול: הרי שהיתה רְדוּפָה לילך לבית אביה (יבמות, דף מ"ב, ע"ב), ופירש"י רגילה, ועל מה שאמרו במשנה (פסחים, ח', א'): הלכה רגל ראשון לעשות בבית אביה, וכן אמרו בגמרא: כאן בִּרְדוּפָה לילך כאן בשאינה רְדוּפָה (פסחים, דף פ"ז, ע"א), ובגמרא דירושלמי: אמר על זה רבי יוחנן ברגל רְדוּפִין שני, אי זהו רגל רְדוּפִין זה רגל ראשון שאביה רוֹדְפָהּ לבית בעלה, וזה כנגד והפך דברי הגמרא הבבלית. ובענין רגל רדופין עצמו מצאנו במדרש להפך מדברי הירושלמי, שאמרו על פסוק כמוצאת שלום: למה שהיו כל אומות העולם מונין לישראל ואומרים להם א"כ למה הגלה אתכם מארצו וכו', וישראל היו משיבין להם א"ו דומים לבת מלכים שהלכה לעשות רגל רדופין בבית אביה סוף שחזרה לבית בעלה לשלום (שהש"ר, ח', וי"ו). וכפי הנראה מענינו הוא חפץ האשה הרכה בשנים אחר חתונתה במצאה אשר בבית בעלה לשוב לבית אביה לספר שבחה ואשרה וכמו שמצינו בבבלי (כתובות, דף ע"א, ע"ב): ככלה שנמצאת שלמה בבית חמיה וּרְדוּפָה לילך וּלְהַגִּיד שִׁבְחָהּ בבית אביה; ועיקר מובנה של המלה הזאת הוא, כפי הנראה, הנטיה הנטועה בלב האשה להתארח בבית אביה גם לאחר צאתה מרשותו לרשות הבעל, וביחוד בימי החג הראשונים לאחר חתונתה וכמו שקראו לזו תורת הרגל (עיין רגל), ובדבא"ם בא במובן היות סמוך וקרוב, ומחבר ספר יוסיפון אמר: ויהי בחור רוֹדֵף בגבול בן עשרים (פרק מ"ג).

הנפעל מן הקל, על צוארינו נִרְדָּפְנוּ (איכה, ה', ה'), רש"י פירש בעול עבודה קשה ולדעת בן זאב ענינו הרודף קרוב וסמוך וכמו יושב על צוארנו ורודף אותנו ואינו נותן לנו שהות לנוח מעט, ולכן: יגענו ולא הונח לנו. והאלהים יבקש את נִרְדָּף (קהלת, ג', ט"ו), לדברי חז"ל הוא כמשמעו שאמרו על פסוק זה: עתיד הקב"ה לתבוע דמן של נִרְדָּפִין מיד רוֹדְפֵיהֶן, רשע רוֹדֵף צדיק והאלהים יבקש את נרדף ואפילו צדיק רודף רשע מ"מ האלהים יבקש את נרדף (מדרש קהלת). ולדעת הראב"ע, שהחזיק בה הרמבמ"ן הוא ש"מ, תכיפת גלגול הזמנים וסבותיהם ומסובביהם כאלו העתיד רודף את העבר, שיבוא האחר בסור האחד והם אחוזים ונדבקים ברדיפה תמידית, דאס פערפאָלגען. ובחכמת הלשון אמרו שֵׁם או פֹּעַל נִרְדָּף: והם השמות או הפעלים שנמצאו שמות או פעלים זולתם מגזרה אחרת קרובים בהוראתם להם סינאנימע, והוא העתקה מלשון ערבית.

הפיעל כענין הקל: חטאים תְּרַדֵּף רעה (משלי, י"ג, כ"א) — להשיגם להרע להם — נאכיאגען, гоняться за...: וְרִדְּפָה את מאהביה (הושע, ב', ט') — להשיגם לעגב עליהם: וּמְרַדֵּף צדקה יאהב (משלי, ט"ו), מְרַדֵּף אמרים לו המה (שם, י"ט, ז'), בקרי, מבקש מחזר למצוא לו אמרים להטות לב אחיו, לו המה — הָאֲמָרִים כי אינם נכנסים ללבם, ויש לפרשו על פי הכתיב לא, באל"ף, האמרים שהוא מחזר אחריהם אינו מוצא אותם, ואפשר שטעם מרדף: מרבה, הוספת מאמרים מזה לזה עד שהם רודפים זה את זה: ואיביו יְרַדֶּף חשך (נחום, א', ח'), מענין גרוש — פערי־יאגען פערשייכען, разгонять, ע"ד ומלאך ה' רֹדְפָם (תהלים, ל"ה, ו'). ובא: יִרַדֹּף אויב נפשי (תהלים, ז', ו') — מורכב מן הקל והפיעל, ובגמרא: אם היו הבעלים מְרַדְּפִים אחריהם (ב"מ, כ"ב, ע"א).

הפועל פ"א: וְרֻדַּף כמוץ הרים (ישעיה, י"ז, י"ג) — פעריאגט ווערדען, быть разгонятну.

ההפעיל השגת הנרדף — ער־

יאגען, догонять: כתרו את בנימן הִרְדִיפֻהוּ (שופטים, כ', מ"ג).

ההפעל כעין הנפעל: מֻרְדָּף בלי חשך (ישעיה, י"ד, ו') — פערפאָלגט ווערדען, быть преслѣдуемымъ, ובמדרש בהתפעל: וּמִתְרַדְּפִין בשבט של אש (פרקי דר"א, ו').

רדיפה, שה"פ — פערפאָלגונג, преслѣдованіе.

הַרְדָּפָה, בגמרא, בפירוש העונש: לשרושי (עזרא, ז'), אמרו בגמרא: הַרְדָּפָה, מאי הרדפה? מנדין לאלתר ושונים לאחר שלשים ומחרימין לאחר ששים (מו"ק, ט"ז, ע"א), והוא מלשון תכיפות בזה אחר זה, ועיין „ערוך השלם" הרדפה.

רהב, פעו"י, הקל, רעישה, געישה, המיה—לארמען, טאָבען, шумѣть, ומזה איצה והפצרה יתרה, שבאה ברעש — צווינגענד ביטטען, сильно упрашивать, התרפס וּרְהַב רעיך (משלי, ו', ג'), יִרְהֲבוּ הנער בזקן (ישעיה, ג', ה') — הוראתו: דחיקה ונגישה בפחזות ועזות — פרעך אנשטירמען, дерзко наставать, ובפיוט: יחד להרגם רוֹהֲבִים ובארמית ישתמשו בו לענין לעג — שפאָטטען, издѣваться глумиться, ילעיגו לִי (תהלים, כ"ב, ח'), תיב"ע ירהבון עלי, בחנפי לַעֲגֵי מָעוֹג (שם, ל"ה, ט"ז), ת', במילי שעיעותא וּמַרְהֲבָיָא.

ההפעיל יוצא לשני, הגעשה, התעוררות הרוח בחזקה, сильно возбуждать, הסבי עיניך מנגדי שהם הִרְהִיבֻנִי (שיה"ש, ו'), מחרידים, מטרידים אותי, טורפין את דעתי, ולדעת הרמבמ"ן ענינו חזקים ממני וגוברים אותי — איבערוואָלטיגען, овладѣть, ומזה הערה, חלוץ וזרוז, אתערותא, ערועגען, אויפרעגען, ערמינטערן, возбуждать, ободрять, поощрять: תרהיבני בנפשי עֹז (תהלים, קל"ח, ג'), שעורו: תרהיב עז בנפשי.

רַהַב, ש"ז, געש, המית גאון ועזות, אוני געשטיממעס וועזען, טאָבען, бурный нравъ, бушеваніе: תחתיו שחחו עֹזְרֵי רַהַב (איוב, ט', ג'). והתיחד השם הזה ע"ד המליצה אל החיה הגדלה ביאור מצרים, קראָקאָדיל: ובתבונתו מחץ רַהַב (שם כ"ו), מסכים אל הפסוק שאחריו: ברוחו שמים שפרה חללה ידו נָחָשׁ בָּרִחַ (י"ג), (ועיין נחש בריח). ובמדרשי חז"ל: אתה מוצא ששר של ים רַהַב שמו (ב"ב, דף ע"ד, ע"ב; במדבר רבה י"ח). ומזה: אתה דכאת כחלל רָהַב (תהלים, פ"ט, י"א), ולדעת המפרשים הוא כנוי למצרים, וכמו שקראו יחזקאל: התנים הגדול הרבץ בתוך יאוריו (יחזקאל, כ"ט, ג'), ואתה כַּתַּנִּים בימים (שם, ל"ב, ב'), ובטעם זה נאמר: הלא את היא המחצבת רַהַב מחוללת תַּנִּין (ישעיה, נ"א, ט'), ונקרא מצרים בשם זה גם מפורש: אזכיר רַהַב ובבל (תהלים, פ"ז, ד'), ובא: לכן קראתי לזאת רַהַב הם שבת (ישעיה, ל', ז'), לדעת רש"י ענינו גסות הרוח ושבת ענינו בטלה, וטעם הכתוב למצרים: אני קורא עם בטל ומתגאים חנם. ולדעת הראב"ע והרד"ק מוסב על ירושלים, ופירשו רהב בהוראת חוק ותוקף, חוקם ותקפם של אנשי ירושלים לשבת במקומם לבטח ולא לבקש עזרה מאחרים. והנראה לפרש בדרך הרשד"ל שהמלה רהב בזה ענינו כמשמעו, געישה והמיה. ובמובן חריצות וזריזות ושבת היא בטלה, ושתי המלות רהב שבת הוא משל הדיוט, חריצות שאינה אלא בטלה. ושעור הכתוב: לכן קראתי לזאת (לשליחות מלאכים למצרים) הם (אנשי ירושלים) רַהַב שָׁבֶת. וע"ד מלת הם שנכנסה בין רַהַב ובין שָׁבֶת, אמר שהיא ע"ד שנאמר: כי ביתי בית תפלה יקרא (שם, נ"ו, ז'), ששעורו: כי ביתי יקרא בית תפלה.

רָהָב, ש"ת בעלי פעולת געישה והמיה בטעם חריצות והשתדלות, געשאַפטיגקייט, суетливость: ורהבם עמל ואון (תהלים, צ', יו"ד). ויי"מ ממעם

גאות והתפארות על שקר, чванливость, высокомѣріе.

רָהַב, ת׳, גועש והומה מגבה לב, אונגעשטיממער, שטאָלצער, бурный, высокомѣрный: ולא פנה אל רְהָבִים ושטי כזב (תהלים, מ׳, ה׳).

רהג, בערבית, נמצא בפעל בהוראת צעקה, המיה, שרייען, לאֶרמען, ומזה במקרא:

רְהָגָה, שע״פ, מבני אשר (דהי״א, ז׳, ל״ד), בקרי, ובכתיב: רוהגה.

רהה, פ״ע, פ״א במקרא בקל ולפי מקומו ענינו פחד, חרדה, פֿירכּטען, זיך שרעקקען, пугаться, אל תפחדו ואל תִּרְהוּ (ישעיה, מ״ד, ח׳), ובערבית רהי, זועה, התמוטט, בעוועגט זיין, שוואַנקען, וכמו כן יורה הפעל ורה השתומם ופחד. ורבי יהודה הלוי אמר: ואז נדברו רואים וְרוֹהִים.

רְהוּת, ש׳, בדבא״ס, יראה, פּחד, פֿורכֿט, אַנגסט.

רָהַט, פ״ע, מיסודו של רוץ, בחלוף וי״ו בְּהֵ״א וצד״י בטי״ת, לויפֿען, бѣгать: וירץ לִקְרָאתם (בראשית, י״ח, ב׳), ת״א ורהיט, וילכו הָרָצִים, תרגומו: רַהֲטונין (דה״ב, ל׳, י׳), ומזה: לדעת רוב המפרשים

רַהַט, ש״ז, כלי שהמים שוטפים ורצים לשם מן השקת או מן הבאר להשקות הצאן וואססער רינגע, טראָג, корыто поильно: ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות המים (בראשית, ל׳, ל״ח), ות״א בְּהַרְהֲטַיָא אתר בית שַׁקְיָא דְמַיָא, ותמלאנה את הָרְהָטִים (שמות, ב׳, ט״ז). ומזה: ב) לדעת קצת בהשאלה לדלה או תלתלי השער שהם נופלים על הכתף ונמשכים כמים נוזלים, לאָקקען, локоны: וזהו טעם: מלך אסור בְּרְהָטִים (שיה״ש, ז׳, ו׳), מלך אסור וקשור בקשרי דלת ראשה שהיא כארגמן כלומר אסור בחבלי אהבה, ולדעת פֿירסט נגזר השם רהט לא מן רָהַט בארמית, ריצה, לויפֿען, כי אם מן רהט בערבית בהוראת קבוץ והקואת מים זיך זאממלען, צוזאַממען ציעהען, собраніе, сточеніе, ומזה רהט מקום שהמים מתאספים ונקוים שם, טראַנקעשטעללע, поильно. ובהשאלה: יצא לקבוץ ואספת שער מתולתלים, געקרייזעלטע האָארע, לאָקקען, локоны, וקרוב לזה פירוש רש״י: מלך אסור ברהטים, תלתלי האזורות שקושרים בהן החגורות, בינדע, привязки, ובדרכו תרגם הרמבמ״ן ועל פיו פירשו המבארים: דלת ראשה נאה ומקולעה כקליעות הארגמן של מלך אשר אסור בהתכריך של הראש.

רְהִיט, **רַהֲטָא**, ת׳, רָץ, לייפֿער, бѣгунъ, скороходъ: רָץ לקראת רָץ ירוץ (ירמיה, נ״א, ל״א), תיב״ע, רָהִיט לקדמות רָהִיט יַרְהוֹט. ומזה בגמרא:

רַהֲטָן, ת׳, רָץ, שנעללױפֿער, скороходъ, הָרַהֲטָנִים יוצאין בסודרין שעל כתפן (שבת, דף קמ״ז, ע״א).

רָהִיט, ש״ז, פ״א במקרא, במלאכת הבנין, וממקומו נראה ענינו שהוא בדי התקרה, לאַטטע, брусокъ: רָהִיטֵנוּ ברותים (שיה״ש, א׳, י״ז), ובכתיב רחיטנו בחי״ת, וי״מ לוחות לספון הגג דאַכשינדעל, гонтъ. ובגמרא: שמא תאמר מי מעיד בו אבני ביתו וּרְהִיטֵי ביתו של אדם הם מעידים בו שנאמר (חבקוק, ב׳), כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה (חגיגה, דף ט״ז, ע״א) וגזרו ממנו פעל בהפעיל: למדך תורה דרך ארץ שיהא אדם מְקָרֶה בארזים וּמַרְהִיט בברותים (מדרש שיר השירים על פסוק זה), ובגזרתו יש לאמר שהוא מן רהט במובן ריצה וע״ד השם בריח, וזה ע״ש שהוא בד ארוך ומתפשט הרבה, או מן רהט במובן קבוץ וקשור ועל דרך גזרת השם קורה. והנכון כהשערת פֿירסט שמקורו ערבית בהוראת הקצעה, אומשניידען, בעשניידען, срѣзываніе, וזה

על שם שהם מתוקנים למלאכתם בהקצעה. ומסתייע מן הפעל חרט בערבית בהפוך האותיות, שהוראתו הקצעה. ולדעתנו נמצא הפעל ר ה ט בעצם הוראה זו בלשון המשנה בשם

רְהִיטְנִי, ש״ז, כלי אומנות שמקציעין ומחליקין בו, האָבעל. стругъ: במקט או בִּרְהִיטְנִי (מכות, ג׳, ה׳), היוצא מתחת מקדח ומתחת רהיטני (ב״ק, דף קי״ט, ע״ב), מספורת של פרקים ואזמל של רְהִיטְנִי (שבת, דף מ״ח, ע״ב).

רְהוּטָה, ש״נ, אצל הפייטנים שם מין משקל מיוחד בבנין הפיוטים.

רָהַם, פ״י, בערבית, ענינו קבוץ, אסיפה צוזאממענהייפען. ומזה רָהָם, קבוץ קהל עם, מענגע, נמצא רשומו במקרא בשם העצם הפרטי אברהם (עיי״ש).

רהן, פ״י, במשנה, בהפעיל, העבטה, הַלְוָאָה על המשכון, פערפּאֶנדען, заложить, дать залогъ. ובהלכה הבדילו בינו ובין משכון: מעשר שני אין מְמַשְׁכְּנִין אותו ואין מַרְהִינִין אותו. כיצד אין ממשכנין אותו? לא יכנס לביתו וימשכנו (אחר ההלואה), כיצד אין מַרְהִינִין לא יאמר לו הילך מעשר זה ויהא בידך ותן לי עליו חולין (תוספתא מעשר שני, א׳, א׳, ב׳), היינו קודם ההלואה. ועוד כללו בו שעבוד העביט שאם לא יפדהו הלוה לזמן המוגבל קנוי למלוה. הכא במאי עסקינן שֶׁהִרְהִינוֹ אצלו (פסחים, דף ל״א, ע״א), ובהפעל על תינוקת שֶׁהוּרהנה באשקלון (עדיות, ח׳, ב׳), מקורו ערבית ר ה ן.

רֵו, **ריו**, **ריוא**, ארמית, ש״ז, מיסודו של ר א ה בעברית, מראה, תאר, געשטאַלט, אויסזעהן, ликъ, видъ, בארמית שבמקרא: וְרֵוֵהּ דחיל (דניאל, ב׳, ל״א), וְרֵוֵהּ די רביעא (שם, ג׳, כ״ה), ומצוי הרבה בתרגומים.

רוּב, פ״י. הקל, עקרו התקוטטות וְהִתְוַכְּחוּת, האַדערן, צאנקען, שטרייטען, ссориться препираться. הַקַל בא בעבר ע״ד נחי ע״ו ובעתיד על דרך נחי ע״י או על דרך ההפעיל: ולא רָבוּ עליה (בראשית, כ״ו, כ״ב), וקשור בְּעַם, בְּאֵת, וּבְבֵי״ת: אל תָּרִיב עם אדם חנם (משלי, ג׳, ל׳), בקרי, ובכתיב תרוב בְּזָיו, וְאָרִיב עמם ואקללם (נחמיה, י״ג, כ״ה), מה תְּרִיבוּן עמדי (שמות, י״ז, ה׳), הוי רָב את יוצרו (ישעיה, מ״ה, ט׳), וַיָּרֶב בלבן (בראשית, ל״א, ל״ו), ובטענות של וכוחים: אך איש אל יָרֵב (הושע, ד׳, ד׳), והכפל: ואל יוֹכַח איש, ב) ובענין הצעת טענות לפני השופט לזכות בדין יבוא בקשור יחס שאליו — שטרייטזאַכע, פיהרען, жаловаться, судиться: מדוע אליו רִיבוֹתָ (איוב, ל״ג, י״ג), למה תָרִיבוּ אלי (ירמיה, ב׳, כ״ט), כי אָרִיב אליך (שם, י״ב, א׳). ב) נשוא הפעולה ביחס הפעול, בסמיכות או בכנוי, ענינו תביעות על זולתו ולדון דינו מיד עושקו, יעמאנדעס שטרייטזאַכע פיהרען, вступаться: אשר רָב את רִיב חרפתי מיד נבל (ש״א, כ״ה, ל״ט), וְרִיבָה רִיבִי מגוי לא חסיד (תהלים, מ״ג, א׳), רַבְתָּ ה׳ ריבי נפשי גאלת חיי (איכה, ג׳, נ״ח), רִיבָה ריבי וגאלני (תהלים, קי״ט, קנ״ד). ובזה נרדף עם הפעל שפט, וְיָרֵב את רִיבִי וישפטני (ש״א, כ״ד, ט״ו). ובא: רִיבוּ אלמנה (ישעיה, א׳, י״ז), כמו: רִיבוּ ריב אלמנה, והקודם: שפטו יתום. ואלהיך יָרִיב עמו (ישעיה, נ״א, כ״ב) — ריב עמו. וביחס הלמ״ד: הַאַתֶּם תְּרִיבוּן לבעל (שופטים, ו׳, ל״א) — בשביל הבעל, אם אלהים הוא יָרֶב לו (שם), אם לָאֵל תְּרִיבוּן (איוב, י״ג, ח׳). ובא: ג) בטעם עשות דין במי שמדינים עמו בקשור עם יחס הפעול — שטראַפען, карать, ע״ד שמוש הפעל שפט: על מה תְּרִיבֵנִי (איוב, י׳, ב׳), תְּרִיבֵהוּ על מי מריבה (דברים, ל״ג, ח׳), והקודם: אשר נסיתו במסה.

בשלחה תְּרִיבֶנָּה (ישעיה, כ״ז, ח׳), ובחסרון היחס: לא לָנצח אָריב (תהלים, ק״ג, ט׳), והכפל: ולא לעולם אֶטּור, כי לא לעולם אָריב (ישעיה, נ״ז, ט״ז), והכפל ולא לנצח אֶקְצוֹף. ובא: וַיָּרֶב בנחל (ש״א, ט״ו, ה׳), בענין עריכת מלחמה וי״מ שהוא כמו ויארב. ולד״ק בא במובן תאר: מושיע וָרָב (ישעיה, י״ט, כ׳) — רב ריבם. וכן: ידיו רָב לו (דברים, ל״ג, ז׳), ושעורו: והוא רָב לו בידי עצמו ואינו צריך לעזר אחרים. ובבינוני ע״ד ההפעיל, כש״ת: איש ריב אויב, ווידערזאַכער, פֿיינד, געגנער, יחתו מְרִיבָיו (ש״א, ב׳, יו״ד), בקרי, ובכתיב: מריבו, ועמך כמריבי כהן (הושע, ד׳, ד׳), (עיין באור). והנראה שטעמו, כעמך ככהן כלם מריבים הם אלה עם אלה.

רִיב, ש׳. א) טענות, קטטות, והתוכחות בזכות דבר מה — צאַנק, שטרייט, разногласіе, ссора: ויהי רִיב בין רעי מקנה אברם וגו׳ (בראשית, י״ג, ז׳), כי יהיה רִיב בין אנשים (דברים, כ״ה, א׳). ובמובן זה נרדף עם משפט: אשר יהיה לו רִב ומשפט (ש״ב, ט״ו, ד׳), שטרייטזאַכע, предметъ, раздора, ссоры: ועל רִיב המה יעמדו למשפט (יחזקאל, מ״ד, כ״ד), לא תטה משפט אבינך בְּרִיבוֹ (שמות, כ״ג, ו׳). וע״ד המליצה: קָרְבוּ רִיבְכֶם (ישעיה, מ״א, כ״א), והכפל: הגישו עצמותיכם. ובהשאלה: כי רִיב לה׳ בגוים (ירמיה, כ״ה, ל׳), שמעו הרים את רִיב ה׳, כי רִיב לה׳ עם עמו (מיכה, ו׳, ב׳), ומזה דברי הקטטות והזלזולים היוצאים לרגלי הוכוחים — האַדער, вражда, ссора, שפתי כסיל יבאו בְרִיב (משלי, י״ח, ו׳), ונרדף עם מצה: הן לְרִיב וּמַצָּה תצומו (ישעיה, נ״ח, ד׳), שטרייטזאַכע, רעכטסהאַנדעל, предметъ, раздора судебное дѣло: איש רִיב ואיש מדון (ירמיה, ט״ו, יו״ד), ווידערזאַכער, געגנער, противникъ: וספר כתב איש רִיבִי איוב, ל״א, ל״ה). ומזה ג) עושק ועלבון הטעין דין ומשפט — מיססהאַנדלונג, אונגערעכט: ויהי רִיב ומדון ישא (חבקוק, א׳, ג׳), חמס וְרִיב בעיר (תהלים, נ״ה, יו״ד), ובסמיכות אל שם מי שנעשה לו העול: וְרִיב אלמנה לא יבוא אליהם (ישעיה, א׳, כ״ג), כי אליך גִּלִּיתִי אֶת רִיבִי (ירמיה, י״א, כ׳). ובחבור עם הפעל: רָב את ריב חרפתי (ש״א, כ״ה, ל״ט) — תָּבַע עלבון חרפתי: רִיבָה רִיבִי (תהלים, קי״ט, קנ״ד), רִיב יָרִיב את רִיבָם (ירמיה, נ׳, ל״ד); ובל״ר, רַבְתָּ ה׳ רִיבֵי נפשי (איכה, ג׳, נ״ה) — הריבים הנוגעים בנפשי. וביחס אל עושה המריבה: ותפלטני מֵרִיבֵי עם (תהלים, י״ח, מ״ד), ובש״ב נאמר במקומו מְרִיבֵי עמי. ובא: וְרִיב עצמיו איתן (איוב, ל״ג, י״ט), בכתיב, והקרי ורוב. ולפי שני הנוסחאות הנכון לפרש מלשון רִיב, הריב בין עצמיו הוא איתן, חזק, והוא כעין שנאמר בשלילה: אין שלום בעצמי (תהלים, ל״ח, ד׳), וברבוי במין נקבה: דברי רִיבֹת בשעריך (דברים, י״ז, ח׳), וְרִיבוֹת שפתי הקשיבו (איוב, י״ג, ו׳), והקודם: שמעו נא תוכחתי.

יָרִיב, ת. א) איש ריב וכולל גם מושג אויב — ווידערזאַכער, געגנער, פֿיינד, противникъ: רִיבָה ה׳ את יְרִיבַי (תהלים, ל״ה, א׳), והכפל: ואת יריבך אנכי אָרִיב (ישעיה, מ״ט, כ״ה), ושמע לקול יְרִיבָי (ירמיה, י״ח, י״ט) — את אשר אומרים יריבי עלי.

מְרִיבָה, ש״נ, כהוראת השם ריב, שטרייט, צאַנק, раздоръ, ссора, אל נא תהי מְרִיבָה (בראשית, י״ג, ח׳), האַדער, пререканіе: בִּמְרִיבַת העדה (שם, כ״ז, י״ד). והתיחד לשם עצם פרטי: ויקרא שם המקום מסה וּמְרִיבָה וגו׳ (שמות, י״ז, י״ז), והוא המקום שנקרא רפידים. ובא גם כשע״פ למקום אחר בהרכב עם שמות אחרים לזכר המאורע: המה מֵי־מְרִיבָה (במדבר, כ׳, י״ג), מֵי מְרִיבַת קדש מדבר צן (שם, כ״ז, י״ד), אל תקשו לבבכם כִּמְרִיבָה (תהלים, צ״ה),

א׳) — שעורו: כבמריבה או כיום מריבה, והכפל: כיום מסה במדבר. ובא הפעל הזה בשמות עצמים פרט ב:

יָרִיב, שע״פ. א) מבני שמעון (דהי״א, ד׳, כ״ד), ובתורה נקרא יכין. ב) מראש הלוים בימי עזרא (עזרא, ח׳, ט״ז). ג) מהכהנים שהושיבו נשים נכריות (שם, י׳, י״ח).

יָרֵב, נמצא שתי פעמים בספר הושע: וישלח אל מלך יָרֵב (הושע, ה׳, י״ג), מנחה אל מלך יָרֵב (שם, יו״ד, וי״ו). וממקומו נראה שהוא כנוי מליצי אל מלך אשור. ובטעמו י״מ שנקרא כן על שם מלחמותיו הגדולות אשר עשה. והנראה שזה על שם שהיה יריבם ואויבם של ישראל.

יְרֻבַּעַל, שם כנוי לְגִדְעוֹן השופט, והוא שם מרכב מן יָרֶב לו הַבַּעַל (שופטים, ו׳, ל״ב), וכן נקרא פ״א יְרֻבֶּשֶׁת (ש״ב, י״א, כ״א).

מְרִיב בַּעַל, שע״פ, בן יְהוֹנָתָן (דהי״א, ח׳, ל״ד), ובחסרון הבי״ת מְרִי־בַעַל (שם, ט׳, מ״ם).

רוד, פ״ע, דעות חלוקות בעיקר הוראתו וגזרתו, והנראה שהוא יסודו של יָרַד והוראתו הראשונה שקועה טמועה — זינקען, никнуть, ומזה הקל: זהיום רַד מאד (שופטים, י״ט, א׳), כמו רָד, בטעם ירידה, ומזה ירידה ממקום אחד במובן התרחקות והסתלקות: רַדְנוּ לא נבוא עוד אליך (ירמיה, ב׳, ל״א), ולכן פירש מְנַחֵם וקרוב לזה: תרגם יונתן בן עוזיאל: אִיטַלְטִילְנָא: ודומה לזה: וירד יהודה מאת אחיו (בראשית, ל״ח, א׳). ובמובן המוסרי, הכנעה — ערגעבען זיין, быть преданнымъ: ויהודה עוד רָד עם אל (הושע, י״ב, א׳), והכפל: ועם קדושים נֶאֱמָן.

ההפעיל מעין הקל, שקיעה, רביצה תחת משא כבד — אונטערליעגען, подлежать, быть чему подверженнымъ: והיה כאשר תָּרִיד ופרקת עֻלּוֹ מעל צוארך (בראשית, כ״ז, מ׳), וכן: אָרִיד בשיחי ואהימה (תהלים, נ״ה, ג׳), ודומה לו מפעל ירד: יֹרֵד בבכי (ישעיה, ט״ו, ג׳).

מָרוּד, ת׳, נכנע, שבור לב, יורד — געזונקען, געדעהמיטיגט, געבראָכען, подшій, подломанный, усмиренный: ועניים מְרוּדִים תביא בית (ישעיה, נ״ח, ז׳).

מְרוּדִים, ש״ז בל״ר, עניות, שפלות ושברון — עלענד, бѣдствіе: ימי עניה וּמְרוּדֶיהָ (איכה, א׳, ז׳).

רוה, מיסודו של ר א ה ב), הקל שתיה מרובה לשבר הצמאון, כעין הוראת הפעל שבע באכילה — זיך זאטט טרינקען, напиваться, ושבעה וְרָוְתָה מדמם (ירמיה, מ״ו, יו״ד), יִרְוְיֻן מדשן ביתך (תהלים, ל״ו, ט׳), והכפל: ונחל עדניך תַשְׁקֵם. וע״ד המליצה: לכה נִרְוֶה דודים (שיה״ש, ז׳, י״ח). ובא: וּמַרְוֶה גם הוא יוֹרֶא (משלי, י״א, כ״ה), י״מ ששעורו: יִרְוֶה. וי״א שהוא מן הנפעל והראוי: יֵרָוֶה. ובפיוט בבינוני פעול: רְוֻיָה תרעלה (סליחה, אבן הראשה).

הפעיל א) יוצא, השקאה, זאטט טראַנקען, упоять, וְרִוֵּיתִי נפש הכהנים דשן (ירמיה, ל״א, י״ג), תלמיה רַוֵּה (תהלים, ס״ה, י״א) — בגשמים. ובהשאלה: אֲרַיָּוֶךְ דמעתי (ישעיה, ט״ז, ט׳), משפטו אֲרַוָּוךְ ביו״ד יתרה ע״ד יִרְוְיֻן (תהלים, ל״ו, ט׳). וע״ד המליצה: דדיה יְרַוֻּךָ בכל עת (משלי, ה׳, י״ט), ב) עומר: כי רִוְּתָה בשמים חרבי (ישעיה, ל״ד, ה׳), מוסב למעלה: וְנָמַקּוּ כל צבא השמים, ואומר: אחרי שתרוה חרבו מדם בשמים הנה על אדום תרד וגו׳, והוא ע״ד מליצת: יפקד ה׳ על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה (שם, כ״ד, כ״א), וְרִוְּתָה ארצם מדם (שם, ל״ד, ז׳).

ההפעיל, יוצא, השקאה — זאטט־טרינקען, упоять: וְחֵלֶב זבחיך לא הִרְוִיתָנִי (ישעיה, מ״ג, כ״ד) — חֵלֶב ענינו פה דשן,

הִרְוַנִי לענה (איכה, ג׳, ט״ו) — מי לענה, והקודם: השביעני במְּרוֹרִים, וע״ד המליצה: הִרְוֵיתִי נפש עיפה (ירמיה, ל״א, כ״ה) — צמאה למים (עיין ע י ף). ובגשמים: כי אם הִרְוָה את הארץ (ישעיה, נ״ה, יו״ד); ובהשאלה: ומַרְוֶה גם הוא יוֹרֶא (משלי, י״א, כ״ה) — משפיע לאחרים יקבל שפע טוב גם הוא. ובלשון חז״ל בהתפעל: ירדו גשמים וְנִתְרַוָּה העולם (ב״ר, ל״ג).

רָוֶה, תאר, מקום מלא משקה — רייכליך, богато орошенный: והיית כְּגַן רָוֶה (ישעיה, נ״ח, י״א; ירמיה, ל״א, י״ב), ועמ״נ בחסרון המתואר: למען ספות הָרָוָה את הצמאה (דברים, כ״ט, י״ח) — מקום שבלו משקה (עיין צמא), ובמדרש רבה: כשם שֶׁנִּתְרַוֵּיתֶם בשמן המשחה וכו׳ (ויק״ר פרשת צו, פ״י).

רְוָיָה, ש״מ, לדעת המפרשים ענינו די משקה — איבערפלוסס, פיללע, изобилія: כוסי רְוָיָה (תהלים, כ״ג, ד׳), ושעורו: כוסי כוס של רְוָיָה, ותוציאני לרויה (שם, ס׳, י״ב) — לשובע שמחות, ויב״ע תרגם: כוסי רויה, כְּלֵידֵי רְוִיתָא, ותוציאני לרויה — וְאַפֵּקְתָּנָא לְרַוְחָתָא, ופירשו מלשון רֶוַח, רְוָחָה, רְחָבָה, וזה כנראה מקרבת שני השרשים, רוה, רוח. ובספר יצירה: חום נברא מאש קור ממים ורויה מרוח (פרק ג׳, משנה ד׳), ולפירוש המפרשים ענינו הזמן הממוצע בין קור וחום והוא ימי תקופת ניסן ותשרי, ומלשון המפרש הקדמון ר׳ שבתי דונולו. בספרו ת ח כ מ ו נ י שאמר בפירושו על משנה זו: תולדות הרוח — אויר ותולדות אויר — רוח, כיצד מן הרוח שיצא מרוח אלהים חיים נברא ונולד האויר של עולם הַמְּתַוֵּךְ ומכריע בינתים בין השמים ובין הארץ ומן האויר יצא רוח המתוך בינתים בין האש ובין הרוח, נראה שפירש את השם ר ו י ה בהוראת א ו י ר. רי, לדעת המבארים האחרונים, גיזני־יום ופירסט, הוא שם משרש רוה, והראוי רְוִי, על משקל עִי מן עָוִי, וענינו השקאה בשפע, בעוואֶססערונג, орошеніе, ומזה: אַף בְּרִי יטריח עָב (איוב, ל״ז, י״א) — יטריח את העב בְּרִי להוריד גשמים לרוות הארץ (ע׳ ברי).

רְוִי, פעו״י, בארמית כבעברית, זיך ואטט טרינקען, напиваться והתיחד לשתיה לשכרה, בעטרונקען זיין, וישכר (בראשית, ט׳, כ״א) ת״א וּרְוִי. ובגמרא: אישתי רָוֶה וגנא (גטין, דף ס״ה, ע״א), ומזה גם שה״פ

רְוּוּיָה — רְוָיָה הסך נסך שכר: לשון שתיה, לשון רְוָיָה, לשון שכרות (פסיקתא רבה פרשה ט״ז). ומזה:

רַוֵּי, רַוְיָא, בעטרונקענער, שתה שכור (מ״א, ט״ז, ט׳), תיב״ע שתי רווי. ובגמרא שבקיה לְרַוְיָא דמנפשיה נפל (שבת, ל״ב, א׳), מאמר משלי.

רוּחַ, שזו״נ: רוב שמושו בלשון נקבה ונמצא לפעמים גם בלשון זכר, אז עקרו תנועה המרגשת באויר, וויגד, вѣтеръ: והנה רוּחַ גדולה (איוב, א׳, י״ט), רוּחַ גדולה וחזק (מ״א, י״ט, י״א), אשר תדפנו רוּחַ (תהלים, א׳, ד׳), ויעמד רוּחַ סערה (שם, ק״ז, כ״ה), רוּחַ צפון תחולל גשם (משלי, כ״ה, כ״ג), נהג רוח קדים (שמות, יו״ד, י״ג). והוא הקשה שברוחות ושע״כ מיוחס להש״י: יבוא קדים רוח ה׳ (הושע, י״ג, ט״ו), ורוּחַ אלהים מרחפת על פני המים (בראשית, א׳, ב׳), כתרגומו: וְרוּחָא מן קדם ה׳. וקרובה לזה דעת הראב״ע והרמב״ן (וע׳ בסמוך), לְרוּחַ היום (בראשית, ג׳, ח׳), כתרגומו לִמְנַח יומא, והוא רוח מערבית שהיא הרוח הנושבת בארצות הקדם לפנות היום, למשיבת נפש. והקדמונים יחסו להם אוצרות: מוצא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו (תהלים, קל״ה, ז׳); וע״ד המליצה נאמר: וידא על כנפי רוּחַ (תהלים, י״ח, י״א); וברבוי: עשה מלאכיו רוחות (שם, ק״ד, ב׳),

זהושאל לפאות העולם שהרוחות באות ונושבות משם, וועלטגעגענד, страны свѣта וזרתים לְכָל רוּחַ (ירמיה, מ״ט, ל״ב), וזריתי את כל שאריתך לְכָל רוּחַ (יחזקאל, ה׳, י׳), והבאתי אל עילם ארבע רוחות מארבע קצות השמים וזרתים לכל הרוחות האלה (ירמיה, מ״ט, ל״ו), כי כְּאַרְבַּע רוחות השמים פרשתי אתכם (זכריה, ב׳, יו״ד), ומזה גם במובן פאה וצד במקומות ובבנינים: ומדד רוּחַ הקדים (יחזקאל, מ״ב, ט״ז), תשעים וששה רוּחָה (ירמיה, כ״ב, נ״ג), לארבע רוחות מדדו (יחזקאל, מ״ב, כ׳), ולדעת המפרשים יכלול: ב) את האויר היסודי, הממלא כל מרחבי־עולם, לופט, воздухъ, ובהוראת רוח על האויר השתמשו גם חז״ל תמיד: שלשה בריות קדמו את העולם: המים וְהָרוּחַ והאש (במדבר רבה, פרשה ט״ו)— והרוח בזה הוא היסוד לפ״ד הקדמונים— האויר, וכמו כן, הכל ברוח (כ״מ, דף ק״ז, ע״ב), לאמר, כל החלאים נולדים מהשחתת האויר: שאפו רוּחַ כתנים (ירמי׳, י״ד, ו׳), וְרוּחַ לֹא יבוא ביניהם (איוב, מ״א, ח׳). ומזה ג) ההבל היוצא מן הפה הגורם תנועה והרעדה באויר, הויך, дыханіе, ויסור ברוח פיו (איוב, ט״ו, ל״ד), וּברוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם (תהלים, ל״ג, ו׳), והוא כנוי אל הדבור, והקודם: בדבר ה׳ שמים נעשו. וּבְרוּחַ שפתיו ימית רשע (ישעיה, י״א, ד׳), ונופל גם על ההבל היוצא מן האף, ובשמושו זה יכלול מושג החרון הנכר באף (עיין אף): מנשמת רוּחַ אפו (ש״ב, כ״ב, ט״ז), וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נערמו מים (שמות, ט״ו, ח׳), ומזה: נשפת בְרוּחֲךָ כסמו ים (שם, שם, י״ד), וּמֵרוּחַ אפו יכלו (איוב, ד׳, ט׳), וממושג זה יצא למושג ענין שאין בו ממש כהבל היוצא מן הפה, הויך, וע״ד שמוש השם הבל: זכר כי רוּחַ חיי (איוב, ז׳, ז׳), הקץ לדברי רוּחַ (שם, ט״ז, ג׳), עכר ביתו ינחל רוּחַ (משלי, י״א, ט״ז), הכל הבל ורעות רוּחַ (קהלת, ב׳, כ״ו). ורעיון רוּחַ (שם, ד׳, כ״ז), החכם יענה דעת רוּחַ (איוב, ט״ו, ב׳)—דעת שאין בו ממש. רוּחַ ותהו נסכיהם (ישעיה, מ״א, כ״ט), הולך רוּחַ ושקר כזב (מיכה, ב׳, י״א), והנביאים יהיו לְרוּחַ (ירמיה, י״ח, י״ג), ולפי שברוח היוצא מגוף בעלי החיים והנכנס בו דרך הפה והאף, תלוי כח החיות: התיחד השם רוּחַ ד) אל הכח החיוני שגם מצד עצמו הוא מתנועע ומתרגש בגוף מניע, ומגרנדו, לעבענסגייסט, אטהעם, дыханіе, духъ жизни; ובא בסמיכות אל השם חיים: אשר בו רוּחַ חיים (בראשית, י׳, י״ז), נשמת רוּחַ חיים באפיו (שם, ז׳, כ״ח), מביא בכם רוּחַ וִחְיִיתֶם (יחזקאל, ל״ז, ה׳), ובזולת השם חיים המובן בכח: אף אין יש רוּחַ בפיהם (תהלים, קל״ה, י״ז), וכל רוּחַ אין בקרבו (חבקוק, ב׳, י״ט). ועל דרך המליצה: רוּחַ אפינו משיח ה׳ (איכה, ד׳, ח׳), כי רוּחַ החיה באופנים (יחזקאל, א׳, כ׳), ובקשור עם הפעלים המתיחסים לו: ותחי רוּחַ יעקב (בראשית, מ״ה, כ״ז), וישת ותשב רוּחוֹ וַיֶּחִי (שופטים, ט״ו, י״ט)—שבה חיותו. וע״ד שמוש השם נפש: משיב נפשי (איכה, א׳, ט״ז), ערקוויקקען, освѣжать, подкрѣплять: ותשב רוּחוֹ אליו (שם, ל״מ״ד, י״ב); לא יתנני השב רוחי (איוב, ט׳, י״ח)— אטהעם האָלען, отдыхать, ה) הכח החיוני שנקרא בשם רוח הוא משכן כל ההרגשות וההתפעליות, וכמו כן כל כחות ההכרה וההבנה שתחלתם ופעולתם הוא התעוררות תנועה מתרגשת. ונופל על הרצון והתאוה וויללע, לוסט, נייגונג, געדאַנקע, мысль, увлеченіе, желаніе: עקב היתה רוּחַ אחרת עמו (במדבר, י״ד, כ״ד), ומושל בְּרוּחוֹ מלכד עיר (משלי, ט״ז, ל״ב), כל רוּחוֹ יוציא כסיל (שם, כ״ט, י״א). ונרדף בזה עם השם לב: הולכים אחר רוּחָם (יחזקאל, י״ג, י״ז) כמו אחר בצעם לִבָּם הלך (שם. ל״ג, ל״א) כי הקשה ה׳ אלהיך את רוּחוֹ (דברים, ב׳, ל׳) ע״ד: ואני

אַקְשֶׁה את לֵב פרעה (שמות, ז׳, ג׳), אשר נדבה רוחו (שמות, ל״ה, כ״א), והקודם: אשר נשאו לבו; ויער ה׳ את רוּחַ זרבבל (חגי, א׳, י״ד), ונשמרתם בְּרוּחֲכֶם (מלאכי, ב׳, ט״ו). ובענין עצה ומחשבה, געדאַנקע, мысль והעלה על רוּחֲכֶם (יחזקאל, כ״ב, ל״ב). ומעלות רוּחֲכֶם (שם, י״א, ה׳), וַיְחַפֵּשׂ רוחי (תהלים, ע״ז, ז׳). וביחס אל הש״י: כי הִמְרוּ את רוחו (תהלים, ק״ו, ל״ג), מי תִכֵּן את רוּחַ ה׳ (ישעיה, מ״ג, י״ג). ובענין כעס, צאָרן, אם רוּחַ המושל תַּעֲלֶה עליך (קהלת, יו״ד, ד׳), אז רפתה רוּחָם מעליו (שופטים, ח׳, ג׳). ובמובן ישוב הדעת ובטחון הלב, מוטה, бодрость, присутствіе духа, רוּחַ איש יכלכל מחלהו (משלי, י״ח, י״ד), ולא קמה עוד רוּחַ באיש (יהושע, ב׳, י״א), ולא היה בם עוד רוח (שם, ה׳, א׳), מה זה רוּחֲךָ סרה (מ״א, כ״ה, ה׳), געמיטה, расположеніе духа беспокоиться: ותפעם רוחו (בראשית, מ״א, ח׳), נתנדנדה, אונרוהיג ווערדען, אשיחה ותתעטף רוּחִי (תהלים, ע״ז, ד׳), בהתעטף עלי רוּחִי (שם, קמ״ב, ד׳), (וע׳ עטף), אשר חמתם שתה רוּחִי (איוב, ו׳, ד׳). ובקשור עם התארים והפעלים המתיחסים אל ההרגשות וההתפעליות: ותהיין מֹרַת רוח ליצחק (בראשית, כ״ו, ל״ה) — הערצלייד, געמיטהסקראַנקונג, горе прискорбіе: מקצר רוח (שמות, ו׳, ט׳), ממעוט חזק הלב — קליינמוטה, малодушіе; ויותר נראה שהוא כמשמע מקוצר רוח הנשימה הבא מעגמת נפש (עיין קצר). ובע״א: וּקְצַר רוח מרים אולת (משלי, י״ד, כ״ט) — נוח לכעוס שתקצר נשימתו — יעהצאָרניג, вспыльчивый, והפוכו: אֶרֶךְ רוּחַ (קהלת, ז׳, ח׳). אשה קְשַׁת רוח (ש״א, א׳, ט״ו) — שווערמוטהיג, унылый, ובזה נרדף לו השם נפש, ולב: מרת נֶפֶשׁ (שם, שם, יו״ד), דכאי רוח (תהלים, ל״ד, י״ט) — ניעדערגעשלאגגען, געמיטהס, павши духомъ, והקודם: לנשברי לֵב, זבחי

אלהים רוח נשברה לֵב נשבר וגו׳ (שם, נ״א, י״ט), וְרוּחַ נכון חדש בקרבי (שם, שם, י״ב), והקודם: לֵב טהור ברא לי. רוּחַ כֵּהָה (ישעיה, ס״א, ג׳), עני וּנְכֵה רוח (שם, ס״ו, ב׳), ומשבר רוּחַ תילילו (שם, ס״ה, י״ד), גבה רוּחַ (משלי, ט״ז, י״ח), שפל רוּחַ (שם, שם, י״ט), הציקתני רוּחַ בטני (איוב, ל״ב, י״ח), וכדומה. וכללו כלם במליצה אחת: ותכן רוחות ה׳ (משלי, ט״ז, ב׳), ובמשנה: כל שֶׁרוּחַ הבריות נוחה הימנו רוּחַ המקום נוחה הימנו וכל שאין רוּחַ הבריות נוחה הימנו אין רוּחַ המקום נוחה הימנו (אבות, ג׳, י״ג), כל שֶׁרוּחַ עצמו נוחה בשלו סימן יפה לו וכל שאין רוּחַ עצמו נוחה משלו סימן רע לו (תוספתא, ברכות, ג׳), ובמקום הזה הוראת רוּחַ היא על ההרגשה הטבעית שנקראה בלועזית געוויססען — совѣсть, ותן נַחַת רוּחַ ליראיך מתחת (ברכות, דף כ״ט, ע״ב), ועושה נַחַת רוּחַ ליוצרו (שם, י״ז, ע״א), יפה שעה אחת של קוֹרַת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה (אבות, ד׳, כ״ב). ו׳) הרוח שהוא נושא הכח החיוני בכל חי ונושא ההרגשה וההכרה באדם, נחשב כעצם פשוט נבדל מן הגוף והש״י נפחו בו, וכמו שנאמר בשם נְשָׁמָה הנרדף לו בצד מה: ויפח באפיו נִשְׁמַת חיים (בראשית, ב׳, ז׳) נאמר ברוח: רוח מלפני יעטוף (ישעיה, נ״ג, ט״ז), הָרוּחַ העוטף את עצמו בגוף מִלְּפָנַי, מאתי הוא, והכפל: וּנְשָׁמוֹת אני עשיתי, ויוצר רוּחַ אדם בקרבו (זכריה, י״ב, א׳), מביא בכם רוּחַ וחייתם (יחזקאל, ל״ז, ה׳), ושעל כן מתיחס לו ית׳ ביחוד: וְרוּחַ אלוה באפי (איוב, כ״ז, ג׳), והקודם: כל עוד נִשְׁמָתִי בי. ונקרא גם כן רוח הקדש: וְרוּחַ קדשך אל תקח ממני (תהלים, נ״א, י״ג). ובציור המיתה יאמר: תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן (שם, ק״ד, כ״ט), רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אליו יאסף (איוב, ל״ד, י״ד), וְהָרוּחַ תשוב אל האלהים אשר נתנה

(קהלת, י"ב, ז'). ועל דרך המליצה:
בידך אפקיד רוּחִי (תהלים, ל"א, ו'),
והש"י נקרא: אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל בָּשָׂר
(במדבר, ט"ז, כ"ב). ומטעם זה ישתמשו
בשם רוּחַ לגלוי רצון הש"י בעולם
ופעולות מדותיו במעשים שהם גדולים
ונעלים ממעשי הסדור הטבעי: מי תכן
את רוּחַ ה' (ישעיה, מ', י"ג), רוּחַ ה'
תְּנִיחֶנּוּ (שם, ס"ג, י"ד), רוּחֲךָ טובה
תנחני (תהלים, קמ"ג, יו"ד), וְרוּחִי עמדת
בתוככם (חגי, ב', ה'), כי אם בְּרוּחִי
(זכריה, ד', ו'), תשלח רוּחֲךָ יבראון
(תהלים, ק"ד, ל'), ה' שלחני וְרוּחוֹ
(ישעיה, מ"ח, ט"ז), ברוח משפט וברוח
בער (שם, ד', ד'). וביותר יתיחס השם
רוּחַ אל השפעת גלוי רצונו ית' לנביאיו:
כי יתן ה' את רוחו עליהם (במדבר,
י"א, כ"ט), רוּחַ ד' ה' עלי (ישעיה,
ס"א, א'), נתתי רוּחִי עליו (שם, מ"ב,
א'), אצוק רוּחִי על זרעך (שם, מ"ד,
ג'), אשפוך את רוּחִי על כל בשר
(יואל, ג', א'). ובציור מחזה נבואה:
וְרוּחַ על פני יחלוף וגו' (איוב, ד', ט"ו).
ומזה: משגע איש הָרוּחַ (הושע, ט', ז'),
והקודם: אויל הנביא (ועיין נביא).
והרוח הזה היה נאצל מנביא אחד על
זולתו: ואצלתי מן הָרוּחַ אשר עליך
ושמתי עליהם (במדבר, י"א, ז'); ויהי
נא פי שנים בְּרוּחֲךָ אלי (מ"ב, ב', ט').
וכן יאמר בהשפעת עז וגבורה על
בחירי ה' לעשות דבר גדול יוצא מן
המורגל: ותהי עליו רוח ה' (שופטים,
ג', יו"ד), ותחל רוח ה' לפעמו (שופטים,
י"ג, כ"ה), וצלחה עליך רוח ה' (ש"א,
יו"ד, ו'), עיין צלח. וְרוּחַ אלהים לבשה
את זכריה (דהי"ב, כ"ד, כ'), וְרוּחַ לבשה
את עמשי (דהי"א, י"ב, י"ח). וביחס
אל תכונת כשרון נעלה הנראה באדם
נאמר: ואמלא אתו רוּחַ אלהים בחכמה
וגו' (שמות, ל"א, ג'). ובא בסמיכות
אל שם הכשרון הנעלה: מִלֵּאתִיו רוח
חכמה (שם, כ"ח, ג') — לפי שכל כשרון
נעלה והתעוררות גדולה לעשות תושיה
נחשב כעצם שכלי אלהי, שהש"י
משרהו על עושי רצונו: ונחה עליו
רוּחַ ה', רוּחַ חכמה ובינה, רוּחַ עצה
וגבורה, רוּחַ דעת ויראת ה' (ישעיה,
י"א, ב'), עד יֵעָרֶה עלינו רוּחַ ממרום
וגו' ושכן במדבר משפט וצדקה בכרמל
תשב (שם, ל"ב, ט"ו, ט"ז), וְרוּחַ נדיבה
תסמכני (תהלים, נ"א, י"ד). ומזה: ולא
אחד עשה ושאר רוח לו (מלאכי, ב', ט"ו).
ובא: וסוסיהם בשר ולא רוח (ישעיה,
ל"א, ג'). והקודם: ומצרים אדם ולא
אל. ובארמית שבמקרא: ודי רוּחַ אלהין
קדישין בה (דניאל, ד', ה'). ובדחז"ל:
משמתו נביאים האחרונים נסתלקה רוּחַ
הקדש מישראל ועדיין היו משתמשים
בבת-קול (יומא, דף ט', ע"ב) — רוח
הנבואה: ובמקומות שונים מצאנו להז"ל
שחשבו מעלת רוּחַ הקדש למטה ממעלת
הנבואה, חסירות מביאה לידי רוּחַ
הקדש ורוח הקדש מביאה לידי תחיית
המתים (סוטה, ט', ט"ו). והספרים
הידועים בשם כְּתוּבִים נכתבו, לפי
דבריהם, ברוח הקדש אבל לא ברוח
הנבואה, שכל הכתובים קדש (ידים,
ג', ה'), אסתר בְּרוּחַ הקדש נאמרה
(מגלה, דף ז', ע"ב), ובספר יצירה: קול
וְרוּחַ ודבור וזהו רוח הקדש (פרק א',
משנה ט'). וכמו כן יחסו כל ההתעוררות
של תכונה רעה ומזקת אשר תחול על
האדם לעצם פשוט רוחני, בא מאתו
יתעלה לפגוע באדם: וְרוּחַ ה' סרה
מעם שאול ובעתתו רוּחַ רעה מאת ה'
(ש"א, ט"ז, י"ד), הנה רוּחַ אלהים רעה
מבעתך (שם, שם, ט"ו), וַיֵּצֵא הָרוּחַ
ויעמד לפני ה' וגו' והייתי רוּחַ שֶׁקֶר
בפי כל נביאיו (מ"א, כ"ב, כ"א, כ"ב),
הנני מעיר על בבל רוּחַ משחית (ירמיה,
נ"א, א'), כי נסך עליכם ה' רוּחַ תרדמה
(ישעיה, כ"ט, ז'), ה' מסך בקרבה רוּחַ
עועים (שם, י"ט, י"ד), כי רוּחַ זנונים
התעה (הושע, ד', י"ב), ואת רוח
הטמאה אעביר מן הארץ (זכריה, י"ג,
ב'), ומענין זה: ועבר עליו רוּחַ קנאה

(במדבר, ח׳, י״ד), ובמשנה: המכבה את הנר וכו׳ מפני רוּחַ רעה (שבת, ב׳, ה׳) — שד ומזיק והערוך בפ״א פירש מחשבות רעות שמעלה לו מרירה שחורה וכעין זה פירש דרמב״ם: פגע בהון רַבְּהוֹן בְּרוּחְתָא (שקלים, ירושלמי, פרק ה׳, ט׳), שר השדים, ונופל גם על נשמות המתים: שמע שתי רוחות שמספרות זו לזו (ברכות, י״ח, ע״ב), ובע״א ורוחות ונשמות שעתידין להבראות (חגיגה, דף י״ג, ע״ב), ובמשנה: המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני עכו״ם ומפני ליסטים, מפני רוח רעה (שבת, ב׳, ה׳) — באֶזער גייסט, нечистый духъ.

ז) וכפי הנראה, בא השם רוּחַ במובן עצמות הנושא ועל דרך שמוש השמות, לב, נפש, עצם וכדומה. ומזה: רוּחִי זרה לאשתי (איוב, י״ט, ט״ז) — כמו אנכי: אנה אלך מֵרוּחֶךָ (תהלים, קל״ט, ז׳), והכפל: ואנה מִפָּנֶיךָ אברח: אל תבהל בְּרוּחֲךָ לכעוס (קהלת, ז׳, ט׳), כמו אל תבהל לכעוס.

רוחני, בספרי המחקר, ש״ת, עצם פשוט משולל החומרים — גייסט, духъ, גשמים רוחנים קדמונים (אמונות ודעות א׳).

רוחניות, שמ״נ, להפכם מן הרוּחניות אל הגשמיות (שם).

רֵיחַ, ש״ז מיסודו של השם רוּחַ, עקרו קיטור הנודף מן הגופים, ובא על ידי תנועת הרוח להיות מורגש בנחירי האף — דופט, גערוך, духъ, за-пахъ: הגפנים סמדר נתנו רֵיחַ (שיה״ש, ה׳, י״ג), וְרֵיחַ לו כלבנון (הושע, י״ד, ז׳), כמו וְרֵיחוֹ. וירח את רֵיחַ בגדיו (בראשית, כ״ז, כ״ז)— הרוח שקלטו בגדיו. וְרֵיחוֹ לא נמר (ירמיה, מ״ח, י״א), וְרֵיחַ אַפֵּךְ כתפוחים (שיה״ש, ז׳, ט׳), כמו ורוח אפך, הרוח הנודף מן האף, ובסמיכות אל השם נִיחֹחַ מיוחד אל הריח העולה מקרבן אשה: וירח ה׳ את רֵיחַ הַנִּיחֹחַ (בראשית, כ״א), (עיין נחוח), רֵיחַ נִיחֹחַ לה׳ (ויקרא, ו׳, י״ד), לא יעלו לְרֵיחַ נִיחֹחַ (שם, ב׳, י״ב). ובא ע״ד המליצה: הבאשתם את רֵיחֵנוּ בעיני פרעה (שמות, ה׳, כ״א), הפכתם את רֵיחֵנוּ הטוב לבאשה — עשיתם לנו שם רע. והשם ריח בא בדברי חז״ל לרוב קשור עם פעל נָדַף: מי שאכל שום וריחו נודף (ירושלמי, גיטין, פ״ט, הל׳ ה׳), ובמדרש: ויסע משם אברהם פנה מפני רֵיחַ רע שהיו אומרים לוט בן אחי אברהם בא על שתי בנותיו (ב״ר, נ״ב). ובהשאלה: מֵרֵיחַ מים יפריח (איוב, י״ד, ט׳), ובארמית כבעברית: וְרֵיחַ נור לא עדת בהון (דניאל, ג׳, כ״ז). ובמדרש: כך אמרו ישראל למשה רֵיחַ היה ביד מצרים שאנחנו עתידין להגאל (שמו״ר, ה׳), ובכן הונח השם ריח גם על חוש ההרגשה וההשערה ועיין להלן בהפעיל, ונגזר ממנו פעל בבנין

הפעיל, הרגשת ריח האף, ריעכען, нюхать: אף להם ולא יְרִיחוּן (תהלים, קט״ו, ו׳), וַיָּרַח ה׳ את רֵיחַ הניחח (בראשית, ח׳, כ״א), יָרַח מנחה (ש״א, כ״ו, י״ח) -- יקבל ברצון ריח מנחה ישאף הריח הטוב. ובקשור הבי״ת: לְהָרִיחַ בה (שמות, ל׳, ל״ח) — התענגות בריח טוב, וואָהלגעפאללען האבען, наслаждаться, находить удовольствіе въ чѣмъ то וכן: ולא אָרִיחַ בְּרֵיחַ ניחחכם (ויקרא, כ״ו, ל״א), ולא אָרִיחַ בעצרתיכם (עמוס, ה׳, כ״א). ובהשאלה: בַּהֲרִיחוֹ אש (שופטים, ט״ז, ט׳) — בהרגישו ריח אש, ומרחוק יָרִיחַ מלחמה (איוב, ל״ט, כ״ה), שפיהרען, מערקען, мѣтить, чуять удовольствіе. ובמובן המוסרי: וַהֲרִיחוֹ ביראת ה׳ ולא למראה עיניו ישפט וגו׳ (ישעיה, י״א, ג׳), לדעת רבא שאמר דְמוֹרַח ודאין (סנהדרין, צ״ב, ע״ב), ענינו: שֶׁמֵּרִיחַ באדם ויודע מי החייב, והכונה: ירגיש ויבין, ורש״י פירש מענין רוח, יְמַלֵּא רוח יראת ה׳ — בעגייסטערט ווערדען, быть воодушевленнымъ, ולפי פירושו תהיה מלת והריחו מקור בכנוי, הרוח שלו יהיה רק ביראת ה׳

כלומר ישמח ביראי ה' וישנא רשעים. ובמשנה: עוברה שֶׁהֵרִיחָה (יומא, ח', ה')— שהריחה ריח מאכל וגברה עליה הרגשת הרעבון. ומֵרִיחַ בו ללוקח (כלים, ב', ד')— נותן ללוקח להריח, ריעכען לאססען, бнюхать, ובדבא"ם בהפעל: המוחשים חמשה נטעמים נראים ונשמעים ומורָחים וממוששים (אמונות ודעות א').

רֵיחָן, רֵיחָנִי, ש"ז, דבר שיש לו ריח טוב— וואהלריכענדעס: וכל רֵיחָנִים טובים (מכילתא בשלח ה'): חמרא וְרֵיחָנֵי פקחין (יומא דף ע"ו, ע"ב).

רֶוַח, בארמית רְוַח, רַוְחָא, ש'. מ־מקור של השם רוח, עקרו א) מקום פנוי שהרוח שולט בו — אָפפֿנער רוים, промежутокъ: וְרֶוַח תשימו בין עדר ובין עדר (בראשית, ל"ב, ט"ז), ת"א וְרַוְחָא תשוון. ובמדרש: ואין נוטלין עצה אלא במקום רֶוַח, כענין שנאמר (בראשית, ל"א, ד'), וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה (ב"ר ע"ד), פֿרייער פלאַטץ, ודומה לפעל רחב. ומזה בהשאלה ב) חלוץ מצרה, מרחב— בעפֿרייאונג, избавленіе, освобожденіе: רֶוַח והצלה (אסתר, ד', י"ד), ועי"ד: ענני במֶרְחַב יָהּ (תהלים, קי"ח, ה'), ובת"י: רְוַח בתר עקא (נחום, א', ט'), וויוציאני למרחב (שם, י"ח, כ'), תיב"ע: ואפיק יתי לְרַוְחָא. ועי"ד המליצה אמרו: רַוְחָא לבסימא שכיחא (מגלה, דף ז', ע"ב) — למאכל ערב נמצא מקום פנוי גם בבטן מלאה. ובבחינת הזמן: בזמן שאין לו רֶוַח אבל יש לו רֶוַח צריך להודיע (חולין, ה', ג') — שהות — צווישענצייט, промежуточное время. ובמדרש: לרוח היום (בראשית, ג', ח'), לְרֶוַח היום שיגדל היום. ובא גם במובן שכר בפרנסה — פֿערדיענסטע: רֶוַח ביתא (כתובות, דף ס"ט, ע"א), ובהרגל הלשון: רְוָחִים, פרנסת הרבית — וואוכער, ростъ. ובגמרא: שאם היתה יולדת בצער יולדת בְּרֶיוַח (סוטה, דף כ"ו, ע"א). ומזה:

רָוַח, פ"ע, הקל ענינו יציאה ממצוקה, בעפֿרייעט ווערדען, быть избавленнымъ, ובא כפעל סתמי המושך יחס שאליו: וְרָוַח לשאול וטוב לו (ש"א, ט"ז, כ"ג), יעמאנדען לייכט ווערדען, сдѣлаться легче: אדברה וְיִרְוַח לי (איוב, ל"ב, כ'), ובתרגומים במובנו הפשוט, הרחבה: צר לי המקום גשה לי ואשבה (ישעיה, מ"ט, כ'), ת"י עָק לי אתרא רְוַח לי ואתיב, גערוימיג ווערדען, сдѣлаться просторнымъ, ובמשנה: עומדים צפופים ומשתחוים רְוָחִים (אבות, ה', ז'). ובגמרא: האי תיגרא דמיא לצינורא דבדקא כיון דְּרָוְיחַ רָוַח (סנהדרין, דף ז', ע"א) — המדון דומה לצנור מים ומשמתחיל להתרחב מתרחב הרבה ויקשה לסותמו. בית השחיטה מִירְוַח רָוַח (חולין, דף ח', ע"א). ובהשאלה: האיך הלכה זו רְוָחַת בישראל (יבמות, דף י"ד, ע"ב), אויסגעברייטעט.

הפיעל, הַרְוָחָה, הרחבה — רוים פֿערשאַפֿפען, ערווייטערן: מתן אדם ירחיב לו (משלי, י"ח, ט"ז), תרגומו מוהבתא דבר נשא מְרַוְחָא ליה. ומזה במקרא: ועליות מְרֻוָּחִים (ירמיה, כ"ב, י"ד), רחבות, גערוימיגע, просторныя, ובבנין

הפעיל, בהוראה הקודמת, הרחבה, ווייטען רוים פֿערשאַפֿפען, ערווייטערן, достать просторъ раздолье: הִרְחִיב ה' לנו (בראשית, כ"ו, כ"ב), ת"י: כעין אַרְוַח ה' לנא. ובדרז"ל: שבזכותן הקב"ה מַרְוִיחַ בעולם (במדבר רבה, א') — עושה הַרְוָחָה לבריות. ובברכת המזון: וְהַרְוִיחֵנוּ וְהַרְוַח לנו. ובענין התרפא מחולי: ריב"ל אמר אף מוכי שחין מַרְוִיחִין (ב"ר י"ג). נראין מצומרין — והן מַרְוִיחִין (שהש"ר. ד', א'), ובהוראת יוצא: אף על פי כן מַרְוִיחִין לו (ויק"ר, ל"ד), ערלייכטערן, облегчать.

האתפעל בענין הֵרָפֵא — גענעזען ווערדען, выздоровѣть: אז תֵּרָפְאוּ (ש"א, ו', ג'), תיב"ע: וְיִתְרַוַּח לכון. ומזה לידה בְּרֶוַח: וַיֵּלְדוּ (בראשית, כ', י"ז), ת"א ואתרווחו. ובהשאלה: ויעתר לו ה'

(בראשית, כ״ה, כ״א), תיב״ע: דאף הוא הוה עקר וְאִתְרַוַּח. ובמדרש: באותה שעה ירדו גשמים וְנִתְרַוַּח העולם (ויק״ר, ל״ד), ובמקום אחר באותו ענין נאמר: וְנִתְרַוָּה העולם (ב״ר, ל״ג). ובפיוט: רוגעים וּמִתְרַוְּחִים באווי קרת מים (גשם).

רְוָחָה, ש״נ, הרחבה, הקלה, ערלייכטערונג, облегченіе: כי היתה הָרְוָחָה (שמות, ח׳, י״א), אל תעלם אזנך לְרַוְחָתִי לשועתי (איכה, ג׳, נ״ו); לפי המוסכם ענינו: לשועתי שאני משוע לְרַוְחָתִי — שתעשה לי רְוָחָה, ולא רחוק לשער שענינו לרוחת שועתי, לשועתי הגדולה. ובמשנה במובנו הפשוט: יהי ביתך פתוח לִרְוָחָה (אבות א׳, ה׳), בריוח לכל בא. ובמדרש: בניך בצרה ועדרי חבריך בִּרְוָחָה (שיהש״ר א׳ ז׳). ובפיוט: באין לו רְוָחוֹת ולא רוחות (שער היחוד) — מקום ריק ופנוי מקיף אותו.

הַרְוָחָה, שכר פרנסה, יתור — געווין, איבערשוסס, прибыль: אלמנתו לא ניחא ליה בְּהַרְוָחָה (כתובות, דף מ״ג, ע״א), דפסידא אין הַרְוָחָה לא (מו״ק, דף ב׳, ע״א): לא תהא בוסר בשעת הַרְוָחָה שלא להתפלל וכו׳ ולא תאמר אני בְּרֶוַח מה אני מתפלל וכו׳ (תנחומא מקץ).

רום, פעו״י. הַקַל, עוֹמֵר, עקרו היות גדול בקומה, האָך געוואַכסען זיין, быть высокаго роста: ונרדף עם שרש גָּבַהּ נָשָׂא: עם גדול וָרָם בני ענקים (דברים, ט׳), כסא רָם ונשא (ישעיה, ו״ו, א׳), ארזי הלבנון הָרָמִים וְהַנִּשָּׂאִים (שם, ב׳, י״ג), מצמרת הארז הָרָמָה (יחזקאל, י״ז, כ״ב). ובהשאלה: קול רָם (דברים, כ״ז, י״ד), בצור ירום ממני (תהלים, ס״א, ג׳)—בצור שהוא גבוה ורם ממני, ומזה היות נמצא במקום גבוה, האָך זיין, быть высокимъ, ראש כוכבים כי רָמּוּ (איוב, כ״ב, י״ב), ומסלתי יְרֻמוּן (ישעיה, מ״ט, י״א), ע״ד: כל גיא ינשא. ורוב שמושו במובן המשאלי ע״ד שמוש הפעלים גבה, גדל, נשא: יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ (ישעיה, נ״ב, י״ג). בברכת ישרים תָּרוּם קרת (משלי, י״א, י״א)—תגדל תעלה מעלה. ובא ביחס אל הש״י בענין רוממות המעלה: כי רָם ה׳ ושפל יראה (תהלים, קל״ח, ו׳)—ממרום קדשו ישפיל לראות השפלים. וְרָם הוא על כל העמים (שם, צ״ט, ב׳), רוּמָה על השמים אלהים (שם, נ״ז, ו״ו), רוּמָה ה׳ בעזך (שם, כ״א, י״ד), וְיָרוּם אֱלוֹהֵי ישעי (שם, י״ח, מ״ז), ובענין נצוח וגבורה, ובהתיחס אל היד או הימין: תעז ידך תָּרוּם ימינך (שם, פ״ט, י״ד), תָּרֹם ידך על צריך (מיכה, ה׳, ח׳) בחולם, פן יאמרו ידנו רָמָה (דברים, ל״ב, כ״ז). ומזה: יֹצאים ביד רָמָה (שמות, י״ד, ח׳), סימן נצחון. ומזה בע״א: והנפש אשר תעשה ביד רָמָה (במדבר, ט״ו, ל׳)—במזיד, בעזות נפש. ועתה יָרוּם איבי עלי (שם, י״ג, ג׳), זיעגען. ומיוחס אל הראש: ועתה יָרוּם ראשי על איבי (שם, כ״ז, ו׳). ואל השם קֶרֶן: וברצונך תָּרוּם קַרְנֵנוּ (שם, פ״ט, י״ח), רָמָה קַרְנִי בה׳ (שם, ב׳, א׳). וביחס אל הלב והעינים, ענינו גַאֲוָה: וְרָם לְבָבֶךָ (דברים, ח׳, י״ד), וְרָם לְבָבוֹ בגבהו (יחזקאל, ל״א, יו״ד), לבלתי רום לבבו מאחיו (דברים, י״ז, כ׳), ולא רָמוּ עיני (תהלים, קל״א, א׳), וְעֵינַיִם רָמוֹת תשפיל (שם, י״ט, כ״ח). ולדעת י״מ מזה כֻּרֻם זלות לבני אדם (תהלים, י״ב, ט׳) — כשירמו הפחותים הזוללים בבני אדם (ועיין רום). ובמובן עז וחזק: וזרוע רָמָה תשבר (איוב, ל״ח, ט״ו), מאָכטיג, сильно. ובמובן שם תאר, ענינו גדול: וְרָמֵי הקומה גדעים (ישעיה, יו״ד, ל״ג), שטאָלצע. על כל גאה וָרָם (ישעיה, ב׳, י״ב), ועיניך על רָמִים תשפיל (שם, כ״ב, כ״ח), ענינו: תשפיל מִמְּרוֹם עוזך להשגיח על מעשי הָרָמִים. ובתהלים (י״ח, כ״ח), נאמר במקומו: ועינים רָמוֹת תשפיל. ובא: ויבן כמו רָמִים מקדשו (שם, ע״ח, ס״ט), לפי המפרשים ענינו בהיכל רם ונשא, והנראה שענינו כמו מָרוֹם, כנוי מליצי אל השמים וע״ד שפירש״י. וכן: והוא

רָמִים ישפוט (איוב, כ״א, כ״ב), כמו במרום, או שענינו, ישפוט צבא מרום. ב) עליה ממקום אחד למקום גבוה ממנו — זיך ערהעבען, подняться. ובזה התרחקות — זיך ענטפערנען, удаляться: נֵתָּרֵם מעל הארץ (בראשית, ז׳, י״ז), לָרוּם מעל הארץ (יחזקאל, יו״ד, ט״ז), וַיָּרָם כבוד ה׳ מעל הכרוב (שם, שם, ד׳). ובא: ולכן יָרוּם לרחמכם (ישעיה, ל׳, י״ח), לדעת רש״י ענינו יִתְרַחֵק, והנראה שהוא כמשמעו יָקוּם, יעיר לרחמכם, וע״ד: ויגבה ה׳ צבאות במשפט (שם, ה׳, ט״ז). וזממו אל תפק יָרוּמוּ סלה (תהלים, ק״מ, ט׳), רש״י פירש—יתגאו, וכן תרגם הרמבמ״ן, ושעורו: זממו אל תפק לבלי יָרוּמוּ, והנראה כתרגומו: יסתלקון לעלמין, יעבורו, יהלופו.

הנפעל, על דרך הכפולים, הֵרֹמּוּ מתוך העדה (במדבר, י״ז, יו״ד), וּבְרוֹמָם יֵרֹמּוּ (יחזקאל, יו״ד, י״ז). ובמשנה: תֵּירוֹם ותשרף (תרומות, ה׳, ב׳), ועיין רמם.

הפיעל, עקרו: גדול בצמיחה, אויפשיעססען, עמפארהעבען, מים גדלוהו תהום רֹמְמָתְהוּ (יחזקאל, ל״א, ד׳), בנים גדלתי וְרוֹמַמְתִּי (ישעיה, א׳, ב׳), פפלעגען, ערציעהען, взлелѣять. ומזה העלאה למעלה, אויפשטייגען לאססען, поднимать: וַתְּרוֹמֵם גליו (תהלים, ק״ז, כ״ה). והעלאה למקום גבוה: בצור יְרוֹמְמֵנִי (תהלים, כ״ז, ה׳). ובענין הקמה: עמפארריכטען, воздвигать: לְרוֹמֵם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבותיו (עזרא, ט׳, ט׳). ורוב שמושו בהשאלה, העלאת גדולה וכבוד, ערהעבען, возвысить: מַשְׁפִּיל אף מְרוֹמֵם (ש״א, ב׳, ז׳), צדקה תְּרוֹמֵם גוי (משלי, י״ד, ל״ד), סלסלה וּתְרוֹמְמֶךָּ (שם, ד׳, ח׳), וִירוֹמִמְךָ לרשת ארץ (תהלים, ל״ז, ל״ד). ומזה שבח להלל, האָך פרייזען, ריהמען, возносить, прославлять, славить: אלהי אבי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ (שמות, ט״ו, ב׳), אֲרוֹמִמְךָ ה׳ כי דליתני (תהלים, ל׳, ב׳), רוֹמְמוּ ה׳ אלהינו (שם, צ״ט, ח׳). ובארמית שבמקרא: משבח וּמְרוֹמֵם ומהדר (דניאל, ד׳, ל״ד). ובבינוני בטעם תאר השם: ימין ה׳ רוֹמֵמָה (תהלים, קי״ח, ט״ז)—בענין גבורה, והכפל: ימין ה׳ עושה חיל, זיעגרייך, побѣдоносный: כי לבם צפנת משכל על כן לא תְרוֹמֵם (איוב, י״ז, ד׳), לפי תרגומו ענינו יוצא—לא תְרוֹמֵם אותם. ורש״י פירש לא תְרוֹמֵם תפארתך, ומשמעותו עומד. וכן: ואל על יקראהו יחד לא יְרוֹמֵם (הושע, י״א, ז׳)—יְרוֹמֵם את עצמו לעלות מן המשובה. ולדעתנו לא רחוק לשער שבשני המקומות האחרונים האלה ענינו נדנוד, זיזה וזיעה, זיך ריהרען, тронуться, לפי שהמנדנד דבר ממקומו הוא מרימו, וזהו פירוש ואל על יקראהו יחד לא ירומם—בכל אשר יקראהו ויעירהו למוסר, הוא לא יקום ולא יזוע ממקומו, וכן: כי לבם צפנת משכל על כן לא תְרוֹמֵם, מושב אל השם לב, אחרי שאין שכל בלבם על כן אינו זז וזע ממקומו, כלומר אינו מרגיש בצערי, ובא תרומם ת׳ ירומם; ואפשר שלפי שהמובן בשם לב הוא הנפש המשכלת (ועיין ההפעיל). ויתכן שמזה וּתְרוֹמֵם גליו: ב) העלאה מתחתית המקום הערהויסהעבען: מְרוֹמְמִי משערי מות (תהלים, ט׳, י״ד). ומזה לפי הנראה העלאה של חלוץ מיד צר: אף מן קמי תְּרוֹמְמֵנִי (שם, י״ח, מ״ט), והקודם: מפלטי מאויבי, והכפל: מאיש חמס תַּצִּילֵנִי.

הפועל מן הפיעל: תְּרוֹמַמְנָה קרנות צדיק (שם, ע״ה, י״א), האָך זיין, превозноситься, ובבינוני: וּמְרוֹמַם על כל ברכה (נחמיה, ט׳, ה׳), האָכערהאבען, возвышеніе.

ההפעיל א) העלאה ממקום למקום גבוה ממנו, אויפהעבען, ערהעבען, поднимать: לְכֹכְבֵי אל אָרִים כסאי (ישעיה, י״ד, י״ג), ואל עמים אָרִים נסי (שם, מ״ט, כ״ב), וכי יָרִים קִנּוֹ (איוב, ל״ט, כ״ז), הָרֵם את מטך (שמות, י״ד, י״ו), וַהֲרִימוּ לכם איש אבן אחת (יהושע, ד׳, ה׳), וכן: וַיְרִימֶהָ מצבה (בראשית, ל״א,

ח"ה), הֲרִימֹתִי ידי אל ה' (בראשית, י"ד, כ"ב)—לשבועה, וכן: וַיָּרֶם ימינו ושמאלו (דניאל, י"ב, ז'). וביחס הבי"ת וַיָּרֶם יד במלך (מ"א, י"א, כ"ו), ענינו: מרידה, זיך אויפלעהנען, возмутиться: ומנהג הלשון לאמר: לא יָרִים איש את ידו ואת רגלו (בראשית, מ"א, מ"ד), לאמר—לא יוכל לעשות מאומה. הָרִימָה פעמיך (תהלים, ע"ד, ג'), וביחס אל הקול: הָרִימִי בכח קולך (ישעיה, מ', ט), כַּהֲרִימִי קולי ואקרא (בראשית, ל"ט, י"ח), לְהָרִים קרן (דהי"א, כ"ה, ה'), לְהָרִים קול מקרן (עיין קרן). ובהשאלה: מאשפות יָרִים אביון (שם, ב', ח') כולל ב' המושגים כאחד, הפשוט והמשאלי: זה ישפיל וזה יָרִים (תהלים, ע"ה, ח'), על כן יָרִים ראש (שם, ק', ז'), כבודי ומֵרִים ראשי (שם, ג', ד'), לְהָרִים אלהי פני אליך (עזרא, ט', ו'), הֲרִימוֹתָ ימין צריו (תהלים, פ"ט, מ"ג) — להתגבר במלחמה, אל תָּרִימוּ קרן (שם, ע"ה, ה'), וַיָּרֶם קרן לעמו (שם, קמ"ח, י"ד). ב) הגבהה במובן הפרשה לקדש — אבהעבען, выдѣлять: וְהֵרִים הכהן מן המנחה את אזכרתה (ויקרא, ב', ט'), וַהֲרֵמֹתָ מכס לה' (במדבר, ל"א, כ"ח), תָּרִימוּ תרומה לה' (במדבר, ט"ו, י"ט). ובהשאלה במובן הבדלה ובחירה — הערפארהעבען, וואהלען, выбирать, הֲרִימוֹתִי בחור מעם (תהלים, פ"ט, כ'). ובא: וכסילים מֵרִים קלון (משלי, ג', ל"ה), וקצר רוח מֵרִים אולת (שם, י"ד, כ"ט), רש"י בשני המקומות האלה פירש. מפריש, חלקו, והנראה שענינו. ג) נדנוד והרחור — אויפוויגעלן, ריטטעלן, возмутить, встряхивать. וזהו: וכסילים מֵרִים (ת' מרימים) קלון — מעירים ומעוררים עליהם קלון, וכן: מֵרִים אולת — מעיר ומגלה אולתו (ועיין פיעל). ד) הפרשה, הסרה—וועגהעבען, וועגשאפען, устранять: וְהֵרִים את הדשן (ויקרא, ו', ג'), הָרִימוּ מכשול מדרך עמי (ישעיה, נ"ז, י"ד), הסיר המצנפת וְהָרֵים העטרה (יחזקאל, כ"א, ל"א), ומזה לפי הנראה: הָרִימוּ גְרֻשֹׁתֵיכֶם מעל עמי (שם, מ"ה, ט'), סלקו, בטלו את המסים אשר שמתם על עמי (עיין גרש ה').

ההפעל א) בענין הפרשה: ואשר הוּרָם (שמות, כ"ט, כ"ז), אבגעהאבען ווערדען, быть отдѣленнымъ כאשר יוּרָם משור (ויקרא, ד'). ובמשנה: נוטל חלה מעיסה שלא הוּרְמָה חלתה (חלה, ב', ח'). ב) הסרה ובטול — וועגגעשאפט ווערדען, быть устранену: וממנו הוּרַם התמיד (דניאל, ח', י"א).

ההתפעל, במובן המוסרי, עלוי כבוד וגדולה—זיך ערהעבען, подниматься. וְיִתְרוֹמֵם ויתגדל (שם, י"א, ל"ו). ומזה בחסרון התי"ו: עתה אֵרוֹמָם עתה אנשא (ישעיה, ל"ג, יו"ד), ועיין רמם. ובארמית שבמקרא: ועל מרא שמיא הִתְרוֹמַמְתָּ (דניאל, ה', כ"ג), ובתפלה ביחס אל הש"י ישתבח וְיִתְרוֹמֵם—פערהערליכט ווערדען, быть прославлену.

רום, ש"ז, גובה במקום—האֶהע, вышина: שמים לָרוּם וארץ לָעֹמֶק (משלי, כ"ה, ג'), ובחולם: רוֹם יָדֵיהוּ נשא (חבקוק, ג', י'), לפי המוסכם נשא לָרוּם, והנראה כדעת הרוו"ה, שהוא כנוי אל השמים, וענין יָדֵיהוּ — הודיה ושבח: השמים נשאו הודיה, והקודם: יתן תהום קולו (ועיין ידה). ובארמית שבמקרא: רוּמֵהּ אמין שתין (דניאל, ג', א'). ובהשאלה גבהות גאוה: ושח רום אנשים (ישעיה, ב', י"א). וביחס אל העינים: תפארת רום עֵינָיו (שם, יו"ד, י"ב), רום עינים ורחב לבב (משלי, כ"א, ד') — איש רם עינים. וביחס אל הלב: וגאותו וָרֻם לִבּוֹ (ישעיה, מ"ח, כ"ט). ולדעת הרי"מ זאכס מזה: כְּרֻם זלות לבני אדם (תהלים, י"ב, ט'). כרם לבבם הם מבוזים ומזלזלים בכבוד כל בני האדם ותרגם: נאך איהרעם האָכמוטהע הערצ ווירדיגענד דיא מענשענקינדער, (ועיין רָם בשרש רמם).

רוֹמָה, תאה"פ: וְלֹא תֵלְכוּ רוֹמָה (מיכה, ב', ג'), קוֹמְמִיּוּת — אויפרעכט, שטאָלץ, прямо, гордо.

רָמָה, ש"נ, בנין גבוה, אַנהעהע, возвышеніе, ומיוחד לבמה לע"ז נמצא רק בספר יחזקאל: וַתַּעֲשִׂי לָךְ רָמָה (ט"ז, כ"ד), והקודם: וַתִּבְנִי לָךְ גָּב. בָּנִית רָמָתֵךְ (שם, כ"ב), וְנִתְּצוּ רָמֹתַיִךְ (שם, ל"ט).

רוֹמָם, ש"ז, שבח ותהלה — לאָב-פרייז, רוּהם, превозношеніе: וְרוֹמַם תַּחַת לְשׁוֹנִי (תהלים, ס"ו, י"ז).

רוֹמְמָה, ש"נ, בהוראת הקודם — לאָב-פרייז, רוּהם, прославленіе, רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם (שם, קמ"ט, ו"ו).

רוֹמֵמוּת, ש"נ. מעלת כבוד, הוד, תפארת — האָהע, מאַיעסטאֶט, возвышенность, величіе: מֵרוֹמְמֻתֵךְ נָפְצוּ גוֹיִם (ישעיה, ל"ג, ג'), ובארמית: תּוּקְפָּא וְרוֹמְמָתָא (תיב"ע, במדבר, כ"ג, כ"ב), ובפיוט: הָרוֹן וְהָרוֹמֵמוּת לְחַי עוֹלָמִים.

רָמוּת, ארמית האָכמוּטה, гордость, גֵּאָה וְגָאוֹן (משלי, ח', י"ג), תרגומו גאותא וְרָמוּתָא. ובגמרא: בְּרָמוּת רוחא (קדושין, דף ע', ע"א).

רָמִים, תוקף, ועז משפט, שטרענגוּנג, ווירדע, строгость, достоинство נהוג נשיאותך בְּרָמִים (כתובות, דף ק"ג, ע"ב).

מָרוֹם, ש"ז, א) עקרו גבוה במקום — האָהע, האָכפּונקט, возвышенность: כִּי הֵשַׁח יֹשְׁבֵי מָרוֹם (ישעיה, כ"ו, ה') — מקום גבוה ומבוצר, חֹצְבֵי מָרוֹם קִבְרוֹ (שם, כ"ב, ט"ז), מְרוֹם הָרִים (מ"ב, י"ט, כ"ג). וְרִנְּנוּ בִמְרוֹם צִיּוֹן (ירמיה, ל"א, י"ב) — בהר ציון, בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל (יחזקאל, י"ז, כ"ג). וברבוי: בְּרֹאשׁ מְרוֹמִים עֲלֵי דָרֶךְ (משלי, ח', ב'), וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה (שופטים, ה', י"ח), עַל גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת (משלי, ט', ג'). ובהשאלה: לָשׂוּם שְׁפָלִים לְמָרוֹם (איוב, ה', י"א), ומזה בא לענין גדולי העם — פאָרנעהמסטע, знатнѣйшіе аристократы: מְרוֹם עַם הָאָרֶץ (ישעיה, כ"ד, ד'), נִתַּן הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים (קהלת, יו"ד, ו') — בתוך מְרוֹמֵי העם. והתיחד ב) לשמים — הימעל, небо, אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם (מיכה, ו', ו'), עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם (ישעיה, כ"ד, כ"א), יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי (ש"ב, כ"ב, י"ז), מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן (ישעיה, נ"ז, ט"ו) — במקום מרום ובמקום קדוש, עֹשֶׁק מִמָּרוֹם יְדַבֵּרוּ (תהלים, ע"ג, ח') — כאלו הם שוכנים בשמים וכמו שמפרש: שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם. וברבוי: וְשָׂהֲדִי בַּמְּרוֹמִים (איוב, ט"ז, י"ט), הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים (תהלים, קמ"ח, א'), עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו (איוב, כ"ה, ב'). ובא: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן (ירמיה, י"ז, י"ב), לדעת המפרשים הוא נמשך אל כסא כבוד, וטעמו כמו: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז (תהלים, צ"ג, י"ב), ולדעת הרשד"ל הוא נמשך אל מקום מקדשנו, והטעם — המקדש שעתיד להבנות יהיה מָרוֹם מן הראשון, וע"ד שנאמר: גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון (חגי, ב', ט'). והנראה שהוא כנוי כבוד להש"י שהוא מרום מראשון (וע' מקום): ג) במובן תאה"פ: כִּי רַבִּים לֹחֲמִים לִי מָרוֹם (תהלים, נ"ו, ג') — בגאוה וברום לבב — איבערמיטהיג, надменность, מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנֶּגְדּוֹ (שם, יו"ד, ה'), רחוק הרבה — וויט, פערן, далеко.

תְּרוּמָה, ש"נ. דבר שמרימים ומפרישים לגבוה — העבע, даръ, приношеніе, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (שמות, כ"ה, ב'), מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַה' (שם, ל', י"ג), וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל קָרְבָּן תְּרוּמָה לַה' לַכֹּהֵן וגו' לוֹ יִהְיֶה (ויקרא, ז', י"ד). ובסמיכות: תְּרוּמַת ה' (שמות, ל"ה, י"ד), כֹּל מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף (שמות, ל"ה, כ"ח), תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ (שם, ל"ו, ו"ו), וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם (במדבר, י"ח, כ"ו) — מה שאתם מרימים: וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי

לכל קדשי בני ישראל וגו' (במדבר, י"ח, ח'). וחז"ל מנו כ"ד מתנות כהונה שכלם נכללו בשם תרומה. ובלשון המשנה התיחד השם תרומה למה שמפרישים ממיני תבואה לכהנים, וכן קראו למה שנותנים הלוים ממעשרותיהם מעשר לכהנים—תרומת מעשר או מעשר מן המעשר (תרומות, ד', ה'), וגזרו מן השם תרומה פעל ת ר ם, בהשתרש התי"ו, וביחוד להרמת התרומה ממיני תבואה: חמשה לא יִתְרוֹמוּ (תרומות, א', א'), וכן להרמת תְּרוּמַת השקלים שקראו לה תְּרוּמַת הלשכה: בשלשה פרקים בשנה תּוֹרְמִין את הלשכה (שקלים, ג', א'), שמא ישכח וְיִתְרוֹם מדבר הַתָּרוּם (שם, שם, ד'), וכמו כן להרמת הדשן: בכל יום תּוֹרְמִין את המזבח (יומא, א', ח'). ובנפעל: אם נִתְרְמָה התרומה (שקלים, ב', א'), אלא אם כן נִתְרַם (תוספתא תרומות א'). ובספר יחזקאל בא גם בענין הפרשת קרקע לגבוה: התרומה אשר תָּרִימוּ לה' ארך חמשה ועשרים אלף (מ"ח ט') ובכלל כל נדבה, וגם לע"ז: המסכן תְּרוּמָה (ישעיה, מ', כ"א)— מי שהוא בקי בעניני התרומות (עיין ס כ ן). ובא: הרי בגלבע אל טל ואל מטר עליכם ושדי תְרוּמוֹת (ש"ב, א', כ"א) לפי תרגומו ופירש"י נמשך אל הקודם אל יהיה טל ומטר עליכם ואל יהיו שדיכם שדי תרומות, להרים מתבואותיהם תרומות. ויתכן שענינו שדות גבוהות, הרים גבוהים שבהרי גלבוע, ע"ד מרומי שדה (שופטים, ה', י"ח). ואיש תרומות יהרסנה (משלי, כ"ט, י"ד) רש"י פירש איש גאות, וי"מ איש שמרבה להרים תרומות מן העם, משיא עליהם מסים שונים, וי"א איש שהרים את עצמו למלך בתחבולותיו ולא ירש מלכותו מאבותיו — עמפאָר־קאמלינג, выскочка, ובדחז"ל השתמשו בשם תְּרוּמָה בהשאלה לדבר מורם ונבחר: וכן אמר רבי שמעון לתלמידיו: שנו מדותי שמדותי תְּרוּמוֹת מִתְּרוּמוֹת מדותיו של רבי עקיבא (גיטין, ס"ז, ע"א), למדו ההלכות שאני שונה שהם מה שבררתי והרימותי מתוך בחירי הלכותיו, ורבי יהודה הלוי אמר: כי היא (הנשמה) לבדה מחבל תְּרוּמָתִי (דיואן, סי' נ"ו), ורבי יהודה בן תבון אמר: תְּרוּמַת נבראיו (הקדמה לס' חובת הלבבות), שענינו: מבחר יצוריו.

תְּרוּמִיָּה, ש"נ, פ"א בספר יחזקאל, חלק מן התרומה: תְּרוּמִיָּה מתרומת הארץ (מ"ח, י"ב).

הֲרָמָה, שה"פ: מקיש הֲרָמָה לתנופה (במדבר רבה, ט'): אם אמרתם בתרומה שאינו זכאי בַּהֲרָמָתָהּ תאמר במתנות שזכאי בַּהֲרָמָתָהּ (ביצה, א', ו'), וּמֵרִים ראשי (תהלים, ג', ד') — תחת שהייתי חייב לך הֲרָמַת ראש נתת לי תלוי ראש (פסיקתא, פ' שקלים, יו"ד) ועי"ש.

רָמָה, שע"פ. א) עיר בנחלת מטה בנימן (יהושע, י"ח, כ"ה), מצפון לגבע וקרובה לבית לחם (שופטים, י"ט, י"ג), וקרובה כשתי שעות מירושלים: קול ברמה נשמע (ירמיה, ל"א, ט"ו), וכיום נמצא במקומה כפר נקרא אל רם. ב) עיר מולדת שמואל ומקום מושבו: ויבאו אל ביתם הרמתה (ש"א, א', י"ט), ותשובתו הרמתה כי שם ביתו (שם, ז', י"ז), קרובה לבית אל ושם יסד לו שמואל סוד להקת נביאים שנקראו בשם נְוָיוֹת־בָּרָמָה (שם, י"ט, י"ט). ושם נקבר (שם, כ"ה, א'), לדעת י"מ היא שנקראת גם רָמָתַיִם־צוֹפִים בהר אפרים ולדעת פירסט רָמָה לחוד וְרָמָתַיִם לחוד (עיין צוף). ג) עיר במטה נפתלי (יהושע, י"ט, ל"ו). ד) רָמַת המצפה בארץ הגלעד בנחלת מטה גד (יהושע, י"ג, כ"ו), ונקראת ג"כ מצפה גלעד (שופטים, י"א, כ"ט), (עיין מצפה בשרש צפה ראמות גלעד). ה) רָמַת לחי, עיר בהר יהודה (שופטים, ט"ו, י"ז), ועיין עין הקורא.

מֵרוֹם, בחבור לשם מֵי: מֵי־מֵרוֹם, אגם מים בסמוך לים כנרת (יהושע,

י״א, ה׳, ז׳), ובגמרא דירושלמית נקרא יומא של סמכי (ירושלמי, שקלים, פרק ז׳), ובגמרא בבלית יומא של סבבי (נ״א, ע״א).

רוּעַ, פ״ע, יסודו של רעע, עיקר הנחתו שבירה ופצפוץ — צער־ברעכען, צערשמעטטערן, сломать, разбить въ дребезги, ומזה געישה ורעישה הבאה על ידי השבירה, והתיחד הפעל רוע בבנין הפעיל לענין השמעת קול רעש — לארמען, טאָבען, шумѣть, гремѣть: ופלשתים הֵרִיעוּ לקראתו (שופטים, ט״ו, י״ד), וְהֵרֵעוּ במלחמה (ש״א, י״ז, כ׳), יָרִיעַ אף יצריח (ישעיה, מ״ב, י״ג) — קול רעש מלחמה: וַיָּרַע העם (יהושע, ז׳, כ׳), כי לא יָרִיעַ איבי עלי (תהלים, מ״א, י״ב), קול נצוח — יובעלן, торжествовать, восклицать, ובזעקת שבר — לויט קלאַגען, שרייען, вопить, кликать, למה תָרִיעִי רֵעַ (מיכה, ד׳, ט׳), וכמו כן בהרים קול בתודה והלל: רני בת ציון הָרִיעוּ ישראל (צפניה, ג׳, י״ד), הָרִיעוּ לאלהים בקול רנה (תהלים, מ״ז, ב׳), בזמרות נָרִיעַ לו (שם, צ״ה, ב׳), וע״ד המליצה: הָרִיעוּ תחתיות ארץ (ישעיה, מ״ה, כ״ג), וַיָּרִיעוּ כל בני אלהים (איוב, ל״ח, ז׳), ובהשמעת קול בשופר ובחצוצרות להודעת דבר ולהכרזה: תתקעו ולא תָרִיעוּ (במדבר, יו״ד, ז׳). ונבדל מן הפעל תָּקַע בתכונת הקול, ולפי הקבלה: תקיעה, השמעת קול פשוט והרעה הוא קול יבוב (עיין יבב) — תְּרוּעָה. ובאה המצוה להריע להיות לזכרון לפני ה׳: וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם וַהֲרֵעֹתֶם בחצצרות ונזכרתם לפני ה׳ אלהיכם (במדבר, יו״ד, ט׳), וכן בחגי השם המקודשים נאמר: וּתְקַעְתֶּם בחצצרות על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם (שם, שם, י׳).

הפוּעַל בהוראת הפיעל, בהשמעת קול שמחה — געיובעלט ווערדען: לא יְרֻנָּן ולא יְרֹעָע (ישעיה, ט״ז, י׳).

ההתפעל בעין ההפעיל: יִתְרוֹעֲעוּ אף ישירו (תהלים, ס״ה, י״ד) — אויפיובל־צען, возликовать, ולדעת י״מ מזה: עלי פלשת הִתְרוֹעָעִי (שם, ס׳, י׳), ועיין רעה, רעע.

רֵעַ, ש״ז, קול רעש וצעקה, לארם, шумъ, кликъ, את קול העם בְּרֵעוֹ (שמות, ל״ב, י״ז), והכתיב בְּרֵעָה: למה תריעי רֵעַ (מיכה, ד׳, ט׳), יאממער, вопль, ובקול הרעם: יגיד עליו רֵעוֹ (איוב, ל״ו, ל״ג), דאָננער—געטעז.

תְּרוּעָה, ש״ז, קול רעש גדול, ומזה קול גדול במלחמה, להזדרז ולהחריד את האויב: יריעו כל העם תְּרוּעָה (יהושע, ו׳, ה׳), קריעגסגעשרייא, кликъ, брани, רַעַם שרים וּתְרוּעָה (איוב, ל״ט, כ״ה), תְּרוּעַת מלחמה (ירמיה, ד׳, י״ט), או קול המון חוגג, יובעל, радостный, кликъ, ликованіе, קול תרועת השמחה (עזרא ג׳, י״ג), ושפתיך תְּרוּעָה (איוב, ח׳, כ״א), והקודם: עד יְמַלֵּא שחוק פיך. ובשופר וחצוצרות להעברה ולהכרזה: והעברת שופר תְּרוּעָה (ויקרא, כ״ה, ט׳), פאָזוינען שאלל, трубный звукъ: שעורו: והעברת תְּרוּעָה בשופר, וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה (במדבר, יו״ד, ה׳), וחצצרות הַתְּרוּעָה (שם, ל״א, ו׳) — לְהָרִיעַ על האויב, להרים קול בִּתְרוּעָה (יחזקאל, כ״א, כ״ז), בִּתְרוּעָה ביום מלחמה (עמוס, א׳, י״ד), יום שופר וּתְרוּעָה (צפניה, א׳, ט״ז), ויום הראשון לחדש השביעי (ראש השנה) נאמר בו: יום תְּרוּעָה יהיה לכם (במדבר, כ״ט, א׳), ולפי הקבלה המצוה לתקוע בו ביום ההוא בשופר (ר״ה, ג׳, ג׳), וכמו כן נאמר בו: זכרון תְּרוּעָה (ויקרא, כ״ג, כ״ד), שעורו: תרועת זכרון וכמו שנאמר: וְנִזְכַּרְתֶּם לפני ה׳ אלהיכם (במדבר, יו״ד, ט׳), והיו לכם לְזִכָּרוֹן לפני אלהיכם וגו׳ (שם, שם, יו״ד). ובתכונת קול התרועה אמרו: שיעור תקיעה כשלש תרועות, שיעור תרועה כשלש יבבות (ר״ה, ד׳, ט׳), ולהיות קול השופר רם

וגדול מקולות שאר כלי שיר, היו משתמשים בו בתוך שאר כלי השיר להרים קול לעת שמחה גדולה: היטיבו נגן בִתְרוּעָה (תהלים, ל״ג, ג׳) — אחרי שאמ־ הודו לה׳ בכנור, הוסיף לאמר, להיטיב את הַנִּגּוּן בתרועה, והגדולה שבשמחות היא בהכרת כח מלכות, הולדיגונג, благоговѣніе, וזהו: עלה אלהים בִּתְרוּעָה ה׳ בקול שופר (שם, מ״ו, ו׳) — עילויו שהוא קבלת עול מלכותו הוא בתרועה, ומפרש: כי מלך כל הארץ אלהים וגו׳ מָלַךְ אלהים על גוים (שם, ח׳, ט׳)· ומזה: ה׳ אלהיו עמו וּתְרוּעַת מלך בו (במדבר, כ״ג, כ״א), הכרת כח מלכותו שהיא בתרועה, כלומר ה׳ הוא אלהיו והוא מלכו, וי״מ מלשון ריעות וחבה (עיין רע): זבחי תְרוּעָה (תהלים, כ״ז, ו׳) — הזבחים שמריעים עליהם בתרועה, וירא פניו בִּתְרוּעָה (איוב, ל״ג, כ״ו) — בתרועת שמחה, ותרגומו: בְּרַעֲוָא, מענין ריעות. ובמשנה גזרו מן השם הזה פעל בהפעיל, בהשתרש התי״ו ובהתיחד לתרועה בעת צרה בשופר, אבל צמחים ששנו מַתְרִיעִין עליהן מיד (תענית, ג׳, א׳), אותה העיר וּמַתְרֶעֶת (שם, שם, ג׳).

רוּף, פעו״י, מקורו ארמית, יסודו של רפה, עקרו נענוע קל, ריחוף, זיך לייכט בעוועגען, שוואנקען, колебаться במקרא רק פ״א: בפיעל: עמודי שמים יְרוֹפָפוּ (איוב, כ״ו, י״א). ובמדרש ע״ד הכפולים: לקערה שהיא מלאה חלב עד שלא נתן בתוכה החלב רופף (ב״ר י״ד), ואמצעיתה רוֹפֶפֶת (תוספתא זבים, ד׳, א׳); ובהשאלה: כל הלכה שהיא רוֹפֶפֶת בבית דין ואין אתה יודע מה טיבה, צא וראה מה הצבור נוהג ונהוג (ירושלמי פאה, פרק ז׳), והשתמשו בו גם בקל בהוראת רפה כענק זה שֶׁרָף על הצואר (עירובין, דף ד׳, ע״א), ובתרגומים בפעל בהוראת, יוצא, הרעדה— ער־שיטטערן, поколебать: בעט יוסף בעמודא דהיכלא ורפפיה (ת״י, בראשית, מ״ד, י״ח);

ובאתפעל: ועמודיה יתפלצון (איוב, ט׳, ו׳), תרגומו: ועמודיה מִתְרוֹפְפִין, ובנוסחאות מדויקות מִתְרַפְּפִין, ובא על דרך הכפולים המרובעים בבנין

פיעל, נענוע קל — פלאטטערן, порхать, еле дотрагивать: כעוף הזה שהוא מְרַפְרֵף בכנפיו (ב״ר ב׳), לחלב שהוא נתון בקדרה שהוא מְרַפְרֵף (שם, ד׳), ובעוף אפילו לא רִפְרֵף אלא בעינו (חולין, דף ל״ח)· ובהשאלה: לפי שֶׁרִפְרְפָה בלבה תביא קרבן מְרוּפְרָף (ב״ר, כ׳)— הרהור קל ומסופק, ובהתפעל: מפני שהיא מִתְרַפְרֶפֶת וחוזר יאוגדה (תוספתא מכשירין, כ׳, ד׳), נעשים רפים, כל שבעה ימים חרב שלופה ועד שלשים היא מִתְרַפְרֶפֶת ואינה חוזרת לנדנה (ב״ר, ק׳).

רְפָפָה, במשנה ש״נ, מעשה שבכה עשוי מלחיי־עץ שמעמידים בחלונות למחיצה — גיטטערוועךקע, рѣшетка: הסרוגות וְהָרְפָפוֹת (אהלות, י״ג, א׳), ונקרא כן ע״ש שהן רפות וקלושות, רְפָפוֹת אלו של אלקטיות (תוספתא אהלות, י״ד, ב׳) של בתי הקיץ והר״ש פרחון; כתב פירושו על פסוק עמודי שמים יְרוֹפָפוּ (איוב, כ״ו, י״א): ירעדו ויזדעזעו. ומזה נקראו המניפות שמנידין בהן הרוח על פני אדם רְפָפוֹת, ובלשון רבותינו הָנִיפֵי עלי במנפיך, ומזה נקרא ספר רְ פָ פ וֹ ת שיש בו סימני אברי גוף האדם שאם נתנדנד שום אבר הרי זה יורה עליו כך וכך בין טוב ובין רע.

רִיפָה, ברבוי ש״נ, ריפות, חטים או שעורים כתושים — צערשטאָססענע קאָרנער, גריטצע, גרויפען, крупа, במכתש בתוך הָרִיפוֹת (משלי, כ״ז, כ״ב), ותשטח עליו הָרִיפוֹת (ש״ב, י״ז, י״ט), ויתכן שנקראו כן ע״ש הנדנוד בכתישה.

תְּרוּפָה, פ״א במקרא: ועלהו לִתְרוּפָה (יחזקאל, מ״ז, י״ב), ולפי המוסכם ענינו רפואה או סמי רפואה — הייל, ארצנייא, леченіе, лекарство; עיין ר פ א.

רוּץ, פעו"י, הקל, הליכה מהירית — לויפען, איילען, бѣгать спѣшать: ואל הבקר רָץ אברהם (בראשית, י"ח, ז'), וירא וַיָּרָץ לקראתם (שם, שם, ב'). ופ"א בחולם: וישתחו כושי ליואב וַיָּרֹץ (ש"ב, י"ח, כ"א), לָרוּץ בית לחם עירו (ש"א, כ', ו'). וביחס אל הרגלים: רגלים ממהרות לָרוּץ לרעה (משלי, ו', י"ח), וכפרשים כן יְרֻצוּן (יואל, ב', ד') — רעננען, стремительно бѣгать, ובא בבחינות שונות: להנצל מיד רודף: בו יָרוּץ צדיק ונשגב (משלי, י"ח, יו"ד), להבעית ולהומם את מי שכנגדו: יָרוּץ אליו בצואר (איוב, ט"ו, כ"ו), יָרוּץ עלי כגבור (שם, ט"ז, י"ד), כי בכה אָרוּץ גדוד (ש"ב, כ"ב, ל'), (ועיין ר צ ץ). ובריצה של התחרות — וועטטלויף, бѣганіе въ запуски: כי את רגלים רַצְתָּה (ירמיה, י"ב, ה'). ובענין זה נאמר: ישיש כגבור לָרוּץ ארח (תהלים, י"ט, ו'), ביחס הפעול—כגבור שהוא בטוח במרוצו שלא ישיגוהו המתחרים עמו (ועיין מֵרוּץ). וקרוב לענין זה נאמר: ודרך מצותיך אָרוּץ (שם, קי"ט, ל"ב) — ברגל רמה ובלב סמוך. ובהשאלה: עד מהרה יָרוּץ דברו (שם, קמ"ז, ט"ו), למען יָרוּץ קורא בו (חבקוק, ב') — יקרא כראוי: ואל נכון ולא יכשל ויטעה: והחיות רָצוֹא ושוב (יחזקאל, א', י"ד). ובא לענין זרוז והשתדלות: לא שלחתי את הנביאים והם רָצוּ (ירמיה, כ"ג) — זיך בעפלייססיגען, усердствовать, ואתם רָצִים איש לביתו (חגי, א', ט') — יאגען, гоняться, ובגמרא: אני רָץ והם רָצִים (ברכות, כ"ח, ע"ב). ובבינוני בענין תאר איש מיוחד לרוץ בשליחות אדוניו—איילפאסטע, почтарь, רץ לקראת רָץ ירוץ (ירמיה, נ"א, ל"א), וימי קלו מני רץ (איוב, ט', כ"ה), הָרָצִים יצאו דחופים (אסתר, ג', ט"ו), ועל יד מלכי ישראל היה צבא מיוחד בשם רָצִים: שרי הרצים (מ"א, י"ד, כ"ז), ובא נרדף עם כרי: ואת הַכָּרִי ואת הָרָצִים (מ"ב, י"א, י"ט), וכנראה שהיו שומרי ראש המלך, לייבוואכע, שמהם היו רצים לפניו.

הפיעל פ"א במקרא: כברקים יְרוֹצֵצוּ (נחום, ב', ה'), ריצה מהירית ותכופה, רעננען, יאגען, мчаться.

ההפעיל יוצא, א) גרוש, פארטיאגען, отогнать, כי ארגיעה אריצנו (ירמיה, מ"ט, י"ט), ב) הולכה מהירה, איילען לאססען, торопить, וַיְרִיצֻהוּ מן הבור (בראשית, מ"א, י"ד). ומזה בדבר שאין בו רוח חיים: וְהָרֵץ המחנה לאחיך (ש"א, י"ז, י"ז), שנעלל הינבערינגען, скоро принести, וַיָּרִיצוּ לכל בני העם (דה"ב, ל"ה, י"ג), כוש תָּרִיץ ידיו לאלהים (תהלים, ס"ח, ל"ב) —תושיט יד, תתן יד לה' לעבדו. וזה ע"ד שנאמר: וזה יכתוב ידו לה' (ישעי', מ"ד, ה'), ובא ידיו במקום יָדֶיהָ, והרמבמ"ן תרגם, פאלטען, простирать руку, והוא לדעת המבאר בענין כפיפה משרש רצץ, ובלשון חז"ל: דברים שהן מְרִיצִין לבני מעים (ויק"ר, כ"ח),

מֵרוֹץ, ש', פ"א במקרא: ולא לקלים הַמֵּרוֹץ (קהלת, ט', י"א), לפי המפרשים ענינו ריצה, דער לויף, דאס לויפען, бѣганіе, бѣгъ, והנראה שענינו: המקום המיוחד לרוץ בו בהתחרות ובהמראה, וועטטלויף, רעננבאהן, והכונה—לא תמיד תעמוד הקלות לקלים להרויח שבר המרוץ, לויפפריוע, призъ за бѣги.

מְרוּצָה, ש"נ, דער לויף, דאס לויפען, бѣготня: מרוצת הראשון (ש"ב, י"ח, כ"ז), ובהשאלה: חזרה והשתדלות: ותהי מְרוּצָתָם רעה (ירמיה, כ"ג, יו"ד), והכפל: וגבורתם לא כן. כֻּלֹּה שב בִּמְרוּצָתָם (שם, ח', ו'), בקרי, והכתיב בִּמְרוּצָתָם, רצים וחוזרים ורצים. ובדבא"ם הגחת האויב במהירות ובפחזות, אשר במרוצתו היה מרעיד כל אדם (יוסיפון

מ"ה), ועל הַמְּרוּצָה לעשות (ירמיה, כ"ב, י"ז), עיין ר צ ץ.

רִיצָה, שה"פ. בפיוט: בְּרִיצַת רַגְלַיִם להרע.

מֶרֶץ, בפיוט, שה"פ בהוראת תאה"פ: מהירות רבה וגם חזק ועצמה, אײלע, ענערגיע, נאַכדרוק, поспѣшность, силою: סערה תעש דברו בְּמֶרֶץ (שחרית יוה"כ).

ריק, פ"י, יסודו של רקק (ע"ש) בנינו הפעיל (וי"א שהוא מנע"י) עיקרו הערה ושפיכות כמות כל דבר מה מן הכלי שהוא כנוס בתוכו עד שישאר הכלי ריק, אויסלעערען, опорожнять, ומתיחס אל הכלי שממנו מְעָרִים: מְרִיקִים שקיהם (בראשית, מ"ב, ל"ה), וכליו יָרִיקוּ (ירמיה, מ"ח, י"ב), ואל הדבר שמערה, אם ימלאו העבים גשם על הארץ יָרִיקוּ (קהלת, י"א, ג'). ועה"ד ההשאלה: אפתח לכם את ארובות השמים וַהֲרִיקֹתִי לכם ברכה (מלאכי, ג', י'), הַמְּרִיקִים מעליהם הזהב (זכריה, ד', י"ב)—השמן הטוב הזך ומצהיר כזהב. ובארמית יכלול גם ענין יציקה, גיעססען, лить, выливать, וַיִּצֹק עליה שמן (בראשית, ל"ה, י"ד), ת"א: וְאָרִיק עלה משחא. ובא: לְהָרִיק נֶפֶשׁ רעב (ישעיה, ל"ב, ו')—לגרום להרעב שתהיה נפשו ריקה, ובא כטיט חוצות אריקם (תהלים, י"ח, מ"ג), וענינו טְאטֵוּא, כִּבּוּד, וועגפעגען, אויסשיטטען, высыпать, выметать: ובספר שמואל (כ"ב, מ"ג), נאמר במקומו, אֲדִיקֵם בדלי"ת: ומזה ב) שליפה, הערויסציעהען, צוקקען, обнажать, вытягивать, אריק חרבי (שמות, ט"ו, ט'), וַהֲרִיקֹתִי אחריכם חרב (ויקרא, כ"ו, ל"ג), וכן: וְהָרֵק חנית (תהלים, ל"ה, ג'). ובהשאלה: העל כן יָרִיק חרמו (חבקוק, א', י"ז). ומזה ג) במובן חלוץ למלחמה: וַיָּרֶק את חניכיו (בראשית י"ד, י"ד), כתרגומו: וזרז.

ההפעל, היות נשפך, אויסגעגאָססען װערדען, быть изливаему: ולא הוּרַק מכלי אל כלי (ירמיה, מ"ח, י"א). ובמשנה בנפעל: טיט הַנְּרוֹק (מקואות, ז', א')—טיט דק וקלוט שנוח להתכבד.

רֵק, ת', כלי קבול שלא נמצא בתוכו מאומה, לעער, порожный: והבור רֵק אין בו מים (בראשית, ל"ז, כ"ד), וכדים רֵקִים (שופטים, ז', ט"ז), השבלים הָרֵקוֹת (בראשית, מ"א, ה'), והעמידה על גחליה רֵקָה (יחזקאל, כ"ד, י"א)—כשהיא ריקה: והקיץ וְרֵקָה נפשו (ישעיה כ"ט, ח'). ובהשאלה: וככה יהיה נעור וָרֵק (נחמיה, ה', י"ג)—משולל נקי מנכסיו, אויסגעלעערט, נאַקקט. ובמובן המוסרי—דבר שאין בו תועלת: כי לא דבר רֵק הוא (דברים ל"ב), לעערעס װאָרט, пустыя слова. ומזה אדם נעור מכל עסק והולך בטל, пустякъ: אנשים רֵיקִים ופוחזים (שופטים, ט', ד'), ומרדף רֵיקִים חסר לב (משלי, י"ב, י"א). וי"א במובן שם מפשט, בַּטָּלָה, רעות רוח, ניכטס טהון, לעערע דינגע, празднословіе, суета.

רִיק, ש', דבר שאין בו כל תועלת, הבל לעערהײט, ניכטיגקײט, порожность, пустота: ולאמים יהגו ריק (תהלים, ב', א'), לכה תאהבון רִיק (שם, ד', ג'), והכפל: תבקשו כָזָב. הֶבֶל וָרִיק יעזרו (ישעיה, ל', ז'), ויגעו עמים בדי רִיק (ירמיה, נ"א, נ"ח), ובמובן תאה"פ ובטעם שוא, חנם: אך רִיק זכיתי לבבי (תהלים, ע"ג, י"ג), אומזאָנסט, נוטצלאָז. ועל הרוב בקשור הלמ"ד: וזרעתם לָרִיק זרעכם (ויקרא, כ"ו, ט"ז), לא יגעו לָרִיק (ישעיה, ס"ה, כ"ג), והכפל: ולא ילדו לַבֶּהָלָה (עיין בהלה), לָרִיק יגעתי (שם, מ"ט, ד'): ובא: הציגני כלי רִיק (ירמיה, נ"א, ל"ד), כמו רֵק.

רֵיקָם, תאה"פ, א) משולל מכל הראוי והנאות לו, לעער, ни съ чѣмъ, порожно: כי עתה רֵיקָם שלחתני (בראשית, ל"א, מ"ב), לא תשלחנו רֵיקָם (דברים, ט"ו, י"ג), ולא יראו פני רֵיקָם (שמות, כ"ג, ט"ו), אלמנות שלחת רֵיקָם (איוב,

כ״ב, ט׳) גזלת את כל אשר היה להם: שבו כליהם ריקם (ירמיה, י״ד, ג׳)—בלא מים. ב) בלי תועלת, אָהנע ערפָאלג, נוטצלאָז, לא ישוב אלי רֵיקָם (ישעיה, נ״ה, י״א). ג) בלי סבה, חִנָּם, אָהנע אורזאַכֿע, פֿער־געבענס, напрасно: ואחלצה צוררי רֵיקָם (תהלים, ז׳, ה׳), יבשו הבגדים רֵיקָם (שם, כ״ה, ג׳).

ריקן, ארמית, כבעברית רֵק — לעֶער: והבור רק אין בו מים (בראשית, ל״ז, כ״ד), ת״א: וגובא רֵיקָן, והארץ היתה תהו ובהו (בראשית, א׳, ב׳), ת״א: צדיא וְרֵיקַנְיָא. ובמשנה: ומחזיר את הָרֵיקָן (פסחים, ה׳, ו׳). ובמובן המוסרי: מדת בשר ודם כלי רֵיקָן מחזיק מלא אינו מחזיק, אבל הקב״ה אינו כן, מלא מחזיק רֵיקָן אינו מחזיק (ברכות, דף מ׳, ע״א): הריקנים שבך מלאים מצות כרמון (חגיגה, כ״ז, ע״א; סנהדרין, ל״ז, ע״א), ביאה ריקנית (יומא, דף נ״ג, ע״א) — שלא לצורך עבודה. ומזה בפעל

רוֹקֵן, פ״י, הרקה — לעערמאַכֿען, לעערען, опорожнять, ובהרחבת ההוראה גם בענין, נצול, פנוי, וכדומה: ונצלתם את מצרים (שמות, ג׳, כ״ב), ת״א וּתְרוֹקְנוּן, ותקא הארץ את ישביה (ויקרא, י״ח, כ״ה), ת״א וְרוֹקֵינַת ארעא. ובמשנה בפיעל: פסיגה של אשכול שֶׁרֵיקְנָהּ טהורה (עוקצין, א׳, ה׳), לעער־מאַכֿען, опорожнять. שרביט של תמרה שריקנו (שם). וריקנו בתיהם (במדבר רבה, ג׳). ובהשאלה: רִיקֵן כל העבודות כולן לשם המיוחד (סנהדרין, דף ס׳, ע״ב).

אֶתְפַּעַל — ענטלעדיגט, אויסגעלעערט ווערדען, быть опорожнену: ונקתה (ישעיה, ג׳, כ״ו), תיב״ע וְתִתְרוֹקִין, ובגלל הדבר הזה (דברים, ט״ו): אהן עלמא מדמי לגלגלא דאנטילא דמלא מתרוקן דְמִתְרוֹקֵן מתמלא (ויק״ר ל״ד). ובהשאלה: אם נִתְרוֹקְנָה אימתך עמוד וגודרה (ירושלמי ברכות, פרק ט׳). ובמשנה: מת האב לא נִתְרוֹקְנָה רשות לבעל, מת הבעל נִתְרוֹקְנָה רשות לאב (נדרים, יו״ד, ע״ב).

ריקא, **ריקה**, ש״ת כנוי לאדם רֵק ופחות המעלה — לעֶדיגער, ניכֿטס־ווירדיגער מענש, негодяй: ריקה, כמה מכוער אותו האיש (תענית, דף כ׳, ע״ב), רֵיקָה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך (ב״ק, דף נו״ן, ע״ב).

רָוָק, **רַוָּק**, ארמית, ש״ז, בחור — יינגלינג, юноша: ובחורים כשול יכשלו (ישעיה, מ׳, ל׳), תיב״ע: וּרְוָקֵי רשיעיא, ועקרו בחור שאינו נשוי, פנוי — איין יונגער אונפֿערהייראַטעטער מאַנן, холостой, ומזה במשנה: לא ילמד רָוָק סופרים (קדושין, ד׳ ג׳), ולא יישנו שני רְוָקִים בטלית אחת (שם, שם, ד׳).

רֵיקוּת, ש״מ, ברבא״ם, שהריקות נמצא (מו״נ, א׳, ע״ג) — לעערהייט, пустота.

רור, פ״ע, פ״א במקרא בקל, הזלה, הטפה, ליח קלוש—שליימען, צאֶהפֿ־ליעססען, אויסשליימען, испускать мок-роту, ביחס הפעול: רָר בשרו את זובו (ויקרא, ט״ו, ג׳), בשרו הוא נושא הפעל, הבשר (האבר) רָר את זובו, ובמשנה השתמשו בו בהפעיל ע״ד נחי פ״י: הכל מודים בחגב שהוא פסיל מפני שהוא מוֹרִיר (תוספתא פרה, ה׳, ד׳) — מוציא ריר מפיו. הש״חין והמכוה והקדח הַמוֹרְרִין (נגעים, ו׳, ח׳), ווי״ג המורדין בדלי״ת.

רִיר, ש״ז, ליח עב וקלוש, רוק — גייפֿער, שפייכֿעל, слюна, ויורד רִירוֹ אל זקנו (ש״א, כ״א, י״ד), היש טעם בְּרִיר חלמות (איוב, ו׳, ז׳), לֵיהַ או שרף — דאַס שליימיגע, זאַפֿט, слизь, сокъ, мокрота, (עיין חלמות). ובמשנה: בצלים אם יש בהן רִיר (עוקצין, ב׳, ה׳).

רוֹשׁ, פעו״י, יסודו של השרש ירש, הקל רק פ״א במקרא, עקרו היות חלש, דל — שוואַך, דירפֿטיג זיין,

: быть слабымъ, бѣднымъ, жалкимъ כפירים רָשׁוּ ורעבו (תהלים, ל״ד, י״א).

הפיעֵל, החלשה, במובן הריסה — צערשטאֶרען, פֿערניכֿטען, уничтожить, או הבאה לידי עניות — פֿעראָרמען לאַססען, : обѣднѣть יְרוֹשֵׁשׁ ערי מבצריך (ירמיה, ה׳, ט״ז), ולד״ק שרשו ר ו ש.

הפועל, היות מהורס: כי תאמר אדום רֻשַּׁשְׁנוּ ונשוב ונבנה חרבות (מלאכי, א׳, ד׳).

ההתפעֵל, פעל מדומה: עשות עצמו כרש ודל — זיך אָרם שטעללען, מִתְרוֹשֵׁשׁ והון רב (משלי, י״ג, ז׳).

רָשׁ, ש״ז, דל, עני בנכסים — אַרמער, דירפֿטיגער, бѣдный, גם לרעהו ישנא רָשׁ (משלי, י״ד, כ׳), ובתוספת אל״ף: אחד עשיר ואחר רָאשׁ (ש״ב, י״ב, א׳), וכן פחות המעלה — עלענדער, жалкій: ואנכי רָשׁ ונקלה (ש״א, י״ח, כ״ג), עשיר בְּרָשִׁים ימשול (משלי, כ״ב, ז׳), רב אכל ניר רָאשִׁים (משלי, י״ג, כ״ג) — הרבה תבואה בא לעולם מניר אנשים עניים עובדי עבודת האדמה.

רִישׁ, ש״ז, עניות, דלות — אַרמוטה, : нищета, бѣдность וּמְרַדֵּף ריקים ישבע רִישׁ (משלי, כ״ח, י״ט), ישתה וישכח רִישׁוֹ (שם, ל״א, ז׳), ובצירי״ה: רֵישׁ וקלון פורע מוסר (שם, י״ג, י״ח), ובא מתהלך רֵישֶׁךָ (שם, כ״ד, ל״ד), ובתוספת אל״ף: ובא כמהלך רֵאשֶׁךָ (שם, ו׳, י״א).

רוּת, שע״פ, המואביה, שנשאת לבעז, ויצא ממנה דוד המלך ע״ה. דרש חז״ל בטעם השם הזה ידוע, ולדעת המבארים הוא מקוצר מן השם רְעוּת, רצון בלשון ארמית.

רָז, ש״ז, ארמית, דבר סוד וסתר — געהיימניסס, פֿערבאָרגענעס, : тайна וכל רָז לא אנס ליה (דניאל, ד׳, ו׳), (עיין א נ ס) בחזוא די ליליא רָזָא גלי (שם, ב׳, י״ט), וגלה רָזִין (שם, שם, מ״ז), וְגָלֵא רָזַיָּא הוֹדְעָךְ (שם, שם, כ״ט).

ובתרגומים: דברו אל רוד בלט (ש״א, י״ח, כ״ב), תיב״ע: בְּרָז — אינם געהיים: בְּתָרְמָה (שופטים, ט׳, ל״א), ת׳ ברזי. ובגמרא: הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הָרָזִים, שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהם דומים זה לזה (ברכות, דף נ״ח, ע״א) יודע המחשבות הצפונות בלב כל אחד ואחד. ובפיוט: אתה יודע רָזֵי עולם, ואפשר שעל שם כן נקרא

רְזִיאֵל, שע״פ, מלאך, יודע סודות התורה. בתרגום קהלת על פסוק כי עוף השמים יוליך את הקול (קהלת, יו״ד, כ׳): רְזִיאֵל מלאכא מכריז בכל יומא מן שמיא על טורא דחורב וכו׳.

רזב, ארמית, מיסוד של ב ר ז, בהוראת דקירה ונעיצה (עיין ברז): ומזה בשם

מַרְזֵב, ש״ז: מי פלג לשטף תעלה (איוב, ל״ח, כ״ה), ת׳ מאן עבד שטפא לְמַרְזְבָא דמיא, פרץ נחל מעם גר (שב, כ״ח, ד׳), תרגום מן אתרא די מזרלח מַרְזְבַיָּא. ומזה במשנה, דבר חלול ונבוב, והתיחד לצנור קטן הנתן בסוף צנור גדול שנקרא מזחילה, הַמַּרְזֵב אין לו חזקה (ב״ב, ג׳, ו׳), ובגמרא: כקולמוס פסול כְּמַרְזֵב כשר (יבמות, דף ע״ט, ע״א), הֵלֶךְ דבש (ש״א, י״ד, כ״ו), תיב״ע בְּרִיז דבשא.

רָזָה, פ״י, לפי המוסכם ענינו כחוש, התשת כח — שוואך מאַכען, ענטקראֶפֿטען, изнурять, כי רָזָה את כל אלהי הארץ (צפניה, ב׳, י״א), ותרגומו ימאך.

הנפעל, היות כחוש — מאַגער װערדען, худѣть: ומשמן בשרו יֵרָזֶה (ישעיה, י״ז, ד׳), ובגמרא: שדה תבור פרה תֵּרָזֶה (ע״ז, דף מ״ט, ע״א).

רָזֶה, ת׳ כחוש וחלש, ביחס אל בעל חי — מאַגער: בין שה בריה ובין שה רָזָה (יחזקאל, ל״ד, כ׳), וביחס אל

הארמה: השמנה היא אם רָזָה (במדבר, י"ג, כ').

רָזוֹן, שמ"ז, כַּחֲשׁוּת — מאַגערקייט, שווינד־זיכטיגקייט, : чахлость, худоба
וישלח רָזוֹן בנפשם (תהלים, ק"ו, ט"ו), ישלח האדון וגו' במשמניו רָזוֹן (ישעיה, יו"ד, ט"ז) — מעין מליצת: ומשמן בשרו ירזה (שם, י"ז, ד'), ואיפת רָזוֹן זעומה (מיכה, ו', י')—איפה קטנה וחסרה לרמות בה את הקונים; ואפשר שענינו האיפה הזעומה היא איפת התבואה, כלומר העושר שיעשו להם המוכרים מכחשות שהם גורמים אל ההמון, ע"ד: גזלת העני בבתיכם (ישעיה, ג', מ"ד) ומקביל אל הקודם: האיש בית רשע אצרות רשע. ובא: ובאפס לאם מחתת רָזוֹן (משלי, י"ד, כ"ח), הנכון כתרגומו פרנסה, והוא כמו רֹזֵן, פירסט (עיי"ש).

רָזִי, פ"א במקרא: ואמר רָזִי לי רָזִי לי (ישעיה, כ"ד, ט"ז), לפי תרגומו ופירש"י הוא מן הארמית סוד נבואה נגלה לי, ויותר מסתבר כדעת המפרשים שענינו מחסור, עוני, גויעה, פערשמאַכטען, פערדערבען, погуба, ומסכים עם הכפל: אוי לי.

[הערה]. בארמית יש במשמע השרש רזי, עוזה וקושי: העפטיגקייט, מטרא רזיא לאילני (ת' איוב ל"ז י"ג) ובגמרא: ושדא להו איהו כי היכי דתיתי מרזיא (סנהדרין דף מ"ה ע"ב) בכח גדול. ויתכן שמזה, בפעל השלכת דבר בכח גדול, וזהו: כי רָזָה את כל אלהי הארץ (צפניה ב', י"א) השליך לארץ. הרס, שטירצען. ומזה רָזִי לי איד ושבר גדול. ומזה הנפעל, אין עיקר ענינו כחשות, כי אם, שבירה היות נשבר ומדוכא. צערבראָכען צוזאַמ־מען געפאַלען. וזהו, שה רזה. הפך הקודם: שה בְּרִיָּה ולעיל, ולנשברת אחבש (שם, ט"ז), ובהשאלה אם רזה כנגד שמנה (במדבר, י"ג, כ').

רזח, בלשון ערבית ענינו הרמת קול גדול אם קול צעקת שבר, וועהע שרייען, או קול הוללות שמחה, יובעלן. ומזה לדעת המפרשים

מַרְזֵחַ, ש"ז. קול צעקה, געשרייא. ומזה: אל תבא בית־מַרְזֵחַ (ירמיה, ט"ז, ה')—בית שנשמע בו צעקה, כלומר צעקת אבל, טרויער, וסר מִרְזַח סרוחים (עמוס, ו', ז'), צעקת הוללות השכורים הסרוחים על ערשותם, געקרייז, крикъ, ולפי מה שהשתמשו בו חז"ל בכמה מקומות: חזרו לעשות להם מַרְזֵיחִים (ספרי במדבר, ס', קל"א), ורשע זה עושה מַרְזֵיחִים (אסת"ר ג', פסוק גם ושתי), נתנה אותן בבתי מרזיחין (שם) נראה שפירשוהו בענין משתה גדול עד להשתכר. טרינקגע־לאַגע, попойка ובמובן זה יפורש: מִרְזַח סרוחים (עמוס, וי"ו, ז'), וסָר הוא מענין באשה. ע"ד סר סבאם (הושע, ד', י"ח), וגם: אל תבוא בית־מַרְזֵחַ (ירמיה, ט"ז, ה') יפורש כן וכמו שאמר להלן: ובית משתה לא תבוא (פסוק ח'). וגם אם נדחוק לפרש בית־מרזח, בית אבל, יש לאמר שקרא לו דרך גנאי, וזה על שם שהיו פרוצים בשתיה עד לשכרה, גם בסעודת ההבראה. ובתרגום שני לאסתר (א', ג'), גברי מַרְזְהַיָּא, ולפי מקומו נראה שענינו גברי העניים האובדים, אונגליקקליכע, несчастные.

רָזַם, פ"י פ"א במקרא, קריצת עין ושפתים ועם זה תנועת שאר האברים, להודעת דבר כל שהוא בלינצעלן ווינקען, мигать: ומה יִרְזְמוּן עיניך (איוב, ט"ו, י"ב), ומצוי הוא בארמית בהפוך האותיות רְמַז, ע"ש.

רֹזֵן, ש'. נסיך, שר גבול ומושל פירסט, רעגענט, власть, במקרא נמצא בל"ר: שמעו מלכים האזינו רזנים (שופטים, ה', ג'), וְרֹזְנִים יחוקקו צדק (משלי, ח', ט"ו), הנותן רוזנים לאין (ישעיה, מ', כ"ג). ובא פ"א על משקל אחר רָזוֹן: באפס לאם מחתת רָזוֹן (משלי, י"ד, כ"ח), מקורו ערבית: רזן היות כבד במשקל, ומזה בחשיבות, נִכְבַּד — שווער געוויכטיג זיין, быть важный. ובמדרש (במדבר רבה, פ' י"ב); שני רוזנים היו לי ולא מתו אלא מפני היין.

רָחַב, פעו״י הקל: התפשטות בכמות מדת השטח — וויט, גערויימיג אויסגעדעהנט זיין, расширяться: וְרָחֲבָה ונסבה למעלה (יחזקאל, מ״א, ז׳). ובהשאלה: רָחַב פי על אויבי (ש״א, ב׳, א׳) — אוכל לפתוח פי לכל רחבו להשיב לחורפי דבר: וּפָחַד וְרָחַב לבבך (ישעיה, ס׳, ח׳) — מרוב השמחה ירחב הלב כאשר יצר בעת צרה. ורוב שמושו בהפעיל.

הנפעל כעין הקל, היות מתפשט בשטח — וויט אויסגעדעהנט זיין, простираться: כר נרחב (ישעיה, ל׳, כ״ג).

ההפעיל יוצא, א) הַגְדָלַת כמות השטח לכל צד, וויט מאַכען, ערווייטערן, расширять: וְהִרְחַבְתִּי את גבולך (שמות, ל״ד, כ״ד), הַרְחִיבִי מקום אהלך (ישעיה, נ״ד, כ׳), ברוך מַרְחִיב גד (דברים, ל״ג, כ׳) — מרחיב גבול גד. וביחס הלמ״ד: הִרְחִיב ה׳ לנו (בראשית, כ״ו, כ״ב). ובהשאלה: בצר הִרְחַבְתָּ לי (תהלים, ד׳, ב׳)—הַרְחָבָה כנגד צָרָה, ע״ד מליצה: מן הַמֵּצַר קראתי יה ענני בַמֶּרְחַב יה (שם, קי״ח, ה׳), ובענין התפשטות לצד הימין והשמאל ברייט מאַכען: הִרְחַבְתְּ משכבך (ישעיה, נ״ז, ח׳) — עשית מקום למשכב רבים אצלך. וביחס אל האברים: תַּרְחִיב צעדי תחתי (תהלים, י״ח, ל״ז) — המרחיב צעדיו איננו נוח שיפול, וכן הוא אומר: בלכתך לא יצר צעדך (משלי, ד׳, י״ב) (רש״י), כי תַרְחִיב לבי (תהלים, קי״ט, ל״ב) — הרגשת ענג ונחת, הַרְחֶב פיך ואמלאהו (שם, פ״א, י״א) — פתח פיך לרוחה ואמלא אותו, כלומר, שאל בכל פה, ובע״א: על מי תַּרְחִיבוּ פה (ישעיה, נ״ז, ד׳) — לדבר גבוהה, והכפל: תַּאֲרִיכוּ לשון (ועיין ארך), וַיַּרְחִיבוּ עלי פיהם (תהלים, ל״ה, כ״א). הִרְחִיבָה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק (ישעיה, ה׳, ד׳) — השאול תַּרְחִיב נשימתה כדי שתוכל לפעור פה לבלוע. וקרוב למליצה זו נאמר: הִרְחִיב כשאול נפשו (חבקוק, ב׳, ה׳) — ירחיב נשימתו כנשימת השאול הפתוח לבלוע הרבה מאד (עיין נפש). ובא ב) עומד: הֶעְמִיק הִרְחִיב (ישעיה, ל׳, ל״ג), התפת הוא עמק ורחב: צרות לבבי הִרְחִיבוּ (תהלים, כ״ה, י״ז) — מליצה כפולה הצרות מרחיבות, וגדולות להצר לו ביותר. ובלשון חכמים במובנו הפשוט: היו מקטינות מבפנים ומרחיבות מבחוץ (ויק״ר ל״א).

רָחָב, ת׳, מתפשט בכמות המדה הרבה — וויט, ברייט, обширный, широкый: כפרץ רָחָב (איוב, ל׳, י״ד), ארץ טובה וּרְחָבָה (שמות, ג׳, ח׳), החומה הָרְחָבָה (נחמיה, ג׳, ח׳) — המלאכה הרבה וְהָרְחָבָה (שם, ד׳, י״ג). וע״ד המליצה: רְחָבָה מצותך מאד (תהלים, קי״ט, צ״ו), וּרְחָבָה מני ים (איוב, י״א, ט׳), והקודם: אֲרֻכָּה מארץ מדה. ובסמיכות לזה הים גדול וּרְחַב ידים (תהלים, ק״ד, כ״ה), והארץ הנה רַחֲבַת ידים (בראשית, ל״ד, כ״א). וברבוי: יארים רַחֲבֵי ידים (ישעיה, ל״ג, כ״א). ובמובן המוסרי: גבה עינים, וּרְחַב־לבב (תהלים, ק״א, ה׳), כמו גְבַה לב — האָכמיטהיג, надменный горделивый, או בעל תאוה מבקש הרבה: רְחַב־נפש יגרה מדון (משלי, כ״ח, כ״ה). ובמשנה בתכונות תלמידי בלעם: עין רעה ורוח גבוהה ונפש רְחָבָה (אבות, ה׳, כ״ב), כנגד מה שנאמר בתלמידי אברהם אבינו וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה (שם) (ועיין יין לבנון).

רַחַב, ש״ז, מעין הקודם, מקום רחב, וויטער רוים, просторъ: רַחַב לא מוצק (איוב, ל״ו, ט״ז), התבוננות עד רַחֲבֵי־ארץ (שם, ל״ח, י״ח).

רֹחַב, ש״ז, מדת השטח מצד הימין אל השמאל — ברייטע, כנגד אֹרֶךְ שהוא מצד הפנים והאחור: אֹרֶךְ היריעה האחת וגו׳ וְרֹחַב ארבע באמה (שמות, כ״ו, ב׳), ואמה וחצי רָחְבּוֹ (שם, כ״ה, יו״ד), התהלך בארץ לארכה וּלְרָחְבָּהּ (בראשית, י״ג, י״ז), ועל המעט שענינו רבוי כמות ההתפשטות בכלל,

וויטע, обширность, простоть, מלא רֹחַב
ארצך (ישעיה, ח׳, ט׳), וְרֹחַב מים במוצק
(איוב, ל״ז, יו״ד), שפעת מים. ובהשאלה:
וְרֹחַב לב כחול אשר על שפת הים
(מ״א, ה׳, ט׳), ווייטע דעס פערשטאנדעס,
широкій взглядъ.

רְחָבָה, ש״נ, מקום רחב ידיט — דאס
גערוימיגע, просторъ, раздолье:
ואתהלכה בָרְחָבָה (תהלים, קי״ט, מ״ה),
והוא ע״ד ההשאלה: ואתהלך לְאֹרֶךְ
וּלְרֹחַב באין מעצור — פרייא, свободно.
והנראה שהוא ע״ד מליצת תַּרְחִיב צעדי,
בצעדים רְחָבִים ובטוח שלא יפול.

רְחוֹב, ש״נ, מקום רחב בתוך העיר
לאספת בני אדם — גרוימיגער
פלאטץ, площадь, широкая улица, ותעשי
לך רמה בכל רְחוֹב (יחזקאל, ט״ז, כ״ד),
בָּרְחוֹב אכין מושבי (איוב, כ״ט, ז׳),
ומזה דרך רחבה בעיר בין החומות,
שוק: כי בָרְחוֹב נלין (בראשית, י״ט, ב׳),
ונבנתה רחוב וחרוץ (דניאל, ט׳, כ״ה),
תקבץ אל תוך רְחֹבָהּ (דברים, י״ג, י״ז),
וברבוי: בתוך רְחֹבוֹת ארצח (משלי,
כ״ב, י״ג), בִּרְחֹבוֹת קריה (איכה, ב׳,
י״א), בשוקים וּבָרְחֹבוֹת (שיה״ש, ג׳, ב׳).

רְחָבָה, במשנה, רחוב — שטראססע,
улица, אכלה מתוך הרחבה
וכו׳ מצרי הרחבה (ב״ק, ב׳, ב׳), הָרְחָבָה
והמרחץ ובית הכנסת (נדרים, ה׳, ה׳).

הַרְחָבָה, ש׳. ברבא״ם, במובן המשאלי,
סגנון המליצה ע״ד ההשאלה:
העברית בדבור, והרחבות נרחבה בהם
הלשון (אמונות ודעות א׳), ואמרו גם
כן: בְּהֶרְחֵב הדבור — ובענין הרוחה,
בעקוועמליכקייט.

מֶרְחָב, ש״ז מקום רחב ידים — גע-
רוימיגער פלאטץ, ווייטער רוים,
обширная площадь, пространство: יִרְעֵם
ה׳ ככבש בַּמֶּרְחָב (הושע, ד׳, ט״ז), ע״ד
שנאמר: ירעה מקנך ביום ההוא כר
נִרְחָב (ישעיה, ל׳, כ״ג). ועל הרוב
בהשאלה: העמדת בַמֶּרְחָב רגלי (תהלים,
ל״א, ט׳), וויוציאני לַמֶּרְחָב (שם, י״ח,
כ׳). ענני בַּמֶּרְחָב יה (שם, קי״ח, ה׳).
ובל״ר: ההולך למרחבי ארץ (חבקוק,
א׳, ו׳), כמו למרחקי ארץ (עיין מרחק).

רָחָב, שע״פ. הזונה שהסתיר את
המרגלים, אשר שלח יְהוֹשֻׁעַ
לתור את הארץ (יהושע, ב׳, א׳).

רְחַבְיָה, שע״פ בן אליעזר בן משה
(רע״ה) (דהי״א, כ״ג, י״ז).

רְחַבְעָם, בן שלמה המלך, שמלך אחרי
אביו ובימיו נקרעה ממלכת
ישראל לשתי ממלכות יהודה וישראל
(מ״א, י״א, מ״ג).

רְחֹב, שע״פ. א) מדינה אחת ממדינות
ארם מקצה הגבול הצפוני לארץ
ישראל. אֲרַם צוֹבָא וּרְחוֹב (ש״ב, י׳,
ח׳), ממדבר צן עד רְחֹב (במדבר, י״ג,
כ״א), ונקראת גם אֲרַם־בֵּית רְחֹב (ש״ב,
יו״ד, ו׳), ועל שם המדינה נקראו (ב׳,
ג׳), שתי ערים בקצה גבולה או בסמוך
לה שנתנו שתיהן למטה אשר. וּרְחֹב
והמון (יהושע, י״ט, כ״ח), ואפק וּרְחֹב
(שם, שם ועיין שופטים, א׳, ל״א), ובחבור
עם שם בית ד) בֵּית רְחוֹב. עיר בקצה
הגבול הצפוני לארץ ישראל. ובעמק
אשר היה לה עמדה העיר לַיִשׁ (לשם)
(שופטים, י״ח, כ״ח), וכנראה שהיא היתה
בזמן מן הזמנים תחת ממשלת מלכי
ארם (עיין לעיל). ה) שם איש. הדרעזר
בן רחוב מלך צובה (שם, ג׳, ח׳),
וי״ו) אחד מראשי הלוים מן החותמים
על האמנה (נחמיה, יו״ד, י״ב).

רְחֹבוֹת, שע״פ. א) עיר אשר בנה
נמרוד בארץ אשור, בסמיכות
לשם עיר, רְחֹבֹת־עִיר (בראשית, יו״ד,
י״א), ות״א רחבת קרתא, ולדעתו שעורו
עיר שקרא לה רחֹבות. ובתיב״ע: פְּלֵיטִיאַת
קַרְתָּא, וכונתו כנראה לאמר רְחֹבוֹת
ושוקים לעיר, או עיר בית־רְחוֹבוֹת.
ב) רְחֹבוֹת הנהר, עיר שאול אחד ממלכי
אדום (בראשית, ל״ו, ל״ז), א״ת רְחֹבוֹת דעל
פְּרָת, וזה לפי שכל נהר סתם במקרא

זביותר בה"א הידיעה הוא פרת. ויתכן שהיא העיר רחבה בפי הערביים בקרבת העיר כַּרְכְּמִישׁ , Ciricesium , ולפי אייזעביוס והיראָנימוס היא עיר בארץ אדום במחוז Gabalene (גְּבָל) שנקראת רבתא, Rabota. ג) אחד הבארות שחפרו עבדי יצחק (בראשית, כ"ו, כ"ב).

רחה, בערבית נמצא פעל רחא, בהוראת כתישה, הדקה — צעררייבען, צערשטאָססען, тереть, толочь, ומזה:

רֵחֶה, ש"נ, וברבוי זוגי, רֵחַיִם, כלי לטחון מיני דגן עשוי משתי אבנים מונחות זו על גב זו ובאבן העליונה חור ששופכין לשם התבואה ומניעים ומסבבים אותה ביד והגרעינים נכנסים בין שתי האבנים ונטחנים — האַנדמיהלע, жернова, ручная мельница, וכן הוא בארמית רֵיחַיָא, רֵיחוֹתָא. ובערבית רחא, ובמספ"ז רֵחַיָא, רֵיחוֹתָא: אחר הָרֵחָיִם (שמות, י"א, ה'), וטחנו בָרֵחַיִם (במדבר, י"א, ה'), לא יחבל רֵחַיִם וָרָכֶב (דברים, כ"ד, ו'), ופירש"י רֵחַיִם הוא (האבן) התחתונה וְרֶכֶב היא העליונה, ובלשון המשנה נקראת העליונה שכב (עיי"ש) ובגמרא אמרו דרך מליצה: רחיים בצווארו ויעסוק בתורה (קדושין, כ"ט, ע"ב), מי שעליו משא כבד ככבד הרחים לפרנס את בני ביתו, או שעליו לטחון קמח לפרנסת בני ביתו, אינו יכול לעסיק בתורה.

רָחֵל, שעכ"נ. כִּבְשָׂה עומד לילד ולהניק — מוטטער שאַפֿע, זויג-לאַם, овца: וּכְרָחֵל לפני גוזזיה נאלמה (ישעיה, נ"ג, ז'). וברבוי במין זכר, רְחֵלִים מאתים (בראשית, ל"ב, ט"ו), רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לא שכלו (שם, ל"א, ל"ח). ובמשנה לפעמים ברבוי נקבות: רְחֵלוֹת יוצאות שְׁחוּזוֹת (שבת, ה', ב'), ראשית הגז אינו נוהג אלא בִּרְחֵלוֹת (חולין, י"א, א'), ובגמרא: העירו על זה ואמרו לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמן (חולין, דף קל"ו, ע"ב). ובגזרתו נראה דעת פירסט שהוא מלשון ערבית רעל, רחל יונקת — זויגען, רעלה, רחלה, כבשה — מיניקה.

רחל, שע"פ. בת לבן, אשת יעקב (בראשית, כ"ט).

רָחַם, הקל, לא נמצא רק פ"א במקרא, ועניינו אהבה — ליעבען, ליעב גערן האבען, любить, миловать: אֶרְחָמְךָ ה' חזקי (תהלים, י"ח, ב'), (וכל הפסוק הזה חסר בס' שמואל ב' כ"ב) וזהו עיקר הוראתו בלשון ארמית: אשר אהבת (בראשית, כ"ב, ב'), ת"א: די רְחַמְתָּא, ורוב שמושו בלשון עברית בבנין פִּיעֵל, הרגשה בצער זולתו והשתדל להושיע לו -- זיך ערבאַרמען, сжалиться, ונרדף עם הפעלים חוס, חָמַל, חָנַן: לא יָחוּס עליהם ולא יַחְמֹל ולא יְרַחֵם (ירמיה, כ"א, ז'), וחנתי את אשר אחן וְרִחַמְתִּי את אשר אֲרַחֵם (שמות, ל"ג, י"ט), וקשורו ביחס הפעול: וְרִחַם אתכם (ירמיה, מ"ב, י"ב), אשוב וְרִחַמְתִּים (שם, י"ב, ט"ו), ופ"א בְּעַל: כְּרַחֵם אב על בנים, רִחַם ה' על יראיו (תהלים, ק"ג, י"ג). ובזולת היחס וְרִחַם כרב חסדיו (איכה, ג', ל"ב), אכזרי הוא ולא יְרַחֵמוּ (ירמיה, ו"ו, כ"ג). ובמקור: רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ (שם, ל"א, כ'), ברגז רַחֵם תזכר (חבקוק, ג', ב'); ובבינוני בענין תאר, מְרַחֲמֵךְ ה' (ישעיה, נ"ד, י"ד) — דער ערבאַרמער, сожалеющій, ובלשון חכמים: כל הַמְרַחֵם על הבריות מְרַחֲמִין עליו (שבת, קנ"א, ע"ב).

הפועל, מצוא רחמים — ערבאַרמען פינדען, быть помилованну: אשר בך יְרֻחַם יתום (הושע, י"ד, ד'): ומודה ועוזב יְרֻחָם (משלי, כ"ח, י"ג). ובפיוט: וּמְרוּחָמֶיךָ המה מְרוּחָמִים.

רַחוּם, ת', מי שיש לו המדה לרחם— באַרמהערציג, ליעברייך, любящій, милующій, всемилостивѣйшій, ולא יתואר בו במקרא רק הש"י לבדו:

אל רחום ה׳ אלהיך (דברים, ד׳, ל״א), ועל הרוב בסמוך אל התאר חנון, אֵל רַחוּם וְחַנּוּן (שמות, ל״ד, ו״ו), חַנּוּן וְרַחוּם ה׳ (תהלים, קי״א, ד׳).

רַחֲמִים, ש״מ בל״ר — דאס ערבארמען, жалость: את החסד ואת הָרַחֲמִים (ירמיה, ט״ז, ה׳), וּבְרַחֲמִים גדולים אקבצך (ישעיה, נ״ד, ז׳). ובהגעת הרחמים ישתמשו בפעלים שונים: ואל שדי יִתֵּן לכם רַחֲמִים לפני האיש (בראשית, מ״ג, י״ד), וְנָתַן לך רַחֲמִים ורחמך (דברים, י״ג, י״ח), וּנְתַתָּם לְרַחֲמִים לפני שביהם (מ״א, ח׳, נ׳), לא שַׂמְתְּ להם רַחֲמִים (ישעיה, מ״ז, ו״ו), וחסד וְרַחֲמִים עשו (זכריה, ז׳, ט׳), יקדמונו רַחֲמֶיךָ (תהלים, ע״ט, ח׳), יבאוני רַחֲמֶיךָ (שם, קי״ט, ע״ז), וְרַחֲמֵי רשעים אכזרי (משלי, י״ב, יו״ד). וביחס אל התכונה בנפש להתפעל מצער זולתו נאמר: כי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אל אחיו (בראשית, מ״ג, ל׳), ובהפכו: וְרַחֲמֶיךָ אלי התאפקו (ישעיה, ס״ג, ט״ו), (עיין הערה). ולד״ק נמצא גם ביחיד: ברגז רַחֵם תזכור (חבקוק, ג׳, ב׳), ובארמית שבמקרא: וְרַחֲמִין למבעא מן קדם אלהא שמיא (דניאל, ב׳, י״ח), ובמשנה: וכשאתה מתפלל אל תעשה תפלתך קבע אלא רַחֲמִים ותחנונים לפני המקום (אבות, ב׳, י״ח), הקב״ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רַחֲמִים (ע״ז, דף ג׳, ע״ב), אין בעל הָרַחֲמִים פוגע בנפשות תחלה (ויק״ר, י״ז), ודרך מליצה קראו למטר רחמים: כיון שבא רחם באו רַחֲמִים לעולם (חולין, דף ס״ג, ע״א).

רַחֲמָן, ש״ת. מי שיש בו מדת הרחמים בארמהערציג, сострадательный, милосердый: במקרא נמצא רק בל״נ וברבוי: ידי נשים רַחֲמָנִיּוֹת (איכה, ד׳, יו״ד), ובתרגומים: ובדחז״ל גם בלשון זכר: שלשה סמנים יש באומה זו (ישראל) רַחֲמָנִים ביישנים גומלי חסדים (יבמות, דף ע״ט, ע״א), שלשה חייהם אינם חיים הָרַחֲמָנִים והרתחנים ואניני הדעת (פסחים, ע״ג, ע״ב). והתיחד השם הזה בסתם אל הש״י, אל רחום וחנון (שמות, ל״ד, ו׳), ת״א: אלהא רַחֲמָנָא וחננא. האומר רַחֲמָנָא ותרן הוא (ירושלמי שקלים), ומצוי הלשון ביחס אל נותן התורה ואמר רחמנא רמא שבועה עליה (ב״מ, דף ג׳, ע״ב), בריך רַחֲמָנָא מלכא מרא דהאי פיתא (ברכות, כ׳, ע״ב; ושלחן ערוך אורח חיים, סימן קפ״ד), ובברכות המזון: הרחמן הוא ימלוך עלינו וכו׳.

רַחֲמָנוּת, שמ״נ, רַחֲמִים, בארמהערציגקייט, милосердіе, רַחֲמָנוּתָא דאברהם (ב״ב, דף ט״ו, ע״א), תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב״ה ממדת אכזריות למדת רַחֲמָנוּת (סוכה, דף י״ד, ע״א).

רֶחֶם, ש״ז, המקום בגוף האשה שהולד מונח שם — מוטטער לייב, чрево, матерное ложесна: ויכוננו בְּרֶחֶם אחד (איוב, ל״א, ט״ו), וְרַחְמָהּ הרת עולם (ירמיה, כ׳, י״ז), ונופל עליו מליצת: סָגַר רַחְמָהּ (ש״א, א׳, ה׳), לענין שלא יכנס הזרע לתוכו, והפוכו: וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ (בראשית, כ״ט, ל״א), ובתרגום אונקלוס ויהב לה עִדּוּי: כי עצר עצר ה׳ בעד כל רֶחֶם (שם, כ׳, י״ח), שלא היו יכולות ללדת. והנולד ראשונה באדם ובבעח״י נקרא פֶּטֶר רֶחֶם (שמות, י״ג, י״ב) — דער ערברעכער דעם מוטטער לייב׳ס, разверзающій ложесна, ערסטגעבורט, первенецъ; ישכחהו רֶחֶם (איוב, כ״ד, כ׳) — כנוי מליצי אל האם: והח׳ ארנהיים תרגם דיא מוטטערליעבע, כלל בזה שתי הוראות. וע״ד ההשאלה המליצית: בגיחו מֵרֶחֶם יצא (שם, ל״ח, ח׳) — בגיח הים מן התהום. מֵרֶחֶם משחר לך טל ילדותך (תהלים, ק״י, ג׳) — כטל שיורד מרחם השחר כעלות השחר (ועיין טל משחר). ועל המעט שבא על משקל

רַחַם, הנשאים מני רָחַם (ישעיה, מ״ו, ג׳), מיום צאתם מרחם. והקודם: העמוסים מִנִּי בֶטֶן; ברכות שדים וָרָחַם (בראשית, מ״ט, כ״ה). ובא: שאול ועצר רחם (משלי, ל׳, ט״ז), לפי המוסכם הוא

מגזרת עצר ה' בעד כל רחם, ושעורו רחם שהוא עצור ללדת. ועיין מה שהערנו על פירוש זה בשרש עצר. ובא: רַחַם רַחֲמָתַיִם לראש גבר (שופטים, ה', ל'). לפי המוסכם הוא כנוי של גנאי לאשה ורחמתים הוא כעין חֲמוֹר חֲמֹרָתָיִם (שופטים, ט"ו, ט"ז), שפתרונו — המורים רבים, והנראה לכרשו מגזרת רהם בערבית בהוראת היות בעל צבעים מזהירים שונים — בונט זיין, וע"ד השם רגם בעברית (עיין רגמה) ומזה רחם רחמתים. בגדים הרבה ממיני צבעונים מזהירים שונים, בונטע קליידער, пестрыя одежды, מסבים עם הכפל: שְׁלַל צְבָעִים רקמה, צֶבַע רִקְמָתַיִם (העירני ע"ז ידידי הרה"ח ר' פנחס ראזאווסקי). ועיין רָחָם.

רָחָם, רָחָמָה, שזו"נ. מין עוף טמא: הָרָחָם (ויקרא, י"א, י"ח), הָרָחָמָה (דברים, י"ד, י"ז) — אאסגייער, стервоядный каршунъ, בגמרא אמרו בטעם השם הזה: למה נקרא שמו רָחָם? כיון שבא רָחָם באו רחמים (גשם) לעולם (חולין, דף ס"ג, ע"א), ולפי פשוטו נראה דעת פירסט שעיקרו מלשון הערבית רחם, בעל צבעים שונים — בונט, שעקקיג, пестрый, וְהָרָחָם כל גופו וצוארו לבן וראשי כנפיו שחורים, ולדעתו כוון לזה אונקלוס שתרגם ירקרקא, ובתיב"ע שרקרקא וכן הוא בגמרא (שם).

רחף, פ"ע, הקל, נדנוד ונענוע — שוואנקען, בעבען, дрожать: רָחֲפוּ כל עצמותי (ירמיה, כ"ג, ט'). הפיעל — עופפות קלה מעל לדבר לחסות עליו — שוועבען, порхать: על גוזליו יְרַחֵף (דברים, ל"ב, י"א), ורוח אלהים מְרַחֶפֶת על פני המים (בראשית, א', ב') — נוגעת ואינה נוגעת.

רָחַץ, הקל, שטיפת הגוף במים, לנקוי — וואשען, мыть, омывать, דומה לענין כבס המתיחס אל שטיפת כלים ונקוי מעשי ארג: יִרְחַץ את בְּשָׂרוֹ במים (ויקרא, י"ד, ט'), ובחלק מן הגוף, וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם (בראשית, י"ח, ד'), וַיִּרְחַץ פָּנָיו ויצא (שם, מ"ג, ל"א), ובאברי בהמה, ואת הַכְּרָעַיִם יִרְחַץ במים (ויקרא, א', כ"ב); ובא: וְרָחֲצוּ ממנו (מן הכיור) משה וגו' את יְדֵיהֶם (שמות, מ', ל'). ובמקור לִרְחֹץ רַגְלָם (בראשית, כ"ד, ל"ב). ובתוספת ה"א, כיור נחשת וגו' לְרָחְצָה (שמות, ל', י"ח). ובענין טבילה — באדען, אונטערטויכען, нырять, нырнуть: הלוך וְרָחַצְתָּ שבע פעמים בירדן (מ"ב, ה', י'), ובהשאלה: רֹחֲצוֹת בחלב (שיה"ש, ה', י"ב), פְּעָמָיו יִרְחַץ בדם הרשע (תהלים, נ"ח, י"א), וואשען, בִּרְחֹץ הליכי בחמה (איוב, כ"ט, ו'), ומזה: וְהַזֹּנוֹת רָחָצוּ (מ"א, כ"ב, ל"ח)—דרך חוצפה ועזות. ובמובן המוסרי: רַחֲצוּ הזכו (ישעיה, א', ט"ז), זיך רייך וואשען, мыть омывать, слывать: ארחץ בנקיון כפי (תהלים, כ"ו), אם רחץ ה' את צאת בנות ציון (ישעיה, ד', ד'), ובמשנה בפעול: שלא נכנס לשם שלא רחוץ ידים ורגלים (כלים, א', ט').

ובהפעיל: מַרְחִיצִין את הקטן (שבת, י"ט, ג'), וְהַמַּרְחִיץ והסך (סנהדרין, ז', י'), והיה בה מֶרְחָץ מַרְחֶצֶת בשבת (מכשירין, ב', ה')—שרוחצין בה בשבת.

הפועל מן הקל, אבגעוואשען, געריינוגט ווערדען, быть омываему: ובמים לא רֻחַצְתְּ (יחזקאל, ט"ז, ד'), ובהשאלה: ומצאתו לא רֻחָץ (משלי, ל', י"ב).

ההתפעל מן הקל, זיך וואשען, мыться купаться: אם הִתְרָחַצְתִּי במי שלג (איוב, ט', ל').

רַחַץ, שה"פ — דאס וואשען, омовеніе, מואב סיר רַחְצִי (תהלים, ס', יו"ד. ק"ח, יו"ד).

רַחְצָה, ש"נ, מקום שרוחצים בו — באד, שוועמטע, купальня: שעלו מן הָרַחְצָה (שיה"ש, ד', ב', ו', ו').

מֶרְחָץ, במשנה ש"נ. בנין עשוי לרחוץ בו—באד. баня: מרחץ שֶׁהֻסְקָה בתבן (שביעית, ח', י"א).

רְחִיצָה, במשנה, שה"פ — דאס וואַשען, мытьѳ, יום הכפורים אסור באכילה וכו' ברחיצה (יומא, ה', א').

הַרְחָצָה, שה"פ, בהוראת הקודם, הרחצת פניו ידיו ורגליו: הַרְחָצַת גופו (שבת, קל"ד, ע"ב), הַרְחָצַת פניו ידיו ורגליו (כתובות, דף צ"ו. ע"ב).

רְחֵץ, רְחִיץ, פעו"י, הקל, עומד, בָּטַח, הִסָּמֵךְ — זיך אויף עטוואס פערלאַססען, уповать на...: ועל חרבך תִחְיֶה (בראשית, כ"ז, מ'), תיב"ע ועל סייפך תהי רָחִיץ, אשר אתה בֹּטֵחַ בהן (דברים, כ"ח, נ"ב): ת"א דאת רָחִיץ. ובאַפְעֵל: יוצא — מאַכען דאס יעמאַנד פערטרויט, заставить довѣрять: ואל יַבְטַח אתכם (ישעיה, ל"ו, ט"ו), תיב"ע אַרְחֵץ יתכון. ומזה הָאִתְפְּעֵל בארמית שבמקרא, בעין הקל — זיך פערטרויען, уповать на...‚ די אתרחצו עלוהי (דניאל, ג', כ"ה).

רחק, פעו"י. הקל, עקרו הפלגת מקום אחד ממקום אחר ודבר מרבר— וױיט, ענטפערנט זיין, быть далеко: הפך, קרב, ונופל על המקום המופלג, ביחס המ"ם אל הגוף שנמצא במקום אחר: כי יִרְחַק מִמְּךָ המקום (דברים, י"ב, כ"א), ולהפך: כרחק מזרח ממערב (תהלים, ק"ג, י"ב). ויתכן לאמר גם כרחק מערב ממזרח. ובזולת הקשור: וְרָחֲקוּ מבלעיך (ישעיה, מ"ט, י"ט). ורוב שמושו בהשאלה ובהתחדשות הפעולה — זיך ערווייטערן, ענטפערנען, удоляться: מדבר שקר תִּרְחָק (שמות, כ"ג, ג'), מתורתך רָחָקוּ (תהלים, קי"ט, ק"נ), אל תִּרְחַק מִמֶּנִּי (שם, כ"ב, י"ב), כי רָחֲקוּ מעלי (ירמיה, ב', ה'), יִרְחֲקוּ בניו מישע (איוב, ה', ד'), לישועה רָחֲקָה ממני (ישעיה, נ"ט, י"א); ובזולת היחס: קֵרַבְתִּי צדקתי לא תִרְחָק (שם, מ"ו, י"ג), ועת לִרְחֹק מחבק (קהלת, ג', ה'), ובה"א נוספת: לְרָחֳקָה מעל מקדשי (יחזקאל, ח', ו"ו).

הפִּיעל יוצא, הפלגה — ענטפערנען; ולבו רִחַק ממני (ישעיה, כ"ט, י"ג), וְרִחַק ה' את האדם (שם, ו"ו, י"ב), לפי המוסכם ענינו: יגרש, יגלה ה' את האדם מעל אדמתו, ולדעת הרשד"ל טעמו שירחיק ה' את האדם מן האדם שיהיה כל אחד בודד ורחוק מחברו: עתה יְרַחֲקוּ את זנותם (יחזקאל, מ"ג, ט'), ובא: רִחַקְתָּ כל קצוי ארץ (ישעיה, כ"ו, כ"ט), י"מ כמו הרחבת גבולות ארצו עד למרחוק, ולדעת הרשד"ל הוא מוסב אל הקודם: יספת לגוי נכברת — הכבוד שעשית לך הִרְחַקְתָּ אותו עד כל קצוי ארץ, וחסרה מלת עד וכמו: ומלאכיו חנם יגיעו (להלן למ"ד, ד'), וכטעם: כשמך אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ (תהלים, מ"ח, י"א), ומצאנו לשון רחוק אצל כבוד ושם: ויצא שמו עד לְמֵרָחוֹק (דהי"ב, כ"ו, ט"ו). ובמשנה: שאין אליהו בא לטמא ולטהר לְרָחֵק וּלְקָרֵב אלא לְרָחֵק המקורבין בזרוע וּלְקָרֵב את הַמְּרוּחָקִים בזרוע (עדיות, ח', ז').

ההפעיל, א) יוצא, הוצאת דבר ממקומו למקום אחר רחוק ממנו — ענטפערנען, удалять, וביחס מעל: הִרְחִיק אתכם מֵעַל אדמתכם (ירמיה, כ"ו, יו"ד), ואת הצפוני אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם (יואל, ב', כ'), אחי מעלי הִרְחִיק (איוב, י"ט, ג'); וביחס שֶׁמִּן: הִרְחַקְתָּ מִמֶּנִּי אהב (תהלים, פ"ח, י"ח). ועל הרוב במובן המוסרי: ולזות שפתים הַרְחֵק ממך (משלי, ד', כ"ד) — תַּרְחִיק עולה מאהליך (איוב, כ"ב, כ"ג); ובזולת הקשור: אם אין בידך הַרְחִיקֵהוּ (איוב, י"א, י"ד). ובא: כי הִרְחַקְתִּים בגוים (יחזקאל, י"א, ט"ו). ענינו: הרחקתים מארצם והביאותים בגוים, או שטעמו פזור, צערשטרייען, והכפל: והפיצותים בארצות, ב) עומד, כשהוא מצטרף אל פעל הלך במקור: הַרְחֵק לא תַרְחִיקוּ ללכת (שמות, ח', כ"ד), במובן תאה"פ — וױיט וועגגעהן, далеко уходить, ובזולת הפעל הזה כשהוא מובן בענין: יָצְאוּ את העיר לא הִרְחִיקוּ (בראשית, מ"ד, ד'), אל תַּרְחִיקוּ מן העיר (יהושע, ח', ד'), וכן: הנה אַרְחִיק נְדֹד

(תהלים, נ"ה, ח'), והמקור בא גם בטעם תאר הפעל — ווייט, ענטפערנט, далеко, הַרְחֵק כמטחוי קשת (בראשית, כ"א, ט"ז), הַרְחֵק מן המחנה (שמות, ל"ג, וי"ז). ובמשנה גם בהתפעל: היה קרוב ונתרחק כשר (סנהדרין, ג', ד'), ובתפלה: וְנִתְרַחַקְנוּ מעל אדמתנו.

רָחוֹק, ת', א) בבחינת המקום — ווייט ענטפערנט, дальный, далёкій, גוי רָחוֹק (יואל, ד', ב'), בדרך רְחוֹקָה (במדבר, ט', יו"ד), הָרְחֹקִים ממך (דברים, י"ג, ח'), לכל הערים הָרְחֹקֹת (דברים, כ', ט"ו), ובהשאלה: קרוב אתה בפיהם וְרָחוֹק מכליותיהם (ירמיה, י"ב, ב'), רָחוֹק ה' מרשעים (משלי, ט"ו, כ"ט), הָרְחוֹקִים מצדקה (ישעיה, מ"ו, י"ב), שלום לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב (שם, נ"ז, י"ט). ובמובן שם: אך רחוק יהיה ביניכם (יהושע, ג') — איין ווייטער רוים, איינע ענטפערנונג, даль. וביותר כשבא עם מלות היחס: למה ה' תעמד בְּרָחוֹק (תהלים, י', א'), — אין דער פערנע, въ дали. וירא את המקום מֵרָחֹק (בראשית, כ"ב, ב') — פאָן דער פערנע, съ дали: כשהיה הוא רחוק מן המקום או בעוד שהיה המקום רחוק ממנו: ישא ה' עליך גוי מֵרָחוֹק (דברים, כ"ב, מ"ט), אלהי מִקָּרֹב אני נאם ה' ולא אלהי מֵרָחֹק (ירמיה, כ"ב, כ"ג) — אלהים שאינו רואה מֵרָחוֹק, הלך בדרך מֵרָחוֹק (משלי, ז', י"ט) — בדרך שהיא רחוקה — אין דער פערנע, въ дали, יבלוה רגליה מרחוק לגור (ישעיה, כ"ג, ו'), אנוש יביט מֵרָחוֹק (איוב, ט"ו, כ"ה). ובתוספת מלת עד: ותשלחי ציריך עַד מֵרָחוֹק (שם, נ"ו, ט'), לְמֵרָחוֹק עיניו יביטו (איוב, ל"ט, כ"ט), ויצא שמו עד לְמֵרָחוֹק (דהי"ב, כ"ו, ט"ו). ב) בבחינת הזמן, עתיד רחוק: ולעתים רְחֹקוֹת הוא נבא (יחזקאל, י"ב, כ"ז), אין פערנע צוקינפטיגע צייטען, въ далекое будущее: ותדבר גם אל בית עבדך לְמֵרָחוֹק (ש"ב, ז', י"ט). וכמו כן, עבר רחוק: לְמֵרָחוֹק אתה עשית (ישעיה, ל"ז, כ"ו), פאָן לאַנג פערגאַנגענע צייטען הער, съ давняго времени: אשא דעי לְמֵרָחוֹק (איוב, ל"ו, ג'). ג) בדבר שקשה להשיג, יקר המציאות — אונערריייכבאַר, שווער, трудно достижимый: ולא רְחֹקָה היא (דברים, ל', י"א), אמרתי אחכמה והיא רְחוֹקָה ממני (קהלת, ז', כ"ג), רחוק מה שהיה (קהלת, ז', כ"ג, כ"ד), ובענין יקרת המחיר — שאֶצטבאַר, קאָסטבאַר, וְרָחֹק מפנינים מכרה (משלי, ל"א, י"ד).

רָחֵק, ת', פ"א במקרא, במובן המוסרי, דער ענטפערנטער: כי הנה רְחֵקֶיךָ יאבדו (תהלים, ע"ג, כ"ז), הרחוקים מן הש"י, והכפל: הצמתה כל זוֹנֶה ממך.

מֶרְחָק, ש"ז, מקום רחוק, פערנע, даль: מִמֶּרְחָק תביא לחמה (משלי, ל"א, י"א), גוֹי מִמֶּרְחָק (ירמיה, ה', ט"ו). ובחבור עם ארץ: ושמועה טובה מֵאֶרֶץ מֶרְחָק (משלי, כ"ח, כ"ה), וּבַמֶּרְחַקִּים יזכרוני (זכריה, יו"ד, ט'), מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים (ירמיה, כ"ח, י"ט) — מארצות רחוקות. והאזינו כל מֶרְחַקֵּי ארץ (ישעיה, ח', ט'). וע"א, תראינה ארץ מַרְחַקִּים (שם, ל"ג, י"ז) — ארץ גדולה ורחבה מתפשטת למרחקים. ובאס"פ בענין סתם שֶׁטַח, ואמרו: לכל דבר יש שלשה מֶרְחָקִים: הארך, הרחב והגבה.

רִחוּק, ש"ז, בְּרִחוּק מקום אתה זובח (ספרא, א', י"ז).

רוֹחַק, בארמית, מרחק — דיא פערנע, даль, מִמֶּרְחָק תביא לחמה (משלי, ל"א, י"ד), תיב"ע דמן רוֹחַק. ונהוג אצל המחברים:

הַרְחָקָה, **הֶרְחֵק**, ענטפערנונג, отдаленность, отдаленіе, устраненіе בענין סייג: הַרְחָקָה הוא דעבוד רבנן לדאורייתא (פסחים, דף ב', ע"ב), הַרְחָקָה יתירתא (ע"ז, דף ל"א, ע"ב), ובדבא"ם הרחקת הדמיון. כמו הסרה.

רָחַשׁ, פעו"י. מקורו ארמית, עקרו תנועת גופים קטנים מתנועעים ומתגלגלים אלה על אלה — ווימעלן,

кишѣть, הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ (בראשית, א׳, כ״ו), ת״א רִיחֲשָׁא דְּרָחִישׁ. ומזה הוצאה והולדת הגופים האלה: וַיָּרֻם תולעים וְרָחִישׁ רִיחֲשָׁא. יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נפש חיה (בראשית, א׳, כ׳), ת״א: יִרְחֲשׁוּן מיא רְחִישׁ. ומזה פ״א במקרא בהשאלה: רָחַשׁ לבי דבר טוב (תהלים, מ״ה, ב׳), הוציא רגשות מרגשות שונות לדבר דבר טוב — הערפֿאָרשפּרודעלן, быть ключемъ, או בהוראת עומד, הלב מתנועע ומתרגש בהרגשת דבר טוב — אויפוואללען, вскипѣть, клокотать, волноваться. ובמובן זה אמרו בגמרא בהפעיל: ולשונך יַרְחִישׁ רננות (ברכות, דף י״ד, ע״א), ורבינו יהודה הלוי אמר: בפועל פלאך דור דור יֶרְחָשׁ. ובהוראתו הפשוט במשנה: מַרְחֶשֶׁת עמוקה ומעשיה רוֹחֲשִׁים (מנחות, ה׳, ח׳), והטילו עליה כוס של צונן וְרִיחֲשָׁה (פסחים, דף פ״ח, ע״ב). וע״ד ההשאלה: מה הדם זה רָחוּשׁ בעלים כך היה יעקב רָחוּשׁ בבנים (ויק״ר, למ״ד), רְחוּשֵׁי מְרַחֲשָׁן שפוותיה (סנהדרין, דף ס״ז, ע״ב), ובע״א: התחיל המת מַרְחִישׁ (ב״ר, כ״ג), להעלות רמה.

רַחַשׁ, ש״ז, במשנה, שרץ, ובהתיחד לנחש קטן — שלייכענדע שלאנגע, ползащій змѣй, כדי שיצא הָרַחַשׁ (תרומות, ח׳, ד׳), ובגמרא: הַאי רִיחֲשָׁא דקא נפיק מאודניה (ב״מ, פ״ב, ע״ב), תולע, וואורם. ובפיוט בהשאלה תפלה מרגשת הלב: סכות רַחֲשִׁי וגם להשי תרצה (מעריב יו״כ).

רְחִישָׁה, שה״פ, בעוועגונג, רחישת פיך חביבה עלי (שיהש״ר, ד׳, ג׳).

מַרְחֶשֶׁת, ש״נ, כלי טגון עסה בשמן, שמעלה רתיחות — טיעגל, נאפף צום אויפבראדעלן, сковорода: מנחת מַרְחֶשֶׁת (ויקרא, ב׳, ז׳), וכל נעשה בַּמַּרְחֶשֶׁת (שם, ז׳, ט׳), ובמשנה: מַרְחֶשֶׁת עמוקה ומעשיה רוֹחֲשִׁים (מנחות, ה׳, ח׳).

רַחַת, ש״נ, כלי שזורים בו התבואה — שווינגע, וואורף שויפעל, вѣялка: אשר זֹרֶה בָרַחַת ובמזרה (ישעיה, ל׳, כ״ד). לדעת המבארים נגזר מן השם רוּחַ, לפי שזורים בו לנקות התבואה ברוח. ובמשנה: ואת הָרַחַת (שבת, י״ז, א׳), רַחַת של גרוסות (כלים, ט״ו).

רטב, ארמית, פ״ע, הקל, היות לח, פייכט, נאסס זיין, промокать, פ״א במקרא: מזרם הרים יִרְטָבוּ (איוב, כ״ד, ח׳), ומזה:

רָטֹב, ת׳ מלא ליח, מוח, רענן — זאפטיג, פריש, сочный, пропитанный: רָטֹב הוא לפני שמש (שם, ח׳, ט״ז): ובתרגומים באפעל, יוצא — פייכט מאכען, промочить: ולא מַרְטִיב אילני (ת״י, דברים, כ״ח, ג׳), ובדרז״ל בהשאלה, במובן גידול מוצלח, געדייהען, преуспѣть хорошо рости. יעבור צלו של עשו וישראל מַרְטִיבִין והולכין (ויקרא רבה כ״ג). ובהשאלה: כך תהיה גאולתן של ישראל מצפצפת וכו׳ בתחלה היא באה קימעה קימעה וכו׳ ואחר כך פרה ורבה, ואח״כ מַרְטֶבֶת והולכת (שיהש״ר, ו׳, י׳) ובמובן יוצא: וְהִרְטַבְתִּי מעשים טובים (שם, ב׳, א׳).

רוֹטֶב, ש״ז א) שרף, מוח — זאפט, מארק, сокъ, мозгъ; נהפך לשדי (איוב, ל״ג, ד׳), אתהפיך רוֹטְבִי. ב) שומן, שמנות, פעטט, שמעער, ויעש פימה עלי כסל (איוב, ט״ו, כ״ז), תר׳: רוטבי ג) מרק, פליישבריהע, соусъ, мясная похлёбка: לאכול כזית מן העור ומן הרוטב (זבחים, ג׳, ד׳), העור וְהָרוֹטֶב (חולין, ט׳, א׳), ובגמרא: רבא אמר שומנא וכו׳ חלב דאקריש (שם, דף ק״ב, ע״א), נטף מֵרוֹטְבוֹ (פסחים, ז׳, ב׳). והתיחד לתמרה לחה — זאפטדאָטטעל, сочная смоква, גלעינה של רוטב (עוקצין, ב׳, ב׳), נקודי רוטב באביהן (תוספתא כלים, ב״ב, ה׳, ב׳), ובמדרש עושה תמרים רוֹטְבִים (במדבר רבה, ג׳), רְטִיבוֹת תמרה (תוספתא פאה, א׳, ט׳).

הַרְטָבָה, שה״פ. השקאה, במובן

המשאלי: הבאת תועלת הצלחה, אונגעדייהען לאססען, גוטצען ציעהען לאססען, оказывать милость, доставить пользу: ומה הַרְטָבָה חֶרְטִיב מהן וכו׳, אלו הצדיקים והצדקות (שיהש״ר, א׳, כ״ג), ובב״ר באותו ענין נאמר רְטִיבָה. ובספרי המחברים: וְזֶה הַרְטָבָה להן (אמונות ודעות, ד׳).

רָטָה, פ״י, פ״א במקרא: על ידי רשעים יִרְטֵנִי (איוב, ט״ז, י״א). תרגומו ממרטט יתי, וענינו מרוט השער, דאס האאר רויפען לאססען, дёргать, או הפשטת העור מעל הבשר, דיא הויט פאָם לייבע שינדען, ободрать кожу съ тѣла, ולפי זה אפשר שהפעל רטה הוא יסודו של מרט, והמבארים האחרונים גוזרים אותו מן הערבית רטה השלכה בכח, הדחה הדפה, אויסשטאָססען הינשליידערן, выталкивать, ולפי הנראה מלשון המדרש על פסוק זה, לכך הִרְטָה אותו בידו (שמו״ר, כ״א), ענינו מסירה, הסגרה, ונרדף עם הקודם: יַסְגִּירֵנִי אל אל עויל, ורש״י פירש רטיית תנחומיו ורפואתי מסר לרשעים. והנראה לנו שעיקר הוראת הפעל רטה, אסירה חבישה בינדען, завязывать, דומה לפעל חבש. וטעם: ועל ידי רשעים ירטני יאסרני יכפתני, ומוסב אל הקודם יַסְגִּירֵנִי אֵל אֶל עֲוִיל—אל השטן (עיין עֲוִיל) יסגירני בידו, כמו שמסגירים עבד אל אדוניו, ועל ידי רשעים, כנוי למלאכי חבלה משרתי השטן. ירטני, יאסרני בחבלים וכבלים, שלא לזוז ממקומי, משל אל החליים והמכאובים, שהוא אסור וכבול בהם. ומן הפעל רטה נגזר השם רטיה, שהשתמשו בו חז״ל לענין חבישה שכורכים על המכה, פפלאסטער, пластырь, מחזירין רְטִיָּה במקדש (ערובין, יו״ד, ג׳), וְהָרְטִיָּה שעליה (מקואות, ט׳, ב׳), ונותן לו רְטִיָּה בראש וכו׳ נמצא כולו וכו׳ (שמות רבה, ז׳), והוא דומה לשם אֲרֻכָה שבמקרא (עיי״ש) והפייטנים הקדמונים גזרו מן השם רְטִיָּה או מן הפעל רטה, בנין הפעיל ואמרו: ולצלעי יַרְטִי תעל (הקליר, א׳ דר״ה), והגהת מזור לְהַרְטוֹת מחלה (סלוק שחרית יוה״כ).

רֶטֶט, ש״ז, פ״א במקרא. דומה אל רתת חיל, רעדה, ציטערן ענטזעטצען, שרעקקען, ужасъ, трепеть: רֶטֶט החזיקה (ירמיה, מ״ט, כ״ד) עיין רתת, ובלשון חז״ל בפעל: והיה נראה כִּמְרַטֵּט לפניהם (שיהש״ר, א׳, י״ד), ויפה העיר המעריך, פירוש מוציא רעי וזהו שאמר שם כו״א רפתה דמשק הפנתה לנוס, רֶטֶט: החזיקה שרפו נקביה והטילה רעי.

רטפש, פ״ע, נמצא פ״א במקרא בבנין פועל, רֻטֲפַשׁ בשרו מנער (איוב, ל״ג, כ״ד), וי״א שעקרו רטף קרוב לש׳ רטב בתוספת ש. וענינו היות רטוב ענוג ורך, פריש, צארט, нѣжный: וי״א שהוא מורכב מן רָטַף וטפש רטב ושמן, פייסט, быть тучнымъ, וכנראה שכן פירש גם הפייטן רבינו קלונימוס: ובנה לו ממנו שם

רִטְפּוּשׁ, במובן מִשְׁמָן, פעטטיגקייט, жирность, ואמר: ממקומו יציץ כָּהֵשׁ רִטְפּוּשִׁי (הטאנו לשחרית יו״כ), שהוא מעין מליצת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן.

רִטֵּשׁ, פ״י, בבנין פִּיעֵל, בקיעה, פלוח. ובא ביחוד בהריגת עוללים, צערשמעטטערן, צערפליישען, размозжать раздроблять: ועלליהם תְּרַטֵּשׁ (מ״ב, ח׳, י״ב), וקשתות נערים תְּרַטַּשְׁנָה (ישעיה, י״ג, י״ח).

הפועל: ועלליהם יְרֻטְּשׁוּ לעיניהם (שם, שם, ט״ז), אם על בנים רֻטָּשָׁה (הושע, י׳, ד׳).

רְטַשׁ, ארמית, דומה לפעל נָטַשׁ בעברית בחלוף נו״ן לרי״ש, בְּקַל נטישה ועזיבה, פערלאססען: ועל מי נָטַשְׁתָּ מעט הצאן (ש״א, כ״ז, כ״ח) תיב״ע על מי רְטַשְׁתָּ. ובאפעל: והשביעית תשמטנה ונטשתה (שמות, כ״ג, י״א) ת״א תשמטנה ותרטשנה, והארץ תעזב מהם (ויקרא, כ״ו, מ״ג), ת״א: וארעא תתרטיש

מנהון, ומזה בספרי: יכול יהא רָטוּשׁ תלמוד לומר ודרשת (דברים, סימן צ״ב), ובמשנה: הגיע היובל ולא נגאלה וכו׳ רבי אליעזר אומר לא נכנסין (הכהנים) ולא נותנין (דמיה) אלא נקראת שדה רטושים עד היובל השני, הגיע היובל השני ולא נגאלה נקראת רטושי רטושין (ערכין, ד׳, ז׳), ובהלכה הבדילו בין נכסים רטושים לבין נכסים נטושים ואמרו: ואלו הן נכסי נטושים הרי שהיה אביו וכו׳ או אחד מן המורישים הלכו להם למדינת הים ולא שמעו בהן מתו. ואלו הן נכסי רטושים הרי שהיו אביו וכו׳ או אחד מן המורישים כאן ואינו יודע להיכן הלכו. ובגמרא פירשו טעם ההבדל ואמרו: נטושים דבעל כרחך דכתיב תשמטנה ונטשתה אפקעתא דמלכא רְטוּשִׁים דמדעתם דכתיב אם על בנים רטשה (ב״מ, דף ל״ח, ע״ב; ל״ט, ע״א), עיין רש״י וצריך עיון—ובארמית יכלול הפעל רטש גם הדחה, השלכה בבונה, פערשטאָססען, וועגווערפען, отвергать, выталкивать: הֲמָאֹס מָאַסְתָּ (ירמיה, י״ד, י״ט), תיב״ע: הֲמִרְטַשׁ רְטַשְׁתְּ. סחי ומאוס (איכה, ג׳, מ״ה), תרגומו טלטולין ורְטוּשִׁין. ובפיוט: בתחתית ארץ רְטוּשָׁה (סלוק לשחרית יו״כ).

רִים, ארמית, ש׳. עפעף, אויגענליעדער, вѣка, רִיסֵי עיניך (תרגום קהלת, י״ב, ב׳), ובמשנה: רִים של עין שנקר (בכורות, ז״ו, ב׳), מבין רִיסֵי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה (קדושין, דף ל״א, ע״א). מי (הכהן) שנשרו רִיסֵי עיניו פסול לעבודה כבעל מום)—(בכורות, מ״ג, ע״ב).

רִיסָא, הבל קרקע מרובע בארך ורחב של שלשים קנים מיוחד למרוץ הסוסים, שטאדיום, רענבאַהן, ристалище עמק המלך (בראשית, י״ד, י״ז), ת״א בית רִיסָא דמלכא. שער הסוסים (ירמיה, ל״א, מ״ם), ת״י: בית הִיסא, ובגמרא אחד משבע ומחצה במיל וזה הוא רִים (ב״ט, דף ל״ג, ע״א; ועיין ב״ק, ע״ט, ע״ב; פ״ג, ע״א), בית מדרשו של ר׳ אליעזר

היה עשוי כמין רִים (שיהש״ר על הפסוק לריח שמניך, א׳, ג׳).

רכב, פעו״י, הקל, עומד, ישיבה על גבי הבהמה בכדי שתשא ותביא אותו למקום הנרצה, רייטען, ѣздить верхомъ, וביחס שעל: הסוס אשר רכב עליו המלך (אסתר, ו׳, ב׳), וַיִּרְכַּב אחאב וילך יזרעאלה (מ״א, י״ח, מ״ה), צלח ורכב על דבר אמת (תהלים, מ״ה, ה׳), רְכַב על סוסך במלחמה לשם דבר אמת. ובבינוני במובן ש״ת בא בסמיכות אל שם הבהמה: וילך רֹכֵב הַסּוּס לקראתו (מ״ב, ט׳, י״ח), רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צחרות (שופטים, ה׳, יו״ד), רֹכְבֵי הרכש (אסתר, ח׳, י׳); ובכנוי: סוס וְרֹכְבוֹ (שמות, ט״ו, א׳). ועל המעט עם יחס הבי״ת: הַבְּהֵמָה אשר אני רֹכֵב בָּהּ (נחמיה, ב׳, י״ב), רֹכְבִים בָּרֶכֶב ובסוסים (ירמיה, י״ז, כ״ה). ובהשאלה ביחס אל הש״י: הנה ה׳ רֹכֵב על עב קל (ישעיה, י״ט, א׳), כי תִרְכַּב על סוסיך (חבקוק, ג׳, ח׳). ועם יחס הבי״ת: סלו לָרֹכֵב בָּערבות (תהלים, ס״ח, ה׳). והמובן בו: שלטנות וממשלה כשלטון הרוכב על הבהמה שהוא רוכב להנהיגה ולהטותה לחפצו (ועיין מורה ח״א פרק עי״ן). ובזולת היחס: רֹכֵב שמים בעזרך (דברים, ל״ג, כ״ו), ובמשנה בהשאלה: כל שאינו יכול לִרְכּוֹב על גבי כתפיו של אביו (חגיגה, א׳, א׳). וע״ד בינוני פעול: לא רָכוּב על החמור (תענית, דף כ׳, ע״א).

ההפעיל, יוצא, הושבה על הבהמה לרכוב — איינהערפּאַהרען לאססען, ѣдить и ѣздить верхомъ: והרכיבהו על הסוס (אסתר, ו׳, ט׳), וַיַּרְכִּבֵם על החמור (שמות, ד׳, כ׳). וע״ד המליצה: יַרְכִּבֵהוּ על במתי ארץ (דברים, ל״ב, י״ג), תשאני אל רוח תַּרְכִּיבֵנִי (איוב, ל׳, כ״ב). וביחס אל המרכבה, ביחס הבי״ת: וַיַּרְכֵּב אתו בְּמִרְכֶּבֶת המשנה (בראשית, מ״א, מ״ג), וירכבו ברכבו (מ״א, יו״ד, ט״ז). ובהשאלה: וַיַּרְכִּבוּ את ארון האלהים אל עגלה חדשה (ש״ב,

ז', ג') — פֿאהרען לאססען, поставили на возъ, הָרֹכֵב ידרך על הקשת (מ״ג, י״ג, ט״ז) — הערויפֿלעגען, положить на-возъ, ועפ״ד המליצה: הִרְכַּבְתָּ אנוש לראשנו (תהלים, ס״ו, י״ב) לשלוט בנו, ובא: אַרְכִּיב אפרים (הושע, יו״ד, י״א), המפרשים נתקשו בהבנתו, והנראה שענינו אֶרְתּוֹם אותו לָרֶכֶב, איינשפּאננען, ובלשון חז״ל: הִרְכִּיב חגר על הסוכא (ויק״ר, ד'), ובארמית יכלול הפעל ענין הרבעה: בהמתך לא תרביע כלאים (ויקרא, י״ט, י״ט), ת״א בעירך לא תַרְכֵּב עֲרוּבִין. ובמשנה במובן הבאת יחור של עץ ממין אחד באילן של מין אחר שהוא מתאחד עמו וגדל ממנו — איינפראָפּפֿען, прививать, אין מַרְכִּיבִין פוגם על גבי קדה לבנה (כלאים, א', ח'), ואין מַבְרִיכִין ואין מַרְכִּיבִין ערב שביעית (שביעית, ב', ו'), ובדרבא״ם חבור שני מינים שונים באופן שיתחברו והיו לגוף אחד — צוזאמּמענזעטצען, со-ставлять, составить: שתהא מהותו מוּרְכֶּבֶת (מו״נ, א', נ״ח), הליכת הירח מוּרְכָּב מארבע תנועות (הקדמה לס' אמונות ודעות), כי כל מחובר מוּרְכָּב בלי ספק מדברים יותר מאחד (חו״ה שער היחוד); ובחכמת הדקדוק שם או פעל מֻרְכָּב מחובר משתי גזרות או משני בנינים.

רֶכֶב, ש״ז. א) עגלה רתומה לסוסים לנסוע בה — וואגען, רייטוואגען, колесница, ומיוחד למסע מלך ושרים: רֶכֶב המשנה (דהי״ב, ל״ה, כ״ד). אל חיק הָרֶכֶב (מ״א, כ״ב, ל״ה), והתיחד לעגלות מלחמה — קריעגסוואגען, во-енная колесница: תשע מאות רֶכֶב ברזל (שופטים, ב', ג'), ובא במובן שם קבוץ, כלל העגלות היוצאות במלחמה: וראית סוס וָרֶכֶב (דברים, כ', א'), ויאסר את רִכְבּוֹ (שמות, י״ד, ו'), שש מאות רֶכֶב בחור וכל רֶכֶב מצרים (שם, שם, ז'), ומזה חבר רוכבים — געשפּאן, צוג, упряжь, обозъ: וראה רֶכֶב צמד פרשים, רֶכֶב חמור, רֶכֶב גָּמָל (ישעיה, כ״א, ז'), והנה בא רֶכֶב איש צמד פרשים (שם, שם, ט'), שעורו רכב של איש המלחמה באים בצמד פרשים. וכן בְּרֶכֶב אדם פרשים (שם, כ״ב, ו'), רכב של אדם, איש המלחמה בעגלות ופרשים. ובא: שני רֶכֶב סוסים (מ״ב, ז', י״ד), שני אנשים רוכבי סוסים, שר הָרֶכֶב (מ״א, כ״ב, ל״א), שר מחצית הָרֶכֶב (שם, ט״ז, ט'), ערי הָרֶכֶב (שם, ט', י״ט) — הערים המיוחדות אל הרכב, ופ״א ברבוי: לסוסתי בְּרִכְבֵי פרעה (שיה״ש, א', ט'). ובא: והנה רֶכֶב אש וסוסי אש (מ״ב, ב', י״א). ועל דרך מליצת השיר, רֶכֶב אלהים רבתים (תהלים, ס״ח, י״ח) — דמיון מחנה מלאכים: רֶכֶב ישראל ופרשיו (מ״ב, ב', י״ב) — תאר כבוד לאליהו שהיה עז לישראל כרכב ופרשים במלחמה. ב) האבן העליונה ברחים שהיא רוכבת על האבן התחתונה — דער אָבערע מיהלשטיין, דער לויפֿער, ver-хній жерновъ, бѣгунъ: לא יחבל רחים וָרֶכֶב (דברים, כ״ד, ו״ו), פלח רֶכֶב (שופטים, ט', נ״ג). ובלשון חז״ל ג) גזע עץ התמר שעשוי להרכיב בו ענפי אילנות אחרים: אין מרכיבין זיתים בְּרֶכֶב של תמרה (תוספתא כלאים, א', ז'), ומזה: דאיכא עליה רִיכְבָּא דדקלא (ב״ב, דף ס״ב, ע״ב).

רָכוּב, ש״ז, רֶכֶב — רייטוואגען, колес-ница, השם עבים רְכוּבוֹ (תהלים, ק״ד). ובמדרש: אבל הקב״ה אינו כן טוען את רְכוּבוֹ (שיה״ש, א'), ובפיוט: כי רְכוּבוֹ בערבות (מנחה ליוה״כ).

רַכָּב, ת', איש מיוחד לרכוב — רייטער, ѣздокъ: קח רַכָּב ושלח לקראתנו (מ״ב, ט', י״ז), ועם זה מנהיג הָרֶכֶב, וואגענלענקער: ויאמר לְרַכָּבוֹ הפוך ידך (מ״ב, כ״ג, ל״ד).

רִכְבָּה, ש״נ, בגדי חפש לְרִכְבָּה (יחזקאל, כ״ג, כ'), י״מ לְרְכִיבָה, לצרכי הרכיבה, בגדים יקרים שנותנים על הבהמה תחת הרוכב, זאטטעל, וי״מ כמו: רֶכֶב ליפוי הרכב.

מֶרְכָּב, ש׳. הכלי שנותנים על הבהמה בשעה שרוכבים עליה — רייטציייג, принадлежность ѣзды, כל המרכב אשר ירכב עליו הזב (ויקרא, ט״ו, ט׳), מרכבו ארגמן (שיה״ש, ג׳, יו״ד), ובא ב) בהוראת רֶכֶב — רייטוואַגען, коляска: ארות סוסים לְמֶרְכָּבוֹ (מ״א, ה׳, ו׳).

מֶרְכָּבָה, ש״נ, רכב מיוחד למלכים ושרים — שטאַאַטסוואַגען, карета, колесница: ויעש לו אבשלום מֶרְכָּבָה וסוסים (ש״ב, ט״ו, א׳), בְּמִרְכֶּבֶת המשנה (בראשית, מ״א, מ״ג), ויאסר יוסף מֶרְכַּבְתּוֹ (שם, מ״ו, כ״ט). וכולל הסוסים עמו: ותצא מֶרְכָּבָה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשה ומאה (מ״א, י׳, כ״ט), וסתם מֶרְכָּבָה היתה בת ארבעה סוסים. וכולל גם רכב המיוחד למלחמה — קריעגסוואַגען, военныя колесницы: מַרְכְּבוֹת פרעה וחילו (שמות, ט״ו, ד׳). ובא: ולתבנית הַמֶּרְכָּבָה הכרובים (דהי״א, כ״ח, י״ח) — כולל מעשה תבנית הכרובים שהם מרכבה לשכינה. ונהגו חכמי ישראל לקרוא את כלל המראה אשר ראה יחזקאל בשם מֶרְכָּבָה, על שם דמות ארבע החיות וכבוד הש״י השוכן עליהם, ושנו: אין דורשים כו׳ ולא בְּמֶרְכָּבָה ביחיד (חגיגה, ב׳, א׳), וכמו כן אמרו מעשה מֶרְכָּבָה (שם, י״ג, ע״א). ובמדרש: אגרת בת מחלת וּמֶרְכַּבְתָּהּ (במדבר רבה, י״ב), געפֿאָלגע, свита.

רְכוּב, ארמית, ברך, דאַס קניע: בִּרְכַּיִם כשלות (ישעיה, ל״ה, ג׳) תיב״ע: וּרְכוּבִין דְּרָעֲלָן. ועל המעט בסימן נקבה: ולא מעדו קרסלי (תהלים, י״ח, ל״ז) ת׳: ולא אזדעזע רְכוּבָתִי. ובגמרא: רְכוּבֵי החיות (חגיגה, י״ג, ע״א). ומזה: לְרְכוּבָה שליש (ב״ק, דף כ״ז, ע״ב) — בעיטה ברכובה. ובהשאלה: זמורה כפופה שכופפים אותה להבריכה בארץ, מביא סילון של רְכוּבָה מכאן וסילון של רְכוּבָה מכאן (תוספתא מקואות, ה׳, ד׳) ובתוספת אל״ף:

אַרְכּוּבָה, ש״נ — דאַס קניע, колѣно, בארמית שבמקרא: וְאַרְכֻּבָתֵהּ דא לדא נקשן (דניאל, ה׳, ו׳); ובמשנה: המשה בְּאַרְכּוּבָה (אהלות, א׳, ח׳), מן הָאַרְכּוּבָה ולמטה (חולין, ד׳ ו׳), ובהשאלה: עוללות שֶׁבְּאַרְכּוּבָה (פאה, ז׳, ה׳) — הזמורה הכפופה שמבריכים, הָאַרְכּוּבָה שבגפן (כלאים, ז׳, א׳), ובע״א מפתח של אַרְכּוּבָה (כלים, י״ד, ח׳) — מפתח שעשוי כארכובה שיכול להתכפל, ובתוספתא בחסרון אלף: מפתח של רְכוּבָה, שנשבר מתוך רְכוּבָתוֹ (כלים, ב״מ, ד׳ ד׳).

רכיבה, שה״פ — דאַס רייטען, ѣзда верхомъ.

רכיבות, שה״פ, כעין הקודם: שאני עושה לך רְכִיבוֹת ביום (ע״ז, דף ד׳, ע״ב).

הַרְכָּבָה, הִרְכֵּב, במשנה: הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום (פסחים, פרק ד׳, א׳). ובמשנה שבירושלמי הרכיבו, וּבְהַרְכָּבַת אילן באילן: כל הַרְכָּבָה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת (שביעית, ב׳, ו״ו), ובדבא״ם בענין חבור גמור, מהיוב המציאה אין הרכבה בו (מו״נ, א׳, נ״ה), אח״כ הרכיב מן האחד מהם הַרְכָּבָה אלכסונית (אמונות ודעות ה׳).

מרכוב, עיין רכף.

רכז, בערבית, מיסודו של רכס בעברית בהוראת חבור, אחוד גופים שונים לגוף אחר, צוזאַממענקניפּען, פֿעראייניגען. ומזה:

מִרְכָּז, ש׳, בספרי המחברים, הנקודה התיכונה בעגול, שהוא כמו מחברת ומאחדת את כל חלקי העגול: מיטטעלפונקט, צענטרום, центръ, מֶרְכַּז הגלגל (מו״נ, ב׳ כ״ד),

רכך, פעו״י, הקל, היות ספוגי, נוח לקבל הדוק וכפיפה, זוייך זיין, быть гибкимъ, мягкимъ, והפוכו: קָשֶׁה, ורוב שמושו במקרא היות נוח שפוי ומתקבל, кроткій, זאנפט, אנגנעהם, ласковый: רַכּוּ דבריו משמן (תהלים, נ״ה, כ״ב); ובמובן המוסרי ביחס אל הלב היות נוח להרגיש לקבל מוסר, ערווייכט זווערדען: יען רַךְ לְבָבְךָ ותכנע (מ״ב, כ״ב, י״ט), ולהתפעל מפחד, צאגהאפט, פורכטזאם זיין, быть робкимъ, быть боязливымъ: אל יֵרַךְ לְבַבְכֶם (דברים, כ׳, ג׳). וּלְבָבְךָ אל יֵרַךְ (ישעיה, ז׳, ד׳).

הפועל במובן הפשוט, ערווייכט, געלינדערט ווערדען, быть смягчену: ולא רֻכְּכָה בשמן (ישעיה, א׳, ו״ו), ובלשון חכמים: ואם היה מְרוּכָּךְ מעודן ומפונק (מכילתא משפטים, ח׳), צארט.

ההפעיל, יוצא, צאגהאפט, פורכטזאם מאכען, дѣлать робкимъ внушить страхъ: ואל הֵרַךְ לבבי (איוב, כ״ג, ט״ז), והכפל: ושדי הבהילני. והפוכו: ואני אַקְשֶׁה את לב פרעה (שמות, ז׳, ג׳).

רַךְ, ת׳, חלש, שוואך, צארט, слабый, нѣжный: כי הילדים רַכִּים (בראשית, ל״ג, י״ג), ועיני לאה רַכּוֹת (בראשית, כ״ט, י״ז). ומזה: ב) צעיר לימים, יונג, молодой: בן בקר רַךְ וטוב (שם, י״ח, ז׳), מראש ינקותיו רַךְ אקטף (יחזקאל, י״ז, כ״ב)—יונק רך, שלמה בני נער וָרָךְ (דהי״א, כ״ב, ה׳), ג) מפונק וענוג, צארט, изнѣженный: האיש הָרַךְ בך והענג (דברים, כ״ח, נ״ד), הָרַכָּה בך והעֲנֻגָּה (שם, שם, נ״ו), רַךְ ויחיד לפני אמי (משלי, ד׳, ג׳). ובהשאלה: מענה רַךְ ישיב חמה (משלי, ט״ו, א׳). זאנפט, מילד, кроткій: ולשון רַכָּה תשבר גרם (שם, כ״ה, ט״ו): כולל שני המושגים: הפשוט והמשאלי, הלשון שהיא מטבעה בשר רך בכחה לשבר גרם שהוא קשה, ועם זה, לשון מדברת דברים טובים ונעימים מכנעת גם לב אכזרי הקשה. וברבוי כשם מפשט, זאנפטעס, מילדעס, мягкія, кроткія слова: אם ידבר אליך רַכּוֹת (איוב, כ״א) הפך: וידבר אתם קָשׁוֹת (בראשית, מ״ב, ז׳), ובגמרא: לעולם יהא אדם רַךְ כקנה ולא יהא קָשֶׁה כארז (תענית, דף כ׳, ע״א).

רֹךְ, שהמ״פ, ווייכליכקייט, צארטליכקייט, мягкость, нѣжность: מהתענג וּמֵרֹךְ (דברים, כ״ח, נ״ו).

רכוּךְ, ש״ז. מיני מזונות קלים לעכול בעד אנשים חלשים וחולים: כמה מיני רְכוּכִין התקנת למעוברות (שמו״ר, ג׳; שיה״ש, א׳, ז׳).

רָכַל, לא נמצא כי אם בשמות, ולפי המוסכם דומה לפעל רגל, והוראתו הראשונה, הליכה ממקום למקום, הערומגעהן, הערומציעהען, ходить, странствовать туда и сюда: ומזה בבינוני: רוֹכֵל, ת׳ לעושה מקנה וקנין, הענדלער, דומה לשם סֹחֵר, שבא מן הפעל סחר בהוראת הליכה בסבוב, (עיין שם), וכן נגזר ממנו השם רָכִיל, בשלוח מדנים ובספור לשון הרע, על שם שהרגילים בזה הולכים בבתי רעיהם לרגל מה שיראו או שישמעו לספר בשוק, ולזה נקשר המ״ד עם הפעל הלך: לא תֵלֵךְ רָכִיל (ויקרא, י״ט, ט״ז), (רש״י שם), והנראה לנו שעיקר הוראת השרש רכל דומה לפעל נכל (בחלוף נו״ן ברי״ש), חשוב מחשבות רעות לרמות, איבערליסטען, בעטריגען, ומזה:

א) **רָכִיל**, ש״מ, מרמה, מזמה, בעטרוג, ליסט, כלם סרי סוררים הוֹלְכֵי רָכִיל (ירמיה, ו׳, כ״ח), ותיב״ע מהלכין בִּנְכִילוּ, וכן: וכל רע רָכִיל יהלך (שם, ט׳, ג׳), ותיב״ע: וכל רָחִים בִּנְכִילוּ מהלך, והקודם: כי כל אח עקוב יעקב. ונקשר עמו הפעל הלך לענין ההשתדלות וההתעסקות בדבר, וע״ד שנקשר עם שמות של תכונות אחרות כמו: הֹלֵךְ תמים (תהלים, ט״ו, ב׳), הֹלֵךְ צדקות (ישעיה, ל״ג, ט״ו), הֹלֵךְ עקשות פה (משלי, ו׳, י״ב). ובא: אנשי

רָכִיל היו בך למען שפך דם (יחזקאל, כ״ב, ט׳), והשתמשו בו ב) להוצאת דבה, מלשינות, פערלײמדונג, клевета, הולך רָכִיל מגלה סוד (משלי, י״א, י״ג), ותרגומו: אכל קרצא (עיין קרץ), ובל״ח יש לש״מ זה תמונת שם נקבה: רְכִילוּת, וּרְכִילוּת ולשון הרע נרדפים בכמה מקומות בתלמוד ומדרשים. ובירושלמי (פאה, פ״י), מבאר יפה ענין השמות רָכִיל וּרְכִילוּת מן רוכל ויאמר: לא תלך רכיל בעמיך (ויקרא, י״ט. ט״ז), זו רְכִילוּת ולשון הרע ... שלא תהא כְּרוֹכֵל הזה מַטְעִין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה.

ב) רֹכֵל, ש״ת, עושה מקנה וקנין, סוחר, האַנדלער, торговецъ וזה לפי שרוב עסקיו בתחבולות שונות לרַמּוֹת את הקונים וכמו שנאמר: כנען בידו מאזני מרמה (הושע, י״ב, ה׳), ולא רחוק לדמותו אל השרש תגר בארמית, שכולל הוראת מריבה ומסחר: ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רֹכְלִים שָׂמוֹ (יחזקאל, י״ז, ד׳), רֹכְלֵי שבא אשור (שם, כ״ז, ט״ו), מכל אבקת רוֹכֵל (שיה״ש, ג׳, ו׳) — בהתיחד למוכר מיני בשמים. הָרֹכְלִים ומוכרי כל ממכר (נחמיה, י״ג, כ׳, ג׳). ובסימן נקבה: רֹכֶלֶת העמים (יחזקאל, כ״ז, ג׳), שעושה מסחר עם עמים רבים, האַנדלערין דער פֿעלקער, торгующая народовъ, דדן רֹכַלְתֵּךְ (שם, שם, כ׳). ובמשנה התיחד השם, למוכר חפצים קטנים לתמרוקי הנשים: וְהָרוֹכְלִין המחזרין בעיירות (מעשרות, ב׳, ג׳), ובגמרא: כתוב בספר בן סירא: רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה וכו׳ (יבמות, דף ס״ג, ע״ב), עיין רש״י והנראה, הפצעים שהרוכל עושה בשלום הבית.

רְכֻלָּה, מסחר — האַנדעל, געװערבע: ברב רְכֻלָּתְךָ מלאו תוכך חמס (שם, כ״ח, ט״ז), בְּעֶוֶל רְכֻלָּתְךָ (שם, שם, י״ח), ונופל גם על הסחורה — װאַרע: ובזזו רְכֻלָּתֵךְ (שם, כ״ו, י״ב).

מַרְכֹּלֶת, ש״נ כעין הקודם — האַנדעל, געװערבע, торговля, промышленность: המה רֹכְלַיִךְ במכללים וגו׳ בְּמַרְכֻלְתֵּךְ (שם, כ״ז, כ״ד), ולדר״ק מזה בחסרון הרי״ש: חטים מַכֹּלֶת (מ״א, ה׳, כ״ה) — כמו חטי מַרְכֹּלֶת — חטים יפים עוברים לסוחר.

רְכוּלוֹת, במדרש התעסקות והשתדלות בעסקים — געשעֶפֿט, רְכוּלוֹתָיו של יעקב לא היתה אלא מאותו האבק (שיר רבה, ג׳, ה׳), כל הָרְכוּלוֹת שישראל עושים ומצליחים בעוה״ז בזכות אותו האבק של אבינו יעקב (שם).

רכן, ארמית, פעו״י, הקל, נטיה — זיך הינגײגען, клонить: ויפל על צואריו (בראשית, מ״ו, כ״ט), תיב״ע: וּרְכַן על פריקת צואריה.

ההפעיל יוצא — עטװאָס הינגײגען, הינרײכען, הינלאַנגען, наклонить: הַטִּי נא כדך (בראשית, כ״ד, י״ד), ת״א אַרְכִינִי כען קולתיך. ומזה במשנה: הִרְכִינָהּ ומיצה (תרומות, י״א, ח׳), צוארו שלא הרכין לעברה (ב״ר, צ׳). ובטעם עומד, וְהִרְכִּין בראשו (גטין, ז׳, א׳) — הטיית הראש מלמעלה למטה, לסימן הסכמה — ניקקען, кивать.

הַרְכָּנָה, שה״פ: הַרְכָּנַת הראש (ירושלמי תרומות פרק א׳, הלכה א׳) — קאָפּף־ניקקען, киваніе головою.

רָכַס, פ״י, נמצא במקרא רק שתי פעמים בענין אחד ובקל, קשור ואגוד מצומצם — צוזאַממענבינדען, צוזאַממענקניפּפען, связывать, сцѣплять, וַיִּרְכְּסוּ את החשן (שמות, כ״ח, כ״ח; ל״ט, כ״א). ובלשון חז״ל: אימתי רָכַס הקב״ה עליותיו במים, ביום השני (בערוך מילמדנו). ובפיעל בע״א: הַמְרַכֵּס בתבואה אינו עובר משום בל תחסום (תוספתא ב״מ, פרק ח׳), ובגמרא: פרות הַמְרֻכְּסוֹת בתבואה (ב״מ, דף פ״ט, ע״ב), ופירש הערוך בכוססת לקלפה (וע׳ רש״י). וצ״ע.

רֶכֶס, ש״ז, פ״א במקרא בלשון רבים: וְהָרְכָסִים לבקעה (ישעיה, מ׳, ד׳), תרגומו: בית גדודין, ורש״י פירש: הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד שביניהם זקוף שאי אפשר לרדת לתוכו, היגעל, бугры, холмы, ובמדרש רְכָסִים של מים (שמו״ר, ט״ו).

רֹכֶס, ש׳, פ״א במקרא ברבוי: תסתירם מֵרֻכְסֵי איש (תהלים, ל״א, כ״א), תיב״ע מגדודי גבריא, וכן פירש״י מחבורי רשעים המתקשרים יחד להרע, טרופפע, באנדע, банды. והנראה שענינו קשורי מחשבות רעות וקליעות של תחבולות — אינטריגען, козны מסבים עם הכפל: מֵרִיב לְשׁוֹנוֹת.

רכף, ארמית ולפי השמות הנגזרים ממנו הנמצאים בתרגומים ועל פי דמיונו לשרש ר כ ב נראה שהוראתו גבוב, קבוץ וחבור — צוזאממענפיגען, на-громоздить, сколотить: ושדרת בארזים (מ״א, ו׳, ט׳), תיב״ע: סדרא דִרְכְפַּת רֵישֵׁיהּ שְׁרִיָתָא אַרְזַיָא, המון מים בשמים (ירמיה, יו״ד, י״ג), תיב״ע: רְכְפַּת דמיין בשמיא. ונמצא בפעל בשרש כ ר ף בחלוף האותיות, בגמרא איכרפו דדיך (נדה, דף מ״ח, ע״ב), התחילו להתעבות ולבוא אל מליאותן. ומזה:

מַרְכּוֹף, או מַרְכֵּף, במשנה: הַמַרְכּוֹף (המרדיף) של זמר (כלים, ט״ו, ו׳), וכתב הערוך בשם י״א שהוא כלי מארז שעושין לזמר, ושדרת בארזים מתורגם: וסדרא דִרְכְפַּת רישיה שרייתא ארזיא. והנראה שכונתו לאמר: כלי מחובר מנסרים של ארז ושנוי השם הזה להלן (ט״ז, ז׳), ושם לפי גרסת הערוך המרכוב, בכ״ף, ופירש העץ שבכנור שכורכין עליו החוט ומרכיבין אותו עליו (ועיין שם).

רִכְפָּה, במשנה, מין ירק, ממין הצובעים: הפואה וְהָרִכְפָּה (שביעית ז׳, ב׳), הערוך פירש עקרין שחופרים מן הארץ ושולקין אותן והמים טובים להמית התולעים. והרמב״ם לועזו בלשון ערבית בקם ובלעז ברזיל (ועיין אראמאישע פפלאנצען נאמען להרה״ח לאֶווי). ובתוספתא: איזהו בצל של רִכְפָּה, כל שעוקצו מעוך לתוכו.

רָכַשׁ, פ״י, בקל השגת קניני חפצים וביחוד מטלטלים — ערווערבען, пріобрѣтать, ומושך תמיד את נשואו ביחס הפעול: כל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ (בראשית, י״ב, ח׳).

רְכֻשׁ, **רְכוּשׁ**, קניני חפצים — ערווערב, פערמאָגען, пріобрѣтеніе, состояніе: ויָשב את כל הָרְכֻשׁ (שם, י״ד, ט״ז), יצאו בִּרְכֻשׁ גדול (שם, ט״ו, י״ד), בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה (עזרא, א׳, ד׳) — לא נשאר לפני הָרְכוּשׁ כי אם בגדים וכלים, שרי הָרְכוּשׁ (דהי״א, כ״ז, ל״א), לדעת פירסט הוא מגזרת ר כ ם בענין גבוב ואספה.

רֶכֶשׁ, שע״כ, מין סוס קל — רענגער שנעללעס ראסס, אײלפפערד, скаковая лошадь, ובא במובן שם קבוץ: רְתֹם המרכבה לָרֶכֶשׁ (מיכה, א׳, י״ג), לסוסים וְלָרָכֶשׁ (מ״א, ה׳, ח׳), רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ (אסתר, ח׳, י״ד), וכן הוא בארמית רִכְשָׁא, רכבא, ובגמרא ע״ד המשל: ארכביה אתרי רִיכְשֵׁי (ב״ק, קנ״ב, ע״א), לענין נתינת דבר על שני תנאים מתנגדים זה לזה. ובערבית נמצא השרש הזה בפעל ריצת סוס מהירית.

רָמָה, ובארמית רמא, רמי, מיסודו של ר ו ם, פ״י, הקל עקרו יריה, זריקה השלכה, כי המורה והמשליך דבר מרימו ממקומו — ווערפען, שלײדערן, бросать. במקרא בפעל רק שתי פעמים בענין אחד: סוס ורכבו רָמָה בים (שמות, ט״ו, א׳, כ״א), ובאותו ענין נאמר גם כן יָרָה בים (שם, ד׳), (וע׳ י ר ה). ובבינוני כש״ת בסמיכות לשם קשת: וְרֹמֵה קשת (ירמיה, ד׳, כ״ט), נושקי רוֹמֵי קשת (תהלים, ע״ח, ט׳), שעורו: רֹמֵה בקשת, רמה חצים בקשת,

בּעֶגענשיטצע, стрѣлокъ. ובארמית שבמקרא וּרְמוֹ לְגֻבָּא (דניאל ו׳, י״ז), וּרְמִיו לגוא אתון נורא (שם, ג׳, כ״א), רְמֵינָא (שם, שם, כ״ד), ובמקור: לְמִרְמֵא (שם, שם, כ׳). ובענין הטלת מס: מִנְדָּה בְלוֹ וַהֲלָךְ לָא שַׁלִּיט לְמִרְמֵא עֲלֵיהֹם (עזרא, ז׳, כ״ד). ומזה בגמרא בהשאלה: כל מילתא דלא רָמֵי עליה דאינש עביד לה ולאו אדעתיה (שבועות, ל״ד, ע״ב). ובהוראת הטלה: רָמֵי חוטי (מנחות, דף מ״ב, ע״א) — הטיל חוטי ציצית. ובענין הקמה — אויפריכטען: עד די כרסון רְמִיו (דניאל, ז׳, ט׳), ע״ד וַיְרִימֶהָ מצבה (בראשית, ל״א, מ״ה). ובתרגומים במובן הפלה: ויפל וגו׳ תרדמה (בראשית, ב׳, כ״א), ת״א וּרְמָא שינתא. הפילו ביני ובין יונתן (ש״א, י״ד, מ״ב), תיב״ע רְמוֹ עַדְבִין. ובגמרא בהשאלה הערה קושיא על דבר לסותרו — איינען ווידערשפרוך ערהעבען: רב פפא רָמֵי כתיב כי יתן וקרינן כי יותן (ב״מ, דף כ״ב, ע״ב), איכא דְרָמֵי ליה מִירְמָא (סוכה, דף ט״ז, ע״א), ורגיל הלשון בש״ס: וּרְמִינְהוּ (שם, דף ע״א, ע״א) ובכמה מקומות.

הפיעל במובן המשאלי, הטעאה, השגאה, הונאה — פערפיהרען, בעטריגען, обманывать, лукавить, שהמטעה הוא כמו מרים בדבר שקר את המוטעה להניח את דעתו ומפילו בלי משים: כן איש רִמָּה את רעהו ואמר הלא משחק אני (משלי, כ״ו, י״ט). והקודם: כמתלהלה הירה זקים, תרגומו דמרמי בחבריה. ולמה רִמִּיתָנִי (בראשית, כ״ט, כ״ה), קראתי למאהבי המה רִמּוּנִי (איכה, א׳, י״ט). ובא: ואם לְרַמּוֹתַנִי לצרי (דהי״א, י״ב, י״ח), הנראה שזה במובנו הראשון: הַפָּלָה ע״ד: וּלְהַפִּיל את דוד ביד פלשתים (ש״א, י״ח, כ״ה), ובא בפת״ח תמורת ציר״ה ע״ד תְּבָרֲכַנִּי נפשך (בראשית, כ״ז, ל״א). ובגמרא: מניין לדיין שיודע בדין שהוא מְרוּמֶּה שלא יאמר הואיל והעדים מעידים אֲחַתְּכֶנּוּ, ויהא קולר תלוי בצואר עדים, ת״ל מדבר שקר תרחק (שבועות, ל׳) ופירש״י שהוא מרומה שלמד מתוך דברי העדים שאין עדותן אמת. ובמדרש: כתוב אחד אומר ושפטתם צדק, וכתוב אחד אומר וחקרת ודרשת והאיך הוא? אם ראית את הדין מְרוּמֶּה חקרהו, ואם ראית את הדין יוצא לאמתו צדקהו (דברים רבה, ה׳). ובארמית גם באפעל במובנו הראשון — ווערפען, שליידערן: קֹלֵעַ באבן אל השערה (שופטים, כ׳, ט״ז), תיב״ע: ומרמן בבינת שערא. גורלך תפיל בתוכנו (משלי, א׳, י״ד), פייסך ארמא (בנוסחאות כ״י) ולפנינו: כיסך. ובבנין

אתפעל בהוראת נפעל, היות מושלך — הינאיינגעווארפען ווערדען, быть бросаему: יִתְרְמֵא לגוא אתון נורא (דניאל, ג׳, ו׳). תִּתְרְמוּן (שם, שם, ט״ו). ובהוראת פעל חוזר — זיך אויף עטוואס ווערפען, броситься на...: וַיִּפֹּל עליה (דהי״א, יו״ד, ד׳) תרגם רב יוסף וְאִתְרְמָא עלה. ובמובן היות נקרה במקום — זיך אירגענד וואהין בעגעבען, отправиться куда то: לֵךְ אל נמלה (משלי, ו׳, ו׳), ת״י אִתְרְמֵי לשומשמנא; ומצוי הרבה בגמרא: אִתְרַמֵּי: אתרמי מילתא — עס טרוג זיך זא צו, такъ случилось.

רְמִיָּה, שמ״נ, א) הטעאה, בעטרוג, обманъ: עשה רְמִיָּה דבר שקרים (תהלים, ק״א, ז׳), וכולל גנבת דעת וחנופה, פאלשהייט, הייכעלייא, фальшъ притворство: ולא תדברו רְמִיָּה (איוב, י״ג, ז׳), והכפל: אם פניו תשאון. ולשוני אם יהגה רְמִיָּה (שם, כ״ז, ד׳); ולשונם רְמִיָּה בפיהם (מיכה, ו׳, י״ב), שעורו: ולשונם — לשון רמיה. ואין ברוחו רְמִיָּה (תהלים, ל״ב, י״ב), ראש עשה כף רְמִיָּה (משלי, יו״ד, ד׳)—העושה כף רְמִיָּה, המשתמש במאזני מרמה בכונה לעשות עשר הוא נעשה רש. וכן: לא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צידו (שם, י״ב, כ״ז), כמו איש־רְמִיָּה, נהפכו כקשת רְמִיָּה (תהלים, ע״ח, נ״ז), (עיין קשת). ולדעת קצת יכלול השם הזה עוד מושג

ב) חולשה ושפלות לאַפסיגקייט, שלאַפף, ומזה לרעתם קשת רְמִיָּה, כף רְמִיָּה, הפך יד חרוצים, וכן: וּרְמִיָּה תהיה למס (משלי, י"ב, כ"ד), כמו איש רְמִיָּה: ארור עשה מלאכת ה' רְמִיָּה (ירמיה, מ"ח, י'), במובן תאה"פ, נאַכלאֶססיג, небрежно.

מִרְמָה, ש'. כעין הקודם, הטעאה, ליסט, בעטרוג, хитрость, обманъ, луковство, коварство: בא אחיך בְּמִרְמָה (בראשית, כ"ז, ל"ה), ולשונך תצמיד מִרְמָה (תהלים, נ', י"ט), תחבלות רשעים מִרְמָה (משלי, י"ב, ה'), מאזני מִרְמָה (שם, י"א, א'), ובכים אבני מִרְמָה (מיכה, ו', י"א), שקר וחנף, פאַלשהייט, הייכעלייא, фальшь, ханжество: בלא שפתי מִרְמָה (תהלים, י"ז, א'), ולא מִרְמָה בפיו (ישעיה נ"ג), בגידה, פערראַטה, измѣна: ויאמר אל אחזיהו: מִרְמָה (מ"ב, ט', כ"ג), והצליח מִרְמָה בידו (דניאל, ח', כ"ה), וכולל כל דבר רע ועול, אונרעכט, неправда: ובטנם תכין מִרְמָה (איוב, ט"ו, ל"ה), דברי פיו און וּמִרְמָה (תהלים, ל"ו, ד'), תוך וּמִרְמָה (שם, נ"ה, י"ב), חמס וּמִרְמָה (צפניה, א', ט'), איש דמים וּמִרְמָה (תהלים, ה', ז'). וברבוי: דברי מִרְמוֹת יחשבון (שם, ל"ה, כ'), וּמִרְמוֹת ותך (שם, יו"ד, ז'), ובא: שבתך בתוך מִרְמָה, בְּמִרְמָה מאנו דעת אותי (ירמיה, ט', ה'), לפי הנראה לנו כַּוָּנַת המאמר הוא: אחרי שהלך ומנה בדבריו הקודמים כל תכונותיהם כולל אותם בכלל בשם מרמה, וּמֵסֵב דבריו אל הנביא: אתה יושב בתוך מרמה. כלומר אתה יושב בתוכם שהם כלם מרמה, כל דבר רע בהם, ויודע ועד כי במרמה זו מאנו דעת אותי, ומקביל אל האמור מקודם: כי מרעה אל רעה יצאו ואתי לא ידעו (לעיל ב'). ובא בענין העשר שנעשה במרמה אונרעכטעס, גוט, безчестнымъ образомъ пріобрѣтено состоянія: כן בתיהם מלאים מִרְמָה (שם, ה', כ"ז).

תַּרְמִית, ש"נ. מעין הקודם, בפיהם לשון תַּרְמִית (צפניה, ג', י"ג), טרוג, פאַלשהייט, обманъ, фальшъ, ע"ד: ולשונם רְמִיָּה בפיהם (מיכה, ו', י"ב), וְתַרְמִית לבם המה מתנבאים (ירמיה, י"ד, י"ד), בקרי, והכתיב ותרמות, דברים שבודים מלבם, ערדיכטונג, вы-думка: החזיקו בְּתַרְמִית מאנו לשוב (ירמיה, ח', ה'), לפי הנראה הוא כנוי לעבודה זרה ע"ד שנקרא און ועמל, וכדומה, וכן: כי שקר תַּרְמִיתָם (תהלים, קי"ט, קי"ח)—כנוי לאמונותיהם ודעותיהם הנפסדות. ורבי יהודה הלוי אמר: הטבעת בְּתַרְמִית רגלי בת ענמית. והנראה בפירושו שהוא מן: סוס ורכבו רמה בים (שמות, ט"ו, א').

תָּרְמָה, וישלח מלאכים אל אבימלך בְּתָרְמָה (שופטים, ט', ל"א), תיב"ע: ברז ועניגו בסתר, חרש, ע"ד תחבלה שלא הרגישו בו אנשי שכם, וכן פירש"י כמו: במרמה, בְּתַרְמִית, וי"מ שהוא שם עיר, שהיה אבימלך חונה שם.

רַמָּאִי, במשנה, ע"מ זַכָּאִי, ת', מורגל ברמיה, בעטריגער, обманщикъ, מה הפסיד הָרַמָּאִי (ב"מ, ג', ד', ה'), בואו ונחזיק טובה לְרַמָּאִין שאילמלא הן, היינו חוטאין בכל יום (כתובות, דף ס"ח, ע"א), שאנו מעלימים עינינו מן העניים, אבל עכשיו הָרַמָּאִים גורמים לנו.

רַמָּאוּת, ש"ז, מרמה, בעטרוג, обмань, мошенничество: שנהג בו מִנְהַג רַמָּאוּת (קדושין, דף נ"ט, ע"א), ובירושלמי: מִנְהַג רַמָּיוּת (קדושין, פרק ג', הלכה א').

רוּמְיָא, בגמרא, טענה לסתור, איינוועַנד, возраженіе, отговорка: והא מאי רומיא (מנחות, דף מ"ב, ע"א).

רָמוֹת, ש', פ"א במקרא, ומלאתי הגאיות רָמוּתֶךָ (יחזקאל, ל"ב, ה'), י"ת: פגרי מַשִׁרְיָתָךְ, ולפרש כוונתו יש לומר שבא מן רָמָה במובן השלכה ע"ד השם נבלה מן נבל הדומה לנפל (א' בענעש) אאס, трупъ, ורש"י פירש: הַשְׁלָכָתְךָ כמו רמה בים, ועוד באו בו פירושים שונים ועד אחרון דעת פירסט

שענינו דָם דאם בלוט, והוא מלשון ערבית ר מ י היות אדום, ראָטה זיין, והנראה לנו שיסודו ר ו ם והתיחד להוראת גויה, קערפער, ע"ד גזרת השם גויה מן ג ו בהוראת גבהות ותלולית. ויצא גם השם ר מ ו ת לפגר מת ע"ד השם גויה: אין קצה לַגְּוִיָּה (נחום, ג', ג'), מלא גְוִיּוֹת (תהלים, ק"י, ו'), (ועיין גויה) וזכר לדבר פירושנו זה, הקודם: ונתתי את ב ש ר ך על ההרים.

רְמַז, ארמית כבעברית רָזַם, קריצת עין ושפתים ותנועת שאר האברים לסימן הודעת דבר, ווינקען, צווינקען, намекать, мигать, указать: ומה יִרְזְמוּן עיניך (איוב, ט"ו, י"ב), ת': ומה מְרַמְזִין עינך. קֹרֵץ בְּעֵינָיו מֹרֶה בְּאֶצְבְּעֹתָיו (משלי, ו', י"ג), ת': רמז בעינוי, רמז באצבעתיה. ובמשנה: חרש רוֹמֵז וְנִרְמָז (גטין, ה', ז')—עסקיו נעשים על ידי מה שהוא רומז ומה שרומזים לו, רְמָזְתוֹ ולא נִרְמַז (מדרש אסתר, ג', ג')—ולא הבין את הרמז. ובגמרא בענין הערה וזכר לדבר אנדייטען, намёкъ, указаніе אלא פשיטא כולהו אנשי כנה"ג תקינו היכא רְמִיזָא (מגלה, ב', ע"א), באיזה מקום במקרא נמצא הערה לזה, וואָ איזט אין דער שריפט אנדייטונג דאצו.

רֶמֶז, ש"ז, אנדייטונג, указаніе намёкъ רֶמֶז רָמַז לו שעתידים שני שרים לצאת ממנו (חולין, צ"ב, ע"א), רֶמֶז רָמַז לה: שעתידה מלכות בית דָּוִד לצאת ממך (שבת, קי"ג, ע"ב), ובכלל פירושי התורה יש פירוש על דרך הרמז.

רְמִיז, רמוזו והגיונו (בראשית רבה, פי"ב).

רְמִיזָה, שה"פ, כונס ברמיזה (יבמות, י"ד, א'; ובגמ', קי"א, ע"ב).

רֹמַח, ש"ז, מין כלי זיין, חֲנִית, לאנצע וואורפשפיעז, копьё: ויקח רֹמַח בידו (במדבר, כ"ה, ו'), אחז רֹמַח וצנה (דהי"ב, כ"ה, ה'), נשאי צנה וָרֹמַח (שם, י"ד, ז'), ערכי צנה וָרֹמַח (דהי"א, י"ב, ח'), מרקו הָרְמָחִים (ירמיה, מ"ו, ד'), רָמְחֵיהֶם וקשתתיהם (נחמיה, ד', ז'), ובגזרתו נראת שיסודו ר מ ה, בחזוק ההברה, וזה אם על שם שזורקים אותו באויב או לפי שהוא מפיל ארצה את המומת על ידו.

רְמְיָה, שע"פ, בן פַּרְעֹשׁ, מעולי הגולה שנשאו נשים נכריות (עזרא, יו"ד, כ"ה).

רַמָּךְ, ש"ז, פ"א במקרא, האחשתרנים בני הָרַמָּכִים (אסתר, ח', י'), לדעת רוב המפרשים ענינו סוסיה ממין מיוחד, שטוטע, кляча, וכן הוא בערבית ר מ כ א (ועיין אחשתרן). ובמשנה: וְהָרַמָּךְ מותר (כלאים, ח', ה'), והוא מין שאביו חמור ואמו סוס ונכר בסמניו.

רְמַלְיָהוּ, שע"פ. אבי פקח מלך ישראל (מ"ב, ט"ו, כ"ה). ובגזרת השם דעת גיזיניוס שהוא מן רמל בערבית בהוראת קשוט באבנים טובות, ציערען, украшать, וגם פירסט מסכים שהוא מן רמל בערבית אבל בהוראתו קבוץ ורבוי מעהרען, множить.

א] רמם, פעו"י, מיסודו של ר ו ם, הקל היות נמצא בְּגֹבַהּ — האָך זיין, быть высокимъ: ראש כוכבים כי רָמּוּ (איוב, כ"ב, י"ב). לקצת הנוסחאות שהמ"ם ברג"ש ולפי רוב הנוסחאות הוא בלא דגש והוא מנע"ו, רמו מעט ואיננו (שם, כ"ד, כ"ב), על משקל פעול — יגבהו מעט, ורש"י פירש יסתלקו מן העולם כמעט (עיין רום) ולד"ק נמצא גם ממנו

ב נ פ ע ל, וַיֵּרֹמּוּ הכרובים (יחזקאל, יו"ד, ט"ו — זיך ערהעבען, подниматься, וּבְרוֹמָם יֵרוֹמּוּ (שם, שם, י"ז). ובענין הֵעָלוֹת והסתלקות — אבגעהען זיך, ענט-פערנען, уйдти, удаляться: הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ העדה הזאת (במדבר, י"ז, יו"ד), וע' רום.

ב] רמם, פ"ע, רחישה, ועם זה התהוות הגופים הרוחשים— ווימעלען, кишать, кишить, ובא במובן פעל סתמי: וַיָּרֻם תולעים ויבאש (שמות, ט"ז, כ'), ות"א: וְרָחִישׁ רִיחֲשָׁא, ומקרא

הפוך הוא ושעורו ויבאש וַיָּרֻם תולעים.

רֻם, כְּרֻם זֻלּוּת לבני אדם (תהלים, י"ב, ט'), תרגומו: כעלוקה דמצצא דמיהון דבני נשא, ולדעת הרמבמ"ן ענינו רִמָּה, ווירמער, червяки. ומפרש המלה זֻלּוּת מלשון בזיון וחרפה והמאמר הזה נמשך אל הקודם: סביב רשעים יתהלכון, הרשעים שהם בזיון וחרפה לבני אדם מתהלכים ורוחשים סביב סביב כרום, כרמה ותולעים, ויותר מסתבר למשוך את המלה זלות אל המלה כֻּרֻם, ולפרש מלת זלות כדעת התרגום כרם של זלות — געפרעססיגע ווירמער, обжорливые червяки, וע' רום, זָלַל.

רִמָּה, שעכ"נ. קבוצת תולעים קטנים, ווירמער: וְרִמָּה לא היתה בו (שמות, ט"ז, כ"ד), לבש בשרי רִמָּה (איוב, כ"ה, ז'), וע"ד המליצה: אף כי אנוש רִמָּה (שם, כ"ה, ו') — משול לְרִמָּה מצד פחיתות ערכו, והכפל: ובן אדם תולעה. ובא ככנוי לשאול שהוא מקום רקבון מעלה רמה: אמי ואחותי לָרִמָּה (שם, י"ז, ט"ו), והקודם: לשחת קראתי אבי אתה, והוא ע"ד מליצת: תחתיך יצע רִמָּה (ישעיה, י"ד, י"א).

רִמּוֹן, שע"כ. עץ עושה פרי עגול ואדום מלא גרגרים קטנים כשומשמין, גראנאטאפפעל, гранатовое яблоко, וכולל העץ והפרי, ותאנה וגפן וְרִמּוֹן (במדבר, כ', ה'), הנצו הָרִמֹּנִים (שיה"ש, ו', י"א), מעסים רִמֹּנִי (שם, ח', ב'), כפלח הָרִמּוֹן רקתך (שם, ד', ג') — כחצי רמון מבחוץ שהוא אדום וסגלגל (רש"י), וברמז על רבוי גרגריו דרשו חז"ל: אפילו ריקנים שבך מלאים מצות כָּרִמּוֹן (ברכות, דף נ"ז, ע"א), ונקרא כן על שם היותו אדום מיסודו של ר מ י בערבית, היות אדום (יזיין רמות), והושאל למעשה של נוי עשוי בצורת רמון — גראנאטפארמיג אם עשוים מצמר: פעמן זהב וְרִמּוֹן (שמות, כ"ח, ל"ד), רִמֹּנֵי תכלת וארגמן ותולעת שני (שם, שם, ל"ג); או ממתכת, במלאכת הבנין: שני טורים רִמֹּנִים (מ"א, ז', מ"ב). ובא השם הזה בשמות עצמים פרטים: א) שם ע"ז לארמיים ומקום עבודתו נקרא בֵּית־רִמּוֹן (מ"ב, ה', י"ח), ובא בהרכבה לשמות עצמיים פרטיים: הֲדַדְרִמּוֹן (זכריה, י"ב, א'), טַבְרִמֹּן (מ"א, ט"ו, י"ח), גַּת רִמּוֹן (יהושע, כ"א, כ"ד). ב) עיר שנפלה בגורל לבני יהודה: וְעַיִן רִמּוֹן (יהושע, ט"ו, ל"ב), ונתנה אחר כן לבני שמעון (שם, מ"ט, ז'). ובספר נחמיה (י"א, כ"ט) נעשו משתי הערים עַיִן וְרִמּוֹן, עיר אחת עֵין רִמּוֹן והיא היתה בנגב ירושלים (זכריה, י"ד, י"א). ואפשר שהיא הנזכרת במדרש: נכנסו כלם לבקעת בֵּית רִמּוֹן (איכה, פסוק על אלה אני בוכיה). ג) ועם חבור השם סֶלַע — סֶלַע הָרִמּוֹן — בקרבת העיר גִּבְעָה (שופטים, כ', מ"ז), ד) בספור גבול זבולן נאמר ויצא (הגבול) רִמּוֹן הַמְּתֹאָר הַנֵּעָה (יהושע, י"ט, י"ג). לדעת רש"י והרד"ק מלת מְתֹאָר היא בינוני פָּעוּל משרש תָּאַר: מֵרִמּוֹן תאר הגבול אל נֵעָה, ולדעת הגר"א ענינו רִמּוֹן הנקראת הַנֵּעָה, וטעם המתאר כמו מוסבת שם וי"מ שנמנו בפסוק זה: שלש ערים, רִמּוֹן, הַמְּתֹאָר, הַנֵּעָה. ובדהי"א (ו', ס"ב), נקראת רִמּוֹנוֹ. ה) בסמיכות לשם פרץ (רִמֹּן פרץ) אחת התחניות שחנו בני ישראל במדבר (במדבר, ל"ג, כ'), ו) רִמּוֹן הבארתי, מבני בנימן (ש"ב, ד', ב').

רים, במשנה, שם מין פרי. השתין והרימין (דמאי, א', א'), חוץ מרימי סקמונה (שם), ולדעת המפרשים הוא שנקרא בל"א — בראמבעער, кума-ника.

רמס, פ"י, הקל דריכה בכח לכתת ולהדק — טרעטטען, צערטרעטטען, топтать, топпрать, ומושך את יחס הפעול: וכמו יוצר יִרְמָס טיט (ישעיה, מ"א, כ"ה); ובענין זה בא גם ביחס הבי"ת: וְרִמְסִי בחמר (נחום, ג', י"ד), ע"ד: לעשות בזהב (שמות, ל"א, ד').

ובלשון חז"ל: רוֹמֵס זיתים הייתי (ירושלמי פאה, סוף פרק ז'). ועל הרוב בכונה להזיק: תִּרְמְסֶנָּה רגל (ישעיה, כ"ו, ו'), תִּרְמֹס כפיר ותנין (תהלים, צ"א, י"ג). ונופל על דריכת החיות והבהמות: אם עבר וְרָמַס (מיכה, ה', ז'), בפרסות סוסיו יִרְמֹס את כל חוצותיך (יחזקאל, כ"ו, י"א). וע"ד המליצה: רְמֹס חצרי (ישעיה, א', י"ב), וְיִרְמֹס לארץ חיי (תהלים, ז', ו') — ישליך אותי לארץ, והכפל: וכבודי לעפר ישכן. ובבינוני תאר למאבד ומשחית: תמו רֹמֵס מן הארץ (ישעיה, ט"ז, ד'). ובלשון חז"ל בבינוני פעול: אני שהייתי חבויה ורמוסה בצלן של מלכיות (שיהש"ר, ב', א').

הנפעל מן הקל — צערטרעטטען זווערדען; ברגלים תֵּרָמַסְנָה (ישעיה, כ"ח. ב').

מִרְמָס, מִרְמַס, א) שה"פ — צערטרעטונג, топтанiе, попиранiе: והייתם לו לְמִרְמָס (ישעיה, כ"ח, י"ח), למרמס שה (שם, ז', כ"ה). ב) נשוא הרמיסה — געגענשטאנד דעס צערטרעטטענס, предметъ попиранiя, быть попираему, פרץ גדרו והיה לְמִרְמָס (שם, ה', ה'), וכמו כן מה שנשאר אחר הרמיסה: מִרְמַס רגליכם תרעינה (יחזקאל, ל"ד, י"ט). ובענין אבדון והריסה — פערניכטונג, уничтоженiе, וקדש וצבא מִרְמָס (דניאל, ח', י"ג).

רֶמֶץ, ש'. במשנה, אפר חם — הייססע אשע, зола: נכוה בגחלת או בְרֶמֶץ (נגעים, ט', א'), ודלעת המצרי וְהַרְמוּצָה (כלאים, א', ב'), דלעת מרה בטעמה מטבעה וּמְמַתְּקִים אותה כשמניחים אותה באפר חם.

רָמַשׂ, פעו"י, כעין רְחַשׁ בארמית, תנועת בריות קטנות בעלי רגלים והולכי על גחון — זיך רעגען, קריעכען, ווימעלן, шевелить, ползать, виѣть, кишить пресмыкаться: ובכל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ על הארץ (בראשית, א', כ"ו), ות"א: רִחֲשָׁא דְרָחֵישׁ: בכל השרץ הָרֹמֵשׂ על הארץ (ויקרא, י"א, מ"ד). ומתיהם ביחוד אל הארץ ואל האדמה על שם קטנותם שהם כמו מחוברים להן. וכן על הבריות הקטנות שבים: וכל נפש החיה הָרֹמֶשֶׂת במים (שם מ"ו), יַמִּים וכל רֹמֵשׂ בָּם (תהלים, ס"ט, ל"ב). וע"ד ההשאלה: בו תִּרְמֹשׂ כל חיתו יער (שם, ק"ד, כ'). ובא בהוראת יוצא: בכל אשר תִּרְמֹשׂ האדמה (בראש', ט', ב')— בבחינת שהיא מוציאה אותם וכתרגומו: בכל די תַּרְחֵישׁ ארעא, וי"מ ששעורו כמו תרמוש על האדמה.

רֶמֶשׂ, שע"כ, כלל מיני הבריות הקטנות הרומשות והזוחלות— קריעכענדעס, שלייכענדעס, пресмыкающееся, כל רֶמֶשׂ האדמה (בראשית, א', כ"ה), תבנית כל רֹמֵשׂ באדמה (דברים, ד', י"ח). וכמו כן הנמצאים במים: שם רֶמֶשׂ ואין מספר (תהלים, ק"ד, כ"ה). ובמשנה ברבוי: שקצים וּרְמָשִׂים (שבועות, ג', ב').

רֶמֶת, שע"פ. עיר במטה יששכר (יהושע, י"ט, כ"א).

רנב, לא נמצא בפעל כי אם בשם אַרְנֶבֶת, מין בעל חי טמא, קטן בכמותו וקל ברגליו מאד — האזע, заяцъ: ואת הָאַרְנֶבֶת (ויקרא, י"א, ו'; דברים, י"ד, ז'), וכן הוא בערבית א ר נ ב!

רָנָה, מיסודו של רנן, פ"ע, פ"א במקרא צלצול קשקוש כלי ברזל—קלירען, ראססעלן, брящать, звонять: עליו תִּרְנֶה אשפה (איוב, ל', כ"ו) — האשפה המלאה לה חצים.

רנן, פ"י, הקל עקרו — השמעת קול גדול, צהלה — לויט אויפשרייען, восклицать: וַיָּרֹנּוּ ויפלו על פניהם (ויקרא, ט', כ"ד), חכמות בחוץ תָּרֹנָּה (משלי, א', כ'), קומי רֹנִּי בלילה (איכה, ב', י"ט) — קול צעקת שבר, ורובו ענינו: להרמת קול שמחה — יובעלן, ликовать: המה ישאו קולם יָרֹנּוּ (ישעיה, כ"ד, י"ד), והכפל: צַהֲלוּ מִיָּם, צַהֲלִי וָרֹנִּי

(ישעיה, י״ב, ו׳), רָנִּי וְשִׂמְחִי בת ציון (זכריה, ב׳, י״ד), רָנּוּ ליעקב שִׂמְחָה (ירמיה, ל״א, ז׳) — רָנּוּ קול שמחה או רָנּוּ בשמחה: וְתָרֹן לשון אלם (ישעיה, ל״ה, ו׳). ועי״ד ההשאלה: רָנּוּ שמים וגילי ארץ (שם, מ״ט, י״ג), בְּרָן יחד כוכבי בקר (איוב, ל״ח, ז׳). ובא: תחת בשתכם משנה וכלמה יָרֹנּוּ חלקם (שם, ס״א, ז׳) — המפרשים נתקשו בהבנת הכתוב הזה והמסתבר יותר הוא פירוש הרשד״ל בשם קצת מחכמי העמים: תחת בשתכם שהיתה משנה כפולה ומכפלת ותחת שהיו הגוים מרננים ואומרים עליכם חלקם של אלה אינו אלא כלמה, ולפי שיטתו אפשר לומר ששעורו תחת בשתכם וכלמתכם משנה. ובא וצדיק יָרוּן ושמח (משלי, כ״ט, ו״ו) ע״ד נע״ו. ובארמית, התיחד הפעלים רנה וביחוד הפעול רָנן, בהוראת הפעל הָגָה בעברית: חשוב מחשבה ודבור — נאַכדענקען, זיננען, רעדען, размышлять, говорить: לב צדיק יֶהְגֶּה לענות (משלי, ט״ו, כ״ח), תר׳: לבא דצדיקא רָגֵן בהימנותא, פי צדיק יהגה חכמה (תהלים, ל״ז, ל״ד), תר׳: פומא דצדיקא רָגֵן חוכמתא, וגם בענין העברת קול לרעה, דבה—נאַכ־רעדען: מעבירים עם ה׳ (ש״א, ב׳, כ״ג), תר׳ דִרְנָגִין עמא דה׳.

הפיעל. כעין הקל, הרמת קול שמחה — יובעלן: פצחו רַנְּנוּ יחדו (ישעיה, נ״ב, ט׳), וְרִנְּנוּ במרום ציון (ירמיה, ל״א, י״ב). וע״ד המליצה: אז יְרַנְּנוּ כל עצי יער (תהלים, צ״ו, י״ב), ונרדף לפעל זַמֵּר — זינגען, пѣть: פצחו וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ (שם, צ״ח, ד׳). ובמובן שבח בזמרה — בעזינגען, воспѣвать: וַאֲרַנֵּן לבקר חסדך (שם, נ״ט, י״ז), לשוני תְּרַנֵּן צדקתך (שם, נ״א, י״ז). ובא בענין שמחה — זיך פרייען: במעשי ידיך אֲרַנֵּן (שם, צ״ב, ה׳), יְרַנְּנוּ על משכבותם (שם, קמ״ט, ה׳). ובמקור: וחסידיה רַנֵּן יְרַנֵּנוּ (תהלים, קל״ב, ט״ז), ובמובן שם: אף גילת וְרַנֵּן (ישעיה, ל״ה, ב׳).

ובארמית א) בהוראת הגיה — נאַכדענקען, размышлять: וְהָגִיתִי בכל פעלך (תהלים, ע״ז, י״ג), ת׳: וְרַגֵּנִית בכל עובדך. ויתכן שבא במובן זה גם במקרא: במעשי ידיך אֲרַנֵּן (שם, צ״ב, ה׳) — ותרגומו אַבִּיעַ. ב) דבור, שיחה, שפרעכען, говорить, ולשוני תֶּהְגֶּה צדקך (שם, ל״ה, כ״ח), ת׳ ולישני תְּרַנֵּן צדקתך. ומרמות כל היום יֶהְגּוּ (שם, ל״ח, י״ג), ת׳: ונכלא כל יומא מְרַנְּנִין. ומזה בלשון חז״ל דבור ושיחה: עד שהבריות מְרַנְּנוֹת עליו ואומרים: פלוני כשר וחסיד (ספרי במדבר, סימן צ״ב), ורובו העברת קול לרעה, נאַכרעדען, מְרַנְּנִים רבנן אבתרך (יבמות, ל״ד, ע״ב). ובענין תלונה, מוררען, роптать, ורננו כל העם (ירושלמי, ברכות, פרק ד׳).

הפועל מן הפיעל, געיובעלט ווערדען, לא יְרֻנָּן ולא יְרֹעָע (ישעיה, ט״ז, יו״ד).

ההפעיל א) פ״י מעין הקל והפיעל, התעוררות להרמת קול שמחה ותודה, יובעלן מאַכען, приводить въ восторгъ, ликованіе: הַרְנִינוּ גוים עמו (דברים, ל״ב, מ״ג). וְהַרְנִינוּ כל ישרי לב (תהלים, ל״ב, י״א), הַרְנִינוּ לאלהים עזנו (שם, פ״א, ב׳), שַׂמֵּחַ, ערפרייען, обрадовать, ולב אלמנה אַרְנִן (איוב, כ״ט, י״ג), מוצאי בקר וערב תַּרְנִין (תהלים, ס״ה, ט׳), תְּשַׂמֵּחַ או תתן רנה בפיהם. כן הוא לפי המוסכם אבל לפי זה אין המאמר הזה מקביל אל הקודם: וייראו יושבי קצות מאותתיך, והנראה שבמקום הזה ענינו השמעת קול גדול מפחד פתאום.

ההתפעל פ״א במקרא: כגבור מִתְרוֹנֵן מיין (שם, ע״ח, ס״ה), תיב״ע: כגבור דמתפקח מן חמרא. ורש״י כתב מתעורר ומתגבר בדבר להקיץ מיינו. מִתְרוֹנֵן לשון רנה הוא, ולפי תרגום הרמבמ״ן ענינו כגבור ששתה יין והיין מפעמו ומוסיף לו כח וגבורה, יויכצענד פאָם וויינע, ликующіе отъ вина. ולר״ק הוא מנחי ע״ו.

רֹן, ש׳. פ״א במקרא; בל״ר, קול

מצהלת שמחה, יובעל, ликованіе רָנֵּי פלט תסובבני (תהלים, ל"ב, ז')—קולות רנה, כי פלט ה' את נפשו. והלשון הזה נהוג אצל הפייטנים: הָרוֹן והרוממות לחי עולמים (שחרית יוה"כ), רוֹן פגיעות (שם). ובמקרא בא תמיד על משקל

רְנָנָה, ש"נ, קול צהלה ושמחה, יובעל, ликованіе: אל תבוא רְנָנָה בו (איוב, ג', ז'), כי רִנְנַת רשעים מקרוב (שם, כ', ה'), והכפל: ושמחת חנף עדי רגע. ובענין קול שבח והודיה, פרייז-געזאנג, похвальное пѣніе: באו לפניו בִּרְנָנָה (תהלים, ק', ב'), וברבוי: ושפתי רְנָנוֹת יהלל פי (שם, ס"ג, ו'), ובארמית עניני דבה, נאַכרעדע, худая молва, דִּבַּת עם (יחזקאל, ל"ו, ג'), תיב"ע רִנְנַת עם, ומזה בגמרא: בִּרְנָנָה לא מפקינן (יבמות, דף כ"ה, ע"ב).

רְנָנִים, פ"א ברבים מן היחיד רנן: כנף רְנָנִים נעלסה (איוב, ל"ט), לפי המוסכם הוא שם עוף גדול שנקרא כן על שם יללת קולו, והוא שנקרא ג"כ בת היענה גם כן על שם קול ענותה שטרויס, самка страуса, (עיין יענה) וממשקל זה

רֶנֶן, בפיוט, שיר ושבחה, פרייז, לאָב-געזאנג, хвалебный гимнъ: להשמיע רֶנֶן מרמומי קול (מלכיות לר' יוסי בן יוסי), ואז יפצחו רֶנֶן בערץ (סלוק ליום א' דר"ה).

רִנָּה, ש"נ. א) קול צהלת שמחה. יובעל פריידענגעשרייא, радостный кликъ: פצחי רנה (ישעיה, נ"ד, א'), הריעו לאלהים בקול רִנָּה (תהלים, מ"ז, ב'), ומזה שיר ושבחה, פרייזגעזאנג, хвалебная пѣсня: בקול רִנָּה ותודה (שם, מ"ב, ה'). ב) תפלה בהרמת קול, לויטעס בעטען, громкая молитва: ואל תשא בעדם רִנָּה (ירמיה, ז', ט"ז), אל הָרִנָּה ואל התפלה (מ"א, ח', כ"ח), הקשיבה רִנָּתִי (תהלים, י"ז, א'), בשמוע את רִנָּתָם (שם, ק"ו, מ"ד), ג) קול העברה, רוף, פערקינדונג, ויעבר הָרִנָּה במחנה (מ"א, כ"ב, ל"ו), כתרגומו כרוז, ואפשר שענינו שיחה בפי העם, גערעדע, молва.

רִנּוּן, ש"ז בפיוט, בענין שבח ותפלה פרייזגעזאנג, געבעט, молитва: יעלה רִנּוּנֵנוּ (מעריב יוהכ"פ), ובהרגל הלשון עניני דבה, נאַכרעדע, худая молва.

רֶסֶן, ש"ז. חבל או שלשלת שמשימין בפי הבהמה להנהיגה, צוים, узда ונרדף לשם מֶתֶג: בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עדיו לבלום (תהלים, ל"ב, ט'). וע"ד המליצה: וְרֶסֶן מתעה על לחיי עמים (ישעיה, ל"ד, כ"ח)—על לחיי העמים יתן רֶסֶן להוליכם בעל כרחם תועה אל מקום ההרגה: וְרֶסֶן מפני שלחו (איוב, ל"ד, י"א)—רסן שהיה נתון עליהם מיראתי, שלחו, כי סרה יראתם אותי. ובא: ב) פי הבהמה, המקום שבו משימים הרסן, געביס, рядъ зубовъ: בכפל רִסְנוֹ מי יבוא (שם, מ"א, ה'), בערבית נמצא בפעל רסן, קשירה, אגידה, פעססעלן, בינדען, свя-зывать, привлекать, ובפיוט גזרו ממנו פעל בהפעיל ואמרו: רֶסֶן מתעה הִרְסִין (קרובות ז' דפסח), ורש"י בפירושו על וְרֶסֶן מפני שלחו השתמש בו בפיעל, רסני שהיו מְרוּסָּנִים בו.

רֶסֶן, שע"פ. העיר אשר בנה נמרוד בין נִינְוֵה ובין כָּלַח (בראשית, יו"ד, י"ב), ואולי נקראת כן על שם חזקה כענין השם כרך, ולדעת קצת היא העיר החזקה והבצורה שמזכירה קסינפון בשם Mespila (משפלה) והיא שנקראת היום קואנדשוק וגם בארם נהרים נמצאה עיר בשם Risina Resina.

א) **רָסַס**, פ' ארמית, הקל עומד א) רְעִיפָה — טרייפעלן, окроплять: ושחקים ירעפו טל (משלי, ג', כ'), ת': ועננא רָסוּ טלא (לפי הנוסחאות המדויקות): אף שמיו יַעַרְפוּ טל (דברים, ל"ג, כ"ח), ת"י: רַסְיָין להון טלין. ב) זלוף והרטבה—בעשפרענגען, בע-נעטצען, окроплять, намочить капля: נִפְתִּי

משכבי (משלי, ז׳, י״ז), ת׳ רַסִּית על ערסי. ומזה במקרא: לָרֹס את הסלת (יחזקאל, מ״ו, י״ד).

רְסִים, ש״ז, פ״א במקרא, נטף, טפה—טראָפּפען, капля: קוצותי רְסִיסֵי לילה (שיה״ש, ה׳, ב׳) -- רסיסי הטל שיורד בלילה. ומצוי בתרגומים לענין נטפי מטר — רעגענטראָפּפען, дож-довыя капельки: וימנעו רְבִיבִים (ירמיה, ג׳, ג׳), תיב״ע: ואתמנעו רְסִיסָא. וכרביבים עלי עשב (דברים, ל״ב, ב׳), ת״א: וְכִרְסִיסֵי מלקושא וכו׳.

בן רסס, ארמית, פ״י, דומה לפעל רצץ בעברית וענינו כתישה, שבירה — צערשלאַגען, צערמאַלמען, раз-бивать, раздроблять: וְכָתוּת (ויקרא, כ״ב, כ״ד), ת״א: וּדְרָסִים, ומזה במשנה בפיעל: האגוזים והשקדים חבור עד שֶׁיְּרַסֵּס (עוקצין, ב׳, ה׳), שבירת קליפתם, עצם שיש בו מוח חבור עד שֶׁיְּרַסֵּס (שם, שם, ו׳), קנה כדי לעשות קולמוס ואם הוא עב או מְרוּסָּס (שבת, ח׳, ה׳), ובהתפעל: שראשון ראשון מִתְרוֹסֵס (סוטה, דף י״א, ע״א), והערוך גורס מִתְמַסְמֵס, ומזה במקרא:

רְסִיס, ש׳. פ״א, חלק קטן וקצוץ מדבר שלם — ברוכשטיקק, שפלי-טער, кропинка, дребезги: והכה הבית הגדול רְסִיסִים והבית הקטן בקיעים (עמוס, ו׳, י״א). ובמדרש אמרו על זה: מה הדין רְסִיסָה אית מינה אלסים (אלותא, עץ דק) והדין בקיעה לית מינה אלסים (ויק״ר, י״ט), ועל פיהם פירש״י רסיסים שיהא מרוסס לבקעיות דקות. בקיעים גדולים מרסיסים לפי חשיבותו תהיה מכתו. ולפי פשוטו אפשר שהשם רסים נופל על שברי אבנים שמהן נבנה בית גדול, ובקיעה נופל על שברי עצים שמהם בונים בית קטן.

רִסָּה, שע״פ. אחת התחניות שחנו בני ישראל במדבר (במדבר, ל״ג, כ״א), ואפשר שנקראת כן על שם ששם היה מקום מחצב לאבנים.

רְסַק, ארמית, פ״י בפיעל, פתיתה, בציעה — צערשטיקקעלן, צערבראָק-קעלן, крошить, дробить, дроблять: פָּתוֹת אתה פתים (ויקרא, ב׳, ו׳), תיב״ע: רסיק יתיה רְסוּקִין. ומזה במשנה בחתוך לחלקים קטנים — צערשניידען, разрѣ-зать: תפוח שֶׁרִיסְּקוֹ (תרומות, יו״ד, ב׳), אין מְרַסְּקִין לא את השחת וכו׳ (שבת, כ״ד, ב׳). וכן זעזוע ונדנוד — ריטטעלן, трясти: חלות דבש שֶׁרִסְּקָן (שם, כ״ה, א׳).

רִסּוּק, א) שם, פת, דבר מרוסק — בראָקקען, שטיקקכען, крохи: פִּתִּים (ויקרא, ב׳, ו׳) תיב״ע רְסוּקִין, משליך קרחו כפתים (תהלים, קמ״ז, י״ז) תיב״ע היך רְסוּקִין. ובגמרא גם בקרע בגדים: האי רסוקא (שבת, נ״ט, ע״ב) ופירש״י חתיכות מעיל רחבה והערוך פירש חגור של עור. ב) שה״פ, דאס צערשטיקקעלן, раздроб-леніе: רִסּוּק אברים (חולין, צ״א, ע״א).

רע עיין רעע.

רָעֵב, פעו״י, הקל עומד: הרגשת צורך האכל, הונגערן, הונגער ליידען, голодать, דומה לפעל צָמֵא בצרך השתיה: כפירים רשו וְרָעֵבוּ (תהלים, ל״ד, י״א), לא יִרְעָבוּ ולא יצמאו (ישעיה, מ״ט, יו״ד), למלא נפשו כי יִרְעָב (משלי, ו׳, ל׳). וביחס אל המזון: וללחם לא נִרְעָב (ירמיה, מ״ב, י״ד). ובהשאלה הרגשת כל מחסור בכלל: ונפש רמיה תִּרְעַב (משלי, י״ט, ט״ו), הנה עבדי יאכלו ואתם תִּרְעָבוּ ישעיה, ס״ה, י״ג) — דארבען, терпѣть нужда.

ההפעיל יוצא, מניעת מאכל מן הזולת, הונגערן, דארבען לאססען, заставить голодать, ויענך וַיַּרְעִבֶךָ (דברים, ח׳, ג׳), לא יַרְעִיב ה׳ נפש צדיק (משלי, יו״ד, ג׳). ובגמרא: כל הַמַּרְעִיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה הקב״ה מַשְׂבִּיעוֹ לעולם הבא (סנהדרין, דף ק׳, ע״ב), אבר קטן יש באדם משביעו רעב מַרְעִיבוֹ שבע (סוכה, דף נ״ח, ע״ב), ובפיוט

הֻפעל, והורעבו והוצמאו (איכה ישבה הבדית.

רָעֵב, ת׳, הסובל מחסור מזון — הונ-גריגער, голодный: רָעֵב ועיף וצמא (ש״ב, י״ז, כ״ט), אשר קצירו רָעֵב יאכל (איוב, ה׳, ה׳) — דער הונגריגע, голодный: רְעֵבִים גם צמאים (שם, שם, ה׳), ובכל מחסור בכלל: יהי רָעֵב אונו (איוב, י״ח, י״ב) — שמאַכטענד.

רָעָב, שמ״ז, הֹסֶר מזון — הונגער, го-лодъ: מזי רָעָב (דברים, ל״ב, כ״ד), מתי רָעָב (ישעיה, ה׳, י״ג), זלעפות רָעָב (איכה, ה׳, יו״ד), ימותו ברעב (ירמיה, יו״ד, כ״ב), נתת להם לִרְעָבָם (נחמיה, ט׳, ט״ו), ועל הרוב יאמר בכלל בשאין אכל מצוי — הונגערסנאָטה, голодная нужда: ויהי רָעָב בארץ (בראשית, י״ב, יו״ד), יהיו שבע שני רָעָב (שם, מ״א, כ״ז), ויהי רָעָב גדול (מ״ב, ו׳, כ״ה), ויחזק הָרָעָב (בראשית, מ״א, נ״ו), כי כבד הָרָעָב בארץ כנען (שם, מ״ז, ד׳), כי קרא ה׳ לָרָעָב (מ״ב, ה׳, א׳), חצי הָרָעָב הרעים (יחזקאל, ה׳, ט״ז). וע״ד המליצה: והמתי בָּרָעָב שרשך (ישעיה, י״ד, ל׳) — עצירת גשמים. ובמשנה: רָעָב של בצורת, רָעָב של מהומה, רָעָב של כליה (אבות, ה׳, ח׳).

רְעָבוֹן, בנפרד ובסמיכות רַעֲבוֹן שמ״ז, בהוראת הקודם: שבר רַעֲבוֹן בתיכם (בראשית, מ״ב, י״ט) — הונגער, голодъ, ובחסרון מלת שבר: ואת רַעֲבוֹן בתיכם קחו (שם, ל״ג), ובימי רְעָבוֹן ישבעו (תהלים, ל״ז, י״ט).

רַעַבְתָּן, ת׳. מי שאוכל הרבה ואינו יודע שבע — פרעססער, обжора: הרי זה רַעַבְתָּן (ביצה, דף כ״ה, ע״ב).

רעבתנות, שמ״נ — געפרעססיגקייט, об-жорство: משום דמחזי כְּרַעַבְתָּנוּתָא (חולין, דף ק״ה, ע״ב).

רעד, פ״ע, הקל פ״א במקרא, נדנוד וחלחול — בעבען, ציטטערן, тре-петать, дрожать, המביט לארץ וַתִּרְעָד (תהלים, ק״ד, ל״ג), ציור רעש הארץ, ובפיוט בנפעל, במובן המוסרי, נִרְעַד ונפחד.

ההפעיל, עומד: עמדתי מַרְעִיד (דניאל, יו״ד, י״א) — מפחד, מַרְעִידִים על הדבר ומהגשמים, (עזרא, יו״ד, ט׳). ובמשנה, יוצא: הַמַּרְעִיד את האילן (מכשירין, א׳, ב׳) — שיטטעלן, трясти.

רַעַד, ש״ז חיל מפחד — דאס ציטטערן, трепетъ, дрожъ: יאחזמו רָעַד (שמות, ט״ו, ט״ו), והקודם: חִיל אחז, יראה וָרַעַד יבא בי (תהלים, נ״ה, ו׳), ועמ״נ

רְעָדָה, ש״נ — ציטטערן, трепетъ, дрожъ: אחזה רְעָדָה חנפים (ישעיה, ל״ג, י״ד), פחד קראני וּרְעָדָה (איוב, ד׳, י״ד), וגילו בִּרְעָדָה (תהלים, ב׳, י״א) — בחרדת קדש, והקודם: עבדו את ה׳ ביראה. ובלשון חז״ל במובנו הפשוט כל שהוא מכח הסטה טמא מכח רְעָדָה טהור (תוספתא זבים, ד׳, ה׳). דאס שיטטעלן, трясеніе, והשתמשו בו גם במובן שם דבר: הָרְעָדוֹת טמאות לחטאת (פרה, י״א, ב׳), עצים שאינם מהודקים יפה ורועדים כשיושבים עליהם (ועיין ערוך).

א) **רָעָה**, פ״י. דומה לפעל חבר בארמית. הקל ענינו התחברות חברת ידידות אל זולתו ללכת אחריו — זיך געזעלען, זיך בעפריינדען, сдружиться, подружиться: וְרֹעֶה כסילים יֵרוֹעַ (משלי, י״ג, כ׳), (ועיין רעע), וְרֹעֶה זונות יאבד הון (שם, כ״ט, ג׳). וע״ד המליצה: שכן ארץ וּרְעֵה אמונה (תהלים, ל״ז, ג׳), אפרים רֹעֶה רוח (הושע, י״ב, ב׳) — הולך אחרי הרוח, והכפל: ורודף קדים. ויתכן שמזה בהפך: כל רֹעַיִךְ תִּרְעֶה־רוּחַ (ירמיה, כ״ב, כ״ב) — הרוח הולך אחריהם, כלומר תרדפם — פעריאגען, разгонять, רֹעֶה־אֵפֶר, לב הותל הטהו (ישעיה, מ״ד, כ׳) — הולך אחרי האפר, כנוי של ליצנות לע״ז בהמשך אל הקודם: חציו

שרפתי במו אש . לאמר שהחלק הנשאר איננו חשוב מן הנשרף והיה לאפר . וקרוב לפרש מזה : ואני לא אצתי מֵרֹעֶה אחריך (ירמיה, י״ז, ט״ז) — לא אצתי להיות נמשך אחריך, ומ״ם מרעה כמו מ״ם: נקל מִהְיוֹתְךָ לִי עבד (ישעיה, מ״ט, ו׳).

הפיעל יוצא : למרעהו אשר רֵעָה לוֹ (שופטים, י״ד, כ׳), אשר קרבו להיות רעהו — צום פריינדע מאכען, подружиться.

ההפעיל ע״ד נחי ע״ו ע״ד המקור: בכל עת אֹהֵב הָרֵעַ (משלי, י״ז, י״ז)—בכל עת היה אהב לקנות לך רֵעִים, וכל הָרֵעַ לאיש מתן (שם, י״ט, ו׳).

ההתפעל, התחברות חברת רעים. זיך געועלען, подружиться, присоединяться. אל תִּתְרַע את בעל אף (שם, כ״ג, כ״ד), ועל דרך נע״ו : איש רעים לְהִתְרוֹעֵעַ (שם, י״ח, כ״ד).

רֵעֶה, ש״ז, חבר אהוב— פריינד, другъ : חושי רֵעֶה דוד (ש״ב, ט״ז, ל״ז), רֵעֶה המלך (מ״א, ד׳, ה׳), ועל הרוב בחסרון הה״א.

רֵעַ, ש״ז, ולאמנון רֵעַ (ש״ב, י״ג, ג׳), ונרדף עם אֹהֵב: אֹהֵב וָרֵעַ (תהלים, פ״ח, י״ט), זה דודי וזה רֵעִי (שיה״ש, ה׳, ט״ז), רֵעֲךָ וְרֵעַ אביך (משלי, כ״ז יו״ד), בקרי, והכתיב וְרֵעֶה, בה״א ולנסתר : שכן וְרֵעוֹ (ירמיה, ו׳, כ״ה), בגדה אשה מֵרֵעָהּ (ירמיה, ג׳, כ׳) — בעלה, ועל הרוב בתוספת ה״א : רֵעֵהוּ העדלמי (בראשית, ל״ח, י״ב), גם לְרֵעֵהוּ ישנא רש (משלי, י״ד, כ׳), ואת זנית רֵעִים רבים (ירמיה, ג׳, א׳), רֵעֵי איוב (איוב, ב׳, י״א). ובא: לזקני יהודה לְרֵעֵהוּ (ש״א, ל׳, כ״ו)— במקום לרעיו, וכן: בהתפללו בעד רֵעֵהוּ (איוב, מ״ב, יו״ד). ונופל על כל איש מבני האדם בבחינת שהם דומים ושוים זה לזה — דער נאָכסטע, ближній ע״ד שמוש השמות: אָח, חָבֵר, עָמִית: למה תכה רֵעֶךָ (שמות, ב׳, י״ג), אל תחרש על רֵעֲךָ רעה (משלי, ג׳, כ״ט), ישלם שנים לְרֵעֵהוּ (שמות, כ׳, ב׳). וביותר בקשור עם השם איש על האחד מהם, ויאמרו איש אל רֵעֵהוּ (בראשית, י״א, ב׳), איינער דעם אנדערן, другъ другу, בין איש ובין רֵעֵהוּ (שמות, י״ח, ט״ז), כי יתן איש אל רֵעֵהוּ (שם, כ״ב, ט׳), חרב איש בְּרֵעֵהוּ (שופטים, ז׳, כ״ב). ובהשאלה גם בדברים שאין בהם רוח חיים אלא שהם נמצאים באיזה יחס שוה: ויתן איש בתרו לקראת רֵעֵהוּ (בראשית, ט״ו, יו״ד), ולנקבה רֵעוּת ונמצא רק בכנוים: ואשה מאת רְעוּתָהּ (שמות, י״א, ב׳)—גענאָססען, ובבע״ח: שם נקבצו דיות אשה רְעוּתָהּ (ישעיה, ל״ד, ט״ו). וברבוי: אנכי וְרֵעוֹתַי (שופטים, ל״א, י״ז), בקרי, ובכתיב — רעיותי: בתולות אחריה רֵעוֹתֶיהָ (תהלים, מ״ה, ט״ו).

מֵרֵעַ, ת׳. כעין הקודם — פריינד, פערטרויטער, другъ, пріятель : לְמֵרֵעֵהוּ אשר רֵעָה לו (שופטים, י״ד, כ׳), שלשים מֵרֵעִים (שם, שם, י״א), ולפי הנראה ענינו שושבין, ובא כשם קבוץ—גענאָססענשאַפט, товарищество, אף כי מֵרֵעֵהוּ רחקו ממני (משלי, י״ט, ז׳), אל אחיו ואל מֵרֵעֵהוּ (ש״ב, ג׳, ח׳). ומזה: ואחזת מרעהו (בראשית, כ״ו, כ״ו), והציר״ה לא נשתנה לשו״א וכנראה להבדילו מן מֵרַע משרש רעע (עיי״ש).

רַעְיָה, ש״נ, אהובה, ונמצא רק בספר שיר השירים: אחתי רַעְיָתִי יונתי (שיה״ש, ה׳, ב׳).

רְעוּת, שמ״ז — פריינדשאַפט, дружба, אהבה אחוה שלום ורעות (ירושלמי ברכות פרק א׳, הלכה ג׳).

מֵרֵעוּת, שמ״נ, בגמרא; ולשמחת מֵרֵעוּת מיתיבי ולשמחה, ולמרעות שלשים יום וכו׳ (מו״ק, דף כ״ב, ע״ב), ופירש״י סעודה שעושין רעים ואהובים זה עם זה, וצ״ע.

בן רָעָה, פעו״י, הקל עקרו נהוג, נהול דומה לפעל דבר בארמית— לייטען, פיהרען, вести. והתיחד אל נהוג

הבהטות אל מקום המרעה — איינע העערדע וויידען, пасти, стадо , בקשור יחס הפעול: צאני לא רָעוּ (יחזקאל, ל״ד, ח׳). וכולל מושג ההשגחה והטפול בצרכי הבהמות — בעזאָרגען: כרעה עדרו ירעה וגו׳ (ישעיה, מ׳, י״א), ארעה צאנך אשמר (בראשית, ל׳, ל״א). ובבינוני במובן ש״ת: כצאן אשר אין להם רֹעֶה (במדבר, כ״ז, יז״ד). וביו״ד תמורת ה״א: כאֹהל רֹעִי (ישעיה, ל״ח, י״ב), כי רֹעָה היא (בראשית, כ״ט, ט׳), הירטין, пастушка. ובהשאלה להנהגת בני אדם ופקוח צרכיהם — לייטען, רעגירען, управлять, לִרְעוֹת את עמי (ש״ב, ז׳, ז׳), לרעות ביעקב עמו (תהלים, ע״ח, ע״א), והוא יהיה לכם לְרֹעֶה (יחזקאל, ל״ד, כ״ג), ונתתי להם רֹעִים כלבי וְרָעוּ אתכם דעה והשכיל (ירמיה, ג׳, ט״ו), לפי המפרשים ענינו בדעה ובהשכל. ויתכן ששני השמות האלה הם נשואי הפעל — ירעו אותם מִרְעֶה של דעה והשכל, והוא ע״ד: וְרָעָה הכרמל והבשן (שם, נ׳, י״ט). וביחס אל הש״י: וּרְעֵם ונשאם עד העולם (תהלים, כ״ח, ט׳), האלהים הָרֹעֶה אותי מעודי (בראשית, מ״ח, ט״ו), ה׳ רֹעִי לא אחסר (תהלים, כ״ג, א׳). ומזה בענין הנהגה בחזק היד: וְרָעוּ ארץ אשור בחרב (מיכה, ה׳, ה׳). וע״ד המליצה: מות יִרְעֵם (תהלים, מ״ט, ט״ו) — מלאך המות ירעם יוליכם לשאול. ובמובן הדרכה ולמוד — בעלעהרען, поставлять, שפתי צדיק יִרְעוּ רבים (משלי, י׳, כ״א). ואפשר שמזה: ופי כסילים יִרְעֶה אולת (שם, ט״ז, י״ד) (ועיין בסמוך). ומזה בבינוני: נתנו מֵרֹעֶה אחד (קהלת, י״ב, י״א) — לעהרער, наставникъ. ב) ביחס אל הבהמות — וויידען, пасти, גם הצאן והבקר אל יִרְעוּ (שמות, ל״ד, ג׳), וַתִּרְעֶינָה באחו (בראשית, מ״א, ב׳), והאתנות רֹעוֹת על ידיהן (איוב, א׳, י״ד). וע״ד ההשאלה: ובניכם יהיו רֹעִים במדבר (במדבר, י״ד, ל״ג) — מטולטלים ממקום למקום כצאן ממרעה למרעה. ומושך את המרעה

שהם אוכלים ביחס הפעול: הַמִּרְעֶה הטוב תרעו (יחזקאל, ל״ד, י״ח), וּמִרְעֶה שמן תרעינה (שם, שם, י״ד), אל יִרְעוּ (יונה, ג׳, ז׳). ובמובן ההנאה מן המרעה: וַיִּרְעוּ הָרֹעִים אתם (יחזקאל, ל״ד, ח׳), זיך זעלבסט וויידען, пасти самыхъ себя, יִרְעוּ איש את ידו (ירמיה, ו׳, ג׳), אבוויידען, объѣдать, вытравлять. ומזה: גרן ויקב לא ירעם (הושע, ט׳, ב׳). ויתכן שמזה: ופי כסילים יִרְעֶה אולת (משלי, ט״ז, י״ד). וכולל הבטחה ומנוחת הרועה והמקנה בהיותם במקום המרעה לבטח, ונרדף עם רבץ: כי המה יִרְעוּ ורבצו ואין מחריד (צפניה, ג׳, י״ג), איכה תִּרְעֶה איכה תרביץ בצהרים (שיה״ש, א׳, ז׳), הָרֹעֶה בשושנים (שם, ב׳, ט״ז), וַיִּרְעֵם כתם לבבו (תהלים, ע״ח, ע״ב), ובגמרא: מַרְעִין בחורשין (ב״ק, דף פ״א, ע״א).

רְעִי, ת׳, בהמה רועה באחו, ועשרים בקר רעי (מ״א, ה׳, ג׳) — רינדער פֿאָן דער וויידע, съ пастбища. ובמשנה: גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדים מפני הָרְעִי (שבת, כ״ד, ד׳), לפי המפרשים ענינו צואה, קאָטה, ונמשך אל הקודם — מסלקין תבן שלפני הפטם לצדדים שלא יתטנף ברעי. והנראה כפירוש הר״ר מנשה בן פורת שענינו כמו הָרְעִי במקרא בניגוד אל הפטם (אלפי מנשה).

מִרְעֶה, ש״ז, מקום מאכל לבהמות לרעות שם, ועם זה המאכל עצמו, וויידע, пастбище, אַן וויידעפלאַטץ, выгонъ, כי אין מִרְעֶה לצאן (בראשית, מ״ז, ד׳), וּמִרְעֶה שָׁמֵן תרעינה (יחזקאל, ל״ד, י״ד), יתור הרים מִרְעֵהוּ (איוב, ל״ט, ח׳), ויתר מִרְעֵיכֶם (יחזקאל, ל״ד, י״ח), (ביו״ד). ובענין מרבץ, לאַגערשטאֶדטע, мѣсто стана: וּמִרְעֶה הוא לכפירים (נחום, ב׳, י״ב).

מַרְעִית, א) מקום מרעה, וויידע, паст-бище, лугъ: ובכל שפיים מַרְעִיתָם (ישעיה, מ״ט, ט׳), כי שודד ה׳ את מרעיתם

(ירמיה, כ"ה, ל"ו). ב) שה"פ, וויידונג, пасти: כְּמַרְעִיתָם וישבעו (הושע, י"ג, ו'), צאן מַרְעִיתִי (ירמיה, כ"ג, א')—הצאן שאני רועה אותם. ג) עדר. העערדע, стадо: וכל מרעיתם נפוצה (ירמיה, יו"ד, כ"א).

רְעִיָּה, שה"פ, וויידען, пасти: אשם שניתק לִרְעִיָּה (זבחים, קי"ב, ע"א).

רְעָא, רְעֵי, ארמית, בהוראת הפעל רצה בעברית בחלוף הצד"י בעי"ן, וואָללען, פּערלאַנגען, хотѣть, желать: ה' חפץ (ישעיה, מ"ב, כ"א), תיב"ע: ה' רָעֵי, ועם זה חשוב מחשבה, דענקען, זיננען, думать, мыслить. ומזה:

רְעַ, ש"ז. רצון או מחשבה, וויללע, געדאַנקע, желаніе, мысль: בנתה לְרֵעִי מרחוק (תהלים, קל"ט, ב'), וברבוי: ולי מה יקרו רעיך (שם, שם, י"ז).

רְעוּת, ש"נ. בהוראת הקודם, רצון או מחשבה, וויללע, געדאַנקע, воля, воздѣленіе, בארמית שבמקרא: ורעות מלכא (עזרא, ה', י"ז), וְכִרְעוּת אלהכם תעבדון (שם, ז', י"ח), ובספר קהלת: הכל הבל וּרְעוּת רוח (א', י"ד, ועוד כמה פעמים), והנכון כי"מ שהוראת רְעוּת שבקהלת היא תשוקה או שאיפה ורדיפה, שטרעבען, стремленіе, ומהוראת המלה הזאת הם גם שמות עצמים הפרטיים.

רְעוּ, שעפ"ז בן פֶּלֶג ואבי שְׂרוּג. מצאצאי שם בדורות שמן נח ועד אברהם (בראשית, י"א, י"ח), והוראתו רצוי והביב. ומזה גם שע"פ רעואל.

רְעוּאֵל: ש"ז רצוי וחביב לְאֵל א) בן עֵשָׂו מאלופי אֱדוֹם (בראשית, ל"ו, ד'—י"ז). ב) רְעוּאֵל המדיני חותן משה (במדבר, י', כ"ט; וע' יתרו). ג) אבי אֶלְיָסָף נשיא שבט גד (במדבר, ב', י"ד). ד) בן יִבְנִיָּה (דה"א, ט', ח').

רַעְיוֹן, ש'. הרהור, מחשבה הגות לב זיננען, געדאַנקע, мысль мечтаніе, נמצא רק בספר קֹהֶלֶת: שגם זה הוא רַעְיוֹן רוח (א', י"ז), וּבְרַעְיוֹן לבו (ב', כ"ב), ובארמית שבמקרא: וְרַעְיוֹנֵי לבבך תנדע (דניאל, ב', ל'), וְרַעְיֹנֹהִי יְבַהֲלֻנֵּהּ (שם, שם, ט"ו), והרמב"ם אמר: ולא הושאל לו (להש"י) רַעְיוֹן אשר הוא הדמיון, פאָרשטעללונג, мечта, והושאל לו מחשבה ותבונה (מו"נ א', פרק מ"ז; עיין גבעת המורה). והפייטנים השתמשו בשם זה לענין מחשבה והסתכלות ואמר רבי שלמה בן גבירול: וְרַעְיוֹן להבין קצת סודותיך (כתר מלכות), ויכון רַעְיוֹנָיו לעבודתך (שם). וברבוי: בעזות מצח וטמאת רַעְיוֹנִים (שם), ורבי יהודה הלוי אמר: ואם בין תבין בְּרַעְיוֹנֶיךָ (דיואן, ס' ע"ג).

רעי עיין ראי.

רָעַל, פ"י, מקורו ארמית וערבית דומה לשרש רעד ועניינו רעדה טרוף ונדנוד, שוואַנקען, ציטטערן, шататься, дрожать: וברכים כשלות (ישעיה, ל"ה, ג'), תיב"ע רכובין דְרָעֲלָן. ומזה לדעת הראב"ע והריק"ם והרד"ק: והברושים הָרְעָלוּ (נחום, ב', ד')—החניתות העשויות מעצי ברושים רועדים ומתנודדים בידי אנשי החיל כשהם מניפים אותם, והוא ע"ד: בעופפי חרבי על פניהם (יחזקאל, ל"ב, יו"ד), (עיין ר ע ל).

רַעַל, ש"ז. טרוף ובלבול הדעת, טוימטעל, шатаніе, והתיחד למשקה הטורף ומבלבל את שותיו, טוימטעלענדעס געטראַנק: סף רעל לכל העמים (זכריה, י"ב, ב'), והרד"ק כתב אנו רגילים לפרש סם המות, גיפט, ядъ ולפי זה יפורש יפה כדעת המבאר: והברושים הָרְעָלוּ, הוטבלו בְּרַעַל למען ימיתו בפגעם, וכן עוד המנהג בקצת מארצות הקדם. ובהוראה זו השתמש בו הפייטן: גבורי פלכים הוללו וְהָרְעָלוּ (סלוק אהרון של פסח), ומחבר ספר יוסיפון אמר: שתי כוסך עתה הגברת ירושלים עם בתך ציון ומתרעלי (צ"ל וְהִתְרָעֲלִי) בה עמה (פרק פ"ב), (ועיין ר ע ל ה).

תַּרְעֵלָה, ש"נ, כעין הקודם, טויטמע־לענדעס געטראַנק, גיפט, одурь, ядъ: קֻבַּעַת כוס הַתַּרְעֵלָה (ישעיה, נ"א, י"ז), השקיתנו יַיִן תַּרְעֵלָה (תהלים, ס', ה'), והפייטן אמר: לְהַלְעֵנוּ במסך תַּרְעֵלָיו (סלוק לשחרית יוה"כ).

רְעָלָה, ש"נ, צעיף שהנשים מתעטפות בו פניהן וכל גופן, שלייער, покрывало: וְהָרְעָלוֹת (ישעיה, ג', י"ט), ונקרא כן על שם שהוא מתנופף ברוח. ובמשנה מזה בפעל: עבריות יוצאות רְעוּלוֹת (שבת, ו', ו')—מעוטפות בִּרְעָלָה. ולדעת רש"י עיקר הוראת השרש הזה עטוף ופירש הברושים הָרְעָלוּ כפי תרגומו רבני משליתהון מְסוּרְבָּלִין בִּצְבְעוֹנִין. ומזה: השרות וְהָרְעָלוֹת, מיני סרבלים להתעטף בהם, ושם רַעַל וְתַרְעֵלָה, פירש לשון שממון אוטם הלב והאברים שאין להם כח, כאדם המעוטף בשמלה.

רְעֵלָיָה, שע"פ. מעולי הגולה בימי עזרא (עזרא, ב', ב'), ובספר נהמיה נקרא רַעַמְיָה (ז', ז').

רָעַם, פעו"י מיסודו של רעע וקרוב אל רעל. הקל א) עקרו עומר, השמעת קול מפוצץ מרעיש, טאָבען, טאָזען, бушевать: יִרְעַם הים ומלאו (תהלים, צ"ו, י"א). ב) כעין יוצא; רָעֲמוּ פנים (יחזקאל, כ"ז, ל"ה), עשו להם פנים של רַעַם, של זַעַף, איין ערשטאר־טעם געזיכט מאַכען, ועיין זעף. ורוב שמושו בהפעיל, וביחס אל הש"י, השמעת קול רַעַם: דאָנגערן, греметь, אל הכבוד הִרְעִים (תהלים, כ"ט, ג'), יַרְעֵם בקול גאונו (איוב, ל"ז, ד'), עליו בשמים יַרְעֵם (ש"א, ב', יו"ד), וַיַּרְעֵם ה' בקול גדול (שם, ז', י"א). ובפיוט בבינוני פעול: קול מוּרְעָם (קרובות ב' דשבועות), ובהשאלה יוצא: בעבור הַרְעִמָהּ (שם, א', ו'), הרי"ש בדגש. לטרוף דעתה להכאיבה רייצען, קראַנקען, раздражать, волновать, ובארמית יש במשמעו גם ענין הֲלָנָה צום מורען אויפרעגען, возбуждать, ропоть. וַיַּלִּינוּ עליו את כל העדה (במדבר, י"ד, ל"ו), ת"א וְאַרְעִימוּ עלוהי כל כנשתא. ומזה בארמית ובלשון חז"ל בבנין התפעל, שהיה מִתְרַעֵם לפני המקום (מכילתא, א', א'), מתרעם על מדותיו (מגלה, דף ו', ע"א),

רַעַם, ש"ז, קול רעש גדול — געקראַך, треск, וביחוד הקול הגדול הנשמע בעבים עם הברק — דאָננער, гром: קול רַעַמְךָ בגלגל (תהלים, ע"ז, י"ט), מן קול רַעַמְךָ יחפזון (שם, ק"ד, ז'), בְּרַעַם וברעש וקול גדול (ישעיה, כ"ט, ו'), אענך בסתר רָעַם (תהלים, פ"א, ח') — הרעם היוצא מסתרי העב, והוא ע"ד מליצת ישת חשך סתרו וגו', (שם, י"ח, י"ב), וְרַעַם גבורתיו מי יתבונן (איוב, כ"ו, י"ד), שעורו: וגבורות־רַעְמוֹ (עיין גבורה); והנראה שבא בהשאלה לענין רבוי מופלג מַרְעִים ומבהיל בעצם רבויו громадность, ונמשך אל הקודם: הן אלה קצות דרכיו. ובענין שאון והמיה — לאֶרם, шум, רַעַם שרים ותרועה (איוב, ל"ט, כ"ה).

רַעְמָה, עקרו רעדה, חרדה — שויער, בעבען, ובא בכנוי מליצי אל תלתלי שערות הסוס שמתנופפים ברוח — מאָהנע, грива.

רַעְמָה, שע"פ. מבני כוש (בראשית, יו"ד, ז') ובדהי"א (א', ט'), רעמָא ונזכרו בין העמים שהיו במשא ומתן עם צור: רכלי שבא וְרַעְמָה (יחזקאל, כ"ז, כ"ב); ולפי קצת המחברים שכנו בחבל ארץ בערבית מזרחית מדינת ערב הנקרא היום אָמאַן, ושם עד היום נמצאת עיר בשם Regma.

רַעַמְיָה, שע"פ. מעולי הגולה עם עזרא (נחמיה, ז', ז'), ובספר עזרא נקרא רְעֵלָיָה.

תַּרְעוּמוֹת, ש"נ במשנה, תלונה — מורען, אונצופריעדענהייט, ро-

потъ, неудовольствіе: אין להם זה על זה תַּרְעוּמוֹת (ב"מ, ו', א'), מפני תַּרְעוּמוֹת המינים (ברכות, דף י"ב, ע"א), והיה לו לישראל תַּרְעוּמוֹת עליה (שמו"ר, י"א).

תּוּרְעֲמָן, ת', נרגן, מתלונן — מורערנ־ דער אונצופריעדענע, ропчущій, недовольный, בני תּוּרְעֲמָנִים (איכה רבתי ג', פסוק מ').

רַעְמְסֵס, שע"פ. עיר, וחבל ארץ שנקרא על שמה בארץ גֹּשֶׁן, שם הושיב יוסף את בני ישראל (בראשית, מ"ז, י"א). ואת העיר בנו או חזקו בני ישראל לפרעה (שמות, א', י"א), וממנה יצאו ונסעו למסעיהם (שם, י"ב, ל"ז). במקום העיר והמדינה דעות חלוקות ומסתבר כדעת האומרים שהיא הנקראת היום בלביים (Belbeis) הסמוכה לקיירה, וזהו מסכים עם תרגומו של יב"ע פילוסין (Pelusium) שמה של בלביים לפנים. וממלכי מצרים הקדמונים יש שנקראו בשם רעמסס ושע"כ קרוב לשמוע שנקראת העיר על שם המלך, ומקור השם נפתית רן מים—בן השמש.

רען, נמצא בתוספת נו"ן הבנין רַעֲנָן, ש"ת, עקרו היות רטוב ומלא ליח החיוני — פריש, זאפטיג זיין, свѣжій, сочный: עץ רַעֲנָן (דברים, י"ג, ב'), מתערה כאזרח רַעֲנָן (תהלים, ל"ז, ל"ה), עיין אזרח, ואני כזית רַעֲנָן (תהלים, נ"ב, יו"ד). ומזה: בלותי בשמן רַעֲנָן (שם, צ"ב, י"א) — בשמן של זית רענן, או שמן טוב ומשובח. ולנקבה: וכפתו לא רַעֲנָנָה (איוב, ט"ו, ל"ב), אף ערשנו רַעֲנָנָה (שיה"ש, א', ט"ז) — ערשנו קלועה מענפי עצים רעננים. וע"ד המליצה: דשנים וְרַעֲנַנִּים יהיו (תהלים, צ"ב, ט"ו), וכן הוא בארמית. ויכלול גם מושג בריא ושלם—געזונד, גליקליך, здоровый, счастливый, וְרַעֲנַן בהיכלי (דניאל, ד', א').

רעע, פעו"י, מקורו ארמית בהוראת הפעל רָעַץ, רָצַץ, בהלוף צד"י בעי"ן. הקל, א) יוצא — צערשלאגען צערברעכען, צערשמעטטערן, разбивать, сокрушать, תְּרֹעֵם בשבט ברזל (תהלים, ב', ט'), תָּרַע לאמים ותשלחם (שם, מ"ד, ג'), יָרֹעַ כבירים לא חקר (איוב, ל"ד, כ"ד). ובא ע"ד נע"ו: יִרְעוּךְ קדקד (ירמיה, ב', ט"ז) — ירוצצו גלגלתך (רש"י), ולדעת המפרשים מזה: וְרָעוּ את ארץ אשור בחרב (מיכה, ה', ה'), אבל בחרב ממיתים ולא רועעים, והנראה שהוא מן רעה ב' (עיין שם) ובארמית שבמקרא תַּדִּק וְתָרֹעַ (דניאל, ב', מ"ם). ב) בהוראת הפעל רוע בענין געישה והרעשה והשמעת קול גדול. ומזה: רעו עמים וָחֹתּוּ (ישעיה, ח', ט'), במובן המיה ושאון מתאספים למלחמה. ומתאים אל הכפל: והאזינו כל מרחקי ארץ התאזרו וחתו. וקרוב לענין הרעת תרועה ויותר מסתבר לפרשו בטעם רגשה, ע"ד למה רגשו גוים (תהלים, ב', א'). ג) עומד, היות שבור ומרוסס—צערשלאגען צערשפליטטערט ווערדען, сокрушаться: וְרָעוּ דליותיו (ירמיה, י"א, ט"ז) — יִשָּׁבְרוּ יִנָּתְזוּ דליותיו באש אשר הצית עליה — קניסטערן, בערסטען, трещать, וזהו ע"ד שדרשו חז"ל על זה עיין התפעל, ולדעת המפרשים הוא יוצא, וחסר הפועל. הֲיָרֹעַ ברזל ברזל מצפון ונחשת (שם, ט"ו, י"ב) — הֲיִשָּׁבֵר ויתפוצץ הברזל, ברזל שהוא מצפון שהוא ברזל קשה או הֲתִשָּׁבֵר הנחשת. ולדעת רש"י גם זה יוצא, וטעמו: האם יוכל ברזל פשוט לשבור ברזל מצפון. ובמקור בה"א נוספת: רֹעָה התרועעה הארץ (ישעיה, כ"ד, י"ט) — מתחלת להבקע ומתנדנדת, ובבינוני בל"נ: שן רֹעָה (משלי, כ"ה, י"ט), שבורה בעקרה ומתנדנדת — מאָרש, гнилый зубъ. ובמשנה על דרך השלמים: הטופל את הַבָּרִיא טהור ואת הָרְעוּעַ טמא (כלים, ג', ה'), ואל יעמיד סולם רְעוּעַ בתוך ביתו (שם, דף ט"ו, ע"א), ובהשאלה, לישתמיט מיניה באב דְּרֵיעַ (כמו דְּרְעוּעַ) מזליה ולימצי נפשיה באדר דְּבָרִיא מזליה (תענית, דף כ"ט,

ע״ב). **ד) היות מועק ומוצק** — בעענגט זיין, стѣсненныя, והפוכו טוב, ובארמית בְּאֵשׁ, בִּישׁ: מדוע לא יֵרְעוּ פני (נחמיה, ב׳, ג׳) — בטעם עָצֵב וזעף — טרויריג, печальный: כי בְרוֹעַ פנים ייטב לב (קהלת, ז׳, ג׳); וביחס אל העין והלב: ולמה יֵרַע לבבך (ש״א, א׳, ח׳) — כמו: למה יצר לך; וקרוב לענין זה: וְרָעָה עינך באחיך (דברים, ט״ו, ט׳) — עינך צרה וכבושה מראות בעני אחיך. וכן: לא יֵרַע לבבך בתתך לו (שם, שם, יו״ד) — מיסגינסטיג זיין, быть недобро желательнымъ, ומזה בבחינת הדבר הגורם להציק ולהכאיב: וַיֵּרַע הדבר מאד בעיני אברהם (בראשית, כ״א, י״א), ובעיני משה רע (במדבר, י״א, יו״ד) — אלס שלעכט, אונרעכט אנזעהן, смотрѣть на ето какъ на зло. ובא: אַל יֵרַע בעיניך את הדבר הזה (ש״ב, י״א, כ״ה). ובטעם פעל סתמי: וַיֵּרַע למשה בעבורם (תהלים, ק״ו, ל״ב) — שלימטעס וויעדער פֿוהר אן משה). וַיֵּרַע אל יונה רעה גדולה (יונה, ד׳, א׳) — עס קרענקטע יונה איינע גראָססע קרענקונג. וכן: וַיֵּרַע להם רָעָה גדולה (נחמיה, ב׳, י׳).

הנפעל מן ההוראה הראשונה, היות רצוץ ועשוק במעמד — צערבראָכען ווערדען, быть сокрушеннымъ: רע יֵרוֹעַ כי ערב זר (משלי, י״א, ט״ו), וְרֹעָה כסילים יֵרוֹעַ (שם, י״ג, כ׳), יראה רַע. ובארמית שבמקרא בפַעֵל: די מְרַעַע כל אלין (דניאל, ב׳, מ״ם).

הפועל, בהוראה השלישית השמעת קול גדול — געלאָרמט ווערדען, быть шумнымъ: לא ירנן ולא יְרֹעָע (ישעיה, ט״ז, יו״ד). (עיין רוע). ובלשון חז״ל מן ההוראה הראשונה: אינו בודק את הכלים הַמְרוֹעָעִים (ב״ר, נ״ה). ובפיוט בפִיעֵל: גיא עם דריה לְרוֹעֲעָה (הקליר, קרובות א׳ דר״ה).

ההפעיל מהוראת הקל א) שבירה ופצפוץ — צערברעכען, צערשפליטטערן, разбивать, разгромить: כל הֵרַע אויב בקדש (תהלים, ע״ד, ל״ג), **ולרד״ק מזה:** תָּרַע לאמים ותשלחם (שם, י״ד, ג׳). והנראה שבמובן זה נאמר: וַיָּרֵעוּ אתנו המצרים (דברים, כ״ו, ו׳). **ב) העקה, הכאבה, ובכלל עשית כל דבר מזיק ומשחית** — איבלעס שלעכטעס טהון, дѣлать зло. ונקשר עם הגוף שלו: נעשה הָרַע ביחס הלמ״ד: הֵרַע לעם הזה (שמות, ה׳, כ״ג), למה הֲרֵעֹתָ לעבדך (במדבר, י״א, י״א). ובא: ולא הֲרֵעֹתִי את אחד מהם (שם, ט״ז, ט״ו); ובנביאי אל תָּרֵעוּ (דהי״א, ט״ז, כ״ב) — למי שהוא בכלל נביאים ובתהלים: ולנביאי (תהלים, ק״ה, ט״ו), ובחסרון הנשוא: אל נא אחי תָּרֵעוּ (בראשית, י״ט, ז׳), חדלו הָרֵעַ (ישעיה, א׳, ט״ז), למדו הָרֵעַ (ירמיה, י״ג, מ״ב), לְהָרַע או לְהֵיטִיב (ויקרא, ה׳, ד׳), לא יָרֵעוּ ולא ישחיתו (ישעיה, י״א, ט׳). ובמובן המוסרי חטא ופשוע — זינדיגען, грѣшить, הֵרַע מכל אשר עשו (מ״ב, כ״א, י״א), הֵרֵעוּ מאבותם (ירמיה, ז׳, כ״ו), הֵרֵעוּ מעלליהם (מיכה, ג׳, ד׳). ובמשנה בהפעל: הורע כחו (פאה, ו׳, ו׳) — געשוואכט ווערדען, כנגד יפה כחו, ולא יוּרַע כחו (ב״ב, יו״ד, ז׳).

ההתפעל מן ההוראה הראשונה — ערשיטטערט ווערדען, צערשמעטטערט ווערדען, сокрушаться: רֹעָה הִתְרֹעֲעָה הארץ (ישעיה כ״ד, י״ד), עלי פלשת אֶתְרוֹעָע (תהלים ק״ח, יו״ד). לפי המוסכם הוא הרעת תרועת נצחון — טריומפֿירען, יובעלען, торжествовать, ликовать. והנראה לנו שטעמו התנפלות—אתנפל על פלשתים ואבניעם—זיך הערוויפֿטשטירצען, броситься на..., מקביל עם הקודם: על אדום אשליך נעלי, ושמוש הפעל התרועעי, ע״ד שמוש הפעל מוט, כי יָמוֹטוּ עלי און (שם, נ״ה, ד׳), שענינו: הפלה, כי המתמוטט והמתרועע ונופל משתבר ומשבר עמו את מה שתחתיו, וכן יפורש גם השנוי במזמור (ס׳ יו״ד): עָלַי פלשת הִתְרוֹעָעִי עָלַי כמו עָלַי, התנפלי תהיה עָלַי פלשת. ובמשנה במובנו

הפשוט: חבית שֶׁנִּתְרוֹעֲעָה וטפלה בגללים (כלים, ג׳, ד׳), לכיפה של אבנים, כיון שֶׁנִּתְרוֹעֲעָה אחת מהן, נִתְרוֹעֲעוּ כולן (ירושלמי סנהדרין פרק י״ד). ובדרך דרש על וְרָעוּ דליותיו (ירמיה, י״א, ט״ז), אמרו: לקול מליהן של מרגלים נִתְרוֹעֲעוּ דליותיהן של ישראל (מנחות, דף נ״ג, ע״ב). וע״ד נע״ו אמרו וְאִתְרַע מזליה (הוריות דף מ״ב, ע״א).

רַע, רָע, א) ש״ת, ולנקבה **רָעָה,** משחית ומזיק — באָזארטיג, געפֶאהרליך, гибельный, вредный: כל מום רָע (דברים, ט״ו, כ״א), ולא היה דבר רָע בסיר (מ״ב, ד׳, מ״א), חיה רָעָה אכלתהו (בראשית, ל״ז, ל״ג), והמים רָעִים (מ״ב, ב׳, י״ט). ומזה דבר משחת ונעכר, כחוש, וחלש — (שלעכט, מאגער, שוואך, негодни, слабый: טוב בְּרָע או רַע בטוב (ויקרא, כ״ז, יו״ד), ומראיהן רַע (בראשית, מ״א, כ״א), רָעוֹת מראה (שם, שם, ג׳), מדוע פניכם רָעִים (שם, מ׳, ז׳) — טרויעריג, печальный. ורובו במובן המוסרי בתכונות המדות והמעשים: כי יצר לב האדם רע מנעריו (בראשית, ח׳, כ״א), שרירות לבם הָרַע (ירמיה, ג׳, י״ז), שלעכט, באָזע, злой: ושר בשירים על לב רָע (משלי, כ״ה, כ׳) — חולה או עצב ונדכה: רע עין (משלי, כ״ג, ו׳), מיססגינסטיג, недоброжелательный והאיש קשה וְרַע מעללים (ש״א, כ״ה, ג׳), דבתם רָעָה (בראשית, ל״ז, ב׳), מרוצתם רָעָה (ירמיה, כ״ג, יו״ד). וביחס אל מי שהדבר נוגע אליו בא נקשר עם השם ע י ן, ביחס הבי״ת; רַע בְּעֵינֵי ה׳ (בראשית, ל״ח, ז׳), אם רָעָה בְּעֵינֵי אדניה (שמות, כ״א, ח׳), כי רָעוֹת בנות כנען בעיני יצחק (בראשית, כ״ח, ח׳). ובא: רַע באזני ה׳ (במדבר, י״א, א׳), כי רַע עָלַי המעשה (קהלת, ב׳, י״ז), ולא הייתי רַע לְפָנָיו (נחמיה, ב׳, א׳), רָעִים וחטאים לה׳ (בראשית, י״ג, י״ג), מפני גאון רָעִים (איוב, ל״ה, י״ב), שחו רָעִים לפני טובים (משלי, י״ד, י״ט). רָעֵי גוים (יחזקאל, ז׳, כ״ד). ובמשנה: איזו היא דרך רָעָה שיתרחק ממנה האדם: רבי אליעזר אומר: עין רָעָה, רבי יהושע אומר חָבֵר רָע וכו׳ רבי אליעזר אומר לֵב רע (אבות, ב׳, י״ג). הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו רָעָה בשל אחרים, יתנו אחרים והוא לא יתן, עֵינו רָעָה בשלו (שם, ה׳, ט״ז). ב) בענין שע״ם, במובן הטבעי והמוסרי. ומזה: א) אויבי יאמרו רַע לי (תהלים, מ״א, ו׳), חולי רע. ובכלל כל מיני צרה ויגון — אונהייל, מיססגעשיקק, злочастье: הגאל אתי מכל רָע (בראשית, מ״ח, ט״ז), כי טוב קויתי ויבא רַע (איוב, ל׳, כ״ו), כי ירד רע מאת ה׳ (מיכה, א׳, י״ב), עשה שלום ובורא רָע (ישעיה, מ״ב, ז׳), פן אראה בְּרָע אשר ימצא את אבי (בראשית, מ״ד, ל״ד). ב) מעשה גורם צרה ומורת רוח — שלעכטעס, באָזעס; אם גמלתי שלמי רָע (תהלים, ו׳, ה׳), אל תאמר אשלמה רָע (משלי, כ׳, כ״ב), גמלתהו טוב ולא רָע (שם, ל״א, י״ב), ואל תעש לו מאומה רָע (ירמיה, ל״ט, י״ב), לא נוכל דבר אליך רַע או טוב (בראשית, כ״ד, נ׳). ובבחינת תכונות המדות והמעשים הבלתי רצוים למקום ולבריות, שלעכטיגקייט, דאס באָזע, זינדע, зло: עץ הדעת טוב וָרָע (בראשית, ב׳, ט׳), לא יגרך רָע (תהלים, ה׳, ה׳), אהבת רָע מטוב (שם, נ״ב, ה׳). ועשיתם הָרַע בעיני ה׳ (דברים, ד׳, כ״ה), סור מֵרָע ועשה טוב (תהלים, ל״ד, ט״ו), האומרים לָרַע טוב (ישעיה, ה׳, כ׳). ובמין נקבה בכל ההוראות האלה: א) והעבר רָעָה מבשרך (משלי, י״א, יו״ד) — חולי ומכאוב, ליידען, недугъ. וירע להם רָעָה גדולה (נחמיה, ב׳, יו״ד), קראָנקונג, פערדרוסס, огорченіе, לא תאנה אליך רָעָה (תהלים, צ״א, יו״ד), אונהייל, несчастье, רָעָה אנכי מביא מצפון (ירמיה, ד׳, ו׳), פן תדבקני הָרָעָה (בראשית, י״ט, י״ט). בעת רָעָתָם (ירמיה, י״א, י״ב). וברבוי: רָעוֹת רבות וצרות (דברים, ל״א, י״ד), כי שבעה

בְּרָעוֹת נפשי (תהלים, פ״ת, ד׳). ב) ואתה עָשָׂה אתי רָעָה (שופטים, י״א, כ״ז), שלעכטעס, באָזעס, כי אין בידי רָעָה ופשע (שם, כ״ה, י״ב). לא עשה לרעהו רָעָה (תהלים, ט״ו, ג׳), אם תמתיק בפיו רָעָה (איוב, כ׳, י״ב), אל תקנא באנשי רָעָה (משלי, כ״ד, א׳), רָעַת רעהו אל תחשבו (זכריה, ח׳, י״ז), חֹשְׁבֵי רָעָתִי (תהלים, ל״ה, ד׳). וברבוי: כי רָעוֹת במגורם (שם, נ״ה, ט״ז), ופי רשעים יביע רָעוֹת (משלי, ט״ו, כ״ח). ג) רבה רָעַת האדם (בראשית, ו׳, ה׳), שלעכטיגקייט, זינדע. תיסרך רָעָתֵךְ (ירמיה, ב׳, י״ט), את רָעוֹת אבותיכם (שם, מ״ד. ט׳), ולהפלגה, מפני רָעַת רָעַתְכֶם (הושע, יו״ד, ט״ו).

רֹעַ, ש״מ, מעין הקודם במובן הטבעי והמוסרי א) רזון, מאגערקייט, худоба: לא ראיתי כהנה וגו׳ לָרֹעַ (בראשית, מ״א, י״ט), וביחס אל הטעם: לא תאכלנה מֵרֹעַ (ירמיה, כ״ד, ב׳), ווידערליכקייט, отвращенiе. ב) כי ברע פנים ייטב לב (קהלת, ז׳, ג׳), טרויריגקייט, פערדריססליכקייט, печаль, досада. ג) את זדונך ואת רע לבבך (שם, י״ז, כ״ח), באָזהייט, злость. ועל הרוב במובן המוסרי: הסירו רֹעַ מעלליכם (ישעיה, א׳, ט״ז), מפני רֹעַ מעלליכם (ירמיה, ד׳, ד׳).

מֵרַע, ת׳. לָמוּד לעשות רע, באָזהאַפטע, איבעלטהאָטטער, злодѣй: כי כלו חנף ומֵרַע (ישעיה, ט׳, ט״ז), מֵרַע מקשיב על שפת און (משלי, י״ז, ד׳), וברבוי: עדת מְרֵעִים (תהלים, כ״ב, י״ז), זרע מְרֵעִים (ישעיה, א׳, ד׳). ובא המ״ם בשו״א להבדילו מן מֵרֵעַ בענין ריעות (ועיין רעה). ובא: ושני המלכים לבבם לְמֵרָע (דניאל, י״א, כ״ז), ענינו — להרע או לרעה.

הֲרָעָה, במשנה, שם — שלעכטעסטהון: דברים שיש בהן הֲרָעָה והטבה (שבועות, ג׳, ה׳).

רֵיעוּתָא בגמרא — שאַדהאַפטעס, повреж-денiе: התם איכא תרתי לְרֵיעוּתָא, הכא איכא חדא לְרֵיעוּתָא (נדה, כ׳, ע״ב; ולהלן באותה סוגיא), אתיליד בה ריעותא (חולין, דף ט׳, ע״ו), ודיני תרתי לריעותא ובהלכות טרפות בבהמה מבוארים בשו״ע יורה דעה (מסימן ל״ז עד סימן מ״ם).

רָעַף, פעו״י, הקל דומה לפעל ערף בהפוך האותיות, (עיין שם) הקל הָזְלָה — טריפֿעלן, טראָפּפֿען, капать: ושחקים יִרְעֲפוּ טל (משלי, ג׳, כ׳), יִרְעֲפוּ עלי אדם רב (איוב, ל״ו, כ״ח). ומזה הגרה בשפע רב — איבערפֿליעססען: ומעגליך יִרְעֲפוּן דשן (תהלים, ס״ה, י״ב), (ע׳ מעגל).

הפעיל כעין הקל: הַרְעִיפוּ שמים ממעל (ישעיה, מ״ה, ח׳), וכן הוראת הפעל בערבית, והנראה שזהו עיקר גזרתו ושרש ערף הוא בהפך האותיות.

רְעָף, במשנה, לוחות דקים עשוים מחמר לכסוי הגגות, ודרך עליהם יפלו מי הגשם על הארץ — דאַכציגעל, черепица, והשתמשו בהם גם לאפות ולצלות עליהם, ואין מְלַבְּנִים את הָרְעָפִים לצלות עליהן (ביצה, ד׳, ז׳); ובגמרא (ל״ג, ע״א). מאפה רעפים (מנחות, ה׳, ט׳), ובגמרא (ס״ג, ע״א), והשתמשו בזה גם על סתם לבנים או עצמים קשים: זִמֵּן לו (לאדם הראשון) הקב״ה שני רעפים וגו׳ (ירושלמי ברכות פרק ח׳).

רָעַץ, פ״י, דומה לפעל רעע, הקל שבירה והריסה — צערשמעטטערן, צערטרימערן, сокрушать, разгромить: ימינך ה׳ תִּרְעַץ אויב (שמות, ט״ו, ו״ו), ובהשאלה: דחיקה, לחיצה, אונטערדריקקען, усилить, וַיִּרְעֲצוּ וירצצו את ישראל (שופטים י׳, ח׳), ולא נמצא יותר במקרא. ובגמרא: אמר רבי בתחלה בכתב זה (כתב אשורית) נתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לְרוֹעֵץ, כיון שחזרו בהן החזירו להן (סנהדרין, דף כ״ב, ע״א), ופירש״י דכיון שחטאו ובזו את התורה נהפך להן לְרוֹעֵץ לשון תרעץ אויב.

ששכחוהו, ופירושו דחוק ובירושלמי (מגלה, פרק א'), רבי נתן אומר ברעץ נתנה התורה וכו', רבי אומר אשורית נתנה התורה וכשחטאו נהפך להן לְרֹעַץ. ובשובו בימי עזרא נהפך להן אשורי. ועוד שם אמר ר' לוי מאן דאמר ברעץ נתנה התורה ע"י מעשה נסים ומזה נראה שקראו לכתב עברי שהוא כתב השמרונים ר ע ץ.

רעשׁ, פעו"י, הקל עומד געישה ורעידה, בעבען, ציטטערן, ראססעלן, шумить, трястись: ארץ רָעָשָׁה (שופטים, ה', ד'), הרים רָעֲשׁוּ ממנו (נחום, א', ה'), רָאִיתִי ההרים והנה רֹעֲשִׁים (ירמיה, ד', כ"ד), וַתִּרְעַשׁ הארץ ממקומה (ישעיה, י"ג, ט"ו), ותגעש וַתִּרְעַשׁ הארץ (תהלים, י"ח, ח'). וע"ד המליצה: המיה, רויישען, шумить: יִרְעַשׁ כלבנון פריו (שם, ע"ב, ט"ז)— פירותיו יהיו טובים ובריאים וְיִרְעֲשׁוּ ברוח נושבת כעצי הלבנון.

הנפעל כעין הקל פ"א במקרא, ערבעבען: מקול נתפשה בבל נִרְעֲשָׁה הארץ (ירמיה, נ', מ"ו).

ההפעיל יוצא, ערבעבען מאכען, ערשיטטערן, потрясать: הִרְעַשְׁתָּה ארץ פצמתה (תהלים, ס', ד'), ואני מַרְעִישׁ את השמים ואת הארץ ואת הים וגו' (חגי, ב', ו"ו). ובענין הרגזה אין שרעקקען ועטצען, наводить страхъ: הזה האיש מרגיז הארץ מַרְעִישׁ ממלכות (ישעיה, י"ד, ט"ז), וע"ד ההשאלה הֲתַרְעִישֶׁנּוּ כארבה (איוב, ל"ט, כ'), ע"ד מליצת התכבדי כארבה וגו' (נחום, ג', ט"ו, י"ז), ובגמרא שלא הִרְעִישׁ הקב"ה את עולמו אלא בשבילך (תענית, דף כ', ע"א).

רַעַשׁ, ש"ז, רעדה, רעידת הארץ ערדבעבען, землетрясеніе: שנתים לפני הָרָעַשׁ (עמוס, א', י"א), כאשר נסתם מפני הָרַעַשׁ (זכריה. י"ד, ה'). ומזה הקול הבא לרגלי הרעידה געדראָהן, געטאָזע, שטורם, буря, шумъ, сотрясеніе: ואחר הרוח רַעַשׁ (מ"א, י"ט, א'), קול רַעַשׁ גדול (יחזקאל, ג', י"ב), ברעם וּבְרַעַשׁ וקול גדול וגו' (ישעיה, כ"ט, ו"ו), ובהשאלה: קול רַעַשׁ אופן (נחום, ג', ב'), לאָרם, סאן בְּרַעַשׁ (ישעיה, ט', ד'), וישחק לְרַעַשׁ כידון (איוב, מ"א, כ"א)— געקלירר, звонъ, נרדף עם רֹגֶז. בְּרַעַשׁ ורֹגֶז יגמא ארץ (שם, ל"ט, כ"ד). ובמובן המוסרי המית הנפש, חרדה אונרוהע, בעבען, страхъ, волненіе: לחמך ברעש תאכל (יחזקאל, י"ב, י"ח). והכפל: ומימיך בְּרָגְזָה ובדאגה תשתה.

רָפָא, פ"י, הקל, עקרו הגהת מחלה היילען, лечить ומיוחס תמיד אל השי"ת זולת בבינוני ונקשר בלמ"ד או כיחס הפעול: אל נא רְפָא נא לה (במדבר, י"ב, י"ג), וַיִּרְפָּא אלהים את אבימלך (בראשית, כ', י"ז), ונגף ה' את מצרים נגף וְרָפוֹא וגו' ונעתר להם וּרְפָאָם (ישעיה, י"ט, כ"ב), ע"ד נבואת זכריה: וזאת תהיה המגפה אשר יגף ה' את כל העמים וגו' (זכריה, י"ד, י"ב). ובהשאלה: בהסרת כל פגע רע בפרט ובכלל, הָרוֹפֵא לשבורי לב (תהלים, קמ"ז, ג'), והכפל ומחבש לעצבותם. ובענין חזוק וחלוץ עצמות, קרעפטיגען. רְפָאֵנִי ה' וְאֵרָפֵא (נחמיה, י"ז, י"ד), רְפָאֵנִי ה' כי נבהלו עצמי (תהלים, ו', ג'), וביחס אל כלל עם ומדינה, כי הוא טרף וְיִרְפָּאֵנוּ (הושע, ו"ו, א'), והכפל יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנִי, כי אעלה ארכה לך וממכותיך אֶרְפָּאֵךְ (ירמיה, ל', י"ז), וְאֶרְפָּא את ארצם (דהי"ב, ז', י"ד), ובמובן המוסרי סליחת עון שהוא כחולי הנפש: אֶרְפָּא משובתיכם (ירמיה, ג', כ"ב), וירפא את העם (דהי"ב, ל', כ'), ובא במובן עומד ופעל סתמי: ושב וְרָפָא לו (ישעיה, ו', יו"ד), ועל המעט בא ביחס לבני אדם: מי יִרְפָּא לך (איכה, ב') ועת לִרְפּוֹא (קהלת, ג', ג'), וע"ד נחי ל"ה, רְפָה שבריה כי מטה (תהלים ס' ד') ימחץ וידיו תִּרְפֶּינָה (איוב, ה', י"ח). ובבינוני הוא שם תאר, ארצט: אם רֹפֵא אין שם (ירמיה, ח', כ"ב), ויחנטו הָרֹפְאִים את ישראל (בראשית, נ', ב'), רֹפְאֵי אֱלִל כלכם (איוב, י"ג, ד').

(עיין אלל). וע"ד המליצה, כי אני ה' רֹפְאֶךָ (שמות, ט"ו, כ"ו). ובלשון חז"ל: וְרַפֹּא יְרַפֵּא מכאן שנתנה רשות לְרוֹפֵא לְרַפְּאוֹת (ברכות, דף ס', ע"ב).

הנפעל מן הקל — געהיילט, גענעזען ווערדען, быть исцѣлену: נִרְפָּא הנתק (ויקרא, י"ג, ל"ז). אז תֵּרָפְאוּ (ש"א, ו', ג'), לא תוכל לְהֵרָפֵא (דברים, כ"ח, כ"ז), ובמים רעים, וְנִרְפְּאוּ המים (יחזקאל, מ"ז, ח'), (עיין נכה). ובכלים, כאשר ישבר את כלי היוצר אשר לא יוכל לְהֵרָפֵה (ירמיה, י"ט, י"א), ובהשאלה: ובחֲבֻרָתוֹ נִרְפָּא לנו (ישעיה, נ"ג, ה'), קחו צרי למכאובה אולי תֵּרָפֵא (ירמיה, נ"א, ח'), רפאני ה' וְאֵרָפֵא (ירמיה, י"ז, י"ד). וע"ד נחי ל"ה ולא נִרְפָּתָה (שם, נ"א, ט'), וַיֵּרָפוּ המים (מ"ב, ב', כ"ב).

הפִּעֵל — הגהת מחלה על ידי רופא בן אדם היילען, лечить, וְרַפֹּא יְרַפֵּא (שמות, כ"א, י"ט), ואת החולה לא רִפֵּאתֶם (יחזקאל, ל"ד, ד'), ובמים רעים: רִפֵּאתִי למים האלה (מ"ב, ב', כ"א). ובבנינים: וַיְרַפֵּא את מזבח ה' ההרוס (מ"א, י"ח, ל') — וויעדערהערשטעלען, возстановить. ובהשאלה: וַיְרַפְּאוּ את שבר בת עמי (ירמיה, ו', י"ד), וע"ד נחי ל"ה (שם, ח', י"א), ובספרי המחברים; ילכו אצל החכמים שהן רופאי הנפשות וִירַפְּאוּ חליים בדיעות שמלמדין אותן (הלכות דעות פרק ב', א').

ההתפַּעֵל, השתדלות החולה לְהֵרָפֵא ע"י רופאים — זיך היילען לאססען, лечиться, לְהִתְרַפֵּא ביזרעאל מן המכים (מ"ב, ח', כ"ט), ובמשנה: חלה וְנִתְרַפֵּא נִתְרַפֵּא משל עצמו (ב"ב, ט', ד') — הוצאות הרפואה, מִתְרַפְּאִין מהם רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות (ע"ז, ב', ב').

רְפֻאָה, ש"נ, אמצעים לרפא — הייל-מיטטעל, лечебныя средства: לשוא הרבית רְפֻאוֹת תעלה אין לך (ירמיה, מ"ו, י"א), רְפֻאוֹת תעלה אין לך (שם, ל', י"ג), לָתֵת [illegible] לשום חתול (יחזקאל, ל', כ"א). ובמשנה: ומרפאהו רְפוּאַת נפש אבל לא רְפוּאַת ממון (נדרים, ד', ד'), רפואת נפש — גופו, רפואת ממון — בהמתו (גמרא, שם, דף מ"א, ע"ב), ואמרו: יהי רצון שיהא עסק זה לִרְפוּאָה (ברכות, ס', ע"א). ובספרי המחברים במובן המוסרי: וכך היא רְפוּאָתָם (הלכות דעות ב', ב'), ועמ"א.

רִפְאוּת, ש"נ — היילמיטטעל, лечеб. средства, רִפְאוּת תהי לשרך (משלי, ג', ח'), והכפל: ושקוי לעצמותיך.

מַרְפֵּא, ש"ז, רפוי המחלה — היילונג, גענעזונג, леченіе, вылеченіе: ולכל בשרו מַרְפֵּא (משלי, ד', כ"ב), ולשון חכמים מַרְפֵּא (שם, י"ב, י"ח), מתוק לנפש וּמַרְפֵּא לעצם (שם, שם, כ"ד), וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וּמַרְפֵּא בכנפיה (מלאכי, ג', כ'), לְאֵין מַרְפֵּא (דהי"ב, כ"א, י"ח), עד לאין מַרְפֵּא (שם, ל"ו, ט"ז); וע"ד ההשאלה: מדוע הכיתנו ואין לנו מַרְפֵּא, קוה לשלום ואין טוב לעת מַרְפֵּא והנה בעתה (ירמיה, י"ד, י"ט), רעטטונג, спасеніе; מַרְפֵּא לשון עץ חיים (משלי, ט"ו, ד'), תאר מליצי לדברים טובים ונחומים, ע"ד לשון רכה, מילדע זאנפטע שפראכע, мягкій языкъ. ומזה: כי מַרְפֵּא יניח חטאים גדולים (קהלת, י', ד'), שעורו: מרפא לשון. חיי בשרים לב מַרְפֵּא (משלי, י"ד, ל') — לב מתון ונוח לבריות, געלאססען, спокойно. (ועיין רפה). ובא ע"ד נחי ל"ה: לעת מַרְפֵּה והנה בעתה (ירמיה, ח', ט"ו) רוהע, פריעדען, спокойствіе миръ. ובגמרא: של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מַרְפֵּא בבית המדרש מפני בטול בית המדרש (ברכות, דף נ"ג, ע"א), ופירש"י לאדם המתעטש שרגילים לאמר אסותא.

רִפּוּי, ש', במשנה — דאס היילען, леченіе, בצער ברפוי (ב"ק, ח', א'), מִתְרַפְּאִין מהן רִפּוּי ממון אבל לא רפוי נפשות (ע"ז, ב', ב'), עיין רְפֻאָה.

רָפָא, שע"פ, א) מבני בִנְיָמִן בן יעקב

(דברי הימים א׳, ח׳, ב׳)، ועיין בבאור הרר״י ווייסע. ב) מבני בניו של בִּנְיָמִן (שם, ח׳, ל״ז). ג) ובחבור עם שם בית, בֵּית רָפָא. מבני יהודה (שם, ד׳, י״ב).

רָפוּא, שע״פ, אבי פלטי (במדבר, י״ג, ט׳).

רְפָאֵל, שע״פ. מבני עֹבֵד אֱדֹם (דהי״א, כ״ו, ז׳), ובאגדה הוא שמו של אחד המלאכים מלאכי השרת, נזכר בס׳ טוביה בכתובים אחרונים.

רָפָא או **רָפָה**, לא נמצא במקרא רק ברבוי רְפָאִים. א) שם אחד מעמי ארץ כנען הקדמונים, עוד לפני אברהם אבינו: ויכו את רְפָאִים בעשתרות קרנים (בראשית, י״ד, ה׳), ונאמר עליהם: רְפָאִים יחשבו אף הם כַּעֲנָקִים (דברים, ב׳, י״א), וארצם נקראת אֶרֶץ רְפָאִים (שם, שם, כ׳), ועל עוג מלך הבשן נאמר שהוא נשאר מיתר הָרְפָאִים וגו׳ (שם, ג׳, י״א), ועוד בימי דוד, נמצאו ארבעה אחים גבורים שנאמר עליהם שיולדו לְהָרָפָה בגת (ש״ב, כ״א; ט״ז, כ״ב), ובספר דהי״א הָרָפָא באל״ף (כ׳, ד׳, ח׳), וכנראה נקרא על שמם עמק אחד בנגב ירושלים על הגבול שבין נחלת יהודה ונחלת בנימין, עֵמֶק רְפָאִים (יהושע, ט״ו, ח׳), ששם היה מקום קבורה לרפאים, והוא שנקרא גם עמק הַפְּגָרִים (ירמיה, ל״א, ל״ט), ולפי ההשערה הקרובה השתמשו בשם רְפָאִים בדבור השיר לגופות הענקים ההם בקברותיהם שלפי גבורתם וחתיתם על בני דורם יחדו להם מדור בפני עצמם, וכמפורש בספר יחזקאל בנבואותיו על מצרים: ידברו לו אֵלֵי גִבּוֹרִים מִתּוֹךְ שְׁאוֹל אֶת עֹזְרָיו וכו׳ שָׁם אַשּׁוּר וגו׳—שָׁם עֵילָם וגו׳ (יחזקאל, ל״ב, כ״א—ל״א). וזה ענין המליצה: שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך עורר לך רְפָאִים כל עתודי ארץ הקים מכסאותם (ישעי׳, י״ד, ט׳), וכתרגומו אעירת לך גִּבָּרִין וכפירוש רש״י: עֲנָקִים השוכבים שם. וכן: אם רְפָאִים יקומו יודוך (תהלים, פ״ח, י״א), והקודם: הֲלַמֵּתִים תעשה פלא, מֵתִים בל יחיו רְפָאִים בל יקומו (שם, כ״ו, י״ד)—לא לבד כלל המתים בל יחיו, כי אם גם הָרְפָאִים—הגדולים שבהם—בל יקומו. ובמובן זה נאמר: הָרְפָאִים יחוללו (איוב, כ״ו, ה׳), ותרגומו גִּבָּרַיָּא. וארץ רְפָאִים תפיל (שם, שם, י״ט), לפי המוסכם שהמכון בשם רפאים סתם מתים, ענינו: הארץ תוציא מקרבה את המתים שיקומו ויחיו, אבל זה אינו במשמע לשון הַפָּלָה. והנראה שהוא רְפָאִים ממש, גבורים וענקים, והוא תאר מליצי אל הגבורים העריצים החיים הנותנים חתיתם על כל הארץ וכנגד שאמר: יחיו מתיך נבלתי יקומון, שהם מתי ישראל, אמר שתחתיהם תפיל הארץ את הָרְפָאִים והשליכם לעמקי שאול, ועל שם החשובים שבמתים הָרְפָאִים נקראו על דרך המליצה גם כלל המתים בשם רְפָאִים: ולא ידע כי רְפָאִים שם (משלי, ט׳, י״ח), ואל רְפָאִים מעגלתיה (שם, ב׳, י״ח), בקהל רְפָאִים ינוח (שם, כ״א, ט״ז). ובהוראת השם, מעיקרא, לא מצאנו טעם מתקבל בדברי המבארים.

רפד, פ״י. דומה לפעל רבד, הקל עומד, הצעה ושטוח — אויסברייטען, אויסדעהנען, стлать: יִרְפַּד חרוץ עלי טיט (איוב, מ״א, כ״ב), לפי תרגומו ופירוש רש״י הוא יוצא, יַצִּיעַ חרוץ (זהב חרוץ) טיט, וענינו — את מקום משכבו שהוא טיט (חול) יעשה מזהיה כזהב, ברמז על סנפיריו המאירים. ובמובן זה אמר הקליר, קצינות רָפְדָה (קרובות א׳ דר״ה), בענין הִרְהִיבָה, והמפרש פירש החזיקה. וי״מ במובן עומד: יציע את עצמו חרוץ, כמורג חָרוּץ עלי טיט.

הפיעל כעין הקל יוצא — אויסברייטען, растилать, подстилать: בחשך רִפַּדְתִּי יצועי (איוב, י״ז, י״ד), רַפְּדוּנִי בתפוחים (שיה״ש, ב׳, ה׳), פירש״י רַפְּדוּ רְפִידָתִי סביבותי בתפוחים, לריח טוב, כדרך שעושים לחולים, וי״מ בענין חזוק, או השבת נפש — לאבען, под-

крѣплять, ואינו מוכרע. ובפיוט בהתפעל: רחובותיו יִתְרַפְּדוּ (הקליר, קרובות א' דסוכות).

רְפִידָה, ש"נ, מצע — דעקקע, לאגער, подстилка: רְפִידָתוֹ זָהָב (שיה"ש, ג', ה'), ובפיוט: ושנה אין בִּרְפִידָתָם (הקליר, סלוק קרובות ב' דסוכות) — משכנם שהם כאלו שוכבים ונחים על המצע.

רֶפֶד, ש"ז, בפיוט: רֶפֶד יוֹפִי מַכְלוּלָיִךְ (זולת שבת חוה"מ סוכות).

מַרְפּוּד, משכן מקום מנוחה — וואָהנונג, רוהע אָרט: ששרף בית מַרְפּוּדוֹ של אלהינו (מדרש איכה, א').

רְפִידִים, שע"פ, מקום אחד שחנו בני ישראל קודם בואם אל הר סיני (שמות, י"ז, א'). ויתכן שהיה המקום ההוא מישור גדול רחבת ידים.

רָפָה, פעו"י, הקל, מיסודו של רוף עקרו היות בלתי מקושר בחלקיו יפה — לאקקער, לאז זיין, быть рыхлымъ, слабымъ, ומזה היות חלש ומתמוטט— שלאף, שוואך זיין, זינקען, быть слабымъ, опуститься, והפוכו: חזק, שעקרו היות מקושר בחלקיו יפה (עיין אלם, חזק, קשר): הנה נא רָפָה היום לערוב (שופטים, י"ט, ט'), וכפירש"י רפה השמש מגבורתו. ובמובן המשאלי: מוג לב מפחד — מוטהלאָז זיין, упасть духомъ: רָפְתָה דמשק, הפנתה לנוס ורטט החזיקה (ירמיה, מ"ט, כ"ד), ועל הרוב מיוחס אל הידים: רָפוּ ידינו (שם, ו', כ"ד), והפוכו: ואחר תחזקנה ידיך (שופטים, ז', י"א), **חזקו ואל** יִרְפּוּ ידיכם (דהי"ב, ט"ו, ז'), **כל ידים** תִּרְפֶּינָה (ישעיה, י"ג, ז'), (ועיין **יד**) ובקשור עם יחס שממנו ירפו ידיהם מן המלאכה (נחמיה, ו', ט'). ובא: רָפְתָה רוחם מעליו (שופטים, ח', ג') — נחה כעסם שהיה להם עליו. ומזה בענין משיכת יד מן הזולת — אבלאססען: וַיִּרֶף ממנו (שמות, ד', כ"ו), והפוכו: והחזיק בה האיש (דברים, כ"ב, כ"ה). ובמשנה בהוראתו הראשונה: השיראים אוצין חוצצין רָפִין אין חוצצין (תוספתא מקואות ו'), כענק זה שֶׁרָף על הצואר (עירובין, דף נ"ד, ע"א), ע"ד נחי ע"ו, אף החולים מרויחים ואבריהם רָפִין עליהן (ב"ר י"ג) — קלים ויכולים להניעם, ובבינוני פעול, אם היה רָפוּי מותר (שבת, דף קמ"א, ע"ב) — לאָז זיין, быть свободный, неплотный. ופ"א בא בהוראת יוצא, בענין התרת החלקים, התוך, המסה — אויפלאָזען, растворить, וחשש להבה ירפה (ישעיה, ה', כ"ד).

הנפעל עשות עצמו חלש, התעצל, טראָגע זיין, быть лѣнивымъ, **כי נִרְפִּים הם** (שמות, ה', ח').

הפיעל א) עומר, מן הקל, בהוראתו הראשונה נטיה והשפלה — גיעדער לאָסען, זענקען, опускать: בעמדם תְּרַפֶּינָה כנפיהן (יחזקאל, א', כ"ד). ב) יוצא, התרת קשר — (לאָז מאכען, לאָז בינדען, развязать, ומזיח אפיקים רִפָּה (איוב, י"ב, כ"א), ובמשנה: לא תטבול בהם עד שֶׁתְּרַפֵּם (שבת, ו', א'), ובהשאלה: עדיין מרופה היא בידם (שבת, ק"ל, ע"א). ג) החלשה וביחוד אל הידים — שלאַף, שוואַך מאַכען, מוטהלאָז מאַכען, ослабить, внушать роботы: הוא מְרַפֵּה את ידי אנשי המלחמה (ירמיה, ל"ח, ד') (ע"ד נחי ל"א) מְרַפִּים ידי עם יהודה (עזרא, ד', ד').

ההפעיל יוצא, א) משיכת יד מדבר, אבלאַססען, отставать, רב עתה: הֶרֶף ידך (ש"ב, כ"ד, ט"ז) — לגעת בהם לרעה, אל תרף ידיך מעבדיך (יהושע, יו"ד, ו'), לבוא לעזרתנו. ובחסרון השם יד המובן בכח המאמר: הֶרֶף ממני ואשמידם (דברים, ט', י"ד), וכן הַרְפֵּה ממני שנים חדשים (שופטים, י"א, ל"ז). ומזה בענין עזיבה: הֶרֶף מאף (תהלים, ל"ז, ח'), והכפל: ועזב חמה. וביחס הפעול אחזתיו ולא אַרְפֶּנּוּ (שיה"ש, ג', ד') — לאָז לאַססען, וועג לאַססען, впускать, спустать: לא תַרְפֵּנִי עד בלעי רקי (איוב, ז', י"ט), ובמובן המשאלי: בצדקתי החזקתי ולא אַרְפֶּהָ (איוב, כ"ז, ו'), ובחסרון היחס: החזק במוסר אל תֶּרֶף (משלי, ד', י"ג),

ובעזיבה בענין הסרת השגחה, פערלאס־סען, покидать, покинуть, לא יַרְפְּךָ ולא יַעַזְבֶךָּ (דברים, ל״א, ו׳, ח׳), לא יַרְפְּךָ ולא ישחיתך (שם, ד׳, ל״א), מעשי ידיך אל תֶּרֶף (תהלים, קל״ח, ח). ב) הנחה, ביחס הלמ״ד: הַרְפֵּה לה (מ״ב, ד׳, כ״ז), הֶרֶף לנו שבעת ימים (ש״א, י״א, ג׳), ובא ג) בענין שתיקה ודומיה: הֶרֶף ואגידה לך (שם, ט״ו, ט״ז), הַרְפּוּ ודעו (תהלים, מ״ו, י״א).

ההתפעל מן הפִּעֵל, היות חלש ועצל בדבר, זיך לאֶססיג בעוויזען, נאַכלאֶססיג זיין, быть небрежнымъ, стать лѣнивымъ עד אנה מִתְרַפִּים לבוא לרשת (יהושע, י״ח, ג׳), גם מִתְרַפֶּה במלאכתו (משלי, י״ח, ט׳), ובענין מוג לב, מוטהלאָז זיין, быть трусливымъ; הִתְרַפִּיתָ ביום צרה (משלי, כ״ד, יו״ד).

רָפֶה, ת״א, חלש, חסר כח, שוואך, слабый: החזק הוא הֲרָפֶה (במדבר, י״ג, י״ח), והוא יגע וּרְפֵה ידים (ש״ב, י״ז, ב׳), ולנקבה: חזקו ידים רפות (ישעיה, ל״ב, ג׳).

רִפְיוֹן, ש״מ, חלישות, שוואֶכע, בסמיכות לשם יד: מֵרִפְיוֹן ידים (ירמיה, מ״ז, ג׳), מוטהלאָזיגקייט, робость, уныніе, упадокъ духа. ובמדרש: מֵרִפְיוֹן תורה שבכתב (שיהש״ר, א׳, ד׳), ובע״א: תלאו (את קין) בְּרִפְיוֹן, ובא מבול ושטפו (ב״ר, כ״ב), קין תלוי בְּרִפְיוֹן ובא מבול ושטפו (שם, ל״ב), ובראובן אמרו: איני לא מרחקך ולא מקרבך אלא הרי אני תולה אותך בְּרִפְיוֹן עד שיבוא משה שכתוב בו ומשה עלה אל האלהים מה שבדעתו רואה לעשות כך עושה (ב״ר, צ״ח), בעל הערוך פירש אויר וגזרו מלשון יונית והנראה שמקורו עברית וענינו בדבר שהוא מרופרף כהאויר שהוא בתנועה תמיד וטעמו, מוטל בספק.

רְפִיחַ, והעוים היושבים בחצרים (דברים, ב׳, כ״ג), ת״י דיתבין ברפיח, כלומר כפרים גדולים ורחבים.

רפח, ארמית (מן רָוַח) התגאה התרומם התיחס בְּגַאֲוָה אויפגעבלאזען זיין, быть кичливымъ, надутымъ: מֹרַת רוח (בראשית, כ״ו, ל״ה), ת״י: רָפְחָן רוח ובמקום מקום רחב נמצא בת״א: היושבים בַּחֲצֵרִים (דברים, ב׳, כ״ג), בִּרְפִיחַ במקום רְוָחָה, וממנו:

רפט, פ״י, בברייתא דומה לפעל פרט טרף, קרוע לקרעים בבנין פיעל, ולא תצא אשה במנעל מְרוּפָּט (שבת, דף קמ״א, ע״ב), ובהתפעל: מכאן ששפתות של זקנים מִתְרַפְּטוֹת (שם, קנ״ב, ע״א)—מתבקעות. ומזה בגמרא: האי תיבותא דאירפט ופירש״י: ארון הקודש שנתבקע נתקלקל ונפרד (מגלה, כ״ו, ע״ב).

רָפַס, ארמית כבעברית רפש, פ״י הקל א) בעיטה, מעיכה, דריכה רמיסה, טרעטטען, צוטרעטטען, שטאַמפּפען, топать, топтать, толчать: ברגליה רָפְסָה (יחזקאל, ו״ו, י״א), תיב״ע וּרְפוֹת. היתה רוֹפֶסֶת עליו (ויק״ר, ט״ז), ומזה מקום שמוחו של תינוק רופס (מנחות, דף ל״ז, ע״ב), רך ונוח להתמעך כשנוגעים בו בחזקה (ונמצא כמה פעמים גם בשי״ן שמאלית) ובלשון חז״ל: גם בנפעל: מה גפן זה בתחלה היא נִרְפֶּסֶת ברגל (ויק״ר ל״ו). ב) חניה והשתרע במקום — זיך גיעדער־לאססען. ויטש על המחנה (במדבר, י״א, ל״א), תיב״ע וְרָפַשׁ (לפי הנוסחא שבערוך ולפנינו וּשְׁרָא), ובלחז״ל. בפיעל ג) בענין הרעמה והרעדה — ערשיטערן, трясти: אענך בסתר רעם משעה שהייתי עמך ומגין וּמְרַפֵּס עליך את כל העולם וכו׳ (מכילתא, יתרו, פרשת בחדש א׳), ובגמרא: הני שמעתתא דידי מרפסן איגרי (קדושין, דף ס״ג, ע״ב), ופירש״י: משברות גגין ועליות. ובמקרא בהתפעל. א) בהשאלה מן ההוראה הראשונה, הכנעה והשפלה היות מדרס לרגל — זיך טרעטען לאַססען, пасть къ ногамъ покориться, לך התרפס ורהב רעיך (משלי, ו״ו, ג׳). וכגון זה אמרו במדרש מן רפש: וְהִרְפִּישׁ עצמו לפניו (ב״ר, ע״ז). וישחו כל בנות השיר (קהלת, י״ב, ד׳), וְיִתְרַפְּסַן סִפְוָתָךְ. מִתְרַפֵּס

ברצי כסף (תהלים, ס"ח, ל"א), מקרא קשה להולמו. ורוב המפרשים הסכימו לדעת הרד"ק: מכניע א"ע לפיים בהביאו מנחה בחתיכות כסף. והרמבמ"ן תרגמו בענין חניה והשתטח בנחת על רצי רצפי כסף מטה כבודה רצופה כסף.

מִרְפֶּסֶת, במשנה ש"נ, בנין שדרך בו נכנסים ועולים אל העליות — גאלעריע, פֿאַרישפּרונג, вестюбиль: בית שער אכסדרה ומרפסת (מעשרות, ג', ו'; עירובין, ח', ג').

רַפְסֹדָה, רַפְסֹדֶת, עצים קשורים יחד להשיטם על פני המים, דֹּבְרָה, פלאָס, плотъ: ונביאם לך רַפְסֹודות על ים יפו (דהי"ב, ב', ט"ו; ובמלכים א', ה', כ"ג), נאמר במקומו דֹּבְרות. ובגזרתו לא מצאנו טעם מתקבל.

רפק, פ"י, בערבית ענינו השען והסמך על מי שהוא, ויכלול גם כן ענין ההתחברות — זיך אנשליעססען, צוגעזעללען, присоединяться, прислоняться: ומזה פ"א במקרא בהתפעל: מִתְרַפֶּקֶת על דודה (שיה"ש, ה', ח') — נסמכת על דודה, ורש"י כתב מתחברת על דודה, מודה שהיא חברתו ודבוקה בו, בלשון ערבית רפקתא חבורה. ובפיוט בא בפיעל: תְּרַפֵּק משול אפרים (יוסי בן יוסי, זכרונות) תסעד, תסמוך, ומזה:

מַרְפֵּק, ארמית, פרק הזרוע העליון, אציל — דאס געלענק, עלענבאָגען, суставъ, локоть: כל אַצִּילֵי יָדַי (יחזקאל, י"ג, י"ח), תיב"ע: מַרְפִּקֵי ידין, ומזה במשנה: שנים בְּמַרְפֵּק (אהלות, א', ח'), עד מַרְפְּקוֹ (ערכין, ה', א'), בפיו וּבְמַרְפְּקוֹ (שבת, יו"ד, ג') — תחת הזרוע בית השחי, היו אוחזין אותו בְּמַרְפֵּק (ב"ר ס"ה), ונקרא כן אם על שם שסומכין עליו או על חבורו לגוף.

רָפַשׂ — רפש, פ"י, עברית, ובארמית דְּפַס, (עיי"ש) דריכה, דריסה — טרעטטען, צערטרעטען, топтать топтаніе, толченіе, ברגליכם תִּרְפֹּשׂוּן (יחזקאל, ל"ד, י"ח). ומזה דלוח ועכור מים על ידי דריסת הרגל — טריבען, взмучать, мутить: וַתִּרְפֹּשׂ נהרתם (יחזקאל, ל"ב, ב'). ובלשון חכמים בהוראתו הראשונה, רָפַשׂ הענבים ובעט (שמו"ר ט"ו). כמה רְפָשִׂים עשיתי בשעה שֶׁרְפַשְׂתִּיו בידיך (איכה רבתי א'). ובפיוט: באשמנים רְפוּשָׂה (סלוק לשחרית יוה"כ).

הנפעל היות עכור ודלוח — טריבע זיין, быть взмущену: מעין נִרְפָּשׂ (משלי, כ"ה, ו'). ובלחז"ל בהפעיל, בהשאלה, הכנעה והשפלה — זיך טרעטטען לאססען, זיך ערניעדריגען, унижаться, покоряться: וְהִרְפִּישׂ עצמו לפניו (ב"ר, ע"ז).

רֶפֶשׁ, (שי"ן ימנית) ש"ז, מים דלוחים, שלאממיגעס וואססער, ильная вода, тина: ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה, נ"ז, כ'). ובגמרא: לו יהא אלא כְּרִפְשׁוֹ (ב"ק, דף ל', ע"א). ובענין בעיטה: רָפַשׁ חד רָפַשׁ (ב"ר, כ"ג).

מִרְפָּשׂ, ש', דבר הנדרס ברגל — צערשטאמפפטעס, затоптанное: וּמִרְפַּשׂ רגליכם תשתינה (יחזקאל, ל"ד, י"ט).

רִפְשׁוֹן, בפיוט, ש"ז, כעין הקודם, לכן נתנו למשסה וּלְרִפְשׁוֹן (סליחה אתאנו לי"ז בתמוז).

רֶפֶת, ש', דירת הבהמות וכנראה דירת הבקר, פיהע, רינדערשטאלל, стойло: פ"א במקרא. וברבוי: ואין בקר בָּרְפָתִים (חבקוק, ג', י"ז). ובמשנה ביחיד: מצאה ברפת (ב"מ, ב', י'; ובגמרא, ל"ב, ע"א), רֶפֶת בקר (פסחים, דף ח', ע"א). ועיין בבלי בבא בתרא י"ח ע"א, כ' ע"ב, וירושלי פסחים פ"ד.

רצד, פ' פ"א במקרא בבנין פיעל: למה תְּרַצְּדוּן הרים גבנונים (תהלים, ס"ח, י"ז), יב"ע תרגם: טפזין וענינו רקוד — היפפען, שפרינגען, вспрыгивать. וכן פירש מנחם והוא בחלוף קו"ף בצד"י, ורש"י בשם ר' משה הדרשן פירשו מלשון ערביה, אריבה — לויערן, подкарауливать. ובענין זה פירשו

המבארים האחרונים במובן הבטה בעין רָעה, завистливо подсматривать. ובמדרש אול ורצד עליו (ויקרא רבה, כ"ו). ומזה בפיוט: נצמת וְנִרְצַד (סליחה אדם בקום, תענית אסתר).

רצה, ובארמית **רעא**, **רעי**, בחלוף ע"ן בצד"י. הקל עקרו א) מצוא חפץ במי שהוא ונטות לב לדבר או לאיש — וואָהלגעפאללען האבען, אן יע־מאנדען אָדער אן עטוואס, благоволить, быть расположеннымъ къ чему-тому нибудь: ה' לא רָצָם (הושע, ח', י"ג). וקשור על הרוב ביחס הפעול: רוֹצֶה ה' את יראיו (תהלים, קמ"ז, י"א), ואור פניך כי רְצִיתָם (שם, מ"ד, ד'), ופעל ידיו תִּרְצֶה (דברים, ל"ג, י"א), ומישרים תִּרְצֶה (דהי"א, כ"ט, י"ז), נדבות פי רְצֵה נא ה' (תהלים, קי"ט, ק"ח), כי רָצוּ עבדיך את אבניה (שם, ק"ב, ט"ו). ועל המעט ביחס הבי"ת: כי רוֹצֶה ה' בְּעַמּוֹ (שם, קמ"ט, ד'), ובנו הבית וְאֶרְצֶה בּוֹ (חגי, א', ח'), ונרדף לפעמים עם הפעל חָפֵץ (שעקרו נטיה להשגת דבר חביב): לא בשוקי האיש יִרְצֶה (תהלים, קמ"ז, י"ח), והקודם: לא בגבורת הסוס יֶחְפָּץ. רְצֵה ה' להצילני (תהלים, מ', י"ד). ובבינוני: יהי רְצוּי אחיו (דברים, ל"ג, כ"ד)—יקר וחביב בעיניהם, וְרָצוּי לרוב אחיו (אסתר, י', ג'), בעליעבט, געגעהם, любомъ, ובמדרש: כשהוא רָצוּי אין בריה יכולה לעמוד בבחו (שמו"ר, כ"ט), והתיחד ב) לחדוש הנטיה לטוב אחרי הפיום, בעגנאָדיגען, ווידעראננעהמען, помиловать, כראות פני אלהים וַתִּרְצֵנִי (בראשית, ל"ג, יו"ד), יעתר אל אלוה וַיִּרְצֵהוּ (איוב, ל"ג, כ"ו), הֲיִרְצְךָ או הישא פניך (מלאכי, א', ח'), ומנחתיכם לא אֶרְצֶה (עמוס, ה', כ"ב), רָצִיתָ ה' ארצך (תהלים, פ"ה, ב'), והכפל: שַׁבְתָּ שבות יעקב. ומזה בפיוט: טל תן לִרְצוֹת ארצך (תפ"ת טל)—בְּקַל. ובחסרון הנשוא: ולא יֹסִיף לִרְצוֹת עוד (תהלים, ע"ז, ח'). ומזה ג) פיוס והטבה להפיק רצון, בעגיטיגען, בעפריעדיגען, сдобривать, удовлетворить: אם תהיה לטוב להעם הזה וּרְצִיתָם (דהי"ב, י', ז'). ומזה ואז יִרְצוּ את עונם (ויקרא, כ"ו, מ"ו)—יפייסו את עונם כאלו העון כועס ובסבלם עונש יפייסוהו: אז תִּרְצֶה הארץ את שבתתיה (שם, כ"ו, ל"ד). ומזה סלוק חוב—זיינע שולד אבטראגען, уплатить долгъ, עד יִרְצֶה כשכיר יומו (איוב, י"ד, ו')—יסלק בעבודתו את החוב המוטל לשלם ביומו. ובא ד) במובן אריחה עם מי שהוא והתהלך עמו, בקשור מלת עם: בִּרְצֹתוֹ עם אלהים (איוב, ל"ד, ט'), אם ראית גנב וַתִּרֶץ עמו (תהלים, נ', י"ח), ואחריהם בפיהם יִרְצוּ (שם, מ"ט, י"ד), רש"י פירשו בענין ספור והצעת דברים (עיין הפעיל)—הדורות הבאים אחריהם ידברו בהם ויספרו בפיהם מה שאירע לראשונים. ולפי תרגומו של הרמבמ"ן ריהמען, прославлять, טעמו—יהללו, יודיעו שרצונם בם; ולדעת קצת מלת בפיהם הוא נשוא הפעל—ואחריהם ירצו בדברי פיהם יסכימו עמהם, והנראה ששעורו: ואחריהם ירצו יתהלכו וימשכו הרבה, בפיהם ובדבריהם, ולדעת קצת זו היא ההוראה הראשונה בפעל רצה הדומה לפעל רעה בהוראת התחברות, ודחוק.

הנפעל מן הקל, א) מן ההוראה השניה, התקבל ברצון, וואָהלגעפאללינג אויפגענאָממען ווערדען, быть приняту съ благоволенiемъ: וְנִרְצָה לו (הקרבן) לכפר עליו (ויקרא, א', ד'), פגול הוא לא יֵרָצֶה (שם, י"ט, ז'). ומזה היות כשר לדבר: ולנדר לא יֵרָצֶה (שם, כ"ב, כ"ג), טויגליך זיין, быть годнымъ: ב) מן ההוראה השלישית, התפיים, בעגיטיגט, בעפריעדיגט זיין, быть удовлетворену: כי נִרְצָה עונה (ישעי', מ', ב'), וי"מ מסולק.

הפיעל פ"א: פיוס ובקשת סליחה, בעגיטיגען, בעזאָנפטיגען, быть вознаграждену (за обиду), сличну: בניו יְרַצּוּ דלים (איוב, כ', יו"ד)—יפייסו את הדלים, ישיבו להם הגזלה אשר גזל אביהם

ויבקשו סליחה. ובמשנה: אל תְּרַצֶּה את חברך בשעת כעסו (אבות, ד׳, י״ח), ובע״א: מְרוּצֶּה לעם (תענית, דף ט״ו, ע״א). והונח הפעל בבנין זה גם על דבר שאין בו רוח חיים. ובא לרוב בבינוני פועל: הציץ מְרַצֶּה על הדם וכו׳ (פסחים, ט״ז, ע״ב; ע״ח, ע״ב), חביבים יסורים שכשם שקרבנות מְרַצִּים, כך יסורים מְרַצִּים (ספרי, פ׳ ל״ב).

ההפעיל כעין הקל, בהוראה השלישית פיוס ושכוך חמה, בעגיטיגען, умилостивить, помиловать: וְהִרְצָת את שבתתיה (ויקרא, כ״ו, ל״ד). ובמשנה בענין הצעת דברים לפני גדולים בתורה פֿאָרטראַגען, דארלעגען, изложить, докладовать: וכשבאתי וְהִרְצֵיתִי הדברים לפני רבן גמליאל (יבמות, ט״ז, ז׳), לדעת בעל תוספות יום טוב הוא ע״ד שמוש הפעל הזה בלשון ארמית; והקיצת היא תשיחך (משלי, ו׳, כ״ב), תרגומו: היא תהוי רָצְיָךְ—תספר עמך, ולפי השערת הרה״ח לעווי צ״ל רַנִּיךְ כמו שהוא, בפשיטא ועניננו תראג לך. והנראה שהוא מן פיוס שהמפייס מדבר בנחת ומפרט דבריו ומבאר יותר שהוא מענין: ראַפּאָרטירונג: ר׳ יהושע הִרְצָה דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי, ר׳ עקיבא הִרְצָה דברים לפני ר׳ יהושע וכו׳ (חגיגה, י״ג, ע״ב). ומזה בהשאלה בספור: מעות שמספרים כל מטבע ומטבע בפני עצמה ובדיוק: אסור לְהַרְצוֹת מעות כנגד נר של חנוכה (שבת, דף כ״ב, ע״א), הַמְרַצָּה מעות לאשה (ערובין, י״ח, ב׳). ומזה על דרך המליצה: הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני לְהַרְצוֹתָן (סנהדרין, דף ס״ה, ע״א), כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול ואין לי למי לפנות בשאלות. ובהפעל מן ההפעיל במקרא: טומאתו בין בשוגג בין במזיד הורצה (פסחים, דף פ׳, ע״ב), מה אם הנתנים למטה אם נתנן למעלה לא הוּרְצָה (ספרא צו, פ׳ ה׳).

ההתפעל—השתדלות למצוא רצון, זיך געפֿעלליג מאַכען, снискать благоволеніе: ובמה יִתְרַצֶּה זה אל אדניו (ש״א, כ״ט, ד׳), ובמשנה בענין התפייסות: ומִתְרַצִּים זה לזה (נדרים, ה׳, ו׳), מבקשים על בניך שֶׁתִּתְרַצֶּה להם (שמו״ר, ט״ו). ומזה בתפלה: מִתְרַצֶּה ברחמים ומִתְפַּיֵּס בתחנונים.

רָצוֹן, ש״ז, מציאת חפץ ונטות לב וואָהלגעפֿאַללען, благоволеніе, милость: טוב יפיק רָצוֹן מה׳ (משלי, י״ב, ב׳), יהיו לְרָצוֹן אמרי פי (תהלים, י״ט, ט״ו). ובקרבנות הבאים לכפרה: לְרָצוֹן להם לפני ה׳ (שמות, כ״ח, ל״ח), כי לא לְרָצוֹן יהיה לכם (ויקרא, כ״ב, כ׳), ובכנוי: לִרְצֹנְכֶם תזבחו (ויקרא, י״ט, ה׳), שעורו לפי פשוטו—שיהיה לכם לְרָצוֹן לפני ה׳, יעלו על רָצוֹן מזבחי (ישעיה, ס׳, ז׳), כמו שנאמר למעלה: לְרָצוֹן על מזבחי (שם, נ״ו, ז׳), ולקחת רָצוֹן מידכם (מלאכי, ג׳, י״א). ומזה בענין התרצות ונחומים בעגנאַדיגונג, милованіе: לך ה׳ עת רָצוֹן (תהלים, ס״ט, י״ד), ויום רָצוֹן לה׳ (ישעיה, נ״ח, ה׳), שנת רָצוֹן לה׳ (שם, ס״א, ב׳). ומזה ב) סתם טובה וברכה, זעגען, וואָהלוואָללען, благословеніе, благоволеніе, благорасположеніе: נפתלי שבע רָצוֹן (דברים, ל״ג, כ״ג), כצנה רָצוֹן תעטרנו (תהלים, ה׳, י״ג), וּבִרְצוֹנְךָ תרום קרננו (שם, פ״ט, י״ח), וכטל על עשב רְצוֹנוֹ (משלי, י״ט, י״ב), חיים בִּרְצוֹנוֹ (תהלים, ל׳, ו׳). ומזה במובן אחוה, ריעות ושלום: שפתי צדיק ידעון רָצוֹן (משלי, י׳, ל״ב), שחר טוב יבקש רָצוֹן (שם, י״א, כ״ז), וי״מ כמו ימצא רָצוֹן, ובין מְיֻשָׁרִים רָצוֹן (שם, י״ד, ט׳). ד) בקשה, חפץ, וואונש, וויללע, желаніе: רְצוֹן יראיו יעשה (תהלים, קמ״ה, י״ט), משרתיו עשי רְצוֹנוֹ (שם, ק״ג, כ״א), למדני לעשות רְצוֹנֶךָ (שם, קמ״ג, י׳), כִּרְצוֹן איש ואיש (אסתר, א׳, ח׳), וּבִרְצוֹן רע וחצוף, מוטוויללע, дерзость: וּבִרְצֹנָם עקרו שור (בראשית, מ״ט, ו׳). ובלשון חז״ל ענינו נטית הלב לדבר או לפעולה, וויללע, благосклонность: **רצונך שתהור עמנו**

(אבות, פרק ו׳, פרק קנין תורה), רְצוֹנוֹ של אדם זהו כבודו (ב״מ, פ״ו, ע״א), הואיל והוא רצונה הוא כבודה (ירושלמי, פאה, א׳). ובענין כונה, אבזיכט. намѣ-реніе: שהמשקין היוצאין מהן לְרָצוֹן טמאין (שבת, דף קמ״ד), ובדבא״ם ביו״ד היחס כעין ש״ת, תנועה רְצוֹנִית להפך מתנועה הכרחיית.

רִצּוּי, ש״ז, פיוס, בעזאָנפטיגען, смягченіе, умилостивленіе, ובפיוט כמו רָצוֹן: בְּרִצּוּי חנונו יקבל כהעלאות (קרובות ב׳ דר״ה).

הַרְצָאָה, שה״פ, א) פעולה נעשית להפקת רצון: במעשה הקרבנות לילה לקדושה יום לְהַרְצָאָה (כריתות, דף ט׳, ע״א), כְּהַרְצָאַת כשר כן הַרְצָאַת פסול (חולין, דף פ״א, ע״א), וכן ישראל בְּהַרְצָאָה עד שיהיו כולן באגודה אחת (מנחות, דף כ״ז, ע״א), דבני הַרְצָאָה נינהו (ר״ה, דף ה׳, ע״ב). וביו״ד ת׳ אל״ף: אחר הַרְצָיָה לפני הַרְצָיָה (ספרא ויקרא, סוף פרק ז׳, פרשה ה׳), לְהַרְצָאַת אדון (קדושין, דף י״ד, ע״ב). ופירש״י להרצות על הענקו שלא יקשה בעיניו. ב) הצעת שאלה לפני גדול, פאָרטראג, изложеніе, докладъ, שלש הַרְצָאוֹת הן, רבי יהושע הִרְצָה דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי וכו׳ (חגיגה, דף י״ד, ע״ב).

תִּרְצָה, שע״פ, א) אחת מבנות צלפחד (במדבר, כ״ו, ל״ג), וכנראה שעקרו נשיאת חן. ב) עיר בארץ כנען עוד לפני כבוש הארץ מלך תִּרְצָה (יהושע, י״ב, כ״ד), והיא היתה אחרי כן קרית מלכי ישראל מימי ירבעם (מ״א, י״ד, י״ז), ועל שם יפיה משלו בה: יפה את רעיתי כְּתִרְצָה (שיה״ש, ו״ו, ד׳).

רָצַח, פ״י, הריגת אדם בזדון — מאָרדען, טאָדט שלאַגען, убивать, умерщвлять: וּרְצָחוֹ נפש (דברים, כ״ב, י״ז), לא תִרְצָח (שמות, כ׳, י״ג), ובגרם הריגה: הֲרָצַחְתָּ וגם ירשת (מ״א, כ״א, י״ט): ובבינוני ש״ת: רֹצֵחַ הוא (במדבר, ל״ה, ט״ז).

הנפעל — געטאָדטעט ווערען, быть убиту, убиваему. האשה הַנִּרְצָחָה (שופטים, כ׳, ד׳), בתוך רחבות אֵרָצֵחַ (משלי, כ״ב, י״ג).

הפיעל כעין הקל במובן רציחות הרבה: ויתומים יְרַצֵּחוּ (תהלים, צ״ד, ו׳). ובהשאלה: עד אנה תהותתו על איש תְּרָצְּחוּ (שם, ס״ב, ד׳) — התנפלות על מי שהוא להרסו ולהשחיתו. ובבינוני: בן הַמְרַצֵּחַ (מ״ב, ו׳, ל״ב) — מלומד ברציחה — מאָרדער, убійца, ועתה מְרַצְּחִים (ישעיה, א׳, כ״א).

רֶצַח, ש״ז, הריגה במובן הריסה, דכאות — טאָדעס שמאָסס, смертельный ударъ: בְּרֶצַח בעצמותי (תהלים, מ״ב, א׳), לפתוח פה בְּרֶצַח (יחזקאל, כ״א, כ״ז) — קול רעש להבעית להחריד, והנכון שעניני קול תרועת מלחמה. ומזה יסודו רצץ הדומה אל רעע מיסודם של רוע.

רְצִיחָה, שה״פ — דאס מאָרדען, убійство: אין רְצִיחָה דוחה שבת (סנהדרין, ל״ה, ע״א), בא הכתוב ללמד על הָרְצִיחָה שתדחה שבת (מכילתא משפטים, פרשה ד׳).

רַצְחָן, ת׳ במשנה למלומד ברציחה — מאָרדער, убійца: בן הָרַצְחָן, משרבו הָרַצְחָנִים (סוטה, ט׳, ט׳; ובגמרא בבלי, מ״ז, ע״א).

רִצְיָא, שעפ״ז מבני עֻלָּא למטה אָשֵׁר (דהי״א, ז׳, ל״ט).

רְצִין, שעפ״ז, א) מלך ארם בימי פֶּקַח מלך ישראל וְאָחָז מלך יהודה (מ״ב, ט״ו, ו׳; שם, שם, ה׳; שם, שם, ט׳).

רצע, פ״י, מיסודו של רצץ, במקרא רק פ״א בקל, דקירה, חרור — דורכבאָהרען, проколоть: וְרָצַע אדניו את אזנו במרצע (שמות, כ״א, ו׳). ובלשון חז״ל בנפעל: להביא את הַנִּרְצָע (מכילתא, משפטים, ב׳), אין עבד עברי כהן נִרְצָע (קדושין, דף כ״א, ע״ב).

מַרְצֵעַ, ש״ז, כלי שרוצעין בו, פפרימע, шило: ולקחת את המַּרְצֵעַ (דברים, ט״ו, י״ז).

רְצִיעָה, שה״פ — דאס דורכבאָהרען, про-колоть, כשר לְרְצִיעָה (מכילתא משפטים, ב׳).

רְצוּעָה, ארמית, ש״נ, עיקרו חתיכת עור צרה וארוכה — ריעמען, לפי שתקנה וחבורה לכלי נעשית על ידי מרצע: שְׂרוֹךְ נעל (בראשית, י״ד, כ״ג), ת״י: רְצוּעָה דסנדלא, ובמשנה: וּרְצוּעוֹת מִנְעָל וְסַנְדָּל (נגעים, י״א, י״א), בִּרְצוּעָה שבין קרניה (שבת, ה׳, ד׳), רְצוּעָה של תפלין (סוטה, דף י״ז, ע״א); ומזה חתיכת עור עשוי להלקות: מסרו לבעל הָרְצוּעָה וסטרו (ירושלמי, סוטה, פרק ט׳, הלכה ב׳), ויוסי אחי כפות וּרְצוּעָה עולה ויורדת (ירושלמי, סוף פרק א׳ דגיטין). ומזה כנראה אמרם: הותרה הָרְצוּעָה לית דין ולית דיין (קהלת רבה, א׳, ג׳), וגזרו ממנה פעל בבנין הקל, רָצַע, הכאה ברצועה — גייסעלן, хлес-тать, быть плетью; והרך מליצה אמרו: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב״ה רוֹצְעוֹ (קדושין, דף ע׳, ע״א); ובהשאלה: חבל ארץ צר וארוך: רְצוּעָה היתה יוצאת מחלקו של יהודה, ונכנסת לחלקו של בנימין (זבחים, דף קי״ח, ע״ב), ובספרי גלילות הארץ (געאָגראַפיע) נהגו לאמר: רצועת הארץ, רצועת הים.

רַצְעָן, ת׳ מי שמלאכתו לעשית כלים מעור שתופר ע״י מַרְצֵעַ, וביחוד עושה סנדלים ומנעלים מעור—שוהמאַכער, сапожникъ: אף הָרַצְעָנִים (פסחים, ד׳, ו׳).

רוֹצְעָן, ת׳ שמש השופטים להכות ברצועה את החיב: מסרוהו לְרוֹצְעָן וְרִיצְעוֹ (תוספתא סוטה, פרק ט״ו, ג׳).

רָצַף, פ״י, הקל דומה לפעל צָרַף בהפוך האותיות, עקרו סרור דברים שוים זה לצד זה, הצעה — צוזאמענפיגען, אנאיינאנדער ריהען, אויס-ליגען, פפלאסטערן, спаивать, вымащи-вать, связывать, במקרא נמצא רק פ״א בקל ובבינוני פעול, על דרך המליצה: תוכו רָצוּף אהבה (שיה״ש, ג׳, י״ח), (ועיין בסמוך). ובמשנה בפעל יוצא: הָרוֹצֵף בית הפרס באבנים (אהלות, י״ח, ה׳) פפלאסטערן, вымащивать: כותל שֶׁרְצָפָהּ בסולמות (עירובין, דף ס׳, ע״א), ופירש״י: זקף סולם אצל סולם: ובבינוני פעול: הַשֶּׁתִי אם היה רָצוּף מיטמא (נגעים, י״א, ט׳) — חוטי הַשֶּׁתִי רצופים מכוונים זה לזה. ובענין היות מלא דברים מסודרים בצמצום — אויסגעפיללט זיין, быть наполнену: אם היתה (הַמַּסֶּכֶת) מקופלת או שהיתה רְצוּפָה ככרים וכסתות (תוספתא נגעים, ה׳, יו״ד), ריקנים שבך רְצוּפִים מצות ומעשים טובים (שיהש״ר, ד׳, ג׳), וביחס אל הזמן: מה יום כלו רָצוּף אף עשתי עשר יום כולן רְצוּפִין (סו״ק, דף ט׳, ע״א), בלי הפסק: שלש שנים רְצוּפוֹת (ב״ב, דף כ״ט, ע״א), ובנפעל: שפוד שֶׁנִּרְצַף (ביצה, דף כ״ח, ע״ב), ופירש״י נמעך שדרסו עליו ונעקם, ועניני שהראש הנעקם נעשה קפול וְרָצוּף על צדו.

רִצְפָּה, ש״נ, קרקע חצר או בית רצופה אבנים — שטיינגעמעפעל, пар-кетъ помостл: רִצְפָּה אשר לחצר (יחזקאל, מ״ב, ז׳), על הָרִצְפָּה (דה״ב, ז׳, ג׳), רִצְפַּת בהט ושש (אסתר, א׳, ו׳); ובמשנה: וְהִפִּג אחת על הָרִצְפָּה (יומא, א׳). ובע״א: הסיג של רְצָפוֹת (עוקצין, א׳, ב׳), לדעת המפרשים הוא האבק הנדבק על ראשי הירקות ורצוף בהן כקורי עכביש וצ״ע. ועמ״א

מַרְצֶפֶת, ש״נ: מַרְצֶפֶת אבנים (מ״ב, ט״ז, י״ז).

מַרְצוּף, ש״ז. במשנה, שק גדול סתום משתי קצותיו ופתוח באמצע עשוי לתת בו ולמלאותו סחורה: כחותם המַרְצוּפִים (שבת, ח׳, ה׳).

רֶצֶף, ש״ז, **רִצְפָּה**, ש״נ, גחלת

בוערת — גליהענדע קאָהלע, горящій уголь: עִנַּת רְצָפִים (מלכים א', י"ט, ו'), ובירו רִצְפָּה (ישעיה, ו', ו'), בערבית נמצא בפעל רָצַף, בערה, דליקה — ברעננען, וכנראה הוא מיסודו של שרף, ולדעת י"מ מזה: תוכו רָצוּף אהבה (שיה"ש, ג', ח'), ורבי יהודה הלוי אמר: וְרֶצֶף אהבה נתן רְצָפָיו.

רֶצֶף, שע"פ. עיר או מדינה נזכרת בין המקומות שלכדו מלכי אשור (מ"א, י"ט, י"ב; ישעיה, ל"ז, י"ב), ולא התבאר מקומה בברור.

רצפה, שע"פ. בת אַיָּה פילגש שאול (שם, ג', ז'; כ"א, ח'—י').

רצץ, פ"י, דומה לפעל רעץ, רעע.

הקל, א) יוצא, שבירה, הריסה מעט מעט — אנברעכען, צערקניקען, надламывать, ועם זה עשיקה ולחיצה — אונטערדריקקען, угнетать: לא עשקתנו ולא רַצּוֹתָנוּ (ש"א, י"ב, ד'), הָרֹצְצוֹת אביונים (עמוס, ד', א'), ובבינוני פעול: עשוק וְרָצוּץ כל הימים (דברים, כ"ח, ל"ג), וְשַׁלַּח רְצוּצִים חפשים (ישעיה, נ"ח, ו'), עשוק אפרים רְצוּץ משפט (הושע, ה', י"א) — רָצוּץ על ידי המשפט שנעשה בו. ובמובן הראשון: קנה רָצוּץ לא ישבור (ישעיה, מ"ב, ג'), קָנֶה מרוסס, געקניקטעס ראָהר, отламленный тростъ. ב) עומד: לא יכהה ולא ירוץ (שם, שם, ד') — לא יהיה רָצוּץ, שבור. ובא בשורק ת' חולם, וכן: וְתָרֻץ גלת הזהב (קהלת, י"ב, ו'). ובמשנה: במובן דחיקה ואיצה, תיבה מלאה בגדים בזמן שהיא רוֹצֶצֶת טמאין מדרס (טהרות, ח', ב'), אלא אם כן היו רוצצות משקה (שם, ח', ח').

הנפעל במובן הטבעי, צערבראָכען, צערטרימטערט ווערדען, быть надломлену, угнетаему, וְנָרֹץ הגלגל (קהלת, י"ב, ו'), בתפשם בך בכף תֵּרוֹץ (יחזקאל, כ"ט, ז').

הפיעל מעין הקל צערדריקקען, раздавливать: רִצַּצְתָּ ראשי לויתן (תהלים, ע"ד, י"ד), ובענין דחיקה ולחיצה, דריקקען, угнетать: כי רִצַּץ עזב דלים (איוב, כ', י"ט), וַיְרַצֵּץ אסא מן העם (דהי"ב, ט"ז, י"ד) יסרם, ענשם ענש קשה, ועי"ד הכפולים: וירעצו וַיְרֹצְצוּ את בני ישראל (שופטים, י', ח'), ולדר"ק מזה ע"ד השאלה: כברקים יְרוֹצֵצוּ (נחום, ב', ה') — ידחקו איש את אחיו בתכיפות כברקים היוצאים דחופים ותכופים.

ההפעיל כעין הקל — צערשמעטטערן, отламывать: וַתָּרִץ את גלגלתו (שופטים, ט', נ"ג).

ההתפעל: וַיִּתְרֹצְצוּ הבנים בקרבה (בראשית, כ"ה, כ"ב) — דחקו זה את זה — זיך שטאָססען, толкаться.

רַץ, ש"ז פ"א במקרא, ברבוי: מתרפס בְּרַצֵּי כסף (תהלים, ס"ח, ל"א) — לפי מקומו ענינו חתיכה קצוצה — בארע, отрубокъ, והוא ע"ד דהבא פריכא (עיין חרץ).

מְרוּצָה, ש"נ, חמס, עשק — בעדריקקונג, угнетеніе: ועל הָעֹשֶׁק ועל הַמְּרוּצָה לעשות (ירמיה, כ"ב, י"ז).

מְרִיצָה, ש"נ, כלי, מקבת או קרדום לשבירת עצמות: וְהַמְּרִיצָה המיוחדין לקברות (שקלים, ח', ב').

רַק, מלה תאה"פ, עקרו א) ליחד איזה פרט גוף או דבר, ולמעטו מן הכלל הנוגע לדומים לו — בלאָסס, נור, лишь, только, ובזה הוא דומה למלת אך (עיי"ש): רַק עוג מלך הבשן נשאר (דברים, ג', י"א), ואמלטה רַק אני לבדי (איוב, א', ט"ו), רַק אשר אכלו הנערים (בראשית, י"ד, כ"ד), רַק הכסא אגדל ממך (שם, מ"א, יו"ד); ועם מלת השלילה, אֵין בארון רַק שני לחות (מ"א, ח', ט') — ניכטס אלס, ничего кромѣ, ובחבור אל ש"ת: רַק רַע כל היום (בראשית, ו', ה'); — כלומר כלו רע, וכאשר עשינו עמך רַק טוב (שם, כ"ו, כ"ט), רַק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה (דברים, ד', ו'), לעשות רַק הישר (מ"א, י"ד, ח'). ובא ב) ליחד פעולה איזו-

שהיא ולהוציאה מכלל פעולות המתיחסות לה לשלילה או לחיוב: רַק לא ירבה לו סוסים (דברים, י״ז, ט״ז), רַק אעברה ברגלי (דברים, ב׳, כ״ח). ולפעמים תתיחס המלה אל הגוף או הדבר והכונה אל יחוד הפעולה: רַק את בני לא תָשֵׁב שמה (בראשית, י״ד, י״ח), רַק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו (תהלים, ל״ב, ו״ו). ובא והיה רק זועה הבין שמועה (ישעיה, כ״ח, י״ט), י״מ הבנת השמועה בלבד תהיה זועה, והנראה שהוא כמו רק רע, בארץ תהיה רק זועה כל היום: ומאמר הָבִין שְׁמוּעָה, מוסב למטה: כי קצר המצע מהשתרע, והוא חוזר למעלה אל הבטחת הישועה, ואומר „הבין" יש להתבונן ולהבין את השמועה אשר השמעתיכם וכמו שאמר לעיל: ואת מי יבין שמועה. ובהבור עם שאר מלות התאר, לחזוק הענין: הֲרַק אך במשה דבר ה׳ (במדבר, י״ב, ב), רַק אין דבר ברגלי אעברה (במדבר, כ׳, י״ט); ויתכן ששעורו — אין דבר רַק ברגלי אעברה, רַק למען דעת (שופטים, ג׳, ב׳), רַק אם ישמרו בניך (מ״א, ח׳, כ״ח), לחזוק התנאי. ולקיום ואשור: רַק אין יראת אלהים במקום הזה (בראשית, כ׳, י״א), רַק אַתֶּם עִמָּכֶם אֲשְׁמוֹת (דהי״ב, כ״ח, יו״ד). ולהערה וזרוז: רַק חזק לבלתי אכל הדם (דברים, י״ב, כ״ג), רַק חזק ואמץ (יהושע, א׳, ז׳). ובאה לפעמים נוספת שלא לצורך: רַק אשר לפנים לא ידעום (שופטים, ג׳, ב׳). ובגזרתו נראה שהוא ר ק ק במובן כחישות ומעוט (עיין שם).

רָקַב, פ״ע, הקל, בְּלָיָה וּמִסְמוּס מרוב ימים, מאָרש — פֿויל זיין, тлѣть, гнить: עץ לא יִרְקַב יבחר (ישעיה, מ׳, כ׳). ובהשאלה: שם רשעים יִרְקָב (משלי, יו״ד, ז׳). ובמשנה בנפעל: ושל עץ היה נִרְקַב (מכילתא, בא, ו׳) לענין חדוש הפעולה. ובהפעיל: פירות וְהִרְקִיבוּ (ב״ק, ט׳, ב׳; ב״מ, ל״ט, ע״א). אבל ולא הלך ד׳ אמות אכילתו מַרְקֶבֶת (שבת, מ״א, א׳).

רָקָב, ש״ז. פעולת הבלייה — פֿוילניסס, гниль, тлѣніе: יבא רָקָב בעצמי (חבקוק, ג׳, ט״ז), וּרְקַב עצמות קנאה (משלי, י״ד, ל׳), ונופל על הדבר העומד לבלייה, מאָרשעס, гнилый: והוא כְּרָקָב יבלה (איוב, י״ג, כ״ח). והכפל: כבגד אכלו עָש, ובא: כָּרָקָב לבית יהודה (הושע, ה׳, י״ב), תולעת האוכל העץ ושוחקו (רש״י) וואורם פֿראַסס, червоточина, ובמשנה: מלא תרוד רָקָב (אהלות, ג׳, א׳), אַשע פֿאָן איינער פֿערוועזטען לייבע, прахъ, тлѣннаго тѣла.

רִקָּבוֹן, ש״ז, כעין הקודם, פֿוילניס, гниль; לעץ רִקָּבוֹן (איוב, מ״א, ט׳).

רַקְבּוּבִית, ארמית, א) רָקָב, פֿוילניס, гниль: והוא כְּרָקָב יבלה (איוב י״ג, כ״ח) תרגומו היך רִקְבּוּבִית, ב) תולעת האוכלת ושוחקת, עָשׁ, מאָטטע, моль, хорь, בנה כָעָשׁ (איוב, כ״ז, י״ח) ת״י היך רַקְבּוּבִיתָא. ומזה בגמרא: רַקְבּוּבִית ירק (סוטה, דף ט״ז, ע״ב), פֿוילניס, דאַס פֿערפֿוילטע, гнилое: ולא רַקְבּוּבִית תעלה בפירות (ספרי דברים מ׳) תחת שהיינו גורפין דבש הרי אנו גורפין רַקְבּוּבִית (ירושלמי פאה, פרק ז׳). ובדרש על הפסוק שם רשעים ירקב (משלי, יו״ד, ז׳) אמרו: רַקְבּוּבִית תעלה בשמותן דלא מסקינן בשמייהו (יומא, דף ל״ח, ע״ב). ובגזרת השרש הזה לא רחוק לשער שהוא דומה לשרש נ ק ב מיסודו של ק ב, ק ב ב, דבר שהוא חלול ונבוב, וראיה לדבר השם ריקבא בארמית בהוראת חמת, נוד, שלויך, мѣхъ: וְחֵמַת מים (בראשית, כ״א, י״ד) ת״א וְרִקְבָא דמיא, ומטעם זה תרגם הפשיטה: והוא כרקב יבלה: איך רִקְבָא.

הַרְקָבָה, ש״נ. אין פירות ותבואה באין לידי הַרְקָבָה אלא מתוך דרכיהן

של בני אדם (תנא דבי אליהו זוטא, פרק ג׳).

רקד, פ״ע, הקל הגבהת הרגלים לרלג ולקפוץ, לכרכר, היפּפען, שפרינגען, плясать, прыгать: ההרים רָקְדוּ כאילים (תהלים, קי״ד, ד׳). והתיחד לכרכור של שמחה, טאנצען, плясать: עת ספוד ועת רְקוֹד (קהלת, ג׳, ד׳).

הפיעל, כעין הקל: ושעירים יְרַקְּדוּ שם (ישעיה, י״ג, כ״א). וילדיהן יְרַקֵּדוּן (איוב, כ״א, י״א), ומרכבה מְרַקֵּדָה (נחום, ג׳, ב׳)—ממהירות הנסיעה, מְרַקֵּד ומשחק (דהי״א, ט״ו, כ״ט). ובמשנה: לא מרקדין (ביצה, ה׳, ב׳). ובהשאלה: נפוי בנפה זיעבען, שהקמח כמו רוקד בתנועת ההנפה, הטוחן וְהַמְרַקֵּד (שבת, ז׳, ב׳), וּמְרַקֶּדֶת עמה (גטין, ה׳, ט׳).

ההפעיל יוצא, אויפשפרינגען, אויפהיפּפען לאססען, заставить, плясать: וַיַּרְקִידֵם כמו עגל (תהלים, כ״ט, ו׳), ובגמרא: וטחן וְהִרְקִיד ולש (ברכות, דף ס״ב).

רִקּוּד, בגמרא, שה״פ, קפוץ—עוקר שתי רגליו כאחת, רִקּוּד—עוקר אחת ומניח אחת (ירושלמי ביצה, פרק ה׳, ב׳).

הֶרְקֵד, הַרְקָדָה, שה״פ, במשנה נפוי בנפה, דאס זיבען, просѣваніе: טחונן וְהֶרְקֵדָן (מנחות, י״א, ג׳), טחינה וְהַרְקָדָה (פסחים, י״א, ע״א).

רַקּוֹן, שע״פ, עיר בחלק שבט דן על יד ים התיכון בקרבת העיר יָפוֹ (יהושע, י״ט, מ״ו).

רקח, פ״י, תקון סממנים שונים וערובם ע״י הדוק ובשול ולהכשירם למשחה ולקטרת, ווירצען, זאלבען, מישען, דורכריהרען, взбалтывать приправить: איש אשר יִרְקַח כמהו (שמות, ל״ד, ל״ג), ובבינוני ש״ת, זאלבענמישער, составитель приправитель, מעשה רֹקֵחַ (שם, שם, ל״ה), רֹקְחֵי הַמִּרְקַחַת לבשמים (דהי״א, ט׳, ל׳), שמן רוֹקֵחַ (קהלת, י׳, א׳)—שמן מעורב בסממנים יפים מעשה רוקח.

הפֻּעַל ביחס אל הסממנים, געווירצט געמישט ווערדען, быть приправлену, בשמים וזנים מְרֻקָּחִים במרקחת (דהי״ב, ט״ז, י״ד), ובמדרש: מְרֻקָּח את המרקחת (ב״ר, יו״ד).

ההפעיל כעין הקל והפיעל: וְהַרְקַח המרקחה (יחזקאל, כ״ד, יו״ד), לדעת רש״י היא הֲנָסָה בכף ברוטב, דומה לפטום סממנים שמערבים אותם יפה יפה — דיא מישונג ריהרען, взбалтывать. ויתכן שענינו רתוח—שטארק זידען לאססען, кипятить, וכמו שאמר למעלה: רַתַּח רְתָחֶיהָ (שם, ח׳).

רַקָּח, ת׳, אמן במעשה הָרִקּוּחַ—ווירצער, זאלבענווירצער-מישער, приправитель, составитель мостей: בן הָרַקָּחִים (נחמיה, ג׳, ח׳), לְרַקָּחוֹת ולטבחות (ש״א, ח׳, י״ג).

רֶקַח, ש״ז, תערובות סממנים — ווירצווערק, сдоба, приправа, мость: מיין הרקח (שיה״ש, ח׳, ב׳) — יין מעורב וממוסך בסממנים.

רֹקַח, ש״ז כעין הקודם: קטרת רֹקַח מעשה רוקח (שמות, ל׳, ל״ה).

רִקֻּחַ, ש״ז, סממנים מעורבים ומתוקנים למשיחה ולהרחה — געווירצטעס, זאלבע, приправленная мость: ותרבי רקחיך (ישעיה, נ״ז, ט׳).

מֶרְקָח, ש״ז, כעין הקודם: מגדלות מֶרְקָחִים (שיה״ש, ה׳, י״ג).

מֶרְקָחָה, ש״נ, א) תבשיל מטוגן בשמנו, געברייא, кипятокъ, вареніе; וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה (יחזקאל, כ״ד, יו״ד). ב) ים ישים כַּמֶּרְקָחָה (איוב, מ״א, כ״ג), רש״י פירש כְּמִרְקַחַת רֹקֵחַ בשמים שהיא מעורה ומעורבת, וי״מ דוד, קלחת שמבשלים ורוקחים בה--קעססעל, котёлъ, ואפשר שטעם אחד לשניהם — רתיחה או תבשיל רותח.

מִרְקַחַת, ש״נ, סממנים מעורבבים, געווירצטעס, זאלבע, приправленная мость: שמן משחת קדש רקח

מִרְקַחַת מעשה רקח (שמות, ל׳, כ״ה). ובמובן שה״פ: רַקָּחֵי המרקחת לבשמים (דהי״א, ט׳, ל׳), דאס זאלבען מישען.

רקם, פ״י הקל, שיחול במחט, תפירת חוטים מצבעים שונים בבגד לעשות בו צורות נראות משני עברי הבגד — שטעפפען, שטיקקען, בונטווירקען, соткать, стегать, строчить, вышивать пестрые узоры: במקרא נמצא רק בבינוני: וְרֹקֵם בתכלת ובארגמן (שמות, ל״ה, ל״ה) — בונטשטעפפער, ווירקער, строгильщикъ, стрегальщикъ: מעשה רֹקֵם (שם, כ״ו, ל״ו).

הפועל, בהשאלה: רֻקַּמְתִּי בתחתיות ארץ (תהלים, קל״ט, ט״ו) — געווירקט ווערדען, быть соткану — יצירת הולד המורכב מבשר וגידים ועורקים דקים דומה לפעולת הרֹקֵם: ובלשון חז״ל: שאִם רִיקְמָה ונקבה (חולין, דף ס״ד, ע״ב), (וע׳ ר ג ם). ובמשנה: שליא ושפיר מְרוּקָּם (כריתות, א׳, ג׳), שפופרת שצורת אברי ולד נכרת בה. ביצת השרץ הַמְרוּקֶּמֶת חולין, ט׳, ו׳). ובפיוט בפיעל: בצלמו רִקְמוֹ והפאיר תמונתו (קרובות א׳ דשבועות), ובספר יוסיפון במובנו הפשוט: ורקמו את רִקְמַת צלם שניהם (פרק נ״א).

רִקְמָה, ש״נ, בגד עשוי מעשה רֹקֵם— בונטגעשטיקקטעס געוואנד, узорчатая ткань. ובא במובן שם קבוץ: שלל צבעים רִקְמָה (שופטים, ה׳, ל׳), ואלבישך רִקְמָה (יחזקאל, ט״ז, יו״ד), שש ומשי וְרִקְמָה (שם, שם, י״ג), שש בְּרִקְמָה (שם, כ״ז, ז׳), לִרְקָמוֹת תובל למלך (תהלים, מ״ה, ט״ו). ובמספר זוגי להפלגה: צבע רִקְמָתַיִם (שופטים, ה׳, ל׳). ובהשאלה: אשר לו הָרִקְמָה (יחזקאל, י״ז, ג׳)—נוצות ממיני צבעונים שונים, ובלשון חז״ל במין זכר: המחושקת בְּרִקְמֵי זהב (ע״ז, כ״ד, ע״ב).

רֶקֶם, שע״פ א) עיר בנחלת בני בנימן (יהושע, י״ח, כ״ז). ב) אחד ממלכי מדין (במדבר, ל״א, ח׳), ג) מבני יהודה (דהי״א, ב׳, מ״ג). ד) מבני מנשה (שם, ז׳, ט״ז).

רָקַע, פ״י, מיסודו של רוק, רקק, עקרו רדוד גוש מוצק לעשותו דק ונמתח — דיננען, אויסדעהנען, утонять, расплющивать, הקל א) עומר, דריכה ורמיסה ברגל — שטאמפפען, топтать: הכה בכפך וּרְקַע ברגלך (יחזקאל, ו׳, י״א) — מרוגז ותמהון, יען מחאך יד וְרַקְעֲךָ ברגל (שם, כ״ה, ו׳)— משמחת נצחון אויב. ומזה ב) יוצא, דריסת דבר להדקו, ולשומו כעפר — צערשטאמפפען, צערטרעטטען, топтать, топирать: כטיט חוצות אדיקם אֶרְקָעֵם (ש״ב, כ״ב, מ״ג), ובתהלים חסר הפעל הזה ותחת אדקם בדל״ת נאמר אֲרִיקֵם בריש, ג) פישוט ומתוח— אויסברייטען, אויסדעהנען, протягивать: לְרֹקַע הארץ על המים (תהלים, קל״ו, ו׳), רֹקַע הארץ וצאצאיה (ישעיה, מ״ב, ה׳), שעורו: רֹקַע הארץ עם צאצאיה. ובדברי חז״ל בא בנפעל: שהארץ על התהומות נִרְקַעַת כאניה שהיא צפה בלב ים (פדר״א, פרק ה׳), ורבי שלמה בן גבירול אמר: וקרא אל האין ונבקע וכו׳ ואל העולם וְנִרְקָע (כתר מלכות), ורבי יהודה הלוי אמר על דרך המליצה: ענן חטאת נִרְקַע ביני ובינך (דיוואן ס׳ מ״ד).

הפיעל, רדוד גוש מוצק לעשות ממנו פחים דקים — ברייטשלאגען, расплющивать, растягивать: וַיְרַקְּעוּ את פחי הזהב (שמות, ל״ט, ג׳), וַיְרַקְּעוּם צפוי למזבח. ומזה צפוי דבר בפח — איבערציהען, איבערדעקקען, покрывать, обтягивать: בזהב יְרַקְּעֶנּוּ (ישעיה, מ׳, י״ט), והפועל: כסף מְרֻקָּע (ירמיה, יו״ד, ט׳), быть сплющену.

ההפעיל כעין הקל — אויסדעהנען, אויסברייטען, простирать: תַּרְקִיעַ עִמּוֹ לשחקים (איוב, ל״ז, י״ח) — האם היית עמו בעזרו לרקוע השחקים.

רָקִיעַ, ש״ז, דבר מרודד—אויסדעהנונג, והתיחד אל השמים המתפשטים

על פני כל העולם, ונראה לנו כאהל מתוח בעין התכלת — הימעלסוואָלבונג, сводъ небесный: יהי רָקִיעַ בתוך המים (בראשית, א׳, ו׳), ויקרא אלהים לָרָקִיעַ שמים (שם, שם, ח׳). ובסמיכות אל השם שָׁמַיִם: יהי מארת בִּרְקִיעַ השמים (שם, י״ד), על פני רְקִיעַ השמים (שם, כ׳). ולבדו במובן שמים: ומעשה ידיו מגיד הָרָקִיעַ (תהלים, י״ט, ב׳), והקודם: השמים מספרים. הללוהו בִּרְקִיעַ עזו (שם, ק״נ, א׳), יזהירו כזהר הָרָקִיעַ (דניאל, י״ב, ג׳). ובנבואת יחזקאל: ודמות על ראשי החיה רָקִיעַ כעין הקרח הנורא (א׳, כ״ב) — כפה פרושה. ובאגדה: שני רְקִיעִין הן וכו׳ ר״ל אמר שבעה ואלו הן וילון רקיע וכו׳ רָקִיעַ שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין (חגיגה, דף י״ב, ע״ב).

[הערה]. לפי המוסכם מחכמי ישראל עיקר הוראת השם רקיע דבר מרודד ומתוח וכן נאמר על השמים: נוטה שמים כיריעה (תהלים, ק״ד, ב׳), הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת (ישעיה, מ׳, כ״ב), (ועיין שמים) אבל לפי תרגום השבעים והנמשכים אחריו נכלל בו מושג החוק והעצם, ותרגמוהו בלשון יונית στερεωμα ובל״ר Firmament, פעסטע, חזק, ע״ש שהם חזקים ומוצקים וכמו שנאמר: חזקים כראי מוצק (איוב, ל״ז, י״ח).

רֶקַע, ש״ז, דבר מרודד, נמתח ונשטח, ברייטגעשלאַגענעס, אבפלאַטונג, сплющеніе: רִקֻּעֵי פחים (במדבר, י״ז, ג׳), ובגמרא: לרבות את הָרִקּוּעִין (ע״ז, דף ל׳).

רָקִיעַ, בגמרא, מאן חשיב מאן ספון מאן רָקִיעַ (מו״ק, דף כ״ח, ע״א), הערוך פירש מי יכול להתפשט ולהתגבר באותה שעה ועיין בתוספות שם, ופירושם דחוק, ואפשר שזהו בהשאלה מן גבהות הרקיע מן הארץ וטעמו—גבוה ונשא.

א) רָקַק, פ״י, דומה לפעל דָּקַק, הקל היות מעט בכמות העובי, דק, כחוש דינן, מאַגער זיין, быть тощимъ, נמצא רק בבינוני במובן תאר השם: וְרַקּוֹת בשר (בראשית, מ״א, י״ט), ובאותו ענין נאמר למעלה: וְדַקּוֹת הבשר (שם, שם, ד׳), הָרַקּוֹת והרעות (שם, כ׳, כ״ז), ומזה לד״ק

ההפעיל יוצא, הדקה ופרור לחלקים קטנים—צעררייבען, צערשטיעבען, роскрошить: כטיט חוצות אֲרִיקֵם (תהלים, י״ח, מ״ג), ובספר שמואל נאמר תחתיו ארקם בדלי״ת (ועיין רוק).

רָקִיק, ש״ז, עוגה דקה — דינגער קוּכען, פלאָדען, сладья: וְרָקִיק אחד (שמות, כ״ט, כ״ג), וּרְקִיקֵי מצות (שם, שם, ב׳).

רַקָּה, ש״נ, קצה הלחי העליון בצדדי המצח אצל העינים, צדעה, שלאֶפע, високъ, וזה כנראה על שם דקותו בהצטרף אל הלחיים: ותתקע את היתד בְּרַקָּתוֹ (שופטים, ד׳, כ״א), כפלח הרמון רַקָּתֵךְ (שיה״ש, ג, ג׳) (עיין רמון).

ב) רָקַק, פ״י. מיסודו של רוק, ירק, הקל זריקת מיץ הפה, שפייען, плавать, וכי יָרֹק הזב בטהור (ויקרא, ט״ו, ח׳), ובגזרתו זאת נהוג במשנה: רָקַק והגיע בו רוקו (ב״ק, ח׳, וי״ו), רְקָקָה דם (יבמות דף ק״ח ע״א), רוֹקֵק דם היה (שמו״ר, ט׳), ובמשנה בְּנִפְעַל בהשאלה: והטיט הַנִּרוֹק (מקואות, ו׳, א׳) (ועיין רוק).

רֹק, ש״ז. המיץ שזורקים מן הפה, שפייעל, слюна: ומפני לא חשכו רֹק (איוב, ל׳, י׳), מכלמות וָרֹק (ישעיה, נ׳, ו׳), עד בלעי רֻקִּי (איוב, ז׳, י״ט).

רְקִיקָה, במשנה, שה״פ, דאָס שפייען, плеваніе: ורקיקה מקל וחומר (ברכות, ט׳, ה׳).

רֶקֶק, ש״ז, כנוס מים מעורבים בטיט וחול, שלאַם, זומפּף, болото: כמה הוא רֶקֶק פחות מעשרה טפחים (שבת, י״א, ד׳), ישרצו המים (בראשית, א׳, כ׳) ת״י: רִקְקֵי, וזה ע״ד שאמרו: שהעוף נברא מן הָרֶקֶק (חולין, דף כ״ז,

ע"ב), מה יעשו דגי הרקק (מו"ק, דף כ"ה, ע"ב).

רשה, רשו, ארמית עקרו היות בעל כח ויכלת, מאכט, קראפט בעזיעטצען, иметь силу, мочь, ומזה בקל, קבלת משפט וזכות לעשות דבר מה, ערלויבניסס האבען, אים שטאנדע זיין, быть въ состоянiи, иметь уполномочiе позволенiе ישמיע כל תהלתו (תהלים, ק"ו, ב'), ת"י ירשי לאשמעא. ומזה בהשאלה השיית חוב בקשור עם יחס הבי"ת איין דארלעהען בייא יעמאנד האבען, בארגען, достать заёмъ, взять въ займѣ: כל בעל משה ירו אשר ישה ברעהו (דברים, ט"ו, ב'), ת"א: גבר מרי רשו די ירשי בחבריה, לפי שהמלוה הוא ארון ללוה, וכמ"ש ועבד לוה לאיש מלוה (משלי, כ"ב, ז'), וכמו שנמצא בתלמוד: ממארי רשותך פארי אפרע (בבלי ב"ק, מ"ו, ע"ב; ב"מ, קי"ח, ע"א; ב"ב, צ"ב).

האפעל נתינת היכלת למי שהוא לדבר, מלא ידו, ערלויבנים ערטהיילען, בעפאללמאכטיגען, געשטאטטען, позволить уполномочивать: כי לא פטר וגו' (דהי"ב, כ"ג, ח'), תרגם רב יוסף: ארום לא ארשי: המה יעלו בהר (שמות, י"ט, י"ג), ת"א: אינון מרשן ובת"י מרשן.—ומזה במשנה: הרשה את בנו וכו' ותרם תרומתו תרומה (תרומות, ג', ד'), רבי תרשני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני (חגיגה, דף י"ד, ע"ב). ומזה בהפעל, במה שהורשית התבונן אין לך עסק בנסתרות (שם בשם בן סירא), ובפיוט השתמשו בו בנפעל: ארשה ארש רחשון (הקליר טל), לעת תרשינה לפאר (קדושה מוסף א' דר"ה).

רשיון. במקרא, פ"א לנתינת היכלת ערמאכטיגונג, ערלויבניסס, позволенiе, уполномоченiе, כרשיון כרש מלך פרס (עזרא, ג', ז').

רשאי, ת' ע"מ זכאי, מי שיש לו היכלת לעשות דבר—בערעכטיגט, בעפוגט זיין, быть въ правѣ. והתיחד בהלכה במובן היכלת המוסרי מצד התורה: בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים (פאה, ז', ה'), אל תאמר קבלו דעתי שהן רשאין ולא אתה (אבות, ב'), מה שאינו רשאי לעשות כן בתפלה (ברכות, ב', ד'). ועל המעט בענין חיוב וזה בחבור עם מלת השלילה: שור זה אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשור זה אף על פי שאינו רשאי (ערכין, דף כ"ח, ע"ב) — שאינו חייב עולה (ועיין רש"י) ולדעת בעלי התוספות זהו פירוש אמרם: אין בעלי אומנות רשאים לעמוד מפני ת"ח בשעה שעסוקין במלאכתם (קדושין, דף ל"ג, ע"א) — שאינם מחויבים אבל יכולים כשהם רוצים. ויתכן שזה הוא במשמע ההוראה השניה, נשיון, חוב.

רשו, רשות, שמ"נ א) כח וממשלה— געוואלטמאכט, власть, мочь: והשבתי חיה רעה (ויקרא, כ"ו, ו'), תיב"ע ואבטיל רשות היות ברא, ובמשנה: אל תתודע לרשות (אבות, א', יו"ד)—מאכטהאבער, רעגיערונגס מאכט, אבריגקייט, власть начальство: חללה של רשות (שבת, דף י"א, ע"א), שמא ח"ו שתי רשויות הן (חגיגה, דף ט"ו, א'), ב) קנין שיש להם לבעליו כח וממשלה עליו — בעזיטצטהום, владѣнiе власть, והתיחד, בהלכה לענין משפט המקומות השונים, רשות המיוחדת למזיק, ורשות הניזק והמזיק (ב"ק, א', ב'; בגמרא ט', ע"ב), החופר בור ברשות היחיד, ופתחו לרשות הרבים (שם, ה', ה'; בגמרא מ"ט, ע"ב), ארבע רשויות לשבת (שבת, דף ו', ע"א)— ארבעה מקומות שונים לענין הוצאה והכנסה בשבת; שאחד נותן רשות ונוטל רשות (עירובין, ו', ג'). ומזה זכות ומשפט, רעכט בעזיטצען, иметь право: שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך (ב"ק, ג', ה'; בגמרא ל"ט, ע"ב), ומהלכים בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה (ב"ק, דף פ"א, ע"א), ענינו: שבילי

רְשׁוּת המיוחדת (ערוך. ועיין רש"י).
ג) נתינת כח ויכלת על דבר—ערלויבניס, позволеніе: הקדר שהכניס קדרותיו לחצר בעל הבית שלא בִּרְשׁוּת (שם, ה', ב', ; בנבתרא, מ"ז, ע"ב), ואם הכניס בִּרְשׁוּת (שם), מעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רְשׁוּת מהגמון בסוריא (עדיות, ז', ז') — בעפאָללמאָכטיגונג, уполномоченіе, תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רְשׁוּת מרבו (סנהדרין, דף ה', ע"ב). ומזה בהשאלה: הכל צפוי וְהָרְשׁוּת נתונה (אבות, ג', ט"ו) — חפשיות הבחירה נתונה לאדם לעשות את כל הישר בעיניו. ומזה דבר התלוי ברצון ואין בו חיוב מן התורה: מה חריש רְשׁוּת אף קציר רְשׁוּת (שבועות, א', ד'), כל שחייבין עליו משום שבות משום רְשׁוּת משום מצוה וכו', ואלו הן משום רְשׁוּת לא דנין, ולא מקדשין וכו' (ביצה, ה', ב'), וההפך מן רְשׁוּת—חובה ולפעמים—מצוה, תפלת ערבית רְשׁוּת או חובה (ברכות, דף כ"ז, ע"א). ג) חוב שבין אדם לאדם, משה יד, שלשה אינן רואין פני גיהנם דקדוקי עניות וחולי מעים וְהָרָשׁוּת (עירובין, דף מ"א, ע"ב), ופירש"י מי שיש לו נושים.

הַרְשָׁאָה, ש"נ, נתינת רשות, פאָללמאַכט, полномочіе: נכתבו הַרְשָׁאָה להדדי (כתובות, דף צ"ה, ע"א), ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזקאל, י"ח, י"ח), רב אמר: זה הבא בְּהַרְשָׁאָה (שבועות, דף ל"א, ע"א).

רְשַׁם, פ"י, מקורו ארמית, עקרו חריצה, חקיקה — איינגראַבען, врѣзывать. (עיין בסמוך). ומזה עשיית סימן על ידי חריצה — איינצייכנען, обозначать, ובארמית שבמקרא במובן עשית סימן או כתיבה של חתימה — אונטערצייכנען, אונטערשרייבען, подписать: רְשַׁם כְּתָבָא (דניאל, ו', י"ד), וְתִרְשֻׁם כתבא (שם, שם, ט'). ובבינוני פעול: וכתבא דְּנָה רְשִׁים (שם, ה', כ"ד) — אונטערצייכנעט, אונטערשריעבען ווערדען, быть подписену: ומזה בעברית שבדניאל: הָרָשׁוּם בכתב אמת (שם, יו"ד, כ"א). וזה על דרך: יִסְפֹּר בִּכְתוֹב עמים (תהלים, פ"ז, ו'). וחז"ל דקדקו ואמרו: אם אמת למה רָשׁוּם ואם רָשׁוּם למה אמת וכו', רָשׁוּם עד שלא נגזרה גזרה, אמת משנגזרה גזרה (ב"ר, פ"א). דקדוקם זה מתישב לעיקר הוראת הפעל ולפי שהשתמשו בו בתרגומים ובמשנה: וישם ה' לקין אות (בראשית, ד', ט"ו), תיב"ע וְרָשַׁם ה' על אַפֵּי דְקָיִן אָתָא. והתוית תָו (יחזקאל, ט', ד') תיב"ע וְתִרְשׁוֹם תְּוָא. ובמשנה צריך שֶׁיִּרְשׁוֹם (חולין, יו"ד, ג'), עד שֶׁיִּרְשׁוֹם ויאמר מכאן ועד כאן (ביצה, ד', ז') — יעשה סימן, שכן רוֹשְׁמִין על קרשי המשכן (שבת, דף ק"ב). לא בכל דבר שרושם אלא בדיו (סוטה, ב', ד'). ובבינוני פעול במובן דבר נכר ומצוין: המקרא הזה רָשׁוּם ומפורש על ידי איוב (מכילתא, בשלח, פ' ויבוא א'), ובנפעל שהיו נִרְשָׁמוֹת על גופן (דברים רבה, ז'), ורבי יהודה הלוי אמר; למי זאת נִרְשֶׁמֶת (פיוט יום ליבשה), נגע במצחו זרח לְהֵרָשֵׁם (מוסף א' דר"ה), ובפיעל: וילדה בן מְרוּשָּׁם למה שנכוית אמו (במדבר רבה, ט'). עיין רושם.

רוֹשֶׁם, רוֹשְׁמָא, סִמַּן הַכֵּר — צייכען, שפור, знакъ, слѣдъ. צרבת השחין (ויקרא, י"ג, כ"ג), ת"א: רוֹשֶׁם שיחנא, מיתה שאין בה רוֹשֶׁם (סנהדרין, דף נ"ב, ע"ב) — היא מיתה טבעית, רוֹשְׁמָא מיחרץ חריץ (גיטין, דף כ'. ע"א), חותם המטבע נעשית ע"י חריצה: ועקבותיך לא נודעו (תהלים, ע"ז, כ'), ת"י וְרָשְׁמַת פסיעתך.

רִשּׁוּם, ש"ז, חקיקה, חריצה — פערצייכניסס, обозначеніе: החקקים חקקי און (ישעיה, יו"ד, א') ת"י רִשּׁוּמִין דְּמֵינַס, ומזה הֶכֵּר סימן — צייכען שפור, знакъ, слѣдъ: ושרישומו ניכר (סוטה, דף י"ט, ע"ב).

רשומה, רשומות, ש"נ, סימנים, רמזים — אנדייטונג, признакъ, намёкъ: דורשי רְשומות אמרו אין מים אלא תורה (ב"ק, דף פ"ב, ע"א), (עיין חמורות בשרש חמר). ובהרגל הלשון

רְשִׁימָה, ש"נ: נקוב שמות אנשים, או חפצים—פערצייכנים, списокъ.

רָשַׁע, פעו"י. הקל, עשות מעשים רעים מרוע לב, והפוכו צ ד ק— פארזעטצליך בעזעס טהון, פרעפעלן, זינדיגען, преднамѣренно дѣлать зло грѣшить: אם רָשַׁעְתִּי אללי לי (איוב, י', ט"ו), ולא רָשַׁעְתִּי מאלהי (תהלים, י"ח, כ"ב; ש"ב, כ"ב. כ"ב), שעורו: לא רשעתי לסור מאחרי אלהי. ונרדף עם חָטָא, עָוָה: הטאנו והעוינו רָשָׁעְנוּ (מ"א, ח', מ"ז), אל תִּרְשַׁע הרבה (קהלת, ז', י"ז), והקודם: אל תהי צַדִּיק הרבה (שם, ט"ז), ותמר את משפטי לְרִשְׁעָה מן הגוים (יחזקאל, ה', ו') — ע"ד המקור. ומזה התחייב בדין — אונגערעכט זיין, שולדיג זיין, אלס שולדיג געלטען, быть признанъ виновнымъ: אנכי אֶרְשָׁע למה זה הבל איגע (איוב, ט', כ"ט), על דעתך כי לא אֶרְשָׁע (שם, י', ז').

ה ה פ ע י ל א) כעין הקל, עשות רע בכונה — פארזעטצליך פרעפעלן, זינדיגען, преднамѣренно грѣшить: העוינו הִרְשָׁעְנוּ (תהלים, ק"ו, ו'), וקרוב להיות יוצא: עִוַּת את הישרה: חטאנו ועוינו הִרְשַׁעְנוּ ומרדנו (דניאל, ט', ה'), ואמו היתה יועצתו לְהַרְשִׁיעַ (דהי"ב, כ"ב, ג'), ובא במובן תאה"פ: הוא הִרְשִׁיעַ לעשות (דהי"ב, כ', ל"ה), שהוא כמו: עשה רֶשַׁע. ב) החזקה לרשע, חייב בדין — פיר שולדיג שטראפבאר ערקלערען, признать виновнымъ: וְהִרְשִׁיעוּ את הרשע (דברים, כ"ה, א'), מצדיק רשע וּמַרְשִׁיעַ צדיק (משלי, י"ז, ט"ו), אשר יַרְשִׁיעֻן אלהים (שמות, כ"ב, ח'), תַּרְשִׁיעֵנִי למען תצדק (איוב, מ', ח'), וכל לשון תקום אתך למשפט תַּרְשִׁיעִי (ישעיה, נ"ד, י"ז), אם אצדק פי יַרְשִׁיעֵנִי (איוב, ט', כ') — אנקלאגען, обвинять, ובא: והוא ישקט ומי יַרְשִׁעַ (שם. ל"ד, כ"ט), תרגומו: מי יְחַיֵּב, ורש"י פירש משקיט את הדלים מאותן העושקים ומי יַרְשִׁיעַ עוד. וי"מ בענין הרעשה — טאבען, бушевать. והנראה שענינו: ג) הַפְרָעָה — שטארען, мѣшать, וטעם הכתוב: והוא ישקיט אם ירצה לשקוט במכונו מי יוכל להפריעהו (עיין שקט) ומסכים עם הכפל: ויסתר פנים ומי ישורנו. ומזה ד) הריסה, הפרה — צערשטערען: וּמַרְשִׁיעֵי ברית יחניף (דניאל, י"א, ל"ב), כמו מפירי ברית (עיין ברית). ויתכן לפרשו במשמעו הראשון: המחייבים את הברית — פערורטהיילען, осуждаютъ, ורומז אל היהודים אשר התמכרו אל היונים לחלל כל קדש. ובא, ה) הריסה ופריצה: ובכל אשר יפנה יַרְשִׁיעַ (ש"א, י"ד, מ"ז), דומה למליצת: כי אז תַּצְלִיחַ את דרכך (יהושע, א', ח'), (ועיין צלח), ואיש מזמות יַרְשִׁיעַ (משלי, י"ב, ג'), הנראה שענינו ירשיע את עצמו, יחייב את עצמו להביא עליו פורעניות, והקודם הפוכו: טוב יפיק רצון מה'.

רָשָׁע, א) תאה"ש, איש עושה מעשים רעים רע למקום רע לבריות — זינדהאפטער, גאטטלאזער, нечестивый, безбожный: זה חלק אדם רָשָׁע (איוב, כ', כ"ט), מושל רָשָׁע (משלי, כ"ח, ט"ו), מדרכו הָרְשָׁעָה (יחזקאל, ג', י"ח), ואף כי אנשים רְשָׁעִים (ש"ב, ד', י"ד), ועל הרוב ב) במובן שם תאר — גאטטלאזער, פרעפלער, безбожный, преступникъ, והפוכו: צַדִּיק: להמית צַדִּיק עם רָשָׁע (בראשית, י"ח), על מה נאץ רָשָׁע אלהים (תהלים, י', י"ג), רשע עשה פעלת שֶׁקֶר (משלי, י"א, י"ח), יעזב רָשָׁע דרכו (ישעיה, נ"ה, ז'), שם רְשָׁעִים חדלו רגז (איוב, ג', י"ז), והרשעים כים נגרש (ישעיה, נ"ז, כ'), רשעי ארץ (תהלים, ע"ה, ט'), ארץ נתנה ביד רָשָׁע (איוב, ט', כ"ד), הנכון כפירוש רש"י שהוא כלפי שטן. ובא בענינים רעים פרטיים: מלאך

רָשָׁע יפול ברע (משלי, י"ג, י"ז), בוגד— טרייׄלאָז, вѣроломный, והפוכו: וציר אמונים. שחד מחיק רָשָׁע יקח (שם, י"ז, כ"ג), חבל ישיב רָשָׁע (יחזקאל, ל"ג, ט"ו), ובטן רְשָׁעִים תחסר (משלי, י"ג, כ"ה). וכן יבינו בשם זה העמים שהציקו לישראל: רָשָׁע מכתיר את הצדיק (חבקוק, א', ד'), ועל רְשָׁעִים עונם (ישעיה, י"ג, י"א), שבר ה' מטה רְשָׁעִים (שם, י"ד, ה'), ב) · חיוב בדין — אונגערעכטער, שולדיגער, виновный, כי לא אצדיק רָשָׁע (שמות, כ"ג, י'), אשר הוא רָשָׁע למות (במדבר, ל"ד, ל"א) — בן מות, מחויב מיתה, וְהִרְשִׁיעוּ את הָרָשָׁע (דברים, כ"ה, א'), ומזה מי שנדון בְּרִשְׁעוֹ — פערארטהיילטער, осуждённый: אם בן הכות הָרָשָׁע (שם, שם, ב'), ואפשר שמזה והיה כְרָשָׁע איבי (איוב, כ"ז, ז'), ויתן את רְשָׁעִים קברו (ישעיה, נ"ג, ט'). ומזה לדעתנו: וכרם רָשָׁע ילקשו (איוב, כ"ד, ו"ו), ילקשו את הכרם כאלו היה כרמו של רשע שנכסיו נופלים לטמיון או להפקר. וזה ע"ד: ובגדי ערומים תפשיט (שם, כ"ב, ו"ו).

רֶשַׁע, שמ"ז, מעשה הרע, העון — באָזעס, פרעפעל, זינדע, безчестіе, беззаконіе преступленіе, והפוכו צֶדֶק: אהבת צֶדֶק ותשנא רֶשַׁע (תהלים, מ"ה, ח'), מרשעים יצא רֶשַׁע (שם, כ"ד, י"ג), כי לחמו לחם רֶשַׁע (משלי, ד', י"ז), להכות באגרוף רֶשַׁע (ישעיה, נ"ח, ד'), החמס קם למטה רֶשַׁע (יחזקאל, ז', י"א), שבט הָרֶשַׁע (תהלים, קכ"ה, ג'), האזכה במאזני רֶשַׁע (מיכה, ו', י"א) — מאזני מרמה, אל רִשְׁעוֹ ואל חטאתו (דברים. ט', כ"ז).

רִשְׁעָה, ש"נ, כעין הקודם — באָזעס, פרעפעל, זינדע, беззаконіе, преступленіе: כי בערה כאש רִשְׁעָה (ישעיה, ט', ז'), עשי רִשְׁעָה (מלאכי, ג', ט"ו), בְּרִשְׁעַת הגוים האלה (דברים, ט', ה'). וע"ד המליצה: זאת הָרִשְׁעָה (זכריה, ה', ח'), מצייר הָרִשְׁעָה בתור עצם מוגשם: כדי רִשְׁעָתוֹ (דברים, כ"ה, ב)— כדי היובו, שולד, вина.

מִרְשַׁעַת, ש"נ, כעין הקודם, זינד־האַפטיגקייט, גאָטטלאָזיגקייט, безбожіе преечрѣтеніе, ובא במובן תאר: עתליהו הַמִּרְשַׁעַת (דהי"ב, כ"ד, ז'), ולדעת הרר"י ווייסע ענינו כמו מְרְשַׁעַת, מורגלת ברשע.

רֶשֶׁף, ש"ז, מיסודו של שרף, עקרו להב אש, שלהבת פלאַממע, пламень, רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ (שיה"ש, ח', ו"ו), הפ"א בדגש. וע"ד המליצה: ובני רֶשֶׁף יגביהו עוף (איוב, ה', ז')—שביבים נצוצי האש, פייערפונקען, искры: וי"מ שהוא כנוי מליצי אל העופות הדורסות שממהרים לעוף כנצוצי אש: שמה שבר רִשְׁפֵי (תהלים, ע"ו, ד'), הפ"א רפה. לפי המוסכם הוא כנוי מליצי אל החצים העופפים בנחיצות, אבל אין לשון שִׁבַּר מתישב אל חִצים. ואפשר ששעורו כמו קִשְׁתוֹת־רֶשֶׁף—קשתות הזורקות להבות. ונמצא לשון שבר אֵצל קשת: קֶשֶׁת יְשַׁבֵּר (שם, מ"ו, יו"ד), והושאל אל חמימות הקדחת פיבער, лихорадка, או הַדֶּבֶר בכלל—מזי רעב ולחמי רשף (דברים, ל"ב, כ"ד). (ע' לחום). ויצא רֶשֶׁף לרגליו (חבקוק, ג', ה'), והקודם: לפניו ילך דָבֶר, ויסגר לברד בעירם ומקניהם לָרְשָׁפִים (תהלים, ע"ח, מ"ח), תיב"ע: לְרְשָׁפִין דִי נוּר, וכן פירש"י לרשפי אש כדכתיב ואש מתלקחת בתוך הברד. וי"מ בענין דבר, וכא בל"ר על מיני הדבר השונים והזכיר הכתוב שתי מכות מצרים. ובמובנו הראשון השתמש גם הפייטן בפעל, רִשְׁפָּה סכתם (קרובות א' דס').

רשש, פ"י ולא נמצא רק בפיעל ופועל, הוראתו נַפֵּץ, הָרוֹס, צערטרימטערן, разрушать: יְרוֹשֵׁשׁ ערי מבצריך בחרב (ירמיה, ה', י"ז), הפועל רֻשַּׁשׁ, צערטרימ־מערט ווערדען, быть разрушену: רֻשַּׁשְׁנוּ ונשוב ונבנה חרבות (מלאכי, א', ד').

רֶשֶׁת, ש״נ, פח עשוי מעשה קליעה מרווחת מעשה שבכה ללכוד חיות עופות ודגים, שלינגע, נעטץ, сѣть: כי לחנם מזורה הָרָשֶׁת (משלי, א׳, י״ז). ועל הרוב בא בהשאלה לתחבולות ערמה להפיל בני אדם בהסח דעתם, ונקשר עם פעלים שונים מתיחסים להנחת הָרֶשֶׁת: וְרִשְׁתּוֹ אשר טמן (תהלים, ל״ה, ח׳), רֶשֶׁת הכינו לפעמי (שם, נ״ז, ז׳), פרשו רֶשֶׁת ליד מעגל (שם, ק״מ, ו׳״ו), במשכו בְרִשְׁתּוֹ (שם, יו״ד, ט׳)— כשרגלי העוף או החיה נתקעות ברשת, מושכים את חבלי הרשת והם נקשרים ואינם יכולים לזוז ממקומם: כי חנם טמנו לי שחת רִשְׁתָּם וגו׳ (תהלים, ל״ה)— לדעת המבאר ענינו השחתת רשתם, ולדעתנו, שעור הכתוב, כי חנם טמנו רשתם—חפרו שחת לנפשי. ובמלאכת הבנין: ועשית לו מכבר מעשה רשת (שמות, כ״ז, ד׳), ובמשנה במובנו הראשון ברבוי: הָרְשָׁתוֹת והמכמורות (כלים, כ״ג, ה׳).

רתה, פעו״י: הפיעל בשול חזק מעלה קצף, אויפזיעדען מאַכען, кипятить кипѣть: רַתַּח רְתָחֶיהָ (יחזקאל, כ״ד, ה׳). הפועל בהשאלה: מעי רֻתְּחוּ ולא דמו (איוב, ל׳, כ״ד). ובמשנה: שהעבירן מְרוּתָּחִין (שבת, ג׳, ה׳), ובהשאלה: ומעיה של אשה מְרוּתָּחִין (ויקרא י״ד). ובענין תסיסה, גאֶהערען, закисать бродить: על פי החבית מְרוּתֶּחֶת (ע״ז, ד׳, י׳). וכן הוא בארמית, ובלשון חז״ל גם בקל: בשר רוֹתֵחַ שנפל לתוך חלב רוֹתֵחַ (פסחים דף ע״ו ע״א). בְּרוֹתְחִין קלקלו וּבְרוֹתְחִין נדונו (סנהדרין, דף ק״ח, ע״ב). קאָכענדעס, זידענ־דעס, кипящее, ובהשאלה לענין קצף אויפברויזען, שיימען, צירנען, вскипѣть вспылить: ידע שעתא דְרָתַח בה אלהא (ת״י במדבר, כ״ד, ט״ז), לא תִּרְתַּח ולא תחטי (ברכות, דף כ״ט, ע״ב), צורבא מרבנן דְּרָתַח אורייתא דקא מְרַתְּחָא ליה (תענית, דף ד׳, ע״א).

ההפעיל כעין הפיעל, העלות קצף אין וואללונג ברינגען, волноваться кипятить: יַרְתִּיחַ כסיר מצולה (איוב, מ״א, כ״ג). ובמדרש: כל שהיום עולה הוא מַרְתִּיחַ (ב״ר, י״ט). ומזה כנראה בפיוט: ולא יכם מוּרְתָּח (יוצר א׳ דסוכות). ובהשאלה: בלב קרוע וּמוּרְתָּח (קרובות ב׳ דר״ה). ובא גם בהוראת הפעל ר ת ע: היה עומד ומקדש והרתיח (תוספתא פרה, ה׳, ב׳), ובמשנה בענין זה: וְנִרְתַּע לאחוריו (פרה, ג׳, ג׳), עיין ר ת ע.

רֶתַח, ש״ז חתיכת בשר רותחת, קאָכ־שטיקק, вареный кусокъ: רַתַּח רְתָחֶיהָ (יחזקאל, כ״ד, ה׳), ולא רחוק לשער שענינו נֵתַח בחלוף נו״ן ברי״ש וכמו שנאמר מקודם: אסוף נְתָחֶיהָ (שם, שם, ד׳).

רְתִיחָה, ש״נ, העלאת קצף, דאס שוימען, кипѣніе, пѣниться, שוים, пѣна: וּרְתִיחַת גריסין (טבול יום, א׳, א׳), וּרְתִיחַת יין (שם), הנודר ממעשה קדרה אינו אסור אלא ממעשה רתחתא (נדרים, ו׳, ב׳), ובגמרא דירושלמי, גרים רוֹתַחְנָא או רתחנא. ועיין תוי״ט.

רִתְחָא, ארמית, ש״נ, כעס, קצף, צאָרן, גלוטה, гнѣвъ, пыль: ועזב חמה (תהלים, ל״ז, ח׳), תיב״ע ושביק רִתְחָא. ובגמרא: כל כי האי רִתְחָא לִירְתה קודשא בריך הוא עלן וניפרוקינן (ר״ה, דף ל״ב, ע״ב). ומזה נוכל לאמר על המשקל העקרי רֶתַח.

רַתְחָן, ש״ת, דער אויפברויזענדע, вспыльчивый: שלשה חייהן אינן חיים... וְהָרַתְחָנִין (פסחים, קי״ג, ע״ב).

רָתַךְ, בברייתא פ״ע. חבור שברי כלי מתכת ע״י התכה באש, לאָטהען, שמאֶלצען, паять, плавить, расплавивать: נתנתן לצורף וְרִתְכָן (שבת, דף ט״ז, ע״ב), רִיתֵּךְ כלי (ע״ז, נ״ב, ע״א) קרוב לפעל רתק. ונמצא השרש הזה בלשון ארמית בשמות. בתרגומו של השם רֶכֶב וּמֶרְכָּבָה: ויעל עמו גם רֶכֶב (בראשית, נ׳, ט׳), ת״א. אף רְתִיכִין, וראה רכב צמד פרשים

(ישעיה, כ"א, ז'), תיב"ע וְיֶהֱוֵי רְתַךְ אֱנַשׁ ועמיה זוג פרשין. במרכבת המשנה (בראשית, מ"א, מ"ג), ת"א: בִּרְתִיכָא תִנְיָנָא. ויש לשער כי עיקר הוראת השרש רתך בארמית חבור גופים שונים למכום מסודר, כגון קבוץ מחנה, סוסים ורוכביהם, או עגלה וסוסים, וישוב זה וילמד על הפעל ר כ ב בערבית שעקרו גם הוא חבור, (ועיין ר כ ב).

רָתַם, פ"י, פ"א במקרא בקל, אסירת הרכב, אַנשפאננען, запрягать: רְתֹם המרכבה לרכש (מיכה, א', י"ג).

רֹתֶם, שע"כ, מין עץ הגדל במדבר, יש פותרים אותו וואכהאָלדער-בוים, можжевельникъ, וי"פ גינסטער, תחת רֹתֶם אחת (מ"א, י"ט, ד') בכתיב והקרי אחד, ושרש רְתָמִים לחמם (איוב, ל', ד'), גחלי רְתָמִים (תהלים, ק"כ, ד')— ששומרים את חומם.

רְתַע, ארמית פ', הקל עקרו נוע חרדה וחרוג לאחור מפחד, ציטטערן, צוריקקטרעטען, дрожать, отступать: וירא העם וינעו ויעמדו מרחק (שמות, כ', ט"ו), תיב"ע: ורְתַעַן. ומזה ב) רתיחה במובנו הפשוט קאָכען, זידען, שיימען, (באתפעל) וחמא נבוכדנצר לדמיה דִמִירְתַע בארעא (אסתר, א', ג', תרגום שני). ובמושאלי: כעס, קצף: כי יֵחַם לבבו (דברים, י"ט, ו'), ת' ירושלמי יֵרְתַע לבו. ובמשנה: בשתי ההוראות האלה: וְנִרְתַע לאחוריו (פרה, ג', ג'), צוריקקטרעטען, отступать: ראיתי וְנִרְתַעְתִּי ונפלתי לאחורי (תוספתא ר"ה, א', י"ד). ובהשאלה: רב חסדא ורב ששת כי פגעו בהדי הדדי רב חסדא מְרַתְּעָן שיפוותיה מסתגייתא דרב ששת. רב ששת מְרַתָּע כולי גופיה מפלפוליה דרב חסדא (עירובין, דף ס"ז, ע"ב), והערוך גורס מרתח. ובהפעיל: הִרְתִּיעַ לאחוריו (נזיר, ה', י'), שמע קול קרנות וְהִרְתִּיעַ (סוטה, מ"ד, ב'), ובהוראת יוצא: אין חנוני רשאי לא לְהַרְתִּיעַ את המדה וכו' (תוספתא ב"ב, ה'), להטותה לצד אחד, וננע באילן בידיו וברגליו וְהִרְתִּיעוֹ (אבות דר"נ, א'), ערשיטטערן, сотрясти, ב) ובענין רתיחת הכעס: ראה נחש מַרְתִּיעַ ובא (ב"ר, יו"ד). ובאותו ענין (במדבר רבה, י"ח) נאמר מַרְתִּיחַ.

רתף, פ"י, לפי מקומו נראה שענינו עשית חפירה תחת הקרקע — אונטערגראבען, подкопать: ולא מְרַתְּפִי שמכחישין את הכותלים (תוספתא, ב"מ, פרק ה'). ומזה:

מַרְתֵּף, בנין עשוי תחת קרקע הבתים— קעללער, подвалъ, погребъ: שתי שורות בַּמַּרְתֵּף (פסחים, א', א'). מלך שהיה לו מַרְתֵּף של יין (ויק"ר, כ"ד). מַרְתֵּף של חומץ (סנהדרין דף ק"ח, ע"א). לאצרות היין (דהי"א, כ"ז, כ"ז), תרגם רב יוסף: מַרְתְּפַיָּא דחמרא.

רָתַק, דומה לפעל רתך בארמית, וענינו: עניבה, קשירה, אסירה— קניפפען, בינדען, פעססעלן, связывать, оковать, приковать, וכן הוא בערבית. במקרא נמצא בפועל: רֻתְּקוּ בזקים (נחום, ג', י') — געפעססעלט ווערדען, быть прикованнымъ, ובבנין נפעל: עד אשר לא יֵרָתֵק חבל הכסף (קהלת, י"ב, ו') (בקרי, ובכתיב ירחק, בחי"ת) לדעת רש"י ענינו התעקמות והתקשרות בחוליותיו עד שהוא מתקצר ונעשה כשלשלת — זיך פערוויקקעלן, פערדרעהען, перевертывать, וכן פירש הרמבמ"ן. והנראה שכן היתה דעת הפייטן שאמר: אשנבי שחקים נראים כְּנִרְתָּקִים וכראי מוצקים (אופן לש"ת): שענינו, קשורים, מהודקים היטב קבועים בחוזק גדול, והמפרש פירשו מלשון נרתק שהם כנתונים בנרתק, ודחוק. וי"מ שענינו התרת הקשר — לאָזגעריססען ווערדען, быть оторваннымъ отвязаннымъ, ולפי מה שהשתמשו בפעל זה חז"ל (עיין בסמוך) נראה שפירשו אותו בענין הכאה בפטיש במתכת לעשות כלי —

האֶמטערן, שמיעדען, ковать выковывать, או לחבר שברי כלי מתכת ע"י האש— לאֶטהען, паять, ע"ד שמוש הפעל רתך בגמרא (עיי"ש) ויפורש על פיהם: רַתְּקוּ בזקים (נחום, ג', י"ב) — כבלו בכבלים ע"י הכאה בפטיש, וכנראה שכן היתה גם דעת יב"ע שתרגם: ידקרקון בשלשלן. ובתוספתא: תקפו טמא רתקו טהור (זבים, ד', א'), קבעו בחוזק וחברו כדרך הצורפים. ובהפעיל השתמשו בו בענין הכאה, במובן דפיקה, הערה — אנקלאָפּפען, אנרעגען; כל מי שֶׁהִרְתִּיק את מדת הדין לא יצא שפוי מתחת ידה (ב"ר, מ"ד), לאוהבו של מלך שבא וְהִרְתִּיק על פתחו של מלך (ירושלמי, ברכות, א'), כשנגלה הקב"ה על הר סיני לא הניח אומה שלא הִרְתִּיק עליה ולא קבלו עליהם לשמרה (שמו"ר, כ"ז), אם ישנה ממעשה העגל ולבי ער והקב"ה מַרְתִּיק עלי (שם, ל"ג), לעולם ישקיע אדם עצמו במשניות שאם יַרְתִּיק יפתחו לו אם לתלמוד לתלמוד להגדה (ויקרא רבה, כ"א; פסיקתא אחרי מות, קס"ח). רבי בנימין מוספיא פי' מלשון סגירה ולא ידענו כונתו, והנראה שהוא במובן הקודם שאם ידפוק יעיר.

רַתּוּק, ש"ז, כבלים, שלשלאות — קעטטען, עשה הָרַתּוּק (יחזקאל, ז', כ"ב).

רְתוּקָה, רְתֻקָה, ש"נ, שלשלת קטנה לחבור ולנוי — קעטטכען, цѣпочка: וַיְעַבֵּר בְּרַתּוּקוֹת זהב (מ"א, ו', כ"א), (בקרי, והכתיב ברתיקות), וּרְתֻקוֹת כסף צורף (ישעיה, מ', י"ט) — הצורף יעשה לו רְתוּקוֹת כסף.

מַרְתּוּק, ארמית: או באגרף (שמות, כ"א, י"ח), ת"י בְּמַרְתּוּקָא (וע' אגרף) לדעת הרה"ח לעווי הוא כלי הכאה — שלאֶגעל, פריגעל, долбня, токмарь, дубина, ואפשר שהוא אגרוף כמשמעו, פויסט, שהוא עשוי להכות ומזה הכאה: יהיב ליה הד מרתוקא גו ליביה (ירושלמי מו"ק, ג', ז'), כמרתק מן גבר (ב"ר, נ"א). ולדעת הרב לעווי מזה בחלוף תי"ו בטי"ת מטרקא דטייעי (יומא, דף כ"ג, ע"א), פקיע, שוט, רצועה להלקות — פייטש, бичь.

נַרְתֵּק, בארמית, כלי עשוי לסגור בו, או להחזיק בו איזה חפץ, כיס — בעהעלטניס, פוטעראל, вмѣстилище, футляръ: לא יהיה לך בכיסך (דברים, כ"ה, י"ג), תיב"ע: לא יהוי לכון בְּנַרְתִּיקְכוֹן. שלף איש נעלו (רות, ד', ז'), תרגומו: נַרְתֵּק יד ימינו, ובלשון חז"ל: נַרְתֵּק של תפלין (מגלה, כ"ז, ע"ב), הכנסת כלים לְנַרְתֵּק שלהן (יומא, נ"ד, ע"א), רופא שהיה לו נַרְתֵּק של רפואות (פסיקתא רבתי, פ' ט"ו), גלגל חמה יש לו נַרְתֵּק (ב"ר, ו'), לדעת המפרשים מקורו יונית ναρθηκιον והנראה שהוא עברית משרש רתך, דבר שקושרים, אוסרים או כובלים בו

רֶתֶת, או רֶתֶת, ש"נ, ארמית, פ"א במקרא, דומה לשרש רֶטֶט, חרדה, בעתה — ציטטערן, שרעקקען, тревога тревожный кликъ: כדבר אפרים רְתֵת (הושע, י"ג, א'). ובגמרא בְּרֶתֶת ובזיע (ברכות, כ"ב, ע"א). ובמדרש: היו בני המדינה עומדין על רגליהן ופורעין את ראשיהם וקוראים אותם באימה וביראה וּבְרֶתֶת ובזיע (ויקרא רבה פ' י"א), ובתרגומים בפעל בקל: לבי יחיל בקרבי (תהלים, ל"ג, ח'), תרגומו לבי יִרְתִּית. ובלשון חז"ל: והיה העולם רוֹתֵת (במדבר רבה, י"ב), איכא בינייהו רוֹתֶתֶת (סוטה, דף ח', ע"א). ובענין נדנוד האברים מזקנה עד שֶׁיִּרְתַּת (חולין, דף כ"ד, ע"ב), ובפיעל ובאפעל זע וְאַרְתִּית מן קדמוי (ת"י, במדבר, כ"א. ל"ד): אתמול היו מלאכים מְרַתְּתִים לפניו (דברים רבה, ט"ת), היה זה לוקה וזה מְירְתַּת (ב"ר, מ"ח).

רְתִיתָא, ש"נ. פחד, חרדה, רתת (הושע, י"ג, א'), ת"י: רְתִיתָא

אחיד להון: וַלעפה אחזתני (תהלים, קי"ט, נ"ג), ת"י רְתִיתָא אחדית יתי, כי אחזני השבץ (ש"ב, א', ט'), אחדני רְתִיתָא. ויכחשו איביך לך (דברים, ל"ג, כ"ט), ת"י. מן רְתִיתָא.

אות ש. שׁ שִׁין—שׂין.

האות העשרים ואחת בהאלפא־ביתא העברית והארמית יש משערים, כי לכך נקראה האות הזאת שין מפני שמוצאה מהשנים. אות השין נקראת יְמָנִית, ואות השׂין נקראת שְׂמָאלִית. השמאלית מתחלפת בארמית לסַמֶך (עיין תלמוד בבלי סוטה ה' ע"א: בָּשָׂר: בושה סרוחה, רמה), והחלוף הזה מצוי גם בכה"ק: כַּעַשׂ, כַּעַס וכו'. ההוראה המספרית של האות שלש מאות — 300.

שֶׁ— במקום אֲשֶׁר לפני הפעלים, מצוי בכה"ק האחרונים ובלשון חכמים במשנה וספרים שנתחברו סמוך לימי חבור המשנה: עם שֶׁיִּהְיוּ לאחרונה (קהלת, א', י"א), מה שֶׁהָיָה הוא שֶׁיִּהְיֶה (שם, שם, ט'), ובא גם לפני השם: אי לך ארץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נער... שֶׁמַּלְכֵּךְ בן חורים (שם, י', ט"ז, י"ז); ומתקשר גם אל מלות הטעם והיחס: שַׁלָּמָה אהיה כעוטיה (שיה"ש, א', ז'), ואל מלת הקשור ביחד עם אותיות היחס: בְּשַׁגַּם הוא בשר (בראשית, ו', ג'), ועם לְ' של יחס שֶׁאליו כמו שֶׁלִּי — אֲשֶׁר לִי, שֶׁלִּשְׁלֹמֹה (שיה"ש, ג', ז'), בְּשֶׁלְּמִי הרעה (יונה, א', ז') — בַּאֲשֶׁר לְמִי.

שׁאב, פ"י, דומה לפעל **שׁאף**, עקרו הקל התיחד במקרא לענין — לקיחת מים בכלי מעל פני המעין או הבאר — שאֶפּפען, черпать, ונבדל מן דָלה שהוא העלאת מים ממקום עמוק: לִשְׁאֹב מים (בראשית, כ"ד, י"ב), גם לגמליך אֶשְׁאָב (שם, שם, י"ט), וַיִּשְׁאֲבוּ מים מבור בית לחם (ש"ב, כ"ג, ט"ז). ובבינוני כש"ת: עד שֹׁאֵב מימיך (דברים, כ"ט, יו"ד) — עבד שזו עבודתו, וואססערשעֶפּפער, черпающій: לעת צאת הַשֹּׁאֲבֹת (בראשית, כ"ד, י"א), ועל"ד המליצה: וּשְׁאַבְתֶּם מים בששון ממעיני הישועה (ישעיה, י"ב, ג'). ובמשנה בבינוני פעול: ורבו עליו מים שְׁאוּבִים (מקואות, א', ז') בנגוד למים חיים במקורם, שלשה מקואות בזה כ' סאה ובזה כ' סאה ובזה כ' סאה מים שְׁאוּבִים וְהַשָּׁאוּב מן הצד (שם, ו', ג') — המקוה שבו מים שאובים; והשתמשו בו לענין ספיגה וקליטת לחלוחית— אין זיך אויפ־נעהמען, איינציהען, איינזויגען, встягивать, всасать, всасывать, ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שׁוֹאֶבֶת (שבת, כ', ד'), שאין הקטנית שׁוֹאֶבֶת (טבשירין, ג', ב'), שהשעורים שואבות (תרומות, י', ג'), כל שֶׁשָּׁאֲבוּ בבי יותן (שם, שם, א'), ריאה שׁוֹאֶבֶת כל מיני משקין (ברכות, דף ס"א, ע"ב). ובהשאלה אמרו: בשעה שאדם ישן היא (הנשמה) עולה וְשׁוֹאֶבֶת לו חיים מלמעלה (ב"ר, י"ד), שואבים רוח הקדש (ירושלמי, סוכה, פ"ה). ועל"ד לשון הארמית: נורא מִשְׁאַב שאיב (פסחים, דף ע"ד, ע"ב). ובחבור עם שם אבן: אבן שׁוֹאֶבֶת תלה לו גחזי לחטאת ירבעם והעמידו בין שמים לארץ (סוטה, דף מ"ז, ע"א; סנהדרין, ק"ז, ע"ב), ופירש"י אבן שואבת שמגבהת את המתכת מן הארץ ומעמידתו באויר בלא נגיעה, והיא הידועה בשם מאגנעט (עיין אבן). ובת' רב יוסף על פסוק: וימצאה משקל ככר זהב ובה אבן יקרה ותהי על ראש דויד (דהי"א, כ', ב'), היא הות אבנא שאבתא דסוברא ית רמוץ דהבא באוירא, ועוד במקום אחר: אבן טבא שַׁיְבָה (דהי"ב, כ"ג, י"א).

שׁוֹאֵבָה, במשנה, זהו החליל של בית השואבה (סוכה, ה׳, א׳): כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו (שם), ובגמרא: איתמר רב יהודה ורב עינא חד תני שואבה וחד תני חשובה, אמר מר זוטרא מאן דתני שואבה לא משתבש וכו׳ דכתיב ושאבתם מים בששון, ומאן דתני חשובה לא משתבש, דאמר רב נחמן מצוה חשובה ובאה מששת ימי בראשית (סוכה, דף נ׳, ע״ב), והעיר על זה הרב ר׳ נחמן קראָכמאַל שצ״ל השובה והוא מלשון שובתא בסורית אבוקה של אור וזה לפי שהשמחה עקרה בהדלקה גדולה של נרות הרבה (בהערותיו לספרו מורה נבוכי הזמן). ובהערותינו לספרנו „דה״י לבני ישראל״ שערנו שאפשר להיות שגם המלה חשובה יש במשמעה הארת אור גדול (עיין הערה 17 לפרק ב׳).

מַשְׁאָב, ש״ז מקום שאיבת מים לרועים להשקות העדרים — ברוננען-פלאַטץ, площадь около колодза, והוא מקום אספה לשמחת מרעות, פ״א במקרא בל״ר: בין מַשְׁאַבִּים (שופטים, ה׳, י״א).

שָׁאַג, פ״ע, הקל השמעת קול גדול והמיה — שרייען, בריללען, ревѣть: אריה שָׁאָג (עמוס, ג׳, ח׳), אריה טֹרֵף וְשֹׁאֵג (תהלים, כ״ב, י״ד), יִשְׁאַג ככפירים (ישעיה, ה׳, כ״ט). ובהשמעת קול נצחון ולהחריד: שָׁאֲגוּ צורריך (תהלים, ע״ד, ד׳). ועל דרך ההשאלה, וה׳ מציון יִשְׁאָג (יואל, ד׳, ט״ז), ובזעקה מצרה — שטאָהנען, стенать: שָׁאַגְתִּי מנהמת לבי (תהלים, ל״ח, ט׳).

שְׁאָגָה, ש״נ, געשרייא, געברילל, крикъ, рёвъ: שְׁאָגָה לו כלביא (ישעיה, ה׳, כ״ט). שַׁאֲגַת אריה (איוב, ד׳, י״ד), בְּשַׁאֲגָתִי כל היום (תהלים, ל״ב, ג׳) — שטאָהנען, стенаніе, רחוק מישועתי דברי שַׁאֲגָתִי (שם, כ״ב, ב׳) — הדברים שאני שואג עליהם. וברבוי: ויתכו כמים שאגותי (איוב, ג׳, כ״ג).

א] **שָׁאָה**, פעו״י, הקל היות חרב, שמם, וויסט, פֿעראָדעט זיין, быть опустюшу: אם שָׁאוּ ערים מאין יושב (ישעיה, ו׳, י״א).

הנפעל כעין הקל: והאדמה תִּשָּׁאֶה שממה (שם), ושניהם פ״א במקרא.

ההפעיל, יוצא, הַחֲרֵב — פֿערוויסטען, опустошать: לְהַשְׁאוֹת גלים נצים ערים בצרות (ישעיה, ל״ז, כ״ו), שעורו — להשאות ערים בצרות ולהפכן לגלים נצים.

ההתפַּעֵל במובן המשאלי: השתוממות והתפלאות — שטוינען, быть поражену: והאיש מִשְׁתָּאֵה לה (בראשית, כ״ד, כ״א) — מתפלא ומתבונן עליה, לפי פירוש רש״י וטובי המפרשים. וא״ת: שָׁהֵי בה מסתכל, וכעין זה תיב״ע: הוה מַמְתִּין לה, ולפי זה דעתם שהוא משרש אחר: שהה. ולדעת פירסט שרשו שאה ובדומה לשרש שעה בעיין (עיי״ש), במובן פניה לכאן ולכאן, הסתכלות — זיך אומשויען, בעטראַכטען, осмотрѣться, וכן תרגמו השבעים והוואולגאַטע.

שְׁאִיָּה, ש״נ, חָרְבָּן, שממה — פֿעראָדונג, צוואַמענברוך, צערטריממערונג, פֿערוויסטונג, крушеніе, опустошеніе: וּשְׁאִיָּה יכת שער (ישעיה, כ״ד, י״ב) — מפני הַשְּׁאִיָּה יכת השער ועל הרוב על משקל

שׁוֹאָה, שֹׁאָה, ש״נ, א) שממה, ציה — וויסטע, אֶדע, пустыня, ונרדף עם מְשֹׁאָה: לְהַשְׂבִּיעַ שֹׁאָה וּמְשֹׁאָה (איוב, ל״ח, כ״ז), ארץ שממה: הערקים ציה אמש שׁוֹאָה וּמְשֹׁאָה (שם, ל׳, ג׳), ולפי מדרשו ענינו חשך (עיין תשואה), תחת שֹׁאָה התגלגלו (שם, שם, י״ד), (ועיין שאה ב). ועל הרוב בא בענין הריסה, מפלה גדולה, איד — פֿערוויסטונג, שטורץ, ראָהנען, опустошеніе разгромъ крушеніе, תבואהו

שׁוֹאָה לא ירע (תהלים, ל"ה, ח'), ותבא עליך פתאום שׁוֹאָה לא תדעי (ישעיה, מ"ז, י"א), וּלְשׁוֹאָה ממרחק תבוא (שם, יו"ד, ג'), וּמִשֹּׁאַת רשעים כי תבא (משלי, ג', כ"ה). ובהשאלה: סער גדול המהרם והמפרק, וביחוד בארצות הקדם, שטורם, ураганъ. כבא כְשׁוֹאָה פחדכם (משלי, א', כ"ז). והכפל: ואידכם כסופה יאתה. כְּשׁוֹאָה תבוא (יחזקאל, ל"ח, ט'). והנראה שיכלול גם מושג החשך לפי שהסופה מעלה עמה אבק ועפר הרבה, וזה ענין הכפל: כענן לכסות הארץ תהיה. ובא: בְּשׁוֹאָה יפל בה (תהלים, ל"ה, ח') לדעת המפרשים ענינו בסער וסופה יפול. ולדעתנו ענינו כמו שוחה בחלוף החי"ת באל"ף, ומתישב אל הקודם: כי טמנו לי שחת רשתם (שם, ז') ועיין ר ש ת. ויתכן שבמובן זה נאמר: והם לְשׁוֹאָה יבקשו נפשי (שם, ס"ג, יו"ד), יבקשו נפשי להפילה לשואה ומתישב היטב עם סוף הכתוב יבאו בתחתיות ארץ, תחת אשר מבקשים להפיל אותי לשואה יבאו המה בתחתיות ארץ. וכנראה מזה גם

שֹׁאָה, ש"ז, שוחה ובמובן פח ומוקש גרובע, שלינגע; השיבה נפשי מִשֹּׁאֵיהֶם (תהלים, ל"ה, י"ז) ונופל בזה היטב לשון השיבה (ועיין ש ו א).

מְשֹׁאָה, ש"נ, נרדף עם השם ש ו א ה ובא עמו להפלגת הענין: אמש שׁוֹאָה וּמְשֹׁאָה (איוב, ל', ג'), להשביע שֹׁאָה וּמְשֹׁאָה (שם, ל"ח, כ"ז), יום שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה (צפניה, א', ט"ו).

מַשּׁוּאָה, ש"נ, חרבן, חורבה, צערשטאָרונג, טרימער, разрушенія развалины, ולא נמצא כי אם ברבוי: הפלתם לְמַשּׁוּאוֹת (תהלים, ע"ג, י"ח)—הפלת אותם ממרום מצבם להשבר וליהרס ולהיות חרב ותיב"ע לשחותא, פי' מלשון ש ו ח ה: הרימה פעמיך לְמַשֻּׁאוֹת (שם, ע"ד, ג'), טעמו—רדה נא לראות את החרבות הגדולות אשר עשה האויב וראה את כל אשר הרע, שבר והרס אויב בקדש, ולדעת קצת שרשו שוא והענין אחד (עיין שוא).

שֵׁאת, ש', כעין הקודם, צערשטאָרונג, פערניכטונג, разрушеніе уничтоженіе, השאת והשבר (איכה, ג', מ"ז).

בן] שָׁאָה, עקרו הֲמָיָה, געישה הרעשה, לאַרמען, טאָבען, гремѣть, шумѣть, бушевать, ולא נמצא כי אם ב"פ במקרא אחד בנפעל: כשאון מים כבירים יִשָּׁאוּן (ישעיה, י"ז, י"ב, י"ג), (ועיין שוא).

שָׁאוֹן, ש"ז, א) קול רעש גדול המון, געלאַרם, דאַס טאָזען, טאָבען, шумъ бушеваніе: מַשְׁבִּיחַ שְׁאוֹן ימים, שְׁאוֹן גליהם (תהלים, ס"ה, ח'), כִּשְׁאוֹן מים כבירים (ישעי', י"ז, י"ב), ובקול רעש להחריד: קול שָׁאוֹן מעיר וגו' קול ה' משלם גמול לאויביו (שם, ס"ו, ו'), בא שָׁאוֹן עד קצה הארץ (ירמיה, כ"ה, ל"א), נמשך אל הקודם: ה' ממרום יִשְׁאָג (שם, ל'), ובהמית קול מלחמה: קול שְׁאוֹן ממלכות גוים נאספים וגו' (ישעיה, י"ג, ד'), ומת בְּשָׁאוֹן מואב בתרועה בקול שופר (עמוס, ב', ב'), ומזה רעש של מהומה: וקאם שָׁאוֹן בעמיך (הושע, י', י"ד), ובן בקול שאגת אויב: שְׁאוֹן קמיך עֹלֶה תמיד (תהלים, ע"ד, כ"ג), שְׁאוֹן זרים תכניע (ישעיה, כ"ה, ה')—המיה של הוללות: חדל שְׁאוֹן עליזים (שם, כ"ד, ח'), הדרה והמונה וּשְׁאוֹנָהּ (שם, ה', י"ד). ב) ויעלני מבור שָׁאוֹן (תהלים, מ', ג'), לדעת י"מ חרבן ושממה, פערוויסטונג, פערניכטונג. опустошеніе, уничтоженіе ויותר מסתבר לפרשו בענין חֹשֶׁך, פינסטערניס, והוא מן ש א ה א'. ובא: קראו שם פרעה מלך מצרים שָׁאוֹן העביר המועד (ירמיה, מ"ו, י"ז), מקרא קשה הוא בכללו ובפרטיו, והמחוור בפירושים הוא פירוש רש"י במלחמה הכריזו משל של חרפה, פרעה שהיה מגביה קול שאונו להתהלל בחייליותיו אחר לבוא ליום המועד. ולפירושו יחסר הנסמך—מלך

שאון, ובדרכו לא רחוק לפרש מלת שאון מן: והאיש משתאה לה לדעת (בראשית, כ"ד, כ"א), מענין השתוממות, בלבול וטרוף הדעת, פרעה הוא מלך שאון מבולבל שנתבלעה עצתו וע"ד שנאמר במצרים: ונבקה רוח מצרים בקרבו ועצתו אבלע (ישעיה, י"ט, ג'), וה' מסך בקרבה רוח עועים (שם, י"ד). וְקָדְקֹד בני שָׁאוֹן (ירמיה, מ"ח, מ"ה), הנראה שהוא שמם הקדום של בני מואב ודומה לו: (וקדקד) [וקרקר] כל בני שֵׁת (במדבר, כ"ד, י"ז), שעקרו שֵׁאת.

תְּשֻׁאָה, ש"נ, א) שָׁאוֹן, המון לארם, גערייש, кликъ, шумъ. נמצא רק בל"ר: תְּשֻׁאוֹת מלאה (ישעיה, כ"ב, ב'), והכפל: עיר הוֹמִיָּה. ובקול של שמחה: תְּשֻׁאוֹת חן חן לה (זכריה, ד', ז'), יויבצען, ликованіе. וכן בקול גערה: תְּשֻׁאוֹת נוֹגֵשׂ (איוב, ל"ט, ז'), ובא: תְּשֻׁאוֹת סכתו (שם, ל"ו, כ"ט), לר"ק הוא מן הקודם — קול המון העבים שהם סכתו, והוא קול הרעם, והנראה כפירוש רש"י ב) שהוא ערפל, ועקרו חשך, אפלה, והוא ע"ד: ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו (תהלים, י"ח, י"ב). ובמדרש על מלת תשאות, הלשון הזה משמש ג' לשונות צרות מרגשות אפלה, צרות שנאמר תְּשֻׁאוֹת נוגש, מְרֻגָּשׁוֹת שנאמר תְּשֻׁאוֹת מלאה, אפלה שנאמר אֶמֶשׁ שׁוֹאָה וּמְשׁוֹאָה (פתיחתא דאיכה כ"ד), (ועיין שוא).

[הערה]. לדעת הרשד"ל אין הפעל יִשָּׁאוּן (ישעיה, י"ז, י"ב), והשם שָׁאוֹן משרש שאה, כי לא נמצא שְׁאָה, אלא בהוראת שממה, כי אם משרש נשא, נשיאת קול, וע"ד ישאו מדבר ועריו (שם, מ"ב, י"א). והטעם שבא בשי"ן ימנית לפי שכל השיני"ן היו מתחלה ימניות ואח"כ מפני כבד המבטא נתחלפו קצת מהן בסמ"ך, ורובן נשארו בשי"ן שלא לזוז מכתיבת הקדמונים אלא שעשאוה לשי"ן שמאלית. והנה מלת נשא לרוב שמושה הקלו בה המבטא וקראוה בשי"ן שמאלית ומלת שאון לפעוט שמושה נשארה במבטא שי"ן ימנית, וכדי לזווג המלות נשארה גם מלת שאון בשי"ן ימנית, (בבאורי על פסוק זה).

שְׁאָט, ארמית, בזוי, שקץ — פֿעראַכטען, פֿערווערפֿען, презирать отвергать: וַיִּבֶז עשו (בראשית, כ"ה, ל"ט), ת"א וּשְׁאָט. ולא שִׁקַּץ (תהלים, כ"ב, כ"ה), תיב"ע ולא שְׁאָט. ומזה במקרא (ורק בספר יחזקאל): הַשָּׁאטוֹת אותך מסביב (ט"ז, נ"ז), הַשָּׁאטִים אותם (כ"ח, כ"ד, כ"ו). וכאן פירש"י בענין בזה הבוזזים, וענין בוז ובזז יסוד אחד להם.

שְׁאָט, ש', בזיון, געל — פֿעראַכטונג, презрѣніе, בסמיכות לשם נפש: בִּשְׁאָט בנפש (שם, כ"ה, ט"ו; ל"ו, ה'), כמו בגעל נפש, ובכנוי: בכל שָׁאטְךָ בנפש (שם, כ"ה, ו"ו).

שָׁאַל, פעו"י, הקל יוצא, א) החפץ להודע דבר הנעלם מפי היודע, פֿראַגען, спрашивать, וקשורו ביחס הפעול ולפעמים בהוספת מלת לאמר בפירוש נושא השאלה: אדני שָׁאַל את עבדיו לאמר היש לכם אב וגו' (בראשית, מ"ד, י"ט), וּשְׁאֵלְךָ לאמר (שם, ל"ב, י"ח). ובחבור עם הפעל אמר בדרך ההחלטה: וּשְׁאֵלֵךְ ואמר (שופטים, ד', ח'), ובזולת ההוספה הזאת: ולא שְׁאִלְתִּיהוּ אי מזה הוא (שם, י"ג, ו'), וביחס אל פי מי ששואלים אותו: וְנִשְׁאֲלָה את פיה (בראשית, כ"ד, נ"ז), ואת פי ה' לא שָׁאָלוּ (יהושע, ט', יו"ד), ובזולת היחס: וַיִּשְׁאַל יעקב ויאמר: הגידה נא שמך (בראשית, ל"ב), ובארמית שבמקרא: ומילתא די מלכא שָׁאֵל (דניאל, ב', י"א), שְׁאֵלְנָא לשביא (עזרא, ה', ט'). ובא נושא השאלה גם ביחס הלמ"ד: שָׁאוֹל שָׁאַל האיש לָנוּ ולמולדתנו לאמר (שם, מ"ג, ג'), וְשַׁאֲלוּ לִנְתִבוֹת עולם (ירמיה, ו', ט"ז). ובקשור עם עַל: וָאֶשְׁאָלֵם על היהודים (נחמיה, א', ב'), לא מחכמה שָׁאַלְתָּ על זה (קהלת, ז', יו"ד). ובשאלה על אודות שלום המעמד בא גם מי ששואלים אותו ביחס הלמ"ד: וַיִּשְׁאַל להם לשלום

(בראשית, מ"ג, כ"ו), בעגריעססען, клоняться: וַיִּשְׁאַל לאחיו לשלום (ש"א, י"ז, כ"ב). ובא גם ביחס הפעול: שַׁאֲלוּ שלום ירושלים (תהלים, קכ"ב, ו'). ובמשנה: התקינו שיהא אדם שׁוֹאֵל את שלום חברו בשם (ברכות, ט', ה'), ובקצור: בפרקים שׁוֹאֵל מפני הכבוד ומשיב (שם, ב' א'). ובע"א ואל תִּשְׁאַל לו בשעת נדרו (אבות ד', י"ח)—למצוא פתחים להתיר את נדרו. ובשאלת עתידות מפי נביא או קוסם יבוא ביחס הבי"ת: שְׁאַל נא בֵאלהים (שופטים, י"ח, ה'), שָׁאַל בתרפים (יחזקאל, כ"א, כ"ו), כְּשֶׁהַשּׁוֹאֵל שׁוֹאֵל בשביל זולתו בא הזולת ביחס הלמ"ד: וְשָׁאַל לוֹ בְּמשפט האורים (במדבר, כ"ז, כ"א), עמי בְּעֵצוֹ יִשְׁאַל (הושע, ד', י"ב), וכן כשפונים בשאלה לקבוץ: שַׁאֲלוּ נא בגוים (ירמיה, י"ח, י"ג), שָׁאֹל יְשָׁאֲלוּ בְּאָבֵל (ש"ב, כ', י"ח) — באנשי אבל. וי"מ שהיתה אבל עיר חשובה בישראל והיו פונים אליה בשאלות ותשובות כאשר ישאל איש בדבר האלהים, ישאלוני משפטי צדק (ישעיה, נ"ח, ב'). ובא גם בענין חקירה ודרישה — נאַכפֿראַגען, расспрашивать: וחקרת וְשָׁאַלְתָּ היטב (דברים, י"ג, ט"ו). ב) חפץ ובקשה — פֿערלאַנגען, ווינשען, ביטטען, просить, испрашивать, מים שָׁאַל (שופטים, ה', כ"ה), וְשָׁאַל בקציר ואין (משלי, כ', ד'), וכל אשר שָׁאֲלוּ עיני (קהלת, ב', י'), אשר תִּשְׁאָלְךָ נפשך (דברים, י"ד, כ"ו), וביחס אל מי שמבקשים ממנו בא ביחס מִן, מֵאֵת, מֵעִם: חיים שָׁאַל ממך (תהלים, כ"א, ה'), כי מֵה' שְׁאִלְתִּיו (ש"א, א', כ') — ערביטטען, испрашивать, אחת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת ה' (תהלים, כ"ז, ד'), מָה ה' אלהיך שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ (דברים, י"ד, י"ב), העמק שְׁאָלָה (ישעיה, ז', י"א) — הַעֲמֵק לִשְׁאוֹל כלומר שאל שיהיה האות בעמק, ונגודו: או הַגְבֵּהַּ למעלה. ומנהג הלשון לאמר: וַיִּשְׁאַל את נפשו למות (מ"א, י"ט, ד'; יונה, ד', ה'), וטעמו: שָׁאַל מאת ה' שיתן לו את נפשו למות; לִשְׁאוֹל בְּאָלָה נפשו (איוב, ל"א, ל'), לִשְׁאוֹל בְּאָלָה— בקללה את נפשו למות — פֿערוויינשען, проклинать, ג) בקשת חפץ מאת רעהו להשתמש בו זמן מה ולהחזירו בעין— באָרגען, ссужать, занимать, одолжиться, ונבדל מפעל לָוֹה שנופל רק בכסף או בדבר שנתן להוצאה: וְשָׁאֲלָה אשה משכנתה (שמות, ג', כ"ב), וכי יִשְׁאַל איש מֵעִם רעהו (שמות, כ"ב, י"ג), שַׁאֲלִי לך כלים מִכָּל (מ"ב, ד', ג'). ובמשנה: ארבעה שומרים הן שומר חנם וְהַשׁוֹאֵל (שבועות, ח', א'), ובבינוני פעול והוא שָׁאוּל (מ"ב, ו', ה') — געבאָרגטעס, заимаемое, ובהשאלה: שָׁאוּל לה' (ש"א, א', כ"ח) — נמסר לעבודת הש"י.

הנפעל כענין הקל בהוראה השניה בקשת נטילת רשות — זיך ערביטטען, בעאורלויבען, отпрашиваться: נִשְׁאֹל נִשְׁאַל ממני דוד (ש"א, כ', ו'), נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דוד מעמדי (שם, שם, כ"ח), נִשְׁאַלְתִּי מן המלך (נחמיה, י"ג, ו'). ובמשנה: וְנִשְׁאָלִין לנדרים שהן לצורך השבת (שבת, כ"ד, ה') — בקשת נטילת רשות להתיר את הנדר, והמבקש הוא הַנִּשְׁאָל. התוי"ט כתב לפי שהנדר המותר ע"י חכם צריך חקירה על החרטה וכו' הלכך תני: נִשְׁאָלִין שהחכם שׁוֹאֵל בהם ולא דק שזה על דרך לשון המקרא: וכן מי שנדר בנזיר וְנִשְׁאַל לחכם ואסרו (נזיר, ה', ג'), על כולן אין נִשְׁאָלִין להם, ואם נִשְׁאֲלוּ עונשין אותן (נדרים, ב', ד'), וְהַנִּשְׁאָל בהן באזהרה (סנהדרין, ז', ז'; ובגמרא בבלי, ס"ה, ע"א).

הפיעל כענין הקל: שאול יְשַׁאֲלוּ באבל (ש"ב, כ', י"ח), עיין הקל. ובענין בקשת רחמים ועזר — בעטטעלן, просить подаяніе: נוע ינועו בניו וְשִׁאֵלוּ (תהלים, ק"ט, י"ד).

ההפעיל נתינת חפץ לשואל על זמן מה בתנאי להחזיר — דאַרלייהען, ссужать, וַיַּשְׁאִלוּם (שמות, י"ב, ל"ו). וע"ד המליצה: וגם אנכי הִשְׁאִלְתִּהוּ

לה׳ (ש״א, א׳, כ״ה), ובגמרא: כל הרגיל לבוא לבית הכנסת ולא בא הקב״ה מַשְׁאִיל בו (ברכות, דף וי״ו, ע״ב), דורש אחריו מה טיבו. ובספרי המחקר בא לענין מלה שמשתמשים בה על צד הקירוב: וזה כאלו לוקחים מלה שמושגה פשוט וּמַשְׁאִילִים אותו למלה שענינה מושג מושכלי ואמרו: כי הלשון כן אמתתה ומנהגה תרחיב וְתַשְׁאִיל ותדמה (אמונות ודעות מאמר ב׳); והשם הַמּוּשְׁאָל הוא השם המורה על עצמות מה וכו׳ ואח״כ תקרא בו עצמות אחרת בקצת העתים (מלות הגיון שער י״ג). אַלּלעגאָריש, аллегорическое иносказательно. כנף הנחתו הראשונה לכנפי בעלי חיים הפורחים ואח״כ הוּשְׁאַל לכנפות הבגדים (מורה א׳ מ״ג).

שְׁאֵלָה, ש״י: א) בקשה, ביטטע, требованіе, просьба: אֶשְׁאֲלָה מכם שְׁאֵלָה (שופטים, ח׳, כ״ד), שְׁאֵלָתִי ובקשתי (אסתר, ה׳, ז׳), מי יתן תבוא שְׁאֵלָתִי (איוב, ו׳, ח׳). ובחסרון אל״ף: יתן ה׳ את שֵׁלָתֵךְ (ש״א, א׳, ז׳), ובִיחוּל והפץ — וואונש, פערלאנגען, желаніе: ויתן להם שְׁאֵלָתָם (תהלים, ק״ו, ט״ו), ב) הַלְוָאָה — דארלעהען, заёмъ: תחת הַשְׁאֵלָה אשר שָׁאַל לה׳ (ש״א, ב׳, כ׳), ובגמרא במובנו הראשון: מה לנזיר מצורע שכן ישנו בִּשְׁאֵלָה (יבמות, ה׳), ובארמית שבמקרא שְׁאֵלָא ובמאמר קדישין שְׁאֵלְתָא (דניאל, ד׳, י״ד) — נושא השאלה החפץ — געגענשטאנד זאכע, ובגמרא ע״מ: שְׁאִילָה, ש״נ, וּשְׁאִילַת שָׁלוֹם בשם (מכות, דף כ״ג, ע״ב), ובירושלמי (ברכות, פרק ה׳): משיב שְׁאִילַת שלום; כדי שְׁאִילַת תלמיד לרב. כל זה מענין — בעגריססען, поклонъ, ומענין של שאלה למען דעת: שאיל שאילתא זו לעילא מר׳ תנחום דמן נוי (שבת, דף ל׳, ע״א), ערבובי שאילות יש כאן (ב״ר, מ״ט).

מִשְׁאָלָה, ש״נ, כעין הקודם, בקשה, יחול—ביטטע, וואונש, прось-ба, желаніе: ויתן לך משאלת לִבֶּךָ (תהלים, ל״ז, ד׳), ימלא ה׳ כל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ (שם, כ׳, ו׳).

הַשְׁאָלָה, ש״נ בספרי המחקר, הוראת מלה שנאמרה דרך הרחבת הלשון — אַללעגאָריש, иносказательно, аллегорическое, להתפשט זאת ההשאלה בלשון (מורה נבוכים, א׳, ב׳).

שָׁאוּל, שע״פ. א) שאול מרחבות הנהר, אחד ממלכי ארום הקדמונים (בראשית, ל״ו, ל״ו). ב) שָׁאוּל בן הכנענית מבני שמעון (שם, מ״ו, יו״ד), וביו״ד היחס: משפחת הַשָּׁאוּלִי (במדבר, כ״ו, י״ג), ג) שָׁאוּל בן קיש, המלך הראשון בישראל (ש״א, ט׳, ושאר מקומות). ד) מבני קְהָת (דהי״א, ו׳, י״ט).

שְׁאָל, שע״פ, מבני בָּנִי בימי עזרא (עזרא, יו״ד, כ״ט).

שְׁאַלְתִּיאֵל, שע״פ, אבי זְרֻבָּבֶל (חגי, א׳, א׳), ובחסרון האל״ף הראשונה שַׁלְתִּיאֵל (שם, שם, י״ב).

שְׁאוֹל, שזו״נ, עקרו, כנראה, מקום עמוק יורד לתחתיות האדמה — טיפע, אַבגרונד, бездна, ותיקד עד שְׁאוֹל תחתית (דברים, ל״ב, כ״ב), שְׁאוֹל חטאו (איוב, כ״ב, י״ט), עמקה מִשְּׁאוֹל (איוב, י״א, ח׳), וירדו חיים שְׁאוֹלָה (במדבר, ט״ז, ל׳), ותשפילי עד שְׁאוֹל (ישעיה, נ״ז, ט׳). מבטן שְׁאוֹל שועתי (יונה, ב׳, ג׳), והוא מיוחס למקום משכן המתים או נשמות המתים — אונטערוועלט, преисподняя: כן יורד שְׁאוֹל לא יעלה (שם, ז׳, ט׳), שְׁאוֹל מתחת רגזה לך (ישעיה, י״ד, ט׳), אלכה בשערי שְׁאוֹל (שם, ל״ח, יו״ד). וביחוד למדור נשמות הרשעים: ירדו שְׁאוֹל בכלי מלחמתם (יחזקאל, ל״ב, ט״ז), ונרדף עם אֲבַדּוֹן: שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן (משלי, כ״ז, כ׳). ובענין קבר — גראב, гробъ: נפזרו עצמינו לפי שְׁאוֹל (תהלים, קמ״א, ז׳), כי לא תעזוב נפשי לִשְׁאוֹל (שם, ט״ז, י׳), והכפל: לא תתן חסידך לראות

שָׁחַת. כי ארד אל בני אבל שְׁאֹלָה (בראשית, ל״ז, ל״ה), והשאל למות במובן מלאך המות: מיד שְׁאוֹל אפדם ממות אגאלם (הושע, י״ג, י״ד), כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חזה (ישעיה, כ״ח, ט״ו), ובגזרתו לא ראינו טעם מתקבל.

שָׁאַן, פ״ע עקרו היות במניחה, שקט— רוהיג, זארגלאָז, זיכער זיין, быть спокойнымъ, беззаботнымъ נמצא רק בכפל הלמ״ד (ע״ר רַעֲנָן מן רען) ובבנין פיעל: ושקט וְשַׁאֲנַן (ירמיה, ל׳, י׳, מ״ו, כ״ז) — שַׁאֲנַן מואב מנעוריו (שם, מ״ח, י״א), יחד אסירים שַׁאֲנָנוּ (איוב, ג׳, י״ח).

שַׁאֲנָן, ת׳ מי שהוא במנוחה ובטח — רוהיג, אונגעשטאָרט, זיכער: נוה שַׁאֲנָן (ישעיה, ל״ג, כ׳) ובמנוחת שַׁאֲנַנּוֹת (שם, ל״ב, י״ח), ובהשאלה לאוהב מנוחה לעצמו ואיננו חרד לצער זולתו, אונבעקימערט, שטאָלץ—זיכער, беззаботный самоувѣренный: הוי הַשַּׁאֲנַנִּים בציון והבטחים בהר שמרון (עמוס, ו׳, ב׳), נשים שַׁאֲנַנּוֹת (ישעיה, ל״ב, ט׳), והכפל: בנות בֹּטְחוֹת, ונופל גם על אביר לב השמח לאיד זולתו, איבערמיטהיג, לעשתות שַׁאֲנָן (איוב, י״ב, ה׳), הלעג הַשַּׁאֲנַנִּים (תהלים, קכ״ג, ד׳), והכפל: הבוז לגאיונים. ובא גם במובן ש״ע. וְשַׁאֲנַנְךָ עלה באזני (מ״ב, י״ט, כ״ב; ישעיה, ל״ז, כ״ט), ותרג׳ אתרגושתך והוא מן שאון וכן פירש״י, ובתוספת למ״ד: כלו שַׁלְאֲנָן ושליו (איוב, כ״א, כ״ג), ונמצא השרש הזה בשם עצם פרטי שאנן: עיין בֵּית שְׁאָן.

שאף, פ״י, הקל, עקרו: משיכה והכנסת האויר אל הפה, שנאפפען, שנויבען, втягивать воздухъ, дыханіе, дышаніе, באות נפשה—שָׁאֲפָה רוח (ירמיה, ב׳, כ״ד), שָׁאֲפוּ רוח כתנים (שם, י״ד, ו׳), ומזה בהשאלה: פִּי פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה (תהלים, קי״ט, קל״א), להכנים ולבלוע דבר ה׳ כמי שפותה פיו לִשְׁאוֹף האויר: כעבד יִשְׁאַף צל (איוב, ז׳, ב׳) להקר את עצמו מחום השמש, לעכצען, жаждать, ואל מקומו שׁוֹאֵף זורח הוא שם (קהלת, א׳, ה׳), אל תִּשְׁאַף הלילה (איוב, ל״ו, כ׳), ובתשוקה לבלוע דבר ולהכחידו, פערשלינגען, כי שְׁאָפַנִי אנוש (תהלים, נ״ו, ב׳), ומזה: שָׁאֲפוּ שוררי כל היום (שם)—פוערים פה לבלעני, וְשָׁאַף צמים חילם (איוב, ה׳, ה׳), הַשֹּׁאֲפִים אביון (עמוס, ח׳, ד׳), הַשֹּׁאֲפִים על עפר ארץ בראש דלים (שם, ב׳, ז׳), ענינו— השׁוֹאֲפִים לאחוז בראש דלים—לבלעם בשביל עפר ארץ לקחת עפר ארצם, או שהוא כנוי לדבר פחות הערך וכמו שאמר מקודם: ואביון בעבור נעלים, ובא בציור התפעלות הזעם: אשם וְאֶשְׁאַף יחד (ישעי׳, מ״ב, י״ד)—אוציא ואכנים ואבלע הרוח בבת אחת, כלומר אעשה נשימות קצרות כדרך המתקצף (עיין נשם). ובא: שמות וְשַׁאַף אתכם מסביב (יחזקאל, ל״ו, ג׳). רבי המפרשים ענינו שממה ושאיפה להרע לכם. והנראה שיכלול במלת שמות שהיא משרש שמם גם כונת נשימה בהוצאת הרוח כי חסרי פ״נ והכפולים קרובים בהוראותיהם וכן יכלול במלת שאף, הכנסת הרוח ובליעת השנוא והוא ציור הקצף הגדול המתוח עליהם מכל עבריהם להשימם ולבלעם, לקוח ממליצת ישעיה: אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יחד. ובספרי המחברים בא גם בנפעל: האויר הַנִּשְׁאָף לחיים (יוסיפון, פרק צ׳). ובפיוט בע״א: להדרי מוח הם נִשְׁאָפִים (פיוט ב׳ דשבועות).

שָׁאַר, פעו״י, הַקַּל, פ״א במקרא ועקרו היות פרט אחד מקבוץ כללי נמצא קיים במקומו בעוד שרוב הפרטים המצטרפים עמו בכלל שנו מקומם, צוריקק בלייבען, остаться, оставаться: עוד שְׁאַר הקטן (ש״א, י״ז, י״א) ועיקר שמושו בבנין נפעל.

הַנִּפְעַל כעין הַקַּל: ולא נִשְׁאַר איש בעי ובית אל אשר לא יצאו (יהושע,

ה', י"ז), וַיִּשָּׁאֲרוּ שני אנשים במחנה (במדבר, י"א, כ"ו), הנה הַנִּשְׁאָר שים לפניך אכול (ש"א, ט', כ"ד) — החלק שהפרישו ושמרו בעדו. ועל הרוב יאמר כשרוב הפרטים חלפו ואבדו: כי אחיו מת והוא לבדו נִשְׁאָר (בראשית, מ"ב, ל"ח), לא נשאר לפני אדני בלתי אם גויתנו (בראשית, מ"ז, י"ח), ובקשור עם יחס המ"ם: נִשְׁאַר מיתר הרפאים (דברים, ג', י"א), נִשְׁאַרְנוּ מעט מהרבה (ירמיה, מ"ב, כ'), וַתִּשָּׁאֵר האשה משני ילדיה (רות, א', ה'). ועם ב': ואם מעט נִשְׁאַר בשנים (ויקרא, כ"ה, נ"ב), ולא נִשְׁאֲרוּ בם שנים יחד (ש"א, י"א, י"א), ובלמ"ד: ולא נִשְׁאַר לו בן (דהי"ב, כ"א, ט"ז). ובא: וָאִשָּׁאֵר אני (יחזקאל, ט', ח'), ובזה נרדף עמו הנפעל משרש יתר אלא שהפעל נותר לפי הוראת הפעל יתר, עיקר הנחתו היות נמצא קיים בהעדר הרוב ובהוָתֵר המועט, מפני שהעדיף ולא היה בו צרך לחפץ הצורך הכללי (עיין יתר). ובהרחבת הלשון יתחלפו בהוראותיהם. כמו: ונשאר בו עללות (ישעי', י"ז, ו'), שבא בעיקר הוראת נותר כלומר אחרי שלקטו דים נותרו העוללות שלא השגיחו עליהם למיעוטם ופחיתות ערכם ובאו שניהם באחד: הַנִּשְׁאָר בציון וְהַנּוֹתָר בירושלים (ישעי', ד', ג'), וכן הוא אומר בשני השרשים: יֶתֶר הפלטה הַנִּשְׁאֶרֶת לכם מן הברד (שמות, י', ה'). ובא בבחינת קיום מציאות הנמצא קיים: כי נִשְׁאַרְנוּ פליטה (עזרא, ט', ט"ו), פליטת בית יהודה הַנִּשְׁאֶרֶת (ישעי', ל"ז, ל"א), וְנִשְׁאַר גם הוא לאלהינו (זכרי', ט', ז'), ולא נִשְׁאַר בי כֹחַ (דניאל, יו"ד, ח'). ובו: ג) גם בענין בוא דבר אחר במקום הסר והחולף: נִשְׁאַר בעיר שמה (ישעיה, כ"ד, י"ב), ותשובתיכם נִשְׁאַר מעל (איוב, כ"א, ל"ד)—בתשובותיכם לא נמצא טעם כלל, ויש בהם רק מַעַל.

ההפעיל יוצא א) הנחת חלק מן הכלל הנעדר להיות קיים, צוריקלאססען, נאכלאססען, оставлять: וְהִשְׁאַרְתִּי בישראל שבעת אלפים (מ"א, י"ט, י"ח), וְהִשְׁאַרְתִּי בקרבך עם עני ודל (צפניה, ג', י"ב), כי אסלח לאשר אַשְׁאִיר (ירמיה, נ', כ'), וְהִשְׁאִיר אחריו ברכה (יואל, ב', ד'), עד בלתי הִשְׁאִיר לו שריד (במדבר, כ"א, ל"ה), ולא נִשְׁאַר בהם איש (ש"א, י"ד, ל"ו), ובהשאלה: כל אשר הִשְׁאִיר הברד (שמות, יו"ד, י"ב) העיר היצאת אלף תַּשְׁאִיר מאה (עמוס, ה', ג'), עד הִשְׁאִיר אבניה בקיר חרשת (מ"ב, ג', כ"ה), שעורו: עד שלא נשארו כי אם אבניה, ובמשנה בא בבנין

פִּיעֵל, בחלוף אל"ף ביו"ד ע"ד לשון הארמית, אימתי בזמן שלא שִׁיֵּר בעל השדה אבל אם שִׁיֵּר נותן הוא פאה לכל (פאה, ג', ה'), תָּנָא וְשִׁיֵּר מאי שִׁיֵּר דהאי שייר (ב"ק דף יו"ד ע"א). ובפועל באל"ף: ניתן מן הַמְּשׁוּאָר על מה ששייר (פאה, ג', ג') אינו דין שלא נעשה את הַמְּשׁוּאָר כנכנס (זבחים, ח', י"ב). מְשׁוּיָר לנו חציה שפחה (כריתות, דף י"א ע"א).

ובהתפעל: וְנִשְׁתַּיֵּר בו שֹׁרֶשׁ (ערלה, א' ד') לא ישתארו מהן אלא אותן הנשארות ביאור (שמו"ר יו"ד), והוא נִשְׁתַּיֵּר מכל הבכורים (מכילתא בא י"ג).

שְׁאָר, ש"ז, א) החלק הנשאר — דער רעסט, דאס איבריגע, остатокъ: לא יוסיף עוד שְׁאָר ישראל (ישעיה, יו"ד, כ'), והכפל: ופליטת בית יעקב. שְׁאָר ישוב שְׁאָר יעקב אֶל אֵל גבור (שם, כ"א), לפי המפרשים ענינו: הַשְּׁאָר שהוא שְׁאָר יעקב ישוב אֶל אֵל גבור, והנראה כי שתי המלות: שְׁאָר יָשׁוּב, ענינם אחד, וכנה בו את שְׁאָר ישראל, על שם בנו שקרא אותו שְׁאָר־ישוב (שם, ז', ג'), לאות ולמופת. ושעור הכתוב: שְׁאָר ישוב, שְׁאָר יעקב, יִשָּׁעֵן עַל אל גבור. ואֵל תמורת עַל. וּשְׁאָר עמו אשר יִשָּׁאֵר מאשור (שם, י"א, י"א). וּשְׁאָר עץ יערו (שם, יו"ד, י"ט), את שְׁאָר הכסף (דהי"ב, כ"ד, י"ד). ובמובן המוסרי: וּשְׁאָר רוח לו (מלאכי, ב', ט"ו) — שעוד קצת רוח

דעת לוֹ. ובא: שם וּשְׁאָר ונין וגו׳ (ישעיה, י״ד, כ״ב). ב) החלק מן הקבוץ, שלא נכלל במה שמגיע אל הכלל, בכה״ק האחרונים — דאס איבריגע, דאס אנדערע, וּשְׁאָר הברורים (דהי״א, ט״ז, מ״א), וּשְׁאָר ראשי האבות (עזרא, ד׳, ג׳), וּשְׁאָר דברי שלמה (דהי״ב, ט׳, כ״ט), כמו יֶתֶר. בִּשְׁאָר מדינות המלך מה עשו (אסתר, ט׳, י״ד) — תחת ביתר. וכן הוא בארמית שממקרא: עם שְׁאָר חכימי בבל (דניאל, ב׳, י״ח), וּשְׁאָר עבר נהרא (עזרא, ד׳, יו״ד), וּשְׁאָר בני גלותא (שם, ו׳, ט״ז), וּשְׁאָר חשחות בית אלהך (שם, שם, כ׳). ובמשנה: איני כִּשְׁאָר אדם, איסטנים אני (ברכות, ב׳, ו׳), אין טבי עבדי כִּשְׁאָר כל העבדים כשר היה (שם, שם, ז׳), ובחלוף האל״ף ביו״ד.

שְׁיָר, במשנה, נשאר — איבעררעסט, וכא רק בל״ר: שְׁיָרֵי הדם (זבחים, ה׳, א׳), בִּשְׁיָרֵי הלשון (נגעים, י״א, ד׳), שמעון הצדיק היה מִשְּׁיָרֵי אנשי כנסת הגדולה (אבות, א׳, ב׳) — מן האחרונים שבהם. ובכנוי מצות אזוב שלשה קלחים וכו׳ וּשְׁיָרָיו שנים (פרה, י״א, ט׳), לאכול שְׁיָרֶיהָ בחוץ או כזית מִשְּׁיָרֶיהָ בחוץ (מנחות, א׳, ג׳). ובענין כמות מועטת ביחס לכמות גדולה: שבעים אמה וּשְׁיָרַיִם (עירובין, ה׳, ד׳) — עטוואס מעהר, съ небольшимъ. והורגלו לקרוא וְשִׁירַיִם ע״מ זוגי. אין שִׁירַיִם לְשִׁירַיִם (כלים, ד׳, ב׳), שִׁירַיִים שאינן מכפרים (זבחים, נ״א, ע״א), והכוונה לשירי הדם הנזרק על המזבח. ובסמיכות: שְׁיָרֵי מצוה (... ע״ב).

שְׁאֵרִית, ש״נ, א) החלק הנשאר אחרי כליון רוב הכלל, רעסט, איבעררעסט: שְׁאֵרִית בית ישׂראל (ישעיה, מ״ו, ג׳), שְׁאֵרִית צאני (ירמיה, כ״ג, ג׳), הותיר לכם שְׁאֵרִית (שם, מ״ד, ז׳), ונרדף עם פליטה: שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה (עזרא, ט׳, י״ד), ובא: שְׁאֵרִית הפליטה (דהי״א, ד׳, מ״ג), לכל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים (ירמיה, ח׳, ג׳), לִשְׁאֵרִית אדמה (ישעיה, ט״ו, ח׳), והקודם: לִפְלֵיטַת מואב. ובחסרון אל״ף, כל שֵׁרִית ישראל (דהי״א, י״ב, ל״ח), ב) דבר הנשאר לקיום ואחרית: לשום לכם שְׁאֵרִית בארץ ולהחיות לכם לִפְלֵיטָה גדולה (בראשית, מ״ה, ו״ז), כי מירושלים תצא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה מהר ציון (ישעיה, ל״ז, ל״ב), ושמתי את הצלעה לִשְׁאֵרִית (מיכה, ד׳, ז׳), והכפל: וְהַנַּהֲלָאָה לגוי עצום (מיכה, ד׳, ז׳), ומזה כנראה: קיום הדבר ועצמותו — וועזען, קערן, существо, ядро: שְׁאֵרִית חֵמֹת תחגר (תהלים, ע״ו, י״ז) — כל כחות החמה (עיין חגר), ג) כלל הבנים הנשארים, נאכקאממענשאפט, потомство: וּשְׁאֵרִיתֵךְ יהרג (ישעיה, י״ד, ל׳), וּשְׁאֵרִיתָם לחרב אתן (ירמיה, ט״ו, ט׳), וכל שארית שרי בבל (שם, ל״ט, ג׳).

שְׁיוּר, ארמית — איבעררעסט, остатокъ: לשום לכם שְׁאֵרִית (בראשית, מ״ה, ז׳), ת״י: לְשַׁוָּאָה לכון שִׁיוּרָא. ובפיוט: אין לנו שִׁיוּר רק התורה הזאת (תפלת נעילה).

הַשְׁאָרוּת, ברבא״ס, היות נשאר, והיות קיים, דאס צוריקבלייבען, פארטדויער, продолженіе, остаться: הַשְׁאָרוּת הנמצאים (אמונות ודיעות א׳), הַשְׁאָרוּת הצורה האנושית (מו״נ א׳ ל׳), הַשְׁאָרוּת הנפש, די אונשטערבליכקייט דער זעעלע, безсмертіе души.

שָׁאַר, עקרו לפי הנראה מדברי המבארים האחרונים על פי דמיונו אל שרש תאר בערבית: רתיחה, תסיסה, אויפזיעדען, אויפגאהרען, бродить, шумѣть. ומזה א):

שְׂאֹר (בשי״ן שמאלית), **מִשְׁאֶרֶת** (בש׳ ימנית) והקרוב להם סיר בעברית מן סרי בארמית. ב) תפיחה, התנפחות והתמלאות, התעבות, אנשוועללען, פאלל ווערדען, דיקק ווערדען, пополнѣть, пухнуть. ומזה: שְׁאֵר החלק הרך באברי גוף בע״ח שהוא תָּפוּחַ ומלואו מורגש לעין, ונרדף בהוראתו וגזרתו אל השם בָּשָׂר (עיין שם).

שְׂאֹר, ש״ז, העיסה החמוצה ביותר שמשימים אותה בבצק להביאה לידי תסיסה וחמוץ, זויערטייג, закваска: ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שְׂאֹר (שמות, י״ג, ז׳), ובארמית חמיר (עיין חמיר) ובא גם נרדף עם חמץ: תשביתו שְׂאֹר מבתיכם כי כל אכל חמץ וגו׳ (שם, י״ב, ט״ו), כי כל שְׂאֹר וכל דבש (ויקרא, ב׳, י״א). ובמשנה בהשאלה: התמרים משיטילו שְׂאוֹר (מעשרות, א׳, ב׳) — שיוציאו את הליח הגורם לתסיסתן. עד שלא יטילו שְׂאוֹר פטורות (תוספתא דמאי, א׳, א׳) — ומשלו בו את היצר הרע המניע ומגרה את התַּאֲוֹת כשאור זה המניע ומגרה ומביא לידי תסיסה את הבצק: שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב? שְׂאוֹר שבעיסה מעכב (ברכות, דף י״ז, ע״א). ומזה בפעל בבנין פיעל

שֵׂיאוֹר, הבצק כשמתחיל להחמיץ: שֵׂיאוֹר ישרף והאוכלו פטור, סדוק ישרף והאוכלו חייב כרת, איזהו שֵׂיאוֹר? כקרני חגבים וכו׳ וחכ״א וכו׳ ואיזהו שֵׂיאוֹר כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו (פסחים, ג׳, ה׳).

מִשְׁאֶרֶת, ש״נ, כלי שנותנים בו הבצק עריבה — באקקטראג, квашня. ברוך טנאך וּמִשְׁאַרְתֶּךָ (דברים, כ״ח, ה׳). ובתנוריך וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ (שמות, ו׳, כ״ח). ובא: מִשְׁאֲרֹתָם צררת בשמלתם (שם, י״ב, ל״ד), לדעת רוב המפרשים הוא מן הקודם, וא״ת מותר אצוותיהן. הבצק שנשאר בעריבה אחרי שאפו את המצות ורש״י על פי המכילתא כתב: שְׁיָרֵי מצה ומרור, והנראה שענינו בצק, הנתן בְּמִשְׁאֶרֶת.

שְׁאֵר, ש״ז, בשר לאכילה, וביחוד מחלקי הבשר העב מהמתנים עד הירכים — פלייש, פילעט, мягкія части туловища мясо, ובמובנו זה נמצא רק בסגנון המליצה: אם יכין שְׁאֵר לעמו (תהלים, ע״ח, כ׳), ימטר עליהם כעפר שְׁאֵר (שם, שם, כ״ז). ומזה במובן מזונות בכלל, קאָסט: שְׁאֵרָהּ כסותה וענתה (שמות, כ״א, יו״ד), ומזה בשר גוף אדם: גזלי עורם מעליהם וּשְׁאֵרָם מעל עצמותם (מיכה, י״ג, ב׳), ככלות בשרך וּשְׁאֵרֶךָ (משלי, ה׳, י״א), כלה שְׁאֵרִי ולבבי (תהלים, ע״ג, כ״ו) — ע״ד: כָּמַהּ לך בְשָׂרִי (שם, ס״ג, ב׳); ובא חמסי וּשְׁאֵרִי על בבל (ירמיה, נ״א, ל״ה), רש״י פירש צעקת חמסי ומזונותי אשר אכלו שארי, וי״מ ששעורו כמו חמס שארי. ובמשפטי העריות, ההיחד ב) לקרוב קרבת משפחה במדרגה ראשונה — בלוטספערוואנדטע, единокровный, דומה לשמוש השם בשר, וכולל זכר ונקבה: שְׁאֵר אביך היא (ויקרא, י״ח, י״ב), כי את שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה (שם, כ׳, י״ט), לדעתנו חסר הנסמך ושעורו: ערות שארו הערה (עיין ערה), כי אם לִשְׁאֵרוֹ הקרב אליו (שם, כ״א, ב׳), ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו (במדבר, כ״ז, י״א), ובסמיכות לשם בשר: אל כל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ (ויקרא, י״ח, ו׳), ענינו כמו בשר בשרו. או משאר בשרו (שם, כ״ה, מ״ט).

שְׁבָא, שע״פ. א) מבני רעמה בן כוש מצאצאי חָם: ובני רעמה שְׁבָא וּדְדָן (בראשית, יו״ד, ז׳), ונזכר שם העם, שיצא מבניו, ביחד עם רעמה בין העמים שהיה להם משא ומתן עם צֹר: רכלי שְׁבָא וְרַעְמָה המה רכליך (יחזקאל, כ״ז, כ״ב), ולהיותם מבני כוש, נראה שהיה משכנם בחלק הצפוני בארץ כוש במדינת מעראע Meroe שנקראת גם בשם שְׁבָא, וכן נקראת גם כן שם עיר על לשון הים הערב שַׁבָּא. ב) מבני יָקְטָן מבני שם אחי אופיר וחוילה (בראשית, יו״ד, כ״ח—כ״ט), והעם היוצא ממנו נראה שהיה מושבו בדרום מערבית בארץ ערב ששם עיר המלוכה היתה נקראת מריאבה וכמו כן שבא ושם מַלְכָּה הַמַּלְכָּה שבאה לראות את שלמה (מ״א, יו״ד), ומשם היו רוכלי צור

הנזכרים בין רוכלי עדן ואשור (יחזקאל, כ"ז, כ"ג), והיא ארץ הזהב והלבונה (תהלים, ע"ב) ט"ו; ישעיה, ס', ו'; ירמיה, ו', כ'), ג) מבני קטורה אחי דדן בראשית, כ"ה, ג'), והם העמים שישבו, לפי הנראה, בסביבות ארץ אדום קרוב לשבט תֵּמָא: ומהם היו נוסעים בשיירות: הביטו ארחות תמא הליכות שְׁבָא קוו למו (איוב, ו', י"ט), שְׁבָא ודדן סחרי תרשיש (יחזקאל, ל"ח, י"ג). ובא: ותפל שְׁבָא ותקחם (איוב, א', ט"ו), ענינו מתנה או הליכת שבא — איינע קאראוואנע, ותרגומו: מלכת זמרגד: וכן תרגם הליכות שבא (שם, ו', י"ט), ובת"י: בני רעמה שבא (בראשית, יו"ד, ז'), זמרגד, ולפי השערת הר"י קאַפלאַן צ"ל זמרגד, ולא ידענו לו מקור, (ועיין שבו) ומכרום לשבאים אל גוי רחוק (יואל, ד', ח'), רמז כנראה אל השבאים בכוש. ובהנחת השם י"ל שהוא מן שב, בהוראת דליקה וזה על שם החום הבוער בארץ כוש וגון יושביה שהם שזופי שמש, דומה לשם חָם.

שב, בערבית ובארמית נמצא בפעל בהוראת דליקה והדלקה, ברענגען, אַנצינדען. ומזה:

א] **שָׁבִיב**, ש"ז, ניצוץ — פונקע, искра: ולא יגה שְׁבִיב אשו (איוב, י"ח, ה'), ובארמית שבמקרא: שְׁבִיבָא דנורא (דניאל, ג', כ"ב), שְׁבִיבִין די נור (שם, ז', ט'), ויש פותרים שְׁבִיב, פלאַממע, пламя, ובערבית על משקל שהאב אש מתלקחת, ויש לשער כי במובן זה קראו הסופרים השמרונים את הגואל המקוה שהוא אצלם משה רע"ה בשם השהב או התהב (עיין דה"י לב"י חלק א' עמוד 201). ולדעת הריק"ם בא בשמוש בפעל בהפעיל: לְהָשִׁיב בחמה אפו (ישעיה, ס"ו, ט"ו), כמו לְהָשִׁיב לְהבעיר להדליק, ולד"ק גם בפיעל, אנפת תְּשׁוֹבֵב לנו (תהלים, ס', ג'), תדליקם בקצפך והנכון שהם מן שוב (עיי"ש). ולדעתנו נגזר מן השרש הזה

שֶׁבֶת, ש"נ, על משקל דֶּלֶת מן דלל, באש שרף ישרפו בַּשָּׁבֶת (ש"ב, כ"ג, ז'), כמו בשלהבת, פלאַממע, пламя.

ב] **שְׁבַב**, ארמית, פ"י, גזור, חתוך, פירור — צערשניידען, צערשטיקקעלן, разрѣзать, раздроблять, ומזה:

שְׁבָב, ש"ז, חתיכה שבורה, פרור — ברוכשטיקק: כי שְׁבָבִים יהיה עגל שמרון (הושע, ח' ו'). ובגמרא מזה:

שיבא, בקיע, שפאהן, כי היכי דנמטייה שיבא מכשורא (סנהדרין, ז', ע"ב), והשתמשו ממנו בפעל בבנין פיעל: וראה שם אבן אחת וּשְׁבָבָהּ וסתתה (קהלת רבה א'), ובהשאלה: שובב (דהי"א, ב', י"ח), שֶׁשְּׁבַב את (סוטה, דף י"ב, ע"א), שברו, הכניעו. — ועל דרך הדרש וישב משה: דברים שֶׁמְּשַׁבְּבִין דעתו של אדם (שבת, דף פ"ז, ע"א). ופירש הערוך ששוברין לבו של אדם ונפיק: מכי שְׁבָבִים יהיה, ורש"י פירשו מן וילך שובב (ישעיה, נ"ז, י"ז), וכן הוא לדעת קצת מן הראשונים משרש זה בבנין פיעל וממנו גם כן: וְשׁוֹבַבְתִּיךָ ונתתי חחים באפך (יחזקאל, ל"ז, ד') — אשברך, אכניעך — צערברעכען, דעמיטהיגען, сокрушать, покорить, והנראה כדעת האומרים שאלה והדומים להם הם משרש שוב.

שָׁבָה, פ"י, הקל לקיחת אנשים ורכושם בחזקת יד מנצח במלחמה להיות לו לשלל ולהגלותם — געפאַנגען נעהמען, געפאַנגען וועגפיהרען, полонить: אשר שָׁבָה ישמעאל (ירמיה, מ"א, י"ד), האשר שָׁבִיתָ בחרבך ובקשתך אתה מכה (מ"ב, ו', כ"ב), ואת נשיהם שָׁבוּ ויבזו (בראשית, ל"ד, כ"ט), וַיִּשְׁבְּ ממנו שֶׁבִי (במדבר, כ"א, א'), וַיִּשְׁבּוּ מקניהם וגמליהם (דהי"א, ה', כ"א). ובענין רדיה — בעהערשען, אונטערדריקקען, овладѣть, угнетать: עַד מָה אשור תִּשְׁבֶּךָּ (במדבר, כ"ד, כ"ב), ובמקור: ביום שְׁבוֹת זרים חילו (עובדיה, א', י"א). וע"ד המליצה: עלית למרום שָׁבִיתָ שֶּׁבִי

(תהלים, ס"ח, י"ט), ומפרש: לקחת מתנות באדם, ומזה כנראה בפיוט: שְׁבוּיַת מרום לתת לו (סלוק א' דשבועות), כנוי אל התורה שלקחה כשבויה ממרום, והבינוני שֹׁבֶה כש"ת: והיו שֹׁבִים לְשֹׁבֵיהֶם (ישעיה, י"ד, ב'), שם שאלונו שׁוֹבֵינוּ (תהלים, קל"ז, ג'). ובבינוני פעול: לקרוא לִשְׁבוּיִם דרור (ישעיה, ס"א, א'), בִּשְׁבוּיוֹת חרב (בראשית, ל"א, כ"ו).

הנפעל היות לקיח בשביה — אין געפאנגענשאפט גענאממען ווערדען, быть плѣненну: כי נִשְׁבָּה אחיו (בראשית, י"ד, י"ד), כי נִשְׁבָּה עדר ה' (ירמיה, י"ג, י"ז), כי נִשְׁבָּה או נשבר (שמות, כ"ב, ט'), בארץ אשר נִשְׁבּוּ שם (מ"א, ה', מ"ה)— אשר הובאו שם בשביה.

שְׁבִי, שֶׁבִי, ש"ז, כלל השבוים — געפאנגענשאפט, плѣнъ: את הַשְּׁבִי ואת המלקוח (במדבר, ל"א, י"ב), (עיין מלקוח בשרש לקח), את ראש מלקוח הַשְּׁבִי (שם, שם, כ"ו). ובהפסק: וישב ממני שֶׁבִי (במדבר, כ"א, כ'), ונקשר עם פעל לקח: כי לקחו בניך בַּשֶּׁבִי (ירמיה, מ"ח, מ"ו). ובבחינת הגולה למקום אחר עם הפעל הלך: כי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי (דברים, כ"ח, מ"א), ונפשם בַּשְּׁבִי הלכה (ישעיה, מ"ו, ב'). ובא: הלכו שְׁבִי לפני צר (איכה, א', ה'), ע"ד תאר הפעל, ובכנוי: וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ (דברים, כ"א, יו"ד) — ביחס שממנו לוקחים שבי. וּשְׁבֵה שֶׁבְיְךָ בן אבינעם (שופטים, ה', י"ב), ביחס אל הלוקח, שמלת שִׁבְיָהּ (דברים, כ"א, י"ג), השמלה שהיא לבושה כשהיא בשביה. מארץ שִׁבְיָם (ירמיה, ל', יו"ד), אתם וּשְׁבִיכֶם (במדבר, ל"א, י"ט).

שִׁבְיָה, ש"נ, כעין הקודם — געפאנגענשאפט, плѣнъ: וראית בַּשִּׁבְיָה (דברים, כ"א, י"א), מדם חלל וְשִׁבְיָה (שם, ל"ב, מ"ב), וישב ממנו שִׁבְיָה גדולה (נחמיה, י"ג, ל"ו), ועמ"א שְׁבִיָּה בת ציון (ישעיה, נ"ב, ב').

שְׁבִית ש"נ, ובנתיו בַּשְּׁבִית (במדבר, כ"א, כ"ט), ובא בקשור עם הפעל שוב לענין השבה מן השביה, שובה ה' את שְׁבִיתֵנוּ (תהלים, קכ"ו, ד'), ועל הרוב יבוא לענין זה על משקל

שְׁבוּת, ש"נ, מעין הקודם, שִׁבְיָה — געפאנגענשאפט, плѣнъ: וְשָׁב ה' אלהיך את שְׁבוּתְךָ ורחמך ושב וקבצך מכל העמים וגו' (דברים, ל', ג'), וְשַׁבְתִּי את שבותכם (בקרי ובכתיב שביתכם), וקבצתי אתכם מכל הגוים (ירמיה, כ"ט, י"ד). [illegible]זה בהשאלה כל מין צרה ופורענות, כי אָשִׁיב את שְׁבוּת הארץ (שם, ל"ג, י"א), וה' שָׁב את שְׁבוּת איוב (בקרי, ובכתיב שבית) (איוב, מ', י'), וקרוב לשמוע דברי הרשד"ל (המשתדל דברים, ל"ד, ג') שהשם שבות במובנו זה איננו מן שָׁבָה כי אם מן הפעל שוב (עיי"ש). ובא גם על משקל

שִׁיבָה, שִׁיבַת ציון (תהלים, קכ"ו. א').

שְׁבוֹ, שע"כ, מין אבן יקרה מאבני החשן: לשם שְׁבוֹ (שמות, כ"ח, ט'). ובגזרתו יתכן שהוא מן ש' ישב, שביב בענין דליקה והארה, (עיין שביה ישב).

שֶׁבַח, פ"י, לא נמצא בקל. הפיעֵל: עקרי הלל, הודיה, לאָבען, פרייזען, хвалить. שַׁבְּחִי ירושלים את ה' (תהלים, קמ"ז, י"ב), דור לדור יְשַׁבַּח מעשיך (שם, קמ"ה, ד'). ובארמית שבמקרא: ולחי עלמא שַׁבְּחֵת (דניאל, ד', ל"א), מְשַׁבַּח מרומם ומהדר (שם, שם, ל"ד); ובתפלה: מְשֻׁבָּח ומפואר. ומזה הודעת חשיבות דבר מה, ווערטהשאטצען, גליקקליך פרייזען, считать счастли-вымъ. וְשִׁבַּחְתִּי אני את השמחה (קהלת, ח', ט"ו), וְשַׁבֵּחַ אני את המתים (שם, ד', ב'). ובמשנה: המונה מְשׁוּבָּח, והמודד משובח ממנו והשוקל מְשׁוּבָּח משלשתן (תרומות, ד'. ו'), לעבענסווערטה, достойный похвалы. יין מְשׁוּבָּח בכוסות.

מְשׁוּבָּחִים (סוטה, דף ט', ע"א) — ווערטה פֿאָלל, дорогіе, ב) השקטה והרגעה — בעזאַנפֿטיגען, בעשוויכֿטיגען, успокоить: בשוא גליו אתה תְשַׁבְּחֵם (תהלים, פ"ד, יו"ד), וחכם באחור יְשַׁבְּחֶנָּה (משלי, כ"ט, י"א) — יכבוש רוחו בראותו את העתיד לבוא (ועיין אחור). ובמובן זה בא גם בהפעיל: מַשְׁבִּיחַ שְׁאוֹן ימים (תהלים, ס"ה, ח'). ובמשנה בענין הטבה — פֿערבעססערן, улучшать, улучшить: נפל לתוכו דבש ותבלין וְהִשְׁבִּיחוּ (מעשר, שני, ב', א'), אף מַשְׁבִּיחֵי אכילה ושתיה (ספרי, דברים, סי' ק"ז), ובמובן עומד הטבת עצמו: יין כל זמן שהוא מתיישן בקנקן סופו לְהַשְׁבִּיחַ (שם, סי' מ"ח), זיך פֿערבעססערן, улучшаться: משהאשה יולדת מַשְׁבַּחַת (ב"ק, ה', ד'), ובגמרא: אשה מַשְׁבַּחַת אחר שתלד יותר מקודם שתלד (ב"ק, דף מ"ט, ע"א), בתחלה היא (אילת השחר) באה קימעא קימעא ואח"כ מנפצת ואח"כ היא פרה ורבה ואח"כ היא מַשְׁבַּחַת והולכת (שוחר טוב, כ"ב).

ההתפעל: התהלל התברך, זיך ריהמען, прословляться: לְהִשְׁתַּבֵּחַ בתהלתך (תהלים, ק"ו, מ"ז), ובתפלה: יִשְׁתַּבַּח שמך, ובתוספתא: לא כל הקופץ מִשְׁתַּבֵּחַ אלא כל הנותן את הטעם (זבים, א', ה')— ראוי לשבח. ובענין הטבה: יין כל זמן שהוא מתיישן בקנקן מִשְׁתַּבֵּחַ (שיה"ש, א'), כל זמן שהוא כוחשה משתבחת (ב"ר, ל"ד), ובענין התפארות והתגאות: וישתבחו:

שֶׁבַח, ש"ז, א) שיר הודאה, תהלה, לאָב פרייז, רוהם, гимнъ, хвало
שיר חדש (תהלים, ק"מ), ת' שֶׁבַח חדש בעשרה מאמרות של שֶׁבַח נאמר ספר תהלים וכו' גדול מכולן הללויה שכולל שם וְשֶׁבַח בבת אחת (פסחים, דף קי"ז, א'), ובתפלה: שֶׁבַח נותנים לו כל צבא מרום. ובמשנה: מפני שהן שֶׁבַח בית אביה (כתובות, ח', ה')—כבוד בית אביה. מקצת שְׁבָחוֹ של אדם אומרים בפניו וכולו שלא בפניו (עירובין, דף י"ח, ע"ב), ב) הטבה ועלוי דבר במחירו, פֿערבעססערונג אָן ווערטה טהייערער ווערדען, улучшеніе, повышеніе стоимости Melioration הִשְׁבִּיחוּ הַשֶּׁבַח לפי חשבו (מעשר שני, ב', א'), אם הַשֶּׁבַח יתר על היציאה (ב"ק, ט', ט'), הטעה לְשֶׁבַח (קדושין, ב', ב'), שֶׁבַח המגיע לכתפים (ב"מ, דף ט"ו, ע"ב), עיין כתף, געווין, פראָפֿיט, שבחא דממילא (ב"ב, דף כ"ד, ע"א).

שְׁבָחָה, ש"נ, בתפלה, תהלה, לאָב, פרייז, хвала, гимнъ: שיר ושבחה.

תִּשְׁבָּחָה, ש"נ מעין הקודם, בתפלה: אל מלך גדול בַּתִּשְׁבָּחוֹת.

שֵׁבֶט, ש"ז, עקרו בד ישר בענפים, גערטע, палка, прутъ, ונרדף עם מקל, מטה ולפי מה. שמשתמשים בו, יבוא א) עץ לחבט בו תבואה: כי בַמַּטֶּה יחבט קצח וכמון בַּשָּׁבֶט יודש (ישעיה, כ"ח, כ"ז). ב) למטה הרועים, שטאַב, посохъ, אשר יעבר תחת הַשָּׁבֶט (ויקרא, כ"ז, ל"ב)—הַשֵּׁבֶט שהרועה מונה בו את הצאן. וע"ד המליצה: והעברתי אתכם תחת הַשָּׁבֶט (יחזקאל, כ', ל"ז), שִׁבְטְךָ ומשענתך (תהלים, כ"ג, ד'), רעה עמך בְשִׁבְטֶךָ (מיכה, ז', י"ד), ומזה: שבט המושל, צעפטער, скиптръ: לא יסור שֵׁבֶט מיהודה (בראשית, מ"ט, יו"ד), שבט מישור שבט נחלתך (תהלים, מ"ה, ז'), מטה עז שֵׁבֶט למשול (יחזקאל, י"ט, ד'); ובענין רדיה באויב: וְקָם שֵׁבֶט מישראל ומחץ פאתי מואב (במדבר, כ"ד, י"ז), (ועיין בסמוך). ומזה: משכים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר (שופטים, ה', י"ד)—שרי הצבא המושכים בשבטם לתת סימן לאנשי הצבא לאיזה צד שיפנו (עיין סֹפֵר). ג) מקל להכות וליסר חטאים, רוטהע, גייסעל, розга, бичь שֵׁבֶט מוסר ירחיקנה (משלי, כ"ב, ט"ו), וְשֵׁבֶט לְגֵו חסר לב (משלי, יו"ד, ג'), תרעם בְּשֵׁבֶט ברזל (תהלים, ב', ט'), וע"ד המשל: והכה ארץ בְּשֵׁבֶט פיו (ישעיה, י"א, ד'), הוי אשור שֵׁבֶט אפי ומטה הוא בידם

זעמי (ישעיה, י״א, ד׳), ובהשאלה לכל מין פורעניות: ולא שֵׁבֶט אלוה עליהם (איוב, כ״א, ט׳), יסר מעלי שִׁבְטוֹ (שם, ט׳, ל״ד), ובא: ויקח שלשה שְׁבָטִים בכפו ויתקעם בלב אבשלום (ש״ב, י״ח, י״ד), חצים או דְקָרִים, דאָלכע, кинжалы ג) כלל קבוץ עם היוצא מגזע אחד, שטאַמם, פאָלקסשטאַמם, племя колѣно, נרדף לשם מטה, (ולפי המוסכם תרג׳ שטאם) כל שֵׁבֶט לוי (דברים, י״ח, א׳), שבט הלוי (שם, יו״ד, ח׳), מַטֵּה לוי—שֵׁבֶט אחיך (במדבר, י״ח, ב׳), ולמספר בני יעקב היו מספר השבטים שנים עשר, לשנים עשר שִׁבְטֵי ישראל (שמות, כ״ד, ד׳), לשנים עשר שָׁבֶט (שם, כ״ה, כ״א), ולנחול נחלה בארץ יצא שבט לוי מכללם ונכנסו תחתיו שני בני יוסף ושבו היו שנים עשר. ובא השם שֵׁבֶט גם במובן משפחה גדולה: בכל שִׁבְטֵי בנימן (שופטים, כ׳, י״ב), פנת שְׁבָטֶיהָ (ישעיה, י״ט, י״ג). וביחס אל הש״י: ששם עלו שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יה (תהלים, קכ״ב, ד׳), וכן נקרא כלל ישראל: ישראל שֵׁבֶט נחלתו (ירמיה, י׳, ט״ז), וזהו ביחס אל שבטי כל עמי הארץ, ונמשך אל הקודם: כי יוצר הַכֹּל הוא. גאלת שֵׁבֶט נחלתך (תהלים, ע״ד, ג׳). ולדעת הרשי״ר התיחד השם שֵׁבֶט במקרא אל הכוכב הנקרא בדברי חז״ל כוכבא דשביט שהוא הידוע קאָמעט ושלזה כוון הכתוב דרך כוכב מיעקב וקם שֵׁבֶט מישראל (במדבר, כ״ד, י״ד), ונקרא כן על שם השבט הגדול היוצא ממנו. והמליצה הזאת היא תמוכה על אמונת הקדמונים, שהכוכב הזה מבשר גזרות רעות. וכבר ראה זה רבינו האי ופירש, שביט שהוא עומד כשבט כדכתיב: דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל כמו שהביא הערוך בשמו בערך זק. (במכתבי אל הרחז״ם לספרו כוכבא דשביט). ובארמית בא בפעל בענין חביטה — אַבשלאַגען, обабить: כי תחבט זיתך (דברים, כ״ד, כ׳), תיב״ע: ארום תְּשַׁבְּטוּן, ומזה בברייתא: הַשּׁוֹבֵט והמרקדק (שבת, דף ע״ה, ע״ב). ופירש״י משוה השתי בכרכר, שנים אוחזין בכרכר וְשׁוֹבְטִין (שם, צ״ב, ע״ב).

שַׁרְבִיט, ארמית, בתוספת רי״ש ע״ד כרסא מן כסא — צווייג, רוטהע, שטאַב, вѣтвь, палка שלשה שָׂרִיגִים (בראשית, מ׳, יו״ד). ת״י שרביטין, וכי יכה וגו׳ בַּשֵּׁבֶט (שמות, כ״א, כ׳) תיב״ע בְּשַׁרְבִיטָא. תחת הַשָּׁבֶט (ויקרא, כ״ז, ל״ב) תיב״ע שַׁרְבִיטָא. ובמקרא ביחוד אל שרביט המלוכה — צעפטער, скипетръ: שַׁרְבִיט הזהב (אסתר, ד׳, י״א), ותגע בראש השרביט (שם, ה׳, ב׳), ואין משתמשים בְּשַׁרְבִיטוֹ (סנהדרין, דף כ״ב). ובמשנה במובנו הראשון, בד, ענף: שַׁרְבִיט של תמרה שרקנו טהור וכו׳, וכן בקטניות: שַׁרְבִיט שרקנו טהור (עוקצין, א׳, ה׳). מה הגפן הזה שַׁרְבִיט אחד יוצא ממנו ומכבש כמה אילנות (ויק״ר, ל״ו), והשתמשו בו גם בפעל: אין מְשַׁרְבִיטִין את הבהמה (ב״מ, דף ס׳, ע״ב), לפי פי׳ רש״י ענינו זקיפת שער הבהמה כשרביט שתראה שמנה, והנראה שענינו חביטה בשרביט לזקוף שערה, וכן נראה מלשון התוספתא: אין מְשָׁרְבִיטִין ואין מְסָרְטִין (ב״מ, פ״ג), ובע״א: מפני שפשתן מסריח את הפה וּמְשַׁרְבֵּט את השפתים (כתובות, דף ס״א, ע״ב), ופירש״י פושטן כמין שרביט עד שנעשין גדולות ע״י שהיא צריכה לשרות החוט ברוק תמיד: דִמְשָׁרְבְטֵי נפשייהו (שבת, דף צ״ד, ע״א), ופירש בעל מוסף הערוך נכפפים ומשמטים וּמְכַבִּידִים את עצמן כמו שרביט ומקל שביר, וצ״ע.

שְׁבָט, שע״פ, חחדש האחד עשר בשנה למנין החדשים: הוא הדש שְׁבָט (זכריה, א׳, ז׳), ונופל בחדשי יאַנואר ופֶעברואר (עיין אב). באחד בִּשְׁבָט ר״ה לאילנות (ר״ה, א׳, א׳).

שבך, דומה לשרש סבך בהוראת התקפלות והתאחזות זה בזה,

פערוויקקעלן, פלעכטען, завертываться, плести, ומזה.

שׂוֹבֵךְ, ש״ז, קבוץ ענפים מקופלים וקלועים, געצווייג, перевые вѣтвей: תחת שׂוֹבֶךְ האלה (ש״ב, י״ח, י״ט), ובארמית (בש׳ ימנית) התיחד אל קן היונים אֲרֻבָּה בלשון המקרא שעשוי מעשה קליעה וסריגה (עיין אֲרֻבָּה) טויבענשלאג, голубятникъ, וכיונים אל ארבתיהם (ישעיה, ס׳, ח׳), ת״י לגו שׂוֹבְכֵיהוֹ. ומזה במשנה: אין מוליכין הסולם מִשּׁוֹבָךְ לְשׁוֹבָךְ (ביצה, א׳, ג׳), הלוקח פירות שׁוֹבָךְ (ב״ב, ה׳, ג׳), וברבוי: הגזריות וְהַשּׁוֹבָכוֹת (אהלות, ח׳, ב׳). ומזה: מושיבין שׁוֹבָכִין לתרנגולים (פסחים, ד׳, ז׳)—מקום לתרנגולים להניח ביצים.

שְׂבָךְ, ש׳. במלאכת הבנין מעשה קליעה וסריגת ענפים, לויב־ווערק, פלעכטווערק, рѣшетка, שְׂבָכִים מעשה שְׂבָכָה (מ״א, ז׳, י״ז).

שְׂבָכָה, ש״נ. דבר עשוי מעשה קליעה וסריגה, ארבה, גיטטערווערק, פלעכטווערק, рѣшетчатая работа: ויפל אחזיה בעד הַשְּׂבָכָה (מ״א, א׳, ב׳). ומזה בענין רשת, נעטץ: ועל שְׂבָכָה יתהלך (איוב, י״ח, ח׳), והקודם: כי שלח ברשת ברגליו. ובקישוטי הבנינים והכלים: וּשְׂבָכָה ורמנים (מ״ב, כ״ה, י״ז).

שַׂבְּכָא עיין סַבְּכָא.

שׁוֹבַךְ, שע״פ, שר צבא הדרעזר מלך צובה (ש״ב, יו״ד, ט״ז; ובדה״י״א, י״ט, ט״ז), נאמר שופך. בפ״א.

שֹׁבֶל, ש׳. פ״א במקרא: חשפי שׁוֹבֶל גלי שוק (ישעיה, מ״ז, ב׳), ופירש״י מלשון שביל, גלי השבילים מן המים שעליהם. ובסנהדרין (דף נ״ו, ע״ב) פירש קלע הראש שרומה לשבלים, וכן פירש ר׳ יונה תלתלים, ולדעת הרד״ק ענינו רגל או שוק וזה גם כן מלשון שביל, ולדעת האחרונים יסודו **שול** בחלוף וי״ו בבי״ת והוא שולי הבגדים הסרח העדף בבגדי הנשים העשירות הסרוח על הקרקע מאחוריהם והוא ע״ד: חשפתי שוליך על פניך (ירמיה, י״ג, כ״ו) — שלעפפע, шлейфъ ודחוק, לפי שאין מדרך הגולה ללכת בבגדים סרוחים, והנראה שענינו כף הרגל — פוסואָהלע, подошва, ובדרך ההדרגה אמר חשפי שֹׁבֶל כלומר שלפי נעלך מעל כף רגלך ואח״כ גלי גם שוקך, ומזה:

שְׁבִיל, ש״ז, דרך צרה רק כפי מדרך כף רגל, ע״ד השם משעול מן שעל — פפאד, стёза, במקרא בא רק בדבור המליצה: וּשְׁבִילְךָ במים רבים (תהלים, ע״ז, כ׳), ובכתיב, ושביליך, והכפל: ועקבותיך לא נודעו. וע״ד ההשאלה, מהלך, מנהג — געוואָהנהייט, обычай: ויכשלום בדרכיהם שְׁבִילֵי עולם (ירמיה, י״ח, ט״ו), ובכתיב שבולי, וכן הוא בארמית בְּמִשְׁעוֹל הכרמים (במדבר, כ״ב, כ״ד), ת״א בִּשְׁבִיל כרמיא. הדריכני בִּנְתִיב מצותיך (תהלים, קי״ט, ל״ה), תיב״ע שְׁבִיל פקודיך, ובמשנה הבדילו בפירוש בין דֶּרֶךְ וּשְׁבִיל: דֶּרֶךְ היחיד וְדֶרֶךְ הרבים וּשְׁבִיל הרבים וּשְׁבִיל היחיד (פאה, ב׳, א׳), ובגמרא בפירוש: שְׁבִיל של כרמים אמרו כי היכא דשקיל כרעא ומנח כרעא (ב״ב, דף ק׳. ע״א), הַשְּׁבִילִים המפולשים לבורות ולשיחים ולמערות (טהרות, ו׳, ו׳), שבילי בית גלגול (שם). וע״ד ההשאלה אמרו: התחיל הקב״ה לתת שְׁבִילִים למשה שיבקש עליהם רחמים (שמו״ר, מ״ט), התורה היא דומה לשני שְׁבִילִים אחד של אור ואחד של שלג הטה בזה מת באור הטה בזה מת בשלג מה יעשה יהלך באמצע (ירושלמי חגיגה פרק ב׳), ובתוספת בי״ת במובן מלת הקשור להוראת הסבה הגורמת, כמו בעבור, לרגל, כל העולם כולו ניזון בִּשְׁבִיל חנינא בני (ברכות, דף י״ז, ע״ב), בִּשְׁבִילִי נברא העולם (סנהדרין, ד׳, ה׳), וועגען, изъ, за וכמו כן בסבת התכלית: בשביל שתהא

מנטפת (שבת, ב׳, י״ד), דאַכט, אום זויגען, дабы, чтобы, בשביל שתהא שואבת (שם).

שִׁבֹּלֶת, ש״נ, לפי המפרשים ענינו שטף, זרם, שטראָם, течение, והנראה שהוא לשון מים צרה בנהרות, שבה שֶׁטֶף חזק הנהר ע״ד שפירש רש״י, שטרודעל, וואַסערשטראָהל, водоворотъ, крутень, וזהו כונת מליצת: באתי במעמקי מים וְשִׁבֹּלֶת שטפתני (תהלים, ס״ט, ג׳)—השבלת שטפתהו והורידתהו אל מעמקי המים. וכן: אל תִּשְׁטְפֵנִי שִׁבֹּלֶת מים ואל תבלעני מצולה (שם, שם, ט״ז)—מִשִּׁבֹּלֶת הנהר (ישעיה, כ״ז, י״ב), ותרגומו מכיף נהרא (וע׳ בסמוך). ובמשנה: הנותן פירותיו בְּשִׁבֹּלֶת הנהר (מכשירין, א׳, ו״ו), וזהו שנקרא בל׳ חכמים: שַׁעֲלוֹ של ים (שיה״ש, ב׳, י״ד), שהוא מלשון משעול הכרמים.

שִׁבֹּלֶת, ש״נ, בד צמחי הדגן שבו עצורים גרגירי הצמח, אֶהרע, колосъ, וכראש שִׁבֹּלֶת ימלו (איוב, כ״ד, כ״ד), ויקרא כן לפי השערתנו מפני שהוא בד צר וחד בראשו, וראיה לזה ממה שהשאילוהו חז״ל ואמרו: אבל על הזוקן אינו חייב אלא על שִׁבֹּלֶת של זקן לבד (תוספתא נגעים, סוף פרק ד׳), ובגמרא: ואיזהו שִׁבּוֹלֶת זקנו—סוף זקנו (מכות, דף כ׳, ע״ב). ולדעתנו נאמר במובן זה: ביום ההוא יחבט ה׳ מִשִּׁבֹּלֶת הנהר עד נחל מצרים (ישעיה, כ״ז, י״ב), וענינו: יחבט שבלת הזיתים מן העץ מן הנהר (פרת) עד נחל מצרים, ולפירוש המפרשים מלת שבלת מיותרת, וכל נהר יש לו שבלת וחסר נשוא החביטה. וברבוי זכרים: והנה שבע שִׁבֳּלִים (בראשית, מ״א, ב׳), ובהשאלה: מה הנה שִׁבֲּלֵי הזיתים (זכריה, ד׳, י״ב).

שִׁבֹּלֶת־שׁוּעָל, במשנה מין דגן, דומה לשעורים, האַפער, овёсъ: השעורים ושבלת שועל (כלאים, א׳, א׳).

שִׁבֹּלֶת־נֵרְדְּ, בברייתא מִסַּמָּנֵי הקטרת: שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ (כריתות, דף ו׳, ע״א), Spua Nardea, ותרגום ירושלמי שחלת (שמות, ל׳, ל״ד), שׁוּבְלָא טוּרַיָּא.

שַׁבְּלוּל, ש״ז, לפי המוסכם הוא מין שרץ הגדל בתוך נרתק של קליפה וכשהוא זוחל מוציא ריר הנמשך אחריו ודומה כאלו הוא הולך ונמס, שנעקקע, улитка: כמו שַׁבְּלוּל תמס יהלך (תהלים, נ״ח, ט׳), וי״א שהשי״ן נוספת ע״מ שַׁפְעוּל בארמית ויסודו ב ל ו ל, מן יָבָל, לחות פייכטיגקייט, мокрота, ולדעת פירסט ענינו מכה טריה, דומה לשם תבלול מיסודו של יבל, יבלת, ורחוק. בגזרת השרש הזה והסתעפות השמות הנגזרים ממנו לא מצאנו לפי דעתנו טעם מתקבל במחקרי המבארים.

שׁוֹבָל, שע״פ, א) מאלופי הַחֹרִי (בראשית, ל״ו, כ׳), ב) מבני בניו של יהודה, אבי קרית יערים (דהי״א, ב׳, ג׳).

שְׂבָם, שע״פ. עיר בעבר הירדן מזרחה מערי סיחון ועוג אשר לקחו בני ישראל (במדבר, ל״ב, ג׳), ולפי הנראה היא שִׂבְמָה שנתנה לבני ראובן (שם, שם, ל״ח), ושבה והיתה למואב במשך הזמן, מפורסמת בגפניה (ישעיה, ט״ז, ח׳; ירמיה, מ״ח, ל״ב).

שֶׁבֶן, נמצא בשמות עצ״פ.

שֶׁבְנָא, סופר למלך חזקיהו (מ״ב, י״ח, ישעי׳, ל״ו), ולפי הנראה איננו שֶׁבְנָא הסוכן אשר על הבית שהנביא ישעיה נבא עליו רעה (ישעיה, כ״ב, ט״ו).

שְׁבַנְיָה, א) מן הלוים כורתי האמנה בימי נחמיה (נחמי׳, ט׳, ד׳; י׳ י״א. י״ג). ב) מראשי אבות הכהנים (נחמיה, י״ב, י״ד), ואפשר שהוא הנקרא שְׁבַנְיָהוּ, משרי הכהנים בימי דוד (דהי״א, ט״ו, כ״ד), ובגזרתו נראה דעת גיזיניוס שהוא מן הערבית שכן היות נער ורך יונג, צארט זיין, быть, юнымъ нѣжнымъ.

שְׁבִים, ש׳. מין תכשיט; השביסים והשהרונים (ישעיה, ג׳, י״ח),

לדעת המבארים מקורו ערבית שבים בחלוף מ"ם בבי"ת שמש קטן. ומזה תבשיט עשוי בצורת השמש ומקביל עם השהרנים שהם תכשיטין בדמות סהר. ובמשנה: שָׁבִים שלה (של סבכה) (כלים, כ"ח, יו"ד).

שֶׁבַע, שם מספר פרטי לנקבות, שש ואחת, זיעבען, семь: שֶׁבַע שנים (בראשית. ח', ו')—שֶׁבַע כבשת הצאן (שם, כ"א, כ"ח). ובסמיכות: שְׁבַע עשרה שנה (שם, ל"ז, ב'), ולפעמים במספר סדורי: שנת הַשֶּׁבַע (דברים, ט"ו, ט'). ובדרך ההפלגה: שֶׁבַע על חטאתיכם (ויקרא, כ"ו, י"ח), כמו שבע פעמים על אחת, זיעבענפאך, семикратно, ועקרו: פעמים הרבה: כי שֶׁבַע יפל צדיק וקם (משלי, כ"ד, ט"ז), שבע ביום הללתיך (תהלים, קי"ט, קס"ד). ובענין הרבה: והחזיקו שֶׁבַע נשים באיש אחד (ישעיה, ד', א'), כי שֶׁבַע תועבות בלבו (משלי, כ"ו, כ"ה).

שִׁבְעָה, שם מספר פרטי לזכרים — זיעבען: שִׁבְעָה מזבחת (במדבר, כ"ג, א'), לימים עוד שִׁבְעָה (בראשית, ז', ד'), חצבה עמודיה שִׁבְעָה (משלי, ט', א'). ובסמיכות: שִׁבְעַת ימים (בראשית, ח', י'), שִׁבְעַת המזבחת (במדבר, כ"ג, ד'). ובא: שִׁבְעָנָה בנים (איוב, מ"ב, י"ג). ובכנוי: ויפלו שְׁבַעְתָּם יחד (ש"ב, כ"א, ט'), ובכתיב שבעתים — זיא אללע זיעבען, ихъ всѣхъ семь.

שִׁבְעָתַיִם, ע"מ זוגי, שבע פעמים, זיעבענפאך, семикратно: שִׁבְעָתַיִם יקם קין (בראשית, ד', ט"ו), על דרך ההפלגה: מזקק שִׁבְעָתָיִם (תהלים, י"ב, ז'), ואור החמה יהיה שִׁבְעָתַיִם (ישעיה, ל', כ"ו).

שְׁבִיעִי, מספר סדורי לזכרים — דער זיבענטע, седьмой: ביום הַשְּׁבִיעִי (בראשית, ב', ב'), בחדש הַשְּׁבִיעִי (שם, ח', ד'), דויד הַשְּׁבִיעִי (דהי"א, ב', ט"ו), וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי (זכריה, ח', י"ט) — הצום שהוא בחדש השביעי.

שְׁבִיעִית, מספר סדורי לנקבות — דיא זיעבענטע, седьмая: ובשנה הַשְּׁבִיעִית (ויקרא, כ"ה, ד'), והשביעית תשמטנה (שם. כ"ג, י"א), וּבַשְּׁבִעִת יצא לחפשי (שם, כ"א, ב'), ובמשנה התיחד השם שְׁבִיעִית לשנת הַשֶּׁבַע שנת השמטה, שלש ארצות לשביעית (שביעית, ו"ו, א'), ואמרו: בנות שוח שְׁבִיעִית שלהן שניה (שם, ה', א'), פגי ערב שְׁבִיעִית שנכנסו לִשְׁבִיעִית ושל שְׁבִיעִית שיצאו למוצאי שְׁבִיעִית (שם, ב', ה'), סוחרי שביעית ואוספי שביעית (סנהדרין, ג', ג'; ובגמ' שם, כ"ד, ע"ב, וכ"ה, ע"א) — העושים סחורה בפירות שגדלו בשביעית. וע"ד שמוש, שלישית רביעית יתכן לאמר גם שביעית השנה, במובן מספר חלקי — איין זיעבענטעל, седьмая часть.

שִׁבְעִים, מספר פרטי עשר פעמים שבעה לזו"נ — זיעבציג, семьдесятъ: שבעים יום (בראשית, נ', ג'), שִׁבְעִים שנה (שם, י"א, כ"ו), השלשה וְהַשִּׁבְעִים (במדבר, ג', מ"ו).

שָׁבוּעַ, ש"ז, הקף שבעה ימים — איין טאגזיעבענד איינע וואָכע, недѣля, седмица: מלא שְׁבֻעַ זאת (בראשית, כ"ט, כ"ז), בסמיכות — שבוע של זאת, שבעת ימי המשתה שלה. וברבוי: שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תספר לך (דברים, ט"ז, ט'). ומזה: וחג שָׁבֻעֹת תעשה לך (שמות, ל"ד, כ"ב) — חג בהשלמת שִׁבְעָה הַשָּׁבֻעוֹת — פעסט דער זיעבען וואָכען, ובחג הַשָּׁבֻעוֹת (דברים, ט"ז, ט"ז), בהקריבכם מנחה חדשה לה' בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם (במדבר, כ"ח, כ"ו) ובא: הפסח חג שבעת ימים (יחזקאל, מ"ה, כ"א), כמו שִׁבְעַת ימים. ובספר דניאל ברבוי זכרים שלשה שָׁבֻעִים ימים (יו"ד, ב') — שבעות שלמות. שְׁבֻעֹת חקות קציר ישמר לנו (ירמיה, ה', כ"ד) — שבעה השבועות שבין קציר שעורים לקציר חטים (הרשד"ל), ויתכן שבא בכאן במובן זמן בכלל. ובמספר זוגי: וטמאה שְׁבֻעַיִם (ויקרא, י"ב, ה') — צוויא וואָכען, двѣнедѣли, ובחזיונות

דניאל השתמש בשם זה להקף של שבע שנים — איין יאהרזיעבענד: והגביר ברית לרבים שָׁבוּעַ אחד (דניאל, ט׳, כ״ז). וברבוי במין זכר: שָׁבֻעִים שִׁבְעָה (שם, שם, כ״ד), ובמשנה: סנהדרין ההורגת אחת בְּשָׁבוּעַ (מכות, א׳, י׳) — בשבע שנים בשמטה. שבוע־הבן. בגמרא רב ושמואל ורב אסי אקלעו לבי שבוע הבן ואמרי לה לבי ישוע הבן (ב״ק, דף פ׳, ע״א), ופירש״י שבוע הבן, ברית מילה ע״ש שעברו עליו שבעה ימים, וצ״ע. ובגזרת השם שֶׁבַע לא מצאנו גם השערה קרובה והמחוורת שבהן שיסודו שב בהוראת אור, אש, בעברית וארמית והתיחד בימי קדם לשם משמות האלהות, וזכר לדבר שנמצא רשומו בשמות עצמים פרטים: שֶׁבַע, אֱלִישֶׁבַע, יְהוֹשֶׁבַע, בת־שֶׁבַע, והושאל אל שם המספר שהיה קדוש בישראל ובעמי הקדם. ובכרות אברהם ברית עם אבימלך נאמר: ויצב אברהם את שֶׁבַע כבשת הצאן לבדהן וגו׳ בעבור תהיה לי לעדה וגו׳ (בראשית, כ״א, כ״ח), ואת הבאר שחפרו עבדי יצחק אחרי כרתו ברית עם אבימלך קראו בשם שִׁבְעָה (שם, כ״ו, ל״ב), וכפירש״י על שם הברית. ומזה נגזר הפעל שבע בנפעל ובהפעיל בענין הבטחה לקיים דבר שהיתה נעשית בשם העצם הקדוש להם. וע״ד גזרת הפעל אָלָה מן השם אֱלוֹהַ או איל (עיי״ש).

הנפעל עומד, התפס את עצמו לקיים הבטחה בשם הדבר הקדוש לו — שווערען, присягать, клясться: כי שם נִשְׁבְּעוּ שניהם (בראשית, כ״א, ל״א). ובהשאלה בהש״י: נִשְׁבַּע ה׳ ולא ינחם (תהלים, ק״י, ד׳) — וכל דבריו כביכול כשבועה: ההוא אמר ולא יעשה (במדבר, כ״ג, י״ט), ושם הפעולה הוא הנשוא: הַשְּׁבוּעָה אשר נִשְׁבַּעְתִּי (בראשית, כ״ו, ג׳), או הִשָּׁבַע שְׁבוּעָה (במדבר, ל׳, ג׳); ומושך לפעמים באיר נושא השבועה עם פעל אָמַר במקור ובהחלט. וכשהוא לחיוב יאמר: אשר נִשְׁבַּע לי לֵאמר לזרעך אתן וגו׳ (בראשית, כ״ד, ז׳), וַיִּשָּׁבַע המלך וַיֹּאמַר חי ה׳ וגו׳, כי כאשר נִשְׁבַּעְתִּי וגו׳ לֵאמר: כי שלמה בנך ימלך אחרי (מ״א, א׳, ל׳). נִשְׁבַּע ה׳ צבאות בנפשו כי אם מלאתיך אדם (ירמיה, נ״א, ד׳). ובקשור עם אִם לא: וַיִּשָּׁבַע משה וגו׳ לאמר אִם לא הארץ וגו׳ תהיה לנחלה (יהושע, י״ד, ט׳). ולשלילה: ואיש ישראל נִשְׁבַּע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן (שופטים, כ״א, א׳), ובקשור עם מלת אם: וַיִּשָּׁבַע לאמר אם יראו האנשים וגו׳ (במדבר, ל״ב, יו״ד, י״א), נִשְׁבַּעְתִּי לבית אל אם יתכפר וגו׳ (ש״א, ב׳, י״ד), (עיין אם). וכמו כן עם פן: הִשָּׁבְעוּ לי פֶּן תפגעון בי (שופטים, ט״ו, י״ב); ועם לבלתי עם הפעל במקור: וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי את הירדן (דברים, ד׳, כ״א), וגם עם מ״ם השלילה: אשר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מי נח וגו׳ כן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עליך וּמִגְּעָר בך (ישעיה, נ״ד, ט׳). וביחס אל מִי או מַה שנשבעים בו יבוא ביחס הבי״ת: אתה נשבעת בה׳ (מ״א, א׳, י״ז), הַנִּשְׁבָּעִים בשם ה׳ (ישעיה, מ״ח, א׳); ענינו: מאמינים בו ועובדים אותו: הַנִּשְׁבָּעִים באשמת שמרון (עמוס, ה׳, י״ד), וְהַנִּשְׁבָּעִים במלכם (צפניה, א׳, ה׳), וַיִּשָּׁבַע יעקב בְּפַחַד אביו יצחק (בראשית, ל״א, נ״ג); וביחס אל הש״י: נשבע ה׳ בִּימִינוֹ (ישעיה, ס״ב, ח׳), בִּי נשבעתי נאם ה׳ (בראשית, כ״ב, ט״ז), נִשְׁבַּע אדני ה׳ בְּנַפְשׁוֹ (עמוס, ו׳, ח׳), אחת נִשְׁבַּעְתִּי בְקָדְשִׁי אם לדוד אכזב (תהלים, פ״ט, ל״ו), אשר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אם יבאון אל מנוחתי (שם, צ״ה, י״א). וביחס אל מי שמבטיחים לו, ביחס הלמ״ד: הִשָּׁבְעָה לִי באלהים (בראשית, כ״א, כ״ג), נִשְׁבַּעְתָּ לאמתך (מ״א, א׳, י״ג), וְנִשְׁבָּעוֹת לה׳ צבאות (ישעיה, י״ח, י״ט) — ענינו: עבודה. וכן: כי לְךָ תכרע כל ברך תִּשָּׁבַע כל לשון (שם, מ״ה, כ״ג), ובא: יִשָּׁבַע עָלָיו לַשָּׁקֶר (ויקרא, ה׳, כ״ד) —

בכוונה שלא להגיד האמת, ובנשבעים לשקר (מלאכי, ג׳, ה׳), ולא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה (תהלים, כ״ה, ד׳). ובקשור עם על, ולא נשבע עַל שקר (ויקרא, ה׳, כ״ב), כחטא הנשבע (קהלת, ט׳, ב׳) — כמו הנשבע לשקר או הממהר להשבע ואינו חושש. ובמובן אחר: מהוללי בִּי נִשְׁבָּעוּ (תהלים, ק״ב, ט׳) — ישבעו שבועות אלה, ברעתי, שאם לא יקיימו דבריהם יארע להם כמו שאירע לי (ועיין שבועה).

ההפעיל יוצא, הבאת זולתו לידי שבועה — שוואֶרען לאססען, застaвить клясться: אבי הִשְׁבִּיעַנִי לאמר (בראשית, נ׳, ה׳), בְּהַשְׁבִּיעַ אביו את העם (ש״א, י״ד, כ״ז), וְאַשְׁבִּיעֲךָ בה׳ (בראשית, כ״ד, ג׳), הִשְׁבַּעְתִּי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו (שיה״ש, ב׳, ז׳). ובא: וְהִשְׁבִּיעַ הכהן את האשה בִּשְׁבֻעַת האלה (במדבר, ה׳, כ״א) — ישביע אותה בשבועה שיש בה אלה. ובדחז״ל: שלא עשה בו הַמּוּשְׁבָּע כְּנִשְׁבָּע (ספרא, ב׳, א׳), מוּשְׁבָּע מפי אחרים נִשְׁבַּע מפי עצמו, מוּשְׁבָּע עליה מהר סיני (שבועות, ג׳, ו׳), ובשם אלהיהם לא תזכירו ולא תַשְׁבִּיעוּ (יהושע, כ״ג, ז׳), לפי המוסכם ענינו לא תשביעו אחרים ווי״מ ולא תקיימון ופירש כמו לא תִשָּׁבְעוּ בנפעל.

שְׁבֻעָה, ש״נ, הבטחה לקיום דבר בהזכרת קדושה — שוואור, אייד, клятва: לכל אשר יבטא האדם בִּשְׁבֻעָה (ויקרא, ה׳, ד׳), או השבע שְׁבֻעָה (במדבר, ל׳, ג׳), שְׁבֻעַת ה׳ תהיה בין שניהם (שמות, כ״ב, יו״ד) — שְׁבֻעָה בשם ה׳, ועל דברת שְׁבֻעַת אלהים (קהלת, ח׳, ב׳), כי רבים ביהודה בעלי שְׁבוּעָה לו (נחמיה, ו׳, י״ח) — כמו בעלי ברית. ובכנוי: וּשְׁבוּעָתוֹ לישחק (דהי״א, ט״ז, ט״ז), הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע ליצחק. ונקית מִשְּׁבֻעָתִי זאת (בראשית, כ״ד, ח׳) — הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבַּעְתִּיךָ. ופ״א בל״ז: נקיים אנחנו מִשְּׁבֻעָתֵךְ אשר הִשְׁבַּעְתָּנוּ (יהושע, י״ז), ובסמיכות לשם אלה: וְהִשְׁבִּיעַ הכהן את האשה בִּשְׁבֻעַת האלה (במדבר, ה׳, כ״א) — בשבועה שיש בה אלה, קללה מפורשת, וּשְׁבוּעַת שקר אל תאהבו (זכריה, ח׳, י״ז). ובמשנה: איזו היא שבוּעַת שוא: נִשְׁבַּע לשנות את הידוע לאדם אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב (שבועות, ג׳, ח׳; בגמרא, כ״ט, ע״א), נִשְׁבַּע לבטל את המצוה וכו׳ זו היא שְׁבוּעַת שוא (שבועות, ג׳, ח׳; בגמ׳ כ״ז, ע״א), שְׁבוּעָה שאוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה, הראשונה שְׁבוּעַת בטוי (סתם שבועה) והשניה שְׁבוּעַת שוא (שם, שם, ט׳; ובגמ׳, כ״ט, ע״א), אם אמרת בִּשְׁבוּעַת הרשות שכן עשה בה לָאו כְּהֵן, תאמר בִּשְׁבוּעַת מצוה שלא עשה בו לאו כהן, שאם נִשְׁבַּע לבטל ולא בטל פטור (שם, שם, ו׳; ובגמ׳, כ״ז, ע״ב), פָּטוּר משום שְׁבוּעַת בטוי אבל חייב משום שוא בהנ״ל. ובא בענין אלה — פלוך, проклятie: יתן ה׳ אותך לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בתוך עמך (במדבר, ה׳, כ״א), והנחתם שמכם לִשְׁבֻעָה (ישעיה, ס״ה, ט״ו). ובא: והיה להם כקסם שוא שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת להם (יחזקאל, כ״א, כ״ח), לרד״ק שבעי, הוא בינוני פעול מן הקל וטעמו נשבעו שבעות, ולפי שעיקר שמושו במקרא בנפעל נראה לדעתנו שהוא ע״ד הסמיכות מן הרבים שבעים, במובן שבועה, וּשְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת הוא כמו שיר השירים, והכונה הגדולות והחמורות שבשבועות. ומלת שוא נמשכת גם לכאן שבעי שבעות שוא, ומתיחס אל הקסמים שבכללם גם הַשְׁבֻעוֹת הרוחות והשדים — בעשווערונגען, заклинанie: עריה תעור קשתך שְׁבֻעוֹת מטות אמר סלה (חבקוק, ג׳, ט׳), מקרא קשה הוא והמתקבל שבפירושים הוא פירוש הראב״ע והרד״ק מטות הם החצים או הברקים והם כאלו מושבעים לקיים מאמרו של הש״י.

שָׂבַע, פעו״י, הקל עומד, אכילה כדי הספוק ומלוא הבטן, זאטט וויין, быть сытымъ: ואכל וְשָׂבַע ורשן (דברים,

י״א, כ׳), ואכלת וְשָׂבָעְתָּ (שם, ו׳, י״א), ומושך את נשוא האכילה על הרוב ביחס הפעול: עבד אדמתו יִשְׂבַּע לחם (משלי, י״ב, י״א), וביותר מכדי הצרך, איבערזאטט זיין, быть пресыщену: פן תִּשְׂבָּעֶנּוּ והקאתו (משלי, כ״ה, ט״ז). ובמ״ם: מפרי איש תִּשְׂבַּע בטנו (שם, י״ח, כ׳), ומבשרי לא תִשְׂבָּעוּ (איוב, י״ט, כ״ב). ובהשאלה: ודויד זקן וּשְׂבַע ימים (דה״א, כ״ג, א׳), וַיִּשְׂבַּע ימים זומת (שם, ב׳, כ״ד), יִשְׂבְּעוּ בנים (תהלים, י״ז, י״ד), רייכליך, פיעל האבען, имѣть въ изобили: ארץ לא שָׂבְעָה מים (משלי, ל׳, ט״ז), ובמ״ם, וְשָׂבְעָה ורותה מדמם (ירמיה, מ״ו, י״ד), יִשְׂבְּעוּ עצי ה׳ (תהלים, ק״ד, ט״ז). ונופל על כל מיני ההרגשות שהגוף והנפש מרגישים להנאה ולצער: למען תינקו וּשְׂבַעְתֶּם משד תנחמיה (ישעיה, ס״ו, י״א), אהב כסף לא יִשְׂבַּע בכסף (קהלת, ה׳, ט׳), לא תִשְׂבַּע עין לראות (קהלת, א׳, ח׳), ונפשו לא תִשְׂבַּע מן הטובה (שם, ו׳, ג׳), וגם בזאת לא שָׂבָעַתְּ (יחזקאל, ט״ז, כ״ט), נִשְׂבְּעָה בטוב ביתך (תהלים, ס״ה, ה׳), כי רב שָׂבַעְנוּ בוז (תהלים, קכ״ג, ג׳), וְשָׂבַעְתִּי נדודים עדי נשף (איוב, ז׳, ד׳), פן יִשְׂבָּעֲךָ ושנאך (משלי, כ״ה, י״ז), איבערזאטטיגט ווערדען, пресыщаться, כי שָׂבְעָה ברעות נפשי (שם, פ״ח, ד׳), יִשְׂבַּע בחרפה (איכה ג׳, ל׳). ובמובן המוסרי: אֶשְׂבְּעָה בהקיץ תמונתך (תהלים, י״ז, ט״ו).

הפיעל יוצא, זאטטיגען, насыщать: נפשם לא יְשַׂבֵּעוּ (יחזקאל, ז׳, י״א), ובהשאלה: שַׂבְּעֵנוּ בבקר חסדך (תהלים, צ׳, י״ד); ובלשון חז״ל בפועל בחדש השביעי שהוא מְשׂוּבָּע בכל (ויק״ר, כ״ט), ורוב שמושו בבנין

הפעיל. כלכול ופרנסה — נאֶהרען, пропитать, בשני פעולים: אֶבְיוֹנֶיהָ אשביע לחם (תהלים, קל״ב, ט״ו), יַשְׂבִּעַנִי ממרורים (איוב, ט׳, י״ח), ארך ימים אַשְׂבִּיעֵהוּ (תהלים, צ״א, ט״ז), לְהַשְׂבִּיעַ שֹׁאָה וּמְשֹׁאָה ולהצמיח (איוב, ל״ח, כ״ז), ובלמ״ד וּמַשְׂבִּיעַ לכל חי רצון (שם, קמ״ה, ט״ז), וביחס הבי״ת בבחינת נשוא המזון: וְהִשְׂבִּיעַ בצחצחות נפשך (ישעיה, נ״ח, י״א) — הִשְׂבִּיעַנִי ממרורים, הַמַּשְׂבִּיעַ בטוב עדיך (תהלים, ק״ג, ה׳). ובמ״ם, וְהִשְׂבַּעְתִּי ממך חית כל הארץ (יחזקאל, ל״ב, ד׳), ובלשון חכמים: אדם עשוי לְהַשְׂבִּיעַ את עצמו (סנהדרין, כ״ט, ע״ב), להראות את עצמו עשיר, שָׂבֵעַ נכסים.

שָׂבֵעַ, ת׳ — זאטט, געזאֶטטיגט, сытый, насыщенный, וְשָׂבֵעַ ילין בל יפקד רע (משלי, י״ט, כ״ג). שְׂבֵעִים בלחם נשכרו (ש״א, ב׳, ה׳), נפש שְׂבֵעָה תבוס נפת (משלי, כ״ז, ז׳). ובהשאלה: זָקֵן וְשָׂבֵעַ (בראשית, כ״ה, ח׳), בימים, וכמפורש במקום אחר, זקן וּשְׂבַע ימים (שם, ל״ה, כ״ט), שְׂבַע קלון וראה עניי (איוב, יו״ד, ט״ו), (עיין ראה ב), קצר ימים וּשְׂבַע רגז (שם, י״ד, א׳).

שָׂבָע, ש״ז, רבוי מופלג בתבואה, לאכל לשבע—פילע, איבערפלוסס, обиліе, сытость: שָׂבָע גדול (בראשית, מ״א, כ״ט), בִּשְׂבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע (שם, שם, ל״ד), וימלאו אסמיך שָׂבָע (משלי, ג׳, י׳)— ברבוי תבואה, ובתפלה — ובשבע כלכלתנו. ובהשאלה, עשר — רייכטהום, богатство: וְהַשָּׂבָע לעשיר (קהלת, ה׳, י״א), ועמ״נ

שִׂבְעָה, בסמיכות: גאון שִׂבְעַת לחם (יחזקאל, ט״ז, מ״ט).

שֹׂבַע, שמ״ז, מלוא צרך האכילה — זאֶטטיגונג, насыщеніе, באכלנו לחם לָשֹׂבַע (שמות, ט״ז, ג׳), צדיק אכל לְשֹׂבַע נפשו (משלי, י״ג, כ״ה). ואכלת ענבים כנפשך שָׂבְעֶךָ (דברים, כ״ג, כ״ה), ובהשאלה: שֹׂבַע שמחות את פניך (תהלים, ט״ז, י״א), ועמ״נ

שָׂבְעָה, שה״פ—זאֶטטיגונג, насыщеніе: לא ידעה שָׂבְעָה (ישעיה, נ״ו, י״א), בלוא לְשָׂבְעָה (שם, נ״ה, ב׳), אשר הותרה מִשָּׂבְעָה (רות, ב׳, י״ח), ובכנוי: מבלתי שָׂבְעָתֵךְ (יחזקאל, ט״ז, כ״ח).

שְׂבִיעָה, שה"פ. בגמרא: כדי שביעה (יומא, ע"ט, ע"ב) — זאטטיגונג, сытость.

שָׁבַץ, פ"י, בפיעל: אריגה וקליעה, בצורת מסגרות עשויות למלואים, ווירפעל, נעטצפארמיג, צעללענפארמיג זועבען, вязать, вышивать, ткать въ клѣтку: וְשִׁבַּצְתָּ הכתנת שש (שמות, כ"ה, ל"ט), וכפירש"י עשה אותן מִשְׁבְּצוֹת מִשְׁבְּצוֹת של שש, מְשֻׁבָּצִים זהב יהיו במלאותם (שם, שם, כ'), האבנים היו קבועות בתיך מסגרות זהב וממלאות אותם — איינגעפאסט, איינגעוויקקעלט ווערדען, вправлены, завернуты.

מִשְׁבֶּצֶת, ש"נ, מעשה אריגה וקליעה בצורת מִסְגְרוֹת, געפלעכט ווירקערייא צור איינפאססיג, вязанія обшивки для вѣравленя, מסבות מִשְׁבְּצוֹת (שם, שם, כ"ה), מִמִּשְׁבְּצוֹת זהב לבושה (תהלים, מ"ה, י"ד).

תַּשְׁבֵּץ, ש', כעין הקודם, געפלעכט ווירקערייא, клѣчашая ткань, вязаніе, וכתנת תשבץ (שמות כ"ח, ד').

שָׁבָץ, מין מחלת טירוף ורטט הלב, שהוא כאלו סגור במיצר — קראמפף, судороги: כי אחזני הַשָּׁבָץ (ש"ב, א', ט'), ומזה כנראה גזר הפייטן פעל בבינוני פעול, עורכי עז ברעד שְׁבוּצִים (שחרית יוה"כ).

שְׁבַק, ארמית, הקל עזיבה, הנחה— לאססען, איבערלאססען, פערלאססען, оставить, ставлять, בארמית שבמקרא: שרשוהי בארעא שְׁבֻקוּ (דניאל, ד', י"ב), לְמִשְׁבַּק עקר שרשוהי (שם, שם, כ"ג), ומצוי הרבה בתרגומים בכל הוראות הפעלים עזב, נוח, ינח: למה זה עזבתן את האיש (שמות, ב', כ'), ת' למה דין שְׁבַקְתּוּן. וַעֲזָבַנִי והפר את בריתי (דברים, ל"א, ט"ז), וְיִשְׁבְּקוּן דחלתי, כי כאשה עזובה (ישעיה, נ"ד, ו'), כאתתא שְׁבִיקָא. ומזה במשנה: ואגרת שְׁבוּקִין (גטין, ט', ג'), ואשה גרושה (ויקרא, כ"א, ז'), ת"י מִשְׁבְּקָא. ויכלול גם עזיבת עון, סליחה, פערצייהען, פערגעבען, прощать, простить: סלח נא לעון העם הזה (במדבר, י"ד, י"ט), שְׁבוֹק כען לחובא עמא הדין. ובמדרש: הא שרי לך הא שְׁבֵיק לך (ויק"ר, ה'), ובאֶתְפְּעַל: ומלכותא לעם אחרן לא תִשְׁתְּבִק (דניאל, ב', מ"ד).

שׁוֹבֵק, שע"פ, מראשי העם בימי נחמיה כורתי האמנה (נחמיה, יו"ד, כ"ה).

שָׁבַל, הַקַל, עקרו יוצא, פֵּרוּד דבר קשה לשברים בחזק יד, נַפֵּץ ברעכען, צערברעכען, ломать, разбивать, וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נבל (ישעיה, ל', י"ד), מוטת עץ שָׁבַרְתָּ (ירמיה, כ"ח, י"ג), ועצם לא תִשְׁבְּרוּ בו (שמות, י"ב, מ"ו). רוח הקדים שְׁבָרֵךְ (יחזק', כ"ז, כ"ו), ובענין טריפה, צעררייססען, протерать: שָׁבַר את החמור (מ"א, י"ג, כ"ח), ובבינוני פעול: או שבור (ויקרא, כ"ב, כ"ב), בעל אברים שבורים, געברעכליך, ובמשנה: עגלים וסייחין שלמים ושבורים (ע"ז, א', ז'), ובגמרא ארי שבור, סתם ארי שבור הוא אצל מלאכה (שם, ט"ז, ע"ב). וע"ד המליצה: ולשון רכה תִּשְׁבָּר גרם (משלי, כ"ה, ט"ו), בְּשִׁבְרִי לכם מטה לחם (ויקרא, כ"ו, כ"ו). וע"ד ההשאלה: וְשָׁבַרְתִּי את קשת ישראל (הושע, א', ה'). ובא: בקשת ומלחמה אֶשְׁבּוֹר מן הארץ (שם, ב', כ'), ע"ד: אֶשְׁבֹּר מֹטֵהוּ מֵעָלָיִךְ (נחום, א', י"ג). ומזה כנראה במשנה: וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שׁוֹבְרוֹת מלחמה (ר"ה, ג', ח'; בגמ', כ"ט, ע"א), שָׁבַרְתִּי את על מלך בבל (ירמיה, כ"ה, ב'), וְשָׁבַרְתִּי את זרעות פרעה (יחזקאל, ל', כ"ד), כי שָׁבַרְתִּי את מואב (ירמיה, מ"ה, ל"ח), פערניכטען, уничтожить: לִשְׁבֹּר אשור בארצי (ישעיה, י"ד, כ"ה), והכפל: ועל הרי אבוסנו. ואכלי פת בגו יְשַׁבְּרוּהוּ (דניאל, י"א, כ"ו), אונטערגראבען, подкопать. ובענין אחר: יִשְׁבְּרוּ פראים צמאם (תהלים, ק"ד, י"א), דען דורסט שטיללען, שהצמאון כמו מרביק ומצמצם את פנימיות הנוף

(עיין צמא). ובמובן המוסרי: חרפה שָׁבְרָה לבי (תהלים, ס"ט, כ"א). ובפעל: הרופא לִשְׁבוּרֵי לב (שם, קמ"ז, ג'). ובמשנה בענין בטול חוב: שׁוֹבֶרֶת כתובתה ויוצאת (סוטה, א', ח') — שוברת כח כתובתה כותבת שמחלה עליה: וָאֶשְׁבּוֹר עָלָיו חקי (איוב, ל"ח, יו"ד), תרגומו וּפְסַקְת עלוי גזרתי, ופירש"י מענין גזרה וחתוך שנופל על פסק דין, פעסטזעטצען, בעשטימ־מען, установить, упределить, וכן פירש הרד"ק. ולדעתנו לא רחוק לשער כי יהיה במשמע הפעל שָׁבֹר ענין שפיכה בלח וביבש שעקרו גם כן פרוד לחלקים אויסגיעססען, אויסשיטטען, וטעם: ואשבר עליו חקי—שפכתי עליו חק של חול, ע"ד: אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו (ירמיה, ה', כ"ב), ועיין נפעל.

הנפעל: הפח נִשְׁבָּר (תהלים, קכ"ד, ז'), צערבראכען ווערדען, быть сломану: וכלי חרש אשר תבשל בו יִשָּׁבֵר (ויקרא, ו', כ"א), והאניה חשבה לְהִשָּׁבֵר (יונה, א', ד'), וַתִּשָּׁבֵר מפרקתו (ש"א, ד', י"ח), בארות נשברים אשר לא יכילו המים (ירמיה, ב', י"ג), מלאים [illegible]יצים וסדקים, געבארסטענע, лопнувшie: ובבעל חי: או מת או נִשְׁבַּר (שמות, כ"ב, ט'), צער־ריססען, растерженный, וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לא ירפא (זכריה, י"א, ט"ז), פערלעטצטע, פערוואונדעטע, поврежденная, раненная. ובהשאלה: נִשְׁבְּרָה קרית תהו (ישעיה, כ"ד, יו"ד) צערטרוממערט ווערדען: נשברה מואב (ירמיה, מ"ח, ד'), כי נשברו כל מאהביך (שם, כ"ב, כ'), צערשמעטטערט ווערדען, быть разрушену: פתע יִשָּׁבֵר (משלי, ו', ט"ו). ובמובן המוסרי: זבחי אלהים רוח נִשְׁבָּרָה, לב נִשְׁבָּר ונדכה (תהלים, נ"א, י"ט), לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי לב (ישעיה, ס"א, א'). ובא: אשר נִשְׁבַּרְתִּי את לבם הזונה (יחזקאל, ו', ט'), י"ת דתברית ית לבהון, כאלו היה כתוב שברתי ורש"י פירש אשר נכנעתי אצלם אעפ"י שזונה לבם, וכעין זה פירש הרד"ק ואמר: ואת היא כמו כצאתי את העיר ופירושו נשברתי מן לבם הזונה והוא ע"ד ויתעצב אל לבו, ולהתרגום השבעים כמו השבעתי, איבער־זאטטיגען, быть пересыщену, מלאתי כל תאות לבם ויהי כמו: וָאַשְׂבִּעַ אותם וינאפו (ירמיה, ה', ז'), עת נִשְׁבֶּרֶת מימים במעמקי מים (יחזקאל, כ"ז, ל"ד), לפי המוסכם ענינו שבירה כמשמעו. והרד"ק כתב עת שתהיה נשברת מימים וכו' אמר מימים היה עשרך והונך וימים שטפו הכל, ולדעתנו ענינו שפיכה של שטיפה, איבער־גאססען, איבערשטראָממט ווערדען, быть наводнену, ושעורו: עת נשברת ונסחפת מימים אל תוך מעמקי מים. ובמובן קרוב לזה השתמשו לדעתנו בעלי המשנה: המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים רבי אליעזר אומר אם עונת גשמים הוא או אם יש בו כמעט מים בבור יִשָּׁבֵר ואם לאו לא יִשָּׁבֵר (מקואות, ב', ז'), לפי פירוש המפרשים ענינו שבירה ממש ולדעתנו [illegible] שפיכה ישפכו יערו הקנקנים או המים אל הבור דרך משיכה, וכן להלן: הסייד ששכח עציין בבור ונתמלא מים אם היו המים צפין על גביו כל שכן יִשָּׁבֵר וכו' (שם, שם, ח')—יערה העציין לתוך הבור, ואפשר שפרשו במובן זה, ותשבר כד על המבוע (קהלת, י"ב, ו'), כמו ותערה, ויך אויסשיטטען, вылиться.

הפיעל כעין הקל בחוזק הפעולה, פצפוץ וכתות, צערטרוממערן, צערשטיקקלען, разрушать, разрушить: ואת כל עץ השדה שִׁבֵּר (שמות, ט', כ"ה), והמסכות שִׁבַּר וְהֵדַק (דהי"ב, ל"ד, ד'), אִבַּד וְשִׁבַּר בריחיה (איכה, ב', ט'), מפרק הרים וּמְשַׁבֵּר סלעים (מ"א, י"ט, י"א), שני רשעים שִׁבַּרְתָּ (תהלים, ג', ח'), ושבר תְּשַׁבֵּר מצבתיהם (שמות, כ"ג, כ"ד).

ההפעיל, פ"א במקרא בענין פטירת ופתיחת הרחם ללידה, ערעלייעססען,

открыть дать проламаться, ומובנו נתינת כח לילד לשבור ולפתוח את הרחם, דורכברעכען לאססען, проламаться: האני אַשְׁבִּיר ולא אוליד (ישעיה, ס״ו, ט׳), ורש״י פירש אביא את היולדת עד מַשְׁבֵּר.

ההפעל פ״א כעין הנפעל, צערבראָכען ווערדען быть разбиту: על שֶׁבֶר בת עמי הָשְׁבַּרְתִּי (ירמיה, ח׳, כ״א), ובמשנה בהתפעל: נפל לתוכו שור וכליו וְנִשְׁתַּבְּרוּ (ב״ק, ה׳, ו׳), ורואים אלו האבנים הראויות לְהִשְׁתַּבֵּר (ב״מ, יו״ד, א׳). נִשְׁתַּבְּרוּ הלוחות (תענית, ד׳, ו׳), ואמרו: זריקה מִשְׁתַּבֶּרֶת (ע״ז, דף נ״א, ע״א).

א] **שֶׁבֶר, שֵׁבֶר**, ש״ז, דבר הנשבר, ברוך, שטורץ, крушеніе: שֶׁבֶר רגל או שֶׁבֶר יד (ויקרא, כ״א,) שֶׁבֶר תחת שבר (שם, כ״ד, כ׳). ובהשאלה: רפה שְׁבָרֶיהָ כי מטה (תהלים, ס׳, ד׳). ובשה״פ: וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נבל יוצרים (ישעיה, ל׳, י״ד). ועל הרוב בהשאלה, צרה, מפלה, איד, ברוך, שטורץ, крушеніе, ולא נחלו על שֵׁבֶר יוסף (עמוס, ו׳, ו׳), וְשֶׁבֶר רשעים (ישעיה, א׳, כ״ח), אנוש לְשִׁבְרֵךְ (ירמי׳, ל׳ י״ב), לפתע יבא שִׁבְרָהּ (ישעיה, ל׳, י״ג), מִשְּׁבָרִים יתחטאו (איוב, מ״א, י״ז), כנוי לגלי הים המשתברים בשטפם, והמ״ם מ״ם הסבה: מסבת השברים יתחטאו האלים, וכמו שתרגם ארנהיים פֿאָן דען בראנדונגען שווינדעלט עס איהנען (עיין מִשְׁבָּר). ובמובן המוסרי: וסלף בה שֶׁבֶר ברוח (משלי, ט׳, ד׳). ובענין חמס וגזל השובר את הנגזל: שוד וָשֶׁבֶר במסלותם (ישעיה, נ״ט, ו׳). ובמשנה: כל הכלים הנטלין בשבת שִׁבְרֵיהֶן ניטלין עמהם (שבת, י״ז, ה׳), שִׁבְרֵי עריבה, שִׁבְרֵי זכוכית (שם). ובגמרא בסדר התקיעות אמרו: שעור תקיעה כשלשה שְׁבָרִים (ר״ה, דף ל׳, א׳), קול גניחה שהוא קול שבור. ובחכמת החשבון נקרא שֶׁבֶר, שְׁבָרִים חלקי המנוים, חצי, שליש, רבע, וכדומה, ברוך, בריכע, дроби, ועיין תִּשְׁבּוֹרֶת. ב) התרה ופתרון חלום, בהיותו גם הוא כעין שבירת דלת או פתיחת פי הכלי לדעת מה שבתוכו וע״ד הוראת הפעל פתר אויפלעֶזונג, דייטונג, истолкованіе расkрытіе: החלום ואת שברו (שופטים, ז׳, ט״ו).

שִׁבָּרוֹן, ש״ז, כעין הקודם, צערטרימערונג, צערקניר שונג, разрушеніе сокрушеніе: ומשנה שִׁבָּרוֹן שברם (ירמיה, י״ז, י״ח), האנח בְּשִׁבְרוֹן מתנים (יחזקאל, כ״א, ו׳).

מַשְׁבֵּר, ש״ז: כי באו בנים עד מַשְׁבֵּר (מ״ב, י״ט, ג׳; ישעיה, ל״ז, ג׳), לדעת רוב המפרשים הוא כנוי לפי הרחם שהוא עומד להשבר עם צאת הולד, מוטטערמונד, отверстіе матицы: ולדעת הרשד״ל הוא שם הפעולה ע״מ מִסְפֵּד, וענינו שבירה: והושאל ליציאת הולד מן הרחם שהיא יציאה בכח, שוברת את הרחם, וע״ד שמוש הפעל פרץ: מה פָּרַצְתָּ עליך פרץ (בראשית, ל״ח, כ״ט). וטעם כי באו בנים עד מִשְׁבֵּר. הגיעו לשעת שבירה ופריצה לשעת הלידה: כי עת לא יעמד בְּמִשְׁבַּר בנים (הושע, י״ג, י״ג), בבוא הבנים עד הַמַּשְׁבֵּר. ולפי מה שהשתמשו בו במשנה ואמרו: מַשְׁבֵּר של חיה (כלים, כ״ג, ד׳), הוא כסא שהיולדת יושבת עליו כשהיא כורעת לילד, ומזה: באו בנים עד משבר, עד מקום פי הכסא שהיולדת יושבת עליו, ובלשון המחברים האחרונים נהגו לשמש בשם מַשְׁבֵּר להוראת החרבן או ההריסה או המעמד שמושך שנוי נמרץ בנושא השנוי הזה—קריזיס, кризисъ.

מִשְׁבָּר, ש״ז נמצא ברבוי, גַּל, וואָגע, וועללע, волна: מִשְׁבְּרֵי ים (תהלים, צ״ג, ה׳), וזה לדעת המפרשים לפי שהגלים כמו נשברים ברדתם אחרי עלותם ובמרוצתם, ויתכן שהוא מהוראת שפיכה, שפיכת שפעת השטף: כל מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עלי עברו. וע״ד המליצה כי אפפוני מִשְׁבְּרֵי מות (ש״ב, כ״ב, ה׳), ובא: מִשְׁבָּרִים יתחטאו (איוב, מ״א, י״ז),

הנכון כפירוש רש"י שהוא כמו מִשְׁבְּרִים גלי הים הם חסרים לפניו (ועיין חטא).

שְׁבָרִים, שע"פ, מקום קרוב לעי, וירדפום לפני השער עד הַשְּׁבָרִים (יהושע, ז', ד'), וי"ת עד דתברונון וכן פירש"י, ובאיוב על פסוק וָאֶשְׁבֹּר עליו חקי (ל"ח, יו"ד) כתב עשיתי לו שְׁבָרִים סביב לעכבו בתוכם וכו', כמו וירדפם לפני השער עד „הַשְּׁבָרִים" והם תעלות סביב לעיר.

שִׁבּוּר, שה"פ, דאַס צערברעכען, разломаніе, התחיל מצטער על שִׁבּוּר הלוחות (שמו"ר, מ"ו).

שׁוֹבָר, במשנה: כתב קבלה לסלוק חוב — קוויטונג, квитанція, אבד שׁוֹבָר (כתובות, ט', ט'), וגיטין וְשׁוֹבְרִין (מו"ק, ג', ג').

שְׁבִירָה, שה"פ, שְׁבִירַת עצם (פסחים, ג', י"ב), שְׁבִירָתָן זו היא מיתתן (ב"ק, נ"ד, ע"א).

אֶשְׁבּוֹרֶן, במשנה: וְהָאֶשְׁבּוֹרֶן חבור לטומאה ולטהרה (טהרות, ה', ט'), שוה למקוה לטהר באשבורן (מקואות, ו', ד'), שופכין במקום מדרון ואין שופכין במקום הָאֶשְׁבּוֹרֶן (פסחים, דף מ"ב, א'), לפירוש הערוך הוא מקום עמוק על שטח ישר שבו יקוו מים, ורש"י בפסחים פירש לשון שבירה שמשתבר הקרקע ויש בקעים שהמים נאספים ושוהין בתוכן ואין נבלעים, ולדעתנו הוא ענין שפיכה ושטיפה בערבית מ ש א ב ר, כנוס מים, וואססערזאממלונג, водохранилище.

תִּשְׁבֹּרֶת, בחכמת השעורים מדידת כמות שטח — אויסמעססונג, נמצא בית סאתים מקום שיש בתשבורתו, חמשת אלפים אמה (יד החזקה הלכות שבת פרק ט"ז, ג'). ומזה חכמת התשברת או תשברת סתם, חכמת המדידה, הנדסה, גיאומיטריה, геометрія: וכמה הקדמות לקחו מטבע המנין ומסגולות צורות התִּשְׁבּוֹרֶת (מורה נבוכים, א', ל"ד). וכתב הר"ש בן תבון בפירוש המלות הזרות שקראוהו כן בעבור שבלשון הערבי קוראין חלקי המדות שְׁבָרִים וכן חלקי המנוים שלא יהיה אחד שלם כשליש וכרביע. והחכם שייער אמר עליו שלא דק בזה כי הוא נגזר מן הפעל תשבר בערבית שהוראתו מדידה (בהערותיו להעתקת המורה של הר"ש חריזי פרק ל"ג הערה 2). וכבר נהגו חכמי החשבון לקרוא אל חלקי המנוים שְׁבָרִים, בריכע, ואל חשבון השברים גם כן בשם תִּשְׁבּוֹרֶת — בריכענרעכנונג, дроби.

ב] **שָׁבַר**, פ"י. הקל עקרו קנין, והתיחד במקרא לקנין אֹכֶל: וכל הארץ באו מצרימה לִשְׁבֹּר (בראשית, מ"א, נ"ז), לִשְׁבָּר אכל (שם, מ"ב, ז'), ולכו שִׁבְרוּ בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב (ישעיה, נ"ה, א'), אכל תִּשְׁבְּרוּ מאתם (דברים, ב', ו'), ופ"א בא בענין מכירה, וַיִּשְׁבֹּר למצרים (בראשית, מ"א, נ"ו), והוא כעין ההפעיל — פערקויפען, продать.

ההפעיל יוצא לשלישי, פערקויפען: אכל בכסף תַּשְׁבִּרֵנִי (דברים, ב', כ"ח), ומפל בר נַשְׁבִּיר (עמוס, ח', ו'), הוא הַמַּשְׁבִּיר לכל עם הארץ (בראשית, מ"ז, ו'), וברכה לראש מַשְׁבִּיר (משלי, י"א, כ"ו).

ב] **שֶׁבֶר**, ש"ז, לפי המוסכם עקרו תבואה העומדת להמכר — געטריידע פערקויף, продажа хлѣба: כי יש שֶׁבֶר במצרים (בראשית, מ"ב, א'), בַּשֶּׁבֶר אשר הם שֹׁבְרִים (שם, מ"ז, י"ד), המביאים את המקחות וכל שֶׁבֶר ביום השבת למכור (נחמיה, יו"ד, ל"ב), ואת כסף שִׁבְרוֹ (בראשית, מ"ד, ב'), וישאו את שִׁבְרָם (שם, מ"ב, כ"ו), ובגזרתו כתב הרד"ק שאולי נאמר בזה הלשון: לפי שהוא שׁוֹבֵר הרעב, וכן אמר: שֶׁבֶר רעבון בתיכם (שם, ב', י"ט), על דרך: יִשְׁבְּרוּ פראים צמאם (תהלים, ק"ד, י"א), ודברי דרש הם. והנכון כמו שפירש"י שהוא לשון מֶכֶר ולשון קנין, וכן השתמשו בו חז"ל ואמרו:

שִׁבָּרוֹן, ש"ז, מקנה וקנין — האנדעל, торговля, משל למדינה שהיתה מסתפקת מן החמרין והיו שואלין אלו לאלו מה שִׁבָּרוֹן נעשית היום במדינה (ב"ר, ת'), ובגזרתו לא מצאנו טעם מתקבל.

שָׂבַר, מקורו ארמית סבר בסמ"ך, הקל: חשוב מחשבה, עיון בדבר — דענקען, טראַכטען, בעטראַכטען, ואהי שֹׂבֵר בחומה (נחמיה, ב', י"ג).

הפִּיעל, יחול קווי — האָרען, האָפּפען, ожидать, надѣяться, имѣть въ виду: אשר שִׂבְּרוּ איבי היהודים (אסתר, ט', א'), שִׂבַּרְתִּי לישועתך ה' (תהלים, קי"ט, קס"ו), עֵיני כל אליך יְשַׂבֵּרוּ (שם, קמ"ה, ט"ו), הלהן תְּשַׂבֵּרְנָה (רות, א', י"ג).

שֵׂבֶר, ש"ז, תקוה — האָפּנונג, ואל תבישני מִשִּׂבְרִי (תהלים, קי"ט, קט"ז), שִׂבְרוֹ על ה' אלהיו (שם, קמ"ו, ה').

שִׁבֵּשׁ, ארמית משרש שָׁבַשׁ, הקל והפִּעל, עקרם הסתבכות וההתפתלות — פֿלעכטען, פֿערדרעהען, פֿערשלינגען, запутывать, ומתיחס אל השתרגות שריגי הגפנים המסתבכים ומתקפלים זה בזה: תשלח קציריה (תהלים, פ', י"ב), ת"י שְׁבִישְׁתָּא שַׁבְשִׁין (ולפנינו שבישת). ומזה במשנה במובנו הראשון: שהמדינה הזאת מְשׁוּבֶּשֶׁת בגייסות (יבמות, ט"ז, ז', בגמ' קי"ז) מוקפת מסוכסכת. ובהשאלה: במובן המוסרי, הקפה סבוב וסבוך בדברים להטעות ולבלבל — אומרינקען, פֿערלייטען, פֿערווירען, смущать привести въ замѣшательство: פִּתִּיתַנִי ה' (ירמיה, כ', ז'), ת"י שַׁבַּשְׁתַּנִי. ומזה הרבה בגמרא, לְשַׁבּוּשֵׁיהּ לדרמימר הוא דבעי (יבמות, ע"ה, ע"ב).

האֶתפַּעל מן הקל והפעל: יִשְׂתָּרְגוּ עלו על צוארי (איכה, א', י"ד), תרגומו: אִשְׁתַּבְּשׁוּ כשבשין דגופנא. ובהשאלה: פתיתני ה' ואפת (ירמיה, כ', ז'), תרגם שבשתני ה' ואשתבשית — פֿערלייטעט ווערדען, быть введенный въ заблужденіе: וְרַבְרְבָנוֹהִי מִשְׁתַּבְּשִׁין (דניאל, ח', ט'). ובארמית שבמקרא בענין טרוף ובלבול הדעת — פֿערוואררען ווערדען, смѣшаться: ומצוי הרבה בגמרא בענין טעות — פֿעראירט ווערדען, заблуждаться: רב אמר אִישְׁתַּבַּשׁ כהני, ושמואל אמר לא אִישְׁתַּבַּשׁ (פסחים, דף י"ז, ע"א). מאן דתני משילין לא מִשְׁתַּבַּשׁ ומאן דתני משחילין לא מִשְׁתַּבַּשׁ (ביצה, דף ל"ב, ע"ב).

שִׁבְשָׁא, ש"נ, שריג — וויינראַנקע, лоза: שלשה שריגים (בראשית, מ', י'), ת"א תלתא שִׁבְשִׁין: ראש יניקותיו (יחזקאל, י"ז, ד'), ת"י ריש שבשתיה. ונופל גם על בד של הדס שהוא עבות, הוה נסיב שִׁיבִשְׁתָּא (ירושלמי פאה, פרק א'), ונמצא בבבלי: להנהו דשבשי שבשא (ב"מ, ע"ג, ע"א), הכורמים המגדלים שריגי גפנים.

שִׁבּוּשׁ, א) שריג, ענף, ראַנקע, רייזער, лоза, вѣтвь: מִשִּׁבּוּשֵׁי דארץ ישראל הביאתהו (ויק"ר, ל"א, ב) במובן המוסרי, קלקול, טעות, פֿערווירונג, замѣшательство, כדי שיהא שהות ביום וכו' ולומר שירה שלא בְּשִׁבּוּשׁ (ר"ה, דף ל"ה, ע"ב), אין לך שִׁבּוּשׁ גדול מזה (שם). וע"ד לשון הארמית: לפי חורפא שַׁבֶּשְׁתָּא (ב"מ, צ"ו, ע"ב), שַׁבֶּשְׁתָּא דְעָל עָל (פסחים, דף קי"ב, ע"א) — הטעות שנשתרשה קשה לעקרה. וע"ד הכפולים

שִׁבְשֵׁב, פ"ע הוצאת שְׂרִיגִים, ענפים, רייזער, צווייגע טרייבען, пустить вѣтви плести, ועוד יַחֲלִיף (איוב, י"ד, ז'), ת"י: תוב יְשַׁבְשֵׁב. ובירושלמי: רב ירמיה שִׁיבְשֵׁב ולביש עטרה של זית (סוטה, פרק ט', הלכה ט"ו), לפי המפרשים ענינו חתך זמורה, ולפי הנראה ענינו קליעה, פֿלעכטען. ומזה

שַׁבְשֶׁבֶת, במשנה: דבק כדי ליתן השבשבת (שבת, ח', ד'), ובגמרא: ראש השפשף תנא כדי ליתן בראש שפשף שבראש קנה של ציידים (שבת, דף פ', ע"א), ופירש"י נסר קטן:

שמשימין הציידים בראש קנה ונותנים עליו דבק כדי שירבק בו העוף שישב עליו. ולפי נוסח המשנה שבשבת ענינו בר, ענף, צווייג, רייזער, вѣтвь. והוא בלשון תרגום ריש שבשתיה (יחזקאל, י"ז, ד'), ובמדרש: ונחית שַׁבְשְׁבֵיהּ דנור ואיתעבדית כמו שַׁבְשֶׁבֶת דהדס (ב"ר, נ"ט).

שָׁבַת, פעו"י, הקל א) עקרו הדול, הפסק ובטול, אויפהערען, пе-реставать, перестать быть. איך שָׁבַת נוגש שָׁבְתָה מדהבה (ישעיה, י"ד, ד'), זקנים משער שָׁבָתוּ (איכה, ה', י"ד), וְיִשְׁבֹּת דין וקלון (משלי, כ"ב, י'), ויום ולילה לא יִשְׁבֹּתוּ (בראשית, ח', כ"ב). וביחס אל הדבר שממנו נפסק יבוא ביחס המ"ם. יִשְׁבְּתוּ מהיות גוי לפני (ירמיה, ל"א), וַיִּשְׁבְּתוּ שלשת האנשים האלה מענות את איוב (איוב, ל"ב, א'), כי בו שָׁבַת מכל מלאכתו (בראשית, ב', ג'). ובספרא: להביא מלח שאינה שׁוֹבֶתֶת (א', מ"ד)— שאינה פוסקת, שמצויה תמיד. ומזה ב) מנוחה בהפסק המלאכה—רוהען, פייערן, переставать работать, праздно-вать: וביום השביעי שָׁבַת וינפש (שמות, ל"א, י"ז), וַיִּשְׁבֹּת ביום השביעי (בראשית, ב', ב'), וביום השביעי תִּשְׁבֹּת (שמות, כ"ג, י"ב). ומושך את השם שַׁבָּת ביחס הפעול: תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם (ויקרא, כ"ג, ל"ג) — דען שבת פייערן, праздновать субботу, ובהשאלה: וְשָׁבְתָה הארץ שַׁבָּת לה' (שמות, כ"ה, ב') — שלא יעבדו עבודה בה, ובלשון חכמים ז"ל: אי אתה מְשׁוֹבְתֵי הרגל (תוספתא סוכה, ב', א') — ששובתים ברגל ואינם יוצאים מבתיהם למקום אחר. אור שֶׁשָּׁבַת מברכים עליו (ברכות, דף נ"ב, ע"ב). שָׁבַת נותנים לו מזון שלש סעודות (פאה, ח', ז') — עמד שם ביום השבת, אפשר שֶׁשָּׁבַת רבי אלעזר בן עזריה ולא חדש דבר (מכילתא בא, פ' ט"ז).

הנפעל, היות נמנע ונפסק והדל מהיות ע"י הריסה — אויפהערען, פערניכטעט ווערדען, прекращаться, перестать быть: וְנִשְׁבְּרוּ וְנִשְׁבְּתוּ גלוליכם (יחזקאל, ו', ו'), וְנִשְׁבַּת בה גאון עזה (שם, ל', י"ח), וביחס שֶׁמֶן: וְנִשְׁבַּת מבצר מאפרים (ישעיה, י"ז, ג').

ההפעיל, א) גרם ביטול והפסק או הַפְרֵעַ מעבודה — פייערן לאססען, צוריקקהאלטען, останавливать, ביחס שמן: וְהִשְׁבַּתֶּם אתם מסבלתם (שמות, ה', ה'), וטעמו: הפרעה — הינדערן, שטאָרען, мѣшать, препятствовать, וכמו שאמר מקודם: תַּפְרִיעוּ את העם ממעשיו (שם ד'), וְהִשְׁבַּתִּים מרעות צאן (יחזקאל, ל"ד, יו"ד). וקרוב לענין זה: וְהִשְׁבַּתִּיךְ מזונה (שם, ט"ז, מ"א) — אבטלך מהיות זונה, שלא ימצאו חפץ בך, וְהִשְׁבִּיתוּ בניכם את בנינו לבלתי ירא את ה' (יהושע, כ"ב, כ"ה). וביחס אל הדבר שאותו מבטלים: וְהִשְׁבַּתְנוּ את המלאכה (נחמיה, ד', ה'). ב) מניעה, חשוך — אבהאלטען: לְהַשְׁבִּית אויב ומתנקם (תהלים, ח', ג'), ולא תַשְׁבִּית מֶלַח (ויקרא, ב', י"ג). אשר לא השבית לך גאל (רות, ד', י"ד) — ענינו: הקרה, נתן לך גאל. ועל הרוב ענינו: הסרה, הרחקה: וועג-שאפפען, устранять ביחס שֶׁמֶן: תַּשְׁבִּיתוּ שאר מבתיכם (שמות, י"ב, ט"ו), הַשְׁבִּיתוּ מפנינו את קדוש ישראל (ישעיה, ל', י"א) כלומר: אל תזכירו את שמו. וְהִשְׁבַּתִּי חיה רעה מן הארץ (ויקרא, כ"ו, ו'), ויין מיקבים הִשְׁבַּתִּי (ירמיה, מ"ח, ל"ג), וגם בהוראת בַּטֵּל ובהוראה מוסרית: וְהִשְׁבַּתִּי את המשל הזה (יחזקאל, י"ב, כ"ג), וְהִשְׁבַּתִּי המון שיריך (שם, כ"ו, י"ג), מדנים יַשְׁבִּית הגורל (משלי, י"ח, י"ח). ומזה ג) הסרה דרך עקירה, הריסה וְאַבֵּד, פערניכטען. אַשְׁבִּיתָה מאנוש זכרם (דברים, ל"ב, כ"ו). וְהִשְׁבִּית ממנה אדם ובהמה (ישעיה, ל"ו, כ"ט), והקודם: והשחית את הארץ, וְהִשְׁבִּית את הכמרים (מ"ב, כ"ג, ה'), וְהִשְׁבַּתִּי גאון זדים (ישעיה, י"ג, י"א), וְהִשְׁבַּתִּי אלילים מנוף (יחזקאל, ל', י"ג), הִשְׁבַּתָּ מטהרו (תהלים, פ"ט, מ"ה), סגים הִשְׁבַּתָּ

(שם, קי"ט, קי"ה)· ובא: וְהִשְׁבַּתִּי לְמוֹאָב וגו' מעלה במה (ירמיה, מ"ח, ל"ה)·

שַׁבָּת, שזו"נ, עקרו שַׁבֶּתֶת א) בטול ממלאכה, רוהע, פֿייער, отдыхъ, покой. כי שַׁבָּת היום לה' (שמות, ט"ז, כ"ה) — לרצונו ית'. ויום השביעי שַׁבָּת לה' (שם, כ', י'), ושבתה הארץ שַׁבָּת לה' (ויקרא, כ"ה, ב')· ובהתיחד ליום השביעי נאמר בו: זכור את יום הַשַּׁבָּת (שמות, כ', ח'), טאג דער רוהע, רוהע טאג, день покоя. ולרוב פרסום קדושתו נקרא יום השביעי בשם שבת: ושמרתם את הַשַּׁבָּת (שמות, ל"א, י"ד), וקראת לַשַּׁבָּת ענג (ישעיה, נ"ח, י"ג), לא נקח מהם בַּשַּׁבָּת (נחמיה, יו"ד, ל"ב), עלת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ (במדבר, כ"ח, יו"ד), חדשה וְשַׁבַּתָּהּ (הושע, ב', י"א), ואת שַׁבַּת קדשך (נחמיה, ט', ד') — שבת קדש שלך, בָּאֵי הַשַּׁבָּת עם יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת (מ"ב, י"א, ט') — בני המשמר הבאים בשבת לשמור משמרתם ובני המשמר היוצאים בשבת ונפטרים לבתיהם, ונופל גם על שאר הימים המקודשים האסורים במלאכה. ובצום העשור נאמר: תשבתו שַׁבַּתְּכֶם (ויקרא, כ"ג, ל"ב)· ובענין זה נאמר לפי הקבלה; ממחרת הַשַּׁבָּת יניפנו הכהן (שם, שם, י"ב), והוא יום ראשון של פסח. ולהבדיל בין שבת של יום טוב ובין שבת של יום השביעי קראו לזה האחרון שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית (מנחות, דף ס"ה, ב')· והרבוי: בַּשַּׁבָּתוֹת ובחדשים (יחזקאל, מ"ו, ג'), מלבד שַׁבְּתֹת ה' (ויקרא, כ"ג, ל"ט)· ב) הקף שבעה ימים, שבוע — וואָכע, недѣля: עד ממחרת הַשַּׁבָּת השביעת (שם, ט"ז), שבע שַׁבָּתוֹת תמימת (שם, שם, ט"ו)· וביחס אל חוקות הארץ, ג) כל שנה שביעית למן השנה אשר נושבו בני ישראל בארצם: ובשנה השביעת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יהיה לארץ שבת לה' (שם, כ"ה, ד'), והיתה שַׁבַּת הארץ (שם, שם, כ"א)· ומזה: וְהַשַּׁבָּת ונפתחה בר (עמוס, ח', ה') — שנת השבת. וברבוי: שבע שַׁבְּתֹת שנים (ויקרא, כ"ה, ח') — אז תשבת הארץ והרצת את שבתותיה (שם, כ"ו, ל"ד)·

שַׁבָּתוֹן, ש"ז, מעין הקודם — פֿייער, רוהע, празднованіе, покой: שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קדש (שמות, ט"ז, כ"ג); באחד לחדש יהיה לכם שַׁבָּתוֹן (ויקרא, כ"ג, כ"ד), וביום הראשון שַׁבָּתוֹן וביום השני שַׁבָּתוֹן (שם, ל"ט), שנת שַׁבָּתוֹן יהיה לארץ (שם, כ"ה, ה')· ובא בחבור לשם שבת להפלגת הקדושה, וזה נאמר בשבת בראשית: וביום השביעי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן וביום הכפורים שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן היא לכם (שם, ט"ז, ל"א, כ"ג, ל"ב)· ובברייתא: מנין שאומרים מלכיות זכרונות שופרות? רבי אלעזר אומר דכתיב (ויקרא, כ"ג): שַׁבָּתוֹן זכרון תרועה מקרא קדש — שַׁבָּתוֹן זה קדושת היום וכו' מקרא קדש קדשהו בעשות מלאכה, אמר לו רבי עקיבא: מפני מה לא נאמר שבתון שבות שבו פתח הכתוב תחלה אלא שבתון קַדְּשֵׁהוּ בעשיית מלאכה וכו' (ר"ה, דף ל"ב, ע"א), (ועיין בספרא על פסוק זה בקצת שנוי) ושמענו מזה שכבר נחלקו החכמים הראשונים בפירוש השם שַׁבָּתוֹן לדעת ר"א ענינו קדושה ולדעת ר"ע ענינו שבות. ובזמננו האחרון נתן פירוש המלה הזאת יד לויכוחים בין הרבנים שומרי אמונים ובין תלמידי ר' אברהם גייגר—ביען שהבדילו האחרון בין קדושת שבת (שבת-פֿייער) למנוחת שבת (שבת-רוהע)·

שֶׁבֶת, ש"נ, החדלה — דאס אויפֿהערען, переставаніе, כבוד לאיש שֶׁבֶת מריב (משלי, כ', ג'), ומזה בַּטָּלָה — ניכטס טהון, нѣчего недѣланіе, רק שִׁבְתּוֹ יתן (שמות, כ', ג'), בעד בטלה ממלאכתו, פֿערזוימניסס, потеря времени, לכן קראתי לזאת רהב הם שֶׁבֶת (ישעיה, ל', ז'), (עיין רהב)·

מִשְׁבָּת, ש"ז פ"א בל"ר, שחקו על משבתֶּיהָ (איכה, א', ז'), לפירוש המפרשים ענינו כליון, אבדון— אויפֿהאָ-

רען, אונטערגעהן, гибель, והנראה שטעמו. מועדי אל, במובן בית מקדש, ע"ד הוראת השם מועד שכולל חג, ומקדש להועד שם.

שְׁבוּת, שה"פ, הפסק ממלאכה: מפני מה לא נאמר שבתון שבות (ר"ה, ל"ב, ע"א), והתיחד בלשון ההלכה לאסור דבר מעשה בשבת וביום טוב, לא מפני שהיא מלאכה אסורה כי אם מפני מצות השביתה בכלל: כל שחייבים עליו משום שְׁבוּת וכו' ואלו הן משום שְׁבוּת לא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה וכו' (ביצה, ה', ב'), ומפני זה במקדש שאין שם חשש לגרם מלאכה אסורה בהחלט אמרו: אין שבות במקדש (בכמה מקומות בשבת ובעירובין).

שְׁבִיתָה, שה"פ, במשנה, בהלכות שבת, בַּטָּלָה ממלאכה: קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני שֶׁשְּׁבִיתָתוֹ עליהם (שבת, ט"ז, ו') — מצות השביתה שלו בשבת חלה עליהם. ומזה שביתת כלים (שבת, דף י"ח, ע"א), שביתת בהמה (שם, קנ"ג, ע"א). ב) עמידה לשבות במקום מיוחד בשבת: מי שבא בדרך והיה ירא שמא תחשך לו והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום (עירובין, מ"ט, ע"ב). שְׁבִיתָתִי בעקרו מהלך ממקום רגליו ועד עיקרו אלפים אמה וכו' (בא"ל) ופירש הערוך מקום הישוב.

הַשְׁבָּתָה, שה"פ, הרחקה בִּעוּר — דאָס וועגשאַפֿען, השבתת שאור (פסחים, דף ה', ע"א).

שַׁבְּתַי, שע"פ, משרי הלוים בימי עזרא ונחמיה (עזרא, יו"ד, ט"ו; נחמיה, ח', ז'),

שַׁבְּתַי, שַׁבְּתָאי, אחד משבעה כוכבי לכת: המליך אות ב' בחכמה נקשר לו כתר וכו' וצר בהם שבתאי בעולם ושבת בשנה וכו' (ספר יצירה, ד', ה'), לפי נוסח מנטובה והוא הידוע זאטורנוסי עיין פרקי דר"א פרק ו', ובאגדה: האי מאן דבשבתאי, יהי גבר מחשבתיה בטלין ואית דאמרי כל דמחשבין עלוהי בטלין (שבת, דף קנ"ו, ע"א), וביתר באור נאמר: „יש מזל שגומר הלוכו לשלשים שנה והוא שבתאי" (בראשית רבה, פרשה י'), הדברים האלה מסכימים כמעט בדיוק לחשבוני התוכנים האחרונים שחשבו ומצאו כי היקש סבובו של זאטורן (שבתאי) מסביב להשמש (שנתו של כוכב לכת) הוא כ"ט שנה וקס"ז יום בקרוב.

שְׁבוּתָה, במשנה. שבותה שקוקה וכו' הרי אלו כנוין לשבועה. (נדרים, א', ב'). אפשר שענינו, קדוש עלי כיום השבת כיום ששובתין בו.

שֶׁבֶת, במשנה מין ירק, בזורע שבת (פאה, ג', ב'), השבת מתעשרת זֶרַע וירק וזירין (מעשרות, ד', ה'), לפי הרמב"ם הוא — אַניס, анить укропъ, ובערבי אל־שבת.

שָׂגָא, שָׂגָה, פ"ע, מקורו ארמית, הקל בעברית ע"ד נל"ה עומד, עלוי בגידול — גראָסס ווערדען, הערפֿאָרוואַכסען, возрастать: כארז בלבנון יִשְׂגֶּה (תהלים, צ"ב, י"ג), יִשְׂגֶּה אחו בלי מים (איוב, ח', י"א), ובהשאלה ואחריתך יִשְׂגֶּה מאד (שם, שם, ז'), ובארמית שבמקרא באל"ף, שלמכון יִשְׂגֵּא (דניאל, ג', ל"א), למה יִשְׂגֵּא חבלא (עזרא, ד', כ"ב) — מדוע יגדל מעשה ההשחתה. ובתרגומים בסמ"ך, סְגִי, סְגָא: ואם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הצרעת (ויקרא, י"ג, י"ב), ת"א ואם מִסְגָּא תִסְגֵי, ויכלול גם ענין רבוי במספר: וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ (שמות, א', ה'), ת"א וְסַגִיאוּ וְתַקִיפוּ.

ההפעיל, מנל"א, יוצא, הַצְמֵחַ, גַּדֵּל, גראָסס ווערדען לאַססען, возращать: מַשְׂגִּיא לגוים ויאבדם (איוב, י"ב, כ"ג). ובהשאלה: רומם, גַּדֵּל — האָכפּרייזען, возвеличать, хвалить: זכור כי תַשְׂגִּיא פעלו (שם, ל"ו, כ"ד), ופ"א ע"ד נל"ה: הִשְׂגּוּ חיל (תהלים, ע"ג, י"ב) — הגדילו חילם, וע"ד

המרבעים בפיעל יוצא: ביום נטעך תְּשַׂגְשֵׂגִי (ישעיה, י"ז, י"א) — תשתדלי לגדלו — גראָססציעהען, (ועיין ש ג ש).

שַׂגִּיא, ת׳ גדול רב אונים — גראָסס, מעכטיג, всемогущій, великій: הן אל שַׂגִּיא ולא נדע (איוב, ל"ו, כ"ו), שַׂגִּיא כח ומשפט ורב צדקה (שם, ל"ז, כ"ב), ובארמית שבמקרא: צלם חד שַׂגִּיא (דניאל, ב׳, ל"א), ורומה שַׂגִּיא (שם, ד׳, ז׳). ובענין רבוי, פיעל, ואנביה שַׂגִּיא (שם, שם, ט׳), ובל"ר: ומתנן רברבן שַׂגִּיאָן (שם, ב׳, י"ח), שנין שגיאן (עזרא, ה׳, י"א), שנים רבות. ובטעם תאר הפעל: בנס וקצף שַׂגִּיא (דניאל. ב׳, י"ב), שַׂגִּיא מתבהל (שם, ה׳, ט׳), שַׂגִּיא רעיוני יבהלונני (שם, ז׳, כ"ח).

שִׂגּוּי, בפיוט — גראָססע, величіе, הַשִּׂגּוּי והשגב לחי עולמים (שחרית יוה"כ).

שָׂגַב, פעו"י, הקל, היות חזק ותקיף, בצור בבנין, быть могущимъ, שטאַרק, פעסט זיין, быть крѣпкимъ: לא היתה קריה אשר שָׂגְבָה ממנו (דברים, ב׳, ל"ו), שלא היינו יכולים לכבשה. ורוב שמושו בדבור המליצה: וקודרים שגבו ישע (איוב, ה׳, י"א).

הנפעל כעין הקל, בענין ש"ת: קריה נִשְׂגָּבָה (ישעיה, כ"ו, ה׳) — איינע פעסטע שטאַדט, укрѣпленный городъ: כפרץ נפל נבעה בחומה נִשְׂגָּבָה (שם, ל׳, י"ג). ובהשאלה: נִשְׂגְּבָה לא אוכל לה (תהלים, קל"ט, ו׳), לקוחה ממליצת: קריה אשר שָׂגְבָה ממנו. ובענין קבלת פעולה: מגדל עז שם ה׳ בו ירוץ צדיק וְנִשְׂגָּב (משלי, י"ח, יו"ד) — יתחזק בו, וטעמו: יִמָּלֵט וְיִוָּשֵׁעַ, או בו ימצא לו משגב — געשיטצט זיין, быть защищаему. וביחס אל הש"י: ענינו רוממות וגדולה וְנִשְׂגַּב ה׳ לבדו (ישעיה, ב׳, י"א), ערהאבען ווערדען, возноситься величеемъ: כנגד האמור מקודם: עיני גַבְהוּת אדם שפל, וטעמו: הכל יכירו כי הוא לבדו רם ונשא. נִשְׂגָּב ה׳ כי שֹׁכֵן מרום מִלֵּא ציון משפט וצדקה (שם, ל"ג, ה׳), עיין במפרשים, והנראה לנו כי שעור הכתוב. נשגב ה׳ שכן מרום כי מלא ציון וגו׳.

הפיעל יוצא, א) נתינת חזק ועצמה, שטאַרקען, מאַכטיג מאַכען, усилить, укрѣпить-лять, וַיְשַׂגֵּב ה׳ את צרי רצין עליו (שם, ט׳, יו"ד), יְשַׂגֶּבְךָ שם אלהי יעקב (תהלים, כ׳, ב׳). ומזה ב) נתינת כח להנצל מרעה, הצלה, חלוץ, רעטטען, спасать: אֲשַׂגְּבֵהוּ כי ידע שמי (תהלים צ"א, י"ד), וַיְשַׂגֵּב אביון מעוני (שם, ק"ז, מ"א). ובפיוט במובן תהלה ורוממות: אֲשַׂגֵּב לפועל אשר שח ופעל (מלכיות ליוסי בן יוסי).

הפועל, התחזק, הנצל — געשטאַרקט, גערעטטעט ווערדען, быть спасаему. יבטח בה׳ יְשֻׂגָּב (משלי, כ"ט, כ"ה), ובפיוט בענין רוממות: תְּשֻׂגַּב לבדך ותמלך על כל ביחוד.

ההפעיל: הן אל יַשְׂגִּיב בכחו (איוב, ל"ו, כ"ב), ורש"י פירשו בענין עומר, גדול בכחו, גדל כח. והנראה שהוא יוצא, כעין הפיעל — מאַכט קראַפט. פערלייהען, обдарить могуществомъ—силою, וכן נראה ממדרשם: שֶׁהִשְׂגִּיב הקב"ה כחו (של משה) ללכת בשליחותו (שמו"ר י"ב). ובפיוט בא בהתפעל: בך ירוץ לְהִשְׂתַּגֵּב (חטאנו שחרית יו"כ).

מִשְׂגָּב, ש"ז, מקום חזק, בצור, מבצר, פעסטע, הבישה הַמִּשְׂגָּב וחתה (ירמיה, מ"ח, א׳), ולהיות המבצרים בנוים על ההרים הגבוהים וחומות גבוהות נאמר: מצדות סלעים מִשְׂגַּבּוֹ (ישעיה, ל"ג, ט"ז), בורג, крѣпость, ומבצר מִשְׂגַּב חמתיך השח (שם, כ"ה, י"ב), אלהים בארמנותיה נודע לְמִשְׂגָּב (תהלים, מ"ח, ד׳) — נודע שהוא המשגב של ארמנותיה. ובהשאלה: מנוס, מפלט, צופלוכט убѣжище; מִשְׂגַּבִּי ומנוסי (ש"ב, כ"ג, ג׳), כי היית מִשְׂגָּב לי (תהלים, נ"ט, ט"ז), והכפל: ומנוס ביום צר. ומזה: מעוז ומגין, שטאַרקע, שיטצע, ויהי ה׳ מִשְׂגָּב לדך, מִשְׂגָּב לעתות בצרה (תהלים, ט׳, י׳).

שָׂגַב, ש"ז בפיוט, רוממות וגדולה, ערהאבענהייט, величіе, השגוי וְהַשֶּׂגֶב לחי עולמים (שחרית יו"כ).

שְׂגוּב, שמ"ז, בפיוט, וכבוד והדר עטרו בִּשְׂגוּבִים (קרובות א' שבועות).

שְׂגוּב, שע"פ, א) מבני חֶצְרוֹן (דהי"א, ב', כ"א). ב) בן חִיאֵל שבנה את יְרִיחוֹ (מ"א, ט"ז, ל"ד), ובכתיב: שגיב.

שָׁגַג, קרוב לפעל ש ג ה ושניהם מיסודו של סוג נסג, בהוראת נליזה מן הדרך הישר אבווייכען. ובאו הפעלים ש ג ג, ש ג ה לנליזה מן הדרך הישר בטעות מחסרון ידיעה, אירען, блуждать. ומהם בא הפעל: ש ג ג בבנין הקל בבינוני ובעבר וענינו עומד, טרם אענה אני שֹׁגֵג (תהלים, קי"ט, ס"ז), לו שֹׁגֵג וּמַשְׁגֶּה (איוב, י"ב, ט"ז). והתיחד בתורה לחוטא ועושה דבר אשר לא יעשה, מחסרון ידיעה: וכפר הכהן על הנפש הַשֹּׁגֶגֶת (במדבר, ט"ו, כ"ח), ומושך אחר שם הפעולה: כל שִׁגְגָתוֹ אשר שָׁגַג והוא לא ידע (ויק"א, ה', י"ח), והפוכו: הזיד (ועיין ז ו ד). ועל הרוב יבוא דבר החטא בשם הפעולה בקשור עם פעל המתיחס לו (עיין ש ג ג ה) ורוב שמושו הוא בפעל שָׁגָה (עיין שם).

שְׁגָגָה, ש"נ, תעיה, מעשה נעשה מחסרון ידיעת אסורו — פֿערווירונג, פֿערגעהען, פֿערזעהען, блужденіе, ошибка, промахъ: ונקשר עם פעלים מתיחסים אל הפעולה, נפש כי תחטא בִשְׁגָגָה (שם, ד', ב'), כי יאכל קדש בִּשְׁגָגָה (שם, כ"ב, י"ד), לָעֹשָׂה בִשְׁגָגָה (במדבר, ט"ו, כ"ט), נעשתה לִשְׁגָגָה (שם, שם, כ"ד), מכה נפש בִּשְׁגָגָה (שם, ל"ה, י"א), כִּשְׁגָגָה שיוצא מלפני השליט (קהלת, י', ב').

שֶׁגֶג, בפיוט, שה"פ: שֶׁגֶג לב הותל (מלכיות, לר' יוסי בן יוסי).

מְשׁוּגָה, ש"מ (בנח תמורת דגש) כעין הקודם — פֿעראיררונג, заблужденіе, אתי תלין מְשׁוּגָתִי (איוב, י"ט, ד').

שָׁגָה, פעו"י, (עיין ש ג ג). הקל עקרו: נליזה מן הדרך הישר, אבווייכען, уклоняться сбиваться съ пути, ביחס המ"ם: גערת זדים ארורים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ (תהלים, קי"ט, כ"א), לִשְׁגּוֹת מאמרי דעת (משלי, י"ט, כ"ז), ומזה תעיה בדרך מבלי לדעת המקום המבוקש, אירען, блуждать: יִשְׁגּוּ צאני בכל ההרים (יחזקאל, ל"ד, ו'). ובמובן המוסרי, תעית השכל מחסרון ידיעה: ואם כל עדת ישראל יִשְׁגּוּ ונעלם דבר מעיני הקהל (ויקרא, ד', י"ג), וכי תִשְׁגּוּ ולא תעשו את כל המצות האלה (במדבר, ט"ו, כ"ב), ומפרש: והיה אם מעיני העדה נעשתה לִשְׁגָגָה, ואם שָׁגִיתִי הבינו לי (איוב, ו', כ"ד), וָאֶשְׁגֶּה הרבה מאד (ש"א, כ"ו, כ"א), וגם אלה ביין שָׁגוּ (ישעיה, כ"ח, ז') — בסבת היין, והכפל: ובשכר תעו. שָׁגוּ בראה (שם) במשפטי הרואה, מה שעל הרואה הנביא לעשות לעמו. ובא מאיש שֹׁגֶה ומפתי (יחזקאל, מ"ה, כ'), במובן שוֹגֵג.

ההפעיל, יוצא, הַטְעָאָה, הולכה בדרך נלוז — אירע לייטען, פֿיהרען, вести въ заблужденіе, ארור מַשְׁגֶּה עִוֵּר בדרך (דברים, כ"ז, י"ח), אל תַּשְׁגֵּנִי ממצותיך — אל תתנני להיות שוגה ממצותיך, ע"ד: למה תַתְעֵנוּ ה' מדרכיך (ישעיה, ס"ג, י"ז).

שְׁגִיאָה, ש"נ, נטיה מדרך הטוב מחסרון ידיעה, תְּעִיָּה — פֿעראיררונג, заблужденіе, ошибка: שְׁגִיאוֹת מי יבין (תהלים, י"ט, י"ג).

מִשְׁגֶּה, ש"ז מעין הקודם, טעות בחשבון — אירטהום, פֿערזעהן, ошибка, אולי משגה הוא (בראשית, מ"ג, י"ב).

שָׁגָה, בן שִׁגָּה, פ"ע, מיסוד של שוג, שִׂיג, נמצא רק בקל וענינו: התעסקות בדבר תוקע את עצמו בדבר — זיך מיט עטוואס בעשעפֿטיגען, זיך היגגעבען, быть занятымъ чѣмъ то, предаться че-

то му: באהבתה תִּשְׁגֶּה תמיד (משלי, ה׳, י״ט), ולמה תִשְׁגֶּה בני בזרה (שם, שם, ה׳). וכל שֹׁגֶה בו לא יחכם (משלי, כ׳, א׳), ברב אולתו יִשְׁגֶּה (שם, ה׳, כ״ג). ויתכן לפרשו מענין שגה א) — אירען, אירע געלייטעט ווערדען, быть введену въ заблужденіе, וכתב רבי יונה בשם ר׳ יהודה בן קריש כי הוא שמע אלדד הדני אומר: יש לי שְׁגִיָּה. בענין יש לי עסק, וכן כתב רש״י בשם רבי משה הדרשן, שהוא לשון ערבי והביא ראיה כמו: לבקש שְׁגוּיָה — לבקש עסק (משלי, ה׳, י״ט), וכן השתמש בו הרמב״ם ואמר: וְשׁוֹגִים כל שנתם בהבל וריק (הלכות תשובה, ג׳, ד׳), וכן השתמש בו בשם:

שְׁגִיָּה, וּשְׁגִיוֹתָיו בהבלי הזמן (הלכות מזוזה, ו׳, ג׳).

שִׁגָּיוֹן, ש״ז, מין ממיני השירים להתעוררות והשתפכות הנפש: שגיון לדוד (תהלים, ז׳, א׳): תפלה לחבקוק הנביא על שִׁגְיֹנוֹת (חבקוק, ג׳, א׳).

שָׁגַח, פ״ע בבנין הפעיל, השקפה בעיון, הצצה על דבר לדעת ענינו — גענוי אויף עטוואַס זעהן, בעטראַכטען, присматриваться: מַשְׁגִּיחַ מן החלונות (שיה״ש, ב׳, ט׳), וביחס שֶׁאֶל: ממכון שבתו הִשְׁגִּיחַ אל כל יושבי הארץ (תהלים, ל״ג, י״ד), ראיך אליך יַשְׁגִּיחוּ (ישעיה, י״ד, ט״ז), ובמשנה: אין מַשְׁגִּיחִין בכף מאזנים (ביצה, ג׳, ו׳), וכן הוא בארמית, ובגמרא: צווחא ולא אַשְׁגַּח בה (סוכה, דף ל׳, ע״א) — אַכטען, обратить вниманіе, ובהרגל הלשון נקרא משגיח המפקח על עסק מה — אויפזעהער, смотритель.

הַשְׁגָּחָה, ש״מ, השקפה ופקוח על דבר, אויפזיכט, наблюденіе; וביחס אל הש״י: הַהַשְׁגָּחָה האלהית (מו״נ, ג׳, י״ז) — פּראָווידענץ, провидѣніе, ואמרו: הַשְׁגָּחָה כללית, הַשְׁגָּחָה פרטית.

שִׁגֵּל, פ״י, בפעלים לא נמצא במקרא: כי אם בכתיב בענין בעילה דרך זנות — בייש‍לאַפען, совокупляться, והקרי הוא מפעל שכב ולפי המוסכם הוא מתקוני סופרים שבחרו בלשון נקיה. הקל: ואיש אחר יִשְׁגָּלֶנָּה (דברים, כ״ח, ל׳), הנפעל: ונשיהם תִּשָּׁגַלְנָה (ישעיה, י״ג, ט״ז), ובפועל: איפה לא שֻׁגַּלְתְּ (ירמיה, ג׳, ב׳), אך מה שנמצא ממנו השם

שֵׁגָל, בהוראת ש״ת לאשת המלך ובדרך כבוד: נצבה שֵׁגָל לימינך (תהלים, מ״ה) — געמאַהלין, וְהַשֵּׁגָל יושבת אצלו (נחמיה, ב׳, ו׳), ובארמית שבמקרא שֵׁגְלָתֵהּ ולחנתה (דניאל, ה׳, ב׳), נראה שלא משום דבור בלשון נקיה נגעו בו הסופרים כי אם משום טעם אחר בלתי ידוע לנו. בכל אלה בלשון התלמוד היה גם השם שֵׁגָל ללשון של גנאי (עיין תלמוד בבלי, ראש השנה, דף ד׳, ע״א; וע׳ סנהדרין, דף צ״ה, ע״ב): בני מלכים יושבים בקרנות של זהב ועמהם שֶׁגְלוֹנוֹת וזונות.

מִשְׁגָּל, ש״ז. ברבא״ם: ביאה, בעילה: מן השתיה וְהַמִּשְׁגָּל (מו״נ, א׳, ב׳).

שֶׁגֶם, במשנה, ש״ז עשאן בסינין או בְּשִׁגְמִין (כלים, יו״ד, ו׳), לפי הערוך והרמב״ם הוא שַׁעַם בלשון תלמוד והוא מין גמי שהוא רך ואינו משתבר ונוח לפקוק בו סדקים — קאָרקענהאָלץ, пробковое дерево, ובמדרש, הדלת הזה מי מעמידו? שִׁגְמָיו (ב״ר, כ״ו), ופירש בעל מתנות כהונה שהם צירי הדלתות שהמה משוברים ומחותכים ואף על פי כן המה מעמידים הדלת, ודחוק ואפשר שהוא מלשון המשנה ועניננו הַשֶּׁגֶם או הַשַּׁעַם, התחוב בסדקי הדלת לפוקקם. ובפעל בבנין פיעל, הנסרין שבמרחץ שֶׁשִּׁגְּמָן (כלים, כ״ב, י׳). לפי הנשמע מלשון הרמב״ם בפירושו עניננו שפקקם בְּשֶׁגֶם והם מחוברים היטב כאלו היו לוח

אחד, וי"מ שפסלם בְּרָהִיטָנִי, ובמדרש, בדרש על בְּשַׁגָּם הוא בשר; אני אמרתי שתהא רוחי דנה בהן והם לא בקשו, הרי אני מְשַׁגְּמָן ביסורים (ב"ר, כ"ו), מי גרם להם שימרדו בי על ידי שלא שִׁגַּמְתִּים ביסורים, הדלת הזה מי מעמידו? שְׁגָמָיו (שם), הערוך פירש לשון קשור ועגוב והכונה כריכה וקפול ביסורים: ועוד שם: הריני מְשַׁגְּמָן אלו באלו, ענינו סכסוך כמו וסכסכתי את מצרים.

שָׁגַע, פ"ע, נמצא רק בפועל ובהתפעל, וענינו היות מטורף טרוף הדעת ומבולבל.

הפועל ש"ת, מטורף ומבולבל— וואהנזינניג, וואהנוויטציג, ראזענד, быть изступленнымъ, безумie, והיית מְשֻׁגָּע ממראה עיניך (דברים, כ"ח, ל"ד): מְשֻׁגָּע איש הרוח (הושע, ט', ז'), חסר מְשֻׁגָּעִים אני (ש"א, כ"א, ט"ז), וההתפעל: תראו איש מִשְׁתַּגֵּעַ (שם, שם, ט"ו), הבאתם את זה לְהִשְׁתַּגֵּעַ עלי (שם, ט"ז) — עושה מעשה משוגע.

שִׁגָּעוֹן, ש"ז, טרוף ובלבול הדעת — וואהנזינן ראזעריא, безумie изступленie: יככה ה' בְּשִׁגָּעוֹן (דברים, כ"ח, כ"ח). ובהשאלה: כי בְשִׁגָּעוֹן ינהג (מ"ב, ט', כ') — בבלבול ובלי סדרים.

שַׁגַּר, ארמית, הקל עקרו הוצאת דבר מתוך מקומו בנקל — לייכט הער-פארברינגען, легко выносить, ונופל על הורדת דמעה: וְתֵרַד עיני דמעה (ירמיה, י"ג, י"ז), ת"י: וְתִשְׁגַּר עיני דמעין, ומזה: מיד עיניהם מְשַׁגְּרוֹת דמעות (תנא דבי אליהו, ח'). הפיעל יוצא א) השלכה — ווענווערפען, выбросанie: קבורת חמור יקבר (ירמיה, כ"ב, י"ט): כמא דְמְשַׁגְּרִין ית נבלת חמרא, ב) לידת בעלי חיים שמוציאות את ולדיהן דרך השלכה—אויסווערפען, געבאהרען, родить, וכל פֶּטֶר שֶׁגֶר בהמה (שמות, י"ג, י"ב), תיב"ע וכל פַּתַח וְלָדָא בעירא דְמְשַׁגְּרָא אמיה, ע"ד הפעל והמליצה זכר (ישעיה, ס"ו, ז'), ומזה במקרא.

שֶׁגֶר, שְׁגַר, לידת ולד בבהמה — אויסווערפונג, ענטבינדונג, разрѣшенie, וכולל את הולד הנולד — צוואלם, приплатъ: וכל פֶּטֶר שֶׁגֶר בהמה (שמות, י"ג, י"ב). ועי"ד המשקל הארמי שְׁגַר אלפיך (דברים, ז', י"ג). ובארמית יכלול הפעל הזה בפיעל גם ענין שליחות — זענדען, שיקקען, וזה עפ"י קרבות הוראות הפעלים שלח, שלך: אנכי שֹׁלֵחַ מלאך (שמות, כ"ג, כ'), ת"י: הא אנא מְשַׁגַּר. ובמשנה, וְשִׁיגְּרָן למלך אשור (פסחים, דף ט'), אחד מְשַׁגְּרוֹ לדרום ואחד מְשַׁגְּרוֹ לצפון (סנהדרין, נ"ז, ע"ב). ובקל: מה יונה שׁוֹגֶרֶת רגליות הרבה (שיה"ש, א', כ"א), שהיונה כשמתחלת לעוף כמו מעלכת א"ע ממקומה, ומזה במשנה בשם: מלא שְׁגַר היונה (ב"ב, ב', ה') — אויספלוג. ובהשאלה: ריצת דברים בהרגל הלשון, כיון שֶׁשְּׁגָרוֹ כל הלילה בפיהם נטלו אותו סימן (שמו"ר, ט'), ומזה במשנה, אם שְׁגוּרָה תפלתו בפיו (ברכות, ה', ה') — געלייפיג, ומזה: אַשְׁגָּרַת עַיְנֵיהּ דרב אחא בכל אורייתא (ירושלמי שבת, פרק ז'), אַשְׁגָּרַת עיינין בכל ספר תהלים (ירושלמי כלאים, פרק ט') — השקפה בסקירה מקפת, ובא: עבר חד קומי תיבותא וְאַשְׁגַּר חד ברכה (ירושלמי ברכות, פרק ז', הלכה ג'), השמיט מפני רוב ההרגל — אויסלאססען, роспускать, שליח צבור שֶׁהִשְׁגִּיר שתים ושלש ברכות (שם).

אַשְׁגָּרַת, ש"נ, מרוצת והרגל הלשון, געלייפיגקייט, бѣглость. בְּאַשְׁגָּרַת לשון היא מתניתא (ירושלמי מגלה, פרק ב'), והכונה הקריאה שלא בדיוק (עיין הרגל בשרש רגל).

שִׁיגְרוֹנְיָה, רחבה שלפני העיר מגרש או כבר, אויסלויפער דער שטאדט, предмѣстье: אלין שִׁיגְרוֹנְיָה דבישן (בית שאן) מינהון (המגרש שלפני בית שאן) שנאמר עליהן ארץ

זבת חלב ודבש (ירושלמי בכורים, פ"א, הלכה ז').

שַׁגֵּשׁ, ארמית פ"י, בבנין פִּעֵל: בלבול, סכסוך, המהמה, פערווירען, אין פערווירונג ברינגען, привести въ замѣшательство: וַיָּהָם את מחנה מצרים (שמות, י"ד, כ"ד), ת"א וְשַׁגֵּישׁ ית משריתא, וְהָמָם מְהוּמָה גדולה (דברים, ז', כ"ג)—וִישַׁגְשֵׁיכוֹן שְׁגוּשׁ רַב. ובגמרא: עולא מְשַׁגֵּשׁ אורחתא דאמיה (כ"ב, דף ט', ע"ב)—מבלבל מבזה, דעתא שַׁגִּישְׁתָּא (גיטין, דף ע', ע"ב), דעת מטורפת מבולבלת, פערווירטער, אונקלארער זינן, внутыванiе, смущенiе ума, וע"ד הכפולים המרובעים:

שַׁגְשֵׁג, באתפעל: יתהוללו הרכב (נחום, ב', ה'), תיב"ע מִשְׁתַּגְשְׁגִין רתיכיא טורמעלן, шататься, ובמדרש, על ביום נטעך תְּשַׂגְשֵׂגִי (ישעיה, י"ז, י"א), דרשו: ביום שנטעתי אתכם לי לעם עשיתם פסולת כמד"א סיגים כסף היו (יחזקאל, כ"ב, י"ח), תְּשַׂגְשְׂגִי שְׁגִישְׁתּוֹן אורחתא, דבר אחר תשגשגי, שגישתון בי, (ויק"ר, י"ח). והנראה שפירושיהם אלו מיוסדים על עיקר הוראת פעל שַׁגֵּשׁ שַׁגְשֵׁג בארמית: מבוכה בלבול וטירוף. ובמובן זה תרגם יב"ע: קלקלתון עובדיכון, וכן פירש"י תשגשגי לשון סכסוך נִשְׁתַּגְשְׁגוּ זמורותיך במיני דשאים וערבובים המקלקלים ענבי הגפן, והוא פירוש נכון ומתקבל, (ועיין פ ר ח). ויתכן כי השם ס י ג, שהביאו במדרש לראיה על פירושם הוא יסודו של הפעל שגי שגא בארמית וכל שגג, שגה בעברית שעיקרם נליזה ותעיה ומזה גם הפעל ש ג שׂ בתוספת שי"ן.

שַׁד, ש"נ נרדף לשם דד, ובהתיחד אל כלל אברי כנום החלב בנקבה, להניק ילדיה ברוסט, грудь, ובארמית ת ד, גם תנים חלצו שַׁד (איכה, ד', ג'), ועל הרוב בא ברבוי זוגי: ומה שָּׁדַיִם כי אינק (איוב, ג', י"ב), ולהיותן באשה בולטות מעל החזה נאמר וְשָׁדַי כמגדלות (שיה"ש, ח', יו"ד), וי"מ קשות ונצבות והן סימני בתולה: שָׁדַיִךְ כאשכלות הגפן (שם, ז', ט'), ברכת שָׁדַיִם ורחם (בראשית, מ"ט, כ"ה)—כנוי מליצי אל ברכת הבנים כלומר ברכה תהיה בְּשָׁדַיִם שיהיה בהם די חלב להניק וברכה ברחם שיקבל הזרע ולא יְשַׁכֵּל, ובקללה הוא אומר: תן להם רֶחֶם משכיל וְשָׁדַיִם צומקים (הושע, ט', י"ד), ויונקי שָׁדַיִם (יואל, ב', ט"ז), גמולי מחלב עתיקי מִשָּׁדָיִם (ישעיה, כ"ח, ט'), ובא: על שָׁדַיִם ספדים על שדי חמד (שם. ל"ב, י"ב), הנכון כפירוש הרשד"ל: האנשים יספדו גם על חרבנם של שדי חמד. במליצת לשון נופל על לשון בהוראות מתחלפות.

שֹׁד, ש"ז, מעין הקודם, בדבור מליצת השיר והתיחד אל שפעת ברכה משל לקוח משפעת החלב: וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי (ישעיה, ס', ט"ז), למען תינקו ושבעתם מִשֹּׁד תנחומיה (שם, ס"ו, י"א), ובא: יגזלו מִשֹּׁד יתום (איוב, כ"ד, ט'), הנכון כפירש"י יניקת היתום, מקום מוצא מאכלו ומזונותיו:

שֵׁד, ש, עקרו תקיף ובעל יכלת, שטארק, מאַכטיג, сыльный, могущiй והתיחד אל אלהותן של עמי הקדם לפי אמונתם, דעמאן, бѣсъ: יזבחו לַשֵּׁדִים לא אלה (דברים, ל"ב, י"ז), יזבחו בניהם וגו' לַשֵּׁדִים (תהלים, ק"ו, ל"ז). ובאגדות חז"ל נקראו בשם זה מיני ברואים בלולים מרוחניות וגשמיות ואמרו: ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם, שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים ושטין מסוף העולם ועד סופו ויודעים מה שעתיד להיות וכו' ושלשה כבני אדם אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים (חגיגה, דף ט"ז, ע"א).

שַׁדַּי, ש"ז, אחת משמותיו הקדושים של הקב"ה בסמן הרבוי הקדמון והוא רבוי ע"ד הכבוד וההגבלה כמו השם אֱלֹהִים מן אֱלוֹהַּ ועניננו: תקיף

בכלל כל הכחות, אַללמאֶכטיג, Всемогущій. ובא בחבור עם השם אֵל בתורה: אני אל שַׁדַּי התהלך לפני (בראשית, י"ז, א'), ובשמות אלה נגלה אל האבות: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שַׁדָּי ושמי ה' לא נודעתי להם (שמות, ו', ג'), ואחרי שנתפרסם באימה, שם ההויה, השתמשו בו ביחוד. ולא מצאנו השם שדי כי אם בדברי מליצת השיר וביחוד בספר איוב (ואף שתי פעמים בסגנון הספורי בספר יחזקאל (א', כ"ד, יו"ד, א'), ובהות (א', כ', כ"א), וכן נשאר זכרו בשמות עצמים פרטיים צוּרִישַׁדָּי עַמִּישַׁדָּי.

שָׁדַד, הַקַּל יוצא, טריפה, הריגה, צערייסען, ערשלאגען, растерзать, убить: זאב ערבות יְשָׁדְדֵם (ירמי', ה', ו'), ע"ד השלמים: שם נפל שָׁדוּד (שופטים, ה', כ"ז), ועל הרוב ענינו טירוף של רצח, צערפלייישען, разорвать: מפני רשעים זו שַׁדּוּנִי (תהלים, י"ז, ט'), ועל הרוב בענין חמס וגזלה בערויבען, פלינדערן, грабить: הוי שׁוֹדֵד ואתה לא שָׁדוּד (ישעיה, ל"ג, א'), ובבינוני ש"ת, רייבער, פלינדערער, разбойникъ хищникъ: בשלום שׁוֹדֵד יבואני (איוב, ט"ו, כ"א), שׁוֹדְדֵי לילה (עובדיה, א', ה'), ומזה חורבן והריסה, פערהעערען, פערוויסטען, разорять, опустошать: וְשָׁדְדוּ את גאון מצרים (יחזקאל, ל"ב, י"ב), שָׁדַד ה' את פלשתים (ירמיה, מ"ז, ד'), שֹׁדֵד ה' את מרעיתם (שם, כ"ה, ל"ו), בת בבל הַשְּׁדוּדָה (תהלים, קל"ז, ח'). ובמובן המוסרי: וסלף בגדים יְשָׁדֵּם (משלי, י"א, ה'), וע"ד נע"ו: מקטב יָשׁוּד צהרים (תהלים, צ"א, ו'), כמו בצהרים.

הנפעל: שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ (מיכה, ב', ד'), אויסגעפלינדערט ווערדען, быть ограблену: והראוי נְשַׁדֹּנִי.

הפיעל כעין הקל, שבירה והריסה, צערברעכען, צערשטאֶרען, низвергать, разрушать разбивать, יְשֹׁדֵד מצבותם (הושע, י', ב'). ובהשאלה: אל תְּשַׁדֵּד רבצו (משלי, כ"ד, ט"ו) — מְשַׁדֶּד אב יבריח אם (שם, י"ט, כ"ו), גוזל את אביו, מרושש — בערויבען, פערדראֶנגען, ограбить, оттѣснять.

הפועל מהוראת הקל, היות מהורס, צערשטאֶרט ווערדען; שֻׁדַּד עָר מואב (ישעיה ט"ו, א'), הוי אל נבו כי שֻׁדָּדָה (ירמיה, מ"ח, א'). ובענין פעל סתמי: כי שֻׁדַּד מבית מבוא (ישעיה, כ"ג, א') — צֹר שֻׁדְּדָה בתוכה פנימה עד שאין שם מקום לבוא. שֻׁדְּדָה נינוה (נחום, ג', ז'), קָמֵּין במקום קבוץ. וביחס אל הארץ ופריה: כי שֻׁדַּד גאון הירדן (זכריה, י"א, ג'), (עיין גאון), כי שֻׁדְּדָה אדרתם (שם), שֻׁדַּד שדה שֻׁדַּד דגן (יואל, א', יו"ד), פערניכטעט ווערדען, быть уничтожену: ואל בני אדם: שֻׁדַּד זרעו ואחיו (ירמיה, מ"ט, י'), אוי נא לנו כי שֻׁדָּדְנוּ (ירמיה, ד', י"ג).

ההָפְעַל כעין הפועל — פערניכטעט ווערדען, быть уничтожену: כהתימך שׁוֹדֵד תּוּשַּׁד (ישעיה, ל"ג, א'), יוּשַּׁד כְּשֹׁד שלמן (הושע, יו"ד, ד').

שֹׁד, ש"ז, א) חמס, גזל — געוואלדטהאט, רויב, насиліе грабежъ: כי שֹׁד יהגה לבם (משלי, כ"ד, ב'), כלה שֹׁד (ישעיה, ט"ז, ד'), שֹׁד רשעים יגורם (משלי, כ"א, ז') — הַשֹּׁד שהרשעים שודדים. מִשֹּׁד עניים (תהלים, י"ב, ו'), הַשֹּׁד שהעניים שדודים ונרדף עם חמס, חמס וָשֹׁד יִשָּׁמַע בה (ירמיה, ו', ז'), וכולל הרכוש שבא על ידי שוד: האצרים חמס ושֹׁד (עמוס, ג', יו"ד), שֹׁד ושבר במסלותם (ישעיה, נ"ט, ז').

ב) איד וצרה, אונהייל, бѣдствіе: שֹׁד להם כי פשעו בי (הושע, ז', י"ג), והקודם אוי להם כי נדדו ממני, כְּשֹׁד מִשַּׁדַּי יבוא (ישעיה, י"ג, ו'), נמשך אל הקודם: כי קרוב יום ה' — היום יבוא בכח גדול או בפתאום כדבר אלהי ולא לפי דרך הטבע, ויתכן שטעמו כִּי שֹׁד מִשַּׁדַּי, וכמו שקוראים ליום של פורעניות: יום ה (עיין יוב) כן קורא לו שֹׁד משדי בלשון

נופל על לשון וביואל: וּכְשֹׁד משדי (א׳, ט״ו), לְשֹׁד ולכפן תשחק (איוב, ה׳, כ״ב), ונרדף עם שֶׁבֶר: שֹׁד ושבר בגבוליך (ישעיה, ס׳, י״ח), שֹׁד וָשֶׁבֶר גדול (ירמיה, מ״ח, ג׳), הנה הלכו מִשֹּׁד (הושע, ט׳, ו׳)— הלכו למצרים להמלט מן השד שבא עליהם, וסוף דבר: מצרים תקבצם מין תקברם—שמה ימצאו קברם, המבליג שֹׁד על עז (עמוס, ה׳, ט׳), מקרא קשה הוא, ועיין בלג.

שִׁדָּה, ש״ז פ״א במקרא ביחיד ורבים: שדה ושדות (קהלת, ב׳, ח׳), ודעות המפרשים חלוקות בבאורו. רש״י פירש מרכבות נוי עגלות צר כמו שהוא במשנה: שדה תיבה ומגדל (כלים, פי״ח, פ״א), ולדעת הראב״ע הוּא מן שדד— הנשים השדודות הנלקחים בחזק ושוד ושביה שבחר בהם כפי תאותו.

שִׂדֵּד, פ״י בבנין פיעל, עקרו כמו שהוא בלשון ערבית, שווי, עבנען, גלייך מאַכען, уравнять, ובהתיחד לעבודת האדמה ענינו: פרור רגבי האדמה הנשארים אחר החרישה בכדי להשוות פני הקרקע, עגגען, бороздить יְפַתַּח וִישַׂדֵּד אדמתו הלא אם שוה פניה (ישעי׳, כ״ח, כ״ד, כ״ה), יְשַׂדֶּד לו יעקב (הושע, יו״ד, י״א), אם יְשַׂדֵּד עמקים אחריך (איוב, ל״ט, יו״ד), ומזה יצא השם על שטח אדמה או ככר־ארץ שוה ופתוח לכל צדדיה:

שָׂדֶה, ש״ז, כולל הקרקע שאינה עומדת לישוב דירה ובנינים, כעין השם בָּר בארמית: אָפֶּפֶנער פלאַטץ, поле открытая площадь, בַּשָּׂדֶה במדבר אשר רדפום בו (יהושע, ה׳, כ״ד), היום לא תמצאהו בַּשָּׂדֶה (שמות, ט״ז, כ״ה), שָׂרֵי החילים אשר בשדה (ירמיה, מ׳, ז׳), על פני הַשָּׂדֶה חִנָּם (ש״ב י״ד, א׳), וכולל גם מדברות מקום חיות: יֹדֵעַ צַיִד איש שָׂדֶה (בראשית, כ״ה, כ״ז), כל חית השדה (שם, ב׳, י״ח), חית־הַשָּׂדֶה תבקעם (הושע, י״ג, ח׳). ועל הרוב מקום מישור עומד לזרע ולנטע: וכל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה וגו׳ וכל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה (בראשית, ב׳, ה׳), וכל עשב הַשָּׂדֶה וגו׳ ואת כל עץ השדה (שמות, ט׳, כ״ב), והתיחד אל חלקת אדמה העומד לזרע, אקקער זאַאט־פעלד, пахатная земля, пажить: שָׂדֶה או כֶרֶם (שמות, כ״ב, ד׳), נחלת שָׂדֶה וכרם (במדבר, ט״ז, י״ד), כבחצי מענה צמד שָׂדֶה (ש״א, י״ד, י״ד), ובסמיכות: שְׂדֵה עפרון (בראשי׳, כ״ג, י״ז), אֹכֶל שְׂדֵה העיר (שם, מ״א, מ״ח)—הַשָּׂדֶה השייך אל העיר: על שְׂדֵה הארץ יחשב (ויקרא, כ״ה, ל״א), שְׂדֵה מקנתו (שם, כ״ז, ל״א). ובכנוי: שְׂדִי אשר בענתות (ירמיה ל״ב, ז׳), שש שנים תזרע שָׂדֶךָ (ויקרא, כ״ה, ג׳), אשר בקצה שדהו (בראשית, כ״ג, ט׳), אל ביתה ואל שָׂדָהּ (מ״ב. ח׳, ג׳). וברבוי במין נקבה: שָׂדוֹת וכרמים (ש״א, כ״ג, ג׳). ובסמיכות ובכנוי יבוא במין זכר ונקבה: שְׂדֵי חמד (ישעיה, ל״ב, י״ב), לשובב שָׂדֵינוּ יחלק (מיכה, ב׳, ד׳), וּמִשְּׂדוֹת גבע (נחמיה, י״ב, כ״ט), שְׂדֹתֵינוּ וכרמינו (נחמיה, ה׳, ג׳), ואת שְׂדֹתֵיכֶם ואת כרמיכם (ש״א, ח׳, י״ד). ובסמיכות לשם עצם פרטי של מדינה יורה חלק המישור והישוב שבה, הפך מדברותיה: שְׂדֵה אדום (בראשית, ל״ב, ד׳)—כנגד מדבר אדום, שְׂדֵה מואב (שם, ל״ו, מ״ה)—כנגד מדבר מואב. שְׂדֵה ארם (הושע, י״ב, י״ג)— כנגד מדבר ארם. ולפעמים יכלול גם כלל המדינה, געביעט, область: שדה העמלקי (בראשית, י״ד, ז׳), שְׂדֵה צֹעַן (תהלים, ע״ח, מ״ג), ובא: יער הַשָּׂדֶה נגב (יחזק׳, כ״א, ב׳)—כנוי מליצי לירושלים, וכן: מצאנוה בִּשְׂדֵי יער (תהלים, קל״ב, ו׳), (ועיין יער), הררי בַּשָּׂדֶה (ירמיה, י״ז, ג׳), (עיין הר): ונפתלי על מרומי שָׂדֶה (שופטים, ה׳, י״ח)—בהרים אשר בִּשְׂדֵה המלחמה. וימצא גפן שדה ופקעת שדה (מ״ב, ד׳, ל״ט), מדברי, ווילד וואַכסען, дикое растѣніе, ובלשון המשנה התיחד לְשָׂדֶה של נטעים וזרעים ואמרו: עד אימתי חורשין בִּשְׂדֵה הַלָּבָן (שביעית,

י״ב, א׳)—שְׂדֵה תבואה, געטריידע פעלד, поле засѣянное хлѣбомъ, וּבִשְׂדֵה הָאִלָּן עד הפסח (שם), שדה הבעל (ב״ב, ג׳, א׳), שדה שהוא בעמק ובמקום לח שאין צריכין להשקותו הפך בית השלחין (ועיין שלח) ובית שקיא (ע׳ שוק) והשתמשו בו במין נקבה: שָׂדַי מְכוּרָה שָׂדַי נְתוּנָה.

שָׂדַי, ש״ז שדה, בדבור מליצת השיר ע״ד המשקל הערבי, פעלד, געפילדע, поле, поляна: תנובת שָׂדָי (דברים, ל״ב, י״ג), וזיז שָׂדַי (תהלים, נ׳, י״א), יעלז שָׂדַי (שם, צ״ו, י״ב), מצור שָׂדַי (ירמיה, י״ח, י״ט), ובגזרת השם קרוב לשמוע שהוא מן שדא בערבית בהוראת התפשטות והשתרעות, זיך אויסדעהנען, וױיט־שטרעקקין, простираться.

שְׂדֵה־צוֹפִים, שע״פ, בקצה גבול מואב: ויקחהו שְׂדֵה צופים אל ראש הפסגה (במדבר, כ״ג, י״ד), ות״א חֲקַל סְכוּתָא—שדה שהיה שם הר גבוה למגדל מצפה.

שְׁדֵמָה (בשי״ן ימנית) ש״נ, קבוצי מיסודו של השם שדה (בשי״ן שמאלית), געפילדע, поляна, נמצא רק בל״ר: וּשְׁדֵמוֹת לא עשה אכל (חבקוק, ג׳, י״ז), כי שַׁדְמוֹת חשבון אמלל (ישעי׳, ט״ז, ח׳), ונופל גם על מקומות רחבי ידים, הרבים: וּמִשַּׁדְמֹת עמרה (דברים, ל״ב, ל״ב), והדשן וכל הַשְּׁדֵמוֹת עד נחל קדרון (ירמיה, ל״א, מ׳), ובכתיב: וְהַשְּׁרֵמוֹת ברי״ש: וישרפם מחוץ לירושלים בְּשַׁדְמוֹת קדרון (מ״ב, כ״ג, ד׳), ובא: וּשְׁדֵמָה לפני קמה (ישעיה, ל״ז, כ״ג), לפי המוסכם הוא כמו שדפה בחלוף בי״ת במ״ם וכמו שהוא באותו ענין במלכים ב׳ (י״ט, כ״ו). ורש״י בישעיה פירש שדמה הוא הנשאר בקרקע שרשי הקציר. ובאבות דר״ן: כשהיה הולך בדרך ראה אבן שְׁדֵמָה ונטלה ונתנה לתוך פיו (פרק ו״ו).

שִׂדִּים, בחבור עם שם עֵמֶק: שע״פ: אל עֵמֶק השדים הוא ים המלח (בראשית, י״ד, ג׳), א״ת מישר חלקיא וכן פירש״י שהיו בו שדות הרבה. וזכר לדבר שהיה בעמק בככר הירדן שהיה כלו משקה כגן ה׳ (שם, י״ג, י׳), וי״מ מענין סיד, ובעדות הנאמר וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בארת בארת חמר (שם, י״ד, י״ד).

שדיאור, שע״פ, אבי אליצור הנשיא לבני ראובן (במדבר, א׳, ו׳).

שְׁדוֹךְ, ארמית הקל שקט, נוח, רוהען, בערוהיגט זיין, быть спокойнымъ: נחה שקטה (ישעיה, י״ד, ז׳), ת״י נְחַת שְׁדוֹכַת, ואל תִּשְׁקֹט (תהלים, פ״ג, ב׳), ולא תִשְׁדּוֹךְ: עד אשר תשוב חמת אחיך (בראשית, כ״ז, מ״ד), תיב״ע: עד די תִשְׁדּוֹךְ ריתחא. ובפעל ואפעל, יוצא, בערוהיגען, успокоить, לְהַשְׁקִיט לו (תהלים, צ״ד, י״ג), ת״י לְשַׁדְּכָא ליה, והוא יַשְׁקִט (איוב, ל״ד, כ״ט)—והוא יַשְׁדּוֹךְ ובמדרש ייעול בר נש חכימא וְיַשְׁדִּיךְ צבורא (ב״ר, ס״ד), ומזה כנראה ב) משא ומתן של רצוי דברים ותווך לפשר בענין, אויסגלייכען, פערמיטטעלן, посредничествовать: מְשַׁדְּכִין על התינוקות בשבת ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות (שבת, דף ק״נ, א׳), הא דְשַׁדְּיךְ הא דלא שַׁדְּיךְ (קדושין, דף י״ג, ע״א). ואמרו: המקדש בלא שִׁדּוּכִים לוקה ותופסים קרושין (ירושלמי, קדושין, פ״ג), ובבבלי: רב מנגיד על דמקדש בלא שִׁידּוּכִים (קידושין, דף י״ב, ע״ב). והתיחד לדברי תִּווּךְ ורצוי בעניני זווג: אם קדם ביניהן שִׁידּוּכִין ואם לא שִׁידֵּךְ אותה מעולם וכו׳ (הרמב״ם הלכות אשות פרק ח׳, יו״ד), ומזה קוראים מְשׁוֹדֵךְ לחתן, מְשׁוּדֶּכֶת לכלה, ומזה בהרגל הלשון:

שַׁדְּכָן, ת׳ למי שעוסק בְּשִׁידּוּכִים ועסקו זה נקרא שַׁדְּכָנוּת.

שַׁדֵּל, ארמית בפעל עקרו פתוי ברצוי דברים — איבעררעדען, צורעדען, уговаривать, убѣждать, склонить. ובא בבנין פיעל: וכי יְפַתֶּה איש (שמות, כ״ב,

ט״ו), ת״א וארי יְשַׁדַּל, אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר מְשַׁדַּלְתּוֹ בדברים בגדים שלבשה לו שחרית וכו' (יומא, ל״ה, ע״ב), גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שֶׁמְּשַׁדַּלְתּוֹ בדברים לפיכך הקדים הקב״ה כבוד אב לכבוד אם (קידושין, דף ל״א, ע״א), ונכלל בזה מושג רצוי ופיוס — בעזאֶנפטיגען, смягчать (וע' שדר).

האתפעל עניני התאמצות והתחרות בדבר — זיך בעשטרעבען, זיך מיהע אום עטוואס געבען, стремиться стараться: וַיֵּאָבֵק איש עמו (בראשית, ל״ב, כ״ד), ת״א: וְאִשְׁתַּדַּל גברא עמיה. ובמשנה: במקום שאין אנשים הִשְׁתַּדֵּל להיות איש (אבות, ב', ה'), אל תִּשְׁתַּדֵּל לראותו בשעת קלקלתו (שם, ד', י״ח), ואמרו: הֱוֵה מִשְׁתַּדֵּל עם מי שהשעה משחקת לו (אבות, פ״ב, מ״ה).

הִשְׁתַּדְּלוּת, ש״מ, בהאבקו עמו (בראשית, ל״ב, כ״ג), ת״א: בְּאִשְׁתַּדְּלוּתָא ומצוי הרבה בספרי המחברים.

שְׁתַּדְּלָן, ש״ת, בהרגל הלשון, מי שעסקו להשתדל בעסקי הכלל לפני שרי הממשלה — אַנוואַלט, защитникъ, ходотай.

שָׁדַף, הקל עקרו הדפה, דחיפה, חביטה הלום, הכה — שטאָססען, שלאַגען, оттолкнуть ударить, במקרא נמצא בבינוני פעול: וּשְׁדוּפֹת קדים (בראשית, מ״א, ו') — רוח הקדים הָדַף וְהָבַט את השבלים והזיקם, ותרגומו שקופין קידום (עיין שקף) ולדעת י״מ הוא דומה לשרש שָׁזַף בחלוף דלי״ת בזיי״ן — פערברעננען, פערזענגען, сжечь, ועניינו כמו קלוים ושרופים ומושהרים מרוח הקדים — פערברעננט, פערזענגט, опаленный, והנכון כפירוש הראשון וכן הוא בארמית: וכי שיג לו (מ״א, י״ת, כ״ו): אִשְׁתַּדְּפָא אִשְׁתַּדַּף וכונתו לאמר נרחף ומוטרד. ובמשנה בנפעל מעניינו במקרא: המקבל שדה מחברו ואכלה חגב או נִשְׁדְּפָה (ב״מ, ט', ו'), ובגמרא בנתפעל: כגון שֶׁנִּשְׁתַּדְּפוּ ארבע שדות מארבע רוחותיה (ב״ב, ק״ה, ע״ב).

שְׁדֵפָה, שה״פ, חביטת השבלים קודם בשולם — אויסשלאַגען, выбиваніе, או שְׁדֵפַת השבלים — קאָרנבראַנד, изгора: וּשְׁדֵפָה לפני קמה (מ״ב, י״ט, כ״ו). ובישעיה נאמר במקומו וּשְׁדֵמָה (ע' שדם).

שִׁדָּפוֹן, ש״ז, כעין הקודם, יככה ה' בשחפת וגו' בַּשִּׁדָּפוֹן ובירקון (דברים, כ״ב), כפירוש הש״י מכת תבואה שבשדות, וי״מ שמכות הגוף הן לפי שהן סמוכין לשאר מכות הגוף והוא רזון המכלה את הגוף מעט מעט — שווינדזוכט, чахотка, אולם לפי שמושו במקומות אחרים שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה וְחָסִיל (מ״א, ח', ל״ז), הכיתי אתכם בַּשִּׁדָּפוֹן ובירקון הרבות גנותיכם וכרמיכם (עמוס, ד', ט'), הכיתי אתכם בַּשִּׁדָּפוֹן ובירקון ובברד (חגי, ב', י״ז), נראה שהתיחד למכת תבואה, ובגמרא: היתה שְׁנַת שִׁדָּפוֹן וירקון וכו' (ב״מ, ק״ו, ע״א).

שַׁדַּר, ארמית, קרוב לפעל שדל בבנין פִּעֵל, התעשקות והתחרות בדבר — זיך בעשטרעבען, זיך אנשטרענגען, стремиться, стараться, сдѣлать усиліе, בְּהֵאָבְקוֹ עמו (בראשית, ל״ב, כ״ו), ת״י בְּשַׁדְּרוּתֵיהּ עמיה, ומזה בארמית שבמקרא.

שַׁדְרַךְ, שעפ״ז, שם הכבוד שנתן שר הסריסים למלך בבל לחנניה אחד משלשה רעי דניאל (דניאל, א', ז').

באתפעל: הוה מִשְׁתַּדַּר להצלותיה (דניאל, ו', ט״ו), התעסק, התאמץ — זיך מיהע געבען, стараться, ולקצת נוסחאות מזה במשנה במקום שאין איש הִשְׁתַּדֵּר להיות איש (לפי גרסת הערוך, וע' שדל).

אֶשְׁתַּדּוּר, ש', התחרות והתערבות כנגד הזולת — עראייפערונג, ווידערשטאַנד, ועניינו קשר — עמפּאָרונג,

וְאֶשְׁתַּדּוּר עבדין בגוה (עזרא, ד׳, ט״ו).

שְׂדַר, מיסודו של סדר בארמית בהוראת עריכת דברים בערך ישר ונאות, ומזה:

שְׂדֵרָה, ש״נ, נמצא במקרא בל״ר, שורה ערוכה, בסדר נאות — רייהע, рядъ, ומזה א) וַיִּסְפֹּן את הבית גֵּבִים וּשְׂדֵרֹת בארזים (מ״א, ו׳, ט׳) — קורות ונסרים של ארזים מונחים בשורות — באלקען רייהע, рядъ балокъ, ב) מקום שורות עמודים בבנין — זיילען רייהע, колонада: והבא אל הַשְּׂדֵרוֹת (מ״ב, י״א, ח׳), אל מבית לַשְּׂדֵרוֹת (שם, שם, ט״ו), אל מבית הַשְּׂדֵרוֹת (דהי״ב, כ״ג, י״ד), (עיין מסדרונה) ויש מפרשים שדרות של אנשי הצבא העומדים על המשמר.

שֶׁדְרָה, ארמית כלל חוליות עצם הגב בבעח״י שמהם יוצאים העצמות הצלעות המקיפות את חלל הגוף, עצה — ריקקגראד, хребетная становая кость: לְעֻמַּת הֶעָצֶה (ויקרא, ג׳, ט׳), ת״א לקבל שֶׁדְרְתָא. ובמשנה: נשברה הַשֶּׁדְרָה (חולין, ג׳, ב׳), שיש לה שני גבין ושתי שֶׁדְרָאוֹת (חולין, דף ס׳, ע״ב). ובהשאלה: הַשֶּׁדְרָה של שבלת (עוקצין, א׳, ב׳; ועיין בבלי חולין, דף קי״ט, ע״ב) — ובע״א שֶׁדְרֵי דארעא (ב״ב, דף ק״ג, ע״א), ופירש הערוך, רכסי ארץ וכונתו לאמר גבשושיות המחוברות כשלשלת זו בזו, ובגזרתו היה נראה שנקראת כן על שם החוליות הערוכות ומסודרות בסדר נכון, אבל ממה שמצאנו שנקראת גם שורתא (בזיי״ן, ע׳ שזר) נראה דעת הר״ר לעווי שעקרו שזר בענין אריגה וקליעת העצמות זו בזו.

שֶׂה, שע״ב, זו״נ רק במין הבהמות הדקות וכולל שם זכר ונקבה, יונגע, יונגעס: כל שֶׂה נקד וטלוא וכל שה חום בכשבים (בראשית, ל׳, ל״ב), שֶׂה תמים (שמות, י״ב, ב׳), שֶׂה כשבים ושה עזים (דברים, י״ד, ד׳), תעיתי כְּשֶׂה אבד (תהלים, קי״ט, קע״ו), שֶׂה פזורה ישראל (ירמיה, נ׳, ט״ז). ובכנוי: את שֵׂיוֹ (דברים, כ״א, א׳), **איש שורו** ואיש שֵׂיֵהוּ (שם, י״ד, ל״ד).

שָׂהֵד, ש״ז, ארמית **סהדא**, עד — צייגע, свидѣтель, פ״א במקרא בדבור השיר: וְשָׂהֲדִי במרומים (איוב, ט״ז, י״ט), והקודם: בשמים עדי. ומזה:

שָׂהֲדוּ, שָׂהֲדוּתָא, ש״נ, עדות — צייגניס, בעצייגונג, свидѣтельство, בשם עצם פרטי, שם הגל אשר אמר יעקב לעשות: ויקרא לו לבן יְגַר שָׂהֲדוּתָא ויעקב קרא לו גַּלְעֵד (בראשית, ל״א, מ״ז), ומצוי השרש הזה בתרגומים בפעל ובשם: והנה עד שקר העד (דברים, י״ט, י״ח), ת״א סהד שקר סַהֲדָא. ובגמרא: מטרא במערבא סַהֲדָא רבא פרת (שבת, דף ס״ה, ע״ב), סַהֲדֵי שיקרא אאוגרייהו זילי (סנהדרין, דף כ״ט, ע״א) — עדי שקר נקלים בעיני השוכרים אותם להעיד.

שְׁהִי, שְׁהָא, שָׁהָה, ארמית, הקל עומד, עמידה במקום אחד המשך זמן מה, התמהמה, אֵחַר — בלייבען, וויילען, זיימען, оставаться, пребывать: וקרוב לפעל שהא בערבית בהוראת עזיבה, ונטישה ואחור — פערנאכלאססיגען, פערזעהען, пренебрегать, (עיין שיה): כי לולא הִתְמַהְמָהְנוּ (בראשית, מ״ג, י׳), ת״י ארום אילולי שְׁהֵינָא, כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לְשַׁהוֹתוֹ ע״ג כירה (שבת, דף ל״ו, ע״ב), ובמשנה: נשא אשה וְשָׁהָה עמה עשר שנים (יבמות, ו׳, ו׳), כל שֶׁשָּׁהָה שלשים יום באדם אינו נֵפֶל (שבת, קל״ה, ב׳). ומזה ב) השתוממות והתפעלות, שטוינען, ע״ד הפעל שאה בעברית, והאיש מִשְׁתָּאֵה לה (בראשית, כ״ד, כ״א), ת״א גברא שָׁהֵי בה, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללים כדי שיכונו לבם.

למקום (ברכות, ה׳, א׳), לפי המוסכם, הוא מענין הקודם עמדו במקומם, והנראה שזהו בהוראה השניה, ובמובן התבוננות והסתכלות — בעטראַכטען, вдумываться. ובהפעיל יוצא — בלייבען לאַססען, оставить, אבל לִשְׁהוֹת מַשְׁהִין (שבת, דף ל״ו, ע״א). ובהתפעל: נִשְׁתַּהוּ העדים מלבוא (ר״ה, ד׳, ד׳) — לאַנגע אויסען בלייבען, идти замедлять придти.

שָׁהוּת, ש״נ, זמן פנוי — גענוגענדע צייט, довольно времени, אלא אם כן יש שָׁהוּת ביום (ביצה, ג׳, ג׳).

שְׁהִיָּה, ש״נ, עכוב מה בדבר — פערזוימען, замедленіе: השתחואה גופא בעי שְׁהִיָּה (שבועות, דף ט״ז, ע״ב), ובדברים הפוסלים את השחיטה, ואלו הן — הלכות שחיטה: שְׁהִיָּה דרסה וגו׳ (חולין, דף ט׳, ע״א), הפסקה בִּשְׁהִיַּית זמן בשעת השחיטה, דאס פויזירען, остановка, ובבבלי מכות (ט״ז, ע״ב; י״ז, ע״א), בעי רבא: צריך שְׁהִיָּה למלקות או אינו צריך? וכו׳. ובגמרא דמפקי לכולה שתא בְּשְׁהִי וּפְהִי (מגלה, דף י״ג, ע״ב), (וכן הוא בתרגום שני על אסתר ג׳ ח׳) רש״י פירש בנוטריקון בשבת היום בפסח היום ואנן אסורים במלאכה. והנראה כפי השערת הרה״ח לעווי ששהי הוא מענין שְׁהִיָּה, ופהי עקרו פְּהִי שהוראתו בארמית ריצה הנה והנה והכונה שהם מוציאים זמנם בשהות של בטלה ובריצת רגלים שלא לצרך.

שֹׁהַם, שע״כ, מין אבן טובה: שם הבדלח ואבן השהם (בראשית, ב׳, י״ב), תרשיש ושהם (שמות, כ״ח, כ׳), בשהם יקר (איוב, כ״ח, ט״ז), א״ת בורלא, וכן תרגמו מתרגמים אחרים והיא האבן הנקראת, בעריל, Berill בל״י. ובגזרת השם י״א שהוא מן הערבי שהם היות חוור — בלאַסס זיין, ונקראת האבן כן על שם גוונו שהוא לבן כהה — דער ליכטפּאַרביגע בעריל.

שֹׁהַר, מיסודו של סהר, דער מאָנד, (עיין סהר), ומזה

שַׂהֲרוֹן, ש״ז, מין תכשיט—ענק עשוי בצורת לבנה — קליינע מאָנד, מאָנדלען, луночка; ויקח את הַשַּׂהֲרֹנִים אשר בצוארי גמליהם (שופטים, ח׳, כ״א), ובתכשיטי נשים: והשבסים וְהַשַּׂהֲרוֹנִים (ישעיה, ג׳, י״ח).

שָׁוְא, ש״ז, דבר שאין בו ממש במציאות, ניכטיגעס, ничтожество, דבר בדוי מלב, ערדיכטעט, выдумка: בטוח על תהו ודבר שָׁוְא (ישעיה, נ״ט, ד׳), נביאיך חזו לך שָׁוְא ותפל (איכה, ב׳, ד׳), הנביאים החזים שָׁוְא (יחזקאל, י״ג, ט׳), בחבלי הַשָּׁוְא (ישעיה, ה׳, י״ח) — בחבלים שאין בהם ממש, הכונה בדברים בדוים בדברי לעג ומהתלות, וכן בדבר שאין בו מועיל: וְשָׁוְא תשועת אדם (תהלים, ס׳, י״ג), על מה שָׁוְא בראת כל בני אדם (שם, פ״ט, מ״ח). ונופל על דמיונות כוזבות ודעות נפסדות ביסודות התורה: העבר עיני מראות שָׁוְא (תהלים, קי״ט, ל״ז), שָׁוְא ודבר כזב הרחק ממני (משלי, ל׳, ח׳). ומזה כנוי לעבודה זרה: השמרים הבלי שָׁוְא (תהלים, ל״א, ז׳), והכפל: ואני אל ה׳ בטחתי. אם גלעד און אך שָׁוְא היו בגלגל וגו׳ (הושע, י״ב, י״ב), מקרא קשה הוא. והנראה ששתי מלות הקשור בכתוב זה אם אך הן בהוראת החזוק והאמות, וטעמו אמנם כן, גלעד הוא און, מקום לע״ז (עיין אָוֶן) ואך שָׁוְא הם גם בגלגל, כי גם שם שורים זבחו, כלומר כגלעד כן גלגל. לַשָּׁוְא יקטרו (ירמיה, י״ח, ט״ו). ב) החלטת דבר בדוי בכוונה לרמות, ליגע, פאַלשהייט, ложь, обманъ: שָׁוְא ידברו איש את רעהו (תהלים, י״ב, ג׳). ובמובן זה נרדף עם שֶׁקֶר: אשר פיהם דבר שָׁוְא וימינם ימין שקר (שם, קמ״ד, ח׳). וביחס הסמיכות: לא תשא שמע שָׁוְא (שמות, כ״ג, א׳). לא תענה ברעך עד שָׁוְא (דברים, ה׳, כ״א).

ובדברות הראשונות נאמר במקומו עד שֶׁקֶר (שמות, כ׳, ט״ז), לא ישבתי עם מתי שָׁוְא (תהלים, כ״ו, ד׳), מנחת שָׁוְא (ישעיה, א׳, י״ג), לא מלב טהור ובכוונה שתהא לרצון כי אם להלאות את הש״י, והכפל: קטרת תועבה היא לי (ועיין תעבה). להנפה גוים בנפת שָׁוְא (ישעיה, ל׳, כ׳), ע״ד כקשת רמיה (תהלים, ע״ח, נ״ז), קשתם שקר (ירמיה, ט׳, ב׳). ומזה ביחס הלמ״ד: לא תשא את שם ה׳ אלהיך לַשָּׁוְא (שמות, כ׳, ז׳), להשבע בשמו על שקר. ובהלכה: איזו היא שבועת שָׁוְא? נשבע לשנות את הידוע לאדם אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב (שבועות, ג׳, ח׳), נשבע לבטל את המצוה זו היא שבועת שוא (שם). (ועיין שבועה). ג) און ועמל. אונהייל, השקר גורר פורענות (עיין און): כן הנחלתי לי ירחי שָׁוְא (איוב, ז׳, ג׳), והכפל: ולילות עמל מנו לי. ומזה יתכן שנאמר: אל יאמן בַּשָּׁוְא נתעה (והכתוב בשו) כי שָׁוְא תהיה תמורתו (איוב, ט״ו, ל״א), הראשון בהוראת דבר בדוי והשני און ועמל. ובא ד) בטעם תאר הפעל — ללא תועלת, הנם — פֿערגעבליך, אומזאָנסט, אומניטץ, безполезно, напрасно: אך שָׁוְא לא ישמע אל (איוב, ל״ה, י״ג), שָׁוְא עמלו בוניו בו (תהלים, קכ״ז, א׳), ועל הרוב ביחס הלמ״ד: לַשָּׁוְא הכיתי את בניכם (ירמיה, ב׳, ל׳).

שְׁוָא, בחכמת הדקדוק הוא שם לסימן של שתי נקודות זו תחת זו בארך, הבא תחת האות שאין בה תנועה להודיע שהיא ריקה, וכפי תנועת האות נקרא שוא נע כשהאות נעה ונמשכת אל האות שאחריה ושוא נח כשהאות נחה ונמשכת אל האות שלפניה. ובטעם השם הזה אמרו המדקדקים שהוא מן שָׁוְא, כלומר שאינו כלום ובא לשוא ולחנם. והנראה שהוא נגזר מן מלת שֶׁבָא או שֶׁבָאָה שהשתמשו בה ראשוני המדקדקים לאמר אות שבא (או שבאה) נָעָה (נעה) „אות שבא“ (או שבאה) נַח (או נחה) ולאהבת הקצור החליפו המדקדקים האחרונים את המלה שֶׁבָא או שֶׁבָאָה במלת שְׁוָא ואמרו גם כן אות שְׁוָאִית.

שׁוֹא, לדעת קצת הוא שרש בפני עצמו ויסודו של שרש שאה, בהוראת געישה, הרעשה — לאֶרמען, טאָבען, волноваться бушевать шумѣть, ועם זה שבירה והריסת בנינים שבאה בקול רעש — קראַכען, צוזאַממען שטירצען, трещать, грохнуть, крушеніе, ומזה

שׁוֹא, ש״ז הריסה, השחתה — שטורץ, פֿערדערבען, гибель паденіе: השיבה נפשי מִשֹּׁאֵיהֶם (תהלים, ל״ה, י״ז), או בענין המיה וגעישה — געברילל, ревѣніе, рыканіе, וכמו שהוא מפרש: מִכְּפִירִים יחידתי. ומן השרש הזה נגזרו השמות שואה, משואה, תשאות.

שׁוֹא, פ״י יסודו של שרש נשא — ערהעבען, ובא פ״א במקרא בשם

שׁוֹא, ש״ז, נשיאה, רוממות, דיא ערהעבונג, подъёмъ, בְּשׂוֹא גליו אתה תשבחם (תהלים, פ״ט, יו״ד), והקודם: אתה מושל בְּגֵאוּת הים (עיין נשא)

שִׂיא, ש״ז, גֹּבַהּ, תועפות, גראֶססע, ערהאַבענהייט, величіе, возвышеніе אם יעלה לשמים שִׂיאוֹ (איוב, כ׳, ו׳), (עיין נשא).

שׁוּב, פעו״י, הקל עקרו א) חזרה ממקום אחר למקום שבא משם, צוריקקעהרען, אומקעהרען, возвращаться, ובא בְּמֶ״ם ביחס המקום שֶׁמִּמֶּנוּ חוזרים וּבְאֶל, או בְּלַמֶ״ד ביחס המקום הראשון: והוא שב מִן הַפְּסִילִים (שופטים, ג׳, י״ט), וְשָׁבָה אֶל בית אביה (ויקרא, כ״ב, י״ג), שַׁבְתִּי אֶל ציון (זכריה, ח׳, ג׳), ואברהם שָׁב למקומו (בראשית, י״ח, ל״ג), וַיָּשָׁב אברהם אֶל נעריו (שם, כ״ב, י״ט), וַתָּשָׁב משדי מואב (רות, א׳, ו׳), ודוד הלך וָשָׁב (ש״א, י״ז, ט״ו), וביחס על גמר הפעולה אחרי שׁוּבוֹ מֵהכות (בראשית, י״ד, י״ז), ובא:

בְּשׁוּבֵנִי (יחזקאל, מ"ז, ז'), הלוך וָשׁוֹב (בראשית, ח', ג'), ויצא יצא וָשׁוֹב (שם, שם, ז'), והחיות רצוא וָשׁוֹב (יחזקאל, א', י"ד), עברו וָשׁוּבוּ משער לשער (שמות, ל"ב, כ"ז), וממנהג הלשון לאמר עבר ושוב (שם, ל"ה, ז'), מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב (זכריה, י', י"ד; ט', ח')—במובן הולכי דרך, זה הולך ממזרח למערב וזה ממערב למזרח, ובהשאלה: עד שׁוּבְךָ אֶל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה וְאֶל עפר תָּשׁוּב (בראשית, ד', ו"ו), וְיָשֹׁב (בחולם) העפר על הארץ כשהיה, והרוח תשוב אֶל האלהים (קהלת, י"ב, ז'), תשב נא נפש הילד הזה על קרבו (מ"א, י"ז, כ"א)—תחזור אליו ויחיה. וַתָּשָׁב רוחו אליו (ש"א, ל"ד, י"ב)—שהיה קרוב למות, ובקצור: וַתָּשָׁב רוחו וַיֶּחִי (שופטים, ט"ו, י"ט). ובאברי האדם — וְתָשׁב ידי אלי (מ"א, י"ג, ו"ו), אחר אשר יבשה וכמו שנסתלקה ממנו. ומזה: והנה שָׁבָה כבשרו (שמות, ד', ז'), כמו שהיתה מקודם לזה. ובדברים שאין בהם רוח חיים: וַיָּשֻׁבוּ המים מעל הארץ (בראשית, ח', י"ג), ועל סביבותיו שָׁב הרוח (קהלת, א', ו"ו), וגלל אבן אֵלָיו תָּשׁוּב (משלי, כ"ו, כ"ז), הכסף הַשָּׁב באמתחתינו (בראשית, מ"ג, י"ח). ומזה חזרה לרשות הבעלים הראשונים: בשנת היובל יָשׁוּב השדה לאשר קנהו מאתו (ויקרא, כ"ז, כ"ד), וַתָּשֹׁבְנָה הערים וגו' לישראל (ש"א, ז', י"ד), וְשָׁבַת לנשיא (יחזקאל, מ"ו, י"ז), ובהשאלה: חזרה אל המעמד הראשון וביחוד אל המעמד הטוב אחרי אשר נהרס, הערגעשטעללט ווערדען, быть воз-становлену: אחותיך סדום ובנותיה תָּשֹׁבְןָ לקדמתן (שם, ט"ז, נ"ה), ואת ובנותיך תְּשֻׁבֶינָה לקדמתכן (שם). יָשׁוּב לימי עלומיו (איוב, ל"ג, כ"ה). ובמובן זה בא גם בהוראת יוצא עיין בסמוך. וע"ד המליצה, ביאת הענש על החוטא, גמול, פערגעלטונג, мзда יָשׁוּב עמלו בראשו (תהלים ז', י"ז). והכוונה העמל אשר יצא ממנו לפגוע בזולתו יחזור אליו: גמולך יָשׁוּב בראשך (עובדיה, א', ו"ו). ב) פניה ונטיה לצדדין, זיך ווענדען, לענקען, ובא בפנית קו המגביל את התחומים: וְשָׁב משריד קדמה (יהושע, י"ט, י"ב), וְשָׁב מזרח השמש (שם שם כ"ז). ועקר שמושו, בפעולות בני אדם, וְשָׁב אפרים מצרים (הושע, ט', ג'), יָשׁוּבוּ רשעים לשאולה (תהלים, ט', י"ח). ואפשר שנאמר במובנו הראשון ע"ד המליצה, לפי שהרשעים חשובים כבני שאול ושם עיקר מושבם. יָשֻׁבוּ המה אליך ואתה לא תָשׁוּב אליהם (ירמיה, ט"ו, י"ט). וע"ד ההשאלה: כי עד צדק יָשׁוּב משפט (תהלים ק"ד, ט"ו). ועל הרוב במובן המוסרי: כי שָׁב מאחרי (ש"א ט"ו י"א). פנה ממני, הפך לי ערף, עזב את השי"ת, זיך ווענגווענדען, отвратиться. והפוכו: ושבו אליך והודו את שמך (מ"א, ח', ל"ג), זיך צווענדען, обра-титься. וְשָׁבוּ אליך בכל לבבם (שם, שם, מ"ח), וְיָשֹׁב אל ה' וירחמהו (ישעיה, נ"ה, ז'), וּבְעַד: עַד ה' אלהיך (דברים, ל"ד, ב'), ובא: ואתה באלהיך תָשׁוּב (הושע, י"ב, ז'), וּבְשׁוּב צדיק מצדקו (יחזקאל, ג', כ'), ועל הרוב בעזיבת החטא: בְּשׁוּב רשע מדרכו (שם. ל"ג, י"א), לבלתי שָׁבוּ איש מרעתו (ירמיה, כ"ג, י"ד), מדרכיהם לא שָׁבוּ (שם, ט"ו, ז'), אַבלאַס-סען פֿאָן ... оставать отъ грѣшнаго пути, исправляться, ובקצור: וְשָׁב ורפא לו (ישעיה, א', ו"ו), וְשָׁבוּ והתחננו אֵלֶיךָ (מ"א, ח', מ"ו), אחרי שׁוּבִי נחמתי (ירמיה, ל"א, י"ט). וע"ד התאר: וּלְשָׁבֵי פשע ביעקב (ישעיה, נ"ט, כ'), וְשָׁבֶיהָ בצדקה (שם, א', כ"ו), ועיין בסמוך. ובגמרא: הַשָּׁב מידיעתו יביא קרבן על שגגתו (הוריות, ב', ע"א), אילו היתה לו ידיעה שזה אסור היה שָׁב ממעשהו וחדל מעשות: וַתָּשָׁב השמש עשר מעלות (ישעיה, ל"ח, ט'). ג) חזרה לאחור ונסיגה, צוריקקטרעט-טען, אבשטעהן, ריקווערטס, отступать,-ить: לא אָשׁוּב עד כלותם (תהלים, י"ח, ל"ח). אל יָשֹׁב דך נכלם (שם, ע"ד, כ"א), זיך

זועגוועגדען, отвращаться, ובהשאלה, חזרה ממחשבה ומדבר: דברתי זמתי ולא נחמתי ולא אָשוּב ממנה (ירמיה, ד׳, כ״ח)—מן המחשבה המובנת בכח המאמר. וביחס אל הדבר עצמו: יצא מפי צדקה דבר ולא יָשׁוּב (ישעיה, מ״ה, כ״ג), ובתוספת באור: דברי אשר יצא מפי לא יָשׁוּב אלי ריקם (שם, נ״ה, י״א). וע״ד ההשאלה: כאשר ירד הגשם וגו׳ ושמה לא יָשׁוּב (שם, יו״ד), ובברכת ההפטרה בהוספה יתרה: „אחור לא ישוב ריקם". ובדרך פעל סתמי: יָשׁוּב מחשבתו הרעה (אסתר, ט׳, כ״א), וְשָׁב מחרון אפו (יונה, ג׳, ט׳), וביחס אל האף: עד שׁוּב אף אחיך ממך (בראשית, כ״ז. מ״ה), יָשֹׁב אפך ותנחמני (ישעיה, י״ב. א׳). ומזה כנראה בקצור: יָשׁוּב ונחם האלהים (יונה, ג׳, ט׳), ובא: אם יָשׁוּב ולא יָשׁוּב (ירמיה, ח׳, ד׳), הנכון כפירוש הרשד״ל, שמלת ישוב הראשון הוא מענין שׁ ו ב ב, היתכן שהיה נסוג ונלוז כל כך עד שלא יוכל לשוב אלי, ומפרש: מדוע שׁוֹבְבָה העם הזה ירושלים מְשֻׁבָה נצחת וגו׳ מאנו לָשׁוּב. ד) השנות פעולה פעם אחר פעם, ווידערהאָלען, נאָכמאַלס, опять, повторить, ומושך את הפעלים המתיחסים לו אם בדרך החלטה או בדרך המקור: וְשׁוּב מֹל את בני ישראל שנית (יהושע, ה׳, ב׳). וְשָׁב ויעשהו כלי אחר (ירמיה, י״ח, ד׳), וַיָּשָׁב יצחק ויחפר את בארת המים (בראשית, כ״ו, י״ח), לא תָשׁוּב עיני לראות טוב (איוב, ז׳, ז׳), לא יוכל בעלה הראשון וגו׳ לָשׁוּב לקחתה (דברים, כ״ד, ד׳), ובזה נרדף עם הפעל יסף בשמושו זה אלא שהפעל יסף יאמר על הרוב בהוספה והתמדת הפעולה והמשכה באופן שלא נתבטלה עוד (ע״ש). והפעל שוב יאמר על הרוב בחדוש פעולה שנתבטלה לפי שעה. ובא גם כן לפעמים בהוספה וְהַמְשֵׁךְ הפעולה: וְשָׁב הכהן ביום השביעי (ויקרא, י״ד, ל״ט), אָשׁוּבָה ארעה צאנך (בראשית, ל״ד, ל״א), וָאָשׁוּב ואשא עיני (זכריה, ו׳, א׳), אך בי יָשֻׁב יהפך ידו (איכה, ג׳, ג׳), וְתָשֹׁב תתפלא בי (איוב, יו״ד, ט״ז), ובא: יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בצלו יחיו דגן (הושע, י״ד, ח׳), שעורו לדעתם: ישְׁבֵי בצלו יָשֻׁבוּ יחיו דגן. ובמובן המושכלי: שַׁבְתִּי וראה תחת השמש (קהלת, ט׳, י״א), וְשַׁבְתִּי אני ואראה (שם, שם, ד׳, א׳), שַׁבְתִּי זממתי (זכריה, ח׳, ט״ו), ומזה: שֻׁבוּ נא אל תהי עולה ושבי עוד צדקי בה (איוב, ו׳, כ״ט), התבוננו בזה היטב כמה פעמים, ולא תמהרו לדון דינו, ואל תהי עולה מצדכם, ושבו והתבוננו ותמצאו צדקי בה. והוא ע״ד שמוש הפעל הפך וכמו שאמרו במשנה הפוך בה והפוך בה (אבות, ה׳, כ״ב). ה) שנוי מתכונה לתכונה, זיך אומוואַנדעלן, превращаться, בקשור עם יחס הלמד: ושב לבנון לכרמל (ישעיה, כ״ט, י״ז), ושבה והיתה לבער (שם, ו׳, י״ג). ובקשור עם הפעל הָפַךְ או כי יָשׁוּב הבשר החי ונהפך ללבן (ויקרא, י״ג, ט״ז). לדעת קצת מן הראשונים בא השרש הזה בפעל יוצא ובהוראת הנחה, מנוחה, בערוהיגען, רוהע פערשאַפען, успокоить: שׁוּבָה ה׳ רבבות אלפי ישראל (במדבר, יו״ד, ל״ו), ופירש״י בשם מנחם לשון מרגוע, מלשון: בְּשׁוּבָה ונחת תִּוָּשֵׁעוּן וכן פירש הראב״ע: הניח לישראל שלא ירגיזום אויביהם. וא״ת בהוראתו הראשונה תוב ה׳ שרי ביקרך בגו רבבן וכו׳, קעהרע צוריק, возвращаться, שׁוּבֵנוּ אלהי ישענו (תהלים, פ״ה, ה׳)—לדעת רבי יהודה בן חיוג הוא ג״כ מענין הנחה, בערוהיגען, успокоить, והרמבמ״ן תרגם טראָסטען, утѣшать, ויב״ע תרגם תוב אלינו שוב אלינו, וכעין זה פירש רש״י שוב אתה והשיבנו, והפייטן השתמש בו בענין השבה ואמר: שׁוּבֵנוּ ליראתך (סליחה, אל נא רפא), ועל הרוב מושך את נְשׂוּא הפעולה שְׁ ב וּ ת: וְשָׁב ה׳ אלהיך את שְׁבוּתְךָ (דברים, ל׳, ג׳), א״ת ויתיב ית שבי גלותך — ישיב את גלותך, כלומר את הגולה שלך למקומו, וכן: בְּשׁוּב ה׳ את שְׁבוּת עמו (תהלים, י״ד, ז׳),

וְשַׁבְתִּי את שְׁבוּתְכֶם (ירמיה, כ"ט, י"ד), ובא: וה' שָׁב את שְׁבוּת איוב (איוב, מ"ב, יו"ד), וגם פה תרגם המתרגם אשיב ית גלות איוב. ועוד בהרבה מקומות במקרא ובקצתם בבנין הפעיל (עיי"ש). והנראה שכונתו שהושאל השם שְׁבוּת לכל צרה ופורענות, אך פעל שׁוּב איננו מתישב בזה היטב, ולדעת ר' יהודה חיוג ענינו השקטה והנחה, וטעם שָׁב שבות—הניח להם הנחה, וגם זה דחוק. ולדעת קצת ענין הפעל שׁוּב במקומות אלה ענינו הרחקה, הסרה, אַבּווענדען, отвратить, יסיר צרות הגלות, והנכון כדעת הרשד"ל שהוא החזרת האדם או האומה למעמדם הראשון (ועיין שְׁבוּת), ולדעת קצת בא הפעל הזה במובן שקט ושלו גם בקל, ומזה: ואתה באלהיך תָּשׁוּב (הושע, י"ב, ז') — תנוח ותרגיע באלהיך, יָשֻׁבוּ ישבי בצלו (שם, י"ד, ח') (ועיין לעיל), ומזה לדעת קצת: וְשַׁבְתִּי בבית ה' (תהלים, כ"ג, ו'), אמצא מנוחה, ובא: ועודנו לא יָשׁוּב (ירמיה, מ', ה'), לדעת י"מ הוא מענין השבת מענה — אנטוואָרטען, (עיין הפעיל). ומפני קרבת השרש הזה אל שרש ישב בא לפעמים גם בהוראתו כמו: אם שוב תֵּשְׁבוּ בארץ הזאת (ירמיה, מ"ב, י'), ולפי תיב"ע מזה: וְשַׁבְתִּי בבית ה' (תהלים, כ"ג, ו'), שהוא כמו וְיָשַׁבְתִּי, וְשָׁבֶיהָ בצדקה (ישעיה, א', ז'), כמו וְיוֹשְׁבֶיהָ. ולדעת הרשד"ל נאמר במובן זה: אם תָּשׁוּב ישראל נאם ה' אלי תָּשׁוּב (ירמיה, ד', א'), תשוב השני כמו תֵּשֵׁב וטעמו כמו תעמוד ותתקיים (וע' להלן).

הפיעל יוצא, א) — צוריקפֿיהרען, возвращать: וְשֹׁבַבְתִּי את ישראל אל נוהו (ירמיה, נ', י"ט), בְּשׁוֹבְבִי אותם מן העמים (יחזקאל, ל"ט, כ"ז), לְשׁוֹבֵב יעקב אליו (ישעיה, מ"ט, ה'), ואפשר שטעמו: להחזירם בתשובה. ומזה החזרת דבר למעמדו ומצבו הקדום, הערשטעללען, возстановлять: אנפת תְּשׁוֹבֵב לנו (תהלים, ס', ג'), רש"י פירש תְּשׁוֹבֵב רצונו עלינו או החזירנו לקדמותנו. והנראה שמליצה זו יסודתה במליצת: אודך ה' כי אָנַפְתָּ בי יָשֹׁב אפך ותנחמני (ישעיה, י"ב, א'); מְשׁוֹבֵב נתיבות לשבת (שם, נ"ח, מ"ב)—מחזיר הדרכים לקדמותן הטובה, וטעם לָשָׁבֶת — לישוב הארץ כמו: לָשֶׁבֶת יצרה (שם, מ"ה, י"ח), נפשי יְשׁוֹבֵב (תהלים, כ"ג, ג'), מן הקל: וַתָּשָׁב רוחו וַיֶּחִי (שופטים, ט"ו, י"ט), ולפי ענין הפיעל: לחזוק הפעולה: סעוד לב — לאַבען, ערקוויקקען, подкрѣплять освѣжать, ומהוראת החזרה יצא: ב) לענין התעיה בדרך בנוע ובנוד ממקום למקום — אומהער אירען לאַססען, заставить блуждаться: רעיהם הִתְעוּם הרים שׁוֹבְבוּם (ירמיה, נ', ו') — הרעים התעו אותם והוליכו אותם תועה על ההרים. ובמובן המוסרי הטיה מן הדרך הישרה — פֿערלייטען, פֿערפֿיהרען, оболщать, развращать: חכמתך ודעתך היא שׁוֹבְבָתֶךְ (ישעיה, מ"ז, יו"ד). ובעומד בטעם תאר השם, היות נוטה מדרך הטובה במרד — אבטריננינג זיין, быть отступнымъ: מרוע שׁוֹבְבָה העם הזה ירושלים (ירמיה, ח', ה'), ועיין שׁוֹבָב, מְשׁוּבָה. וְשֹׁבַבְתִּיךְ ונתתי חחים בלחייך והוצאתי אותך (יחזקאל, ל"ח, ד'), רש"י פירש אעשה אותך שׁוֹבָב. והנראה שבזה ענינו הסרה ובמובן העתקה והתקה ממקום אחד בעל כרחו — הערויסציהען, вытянуть, וכן להלן: וְשֹׁבַבְתִּיךָ וְשִׁשֵּׁאתִיךָ והעליתיך מירכתי צפון (שם, ל"ט, ב'), איך ימיש לי לְשׁוֹבֵב שָׂדֵינוּ יחלק (מיכה, ב', ד'), מקרא קשה הוא ולא רחוק לשער שטעם לְשׁוֹבֵב לקיחה בחזקה—גזלה, ושעור הכתוב: איך ימיש לי ימישני יעתיקני וירחיקני מעל חלקי (עיין מוש) ושדינו יפלו לחלק מי ששוסה וגוזלם מידנו ומקביל אל הקודם: וחמדו שָׂדוֹת וגזלו (לעיל ב'). ויהיה ענין שׁוֹבֵב שדינו כמו שֹׁסֵי נחלתי (ירמיה, ג', י"א), (עיין שבב).

הפועל מההוראה הראשונה היות מושב — צוריקגעפיהרט ווערדען, быть возвращену, מְשׁוֹבֶבֶת מחרב (יחזקאל, ל"ח, ח'), והכפל: מְקֻבֶּצֶת מעמים רבים,

ההפעיל — יוצא, מן הקל. בהוראותיו: א) ההורה במקום — צוריקקפיהרען, возвращать, וַהֲשִׁבֹתִיךָ אל האדמה הזאת (בראשית, כ"ח, ט"ו), וַהֲשִׁבֹתִיךָ בדרך אשר באת (מ"ב, י"ט, כ"ח), לְהָשִׁיב את המלך אל ביתו (ש"ב, י"ט, י"ב), וַהֲשֵׁבוֹתָם אל האדמה (מ"א, ח', ל"ד), הַשָּׁבָה מארץ שִׁבְיָה, ובהשאלה: ואל עפר תְּשִׁיבֵנִי (איוב, י', ט'), כי ידעתי מָוֶת תְּשִׁיבֵנִי (שם, ל', כ"ג), ולהפך: לְהָשִׁיב נפשי מני שחת (שם, ל"ג, ל'), (ועיין להלן), ובע"א: נתנו מחמדיהם באכל לְהָשִׁיב נפש (איכה, א', י"א) — להחזיר אל קרבם נפשם העתידה לצאת מפני הרעב. ומזה בענין תענוג — ערקוויקקען, לאבען, поркрѣплять освѣжать: ונפש אדניו ישיב (משלי, כ"ה, י"ג), מנחם מֵשִׁיב נפשי (איכה, א', ט"ז), מְשִׁיבַת נפש (תהלים, י"ט, ח'), לא יתנני הָשֵׁב רוחי (איוב, ט', י"ח) — שאיפת רוח — אטהעם האָלען, вдыхать, ובדברים שאין בהם רוח חיים: וְהֵשִׁיבוּ את האבן על פי הבאר למקומה (בראשית, כ"ט, ג'), הָשֵׁב אל תערה (יחזקאל, כ"א, ל"ה). ובהתיחס אל יד: השב ידך אל חיקך (שמות, ד', ז'), החזרה אל המקום שהיתה בו לפני זה, כנגד האמור: הָבֵא נא ידך; ויהי כְּמֵשִׁיב ידו (בראשית, ל"ט, כ"ח), משיכת היד הפשוטה אל הגוף, צוריקקציעהען, возвращать, ובהשאלה: הֵשִׁיב אחור ימינו (איכה, ב', ג'), ולא פשטה להושיע, לא הֵשִׁיב ידו מבלע (שם, ב', ח'), מעני הֵשִׁיב ידו (יחזקאל, י"ח, י"ז). ב) החזרת דבר לבעליו הראשונים: וְהֵשִׁיב את הגזלה (ויקרא, ה', כ"ג), הֲשִׁיבֹנוּ אליך (בראשית, מ"ג, כ"א), עד בא השמש תְּשִׁיבֶנּוּ לו (שמות, כ"ב, כ"ה), מֵשִׁיב יגע ולא יבלע (איוב, כ', י"ח). ובהשאלה: לְהָשִׁיב את המלוכה לרחבעם (מ"א, י"ב, כ"א), ולהפך: הֵשִׁיב רְצִין מלך ארם את אילת לארם (מ"ב, ט"ז, ו'), ובקצור: הוא השיב את גבול ישראל (שם, י"ד, כ"ה) — ווידער הערשטעללען, возстановлять: לְהָשִׁיב ידו בנהר פרת (שם, ח', ג'). ובהחזרה אל המעמד הקודם, וַהֲשִׁיבְךָ על כנך (בראשית, מ', י"ג) — ווידערראייגזעטצען, возстановить: וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כבראשונה (ישעיה, א', כ"ו). ועל הרוב בחבור עם נשוא הפעולה: כי אָשִׁיב את שְׁבוּתָם (ירמיה, ל"ב, מ"ד), וַהֲשִׁיבוֹתִי את שְׁבוּת יהודה (שם, ל"ג, ז'), ובשאר מקומות וכמה מהם הכתיב בְּקַל (עיין הקל). ויתכן שמזה: אלהים הֲשִׁיבֵנוּ (תהלים, פ'; ד', ח', כ') — השיבנו לקדמותנו. ובענין השבת גמול — פערגעלטען, воздавать: וַיָּשֶׁב אלהים את רעת אבימלך וגו' הֵשִׁיב אלהים בראשם (שופטים, ט', נ"ו, נ"ז), הֵשִׁיב ה' עליך כל דמי בית שאול (ש"ב, ט"ז, כ'), וְהֵשִׁיב לאדם כפעלו (משלי, כ"ד, י"ב), וְהֵשִׁיב ה' לי טובה (ש"ב, ט"ז, י"ב), מֵשִׁיב רעה תחת טובה (משלי, י"ז, י"ג). ובַהֲשָׁבַת תודה: מה אָשִׁיב לה' (תהלים, קט"ז, י"ב). ומזה כנראה הבאת מנחה למלכים שהיא כעין השבת תודה על ברית שלומם — דארברינגען, поднести: מלכי תרשיש ואיים מנחה יָשִׁיבוּ (תהלים, ע"ב, י'), וְהֵשִׁיב למלך ישראל מאה אלף כרים (מ"ב, ג', ד'). ובמובן זה נאמר: כל קרבנם וגו' ולכל אשמם אשר יָשִׁיבוּ לי (במדבר, י"ח, ט'), כי הָשֵׁב תָּשִׁיבוּ לו אשם (ש"א, ו', ג'). ג) החזרה מצד לצד, הפנאה, אומקעהרען, אומווענדען: לְהָשִׁיב אל היבשה (יונה, א', י"ג), נלאה לַהֲשִׁיבָהּ אל פיו (משלי, כ"ו, ט"ו), וְיָשֵׁב פניו לאיים (דניאל, י"א, י"ח), וַיָּשֶׁב עליהם אופן (משלי, כ', כ"ו). ומסגולת הלשון לאמר: אל תְּשִׁיבִי את פָּנָי (מ"א, ב', ט"ז) — לא תחזיר את פני לאחור בבושה, אל תחזירני ריקם היפך נשוא פנים: אל תָּשֵׁב פני משיחך (תהלים, קל"ב, י'),

ומזה: מֵשִׁיב חכמים אחור (ישעיה, מ"ד, כ"ה); ובחבור עם אף או חמה. וְיָשֹׁב חרון אף ה' מישראל (במדבר, כ"ה, ד'), אבווענדען, отвратить, הֵשִׁיב את חמתי מֵעַל בני ישראל (שם, שם, י"א), וביחס אל הכועס, הֱשִׁיבוֹתָ מֵחרון אפך (תהלים, פ"ה, ד'), מענה רך יָשִׁיב חמה (משלי, ט"ו, א'). ובא: שובו וְהָשִׁיבוּ מעל גלוליכם (יחזקאל, י"ד, ו') — בהוראת הקל. וכן: שובו וְהָשִׁיבוּ מִכָּל פשעיכם (שם, י"א, ל'), וְהָשִׁיבוּ וחיו (שם, שם, ל"ב), וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לבבך (דברים, ד', ל"ט), תפנה הדבר אל הלב להתבונן בו, כמו: תָּשִׂים אליו לב — צום הערצען ווענדען, געהמען, взять къ сердцу, זֹאת אָשִׁיב אל לבי (איכה, ג', כ"א). ובמובן קרוב לזה: וְהֵשִׁיב לב אבות על בנים (מלאכי, ג', כ"ד), ובע"א: כי תָשִׁיב אל אל רוחך (איוב, ט"ו, י"ב), כעסך, תפנה אליו בחרון אף. ד) החזרה לאחור — צוריקקפּיהרען, отодвинуть назадъ: הנני מֵשִׁיב את צל המעלות וגו' אֲחֹרַנִּית (ישעיה, ל"ח, ח'), אף תָּשִׁיב צור הרבו (תהלים, פ"ט, מ"ד). ובהשאלה: וַהֲשִׁבֹתִי את ידי (יחזקאל, כ', כ"ב), וברך ולא אֲשִׁיבֶנָּה (במדבר, כ"ג, י"ט) — ריקקגאנגיג מאַכען, взять обратно ובענין בטול חק או דת המלך: לְהָשִׁיב את הספרים (אסתר, ח', ה'). ומזה במובן מניעה — אבהאַלטען, צוריקקהאַלטען, держать: אם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רגלך (ישעיה, נ"ח, י"ג), שעורו: אם תָּשִׁיב רגלך מִלֶּכֶת מפני כבוד השבת, הן יחטף ומי יְשִׁיבֶנּוּ (איוב, ט', י"ג), והוא באחת ומי יְשִׁיבֶנּוּ (שם, כ"ג, י"ג), ועל ארבעה לא אֲשִׁיבֶנּוּ (עמוס, א', ג'; ועוד שם, בענין זה כמה פעמים)—לא אָשִׁיב דבר גזרתי, ומזה: בענין הוצאה וחלוץ הָשִׁיבָה נפשי מִשֹּׁאֵיהֶם (תהלים, ל"ה, י"ז), לְהָשִׁיב נפשו מִנִּי שַׁחַת (איוב, ל"ג, ל'), ה) שנוי והכפלת הפעולה, וויעדערהאָלענטליך, повторенie, вторично: ואז קשור עם למ"ד: לְהָשִׁיב וְלִבְנוֹת (דניאל, ט', כ"ה), או שהוא קָשור עם עַל: וְאָשִׁיבָה ידי עָלַיִךְ (ישעיה, מ', כ"ו), הָשֵׁב ידך כבוצר על סלסלות (ירמיה, ו', ט'), בוצר וחוזר ובוצר. ומזה כנראה: וַהֲשִׁיבוֹתִי ידי על עקרון (עמוס, א', ח')— להכותה מכה רבה; לְהָשִׁיב ידך על חרבותי (יחזקאל, ל"ח, י"ב). ו) הבאת דבר מענה לדורשיו, אנטוואָרט ברינגען, אנטוואָרטען, отвѣчать дать отвѣтъ: ראה את שלום אחיך וגו' וַהֲשִׁבֵנִי דבר (בראשית, ל"ז, י"ד), לְהָשִׁיב אמרים אמת לשלחך (משלי, כ"ב, כ"א), ובא בשני יחוסי הפעלים: אני אשיבך מלין (איוב, ל"ה, י"ד), ואשיבה חרפי דבר (משלי, כ"ז, י"א), מֵשִׁיב דברים נכחים (משלי, כ"ד, כ"ו), משבעה מְשִׁיבֵי טַעַם (משלי, כ"ו, ט"ז)—יועצי המלך, ע"ד הארמית: התיב עטא וּטְעֵם (דניאל, ב', י"ד). וע"ד המליצה: לכן שְׂעִפַּי יְשִׁיבוּנִי (איוב, כ', ב'), ובמשנה: שואל מפני הכבוד וּמֵשִׁיב (ברכות, ב', א'), ובא: וְהוֹשְׁבוֹתִים כי רחמתים (זכריה, י', ו'), לדעת הרד"ק היא מרכבת מן יָשַׁב ומן שׁוּב— אשיבם ואושיבם לבטח על מקומם.

ההפעל מן ההפעיל צוריקגעקעהרט געראָפען ווערדען, быть возвращенъ, быть возвану назадъ: וַיּוּשַׁב אֶת משה (שמות, י', ח'), והוא ע"ד פעל סתמי: הוּשַׁב כספי (בראשית, מ"ב, כ"ה), כְּלֵי בית ה' מוּשָׁבִים (ירמיה, כ"ז, ט"ז), האשם הַמּוּשָׁב לה' (במדבר, ה', ח'), ג) הָאֹמֵר לירושלים תּוּשָׁב (ישעיה, מ"ד, כ"ו)—ווידערהערגעשטעללט ווערדען, быть возстановлену.

שׁוּבָה, ש"נ, בְּשׁוּבָה ונחת תִּוָּשֵׁעוּן (ישעיה, ל', ט"ו), לפירוש רש"י הוא לשון ישוב ומרגוע רוהע, спокойствіе, כמו: שׁוּבָה ה' רבבות אלפי ישראל (במדבר, י', ל"ו), וכן הסכימו שאר המפרשים אלא לדעתם הוא מנחי פ"י (עיין הַקַּל). וי"מ מענין חזרה במובן מניעה ועִרוּב, צוריקקהאַלטען, содержано.

שׁוֹבָב, שׁוֹבֵב, ש״ת ותאה״פ, נלוז, נוטה מן הדרך הישרה והולך תועה בדרך לבו, אבטרינניג, ווידערשפענס-טיג, строптивый необузданный, распутный: שׁוֹבוּ בנים שׁוֹבָבִים (ירמיה, ג׳, י״ד, כ״ב), הַבַּת הַשׁוֹבֵבָה (שם, ל״א, כ״ב, מ״ט, ד׳), וע״ד תאר הפעל: וילך שׁוֹבָב בדרך לבו (ישעיה, נ״ז, י״ז). ולדעת פירסט מזה: לְשׁוֹבֵב שדינו יחלק (מיכה, ב׳, ד׳), כנוי לגוי עובד עבודה זרה — היידע, язычникъ.

שְׁבוּת, ש״נ עיין שְׁבוּת בשרש שָׁבָה. והנראה כדעת הרשד״ל, שהוא מן שׁוּב, והוראת חזרה או החזרה אל המעמד הראשון שהיה מעמד טוב. ווידערהערשטעללונג, возстановленіе: וְשָׁב ה׳ אלהיך את שְׁבוּתְךָ (דברים, ל׳, ג׳), וה׳ שָׁב את שְׁבוּת איוב (איוב, מ״ב, יו״ד), (ועיין הקל בשרש הזה), ומזה גם על משקל.

שִׁיבָה, בשוב ה׳ את שִׁיבַת ציון (תהלים, קכ״ו, א׳).

שִׁיבָה, בגמרא. שה״פ — צוריקקעהרען, גמר שִׁיבָה שִׁיבָה מהתם (מכות, דף י״ג ע״א), תנא דבי רבי ישמעאל: ושב הכהן ביום השביעי (ויקרא, י״ד, ל״ט), ובא הכהן (שם, שם, מ״ד), זו היא שיבה זו היא ביאה (עירובין, דף נ״א, ע״א), לפי פשוטו של המאמר, נראה לאמר שכוונתו לאמר, שאין הוראת ושב הכהן חזרה ממקום אחד למקום שהיה בו לפנים, כי אם השנות פעולה וכפילתה, ווידערקאָממען, שישוב ויבוא ביום השביעי אחרי בואו לשם תחלה, בפעם הראשונה. וזהו אמרו: זו היא שיבה, זו היא ביאה, כלומר ענין אחד להם, בעיקרו.

שׁוּב, במשנה תאר הפעל, כמו עוד בעברית, נאָך, שוב מעשה בעסיא (יבמות, ס״ז, ד׳), שוב אינו פוסק (שקלים, א׳, ג׳), שוב אינה קולטת (ר״ה, דף יו״ד, ע״ב).

מְשֻׁבָה, מְשׁוּבָה, ש״נ, נטיה, נזילה מן הדרך הישרה, דרך התורה, אבקעהר, אבוועגדונג, אבפאלל: מדוע שובבה העם הזה ירושלם מְשֻׁבָה נצחת (ירמיה, ח׳, ה׳). כי מְשֻׁבַת פתיים (משלי, א׳, ל״ב), ארפא מְשׁוּבָתָם (הושע, י״ד, ה׳), ועמי תלואים לִמְשׁוּבָתִי (שם, י״א, ז׳), רש״י פירש על פי תיב״ע כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים אם לשוב אם לא לשוב ובקושי ישובו, ולפי דעתי משובה זו ענינו תשובה ותשובתי תשובה אלי, והרד״ק אמר שלא מצאנו משובה כי אם לגנאי, ופירש ועמי תלואים בין הצרה וההרוחה, בשביל הַמְשׁוּבָה והמרד שעושים לי, והוא ע״ד בבית תפלתי (ישעיה, נ״ו, ז׳), (ועיין תלה), וברבוי: כי רבו מְשׁוּבֹתֵינוּ (ירמיה, י״ד, ז׳), ובנבואת ירמיה שרגיל הרבה במלת משובה בא השם כעין שם תאר לכלל האומה, מְשֻׁבָה ישראל (ירמיה, ג׳, וי״ו; ח׳, י״א—י״ב) — דיא אבטריננינגע.

תְּשׁוּבָה, ש״נ, א) חזרה למקום שיצא משם, ריקקעהר: וּתְשֻׁבָתוֹ הרמתה כי שם ביתו (ש״א, ז׳, ט״ו). ב) חזרה בהקף הזמן — ווידערקעהר: возвращеніе: ויהי לִתְשׁוּבַת השנה (ש״ב, י״א, א׳), כמו לתקופת הימים (שם, א׳, כ׳). ג) מענה, אנטוואָרט, על תְּשֻׁבֹת באנשי און (איוב, ל״ד, ל״ו) — תשובה בטענה ותביעה — ווידערערעדע, возра-щеніе: וּתְשׁוּבֹתֵיכֶם נשאר מעל (שם, כ״א, ל״ד), עיין שאר. ובמשנה: התיחד השם לחרטה בעזיבת החטא — רייזע, בוססע, раскаяніе: תְּשׁוּבָה ומעשים טובים כתרים בפני הפורעניות (אבות, ד׳, י״א), בעל תשובה — דער בוססענדע, רייאיגע, אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים (ב״מ, נ״א, ע״ב).

הֲשָׁבָה, שה״פ, במשנה, צוריקגאבע, от-дать назадъ, возвратить: לַהֲשָׁבַת

אבדה (ב"ק, ח', ז'), חוץ מֵהֲשָׁבַת אבדה שהרי רבתה בה התורה הֲשָׁבוֹת הרבה (ב"ק, דף נ"ה, ע"א), ובירושלמי על משקל הָשֵׁב: ומפני הָשֵׁב אבדה (יבמות, פרק ב').

הֶשְׁבּוֹן, בגמרא כעין הקודם, צוריקקגאבע, возвращеніе, לרבות ...ות יד להשבון (ב"מ, דף מ"ח, ע"א), לא נתן לְהֶשְׁבּוֹן (עירובין, דף ס"ב, ע"א), ועיין שם בתוספות דה"מ ועכו"ם לא מוגר, הכוונה שאינו חייב להחזיר. ובספר אמונות ודיעות: אשר אין לו השבון (פ' י') ענינו אין לו חרטה, אינו אומ־ הָשֵׁב.

שׂוּב, פ"ע, היות בעל שערות לבנות של זקנה, גרויע האָארע האָבען, сѣдѣть, ואני זקנתי וָשַׂבְתִּי (ש"א, י"ב, ב'), מקורו ארמית בסמ"ך, ומצוי הרבה בתרגומים ומזה במשנה: וְסִיב וּבְלֶה בה (אבות, ה', כ"ב).

שָׂב, ת'. זקן, גרייז, сѣдой, старецъ, גם שָׂב גם יָשִׁישׁ בנו (איוב, ט"ו, יו"ד).

שֵׂיבָה, ש"נ, עקרו שערות לבנית של זקנה, דאס גרויע האָאר דעם גרייזעס, сѣдины у старика: גם שֵׂיבָה זרקה בו (הושע, ז', ט'), יונק עם איש שֵׂיבָה (דברים, ל"ב, כ"ה), שָׂב, גרייז, сѣдой. ועל הרוב ישמש במובן זקנה גדולה האָהעם אלטער, глубокая старость: עד זקנה וְשֵׂיבָה (תהלים, ע"א, י"ח), תקבר בְּשֵׂיבָה טובה (בראשית, ט"ו, ט"ו), את שֵׂיבַת עבדך (שם, מ"ד, ל"א). ולכלכל את שֵׂיבָתֵךְ (רות, ד', ט"ו). וע"ד המליצה: יחשוב תהום לְשֵׂיבָה (איוב, מ"א, כ"ג), זקן וחלש, מליצה לקוחה מלבנת הגלים לעת סערה. ופ"א במשקל מין זכר: כי קמו עיניו מִשֵּׂיבוֹ ת' מְשֵׂיבָתוֹ (מ"א, י"ד, ד'), וזה על משקל ארמי.

שֵׂיבוּת, שמ"נ, נֶגַע השיבה, גרויא, בכל מראה לבן אפילו במראה שיבות (תוספתא נגעים, א', ב').

שׂוּג, פ"י לפי הנראה, שהוא יסודו של שָׂגָה ב) בהוראת התעסקות וטרדא בדבר, זיך ערנסטליך בעשעפֿטיגען, ומזה: שִׂיג, ש'. עסק של טרדא — ערנסטע בעשעפֿטיגונג, כי שיח וכי שיג לו (מ"א, י"ח, כ"ז), ואפשר שלזה כוון יב"ע בתרגומו: אשתדפא אשתדוף.

שׂוּד, שִׂיד, ש"ז, מין אבן ועפר לבן, ששורפים אותם ונעשים נמוחים ומשתמשים בהם לָטוּחַ הבנינים — קאַלק, известь: משרפות שִׂיד (ישעיה, ל"ג, י"ב); על שרפו עצמות מלך אדום לַשִּׂיד (עמוס, ב', א'), ובארמית סִיד, בסמ"ך, ובמשנה ע"ד הארמית: כִּיד כדי לָסוּר קטנה שבבנות (שבת, ח', ד'), כְּסִיד ההיכל (נגעים, א', א'), כטיח הַסִּיד שבהיכל. ובפעל במקרא בבנין הקל, טיחה בְּשִׂיד — מיט קאַלק איבערטינכען, וְשַׂדְתָּ אותם בַּשִּׂיד (דברים, כ"ז, ב', ד'), ובמשנה בסמ"ך סִיד כדי לָסוּד (שבת, ח', ד'), וְקָדוּם בַּסִּיד (סוטה, ז', ה'), ובפיעל: סִיְּדוֹ וכיירו (ע"ז, ג', ז'), לקח בית מְפוּיָּח וּמְסוּיָּד (תוספתא, ב"ב, ח').

סַיָּד, ת', מי שמלאכתו לטוח בנינים בַּסִּיד — קאַלקשטרייכער, смазывà-тель известью: הַסַּיָּד ששכח (מקואות, ב', ח'), סנדל של סַיָּדִין (עדיות, ב', ח'), לדעת י"מ הוא שורפים אבנים לסיד.

סִיּוּד, ש"ז, סָד בהן סִיּוּד אחד (ב"ב, דף נ"ג, ע"ב) — קאַלקשטריך.

שָׁוָה, עברית וארמית, פעו"י, עקרו א) היות במצב ישר בלי גבשושית, ונקי"ם — גלייך, עבען זיין, быть рав-нымъ, (כמו שהוא בשע"פ, עֵמֶק שָׁוֵה), ומזה בקל היות בתכונה ישרה נוכחית ומתאמת עם זולתו — גלייך זיין, ביהם הלמ"ד ואֶל: פן תִּשְׁוֶה לו גם אתה (משלי, כ"ו, ד'), ונרדף בזה עם הפעל דָּמָה וההבדל ביניהם רק במדרגה ולפי גזרתם, שהפעל דָּמָה ענינו היות רק קָרוֹב בתכונה אחת עם זולתו לפי ציור המחשבה — אֶהנליך זיין, уподобляться, ואל מי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה (ישעיה, מ', כ"ה).

ב) ערך המחיר — אן ווערטה גלייך זיין, одного достоинства, ביחס הבי״ת, וכל חפציך לא יִשְׁווּ בה (משלי, ג׳, ט״ו, ח׳, י״א), ומזה: אין הצר שֹׁוֶה בנזק המלך (אסתר, ז׳, ד׳)—אם הצר הזה יקר וחשוב בעיני המלך אין בו די ערך כנגד ערך נזק המלך, אינו כדאי להכריע את הנזק שהוא גורם למלך. ומזה היות נוח וראוי — שיקקליך, געציממענד זיין, פאססענד, прилично, достойна: ולמלך אין שוה להניחם (אסתר, ג׳, ח׳), ובמובן היות בו חפץ, איינען ווערטה האבען, ליעב זיין, имѣть цѣну, быть желательнымъ: וכל זה איננו שֹׁוֶה לי (שם, ה׳, י״ג), חטאתי וישר העויתי ולא שָׁוָה לי (איוב, ל״ג, כ״ז) במובן פעל סתמי, רש״י פירש לא נהיה לי שכר בדבר, וכונתו לאמר: לא נמצא לי כל חפץ ותועלת במעשי הרעים. ויתכן שיובן בהוראתו הראשונה לא היה דרכי דרך ישר וזה מסכים עם הקודם וישר העויתי. ובלשון חכמים: אמר לו המקום: לא שָׁוֶה לך כלום שלא יהיו הבריות אומרות בשביל שאהבו מחל לו (ספרי דברים, כ״ו), פתרון המלות: לא שָׁוֶה לך — האט עס פיר דיך קיינען ווערטה? ничего не значить для тебя? ג׳ שנאמר בהם בשיבה וכו׳ אברהם היה שוה לו דוד שוה לו (ב״ר, מ״ד) — ווירדיג זיין, быть достойнымъ, שָׁוֶה לו המות (אבדר״ן ט״ז).

הפיעל יוצא, א) מן ההוראה הראשונה: הַיְשָׁרָה, הַחֲלָקָה—(גלייך, גלאטט מאכען, עבנען, уравнивать уравнять: הלא אם שִׁוָּה פניה (ישעיה, כ״ח, כ״ה), ובהשאלה: הַיְשָׁרַת הנפש, הַשְׁפָּלַת הַגַּבְהוּת וּפִשּׁוּט העקמימות — בעשוויכטיגען, בערוהיגען, усмиряться, אם שִׁוִּיתִי ודוממתי נפשי (תהלים, קל״א, ב׳). ב) עשות שָׁוֶה בתכונה עם הזולת — גלייך מאכען: מְשַׁוֶּה רגלי כאילות (תהלים, י״ח, ל״ד). ובארמית שבמקרא: ולבבה עם חֵיוְתָא שַׁוִּי (דניאל, ה׳, כ״א), ובארמית יכלול הפעל הזה

ג) גם הוראת שִׂימָה, שִׁיתָה — ועטצען, לעגען, פאססען, положить, возложить, примѣривать: ואז שמושו וקשורו עם מלת היחס על: שָׂם על שכמה (בראשית, כ״א, י״ד), ת״א שַׁוֵּי על כתפה. כל שַׁתָּה תחת רגליו (תהלים, ח׳, ז׳), תיב״ע כולא שַׁוֵּיתָא. ומזה במקרא לדעת המפרשים: שִׁוִּיתִי עזר על גבור (תהלים, פ״ט, כ׳), הוד והדר תְּשַׁוֶּה עליו (שם, כ״א, ו׳). ויתכן שענינם הנאה וְהַתְאָמָה— אנפאססען, дѣлать соотвѣтственно; וכן: פרי יְשַׁוֶּה לו (הושע, יו״ד, א׳) וכפירוש רש״י — פרי אשר יְשַׁוֶּה לו וייטב לו. ובמובן המוסרי עריכת דבר לנוכח בציור המחשבה — געגענאיבערשטעללען, противоставлять, שִׁוִּיתִי ה׳ לנגדי תמיד (תהלים, ט״ז, ח׳), ובקצור: משפטיך שִׁוִּיתִי (שם, קי״ט, ל״ד). שעורו: שִׁוִּיתִי לנגדי, שִׁוִּיתִי עד בקר כארי כן ישבר כל עצמותי (ישעיה, ל״ח, י״ג), י״ת נהמית ופירשו כאלו היה כתוב שועתי ורש״י פירש: שִׁוִּיתִי עצמי כל הלילה לסבול יסורי חולי ונתגברתי כארי לסבול, וכל מה שאני מתגבר כן יגבר החולי עלי לשבר כל עצמותי, ולפי פירושו יהיה ענין שויתי כמו: שִׁוִּיתִי ודוממתי נפשי, והרשד״ל פירשו בהוראת הפעל דומה, אני הייתי מדמה בלבי כי עד בקר עד מהרה ישבר החולי כארי כל עצמותי.

ההפעיל, עריכה לדמיון — פערגלייכען, גלייכשטעללען, сравнивать: מה אַשְׁוֶה לך ואנחמך (איכה, ב׳, י״ג), והקודם: מה אֲדַמֶּה, למי תְדַמְּיוּנִי וְתַשְׁווּ (ישעיה, מ״ו, ה׳). ובמשנה: שרבי אליעזר הִשְׁוָה את מדתו ורבי יהושע חלק (שקלים, ד׳, ז׳) — גלייכארטיג קאָנזעקווענט פערפאהרען, поступать послѣдовательно, שֶׁהִשְׁוָהוּ (את הגר) לאזרח, וכו׳, בא הכתוב וְהִשְׁוָהוּ לאזרח לכל מצות שבתורה (מכילתא ב׳. פ׳ ט״ו), זה הִשְׁוָה כבוד עבד לכבוד קונו (ב״ק, דף ע״ט, ע״ב), מפני מה אין אתם מַשְׁוִים

עמנו בעוה"ז (ויקרא רבה, ד'), עד שאתה מַשְׁוֶה אותנו לָךְ, לֵךְ וְהַשְׁוֶה את בניך (שם), אויסגלייכען, дойдти до соглашенія, ובהרגל הלשון: הוּשְׁוָה עמו. ובמובנו הפשוט: אני מַשְׁוֶה לך פרחתך (ב"ר, ס"ח).

הַהִתְפַּעֵל, היות שוה ודומה: ואשת מדנים נִשְׁתָּוָה (משלי, כ"ז, ט"ו) מורכב מן הנפעל וההתפעל ע"ד הבנין הרגיל בלשון המשנה ובהקל מן הדגש ומוסב אל האשה והראוי להיות מלרע. וי"מ שהוא כמו נִשְׁתַּוּו, ובמובן זה נראה שהבינו חז"ל שכן אמרו: אין דעתי מִשְׁתַּוָּה עמכם (במדבר רבה ב'). וי"מ במובן הַיְשָׁרָה והשקטת הרוח: אשת מדנים שנראית כאלו היא השביחה את רוחה, די בערוהיגט שיינט, кажется успокойна. ובארמית שבמקרא מלשון שימה: וביתה נְוָלִי יִשְׁתַּוֵּה (דניאל, ג', כ"ט).

שָׁוֶה, במשנה, ת': שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהם שָׁוִין במראה ובקומה ובדמים (יומא, ו', א') — גלייך, равно, חולקות בשוה (כתובות, י', ט') — אין גלייכען טהיילען, въ равныхъ частяхъ. וביחס אל ההלכה: שֶׁשָּׁוֶה מגעו למשאו (כלים, א', ג'), תרומת מעשר שָׁוָה לבכורים בשתי דרכים ולתרומה בשתי דרכים (בכורים, ב', ה'), הצד הַשָּׁוֶה שבהן (ב"ק, א', א'), ובהסכמה בדעות: וְשָׁוִין אלו ואלו שטוענים קורת בית הבד (שבת, א', ט'), איבעראיינשטיממען, соглашаются, עד שיהיו פיו ולבו שָׁוִין (תרומות, ג', ח'), על החלוקין אנו מצטערים אלא שבאת לחלוק עלינו את הַשָּׁוִין (ירושלמי שקלים, פרק ג'), ובפיוט: הַשָּׁוֶה וּמַשְׁוֶה קטן וגדול (פיוט האוחז ביד), לפי הנראה ענינו שהוא שוה לעצמו ואינו מתפעל ומשתנה מתכונה לתכונה. ובספרי המחברים: מדות אנושיות טהורות שוות (טו"ג, ב', ל"ו). והתנו בו החכמים שיהיה רופא העצמות נכבד שוה בעסקי עניניו (מאמר היחוד חובת הלבבות עמוד 18).

ב) מחיר, ווערטה, стоимость, цѣнность, שור שָׁוֶה מנה (ב"ק, ג', ט'), שְׁוֵה כסף (שם, א', ג'), חפץ שיש לו מחיר, ווערטה זאַכע, цѣнный предметъ, ובארמית יכלול הפעל הזה גם הוראת שטוח הצעה, אויסברייטען, אויסדעהנען, בעלעגען, расшлать: מרבדים רָבַדְתִּי ערשי (משלי, ז', ט"ז), ת"י בתשויתא שוית ערסי, ולדעת הר' לעווי זהו עיקר הוראת הפעל שוה וממנו יצאה הוראת שימה, שיתה, פשיטה והנחת דבר על פני דבר או בתוך דבר אחר ושוב יצא ממנו מושג ההישרה וההשויה, צופאַססען, צוגלייכען.

ההפעיל: הַשְׁוֵה, גלייך מאַכען, уравнять: הִשְׁוָה הכתוב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל עוֹנְשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה:

הַשְׁוָאָה, ש"נ בהרגל הלשון, פשר בפצוי ובפיוס, אויסגלייך, соглашеніе.

שְׁוֵה קריתים, שע"פ (בראשית, י"ד ה'), מקום מישור רחב ידים אצל העיר קריתים שנפלה לנחלה: למטה ראובן (במדבר, ל"ב, ל"ז). ובסמיכות לשם עמק עֵמֶק שָׁוֵה, הוא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ (בראשית, י"ד, י"ז), עֵמֶק בקרבת העיר ירושלים. ע' עמק. ונגזרים ממנו בשע"פ: יִשְׁוִי יִשְׁוָה.

שׁוּחַ, פ"ע, יסוד לשרש שחה, שחח עקרו טביעה בעמק, זינקען, זיך ווענקען, спускаться: ומזה בקל: כי שָׁחָה אל מות ביתה (משלי, ב', י"ח). ומוסב אל השם בית אף שהוא במין זכר. ומזה היות כפוף, געבייגט, נידערגעזונקען זיין, быть согбену, כי שָׁחָה לעפר נפשנו (תהלים, מ"ד, כ"ו). ובמובן המוסרי: וְתָשׁוּחַ עלי נפשי (איכה, ג', כ'), בכתיב תָּשִׂיחַ ביו"ד מן ההפעיל. ובמשנה במובנו הפשוט בן תשעים לשוח (אבות, ה', כ"ח). געדעהמיטיגט, ניעדערגעשלאַגען זיין, быть смиряему согбену,

ההתפעל: עלי נפשי תשתוחח (תהל׳, מ״ב, ז׳), מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי (שם, מ״ב, ו׳, י״ב, מ״ג, ה׳), ובארמית יכלול הפעל שוח גם הוראת השמה פערוויסטען: למשאות נצח (תהלים, ע״ד, ג׳), תיב״ע למשווח אומיא (לפי הנוסחאות המדויקות) (ועיין להלן).

שוחה, ש״נ, בור, והתיחד לבור עשוי למוקש, גרובע, פאללע, яма, сѣть: כי כרו שוחה לנפשי (ירמיה, י״ח, כ׳); במובן המשאלי: כרו שוחה ללכדני (שם, שם, כ״ב), שוחה עמוקה פי זרות (משלי, כ״ב, י״ד), בארץ ערבה ושוחה (ירמיה, ב׳, ו׳)—לדעת המפרשים היא ארץ מלאה נקעים וחריצים והוא כנוי לארץ שממה, והנראה שכן עיקר הוראתו במקום הזה כהוראת השרש בארמית. ב) שממה, חרבה, איינע וויסטע מן שוח בארמית, וכתרגומו חרוב.

שיחה, ש״נ בהוראת הקודם, בור, גרובע, פאללע, яма, западня: כרו לפני שיחה (תהלים, נ״ז, ד׳), כרו לי זדים שיחות (שם, קי״ט, פ״ה). ובמשנה:

שיח, בור שיח ומערה (ב״ק, ה׳, ה׳), שלוכט, щель, оврагъ, והוא ארוך וצר (עיין ב״ק, דף נ׳, ע״ב).

שחת, ש״נ (ע״מ נחת מן נוח), א) שוחה עשוי למוקש, גרובע, פאללע, яма, западня, עד יכרה לרשע שחת (תהלים, צ״ד, י״ג), ויפל בשחת יפעל (שם, ז׳, ט״ז). ובסמיכות לשם רשת: כי חנם טמנו לי שחת רשתם וגו׳ (שם, ל״ה, ז׳) (ע׳ רשת). והתיחד לקבר, גראב, гробъ: לא יראה השחת (תהלים, מ״ט, יו״ד), ותקרב לשחת נפשי (איוב, ל״ג, כ״ב), לשחת קראתי אבי אתה (שם, י״ז, י״ד), והכפל: אמי ואחותי לרמה. תורדם לבאר שחת (תהלים, נ״ה, כ״ד), ועל הרוב ענינו שאול, ארץ תחתית, אונטערוועלט, преисподняя: לא תעזב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת (תהלים, ט״ז, יו״ד) לשחת יורדוך (יחזקאל, כ׳, ח׳), ולא ימות לשחת (ישעיה, נ״א, י״ד) — לא ימות לרדת לשחת. ואפשר שזה ענינו מלשון השחתה שנכלל ג״כ בפעל זה וטעמו — ולא ימות לסבת השחת, אז בשחת תטבלני (איוב, ט׳, ל״א), לדעת המפרשים הוא בור מלא טיט ורפש, ויתכן שגם זה ענינו שאול ובמובן תופת מקום שרפת הגופות שמלא גחלים ועשן (עיין תפת). וזהו כנגד האמור מקודם: אם התרחצתי במי שלג והזכותי בבור כפי. עיין תפת.

שחיתה, ש״נ, פעם אחת במקרא: ואמלט משחיתותם (תהלים, ק״ז, כ׳), המפרשים פרשוהו מן שוחה, שחת. והנראה שזהו בהוראת שממון וחרבן והוא כנוי ליסורי מות, טאָדעס-קוואללען, предсмертныя муки, וע״ד תרגומו מלחבלותהון.

שוח, שע״פ, מבני אברהם מקטורה (בראשית, כ״ה, ב׳), ומבניו נאחזו במדבר ערב בסמוך לארץ אדום ומהם כנראה היה בלבד השוחי אחד מרעי איוב (איוב, ב׳, י״א, ובשאר מקומות).

שוחה, שע״פ, מבני בניו של יהודה (דהי״א, ד׳, י״א), והוא הנקרא חושה (שם, שם, ד׳).

שוחם, שע״פ, בן דן: לשוחם משפחת השוחמי (במדבר, כ״ו, מ״ב), ובספר בראשית (מ״ו, כ״ג), נקרא חשים.

שוח, פעו״י, עברית, ובארמית בסמ״ך, עקרו דבור והגיה, רעדען, דענקען, ומזה בקל לפי המוסכם: ויצא יצחק לשוח בשדה (בראשית, כ״ד, ס״ג), לדעת חז״ל והמתרגמים ענינו דבור של תפלה בעטען, молиться, ולדעת י״מ, דבור של המית הנפש ואנחה על מות אמו, קלאגען, וע״ד ישפך שיחו (תהלים, ק״ב, א׳), וי״מ דבור של מרעות וטיול, זיך צו בעשפרעכען, אונטערהאלטען, бесѣдовать, ומזה ע״ד נחי ע״י, וביחיד בדבור מליצת השיר: שיחו בכל נפלאותיו (תהלים, ק״ה, ב׳), וי״מ הגות והתבוננות, נאכזיננען,

נאַלדענקען, размышлять. ב) ספור והגדה
ערצעהלען, разсказать, והלכי על
דרך שיחו (שופטים, ה׳, יו״ד), שיח לארץ
ותורך (איוב י״ב). וע״ד ההפעיל א) דבור
של טיול ושעשוע, זיך אונטערהאַל-
טען, бесѣда, ישיחו בי ישבי שער
(תהלים, ס״ט, י״ג). ובמובן המוסרי: עבדך
ישיח בחקיך (שם, קי״ט, כ״ג) — הנני
מוצא בהם שעשועים לנפשי ע״ד
שנאמר: אני תורתך שעשעתי (שם, שם,
ע׳), ובעלילותיך אשיחה (שם, ע״ז, י״ג).
ויתכן שטעמו הגה והתבוננות—נאַכזיננען,
вдумываться, וכעין הקודם: והגיתי בכל
פעלך. וביחס הפעול: והקיצות ה׳א
תשיחך (משלי, ו׳, כ״ב) — תשיח עמך
ותדבר על לבך. ב) ספור והגדה —
ערצעהלען, расказывать, расказать, по-
вѣствовать, והגדה בפרסום—פערקינדיגען,
возвѣщать, נפלאתיך אשיחה (שם, קמ״ה,
ה׳). ג) נהימה והמיה מכאב לב וכעין
שמוש הפעל הגה — קלאַגען, вопить,
אשיחה במר נפשי (איוב, ז׳, י״א),
אשיחה ואהמה (תהלים, נ״ה, י״ח),
אשיחה ותתעטף רוחי (שם, ע״ז, ד׳).
ובלשון חכמים ע״ד הלשון הארמית
בסמ״ך בענין דבור וספור, זאַגען, ער-
צעהלען, איני יודע מה אתה סח (שבועות,
פרק ח׳, משנה ד׳, ובגמרא, מ״ט, ע״ב),
מסיח לפי תומו.

הפיעל כעין ההפעיל, א) ספור
והגדה — ערצעהלען, повѣствованіе:
ואת דורו מי ישוחח (ישעיה, נ״ג, ח׳).
לפירוש רש״י מי יגיד את כל התלאות
אשר מצאוהו בדורו. והרשד״ל פירש
כי את זה כמו עם וכמו: כי ידברו את
אויבים בשער (תהלים, קכ״ז, ב׳) — מי
היה עומד להליץ ולדבר בעדו עם
בני דורו ולהוכיחם על מה שעושים
לו, ואמר „ישוחח" אפילו שיחה קלה.
ב) דבור של שעשוע או הגות לב ועיון
ביחס הבי״ת—זיך אונטערהאַלטען, בעזיננען,
бесѣдовать, размышлять, במעשי ידיך
אשוחח (שם, קמ״ג, ה׳).

א] שִׂיחַ, ש״ז א) דבור שלם של טענה
ומענה, געשפראַך, אונטערהאַלטונג,
бесѣда: כי שיח וכי שיג לו (מ״א, י״ח,
כ״ז), אתם ידעתם את האיש ואת שיחו
(מ״ב, ט׳, י״א) — דרך דבוריו שהוא
מדבר דברים בטלים — געשוואַטץ,
болтовня. ויתכן שענינו כמו טיב
בארמית שנגזר מן טבב בהוראת דבור
והתיחד לתכונה ומעמד, טבע — בעי-
שטאַנד, אינהאַלט, וועזען, суть содержаніе,
ומזה כנראה: ומגיד לאדם מה שחו (עמוס,
ד׳, י״ג), ענינו תכונתו ומבוקשו.
ב) דבור של צעקה מכאב לב, קלאַגע,
скорбь, вопль, אשפך לפניו שיחי (תהלים,
קמ״ב, ג׳), אריד בשיחי (שם, נ״ה, ג׳),
שמע אלהים קולי בשיחי (שם, ס״ד, ב׳),
אעזבה עלי שיחי (איוב, י׳, א׳), גם היום
מרי שיחי (שם, כ״ג, י״ב). ומזה: ג) צער
ועגמת נפש — ליידען, недугъ, скорбь,
כי מרב שיחי וכעסי (ש״א, א׳, ט״ז),
ישא בשיחי משכבי (איוב, י״ז, ג׳), משכבי,
שנתי, יסבול עמי את צערי, כלומר:
כשאישן ינוח לי. ועמ״נ:

שִׂיחָה, ש״נ, כעין הקודם: כל היום
היא שיחתי (תהלים, קי״ט, צ״ז),
אונטערהאַלטונג, бесѣда: ותגרע שיחה
לפני אל (איוב, ט״ו, ד׳), קלאַגע, вопль.
ובמשנה במובנו הראשון: אל תרבה
שיחה עם האשה (אבות, א׳, ב׳): ולא
שחתי שיחת חולין (סוכה, דף כ״ח, ע״א),
משיחתו של רבן גמליאל למדנו שני
דברים (סוכה, דף כ״א, ע״ב; ע״ז, י״ט, ע״ב),
אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא
הניח מקרא משנה וכו׳ שיחת מלאכי
השרת שיחת שדים ושיחת דקלים (סוכה,
כ״ח, ע״א), הנראה שענינו: טיבם ומהותם.

ב] שׂוּחַ, ארמית, פ״ע, צמיחה, פריחה,
שפראָססען, בליהען, расти рас-
цвѣсть: גלה חציר (משלי, כ״ז, כ״ה),
תרגומו שוח עמירא (לפי נוסחאות
מרויקות ולפנינו שבח).

שִׂיחַ, ש״ז, צמח האדמה וביחוד

מיני העצים הקטנים, געשטרויכע, געוויקסע, кусты, растенія: וכל שִׂיחַ השדה (בראשית, ב׳, ה׳), תחת אחד השִׂיחִם (שם, כ״א, ט״ו) — שׂ׳כַּת עֵצִים געשטרויך, кустарникъ: הקטפים מלוח עלי שִׂיחַ (איוב, ל׳ ד׳). במדרש בפירוש גזרת השם שיח אמרו דרך דרש: כל האילנות כאלו מְשִׂיחִין אלו עם אלו, כל האילנות כאלו מְשִׂיחִין עם הבריות (ב״ר, י״ג), ומדבריהם למדנו כי לדעתם יסוד אחד לשתי ההוראות השונות אשר לשרש שׂוּחַ, ולא רחוק לשער עם גיזיניוס כי עיקרו יציאת דבר וגלויו מן הכח אל הפועל, ומזה פריחה ודבור וזה ע״ד שמוש השרש אמר נגד ניב וע׳ הערה לשרש אמר.

שׁוּט, פ״ע, הקל עקרו הליכה מהירה לצדדים שונים לבקש דבר מה— אומהערשטרייפען, шататься, фланкировать: שָׁטוּ העם ולקטו (במדבר, י״א, ח׳), שוט נא בכל שבטי ישראל (ש״ב, כ״ד, ב׳) — דורכוואנדערן, מִשּׁוּט בארץ ומהתהלך בה (איוב, א׳, ז׳), ובגמרא בענין טיול: לָשׁוּט דברי הכל אסור למזונות דברי הכל מותר (מו״ק, דף י״ד, ע״א), ובארמית יכלול גם ב) שחיה במים—שווימען, плавать, לפי שתנועת השחיה איננה תנועה ישרה, כי אם נוטה לצדדים (ועיין הערה): כאשר יפרש הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת (ישעיה, כ״ה, י״א), ותיב״ע שַׁיְטָא לְמֵישַׁט, ובמשנה: אין שָׁטִים על פני המים (ביצה, ה׳, משנה ב׳; ובגמרא, ל״ו, ע״ב).

הפיעל כעין הקל: שׁוֹטְטוּ בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה (ירמיה, א׳, א׳), יְשׁוֹטְטוּ לבקש את דבר ה׳ (עמוס, ח׳, ב׳). ובענין שקידה והשתדלות: יְשֹׁטְטוּ רבים ותרבה הדעת (דניאל, י״ב, ד׳). ובהשאלה: עיני ה׳ המה מְשׁוֹטְטִים בכל הארץ (זכריה, ד׳, י׳), סוקרות בסקירה, כי ה׳ עיניו מְשֹׁטְטוֹת בכל הארץ (דה״ב, ט״ז, ט׳), ובמשנה במובן שְׂחִיָּה — שווימען, דגה כלביה שׁוֹטֶטֶת בו (ע״ז, ב׳, א׳). ובהפעיל: ולא יַשִׁיטֵם על פני הנהר (פרה, ט׳, ו׳), שווימען לאסטען, заставить плавать: האב חייב בבנו וכו׳ וי״א אף לְהַשִׁיט בנהר (קדושין, כ״ט, ע״א).

ההתפעל, פניה לכאן ולכאן בנוע ונוד — אומהערשוויפען, шататься, וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בגדרות (ירמיה, מ״ט, ג׳).

שָׁט, ת׳, תופש מָשׁוּט לָשׁוּט בים — רודערער, плавающій плаватель, היו שָׁטִים לך (יחזקאל, כ״ז, ח׳), במיב רבים הביאוך הַשָּׁטִים אותך (שם, שם, כ״ו), השטים שלך, שטיך.

שַׁיִט, שם קבוץ זכר, כלל העצים העשוים לְהַשִׁיט את האניות: בל תלך בו אני שַׁיִט (ישעיה, ל״ג, כ״א), והוא כנוי לאנית מלחמה גדולה שיש לה מְשׁוֹטִים הרבה. ולדעת הרשד״ל שַׁיִט ענינו תאר לְשָׁטִים וּמְשׁוֹטְטִים בים לגזול את יורדי הים, לסטים מזוינים שעל הים. וָאֳנִי־שַׁיִט הוא אנית לסטים, קאָרזאַרען, корсары, морскіе разбойники. וגם י״ת צֵיידין, ובלשון חכמים ענינו לָשׁוּט בנהר: אף ללמדו שַׁיִט (מכילתא, בא, י״ט),

שׁוֹט, ש״ז: בְּשׁוֹט לשון תחבא (איוב, ה׳, כ״א), לפי׳ המפרשים ענינו שבט המלשינות, והנראה שמלת שׁוֹט במקום הזה ענינו סיעת גרודים השטים ומשוטטים לשלול שלל — שטרייפצוג, набѣгъ, наѣздъ, ולשון ענינו אומה. והטעם סיעת אומה היוצאת לשלול שלל כמו שנאמר בענינו: ותפל שבא ותקחם (שם, א׳, ט״ו), ושונה הוא ממלחמה שנלחמים בצבא מסודר, ולא רחוק לשער שמזה: שוט שוטף כי יעבר (ישעיה, כ״ח, ט״ו, י״ח).

מָשׁוֹט, ש״ז, עץ לְהַשִׁיט בו את האניה, רודער, весло, כל תפשי מָשׁוֹט (יחזקאל, כ״ז, כ״ט), עשו מְשׁוֹטָיִךְ (שם, שם, ו׳).

שַׁיִט, במשנה, ת׳, יודע לשוט במים,

שווימער, плаватель : וחבית של שַׁיָּטִין (כלים, ב׳, ג׳) — חבית חלולה וסתומה ומושיטים אותה בנהר ואוחזים בה המתרגלים לשוט

שׁוֹט, ש׳, מיסודו של שבט, בחלוף בי״ת בוי״ו, והתיחד לענף ארוך ורך שמשתמשים בו להבוט את הבהמות להאיצן—רוטהע, פייטשע, бичъ, погонялка: שׁוֹט לסוס (משלי, כ״ו, ג׳), קול שוט וקול רעש (נחום, ג׳, ב׳) — השוט כשמניפים אותו לחבוט הסוסים משמיע קול גדול, פייטשענקנאלל, хлопаніе бичемъ: אבי יסר אתכם בַּשּׁוֹטִים (מ״א, י״ב, י״א). וע״ד המליצה: ועורר עליו ה׳ צבאות שוט כמכת מדין (ישעיה, יו״ד, כ״ו), גייסעל, бичъ. ומזה כנוי מליצי לפורענות חצופה הבאה פתאום: שוט שוטף כי יעבר (ישעיה כ״ח, ט״ו, י״ח) (ע׳ לעיל), אם שוט ימית פתאם (איוב, ט׳, כ״ג) כנוי לְדֶבֶר.

שֹׁטֵט, ש״ז, שוט ממאיר — שטאכעל, דארן, шипъ, ולשטט בצדיכם (יהושע, כ״ג, י״ג), והכפל: ולצנינים בעיניכם.

שׂוּךְ, פ״י, דומה לפעל סבך, סכך, עקרו קליעה ואריגה — פלעכטען, וועבען, הקל קליעת ענפים לעשות גדר, איינען צוין פלעכטען, огороживать плетенью: הנני שָׂךְ את דרכך בסירים (הושע, ב׳, ח׳). וע״ד המליצה: הלא אתה שַׂכְתָּ בעדו (איוב, א׳, י׳) — עשית גדר מסביב לו להגן עליו.

הפיעל כעין הקל וע״ד המליצה, דורכפלעכטען, перевивать : ובעצמות וגידים תְּשֹׂכְכֵנִי (איוב, יו״ד, י״א), ע״ד האמור : תְּסֻכֵּנִי בבטן אמי (תהלים, קל״ט, י״ג).

שׂוֹכָה, ש״נ, ענף עץ ממיני עצי הקוצים, רייזיג, בינדעל, געצוויינ, связка хворосту, пукъ, прутьевъ: שׂוֹכַת עצים (שופטים, ט׳, מ״ח), ובחסרון הה״א: איש שׂוֹכֹה (שם, שם, מ״ט), ובברייתא: וקוצץ שוכו של חברו (ב״ק, פ׳ א׳, ע״ב).

מְשׂוּכָה, מְשֻׂכָּה, ש״נ, גדר עשוי מקליעת בדי קוצים— העקקע, געהעגע, לעבענדיגער צוים, терновникъ, живая изгорода: הסר מְשׂוּכָּתוֹ והיה לבער (ישעיה, ה׳, ה׳): דרך עצל כִּמְשֻׂכַת חדק (משלי, ט״ו, י״ט), (ועיין מְסֻכָּה בשרש סכך).

שׁוּל, יסודו של שלה, שלל, דומה אל דָּלַל, תָּלַל, ש׳, עקרו תליה ושלשול דבר מלמעלה למטה—הערא־האנגען, повленуть. והתיחד השרש שול לשם ובמספר זוגי. השפה הקיצונה התחתונה, שפולי הבגדים — דאס הער־אבהאנגענדע, ראנד, זוים, подолъ: ועשית על שוּלָיו (שולי המעיל) רִמֹּנֵי תכלת (שמות, כ״ח, ל״ג), על שוּלָיו סביב (שם). ויש שפרשוהו סרח העודף בבגדים הנגרר על הארץ, אבל המעיל לא היה לו סרח עודף: ברב עונך נגלו שוליך (ירמיה, י״ג, כ״ח) — וגלוי שפולי הבגדים באשה בזיון גדול הוא לה: וגליתי שׁוּלַיִךְ על פניך (נחום, ג׳, ה׳), טמאתה בְּשׁוּלֶיהָ (איכה, א׳, ט׳) — טמאת הנשים (דמי נדתן) נמצאה בשפולי בגדיהן. ויתכן שהוא ע״ד מליצת: גם בִּכְנָפַיִךְ נמצאו דם נפשות (ירמיה, ב׳, ל״ב). ובמשנה: מסגרת התחתונה בכלים: ראנד, бортъ, край, ולא היו לבזיכים שׁוּלַיִם (פסחים, ה׳, ה׳), שהיתה קרקעיתן עגולה. היתה יושבת על שׁוּלֶיהָ (אהלות, ט׳, ג׳). שׁוּלֵי הכוס (דמאי, וי״ו, ה׳). ובהשאלה בבעח״י: שהטומאה יוצאת דרך שׁוּלָיו (שם, י״א, ז׳) — דרך אחוריו.

שׁוּם, שע״כ, מין ירק גנה ממיני הבצלים — קנאבלויך, чеснокъ: ואת הַשּׁוּמִים (במדבר, י״א, ה׳), ובארמית תּוּם, ובמשנה: קונם שום שאיני טועם (נדרים, ח׳, ז״ו), שום בעל בכי (מעשרות, ה׳, ח׳), לפי המפרשים הוא שום חריף מגרה את העינים להוריד דמעות.

והנראה שבעל בכי הוא שם מקום הידוע בלבעק.

שוּמָנִית, שע״כ, מין שום קטן מדברי, ווילדער קליינער קנאָבלויך. дикій малый чеснокъ: הַשּׁוּם וְהַשּׁוּמָנִית (כלאים, א׳, ג׳).

שׂוּם, פ״י הקל בעבר ע״ד נחי ע״ו והעתיד ע״ד נח״י ע״י. עקרו: א) הנחת ונתינת דבר במקום אחד וכמו כן על דבר אחר, או בתוכו—הינלעגען, אויפלעגען, הינאיינלעגען-זעטצען, приложить вложить, ставить, помѣщать класть, וקרוב בהוראתו לשרש שות: אשר שָׂם מראשתיו (בראשית, כ״ח, י״ח), שָׂם על שכמה (שם, כ״א), הבשר שָׂם בסל (שופטים, ו״ו, י״ט), שִׂים נא ידך תחת ירכי (בראשית, מ״ז, כ״ט), שִׂימוּ איש חרבו על ירכו (שמות, ל״ב, כ״ז), וָאָשִׂים שם את הארון (דהי״ב, ו״ו, י״א), וַיְשִׂימֵהוּ על הנס (במדבר, כ״א, ט׳), וְשָׂם בסתר (דברים, כ״ז, ט״ו). ובלבישת בגדים ועדוי תכשיטים: וְשַׂמְתָּ המצנפת על ראשו (שמות, כ״ט, ו׳), וְשַׂמְתְּ שמלותיך עליך (רות, ג׳, ג׳) — אנציעהען, надѣть, надѣвать, ונעליך תָּשִׂים ברגליך (יחזקאל, כ״ד, כ״ו), וָאָשִׂים הנזם על אפה וגו׳ (בראשית, כ״ד, מ״ז). ובהנחת או העמדת כלים על מקומם: וְשַׂמְתָּ את השלחן מחוץ לפרכת (שמות, כ״ו, ל״ח), וְשַׂמְתָּ את החצר סביב (שם, מ׳, ח׳), וַיָּשֶׂם את קרשיו (שם, שם, י״ח), וַיָּשֶׂם כסא לאם המלך (מ״א, ב׳, י״ט), וְנָשִׂים לו שם מטה (מ״ב, ד׳, י׳), וַיָּשֶׂם את האחד בבית אל (מ״א, י״ב, כ״ט), שִׂימִי לך תמרורים (ירמיה, ל״א, כ״א), והקודם: הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים, לָשׂוּם כרים על שערים (יחזקאל, כ״א, כ״ז), ובבנינים: שׂוּם אבן אל אבן (חגי, ב׳, ט״ו). ובהעמדה והצגת דבר לפני מי שהוא, בעריכת שלחן, אויפטראגען, שימו לחם וַיָּשִׂימוּ לו לבדו ולהם לבדם (בראשית, מ״ג, ל״א, ל״ב). וָאָשִׂמָה לפניך פת לחם (ש״א, כ״ח, כ״ב), ובמובן המוסרי: עונו יָשִׂים נכח פניו (יחזקאל, י״ד, ד׳), לא שָׂמוּ אלהים לנגדם (תהלים, נ״ד, ה׳) — פאָרשטעללען, имѣть предъ собою. ובהצעת דברים: שִׂים כה נגד אחי (בראשית, ל״א, ל״ז), ואלה המשפטים אשר תָּשִׂים לפניהם (שמות, כ״א, א׳), ובטעינת משא — אויפלאדען, וְשַׂמְתֶּם על בניכם (שמות, כ״ב), וַתָּשֶׂם על החמרים (ש״א, כ״ה, י״ח). ובהשאלה: לָשׂוּם את מַשָּׂא כל העם הזה עלי (במדבר, י״א, י״א), וַיָּשֶׂם המלך אחשורוש מס על הארץ (אסתר, י׳, א׳), לא תְשִׂימוּן עליו נשך (שמות, כ״ב, כ״ד). ובמובן המוסרי: ודמם לָשׂוּם על אבימלך (שופטים, ט׳, כ״ד), וְשָׂם לה עלילת דברים (דברים, כ״ב, י״ד). ובענין הצעה ופרישה, אויסברייטען, распространять растянуть. ועל נתיבותי חשך ישים (איוב, י״ט, ח׳). ובא: התדע בְּשׂוּם אלוה עליהם והופיע אור עננו (שם, ל״ז, י״ד), יעוין במפרשים, והנראה לנו שמקרא מסורס הוא, ושעורו: בשום אלוה עננו עליהם (על השמים) והופיע עליהם אורו. ב) הושבה או הנחת בני אדם במקום ישובם — בעזעטצען, поселить, помѣстить. וַיָּשֶׂם שם את האדם (בראשית, ב׳, ח׳), ובאותו ענין נאמר: וַיַּנִּחֵהוּ בגן עדן (שם, שם, ט״ו), מִנִּי שִׂים אדם עלי ארץ (איוב, כ׳, ד׳), וְשַׂמְתִּיךָ בנקרת הצור (שמות, ל״ג, כ״ב). ומזה סדור וזמון אנשים לתכלית מה: וַיָּשֶׂם את השפחות ואת ילדיהן ראשנה (בראשית, ל״ג, ב׳), ויהוא שָׂם לו בחוץ שמונים אנשים (מ״ב, יו״ד, כ״ד), וביותר בעריכת מחנה היוצא למלחמה: וַיָּשִׂימוּ העם את כל המחנה וגו׳ (יהושע, ח׳, י״ג), וַיָּשֶׂם שאול את העם שלשה ראשים (ש״א, י״א, י״א), וַיָּשֶׂם אותם אֹרֵב (יהושע, ח׳, י״ב), ומזה בקצור ויאמר אל עבדיו שִׂימוּ וַיָּשִׂימוּ על העיר (מ״א, כ׳, י״ב), שִׂימוּ מַעֲרָכָה, לצור על העיר. ויתכן שמזה: הָשִׂימִי השמילי (יחזקאל, כ״א, כ״א) (על דרך ההפעיל) וענינו

ערכי את מחנך לשמאל. ג) ע ש י ה, ונרדף עם הפעל ע ש ה, בכללו — שאַפֿפֿען: מי שָׂם פה לאדם (שמות, ד׳, י״א), לשמש שָׂם אהל בהם (תהלים, י״ט, ח׳), ומי שָׂם תבל כלה (איוב, ל״ד, י״ג). והתיחד לעשיה שיש בה רשֶׁם מורגש במקבל: פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שָׂם לו בדרך (ש״א, ט״ו, ב׳). ונקשר על הרוב עם יחס שֶׁבּוֹ: ואת אֹתֹתַי אשר שַׂמְתִּי בם (שמות, יו״ד, ב׳), כל המחלה אשר שַׂמְתִּי במצרים לא אָשִׂים עליך (שם, ט״ו, כ״ו), לא יְשִׂימָם בך ונתנם בכל שנאיך (דברים, ז׳, ט״ו), ומזה: ובמלאכיו יָשִׂים תהלה (איוב, ד׳, י״ח), ומזה: ד) קביעות דבר חק ומשפט — פֿעסט־זעטצען, устанавливать, שָׂם שָׂם לו חק ומשפט (שמות, ט״ו, כ״ה), ותורה שָׂם בישראל (תהלים, ע״ח, ה׳), בְּשׂוּמוֹ לַיָּם חֻקּוֹ (משלי, ח׳, כ״ט), חֻקּוֹת שמים וארץ לא שָׂמְתִּי (ירמיה, ל״ג, כ״ה), כי ברית עולם שָׂם לי (ש״ב, כ״ג, ב׳). ובקביעות מקום וזמן: וַיָּשֶׂם דרך שלשת ימים (בראשית, ל״ד, ל״ו), דרך תָּשִׂים לבוא חרב (יחזקאל, כ״א, כ״ה), וַיָּשֶׂם ה׳ מועד (שמות, ט׳, ה׳). ומזה יעוד כונן וזמון והעמדת דבר לקיום לעתיד לבוא — בעשטיממען, определить пред-назначать, וְשַׂמְתִּי מקום לעמי (שם, ז׳, יו״ד), וְשַׂמְתִּי כסאו ממעל לאבנים האלה (ירמיה, מ״ג, יו״ד), הַשָּׂם נפשנו בחיים (תהלים, ס״ו, ט׳). ומזה: מִשּׂוּמִי עם עולם (ישעיה, מ״ד, ז״ו) — בעגרינ־דען, основать. ויתכן שבמובן זה נאמר: אוי מי יחיה מִשֻּׂמוֹ אל (במדבר, כ״ד, כ״ג), מעת שיכון וישים האל את אשור לשלוט בארץ. וקרוב לענין זה: יָשֵׂם ה׳ לך זרע מן האשה הזאת (ש״א, ב׳, כ׳) — יתן לך זרע קיים, יבנה לך בית נאמן: ויש מהם נשים וַיָּשִׂימוּ בנים (עזרא, יו״ד, מ״ב), אין לפרשו בלשון הולדה ממש, כי אם בכוונת הקמת זרע ומשפחה, ע״ד שנאמר: וַיַּעַשׂ להם בתים (שמות, א׳, כ״א), וכן: וַיָּשֶׂם כצאן משפחות (תהלים, ק״ז, מ״א), וְשַׂמְתִּי לעד זרעו (תהלים, פ״ט, ל״ד). לָשׂוּם לך שֵׁם גדלות ונוראות (דהי״א, י״ז, כ״א), ובאותו ענין נאמר: וְעָשִׂתִי לך שם (ש״ב, ז׳, ט׳), ומזה: לָשׂוּם לכם שארית (בראשית, מ״ה, ז׳), לבלתי שִׂים לאישי שם ושארית (ש״ב, י״ד, ז׳). ג) מנוי ופקידות — איינזעטצען, ערנאֶננען, назначать, ובא המתמנה ביחס הפעול או ביחס הלמ״ד, ומי שמתמנים עליו ביחס שעל או הלמ״ד: וְשַׂמְתָּם שרי מקנה על אשר לי (בראשית, מ״ו, ל״ד), מי שמך לאיש שר ושפט עלינו (שמות, ב׳, י״ד), וְשַׂמְתָּ עליהם שרי אלפים (שם, י״ח, כ״א), שׂוֹם תָּשִׂים עליך מלך (דברים, י״ז, ט״ו), שָׂמַנִי אלהים לאדון לכל מצרים (בראשית, מ״ה, ט׳), הן גביר שַׂמְתִּיו לך (שם, כ״ז, ל״ז), ובא: וַאֲשִׂמֵם בראשיכם (דברים, א׳, י״ג). ומזה מנוי ופקידה לשירותו של הגדול: וַיְשִׂמֵהוּ לו שר אלף (ש״א, י״ח, כ״ג), וְלָשׂוּם לו שרי אלפים ושרי חמשים (שם, ח׳, י״ב), את בניכם יקח וְשָׂם לו במרכבתו (שם, שם, י״א), ה) חדוש מעשה ושנוי בדבר ליעדו לאיזה תכלית, ועם זה שנוי ממצב למצב ומתכונה לתכונה: אשר שַׂמְתִּי חול גבול לים (ירמיה, ה׳, כ״ב). לא ידעתי נפשי שָׂמַתְנִי מרכבות עמי נדיב (שיה״ש, ו״ו, י״ב). הַשָּׂמָה מעמקי ים דרך לעבר גאולים (ישעיה, נ״א, יו״ד), שַׂמְתָּ מבצריו מחתה (תהלים, פ״ט, מ״ם). ומזה כפי הנראה: אם תָּשִׂים אָשָׁם נפשו (ישעיה, נ״ג, יו״ד) — תראה אותו שהוא אָשֵׁם ותתנהג עמו במדה זו. כפיר שָׂמָתְהוּ (יחזקאל, י״ט, ה׳), הַשָּׂם גבולך שלום (תהלים קמ״ז, י״ד), וְשָׂם בשר זרעו (ירמיה, י״ז, ה׳). לא יָשִׂים אלהים מעוזו (תהלים, נ״ב, ט׳). ועל הרוב בא שם המעמד החדש או התכונה החדשה ביחס הלמ״ד: כי לגוי גדול אֲשִׂימֶנּוּ (בראשית, כ״א, י״ח), ובענין כזה השתמשו גם בפעל עשה: וְאֶעֶשְׂךָ לגוי גדול (שם, י״ב, י״ב), וצבי ע״יו

לנאון שָׂמָהוּ (יחזקאל, ז׳, כ׳), שָׂמִים חשך לאור (ישעיה, ה׳, כ׳), ואת נשף חשקי שָׂם לי לחרדה (ישעיה, כ״ד, ד׳), ה׳ למשפט שַׂמְתּוֹ (חבקוק, א׳, י״ב), והכפל: וְצוּר (אתה הצור) להוכיח יסדתו, למה שַׂמְתַּנִי למפגע לך (איוב, ז׳, כ׳). ועם יחס הכ״ף: שָׂם תבל כמדבר (ישעיה, י״ד, ו״ז), וְשַׂמְתִּי את זרעך כעפר הארץ (בראשית, י״ג, ט״ז). ובענין קריאת שם חדש לסימן ידוע ומסוים: וַיָּשֶׂם את שמו אבימלך (שופטים, ח׳, ל״א), אשר שָׂם שמו ישראל (מ״ב, ט״ז, ל״ד), וְשַׂמְתָּ שמו אברהם (נחמיה, ט׳, ז׳). ומזה הזכרת שמו ית׳ על מַעֲשָׂיו, וְשָׂמוּ את שמי על בני ישראל ואני אברכם (במדבר, ו״ו, כ״ז). ובענין השראת שכינתו: לָשׂוּם את שְׁמוֹ שם לשכנו תדרשו (דברים, י״ב, ה׳), לָשׂוּם שמי שם (מ״א, ט׳, ג׳), וזה ע״ד שנאמר: אשר נקרא שֵׁם שֵׁם ה׳ צבאות וגו׳ עליו (ש״ב, ו׳, ב׳). ו) נתינה, הקרבה — געבען, דארברינגען, дать оказать, שִׂים נא כבוד לה׳ (יהושע, ז׳, י״ט), שִׂימוּ כבוד תהלתו (תהלים, ס״ו, ב׳). ומזה המצאה — פערשאפפען, פערלייהען, воздать, доставить, וְיָשֵׂם לך שלום (במדבר, ו״ו, כ״ו), לא שַׂמְתָּ להם רחמים (ישעיה, מ״ז, ו״ו), ובענין גרם: ולא תָשִׂים דמים בביתך (דברים, כ״ב, ח׳). ז) ובחבור עם שמות האברים בא בהשאלות ונטיות הוראות הרבה: וְשִׂים באזני יהושע (שמות, י״ז, י״ד), וענינו — פקודה נחרצה שתהיה שמורה באזניו, שִׂימָהּ בפיהם (דברים, ל״א, י״ט) — אין דעם מונד לעגען, вложить въ уста — הכנסת הדברים בפיהם: שיהיו מבוארים להם ושגורים בפיהם: וַיָּשֶׂם ה׳ דבר בפי בלעם (במדבר, כ״ג, ה׳) — השפיע רוח נבואה עליו לדבר דברים מסוימים: ודברי אשר שַׂמְתִּי בפיך (ישעיה, נ״ט, כ״א), והקודם: רוחי אשר עליך: ידי שַׂמְתִּי לְמוֹ פי (איוב, מ׳, ד׳), שלא אדבר וענינו שתיקה: יָשִׂימוּ יד על פה (מיכה, ז׳, ט״ז) מתמהון. ובקשור עם יחס הבי״ת: ידי אשר שַׂמְתִּי בהם (יחזקאל, ל״ט, כ״א), לפורענות (עיין יד), שִׂים עליו כפיך (איוב, מ׳, ל״ב), לרדיה והכנעה, כעין: ותשת עלי כפיך (תהלים, קל״ט, ה׳), ואשר לא שָׂם לבו אל דבר ה׳ (שמות, ט׳, כ״א). פניית הלב: והמחשבה אל הדבר לקבלו — דאס הערץ צו עטוואס ווענדען, בעריקזיכטיגען, обратить вниманіе, הֲשַׂמְתָּ לבך אל עבדי איוב (איוב, א׳, ח׳), להתבונן על מעשיו — בעאָבאַכטען, наблюдать, וְשַׂמְתֶּם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם (דברים, י״א, י״ח), לא שַׂמְתְּ אלה על לבך (ישעיה, מ״ז, ו״ז), שִׂים אמריו בלבבך (איוב, כ״ב, כ״ב), וְשׂוֹם שכל ויבינו במקרא (נחמיה, ח׳, ה׳). וכנראה שהמליצה הזאת לקוחה ממליצת: וְיָשִׂימוּ וישכילו (ישעיה, מ״א, כ׳). שעקרה: וישימו לב וישכילו. וכמפורש בסמוך שם: נָשִׂימָה לבנו (שם, כ״ב). ובחסרון נשוא הפעל: שִׂימוּ לכם עָלֶיהָ עצו ודברו (שופטים, י״ט, ל״ד), שענינו שימו לכם לבכם עליה, שִׂימָה נא ערבני עמך (איוב, י״ז, ג׳), שימה לבך עלי. ויתכן ששעורו שימה נא אותי עמך ערבני. ובבינוני ע״ד ההפעיל: מבלי מֵשִׂים לנצח יאבדו (איוב, י״ד, כ׳) — מבלי מֵשִׂים עַל לֵב. ומזה כנראה: ואלוה לא יָשִׂים תִּפְלָה (שם, כ״ד, י״ב), ענינו — כאלו איננו רואה בזה תִּפְלָה, ע״ד: לא הביט און ביעקב (במדבר, כ״ג, כ״א). וְשָׂם דרך (תהלים, נ׳, כ״ג), לפי המפרשים ענינו המשים לבו על דרכו, יחשב דרכו, ובגמרא אמרו: כל הַשָּׂם אורחתיו זוכה ורואה בישועתו של הקב״ה, וְשָׂם דרך אל תקרי וְשָׂם אלא וְשֵׂם (בשי״ן ימנית), (מועד קטן, דף ה׳, ע״א). והוא מלשון שימה — שאֶטצען (עיין מנחת שי). והרמב״ם כנראה בסמך על דרש זה אמר: שיהא אדם שָׂם דעותיו תמיד (הלכות דעות, א׳, ג׳), וְשַׂמְתִּי עיני עליהם לטובה (ירמיה, כ״ד, ו״ו), השגחה ופקוח, וְשַׂמְתִּי

עיני עליהם לרעה ולא לטובה (עמוס, ט', ד'). וסתם הוא לטובה: וְאָשִׂימָה עיני עליו (בראשית, מ"ד, כ"א). שִׂים פניך אל ירושלם (יחזקאל, כ"א, ז') — פניה לצד מן הצדדים — ווענדען, обратиться, שִׂים פניך על פרעה (שם, כ"ט, ב'), אם אתם שׂוֹם תְּשִׂמוּן פניכם לבוא מצרים (ירמיה, מ"ב, ט"ו), ובע"א: ועלי שָׂמוּ כל ישראל פניהם (מ"א, ב', ט"ו). וכשהוא נקשר עם יַהַט שֶׁבּוֹ, רובו פניה לרעה: וְשַׂמְתִּי אני את פני באיש ההוא (ויקרא, כ', ה'), ובפירוש: כי שַׂמְתִּי פני בעיר הזאת לרעה ולא לטובה (ירמיה, כ"א, יו"ד), וסתר פנים יָשִׂים (איוב, כ"ד, ט"ו) — כמו יסתיר פניו. ואצלתי מן הרוח אשר עליך וְשַׂמְתִּי עליהם (במדבר, י"א, י"ז), איה הַשָּׂם בקרבו את רוח קדשו (ישעיה, ס"ג, י"א) — השראת הנבואה או דעת ה'. ומסגלת הלשון לאמר: וָאָשִׂימָה נפשי בכפי (שופטים, י"ב, ג') לענין חרוף הנפש, הסתכן — זיך דער געפֿאַהר אויסזעטצען, подвергаться опасность. ובא: ויעמד את פניו וַיָּשֶׂם עד בש (מ"ב, ח', י"א), י"מ שָׂם את עצמו במצב כזה והתאפק. ואפשר שטעם וישם הוא מן שום לב, התבונן הרבה, כי לא על איש ישים עוד להלך אל אל במשפט (איוב, ל"ד, כ"ג). רש"י פירש: לא ישים הקב"ה על בריותיו עלילות תוספת על פשעים כשהוא בא על בריותיו להתוכח עמהם, והחכם ארנהיים, שאחז בפירוש רש"י בחצי הפסוק הראשון, הטעים ופירש הקב"ה איננו משים הרבה על האדם, עד שיצטרך להלך אליו במשפט ולדון עמו — לא אך הוא יָשִׂים בי (שם, כ"ג, ז"ו), הנראה בטעמו, שכנגד האמור בקודם: הברב כח יריב עמדי, אומר, לא אך הוא ישים פניו בי או עיניו, ודי לי, ע"ד לשון הגמרא: **נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות** (שבת, ל"ב, ע"ב), ולדעת הרשד"ל בא גם בבינוני פעול: וְשִׂים בסלע קנך (במדבר, כ"ד, כ"א), **היתה שׂוּמָה** (ש"ב, י"ג, ל"ב), (וכמו שהוא בארמית עיין בסמוך) — היתה המחשבה גזורה וחתוכה. ובארמית שבמקרא: **שָׂם שְׂמֵהּ בלטשאצר** (דניאל, ה', י"ב), **שָׂם בָּל לשיזבותה** (שם, ו', ט"ו), זיך מיהע געבען, стараться, די פחה שְׂמֵהּ (עזרא, ה', י"ד), ערנעננען, назначать. כרש מלכא שָׂם טעם (שם, ה', י"ג) — פקד פקודה, בעפֿעהל ערלאססען, приказать. ובבינוני פעול: וְשִׂמַת על פום גובא (דניאל, ו', י"ח).

ההפעל: ויושם לפניו לאכל (בראשית, כ"ד, ל"ג), אויפֿגעטראגען, подано. והכתיב: ויישם. ובא: וַיִּישֶׂם בארון (שם, נ', כ"ו), מלה זרה בדקדוקה. לדעת רבי יונה, בא החירק במקום שורק וכמו יִיסַךְ (שמות, ל', ל"ב), והסגול במקום קמץ, ולדעת הראב"ע שרשו ישם. ע"מ וַיִּיצֶר. ובארמית:

האִתְפְּעֵל. במובנו הפשוט, ואע מִתְּשָׂם בכתליא (עזרא, ה', ח'), הינאיינגעלעגט ווערדען, быть вложену. ובתיכון נולי יִתְּשָׂמוּן (דניאל, ב', ה'). ובהשאלה: עד מני טעמא יִתְּשָׂם (עזרא, ד', כ"א), ובתרגומים, ישתמשו על הרוב בפעל שני.

שׂוּמָה, (ובכתיב שימה), ש"נ, לדעת רוב המפרשים עצה מוסכמת וחתוכה — פעסטער אנשלאג, כי על פי אבשלום היתה שׂוּמָה (ש"ב, י"ג, ל"ב), ולדעת הרשד"ל הוא בינוני פעול וחסר הנושא.

הֲשָׂמָה, ש"נ, בסמיכות לשם עין, זו היא הֲשָׂמַת עין נהפך הדבר שאמרת לסמיות עין (ב"ר, צ"ג), וברש"י שִׂימַת עַיִן (בראשית, מ"ד, י"ח).

מְשִׂימָה, ש"נ, **ערנעננונג, איינזעטצען**, назначеніе. назначать, כל מְשִׂימוֹת שאתה משים לא יהא אלא מקרב אחיך (ספרי דברים, ס' קנ"ז).

תְּשׂוּמָה, ש"נ, בסמיכות לשם יד. תְּשׂוּמֶת־יָד (בסגול מפני המקף) בפקדון: או בִתְשׂוּמֶת יָד (ויקרא, ה', כ"א).

א״ת בְּשֻׁתָּפוּת יְדָא, ורש״י ששם בידו ממון להתעסק או במלוה — איינלאגע, вкладъ.

שׁוּם, במשנה, פ״י, הקל אומר ושעור דמי שויו של דבש, שאֶטצען: וְשָׁמִין כמה היה יפה (ב״ק, ה׳, א׳), ישראל שֶׁשָּׁם פרה מכהן (תרומות, י״א, ט׳)—קבל פרה בשעור דמי שויה של עכשיו. ובמשנה: הניזקין שמין להם בעידיות (גיטין, ה׳, ז׳). הכניסה לו זהב שמין אותו והרי הוא כשויו (בבלי כתובות, ס״ז, ע״א). ובא על דרך הפעל שַׁמֵּן ובפיעל: האומר לחברו חצי שדה זו אני מוכר לך מְשַׁמְּנִין ביניהן (ב״ב, ז׳, ד׳). אחד לו ואחד לכהן וכו׳ רבי עקיבא אומר מְשַׁמְּנִין ביניהן (בכורות, ב׳, ז׳). השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר וכו׳ וחכמים אומרים מְשַׁמְּנִין ביניהן (ב״מ, דף פ״ז, ע״א). בעל הערוך הביא את המאמר האחרון הזה בערך שם. ופירש מחשבין הגדול של שכירות והקטן שבשכירות, וכולל זה עם זה ונותן לו חציו של שניהן וזהו בינוני, ואח״כ הביא את לשון המשנה דבכורות, והרשב״ם בבבא בתרא (דף ק״ז, ע״ב) פירשו מלשון שומן פעטטעס, שומן יהא ביניהן וכן פירש הרמב״ם בפירוש על המשנה בבכורות. והנראה כדברי הערוך. ובלשון הגמרא: בדניזק שַׁיְמִינָן, בדמזיק שַׁיְמִינָן (ב״ק, דף ו״ו, ע״ב), אבל לְמֵישָׁם שַׁיְמִינָן בהו (שם, פ״ו).

שׁוּם, שה״פ, שאֶטצונג, оцѣнка: וכנגד הַשּׁוּם הוא פוסק פחות חומש, שום במנה ושוה מנה אין לו אלא מנה (כתובות, ו״ו, ג׳)—השום ששמין דרך אומדנא את החפצים שהכלה מכנסת אל החתן, ערכו יותר גדול ממה שהם שוים למכירה. שום כסף ושוה כסף לפני בית דין וכו׳ (ב״ק, א׳, ג׳) מצא אגרות שׁוּם (ב״מ, א׳, ח׳). אגרות שיצאו מידי בית דין שֶׁשָּׁמוּ נכסי הלוה. ובלשון הגמרא שׁוּמָא: דייני גולה עושין שׁוּמָא ביניהן (ב״ב, דף ק״ז, ע״ב).

שַׁמָּאי, ת׳, מעריך דמי שויא של דבר אבשאֶטצער, оцѣнщикъ.

שׁוּמָא, ש״נ, בסורית, עקרו א) כתם בגוף שמשונה בגוונו מכלל גוון הגוף, פלעק, מאהל, пятно, знакъ, נמצא רק בתרגום יונתן: עקֻדים יהיה שכרך (בראשית, ל״א, ח׳), מאן דְשׁוּמָא בריגליהון. ובא גם בסמ״ך: התישים העקדים (שם, למ״ד, ל״ה), ברהיא דסימנא ברגליהון. ומזה ב) נגע הבולט הנעשה מצביה בבשר: כי יהיה בעור בשרו שאת (ויקרא, י״ג, ב׳), תיב״ע שׁוּמָא זקיפא. ויכלול גם כל בליטה בגוף: פאת זקנך (שם, י״ט, כ״ז)—שומת דקניכון. ובגמרא: אין מעידין על הַשּׁוּמָא (ב״מ, דף נ״ז, ע״ב)— גוש קטן קשה של בשר שנמצא בגוף אדם מתחלת ברייתו, ווארצע, бородавка.

שׁוּנִי, שע״פ, מבני גד (בראשית, מ״ו, ט״ז) ובשם היחס: לשוני משפחת השוני (במדבר, כ״ו, ט״ו).

שׁוּנִית, סלעים עולים מן הים כעין אי קטן קרוב להחוף, פעלזענ-קליפפע, морская скала, בים וּבַשּׁוּנִית טהור, ואיזהו שונית? כל מקום שהים עולה בזעפו (אהלות, פרק י״ח, משנה ו׳).

שׁוּנֵם, שע״פ, עיר בנחלת יששכר (יהושע, י״ט, י״ח), במורד הר גלבע (ש״א, כ״ה, ד׳), ובשם היחס: אבישג הַשּׁוּנַמִּית (מ״א, א׳, ג׳), ולר״ק היא העיר שולם רחוקה מתבור כחמש פרסאות שעמדה עוד בימי דוד ושלמה בנו ומזה שׁוּלַמִּית.

שׁוּם, פעל, יסודו של השם משוסה עיין שסה.

שׁוַע, פ״ע, דומה לשרש צָוַח (שְׁבַח בארמית). ונמצא בפיעל, השמיע קול זעקה, מרוב צרה, שרייען, вопить כי אזעק וַאֲשַׁוֵּעַ (איכה, ג׳, ה׳), יְשַׁוְּעוּ מזרוע רבים (איוב, ל״ה, ט׳), ונפש חללים תְּשַׁוֵּעַ (שם, כ״ד, י״ב). ורובו זעקה של תפלה ותחנונים, אום הילפע רופען בעט-

טען, призвать о помощи, שִׁוַּעְתִּי אליך ותרפאני (תהלים, ל׳, ג׳), קדמתי בנשף וָאֲשַׁוֵּעָה (שם, קי״ט, קמ״ז).

שֶׁוַע, ש״ז. זעקה של תפלה, הילפּע-רוף, געבעט, мольба, кликъ о помощи הקשיבה לקול שַׁוְעִי (שם, ה׳, ג׳), ועל הרוב במין נקבה

שַׁוְעָה, ש״נ—הילפֿערוף געשרייא, призывъ къ помощи: ותעל שַׁוְעַת העיר (ש״א, ה׳, י״ב), קול שַׁוְעַת בת עמי (ירמיה, ח׳, י״ט), ורובו לתפלה: וְשַׁוְעָתִי לפניו תבא (תהלים, י״ח, וי״ו), וְשַׁוְעָתִי האזינה (שם, ל״ט, י״ג), ותעל שַׁוְעָתָם אל האלהים (שמות, ב׳, כ״ג), לרוחתי לְשַׁוְעָתִי (איכה, ג׳, נ״ו), עיין רוח. ולדעת רבי הונא רבה דצפורין עיקר הוראתו פרפור בראיה מן ונפש חללים תשוע (פתיחא דאיכה רבתי על פסוק מבליגיתי).

שׁוֹעַ, ש״י מקרקר קיר וְשׁוֹעַ אל ההר (ישעיה, כ״ב, ה׳), לדעת טובי המפרשים, ענינו כמו שֶׁוַע: צוחה, געשרייא, געהייל, вой, вытьё, ולדעת הרשד״ל הוא שם עצם פרטי לעם מעמי אשור, שנזכר ביחזקאל (כ״ג, כ״ג), וכמו השם קיר הנזכר עמו. ושעור הכתוב—קיר מקרקר, וְשׁוֹעַ עולה על ההר.

שׁוֹעַ, ש״ת. שר ונכבד, פֿאָרנעהם, знатный, именитый, ולכילי לא יאמר שׁוֹעַ (ישעיה, ל״ב, ה׳), לא נכר שׁוֹעַ לפני דל (איוב, ל״ד, י״ט). ובגזרתו י״א שהוא מיסודו של יָשַׁע, ומן וָשַׁע בערבית שעקרו היות במרחב, ובהרוחה.

שׁוּעַ, ש״ז, נמצא רק שתי פעמים במקרא בספר איוב ובשני המקומות לא התבאר ענינו כראוי: אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שׁוּעַ (איוב, ל״ד, כ״ד). הנשמע מדבריהם ז״ל בע״ז דף ד׳, ע״א, ומלשונו של הקליר שאמר: לפידה נתן שׁוּעַ (קרובות ב׳ דפסח, אז על כל חיתו), פרשוה מענין ישועה, הילפֿע, רעטטונג, спасенiе, ורש״י בפירושו בע״ז דף הנ״ל, אמר שהוא לשון פדיון, כמו: וַיּוֹשַׁע ה׳ (שמות, י״ד, ל׳), ת״א: וּפְרַק, וי״מ: צוחה, שַׁוְעָה, תפלה, וכן השתמש בו הקליר במקום אחר: שֶׁוַע צקונם שַׁעְתְּ (קרובות ב׳ דפסח, אסירים), והרשי״ר שפירש שהשם בְּעִי הוא שם המלאך הממונה על השאלה וההקירה לשאול את פי המתים על מעשיהם בחיים חיתם והוא מְעַנֶּה אותם, מפרש את המלה שוע מן שעה, אם בפידו להן שוע, בשעה שהוא פונה ושועה לכל חי בפידו במכתו וביסוריו, ולפי דרכו לא רחוק לשער שהשם שוע ענינו פרפור, וכמו שפרשו ז״ל את השם שועה (עיין לעיל). וטעם הכתוב, כשהוא, המלאך, מביא את המעונים, והמוכים בפידו, בנקורו אותם בשבטו (עיין פיד) לידי פרפור אויפֿ-שוידערן צאַפּפּעלן, вздрагивать, והמקום השני שבאיוב: היערך שׁוּעֲךָ לא בצר וכל מַאֲמַצֵּי כח (שם, ל״ו, י״ט), לפי מדרשם ז״ל (סנהדרין, דף מ״ד, ע״ב). ופירוש רש״י, הוא לשון צעקה ותפלה, ולדעת הרד״ק הוא מן שׁוֹעַ, עשירות הון עתק, רייכטהום, богатство, (ועיין בֶּצֶר), ולא רחוק לשער שהוא כענין הקודם פרפור וחלחול, צאַפּפּעלן, ציט-טערן, ומלת לא באה בזה במקום לו בוי״ו, וטעם הכתוב: היערך שׁוּעֲךָ לו בצר, בשעה שאתה במקום צר, מוסב על הקודם פן יסיתך בשפק (שם שם י״ח), ולמעלה מזה ואף הסיתך מפי צר (שם, שם, ט״ז), היערך לו שׁוּעֲךָ פרפורך וחלחולך בכל מַאֲמַצֵּי כח (ועיין שעה שעע). ובא השם הזה בשמות עצמים פרטים: שׁוּעַ, שׁוּעָא, אֲבִי־שׁוּעַ, אֱלִי־שׁוּעַ, מַלְכִּי־שׁוּעַ.

שׁוֹעַ, שע״פ, עם מן העמים שבאו בחיל אשור: וְשׁוֹעַ וקוע כל בני אשור אותם (יחזקאל, כ״ג, כ״ג).

שׁוּעַ, שעפ״י, חותן יהודה (בראשית, ל״ח, ב׳).

שׁוּעָא, שע"פ מבנות בני אשר, ובא השם שׁוּעַ בשמות עצמים פרטים, תמורת שֶׁבַע. ובת שֶׁבַע אשת דוד המלך נקראת גם בת־שׁוּעַ (דהי"א, ג', ה').

שׁוּעַ, ארמית, יסודו של שעע פ"י א) טיחה, איבערטינכען, выбѣлить וְטָח את הבית (ויקרא, י"ד, מ"ב), ת"א: וִישׁוּעַ יָת ביתא: ובגמרא: דְשַׁיֵּיע והדר שייעיה (ע"ז, דף מ"ז, ע"ב). ב) החלקה, במלאכת הטויה, סרוק והחלקת החוטים העבעלן, גלֶעטטען, гладить, כתרגום יונתן. בכסו דְשִׁיעַ ועזיל ונוז (דברים, כ"ב, י"א), ובמשנה: אין אסור משום שעטנז אלא טווי ואריג שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שׁוּעַ טווי ונוז (כלאים, ט', ח').

שׁוּף, פ"י, עברית, ובארמית שוף, שְׁפִי שְׁפָא, עקרו כנראה גֵרוד וחכוך, רייבען, אבערייבען, тереть обдирать ומזה כתיתה ופצפוץ, צעררייבען, растирать, כי הַגֵרוּד החזק מפצפץ את הגוף הקשה: אבנים שחקו מים (איוב, י"ד, י"ט), תר' אבניא שייפי מ'א, וָאֶכֹּת אתו (דברים, ט', כ"א), ת"א וְשָׁפִית יָתֵיהּ. ובמקרא מזה: הוא יְשׁוּפְךָ ראש ואתה תְּשׁוּפֶנּוּ עקב (בראשית, ג', ט"ו), הוא יגרד ויפצפץ ראשך ברגליו ואתה תגרדנו עקב, בלשונך בנשיכתך. ושניהם מענין אחד, ואין הבדל ביניהם כי אם לפי פעולתם כל אחד ואחד בטבעו, ורש"י פירש מלשון נשיפה כשהנחש בא לנשוך הוא נושף וכן השתמשו בו רז"ל, שהיה שָׁף עמה כנחש (ב"ר, ט"ז), אשר בשערה יְשׁוּפֵנִי (איוב, ט', י"ז), ידכאני, צערמאלמען, раздроблять, עמך ה' ידכאו (תהלים, צ"ד, ה'), תיב"ע יְשׁוּפוּן, אך חשך יְשׁוּפֵנִי (שם, קל"ט, י"א), המפרשים מן נשף, במובן חשך, החשך יחשיך עלי, וי"מ מענין כסוי, חפוי, בעדעקקען. והנראה שהוא מן הקודם, ולא רחוק לשער שבא בזה בהוראת שאף שנכללה גם היא. בנפעל שְׁפִי, שְׁפָא בארמית: כי שאפני אנוש (שם, נ"ו, ב'), תיב"ע ארום שַׁפְיָנִי, שְׁאָפוּ שוררי (שם, שם, ג') שָׁפְיָן גרמי מעיקי. ובמשנה בא במובנו הפשוט: ולא שָׁפִין אותן (שבת, כ', ג'), רייבען, тереть. המטה והעריסה מִשֶּׁיְשׁוּפֵם בעור הדג, גמר שלא לשוף (כלים, ט"ז, א') — חכוך ונקוי, אבררייבען, стирать. הסייף מאימתי מקבל טומאה מִשֶּׁיְשׁוּפֶנּוּ והסכין משישחיזנה (שם, י"ד, ה'), פאָלירען, полировать, лощить. ובענין השחזה קלה: והסכין שָׁפָה והיא טהורה (ע"ז, ב', י"ב), שְׁפָאָהּ לְצוֹרְכָהּ (שם, ג', יו"ד), וי"מ חתוך קסמים. וברסוק גרעיני תבואה: אבל שָׁפָה היא על בשרה יבש (פסחים, ח', ז'), רייבען, אבררייבען, стирать. ובהשאלה: היתה האש שָׁפָה בטועני הארון (במד"ר, ה'), הענן היה שָׁף בהן ומנגבן (דב"ר, ז'), ועי"ד נל"ה: הגדילו לא יְשֻׁפֶּה (ב"ב, ה', ב'), קציצה, אבהויען, обрубить. ובא לְהִלְהוּל כלי במים לנקותו אויסשפילען, לָשׁוּף בהם את הקילור (שבת, ח', א'), ובלשון הגמרא: שַׁיִיף עייל שַׁיִיף נפיק (סנהדרין, דף פ"ח, ע"ב), מתחכך בכותל ונכנס מתחכך ויוצא כלומר, מסלק עצמו לצדדים, שלא תהיה ביאתו ויציאתו מורגשת. שוף אכריסך ועול, וְשׁוּף אכריסך ופוק (ב"ב, דף ז', ע"א; ועיין תוספתא שם), ועי"ד הפעל נשף: עד דשף דעתיה מיניה (ב"מ, דף פ"ד, ע"א), (ועיין נשף). ובבנין נפעל, כדי שיהא נָשׁוּף ברגלי בני אדם (ב"ק, דף ל', ע"א), ועי"ד המרובעים:

בפיעל: וְשִׁפְשְׁפָה בחברתה (ידים, ב', ג') — חכוך לנגוב. או שֶׁשִּׁפְשֵׁף כל שהוא חייב (נזיר, ו"ו, ג'), וי"ג ספסף בשני סמך.

שִׁפְשׁוּף, שה"פ, הִכּוּךְ וגירוד — דאס אבררייבען, стиранiе.

שׁוּפִינָא, ש"ז, כלי לגירוד כלי מתכת, פייַלע, пила, напильникъ. ואכת אתו טחון היטב (דברים, ט', כ"א), ת"א וְשָׁפִית יָתֵיהּ בְּשׁוּפִינָא, הפצירה פים (ש"א, י"ג, כ"א), תיב"ע: שׁוּפִינָא לחרפא.

ובמשנה: או שָׁפָן בְּשׁוּפִין (כלים, ד׳, א׳). ובגמרא שַׁיְיפָה בְּשׁוּפִינָא (ב״ק, צ״ה, ע״א).

שִׁיפָה, במשנה, שה״פ חכוך: כל המנחות טעונות שלש מאה שִׁיפָה (מנחות, ו׳ ו׳, ה׳) — שָׁפִין את החטים ביד ג׳ מאות פעמים כדי להסיר קליפתן. ובגמרא בענין חלחול במים לנקוי: כדי שִׁיפָה או כדי אחיזה וְשִׁיפָה (שבת, דף ע״ז, ע״ב). והונח גם כן בהוראת חלק, נקי: הניחה (המחט) שִׁיפָה ובא ומצאה חלודה (ירושלמי, גיטין, פרק ג׳, הלכה ה׳).

מְשִׁיפָא, בגמרא. מן הקודם חלב אשה וכו׳, כדי ליתן בִּמְשִׁיפָא של קילור (שם).

שׁוּף, במשנה חָלָק — גלאטט, лощеный, гладкій: ואפונין הַשּׁוּפִין (כלאים, ג׳, ב׳). אפונים חלקים שנראים כאילו הן משופין בכלי.

שׁוק, פ״ע יסודו של שקק, עקרו נהימה המיה (עיין שקק) ורגשה, והתיחד הפעל בשרש שוק לְהֶמְיָה והתרגשות הנפש הרגשה ותאבה חזקה, וביחוד תאבת הצמאון — לעכצען, שמאכטען, томиться жаждать: וכאשר יחלם הצמא וגו׳ והנה עיף ונפשו שֹׁקֵקָה (ישעיה, כ״ט, ח׳), ותרגומו משלהיא, כי השביע נפש שֹׁקֵקָה (תהלים, ק״ז, ט׳), והכפל: ונפש רעבה. ובהוראת יוצא: פקדת הארץ וַתְּשֹׁקְקֶהָ (שם, ס״ה, יו״ד), לפי פירוש רש״י הוא מן שקה כמו הַרְוֵה, השקית אותה — טראנקען, איבערשטראָממען, орошать упоять. והנכון שטעמו: שברת צמאונה — דען דורסט שטיללען, утолить жажду. וכעין זה פרשו חז״ל במדרש (שיה״ש, ז׳, ט׳), (עיין שוק א) או שנגזר מן השם תְּשׁוּקָה, מלאתה תשוקתה. ובגמרא, מזה בהתפעל שהאשה מִשְׁתּוֹקֶקֶת על בעלה, בשעה שהוא יוצא לדרך (יבמות, דף ס״ב, ע״ב).

ההפעיל: וְהֵשִׁיקוּ היקבים תירוש ויצהר (יואל, ב׳, כ״ד), רש״י פירש, השמעת קול הקילוח המשקה כשהוא יורד מן הגת אל היקב, ומושך יחס הפעול, ויב״ע תרגם ויטופון. ועל פיו פירש הרד״ק שענינו הַצְּפָה שהיקבים יהיו מלאים עד שיצפה המשקה על פניהם — איבערשטראָממען, источать, стремить. והענין אחד כי הצפת המשקה, משמעת קול בְּעִבּוּעַ. והוא ע״ד: ותירוש יקביך יפרצו (משלי, ג׳, יו״ד), ובחסרון הנשוא: הֵשִׁיקוּ היקבים (יואל, ד׳, י״ג).

תְּשׁוּקָה, ש״נ, תאבה חזקה — זעהנען, בעגירדען, подать влеченіе: ואל אישך תְּשׁוּקָתֵךְ (בראשית, ג׳, ט״ז), ואליך תְּשׁוּקָתוֹ (שם, ד׳, ז׳). ועלי תְּשׁוּקָתוֹ (שיה״ש, ז׳, י״א).

שְׁקִיקוּת, ש״נ, תשוקה תאוה חשק, בעגעהרליכקייט, алканіе: או שאון רעש מפני שבא בִּשְׁקִיקוּת על ישראל (אסתר רבה א׳; בימים ההם):

שְׁקוּקָה, במשנה: שבותה שקוקה וכו׳. הרי אלו כנוין לבבועה (משנה נדרים, א׳, ב׳), לפי המוסכם, לשון לעז הן, ואפשר שהוא מענין שקיקה תשוקה חשק, וְהַכַּוָּנָה שזו היא תשוקתו וחשקו ונדיבות לבו.

שׁוּק, ש״ז, במדרש, כעין הקודם, מענין תשוקה והוא ע״ד לשון הערבית: שלשה שׁוּקִין הן. אין שׁוּקָן של ישראל אלא באביהם שבשמים וכו׳ אין שׁוּקָהּ של אשה אלא בבעלה וכו׳, אין שׁוּקוֹ של יצר הרע אלא בְּקַיִן וחבורתו וכו׳. ר׳ יהושע בשם ר׳ אחא אין שׁוּקָן של גשמים אלא בארץ שנאמר פקדת הארץ וַתְּשׁוֹקְקֶהָ (תהלים, ס״ה, י׳).

שׁוֹק, ש״נ, אבר הרגל בבעח״י מן הקרסול עד הארכובה והירך — אונטערשענקעל, голень, лядвея. גלי שֹׁק (ישעיה, מ״ז, ב׳; וועין אהלות, א׳, ח׳): ויך אותם שוק על ירך (שופטים, ט״ו, ח׳), על הברכים ועל הַשֹּׁקָיִם (דברים, כ״ח, ל״ה), ובבהמה, שוק הימין (שמות,

ב"ט, כ"ב), שׁוֹק התרומה (שם, שם, נ"ו), וכולל גם כלל הרגל כלו, שענקעל-ביין: שׁוֹקָיו עמודי שש (שיה"ש, ה', ט"ו). וע"ד המליצה: לא בְשׁוֹקֵי האיש ירצה (תהלים, קמ"ז, יו"ד), כנוי לגבורת הגוף או לריצה מהירית. קלות הרגלים. וכן היא בארמית שׁוֹקָא, שָׁקָא, שַׁקוֹהִי די פרזל (דניאל, ב', ל"ג).

שׁוּק, ש"ז, רחוב. מקום הלוך רב לבני אדם — שטראססע, улица: עבר בַּשּׁוּק (משלי, ז', ח'), וסבבו בשוק הסופדים, וברבוי: בַּשְּׁוָקִים וברחובות (שיה"ש, ג', ב'), ועל צד ההשכלה: וסגרו דלתים בַּשּׁוּק (קהלת, י"ב, ד'), אלו נקבי האדם הפתוחים לחוץ. ובמשנה התיחד השם שוק למקום ממכר כל מיני סחורה— מארקט, базаръ: המחליק בצלים לחים לַשּׁוּק (פאה, ב', ג'), ומזה המשא והמתן בשוק: שכן דרך הַשּׁוּק להיות עומד בעיירות מערב שבת לערב שבת (תוספתא, ב"מ, ג'), שלא להפחית את הַשּׁוּק בעוני (תוספתא, מעשרות, ד', י"א), ביומא דשוקא (ב"ב, דף כ"ב, ע"א)— מארקטאג, базарный день. הריני כבן עזאי בְּשׁוּקֵי טבריא (קדושין, דף כ', ע"א), תקנת הַשּׁוּק (ב"ק, קט"ו, ע"א), ובתרגומים. זהו תרגומו של חוץ, דרויסען, улица: בחוץ (בראשית, ט', כ"ב), ת"א בְּשׁוּקָא. ראי בַּחוּץ (תהלים, ל"א, י"ב) — דחמין לי בְשׁוּקָא. ולענין רחוב בא על משקל:

שְׁקָקָא, חכמות בחוץ תרונה ברחבות תתן קולה (משלי, א', כ'), תרגומו חכמתא בְשׁוּקָא משתבחא וּמִשְּׁקָקֵי יהבא קלה. פעם בחוץ פעם ברחבות (שם, ז', י"ב), בעדנא בשוקי בעדנא בִשְׁקָקֵי. ובמדרש: ועל כל שוק ושוק עשרים וארבעה שְׁקָקִים ועל כל שקק ושקק עשרים וארבע חצרות (איכה רבתי, א', א'), ונראה ששקק קטן משוק.

א] **שׁוּר**, פ"י, הקל ענינו רְאִיָּה וביחוד: הַבָּטָה וּצְפִיָּה — זעהען, שויען, הינשויען, смотрѣть, зрѣть. ונמצא רק בדבורי מליצות השיר: ומנבעית אֲשׁוּרֶנּוּ (במדבר, כ"ג, ט'), וְהקידם: אֶרְאֶנּוּ, וְשׁוּר שחקים גבהו ממך (איוב, ל"ה, ה'), תָּשׁוּרִי מראש אמנה (שיה"ש, ד', ח'), כפירש"י תִּסְתַּכְּלִי, והטעם כמו תֵּרָאֶה — ערשיינען, явиться. (ועיין שור ג). וַתָּשֻׁרִי למלך בשמן (ישעיה, נ"ז, ט'), ופירש"י לשון ראיית פנים, הקבלת פנים (ועיין שור ג) ובענין השגת הראיה — ערזעהען, בעאבאכטען, наблюдать, ושדי לא יְשׁוּרֶנָּה (איוב, ל"ה, י"ג), אני עניתי וַאֲשׁוּרֶנּוּ (הושע, י"ד, ט'), ולדר"ק, יָשֹׁר על אנשים (איוב, ל"ג, כ"ז), יביט ויתבונן, זיך אומזעהען, осмотрѣться. ובהשאלה ב) הבטה של אריבה, לויערן: כנמר על דרך אָשׁוּר (הושע, י"ג, ז'), ישור כשך יקושים (ירמיה, ה', כ"ו), ולדר"ק בא גם בבנין

פיעל, כעין הקל: אשר שֹׁרְרוּ אנשים (איוב, ל"ו, כ"ד), ראו, הביטו, (ועיין בסמוך).

א) **שׁוּר**, ת' עוֵּן, מביט בעין רעה, אורב, לויערער, подстрегающій подсматривающій: ותבט עיני בְּשׁוּרָי (תהלים, צ"ב, י"ב), ועל הרוב: על משקל בנין פיעל

שׁוֹרֵר, שֹׁרֵר, ת', ל' אורב, ובכלל אויב מבקש נפש רעהו, לויערער, פיינד, פערפאָלגער, подкарауливающій, врагъ, преслѣдователь: שאפו שׁוֹרְרַי (שם, נ"ו, ג'), ישיב הרע לְשֹׁרְרָי (שם, נ"ד, ז').

ב) **שׁוּר**, פ"י, הקל בעבר ע"ד נע"ו והעתיד ע"ד נחי עין יו"ד: השמעת קול נגון בפה או בכלי שיר, זינגען, וְשָׁר בְּשִׁירִים על לב רע (משלי, כ"ה, כ'), ורובו קול נגון בדברי שבח והודאה. ובא נושא השיר ביחס הפעול: ומי ששרים לו ביחס הלמ"ד: שִׁגָּיוֹן לדוד אשר שָׁר לה' (תהלים, ז', א'), לאָבפרייזען, пѣть хвалебную пѣсню: אז

יָשִׁיר משה וגו׳ את השירה הזאת לה׳ (שמות, ט״ו, א׳), שִׁירוּ לה׳ שִׁיר חדש (תהלים, ל״ג, ג׳), ונרדף עם זמר: שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ לוֹ (תהלים, ק״ה, ב׳), אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לה׳ (שם, כ״ז, ו׳), ועם לשונות אחרות של תהלה: שִׁירוּ לה׳ ברכו שמו (שם, צ״ו, ב׳), שִׁירוּ לה׳ הללו את ה׳ (ירמיה, כ׳, י״ג). ובשבח המעשים הטובים, ביחס הפעול — בעזינגען, ואני אָשִׁיר עזך (תהלים, נ״ט, י״ז), חסדי ה׳ עולם אָשִׁירָה (שם, פ״ט, ב׳), יָשִׁירוּ תהלתו (שם, ק״ו, י״ב). ובא: וְיָשִׁירוּ בדרכי ה׳ (שם, קל״ח, ה׳), וַתָּשַׁר דבורה (שופטים, ה׳, א׳), בפתח להרחבת אות הגרון. ונופל גם על אמירה ומשול משל ופיוט: אָשִׁירָה נא לידידי שִׁירַת דודי לכרמו (ישעיה, ה׳, א׳), איין ליעד זינגען, (עיין שיר, שירה). והבינוני בא במובן שם תאר: בקול שָׁרִים, וְשָׁרוֹת (ש״ב, י״ט, ל״ו), זאֶנגער, זאֶנגערין, קדמו שרים אחר נגנים (תהלים, ס״ח, כ״ו), וכנרות ונבלים לשרים (דהי״ב, ט׳, י״א), (וע׳ פיעל) ויאמרו כל הַשָּׁרִים וְהַשָּׁרוֹת בקינותיהם (דהי״ב, ל״ה, כ״ה) — שהיו שָׁרִים פיוטי קינות, ובתרגום רב יוסף רברביא ומטרונייתא, כאילו היו בשי״ן שמאלית.

ההפעל, פ״א במקרא: יוּשַׁר השיר הזה (ישעיה, כ״ו, א׳).

הפיעל, כעין הקל: קול יְשׁוֹרֵר במלון (צפניה, ב׳, י״ד), קול עוף נותן קול — ערטאֶנען, раздать голосъ, **ולד״ק** מזה: אשר שֹׁרְרוּ אנשים (איוב, ל״ו, כ״ד), ותרגומו: די שַׁבָּחוּ. ולא נמצא יותר במקרא בפעל, ובפיוט: בבית הודי יְשׁוֹרְרוּן, (רבי יהודה הלוי), בהדרת **קדש** שׁוֹרְרוּ במקדשו (מעריב א׳ דסוכות), **ועיקר** שמושו במקרא, בכתבי הקדש **האחרונים**. בבינוני, במובן ש״ת משורר **היודע** ועוסק לָשִׁיר שִׁיר בפה או בכלי **שִׁיר**—זאֶנגער, пѣвецъ, ולנקבה משוררת, זאֶנגערין, пѣвица, ולהם מְשֹׁרְרִים וּמְשֹׁרְרוֹת (עזרא, ב׳, ס״ה), והתיחד אל הלוים **אשר** עמדו לשיר שירי תפלה והודאה בבית המקדש, במקהלות: ויעמד מְשֹׁרְרִים לה׳ (דהי״ב, כ׳, כ״א), הַמְשֹׁרְרִים (דהי״א, ט״ו, ט״ז), ומהם היו גם מחברים שירי קדש ומעריכים להם נגונים בפה ובכלי שיר. כמו הימן הַמְשׁוֹרֵר (דהי״א, ו״ו, י״ח), וְהַמְשֹׁרְרִים הימן ואסף (שם, ט״ו, י״ט), ובא: והשיר מְשׁוֹרֵר (דהי״ב, כ״ט, כ״ח), ענינו מקהלת המשוררים, עיין שיר.

שִׁיר, ש״ז דבור של ההפעלות למחזה יקר בערכו, נאמר במאמרים קצרים וקצובים בעלי שלש וארבע מלות בקול נגון הפה ובלוית כלי זמר נערך לו לפי ענינו — געזאַנג, שפיעל, пѣніе, игры, ומהם: א) שירי קדש **להודאה ולתפלה**—הימן, гимнъ: עורי עורי דברי שִׁיר (שופטים, ה׳, י״ב), שִׁירוּ לו שִׁיר חדש (תהלים, ל״ג, ג׳), ויתן בפי שִׁיר חדש (שם, מ׳, ד׳), והכפל: תהלה לאלהינו, וּמִשִּׁירִי אהודנו (שם, כ״ח, ז׳), ובלילה שִׁירֹה עמי (שם, מ״ב, ט׳), כמו שירוֹ—הַשִּׁיר שאני שר לו, שִׁיר ה׳ (תהלים, קל״ז, ד׳) — שִׁיר הושר לה׳, מִשִּׁירֵי ציון (שם, שם, ג׳) — אחד מן השירים שהיו שרים בציון, ושירי קדש כאלה היו שָׁרִים הַמְשׁוֹרְרִים הלוים בבית המקדש: והלוים בכלי שִׁיר (דהי״ב, ז׳, ו״ו). ובענין זה נאמר, מְלֻמְּדֵי שִׁיר לה׳ (דהי״א, כ״ה, ז׳), כל מבין בכלי שִׁיר (דהי״ב, ל״ד, י״ב), בשמחה וּבְשִׁיר (שם, כ״ג, י״ח), וּבְשִׁירִים ובכנרות (דהי״א, י״ג, ח׳), ובתודות וּבְשִׁיר (נחמיה, י״ב, כ״ז). וביחס אל המשוררים, נאמר: החל שִׁיר ה׳ (דהי״ב, כ״ט, כ״ז), וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר (שם, שם, כ״ח). ובא השם שִׁיר בראש כמה פרשיות בספר תהלים, בסמיכות לשם אחר מורה על ענינו: שִׁיר חנכת הבית (תהלים, ל׳, א׳), שִׁיר ידידת (שם, מ״ה, א׳), שִׁיר המעלות (שם, ק״כ, א׳, ועוד), ובחבור עם השם מזמור, אם לפניו או לאחריו, שִׁיר מִזְמוֹר לבני קרח (שם, מ״ח, א׳), מזמור לאסף שיר

(שם, ע"ה, א'), עיין מִזְמוֹר, ב) שירי מליצה להעיר את הרגש היופי והנשגב, געדיכט, ליעד. ובמובן זה נראה, שנאמר, ויהי שִׁירוֹ חמשה ואלף (מ"א, ה', י"ב), שִׁיר הַשִּׁירִים אשר לשלמה (שיה"ש, א', א'), פירושו המוסכם ידוע, ואפשר לשער שענינו: שיר אחד מן השירים אשר חבר, ג) שירי חול לשמחת מריעות לענג ושעשוע: ואשלחך בשמחה וּבְשִׁרִים (בראשית, ל"א, כ"ז), בַּשִּׁיר לא ישתו יין (ישעיה, כ"ד, ט'), וְשָׁר בַּשִּׁרִים על לב רע (משלי, כ"ה, כ'), שִׁיר כסילים (קהלת, ז', ה'), כְּשִׁיר עגבים (יחזקאל, ל"ג, ל"ב), ובא: וישחו כל בנות הַשִּׁיר (קהלת, י"ב, ד'), הנכון כפירוש הראב"ע והרמבמ"ן גידי הגרון וסמפונות הריאה שמהם יוצא הקול קול שיר.

שִׁירָה, ש"נ בהוראת הקודם — געזאַנג, הימן, пѣніе гимень: אז יָשִׁיר משה וגו' את הַשִּׁירָה הזאת (שמות, ט"ו, א'), אשר דבר לה' את דברי הַשִּׁירָה הזאת (תהלים, י"ח, א'), ועתה כתבו לכם את הַשִּׁירָה הזאת (דברים, ל"א, י"ט, ועוד שם בענין זה), והיא פרשת הַאֲזִינוּ, והיא שירת מוסר ותוכחה ולא לזמר של הודאה, וכן שירת דוֹדִי (ישעיה ה' א'), ופ"א בא בענין שִׁיר חול: כשירת הזונה (שם, כ"ג, ט"ו), וברבוי: והילילו שִׁירוֹת היכל (עמוס, ח', ג') — הַשִּׁירוֹת שהיו מְשׁוֹרְרִים בהיכלי ענג, תהפכנה ליללות, וכמו שאמר להלן: וכל שִׁירֵיכֶם לקינה (שם, שם, יו"ד). והנראה שהמשקל שירה הוא משקל קדום, שנשתנה בהמשך הזמן למשקל שיר המקוצר. ושע"כ לא נמצא השם שִׁירָה כי אם בתורה, ובמקומות מעטים, בשאר כה"ק. ותחתיו רגיל המשקל שיר. ובמשנה: נבלי הַשִּׁירָה טמאים ונבלי בני לוי טהורים (כלים, ט"ו, ו').

ג) **שׁוּר**, פ"ע, יסודו של אשר, דומה לפעל תור וענינו הליכה — געהען וואנדערן, странствовать, וכמו שהוא בערבית. ומזה לדעת הר"ש פרחון והרד"ק בקל: תָּשׁוּרִי מראש אמנה (שיה"ש, ד', ח'), והקודם: אתי מלבנון תבואי, וַתָּשֻׁרִי למלך בשמן (ישעיה, נ"ז, ט') — תלבי לקבל פני המלך בשמן מבושם, כלומר כשאת מתבסמת בשמן מבושם שיהיה ריחך נודף, והכפל וַתַּרְבִּי רקוחיך. וי"מ בענין הבאת תשורה ומזה ג"כ לדעתם יָשֹׁר על אנשים (איוב, ל"ג, כ"ז), ילך ויחזור לבקש אנשים להודיעם הנס שנעשה לו, (עיין שיר ד'). ומזה:

שָׁרָה, ש"נ פ"א במקרא ברבוי, אורחה, הליכה, קאראוואנע. אניות תרשיש שָׁרוֹתַיִךְ מערבך (יחזקאל, כ"ז, כ"ה) — אניות תרשיש הן נושאות לך האורחות המביאות לך מערבך, והירידה באניה נקראת גם היא הליכה וכמו שנאמר: ילכו עֲבָדַי עם עֲבָדֶיךָ בָּאֳנִיּוֹת (מלכים א', כ"ב, ל'), (עיין שרה), ובארמית

שְׁיָרָא, ש"נ — קאראוואנע, караванъ, ארחת ישמעאלים (בראשית, ל"ז, כ"ה), ת"א שְׁיָרַת ערבאי, ובמשנה: שְׁיָרָה שחנתה בבקעה (עירובין, א', ח'), שְׁיָרָה שהיתה מהלכת במדבר (ב"ק, דף קט"ז, ע"ב), ובמדרש, חד שְׁיוֹרָא (איכה, א', א'), הולך בדרך, רייזענדער.

תְּשׁוּרָה, ש"נ פא"ב, מנחה שמביאים להקבלת פנים וכעין השם דורון בארמית — דארברינגונג, געשענק, гостинецъ: וּתְשׁוּרָה אין להביא (שם, ט', ז'), ובפיוט, בקצור

תֶּשֶׁר, מתנה — געשענק, подарокъ, תֶּשֶׁר אשר בו נפקדה (קרובות א' דר"ה), המתנה אשר נתן לה' כאשר פקדה, והוא יצחק, כְּתֶשֶׁר יְפֻלְּסוּ בְּמֵסַב (קרובות א' דסוכות), ההסבה תהיה שקולה להם כקרבן. וגזרו מן השם פעל בנפעל: כשי יִתָּשֵׁר (רשות לחזן שחרית יוה"כ), ובהפעיל: להתשירו משלו (יוצר ב' דסוכות), להביא לו תְּשׁוּרָה משלו.

ד) **שׁוּר**, פ"י, הקף וסבוב בהקף — אומגעבען, אומשליעססען, окру-

жить, обходить ומזה לר״ק: יָשׁוּר כשך יקושים (ירמיה, ה׳, כ״ו), יָשֹׁר על אנשים (איוב, ל״ג, כ״ז), (עיין שור ג׳), ובשם:

שׁוּר, ש״ז, גדר, או חומה המקפת, מויער, בנות צעדה עלי שור (בראשית, מ״ט, כ״ב), גדר המקיף את הכרם — גארטענמויער, огорожденіе, стѣна — שריגי העץ עלו למעלה וצעדו על הגדר: ובאלהי אדלג שור (תהלים, י״ח, ל״ד), חומות המבצרים, ובארמית שבמקרא: וְשׁוּרַיָּא שכללו (עזרא, ד׳, י״ב), וְשׁוּרַיָּה ישתכללון (שם, שם, ט״ז), ורגיל הרבה בתרגומים, ובגמרא: שׁוּרָא ובר שׁוּרָא (פסחים, דף פ״ו, ע״א)—חומה גדולה, וקטנה.

שׁוּרָה, ש״נ, בין שׁוּרֹתָם יצהירו (איוב, כ״ד, י״א), לדעת רוב המפרשים, הוא מן הקודם שור, חומה, ולדעת רש״י הוא כמו שׁוּרָה (בשמאל) ושורה (בימין) בארמית ובלשון חכמים, בענין קו, ושטח מסודר — ליגע, רייהע, линія, рядъ, אלא שהוא כתב: כמדומה לי שעושים הזיתים שורות שורות בבית הבד והיצהר זב ביניהם. והנראה, שענינו שורות הכרם, (ועיין צהר), ובנוסחאות כ״י, נאמר שׁוּרֹתַיִם ע״מ חומֹתַיִם, ומזה לדעת רש״י: עלו בְשָׁרוֹתֶיהָ (ירמיה, ה׳, י׳), שורות הכרם, (עיין שָׁרָה) ויצא השרש שור, בהוראת גדר, חומה, להוראת קו המקיף ושטח מסודר, על דרך שרש טור (עיין שם) ויותר מסתבר שעקרו שור בהוראת חלוק ופילוג, דבר חלוק בסדר מיוחד (ע׳ שור), ולדעת חז״ל על דרך הדרש נמצא השרש הזה גם בפעל, שאמרו: ישר על אנשים (איוב, ל״ג, כ״ז). צריך לפייסו בג׳ שורות של ג׳ בני אדם (יומא, פ״ז, ע״א), ומצוי השם שורה הרבה במשנה, לענינים שונים: העומדים בַּשּׁוּרָה הפנימית (ברכות, ג׳, ב׳), אין עושין שׁוּרָה בפחות מעשרה בני אדם (סנהדרין, דף י״ט, ע״א), הנוטע שתי שׁוּרוֹת של קישואין (כלאים, ג׳, ד׳), שתי שׁוּרוֹת במרתף (פסחים, א׳, א׳), ובענין שיטה בכתיבת ספר — צייל׳ע, строка, ובמובן המוסרי: שׁוּרַת הדין אין העבד חייב כלום אלא מפני תיקון העולם וכו׳ (גיטין, דף ד׳) — רעכֿטס ליגע, правовая линія, המעשה, זו שׁוּרַת הדין, אשר יעשו זו לפנים מִשּׁוּרַת הדין (מכילתא יתרו, פ׳ ב׳; ב״מ, דף ל׳, ע״ב). אהבה מקלקלת את הַשּׁוּרָה, שנאה מקלקלת את השורה (סנהדרין, ק״ה, ע״ב; ב״ר פ׳ נ״ה), נוהגים כַּשּׁוּרָה (ב״ב, ח׳, ה׳), לא עשה יוסף כַּשּׁוּרָה, וכו׳, כְּהוֹגֶן וְכַשּׁוּרָה עשה (ב״ר, צ״ג), נאך געביהר אונד רעכֿט האַנדעלן, поступать правильно и справедливо.

שׁוֹר ובארמית תּוֹר תּוֹרָא שע״כ, כולל מין הבהמה הגסה הטהורה בכלל, ונופל על הגדול והקטן בשנים, אָכֿס, שטיער, волъ: עקרו שׁוֹר (בראשית, מ״ט, ו״ו), שׁוֹר נגח (שמות, כ״א, כ״ט), שׁוֹר או כשב וגו׳ כי יולד (ויקרא, כ״ב, כ״ג), בתבנית שׁוֹר (תהלים, ק״ו, כ׳), וכולל זכר ונקבה: וְשׁוֹר או שה אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (שם, שם, כ״ח), ונבדל משם פר המתיחס אל הזכר הקטן בשנים ממין זה (עיין פר). ורוב שמושו לפרט אחד מן הכלל: כי יגנב איש שׁוֹר (שמות, כ״א, ל״ז), בהבדל מן השם בקר המתיחס אל כלל המין (עיין שם) ויחס השם שׁוֹר אל בקר, כשם שֶׂה אל צאן. ובא: ביחיד, במובן הרבים: ויהי לי שׁוֹר וחמור (בראשית, ל״ב, ו״ו), למען ינוח שׁוֹרְךָ וחמרך (שמות, כ״ג, י״ב), ובא ב) בחבור עם שם פר: פר השור (שופטים, ו״ו, כ״ה), משׁוֹר פָּר (תהלים, ס״ט, ל״ב), בכור שׁוֹרוֹ הדר לו (דברים, ל״ג, י״ז), בכור שור, הוא כמו שור בכור, כנוי לשור חזק ותקיף, ע״ד ראשית און, ומשל את יוסף לבכור שור, ושעור הכתוב: בכור שור של יוסף הדר לו וגו׳, ופ״א בא ברבוי: שְׁוָרִים זִבֵּחוּ (הושע, י״ב, י״ב), ובהרגל הלשון לאמר לנקבה

בִיחוד פָּרָה מן פר ולא שׁוֹרָה. ובגזרתו י״א שהוא מן הפעל שׁוּר בארמית שענינו קפיצה, וי״א שהוא מן תַּאַר בערבית—חרישה, ורב תבואות בכח שור.

שׁוּר, שע״פ, עיר בקצה הגבול הצפוני של ארץ מצרים לדרומה של כנען, במדבר סלע בערב: וישב בין קדש ובין שׁוּר (בראשית, כ׳, א׳). ות״א הגרא. שהוא לפי הנראה, כמו חקרא. שענינו עיר חומה מבצר. כהוראת שם שׁוּר. ובמשנה, חגר (גיטין, א׳. א׳), (ועיין בֶּרֶד) ובת״י תרגמו חלוצה. וכן הוא במדרש רבה (ס״ה), ואפשר שכוונתו להעיר אָלוּשׁ (עיי״ש). ובן מתתיהו תרגמו: פֵּילוּזִיוּם, והמדבר אשר אצלה נקרא מִדְבַּר שׁוּר (שמות, ט״ו, כ״ב), שנקרא גם מִדְבַּר אֵתָם (במדבר, ל״ג, ו׳), והערביים קוראים לו דזאַפּאַר, גאַפּאַר (עיין ארץ קדומים).

שׁוּר, יסודו של שָׂרָה שָׂרַר. פעל יוצא הקל התיחד לפי הנראה לענין שליטה ורדיה בחזקה, בעהערשען, וַיָּשַׂר אבימלך על ישראל (שופטים, ט׳, כ״ב), וכפירוש רש״י, על כרחם נוהג רבנות ובגאוה, ומזה התגברות התחרות, זיך עראייפּערן קאַמפּפען, וַיָּשַׂר אל מלאך ויכל (הושע, י״ב, ה׳), ובאותו ענין בפסוק הקודם נאמר: שָׂרָה את אלהים (שם, שם, ד׳), וזה על האמור בתורה: כי שָׂרִיתָ עם אלהים (בראשית, ל״ב, כ״ט).

ההפעיל יוצא לשני, מנוי שרים, אין הערשאַפט איינזעטצען, הֵשִׂירוּ ולא ידעתי (הושע, ח׳, ד׳), והקודם: המליכו. ועל פי המסורה ענינו כמו הֵסִירוּ בסמ״ך, הסירו ממלוכה.

שַׂר, ת׳ פקיד, מנהיג, בעפעהלסהאַבער, פאָרשטעהער, начальникъ, שַׂר ושפט עלינו (שמות, ב׳, י״ד), כל גבור חיל ונגיד וְשַׂר (דהי״ב, ל״ב, כ״א), ובענין מושל רעגענט, правитель: שָׂרֵי מדין (שופטים, ז׳, כ״ד), שָׂרֵי פלשתים (ש״א, י״ח, ל׳), ומזה בכלל כל נדיב ונכבד בעמו, פאָרנעהמער, знатный, אין מלך ואין שָׂר (הושע, ג׳, ד׳), באר חפרוה שָׂרִים (במדבר, כ״א, י״ח). גם ישבו שָׂרִים (תהלים, ק״ה, כ״ג), ועל הרוב יתיחס לבעל פקידות, ובא בסמיכות לשם הפקידות: שַׂר הטבחים (בראשית, ל״ז, ל״ו), שַׂר המשקים (שם, מ׳, ג׳), שַׂר צבא יבין (יהושע, ד׳, ז׳), שַׂר על הצבא של המלך יבין. ושם שַׂר צבאו אבינר (שם, י״ד, ג׳), שַׂר העיר (מ״א, כ״ב, כ״ו), שַׂר מחצית הרכב (שם, ט״ז, ט׳), שָׂרֵי מקנה (בראשית, מ״ז, ו״ו), שָׂרֵי אלפים, שָׂרֵי מאות, שָׂרֵי חמשים (שמות, י״ח, כ״א), לבני קהת אוריאל הַשָּׂר (דהי״א, ט״ו, ה׳). וביחס אל המלך המושל עליהם הממנה אותם שָׂרֵי פרעה (בראשית, י״ב, ט״ו), שָׂרֵי יחדו מלכים (ישעיה, יו״ד, ח׳), מלך יהודה ואת שריו (ירמיה, כ״ד, ח׳), וְשָׂרֵי שלישיו ושרי רכבו (דהי״ב, ח׳, ט׳), ובא: וכנניה הַשַּׂר המשא (דהי״א, ט״ו, כ״ז), כמו שַׂר המשא. ואחלל שָׂרֵי קדש (ישעיה, מ״ג, כ״ח), הם ראשי משמרות הכהונה והלויה, כי היו שרי קדש (דהי״א, כ״ג, ה׳), ובחזיונות דניאל: להלחם עם שר פרס (דניאל, יו״ד, כ׳), מלאך המגין על עם פרס, וְשַׂר מלכות פרס (שם, שם, י״ג), יעמד מיכאל הַשַּׂר הגדול (שם, י״ב, א׳), שָׂרָם של ישראל, כי אם מיכאל שַׂרְכֶם (שם, יו״ד, כ״א), ועליו נאמר: ועל שַׂר שָׂרִים יעמד (שם, ח׳, כ״ה), ולנקבה, שָׂרוֹת פרס (אסתר, א׳, י״ח), נשי השרים, ולאשה כבודה העומדת לשרת במלכות ועל יד המלכה, חכמות שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶנָּה (שופטים, ה׳, כ׳), ויהי לו נשים שָׂרוֹת שבע מאות ופלגשים שלש מאות (מ״א, י״א, ג׳), פירסטינען, княгини, וְשָׂרוֹתֵיהֶם מיניקותיך (ישעיה, מ״ט, כ״ג). ובא: שָׂרָתִי במדינות (איכה, א׳, א׳), גדולה במעלה ובממשלה, געביעטהערין, владѣлица, ודקודם: רבתי בגוים.

שׁוּר, פ״י יסודו של צָשַׁר. צָפַר, בארמית חתוך עקרו כנראה,

פלוג טהיילען ומזה נרור במגרה, צער-שניידען, זעגען, разрѣзать, пилить פא"ב וַיָּשַׂר במגרה (דהי"א, כ', ג'), ע"מ וַיָּסַר ובאותו ענין נאמר בשמואל ב' (י"ב, ל"א), וַיָּשֶׂם. ומזה לפי הנראה בגמרא: שאריה משארי לאדם, לא שאריה משארי לבהמה (ב"ק, דף פ"א, ע"א), חלוק ונפלג בערוגות. ומזה במקרא:

שׂוֹרָה, ש"נ, שטח אדמה חלוק מיוחד לזריעה, ערוגה רייהע, בעעט, грядка, ושם חטה שׂוֹרָה (ישעיה, כ"ח, כ"ה), בשורה שלה, או במובן באה"פ רייהען ווייזע, въ ряды, ובא בשי"ן ימנית: בין שׁוּרֹתָם (איוב, כ"ד, י"א), וכן הוא בלשון חז"ל ובלשון ערבית (עיין שׁוּרָה) ומזה גם

מְשׂוּרָה, (עיין משר).

שׂוּשׂ, פ"ע, הקל בעבר ע"ד נע"ו ובעתיד על דרך נע"י, התפעלות גדולה מהרגשת הנאה ערבה ונעימה, פראה זיין, זיך פרייען, радоваться: וראיתם וְשָׂשׂ לבכם (ישעיה, ס"ו, י"ד), ונרדף עם גיל, שִׂישׂוּ וגילו (שם, ס"ה, י"ח), ועם שמח: שִׂישִׂי ושמחי (איכה, ד', כ"א), ולהפלגה וְיָשִׂישׂוּ בשמחה (תהלים, ס"ח, ד'), יָשִׂישׂוּ כי ימצאו קבר (איוב, ג', כ"ח), ולפעמים מושך אחריו פעל אחר במקור: יָשִׂישׂ כגבור לָרוּץ ארח (תהלים, י"ט, וי"ו), ונקשר אם ביחס הבי"ת בבחינת הנושא שמקבלים הנאה ממנו: וגלתי בירושלם וְשַׂשְׂתִּי בעמי (ישעיה, ס"ה, י"ט), בדרך עדותיך שַׂשְׂתִּי (תהלים, קי"ט, י"ד), תָּשִׂישׂ בישועתו (שם, ל"ה, ט'), שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בה' (ישעיה, ס"א, י'). וע"ד ההשאלה: יָשִׂישׂ בכח (איוב, ל"ט, כ"א), ישמח בכחו, או ביחס שעל: כאשר שָׂשׂ ה' עליכם להיטיב אתכם (דברים, כ"ח, ס"ג), שָׂשׂ אנכי על אמרתך (תהלים, קי"ט, קס"ב), פגעת את שָׂשׂ ועשה צדק (ישעיה, ס"ד, ד'), שעורו: שָׂשׂ לעשות צדק (ועיין פגע), יְשֻׂשׂוּם מדבר וציה (שם, ל"ה, א'), כמו יְשִׂישׂוּן, בנו"ן, בל"ר אל מדבר וציה,—או נָשִׂישׂ שבט בני מאסת כל עץ (יחזקאל, כ"א, ט"ו), מקרא קשה להולמו, ולא הלמוהו עד כל המבארים בבאוריהם. ובגמרא הוציאו על דרך הדרש. את הפעל להוראת פעל יוצא ע"ד ההפעיל. הוא אינו שָׂשׂ אבל אחרים מְשִׂישׂ דיקא נמי דכתיב יָשִׂישׂ (דברים, כ"ח, ס"ג), ולא כתיב ישוש (סנהדרין, דף ל"ט, ע"ב).

שָׂשׂוֹן, ש"ז, מעמד הרגשת ההנאה בדבר טוב, פריידע, וואָננע, радость, веселье, ונרדף על הרוב עם השם שִׂמְחָה: תשמיעני שָׂשׂוֹן ושמחה (תהלים, נ"א, יו"ד)—בשורת ששון ושמחה. לְשָׂשׂוֹן ולשמחת לבבי (ירמיה, ט"ו, ט"ז), כי שָׂשׂוֹן לבי המה (תהלים, קי"ט, קי"א), כי הביש שָׂשׂוֹן מן בני אדם (יואל, א', י"ב), השיבה לי שְׂשׂוֹן ישעך (תהלים, נ"א, י"ד). ובא: והיתה לי לשם שָׂשׂוֹן (ירמיה, ל"ג, ט')—לשם הגורם שָׂשׂוֹן לשומעו, מחשך וגו' שמן שָׂשׂוֹן (תהלים, מ"ה, ח')—שמן משחת המלכים הוא ששונם.

מָשׂוֹשׂ, ש"ז, א) בהוראת הקודם, פריידע, וואָננע, радость, веселье שישו אתה מָשׂוֹשׂ (ישעיה, ס"ו, יו"ד), מְשׂוֹשׂ לבנו (איכה, ה', ט"ו). ובמובן דרך המקור: וּמְשׂוֹשׂ את רצין (ישעיה, ח', ו'), כמו וְלָשׂוּשׂ את רצין. ב) נושא הַשָּׂשׂוֹן מְשׂוֹשׂ לכל הארץ (איכה, ב', ט"ו), גלה מְשׂוֹשׂ מן הארץ (ישעיה, כ"ד, י"א), מְשׂוֹשׂ דור ודור (שם, סמ"ך, ט"ו), הנני בורא את ירושלים גילה ועמה מָשׂוֹשׂ (שם, ס"ה, י"ח), בתי מְשׂוֹשׂ (שם, ל"ב, י"ג), מְשׂוֹשׂ פראים (שם, ל"ב, י"ד), המקום שהפראים רצים ורוקדים שם בכל אות נפשם טוימעל פלאטץ.—הן הוא מְשׂוֹשׂ דרכו (איוב, ח', י"ט), כמו דרך מְשׂוֹשׂוֹ שבו הוא שש ושמח, קרית מְשׂוֹשִׂי (ירמיה, מ"ט, כ"ה), שבת משוש תפים (ישעיה, כ"ד, ח'), המשוש שגורמים התפים, או קול התפים המשמחים.

שִׂישָׂה, ש"נ. במדרש גילה שישה שמחה (שיה"ש, א', ד'), לדעת קצת עקר הוראתו קפיצה ודלוג ודומה לו סיס, ומזה לדעתם בהוראה הראשונה: יָשִׂישׂ בכח (איוב, ל"ט, כ"א), מְשׂוֹשׂ פראים (ישעיה, ל"ב, י"ד), ומזה התפעלות של שמחה: כל מקום שנאמר שִׂישָׂה כתוב בְּשִׂין וכאן בסמ"ך (שיר השירים רבה, א', ט'), ובפסיקתא רַבָּתִי עֲקָרָה נאמר: עשר לשונות של שמחה: שִׂישָׂה עליזה וכו'.

שׁוּת, פ"י, הקל בעבר ע"ד נע"ו ובעתיד ע"ד נחי ע"י כענין ההפעיל, דומה בהוראתו לפעל שׂוּם, אלא שאינו מצוי כל כך במקרא, ורובו במובן המשאלי, א) הנחת דבר על מישהוא או מה שהוא וכמ"כ בתוך דבר אחר—לעגען, אויפלעגען, היינלעגען, помѣчать, класть, זעטצען, אויפזעטצען, всадить, положить. ביחס שֶׁעַל: כי יָשִׁית אביו יד ימינו על ראש אפרים (בראשית, מ"ח, י"ז)— לברכו. ויוסף יָשִׁית ידו על עיניך (שם, מ"ו, ד'), (ועיין בסמוך), וַיָּשֶׁת עליה (רות, ג', ט"ו). ובהשאלה: כאשר יָשִׁית עליו בעל האשה (שמות, כ"א, כ"ב), טענת הביעת נזקו; אל נא תָשֵׁת עלינו חטאת (במדבר, י"ב, י"א), שִׁיתָה ה' שמרה לפי (תהלים, קמ"א, ג')— על פי, והכפל: נצרה על דל שפתי. ובשימת עדים ותכשיטין: ולא שָׁתוּ איש עדיו עליו (שמות, ל"ג, ד'), תָּשִׁית לראשו עטרת פז (תהלים, כ"א, ד'). וביחס שבו: וַתְּשִׁיתֵהוּ בחיקה (רות, ד', ט"ז), שַׁתַּנִי בבור תחתיות (תהלים, פ"ח, ז'), ובענין דומה לזה: בְּחֻמָּם אָשִׁית את משתיהם (ירמיה, נ"א, ל"ט). שעורו לדעתנו: אָשִׁית חֻמָּם (ארסם) במשתיהם. (עיין ח מ ם). ובהשאלה: מי שָׁת בטחות חכמה (איוב, ל"ח, ל"ו), ובקרבו יָשִׁית מרמה (משלי, כ"ו, כ"ד), אָשִׁית עצות בנפשי (תהלים, י"ג, ג'), שַׁתִּי באדני מחסי (שם, ע"ג, כ"ח), שַׁתּוּ בשמים פיהם (שם, שם, ט')— בדגש תמורת נח. ב) הצעה ופרישה — אויסברייטען, рас-пространить: וַיָּשֶׁת חשך סביבֹתיו סכות (ש"ב, כ"ב, י"ב), מוקשים שָׁתוּ לי (תהלים, ג', ז'). ומזה כפי הנראה: כל שַׁתָּה תחת רגליו (שם, ח', ז'). ואפשר שבמובן זה נאמר: ופא יָשִׁית בגאון גליך (איוב, ל"ח, י"ב), כמו תשית, ותשתרע ותגיע רק עד פה ועיין בסמוך, וְשִׁית על עפר בצר (שם, כ"ב, כ"ד), במובן שפיכה והשלכה. ומזה הצעה והעמדת דבר לפני מי שהוא נגדו, פֿאָרשטעללען, לא אָשִׁית לנגד עיני דבר בליעל (תהלים, ק"א, ג'). שַׁתָּה עונתינו לנגדך (שם, צ', ח'). ג) עשיה, בחדוש דבר—טהון, מאַכען, כי אָשִׁית על דימון נוספות (ישעיה, ט"ו, ט'), אך בחלקות תָּשִׁית למו (תהלים, ע"ג, י"ח)— תעשה דרכם במקום חלקות וביחוד בעשיה שיש בו רשם מורגש. למען שִׁתִי אֹתֹתַי אלה בקרבו (שמות, יו"ד, א'), ואיבה אָשִׁית בינך ובין האשה (בראשית, ג', ט"ו)— כצאן לשאול שַׁתּוּ מות ירעם (תהלים, מ"ט, ט"ו), שתו, בדגש תמורת נח, ובעשית סדור — אנאָרדנען, וַיָּשֶׁת לו עדרים לבדו, ולא שָׁתָם על צאן לבן (בראשית, ל', מ'). ויתכן שבמובן קרוב לזה נאמר: אשר סביב שָׁתוּ עלי (תהלים ג' ז')— שתו את עצמם, נועדו ונוסדו יחד עלי. ג) עוד זמן וקביעת חק—בעשטימען, פעסטזעטצען, גם יהודה שָׁת קציר לך (הושע, ו"ו, י"א). וְשַׁתִּי את גבולך (שמות, כ"ג, ל"א), תָּשִׁית לי חק ותזכרני (איוב, י"ד, י"ג), ובזה יסוד דבר קיים לעתיד לבוא — בעגרינדען, основать: וַיָּשֶׁת עליהם תבל (ש"א, ב', ח'). ובהשאלה, העמדת זרע קיים: ותקרא את שמו שֵׁת כי שָׁת לי אלהים זרע וגו' (בראשית, ד', כ"ה), איך אֲשִׁיתֵךְ בבנים (ירמיה, ג', י"ט), לפי המפרשים ענינו: איך אָשִׁית אותך בין שאר האומות שנקראו גם כן בנים למקום. והנראה שטעמו איך אעשה לך יסוד נאמן בזרע קיים. מפרי בטנך אָשִׁית לכסא לך (תהלים, קל"ב, י"א). ובהשאלה לענין

גירול בבעח"י: אשר שָׁתָה אפרוחיה (שם, פ"ד, ד'). ד) מנוי ופקידות — איינזעטצען, ערנאֶנען, назначить, וַיְשִׁיתֵהוּ על ארץ מצרים (בראשית, מ"א, ל"ג), כי נשיא אֲשִׁיתֶנּוּ (מ"א, י"א, ל"ד). ומזה אפשר לפרש: שִׁיתָה ה׳ מורה להם (ט׳, כ"א), וביחס הלמ"ד: תְּשִׁיתֵמוֹ לשרים (שם, מ"ה). ה) חרוש מעשהושנוי ממצב למצב ומתכונה לתכונה. אומוואַנדעלן, обращать: כי תְשִׁיתֵהוּ ברכות לעד (תהלים, כ"א, ו"ו), מעין יְשִׁיתוּהוּ (שם, פ"ד, ו'), ישועה יָשִׁית חומות וחיל (ישעיה, כ"ו, א'). וביחס הלמ"ד: וקויתם לאור ושמה לצלמות וְשִׁית לערפל (ירמיה, י"ג, ט"ז). וביחס הכ"ף: וְשַׁתִּיהָ כארץ ציה (הושע, ב', ה'), שיתי כליל צלך (ישעיה, ט"ז, ג'). ה) פניה לאיזה צד. וכפי הנראה התיחד לפניה בחזק יד ובשטף עז — זיך ווענדען, אַנדראֶנגען, обращаться, толкать къ ... нахлынуть: שֹׁת שָׁתוּ השערה (שם, כ"ב, ז'), ואפשר שמזה: אשר סביב שָׁתוּ עלי (תהלים, ג', ז'), ופא יָשִׁית בגאון גליך (איוב, ל"ח, י"א) — ישית כמו תשית (עיין לעיל) — עד פה תגבר חילים להגיע בגאון גליך. ומזה כפי הנראה: אָשִׁית בישע יפיח לו (תהלים, י"ב, ו') — אקרב בגדל כחי ובעוז ישעי — העראַנשטירמען, нагрянуть. מקביל אל הקודם: עתה אקום יאמר ה׳ (ועיין פ ו ח). וביחס שְׁמְמֶנּוּ, וְשִׁית ממני ואבליגה (איוב, י', כ'), כמו שעה ממני. וביחס אל הַלֵּב, ענינו פנית המחשבה: כי תָשִׁית אליו לבך (שם, ו"ו, ז'), צו ווענדען, ריכטען обратить вниманіе: ולא שָׁת לבו גם לזאת (שמות, ז', כ"ג), אל תָּשִׁיתוּ לב (תהלים, ס"ב, י"א). וכן ביחס אל העינים: עיניהם יָשִׁיתוּ לנטות בארץ (שם, י"ז, י"א), והפנים: וישת אל המדבר פניו (במדבר, כ"ד, א'). וביחס אל היד יבוא לפי משפט הלשון במובנים שונים: כי יָשִׁית אביו יד ימינו על ראש אפרים (בראשית, מ"ח, י"ז), לברכו. ויוסף יָשִׁית ידו על עיניך (שם, מ"ו, ד'), עיין לעיל ועיין באור. והנראה שטעם יָשִׁית ידו על עיניך — יטיל על עצמו כל מחסוריך ולא תצטרך אתה לשים עיניך עליהם, יָשֵׁת יָדוֹ עַל שנינו (איוב, ט', ל"ג), לאיים עלינו ולהכריע בינינו, וַתָּשֶׁת עלי כפכה (תהלים, קל"ט, ה'), השתדלות לעשות אותי בתכלית השלימות, כראוי ליציר כפיו של יוצר בראשית: אל תָּשֶׁת ידך עם רשע (שמות, כ"ג, א'), להתחבר עמו. ועיין שֵׁת.

ההפעל, במובן פעל סתמי: אם כפר יוּשַׁת עליו (שמות, כ"א, ל"ד) — אויפערלעגט ווערדען, быть возложену.

שִׁית, ש׳. נמצא רק פאב"מ ולא התבאר ענינו יפה ולפי רוב המפרשים ענינו קשוט, ועדוי — אַנצוג, פוטץ, порядиться. והנראה לנו שעקרו מ ע ש ה — האַנדלונג. ובמובן, מנהגו של אדם בתנועותיו והכרת פניו. האַלטונג, בענעהמען, обхожденіе. והתיחד אל הכרת פנים של עזות וחוצפה, פרעכעס בענעהמען, הערויספאָרדערענדעס מינע. дерзкое вызывающее обращеніе: שית זונה (משלי, ז׳, יו"ד), וכתרגומו: באַסְכְּמָא רזניתא — (דומה למלת σχημα בל"י שענינו, מינע) (עיין לעווי). וכן: יעטף שית חמס למו (תהלים, ע"ג, ו"ו), חוצפת חמסם, עוטפת אותם.

שָׁתָה, ש. דבר מונח על יסוד נאמן ויציב, עמוד חזק. דער פפיילער, דיא זיילע: כי הַשָּׁתוֹת יהרסון (תהלים, י"א, ג'), עמודים, יסודות החברה והוא כנוי מליצי אל גדולי העם, שנקראו גם פִּנּוֹת העם (ש"א, י"ד, ל"ח), והיו שָׁתֹתֶיהָ מדכאים (ישעיה, י"ט, ט'), נכבדי העם. וכמו שנאמר להלן: פנת שבטיה (שם, י"ג), וי"מ מענין אריגה וקליעה, עיין ש ת ה

שְׁתִיָּה שם (בחבור עם שם א ב ן ש ת י ה) — עקרו יסוד, בסים,

גרונד פונדאמענט, לא נמצא רק בחבור לשם אבן, אבן שתיה, אבן פנה, אבן יסוד, (עיין אבן שתיה ושרש שתת).

שֵׁת, שע״פ הבן השלישי לאדם הראשון: ותקרא את שמו שֵׁת כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשית, ד׳, כ״ה), ומפירוש השם הזה, יש לשמוע כי עקר הוראת הפעל שות, הוא הנחת יסוד דבר קיים נצב. ומן המושג הזה הסתעפו הוראותיו השונות.

שֵׁת עיין שׂאה.

שֵׁת, —ש. עגבות האחור בבעח״י, דאס הינטערע טהייל, задница: וחשופי שֵׁת ערות מצרים (ישעיה, ב׳, ד׳), וברבוי ובכנוי: עד שתותיהם (ש״ב, יו״ד, ד׳, ובדהי״א, י״ט, ד׳), באותו ענין המפשעה. לדעת קצת הוא מן שות הנחה ונקראו כן, ע״ש שכשהאדם יושב, הם מונחים במקום השבת, געזֶעס וכן הוא בערבית וסורית אַשְׁת. אשתא.

1) שֵׁזִב שיזב, ארמית פ״י, הַפְעֵל הצלה מלוט, רעטטען, בעפרייען, спасеніе, освобожденіе. די שֵׁיזִב לדניאל (דניאל, וי״ו, כ״ח) מְשֵׁיזִב ומצל (שם). יכל לְשֵׁיזָבוּתָנָא (שם, ג׳, י״ז) די ישיזבנכון מן ידי (שם, ט״ו). ומצוי בתרגומם. הצילנו מיד הרעים (שמות ב׳ י״ט) ת״א שֵׁזְבָנָא מיד רעיא. אתפָעל, אשתַפַעל, הִנָּצֵל, הִמָּלֵט — געראטטעט, בעפרייעט ווערדען, זיך רעטטען, быть спасену освобождену, ואיך נִמָּלֵט (ישעיה, כ׳, וי״ו), תיב״ע ואיכדין נִשְׁתֵּיזֵיב, ובמדרש: תִּשְׁתֵּיזַב מן צנתא, תִּשְׁתֵּיזַב מן שרבא, (ויק״ר, ט״ז), ובתפלה: וְתִתְפָּרְקוּן וְתִשְׁתֵּיזְבוּן, ובגזרתו קרוב לשמוע שיסודו עזב. ובא ע״מ שַׁפְעַל, ונתחלפה העי״ן ביו״ד, ושע״כ באה היו״ד על הרוב אחרי השי״ן ונמצא. השרש הזה במקרא בשם עצם פרטי.

מְשֵׁיזַבְאֵל, מגדולי העם בימי נחמיה הבאים בחותמים על האמנה (נחמיה, יו״ד, כ״ב), ואפשר שהוא בן זֶרַח מבני יהודה (שם, י״א, כ״ד), ואבי בֶּרֶכְיָה (שם, ג׳, ד׳).

שָׁזַף, פ״י נמצא רק ג׳ פעמים במקרא בקל ובדבור השיר, וזה מה שיורה שמקורו בלשון אחרת, ועקרו כנראה הבטה חדה — שארף אנבליקקען, прозрѣвать, проникать: ולא שְׁזָפַתּוּ עין איה (איוב, כ״ח, ז׳), איה הרואה למרחוק, עין שְׁזָפַתּוּ ולא תוסיף (שם, כ׳, ט׳). ובהשאלה: שֶׁשְּׁזָפַתְנִי השמש (שיה״ש, א׳, וי״ו). והבטת השמש בשלות קרניה היא מַשְׁחֶרֶת וּמַחֲרֶכֶת, ובא בבינוני פָּעוּל: אנו שמשה של עבדה זרה שְׁזָפַתְנוּ אבל אתם שְׁזוּפִים ממעי אמכם (שיר השירים רבה, על פסוק ששופתני השמש), ולד״ק, עקר הוראתו שרפה וחרוך ודומה לפעל שרף — ברענגען, זענגען, опалять. ובא בהשאלה להבטת העין שדומה להבטת השמש שמחרכת ודחוק ועיין שדף. ובפיוט השתמשו בו בענין חרוך ושרפה: שְׁזוּפֶיהָ שחוריה, (אלי ציון). והקליר אמר בהפעיל: בל יַשְׁזִיף עדנים (תפלת טל, פסקא אלים ביום מחסן).

שְׁזִיפִין, שע״כ מין עץ פרי: והשזיפין והרימין (כלאים, א׳, ד׳). מקורו, לד״ק יונית: עסִפִּוסι σισιφος. יודענדארנבוים, zizyphusvalgaris, ולדעת רוב המבארים: פתרונו — פפלוימע, слива.

שָׁזַר, ובארמית שְׁזַר. כפילת כמה חוטים וקפולם יחד — צווירנען, сучить, сучивать, ובאור הפעל בא מפורש בגמרא: אלו נאמר חוט אחד כפול — לשנים, שזור — לשלשה (ירושלמי, שקלים, פרק ח׳), בארמית בא בקל, בבינוני פעול, בוץ ת״א שְׁזִיר (שמות, כ״ו, א׳), ובגמרא: שזורים נמי נימא אדעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו (עירובין, דף צ״ו, ע״ב), ובמקרא בבינוני מבנין הָפְעַל שש מָשְׁזָר (שמות, כ״ו, א׳), געצווירנט, ועיין שֵׁשׁ. ומזה: בקצת נוסחאות בתרגומים, ולפי גרסת הערוך

שֵׁזַרְתָּא, — ש״נ, עֵצָה, ריקגראט, לעמת העצה (ויקרא, ג׳, ט׳), ת״א לקבל שֵׁזַרְתָּא, וברוב הנוסחאות שדרתא בדלי״ת, ובמשנה ג״כ לקצת נוסחאות **שִׁיזְרָה**, נשברה השזרה (חולין, ג׳, א׳), ולפנינו השדרה (עיין שדר). ומצוי בתלמוד ירושלמי, שיזרתא דנונא, (שבת, פרק א׳), ולפי הנראה זו היא הנוסחא הנכונה, ונקראת כן על שם קפול החוליות, ובכלל בירושלמי נקראת השדרה -- שֶׁזְרָה, במקום: י״ח חוליות שבשדרה (ברכות, ובר״מ) גורם הירושלמי (תענית, פ״ב): י״ח חוליות שֶׁבִּשֶׁדְרָה.

שָׁחַד, פ״י, בקל, רק שתי פעמים במקרא, נתינת מתנה למצוא חן להטות לב — בעשענקען, בעשטעכען, подкупать, ומכחכם שִׁחֲדוּ בעדי (איוב, ו׳, כ״ב), וַתִּשְׁחֲדִי אותם (יחזקאל, ט״ז, ל״ג), ובהרגל הלשון ישתמשו בפיעל ואומרים: מְשַׁחֵד, משוחד, וכפי הנראה נגזר הפעל מן השם

שֹׁחַד, ש״ז, מתנה להטות לב — בעשטעכונג, подкупъ, הנה שלחתי לך שֹׁחַד (מ״א, ט״ו, י״ט), וישלח למלך אשור שֹׁחַד (מ״ב, ט״ז, ח׳). והתיחד למתנה להטות לב השופטים לעות משפט: וְשֹׁחַד לא תקח כי הַשֹּׁחַד יעור פקחים (שמות, כ״ג, ח׳). ויקחו שֹׁחַד ויטו משפט (ש״א, ח׳, ג׳), ואש אכלה אהלי שֹׁחַד (איוב, ט״ו, ל״ד), וכן הוא בארמית שׁוֹחֲדָא. שוחדא. ובגמרא: וְשֹׁחַד לא תקח, אינו צריך לאמר שֹׁחַד ממון אלא אפילו שֹׁחַד דברים (כתובות, דף ק״ה, ע״ב).

שָׁחָה, פ״ע. מיסודו של שוח, ודומה אל שחח. הקל פא״ב. כפיפת קומה על הפנים אל הארץ — זיך ניעדערבייגען, гнуться, нагибаться покло-няться: שְׁחִי ונעברה (ישעיה, נ״א, כ״ג)— כפוף קומתך לארץ ונעברה עליך. ובגמרא: בכפיפת קומה לבד. אלו ברכות שאדם שוחה בהם וכו׳ ואם בא לָשׁוּחַ וכו׳ מלמדין אותו שלא לִשְׁחוֹת (ברכות, דף ל״ד, ע״א).

ההפעיל פא״ב. יוצא, בהשאלה, הכרעה, הבנעה — נידערדריקקען, при-давлывать, דאגה בלב איש יַשְׁחֶנָּה (משלי, י״ב, כ״ה), מקרא קשה הוא מפני נטית הפעל, והנראה שהוא כמו תַּשְׁחֶנָּה. ומוסב אל הדאגה שהיא תשחה את הנפש השם החסר במאמר ומובן בכח, ומפורש ע״י ההקבלה ודבר טוב יְשַׂמְּחֶנָּה, ולדעת הרד״ק במכלול מזה: וְיֶשְׁחֲךָ בקרבך (מיכה, ו׳, י״ד). ומשפטו וְיַשְׁחֲךָ, ע״ד וַיִּפְרְךָ, ונשתנה הפת״ח לחיר״ק, וענינו — המאכל אשר תאכל לא די שלא ישביעך, אלא גם ישחה אותך במעיך, כדבר שאינו מתעכל, ומרגש כמשא כבד מכביד על הגוף ומכריעו, ורוב שמושו בשרש שחח.

ההתפעל, בהוספת ה״א על השרש, ובשנוי ה״א השרש לוי״ו, ע״ד נַאֲוָה נָאוָה, מן נאה, העבר הִשְׁתַּחֲוָה הִשְׁתַּחֲוִית, הִשְׁתַּחֲוֵיתִי, וברבוי, הִשְׁתַּחֲווּ (בשני ווי״ן) ובעתיד לנסתר זכר, יִשְׁתַּחוּ ולנקבה תִּשְׁתַּחוּ, ולרבים יִשְׁתַּחֲווּ, ולרבות, תִּשְׁתַּחֲוֶיןָ, וענינו כפיפת הקומה לפני מי שגדול, לאות כבוד הודאה והכנעה— זיך בייגען, поклоняться: ויאמר ציבא הִשְׁתַּחֲוֵיתִי (ש״ב, ט״ז, ד׳), וַיִּשְׁתַּחוּ אברהם לפני עם הארץ (בראשית, כ״ג, ז׳), וְהִשְׁתַּחֲווּ לי (שמות, י״א, ח׳), וַיִּשְׁתַּחוּ ארצה (שם, י״ח, ב׳), וַיִּשְׁתַּחוּ אפים ארצה (שם, י״ט, א׳), ותפל על פניה וַתִּשְׁתַּחוּ ארצה (רות, ב׳ יו״ד). וע״ד ההשאלה: וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ לאלמתי (בראשית, ל״ז, ז׳), ובא: וַיִּשְׁתַּחוּ ישראל על ראש המטה (בראשית, מ״ז, ל״א) — בהטית הראש לבד. וביחס אל מי שמשתחוים לו: וישתחו לְאַפָּיו ארצה (בראשית, מ״ח, י״ב), והשתחוו על כפות רגליך (ישעיה, כ׳, י״ד), והתיחד, לכפיפת הקומה בתפלה והודאה לאלהים: וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לפני ה׳ אלהיך (דברים, כ׳, יו״ד), וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מרחק (שמות, כ״ד, א׳),

לְהִשְׁתַּחֲוֺת וּלִזבח לה׳ (ש״א, א׳, ג׳), ובהשאלה: וצבא השמים לך מִשְׁתַּחֲוִים (נחמיה, ט׳, ו״ו) — מקבלים עול מלכותך. ומרוב השמוש בלשון, בא בחסרון שם העצם שמשתחוים לו: וְנִשְׁתַּחֲוֶה ונשובה (בראשית, כ״ב, ה׳), והמובן בו תפלה ועבודה — אנבעטען, поклоняться: אשר עשו לו לְהִשְׁתַּחֲוֺת (ישעיה, ב׳, כ׳), ובמקור על המשקל הארמי: בְּהִשְׁתַּחֲוָתִי בית רִמֹּן (מ״ב, ה׳, י״ח) — ובא: והמה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קדמה (יחזקאל, ח׳, ט״ז), מלה זרה בדקדוקה וענינה כמו מִשְׁתַּחֲוִים.

הִשְׁתַּחֲוָאָה, הִשְׁתַּחֲוָיָה, ש׳ — דאס דיך ביקקען, פערבייגונג, покло-ненie, במשנה, הִשְׁתַּחֲוָיָה בפשוט ידים ורגלים (ברכות, ל״ד, ע״ב), י״ג הִשְׁתַּחֲוָאוֹת (מדות, ב׳, ג׳).

שֶׁחִי, ארמית. ובמשנה, שם: הגומא שתחת אצילי הידים — אַרעם האֶהלע, אכסעלהאֶהלונג, подмышка рамен-ная впадина, כאורגת בעומדים לְשֶׁחִי (נגעים, ב׳, ד׳). המדבר מִשֶּׁחָיו (סנהדרין, ז׳, ו״ו), ונקרא בית הַשֶּׁחִי: המעביר בית הַשֶּׁחִי הרי זה לוקה (נזיר, דף נ״ח, ע״א), ובת״י, בי שִׁיחַיָּא (דברים, כ״ב, ה׳), אחד יורד לאמת שֶׁחִי ואחד פותח כיון, (תמיד, ג׳, ו״ו), ובגמרא דירושלמי: מפתח אחד יורד לאמת בית הַשֶּׁחִי וכו׳ ומהו, שהיה שׁוֹחֶה אמה, מלשון שהיה שוחה אמה נראה שפירושו שהיה הפותח עד שלא יפתח (הוריות, ג׳, הלכה, ד׳), שוחה עד מרת אמה, (ורש״י בבבא מציעא, דף ל״ג, ע״א), פירש: מכנים ידו בחור שבכותל עד בית שֶׁחְיוֹ ופותח, וכוונתו בפירוש אמה, יד, וכן פירש הרמב״ם בפירוש המשנה בתמיד, ומושך אמת זרוע עד סוף האציל, אבל לשון המשנה, יורד לאמת השחי, אינו מתישב יפה לפירושם.

שָׂחָה, פעו״י קרוב לפעל סָחָה, כְּחָא, (ארמית) בהוראת רחיצה שטיפה, ומזה פ״א במקרא בקל, עומד: שוחה במים — שווימען, плавать, כאשר יפרש הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת (ישעיה, כ״ה, י״א).

ה ה פ ע י ל, יוצא, הַשְׂחָה — שווימען לאַססען, заставить плавать, ע״ד המליצה: אַשְׂחֶה בכל לילה מטתי (תהלים, ו״ו, ז׳), ובארמית יורה הפעל שִׂיחַ, שׂוּחַ, היות נמס — צערפליעססען, рас-плываться, וחם השמש ונמס (שמות, ט״ז, כ״א), ת״י ושייח, ומקבל אל הכפל: ברמעתי ערשי אמסה.

שָׂחוּ, (עקרו שָׂחֶו) שה״פ שיטה — דאס שווימען, плаванie, מֵי שָׂחוּ (יחזקאל, מ״ז, ה׳) — מים שצריך לשוט בהם ולא לעברם ברגל, ובירושלמי שקלים (פרק ו״ו), מהו מי שָׂחוּ? מלשוט אית אתרא דצווחין לשייטא שַׂהֲוָנָא.

שְׁחֵיז, ארמית, בענין אַפְעֵל, לטישה, חידוד, שאֶרפען, וואֶטצען, острить, точить, חרבו יִלְטוֹשׁ (תהלים, ז׳, י״ג), תיב״ע: סייפיה יַשְׁחֵיז, ובמשנה: אין מַשְׁחִיזִין את הסכין ביום טוב (ביצה, ג׳, ז׳), ובא גם בבינוני מן הקל, בע״א: רחלות יוצאות שְׁחוּזוֹת (שבת, ה׳, ב׳), ופירשו בגמרא שאוחזין האליה שלהן למעלה כדי שיעלו עליהן זכרים (שבת, דף נ״ג, ע״ב), ובגזרתו אמרו שהוא לישנא דגלוי, דכתיב שית זונה (שם), ובגמרא דירושלמי: אית תניי תנא שְׁחוּזוֹת ואת תניי תנא שוזות, מאן דאמר שוזות מעתדן כמה דתימר שית זונה, מאן דאמר שחוזות כמה דתימר אין משחיזין את הסכין. והנראה שיסודו של הפעל שחז, בארמית חז, בתוספת שי״ן, דומה לפעל חדד, בהוראת בליטה, עקיצה חדה, צושפיטצען, обострить, (עיין חוז, חזה). ומזה בא לענין חדוד, שאֶרפען, острить, וזהו ענין שחוזות. עשויות בולטות בליטה חדה, בבליטת האליה למעלה. ורבינו יהודה הלוי, השתמש בפעל זה, בבינוני פעול, ואמר אל תבקש להגיע בקניך שְׁחוּזָיו, (דיוואן סימן כ״ה, המתחיל נאם אסף)

ופירושו: אל תבקש להגיע בקנים (של עץ) שלך, חרבות שחוזות שלו.

מַשְׁחֶזֶת, ש"נ. דבר שמשחיזים עליו, לא שנו אלא בְּמַשְׁחֶזֶת של אבן אבל בְּמַשְׁחֶזֶת של עץ מותר (ביצה, דף כ"ח, א').

שָׁחַח, פעו"י, מיסודו של שוח שְׁחָה הקל עומר, עקרו ירידה לעמק, טביעה, זיך ערניעדריגען, подать, пони-жаться: כי שָׁחָה אל מות ביתה (משלי, ב', י"ח), שחו גבעות עולם (חבקוק, ג', וי"ו), ומזה כפיפת הקומה, זיך בייגען, сгибаться, כי יָשֹׁחוּ במעונות (איוב, ל"ח, מ'), ידכה יָשֹׁחַ (תהלים, י"ד, יו"ד), ובהשאלה, שפלות: וְשַׁח רום אנשים (ישעיה, ב', י"א), שַׁחוּ רעים לפני טובים (משלי, י"ד, י"ט), תחתיו שָׁחֲחוּ עוזרי רהב (איוב, ט', י"ג), ע"ד השלמים. ובשפלות והכנעת הנפש: וימעטו וַיָּשֹׁחוּ (תהלים, ק"ז, ל"ט), געבייגט זיין, быть согбену, כי שָׁחָה לעפר נפשנו (תהלים, מ"ד, ו'), קדר שַׁחוֹתִי (שם, ל"ה, י"ד), וְתָשׁוֹחַ עלי נפשי (איכה, ג', כ') בקרי ובכתיב ותשוח.—ומזה שַׁח תאר: וְשַׁח עינים יוֹשִׁעַ.

הנפעל, כבנין הַקַּל, געבייגט געדעה-מיטהיגט זיין, быть понижену: וַיִּשַּׁח אדם וישפל איש (ישעיה, ב', ט'), וביחס אל הקול: ומעפר תִּשַּׁח אמרתך (שם, כ"ט, ד'), וְיִשַּׁחוּ כל בנות השיר (קהלת, י"ב, ד') (עיין שיר).

ההפעיל, יוצא, הַשְׁפֵּל, ערניעדרי-גען, низвергать: משגב חֹמֹתֶיךָ הֵשַׁח (ישעיה, כ"ה, י"ב), כי הֵשַׁח ישְׁבֵי מָרוֹם (שם, כ"ו, ה'), גיעדריג מאַכען, דעמיטהיגען, понижать.

ההתפעל, במובן המוסרי: עלי נפשי תִּשְׁתּוֹחָח (תהלים, מ"ב, ז'), נידערגעשלאגען זיין, сокрушаться: מה תִּשְׁתּוֹחֲחִי נפשי (שם, וי"ו).

שְׁחוֹחַ, ש', שפלות, הכנעה, געבייגט-הייט, דעהמוטה, униженіе. ובא במובן תאה"פ: והלכו אליך שְׁחוֹחַ (ישעי', ס', י"ד).

שָׁחַט, פ"י. הקל המתת בעלי חיים, וביחוד על ידי חתוך הסמנים בצואר, שלאַכטען, зарѣзывать: וְשָׁחַט את בן הבקר (ויקרא, א', ה'), ויקח את המאכלת לִשְׁחֹט את בנו (בראשית, כ"ב, יו"ד), וְשַׁחֲטוּ הפסח (שמות, י"ב, כ"א), את קרבן הפסח, לא תִשְׁחַט על חמץ דם זבחי (שם, ל"ד, כ"ה), שעורו: לא תִשְׁחַט זבח דמי, הזבח שדמו נזרק על המזבח לשמי. ואפשר שלפי שהשחיטה גורמת יציאת הדם יכלול הפעל שָׁחַט ג"כ ענין שפיכת דם בעח"י על ידי השחיטה, וכמ"ש ושפך את דמו (ויקרא, י"ז, י"ג), ובמובן זה נאמר: ויקחו צאן וגו' וַיִּשְׁחֲטוּ ארצה (ש"א, י"ד, ל"ב). ובא בענין המתה בכלל, הריגה: וישחט מלך בבל את בני צדקיהו (ירמיה, ל"ט, וי"ו), וַיִּשְׁחָטֵם במדבר (במדבר, י"ד, ט"ז)— המתה בַּדֶּבֶר: הרג בקר ושחט צאן (ישעיה, כ"ב, י"ג), הצפר הַשְּׁחֻטָה (ויקרא, י"ד, וי"ו), הַשְּׁחוּטָה (שם, שם, נ"א). ובא: חץ שָׁחוּט לשונם (ירמיה, ט', ז'), בקרי ובכתיב שוחט. לפי מנחם הוא מן הפעל שלפנינו, ונוכל לפרשו על פי הכתיב, חץ שוחט ממית והורג, וגם על פי הקרי ויבא על משקל הפעולים כמו: הַשְּׁכֻנִי באהלים (שופטים, ה', י"א), וי"מ בחלוף טי"ת בזיי"ן, שָׁחוּז, גע-שאַרפֿט, וכן נראה מתיב"ע: כְּגִיר מחסף, חץ שנון, ובא: וְשַׁחֲטָה שטים העמיקו (הושע, ה', ב'), מקרא קשה הוא, לפי תרגומו וקצת מפרשים, הוא משרש זה וטעמו שחיטת קרבנות לע"ז המכונה בשם שֵׂטִים, העמיקו, הגדילו הרחיבו או השטים, השטים ממנו, העמיקו לשחוט לע"ז, ולפי פירושם, יש לכוין את סוף הפסוק: ואני מוסר לכלם. כמו מוזר. או כמו מוסר מעיר (ישעיה, י"ז, א') מפעל סור (ועיין שחט ב).

הנפעל, מן הקל, היות שחוט — געשלאַכטעט ווערדען, быть зарѣзану, תשחט העלה (ויקרא, וי"ו, י"ח). ובמשנה בא גם בבנין

הפעיל: מַשְׁהִיטִין את הטבח בעל כרחו (חולין, ה׳, ד׳) — כופין את הטבח לשחוט את בהמתו — שלאַכטען לאַססען, заставить рѣзать.

שְׁחִיטָה, שה״פ, דאַס שלאַכטען, зарѣзываніе. שחיטת הפסחים (דהי״ב, ל׳, י״ז).

שָׁחַט, לד״ק ענינו כמו שטח בחלוף האותיות משטיחה משיכה ומתיחה — אויסשמיעדען, אויסציעהען, אויסדעהנען, вытянуть, выковать. ובא בבינוני פעול: זהב שחוט (מ״א, י׳, ט״ז), זהב נמשך ונטוה ונוח לְהֵרָקַע. וי״א נמשך כחוט. ומזה לדעת רש״י חץ שָׁחוּט, (ירמיה, ט׳, ז׳) — חץ מעוך — (נמשך על יתר הקשת?) וכן במקור מן הקל, וְשַׁחֲטָה שטים העמיקו (הושע, ה׳, ב׳), משך שְׂטִיּוֹתָם העמיקו, (רש״י) הרחיבו שְׂטִים שלהם — ובנוגע אל הפסוק ושחטה שטים העמיקו אפשר לשער כי הוא כמו ושחתה, בחלוף תי״ו בטי״ת, והוא כעין שנאמר להלן: העמיקו שחתו (שם, ט׳, ט׳), והמאמר כלו ושחטה שטים העמיקו ואני מוסר לכלם, קרוב ודומה למאמרו של הנביא הזה בעצמו: שִׁחֶתְךָ ישראל כי בי בעזרך (שם, י״ג, ט׳).

שָׁחַט, פ״י פא״ב, כבוש פירות ביד להוציא המשקה העצור בתוכם, עצור — אויסדריקקען, פרעססען, выжимать, וָאֶשְׂחַט אֹתָם (בראשית, מ׳, י״א), ומצוי במשנה בסמ״ך. הַסּוֹחֵט זיתים (מעשרות, ד׳, א׳), אין סוֹחֲטִין את הפירות (שבת, כ״ב, א׳).

שַׁחַל, שע״כ זכר, בסגנון המליצי, מין אריה — אַרט לֶאווע, родъ льва: על שַׁחַל ופתן (תהלים, צ״א, י״ג), שאגת אריה וקול שָׁחַל (איוב, ד׳, יו״ד), אנכי כַּשַּׁחַל לאפרים (הושע, ה׳, י״ד). ולדעת באַכּארט הוא האריה השחור. ובגזרתו, י״א שהוא מן שחל בערבית, נְהִימָה הֶמְיָה — ברילֶלען, рыданіе, рёвъ, ומתיחס לְנְהִימַת החמור, ובעברית לְנְהִימַת האריה, וענין שחל הנוהם — דער ברילֶלער, рычащій. ובא שם הפעולה, במובן שבעצם.

שְׁחֵל, פעו״י מקורו סורית, נזילה, נגור ונמיסה — פליעססען, צערפליעססען, והתיחד בארמית בקל, למשיה ומשיכת דבר מתוך נוזלים ונגרים — אויס איינער פליעססיגקייט הערויסציעהען, вытянуть что нибудь изъ жидкости: כי מן המים מְשִׁיתִהוּ (שמות, ב׳, יו״ד), ת״א: מן מיא שְׁחֵלְתֵּיהּ. ומזה בגמרא כְּמְשַׁחַל בְּנִיתָא מֵחֶלְבָּא (ברכות, דף ח׳, ע״א), החוט שֶׁהִשְׁחִילוֹ למחט (תוספתא כלים, ב״מ, ט׳, ב׳), (לפי גירסת הגר״א ולפנינו שֶׁהִשִּׁילוֹ) איינפֶאדען. ובגמרא על מה ששנו משילין פירות דרך ארובה, אמרו מאן דתני משילין לא משתבש ומאן דתני מַשְׁחִילִין לא משתבש וכו׳. מאן דתני משחילין לא משתבש. דתנן הַשָּׁחוּל והכסול, שָׁחוּל שנשמטה ירכו (ביצה, דף ל״ה, ע״ב), ופירש״י לשון השפלה הוא. והנראה, שהוא לשון משיכה דרך שלשול אם מלמטה למעלה או מלמעלה למטה, וזהו גם ענין השחול, שנשמטה ונמשכה ירכו לאחד מן הצדדים, פערענקט, вывихнутый. ובמדרש בהשאלה: וזרע צדיקים נמלט (משלי, י״א, כ״א), שֶׁמּוּשְׁחָל מבין שני צדיקים נמלט, (ויק״ר, ל״ו). ומזה לפי הנראה במקרא

שְׁחֵלֶת, שע״כ מין מסממני הקטרת, נטף ושחלת (שמות, ל״ד, ל״ד), א״ת טופרא, והוא הנקרא צפורן בלשון משנה. (עיין צפורן) והוא נרתק של רמש המים, ונקרא בל״י אניקס, ובל״א אניך מושעל, וועגנאַגעל, רייכער קלויע, коготь дьявола. ונקרא שְׁחֵלֶת בלה״ק, ע״ש שמושים ומשלשלים אותו מן המים, או ע״ש שמושים את הרמש מנרתקו, ובלשון ארמית: טופרא (צפורן) ע״ש צורתו (ועיין צפורן).

שִׁיחֲלָא, בגמ׳: שלל של ביצים המשולשל

באשכול (עיין שלל) — אייערשטאָקק, яичникъ. הא טעונה חרא ביעתא בשיחלא והא טעונה כמה ביעתא בשִׁיחֲלָא (ב"ק, דף נ"ה, ע"א), הנהו ביעי דטרפה שִׁיחֲלָא קמא אסירא (חולין, דף נ"ח, ע"א).

שְׁחוּל, במשנה ש"ת, בעח"י שנשמטה ונמשכה ירכו לצד מן הצדדים פֿערענקט, вывихнутый: איזהו שָׁחוּל שנשמטה ירכו (ברכות, ו', ז') (ועיין לעיל).

שָׁחָל, במשנה, שע"כ מין ירק, אינו מתעשר זרע וירק אלא הַשַּׁחְלִים והגרגיר (מעשרות, ד', ה'), ברוננען קרעססע, наструції крессъ жеруха, ובלשון גמרא תחלי: חמשה דברים מביאים את האדם לידי טומאה השום והשחלים וכו' (יומא, דף י"ח, א'), להוצאת שכבת זרע. ואפשר כי מפני שלהשחלים יש אותה הסגולה שיש לְשׁוּם עפ"י התלמוד—שמרבה הזרע (עיין בבלי בבא קמא דף פ"ב, ע"א), אמרו: וכך היו עושין בערבי שבתות בציפורי והיו קורין קדירת שיחלים (ע"ז, דף ס"ו, ע"א).

שְׁחוֹלֶת, במשנה: הפסולת הנופלת מן העשת שעושים ממנה כלי, אבשניטצעל, остатки отбросы: מן הַשְּׁחוֹלֶת (כלים, י"א, ג').

שְׁחַם, ארמית פ"ע, יסודו חום ובא על משקל שְׁפְעַל היות בגוון כהה אדום, ברוינליך, דונקעלראָטה זיין, быть темно краснымъ, עוֹרִי שָׁחַר מעלי (איוב, ל"ה, ל"ד), תרגומו משכי שְׁחַם מעלוי. ובבינוני פעול

שְׁחוּם, ת', בעל נוון כהה אדום, ברוינליך, דונקעלראָטה געפֿארבט, смуглый; וכל שה חום בכשבים (בראשית, ל"ה, ל"ב), תיב"ע אמר שְׁחוּם באמריא (לפי נוסח הערוך. ולפנינו לחוש, וכנראה הוא ט"ס). ומזה, במשנה: (חטה) שְׁחַמְתִּית ונמצאה לבנה (ב"ב, ה', וי"ו).

שׁוּחָם, שע"פ בן דן. וביו"ד היחס: לְשׁוּחָם משפחת הַשּׁוּחָמִי (במדבר, כ"ו, מ"ב), ובספר בראשית (מ"ו, כ"ג), נקרא חֻשִׁים.

שְׁחֵין, ארמית פעו"י, הקל היות חם, וואַרם זיין, ווערדען, быть теплымъ, нагрѣтымъ, ועם זה חָמֹם זיך וואָרמען, грѣться, וַיָּחָם (ישעיה, מ"ד, ט"ז), תיב"ע, וְשָׁחִין, חַמּוֹתִי (שם, ט"ז), שְׁחִינֵיה. ובגמרא במשל: אנא קְדים שְׁחוּן נורא מקמא דידך (ערכין, דף ל"א, ע"ב). אני הסקתי את הבית, קודם ממך, כלומר אני הייתי דר בבית לפניך, ובגמרא בבינוני פעול ע"מ לשון ערבית, שנה שְׁחוּנָה ונשומה (יומא, נ"ג, ע"ב), שנה חמה, ושבעת גשמים, ובבנין פַּעֵל, יוצא, וואָרמען, ובהשאלה, וּמְשַׁחֵין אפרוחין (תיב"ע, ירמיה, י"ז, י"א)—בריטטען, снести яйцо или птецовъ, ובגמרא במובנו הפשוט: משביע וּמַשְׁחִין ומצהיל פנים (ב"ק, דף פ"ב, ע"א), ומזה:

שְׁחִין, ש"ז. בעברית ובארמית, מין נגע צרעת הבאה מדלקת העור, ענטצינדונגסגעשוויר, גריגד, אויסזאטץ, ве-реда восполены, לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אבעבעת, (שמות, ט', ט'), בִּשְׁחִין מצרים (דברים, כ"ח, כ"ז), בשחין רע (שם, שם, ל"ה), ובארמית בא גם בהוראתו הראשונה חום — היטצע, жаръ, בחם קציר (ישעיה, י"ח, י"ד), ת' בשחין הצד.

שְׁחִים, ש"ז. הזרע הצומח מגרעיני הספיח — צווייטער נאַכוואוכס, вторичный поросль, ובשנה השנית שָׁחִיס (ישעיה, ל"ז, ל"ד), ובמלכים (ב', י"ט, כ"ח) נאמר במקומו סחיש. ובגזרתו נראה דעת פירסט שעקר: חים, בתוספת שי"ן, שעקרו הוראתו גדול, צמיחה, וזהו יסודו של יחש יחס.

שַׁחַף, פ"י, לפי דמיונו בלשון ערבית ענינו היות דק — דינן זיין, דק הבשר ורזה — מאגער זיין, быть тощимъ, ומזה במקרא בשמות

שַׁחַף, ש"ז, עקרו כחשות, רזון — מאַגערקייט, худоба, худощавость,

ומזה שם מין עוף טמא דק הבשר — זעעמעווע, чайка: הַשַּׁחַף (ויקרא, י"א, ט"ז; דברים, י"ד, ט"ו).

שַׁחֶפֶת, ש"נ, מין מחלה המכחשת את הגוף, רזון—אויסצעהרונג, שווינד-זוכט, чахотка, את הַשַּׁחֶפֶת (ויקרא, כ"ו, ט"ז), בַּשַּׁחֶפֶת (דברים, כ"ח, כ"ב), וחז"ל גזרו ממנו פעל ואמרו: ואת הַשַּׁחֶפֶת מלמד שהוא נִשְׁחָף, או עתים שהוא שָׁחוּף אבל נוח לו וכו' (ספרא בחקתי, פרק ד'). ואמרו שָׁחוּף מקנין על ידו (סוטה, דף כ"ז, ע"ב), ופירש"י מי שבשרו נשחף וכלה ויבש, ואין בו כח, ועיין תוספות ד"ה שחוף. ובמדרש, שעשגז סרים המלך שומר הפילגשים שָׁחוּף היה והיה ממונה על הנשים, (אסתר, ה', פסוק ויפקד). וצ"ע. ומזה כנראה

שָׁחוּף, במשנה, בעל מראה כהה, גרויא, сѣрый, כמראה החולה השחוף, מכר לו שחופות אבל לא לבנות ופירש"י לא שחורות ולא לבנות (חולין, י"א, ב').

שְׂחִיף, ש'. פ"א במקרא. נסר דק לוח עץ — דיננעם ברעט, тонкая доска, שְׂחִיף עץ (יחזקאל, מ"א, ט"ז), וכתרגומו נֶסֶר — וקרוב לשמוע, שיסוד אחד לשרש זה עם שרש פָּשַׁח. ש"ש במשמעו גם בקיעת אילן (עיין פשח).

שָׁחַץ, פ' בלשון ערבי נמצא בפעל, וענינו צביה התמלאות והתנשאות, שוועללען, פֿאָלל זיין, זיך ערהעבען, пухнуть, быть надутымъ, подыматься, וכמו כן היות עב וגם הבשר — דיקק, בעלייבט, גראָסס זיין, толстѣть, ומזה, היות עצום ועז — שטארק זיין, быть дороднымъ. ומזה במקרא בשם שַׁחַץ ש"מ, און, עצמה — שטאַרקע, גראָססע, сильнымъ, נמצא רק בספר איוב, בחבור עם השם בן, הארי נחשב לגדולים גסים ועזים שבחיות, לא הדריכוהו בְּנֵי שָׁחַץ (ש"ב, כ"ה, ח'), מלך על כל בְּנֵי שַׁחַץ (שם, מ"א, כ"ו), והז"ל השתמשו בו בפעל ובשמות במובן המוסרי בענין גסות הרוח, גאוה—אויפגעבלאזען, שטאָלץ זיין: быть надутымъ: מה הארי הזה שָׁחוּץ כך היו סיחון ועוג שְׁחוּצִים (שיה"ש, ד', ז'). ומזה אמר הקליר: לכפר בעד לב שָׁחוּץ (קרובות ב' דסוכות), ובהתפעל: מלכות זו מתגאה וּמִשְׁתַּחֶצֶת (ספרי במדבר, סימן קל"א).

שַׁחַץ, ש"ז, גסות הרוח, גאוה — שטאָלץ, гордость тщеславіе: אנשי ירושלים אנשי שַׁחַץ היו (שבת, דף ס"ב, ע"ב), ופירש"י מדברים בלשון גאוה ולעגי שפה. ובא בענין: גָאוּת הדל עזות והוצפה — פֿרעכהייט, עשׂה, מי שעשה עצמו אלוה, שַׁחַץ בעולם וכו', אלו הַגֵּיוֹתָנִים שעושין עצמן אלהות והקב"ה עושה מהן שַׁחֲצִים בעולם (שמו"ר ח), ומראה שַׁחֲצוֹ לבריות (שם).

שָׁחָץ, ש"ת, גס הרוח, שטאָלץ. אית לך למימר שמעון הצדיק שָׁחָץ היה? (ירושלמי, שקלים, פרק ד', ד'), שְׁחָצִים היו, הרבה נשים היו יושבות עגונות ממתינות להן (ויק"ר, כ').

שַׁחְצָן, כהקודם, נשים שַׁחְצָנִיוֹת (ירושלמי, שבת, פרק ו"ו).

שַׁחֲצוּת, ש"נ סלסול התפארות — פֿאָרנעהמטהוערייז, тщеславіе: שַׁחֲצוּת גדולה היתה בבני כהנים גדולים וכו' (ירושלמי, שקלים, פרק ד', הלכה ד').

שַׁחֲצִים, שַׁחֲצִימָה, ובכתיב שחצומה שע"פ עיר בנחלת יששכר (יהושע, י"ט, כ"ב).

שָׁחַק, פ"י הקל—הדקה ופירור גשם מוצק לחלקים דקים, צערייבען, צערמאלמען, тереть, растирать: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הדק (שמות, למ"ד, ל"ו), אבנים שָׁחֲקוּ מים (איוב, י"ד, י"ט). ובהשאלה: וְאֶשְׁחָקֵם כעפר ארץ (ש"ב, כ"ב, מ"ג), ולדעת פֿירסט יסודו חק בתוספת שי"ן ועקר הוראתו כריה וְנִקּוּר, האָהלען,

גראָבען, рыть, буравить, ופירוש אבנים שָׁחֲקוּ מים (איוב, י״ד, י״ט)—המים מְנַקְּרִים את האבנים, ובמשנה: אם לא שָׁחַק מערב שבת (שבת, י״ט, ב׳), משתמש בהן לצורכן אבל לא לְשָׁחֲקָן (ב״מ, ב׳, ח׳), בתשמיש שֶׁשּׁוֹחֵק את גוף הכלי, אברייבען, обтирать, стирать, וגם בהוראת טָחֹן: שׁוֹחֲקִין את הפלפלין בָּרֵחַיִם (ביצה, כ״ג, ע״א), ובבינוני פעול: ויין לא שחוק הוא? (ירושל׳ ברכות, פרק ו׳), ובלשון חכמים הלא שחקי ליה מרגליתא (ב״ב, דף קט״ו, ע״א), ובנפעל: ואותו יום נִשְׁחֲקוֹת ונדקות ונזורות (מכילתא בא, י״ג), ובהשאלה: נִשְׁחַק הולד (אסתר, א׳, א׳), כנוי למיתה דרך בזיון. ובמובן זה אמרו שְׁחִיק עצמות (שם), בזכר רשע לקללה, שישחקו עצמותיו. וכן אמרו, מדכרן ומניחין מדכרן ומשחקין (ויק״ר, ל״ב), צדיקים מזכירים את שמותיהם לטוב ולברכה ואומרים ינוחו בשלום, ורשעים מזכירים את שמותיהם לקללה ואומרים יִשְׁחֲקוּ עצמותיהם, ובהפעיל, במובנו הפשוט, מפני שֶׁמַּשְׁחִיקָן (ב״מ, דף למ״ד, ע״א), אברייבען, стирать. ובהשאלה: אם בא יצרך לְהַשְׁחִיקְךָ (ב״ר, כ״ב), לבלבל ולטרוף את הדעת. ובעל מ״כ פירש מן שָׂחוֹק (בשין שמאלית) להתל ולהתעתע בך, ובפיעל, או שהיו בגדיו מְשׁוּחָקִין (תוספתא מנחות א׳, וי״ו), הכוונה אבגעניטצטע קליידער, подержанныя платья, ובהשאלה: אשרי אדם שמשחק עצמו בדברי תורה (תדב״א א׳).

שַׁחַק, ש״ז, אבק עפרורית מגוף שנשחק שטייבכען, пылинка: וּכְשַׁחַק מאזנים נחשבו (ישעיה, מ׳, ט״ו), ובמשנה בא לבגד ישן שנשחק מרוב תשמישו, אבגעניטצטע, подержанный: ולא שַׁחֲקִים בימות הגשמים (כתובות, ה׳, ח׳), בקרחתו (ויקרא, י״ג, נ״ה), ת״א: בִּשְׁחִיקוּתֵיהּ הצד הנשחק בבגד, אבגעשאבטע זייטע, истертая сторона, אבגעשאבטער טהייל איינעם קליידעס, истертая часть платья. וכן אמרו בספרא: קרחת אלו הַשַּׁחֲקִים, ובלוי מלחים (ירמיה, ל״ח, י״א), ת״י: ובלאי שַׁחֲקָן.

שַׁחַק, ש״ז בדבור מליצת השיר, נרדף לשם שָׁמַיִם, הימעל, небо: מי בַשַּׁחַק יערך לה׳ (תהלים פ״ט ז׳), ועד בשחק נאמן (שם, ל״ח), ועל הרוב במספר רבים: רכב שָׁמַיִם בעזרך ובגאותו שְׁחָקִים (דברים, ל״ג, כ״ו), מי יספר שְׁחָקִים בחכמה (איוב, ל״ח, ל״ז). (עיין סָפַר), באמצו שְׁחָקִים ממעל, (משלי, ח׳, כ״ח) — קבע אותם שיעמדו בחזקם לעולמים, וכמ״ש: תַּרְקִיעַ עמו לִשְׁחָקִים חזקים כראי מוצק (איוב, ל״ז, י״ח), ובגזרתו, לפי המוסכם עקרו ענן דק וקלוש הפך עָב, שהוראתו ענן עב וגס. ובא בהשאלה לשמים, ולדעת הרש״ל רפאפורט, הוא מיוחד אל נתיב החלב — מילכשטראססע, млечный путь, שהוא מתיחס אל העננים הגבוהים הנראים בלילה כמחוברים מאבק דק פרוש על פני השמים, ונבדלים הבדל רב מן העננים השפלים והגסים הסמוכים לארץ הנקרא עבים (במכתבו אל הר״ר הז״ם בספרו תולדות השמים). ובאגדה, שמנו שבעה רקיעים חשבו את הרקיע שנקרא שְׁחָקִים לרקיע השלישי מן הארץ ולמעלה, ובגזרתו אמרו: שְׁחָקִים שבו רֵחַיִם עומדות וטוחנות מן לצדיקים (חגיגה, דף י״ב, ע״ב), ובמדרש: למה הוא קורא אותן שְׁחָקִים שהם שוחקין את המים (ב״ר, י״ג).

שָׂחַק, פ׳ דומה לפעל צחק ורגיל יותר ממנו במקרא, א) בהתפעלות של בדיחות הדעת וצהלת פנים — לאכען, смѣяться: ורגז וְשָׂחַק ואין נחת (משלי, כ״ט, ט׳), ועת לִשְׂחוֹק (קהלת, ג׳, ד׳), והפוכו: עת לבכות, ומזה הראות סבר פנים יפות — צולאכען, улыбаться кому: אשחק אלהם לא יאמינו (איוב, כ״ט, כ״ד). ב) פחיתות ערך דבר שלפי המדומה ראוי לירוא ממנו, ולחוש לו, בקשור עם יחס הלמ״ד: לשד ולכפן תִּשְׂחַק (שם, ח׳, כ״ב) —

פערלאַכען, והכפל: ומחית הארץ אל תירא, לכל מבצר יִשְׂחָק (חבקוק, א׳, יו״ד), ומזה: וַתִּשְׂחַק ליום אחרון (משלי, ל״א, כ״ה), וקרוב בהוראתו זו אל לעג: יושב בשמים יִשְׂחָק ה׳ יִלְעַג למו (תהלים, ב׳, ד׳) — שפאָטטען, глумиться: גם אני באידכם אֶשְׂחָק, אֶלְעַג בבא פחדכם (משלי, א׳, כ״ו), ובלעג ושמחה לאידו ביחס שֶׁעַל: שָׂחֲקוּ עָלַי צעירים (איוב, ל״ד, א׳), שָׂחֲקוּ על מִשְׁבַּתֶּהָ (איכה, א׳, ז״ו), שאדען פראה זיין, злорадствовать: ובלשון חז״ל השתמשו בו לענין היות ברוות מרוח ביחס המדות, הפך עצב. עושה לו טפח שוחק (סוכה דף ז׳ ע״א), אמה שוחקת (ירושלמי שקלים פרק ו״ו הלכה ז׳) הללו שׂוֹחֲקוֹת והללו עֲצֵבוֹת (עירובין דף ג׳, ע״ב), (ועיין ערוך ערך סחק).

הַפִּיעֵל: א) צהלת שמחה ורקוד, זיך ערגאָטצען, זיך לוסטיג מאַכען, веселиться забавлятся. וְשִׂחַקְתִּי לפני ה׳ (ש״ב, ו׳, כ״א): מְרַקֵּד וּמְשַׂחֵק (דהי״א, ט״ו, כ״ט), בסוד מְשַׂחֲקִים (ירמיה, ט״ו, י״ז). וע״ד השאלה: מְשַׂחֶקֶת לפניו בכל עת (משלי, ח׳, ל״ד), והקודם: ואהיה שַׁעֲשׁוּעִים יום יום, כבת יחידה וחביבה המתענגעת על הוריה, ב) התול ועסק של טיול וְהִתְלַהְלֵהַּ — שערצען, шумиться: הלא מְשַׂחֵק אני (משלי, כ״ו, י״ט). ומתיחס אל הקודם: כְּמִתְלַהְלֵהַּ (שם, י״ח), (ועיין להה). ומזה: קראו לשמשון וִישַׂחֶק לנו (שופטים, ט״ז, כ״ה) — יעשה תנועות משונות מעוררות שחוק, או, כאלו הוא רוצה לטייל, ולהתענג — שפיעלען, играть, יקומו נא הנערים וִישַׂחֲקוּ לפנינו (ש״ב, ב׳, י״ד) — יתאבקו ויתגוששו דרך טיול — שפיעלען, забавляться, ובגמרא: שִׂיחַק באדון ויצא לחירות (קדושין, כ״ד, ע״ב). וע״ד המליצה, וכל חית השדה יְשַׂחֲקוּ שם (איוב, מ״ם, כ׳). ומזה. לויתן זה יצרת לְשַׂחֶק בו (תהלים, ק״ד, כ״ו), מוסב אל לויתן, עשית אותו משונה בגדלו ועצמו, שיש בכחו לְשַׂחֶק בים, ולהתגעגע עמו, וע״ד שנאמר בו: יחשב תהום לשיבה (איוב, מ״א, כ״ד), ובמשנה: הַמְשַׂחֵק בקוביא (סנהדרין, כ׳, ג׳), ובע״א: ברשע שהשעה מְשַׂחֶקֶת לו (ברכות, ז׳, ע״ב).

ההפעיל, פא״ב, לעג ותעתוע, שפאָטטען, глумиться: ויהיו מַשְׂחִיקִים עליהם (דהי״ב, ל״ד, יו״ד), והכפל: וּמַלְעִיגִים בָּם.

שְׂחוֹק, שְׂחֹק, שמ״ז. א) התפעלות שמחה בהשמעת קול צהלה, דאס אויפיובצען, לאַכען, веселость, смѣхъ, עד יְמַלֵּא שְׂחוֹק פיך (איוב, ח׳, כ״א), והכפל: ושפתיך תרועה, אז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פינו וגו׳ (תהלים, קכ״ו, א׳). ב) לעג והתול, פערשפאָטטונג, глумленіе. שְׂחֹק לרעהו אהיה (איוב, י״ב, ד׳), הייתי לִשְׂחוֹק כל היום (ירמיה, כ׳, ז׳). ג) עסק של טיול, ושעשוע — שערץ, שפיעל, игра, шутка, כִּשְׂחוֹק לכסיל עשות זמה (משלי, יו״ד, כ״ג), לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לחם (קהלת, יו״ד, י״ט), עושים סעודה ומשתה, להתענג — פראָהליכעס, ערגאָטצונג, веселость забава. ובמשנה: שְׂחוֹק וקלות ראש (אבות פ״ג, משנה ט׳). והרמב״ם גדר פעולת השחוק במובנו זה האחרון ואמר: ופעולת השחוק היא הפעולה אשר יכוין בה תכלית פחות ר״ל שיכוין בה ענין בלתי הכרחי, ולא תועיל תועלת גדולה וכו׳ (מו״נ, ג׳, כ״ה).

מִשְׂחָק, ש״ז, דבר פחות הערך שאין ראוי לשום אליו לב, אונבעדייטענדעס שפיעלצייג, או דבר מעורר לעג — געגענשטאַנד דאס לאַכענס, געלאָכטער, игра, игрушка, посмѣшище: ורוזנים מִשְׂחָק לו (חבקוק, א׳, יו״ד).

שָׁחַר, יסודו כנראה חר חרה, וקרוב לפעל שחם חמום ודליקה — ברעננען, горѣть, ומזה היות בְּגַוָּן הגוף שאחזותו דליקה, בְּעֵרָה, ושב לגחלת — קאָהלען פארביג זיין, שווארץ זיין, цвѣтъ угля — чернѣть: עורי שָׁחַר מעלי (איוב, ל״ד, למ״ד), ותרגומו משכי שְׁחַם מֵעֲלוֹי, וטעמו: עורי נחרך וכמו

שרף מעלי — אבגעבראננט, сгорѣлъ,
ויכלול גם כן ענין, נהפך לגחלת —
קאָהל שווארץ ווערדען, чернѣть какъ уголь,
והכפל: **ועצמי חָרָה מני חֹרֶב** ובמשנה
בא בהפעיל היות בגוון הגחלת —
שווארץ זיין ווערדען, чернѣть: **שמא תַּשְׁחִיר** (פרה, א׳, א׳), **לְבָנוֹת וְהִשְׁחִירוּ** (נגעים, א׳, ה׳), **עקרן מַשְׁחִיר וראשן מַלְבִּין** (שם, ד׳, ד׳), ובהפעל: **הוּשְׁחֲרוּ שניו מפני תעניותיו** (חגיגה כ״ב ע״ב), **מפני שהיו מוּשְׁחָרִים פניהם מפני בצורת** (מו״ק, כ״ו, א׳), ובהוראת יוצא, שווארץ מאַ-כען, **מפני שֶׁמַּשְׁחִירָן** (ב״מ, ל״ד, ע״א), ובדבא״ם בהתפעל בהתחבר **הַמִּשְׁתַּחֵר אל הַשַּׁחֲרוּת** (מו״נ, א׳, ע״ג).

שָׁחֹר, ת׳, בעל מראה גחלת—שוואַרץ, **ושער שָׁחֹר** (ויקרא, י״ג, ל״א), **סוסים שְׁחֹרִים** (זכריה, ו׳, ב׳), **שְׁחֹרָה אני** (שיה״ש, א׳, ה׳), **שְׁחֹרוֹת כעֹרב** (שם, ה׳, י״א). ובמשנה: **הנודר מִשְּׁחוֹרֵי הראש אסור בקרחין ובעלי שיבות ומותר בנשים ובקטנים שאין נקראים שְׁחוֹרֵי הראש אלא אנשים** (נדרים, ג׳, ח׳), ועיין במפרשים. והנראה, שהשם שחורי-ראש התיחד לאנשים צעירים לימים, בכלל, שרובם שערות ראשם שחורות, ובכללם גם מי שאין לו שער כלל או ששיבה זרקה בו. וכן נראה מלשון המדרש: **רבי מאיר אזל למַמְלָא ראה אותן כולן שְׁחוֹרֵי ראש וכו׳** (בר״ר, נ״ט), והכונה צעירים לימים (ועיין שחרות). ובא בענין: **אִישׁוֹן בת עין**—שוואַרצאַפּפּעל, לבן הפוסק בסירא ונכנס בְּשָׁחוֹר, **בְּשָׁחוֹר ונכנס בלבן** (בכורות, ו״ו, ב׳).

שְׁחוֹר, ש׳, **חשך משחור תארם** (איכה, ד׳, ז׳), י״מ שהוא שם הצבע שוואַרצע, черная краска, והנראה כדעת המפרשים פחם, קאָהלע, уголь, והתיחד לפחם הבא מאבר הנשרף. ובמשנה: **שְׁחוֹר שיש בו אפר** (פרה, ג׳,). ובארמית **שִׁיחוֹרָא, שַׁחֲרוּרָא**: ופעל בפחם (ישעיה. מ״ד, י״ב), תיב״ע: **ונפח נור בשיחורין** (בשחרורין). ובברייתא הבדילו בין **שָׁחוֹר** ובין **שִׁיחוֹר** משל לאדם שנותנים לו מרגליות (שִׁיחוֹר מניח את המרגליות ונוטל השיחור וכו׳ (שמות רבה, פרשה מ״ב), כתבו באבר בְּשָׁחוֹר ובשִׁיחוֹר (גיטין, דף י״ט, ע״א). ועיי״ש ברש״י ותוספות ולהלן בשם שחור.

שַׁחֲרוּת, שמ״נ: **הילדות וְהַשַּׁחֲרוּת הבל** (קהלת, י״א, יו״ד), כנוי לימי הנערות שראש אדם שחור בימים ההם, רש״י וכן תרגומו ויומי אוכמות שער (ועיין בסמוך). ובדבא״ם בהתחבר **המשתחר אל השחרות** (מו״נ, א׳, ע״ג). ויש שמפרשים שַׁחֲרוּת מן שַׁחַר, כלומר ימי העלומים שהם שחר ימי החיים, אבל מכמה מקומות יש להוציא שהשחרות היא תקופת חיים מאוחרה בזמן לא לבד מן הילדות כי אם גם מן הבחרות.

שְׁחַרְחֹר, ת׳ בעל מראה נוטה לשחורי׳ שוואָרצליך געברוינט, смуглый, **שְׁחַרְחֹרֶת ששזפתני השמש** (שיה״ש, א׳, ו׳),

שַׁחֲרוּרִית, שמ״נ, מעין הקודם, **תחזור חנה לְשַׁחֲרוּרִיתָהּ** (תענית, דף כ״ג, ע״א), **אל תראוני בְּשַׁחֲרוּרִיתִי** (שיה״ש, א׳, וי״ו).

שַׁחֲרוּרִים, בפיוט, מעין הקודם, אפלה: **כְּשַׁחֲרוּרֵי קדר** (זולת ב׳ דסוכות).

תִּשְׁחוֹרֶת, במשנה: **הוי קל לראש ונוח לְתִשְׁחוֹרֶת** (אבות, ג׳, י״ב), י״מ א) שם מענין **בחרות**. שחורי הראש, יוגענד ובמובן זה מצאנו במדרש. **ומעשה באשה אחת שהיה לה בן תִּשְׁחוֹרֶת ומת וכו׳** (איכה ב׳, פסוק כלו בדמעות), בן בחור שמת בבחרותו או בשחרות ימיו (עיין **שחר ב**)

שְׁחוֹר, ש״ז במשנה. **וְהַשְּׁחוֹר וזוג של ספרים** (כלים, י״ג, א׳), בגמרא (ביצה, דף ל״ה, ע״ב), **על מה ששנו משילין פירות, אמרו ומאן דתני משחירין לא משתבש דתנן השחור**

והזוג של ספרים. ופירש״י ת״ר על שם שמשחיר את השער ולשון השפלה הוא. והערוך (ערך שחר א) בפירוש על מה שאמרו: כתבו באבר בשחור ובשיחור (גטין, ד׳, י״ט, ע״א) כתב פירוש שחור כלי ברזל כדתנן השחור והזוג וכו׳ ורושם בו את המגלה. וצ״ע.

שִׁיחוֹר, שְׁחֹר, שע״פ. נהר נילוס, המשקה את כל ארץ מצרים, וזהו הוא שמו בלשון בני שם, הנגזר מפעל שָׁחַר (וע״מ שִׁלּוֹחַ מן שָׁלַח). ע״ש שמימיו עכורים מפני שהוא גורף העפר מעל פני השדות שהוא משקה, וגם סופרי היונים קוראים לו Melas שענינו שחור, ובלשון מצרית נקרא במקרא יְאוֹר, (עיין יאור). ובאו שני השמות בכתוב אחד: זרע שִׁחֹר קציר יְאוֹר (ישעיה, כ״ג, ג׳), מה לך לדרך מצרים לשתות מי שִׁיחוֹר (ירמיה, ב׳, י״ח), ובגבולות ארץ ישראל, נאמר: מן הַשִּׁיחוֹר אשר על פני מצרים (יהושע, י״ג, ג׳), מן שִׁיחוֹר מצרים עד לְבֹא חֲמָת (דהי״א, י״ג, ה׳), והוא לדעת המפרשים הראשונים הנהר נילוס — нилъ, Nil, ולפי שהנהר ההוא רחוק מגבול ארץ ישראל, אמרו המבארים ששני המקומות הנ״ל, נאמרו על דרך ההפלגה, וי״א שבשם שיחור בשני המקומות האחרונים יכוון הנהר הידוע רהינא קורארע, ובערבית בחבל ארץ „וואד אַל עַרִישׁ" הנמצא בקרן דרומית מערבית של ארץ ישראל, והוא הנקרא נחל מצרים (עיי״ש), והעמק אשר מסביב לו נודע בשם בקעת פילוסים Pelusinische Ebene.

שִׁיחוֹר־לִבְנָת, שע״פ, נהר קטן על גבול נחלת מטה אשר ונופל בים בסמוך לעיר עכו, והוא הנקרא אצל הַצּוֹרִים נהר בעל Belos. ובטעם השם לִבְנָת, אמרו, שנוסף לו השם הזה על שם זה, שמן החול הלבן אשר על שפתו היו הצורים עושים זכוכית לבנה, ונקרא הנהר בערבית זַרְקָה והוא לדרום הר הכרמל.

ב) **שָׁחַר**, פ״י. א) השתדלות להשיג את הדבר שרוצים בו — זוכען, אויפזוכען, искать изыскивать, ונרדף עם הפעל בקש, דרש, בקל נמצא רק פ״א במקרא, שֹׁחֵר טוב יְבַקֶּשׁ רצון (משלי, י״א, כ״ז), ורוב שמושו בְּפִיעֵל, ובמובן המוסרי:

הפִיעֵל כעין הקל, ביחס הפעול, זוכען, אויפזוכען: וְשִׁחַרְתַּנִי ואינני (איוב, ז׳, כ״א), וּמְשַׁחֲרַי ימצאֻנני (משלי, ח׳, י״ז), אלי אתה אֲשַׁחֲרֶךָּ (תהלים, ס״ג, ב׳), אף רוחי בקרבי אֲשַׁחֲרֶךָּ (ישעיה, כ״ו, ט׳), כלומר בכל רוחי בקרבי או כל עוד רוחי בקרבי וכעין הקודם: נפשי אִוִּיתִךָ בלילה, ולדעת הרשד״ל, נגזר הפעל הזה במקום זה מן השם שַׁחַר, וכנגד האמור נפשי אויתיך בלילה, אומר אֲשַׁחֲרֶךָּ — אני מתאוה לך בכל שַׁחַר וָשַׁחַר. וזה קרוב לשמושו בלשון ארמית: שֹׁקְדֵי אָוֶן (ישעיה, כ״ט, כ׳), תיב״ע מְשַׁחֲרִין למינס, ובמדרש בקל: היה שׁוֹחֵר ומתפלל (שמו״ר, ט״ו), משכים בעלות השחר: ושבו וְשִׁחֲרוּ אֵל (תהלים, ע״ח, ל״ד), והקודם: וּדְרָשׁוּהוּ. ב) התפלל, בעטען, молиться אם אתה תשחר אֶל אֵל (איוב, ח׳, ה׳). והכפל: ואל שדי תתחנן. ג) קבלת פנים — בעגעגנען, ענטגעגען קאָממען, встрѣчать, идти на-встрѣчу: לְשַׁחֵר פניך (משלי, ז׳, ט״ו). ומזה כנראה במקור ובכנוי: ובא עליך רעה לא תדעי שַׁחְרָהּ (ישעיה, מ״ז, י״א) — לקדם פניה לרצותה, כמו: במה אקדם ה׳ (מיכה, ו״ו, ז״ו), והכפל: ותפל עליך הֹוָה לא תוכלי כַּפְּרָהּ (עיין שַׁחַר). ובא: ואהבו שִׁחֲרוֹ מוסר (משלי, י״ג, כ״ד), לדעת רש״י נגזר מן השם שַׁחַר, מיסרהו לבקרים תמיד, והרלב״ג פירשו: בְּשַׁחַר ימיו, בקטנותו (ועיין שחר ב), ופ״א במובנו הפשוט: מְשַׁחֲרֵי לטרף (איוב, כ״ד, ה׳) — זוכען, искать.

שְׁחַר, פ״י בארמית, יש במשמע הפעל הזה ענין גבית מס בחזקה וברדוי — אבפאָרדערן, взыскать: לא המור

אחד מהם נָשָׂאתִי (במדבר, ט״ז, ט״ו), ת״א לא שְׁחָרִית, ובגמרא: מְשַׁחֲרֵי לך פרסאי (ברכות, נ״ו, ע״א). ירדו בך ויקחוך למס עבד, ובהוראה זו כנראה פרשו חז״ל דרך השאלה: ואהבו שִׁחֲרוֹ מוסר (משלי, י״ג, כ״ד), מרדהו וכופהו במוסר — הייםזוכען, испытать, ואמרו דרך דרש: ואהבו שחרו מוסר זה הקב״ה, על שאהב את ישראל וכו׳ שהוא מַרְדֶה אותן ביסורין וכו׳ כיוצא בו יצחק היה מְשַׁחֵר מוסר ליעקב (שמו״ר, א׳), והוא פירוש נכון.

שַׁחְוַר, שַׁחְוַור, ת׳ לזכר שר ממונה על גבית מסי המלך — פֿראָהנ־דיענסט אַבפֿאָרדערער, שטייער איינגעהמער, взыскивающій подати барщины, הרבק לְשַׁחְוַור וישתחוו לך (ספרי דברים, ו״ו), הוה ממטי ליה לדידיה ולחמרא לְשַׁחְוַור (ב״ב, דף מ״ז, ע״ב), פקיד ושופט.

תִּשְׁחֹרֶת, ש״נ. בית פקודת הממשלה, לגבית המסים, ושמירת הסדר: והיתה שמה תִּשְׁחֹרֶת, תפסוני והכניסוני לבית המלך (תדב״א, א׳), הֱוֵי אוהב את החסידים כדי שתנצל ממלאך הַתִּשְׁחוֹרֶת (דרך ארץ זוטא, י״ט), לפי הנראה מה שקראו חז״ל גבאי טמיון (ב״ר, ס״ב), גובה מס לאוצר המלכות — וזה ע״ד שאמרו בשביל ד׳ דברים נכסי בע״ב יורדין לטמיון (סוכה, כ״ט, ע״ב), ואפשר שזה נקרא במקרא: מלאך אכזרי (משלי, י״ז, י״א) — ומזה יש מפרשים במשנה: הוי קל לראש ונוח לְתִשְׁחוֹרֶת (אבות, ג׳, י״ב).

שַׁחַר, ש״ז התחלת זריחת אור היום, פֿריהליכט, פֿריהראָטה, מאָרגענ־ראָטהע, разсвѣть утренняя заря: עשה שַׁחַר עֵיפָה (עמוס, ד׳, י״ג), ונבדל ממנו השם בֹּקֶר, הדומה לו, בהוראתו הראשונה, במה שהוא מתיחס גם אל הזמן מהתחלת היום עד הצהרים (עיין בֹּקֶר), ונקשר עם הפעל עָלָה: וכמו הַשַּׁחַר עלה (בראשית, י״ט, ט״ו), עד עלות הַשָּׁחַר (שם, ל״ב, כ״ה). ידעת הַשַּׁחַר מקומו (איוב, ל״ח, י״ב), בקרי ובכתיב ידעתה שחר, שעורו: ידעת מקום השחר, וע״ד המליצה: ואל יראה בְּעַפְעַפֵּי שָׁחַר (איוב, ג׳, ט׳) — פתיחת עין השחר — דעם פֿריהראטהס ווימפערן, рѣсницы зари ועיניו כְּעַפְעַפֵּי שָׁחַר (שם, מ״א, יו״ד), אשא כַנְפֵי שָׁחַר (תהלים, קל״ט, ט׳) — משל אל המהירות, הֵילֵל בֶּן־שָׁחַר (ישעיה, י״ד, י״ב) — כנוי מליצי אל כוכב נגה, הנראה בשחר, אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר (תהלים, כ״ב, א׳), (עיין אילת השחר). אז יבקע כַּשַּׁחַר אורך (ישעיה, נ״ח, ח׳), כְּשַׁחַר הנבקע מן החשך. ובהשאלה: לענין התחלה — אנבעגין, съ начала: בַּשַּׁחַר נדמה מלך ישראל (הושע, יו״ד, ט״ו), בשחרות, בתחלת מלכותו; ויתכן שטעמו בשחר אחד — איינעם מארגענס, въ одно утро, ומזה לר״ק: לא תדעי שַׁחְרָהּ (ישעיה, מ״ז, י״א), התחלתה ומקורה — ענטשטעהונג, возникновеніе, ובא: יום ענן וערפל כְּשַׁחַר פרש על ההרים (יואל, ב׳, ב׳), לפירוש רש״י, הארבה והגזם נפרשים על ההרים כשחר הנפרש על כל העולם, ולדעת המבאר הוא מוסב אל הקודם לתאר איכות יום הענן, שהוא כְּשַׁחַר, נשף הבקר, שהוא עודנו קודר ושחור — מאָרגענ־דאָממערונג, утренняя заря — כדבר הזה אשר אין לו שָׁחַר (ישעיה, ח׳, כ׳). לדעת הראב״ע ושאר מפרשים, ענינו אור, ברור — ליכט, קלאַרהייט, ומליצת אין לו שָׁחַר, ענינה, הדבר הזה יכסהו חשך ואין לו אור, וי״מ שהוא מן הפעל שחר, דרישה וחקר — אונערגרינדליך, אונפֿערשטאָנדליך, неизслѣдованый, непонятный, ומזה לדעת קצת: לא תדעי שַׁחְרָהּ (שם, מ״ז, י״א), חקר דבר, לא תדעי ענינה מה היא, ואיכותה. ובמשנה: עד שיעלה עמוד הַשַּׁחַר (ברכות, א׳, א׳), דיא זיילע דער מאָרגענראָטהע, וכן הוא בערבית ובלשון חכמים נקרא: אַיֶּלֶת השחר: ואמרו: מֵאַיֶּלֶת הַשַּׁחַר —

עד שיאור המזרח אדם מהלך ארבעה מילין (ירושלמי, ברכות, פרק א׳, א׳), (ועיין אילת השחר): בַּשַּׁחַר מברך שתים לפניה (ברכות, א׳, ד׳) — דעם מאָרגענס, утромъ, ובפיוט בא בלשון רבים, וטוב תעירון שְׁחָרִים (ר׳ יהודה הלוי, דיוואן, סימן כ״ט), ויבקעו עליו שְׁחָרַיִךְ (הנ״ל בפיוט ציון).

שַׁחֲרִית, במשנה, עת השחר — דיא מאָרגענצייט, утренній часть: שֵׁנָה של שַׁחֲרִית (אבות, ג׳, י״ב). מאימתי קורין את שמע בְּשַׁחֲרִית (ברכות, א׳, ב׳) — דעם מאָרגענס, утромъ.

הַשְׁחָרָה, שה״פ קימה בשחר, השכמה, דאס פריה אויפשטעהען, встать рано, דברי תורה צריכין הַשְׁחָרָה וְהַעֲרָבָה (ויק״ר, י״ט).

מִשְׁחָר, ש׳. פא״ב: מרחם מִשְׁחָר לך טל ילדותך (תהלים, ק״י, ג׳), לדעת הר״ר משה הכהן שהביא הראב״ע ענינו: בקיעת הַשַּׁחַר, ושם רֶחֶם כנוי ושם לווי, וכמו: יבקע כשחר אורך (ישעיה, נ״ח, ח׳), ושעור הכתוב: ילדותך תהיה לך כטל היוצא מרחם השחר — אוים דעם שאָאסע דער מאָרגענראָטהע, съ нѣдра утренней зари, ובפירוש זה החזיקו רוב המבארים. ובמדרש, דרשו את הפרשה הזאת על אברהם ואמרו: מרחמו של עולם שִׁחַרְתִּיךָ לי (ב״ר, ל״ט). ולפי דבריהם לא רחוק לפרש את המליצה הזאת על פי פשוטה, ולאמר: שהשם מִשְׁחָר, ענינו ב) מסורים ונתונים לחפץ — הינגעבונג, преданность, וטעם הכתוב: טל ילדותך, כנוי לבני הנעורים, נמסרים ונדרשים לחפץ עבודתך מֵרֶחֶם אמם. ונמצא הפעל שחר בשמות עצמים פרטים.

שְׁחַרְיָה, שע״פ, מבני בנימן. (דהי״א, ח׳, כ״ו).

שַׁחֲרַיִם, ע״מ צהרים, עַרְבַּיִם, שע״פ, מבני בנימן (שם, ח׳, ח׳), ובהרכבה: אֲחִישָׁחַר (עיי״ש).

—

שחרר, עיין חרר.

שָׁחַת, פ״י. לא נמצא במקרא בקל,

הפיעל, עקרו אבוד ועשית כלה ביחס הפעול — פערניכטען, פערטילגען צור גרונדע ריכטען, портить, губить истреблять: לְשַׁחֵת כל בשר (בראשית, ו״ו, י״ז). לְשַׁחֵת הארץ (שם, ט׳, י״א), ארצך שִׁחַתָּ (ישעיה, י״ד, ה׳), ומפרש: עמך הָרַגְתָּ. ובהריסת בנינים: שִׁחֵת מבצריך (ירמיה, מ״ה, י״ח). ובעור שדה וכרם: שִׁחֲתוּ כרמי (שם, י״ב, יו״ד), וזמריהם שִׁחֵתוּ (נחום, ב׳, ג׳). ובקלקול אברים: וכי יכה איש את עין עבדו וגו׳ וְשִׁחֲתָהּ (שמות, כ״א, כ״ו), פערלעטצען, повреждать. ובהריגה: לְשַׁחֵת את משיח ה׳ (ש״ב, א׳, י״ד) — מאָרדען, מֵהַרְבִּית גאל הדם לְשַׁחֵת (שם, י״ד, י״א). ועל המעט ביחס הלמ״ד: וְשִׁחַתֶּם לכל העם הזה (במדבר, ל״ב, ט״ו) — לגרום רעה גדולה: לְשַׁחֵת לעיר בעבורי (ש״א, כ״ג, יו״ד). ובמובן המוסרי: קלקול מעשים, בעומד: כי שִׁחֵת עמך (שמות, ל״ב, ז׳), אויסראַטען, פערדערבליך האַנדעלן, испортиться, поступать гибельно. העמיקו שִׁחֵתוּ (הושע, ט׳, ט׳), וביוצא: שִׁחַתֶּם ברית הלוי (מלאכי, ב׳, ח׳), כמו חללתם, ענטווייהען, осквернять. או הֵפַרְתֶּם — פערלעטצען, нарушать, וְשִׁחֵת רחמיו (עמוס, א׳, י״א). שִׁחַתָּ חכמתך (יחזקאל, כ״ח, י״ז), וְשִׁחַתָּ דבריך הנעימים (משלי, כ״ג, ח׳), תבזה את דבריך כי תדבר לריק — פערשווענדען, истратить. ודרך לשון נקיה נאמר: ושחת ארצה (בראשית, ל״ח, ט׳).

הנפעל. במובן הטבעי, פערדאָרבען זיין: והנה נִשְׁחַת האזור (ירמיה, י״ג, ז׳), תִּשָּׁחֵת הארץ מפני הערב (שמות, ח׳, כ׳). ובמוסרי: והנה נִשְׁחָתָה (בראשית, ו״ו, י״ב), וכעלילותיכם הַנִּשְׁחָתוֹת (יחזקאל, כ׳, מ״ד).

ההפעיל כעין הפיעל, ורוב שמושו בו: וְהִשְׁחִית את הארץ (ירמיה, ל״ו, כ״ט) — פערהעערען, פערוויסטען, опустошать: וְנַשְׁחִיתָה ארמנותיה (שם, ו״ו, ה׳) —

צערשטאָרען , разрушать . מַשְׁחִיתִם להפיל
החומה (ש"ב, כ', ט"ו) , שעורו :
מַשְׁחִיתִים את החומה להפילה : כי מַשְׁחִית
ה' את העיר (בראשית, י"ט, י"ד) , וַיַּשְׁחִיתוּ
את יבול הארץ (שופטים, ו"ו, ד') ,
לא תַשְׁחִית את עצה (דברים, כ', י"ט) ,
נַשְׁחִיתָה עץ בלחמו (ירמיה, י"א, י"ט) ,
בעוד שלחמו בו, כשהוא עושה פרי—
פערדערבען , попортить . ובקלקול אברים :
ולא תַשְׁחִית את פאת זקנך (ויקרא, י"ט,
כ"ז) . ובהריגה, ואבוד : טבעי, אל
תַּשְׁחִיתֵהוּ (ש"ב, כ"ו, ט') , וישחיתו בבני
ישראל (שופטים, כ', כ"ה) , לא אבה ה'
הַשְׁחִיתֶךָ (דברים, י"ד, י"ד) , וּכְהַשְׁחִית
ראה ה' וינחם (דהי"א, כ"א, ט"ו), כאריה
מַשְׁחִית (ירמיה, ב') . ובמגפה : ולא יתן
הַמַּשְׁחִית לבא אל בתיכם לנגף (שמות,
י"ב, כ"ג) , למלאך הַמַּשְׁחִית (ש"ב, כ"ד,
ט"ז)—ווירגענגעל , ангелъ-смерты . ובמובן
זה נאמר . רוח מַשְׁחִית (ירמיה, נ"א, א') .
ובדרך המליצה נאמר על בבל : הנני
אליך הר הַמַּשְׁחִית וגו' (ירמיה, נ"א, כ"ה) ,
כנוי להר המוריק אש—פייערשפייענדער
בערג , вулканъ . (עיין הר משחה) .
ובמובן המוסרי : כי הִשְׁחִית כל בשר את
דרכו (בראשית, ו"ו, י"ב) , פערדערבען ,
портить . הִשְׁחִיתוּ התעיבו עלילה
(תהלים, י"ד, א') , ועל הרוב בחסרון
הנשוא : וְהִשְׁחַתֶּם ועשיתם פסל (דברים,
ד', כ"ה) . כי הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן (שם, ל"א,
כ"ט) , וַתַּשְׁחִתִי מהן (יחזקאל, ט"ז, מ"ז) ,
ובא : וַתַּשְׁחֵת עגבתה ממנה (שם, כ"ג, י"א),
בכמה פרשיות בתהלים, נ"ז, נ"ח,
נ"ט, ע"ה באו שתי המלות „אל תַּשְׁחֵת"
בראש הפרשה, ולא נודע ענינו . ולדעת
י"מ, נוסדו הפרשיות ההן לאמרם
בנגון שיסדוהו לתפלה שהתחילה בשתי
מלות אלה . ובבינוני במובן תאר :
בראתי משחית לחבל (ישעיה, נ"ד, ט"ז),
הציבו מַשְׁחִית (ירמיה, ה', כ"ו) , כנוי
לפח ומוקש, והתיחד , לגדודי החיל
היוצאים לראשונה לפרוץ במערכת
האויב, והפוכו, מַצָּב : המצב וְהַמַּשְׁחִית
(ש"א, י"ד, ט"ו) , ויצא הַמַּשְׁחִית (שם,
י"ג, י"ז) . ובמובן המוסרי : אח הוא לבעל
מַשְׁחִית (משלי, י"ח, ט') — צערשטאָרער ,
разрушитель . חבר הוא לאיש מַשְׁחִית
(שם, כ"ח, כ"ד) , חרשי מַשְׁחִית (יחזקאל,
כ"א, ל"ו) , כמו חרשים מַשְׁחִיתִים . וכמו
בנים מַשְׁחִיתִים (ישעיה, א', ד') , וע"ד
תאר הפעל : נגף לְמַשְׁחִית (שמות, י"ב,
י"ג) . תהרגו לְמַשְׁחִית (יחזקאל, ט', ו"ו) ,
ביז צור פערטילגונג : וינקמו נקם וגו'
לְמַשְׁחִית איבת עולם (שם, כ"ה, ט"ו) .
יבא למשחית לו (דהי"ב, כ"ב, ד') —
זיך זעלבסט צום פערדערבען , для собствен-
ный гибель . ובא : וְהוֹדִי נהפך עלי
לְמַשְׁחִית (דניאל, י"ד, ח') , כמו לְמִשְׁחַת
לְעִבּוּר צורה— ענטשטעלונג , изуродованіе .
(עיין מִשְׁחַת) .

ההפעל, כעין הנפעל . מקור מָשְׁחָת
(משלי, כ"ה, כ"ו) , מקולקל נעכר —
פערדאָרבען זיין , быть испорчену . וזבח
מָשְׁחָת (מלאכי, א', י"א) . קרבן משחת—
פערשטיממעלט , обезображенный . ובמובן
שם : מָשְׁחָתָם בהם מום בם (ויקרא,
כ"ב, כ"ה) — פערשטיממעלונג .

שַׁחַת, שה"פ . ע"מ שְׁלֵם . קלקול רע
וחסרון במובן המוסרי : שִׁחֵת לו
לא בניו מומם (דברים, ל"ב, כ') , מקרא
קשה הוא, ומן הפירושים השונים
שנאמרו בו לא רחוק לשער על פי
המורם מהם ולאמר : כי לפי שהקדים
והניח ליסוד מוסד, כי הצור תמים
פעלו וגו' „צדיק וישר הוא" . בא לישב
את השאלה על מה עשה ה' ככה לעמו,
ליסרו מוסר אכזרי, ואומר שחלילה
ליחם לו ית' שום עול, וכל הרע
שהגיע לישראל , וכל הַשַּׁחַת שמצאו
הוא רק בסבתם, וקורא את ישראל
לא בניו, כלומר אינם כדאים להקרא
בנים לה' . והוא ע"ד שאמר להלן לא
אֱלֹהַּ (י"ז) , בלא־אל אונזאָהנע, несыновья,
ושעור המקרא, שִׁחֵת לו . כמו שַׁחְתוֹ,
הַשַּׁחַת שלו, של לא־בניו הוא בסבת
מומם, חסרונם, יצרם הרע . וזה ע"ד

שנאמר: כי מָשְׁחָתָם בהם מום בם (ויקרא, כ״ב, כ״ה). ובסגנון זה אמר הושע: שִׁחֶתְךָ ישראל כי בי בעזרך (הושע, י״ג, ט׳) — הַשַּׁחַת הוא שלך, נמצא בך, ואתה תולה בי שאני עוֹזְרֶךָ.

מִשְׁחַת, ש׳. מִשְׁחַת מאיש מראהו (ישעיה, נ״ב, י״ג), כמו מָשְׁחַת.

מַשְׁחֵת, שה״פ — דאס פֿערדערבענד, губительный. כלי מַשְׁחֵתוֹ בידו (יחזקאל, ט׳, א׳).

הַשְׁחָתָה, שה״פ — זאס פֿערדערבען, гибель истребленіе. הַשְׁחָתַת הצפרדעים (שמו״ר, יו״ד), גלוח שיש בו הַשְׁחָתָה (מכות, דף כ״א, ע״א), ובתפלה: בהשחתת עולם (נעילה).

שְׁחִיתָה, בארמית, בינוני פעול, במובן ש״ת רע ומשחת — שלעכט פֿערדאָרבען, плохый, испорченый. ומלה ברבה וּשְׁחִיתָה (דניאל, ב׳, ט׳), ערדיכטעט, выдумка, -анный. ובענין שם משפה. דבר רע ומשחת — שלעכטיגקייט, פֿערדאָרבענהייט: וכל עלה וּשְׁחִיתָה (שם, ו״ו, ה׳), וכל שלו וּשְׁחִיתָה (שם).

שַׁחַת, במשנה. זרעוני תבואה, קודם שעולים בקנה, שגוזזים אותם למאכל בהמה — דאס אונרייף אבגעמאָהטע געטריידע, פֿיהפֿוטטער, незрѣло скошенное сѣно: הַקּוֹצֵר לַשַּׁחַת (פאה, ב׳, א׳), תבואה שנתנה לְשַׁחַת (שם, וי״ו, ט׳), גזי המלך (עמוס, ז׳, א׳), תיב״ע שִׁיחֲתָא דמלכא.

שָׂטָה, פ״ע מיסודי ש׳ שוט. בקל, עומד, נטיה ופניה לצד מן הצדדים — זיך ווענדען: שְׂטֵה מעליו ועבר (משלי, ד׳, ט״ו), אבוועגדען, אל יֵשְׂטְ אֶל דרכיה לבך (שם, ז׳, כ״ה), צו ווענדען, וכן הוא בארמית בסמ״ך, והתיחד אל סור ונטיה מן הדרך הישרה: סרו מהר (דברים, ט׳, י״ב), ת״א סָטוּ בפריע. בננו זה סורר (שם, כ״א, כ׳) — בְּנָנָא דֵין סָטֵי. ומזה לפי המוסכם, כי תִשְׂטֶה אשתו (במדבר, ה׳, י״ב), תֵּט מדרכי צניעות (רש״י) — זיך פֿערגעהען, אבשווייפֿען, אבטרינניג, אונטריי, ווערדען, отступить отъ супружеской вѣрности: ואם לא שָׂטִית טמאה תחת אישך (שם, שם, כ״ט) — בהיותך תחת רשות אישך. ובלשון חכמים נקראת האשה, הַשּׁוֹטָה. סוֹטָה על משקל לשון הארמית: כל הרואה סוֹטָה בקלקולה יזיר עצמו מן היין (סוטה, דף ב׳, ע״א), ששם משקין את הַסּוֹטוֹת (שם, א׳, ה׳). ונהגו כן לפי הנראה להבדיל מן שׁוֹטָה בשי״ן ימנית שנגזר מן הפעל שטי־שטא בלשון ארמית שהתיחד לענין שגעון וטרוף הדעת — טהאָריכט, וואהנזיננינג, בלאָדזיננינג ווערדען, быть глупымъ, сумашедшимъ: והיית מְשֻׁגָּע (דברים, כ״ח, ל״ד), ת״א ותהי מִשְׁתַּטֵּה, וכגבר עברו יין (ירמיה, כ״ג, ט׳), תיב״ע: וכגברא דְמִשְׁתַּטֵּי מן קדם חמרא. ומזה במשנה, משנתחרש בעלה או נִשְׁתַּטָּה (סוטה, ה׳, ה׳), ובהפעיל: מַשְׁטֶה אני בך (גיטין, דף ע״ח, ע״ב) — מְהַתֵּל אני בך, מדבר עמך כאילו היית שׁוֹטֶה. ולא רחוק לשער ולפרש את הפעל שטה הנאמר באשה מועלת מעל, על פי מדרשם: אין אדם עובר עבירה, אלא אם כן נכנס בו רוח שְׁטוּת שנאמר: איש איש כי תִשְׂטֶה אשתו — תשטה כתיב (סוטה, דף ג׳, ע״א; ועיין ברש״י בחומש על פסוק זה). וקראה התורה את עון מעילה בבעל, בפעל שענינו טרוף הדעת. ובזה יתישב אמרה: שָׂטִית טמאה תחת אישך (במדבר, ה׳, י״ט). ולפי הפירוש המוסכם היה ראוי להיות מתחת. ואמרם כי תשטה כתיב ראוי לנקד כי תִשְׁטֶה בנפעל, ובשי״ן ימנית שענינו כמו נִשְׁתַּטָּה במשנה:

שֵׂטִים, ש״ז, נמצא ברבוי: ושחטה שֵׂטִים העמיקו (הושע, ה׳, ב׳). לפי המפרשים ענינו ש״מ נטיות מדרך הישרה, חטאים, פֿערגעהונגען, отступничество. וי״מ, דבר אָוֶן וָפֶשַׁע, והוא כנוי לע״ז. או לעושה און ולנוטה מדרך הישר, וכנוי אל השרים והשופטים

הרעים מטי משפט. (עיין שחט, א, ב) ובחלוף שי״ן בסמ״ך: עשה סֵטִים שנאתי (תהלים, ק״א, ג׳) — ופירש״י מלשון כי תִשְׂטֶה אשתו. לסור מן הדרך. ובא: רהבים וְשָׂטֵי כזב (שם, מ׳, ה׳), ע״ד נע״ו.

שׁוֹטֶה, ת׳, אויל, פתי — טהאָר, נאַרר, безумный, дуракъ: והגם לבו בהוראה שׁוֹטֶה רשע וגם רוח (אבות, ד׳, ט׳), וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן (ע״ז, דף נ״ד, ע״ב) יאבד עולמו מפני הַשּׁוֹטִים (שם, שם, ע״א), שׁוֹטִים שבעולם (שם, דף ג׳, א׳). ובהלכה: החרש וְהַשּׁוֹטֶה והקטן (תרומות, א׳, א׳), שׁוֹטֶה ונשתפה, שפוי וְנִשְׁתַּטֶּה (גיטין, ב׳, ו׳), ובגדר הַשּׁוֹטֶה אמרו בגמרא: איזהו שׁוֹטֶה, היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות, והמקרע את כסותו (חגיגה, דף ג׳, ע״ב), ופירש רש״י, שוטה, האמור בכל מקום שפטור מן המצות ומן העונש ואין קנינו קנין ואין ממכרו ממכר. ובהשאלה: הדס שׁוֹטֶה (סוכה, ל״ב, ע״ב), בכור שוטה (עיין בכור) ובארמית שָׁטֵי שַׁטְיָא, ובגמרא: בר שַׁטְיָא (כתובות, דף כ׳, ע״א), אבין שַׁטְיָא (שבת, דף קכ״א, ע״ב).

שְׁטוּת, ש״נ, כסילות, אולת טהאָרהייט, אונפֿערנונפֿט, глупость, дурачество, безуміе, שטותא וקלקולא (תיב״ע במדבר, כ״ב, א׳), ובאותו ענין נאמר בספרי: במקום הַשְּׁטוּת (במדבר, סי׳ קל״א), ובגמרא סנהדרין (דף ק״ו, ע״ב), שנתעסקו בדברי שְׁטוּת—שנתפקרו לזנות ועבודה זרה, אלא אם כן נכנס בו רוח שְׁטוּת (סוטה, דף ג׳, ע״א).

שִׁטָּה, יסודו בערבית שׁ נ ט ובא ע״מ חטה מן חנט. שע״כ, מין אילן סרק גדול הגדל במצרים ובערב, בעל ענפים הרבה, ומקליפתו יוצאים כמין קוצים עוקצים שחורים נושאים שרביטים, (שאָטען) וידוע בשם אַקאציען בוים, או עגיפטישער שטעכדאָרן, египетская акація, וכשהוא מזקין מתקשה ונעשה שחור, כעץ הָבְנִים: אתן במדבר אֶרֶז שִׁטָּה (ישעיה, מ״א, י״ט), וחז״ל מנו אותו בין מיני הארזים (ר״ה, כ״ג, ע״א), כמו שאמרו (בהנ״ל): כל שטה ושטה שנטלו נכרים מירושלים, עתיד הקב״ה להחזיר לה, וברבוי: וַעֲצֵי שִׁטִּים (שמות, כ״ה, ה׳), עיקר הוראת שׁ נ ט בערבית, עוקץ חד, ונקרא העץ כן על שם עוקציו. ואפשר שמזה במדרש: אפזים בו קפזים בו (ב״ר, ס״ח). עוקצים דוקרים אותו. בהשאלה לענין התול בדברים חדים, שטאַכלען, נעקקען.

שִׁטִּים, **הַשִּׁטִּים**, שע״פ. שם מקום בערבות מואב, מול יריחו התחנות האחרונה אשר חנו בני ישראל במסעם במדבר (במדבר, כ״ה, א׳), ומשם עברו את הירדן ויחנו בגלגל—מן הַשִּׁטִּים עד הַגִּלְגָּל (מיכה, ו״ו, ה׳), ונקרא כן על שם השטים שגדלו שם (ועיין אבל הַשִּׁטִּים, בית הַשִּׁטָּה, נַחַל הַשִּׁטִּים).

שִׁיטָה, בארמית שִׁיטָא, ש״נ, שורה, ליניע, רייהע, рядъ, линія, במובנים שונים, בספר: על ספר חקה (ישעיה, ל״ד, ג׳), תיב״ע שִׁיטִין דספר רשם, בראש הַשִּׁיטָה, באמצע הַשִּׁיטָה (מסכת סופרים, א׳—י״ד). וְשִׁיטָה של שֵׂעָר מפסקת ביניהן (נגעים, יו״ד, משנה ו״ו), כתיבין בעשר שִׁיטִין דמיין לשיטי גונת בוסמא (תרגום שיה״ש, א׳, י״א)—ובהשאלה הצעת פירוש הלכה, אמר בה שיטה אוחרי (ירושלמי ברכות, פרק ט״ת), לאו הילכתא איתמר אלא שִׁיטָה איתמר (בבלי, ב״מ, דף ס״ט, ע״א), שטפיהו רבנן לר׳ אליעזר ואוקמוהו בְּשִׁיטְתַיְיהוּ (נזיר, דף ל״ב, ע״ב).

שָׁטַח, פ״י, הקל, הצעה ופישוט ופיזור בסדר שורה דקה וקלושה, אין פלאַכען שיכטען אויסלעגען, разстилать на плаоскость, простирать: וַיִּשְׁטְחוּ להם שָׁטוֹחַ (דברים, י״א, ל״ב). וַתִּשְׁטַח עליו הרפות (ש״ב, י״ז, י״ט), אויסשטרייען

וּשְׁטָחוּם לשמש (ירמיה, ח׳, ב׳), ובענין מתיחה ברחב ואורך המקום, אויסדעהנען, простирать: שֹׁטֵחַ לַגּוים וינחם (איוב, י״ב, כ״ג), מרחיב להם גבולם, ובמשנה בבגדים: וְשׁוֹטְחָהּ לצרכה (פרה, ב״ם, ב׳, ח׳), הַשּׁוֹטֵחַ כלים ברה״ר (טהרות, י״ח, ג׳), ובבינוני פעול: והיו עצמותיהם שְׁטוּחִים בדרך חמרים חמרים (שמו״ר, כ׳). ובדבא״ם: ולא הארץ שְׁטוּחָה (מו״נ, א׳, ב׳), פלאך, пласка.

הפיעל פ״א במקרא, פירוש, אויס־ברייטען, וקשור עם אֶל: שִׁטַּחְתִּי אֵלֶיךָ כפי (תהלים, פ״ח, יו״ד), ובלשון חכמים, גם בהפעיל: לא יַשְׁטִיחַ אדם כליו ברשות הרבים לנגבן (תוספתא שבת י״ז), ובהתפעל: בענין פשוט הגוף על הארץ, זיך היני־שטרעקקען, простираться: הלך וְנִשְׁתַּטֵּחַ על קברי אבות (סוטה, דף ל״ד, ע״ב), ירד מן החמור וְנִשְׁתַּטַּח לפניו (תענית, דף כ׳, ע״ב). ידעו שדברו במשה וְנִשְׁתַּטְּחוּ לפניו (במדבר רבה י״ט). ועל דרך המליצה עלתה יו״ד שבירבה וְנִשְׁתַּטְּחָה לפני הקב״ה (שמו״ר, ו״ו).

מִשְׁטָח, ש״נ מקום ששוטחים שם, אויסברייטונגס־פלאטץ, мѣсто разстиланія, מִשְׁטַח חרמים (יחזקאל, כ״ו, ה׳), ועל משקל אחר—מִשְׁטוֹחַ לחרמים (שם, מ״ז, יו״ד), ובמשנה: שׁוּרָה שְׁטוּחָה ומוצעת הנותן מן הסלים ומן הַמַּשְׁטִיחַ של אדמה (טהרות, יו״ד, ד׳), מן הַמַּשְׁטִיחַ של עלים (שם), וַיִּשְׁטְחוּ להם שָׁטוֹחַ (במדבר, י״א, ל״ב), מלמד שהיתה עשויה מַשְׁטִיחִים מַשְׁטִיחִים (ספרי במדבר, ס׳, צ״ח), שיכטען, слои пласти, וכן בת״א: וּשְׁטָחוּ לְהוֹן מַשְׁטִיחִין.

שְׁטִיחַ, במשנה, ש׳. מִצע, אונטער־דעקע, העשוי לשטיח (כלים, כ״ד, י״ב), לִשְׁטִיחַ כדי אחיזה (חולין, ט׳, ג׳).

שֶׁטַח, במשנה, ש׳. שורה, רייהע, рядъ, строка, ושטח של שער מפסקת ביניהן (נגעים, יו״ד, ו״ו), וי״ג שטה, (ע׳ לעיל שטה) איזהו הקרח כל שאין לו שְׁטַה של שער מקפת מאזן לאזן (בכורות, ז׳, ב׳), ובדבא״ם—מרת מקום שָׁטוּחַ, פלאכע, плоскость.

שׁוֹטֵט, עיין שוט.—שטם.

שָׂטַם, פ״י, בְּקַל איבה ונטירת מחשבת נקמה, האססען, אנפיינדען, האסס העגען, питать вражду: וַיִּשְׂטֹם עשו את יעקב (בראשית, כ״ז, מ״א), ובאף יִשְׂטְמוּנִי (תהלים, נ״ח, ד׳), וַיִּשְׂטְמֻהוּ בעלי חצים (בראשית, מ״ט, כ״ג), ובא: בעצם ידך תִּשְׂטְמֵנִי (איוב, ל״ד, כ״א), כנראה שזה ענינו הֲדָפָה והשלכה בחרון אף, ובפיוט בא בנפעל: הַנִּשְׂטַם ולעמך חכה (הושענות).

מַשְׂטֵמָה, ש״נ, לפי המוסכם ענינו איבה, גראלל, האסס, געהאסּ־סיגקייט, злобствовать, ненависть, על רב עונך ורבה מַשְׂטֵמָה (הושע, ט׳, ז׳), שעורו: גדלה האיבה שהש״י אויב אתכם. נביא פח יקוש על כל דרכיו מַשְׂטֵמָה בבית אלהיו (שם, שם, ח׳)—הנביא שהיה פח יקוש גרם שתשרה מַשְׂטֵמָה בבית אלהיו. ויתכן שבא כשם תאר אל העבודה הזרה שהכניסו בבית אלהים, ע״ד שקרא לה: סֶמֶל הַקִּנְאָה המקנה.

שָׂטַן, פ״י, קרוב בהוראתו אל שָׂטַם, נטירת איבה ורדיפת אויב, אני־פיינדען, האססען, פערפאלגען, враждовать, ненавидѣть, преслѣдовать, יִשְׂטְנוּנִי תחת רדפי טוב (תהלים, ל״ח, כ״א), תחת אהבתי יִשְׂטְנוּנִי (שם, ק״ט, ד׳), ובבינוני כש״ת, פיינד, פערפאלגער: יכלו שֹׂטְנֵי נפשי (שם, ע״א, י״ג), זאת פעלת שֹׂטְנַי (שם, ק״ט, כ׳). ובא במובן למוד חובה: אנקלאגען, פערקלאגען, обвинять жаловаться, והשטן עמד על ימינו לְשִׂטְנוֹ (זכריה, ג׳, א׳), ובארמית בסמ״ך וגם בענין אפעל למובן זה: לְאַסְטְנָא לֵיהּ (שם, שם), ומזה בלשון חז״ל על שֶׁהֶשְׂטִין אתכם (תנא דב״א, ד׳), ובפיוט בסמוך: מסטין בכבל אסור (פיוט למוסף יוה״כ).

שָׂטָן, ש"ז, צר ומתקומם, נצב להפריע ולבלבל מעשי זולתו ווידערזאַכער, געגנער, противникъ, ויקם ה' שָׂטָן לשלמה (מ"א, י"א, י"ד), ויכלול, כל מי שעומד בנגד לעכב ולהפריע: ויתיצב מלאך ה' בדרך לְשָׂטָן לו (במדבר, כ"ב, כ"ב), וביחוד למלמד חובה, קטיגור, אנקלאגער обвинитель. וְשָׂטָן יעמד על ימינו (תהלים, ק"ט, ו"ו), והושאל בכלל על מפריע השלום ביחוד בחיי המשפחה: אביו של זה השק יפת תאר והכנים שָׂטָן לתוך ביתו (ספרי, פרשת תצא). והושאל למלאך רע ומזיק עומד למצוא חוב לבני אדם, ולהשטינם לפני הש"י. ובא בה"א הידיעה כמשפט שע"פ: ויבוא גם הַשָּׂטָן בתוכם (איוב, א', ו"ו), וְהַשָּׂטָן עמד על ימינו לשטנו (זכריה, ג', א'). ובאגדה: הוא שָׂטָן הוא יצר הרע הוא מלאך המות (ב"ב, דף ט"ז, ע"א), יורד ומתעה עולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה (שם), שָׂטָן הראה להם דמות מטתו (שבת, דף פ"ט, ע"א), כדי לערבב הַשָּׂטָן (ר"ה, דף ט"ז, ע"ב). ולפי האמונה שהעלו עמהם מבבל נמצא לא רק שטן אחד כי אם הרבה שלוחים למקום לפתות בני האדם לעברה למען נסות את לבם, ואמרו: מלאך סמאל ראש כל הַשְּׂטָנִים (דברים רבה, פרשה י"א; ועיין בדה"י לבני ישראל, ח"א, פרק ט"ו, ב').

שָׁטַף, פ"י, יסודו כנראה טף, טיף, ודומה לנטף ועיקרו נטיפה ונזילת מים, ויש שגוזרים אותו מן שוט. ובא הַקַּל א) שפיכת מים בכח על דבר לנקותו ולרחצו, אבשפילען, вы-полоскость: וידיו לא שָׁטַף במים (ויקרא, ט"ו, י"א). ובזה הוא קרוב לפעל רָחַץ. ולפעל הַדָּהַ הכולל גם ענין שפשוף: וָאֶשְׁטֹף דמיך (יחזקאל, ט"ז, ט'), וַיִּשְׁטֹף את הרכב (מ"א, כ"ב, ל"ח). ועל הרוב יורה ב) זרימת מים בנהרות, ובימים — שטראָממען פליעססען, стремиться, מים כבירים שֹׁטְפִים (ישעיה, כ"ח, ב'), ורוחו כנחל שוטף (שם, למ"ד, כ"ח), היה גשם שוטף (יחזקאל, י"ג, י"א). וכמו כן בכוי בזרם — איבער-שטראָממען, разливаться, וְיִשְׁטְפוּ ארץ ומלואה (ירמיה, מ"ז, ב'). ויכלול גם הזרימה לעקור ולהסיע — וועגשטראָממען, וועגשוועממען, уносить теченіемъ: ושבלת שְׁטָפָתְנִי (תהלים, ס"ט, ג'), וסתר מים יִשְׁטֹפוּ (ישעיה, כ"ח, י"ז)—המים ישטפו ויסיעו את הַסֵּתֶר, והקודם: ויעה ברד מחסה כזב, תִּשְׁטֹף ספיחיה עפר ארץ (איוב, י"ד, י"ט). וע"ד המליצה: ונהרות לא יִשְׁטְפוּהָ (שיה"ש, ח', ז'), ובמשנה: שָׁטַף נהר זיתיו ונתנם לתוך שדה חברו (ב"מ, דף ק', ע"ב), ונאמר: כליון חרוץ שׁוֹטֵף צדקה (ישעיה, יו"ד, כ"ב), י"מ הכליון החרוץ ישטוף ויביא בשטפו גם צדקה — צו שטראָממען, приносить собою, או הכליון ישטוף בצדקה ובמשפט. ובהשאלה, לחיל גדול הבא בעזוז כחו למלחמה: שָׁטַף ועבר (ישעיה, ח', ח'), וחילו יִשְׁטוֹף (דניאל, י"א, כ"ו). ועל מרוצת הסוס: כסוס שׁוֹטֵף במלחמה (ירמיה, ח', ו"ו). ובלשון חכמים: שְׁטָפוּהוּ רבנן לרבי אלעזר ובא עליו ואוקמיה בשיטתייהו (נזיר, דף ל"ב, ע"ב), הקיפוהו כשטף מים והסיעוהו מדעתו, ובבינוני פעול: שְׁטוּף בעזים וְטָווּי בעזים (שבת, ע"ד, ע"ב). ובהשאלה: הַשָּׁטוּף בזמה זקנה קופצת עליו (שבת, דף קנ"ב, ע"א), היו ישראל שְׁטוּפִים בגלולים (מכילתא בא, ה'), שְׁטוּפִים ביצר הרע (שמו"ר, למ"ד).

הנפעל, א) בהוראתו הראשונה: וכל כלי עץ יִשָּׁטֵף במים (ויקרא, ט"ו, י"ב) — אבגעשפילט ווערדען, быть выполощену, ב) בזרימת דבר משטף מים, במשל להיל גדול מתנפל בכח גדול וזרעות השטף יִשָּׁטְפוּ מלפניו וְיִשָּׁבֵרוּ (דניאל, י"א, כ"ב) — וועגגעשטראָממט וועגגעשוועממט ווערדען, быть унесену теченіемъ, ובלשון הז"ל: מה ראו אנשי דור המבול שֶׁנִּשְׁטְפוּ במים (ספרי דברים, ש"ז), ובהפעיל: וּמַשְׁטִיף את הזרעים וּמַשְׁטִיף את האילנות (תענית, ו"ו, ע"א).

הפועל, פעל סתמי במובנו הראשון — אויסגעשפילט ווערדען, быть выполощену, וּמֹרַק וְשֻׁטַּף במים (ויקרא, ו״ו, כ״א), ובלשון חז״ל במובנו הראשון; ובהתפ״ל: לא יִשְׁתַּטֵּף אדם כל גופו בין בחמין ובין בצונן (שבת, דף ל״ט, ע״ב), ובהשאלה: מה ראו אנשי סדום לְהִשְׁתַּטֵּף באש וגפרית (ספרי דברים, ש״ז).

שֶׁטֶף, שֵׁטֶף, ש״ז, זרם — שטראָם, שטראָמונג, порывъ, потокъ теченіе, מי פלג לְשֶׁטֶף תעלה (איוב, ל״ח, כ״ה), זרם מי המטר. ובהשאלה: וּבְשֶׁטֶף עֹבֵר כלה יעשה מקומו (נחום, א׳, ח׳). וזרעות הַשֶּׁטֶף (דניאל, י״א, כ״ב) — איבערפלוטהונג, קריעגסאיבערשוועממונג, военно наводненіе, ובע״א: אכזריות חֵמָה וְשֶׁטֶף אָף (משלי, כ״ז, ד׳) — אונגעשטימט, быстрый буйный: וקצו בשטף (דניאל, ט׳, כ״ו), י״מ שהוא כנוי למלחמה, והנראה שענינו בחמה שפוכה וחצופה, ובלשון חכז״ל: קרובים היו לְשֶׁטֶף (ספרא שמיני, א׳) — חמה עזה, מפני שהם יודעים שיש שֶׁטֶף בדינו (ויק״ר, כ״ד), חמה עזה או מהירות נחוצה — איבערשטירצונג, стремительность, וכן הכל מרננים אחריו למה שֶׁשֶּׁטֶף בדינו (ירושלמי, ברכות, פרק ט׳), ויתכן שזה פעל שִׁשְׁטֵף, וע״ד לשון הארמית: אגב שִׁיטְפָא רהיטא לי (שבת, ק״ל, ע״ב). אגב שִׁיטְפַאי אתיא לי (נדה, ג״ג, ע״ב). ובע״א פריצות, אויסגעלאססענהייט, בשעת עקתא נדרא ובשעת רוחא שִׁיטְפָא (ב״ר, פ״א). ובהליכת המון רב: כד תחמון שִׁיטְפָא עבר (ירושלמי, שבת, פרק י״ט), ובמובנו הראשון, כְּלֵי שֶׁטֶף (זבים, ה׳, א׳) — כלי עץ שדינם לְהִשָּׁטֵף במים: אין לך דבר שיתר עז וקשה יותר מִשֶּׁטֶף של עזים (שיה״ש, ד׳. יו״ד; ב״ר, ס״ח), ראשית הגז ולא ראשית הַשֶּׁטֶף (ספרי דברים, ס׳ קס״ו).

שְׁטִיפָה, שה״פ, במשנה — שטראָממונג, теченіе, струй, נטל ידו אחת משטיפה אחת (ידים, ב׳, א׳), שפיכה אחת.

שֹׁטֵר, ש״ת, פקיד עומד על יד השופט והשר למלא פקודתו — דיענסט־מהזיענדער, בעאמטער, עקזעקוטאר, распорядитель исполнитель, שפטים ושטרים תתן לך (דברים, ט״ז, י״ח), ותרגומו פורענין (ועיין רש״י), הנגשים בעם ואת שֹׁטְרָיו (שמות, ה׳, ו״ו), זקני העם ושטריו (במדבר, י״א, ט״ז), ותרגומו וְסַרְכוֹהִי, ויתכן שבע״ם זה השתמשו גם למנויים אחרים יותר גבוהים: יעיאל הסופר ומעשיהו הַשּׁוֹטֵר (דהי״ב, כ״ו, י״א), וְשֹׁטְרִים הלוים לפניכם (שם, י״ט, י״א). וע״ד המליצה: אשר אין לה קצין שֹׁטֵר ומשל (משלי, ו״ו, ז׳), ובמשנה: וכל שהוחזקו אבותיו מִשּׁוֹטְרֵי הרבים (קדושין, דף ה׳), פרנסי הצבור. בגזרתו י״מ שמקורו ערבית, מפעל שטר שבא בהוראת חגיגה, איינגראבען, וכתיבה, שרייבען, קרוב לפעל שרט בעברית. ומזה שֹׁטֵר בערבית, מין פקיד, שלא היו ממנים למשרה ההיא כי אם יודעים לכתוב, אבל לפי שעיקר הוראת הפעל שטר בערבית חתוך וקצוב בשר — צערשניידען, צערפליישען, יותר נראה, שממושג זה בא השם שוטר, לרודה וחובט במקל, ומהוראת החתוך והגיזור יצאה בערבית גם המלה שטר להוראת שורה חקוקה וגזורה, איינגעשניטטענע ליניע, רייהע, ומזה משטרה קו המדה, מעססשנור ריכטשנור, פירסט (ועיין מִשְׁטָר).

מִשְׁטָר, ש״ז פא״ב: אם תשים מִשְׁטָרוֹ בארץ (איוב, ל״ח, ל״ג). לפי רוב המפרשים ענינו, משרה ממשלה או גזרה וחק, הערשאפט, וואלטונג, ויתכן שענינו קו־המדה, ריכטשנור, מדת הנהגתו עיין שטר. ומזה בפיוט: וכפי מִשְׁטָרוֹ יעשה לו דין (קרובות א׳ דר״ה). והמפרש פירש מלשון שטר חוב, ועיין שְׁטָרָא.

שְׁטָרָא, שְׁטָרָא, ארמית. ספר, כְּתָב — איין שרייבען, מכתב, בריעף, ואכתב בספר (ירמיה, ל״ב, יו״ד), תיב״ע

וכתבית בשטרא. לקוח את הספרים (שם, שם, י״ד) — שְׁטָרָא. והתיחד לספר אמנה למקנה וקנין, ולעסקי ממונות — דאָקימענט, документъ, ורגיל הרבה במשנה: מצא שְׁטַר בין שְׁטָרוֹתָיו (ב״מ, א׳, ח׳). שִׁטְרֵי חוב (שם, וי״ו), שִׁטְרֵי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין (שם, ח׳), שִׁטְרֵי הלואה, שִׁטְרֵי מקח וממכר (ב״מ, דף י״ד, ע״א), וע״ד ההשאלה בתפלה: מחוק ברחמיך הרבים כל שִׁטְרֵי חובותינו — לדעת י״א הוא מן שטר בערבית בהוראת כתיבה, אך ממה שלא מצאנו הפעל שָׁטַר בארמית במובן זה ותחתיו בא בהוראת שטיחה ומתיחה, וימרחו על השחין (ישעיה, ל״ח, כ״א), תיב״ע: וְיִשְׁטְרִין, ובגמרא: אשטר לך מישטר (ב״מ, דף פ״ה, ע״ב), נראה יותר שממושג זה נגזר השם שְׁטַר, לגליון פשוט ומתוח, בנגוד אל השם מ ג ל ה, שענינו נגלל ומקופל, ויתכן שעל גליונות כאלה היו נוהגים לכתוב שטרי אמנה. כן נמצא השם שִׁטְרָא בארמית לדבר שטוח ורקוע, אויסגע-דעהנטעס, וביחוד לכלל רקיע השמים, דאס היממעלסגעוועלבע, небесный сводъ, ובמובן זה מתורגם: אם תשים מִשְׁטָרוֹ בארץ (איוב, ל״ח, ל״ג): תשוי שִׁטְרָא דגלגליה על ארעא. וחדרי תימן (איוב, ט׳, ט׳) ואינדרונא שִׁטְרֵי מזליא.

שְׁטַר, ובנ״א שטר בשמאלית. שם בארמית שבמקרא. צד, צלע — זייטע, ולשטר חד (דניאל, ז׳, ה׳), ובתרגומים בסמ״ך עיין סטר, ומזה

מִשְׁטָר, ש״ז, כמו מסטר בסמ״ך, הכאה בפס יד מאצל המכה אל צד המוכה — באקקען שטרייך אָהר-פייגע, ונתן משטר אחד לאותו שקלל את המלך (במדבר רבה, סוף פרשה כ׳), ובעל מתנות כהונה פירש דין ומשפט מלשון שוטר ומושל.

שִׁטְרַי, בכתיב, ובקרי שרטי, שע״פ, השרוני, שר המקנה לדוד (דהי״א, כ״ז, כ״ט).

שַׁי, ש״ז מנחה תשורה — געשענק, даръ, והתיחד לתשורה המובלת למלכים להכיר כח מלכותם, או קרבן גדול להש״י נמצא ג׳ פעמים במקרא בדבור המליצה ונקשר עם פעל יָבַל בהפעיל וְהָפְעַל: יובילו שַׁי למורא (תהלים, ע״ו, י״ב), לך יוֹבִילוּ מלכים שָׁי (שם, ס״ח, למ״ד), יובל שי לה׳ צבאות (ישעיה, י״ח, ז׳), ובגזרתו לא מצאנו דבר מתקבל.

שִׁיאוֹן, שע״פ עיר בשבט יששכר (יהושע, י״ט, י״ט).

שִׂיאֹן, שע״פ. הר שִׂיאֹן הוא חֶרְמוֹן (דברים, ד׳, מ״ח), אחד מהרי הלבנון, עיין חרמון, ציון.

שַׁיָּךְ, בגמרא, פעל סתמי, ביהם הקנין וההצטרפות, געהערען, принадлежить, בעוואנדטנים האבען, имѣть общее, שייך לו, שייך לה, בגדים השייכים לה׳, נכרי משום דלא שַׁיָּיךְ במצות (ב״ק, דף ט״ו, ע״א), שכירות בשאלה מישך שייכא (בבא מציעא, צ״ח, ע״ב), אם אינו ענין להיכא דשַׁיָּיךְ תנהו ענין להיכא דלא שַׁיָּיךְ (קדושין, דף מ״ב, ע״א), והנראה הוא משרש שוך שבערבית שעק־ו קליעה ואריגה, ומזה חבור והצטרפות.

שָׁיָה, לדעת המבארים האחרונים, הוא פעל יוצא דומה לפעל שהא בערבית בהוראת עזיבה, נטישה, ומזה שכחה, לאססען אויס דעם געדאֶכטניססע לאססען, פערגעססען, оставить, забыть, терять изъ памяти ומזה צור ילדך תֶּשִׁי (דברים, ל״ב, י״ח), ע״מ תֶּהִי מן היה, תֶּהִי מן חיה, וחלוף הה״א ביו״ד מצוי הרבה בלשונות בנות שם, זָהָה–זהי, צָהָה ציה (עיין שם). והוא כנראה יסודו של הפעל נָשָׁה, נָשָׂא. וכמו כן של הפעל שהי, שהא בארמית ובמשנה שהה (עיי״ש).

שִׁיזָא שע״פ, אבי עֲדִינָא הָרְאוּבֵנִי מגבורי דוד (דהי״א, י״א, מ״ב).

שִׁין, ש״ז מי רגלים, השתנה, האַרן, моча, ולשתות את שֵׁינֵיהֶם (מ״ב, י״ח, כ״ז; ישעיה, ל״ו, י״ב), בכתיב והקרי מימי רגליהם, מקורו ארמית תּוּן הטל מי רגליהם (ועיין שְׁתַּן). ומזה בגמרא לדעת י״מ

שִׁינָא, שינה בעמוד השחר כאסטמא לפרזל (ברכות, ס״ב, ע״ב), הטלת מי רגלים בעמוד השחר טובה לגוף כְּעֶשֶׁת לברזל.

שִׁיר, **שִׁירָה**, **שֵׁרָה** ש. מיסודו של שׁוּר בהוראת הקף וסבוב בעגול אומגעבען, אומרינגגען, ומזה, שִׁיר, דבר עגול, טבעת, רינג. שלשלת קעטטע והוראתו לפי ענינו: הַשֵּׁירוֹת (ישעיה, ג׳, י״ט), שירי ידיא. מין תכשיט, עשוי כשלשלת מחוברת מחוליות של טבעות מקיף את היד.—ושני צמידים (בראשית, כ״ד, כ״ב), ת״א ותרין שירין, ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל, כ״ט, ד׳), ת״י, שֵׁירִין, רינגען, кольцо, ברזל באה נפשו (תהלים, ק״ה, י״ח). ת׳ שיר דפרזל, ומזה במשנה: סוס בְּשִׁיר וכל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר (שבת, ה׳, א׳).

שַׁיִשׁ, שע״כ, מין אבן לְבָנָה שנוחה להחליקה וללטושה, ווייסער מארמאר, אלבאסטער, бѣлый мраморъ, ואבני שַׁיִשׁ לרב (דהי״א, כ״ט, ב׳), וכן הוא בארמית שישא, ובגמרא: שִׁישָׁא ומרמרא (ב״ב, דף ד׳, ע״א), (ועיין א ב נ י ש י ש). ובהסרון היו״ד: ועמודי שֵׁשׁ (אסתר, א׳, ו׳), רצפת בהט וָשֵׁשׁ (שם). ועיין שֵׁשׁ.

שִׁישָׁא, שע״פ, אבי אֱלִיחֹרֶף וַאֲחִיָּה, סֹפְרִים לשלמה המלך, וכנראה שהוא הוא שַׁוְשָׁא סֹפֵר בימי דוד (דהי״א, י״ח, ט״ז), ושנקרא גם כן בשם שריה (ש״ב, ח׳, י״ז).

שִׁישַׁק, שע״פ, מלך מצרים בימי שלמה ורחבעם (מ״א, י״א, מ׳; י״ד, כ״ה), הידוע אצל סופרי היונים בשם שֶׁשׁנְכִים. שֶׁשׁנְכִים, שֶׁשׁנְכָאסִים, שֵׁשׁוּגִים.

שַׁיִת, שע״כ ימין, קוצים, דארנען העקקען, לא נמצא רק בספר ישעיה. ובחבור עם השם שמיר: ועלה שמיר וָשָׁיִת (ישעיה, ה׳, ו׳), ואכלה שִׁיתוֹ ושמירו (שם, יו״ד, י״ז).

שָׁכַב, פ״ע, הַקַּל, רבץ בהשתרע ופישוט הגוף של בעל חי על הקרקע או על המצע. ועל סתם דבר בכלל בַּהֲוָיַת המצב הזה ליעגען, лежать או בְּהִידוּשׁוֹ, זיך לעגען, ложиться: הארץ אשר אתה שֹׁכֵב עליה (בראשית, כ״ח, י״ג), וישכב ארצה (ש״ב, י״ב, ט״ז), וְשָׁכַבְתָּ על צדך הימני (יחזקאל, ד׳, ו׳), ויעל וַיִּשְׁכַּב על הילד (מ״ב, ד׳, ל״ד), אשר שָׁכְבָה עליו (מ״א, ג׳, י״ט), ויאמר: א) בענין הַשְׁכִיבָה לישון: אני שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה (תהלי׳, ג׳, ו׳), שאול שֹׁכֵב יָשֵׁן (ש״א, כ״ו, ז׳), וכולל את הַשֵּׁנָה, שלאפען: אשר שָׁכַב שם שאול (שם, ה׳), וְשָׁכַב בשלמתו (דברים, כ״ד, י״ג), עשיר יִשְׁכַּב (איוב, כ״ז, י״ט), וַיִּשְׁכַּב במקום ההוא (בראשית, כ״ח, י״א), ובכנוי: בְּשָׁכְבָהּ ובקומה (שם, י״ט, ל״ג), מן המקור שְׁכַב, ויהי בְשָׁכְבוֹ (רות, ג׳, ד׳), מן המקור שָׁכב, וכן בְּשָׁכְבְּךָ תשמר עליך (משלי, ו׳, כ״ב), וּבְשָׁכְבְּךָ ובקומך (דברים, ו׳, ז׳). ב) שכיבה לנוח ולהרגיע ובא: שֹׁכֵב את מִשְׁכַּב הצהרים (ש״ב, ד׳, ה׳), רוהען, רוהיג ליעגען, покоиться, כרע שָׁכַב כארי (במדבר, כ״ד, ט׳), וְהִפַּרְתָּ לבטח תִּשְׁכָּב (איוב, י״א, י״ח), אם תִּשְׁכְּבוּן בין שפתים (תהלים, ס״ח, י״ד), ובהשאלה: גם בלילה לא שָׁכַב לבו (קהלת, ב׳, כ״ג), ועֹרְקַי לא יִשְׁכָּבוּן (איוב, למ״ד, י״ז), ובלשון נקיה, ישתמשו בפעל זה ג) לענין בעילת אשה בייאשלאפען, совокупляться, ומושך יחס הפעול: כמעט שָׁכַב אחד העם את אשתך (בראשית, כ״ו, יו״ד), וְשָׁכַב איש אתה (במדבר, ה׳, י״ג), ועל הרוב ביחס שֶׁעִם: וְשָׁכַב עמה (יבמות, כ״ב, ט״ז), לכן יִשְׁכַּב עִמָּךְ (בראשית, למ״ד, ט״ו), שִׁכְבִי עמו (שם, י״ט, ל״ד), ובא: לִשְׁכַּב אצלה (שם, ל״ט, יו״ד), וְשָׁכְבָה בחיקך (מ״א, א׳, ב׳),

יבמובן ש"ת: מִשֹּׁכֶבֶת חיקך (מיכה, ז׳, ה׳)—אשה אהובה. ד) שכיבה מחולי, קראַנק ליעגען, שְׁכַב על משכבך והתחל (ש"ב, י"ג, ה׳), ואשר שָׁכַב לא יוסיף לקום (תהלים, מ"א, ט׳), וכן הוא בארמית, ובמשנה שְׁכִיב מֵרָע (ב"ב, ט׳, וי"ו), ה) גויעה, מיתה, שטערבען, умереть, כי עתה שָׁכַבְתִּי ואשקוט (איוב, ג׳, י"ב), ואיש שָׁכַב ולא יקום (שם, י"ד, י"ב), מאז שָׁכַבְתָּ (ישעיה, י"ד, ה׳). ובבחינת השכיבה בקבר: שֹׁכְבֵי קבר (תהלים, פ"ח, וי"ו), שָׁכְבוּ בכבוד איש בביתו (שם, שם, י"ח), ומזה, ע"ד שמוש הפעל הֵאָסֵף, וְשָׁכַבְתִּי עם אבתי (בראשית, מ"ז, ל"ד), ובמדרש: חייך אתה שוֹכֵב ואין אתה מת (ב"ר, צ"ו), הנך שֹׁכֵב עם אבתיך (דברים, ל"א, ט"ז), ובארמית, נשכחתי כמת מלב (תהלים, ל"א, י"ג), תיב"ע היך שְׁכִיבָא. ובגמרא: כי שְׁכִיבְנָא רבי אושעיה נפק לותי (ב"ק, קי"א, ע"ב), השתא איכו שְׁכִיבָא לא אמרי לכו הא מילתא (ב"מ, ע"ג, ע"ב, וי"ו). ובענין היות מונח מושלך ושרוע לארץ, הינגעשטרעקקט זיין, лежать растянутымъ, כרע נפל שכב (שופטים, ה׳, כ"ז), עלפו שָׁכְבוּ בראש כל הוצות (ישעיה, נ"א, כ׳), נִשְׁכְּבָה בבשתנו (ירמיה, ג׳, כ"ה), למעצבה תִּשְׁכָּבוּן (ישעיה, נ׳, י"א), וַיִּשְׁכַּב בשק (מ"א, כ"א, כ"ז), בתוך לבאים אֶשְׁכְּבָה (תהלים, נ"ז, ה׳), ובערבית יורה הפעל שַׁכַב שפיכה, שפיכת משקין ע"י הַטָּיַת הכלי, הערה, אויסגיעססען איין געפֿאֶס, вылить, ומזה לרד"ק בהפעיל, והשמות שִׁכְבָה שְׁכֹבֶת (עיי"ש).

הנפעל, בבעילת אשה, בעשלאָפֿען זיין: ונשיהם תִּשָּׁכַבְנָה (ישעיה, י"ג, ט"ו), בקרי ובכתיב תִּשָּׁגַלְנָה, וכן בפיעל. איפה לא שֻׁכַּבְתְּ (ירמיה, ג׳, ב׳), בקרי.

ההפעיל, מהוראת הקל, יוצא, הִשְׁכִּיבָה בחיקי (מ"א, ג׳, כ׳), הינלעגען, положить, כמו הניחה, ובא בלשון השכבה לפי שהיה ישן, וַיַּשְׁכִּבֵהוּ על מטתו (מ"א, ט"ז), ובענין, מנוחה וְהִשְׁכַּבְתִּים לבטח (הושע, ב׳ כ׳). ובתפלה הַשְׁכִּיבֵנוּ ה׳ אלהינו לשלום. ובהפלה והשלכה: הַשְׁכֵּב אותם ארצה (ש"ב, ח׳, ב׳). ובקבורה: וַיַּשְׁכִּיבֻהוּ בַּמִּשְׁכָּב אשר מלא וגו׳ (דהי"ב, ט"ז, י"ד). ובא: ונבלי שמים מי יַשְׁכִּיב (איוב, ל"ח, ל"ז), לדעת הרד"ק והר"ש פרחון, ענינו שפיכה, הערה, אויסלעערען, опорожнить, מכול העבים אל נבלים, ונאדות, שהוא ית׳ מערה אותם, ומוריד הגשם, והנראה בפירוש המפרשים שענינו הנחה בסדר זה על גב זה.—ומקביל אל הקודם: מי יספר שחקים.

ההפעל: מֻשְׁכָּב על מטתו (מ"ב, ד׳, ל"ב), הינגעלעגט זיין, быть положену, ובענין השלכה, והפלה, וְהֻשְׁכַּב בתוך ערלים (יחזקאל, ל"ב, ל"ב), ועמ"א: וְהָשְׁכְּבָה את ערלים (שם, שם, י"ט), והוא במקור.

שְׁכָבָה, ש"נ, בסמיכות לשם טל: ובבקר היתה שִׁכְבַת הטל סביב למחנה, ותעל שִׁכְבַת הטל (שמות, ט"ז, י"ג, י"ד), לפירש"י ענינו פישוט והשתרע, הטל היה שוכב פשוט בשטח. ובסמיכות לשם זרע: ואיש כי תצא ממנו שִׁכְבַת זרע (ויקרא, ט"ו, ט"ז), י"ם הזרע היוצא על ידי משכב, ולדעת הראב"ע והרד"ק, הענין בשניהם ירידה שפיכה, ונאמר בטל לשון שְׁכָבָה, כמו שנאמר בו: וברדת הטל (במדבר, י"א) — ערגיעססען, אויספֿלוס, истеченіе, וכן בזרע שפיכתו וזרמתו— זאַמענערגוס, истеченіе семени: ואיש כי ישכב את אשה שִׁכְבַת זרע (ויקרא, י"ט, כ׳), שכיבה שיש עמה שפיכת זרע.

שְׁכֹבֶת, ש"נ. משכב שכבת זרע— בייאשלאָף: ואל אשת עמיתך לא תתן שְׁכָבְתְּךָ לזרע (ויקרא, י"ח, כ׳), ועקרו שפיכת זרימת הזרע, זאַמענערגוסס, ולא רחוק לשער, שהוא כנוי לאבר המשגל בזכר. השופך ומקלח הזה, וע"ד שנקרא שָׁפְכָה, (עיין שם).

מִשְׁכָּב, א) ש״ז, הכלי ששוכבים עליו, (לאַגער, בעטט, ложа постель, הַמִּשְׁכָּב אשר ישכב עליו הזב (ויקרא, ט״ו, ד׳), בתנומות עלי מִשְׁכָּב (איוב, ל״ג, ט״ו). ובחדר מִשְׁכָּבְךָ (שמות, ז׳, כ״ח). ובארמית שבמקרא: והרהורין על מִשְׁכְּבִי (דניאל, ד׳, ב׳). וברבוי: כי עלית מִשְׁכְּבֵי אביך (בראשית, מ״ט, ד׳), ירננו על משכבותם (תהלים, קמ״ט, ה׳). ובהשאלה לארון או קבר — זארג, גראַב, гробъ, וישכיבהו בַּמִּשְׁכָּב (דהי״ב, ט״ז, י״ד), בתוך חללים ינתנו מִשְׁכָּב לה (יחזקאל, ל״ב, כ״ה), ינוחו על מִשְׁכְּבוֹתָם (ישעיה, נ״ז, ב׳). ב) שה״פ, דאס ליעגען, אויסרוהען, отдыхъ, שכב את מִשְׁכַּב הצהרים (ש״ב, ד׳, ה׳, מיטטאגס-רוהע, מיטטאגס-שלאף, послѣобѣденный отдыхъ, ובענין שכיבת החולה על מטתו: וְנָפַל למשכב, (שמות, כ״א, י״ח), כְּמִשְׁכַּב נדתה (ויקרא, ט״ו, כ״ו). ובשכיבה עם אשה, למשכב זכר (במדבר, ל״א, י״ח), ביישלאף, совокупленіе, לְמִשְׁכַּב דּוֹדִים (יחזקאל, כ״ג, ט״ז), אהבת מִשְׁכָּבָם (ישעיה, נ״ז, ח׳). וברבוי: מִשְׁכְּבֵי אשה (ויקרא, י״ח, כ״ב).

שֶׁכֶב, במשנה, האבן התחתונה באבני הריחים בנגוד על העליונה שנקראת רֶכֶב: ומרחיקין את הריחים שלשה מן הַשֶּׁכֶב שהן ארבעה מן הרכב (ב״ב, ב׳, א׳; ובגמ׳, י״ז, ע״א).

אַשְׁכַּבְתָּא, ש״נ, בגמרא. פטירה, וסדרי מנהגי הקבורה, וההספד: כל דהוה בְּאַשְׁכַּבְתֵּיה דרבי מזומן היא לחיי העולם הבא (כתובות, דף ק״ג, ע״ב), ומזה ע״מ לש״ע. הַשְׁכָּבָה בהרגל הלשון סדרי הקבורה וההספד.

שְׂכָה, עיין שָׂכַךְ.

שְׂכָה, מקורו ארמית סְכָא, סְכִי, בהוראה, ראיה, צפיה, הבטה, זעהען, שויען, יהינבליקקען (עיין סכא) וממנו בעבריה במקרא בשמות

שֶׂכְוִי, פא״ב: או מי נתן לַשֶּׂכְוִי בינה (איוב, ל״ח, ל״ו), לדעת רש״י בשם יש אומרים, הוא שם כנ״י מליצי אל הלב, שהוא שוכה וצופה ומחשב התולדות — הערץ, сердце או בעטראַכטונג, איינזיכט, созерцаніе, וזה לפי פירושם את הקודם: מי שת בַּטֻּחוֹת חכמה, שהם הכליות, אבל לדעת המפרשים, בַּטֻּחוֹת חכמה, הַשָּׂכְוִי העבים, מסתבר יותר לפרש שם שֶׂכְוִי, בטעם כלל המהוות הנראות ברקיע — לופטשיינונגען, פהאנאָמען מעטעאָר, метеорическія явленія. ולדעת חז״ל: ענינו תרנגול ואמר ר״ש בן לקיש כשהלכתי לתחום קן נשריא היו קורין לתרנגול שֶׂכְוִי וכו׳ מאי קרא או מי נתן לשכוי בינה זה תרנגול, (ר״ה, דף כ״ו, ע״א). ובמדרש א״ר לוי בערביא צווחין לתרנגולתא סכויא (ויק״ר כ״ה; ועיין ירושלמי ברכות, פרק ט׳, הלכה א׳), ועל יסוד זה תקנו בברכות השחר כי שמע קול תרנגולא אומר: אשר נתן לַשֶּׂכְוִי בינה וכו׳ (ברכות, דף ס׳, ע״ב), יעוין מה שכתב על זה הרא״ש, והנראה בגזרתו שהוא מן סַכְוָאָה, בארמית שעקרו צופה, עומד על המצפה להודיע את אשר הוא רואה — וואכטער, сторожъ, הנער הַצֹּפֶה (ש״ב, י״ג, ל״ד), תיב״ע עולימא סַכְוָאָה, העמד הַמְצַפֶּה (ישעיה, כ״א, ו׳), אקים סַכְוָאָה. ומזה נקרא גם נביא בשם זה: שמואל הָרֹאֶה (דהי״א, כ״ו, כ״ח), תרגם רב יוסף שמואל סַכְוָאָה; ומזה בהשאלה, תרנגול, הקורא בלילה שהוא כמו קורא ומעורר ישנים להודיעם שנוי העתים וביותר עלות השחר.

שְׂכִיָּה, פ״א במקרא בל״ר: ועל כל שְׂכִיּוֹת החמדה (ישעיה, ב׳, ט״ז), תיב״ע בירניתא שפירן, כלומר ארמונות יפות נחמדות למראה ורש״י פירש פלטרין רצופים במשכית רצפת שיש כמו ואבן מַשְׂכִּית (ויקרא, כ״ו, א׳): על שם שסוככים בו את הקרקע. והרד״ק פירש ציורים נאים שהאדם שוכה ומביט בהם, שויזערק, בילדווערק, картины образы.

מַשְׂכִּית, ש״נ: ואבן מַשְׂכִּית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה:

(ויקרא, כ״ו, א׳), רש״י פירש לשון כסוי כמו: וְשַׂכֹּתִי כפי (שמות, ל״ג, כ״ב) שמכסים הקרקע ברצפת אבנים — פלאסטער, мостовая. ויב״ע תרגם ואבן מְצַיָּר. ועמו הסכימו טובי המפרשים, ומהם הרשב״ם שכתב: אבן רואה, שיש לו בה צלמים וציורים להסתכל בהן, שוויוערק, בילדוויערק, образы изображенie. וכן: ואבדתם את כל מַשְׂכִּיֹּתָם (במדבר, ל״ג, נ״ב), איש בחדרי מַשְׂכִּיתוֹ (יחזקאל, ח׳, י״ב), בחדרים שיש להם שם ציורי צלמים. ותרגומו באידרון בית משכביה— כאלו היה כתוב בחדרי משכבו. וברבוי: תפוחי זהב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כסף (משלי, כ״ה, י״א). רש״י פירש לפי דרכו כלים המצופים בכסף כמו וְשַׂכֹּתִי כפי, והרד״ק פירש, בציורים נאים — פערצירונגען, узоры, орнаменты, והרמב״ם פירש פתוחים משובכים מעשה שבכה, שבהם מקומות פתוחים דקי העינים ונקראו כן בעבור שיעבור בהם הראות ותרגם וישקף ואסתכי, (פתיחה למו״נ), הון עשיר קרית עזו וכחומה נשגבה בְּמַשְׂכִּתוֹ (שם, י״ח, י״א), בחדר משכיתו, בחדרו הנרצף באבנים, נדמה לו הונו כחומה נשגבה (רש״י) או נדמה לו בשבתו בחדר מַשְׂכִּיתוֹ כאילו הוא יושב בחומה נשגבה. — וי״מ במובן המושאלי השקפה ציורי המחשבה, בדמיונו — געדאנקען, געבילדע, мысли, представленiя. ומזה: עברו מַשְׂכִּיּוֹת לבב (תהלים, ע״ג, ז׳), ציורי מחשבותיהם, יחול לבבם.

שָׁכַח, פ״י, הקל, עֲזִיבָה ונטישת דבר מהיסח הדעת — פערגעססען, забывать, והפוכו זָכֹר, ומושך את יחס הפעול: וְשָׁכַחְתָּ עמר בשדה (דברים, כ״ד), ועל הרוב ממעוט חשיבות הדבר: ולא זָכַר שר המשקים את יוסף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ (בראשית, מ׳, כ״ג), לא שם אליו לבו והסיח דעתו ממנו (עיין זכר). ונרדף עם עזב: ותאמר ציון עֲזָבַנִי ה׳ וה׳ שְׁכֵחָנִי (ישעיה, מ״ט, י״ד), והפוכו: בחקתיך אשתעשע לא אֶשְׁכַּח דברך (תהלים, קי״ט, ט״ז), ועם נָשָׁה או שָׁיָה: צור ילדך תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אל (דברים, ל״ב, י״ח), כאשר שָׁכְחוּ אבותם שמי בבעל (ירמיה, כ״ג, כ״ז), מפני הבעל. וכן בענין יציאת דבר מן הדעת מרוב ימים: וְשָׁכַח את אשר עשית לו (בראשית, כ״ז, מ״ה), מרוב עוני וצרה, שָׁכְחוּ רבצם (ירמיה, נ׳, ו״ו), כי שכחתי מאכל לחמי (תהלים, ק״ב, יו״ד), או מרוב טובה: כי בשת עלומיך תִּשְׁכָּחִי (ישעיה, נ״ד, ד׳), וְשִׁכְחִי עמך (תהלים, מ״ה, י״א), כי אתה עמל תִּשְׁכַּח (איוב, י״א, ט״ז), ובבינוני במובן תאר, וע״מ פָּעֵל: הַשְּׁכֵחִים את הר קדשי (ישעיה, ס״ה, י״א), שְׁכֵחֵי אלהים (תהלים, ט׳, י״ח), שֹׁכְחֵי אל (שם, ח׳, י״ג). ובא: תִּשְׁכַּח ימיני (תהלים, קל״ז, ה׳), במובן הנפעל, תהיה שכוחה. ויתכן שבמובן זה נאמר: גם אלה תִּשְׁכַּחְנָה (ישעיה, מ״ט, ט״ו), ומוסב על העול ובבעח״י: וַתִּשְׁכַּח כי רגל תזורה (איוב, ל״ט, ט״ו). ובהשאלה: יִשְׁכָּחֵהוּ רֶחֶם (שם, כ״ד, כ׳). ובלשון חז״ל בפעול, שָׁכוּחַ. ורבי יהודה הלוי אמר: והארון והלוחות שְׁכוּחִים (בתולת בת יהודה).

הנפעל, היות נעזב — פערלאססען ווערדען, быть забываему, כי לא לנצח יִשָּׁכַח אביון (תהלים, ט׳, י״ט), כי לא תִשָּׁכַח מפי זרעו (דברים, ל״א, כ׳), היות נשמט מדעת — פערגעססען ווערדען, וְנִשְׁכַּח כל השבע (בראשית, מ״א, ל״ד), נִשְׁכַּחְתִּי כמת מלב (תהלים, ל״א, י״ג), בְּשֶׁכְּבָר הימים הבאים הכל נִשְׁכָּח (קהלת, ב׳, ט״ז).

הפיעל פ״א במקרא יוצא לשני, גרם להיות נִשְׁכַּח — פערגעססען לאססען, заставить забыть, שִׁכַּח ה׳ בציון מועד ושבת (איכה, ב׳, ו״ו). בִּטֵּל, העביר, ובלשון חז״ל כענין הקל: והיו למדים ולא היו מְשַׁכְּחִין (שיה״ש, א׳).

ההפעיל פא״ב, כענין הפיעל, לְהַשְׁכִּיחַ את עמי שמי (ירמיה, כ״ג, כ״ז)—פערגעסען מאכען, заставить забыть.

ההתפעל, פא״ב כענין הנפעל,

וַיִּשְׁתַּכְּחוּ בעיר (קהלת, ח׳, י״א), פֿערגעססען ווערדען, וי״מ מלשון שְׁכַח בארמית יהיו נמצאים — געפֿונדען ווערדען, עקסיסטירען. ובלשון חז״ל: לא נִשְׁתַּכְּחָה תורה מישראל (עירובין, נ״ד, ע״א).

שִׁכְחָה, ש״נ — דאס פֿערגעססען, забывчивать, забвенie, עזיבה מהסח הדעת. חלישות כח הזכרון. בתפלה: ואין שִׁכְחָה לפני כסא כבודך, ובהלכה: אסור בלקט שִׁכְחָה ופאה (פאה, ה׳, ה׳). אם שכח עמר בשדה, אינו רשאי לשוב ולקחתו כשנזכר, המעמר לכובעות וכו׳ אין לו שִׁכְחָה (שם, שם, ח׳) — אין עליו תורת שִׁכְחָה.

שְׁכַח, ארמית פ״י. מצא, פֿינדען, בקל, למצוא עונו (תהלים, ל״ו, ג׳), ת׳ לְמִשְׁכַּח חובין, וי״ג לְמַשְׁכַּח בְּאַפְעֵל, ורוב שמושו בבנין זה: לא מצא עזר (בראשית, ב׳, כ׳), ת״א לא אַשְׁכַּח. ובארמית שבמקרא: הַשְׁכַּחַת גבר (דניאל, ב׳. כ״ה), וְהַשְׁכַּחוּ לדניאל בעה (שם, ו״ו, י״ב). ובאִתְפְּעֵל, בהוראת הנפעל, געפֿונדען ווערדען, быть найдену, וכל חבל לא הִשְׁתְּכַח בה (שם, ו״ו, כ״ד), לא נמצא בו, וְהִשְׁתְּכַח באחמתא (עזרא, ו״ו, ב׳), וְהִשְׁתְּכַחַתְ חסיר (דניאל, ה׳, כ״ז). ורגיל הרבה בלשון הגמרא: אַשְׁכַּח כופרא (ב״מ, כ״ג, ע״ב), שטרי אקנייתא דְמִשְׁתַּכְּחֵי בשוקא (שם, ט״ז, ע״ב), ובבינוני פעול: זוזא לעללא לא שְׁכִיחַ (חגיגה, דף ה׳, ע״א), מצוי. מלתא דלא שְׁכִיחָא (ביצה, דף ב׳).

שָׁכַךְ, פעול עומד ויוצא. הקל עקרו: שְׁהִיָּה, כפיפה, זיך בייגען, гнуться, нагибаться: ומזה הנחה — לעגען, затихать, успокоиться. ישור כְּשַׁךְ יקושים (ירמיה, ה׳, כ״ו), י״מ מן המקור תמורת כְּשֹׁךְ. כמו שהיקושים הציידים שוחים וכופפים עצמם להתעלם מעין העופות, שלא יראום ויברחו, ע״ד ידכה יָשֹׁחַ (תהלים, יו״ד, יו״ד), יָשֹׁחוּ במעונות (איוב, ל״ח, מ״ם). וי״מ במובן ש״ת כמו מי שמניח יקושים, פחים. ומזה בהשאלה, השפלה, ירידה, נחיתה, זיך זענקען לעגען, усмириться успокоиться, וַיָּשֹׁכּוּ המים (בראשית, ח׳, א׳): ות״א וְנָחוּ מיא. ובמובן המוסרי, נוח לכעום — זיך בערוהיגען, בעשוויכטיגען, успокоиться, וחמת המלך שָׁכָכָה (אסתר, ו״ו, יו״ד), כְּשֹׁךְ חמת המלך (שם, ב׳, א׳).

ההפעיל, פא״ב, במובן המוסרי, יוצא, השקטה השבחה — בערוהיגען, שטיללען, утишить, успокоить, וַהֲשִׁכֹּתִי מעלי את תלנות וגו׳ (במדבר, י״ז, כ׳), ובלשון חז״ל בפיעל: לְשַׁכֵּךְ את הָאֹזֶן מה שהיא יכולה לשמוע (מכילתא יתרו, ד׳), כמו לשבר: להרגיע, ובפיוט: לְשַׁכֵּךְ כעס וחמה (פיוט לר״ה).

שְׁכִיבָה, שה״פ — בערוהיגונג, успокоенie, שתי שכיבות הללו למה (מגלה, דף ט״ז, ע״א; ועיין אסתר רבה, על הפסוק ותמאן המלכה ושתי).

שֵׂכוּ, (מצפה) עיר בארץ ישראל בחלק בנימין וחרבותיה עוד נכרות עד היום (ע׳ שמואל א׳, י״ט, כ״ב).

שָׂכַךְ, פ״י מיסוד של סוך, שׂיךְ, בהוראה הפעל סכך, אלא שהוא מעט המציאות במקרא. ורוב שמושו בפעל סָכַךְ, וענינו כסוי, חפוי, כסוי והגנה— דעקקען, אומהיללען. שיטצען, покрыть, окутывать, защищать, וְשַׂכֹּתִי כפי עליך (שמות, ל״ג, כ״ב). אניח כפי עליך לכסותך שלא תראני.

שֹׂךְ, ש״נ: ויחמס כגן שֻׂכּוֹ (איכה, ב׳, ו״ו), הנכון שהוא כמו סֻכָּה, והוא כנוי מליצי לבית המקדש וכמו שנאמר: ויהי בשלם סֻכּוֹ (תהלים, ע״ו, ג׳), כגן, גנן החומם ועוקר את הקוצים מגנו כן עקר הקב״ה סֻכָּתוֹ, או כגן שמסלק, ופורק את הנמצא בכרמו אחר כלות הבציר, (ועיין גן, שכך).

שָׁכֹל, פעו״י, דומה לפעל תְּכֵל בארמית מיסודו של כָּל, כָּלָה. הקל, עומד היות משולל ונעדר בנים, במותם—

קינדערלאָז ווערדען, лишиться дѣтей: וכאשר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי (בראשית, מ"ג, י"ד), למה אֶשְׁכַּל גם שניכם (שם, כ"ז, מ"ה), ע"ד פעל יוצא: תְּשַׁכֵּל מנשים אמך (ש"א, ט"ו, ל"ג), ובפעול: שְׁכוּלָה וגלמודה (ישעיה, מ"ט, כ"א) — שכולה בלא בנים וגלמודה בלא בעל.

הפִּיעֵל, יוצא, הריגת בנים ביחס לאבותיהם — קינדערלאָז מאַכען, лишить дѣтей, сдѣлать бездѣтнымъ, כאשר שִׁכְּלָה נשים חרבך (ש"א, ט"ו, ל"ג), אתי שִׁכַּלְתֶּם (בראשית, מ"ב, ל"ו), כי גם יגדלו את בניהם וְשִׁכַּלְתִּים מאדם (הושע, ט', י"ב). ויאמר על האשה המפלת נפלים, או שילדיה מתים כשהם קטנים: לא תהיה מְשַׁכֵּלָה ועקרה בארצך (שמות, כ"ג, כ"ו). רחליך ועזיך לא שִׁכֵּלוּ (בראשית, ל"א, ל"ח) — ובא בענין כליון ואבוד — הינראַפֿען, פֿערניכטען, губить истребить: מחוץ שִׁכְּלָה חרב (איכה, א', כ'), שִׁכַּלְתִּי אבדתי את עמי (ירמיה, ט"ו, ז'), המים רָעִים והארץ מְשַׁכָּלֶת (מ"ב, ב', י"ט), ע"ד שנאמר ארץ אכלת יושביה (במדבר, י"ג, ל"ב), וּמְשַׁכֶּלֶת גויך היית (יחזקאל, ל"ו, י"ג), והקודם: אֹכֶלֶת אדם את, או לפי שיחס הארץ ליושביה כיחס האם לילדיה, וע"ד ההשאלה: ולא תְשַׁכֵּל לכם הגפן בשדה (מלאכי, ג', י"א) — לא תְשַׁכֵּל את פריה.

ההִפְעִיל, כעין הפיעל נמצא רק בבינוני: תן להם רחם מַשְׁכִּיל (הושע, ט', י"ד), תיב"ע רחם מַתְכֵּל שמוציא ילדים מתים, ובא: הציו כגבור מַשְׁכִּיל (ירמיה, כ', ט') — בהשאלה, הצים של גבור ממית והורג, ושעורו: כגבור מַשְׁכִּיל בהציו, ומתרגום השבעים נראה שקראו מַשְׂכִּיל בשי"ן שמאלית עיין שָׂכַל.

שַׁכּוּל, ת' מי שמתו או שגזלו ממנו ילדיו — דער קינדער בערױבטע, лишенный дѣтей, כדוב שַׁכּוּל (ש"ב, י"ז, ח'), וְתהיינה נשיהן שַׁכֻּלוֹת ואלמנות (ירמיה, י"ח, כ"א), ובא — שכלם מתאימות וְשַׁכֻּלָה אין בהם (שיה"ש, ד', ב'), הרחלים כלם בריאות ושלמות ואין בהם אחת שֶׁשַּׁכָּלָה בניה, מפני תשות כחה, או שעניָנו, בעלת מום וחסרון.

שְׁכוֹל, ש"ז, מצב מי שמתו בניו עליו. קינדערלאָזיגקייט, פֿערוואיזונג: בדרך המליצה לא אשב אלמנה ולא ארע שְׁכוֹל (ישעיה, מ"ז, ט'), ובא ככנוי, לצרה גדולה ומיפלג: שְׁכוֹל לנפשי (תהלים, ל"ה, י"ב).

שִׁכֻּלִים, ש"ז כעין הקודם, פֿערוואיזונג. בני שִׁכֻּלָיִךְ (ישעיה, מ"ט, כ'), הבנים שהיית שכלה מהם — שגלו ממך.

מְשַׁכֶּלֶת, ש"נ, דבר הגורם לאבוד נפשות מן הארץ, מות וּמְשַׁכָּלֶת (מ"ב, ב', כ"א) — וואס דיא ענטפֿאָלקערונג בעפֿאָרדערט.

ב) **שָׁכַל**, פ"י, בערבית בהוראת עניבה, קליעה, שליבה, קניפּפען שלינגען, פֿלעכטען, ומזה בעברית.

אֶשְׁכֹּל, ש', שרשרות של ציצים ובדים דקים קלועים ומשולבים זה בזה, והתיחד של שריג של גפן, נושא הענבים ובארמית סגול סגולא — טרויבענשטראנג, וְאֶשְׁכּוֹל ענבים (במדבר, י"ג, כ"ג). וברבוי הבשילו אַשְׁכְּלֹתֶיהָ ענבים (בראשית, מ', יו"ד), כְּאֶשְׁכְּלוֹת הגפן (שיה"ש, ז', ט'), ובפרי התמרים: ושדיך לְאַשְׁכֹּלוֹת (שם, שם, ח'), ובמובן ענבים, טרויבען, אֶשְׁכּוֹל לאכל (מיכה, ז', א'), אַשְׁכְּלֹת מררות למו (דברים, ל"ב, ל"ב), ובא: אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר (שיה"ש, א', י"ד) — שרשרת של נוצות הכפר — ובמשנה מן הָאֶשְׁכּוֹל של ביצים, (תוספתא זבים, ה', מ"ו; גמרא ביצה, דף ז', ע"א), ופירש"י השדרה: שהביצים אדוקים שם, ובמשנה בהשאלה: משמת יוסי בן יועזר וכו' בטלו הָאֶשְׁכּוֹלוֹת, שנאמר אין אשכול לאכל (סוטה, ט', ט'), ובגמרא שם (דף מ"ז, ע"א), ובתמורה (ט"ו, א'), אמרו מאי אשכולות? איש שהכל בו, ובפירוש שם התאר המליצי הזה אמרו חכמי דורנו כמה דברים, והנראה

שעניננו איש שָׁלֵם בתורה ובמעשים, ע״ד שדרשוהו בנוטריקון, איש שֶׁהַכֹּל בּוֹ, ובסמך על הכתוב אין אֶשְׁכּוֹל לאכל וגו׳ אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין (מיכה, ז׳, א׳ ב׳), תרגמו את השם סגולה בארמית, שעקרו אֶשְׁכֹּל, ובא להוראת דבר יקר ונעלה, בערבית וארמית (עיי״ש סגל). בשם אֶשְׁכֹּל. ובירושלמי דסוטה על המשנה הנ״ל הוסיפו: ולא עמד אֶשְׁכּוֹל עד שעמד רבי עקיבא וכל הזוגות לא היו אֶשְׁכּוֹלוֹת אלו שמשו פרנסות ואלו לא שמשו פרנסות, והכוונה לדעתנו, שהיו נוסף על רוב חכמתם בתורה גם פרנסי הדור ומנהיגיו (ועיין הערה ט׳ לספר רביעי, בספרנו דה״י לבני ישראל).

[הערה] בגזרת השרש הזה בהוראתו בערבית יש לאמר שיסודו שיך שׂכך (בשי״ן שמאלית) סָכַךְ בעברית וסוג סיג בארמית— בהוראה אחת משותפת, קליעה שליבה ומהם השם אֶשֶׁךְ (עיי״ש). ולא רחוק לשער עוד כי יש במשמעו גם מושג הזריקה והיריה, שלייׄ-דערען, бросать, метать, кидать, ע״ד שמוש הפעל קָלַע, הכולל מושג העניבה, והזריקה, וזה אם שֶׁהַקְלִיעָה נעשית בזריקת המתלפות והחוטים לכאן ולכאן, או על שהזורק וְהַקּוֹלֵעַ מניף מניע, ומפזז ידיו לצדדים, ומזה יפורש לדעתנו חִצָּיו כגבור מַשְׂכִּיל (ירמיה, נ׳, ט׳), גבור קַלָּע ושעורו הציו כחצי משכיל גבור, ובמובן קרוב לזה בשין שמאלית שִׂכֵּל את ידיו (בראשית, מ״ח, י״ד), הניח ידיו זו על גבי זו דרך עניבה, דרך שליבה וקשירה, פערשלינגען, פערקרייצען, перекрещивать, ע״ד פירוש הרשב״ם והרלב״ג. ויש להוסיף כי גם הוראת הפעל שָׁכֹל, בענין אבדן הבנים, עקרו זריקה, השלכה, והפלה פערווערפען, וועגווערפען. והונח ראשונה להפלת נפלים שהנפלים במו נזרקים ומושלכים כדבר שאין חפץ בו, ומזה: רחליך ועזיך לא שִׁכֵּלוּ (בראשית, ל״א, ל״ח), תפלט פרתו ולא תְשַׁכֵּל (איוב, כ״א, י׳). ולא תְשַׁכֵּל לכם הגפן (מלאכי, ג׳, י״א), וקרוב בזה אל הפעל נשל: כי ישל זיתך (דברים, כ״ח, מ״ב).—ובהשאלה: שִׁכַּלְתִּי אבדתי את עמי (ירמיה, ט״ו, ז׳), ע״ד ונשל גוים רבים (דברים, ז׳, כ״ב), ומן ההנחה הראשונה בא ביחס אל האבות: אתי, שִׁכַּלְתֶּם (בראשית, ל״א, ל״ח), ובקל: שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי (שם, מ״ג, י״ד)—

שׂכל, פעו״י, יסודו הנראה שכה ובארמית סָכַל מיסודו של סְכָה ועניננו: רְאִיָה, צְפִיָה, זעהען, שויען, видѣть наблюдать, והתיחד לראית השכל, איינזעהען, усматривать разсматривать, הַקַּל פ״א במקרא: שָׂכַל דוד מכל עבדי שאול (ש״א, י״ח, ל׳), וטעמו: היטיב לראות מכלם, וכולל עמו השגת המבוקש בטוב הראיה, הצלחה, גליקקליך זיין, успѣвать быть счастливымъ ועקר שמושו בבנין

הפעיל יוצא א) ראיה, הבטה, זעהען, שויען: ונחמד העץ לְהַשְׂכִּיל (בראשית, ג׳, ו׳), ועל הרוב במובן המשאלי ראית השכל, איינזעהען, איינדרינגען, בעמראכ-טען, усмотрѣть, вникать, проникать: לו חכמו יַשְׂכִּילוּ זאת (דברים, ל״ב, כ״ט), ועתה מלכים הַשְׂכִּילוּ (תהלים, ב׳, י׳), וכל דרכיו לא הִשְׂכִּילוּ (איוב, ל״ד, כ״ז), הבנה, בעגרייפען, понимать, ומעשהו הִשְׂכִּילוּ (תהלים, ס״ד, י׳), וביחס הב׳ית: אַשְׂכִּילָה בדרך תמים (שם, ק״א, ב׳)— וּלְהַשְׂכִּיל באמתך (דניאל, ט׳, י״ג). וביחס שֶׁאֶל: וּלְהַשְׂכִּיל אֶל דברי התורה (נחמיה, ח׳, י״ג). ובענין שימת לב ופקוח, אויפ-מערקזאם זיין, внимать: אשרי מַשְׂכִּיל אל דל (תהלים, מ״א, ב׳). ובלמ״ד: מַשְׂכִּיל צדיק לבית רשע (משלי, כ״א, י״ב). ובעל: מַשְׂכִּיל על דבר ימצא טוב (שם, ט״ז, כ׳). ובמקור: הַשְׂכֵּל וידע אותי (ירמיה, ט׳, כ״ג). ובקנות ידיעה והבנה, איינזיכט ערווערבען, בעקאָממען, образумиться пріобрѣть прозорливость: מכל מלמדי הִשְׂכַּלְתִּי (שם, קי״ט, צ״ט)—מפה כלם למדתי להשכיל. ובבינוני במובן ש״ת: היש מַשְׂכִּיל דֹרֵשׁ את אלהים (שם, י״ד, ב׳). איינזיכטספאלל, פערשטאָנדיגער, разумный прозорливый проницательный:

כי יסכן עלימו מַשְׂכִּיל (איוב, כ״ב, ב׳), לכן הַמַּשְׂכִּיל בעת ההיא ידם (עמוס, ה׳, י״ג) — הרואה ומבין מעמד הדור לא יתאונן, ומה׳ אשה מַשְׂכָּלֶת (משלי, י״ט, י״ד), וּמַשְׂכִּילִים בכל חכמה (דניאל, א׳, ד׳)—יש להם השגה: הַמַּשְׂכִּילִים שֶׂכֶל טוב (דהי״ב, ל׳, כ״ב), (עיין שֶׂכֶל): ארח חיים למעלה לְמַשְׂכִּיל (משלי, ט״ו, כ״ד) — ארח החיים של הַמַּשְׂכִּיל עולה למעלה. ובחזיונות דניאל נקראו בשם זה החסידים החרדים בימי החשמונאים אשר נתנו נפשם על קדוש השם, ונלחמו במלכי סוריא אשר גזרו להפר ברית: וּמַשְׂכִּלֵי עם יבינו לרבים (דניאל, י״א, ל״ג), וְהַמַּשְׂכִּלִים יזהירו כזהר הרקיע (שם, שם, ג׳), ומן הַמַּשְׂכִּילִים יכשלו (שם, י״א, ל״ה). ובספרי המחקר: האדם קודם שֶׁיַּשְׂכִּיל דבר הוא מַשְׂכִּיל בכח וּכְשֶׁיַּשְׂכִּיל דבר אחד וכו׳ כשהשכיל צורת זה האילן אז הוא מַשְׂכִּיל בפעל והשכל אשר עלה בידו בפעל הוא צורת האילן וכו׳ כי אין הַשֶּׂכֶל זולת הדבר הַמּוּשְׂכָּל (מו״נ, א׳, ס״ח), כי אין הַשֶּׂכֶל בפעל זולת מה שֶׁהוּשְׂכַּל, והדבר אשר בו הושכלה צורת האילן והופשטה אשר הוא הַמַּשְׂכִּיל הוא השכל ההוה בפעל (שם). ב) יוצא לשלישי, למוד והבנה לעהרען, בעלעהרען, вразумить, вразумлять: אַשְׂכִּילְךָ ואורך (תהלים, ל״ב, ח׳), יצאתי לְהַשְׂכִּילְךָ בינה (דניאל, ט׳, כ״ב), וּבְהַשְׂכִּיל להכם יקח דעת (משלי, כ״א, י״א), לב חכם יַשְׂכִּיל פיהו (שם, ט״ז, כ״ג), מיד ה׳ עלי הִשְׂכִּיל (דהי״א, כ״ח, י״ט)—מיד ה׳ אשר היתה לטובה לְהַשְׂכִּילֵנִי, ילמד ויכין את פיהו לדבר נכוחות. ובא ג) השגת המבוקש על ידי טוב ראית השכל וההתבוננות הצלחה, גליקק האבען, имѣть, счастье, ומלך מלך וְהִשְׂכִּיל (ירמיה, כ״ג, ה׳), הנה יַשְׂכִּיל עבדי (ישעיה, נ״ב, י״ג), למען תַּשְׂכִּיל בכל אשר תלך (יהושע, א׳, ז׳), כי אז תצליח את דרכך ואז תַּשְׂכִּיל (שם, שם ח׳), וביחס הפעול: למען תַּשְׂכִּילוּ את כל אשר תעשון (דברים, כ״ט, ט׳), כמו בכל אשר. וכן: למען תַּשְׂכִּיל את כל אשר תעשה (מ״א, ב׳, ג׳). ואפשר שענינם, יוצא, תעשה את כל מעשיך מוצלחים. ובא המקור במובן שם, איינזיכט, уразумѣніе, ורעו אתכם דעה וְהַשְׂכֵּיל (ירמיה, ג׳), ודבריו לא בְהַשְׂכֵּיל (איוב, ל״ד, ל״ה), מדע וְהַשְׂכֵּל (דניאל, א׳, י״ז), ובטעם תאה״ש: לקחת מוסר הַשְׂכֵּל (משלי, א׳, ג׳), תועה מדרך הַשְׂכֵּל (שם, כ״א, ט״ז).

הפיעל. פ״א במקרא. לדעת כמה מפרשים מזה: שִׂכֵּל את ידיו (בראשית, מ״ח, י״ד), וענינו הניח בכוונה מיוחדה את ידיו, באופן אחר ממה שהיו עומדים לפניו, מיט פֿאָרבעדאַכט, съ умысломъ, ויכלול הפעל עם תאה״פ (ועיין שָׂכַל).

שֵׂכֶל, שֶׂכֶל, ש״ז, א) מראה, אויסזעהען: והאשה טובת שֶׂכֶל (שם, כ״ה, ג׳), כמו טובת מראה, ומזה, שֵׂכֶל טוב יתן חן (משלי, י״ג, ט״ו), ומצא חן וְשֵׂכֶל טוב (שם, ג׳, ד׳), ראית פנים ברצון, אנזעהען, уваженіе, שֵׂכֶל טוב לכל עשיהם (תהלים, קי״א, יו״ד), ואפשר שזה ענינו הצלחה ואשר. ב) במובן המוסרי, הכרה, והבנה איינזיכט, קלוגהייט, умъ, разумъ, יתן לך ה׳ שֶׂכֶל ובינה (דהי״א, כ״א, י״ב), מקור חיים שֵׂכֶל בעליו (משלי, ט״ז, כ״ב), כי לבם צפנת מִשְּׂכֶל (איוב, י״ז, ד׳), לפי שִׂכְלוֹ יהלל איש (משלי, י״ב, ח׳), כי יבוז לְשֵׂכֶל מליך (שם, כ״ג, ט׳). ובענין התבוננות, בעטראַכטען, נאַכדענקען, вдумываніе обдуманность, размышленіе: ושום שֶׂכֶל במקרא (נחמיה, ח׳, ח׳), ובכתבי הקדש האחרונים התיחד השם שֶׂכֶל, להבנה בחכמת השיר והנגון: הלוים הַמַּשְׂכִּילִים שֶׂכֶל טוב לה׳ (דהי״ב ל׳, כ״ב), וכמו שפירש המפרש המיוחס לרש״י, לענין שירה נופל לשון שֵׂכֶל, ומזה: וזכריהו בנו יועץ בְּשֶׂכֶל, (דהי״א, כ״ו, י״ד)—יודע פרק בשיר. וכן יאמר לדעתנו. ויביאו לנו וגו׳ איש

שֶׂכֶל מבני מחלי וגו׳ ושרביה ובניו וגו׳ (עזרא, ח׳, י״ח). ואיש שכל ביחיד במקום רבים, אנשי שכל, והם שרביה וגו׳ והוי״ו בשם שרביה מיותר, ומאנשי שכל ההם היה גם חשביה וגו׳.—ומן השם שכל בהוראה המיוחדת הזו נאמר: זמרו מַשְׂכִּיל (תהלים, מ״ז, ח׳), שיר מחובר מאיש שכל או יועץ בשכל. וכמו כן יתכן שבטעם זה או קרוב לזה בא השם מַשְׂכִּיל בראש כמה וכמה פרשיות בתהלים: לדוד מַשְׂכִּיל (ל״ב, א׳), מַשְׂכִּיל לדוד (נ״ג, א׳), מַשְׂכִּיל שיר ידידת (מ״ה, א׳), למנצח מַשְׂכִּיל לבני קרח (מ״ב, א׳), שם ידוע לשיר מיוחד בערך נגונו. ובספרי המחברים השתמשו בשם שֵׂכֶל, לכח ההכרה וההשגה המושכלת בכלל, פערשטאַנד, אינטעלליגענץ, умъ, смѣтливость, ואמרו: שֵׂכֶל אלהי, שֵׂכֶל נִפְרָד או שֵׂכֶל נִבְדָּל, כנוי למלאך, הנפרד והנבדל מן החמר, שכל אנושי, שֵׂכֶל בְּכֹחַ, כח ההכרה הנטוע בנפש המוכן להכיר ולהשכיל. שֵׂכֶל בְּפֹעַל — השכל כשהוא משכיל ומכיר איזה מושכל, אַקטיוו, שֵׂכֶל נִקְנֶה— ההכרה הנקנית על ידי הלמוד, שֵׂכֶל נֶאֱצָל—ההכרה הבאה על ידי השפעת האצילות.

הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, לפי שטת הפלסופים הערביים, מפרשי שטת אריס־טאָטעלס, הוא שֵׂכֶל נפרד, נותן צורות לכל נמצא בכדור הארץ, ומשפיע ביחוד על השכל האנושי, — ומתדבק עמו (יעוין במורה נבוכים חלק ג׳, פרק נ״א).

גַּלְגַּל הַשֵּׂכֶל, הר״ש בן גבירול אמר: בהרימך על גלגל התשיעי גלגל הַשֵּׂכֶל הוא ההיכל לפני העשירי יהיה קדש לה׳, והוא הגלגל הנעלה על כל עליון (כתר מלכות). ומדבריו נראה שזהו שנקרא השכל העשירי, אצל הפלסופים — ולפי דברי הר״ש בן תבון בפירוש המלות הזרות נקרא בשם השכל העשירי. השכל התחתון למטה מתשעת השכלים הנפרדים מנהיגי ה[illegible] הגלגלים, העליון, והוא הַשֵּׂכֶל הפועל.

הַשְׂכָּלָה, שמ״נ, הכרה שכלית, пони-манiе: עבר משכיל זה אליעזר ומה השכלתו אמר וכו׳ (ב״ר, ס׳), ורגיל השם הזה בדברי המחברים לענין הבנה עיוניית. וביחוד נהגו להשתמש בו המחברים האחרונים להבנה עיוניית באמונות ודעות — אױפקלערונג.

מוּשְׂכָּל, ש״ז, ציור ומושג שכלי—פערשטאַנדסבעגריף, умственное понятiе, יאמרו מוּשְׂכָּל ראשון. וברבוי: מוּשְׂכָּלוֹת ראשונות, ההכרה והמושג ששכל האנושי מכיר ומשיג בעצמו מבלי למוד מאחרים.

שְׂכַל, סְכַל, ארמית כבעברית — פערשטאַנדיג זיין, быть смѣтливымъ, בתרגומים בקל פ״א: היש מַשְׂכִּיל (תהלים, נ״ג, ג׳) — תיב״ע האית דְשָׂכַל, ובנוסחאות אחרות: דִי יַשְׂכִּיל בהפעיל, ורוב שמושו בהפעיל, ובארמית שבמקרא באִתְפַּעַל. במובן התבוננות מִשְׂתַּכַּל הוית בקרניא (דניאל, ז׳, ח׳) — בעטראַכטען, ובתרגומים על הרוב בסמ״ך (ועיין סְכַל) ובדבא״ס, ומזה:

הִשְׂתַּכְּלוּת, שמ״נ — דאַס בעטראַכטען, осмысленность: הַהִשְׂתַּכְּלוּת וההתבוננות (מו״נ, א׳, מ״ו).

שָׂכְלְתָן, שָׂכְלְתָנָא, השכל — אײנזיכט, וְשָׂכְלְתָנוּ וחכמה (דניאל, ה׳, י״א; שם, שם, י״ב), ובתרגומים תמיד בסמ״ך, סוכלתן. ובגמרא: אָן חכמתך, אן סוכלתנותך (בבלי, שבת, ל׳, ע״א).

שִׂכְלוּת, עיין סכל.

שַׂכְלֵל, עיין כלל.

שְׁכֶם, ש״ז, פרק הגב מתחת לערף— והולך מכתף לכתף ומתיחס רק לבן אדם — שולטער, נאַקען, רוקקען, плечо, спина. כתפי מִשִּׁכְמָהּ תפול (איוב, ל״א, כ״ב), בחסרון המפיק: מִשִּׁכְמוֹ ומעלה גבה מכל העם (ש״א, ט׳, ב׳), והוא הפרק, בגוף האדם המסוגל למשא, שם על שִׁכְמָהּ (בראשית, כ״א, י״ד), ולא נמצא ברבוי: על שְׁכֶם שניהם (שם, ט׳, כ״ג). אם לא על שְׁכָמַי אשאנו (איוב,

ל״א, ל״ו), דרך חבה כמו שנושאים את הילד האהוב. ע״ד: ובנתיך על כתף תנשאנה (ישעיה, מ״ט, כ״ב), ועליו היו לפנים נותנים חבל העבודות: יסור סבלו מעל שכמך (ישעיה, יו״ד, כ״ז). והכפל: ועלו מעל צוארך, ומזה: ויט שכמו לסבול ויהי למס עבד (בראשית, מ״ט, ט״ו), ומזה: ע״ד המליצה: לעבדו שכם אחד (צפניה, ג׳, ט׳)—יתחברו כלם לשכם אחד לקבל עליו עול מלכותו, ע״ד: ועפו בכתף פלשתים (ישעיה, י״א, י״ד), ובמובן אחר: ותהי המשרה על שכמו (ישעיה, ט׳, ה׳)— משא המשרה, שהיא מעין עבודות גדולה. ומזה: ונתתי מפתח בית דוד על שכמו (שם. כ״ב, כ״ב), וי״מ כפשוטו, שהאיש שעל הבית היה נושא מפתח על שכמו לסימן גדולתו: מטה שכמו (שם, ט׳, ג׳)—המטה שהיה מכה בו את שכמו, לרדותו, ע״ד: גוי נתתי למכים (ישעיה, נ׳, ו״ו). ומסגולת הלשון לאמר: כהפנתו שכמו ללכת (ש״א, יו״ד, ט׳), בפניה לצד אחר. ונבדל מענין: ערף יפנו (יהושע, ז׳, י״ב), שבא לניסה. ובא ב) במובן צד וחלק ע״ד שמוש השם כתף — טהייל, часть: שכם אחד על אחיך (בראשית, מ״ח, כ״ב), ובא על משקל

שכם: כי תשיתמו שכם (תהלים, כ״א, י״ג), מקרא קשה הוא, והמחוור מכל הפירושים שנאמרו בו, שהוא ע״ד: ואיבי נתתה לי ערף (שם, י״ח, מ״א)— תשית אותם שיפנו ערף. לנום מפני— דרך ירצחו שכמה (הושע, ו׳, ט׳), רש״י פירש, כמו שכם אחד — אים פעראיין, ויש שפרשוהו במובן שע״פ — ירצחו על הדרך ההולך לשכם וכן נראה (עיין שכם). ומן השם שכם, שכם נגזר פעל, בבנין הפעיל

ה־ ־ם, שעקרו לדעתנו הרמת השכם, בקום אדם ממשכבו. והתיחד לקימה בזרוז, לעשות מעשה נכבר — זיך אויפמאכען, אויפשטעהען, вставать. ומחובר עם השם בקר ביהם. תאה״פ וישכם אברהם בבקר (בראשית, י״ט, כ״ז), וישכימו בבקר (שם, כ״ו, ל״א), וישכימו כעלות השחר (יהושע, ו״ו, ט״ו), ובזולת השם בקר, יכלול גם ענין תאה״פ הזה, קימה בבקר — זיך פריה אויפמאכען, вставать рано: והשכמתם והלכתם (בראשית, י״ט, ב׳). תשכים ופשטת (שופטים, ט׳, ל״ג), אכן השכימו השחיתו (צפניה, ג׳, ז׳), מקדימים לקום ולהשחית, ע״ד שנאמר: באור הבקר יעשוה (מיכה, ב׳, א׳). ומזה: משכימי קום (תהלים, קכ״ז, ב׳), קמים בהשכם. וע״ד המליצה: וכטל משכים הולך (הושע, ו״ו, ד׳), נשכימה לכרמים (שיה״ש, ז׳, י״ג) — חסר הפעל ללכת. ובמקור בסמיכות למקור מפעל אחר, בענין תכיפות והתמדת הפעולה: השכם ודבר (ירמיה, ז׳, י״ג)—יעדען מארגען פריה, каждое утро, השכם והעד (שם, י״א, ז׳), השכם ולמד (שם, ל״ב, ל״ג). ובא: אשכים ודבר (ירמיה, כ״ה, ג׳)—אל״ף במקום ה״א. ובא בטעם תאה״פ: ויגש הפלשתי השכם והערב (ש״א, י״ז, ט״ז) בבקר השכים (משלי, כ״ז, י״ד) — פריה דעם מארגענס, утромъ.

השכמה, שה״פ — דאס פריה אויפשטעהן, השכמת בית המדרש (שבת, דף קכ״ז, ע״א), משה בהשכמה עלה. בהשכמה ירד (שם, דף פ״ו, ע״א).

שכם, שע״פ, עיר קדומה בארץ כנען, בימי האבות: עד מקום שכם (בראשית, י״ב, ו״ו), וזה כפי הנראה על שהיתה עומדת בגב ההר, ומשנתחלקה הארץ לבני ישראל, נפלה בגורל לאפרים וההר אשר עמדה עליו נקרא „הר אפרים״; ונתנה לכהנים ונקדשה לעיר מקלט, לנים שמה כל רוצח מכה נפש בשגגה (יהושע, כ׳, ז׳). ובסמך על הדבר הזה יתכן לשער, שזאת כוונת המליצה: וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה (הושע, ו׳, ט׳), תחת שהיתה שכם לפנים עיר מקלט, לשוגגים, ועל הכהנים היתה שומה, לפקח על צרכי הנמלטים אליהם, וכל זה כדי

לעצור בעד הרציחה, שבו הכהנים יושבי שכם להתחבר חבורות של רוצחים, ובהחלק מלכות בני ישראל לשתי ממלכות ובאה שכם למלכות ישראל לירבעם מלך ישראל בנה אותה, וישימה לעיר מלכותו. וכנראה שלזה כוון המשורר, באמרו על מלכות בית דוד: אחלקה שכם (תהלים, ס׳, ח׳; ק״ח, ח׳), אשוב ואקח את שכם לחלקי, ובימי הבית השני ישבו השמרונים בה, ובימי היונים והרומים הוסב שמה לשם Neobplis — ומזה בהמשך הזמן לשם Nablis, והם יושבים שם עד היום.

שְׁכֶם, בן חמור החוי נשיא הארץ, אשר חשקה נפשו בבת יעקב ואביו נֵאות למול כל זכר בעירם ככל המסופר בתורה (בראשית, ל״ד).

שֶׁכֶם, שע״פ. מבני גלעד בן מכיר: וְשֶׁכֶם משפחת הַשִּׁכְמִי (במדבר, כ״ו, ל״א); (וצ״ע בדהי״א, ז׳, י״ט).

שָׁכֵן, פעו״י, הקל, א) ירידה למקום ועם זה, הֲנָיָה וּשְׁרִיָּה — זיך זענקען, זיך ניעדערלאססען, располагаться: כי שָׁכַן עליו הענן (שמות, מ׳, ל״ה), תִּשְׁכָּן עָלָיו עננה (איוב, ג׳, ד׳), עליהם עוף השמים יִשְׁכּוֹן (תהלים, ק״ד, י״ב), כלביא שָׁכֵן (דברים, ל״ג, כ׳). ובארמית שבמקרא יִשְׁכְּנָן צפרי שמיא (דניאל, ד׳, י״ח), ועיקר שמושו ב) דירה וישיבה במקום, וואָהנען, жить, גלעד בעבר הירדן שָׁכֵן (שופטים, ה׳, ט״ז), וַיִּשְׁכְּנוּ מחוילה (בראשית, כ״ה, י״ח). וכולל ג) מושג המנוחה במקום הדירה, רוהיג וואָהנען, וַיִּשְׁכֹּן ישראל בטח (דברים, ל״ג, כ״ח), אעופה וְאֶשְׁכֹּנָה (תהלים, נ״ה, ז׳), וְשָׁכַן תחתיו ולא ירגז (ש״ב, ז׳, יו״ד), וָאֶשְׁכּוֹן כמלך בגדוד (איוב, כ״ט, כ״ה), וירושלים תִּשְׁכּוֹן לבטח (ירמיה, ל״ג, כ״ג). וביחס הבי״ת: ואהבי שמו יִשְׁכְּנוּ בה (תהלים, ס״ט, ל״ז). וביחס אל המנוחה בקבר: אף בשרי יִשְׁכֹּן לבטח (שם, ט״ז, ט׳), הקיצו ורננו שֹׁכְנֵי עפר (ישעיה, כ״ו, י״ט), כמעט שָׁכְנָה דומה נפשי (תהלים, צ״ד, י״ז). ובמנוחה של בטלה: יִשְׁכְּנוּ אדיריך (נחום, ג׳, י״ח), והקודם: נָמוּ רעיך. וביחס אל הרגלים, בביתה לא יִשְׁכְּנוּ רגליה (משלי, ז׳, י״א), ובבינוני כעין ש״ת: יושב, דר, איינוואָהנער: כל ישבי תבל וְשֹׁכְנֵי ארץ (ישעיה, י״ח, ג׳), שֹׁכְנֵי בתי חמר (איוב, ד׳, י״ט), מתחת מים וְשֹׁכְנֵיהֶם (שם, כ״ו, ה׳). ובדבור השיר בתוספת יו״ד: שֹׁכְנִי בחגוי הסלע (ירמיה, מ״ט, ט״ז). שֹׁכְנִי לבדד (מיכה, ז׳, י״ד). ופאב״מ בבינוני פעול: הַשְּׁכוּנֵי באהלים (שופטים, ה׳, י״א) — ד) בענין מציאות במקום — זיך בעפינדען זיין, пребывать: וכעין שמוש הפעל גור ישב: מי יִשְׁכֹּן בהר קדשך (תהלים, ט״ו, א׳), והקודם: מי יָגוּר באהלך. רבת שָׁכְנָה לה נפשי עם שונא שלום (שם, ק״כ, ו׳״ו), סוררים שָׁכְנוּ צחיחה (שם, ס״ח, ו׳״ו), תִּשְׁכּוֹן באהלו מבלי־לו (איוב, י״ח) — הצרה היא תהיה מצויה שם באהלו, שלא יהיה שייך לו עוד, תחתיו. אי זה הדרך יִשְׁכָּן־אור (שם, ל״ח, י״ט), וְשָׁכַן במדבר משפט (ישעיה, ל״ב, ט״ז), והכפל: וצדקה בכרמל תֵּשֵׁב, ובמובן זה מיוחס להש״י: וְשָׁכַנְתִּי בתוכם (שמות, כ״ה, כ״ח), שֹׁכֵן־עד וקדוש שמו, (ישעיה, נ״ז, ט״ו) — נמצא תמיד — דער עוויג זייענדע, превѣчный, מרום וקדוש אֶשְׁכּוֹן (שם). לְשָׁכְנִי בתוכם (שמות, כ״ט, מ״ו). ובתוספת יו״ד: ורצון שֹׁכְנִי סנה (דברים, ל״ג, ט״ז). ומזה כנראה: אני חכמה שָׁכַנְתִּי ערמה (משלי, ח׳, י״ב) — אני מצויה אצל ערמה. וי״מ ע״ד שמוש הפעל שכן בערבית, אש רגילה וקרובה, פערטרויט זיין, געוואָהנט, привыкать, או בטעם פעל יוצא — דירתי בה היא קניני ושייכת לי — בעזיטצען, בעוואָהנען, обитать, והכפל: ודעת מזמות אמצא, וכמו וַיִּשְׁכּוֹן ערים נכחדות (איוב, ט״ו, כ״ה). ובהתיחס אל המקום ענינו: כעין פעול — בעוואָהנט ווערדען, быть обитаему, ולא תשב עד לנצח ולא תִשְׁכּוֹן עד דור ודור (ישעיה, י״ג, כ׳; ירמיה,

ו׳, ל״ט). ובגמרא בהוראתו הראשונה: איידי דמיא יקירי שָׁכְנֵי תתאי ופירא קָפֵי מלעיל (חולין, כ״ו, ע״ב), וכן: דמא דבשרא שָׁכֵן (שם, קי״א, ע״ב), ובכן שכן פירושו — זיך אבזעטצען, образуетъ оса-докъ.

הפיעל, יוצא, השראה, הושבה — וואָהנען לאַססען, водворять, לְשַׁכֵּן אתכם בה (במדבר, י״ד, ל״ד), וַאֲשַׁכְּנָה אתכם במקום הזה (ירמיה, ז׳, ג׳) — אוסיף לתת לכם שם חֲנָיָה: אהל שִׁכֵּן באדם (תהלים, ע״ח, ס׳) — האהל אשר נטה שם, יסדו. ורובו בהשאלה מיוחס לשמו של הקב״ה: לְשַׁכֵּן שמו שם (דברים, י״ד, כ״ג), לְשַׁכֵּן את שמי שם (נחמיה, א׳, ס׳), ובמדרש, שבשבילו שִׁכֵּן ה׳ לארוניו (במדבר רבה, י״ד), עיין מ״ב והנראה, שענינו: נתגלה לארוניו השרה עליו שכינתו, ועיין ההפעיל:

ההפעיל, כעין הפיעל, הורדה — הינלעגען, ввергать расположить: וכבודי לעפר יַשְׁכֵּן (תהלים, ז׳, ו״ו), ומזה, השראה, הושבה: וְהִשְׁכַּנְתִּי עליך כל עוף (יחזקאל, ל״ב, ד׳), וַיַּשְׁכֵּן מקדם לגן עדן את הכרבים (בראשית, ב׳, כ״ד) — לאַגערען לאַססען, расположить: וַיַּשְׁכֵּן באהליהם שבטי ישראל — וואָהנען לאַססען, בעזעטצען, водворять, וַיַּשְׁכִּינוּ שם את אהל מועד (יהושע, י״ח, א׳) — ניעדערלאַססען, поселить, ובהשאלה: ואל תשכן באהלך עולה (איוב, י״א, י״ד), ווײלען לאַססען, זיין לאַססען. ובדרחז״ל: לא הִשְׁכִּינוּ שכינה בארץ (ב״ר, י״ט), ובע״א: שֶׁמַּשְׁכִּינִים עצמם על העפר (תנא דבי אליהו, ה׳).

שָׁכֵן, תאר זו״נ דר במקום אחר, דַּיָּר, איינוואָהנער, житель: ובל יאמר שָׁכֵן חליתי (ישעיה, ל״ג, כ״ד), שְׁכַן שמרון (הושע, יו״ד, ה׳), וביחס ליושב הארץ: ואל כל שְׁכֵנָיו (דברים, א׳, ז׳). והתיחד בהצטרפות לדייר בקרוב לְדַיָּר אחר — איינוואָהנער נאַכבאַר, сосѣдъ жи-лецъ: טוב שָׁכֵן קרוב מאח רחוק (משלי, כ״ז, יו״ד), ולקח הוא וּשְׁכֵנוֹ (שמות, י״ב, ד׳), מאת כל שְׁכֵנָיִךְ (מ״ב, ד׳, ג׳). ובבחינת כלל עם הקרוב במקום אל עם אחר: תשימנו חרפה לִשְׁכֵנֵינוּ, עמרה ואת שְׁכֵנֶיהָ (ירמיה, ג׳, מ׳), ולנקבה: שְׁכֵנָה, נאַכבאַרין: ותקראנה לו הַשְּׁכֵנוֹת (רות, ד׳, י״ז), או שְׁכֶנֶת: ושאלה אשה מִשְּׁכֶנְתָּהּ (שמות, ג׳, כ״ב), ובדבא״ם, מורכב מאלה החלקים הרכבה שְׁכֵנִית (מו״נ, א׳, מ״ג), בהפך מן הרכבה מזגית.

שֶׁכֶן, ש״ז מקום דירה או מנוחה — וואָהנונג רוהעאָרט, פּאָב״מ: לשכנו תדרשו (דברים, י״ב, ה׳), ובפיוט שֶׁכֶן רעך ביתו ואהלו (סדר א׳ דשבועות).

מִשְׁכָּן, ש״ז, דירה, מקום מושב — וואָהנונג זיטץ, חקקי בסלע משכן לו (ישעיה, כ״ב, ט״ז), ורובו ובדירת ארעי אהל — צעלט, шатеръ, לְמִשְׁכַּן קרח (במדבר, ט״ז, כ״ד). וברבוי זכרים: מִשְׁכְּנֵי עליון (תהלים, מ״ו, ה׳), ונתנו בך מִשְׁכְּנֵיהֶם (יחזקאל, כ״ה, ד׳). ועל הרוב ברבוי נקבות: לרשת מִשְׁכָּנוֹת לא לו (חבקוק, א׳, ו״ו), על מִשְׁכְּנוֹת הרעים (שיה״ש, א׳, ה׳) — אהלים, מה טבו אהליך יעקב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ ישראל (במדבר, כ״ד, ה׳). ויריעות מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יטו (ישעיה, נ״ד, ב׳), והתיחד אל אהל המועד אשר עשו ב״י למשכן הש״י במדבר: תבנית הַמִּשְׁכָּן (שמות, כ״ה, ט׳), מִשְׁכַּן ה׳ (ויקרא, י״ז, ד׳), ונקרא גם: מִשְׁכַּן אהל מועד (שם, ל״ט, ל״ב), מִשְׁכַּן העדת (שמות, ל״ח, כ״א) — מִשְׁכַּן בית האלהים (דהי״א, ו״ו, ל״ג), ומקום מִשְׁכַּן כבודך (תהלים, כ״ו, ח׳), חללו מִשְׁכַּן שמך (שם, ע״ד, ז׳). וברבוי, ע״ד ההשאלה. קדש מִשְׁכְּנֵי עליון (שם, מ״ו, ה׳), כולל כל המקומות המקודשים לה׳: מִשְׁכָּנוֹת לאביר יעקב (שם, קל״ב, ה׳), מה ידידות מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ (שם, פ״ד, ב׳). ובארמית שבמקרא: די בירושלם מִשְׁכְּנֵהּ (עזרא ז׳, ט״ו).

שְׁכוּנָה, במשנה, ש׳. מקום דירות לכמה וכמה — וואָהנגאַרט, на-селенiе, משכונה לשכונה (מכות, ב׳, ז׳), זקן אחד היה בשכונתנו (ביצה, דף כ״ח, ע״ב), נאַכבאַרשאַפט, הרי זה שכונת קברות (נזיר, ט׳, ג׳). אין שכונה פחותה משלשה בני אדם (ע״ז, דף כ״א, ע״א).

שְׁכִינָה, **שְׁכִינְתָּא** ארמית, א) שה״פ חנייה, שרייה — דאָס לאַגערן, וואָהנען, אויפענטהאַלט, пребыванiе, והתיחד לִשְׁכִינָתוֹ ית׳ לבית שכינה ליה (תיב״ע, במדבר, כ״ד, ו״ו), מן יומא דחריב בית שְׁכִינְתִּי (תיב״ע, תהלים, ג׳, ט׳). ועל הרוב ביחס אל כבודו יתעלה, השרוי בישראל: היש ה׳ בקרבנו (שמות, י״ז, ז׳), ת״א: האית שְׁכִינתא דה׳ בעננא—להרחיק ההגשמה, מפני אשר ירד עליו ה׳ (שם, י״ט, י״ח). תיב״ע: מן קדם דאתגלי עלוי יקר שְׁכִינְתָּא דה׳. לדעת רבינו סעדיה גאון כוונו בשם זה, לענין צורה בריאה והוד נברא לשעתו בעת ההתגלות לנביא (אמונות ודעות, מאמר ב׳), והרמב״ם הוסיף בבאורו ואמר הוא בענין התמדת שְׁכִינָתוֹ כלומר אורו הנברא במקום או התמדת ההשגחה בדרך אחד (מו״נ, א׳, כ״ה), ועיין בפירוש הר״י אברבנאל. ובדחז״ל: מעולם לא ירדה שְׁכִינָה למטה ולא עלו משה ואליהו למרום וכו׳ (סוכה, דף ה׳, ע״א), מנין לעשרה שמתפללין שֶׁשְּׁכִינָה עמהם וכו׳ (ברכות, דף ו״ו, ע״א), שְׁכִינָה בכל מקום (ב״ב, דף כ״ה, ע״א), עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו׳ אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו הַשְּׁכִינָה (ברכות, דף י״ז, ע״א), איש ואשה זכו שְׁכִינָה ביניהם לא זכו אש אוכלתן (סוטה, דף י״ז, ע״א). ובחכמת הקבלה נתנו לשם זה מושג חדש.

שְׁכַנְיָה, שע״פ, א) מן הכהנים אשר עלו עם זרבבל (נחמיה, י״ב, ג׳), וכנראה שהוא מבני בניו של שְׁכַנְיָהוּ, שהיה ראש המשמר העשירי מן המשמרות, שנתקנו על ידי דוד (דהי״א, כ״ד, יו״ד), והוא לפי הנראה הנקרא שבניה (נחמיה, י״ב, י״ד) — וממשפחה זאת עלו גם עם עזרא (עזרא, ח׳, ג׳), ב) שְׁכַנְיָה בן יחזיאל מן העולים עם עזרא (שם, שם, ה׳). ג) שְׁכַנְיָה בן יְחִיאֵל מבני עילם, אשר העיר את עזרא לכרות ברית להוציא הנשים הנכריות (שם, יו״ד, ב׳). ד) אבי שְׁמַעְיָה שהיו מן המחזיקים בבנין חומות ירושלים (נחמיה, ג׳, כ״ט), וכנראה שהוא שכניה הנזכר בשלשלת יַחַס בני דוד (דהי״א, ג׳, כ״א), ה) שְׁכַנְיָה בן אָרַח, מאויבי נחמיה (נחמיה, ו״ו, י״ח).

שְׁכַנְיָהוּ, שע״פ. אחד מן הכהנים בימי יחזקיהו (דהי״ב, ל״א, ט״ו), (ועיין שְׁכַנְיָה).

שַׂכִּין ובארמית בסמ״ך, שעכ״ז מאכלת, מעססער: ושמת שַׂכִּין בלעיך, (משלי, כ״ג, ב׳), מן הפעל סכן בארמית בהוראת דקירה פציעה, (עיין סכך) ויתכן שיסודו שָׂכָה ובא ע״מ קצין מן קצה.

שָׁכַר, פעו״י, הקל עומד, שתית משקה חריף לִרְוָיָה, עד הטבת הלב ובדיחות הדעת, שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דודים (שיה״ש, ה׳, א׳). וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עמו (בראשית, מ״ג, ל״ד), שָׁתוֹ ואין לְשָׁכְרָה (חגי, א׳ ו״ו), ועם זה — כדי טרוף הדעת — זיך בערוישען, בעטרונקען זיין, одурѣть опьянѣть: וַיֵּשְׁתְּ מן היין וַיִּשְׁכָּר (שם, ט׳, כ״א), תִּשְׁכְּרִי ותתערי (איכה, ד׳, כ״א). ובא: וכעסים דמם יִשְׁכָּרוּן (ישעיה, מ״ט, כ״ו) — במובן שתיה, זיך פאָלל טרינקען, או שעורו: וכמעסים מדמם יִשְׁכָּרוּן — ובהשאלה, טרוף הדעת סתם או מרוב צרה, טורמעלן, שָׁכְרוּ ולא יַיִן (ישעיה, כ״ט, ט׳), ובבינוני פעול: וּשְׁכֻרַת ולא מיין (שם, נ״א, כ״א), ובגמרא ביחס אל הארץ: ונתתי גשמיכם

בעתם לא שְׁכוּרָה ולא צמאה (תענית, כ"ב, ע"ב).

הפיעל יוצא, גרם שכרות — טרינקען מאַכען, בערוישען, упаивать: וישת וַיְשַׁכְּרֵהוּ (ש"ב, י"א, י"ג), ובהשאלה: וַאֲשַׁכְּרֵם בחמתי (ישעיה, ס"ג, ו"ו), ובמקור: ואף שַׁכֵּר (חבקוק, ב', ט"ו), מְשַׁכֶּרֶת כל הארץ (ירמיה, נ"א, ז').

ההפעיל כעין הפיעל, טרינקען מאַכען, בערוישען, במובן המשאלי: וְהִשְׁכַּרְתִּי שריה וחכמיה (ירמיה, נ"א, נ"ז). ועי"ד המליצה: אַשְׁכִּיר חצי מדם (דברים, ל"ב, מ"ב).

ההתפעל: עד מתי תִּשְׁתַּכָּרִין (ש"א, א', י"ד) — תעשי מעשיך במעמד שכורה — בעטרונקענעם צושטאנד זיין, быть въ пьяномъ состоянiе, ובגמרא: התחילו שותים וּמִשְׁתַּכְּרִים החזירו הדבר ליושנו (כתובות, ח', ע"ב).

שִׁכּוֹר, ת', מי ששתה הרבה עד לטרוף הדעת — בעטרונקענער, быть въ пьян. состоянiе, והוא שִׁכֹּר עד מאד (ש"א, כ"ה, ל"ו), חוח עלה ביד שִׁכּוֹר (משלי, כ"ו, ט'), הקיצו שִׁכּוֹרִים (יואל, א', ה'). ובהשאלה: שִׁכֹּרֵי אפרים (ישעיה, כ"ח, א'), ובא: שתה שִׁכּוֹר (מ"א, כ', ט"ז) · עד להיות שכור, ולנקבה: ויחשבה עלי לְשִׁכֹּרָה (ש"א, א', ג').

שֵׁכָר, ש"ז, מין משקה משכר, בערוישענדעס געטרענק, опьяняющiй напитокъ, ובא נרדף לשם יין: וְשֵׁכָר אל תשת (ויקרא, יו"ד, ט'), ביין וּבַשֵּׁכָר (דברים, י"ד, כ"ו), ואנשי חיל למסך שֵׁכָר (ישעיה, ה', כ"ב), והקודם לשתות יין. והוא לפי הנראה מן המקומות האלה ומשאר מקומות הוא משקה הנעשה ממיני תבואות שונות או מפירות שונים מזולת ענבי הגפן. ונמצא שבא בהתיחד למין יין ענבים: הסך נסך שֵׁכָר לה' (במדבר, כ"ח, ז'), והנסכים היו מיין בלבד. וא"ת דַחֲמַר עַתִּיק. ובספרי אמרו על זה: חי אתה מנסך ואי אתה מנסך מזוג (במד"ר, קמ"ג), ובגמרא אמרו: יין מגתו לא יביא (ב"ב, דף צ"ז, ע"א), ופירש הרשב"ם: תירוש לא יביא משום דכתיב הסך נסך שכר מידי דמשכר. וזה בשיטת ת"א, שהתיחד השם שכר ליין ישן: מיין ושכר יזיר (במדבר, ו"ו, ג'), מחמר חרת ועתיק.--ובלשון חכמים התיחד השם שֵׁכָר למשקה העשוי מפירות ומתבואות ואמרו: שֵׁכָר תְּמָרִים שֵׁכָר שְׂעוֹרִים (ב"ב, צ"ו, ע"ב), ביער, пиво.

שִׁכָּרוֹן, ש"ז, טרונקענהייט, опьянѣнiе שִׁכָּרוֹן ויגון תמלאי (יחזקאל, כ"ג, ל"ג), בהשאלה: ושתיתם דם לְשִׁכָּרוֹן (שם, ל"ט, י"ט) לרויה.

שִׁכְּרוּת, בלשון חכמים, ש. שכרותו של לוט (ערובין, ס"ה, ע"ב).

שִׁכְּרוֹן, שם עצם פרטי עיר בשבט יהודה לצפונה: ותאר הגבול שִׁכְּרוֹנָה (יהושע, ט"ו, י"א), יתכן על שם שהיתה במקום לח, רויה, ועי"ד שאמרו לא שכורה וכו' (תענית, כ"ב, ע"ב).

אשכר עיין **שכר**.

שָׂכַר, פ"י, הַקַּל—לקיחת אנשים או בעח"י וחפצים לאיזה צרך ולתשמיש מה, בכסף לזמן מוגבל, מיעטהען, нанимать: ואשר שָׂכַר עליך את בלעם וגו' לקללך (דברים, כ"ג, ה'), וַיִּשְׂכֹּר בהם אבימלך אנשים ריקים (שופטים, ט', ד'), וַיִּשְׂכְּרֵנִי וָאֱהִי לו לכהן (שם, י"ח, ד'), יִשְׂכְּרוּ צורף (ישעיה, מ"ו, ו"ו). ועי"ד ההשאלה: כי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךָ (בראשית, למ"ד, ט"ז), ובא: וְסֹכְרִים עליהם יועצים (עזרא, ד', כ') בסמ"ך, והפעול: למען שָׂכוּר הוא (נחמיה, ו"ו, י"ג). ובמשנה: הַשּׂוֹכֵר את האומנים (ב"מ, ו"ו, א'), השוכר את החמור (שם, שם, ג'), ולא יִשְׂכּוֹר ממנו בפחות (שם, ה', ב').

הנפעל—ביחס אל מי שמקנה את עצמו לזולתו בשכר זיך פערדינגען, наниматься, שבעים בלחם נִשְׂכָּרוּ (ש"א, ב', ה'), ובלשון חכמים, בענין הַרְוָחָה פערדיענען, зарабатывать: כדי שיהא

נִשְׂכָּר את הזוית (עירובין, ה׳, א׳): אין החוטא נִשְׂכָּר (שביעית, ט׳, ט׳), יש זריז וְנִשְׂכָּר וכו׳ יש שפל וְנִשְׂכָּר (פסחים, דף נ׳, ע״ב). ובהפעיל: הַמַשְׂכִּיר בית לחברו, (שביעית, ט׳, ז׳; ב״מ, ח׳, ז׳). פערמיעטהען: ויש לו מרחץ ובית הבד מושכרים בעיר (נדרים, ה׳, ג׳).

ההתפעל, מציאת רֶוַח בעסק, פֿערדיענען, зарабатывать: וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אל צרור נקוב (חגי, א׳, ו״ו), ובגמרא: נמצאו תחומין מִשְׂתַּכְּרִין ח׳ מאות אמות (עירובין, דף נ״ו, ע״ב), אין אדם יודע במה מִשְׂתַּכֵּר (פסחים, נ״ד, ע״ב).

שָׂכָר, ש״ז, תשלומי העבודה והמלאכה לאָהן, בעצאהלונג, вознагражденіе, плата, כי שָׂכָר הוא לכם חלף עבדתכם (במדבר, י״ח, ל״א), נקבה שְׂכָרְךָ עלי (בראשית, ל״ד, כ״ח), שְׂכַר שָׂכִיר (דברים, ט״ו, י״ח), וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ (יונה, א׳, ג׳)— שכר העברה. ובהשאלה: שְׂכָרְךָ הרבה מאד (בראשית, ט״ו, א׳), נתן אלהים שְׂכָרִי (שם, ל״ד, י״ח), כי יש שָׂכָר לפעלתך (ירמיה, ל״א, ט״ו), הנה שְׂכָרוֹ אתו (ישעיה, מ׳, י״ד)—השכר שעליו לשלם לעבדיו, או הגמול לגמול עליהם מזומן לפניו,—ובמובן פעולה: כי משנה שְׂכַר שָׂכִיר עבדך (דברים, ט״ו, י״ח), כמו שהשם פעולה משמש גם לענין שָׂכָר (ועיין שכיר). ובענין ריוח פֿערדיענסט, заработокъ: וְשָׂכָר לא היה לו ולחילו (יחזקאל, כ״ט, י״ח). ובא: שָׂכָר פרי הבטן (תהלים, קכ״ז, ג׳), לפי הנראה ענינו מהנה טובה, געשענק, גנאדע, награда, милость, ובמשנה: שְׂכַר מצוה מצוה וּשְׂכַר עבירה עבירה (אבות פ״ד).

שֶׂכֶר, ש״ז, כהקודם, לאָהן בעלאָהנונג, вознагражденіе: וזורע צדקה שֶׂכֶר אמת (משלי, י״א, י״ח), כל עשי שֶׂכֶר אגמי נפש (ישעיה, י״ט, יו״ד), לפי תרגומו ופירושי רש״י והרד״ק הוא מן ס כ ר, המחיצות שעושים בנהרות לסכור את המים שלייזען (עיין ס כ ר) וי״מ כמו שֹׂכֵר, עושי שכר הפועלים והשכירים שעושים מלאכתם לקבל שכר, לאָהנאַרבייטער, работники за плату.

שָׂכִיר, ש״ז, מי ששוכרים אותו לאיזה עבודה לזמן ידוע, לאָהנארבייטער, нанимающійся на работу: לא תלין פְּעֻלַּת שָׂכִיר (ויקרא, י״ט, י״ג)—ובשָׂכִיר יום מדבר, וסתם שָׂכִיר היה מושכר לשלש שנים, כי משנה שכר שָׂכִיר עבדך שש שנים (דברים, ט״ו, י״ח), כפל המשך פעולת שכיר, שהוא שש שנים: כִּשְׁלֹש שנים שני שָׂכִיר (ישעיה, ט״ז, י״ד), וי״מ שנים מצומצמות. ואם שָׂכִיר הוא בא בִּשְׂכָרוֹ (שמות, כ״ב, י״ד), עיין מה שפירשנו בו עפ״י תיב״ע, ולא רחוק לשמוע, שלפי פשוטו של מקרא, אֵינֶנּוּ מדבר בבעח״י, שהוא שָׂכִיר ולא שאול, שלא מְצָאנוּ השם שָׂכִיר כי אם כתאר לבן־אדם. ולא לבהמה אלא בשָׂכִיר פועל, ואם שָׂכִיר הוא שֶׁשְּׂכָרוֹ בעל השור לעבוד מלאכה בשורו, ומת השור, בא הַשָּׂכִיר בשכרו—מפסיד הוא שכר עבודתו, וטעם בא נכנס בדבר. וכן יפורש מליצת: איש יָבא בפריו אלף כסף (שיה״ש, ח׳, י״א), נאמר בהתראה על הנוטרים שנתן להם את כרמו לשמרו, שאם יחסר פרי מן הכרם, עליו לשלם אלף כסף בעדו. וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ (ויקרא, כ״ה, ו׳), ונופל על אנשי החיל ששוכר לו מלך מדינה אחת ממדינות אחרות, ל[illegible]ת עמו למלחמה, זאָלדלינגע, זאָלדאַט, солдатъ, גם שְׂכִרֶיהָ בקרבה (ירמיה, מ״ו, כ״א).

שְׂכִירָה, שק״נ, כלל גדודי חיל שכירים מיעטהסטרופפען, בתער הַשְּׂכִירָה (ישעיה, ז׳, כ׳), בתער של השכירה. וי״מ כמו בתער הַשְּׂכוּרָה, שהתער היא השכירה ודוחק, וגם תער מינו זכר.

שְׂכִירוּת, ש. בלשון חכמים, מעות שמשלמים בשכר מועט, הסגעלד, наемная плата. שְׂכִירוּת אינה משתלמת אלא לבסוף (בבא מציעא, דף ס״ה, ע״א).

אֶשְׂכָּר, ש״ז, מנחה ודורון שמביאים למלכים, גאבע, טריבוט, дань,

אֶשְׁכָּר יקריבו (תהלים, ע״ב, יו״ד), השיבו אֶשְׁכָּרֵךְ (יחזקאל, כ״ז, ט״ו), ובא לפי דעת טובי המפרשים משרש זה, בחלוף שי״ן שמאלית בימנית.

מַשְׂכֹּרֶת, ש״נ, שכר עבודה, לאָהן, вознагражденіе, מה מַשְׂכֻּרְתֶּךָ (בראשית, כ״ט, ט״ו). ובהשאלה: ותהי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שלמה (רות, ב׳, י״ב).

שֶׁל עיין אֲשֶׁר.

שַׁלֵּב, בפיעל יוצא חבור שני גופים ע״י יתדות וַחֲווּקִים, התובים בהם, צוזאמטען פיגען, связывать מְשֻׁלָּבוֹת אשה אל אחתה (שמות, כ״ו י״ז), וכן הוא בארמית כת״א מְשֻׁלְּבִין. ובגמרא: א״ר אסי בִּמְשׁוּלבות (נדה, דף ס׳, ע״א). שוכבות חבוקות זו בזו. ובפיוט בנפעל: ובשערי דמעות אשר לא נִשְׁלָבוֹת (נעילה).

שָׁלָב, ש״ז, נסר או חווק קבוע לחבר שני גופים זקופים, או מונחים שפראָססע, סטופע: ומסגרות בין הַשְׁלַבִּים (מ״א, ז׳, כ״ח)—ובלשון חכמים:

שְׁלִיבָה, ש״נ. חָוָק בסולם שפראָססע, перекладника ступенка въ лѣстницѣ, נשמטה הַשְׁלִיבָה (מכות, דף ז׳, ע״ב), סולם שֶׁשְּׁלִיבוֹתָיו פורחות (ערובין, דף ע״ז, ע״ב), צריך שיהיה בין שְׁלִיבָה לִשְׁלִיבָה פחות מג׳ (ירושלמי ערובין, ריש פרק ז׳).

שְׁלַבִּיוֹת — שְׁלַבִּין ברבוי נ׳ כבקודם בלשון חכמים: ועושה אותן כמין שְׁלַבִּין (ירושלמי תענית, פ״ד), סיככה בִּשְׁלַבִּיוֹת (ירושלמי סוכה, פ״א, הלכה ה׳, עיין תוספתא כלים בבא מציעא, פ״ג—ה׳).

שָׁלַג, פ׳ בסורית יורה הפעל תלג היות לבן, וויס זיין, ובערבית יש במשמעו הברקה שימערן, мерщать, сверкать, בהתיחד בהברקת להט החרב (פירסט). ומזה במקרא בבנין הפעיל. בפרש שדי מלכים בה תַּשְׁלֵג בצלמון (תהלים, ס״ח, ט״ו), מקרא קשה הוא בכללו ואנו אין לנו כי אם פרט הוראת הפעל, שענינו הלבנה והברקה (ועיין צלמון) עס ווערדע וויס, העלל ווערדען, будеть блѣстѣть, мерцать ובפיוט גם כן מענין הַלְבָנָה: וּשְׁלָגוּ ארמי שנים—בא בהפעל להוראת הַלְבֵּן על לשון זהורית אדומה שתתהפך ללבן (פיוט למוסף יו״כ).

שֶׁלֶג, ש״ק, כלל הפתים הקטנים היורדים מן השמים נקפאים מן הקור, בדמות קשקשת, שנעע, снѣгъ: הנתן שֶׁלֶג כצמר (תהלים, קמ״ז, ט״ז), כצנת שֶׁלֶג (משלי, כ״ה, י״ג): הבאת אל אצרות שֶׁלֶג (איוב, ל״ח, כ״ב), ומשלו את הלבן: כַּשֶּׁלֶג ילבינו (ישעיה, א׳, י״ח), זכו נויריה מִשֶּׁלֶג (איכה, ד׳, ז׳). ובלשון חכמים בא ברבוי מי שְׁלָגִים (ספרי דברים, ס׳, ל״ט).

שֶׁלֶד או **שִׁלְדָּה**, ש״נ בגמרא. מארמית שַׁלְדָּא, כלל עצמות הגוף. וביחוד השדרה עם צלעותיה, דאס געריפפע, скелетъ составъ, וימטר עלימו בלחומו (איוב, כ׳, כ״ג), תרגומו בְּשַׁלְדֵּהּ. ובגמרא מת שנשרף וְשַׁלְדּוֹ קיימת (נדה, דף כ״ח, ע״א), שרץ שיבש וְשַׁלְדּוֹ קיימת (כהנ״ל נ״ו, ע״א), וע״ד לשון הארמית: דפסקא לאורזא כְּשַׁלְדָא (ב״ק, דף ל״א, ע״ב). וברבוי: רמז הקב״ה לְשַׁלְדוֹתֵיהֶן והיו שטין על פני המים, (איכה רבתי, ד׳, פסוק עודנה).

שָׁלָה, פ״ע בקל, היות במנוחה והשקט, בטחה — רוהיג זיין, גליקליך זיין, благодействовать: שָׁלוּ כל בוגדי בגד (ירמיה, י״ב, א׳), איביה שָׁלוּ (איכה, א׳, ה׳). ובחלוף הה״א לוי״ו: לא שָׁלַוְתִּי ולא שקטתי (איוב, ג׳, כ״ה), וליו״ד: יִשְׁלָיוּ אהביך (תהלים, קכ״ב, ו׳), יִשְׁלָיוּ אהלים לשדדים (איוב, י״ב, ו׳), שעורו: יִשְׁלָיוּ אהלי שדדים, ולד״ק מזה יוצא: כי יֵשֶׁל אלוה נפשו (איוב, כ״ז, ח׳), ע״מ יֵפֶן, ירגיע, ישקיט יתן לו משאלת נפשו — שטיללען, בעפריעדיגען, (ועיין שלה ב). ולדעת רבי יונה בא בנפעל. היות נח ורפה ידים, לאָססיג זיין: בני עתה אל תִּשָּׁלוּ (דהי״ב,

כ״ט, י״א). ובפיוט מזה: מי יִשְׁלֶו ומי יתיסר. וכמו כן בהפעיל, יוצא: לא תַשְׁלֶה אתי (מ״ב, ד׳, כ״ח), לא תרגיע את נפשי בתנחומי הבל (ועיין שלה ב, ג).

שְׁלֵו, א) שם, מְנוחה, בטחה, רוהע: כי לא ידע שָׁלֵו בבטנו (איוב, כ׳, כ׳), וענינו בריאות ע״ד אין שלום בעצמי (תהלים ל״ח, ד׳). ב) תאר, רוהיג, זיכער, זארגלאָז: שָׁלֵו הייתי ויפרפרני (איוב, ט״ז, י״ב), וענינו בריא, געזונד, ובתוספת יו״ד: כלו שלאנן ושליו (שם, כ״א, כ״ג), וקול המון שָׁלֵו בה (יחזקאל, כ״ג, מ״ג), קול של שלוה ולא של רעש ורגז. וברבוי: וְשַׁלְוֵי עולם השגו חיל (תהלים, ע״ג, י״ב) החיים בהשקט ובטחה תמיד — די שטאָטס זיכער לעבענדען (ועיין בסמוך). ולנקבה: ושקטת וּשְׁלֵוָה (דהי״א, ד׳, מ׳), ירושלים ישבת וּשְׁלֵוָה (זכריה, ז׳, ז׳), ועמ״א: אל גוי שְׁלֵיו יושב לבטח (ירמיה, מ״ט, ל״א), ובארמית שבמקרא: שְׁלֵה הוית (דניאל, ד׳, א׳).

שֶׁלֶו, ש״ז, מנוחה, רוהע: ואני אמרתי בְשַׁלְוִי (תהלים, ל׳, ז׳). ועל הרוב עמ״נ

שַׁלְוָה, ש״נ. מנוחה ונחת, השקט, בטחה, רוהע, זיכערהייט, покой, спокойствіе: שַׁלְוָה בארמנותיך (תהלים, קכ״ב, ז׳). והקודם: שלום בחילך: טוב פת חרבה וְשַׁלְוָה (משלי, י״ז, א׳), וְשַׁלְוַת השקט היה לה (יחזקאל, ט״ז, מ״ט). וְשַׁלְוַת כסילים תאבדם (משלי, א׳, ל״ב), מנוחתם, והבטחתם בהצלחתם או ביושר מעשיהם, שאינם חוששים כלום (ועיין שלה ב). ופ״א ברבוי: דברתי אליך בְּשַׁלְוֹתַיִךְ (ירמיה, כ״ב, כ״א), ובספר דניאל בא השם הזה ג׳ פעמים, בנטית הוראה למובן אחר, ובא: וּבְשַׁלְוָה ישחית רבים (דניאל, ח׳, כ״ה), י״מ, בעת שהעם שהוא בא עליו יושב בשלוה ובטוח והכוונה „פתאם״. וע״ד שמוש השם שלום: בשלום שודד יבואני (איוב, ט״ו, כ״א). ודומה לו בארמית, מן שְׁלֵוָא, בִּשְׁלֵוָא, וכן פירשו: ובא בְשַׁלְוָה והחזיק מלכות בחלקלקות (דניאל, י״א, כ״א), בְּשַׁלְוָה ובמשמני מדינה יבוא (שם, שם, כ״ה), וי״מ את כל המקומות האלה בדניאל, בטעם בבטחה בהיותו בטוח ברוב עצמו — צי: פערזיכערליכקייט, самоувѣренность, ולא רחוק לשער: שבא בהשאלה, לענין ערמה ומרמה, שהמערים ומרמה עושה את עצמו כי בשלום ובשלוה ידבר ותוכו כברו — ליסט, בעטרוג, хитрость, ויתכן שמזה: וְשַׁלְוֵי עולם השגו חיל (תהלים, ע״ג, י״ב), (ועיין שְׁלִי), והקודם: רשעים.

שְׁלֵוָה, ארמית, רוהע, זיכערהייט, תהוה ארכא לִשְׁלֵוְתָךְ (דניאל, ד׳, כ״ד).

שְׁלִי, שֶׁלִי, פא״ב, ש׳. לדבר אתו בַּשֶּׁלִי (ש״ב, ג׳, כ״ז), לדעת הרד״ק ענינו: בהשקט, בחשאי, רוהיג, спокойно въ тиши, ורש״י פירשו, בשגגה (עיין שלה ג) והנראה שענינו בערמה ומרמה, ליסט, בעטרוג, хитростью. ובמובן זה השתמש בו בעל היוסיפון שאמר שהיות מן הנאות אשר שוכניך ישליכו מתבונתם כל שֶׁלִי (פרק פ״ב).

שִׁלֹה, שִׁלוֹ, שע״פ, עיר קדומה בארץ כנען, בראש אחד ההרים. ומקומה מפורש במקרא: בשלו וגו׳ אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש למסלה העולה מבית אל שכמה ומנגב ללבונה (שופטים, כ״א, י״ט), והיא נפלה בגורל לאפרים, ושם השכינו בני ישראל בימי יהושע את אהל מועד, אשר היה בגלגל בראשית בואם אל הארץ (יהושע, י״ח, י״א). וזה לפי שהיתה קרובה לבית־אל המקום שנקדש עוד בימי האבות אלא מפני שהיתה כנראה שילה עומדת במקום רחב ידים יותר מבית אל נבחרה למקום מקדש לכלל ישראל — ומכמה מקומות במקרא נראה שנקראת גם היא בית־אל (שופטים, כ׳, י״ח; ש״א, י׳, ג׳; עמוס, ז׳, ג׳), ולדעת קצת, היא שִׁלֹה, היא שָׁלֵם: ומלכי צדק מלך שָׁלֵם היה

כהן לאל עליון (בראשית, י"ד, י"ח), ושלה ושלם הוראה אחת להם, מנוחה, שלום (עיין שלם) — בשלה עמד אהל המועד עד סוף ימי עלי (ש"א — ד'), ועל פי הדברים האלה יפתח לנו פתח השערה קרובה לפרש המקרא הקשה בברכת יעקב: לא יסור שבט מיהודה וגו' עד כי יבא שִׁילֹה (בראשית מ"ט, י'), (שילה בתוספת יו"ד), שרבו הדרושים והפירושים בהבנתו. כי אפשר לאמר, שהכוונה בנבואה זו עד כי ישובו יבואו בני ישראל, ויבוא יהודה בראשם לארץ אבותיהם ואל המקומות הקדושים שעבדו שם האבות את השם, ותפס בשם שִׁילֹה להיות כולל ומתיחס אל המקומות המקודשים בימי האבות, בית אל, שכם, ואשר שם ישב יעקב, ימים הרבה קודם שקבע דירתו בחברון, ושם נגלה אליו הש"י, וטעם עד כי יבא איננו להגבלת הזמן, כי אם להפלגת השיעור (כדעת הרשד"ל): לא יסור שבט מיהודה וגו' עד כי יעלה בידו לבוא, בראש אחיו אל ארץ אבותיו. ובברייתא: כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה (דברים, י"ב, ט'), אל המנוחה זו שילה ואל הנחלה זו ירושלים (זבחים, דף קי"ט, ע"א), אפשר שסמכו דרשתם זאת על עצם הוראת השם שִׁלֹה — מנוחה. וביו"ד היחס אחיה הַשִּׁילֹנִי הנביא (מ"א, י"א, כ"ט). ובא בשע"פ זכריה בן הַשִּׁלֹנִי (נחמיה, י"א, ה'), משרי יהודה והוא הנזכר בדהי"א (ט', ה'), „ומן הַשִּׁילֹנִי עֲשָׂיָה", הַבְּכוֹר וּבָנָיו.

שֵׁלָה, שע"פ בן יהודה (בראשית, ל"ח, ה'), וביחס: לְשֵׁלָה משפחת הַשֵּׁלָנִי (במדבר, כ"ו, כ').

שָׁלָה, פ"י ובארמית שְׁלֵי מיסודו של נשל, שלל, ברוב לפעל שחל, משיכת דבר והוצאתו מתוך דבר אחר — אויסציעהן, הערויסציעהן, вынимать, вынуть. כי יֵשֶׁל אלה נפשו (איוב, כ"ז, ה'), וכתרגומו ינתר. כי יוציא ה' נפשו מקרבו, וע"ד מליצת: אל תְּעַר נפשי (תהלים, קמ"א, ח'), (עיין ערה). הַשָּׁלָךְ (ויקרא, י"א, י"ז), ת"י שָׁלֵי נונא מן ימא ובגמרא זה השולה דגים (חולין, דף ס"ג; ושבת, ק"ז, ע"ב; ובבא קמא, ס"א, ע"ב; ומ"ב, ע"א): משל לצייד שֶׁשּׁוֹלֶה דגים מן הים. ומצוי הרבה במשנה: וביחוד במשיכת דבר מתוך דבר בנקל ולא בכח, וְשׁוֹלֶה פשתנו מן המשרה (מו"ק, ב', ג'), אף מדיח וְשׁוֹלֶה (ביצה, א', ח'), מסיר הפסולת הצפה על פני הַמַּיִם. וכעין הפעל שָׁהֹל נופל גם על המשיכה וההורדה על יד על יד, ממעלה למטה, ומזה במשנה בהפעיל: מַשִּׁילִין פירות דרך ארובה (ביצה, ה', א') — הערונטער לאססען, спустить. ובגמרא על זה, מאן דתני משילין לא משתבש דכתיב כי ישל זיתך (דברים, כ"ח), ובתוספתא: החוט שֶׁהִשִּׁילוֹ למחט (כלים, ב"מ, ט', ב'), ולפי גרסת הגר"א שהשחילו עיין שחל, ומזה ע"ד המרובעים.

שִׁלְשֵׁל, פ"י הורדת דבר מלמעלה למטה על יד על יד — לאנגזאם הערונטער לאססען. ותורידם בחבל (יהושע, ב', ט"ו), תיב"ע ושלשלתנון באטונא. ובמשנה: מְשַׁלְשְׁלִין את הפסח בתנור (שבת, א', י"א), היה מְשַׁלְשֵׁל בחבית (מכות, ב', א'), שֶׁשִּׁלְשְׁלוּהָ לים (יבמות, ט"ז, ד'), נטלוהו וְשִׁלְשְׁלוּהוּ (ויק"ר, י"ט), שֶׁשִּׁלְשֵׁל ידו למטה (שבת, ה', ע"א). וּמְשׁוּלְשֶׁלֶת לאויר התנור (כלים, ח', א'), ולפעמים גם בהמשכה והעלאה ממטה למעלה: הַמְשַׁלְשֵׁל דפנות מִלְמַעְלָה לְמַטָּה וכו' מִלְמַטָּה לְמַעְלָה (סוכה, א', ט'), שהיה המצרי משלשל דליו (במדבר רבה, ט'). ומזה בהשאלה: שגשוג השרביטים היוצאים מן הבדים וגדלים מעט מעט: החרובין מְשֶׁיְּשַׁלְשְׁלוּ (שביעית, ד', יו"ד). לדעת המפרשים הוא פעל נגזר מן השם שַׁלְשֶׁלֶת משיתחיל להכביד ולתלות כשלשלת ולדעתנו נגזר השם

מן הפעל, (עיין שלשלת). ובהשאלה אחרת: כפא קמא מרפי אידך מְשַׁלְשֵׁל (שבת, דף ק״י, ע״א), מרפה את המעים ביותר והרעי נשפך, תמרי וכו׳ משלשלן (כתובות, דף יו״ד, ע״ב), ובדבא״ם בהתפעל: וזה משתלשל אל מה שאין לו תכלית (מו״נ, חלק ב׳).

שִׁלְשׁוּל, א) שה״פ — דאס עספּאַרשפּראָס־סען, דיא ענטוויקקעלונג, всхо-дидь: שִׁלְשׁוּלָן היא חנטן (ירושלמי, שביעית, ד׳, יו״ד). ב) שע״ב: כל הולך על גחון (ויקרא, י״א, מ״ב), הולך על גחון זה הנחש, כל הולך לרבות את הַשִּׁלְשׁוּל ואת הדומה לְשִׁלְשׁוּל (חולין, דף ס״ז, ע״ב), ופירש״י תולעת ארוכה כנחש הן והן הנמצאין באשפה, והרב הר״ל לעוויזאן העיר, שבשם שלשול כוונו למין נחש הידוע — בלינדשלייכע, слѣпая змѣя, ובדומה לשלשול כוונתם אל מין התולעת הידוע — רעגענוואורם, дождовой червь, ונקראים בשם זה על שם שהם מתעגלים ומתכווצים, ודומים לשלשלת המתעגלת כשמושכין אותה, (זאָאָלאָגיע דעם תלמוד׳ס § 301), השוחט לשום הרים וכו׳ לשום שִׁלְשׁוּל קטן (חולין, דף מ׳, ע״א), ופירש״י תולעת, ולדעת הר״ל לעוויזאן הוא הנקרא, קליינער רעגענוואורם (שם § 464), ולזה כנראה כוונו חז״ל באמרם דרך מליצה: ואם לאו אומרים לו יַתּוּשׁ קדמך שִׁלְשׁוּל קדמך (ויק״ר, י״ד), כְּשִׁלְשׁוּל שהוא נמחה בצואה (ב״ר, נ״א). ג) בדבא״ם מין חולי, השלשול, דיאראעהע.

שַׁלְשֶׁלֶת, במשנה מארמית שִׁלְשֶׁלְתָּא, שׁוּלְשֶׁלְתָּא—ש״נ, חבל, וביחוד של ברזל עשויה טבעות טבעות נכנסות זו בזו ומתארכת ונמשכת כפי הצרך— קעטטע, цѣпь, ובעברית שַׁרְשֶׁרֶת—קעטטע, цѣпь, (עיין שרשרת): מוסר מלכים פתח (איוב, י״ב, י״ח), ת׳ שׁוּלְשִׁילְתָּא דמלכיא. ובמשנה: שַׁלְשֶׁלֶת של משוחות (כלים, י״ד, ג׳) שַׁלְשֶׁלֶת שמודדים הקרקעות: שַׁלְשֶׁלֶת של דלי (שם), לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בְּשַׁלְשֶׁלֶת (ב״ק, ז׳, ז׳), כת של זקנים שְׁלוּלִים בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת (פתיחה דאיכה, ל״ד), ובהשאלה: קשה לפני המקום לעקור שַׁלְשֶׁלֶת יוחסין ממקומה (ירושלמי סוכה, סוף פרק חמישי). ומזה, בפעל באֶתְפְּעַל, היות קשור וכבול בשלשלת— געקעטטעט, אין קעטטען געשמידעט זיין, быть прикову цѣпью: מוליך יועצים שׁוֹלָל (איוב, י״ב, י״ז), כד מִשְׁתַּלְשְׁלִין.

הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שה״פ בדבא״ם השתלשלות הסבות—פֿערקעטטונג, ענטוויקקעלונג, сцѣплѣніе, развитіе.

ב) **שָׁלָה**, פ״י מקורו ארמית, שְׁלִי, שגגה, תעיה, אירען, איינען אירטהום בעגעהען, פֿעהלען, совершать заблужденіе, מה שגיתי (איוב, ו״ו, ד׳), תר׳ דִשְׁלֵיתִי. ומזה במקרא בנפעל: בני עתה אל תִּשָּׁלוּ (דהי״ב, כ״ט, י״א), זיך פֿערגעהען, וזה ע״ד הָאֶתְפְּעַל בארמית: שגגתו אשר שגג (ויקרא, ה׳, י״ח), ת״א שָׁלוּתֵיהּ דְאִשְׁתְּלֵי.

ההפעיל, יוצא, השגאה, הטעאה אירע לייטען: הלא אמרתי לא תַשְׁלֶה אתי (מ״ב, ד׳, כ״ה), וכפרש״י לא תשגה אותי על דבר טעות: אל תשגני ממצותיך (תהלים, קי״ט, יו״ד), תיב״ע, לא תַשְׁלְיָנִי.

שַׁל, ש״ז, ע״ד יד מן ידה, שגגה, חטא פֿערגעהען, זינדע, упущеніе просту-покъ, заблужденіе, ויכהו שם האלהים על הַשַּׁל (ש״ב ו״ו ז׳), ותרגומו: על דְאִשְׁתְּלִי.

שָׁלוּ, ארמית, שגגה חטא, אירונג פֿערגעהען, פֿערועהן, упущеніе: וכל שָׁלוּ ושחיתה (דניאל, ו״ו, ה׳), וזהירין הוו שָׁלוּ למעבד (עזרא, ד׳, כ״ב). ומזה חסרון ומגרעת פֿערפֿעהלען, оши-баться, די לא שָׁלוּ (שם, ו״ו, ט׳).

שְׁלִי, **שֶׁלִי**, (עיין לעיל).

שִׁלְיָה, ש״נ, הכים שבו מונח הולד. היוצא אחרי צאת הולד — נאַכגעבורט, послѣдъ, блона: וּבְשִׁלְיָתָהּ היוצאת מבין רגליה (דברים, כ״ח, נ״ז). ובמשנה:

המפלת שִׁלְיָה (נדה, ג׳, ד׳)׃ אין שִׁלְיָה בלא ולד (שם)׃ ובגזרתו לא מצאנו טעם מתקבל.

שַׁלְהֶבֶת, עיין לַהַב.

שְׂלָיו, שע״כ מין עוף טהור שמן מאד— וואכטעל, перепонка: ותעל הַשְׂלָיו (שמות, ט״ז, י״ג), ובכתיב השלו במובן שם קבוץ, ופ״א ברבוי: ויגז שַׂלְוִים מן הים (במדבר, י״א, ל״א), ובגזרתו נראה שהוא מן הערבית בפעל שלוי היותו שמן, פעטט זיין. ובערבית שם העוף שמאני מן שמן, (ועיין ביומא, דף ע״ה, ע״ב). דיא זאאָלאָגיע דעס תלמוד׳ס עיין § 260.

שָׁלַח, עברית וארמית, פ״י, הקל עקרו פשיטה—אויסשטרעקקען, протягивать, ומזה א) פשיטה, הושטה: וַיִּשְׁלַח את קצה המטה (ש״א, י״ד, כ״ז), מַטֵּה עזך יִשְׁלַח ה׳ מציון (תהלים, ק״י, ב׳), ומתיחס אל השם יָד: דודי שָׁלַח יָדוֹ מן החור (שיה״ש, ה׳, ד׳). פן יִשְׁלַח ידו ולקח (בראשית, ג׳, כ״ב)—אל תִּשְׁלַח יָדְךָ אל הנער (שם, כ״ב, י״ב). ותיבש יָדוֹ אשר שָׁלַח עליו (מ״א, י״ג, ד׳)— לרמז עליו: וַיִּשְׁלַח ירבעם את ידו מעל המזבח (שם)—מצד המזבח שהיה עומד שם. וביחס הבי״ת ענינו פגיעה לרעה: ויד אל תִּשְׁלְחוּ בו (בראש״ת, ל״ז, כ״ב), אַן יעמאנד דיא האנד לעגען, налагать руку на кого или на что, שָׁלַח ידו בשלמיו (תהלים, נ״ה, כ״א), אם לא שָׁלַח ידו במלאכת רעהו (שמות, כ״ב, ז׳)—ולהחזיק בה לעצמו: ובבזה לא שָׁלְחוּ את ידם (אסתר, ט׳, י״ד), בחלמיש שָׁלַח ידו (איוב, כ״ח, ט׳), להחזיק בו, והכפל: הפך משרש הרים. ובהשאלה במחשבה רעה: לִשְׁלֹחַ יד במרדכי לבדו (אסתר, ג׳, ו׳), אשר שָׁלַח ידו ביהודים (שם, ח׳, ז׳), ובארמית שבמקרא: די יְשַׁלַּח יְדֵהּ להשניא (עזרא, ו׳, י״ב)—ובפעול: יד שְׁלוּחָה אלי (יחזקאל, ב׳, ט׳), ובארמית שבמקרא: שְׁלִיחַ פסא די ידא (דניאל, ה׳, כ״ד), ובא: שְׁלַח אצבע (ישעיה, נ״ח, ט׳) סימן לעג וקלס, או רמיזה של ערוה, וע״ד ההשאלה: פיך שָׁלַחְתָּ ברעה (תהלים, נ׳, י״ט), שִׁלְחוּ מגל כי בשל קציר (יואל, ד׳, י״ג), ע״ד: וחרמש לא תניף (דברים, כ״ג, כ״ו). וַיִּשְׁלַח חִצָּיו ויפיצם (תהלים, י״ח, ט״ו), שָׁלַח אֵשׁ בעצמותי (איכה, א׳, י״ג), שֹׁלְחִים את הזמורה (יחזקאל, ח׳, י״ז). ב) העתקת דבר ממקומו והגעתו על ידי אחרים למקום אחר או אל מי שהוא — שיקקען, послать, посылать: בעגלות אשר שָׁלַח פרעה (בראשית, מ״ו, ה׳), וַיִּשְׁלַח יהודה את גדי העזים ביד רעהו (שם, ל״ח, כ׳), וְאֶשְׁלְחָה ספר אל מלך ישראל (מ״ב, ה׳, ה׳), וְשִׁלְחוּ מנות (נחמיה, ח׳), ובפעול: מנחה היא שְׁלוּחָה (בראשית, ל״ב, י״ט). ובהשאלה: שְׁלַח נא ביד תִּשְׁלָח (שמות, ד׳, י״ג), שֹׁלֵחַ דברים ביד כסיל (משלי, כ״ו, ו׳), בעשטעללען, איינען אויפטראג געבען. ג) אמירה ויעידת זולתו ללכת למקום ידוע לאיזה ענין או אל איש ידוע, להודיע אותו דבר — שיקקען, זענדען, послать, ואת יהודה שָׁלַח לפניו וגו׳ גשנה (בראשית, מ״ו, כ״ח), וַיִּשְׁלָחֵם לבנונה (מ״א, ה׳, כ״ח), וַיִּשְׁלַח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר (שם, ל״ב, ד׳), לכה וְאֶשְׁלָחֲךָ אליהם (שם, ל״ז, י״ג). וביחס הלמ״ד: שָׁלַחְתִּי לך שֹׁחַד (מ״א, ט״ו, י״ט), שֹׁלֵחַ לָכֶם את אליה (מלאכי, ג׳, כ״ג), שָׁלְחוּ צעיריהם למים (ירמיה, י״ד, ג׳)׃ ובִעֵל: הַעַל ארניך ואליך שְׁלָחַנִי אדני לדבר (מ״ב, י״ח, כ״ז), שָׁלַח על כל הגולה (ירמיה, כ״ט, ל״א), ובארמית שבמקרא: אגרתא די שְׁלַחוּ עֲלוֹהִי (עזרא, ד׳, י״א), ומלאכים שלח בכל מנשה וגו׳ באשר בזבלון (שופטים, ו׳, ל״ה), וַיִּשְׁלַח מלאכים אַחֲרֵי אבנר (ש״ב, ג׳, כ״ו). ועל המעט שבא גם השלוח ביחס הלמ״ד: הִנְנִי שֹׁלֵחַ לְדַיָּגִים (ירמיה, ט״ז, ט״ז). ובבאור תכלית השליחות, בפעל ע״ד המקור: שלחני אליך לאמר (שמות, ז׳, ט״ז), ועל הרוב חסר שם הַשָּׁלוּחַ, והיא שְׁלָחָה אל חמיה

לאמר (בראשית, ל״ח, כ״ה). שְׁלַח קבץ אלי (מ״א, י״ח, י״ט). ובקשור עם הפעול בדרך המחלט: וְשָׁלַחְתִּי ולקחתיך משם (בראשית, כ״ז, מ״ה), וַתִּשְׁלַח ותקרא ליעקב (שם, מ״ב). ושלחו וקראו לשלשת אַחְיוֹתֵיהֶם (איוב, א׳, ד׳). וביחס אל הש״י במלאכות הנביאים: ה׳ שְׁלָחַנִי ורוחו (ישעיה, מ״ח, ט״ז), את מי אֶשְׁלַח ומי ילך לנו (שם, ו׳, ח׳). ובענין זמון ויעוד לדבר: כי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אלהים לפניכם (בראשית, מ״ה, ה׳)—ובענין הגעת דבר וחילו: אני שֹׁלֵחַ את כל מגפתי (שמות, ט׳, י״ד). שָׁלַח אתות ומופתים (תהלים, קל״ה, ט׳), שָׁלַח חשך ויחשך (שם, ק״ה, כ״ח), פדות שָׁלַח לעמו (שם, קי״א, ט׳), שָׁלַח אש בעצמתי (איכה, א׳, י״ג), יִשְׁלַח עזרך מקדש (תהלים, כ׳, ג׳), דבר שָׁלַח ה׳ ביעקב (ישעיה, ט׳, ז׳), הַשֹּׁלֵחַ אמרתו ארץ (תהלים, קמ״ז, ט״ו). ובע״א: וְשֹׁלֵחַ מים על פני חוצות (איוב ה׳ יו״ד). ובפעול: וציר בגוים שָׁלוּחַ (ירמיה, מ״ט, י״ד), ואנכי שָׁלוּחַ אליך קשה (מ״א, י״ד, ו׳). ועל המעט שבא בענין ג) גרוש — וועגשיקקען, פֿאָרטשיקקען, отослать, שַׁלְּחוּ נא את זאת מעלי (ש״ב, י״ג, י״ז) — נפתלי אַיָּלָה שְׁלֻחָה (בראשית, מ״ט, כ״א), קלות המרוץ, נוחה להיות שלוחה, וי״מ פשוטה ארוכה ודקה — שלאַנק, стройна, (ועיין אַיָּלָה), ובארמית יורה גם פשיטת בגדים מעל הגוף, וכמו כן פשיטת העור: פָּשְׁטָה וערה (ישעיה, ל״ב, י״א), תיב״ע: שלחו ואתערטילו. ומזה במשנה: הַשְּׁלוּחִים אֲסוּרִין (ע״ז, ב׳, ז׳), עיין פירש״י, והנראה שענינו הקלופים, שהוסרה קליפתם.

הנפעל, פא״ב ע״ד המקור: וְנִשְׁלוֹחַ ספרים (אסתר, ג׳, י״ג)—געשיקקט ווערדען, быть посланну.

הפיעל כעין הקל א), פשיטה, הושטה — אויסשטרעקקען, протягивать: יָדֶיהָ שִׁלְּחָה לאביון (משלי, ל״א, כ׳), ידיה שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר (שם, שם, י״ט). בטעם הִתְעַסְּקוּת — בעשעפֿטיגען, заниматься, ובהשאלה: ודליותיו שִׁלְּחָה אליו (יחזקאל, י״ז, ז׳). והתיחד לפשיטת והתארכות הענפים והשרשים בגידולם: וַתְּשַׁלַּח פֹּארֹת (יחזקאל, י״ז, ו׳). ועל יובל יְשַׁלַּח שרשיו (ירמיה, י״ז, ח׳), תְּשַׁלַּח קציריה עד ים (תהלים, פ׳, י״ב). ולדעתנו מזה גם: בסאסאה בְּשַׁלְחָהּ תריבנה (ישעיה, כ״ז, ח׳), והמפיק מיותר (עיין סַאסְאָה), וּפֶרַע לא יְשַׁלֵּחוּ (יחזקאל, מ״ד, כ׳). ב) העתקת דבר ממקומו והגעתו ע״י אחרים אל מקום אחר או אל מי שהוא, שיקקען: אֲשַׁלַּח גדי עזים (בראשית, ל״ח, י״ז), וַיְשַׁלַּח לבלעם ולשרים אשר אתו (במדבר, כ״ב, מ״ם), אם מְשַׁלְּחִים את ארון וגו׳ אל תְּשַׁלְּחוּ אתו ריקם (ש״א, ו׳, ג׳). ג) אמירה ויעידה ללכת למקום ידוע לתכלית מה או לאיש ידוע להודיע אותו דבר, שיקקען, זענדען, посылать: וְשִׁלַּח אתו פדנה ארם לקחת לו משם אשה (בראשית, כ״ח, ו׳), וַיְשַׁלְּחֵנוּ ה׳ לשחתה (בראשית, י״ט, י״ג), וַתְּשַׁלְּחִי צריך עד מרחק (ישעיה, נ״ז, ט׳), וְשִׁלַּחְתִּי מהם פליטים וגו׳ (שם, ס״ו, י״ט), הַמְשַׁלְּחִים עליו לדרוש המופת (דהי״ב, ל״ב, ל״א), תְּשַׁלַּח רוחך יבראון (תהלים, ק״ד, ל׳), הַתְשַׁלַּח ברקים וילכו (איוב, ל״ח, ל״ה). ובע״א, לְשַׁלַּח לי למטרה (ש״א, כ׳, כ׳), הַמְשַׁלֵּחַ מעינים בנחלים (תהלים, ק״ד, יו״ד), ואת תעלתיה שִׁלְּחָה אל כל עצי השדה (יחזקאל, ל״א, ד׳). וע״ד ההשאלה: תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ (שמות, ט״ו, ז׳), בהגעת דבר וחילו וביותר בהפגעת דברים רעים: וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בתוככם (ויקרא, כ״ו, כ״ה), ומושך יחס הבי״ת: יְשַׁלַּח ה׳ בך את המארה (דברים, כ״ח, כ׳), יְשַׁלַּח בם חרון אפו (תהלים, ע״ח, מ״ט), הנני מְשַׁלֵּחַ בכם נחשים (ירמיה, ח׳, י״ז), ושן בהמות אֲשַׁלַּח בם (דברים, ל״ב, כ״ד), וְשִׁלַּחְתִּי אש בעריו (הושע, ח׳, י״ד), ולהפך: שִׁלְּחוּ באש מקדשך (תהלים, ע״ד, ז׳), ובא: וְשִׁלַּחְתִּי עליכם רעב (יחזקאל, ה׳, י״ז)—וּמְשַׁלֵּחַ מדנים בין אחים (משלי, ו׳, י״ט)—פֿערברייטען, שטיפֿטען, распростра-

нить, затѣять . ועל הרוב ד) בענין הרחקת מי שהוא ממקום אחד בכוונה שלא יהיה שם וילך לו באשר ילך — פֿאָרטשיקקען, וועגשיקקען, отправить, удалить: שָׁם על שכמה וגו׳ וַיְשַׁלְּחֶהָ (בראשית, כ״א, י״ד), וַיְשַׁלַּח את הערב (שם, ח׳, ז׳), ושלשים בנות שִׁלַּח החוצה (שופטים, י״ב, ט׳) — השיא אותן לאנשים, ולא נחלו בנחלתו, וי״מ בענין נתינת מהר ומתן (ועיין שלוח), ובהוצאת הבהמות לִרְעִיָה: וְשִׁלַּח את בעירה (שמות, כ״ב, ד׳), מְשַׁלְּחֵי רגלי השור והחמור (ישעיה, ל״ב, כ׳) (עיין מגרש). ועל הרוב בענין גֵירוש — פֿערטרייבען, выгнать: וישלחהו מגן עדן (בראשית, ג׳, כ״ג), וביד חזקה יְשַׁלְּחֵם (שמות, ו׳), והכפל וביד חזקה יגרשם: ואתם שנאתם אתי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מאתכם (בראשית, כ״ו, כ״ז), תרע לאמים וַתְּשַׁלְּחֵם (תהלים, למ״ד, ג׳), וְשִׁלְּחָהּ מביתו (דברים, כ״ד, א׳), כי שנא שַׁלַּח (מלאכי, ב׳, ט׳), הש״י שונא את גירוש אשה מהעלה. ובענין הדפה ודחוי — פֿערדראֶנגען, выгнать, רגלי שִׁלֵּחוּ (איוב, ל׳, י״ב). ובא בהעברה גמורה מן העולם: וַיְשַׁלְּחֵם ביד פשעם (שם, ח׳, ד׳), וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בשרירות לבם (תהלים, פ״א, י״ג). משנה פניו וַתְּשַׁלְּחֵהוּ (איוב, י״ד, כ׳). ח) היציאה לחפשי — פֿריילאססען, отпустить, освобождать, לחפשי ישלחנו (שמות, כ״א, כ״ו), ולא שִׁלַּח את העם (שמות, ח׳, כ״ח), יען שִׁלַּחְתָּ את איש חרמי (מ״א, כ׳, מ״ב), וְשַׁלַּח רצוצים חפשים (ישעיה, נ״ח, ו״ו), שִׁלַּחְתִּי אסיריך מבור אין מים בו (זכריה, ט׳, י״א), שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח את האם (דברים, כ״ב, ז׳). מי שִׁלַּח פרא חפשי (איוב, ל״ט, ה׳), ובלשון חכמים אתי היתה ושלחתיה (תענית, כ״ג, ע״ב). וכמו כן פטורים, נתינת הרשות ללכת — ענטלאססען, שִׁלַּח איש לאהליו (שופטים, ז׳, ח׳), וְשִׁלַּחְתַּנִי ונסתרתי (ש״א, כ׳, ה׳), שַׁלְּחֻנִי ואלכה אל מקומי (בראשית, למ״ד, כ״ה), ומזה הַתָּרָה וְהַעֲבָרָה: ורסן מפני שִׁלֵּחוּ

(איוב, למ״ד, י״א) — פֿרייא לאססען: חבליהם תְּשַׁלַּחְנָה (שם, ל״ט, ג׳), ופירש״י חבלי לידה שלהם תשלחנה מעליהם — לאָז װינדזי אדער וועהען, отъ болей своихъ освобождаються. הנראה, שהשם חבל בזה, ענינו הקשרים והמיתרים שברחם, המעצרים את הַלֵּדָה, והטעם יתירו החבלים. — ובא ו) הַלְוָאָה שֶׁמְּלַוִּים את הנפטר והולך לדרכו, בעגלייטען, провожать: הלך עמם לְשַׁלְּחָם (בראשית, י״ח, ט״ז), וָאֲשַׁלֵּחֲךָ בשמחה ובשרים (שם, ל״א, כ״ז). ובבינוני פעול: נוה מְשֻׁלָּח ונעזב כמדבר (ישעיה, כ״ז, יו״ד) — נעזב לנפשו מבלי משים עליו לב — פֿערלאַססען, покинутый, оставленый, קן מְשֻׁלָּח (שם, ט״ז, ב׳) — ששלחו את האם. ובמובן המוסרי: ונער מְשֻׁלָּח מביש אמו (משלי, כ״ט, ט״ו), נער ששלחוהו לנפשו, ולא רדוהו — ציגעללאָז, необузданный — ובגמרא: חיה רעה שאמרו בזמן שהיא מְשׁוּלַּחַת (תענית, דף כ״ב), ובע״א שוכב. ואין רגליו מְשׁוּלָּחוֹת (רבי יהודה הלוי).

הפועל: וציר בגוים שֻׁלָּח (עובדיה, א׳, א׳) — געזאַנדעט װערדען, быть послану: כי עתה שֻׁלַּחְתִּי אליך (דניאל, י׳, י״א), ומלאך אכזרי יְשֻׁלַּח בו (משלי, י״ז, י״א), ובפשעיכם שֻׁלְּחָה אמכם (ישעיה, נ׳, א׳) — פֿאָרטגעשיקט, פֿערטריבען װערדען, והאנשים שֻׁלְּחוּ (בראשית, מ״ד, ג׳) — ענטלאססען װערדען, отпущеныхъ, ובא: בעמק שֻׁלַּח ברגליו (שופטים, ה׳, ט״ו), (עיין באור). והנראה שטעמו, היה ממהר ללכת בעצמו, ולא היו צריכים לזרזו: כי שֻׁלַּח ברשת ברגליו (איוב, י״ח, ח׳), נדחף ברשת, וכמו שֻׁלַּח לתוכו ברגלי עצמו.

ההפעיל, יוצא, בהתיחד להפגעה לרעה, וקשור תמיד עם בי״ת — היימזוכען, שיקקען, посылать, וְהִשְׁלַחְתִּי בכם את חית השדה (ויקרא, כ״ו, י״ב), הנני מַשְׁלִיחַ בך וגו׳ את הערב (שמות, ח׳, י״ז), לְהַשְׁלִיחַ ביהודה רצין (מ״ב, ט״ו, ל״ז).

ההתפַּעֵל בתרגומים ובמשנה: בא לו אצל שעיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ (יומא, ו״ו.

ב׳), בעל קרי מְשַׁתַּלֵּחַ חוץ לשתי מחנות (פסחים, דף ס״ז, ע״ב), וְנִשְׁתַּלְּחָה ברכה בעומר (יומא, דף ל״ט, ע״א), חצי רעב מִשְׁתַּלְּחִים בה, גזרות קשות מתחדשות וּמִשְׁתַּלְּחוֹת (שיר רבה, ב׳, י״ב), ובתפלה, בנוסחאות ישנות: מפני היד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה במקדשך (ובנ״א הַשְׁלוּחָה).

שֶׁלַח, ש״ז, א) מין כלי זיין וכנראה שהוא דקר — דאָלך, кинжалъ, ששולחים ותוחבים אותו בגוף מי שנלחמים בו: ובעד הַשֶּׁלַח יפלו (יואל, ב׳, ח׳), וחיתו מעבור בַּשָּׁלַח (איוב, ל״ג, י״ח), ופירש״י חרבו של מלאך המות: איש שִׁלְחוֹ בידו (דהי״ב, כ״ יו״ד). ב) צמחי אילנות היוצאים מן הקרקע ומתפשטים לארך ולרחב, (עיין פיעל א), שפראָססלינג, побѣгъ, отпрыскъ. שְׁלָחַיִךְ פרדם רמונים (שיה״ש, ד׳, י״ג) (עיין שְׁלֻחָה). ובמדרש: וקראן בכל מיני שְׁלָחִים (שמו״ר, ל״ו), ובלשון חז״ל ג) מי נחלים ומעינות, שנמשכים והולכים וממשיכים אותם בתעלות להשקות השדות — לויפענדעס וואַססער. וזה כנראה, בְּסֶמֶךְ על האמור: הַמְשַׁלֵּחַ מעינים בנחלים (תהלים, ק״ד, יו״ד): או לפי ששותה מי גשמים אבל אינה שותה מי שְׁלָחִים ת״ל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר (ספרי דברים, פסיקתא ל״ט), ומזה: משקין בית הַשְּׁלָחִין במועד (מו״ק, א׳, א׳) — שדה ששותה מי נחל ומעין בהמשכה, ובגמרא פירשו: לישנא דצחותא דכתיב: ואתה עיף ויגע ומתרגמינן: ואת משלהי (מו״ק, דף ב׳, ע״א), לאמר: צמא ועיף למים: המקבל שדה מחברו והיא בית הַשְּׁלָחִין או בית האילן (ב״מ, ט׳, ב׳). ושנו עוד: המוכר את העיר מכר בתים בורות וכו׳ בית הבדין ובית הַשְּׁלָחִין (ב״ב, דף ז׳), ובגמרא נחלקו בפירושו: סברוה מאי שְׁלָחִין באגי וכו׳ סברוה מאי שְׁלָחִין — גינונייתא, (גנות הסמוכין לעיר) (ב״ב, דף ס״ח, ע״א), ועיין בתוספות ד״ה מי סברת. ואפשר לשער שפירושו של בית הַשְּׁלָחִין, במקום הזה התעלות והצנורים העשוים להמשיך את המים מן הנחל והמעין, דומה לבית הבדין, שכולל, כל המקום והכלים המוכנים לעצירת הזיתים. ד) שטח פשוט לדריסת הרגל במדרגות: רום מעלה חצי אמה וּשְׁלָחָה אמה (מדות, ג׳, וי״ו), פלעכע. ה) העור כשפושטין אותו מן הבהמה, פעלל, скура: וְהַשֶּׁלַח קיים (בכורות, ט׳, ד׳), החובט על הַשֶּׁלַח (מכשירין, ה׳, וי״ו), טומנין בשלחין (שבת, ד׳, ב׳; ובגמ׳, מ״ט, ע״א).

שִׁלּוּחַ, ש״ז, בל״ר, א) פִּטּוּרִים, ענטלאַססונג, отсыланіе назадъ домой: או שלוח לחזרה, הײמזענדונג: אחר שִׁלּוּחֶיהָ (שמות, י״ח, ב׳), אחר שפטרה, ושלחה לשוב אל בית אביה. ומזה לדעת י״מ: לכן תתני שִׁלּוּחִים על מורשת גת (מיכה, א׳, י״ד) — תתני לה פטורים ומוכרחת למחול את זכותך על מורשת גת ולהתיאש ממנו, פערציכטונג, отреченіе, וי״מ, ב) בענין מתנה ודורון, ששולחים למי שיהיה — געשענק, — ומזה: ויתנה שִׁלֻּחִים לבתו (מ״א, ט׳, ז׳). מהר ומתן, מיטגיפט, приданное. ובלשון חז״ל, השתמשו בו ביחוד: שִׁלּוּחַ הקן (חולין, י״ב, א׳). וְשִׁלּוּחַ נחשים ועקרבים (ב״ק, דף פ׳, ע״ב).

שִׁלּוּחַ, בספרי המחקר, בחבור עם בי״ת השמוש ע״ד תאר הפעל, בהנחה כוללת בסתם — אים אללגעמײנען, איבערהויפט וגם התכלית בשלוח אינו התחלה לדת אלהית אבל תכלית מיוחדת (עקרים, א׳, ב׳), כי התקיעה בשופר של איל אמרו שהיא זכר לאילו של יצחק ולא התקיעה בְּשִׁלּוּחַ (שם, שם, ד׳). והיא העתקה מלשון ערבית עלי אלמטלק (שטײנשנײדער).

שְׁלֻחָה, ש״נ, ענף, זמורה, אסט ראַנקע: שְׁלֻחוֹתֶיהָ נטשו עברו ים (ישעיה, ט״ז, ח׳).

שָׁלִיחַ, ובכנוי ובל״ר מן שָׁלוּחַ. במשנה: מי ששולחים אותו לדבר מה,

באָטע, געזאנדטע, посыланый, посолъ, ששלח אחריו שָׁלִיחַ (גיטין, ג׳, ה׳), חזקה שָׁלִיחַ עושה שליחותו (חולין י״ב) שְׁלִיחַ צבור, העובר לפני התיבה להתפלל בשם כל הצבור, פֿאָרבעטער, ואם שְׁלִיחַ צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני שֶׁשְּׁלִיחוֹ של אדם כמותו (ברכות, ה׳, ה׳), חמא בר אדא שְׁלִיחַ ציון (ביצה, דף כ״ה, ע״ב), רש״י פירש רגיל היה לעלות לירושלים והנראה כדעת הרש״ל: שהיו שולחים על ידו מעות מחו״ל לארץ (המגיד שנה 18 עמוד 168), והיה שָׁלִיחַ מציון לאסוף נדבות בעד עניי ציון. האיש מקדש בו וּבִשְׁלוּחוֹ (קדושין, ב׳, א׳; ובגמ׳ מ״א, ע׳ א׳ וב׳), שְׁלוּחֵי מצוה אינן ניזוקין (פסחים, דף ח׳ ת, ע״ב), ואצל המחברים: ולא היה שולח שלוחים (אמונות ודעות, ג׳), נביאים שלוחי הש״י ללמד את העם, דעת תורה ומוסר. וכן נקראו בס׳ ברית החדשה תלמידו ישוע על צד היתרון שלוחים — אפאָסטאלען, апостолы.

א) שְׁלִיחוּת, ש״נ — אויפֿטראַג, בעפֿאָללמאַכטיגונג, полномочіе по-лоченіе: שְׁלִיחוּת מנלן (קדושין, דף מ״א, ע״א). בכל מקום שהן מהלכים נמצאים לפניך ואומרים עשינו שְׁלִיחוּתְךָ (מכילתא בא, א׳). שליחות יד, ובפיוט: שלח משה ואהרן אשר בחר בהם ובשליחותם (סלוק ז׳ של פסח), זענדונג, מיססיאן.

ב) שְׁלִיחוּת, כהנ״ל, שם הפעולה וקשור עם יד — שליחות־יד ועם בי״ת, ופתרונו: לקיחת חפץ שלא בדין או לפגוע באיש לחבלו ולהזיקו — שליחות יד בפקדון (בבא קמא, ס״ג, ע״ב).

הַשְׁלָחָה, ש״נ: מכאן שהיו ראוין לְהַשְׁלָחַת יד (במדבר רבה, ב׳). ומן ההתפעל: מכאן שהיו ראוין להשתלחות יד (שם, ט״ו).

מִשְׁלָח, ש׳, א). מקום שלשם משלחים, זענדע אָרט: לְמִשְׁלַח שור (ישעיה, ז׳, כ״ה), מן השלח את בעירו, ב) בסמיכות לשם יָד, יָדַיִם, ענינו, כל דבר עסק ומעשה, טהאָטיגקייט, געשאֶפֿט, בכל משלח ידכם (דברים, י״ב, ז׳), בכל משלח ידך (שם, כ״ג, כ״א).

מִשְׁלוֹחַ, ש״ז כעין זהקודם — דאס זענדען, שיקקען, איבערזענדונג, посланіе, пересылка отправленіе, ומשלוח־מנות (אסתר, ט׳, כ״ב). ובחסרון הוי״ו (שם, שם, י״ט). ב) ובסמיכות לשם יד: אדום ומואב משלוח ידם (ישעיה, י״א, י״ד), שהם יכולים לשלוח בהם יד להשתמש בהם כל צרכם, קנין — אייגענטהום, собственность.

מִשְׁלַחַת, ש״נ, א), מִשְׁלַחַת מלאכי רעים (תהלים, ע״ח, מ״ט), שִׁלּוּחַ של הפגעה רעה — שיקקונג, היימזוכונג, судьба испытаніе наказаніе. ובמשנה: בשעת מִשְׁלַחַת זאבים (ב״מ, ז׳, ט׳). ב) ואין מִשְׁלַחַת במלחמה, (קהלת, ח׳, ח׳) — תרגומו ולית מני זיינא מסייען בקרבא, וכן פירש הראב״ע והוא מלשון שֶׁלַח. וי״מ פטור התפטרות, ענטלאַססונג, בעפֿרייאונג, отпущеніе освобожденіе — ולא רחיק לשער שהוא משלח יד, כשרון התעסקות — געשיקקליכקייט, умѣнье, ובפיוט בענין שליחות, אויפֿטראַג, זענדונג, порученіе посылка: מִשְׁלַחְתְּךָ לעזוב להתרפות במלאכה (קרובות ב׳, דר״ה).

שֻׁלְחָן, ש״ז, הכלי שעליו עורכים לחם, וכל מיני מאכל ומשקה שיש, стоЛъ, ונקשר עם הפעל ערך: תַּעֲרֹךְ לפני שֻׁלְחָן (תהלים, כ״ג, ה׳), וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לפניה (יחזקאל, כ״ג, א׳). ובמקדש עשו שלחן, לַעֲרוֹךְ עליו לחם הפנים. ונקרא: שֻׁלְחַן הפנים (במדבר, ד׳, ז׳). וכמו כן: שֻׁלְחַן המערכת (דהי״ב, כ״ט, י״ח), וכן: השלחן הטהור (ויקרא, כ״ד, ו״ו), ובהשאלה: שֻׁלְחַן ה׳ נבזה הוא (מלאכי, א׳, ז׳) כנוי למזבח: זה הַשֻּׁלְחָן אשר לפני ה׳ (יחזקאל, מ״א, כ״ב). וכולל

המאכל והמשתה — מאהל, טאפעל, пиръ, столъ: לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן במדבר (תהלים, ע"ח, י"ט), שֻׁלְחַן המלך (ש"א, כ', כ"ט), בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ (מלכים א', ב', ז'), יהי שֻׁלְחָנָם לפניהם לפח (תהלים, ס"ט, כ"ג), ומאכל שֻׁלְחָנוֹ (מ"א, יו"ד, ה'), וברבוי: ויעש שֻׁלְחָנוֹת עשרה (דהי"ב, ד', ה'). כי כל שֻׁלְחָנוֹת מלאו קיא (ישעיה, כ"ח, ח') — ובמשנה: חוץ מִשֻּׁלְחָן כפול (כלים, ט"ז, א'), והתיחד, לשלחן העומד לפני העוסק בחלוף מטבעות—וועכסלער טיש, столъ мѣновщика: ואם הראה על הַשֻּׁלְחָן אינה מקודשת (קדושין, ג', ב'), וכפי הנראה הוא תרגומו של השם פתור בארמית, הכולל את שתי ההוראות האלה (עיין פתר). ומזה:

שֻׁלְחָנִי, ת'. העוסק בחלוף מטבעות — וועכסלער, мѣновщикъ: המחהו אצל שלחני (ב"מ, ג', י"א), וכנראה ממנו בל"ר שֻׁלְחָנוֹת היו יושבים במדינה (שקלים, א', ג'), לְקוּחוֹת לְקוּטוֹת. ובגזרת השם הזה נראה שהוא מן פשוט העתקה ושלוח ממקום למקום, וזה לפי שלא היה השלחן כלי תשמיש קבוע במקום אחד בבית, כי אם מיטלטל מבית לבית וממקום למקום, לפי צרך הקרואים אל הלחם (עיין פתור).

שֶׁלַח, שע"פ, בן אַרְפַּכְשַׁד (בראשית, י"ה, כ"ד), ויתכן שענינו התפשטות המשפחות בימיו וזכר לדבר שם בנו עֵבֶר (עיי"ש), (ועיין שִׁלֹּחַ).

שִׁלֹּחַ, שע"פ. נחל קטן הנובע ממעינו, במקצוע מערבית דרומית לירושלים, ומימיו הולכים לאיל בין הר ציון ובין הר המוריה (ישעיה, ח', ו"ו), והברכה אשר עשו ממנו נקראת בְּרֵכַת הַשֶּׁלַח: חומת ברכת השלח לגן המלך (נחמיה, ג', ט"ו).

שִׁלְחִי, שע"פ, חותן אָסָא מלך יהודה (מ"א, כ"ב, י"ב).

שִׁלְחִים, שע"פ, בנחלת שבט יהודה (יהושע, ט"ו, ל"ב).

שָׁלַט, פ"י, מקורו ארמית, ובעיקר הנחתו כנראה הוא מיסודו של לאט לוט, עטוף. ומזה תפיסה מקפת ובכח גדול, שלא ישמט הנתפס — אומפאססען, обхватить, והתיחד לענין תפיסת ממשלה — בעהערשען, властвовать, ומזה בקל במקרא בכתה"ק האחרונים ביחס הבי"ת: אשר שָׁלַט האדם באדם לרע לו (קהלת, ח', ט'), ונבדל בזה מן הפעל משל, שהתיחד למושג ההנהגה רעגיערען, управлять: וְיִשְׁלַט בכל עמלי (שם, ב', י"ט) — שאלטען, владѣть. ביום אשר שברו איבי היהודים לִשְׁלוֹט בהם (אסתר, ט', א'), ופ"א בְּעַל: גם נעריהם שָׁלְטוּ על העם (נחמיה, ה', ט"ו), ובארמית שבמקרא, גם בענין ממשלה, הערשען, властвовать, די תִשְׁלַט בכל ארעא (דניאל, ב', ל"ט), ותלתא במלכותא יִשְׁלַט (שם, ה', ז'), ובמובנו הראשון: עד די שְׁלִטוּ בהון אריותא (שם, ו', כ"ה), ויך בעמאכטיגען, обладѣть. די לא שְׁלֵט נורא בגשמהון (שם, ג', כ"ז), ובלשון חכמים ז"ל: ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהם (חגיגה, דף כ"ז, ע"א), מה דגים שבים מים מכסין אותם ואין העין שולטת בהן אף זרעו של יוסף אין העין (עין הרע) שולטת בהן (ב"מ, דף פ"ד, ע"א), רוח רעה שולטת בו (שבת, פ"ב, ע"א), שָׁלְטוּ בעצמן (ב"ר, נ"א). ורבי שלמה בן גבירול אמר: אשר לא שָׁלַט עליהם כליון (כתר מלכות), ובנפעל: עת היא לרע לו לשולט ועת היא לרע לו לנשלט (מדרש קהלת, ח', ה').

ההפעיל, יוצא, נתינת כח ויכלת לשלוט בדבר — ערמאֶכטיגען, уполномочивать: והשליטו לאכל ממנו (קהלת, ח', י"ח), ולא יַשְׁלִיטֶנּוּ האלהים לאכל ממנו (שם, וי"ו, ב'), וע"ד המליצה: ואל תַּשְׁלֶט בי כל אָוֶן (תהלים, קי"ט, קל"ג), ע"ד שנאמר: גם מזדים חשך עבדך אל יִמְשְׁלוּ (שם, י"ט, י"ד). ובארמית שבמקרא, בענין הַמֶּמְשָׁלָה, הערשען לאססען, וְהַשְׁלְטֵהּ על כל מדינת בבל (דניאל,

ב׳, מ״ח), ובמדרש: שאינו מַשְׁלִיטֵנִי עליה (ב׳, י״ט).

שַׁלִּיט, ת׳. שר, אדון — מאַכטהאַבער, רעגענט, властимущій, властелинъ, ויוסף הוא הַשַּׁלִּיט על הארץ (בראשית, מ״ב, ו׳), כשגגה שיוצא מלפני הַשַּׁלִּיט (קהלת, י׳, ה׳). וברבוי: מעשרה שַׁלִּיטִים אשר היו בעיר (קהלת, ז׳, י״ט), שרים, פרנסים: אין אדם שַׁלִּיט ברוח (שם, ח׳, ח׳). ולנקבה: אשה זונה שַׁלֶּטֶת (יחזקאל, ט״ז, ל׳) — גברת, שהיכלת בידה לעשות את כל חפץ לבה, ובארמית שבמקרא: די כל מלך רב וְשַׁלִּיט (דניאל, ב׳, י׳), געוואַלטיג. וְשַׁלִּיטִין בכל עבר נהרא (עזרא, ד׳, כ׳). ובענין שר ופקיד: לאריוך שַׁלִּיטָא די מלכא (דניאל, ב׳, ט״ו) — בעאַמטע, בעפעהלסהאַבער, начальникъ. ובמובן תאר השם: די שַׁלִּיט אלהא עלאה במלכות אנשא (שם, ה׳, כ״א) — כי הוא השולט: די שַׁלִּיטִן שמיא (שם, ד׳, כ״ג), לָא שַׁלִּיט למרמא עליהם (עזרא, ז׳, כ״ד) — אין לשום אדם רשות ויכלת, להטיל עליהם — ניעמאַנד בערעכטיגט איזט.

שִׁלְטוֹן, ש״ז, כח, יכלת, שררה — מאַכט, געוואַלט הערשאַפט, владычество, могущество: באשר דבר מלך שִׁלְטוֹן (קהלת, ח׳, ד׳) — דבר המלך יש לו שלטון: ואין שִׁלְטוֹן ביום המות (שם, שם, ח׳) — אין השלטון מועיל לו לאדם ביום המות. ובארמית שבמקרא שר ונגיד — הערר, בעפעהלסהאַבער, начальникъ, וכל שִׁלְטֹנֵי מדינתא (דניאל, ג׳, ג׳). ועמ״א.

שָׁלְטָן, ש״ז, שררה — הערשאַפט, מאַכט, власть: שָׁלְטָן מלכותי (דניאל, ו׳, כ״ו), שָׁלְטָנֵהּ שָׁלְטַן עלם (שם, ז׳, י״ד). וכל שָׁלְטָנַיָּא לה יפלחון (שם, ז׳, כ״ז), ובתרגומים:

שׁוּלְטָן, **שׁוּלְטָנָא**, א) שררה, ממשלה, הערשאַפט: אם מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בנו (בראשית, ל״ז, ח׳), ת״א או שולטן את סביר למשלט בנא: ב) שַׂר ומושל מאַכטהאַבער, שולטן חסין תיב״ע (תהלים, ס״ט, ט״ו). ובהשאלה: שבט־מושלים הערשערשטאַב, жезлъ владыки וכי יכה וגו׳ בשבט (שמות, כ״א, כ׳), ת״א: בְּשָׁלְטָן: שבט אפי (ישעיה, י׳, ה׳), תיב״ע: שׁוּלְטַן רוגזי.

שׁוּלְטָנוּתָא, ש״נ, הערשערגעוואַלט, власть, всемогущаго וממשלתך (תהלים, קמ״ה, קי״ג), תיב״ע וְשׁוּלְטָנוּתָךְ. ואצל המחברים: לְשׁוּלְטָנוּת על הדבר (מו״נ, א׳, א׳).

שֶׁלֶט, ש״ז, מין מגן העוטר ומקיף את הגוף, שילד, щитъ, נמצא בל״ר: את החנית ואת הַשְּׁלָטִים (מ״ב, י״א, י׳), המגנות ואת הַשְּׁלָטִים (דהי״ב, כ״ג, ט׳), מלאו הַשְּׁלָטִים (ירמיה, נ״א, י״א), (עיין מלא), שִׁלְטֵי הזהב (ש״ב, ח׳, ז׳), שִׁלְטֵי הגבורים (שיה״ש, ד׳, ד׳), וכן הוא בארמית. ובהשאלה לענין חברברות, העגולים ודומים לשלטים, הויטפלעקקען, חֲבַרְבֻּרֹתָיו (ירמיה, י״ג, כ״ג), תיב״ע שִׁלְטֵי רִקְמָתֵיהּ (עיין אפיך מגן). ובלשון חכמים (ירושלמי שבת, פרק ו׳, ד׳) פירשו השביסים (ישעיה, ג׳, י״ח), שִׁלְטוֹנֵי, מין תכשיט כעין שלט, (עיין שְׁבִיס).

שְׁלוּט, ש, שפה, בכלים המקיף את הכלי, ראַנד, וטפחיים לִשְׁלוּט מקום שספר תורה מונח בתוכה (ירושלמי שקלים, פרק ו׳, א׳).

שָׁלַךְ, פ״י, קרוב לשרש שלח, ובא בבנין הפעיל, וקרוב בהוראתו לשרשים: זרק, ירה, רמה, הַפָּלָה, ווערפען, бросать, ובא: א) זריקת דבר מיד: וְהִשְׁלִיךְ אתה אצל המזבח (ויקרא, א׳, ט״ז), וָאַשְׁלִכֵהוּ באש (שמות, ל״ב, כ״ד), וַיַּשְׁלֵךְ אהרן את מטהו (שמות, ז׳, י׳). ומזה, שימת דבר על דבר אחר או לתוך דרך זריקה: וַיַּשְׁלֶךְ שם מלח (מ״ב, ב׳, כ״א), הינאיין ווערפען, וְהִשְׁלִיכוּ הכהנים עליהם מלח (יחזקאל,

י״ג, כ״ד), וַיַּשְׁלִיכוּ שמה איש נֶזֶם שְׁלָלוֹ (שופטים, ח׳, כ״ה). וביחס שֶׁאֶל: הַשְׁלִיכֵהוּ אל היוצר (זכריה, י״א, י״ג), וביחס שֶׁעַל: וַיַּשְׁלֵךְ עליו בגד (ש״ב, כ׳, י״ב), על אדום אַשְׁלִיךְ נעלי (תהלים, ס׳, יו״ד), לסימן עבדות (עיין נ ע ל). ובירית גורל: אַשְׁלִיךְ לכם גורל (יחושע, י״ח, ה׳), מַשְׁלִיךְ חבל בגורל (מיכה, ג׳, ה׳). ובפריקת משא כבד: וַתַּשְׁלֵךְ את הילד (בראשית, כ״א, ט״ו), וְנַשְׁלִיכָה ממנו עבתימו (תהלים, ב׳, ג׳). ומזה ע״ד המליצה: הַשְׁלֵךְ על ה׳ יהבך (תהלים, נ״ה, כ״ג). ב) יריה, ווערפֿען, שלײדערן, бросать, метать, או הִשְׁלִיךְ עליו בצדיה (במדבר, ל״ה, כ׳), יַשְׁלִיכוּ איש אבנו (מ״ב, ג׳, כ״ה), ג) זריקת דבר שאין חפץ בו, להפקירו, וועגווערפֿען, бросить, падать кинуть, יַשְׁלִיךְ האדם את אלילי כספו (ישעיה, ב׳, כ׳), עת לשמור ועת לְהַשְׁלִיךְ (קהלת, ג׳, וי״ו), ובהשלכת גוף מת: וַיַּשְׁלִיכוּ את האיש (מ״ב, י״ג, כ״א), ומזה: רב הפגר בכל מקום השליך הס (עמוס, ח׳, ג׳). וע״ד המליצה: ותשליכהו עצתו (איוב, י״ח, ז׳), וַיַּשְׁלִכוּ תורתך אחרי גום (נחמיה, ט׳, כ״ו), ואתי הִשְׁלַכְתָּ אחרי גוך (מ״ב, י״ד, ט׳), אל תַּשְׁלִיכֵנִי מלפניך (תהלים, נ״א, י״ג). וע״ד ההשאלה: וַיַּשְׁלֵךְ את נפשו מנגד (שופטים, ט׳, י״ז). ומזה בענין גרוש: וַיַּשְׁלִכֵם אל ארץ אחרת (דברים, כ״ט, כ״ז), עד הַשְׁלִיכוֹ אותם מעל פניו (ירמיה, נ״ב, ג׳), כי הִשְׁלִיכוּ משכנותינו (ירמיה, ט׳, י״ח), ופירש״י את שוכניהם, ויש עוד לומר כי הִשְׁלִיכוּ האויבים את משכנותינו לארץ, נידערװײסען. וְהִשְׁלַכְתֶּנָה ההרמונה (עמוס, ד׳, ג׳), לפי תרגומו, כמו וְהָשְׁלַכְתֶּנָה בהפעל, ועיין הַרְמוֹן. ובא, **בנשילת** פירות האילן: וַיַּשְׁלֵךְ כזית נצתו (איוב, ט״ו, ל״ג) — חשף חשפה וְהִשְׁלִיךְ (יואל, א׳, ז׳). ובבא״ם בחכמת החשבון: וְתַשְׁלִיךְ החלקים שעות וְתַשְׁלִיךְ השעות ימים, והימים תשליכם שבעה שבעה (קדוש החדש להרמב״ם, וי״ו, ח׳).

ה הָ פ ע ל, א) היות נזרק — הינגע־ װאָרפֿען װערדען, быть бросаему, לארץ הָשְׁלָכָה (יחזקאל, י״ט, י״ב), מֻשְׁלָךְ אליך בעד החומה (ש״ב, כ׳, כ״א). וע״ד המליצה: עליך הָשְׁלַכְתִּי מרחם (תהלים, כ״ב, י״א). ובדרך בזיון להפקר: הָשְׁלַכְתָּ מקברך (ישעיה, י״ד, י״ט), וחלליהם יֻשְׁלָכוּ (ישעיה, ל״ד, ג׳). ב) זריקה של הריסה: וְהֻשְׁלַךְ מכון מקדשו (דניאל, ח׳, י״א) — ניעדער געריססען װערדען, быть разнесену, ע״ד השליכו משכנותינו (ירמיה, ט׳, י״ח). ובפיוט, בא

כ פ י עֵ ל: זר זד בְּשַׁלְכוֹ (הקליר מלכיות), ובהתפעל: יהב עם עליו בהשתלך (יוצר לש״ת).

שַׁלֶּכֶת, ש״נ, נשילת הפירות או העלים — דאַס אַבװערפֿען דער פֿריכטע, דער בלאֶטטער ענטבלאֶטטערונג, обрасыванie, прокидыванie, листопаденie אשר בְּשַׁלֶּכֶת מצבת בם (ישעיה, וי״ו, י״ג), בנשילת פירותיהם או עליהם, יש גם נטיעה כי הפרי הנופל נזרע בארץ ומצמיח עץ. ובא בשם עצם פרטי, בחבור עם שער:

שער שַׁלֶּכֶת במסלה העולה (דהי״א, כ״ו, ט״ז), שם שער אחד בחצר בית המקדש.

הַשְׁלָכָה, שה״פ: אותה בְּהַשְׁלָכָה ואין עולת בהמה בְּהַשְׁלָכָה (ספרא ויקרא, פרק ט׳)-- דאַס וועגווערפֿען, каданie.

שָׁלָךְ, שע״פ, מין עוף טמא (ויקרא, י״א, י״ז; דברים, י״ד, י״ז). לדעת חז״ל הוא מיסודו של שָׁלָה: הַשּׁוֹלֶה דגים מן הים (חולין, דף ס״ג, ע״א), (עיין שלה), וי״א, על שם שהוא משליך עצמו מן הסלעים שהוא יושב עליהם אל הים כשהוא רואה דג.

שָׁלַל, פ״י מיסודו של שלה, נשל, בהוראת משיכת דבר מתוך דבר אחר, והתיחד הפעל שלל בכפל הלמ״ד, בקל, ללקיחת דבר בזוקה מיד האחר. וביחוד, ללקיחת ביזה

ומלקוח, במלחמה, ודומה בגזרתו אל (השם מַלְקוֹחַ מן לקח) — אויס־לינדערן, רויבען, пехищать, ונרדף עם בזז: וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ ובזז בזה (יחזקאל, כ"ט, י"ט): כי אתה שַׁלּוֹתָ גוים רבים יְשָׁלּוּךָ כל יתר עמים (חבקוק, ב', ח'), לִשְׁלֹל שָׁלָל ולבז בז (ישעיה, י', ו'), הגוים הַשֹּׁלְלִים אתכם (זכריה, ב', י"ב), וְשָׁלְלוּ את שֹׁלְלֵיהֶם (יחזקאל, ל"ט, י"ד), (עיין שלל ב). ופ"א בא בהוראתו העקרית משיכה מתוך דבר, השמטה, הערויסציע-הען, вытягивать, וגם שֹׁל תָּשֹׁלּוּ לה מן הצבתים (רות, ב', ט"ז). וזה ע"ד הפעל נשל עיי"ש), ובספרי ההגיון והמחקר השתמשו בו למושג, במול הרחקה, והסרת איזה נשוא מן הנושא, הפך חיוב נעגירען, отрицать, איך הם הַשּׁוֹלְלִים תארים על צד אחד (מו"נ, א', נ"ח), ואע"פ שלא יהיה בהם מן ההתיחדות אלא הסרת מה ששללו מכלל מה שהיינו חושבים אותו בלתי משולל (שם). ואמרו „משפט שולל", הפך „משפט מחייב" — ונהגו לאמר „משולל ההבנה" על ענין קשה להבינו.

ההתפעל, במובן המוסרי, היות מוסר מהבנה מרוחק מעצה, דעם פער-שטאנדעס בערויבט זיין, בעטייבט זיין. быть лишеннымъ ума, אֶשְׁתּוֹלְלוּ אבירי לב נמו שנתם (תהלים, ע"ו, ו'), ע"ד הארמית: וסר מרע מִשְׁתּוֹלֵל (ישעיה, נ"ט, ט"ו), וכמו שפי' רש"י, מי שהוא סר מרע הוא מוחזק שוטה על הבריות. וי"מ מלשון היות לְשָׁלָל, ודחוק.

שׁוֹלָל, ת', חסר דעה, משומם, בעטייבט, оглушенъ, ובא בטעם תאה"פ נמשך לפעל ילך. אילכה שׁוֹלָל וערום (מיכה, א', ח'), וי"מ כמו מגורד, חשוף בגדים, ענטבלאָסט: מוליך יועצים שׁוֹלָל (איוב, י"ב, י"ז), מוליכם מבולבלים אובדי עצה. והכפל: ושפטים יְהוֹלֵל, ותרגומו כד משתלשלין. — כבולים בשלשלאות. ויתכן שמזה אמרו במדרש: שְׁלוּלִים בשלשלאות (פתיחה איכה, ל"ב), (עיין שלשלת), מוליך כהנים שׁוֹלָל (איוב, י"ב, י"ט), הכהנים היו החכמים והמלומדים בכל העמים, ותרגומו: בבזתא, ור"ל בשביה, מלשון שָׁלָל. ודחוק.

שָׁלָל, ש"ז, א) כלל החפצים הנלקחים בחזקה מיד האויב במלחמה — בייטע, добыча: ולערב יחלק שָׁלָל (בראשית, מ"ט, כ"ז). ונרדף עם בַּז: למהר שָׁלָל חש בַּז (ישעיה, ח', א'), לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז (יחזקאל, ל"ח, י"ב), ונופל על כל רכוש האויב המנוצח במלחמה: ויקחו את כל הַשָּׁלָל (במדבר, ל"א, י"א), בֹּזְזִים את הַשָּׁלָל (דהי"ב, כ', כ"ה), ובסמיכות ובכנוי מתיחס אל ששוללים ממנו: ואכלת את שְׁלַל אֹיְבֶיךָ (דברים, כ', י"ד), שְׁלַל הערים (יהושע, י"א, י"ד), כל שְׁלָלָהּ תבז לך (דברים, כ', י"ד). ולפעמים ביחס אל השולל: זה שְׁלַל-דָּוִד (ש"א, ל', כ'), וחלק שְׁלָלֵךְ בקרבך (זכריה, י"ד, א'). ואסף שְׁלַלְכֶם (ישעיה, ל"ג, ד'). ובסמיכות אל מיני השלל: שְׁלַל צבעים (שופטים, ה', ל'), (עיין שלל ב). ובא: צֶבַע רקמתים לְצַוְּארֵי שָׁלָל (שם), המפרשים נדחקו בהבנתו, ומהם נטו לפרש שָׁלָל כמו שֵׁגָל. והנראה שטעמו כמו לשלל צַוָּארִים, שָׁלָל לכל צואר וצואר, לכל איש מאנשי המלחמה. ומסגולת הלשון לאמר: והיתה לו נפשו לְשָׁלָל (ירמיה, כ"א, ט'), בענין שרק את נפשו מציל, והיא תהיה שללו. ועל המעט במובן סתם, הון, רְכוּשׁ — פערמאָגען, כמוצא שָׁלָל רב (תהלים, קי"ט, קס"ב), וְשָׁלָל לא יחסר (משלי, ל"א, י"א), ועיין שלל ב).

א) **שְׁלִילָה**, ש"נ, **שׁוֹלְלוּת**, ש', ברבא"ס, הסרה, העברה, נעגאציאָן, отрычаніе, בזה הצד ישתתפו תארי השלילה לתארי החיוב (מו"נ, א', נ"ח), תארי הש"י בשלילות הוא התאר האמתי (שם).

ב) **שָׁלָל**, ש"ז, במשנה, דבר חבור פרטים זה בזה, חבור קלוש,

ומעורה בקצתם, קלומפפען, קרוב לשרש תלל (עיין שם) מן הַשָּׁלָל של ביצים — וכו' מן האשכול של ביצים (ביצה, דף ז', ע"ז), אייערשטאק (עיין אשכול), וְשָׁלַל הכובסין (פרה, י"ב, ט'), קבוץ בגדים שונים מחובר חבור כל שהוא. ובענין תפירה קלושה לקצת חבור: הקורע את הסולמות ואת הלקט ואת השלל (שמחות, ט'), ובגזרת השם הזה נראה שכן היה מקובל אצלם פירוש השם שָׁלָל, במקרא: שְׁלַל צבעים (שופטים, ה', ל"ד), קבוץ חמרים של בגדי צבעונים שונים. עד"ש: תִּלֵּי תִלִּים, ואפשר שבמובן קרוב לזה, יש לפרש: שָׁלָל רב (תהלים, קי"ט, קס"ב), וכן: וְשָׁלָל לא יחסר (משלי, ל"א, י"א), כלל קנינים הרבה צבורים ותלולים — ולא רחוק לאמר שזה עיקר הוראת השם שָׁלָל, וכמו שכתב רש"י בב"ק (דף ס"א, ע"ב), (עיין שלולית), ובפעל, קבוץ חפצי השדודים אל מקום אחד, ודרך השלכה וגיבוב, ובזה נבדל מנרדפו בזז שהונח לחטיפה מן השלל, שחוטף ולוקח כל אחד ואחד לעצמו: וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ (יחזקאל, כ"ט, י"ט), (ועיין בבאור הר"מ לאנדא שופטים ה', ל"ד), ובברייתא השתמשו בו לענין תפירה קלושה, לקצת חבור, על כל המתים כלן שׂוֹלֵל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים (מו"ק, כ"ב, ע"ב), והאשה שׂוֹלַלְתּוֹ לאלתר (שם).

שָׁלִיל, במשנה, ש"ז, עובר במעי אמו המונח מקופל אברים, Embrigy, зародышъ, לאכול את הַשָּׁלִיל (זבחים, ג', ה'), — ונוהג בְּשָׁלִיל (חולין, מ', א'), ובארמית, הַנֵּפֶל (קהלת, ו"ו, ג'), תרגומו- שְׁלִילָא.

שְׁלוּלִית, במשנה, ש"נ: הנחל וְהַשְּׁלוּלִית (פאה, ב', א'), ובגמרא אמרו בפירושו: רב ביבי אמר ר' יוחנן אמת המים שמחלקת שָׁלָל לאגפיה ורב יהודה אמר שמואל מקום שמי גשמים שׂוֹלְלִין שם (ב"ק, דף ס"א, ע"ב), ופירש"י מתקבצים כמו: הַשָּׁלָל של ביצים, ל"א לשון שלל ומלקוח דבר המקובץ. והערוך פירש יורדים ונקוים מלשון: כי יִשַּׁל זיתך (דברים, כ"ח, מ'), והעולה מכל הפירושים שהוא נחל קטן המתהוה ממי גשמים שמתקבצים למקום מדרון בשטף הזרם. ומזה הושאל לזרם הנהר השוטף בכח גדול: וּבִשְׁלוּלִיתוֹ של נהר (ב"מ, דף כ"א).

שָׁלַם, שָׁלֵם, פעו"י, עברית וארמית, קרוב בהוראתו לשרש גמר. הקל עומד עקרו א) ביאת דבר לידי גמר ענינו— פֿאָללענדעט זיין, быть исполнену: וַתִּשְׁלַם כל המלאכה (מ"א, ז', נ"א), וַתִּשְׁלַם החומה (נחמיה, ו', ט"ו). ובארמית שבמקרא: ולא שְׁלִים (עזרא, ה', ט"ז), וביחס אל הזמן המוגבל לאיזה פעולה: וְשָׁלְמוּ ימי אבלך (ישעיה, ס', כ') — צו ענדע זיין, быть окончену. ע"ד שמוש הפעל מלא. ובמובן המוסרי: כי לא שָׁלֵם עון האמרי עד הנה (בראשית, ט"ו, ט"ז)—פֿאָלל זיין, быть цѣльнымъ. ובמשנה במובן הפעל תמם: שְׁלֵמָה ראשונה מוציאין מן השניה, שְׁלֵמָה שניה מוציאין מן השלישית (שקלים, ב', ב'), מים שנטלו ישראל בין הגזרים שלמו מהם באותה שעה (מכילתא, בשלח פ' ויסע א'). ב) היות כליל במעמד בלתי חסר דבר, גאַנץ אונפֿערזעהרט זיין, быть цѣльнымъ не-повредимымъ. היות בשלום ובבטחה, רוהיג, וואָהל, אין פֿריעדען זיין, מי הקשה אליו וַיִּשְׁלָם (איוב, ט', ד'), הסכן נא עמו וּשְׁלָם (שם, כ"ב, כ"א). ומזה כנראה במדרש: למגל כוסחת כובין ולא שלים לה שושנה ולא שלים לה (ב"ר, מ"ט)— לא טוב לא נוח לה. ובבינוני במובן ש"ת: אם גמלתי שׁוֹלְמִי רע (תהלים, ז', ה'), מי שהוא שָׁלֵם עמדי איש שלומי (עיין שָׁלֵם). ובבינוני פעול, שָׁלֵם, שְׁלֻמֵי אמוני ישראל (ש"ב, כ', י"ט). נאמן מי שלבבו שָׁלֵם— פֿריעדפֿערטיג, רוהיג, мирный

עיין שָׁלֵם. ובדבא"ס בנפעל נהגו לאמר „תם ונשלם".

הפיעל יוצא מן הקל, א) הבאה לידי גמר, פאָללענדען, окончить. וְשִׁלַּם את הבית (מ"א, ט', כ"ה). ומזה השבת שבות, אויפריכטען, возстановить. וְשִׁלַּם נְוַת צדקך (איוב, ח', ו'), ורוב שמושו בענין ב) מַלֵּאת הֶחָסֵר — ערשטאַטטען, ערגאַנצען, дополнитъ наверстать: וְשִׁלַּמְתִּי לכם את השנים אשר אכל הארבה (יואל, ב', כ"ה) — מה שחסר בשנים, ומזה השבת חסרון שנגרם לזולתו, ערזאַטצען, בעצאהלען, замѣнять, платить, воздавать: בעל הבור יְשַׁלֵּם כסף ישיב לבעליו (שמות, כ"א, ל"ד). וביחס הפעול לנשוא החסרון הנזק: וְשִׁלַּם אתו בראשו (ויקרא, ה', כ"ד), ואת הכבשה יְשַׁלֵּם (ש"ב, י"ב, וי"ו). ומכה נפש בהמה יְשַׁלְּמֶנָּה (ויקרא, כ"ד, י"ח). ויתכן שבמובן זה נאמר: המעמך יְשַׁלְּמֶנָּה כי מאסת (איוב, ל"ד, ל"ג), והמ"ם הוא מ"ם השלילה — כמו: אפס מֵאוֹתִי (ישעיה, נ"ד, ט"ו). ומוסב אל הש"י, היתכן שזולתך, שחוץ מעמך, ישלם את אשר מאסת, ימלא את אשר יחסר. ובפריעת חוב: וְשַׁלְּמִי את נשיך (מ"ב, ד', ז'), לוה רשע ולא יְשַׁלֵּם (תהלים, ל"ז, כ"א), ומזה בקיום נדר או הבטחה: לא תאחר לְשַׁלְּמוֹ (דברים, כ"ג, כ"ב). וְשַׁלֵּם לעליון נדריך (תהלים, ד', י"ג), וּנְשַׁלְּמָה פרים שפתינו (הושע, י"ג, ד'), (עיין פר). ובהשבת גמול — וויעדערפערגעלטען, воздавать, בקשור עם למ"ד אל ועל ליחס הגוף: כן שִׁלַּם לי אלהים (שופטים, א', ז'), וְשִׁלַּמְתִּי להם כפעלם (ירמיה, כ"ה, י"ד). וביחס הפעול, לנשוא הגמול: למה שִׁלַּמְתֶּם רעה (בראשית, מ"ד, ד'), ובגרם הגמול: וּמְשַׁלֵּם עון אבות אל חיק בניהם (ירמיה, ל"ב, י"ח), בשביל עון אבות. הגמול אתם מְשַׁלְּמִים עלי (יואל, ד', ד'), ועל המעט ביחס פעול הגוף: ואת צדיקים יְשַׁלֶּם טוב (משלי, י"ג, כ"א), יְשַׁלְּמוּנִי רעה תחת טובה (תהלים, ל"ה, י"ב) — וּמְשַׁלֵּם על יתר עשה גאוה (שם, ל"א, כ"ד), על הבנים שהם יתרו של אדם (עיין יתר א). וַאֲשַׁלֵּם נחמים לו (ישעיה, נ"ז, י"ח), ע"ד שמוש הפעל גָּמַל.

הפועל, בקיום נדר, געלאָבט ווערדען, быть выполнену, ולך יְשֻׁלַּם נדר (תהלים, ס"ה), ובהשבת גמול, פערגעלטען, בעצאהלט ווערדען, быть уплочену. הַיְשֻׁלַּם תחת טובה רעה (ירמיה, י"ח, כ'), הן צדיק בארץ יְשֻׁלָּם (משלי, י"א, ל"א), נפרעין ממנו, מקבל גמול קצת מעשיו הרעים: וירא מצוה הוא יְשֻׁלָּם (שם, י"ג, י"ג), גומלים לו גמול מעשיו הטובים. ויתכן שזה מן: יְשֻׁלַּם נות צדקך (איוב, ח', וי"ו), שלום יהיה לו, יושב שבותו. ובבינוני פעול פ"א במקרא: מי עור כִּמְשֻׁלָּם ועור כעבד ה' (ישעיה, מ"ב, י"ט), דעות רבות ושונות בפירושו: י"מ, שלם כליל במעשיו הטובים—פאָלקאָממען, совершенный, ולפי המבארים האחרונים הוא ע"ד שמוש הפעל בלשון ערבית וארמית, בבנין הפעיל, בהוראת מסירה, איבערגעבען. ומזה, מְשֻׁלָּם, במובן המוסרי, מי שהוא נמסר ונכנע לרצון אחר — ערגעבען, נמסר לעבודת ה', גאָטטערגעבענער, ועיין ההפעיל, ולדעת הרר"י שטיינבערג, ענינו קנוי מקנת כסף, כנוי לעבד, ויסכים עם הכפל כעבד ה', преданный.

ההפעיל, א), יוצא מן ההוראה בקל, הבאת דבר לידי גמר — פאָללענדען, פאָללפיהרען, довершать, ועצת מלאכיו יַשְׁלִים (ישעיה, מ"ד, כ"ו), כי יַשְׁלִים חקי (איוב, כ"ג, י"ד). ופירש"י יַשְׁלִים חק גזרותיו עלי, ויתכן שענינו ב) גמר של כליה, יגמור חק חיי — איין גראויס מאכען, сдѣлать конецъ кому, (עיין גמר). וכן: מיום עד לילה תַּשְׁלִימֵנִי (ישעיה, ל"ח, י"ב), והקודם: מדלה יְבַצְּעֵנִי. ובלשון חז"ל מזה בעומד, עד שבא הרביעי ואמר לו הִשְׁלִים (כלומר: מת, יצאה נשמתו) (שמחות, ח'). ובארמית שבמקרא, מְנֵה אלהא מלכותך וְהַשְׁלְמַהּ (דניאל, ה', כ"ו) — הביאה לגמרה שלא

תהיה עוד. ומזה בפיוט: ממשלימי נפש, שנפשם יוצאת מהם. ובמשנה בע"א: אנשי משמר מתענין ולא מַשְׁלִימִין (תענית, ב', וי"ו), אין גומרים את היום בתענית אוכלים בעוד יום, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור (ברכות, ח"ת, ע"ב), השלימו לעשרה (שם, מ"ז, ע"ב), השלים עמו מנין עשרה. ג) עשית שלום — פריעדען מאַכען, заключить миръ, כי הִשְׁלִימָה את יהושע (יהושע, יו"ד, ד'), ואם לא תַשְׁלִים עמך (דברים, כ', י"ב), וַיַּשְׁלֵם יהושפט עם מלך ישראל (מ"א, כ"ב, כ"ה). ופ"א ביחס שֶׁאֶל: השלימה אל בני ישראל (יהושע, י"א, י"ט) — עשתה שלום. וביוצא לשלישי: גם אויביו ישלים אתו (משלי, ט"ז, ז') — פערזאֶהנען, примириться, ובארמית יורה עוד ד) מסירה — איבערליעפערן, זיך ערגעבען, отдаться, הַשְׁלֵם קדם אלה (עזרא, ז', י"ט), ע"ד שמוש גמר, כי הדבר השלם עומד להמסר מיד ליד, או בענין מסר ליד — איבערגעבען, передать: ומצוי בתרגומים: וה' הִסְגִּירָם (דברים, ל"ב, ל"ד), ת"א: וה' אַשְׁלִימִינוּן. ומזה בדחז"ל: אל תקרי יְשַׁלְּמֶנָּה אלא יַשְׁלִימֶנָּה (ב"ק, יו"ד, ע"ב), וה' יְשַׁלֶּם לך אל תקרי יְשַׁלֶּם לך אלא יַשְׁלִימֶנּוּ לך. הִשְׁלִים האש לאברהם אבינו, השלים החרב ליצחק (שהש"ר, ג', ט'), ובפיוט: זך הַמַּשְׁלִים בעקד נפש (מוסף א' דר"ה), למרומם ומשפיל הַשְׁלִים מלוכה (יוסי בן יוסי מלכיות), ובבינוני הָפעל: בשעה שהוא מוּשְׁלָם לבוראו (ב"ר, ט"ו), הוא עָשָׂנוּ ולו אנחנו מַשְׁלִימִים את נפשותינו (ב"ר, ק'), ומזה מסור לחפצו ונכנע לו, ערגעבען, שבכל הימים שהבריות מוּשְׁלָמִים לו (שמו"ר, מ"א), ובדבא"ם, בענין קנין שלימות — זיך פערפאָלקאָממען, усовершенствовать.

ההָפעל, פ"א במקרא: וחית השדה השלמה לך (איוב, ה', כ"ג), לפי המפרשים, כמו השלימה עמך, והנראה שזה מהוראת ההפעיל בארמית, מסורה נכנעת ומשועבדת לך — אינטערוווירפיג, покорно.

ההתפעל, בגמרא: והלא הוא עצמו אינו מִשְׁתַּלֵּם אלא מגופו (ב"ק, מ"א, ע"ב). נפרעין ממנו, בא לצאת וְנִשְׁתַּלֵּם (ב"ר, ל"ד). מדויל ידיה מִשְׁתַּלֵּים (פסחים, כ"ח, ע"א) — בעשטראַפט ווערדען: אין צדקה מִשְׁתַּלֶּמֶת אלא לפי חסד שבה (סוכה, מ"ט, ע"ב). ובדבא"ם, בענין קנין שלימות, זיך פערפאָלקאָממען: שבירות אינה משתלמת אלא לבסוף (בבא מציעא, ס"ה, ע"א; קידושין, מ"ח, ע"ב).

שָׁלֵם, ת'. דבר שכל חלקיו נאחדים בו על מלואו. והפוכו: חָסֵר — פאָללשטענדיג, גאַנץ, פאָלל, цѣльный, волный, שָׁלֵם בית ה' (דהי"ב, ח', ט"ז), שעורו בית ה' שָׁלֵם, ויבא יעקב שָׁלֵם עיר שכם (בראשית, ל"ג, י"ח). ות"א שְׁלִים, וכן פירשו חז"ל: שָׁלֵם בגופו שָׁלֵם בממונו שָׁלֵם בתורתו (שבת, ל"ג, ע"ב), והרשב"ם פירשו כשם עצם פרטי (עיין שָׁלֵם): אבן שְׁלֵמָה וצדק איפה שְׁלֵמָה (דברים, כ"ה, ט"ו), שלא תהיה חסרה: אבנים שְׁלֵמוֹת (שם, כ"ז, י"ו), כמו שהן מברייתן, וככפורש מקודם: לא תניף עליהם ברזל. אבן שְׁלֵמָה מסע נבנה (מ"א, ו"ו, ז') — מתוקנה כל צרכה, לבנין, שהיו פוסלין אותה במרת גזית במקום מחצבתה — פערטיג, צוגעריכטעט, готовый приспособленный, ותהי משכרתך שְׁלֵמָה (רות, ב', י"ב), במדה מלאה, וגדושה: גלות שְׁלֵמָה (עמוס, א', ו"ו, ט') — גלות של כל העמים, פאָללשטאֶנדיג, גאַנץ, совершенное, полное, ע"ד שנאמר הגלת שְׁלוֹמִים (ירמיה, י"ג, י"ט), (עיין שלום); אם שְׁלֵמִים וכן רבים (נחום, א', י"ב), שלמים בגופם בריאים וחזקים — פאָללקראֶפטיג, полные силъ, (ועיין בסמוך). ועל הרוב כתאר אל השם לֵב, לבב, במובן המוסרי: והיה לבבכם שָׁלֵם עם ה' (מ"א, ח', ס"א), וענינו: בכל הלב, שאין הלב חלוק, ע"ד: תָּמִים תהיה עם ה' אלהיך

(דברים, י"ח, י"ג). באמת ובלבב שָׁלֵם (מ"ב, כ', ג'). באמונה ובלבב שָׁלֵם (דהי"ב. י"ט, ט'), בלב שָׁלֵם ובנפש חפצה (דהי"א, כ"ח, ט'), להתחזק עם לבבם שָׁלֵם (דהי"ב, ט"ז, ט'), עם האנשים שלבם שלם. ומזה: שְׁלֵמִים הם אתנו (בראשית, ל"ד, כ"א) — לבבם שלם אתנו, חוששים לטובתנו, ואפשר שמזה: אם שְׁלֵמִים וכן רבים (נחום, א', י"ב), כלם בעצה אחת. ובחז"ל: זה התפלל תפלה שְׁלֵמָה נענה (ר"ה, דף י"ח, ע"א), בכוונת הלב. ובדבא"ס במובן המוסרי, מלא בתורה, ובחכמה.

שָׁלֵם, שע"פ — עיר קדומה בארץ כנען, שעמדה כבר בימי אברהם: ומלכי צדק מלך שָׁלֵם (בראשית, י"ד, י"ח). לדעת המתרגמים והמפרשים הראשונים היא העיר שנקראת אח"כ ירושלם. וראיתם ממה שנאמר: ויהי בְשָׁלֵם סוכו ומעונתו בציון (תהלים, ע"ו, ג'). ולדעת הרש"ד, שלם הוא שם המחוז שבו היו הערים שכם, שלה נוב גבעון וירושלים. וטעם ויהי בְּשָׁלֵם סוכו. במחוז שנקרא שָׁלֵם, ורומז, לשלה נוב, וגבעון, ואמר סוכו, לפי שלא היתה קדושתם כי אם קדושת ארעי (עיין שלה) ופירוש: ויבא יעקב שָׁלֵם עיר שכם (בראשית, ל"ג, י"ח) — שבא אל המחוז שנקרא שלם, ולעיר שְׁכֶם שבו. (ועיין לעיל) ובגזרת השם דעת פירסט, שהוא מערבית שלם=גָּבֹהַּ גַּב גֵּבֶן — האך, האָקריג זיין, высокій, выпуклый. (ועיין שולם, שולַמִית).

שָׁלוֹם, א) תאר. ומזה א) מי שהוא שלם בגופו ובמעמדו — זוך וואָהלבעפינדען, въ благополучномъ состояніи, ונהוג בברכת הפגישה, ובשאלת הבָּה: הֲשָׁלוֹם אביכם? (בראשית, מ"ג, כ"ז). הֲשָׁלוֹם אתה אחי? (ש"ב, כ', ט'). ובענין ברכה: ואתה שָׁלוֹם וביתך שָׁלוֹם וכל אשר לך שָׁלוֹם (ש"א, כ"ה, ו'), טעמו ואתה תהיה שלום וגו'. וכמו: כל העם יהיה שָׁלוֹם (ש"ב, י"ז, ג'). וידעת כי שָׁלוֹם אהלך (איוב, ה', כ"ד), לא נגער בו לרעה — אונפערזעהרט, невредимъ: ירדפם יעבור שָׁלוֹם (ישעיה, מ"א, ג') בתיהם שָׁלוֹם מפחד (איוב, כ"א, ט') בטוח, זיכער, רוהיג, ב) במובן המוסרי, איש שלבבו שָׁלֵם עם זולתו — טרייא, ערגעבען, преданный, вѣрный, שלח ידיו בִּשְׁלֹמָיו (תהלים, נ"ה, כ"א). ויו"מ מזה: וְלִשְׁלוֹמִים למוקש (שם, ס"ט, כ"ג)— לשלוים בטוחים מפחד רעה—זאָרגלאָז, безпечный (ועיין בסמוך). ב) שמ"ז. א) כלל כלו קבוץ שלם, אין פאָללעם גאַנצעם, ומזה: פ"א בל"ר: הגלת יהודה כלה הגלת שְׁלוֹמִים (ירמיה י"ג, י"ט). ובא במובן תאה"פ כמו: ותרד פלאים. ובבחינת תמימות גופנית, בריאות— גאַנצעס, הײַלעס, געזונדעס, געזונדהייט. אין שָׁלוֹם בעצמי (תהלים, ל"ח, ד'), והקודם אין מתום בבשרי. הנה לְשָׁלוֹם מר לי מר (ישעיה, ל"ח, ב'), ויכלול ב) כל מיני הטובה, טוב המעמד, הפרטי והכללי — וואָהל בעפינדען, געדייהען, הייל, благополучіе цѣльность: משמיע שָׁלוֹם מבשר טוב (ישעיה, כ"ב, ז'), שְׁלוֹם רשעים אראה (תהלים, ע"ג, ג'). ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן (בראשית, ל"ז, י"ד), אלהים יענה את שְׁלוֹם פרעה (שם, מ"א, ט"ז). וביחס הלס"ד: שלום יהיה לי (דברים, כ"ט, י"ח). אין שָׁלוֹם אמר ה' לרשעים (ישעיה, מ"ח, כ"ב). ונהוג בשאלת ריעות על אודות מצב מי שהוא: הֲשָׁלוֹם לך? הֲשָׁלוֹם לאיישך? (מ"ב, ד', כ"ו), הֲשָׁלוֹם לו ויאמר שָׁלוֹם (בראשית, כ"ט, ו'). ובברכת הפגישה: שָׁלוֹם בּוֹאֶךָ (ש"א, ט"ז, ד'), ובה"א השאלה: הֲשָׁלוֹם באך (מ"א, ב', י"ג), האם בדבר טוב באת. ומדרך הלשון, לאמר: וישאל להם לְשָׁלוֹם (בראשית, מ"ג, כ"ז), וישאלו איש לרעהו לְשָׁלוֹם (שמות, י"ח, ז'). ושאלתם לו בשמי לְשָׁלוֹם (ש"א, כ"ה, ה'), וישאל דוד לִשְׁלוֹם יואב לשלום העם וְלִשְׁלוֹם המלחמה (ש"ב, י"א, ז'), לשאול לו לְשָׁלוֹם ולברכו (דהי"א, י"ח, י"ד). ואת

אחיך תפקד לְשָׁלוֹם (ש"א, י"ז, י"ח) — גערִיססען, ובברכת הפרידה: עלו לְשָׁלוֹם (בראשית, מ"ד, י"ז), לכו לְשָׁלוֹם (שופטים, י"ח, ו׳). וביחס הבי"ת, שוב ולך בשלום (ש"א, כ"ט, ז׳), ובלשון המשנה: שיהא אדם שואל את שְׁלוֹם חברו בשם (ברכות, ט׳, ה׳), הוי מקדים בִּשְׁלוֹם כל אדם (אבות, ה׳, ט"ו), ענינו מקדים לִשְׁאוֹל, בעגריססען, кло-няться. שואל מפני הכבוד ומשיב שָׁלוֹם לכל אדם (ברכות, ב׳, א׳), שואלים בִּשְׁלוֹמָם (גטין, דף ס"א, ע"א), וביחס אל טוב המעמד המדיני: לא תדרש שְׁלֹמָם וטבתם (דברים, כ"ג, ז׳), ודרשו את שְׁלוֹם העיר וגו׳ והתפללו בעדה, כי בִשְׁלוֹמָהּ יהיה לכם שלום (ירמיה, כ"ט, ז׳). וביחס אל הש"י, ענינו רצון טוב וברכה, וואָהלוואָללען, благожеланіе, וישם לך שָׁלוֹם (במדבר, וי"ו, כ"ו), צדק וְשָׁלוֹם נשקו (תהלים, פ"ה, י"א), כי אספתי את שְׁלוֹמִי מאת העם הזה וגו׳ את החסד ואת הרחמים (ירמיה, ט"ז, ה׳), הנני נתן לו את בריתי שָׁלוֹם (במדבר, כ"ה, י"ב)—את השלום בברית, שיהיה תמיד, ושעורו ברית שלום שלי. ומזה: וברית שְׁלוֹמִי לא תמ[illegible] (ישעיה, נ"ד, יו"ד), והקודם: וחסדי מאתך לא ימוש. ובא נרדף עם אֱמֶת: עתרת שָׁלוֹם ואמת (ירמיה, ל"ג, ו׳), כי יהיה שָׁלוֹם ואמת בימי (ישעיה, ל"ט). ובא במובן ג) השקט ובטחה, רוהע, זיכערהייט, спокойствіе, безпечность: והיה מעשה הצדקה שָׁלוֹם (ישעיה, ל"ב, י"ז), והכפל: ועבודת הצדקה השקט ובטח, וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אתן על ישראל (דהי"א, כ"ב, ט׳), כי בשמחה תצאו וּבְשָׁלוֹם תובלון (ישעיה, נ"ה, י"ב). ובע"א: תבא אל אבתיך בְּשָׁלוֹם (בראשית, ט"ו, ט"ו)—בדרך הטבע בלא צער ויגון: ולא תרד שיבתו בְּשָׁלֹם שאל (מ"א, ב׳, וי"ו).—ובארץ שָׁלוֹם אתה בוטח (ירמיה, י"ב, ה׳), בארץ שקטה ושְׁלֵוָה: וְנָדַמּוּ נאות הַשָּׁלוֹם (שם, כ"ה), בְּשָׁלוֹם שודד יבואנו (איוב, ט"ו, כ"א), בשעה שהוא שוקט ובוטח. ד) תמימות ואחדות הדעות, פֿריעדע, миръ, בין אדם לרעהו: בקש שָׁלוֹם ורדפהו (תהלים, ל"ד, ט"ו), והפוכו: בפיו שָׁלוֹם את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו (ירמיה, ט׳, ז׳), ועצת שָׁלוֹם תהיה בין שניהם (זכריה, וי"ו, י"ג), ולא יכלו דברו לְשָׁלֹם (בראשית, ל"ז, ד׳), ובן בין מלך למלך: עם לעם. ויהי שָׁלֹם בין חירם ובין שלמה (מ"א, ה׳, כ"ו), והפוכו—מלחמה: וקראת אליה לְשָׁלוֹם, והיה אם שָׁלוֹם תענך (דברים, כ׳, יו"ד, י"א), ונתתי שָׁלוֹם בארץ (ויקרא, כ"ו, וי"ו), ודבר שָׁלוֹם לגוים (זכריה, ט׳, י׳), ה׳ תשפת שָׁלוֹם לנו (ישעיה, כ"ו, י"ב), יעשה שָׁלוֹם לי (שם), שונא שָׁלוֹם (תהלים, ק"כ, וי"ו), אבי עד שר שָׁלוֹם (ישעיה, ט׳, ה׳), מלאכי שָׁלוֹם (שם, ל"ג, ז׳), המלאכים המבשרים שלום, פֿריעדענס באָטע, привѣстники мира. ויכלול ג"כ מושג האהבה והדיעות, פֿריינדשאַפֿט, дружба, ודבר שָׁלוֹם לכל זרעו (אסתר, יו"ד, ג׳), אדברה נא שָׁלוֹם בך (תהלים, קכ"ב, ח׳), כי אחרית לאיש שָׁלוֹם (שם, ל"ז, ל"ז), גם איש שלומי (שם, מ"א, יו"ד), כל אנוש שְׁלֹמִי (ירמיה, כ׳, יו"ד), אנשי שְׁלֹמֶךָ (שם, ל"ח, כ"ב), כמוצאת שָׁלוֹם (שיה"ש, ח, יו"ד).—בְּשָׁלוֹם ובמישור הלך (מלאכי, ב׳, וי"ו) מוסר שְׁלוֹמֵנוּ עליו (ישעיה, נ"ג, ה׳), (עיין מוסר ב בי"ש יסר) ופ"א בלשון רבים: וְלִשְׁלוֹמִים למוקש (תהלים, ס"ט, כ"ג), לפירוש רש"י כשיקוו לשלום יהפך שלומם למוקש. ובמשנה התיחד השם שלום במובן אחדות הדעות, פֿריעדע, ואמרו: לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום (עוקצין, ג׳, י"ב).

שְׁלָם, שְׁלָמָא, ארמית כעברית, בברכת שלום (פֿריעדענסגערוסס), привѣтъ мира שְׁלָם וכעת (עזרא, ד׳, י"ז), פֿריעדע, וואָהלערגעהן, миръ, благополучіе, שְׁלָמָא כלא (שם, ה׳, ז׳), שְׁלָמְכוֹן ישגא (דניאל, ג׳, ל"א), ובגמרא: שְׁלָמָא עלך מלכא (גטין, נ"ו, ע"א), ליולו רבנן בִּשְׁלָמָא (תענית, ט׳, ע"ב).

שָׁלֵם, שה״פ, השבת גמול לרעה, פורענות, פערגעלטונג, שטראפע, мзда отплата, לי נקם וְשִׁלֵּם (דברים, ל״ב, ל״ה).

שִׁלֵּם, שִׁלּוּם, שה״פ כעין הקודם, א) באו ימי הַשִּׁלֻּם (הושע, ט׳, ז׳), פערגעלטונג, воздаяніе мзда, возмездіе, וברבוי: שנת שִׁלּוּמִים לריב ציון (ישעיה, ל״ד, ח׳)· ובא בענין ב) שכר לאָהן, בעצאהלונג, вознагражденіе, והשפט בַּשִּׁלּוּם (מיכה, ז׳, ג׳), ועמ״נ

שִׁלֻּמָה, ש״נ, וְשִׁלֻּמַת רשעים תראה (תהלים, צ״א, ח׳).

שַׁלְמֹן, ש״ז, פ״א במקרא ובל״ר, שכר, תשלומים לאָהן, בעצאהלונג, плата, ורדף שַׁלְמֹנִים (ישעיה, א׳, כ״ג).

תַּשְׁלוּם, במשנה, בל״ר. סלוק חוב, צאהלונג, платежъ, והניזק והמזיק בתשלומים (ב״ק, ט׳, ב׳), תשלומי נזק (שם, א׳, א׳), ובהשאלה, אין לדבר תשלומין (סוכה, ב׳, ו״ו), ערזאטץ, замѣнъ, навёрстать, חג המצות יש לה תַּשְׁלוּמִין כל שבעה (חגיגה, י״ו, ע״א), שאני טומאה דיש לה תשלומין בפסח שני (שם, ט׳, ע״א).

שְׁלֵימוּתָא, שַׁלְמוּתָא, שְׁלֵמְתָּא, ארמית, מלאת, פאָללשטאֶנדיגקייט, פאָללקאָממענהייט, תבא בכלה (איוב, ה׳, כ״ו)· תרגומו: בשלימות שניך: בעצם תֻּמּו (שם, כ״א, כ״ג), תרגומו בתקוף שלימותא.—ובמובן המוסרי: תֹּם וישר (תהלים, כ״ה, כ״א), שְׁלֵימוּתא ותריצותא. פראָממיגקייט, אונשולד, набожность, невинность, ובגמרא: אנן דסגינן בִּשְׁלֵימוּתָא (שבת, דף פ״ח, ע״ב)· ובספרי המחברים שְׁלֵימוּת—פאָללקאָממענהייט. совершенство כל הצריך לנפשו להשאר בשלימות בעולם הצדק (יוסיפון, פרק צ״ז), ור׳ שלמה בן גבירול אמר: כפי שלימותך כן חסרוני (כתר מלכות); שלימות הפעולה מורה על שְׁלֵימוּת הפועל (מו״נ, ג׳, ל״ג), וזהו המכשול לשלימות האדם האחרון המזיק לו גם כן בשלימותו הראשון (שם), ואמרו ג״כ בלשון רבים שְׁלֵימוּיוֹת.

הַשְׁלָמָה, שע״פ, בלשון חכמים ז״ל, פאָללענדונג, довершеніе, מי הוה השלמה כלל (נזיר, ח׳, ע״ב), ובספרי המחברים בענין קנין שלימות

שֶׁלֶם, ש״ז, פ״א במקרא: וְשֶׁלֶם מריאיכם (עמוס, ה׳, כ״ב), מין ממיני הקרבנות וענינו עשיית שלום בין אדם לבין קונו ועיקר שמושו בלשון רבים:

שְׁלָמִים, ויזבחו זבחים שְׁלָמִים לה׳ (שמות, כ״ד, ה׳), ואם זבח שְׁלָמִים קרבנו (ויקרא, ג׳, א׳)· ובהלכה נקראו קדשים קלים (זבחים, ה׳, ז׳)· דעות המפרשים חלוקות בעיקר הוראתו (עיין באור הרנה״ו, ויקרא, ג׳, א׳), והמפרשים האחרונים אחזו בפירוש הרשב״ם, שהוא לשון תשלומים לא בנדר לבד כי אם גם בתשלומי תודה להש״י; וראיה לדבריהם, כי במקום שבאה התורה לפרש תורת זבח השלמים (ויקרא, ז׳, י״א), נאמר: אם על תודה יקריבנו וגו׳ זבח תודת שלמיו (שם, י״ב, י״ג), והנה נמצא שבא השם שְׁלָמִים מחובר עם השם זֶבַח, מה שאין כן בשאר הקרבנות וזה שהשלמים היותו מין קרבן נעשה בתחלה, לזבח משפחה ולסעודת מרעים, שהקדישוהו בקדושת קרבן לה׳, ואחרי שהקריבו את החלבים ושעמהם על המזבח, והחזה והשוק הרימו לכהנים היה שאר הבשר נאכל במושב בני המשפחה ובני החבורה הקרואים (עיין ביאור הרנה״ו (ויקרא, ג׳, א׳); ולפי זה יתכן לשער, כי השם שְׁלָמִים נגזר מן שָׁלֵם, שֶׁלֶם בהוראת, קבוץ מלא, חבורה קרואה ומזומנה — געשלאָססענער קרייז, ומזה קרבן הנעשה לסעודת חבורה. וכמו שתרגם הרה״ח ארנהיים מאהלאָפפער. — ובסמיכות, ובכנוי:

מזבחי שַׁלְמֵי בני ישראל (ויקרא, י׳, י״ד), מזבחי שַׁלְמֵיכֶם (שם, ז׳, ל״ב), ואפשר שבמובן זה נאמר: וְלִשְׁלוֹמִים למוקש (תהלים, ס״ט, כ״ג), מוסב אל הקודם: יהי שלחנם לפניהם לפח, והשלחן הערוך לסעודת שלמים. או שיהיה השם שְׁלוֹמִים כנוי לקרואים לזבח השלמים.

שִׁלֵּם, שע״פ, בן נַפְתָּלִי (בראשית, מ״ו, כ״ד). וביו״ד היחס: משפחת הַשִּׁלֵּמִי (במדבר, כ״ו, מ״ט).

שַׁלּוּם, שַׁלֻּם, שע״פ א) בן יָבֵשׁ. קשר על אדוניו זכריהו מלך ישראל וימיתהו וימלך תחתיו ירח ימים, ויהרגהו מְנַחֵם בן גדי (מ״ב, ט״ו, י׳ — י״ד). ב) בן צָדוֹק, מאבותיו של עזרא (עזרא, ז׳, ב׳). ג) בן סִסְמָי (דהי״א, ב׳, מ״ם). ד) הבן הרביעי ליאשיהו (שם, ג׳, ט״ו). ובספר ירמיה נאמר: שַׁלֻּם בן יֹאשִׁיָּהוּ מלך יהודה המֹלך תחת יאשיהו אביו (שם, כ״ב, י״א), ולפי שלא נמצא שם שַׁלּוּם במלכי יהודה, אמרו חז״ל שזהו צדקיהו ולראב״ע ולרד״ק סברות אחרות בזה. אבל ממה שלא נאמר אשר מָלַךְ תחת אביו, כי אם הַמּוֹלֵךְ, נראה לאמר שהיה מתנשא למלוך או מלך לפי שעה, וכן דעת הרשר״ל. ה) מן הַלְוִיִּם השערים (דהי״א, ט׳, י״ז). ו) שַׁלּוּם בן תקוה (תקהת), בעל חולדה הנביאה (מ״ב, כ״ב, י״ד; דהי״ב, ל״ד, כ״ב). ז) שַׁלּוּם בן קורא. מבני מררי (דהי״א, ט׳, י״ט), ויתכן שהוא אבי מתתיהו (שם, שם, ל״א), ח) שַׁלּוּם בן הַלּוֹחֵשׁ, מאלה אשר בנו בחומות ירושלים בימי נחמיה (נחמיה, ג׳, י״ב). ט) אבי חֲנַמְאֵל דוד ירמיה (ירמיה, ל״ב, ז׳). י) אבי מַעֲשֵׂיָהוּ שמר הסף בימי ירמיה (שם, ל״ה, ד׳). יא) מבני שמעון (דהי״א, ד׳, כ״ה). יב) אבי יחזקיהו מראשי בני אפרים, בשמרון בימי פקח בן רמליהו (דהי״ב, כ״ח, י״ב). ועוד שני אנשים מאשר הושיבו נשים נכריות בימי עזרא (עזרא, יו״ד, כ״ב, כ״ד).

שַׂלְמָה, א) (רות, ד׳, כ׳), שַׂלְמָא (דהי״א, ב׳, י״א), שַׂלְמוֹן (רות, ד׳, כ״א), שע״פ, בן נחשון, אבי בעז. ב) מבני כָּלֵב אבי בית לחם (דהי״א, ב׳, נ״א).

שְׁלֹמֹה, שע״פ בן דוד מלך ישראל. אשר ילדה לו בת־שבע מלך בירושלים על כל ישראל ארבעים שנה (מ״א, יו״ד, מ״א). ועניננו ידוע. ובפירוש שמו נאמר: כי שְׁלֹמֹה יהיה שמו וְשָׁלוֹם ושקט אתן על ישראל בימיו (דהי״א, כ״ג, ט׳).

שְׁלֹמִי, שע״פ אבי אחיהוד (במדבר, ל״ד, כ״ז).

שְׁלֻמִיאֵל, שע״פ, בן צוּרִישַׁדָּי, נשיא לשבט שמעון (במדבר, א׳, ו׳).

שַׁלְמַי, בקרי ובכתיב שַׂמְלַי. שע״פ מן הנתינים (עזרא, ב׳, מ״ו; נחמיה, ז׳, מ״ח).

שֶׁלֶמְיָה, שֶׁלֶמְיָהוּ, שע״פ א) בן כושי (ירמיה, ל״ו, יו״ד). ב) בן עַבְדְּאֵל, מגדולי שרי יהויקים (שם, שם, כ״ו). ג) אבי יְהוּכַל (שם, ל״ז, ג׳). ד) אבי יִרְאִיָּיה, (שם, שם, י״ג). ה) אבי חֲנַנְיָה, (נחמיה, ג׳, ל״ד). ו) מן הַשֹּׁעֲרִים, והוא שנקרא מְשֶׁלֶמְיָהוּ בן קרא מן בני אסף (דהי״א. כ״ו, א׳, י״ד), ואפשר שהוא שלום בן קורא (שם, ט׳, י״ט). ז) שֶׁלֶמְיָה הכהן, שהפקידו נחמיה אל האוצרות (נחמיה, י״ג, י״ג). ח, ט) מן האנשים שהושיבו נשים נכריות (עזרא, יו״ד, ל״ט, מ״א).

שַׁלְמַן, שע״פ: כשד שַׁלְמַן בית ארבאל (הושע, יו״ד, י״ד), לא התבאר עניננו היטב, י״מ שהוא שלמנאסר מלך אשור. ויפה העיר פירסט שזה לא יתכן, לפי ששלמנאסר נלחם בישראל כארבעים שנה אחרי נבואת הוֹשֵׁעַ, והוא לדעתו מלך אשור אחר קודם לו בזמן.

שַׁלְמַנְאֶסֶר, שע״פ, מלך אשור, אשר לכד את שמרון והגלה את ישראל אשורה (מ״ב, י״ז, ג׳).

השם הזה מורכב מן שלמן ואסר (עיין אסר הדן).

שְׁלֹמוֹת, שעפזו"נ א) מבני יִצְהָר (דהי"א, כ"ד, כ"ב), והוא שנקרא: **שְׁלֹמִית**: בני יצהר שלמית הראש (שם, כ"ג, י"ח). ב) מבני רְחַבְיָהוּ: ושלמות (בכתיב והקרי ושלמית) בנו, הוא שְׁלֹמוֹת ואחיו על כל אוצרות הקדשים (שם, כ"ו, כ"ה, כ"ו).

שְׁלֹמִית, שעפזו"נ א) שְׁלֹמִית בת דברי למטה דן (ויקרא, כ"ד, י"א), ב) מבני יִצְהָר (עיין שְׁלֹמוֹת). ג) בן או בת רְחַבְעָם מאשתו מַעֲכָה (דהי"ב, י"א, כ'). ד) בת זְרֻבָּבֶל (דהי"א, ג', י"ט). ה) בן יוֹסִפְיָה (עזרא, ח', יו"ד). ו) בקרי, ובכתיב שְׁלֹמוֹת מבני שמעי (דהי"א, כ"ג, ט').

שׁוּלַמִּית, שם, נזכרת רק בס' שיר השירים (ז', א'), הרעיה היפה, אהובת דודה, ראשי נושאי השיר. ולא התבאר אם הוא שם עצם פרטי, או שם היחס על שם עיר מולדתה—שהיא לפי השערת קצת מפרשים שונם, ושולמית כמו שׁוּנַמִּית—וי"א שהוא שם כנוי מליצי, במובן שלימות וכלילת יופי.

שַׁלְמוֹנִית, שם כנוי של אחד ממיני הפיוטים, וביחוד בפיוטי הסליחות, ובטעמו נראה כדעת הר' שלום הכהן, מלשון גמר, וזה לפי שבסדורה היא הסליחה האחרונה לפני הפזמון, ומשקלה חמש תיבות בכל טור, ובה שלשה או ארבעה טורים.

שַׁלּוּן שע"פ, בן כל חזה. מן הבונים בחומות ירושלים (נחמיה, ג', ט"ו).

שְׁלַם, נמצא רק בשם:

שַׂלְמָה, ש"נ, בגד ומיוחד לבגד עליון עשוי להתעטות בו, געוואנד, קלייד, אָבערגעוואנד, верхнее платье, облаченіе, על שה על שַׂלְמָה (שמות, כ"ב, ח'), מתכסה בְּשַׂלְמָה חדשה (מ"א, י"א, כ"ט), עטה אור כַּשַּׂלְמָה (תהלים, ק"ד, ב'). שַׂלְמַת רעך (שמות, כ"ב, כ"ה), וּשְׂלָמוֹת ונשק (מ"א, יו"ד, כ"ה), ותעבוני שַׂלְמוֹתָי (איוב, ט', ל"א) (ועיין שמל).

שָׁלַף, פ"י, עברית וארמית, הקל, עקרו הסרה והשמטה. ומזה א) חליצה, הפשטה, אַבציעהען, снимать, שָׁלַף איש נעלו (רות, ד', ז'). (ועיין חלץ). ומזה קטוף, תלישה, אויסרופפען, выдергать, ощипывать, שקדמת שָׁלַף יבש (תהלים, קכ"ט, ו"ו), שְׁלַף־השולף. וי"מ, ע"ד שרש חלף בהוראת פריחה, יציאה משרשו, שפראָססען, וואַכסען, ורוב שמושו ב) הוצאה והתקת דבר ממקום שהוא תקוע בו הערויסציעהן, вытягивать: כי לא שָׁלַף החרב מבטנו (שופטים, ג', כ"ב), שְׁלַף ויצא מגוה (איוב, כ', כ"ה). והתיחד להרקת חרב מתערה (ציקקען, вынимать): ולא שָׁלַף הנער חרבו (שופטים, ח', כ'), שְׁלֹף חרבך ומותתני (שם, ט', נ"ד)—ומזה בבינוני כשם תאר לאיש מלחמה מזוין, עומד לשלוף חרבו — שווערטציקקענדער, וואַפּפען טראַגענדער, мечъ, вооруженіе, אלף איש שֹׁלֵף חרב (שם, ח', יו"ד), כל אלה שֹׁלְפֵי חרב (שם, כ', כ"ה). ובבינוני פעול: וחרבו שְׁלוּפָה בידו (במדבר, כ"ב, כ"ג), ונהוג הרבה בתרגומים ובדהז"ל: והמסמר שיש לו שושנה נוח לִשְׁלוֹף (במדבר רבה, י"ד), שְׁלִיף ירקא (שבת, פ"ב, ע"א), מדלין שלופי (מו"ק, ד', ע"ב), ופירש"י כשהירקות רצופין נוטלין מהם מבינתים וכו' בשביל לְיַפּוֹת אותן שנשארים. שאדם מַשְׁלִיף שדהו ואוכלה (בראשית רבה, כ'), מַשְׁלִיף קטיני מבי אלימי (ב"מ, פ"ט, ע"א). ובהשאלה: מילתא דמתעבדא באפי עשרה, צריכה בי עשרה לְמִישְׁלְפָהּ (גיטין, דף ל"ג, ע"ב)—לעקרה ולבטלה. ובפיוט בהָפעל: ברק השנון אם הושלף לתאנון (הקליר, זכרונות).

שֶׁלֶף, בלשון חכמים: אינו דומה מניהה נירה למניחה שלף (תוספתא ב"מ, פרק ט') — אינו דומה

מניחה (שדהו) בשעת המכירה נירה (חרושה) למניחה שלף (בורה) שליפת הזרעים — כשהיא שְׁלוּפָה, והשתמשו בל״ר, למה שנשארו לבסוף, והזמן האחרון, גמר — דאַס לעטצטע, דער אויסגאַנג, последніе, при окончаній: בת מלכים שהיתה מלקטת בִּשְׁלָפִים (שיר רבה, ו״ו, י״ב) — בשבלים הנשארים אחרי הקוצרים או בסוף זמן הקצירה. שִׁלְפֵי קציר חטים היו (יבמות, קט״ז, ע״ב), ופירש״י: סוף קְצִיר חִטִּים לשון שלף איש (רות, ד׳, ז׳), שכבר היה הקציר מִשְׁתַּלֵּף ועובר. ומזה: בִּשְׁלְפֵי השמד נתכנסו רבותינו לאושא (שיר רבה, ב׳, ה׳), שִׁלְפֵי הגזרה היו (שבת, דף ס׳, ע״א), ופירש״י: בני אדם הנשמטים מן הגזרה היו.

שלופף, ש״ז. בגמרא: שלופפי והוו תמרי (ב״ב, דף קכ״ד, ע״א), ופירש הרשב״ם: דקלים שהפריחו פירות ונעשו אחרי כן תמרים. ורש״י (בבכורות, דף נ״ב, ע״ב) פירש סמדר — קנאָספען, почки.

שֶׁלֶף, שע״פ, מבני יָקְטָן (בראשית, יו״ד, כ״ו).

שַׁלְפּוּחִית, הוראתה העקרית — נאד עור דק בבשר האדם והבהמה — בלאזע, пузырь, והונח גם על פי הרחם — מוטטער-מונד, маточное отверстіе, ניטלה השלפוחית שלה כשרה (חולין, ט״ח, ע״ב; ושם נ״ה, ע״ב) נאמר: היא הָאֵם היא טרפחת, היא שלפוחית.

שָׁלִיף, בברייתא: באוכף שעליה ובשליף שעליה (ב״ק, דף י״ז, ע״ב), ופירש״י משאוי שבאמתחת ובמרצופין: היתה בהמתו טעונה שליף של תבואה (שבת, קנ״ד, ע״ב). בשליפי זוטרי (שם). והנראה שעיקרו, חבילה, אגודה, וזהו מיסודו של שרש שלב — בהוראת עניבה.

שְׁלַק, ארמית. הקל פעל עומד היות חרוך שרוף מן החם, נשרף: וישדפה לִפְנֵי קמָה (מ״ב, י״ט, כ״ו), תיב״ע דְּיִשְׁלוֹק עד דלא מטא למהוי שׁוּבְלִין. ובמשנה אבטיח מִשֶּׁיִּשְׁלַק (מעשרות, א׳, ה׳), כשישזפתו השמש, ויהיו השערות הדקות שעליו נושרות. ועל הרוב ישתמשו בו בהוראת יוצא לבשול במים רותחים — אַבקאָכען, обварить, הכובש הַשּׁוֹלֵק (מעשרות, ד׳, א׳), שׁוֹלְקֵי זיתים (כלים, ח׳, ח׳), שְׁלָקוּ זונה אחת שנתחייבה שרפה למלך.

שָׁלֹשׁ, שם מספר יסודי לנקבה: דריי, три, ולזכר שְׁלֹשָׁה: וְשָׁלֹשׁ בנות (איוב, מ״ב, מ״ג), שְׁלֹשָׁה בנים (בראשית, ו׳, י׳), שָׁלֹשׁ שָׁנִים (בראשית, י״א, י״ג), שְׁלֹשָׁה אנשים (שם, י״ח, ב׳). ואם שה״מ דבק לשם שאחריו יבא: שְׁלֹשֶׁת לזכר תמיד ולפעמים אף לנקבה: שְׁלֹשֶׁת בניו (ש״א, ל״א, ח׳), לִשְׁלֹשֶׁת אַחְיֹתֵיהֶם (איוב, א׳, ד׳). אם המדבר מְכַוֵּן בדבריו להטעים את המספר הוא מקדים לו את הַסִּפּוּר ואז יהיה הוא הנושא והמספר הנשוא: עָרִים-שָׁלֹשׁ (יהושע, כ״א, ל״ב), ולגדלם שָׁנִים שָׁלוֹשׁ (דניאל, א׳, ה׳), ובנטיה לרבים זו״נ בא שְׁלֹשֶׁת — ובכנוי: שְׁלָשְׁתָּם: צאו שְׁלָשְׁתְּכֶם — ויצאו שְׁלָשְׁתָּם (במדבר, י״ב, ד׳). ובסמיכות לשם גם פעמים רבות שְׁלשׁ: וְלִשְׁלֹשׁ קלשון (ע׳ קלשון) (ש״א, י״ג, כ״א), הַמַּזְלֵג שְׁלשׁ הַשִּׁנַּיִם (שם, ב׳, י״ג) — ובא תמיד: שְׁלשׁ מֵאוֹת (בראשית, ה׳, כ״ב). ובא עם הסמיכות גם עם כ״ף הדמיון וביחס שֶׁמִּן: כְּמִשְׁלֹשׁ חדשים (בראשית, ל״ח, כ״ד), וענינו: קרוב לשלשה חדשים — בייַנאַהע דריי מאָנאַטע, приблизательно... ובמושג השעור מאומד יבא: שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גרגרים (ישעיה, י״ז, ו׳), פַּעֲמַיִם — שָׁלֹשׁ — שעורו: פַּעֲמַיִם או שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, ובבא שָׁלֹשׁ נסמך לשם הספור — ענינו כמספר — דריטטעס, третье: בשנת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ (אסתר, א׳, ג׳), ובמספר המרכב — לז׳: שְׁלֹשָׁה עָשָׂר ולנ׳: שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וברבוי העשיריות: שלש פעמים עשרה: שְׁלֹשִׁים לזו״נ: שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת

(שופטים, י"ב, ט') משם המספר זה נגזר הַפֹּעַל בבנין פִּעֵל:

שִׁלֵּשׁ, וענינו: א) חִלֵּק לִשְׁלֹשָׁה חלקים— אין דריי איינטיילען, разделить на три: וְשִׁלַּשְׁתָּ את גבול ארצך (דברים, י"ט, ג'), ב) עשות פעולה שָׁלֹשׁ פעמים: ויאמר: שַׁלֵּשׁוּ — וַיְשַׁלֵּשׁוּ (מ"א, י"ח, ל"ד). ומענין הזה גם בתמונת תאה"פ — של הזמן: וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד (שמואל א', כ', י"ט), וענינו: תחכה עד יום השלישי— דריי טאגע אבווארטען, או טהון אם דריט-טען טאג, дѣлать въ третій день, וממנו:

הַפֻּעַל רק בבינוני פעול: והחוט הַמְשֻׁלָּשׁ, ענינו: משזר משלשה חוטים. עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ (בראשית, ט"ו, ט'), ענינו — דרייאיאֶה-ריגע, трехлѣтніе, הַלְּשָׁכוֹת מְשֻׁלָּשׁוֹת לאמר: גבוהות שלש קומות — דריי-שטאָקקיגע, трехярусныя. מזה יצא תאה"פ הזמן שִׁלְשׁוֹם, כתמול שִׁלְשֹׁם— יום השלישי בעבר — פֿארגעסטערן, предвчера. הַפִּעֵל שִׁלֵּשׁ מצוי במשנה לא ביחוד באותו הוראת א) שבמקרא כי אם בכלל לחלק לחלקים: מְשַׁלְּשִׁין בממון ואין מְשַׁלְּשִׁין במכות (מכות, ה', ע"א), פירושו: לענין עדים זוממין כשעונשים אותם, מחלקים את ענש הממון לחלקים בין העדים, וענש מלקות אין מחלקים אלא כל אחד מהעדים לוקה ארבעים. ועל הרוב בהוראת המקרא: כיצד יעשו? יְשַׁלְּשׁוּ — (בבא בתרא, פ"י, משנה ז'), יכתבו שם אבי האב עיי"ש. כל המשמרות שונות וּמְשַׁלְּשׁוֹת (סוכה, נ"ה, ע"ב): לעולם יְשַׁלֵּשׁ אדם שנותיו, שְׁלִישׁ במקרא וכו' (קדושין, ל', ע"א) — יחלק לשלשה חלקים.

ההפעיל במשנה— הִשְׁלִישׁ: הַמַּשְׁלִישׁ מעות (כתובות, פרק ו', משנה ז')—הניח ענין של שני צדדים ביד איש שלישי, איינעם דריטטען איבערגעבען, передать третьему лицу: וְהִשְׁלִישׁ את שטרו (ב"ב, פרק יו"ד, משנה ה'): מהו שֶׁתַּשְׁלִישׁ (כתובות, נ"ד, ע"א).

ההָפְעַל במשנה: יֵעָשֶׂה הַשָּׁלִישׁ מה שֶׁהוּשְׁלַשׁ בידו (כתובות, במש' פ"ט, ע"ב).

שָׁלִישׁ, האיש ששני הצדדים מפקידים בידו הענין של שניהם ומאמינים בו, או הדיין המכריע בין שני הדיינים הברורים משני הצדדים, וענינו ידוע ממה שנאמר בהערך הקודם. בלשון המקרא הונח שם התאר

שָׁלִישׁ, ז' לאיש מלחמה בצבאות הרכב, ראָטמיסטער, ротмистеръ, הנטפל לשר צבא גבוה ממנו: אדיוטאַנט, адъютантъ, ואולי הינח לראשונה על שר הרכב העושה שלש מלאכות: לוחם תופש מגן וְרַכָּב, тристать, (הר"י שטיינבערג). וברוב הפעמים משתמשים למפקד צבא ממדרגה השלישית: ויען הַשָּׁלִישׁ (מ"ב, ז', ב'), וביו"ד היחס: ראש הַשָּׁלִישִׁי (ש"ב, כ"ג, ח'), וְשָׁלִישָׁיו ושרי רִכְבּוֹ (מ"א, ט', כ"ב), וכל רֶכֶב מצרים וְשָׁלִשִׁם על כֻּלּוֹ (שמות, י"ד, ז'), ראש הַשָּׁלִישִׁים (דהי"א, י"א, י"א), לרוב הפעמים היו הַשָּׁלִישִׁים שומרי ראש המלך ואנשי עצתו אשר הוא נשען עליהם, וכן הוא אומר: הַשָּׁלִישׁ אשר המלך נשען על ידו (מ"ב, ז', ב', וי"ז). וע"ד המליצה לעצת חכם והשכל: הלא כתבתי לך שָׁלִשִׁים במועצות ודעת (משלי, כ"ב, כ'), ובכתיב שם: שלשום.

שְׁלִישִׁי, שם, מספר סדורי, דריטטער, третій: יום שְׁלִישִׁי (דברים, כ"ג, ט'), בַּשְּׁלִישִׁי באחד לחדש (יחזק', ל"א, א')—בחדש הַשְּׁלִישִׁי, יום שְׁלִישִׁי (בראשית, א', י"ג), שְׁלִישִׁיָּה למצרים (ישעיה, כ"ט, י"ד), וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ (במד', ב', כ"ה)—אחרי השניים, וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ הקומה השלישית בקומות הבנין, דריט-טער שטאָקק, комната третьяго яруса, כעת מחר הַשְּׁלִישִׁית (ש"א, כ', י"ב), ענינו: להעת השלישית, איבערמאָרגען, послѣзавтра, בַּשְּׁלִישִׁיה, ענינו: בפעם השלישית, דאָס דריטטע מאָל, третій разъ.

שְׁלִשִׁית, שם מספר חלקי לז' ולנ',

שְׁלִשִׁית דריטטעל, треть: הַשְּׁלִשִׁית ביד יואב וְהַשְּׁלִשִׁית ביד אבישי—וְהַשְּׁלִשִׁית ביד אִתַּי (ש"ב, י"ח, ב'), ובכנוי: שְׁלִשִׁתֵיךְ בדבר ימותו (יחזקאל, ה', י"ב), וכן כשהמלה תבא נסמכת למדה ומשקל: שְׁלִשִׁית הַהִין (במדבר, ט"ו, ו"ז), שְׁלִישִׁית השקל (נחמיה, י', ל"ג).

שִׁלֵּשׁ—ש"ז, בן־נכד, אורענקעל, правнукъ: בנים ובני בנים עַל־שִׁלֵּשִׁים ועל רִבֵּעִים (שמות, ל"ד, ז'), וירא יוסף לאפרים בני שִׁלֵּשִׁים.

שַׁלְתִּיאֵל עיין שְׁאַלְתִּיאֵל.

שָׁם, מלת היחס—וגם תה"פ: מהלאה. מן שָׁמָה עיי"ש. א) ענינו: דאָרט, тамъ: והפוכו: פֹּה: וישם שָׁם את האדם (בראשית, ב', ח): ויבא לרוב בהצטרפות המלה אשר: אֲשֶׁר שָׁם הזהב (שם, י"א), שֶׁשָּׁם עלו שבטים (תהלים, קכ"ב, ד'); אין בית אֲשֶׁר אין שָׁם מת (שמות, י"ב, ל'), בַּאֲשֶׁר הוא שָׁם (בראשית, כ"א, י"ז), ובמם של מִן: לָקַח מִשָּׁם (בראשית, ג', כ"ג), ועל לקח מן חמר: וקמץ מִשָּׁם (ויקרא, ב', ב'), ובזה גם כן: עֲשִׂי לי מִשָּׁם עֻגָה (מ"א, י"ז, י"ג), מִשָּׁם רעה אבן ישראל (בראשית, מ"ט, כ"ד), וענינו: מֵאָז. לפעמים תבא המלה שָׁם גם על מקום שידוע רק במחשבה ובחזון לב: קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוא (איוב, ג', י"ט), שָׁם יצעקו ולא יַעֲנֶה (שם, ל"ה, י"ב).

שָׁמָּה, כעין הנ"ל בתוספת ה': ומורה על המקום שמגמת פני המדבר שם.

שֵׁם, מן שמה, ש"ז, ובמקף: שֶׁם, ובנטיותיו: שְׁמִי, שִׁמְךָ, שְׁמֶךָ (בהפסק) ורבויו: שֵׁמוֹת. כנוי—דבר או ענין ומושג להבדילו מן פרטים אחרים דומים לו, נאמע, имя: וכל אשר יקרא לו האדם הוא שְׁמוֹ (בראשית, ב', י"ט), ויקרא האדם שֵׁמוֹת לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה (שם, שם, כ'), ויקרא האדם שֵׁם אשתו חַוָּה כי היא היתה אֵם כל חי (שם, ג', ח') — לאמר: חשובה מכל יתר החיים שראה לפני ראותו אותה. קדמוני הקדמונים היו נותנים שמות להנולדים להם או למקומות שישבו שם מעין המאורע בקורות חייהם: פֶּלֶג—כי בימיו נִפְלְגָה הארץ (שם, י', כ"ה). אֲשֶׁר נקבו בְּשֵׁמוֹת (במדבר, א', י"ז), נֹחַ לאמר: זה יְנַחֲמֵנוּ (בראשית, ה', כ"ט). ב) ובא, לענין אות זכרון ואות — מערקמאל, צייכען, רוהם, памятный знакъ слова почтенное названіе: וְנַעֲשֶׂה לנו שֵׁם (בראשית, י"א, ד'), לעשות לו שֵׁם עוֹלָם (ישעיה, ס"ג, י"ב), שֵׁם תִּפְאֶרֶת (שם, שם, י"ד); וּלְשֵׁם וְלִתְהִלָּה וּלְתִפְאֶרֶת (ירמיה, י"ג, י"א), וביחוד תמצא ההוראה כאשר יתיחד הדבור להש"י; כי שְׁמִי בקרבו (שמות, כ"ג, כ"א), והיה לַיְיָ לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם (ישעיה, נ"ה, י"ג), וַהֲקִמֹתִי להם מטע לְשֵׁם (יחזקאל, ל"ד, כ"ט), הנה שֵׁם ה' בא ממרחק (ישעיה, ל', כ"ז). והונחה המלה שֵׁם על הש"י הנסתר והמתגלה רק בעלילותיו: ליראה את הַשֵּׁם הנכבד והנורא (דברים, כ"ח, נ"ח); ויקב... את הַשֵּׁם (ויקרא, כ"ד, י"א). ג) זֵכֶר וקיום: שֵׁם עולם (ישעיה, ס"ג, י"ב) — וההפך: וְשֵׁם רשעים ירקב (משלי, י', ז'), שְׁמָם מחית (תהלים, ט', ו'). ועל הבנים הנשארים אחרי אבותיהם נאמר: שֵׁם וּשְׁאֵרִית (ש"ב, י"ד, ז'), שֵׁם וּשְׁאָר (ישעיה, י"ד, כ"ב). ד) כבוד ותהלה בין חברת בני האדם; בלשון המשנה: לא כל הרוצה ליטול את הַשֵּׁם יבא ויטול (ברכות, י"ז, ע"ב)—לא כל החפץ לקנות לעצמו כבוד להתנהג כמורם מן העם—יבא ויטול, אשרי מי שגדל בְּשֵׁם טוב ונפטר בְּשֵׁם טוב (ברכות, י"ז, ע"א). ה) גם בא במשנה ותלמוד להנחות הסבה, אורזאכע, причина, מאָטיוו, мотивъ, לא מן הַשֵּׁם הוא זה (תענית, דף י"ד, ע"ב). לוקין ומשלמין שלא הַשֵּׁם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין (מכות, ד', ע"א). והונח גם על המין והסוג — אינו מן הַשֵּׁם (כריתות, פ"ג, ג'; ובגמרא,

י״ג – ע״ב) — אינו שייך לזה. וממה שהזכרנו למעלה, כי על הש״י כנה בעל המשנה הַשֵּׁם סתם, מפני שאין אנחנו רַשָּׁאִים לפרשו, אמרו: בִּרְכַּת הַשֵּׁם בלשון נקיה כדי שלא להוציא מפה הדבור קללה או חֵרוּף השם, וכל מעשה המוכיח לבני אדם את גדל האהבה להש״י ומסירת נפשנו על קדושת שמו קראו קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. ומזה נקרא שמו של הש״י.

שֵׁם הַמְפֹרָשׁ, לאמר שם הש״י שמבטאים בארבע אותיות יהוה.
ונקרא גם כן

שֵׁם הַמְיוּחָד, השם הזה היה כהן הגדול הוגה מפיו כִּכְתָבוֹ ולא בכנוי כמו שמבטאים אנחנו אדני רק בשלשה וידוים שהתודה ביום הכפורים. ואמרו ע״ז במשנה (יומא, ג׳, ה׳, ובגמ׳, ל״ה, ע״ב): וכך היה (הכהן הגדול) אומר: אָנָּא הַשֵּׁם עויתי פשעתי חטאתי לפניך. אָנָּא בַשֵּׁם כפר נא לעונות וכו׳. ומלבד הכהן הגדול בוידויו ביום הכפורים אסרו החכמים איסור גדול להגות את הַשֵּׁם באותיותיו — ואמרו: ההוגה את הַשֵּׁם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין, פרק חלק, משנה א). ובשמותיו של הקב״ה היוצאים מִשֵּׁם המפרש בן ארבע אותיות נמצאים גם בצרופים שונים: שֵׁם בן י״ב אותיות ובן ארבעים ושתים אותיות (קדושין, דף ע״א, עמוד א׳, ועיין ברש״י שם). והבדילו חז״ל בין שמות המוסבים רק על הש״י שאותם אסור למחוק מן הכתב וכנויים או שמות לווי: יש שֵׁמוֹת שאינן נמחקין ויש שֵׁמוֹת שנמחקין (שבועות, דף ל״ה, ע״א; ועיין שם כל הענין). ובתורת הלשון נמצאים שֵׁמוֹת שונים לפי ענינם והוראתם, והם.

שֵׁם הָעֶצֶם או **שֵׁם דָּבָר** — הויפטוואָרט, имя существительное.

שֵׁם הַתֹּאַר — אייגענשאַפטסוואָרט, имя прилагательное.

שֵׁם הַגּוּף — פּירוואָרט, פּראָנאָמען, мѣсто-имениe.

שֵׁם הַקִּבּוּץ — זאממעל-נאַמען, имя собирательное.

שֵׁם הַחֹמֶר — שטאָפפנאַמע, имя вещественное.

שֵׁם הַמִּסְפָּר — צאַהלנאַמע, имя числительное.

שֵׁם הַמֻּפְשָׁט או **שֵׁם הַמִּקְרֶה** — בעגריפפסנאַמע, имя отвлеченное.

שֵׁם מְשֻׁתָּף, הבא בכתבי הקדש במין זכר ובמין נקבה וְשֵׁם העצם מתחלק לסוגים שונים:

שֵׁם עֶצֶם כְּלָלִי — גאַטטונגסנאַמע, имя нарицательное.

שֵׁם עצם פרטי — אייגעננאמען, имя собственное.

שֵׁם הפעולה — השם שבא רק בתמונת הפעולה ודינו בנטיותיו כדין שם המקרה.

שֵׁם, שעפ״ז, הבן הבכור לנח (בראשית, ה׳, ל״ב), ועל שמו נקראו כל העמים יושבי אסיה המערבית־דרומית העמים בני־שֵׁם (שם, יו״ד, כ״ב—ל״ב).

שֵׁם, בארמית שבכה״ק — ש״ז כמו שֵׁם בעברית: בִּשְׁם אלהי (דניאל, ד׳, ה׳), ובסמיכות: שְׁמֵהּ די אלהא (שם, ב׳, כ׳).

שַׁמָּא, שעפ״ז. בן צוֹפַח למטה אָשֵׁר מהנשיאים (דהי״א, ז׳, ל״ז).

שֶׁמְאֵבֶר (שם אביר) שעפ״ז, מלך צבויים מחמשת המלכים שמרדו בכדרלעמר בימי אברהם (בראשית, י״ד, ב׳).

שִׁמְאָה, **שִׁמְאָם**, שעפ״ז, בן מִקְלוֹת הימיני (דהי״א, ח׳, ל״ב; ט׳, ל״ח).

שַׁמְגַּר, שעפ״ז, השופט השלישי שעמד לישראל אחרי יהושע ויושע את

ישראל בהכות שש מאות פלשתים במלמד הבקר (שופטים, ג', ל"א), ונזכר בשירת דבורה (שם, ה', ו').

שְׂמֹאל ממקור שְׂמַל, כסה, צפן (עיין מה"א להרי"ש) ש"נ. א) צד צפון בהפך מן דרום הנקרא ימין או תֵּימָן — נאָרד, сѣверъ, כמו שיאמר יחזקאל על שמרון (אשר מצפון ליהודה): הַיּוֹשֶׁבֶת עַל שְׂמֹאלֵךְ (יחזק', ט"ז, מ"ו), לא נָטָה ימין ושְׂמֹאול (במדבר, כ', י"ז), ימין ושְׂמֹאל תפרצי (ישעיה, נ"ד, ג')— ענינו—לכל צד. לא אסור ימין ושְׂמֹאל (דברים, ב', כ"ז)—ב) הצד שכנגד ימין: לינקע האַנד, лѣвая рука: מִשְּׂמֹאל ישראל (בראשית, מ"ח, י"ג), שְׂמֹאלוֹ תחת ראשי (שיה"ש, ח', ג'), מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם (שמות, י"ד, כ"ז), אשר לא ידע בין ימינו לשְׂמֹאלוֹ (יונה, ד', י"א), יַד שְׂמֹאלוֹ (שופטים, ג', כ"א). ובא ביחס שֶׁמֶן במֶם: מֵהַשְּׂמֹאל לארבעתן (יחזקאל, א', י')—ופתרונו: צד הַשמֹאל—לינקע זייטע, лѣвая сторона, על ימין המנורה ועל שְׂמֹאולָהּ (זכריה, ד', י"א). וע"ד המליצה: ארך ימים בימינה (של החכמה), בִּשְׂמֹאלָהּ עשר וכבוד (משלי, ג', ט"ז), ומהשם הזה נגזר הפעל בבנין הפעיל:

הִשְׂמְאִיל או הִשְׂמִיל והוראתיו הן פנה אל צד שְׂמֹאל, זיך לינקס ווענדען, идти налѣво, וכי תַשְׂמְאִילוּ (ישעי', ל', כ"א), אם הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה (יהושע, י"ב; ט') — אם אתה תלך לימין אלך אני לשמאל; הַשְׂמִילִי (יחזקאל, כ"א, כ"א), לְהֵמִין וּלְהַשְׂמִיל (ש"ב, י"ד, י"ט) — לאמר: לסור לצד ימין או לצד שמאל. ב) היכלת לעבוד ביד שְׂמֹאלוֹ — זיינע לינקע צו געברויכען, владѣть лѣвой рукою, ובמדרש: אלו מיימינים ואלו משמאילים (מדרש שיר השירים רבה, על הפסוק לסוכתי).

שְׂמָאלִי, שת"ז — פאָן לינקער זייטע, לינקע, лѣвой стороны, лѣвый: העמוד הַשְּׂמָאלִי (מ"ב, י"א, י"א), צדך הַשְּׂמָאלִי (יחזקאל, ד', ד'), כפו הַשְּׂמָאלִית (ויקרא, י"ד, ט"ז).

שמד, פעו"י. קרוב בהוראותיו לשמט, מָחֹק — וועגווישען, стирать, לא נמצא בקל ונמצא

בהפעיל: נִשְׁמַד — היות נִכְחָד ונמחה — פערטילגט ווערדען, быть истреблену: וְנִשְׁמַד מואב מעם (ירמיה, מ"ח, מ"ב); וְנִשְׁמַדְתִּי אני וביתי (בראשית, ל"ד, ל'), הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן (דברים, ד', כ"ו); בית רשעים יִשָּׁמֵד (משלי, י"ד, י"א); ובשה"פ: לְהִשָּׁמְדָם עדי עד (תהלים, צ"ב, ח'), עד הִשָּׁמְדָךְ (דברים, כ"ח, כ').

ההפעיל: הַשְׁמֵד — פערטילגען, истреблять истребить, כַּלֵּה וְאַבֵּד: וְהִשְׁמִידְךָ מעל פני האדמה (דברים, ו', ט"ו). וְהִשְׁמַדְתִּיו מתוך עמי (יחזקאל, י"ד, ט'), מן הארצות אַשְׁמִידְךָ (שם, כ"ה, ז'), לַשְׁמִד — ת' לְהַשְׁמִיד ישעיה, כ"ג, י"א), ואם תַּשְׁמִיד את שמי מבית אבי (ש"א, כ"ד, כ"ב).

הפִּעֵל בלשון חכמים: שַׁמֵּד: שלש שאלות אני שואל אתכם ואם השיבותם לי מוטב ואם לאו הרי אני מְשַׁמֵּד אתכם (בראשית רבה, פרשה פ"ב), ומזה בהרגל הלשון בבינוני פעול: מְשֻׁמָּד, איש יהודי שפרק מעליו עול היהדות, המיר את דתו. ומזה

ההתפעֵל: נִשְׁתַּמֵּד. ומזה: המיר דתו וקבל דת אחרת: נתחרש או נשתטה או נִשְׁתַּמֵּד (ירושלמי גיטין, ריש פרק א'), מרים בת בלגה שֶׁנִּשְׁתַּמְּדָה ונשאת לסרדיוט (ירושלמי, סוף מס' סוכה).

שְׁמַד, ש"ז: האנס שמאנסין יהודים להמיר דתם: בשעת הַשְּׁמַד הכל אסור (ירושלמי, ע"ז, פרק ה'); אף על פי שבטל הַשְּׁמַד — המנהג לא בטל (ירושלמי, כתובות, פ"א), שעת הַשְּׁמַד (בבלי ראש השנה, ל"ב, ע"ב), גזור עליו שְׁמָדִים ואתה שולט בו (מדרש ב"ר, על הפסוק ופרקת עֻלּוֹ).

שְׁמֹה — ע' שמם.

שַׁמָּה, שעפ"ז: א) בן רְעוּאֵל בן עֵשָׂו אלוף אדום (בראשית, ל"ו, י"ז), ב) עיין שִׁמְעָא. ג) בן אָגֵא הָרָרִי משלשת הגבורים אשר לדוד (ש"ב, כ"ג, י"א), שַׁמָּה הַהֲרָרִי מגבורי דוד (שם, ל"ג), שַׁמָּה הַחֲרֹדִי (שם, כ'), ובדהי"א נקרא שַׁמּוֹת הַהֲרוֹרִי (דהי"א, י"א, כ"ז), גם שַׁמְהוּת הַיִּזְרָח (כ"ז, ח').

שְׁמוּאֵל, (בן אלקנה ממשפחת הלוים בני קְהָת) (דהי"א, ו', י"ח—כ"ג), מן הָרָמָתַיִם צופים. הנביא הגדול שעמד לישראל בסוף ימי שפוט השופטים ואשר משח שני המלכים שאול ודוד למלכים על ישראל. תולדותיו וכל הגדולות אשר עשה כתובים על ספר מספרי כה"ק הנקרא על שמו שמואל. ב) שְׁמוּאֵל בן עמיהוד למטה בני שמעון ממחלקי הארץ לשבטים במצות משה עליהם (במדבר, ל"ד, כ'). ג) שְׁמוּאֵל בֶּן תּוֹלָע בן יִשָּׂשכָר (דהי"א, ז', ב').

שַׁמּוּעַ, שעפ"ז, א) בן זַכּוּר, מן המרגלים בימי משה (במדבר, י"ג, ד'), ב) בן גָּלָל בן יְדִיתוּן מן הלוים (נחמיה, י"א, י"ז). ג) מן הכהנים ראשי האבות בימי הכהן הגדול יוֹיָקִים (נחמיה, י"ב, י"ח), ד) ע' שִׁמְעָא.

שָׂמַח, פעו"י (משותף לפעל צָמַח) שוה בהוראתו לשרש גִּיל, שִׂישׂ, עָלַז — וכלם מְסַמְּנִים מצב הרחבת הנפש העליזה מרגש שמחה — זיך פרייען, радоваться: שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כבודי (תהלים, ט"ז, ט') — בהשמחה הזאת מְסַמֵּן המשורר הרגש הנפשי — ע"י בשורה טובה או תקוה או חזיון מרומם לב ונפש. ועל השמחה הגופנית היוצאת בדרך הנאה גופנית — הונח ג"כ הפעל שָׂמַח: וְשָׂמַח לבם כמו יין (זכריה, י', ז') — היין הנובע והומה בכוס, ועל מצב צהלת הנפש — פרֹאה זיין, פערגניגט, быть веселымъ, довольнымъ, נאמר: לֵב שָׂמֵחַ ייטיב פנים (משלי, ט"ו, י"ג). ומתיחס על הרוב אל הַלֵּב: שִׂמְחִי ועלזי בכל לֵב (צפניה, ג', י"ד), אז תִּשְׂמַח בתולה במחול (ירמיה, ל"א, י"ג). וסבת השמחה — מתיחסת אל הפעולה תמיד אם בְּבֵי"ת או בְּ־עַל או בְּלַמֶ"ד: שָׂמַחְתִּי בישועתך (ש"א, ב', א'), שִׂמְחוּ באבימלך (שופטים, ט', י"ט); שְׂמַח בחור בילדותך (קהלת, י"א, ט') — וּבְ־עַל: וַיִּשְׂמַח יונה על הקיקיון (יונה, ד', ו'). ויש שיבוא גם ביחס שֶׁמִּן או בְּמ"ם: וּשְׂמַח מאשת נעוריך (משלי, ה', י"ח), ובחוק הענין יבא בְּבֵי"ת: אֶשְׂמְחָה ואעלצה בָּךְ (תהלים, ט', ג'). וביחס אֶל — ענינו, עַד למדרגה גדולה בשמחה: אל תִּשְׂמַח ישראל אֶל גיל — עד שיגל לבך מרוב שמחה — העבר לנקבה שָׂמְחָה ובהפסק מאמר שָׂמֵחָה: העיר שושן צהלה וְשָׂמֵחָה (אסתר, ח', ט"ו); הַהוֶֹה לזכר שָׂמֵחַ ולנקבה שְׂמֵחָה: והיית אך שָׂמֵחַ (דברים, ט"ז, ט"ו), אם הבנים שְׂמֵחָה (בהפסק) (תהלים, קי"ג, ט'). וברבוי: שְׂמֵחִים וטובי לב (מ"א, ח', ס"ו), הַשְּׂמֵחִים ללא דבר (עמוס, ו', י"ג); הַשְּׂמֵחִים אֱלֵי גיל (איוב, ג', כ"ב); ובסמיכות הרבים: שְׂמֵחֵי רעתי (תהלים, ל"ה, כ"ו); ובמקף: שִׂמְחֵי־לֵב (ישעיה, כ"ד, ז'). ביחס הַלמ"ד יבא לרוב לענין שִׂמְחָה לְאֵיד: אל יִשְׂמְחוּ לִי אֹיְבַי שקר (תהלים, ל"ה, י"ט), אַל־תִּשְׂמְחִי אֹיַבְתִּי לִי (מיכה, ז', ח'); שָׂמֵחַ לְאֵיד לא יִנָּקֶה (משלי, י"ז, ה').

הפִּעֵל שִׂמַּח יוצא, וענינו הַרְנֵן לֵב: וְשִׂמַּח את אשתו אשר לקח (דברים, כ"ד, ה') — ערפרייען, обрадовать; שַׂמֵּחַ שִׂמְּחָהוּ (ירמיה, כ', ט"ו), שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בפעלך (תהלים, צ"ב, ה'), שַׂמֵּחַ נפש עבדך (שם, פ"ו, ד'); בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח אָב (משלי, ו', א'), ודבר טוב יְשַׂמְּחֶנָּה (שם, י"ב, כ"ה), תירושי הַמְשַׂמֵּחַ אלהים ואנשים (שופטים, ט', י"ג), פקודי יְיָ ישרים מְשַׂמְּחֵי לֵב (תהלים, י"ט, ט'), וְשִׂמַּחְתִּים מיגונם (ירמיה, ל"א, י"ג), ולא שִׂמַּחְתָּ אויבי לי (שם, ל', ב').

הַהִפְעִיל: הִשְׂמִיחַ בהוראת הַפִּיעֵל: הִשְׂמִיחַ: הִשְׂמַחְתָּ כל אויביו (תהלים,

...ט, מ"ג). ומן הפעל הזה בקל יצא השם:

שִׂמְחָה, ש"נ. עליצות ועליזות לב פריידע, радость, וקשור לפעמים עם הפעל מהקל: שָׂמַח שִׂמְחָה גדולה (דהי"א, כ"ט, י"ט), וְיָשִׂישׂוּ בְּשִׂמְחָה (תהלים, ס"ח, ד'); וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם (ישעיה, ל"ה, י') — שמחה לאין גבול וקצב — לארך ימינו, והפוכו: שִׂמְחַת חָנֵף עֲדֵי רָגַע; ימי משתה וְשִׂמְחָה (אסתר, ט', כ"ב); וביום שִׂמְחַתְכֶם ובמועדיכם (במדבר, י', י'). והרבוי: שְׂמָחוֹת: שֹׂבַע שְׂמָחוֹת (תהלים, ט"ז, י"א); בִּשְׂמָחוֹת וגיל (שם, מ"ה, ט"ז).

שָׁמַט, פ"י — בעקרו נרדף ל־שמד, א) ענינו נסיחת דבר ממקומו וְהַסֵּה אותו הלאה — פֿאָרטרייססען, פֿאָרטשלעפּען, таскать, умчать съ собою: שָׁמְטוּ הַבָּקָר — בחסרון הַפָּעוּל — את העגלה (ש"ב, ו', ו'), שִׁמְטוּהָ — וַיִּשְׁמְטוּהָ (מ"ב, ט', ל"ג), בעד החלון — ב) עזוב נָטוֹשׁ, עזוב — פֿערלאַססען, покидать: והשביעית תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ (שמות, כ"ג, י"א) — תנטוש האדמה ולא תעבדה: שָׁמוֹט כל בעל משה ידו (דברים, ט"ו, ב') — ינטוש החוב ולא יגבה אותו, וְשָׁמַטְתָּה ובך מנחלתך (ירמיה, י"ז, ד') — המובן תנטוש ידיך מנחלתך.

הנפעל: נִשְׁמַט — פֿאָרטגעריססען װערדען, быть спущену, выпущену, быть сташену: נִשְׁמְטוּ בידי סלע (תהלים, קמ"א, ו"ו), ואינה נשמטת (כלים, י', ג'), נִשְׁמְטָה מתחתיו (סוטה, ט', ע"ב), נִשְׁמַט הברזל מקתו (מכות, דף ז', ע"ב), נשמט (מן המטה) וישב על גבי קרקע (מנחות, ל"ב, ע"ב).

הפִּעֵל. נמצא רק במשנה: וּמְשַׁמְּטִין בקנים, מקום שנהגו לוותר וּלְשַׁמֵּט קודם לחג וכו' מוותרין וּמְשַׁמְּטִין לאחר החג (תוספתא שביעית, פ"ב, וירושלמי שם), שביעית מְשַׁמֶּטֶת את הַמִּלְוֶה (שביעית, פ"י, א', וב', וכו), המחזיר חוב לחברו בשביעית יאמר לו מְשַׁמֵּט אני — עוזב ונוטש את החוב — (שם, פרק ח'),

ההפעיל בהוראת הקל: את אחיך תַּשְׁמֵט ידך, ענטציעהען, отрекаться: תשמט ידך מקחת נשיך ומן הפעל הזה יצא השם:

שְׁמִטָּה, ש"נ, השנה שבה עזובים השדות מחריש ומקציר — ערלאַססיאַהר, годъ отпущенія: שנת השבע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה (דברים, ט"ו, ט'), כי קרא שְׁמִטָּה לה' (שם). בשנת השבע היא שנת הַשְּׁמִטָּה לא לבד לקרקעות, כי אם גם לכספים — שישמט הַמַּלְוֶה או הנושה את חובו מן האיש אשר הוא נושה בו, ודברי חז"ל הם: בשתי שמיטות הכתוב מדבר: אחת שמיטת קרקע ואחת שמטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים (בבלי מועד קטן, ב', ע"ב) — ע"ד השמטה בזמן הזה בארץ ישראל (עיין סנהדרין, כ"ו, ע"א; יד החזקה להרמב"ם הלכות שמיטין פ"א הלכה י"א; ובתוספות שעל הגמרא בהנ"ל). והיוצא מזה שלכולי עלמא שמיטה בזה"ז הוא רק דרבנן, ומתוך שאין אנו יודעים בבירור את השנת שהיא שמיטה — מפני המחלוקת שיש בזה הוי ספק דרבנן ולקולא.

שַׁמַּי, שעפ"ז: א) בן אוֹנָם למטה יהודה (דהי"א, ב', כ"ח). ב) בן חֶבְרוֹן (שם, שם, מ"ד). ג) מבני כָּלֵב בן יְפֻנֶּה (ד', י"ז).

שְׁמִידָע, שעפ"ז. אחד מצאצאי מָכִיר בן מְנַשֶּׁה והיחסי: שְׁמִידָעִי (במדבר, כ"ו, ל"ב).

שָׁמַיִם — (שם במספר זוגי זכר נגזר מן שָׁם) גובה הרום הנראה באויר העולם ממעל לראשינו ושהוא תכלית האור והחשך בגבהי העולם — או קץ ותכלית חוש הראות של האדם במרומים: עצם הַשָּׁמַיִם (שמות, כ"ד, י"א), את הַשָּׁמַיִם — הימעל, небо, ונקרא רקיע מפני שנראה כרקוע ונטוי על פאתי ארץ ועל זה אמר הכתוב: הנוטה כַּדֹּק שָׁמַיִם וימתחם כאהל לשבת

(ישעיה, מ', כ"ב); מרום, מרומים (ע' ערכו). ובהשאלה נקראה הארץ ומלאה: תחת כל הַשָּׁמָיִם (איוב, מ"א, ג'), וכל המציאות כלה נקראה בפי התורה והנביאים: הַשָּׁמַיִם והארץ וכל צבאם (בראשית, ב', א'), ונקרא השי"ת: יושב שָׁמַיִם (תהלים, ב', ד'), יְיָ בַּשָּׁמַיִם כסאו (תהלים, י"א, ד'); יענהו מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ (שם, כ', ז'); לָרֹכֵב בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קדם (תהלים, ס"ח, ל"ד), וענינו: השמים העליונים — גבוהים מעל גבוהים, כמו שנאמר ע"ד המליצה החזיונית: הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לא יכלכלוך (מ"א, ח', כ"ז), ומקום שכינת השי"ת נקרא: שער הַשָּׁמָיִם (בראשית, כ"ח, י"ז). ובעלי כנף המגביהים לעוף באויר נקראים עוף הַשָּׁמַיִם (בראשית, א', ל'), וכן: צפור שָׁמַיִם (תהלים, ט'). ואמרו ג"כ: כוכבי הַשָּׁמַיִם (ישעיה, י"ג, י') — הם הכוכבים במסלול הרקיע, וכל הכוכבים והמזלות — ביחד נקראים בהוראת הַקִּבּוּץ צְבָא הַשָּׁמַיִם (ישעיה, ל"ד, ד'), וַיְכֻלּוּ (ע"ש) הַשָּׁמַיִם והארץ וכל צְבָאָם (בראשית, ב', א'), ובכנוי הרבים: אף שָׁמָיו יערפו טל (דברים, ל"ג, כ"ח), ועל עצירת גשמים אמר הכתוב בהשאלה: והיו שָׁמֶיךָ — נחשת (שם, כ"ח, כ"ג). בחצי הַשָּׁמַיִם (יהושע, י')— העמיספֶערע, край, горизонтъ, לֵב הַשָּׁמַיִם (דברים, ד', י"א) — הנקודה הקיצונית מעל לגובה הראש — צעניטה, надглавная точка, בסמיכות במקרא: שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם, ובמשנה ותלמוד: לִשְׁמֵי קורה (יומא, נ"ג, ע"א). ובדברי חז"ל משתמשים במלת שָׁמַיִם בדרכי ההשאלה על הבורא ית"ש: קבלת עול מלכות שָׁמַיִם (ברכות, י"ג, ע"א ובכ"מ); וליראת השם קראו: מוֹרָא שָׁמַיִם (אבות, פ"א, משנה ג'), ומענין זה כְּבוֹד־שָׁמַיִם וּכְבוֹד הבריות. רַע לַשָּׁמַיִם ורע לבריות (סנהדרין, כ"ז, א', ועיי"ש), לצאת ידי שָׁמַיִם (ב"מ, ל"ו, ע"א), הכל בידי שָׁמַיִם חוץ מיראת שָׁמַיִם (ברכות, ל"ג, ב'), פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים (ב"ק, נ"ה, ע"ב). ובהוראה זאת: נמצא השם כ"מ גם בסורית וארמית שבמקרא.

שָׁמַךְ, כמו סָמַךְ ומזה נגזר השם

שְׂמִיכָה, ש"נ מרבד צמר, או רפידת צמר עבה להתכסות ולהחם, פ"א במקרא: ותכסהו בַּשְּׂמִיכָה (שופטים, ד', י"ח).

שַׂלְמָה, ש"נ בגד רחב ולרוב בגד העליון המכסה ומעטף את כל הגוף — ומשותף לבגד זכר או נקבה — מאַנטעל, верхнее платье: לתת לו לחם וְשִׂמְלָה (דברים, י', י"ח); שִׂמְלַת אשה (שם, כ"ב, ה'), ופרשו הַשִּׂמְלָה (דברים, כ"ב, י"ז), שִׂמְלַת שביה — השמלה שהיתה מתכסית בה בעת נפלה בשבי (דברים, כ"א, י"ז) — חליפות שְׂמָלוֹת — שני ערכי בגדים עליונים (בראשית, מ"ה, כ"ב), מי צָרַר מים בַּשִּׂמְלָה (משלי, ל', ד').

שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה, אחד ממלכי אדום הראשונים (בראשית, ל"ו, ל"ו).

שְׂמָמִית, ש"נ, שע"כ ובפתרון השם נחלקו: יש אומרים שהוא מין ממיני הלטאה, שֶׁצּוֹדָה זבובים — ובכן הוא שרץ מצוי בבתי ארצות הקדם ונקרא באשכנזית — שטעראייגדעקס, гардунъ, родъ ящерицы: והוא שרץ הארץ, ורש"י פירש המלה: עַכָּבִישׁ, שפינגע, паукъ: ואין לזה הכרע.

שָׁמַם, (מן אָשַׁם יָשַׁם פ"ע והעתיד יָשֹׁם יִשֹּׁם. א) היות נדהם, היות קפוא מהשתוממות ופחד — ערשטארט זיין, онѣмѣть, оцѣпенѣть: שֹׁמּוּ עליך, בַּלָּהוֹת היית (יחזקאל, כ"ח, י"ט), יָשֹׁמּוּ ישרים על זאת (איוב, י"ז, ח'), יָשֹׁמּוּ על עקב בשתם (תהלים, מ', ט"ז), כל עבר עליו יִשֹּׁם, ובצווי: שֹׁמּוּ שָׁמַיִם על זאת (ירמיה, ב', י"ב), הבינוני: שָׁמֵנִי שׁוֹמֵם (איכה, ג', י"א), נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה (א', י"ג); היו בני שׁוֹמֵמִים ותשב תָּמָר וְשֹׁמֵמָה (ש"ב, י"ג, כ') ב) היות חרב.

והרום — הַשְּׁאָה — פֿערוויסטעט זיין, опустѣть: וְשָׁמְמוּ הרי ישראל (יחזקאל, ל"ג, כ"ח) — הבינוני: כל שעריה שׁוֹמֵמִין — ת' שׁוֹמֵמִים: נְחָלוֹת שֹׁמֵמוֹת (ישעיה, מ"ט, י"ח), שֹׁמְמוֹת דור ודור (שם, ס"א, ד') — שעורו: שוממות מדורות הקודמים: וראה שֹׁמְמֹתֵינוּ (דניאל, ט', י"ח).

הנפעל כעין הקל נָשַׁם, א) היות נדהם מִתְּמָהוֹן — בעשטירצט זיין, быть пораженy: וְנָשַׁמּוּ הכהנים (ירמיה, ד', ט'), על יומו נָשַׁמּוּ אחרונים (איוב, י"ח, כ'), ב) היות חרב ונהרם ושמם — פֿערֶאדט ווערדען, быть опустошену: נָשַׁמָּה כל הארץ (ירמיה, י"ב, י"א); תהי טירתם נְשַׁמָּה (תהלים, ס"ט, כ"ו), ערים נְשַׁמּוֹת (עמוס, ט', י"ד).

הפֹּעֵל שׁוֹמֵם — הפץ או הפל שִׁמָּמוֹן ותמהון — הַפַּחַד, הַבְּעָת: השקוץ מְשׁוֹמֵם (דניאל, י"א, ל"א), ועל כנף שקוצים מְשֹׁמֵם (ט', כ"ז) — פתרונו: אליל מעורר פחד ותמהון ורגש של שקץ — וְהָעֵד: שִׁקּוּץ שׁוֹמֵם (י"ב, י"א), ועד כלה ונחרצה תתך על שׁוֹמֵם (ט', כ"ז) — פתרונו: מלחמה נחרצת לעשות שממות בעולם.

הפֹּעַל שׁוֹמַם היות נדהם ונבעת — בעשטירצט זיין, смущаться: ואני הייתי יושב מְשׁוֹמֵם (עזרא, ט', ד').

ההתפעל: — הִשְׁתּוֹמֵם, הִבָּעֵת — בעשטירצט זיין, смущаться: וָאֶשְׁתּוֹמֵם על המראה (דניאל, ח'); בתוכי יִשְׁתּוֹמֵם לבי (תהלים, קמ"ג, ד') — וְאֶשְׁתּוֹמֵם ואין סומך (ישעיה, ס"ג, ה'), ובלשון חכמים: בני אדם מתמעטים והדרכים מִשְׁתּוֹמְמִים (שבת, ל"ג, ע"א), והיה העולם מִשְׁתּוֹמֵם עד שבא וכו' (קדושין, ע"ו, ע"א).

ההפעיל: הֵשַׁם א) הפל פחד ושממון — בעשטירצען, смущать: הֲשִׁמּוֹתָ כל עדתי (איוב, ט"ז, ז'), וַהֲשִׁמּוֹתִי עליך עמים (יחזקאל, ל"ב, י"ב) — ובבנוי הפעול: וַהֲשִׁמּוֹתִיהוּ (שם, י"ד, ח'). המקור: הַשְׁמֵם (מיכה, ו', י"ג), הבינוני: וָאֵשֵׁב מַשְׁמִים (יחזקאל, ג', ט"ו) — ב) ההרב. שים לְחָרְבָּה — פֿערוויסטען, опустошать, וַהֲשִׁמֹּתִי ארץ וּמְלֹאָהּ (יחזקאל, ל', י"ב); וַהֲשִׁמֹּתִי גפנה ותאנתה (הושע, ב', י"ד); ואת נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ (ירמיה, י', כ"ה), וַיַּשְׁמִם (ש"א, ה', ו').

הָהָפְעַל: הָשַּׁם א) היות נבהל למראה עיניו — בעשטירצט זיין, смущаться; פנו אלי וְהָשַׁמּוּ (איוב, כ"א, ה'); ב) היות לְחָרְבָּה — פֿערוויסטעט ווערדען, быть опустошену. שם הפעולה: כל ימי הָשַּׁמָּה (ויקרא, כ"ו, ל"ד—ל"ה), בָּהְשַׁמָּה מהם (שם. מ"ג).

שְׁמַם, בארמית שבמקרא. בבנין אתפעל: אֶשְׁתּוֹמַם: דניאל וגו' אֶשְׁתּוֹמַם (דניאל, ד', ט"ז), הוראתו כעין הקודמים, בעשטירצט ווערדען, смущаться.

שָׁמֵם, ש"ת — פתרונו: חָרֵב, אֶרֶע. опустѣлый: מקדשך הַשָּׁמֵם (דניאל, ט', י"ז); הר ציון שֶׁשָּׁמֵם (איכה, ה', י"ח), אבלה עלי שְׁמֵמָה (ירמיה, י"ב, י"א).

שְׁמָמָה, שִׁמְמָה, ש"נ, א) פחד, בְּעָתָה ותמהון — ענטזעטצען, ужасъ: ונשיא ילבש שְׁמָמָה (יחזקאל, ז', כ"ז); כוס שַׁמָּה וּשְׁמָמָה (שם, כ"ג, ל"ג) — כוס שִׁמְמָה, ב) חָרְבָּה, שְׁאִיָּה — פֿערוויסטונג, опустошеніе: פן אֲשִׂימֵךְ שְׁמָמָה (ירמיה, ו', ח'); שְׁמָמָה היא מאין אדם (שם, ל"ב, מ"ג); ואתה שְׁמָמָה תהיה (יחזקאל, ל"ה, ד'), שִׁמְמוֹת עולם אתנך (שם, שם. ט').

שִׁמָּמוֹן, ש"ז, בְּעָתָה, תמהון — בעשטירצונג, ужасъ, смущеніе: ומֵימֵיהֶם בְּשִׁמָּמוֹן ישתו (יחזקאל, י"ב, ל"ט).

שְׂמָמִית — שעב"נ — איידעכסארט, родъ ящерица, מין שרץ העוף, ורש"י יפרש: עַכְבִישׁ — שפינגע, паукъ, ואינו מוכרע.

שָׁמַן, פ"ע, הקל: היות דָשֵׁן — דיק, פֿעטט זיין, тучнѣть: שָׁמְנוּ

עָשְׁתוּ (ירמיה, ה׳, כ״ח); וַיִּשְׁמַן ישרון ויבעט (דברים, ל״ב, ט״ו).

ההפעיל: הִשְׁמִין א) פ״ע — פעטט אנזעטצען, פעטט ווערדען, утучнѣть: ויאכלו וישבעו וַיַּשְׁמִינוּ (נחמיה, ט׳, כ״ה). ב) יוצא — רַוֵּה חֵלֶב וָדֶשֶׁן — פעטט מא-כען, утучнить; נאמר בדרך השאלה כמו הכבד לב, עשות הלב לבלתי מרגיש וחפץ לקבל מוסר — געפיהללאָז מאכען, ожесточать: הַשְׁמֵן לב העם הזה (ישעיה, ו׳, י׳), והוא במובן: הַכְבֵּד לב.

מִשְׁמָן, ש״ז, המאכלים השמנים: אִכְלוּ מַשְׁמַנִּים (נחמיה, ח׳, י׳).

שָׁמָן, ש״ז ארמה שְׁמֵנָה ופוריה — פעטטער באָדען, жирная земля, жирная почва, ובנטיתו בא הנו״ן בְּדָגֵשׁ: וּמִשְׁמַנֵּי הארץ ורב דגן ותירוש (בראשית, כ״ז, כ״ח). וביחס מן: מִשְׁמַנֵּי הארץ יהיה מושבך (שם, שם, ל״ט), ועיין במשפט האורים לשטיינבערג.

שֶׁמֶן, ש״ז, א) החלק הַשָּׁמֵן הַחֵלֶב וְהַדֶּשֶׁן, פעטטיגקייט, פעטט, жирность: וְחֻבַּל על מפני שָׁמֶן (ישעיה, י׳, כ״ז) — וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשָּׁמֶן (תהלים, ק״ט, כ״ד). מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים — מיני מאכלים שְׁמֵנִים וּדְשֵׁנִים, בקרן בֶּן שָׁמֶן (שם, ה׳, א׳) — בחבל ארץ שְׁמֵנָה, וכן משמעות הכתוב: גיא שְׁמָנִים (שם, כ״ח, א׳). ב) המשקה היוצא מפרי הזית והיצהר — אֶהל, елей: שֶׁמֶן זַיִת זך (שמות, כ״ז, כ׳), שֶׁמֶן המאור (שם, ל״ט, ל״ז) — שֶׁמֶן המשחה (שם, ל״ה, ט״ו), ולא תסוך שֶׁמֶן (מיכה, ו׳, ט״ו) — לסיכת הגוף או השערות לעדן את העור ולהחליק את השער: ולא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן (ישעיה, א׳, ו׳). ויש מיני שְׁמָנִים שונים: השמן המובחר הנודע בריחו הטוב: כַּשֶּׁמֶן הטוב על הראש (תהלים, קל״ג, ב׳); שֶׁמֶן הַמֹּר (אסתר, ב׳, י״ב), שֶׁמֶן רַעֲנָן (תהלים, צ״ב, י״א); לריח שְׁמָנֶיךָ טובים (שיה״ש, א׳, ג׳). וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוליך (יחזקאל, ל״ב, י״ד), עץ שֶׁמֶן (מ״א, ו׳, כ״ג) — כנוי לעץ הזית הגדל במדבר. בכנוי: שַׁמְנִי ושקויי (הושע, ב׳, ז׳), כְּלֵי שַׁמְנָהּ (במדבר, ד׳, ט׳).

שְׁמֹנָה, שם המספר ז׳, ולנקבה שְׁמֹנֶה — שתי פעמים ארבע — אַכט, восемь: אולם השער שְׁמֹנֶה אַמּוֹת (יחזקאל, מ׳, ט׳); שְׁמֹנָה בָנִים (ש״א, י״ז, י״ב) — בסמיכות: שְׁמֹנַת יָמִים (בראשית, י״ז, י״ב). המספר המרכב: הזכרים שְׁמֹנָה עָשָׂר: בני חיל שְׁמֹנָה עָשָׂר (דה״א, כ״ו, ט׳), שְׁמֹנַת עָשָׂר אלף איש (שופטים, כ׳, כ״ו), במספר העשרות זו״נ שְׁמֹנִים — אַכציג, восемь десять: שְׁמֹנִים איש (ירמיה, מ״א, ה׳); שְׁמֹנִים שנה (תהלים, צ׳, י׳).

שְׁמִינִי, מספר סדורי מן שמנה — דער אַכטע, восьмой, ולנ׳ — שְׁמִינִית: הַשְּׁמִינִי לחדש הַשְּׁמִינִי (דהי״א, כ״ז, י״א), הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת (ויקרא, כ״ה, כ״ב). ובחכמת הנגון והשיר נקרא כן כלי זמר ידוע להקדמונים מן שמנה נימין היה נקרא: עַל הַשְּׁמִינִית (דהי״א, ט״ו, כ״א), והוא גם מספר חלקי — שמינית — החלק השמיני, ומזה בלשון חכמים: תלמיד חכם צריך שיהיה בו אחד משמנה שֶׁבִּשְׁמִינִית (סוטה, ה׳, ע״א). והיה גם חלק ממדה ידועה שנקרא בשם שמינית: חצי שְׁמִינִית טברינית השנה — שמינית הידועה בשם הזה (ירושלמי שבת, ריש פרק ח׳).

שְׁמִין, שם ממטבע חלק ממטבע שָׁלֵם גדולה ממטבע החלקי שמנה פעמים, ונמצא רק ברבוי: שני שְׁמָנִין להנץ, ב׳ פרטות לִשְׁמִין (ירושלמי קדושין, פ״א).

שָׁמַע, פ״י, שמיעת קול באזנים — הערען, слышать: וְשָׁמַע זעקה בבקר (ירמיה, כ׳, ט״ז), שָׁמְעָה אזני (איוב, י״ג, א׳), שָׁמַעְתִּי כאלה רבות (שם, ט״ז); שָׁמַעְתָּ קולי (יונה, ב׳, ג׳). ובהפסק מאמר: קולי שָׁמָעְתָּ (איכה, ג׳, נ״ו); ולנקבה: הלא שָׁמַעַתְּ בתי (רות, ב׳, ח׳), ולא שמעו קול מקנה (ירמיה,

ט׳, ט׳). ובהפסק מאמר: צעקת שבר שָׁמֵעוּ (שם, מ״ח, ה׳); — הֶעָתִיד: אִם אֶשְׁמַע עוד בקול שָׂרִים (ש״ב, י״ט, ל״ו). ובהפסק מאמר: דממה וקול אֶשְׁמָע (איוב, ד׳, ט״ז), יִשְׁמְעוּ ענוים וישמחו (תהלים, ל״ד, ג׳), ובהפסק מאמר: יִשְׁמָעוּ (שם, קט״ו, ו׳). לעתיד ברבוי נקבות: תִּשְׁמַעְנָה אזני (שם, צ״ב, י״ב). הצווי: שְׁמַע דבר ה׳ (מ״ב, כ׳, ט״ז), ובאזניך שְׁמָע (יחזקאל, ג׳, י׳); וברבוי: שִׁמְעוּ חכמים מִלָּי (איוב, ל״ד, ב׳), ובהפסק: החרשים שְׁמָעוּ (ישעיה, מ״ב, י״ח); לנקבה: שִׁמְעִי בת (תהלים, מ״ה, י״א), או בהפסק שְׁמָעִי, וברבוי: שְׁמַעְנָה נשים (ירמיה, ט׳, י״ט). ועוד נמצא: שְׁמַעַן קולי (בראשית, ד׳, כ״ג) — בהתקצרות הצווי. המקור: שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי (ירמיה, ל״א, י״ח); שם הפעולה בזכר: ביום שְׁמֹעַ אישה (דברים, ל׳, ט׳), ביום שָׁמְעוֹ (שם, ו״ו); כְּשָׁמְעֲךָ את קול צעדה (ש״ב ה׳ כ״ד), כְּשָׁמְעֲכֶם את קול השופר (שם ט״ו); ולנקבה שה״פ שָׁמְעָה: כְּשָׁמְעָתוֹ ענך (ישעיה, ל׳). ובקשור הפעל הזה עם יחס הפעול: לְשֵׁמַע אֹזֶן שְׁמַעְתִּיךָ (איוב, מ״ב, ה׳), שְׁמַעֲנוּהָ באפרתה (תהלים, קל״ב, ו״ו), יִשְׁמָעֵנִי אלוה (מיכה, ז׳, ז׳); אדני שְׁמָעֵנִי (בראשית, כ״ג, ט״ו), שְׁמָעֶנּוּ, שְׁמָעֶנָּה (איוב, ה׳, כ״ז). ב) הָבֵן דבר, ביחוד הונח על הבנת הלשון כמו שנאמר: דבר נא אל עבדיך אֲרָמִית, כִּי שֹׁמְעִים אנחנו (מ״ב, י״ח, כ״ו), לא ידעו כי שֹׁמֵעַ יוסף (בראשית, מ״ב, כ״ג); לא יִשְׁמְעוּ איש שְׂפַת רעהו (שם, י״א, ז׳). והונח גם על שמיעה של טענות איש על רעהו — אויסהערען, выслушать: שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם (דברים, א׳, ט״ז); כקטן כגדל תִּשְׁמָעוּן (שם, י״ז), וכן יורה על לקיחת הדבר אל לבו, או שימת לב לדבר — געהארכען, внимать, послушать: ולישמעאל שְׁמַעְתִּיךָ (בראשית, י״ז, כ׳); שָׁמַע אלהים אל קול הנער (שם כ״א, י״ז), כל אשר דבר יְיָ נעשה וְנִשְׁמָע (שמות, כ״ד, ז׳), שְׁמַע עֵצָה וְקַבֵּל מוסר (משלי, י״ט, כ׳).

הנפעל: נִשְׁמַע, א) ענינו בוא הדבור לאזני השומע — ערהערט ווערדען, быть слышану: והקול נִשְׁמַע עד למרחוק (עזרא, ג׳, י״ג), קול ברמה נִשְׁמָע (בהפסק) (ירמיה, ל״א, ט״ו), וקולה לא יִשָּׁמֵעַ (ש״א, ל״א, ט״ו), וַיִּשָּׁמְעוּ הדברים (שם, י״ז, ל״א) — הגיעו לאזני האנשים: ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא יִשָּׁמַע על פיך (שמות, כ״ג, י״ג). הבינוני: בלי נִשְׁמָע קולם (תהלים, י״ט, ד׳). בשמועה הַנִּשְׁמַעַת בארץ (ירמיה, נ״א, מ״ו). ב) לקח דברים אל הלב לעשותם, ערהערט ווערדען, быть услышанным: נִשְׁמְעוּ דבריך (דניאל, י׳, י״ב); ודבריו אינם נִשְׁמָעִים (קהלת, ט׳, ט״ז). ג) היות מקשיב לקול איש זולתו, לְשֵׁמַע אזן יִשָּׁמְעוּ לי (ש״ב, כ״ב, מ״ה).

הפִּעֵל: שִׁמַּע — בהוראת הַזְעֵק, הַקְהֵל, אסוף בקול קורא — צוזאמענרופען, скликать, созывать: וַיְשַׁמַּע שאול את כל העם למלחמה (ש״א, כ״ג, ח׳), (ראה צעק, זעק).

ההפעיל: הִשְׁמִיעַ א) נתון קול, הערען לאססען, давать слушать: וְהִשְׁמִיעַ יְיָ את הוד קולו (ישעיה, ל׳, ל׳); אַל־תַּשְׁמַע קולך (שופטים, י״ח, כ״ה). לַשְׁמִעַ בקול תודה (תהלים, כ״ו, ז׳) תמורת לְהַשְׁמִיעַ. ובהוראת נתון קול שיר ונגינה: מַשְׁמִיעִים בנבלים וכנורות (דהי״א, ט״ו, כ״ח); לְמַשְׁמִיעִים (שם ט״ז, מ״ב) לנוגנים, ומאותה ההוראה, גם הוֹדַע, בַּשֵּׂר — פערקינדיגען: הִשְׁמַעְתִּיךָ חדשות (ישעיה, מ״ח, ו״ו); מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שלום (שם, נ״ב, ז׳); תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה (תהלים, נ״א, י׳). ב) הַזְעֵק, הַקְהֵל כהוראת הפִּעֵל — צוזאמענרופען, скликать: הִשְׁמִיעַ את כל עם יהודה (מ״א, ט״ו, כ״ב). ובמשנה ותלמוד נמצא הפעל הזה בבנין הקל וההפעיל וגם האתפעל; בקל: שְׁמַע בכל לשון שאתה שומע — מבין (בבלי, ברכות, י״ג, ע״א), בהפעיל: שמע הַשְׁמַע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך (שם); נתכוין שׁוֹמֵעַ ולא נתכוין מַשְׁמִיעַ,

מַשְׁמִיעַ ולא נתכוין שׁוֹמֵעַ, לא יצא עד שיתכוונו שׁוֹמֵעַ וּמַשְׁמִיעַ (ר"ה, כ"ז, ע"ב). ומענין הכרזה ברבים: באחד באדר מַשְׁמִיעִין על השקלים (שקלים, פ"א, משנה א'). הנפעל יבא בהוראת — התרצה, הִתְפַּתּוֹת: אמר לה: הִשָּׁמְעִי לי — אמרה לו: אבי צוה עלי לא תִשָּׁמְעִי אלא לגדול שבהם (סנהדרין, פ"ב, ע"א). ובגמרא גם באתפעל: אגב אורחך לבעל דבבך אִשְׁתַּמַּע — (סנהדרין, צ"ה, ע"ב); תרתי קלי מחד גברא לא מִשְׁתַּמְּעֵי (שם, כ"ז, ע"א). ובארמית שבמקרא בא בקל, שְׁמַע: מלתא שְׁמַע (דניאל, ו', ט"ו) — וּבְאִתְפַּעַל: לַהּ יפלחון וְיִשְׁתַּמְעוּן (שם, ז', כ"ז).

שֶׁמַע, ש"ז, קול נגינה—קלאנג, звукъ: הללוהו בצלצלי שָׁמַע (בהפסק מאמר) (תהלים, ק"נ, ה').

שֶׁמַע, שם עצם פרטי: א) שֶׁמַע בן חברון למטה יהודה (דהי"א, ב', מ"ג). ב) בן יואל הראובני (שם, ה', ח') — ונקרא גם כן שְׁמַעְיָה. ג) בן אֶלְפַּעַל למטה בִנְיָמִן מראשי האבות ליושבי אַיָּלוֹן (דהי"א ח' י"א). ד) מעולי הגולה שעמדו לימין עזרא בקראו בספר התורה לפני העם (נחמיה, ח', ד').

שְׁמָע, שע"פ, שם עיר בנחלת שבט יהודה (יהושע, ט"ו, כ"ו).

שֵׁמַע, ש"ז שה"פ א) קול דברים, הקשב, דאס הערען, слышанье: לְשֵׁמַע אֹזֶן שְׁמַעְתִּיךָ (איוב, מ"ב) — כְּשֵׁמַע לערתם, בדברים שהשמעתי לעדתם: לְשֵׁמַע אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי (תהלים, י"ח). ב) קול שמועה, גערוכט, слухъ: כשמע לבן את שֵׁמַע יעקב (בראשית, כ"ט, י"ג), שֵׁמַע שְׁלֹמֹה (מ"א, י' א'); כָּל־שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ (נחום, ג', י"ט). כאשר שֵׁמַע למצרים יחילו כְּשֵׁמַע צֹר (ישעיה, כ"ג, ה'); לא תשא שֵׁמַע שוא (שמות, כ"ג, א');

שֵׁמַע, ש"ז, שֵׁם לאיש או דבר הנודע לרבים לקרובים או לרחוקים — לשבח או לגנאי — שֵׁם תהלה, ונמצא במקרא רק בנטיה וכנוי: שמענו שָׁמְעוֹ (יהושע, ט', ט'); ויהי שָׁמְעוֹ בכל הארץ (שם, ו', כ"ז); וְשָׁמְעוֹ הולך בכל המדינות (אסתר, ט', ד').

שְׁמַע — צווי ליחיד בעקרו — לשמֹע. וְהוּסַב לְשֵׁם המקרא על קריאת שלש פרשיות שבתורה — וחובת הקריאה הזאת חלה, לפי קבלת החכמים מן התורה, על כל איש ישראל פעמים בכל יום בסמוכים על הכתוב: ודברת בם... בְּשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ (דברים, ו', ז'; י"א, י"ט) — ונקראה הקריאה הזאת „קְרִיאַת שְׁמַע" על פי המלה הראשונה: „שְׁמַע יִשְׂרָאֵל": מאימתי קורין את „שְׁמַע" (ברכות, פ"א, משנה א'). שלש הפרשיות אלה הן: שְׁמַע (דברים, ו', ד'—ח'), וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ (שם, י"א, י"ג—כ"א), וַיֹּאמֶר (במדבר, ט"ו, ל"ז—מ"א). והטעם מפורש במשנה (ברכות, פרק ב', משנה א'): למה קדמה פרשת שְׁמַע לוהיה אם שָׁמֹעַ? כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצות, והיה אם שָׁמֹעַ (קודמת) לויאמר: שהיה ואם שָׁמֹעַ נוהג ביום ובלילה וכו':

שְׁמוּעָה או **שְׁמֻעָה**, ש"נ מש' שָׁמַע. ידיעה אי קול דברים — נאַכריכט-קונדע, вѣсть, слухъ: לוֹא טובה הַשְּׁמֻעָה (ש"א, ב', כ"ד); שְׁמוּעָה טובה תדשן עצם (משלי, ט"ו, ל'), וְהַשְּׁמֻעָה באה אל דוד (ש"ב, י"ג, ל'); בבא שְׁמֻעַת שָׁאוּל ויהונתן — כי נפלו במלחמה (ש"ב, ד', ד'), מי האמין לִשְׁמֻעָתֵנוּ (ישעיה, נ"ג, א') — השמועה שבאה לאזנינו; את מי יבין שְׁמוּעָה (שם, כ"ח, ט'); מִשְּׁמוּעָה רעה לא ייָרא (תהלים, קי"ב, ז'). ובלשון חז"ל הונחה המלה שְׁמוּעָה על קבלה בעניני תורה שבעל פה — טראַדיציאָן, традиція: הוא (זקן ממרא) אומר מפי הַשְּׁמוּעָה והן (הסנהדרין) אומרים מפי הַשְּׁמוּעָה אינו נהרג (סנהדרין, פ"ח, ע"א); אני עמדתי

בְּשְׁמוּעָתִי והן עמדו בִּשְׁמוּעָתָם (עדיות, פ״ה, משנה ז׳); כל הָאוֹמֵר שְׁמוּעָה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה (עירובין, ס״ד, ע״א).

הַשְׁמָעָה, שמ״נ, כעין שם הפעולה: דאס הערען, слушаніе; נגזר מן הִפְעִיל ונקשר תמיד עם אזנים: לְהַשְׁמָעוּת אזנים (יחזקאל, כ״ד, כ״ו), ומאותה ההוראה ג״כ:

מִשְׁמָע, ש״ז. לְמִשְׁמַע אזניו יוכיח (ישעיה, י״א, ג׳).

מִשְׁמַעַת, ש״נ, החובה המוטלת על המבונים להיות נשמעים לכל אשר יצוו אותם הפקידים העומדים על גביהם, געהארזאם, דיסציפלין, послушаніе, дисциплина. ונקשר לרוב עם הפעל סור — סָר לְמִשְׁמַעַת ענינו: אונטערגעבענער, подчиненный. וקשור עם יחס שֶׁאֶל: וְסָר אֶל מִשְׁמַעְתֶּךָ (ש״א, כ״ב, י״ד). ובא גם כן להוראת משמרת־פקודה וְהִתְמַנּוּת ואז הוא קשור עם עַל: וישימהו דוד על מִשְׁמַעְתּוֹ — מִנָּה אותו במשמרת המדינה (ש״ב, כ״ג, כ״ג; ועיין בדהי״א, י״א, כ״ה).

שָׁמָע, שע״פ. מבני הוֹתָם הָעֲרֹעֵרִי גבורי דוד (דהי״א, י״א, מ״ב).

שִׁמְעָא, שע״פ. א) הבן השלישי לְיִשַׁי אבי דוד (דהי״א, ב׳, י״ג); ונקרא ג״כ שִׁמְעָה (ש״ב, י״ד, ג׳) וגם שַׁמָּה (ש״א, ט״ז, ט׳). ב) בן דָּוִד שנולד לו מבת שֶׁבַע (דהי״א, ג׳, ה׳) — הוא גם שַׁמּוּעַ (שם, י״ד, ד׳) — אבי בֶּרֶכְיָה אבי אָסָף (דהי״א, ו״ו, ב״ד).

שְׁמָעָה, שע״פ. גִּבְעָתִי אבי אֲחִיעֶזֶר וְיוֹאָשׁ ראשי הגבורים שבאו אל דוד בימי היותו בצִקְלָג (דהי״א, י״ב, ג׳).

שִׁמְעוֹן, שע״פ. הבן השני ליעקב מאשתו לֵאָה — ענינו: שמע עניי (בראשית, כ״ט, ל״ג), הוא נזכר לרוב כחבר לאחיו לֵוִי (בראשית, ל״ה, כ״ה; מ״ט, ה׳), הוא אבי שבט שמעון, השבט שלא נזכר לברכה בברכת משה לפני משה, נחלת שבט שִׁמְעוֹן היתה בתוך נחלת יהודה בקצה הנגב של ארץ ישראל (יהושע, י״ט, א׳, ט׳). השם היחסי: שִׁמְעֹנִי (שם, כ״א, ד׳). ב) איש מעולי הגולה בן חָרִים מהנושאים נשים נכריות (עזרא, י׳, ל״א).

שִׁמְעִי, שע״פ: א) בן גוג למטה ראובן (דהי״א, ה׳, ד׳). ב) בֶּן זַכּוּר למטה שמעון (שם, ד׳, כ״ו). ג) מבני מררי למטה לֵוִי (שם, ו״ו, י״ד). ד) מבני גֵּרְשׁוֹם בן לוי (שם, ו׳, כ״ז). ה) מראשי האבות לשבט בנימין שישבו בירושלים (שם, ח׳, כ״א). ו) אחד משרי דוד שהיתה ידו עם שְׁלֹמֹה נגד אֲדוֹנִיָּהוּ. ז) שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא מבחורים ממשפחת שָׁאוּל, אשר שמר עברתו לדוד יותר מכל צאצאי שאול ובברוח דוד מפני אבשלום בנו קלל אותו שִׁמְעִי קְלָלָה נמרצת, ולפני מותו צוה דוד את שלמה בנו לבל ינקהו (ש״ב, ט״ז, ה׳, י״ג; שם, י״ט, ט״ז, כ״ד; מ״א, ב׳, ח׳, ל״ו, מ״ו). ח) שִׁמְעִי הרמתי פקיד הכרמים לדוד (דהי״א, כ״ז, כ״ז). ט) מן הלוים בני הימן בימי חזקיהו (דה״ב, כ״ט). י) שִׁמְעִי משנה נגיד הקדשים בימי חזקיהו (דה״ב, ל״א, י״ב); יא) בן קיש ואבי יָאִיר אבי מָרְדֳּכַי היהודי משבט בנימין (אסתר, ב׳, ה׳). יב) שִׁמְעִי אחי זְרֻבָּבֶל בן פדיה (דה״א, ג׳, י״ט). יג) שם שלשה אנשים מעולי גולה בימי עזרא (עזרא, יו״ד, כ״ג, ל״ג, ל״ח).

עד כאן נמצא בכת״י המחבר הרש״י פין.

אל החותמים!

למען שיהיה הספר „האוצר" שלם, מסרנו את יתר הערכים מהאותיות „ש" „ת", — שלא הספיק המחבר המנוח לגומרם, — לבלשן מומחה, המשתדל להעריך אותם עד כמה שאפשר ע"פ שטת המחבר המנוח בכל ספרו, והערכים האלה יבאו במחברת — נוספת מיוחדה אשר תצא בקרוב לאור ותשולח לכל החותמים **חנם**.

את הפרטים נפרסם בקרוב במודעה מיוחדת.

חברת „אחיאסף".

שְׁמַעְיָה, שְׁמַעְיָהוּ, שע״פ: א) לוי מבני אליצפן בימי דוד המלך (דברי הימים, א׳, ט״ו, ח׳; ב) בכור עובד אדום מן השוערים הקרחים בימי דוד (שם, כ״ו, ד׳); ג) בן נתנאל הסופר מן הלוים בימי דוד (שם, כ״ד, ו׳); ד) איש משבט שמעון (שם, ד׳, ל״ז); ה) בן יואל משבט ראובן (שם, ה׳, ד); ו) איש האלהים, נביא בימי רחבעם בן שלמה מלך יהודה (מלכים א׳, י״ב, כ״ב, דברי הימים ב׳, י״א, ב׳); ז) אחד מן הלוים בימי יהושפט מלך יהודה (דה״י ב׳, י״ז, ח׳); ח) מבני ידותון, אחד מראשי הלוים בימי חזקיה המלך (שם, כ״ט, י״ד); ט) כהן או לוי מן היושבים בערי הכהנים בימי חזקיה (שם, ל״א, ט״ו); י) אחד משרי הלוים בימי יאשיהו המלך (שם, ל״ה, ט׳); יא) אבי אוריהו מקרית־היערים, שנבא בימי המלך יהויקים לרעה על ירושלים (ירמיה. כ״ו, כ׳); יב) אבי דליהו, אחד משרי יהודה בימי יהויקים (שם, ל״ו, י״ב); יג) הנחלמי, נביא־השקר בימי ירמיהו (שם, כ״ט, כ״ד—ל״ב); יד) מן הלוים, שעלו עם זרבבל לא״י (נחמיה, י״ב, ו׳); טו) בן יונתן בן שמעיה בן מתניה בן מיכיה בן זכור בן אסף, מבני הכהנים המנצחים בכלי שיר בימי נחמיה הפחה ועזרא הכהן (שם, י״ב, ל״ה—ל״ו); טז) מבני אדוניקם, מעולי הגולה עם עזרא (עזרא, ח׳, י״ג); יז) מן הלוים בימי עזרא (שם פסוק ט״ז); יח) שם אחד או שנים מבני חרם, שנשאו נשים נכריות (שם, י׳, כ״א, ל״א); יט) בן שכניה שומר שער המזרח בירושלים בשעת בנין חומת העיר ע״י נחמיה (נחמיה, ג׳, כ״ט); כ) בן דליה בן מהיטבאל, נביא שקר בימי נחמיה (שם, ו׳, י׳); כא) בן חשוב בן עזריקם בן חשביה מן הלוים בני מררי, שישבו בירושלים בימי נחמיה (שם, י״א, ט״ו), דברי הימים, א׳, ט׳, י״ד); כב) בן שכניה ואבי חטוש ואחיו, מבית דוד, מצאצאי זרבבל (דה״י א׳, ג׳; כ״ב; כג) בן גלל בן ידותון מן הלוים בירושלים, אבי עובדיה (שם, ט׳, ל״ז). ונקרא גם שמוע ובנו עבדא (נחמיה, י״א, י״ז).

מִשְׁמָע, שע״פ: א) אחד מבני ישמעאל בן אברהם (בראשית, כ״ה, ט״ו); ב) בן מבשם בן שלום בן שאול בן שמעון בן יעקב (דה״י, א׳, ד׳, כ״ה).

מִשְׁמַעַת, שמ״נ, הוראתו יחס של הכנעה ושעביד. געהארזאם; повиновеніе. אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון מִשְׁמַעְתָּם (ישעיה, י״א, י״ב), כלומר, נשמעים להם ועושים מצותם. וסר אל מִשְׁמַעְתֶּךָ ונכבד בביתך (שמואל, א׳, כ״ב, י״ד) ג״כ אולי נשמע לך תמיד. ורש״י פירש: קרוב לשמושך ואל שמע דבריך. ויש מפרשים אחד מאנשי סודך, געהיימער ראטה, тайный совѣтъ. וכזה וישימהו דוד אֶל (דה״י, א׳, י״א, כ״ה עַל) מִשְׁמַעְתּוֹ, כלומר, מנה אותו בין אנשי סודו. וקצת מפרשים כאן כמו מִשְׁמַרְתּוֹ, עיי״ש.

הַשְׁמָעוּת, שמ״נ, והוראתו כמו המקור מן ההפעיל של שמע, הַשְׁמִיעַ. לְהַשְׁמָעוּת אזנים יחזקאל, כ״ד, כ״ו). הערן מאכען, (говорить) въ услышаніе.

שַׁמּוּעַ, שע״פ, בן דוד, שנולד לו בירושלים (שמואל ב׳, ה׳, י״ד). ונקרא שִׁמְעָא בדהי״א, ג׳, ה׳.

שֶׁמֶץ, ש״ע או ש״מ, ז׳. להרד״ק בספר השרשים כותב שֵׁמֶץ בחמש נקודות. הוראתו על־פי תרגום־השבעים קול דק והרישי. קוים הערבארער לויט еле слышный звукъ. ותקח אזני שֶׁמֶץ מנהו (איוב, ד׳, י״ב) ומה שֶּׁמֶץ דבר נשמע בו (שם, כ״ו, י״ד). ולדעת חכמי ישראל (בתרגום יונתן) מעט מזער, משהו, איין ווניג немного, чуточку. וכן גם תרגמה הפשיטתא שמץ מנהו— איך זעור מנהו. ורד״ק בשרשים כתב:

מעט מן המעט מה שלא יוכל אדם לשערו, ורש"י כותב: רמז או מקצת רוח הבנה. וי"א (שֶׁמֶץ דבר נשמע בו) דבר גנות, כמו שמצה. ולפי זה אפשר להבין גם את דברי חז"ל שמץ פסול יש באחד מהם (קדושין, ע"ב:) בשתי פנים: במובן לחש ולעז, או במובן גנות. אבל בדברי הפייטן (בסליחות לליל יום כפור): שמץ טהר כעב מהר וכן גם: סלח נא שֶׁמֶץ תעתוע תעוב רחומיך, בודאי המלה שמץ מקוצרת ממלת שִׁמְצָה והוראתה כאן טומאה במובן עון.

שִׁמְצָה, שמ"נ, נמצא רק פעם אחת במקרא: כי פְרָעֹה אהרן לְשִׁמְצָה בקמיהם (שמות, כ"ב, כ"ד) והוראתו המקובלת אצלנו גנות או טומאה וסיאוב, שמאך, עקעל презрѣніе, отвращеніе. והשבעים העתיקו קַלָּסָה ושמחה-לאיד, שאדענפֿריידע, злорадство, של האויבים ביהם אל ישראל. אונקלוס תרגם לאפקא שום ביש בדריהון ואפשר, כי פירש את המלה שם צואה, ואמנם, כך ממש תרגם עקילס הגר וקרובים לזה תרגומיהם של סומכוס והפשיטא והשומרוני. ורשב"ם פירש כמו השבעים ללעג ולקלס והביאו בקשר עם מלת שֶׁמֶץ, כנראה, במובן לעז.

שָׁמַר, פ"י, העתיד יִשְׁמֹר ובבנוי יִשְׁמְרֵנִי, ונמצא פעם אחת תִּשְׁמוּרֵם (משלי, י"ד, ג'), הצווי שְׁמֹר, שָׁמְרָה. עיקרו הוא השגחה מעולה על איזה דבר מכל מונע הבא מן החוץ, בעוואכען, היטען, стеречь, беречь, хранить. נרדף עם נצר, נטר. אם ה' לא יִשְׁמָר עיר (תהלים, קכ"ז, א'). ובהוראה זו בא על פי הרוב הבינוני של הפעל הזה שׁוֹמֵר וועכטער, וואכע, сторожъ, хранитель. ונמצאו בכה"ק הרבה מיני שומרים כמו שומרי עיר: שֹׁמְרִים כל היום וכל הלילה (ישעיה, ס"ב, ו'), שֹׁמֵר מה מלילה (שם, כ"א, י"א) שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר (תהלים, קכ"ז, א'). שֹׁמְרִים השערים (נחמיה, י"ג, כ"ג), שֹׁמְרֵי הבית (קהלת, י"ב, ג') שֹׁמֵר שָׂדַי (ירמיה, ה', י"ז), שֹׁמֵר הנשים (אסתר, ב', ג', וט' וט"ו), שֹׁמֵר הפילגשים (שם, ב', י"ד), שֹׁמֵר הכלים (שמואל, א', י"ז, כ"ב) הישב על הכלים, שֹׁמֵר הבגדים (מלכים, ב', כ"ב, י"ד), שֹׁמְרֵי הסף (שם, י"ב, י'; אסתר, ב', כ"א, ו', ב'). גם שֹׁמֵר הצאן (שמואל א', י"ז, כ"ב). ובמובן זה שׁוֹמֵר הוא נרדף עם צוֹפֶה, (עיי"ש) ועם נוֹטֵר (כרם. עיי"ש).—ומשמש הפעל הזה במובן היותר רחב של השגחה קודמת לקיים מניעת הסכנה והשנויים הבלתי-רצוים לכתחלה, בעי־היטען, פערמיידען оберегать, предохранять. כמו שֹׁמֵר מצרות נפשו (משלי, כ"א, כ"ג). וכן גם: שְׁמֹר את האיש הזה אם הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו (מלכים, א', כ', ל"ט). אך לשקר שָׁמַרְתִּי את כל אשר לזה במדבר ולא נפקד מכל אשר לו מאומה (שמואל א', כ"ה, כ"א), ושמירה במובן זה מיוחסת אל ה': שָׁמְרָה נפשי (תהלים, פ"ו, ב'), ה' יִשְׁמָרְךָ מכל רע יִשְׁמֹר את נפשך, ה' יִשְׁמָר צאתך ובואך (תהלים, קכ"א, ז'—ח'), אשר נתן ה' לנו וַיִּשְׁמֹר אתנו (שמואל א', ל', כ"ג), והנה אנכי עמך וּשְׁמַרְתִּיךָ בכל אשר תלך (בראשית, ז', ט"ו), וּשְׁמָרוֹ כרעה עדרו (ירמיה, ל"א, י'), וכן גם: שֹׁמֵר כל עצמותיו (תהלים, ל"ד, כ"א). והשמירה היא מן הקב"ה בעצמו או על ידי מלאך: הנה אנכי שלח מלאך לפניך לִשְׁמָרְךָ בדרך (שמות, כ"ד, כ'), כי מלאכיו יצוה לך לִשְׁמָרְךָ בכל דרכיך (תהלים, צ"א, י"א). ונקרא הקב"ה: שֹׁמֵר ישראל (תהלים, קכ"א, ד'). ובמובן שמירה מפני הסכנה: אך את נפשו שְׁמֹר (איוב, ב', ו'). ובתפלות: וּשְׁמוֹר צאתנו ובואנו לחיים ולשלום. וקרוב להוראה זו משמש הפעל „שמר" במובן הזהירות והמניעה העצמית מאיזה דבר, זיך היטען остерегаться. שִׁמְרוּ

מן החרם (יהושע, ו׳, י״ח), כמו שמרו את עצמכם. ובמובן זה תמיד שמר־נפש כמו: שֹׁמֵר נפשו (משלי, י״ג, ג׳), וכן: שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נפשו (שם, כ״א, כ״ג). וקרוב לזה: שְׁמֹר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים (קהלת, ד׳, י״ז), שמכוונת בו ג״כ השמירה העצמית. ובא הפעל שמר במובן זה על הרוב ביחס הפעול ולפעמים עם ב׳ היחס: שִׁמְרוּ מי בנער באבשלום (שמואל ב׳, י״ח, י״ב). ועם מלות היחס אֶל: ולמה לא שָׁמַרְתָּ אל ארוניך המלך (שמואל א׳, כ״ו, ט״ו). או עַל: אשר לא שְׁמַרְתֶּם על ארוניכם (שם, פסוק ט״ז), בשכבך תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ (משלי, ו׳, כ״ב). וסבת השמירה ומניעיה באים במ״ם הסבה: ה׳ ישמרך מִכָּל רָע (תהלים, קכ״א, ז׳), שֹׁמֵר ידו מֵעשות כל רע (ישעיה, נ״ו, ב׳), אֶשְׁמְרָה דרכי מֵחטוא בלשוני (תהלים, ל״ט, ב׳), מִשֹּׁכֶבֶת חיקך שְׁמֹר פתחי פיך (מיכה, ז׳, ה׳), או במלת היחס מן: שמרו מן החרם. ובתלמוד על הרוב במלת היחס מפני. ונשאל הפעל שמר גם למובן ההשגחה על התמדת הדבר, אויפבעוואהרען, со-хранять: שקדו וְשִׁמְרוּ (עזרא, ח׳, כ״ט), ויצברו בר תחת יד פרעה אכל בערים וְשָׁמָרוּ (בראשית, מ״א, ל״ה). כי למועד שָׁמוּר לך (שמואל א׳, ט׳, כ״ד), כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לִשְׁמֹר (שמות, כ״ב, ה׳). ובמובן זה גם בתלמוד (בבא בתרא, ט״ז, ע״א). שבור חבית וּשְׁמוֹר יינה. וכן גם הבינוני שומר משמש הרבה בתלמוד במובן זה: אויפ־בעוואהרער, сберегатель, хранитель. כמו במשנה: ארבעה שומרין הן שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר (שבועות, ח׳, א׳), שומר אבדה (בבא מציעא, ב׳, י״א). במובן זה גם: אֶשְׁמְרָה לפי מחסום (תהלים, ל״ט, ב׳), עת לִשְׁמֹר (קהלת, ג׳, ו׳), ונגודו לְהַשְׁלִיךְ. וכן גם: עֹשֶׁר שָׁמוּר לבעליו לרעתו (שם, ה׳, י״ב). ובמובן הרוחני של התמדה בתכונות ובמדות: גוי צדיק שֹׁמֵר אמונים (ישעיה, כ״ו, א׳), שֹׁמֵר תבונה למצא טוב (משלי, י״ט ח׳). לִשְׁמֹר מזמות (שם, ה׳, ב׳). לעולם אֶשְׁמָר לו חסדי (תהלים, פ״ט, כ״ט). ומשמשת המלה שמר גם במובן השארה בזכרון: ואביו שָׁמַר את הדבר (בראשית, ל״ז, י״א), במובן טמן את הדבר בזכרונו. וכן גם: בני שְׁמֹר אמרי ומצותי תצפן אתך (משלי, ז׳, א׳) וכן גם: וַתִּשְׁמָר לו את החסד הגדול הזה (מלכים, א׳, ג׳, ו׳), במובן קבעת את הדבר בזכרונך. ובמובן זה גם: שָׁמְרֵם בתוך לבבך (משלי, ד׳, כ״א)—השאירם בזכרונך. ובמליצה מושאלת: כי נעים כי תִשְׁמְרֵם בבטנך (שם, כ״ב, י״ח). וכן: מי חכם וְיִשְׁמָר אלה (תהלים, ק״ז, מ״ג), אם עונות תִּשְׁמָר יה (שם, ק״ל, ג׳). וכן גם: ועברתו שְׁמָרָה נצח (עמוס, א׳, י״א), בא על הרוב ביחס הפעול. ורק פעם אחת נמצא: לא תִשְׁמֹר על חטאתי (איוב, י״ד, ט״ז). — והושאל הפועל שמר למובן הזריזות והדקדוק, פינקטליך איינ־האלטען точно соблюдать. ביחס אל הזמן: גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסיס ועגור שָׁמְרוּ את עת בואנה (ירמיה, ח׳, ז׳), כלומר, הצפרים הנודדות מדקדקות בזמן ביאתן. וכן: תִּשְׁמְרוּ להקריב לי במועדו (במדבר, כ״ח, ב), שָׁמוֹר את חדש האביב (דברים, ט״ז, א׳), שָׁמוֹר את יום השבת (שם, ה׳, י״ב) נרדף עם זכור. וכן גם במובן זריזות ודקדוק ביחס אל הענין וקיום הדבר: בעאָבאַכטען, ערפיללען соблюдать, исполнять: אני פי מלך שְׁמֹר (קהלת, ח׳, ב׳), כלומר קיים מצות המלך, מוצא שפתיך תִּשְׁמֹר (דברים, כ״ג, כ״ד)— הזדרז בקיום דבריך, אם יִשְׁמְרוּ בניך בריתי ועדותי (תהלים, קל״ב, י״ב), שֹׁמֵר מצוה (משלי, י״ט, ט״ז), ואת משפטי שִׁמְרוּ ועשו אתם (יחזקאל, כ׳, י״ט), ובנגוד לזה: ואת משפטיהם אל תִּשְׁמֹרוּ (שם, פסוק י״ט), וְשָׁמְרוּ דרך ה׳ (בראשית, י״ח, י״ט) — ידקדקו בדרך ה׳ לבלי נטות ממנו, ואת מצותי תִּשְׁמְרוּ (ויקרא,

כ"ג, ג'), לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מצותיו (שמות כ', ו'; נחמיה, א', ה'; דניאל, ט', ד'), וּשְׁמַרְתֶּם ועשיתם (דברים, ד', ו', ועוד), וּשְׁמַרְתֶּם לעשות (שם, ה', א', ועוד), וְשָׁמַרְתָּ את המצוה ואת החקים ואת המשפטים (שם, ז', י"א), נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת את כל המצוה הזאת (שם, ו' כ"ה), שֹׁמֵר שבת מחללו (ישעיה, נ"ו, ג'), וְאֹתִי עזבו ואת תורתי לא שָׁמָרוּ (ירמיה, ט"ז, י"א), אינכם שֹׁמְרִים את דרכי (מלאכי, ב', ט'), אתו אשמֹר לדבר (במדבר, כ"ג, י"ב), כלומר, אזהר לדבר רק אותו, ויהוא לא שָׁמַר ללכת בתורת ה' (מלכים ב', א', ל"א). וגם ביחס אל ה': שֹׁמֵר הברית וחסד (נחמיה, א', ה'), וּמִשָּׁמְרוֹ את השבעה. (דברים, ז', ט'), וְשָׁמַר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד (שם, ה', י"ב), שְׁמֹר לעבדך לדוד את אשר דברת לו (מ"א, ח', כ"ד, כ"ה), שבעות חקות קציר יִשְׁמָר לנו (ירמיה, ה', כ"ד). וכן בהגדה של פסח: ברוך שׁוֹמֵר הבטחתו לישראל. ובמובן דקדק, קאי כנראה גם במקום תמוה באיוב: אם חטאתי וּשְׁמַרְתָּנִי ומעוני לא תנקני (ז', י"ד), כלומר, אם אחטא תדקדק עמי ואל תכנס עמי לפנים משורת הדין. ובמובן זריזות וקיום הושאל הפעל שמר למובן השרות במשרה או העבודה בצרוף מלת „כהונה" או משמרת, אמטיערן, דיענסט האנדהאבען, служить исполнять должность: וְשָׁמְרוּ את כהנתם (במדבר, ג', י'), וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ ומשמרת כל האהל (שם, י"ח, ג'), וְשָׁמְרוּ את משמרת אהל מועד (שם, פסוק ד') — וקרוב לזה הפעל שמר משמש בהוראת הסתכל, התחקות, בעאָבאַכטען, наблюдать. המה עקבי יִשְׁמֹרוּ (תהלים, נ"ו, ז'), וְתִשְׁמוֹר כל ארחתי (איוב, י"ג, כ"ז), וְשֹׁמְרֵי נפשי נועצו יחדו (שם, ע"א, י'), וישלח שאול מלאכים אל בית דוד לְשָׁמְרוֹ (שמואל א', י"ט, י"א), וכן גם במובן חכות בכליון עינים, לויערן, выжидать: עין נואף שָׁמְרָה נשף (איוב,

כ"ד, ט"ו). וכן בלשון המאוחרת: שׁוֹמֶרֶת יבם, כלומר, מצפה וממתנת עד שיגדל. שׁוֹמֶרֶת יום (משנה פסחים, פ"ח, מ"ה) — הנדה הרואה דם ומחכה לטהרתה. ונמצא עוד פעל שמר בהוראת כבוד ועבודה ביחס אל האלהות: כי את ה' עזבו לִשְׁמֹר (הושע, ד', י'), כלומר, פסקו מלעבוד אותו, אנבעטען, поклоняться. הַשֹּׁמְרִים הבלי שוא (תהלים, ל"א, ז'), כלומר, עוברים את האלילים. ובמובן זה גם ביחס אל האדם, פפלעגען, ухаживать: וְשֹׁמֵר אדוניו יְכֻבָּד (משלי, כ"ז, י"ח), כלומר, העובד את אדוניו בזריזות. ונמשל לנוצר תאנה, למי שטורח הרבה בסלסולה. — הנפעל נִשְׁמַר (בצווי תמיד מלעיל: הִשָּׁמֶר, לבד מפעם אחת (בישעיה, ז', ד'): הִשָּׁמֵר) משמש: א) בהוראת מצב הנשוא של פעולת הקל: מי ששומרים אותו, געהיטעט ווערדען, быть охраняему. חסידיו לעולם נִשְׁמָרוּ (תהלים, ל"ז, כ"ח), כלומר, הקב"ה שומרם מכל רע. ובנביא נִשְׁמָר (הושע, י"ב, י"ד), כלומר, ע"י נביא שהזהירם נשמרו ישראל מצרות; ב) תמיד עם מ"ם היחס בהוראת המנע מאיזה דבר, זיך ענטהאלטען, воздерживаться: וְנִשְׁמַרְתָּ מכל דבר רע (דברים, כ"ג, י'), מכל אשר אמרתי אל האשה תִּשָּׁמֵר (שופטים, י"ג, י"ב), כלומר תתרחק, אם נִשְׁמְרוּ הנערים אך מאשה (ש"א, כ"א, ה'); ג) במובן הזהירות (כמו הקל: שְׁמֹר נפשך), זיך היטען, остерегаться: והזהירה וְנִשְׁמַר שם (מלכים ב', ו', י'), ובא עם בי"ת היחס תמורת מ"ם הסבה: ועמשא לא נִשְׁמַר בחרב (שמואל ב', כ', י'), והכוונה לא נשמר מפני החרב. אבל הִשָּׁמֶר בנגע הצרעת (דברים, כ"ד, ח'), מובנו, כנראה, בשעת או בענין נגע הצרעת, וְנִשְׁמַרְתֶּם ברוחכם (מלאכי, ב', ט"ז), הוראתו משלו ברוחכם. ועם מ"ם: איש מרעהו הִשָּׁמֵרוּ (ירמיה, ט', ג'). ומצורף עם המלה נפש ביחס הבי"ת: הִשָּׁמְרוּ בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם (ירמיה, י"ז,

כ״א), או בלמ״ד היחס: וְנִשְׁמַרְתֶּם מאד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם (דברים, ד׳, ט״ו) (מתאים לקל: שְׁמֹר רַגְלְךָ, שֹׁמֵר יָדוֹ, שֹׁמֵר נפשו וכו׳). והצווי תדיר בצירוף לְךָ וְלָכֶם וסבת השמירה באה במקור: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עלות בהר (שמות, י״ט י״ב), או בעתיד עם פֶּן כמו: הִשָּׁמֶר לְךָ פן יהיה דבר עם לבבך בליעל (דברים, ט״ו, ו׳), או: פן תעזב את הלוי (שם, י״ג, י״ט), הִשָּׁמֶר לך וּשְׁמֹר נפשך מאד פן תשכח (שם, ד׳, ט׳), וכן גם: הִשָּׁמֶר לְךָ פן תשיב את בני שמה (בראשית, כ״ד, ו׳). ונמצא פעם: הִשָּׁמֶר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע (שם, ל״א, כ״ד), ופעם שניה במ״ם הסבה: הִשָּׁמֶר לך מדבר עם יעקב (שם, שם, כ״ט).

הפִּעֵל שִׁמֵּר נמצא במקרא רק פעם אחת בבינוני: מְשַׁמְּרִים הבלי שוא (יונה, ב׳, ט׳), והוא כמו הַשֹּׁמְרִים הבלי שוא (תהלים, ל״א, ז׳), עובדי (אלילים), אנבעטער, поклонники. — ובתלמוד נמצא לחזוק הוראת הקל, בעוואַכען, охранять: שלא שִׁמֵּר כדרך השומרין (ב״ט, פ״ג, מ״ט). (וי״ג שָׁמַר), אין השומר (המשגיח על היין) צריך להיות יושב ומשמר (על היין שלא יתנסך) (ע״ז, ס״א). והבינוני הפעול מְשֻׁמָּר משמש בתלמוד בשתי הוראות: א) השמור לכתחלה, המיועד, אויפבעוואהרט, פּאָראויסבעשטיממט, сохраненный, предназначенный: ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית (ר״ה, י״א:), ב) בעהיטעט, בעשירמט, охраненный, огражденный; ליל המשומר ובא מן המזיקין (שם). —

ההתפעל הִשְׁתַּמֵּר: א), בעאָבאַכטעט ווערדען, быть соблюдаему. וְיִשְׁתַּמֵּר חקות עמרי (מיכה, ו׳, ט״ז), כמו שפי׳ רש״י: ישתמר על ידיכם ובניכם כל חקות עמרי; ב) בהוראת הזהר, כמו הנפעל, זיך היטען, остерегаться. וָאֶשְׁתַּמֵּר מעוני (תהלים, י״ח, כ״ד), ועם ה׳ נוספת: וָאֶשְׁתַּמְּרָה מעוני (שמואל ב׳, כ״ב, כ״ד). ובא ההתפעל לחזוק ולהוראת התכיפות. —

ובתלמוד: חצר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת (בבא מציעא, י״א:) הוראתו חצר נשמר על ידי בתים או כתלים מקיפים.

[שֶׁמֶר], ש״ע, נמצא רק ברבים שְׁמָרִים. החומר הנשאר מעסים הפירות אחר פרישת המשקה המזוקק. העפּען, дрожжи: כוס ביד ה׳... אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ (תהלים, ע״ה, ט׳), כלומר, הרשעים ישתו את כוס התרעלה כלה עם השמרים: הקפאים על שִׁמְרֵיהֶם (צפניה, א׳, י״ב), אויף איהרען העפּען ער־שטאַררען, застывать на дрожжахъ, ביחס אל האנשים השקטים. מליצה מושאלת מן היין, שלא סננו אותו עדיין ולא הפריעו מנוחתו. וכן גם הפסוק: שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שְׁמָרָיו ולא הורק מכלי אל כלי (ירמיה, מ״ח, י״א), והוא כולו העברה מן היין. והושאלה המלה שמרים להוראת היין: שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים (ישעיה, כ״ה, ו׳), ופירושו היין הטוב והמזוקק. ונמצאה מלה זו בתלמוד הרבה פעמים והוזכרו במשנה גם: שִׁמְרֵי שמן (ב״מ, פ״ג, מ״ח), וְשִׁמְרֵי יין (שם, פ״ד, מי״א).

שַׁמֵּר, פעל נגזר משם עצם שְׁמָרִים נמצא רק בתלמוד והוראתו סנון היין מעל השמרים, זייהען, цѣдить: מקום העשוי לְשַׁמֵּר (שבת, קל״ח). והבינוני ממנו היא המלה מְשַׁמֶּרֶת, עיין סוף הערכים המתיחסים בפועל „שמר“.

שֹׁמֵר, א) שע״ז, הבינוני מפעל שָׁמוֹר, וואַכטער, היטער, хранитель сто-рожъ. עיין שמר; ב) שע״פ: א) בן יפלט בן חבר בן בריאה בן אשר (דה״י א׳, ז׳, ל״ז), ונקרא ג״כ שֶׁמֶר (שם, פסוק ל״ד); ב) (מ״ב, י״ב, כ״ב), וע׳ שִׁמְרִית.

שֶׁ ֶר, שע״פ: א) אדוני ההר שמרון (מלכים א׳, ט״ז, כ״ד); ב) בן אלפעל משבט בנימין (דהי״א, ח׳, י״ב); ג) בן מהלי בן מושי בן מררי בן לוי (שם, ו׳, ל״א); ד) בן יפלט, עיין שֹׁמֵר.

שֹׁמֶר, ש״מ, נמצא רק ברבים שְׁמָרִים:

ליל שִׁמֻּרִים (שמות, י״ב, מ״ב) — ליל פסח במובן כפול: א) ליל השמירה ע״י הקב״ה, נאכט דער הוט, ночь охраны; ב) ליל השמירה לדורות ע״י בני ישראל, נאכט דער בעאָבאַכטונג, ночь соблюденія, ודרשת חז״ל: ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית או מן המזיקין (ר״ה, י״א:).

שְׁמֻרָה, שע״נ, רבים: שְׁמֻרוֹת: אחזת שְׁמֻרוֹת עיני (תהלים, ע״ז, ה׳), אויגענלידער, או ווימפער, вѣки, рѣсницы, מפני שהן שומרות על העינים. והתרגום כותב תִּימוּרִין, וכן הדבר גם במלה עפעפים.

שָׁמְרָה, שע״נ: שיתה ה׳ שָׁמְרָה לפי, נִצְּרָה על דל שפתי (תהלים קמ״א, ג׳), ותרגמה כאן הוואולגאטא custodia — וואכע, стража. ועל דעת המפרשים הראב״ע והרד״ק הוא צווי מפעל שמור בה״א נוספת.

שִׁמְרֹן, שע״פ, בן ישכר בן יעקב בראשית, מ׳, י״ג; במדבר, כ״ו, כ״ד; דהי״א, ז׳, א׳). וממנו: משפחת הַשִּׁמְרֹנִי (במדבר, שם).

שִׁמְרוֹן מְראוֹן, עיר בארץ כנען (יהושע, י״א, א׳, י״ב, כ׳), ואח״כ היתה בנחלת זבולון (שם, י״ט, ט״ו).

שֹׁמְרוֹן, בארמית שָׁמְרַיִן ובמפסיק שָׁמְרָיִן (עזרא, ד׳, י׳, י״ז), ברומית ובלשונות-איהופה סאמאריא самарія. א) הר שמרון, שנקרא ע״ש שֶׁמֶר (עיי״ש) ונקנה ע״י המלך עמרי (מ״א, ט״ז, כ״ד); ב) העיר שֹׁמְרוֹן, שבנה המלך עמרי וקרא לה בשם הזה לכבוד בעליו הקודמים של ההר, העיר הראשית במלכות ישראל (שם); ג) הושאל למלכות ישראל ע״ש העיר הראשה: בערי שֹׁמְרוֹן... ויירשו את שֹׁמְרוֹן וישבו בעריה (מ״ב, י״ז, כ״ד), וְשֹׁמְרוֹן ובנותיה (יחזקאל, ט״ז, נ״ה). הנשבעים באשמת שֹׁמְרוֹן (עמוס, ח׳, י״ד). עיין אשמה.

שֹׁמְרֹנִים, ש״ת, סאמאריטאנער, самаритяне, יושבי העיר שמרון והמדינה (מ״ב, י״ז, כ״ט), ואח״כ נקראו בשם זה גם בני הגוים השונים, שהושיבם מלך אשור שם אחרי גלות ישראל, ונתערבו ביושבי-שומרון, ובתלמוד נקראו על פי רוב כותים, על שם מדינת כותא.

שִׁמְרִי, שע״פ: א) איש משבט שמעון (דהי״א, ד׳, ל״ז); ב) בן חסה מן השוערים הקרחים מבני מררי, בימי דוד (שם, כ״ו, י׳); ג) אבי ידיעאל, אחד מגבורי דוד (שם, י״א, מ״ה); ד) לוי מבני אליצפן בימי חזקיהו המלך (דהי״ב, כ״ט, י״ג).

שְׁמַרְיָה, שְׁמַרְיָהוּ: א) אחד מגבורי דוד, שבא אליו אל צקלג (דהי״א, י״ב, ו׳); ב) אחד מבני רחבעם מלך יהודה (דהי״ב, י״א, כ״ט); ג) מבני חרם, שנשאו נשים נכריות בימי עזרא (עזרא, י׳, ל״ב).

שִׁמְרִית, שע״פ של אשה מואבית (דברי הימים ב׳, כ״ד, כ״ו), אם יהוזבד, רוצח המלך אחזיה, ובמלכים (ב׳, י״ב, כ״ד), נקרא יהוזבד בן שומר (ע״ש אביו?).

שִׁמְרָת, שע״פ, בן שמעי משבט בנימין (דה״י א׳, ח׳, כ״א).

שׁוֹמְרָה, שׁוֹמֵירָה, שע״נ, מלה תלמודית, וואכטערלויבע, וואכטער-היטע, сторожевая бесѣдка. שׁוֹמְרָה שבכרם (כלאים פרק ה׳, משנה ג׳) — תל גבוה לשומר הכרם. ונראה שהיו עושים אותו מקנים וקש. שׁוֹמֵירָה שבשדה (בבא בתרא, פרק ד׳, משנה ח׳ וט׳) — סוכת השומרים שהיו טחים אותה לפעמים גם בטיט.

שְׁמִירָה, שמ״נ הוראתו השגחה יתרה, ונמצא רק במשנה ותלמוד, דאס היטען, храненіе, והושאל גם לאופן השמירה, ארט דעם היטענס, родъ храненія: כספים אין להם שמירה אלא בקרקע (בבא מציעא, מ״ב).

שָׁמִיר, שע״ז: א) נמצא רק בס׳ ישעיה,

על אדמת עמי קוץ שָׁמִיר תעלה (ישעיה, ל"ב, י"ג) בלשון נקבה, כנראה, יוצא מן הכלל. על הרוב יחד עם שַׁיִת מין קוץ שני (עיי"ש): כי שָׁמִיר וָשַׁיִת תהיה כל הארץ (שם, ז', כ"ד): לַשָּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יהיה (שם, פסוק כ"ג), כלומר, תחרב ובמקום אילנות פרי יעלו קוצים, לא תבא שמה יראת שָׁמִיר ושית (שם, פ' כ"ה), כנראה, מפני שהקרקע שם טוב ביותר. וקוצים אלה בוערים על נקלה: כי בערה כאש רשעה שָׁמִיר ושית תאכל (שם, ט', י"ז), מי יתנני שָׁמִיר שית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד (שם, כ"ז, ד'), כלומר, מי יתן לי במקום הכרם עצי שמיר ושית, שאדליקם בפסיעה אחת. ובכנוי: ובערה ואכלה שִׁיתוֹ וּשְׁמִירוֹ ביום אחד (שם, י', י"ז). — ב) שם החומר, מציין חומר קשה מאד, שלרוב קשיו הוא מבקע את החמרים הקשים האחרים, וביותר האבנים, ואינו מתבקע על ידם. ונחלקו המפרשים בהגדרתו. י"א, שהוא הברזל המוצק הנוצק, געגאָססענער שטאהל, мытая сталь, וכך מתרגמים השבעים במקום אחד: חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפֹּרן שָׁמִיר (ירמיה, י"ז, א') — en onychi adamantino, מיט שטאָהלערנער נאגעל, состальнымъ ногтемъ, ובתרגום שְׁמִירָא, וזהו גם בתרגום המלה צור (מצור החלמיש, (דברים, ח', ט"ו): שמיר טנרא). ויש מפרשים שמיר חודו של יהלום או חותך של יהלום, דיאמאנטענשפיצע, דיאמאנטענשפאט, алмазный ножъ алмазное остріе, כעין איתו שחותכים בו את הזכוכית. ובכתבי-הקדש משמשת מלה זו בתור מליצה מושאלת לקשי הלב והמצח: ולבם שמו שָׁמִיר משמוע (זכריה, ז', י"ב) — הקשו את לבם, שלא יחדרו אליו דברי התורה: כְּשָׁמִיר חזק מִצֹּר נתתי מצחך (יחזקאל, ג', ט') — כשמיר זה, שהוא חזק מצור ומבקע אותו, יהי מצחך, והפירוש — לא תירא אותם ולא תחת מפניהם. ובשני המקומות האלה תרגום השבעים חפשי הוא ואינו מוסר את המלה שמיר. ובמשנה: משחרב בית המקדש בטל הַשָּׁמִיר (סוטה, פ"ט, מ"ד), ומסורת בידי חז"ל (תוספתא סוטה, ריש פרק ט"ו), וְשָׁמִיר זה הוא מין תולעת, שהראה שלמה המלך לאבנים ונבקעו מאליהן ובנה מהן את בית המקדש. וכן גם עשו בפתוחי אבני החשן של הכהן הגדול (סוטה מח:, וגם בירושלמי, סוף סוטה).

אַשְׁמוּרָה, (וְאַשְׁמוּרָה בלילה, תהלים, צ', ד'), על הרוב אַשְׁמֹרֶת, שע"נ, שליש הלילה (ואצל הרומאים נחלק הלילה לארבעה חלקים וקראו לכל אחד: vigilia), נאכטוואכע, ночная стража, מפני ששלש כתות של שומרים שמשו בלילה זו אחר זו ונקראו חלקי הלילה על שמן. האשמֹרת האחרונה היא אַשְׁמֹרֶת הבקר (שמות, י"ד, כ"ד; ש"א, י"א, י"א), וזו שקודמת לה נקראה הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכֹנָה (שופטים, ז', י"ט). ברבים אַשְׁמֻרוֹת מושאל בשביל מושג הלילה: בְּאַשְׁמֻרוֹת אהגה בך, (תהלים, ס"ג, ז'), קדמו עיני אַשְׁמֻרוֹת (שם, קי"ט, קמ"ח), קומי רֹני בַלַּיְלָה לראש אַשְׁמֻרוֹת (איכה, ב', י"ט). ואפשר שכאן מכוון לאשמורה הראשונה שבלילה. וכן היא נקראת במשנה (ברכות, פ"א, מ"א; יומא, פ"א, מ"ח).

יִשְׁמְרַי, שע"פ. מבני אלפעל משבט בנימין (דברי הימים א', ח', י"ח).

מִשְׁמָר, שעו"מ ז', כמו שמירה במשנה ובתלמוד, דאס היטען, охрана, והיה לנו הלילה מִשְׁמָר והיום מלאכה (נחמיה, ד', ט"ו), מכל מִשְׁמָר נְצֹר לבך (משלי, ד', כ"ג), כלומר, השמירה היותר מעולה: כי תשים עלי מִשְׁמָר (איוב, ז', י"ב), כלומר, כי תשמרני מפני הסכנה הצפויה ממני לאחרים. ונקראו גם משמר האנשים השומרים, וואכע, стража: ונעמיד מִשְׁמָר עליהם יומם ולילה (נחמיה, ד', ג'), החזיקו הַמִּשְׁמָר (ירמיה, נ"א, י"ב), כלומר, הרבו את

החיל השומר, וכן גם במשנה: על כל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר (מדות, פ"א, מ"ב). וכן הוא משמש גם בהוראת המקום ששומרים בו: בית-הכלא: ויתן אתם בְּמִשְׁמַר בית שר הטבחים (בראשית, מ', ג'), ויאסף אתם אל מִשְׁמָר (שם, מ"ה, י"ז), אין הוט, подъ стражу.— וכן, כנראה, גם בהוראת המלה מִשְׁמֶרֶת: בבית אלהי וּבְמִשְׁמָרָיו (נחמיה, י"ג, י"ד), כמו ובמשמרותיו, געברויך, обычай. ואולי גם מקום השומרים: איש בְּמִשְׁמָרוֹ (נחמיה, ז', ג').

מִשְׁמֶרֶת, שעו"מ נ': א) השמירה, דאס היטען, охрана: שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת בית המלך (מלכים ב', י"א, ה'), כלומר, השומרים העוסקים בשמירת בית המלך, וואכע, стража; ב) המקום שנמצאים בו השומרים, גבעת הצופים, ווארטע, בעאָבאכטונגססטאַטיאָן, наблюдательный пунктъ: ועל מִשְׁמַרְתִּי אנכי נצב כל הלילות (ישעיה, כ"א, ח'), על מִשְׁמַרְתִּי אעמדה (חבקוק, ב', א'). ומעין זה בתפלה: ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע, במקומותיהם הקבועים, שהם נצבים שם תמיד כשומרים; ג) כתות שומרים מתחלפות, וואכהאבענדער פּאָסטען, караулъ: והעמיד מִשְׁמְרוֹת ישבי ירושלים (נחמיה, ז', ג'), אחיהם לנגדם לְמִשְׁמָרוֹת (שם, י"ב, ט'), ואעמידה מִשְׁמָרוֹת לכהנים וללוים (שם, י"ג, ל'). ובתלמוד מצאנו משמרות הכהנים לבתי האבות השונים, שלפי סדר דברי-הימים (א', כ"ד), תקן אותם דוד ושהיו משמשים במקדש זה אחר זה ככתות מתחלפות של שומרים: בשלשה פרקים בשנה היו כל המשמרות שוות (משנה סוכה, פ"ה, מ"ז). ונקראה המשמרת בשעה שגומרת זמן שֵׁרותה: משמרה היוצאת, ובשעה שהיא מתחלת לשרת: משמרה הנכנסת (סוכה, נ"ו:); ד) ענין השמירה והקיום, אויפבעוואהרונג, сохраненіе: והיה לכם לְמִשְׁמֶרֶת (שמות, י"ב, ו'), לְמִשְׁמֶרֶת לדרתיכם (שם, ט"ז, ל"ב), והשמירה כאן בחומר. והושאלה גם המלה בהוראה זו גם לדבר הנשמר: כי מִשְׁמֶרֶת אַתָּה עִמָּדִי (שמואל א', כ"ב, כ"ג); ה) ענין השמירה ברוח, המצות והמשפטים הנשמרים, דאס געברויך, געזעטץ, обычай, законъ: וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי (בראשית, כ"ו, ה'), ושמרתם את מִשְׁמַרְתִּי (ויקרא, י"ח, ל'), וְשָׁמְרוּ את מִשְׁמַרְתִּי (שם, כ"ב, ט'); ו) ענין המשרה והשמוש, בעדיענונג, אמט, служба, обслуживаніе должность: וּמִשְׁמַרְתָּם הארון והשלחן (במדבר, ג', ל"א), כלומר, משרתם היא בכל הנוגע לשמירת הארון והשלחן, ופקדתם עליהם בְּמִשְׁמֶרֶת את כל משאם (שם, ד', כ"ז), כלומר, מַשָּׂאָם יהיה להם למשרה קבועה כלי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם, ובכלל כל עבודה שהיא קבועה בנושאה או בנשואה, דיענסט, служба, נרדף עם עבודה, כהֻנה, כמו: ושמרתם את מִשְׁמֶרֶת ה' (ויקרא, ח', ל"ה) — את עבודת ה' הקבועה, מִשְׁמֶרֶת משכן העדות (במדבר, א', נ"ג). ומצטרף עם הפעל שָׁמַר בהוראת השמוש התמידי בעבודה זו: ושמרו מִשְׁמַרְתְּךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל האהל (שם, י"ח, ג'); ז) נמצא רק פעם אחת: מרביתם שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת בית שאול, כלומר, הם נאמנים לבית זה ומצדדים בזכותו בעניני הממשלה.

מְשַׁמֶּרֶת, שע"נ, בינוני מן הפעל שַׁמֵּר הנגזר מן השם שְׁמָרִים. המלה נתבארה במשנה: מְשַׁמֶּרֶת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים (אבות, ה', ט"ו), זייהער, цѣдилка. ונזכרה שם בין המדות של היושבים לפני חכמים, בתור ציור כשרונו של תלמיד, שלומד לא את העקר, אלא את הטפל. ר' אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב (שבת, כ', א'), מְשַׁמֶּרֶת של יין (ירושלמי, תרומה, פ"ח).

שְׁמַרְקָע, שע"ז, מלה תלמודית, ונמצאה במשנה ברבים: שְׁמַרְקָעִין ופמריות (עוקצין, ג', ב'). נראה, שזהו מין ירק ופרשוהו בצל חריף מאד

אינע ארט צוויבעל, родъ лука, או מין צמח שמתחת לקרקע, טריפפעל, трюфель.

שֶׁמֶשׁ, ש"ע זו"נ, המאור הגדול לממשלת היום, זאָננע, солнце, נרדף עם המלה השירית חַמָּה ובמשנה ובתלמוד היא באה תמיד במקומה. בכנוי: שִׁמְשֵׁךְ (ישעיה, ס', כ'), שִׁמְשָׁהּ (ירמיה, ט"ו, ט'), הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ ואחד עשר כוכבים (בראשית, ל"ז, ט'), שֶׁמֶשׁ יָדַע מבואו (תהלים, ק"ד, כ'), כלומר, השמש קבוע ומתמיד בתנועתו. להוראת עלית החמה משמש הפעל יצא: הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא על הארץ (בראשית, י"ט, כ"ג), והשמות הנגזרים ממנו כמו: מקצה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ (תהלים, י"ט, ז'). וגם הפעל זרח: תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יאספון (תהלים, ק"ד, כ"ב), וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה על המים (מלכים ב', ג', כ"ב). ולהוראת שקיעת החמה הפעל בא: עד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ (שמות, י"ז, י"ב), וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ (קהלת, א', ה'). ובתלמוד הפעל ערב במקור ההפעיל: הַעֲרֵב שמש, טעון הַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ (טהרות, פ"א, מ"ג; שקלים, פ"ח, מ"ד). ולהוראת עצירת החמה בסבובה משמש הפעל דום: שֶׁמֶשׁ בגבעון דוֹם (יהושע, י', י"ב), וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ (שם, פסוק, י"ג), והושאל הבטוי מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ בשביל פאת העולם, שבה עולה השמש, אָסטען, אָריענט, восток восходъ: בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ (יהושע, א', ט"ו), נרדף עם קדם, והבטוי מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בשביל פאת העולם, שבה שוקע השמש, וועסטען, אָקצידענט, закатъ западъ: נרדף עם יָם: ועד הים הגדול מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ (שם, פסוק ד'), מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עד מְבוֹאוֹ (תהלים, נ', א', קי"ג, ג'). אבל המלה מוֹצָא בשביל המזרח, וכן גם המלה מַעֲרָב לא מצאנו עם שמש במקרא, כי המלה שמש נשמטת אחריהן. כמו שהיא נשמטת לפעמים גם אחרי מלת מזרח. כמו: כרחוק מִזְרָח מִמַּעֲרָב (תהלים, ק"ג, י"ב), כִּי לא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב (תהלים, ע"ה, ז'). לעומת זה: וייראו מִמַּעֲרָב את שֵׁם ה' וּמִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ את כבודו (ישעיה, נ"ט, י"ט). ולסבת התמדתו של השמש בתנועתו הושאלה מלה זו בהעברה שירית על המושג נצח, עווינקייט, עוויג, вѣчность, вѣчно, בצרוף מלת־היחס „עם": ייראוך עִם שָׁמֶשׁ (תהלים, ע"ב, ה'), ולפני: לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שמו (שם, פסוק י"ז), ונרדף עם „לעולם": זרעו לעולם יהיה וכסאו כַּשֶּׁמֶשׁ נגדי (שם, פ"ט, ל"ז). ומפני שהשמש שורר על כל העולם, הרי העולם מתיחס אחריו והבטוי תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ משמש במובן בכל חלל העולם, אים וועלטאלל, во вселенной: מה יהיה אחריו תחת הַשָּׁמֶשׁ (קהלת, ו', י"ב, וכ"פ), והבטוי ראה שמש מציין בציור שירי את כל מי שבא לעולם, צור וועלט קאָממען, явиться на свѣтъ: גם שֶׁמֶשׁ לא ראה ולא ידע (שם, פסוק ה'), והוא נרדף עם מובן לֹא ראו אור (איוב, ג', ט"ז). והוחזק השמש לסמל הברכה והישועה, האשר והבריאות: שֶׁמֶשׁ צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי, ג'). ונמצא גם בתור תאר להקב"ה: כי שֶׁמֶשׁ ומגן ה' אלהים (תהלים, פ"ד, י"ב). ומדרש תהלים פתר כאן שמש — שן החומה כמו שִׁמְשֹׁתַיִךְ עיין רש"י בפירושו. ובא השמש במובן מזל והצלחה מיוחס אל האדם עם אותו־הכנוי: לא יבא עוד שִׁמְשֵׁךְ (ישעיה, ס', כ'), וכן גם: בא שִׁמְשָׁהּ בעוד יומם (ירמיה, ט"ו, ט').

שֶׁמֶשׁ, ש"נ, רבים שְׁמָשׁוֹת. נמצא רק פעם אחת במקרא: ושמתי כדכד שִׁמְשֹׁתַיִךְ (ישעיה, נ"ד, י"ב), ופירושו לפי תרגום השבעים ומדרש תהלים: שִׁנֵּי המגדלים, והכוונה — שיעשה אותם הקב"ה מאבנים יקרות, ונקראו שמשות מפני שהם נוצצות לאור החמה, מויער-ציננען, зубцы башенъ. ויש מפרשים זגוגיות החלונות, פענסטערשייבען, окон-ныя стекла, שהחמה זורחת בהן. ועיין פירוש רש"י לכתוב זה.

שְׁמַשׁ, פעל יוצא בארמית, נמצא רק

בפעל שִׁמֵּשׁ בעתיד עם כנוי, בעדיענען, прислуживать: אלף אלפים יְשַׁמְּשׁוּנֵּהּ (דניאל, ז׳, י׳), כלומר, אלף אלפין משרתים יש להקב״ה, ובלשון המאוחרת בא פעל זה תדיר בהוראתו העיקרית — שָׁרֵת: כעבדים הַמְשַׁמְּשִׁין את הרב (אבות, פ״א, מ״ב) והושאל בכלל ליחס התלמיד אל רבו: כל אותן שנים ששמש אותו תלמיד בישיבה אני שמשתי בעמידה (חולין, נ״ד), קרא ושנה ולא שִׁמֵּשׁ ת״ח (סוטה, כ״ב, ע״א). וכן גם במובן היותר רחב של המושג שָׁרֵת, דיענען, פונקציאָנירען, служить иметь функцию. מה היו (ד׳ לשכות) משמשות (מדות, פ״א, מ״ה), שכחתי מה היתה משמשת (שם, פ״ב, מ״ה), כלומר, איזה הפקיד היה לה. וכן גם במובן של שרות בעבודה, דיענסטהאבען, исполнять должность, службу: כהן גדול משמש בשמנה כלים (יומא, פ״ז, מ״ה). — ותדיר במובן היחס המיני בין הבעל ואשתו: משמש מטתו, המשמשת בעדים (נדה, א׳, א׳). וגם נמצא בהוראה זו בתרגום: תִּטְחַן לאחר אשתי (איוב, ל״א, י׳) — תשמש עם אחרן. — ההתפעל: השתמש, זיך בעדיענען, בענוטצען, пользоваться נמצא גם־כן במשנה כמו וּדְיִשְׁתַּמֵּשׁ (או ודי אִשְׁתַּמֵּשׁ) בתגא חלף (אבות, א׳, י״ג), כלומר, המפיק תועלת חמרית מכתר התורה עובר מן העולם, לא ישתמש בהם (מעילה, ו׳, ה׳) ותמיד באה המלה אח״כ ביחס הבי״ת.

שַׁמָּשׁ, שע״ז. משרת, דיענער, служка (ברכות, נ״ב; נדרים, מ״א.; ראש־השנה, כ״ז). והושאלה גם לאבר הזכרות, מלשון „משמש מטתו“ (נדה, י״א: — י״ב).

שִׁמּוּשׁ, שמ״ז, נגזר מן הפעל שִׁמֵּשׁ, דיענסט, דאס דיענען, служеніе, служба: בשמוש חכמים (אבות, פ״ו, מ״ה).

מְשַׁמְּשִׁים, שע״ז. נמצא בתלמוד רק ברבים והוראתו משרתים בבעלי־חיים או בדוממים, וכן גם הכלים המיוחדים לשרות ולעבודה, דיענסט־זאכען, служебныя вещи: המבטל עבודה זרה בטל משמשיה, בטל משמשיה משמשיה מותרין (עבודה זרה, פ״ד, מ״ד). —

תַּשְׁמִישׁ, שמ״ז מן הפעל שִׁמֵּשׁ, דיא בענוטצונג, пользованіе. שם היה רוב תשמישו (מדות, ב׳, א׳). והוראתה המיוחדת ליחס המיני: תַּשְׁמִישׁ המטה (יומא, פ״ח, מ״א): צריכה שני עדים על כל תשמיש ותשמיש (נדה, פ״ב, מ״ד).

שִׁמְשׁוֹן, שע״פ, בן מנוח משבט דן, שופט בישראל מיוחד בגבורתו, שהציל את ישראל מיד פלשתים (שופטים, י״ג, כ״ד ואילך).

שִׁמְשַׁי, שע״פ, הסופר, שונא ישראל, שכתב שטנה על שבי־הגולה בימי ארתחששתא (עזרא, ד׳, ח׳, י״ז, כ״ג). ובאגדת התלמוד הוא הסופר של המלך אחשורוש, שכתב את ספרי־הזכרונות למלכי־פרס: שִׁמְשַׁי מוחק וגבריאל כותב (מגלה, ט״ז, ע״א).

שֻׁמְשְׁם, שׁוּמְשׁוּם, שע״ז. צמח מלא גרגרים, סעזאם, сезамъ, והוא כעין הפרגין (מאהן): הפרגין והשומשמין (שביעית, פ״ב, מ״ז) ומוציאים ממנו שמן: שמן שומשמין (שבת, פ״ב, מ״ב).

שַׁמְתָּא, שמ״נ, מלה תלמודית, נדוי חמור, שווערער באנן, отлученіе: מאי שמתא—שם מיתה (מועד קטן, י״ז.) — וי״א, שממלה זו נגזרה מלה שְׁמוּתִי (שבת, קל״ז): ר׳ אליעזר שְׁמוּתִי הוא, אבל י״א, שהוראתו של מלת „שמותי“ היא — מתלמידי בית שמאי.

שָׂנֵא, פ״י, בבנוי: שְׂנֵאךְ, שְׂנֵאָה, שְׂנֵאוּנִי. בינוני: שׂנֵא, מקור: שְׂנֹא, שִׂנְאָה, שְׂנֹאת, ובאות־היחס לִשְׂנֹא. ענינו רגש של משטמה והעיב לזולתו, האססען, ненавидѣть, נרדף עם איוב, עָיוֹן, שָׂטוֹם, צָרוֹר, תָּעֵב: תועבת ה׳ אשר שָׂנֵא (דברים,

י״ב, ל״א), שש הנה שָׂנֵא ה׳ ושבע
תועבת נפשו (משלי, ו׳, ט״ז), והפוכו
אהוב, וקשורו עם נשוא ביחס הפעול.
ובא בכל מיני הנטיות של אי־רצון,
גועל־נפש בין אדם לחברו: פן יִשְׂנָאֶךָּ
(משלי, ט׳, ח׳), לא תִשְׂנָא את אחיך
בלבבך (ויקרא, י״ט, י״ז), וְלִשְׂנֹא את
אֹהֲבֶיךָ (שמואל ב׳, י״ט, ז׳). וכן גם בין
איש לאשה: וּשְׂנֵאָהּ האיש האחרון
(דברים, כ״ד, ג׳), וַיִּשְׂנָאֶהָ אמנון שִׂנְאָה
גדולה (שמואל ב׳, י״ג, ט״ו). וכן גם
לפעמים בנטיה של בזיון: כל אחי רָשׁ
שְׂנֵאֻהוּ (משלי, י״ט, ז׳) — מבזים אותו.
ובמובן המוסרי: ההתרחקות ממדות
ומנהגים, רעים או טובים, כמו: וַתִּשְׂנָא
רֶשַׁע (תהלים, מ״ה, ח׳), כלומר, אתה
מתרחק מן הרע. וכן: שָׂנֵאתִי כל ארח
שקר (שם, קי״ט, ק״ד), יראת ה׳ שְׂנֹאת
רע גאה וגאון ודרך רע ופי תהפוכות
שָׂנֵאתִי (משלי, ח׳, י״ג), וכן גם שׂוֹנֵא
שלום (תהלים, ק״כ, ו׳) כלומר, איש
מדנים ומלחמות, שמתרחק מן השלום.
וכן גם בהוראת היחס של בוז של
האדם אל המדות, שהוא חסר אותן:
וכסילים יִשְׂנְאוּ דעת (משלי, א׳, כ״ב),
וקרוב לזה וְשׂוֹנֵא תוכחת בער (משלי,
י״ב, א׳), וְשׂוֹנֵא תוכחת ימות (שם, ט״ו,
י׳), ובלשון העברה גם הבאת נזק,
שאַדען, вредить: חושך שבטו שׂוֹנֵא בנו
(שם, י״ג, כ״ד), כלומר, מזיק לו ואינו
דואג לאחריתו. וכן בא פעל זה בנגוד
אל אָהוֹב ביחס אל אשה, שבעלה
מחבב אותה פחות מחברתה: שתי נשים
האחת אהובה והאחת שְׂנוּאָה (דברים, כ״א,
ט״ו). וכן גם: וירא ה׳ כי שְׂנוּאָה לאה
(בראשית, כ״ט, ל״א), מפני שכתוב קודם:
ויאהב גם את רחל מלאה. הבינוני
שׂוֹנֵא נרדף עם אויב, צר, צורר, פיינד,
האסער, ненавистникъ, врагъ: יתלחשו
על כל שׂוֹנְאָי (תהלים, מ״א, ח׳). כל שׂנְאֵי
ציון (שם קכ״ט ה׳), כלומר, כל שונאי
ישראל. וביחס אל ה׳ בהוראת הסרוב
לשמוע לו ולמצותיו והמרידה נגדו:

וּלְשׂנְאֵי ה׳ תֶּאֱהָב (דהי״ב, י״ט, י״ב),
והכוונה כאן על שבטי מלכות ישראל,
שעבדו עבודה זרה. ונגודו: אהב... פֹּקֵד
עון אבות כו׳ לְשׂנְאָי וְעֹשֶׂה חסד לאלפים
לאהבי ולשמרי מצותי (שמות, כ׳, ה׳,
ו׳ ועוד ב״פ). וקשור הבינוני עם הנשוא
ביחס הסמיכות ולפעמים גם ביחס
הלמ״ד: והוא לא שׂנֵא לו מתמול
שלשום (דברים, ד׳, מ״ב, י״ט, ד׳). הפעול
בהוראת מי שמתיחסים אליו באיבה:
שְׂנֻאֵי נפש דוד (שמואל ב׳, ה׳, ח׳),
פערהאססט, ненавидимый. — הנפעל נִשְׂנָא
בהוראת מצב נשוא מן הקל, פערהאססט
זיין, быть ненавидимымъ, וקשורו עם
הלמ״ד: גם לרעהו יִשָּׂנֵא רש (משלי,
י״ד, כ׳) ואיש מזמות יִשָּׂנֵא (שם, פסוק
י״ז). — הפעל נמצא רק בבינוני מְשַׂנֵּא
ביחיד ובכנוי מְשַׂנְאִי, וברבים בסמיכות
מְשַׂנְאֵי ובכנויים, והוראתו בהוראת
הבינוני של הקל, האססער, ווידערזאכער,
Врагъ, противникъ. לא מְשַׂנְאִי עלי
הגדיל (תהלים, נ״ה, י״ג), וּמְשַׂנְאָיו אֶגּוֹף
(שם, פ״ט, כ״ד). וביחס אל ה׳ ג״כ כמו
הקל במובן המורד והמכחש בו: וינוסו
מְשַׂנְאֶיךָ מפניך (במדבר, י׳, ל״ה) או
מְשַׂנְאָיו מפניו (תהלים, ס״ח, ב׳), מְשַׂנְאֵי
ה׳ יכחשו לו (שם, פ״א, ט״ז), מְשַׂנְאֶיךָ
ה׳ אֶשְׂנָא (שם, קל״ט, כ״א), וְלִמְשַׂנְאַי
אשלם (דברים, ל״ב, מ״א).

שְׂנֵא הבינוני מן שָׂנֵא (עיי״ש), פיינד,
врагъ. בארמית שָׂנֵא ובכנוי
לנוכח שָׂנְאָךְ (דניאל, ד׳, ט״ז).

שִׂנְאָה, ש״נ: א) המקור מן שָׂנֵא, דאס
האססען, פערוועָרפען, отверженіе,
ненависть: בְּשִׂנְאַת ה׳ אתנו (דברים,
א׳, כ״ז), וּמִשִּׂנְאָתוֹ אותם (שם, ט׳, כ״ח),
ונבנה כמו המקור אַהֲבָה נגודו; ב) ש״מ
במובן רגש אי־רצון, האסס ненависть
ונגודו ש״מ אהבה: משור אבוס וְשִׂנְאָה
בו (משלי, ט״ו, י״ז), גם אהבה גם
שִׂנְאָה (קהלת, ט׳, א׳), גם אהבתם גם
שִׂנְאָתָם (שם, ד׳, ו׳). וביחס הבי״ת:

ואם בְּשִׂנְאָה יהדפנו (במדבר, ל״ה, ז׳), אויס האסס, מיט האסס, изъ ненависти, съ ненавистью. ובא לעתים קרובות יחד עם הפעל שנא לבירור תוכן מושגו: תכלית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים (תהלים, קל״ט, כ״ב) — שנאתים במאד מאד. וְשִׂנְאַת חמס שְׂנֵאוּנִי (שם, כ״ה, י״ט) — שנאה המגיעה עד לחמס: וישנאה אמנון שִׂנְאָה גדולה (שמואל ב׳, י״ג, ט״ו). ובמשנה: שִׂנְאַת הבריות (הבריות כאן במובן בני אדם), מענשענהאסס, (אבות, ב׳, י״א).

שִׁנְאָב, שע״פ, מלך אדמה בימי אברהם (בראשית, י״ד, ב׳). ודרשת חז״ל: שנא אביו שבשמים.

שֵׁנָא (במקום שֵׁנָה), (תהלים, קכ״ז, ב׳), (עיין ישן).

שְׁנָא, בארמית עיין שָׁנָה.

שִׁנְאָן, ש״ע, או תה״פ. כנראה, נגזר מן הפעל שנה (עיי״ש), ווידערהאָלונג, ווידערהאָלט, повторенный או повторно: רכב אלהים רבותים אלפי שִׁנְאָן (תהלים, ס״ח, י״א) רבותים אלפים כפולים ומכופלים. וחז״ל פירשו את המלה שנאן בהוראת מלאך (רש״י פירש אלפי שנאנים שנונים, מלאכים חדים). ובפיוטים מצאנו מלה זו תדיר ברבים: כל שִׁנְאַנֵּי שחק באֹמר מאדירים (קרובות לב׳ דר״ה), הנקדש בשקט שִׁנְאַנִּים (שחרית ליוה״כ), והם המלאכים הסובבים את הכסא והמרכבה: שִׁנְאַנִּים ואופנים סובבים כס תפארתך (אופן לשבת א׳ אחר פסח).

שֶׁנְאַצַּר, שע״פ, (דהי״א, א׳, ג׳, י״ח).

[**שָׁנַב**, פעל, שלא נמצא בעברית, ובערבית הוא מציין קרירות היום ומפעל זה נחתכה המלה] אֶשְׁנָב. הוראתו חלון קטן, חור בכותל (או בגג) בשביל רוח צח, פענסטער, окно: בעד הָאֶשְׁנָב (שופטים, ה׳, כ״ח), כי בחלון ביתי בעד אֶשְׁנַבִּי נשקפתי (משלי, ז׳, ה׳, וכאן אשנב נרדף לחלון).

שָׁנָה, פעו״י, בעתיד יִשְׁנֶה יִשְׁנָא: א) פ״ע בהוראת התחלפות, חלוף צורה ותמורה, אנדערס ווערדען, זיך אֶנדערן, измѣняться, стать иначе: כי אני ה׳ לא שָׁנִיתִי (מלאכי, ג׳, ו׳) — לא התחלפתי ולא נעשיתי לאחר, יִשְׁנֶא הכתם הטוב (איכה, ד׳, א׳) — יחליף צורתו, ובמשנה: וְשָׁנוּ מקצת מראיו (מקואות, ז׳, ד׳). ובא גם בהוראת ההבדל וההתיחדות, פערשיעדען זיין, אנדערס זיין, розмствовать отличаться: וכלים מכלים שׁוֹנִים (אסתר, א׳, ז׳) נבדלים אלה מאלה, וכן גם: ודתיהם שֹׁנוֹת מכל עם (שם, ג׳, ח׳) — דתיהם מיוחדות מדתי שאר העמים. ובמובן כזה גם: עם שׁוֹנִים אל תתערב (משלי, כ״ד, כ״א) — עם אנשים המתיחדים ונבדלים מן הצבור במעשים מקולקלים או במדות מגונות; ב) פ״י נגזר מן המספר שְׁנַיִם והוראתו: כפול דבר, ווידערהאָלען, повторять: אם תִּשְׁנוּ יד אשלח בכם (נחמיה, י״ג, כ״א) — אם תעשו כך שנית: ויאמר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ (מלכים ב׳, י״ח, ל״ד), פעם אחת ולא אֶשְׁנֶה לו (ש״א, כ״ו, ח׳), וכן: ולא שָׁנָה לו (ש״ב, כ׳, י׳), וכן גם: אחרי דברי לא יִשְׁנוּ (איוב, כ״ט, כ״ב) — מרוב כבודי לא יחזרו לדבר אחרי וישתקו. ושמושו בבי״ת היחס: וְשֹׁנֶה בדבר מפריד אלוף, כלומר, החוזר ומזכיר עונות ראשונים (משלי, י״ז, ט׳). ובמובן זה משמש הקל שנה במשנה (ג״כ ביחס הבי״ת) ובתלמוד, והושאל להוראת הלמוד המיוסד על כפל-הדברים ושנון ההלכות: שָׁנוּ חכמים בלשון המשנה (אבות, ו׳, א׳). כל המהלך בדרך וְשׁוֹנֶה (שם, ג׳, ט׳). שקרא ושָׁנָה (סוטה, כ״ב, ע״א), שָׁנָה ופירש (פסחים, מ״ט, ע״ב). ונמצא גם מקושר ביחס הפעול: כל הַשּׁוֹנֶה הלכות בכל יום (סוף נדה). וכן הוא משמש גם במובן הלמוד לאחרים מקושר עם למ״ד היחס של האדם ויחס הפעול של הדבר הלמוד: שָׁנָה לו משה פרקו (ערובין, נ״ד, ע״ב), הַשּׁוֹנֶה לתלמיד שאינו הגון (חולין, קל״ג, ע״ב). — הנפעל נִשְׁנָה

זיך זויעדערהאָלען , повторяться נמצא רק
פעם אחת במקרא במקור: ועל הִשָּׁנוֹת
החלום פעמַים (בראשית, מ״א, ל״ב).
ובתלמוד הוא משמש כמו הקל במובן
הלמוד ובהוראת הפעול: בימי רבי נִשְׁנֵית
(בינוני במקום עבר נִשְׁנְתָה) משנה זו
(בבא מציעא, ל״ג, ע״ב), כלומר נלמדה. —
הפִּעל שִׁנָּה (פעם אחת אנו מוצאים:
וְשִׁנָּא את בגדי כלאו (מ״ב, כ״ה, כ״ט),
ובמקור לְשַׁנּוֹת, בְּשַׁנּוֹתוֹ. הוראתו —
המיר, החליף הצורה, אַנדערם מאַכען,
אֶנדערן, изменять переиначить, וְשִׁנָּה
את בגדי כלאו (ירמיה, נ״ב, ל״ג) —
הלבישו בגדים אחרים של בן־חורין.
ובתפלות: ובתבונה מְשַׁנֶּה עִתִּים ומחליף
את הזמנים. ובמשנה: שישנה מקום
ישיבתו (מעשרות, ב׳, ב׳). ובא גם במובן
המרה לרעה, השחתה: וִישַׁנֶּה דין כל
בני עני (משלי, ל״א, ה׳) — לרעה,
מְשַׁנֶּה פניו (איוב, י״ד, כ׳), ענטשטעללען,
искажать: לְשַׁנּוֹת את דרכך (ירמיה,
ב׳, ל״ו), כלומר, להרע ולהשחית את
דרכך. וקשורו עם יחס הפעול, ובצירוף
מלת טעם בהוראת השתגע, התראות
כמשוגע, זיך פערריקט שטעללען, при-
творяться сумашедшимъ: וַיְשַׁנּוֹ את טעמו
(שמואל א׳, כ״א, י״ד), בְּשַׁנּוֹתוֹ את טעמו
(תהלים, ל״ד, א׳). בהוראת הבדל ויחוד
אונטערשיידען, אויסצייכנען, отличать:
וַיְשַׁנֶּהָ ואת נערותיה לטוב בית הנשים
(אסתר, ב׳, ט׳). שמושו ביחם הפעול
ובתלמוד נמצא גם עם יחס המ״ם:
כל הַמְשַׁנֶּה ממטבע שטבעו חכמים
(ברכות, מ׳, ע״ב). הפֻּעל נמצא רק פעם
אחת בְּעתיד: וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא (קהלת, ח׳,
א׳), ולא נתברר אם לטובה אם לרעה:
לדעתם של מפרשים ישראל רש״י וראב״ע
הוא לטובה ולדעת המפרשים הנוצרים
הוא לרעה, ענטשטעללט ווערדען, иска-
жаться. והשבעים קראו כאן יְשַׂנָּא או
יְשַׂנֵא ותרגמו לפי זה. וכן דרשו חז״ל
(תענית, כ׳, ע״ב): אל תקרא יְשֻׁנֶּא אלא
יִשָּׂנֵא. — ההתפעל הִשְׁתַּנָּה בא במקרא

פעם אחת בהוראת התחפש, זיך פער־
אֶנדערן, פערקליידען, переодѣваться пере-
ряжаться, קומי נא וְהִשְׁתַּנִּית (מלכים א׳,
י״ד, ב׳), ובתלמוד — בהוראת ההתיחדות,
אונטערשיעדען ווערדען, быть отличаему;
מה נִשְׁתַּנָּה הלילה הזה מכל הלילות
(משנה פסחים, י׳, ד׳), מה נשתנינו מכל
אומה ולשון (ראש השנה, י״ט, ע״א).

[שְׁנָה], בארמית שְׁנָא: א) במובן תמורה,
זיך אֶנדערן, измѣняться: דִּי לא
תִשְׁנֵא צבו בדניאל (דניאל, ו׳, י״ח),
ופתרונו שאין להשיב את רצון המלך
בדבר דניאל: וְסַרְבָּלֵיהוֹן לא שְׁנוֹ (שם,
ג׳, כ״ז) — לא החליפו צורתם מחמת
האש והחום. וכן גם בהוראת השתנות
לרעה, ענטשטעללט ווערדען, искажаться:
זִיוֹהִי שְׁנוֹהִי (שם, ה׳, ו׳) — פניו נפלו
עליו; ב) בהוראת ההבדל וההתיחדות,
אַנדערם זיין, отличаться, быть инымъ,
וקשורו בשם ע״י מלת־היחם „מן״: די
תִשְׁנֵא מן כל מלכותא (שם, ז׳, כ״ג).
וכן גם הבינוני שָׁנֵי עם „מִן״ במובן
המלה שֹׁנֶה. ובנקבה: שָׁנְיָה מן כלהון
(שם, פסוק י״ט), וברבים: שָׁנְיָן דא מן
דא (שם, פסוק ג׳) — הפַּעֵל: א) בהוראת
הָמיר, החליף צורה, אֶנדערן, измѣнять:
לִבְבֵהּ מן אנשא יְשַׁנּוֹן (שם, ד׳, י״ג) —
ישנו את לבו מלב האדם. ומלת מלכא
שַׁנִּיו (שם, ג׳, כ״ח), כלומר, שִׁנוּ את
דבר המלך; ב) בבינוני בהוראת הבינוני
של הקל, פערשיעדען. אַנדערם זיין,
отличаться, быть иначе: וְהִיא מְשַׁנְיָה
מן כל חיותא (שם, ז׳, ז׳) כמו שָׁנְיָה. —
ההפעיל א) הוראתו העקרית של הפִּעֵל:
והוא מְהַשְׁנֵא עדניא (שם, ב׳, כ״א) —
משנה עתים. כתבא די לא לְהַשְׁנָיָה
(שם, ו׳, ט׳) — כתב שאין לשנותו
ולהשיבו. וכן גם: לָא לְהַשְׁנָיָה (שם, פסוק
ט״ז) כמו אֵין לְהָשִׁיב (אסתר, ח׳, ח׳) —
ביחם אל דתי מלכי פרס ומדי; ב) שַׁנּוֹת
בהוראת עבור, איבערטרעטען, пересту-
пать: די יְהַשְׁנֵא פתגמא דנה (עזרא,
ו׳, י״א) כלומר יעבור עליו. המקור

לְהַשְׁנָיָה (דניאל) או לְהַשְׁנָיָה (עזרא, ו׳, י״ב). שָׁנָה, ש״נ. בנסמך שְׁנַת ועם כנוי שְׁנָתוֹ, במספר זוגי שְׁנָתַיִם, ברבים שָׁנִים, בנסמך שְׁנֵי ובאופן שירי שְׁנוֹת (דברים, ל״ב, ז׳; תהלים, צ׳, ט״ו), עם כנוי שְׁנוֹתַי, שָׁנָיו (קהלת, ו׳, ג׳), שְׁנוֹתֶיךָ (תהלים, ק״ב, כ״ה), שְׁנֵיהֶם (איוב, ל״ו, י״א), גם שְׁנוֹתָם (תהלים, ע״ח, ל״ג) שָׁנֵינוּ, שְׁנוֹתֵינוּ (שם, צ׳, ט׳ וי׳). עיקרו תקופת זמן מסוימת, שבה סובבת החמה את הארץ בתנועתה הנראה (או הארץ את החמה ע״פ התכונה החדשה) סבוב שלם, יאַהר, годъ, ונראה שמלה זו היא משרש שנה (כפול, חזור), כלומר, זמן שהחַמה באה בו שנית אל מקומה הראשון ביחס אל הארץ: מראשית הַשָּׁנָה ועד אחרית שָׁנָה (דברים, י״א, י״ב), עד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה (ויקרא, כ״ה, ל׳), כלומר, עד סוף שנה שלמה. ונקרא סוף השנה גם צֵאת הַשָּׁנָה (שמות, כ״ג, ט״ז) וגם תְּקוּפַת הַשָּׁנָה (שם, ל״ד, כ״ב) מפני שהחמה גורמת אז את סבובה: ויהי לִתְקוּפַת הַשָּׁנָה (דה״י ב׳, כ״ד, כ״ג) — אחר ששלמה שנה, וכן גם: ויהי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה (שמואל ב׳, י״א, א׳, מלכים א׳, כ׳, כ״ב, כ״ו) גם כן במובן זה, בזמן ששבה החמה אל מקומה ביחס אל הארץ בסבובה, נאך יאַהרעסאַבלויף, по истеченій года. ונמצאו בכתבי הקדש כנויי שנים שונים: שְׁנַת הַשֶּׁבַע, או הַשְּׁמִטָּה (דברים, ט״ו, ט׳) ובתלמוד שביעית (ע׳ שמטה) שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים (ויקרא, כ״ה, י׳, י״א) או הַיּוֹבֵל (שם, פסוק כ״ח) או הַדְּרוֹר (יחזקאל, מ״ו, י״ז), ושנת השמטה השביעית היא כמו יום השביעי: שבת שבתון (ויקרא, כ״ה, ד׳) או שנת שַׁבָּתוֹן (שם, פסוק ה׳). ומחזור של שבע שנים נקרא שַׁבַּת שָׁנִים (שם פ׳, ח׳, כ״ז, פסוקים ל״ד, ל״ה, מ״ג, דהי״ב, ל״ו, כ״א). — וגם שָׁבוּעַ (דניאל, י׳, כ״ד). ומונים על פי השנים את חשבון חיי האדם: שְׁנֵי חַיֵּי (בראשית, מ״ז, ט׳), לעבענסיאַהרע, אלטער, возрастъ, годы жизни, על הרוב

בצירוף עם ימים: יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי (שם), יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בהם שבעים שָׁנָה (תהלים, צ׳, י׳) בהשמטת חיים, וכן ... ורב שיהיו יְמֵי שָׁנָיו (קהלת, ו׳, ג׳). ומשמשת המלה שָׁנִים כמו יָמִים בהוראת משך חיי האדם, לעבענסדויער, вѣкъ, ויכל בהבל ימיהם וּשְׁנוֹתָם בבהלה (תהלים, ע״ח, ל״ג). וכן: כלינו שָׁנֵינוּ כְמוֹ הגה (שם, צ׳, ט׳), וּשְׁנֵיהֶם בנעימים (איוב, ל״ו, י״א), ומונים גם את חשבון הזמן על פי השנים: בשמנים שָׁנָה וארבע מאות שָׁנָה לצאת בני ישראל מארץ מצרים (מלכים א׳, ו׳, א׳). ומפני זה המלה שָׁנָה ברבים משמשת בהוראת זמן, משך הזמן, צייט, דויער, время промежутокъ, שְׁנוֹת ראינו רעה (תהלים, צ״ב, ט״ו), כלומר הזמן שראינו בו רעה, וכן: זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור (דברים, ל״ב, ז׳), כמו זמן דור ודור, אורעוויגע צייטען, исконныя времена. בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּהוּ בקרב שָׁנִים תודיע (חבקוק, ב׳, ג׳), כמו בזמן קרוב, אין נאַהער צייט, въ скорое время. לְקֵץ שָׁנִים (דה״י ב׳, י״ח, ב׳; דניאל, י״א, ו׳) — לאחר שעבר זמן ידוע, נאך פערלויף אמניגער צייט, послѣ нѣкотораго времени. וְשִׁלַּמְתִּי לכם את הַשָּׁנִים (יואל, ב׳, כ״ה) בהעברה יבא השנים. — וביחס לענינים החוזרים בכל שנה או מתחדשים בכל שנה משמש הבטוי: שָׁנָה שָׁנָה (דברים, י״ד, כ״ב) — יאֶהרליך, ежегодно, וכן גם: שָׁנָה בְשָׁנָה (שם, ט״ו, כ׳; שמואל א׳, ז׳), גם מדי שָׁנָה בְּשָׁנָה (שמואל א׳, ז׳, ט״ז). וסדר השנה בחשבון הוא בכתבי הקדש על דרכים שונים: א) המלה שנה בסמיכות אל המספר היסודי הבא אחריה, וכך אפשר בכל מיני מספרים: בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ (אסתר, א׳, ג׳), בִּשְׁנַת שֶׁבַע ליהוא (מ״ב, י״ב, ב׳), בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם לארתחשסתא מלך בבל (נחמיה, י״ג, ו׳); ב) המלה שנת ואחריה המספר הסדורי, ושניהם בה״א הידיעה וזה בא על פי רוב במספרים

עד עשרה: בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית (מ"ב, י"ח, ט') בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית (יחזקאל, ח', א') בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂירִית (יחזקאל, כ"ט, א'). ולפעמים גם במספרים למעלה מעשרה אם נשמט המאורע, שמונים אחריו: וּבַשָּׁנָה הָאַחַת עֶשְׂרֵה (מ"א, ו', ל"ח); ג) המלה שנה בסמיכות אל המספר הסדורי הבא אחריה בה"א הידיעה: בִּשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית להושע (מ"ב, י"ז, ו'), שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית למלך (עזרא, ז', ח'); ד) המספר היסודי בסמיכות אל מלת שנה הבאה אחריו בלא ה' הידיעה. במספרים למעלה מעשרה: בעשתי עשרה שָׁנָה באחד לחדש (יחזקאל, כ"ו, א'), בעשרים ושבע שָׁנָה (שם, כ"ט, י"ז), ובארבע עשרה שָׁנָה (בראשית, י"ד, ה'); ה) המלה שנה בסמיכות אל המספר היסודי בלי ה' הידיעה, וכופל המלה שנה אחריו, ביותר בספר מלכים ובמספרים למעלה מעשרה: בִּשְׁנַת עשרים ושבע שָׁנָה לאסא מלך יהודה (מלכים א', ט"ז, ט"ו) וכדומה. ונמצא גם בסמיכות אל המספר עם ה"א הידיעה: שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שנה (ויקרא, כ"ה, י'). והשנה העתיקה היתה, כנראה, של י"ב חדשים והוזכרו שנים עשר נצבים: וכלכלו את המלך ואת ביתו חדש בַּשָּׁנָה (מ"א, ד', ז'). וכשעלו בנ"י מבבל והביאו עמהם את הלוח הבבלי, הנהיגו בארץ ישראל את חשבון השנים על פי חדשי הלבנה, ומכיון שחודש־הלבנה קצר הוא בזמן מחלק י"ב של שנת־החמה, הוכרחו, כדי להשוות בין שנת־החמה ושנת־הלבנה ולקבוע שנים של י"ג חדשים בסירוגין והבדילו בין השנים הפשוטות של י"ב חדשים ובין השנים המעוברות. מתחלה היו מעברין את השנה (קובעים חודש י"ג) רק בשעת הצורך (סנהדרין, י"א ע"א — י"ב ע"ב), ואחר־כך קבעו את החשבון של השנים כפי שהוא עתה אצלנו. והוזכרו במשנה ארבעה ראשי שָׁנִים (ר"ה, פ"א, מ"א), באחד בניסן ראש־השנה למלכים ולרגלים, באחד באלול ר"ה למעשר בהמה, באחד בתשרי ר"ה לשנים ולשמיטין וליובלות ולמלכי אומות העולם (ר"ה, ח', ע"ב), כלומר לשטרות ובאחד בשבט ר"ה לאילן כדברי בית־שמאי; ובית־הלל אומרים בט"ו בו. — ונקראה ברכת הַשָּׁנִים הברכה התשיעית בין י"ח הברכות (ברכות, ה', ב'). בן שָׁנָה, וגם בֶּן שְׁנָתוֹ (במדבר, ז', ט"ו, ועוד) איינױאָהריגער годовалый годичный.

שְׁנַיִם, מספר יסודי, ולנקבה שְׁתַּיִם בדגש אחר שוא נע יוצא מן הכלל; המספר הבא אחרי האחד, צוויי, два: שְׁנַיִם אֲנָשִׁים (יהושע, ב', א'), צוויי מאָננער два человѣка, ואחר־כך (שם, פסוק ד'): שְׁנֵי האנשים, דיע ביידען מאָננער оба человѣка. וכן גם (מלכים א', כ"א, י' וי"ג). וכן: שְׁתַּיִם נשים זונות (שם, ג', ט"ז), שְׁנַיִם שלשה גרגרים (ישעיה, י"ז, ו'). ולפעמים בא המספר בסמיכות לנושאו: שְׁנֵי אנשים שרי גדודים (שמואל ב', ד', ב'). שְׁנַיִם שְׁנַיִם יע צוויי по два (בראשית ז' ט'). ובלשון־נקבה שְׁתַּיִם בא בהוראת שתי פְּעָמִים: פעם ושתַּיִם (נחמיה, י"ג, כ'), וּבִשְׁתַּיִם לא ישורנה (איוב, ל"ג, י"ד). ובכלל חסר נושא המספר לעתים קרובות: בִּשְׁתַּיִם תתחתן בי (שמואל א', י"ט, כ"א). שְׁתַּיִם שאלתי מאתך (משלי, ל', ז'), כמו שני דברים. ונמצא גם המספר בה"א הידיעה: טובים הַשְּׁנַיִם מן האחד (קהלת, ד', ט') דיע צוויי двое. — המספר הסדורי, לזכר שֵׁנִי, צווייטער второй, לנקבה שֵׁנִית, צווייטע вторая. יום שֵׁנִי צווייטער טאג (בראשית, א', ח'), בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי (במדבר, ז', י"ח) ושם הַשֵּׁנִית קציעה (איוב, מ"ב, י"ד). ולפעמים בהוראת אחר, אנדערער другой: יש אחד ואין שֵׁנִי (קהלת, ד', ח'). ובנקבה שֵׁנִית גם בהוראת תה"פ: פעם שֵׁנִית, צום צווייטען מאל вторично: ויקרא מלאך ה' אל אברהם שֵׁנִית (בראשית, כ"ב, ט"ו). ויהי דבר ה' אל ירמיהו שֵׁנִית (ירמיה, ל"ג, א'). ברבים שְׁנִיִּם, דיא צווייטען вторые: ושְׁנִיִּם יסעו (במדבר,

ב׳, ט״ז) בהוראת תופסים את המקום השני, שְׁנַיִם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ (בראשית, ו׳, ט״ז) בהשמטת מלה אחת והמכוון — חדרים של הקומה השניה והשלישית. ובתלמוד המלה שני יש לה הוראות הרבה לפי הענין. מעשר שֵׁנִי נקרא המעשר של השנה השניה, שמביאים אותו לאכילה לירושלים או פודים אותו וקונים בכספו קרבנות־שלמים ונדבות בירושלים. — שֵׁנִי לטומאה נקרא האדם או הדבר, שנטמא בולד הטומאה והוא פוסל את התרומה, ונקרא גם אכל שֵׁנִי — אכל שנטמא בולד הטומאה (משנה זבים, ה׳, י״ב; שבת, י״ג, ע״ב ואילך), וסתם שֵׁנִי בא לקצור במקום שני לטומאה: מאי הוי שני מאי קמ״ל שלישי מותר לעשותו שֵׁנִי (פסחים י״ד ע״א).

מִשְׁנֶה מן המלה שני: א) תה״פ, כפל, דאס דָאפפעלטע, вдвоемъ, двойное: כִּי מִשְׁנֶה שכר שכיר עבדך (דברים, ט״ו, י״ח), תחת בשתכם מִשְׁנֶה (ישעיה, ס״א, ז׳): ב) ש״מ, המקום השני במעלה ונושא המקום הזה בא בסמיכות אל המלה משנה, למשל: כֹּהֵן הַמִּשְׁנֶה (ירמיה, נ״ב, כ״ד)—דער צווייטער אָבערפריעסטער, второй архіерей, או כֹּהֵן מִשְׁנֶה (מלכים ב׳, כ״ה, י״ח), מפני שהוא תופס את המקום השני למעלת כֹּהֵן־הָרֹאשׁ (שם) וברבים: כֹּהֲנֵי־הַמִּשְׁנֶה (שם, כ״ג, ד׳) — הכהנים השניים במעלתם. ונראה, שבמובן זה באה גם: מִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה (בראשית, מ״א, מ״ג) — המרכבת הראויה למעלה השניה בממשלה; ג) שע״פ, החלק של העיר ירושלים, כנראה, החלק השני של העיר בה״א הידיעה: והיא יושבת בירושלים בַּמִּשְׁנֶה (מ״ב, כ״ב, י״ד), קול צעקה משער הדגים ויללה מן הַמִּשְׁנֶה (צפניה, א׳, י׳); ד) בתור מספר סדורי בהוראת שני: ושם מִשְׁנֵהוּ אביה (שמואל א׳, ח׳, ב׳), כפורי כסף מִשְׁנִים (עזרא, א׳, י׳), ופירש רש״י: של מין אחר, אַנדערע, другіе, ויש מפרשים: ממדרגה פחותה, צווייטער גיטע второе качество; ה) שע״פ, הוראתו השר השני במעלה, או הממונה השני, וויצעבעאַמטער, по-мощникъ начальникъ: ועליהם נגיד כונניהו הלוי ושמעי אחיהו מִשְׁנֶה (דה״י ב׳, ל״א, י״ב), ויואל בן זכרי פקיד עליהם ויהודה בן הסנואה על העיר מִשְׁנֶה (נחמיה, י״א, ט׳), אחיהם הַמִּשְׁנִים (דה״י א׳, ט״ו, י״ח), ופירש רש״י: משנה להם לשוערים, ויש מפרשים אחרים. ובפרט הונח זה על השר הראשי אחר המלך, וויצעקאָניג вицекороль: ואתה תמלך על ישראל ואנכי אהיה לך לְמִשְׁנֶה (ש״א, כ״ג, י״ז), מִשְׁנֶה למלך אחשורוש (אסתר, י׳, ג׳) ואת אלקנה מִשְׁנֵה המלך (דה״י ב׳, כ״ח, ז׳); ו) שע״פ, העתקה, כופל הכתב, דָאפפעלאַבשריפט копія: מִשְׁנֵה התורה (דברים, י״ז, י״ח) מִשְׁנֵה תורת משה (יהושע, ח׳, ל״ב).

מִשְׁנָה, ש״נ. מלה תלמודית נגזרה מן הפעל שָׁנָה בהוראתו התלמודית למוד: ענין הלמוד, שטודיום ученіе, ועיקרו קרוב אל תלמוד, אלא שהתלמוד הוא בעיקרו מה שהתלמיד מקבל מן הרב והמשנה היא מה שהוא חוזר ממקראותיו ושונה בעצמו (אבות, ו׳, ו׳). אחר־כך הונח השם משנה לדרישת ההלכות של התנאים, והאמוראים חשו את עצמם תלמידים וקראו למשנתם תלמוד: מִשְׁנַת ר׳ אליעזר בן יעקב קַב ונקי (ערובין, ס״ב ע״ב ועוד), כלומר, חדושיו הם מועטים וטובים. גם נתקבל השם משנה בפרט בשביל הקובץ, שסדר רבינו יהודה הנשיא: רבי ור׳ נתן סוף משנה (ב״מ, פ״ו, ע״א), והוחזק הכלל: מִשְׁנָה לא זזה ממקומה (יבמות, ל׳, ע״א). השם משנה הוא גם מיוחד בשביל כל חלק מן המשנה של רבינו הקדוש ובשביל כל הלכה והלכה: מִשְׁנָה שלמה שנינו (חולין, נ״ז, ע״ב). ושלשלת המעלות של העומדים בימי רבי היתה: בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי גמרא, בעלי הלכה, בעלי הגדה (בבא בתרא, ח׳ ע״א). ואמרו: העוסקין במקרא מדה ואינה

מדה, במשנה מדה ונוטלין עליה שכר, בגמרא אין לך מדה גדולה מזו ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן הגמרא, (ב״מ, ל״ג), ולפי דעתו של ר׳ יוחנן נשנית משנה זו בימי רבי. והיו כבר בימי התנאים החכמים שלא רצו במשנה, כלומר, בחדושי הלכות וברורן בגמרא, שעוסקת בטעמי משנה, ור׳ יהודה בר׳ אלעאי אמר: שנאיכם אלו בעלי משנה (שם), ואמרו: התנאים מבלי עולם, שמורין הלכה מתוך משנתם (סוטה, כ״ב. ע״א). ועל דעת ר׳ יוחנן הלכה כסתם משנה (שבת, מ״ו ע״א וכ״פ). משנה ראשונה (עדיות, ז׳, ב׳) היא המשנה שהיתה, כנראה, כבר לפני החורבן.

שָׁנִי (מן השרש שָׁנָה, הזהיר, נמצא בערבית), שע״ז, צבע אדום מיוחד, קאַרמעזינפאַרבע багрецъ, ונקראו כן גם כל הדברים המשוחים בצבע זה: את תקות חוט הַשָּׁנִי הזה תקשרי בחלון (יהושע, ב׳, י״ח), וכן גם: ותקשר על ידו שָׁנִי (בראשית, ל״ח, כ״ח) במובן חוט השני, קאַרמעזינפאַרביגער פֿאַדען, багряная нитка. ונמצא גם ברבים שָׁנִים: אם יהיו חטאיכם כַּשָּׁנִים (ישעיה, א׳, י״ח) — אם יהיו אדומים כשני. וכן נקראו גם הבגדים היקרים האדומים בשם הזה: כי תלבשי שָׁנִי (ירמיה. ד׳, ל׳), הַמַּלְבִּישְׁכֶם שָׁנִי עם עדנים (ש״ב, א׳, כ״ד), כי כל ביתה לבוש שנים (משלי, ל״א, כ״א). ונראה מזה שבגדים אלו היו חמים ביותר. וצבע זה היו לוקחים מתולעת מיוחדת, שקראו לה „תולעת שָׁנִי״ ובלשון יונית ורומית coccus. ונקרא צבע זה גם שְׁנִי תוֹלַעַת (ויקרא, י״ד, ג׳), והמכוון בזה לדעת חז״ל: לשון של צמר צבוע בצבע זה. ונקרא גם הצבע תּוֹלַעַת שָׁנִי (שמות, כ״ה, ד׳) ועל יסוד זה נקראו כן גם הבגדים הצבועים כך. ואונקלוס מתרגם צְבַע זהורי וכן בברייתא במשנה (יומא, ז׳, ד׳): לשון של זהורית והוא חוט השני.

שֶׁנְהָב, שע״ז, רבים שֶׁנְהַבִּים (מלכים א׳, י׳, כ״ב, דהי״ב, ט׳, כ״א), שְׁנֵי הפיל, עלפענביין слоновая кость, והוא דבר יקר ביותר, והתרגום שֵׁן דְּפִיל וכן הוא גם בתרגום השבעים. ובא הרבים על שם רבוי הַשִּׁנַּיִם.

שָׁנַן, פ״י, הוראתו העיקרית מריטת החרב עד שתהא חדה ביותר, וכן גם חדוד החץ, שאַרפֿען точить: אם שַׁנּוֹתִי ברק חרבי (דברים. ל״ב, מ״א), והוראת המליצה — אם שנותי את החרב עד שיהיה לה ברק, כמו: למען היה לה ברק מרטה (יחזקאל, כ״א, ט״ו). והבינוני הפעול שָׁנוּן בהוראת חד ביותר, צוגעשפיטצט, שאַרף, заостренный, острый; אשר חציו שְׁנוּנִים (ישעיה, ה׳, כ״ח), חציך שְׁנוּנִים (תהלים, מ״ה, ו׳). חִצֵּי גבור שנונים (שם, ק״כ, ד׳). והונח גם על הלשון של איש מרמה, הבא בנכליו על חברו: אשר שָׁנְנוּ כחרב לשונם (תהלים, ס״ד, ג׳), שָׁנְנוּ לשונם כמו נחש, תחת עכשוב תחת שפתימו סלה (שם, ק״ם, ד׳). וכן גם דומה להֵץ שנון: איש עונה ברעהו עד שקר (משלי, כ״ה, י״ח). הפִּעֵל שִׁנֵּן בבנוי: וְשִׁנַּנְתָּם לבניך (דברים, ו׳, ז׳) במובן חקיקת הדברים לזכרון, איינשאֶרפֿען, איינפּרעגען, спутать, замечтать. — הִשְׁתּוֹנֵן ענינו הרגשת כאב גדול החודר כחץ שנון, פֿאָן שמערץ דורכבאָהרט ווערדען проникаться печалью: כי יתחמץ לבבי וכליותי אֶשְׁתּוֹנָן (תהלים, ע״ג, כ״א).

שְׁנִינָה, ש״נ, משרש שנון, ענינו לעג וקלס, שפּאָטט, האהן, коварная насмѣшка, глумленіе: והיית לשמה למשל וְלִשְׁנִינָה בכל העמים (דברים, כ״ח, ל״ז), וכן גם (במ״א, ט׳, ז׳, ירמיה, כ״ד, ט׳, דהי״ב, ז׳, כ׳), נרדף עם מָשָׁל.

שֵׁן, שעוז״נ, צאהן зубъ, ברבים שִׁנַּיִם — רבוי זוגי, כלומר, שתי שורות השנים. משרש שנן, מחטת חורן: שֵׁן תחת שֵׁן (שמות, כ״א, כ״ד), לחפשי

ישלחנו תחת שִׁנּוֹ (שם, פסוק כ"ו), כחמץ לַשִּׁנַּיִם (משלי, י', כ"ו). ובהוראה זו שן בא על פי רוב בלשון נקבה: שְׁלֹשׁ הַשִּׁנַּיִם, צאַקקען, зубцы, (שמואל א', ב', י"ג), שֵׁן רֹעָה (משלי, כ"ה, י"ט), וְשִׁנֵּי בנים תקהינה (ירמיה, ל"א, כ"ח, יחזקאל, י"ח, ב'), וכן גם במשנה: כיצד השן מוּעדת (בבא קמא, ב', ב'). וּלְבֶן־שִׁנַּיִם (בראשית, מ"ט, י"ב) — בעל שִׁנַּיִם לבנות, אשא בְשָׂרִי בְשִׁנָּי (איוב, י"ג, י"ד) בלשון מליצה — בסכנה גדולה אני, ונרדף עמו „ונפשי אשים בכפי", וָאֶתמלטה בעור שִׁנָּי (שם, י"ט, כ') פירש רש"י כל בשרו היה לקוי מלבד עור השִׁנים, „ובלי ספק" הוראתו אין בי מתום. שִׁנֵּי רשעים שִׁבַּרתּ (תהלים, ג', ח'), שלא יוכלו לטרוף, וזהו בטוי ציורי למפלת הרשעים. והושאלה המלה שֵׁן ביחיד להוראת שן הפיל, עלפֿענביין, слоновая кость: השֹּׁכבים על מטות שֵׁן (עמוס, ו', ד'). מן היכלי שֵׁן (תהלים, מ"ה, ט'), כסא שֵׁן (מ"א, י', י"ח), צוארך כמגדל השֵּׁן (שיר השירים, ז', ה') והוא כמו שֶׁנְהַב. ומשמשת המלה שֵׁן בהוראת צוקי הסלעים, פֿעלזענצאַקקען зубцы скалъ, утёсы: שֶׁן־סלע ומצודה (איוב, ל"ט, כ"ח). ואף הסלעים החדים בכלל נקראו שֵׁן, ומלת שֵׁן בהוראה זו באה בלשון זכר: הַשֵּׁן האחד מצוק מצפון מול מכמש והאחד מנגב מול גבע (שמואל א', י"ד, ה'). ונקרא גם מקום בקרבת מצפה בשם הַשֵּׁן (שם, ז', י"ב), ונראה, שהיה שם סלע חד. ובמשנה הושאל שֵׁן לכל דבר חד: שן של מערד (כלים, י"ג, ב'). חודה של מחרשה. מגירה (זאָגע пила) שנטלו שניה (שם, משנה ד') מסרק שניטלו שניו (שם, משנה ז', ח').

[שֶׁנֶן ?], ברבים שְׁנָנִים, שע"ז, במשנה (אהלות, ח'): הסלעים והגהרים והשננים. — מיני סלעים, פֿעלזען, утёсы, ואפשר שהוא כמו שִׁנֵּי־סלעים במקרא ולא נשמטה הנון ל' הפעל ברבים (כמו במלה לְבִבּוֹת).

שִׁנּוּן, שם נגזר מן הפעל שָׁנַן, נמצא בפיוט „היה עם פיפיות" (רשות לש"ץ במוסף ר"ה ויוה"כ): שלא ינקשו בְּשִׁנּוּנָם. ונרדף שם עם „לא יכשלו בלשונם". והוא כמו אופן־דבורם, אויסשפּראַכע произношеніе.

שְׁנָנָא, שע"ז, נגזרה מן הפעל שנון והוראתו חריף ומפולפל, שאַרפֿזיניג, сообразительный, והוא שם חבה שקרא בו האמורא שמואל לתלמידו רב יהודה (ברכות, ל"ו ע"א וכ"פ).

שְׁנָנָה, שע"נ, נגזרה מן הפעל שנון והוראתה להב החרב, Schwertklinge: שלף שְׁנָנָה (סנהדרין פ"ב ע"א).

שָׁנַס, פ"י, נמצא רק בפעל שִׁנֵּס — חגור, גירטען, снуровать: וַיְשַׁנֵּס מתניו (מ"א, י"ח, מ"ו), כמו ויחגור מתניו.

שִׁנְעָר, שע"פ, ארץ בבל בכל הקפה: וימצאו בקעה בארץ שִׁנְעָר (בראשית, י"א, ב'), וּמִכּוּשׁ וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר (ישעיה, י"א, י"א), לבנות לה בית בארץ שִׁנְעָר (זכריה, ה', י"א), ויביאם ארץ שִׁנְעָר (דניאל, א', ב'). ויסוד שם זה לא נודע. וחז"ל דרשו: למה נקרא שמה שנער, שכל מתי מבול ננערו לשם (שבת, קי"ג ע"א) והשבעים קראו Senaar.

שְׂנִיר, שע"פ, השם שקרא האמרי להר חרמון, ובפי הצידונים נקרא שריון (דברים, ה', ג', ט') ונמצא גם אצל הסופרים הערבים. אבל משיר השירים (ד', ח'): מראש שְׂנִיר וחרמון, משמע, שהם שני הרים קרובים זה לזה מפני שחרמון הוא שם הכולל של שלשלת־הרים וגם שֵׁם מיוחד של הר אחד בין אלה וכן גם שניר אצל האמורי, וכן נראה גם מדה"י (א', ה', י"ג). שנזכרו שם שלשה (הרים ?): בעל חרמון ושניר והר חרמון. וגדלו שם ברושים (יחזקאל, כ"ז, ה').

שְׁנָת, ברבים שְׁנָתוֹת, נמצא במשנה (מנחות, ט', ב'): שְׁנָתוֹת היי

בהין עד כאן לפר, ופירשו סמנים. ואפשר שהם חריצים בכתלי ההין ומקור המלה הוא ברומית sinus, פאַלטע, פערטיעפונג склaдкa, углубленіе ומזה חתך לסימן, קאֶרבע зарубка.

שׁוֹנִית, שע״נ, נמצא במשנה: בים ובשונית טהור ואיזו השונית כל מקום שהים עולה בזעפו (אהלות, י״ח, ו׳). ונראה, שזהו מפרץ הים מערבוזען, заливъ. ואפשר שאף הוא לקוח מהמלה sinus, שיש לה הוראה כזו. ולדעת אחרים יש לו שייכות לשֵׁן־סלע והוראתו פעלזענקליפפע, утёсъ.

שְׁנָת, ש״נ, במקרא כמו שֵׁנָה (עיין ישן, שנה).

שָׁסָה פ״י הוראתו בזוז ושלול, רויבען, פלינדערן, грабить, опустошать: הוא יִשְׁסֶה אוצר כל כלי חמדה (הושע, י״ג, ט״ו), ומשנאינו שָׁסוּ למו (תהלים, מ״ד, י״א). הבינוני שׁוֹסֶה ובכנוי שֹׁסֵהוּ: ויצל את ישראל מיד שֹׁסֵהוּ (שמואל א׳, י״ד, מ״ח), הוראתו שודד ועריץ, רויבער, בעדריקער, грабитель опустошитель: ויתנם ביד שֹׁסִים (שופטים, ב׳, י״ד). ובהוראת הפֹּעל: והנם שֹׁסִים את הגרנות (ש״א, כ״ג, א׳). ונמצא גם באל״ף נוספת שֹׁאסַיִךְ (ירמיה, ל׳, ט״ז). הפעול שָׁסוּי, אויסגעפלינדערט ограбленный (ישעיה, מ״ב, כ״ב). הפֹּעל שִׁסָּה נמצא רק במשנה והוראתו גירה: שִׁסָּה בו את הכלב, שיסה בו את הנחש (סנהדרין, פ״ט, ע״א), רייצען натравлявать.

שָׁסַס, פ״י, הוראתו כמו שָׁסה, פלינדערן, грабить: שַׁסֻּהוּ כל עברי דרך (תהלים פ״ט, מ״ב), וַיָּשֹׁסּוּ את מחניהם (שמואל א׳, י״ז, נ״ג), וַיָּשֹׁסּוּ אתם (שופטים, ב׳, י״ד). ונמצא ממנו גם הנפעל בהוראת נושא הפעולה של הקל: געפלינדערט ווערדען быть опустошеннымъ ביחס אל הבתים: יִשַּׁסּוּ בתיהם (ישעיה, י״ג, ט״ז). וְנָשַׁסּוּ הבתים (זכריה, י״ד, ב׳).

מְשִׁסָּה, ש״נ, נגזר מן הפעל שסס והוראתו שלל, בז, רויב אויספלינדערונג, грабежъ, опустошеніе: והיו שֹׁאסַיִךְ לִמְשִׁסָּה (ירמיה, ל׳, ט״ז), והיו לבז וְלִמְשִׁסָּה (מ״ב, כ״א, י״ד), מְשִׁסָּה ואין אומר השב (ישעיה, מ״ב, כ״ד).

שָׁסַע, פ״י, בקל נמצא רק בבינוני והוראתו בצרוף המלה שֶׁסַע — בעל פרסות בקועות, מיט צערשפאַלטענען קלויען, съ раздвоенными копытами, והוא סימן כשרות־הבהמה למאכל: וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פרסות (ויקרא, י״א, ג׳ ועוד). וכן נקראה הפרסה, שיש בה שסע, בבינוני הפעול: שְׁסוּעָה (דברים, י״ד, ז׳), געשפאָלטען раздвоенное. ובפעל הוראתו בקע, קרוע צעררייסען, разрывать: וְשִׁסַּע אתו בכנפיו (ויקרא, א׳, י״ז): וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הגדי (שופטים, י״ד, ג׳). והושאל גם למובן עורר חלוקי־דעות והבדל בין אנשים, אונאייניג מאַכען, разъединять: וַיְשַׁסַּע דוד את אנשיו בדברים (שמואל א׳, כ״ד, ח׳) — עורר ביניהם מחלוקת, כדי להסב את לבם מן הדבר שלא רצה בו -- מהריגת שאול.

שֶׁסַע, שע״ז הוראתו בקיעה, שפאַלטע, щелъ, разрѣзъ בפרסה, (ויקרא, י״א, ג׳ ועוד). עי׳ בערך הקודם.

שָׁסַף, פ״י, נמצא רק בפִעל: וַיְשַׁסֵּף שמואל את אגג (שמואל א׳, ט״ו, ל״ד), והוא דומה לפעל שִׁסַּע בחזוק הפעולה: צערשטיקקעלן, ра..ывать на куски, והתרגום כתב ופשח (שהוא גם־כן בקע). השבעים תרגמו שחט והוואולגאטה קרע לגזרים.

שָׁעָה. פ״ע. עתיד יִשְׁעֶה, ועם וי״ו המהפך וַיִּשַׁע. הוראתו הסתמית הַפְנָיָה והטיה לצדדים הערומשויען, זיך ווענדען, поворачиваться, озираться, יִשְׁעוּ ואין מושיע (שמואל ב׳ כ״ב מ״ב) הם פונים ומסתכלים בכל צד, אולי יבוא עוזרם, ואין מושיע להם. מקביל בהוראתו אל פָּנָה (וַיִּפֶן כה וכה שמות ב׳ י״ב). ובנראה במובן זה: לא תִשְׁעֶינָה עיני

רואים (ישעיה, ל״ב, ג׳), לא תפנינה לצדדים, אלא תראינה ישר. ועם היחס אֶל הוראתו כמו פָּנָה אֶל, זיך ווענדען, אויפמערקזאמקייט שענקען, обращать вни-manie, обращаться: וַיִּשַׁע ה׳ אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לֹא שָׁעָה (בראשית, ד׳, ה׳, ו׳). והושאל גם לענין הפניה והבטה בבטחון על איזה דבר, אויפשויען, זיך פערלאססען, полагаться, уповать: ולֹא יִשְׁעֶה אֶל המזבחות (ישעיה, י״ז, ח׳), לא יבטח וישען בהם. וביחס אל ה׳, שהוא למעלה, משמשת מלת היחס עַל: יִשְׁעֶה האדם עַל עֹשֵׂהוּ (שם, י״ז, ז׳), יסמך בו (ונרדף עמו: ועיניו אל קדוש ישראל תראינה), ולֹא שָׁעוּ עַל קדוש ישראל (שם, ל״א, א׳). ודומה להוראה זו ביחס הבי״ת: ואל יִשְׁעוּ בדברי שקר (שמות, ה׳, ט׳) — אל יבטחו בדברי שקר. — וגם בהוראת פניה תמידית, השגחה, אויפפאססען, בעאבּאכטען, соблюдать: וְאֶשְׁעָה בחקיך תמיד (תהלים, קי״ט, קי״ז). — ועם מלת־היחס מִן או מֵעַל הוראתו עזיבה כמו פָּנָה מן, סור מעל. לאססען, оставлять. לֹא תִשְׁעֶה מִמֶּנִּי (איוב, ז׳, י״ט), לא תסור מעלי. שְׁעוּ מִנִּי אמרר בבכי (ישעיה, כ״ב, ד׳); שְׁעֵה מֵעָלָיו (איוב, י״ד, ו׳) — עזבהו. — ויש אומרים, שהצווי הָשַׁע ממני ואבליגה (תהלים, ל״ט, י״ד) הוא צווי מבנין הפעיל של שרש זה ובא הקמץ במקום סגול (הֶשַׁע כמו הֶרֶף), והוראתו הסרת העינים. אויגען אבווענדען, отводить глаза, (ועיין בשרש שעע). ההתפעל הִשְׁתָּעָה, כנראה, הוראתו כמו הקל: ההסתכלות לצדדים בבקשת ישועה: אַל תִּשְׁתָּע (ישעיה, מ״א, י׳), ומקביל לו אל תירא. או סתם ראיה, הסתכלות, וְנִשְׁתָּעָה. וסמוך לו: ונראה (שם, פסוק כ״ג), ויש מפרשים כאן כמו וְנִשְׁתָּאֶה.

שָׁעָה. שע״נ. מלה ארמית. זמן קצר (בעיקרו בלתי מוגבל), מקביל למלת רֶגַע בעברית. אויגענבליקק, мгно-веніе. וכן נמצא בתרגום המלה כְּרֶגַע (במדבר, ט״ז, כ״א), כְּשָׁעָה. ואפשר שמלה זו נגזרה משרש שעה בעברית בהוראתו הסתכלות לצדדים, או הסתכלות סתם, — כלומר הזמן הקצר של המבט. ואולי היא משרש שעה בערבית, שהוראתו מרוצה, כלומר זמן רץ ועובר מהרה. ונמצאת מלה זו בנפרד רק פעם אחת: כְּשָׁעָה חדא (דניאל, ד׳, ט״ז), זמן ידוע, קצר, איינע ווײלע, нѣкоторое время. ועם אל״ף הידיעה בסוף: בַּהּ שַׁעֲתָא (דניאל, ג׳, ו׳; ט״ו; ד׳, ל׳), או עם ה״א במקום אל״ף (בַּהּ שַׁעֲתָה. שם, ה׳, ה׳). בהוראת תיכף ומיד, אים אויגענבליקק, мгновенно. ובארמית המאוחרת של התלמוד יש למלה זו הוראה יותר רחבה של זמן בכלל, כמו עדנא. וממנה כנראה, יצאה גם המלה הָשַׁתָּא (שקוראים אנו אותה משובשת הַשְׁתָּא). במובן הפעם, נון, теперъ. ויסודה הָא־שַׁעֲתָא. ונתחברו המלות ונבלעה העין ומפני כן נדגשה התי״ו. אבל בהגדה של פסח הָשַׁתָּא הכא וכו׳ המלה היא מחוברת מן הָא־שַׁתָּא: השנה הזאת.

שָׁעָה. שע״נ. מלה עברית מאוחרת במשנה ושאר הספרים. יסודה — המלה הארמית הנזכרת. ועניגה: א) כמו שָׁעָה בארמית העתיקה: רגע, זמן קצר, בנגוד אל הזמן הארוך ואל הנצח, אויגענבליקק, мигъ. במובן זה: מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שָׁעָה (שבת, י׳, ע״א, ל״ג, ע״ב), כלומר חיי רגע. וכן גם: יפה שָׁעָה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא כו׳ (אבות, ה׳, י״ז). וכן בתפלות: תהא הַשָּׁעָה הזאת שְׁעַת רחמים. ב) בהוראת הזמן בכלל, צייט, время: כל הדוחק את הַשָּׁעָה, שָׁעָה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה שעה נדחית ממנו (ברכות, ס״ד, ע״א), כלומר כל הרוחק את הזמן. וכן גם: נראים כאוהביו בִּשְׁעַת הנאתן ואין עומדים לו לאדם בִּשְׁעַת דחקו (אבות, ב׳, ג׳), כמו בזמן הנאתו, בזמן דחקו. וכן בִּשְׁעַת כעסי

וכו׳. ומזה גם שְׁעַת הַכּוֹשֶׁר, דיא רעכטע צייט, удобное время. וכן כל שָׁעָה (פסחים, פ״ב, מ״א), כל זמן, ובמובן מיוחד: הַשָּׁעָה משחקת לו (ברכות, ז׳, ע״ב), כלומר, הזמן גורם להצלחתו: אין לך אדם שאין לו שָׁעָה (אבות, ד׳, ג׳), שאין זמן שתצטרך לו (כמו שפי׳ רש״י שם). ג) זמן מוגבל וידוע. חלק י״ב של היום ושל הלילה, שטונדע, часъ. לפנים היו מחלקים, כנראה, את היום והלילה כל אחד י״ב שעות ולא היו שעות־היום ושעות־הלילה שקולות ברוב השנה, וכן היו שעות היום והלילה משתנות עם אורך היום והלילה. מובן זה של שָׁעָה הוא במשנה: אחד אומר בשתי שָׁעוֹת ואחד אומר בשלש שָׁעוֹת (סנהדרין, ה׳, ג׳), בשעות היום או הלילה. וכן: אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש (פסחים, פ״א מ״ד) והכוונה לשעות היום. — אחרי כך, כשנסדר הלוח, השוו את שעות היום והלילה וחלקו את הזמן בין שתי שקיעות־חמה בזמן שהיום והלילה שוים לעשרים וארבעה חלקים וקראו לכל חלק שעה. והמדה של שעה זו נשארה לכל ימי השנה. ובלוח שלנו השעה הראשונה מתחלת כעבור שש שעות אחרי חצות היום. — ונקראה חכמת העבור בכלל הֶשְׁבּוֹן־הַשָּׁעוֹת בפיוט (מערבית לליל א׳ של שבועות).

אֶבֶן־הַשָּׁעוֹת, אבן ששמשה בזמן העתיק למדת הזמן. עיין אבן.

שַׁעֲוָה. שע״נ. מלה תלמודית. נחתכה כנראה מן הפעל שָׁעַע, שהוראתו הַחֲלָקָה בארמית, והוראתו דונג, וואַכס, воскъ, (כנראה, מין ידוע): ולא בְּשַׁעֲוָה (משנה שבת, ב׳, א׳).

שָׁעַט. פ״ע. כנראה, הוראתו כמו שוט, רוץ הנה והנה, אולי בצירוף בעיטה לצדדים, הערומטראַמפּעלן, рыскать. ואולי מפני כן נקרא בפשיטתא אֶפְעֶה (ישעיה, נ״ט, ה׳) — שעטא, כי הוא זוחל ובועט לצדדים. מזה המלה.

שְׁעָטָה. שע״נ. נמצאת רק פעם אחת במקרא: מקול שַׁעֲטַת פרסות אביריו (ירמיה, מ״ז, ג׳). ומכיון שלשעטה זו יש קול נראה, שהיא כמו דהרה, גאַלאָפּ, галопъ, וקרוב לזה פירש הרד״ק (ירמיה, שם). ובתרגום מְפַסּוֹעִית, שהיא צעדה, שרייטען, маганie. ובתרגום הסורי נמצא הלכותא, גאַנג, ходъ, ובתרגום סורי אחר — רַהטנא, שהוא מֵרוּץ, לויף, бѣгъ.

שַׁעַטְנֵז (אצל השמרונים שעטניז). שע״ז: לא תלבש שַׁעַטְנֵז צמר ופשתים יחדו (דברים, כ״ב, י״א), ובגד כלאים שַׁעַטְנֵז לא יעלה עליך (ויקרא, י״ט, י״ט), כלאים של צמר ופשתים, וואָללעליינענער שטאָף, матерія изъ льна и шерсти. ובמשנה (כלאים, ט׳, ח׳), שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז (עיין בשלשת השרשים האלה). ולא נמצאה מלה זו בשום לשון אחרת.

שֹׁעַל. שע״ז. בכנוי בְּשָׁעֳלוֹ, ברבים שְׁעָלִים ובסמיכות שַׁעֲלֵי. בארמית ובסורית שעולא, שעלא, שועלא. חלל הכף של אדם, דיא האָהלע האַנדפלאַכע, полость киста руки: מי מדד בְּשָׁעֳלוֹ מים (ישעיה, מ׳, י״ב), ומזה נראה, שחלל־הכף היה משמש למדה קטנה: אם ישפק עפר שמרון לִשְׁעָלִים לכל העם אשר ברגלי (מלכים א׳. כ׳, י׳). כלומר, אם יקח כל אדם מלא שעלו עפר לא יספיק עפר שמרון לאנשים הרבים שלי. בְּשַׁעֲלֵי שְׂעֹרִים ובפתותי לחם (יחזקאל, י״ג, י״ט), במדה קטנה של שעורים, איינע האַנדפאָלל גערסטע, охапка ячменя. — ובלשון המאוחרת יש, כנראה למלה זו הוראה של פני הים, מעערעסאָבערפלאַכע, поверхность моря, ואולי גם של עימק הים, מעערעסטיעפע, глубь моря, השועלים שירדו לְשָׁעֳלוֹ של ים (מדרש רבה, שיר השירים ב׳, פסוק ט״ו). ונראה, שכך דרש גם הפייטן יוסי בן יוסי (במלכיות של

יום ב׳ דר״ה): בְּמֵי שֹׁעַל (וכן גם בעבודה אתה כוננת של מנהג צרפת).

שׁוּעָל. שע״ז. חיה ידועה, פֿוּכס, лисица, בארמית תעל, תעלא, באשורית ובערבית שעלב, תעלב. נחשב במקרא לחיה חלשה: אם יעלה שׁוּעָל ופרץ חומת אבניהם (נחמיה, ג׳, ל״ה). וילכד שלש מאות שׁוּעָלִים (שופטים, ט״ו, ד׳). שֻׁעָלִים קטנים מחבלים כרמים (שיה״ש, ב׳, ט״ו). וגם במשנה השועל הוא חיה בזויה קלה: והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשוּעָלִים (אבות, ד׳, ט״ו), ארי בן שוּעָל (בבא מציעא, פ״ד, ע״ב). ולעומת זה השועל הוא חיה ערומה. ומשמש נושא להרבה משלים ואגדות כאצל כל עם ועם. ונקראו המשלים על החיות בכלל משלות שׁוּעָלִים (סנהדרין ל״ח, ע״ב. סוכה, כ״ח, ע״א). ונמצאו גם פתגמים בדבר השועל בתלמוד. כמו: מימי לא ראיתי ארי סבל ושׁוּעָל חנוני (קדושין, פ״ב, ע״א)—לא מצינו שועל שמת בעפר פיר (כתובות, ע״א, ע״ב). — שִׁבֹּלֶת שועל. מין דגן. עיין שבלת.

שׁוּעָל. שע״פ. איש משבט אשר (דה״י א׳, ז׳, ל״ו).

שׁוּעָל שע״פ של ארץ אחת: אֶרֶץ שׁוּעָל (שמואל א׳, י״ג, י״ז). וע״ע ארץ שַׁעֲלִים.

שׁוּעָל. שע״פ. בא ביחד עם חצר. חֲצַר־שׁוּעָל עיר בנחלת שבט יהודה (יהושע, ט״ו, כ״ח) בקרבת באר שבע, וכנראה, היתה קרובה לגבול אדום.

שַׁעֲלִים. שע״פ של ארץ: אֶרֶץ שַׁעֲלִים (שמואל א׳, ט׳, ד׳), ואולי היא היא ארץ שועל הנזכרת בערך שלפני הקודם.

מִשְׁעוֹל. שע״ז. נמצא רק פעם אחת במקרא: בְּמִשְׁעוֹל הכרמים (במדבר, כ״ב, כ״ד) והוא דרך צר בין הכרמים, שמאלוועג, узкая тропинка. ונקרא כך אולי מפני שהשועלים הקטנים מחבלי הכרמים בוקעים והולכים בו.

[**שַׁעֲלַב**] ברבים שַׁעַלְבִין. שע״פ. אף זה, כנראה, מן המלה שעלב (שועל). עיר בנחלת שבט דן והוזכרה בין עיר שמש ואַיָּלוֹן (יהושע, י״ט מ״ב). — ושוב הוזכרה בשם שַׁעַלְבִים אחר הר חרס (כנראה, עיר שמש) ואילון (שופטים א׳, ל׳, וכן גם מלכים א׳, ד׳, ט׳).

שַׁעַלְבֹנִי. שם תאר ויחס. כנוי לְאֶלְיַחְבָּא אחד מגבורי דוד (שמואל ב׳, כ״ג, ל״ב; דהי״א, י״א, ל״ג). אפשר מעיר שעלבין.

שַׁעֲמֵם. פועל מרובע משרש „עמם״. עיין ערך זה.

מִשְׁעָם. שע״פ. אדם משבט בנימין (דה״י א׳, ח׳, י״ב).

שַׁעַם. שע״ז. נמצא במשנה (כלים, י״ד, ה׳): סנדל בהמה של שַׁעַם, כנראה עץ ידוע, קאָרקהאָלץ, пробковое дерево.

שָׁעַן. פ״ע. נמצא רק בנפעל נִשְׁעַן, בעתיד יִשָּׁעֵן. ענינו ההסתמכות באיזה דבר וההתחזקות בו. זיך אַנלעהנען, опираться. עם מלת היחס עַל: וְאֶשָּׁעֵן עליהם (על העמודים. שופטים, ט״ז, כ״ט), נִשְׁעָן על ידי כמו עלי (מלכים ב׳, ה׳, י״ח), נִשְׁעָן על ידו (שם, ז׳, ב׳, י״ז). והושאל למובן הסמיכה והבטחון באיזה דבר או אדם, זיך פֿערלאַססען, наполагаться: ותבטחו בעשק ונלוז וַתִּשָּׁעֲנוּ עליו (ישעיה, ל׳, י״ב), ועל סוסים יִשָּׁעֵנוּ (שם, ל״א, א), יִשָּׁעֵן על ביתו (איוב, ח׳, ט״ו), כלומר יסמוך עליהם ויבטח בהם. — ולמובן האמונה והבטחון בה׳: כי נִשְׁעַנּוּ על ה׳ (דהי״ב, י״ג, י״ח), כי עליך נִשְׁעַנּוּ (שם, י״ד, י׳), וְנִשְׁעָן על ה׳ (ישעיה, י׳, כ׳), ועל ה׳ יִשָּׁעֵנוּ (מיכה, ג׳, י״א). וגם ביחס הבי״ת: וְיִשָּׁעֵן באלהיו (ישעיה, נ׳, י׳). — ובמלת היחס אֶל במקום על: ואֶל בינתך אל תִּשָּׁעֵן (משלי, ג׳, ה׳). אל תבטח בה. ועם יחס הלמ״ד הוא מושאל למובן הקירוב והנגיעה, זיך בעריהרען, соприкасаться: וְנִשְׁעָן לגבול מואב (במדבר,

כ״א, ט״ו), כלומר נוגע בגבול מואב. — וְהִשָּׁעֲנוּ תחת העץ (בראשית, י״ח, ד׳), שְׁבוּ בהסיבה תחת העץ והנפשו קצת, ובאותו מובן גם בלשונות אחרות: זיך אנלעהנען, опираться.

אֶשְׁעָן. שע״פ. עיר בשבט יהודה. בהר (יהושע. ט״ו, נ״ב).

מִשְׁעָן. שם הפועל או שע״ז. הוראתו או ענין הסמיכה והבטחון, או הדבר (האדם) שסומכים עליו ובוטחים בו, שטיטצע, опора: כל מִשְׁעַן לחם וכל מִשְׁעַן מים (ישעיה, ג׳, א׳). ובמובן מושאל על ה׳ הוא דומה למובן המלה מִשְׂגָּב, האָרט, оплатъ. ויהי ה׳ מִשְׁעָן לִי (שמואל ב׳, כ״ב. י״ט), או: לְמִשְׁעָן לי (תהלים, י״ח, י״ט), וכן גם (בפיוט לליל יוה״כ): ויהי ה׳ למשען לו למען נאמן סלחתי.

מַשְׁעֵן. שע״ז. כמו מִשְׁעָן, שטיטצע, опора (ישעיה, ג׳, א׳).

מַשְׁעֵנָה. שע״ז. הוראתו כמו מִשְׁעָן או מַשְׁעֵן: מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה (ישעיה, ג׳, א׳).

(מִשְׁעֶנָה) מִשְׁעֶנֶת. שע״נ. נגזר מפעל שען. הוראתו: מַטה שסומכים עליו, שטאב, посохъ. והתהלך בחוץ על מִשְׁעַנְתּוֹ (שמות, כ״א, י״ט): את קצה הַמִּשְׁעֶנֶת אשר בידו (שופטים, ו׳, כ״א), וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בידך (מלכים ב׳, ד׳, כ״ט, וכו׳), ואיש מִשְׁעַנְתּוֹ בידו (זכריה, ח׳, ד׳). ובציור על הקב״ה: שבטך וּמִשְׁעַנְתֶּךָ המה ינחמוני (תהלים, כ״ג, ד׳), כלומר הנהגתך ועזרתך; מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הרצוץ (מלכים ב׳, י״ח, כ״א. ישעיה, ל״ו, ו׳), מִשְׁעֶנֶת קנה (יחזקאל, כ״ט, ו׳). יש מפרשים מִשְׁעֶנֶת כאן כמו שם הפועל, שטיטצע, опора. אבל השבעים תרגמו (בישעיה, ל״ו) כמו שבט־הקנה (מטה־הקנה). ונמצאה עוד מלה זו ברבים: במחקק במִשְׁעֲנֹתָם (במדבר, כ״א, י״ח) — במטה עוזם (עיין חק).

שָׁעַע פ״י. בארמית שעעשע. ענינו המשיחה הטיחה וההחלקה, בעשטרייכען, גלאטט מאַכען, дѣлать, смазывать, гладкимъ. וכן בתרגום: ואנכי איש חָלָק (בראשית, כ״ז, י״א): ואנא גבר שְׁעִיעַ. ועל חלקת צואריו (שם, פס׳, ט״ז), ועל שְׁעִיעוּת צוארוהי. — ונראה, שמזה הוא בעברית הצווי וָשֹׁעוּ (ישעיה, כ״ט, ט׳), הִשְׁתַּעַשְׁעוּ וָשֹׁעוּ כלומר טוחו בעצמכם את עיניכם לבל תראו והשארו עם עינים טוחות. — ההפעיל הֵשַׁע נמצא בצווי: ועיניו הָשַׁע (שם, ו׳, י׳). גם־כן בהוראה זו, דיע אויגען פערטינכען, замазывать глаза. אבל (בתהלים, ל״ט, י״ד) הָשַׁע יש אומרים שהוא משרש שעה, ועיי״ש.

שִׁעֲשַׁע. פעו״י מרובע. (יש אומרים, שאף הוא נגזר משרש שעע, ובערבית גם במרובע ענינו משיחה וטיחה), וענינו הרהבת־העינים, התענגות־הלב וכדומה (זיך) ערגאֶטצען. (זיך) פרייען. наслаждать(ся), радовать(ся): וְשִׁעֲשַׁע יונק על חור פתן (ישעיה, י״א, ח׳), בעומד, כלומר ישמח ויתענג: אני תורתך שִׁעֲשָׁעְתִּי (תהלים, קי״ט, ע׳), במקום בתורתך, כלומר אני התענגתי בתורתך. — ולעמת זה ביוצא: תנחומיך יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי (שם, צ״ד, י״ט), כלומר ירגיעו, ישמחו. ומן היוצא נמצא גם הפֻעל שֻׁעֳשַׁע בהוראת קבלת סימני־חבה מאחרים, געליעבקאָוט ווערדען, быть ласкаемымъ. נמצא רק פעם אחת במקרא: ועל ברכים תְּשָׁעֳשָׁעוּ (ישעיה, ס״ו, י״ב). — ונמצא גם הפִעֵל שִׁעֲשֵׁעַ במובן שִׂמַּח בתלמוד ובספרי המאוחרים. — ההתפעל הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ יש לו, כנראה, שתי הוראות: א) טיחת העינים, ע״ע.

שָׁעַע. ב) כמו הקל המרובע העומד שִׁעֲשַׁע, זיך ערגאֶטצען, радоваться. בחקותיך אֶשְׁתַּעֲשָׁע (תהלים, קי״ט, ט״ז). וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע במצותיך (שם פסוק מ״ז).

שַׁעֲשׁוּעַ. ש״ע. נמצא רק ברבים: שַׁעֲשׁוּעִים. שם נגזר מפעל שעשע. וענינו שמחת הלב, פערגניגען,

слажденіе. וְאִישׁ יהודה נטע שַׁעֲשׁוּעָיו (ישעיה, ה׳, ז׳) — הנטע שעליו הוא שמח. וכן: אִם ילד שַׁעֲשׁוּעִים (ירמיה, ל״א, י״ט), ילד ששמחים בו ומחבבים אותו חבה יתרה. וכן: ואהיה שַׁעֲשׁוּעִים יום יום (משלי, ח׳, ל׳), הייתי משמשת לשמחת לבו, וכן גם הוא הדבר שעליו שמחים ומתענגים, פֿערגניגונגסאָביעקט, предметь наслажденія: תּוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי (תהלים, קי״ט, ע״ז. ועוד).

שְׁעוּעִית שע״נ. מין פול, באָהנע, бобъ. פול הלבן וּשְׁעוּעִית (כלאים, א׳, א׳) נחשבו במשנה למין אחד ואין בהם משום כלאים. ופירש הרמב״ם: שעועית בלשון ערבית לוביא, והיא המלה היונית לובוס, שהוראתה מין פול. ובירושלמי שם: למה נקרא שמה שעועית, שמשעשעת את הלב. וכנראה על יסוד זה נמצאה גירסה שניה שְׁעֲשׁוּעִית, שַׁעֲשִׁיעִית במקומות אחדים ובכתבי־יד.

שַׁעַף (בהפסק שְׁעָף) שע״פ, איש מזרע כלב משבט יהודה (דברי הימים א׳, ב׳, מ״ז. מ״ט).

שָׂעִיף. שע״ז ברבים שְׂעִפִּים (איוב, כ׳, ב׳; ד׳, י״ג), עיין סָעִיף.

שָׁעַר. פ״י בערבית והוראתו בקיעה, פרוק, שפאַלטען, расщеливать. ובארמית מקביל אליו הפועל תְּרַע. — ובעברית נמצא רק בהוראה מיוחדת של החלטה, בעשטיממען, אורטהיילען, судить рѣшать, כמו ששמשו לכך גם המלות גָּזַר, פָּסַק (שגם ההוראה העיקרית שלהן היא בקיעה, פרוק) בזמן מאוחר. — כי כמו שָׁעַר בנפשו כן הוא (משלי, כ״ג, ז׳), כמו שקבע והחליט. — ובתלמוד נמצא גם הַפִּעֵל שִׁעֵר במובן של הערכה ומדידה, מעססען, שאֶטצען, оцѣновать, мѣрить, וכן גם במובן קביעת איכותו וכמותו של איזה דבר לכתחלה: כיצד מְשַׁעֲרִים אותה (חולין, פ״ז, מ״ז). אבא לא שִׁעֵר בארבעים ושבע, ואני אֲשָׁעֵר בארבעים וחמש (חולין, מ״ח, ע״א), ופועל זה, כנראה, נגזר מן המלה שַׁעַר במובן מדה, מחיר, — וממנו נגזר השם שִׁעוּר. — ונמצא גם הפעל שִׁעֵר בתלמוד נגזר מן המלה שׁעֵר ועניננו השמוש (בבית המקדש) בתור שוער, וואַכע האַלטען, сторожить быть на стражѣ, משורר שֶׁשִּׁעֵר במיתה (ערכין, י״א, ע״ב).

שַׁעַר שע״ז, הוראתו. א) פתח גדול. (בארמית תְּרַע. משרש שער. תרע, מפני שהפתח הוא כמין בקיע בכותל). טהאָר, פּפאָרטע. ворота. שַׁעַר הָעִיר, שטאַדטטהאָר, городскія ворота, ונקרא גם בסתם הַשַּׁעַר (למשל, יהושע, ב׳, ז׳). שער העיר היה מכוסה בגג, גַּג הַשַּׁעַר (שמואל ב׳, י״ח, כ״ד), וממעל לו היו בחומה עליות בשביל הצופים, עֲלִיַּת הַשַּׁעַר (שם, י״ט, א׳). שער העיר הוא כל כך גדול, עד שנחשב לבנין בפני עצמו; מבדילים בין חלל השער: פֶּתַח שַׁעַר העיר (יהושע, ח׳, כ״ט, שופטים, ט׳, ל״ה, ועוד) או סתם פֶּתַח הַשָּׁעַר (שם, פסוק מ׳, ועוד), ובין דַּלְתוֹת שַׁעַר העיר (שם, ט״ז, ג׳), או דלתות השער (שמואל א׳, כ״א, י״ד). דְּלָתוֹת לא העמדתי בשערים (נחמיה, ו׳, א׳). ונמצא גם מְבֹא הַשַּׁעַר (דה״י ב׳, כ״ג, ט״ו), סַף הַשַּׁעַר (יחזקאל, מ׳, ז׳). רְחוֹב שַׁעַר העיר (דה״י ב׳, ל״ב, ו׳). כנראה, הככר שלפני השער. — ומשמשת המלה שַׁעַר גם להפתחים הגדולים של הבנינים הגדולים, כמו בית המקדש: שַׁעַר המקדש (יחזקאל, מ״ד, א׳, ועוד) וגם בשביל ארמון המלך: פתח שַׁעַר יהושע שר העיר (מלכים ב׳, כ״ג, ה׳), לא נודע אם שער ביתו, או שער העיר שנקרא על שמו. ונמצא גם בְּשַׁעַר המחנה ביחיד וברבים (שמות, ל״ב, כ״ו, כ״ז), ונראה מזה שהיה מחנה ישראל מוקף מחיצה, שהיו בה שערים. — שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ. קאָניגליכע פּפאָרטע, царская порти, אסתר, ב׳, י״ט, ועוד). כלומר כל הככר, שבה נמצאים בית־המלך עם הארמונות

והחצרים והגנים וכו׳, והוא, כנראה, בטוי פרסי, שנשתמר עד ימינו (אצל התורכים). — ולפנים היה שַׁעַר העיר משמש כעין שוק, שבו היו גומרים עניני מקח וממכר: ובֹעז עלה הַשַּׁעַר (רות, ד׳, א׳), ושם היו יושבים השופטים והפקידים ובאים הטוענים והנטענים. על ידו דרך הַשָּׁעַר (ש״ב, ט״ו, ב׳). שֹׁפְטִים ושֹׁטְרים תתן לך בכל שְׁעָרֶיךָ (דברים, ט״ז, י״ח), ובתור מקום אספה, היו באים אל השער גם כל העצלים והולכי בטל: ישיחו בי ישְׁבֵי שָׁעַר ונגינות שֹׁתי שכר (תהלים, ס״ט, י״ג), כלומר האנשים ההולכים בטל בשער. ומכיון שהשַּׁעַר היה למקום המשפט הושאלה גם מלה זו למשפט ולבית דין כשהוא לעצמו: ואביונים בַּשַּׁעַר הטו (עמוס, ה׳, י״ב), ולמוכיח בשער יְקֹשׁוּן (ישעיה, כ״ט, כ״א), ואל תדכא עני בַשָּׁעַר (משלי, כ״ב, כ״ה); וידכאו בַשַּׁעַר (איוב, ה׳, ד׳), כלומר במשפט, בבית דין. ומשמשת גם המלה שַׁעַר (במובן המשפטי) בשביל מחוז-בית-דין, עיר: כי ימצא בקרבך באחד שְׁעָרֶיךָ (דברים, י״ז, ה׳, ועוד), כלומר באחד מן המחוזות, שיש בו בית-דין קבוע, או, פשוט, באחד ממקומות-הקבוץ, באחת מן הערים. וגם המלה מדינה, שיסודה היא דון — והוראתה לכתחלה — מחוז-בית-דין, שמשה אחר-כך בהוראת מחוז סתם. — שַׁעַר הוא מקום הכניסה אל העיר: עומדות היו רגלינו בִּשְׁעָרַיִךְ ירושלים (תהלים, קכ״ב, ב׳), וגם בשביל הנלחמים על העיר: משיבי מלחמה שָׁעְרָה (ישעיה, כ״ח, ו׳), ידברו את איבים בַּשָּׁעַר (תהלים, קכ״ז, ה׳). — בָּאֵי שַׁעַר עירו (בראשית, כ״ג, י׳), כמו יושבי עירו. — ונשאלה גם המלה שַׁעַר בשביל גבולות הארץ, ובתור המקומות, לדרך שם נכנסים אל הארץ כדרך שער. פתוח נפתחו שַׁעֲרֵי ארצך (נחום, ג׳, י״ג), המו גבולות ארצך. בְּשַׁעֲרֵי הארץ (ירמיה, ט״ו, ז׳) — מעל לגבולות הארץ. ובמובן כזה גם

וירש זרעך את שַׁעַר איביו (בראשית, כ״ב, י״ז; כ״ד, ס׳: שער שׂנאיו), כלומר את גבול איביו. — ידע כל שער עמי (רות, ג׳, י״א), כל גבול עמי, כלומר כל עמי מן הגבול עד הגבול. — והושאלה מלה זו גם למושגים אחרים, כמו שַׁעַר השמים, הימעלספֿאָרטע, небесніяврата. (בראשית, כ״ח, י״ז) — המקום שבו עולים ויורדים המלאכים, שַׁעֲרֵי שאול, העללענ-פֿאָרטע, врата ода, (ישעיה, ל״ח, תהלים, ט׳, י״ז), ציור המות, שעל ידו באים אל השאול. שַׁעֲרֵי מות (איוב, ל״ח, י״ז), שַׁעֲרֵי צלמות (שם). שַׁעֲרֵי הנהרות נפתחו (נחום, ב׳, ז׳), כלומר הנהרות שטפו את הארץ (כמו „וארבות השמים נפתחו"). ובתור שַׁעַר משמש גם במובן המקום, שעל-ידו עוברות התפלות, הדמעות, הטענות בין אדם לחברו אל השמים ובאות לפני בית דין של מעלה: כל השְׁעָרִים ננעלים חוץ משַׁעֲרֵי אונאה (בבא מציעא, נ״ט, ע״א), ננעלו שערי תפלה (שם), שערי דמעות לא ננעלו (ברכות, ל״ב, ע״ב). — שערי ירושלים. א) שַׁעַר הָעַיִן (נחמיה, ב׳, י״ד; ג׳, ט״ו, ב) נקרא על שם מעין השלח. ב) שַׁעַר בין החֹמֹתַיִם (מ״ב, כ״ה, ד׳; ירמיה, ל״ט, ד׳; נ״ב, ז׳), שעל ידו ברח צדקיהו מירושלים אל ערבות יריחו (מזרחה). ג) שַׁעַר המים (נחמיה, ג׳, כ״ו; ח׳, א׳, ג׳). — ד) שַׁעַר הסוסים (עי׳ ירמיה, ל״א, ל״ט נחמיה, ג׳, כ״ח; מ״ב, י״א, ט״ז). ה) שַׁעַר הַמִּפְקָד, שדרכו היו באים ממזרח אל כבר בית-המקדש (נחמיה, ג׳, ל״א), ו) שַׁעַר הַמַּטָּרָה (נחמיה, י״ב, ל״ט). ז) שַׁעַר הַצֹּאן בצפון ביהמ״ק (שם, ג׳, א׳. ועוד). ח) שַׁעַר בנימין (ירמיה, ל״ז, י״ג; ל״ח, ז׳; זכריה, י״ד, י׳), כנראה, שער בצפונית-מזרחית של העיר. ט) שַׁעַר הַדָּגִים (צפניה, א׳, י׳; נחמיה, ג׳, ג׳), בצפון ירושלים. י) שַׁעַר הישנה (שם, ג׳, ו׳). יא) שַׁעַר אֶפְרַיִם (מ״ב, י״ד, י״ג; נחמיה, ח׳, ט״ז, ועוד). יב) שַׁעַר הַפִּנָּה (מ״ב, י״ד, י״ג; ירמיה, ל״א, ל״ח), והוא

שַׁעַר הַפִּנָּה שׁל (דה"י ב', כ"ה, כ"ג), ואפשר גם שַׁעַר הַפִּנִּים של (זכריה, י"ד, י') — (ואולי שַׁעַר הראשון שם הוא שער אפרים). יג) שַׁעַר הַתָּוֶךְ (ירמיה, ל"ט, ג'). יד) שַׁעַר הַגַּיְא, דרומית מערבית (נחמיה, ג', י"ג), טו) שַׁעַר הָאַשְׁפֹּת או הָשְׁפֹּת (שם), דרומית מזרחית. טז) שַׁעַר הַהַרְסוּת (ירמיה, י"ט, ב', או הַחַרְסִית. — משערי ארמון המלך נודעו שַׁעַר הָרָצִים (מ"ב. י"א, י"ט), שַׁעַר סוּר (שם, י"א, ו'; דה"י ב', כ"ג, ה' שַׁעַר-הַיְסוֹד). ומשערי בית המקדש: שַׁעַר העליון (מלכים ב', ט"ו, ל"ה), שַׁעַר בנימין העליון (ירמיה, כ', ב'), שַׁעַר המלך (דה"י א', ט', י"ח), שַׁעַר שַׁלֶּכֶת (שם, כ"ו, ט"ז), שַׁעַר בית ה' הַקַּדְמֹנִי (יחזקאל, י', י"ט), שַׁעַר בית ה' הַצָּפוֹנָה (שם, ח', י"ד), שַׁעַר הָעֶלְיוֹן אשר מָפְנֶה צפונה (שם, ט', ב'), שַׁעַר הֶחָדָשׁ (ירמיה, כ"ו, י', ל"ו, י'), שַׁעַר הַפְּנִימִית הפונה צפונה (יחזקאל, ח', ג'), שַׁעַר המזבח (שם, פסוק ה'), שַׁעַר בְּנֵי הָעָם (ירמיה, י"ז, י"ט).

שַׁעַר. שע"ז. הוראתו ב) מדה, ערך, מאַסס, ווערט, цѣнность, мѣра. וימצא בשנה ההיא מאה שְׁעָרִים, מאה מדות כנגד מדה שהכנים (בראשית, כ"ו, י"ב), והשבעים קראו כאן בטעות שְׂעוֹרִים, שאין לו מובן כלל. ובתלמוד הוראתו גם כן מדה וערך, ובאופן מיוחד ערך השוק והמחיר הקבוע, מאַרקטוועורט, рыночная стоимость, גם קורס, курсъ, פורין מעשר שני בשַׁעַר הזול (מעשר שני, ד', ב'), בערך הזול. אין פוסקין על הפירות עד שיצא הַשַּׁעַר (ב"מ, ה', ז'), עד שיודע המחיה. שַׁעַר הזול ושער הגבוה (שם, ובמשנה ח'), נידריגער אונד האָהער קורס, пониженный и повышенный курсъ (Hausse et Baisse), טעמידים אגרדמים בין למדות בין לשְׁעָרִים (ב"ב, פ"ו, ע"א), כלומר שישגיחו על המוכרים שלא יפחתו מן המדה ולא ישנו מן המחיר הקבוע בשוק.

שֹׁעֵר. שע"ז (כמו בבינוני). רבים שֹׁעֲרִים (מן שָׁעַר), האדם השומר בשער, טהאָר וואַכע, פּפאָרטנער, сторожъ, привратникъ. שֹׁעֵר הָעִיר (מלכים ב', ז', י'), שֹׁעֲרִים סתם (שם, פסוק ח'), שֹׁעֲרֵי ביהמ"ק, או הַשֹּׁעֲרִים סתם (נחמיה, ז', א', ועוד; דה"י א'. ט', י"ז, כו'), ממשפחות הלוים שעליהן הוטלה שמירת בית המקדש. הפועל מזה שִׁעֵר עיין גוף ערך שָׁעַר.

שִׁעוּר. שע"ז. מלה תלמודית הוראתה העיקרית, מדה, הערכה, מאַסס, בעיוערטונג, мѣра, оцѣнка. שִׁעוּרִים הלכה למשה מסיני (יומא, פ', ע"א). כמה הוא שִׁעוּרָן (כלומר מדתן) (עירובין, ז', ח'). אלו דברים שאין להם שִׁעוּר (פאה, א', א'). בעברית המאוחרת: לקח, פאָרלעזונג שטונדע, לעקציאָן, урокъ, лекція.

שְׁעַרְיָה. שע"פ. אדם משבט בנימין, אחד מבני אָצֵל (דה"י א', ח', ל"ח).

שֹׁעָר. ש"ע או ש"ת. נמצא ברבים. כתאנים הַשֹּׁעָרִים אשר לא תאכלנה מֵרֹעַ (ירמיה, כ"ט, י"ז), הוראתו מקולקל מאד, זעהר פערדאָרבען, сильно испорченный.

שַׁעֲרוּרָה. ש"נ. דבר נורא ומגונה, שרעקקען, ужасъ: שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה נהיתה בארץ (ירמיה, ה', ל'). ובנביאי ישראל ראיתי שַׁעֲרוּרָה (שם, כ"ג, י"ד).

שַׁעֲרוּרִיָּה, ש"נ (כתיב שַׁעֲרִירִיָּה). ענינו דומה לענין שַׁעֲרוּרָה. (עיין הערך הקודם) ראיתי שַׁעֲרוּרִיָּה (הושע, ו', י').

שָׂעַר. פעל עו"י: א) כמו סָעַר, פזור ועקירה הבאים על-ידי רוח גדולה, צערשטרויען אבפעגען, разметать, разбрасывать. כמו חי כמו חרון יִשְׂעָרֶנּוּ (תהלים, נ"ח, י'). ב) סמור השער הבא מרוב פחד, שטעהען שטרייבען (דיא האַרע), стать дыбомъ, מלכיהם שָׂעֲרוּ שַׂעַר (יחזקאל, כ"ז, ל"ב), מרוב פחדם סמרו שערותיהם. ג) המיה גדולה, שטירמען, бушевать. שמו שמים על זאת וְשַׂעֲרוּ

(ירמיה, ב׳, י״ב), כמו סערו. ד) במובן הפחד והיראה פירכטען, бояться, לא שְׂעָרוּם אבותיכם (דברים, ל״ב, י״ז), כלומר אלהים שלא פחדו מהם אבותיכם. ויש מפרשים כמו שְׂעָרוּם (ידעום, קבעו אותם לאלהים והאמינו בהם. — הנפעל נִשְׂעַר, מצב הבא על ידי רוח עזה, אבגעפֿעגט ווערדען, быть разметаннымъ, וסביביו נִשְׂעֲרָה מאד (תהלים, נ׳, ג׳). ויש מפרשים כמו וסביביו פחד וחרדה. — הפִּעֵל שֵׂעֵר נמצא רק פ״ע: וִישָׂעֲרֵהוּ ממקומו (איוב, כ״ז, כ״א). ענינו עקירה הבאה על ידי רוח עזה וועגפֿעגען, сметать. — ההפעיל הִשְׂעִיר נמצא רק בתלמוד (חולין, מ״ד, ע״א), והוראתו היות בעל שֵׂעָר, האאריג זיין, быть волосатымъ. — ההתפעל הִשְׂתָּעֵר בהוראת הניחה והתנפלות עזה כמו רוח גדולה, לאָזשטירמען, накидываться, וְיִשְׂתָּעֵר עליו מלך הצפון (דניאל, י״ב, מ׳). —

שַׂעַר א) שע״ז ענינו כמו סַעַר — רוח חזקה, שטורם, буря. שַׂעַר קָטֶב (ישעיה, כ״ח, ב׳), רוח חזקה עוקרת. ב) פחד חזק, שמביא לידי סמור השערות, דאס האארשטעהען פֿאָר אנגסט — ужасъ, отъ которого волосы дыбомъ становятся. מלכיהם שָׂעֲרוּ שַׂעַר (יחזקאל, כ״ז, ל״ב) וְקַדְמֹנִים אָחֲזוּ שָׂעַר (איוב, י״ח, כ׳).

שֵׂעָר שע״ז. שם הקבוץ. האאר, волосы, בסמיכות שְׂעַר הָרֹאשׁ, שְׂעַר רֹאשׁוֹ (במדבר, ו׳, ח׳), וגם: וְשַׂעַר הרגלים (ישעיה. ז׳, כ׳). — שֵׂעָר שָׁחוֹר (ויקרא, י״ג, ל״א), שֵׂעָר לָבָן (שם, פסוק כ״ה), שֵׂעָר צָהֹב (שם, פ׳ ל״ב). קָדְקֹד שֵׂעָר (מכוסה שֵׂעָר. תהלים, ס״ח, כ״ב, ויש אומרים, ששם הכוונה על שֵׂעִיר, אדום. — אַדֶּרֶת שֵׂעָר אדרת עשויה מצמר בלתי־מעובד, האאר וואָללע, необдѣланная шерсть, ועיין אַדֶּרֶת. —

שְׂעַר, בנסמך שְׂעַר. המלה הארמית בשביל שֵׂעָר: וּשְׂעַר רֵאשְׁהוֹן לא התחרך (דניאל, ג׳, כ״ז), וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא (שם, ז׳, ט׳).

שְׂעָרָה. שע״נ. כמו סְעָרָה רוח גדולה, שטורם, буря: בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דרכו (נחום, א׳, ג׳). אשר בִּשְׂעָרָה ישופני. (איוב, ט׳, י״ז) — יכני בסערה.

שַׂעֲרָה. שע״נ. א) השער היחיד, דאָס איינצעלנע האאר, волосъ. קֹלֵעַ אל השערה ולא יחטא (שופטים, כ׳, ט״ז). ובמשנה ותלמוד תדיר במובן זה שַׂעֲרָה: שתי שְׂעָרוֹת (נדה, פ״ו, מי״א, ועוד). ב) שם הקבוץ, כמו שֵׂעָר, האאר, волосы: אם יפל מִשַּׂעֲרַת ראשו (שמואל א׳, י״ד, מ״ה), כמו מִשְּׂעַר ראשו. וכן גם תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בשרי (איוב, ד׳, ט״ו). ונמצא גם ברבים: רבו מִשַּׂעֲרוֹת ראשי (תהלים, ס״ט, ה׳).

שְׂעֹרָה. שע״נ. שם הקבוץ. מין צמח בעל זרעונים, שעושים מהם קמח ואופים ממנו לחם. גערסטע, ячмень: והפשתה וְהַשְּׂעֹרָה נכתה (שמות, ט׳, ל״ב), הִטָּה שׂוֹרָה וּשְׂעֹרָה (ישעיה, כ״ח, כ״ה). ברבים שְׂעֹרִים: וסאתים שְׂעֹרִים (מלכים ב׳, ז׳, א׳), חִטִּין וּשְׂעֹרִים ופול (יחזקאל, ה׳, ט׳), בְּשַׁעֲלֵי שְׂעֹרִים (שם, י״ג, י״ט). ובתלמוד שעורה משמשת למדה קטנה: כִּשְׂעוֹרָה שאמרו לא גדולה ולא קטנה, אלא בינונית, זו מדברית. (כלים, פי״ז. משנה ח׳).

שְׂעֹרִים. שע״פ. אחד מראשי אבות הכהנים בימי דוד. (דה״י א׳, כ״ד, ח׳).

שָׂעִיר. א) ש״ת. מכוסה שער, האאריג, волосатый, הַצָּפִיר הַשָּׂעִיר (דניאל, ח׳, י״א). ומזה ב) ש״ת המשמש כמו שם העצם לכנוי הבהמות הדקות הביתניות, שיש להם שער וזקן. שְׂעִיר עִזִּים, ציעגענבאָקק, козёлъ, (ויקרא, ד׳, כ״ג), שְׂעִירַת עִזִּים (שם, פסוק כ״ח). הַשָּׂעִיר המשתלח בתלמוד הוא השעיר של קרבן יום־הכפורים אשר עלה עליו הגורל לעזאזל. — ג) ברבים שְׂעִירִים,

מין שֵׁדִים, שלהם דמות שעיר (קרוב לסאטירים של היונים והפֿוינים של הרומאים), דעמאָנע, демоны. ולא יִזבחו עוד את זבחיהם לַשְּׂעִירִם (שמות, י"ז, ז'), ובתרגום שֵׁדִין. וכן (בויקרא רבה, פ' ר"ב), ואין שעירים אלו אלא שדים. ואין שדים אלו (דברים, ל"ב, י"ז) אלא שעירים. ד) שְׂעִירִם מין עבים קלים היורדים ארצה, מילכוואָלקען, барашки, млечныя облака, כִּשְׂעִירִם עלי דשא (דברים, ל"ב, ב'). ויש מפרשים רביבים דקים כשערה, שפריירעגען, мелкій дож дикъ.

שֵׂעִיר שע"פ. א) שֵׂעִיר הַחֹרִי, שֶׁיָּשַׁב מקודם בהר אדום (בראשית, ל"ו, כ'), ועל שמו. ב) שֵׂעִיר שם ארץ אדום, והר אדום או הר עשו נקרא הר שֵׂעִיר (שם, פסוק ח', ועוד). וכן נקראה גם הארץ של אדום שֵׂעִיר (יחזקאל, כ"ה, ח'), והאדומים נקראו בְּנֵי שֵׂעִיר (דה"י ב', כ"ה, י"א). ג) הַר שֵׂעִיר המוזכר (ביהושע, ט"ו, י'), הוא, כנראה, הר אחר.

שְׂעִירָה א) עיין שָׂעִיר. ב) שע"פ. הַשְּׂעִירָה, מקום בהר אפרים: וימלט הַשְּׂעִירָתָה (שופטים, ג', כ"ו).

שַׁעַשְׁגַז. שע"פ. סריס המלך אחשורוש שומר הפילגשים (אסתר, ב', י"ד).

שָׂפָה. שע"נ. א) חלק הפנים המכסה על השִּׁנַּיִם, ליפפע, губа, בנסמך שְׂפַת. בזוגי שְׂפָתַיִם, בנסמך שִׂפְתֵי, שְׂפָתוֹת (קהלת, י', י"ב), בכנוי שִׂפְתוֹתָיו (שיה"ש, ד', י"ג), שִׂפְתוֹתַיִךְ (שם, ד', י"א), וגם שְׂפָתֶיךָ (ישעיה, ו', ז'), שְׂפָתַי (חבקוק, ג', ט"ז). שְׂפָתָיו (ויקרא, ה', ד'), שְׂפָתַיִם יִשָּׁק (משלי, כ"ד, כ"ו). צָלְלוּ שְׂפָתַי (חבקוק, ג', ט"ז). והשפתים הסובבות את הפה הן מוצא הדבור: נשא על שְׂפָתָיו (תהלים, ט"ו, ד'), הנה שְׂפָתַי לא אכלא (שם, מ', י'), כלומר אדבר. פֹּשֵׂק שפתיו (משלי, י"ג, ג'), האדם המרבה לדבר ושפתיו תמיד פסוקות (פתוחות). בטא בִּשְׂפָתָיו (ויקרא, ה' ד'), או וַיְבַטֵּא בשפתיו (תהלים, ק"ו, ל"ג), כלומר דבר בלי ישוב-הדעת. מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ (במדבר, ל', ז', ט'), — מוֹצָא שְׂפָתֶיהָ (שם, פ' י"ג), כלומר הדבור, אויסשפראַכע, высказанное выговоръ. וכן גם מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תשמר (דברים, כ"ג, כ"ד) — הדברים היוצאים מפי האדם. דְּבַר שְׂפָתַיִם, דבר ריק היוצא מן הפה, באין יסוד נכון, געראַדע, болтовня, (מלכים ב', י"ח, כ'). וּדְבַר שְׂפָתַיִם אך למחסור (משלי, י"ד, כ"ג). נִיב שְׂפָתָיִם, ציור מדבור האדם, מענשליכע רעדע, человѣческая рѣчь, (ישעיה, נ"ז, י"ט). רוּחַ שְׂפָתַיִם, הרוח היוצא מן הפה, בשעת דבור האדם (שם, י"א, ד). בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו (שם, כ"ט, כ"ג), רק בדברים היוצאים מן הפה, נור מיט דעם מונדע, только на словахъ. — תְּבוּאַת שְׂפָתָיו (משלי, י"ט, כ') — השכר שאדם מקבל על הדבר הנכון. — עֲמַל שְׂפָתֵימוֹ (תהלים, ק"מ, י') — גם-כן במובן השכר שהם מקבלים על הדבור (העונש על הדבור הרע). — לְזוּת שְׂפָתַיִם (משלי, ד', כ"ד), דבר רע, איבלע רעדע, кривойтолкъ, במובן העיקרית של דבור אי-מדויק ובמובן מושאל של דבור אי-מוסרי. ומשמש בכלל ציור לדבור האדם: שִׂפְתֵי שָׁקֶר (משלי, י"ב, כ"ב) — כמו לשון שקר, ליגנערישעס גערעדע, лживыя рѣчи. שְׂפָתַיִם דֹּלְקִים (משלי כ"ו, ע"ג) — דבר נאה ומרומם. פֶּשַׁע שְׂפָתַיִם (שם, פסוק י"ג) — שפראַכליכע ענטגלייזונג, прогово-реніе, כלומר כשהאדם מוסר בשפתיו דברים שצריך היה להסתירם. שְׂפַת אֱמֶת (שם, י"ב, י"ט), שְׂפַת אָוֶן (שם, י"ז, ד'), שְׂפַת שֶׁקֶר (שם, י"ז, ז'; תהלים, ל"א, י"ט; ק"ב, ב'). שְׂפַת-יֶתֶר (משלי, י"ז, ז'), כנראה, לשון-גאוה, שטאָלצע רעדע, высокомѣрная рѣчъ. שְׂפַת-מִרְמָה (תהלים, י"ז, א'), כמו שְׂפַת שקר. שִׂפְתֵי חלקות (שם, י"ב, ג'), דברי חנופה. שִׂפְתֵי צדק (משלי, ט"ז, י"ג).

ונקרא אדם שלא נזהר בדבורו טְמֵא שְׂפָתַיִם (ישעיה, ו׳, ה׳), והאדם שאינו מיטיב לדבר עֲרַל שְׂפָתָיִם (שמות, ו׳, י״ב, ועוד), והמדבר דברים תפלים אֱוִיל שְׂפָתַיִם (משלי, י׳, ח׳), והמרבה לדבר אִישׁ שְׂפָתַיִם (איוב, י״א, ב׳). — שְׂפַת־לָשׁוֹן, לשון־הרע, קלאטש, сплетни, (יחזקאל, ל״ו, ג׳). — מסיר שָׂפָה לנאמנים (איוב, י״ב, כ׳), נוטל את הדבור. — ב) אופן הדבור, הלשון, רעדעארט, שפראכע, языкъ, образъ рѣчи: שְׂפַת לֹא ידעתי אשמע (תהלים, פ״א, ו׳), שָׂפָה ברורה (צפניה, ג׳, ט׳), שְׂפַת כנען (ישעיה, י״ט, י״ח). שָׂפָה אחת (בראשית, י״א, א׳). עִמְקֵי שָׂפָה (ישעיה, ל״ג, י״ט; יחזקאל, ג׳, ה׳, ו׳), אנשים שלשונם קשה להבין או אופן־דבורם אינו מובן. לַעֲגֵי שָׂפָה (ישעיה, כ״ח, י״א) — לשון בלתי מובנת. ג) קצה, ראנד, край: שְׂפַת כוס פרח שושן (מלכים א׳, ז׳, כ״ו), שָׂפָה יהיה לפיו (של הבגד. שמות, כ״ט, ל״ב), שְׂפַת היריעה האחת (שם, כ״ו, ד׳). שְׂפַת הים (בראשית, כ״ב, י״ז, וכו׳), כמו חוף הים, מעערעס־אופער, берегъ моря; שְׂפַת הַיְאֹר (שם, מ״א, ג׳, ועוד), אופער דעס פלוססעס, берегъ рѣки. וכן שְׂפַת נחל ארנון (דברים, ב׳, ל״ו), שְׂפַת הירדן (מלכים ב׳, ב׳, י״ג), שְׂפַת אָבֵל מְחוֹלָה (שופטים, ז׳, כ״ב) — חוף הירדן אצל אבל מחולה. ובתלמוד שלש שְׂפָיוֹת (משנה, כלים, ד׳, ד׳).

שָׂפַד. פ״י. נמצא בתלמוד בקל או בפִעֵל: שְׂפָדוֹ או שִׂפְּדוֹ ביהור של תאנה (סנהדרין, מ״א, א׳), הוראתו דקירה, נעיצת דבר חד בגוף עד שֵׁיֵצא החוד מן הצד השני, דורכבאָהרען, пронизывать. ובלשון הארמית של התלמוד שְׁפַד שפדה בשיפודא (פסחים, ע״ד, ע״ב). דְּשָׁפִיד וּפָרוּס (בכורות, מ׳, ע״ב), ומשרש זה המלה.

שַׁפּוּד או **שְׁפוֹד** שע״ז. מקל חד, שתוחבים אותו בבשר וצולים את הבשר עליו. שפיעסס, вертелъ. מביאין שפוד של רמון ותוחבו לתוכו (פסחים, פ׳ ז׳, משנה א׳). והוזכרו (שם, ע״ד, ע״א), גם מיני שפודין אחרים, של עץ ושל מתכת.

שָׁפָה. פ״י. ענינו בערבית גרוש החול מעל גבי האבנים והחלקתן על ידי הרוח, גלאֶטטען, гладкимъ дѣлать. וגם בארמית שְׁפָא הוראתו החלֵק. ובכתבי־הקדש נמצא רק הבינוני של הנפעל: הַר נִשְׁפֶּה (ישעיה, י״ג, ב׳), והוראתו, כנראה, הר רם וקֵרח, חלק, גלאטטער, קאהלער בערג, гладкая голая гора. כלומר, שראשו סלע חלק, בלי שום חציר. — ונמצא גם הפֻעַל: וְשֻׁפּוּ עצמותיו (איוב, ל״ג, כ״א), ובתרגום שַׁפְיָן גרמוי, ויש מפרשים עצמותיו נעשו חלקות על ידי רזון־הבשר ויובש העור, והרוב מפרש נשברו ונכתתו (רד״ק), כמו שנראה גם מן התרגום. ובתלמוד ובתרגום יש הרבה הוראות לפעל זה. בקל. א) פועל עומד. ענינו נוח. רוהע, отдыхъ, отъ, ובא ביותר למנוחה הבאה אחרי מחלה או חולשה או כאב: שָׁפְתָה מן הצער (נדה, פרק ד׳, משנה ד׳). וְשָׁפְתָה מעת לעת (שם), לגבי נדה כלומר נחה ושקטה, היתה לה מנוחה. ונמצא גם הבינוני הפעול שָׁפוּי (על דרך המאוחרים, שהיו בונים פעול מפועל עומד) בהוראת אדם שקט, שדעתו צלולה ומיושבת עליו, איבערלעגטער (מענש), разсудительный. מי שמוצאים אותו חכם עניו שָׁפוּי (ירושלמי, סנהדרין, א׳, הלכה ד׳). וגם בהוראת אדם בריא בשכלו בנגוד אל מי שנטרפה מדעתו, (איין מענש) ביי פערשטאנד, (человѣкъ) здровомъ при умѣ: שָׁפוּי ונשתטה (גיטין, פרק ב׳, משנה ו׳), כלומר בריא שנעשה משוגע. ונגודו שוטה. ב) פ״י ענינו (כמו בערבית) החלֵק, גלאטטען, האָבעלן, дѣлать гладкимъ, обстругивать, שְׁפָאָה לצרכה, (עבודה זרה, פ״ג, מ״ט), שִׁפָּה לצורכה (פִעֵל). בינוני פעול שְׁפוּי,

חלק, גלאַטט, гладкій: לאחר שהיו לפניו שני שבילים אחד שָׁפוּי ואחר מלא קוצים וצרורות (סוף מדרש קהלת רבה), וכן בתרגום וְאוֹרַח יְשָׁרִים סְלֻלָה (משלי, ט"ו, י"ט), ואורחא דתריצי שַׁפְיָא. — ג) פ"י, הוראתו שבירה וכתות, על-פי הרוב במובן הרוחני — דִּכּוּא, דכדוך הרוח. — במובן זה הוא בא תדיר בתרגומים, ובארמית: ולבי חָלַל בקרבי (תהלים, ק"ט, כ"ב) — ולבי שְׁפִי בקרבי, צערבראָכען, разбитый, (כאן בינוני פעול: שְׁבוּר). לב נשבר וְנִדְכֶּה (שם, נ"א, י"ט), לב תביר וּשְׁפִי, ניעדערגעדריקקט, сокрушенный. — וכן נמצא גם במדרש בצורה עברית: דוויין וּשְׁפוּין היו (בראשית רבה, פ' ס') כלומר סובלים ומדוכאים. — ד) פ"י. יצוק חלק נוזל מעל גבי השאר, אבגיעססען, сокрушенный. סנון היין מעל גבי השמרים: השופה יין לחבר (בבא מציעא, ס', ע"א). ובארמית נמצא גם במובן הקזת דם אַדער לאַססען, пускать кровь: דילמא שפי לה אומנא (שבת, קכ"ט ע"א). — הפִּעֵל שִׁפָּה הוראתו: א) החלקה, גלאַטט מאַכען, אַבהאָבעלן, дѣлать гладкимъ обстругать: בִּמְשַׁפֶּה לסייג (ירושלמי ערלה, ריש פרק א'), בִּמְשׁוּפִים לכלים (ירושלמי, סוכה, א', הלכה ז'). — ב) ענין שבירה (כמו הקל) ודכוא, צערברעכען, צערדריקקען, разбивать. сокруоать. בתרגום עצמות דִּכִּיתָ (תהלים, נ"א, י') — אבריא דְשַׁפִּיתָא. אתה דכאת כחלל רהב (שם, פ"ט, י"א), ובתרגום: את שַׁפִּיתָא. — ההתפעל הִשְׁתַּפָּה או נִשְׁתַּפָּה הוראתו: החלמת המטורף, דען פערשטאַנד צוריקגעווינגען, душавю выздоравѣть, שוטה ונִשְׁתַּפָּה (גיטין, פ"ב, משנה ו').

שֶׁפִי. שע"פ. נמצא רק ברבים שְׁפָיִם שְׁפָיִם גבעות אבן או חול, בלי שום חציר ובלי מים שנמצאות במדבר, קאַהלער הינעל, пустынный холмъ: שְׁפָיִם (או שְׁפָיִים) במדבר (ירמיה, ד', י"א; י"ב, י"ב), שאי עיניך על שְׁפָיִם (שם, ג', ב'), קול על שְׁפָיִם נשמע (שם, פסוק, כ"א). ופראים עמדו על שְׁפָיִם (שם, י"ד, ו'), עמדו על נבעות במדבר לראות למרחוק אולי נמצא עשב: ושאי על שְׁפָיִם קינה (שם, ז', כ"ט). אפתח על שְׁפָיִים נהרות (ישעיה, מ"א, י"ח), בתור נס. וכן גם: ובכל-שְׁפָיִים מרעיתם (שם, מ"ט, ט').

שֶׁפִי. ש"ע או תה"פ. נמצא רק פ"א במקרא: וילך שֶׁפִי (במדבר, כ"ג, ג'). רד"ק מפרש (בס' השרשים): בלב נשבר (משרש שֻׁפּוּ כל עצמותיו). וכן פתר עוד רס"ג: בקושי ובשופי. אבל ר' יונה אבן גנאח מרחיק פירוש זה וכותב דרך גבעה, וכן גם הראב"ע. ויש מפרשים במהירות ובחפזון (השבעים). ובתלמוד מפרש חיגר ברגל אחת: בלעם חגר ברגלו אחת היה, שנאמר וילך שפי. שמשון חגר בב' רגליו היה, שנאמר שפיפון (סוטה, י', ע"א). ובלשון אשורית שֶׁפְּ — רגל.

שַׁפָּאי. שע"ז. מלה תלמודית משרש שָׁפָה בהוראת יציקת הנוזל: מוזג היין, וויינאויאַשענקער. виночерпій. עברו שַׁפָּאִין (אסתר רבה, א' כ"ג).

שִׁפּוּי. ש"ז. מלה תלמודית. א) כמו שִׁפּוּעַ, דער אַבהאַנג, покатость: שִׁפּוּי כובע של הגרגרת (חולין, י"ט. (שפוי ראשו (שם כ'. ב) שם-הפועל מן הפִּעל שִׁפָּה בהוראת החליק. נכרי ששִׁפָּה ע"ז לצרכו היו וּשְׁפּוּיֶיהָ מותרים (ע"ז זרה, מ"ב, ע"א), דאַס אַבגעהאָבעלטע, обструганное. ומזה גם ש"ע שִׁפּוּי ברבים שִׁפּוּיִם (מעילה, פרק ג', בסוף), בהוראת חתיכות העץ הנופלות אחר השפוי, האָבעלשפּאֶנע, щенка. בארמית שִׁפּוּיֵי (תמורה, ל"א, ע"ב).

שְׁפָאִי מלה תלמודית. דאַס שלעכטע איינעם גוטען פעלדעס: שְׁפָאִי עדית (גיטין, נ', ע"א).

שִׁפִּי. שוֹפִי. שם-הפועל ש' שָׁפָה בהוראת מנוחה, כלומר השטיפה במנוחה. דאַס רוהיגע לויפען, спокойное теченіе:

דם השופי (נדה, פ"ד, משנה ה', ו').
(ונגודו קושי). וכן גם שלש שנים ובשופי (כתובות, כ', ע"א). כלומר במנוחה, בלי שערער עליו אדם ומשכו לדין. וכן במדרש בביאור השם פישון: שמימיו הולכים בשופי (בראשית רבה, פ' ט"ז), כלומר שהם נוזלים במנוחה ובבטחה.

שְׁפִיּוֹת. שע"נ. שם הפועל משרש שָׁפָה בהוראת מנוחה. ועושין שְׁפִיּוֹת ביניהן (ירושלמי יבמות, פרק ד', הלכה ב'), כלומר עושים פשרה ביניהם בשלום ובמנוחה. פריעדליכע אויסגלייך, мирный раздѣлъ, שַׁפִּיוֹת לאחים (שם).

שְׁפוֹת — שם נסמך ולא נודע הנפרד ממנו. הוראתו הנוזל העב שמפרישים מן החלב, זאהנע, сметана. שְׁפוֹת בקר (שמואל ב', י"ז, כ"ט) — שְׁפוֹת חלב של בקר.

(שְׁפוֹת) שְׁפֹת. שַׁעַר־הָשְׁפֹּת (נחמיה, ג', י"ג), והוא כמו שַׁער האשפות של ירושלים (עיין ערך שער).

שְׁפוֹ. שע"פ. ב) שובל, אחד מאלופי אדום (בראשית, ל"ו, כ"ג).

יִשְׁפָּה. שע"פ. אדם משבט בנימין (דברי הימים א', ח', ט"ז).

אַשְׁפָּה, עיין באות אל"ף.

יָשְׁפֵה. עיין באות יו"ד.

שְׁפוּפָם. שע"פ. בן בנימין (במדבר, כ"ו, ל"ט). ונקרא גם שֻׁפִּים.

שְׁפוּפָן. איש משבט בנימין (דהי"א, ח', ה').

(שָׁפַח) פועל יוצא. ענינו בעברית כמו שָׁפַךְ בעברית במובן התפשטות הנוזל, וכן גם התפשטות בעלי חיים (במובן מושאל, התרבותם הבאה על ידי התפשטות הזרע). אויסשיטטען, אויס־דעהנען, разливать, расширять. ומשרש זה נגזרו:

שִׁפְחָה שע"פ (וויש אומרים. שהיא משרש סָפַח, כלומר מחוברת אל המשפחה). בסמיכות שִׁפְחַת ברבים

שְׁפָחוֹת. ענינו. אשה מְשַׁמֶּשֶׁת, משרתת לעולם. שקלאפין, דיענערין, служанка, рабыня, מקביל למובן עֶבֶד אצל האיש. לעתים קרובות השפחה נעשית פילגש לאדוניה, בהסכם אשתו (הָגָר, בלהה, זלפה כו') והיו מטילים על השפחות עבודות קשות ובזויות. הַשִּׁפְחָה אשר אחר הָרֵחָיִם (שמות, י"א, ה'). ובדבור הכבוד עם אדם קוראת האשה החשובה לעצמה בענוה בשם שפחתו: אשר הֵבִיא שִׁפְחָתְךָ לאדני (שמואל א', כ"ה, כ"ז), וכן גם אֲמָתֶךָ (שם, פסוק כ"ח), ונמצאו גם שתי המלות יחד: הנה אֲמָתְךָ לְשִׁפְחָה (שם, פ' מ"א). ובמקרא אין הבדל יסודי בין אָמָה ובין שפחה, ועל כל פנים לא נתן הבדל זה להבָּרֵר. אבל במשנה ובתלמוד אָמָה היא תמיד משרתת עבריה, ששלטון אדוניה עליה הוא מוגבל על־פי כללי התורה (שמות, כ"ב), ושִׁפְחָה היא „שפחה כנענית", שהיא שפחת עולם על־פי הדין, ובכן אָמָה מקביל למובן משרתת, דיענערין, слу-жанка, אבל שִׁפְחָה היא שקלאפין рабыня (קדושין פרק א', משנה ב', ועוד), ונמצא במשנה: מרבה שְׁפָחוֹת מרבה זמה (אבות, ב', י"ז). שִׁפְחָה חֲרוּפָה שפחה מיוחדת לאיש (יבמות, נ"ז, ע"ב, ועוד), ועיין חֵרֵף. שִׁפְחָה מְכוּדֶנֶת (וכן עבד מְכוּדָן) (ויקרא רבה, פ' ט"ז) — שפחה מושכת בעול, כאילו היא רתוקה. אנגע־שפאננט, прикованная, כלומר שמטילים עליה עבודה קשה.

שִׁפְחוּת. ש"נ. מצב של שפחה, דיענערינשטאנד, состояніе рабство, מוכר אדם את בתו לאישות ושונה לְשִׁפְחוּת (קדושין, י"ח, ע"א).

מִשְׁפָּחָה ש"נ. א) ענינו העיקרי חבורת קרובי האדם, שדם משותף נוזל בעורקיהם, וכן גם הנלוים עליהם על־פי מעמדם (גם העבדים והשפחות נחשבים לחברי המשפחה). זיפפע, פאַ־מיליע, семья фамилія, בנסמך מִשְׁפַּחַת,

ברבוי מִשְׁפָּחוֹת כו׳. והמשפחה היא ע"ל פי רוב קבוץ, שיש לו אב אחד, שכל הקבוץ מתיחס אחריו: לְפַלּוּא מִשְׁפַּחַת הַפַּלֻּאִי וגו׳ (במדבר, כ"ו, ה׳). מִשְׁפַּחַת הקהתי (דה"י א׳, ו׳, ל"ט), ועוד. לְמִשְׁפְּחוֹתָם לבית אֲבֹתָם (במדבר א׳, ב׳, ועוד). הַמִּשְׁפָּחָה היא איפוא, רק חלק מן השבט או המטה: לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אביהם (שם, ל"ו, ו׳), או מִשְׁפָּחָה או שֵׁבֶט (דברים, כ"ט, י"ז), מִשְׁפַּחְתִּי הצעירה מכל מִשְׁפְּחוֹת שבטי בנימן (שמואל א׳, ט׳, כ"א). והיה הַשֵּׁבֶט אשר ילכדנו ה׳ יקרב לַמִּשְׁפָּחוֹת וְהַמִּשְׁפָּחָה אשר ילכדנה ה׳ תקרב לבתים (יהושע, ז׳, י"ד). אבל לעתים קרובות המלה מִשְׁפָּחָה משמשת במובן שֵׁבֶט ואין הבדל ביניהן: וילכד שבט יהודה: ויקרב את מִשְׁפַּחַת יהודה (שם, ז׳, י"ז, על־פי הענין צריך היה לבוא כאן מִשְׁפְּחוֹת). וכן גם: שבט הדני (שופטים, י"ח, א׳), ונרדף עמו מִשְׁפַּחַת הדני (שם, י"ח, י"א). וכן גם: היותך כהן לשבט ולמִשְׁפָּחָה בישראל (שם, פסוק י"ט), שהוראתו כנראה, שבט, שהוא משפחה, וכן גם: שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת (ירמיה, ל"ג, כ"ד), כלומר שבט יהודה ושבט אפרים, והוא ציור למלכות ישראל ומלכות יהודה. — ובמובן עוד יותר רחב — שבט הכולל עם שלם, פֿאָלק־שטאַמם, племя: המוכרת גוים בזנוניה וּמִשְׁפָּחוֹת בכשפיה (נחום, ג׳, ד׳), לְמִשְׁפְּחוֹתָם בגויהם (בראשית, י׳, ה׳, ועוד). כל הַמִּשְׁפָּחָה אשר העליתי מארץ מצרים (עמוס, ג׳, א׳), רק אתכם ידעתי מכל מִשְׁפְּחוֹת האדמה (שם, פסוק ב׳). הַמִּשְׁפָּחָה הזאת (מיכה, ב׳, ג׳) — עם יהודה. — מִשְׁפַּחַת מצרים (זכריה, י"ד, י"ח). — ב) חבורה של אנשים עוסקים במקצוע אחד, באומנות מיוחדת. צונפֿט, цехъ. מִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים (דברי הימים א׳, ב׳, נ"ה), וּמִשְׁפְּחוֹת בית עבדת הבוץ (שם, ד׳, כ"א). ג) והונח גם על מין החיה, פֿערגאַטטונג, родъ животныхъ: לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם (בראשית, ח׳, י"ט), כמו למיניהם. ד) ובמובן מושאל: מין בכלל, גאַטטונג, родъ, ופקדתי עליהם ארבע מִשְׁפָּחוֹת (ירמיה, ט"ו, ג׳), (המשפחות הן: החרב, הכלבים, עוף השמים ובהמת הארץ).

[שָׂפַח] פ"י. נמצא בפִּעֵל וְשִׂפַּח (ישעיה, ג׳, י"ז), הוראתו לקוי בצרעת, גרינדיג מאַכען, אויסזאַטציג מאַכען, поражать проказы, дѣлать прокаженнымъ, וְשִׂפַּח ה׳ קָדְקֹד וגו׳, משרש המלה סַפַּחַת (עיין ספח).

מִשְׂפָּח. ש"ז. נמצא רק פעם אחת (ישעיה, ה׳, ז׳): ויקו למשפט והנה מִשְׂפָּח. צרעת לנגע. קראַטצע, פֿראַסס, проказа, язва.

שָׁפַט. פ"י. עתיד אֶשְׁפֹּט, יִשְׁפְּטוּ, יִשְׁפֹּטוּ גם יִשְׁפּוּטוּ (שמות, י"א, כ"ו). צווי שְׁפֹט, שָׁפְטָה, שָׁפְטֵנִי, מקור שְׁפוֹט, שָׁפְטוּ, שָׁפְטוֹ, עם בנוי ובכל"ם בְּשָׁפְטֶךָ. ענינו. א) בירור הענין בין הטוען והנטען בבית־דין, ריכטען, судить. ונרדף עמו דון, דין. וְשָׁפַטְתִּי בין איש ובין רעהו (שמות, י"ח, ט"ז). וכן גם וְשָׁפַטְתִּי בין שה לשה (יחזקאל, ל"ד, כ"ב), או וְשָׁפַטְתִּי בין שה בריה ובין שה רזה (שם, פסוק כ׳), ובמקומות האלה הודגשו שני הצדדים. — ולפעמים הוזכרו הצדדים בסתם: בצדק תִּשְׁפֹּט עמיתך (ויקרא, י"ט, ט"ו), כלומר בצדק תתיחס לאדם בשעה שתשפוט בינו ובין חברו. וכן: וְשָׁפְטוּ את העם משפט צדק (דברים, ט"ז, י"ח), מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בני אדם (תהלים, נ"ח, ב׳), כלומר ביושר. תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל (שם, פ"ב, ב׳), כלומר בעול. בשחד יִשְׁפֹּטוּ (מיכה ג׳, י"א), בשביל שחד: כי לא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ, כִּי לה׳ (דה"י ב׳, י"ט, ו׳), כלומר לא לשם האדם, אלא לשם ה׳ אתם שופטים ולפניו אתם אחראים. — וביחס אל ה׳ במובן משפט על מעשי האדם: את הצדיק ואת הרשע יִשְׁפֹּט האלהים (קהלת, ג׳, י"ז), כי שם אשב לִשְׁפֹּט את כל הגוים (יואל, ד׳,

י״ב). הבינוני שׁוֹפֵט בהוראת דיין, ריכטער,
судья: שׁוֹפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל
שְׁעָרֶיךָ (דברים, ט״ז, י״ח), שֹׁפֵט צֶדֶק
(ירמיה, י״א, כ׳; תהלים, ט׳, ה׳). —
ב) המתחת גזר הדין על האדם הטלת
עונש, הוצאת גזר־דין לפעלו, פערארטהיילען
אונד דאס אורטהייל פאָללשטרעקען приговари-
вать исполнять приговоръ: שֹׁפֵט אני את
ביתו עד עולם (שמואל א׳, ג׳), כלומר אני
מטיל עליהם את גזר דיני. וּשְׁפַטְתִּיךְ
כדרכיך (יחזקאל, ז׳, ג׳). וּשְׁפַטְתִּיךְ מִשְׁפְּטֵי
נואפות (שם, ט״ז, ל״ח), כלומר אעניש
אותך עונש נואפות: תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ (תהלים,
נ״א, ו׳) — בגזר־דינך, בענשך. ג) במובן
עשית משפט, סיוע לנעלב נגד העולב,
דעם רעכטע פערהעלפען, соблюдать право.
שִׁפְטוּ יָתוֹם (תהלים, פ״ב, ג׳), כלומר
הצילו את היתום העולב מידי עולביו:
שָׁפְטֵנִי אלהים (תהלים, מ״ג, א׳), עשה
משפטי. וכן: ומשפט אביונים לא שָׁפָטוּ
(ירמיה, ה׳, ח׳), כלומר לא השגיחו
במשפטם. וְיִשְׁפְּטֵנִי מִיָּדֶךָ (שמואל א, כ״ד,
ט״ו). מלך שׁוֹפֵט באמת דלים (משלי,
כ״ט, י״ד), העושה משפט־דלים באמת.
וכן גם: שְׁפָטוֹ ה׳ מיד איביו (ש״ב,
י״ח, י״ט). ד) במובן הנהגה קשורה עם
תפקידו של הדיין, לייטען, רעגירען,
руководить, управлять: וּשְׁפָטָנוּ מלכנו
ויצא לפנינו (שמואל א׳, ח׳, כ׳), שִׂימָה
לנו מלך לְשָׁפְטֵנוּ (שם, פסוק ה׳). במובן
כזה גם: שַׂר וְשֹׁפֵט (שמות, ב׳, י״ד).
וכן גם וַיִּשְׁפֹּט את ישראל (שופטים, י״ב,
י״א, ועוד). וגם הַשֹּׁפְטִים שבספר שופטים
אינם דיינים בלבד, אלא מנהיגי העם:
ויהי בימי שפוט השֹּׁפְטִים (רות, א׳, א׳),
בימים שמשלו בהם השופטים. ובמובן
זה גם על האלהים: הֲשֹׁפֵט כל הארץ
(בראשית, י״ח, כ״ה). והוא יִשְׁפֹּט תבל
בצדק יָדִין לאמים במישרים (תהלים,
ט׳, ט׳. וכ״פ), כלומר לא ידין בלבד,
אלא ינהיג. —
הנפעל נִשְׁפַּט ענינו: א) מצב הנשוא
של פעולת הקל, געריכטעט ווערדען,
быть судимымъ: יִשָּׁפְטוּ גוים (תהלים,
ט׳, כ׳). ב) ההתנגשות בדין עם אחר,
איינען רעכטשטרייט פיהרען, судиться тя-
гаться: בְּהִשָּׁפְטוֹ (תהלים, ל״ז, ל״ג;
ק״ט, ז׳), בבואו לדין עם אחר. וְאֵין נִשְׁפָּט
באמונה (ישעיה, נ״ט, ד׳. ואולי כאן
במובן הראשון), נִשָּׁפְטָה יחד (שם, מ״ג,
כ״ו), איש חכם נִשְׁפָּט את איש אויל
(משלי, כ״ט, ט׳). וכן גם ואִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם
(שמואל א׳, י״ב, ז׳). ד) גזר־הדין והוצאתו
לפועל על ידי האלהים, כמו בקל,
וליתר חזוק בא בנפעל: פערארטהיילען
אונד בעשטראפען, приговаривать и нака-
зать. במובן זה בא נשוא המשפט במלת
אֶת וענין העונש (צורתו) ביחס הבי״ת:
כי בָאֵשׁ ה׳ נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ את כל בשר
(ישעיה, ס״ו, ט״ז). וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בדבר
ובדם וגשם שוטף (יחזקאל, ל״ח, כ״ב),
וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתְּכֶם שם פנים אל פנים: כאשר
נִשְׁפַּטְתִּי את אבותיכם (שם, כ׳, ל״ו—
ל״ז). וְנִשְׁפַּטְתִּי אתו שם מעלו (שם,
י״ז, כ׳), כמו על מעלו, בסבת מעלו.
וכן: הנני נִשְׁפָּט אוֹתָךְ (כמו אִתָּךְ) על
אמרך (ירמיה, ב׳, ל״ה). ופעם אחת בא
יחס הלמ״ד במקום אֶת: נִשְׁפָּט הוא
לכל בשר (שם, כ״ה, ל״א) — יוצא מן
הכלל במקום את כל בשר.

שֹׁפֵט. בינוני משרש שפט. ריכטער.
судья. גם בהוראת מנהיג, מלך
(עיין שָׁפַט): שׁוֹפְטֵי ארץ (תהלים, ב׳, י׳).

שְׁפַט. פ״י. בארמית מקביל לשרש
שָׁפַט בעברית. ונמצא הבינוני
ממנו שָׁפְטִין — שׁוֹפְטִים. שָׁפְטִין וְדַיָּנִין
(עזרא, ז׳, כ״ה).

שָׁפָט. שע״פ. א) בן חורי לשבט שמעון
מן המרגלים ששלח משה (במדבר,
י״ג, ה׳). ב) בן שמעיה מזרע דוד (דהי״א,
ג׳, כ״ב). ג) אבי הנביא אלישע (מלכים
א׳, י״ט, ט״ז, ועוד). ד) מבני גָד שישבו
בבשן (דהי״א, ה׳, י״ב). ה) בן ערלי,

פקיד המלך דוד על הבקר בעמקים (שם, כ״ז, כ״ט).

שֶׁפֶט או שְׁפָט. ש״ז. נמצא רק ברבים: שְׁפָטִים, שְׁפָטֵי. דין עונש ונקמה, שטראַפגעריכט, суд и наказаніе. ובא ביחד עם פועל „עשה״ עם יחס הבי״ת בשביל נשוא העונש: ובכל אלהי מצרים אעשה שְׁפָטִים (שמות. י״ב. י״ב), ודומה לזה (במדבר, ל״ג, ד׳). ועשיתי בָךְ שְׁפָטִים (יחזקאל, ה׳, י׳). בעשותי בָךְ שְׁפָטִים (שם, פסוק ט״ו), ועוד. ופעם אחת בא אֶת במקום בי״ת היחס: וְאֶת יואש עשו שְׁפָטִים (דהי״ב, כ״ד, כ״ד).

שְׁפוּט או שְׁפוֹט ברבים שְׁפוּטִים. כמו שְׁפָטִים (עיין הערך הקודם): וּשְׁפוּטִים עשו בה (יחזקאל, כ״ג, י׳).

שְׁפַטְיָה. שע״פ. א) בן דוד המלך (שמואל ב׳, ג׳, ד׳; דהי״א, ג׳, ג׳).
ב) בן מַתָּן אחד משרי המלך צדקיהו (ירמיה, ל״ח, א׳), ג) אבי בית אב לשבט יהודה (עזרא ב׳, ד׳, נ״ז; ח׳, ח׳; נחמיה, ז׳, ט׳, נ״ט). ד) בן מהללאל מזרע פרץ משבט יהודה (נחמיה, י״א, ד׳), ואולי הוא הנזכר קודם.

שְׁפַטְיָהוּ. שע״פ. א) בן יהושפט מלך יהודה דהי״ב, כ״א, ב׳),
ב) הַחֲרוּפִי (כתיב) או הַחֲרִיפִי (קרי), אחד מאלה שבאו אל דוד לצקלג (דהי״א. י״ב, ה׳). ג) בן מעכה, שר שבט שמעון בימי דוד (שם, כ״ז, ט״ז).

שִׁפְטָן. שע״פ. אבי קמואל, נשיא אפרים, מי״ב הנשיאים, שֶׁצִּוָּה ה׳ לְנַחל את בנ״י בארץ כנען (במדבר, ל״ד, כ״ד).

מִשְׁפָּט. ש״ז. נגזר מן הפעל שפט. א) מעשה בירור־הדין, דיא בעהאַנדלונג דעם ריכטענס, судопроизводство: לא תעשו עול בַּמִּשְׁפָּט (ויקרא, י״ט, ט״ו, ל״ה), במעשה הדין. וכן: כי הַמִּשְׁפָּט לאלהים (דברים, א׳, י״ז), בירור הדין הוא לה׳. לבא אל המלך לַמִּשְׁפָּט (שמואל ב׳, ט״ו, ב׳), נודע ה׳ מִשְׁפָּט עָשָׂה (תהלים, ט׳, י״ז). ב) מקום בירור הדין, אָרט דעם געריכטעס, судилище, мѣсто суда. במובן זה אחרי פעל „בוֹא״ עם בי״ת־היחס: יבא עמך בַּמִּשְׁפָּט (איוב, כ״ב, ד׳), ימשכך לבית־דין, וכן: נָבוֹא יַחְדָּו בַּמִּשְׁפָּט (שם, ט׳, ל״ב). ועל־פי רוב בטוי זה בא על ה׳: ואל תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט את עבדך (תהלים, קמ״ג, ב׳), ה׳ בְּמִשְׁפָּט יבוא עם זקני עמו (ישעיה, ג׳, י״ד), יביאך האלהים בַּמִּשְׁפָּט (קהלת, י״א, ט׳), יוליך אותך אל בית המשפט, וכן יָבִא בְמִשְׁפָּט (שם, י״ב, פסוק י״ד). ג) פסק־הדין, ריכטערשפרוך, приговоръ: את הַמִּשְׁפָּט אשר שָׁפַט המלך (מלכים א׳, ג׳, כ״ח), את גזר־הדין שהוציא. כן מִשְׁפָּטֶךָ אתה חרצת (שם, כ׳, מ׳), מלפניך מִשְׁפָּטִי יצא (תהלים, י״ז, ב׳), וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אותם (ירמיה א׳, ט״ז, ועוד). וכן גם משמש מִשְׁפָּט בשביל השאלות העומדות לפני בית־דין, בהוראת ד) הענין שדנים עליו, רעכטזאַכע, судебный вопросъ: ויקרב משה את מִשְׁפָּטָן לפני ה׳ (במדבר, כ״ז, ה׳), ריב וּמִשְׁפָּט (שמואל ב׳, ט״ו, ד׳). וכן גם הטענות בבי״ד: הנה נא ערכתי מִשְׁפָּט (איוב, י״ג, י״ח), אך מִשְׁפָּטִים אדבר אותך (ירמיה, י״ב, א׳), כלומר טענות, באותן של הטוען את חברו לב״ד. בַּעַל מִשְׁפָּטִי (ישעיה, נ׳, ח׳), האדם הבא עלי בטענות ומושכני לבית־דין. ה) עון, עברה, שמתבררים בבי״ד, שולד, פערברעכען, вина преступленіе: מִשְׁפַּט־מָוֶת, כלומר עֲבֵרָה טעונה עונש מות (דברים, י״ט, ו׳; ירמיה, כ״ו, י״א, ט״ז). חטא מִשְׁפַּט־מָוֶת (דברים, כ״א). מִשְׁפַּט דָּמִים (יחזקאל, ז׳). ו) עונש ב״ד, הוצאת גזר־דין (בעיקרו גז״ד רע) לפעלו, אורטהיילספאָללשטרעקונג, исполненіе приговора: מתי תעשה בְרֹדְפַי מִשְׁפָּט (תהלים, קי״ט, פ״ד). ועשיתי בתוכך מִשְׁפָּטִים (יחזקאל, ה׳, ח׳), קרוב בהוראתו אל שְׁפָטִים (ע״ע). — ונסתעף גם השם מִשְׁפָּט להוראת ז) רוח החוק, רעכט, право: הטה מִשְׁפָּט, הִטָּה את רוח החוק, רעכט בייגען, нарушать право:

לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט (דברים, ט״ז, י״ט, ועוד). וכן יְעַוֵּת מִשְׁפָּט (איוב, ח׳, ג׳). ובמובן המיוחד של יושר הדין, גערעכטיגקייט, правосудіе: עשה מִשְׁפָּט (יחזקאל, י״ח, ה׳, י״ט, כו׳, ובכמה מקומות). ונרדף עמו: צדקה: מִשְׁפָּט וצדקה ביעקב אתה עשית (תהלים, צ״ט, ד׳), כלומר אתה תקנת אצלם את מדת שורת־הדין. וכן: כל דרכיו מִשְׁפָּט (דברים, ל״ב, ד׳), כלומר יושר. על כן רחק מִשְׁפָּט ממנו (ישעיה, נ״ט, ט׳). וכן: מֹאזני מִשְׁפָּט (משלי, ט״ז, י״א), כמו מאזני צדק. וכן גם: וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט (ירמיה, ל׳, י״א), על־פי שורת הדין, גערעכט, по справедливости, וכן: בלֹא מִשְׁפָּט, לנגד שורת הדין, געגען דיא גערעכטיגקייט, вопреки право-судію: ויש נספה בלֹא מִשְׁפָּט (משלי, י״ג, כ״ג). וכן גם: טוב מעט בצדקה מרב תבואות בלֹא מִשְׁפָּט (שם, ט״ז, ח׳). וקרוב לזה: וְלֹא בְמִשְׁפָּט (ירמיה, י״ז, י״א), לא באופן־היושר, אויף אונגערעכטע ווייזע, несправедливымъ образомъ. ועוד משמשת המלה מִשְׁפָּט ח) בהוראת כללי היושר ורוח החק, כמו חק, געזעטץ, זאטצונג, законъ, постановленіе. מִשְׁפְּטֵי ה׳ אמת צדקו יחדו (תהלים, י״ט, י׳), כמו חוקי ה׳. ואלה הַמִּשְׁפָּטִים אשר תשים לפניהם (שמות, כ״א, א׳): את מִשְׁפָּטַי תעשו ואת חקתי תשמרו (ויקרא, י״ח, ד׳), כלומר תקיימו את חוקי. וכן: מִשְׁפַּט אחד יהיה לכם (שם, כ״ד, כ״ב). ומשמש כאן היחיד בשביל הכלל, כלומר אותם המשפטים יהיו לכם. ט) בהוראת הזכיות המגיעות ליחיד, דאס רעכטליך צוקאממענדע, законное, слѣдуемое зако-номъ. במובן זה: עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם ואלמנה (דברים, י׳, י״ח), עוזר להם בתביעותיהם להשיג מה שמגיע להם. וכן: ועשית מִשְׁפָּטָם (מלכים א׳, ח׳, מ״ט), איבער דאס רעכט וואלטען, соблюдать право: ועשה מִשְׁפָּטִי (מיכה, ז׳, ט׳), כי עשית מִשְׁפָּטִי ודיני (תהלים, ט׳, ב׳). לֹא תטה מִשְׁפַּט אביונך בריבו (שמות, כ״ג, ב׳), לא תעשוק זכיותיו, דיא רעכטע שמאלערן, урѣзывать права. — וקרוב למובן זה: מִשְׁפַּט הכהנים (דברים, י״ח, ג׳; שמואל א׳, ב׳, י״ג), המגיע להם על־פי החוק והמנהג. וכן גם: מִשְׁפַּט המלך (שם, ח׳, ט׳, י״א), הזכיות המגיעות לו, או הזכיות שיתבע לעצמו, פארעכט, привилегія. וכן גם: על מִשְׁפָּטוֹ (ירמיה, ל׳, י״ח), על מקומו הראוי לו. אֵין מִשְׁפָּטָם (ירמיה, מ״ט, י״ב), אין להם זכות לזה. אֲשֶׁר לו הַמִּשְׁפָּט (יחזקאל, כ״א, ל״ב), אשר לו הזכות לזה, פארעכט, пре-имущественное право. וקרוב לזה: מִשְׁפַּט־הגאולה (ירמיה, ל״ב, ז׳), כלומר הזכות הראשית לקנות את השדה. וקרוב לזה: י) בהוראת מנהג, געוואהנהייט, זיטטע, правъ, обычай: ויתגדדו כְּמִשְׁפָּטָם (מלכים א׳, י״ח, כ״ח), המלך עמד על העמוד כַּמִּשְׁפָּט (מלכים ב׳, י״א, י״ד), כְּמִשְׁפַּט הגוים (שם, י״ז, י״ג, ועוד). וקצת דומה לזה: מִשְׁפַּט אלהי הארץ (שם, פסוק כ״ו). יא) במובן אופן, דרך, מין, ארט, ווייזע, образъ, родъ: מֶה משפט האיש (מלכים ב׳, א׳, ז׳), איזה מין אדם היה, מה מראהו וכו׳. וכן: מה יהיה מִשְׁפַּט הנער ומעשהו (שופטים, י״ג, י״ב), באיזה אופן יחיה הנער ואיזה דרך יבור לו — ויסרו לַמִּשְׁפָּט (ישעיה, כ״ח, כ״ו), יש מבארים ילמדהו את הדרך הישרה והמועילה בעבודתו, — בתלמוד יש על־פי רוב למלה מִשְׁפָּט הוראת הוצאת גזר־דין לפעלו, עונש, בעשטראפונג, наказаніе: משפט רשעים בגיהנם י״ב חדש (עדיות, פ״ב, משנה י׳), כלומר עונש הרשעים בגיהנם נמשך י״ב חדשים.

שְׁפִיטָה. שע״ז. מלה תלמודית, שנגזרה מפועל שפט. הוראתה בירור הדין, דאס ריכטען, судопроизводство. משעת שְׁפִיטַת העדה (סנהדרין, ג׳, ע״ב). ונמצא גם בהוראת מלוי תפקיד השופט: על שְׁפִיטַת שמשון (במדבר רבה, פ׳ י״ד), על היותו לשופט.

שִׁפּוּט. שע״ז, ישוב הדעת, נאכדענקען,

בעאורטיילונג, обсужденіе, обдумываніе• שְׁפוּטָה של תורה (קהלת רבה א', פסוק י"ג), כלומר המשא-ומתן בתורה. שְׁפוּטוֹ של ממון (שם), כלומר התחבולות להרויח ממון. וכן שְׁפוּטוֹ של גזל (שם).

[שִׁפְטָא], שִׁפְטָנָא, שׁוּפְטָנָא. שע"ז. בארמית (כמו טִפְשָׁא טוּפְשָׁנָא). אדם כסיל, (אלבערנער מענש, глупый человѣкъ: אטו בשׁוּפְטָנֵי עסקינן (בבא מציעא, מ', ע"א), וכי בְּשִׁפְטָנֵי עסקינן (בבא קמא, פ"ה, ע"א), ובתרגום ישן של עַם נָבָל (דברים, ל"ב, ו'), היה עמא שִׁיפְטָא (ולפנינו טִפְּשָׁא). ועיין בערוך.

שֻׁפִּים. שע"פ. א), משפחת בנימין (דהי"א, ז', י"ב) שֻׁפִּים וְחֻפִּים. (ועוד שם, פ' ט"ו). ועי' שְׁפוּפָם. ב) לוי בימי דויד (דה"י א, כ"ו, ט"ו).

שְׁפִיפוֹן. שע"ז. (אולי משרש שף בערבית). נחש קטן ומסוכן. קליינע געפֿאֶהרליכע שלאַנגע, малая ядовитая змѣя. יש אומרים נחש הנקרא האָרנשלאַנגע, роговая змѣя. ומלת שף בערבית יש לו הוראה של נחש מנומר שחור-ולבן, שהוא דומה קצת לנחש הנזכר.

שָׁפַךְ. פ"י. ענינו העיקרי זריקת הנוזל מן הכלי, גיעססען, אויסגיעססען, אויסשיטטען, лить, выливать. ואת הַמָּרָק שָׁפַךְ (שופטים, ו', כ'), ואת כל הדם תִּשְׁפֹּךְ (שמות, כ"ט, י"ב). וכן גם יציקת הנוזל על פני האדמה או שטח אחר, אויסגיעססען, אויסשיטטען, разливать. הקורא לְמֵי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם על פני הארץ (עמוס, ה', ח', ט', ו'), ולקחת ממימי היאר וְשָׁפַכְתָּ היבשה (שמות, ד', ט'), על הארץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כמים (דברים, י"ב, ט"ז). וכן במובן נסוך המים בתור קרבן לפני ה', ליבאציאָן מאַכען, дѣлать возліяніе: וַיִּשְׁפְּכוּ לפני ה' (שמואל א', ז', ו'), נרדף במובנו עם: וַיַּסֵּךְ אתם לה' (ש"ב, כ"ג, ט"ז), גם להם שָׁפַכְתְּ נסך (ישעיה, נ"ז, ו'). שָׁפַךְ דָּם — ענינו העיקרי הוצאת הדם מבעל-החיים בשעת הריגתם, בלוט פֿערגיעססען, проливать кровъ. והושאל בכלל להוראת הרציחה: שֹׁפֵךְ דם האדם באדם דמו יִשָּׁפֵךְ (בראשית, ט', ו'), וימהרו לִשְׁפֹּךְ דם (ישעיה, נ"ט, ז'), ודם נקי אל תִּשְׁפְּכוּן (ירמיה, ז', ו'), ועוד. ובמובן זה: וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעָיו ארצה (שמואל ב', כ', י'), על ידי מה שדקר אותו בבטנו הוציא את מעיו והמיתו: יִשְׁפֹּךְ לארץ מְרֵרָתִי (איוב, ט"ז, י"ג).— ומשמשת מלת שָׁפַךְ בבטויים ציוריים: שָׁפַךְ נפש, כלומר הבעת הרגשות באיזו צורה שתהיה, דיא זעעלע אויסשיטטען, דען געפֿיהלען לױפֿט מאַכען: изливать душу, давать волю чувствамъ• ואֶשְׁפְּכָה עלי נפשי (תהלים, מ"ב, ה'), וָאֶשְׁפֹּךְ את נפשי לפני ה' (שמואל א', א', ט"ו). שָׁפַךְ לֵב — הבעת הרגשות המרות והצער שבלב, דאַס הערץ אויסשיטטען, אין קלאַגען זיך ערגעהען, изливать скорбь: שִׁפְכִי כמים לבך נכח פני ארני (איכה, ב', כ"א), שִׁפְכוּ לפניו לְבַבְכֶם (תהלים, ס"ב, ט'). שָׁפַךְ שִׂיחַ, התפלל מעומק הלב, אינברינסטיג בעטען, вдохновенно молиться: ולפני ה' יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ (תהלים, ק"ב, א'), אֶשְׁפֹּךְ לפניו שיחי (שם, קמ"ב, ג'), שָׁפַךְ בוז, עשות ללעג ולקלס, שמאך אויסשיטטען, צור שאַנדע מאַכען, поносить, позорить, שֹׁפֵךְ בוז על נדיבים (תהלים, ק"ז, מ'; איוב, י"ב, כ"א). שָׁפַךְ חֵמה — במובן עונש ונקמה, וואוט אויסשיטטען, изливать гнѣвъ: שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ עַל הגוים אשר לא ידעוך (ירמיה, י', כ"ה). ובמובן זה גם: שְׁפָךְ עליהם זַעְמֶךָ (תהלים, ס"ט, כ"ה). וכן גם: וַיִּשְׁפֹּךְ עליהם חֵמָה אפו (ישעיה, מ"ב כ"ה), שְׁפֹךְ על עולל בחוץ (ירמיה, ו', י"א), ונשמטה „חמת ה'", שהוזכרה קודם לכן. לִשְׁפֹּךְ עליהם זעמי כל חרון אַפִּי (צפניה, ג', ז'). ומשמש הפועל שפך חמה במלת היחס עַל, ופעם אחת עם אֶל: שפך חמתך אֶל הגוים (תהלים, ע"ט, ו'). ואולי גם ביחס הבי"ת: באֹהל בת ציון שָׁפַךְ כאש חמתו (איכה,

ב׳, ד׳)· ואפשר שכאן „באהל״ הוא
המקום ולא הנשוא. — שָׁפַךְ רוח עַל
בהוראת השראת השכינה ורוח־הקדש,
דען גייסט (גאָטטעס) אָפּפּענבאַרען, выливать
духъ божій: אֶשְׁפּוֹךְ את רוחי על כל
בשר (יואל, ג׳, א׳), וסמוך לו: ונבאו
בניכם. שָׁפַכְתִּי את רוחי על בית ישראל
(יחזקאל, ל״ט, כ״ט), וקרוב לזה: וְשָׁפַכְתִּי
על בית דויד ועל יושב ירושלים רוח
חן ותחנונים (זכריה, י״ב. י׳)· — וכן
משמש הפועל שָׁפַךְ בהוראת זריקת
גופים אבקיים יבשים, שיטטען, אויס-
שיטטען, сыпать, высыпать: שָׁפַךְ סֹלְלָה,
איינען וואַלל אויפשיטטען, дѣлать насыпь:
וַיִּשְׁפְּכוּ סללָה (שמואל ב׳, כ׳, ט״ו, ועוד),
וְשָׁפְכוּ את העפר (ויקרא, י״ד, מ״א), —
ועוד במובן הרחבה: אויסברייטען, рас-
ширять: ותִּשְׁפְּכִי את תזנותיך (יחזקאל.
ט״ז, ט״ו)· — הבינוני שׁוֹפֵךְ (שׁוֹפֵךְ דָּם),
הבינוני הפעול שָׁפוּךְ, פערגאָססען, про-
литый, דם עבדיך הַשָּׁפוּךְ (תהלים, ע״ט,
י׳)· וכן גם במובן, ערגאָססען, излитій:
בְּחֵמָה שְׁפוּכָה (יחזקאל, כ׳, ל״ג, ל״ד).

הנפעל נִשְׁפַּךְ א) בהוראה המקבילה
אל הקל, של נשוא הזריקה, אויסגעשיטטעט
ווערדען, быть выливаемымъ: דמו יִשָּׁפֵךְ
(בראשית, ט׳, ו׳), ולא יִשָּׁפֵךְ דם נקי
(דברים, י״ט, י׳). ובאופן ציורי: כמים
נִשְׁפַּכְתִּי (תהלים, כ״ב, ט״ו), כלומר אין לי
התקומה. — וכן גם ביחס אל חומר
אבקיי, הינגעשיטטעט ווערדען, быть про-
литымъ: וְנִשְׁפַּךְ הדשן (מלכים א׳, י״ג,
ג׳)· — נִשְׁפַּךְ לארץ כבדי (איכה, ב׳,
י״א), ציור לצער גדול ומרירות־רוח,
מקביל לבטוי: יִשְׁפֹּךְ לארץ מְרֵרָתִי.
והכבד והמרה נוגעים זו בזו. ועוד
בהוראת התרחבות, זיך אויסברייטען, אויס-
דעהנען, расширяться: הִשָּׁפֵךְ נחשתך
(יחזקאל, ט״ז, ל״ו), ויש מפרשים: השפך
המים בסיר־הנחשת לכל צד. וזהו ציור
לזונה השופכת תזנותיה לכל צד.
ובתלמוד: מים הַנִּשְׁפָּכִין (פסחים, כ״ב, ע״א),
כלומר המים שנשפכו ולא נתנסכו לגבוה.

הפֻּעַל: שֻׁפַּךְ א) כמו נשפך, הינגע-
גאָססען ווערדען, быть пролитымъ: לדם
אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בה (במדבר, ל״ה, ל״ג).
ב) במובן המִיעוּד והכשלון, אויסגלייטען,
спотыкаться: שֻׁפְּכוּ אשורי (תהלים,
ע״ג, ב׳)· ובתלמוד (יומא, ס״ח, ע״ב):
שיהא מקומו מְשֻׁפָּךְ, בהוראת זקוף,
כדי שֶׁירדו המים ממנו.

ההתפעל: הִשְׁתַּפֵּךְ במובן ההתפזרות,
אומהערגעשיטטעט ווערדען, быть разсы-
паннымъ: תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אבני־נזר (איכה,
ד׳, א׳), ובמובן הִשְׁתַּפֵּךְ הַנֶּפֶשׁ: א) יציאת
הנפש, דען גייסט אויסהויכען, испнукать
духъ: בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נפשם (שם, פסוק י״ב):
ביציאת נשמתם. ב) בכיה והתיפחות, זיך
אין קלאַגען ערגיעססען, излить скорбь:
ועתה עלי תִּשְׁתַּפֵּךְ נפשי (איוב, ל׳,
ט״ז), נפשי מיללת ומתיפחת עלי.

שֶׁפֶךְ. שע״ז. נגזר מפועל שפך. מקום
זריקה (של הדשן), אָרט דער
אויפשיטטונג דער אַשע, мѣсто сыпки пепла:
שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן (ויקרא, י״ד, י״ב).

שָׁפְכָה. שע״נ. נמצא פעם אחת: כרות
שָׁפְכָה (דברים, כ״ג, ב׳), ענינו
צנור השתן, שעל ידו השתן נשפך,
האַרנראָהרע, мочевой каналъ.

שׁוֹפֵךְ שע״ז. נמצא ברבים שׁוֹפְכִים.
בינוני מן הפועל שָׁפַךְ. ומשמש
בתלמוד בהוראת המים ששופכים אותם,
מים סאובים ומי־רגלים, שמוציגעס
וואַססער, грязная вода: כל השופכין
ברביעית (שבת, פ״ח, מ״א), כלומר
מדת השופכים לגבי יציאת השבת היא
רביעית. ושעור שופכים שלשה טפחים
מן הכותל של חברו (בבא בתרא, י״ח,
ע״ב)· שׁוֹפְכִין למאי חזו? לגבל בהן
את הטיט (שבת, ע״ח, ע״א).

שְׁפוּךְ. שע״ז. נגזר משרש שפוך
בארמית, אויסגוסס, разливъ,
וְאֶשֶׁד הנחלים (במדבר, כ״א, ט״ו),
תרגומו וְשִׁפּוּךְ נחליא. נ״א וּשְׁפְכוּת
נחליא.

שְׁפִיכָה. שע"נ. משרש שפך, דאס אויסגיעססען, אויסשיטטען, выливаніе: שלם מן השבר ומן הַשְּׁפִיכָה (טבול יום, פ"ד, משנה ו'). ונמצא גם: לא התרתי את דמו אלא בִּשְׁפִיכָה (ירושלמי פסחים, פ"א בסוף). נרדף עם

שְׁפִיכוּת. שע"נ. ביחד עם „דם" ענינו רציחה: שְׁפִיכוּת־דָּם או דָמִים, בלוט פערגיעססונג, кровопролитіе: ועל שְׁפִיכוּת דָמִים (אהלות, פ"ה, משנה ט'), איזהו שפיכות דמים של אדם בגופו של אדם הוי אומר זה חנק (סנהדרין, נ"ז, ע"ב), בלי „דם" כמו שופכין, מֵי שְׁפִיכוּת (מכשירין, פ"ב, משנה ג') — המים הנשפכים, שמוציגעס וואססער, грязная вода. והניגוד: מי גשמים.

[שֶׁפֶךְ] **שְׁפְכָא.** מלה ארמית ש"ז. ענינו צנור, שדרכו נשפכים המים ויורדים מי־הגשמים: עד דמתקין ליה שְׁפְכִין (בבא בתרא, ג', ע"ב), אחזיק לְשָׁפְכֵי (שם, ו', ע"א).

שְׁפוּכָאָה. שע"ז בארמית. מוזג־היין, וויינאויסשענקער, виноторговецъ: אמר רבא להנהו שְׁפוּכָאֵי: כי שפכיתו חמרא וכו' (עבודה זרה, ע"ב, ע"ב).

שָׁפְכְּנִי. ש"ע. ענינו פרי זית, שיש בו הרבה שמן שנשפך ממנו. פֿאָלואפֿטיגע אָליווע, сочная маслинка. שהיה שָׁפְכָּנִי או בישני (פאה, פ"ז, משנה א'; ובירושלמי שם, ראש פ"ז): „שָׁפְכָּנִי שהוא עושה שמן הרבה".

מַשְׁפֵּךְ. שע"ז. בתלמוד הוראתו שפופרת, שדרכו עובר הנוזל, טריכטער, лейка. מַשְׁפֵּךְ של עץ ושל חרס (כלים, ג', ח'), מַשְׁפֵּךְ משמרת ונפה (אבות, פ"ה, משנה ט"ו), נטל את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו (ע"ז, פ"ה, משנה ז'). ופירש במשנה אבות: מַשְׁפֵּךְ שמכנים בזו ומוציא בזו. — ובארמית יש למלה זו הוראת המקום שבו נפגשים הנחלים: תחת אַשְׁדֹּת (דברים, ג', י"ז), תרגומו תחות מַשְׁפֵּךְ.

שָׁפֵל. פ"ע בעתיד יִשְׁפַּל. עקרו: א) השקיעה בארץ, זיך זענקען, опускаться: וכל הר וגבעה יִשְׁפָּלוּ (ישעיה, מ', ד'), תִּשְׁפַּל העיר (שם, ל"ב, י"ט), ב) הנפילה לארץ, איינשטירצען, обрушиваться: ורמי הקומה גְדֻעִים והגבהים יִשְׁפָּלוּ (כלומר העצים. ישעיה, י', ל"ג). ג) נפילת הרוח וענותה, געדעהמיטהיגט ווערדען, געבייגט ווערדען, усмиряться: וְשָׁפֵל רום אנשים (שם ב', י"ז), ויִשַּׁח אדם וַיִּשְׁפַּל איש (שם, פסוק ט', ה', ט"ו). ד) התחלשות (הקול), געדעמפֿפט זיין, быть ослабленнымъ: בִּשְׁפַל קול הטחנה (קהלת, י"ב, ד'), וכן: ושָׁפַלְתְּ מארץ תדברי (ישעיה, כ"ט, ד'), והדברי בקול נמוך מארץ. — בארמית שְׁפַל.

ההפעיל: הִשְׁפִּיל. ענינו: א) דכוא, הכנעה, במובן חמרי ומוסרי, גיעדריג מאַכען, ערניעדריגען, унижать: יַשְׁפִּילֶנָּה יַשְׁפִּילָהּ עד ארץ (ישעיה, כ"ו, ה'), הִשְׁפַּלְתִּי עץ גבוה (יחזקאל, י"ז, כ"ד), מַשְׁפִּיל רשעים עדי ארץ (תהלים, קמ"ז, ו'). וראה כל גאה והַשְׁפִּילֵהוּ (איוב, מ', י"א), נרדף עם והכניעהו: ועינים רמות תַּשְׁפִּיל (ש"ב, כ"ב, כ"ח; תהלים, י"ח, כ"ח), וגאות עריצים אַשְׁפִּיל (ישעיה, י"ג, י"א), גאות אדם תַּשְׁפִּילֶנּוּ (משלי, כ"ט, כ"ג). — ומשמש גם ההפעיל הִשְׁפִּיל בהוראת פעל עומד, (זיך ערניעדריגען, унижаться: כי הִשְׁפִּילוּ (איוב, כ"ב, כ"ט), ותַּשְׁפִּילִי עַד שאול (ישעיה, נ"ז, ט'), הַשְׁפִּילוּ שֵׁבוּ (ירמיה, י"ג, י"ח). ואפשר שכאן הוא פועל יוצא כמו השפילו מושבכם. הַמַּשְׁפִּילִי לראות (תהלים, קי"ג, ו'), הַמַּשְׁפִּיל בעצמו או הַמַּשְׁפִּיל עיניו: מֵהַשְׁפִּילְךָ לפני נגיד (משלי, כ"ה, ז'). ובתלמוד: יַשְׁפִּיל דעתו (ערכין, ט"ז, ע"ב). הַמַּשְׁפִּיל עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה מַשְׁפִּילוֹ (עירובין, י"ג, ע"ב).

הָפעל: הוּשְׁפַּל. בתלמוד: הוּשְׁפְּלוּ

ישראל (ויקרא רבה, פ״ח), ערניעדריגט ווערדען, быть униженнымъ. —

בארמית ההפעל (אפעל) הַשְׁפֵּל העתיד יְהַשְׁפֵּל: במקור הַשְׁפָּלָה משמש במובן ההפעל העברי היוצא: יָכִל לְהַשְׁפָּלָה (דניאל, ד׳, ל״ד), ערניעדריגען, унижать: וְדִי הוא צבא הוא מַשְׁפִּל (שם, ה׳, כ״ב), לא הַשְׁפֵּלְתְּ לִבְבָךְ (שם, פסוק י״ט), ותלתה מלכין יְהַשְׁפִּל (שם, ז׳, כ״ד).

ההתפעל הִשְׁתַּפַּל. בתלמוד במובן חסרון הזריזות, זיך פערנאכלעססיגען, опускаться, запускать себя (עין שָׁפָל): על ידי שהאדם הזה מִשְׁתַּפֵּל לקנח גופו (ויקרא רבה, פ׳ י״ט), על ידי שהאשה הזו מִשְׁתַּפֶּלֶת מלבדוק בעצמה (שם).

שָׁפָל: ש״ת ותה״ש משרש שָׁפַל. בנקבה שְׁפָלָה וברבוי שְׁפָלִים.

ענינו: א) פחות הקומה: עֵץ שָׁפָל (יחזקאל, י״ז, כ״ד), ניעדריג, קליינוויכסיג, низкій, малорослый· שְׁפַלַת קוֹמָה (שם, פסוק ו׳), ב) שקוע, געזונקט, осѣвшій, וּמַרְאֶהָ שָׁפָל מן העור (שמות, י״ג, כ׳), שקוע יותר מן העור. באופן ציורי: ג) אי-חשוב, אונבעדייטענד, неважный, והייתי שָׁפָל בעיני (שמואל ב׳, ו׳, כ״ב). לשום שְׁפָלִים למרום (איוב, ה׳, י״א). גם נבזה, ניעדריג, פעראכטעט, низкій, през-зрѣннымъ: נבזים וּשְׁפָלִים לכל העם (מלאכי, ב׳, ט׳). ד) שְׁפַל רוח ענינו עָנָו, בעשידען, скромный: דַּכָּא וּשְׁפַל רוח (ישעיה, נ״ז, ט״ו), וּשְׁפַל רוח יתמך כבוד (משלי, כ״ט, כ״ג). וכן: להחיות רוּחַ שְׁפָלִים (ישעיה, נ״ז, ט״ו), כמו שִׁפְלֵי-רוח, וכן כנראה גם שְׁפַל-רוח (משלי, ט״ז, י״ט). ויש מפרשים כמו מקור מן שפל, כלומר להשפיל רוח.

שְׁפַל ש״ת בארמית. מקביל למלת שָׁפָל בעברית. ניעדריג, низкій: וּשְׁפַל אנשים יקים עליה (דניאל, ד׳, י״ד), הנבזה באנשים.

שֵׁפֶל. שמ״ז. משרש שפל. ענינו מצב השפל, ניעדריגקייט, униженіе: ועשירים בַּשֵּׁפֶל ישבו (קהלת, י׳, ו׳), שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זכר לנו (תהלים, קל״ו, כ״ג).

שִׁפְלָה. שע״נ. השתקעות, זענקונג, опусканіе: וּבַשִּׁפְלָה תשפל העיר (ישעיה, ל״ב, י״ט).

שְׁפֵלָה שע״נ. ובה״א הידיעה הַשְּׁפֵלָה — הארץ העמוקה, ניעדערע, טיעפ-ליגענדע געגענד, עבנע, низменность, долина, ונגודו הָר, כלומר הארץ הגבוהה: בהר וּבַשְּׁפֵלָה (דברים, א׳, ז׳). ואת הַשְּׁפֵלָה ואת הערבה ואת הר ישראל וּשְׁפֵלָתוֹ (יהושע, י״א, ט״ז). ובעיקרו הונחה מלת הַשְּׁפֵלָה לציין חלק ידוע של נחלת יהודה: ארץ המישור המשתרעת לאורך חוף הים הגדול מן יפו עד עזה וגם מדרום לה עד נחל מצרים. בַּשְּׁפֵלָה (שם, ט״ו, ל״ג). ונחלקה נחלת יהודה לשלשה חלקים: הָהָר והנגב וְהַשְּׁפֵלָה (שופטים, א׳, ט׳), ומארץ בנימין ומן הַשְּׁפֵלָה ומן ההר ומן הנגב (ירמיה, י״ז, כ״ו), והַשְּׁפֵלָה את פלשתים (עובדיה, י״ט), והנגב והַשְּׁפֵלָה ישב (זכריה, ז׳, ז׳). ותרגמו השבעים שם זה כמו שם עצם פרטי sepela: וגדלו שם שִׁקְמִים (מלכים א׳, י׳, כ״ז). ובתלמוד: סימן לשפלה שקמים (פסחים, נ״ג, ע״א). — בארמית שְׁפֵלְתָּא.

שִׁפְלוּת ש״נ. שִׁפְלוּת יָדַיִם כלומר צניחת הידים, דאס זינקען דער הענדע, опусканіе рукъ (קהלת, י׳, ח), והוא שם בטוי ציורי לתאר את ההתרשלות והחולשה (ומקביל לו בעצלתים): ובתלמוד: שִׁפְלוּת במובן, ערניעדריגונג, униженіе: שגורמים שִׁפְלוּת של ישראל (סוטה, מ״ח, ע״ב).

שִׁפּוּל. שע״ז. מלה ארמית ותלמודית. הוראתה החלק התחתון של דבר, דער אונטערע טהייל, нижняя часть: על שולי המעיל (שמות, כ״ח, ל״ד), ובתרגום: עַל שִׁפּוּלֵי מְעִילָא. מתחתית ההר (שם, י״ט, י״ז) — בְּשִׁפּוּלֵי טוּרָא.

שְׁפּוּלֵי אוהלין (תוספתא, אהלות, סוף פרק י״ג) — קצות האהלים. ובמשנה: שִׁפּוּלֵי מעים — החלק התחתון של גוף האשה, מקום הערוה, ווייבליכע שאאם, женскій половой органъ: חוששת בפי כרסה ובשפולי מעיה (נדה, פ״ט, משנה ח׳). שִׁפּוּלִים ס״ם — מין סרח העודף של השמלה, שלעפפען זוים, ראנד (דעם קליידעס), крой подъ платья, למה משכן דומה לאשה מהלכת בשוק ושִׁפּוּלֶיהָ מהלכין אחריה (שבת, צ״ח, ע״ב). וכן בארמית התלמוד: נקטי ליה בשפולי גלימיה (סנהדרין, ק״ב, ע״ב; תענית, כ״ג, ע״א), קני ליה (את הדקל) משִׁפּוּלֵיהּ עד תהומא (בבא בתרא, ל״ז, ע״ב). כלומר משוליו (למטה) עד התהום.

מַשְׁפֵּלָה, מַשְׁפֶּלֶת שע״נ מין כלי חלול או סַל, שמדתו דומה למדת לֶתֶךְ. וכתב בערוך שמלה זו היא אלמשפל בערבית. קארב, האָהל־געפֿאָססע, корзина полый сосудъ. — מַשְׁפֶּלֶת שנפחתה מלקבל רמונים. (כלים, פי״ט, משנה י׳), סל שנתקלקל כל־כך, עד שהרמונים המונחים בו נושרים ממנו. ברבים מַשְׁפְּלוֹת או מַשְׁפֵּלוֹת: חבילי המטה והמַשְׁפְּלוֹת (אהלות, פ״ח משנה ד׳), סאה של עשר עשר מַשְׁפְּלוֹת של לתך להך (שביעית, פ״ג, משנה ה׳), שלש מַשְׁפֵּלוֹת הן של זבל וכו׳, של תבן וכו׳, והפוחלץ של גמלים, כשם שאין בעל הבית משגיח לא על מַשְׁפֵּלוֹת של זבל ולא על מַשְׁפְּלוֹת של תבן ולא על הקש ולא על המוץ וכו׳ (שיר־השירים רבה, ז׳, פסוק ג׳).

שָׁפָם. שע״פ. שם משנה הראש, לבני גד שֶׁיָשבו בבשן (דהי״א, ה׳, י״ב).

שְׁפָם. שע״פ. שם מקום בצפונית־מזרחית של כנען (במדבר, ל״ד י׳, י״א).

שִׁפְמִי ש״ת ויחס: זבדי הַשִּׁפְמִי (דהי״א, כ״ז, כ״ז), שְׁפָם (עיין ערך הקודם) אולי מעיר הנ״ל.

שָׂפָם. שע״ז. י״א שהוא משרש שָׂפָה וי״א שהוא שרש בפני עצמו. בתרגום ירושלמי סִפְמָא. השֵׂער הגדל על השפה העליונה, ליפפענבארט, שנורר־בּארט, усы. „עָשָׂה את שְׂפָמוֹ" הוראתו סַפֵּר וסרק אותו, דען שנוררבארט צורעכט־מאכען, ухаживать за усами: ולא עָשָׂה שְׂפָמוֹ (שמואל ב׳, י״ט, כ״ה). והיו עוטים את השפם (מכסים אותו) לאות אבל: ועל שָׂפָם יַעְטֶה (ויקרא, י״ג, מ״ה; יחזקאל, כ״ד, י״ז, וכ״ב; מיכה, ג׳, ז׳) — דען שנוררבארט פערהיללען, покрывать усы.

שִׂפְמוֹת (ויש גם נוסח שִׂפְּמוֹת במסורה). שע״פ. עיר בנגב יהודה (שמואל א׳, ל׳, כ״ח).

שָׁפָן. שע״ז. ברבים שְׁפַנִּים. שם חיה. דאכס, борсукъ, ונקרא ברומית hy-rax syriacus, ונמנה בין החיות הטמאות, כי הוא מעלה גרה ואינו מפרים פרסה (ויקרא, י״א, ד׳). ודר בין הסלעים: סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים (תהלים, ק״ד, י״ח), שְׁפַנִּים עם לא עצום וישימו בסלע ביתם (משלי, ל׳, כ״ו). ומפני כן, אע״פ שהם קטני ארץ, הם חכמים מחוכמים (שם, פסוק כ״ד). ובספרות החדשה משמשת מלת שפן להוראת חיה קטנה, קאנינכען, кроликъ.

שָׁפָן. שע״פ. א) שָׁפָן הסופר, אחד משרי יאשיהו המלך (מלכים ב׳, כ״ב, ג׳, ח׳, ט׳, י׳, י״ב, י״ד), ובנו היה, כנראה, גְּמַרְיָהוּ הסופר בימי המלך יהויקים, אבי מיכיהו (ירמיה, ל״ו, י׳—י״ב). ב) אבי אֲחִיקָם, שהיה שר בימי המלך יאשיהו בזמן אחד עם שפן הסופר והוזכר לפניו (מלכים ב׳, כ״ב, י״ב), והיה גם גדול בימי יהויקים (ירמיה, כ״ו, כ״ד). ג) אבי אלעשה, אחד מצירי המלך צדקיהו, ששלח אל נבוכדנאצר (שם, כ״ט, ג׳). ואולי הוא א׳ או ב׳. ד) אבי יאזניהו, אחד מן השרים בימי צדקיהו (יחזקאל, ח׳, י״א), ואפשר שגם זה הוא א׳ או ב׳.

שָׁפַּן פועל הוראתו כמו סָפַן, בינוני פעול: וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חול (דברים, ל"ג, י"ט). ועיין סָפַן.

שְׁפָן. מלה של כשפים. בתלמוד: לול שְׁפָן וְאַנִינְרוֹן (פסחים, קי"ב, ע"א).

שִׁיפוֹן. מלה תלמודית בשביל זרע ידוע, שפעלט, полбе. (משנה פסחים, ב', ה'; כלאים, א', א'). יש מפרשים מין דגן ראָגען рожь.

שַׁפְנִין, שַׁפְנִינָא מלה ארמית בשביל תור, טורטעלטויבע, горлица: תור (ויקרא, י"ב, ו'), תרגומו וְשַׁפְנִינָא: שתי תרים (שם, ה', ז'), תרתין שַׁפְנִינִין. ועיין ערך תוֹר.

שׁוּפְנַר ש"ת. אדם בעל חסרון ידוע בגופו: שׁוּפְנַר שאין לו כסתות כל עיקר (ברכות, מ"ה, ע"א), שאין לו בשר בקרסוליו, דער קיין פלייש אן דען קנאָכעלן האט, съ худыми щиколодками.

שָׁפַע. פ"ע. לא נמצא במקרא ונמצא בתלמוד. הוראתו א) השטיפה לעברים של הנוזל מרוב קדש, איבער-פליעססען, переходить черезъ край, переливаться: שׁוֹפַעַת (שפע) (נדה, פ"ט, משנה ו'; ס"ג, ע"ב) שופעת דם. ב) כמו „שפה" — היות בריא, חזק, קרעפטיג זיין, быть крѣпкимъ: קורה שׁוֹפַעַת (בראשית רבה, פי"ד). ג) במובן ירידה שאינה זקופה, אבשיססיג, שרעג געהען. быть наклоннымъ: אהל שהוא שׁוֹפֵעַ ויורד וכלה עד כאצבע (אהלות, פ"ז, משנה ב'). אהל הבנוי רחב למעלה והוא הולך בשפוע ונעשה צר למטה. וכן גם: הַשּׁוֹפֵעַ לאחוריו (נגעים, פ"י, משנה י'), קֵרֵחַ, שראשו מאחוריו הוא המשך הצואר שלו, הינטערקאָפּפ-גלאַטציג, плѣшивый въ затылкѣ. השופע לפניו, (שם, שם), קרח, שראשו הוא המשך המצח שלו, פאָרדערקאָפּפגלאַטציג, плѣши-вый спереди, וזהו גבח.

הִפְעִיל שִׁפֵּעַ. בינוני פעול: מְשׁוּפָּע, שרעג, покатый: כותל משופע (שבת, ה', ע"א), היה המקום מְשׁוּפָּע (ירושלמי, נדרים, ראש פרק ה'). — ההפעיל הִשְׁפִּיעַ: א) בהוראת עשית שפוע, שרעג מאַכען, дѣлать покатымъ: מַשְׁפִּיעוֹ ועולה מַשְׁפִּיעוֹ ויורד (עירובין, מ"ג, ע"ב). — ב) בהוראת הענקה נתונה במדה גדושה, עד שהדבר הניתן שופע, אין איבערפלוסס געבען, давать въ изобиліе: הִשְׁפַּעְתָּ עליהם טובה אינם יכולים לעמוד (תענית, כ"ג, ע"א). בשביל כסף וזהב שֶׁהִשְׁפַּעְתִּי להם לישראל (ברכות, ל"ב, ע"א). הַמַּשְׁפִּיעִין במדה גסה (דמאי, פ"ב, משנה ד') המוכרים במדה גדושה. — ההתפעל: הִשְׁתַּפֵּעַ בהוראת הקל, אבשיססיג זיין, быть покатымъ: מִשְׁתַּפֵּעַ עשרה טפחים (ירושלמי, עירובין, פ"י, הלכה ו').

שְׁפַע. פ"ע בארמית. הוראתו כמו שָׁפַע: א) איבערפליעססען, איבערשיססיג זיין, переливаться, переходить черезъ край: מעינותיך חוצה (משלי, ה', ט"ז), תרגומו: נִשְׁפְּעוּן מעינך לברא. יִפְרְצוּ (שם, ג', י'), תרגומו נשפען. תִּשְׁפַּע על אחורי משכנא (שמות, כ"ו, י"ב). הוא תרגום מלת תִּסְרַח בעברית.

הפעל שַׁפַּע, בינוני פעול מְשַׁפַּע, הוא תרגום סָרוּחַ (שם, פסוק י"ג), הערּאבהאַנגענד, отвислый. הפעיל אַשְׁפַּע כמו הִשְׁפִּיעַ בעברית, אים איבערפלוסס געבען, давать въ изобиліи. או דאת יהיב את מַשְׁפַּע (ויקרא רבה, פכ"ז).

שֶׁפַע. שע"ז (משרש שָׁפַע במובן הרבוי והגודש, שלא נמצא במקרא). גודש, מדה מלאה, פיללע, איבערמאַאסס, обиліе, изобиліе: כי שֶׁפַע ימים יינקו (דברים, ל"ג, י"ט). וכן בתלמוד בנידון דם (נדה, ס"ג, ע"א).

שִׁפְעָה. ש"נ. ענינו כמו שֶׁפַע, פיללע, обиліе: וְשִׁפְעַת מים תכסך (איוב, כ"ב, י"א), כמו מים רבים. וכן: שִׁפְעַת גמלים תכסך (ישעיה, ס', ו'), מספר רב של גמלים: משִׁפְעַת סוסיו יכסך אבקם (יחזקאל, כ"ו, י'). שִׁפְעַת יֵהוּא (מלכים ב', ט"ז, י"א), החיל הרב

של יהוא. ושם: ויאמר שִׁפְעַת אני רואה, נסמך במקום נפרד וכן בתלמוד שִׁפְעַת הקלגסין (סוטה, פ"ח, משנה א'), ההמון הרב של הצבא הנלחם נגדכם.

שׁוֹפַע שע"ז בעברית המאוחרת. כמו שֶׁפַע בתורה, פילע, обиліе: שלשה נוטלין בְּשׁוֹפַע ונותנין בשׁוֹפַע: הארץ והים והמלכות (ויקרא רבה, פ"ד).

שִׁפּוּעַ. שע"ז. הוראתו הירידה שאינה זקיפה, אבשיעססיגקייט, покатость: כלים שתחת השִׁפּוּעַ (אהלות, פ"ז, משנה ב'), טומאה תחת השִׁפּוּעַ (שם), שִׁפּוּעֵי אהלין (שם, וגם עירובין ק"ב, ע"א; שבת, קל"ח, ע"א). כמו שפולי אוהלין (ע"ע שִׁפּוּל) ונמצא גם שִׁפּוּי במקום שִׁפּוּעַ (ע"ע), בתרגום: שִׁפּוּע מותרא (שמות, כ"ו, י"ב) — סֶרַח העודף.

שִׁפְעִי. שע"פ. אחד מבני שמעון (דהי"א, ד', ל"ז).

הַשְׁפָּעָה. שע"נ. שם בנוי מן ההפעיל השפיע. נמצא תדיר בספרים המאוחרים. והוראתו הפעולה (ביותר ההשפעה האלהית), והוא מתאים גם למלה influxus, איינפלוסס, вліяніе.

שָׁפַף שַׁף. פ"י. ענינו כמו שף, רייבען, ניעדערשטאססען, тереть, га-вить. ונמצא במדרשים תדיר הבינוני הפעול שָׁפוּף בהוראת לחוץ דחוק: בני אדם שְׁפוּפִים (בראשית רבה, פכ"ה), ניעדערגעדריקקט, подавленіе. וכן מתנתו מה היא לא שְׁפוּפָה (שם, פ"ם), כלומר אם לא בן־אדם דחוק (והכוונה על יצחק). וכן גם במובן שחוח ורבוץ, געביינגט, наклоненіе, היו רגליהם שְׁפוּפוֹת בארץ (שם, פס"ה). וכן גם: דומה ללסטים שָׁפוּף (שם, פכ"ב), כלומר גזלן שרבץ שחוח על גבי האדמה, שלא יראהו איש, כדי שיתנפל לפתאום. — ומזה בנין פִּלְפֵּל (מרובע): שִׁפְשֵׁף, מרוח ומָרֵק ושחוק, רייבען, פאָליערען, перетъ, полировать: אלא אם כן שִׁפְשֵׁף (מקואות, פ"ט, מ"ב), מצוה לשַׁפְשֵׁף (יומא, ל, ע"א). ועל־ידי השפשוף מטהרים את הדבר: משַׁפְשֵׁף בה (במדבר רבה, פי' כ'), מחליק ומטהר את הפרה. צאו ושַׁפְשְׁפוּם (שבת, קכ"ה, ע"ב), לכו ומרקו היטב והשחיזו את האבנים, כדי שתהיינה טהורות וחלקות.

שִׁפְשׁוּף שע"ז מפועל שִׁפְשֵׁף, מֵרוּק והחלקה, דאס רייבען, גלעטטען, тёрка полировка: מאי מהני שִׁפְשׁוּף.

שְׁפוֹפֶרֶת. שע"נ. קנה חלול, ראָהרע, ראָהר, трубка. אפשר שהוא ממלת שׁוֹפָר: שְׁפוֹפֶרֶת היתה לו לרבן גמליאל, שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה (עירובין, מ"ג, ע"ב), נפל מן השפופרת לשוקת (פרה, פ"ו, משנה א'), לא יקוב אדם שפופרת של ביצה (שבת, פ"ב, משנה ד'), שפופרת הקש והקנה (כלים, פי"ז, משנה י"ז).

שָׂפַק פ"ע עתיד יִשְׂפֹּק. בארמית סְפַק. ענינו השגת המדה הנכונה, גענוגענד זיין, אויסרייכען, быть доста-точнымъ, хватать: אם יִשְׂפֹּק עפר שומרון לשעלים (מלכים א', כ', י'). ההפעיל הִשְׂפִּיק ענינו השגת מדה יתרה, איבער-פלוסס האבען, изобиловать: ובילדי נכרים יַשְׂפִּיקוּ (ישעיה, ב', ו'). ויש מפרשים טפל והתגולל, זיך הערומוואלצען, во-зыться, (ע"ע סָפַק).

שָׂפַק. פ"י כמו סָפַק (ע"ע): יִשְׂפֹּק עלימו כפימו (איוב, כ"ז, כ"ג), דיא האנדע צוזאממענשלאגען, всплескивать руками. ויש אומרים, כי יַשְׂפִּיקוּ (ישעיה, ב', ו'), הוא הפעל ממנו. וזה רחוק.

שֶׂפֶק. שע"ז. מדה גדושה, איבערפלוסס, изобиліе: במלאות שִׂפְקוֹ (סִפְקוֹ) יצר לו (איוב, כ', כ"ב), כשתמלא מדתו ורצה עוד יותר: יסיתך בְשָׂפֶק (שם, ל"ו, י"ח), על ידי העושר והגודש. (וע"ע סֶפֶק).

שָׁפַר. פ"ע. הבריק, היות יפה, טוב, שאן, גלענצענד, גוט זיין, быть

красивымъ, блестящимъ хорошимъ (בערבית ובסורית). ונמצא פעם אחת במקרא: אף נחלת שָׁפְרָה עלי (תהלים, ט"ז, וא"ו). הפִּעל שִׁפֵּר, שאֶן מאַכֶען, дѣлать красивымъ: ברוחו שָׁמים שִׁפְרָה (איוב, כ"ו, י"ג), במקום שִׁפְּרָה כלומר ברוחו שעשתה את השמים יפים. ויש מפרשים שִׁפְרָה כשע"נ, ופירושה: ברוחו נעשו השמים יופי והדר. ובתלמוד: מי שמנקיר ומשַׁפֵּר אותם כחיה זו שֶׁמְשַׁפֶּרֶת את הולד (סוטה, י"א, ע"ב), ולמה נקרא שמה שפרה שֶׁמְשַׁפֶּרֶת את הולד (שמות רבה, פ"א).

שְׁפַר. פ"ע בארמית. היות יפה וטוב ומצוא חן, שאֶן, אנגענעהם זיין, быть красивымъ, пріятнымъ: שְׁפַר קדמי להחויה (דניאל, ג', ל"ב), יִשְׁפַּר עליך (שם, ד', כ"ד), שְׁפַר קדם דריוש (שם, ו', ב'). והוא כמו: אם על המלך טוב, וייטב בעיניו. ובתרגום נמצא גם ההפעיל אַשְׁפַּר: יַשְׁפַּר ח' תחומיה דיפת הוא תרגום יונתן של יַפְתְּ אלהים ליפת (בראשית, ט', כ"ז). וההתפעל אִשְׁתַּפַּר: מה תיטבי דרכך (ירמיה, ב', ל"ג) — מה את מִשְׁתַּפְּרָא באורחותיך.

שֶׁפֶר. שע"ז. יופי. שאֶנהייט, красота. אמרי שֶׁפֶר (בראשית, מ"ט, כ"א), דברים יפים, שאֶנע רעדען, красивыя рѣчи. ובמדרש: על שהיו אמריו שְׁפָרִים (במדבר רבה, פי"ד), ובארמית שְׁפַר גם שוּפְרָא: ועל מיטב הצאן (ש"א, ט"ו, ט') — ועל שְׁפַר ענא. במיטב שדהו (שמות, כ"ב, ד') — שְׁפַר חקליה. — וכליל יֹפִי (יחזקאל, כ"ח, י"ב), מתורגם: משכלל בשופְרֵיהּ. ובתלמוד: שבח שְׁפַר (ב"מ, י"ד, ע"א). שוּפְרֵךְ לנשי (שם, פ"ד. ע"א), שוּפְרֵיהּ דר' יוחנן (שם), האי שוּפְרָא דבלי בארעא (עבודה זרה, כ', ע"א). מִשּׁוּפְרֵי-שוּפְרֵי (פסחים, ג', ע"ב), מן הטוב שבטוב, דאָס אַללערבעסטע, наилучшіе.

שֶׁפֶר. שע"פ. הַר-שֶׁפֶר (במדבר, ל"ג, כ"ג וכ"ד), מקום שחנו בו בני-ישראל.

שִׁפְרָה. שע"פ. אחת מן המילדות העבריות בימי פרעה (שמות, א', ט"ו), ודרשו חז"ל, שהיא יוכבד (עיין רש"י).

שָׁפִיר. שע"פ. מקום בשפלת יהודה (מיכה, א', י"א). ותרגם יונתן שְׁפַר ארעכון.

שַׁפִּיר א). ש"ת: הוראתו בארמית יפה, טוב, שאֶן, גוט. красивый хорошій: עפיה שַׁפִּיר (דניאל, ד', ט'), ובתלמוד: שַׁפִּירֵי ירושלים (ב"מ, פ"ט, ע"א). בתרגומים: טוב טעם (תהלים, קי"ט, ס"ו) — שַׁפִּיר-טעם. מה יָּפוּ דֹדַיִךְ (שיה"ש, ד', י') — כמה שַׁפִּירִין עלי. נשים יפות (איוב, מ"ב, ט"ו) — נשיא שַׁפִּירָתָא. יפת מראה (בראשית, י"ב, י"א) — שַׁפִּירַת חיזו. במיטב הארץ (בראשית, מ"ז, ו') — בְּדְשַׁפִּיר בארעא. ב) תה"פ. שַׁפִּיר, יפה, הגיוני, גוט, בעגרייפליך, хорошо понятно. שַׁפִּיר דמי. שַׁפִּיר קאמינא (ב"מ, פ"ד, ע"א; ברכות, י"ב, ע"א, ועוד).

שְׁפִירוּת. שע"נ. יופי, טוּב, גיטע, שאֶנהייט, красота, доброта: בארמית: ובטוב לבב (דברים, כ"ח, מ"ז), ובשְׁפִירוּת לבא, ואפשר שצריך לקרוא שַׁפִּירוּת.

שׁוֹפָר, שׁוֹפָרוֹת. שע"ז: קרן איל שתוקעים בו, וויעדערהאָרן, бараній рогъ, ביחד עם חצוצרה. וּבַחֲצֹצְרוֹת וּבַשּׁוֹפָרוֹת (דהי"ב, ט"ו, י"ד): בחצצרות וקול שׁוֹפָר (תהלים, צ"ח, ד'). ותוקעים בשופר להפסיק את המלחמה: ויתקע יואב בשׁוֹפָר ויעמדו כל העם (שמואל ב', ב', כ"ח; שם, י"א, ט"ז). וכן גם בעת חג ומועד: בתרועה ובקול שׁוֹפָר (שם, ו', ט"ו, ועוד). וכן גם כדי לאסוף את העם: ויתקע בשׁוֹפָר בהר אפרים וירדו עמו (שופטים, ג', כ"ז), אם יִתָּקַע שׁוֹפָר בעיר ועם לא יחרדו (עמוס, ג', ו'), יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גדול ובאו האֹבדים (ישעיה, כ"ז, י"ג). — וביותר נעשה השופר לחלק מעבודת-

האלהים בראש-השנה, שהוא יום תרועה: תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו (תהלים, פ"א, ד'). וכן גם בשנת היובל: והעברתם שופר תרועה (ויקרא, כ"ה, ט'). ובתלמוד שופר הוא קרן שתוקעים בה בראש-השנה. והשופר היותר טוב הוא של איל לזֵכר אילו של אברהם אבינו, אבל כל השופרות כשרים חוץ משל פרה (ר"ה, פ"ג, משנה ב'). ונקראו גם שופרות — הפסוקים, שנזכרו בהם המלה שופר ושאומרים במוסף של ר"ה, עשרה שופרות (ר"ה, פ"ד, משנה ו'). שופר של פורענות, כלומר פסוק של פורענות שנזכר בו שופר (שם). ונקרא שופר במשנה גם קופסה שמראיה כמו קרן, האָרנארטיגע קאַסטען, рогообразный ящикъ, שבו היו מאספים את נדבות בית-המקדש: שלש עשרה שופרות היו במקדש (שקלים, פ"ו, משנה א', ה').

שְׁפוּרָא, שִׁיפּוּרָא, שׁוֹפְרָא. שע"ז. בארמית שופר: שבעה שׁוֹפְרַיָא (תרגום יהושע, ו', ה'). ובתלמוד: בארבע מאה שְׁפוּרֵי (שבועות, ל"ו, ע"א), כלומר שופרות. — ונמצא גם בהוראת קופסה בשביל נדבות הישיבה: שִׁיפּוּרָא דהוה מעיקרא בי רבי יהודה (גיטין, ס', ע"ב).

שְׁפִיר שע"ז. מלה תלמודית. העור, שבו נמצא הזֶרע המתפתח במעי האשה. דיא הויט דעס עמבריאָ, кожа емабрюна המפלת שפיר מלא מים (נדה, פ"ג, משנה ג'). ידי מלוכלכות בדם ובִשְׁפִיר ובשליה (ברכות, ד', ע"א). ובספרות החדשה משתמשים במלה זו להוראת עמבריאָ, קיים, зачатокъ, зародить.

שַׁפְרִיר. שע"ז. שבט-המלוכה, סצעפטער, скипетръ ונטה את שַׁפְרִירוֹ עליהם (ירמיה, מ"ג, י'). ויש אומרים אפריון המלך, באַלדאַחין, болдахинъ, ונקרא כך ליפיו (משרש שפר). ובפיוט: שַׁפְרִירֵי שחקים, בוראי אפריון השמים, הרקיע.

שְׁפַרְפָּרָא. ש"ע בארמית: עמוד השחר, מאָרגענראָטהע, заря: מלכא בִּשְׁפַרְפָּרָא יקום (דניאל, ו', כ'). ובתרגום: כשחר (ישעיה, נ"ח, ח'), כשְׁפַרְפָּרָא. אבל גם נְהָרָה (איוב, ג', י') מתורגם שְׁפַרְפָּרָא וכן גם המלה אשמורות (איכה, ב', י"ט).

אֶשְׁפָּר שע"ז (שמואל ב', ו', י"ט), מדה של יין (בכושית מַשְׁפַּר — מדה וגביע של יין). ותרגום אחד מששה בהר (חד מן אשתה בתורא), כלומר חתיכה גדולה של בשר, גראָססעספלייש-שטיק, большой кусокъ мяса.

שָׁפַת. פ"י. העמדת הסיר על הכירה, (דען טאָפּף אויף דען הערד שטעללען, поставить (горшокъ на печь): שְׁפֹת הַסִּיר שְׁפֹת (יחזקאל, כ"ד, ג'), שְׁפֹת הסיר הגדולה (מ"ב, ד', ל"ח). ובמובן ציורי לנתינה, פערלייהען, дарить. עם למ"ד היחס: תִּשְׁפֹּת שלום לנו (ישעיה, כ"ו, י"ב). והבטוי: וְלַעֲפַר מָוֶת תִּשְׁפְּתֵנִי (תהלים, כ"ב, י"ו), פירושו: אתה משכיב אותי בעפר המות, כמו שתוחבים את הסיר באפר הכירה. ובתלמוד: הַשּׁוֹפֵת את הקדרה. (חולין, פ"ד, ע"א; סוטה, י"א, ע"ב).

[שְׁפֶת?] במספר זוגי שְׁפַתַּיִם. מלה מצויה שתי פעמים במקרא: א) וְוֵי-העמודים, צעלטפּפלאָקקע, (יחזקאל, מ', מ"ג). ב) כמו מִשְׁפְּתַיִם (תהלים, ס"ח, י"ד). ויש אומרים: האבנים, שמעמידים עליהן את הדוד.

מִשְׁפְּתַיִם. ש"ע בזוגי. נמצא רק שתי פעמים (בראשית, מ"ט, י"ד; שמות, ה', י"ח): גדרות בקר וצאן, פיעההירדען, сарай.

שֶׁצֶף. שע"ז. נמצא פעם אחת: שֶׁצֶף קצף (ירמיה, נ"ד, ח'). כמו שֶׁטֶף קצף, צאָרנערגוסס, изліяніе гнѣва. ויש אומרים ענינו עוצם, העפטיגקייט, ярость. אבל השבעים תרגמו במעט קצף, וועניג צאָרן, малый гнѣвъ. וכן התרגום בשְׁצָא זעירא. וכן פרשו גם דונש בן לברט ור' יונה, הראב"ע והרד"ק והפרחון ועוד,

שָׂק. שע״ז. בארמית, כמו שוק בעברית. שענקעל, бедро: שָׂקוֹהִי (דָניאל ו׳, כ׳).

שַׂק. שע״ז. בהפסק שָׂק. בכנוי שַׂקִּים, ברבוי שַׂקִּים, שַׂקֵּיהֶם. ענינו: **חתיכת צמר (או בד) מעובדת באופן גם או בלתי־מעובדת כלל.** גראָבעם האֶרענעם צייג, грубая власяница. ומשמש במקרא בהוראת: א) חתיכת צמר (או בד) תפורה עם בית־קבול, שמניחים לתוכה זרעונים או זרעים, קמח, לחם ועוד. וכן בארמית ובסורית (סַקָּא) וביונית (Sakkos) וברומאית (saccus) ובאשכנזית זאַקק, мѣшокъ. איש אל שַׂקּוֹ (בראשית, מ״ב, כ״ה, ועוד). או בגד או עור או שָׂק (ויקרא, י״א, ל״ב). שַׂקִּים בלים (יהושע, ט׳, ד׳). — ב) **חתיכת צמר או בד עבה, שחוגרים על מתנים לאות אבל**: ועל מתנים שָׂק (ירמיה, מ״ח, ל״ז). לבכי ולמספד ולקרחה ולחגר שָׂק (ישעיה, כ״ב, י״ב), וירא העם והנה הַשַּׂק על בשרו מבית (מלכים ב׳, ו׳, ל׳). ונקראה הנחת הַשַּׂק לבישה: וַיִּלְבַּשׁ שַׂק ואפר (אסתר, ד׳, א׳), כלומר, שם שק על מתניו ואפר על ראשו. לְבוּשׁ שָׂק (שם, פ׳, ב׳). וחלה עליו גם חגירה: מַחֲגֹרֶת שָׂק (ישעיה, ג׳, כ״ד). ומשמש גם הפועל הציע בשביל הנחת השק והאפר: ושַׂק ואפר יציע (שם, נ״ח, ה׳), שַׂק ואפר יֻצַּע לרבים (אסתר, ד׳, ג׳). — להסיר שַׂקּוֹ מעליו (שם, פ׳, ד׳), כפשוטו ובמובן ציורי: לפשוט את השק מעליו ולנחם אותו. — ונראה, כי שק של אבל היה תפור: שַׂק תפרתי עלי גלדי (איוב, ט״ז, ט״ו); ונראה גם־כן, שהשק היה מלבוש הנביאים, כמו אדרת השער: ופתחת הַשַּׂק מעל מתניך (ישעיה, כ׳, ב׳). ומשמש גם השק בתור מכסה־לילה בשעת יגון ואנינות: וישכב בַּשָּׂק (מ״א, כ״א, כ״ז), לינו בשַׂקִּים (יואל א׳, י״ג), או כסות בכלל (ש״ב, כ״א, י׳). ובספרא (שמיני, ו׳, ח׳): אין לי אלא שַׂק העשוי מן העזים (משער עזים). ושם: מה שַׂק מיוחד טווי ואריג וכו׳.

שָׁקַד. פ״ע. עתיד: יִשְׁקֹד, וַיִּשְׁקֹד. ענינו העיקרי: **זריזות והזדרזות.** וואַכזאַם זיין, שטרעבזאַם זיין, бодрствовать, усердствовать: שׁוא שָׁקַד שומר (תהלים, קכ״ז, א׳); לשוא הוא מזדרז: שָׁקַדְתִּי ואהיה כצפור בודד על גג (תהלים, ק״ב, ח׳). י״א: הייתי עֵר ונזדרזתי; וי״א: הייתי אבל ועגום. — ולעתים קרובות משמש עם עַל במובן הזדרזות ומהירות. שטרעבען, איילען, стараться, спѣшить: שֹׁקֵד אני על דברי לעשׂתו (ירמיה, א׳, י״ב). כאשר שָׁקַדְתִּי עליהם כו׳ אֶשְׁקֹד עליהם כו׳ (שם, ל״א, כ״ח). וַיִּשְׁקֹד ה׳ על הרעה (דניאל, ט, י״ד). וכן במובן **החריצות וההתמדה,** פלייססיג, אייפריג זיין, быть прилежнымъ, усерднымъ: לִשְׁקֹד על דלתותי יום יום (משלי, ח׳, ל״ד). וכן: שֹׁקְדֵי און (ישעיה, כ״ט, כ׳): החרוצים ומתמידים במעשי און: ועל גדיש יִשְׁקוֹד (איוב, כ״א, ל״ב), למרות כל חריצותו סופו לקבר. ובמשנה: הוה שָׁקוּד (או שָׁקוֹד) ללמוד תורה (אבות, ב׳, י״ד). ובתלמוד: לִשְׁקוֹד על דלתי תורה (סנהדרין, י״ד, ע״א), שָׁקְדוּ חכמים על תקנת בנות ישראל (כתובות, ב׳ ע״א), כלומר: השתדלו ונזדרזו לתקן את מצבן. — ונמצא עוד במקרא בהוראת אריבה, לויערן, подстерегать: נמר שֹׁקֵד על עריהם (ירמיה, ד׳). בארמית שְׁקַד. — הפֻּעַל נגזר מן המלה שְׁקֵדִים ונמצא רק בבינוני פעול מְשֻׁקָּדִים, כלומר: נושאי צורת שְׁקֵדִים. מאנדעל־פאָרמיג, миндалеобразный: שלשה גבעים מְשֻׁקָּדִים (שמות, כ״ה, ל״ג, כ״ו). — ובארמית נמצא גם ההתפעל בהוראת התאמצות, זיך בעמיהען, стараться. הוה מִשְׁתַּקֵּיד למסמכיה (סנהדרין, י״ד, ע״א).

שָׁקֵד. שע״ז. א) אילן שגדלים בו פירות ידועים בשם שְׁקֵדִים. מאַנדעל־בוים, миндальное дерево: מקל שָׁקֵד

(ירמיה, א׳, כ״א), וינאץ הַשָּׁקֵד (קהלת, י״ב, ה׳). ויתכן, שאילן זה נקרא בשם שָׁקֵד מפני שהוא ממהר לפרוח ולהנץ (משרש שָׁקַד). — ב) פרי העץ הנזכר, מאנדעל, миндаль. ברבוי: שְׁקֵדִים (בראשית, מ״ג, י״א; במדבר, י״ז, כ״ג). והפירות האלה הם משני מינים: מתוקים ומרים. והוזכרו במשנה: שְׁקֵדִים המתוקים, שְׁקֵדִים המרים (מעשרות, א׳, ד׳, ועוד).

שָׁקוּד (או שָׁקוֹד). ש״ת או בינוני פעול משרש שָׁקַד. ענינו: חרוץ, פלייסיג, прилежный. ומשמש בתור כנוי לחכם אחד (כתובות, מ״ג, ע״א).

שָׂקַד. פעל. נמצא רק פעם אחת בנפעל: נִשְׂקַד על פשעי בידו (איכה, א׳, י״ד). ופירש הרד״ק: ענינו לפי מקומו נקשר או נתחבר, ויש מפרשים: נתעקל העול והקיף את הצואר, ו„שׂקד" (בשי״ן שמאלית) הוא כמו „סגד" — כפוף ועקל. ועיין פירש״י והראב״ע שם. ויש גירסא נִשְׁקַד (בשי״ן ימנית), משרש שָׁקַד. וכך תרגמו השבעים והפשיטתא והוואולגאטא: נזדרז, נתעורר.

שָׁקָה. פועל. בסורסית וערבית וכושית נמצא הקל ממנו בהוראת פועל יוצא, ובעברית לא נמצא הקל, רק ההפעיל הִשְׁקָה, הִשְׁקִיתָה, בעתיד אַשְׁקֶה, וַיַּשְׁקְ. ענינו העיקרי: הנתינה לשתות לבעל חיים (שנרדפים עמו בקצת שנוי: הַלְעִיט, הִגְמִיא, הִרְוָה), טרינקען געבען, טרענקען, напоивать. את האדם: הַשְׁקִינִי נא מעט מים (שופטים, ד׳, י״ט). ותרד כדה על ידה וַתַּשְׁקֵהוּ (בראשית, כ״ד, י״ח). את הבהמות: וַיַּשְׁקְ את צאן לבן (שם, כ״ט, י׳). וַיַּשְׁקְ את הצאן (שמות, ב׳, י״ט). ומשמש פועל זה גם לשם הַרְוָיַת האדמה במים, כדי לעשותה יותר פוריה, בעוואססערן, орошать: וְהִשְׁקָה את כל פני האדמה (בראשית, ב׳, ו׳). לְהַשְׁקוֹת את הגן (שם, פ׳, י׳), כלומר את אדמתו. וְהִשְׁקָה את נחל השטים (יואל, ד׳, י״ח). לְהַשְׁקוֹת מהם יער צומח עצים (קהלת, ב׳, ו׳). מַשְׁקֶה הרים מעליותיו (תהלים, ק״ד, י״ג), ציור בשביל הנחלים היורדים מן ההרים. וְהִשְׁקִיתָ ברגלך כגן הירק (דברים, י״א, י׳). וכן גם בשביל האילנות והצמחים: בעגיעססען, טרענקען, поливать: ודליותיו שלחה לו לְהַשְׁקוֹת אותה (יחזקאל, י״ז, ז׳). ובמשנה: מַשְׁקִין בית השלחין במועד (מועד קטן, א׳, א׳): ושמושו ביחס־הפעול כפול בשביל הנשוא והדבר: וַתַּשְׁקֶיןָ את אביהן יין (בראשית, י״ט, ו׳), ולצמאי יַשְׁקוּנִי חֹמֶץ (תהלים, ס״ט, כ״ב). ולפעמים בא „את" בשני היחוסים: יַשְׁקֶה את האשה את המים (במדבר ה׳, כ״ו), וְהִשְׁקִיתָה אתו את כל הגוים (ירמיה, כ״ה, ט״ו). ופעם אחת ביחס הבי״ת בשביל הדבר: וַתַּשְׁקֵמוֹ בדמעות שליש (תהלים, פ׳, ו׳). — וַיַּשְׁקֵנוּ מי ראש (ירמיה, ח׳, י״ד, ועיין גם ט׳, י״ד; כ״ג, ט״ו), ציור להטלת פורענות גדולה, וכן: הִשְׁקִיתָנוּ יין תרעלה (תהלים, ס׳, ה׳). — וְהַשְׁקוֹת בכלי זהב (אסתר, א׳, ז׳), כמו מכלי זהב. — הפֻּעַל נמצא רק פ״א בעתיד: ומוח עצמותיו יְשֻׁקֶּה (איוב, כ״א, כ״ד), להוראת מצב נשוא פעולת־ההפעיל, געטרענקט, דורכּפייכטעט ווערדען, быть напоенымъ, пропитанымъ.

שִׁקּוּי. ש״ז. נגזר משרש שקה. ענין השתיה, והמשקה, טרענק, געטרענק, напитокъ, питьё. ברבוי: שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי (הושע, ב׳, ז׳): הדברים שאני שותה. — וְשִׁקֻּוַי בבכי מסכתי (תהלים, ק״ב, י׳). תמורת וְשִׁקּוּיַי. ובאופן ציורי משמש לבריאות וחלוץ־עצמות, ערקוויקונג, освѣженіе: וְשִׁקּוּי לעצמותיך (משלי, ג׳, ח׳).

שֹׁקֶת. שע״נ. נמצא פ״א במקרא ביחיד: ותער כדה אל הַשֹּׁקֶת (בראשית, כ״ד, כ׳), ופעם שניה ברבוי ובסמיכות: בְּשִׁקֲתוֹת המים (שם, ל׳, ל״ח). ענינו: צנור רפוד עץ או אבן, שעוברים

בו המים מן הבאר בשביל שתית החיות. טראֶנקרינגע, поила, каналъ для водопоя. ובמשנה: שתי שְׁקָתוֹת שבאבן אחת (פרה, ה', ח').

מַשְׁקֶה. א) בינוני של הִשְׁקָה: מי שנותן לשתות. ונתיחד בשביל מי שמוזג את היין למלך ונותן הכוס על כפו: מונדשעק, виночерпіе. הַמַּשְׁקֶה (בראשית, מ', ה'), ונקרא גם שַׂר הַמַּשְׁקִים (שם, פסוק ב', ועוד), הממונה על המוזגים. — ב) שע"ז. ענינו: נוזל הראוי לשתיה, געטראֶנק, напитокъ: וכל מַשְׁקֶה אשר ישתה (ויקרא, י"א, ל"ד). ובהוראה זו במשנה: שבעה מַשְׁקִין הן (מכשירין פ"ו, משנה ד'). ונמצא הרבה בתלמוד. ג) שם הפועל. השתיה. כלי־מַשְׁקֶה (מלכים א', י', כ"א): הכלים ששותים מהם, טרינקגעפֿאֶססע, посуды для питья. ד) ש"ע. אדמה רטובה ופוריה, בעוואֶססערטעס פֿרוכטבארעס לאַנד, орошенная плодородная земля: כי כלה מַשְׁקֶה (בראשית, י"ג, י'). מִמַּשְׁקֵה ישראל (יחזקאל, מ"ה, ט"ו), מן האדמה הפוריה של ישראל. ובארמית של התרגומים: מַשְׁקֵי; מַשְׁקְיָא, וברבוי מַשְׁקַיָּא, ענינו כמו מִשְׁתֶּה בעברית, כלומר סעודה, ארוחה גדולה, מאַהל, גאַסטמאַהל. пиръ, пиршество: עשה מִשְׁתֶּה (אסתר. א', ג'), תרגומו: עבד מַשְׁקְיָא. — ימי משתה (שם, ט', כ"ב), בתרגום שני: יוֹמָתָא דְמַשְׁקַיָּא.

שִׁקְיָן, שִׁיקְיָן. שע"ז בארמית, ענינו כמו מַשְׁקֶה בעברית, דבר הראוי לשתיה. געטראֶנק, напитокъ. וכל מִשְׁרַת ענבים (במדבר, ו', ג') תרגם יונתן: וכל שִׁיקְיָנֵי דאיתרו ביה ענבי. וכן גם בתלמוד: כל שִׁיקְיָנֵי מסו ומטללי (שבת, ע"ח, ע"א). כולהו שִׁיקְיָנֵי (שם, קמ"ז, ע"ב).

שְׁקוּתָא. ש"נ בארמית. ענינו שְׁתִיָּה. דאס טרינקען, питьё: והַשְׁתִיָּה (אסתר, א', ח'), תר': וְשָׁקוּתָא. ובתלמוד: שָׁקְיוּתָא או שְׁקְיוּתָא: תהוי שְׁקְיוּתֵיה (פסחים, ק"ז, ע"ב).

שָׁקֵי, שָׁקְיָא. בינוני על שְׁקִי בארמית. כמו מַשְׁקֶה בעברית, מוזג היין, דער וויינאיינגיססער, наливающій, наливающій вино: חמרא למריה וטיבותא לְשָׁקְיֵיה (ב"ק, צ"ב, ע"ב).

שָׁקַט. פ"ע. עתיד: אֶשְׁקֹט. יִשְׁקֹט. אֶשְׁקֳטָה (ישעיה, י"ח, ד'). ענינו: מצב של מנוחה ומרגוע. רוהע האַבען, רוהען, покоиться, имѣть покой. ומשמש: א) ביחס אל אדם, שאינו סובל מתמורות החיים, וביחס אל עם לארץ, שאינם סובלים ממלחמות והתנפלות מחוץ. בארמית שְׁקַט (בערבית יש לשרש זה הוראת נפילה לארץ). והוא בא ביחד עם עוד פעלים המורים על מנוחה: עם שָׁלֵו: לא שלותי ולא שָׁקַטְתִּי (איוב, ג', כ"ו), כלומר: החיים לא נתנו לי שלוה ומרגוע! ושֹׁקֶטֶת ושלוה (דברי הימים א', ד', מ'): ארץ שנמצאה במנוחה ושלום לה מעברים. — ועם שַׁאֲנָן: וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן ואין מחריד (ירמיה, ל', י"א), יהא במצב של מנוחה ושלום: שַׁאֲנַן מואב מנעוריו ושֹׁקֵט הוא אל שמריו (שם, מ"ח, י"א), הוא כיין הנח על שמריו, ופירושו בצדו: ולא הורק מכלי אל כלי, כלומר. לא החרידו מנוחתו. — ועם בֹּטֵחַ: שֹׁקֵט ובטח (שופטים, י"ח, ז', וכ"ז), ביחס אל עם, ששלום לו מכל צד. — ותִּשְׁקֹט הארץ (שופטים, ג', י"א, ועוד), היה שלום בארץ: והארץ שָׁקְטָה ממלחמה (יהושע, י"א, כ"ג), נחה ממצב המלחמה. והעיר שָׁקָטָה (מ"א, י"א, כ'), וכן גם: ארץ יראה ושָׁקָטָה (תהלים, ע"ו, ט'), יושבת ושֹׁקֶטֶת (זכריה, א', י"א); ב) ביחס אל האדם או אל אלהים, כשהוא נמצא במצב של מרגוע ואי־פעולה. אין רוהע פֿערהאַררען, пребывать въ покоѣ:

כי לא יִשְׁקֹט האיש כי אם כלה הדבר היום (רות, ג׳, י״ח), לא ישב בחבוק ידים: אֶשְׁקֳטָה ואראה במכוני (ישעיה, י״ח, ד׳), אשאר במנוחה. וכן: אל תחרש ואל תִּשְׁקֹט אל (תהלים, פ״ג, ה׳). ובציור אל החרב: עד אנה לא תִשְׁקֹטִי.. איך תִּשְׁקֹטִי (ירמיה, מ״ז, ו׳, ז׳). ובתלמוד נמצא הפעול שָׁקוּט בהוראת צונח, (כמו הָיָשֵׁן), געזענקט, опущенный: שראשו שָׁקוּט מלפניו (משנה בכורות, ז׳, א׳), שמא צוארה נאה—שָׁקוּט הוא (נדרים. ס״ו, ע״ב) עבה ומכווץ וקשה, צוזאממענגעדריקקט, דיקק, толстый, при- плюснутый.

ההפעיל: הִשְׁקִיט. ענינו א) במובן פועל עומד, דומה בהוראתו אל הקל, מצב המנוחה, המרגעה, זיך רוהיג פערהאלטען, זיך בערוהיגען. пребывать въ покоѣ, успокаиваться: הַשְׁקֵט לא יוכל (ישעיה, נ״ז, כ׳; ירמיה, מ״ט, כ״ג). לא יוכל להֵרגע, להיות במנוחה: השמר וְהַשְׁקֵט (ישעיה, ז׳, ד׳), הרגע, היה במנוחה. בהַשְׁקֵט ארץ מדרום (איוב, ל״ז, י״ז), כשהארץ וכל אשר עליה נמצאים במצב מנוחה, עיפות ושנה מחמת החום הגדול הבא מדרום. וכן גם: והוא יַשְׁקִיט (שם, ל״ד, כ״ט), ואפשר שכאן הוראתו כפועל יוצא. ב) במובן פועל יוצא: ההבאה לידי מצב של מנוחה, בערוהיגען, успокаивать. וארך אפים יַשְׁקִיט ריב (משלי, ט״ו, י״ח). וכן עם יחס־הלמ״ד בשביל הנשוא: לְהַשְׁקִיט לו מימי רע (תהלים. צ״ד י״ג).

הַשְׁקֵט. שם הפועל מהפעיל: הִשְׁקִיט. ענינו: מנוחה, (רוהע, покой: בהַשְׁקֵט ובבטחה (ישעיה, ל׳, ט״ו), הַשְׁקֵט ובטח (שם, ל״ב, י״ז), ושלות הַשְׁקֵט (יחזקאל, ט״ז, מ״ט).

שֶׁקֶט. ש״ז. משרש שָׁקַט. ענינו מנוחה, שלוה, רוהע, миръ: ושלום ושֶׁקֶט (דה״א, כ״ב, ט׳). ובמשנה: שֶׁקֶט לרשעים רע להם ורע לעולם (סנהדרין, ח׳, ה׳): שלות הרשעים.

שִׁקְטְנָא או שְׁקִיטְנָא. שע״ז. מין עוף. ויש ממנו גוון בעל שוקים אדומות, ארוכות או קצרות: שְׁקִיטְנָאֵי אריכי שקי וסומקי שריין.. גוצי לסומקי אסירי (חולין, ס״ג, ע״א). ובערוך הגירסא שִׁקְטְנָאֵי (בלא יו״ד). וכנראה הוא העוף הנקרא בלשונות שונות, פלאמינגא, фламинго.

שָׁקַל. פ״י. עתיד יִשְׁקֹל, בוי״ו־ההפוך: וָאֶשְׁקֲלָה (ירמיה, ל״ב, ט׳), וָאֶשְׁקֳלָה (עזרא, ח׳, כ״ה) כתיב: וָאֶשְׁקוֹלָה). ענינו העיקרי: ההערכה והמדידה על כף המאזנים. וואגען, вѣсить. ושמושו ביחס הפעול: וְשָׁקַל את שער ראשו (שמואל ב׳, י״ד, כ״ו). איה שֹׁקֵל (ישעיה, ל״ג, י״ח). וְשָׁקַל בפלס הרים וגבעות במאזנים (שם, מ׳, י״ב). והונח גם בשביל הערכת הכסף במאזנים: וָאֶשְׁקֹל הכסף במאזנים (ירמיה, ל״ב, י׳). אבוואגען, отвѣсить. וכן: וכסף בקנה יִשְׁקֹלוּ (ישעיה, מ״ו, ו׳): הם מעריכים את הכסף בקנה־המדה (כלומר במאזנים. וע׳ קָנֶה). — ובזמן הראשון לא היו עוד מטבעות מצויים, והיו משלמים את מחיר הדברים בחתיכות־כסף (רצי־כסף) על־פי המשקל, ועל־כן הונח הפעל שָׁקַל גם בשביל תשלומי מעות ופרעון, בעצאהלען, уплачивать: וַיִּשְׁקֹל אברהם את הכסף (בראשית, כ״ג, ט״ז), כסף יִשְׁקֹל כמהר הבתולת (שמות, כ״ב), למה תִשְׁקְלוּ כסף בלוא לחם (ישעי׳ נ״ה) ומשמש ביחס־הפעול בשביל דבר התשלומים וביחס־הלמ״ד בשביל מקבל התשלומים: וָאֶשְׁקֲלָה לו את הכסף (ירמיה, ל״ב, ט׳), או במלת לִפְנֵי (בשביל מקבל התשלומין): עד תִּשְׁקְלוּ לפני השרים (עזרא, ח׳, כ״ט). או: על־יַד: וָאֶשְׁקֲלָה על יָדָם (שם, פ׳, כ״ו), או על־יְדֵי: אֶשְׁקוֹל עַל יְדֵי עֹשֵׂי המלאכה (אסתר, ג׳, ט׳). או על כַּפֵּי:

אנכי שֹׁקֵל עַל כַּפַּי אלף כסף (שמואל
ב׳, י״ח, י״ב). ואם המקבל אינו בעל
רוח חיים — במלת עַל: לִשְׁקוֹל עַל
גנזי המלך (אסתר, ד׳, ז׳). — יִשְׁקְלֵנִי
במאזני צדק (איוב, ל״א, ו׳), בטוי
ציורי בשביל הנסיון, בחינת־הלב,
פריפֿען, испытывать. ובלשון המאוחרת
יש עוד למלה שָׁקַל הוראת **תשלומי**
שקל־הקדש, די טעמפעלשטייער בע־
צאהלען, уплачивать храмовой сборъ. כל
כהן שֶׁשׁוֹקֵל אינו חוטא (שקלים, פ״א, משנה
ד׳), המודר הנאה מחברו שׁוֹקֵל לו את
שקלו (נדרים, פ״ד, מ״ב). והבינוני הפעול
שָׁקוּל יש לו הוראה של **שוה בערכו,**
במדתו, במספרו, גלייכוויעגענד,
גלייכבעדייטענד, равновѣсный, равно-
знаущій: שֶׁשְּׁקוּלָה (ברכת הגשמים)
כתחית המתים (ברכות, ל״ג, ע״א), שוה
זו לזו בערכה: מכדי שְׁקוּלִין הן (בבא
קמא, ג׳, ע״א). שמואל שֶׁשָּׁקוּל כנגד
משה ואהרן (במדבר רבה, פי״ח). ובהוראה
מיוחדת: אין בית־דין שָׁקוּל (סנהדרין,
ג׳, ע״ב. ובכ״מ), אין ב״ד שוה במספר,
כלומר מספר החברים של בית־הדין אין
לעשות זוגי, כדי שלא יהא אפשר
שמספר המחייבים יהי שוה למספר
המזכים, ומזה הבטוי: עדיין הדבר
שָׁקוּל, כלומר, מוטל בספק, מפני שיש
בו פנים לכאן ולכאן במדה שָׁוָה,
צווייפֿעלהאפֿט, сомнительный.

הנפעל: נִשְׁקַל, ענינו: **העליה על**
כף־המאזנים. בשביל הערכה.
געוואָגען ווערדען, быть взвѣшенымъ: לוּ
שקול יִשָּׁקֵל כעסי והותי (איוב, ו׳, ב׳),
בטוי ציורי במובן: אילו אפשר היה
למיד את כעסי. וכן גם העליה בתור
תשלומין, בעצאהלט ווערדען, быть упла-
ченнымъ: נִשְׁקַל הכסף (עזרא, ח׳, ל״ג),
לא יִשָּׁקֵל כֶּסֶף מחירה (איוב, כ״ח,
ט״ו). — הפִּעֵל: שִׁקֵּל, הוראתו בספרות
החדשה היות בעל־חשבון, אדם חי רק
על השכל היקר, בערעכֿנענד, быть
разсчётливымъ — ההפעיל: הִשְׁקִיל

הוראתו במדרש — העריך, אבשאֶטצען,
оцѣнивать, שהיה יושב וּמַשְׁקִיל את
בתו (ב״ר, פנ״ט), מעריך אותה.

שֶׁקֶל. שע״ז. א) **מדה ידועה של**
המאזנים: מאתים שְׁקָלִים
באבן המלך (שמואל ב׳, י״ד, כ״ו). **תשע**
ועשרים ככר ושבע מאות ושלשים שֶׁקֶל
בשֶׁקֶל הקדש (שמות, ל״ח, כ״ה). והיתה
מדת־הקדש יותר גדושה ממדת־חול.
ומשמש למדת הזהב והכסף והנחשת
(שם, פסוק כ״ט). וכן גם: וּמִשְׁקַל השריון
חמשת אלפים שְׁקָלִים נחֹשֶׁת (שמואל
א׳, י״ז, ה׳), ובשביל ברזל: שש מאות
שְׁקָלִים ברזל (שם, שם, פ׳, ז׳). ומדת
שֶׁקֶל כסף **היתה לדבר של חליפין**
עובר לסוחר בזמן שלא היו
עוד המטבעות מצויים: ארבע
מאות שֶׁקֶל כסף (בראשית, כ״ג, ט״ו),
חמשים שֶׁקֶל כסף (ויקרא, כ״ז, ג׳, וכ״פ).
וכן גם: מחצית הַשֶּׁקֶל (שמות, ל׳, י״ג),
שְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל (נחמיה, י׳, ל״ג). ונקראה
מחצית השקל גם בֶּקַע (עיי״ש). והשקל
בסתם כֶּסֶף: בעשרים כסף (בראשית,
ל״ז, כ״ח, וכ״פ). השֶׁקֶל המלא הוא של
עשרים גֵּרָה (שמות, כ״א, י״ג, וכ״פ).
והוא שֶׁקֶל־הקדש, והוא חלק ששים
של הַמָּנֶה אצל יחזקאל: עשרים שְׁקָלִים
חמשה ועשרים שְׁקָלִים עשרה וחמשה
שֶׁקֶל המנה יהיה לכם (יחזקאל, מ״ה,
י״ב), ומקודם היה הַמָּנֶה חמשים שקלים
ובימי יחזקאל הוסיפו עליו שתות (ועיין
בכורות, ה׳, ע״א—ע״ב, ובתוספות שם).
ונראה שנפחת אז שקל־הַכסף בשָׁוְיוֹ
כדי שתות. ובזמן המשנה היו שני
מיני שקלים: השקל הפשוט של ב׳
דינרים או זוזים, ושקל הקדש של ד׳
דינרים, ונקרא גם סֶלַע (עיי״ש). —
ובמשנה ותלמוד נקראה בשם שֶׁקֶל
תרומת־הקדש, טעמפעלשטייער, храмо-
вой сборъ (מסכת שקלים, ובכ״מ), שהיתה
מתחלה מחצית השקל. — ובזמן בית
שני היו מלכי בית־חשמונאי טובעים
מטבעות כסף ירשום עליהם: „שֶׁקֶל

ישראל" וגם „ירושלים הקדושה".

מִשְׁקָל. א) שם הפועל משרש שָׁקַל. ענינו ה ה ע ר כ ה ב מ א ז נ י ם, דאס וואֶגען, взвѣшиваніе מאֹזְנֵי־מִשְׁקָל (יחזקאל, ה׳, א׳), מאזנים ששוקלים בהם. ב) ש״ז משרש זה. ענינו: ה כ ו ב ד, ה מ ד ה ב מ א ז נ י ם. געוויכט, вѣсъ. בקע מִשְׁקָלוֹ (בראשית, כ״ד, כ״ב), עשרה זהב מִשְׁקָלָם (שם), כלומר, עשרה שקלים הכובד שלהם בזהב: במדה בַּמִּשְׁקָל ובמשורה (ויקרא, י״א, ל״ה). והשיבו לחמכם בַּמִּשְׁקָל (שם, כ״ו, כ״ו), כלומר ב מ ד ה ז ע ו מ ה. ולעמת זאת בְּמִשְׁקָלוֹ (בראשית, מ״ג, כ״א) — ב מ ד ת ו ה ש ל מ ה, פאָללוויכטיג, полновѣсно לא היה מִשְׁקָל לנחשת כל הכלים האלה (מלכים ב׳, כ״ה, ט״ז) — מרתם היתה גדולה מכל שעור. לעשות לרוח מִשְׁקָל (איוב, כ״ח, כ״ה), האלהים קובע את כובד הרוח, שהוא נראה בעיני האדם קל מכל שעור. ונמצא פ״א: מִשְׁקוֹל במקום מִשְׁקָל (יחזקאל, ד׳, י׳).

מִשְׁקֶלֶת (נמצא רק בהפסק מִשְׁקָלֶת), **מִשְׁקֹלֶת.** ש״נ משרש שקול. ענינו: ח ת י כ ת מ ת כ ת ש ק ו ש ר י ם ע ל י ה ח ו ט ו מ פ נ י ה כ ו ב ד ש ל ה ה ו א מ ת מ ת ח ב ק ו ז ק ו ף כ ל פ י ה א ר ץ, וענקבליי, лотъ грузило, отвѣсъ. והוא ממכשירי הבנאים: ושמתי משפט לקו וצדקה לְמִשְׁקָלֶת (בהפסק, ישעיה, כ״ח, י״ז) — אסדר את בנין העולם באופן שהמשפט והצדקה יהיו למכשירי. עבודתו הראשיים: את קו שמרון ואת מִשְׁקֹלֶת בית אחאב (מ״ב, כ״א, י״ג), כלומר, את הגורל של שמרון ובית אחאב, וזהו בטוי ציורי. ובמשנה: חוט־הַמִּשְׁקוֹלֶת (כלים, כ״ט, ג׳). ובתלמוד: בחרוב ובשקמה כנגד הַמִּשְׁקוֹלֶת (בבא בתרא, כ״ז, ע״ב), כלומר בקו זקוף, זענקרעכט, отвѣсно, ובארמית מַשְׁקוֹלְתָּא. ונמצאה עוד מלה זו במשנה בהוראת הדבר הכבד שמניחים על המאזנים בתור מודד הכובד. געוויכטשטיין, гиря: הַמִּשְׁקָלוֹת (כלים, י״ב, ה׳), ובלשון־העם משמשת מלה זו להוראת מקום מסופק ומסוכן, שהדבר שקול אם יחזיק מעמד או יפול: הכלי עומד על „מִשְׁקוֹלֶת".

שִׁקּוּל. ש״ז בתלמוד: משרש שָׁקַל. שִׁקּוּל־הדעת. ענינו: ה ע מ ד ת ה ד ב ר ע ל מ א ז נ י ה ש כ ל ו ה ה ג י ו ן ובירור כל הטענות בשבילו וכנגדו, ערוואֶגונג, געדאַנקליכע אַבשאֶטצונג, взвѣшиваніе, обсужденіе. היכי דמי שִׁקּוּל הַדעת (סנהדרין, ל״ג, ע״א). טעה בדבר תורה, טעה בשִׁקּוּל הדעת (שם).

שְׁקַל פ״י בארמית (וכן בסירית). ענינו: א) נ ט י ל ה, ל ק י ח ה, נעהמען, פאָרטנעהמען, брать, отбирать: והוה ממוכן שְׁקֵל אתתא דפ־סיתא (תרגום שני, אסתר א׳, ט״ז): לקח לו אשה פרסית. ותרגום מעדה בגד ביום קרה (משלי, כ״ה, כ׳): דשָׁקֵל מרטוטא מן חבריה. כלומר לוקח, עושק. ובתלמוד: אנא שְׁקִילְנָא בישרא מקמי שמעיה דרבא (בבא בתרא, כ״ב, ע״א). שְׁקֵל־גלימא (סנהדרין, ז׳, ע״ב). — ב) נ ש י א ה: טראַגען, ברינגען, носить, приносить במתא דירקא ירקא שקול (מנחות, פ״ה, ע״א). — שְׁקַל וטְרָא הוא תרגום של נָשָׂא וְנָתַן. וענינו ב י ר ו ר ד ב ר ע ל י ס ו ד ה ט ע נ ו ת, בעאורטיילען, обсуждать דלא שְׁקִיל וטְרִי בהדיה (בבא מציעא, ס״ד, ע״א, ובכ״מ). ומזה: שַׁקְלָא וְטַרְיָא — משא־ומתן, אונטערהאַנדלונג, דעבאַטטע, пренія, переговоры.

שָׁקוֹלָא שע״ז בארמית (ובסורית) ענינו נושא־סבל, טראֶגער, носильщикъ. הני שָׁקוֹלָאֵי דתברי חביתא דחמרי לחנואה (ב״מ, צ״ט, ע״ב; חולין, ק״ה, ע״ב).

שִׁקְמָה. שע״נ. ענינו א י ל ן שמגדל פ י ר ו ת ידועים, ד ו מ י ם ל ת א נ י ם, והוא גדל במצרים ובשפלת יהודה. מוילבעערפייגענבוים, סיקאָמאָרע, сикоморовое дерево: יהרג בברד גפנם

וְשִׁקְמוֹתָם בחנמל (תהלים, ע״ח, מ״ז), כַּשִּׁקְמִים אשר בשפלה לרוב (מלכים א׳, י׳, כ״ז). ובתלמוד: סימן לשפלה שִׁקְמִים (פסחים, נ״ג, ע״א). ולדוד המלך היה שר מיוחד ממונה על הזיתים והשקמים אשר בשפלה (דהי״א, כ״ז, כ״ח). — בתולת־שִׁקְמָה (נדה, ח׳, ע״ב): שִׁקְמָה שלא נכרתו עוד ענפיה (ועיין בתולה). בְּנוֹת שִׁקְמָה (דמאי, א׳, א׳) — תאנים שהורכבו בערמון (ועיין ברכות, מ׳, ע״ב). עמוס הנביא היה בולס שִׁקְמִים (עמוס, ז׳, י״ד), וע׳ בלס. ובמדרש נמצא: כשִׁקְמָה זו שהיא עושה בארץ שש מאות שנה (בראשית רבה, פי״ב). ונמצא במשנה שִׁקְמוֹנָה, שע״פ של מקום (דמאי, שם), ונקרא בל״ם כך על שהיו הרבה שקמות בו. והוזכרו ריסי שִׁקְמוֹנָה (שם. ועיין ריס). ועל עיר זו התיחס ר׳ שמעון הַשִּׁקְמוֹנִי, אחד מתלמידי ר׳ עקיבא (ע׳ ספרי שלח, סי׳ קי״ד. בבא בתרא, קי״ט, ע״א). ועיר זו היתה קרובה אל חיפה ונזכרה בשם Sikominos, והיום היא נקראת בערבית „חיפה העתיקה״.

שָׁקַע. פ״ע. ענינו צניחה למטה, ירידה, טביעה, פערזינקען, опускаться, утопать: ככה תִּשְׁקַע בבל (ירמיה, נ״א, ס״ד), ותִּשְׁקַע האש (במדבר, י״א, ב׳), כלומר ירדה למטה, התמעטה וע״י כך כבתה: ושָׁקְעָה כיאר מצרים (עמוס, ט׳, ה׳), נראה: וירדה כירידת יאור מצרים בשעה שמימיו מתמעטים. ובמדרש: שָׁקְעָה ספינתו בים (ויק״ר, ראש פל״ז), כמו צללה וטבעה. ובתלמוד התיחד פועל זה בשביל ירידת השמש לפנות ערב: שָׁקְעָה חמה (ע״ז, ח׳, ע״א). מִשֶּׁתִּשְׁקַע חמה (שבת, ל״ד, ע״ב וב״מ. והבינוני שׁוֹקֵעַ משמש במשנה להוראת מצב דבר, שאמצעיתו היא יורדת ושפלה משוליו. קאָנקאוו, во-гнутый. צלוחית שפיה שׁוֹקֵעַ (מקואות, י׳, א׳). וכן טבעת שחותמה שׁוֹקֵעַ (עבודה זרה, מ״ג, ע״ב), ונגודו במובן: בולֵט (קאָנוועקס. выпуклый). — ובארמית

שְׁקַע כמו טְבַע: צְלָלוּ (שמות, ט״ו, י׳), ת״י: וּשְׁקָעוּ.

הנפעל נִשְׁקַע. ענינו כמו הקל, צניחה למטה, ירידה: זינקען, опус-каться: וְנִשְׁקְעָה כיאור מצרים (עמוס, ח׳, ח׳, והכתיב ונשקה), כמו וְשָׁקְעָה.

הפִּעֵל שִׁקַּע נמצא רק בתלמוד. ענינו הטבעה. פערזענקען, опускать: מְשַׁקְּעִין את הקורה בארץ (סנהדרין ו׳, ד׳). וכן במובן הקביעה של דבר בדבר אחר. ההכנסה. איינזעטצען, вмѣщать, всаживать: עד שלא שִׁקַּע בו רבי רוב משניות (ירושלמי, שבת, פט״ז, הלכה א׳), עד שלא הכנים אליו. ובמובנים אלו גם הפעול מְשֻׁקָּע. כסא שרגליו מְשֻׁקָּעוֹת בטיט (ירושלמי, ביצה, פ״ב, הלכה י׳), כמה הלכות נאמרו למשה מסיני וכולהו משוקעות במשנה (ירוש׳, חגיגה, פ״א, הל׳ ח׳). וכן גם בארמית: מְשַׁקְּעָא בארעא (תרגום שני, אסתר, ט׳, י״ד). שקועי מְשַׁקַּע להו (מנחות, צ״ו, ע״א).

ההפעיל הִשְׁקִיעַ. ענינו. א) הורדה (של המים), זענקען (דאס וואססער), опускать (воду). אז אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהם (יחזקאל, ל״ב, י״ד), וכל היכן שהמים יורדים יותר ועמוקים יותר באדמה הם יותר צלולים ובריאים. ב) לחיצה, דריקקען. нажимать: ובחבל תַּשְׁקִיעַ לשונו (איוב, מ׳, כ״ה), י״א תשקיע באה כאן בהוראת קשירה, וי״א — בהוראת רציעה. — ובמדרש הִשְׁקִיעַ הקב״ה גלגל חמה (בראשית רבה, פס״ח), כלומר הוריד.

ההִתְפַּעֵל (נתפעל) נִשְׁתַּקַּע נמצא בתלמוד. והוראתו א) שמיעה, זיך מישען, смѣшиваться: משפחה שנִשְׁתַּקַּע בה פסול וכו׳, וכולם נִשְׁתַּקְּעוּ בכהונה גדולה (ירושלמי, קדושין, פ״ד, סוף הל׳ א׳; ובבלי קדושין, ע׳, ע״ב הגירסא: נטמע, נטמעו). ב) השתכחות (בתור ירידה אל תהום העבר, הנצח), אין פערגעססענהייט געראטען, забываться заглохнуть: עד שֶׁיִּשְׁתַּקַּע שם ע״ז ממנו (קדושין, ע״ה, ע״א), כלומר: שישכח. נִשְׁתַּקַּע שם

בעלים (ערכין, ו׳, ב׳). אִתְפְּעֵל אִשְׁתְּקַע בארמית, ענינו כמו הקל שָׁקַע בעברית. וַתִּשְׁקַע האש (במדבר, י״א, ב): וְאִשְׁתְּקַעַת. ככה תִּשְׁקַע (ירמיה, נ״א, ס״ד), תר׳: תִּשְׁתְּקַע. ובכ״מ.

מִשְׁקָע. שע״ז. בסמיכות מִשְׁקַע. (מים) צלולים, בריאים. אבגעזעטצטעס (וואססער), осѣвшая (вода): וּמִשְׁקַע מַיִם תשתו (יחזקאל, ל״ד, י״ח).

שְׁקִיעָה. ש״נ. ענינו צלילה וטביעה. זינקען, утопаніе: אם היה לפניו דרך של שְׁקִיעָה מהלך הוא על האבנים (שמו״ר, פט״ו), מצולה שאפשר לשקוע בה. שְׁקִיעַת-החמה — ירידת החמה, הערב שמש, זאננענאונטערגאנג, заходъ солнца. נמצא כ״פ בתלמוד.

שְׁקִיעֲתָא. ש״נ בארמית כמו שְׁקִיעָה בעברית: בִּשְׁקִיעֲתָא דנהרא. (ע״ז, נ״ז, ע״א), כמו בשקיעת היום, החמה.

שִׁקּוּעַ. ש״ז. משרש שָׁקַע. ענינו: א) הורדת הדבר לעומק, פערזענקונג, איינזענקונג, опусканіе. גזרת שִׁקּוּעַ (זבחים, כ״א, ע״א), — גזרת הורדת הכיור אל הבור (עיי״ש). וקרוב לזה ענינו השני. ב) מקום עמוק, פערטיע-פונג, углубленіе: הַלַּפִּיד ובית שִׁקּוּעוֹ (כלים, ב׳, ח׳). בארמית: שִׁקּוּעָא.

שְׁקַעֲרוּרֹת. ש״נ ברבוי. מלה משמשת מקומות עמוקים, פערטיע-פונגען, углубленіе. נמצא פ״א במקרא שְׁקַעֲרוּרֹת (ויקרא, י״ד, ל״ז), תרגומו: פַּחֲתִּין.

1) שָׁקַף. פועל. נמצא במקרא רק בנפעל ובהפעיל. הנפעל נִשְׁקַף. ענינו: א) התרוממות, עמפאר-ראגען, זיך ערהעבען, возвышаться подни-маться: הַנִּשְׁקָף על פני הישימן (במדבר, כ״ג, כ״ח), המתרומם על פני המדבר. וכן: וְנִשְׁקָפָה על פני הישימן (שם, כ׳, כ׳). רעה נִשְׁקְפָה מצפון (ירמיה, ו׳, א׳), כמו קמה, באה, מתרוממת: הַנִּשְׁקָפָה כמו שחר (שה״ש, ו׳, י׳), המתרוממת (כשאדם הולך וקרוב הוא נעשה יותר גדול). ועל ידי ההתרוממות ממטה למעלה נשקף: ב) הבטה לכל עברים במהלך רחוק, וויט הערום שויען, далеко обозрѣвать: בעד החלון נִשְׁקְפָה (שופטים, ה׳, כ״ח; ודומה לזה גם ש״ב, ו׳, ט״ז; משלי, ז׳, ו׳). וצדק משמים נִשְׁקָף (תהלים, פ״ה, י״ב). — ההפעיל הִשְׁקִיף דומה בהוראתו לנפעל: ההתבוננות ממרום, הערונטערזעהען, смотрѣть внизъ בעד החלון (בראשית, כ״ו, ח׳; מלכים ב׳. ט״ו, ל׳), וַיַּשְׁקִיפוּ אליו שנים שלשה סריסים (שם, פס׳ ל״ב), וַיַּשְׁקֵף על פני סדום ועמרה (בראשית, י״ט, כ״ח), ממעלה למטה. ונתיחד בשביל האלהות שהוא למעלה בשמים: עד יַשְׁקִיף וירא ה׳ משמים (איכה, ג׳, נ׳), הִשְׁקִיף ממרום קדשו (תהלים, ק״ב, כ׳), הִשְׁקִיף על בני אדם (שם, י״ד, ב׳; נ״ג, ג׳), הַשְׁקִיפָה ממעון קדשך (דברים, כ״ו, ט״ו). — ובתלמוד יש לו גם הוראה של התבוננות בשכל, ברעיון, נאכדענקען, обдумывать: הִשְׁקִיף בה שתים ושלש שעות (ברכות, כ״ט, ע״א), התבונן ונמלך בה.

ההִתְפַּעֵל: הִשְׁתַּקֵּף, בספרות החרשה. הוראתו: התבלט והראות, זיך וויעדער-שפיגעלן, אבשפיעגעלן, отражаться.

2) שָׁקַף בעברית המאוחרת, שְׁקַף בארמית. פ״י (דומה אל סָקַף): ענינו: הכאה, דחיפה דחיקה. קלאפפען, שלאגען, שטאססען, ударять толкать: ולא עוד אלא ששׁוֹקְפִין אותו בקרקע שנאמר ונשקפה (נדרים, נ״ה, ע״א, גירסת הערוך). כזרם קִיר (ישעיה, כ״ה, ד׳), ת״י: דִשְׁקְפָא בכותל, כלומר המכה בקיר: קול עלה נִדָּף (ויקרא, כ״ו, ל״ו), תר׳: קל טרפא דִשְׁקִיף. (וכן איוב, י״ג, כ״ה). וכן גם: שדופות קדים (בראשית, מ״א. ו׳). וּשְׁקִיפָן קדים. — ההפעיל הִשְׁקִיף. ענינו לחיצה וכיבוש. צוזאממענפרעססען, сжимать: משה הַשְׁקֵף עיניך זה על גב זה

(דברים רבה, פי״א) ובתרגום ענינו הכאה, שלאגען, ударять, כמו בקל: אַל יְדְפֶנּוּ (איוב, ל״ב, י״ג): אלהא יַשְׁקְפִינֵּהּ, וכן גם בשביל רעם ורעש: בשמים יַרְעֵם (שמואל א׳, ב׳, י׳): מן שמיא בקול רם יַשְׁקִיף, — ובתלמוד אודרא דנדא דלא מַשְׁקַף (ע״ז, כ״ח, ע״ב) — בינוני פעול: שלא נחבטה.

שֶׁקֶף. נמצא רק פ״א במקרא: רְבָעִים שֶׁקֶף (מלכים א׳, ז׳ ה׳). וי״א כעין חלל שהשמים נשקפים מתוכו, דורכ־בליקק, פּראָספעקט, просвѣтъ, וי״א תִּקְרָה בעדאַכונג, потолокъ.

שְׁקָף. שע״ז, ברבוי שְׁקָפִים. שְׁקֻפִים אֲטֻמִים (מלכים א׳, ו׳, ד׳), מסגרות החלונות, שהשמים נשקפים מתוכם, פֿענסטעררaהמען, оконныя рамы. שְׁקֻפִים (שם, ז׳, ד׳), יש אומרים חללים שהשמים נשקפים מתוכם. דורכבליקקע, פּראָספעקטען, ויש אומרים הספות העליונים (כמו משקופות), אָבער־שוועללען, верхніе пороги.

מַשְׁקוֹף שע״ז. הסף העליון, אָבער־שוועללע, верхній порогъ, על הדלת (שמות, י״ב, ג׳; כ״ב, כ״ג). ובארמית משרש זה אסקופה — הסף התחתון.

שְׁקוּף (שְׁקוֹף) שע״ז. מלה נמצאה במשנה. הוראתה כמו מַשְׁקוֹף במקרא. אָבערשוועללע. верхній порогъ: עצים כדיליתן תחת הַשְׁקוֹף (נגעים, י״ב). וברבוי: שְׁקוֹפוֹת: היו להן שְׁקוֹפוֹת (מדות, ב׳, ג׳). ובירוש׳ (סנהדרין, פ׳ י׳, הל׳ ב׳): הגביה לו (לפנחס) את השקוף. אבל (בבבלי סנהדרין, פ״ב, ע״ב): את המשקוף.

שְׁקִיף שע״ז. במשנה: הַשְּׁקִיפִים והסלעים (אהלות, פ״ג, מ״ו; פ״ח, מ״ב). ענינו צוקי ההרים החדים, פֿעלזענשפּיטצען, вершины скалъ. ועיין בפי׳ הרמב״ם שם. ובארמית (וסורית) שְׁקִיפָא וכן שְׁקְפָא (ב״ר, פ׳ י״ב), ומשם זה נבנה גם פעל: הִשְׁקִיף. ענינו ההשחזה לְמעלה, נאָך אָבען צושפּיטצען, заострять кверху: והיה מַשְׁקִיף בה ועולה מַשְׁקִיף ועולה כו׳ (בתיבה. בראשית רבה, פ׳ ל״א), ובספרות החדשה: שְׁקִיף — חלון קטן שבספינה, ליוקע, люкъ.

הַשְׁקָפָה. ש״נ. בתלמוד, דאס שויען, глядѣніе: מקום הַשְׁקָפָה (תוספתא מע״ש, ה׳, י״ד). ובספרות החדשה: רעווי, обзрѣніе.

הִשְׁתַּקְפוּת. ש״נ. בספרות החדשה: אָבשפּיעגעלונג, וויעדערשיין, ротаженіе отблескъ.

שִׁקֵּץ. פועל. נמצא רק בפִּעֵל: שִׁקֵּץ. ענינו: תיעוב וגועל נפש. והוראתו: א) עשות למכוער מתועב, צום אבשייַ מאַכען, дѣлать отвратительнымъ: תְּשַׁקְּצוּ את נפשתיכם (ויקרא, י״א, מ״ג; כ׳, כ״ה). ב) התיחס בביעור ותיעוב, פֿעראַבשייען, испытывать отвращеніе: שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ (דברים, ז׳, כ״ו), ואת נבלתם תְּשַׁקֵּצוּ (ויקרא, י״א, י״א). ולא שִׁקַּץ ענות עני (תהלים, כ״ב, ה׳), לא תיעב אותו, אלא קבל ברצון תפלתו. ובתלמוד נמצא גם הפעול: שאין לך מְשׁוּקָּץ וּמְתוֹעָב לפני המקום (יבמות, ס״ג, ע״ב), אין לך מנוול ומשוקץ (שיה״ש רבה, א׳, א׳).

שֶׁקֶץ. ש״ז. דבר מתועב וטמא. אבשייליכעס, отвратительное: שֶׁקֶץ הם לכם (ויקרא, י״א, י״א). וענינו כמו: טמאים הם לכם, (שם, פסוק ח׳). והונח על שרץ־המים וחיות־המים, וכן גם על שרץ־העוף והעופות הטמאים בכלל, וגם על ההולכים על גחון (ויקרא, י״א, י״א, אבל דברים, י״ד, י׳, כתוב על כל אלה: טמא הוא לכם, ולא הוזכרה המלה שקץ כלל), ולא על החיות הגדולות בעלות ארבע רגלים. — ונקראו כל אלה הטמאים בכלל שֶׁקֶץ: שֶׁקֶץ טמא (ויקרא, ז׳, כ״א). רמש ובהמה שֶׁקֶץ (יחזקאל, ח׳, י׳). וגם בתלמוד מתאמת המלה שֶׁקֶץ עם שֶׁרֶץ, רמש, רעפּטיל, прес-

мыкающееся. מיכן ואילך כיונק שָׁקֵץ (כתובות, ס', ע"א). ובארמית שִׁקְצָא. ורעיי בך שִׁיקְצֵי (ברכות, נ"ו, ע"א). ומזה בלשון ההמון: שֶׁקֶץ (שגץ) — חצוף, דרייסט, פֿרעכער קערל, нахалъ, וגם להוראת נער שובב, ונערה שובבה נקראת שִׁקְצָה (בשבוש שקסה).

שִׁקּוּץ. ש"ז. ברבוי שִׁקּוּצִים. ענינו כמו שֶׁקֶץ — דבר טמא ומתועב, עקקעל, אבשייליכעס, אונריינעס, нечистое, отвратительное. והונח לשפיכות דמים: והסירתי דמיו מפיו ושִׁקֻּצָיו מבין שִׁנָּיו (זכריה, ט', ז'). — והשלכתי עליך שִׁקֻּצִים. (נחום, ג', ו'), כעור, גועל-נפש, עקקעל, отвращеніе, כמו תועבה, קלון וכו'. — והתיחד השם שִׁקּוּץ בשביל עבודה זרה ואלילי-העמים: בכל שִׁקּוּצַיִךְ (יחזקאל, ה', י"א), כלומר אליליך. שִׁקּוּצֶיךָ (ירמיה, ד', א'). שִׁקּוּצֵיהֶם (יחזקאל, ז', כ'). ונקראו הפסילים גם שִׁקּוּצֵי עינים: שִׁקּוּצֵי עיניו (יחזקאל, כ', ז'). ונרדף עמו: ובגלולי מצרים: וינזרו לבשת ויהיו שִׁקּוּצִים כאהבם (הושע, ט', י'). והוזכרו אלילים מיוחדים בתאר שִׁקּוּץ: לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מואב (מלכים א', י"א, ז'), ולמלך שִׁקֻּץ בני עמון (שם), לעשתרת שִׁקֻּץ צידֹנים (מ"ב, כ"ג, י"ג): וכן נקראו גם האלילים בֹּשֶׁת, תועֵבה וכו', הַשִּׁקּוּץ מְשֹׁמֵם (דניאל, י"א, ל"א), או שִׁקּוּץ שׁוֹמֵם (שם, י"ב, י"א), או שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם (שם, ט', כ"ז), ענינו עבודה זרה של אנטיוכוס שהעמידו היונים בהיכל, ואפשר שהיה זה פסיל האל היוני ציאוס, שקראו לו אוראניוס, כלומר, ציאוס של השמים, וקרא לו הנביא בלשון נופלת על הלשון שקוץ משומם (בעל שמים). ודבר זה צ"ע.

שָׁקַק. פ"ע. ענינו העיקרי הוא, כנראה, מרוצה גדולה, מהירה, רענגען, איבעררענגען, быстро мчаться: כְּמַשַּׁק גבים שֹׁקֵק בו (ישעיה, ל"ג, ד') — כמרוצה והתגלגלות המהירה של המים בגב: בעיר יָשֹׁקּוּ (יואל, ב', ט'), ואחריו: בחומה ירוצון, כלומר ימהרו. והושאל במובן ציורי בשביל ההתנפלות המהירה של הרעב והצמא על המאכל והמשקה, גיעריג זיין, быть жаднымъ: ודוב שׁוֹקֵק (משלי, כ"ח, ט"ו). ואפשר, שמזה גם: נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה (תהלים, ק"ז, ט'). ונפשו שׁוֹקֵקָה (ישעיה, כ"ט, ח'), כלומר ממהרת להתנפל בתיאבון על אכל ומשקה מפני הרעב וצמא, ואמנם אפשר, שזהו מגזרת שוק במובן עריגה, שמאַכטען, томиться, (ועיין שוק). וכן גם ההתפעל אצל חז"ל: האשה מִשְׁתּוֹקֶקֶת על בעלה (יבמות, ס"ב, ע"ב), היא מן שָׁקַק או שוק (עיי"ש).

(שִׁקְשֵׁק) פעל מרובע נגזר מפעל שָׁקַק. ונמצא רק בהתפעל: יתהוללו הרכב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן ברחובות (נחום, ב', ה'). וענינו המרוצה המהירה של פרשים, בשעה שהאחד רוצה לעבור את השני. זיך איבעררענען. перегонять другъ друга. ובספרות החדשה משמש התפעל זה גם להוראת רעש ושאון, קלאַפּפּערן, ראַסּעלן, стучать.

מַשָּׁק. שע"ז: שם הפועל מן שָׁקַק: מרוצה מהירה והמיה הקשורה בזו: דאַס אומהערלויפען, мчаніе: כְּמַשַּׁק גבים שֹׁקֵק בו (ישעיה, ל"ג, ד'). ובספרות החדשה משמש מלה זו גם להוראת רעש ושאון, ביחוד של כנפי הצפור: געקלאַפּפּער, דאַס אויפ־פלאַטערן, взмахъ, шумъ:

שְׁקִיקוּת. ש"נ: ענינו תאוה תיאבון, בעגערליכקייט, גיער, жадность: ועיין בשרש שוק:

שְׁקָק. שע"ז: מלה ארמית ותלמודית: ענינו קרוב לענין שוק, רחוב, מאַרקט, שטראַססע, базаръ, улица: פעם ברחובות (משלי, ז', י"ב), תרגומו: בעדנא בִשְׁקָקֵי. והוא פחות משוק וגדול מחצר: ובמדרש איכה רבה, עה"כ: העיר רבתי עם, מסופר על ירושלים,

שבכל שוק ושוק היו כ"ד שְׁקָקִים ועל כל שְׁקָק ושְׁקָק כ"ד חצרות. — וכפי הנראה היא הקטנה מן שוק: ומחזרא ליה על שְׁקָקַיָא דקרתא (בראשית רבה, פי"ז). — ויוצא אתו החוצה (בראשית, ט"ו, ה') — במדרש: אחוי ליה שְׁקָקֵי דשמיא (שם, פ', מ"ד), כלומר שבילי הכוכבים והמזלות בשמים. וכן נמצא בירושלמי (ברכות, פ"ט, ריש הלכה ב'), שאמר שמואל: חכים אנא בִּשְׁקָקֵי שמיא כִּשְׁקָקֵי נהר דעי קרתי בר מן ההן זיקא וכו'. ובבבלי: נהירין לי שבילי דרקיעא כשבילי דנהרדעא בר מן כוכבא דשביט (ברכות, נ"ח, ע"ב).

שָׁקַר. פ"י (בארמית וסורית: שְׁקַר). ענינו: **אונאה, תרמית ודבור כזב**, טויישען, ליגען, בעליגען, лгать, о мапывать. נמצא בקל רק פ"א במקרא, בלמ"ד היחס בשביל הנשוא הסובל: אם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי (בראשית, כ"א, כ"ג). ועל־פי הרוב בפִעֵל בהוראה זו עם יחס הבי"ת בשביל הנשוא: ולא תְשַׁקְּרוּ איש בעמיתו (ויקרא, י"ט, י"א), או ביחס הבי"ת של הדבר: ולא שִׁקַּרְנוּ בבריתך (תהלים, מ"ד, י"ח). ולא אֲשַׁקֵּר באמונתי (תהלים, פ"ט, ל"ב). ובסתם: בנים לא יְשַׁקֵּרוּ (ישעיה, ס"ג, ח'). נצח ישראל לא יְשַׁקֵּר (שמואל א', ט"ו, כ"ט). ונרדף עמו: כִּזֵּב. — וגם בארמית שַׁקַּר בפִעֵל: מִלְּתָא דעבידא לאיגלויי לא מְשַׁקְּרֵי בה אינשי (ר"ה, כ"ב, ע"א). ואצל חז"ל נמצא גם ההתפעל נִשְׁתַּקֵּר בהוראת מצב אדם שענו לו כהשו בפניו, ליגע געשטראפט ווערדען, быть обличену во лжи. עדים שנזדממו וחזרו וְנִשְׁתַּקְּרוּ (ירושלמי, מכות, פ"א, הלכה א').

שֶׁקֶר ש"ז (נרדף עם כָּזָב, שָׁוְא. נגודו: אֱמֶת, אמונה). א) **דבר שאינו אמת**, ליגע, ложь: מדבר שֶׁקֶר תרחק (שמות, כ"ג, ז'). דַּבֵּר שֶׁקֶר (ירמיה, ט', ד'). בְּאִמְרֵי שֶׁקֶר (ישעיה, ל"ב, ז'), לְשׁוֹן שֶׁקֶר (תהלים, ק"ט, ב'): לשון מדברת שקר. עֵד שֶׁקֶר (שמות, כ', ט"ז), עֵד שְׁקָרִים (משלי, י"ב, ז'), והוא אדם אשר שֶׁקֶר ענה באחיו (דברים, י"ט, י"ח). ישבע עליו לַשָּׁקֶר (ויקרא, ה', כ"ד), או על שָׁקֶר (שם, ה', כ"ב), וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר (זכריה, ח', י"ב). וכן גם: יְמִין שָׁקֶר (תהלים, קמ"ד, ח'), הימין שמניפים לאות שבועה: דרך שֶׁקֶר (תהלים, קי"ט, כ"ט). זֶרַע שֶׁקֶר (ישעיה, נ"ז, ד') כמו אנשי שקר. שֶׁקֶר הנביאים נבאים בשמי (ירמיה, י"ד, י"ד). או בַשָּׁקֶר (שם, ה', כ"ז), נביא מוֹרֶה־שֶּׁקֶר (ישעיה, ט', י"ד), והקוסמים חזו שֶׁקֶר (זכריה, י', י"ב). ב) **אונאה, תרמית, גם אונאה עצמית.** טרוג, זעלבסטבעטרוג, обманъ, самообманъ: במַתַּת שָׁקֶר (משלי, כ"ה, י"ד), בדבר שאין בו. הלא שֶׁקֶר בימיני (ישעיה, מ"ד, כ'), ובַשֶּׁקֶר נסתרנו (שם, כ"ח, ט"ו). כי שֶׁקֶר נסכו ולא רוח בם (ירמיה, י', י"ד). איבי־שֶׁקֶר (תהלים, ל"ה, י"ט, ועוד): אויבי השונאים אותי שנאת־חנם, פיינדע אָהנע גרונד, безпричинные враги. וקרוב לזה לַשֶּׁקֶר, לחנם, אומזאָנסט, напрасно: אך לַשֶּׁקֶר שמרתי את כל אשר לזה במדבר (שמואל א', כ"ה, כ"א).

שְׁקַר, שִׁקְרָא. ש"ז בארמית, כמו שֶׁקֶר בעברית: מדבר שֶׁקֶר (שמות, כ"ג, ז'), תרג': מִפִּתְגָמָא דְשִׁקְרָא. ובתלמוד: מיחזי כְּשִׁיקְרָא (בבא בתרא, פ"ב, ע"א, ועוד). וברבים מָרֵי־שִׁקְרִין אנן (שם): אנשי שקרים. נגודו קוּשְׁטָא, קשוט: קושטא קאי שִׁקְרָא לא קאי (שבת, ק"ד, ע"א).

שַׁקָּר. ש"ת ותה"ש; ארמית שַׁקָּרָא. מדבר כזב. ליגנער, лгунъ. כת שַׁקָּרִים (סוטה, מ"ב, ע"ב), ובארמית: סהדי שַׁקָּרֵי אאוגרייהו זילי (סנהדרין, כ"ט, ע"א). אנשי בגדות (צפניה, ג', ד'), תרגומו: גברין שַׁקָּרִין.

שְׂקוּר ש"ז, מפועל שָׂקַר ענינו: כפירה בדבר, פערלייגונג, отрицаніе: אין מעילה בכל מקום אלא שִׂקּוּר (ספרי, נשא, ב').

שַׁקְרָן. ש"ת ותה"ש, כמו שַׁקָּר: מדבר כזב, ליגנער, лгунъ: שַׁקְרָן הוא (ב"ר, פ"ג). ואת ידע מיד שאני שַׁקְרָן (איכה רבתי, ד', ב'). בארמית: שַׁקְרָנָא כמזבנא (ב"ר, פ"ג).

שַׁקְרַאי. ש"ת. כמו שַׁקָּר. מדבר כזב: אן איהו שַׁקְרַאי (יבמות, נ"ה, ע"ב). ונמצאה גם המלה שַׁקְרָרַאי, או שַׁקְרוּרַאי ליותר חזוק. וברבוי שַׁקְרָרָאֵי. (שקרוראי). ארבעה דייני היו בסדום: שַׁקְרָאֵי (נוסח אחר שַׁקְרֵי), שַׁקְרָרָאֵי (נ"א: שַׁקְרוּרָאֵי) זייפי ומצלי **דינא** (סנהדרין, ק"ט, ע"ב).

שְׂקוּר (או שִׂקּוּר?). שע"ז. מין כלי חרס: הַשְׂקוּרִין עד שלא הוסקו טהורין (תוספתא, כלים, ב"ק, פ"ב).

שָׂקַר. פועל. נמצא רק בפִעֵל שִׂקֵּר. ענינו הבטה עקומה של הנשים על הגברים למצוא חן בעיניהם, שיעלען, צווינקערן (מיט דעם אויגע), мигать, косить (глазами), (וכן בערבית שקר הוא מבט עקום): ומְשַׂקְּרוֹת-עינים (ישעיה, ג', ט"ז), מעקימות מבטן, ובמדרש (איכה רבה, ד', ט"ו): שהיו משקרות את עיניהם בסיקרא, כלומר מעבירות פוך על העינים, שמינקען, поводить (глаза), וסִקְרָא הוא צבע אדום (עיי"ש). ובתרגום שם: סְקַר, כלומר התבונן, אנשויען, осматривать, (סוקר, סקירה), (עיין סָקַר). ובתרגום ר' סעדיה גאון במובן: מבריקות בעיניהן, מיט דען אויגען בליטצען, сверкать глазами.

שִׂקְשֵׁק (להבדיל בינו ובין היוצא משרש שָׁקַק). פעל מרובע משרש שָׁקָה. נמצא בדברי חז"ל. ענינו: הרויה והרטבה, טראֶנקען, זאֶטטיגען, пропитывать, насыщать. כאשה הזאת, שֶׁמְּשַׂקְשֶׁקֶת עסתה במים ומגבהת חלתה (בראשית רבה, ריש פרשה י"ד)

שְׁרָא. פועל. ענינו בארמית כמו הפועל שָׁרָה בעברית (ועיי"ש).

שַׂרְאֶצֶר. שע"פ. א) בן המלך סנחריב, רוצח אביו (מ"ב, י"ט, ל"ז, ועוד). ב) אחד מחשובי יהודה בימי זכריה הנביא (זכריה, ז', ב'), ואפשר ששמו הוא בֵּיתאֵל-שַׂרְאֶצֶר. ג) עיין נֵרְגַל.

שָׁרָב. ש"ז. ארמית שְׁרָב, שַׁרְבָא (ובערבית סראב). ענינו בערבית: תמונת-קסם בארץ-ציה, שבאה מחמת השתקפות האויר, ואז נראים לאדם עצים ועשבים ונחלי-מים במקום שאין בו כלום מלבד חול, לופטשפיגעלונג, פאַטא מאָרגאַנאַ, фата моргана, атмосферное отраженіе. אבל בעברית (כמו גם בארמית) ענינו רק החום והחורב של הציה, טראָקנע היטצע דער וויסטע, пустынный зной: ולא יכם שָׁרָב ושמש (ישעיה, מ"ט, י'). ומשמש גם ציור לארץ מדבר חרבה ושוממה: והיה הַשָּׁרָב לאגם (שם, ל"ה, ז'). — ובשפה הארמית ובעברית המאוחרת הוראת המלה גם חום גדול, חורב, בעיקרו: חום-הצהרים, מיטטאגסגלוט, полдневный жаръ, וגם החורב של הקיץ, זאָממער-היטצע, лѣтній зной: כְּחֹרֶב (ישעיה, כ"ה, א'), תרג': כְּשָׁרָב. צל מחֹרב (שם, פסוק ד') — כטול מְשָׁרָב. בְּחַרְבֹנֵי קיץ (תהלים, ל"ב, ד'): היך שָׁרְבָא דקייטא. ונראה, שקרא התרג': כְּחַרְבֹנֵי. וכן גם בלשון חז"ל: הצד חגבים בטל פטור, בְּשָׁרָב חייב (ירושלמי, שבת, פי"ד, הלכה א'), כלומר, במקום חם ויבש. — ונקראת גם בשם שָׁרָב **עונת-הקיץ**, בתור חלק-השנה החם ביותר, הייססע יאהרעסצייט, жаркое время года: בשעת הַשָּׁרָב (בראשית רבה, פל"ד). כלומר בימי הקיץ, ועונת הגשמים עברה ועדיין הַשָּׁרָב לא בא (שם, פ' פ"ב), כלומר החום, הקיץ. וכן:

שׁוּרְבָא, או **שׁוּרְבָּא.** ש"ז בארמית,

כמו שְׁרָבָא, היטצע, жара, зной, וגם פַאטאַ מאָרגאַנאַ, фата моргана: ישיזבינך מִן הדין שׁוֹרְבָא (ירושלמי, סנהדרין, פרק י׳, הל׳ ה׳). ובתר׳ וקֹר וחֹם (בראשית ח׳, כ״ב): וצנתא ושׁוֹרְבָא.

שְׁרַבְרוּבֵי, שְׁרַבְרוּבִיתָא. ש״נ. גם ענינו שָׁרָב, שְׁרָבָא, דוררע, היטצע, зной, засуха: כיף אית ביה שְׁרַבְרוּבֵי ועד היכן שְׁרַבְרוּבִיתֵיהּ מטייה (ירושלמי, שקלים, פ״ה. הל׳ א׳).

שְׁרִיבָא. ש״ת. בנקבה שְׁרִבְתָּא. חרב ויבש, טראָקקען, сухой: פת חֲרֵבָה (משלי, י״ז, א׳), תר׳: לחמא שְׁרִבְתָּא (וכנראה, חסרה מלה לפני לחמא, כי הוא לשון זכר).

שָׁרַב, שְׁרַב. פ״ע, שכנראה נגזר ממלת שָׁרָב, (או מלה זו נגזרה ממנו) ולא נמצא במקרא, אלא בארמית המאוחרת. ענינו דומה להוראה אל צָרַב, שָׂרַף. להוט מתוך חום גדול, פאָר היטצע גליהען, пылать въ жару. שְׁרִיב (בינוני פעול) או שְׁרֵיב, ענינו חם מאד, גליהענד, знойный. ונגודו הוא קָרִיר. טולא קריר ושמשא שָׁרֵיב; בשש שעות טולא ושמשא שְׁרֵבִין כחדא (בראשית רבה, פמ״ח). מדוע לא יבער הסנה (שמות, ג׳, ג׳), ת״י: מדין לא שְׁרִיב סניא. ובהוראה זו גם ההפעיל (אפעל) בארמית: אַשְׁרֵב. והנה הסנה בֹּער באש (שם, פ׳ ב׳). תרג והא סניא מַשְׁרֵיב באשתא. האִתְפְּעֵל בארמית אִשְׁתְּרֵב ענינו התיבש מתוך חום, או כעין מתוך חום פערדאָררען, פערטראָקקנען, высыхать: וישכו המים (בראשית, ח׳, א׳), ת״י: ואִשְׁתְּרַבוּ מיא, והבין בזה: יבשו המים. וההתפַּעֵל בעברית המאוחרת ענינו ההצטרבות מהשמש, פאָן דער זאָננע געבראַננט ווערדען, получать солнечные ожоги: לפני עור לא תתן מכשול; אין לומר לו: צא בצהרים בשביל שֶׁיִּשְׁתָּרֵב (ספרא קדושים, פרק ג׳, פרשה ב׳), כלומר, שיכהו השמש.

שַׁרְבֵּב. פועל מרובע (אולי משרש שבב בארמית וסורית). ענינו העיקרי: הורדה למטה (בחבלים), הערונטערלאַססען, опускать, והונח גם בשביל ענין הפשָׁלה, תליה למטה, הערונטערהאָנגן לאַססען, дѣлать повислимъ: אל תקרי שׂבּרת אלא שְׁרַבַּבְתָּ (ברכות, נ״ד, ע״ב), וכן בארמית: שַׁרְבִּיב בגלימיה (עירובין, ק״ב, ע״ב), כלומר הפשיל את בגדו, משך אותו מאחוריו. ההתפַּעֵל בארמית אִשְׁתַּרְבַּב. ענינו ירידה למטה לאט, אללמאָליג הערונטערזינקען, медленно опускаться, אִשְׁתַּרְבוּבֵי אִשְׁתַּרְבַּב (ביצה, י״א, ע״א), כלומר צנתו (היונים לאט). ואשתרבובי אשתרבב לעֵילם (סנהדרין, כ״ד, ע״א): מעט מעט נתפשט (המבול) עד עילם. ובעברית המאוחרת נִשְׁתַּרְבֵּב, ענינו התפשל ותלה למטה, הערונטערהאַנגען, повисать: שֶׁנִּשְׁתַּרְבֵּב לו ירכו (בכורות, מ׳, ע״א), נִשְׁתַּרְבְּבָה לשונם (סוטה, ל״ה, ע״א).

שֵׁרֵבְיָה. שע״פ. אחד מראשי הלוים בימי עזרא (עזרא, ח׳, י״ח, וכ״ד), שעלה עמו לארץ-ישראל וביאר לעם את התורה (נחמיה, ח׳, ז׳; ועיי״ש ט׳, ד׳, וה׳). וחתם על האמנה (שם, י׳, י״ג).

שַׁרְבִיט. שע״ז. ענינו כמו שֵׁבֶט בארמית, רוטהע, прутъ: תחת הַשָּׁבֶט (ויקרא, כ״ז, ל״ב), תרגומו תחות שַׁרְבִיטָא, ובלשון המקרא (רק במגלת אסתר) נתיחד בשביל שֵׁבֶט מושלים, כלומר השבט או הענף העשוי זהב ואבנים יקרות, שמחזיק המלך בידו לאות שלטונו, ובלשונות-אירופה נתיחדה בשביל שבט זה המלה היונית skeptron. סצעפטער, скипетръ: שַׁרְבִיט-הזהב (אסתר, ד׳, י״א; ה׳, ב׳; ח׳, ד׳), וכן גם בתלמוד: אין משתמשין בשַׁרְבִיטוֹ (של המלך, סנהדרין, כ״ב, ע״א). ומלבד זה משמש בעברית המאוחרת: ב) בהוראת הגזע של הענף, או של הגבעול בלי

הפוכים, העלים והפרות, שטיעל, ство- лнкъ, прутъ: שַׁרְבִיט של תמרה (משנה עוקצין, א׳, ה׳), שַׁרְבִיט שריקנו (שם), כלומר שנתרוקן מן הצומח עליו. ג) שבט־המדה, מעססרוטהע, мѣрка. האומר קומתי עלי נותן שַׁרְבִיט שאינו נכפף, מלא קומתי עלי נותן שַׁרְבִיט הנכפף (ערכין, י״ט, ע״א. בברייתא). וממלה זו נגזר הפועל המרובע:

שַׁרְבֵט. ענינו: א) התמתח לאורך, כמו שבט, קו ישר, שטאַבאַרטיג ניעדערלעגען, вытягивать (какъ палку). מְשַׁרְבְּטֵי נפשייהו (שבת, צ״ד, ע״א), מתמתחים לארכם. ב) הכות בשבטים, ושוטים, (מיט רוטהען) פייטשען, стегать, ударять (прутьями). והושאל בשביל כל הכאה חזקה, כמו בשוטים: היו מְשַׁרְבְּטִים בבהמה בעורות אילים מאדמים (ירושלמי, שבת, פ״ז, הלכה ג׳): מכים, כמו בשוטים. ג) הזקיף את השער, כמו שבט, (דאַס האַר) שטעהענד מאַכען, дѣлать тор-чащими, ставить торчкомъ (волосы). אין מְשַׁרְבִיטִין את הבהמה (ב״מ, ס׳, ע״ב). ונמצא עוד: מְשַׁרְבֵּט את השפתים, (כתובות, ס״א, ע״ב), ופי׳ רש״י: פושטן כעין שרביט: מותחן, ונעשו ארוכות וגדולות, שוועללען לאַססען, אויפבלאַזען, вытягивать надувать (губы).

שָׂרַג. פ״י. ענינו קליעה וסביכה. בארמית סְרַג (עיי״ש), פלעכטען, פערפלעכטען, плести, заплетать. נמצא במקרא רק בפֻּעַל: גידי פחדיו יְשֹׂרָגוּ (איוב, מ׳, י״ז), כלומר: הגידים שלו קלועים וסבוכים זה בזה, סימן לגבורה. ובהתפעל: יִשְׂתָּרְגוּ עלו על צוארי (איכה, א׳, י״ד) — נסתבכו, נתרבו ונתקשו.

שָׂרִיג. שע״ז. ענינו זמורה של גפן, ווייגראַנקע, וויינרעבע, виноград-ная лоза. ובגפן שלשה שָׂרִיגִם (בראשית, מ׳, י׳), השָּׂרִגים (שם, פ׳ י״ב), שָׂרִיגֶיהָ (יואל, א׳, ז׳).

שְׁרָגָא. שע״ז. מלה ארמית וסורית (וכן בערבית). ענינו: נר דולק, ליכט, свѣча: נר לרגלי (תהלים, קי״ט. ק״ה), תרגומו: היך שְׁרָגָא דמנהרא לרגלי. שְׁרָגָא בטיהרא (בחצות היום) מאי אהני (חולין, ס׳, ע״ב). זקף ליה שְׁרָגָא (ביצה, כ״ב, ע״א), העמיד את המנורה. ובטש לשְׁרָגָא (שבת, קט״ז, ע״ב) — כבה את הנר.

שַׁרְגָא. שע״ז. ענינו שורה. רייהע, рядъ: שַׁרְגָא דלבני (סנהדרין, ס״ד, ע״ב), שורה של לבנים. וברבוי: שַׁרְגֵי דלבני (בבא בתרא, ג׳, ע״א).

שָׂרַד. פ״ע. ענינו בריחה והתמלטות (מן המלחמה), ענטקאָממען, זיך רעטטען, убѣгать, спасаться. והשרידים שָׂרְדוּ (יהושע, י׳, כ׳).

שָׂרִיד. שע״ז משרש שָׂרַד. ענינו הבורח והנמלט ממלחמה ופורענות, דער ענטראָננענע, דער פליכט-לינג, бѣглецъ, спасшійся. נרדף עם פָּלִיט (עיי״ש): ולא יהיה להם שָׂרִיד ופליט (ירמיה, מ״ב, י״ז), הותיר לנו שָׂרִיד (ישעיה, א׳, ט׳). והאביד שָׂרִיד מעיר (במדבר, כ״ד, י״ט), כלומר נמלט מן הפורענות הבאה על העיר: שְׂרִידֵי חרב (ירמיה, ל״א, י״ב), כמו פליטי חרב. שָׂרִיד באהלו (איוב, כ׳, כ״ו), מה שנשאר לפלטה באהלו. וכן: שָׂרִיד לאכלו (שם, פ, כ״א).

שְׂרָד. שם. בגדי השְּׂרָד. נראה, שבעיקרה מלה זו היא כמו סְרָד, סְרָדָא בארמית ובלשון חז״ל, וענינה: בגדים הקלועים והסבוכים, העשויים כעין רשתות עם שבוצים או בלעדיהם, פלעכטוועֶרק, плетенная матерія. וקרוב לזה סרד בערבית: שריון עשוי מחוטי ברזל וטבעות. בגדי הַשְּׂרָד לשרת בקדש (שמות, ל״ה, י״ט). והשבעים תרגמו פה: האיצטלאות של השירות בקדש. וכן פירשו המפרשים העבריים ברובם,

וכן גם ר' יונה ן' גנאח בספר השרשים. ור' סעדיה גאון תרגם בערבית במובן בגדי צבעונים (או בגדים של צבעים שונים), בונטעס געוועבע, разно-цвѣтная ткань.

שֶׂרֶד. שע"ז. קנה חד, או מרצע לשרטט את התמונה. צייכענשטיפט, чертильная палочка, תרגומו מַשְׁקוֹלְתָּא, כלומר קו זקוף. ונמצא רק פעם אחת במקרא: יתארהו בַשֶּׂרֶד (ישעיה, **מ"ד**, י"ג). והשבעים תרגמו paragraphis וברומית stylus, ולפי הענין שם הוא הכלי, שבו עושה חרש־העצים את השרטוטים על העץ ופוסל את התמונה על־פיהם. ומפני כן מפרשים רס"ג ואבן גנאח והרד"ק: עט, שבו עושים קוים אדומים, ראָט־שטיפט, красный штифтъ.

שָׂרָה. פעל בארמית שְׁרָא. א) פ"י. ענינו התרה, פתוח החרצובות, שחרור, במובן החמרי והרוחני, לאָזען, אויפלאָזען, לאָזלאססען, פריילאססען, развязывать, разрѣшать, освобождать: תחת כל השמים יִשְׁרֵהוּ (איוב, ל"ז, ג'). ובארמית: וקטרין לְמִשְׁרֵא (דניאל, ה', ט"ז) — להתיר הקשרים. והוא גם בטוי ציורי בשביל פתרון הדברים הקשים. וכן הוא גם בתרגומים. שְׁרֵי כיסך, פתח שקך (פסחים, קי"ג, ע"א), ונגודו: אסור. ונתיחד הפועל אסר בתלמוד בשביל החרמת הדבר והפעל שָׁרָה בשביל התרת־דבר, ערלויבען, געשטאַטטען, разрѣшать: היא אסרה והיא שְׁרָתָה (קדושין, י"ג, ע"ב), שְׁרָא ליה מריה (יומא, פ"ו, ע"א), ובמובן כזה משמש בתלמוד הפעול שְׁרֵי — מותר, ערלויבט, разрѣшенный. ב) פ"י. ענינו רטיבה, רכוך במים. ודומה במובן אל הראשון, כי על־ידי הרטיבה החמרים הקשים מתפרדים, ווייך מאַכען, אויפלאָזען, растворять, размягчать. ולא מצאנו במקרא אלא את המלה הנגזרת ממנו מִשְׁרָה. (מִשְׁרַת ענבים, עיין למטה). ובמשנה: אין שׁוֹרִין את המורסן לתרנגולים (פסחים, ב', ז'). אפילו שָׁרָה (הנזיר) פתו ביין (נזיר, ו', א'), שׁוֹרִין ושפין בטהרה (עדיות, א', ח'). והנפעל: אין שׁוֹרִין דיו וסממנים וכרשינים אלא כדי שֶׁיִּשָּׁרוּ (נכתב „שישורו" בוי"ו כדי להבדיל בין הקל והנפעל) מבעוד יום (שבת, א', ה') — ווייך געמאַכט, אויפגעלאָזט ווערדען, быть размягченнымъ, растворенныме. ג) פועל עומד. ענינו שכינה, חניה במקומו, וואָהנען, רוהען, возсѣдать, пребывать, покоиться. בארמית, ובעברית המאוחרת. ונהורא עמה שְׁרֵא (דניאל, ב', כ"ב). ובתרגום משמש שרש זה תדיר בשביל שכן, חנה, נוח בעברית: כי שָׁכַן עליו הענן (שמות, מ', ל"ה) — ארי שְׁרָא עלוהי עננא. וינח בכל גבול מצרים (שם, י', י"ד) — ושְׁרָא בכל תחום מצרים. כאשר יחנו כן יסעו (במדבר, ב', י"ז) — כשָׁרָן כן נטלין. ובתלמוד: ראויין שֶׁתִּשְׁרֶה עליהן שכינה (בבא בתרא, קל"ד, ע"ב) — שתנוח עליהן. וכן גם בבינוני: רוח־הקדש שׁוֹרָה עליהן (ברכות, ל"א, ע"ב). ובהוראה זו גם הפעול שָׁרוּי במשנה: שכינה שְׁרוּיָה ביניהם (אבות, ג', ב'); שישראל שְׁרוּיִם בצער (סוטה, מ"ח, ע"א) — נמצאים במצב של צער; שְׁרוּיִם על אדמתם (יבמות, ס"ב, ע"ב) — שוכנים, חונים על אדמתם.

הפִּעֵל שֵׁרָה. ענינו, לפי דעת המבארים החדשים, כמו הקל: הִתֵּר, שחרר, בעפרייהען, освобождать: שֵׁרִיתִךָ לטוב (ירמיה, ט"ו, י"ד, כן הוא הקרי, והכתיב: שֵׁרוֹתִךְ) — הריני מתיר ומשחרר אותך לטוב. ווי"א שכאן לפנינו שם־עצם כמו שְׁאֵרִיתְךָ. והוראה זו יש גם בארמית: מְשָׁרֵא קטרין (דניאל, ה', י"ב) — מתיר קשרים, אויפלאָזען, разрѣшать, כמו הקל: לְמִשְׁרֵא קטרין (שם, פ' ט"ז). — אבל ההוראה היותר

תדירה של הפעל בארמית היא התחלה, פתיחה, אנפאנגען, בעגיננען, начинать: וְשָׁרִיו למבנא (עזרא, ה׳, ב׳) — והתחיל לבנות. ובתרגום: הוא החל להיות גבור (בראשית, י׳, ח׳) — הוא שָׁרֵי למהוי גִּבָּר; כי החל האדם (שם, ו׳, א׳) — כד שְׁרִיאו בני אנשא; וממקדשי תחלו (יחזקאל, ט׳, ו׳) — ומבית מקדשי תשרון.—

ההפעיל: הִשְׁרָה. ענינו בעברית המאוחרת: השכין, רוהען לאססען, по-селять, инспускать: הקב״ה משרה שכינתו על ישראל (שבת, קל״ט, ע״א; קדושין, ע׳, ע״א). ובארמית אפעל: אַשְׁרֵי: אשר שִׁכַּנְתִּי שמי (ירמיה, ז׳, י״ב). תרגומו: דאַשְׁרֵתי שכנתי. וכן גם במובן הַגָּרַם לידי גלוי שכינה: כל דיין, שדן דין אמת לאמתו מַשְׁרֶה שכינה בישראל (סנהדרין ז׳, ע״א), כלומר, מביא על ידי זה לידי גלוי שכינה, ועיי״ש הסמך מן הכתוב.

ההתפעל נמצא רק בארמית. א) אִתְפַּעַל, במקרא: התרה, התפתחות הקשר, זיך לאָזען, развязываться: וקטרי חרצה מִשְׁתָּרַיִן (דניאל, ה׳, ו׳). ב) אִתְפְּעַל בתרג׳ ותלמ׳: ולא נפתח אזור חלציו (ישעיה, ה׳, כ״ז) — ולא יִשְׁתְּרֵי זרז חרציה. כי היכא דתִּשְׁתְּרֵי לעלמא (יבמות, ק״ו, ע״ב): שתהיה מותרת לכל אדם.

מִשְׁרָה. ש״נ. בסמיכות מִשְׁרַת. ענינו הרוטב (של פירות), זאַפט, פליססיגקייט, сокъ, жидкость: וכל מִשְׁרַת ענבים לא ישתה (במדבר, ו׳, ג׳) — כל המשקאות הבאים מההרת הענבים ופירוקם ע״י דריכתם. ובמשנה ותלמוד נתיחד השם מִשְׁרָה בשביל המקום שמכבסים בו את הפשתן ושאר דברים, על־פי הרוב בור בקרבת הנהר, וואַש-טייך, яма для мытья מרחיקין את המִשְׁרָה מן הירק (בבא בתרא, כ״ה, ע״א), פשתנו להעלות מן המִשְׁרָה (מועד קטן, י״א, ע״ב). ונקראו מים של המקום ההוא: מֵי־המִשְׁרָה. (ברכות, ג׳, ה׳). ונקרא מקום כבוס הבגדים: בית־המִשְׁרָה, וואַשעריי, прачечная: והלך הסייד לסידו ויוצר לטיטו נפח לפחמו וכובס לבית המִשְׁרָה שלו (קהלת רבה, ט׳, ח׳).

שֵׁרוּי, שֵׁרוּיָא, שֵׁרוּ, שֵׁרְיוּתָא, ש״ז וש״נ בארמית. מן הפְּעֵל שָׁרֵי. וההוראה: ראשית, התחלה, בעגינן, אנפאנג, начало. תחלת חכמה (משלי, ט׳, י׳). תרגומו: שֵׁרוּ דחכמתא: רֵאשִׁיתָם (במדבר, י״ח, י״ב). ת״י: שֵׁרוּיֵהוֹן (ברבים), והיה ראשיתך מצער (איוב, ח׳, ז׳) — והוה שֵׁרוּתָךְ זעיר (והוא מן שֵׁרוּ, שֵׁרוּתָא). תחלת קציר שעורים (ש״ב, כ״א, ט׳). ת״י: בשֵׁרָיוּת חצד שעורין. וכן מראשית קָציר (שם, פ׳ י׳): משֵׁרָיוּת חצדא.

מַשְׁרְיֵי. ש״ע מן שְׁרָא בהוראת חניה. בארמית: מקום המחנה, אהל, לאגער, лагерь: לשמש שם אהל בהם (תהלים, י״ט, ה׳) — לשמשא שוי מַשְׁרְיֵי זיהרא.

מַשְׁרְיָא, מַשְׁרִיתָא. ש״נ בארמית. משרש שְׁרָא בהוראת חניה: מחנה, העער, העעראבטיילונג, войско, отрядъ, (כמו שנגזר בעברית מַחֲנֶה מן חָנָה): המחנה האחת (בראשית, ל״ב, ט׳). ת״י: לְמַשְׁרֵי דחדא (נסמך מן מַשְׁרְיָא). לְמַחֲנֵה (במדבר, ב׳, ט׳ וכו׳) — לְמַשְׁרִית (נסמך מן מַשְׁרִיתָא). ומשמש גם בשביל המלה הַיִל: חיל כשדים (מ״ב, כ״ה, ה׳). ת׳ מַשְׁרִית כסראי, וכל חילו (שם): וכל מַשְׁרִיתֵהּ. ובשביל גְדוד: יצאו גדודים (מ״ב, ה׳, ג׳): נפקו במַשְׁרְיָן. וכן גם בתרגום: חבלי שאול (תהלים, י״ח, ו׳) — מַשְׁרְיָת חייבין. ובתלמוד מַשִׁירְיִיתָא: אחריה לדשא באפי מַשִׁירְיְיתֵהּ (סנהדרין, כ״ו, ע״א).

אַשְׁרָיוּתָא. שם הפועל בארמית. נגזר מן ההפעיל אַשְׁרֵי. ומשמש בתרגום שתי פעמים בשביל ב׳ מקומות במקרא, שפשט־המקרא נותן מקום להגשמת הבורא: מקום רגלי (ישעיה,

ס', י"ג; יחזקאל, מ"ג, ג') — בית אֲשֶׁרְיוֹת שכינתי. — ונמצא עוד בת': מקום לחנותכם (דברים, א', ל"ג): לַאֲשְׁרָיוּתְכוֹן.

[שָׁרָה]. פועל, שענינו הוא כסוי, בעדעקקען, покрывать, ולא נמצא במקרא, וכן בלשונות אחרות, אבל נמצאים שמות נגזרים ממנו:

שִׁרְיָה. שע"נ. נמצא רק פעם אחת במקרא: משיגהו חרב בלי תקום חנית מסע ושִׁרְיָה (איוב, מ"א, י"ח). התרגומים הארמיים והשבעים, וכן רוב המפרשים, חושבים אותו לנרדף עם שִׁרְיוֹן, פאנצער, панцырь. אבל לפי הענין כאן אינו נשק-מגן, אלא נשק-תגרה, דוגמת חנית או חץ.

שִׁרְיָן. שע"ז, חלק-הגוף של האדם, והוא העצם המכסה על החזה, ברוסטקנאָכען. грудная кость. והוא נרדף בבחינה ידועה עם שִׁרְיוֹן (עיי"ש), שגם הוא מכסה על חזה האדם. וגם בלשון יונית נקראו שניהם בשם אחד thorax. בין הדבקים ובין הַשִּׁרְיָן (מ"ב, כ"ב, ל"ד; דהי"ב. י"ח, ל"ג). ורש"י פירש כאן: בין הקשקשים ובין השריון (עיין דֶּבֶק), ומזה נראה שלדעתו שִׁרְיָן כמו שִׁרְיוֹן, פאנצער. панцырь. בארמית: שִׁרְיָנָא.

שִׁרְיוֹן. שע"ז ענינו כלי נשק של הגנה ידוע, מין מעיל-ברזל, ששמו הנלחמים על החזה כדי להגן עליו מן החצים והחניתות של השונאים, פאנצער, панцырь, броня. ונקרא גם סִרְיוֹן (עיי"ש). ונעשה השריון מחוטי ברזל או נחשת בצורת טבעות זו על גב זו, או בצורת קשקשים: ושִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוא לבוש (שמואל א', י"ז, ה'). והיה השריון כבד מאד: ומשקל הַשִּׁרְיוֹן חמשת אלפים שקלים נחשת (שם). — ברבוי שִׁרְיֹנִים: והקשתות והשִּׁרְיֹנִים (נחמיה, ד', י'), גם שִׁרְיֹנוֹת: מגנים ורמחים וכובעים ושִׁרְיֹנוֹת וקשתות (דברי הימים ב', כ"ו, י"ד). ובארמית: שִׁרְיוֹנָא.

שֵׁרִיתָא שע"נ. בארמית: קורה: בצל קרתי (בראשית, י"ט, ח') — בטלל שָׁרִיתִי. שָׁרִיתָא דביתא (בראשית רבה, פ' פ"ט). ובערוך: שְׁרוּתָא.

שָׂרָה. פ"ע. ענינו התאבקות והתגוששות, רינגען, бороться, ושמושו במלת עִם: שָׂרִיתָ עם אלהים (בראשית, ל"ב, כ"ט), או אֶת: שָׂרָה את אלהים (הושע, י"ב, ד'). וממנו השם יִשְׂרָאֵל. ועיין שָׂרַר.

מִשְׂרָה. ש"נ משרש שרה. ענינו: משמרת נכבדה ושרדה. ווירדע, הערשאַפט. самъ, чинъ, власть: ותהי הַמִּשְׂרָה על שכמו (ישעיה, ט', ה'), למרבה הַמִּשְׂרָה (שם, פסוק ו').

שִׂרְיֹן (נ"א שִׁרְיֹן בשין ימנית). שע"פ. השם שקראו בו הצידונים להרי חרמון (אַנטיליבאַנאָן), שקרא לו האמורי שְׂנִיר (דברים, ג', ט'). — ומכיון שהרים אלו נמצאים נגד הרי הלבנון, נזכרו שניהם בבת אחת: לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כמו בן ראמים (תהלים, כ"ט, ו').

שָׁרוּחֶן. שע"פ. עיר בנחלת שבט שמעון: ובית לבאות וְשָׁרוּחֶן (יהושע, י"ט, ו').

שַׁרְוָל, שַׁרְוָול. שע"פ. נרדף עם סַרְבָּל (עיי"ש). בתי-היד של האומנים, אֶרמעל, אֶרמעלהאלטער, рукавъ: הַשַּׁרְוָולִין טמאים (כלים, כ"ו, ג').

שָׁרוֹן, הַשָּׁרוֹן. שע"פ. א) שם העמק של יפו, שהוא עובר עד המקום, שעליו נבנתה אחר-כך קיסריה: חלק לַשָּׁרוֹן (יהושע, י"ב, י"ח), חבצלת הַשָּׁרוֹן (שיה"ש, ב', א'), ארץ-דשא פוריה. ובתור קללה: היה הַשָּׁרוֹן כערבה (ישעיה, ל"ג, ט'). והיו שם רועים את הבקר של המלך (דהי"א, כ"ז, כ"ט). ושם היחס: הַשָּׁרוֹנִי (שם). — ובתלמוד: יין שָׁרוֹנִי (שיה"ש רבה, ז', ג'). העול שרוני (כלאים, ב', ו'), ועל אנשי הַשָּׁרוֹן היה אומר (ירושלמי, סוטה, סוף פ"ז) — בעבודה של יו"כ. ב) שם ארץ במזרח הירדן, בקרבת הבשן, כנראה מן הכתוב: בבשן ובבנותיה

ובכל מגרשי שָׁרוֹן (דהי"א, ה', ט"ז). ואולי שרש השם הוא: ישר.

שֶׂרַח. שע"פ של אשה. בת אשר (בראשית, מ"ו, י"ז), ובהפסק: שָׂרַח (במדבר, כ"ו, מ"ו; ועוד דהי"א, ז', ל').

שָׂרַט. פ"י. ענינו צרימה. אנשניידען, איינריטצען, порѣзать, царапать,
והיה מנהגם של כהני־האלילים להתגודד עד שפך דם ולעשות צרימות בבשרם. וכהני ישראל נצטוו: ובבשרם לא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת (ויקרא, כ"א, ה'). וכן נצטוו גם כל ישראל (שם, י"ט, כ"ח). — הנפעל: נִשְׂרַט: שרוט יִשָּׂרֵטוּ (זכריה, י"ב, ג'), וענינו: יִקָּרְעוּ, יבקעו מכובד המשא, זיך צעררייססען, надрываться, разрываться. ובארמית ובמשנה: סָרַט. ומזה הפִּעֵל: הַמְסָרֵט על בשרו (בהוראת הקל) (שבת, י"ב, ד').

שֶׂרֶט. ש"ז משרש שָׂרַט. ענינו: צרימה, שניטט, надрѣзъ: ושֶׂרֶט לנפש לא תתנו בבשרכם (ויקרא, י"ט, כ"ח). ובארמית וסורית סְרָטָא, שׂוּרְטָא.

שָׂרֶטֶת. ש"נ. שם הפועל משרש שָׂרַט, דאס איינשניידען, надрѣзаніе ובבשרם לא ישרטו שָׂרֶטֶת (ויקרא, כ"א, ה').

שְׂרִיטָה. ש"נ. שם־הפועל משרש שָׂרַט בתלמוד: דאס איינשניידען, надрѣзаніе וכן גם שם עצם, איינשניטט, надрѣзъ יכול על חמש שְׂרִיטוֹת לא יהא חייב אלא אחת וכו', ת"ל שרטת, לחייב על כל שריטה ושריטה (ספרא אמור, פרשה א', פרק ב'), שָׂרַט שְׂרִיטָה אחת על שני נסרים או שתי שריטות על נסר אחד (קדושין, ל"ה, ע"ב). ונמצא גם בסמ"ך: בִּסְרִיטָה שעל בשרו (שבת, ק"ד, ע"ב).

שִׂרְטֵט. פועל מרובע משרש שָׂרַט. ענינו ג"כ צרימה, ונסתעף בשביל חקיקה של קו בחומר קשה, איינגראבען, דורכפורכען, ליניִרען, врѣзывать продводить линій והתיחד גם בשביל העברת קו סתם: שִׂרְטֵט וכתב ליה (גיטין, ז', ע"א) — כתב ליה על גבי קוים, שטריכע מאכען, אונטערשטרייכען, подчеркивать והוה מְשַׂרְטֵט (יבמות, ל"ט). כל מזוזה שאינה משוֹרְטֶטֶת (פעול) (מנחות, ל"ג, ע"ב) — שלא העבירו בה קוים תחת השורות.

שִׂרְטוּט. שה"פ ושע"ז. דאס ליניִרען, שטריך, ליניע, линіе черта.
שִׂרְטוּט של מזוזה הלכה למשה מסיני (מנחות, ל"ב, ע"ב) — העברת הקוים. ואמרו מלמד שצריך שִׂרְטוּט כאמתה של תורה (מגלה, ט"ז, ע"ב, ועמ"ש הפירוש). וכתב לה בלא שרטוט (קידושין, י"ב, ע"א).

שִׂרְטוֹן, סִרְטוֹן ש"ז, ענינו: ערבת־חול המתרוממת מתוך הים, זאנדבאנק, לאגונע, мель, лиманъ: שמא יעלה הים שִׂרְטוֹן (עירובין, ח', ע"א; צ"ט, ע"ב), ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון (סנהדרין, כ"א, ע"ב), ובארמית: ארעא ואסקא שִׂרְטוֹן (ב"ב. קכ"ד, ע"א). והוא מלה יונית: Surtos.

שְׂרָיָה. שע"פ. א) סופרו של דוד המלך (שמואל ב', ה', י"ז, ועוד). ב) הכהן הגדול (כהן הראש) בזמן חרבן בית ראשון שהומת ע"י נבוכדנאצר (מלכים ב', כ"ה, י"ח), ולפי ספר (דהי"א, ה', מ'—מא), היה שְׂרָיָה זה בנו של עזריה. ובנו: יהוצדק. ג) שְׂרָיָהוּ בן עזריאל, אחד משרי המלך יהויקים (ירמיה, ל"ו, כ"ו). ד) שְׂרָיָה בן נריה בן מחסיה, אולי אחיו של ברוך בן נריה, שר מנוחה של המלך צדקיהו (שם, נ"א, נ"ט). ה) שְׂרָיָה בן תַּנְחֻמֶת, אחד משרי יהודה אחר החרבן (שם, מ', ח'). — ו) אחד מן הכהנים משבי הגולה עם זרובבל (עזרא, ב', ב'; נחמיה, י"ב, א'); ז) אבי עזרא הסופר (עזרא, ז', א'). והוא לפי היחוס שְׂרָיָה הכהן, שהיה בזמן חרבן הבית, וצ"ע).

ח) בן חלקיה, מן הכהנים שישבו בירושלים בימי נחמיה (נחמיה י״א, י״א). ט) אחד מן החתומים על האמנה (שם י׳, י׳). י) בן קנז לאחי עתניאל (דה״א ד׳, י״ג). יא) אחד מיחוס שבט שמעון, בן עשיאל (שם, פ׳ ל״ו).

שׁוּרַיְקָא. שע״ז בארמית. ענינו: חוט, גיד. שטרייפען, אדער. полоса, жила: שׁוּרַיְקָא דדמא (פסחים, ע״ד ע״ב) שׁוּרַיְקֵי חיורי (חולין, מ״ז ע״ב). שורייקי סומקי (ע״ז, ד׳, ע״ב).

שָׂרַךְ. ארמית סָרַךְ. ענינו (כמו שרג) קלוע וסבוך, פלעכטען, заплетать. נמצא רק בפעל מְשָׂרֶכֶת דרכיה (ירמיה ב׳, י״ג) — המסבכת דרכיה. ועיי״ש בפירושים ובארמית ובעברית המאוחרת בסמ״ך: סֶרֶךְ בתה (עיין סֶרֶךְ): ונמצאת מלה זו גם בספר ברית-דמשק, שהוציא רש״ז שכטר מן הגניזה במצרים, ומזה סִירְכָא (עיי״ש).

שְׂרוֹךְ. ש״ז. שְׂרוֹךְ הנעל. חוט שקושרים בו את הנעל. שוהריעמען, ремень сапога: ולא נתק שְׂרוֹךְ נעליו (ישעי׳ ה׳, כ״ז). מחוט ועד שְׂרוֹךְ נעל (בראשית י״ד, כ״ג): דבר קטן.

שַׂרְכְּפָא. שע״ז. בארמית ענינו קן צפור: כי יקרא קן (דברים כ״ב, ו׳) ת״י: אי אזדמן שַׂרְכְּפָא, ודרור קן לה (תהלים פ״ד, ד׳) — ושפנינא שַׂרְכְּפָא ליה, יְקַנְּנוּ (שם ק״ד, י״ז) — עבדין שַׂרְכְּפֵי. ובתלמוד: ההוא שַׂרְכְּפָא הספק דרוסות (חולין נ״ג, כ״ב). וכן היא הגירסא בערוך. ובנדפס: שַׂרְקְפָא בקו״ף.

שְׂרֵמָה ש״נ ברבוי שְׂרֵמוֹת. כן בא בכתוב פ״א: וכל הַשְּׂרֵמוֹת עד נחל קדרון (ירמיה ל״א, ל״ט). ובקרי: הַשְּׁדֵמוֹת, וכן הוא במקום אחר: שַׁדְמוֹת קדרון (מ״ב כ״ג, ד׳).

שַׂרְסְכִים. שע״פ של אחד מן הכשדים, שרי המלך נבוכדנאצר: שַׂרְסְכִים רב סרים (ירמיה ל״ט, ג׳), כנראה: גדול הסריסים.

(שֶׂרַע) ממנו שע״פ מֵשָׂרָע, כנראה, אחד מראשי האבות בקרית-יערים של יהודה. וממנו יצאה משפחת הַמִּשְׂרָעִי (דהי״א ג׳, נ״ג).

שָׂרַע. פ״י בערבית וכושית ענינו סדר, אַנאָרדנען, располагать, כנראה בשורה אחת. ובעברית נסתעף בהוראת האריך, פערלענגערן, אויסדעהנען, удлинять, растягивать ולא נמצא במקרא אלא הפעול שָׂרוּעַ. ונחשב בין מומי הכהנים (ויקרא כ״א, י״ח), ובין מומי הבהמות (שם כ״ב, כ״ג). ותרגמו השבעים בעל אזן קטועה, מיט אבגעהויענעם אָהר съ отрѣзаннымъ ухомъ ואונקלוס תרגם: שְׂרִיעַ. רוב המתרגמים והמבארים חושבים את השָׂרוּע לארוך יותר מדאי באחד מאבריו, ונחלקו באיזה אבר. יונתן תרגם: דמשתמיט ירכיה, וכן בארו חז״ל: שָׂרוּעַ שנשתרבב לו ירכו (בכורות, מ׳ ע״א), ופירש״י: שאחת מירכיו גדולה מחברתה (וע׳ שרבב), מיט אויסגעצאָגענעם שענקעל, съ вытянутымъ бедромъ וכן פי׳ הרד״ק: שנשמטה ירכו והוא מושך רגלו והנה הוא עודף וכו׳. והוואולגאטה תרגמה: בעל חוטם ארוך. והפשיטתא: בעל אזן ארוכה יותר מדי. וזהו ההפך מתרגום השבעים.

שַׂרְעַף. ש״ז. ברבים שַׂרְעַפִּים, ענינו: מחשבות, ויחוסו אל סַרְעַפָּה (עיי״ש) כיחוס המלה שְׂעִיף. סְעִיף (עיי״ש) בהוראת מחשבה, אל המלה סְעִיף בהוראת ענף, מחשבה מתפצלת לסברות הרבה, פיעלזייטיגער געדאַנקע. сложная многосторонняя: בחנני ודע שַׂרְעַפָּי (תהלים קל״ט, כ״ג). ברב שַׂרְעַפַּי בקרבי (שם צ״ד, י״ט).

1) **שָׂרַף.** פ״י, בעתיד יִשְׂרֹף. ענינו. א) קלית-הלבנים, ברעננען (ציעגעלן) обжигать (кирпичи), נלבנה לבנים ונִשְׂרְפָה לשרפה (בראשית י״א, ג׳). ב) הבערת חומר או ב״ח באש, פער-

בּרעננען, сожигать. והונח על העץ: חציו שָׂרַף במו אש (ישעיה מ״ד, ט״ז) ועל האבנים: וְהֵמָּה שְׂרוּפוֹת (נחמיה ג׳, ל״ד). על האגמים: ואת האגמים שָׂרְפוּ באש (ירמיה נ״א, ל״ב). על הבגד (ויקרא י״ג, נ״ב). על מגלת־ספר: לבלתי שרף את המגלה באש (ירמיה ל״ו, כ״ה). על שער־הראש: וְשָׂרַפְתָּ אתם באש (יחזקאל ד׳, ה׳). על עגלות ומרכבות: ואת מרכבתיהם תשרף באש (יהושע י״א, ו׳), עגלות יִשְׂרֹף באש (תהלים מ״ו, י׳). על עיר: וְשָׂרַפְתָּ באש את העיר (דברים י״ג, י״ז). ועל בתים: וַיִּשְׂרֹף את בית ה׳ ואת בית המלך כו׳ (מ״ב כ״ה, ט׳). — על גויות אנשים: וַיִּשְׂרְפוּ אתם שם (שמואל א׳, ל״א, י״ב). לעצמות אנשים: על שָׂרְפוֹ עצמות מלך אדום לשיד (עָמוס ב׳, א׳). ועל אנשים חיים: פן נִשְׂרוֹף אותך (שופטים י״ד, ט״ו). ונקראו אלה: הַשֹּׂרְפִים (במדבר י״ט, ד׳). — ומשמש תדיר על הקרבנות, שמעלים את כלם באש בתור עולה: וְשָׂרַף אתו על עצים באש (ויקרא ד׳, י״ב). ועל שאר קרבנות: והנותר בבשר ובלחם באש תִּשְׂרֹפוּ (שם ח׳, ל״ב). ועל קרבנות האדם לאלהים של ע״ז: כי גם את בניהם ואת בנותיהם יִשְׂרְפוּ באש לֵאלֹהֵיהֶם (דברים י״ב, ל״א). שֹׂרְפִים את בניהם באש לאדרמלך וענמלך (מ״ב י״ז ל״א). ושמושו ביחס־הפעול של הדבר ויחס הלמ״ד של האלהים, וכן גם האדם: וַיִּשְׂרְפוּ לו שרפה גדולה עד למאד (דהי״ב ט״ז, י״ד) — שרפו לכבודו סממנים שונים. ובתלמוד במובן זה: כשם ששורפין על המלכים כך שורפים על הנשיאים (ע״ז י״א, ע״א). — בארמית: שְׂרַף. — הנפעל נִשְׂרַף. ענינו: מצב הנשוא של פעולת הקל, פֿערבראַננט ווערדען быть сожженымъ: על שפך הדשן יִשָּׂרֵף (ויקרא ד׳, י״ב). — פר העולה. באש יִשָּׂרֵף (שם ו׳, י״ז). הוציאוה וְתִשָּׂרֵף (בראשית ל״ח, כ״ד). ובגדיו לא תִשָּׂרַפְנָה (משלי ו׳, כ״ז). והעיר הזאת לא תִשָּׂרֵף (ירמיה ל״ח, י״ז) ובמשנה: פרים הַנִּשְׂרָפִים ושעירים הַנִּשְׂרָפִים (זבחים ה׳, ב׳). הפעל שֹׂרַף נמצא רק פעם אחת במקרא: והנה שֹׂרָף (ויקרא י׳, ט״ז), ענינו כמו הנפעל. ובארמית נמצא גם האֶתפעל בהוראה זו: שפיר אִשְׁתְּרִיף (זבחים ט״ז, ע״א).

שָׂרַף. פ״י. מלה בעברית המאוחרת ובארמית. ענינם: בליעת הרוטב, גמיעתו, איינשלירפֿען вытягивать (жидкость). במשנה: כהן שרעתו יפה שֹׂרְפָהּ (עבודה זרה מ״ב, מ״ה), ובירושלמי שם מפרש שורפה: גמי לה. ורש״י פירש ג״כ: גומעה. ובארמית: בשעה שהנשמה יוצאת מישרף שריף (כריתות כ״ב, ע״ב), כדלא שְׂרִיף תבשילא (ברכות ס״ב, ע״א). שְׂרַף פינכא דדייסא (תענית כ״ד, ע״א) — בלע או גמע קערה של גריסין (או אורז).

הנתפעל במובן המסה והשתפכות, צערפֿליעססען, вытекать, растаять: קירא דנשתרופי (שבת ק״י, ע״ב).

שָׂרָף. שע״ז. ענינו א) נחש אַרְסָנִי, גיפֿטיגע שלאַנגע, וויפער ехидна, ядовитая змѣя. ונקרא כך מפני שהוא שורף בארסו, ובא יחד עם נחש: נָחָשׁ שָׂרָף (דברים, ח׳, ט״ו), ותרגם אונקלוס חיון קָלָן, נחש שורף, וכן תרגם גם רס״ג בערבית. וכן פירש גם הרד״ק: השורף בהבל פיו. וכן גם בת־גום היוני של עקילס הגר. אבל השבעים תרגמו: נחש ממית. וכן: הנחשים הַשְּׂרָפִים (במדבר כ״א, ו׳). ובמשנה: ולחישתם לחישת שָׂרָף (אבות ב׳, י׳): של ת״ח. ונמצא במקרא גם: שָׂרָף מעופף (ישעיה, י״ד, כ״ט, ל׳ ו׳). והוא עוד יותר מסוכן מֵאֶפַע, כפי הפשט שם, ונראה שנקרא מעופף מפני שהוא זוחל במהירות. ב) ברבים שְׂרָפִים, בארמית שְׂרָפִין. מלאכים ידועים: שְׂרָפִים עמדים ממעל לו (ישעיה ו׳, ב׳). ויעף אלי אחד מן הַשְּׂרָפִים (שם, ו׳,

ו׳), ואמרו חז״ל זה מיכאל (ברכות, ד׳ ע״ב). ונקראו כן לדעת חכמי ישראל מפני שהם שורפים את הקרב אליהם. ובתלמוד: שַׁמָּשֵׁי המשמשים לפני, כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת (ראש השנה. כ״ד, ע״ב; ע״ז, מ״ג ע״ב). והוזכרו השׂרפים תדיר בפיוטים ובתפלות, וביותר באופנים.

שְׂרָף. שע״ז. במשנה. וענינו רוטב היוצא מן האילנות, א) מן השרשים והגזע, טהעער, смола, ב) מן העלים והפירות, זאפט, сокъ. הפוצע זיתים שיֵצא שְׂרָף (מעשרות, ד׳, א׳). שְׂרַף ערלה (ערלה, א׳, ז׳). הרוטב היוצא מעץ-ערלה. והוזכרו: שרף העקרין, שרף העלין, שרף הפגין (הפירות, שם), וכן:

שְׂרָף היבש (מקואות, ט׳, ב׳). כלומר, שנתיבש. ושרף הלח (שם משנה, ד׳), שְׂרָף הנוטף מעצי הקטף (כריתות ו׳, ע״א). ועיין שְׂרִיף.

שְׂרִיף (הגירסא שלנו) או שְׂרָף (גירסת הערוך). ענינו דבר לח (מגפה או מיץ של פירות), זופפע אָדער זאפט, супъ или сокъ: כל סעודה שאין בה שְׂרִיף (שְׂרָף) אינה סעודה (ברכות, מ״ד, ע״א). ופירש רש״י: תבשיל לח שיש בו מרק, כמו שורפה חיה, ולפי גירסת הערוך ופירושו זהו, כנראה, מיץ של ירקות, שהוא כמין תבלין בשביל הסעודה.

שֶׂרֶף, שִׂרְפָּה. שטף הדם (סימן מחלה), בלוטפלוסס, кровотеченіе, זו שִׂרְפָּה מצוי (נדה, דף י׳ ע״ב). כל חלי זו שִׂרְפָּה (ויקרא רבה, פ׳ ט״ז).

שְׂרַפְרַף. שע״ז. ענינו כסא קטן, כעין הדום-הרגלים, פוססבאנק שע-מעל, подножіе скамейка для ногъ: שְׂרַפְרַף שניטל אחד מראשיו (כלים. כ״ב, ג׳). והוזכר כסא לשְׂרַפְרַף של הקב״ה באגדה (חגיגה י״ד ע״א. ובכ״מ). וממנה עברה מלה זו אל הפיוטים של הקרושה. בארמית גם: שַׂרְשִׁיפָא: מנח להו אשרשיפא (ברכות כ״ד, ע״א), רבא קלא שרשיפא (שבת, קכ״ט ע״א בנוסח הערוך).

שָׁרַץ. פעו״. ענינו. א) עומד: זחול, רמוש, ווימעלן קריכען, кишѣть, ползать נרדף עם רמוש: השֶׁרֶץ השֹׁרֵץ על הארץ (בראשית ז׳, כ״א). והונח על התולעים והחיות הקטנות, הזוחלות על האדמה (וכן: ויקרא י״א, כ״ט, מ״ב, מ״ו). וכן גם על אלי המכרכרות באגמים ובמים: והיה כל נפש חיה אשר יִשְׁרֹץ (יחזקאל מ״ז, ט׳) — בקרבת הנחל ובנחל. ב) פ״ע. הושאל למובן ההתרבות במספר, זיך פערפיעלפאלטיגען, פארט-פפלאנצען, плодиться размножаться. כמו רמשים הללו, שהם מתרבים לאין מספר: ושָׁרְצוּ בארץ ופרו ורבו על הארץ (בראשית ח׳, י״ז). שִׁרְצוּ בארץ ורבו בה (שם ט׳, ז׳). ונרדף עמו, וְיִדְגּוּ (שם מ״ח, ט״ז). כלומר יתרבו כדגים. ג) פ״י. ענינו הוצאת הרמשים ויצירתם, ווימעלען לאססען, געווירמע רעפ-טיליען הערפארברינגען, производить прес-мыкающееся: יִשְׁרְצוּ המים שרץ נפש חיה (בראשית א׳, כ׳). אשר שָׁרְצוּ המים (שם, פ׳ כ״א). ושָׁרַץ היאר צפרדעים (שמות ז׳, כ״ח). ובתלמוד משמש במובן זה ההפעיל: הִשְׁרִיץ. צפרדע אחת היתה שם והיא הִשְׁרִיצָה ומלאה וכו׳ (סנהדרין, ס״ז ע״ב; שמות רבה, פ״י). כלומר: ילדה במספר עצום. ועקרב זה יון, מה עקרב מַשְׁרֶצֶת ששים ששים (בכרם אחד), כך יון מעמדת ששים ששים (ויקרא רבה, פי״ג).

שֶׁרֶץ. שע״ז. שם כללי בשביל חיות קטנות שונות. א) התולעים הזוחלות על הארץ, עכברים, לטאות, וכו׳. נרדף עם רֶמֶשׂ: בַּשֶּׁרֶץ השֹׁרֵץ על הארץ (ויקרא י״א. כ״ט: וכן בראשית ז׳, כ״א ועוד), או בנבלת שֶׁרֶץ טמא (ויקרא ה׳, ב׳). — שֶׁרֶץ העוף. עופות קטנים, שיש להם ארבע רגלים וי״א שרץ בע׳ כנפים (ויקרא י״א, ב׳). שֶׁרֶץ המים.

חיות המים הקטנות, הדגים הקטנים (שם, פסוק ו׳; וכן בראשית א׳, כ׳). — ובמשנה ברבים: שמונה שְׁרָצִים (שבת, י״ד, א׳). — על פי (ויקרא, י״א, כ״ט—ל׳). ויש להם עורות (שם). — רעפּטיל, קריכענדעס געווירם пресмыкающееся ובארמית: שִׁרְצָא: שִׁרְצָא וחרצא (בבא קמא פ׳, ע״א).

שָׁרַק (ארמית שְׁרַק). פ״ע. ענינו הוצאת קול מיוחדת בצירוף דחיפת אויר דרך השפתים, כקול החליל, צישען, פּפייפען, шипѣть, свистать. כאותו הקול, שבעל הכוורת מוציא כדי לקבץ את הדבורים אל הכוורת: יִשְׁרֹק ה׳ לזבוב אשר בקצה יארי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור (ישעיה ז׳, י״ח). — בטוי ציורי בשביל קריאת ה׳ לאשורים ולכושים. וכן: וְשָׁרַק לו מקצה הארץ (שם ה׳, כ״ו), כלומר הוציא קול כמו בחליל, שזהו אות־קריאה, וזה ישמע מקצה הארץ. וכן: אֶשְׁרְקָה להם ואקבצם (זכריה י׳, ח׳). ובתלמוד: צפרדע אחת היתה והיא שָׁרְקָה להם והם באו (סנהדרין, ס״ז ע״ב). — ונתיחד הפועל שָׁרַק להוראת ההשתוממות והמבוכה, בעשטירצט זיין, быть пораженнымъ, удивленнымъ שָׁרְקוּ ויניעו ראשם (איכה ב׳, ט״ו), וַיִּשְׁרֹק עליו ממקומו (איוב כ״ז, כ״ג), שָׁרְקוּ עליך (יחזקאל כ״ז, ל״ו). ובצירוף עם שָׁמֵם: כל עובר עליה ישם וישרק על מַכֹּתיה (ירמיה י״ט, ח׳; מ״ט, י״ז: נ׳, י״ג), יִשֹּׁם ושרק (מלכים א׳, ט׳ ח׳). וכן עם הנעת־היד: יִשְׁרֹק יניע ידו (צפניה, ב׳, ט״ו), ונמצא גם בהוראת הלעג לאיד, שאדענפראה זיין злорадствовать. שָׁרְקוּ ויחרקו שן אמרו בלענו (איכה ב׳, ט״ז). ולפי הענין מתיחסים הדברים אל האויבים והוראתו של שָׁרִיק כך היא וגם חריקת השנים היא כאן סימן של שמחה־לאיד.

שְׁרֵקָה. ש״נ. משרש שָׁרַק, שם־הפועל. תנועת הפה של השורק, דאס פּפייפען, ציטען, свисть, шипѣніе, והיא באה מרוב השתוממות ומבוכה, או גם משמחה לאיד ומרגש אל בזיון. ובאה תמיד בלוית המלה שַׁמָּה: למען תתי אתך לשמה וישביה לשְׁרֵקָה וחרפת עמי תשאו (מיכה ו׳, ט״ז). לְשַׁמָּה ולִשְׁרֵקָה, (ירמיה י״ט, ח׳; כ״ה, ט׳), לְשַׁמָּה לִשְׁרֵקָה ולקללה (שם כ״ה, י״ח). ולשמה ולשְׁרֵקָה ולהרפה (שם כ״ט, י״ח). והונחה מלה זו ביותר על מקום שנחרב כשעוברים על חרבותיו: שַׁמָּה וּשְׁרֵקָה מאין יושב (שם נ״א, ל״ז). כלומר העוברים עליה, כשיראו שאין יושב בחרבותיה, ישמו וישרקו.

שְׁרִיקָה. ש״נ. א) שְׁרִיקוֹת עולם (ירמיה י״ח, ט״ז). כמו שְׁרֵקַת עולם, ועניננו כאן כמו חרפת עולם, האהן, שפאט. насмѣшка издѣвательство

ב) שְׁרִקוֹת עדרים (שופטים ה׳, ט״ז). י״א הקולות השונים של העזים והכבשים, וי״א קול החליל של הרועה לכנים העדרים, הירטענפלאטען пастушья свирѣль.

מַשְׁרוֹקִיתָא. שע״נ. בארמית. ענינו, כנראה, חליל (של קנה), פּפייפע, ראהרפּפייפע, флейта (изъ тростника). קל קרנא מַשְׁרוֹקִיתא (דניאל ג׳, ה׳), (וכן שם להלן, פסוק ז׳, י׳, ט״ו), — ונמנה בין כלי הזמר: זְנֵי זמרא (שם).

2) שְׁרַק. פ״ע בארמית. ענינו מעידה. גליטען, спотыкаться שריק ונפל (נדה כ״ו, ע״א). דילמא משרק שריק (חולין קי״א, ע״א). ובהוראה זו גם הבנין אפעל אשרק: כל מידי דמשרק לית ביה משום רסוק אברים (שם נ״ב, ע״א). משום דמשרקי (בבא קמא ל׳, ע״ב), וכן גם הבנין אתפעל: דלא נשתרקו (זבחים ס״ב, ע״א): שלא ימעדו.

א) שָׁרַק. פ״י ענינו: הצביעה בצבע אדום ראטה פארבען, парумянить ודומה בהוראתו אל הפ״י סָקַר (עיי״ש) ונמצא במשנה בפִּעֵל ובסמ״ך: סֵרְקָן א

ברכמן (כלים פט"ו, משנה ב'). שסרקו וכרכמו (שם פכ"ב, משלי ט'). כלומר: צבעים בצבע אדום או בצבע כרכום.

שְׂרֹק. ש"ת. ענינו על דעת המפרשים החדשים **גוון של אודם.** העללראט светло красный: סוסים אֲדֻמִּים שְׂרֻקִּים ולבנים (זכריה א', ח'). והשבעים תרגמו: בעל צבעים שונים. בונט, пестрый. ומפרשי ישראל בארו: ברודים פלעקקיג, пятнистые.

שֹׂרֵק או שָׂרוּק ברבים שְׂרוּקִים. שע"ז. ענינו גפן טובה עדלע רעבע благородная лоза: הלכו שְׂרוּקֶיהָ עד יעזר (ישעיה ט"ז, ח').

שֹׂרֵק שע"ז ענינו כנ"ל: ויטעהו שֹׂרֵק (ישעיה ה', ב'). ואנכי נטעתיך שׂוֹרֵק (ירמיה ב', כ"א). ונראה כי האשכולות הם אדומים.

שָׂרָק. שע"ז. נגזר ג"כ מהשרש הנ"ל. מלה תלמודית, ענינה צבע אדום או צבע אחר שמעבירים על הפנים לנוי. מין פוך. שמינקע. чесать: אשה לא תעביר שָׂרָק על פניה (שבת ק"ט, ע"א. כך הגירסא בערוך. ובנדפס סָרָק): לא כחל ולא שָׂרָק ויעלת חן (כתובות י"ז, ע"א. סנהדרין י"ד, ע"א). ומחלוף הגירסא בסמ"ך גלוי כי השין היא שמאלית. והח' לעווי קרא שָׂרָק בשין ימנית. ונראה שטעות שם.

שֹׂרֵקָה. שע"נ. ענינו כמו שֹׂרֵק. גפן טובה. נרדף עם גפן: אסרי לגפן עירה וְלַשֹּׂרֵקָה בני אתנו (בראשית מ"ט, י"א).

ב) שָׂרַק. ענינו: **החלקת הצמר או הפשתן או השער** להוציא משם הפסולת והאבק. קאממען האֶכעלן, чесать. מלה שנמצאה בארמית ובעברית של התלמוד ונכתבת תמיד בסמך. (ועיין סָרַק ב). מותר לִסְרוֹק שם פשתן (סוטה מ"ה, ע"ב). סוֹרְקִין את בשרו (ברכות ס"א, ע"ב).

שָׂרִיק, שְׂרִיקָה, ש"ע. ברבוי שְׂרִיקוֹת (ישעיה י"ט, ט'). י"א הנשים המחליקות הצמר. העכעלנדע פרויען. чесальщицы. וי"א הצמר הסרוק. וואללע шерсть.

סָרֹק. שע"ז. ענינו מחליק הצמר. דער דיא וואָללע העכעלט. чесальщикъ шерсти: עור הסָרוק (כלים פ' כ"ו, מ' ה'). ושהסורק נותן בצמר (דמאי פ"א מ"ד). קנה מאזנים של סָרוֹקוֹת (כלים פרק י"ב, משנה ב').

מַסְרֵק. שע"ז. **כלי מיוחד להחלקת השער, הצמר, הפשתן.** קאם צום קאממען, צום סטריגעלן. гребень для волосъ, льна, шерсти: מַסְרֵק של פשתן (כלים פרק י"ג, משנה ח'). מַסְרֵק של ראש (טבול יום פרק ד', משנה ו'). והושאל גם לענינים אחרים: מַסְרֵק של צרצור (כלים ב', משנה ח'). כלומר צואר הבקבוק העשוי חריצים. ונקרא גם מַסְרֵק חלק של הפרי, ביותר של הרמון. קאמארטיגער פרוכטטייל. гребне-образная часть плода (עוקצין ב', משנה ג').

סְרִיק. שע"ז ברבים סְרִיקִין. נראה שנגזר ג"כ משרש זה. ענינו: עוגה עם חריצים. איינגערבטער קוכען. щелистый пирогъ: עושין סריקין כמין רקיקין (פסחים ל"ז, ע"א): יוצאים בסריקין בין מצויירין בין שאינן מצויירין (עיין תוס' פסחים פ"ב). כל הסְרִיקִין אסורים וסְרִיקֵי בייתוס מותרין (שם שם).

שְׂרַר. פ"ע בארמית. ענינו: **החוזק והאומץ.** פעסט זיין быть крѣпкимъ ומהפעל הזה הבינוני הפעול שְׂרִיר או שם נגזר במשקל פָּעִיל: שְׂרִיר, ענינו: חזק, קיים. פעסט, שטעטיג твердый, постоянный. שריר וקיים (בבא בתרא ק"ס, ע"ב). כיון דלא שריר (שבת קמ"ה, ע"ב). ונמצא גם המקור של הקל: לשרורי קא מיכוין (שבת ע"ד ע"ב). והתפעל, במובן התקשות. פעסט ווערדען стать отвердымъ. אשתרו (במקום

אשתררו) דדיך (נדה מ"ח, ע"א).

שְׁרִיר. שע"ז. ענינו: עורק או עצב. זעהנע, או מוסקעל. мускулъ. ואונו בשְׁרִירֵי בטנו (איוב מ', ט"ז). והוא משרש שרר במובן חוזק.

שֹׁר (שָׁרָר) שע"ז. ענינו ג"כ עורק או עצב, והתיחד בשביל טבור הבטן. נאבעל, пупъ לא כרת שָׁרֵּךְ (יחזקאל ט"ז, ד'). רפאות תהי לְשָׁרֶּךָ (משלי ג', ח'). ויש מפרשים כאן לשארך, לבשרך, והשבעים תרגמו לגופך. והסורים: לבשרך. ובשני רישין: שָׁרְרֵךְ אגן הסהר (שיר השירים ז', ג'). ובתלמוד פסוק שָׁרְרֵךְ אגן הסהר נדרש על סנהדרין (סוטה מ"ה ע"א, ובכ"מ). ובמדרש מבואר זה: סנהדרין משולה בשָׁרָר מה שָּׁרָר נתון באמצע הגוף כך סנהדרין של ישראל באמצע בית המקדש (במדבר רבה, פרשה א').

שְׁרִירוּת. ש"נ נגזר מהשרש שרר. ענינו: אומץ, קושי, האַרטע. твердость. ובא תמיד נסמך אל לב: שְׁרִירוּת־לֵב במובן קשי־הלב, זדון. מוטווילע, ווילקיר своеволіе, произволъ. שְׁרִרוּת לִבָּם הרע (ירמי' ג', י"ז). בִּשְׁרִרוּת לבי אלך (דברים כ"ט, י"ח). ואשלחהו בִּשְׁרִירוּת לבם (תהלים פ"א, י"ג). ונמצאה עוד פעמים אחדות בס' ירמיה. ובארמית שְׁרִירוּתָא ענינו חוזק, אמת: כי נגידים אדבר (משלי ח', ו'). מטול דשרירותא ממללנא.

שְׁרִירָאִית. תה"פ, בארמית. ענינו: קיום, חיזק, שטעטיג, устойчиво ואיש שומע לנצח ידבר (משלי כ"א, כ"ח) תרגומו: שְׁרִירָאִית ממלל.

שֵׁרָה. שע"נ. ענינו: צמיד, אצעדה (וכן נמצא בתרגום צמיד בראשית כ"ד, כ"ב, ל' מ"ז: אצעדה (במדבר ל"א ו) שֵׁירָא, שֵׁירֵי) ארמשפאנגע, браслеть. נמצא ברבים פ"א במקרא: וְהַשֵּׁרוֹת (ישעיה ג', י"ט). ותרגומו: שֵׁירֵי ידיא. ובמשנה שֵׁיר בזכר. ענינו ג"כ צמיד או אצעדה שנותנים על צוארה של הבהמה או במקום אחר אצלה: וכל בעלי הַשֵּׁיר יוצאים בשֵׁיר (שבת פ"ה, משנה א'). והוא ג"כ משרש שרר במובן חוזק.

שַׁרְשְׁרָה. שע"נ נמצא רק ברבים: שַׁרְשְׁרוֹת. ענינו: שורה של חוליות (זהב, כסף, ברזל) וטבעות. קעטטע цѣпь, ומקורו השרש שרר. ונהפך בארמית ובעברית המאוחרת לשַׁלְשֶׁלֶת (עיי"ש) בחילוף הרי"ש בלמ"ד. ושתי שַׁרְשְׁרֹת זהב טהור (שמות כ"ח, י"ד). מעשה שַׁרְשְׁרוֹת (מ"ב ז', י"ז). ובא גם פ"א שַׁרְשֹׁת בהשמט הרי"ש (שמות כ"ח, כ"ב). ובמשנה: שַׁרְשְׁרוֹת זהב (מדות פ"ג, משנה ח'). ונמצא גם הפעל שַׁרְשֵׁר זיך פערקעטטען сцѣпляться במשנה: משישַׁרְשְׁרוּ (שביעית פ"ד, משנה י'). על פי נוסח הערוך. ואצלנו הגירסא: משישלשלון.

שֹׁרֵר. בינוני ותוה"ש משרש שור. עיי"ש. ענינו שונא, אויב כו'.

שָׂרַר. פעל. ענינו שליטה הערשען господствовать. נמצא רק בעתיד, ברבוי לנסתר: יָשֹׂרוּ (משלי ח', ט"ז). ולשרים למשפט יָשֹׂרוּ (ישעי' ל"ב, א'). ובבינוני, שׂוֹרֵר: להיות כל איש שׂרֵר בביתו (אסתר א', כ"ב). ונמצא גם פ"א

ההפעיל: הֵשִׂיר בהוראת הקמת שלטון, צום הערשער מאַכען делать властелиномъ. הם המליכו ולא ממני הֵשִׂירוּ ולא ידעתי (הושע ח', ד').

ההתפעל: הִשְׂתָּרֵר. ענינו: עשית עצמו למושל, פסיעה על ראשי העם. זיך צום הערשער מאַכען провозглашать себя властелиномъ. כי תִשְׂתָּרֵר (במדבר ט"ז, י"ג).

שַׂר. בהפסק שָׂר. שע"ז משרש שָׂרַר. ענינו: ראש, פקיד, ממונה ראשי מטעם המלך. אָבערסטער, בעפֿעהלסהאַבער глава начальникъ. והשר

מתיחס על הענין, שנתמנה עליו, כמו שָׂרֵי מִסִּים (שמות א׳, י״א): הפקידים הנוגשים את המס. שַׂר-מנוחה (ירמיה נ״א, נ״ט). כנראה, הפקיד המפקח על נסיעת המלך ומנוחתם. רייזעמארשאל. וכן הוא מתיחס אחרי האנשים העומדים לפקודתו, כמו שָׂרֵי הרצים (מלכים א׳ י״ד, כ״ז). שַׂר הסריסים (דניאל א׳, ח׳), שַׂר המשקים, שַׂר הָאוֹפִים (בראשית מ׳, ב׳). שַׂר הטבחים (שם ל״ז, ל״ו כ״ו). שָׂרֵי מקנה (שם מ״ז, ל׳). כנראה שרים הממונים על רועי המלך. — שַׂר צבא. הממונה על הצבא הערבעפֿעהלסהאבער вое- וכן שַׂר-חיל, שַׂר גדוד (ש״ב начальникъ ד׳, ב׳; מ״א י״א, כ״ד): ראש הגדוד. אבטיילונגס-פיהרער. начальникъ отряда. שַׂר אלף, שַׂר-מאה כו׳ — שַׂר-העיר: פקיד המלך הממונה על העיר. שטאדט פאגט градоначальникъ (שופטים ט׳, ל׳). שַׂר-הבירה: פקיד בירת המקדש (נחמיה ז׳, ב׳). שָׂרֵי המדינות (אסתר א׳, ג׳). ראשי המדינות מטעם המלך. שטאטטהאלטער намѣстники. שָׂרֵי פרס ומדי (שם פ׳, י״ד). הקרובים אל המלך. ווירדענטרעגער сано- вники. וכן גם שַׂר הוא ק צ י ן-ע ם, א צ י ל, ב ן מ ש פ ח ה מ י ו ח ס ת, אשר הוא שופט את העם. אדליגער, פֿארנעה-מער מאנן знатный человѣкъ. מי שמך לאיש שַׂר (שמות ב׳, י״ד). שָׂרֵי מואב (במדבר כ״ב, ח׳). והם גם: זקני מואב (שם פס׳ ט׳). ונרדפת המלה שָׂרִים עם נדיבי-עם (שם כ״ב, י״ח). ועם נגידים (איוב כ״ט, ט׳—י׳). והתיחדו שָׂרֵי פלשתים (שמואל א׳ כ״ט, ג׳). וְשָׂרַי בישׂשכר (שופטים ה׳, ט״ו). שָׂרֵי יהודה; שָׂרֵי זבלון שָׂרֵי נפתלי (תהלים ס״ח, כ״ח). ונקראו בשם שרים גם חשובי העיר: שָׂרֵי סכות (שופטים ח׳, ו׳). שָׂרֵי יזרעאל (מ״ב י׳, א׳). והתיחדו השרים בתור שופטים. שָׂרַיִךְ סוררים וחברי גנבים כלו אהב שחד (ישעיה א׳, י״א). שָׂרֶיהָ בקרבה כזאבים טרפי טרף גו׳ (יחזקאל כ״ב, כ״ט). שָׂרֵי אלפים שָׂרֵי מאות שָׂרֵי חמשים וְשָׂרֵי עשרות: ושפטו את העם (שמות י״ח כ״א). והוזכרו השָׂרִים תדיר יחד עם המלך: בעיני המלך והשָׂרִים (אסתר א׳, כ״א). ממשא מלך שָׂרִים (הושע ח׳, י׳). תנה לי מלך ושָׂרִים (שם י״ג, י׳). והתיחסו השרים אחרי המלך: שָׂרֵי פרעה (בראשית י״ב, ט״ו). שָׂרֵי מלך בבל (ירמיה ל״ט, ג׳), וגם אחרי שיבת גליות נמצאו שָׂרִים (עזרא ט׳ א׳. שם ב׳: השָׂרִים והסגנים). שָׂרֵי קדש ושָׂרֵי האלהים (דה״י א׳ כ״ד, ה׳) תאר כבוד בשביל הכהנים הממונים על קדשי האלהים. ומשמש גם לתאר מושל, אדיר, בעהערשער, פֿירסט, повелитель ,царь. שַׂר שלום (ישעיה ט׳, ה׳). אשר סחריה שָׂרִים (שם כ״ג, ח׳) נרדף עם מלך: מלכים יראו וקמו שָׂרִים וישתחוו (שם מ״ט, ז׳). וכאחד השָׂרִים תפלו (תהלים פ״ב, ז׳). ונקרא הקב״ה שַׂר שָׂרִים. ועל שר שרים יעמד (דניאל ח׳, כ״ה) כמו מלך מלכי המלכים. — ובספר דניאל נקראו בשם שָׂרִים המלאכים, וביחוד המלאכים המיוחדים לעמים שונים: שַׂר מלכות פרס (שם י׳, י״ג), מיכאל אחד השָׂרִים הראשונים (שם, פסוק י״ג), החשובים שבמלאכים, מיכאל השַׂר הגדול העומד על בני עמך (שם י״ב א׳). שַׂר יון שם י׳, כ׳). ובתלמוד: פסוק זה (כלומר הפסוק נער הייתי גם זקנתי) שַׂר העולם אמרו (יבמות ט״ז, ע״ב. חולין ס׳, ע״א). כלומר ראש המלאכים הממונה על העולם. והוזכרו עוד אצל חז״ל: שַׂר הארץ (במדבר רבה, פ׳ כ״ג). שרו של פעור (ירושלמי סנהדרין י׳ הל׳ ב׳). וכן גם המלאכים המיוחדים להופעות טבעיות שונות, שַׂר הברד, שר של ים (פסחים קי״ח ע״ב). שַׂר-מטר (ודוגמא לזה בפיוט של גשם: אף ברי אֻתַּת שם, שר מטר, כלומר שמו הוא אף ברי ע״פ איוב ל״ז, י״א). והוזכר גם שר של גיהנם (ערכין ט״ו, ע״ב). ובארמית שָׂרָא, שָׂרָה. שע״נ. תאר בשביל א ש ת ה מ ל ך קעניגין царица. ויהי לו נשים

שָׂרוֹת שבע מאות ופילגשים שלש מאות (מלכים א׳ י״א, ג׳) והיו מלכים אמניך ושָׂרוֹתֵיהֶם מיניקתיך (ישעיה מ״ט, כ״ג). ובמבטא מושאל: שָׂרָתִי במדינות (איכה א׳, א׳) כלומר המלכה של המדינות, החשובה שבהן.

שָׂרָה. שע״פ, השם שנתן הקב״ה לשרי אשת אברהם אבינו והטעם כי מלכי עמים ממנה יהיו (בראשית י״ז ט״ו כו׳).

שָׂרַי. שם ע״פ משרש שרר. שמה העקרי של שרה אמנו (בראשית י״א, כ״ט ולהלן).

שְׂרָרָה. שם הפועל משרש **שרר**. נמצא אצל חז״ל ענינו שלטון. דאס רעגיערען правленіе ברח מן השְׂרָרָה.

שָׁרַשׁ. פעל נגזר מן השם שֹׁרֶשׁ (עיי״ש). לא נמצא בקל.

הפִּעֵל שֵׁרֵשׁ ענינו עקירת הצמח עם השרש ענטוואורצעלן искоренять ושֵׁרֶשְׁךָ מארץ חיים (תהלים נ״ב, ז׳) ובכל תבואתי תְּשָׁרֵשׁ (איוב ל״א י״ב). וממנו

הפֻּעַל שֹׁרַשׁ בהוראת ההעקרות עם השרש. ענטוואורצעלט ווערדען быть искоренену. וצאצאי יְשֹׁרָשׁוּ (שם, פ׳ ח׳) כלומר יֵעקרו עם השרש. אבל נמצא עוד פֹּעַל שני של הפעל הזה בהוראת הכאת שרשים וואורצעל שלאגען вкоре-няться, ההפך מההוראה הראשונה. ועל דעת הח׳ החדשים זה הוא בנין מיוחד פֹּעֵל או פֹּעַל: אף בל שֹׁרַשׁ בארץ גזעם (ישעיה מ׳, כ״ד) כלומר לא הכה שרש. וכן גם: נטעתם גם שֹׁרָשׁוּ (ירמי׳ י״ב, ב׳).

ההפעיל הִשְׁרִישׁ כמו הפעל השני ענינו: הכאת שרשים וואורצעל שלאגען, ותַּשְׁרֵשׁ שרשיה ותמלא ארץ (תהלים פ׳, י׳). הבאים יַשְׁרֵשׁ יעקב (ישעיה כ״ז, ו׳). ראיתי אויל מַשְׁרִישׁ (איוב ה׳, ג׳).

הנתפעל נִשְׁתָּרֵשׁ נמצא אצל חז״ל ענינו כמו ההפעיל: מפני שנִשְׁתָּרֵשׁ בחטא (בבא קמא ס״ז, ע״ב). כלומר שהחטא הכה בו שרשים הזקים.

שְׁרֵשׁ. בארמית כמו שֵׁרֵשׁ בעברית ענטוואורצעלן, ונמצא גם בהוראת ההפך: ותשרש שרשיה (תהלים פ׳, י׳). תרגומו: ושַׁרשתא שרשיהון.

שֹׁרֶשׁ. שע״ז. ברבוי שָׁרָשִׁים. ענינו: חלק הצמח הנמצא בקרקע, שממנו שואב החלק למטה מן האדמה את ליחותיו וכחותיו, יסוד הצמח והאילן. וואורצעל корень ושָׁרָשָׁיו תחתיו יהיו (יחזקאל י״ז, ו׳). אם יזקין בארץ שָׁרְשׁוֹ (איוב י״ד, ח׳). ותַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ (תהלים פ׳, י׳) וואורצעל שלאגען вкоренять. עיין הִשְׁרֵשׁ, וכמוהו ויך שָׁרָשָׁיו (הושע י״ד, ו׳). ישלח שָׁרָשָׁיו (ירמיה י״ז, ח׳). שָׁרָשָׁיו יסבכו (איוב ח׳, י״ז): יסתעפו. שָׁרָשֶׁיהָ יְנַתֵּק (יחזקאל י״ז, ט׳). שָׁרְשָׁם יבש (הושע ט׳, ט״ז). ושֹׁרֶשׁ צדיקים בל ימוט (משלי י״ב, ג׳), שֹׁרֶשׁ רתמים: שרש של עץ ידוע (עיין רתם (איוב ל׳, ד׳). שֹׁרֶשׁ פרה ראש ולענה: מבטא ציורי בשביל אדם, שלבו להוט אחרי עברות (דברים כ״ט, י״ז). מני אפרים שָׁרְשָׁם בעמלק (שופטים ה׳, י״ד). ענינו: היסוד, המקור, אורשפרונג. происхожденіе. ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שֹׁרֶשׁ למטה (מלכים ב׳ י״ט, ל׳). ציור בשביל התחזקות. ומשמשים השרש והאילן בתור ציור בשביל החיה ובניה: משֹּׁרֶשׁ נחש יצא צפע (ישעיה י״ד, כ״ט). ונצר משרשיו יִפְרֶה (ישעיה י״א, א׳) כלומר אדם יולד ממשפחת ישי, וכן: ועמד מנצר שָׁרָשֶׁיהָ כנו (דניאל י״א, ז׳). ירפה שָׁרְשָׁם כמק (ישעיה ה׳, כ״ד). כלומר: יהפך לאפר. והמתי ברעב שָׁרְשֵׁךְ (שם י״ד, ל׳) כלומר ע״י הרעב ייבש שרשך. ציור להשמדה כללית. וקרוב לזה: ואשמיד פריו ממעל ושָׁרָשָׁיו מתחת (עמוס ב׳, ט׳) אשר לא יעזוב להם שֹׁרֶשׁ וענף (מלאכי ג׳, י״ט) כלומר: לא ישאיר להם כלום. ומשמש שֹׁרֶשׁ גם על הים במובן תהום הים, יסודו ושָׁרְשֵׁי הים כסה (איוב ל״ו, ל׳). כלומר תחתית הים כסה במים: הפך

מִשֹּׁרֶשׁ הרים (שם כ"ח, ט'). הפך אותם כמו שמהפכים אילן שעוקרים אותו עם השרש. שָׁרָשֵׁי רגלי (שם י"ג, כ"ז), מקביל למובן ארחות, והוא מבטא מוזר. שֹׁרֶשׁ-דבר, כמו יסוד-דבר. גרונד, причина. ושֹׁרֶשׁ דבר נמצא בי (שם י"ט, כ"ח). ונקראו גם בשם שרש באופן מושאל הצמחים היוצאים מן השרש, והאנשים היוצאים מן המשפחה: שֹׁרֶשׁ ישי (ישעיה י"א, י') בני ישי. וכשֹׁרֶשׁ מארץ ציה (שם נ"ג, ב'). בארמית: ברבוי וכנוי שָׁרְשׁוֹהִי (דניאל ד', י"ב; כ', כ"ג).

שְׁרשׁוּ. בכתיב (קרי לִשְׁרֹשִׁי והוא מקור) שם הפועל משרש שָׁרֵשׁ: עקירה עם השרש ענטוואורצעלונג искоренie: הן לִשְׁרֹשִׁי (עזרא ז', כ"ו).

שַׁרְשִׁפָא. ש"ע. מלה ארמית בשביל שְׁרַפְרַף (עיי"ש).

שָׁרַת. פעו"י. נמצא בפעל שֵׁרֵת. ענינו **השמוש בכהונה חשובה.** דיענען, בעדיענען (אים עהרענפאללען דיענסטען носить (почетную) службу ומשמש ביחס הפעול בשביל האדם, שמשמשים אותו: וישָׁרֶת אֹתו (בראשית ל"ט, ד'). מְשָׁרַת (בינוני נקבה במקום מְשָׁרְתָה) את המלך (מלכים א' א', ט"ו). הוא יְשָׁרְתֵנִי (תהלים ק"א, ו') ושֵׁרֵת את אחיו (במדבר ח', כ"ו). וכן ביחס הלמ"ד: ובני אחי אחזיהו משָׁרְתִים לאחזיהו (דהי"ב כ"ב, ח'). ומשמשת גם המלה שֵׁרֵת **על השמוש המיוחד של אדם.** לייבדיענסט בעזארגען прислуживать: וילך אחרי אליהו וַיְשָׁרְתֵהוּ (מ"א י"ט, כ"א), מְשָׁרֵת משה מבחריו (במדבר י"א, כ"ח). ומשמשת עוד על **עבודת-אלהים המיוחדת על פי דינים קבועים** קולטישען דיענסט לייסטען исполнять литургію לעמד לפני ד' לְשָׁרְתוֹ ולברך בשמו (דברים י', ח'). הכהן העמד לְשָׁרֵת שָׁם את ה' אלהיך (שם י"ז, י"ב), לְשָׁרְתָם (יחזקאל מ"ד, י"א) בעדם, בעד העם. ונקראה העבודה בשתם שירות. אשר יְשָׁרְתוּ בהן (יחזקאל מ"ב, י"ד). ובמשנה מקביל לזה הפעל שַׁמֵּשׁ (עיי"ש) ובציור על עבודה זרה: לְשָׁרֵת עץ ואבן (שם כ"א, ל"ב). וכן גם נקראה עבודת המקדש שֵׁרוּת: והם יְשָׁרְתֻהוּ (במדבר א', נ': את המשכן). מְשָׁרְתֵי מזבח (יואל א' י"ג. ונרדף עמו: כהנים) ומְשָׁרְתִים את הבית (ביהמ"ק. יחזקאל מ"ד, י"א). ונקראו גם המשוררים מְשָׁרְתִים (דהי"א ו', י"ז). והלוים בכלל: מְשָׁרְתִים (שם ט"ז, ד'): משרתי ה' והמקדש.

שָׁרֵת. שם הפעל משרש שרת. ענינו **עבודת הקדש.** דיענסט, ליטורגיע. литургія: את כל כלי הַשָּׁרֵת (במדבר ד', י"ב). הבגדים והכלים של עבודת הקדש: כלי שָׁרֵת (דה"י, כ"ד. י"ד). ובמשנה ותלמוד: מלאכי הַשָּׁרֵת המלאכים המשמשים את ה' דיענסטהאבענדע ענגעל. מאן מלאכי הַשָּׁרֵת, רבנן (נדרים כ', ע"ב).

שֵׁרוּת. ש"ז. שה"פ משרש שָׁרֵת ענינו ג"כ **עבודה.** דיענסט, служба. שני כלים לְשֵׁרוּת אחת (יומא נ"ח, ע"א) שני כלים המיוחדים לעבודה אחת.

שִׁשָּׁה (לזכר) שֵׁשׁ (לנקבה). שם מספר יסודי. זעקס, шесть ושרשו שרש בערבית וכושית והושמטה הד' והודגשה הש'. ובצרוף עשרה: שִׁשָּׁה עָשָׂר, לנקבה שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. זעכצעהן, шестнадцать ומהשרש הזה נבנה פעל שנמצא פ"א בפִעֵל: וששִׁיתֶם האיפה (יחזקאל מ"ה, י"ג). כלומר: החלק לששה חלקים. זעקסטיילען делить на шесть.

שִׁשִּׁי. לנקבה שִׁשִּׁית שם מספר סדורי. דער זעכסטע, шестой: יום הַשִּׁשִּׁי (בראשית א', ל"א), כמו היום הששי.

שִׁשִּׁים. שם מספר סדורי. שש פעמים עשרה. זעכציג шестьдесят.

שֵׁשׁ. שע"ז. **מין ארג יפה ויקר** ביססוס виссонъ והיו עושים ממנו בגדי כבוד: שֵׁשׁ ברקמה ממצרים (יחזק־

כ״ו, ז׳). וילבש אתו בגדי שֵׁשׁ (בראשית מ״א, מ״ב), שֵׁשׁ מָשְׁזָר (שמות כ״ו, א׳ כ״ו) עיין שָׁזַר: ומלבושך שֵׁשׁ וּמֶשִׁי ורקמה (יחזקאל ט״ז, י״ג), שֵׁשׁ וארגמן לבושה (משלי ל״א, כ״ב).

שֵׁשׁ. שע״ז. כמו שַׁיִשׁ. אבן ידועה מארמאר мраморъ (עיין שיש) וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ (אסתר א׳, ו׳).

שָׁשָׂא. פעל נמצא רק פעם אחת בפעל שִׁשֵּׂא וענינו כפי הנראה מן הסמוך: ע ו ר ר ערוועקען возбуждать ושבבתיך וְשִׁשֵּׁאתִיךָ (יחזקאל ל״ט, ב׳), ויש אומרים כי ענינו נהול־הסוס גאַנגעלן. פיהרען. водить лошадь (за-уздц) ויש דוגמא לזו בשפה הכושית.

שׁוֹשְׁבִין (או שׁוֹשְׁבִּין) שע״ז. יסודו בארמית. ענינו רֵעַ ק ר ו ב, י ד י ד. קאמעראד, פריינד, товарищъ другъ ולאמנון רע (שמואל ב׳ י״ג, ג׳) תרגומו: ולאמנון שׁוֹשְׁבִינָא. רֵעֶה המלך (מ״א ד׳, ה׳): שׁוֹשְׁבִינָא דמלכא. ומן החובות של חבר וידיד היתה גם הולכת החתן תחת חופתו. והתיהר מפני זה שׁוֹשְׁבִין בשביל המוליך את החתן ת ח ת ה ח ו פ ה. האָכצייטסקאמעראד, טרויטפיהרער תנו לי שׁוֹשְׁבִינַי ואשמח עמו (בבא בתרא קמ״ד ע״ב). מיכאל וגבריאל הם היו שושביניו של אדם הראשון (כתובות י״ב, ע״א). ובארמית סַק דרגא בתר שושבינא (יבמות ס״ג, ע״א). ובלשון־נקבה שושבינתא ברויט-פיהרערין שושבינתיה (קדושין פ״א, ע״א). ונראה שהשרש הוא המרובע שבשב שנשתנה לשושב בארמית.

שׁוֹשְׁבִינוּת (שׁוֹשְׁבִינוּת). שע״נ מתנות ה נ ת נ ו ת ב ש ע ת ה ח ו פ ה. האָכצייטסגעשענק сва-дебный даръ. וכנראה זה הוא המתנה המיוחדה של השושבין. חמשה דברים נאמרו בשושבינות (בבא בתרא, פרק ט׳, משנה ד׳). מלמד שעשה הקב״ה שושבינות לאדה״ר (עירובין י״ח, ע״ב). ארמית: שושבינתא (ב״ב קמ״ה ע״ב).

שֵׁשְׁבַּצַּר. שע״פ. שם פרסי (או בבלי) של הנשיא ליהודה בימי כורש (עזרא א׳, ח׳). וכפי המסורה הוא זרבבל (עיי״ש).

שָׁשַׁי. שע״פ. אחד מאלה שנשאו נשים נכריות בימי עזרא (עזרא י׳, מ׳).

שֵׁשַׁי. שע״פ. אחי אחימן ותלמי מילידי הענק, וישבו בחברון בימי יציאת מצרים (במדבר י״ג, ע״ב). וְכָלֵב ירש את ארצם (יהושע ט״ו, י״ד).

שֵׁשַׁךְ. שע״פ. כנוי בשביל בבל. והוא כידוע באתב״ש (אבל דעת המפרשים החדשים אינה נוחה מסברא זו). ומלך שֵׁשַׁךְ (ירמיה כ״ה כ״ו). נלכדה שֵׁשַׁךְ (שם נ״א, מ״א).

שׁוּשְׁלְתָא. שע״נ. מלה ארמית במקום שַׁלְשֶׁלֶת שַׁרְשֶׁרֶת. קעטטע, באַנד, цѣпъ, связь. מוסר מלכים פתח (איוב י״ב י״ח). תרגומו: שׁוּשְׁלְתָא דמלכיא משרי. שַׁרְשֹׁרֹת העבתת (שמות כ״ח, י״ד). ת״י: שׁוּשְׁלְתָא קביעתא. ובתלמוד שושלתא דרבן גמליאל (גיטין נ״ז, ע״ב). יהב ליה שושילתא (שם ס״ח ע״ב).

שָׁשָׁן. שע״פ. בן ישעי מבני חצרון משבט יהודה (דהי״א, ב׳, ל״א).

שׁוּשָׁן, שׁוֹשַׁנָּה, (על הרוב מלא וי״ו ולדעת החוקרים החדשים הוי״ו מן השרש) שע״ז, ושע״נ. ברבוי שׁוֹשַׁנִּים. ענינו פרח ידוע, ובעקרו הוא מורה על א ו ת ו ה פ ר ח ש א נ ו ק ו ר א י ם ל ו ח ב צ ל ת לידיע лилiе. שׁוֹשַׁנַּת העמקים (שה״ש ב׳, א׳) נרדף עם חבצלת הַשָּׁרוֹן. אבל כבר בימי חז״ל חשבו אותו לְוֶרֶד, ראָזע роза (ונקראה גם שושנת ורדים). ובארו שפתותיו שׁוֹשַׁנִּים (שם ה׳, י״ג): אדומות כשושנים. ור׳ שמואל הנגיד פירש כאן: י ש ל ה ן ר י ח ש ל ח ב צ ל ו ת, ותרגם שושנים: חבצלות, כמו בשפה הערבית: כשׁוֹשַׁנָּה בין החוחים (שם ב׳, ב׳). במעשה שפת כוס פרח שׁוֹשָׁן (מלכים א׳ ז׳, כ״ו). מעשה

שׁוֹשָׁן (שם, פ׳ כ״ב), ונקוד גם מעשה שׁוֹשַׁן (שם, פ׳ י״ט). כצורת הפרח הזה. ואצל חז״ל הוזכרו מינים שונים. שׁוֹשַׁנַּת המלך (משנה כלאים, ה׳, א׳)؛ קאָניגסליליע, анемона. שׁוֹשַׁנַּת קרמל (הַכַּרְמֶל), שהיא ירוקה שבירוקות (ירושלמי, סוכה ג׳, הלכה ו׳).

שׁוֹשַׁן, ברבים **שֹׁשַׁנִּים** (תהלים, מ״ה, ע״א), או שׁוֹשַׁנִּים (שם, ס״ט, א), כלי זמר בלתי נודע. וכנראה הוא גם שׁוּשַׁן עדות (שם, ס ע״א).

שׁוּשַׁן. שע״פ. שׁוּשַׁן הבירה אשר בעילם המדינה (דניאל, ח׳, ב׳). והיתה העיר הראשה של אחשורוש מלך פרס ומדי (אסתר, א׳, ב׳, כ״ו).

שָׁשַׁק. שע״פ. אחד מיחוסי שבט בנימין (דהי״א, ח׳, י״ד).

שִׁישַׁק שע״פ מלך מצרים בימי רחבעם, שעלה על ירושלים ויקח את כל אוצרותיה ואוצרות בית ה׳ (מ״א, י״ד, כ״ה; דהי״ב, י״ב, ב׳).

שָׁשַׁר. שע״ז ענינו צבע ידוע כנראה צבע אדום. ראָטהע פאַרבע, красная краска. ומשוח בַשָּׁשַׁר (ירמיה, כ״ב. י״ד), חֲקֻקִים בַּשָּׁשַׁר (יחזקאל, כ״ג, י״ד).

שִׁית, **שִׁתָּא**, שם מספר יסודי בארמית מקביל למספר שִׁשָּׁה; שֵׁשׁ בעברית, זעכס, шесть, והסדורי שְׁתִיתָאָה. ומשרש זה נגזר:

שְׁתוּת ש״נ במשנה ותלמוד. ענינה חלק ששי. דאַס זעכסטעל. шестая часть. האונאה: שתות למקח (בבא מציעא, פרק ד׳, משנה ג׳).

שֵׁת ברבים **שָׁתוֹת**. א) חלק הגוף, שיושבים עליו. געזאָסס, сидѣніе. וחשופי שֵׁת (ישעיה, כ׳, ד׳). עד שְׁתוֹתֵיהֶם (שמואל ב׳, י׳, ד׳). ב) יסוד, פונדאַמענט, основаніе, фундаментъ. רק ברבים. והיו שָׁתֹתֶיהָ מדכאים (ישעיה, י״ט, י׳), כי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן (תהלים, י״א, ג׳), ומשרש זה:

שְׁתִיָּה. שע״פ. כנוי לאבן ידועה בביהמ״ק. ובמשנה: אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים וּשְׁתִיָּה היתה נקראת (יומא, פרק ה׳, משנה ב׳).

שָׁתַת. פעל נגזר משם שֵׁת במובן יסוד. נמצא רק בנפעל או בהפעל בתלמוד. ענינו הֻוָּסַד. געגרינדעט ווערדען, быть основану. ולמה נקרא שמה שְׁתִיָּה שממנו הושתת העולם (יומא, נ״ד, ע״ב).

שֵׁת. שע״פ בן אדם (בראשית, ד׳, כ״ה, וגו׳). וקרקר כל בני שֵׁת (במדבר, כ״ד, י״ז), כנראה, כל העמים שיצאו משֵׁת.

א) **שָׁתָה**. פ״י ענינו: נמיעת הנוזל ובליעתו. טרינקען, пить. והונח על החיות: וגם לגמליך אשאב עד אם כלו לִשְׁתֹּת (בראשית, כ״ד, י״ט). וּשְׁתִיתֶם אתם ומקניכם ובהמתכם (מלכים ב׳, ג׳, י״ז). ובעקר על האדם: ולא אבה לִשְׁתּוֹתָם (שמואל ב׳, כ״ג, כ״ב). ויאכלו וַיִּשְׁתּוּ (שמות, כ״ד, י״א). ושמושו ביחס הפעול בשביל הדבר; מים: וּמַיִם לֹא שָׁתָה (שמות, ל״ד, כ״ח). יין ושכר: יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ (ויקרא, י׳, ט׳). ונגינות שׁוֹתֵי שֵׁכָר (תהלים, ס״ט, י״ד). ממתקים: וּשְׁתוּ ממתקים (נחמיה, ח׳, י׳): משקים מתוקים. וביחס המ״ם בשביל המקום או הכלי שממנו גומעים את המשקה: מִנַּחַל בדרך יִשְׁתֶּה (תהלים, ק״י, ז׳), ומן הנחל יִשְׁתֶּה (מלכים א׳, י״ז, ו׳). ומכֹּסוֹ תִשְׁתֶּה (שמואל ב׳, י״ב, ג׳). או ביחס הבי״ת בשביל הכלי: השֹּׁתִים במזרקי יין (עמוס, ו׳, ו׳), ובא יחד עם אכל: ויאכלו וַיִּשְׁתּוּ (בראשית, כ״ד, נ״ד, ובכ״מ). ועם שכר בהוראת שתית יין או שכר במדה גדולה: וַיִּשְׁתּוּ וישכרו עמו (שם, מ״ג, ל״ד). ובשביל שתיה שאינה מספקת בא: שָׁתוֹ ואין לשכרה (חגי, א׳, ו׳). ומשמש גם הפעל שתה בשביל סעודה

גדולה ישבו לִשְׁתּוֹת (אסתר, ג׳, ט״ו): ערכו סעודה. לִשְׁתּוֹת עם אסתר המלכה (שם, ז׳, א׳). ומשמשים הפעלים אכל ושתה בתור מבטא ציורי בשביל הנאת עולם הזה: אין טוב באדם שיֹאכַל וְשָׁתָה (קהלת, ב׳, כ״ד), אשר יפה לאכול ולִשְׁתּוֹת (שם, ח׳, י״ז), אֹכְלִים וְשֹׁתִים ושמחים (מלכים א׳, ד׳, כ׳). וכן גם: אכל וְשָׁתוֹ כי מחר נמות (ישעיה, כ״ב, י״ב). ונמצא הפעל שתה בהרבה מבטאים ציוריים: שְׁתֵה מים מבורך (משלי, ה׳, ט״ו), והנראה, פירושו: שמח בחלקך ואל תכנס לרשות שאינה שלך: אשר חמתם שֹׁתָה רוחי (איוב, ו׳, ד׳), כלומר הרעל של החצים, ציור לסבל התלאות והפגעים: לִשְׁתּוֹת מי שִׁחוֹר (ירמיה, ב׳, י״ח), וכן: לִשְׁתּוֹת מי נהר (שם) לשתות מי נהרים זרים, ציור בשביל בקשת — חסות מעמים זרים. והמבטא שתה כוס ה׳ משמש ציור לסבל תמורות רעות המתרגשות: כה אמר ה׳ צבאות שָׁתוֹ תִשְׁתּוּ (ירמיה, כ״ד, כ״ח), את קבעת כוס התרעלה שָׁתִית מָצִית (ישעיה, נ״א, י״ז). לא תוסיפי לִשְׁתּוֹתָה עוד (שם, פ׳ כ״ב). שמריה ימצו יִשְׁתּוּ כל רשעי ארץ (תהלים, ע״ה, ח׳). יִשְׁתּוּ כל הגוים תמיד (עובדיה, פ׳ ט״ז), הכוונה ג״כ על כוס ה׳. ובמובן כזה כּוֹס אחותך תִּשְׁתִּי העמקה והרחבה כו׳ (יחזקאל, כ״ג, כ״ב), כלומר כוס ה׳, ששתתה אחותך כבר. שֹׁתֶה כמים עולה (איוב, ט״ו, ט״ז) ציור לאדם מלא עברות וחטאים. חמס שֹׁתֶה (משלי, כ״ו, ו׳), כנראה, אדם שסובל אח״כ נזק; ואצל חז״ל נמצא הבינוני הפעול שָׁתוּי במובן שכור, אנגעטרונקענער, напившійся, שָׁתוּי: שכור, בעטרונקען, пьяный, (עירובין, נ״ד, ע״א), ובמובן של הבינוני הפועל בכה״ק שֹׁתֶה שכור (מלכים א׳, ט״ז, ט׳).

הנפעל נשתה בהוראת נשוא הפעולה של הקל. געטרונקען ווערדען, упиться. וכל משקה אשר יִשָּׁתֶה (ויקרא, י״א, ל״ד).

שְׁתִי ש״ז. שם הפועל משרש שָׁתָה. דאס טרינקען, питье, попойка, בגבורה ולא בַשְּׁתִי (קהלת, י׳, י״ז). כך הוא פירוש המלה שנמצאה רק פ״א בכה״ק, ברוחק.

שְׁתִיָּה. ש״נ. שם הפועל משרש שָׁתָה. דאס טרינקען, питье, попойка. וְהַשְּׁתִיָּה כדת (אסתר, א׳, ח׳). ובמשנה: יום הכפורים אסור באכילה וּבִשְׁתִיָּה (יומא, ח׳, א׳).

מִשְׁתֶּה ש״ז. א) שם הפועל משרש שָׁתָה. דאס טרינקען, питье. ויאמר המלך לאסתר בְּמִשְׁתֵּה היין (אסתר, ה׳, ו׳): בזמן שתית היין. וכן ברבים ובכנוי: ובֵיין מִשְׁתָּיו (דניאל א׳, ה׳, ח׳): וביין שתיתו. ב) הדבר, ששותים אותו, טראנק, питье напитокъ. ומאכל וּמִשְׁתֶּה (עזרא, ג׳, ז׳), כמו וּמַשְׁקֶה (עיי״ש). ג) סעודה גדולה, ששותים בה יין. עשה מִשְׁתֶּה (אסתר, א׳, ג׳). וביחוד הסעודה של שמחה: ויעש אברהם מִשְׁתֶּה גדול ביום הגמל את יצחק (בראשית, כ״א, ח׳). סעודה של יום הולדת (שם, מ׳, כ׳). סעודת חתנים. ויעש שם שמשון מִשְׁתֶּה (שופטים, י״ד, י׳, י״ב, י״ז), סעודת חתנים של שבעה ימים. וכן: את מִשְׁתֵּה אסתר (אסתר ב׳, י״ח). — מִשְׁתֵּה נשים (שם, א׳, ט׳), סעודה רק בשביל נשים. ונקרא בית הסעודה: בֵּית מִשְׁתֶּה (ירמיה, ט״ז, ח׳; קהלת, ז׳, ב׳). — ובא מִשְׁתֶּה יחד עם יום טוב בהוראת שמחת החג. שמחה וּמִשְׁתֶּה ויום טוב (אסתר, ט׳, י״ט). ובמובן זה גם: יום מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה (שם, פ׳, י״ח): חג ויום טוב. ארמית: מִשְׁתְּיָא. וגם מַשְׁקְיָא (עיי״ש).

ב) **שָׁתָה.** פ״י לא נמצא הפעל בעברית, רק בארמית שְׁתָא. ענינו אריגה, וועבען, ткать. אם תארגי (שופטים, ט״ז, י״ג), ת׳: אם תִּשְׁתִּין. תְּסֻכֵּנִי בבטן אמי: אשתית לי בכרסא דאמי (תהלים, קל״ט, י״ג). ובתלמוד: נשיא דנהגין דלא לְמִשְׁתְּיָא (ירושלמי,

תענית, פ"א, הלכה ו'). ומהשרש הזה נגזר בעברית:

שְׁתִי שע"ז, ארמית: שַׁתְיָא. החוט המתמתח לאורך האריגה. אויפצוג דעס געוועבעס, продольная часть ткани, ולרוחב השתי מתמתח הערב (עיין עֵרֶב) או בַשְּׁתִי או בערב (ויקרא, י"ג, מ"ח, כ"ו). ובמשנה הושאל למובן קו האורך של כל דבר בכלל, דיא לענגע, продольный разрѣзъ. כותל שבין שתי מקואות שנסדק לִשְׁתִי (מקואות, פ"ו, מ"ט): לארכו. וכן: הלב קורעו שְׁתִי וערב (חולין, ק"ט, ע"ב) לאורך ולרוחב.

שְׁתַּיִם. שם מספר יסודי לנקבה, (והזכר שְׁנַיִם. עיי"ש) צוויי, двѣ.

שָׁתַךְ. פ"ע מלה תלמודית וארמית. ענינה הלודה: ראָסטיג זיין, זווערדען, ржавѣть. ונמצא הבינוני והפיעל של הקל: דְשָׁתִיךְ טפי (בבא מציעא, כ"ז, ע"א), ראָסטיג, заржавѣвшій. והפיעל כיון דמְשַׁתְּכִי (שבת, ק"ב, ע"ב). ובעברית: אם ראית דור שהשמים מְשׁוּתָּכִין כנחשת מלהוריד טל ומטר (תענית, ח', ע"א).

שָׁתַל פ"י ענינו נטיעה. פפלאנצען, посаживать (деревцо). וְשָׁתַלְתִּי אני על הר גבוה ותלול (יחזקאל, י"ז, כ"ב). בהר מרום ישראל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ (שם, פ' כ"ג). הבינוני הפעול שָׁתוּל, געפפלאנצט, посаженный, כעץ שָׁתוּל על מים (ירמיה, י"ז, ח'. וכן תהלים, א', ג': על פלגי מים). אל מים רבים היא שְׁתוּלָה (יחזקאל, י"ט, ח'). שְׁתוּלִים בבית ה' (תהלים, צ"ב, י"ד). לצור שְׁתוּלָה (הושע, ט', י"ג): נטועה בדרך אל צור. בארמית שְׁתַל. והפעול שְׁתִיל. ובתלמוד נמצא גם הנפעל נִשְׁתַּל. שאלתיאל שֶׁשְּׁתָלוֹ אל לא כדרך הַנִּשְׁתָּלִין (סנהדרין, ל"ז, ע"ב). ומפועל זה נגזרו:

שְׁתִיל. שע"ז, ענינו: מטע, זעטצלינג, посажное деревцо, בניך כִּשְׁתִלֵי זיתים סביב לשלחנך (תהלים, קכ"ח, ג'). ת"י: שְׁתִילַיָּא דזיתיא.

שְׁתָל שע"ז. מלה שנמצאה במשנה ברבים, וענינה כמו שְׁתִיל: העיקר שְׁתָלִים מתוך שלו ונטע בתוך שלו (מעשרות, פרק ה', משנה א').

שַׁתָּל, שַׁתָּלָא שע"ז. בארמית הגנן הנוטע את האילנות, גארטנער. садовникъ. שַׁתָּלָא טבחא ואומנא (בבא בתרא, כ"א, ע"ב). ההוא שַׁתָּלָא (בבא מציעא, ק"ט, ע"א).

שָׁתַם פעל. נמצא במקרא רק בבינוני פעול: שְׁתֻם-העין (במדבר, כ"ד, ג', ט"ו). וכפי פירוש חכמי ישראל פתוח העין, מיט אָפפענען אויגען, съ открытыми глазами, וכן בתרגום הסורי: גליא עינה. ואונקלוס תרגם דשפיר חזא, וקרוב לזה השבעים: הרואה באמת. ובמשנה ובארמית של התלמוד יש לפעל זו הוראת פתיחת החבית הבקבוק, אָפנען, אויפקאָרקען, открывать, откупоривать. כדי שֶׁיִּשְׁתּוֹם ויסתום ויגוב (את החבית משנה עבודה זרה, ה', ד'; ובירושלמי, ע"ז, פ"ה, הלכה ד'): קולא שְׁתִימָא, כלומר בקבוק פתוח. ומפעל זה נגזרו:

שֶׁתֶם ש"ז, **שְׁתִימָא** ש"נ. שה"פ. דאס אָפנען. והלא הַשֶּׁתֶם נכר. (תוספתא, ע"ז, פרק ו'), אם היה חשוד על הַשְּׁתִימָה (שם). ובארמית שְׁתוּמָא. לא חייש לִשְׁתוּמָא (עבודה זרה, ס"ט, ע"ב).

שָׁתַם. פ"י כמו סָתַם (עיי"ש): גם כי אזעק ואשוע שָׂתַם תפלתי (איכה, ג', ח').

שָׁתַן. פעל לא נמצא בקל. רק בהפעיל: הִשְׁתִּין. ענינו הטלת מי רגלים, אורינירען, мочить. מַשְׁתִּין בקיר (שמואל, א', כ"ה, כ"ב; מלכים א', כ"א, כ"א), והוא ציור בשביל כל בעל חיים. ובתלמוד: לא יַשְׁתִּין אדם מים בצד כותלו של חברו (בבא בתרא, י"ט, ע"א), אפשר יעמוד אדם במקום גבוה וְיַשְׁתִּין (נדה, י"ג, ע"א).

שֶׁתֶן. ש"ז. נמצא רק בתלמוד. מי רגלים. אורין. моча. ב' נקבים

יש באדם אחד מוציא שְׁתָן (בכורות, מ"ד, ע"ב).

שְׁתַף פעל. נמצא בעברית המאוחרת בפעל שִׁתֵּף. ענינו חבור, קשור דבר (בעקרו: בעל חיים) עם אחר. אססאַציאירען, связывать. המשַׁתֵּף שם שמים ודבר אחר (סוכה, מ"ה, ע"ב). ומזה נתפעל הפעל אל ספרי המחקר בהוראת הכרת רשויות אחדות בעולם. — וההתפעל הִשְׁתַּתֵּף ענינו התחברות התקשרות. זיך אססאַציאירען, объединаться. מִשְׁתַּתְּפִין במבוי (עירובין, פ"ז, משנה ו'), ומזה:

שִׁתּוּף שה"פ. דיא אססאַציאירונג, объединеніе. שִׁתּוּף במקום ערוב (עירובין, ע"ו, ע"א). ובספרי המחקר: הכרת עוד רשויות בעולם מלבד הקב"ה.

שׁוּתָּף. ש"ז. ענינו חבר, בן ברית, והונח בארמית על חבר בכלל, גענאָססע, товарищъ, וחברי גנבים (ישעיה, א', כ"ג). ת"י: ושוּתָּפִין לגנבין, והתיחד בזמן המשנה לחבר־בעסק. האַנדעלס-גענאָססע, компаньонъ, בעל הבית שהיה שׁוּתָּף לשכניו (עירובין, פ"ו, משנה ד'). והִשְׁתָּפִין (בבא בתרא, פ"ג, מ"ג).

שׁוּתָּפוּת ש"ז ענינו התקשרות, גענאָססענשאַפט, товарищество.
דאית ליה שׁוּתָּפוּת (קדושין, מ"ב, ע"א). אין בה שׁוּתָּפוּת (יבמות, ק"א, ע"א. ועוד).

שְׁתַק. פ"ע. מלה ארמית בעקרה וענינה: דממה והחרשה. שווייגען, молчать. וידם אהרן (ויקרא, י', ג'), תרגומו: ושְׁתֵיק אהרן. ידמו כאבן (שמות, ט"ו, ט"ז). ת': יִשְׁתְּקוּן כאבנא. אל תחרש אדני (תהלים, ל"ה, כ"ב): אלהים לא תִשְׁתּוֹק. ובתלמוד בקל עם אלף נוספת בראש המלה אִשְׁתִּיק (בהוראה: נִשְׁתַּתֵּק), שווייגען, замолчать. — ונמצא תדיר בעברית של חז"ל: חלל ושוֹתֵק (כתובות, י"ד, ע"ב). יומי שֶׁשָׁתַק (שבת, ל"ג, ע"ב).

הפעל שִׁתֵּק ענינו: הבאת השני לידי דממה, שווייגען מאַכען, заставлять молчать, מְשַׁתְּקִין אותו (ברכות, פרק ה', משנה ג').

ההפעיל אַשְׁתֵּק נמצא רק בארמית בהוראת הפעל הֶחֱרִישׁ. אל תחרש ממנו (שמואל א', ז', ה'). ת': לא תַשְׁתֵּק.
הנתפעל נִשְׁתַּתֵּק, יוצא ליהרג ונִשְׁתַּתֵּק (ירושלמי. סנהדרין; פרק ו', א').

שְׁתוּקִי יחזרו הבינוני פעול משרש שתוק, פערשוויעגען, молчаливый. והתיחד בלשון חז"ל בשביל אדם, שהוא שותק כששואלין אותו מי הוא אביו. שְׁתוּקִי כל שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו (משנה קדושין, ד', ב'), שתוקי כו' שמשתקין אותו מדין כהונה (יבמות, ק', ע"ב). ולנקבה: שְׁתוּקִית.

שְׁתוּקָא. תה"ש. שווייגענד. молчаливый. בארמית יוֹנַת אֵלֶם (תהלים, נ"ו, א'), ת': דמתלא ליונא שְׁתוּקָא.

שְׁתִיקָה. ש"נ. שה"פ משרש שתק. דאַס שווייגען, молчаніе. פעמים ששתק ומקבל שכר על השְׁתִיקָה (זבחים, קמ"ו, ע"ב). יפה שְׁתִיקָה לחכמים ק"ו לטפשים (פסחים, צ"ט, ע"א). ובארמית שְׁתִיקוּתָא. קבל עליה שְׁתִיקוּתָא (תענית, ט', ע"א). שְׁתִיקוּתָךְ יפה מדבורך (יבמות, ס"ה, ע"ב).

שַׁתְקָאי. ש"ז. תה"ש. ענינו אדם שותק. פערשוויגען, молчаливый. דהוה שַׁתְקַאי (ברכות, ג"ח, ע"ב).

מַשְׁתּוּקָא. ש"ז. שה"פ כמו שְׁתִיקָה. בארמית: וקבל אגר טב על מַשְׁתּוּקֵיהּ (ת"י לפסוק ג', בס' ויקרא י'). מלה בסלע מַשְׁתּוּקָא בתרין (מגלה, י"ח, ע"א).

שֵׁתָר. שע"פ. אחד משבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך אחשורוש (אסתר, א', י"ד).

שְׁתָר־בּוֹזְנַאי. שע"פ. אחד מגדולי א"י בזמן מלכות פרס, שבקש להפריע את ישראל בבנין

המקדש (עזרא, ה׳, ג׳, ו׳; ו׳, ו׳).

שָׁתַת. פ״ע ענינו נטיפה לאט לאט ממושכת. לאנגזאם פליעססען, медленно истекать. **השׁוֹתֵת** (משנה, אהלות, ג׳, ה׳). לא היה דמי שׁוֹתֵת (סנהדרין, ק״ז, ע״א).

שַׁתִּיתָא. שע״נ. מין מאכל שנעשה מקמח עם תערובת דבש. מעהל האָנינגשפייזע, пряность изъ муки и меда. תרי מיני שַׁתִּיתָאָה שדר ברזלי הגלעדי לדוד (ע״ז, ל״ח, ע״ב). והובא עוד (בברכות, ל״ח, ע״א). ועיי״ש פירש״י. וכן גם בעירובין (כ״ט, ע״ב).

שָׁתַת. פעל. נחתך משרש שֵׁת במובן יסוד. עיין למעלה.

אות תיו.

האות העשרים ושתים באלפא־ביתא העברית, הוראתה המספרית ארבע מאות. והיא אחת משש אותיות בגדכפ״ת שבאות בשני דגושים ואופן קריאתן משתנה על ידי הדגש. צורת האות בכתב העתיק שני קוים חותכים זה את זה, ולהיות זה הסימן (תָּו) הרגיל שהיו עושים על כל הדברים, נקראה האות בשם תיו. מבטא האות שונה בהברה הספרדית והאשכנזית, בעוד אשר הספרדים אינם מבדילים כמעט בין התיו הדגושה והתיו הרפה ומבטאים את שתיהן על ידי דחיקת הלשון את השנים, ועם הוצאת נשימה קלה מן הפה, הנה האשכנזים קוראים את התיו הדגושה ע״י הלשון והשנים כמו האות T בשפות אירופה, ואת התיו הרפה כמו אות סמך C הרוסית, S לפני האות האלמת בלשונות אירופה. התיו מְשמשת בשפה הארמית לעתים קרובות במקום השי״ן העברית תלגא במקום שלג; תורא במקום שור וכדומה; והיא אות שרשית ושמושית. שמושה בפועל הוא א) להגדרת הנוכח. ובעבר היא באה בסוף השרש אָמַרְתָּ, כָּתַבְתְּ וכנראה, שנתקצרה התיו מִמלת אַתָּה, אַתְּ (וכן ברבים אֲמַרְתֶּם, שְׁלַחְתֶּן. תֶּם, תֶּן קיצור אַתֶּם, אַתֶּן), ובעתיד לפני השרש תִּ־כְתֹּב, תִּ־לְמְדִי תִּ־שְׁמְעוּ תֹּ־אמַרְנָה, ומשמש גם בעתיד ביחס הנסתר לנקבה ברבים: תֹּ־אמַרְנָה (תמורת יֹ־אמַרְנָה, כמו יַעֲמֹדְנָה). ב) להגדרת המדבר בעדו ביחיד כָּתַבְתִּי ג) בצירוף הה״א להגדרת בנין מיוחד הִתְפַּעֵל. שמושה המיוחד בשם הוא במשקלים שונים: תִּפְעָל, תַּפְעֵל. תִּפְעָלָה, תִּפְעֻלָּה, תַּפְעוּל, תַּפְעִיל. ואחרי השרש פְּעֹלֶת. פְּעֶלֶת, פְּעֶלֶת כו׳. ובהרבה אופנים התיו באה במקום הה״א: א) במקום הה״א השרשית המנוקדת בפעלים של גזרת נחי למד הא: עָלְתָה, במקום עָלְהָה וכדומה. עֲלוֹת במקום עֲלֹה, פְּנוֹת במקום פְּנֹה. ב) במקום ה״א הנקבה בבינוני של הפעל ובשמות. אֹמֶרֶת במקום אֹמְרָה. שֹׁכַחַת במקום שֹׁכְחָה, שְׁכֻרַת במקום שְׁכוּרָה. תִּלְבֹּשֶׁת במקום תִּלְבָּשָׁה. גְּבֶרֶת במקום גְּבִירָה. ואצל חז״ל תְּרוּמֶת במקום תְּרוּמָה וכדומה. ג) במקום ה״א הנקבה תמיד, בשם נסמך עֲקֶרֶת־הבית, עֲבוֹדַת־הקדש, נַחֲלַת־ה׳ וכדומה. וכן בנסמך עם וי״ו נוספת: חַיְתוֹ־ארץ. או עם י׳ נוספת: גְּנֻבְתִי יום. וכן גם בנפרד עם י׳ נוספת: רַבָּתִי בגוים, שָׂרָתִי במדינות. ד) בכנוי לנקבה אִשְׁתִּי מן אִשָּׁה. נַחֲלָתִי מן נחלה. צִדְקָתְךָ מן צדקה. ובפעלים אֲחָזָתַם מן אחזה, וכדומה. ה) במקום ה׳ הנקבה לפני ה״א נוספת. הָרָמָתָה, מן הרמה, קְהֵלָתָה, יָטְבָתָה. ו) במקום ה׳ הנוספת על המקור בפעלים חסרי הפ״א. גֶּשֶׁת במקום גֶּשָׁה, לֶדֶת במקום לֵדָה וכן גם תֵּת במקום נְתֹנֶת. ובפעלי למד תיו ל׳ הפעל נבלעת קודם אות השמוש:

כָּרַתִּי במקום כָּרַתְתִּי, הִצַּתִּי במקום הִצַּתְתִּי, צִוַּתּוּ במקום צִוַּתְתוּ. וכן גם בשרש נָתַן נָתַתִּי במקום נָתַנְתִּי. והמלה מַתָּת היא כמו מַתָּנָה ונבלעה הנו"ן והוחלפה הה"א בתי"ו. ובשפת חז"ל מוצאים אנו תי"ו במקום אל"ף רָתוּי במקום רָאוּי. ובמלות אחדות נדחקה התי"ו השמושית אל תוך הפעל ונעשתה לפ"א הפעל המחודש: תּוֹרֵם מן תרומה. מתריע מן תרועה (על משקל מתקיע מן תקיעה, ששם התיו היא מן השרש). התחיל מן תְּחִלָּה.

תָּא שע"ז. רבים תָּאִים תָּאוֹת תָּאֵי תָּאָיו. בתרגום תְּוָא (תַּוָּא), תְּוָנָא (תַּוָּנָא). ענינו: מדור מיוחד, געמאך, רוים, покой. וגבול לפני הַתָּאוֹת (יחזקאל, מ', י"ב). ובין הַתָּאִים (שם, פ' ז'). והתיחד שם הַתָּא בשביל המדור שאצל בית קדש הקדשים: כותל ההיכל שֵׁשׁ וְהַתָּא שֵׁשׁ (משנה, מדות, ד', ז'). ובמקרא נמצא גם תָּא הרצים (מלכים, א'. י"ד, כ"ח). כנראה חדר המשמר של הרצים. וואכצימער דער שטאפעטטען, дежурный покой курьеровъ.

א) תָּאַב. בעברית וארמית פ"י ענינו תשוקה. וואללען, בעגעהרען, желать (страстно). נמצא רק פ"א במקרא בשמוש יחס הלמ"ד: תָּאַבְתִּי לפקודיך (תהלים, קי"ט, מ'). ומזה:

תַּאֲבָה ש"נ, שה"פ. דאס וואללען, בעגעהרען, желаніе, вожделѣніе. גרסה נפשי לְתַאֲבָה אל משפטיך בכל עת (תהלים. קי"ט, כ').

תַּאֲבוֹן ש"ז מלה תלמודית. ענינה כמו תַּאֲבָה: מומר אוכל נבלות לְתֵאָבוֹן (סנהדרין, כ"ז, ע"א). לא יאכל אדם בשר אלא לְתֵאָבוֹן (חולין, פ"ד, ע"א).

תְּאוּבְתָא. ש"נ ענינה כמו תאבה, ותיאבון, בארמית: ואל אישך תשוקתך (בראשית, ג', ט"ז), ת': ולות בעלך תהי תאובתך.

ב) תָּאַב. פעל נמצא רק בפעל פ"א במקרא (עמוס, ו', ח'): מְתָאֵב אנכי את גאון יעקב. וענינו כמו תַּעֵב. פעראבשייען, презирать. וכן דרשו כל התרגומים. ת"י: מנבל. סורית: מסנא. וכן פירש רש"י שבאה אל"ף במקום עיי"ן. והרד"ק פירש שהוא תאב א) ובא כאן בהפך הענין (לשון סגי נהור).

תָּאָה. נמצא רק בפעל תְּתָאוּ ענינו התחמה. אלס ציעלפונקט בעצייכנען, отлеживать. (במדבר, ל"ד, ז', ח'). וי"א שהוא התפעל מאוה כמו והתאויתם (שם, פ' י'). ועיין לעיל אָוָה ב).

תְּאוֹ שע"ז. בסמיכות תוֹא —. ותְאוֹ וזמר (דברים, י"ד, ה'). תְּתוֹא מכמר (ישעיה, נ"א, כ'). ובערבית לשרש תאה הוראה של רוץ ועבור את השני. ונראה כי מזה נגזר שם זה ונקרא כך על שם מרוצתו המהירה. ואונקלוס תרגם תוֹרְבָּלָא. ויונתן: תוֹרְבָּר, וזה כמו שור הבר. וזאת היא דעת ר' יוסי בתוספתא (כלאים, א'): שור הבר זה תְּאוֹ האמור בתורה. אבל חכמים אומרים שם: תְּאוֹ בריה לעצמה, שור הבר בריה לעצמה. (ועי' חולין, פ', ע"א), כנראה, ווילדאָכס, дикій быкъ.

תְּאָה או תִּיאָה (ובערוך תִּיָּה) מלה במשנה: התִּיָּה והחלתית (טבול יום, א', ה'; עוקצין, ג', ה'). ופי' רמב"ם תייק: שרש החלתית. ועיין חלתית.

תֵּאַטְרוֹן, תִּיַּטְרוֹן. שע"ז. מקום השחוקות של פומבי אצל היונים Θέατρον טהעאטער, театръ, וברבים תִּיאַטְרִיּוֹת. תֵּאַטְרָיָאוֹת תֵּאַטְרָיָאוֹת וקרקסיאות (מגלה, ו', ע"א; כתובות, ה', ע"א; ע"ז, י"ח, ע"א). יום תֵּיאַטְרוֹן היה והלכו הכל לראות (בראשית רבה, פרשה פ"ו): כלומר יום, שהיה בו צחוק.

תַּאֲלָה. ש"נ. משרש אָלָה. עיין באות א' (שרש אָלָה א').

תָּאַם. פיעל (וכן גם בערבית). נמצא בקל רק הבינוני תֹּאֲמִים. ענינו יחס הדמיון הכללי בין שני דברים, כאלו הם שני ב"ח שיצאו מכרם אחד, וכן גם יחס החבור בין שני דברים. צוזאממענגעהעפֿטעט, быть сопряженнымъ. ויהיו תֹאֲמִם מלמטה (שמות, כ"ו, כ"ד): יהיו מקבילים זה לזה ויתחברו זה בזה.

ההפעיל הִתְאִים. ענינו במקרא (ביחס אל ב"ח נקבה) לידת תאומים. צווילינגע געבערען, рожать близнецовъ. שכֻּלָּם מַתְאִימוֹת ושכֻלה אין בהם (שיה"ש, ד', ב'; ו', ו'). ובמשנה נקראו כך שנים. (ע' תְּאוֹם ב'). ובמשנה נמצא גם הפעל: קלמרין המְתֹאָמוֹת (כלים, ב', ז'), כלומר הכפולין, דאפפעלט, двойной.

א) **תְּאוֹם** שע"ז. ברבים תְּאֹמִים, גם תומם (בראשית כ"ה, כ"ד). שני בנים שיצאו מכרם אחד. צווילינגע близнецъ. תְּאוֹמִים בבטנה (בראשית כ"ה, כ"ז) תְּאוֹמֵי צביה (שיה"ש ד', ה'). ובמדתו נמצא גם היחיד בנקבה תְּאוֹמָה: האחות שנולדה בכרם אחד עם האח. צווילינגסשוועסטער, сестра-близнеца. קין ותאומתו והבל ושתי תאומֹתָיו (ב"ר, פ' כ"ב). תאומָתִי מה התאומִים הללו אם חושש אחד מהן בראשו חברו מרגיש כו' (שיר השירים רבה, ה', ב').

ב) **תְּאוֹם**. ברבים תְּאוֹמוֹת. או תְּיוֹמוֹת. שע"נ. שתי הלחיים. באקצאהנע, коренные зубы, שהן גדולות ונראות כשנים (משנה, בכורות, ו', ד'). ויש שם גרסאות אחרות: תְּיוֹמֶת (במשנה שבש"סין) הנדפסין תְּיוֹמוֹת (בגמ' שם. דף ל"ט, ע"א). תְּאוֹמוֹת (בערוך) מַתְאִימוֹת (במשניות, וגירסת רש"י).

תְּאֹם. ברבים תְּאֳמִים. בנסמך תָּאֳמֵי. כמו תְאוֹמֵי. צווילינגע, близнецы. תָּאֳמֵי צביה (שיה"ש, ז', ד'). כמו תְאוֹמֵי צביה.

תְּיוֹם. ברבים תְּיוֹמִין. ש"ע בארמית כמו התאומים בעברית: שכלן מַתְאִימוֹת (שיה"ש, ד', ב'). ת': וילדו תְּיוֹמִין בכל עדן. צווילינגע, близнецы.

תְּיוֹמֶת וכמו תְּאוֹמֶת. ראש הלולב שהוא משני עלים מחוברים. דיא צווייבלאֶטריגע שפיטצע דעס פאלמענצווייגעס, двухлиственная верхушка пальмовой вѣтви. נחלקה התְּיוֹמֶת (כלומר נפרדו העלים המחוברים זה מזה), נעשה כמי שנטלה התְּיוֹמֶת ופסול (סוכה, ל"ב, ע"א).

תַּאֲנָה. עיין אנה ב).

תֹּאֲנָה. עיין אָנָה ב).

תְּאֻנִים. עיין און.

תַּאֲנַת־שִׁלֹה. שע"פ. עיר או מקום בנחלת שבט אפרים מצד גבול המזרח: ונסב הגבול מזרחה תַּאֲנַת שִׁלֹה (יהושע, ט"ז, ו').

תְּאֵנָה. שע"פ. א) שם אילן שהוא מגדל פרות ידועים. פֿייגענבוים. смоковница. ויתפרו עלה תְאֵנָה (בראשית, ג', ז'). וגפן ותְאֵנָה ורמון (דברים, ח', ח'). איש תחת גפנו ותחת תְּאֵנָתוֹ (מ"א, ה', ה'; מיכה, ד', ד'). ציור לחיים טובים של שלום ומנוחה באין מכלים דבר. ב) פרי האילן הנזכר. פֿייגע. смоква. ברבים תְּאֵנִים: תְּאֵנֵי הבכרות (ירמיה, כ"ד, ב'), התאנים שבכרו ונקטפו מן האילן. תְּאֵנִים טובות, רָעוֹת (שם). כַּתְּאֵנִים הַשֹּׁעָרִים (זכר במקום נקבה. שם, כ"ט, י"ז). ועיין שֹׁעַר. דודאי תְאֵנִים (שם, כ"ד, א'), עיין דודאי. דְּבֶלֶת תאנים. (מ"ב, כ', ז'), או סתם דְּבֵלָה (ש"א, ל', י"ב): גרוגרת.

תָּאַר. פעל. ענינו סבוב הגבול. איינע גרענצע אומשרייבען, очертать границу. ותָאַר הגבול (יהושע, ט"ו, ט', י"א; י"ח, י"ד, כו') כמו וְסָבַב.

הפעל תֵּאֵר נמצא פ"א במקרא: ובמחוגה יְתָאֳרֵהוּ (ישעיה, מ"ד, י"ג). ענינו: שרטוט מסביב (רינגס) אומצייכנען, очертать.

הפעול המְתֹאָר נמצא פ"א: ויצא רמון

הַמְּתֹאָר הנעה (יהושע, י"ט, י"ג). ותרגומו: מסתחר ורש"י פי' המוסב אל נעה כלומר משם תאר הגבול לנעה. געֶ-ווענדעט, обращенный. והשבעים והשאר קראו פה שם מקום.

תֹּאַר. שע"ז. משרש תאר בהוראת סבב. והונח בשביל הגזרה החיצונית של הצמח והחי, הצורה והתבנית. פֿאָרם, געשטאַלט, наружность, форма. יפת תֹאַר (בראשית, כ"ט, י"ז). ואיש תֹאַר (ש"א, ט"ז, י"ח), כמו יפה תֹאַר. שאָן אם אייססערן, красивая наружность, וכן גם: טוֹב תֹאַר (מלכים א', א', ו'). זַיִת רענן יפה פרי תֹאַר (ירמיה, י"א, ט"ז), כלומר יפה תאר בפריו, שפריו הוא יפה תֹאַר, או יפה תאר ופרי.

תַּאְרֵעַ. שע"פ. בן מיכה בן מריב בעל (מפיבשת). בן יהונתן בן שאול המלך (דהי"א, ח', ל"ה). ונקרא גם תַּחְרֵעַ (שם, ט', מ"א).

תְּאַשּׁוּר. שע"ז. עיין למעלה באות א'. בשרש אשר.

תֵּבָה. שע"נ. ענינה כמו ארון גדול. קיסטע, אַרבֿע. сундукъ, ковчегъ, ותקח לו תֵּבַת גמא (שמות, ב', ג'). עשה לך תֵּבַת עצי גֹפר (בראשית, ו', י"ד). ובמשנה: תֵּבָה שפתחה מלמעלה (כלים, י"ט, ז'; שם, משנה ט'). תֵּבַת המגדל (אהלות, ד', ב'). והתיחד השם הזה בשביל העמוד של החזן בביהכ"נ: העובר לפני התבה (מגלה, פרק ד', משנה ה'—ח'). ומשמש גם בהוראה מושאלת בשביל מלה מדוברת, נכתבת, דאָס (געזאָגטע, געשריעבענע) וואָרט, слово (сказанное, писанное). תיבה בת ב' אותיות (שבת, ק"ג, ע"א) שתי תיבות (חולין, ס"ה, ע"א). ובארמית תֵּיבוּתָא ובערבית תבות. ודעת רוב החכמים כי היא מלה מצרית בעקרה, רק פירשט חושב אותה למלה שמית.

תְּבוּאָה. עיין בא.

תְּבוּנָה. עיין בין.

תְּבוּסָה. עיין בוס.

תֶּבֶל. עיין בלל.

תַּבְלִית. עיין בלה.

תֵּבֵל. ש"נ. י"א משרש יבל וי"א משרש בלל. כנוי מליצי ושירי בשביל הארץ, דיא ערדע, земля. כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תֵּבֵל (שמואל, א', ב', ח'). לה' הארץ ומלואה תֵּבֵל ויושבי בה (תהלים, כ"ד, א'). בכל הארץ יצא קום ובקצה תֵבֵל מליהם (תהלים, י"ט, ה'). וראש עפרות תֵּבֵל (משלי, ח', כ"ו). ומִתֵּבֵל ינדוהו (איוב, י"ח, י"ח). אמללה נבלה תֵבֵל (ישעיה, כ"ד, ד'). ונאמר על מלך בבל: שם תֵּבֵל כמדבר (שם, י"ד, י"ז): החריב את כל הארץ. ועל ה': ישפט תֵּבֵל בצדק (תהלים צ"ו, י"ג; צ"ח, ט'). כל עמי הארץ. ונקראו בני האדם בכלל: ישְׁבֵי־תֵבֵל (ישעיה י"ח; ג', כ"ו, ט'): לא האמינו מלכי ארץ כל ישְׁבֵי־תֵבֵל (איכה ד', י"ב) או תֵּבֵל סתם: ופקדתי על תֵּבֵל רעה (ישעיה י"ג, י"א). ובא ביחד עם ארץ: משחקת בתֵבֵל ארצו (משלי ח', ל"א). ומשמשת מלה זו כשם עצם פרטי, ואינה באה בה"א הידיעה לעולם.

תֶּבֶל. ש"ז. כנראה משרש בלל. ענינו דבר המבשם את המאכל סמים, געווירצע, пряность. ובא במשנה במובן ציורי: כדי לִתֵּן תֶּבֶל בנעימה (ערכין פ"ב, מ"ו), כדי לבשם את הנעימה (מעלאָדיע), להכניס אליה יותר יופי. ועל הרוב בא ברבוי תַּבְלִין (ערלה פרק ב'. משנה י', ט"ו): ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תַּבְלִין (בבא בתרא ט"ז, ע"א). ומן שם העצם הזה נגזר פעל בבנין פִּעֵל:

תִּבֵּל. ענינו הטלת תבלין ווירצען: לא באלו כדי לְתַבֵּל (ערלה ב' ט"ו). תבלין כדי לְתַבֵּל ביצה קלה (משנה שבת ט', ה') תִּבְּלָה בקצח (מנחות כ"ג, ע"ב).

תּוּבַל. שע״פ; אומה שישבה בחוף הים: משך ותובל (יחזקאל ל״ח, ב׳) תובל ומשך (שם כ״ז, י״ג). ב) שע״פ בן למך תּוּבַל־קַיִן (בראשית ד׳, כ״ב).

תֶּבֶן. שע״ז. קני השבלים הנשארים אחרי הדישה. שטראה солома. ומשמש לעשית הלבנים: לתת תֶּבֶן לעם ללבן הלבנים (שמות ה׳, ז׳). והוא מאכל של גמלים: ויתן תֶּבֶן ומספוא לגמלים (בראשית כ״ד, ל״ב). וגם מאכל הבקר: ואריה כבקר יאכַל־תֶּבֶן (ישעיה י״א, ז׳) והסוסים: והשערים והתֶּבֶן לסוסים ולרכש (מלכים א׳ ה׳, ח׳). והוא דבר קל שהרוח דוחפתו לרחוק: יהיו כתֶבֶן לפני רוח (איוב כ״א, י״ח), כמו כְּמֹץ לפני רוח (תהלים ל״ה) וע׳ מץ, קַש.

מַתְבֵּן. ש״ע. שם הקבוץ מן תֶּבֶן. שטראָההויפע. куча соломы. כהדוש מַתְבֵּן במו מַדְמֵנָה (ישעיה כ״ה, י׳). נמצא רק פ״א במקרא.

תַּבְנִית. עיין בנה.

תִּבְנִי שע״פ. בן גנת שחצי עם ישראל בקש לעשותו למלך בימי עמרי (מלכים א׳, ט״ז, כ״א).

תְּבַע פ״י. ענינו דרישה בעקיפין. פאָרדערן, требовать. נמצאה במשנה (והיא מלה ארמית תְּבַע): מי שהלך למדינת הים ואשתו תּוֹבַעַת מזונות. (כתובות, פ׳ י״ג, משנה א׳). ממון שאין לו תּוֹבְעִין. ונמצא גם בנפעל נִתְבַּע להוראת מצב האדם שדורשין ממנו דבר מה, אויפגעפאָרדערט ווערדען, быть требуему. נִתְבָּעִין לעגל ונותנין נִתְבָּעִין למשכן ונותנין (ירושלמי, שקלים. פ״א, הלכה א׳, וספרי פר׳ דברים).

תְּבִיעָה ש״נ. שם הפועל משרש תבע. ענינו דרישה. פאָרדערונג, тре-бованіе. שְׁבֻעַת תְּבִיעָה (שבועות, מ״א, ע״ב).

תֵּבֵץ שע״פ. מקום בקרבת שכם, שנהרג בו השופט אבימלך בן ירבעל (שופטים, ט׳, נ׳, וגו׳), וימת בְּתֵבֵץ (שמואל א׳, י״א, כ״א).

תְּבַר פעל יוצא בארמית. ענינו כמו שָׁבַר בעברית, צערברעכען, раз-ламывать. ונמצא בכה״ק הבינוני הפעול תְּבִיר: ומנה תהוא תְּבִירָה (דניאל, ב׳, מ״ב), יש אומרים שבור וי״א נוטה להשבר: צערברעכליך. хрупкій. ובתרגומים משמשים הקל והפַּעֵל בערבוביה (כמו בעברית): אשר שִׁבַּרְתָּ (שמות, ל״ד, א׳): די תְבַרְתָּא (בקל) שִׁבֵּר (שם, ט׳, כ״ה): תַּבֵּר. שֹׁבֵר ארזים (תהלים, כ״ט, ה׳): מְתַבֵּר ארזיא (בפעל). והאִתְפְּעֵל אִתַּבַּר משמש בהוראת הנפעל בעברית: או נִשְׁבַּר (שמות, כ״ב, י׳), ת׳: או אִתְּבַר: לא נשברה (תהלים, ל״ד, כ״א). ת׳: לא מִתְבְּרָא. ומפועל זה נגזרו:

תְּבַר, תְּבָרָא. תַּבְרָא שה״פ, א) כמו שֶׁבֶר בעברית, ברוך, разломъ. שבר על שבר (ירמיה, ד׳, כ׳): תְּבָרָא על תְּבָרָא. ושִׁבְרָהּ (ישעיה, ל׳, י״ב), ת׳: ותַבְרָהּ. שִׁבְרִי (ירמיה, י׳, י״ט): תַּבְרִי. ובתלמוד: ט״ו באב יום תְּבַר מַגָּל (תענית, ל״א, ע״א), תַּבְרָא מי ששנה זו לא שנה זו (בבא קמא, מ״ח, ע״ב, ובכ״מ). כלומר: שבור המשנה, חַלק אותה. — תְּבָרָא־גרמי (ביצה, י״א, ע״א), כלי של הקצבים לשבירת העצמות. קנאָכענשלאֶגער, апаратъ для ломки костей. ב) כמו שׁוֹבֵר בעברית, תעודה על קבלת הכסף. קוויטטונג, расписка. ונחזי תברא בשמא דמאן דכתיב (בבא בתרא, קע״ג, ע״א).

תְּבִירָא. ש״ע בארמית, כמו מִשְׁבָּר בעברית: וואַגע, валъ. מִשְׁבְּרֵי־יָם (תהלים, צ״ג, ד׳), תְּבִירֵי ימא.

תְּבִירוּת ש״נ בארמית. כמו שִׁבָּרוֹן בעברית. מגנת־לב (איכה, ג׳, ס״ה), ת׳: תְּבִירוּת־לבא, שברון הלב, געבראָכענעס הערץ. разбитое сердце.

תַּבַרְתָּא. ש״נ. כמו שׁוֹבֵר בעברית בהוראת ראיה שכנגד. ווידערלעגונג. опроверженіе. ועל דא

תַּבַרְתְּהוֹן אמאי לא קבלוה (עבודה זרה, ב', ע"ב).

מַתְבֵּר. שע"ז בארמית כמו מַשְׁבֵּר בעברית בהוראת אבנים. געבאָהרשטוהל, родильное кресло. אָבְנָיִם (שמות, א', ט"ז). ת': מַתְבְּרָא וכן מַשְׁבֵּר (מ"ב, י"ט, ג'; הושע, י"ג, י"ג).

תּוֹבָר שע"ז ברבים תּוֹבָרוֹת במשנה. מין לולאות, שלייפען, завязки. כל שיש לו תּוֹבָרוֹת יש לו אחורים ותוך (כלים, כ"ה, משנה א'). נ"א: תּוֹפָרוֹת.

תָּגָא. שע"ז (בארמית ובערבית). ענינו כתר, עטרה, קראָנע, דיאדעם, корона, вѣнецъ. תלת מאה קטירי תָּגָא איכא בגרממיא של אדום (מגלה. ו', ע"ב): מלכים נושאי כתרים. חוצפא מלכותא בלא תָּגָא (סנהדרין, ק"ה, ע"ב). פתגם: היהירות היא מלכות בלי עטרה. ובמשנה: ודישתמש בתָגָא חלף (אבות, א', י"ג) בכתר תורה. והתיחד בשביל הקוים הקטנים המיוחדים בראשי האותיות אצל סופרי התורה, קראָנכען, вѣнчикъ. הָא אית ליה תָּגָא (מנחות, כ"ט, ע"ב), תָּגֵיה דקוף (שבת, ק"ד, ע"א).

תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר. שע"פ. מלך אשור שנצח את פקח מלך ישראל (מלכים ב', ט"ו, כ"ט), ולכד את דמשק והמית את רצין מלך ארם (שם, ט"ז, ט'), בימי אחז מלך יהודה. ונקרא גם תִּגְלַת פְּלֶסֶר (שם, פ' ז'). תִּלְגַת פִּלְנְאֶסֶר (דה"י א', ה', ו'; דה"ב, כ"ח, כ'). תִּלְגַת פִּלְנֶסֶר (דה"א, כ"ה, ו').

תַּגְמוּל עיין גמל.

תִּגְרָה. עי' גרה.

תַּגָּר. שע"ז. ענינו כמו סוחר ומוכר בעברית. האֶנדלער, קויפמאַן, פערקויפער, купецъ, продавецъ. מלה ארמית. בת איש כנעני (בראשית, ל"ח, ב'), ת': בת גבר תַּגְרָא. בעיר רוכלים (יחזקאל, י"ז, ד'), ת': בקרית תַּגָּרִין. כאנית סוחר (משלי, ל"א, י"ד). היך אלפיה דתַּגָּרָא. ומן הארמית בא אל לשון המשנה והתלמוד: כשם שאונאה להדיוט כך אוֹנָאָה לתַגָּר (ב"מ, פרק ד', משנה ד'), תַּגָּרֵי לוד (שם, מש' ג'), וממנו נגזרה המלה תַּגְרוּתָא בהוראת סחורה: כי טוב סחרה מסחר כסף: דטבא תַּגְרוּתָה מן תַּגְרוּתָא דסימא. ועל דעת לעווי נגזר שם זה מטלת אגר בהוראת שכר.

תֹּגַרְמָה. שע"פ בן גֹמר בן יפת בן נח (בראשית, י', ג'; דהי"א, א', ו'). ונקראו העמים המתיחסים אחריו בית תּוֹגַרְמָה (יחזקאל, כ"ז, י"ד), והיו הצוריים קונים מהם סוסים ופרדים. ומושבם היה בצפון: גֹּמֶר וכל אגפיה בית תּוֹגַרְמָה ירכתי צפון (שם, ל"ח, ו'). וע' גֹּמֶר.

תִּדְהָר. עיין דהר.

תַּדְמֹר. שע"פ. עיר שבנה שלמה המלך במדבר של חמת צובה (דברי הימים ב', ח', ד'), ועיין גם (מלכים א', ט', י"ח), ובכתיב שם חסרה הד' ואצל חז"ל היא נקראה בסירוס האותיות תַּרְמוֹד... אשרי מי שהוא רואה במפלתה של תַּרְמוֹד (ירושלמי, תענית, פ' ד', סוף הל' ה'), וכעין זה: עתידין ישראל דעבדי יו"ט כי חרבי תַּרְמוֹד (יבמות, י"ז, ע"א). היינו תַּרְמוֹד היינו תְּמוֹר (שם). ובני העיר נקראו תַּרְמוֹדָאֵי והיו מלקטים עצים ומוכרים בערים שונות כל היום. וסימן לתחלת הלילה: עד דכליא רגלא דתַרְמוֹדָאֵי (שבת, כ"א, ע"ב), ונקראה העיר על שם זה מחמת רבוי התמרים. וכן גם ביונית ורומית. Palmyra.

תִּדְעָל. שע"פ מלך גוים בימי אברהם אבינו (בראשית, י"ד, א'), והשבעים קראו תרעל ברי"ש ועיי"ן דגושה והעתיקו Θαργαλ

תִּדִיר: עיין דור.

או **תָּהָה** פ"ע ענינו העקרי ריקנות, לעער זיין, быть пустымъ. ולא נמצא בהוראה זו כי אם בהוראה

מושאלת של הסתכלות בחלל האויר הבאה מרוב תמהון, הינשטאררען פאר פערוואונדערונג. таращить выпучивать глаза. כן בארמית. דתהו ביה אינשי (פסחים, נ"ג, ע"ב), כלומר מעמידים עיניהם מרוב תמהון. תהי בה ר' אליעזר (עירובין, ס"ו, ע"ב), ובעברית של חז"ל, וכבר היה ר' שמעון בן זומא יושב ותוהא (ב"ר, פרשה ד').

תהו. ש"ז. ענינו: ריקנות ואפס דבר. עם בהו תהו ובהו (בראשית, א', ב'). לעערע. пустота. והנה תהו ובהו (ירמיה, ד', כ"ג), ועל הרוב בלי בהו. י"א תהו בראה (ישעיה, מ"ה, י"ח): לא לריקנות. ונקרא המדבר בשם תהו על שם ריקנותו בארץ מדבר: ובתהו ילל ישמן (דברים, ל"ב, י'). איינאֶדע. пустырь, וכן ויתעם בתהו לא דרך (איוב, י"ב, כ"ד): במדבר שאין בו דרך. (וכן גם תהלים, ק"ז, מ'). יעלו בתהו ויאבדו (איוב, ו', י"ח), כלומר במדבר שאין בו דרך. ונקרא החרבן באופן ציורי: קו תהו ואבני בהו (ישעיה, ל"ד, י"א). והעיר העומדת להחרב: קרית תהו (שם, כ"ד, י'): והושאל (כמו גם ריק) לענין שאין בו ממש. לעערע, אייטלע זאכע, тщета, בטוח על תהו (ישעיה, נ"ט, ד'), רוח ותהו נסכיהם (שם, מ"א, כ"ט). וכן גם בצורת תה"פ: תהו בקשוני (שם, מ"ה, י"ט): אומזאָנסט, напрасно, ועם למ"ד היחס: ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי (שם, מ"ט, ד'). וכן גם במובן האפס. ניכטס, ничто. מאפס ותהו נחשבו לו (שם, מ', י"ז). שפטי ארץ כתהו עשה (שם, פסוק כ"ג). ונקרא גם בשם התהו אלילי העמים (העבודה הזרה), (כמו ריק, הבל וכדומה). כי אחרי התהו אשר לא יועילו (שמואל א', י"ב, כ"א).

ב) **תָּהָה**, ארמית תְּהָא. פ"ע בארמית ועברית של התלמוד. ענינה נוחם, חרטה. בערייען. раскаиваться. תוֹהָא על הראשונות (קדושין, דף מ', ע"א. ועיי"ש בפירש"י). כדו תהית (נדה, כ"א, ע"ב). ומשרש זה נגזר ש"נ (שם הפועל) תְּהוּת. ענינו רגש נוהם, רייע, раскаяніе, הַתְּהוּת מצויה (ירושלמי נדרים, ט', הלכה א').

ג) **תְּהָא**. בארמית ענינו טעימה, הרחה. ריעכען, קאָסטען, понюхать, отвѣдать, הוה תָהֵי באמבראי דחמרא (כתובות, ק"ה, ע"א), הריח, טעם, ריח הטוב של היין. פוק תְּהֵי ליה בקנקניה (בבא בתרא, צ"ב, ע"ב), או אקנקניה (שבת, ק"ח, ע"ב), לך, הריחו (או טעום) מקנקנו. כלומר: התחקה אחריו.

תְּיהָא. מלה ארמית נגזרה משרש הנז'. ענינה ריח. גערוך, запахъ. ר' יוחנן שתי עד דנפיק תיהי מאוניה (כלומר ריח היין יצא מאזנו מרוב שתיה) (שבת, קכ"ט, ע"א). בת־תִּיהָא. שפופרת, שמעלין על ידה היין מן החבית כדי לבחון את טעמו (עבודה זרה, ס"ו, ע"ב).

תַּהֲלוּכָה עיין הלך.

תְּהוֹם. שזו"נ: תהום אל תְּהוֹם קורא — (תהלים, מ"ב, ח'); תהום רַבָּה. (שם, ל"ו, ז', ובכ"מ). ענינו א) הים הגדול שנמצאה עליו הארץ, שממנו פורצים המים דרך מעבה האדמה. אורוואססער, коренная вода. וחשך על פני תְהוֹם (בראשית, א', ב'). תְּהוֹם כלבוש כסיתו (תהלים, ק"ד, ו'). ונקרא גם תְהוֹם רבה. כשבא המבול, נִבקעו כל מעינות תהוֹם רַבָּה (בראשית, ז', י"א). וכשפסק המבול, כתוב: ויסכרו מעינת תְּהוֹם (שם, ח', ב'). — משפטיך תהום רַבָּה (תהלים, ל"ו, ז'). כלומר עמוקים כתהום הזאת, זרוע ה' היא: המחרבת ים מֵי תְּהוֹם רבה (ישעיה, נ"א, י'). וחורבן מדינה על ידי מים בא על ידי עלית התהום. בהעלות עליך את תְּהוֹם וכסוי המים הרבים (יחזקאל, כ"ו, י"ט). וכן גם הציור

נתן תְּהוֹם קולו (חבקוק, ג׳, י׳). כלומר עלה הים על גדותיו: ובחֵקר תְּהוֹם התהלכת (איוב, ל״ח, ט״ז): הידעת מה נמצא בתהום: ופני תהום יִתְלַכָּדוּ (שם, פ׳ ל׳): במעמקי הארץ המים נגלדים ונעשים לכפור. והוא הנגוד לשמים, רום (חבקוק, ג׳, י׳), ברכות שמים מֵעָל ברכות תְּהוֹם רבצת תחת (בראשית, מ״ט, כ״ה; וכן דברים, ל״ג, י״ג). ב) בתור מבטא של גוזמא ציור למים רבים. גראָססע וואססערמענגע, обиліе воды. מים גדלוהו תְּהוֹם רֹממתהו (יחזקאל, ל״א, ד׳). תְּהוֹם יסבבני (יונה, ב׳, ו׳), כמו: ונָהָר יסֹבבני (שם, פסוק ד׳). ולעתים קרובות בא במובן זה ברבים: תְּהֹמֹת יכסימו (שמות, ט״ו, ה׳), מוליכם בתהומות (ישעיה, ס״ג, י״ג). ראוך מים יחילו אף ירגזו תְּהֹמוֹת (תהלים, ע״ז, י״ז). וכן גם הציור תְּהוֹם אל תְּהוֹם קורא לקול צנוריך (שם, מ״ב, ח׳), כמו גל אל גל, פלוט. гпкваль. ונקרא גם עומק הים בשם תְּהוֹם, על הרוב ברבים תְּהוֹמוֹת. מצולות הים, אַבגרונד, бездна. יעלו שמים יֵרדו תהומות (שם, ק״ז, כ״ו), ציור נוסעי הים באניה בשעת סער גדול, כשהאניה מטלטלת, מתרוממת ויורדה. וכן בימים וכל תְּהֹמוֹת (שם, קל״ה, ו׳), וכן גם מעמקי הארץ: וּמִתְּהֹמוֹת הארץ תשוב תעלני (שם, ע״א, כ׳), מבטא ציורי בשביל הפורעניות הגדולות. ובמובן זה גם תְּהוֹם בתלמוד: עומק האדמה, בּוֹר. טיעפע דער ערדע, глубо земли, ונקראה טומאת הקבר בשם טומאת הַתְּהוֹם (פסחים, פ״א, ע״ב). נוקב ויורד עד הַתְּהוֹם (סנהדרין, צ״ז, ע״ב). ובמקרא לא נמצא בה״א הידיעה כלל. ובארמית תְּהוֹמָא. והוזכרו בתלמוד תְּהוֹמָא תַּתָּאָה (תהום תחתון) ותהוֹמָא עילאה (תהום עליון) (תענית, כ״ה, ע״ב, ועמ״ש בפירש״י). ושרשו כנראה הום.

תַּהְפֻּכָה. עיין הפך.

תּוֹאַם עיין תְּאוֹם.

תּב (משרש תּוּב) בארמית פ״ע. ענינו כמו שׁוּב בעברית צוריקקעהרען, возвращаться. ומנדעי עֲלַי יְתוּב (דניאל ד׳ ל״א, וכן בפסוק ל״ג): בינתי תשוב אלי, ההפעיל: הֲתִיב בכה״ק, ובתרגומים אַפְעֵל, אֲתִיב ענינו כמו הֵשִׁיב בעברית צוריקקברינגען, возвращать, אַנטוואָרטען отвѣчать פִּתְגָמָא הֲתִיבוּנָא לְמֵמַר (עזרא ה׳. י״א) התשובה השיבונו לאמר. בעתיד יְתִיבוּן נִשְׁתְּוָנָא (שם, פסוק ה׳) וגם יַהֲתִיבוּן (שם ו׳, ה׳): ישיבו, יחזירו. המקור עם למד וכנוי: לַהֲתָבוּתָךְ (דניאל ג׳, ט״ז): להשיבך. הֲתִיב עֵטָא (שם ב׳, י״ד): השיב, נתן עצה. האִתְפְּעֵל אִתּוֹתַב בתרגומים, ענינו כמו הוּשַׁב בעברית צוריקגעקעהרט ווערדען. быть возвращену. הוּשַׁב כספי (בראשית מ״ב, כ״ח). ת׳: אִתּוֹתַב כספי מוּשָׁבִים מבבלה (ירמיה כ״ז, ט״ז), ת״י: מִתּוֹתְבָן מבבל. ובתלמוד בנו ממנו הפעיל משרש יָתַב: דעבר במַבְרָא נֵיתִיב חד זוזא (סנהדרין ק״ט, ע״ב): ישיב, כלומר ישלם.

תּוּב. תה״פ בארמית כמו שׁוּב בלשון חז״ל, בהוראת עוֹד. ווידער. опять. ולא יִקָּרֵא עוד את שמך (בראשית י״ז, ה׳). ת׳: ולא יתקרי תּוּב ית שמך. תן לחכם ויחכם עוד (משלי ט׳, ט׳): אלף לחכימא ויתחכם תּוּב. ובתלמוד גם תּוּבַן. לית את צריך לעי תובן (ירושלמי בבא מציעא פרק ב׳, הל׳ ה׳) אינך צריך לי עוד.

תְּיוּבָא ש״ז בארמית. כמו קִיא בעבריה. ככלב שבעל קֵאו (משלי כ״ו, י״א): היך כלבא דהפיך על תְּיוּבֵיהּ.

תְּיוּבְתָּא ש״נ. שה״פ משרש תָּב בארמית. ענינו כמו תְּשׁוּבָה בעברית א) בהוראת מענה אַנטוואָרט отвѣтъ כי אין מענה בפי (איוב ל״ב, ה׳): ת׳ ארום לית תְּיוּבְתָּא בפום. תְּשֻׁבֹת באנשי און (שם ל״ד, ל״ו). ת׳: מטול תְּיוּבְתָּא באנשי שקרא. ובתלמוד יש לו הוראה של מענה עם פירכא

בצדו ווידערלעגונג опроверженіе. למשל: הא גברא והא תיובתא (בבא מציעא ט"ז, ע"ב) ובכ"מ. ב) בהוראת תשובה מוסרית, ונוחם על העברות: דליהדרון בתיובתא (תענית כ"ג, ע"ב): שיחזרו בתשובה. בוססע. покаяніе: — ומשמש עוד בארמית בהוראת משובה בעברית. עצמו משבותיהם (ירמיה ה' ו'): תקיפן תיובתהון.

תודה עיין ידה:

א) תָּוָה. פעל. ענינו עשיית סימן על ידי חקיקה או צביעה. צייכען מאכען дѣлать клеймо נמצא רק בפעל: וַיְתָו (שמואל א', כ"א, י"ד). ובהפעיל וְהִתְוִיתָ תָּו (יחזקאל ט', ד') וההוראה אחת היא בשני הבנינים. ומהפעל הזה נגזר: תָּו שע"ז. ענינו סימן. צייכען знакъ והתוית תו (יחזקאל שם). והונח גם על קיום=החתימה בעגלויביגונגסאונטערשריפט удостовѣреніе. הן תָּוִי שדי יענני (איוב ל"א, ל"ה). האלהים יקים את חתימתי. והוא שם האות האחרונה בא"ב. שקיימו את התורה כלה מאלף עד תיו (שבת נ"ה, ע"א). מתחלה ועד סוף.

ב) תָּוָה. נמצא בהפעיל: וקדוש ישראל הִתְווּ (תהלים ע"ח, מ"א). לפי הענין נראה כי ההוראה שם כמו נסו פערזוכען искушать. או מררו ועצבו בעטריבען огорчать. אבל יונתן תרגם ע"פ מדרש עתיק: וקדישא דישראל אַתְווּ תָּוהא. התוו עליו הנוים (עיין תוה א').

ג) תְּוַהּ (הה"א היא שרשית ולפיכך במפיק) מלה ארמית ענינה חרדה. ערשרעקקען. испугаться. תְּוַהּ וקם (דניאל ג' כ"ד). חרד וקם. וכן בתרגום לבי יחרד (איוב ל"ז, א'). לבי תְּוַהּ: ויחרד האיש (רות ג', ח'). ותְוַהּ גברא. ומזה נגזר השם הארמי תְּוָהָא בשביל חרדה. חרדה גדולה (בראשית כ"ז, ל"ג). ת': תְּוָהָא רבא.

תָּוֶה ש"ז בעברית. כמו תְּוָהָא בארמית חרדה, שרעקקען испугъ נעשה לבו תְּוָהִים תְּוָהִים (שבת קנ"ב, ע"א).

תְּיוֹהָא ש"ז בארמית, ג"כ כנראה משרש זה. ענינו דבר נשחת. שאדהאפטיגקייט исповерченное הוי ביה תְּיוֹהָא (ב"מ ע"ג, ע"א; ב"ב ג', ע"ב).

תּוֹחַ שע"פ. אבי אליאל אבי ירוחם אבי אלקנה אבי שמואל הנביא (דהי"א ו', י"ט) ובמקום אחר (שמואל א', א', א') נקרא תֹּחוּ.

תָּוֶךְ. ש"ז. ענינו אמצעות הדבר. מיטטע средина. בסמיכות תּוֹךְ, בכנוי תּוֹכוֹ, תּוֹכָהּ. ונמצא גם בתוֹכֵכִי (תהלים קט"ז, י"ט) תמורת בתוֹכֵךְ. בתוֹכֲהֶנָּה (יחזקאל ט"ז, נ"ג), ת' בתוֹכָן. בהוראת שם נמצא רק אחרי הנסמך: שַׁעַר הַתָּוֶךְ (ירמיה ל"ט, ג'), דאס טהאר דער מיטטע, דאס מיטטלערע טהאר средняя ворота עמודי הַתָּוֶךְ (שופטים ט"ז, כ"ט) דיא זוילען דער מיטטע, או בתור נסמך אל דבר אחר: תּוֹךְ הנחל (דברים ג', ט"ז) דיא מיטטע דעם קאלם- средина долины. תּוֹךְ החצר (מלכים א' ח', ס"ד) או בכנוי: ותוֹכוֹ נָחָר (יחזקאל ט"ו, ד') איננערעס внутренность. וכן: תּוֹכוֹ רצוף אהבה (שיר השירים ג', י') רק במשנה נמצא בנפרד גמור: כָּל שאין לו תָּוֶךְ בכלי חרס, אין לו אחורים (כלים פרק כ"ז, משנה א') ועם כנוי: אין תּוֹכוֹ כברו (יומא ע"ב): ועל הרוב שמושו עם אותיות היחס: א) בתור תאר הפעל בנפרד. בַּתָּוֶךְ אין דער מיטטע посреди (במדבר ל"ה, ה'). ויבתר אותם בַּתָּוֶךְ (בראשית ט"ו, י'). באמצעיתם כלומר לחצאים אין האלפטען, пополамъ. ב) בתור מלת היחס, בנסמך או בבנוי. וזה הוא שמושו העקרי. בְּתוֹךְ. ענינו א) באמצע. אין דער מיטטע въ срединіе, ועל הרוב אינו אלא מחזק את הוראת בית היחס של המקום: בתוך אָהֳלֹה (בראשית ט', כ"א). כמו באהלו. בתוך המים (שם א', ו'): במים. בתוך

העיר (שם י״ח, כ״ד): בעיר, בתוך הבית (שמואל א׳ י״ח, י׳): בבית, וכן בתוך מעי (תהלים מ׳, ט׳), בתוך חכו (איוב כ׳, י״ג), או של הזמן בְּתוך הלילה (מלכים א׳ ג׳, כ׳): בלילה. ב) בהוראת בֵּין, במספר, בִּכְלַל, צווישען, אונטער среди. ואני בְתוך הַגולה (יחזקאל א׳, א׳). ויבוא גם השטן בְתוֹכָם (איוב א׳, ו׳). ועפרון ישב בתוך בני חת (בראשית כ״ג, י׳). ג) בהוראת בְּדֶרֶך, דרך אמצע: ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה (שמות י״ד, פ״ו כו׳). עבר בְּתוך העיר בתוך ירושלים (יחזקאל ט׳, ד׳), דרך העיר מיטטען, דורך посрединѣ. — מִתּוֹך. בא לחזק את הוראת מ״ם היחס. ענינו כמו מן, מקרב. אויס דער מיטטע изъ средины. ויקרא אליו אלהים מִתּוֹך הסנה (שמות ג׳, ד׳) מן הסנה. נֻסו מתוך בבל (ירמיה נ״א, ו׳), כמו מבבל וכו׳. — אֶל־תּוֹך בא לחזק את הוראת יחס שאליו: ואת כל שללה תקבץ אל־תּוֹך רחבה (דברים י״ג, י״ז) כמו אל. אין דיא מיטטע, въ средину. וכן והבאתה אל־תּוֹך ביתך (שם מ״ט, י״ב). ובמשנה: נפל לתוכו יין (מקואות ז׳, ד׳). — עַד תּוֹך, כמו אל תוך. והנה באו עד תּוֹך הבית (שמואל ב׳ ד׳, ו׳). מֵעַל תּוֹך העיר כמו מִתּוֹך (יחזקאל י״א, כ״ג) ונכתב כך, מפני שהכוונה לשכינה שנמצאה מעל לעיר. — ובתלמוד נמצא גם הרבוי תּוֹכוֹת אינ־נערע טיילע внутреннія части. חק תּוֹכוֹת (גיטין כ׳, ע״א) של האותיות. ומשמשת גם המלה תוך בלשון חז״ל בתור תאר הפעל: תוך כדי דבור (נדרים פ״ז, ע״א), כמו בתוך הדבור.

תּוֹכֵחָה עיין יכח.

תּוֹכַחַת עיין שם.

תּוֹלֵדָה עיין ילד.

תּוֹלָד שע״פ. אחת מערי נחלת שמעון דברי הימים א׳, ד׳, כ״ט). והיא נקראה גם אֶלְתּוֹלַד (יהושע, י״ט, ג׳).

תּוֹלָל. עי׳ הלל.

תּוֹלָע. עי׳ תלע.

תּוֹעֵבָה. עי׳ תעב.

תּוֹצָאוֹת. עיין יצא.

תָּר [מקור תּוּר] פ״י. ענינו העקרי ראיה, הסתכלות (כמו שור), בעאָבאַכטען, наблюдать, והתיחד בהוראת התחקות, חקירה (אויספאָרשען, ערגרינדען, ערפאָרשען, разузновать изслѣдовать. וְיָתֻרוּ את ארץ כנען (במדבר, י״ג, ב׳). לָתור את ארץ כנען (שם, פסוק, י״ז). מִתּוּר הארץ (שם, פסוק כ״ה). אשר תָּרוּ אתה (שם, פ׳ ל״ב). הַתָּרִים את הארץ (שם, י״ד, ו׳). ושמושו ביחס הפעול בשביל עיקר החקירה ובלמד היחס בשביל הדבר שלמענו נעשה החקירה. לָתור להם מנוחה (שם, י׳, ל״ג). לתור לכם מקום (דברים, א׳, ל״ג). — ובמלת היחס עַל במקום יחס הפעול: וְלָתור בחכמה על כל אשר נעשה. (קהלת, א׳, י״ג). ונקראו, כנראה, הסוחרים העוברים בארצות רבות אַנְשֵׁי הַתָּרִים (מ״א, י׳, ט״ו). ומשמש גם הפעל הזה בהוראת ההליכה אחרי דבר, ההמשכות אחריו. זיך פערלייטען לאססען, давать себя увлечь. ולא תָתוּרוּ אחרי לבבכם (במדבר, ט״ו, ל״ט). תַּרְתִּי בלבי למשוך ביין את בשרי (קהלת, ב׳, ג׳). ובארמית של התלמוד: נים ולא נים תִּיר ולא תִּיר (תענית, י״ב, ע״ב). כלומר רואה ולא רואה, בהוראת עֵר, וואכענד, бодрствующій.

ההפעיל הֵתִיר, הוראתו כמו הקל, אויספאָרשען, קונדשאַפטען, изслѣдовать. וַיָּתִירוּ את בית יוסף בבית אל (שופטים, א׳, כ״ג), כמו את בית אל. ועם מ״ם היחס: יָתֵר מרעהו צדיק (משלי, י״ב, כ״ו), הצדיק מתחקה אחרי המעשים הטובים של חברו, כדי לעשות כמוהם ועיין יָתֵר. ובארמית נמצא גם הפעל תַּיֵּר, ענינו: הערת האדם משנתו. תַּיְירֵיהּ אוקמיה. (ב״ק, י״ז, ע״ב), העירו והקימו

על רגליו, (אויפוועקקען, разбужать.

יְתוּר ש"ז, כנראה נגזר מהשרש תָּר: יתור הרים מרעהו (איוב, ל"ט, ח'). כל מה שהוא מוצא בהר. דאס ערגרינדעטע, выслѣженное.

תַּיָּר. ש"ת ותה"ש משרש תּור. ענינו האדם ההולך לפני האורחה ובוקע דרך לפניה. דער פּאָרטגעהענדע. шествующій порядокъ. אם שכרו תַּיָּר ההולך לפניהם (בבא קמא, קט"ז, ע"ב). ופירש"י: שמראה להם את הדרך. שמע שמת אהרן התַּיָּר הגדול שלהן שהיה תָּר להן את הדרך (ירושלמי, סוטה, פרק א', הלכה י').

א) תּוֹר. ש"ז. ענינו העיקרי סדר, מקום או זמן קבוע, אָרדנונג, רייהע, впереди, порядокъ. ובהגיע תֹּר נערה ונערה (אסתר, ב', י"ב), ובהגיע תֹּר אסתר (שם, פ' ט"ו). ובמובן זה, כנראה, גם תפקיד המגיע, געאייגנעטע ראָלע. подходящая роль. כתור האדם המעלה (דברי הימים, א', י"ז, י"ז): — ומשמש גם בשביל חרוזי פנינים או חוליות זהב המסודרות: תּוֹרֵי זהב נעשה לך (שיה"ש, א', י"א), בַּתּוֹרִים (שם, פ' י'). רייהע. рядъ.

ב) תּוֹר. שע"ז. מין יונה ידועה, ונקראה כך על צפצופה המיוחד לה וכן ברומאית turtur, אשכנזית טורטעלטויבע, והיא באה בתחלת האביב: וקול התּוֹר נשמע בארצנו (שיר השירים, ב', י"ב). ותר וסים ועגור שמרו את עת בֹּאנה (ירמיה, ח', ז'). והשתמשו בה לצורך הקרבן: ותֹר וגוזל (בראשית, ט"ו, ט'), והקריב מן התֹּרים או מן בני היונה את קרבנו (ויקרא, א', י"ד), ועוד כ"פ. והוא מן העופות החביבים על האדם, ובציור מושאל בשביל הקב"ה: אל תתן לחית נפש תּוֹרֶךָ (תהלים, ע"ד, י"ט). והוא שם של חבה לישראל. ובמשנה: כשר בתירין פסול בבני יונה (חולין, פ"א ע"ה).

תּוֹר שע"ז בארמית כמו שׁוֹר בעברית פר, שטיער, быкъ. נפל תורא חדד לסכינא (שבת, ל"ב, ע"א), והנקבה תּוֹרְתָא, כמו פרה בעברית.

תּוֹרְבָּרָא, תּוֹרְבְּלָא. שע"ז בארמית. תרגום תְּאוֹ (עי"ש). ובתלמוד: כדמתרגמינן תּוֹרְבָּלָא מינא דבהמה הוא (חולין, פ', ע"א).

תּוֹרָה. עי' ירה.

תּוֹשָׁב. עי' ישב.

תּוּשִׁיָּה. עי' ישה.

תּוֹתָח עי' תּתח.

תּוּת. שע"ז. א) אילן ידוע, שגדלים עליו הרות ומהם נזונת תולעת המשי מוילבעערבוים тутовое дерево. נותנין קיסם של תות ושברי זכוכית בקדרה (שבת ס"ז, ע"ב): ב) פרי האילן הזה. מוילבעערע тутовая агода. והתותים משיאדימו (משנה מעשרות, א', ב'), תותים ורמונים (שבת קמ"ג, ע"א). ארמית. תותא. וגם השם בשפה הרוסית הוא כך.

תָּזַז. פ"ע ענינו ההפרדות, ההקרעות. זיך אבריינסען, отрываться. וקרוב בהוראתו אל נָתַז. הפעיל הֵתַז (ישעיה י"ח, ה') אבריינסען, отрывать. וע' נָתַז.

תְּזָזִית. ש"נ משרש תָּזַז. ענינו מבוכה, בלבול פערווירונג, замѣшательство. רוח תְּזָזִית כמו רוח רעה. רוח תְּזָזִית עולה עליו (ירושלמי יומא פ"ח, הל' ה') וי"ג חזזית.

תַּזְנוּת עיין זנה.

תָּחַב. פ"י. ענינו הכנסת איזה דבר בכח אל חלל מצומצם היניינשטעקקען, всовывать. תּוֹחֲבוֹ מתוך פיו עד בית נקובתו (משנה פסחים ז', א'). הבינוני הפעול תָּחוּב בקרקעיתה של ספינה (יבמות קט"ז ע"ב).

תַּחְבּוּלָה. ע' חבל.

תֹּחוּ. שע"פ. אבי אליהוא אבי ירוחם אבי אלקנה (ש"א א', א'). ועי' תּוֹחַ.

תָּחַח. פ"ע. ענינו. מעוט הדבקות בין חלקי החומר לאקקער זיין. быть рыхлымъ במבטא המיוחד עָפָר תּוֹחֵחַ (והוא הבינוני של תָּחַח) ע"פ גרסת הערוך, או עפר תָּחוּחַ, או תִּיחוּחַ ע"פ הגירסא בספרים הנדפסים. אויפגעוויהלטער שוטט рыхлый пепелъ. האשפתות ועפר התיחוח (משנה אהלות י"ח, ח'). נוטל עפר תיחוח (נזיר ס"ה, ע"א). ומעלין עפר תיחוח (בבא בתרא י"ט. ע"א).

תַּחְכְּמֹנִי. ע' חכם.

תַּחֲלֻאִים. ע' חלה.

תְּחִלָּה. ע' חלל.

תֹּחֶלֶת. עיין יחל.

תָּחְלֵי. (רבים). שם בארמית ענינו. כמו שַׁחֲלַיִם בלשון חז"ל (עיין שם) גארטענקרעססע. настурція, הני תָּחְלֵי דבי כיתנא (בבא מציעא ק"ז, ע"ב). תָּחְלֵי הִיוְרָתָא (שבת ק"י, ע"א. ומזה נראה שהמלה היא לשון נקבה). דאכלה תָּחְלֵי הוו לה בני דולפני (כתובות ס' ע"ב).

תָּחַל. פעל נגזר מן השם תְּחִלָּה. נמצא בלשון חז"ל בהפעיל הִתְחִיל. ועיין חלל.

תְּחַם. פ"י ארמית. ענינו הגבלה. אבגרענצען отмежевать בפעל תַּחֵם. אשר גבלו ראשונים (דברים י"ט. י"ד), ת': די תַּחִימוּ קדמאֵי. ותַחֵם ית עמא (שמות י"ט, י"ב, ת'). ובלשון חז"ל גם בעברית: חצובה שבו תִּחֵם יהושע לישראל את הארץ (בבא בתרא נ"ו, ע"א), ומפעל זה:

תְּחוּם. ש"ז. ענינו גבול. גרענצע граница, межа. גבול הכנעני (בראשית י', י"ט). ת' תְּחוּם כנענאה. לא תסיג גבול רעך (דברים י"ט, י"ד). ת' לא חשני תְּחוּמָא דחברך (דברים י"ט, י"ד). ובמשנה תְּחוּם שבת, כלומר גבול המקום שבני העיר רשאים ללכת שמה בשבת. ונקרא סתם תְּחוּם, ונקרא מחוץ לתְּחוּם המקום מעבר לגבול הזה. עֵרוּב תְּחוּמִין. עיי' עֵרוּב. וכן גם בארמית של התלמוד: לא הות גבן באורתא בִּתְחוּמָא (בבא קמא כ', ע"א).

תַּחְמָס. עי' חמס.

תְּחִנָּה. עי' חנן.

תַּחֲנוּן. עי' חנן.

תַּחַן. שע"פ א) אחד משבט אפרים, וממנו יצא יהושע בן נון (דברי הימים א' ז', כ"ה): ובמקום אחר נמנה בין בני אפרים (במדבר כ"ו. ל"ה). ונראה כי שנים היו. ועל שם תַּחַן נקראו בני משפחתו הַתַּחֲנִי (במדבר, שם).

תַּחְפַּנְחֵס. (ירמיה ב', ט"ז; מ"ג. ז' כ"ו; מ"ד, א'; מ"ו, י"ד) או תְּחַפְנְחֵס. שע"פ. עיר במצרים. והעתיקו השבעים Taphnai. וברומאית Doppohne.

תַּחְפְּנֵיס. גם תַּחְפְּנֵס. שע"פ. אשת פַּרְעֹה מלך מצרים, שהיה בימי שלמה בן דוד (מ"א י"א, י"ט כו').

תַּחְרָא. ש"ע. ענינו כפי המקובל שִׁרְיוֹן (של עור). פאנצער, броня. כפי תַחְרָא (שמות כ"ח, ל"ב; ל"ט. כ"ג).

תַּחַשׁ. ש"ז. עור תַּחַשׁ (במדבר ד', ו', ח', י'. י"א). זה הוא עור ששמש למכסה המשכן וכליו. ברבים וערות תְּחָשִׁים (שמות כ"ה, ה'; ל"ה, ז') ומִכְסֵה עורות תְּחָשִׁים (שם ל"ו, י"ט). ונמצא גם תַּחַשׁ בלי עור: ומכסה הַתַּחַשׁ (במדבר ד', כ"ה). ואנעלך תַּחַשׁ (יחזקאל ט"ז, י'). ומזה נראה, שעור תחש הוא מין עור טוב, ששמש לכסוי המשכן וכליו, ושממנו עושים נעלים בשביל אנשי המעלה. וכבר בזמנים קדומים נתחבטו הרבה בהגדרת המובן תַּחַשׁ. התרגומים והשבעים הבינו בו מין צבע. אדום־כחול, או צבע־השמים. וויאָלעט אָדער הימעלבלוי. фіолетовый или лазуревый שקרוב לזה תרגם גם רבינו סעדיה גאון. אבל חכמי התלמוד חשבו את התחש לחַיָּה, ומכיון שלא ידעו את צורתה החליטו, כי תַּחַשׁ שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה (שבת כ"ח, ע"ב), ואח"כ נגנז.

זחיה זו ממין אלה שקוראים מארדער.

תַּחַשׁ. שע"פ בן נחור אחי אברהם אבינו שנולד לו מפילגשו ראומה (בראשית כ"ב, כ"ד).

תַּחַת. תה"פ. ומלת היחס. וכן גם בערבית וכושית. ובארמית: תְּחוֹת. ובא עם כנוים ברבים תַּחְתַּי (תַּחְתֵּנִי, ש"ב, כ"ב, ל"ז). תַּחְתָּיו, תַּחְתֶּיהָ וגם תַּחְתֶּנָּה (בראשית, ב', כ"א). א) בתור תאר הפעל בנפרד ענינו לְמַטָּה. אונטען, וואס אונטען איזט, доле внизу, что внизу. תְּהוֹם רבצת תָּחַת (בראשית, מ"ט, כ"ה; דברים, ל"ג, י"ג). ועם מ"ם היחס מִתַּחַת: ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מִתָּחַת (עמוס, ב', ט'). בשמים ממעל ועל הארץ מִתָּחַת (במדבר, ד', ל"ט) ג"כ למטה. וכן שְׁאוֹל מִתַּחַת רגזה (ישעיה, י"ד, ט'): מלמטה. ב) בתור מלת היחס, בנסמך תַּחַת — ועם כנוים: א) כמו במקום. אַן שטעללע. на мѣстѣ. א) במובן המקום הקבוע: שְׁבוּ איש תַּחְתָּיו (שמות, ט"ז, כ"ט), השארו איש במקומו או זיינער שטעללע, на своемъ мѣстѣ. וכן ויעמדו איש תַּחְתָּיו (שופטים, ז', כ"א). וְתַחְתַּי ארגז (חבקוק, ג', ט"ז); ויניחהו תַּחְתָּיו (ישעיה, מ"ו, ז'). וימת תַּחְתָּיו מפני הרעב (ירמיה, ל"ח, ט'). וכן: ואם תַּחְתֶּיהָ תעמד הבהרת (ויקרא, י"ג, כ"ג): במקומה ולא התרחב. — הנה אנכי מעיק תַּחְתֵּיכֶם (עמוס, ב', י"ג), על מקומכם, כמו עליכם. וכן והדך רשעים תַּחְתָּם (איוב, מ', י"ב): על מקומם. וכן כתוב גם על עיר ירושלים: וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ (זכריה, י"ד, י'): תשאר במקומה. ב) במובן החלוף בענין אחד, במקום אחד. אַנשטאַטט, שטעללע, на мѣстѣ, вмѣсто, 1) חלוף אדם באדם: תַּחַת אבֹתיך יהיו בניך (תהלים, מ"ה, י"ז) באותו המקום באותה המדרגה, באותו הענין שהיו אבותיך, יהיו בניך. וכן וימליכה תַּחַת וַשְׁתִּי (אסתר, ב', י"ז). וימלך... בנו התחתיו (מלכים, דה"י. בכ"מ). ויבא רשע תַּחְתָּיו (משלי, י"א, ח'). 2) חלוף דבר ממשי בדבר ממשי תַּחַת הנחשת אביא זהב וְתַחַת הברזל אביא כסף וְתַחַת העצים נחשת וְתַחַת האבנים ברזל (ישעיה, ס', י"ז). וכן תחת בשֶׂם מק יהיה וּתַחַת חגורה נקפה כו' (שם, ג', כ"ד) כמו תמורת. ויסגר בשר תַּחְתֶּנָּה (בראשית, ב', כ"א), ג) במובן הסבה. אַן שטעללע, שטאַטט, פֿיר, взамѣнъ, за, עין תַּחַת עין (שמות, כ"א, כ"ד). לחפשי ישלחנו תַּחַת עינו (שם, פ' כ"ו). ובא במובן הזה גם בצירוף עם פעלים, עם המקור: תַּחַת היותך עזובה ושנואה (ישעיה, ס', ט"ו). ועם אֲשֶׁר ועבר: תַּחַת אֲשֶׁר קנא לאלהיו (במדבר, כ"ה, י"ג), תַּחַת אֲשֶׁר הערה למות נפשו (ישעיה, נ"ג, י"ב). תַּחַת אֲשֶׁר לא עבדת את ה' אלהיך (דברים, כ"ח, מ"ה). וכן עם כִּי ועבר: תַּחַת כִּי שנאו דעת (משלי א', כ"ט). — ב) בהוראת למטה מן. אונטער, подъ. וזה הוא שמוש המלה העקרי: והשענו תַּחַת העץ (בראשית, י"ח, ד'). וְתַחַת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות, כ"ד, ט'). תַּחַת ההר (שם, פסוק ד'), וכדומה. ובכנוים: וְתַחְתֶּיהָ נהפך כמו אש (איוב, כ"ח, ה'). ולא נבקע ענן תַּחְתָּם (שם, כ"ו, ח'), תַּחַת השמים (קהלת, א', י"ג), או תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם. (איוב, כ"ח, כ"ד; ל"ז, ג'; דניאל, ט', י"ב). אונטער דעם (גאַנצען) הימעל, подъ (всѣмъ) небомъ. כמו: בכל העולם. וכן תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ (ועי' שֶׁמֶשׁ). ומשמשת גם המלה תַּחַת בהוראת ברשות, בממשלת. אים בעזיטץ, אונטער דער הערשאַפֿט, подъ рукой, подъ властью. תַּחַת שלוש רגזה ארץ (משלי, ל', כ"א), תַּחַת עבד כי ימלוך (שם, פ' כ"ב). ואת כי שטית תַּחַת אישך. (ובמובן זה משמש גם נגודו של תַּחַת: עַל. ותזנה עָלָיו פילגשו (שופטים, י"ט, א'). וכן יַדְבֵּר עמים תַּחְתֵּינוּ ולאמים תחת רגלינו (תהלים, מ"ז, ג'): יכניעם לפנינו ויביאם תחת רשותנו. ועל הרוב תַּחַת יד

משמש בהוראה זו: תַּחַת יד פרעה (בראשית, מ״א, ל״ה). אל רשותו.. וכן וְהִתְעַנִּי תחת ידיה (בראשית, ט״ז, ט׳): השמעי לה. והמכשֵׁלָה הזאת תַּחַת ידך (ישעיה, ג׳, ו׳), יש פֹּה תחת יָדְךָ חנית או חרב (שמואל א׳, כ״א, ט׳). —

מִתַּחַת. א) בתור תה״פ. עי׳ לעיל.

ב) בתור מלת היחס: 1) כמו תַּחַת, אונטער, подъ, ובא המ״ם לחזוק: המים אשר מִתַּחַת לרקיע (בראשית, א׳, ז׳). וידי אדם מִתַּחַת כנפיהם (יחזקאל, א׳, ח׳), וכן: עד מִתַּחַת לבית כר (שמואל א׳, ז׳, י״א), ונגודו מֵעַל. 2) בהוראת מן אשר למטה. פֿאָן אונטער, изъ-подъ подъ. מִתַּחַת מפתן הבית (יחזקאל, מ״ז, א׳). יקוו המים מִתַּחַת השמים (בראשית, א׳, ט׳). והאבדת את שמם מִתַּחַת השמים (דברים, ז׳, כ״ד): מן העולם, לְמִתַּחַת כמו תַּחַת: וארבעת האופנים לְמִתַּחַת המסגרות (מלכים א׳, ז׳, ל״ב). — אֶל תַּחַת, אל מה שלמטה, נאָך אונטער, подъ (что внизу), אֶל תַּחַת כנפי הכרובים (שם, ח׳, ו׳). ואֶל תַּחַת כל עץ רענן (ירמיה, ג׳, ו׳). אֶל תַּחַת גפן ואֶל תַּחַת תאנה (זכריה, ג׳, י׳). אל תַּחַת לכרוב (יחזקאל, י׳, ב׳) — ופ״א משמש גם כמו תַּחַת בהוראת במקום: אנשטאט, взамѣнъ, והביאו אֶל תַּחַת האבנים (ויקרא, י״ד, מ״ב).

תַּחַת. שם ע״פ. א) שם מקום שחנו בו ישראל (במדבר, ל״ג, כ״ו): תַּחַת. — ב) שני אנשים מבני אפרים (דברי הימים א׳, ז׳, כ״א).

תְּחֵת בארמית כמו בעברית. אונטער, подъ. תנד חיותא מן תַּחְתּוֹהִי (דניאל, ד׳, י״א), ועל הרוב תְּחוֹת. תְּחֹתֹהִי (שם, פסוק ט׳, פס׳ י״ח). — ומן תחות שְׁמַיָּא (ירמיה, י׳, י״א): ומִתַּחַת השמים. וכן גם בתרגומים.

תַּחְתּוֹן, ובנקבה תַּחְתּוֹנָה. ש״ת. נגזר מן המלה תחת. ענינו. הנמצא למטה, דער אונטערשטע, нижній. ונגודו: עֶלְיוֹן, הנמצא למעלה: הַיָּצִיעַ הַתַּחְתֹּנָה (מלכים א׳, ו׳, ו׳). הָרִצְפָה הַתַּחְתּוֹנָה (יחזקאל, מ׳, י״ח). ונקראה העיר בית חרון בשם תַּחְתּוֹן (יהושע, י״ח, י״ג), מפני שנמצאה כנראה לרגלי הר. — רבים תַּחְתֹּנוֹת (יחזקאל, מ״ב, ה׳). ונמצאה בירושלים: הַבְּרֵכָה הַתַּחְתּוֹנָה (ישעיה, כ״ב, ט׳), כמו שנמצאה גם שם הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה (שם, ז׳, ג׳). ובמשנה: זָקָן התחתון השער במקום הבשת, בעוד אשר שער הלחיים והפנים נקרא זָקָן העליון: ובמבטא: יָדוֹ על הַתַּחְתּוֹנָה (ונגודו: ידו על העליונה). זיך אים נאַכטייל בעפינדען. находиться въ невыгодномъ положеніи. (בבא מציעא, פ׳ ו׳, משנה א׳, וכן בבמה מקומות). והמלה תַּחְתּוֹנִיּוֹת ש״ב (ברבים); מחלת אחורי הגוף. אונטערלייבס ליידען. болѣзнь заднницы. איזהו דבר שמכלה את העינים ומכאיב את הנפש. הוי אומר אלו הַתַּחְתּוֹנִיּוֹת (נדרים, כ״ב, ע״א).

תַּחְתִּי. לנקבה. תַּחְתִּית, תַּחְתִּיָּה.

ברבוי: תַּחְתִּיּוֹת. ש״ת נגזר מהמלה תַּחַת. ענינו ג״כ: הנמצא למטה דער אונטערסטע нижній והנגוד על תַּחְתִּית: עִלִּית: ויתן לה את גלת עליות ואת גלת תַּחְתִּיּוֹת (יהושע ט״ו, י״ט). ובמקום אחר: את גֻּלֹּת עִלִּית ואת גלת תַּחְתִּית (שופטים א׳, ט״ו). ומשמשת גם המלה תַּחְתִּית, וכן ברבוי תַּחְתִּיּוֹת, כשם עצם, וענינה: מה שנמצא למטה, דאס אונטערסטע, нижнее. ויתיצבו בְּתַחְתִּית ההר (שמות י״ט, י״ז): במקום שנמצא למטה מן ההר. תַּחְתִּיּוֹת ארץ (ישעיה מ״ד כ״ג). החלקים שנמצאו למטה בארץ, ובמקום אחר בְּתַחְתִּיּוֹת הארץ (תהלים ס״ג, י׳): כמו בעומק הארץ. אין דיא טיעפֿען דער ערדע въ нѣдра земли. והוא ציור בשביל הקבר. ונקרא גם עומק האדמה: השאול, הקבר, בשם אֶרֶץ תַּחְתִּית (יחזקאל ל״א, י״ד; ט״ז; י״ח) או ארץ תַּחְתִּיּוֹת (שם כ״ו, כ׳; ל״ב, י״ח, כ״ד). דיע אונטערוועלט. преисподняя. ובהוראה

זו גם שְׁאוֹל תַּחְתִּית (דברים ל״ב, כ״ב). מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּיָּה (תהלים פ״ו י״ג). בּוֹר תַּחְתִּיּוֹת. ענינו כנראה: או מקום תפיסה חפור בעומק האדמה קאזעמאטטע казематъ, או, בכלל, הקבר שנמצא מתחת לאדמה: שַׁתַּנִי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת. (שם פ״ח, ז׳): קראתי שמך ה׳ מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת (איכה ג׳, נ״ה), והוא או כפשוטו: מן התפיסה, הכלא בעומק האדמה; או במובן ציורי: מפורענות גדולה.— מִתַּחְתִּיּוֹת למקום (נחמיה ד׳, ז׳). ענינו כמו תַּחַת, מִתַּחַת. אונטער. подъ. ובמשנה: תַּחְתִּית של צורפין ש״ע (כלים י״ז, י״ז, כ״ד, ו׳). ענינו: הכלי, שעליו הצורף מעבד את המתכת, שהוא משמש לו כמו הסדן לנפח והאבנים ליוצר. אונטערזאטץ. подставка.

תַּחְתִּים—חדשי. שע״פ. שם ארץ, הנראה, מעבר לירדן בקרבת הגלעד (שמואל ב׳ כ״ד, ו׳).

תַּתָּאָה. ש״ת בארמית שבתלמוד. מתאים בהוראתו למלת תַּחְתּוֹן אונטערער. нижній. משרש תַּחַת. ונבלעה הה׳: תַּתָּאָה גבר תהומא תַּתָּאָה (תענית כ״ה).

תִּיצִי. שם היחס. ידיעאל בן שִׁמְרִי ויוחא אחיו התִּיצִי (דהי״א י״א, מ״ה), ולא נתברר, אם על שם משפחה, או מקום, שנקרא תִּיץ או תִּיצָה.

תִּירְיָא. שע״פ. בן יְהַלֶּלְאֵל, מיחוסי שבט יהודה (דהי״א ד׳, ט״ז).

תִּירוֹשׁ. עי׳ ירש.

תִּירָס. שע״פ. בן יפת בן נח (בראשית י׳, ב׳, דברי הימים א׳, א׳, ג׳). והוזכר אחרי תֻּבָל וּמֶשֶׁךְ. ובימי הבינים חשבו, כי הוא ראש (יחזקאל ל״ח, ב׳) רוסיא.

תַּיִשׁ. שע״ז. ענינו כמו עַתּוּד, שָׂעִיר. ציעגענבאָקק. козёлъ. זרזיר מתנים או תָיִשׁ (משלי ל׳, ל״א). והרבוי: תְּיָשִׁים: וּתְיָשִׁים שבעת אלפים ושבע מאות (דברי הימים ב׳, י״ז, י״א). וּתְיָשִׁים עשרים (בראשית ח׳, ט״ו). ויסר ביום ההוא את הַתְּיָשִׁים (שם ל׳, ל״ה). ובתלמוד: תַּיִשׁ הבא על הצביה (חולין פ׳, ע״א). והנולד מהם נקרא: כוי. וכן נמצא שם מין הנקבה תַּיִשָׁה. צבי הבא על התישה (שם). ענינו הנקבה של התיש. ציעגע коза וכפי הנראה המכוון על עז הבר ווילדע ציעגע.

תֻּכִּי. שע״ז. ברבוי: תֻּכִּיִּים: וקפים וְתֻכִּיִּים (מלכים א׳ י׳, כ״ב: דהי״ב ט׳, כ״א). תרגם יונתן: טַוָּסִין וכמוהו השבעים taones, והוא העוף פפוי. павлинъ.

תְּכַךְ. פ״י. ענינו בארמית: עונש. חבילה, יסור. מיסהאנדעלן, ציכטיגען, שאָדיגען. наказывать, истязать. עֲנוֹשׁ לצדיק (משלי י״ז, כ״ו). ת״י: לְמַתְּךְ לצדיקא. ונמצא גם האִתְפְּעֵל: נענשו (שם כ״ב ג׳). ת״י: וְאִתּוֹכִיו: ובערבית ענין השרש הזה: הכאה ורמיסה ברגלים. שטאמפפען, топтать. ומשרש זה ננזר:

תֹּךְ תּוֹךְ. ש״ז. ברבים תְּכָכִים. ענינו: עריצות, רעיצה. בעדריקקונג, געוואלטטהאָטיגקייט. угнетеніе, насиліе. ומרמות וָתֹךְ (תהלים י׳, ז׳). תוך ומרמה (שם נ״ה, י״ב), מִתּוֹךְ ומחמס יגאל נפשם (תהלים ע״ב, י״ד). רש ואיש תְּכָכִים נפגשו (משלי כ״ט, י״ג): העני נפגש עם העשיר העריץ המדכא את האביונים. והפייטן ר׳ משולם בנה לו משם זה פעל חדש הִתְכִּיךְ, בהוראת רצץ, שבור: ותושיע עם עני וּמְתֻכָּךְ (גאולה ליום ב׳ דפסח) כלומר: רעוץ ורצוץ, נשבר ע״י הגלות.

תְּכַךְ. שע״ז. מין עץ המחבל ומקלקל את המשי. תְּכַךְ דשיראי (שבת צ׳, ע״א). והוא נ״ב משרש זה, תכך בהוראת קלקול, קריעה. שבירה כו׳.

תְּכָא. ש״ז בארמית משרש תְּכַךְ. ענינו עונש, בעשטראפונג. наказаніе. גרל

חמה נשא ענש (משלי י״ט, י״ט). ת״י: גברא חמתנא מקבל תְּבָא.

תְּבָא. ברבים תְּבִּין. שע״נ בארמית, ויתראה ג״כ משרש זה (כמו רְתוקות מן רַתֵּק שהוראתו דומה קצת לאותו של תָּבַךְ). ענינו שלשלת קעטטע цѣпь שרשרת זהב (שמות כ״ח, י״ד). ת׳: תְּבִין דדהב. שרשת גבלת (שם, כ״ב): תְּבִין מְתַחְמָן (גובלות זו בזו). ובתלמוד: תְּבִין חלילאתה (שבת נ״ז, ע״א) שלשלות חלולות.

תְּכֵלֶת. ש״נ. ע״פ התלמוד ענינו חִלָּזוֹן פורפורשנעקקע пурпуровая улитка, ומשמש בשביל הצבע הנקנה מדמו של הבע״ח הזה והוא כנראה הכחול הנוטה קצת לאדמדם כהה, לילא, פיאָלעט лиловый фіолетовый. וכן תרגמו השבעים: אבל כנראה אחר כך קראו בשם זה גם לשאר גווני הכחול. ומשמש גם בשביל הצמר או הפשתים הצבועים בצבע הזה. פיאָלעטע צייג лиловая матерія. כמו גם אַרְגָּמָן (עיין שם) ותולַעַת שָׁנִי (ע׳ שָׁנִי) ובאו כל שלשת הצבעים זה אחר זה: תְּכֵלֶת וארגמן ותולעת שני (שמות כ״ה, ד׳; כ״ו, א׳, ובכ״מ). כְּלִיל תכלת (שם כ״ח, ל״א; במדבר ד׳, ו׳). כתרגומו: כְּלִיל תכלא, וכמו שאמרו חז״ל: טלית שכלו תכלת. והוצרך הכתוב לברר זה, מפני שהיתה התכלת אז יקרה מאד. והיו מקמצים בה. ובתור דבר יקר הערך הוזכרה גם בהרצאת המעשה ע״ד סעודת אחשורוש: חור כרפס ותְכֵלֶת (אסתר א׳, י׳). והתכלת, כמו גם הארגמן, היתה לבוש מלכות: ולבוש מלכות תְּכֵלֶת (שם ח׳, ט״ו), ולבוש השרים הגבוהים: לבושי תְכֵלֶת פחות וסגנים (יחזקאל כ״ג, ו׳). וכן היו גם עובדי האלילים מלבישים את פסילי אלהיהם בבגדי תכלת לסימן של מלכות: תְּכֵלֶת וארגמן לבושם (ירמיה י׳, ט׳). פתיל תְּכֵלֶת (במדבר ט״ו, ל״ח): חוט של תכלת, כלומר משוח בצבע זה. ובמשנה: משיכיר בין תכלת לכרתי (ברכות א׳, ב׳). משיוכל להבדיל בין שני הצבעים הללו (וע׳ כרתי). וכן בין תְּכֵלֶת ללבן (שם, שם). התְּכֵלֶת אינה מעכבת את הלבן (מנחות פרק ד׳. משנה א׳). בארמית של התרגומים: תְּכִלָא. ובארמית של התלמוד תִּכְלְתָא, תְּכֵילְתָא. עמרא דתכילתא (ברכות ט׳, ע״ב).

תְּכַל. פ״ע בארמית מקביל לפעל שָׁכַל בעברית. ובפעל תַּכֵּל, כמו בעברית שִׁכֵּל, וממנו נגזרה השם ה תְּכַל תְּכְלָא. שם מקרה או שם הפעולה, כמו שְׁכוֹל בעברית. קינדערפֿערלוסט. потеря дѣтей. שְׁכוֹל ואלמון (ישעיה, מ״ז, ט׳). ת״י: תְּכַל וארמלו. תִּכְלָא ועוירא (שבת, קנ״א, ע״ב): שְׁכוֹל ועורון. וכנראה מזה: תִּכְלָא, בהוראת כאב ומחלה, פורענות ותלאה: דבי רבה שְׁתִין תִּכְלֵי (מועד קטן, כ״ח, ע״א): צרות ויסורים ופגעים. שתין תִּכְלֵי מטויה לבבא (בבא קמא, צ״ב, ע״ב). והוא קללה: ששים פגעים, ויסורים יבואו על השן. קוואל, הייטזוכונג. мука, навожденіе. וקרוב לזה בהוראת קלקול, נזק. שאדען. порча. שרא תִּכְלָא בכוליה (חולין, ס״ד, ע״ב).

תָּכַן. פ״י. יסודו כנראה הוא השרש כון, ונבנה עם תיו שמושית בתור פ״א הפעל על דעת המפרשים החדשים. ענינו העקרית: בחינת המדה, המשקל ובירורים. פריפֿען (דאס מאאס), испытывать провѣрять (мѣру). ונמצא רק שתי פעמים בקל, בהוראה ציורית על הקב״ה: וְתֹכֵן רוחות ה׳ (משלי, ט״ז, ב׳), כמו: הבוחן לבבות. ומפני זה נקרא גם הקב״ה בשם תֹּכֵן לבות. הלא תֹכֵן לבות הוא יבין (שם, כ״ד, י״ב), ובספרות המאוחרת. תּוֹכְנִים; החוזים בכוכבים. אַסטראנאָמען астрономы.

הפעל. תִּכֵּן; ענינו ג״כ הבחינה והקביעה (של המדה). פריפֿען בעשטיממען.

(דאַס מאַסס) провѣрять, усатономивать · (мѣру). ונאמר על הקב״ה: ומים תִּכֵּן במדה (איוב, כ״ה, כ״ה). קבע בדיוק את מדת המים וכמותם: ושמים בזרת תִּכֵּן (ישעיה, מ׳, י״ב): קבע בדיוק של זרת את מדת השמים הגדולים מכל מדה. ונאמר על האדם: מי תִכֵּן את רוח ה׳ (שם, פ׳ י״ג): מי בחן את רוח ה׳ והכירו, ערגרינדען, פעסטשטעללען, определять, устанавливать. ובתפלה: תִּכַּנְתָּ שבת: קבעת את דיני השבת, קרבנותיה כו׳ ובפיוט: הַתִּכֵּן מתחת זרועות עולם (שחרית יוה״כ). — ובפעול: הכסף הַמְתֻכָּן (מלכים א׳, י״ב, י״ב). וענינו מתברר מהפסוק הקודם: הכסף הנבחן, הנמנה והצרור.

הנפעל נִתְכַּן. ענינו הבחנות. געפריפט ווערדען, быть провѣрену. ולוֹ נִתְכְּנוּ עלילות (שמואל א׳, ב׳, ג׳), על ידו נבחנים מעשי האדם (כלומר, על ידי הקב״ה, ויש שם עוד פירוש). ומזה נסתעף גם בהוראת ההבחנות של הדבר, בשכל האדם והצדקתו. ערגרינדעט אונד ערקלאֶרט ווערדען, быть опредѣлену, разъ-ясненy. לא יִתָּכֵן דרך אדני (יחזקאל, י״ח, כ״ה). דרכיהם לא יִתָּכֵנוּ (שם), לא יבחנו ויצדקו על פי שכל האדם, כי אין השכל יכול להודות בישרם.

תֹּכֶן. ש״ז משרש תָּכַן. ענינו: מדה קבועה. פעסטגעשטעללטעס מאַסס. установленная мѣра. תֹּכֶן אחד יהיה לכם (יחזקאל, מ״ה, י״א). ותֹכן לבנים תתנו (שמות, ה׳, י״ח).

תֹּכֶן שע״פ עיר בנחלת שמעון. עֵיטָם ועין רמון ותֹכֶן ועשן ערים חמש (דהי״א, ד׳, ל״ב). ובס׳ יהושע לא הוזכרה עיר זו בנחלת שמעון כלל.

תָּבְנִית. ש״נ. משרש תכן. ענינו כמו תְּכוּנָה (משרש כון עיי״ש): תאר וצורה מעוררת במדה ובציור החלקים. פאָרם. מאָדעלל. форма, модель. ימדדו את תָּכְנִית (יחזקאל, מ״ג, י׳); וכפסוק השני: וּתְכוּנָתוֹ. וכן גם במובן: מופת ודוגמא. פאָרבילד, обрадецъ. אתה חותם תָּכְנִית מלא חכמה וכליל יֹפִי (שם, כ״ח, י״ב), חותם עומד למופת, שהוא כלול ביפיו ובחכמתו. (והותם הוא מבטא ציורי כאן). ואולי יש למלה זו כאן הוראה של מַתְכֹּנֶת (עיי״ש), פראָפּאָרץ, האַרמאָניע. грамоніе.

מַתְכֹּנֶת ש״פ. ענינו כמו תֹּכֶן, בע-שטיממטעס מאַסס, установленная мѣра. ואת מַתְכֹּנֶת הלבנים (שמות, ה׳, ח׳). ובתור מדה קבועה הונח גם על היחס הקבוע בין מדת החלקים בדבר מורכב, פראָפּאָרץ, доля, пропорція, ובְמַתְכֻּנְתּוֹ לא תעשו (שמות, ל׳, ל״ב), בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לא תעשו (שם, פ׳ ל״ז), כלומר דבר מורכב כמו הנזכר (שמן המשחה, קטרת), שיחס חלקיו הוא כמו הקבוע לפני זה. — וכן גם היחס המדתי בכלל מאססּפערהאֶלטנים, отношеніе. ועשירת החמר האיפה אל החמר יהיה מַתְכֻּנְתּוֹ (יחזקאל, מ״ה, י״א). ויעמידו את בית האלהים על מַתְכֻּנְתּוֹ (דהי״ב, כ״א, י״ג), על פי היחס הקבוע שבין מדות החלקים השונים.

תָּכַף פעו״י. ענינו: א) סמיכות דבר אל השני בזמן השתרגות זה אחר זה. אונמיטטעלבאַר אויפאייגאַנדער פאָלגען. немедленно слѣдовать. וכן בארמית: אפפו עלי רעות (תהלים, מ׳, י״ג), ת׳: תְּכַפּוּ עלי בִּישָׁן: ובתלמוד משמש בהוראת פעל יוצא, אונמיטטעלבאַר פאָל-גען מאַכען, немедленно присовокупля. כל מי שהוא תוֹכֵף גאולה לתפלה כו׳ (ירושלמי, ברכות, פרק א׳,) כלומר: הסומך זה לזה. ובהוראת עומד: תְּכָפוּהוּ אבליו זה אחר זה (תענית, י״ג, ע״א), כמו תְּכְפוּ עליו אבליו זה אחר זה, באו עליו זה אחר זה. וכן בפיוט שאחרי העבודה: תָּכְפוּ עלינו צרות (נ״א תְּקֵפוּ). ב) פו״י סמיכת דבר אחד אל השני על ידי תפירה, דורך נאָהט פער-

בינדען, сшивать швомъ. התוכף תְּכִיפָה אחת אינה חבור (משנה, כלאים, ט', י').

ההפעיל: הִתְכִּיף, ענינו חבור, קשור, אנשליעססען, אנשמיעגען, присоединять при-ближать. גזור עליו שמדים את מַתְכִּיפוֹ לאבות (בראשית רבה, פ' ס"ו): אתה מקרבם לדעת האבות, אתה מעוררם להתנהג כאבותיהם, להפוש אומנות אבותיהם בידם. ומן הפועל הזה נגזר:

תֶּכֶף או **תֵּיכֶף**. תה"פ, ארמית תְּכֵיף. (בִּתְכֵיף מתאים בהוראתו למלה העברית פֶּתַע, פִּתְאֹם). אונמיטטעלבאר. тотчасъ. תכף לאכילה שרפה (פסחים, ג', ע"א).

תְּכִיפָה. שם הפעולה. ענינה א) סמיכה של דבר אל השני בזמן. אונמיטטעלבארע פאָלגע. непосредственное слѣдствіе. שלש תְּכִיפוֹת הֵן (ברכות מ"ב, ע"א). ב) סמיכת חלקים זה לזה במקום, על ידי התפירה, דאס צוזאמ-מענגאָהען, נאָהט. шовъ. הַתּוֹכֵף תכיפה אחת (משנה כלאים, ט', י').

תַּכְשִׁיט. שע"ז עיין כשט והוא משרש קשט בחלוף הקו"ף בכ"ף (ובירושלמי, כתובות, פרק ו'), נמצאו: תַּקְשִׁיטִין.

תְּלַאשָּׂר, **תְּלַשָּׂר** (ישעיה, ל"ז, י"ב; מלכים, ב', י"ט, י"ב). שע"פ, מדינה בארץ אשור.

תְּלָאָה עיין לאה.

תַּלְאוּבוֹת. עיין לאב.

תְּלָג. שע"ז בארמית ענינו כמו שֶׁלֶג בעברית: לְבוּשֵׁהּ כִּתְלַג חִוָּר (דניאל, ז', ט'): כְּשֶׁלֶג לבן. שנעע. снѣгъ. ובהלמוד טור-תְּלַג (שבת, קנ"ב, ע"א), הר מכוסה שלג, והוא שם בציור מושאל על ראש אדם זקן, המכוסה שער לבן. תַּלְגָּא (גיטין, ע"ז, ע"ב) ענינו ג"כ צנה, הצטננות. ערקעלטונג. простуда.

תָּלָה. פ"י. מגזרת נחי למד ה"א, ונטיתו גם על פי נחי למד אל"ף (תְּלָאוּם, תְּלוּאִים). ענינו: הוקעה, הרמה על יתד עץ או על דבר אחר. אויפ-האָנגען, повѣсить, של דבר, כדי שיראוהו ברמה: וְתָלוּ עליו כל כבוד בית אביו (ישעיה, כ"ב, כ"ד). של הכלי: אם יקחו ממנו יתד לִתְלוֹת עליו כל כלי (יחזקאל, ט"ו, ג'). על ערבים בתוכה תָּלִינוּ כנרותינו (תהלים, קל"ז, ב'). ובהוראת הדבקה, בעפעסטיגען, при-крѣплять. תֹּלֶה ארץ על בלימה (איוב, כ"ו, ז') — והתיחד בשביל הוקעת האדם בתור עונש על העץ; הן בעודו חי, הן אחרי מותו (את עצמותיו): וַיִּתְלוּ את המן על העץ (אסתר, ז', י'). וְתָלָה אותך על עֵץ (בראשית, מ', י"ט). ואת מלך העי תָּלָה על העץ (יהושע, ח', כ"ט). אשר תְּלָאוּם שמה פלשתים (שמואל ב', כ"א, י"ב, בקרי. והכתיב: אשר תלום שם הפלשתים). הבינוני הפעול תָּלוּי. געהאָנגט, повѣшенный. כי קללת אלהים תָּלוּי (דברים, כ"א, כ"ג). ובמובן המושאל של זכוי צפיה, ערוזהנענד, заждущій, ועמי תְּלֻאִים למשובתי (הושע, י"א, ז'). והיו חייך תְּלוּאִים לך מנגד (דברים, כ"ח, ס"ו), הרבה התחבטו בזה המפרשים, י"א שהוא משרש תָּלָה, וי"א משרש לאה, תְּלָאָה, או משרש תָּלָא (וי"א שגם המלה תְּלָאָה נגזרה מן תָּלָא).

הפִּעֵל תִּלָּה בהוראת הקל נמצא רק שתי פעמים בפרק אחד של יחזקאל: מגן וכובע תִּלּוּ בך (יחזקאל, כ"ז, י'), שלטיהם תִּלּוּ על חומותיך (שם, פ' י"א).

הנפעל נִתְלָה. להוראת נשוא פעולת הקל. געהאָנגט ווערדען, быть повѣшену. וַיִּתָּלוּ שניהם על עץ (אסתר ב', כ"ג), שרים בידם נִתְלוּ (איכה, ה', י"ב).

תָּלָה בלשון חז"ל. ענינו א) כמו במקרא: כיצד תּוֹלִין אותו משקעין את הקורה בעץ כו' (משנה, סנהדרין, ו', ד'). תּוֹלִין את המשמרת ביום טוב (משנה, שבת, כ', א'). אויפהאָנגען, повѣсить. ב) תָּלָה עינים, כמו בוא בדברים, אונטערהאַנדלען, переговаривать.

לא יִתְלֶה עצמו על המקח (בבא מציעא, נ"ח, ע"ב), ודומה לו: לא יעמוד על המקח. ג) במובן היחס של איזה דבר. צושרייבען, приписывать. תּוֹלִין את הקלקלה במקולקל (בבא בתרא, ק"ט, ע"ב): מיחסים לו. ד) במובן ההנחה בספק. אַלס צווייפעלהאַפט לאַססען, оставлять сомнительнымъ: במבטא: אָשָׁם תָּלוּי, קרבן אשם על חטא שהוא מוטל בספק וכן: אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש (משנה פסחים, א', ד'). על החמורות הוא תּוֹלֶה (יומא, פ"ה, ע"ב). טהור ותָלוּי (נדה, ס', ע"א): טהור וספק־טהור.

תְּלָא בארמית כמו תָּלָה בעברית. ומשמש גם בשביל הרמה סתם, ערהעבען. поднимать, את תלית עיניך על חורן (ירושלמי, סוטה, פ' א', הלכה ב'), הרימות עיניך על אדם אחר, הסתכלת בו, או בטחת בו. — ומשמש גם במובן הכפיה וההכרח. צווינגען. заставлять. תליוה וזבין זביניה זביני (בבא בתרא, מ"ז, ע"ב): הכריחוהו. וכן: ותלו ליה עד דאמר הכי (גיטין, ל"ז, ע"ב): כופין אותו עד שיאמר כך (לפי פירוש רש"י שם).

תְּלִי. שע"ז. נמצא רק פעם במקרא: תֶּלְיְךָ וקשתך (בראשית, כ"ז, ג'). ולהיותו נגזר משרש תלה, גלוי כי הוא מין נשק המחובר לבגד או לחגורה, וואַפענגעהאֶנגע, висящее оружіе. וכנראה הוא האשפה של החצים. קאָכער, кол-чанъ (או איזה מין חרב?).

תְּלוּי, תְּלָאִי שע"ז. היד הכפופה של הכלי, הענקעל. ручка, ушко сосуда, גמי כדי לעשות תְּלָאִי (משנה שבת, ח', ב'). וכן תלוי המגרדות (משנה, כלים, י"ב, ו'; עדיות, ג', ט'), של המסרק, (ועיין גם כלים, פרק ו', משנה י"ב): כל התְּלוּיִין טמאין חוץ מתְּלוּי נפה (כלים, ט"ו, משנה ד'). נ"א: התְּלוּיוֹת.

תְּלִיָּה ש"נ. שם הפעולה משרש תָּלֹה. א) בהוראת ההוקעה על העץ. דאַס אויפהאֶנגען. повѣшеніе. מצות תְּלִיָּה (סנהדרין, פרק ו', משנה ד'). ב) בהוראת ההנחה במצב אי קבוע, במצב של ספק. צווייפעלהאַפטער צושטאַנד, положеніе сомнѣнія. קבעו בתְּלִיָּה עד שיזדווג לו חברו (ירושלמי, יומא, פרק ו', הלכה ד'), כלומר: הניח את השעיר האחד במצב אי קבוע, עד שיבוא השעיר השני.

א) **תָּלַל.** פ"ע. נמצא במקרא רק בבינוני פעול. על הר גבוה ותָלוּל (יחזקאל י"ז, כ"ב), וענינו דומה לענין גבוה: רם, נשא, מתרומם. ערהאבען возвышенный ובארמית הבינוני הפעיל תְּלִיל ענינו קרוב לזה: אדיר, גבוה, חזק. האָך, פעסט, высокій крѣпкій מה אַדִּיר שמך (תהלים ח', ב'). ת': כמה תְּלִיל שמך, חמתיך הגבהת והבצרות (דברים כ"ח, נ"ב). ת"י: אבוליכון רמיא ותְלִילַיָּא. ומן הפועל הזה:

תֵּל. שע"ז. ענינו: גבעה שנעשתה על ידי הערמות החול, העפר, או בידי אדם, הויפע, היגעל куча, бугоръ курчанъ. ונקרא בשם תֵּל גם ערמת העפר שעושים, כדי לבנות עליהן את העיר. הֶעָרִים העמדות על תִּלָּם (יהושע י"א, י"ג). ונבנתה עיר על תִּלָּהּ (ירמיה ל', י"ח). וכן גם תֵּל שממה, והוא כנוי לגל העפר והאפר על העיר החרבה שוטהויפען, груда пепла. והיתה לְתֵל שְׁמָמָה (ירמיה מ"ט, ב'). וכן גם תֵּל עוֹלָם: והיתה תֵּל עולם (דברים י"ג, י"ז). או תֵּל עוֹלָם שְׁמָמָה (יהושע ח', כ"ח). ונקראו מקומות שונים בארץ בבל בשם תֵּל: תֵּל־אָבִיב (יחזקאל ג', ט"ו). תֵּל מֶלַח (עזרא ב', נ"ט; נחמיה ז', ס"א). תֵּל הַרְשָׁא (שם). ובתלמוד: בעל התֵּל (מגלה י"ד, ע"א). שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תִּלֵּי תִּלִּין של הלכות (מנחות כ"ט, ע"ב). המוני־המונות הויפען кучи. ועיין עוד תלפיות.

תְּלוּל ז׳. תְּלוּלִית. נ׳. ש״ע ענינו דבר
המתרומם מן השטח. ערהאָהונג,
бугоръ. תְּלוּלִין (בכורות מ׳, ע״ב). מה
שמתרומם מן הגוף. הַתְּלוּלִיּוֹת הקרובות
בין לעיר בין לדרך (כתובות כ׳, ע״ב).
רכסי־הקרקע ערהאָהונגען, бугорки.
ונקראו השמים בפיוט: תְּלוּלֵי רום.
תְּלוּלֵי רום הרעיפו זרזיף טלם (עבודה
אמיץ כח ליוה״כ). ב) תָּלַל, פועל. שנמצא
רק בהפעיל הֵתַל, ובעתיד מלא ה״א
תְּהָתֵלּוּ במקור הָתֵל. ענינו לעג וליצנות.
פערהאָהנען, издѣваться, בצירוף אונאה
ורמאות של הערמה. הנה הֵתַלְתָּ בי
(שופטים ט״ז, י׳). ואיש ברעהו יְהָתֵלּוּ
(ירמיה ט׳, ד׳). אם כְּהָתֵל באנוש תְּהָתֵלּוּ
בו (איוב י״ג, ט׳) אל יסף פרעה הָתֵל
(שמות ח׳, כ״ה). וממנה הֻהְפָּעַל הוּתַל
(ישעיה מ״ד, כ) ונבנה ממנו שרש חדש
עם ה״א בתור פ״א הפעל הַתֵּל (עיי״ש)
וממנו הַתּוּלִים, מַהֲתַלּוֹת (עיי״ש). וי״א
שהשרש העקרי הוא הַתֵּל והצורות
הָתֵל, הֵתַל כו׳ הן משרש זה בהפעיל,
או בפעל ובא נח תמורת דגש (עיין
הַתֵּל).

תּוֹלָל. שע״ז או תה״ש: כי שם שְׁאֵלוּנוּ
שובינו דברי שיר וְתוֹלָלֵינוּ
שמחה. ונחלקו הדעות. י״א כמו
שׁוֹלָלֵינוּ ובאה התיו תמורת שין (אבל
בארמית וסורית לא נמצא פעל תְּלַל
בהוראת שלל כלל). וי״א משרש תלל
בהוראת התל. הלועגים על משבתנו
ומתלוצצים עלינו (פערהאהנער изд-
ватели.

תֶּלֶם. שע״ז. ענינו חריץ פורכע,
щель וברבים תְּלָמִים והונח
בשביל החפירות שעושה המחרשת
באדמה. פורכען, борозды. תַּלְמֵי שדי
(הושע י׳, ד׳). ושמה מתקבצים המים
המשקים את השדה: תְּלָמֶיהָ רוה נחת
(תהלים, ס״ה, י״א). ומפני זה בציור:
יחד תְּלָמֶיהָ יבכיון (איוב, ל״א, ל״ח).
כגלים על תַּלְמֵי שדי (הושע, י״ב, י״ב):
ובמקרא נמצא רק פעם אחת ביחיד:
התקשר רים בְּתֶלֶם (איוב, ל״ט, י׳),
כלומר לחרוש את האדמה ולעשות
תלם. ובמשנה: יש חורש תֶּלֶם אחד
וחייב עליו משום שמונה לאוין (מכות,
ג׳, ט׳). ונמצא גם אצל חז״ל פעל
נגזר משם זה בהפעיל הִתְלִים, פורכען
מאכען, борозрить: והיה מַתְלִים תְּלָמִים
(ב״ר, פ׳ ל״א).

תַּלְמַי. שע״פ. א) אחי אחימן וששי
מילידי הענק (במדבר, י״ג, כ״ב).
ב) מלך גשור אבי מעכה אשת דוד
המלך, אמו של אבשלום (שמואל ב׳,
ג׳, ג׳); בן עמיחור (שם, י״ג, ל״ז).

תַּלְמִיד. עי׳ למד.

תלע. פעל. עיין יָלַע.

תּוֹלָע. שע״פ. עיין יָלַע.

תּוֹלַעַת. עיי״ש. ובמשנה נמצא גם
ההפעיל משרש תולעת: הִתְלִיעַ,
ווירמיג ווערדען, стать червивымъ. ימתין
לה עד שתַּתְלִיעַ (כלאים, ב׳, ג׳). וכן
גם במובן הוציא התולעים, ווירמער
אויסציהען, вынимать червей. מַתְלִיעִין
העצים (מדות, ב׳, ה׳).

תַּלְפִּיּוֹת. שם. נמצא בשיה״ש ד׳, ד׳
בנוי לְתַלְפִּיּוֹת. ואין למלה
זו חבר במקרא, ושרשה לא נודע.
ענינה: כנראה, מצודות. בעפעסטיגונגען,
פערשאנצונגען, окопы, укрѣпленія. וחז״ל
דרשו: תֵּל שהכל פונין בו (ברכות,
ל׳, ע״א. ובערוך: תֵּל שכל פיות
מתפללים עליו). ור׳ אלעזר בר׳ קליר
בנה כנראה ממנו המלה תֶּלֶף.

תָּלַשׁ. פעל יוצא. יסודו כנראה בארמית
וענינו נתוק, קריעה, טירוף.
וכן בת״י: ובשר בשדה טרפה: ובשר
תְּלִישׁ, וּמָשׁ חצי ההר (זכריה, י״ד, ד׳),
ת״י: ויתלש פלגא דטורא. ובמשנה
ענינו מריטה, כריתה, אויסרייסען, אויס-
רופּפען, вырывать. תָּלַשׁ בשערו (משנה,
בבא קמא, ח׳, ו׳). ובהוראה זו גם

בפעל תִּלֵּשׁ: היו מְתַלְּשִׁים בשערו (משנה, יומא, ו׳, ד׳). הנפעל נִתְלַשׁ בהוראת הִקָּרְעוּת, הנתקות. זיך אבריייססען, отрываться. גל שֶׁנִּתְלַשׁ (מקואות, ה׳, ו׳): גל שנתק.

תְּלִישָׁה. ש״נ שם הפעולה משרש תָּלַשׁ. ניעדערריייססען, срывъ. שעת תְּלִישָׁה (ירושלמי, שבת, פ״ט, הל׳ א׳ בסוף), ובטעמי הנגינה: תְּלִישָׁא גדולה וקטנה. מפסיקים ידועים.

תְּלָתָה לזכר; **תְּלָת** לנקבה. שם מספר יסודי. ענינו בארמית כמו שְׁלֹשָׁה, שָׁלֹשׁ בעברית. דריי, три, גברין תְּלָתָה (דניאל ג׳, כ״ד), ובכנוי תְּלָתְהוֹן (שם, פ׳ כ״ג): שלשתם. ותְלָת עִלְעִין בְּפֻמַּהּ (שם, ז׳, ה׳), ומשמש גם בהוראת מספר סדורי (כמו במבטא שְׁנַת שָׁלֹשׁ בעברית) יום תְּלָתָה לירח אדר (עזרא, ו׳, ט״ו).

תְּלַת ש״ז, ובאלף בסוף תַּלְתָּא. תַּלְתָּא במלכותא (דניאל ה׳, ט״ז, כ״ט). י״א שליש, דריטטעל, треть. וי״א במובן סדורי שלישי: דריטטער, третій. כלומר השלישי במלכות. ובמובן זה גם ותַלְתִּי במלכותא (שם, פסוק ז׳): השלישי במלכות (במעלה) וי״א שליש. אבל שם המספר הסדורי העקרי הוא: תְּלִיתָי, לזכר; תְּלִיתָאָה לנקבה: ומלכו תְלִיתָאָה (דניאל, ב׳, ל״ט: הכתיב תְּלִיתָיָא). השלישית. דיא דריטטע, третья. וכן גם בתלמוד:

תְּלָתִין. ש״מ יסודי בארמית. כמו שלשים בעברית. עד יומין תְּלָתִין (דניאל, ו׳, ח׳, י״ג), דרייסיג, тридцать.

תַּלְתַּל שע״ז ברבים תַּלְתַּלִּים (בערבית השרש המרובע תלתל ענינו הנעה כמו טַלְטֵל שיטטעלן (трясти) (שיה״ש ה׳, י״א): וועהענדעס האאר - развѣвающееся волосы.

תִּלְתָּן. שע״ז. מין ירק. ונקרא ברומאית toenum graecum, באשכנזית פאֶנגקרויט. תִּלְתָּן משתצמח (משנה כלאים: ב׳ ה׳; וע״ע תרומות י׳, ו׳; מעשרות א׳, ג׳ כו׳).

תֵּמָא, ומלא יוד תֵּימָא. שע״פ. שם אומה: את דדן ואת תֵּמָא (ירמיה, כ״ה, כ״ג), ושם הארץ שגרה בה אומה זו: יושבי ארץ תֵּימָא (ישעיה, כ״א, כ״ד), הביטו ארחות תֵּמָא (איוב, ו׳, י״ט). והתיחסה אומה זו אחרי תֵּימָא בן ישמעאל (בראשית, כ״ה, ט״ו), וגרה בצפון ערב קרוב לגבול מדבר סוריא.

תַּמָּה. תה״פ בארמית כמו שָׁמָּה בעברית, דאָרט, тамъ, תַּמָּה די בבבל (עזרא, ה׳, ט״ו), תַּמָּה בבבל (שם, ו׳, א׳). די שכן שמו תַּמָּה (שם, פ׳ י״ב): אשר השכין שמו שם. מן תַּמָּה כמו מִשָּׁם. פאָן דאָרט, דאפאָן, оттуда. רחיקין הוו מן תַּמָּה (שם, פ׳ ו׳): התרחקו משם.

תֶּמֶד. שע״ז. ענינו יין גרוע, מהול במים, טרעסטערוויין, העפּענאויפּגוסס, наливка отъ дрожжей, ונעשה ע״י יציקת מים על גבי השמרים: הַתֹּמֵד עד שלא החמיץ (משנה, חולין, א׳, ז׳), ומשרש זה נבנה גם פועל בפִעֵל: הַמְתַמֵּד ונתן מים במדה (מעשרות, פרק ה׳, משנה ו׳), מי שיוצק מים על גבי השמרים. וכן בקל תָּמַד במובן מושאל של עירוב, פערמישען, разбавлять. תָּמְדוּ במי גשמים (חולין, פ״ז, ע״ב), עירבו דם במי גשמים. ונמצא שם גם הנפעל: נִתְמְדוּ מאליהם.

תָּמִיד. ע״ד געזעניוס משרש מוד (בנחי ע״ו), מדד (בספטים) בתיו המשך והתמשכות בזמן או בשטח. ענינו ההתקימות וההמשכות בזמן, פאֶרטדויער, постоянство. ומשמש: א) בתור שם עצם אחרי נסמך: ואַנְשֵׁי תָמִיד (יחזקאל, ל״ט, י״ד), ופירושו כמו שם תאר קבועים ומזומנים כל העת. בעשטאֶנדיגע (בעאמטע), постоянные (начальники), ארחת־תָּמִיד (מ״ב, כ״ה, ל׳): קבועה ומזומנת כל העת, בעשטאֶנדיג.

постоянный. ג"כ בהוראת שם תאר. וכן עֹלַת־הַתָּמִיד (שמות, כ"ט, מ"ב, ובכ"מ), ובצורת הנפרד. עוֹלָה תָמִיד (במדבר, כ"ח, ג'), מִנְחַת הַתָּמִיד (שם, ד', ט"ז), או: מִנְחָה תָּמִיד (ויקרא, ו', י"ג), וְלֶחֶם הַתָּמִיד (במדבר, ד', ז'): לחם הפנים הקבוע כל העת. ומערכת תָּמִיד (דהי"ב, ב', ג'). קְטֹרֶת תָּמִיד (שמות, ל', ח'). ב) בתור שם עצם טהור (שנתהווה ממובן שם תאר), כנוי לעולת הבקר ועולת הערב שמקריבים בקביעות בכל יום, דאס טאֶגליכע אָפּפער, ежедневная жертва, ונקראה עֹלַת תמיד ונשמטה המלה עולה: והסירו הַתָּמִיד (דניאל, י"א, ל"א). הֻרַם הַתָּמִיד (שם, ח', י"א, כו'). ומשמש פה בתור ציור על עבודת האלהים, הקבועה והרצויה, כלומר הפסיקו את עבודת האלהים הנוהגת בבית המקדש. — ובהוראה זו תדיר אצל חז"ל. תָּמִיד הַשַּׁחַר, קרבן הבקר וכן תמיד של שחר או סתם של שחר; תָּמִיד של בין הערבים או של בין ערבים (תמיד, ד', א'), תָּמִיד נשחט (פסחים, פ"ה, מ"א), ונמצא גם ברבים: תְּמִידִים, והם הקרבנות הנוהגים בכל עת בנגוד אל מוספים. — ג) בתור תה"פ. ענינו: כל העת, בעשטאֶנדיג, אימטערפאָרט, постоянно. ושמוש זה הוא העיקרי למלה זו. אלה העמדים לפניך תָּמִיד (מלכים א', י', ח'). ואתה תאכל לחם על שלחני תָּמִיד (שמואל ב', ט', ז'). שויתי ה' לנגדי תָמִיד (תהלים, ט"ז, ח'). וחטאתי נגדי תָמִיד (שם, נ"א, ה'). באהבתה תשגה תָמִיד (משלי, ה', י"ט). והכפל: בכל עת.

תָּמַהּ פ"ע ענינו התפלאות, השתוממות. שטוינען, זיך וואונדערן, удивляться, изумляться. התמהמהו ותְמָהוּ (ישעיה, כ"ט, ט'). אל תִּתְמַהּ על החפץ (קהלת, ה', ז'): תשתומם לזה. וַיִּתְמְהוּ האנשים איש אל רעהו (בראשית, מ"ג, ל"ג): הסתכלו זה בזה בהשתוממות. וכן משמש גם במובן המבוכה של אדם, הבאה מרוב פחד, כשאדם מעמיד עיניו בחברו ואינו מוצא מלים: איש אל רעהו יִתְמָהוּ (ישעיה, י"ג, ח'). המה ראו כן תָּמָהוּ נבהלו נחפזו (תהלים, מ"ח, ו'). ונשמו הכהנים והנבאים יִתְמָהוּ (ירמיה, ד', ט'). ובציור מושאל על השמים בשעת סער גדול: עמודי שמים ירופפו ויִתְמְהוּ מגערתו (איוב, כ"ו, י"א).

ההתפעל הִתַּמַּהּ בצרוף עם הקל תמה. ענינו: אימה השכה, זיך ענטזעטצען, приходить въ ужасъ. ראו בגוים והביטו והִתַּמְּהוּ תְּמָהוּ (חבקוק, א', ה').

ההפעיל הִתְמִיהַּ נמצא רק אצל חז"ל ענינו עוררות השתוממות ע"י עשית דבר מוזר: שטוינען, ערריגען, удивлять. המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן הַמַּתְמִיהִין (מנחות, מ', ע"א). ארמית תְּמַהּ.

תִּמָּהוֹן ש"ז. שם הפעולה משרש תמה. ענינו השתוממות, מבוכה, שטוינען, פערווירונג, удивленіе, смятеніе. אכה כל סוס בַּתִּמָּהוֹן (זכריה, י"ב, ד'). והכפל: ורכבו בַּשִּׁגָּעוֹן. וזה נחשב למחלה: בְּשִׁגָּעוֹן ובעורון ובְתִמְּהוֹן לבב (דברים, כ"ח, כ"ח), ובתפלת יה"כ בין החטאים בתִמְּהוֹן לֵבָב כנראה, הרהור אחרי הקב"ה.

תְּמַהּ, תִּמְהָא. ש"ז בארמית. ענינו פלא, מופת, וואונדער, чудо, диво. אָתַיָּא וְתִמְהַיָּא (דניאל, ג', ל"ב): אותות ומופתים. וְתִמְהוֹהִי כְּמָה תקיפין (שם, פסוק ל"ג): מה חזקו מופתיו! (והכפל: אָתוֹהִי כמה רברבין) ועבד אָתִין וְתִמְהִין בשמיא וארעא (שם, ו', כ"ח).

תַּמּוּז. שע"פ. לכתחלה. אבל נכתב בה"א הידיעה: מְבַכּוֹת את הַתַּמּוּז (יחזקאל, ח', י"ד), אליל בבלי ידוע. וכנראה לקחוהו היונים מבבל וקראו לו Adonis. וזה הוא אליל האביב ותחלת הקיץ, השמש בגבורתו, העולה באופק המזלות, וכשמתחיל השמש לרדת באיפק והימים להתקצר (בחדש תמוז), היו העמים הקדמונים עושים חג אבל

ומסבכים אותו. ונקרא גם תַּמּוּז (לכהחלה, כנראה, על שם אליל זה) החדש הרביעי לחדשי השנה.

תְּמוּנָה. ש"נ. עיין מון.

תְּמוּרָה ש"נ. עיין מור.

תֶּמַח. שע"פ. משפחת נתינים שעלו עם זרבבל מבבל לא"י: בְּנֵי־תָמַח (עזרא, ב', נ"ג; נחמיה, ז', נ"ה).

תַּמְחוּי. שע"ז. נמצא במשנה. קערה גדולה. שיססעל, чаша. ברבוי תַּמְחוּיִם. תַּמְחוּי המזנון (כלים, פ' ט"ז, משנה א'). קערה גדולה, שעליה מיני מאכל שונים. הַתַּמְחוּיִין (שם, י"ז, ב'). קערות גדולות. וכן תַּמְחוּי החוזר (נדרים, מ"א, ע"ב): הקערה שחוזרים עמה על כל המסובים. ובמדרש: הכניס לפניהם תַּמְחוּי מלא כל טוב (בראשית רבה, פרשה ט'): העמיד לפניהם קערה עם הרבה מיני מאכלים טובים. והתיחד במשנה בשביל המוסד של צדקה המספיק מזון לעניים. וכנראה היתה שם קערה גדולה עם מאכלים, וואָלטהעטיגע קיכע, благотворительная кухня. מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן הַתַּמְחוּי (פאה, פרק ה', משנה ז'). ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין. ואפילו מן הַתַּמְחוּי (משנה, פסחים, י', א'). — ונמצאה גם המלה ברבוי תַּמְחוּיוֹת בהוראה של הגומות אשר בעול הבקר החורש את האדמה. שהן שקערורות (כמו קערה), שיססעלפֿאָרמיגע פֿערטיפֿונגען. чашеобразныя углубленія (כלים, פרק י"ד. מ' ד'). ולפי דעת הרמב"ם הוא המקום הקערורי בתוך העגלה המיוחד בשביל המשאות.

תָּמַךְ. פ"י. ודומה לזה הוראת הפועל הזה באשורית. ענינו: א) תפישה, אחיזה בידים ערגרייפֿען. ערפֿאַססען, хватывать וַיִּתְמֹךְ יד אביו (בראשית מ"ח, י"ז), כמו ויאחז כף אביו והכוונה: להסיר אותה מעל ראש אפרים. וכאן שמושו ביחס הפעול, וכן וכפיה תָּמְכוּ פלך (משלי ל"א, י"ט), כמו: אחזו פלך. ומשמש גם ביחס הבי"ת: נוער כפיו מִתְּמֹךְ בשהד (ישעיה ל"ג, ט"ו), והוראתו כנראה: מסלק ידיו מקבל, מאחוז שחד. ב) המשך הפעולה של הוראה א', ההחזקה בידים. האַלטען, פֿעסטהאַלטען, держать, закрѣплять. ושמושו ג"כ ביחס הפעול: יִתְמָךְ דברי לבך (משלי ד', ד'). כמו, ישמור, יחזיק את דברי לבך, והכפל: שמור מצותי. ובהוראה זו גם: ותוֹמֵךְ שבט (עמוס א', ה', ח'), והוא כנראה ציור רחוק על אדם בכלל, שהרי כפל עמו יֹשֵׁב; ואין ציור זה מתקבל על הלב. וכן וְתֹמְכֶיהָ מאשר (משלי ג', י"ח), המחזיקים בחכמה, שהוקשה לפני זה לעץ חיים. וכן גם כנראה: תָּמֹךְ אשורי במעגלותיך (תהלים י"ז, ה'), החזק את צעדי בדרכיך, והכפל: ב) נמוטו פעמי. וכנראה גם דין ומשפט יִתְמֹכוּ (איוב ל"ו, י"ז, — ג) בהוראת השגה, ערלאַנגען достигать. אשת חן תִּתְמֹךְ כבוד ועריצים יִתְמְכוּ עשר (משלי י"א, ט"ז), כלומר, ישיגו את הדבר, יזכו לדבר: ושפל רוח יִתְמֹךְ כבוד (שם כ"ט, כ"ג). — ד) במובן סעד וחזוק אויפֿרעכטהאַלטען, שטיטצען, поддерживать. ושמושו בהוראה זאת בב' היחס. ואהרן וחור תָּמְכוּ בידיו (שמות ז', י"ב). והונח על הקב"ה, שהוא מחזק את ידי האדם: הן עבדי אֶתְמָךְ בו (ישעיה מ"ב, א'), ואני בתמי תָּמַכְתָּ בי ותציבני (תהלים מ"א, י"ג), כי תָּמְכָה ימינך (שם ס"ג, ט'). ובא גם ביחס הפעול בשביל נשוא החזוק וביחס הבי"ת בשביל משמשי החזוק: אף תְּמַכְתִּיךָ בימין צדקי (ישעיה מ"א, י'). — ונמצא פ"א הבינוני של הפועל הזה יוצא מן הכלל: אתה תּוֹמִיךְ גורלי (תהלים י"ו, ה'), אתה, שבידיך מונח גורלי.

הנפעל. נמצא רק בעתיד יִתָּמֵךְ, ענינו ההתפשות, ההאחזות. ערפֿאַססט ווערדען быть схвачену. ובחבלי חטאתו יִתָּמֵךְ (משלי ה', כ"ב), כמו יִתָּפֵשׂ, יֵאָחֵז

תַּמְכָּה. שע״נ. מין ירק מר, שיוצאים בו ידי חובת מרור בסדר ליל פסח (משנה פסחים ב׳, ו׳), ובגמרא (שם ל״ט, ע״א), מפרש מלה זו בארמית תַּמְכְּתָא.

תְּמוֹל. (ובארמית של התלמוד תְּמָלָא, תְּמָלֵי): תה״פ. ענינו העיקרי. ביום שעבר, געסטערן, вчера, כי תְמוֹל אנחנו ולא נדע (איוב ח׳, ט׳). ועל הרוב משמש. א) בצירוף הכפל: היּוֹם; גם תְּמוֹל גם היום (שמות ה׳ י״ד, שמואל א׳ כ׳, כ״ז). תְּמוֹל בואך והיום אניעך עמנו (שמואל ב׳ ט״ו, כ׳). ב) בצירוף הכפל שִׁלְשֹׁם (עיי״ש). תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם, בהוראת העבר הקרוב; לפני המעשה, קודם, צופֿאָר, פֿאָרהער, раньше, прежде. ותלכי אל עם אשר לא ידעת תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם (רות ב׳, י״א), אשר לא ידעת עדיין לפני זמן קצר לִלְבֹּן כִּתְמֹל שלשם (שמות ה׳, י״ד). כמו שהיה קודם, לפני זה. ובהוראה זו, גם תְּמוֹל גם שִׁלְשֹׁם: גם תְּמוֹל גם שִׁלְשֹׁם הייתם מבקשים את דוד למלך (שמואל ב׳ ג׳. י״ז) כלומר: עד עתה, עד הזמן הזה ביסהער до сего времени ובא גם עם אותיות היחס: כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם (בראשית ל״א, ב׳), כמו קודם זה. וויא צופֿאָר. какъ бывало. וילכו כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם על כל גדותיו (יהושע ד׳, י״ח). מִתְּמוֹל שלשום: מן הזמן הקודם. פֿאָן צופֿאָר, издавна. כי לא עברתם בדרך מִתְּמוֹל שלשם (יהושע ג׳, ד׳), כי לא הסכנתם לדרך זה מזמן הקודם. ואם שור נגח הוא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם (שמות כ״א כ״ט; ל״ו), כלומר: מקוד המעשה. וכן גם והוא לא שנא לו מִתְּמֹל שלשם (דברים ד׳, מ״ב), — ובאה מלה זו בצירוף אלף בראשה:

אֶתְמוֹל. תה״פ להגדרת היום הקודם. געסטערן, вчера. כיום אֶתְמוֹל כי יעבר (תהלים צ׳, ד׳), וויא דער געסטריגע טאָג. какъ вчерашній день ובס׳ שמואל הוא משמש על הרוב במקום תְּמוֹל בכל הצירופים עם שִׁלְשֹׁם: כי לא היתה כזאת אֶתְמוֹל שִׁלְשֹׁם (ש״א ד׳, ז׳). עד העת הזאת ביסהער, до сихъ поръ. והעברים היו לפלשתים כְּאֶתְמוֹל שלשם (שם י״ד, כ״א). ויהי לפניו כְּאֶתְמוֹל שלשום (שם י״ט, ז׳). וכן: גם אֶתְמוֹל גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו (ש״ב ה׳, ב׳). ופעם אחת מנוקד ע״פ המסורה: מֵאִתְמוֹל שלשום (ש״א י׳, י״א). וכנראה היה ספק, אם לנקד שם מִתְּמוֹל או מֵאֶתְמוֹל. ונמצא גם מנוקד אֶתְמוּל. כי ערוך מֵאֶתְמוּל תפתה (ישעיה, ל׳, ל״ג), בהוראת מקודם, זה כבר, פֿאָן צופֿאָר, издавна. וְאֶתְמוּל עמי לאויב יקומם (מיכה ב׳, ח׳). (ועיין מול).

תַּם. פ״ע. מגזרת הכפולים. ענינו: השלמות, הגמרות, כליון, גאַנץ, פֿאָללשטענדיג, פֿאָללענדעט זיין, быть цѣлу, совершенну. וכן גם בערבית. מן הסגולות המיוחדות של נטית הפעל הזה: הנסתר ברבוי: תַּמּוּ ובהפסק תָּמּוּ, נמצא גם בנון נוספת. תָּמְנוּ (איכה ג׳, כ״ד). והמד״ב ברבוי, ג״כ תַּמְנוּ (במדבר י״ז כ״ח, ואולי גם תהלים ס״ד, ז׳), במקום תַּמֹּנוּ ובעתיד המד״ב אֶתֹּם נמצא בנח תמורת דגש אֵיתָם (תהלים י״ט, י״ד). והנסתר יִתֹּם, תִּתֹּם, ונמצא גם תֵּתֹּם (יחזקאל כ״ד, י״א). וברבוי יִתַּמּוּ ובהפסק יִתָּמּוּ (תהלים ק״ב, כ״ח), ובווי״ו המהפך: וַיִּתְּמוּ. ומעניני הוראת פועל זה הם. א) ההשלמות, ההגמרות בענין, פֿאָללשטענדיג ווערדען, פֿערטיג ווערדען, заканчивать совершаться ותתם מלאכת העמודים (מלכים א׳ ז׳, כ״ב). עד תם כל הבית (שם ו׳, כ״ב). כלומר עד גמירא. עד תֹּם כל הדבר (יהושע ד׳, י׳), עד שנגמר במלואו. ובהוראה כזאת בא גם לפני מקור עם ל׳ בראשו בהוראת גמר הדבר. פֿערטיג זיין (ברוסית זה מקביל לפועל יוצא заканчивать) עד אשר תַּמּוּ כל הגוי לעבור (יהושע ג׳ י״ז; וכדומה שמואל ב׳ ט״ו, כ״ד): עד שנשלמו כלם בעבירת הירדן וכן, כאשר תַּמּוּ

כל הגוי להמול: כשנגמרו בעבודת המילה. וכן גם תמו כל אנשי המלחמה למות (דברים ב', ט"ז). תמנו לגוע (במדבר י"ח, כ"ז): כלנו נגוע. ב) ההשלמות וההגמרות בזמן. אבלויפען, истекать. עד תם שנת ממכרו (ויקרא כ"ה, כ"ט). ויתמו ימי בכי אבל משה (דברים ל"ד, ח'), נגמרו. עד תם עשתי עשרה שנה (ירמיה א', ג'), עד גמר השנה. ג) ההשלמות, ההגמרות במדה ובכמות. פאללצאהליג זיין צום אבשלוסס קאממען, быть въ полности. לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם (דברים ל"ד, כ"ד), עד שיגמרו בכמותם. וכן תמו דברי איוב (איוב ל"א, מ'), נגמרו במספרם. התמו הנערים (שמואל א' ט"ז, י"א), במספרם. ד) הכליון החמרי. איין ענדע נעהמען, אויפהערען, кончаться, пе-реставать. תם הכסף (בראשית מ"ז, י"ח), כלה הכסף. ויתם הכסף (שם, פ' ט"ו), ונרדף עמו בהוראה: כי אפס כסף. עד תם כל המגלה על האש (ירמיה ל"ו, כ"ג), עד שכלתה כלה: ולא יתם פריו (יחזקאל, מ"ז י"ב), לא יכלה, לא יחדל. ועם מלת היחס מן בהוראת המקום שבו הענין כלה: עד תם כל הלחם מן העיר (ירמיה ל"ז, כ"א). תמו רמס מן הארץ (ישעיה ט"ז, ד'), והכפל: אפס המץ כלה שד. וכן גם משמש במובן הכליה של האדם, המיתה. אומקאממען, погибать. במדבר הזה יתמו (במדבר, י"ד, ל"ה), לתמם מקרב המחנה (דברים, ב', ט"ו), יתמו חטאים מן הארץ (תהלים, ק"ד, ל"ה). ספו תמו מן בלהות (שם ע"ג, י"ט), והכוונה על הרשעים: יתמו הנביאים ההמה (ירמיה, י"ד, ט"ו), ותמו כל איש יהודה (שם, מ"ד, כ"ז). וכן גם משמש בשמות המקרה: תתם חלאתה (יחזקאל, כ"ד, י"א) הכלה: ותם לריק כחכם (ויקרא כ"ו, כ'), וכלה לריק: תם עפרת (ירמיה, ו', כ"ט). כלתה העופרת אצל הצורף, ציור על זה, שאי אפשר לתקן את ישראל. ה) ההגמרות במדות, במובן מוסרי. פאללקאממען (אים מאראלישען זינן) זיין, быть совершенну (нравственно). אז איתם ונקיתי מפשע רב (תהלים, י"ט, י"ד). — ופעם אחת נמצא במקרא תם בהוראת פועל יוצא: עד תמי אותם בידו (ירמיה, כ"ז, ח'), עד שאשלים את כלם בידו. גאנץ אויסליעפערין, въ цѣлости передавать.

ההפעיל. התם, (התמו והתמתי, תתם. מקור וצווי התם. כהתמך). ענינו. א) הלקיחה בשלמות. דאס גאנצע נעהמען, брать въ цѣлости. ויתם את הכסף המובא בית ה' (מלכים ב', כ"ב, ד'). ודומה לזה: התם הבשר (יחזקאל, כ"ד, י'). ב) ההשלמה במדה, במספר, פאללצאהליג מאכען, выполнять мѣру. בהוראת פועל עומד: כהתם הפשעים (דניאל, ח', כ"ג). ג) במובן הגמר וההשלמה. פאללענדען, заканчивать, כהתימך שודד (ישעיה, ל"ג, א'), והכפל: כנלתך לבגד, ובהוראה המיוחדת של כליון, גמר המביא לידי חדלון, בעענדיגען, אויפהערען, заканчивать, прекращать, לכלא הפשע ולהתם חטאות (דניאל, ט', כ"ד), והכתיב: לחתם. וכן התמו (שמואל ב', כ', י"ח): חדלו, פסקו. וכן והתמתי טמאתך ממך (יחזקאל כ"ב, ט"ו). ד) במובן שכלול מוסרי. פערפאללקאממען, усовершенствовать. כי תתם דרכיך (איוב, כ"ב, ג'), ואצל רז"ל נמצא הפעיל התמים והוא בנוי משם תמים. במובן שכלול מוסרי, ואמרו; כל המתמים עצמו, הקב"ה מתמים עמו (נדרים, ל"ב, ע"א). על יסוד

ההתפעל התמם. ענינו: התנהגות במדת היושר והתמימות. ושמושו במלת היחס עם. עם גבור (או גבר) תמים תתמם (ש"ב, כ"ב, כ"ו, (תהלים, י"ח, כ"ו). כלומר תתיחס אליו במדת היושר. רעדליך פערפאהרען, справедливо обращаться. והכפל: עם חסיד תתחסד גו'. ולא נמצא יותר בכה"ק.

תָּם. ש"ת. לנקבה: תַּמָּה. ברבים תַּמִּים. ענינו: יושר לב, שלמות מוסרית וכדומה: תָּם אני ויעקשני (איוב ט', כ'): ישר הייתי והוא עקם אותי. רעכטשאפפען. справедливый. ונגודו: רָשָׁע; תָּם ורשע הוא מכלה (שם, פ' כ"ב), ומזה נראה, כי הוא דומה בהוראתו לש"ת צַדִּיק. וכן מצאנו: תָּם וישר (שם, א', ב'; ח'; ב', ב', וכו'). וענינו: צדיק וישר. וכן: אנשי דמים ישנאו תָּם (משלי כ"ט, י'), כמו צדיק; וכן: שמר תָּם וראה ישר (תהלים, ל"ז, ל"ז). לירת במסתרים תָּם (שם, ס"ד, ה'), להמית במסתר את האדם הישר והבוטח, שאינו נזהר מערמת הרשעים. ונמצאה מלה זו כדי לסמן אדם, המסור לביתו ואינו עוזב את אהלו. הייזליך, פאַמיליענזין, осѣдлый, съ семейными наклонностями. ויעקב איש תָּם ישב אהלים (בראשית, כ"ה, כ"ז), ונגודו: איש ידע ציד איש שדה, שנמצא כל העת מחוץ לאהלו. ומשמשת המלה בנקבה בתור כנוי של חבה: יונתי תַמָּתִי (שיר השירים, ה', ב'; ו', ט'). — ברבוי תַּמִּים הוא כנראה הבינוני של הקל. תָּם: ויחדו יהיו תַמִּים על ראשו (שמות, כ"ו, כ"ד), או: אל ראשו (שם, ל"ו, כ"ט). אבגעשלאָססען. законченный. ובלשון חז"ל התיחד בשביל המלה תם, המובן של אי־סכנה. הארמלאָז, אונשעדליך. безвредный. ונקרא: שׁוֹר תָּם, השור שנגח בפעם ראשונה. ונגודו שור מוּעָד (על יסוד שמות, כ"א, כ"ט), שכבר נגח לפני זה (משנה, בבא קמא, סוף פרק א', ובכ"מ). ונקרא גם בשם תָּם אדם פשוט, שאין בו מרת חכמה וערמומיה, נאַאיוו, איינפעלטיג. простоватый, כנגד ארבעה בנים דברה תורה אחד חכם ואחד רשע ואחד תָּם (הגדה של פסח, וכו').

תֹּם. ש"ז: שם הפעולה משרש תמם. וש"מ ענינו: הכליון, הגמר, השכלול. דיא פאָללענדונג. завершеніе. וכן גם שאר ההוראות המסתעפות מפעל זה: כְּתֻמָּם (ישעיה, מ"ז, ט'): אים פאָללעם מאָסס. въ полности. בעצם תֻמּוֹ (איוב, כ"א, כ"ג), אים פאָללקאָממענען געזונדען צושטאנד. въ совершенно здоровомъ состояніи. וענינו העקרי: יושר לבב ואמונה. הולך בַּתֹּם ילך בטח (משלי, י', ט'), הדרך הישרה, דער רעכטער וועג. правый путь, והכפל: ומעקש דרכיו יודע. וכן: מעֹז לַתֹּם דרך ה' (שם, פ' כ"ט). תקותך ותֹם דְּרָכֶיךָ (איוב, ד', ו'). טוב רש הולך בתֻמּוֹ מעקש דרכים והוא עשיר (משלי, כ"ח, ו'), ובמובן יושר בכלל: רעכטשאפפענהייט, праведность, כצדקי וכתֻמִּי עלי (תהלים, ז', ט'). תם וישר יצרוני (שם, כ"ה, כ"א). ואני בְּתֻמִּי תמכת בי (שם, מ"א, י"ג). כי אני בְּתֻמִּי הלכתי (שם, כ"ו, א'). — תֹּם־לֵבָב — במובן; יושר מחשבה בלי כוונות זרות. אָהנע באָזע אבזיכט, безъ злого умысла. בתָם לבבי ובנקין כפי עשיתי זאת (בראשית, כ', ה'), ובמובן הדרך הישרה לפני האלהים: בְּתָם לבב ובישר (מלכים א', ט', ד'). וכן במובן יושר בכלל: וירעם כְּתֹם לבבו (תהלים, ע"ח, ע"ב), ע"פ היושר של לבו. — הֹלְכֵי־תֹם (משלי, ב', ז'). ההולכים בדרך היושר. והכפל: לַיְשָׁרִים. — לְתֻמּוֹ (מלכים ב', כ"ב, ל"ד). בלי כוונה ידועה, אָהנע אבזיכט, безъ цѣли. לְתֻמָּם (שמואל ב', ט"ו, י"א). בלי ידיעת הדבר מראש. אָהנע פאָן דעם פלאַנע עטוואס צו וויססען. безъ знанія замысла. — ברבוי תֻּמִּים. נמצא רק בצירוף עם אורים, על הרוב אוּרִים וְתֻמִּים (עיין אורים), ובכנוי: תֻּמֶּיךָ ואוריך לאיש חסידך (דברים, ל"ג, ח'). ודרשת חז"ל: שמתמים את דבריהם.

תֻּמָּה. ש"נ; ענינו יושר (כמו: תֹּם). רעכטשאפפענהייט. праведность. תֻּמַּת ישרים תנחם (משלי, י"א, ג'). ועודנו מחזיק בְּתֻמָּתוֹ (איוב, ב', ג'); עד אגוע לא אסיר תֻּמָּתִי ממני (שם, כ"ז, ה'): וידע אלוה תֻּמָּתִי (שם, ל"א, ו').

תַּמּוּת. ש"נ. מלה תלמודית. א) מצב של (שור) תם, שאינו מזיק לאחרים (בבא קמא, י"ח, ע"א). אונשעדליכקייט, безвредность. ב) מצב של תמימות במובן שלמות הגוף (עי' תָּמִים) של בעל חיים המוקדש לקרבן לפני ה': יש תַּמּוּת וזכרות בבהמה ואין תַּמּוּת וזכרות בעופות (קדושין, כ"ד, ע"ב): אונפערזעהרטהייט, цѣлость.

תָּמִים. ש"ת. ענינו העיקרי השלמות. גאנץ, цѣлый. והונח. א) על שלמות הגוף של בע"ח: זכר תָּמִים יקריבנו (ויקרא, א', ג'), אונפערזעהרט, невредимый. ואילם שנים תְּמִימִם (שמות, כ"ט, א'), פרה אדמה תְּמִימָה (במדבר, י"ט, ב'), כלומר בלי מום. ב) על שלמות החומר של הדבר, בנגוד אל חלקיו: האליה תְּמִימָה יקריבנו (ויקרא, ג', ט'), כלומר כל האליה, ולא קצתה. וכן: הנה בהיותו תָמִים (יחזקאל, ט"ו, ה'): בהיותו שלם בחמרו, בנגוד אל מצבו עתה, כאשר אכלה האש קצותיו. ג) על שלמות המדה, פאלל, полный. שבע שבתות תְּמִימֹת תהיינה (ויקרא, כ"ג, י"ג). עד מלאת לו שנה תְמִימָה (שם, כ"ה, ל'): שנה שלמה. ולא אץ לבוא כיום תָּמִים (יהושע, י', י"ג): יום שלם, מלא. ד) על השלמות המוסרית, פאללענדעט, רעכטשאפפען, совершенный, справедливый. ונאמר על הקב"ה: הצור תָּמִים פעלו (דברים, ל"ב, ד'), והסבה: כי כל דרכיו משפט. וכן: האל תָּמִים דרכו (שמואל ב', כ"ב, ל"א). תורת ה' תְּמִימָה (תהלים, י"ט, ח'). ועל האדם: איש צדיק תָּמִים היה בדרתיו (בראשית, ו', ט'), גבר תָּמִים (תהלים, י"ח, כ"ו), שחוק צַדִּיק תָּמִים (איוב, י"ב, ד'). יודע ה' ימי תְמִימִם (תהלים, ל"ז, י"ח), ותְמִימִים כיורדי בור (משלי, א', י"ב). והונח על הדרך הישרה שיבור לו האדם ויתן תָּמִים דרכי (תהלים, י"ח, ל"ג), הלך בדרך תָּמִים (תהלים, ק"א, ו'), תָּמִים אתה בדרכיך (יחזקאל, כ"ח, ט"ו), ונקראו הצדיקים תְּמִימֵי דרך (תהלים, קי"ט, א'; משלי, י"א, כ'). וביחס אל לב האדם הצדיק: יהי לבי תָמִים בחקיך (תהלים, קי"ט, פ'), תְּמִים דֵּעִים (איוב, ל"ז, ט"ז), או: תְּמִים דעות (שם, ל"ו, ד'). יש מפרשים על הקב"ה, השלם בחכמתו, בדעתו. ויש מפרשים על האדם: המסכים לדעה עם השני: תָּמִים תהיה עם ה' אלהיך (דברים, י"ח, י"ג), כלומר ישר ונאמן תהיה לו. וכן: ואהי תָמִים עמו (תהלים, י"ח, כ"ד). או: ואהיה תָמִים לו (שמואל ב', כ"ב, כ"ד). — ומשמשת המלה תָּמִים כמו תאר הפעל בהוראת: ביושר, באמונה. רעכטשאפפען, אויפריכטיג, правдой справедливо. הולך תָּמִים (תהלים, ט"ו, ב'; משלי, כ"ח, י"ח), ואפשר שהוא כמו: הולך בדרך תמים. ודֹבֵר תָּמִים (עמוס, ה', י'), ודומה לזה, בְּתָמִים: לא ימנע טוב להלכים בְּתָמִים (תהלים, פ"ד, י"ב). בְּתָמִים ובאמת (יהושע, כ"ד, י"ד), באמונה. וכן: באמת וּבְתָמִים (שופטים, ט', י"ט).

תֵּימָן. תֵּמָן. שם. משרש ימן. עוי"ש. ומזה שע"פ תֵּימָן בן אליפז (בראשית, ל"ו, י"א), ונקראה עליו משפחה של בני עשו, והארץ שישבה עליה. וממנה היה אליפז התֵּימָנִי (איוב, ב', י"א כו'). ומשמש השם הזה בשביל כל ארץ אדום: ושלחתי אש בְּתֵימָן (עמוס, א', י"ב). ישבי תֵימָן (ירמיה, מ"ט, כ').

תִּמְנָה. שע"פ. א) עיר בצפון נחלת יהודה (יהושע, ט"ו, י'). והיא גם הנקראה תִּמְנָתָה בנחלת דן (שם, י"ט, מ"ג), שישבו בה פלשתים בימי שמשון (שופטים, י"ד, א', כו'), ושוב לכדוה פלשתים מבני יהודה בימי אחז (דה"י ב', כ"ח, י"ח), והיתה בשפלה. ב) עיר בהר יהודה (יהושע, ט"ו, נ"ז), ושמה עלה יהודה על גוזזי צאנו (בראשית, ל"ח, י"ב). ואמרו חז"ל: שתי תִּמְנִיּוֹת היו אחת של יהודה (שנאמר בה

יועל) יאחת של שמשון (שכתוב בה וירד, בראשית רבה, פר' פ"ה). ג) תִּמְנַת־סֶרַח (יהושע, י"ט, נ'; כ"ד, ל'), או תִּמְנַת חֶרֶס (שופטים, ב', ט'), עיר בהר אפרים מצפון להר געש, אחוזת יהושע בן נון.

תִּמְנִי, תֵּימָנִי. שם היחס על שם תֵּימָן (עיי"ש).

תִּמְנִי. שם היחס על שם עיר תִּמְנָתָה בנחלת דן (שופטים, ט"ו, ו').

תִּמְנָע. שע"פ. פילגש של אליפז בן עשו, אם עמלק (בראשית, ל"ו, י"ב), ועל שמה נקרא אחד מאלופי אדום (שם, פסוק מ').

תָּמַר פ"ע. ענינו כנראה, התרוממות עליה. זיך ערהעבען, אויפשטייגען. וממנו נגזרו השמות תָּמָר, תְּמָרָה. — ואצל חז"ל נמצא בהוראה זו בפעל תִּמֵּר ולא נודע, אם נבנה מן השרש, או הוא פעל נגזר מחדש משם תָּמָר, כלומר העליה בקו ישר, כמו התמר. תִּמּוּר של לבנה מְתַמֵּר ועולה, תִּמּוּר של חמה — מפצע לצדדים כו' (יומא, כ"ח, ע"ב). עתידה חטה שתִּתַמֵּר כדקל. (כתובות, קי"א, ע"ב), ומשרש זה יצאו שמות העצם:

תָּמָר. שע"נ. וברבוי תְּמָרִים. הונח בכה"ק רק על העץ הידוע בשם דקל, דאַטטעלפּאַלמע, финиковая пальма, ולא על פריו. ושבעים תְּמָרִים (שמות, ט"ו, כ"ז). והיה אילן זה מפורסם ביפיו וביושר גדולו: צדיק כַּתָּמָר יפרח (תהלים, צ"ה, י"ג). זאת קוֹמָתֵךְ דמתה לְתָמָר (שיר השירים, ז', ח'). ואצל חז"ל מלה זו מציינת גם את פרי האילן הזה. דאַטטעלן, финики, דבש תְּמָרִים (ברכות, ל"ח, ע"ב). ובארמית תַּמְרָא, ברבוי תַּמְרֵי: תַּמְרֵי פרסייתא (שבת, ק"י, ע"ב), דקלא דאכיל מיניה תַּמְרֵי (שם, נ"ב, ע"ב). ונקראה עיר יריחו בשם עִיר הַתְּמָרִים, פאַלמענשטאַדט, городъ пальмъ.

(דברים, ל"ד, ג'; דהי"ב, כ"ח, ט"ו). ומזה נראה כי גדלו שם הרבה תמרים.

תָּמָר. שע"פ. א) שם מקום בדרומה של ארץ ישראל. מִתָּמָר עד מי מריבות קדש (יחזקאל, מ"ז, ט"ו). ואפשר כי היא תדמור כנראה מכתוב (מ"א, ט', י"ח). ולפי"ז אין תדמור Palmira. ב) בעל־תָּמָר. עיין בעל. ג) חַצְצֹן תָּמָר. שם מקום, כנראה, בקרבת קָדֵשׁ (בראשית, י"ד, ז'). ד) תָּמָר. שם אשה. כלתו של יהודה (שם, ל"ח, ו', וכו'). ה) שם אשה אחותו של אבשלום (שמואל ב', י"ג, א', כו'). ו) שם אשה, בתו של אבשלום (שם, י"ד, כ"ז).

תֹּמֶר. ש"ע. ענינו כמו תֹּמֶר פאַלמענבוים, пальмовое дерево. תַּחַת תֹּמֶר דבורה (שופטים ד', ה'). ונראה כי נעשה זה לשע"פ של המקום.

תִּמָרָה. ש"נ. התיחד במקרא בשביל עמוד העשן העולה ישר השמימה (רויכ) זיילע столбъ (дыма). נמצא רק ברבוי ובנסמך מלא יו"ד, אולי מפני השפעתה של הלשון הארמית. דם ואש ותִימְרוֹת עשן (יואל ג', ג'). מי זאת עולה מן המדבר כתִימְרוֹת עשן (שיה"ש ג', ו'). ובלשון חז"ל הוא משמש כמו תֹּמֶר על הדקל והפרי הגדל בו: לבה של תְּמָרָה (ויקרא רבה, פ' ל'). והתיחד בשביל הגבעולים בדמות תמר בראש הפרי. דאַטטעלפאָרמיגע קנאָספע, финикообразная почка תְּמָרוֹת של תלתן (עיי"ש) (מעשרות, פרק ד', משנה ו'). נקטם ראשו ועלתה בו תְּמָרָה (סוכה ל"ג, ע"א). וכן גם בהוראת המלה של מקרא בתור עמוד עשן. משתעלה תִּמְרָתוֹ (חולין קי"ב, ע"א).

תִּמֹּרָה. שע"נ. רבוי תִּמֹּרִים גם תִּמֹּרוֹת. קשוטים. על גבי הכתלים, והדלתות. וכנראה היתה צורתן אילן של תמר מחוקק או מפוסל. והיו בבהמ"ק מקלעת כְּרוּבִים וְתִמֹּרוֹת (מלכים א' ו', כ"ט), והיינו כרוב ותמרה וכרוב

תמרה: ופני אדם אל התִּמֹרָה מפו ופני כפיר אל התִּמֹרָה מפו (יחזקאל מ״א, י״ט), וזה מובן, אחרי שלכל כרוב היו שתי פנים. ואפשר כי צורת התִּמֹרָה היא אחרת, ולא תמר כהוראתו העקרית, והשם נשאר מהימים שהיו מציירים תִּמֹרים על גבי הכתלים. היחיד תמיד: תִּמֹרָה והרבוי בס׳ מלכים א׳ ו׳; ז׳: תִּמֹרֹת. ובס׳ יחזקאל מ׳; מ״א, דה״ב ג׳, ה׳; תִּמֹרִים. ומכאן ראיה, כי היחיד תִּמֹר (דעת פירשט) לא היה מעולם.

תִּמוּר. ש״ז בתלמוד שם הפעולה משרש תָּמַר. ענינו העמוד העולה. אויפגעהענדע זײלע восходящій столбъ. תִּמוּר של לבנה מתמר ועולה, תִּמוּר של חמה מפציע לצדדים (מפיץ קרנים) (יומא כ״ח, ע״א). ובפיוט לשחרית יוה״כ המתחיל לא אמר אמרת: לחשנו היום תשע כְּתִמוּר דקה מן הדקה: כעשן המתמר של הקטרת השחוקה הָדֵק.

תִּימָרָא, תִּימוּרָא. ברבוי תִּימָרִין, תִּימוּרִן. שם עצם זכר בארמית. ענינו כמו שְׁמוּרוֹת בעברית אויגענליעדער вѣки; והושאלה גם בשביל העפעפים, ווימפער рѣсницы. ותרגם יונתן את המבטא בְעַפְעַפֵּי שחר (איוב ג׳, ט׳, מ״א, י׳): תִּימָרֵי (או תִּימוֹרֵי) מקריצתא וכן תרגם גם שְׁמֻרוֹת (תהלים ע״ז, י׳), ובתלמוד (שבת ע״ז, ע״ב): תִּימוֹרָא דתרנגולתא. וברוב הספרים שלנו: תמרא.

תַּמְרוּר. שע״ז. רבוי תַּמְרוּרִים. נמצא רק פ״א במקרא: הציבי לך ציונים שימי לך תַּמְרוּרִים. שיתי לבך למסלה, ומזה נראה כי אלה הם ציוני הדרכים, ווענעצייכען путевые знаки, וכנראה הם עמודים המתרוממים (מתַּמְרים) מן הארץ. ותַמרור משרש תמר בכופל הראש ובס׳ עומר השכחה כתב כי בערבית קורין לדרך כבושה: מרירה ובקש לגזור את השם תַּמְרוּרים משרש זה. אבל כנראה, דבר זה אינו, והתי״ו היא מן השרש.

1) תָּנָה. פ״י. ענינו נתינה (כמו נתן) געבען, שענקען, дарить, посылать дары, ובהוראה זו כנראה. נמצא פ״א בקל: גם כי יִתְנוּ בגוים (הושע ח׳, י׳). ועל דעת קצת ממפרשי ישראל (וחז״ל) יש לזה הוראת תנאי בעדינגונגען שטעללען условливаться. ושוב נמצא פעם בהפעיל הִתְנוּ אהבים (שם פסוק ט׳), וממנו:

אֶתְנָה. ש״נ. ענינו: מתנה. וביחוד המתנה שנותנים לזונה בתור שכר, הורענלאָהן. אֶתְנָה המה לי אשר נתנו לי מאהבי (הושע ב׳, י״ד), וכן גם

אֶתְנַן. א) ש״ז בהוראה הנ״ל, וג״כ כנראה משרש תנה בהוספת נון בסוף, ואפשר, משרש אחר תָּנַן. אֶתְנַן זונה (דברים כ״ג, י״ט). לקלס אֶתְנַן (יחזקאל ט״ז, ל״א, ועי״ש פ׳ ל״ד).
ב) שע״פ. בן אשחור אבי תקוע (משבט יהודה) מאשתו חלאה (דהי״א ד׳, ז׳).

אֶתְנִי. שע״פ. בן זרח מן הלוים בני גרשם (שם ו׳, כ״ו).

2) תָּנָה. הוראתו העקרית היא כנראה במובן המלה תְּנָא, תְּנֵי בארמית, שענינה כמו שָׁנָה בעברית. ווידערהאָלען, повторять. ומן הענין הזה נסתעפו הוראות הפעל השונות. של תנאי, ספור, תהלה, וקינה שכלם באים על ידי כפל דברים. ולדעת הח׳ פירסט נמצאה המלה הזאת במקרא שתי פעמים בקל. האחת: מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תְּנָה הודך על השמים, והוא מפרש: מה גדול שמך בכל הארץ, אשר הוא (כלומר כל־הארץ, לשון זכר) מספר (תְּנָה בקל עבר ובצורה ארמית, פ׳ הפעל בשוא) ומהלל את הודך על השמים. ופירוש זה רחוק מאד. ובשניה: תְּנוּ לה מפרי ידיה (משלי ל״א, ל״א), על יסוד הכפל (ויהללוה בשערים מעשיה): הללו לה מפרי ידיה. וגם כאן אין הכרח בדבר. אבל בפֻעַל נמצא

שתי פעמים במקרא תְּנָה. בהוראת ספור הכולל בתוכו תהלה או קינה. לאָבענד, אָדער טרויערנד ערצאֶהלען, воcхвaлять, сѣтовать. שם יְתַנּוּ צדקות ה׳ (שופטים ה׳ י״א): יספרו, יהללו. (ובהוראה זו גם בפיוטים: ונתַנֶּה תוקף קדושת היום; מי יְתַנֶּה תקף תהלתך בסלוק לשחרית יוה״כ). לְתַנּוֹת לבת יפתח (שם י״א, מ׳), לספר עליה ולקונן לה. וההפעיל הִתְנָה נמצא רק אצל חז״ל, ענינו עשיית תנאי. כל הַמַּתְנֶה על מה שכתוב בתורה (כתובות פרק ט׳, משנה א׳). רשאין בני העיר לְהַתְנוֹת על המדות ועל השערים (בבא בתרא ה׳, ע״ב). ובארמית יש למלה זאת הוראת ספור וכפל הדברים. ערצאֶהלען, ווידער־האָלען. разсказывать повторять. ומזה תְּנוּ רַבָּנָן. תְּנֵי בי ר׳ פלוני. ומן השרש הזה נגזרו מלות שונות בעברית ובארמית.

תִּנְיָן. שם מספר. סדורי. כמו שֵׁנִי בעברית (שהוא משרש שנה) דער צווייטע второй. לנקבה תִּנְיָנָה. הֲוָה אחרי תִּנְיָנָה (דניאל ז׳, ה׳).

תִּנְיָנוּת. תה״פ. ענינו כמו שֵׁנִית בעברית צום צווייטען מאָל вторично.
עֲנוֹ תִּנְיָנוּת ואמרין (דניאל ב׳, ז׳): ענו שנית (פעם שניה) ואמרו.

תְּנָאִי. ש״ז אצל חז״ל הכלל שקובעים במו״מ הנושאים והנותנים מתחלה, ומתחיבים לשמור אותו לשם קיום המו״מ. הערא͏בערעדונג. בעדינגונג, уговоръ, условіе. כל תְּנָאִי שאינו כִּתְנָאִי בני גד ובני ראובן (כלומר: כפול, קדושין פרק ג׳ משנה ד׳) קיים תְּנָאוֹ.

תַּנָּא. שע״ז בתלמוד נגזר מן הבּעל תַּנֵּי (מלמד הדברים לאחרים). ענינו: המורה המקובל. דער אַנערקאַננטע לעהרער, признанный учитель והתיחד בשביל בעלי המשנה וחבריהם. ונקרא: תַּנָּא קַמָּא המורה שרעתו הוזכרה תחלה במשנה. תַּנָּא בְרָא: בעל הברייתא (ע״ש).
התַּנָּאִים מבלי עולם (סוטה כ״ב, ע״א).

תְּנַן. ש״ע. שבו מסומן מראש בתלמוד דבר שבא במשנה. והנראה שהנון נוספת על השרש, או שהיא אות הנטיה או הכנוי (במקום תנא־לן או תנינן).

תַּנְיָא ש״ע שבו מסומנת בתלמוד הברייתא (עיי״ש), והוא כנראה: ספור או למוד, בדרך סתם, שאינו מקובל.

מַתְנִיתָא (מַתְנַיְתָא). ש״ע כמו תַּנְיָא. הוראתה משנה סתם (תלמוד התנאים). מַתְנִיתִין (מַתְנִיתַן) — המשנה שלנו — ענינה: המשנה הקבועה והמקובלת.

תְּנוּאָה. עי׳ נוא.

תְּנוּבָה. עי׳ נוב.

תְּנוּפָה. עי׳ נוף.

תְּנוּךְ. שע״ז. (משרש תָּנַךְ) ענינו חלק ידוע (הראש) של האוזן, אָהרקנאָרפעל, хрящъ yxa: ונתתה על תְּנוּךְ אזן אהרן ועל תנוך אֹזן בניו הימנית (שמות, כ״ט, כ׳; ויקרא, ח׳, כ״ג, כו׳; י״ד, י״ד, כ״ו). ותרגם אונקלוס רום אודנא. (וכן גם השמרונים: ריש אדן) ויונתן: חסחוס אודנא (עי׳ הַסְחוּס).

(תנן) פעל שלא נמצא בעברית וממנו נגזרו השמות:

תַּן ש״ע. נמצא רק ברבים תַּנִּים. חיה ידועה הגרה בחרבות ובמדבר ומצטיינת ביללתה ובכיה. וויסטענהונד, שאַקאַל. шакалъ. והתרגום: יָרוֹדָא. ובא על הרוב בצירוף עם בנות יענה: אח הייתי לְתַנִּים (איוב, ל׳, כ״ט): למרתי מהם לְיַלֵּל. ונאמר על הקב״ה: תכבדני חית השדה תַּנִּים ובנות יענה (ישעיה מ״ג, כ׳), ובנבואה על חרבן בבל: ותַנִּים בהיכלי ענג (שם, י״ג, כ״ב). ונקראו הערים החרבות בשם נְוֵה תַנִּים (שם, ל״ד, י״ג). ונאמר על גלי החרבות: מְעוֹן תַּנִּים (ירמיה, ט׳, י׳). וכן גם נאמר

על ישראל: כי דכיתנו במקום תַּנִּים (תהלים, ע״ד, כ׳). והכפל: ותכס עלינו בצלמות.

תַּנָּה. ש״נ ברבים תַּנּוֹת. נמצא רק פ״א: ואת נחלתו לְתַנּוֹת מדבר (מלאכי, א׳, ג׳), ועל דעת מפרשי ישראל הוא כמו תַּנִּים. כלומר נמסרה ארצו לתנים, היושבים במדבר. אבל השבעים תרגמו פה: נאות מדבר. וכן גם בתרגום הסורי: דירא דמדברא.

תַּנִּין שע״ז. ושתי פעמים בא תַּנִּים (ירמיה, י״ד, ו׳; יחזקאל, כ״ט, ג׳). ענינו חיה גדולה מאד, וכנראה כי ענין שרשה הוא ההשתטחות, האריכות. ונקראו בשם זה א) דג גדול מאד. וואַלפֿיש. ברוסית кить (והוא על יסוד השבעים: κῆτος). ויברא אלהים את התַּנִּינִם הגדולים (בראשית, א׳, כ״א). תַּנִּינִים וכל תהמות (תהלים, קמ״ח, ז׳), הים אני אם תַּנִּין (איוב, ז׳, י״ב), שאפו רוח כתַּנִּים (ירמיה, י״ב, ו׳). כמו שהתנין שואף מים. בלעני כַּתַּנִּין (שם, נ״א, ל״ד). והוא גם הנקרא לִוְיָתָן: והרג את התַּנִּין אשר בים (ישעיה, כ״ז, א׳). ב) נחש ארוך. והוא נקרא גם תַּנִּין, כמו שהוא נקרא גם בשם לִוְיָתָן (ישעיה, כ״ז, א׳). קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לְתַנִּין (שמות, ז׳, ט׳, וכו׳). ומן הקודם (שם, ד׳, ג׳) נראה, כי זה הוא נחש. חמת תַּנִּינִם יינם (דברים, ל״ב, ל״ג): רעל של נחש, והכפל: וראש פְּתָנִים אכזר. ג) חיה ידועה שגרה ביאור מצרים. קראָקאָדיל, крокодилъ. ואליה נדמה פרעה מלך מצרים: התַּנִּים הגדול הרבץ בתוך יאוריו (יחזקאל כ״ט, ג׳). ואתה כַּתַּנִּים בימים (שם, ל״ב, ב׳), ונקראו מצרים בהעברה בשם זה: אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תַּנִּינִים על המים (תהלים, ע״ד, ג׳): רמז לנס ים סוף וצלילת מצרים. וכן נאמר על זרוע ה׳: הלא את היא המחצבת רהב מחוללת תַּנִּין (ישעיה, נ״א, ט׳), כלומר המנפצת את מצרים (ועי׳ הלל). ונמצא מקור מים בקרבת ירושלים שנקרא עֵין־הַתַּנִּין (ירמיה, ב׳, י״ג), כנראה סמוך לשער האשפות.

תַּנּוּר שע״ז. והוא מורכב משתי מלות תַּן (וממנה המלה הארמית אַתּוּן) ונור, על דעת גיזיניוס. ודבר זה צ״ע. כירה גדולה משמשת לאפיה ולבשול. אָפֿען, печь. תַּנּוּר וכירים יתץ (ויקרא, י״א, ל״ה), ומשמש בתור ציור לחום גדול: כי הנה היום בא בער כַּתַּנּוּר (מלאכי, ג׳, י״ט). ובימי נחמיה נמצא מגדל אחד בחומות ירושלים שהיה נקרא מגדל הַתַּנּוּרִים (נחמיה, ג׳, י״א; י״ב, ל״ח). וע״ע מגדל.

תָּעַב. פעל (לא נמצא בקל). ענינו: כעור, מאוס ונועל נפש, פֿערוועררֿליך, ווידערוואַרטיג זיין (מאַכֿען). быть (дѣлать) гадкимъ, отвратительнымъ.

הנפעל נִתְעַב עם את בשביל האדם. ענינו מצב דבר נמאס. פֿערוועררֿליך זיין, претить. כי נִתְעַב דבר המלך את יואב (דהי״א, כ״א, ו׳). כנצר נִתְעָב (ישעיה, י״ד, ט״ו): נמאס. פֿעראַבשייטע, презрѣнный. וכן נִתְעָב ונאלח (איוב, ט״ו, ט״ז): נמאס ומכוער.

הפִּעֵל תִּעֵב. ענינו יחס של גועל נפש ומיאום. פֿעראַבשייען. презарать. תִּעֲבוּנִי כל מתי סודי (איוב. י״ט, י״ט). תִּעֲבוּנִי רחקו מני (שם, ל׳, י׳). כל אכל תְּתַעֵב נפשם (תהלים, ק״ז, י״ח). תמאס. וכן גם: לא תְתַעֵב אדומי כו׳ (דברים, כ״ג, ח׳), וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ (שם, ז׳, כ״ו). וכן גם ביחס אל המדות השונות: התרחקות ומשיכת יד מהן: פֿערווערפֿען, отрекаться (отъ). שקר שנאתי וָאֲתַעֵבָה (תהלים, קי״ט, קס״ג), הַמְתַעֲבִים משפט (מיכה, ג׳, ט׳). ובא בכפל עם שנא: שנאו בשער מוכיח ודבר תמים יְתָעֵבוּ (עמוס, ה׳, י׳). ימאסו בו, ישטמו אותו. ופעם אחת נמצא לִמְתְעֵב גוי (ישעיה, מ״ט, ז׳), והנראה שהוא בהוראת לִמְתֹעָב גוי: המאוס

שבגוים. ונמצא גם בהוראת העשיה למכוער. אבש יליך מאַכען, дѣлать отвратительнымъ, ותְּתַעֲבִי את יפיך (יחזקאל, ט"ז, כ"ה).

ההפעיל: הִתְעִיב ענינו עשית דברים מכוערים. פערווערפליכעס מאַכען. творить противное. הִתְעִיבוּ עלילה (תהלים, י"ד, א'), וְהִתְעִיבוּ עול (שם, נ"ג, ב'). וַיַּתְעֵב מאֹד ללכת אחרי הגלולים (מלכים א', כ"א, כ"ו). וכן גם הרבות בכיעור בהשואה אל אחר: הִתְעַבְתְּ מהן (יחזקאל, ט"ז, נ"ב).

תֹּעֵבָה, תּוֹעֵבָה. ש"נ. משרש תעב. ענינו: דבר מכוער, כיעור, אבשייליכעס, отвратительное. והונח על הדבר: קטרת תּוֹעֵבָה היא לי (ישעיה, א', י"ג). ועל המעשה: כי כל אשר יעשה מכל התּוֹעֵבֹת האלה (ויקרא, י"ח, כ"ט) המעשים המכוערים. וכן גם מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת (שם, פסוק ל'). וכן גם המעשים המאוסים בעיני האלהים: תּוֹעֲבַת ה' אשר שנא (דברים, י"ב, ל"א), כי תוֹעֲבַת ה' אלהיך הוא (שם, י"ז, א'), ובעיני האדם, עם למד היחס: כי תוֹעֵבָה היא למצרים (בראשית, מ"ג, ל"ב). ונקראו העמים הכנענים והמואבים והעמונים בשם עמי תועבות: ולהתחתן בעמי הַתֹּעֵבֹת האלה (עזרא, ט', י"ד).

תָּעָה. פ"ע. עתיד יִתְעוּ, ובהרחבת החירק לצירה: תֵּתַע (משלי, ז', כ"ה), ותֵּתַע. בינוני: תּוֹעֶה. ענינו: א) הליכה בדרך באין מטרה, מצב בע"ח שאינו יודע לאן יפנה. אומהער-אירען, блуждать. כי תפגע שור איבך או חמרו תֹּעֶה (שמות, כ"ג, ג'), יִתְעוּ לבלי אכל (איוב, ל"ח, מ"א), כֻּלָּנוּ כצאן תעינו (ישעיה, נ"ג, ו'). איש לעברו תָּעוּ (שם, מ"ז, ט"ו), ואוילים לא יִתְעוּ (שם, ל"ה, ח'). וכן גם באופן מוסרי במובן העדר דרך ישרה בחיים: תָּעִיתִי כשה אבד (תהלים, קי"ט, קע"ו). ומשמש ביחס הבי"ת בשביל המקום שהולכים בו בלי מטרה: וַתֵּתַע במדבר באר שבע (בראשית, כ"א, י"ד). והנה תֹעֶה בשדה (שם, ל"ז, ט"ו). וכן גם במובן המוסרי: אל תֵּתַע בנתיבותיה (משלי, ז', כ"ה): בדרכי החיים שלה. — ופעם אחת הוחסרה הבי"ת: תָּעוּ מדבר (ישעיה, ט"ז, ח'), כמו במדבר. ב) הנטיה מן הדרך הישרה, וההליכה בארחות עקלקלות, אבאיררען, אָבגעאיררט זיין, איררען, заблудаться, блуждать, сбиваться (съ пути), במובן המוסרי: תָּעוּ מבטן (תהלים, נ"ח, ד'): מיום צאתם מבטן אמם, נטו מן הדרך הישרה: אשר לא תָעוּ בִּתְעוֹת בני ישראל כאשר תָּעוּ הלוים (יחזקאל, מ"ח, י"א). ועל הרוב בא ביחס המ"ם בשביל הדרך, או בשביל הענין, שנטו ממנו: בִּתְעוֹת ישראל אשר תָּעוּ מעלי (שם, מ"ד, י'); נטו מדרכי למען לא יִתְעוּ עוד בית ישראל מאחרי (שם, י"ד, י"א), ומפקודיך לא תָעִיתִי (תהלים, קי"ט, ק"י) מדרכי המצות שלך. וכן: אדם תּוֹעֶה מדרך השכל (משלי, כ"א, ט"ז). ודומה קצת בהוראה זו של טָעָה (עיי"ש): ונקראו האנשים השוגים בהבלים ונוטים מדרכי האלהים: תֹּעֵי לבב (תהלים, צ"ה, י'), גם תֹעֵי רוח (ישעיה, כ"ט, כ"ד). ג) ההתנענעות והמוחג של השכור, טוימעלן, шататься. תָּעוּ מן השכר (ישעיה, כ"ח, ז'), ובשכר תָּעוּ (שם). וכן גם תָּעָה לבבי (שם, כ"א, ד').

הנפעל: נִתְעָה. (המקור הִתָּעוֹת), ענינו: א). מצב של אדם שוגה וטועה, ונוטה מן הדרך. איררען, זיך טוישען, блуждать, ошибаться. אל יאמן בשוא נִתְעָה (איוב, ט"ו. ל"א). ב) התנענעות השכור, כשאינו עובר אותו: כְּהִתָּעוֹת שכּור בקיאו (ישעיה, י"ט, י"ד).

ההפעיל: הִתְעָה, ענינו: א) הבאה לידי מצב של תועה בדרך. הערום-איררען לאססען, заставлять блуждать: וַיַּתְעֵם בתהו לא דרך (איוב, י"ב, כ"ד; תהלים, ק"ז, מ'). ב) ההבאה לידי מצב

של נטיה מן הדרך הראויה, מן המקום הראוי, ביחס המ"ם. אבאירערן לאססען, פערשלאגען, сбивать, выбивать. כאשר הִתְעוּ אתי אלהים מבית אבי (בראשית, כ', י"ג). ג) ההולכה בדרך באין מטרה, בארחות עקלקלות, בהטָיה מן הדרך הישרה, פערואירען, אירע פיהרען, заблуждать, вводить въ заблужденіе. עמי מאשריך מַתְעִים (ישעיה, ג', י"ב). ויהיו מְאַשְּׁרֵי העם הזה מַתְעִים (שם, ט', ט"ו). הנביאים הַמַּתְעִים את עמי (מיכה, ג', ה'). זהונח גם על דבר מופשט: וַיַּתְעוּם כזביהם (עמוס, ב', ד'), — ובא תדיר לסמן את המפַתִּים את ישראל אחרי עברות וע"ז: הִנַּבְּאוּ בבעל וַיַּתְעוּ את עמי ישראל (ירמיה, כ"ג, י"ג). רוח זנונים הִתְעָה (הושע, ד', י"ב). כלומר הוליך אותם בדרך ע"ז, והכפל: ויזנו מתחת אלהיהם. ובא עם מקור ולמד: וַיַּתְעֵם מנשה לעשות את הרע (מלכים ב', כ"א, ט'), וַיֶּתַע מנשה את יהודה ויושבי ירושלים לעשות רע (דהי"ב, ל"ג, ט'). ג) ההכנסה אל מצב של ההנענעות־השכור. טוימעלן לאססען, заставлять шататься: וַיַּתְעֵם כשכור (איוב, י"ב, כ"ה). וְהִתְעוּ את מצרים בכל מעשהו (ישעיה, י"ט, י"ד); והנמשל: כהתעות שכור בקיאו. ד) במובן אונאה עצמית, הכנסת עצמו לידי שגיאה ונטיה מן הדרך הישרה. אירע געהען, זיך טוישען. вводить себя въ заблужденіе. ועזב תוכחת מַתְעֶה (משלי, ז', י"ז). כי הִתְעֵיתֶם בנפשותיכם (ירמיה, מ"ג, כ'), באתם לכלל טעות בעצמכם.

תּוֹעָה. שמ"נ משרש תעה. ענינו: א) תהפוכות. אירוזאל, превратное. ולדבר אל ה' תּוֹעָה (ישעיה, ל"ב, ו'). ב) מהפכה. פערווירורונג, דראנגזאל. превратность, злмѣшательство להלחם בירושלים ולעשות לו תּוֹעָה (נחמיה, ד', ז'), לעשות בו (אולי הכוונה: באיש ירושלים) מהפכה.

תֹּעוּ (דהי"א, י"ח, ט'). גם תֹּעִי (שמואל ב', ח', ט'). שע"פ, מלך המת בימי דוד.

תַּעַל, תְּעָלָה. עיין בשרש עלה.

תַּעְנָךְ ושתי פעמים נמצא תַּעֲנָךְ. (יהושע; כ"א, כ"ה; דהי"א, ז', כ"ט). שע"פ. עיר כנענית עתיקה, בקרבת עיר מְגִדּוֹ: בְּתַעְנָךְ על מי מְגִדּו (שופטים, ה', י"ט). והוזכרה בצירוף עם עיר זו: תַּעְנָךְ ומגדו (מלכים א', ד', י"ב). תַּעְנָךְ ובנותיה מגדו ובנותיה (דהי"א, ז', כ"ט). ונמצאה בנחלת יששכר או אשר, אבל הוקצבה לשבט מנשה (שם; יהושע, י"ז, א'; שופטים, א', כ"ז).

תָּעַע. נמצא רק במרובע תִּעְתֵּעַ ובערבית ענינו עלגות הלשון. שטאטטערן, замкиваться, אבל בעברית כנראה ענינו לעג וליצנות: והייתי בעיניו כִּמְתַעְתֵּעַ (בראשית, כ"ז, י"ב). שפאטטען, насмѣхаться, (ואין לומר, כי הוא משרש תעה וענינו: מַתְעה, רמאי). ההתפעל נמצא רק בבינוני מִתַּעְתְּעִים (תיו השמוש נבלעה בתיו השרש. ענינו גם כן כמו הקל, הלצה ולעג: ויהיו מַלְעִבִים במלאכי האלהים ובוזים דבריו וּמִתַּעְתְּעִים בנביאיו (דהי"ב, ל"ו, ט"ז).

תַּעְתֻּעַ. ש"ז. נמצא רק ברבים תַּעְתֻּעִים. ענינו: דבר של לעג וליצנות. שפאטטעריי, насмѣшка. והונח על אלילי העמים: מעשה תַּעְתֻּעִים (ירמיה, י', ט"ו; נ"א, י"ח). והכפל: הֶבֶל המה, ולפי זה ענינו: מעשה שנחוץ להתלוצץ עליו, שמעורר צחוק.

תַּעַר שע"ז. ענינו. א) מאכלת, שמגלחים בה את השער, סכין של גלבים. ראזירמעססער, бритва. תַּעַר לא יעבר על ראשו (במדבר, ו', ה'). והעבירו תַעַר על כל בשרם (שם, ח', ז'). והוא סכין חד מאד: כְּתַעַר מלטש (תהלים, נ"ב, ד'). ונקרא יותר מפורש: תַּעַר הגלבים (יחזקאל, ה', א'), שהוא כחרב חדה. ונקרא מלך אשור באופן ציורי בשם תַּעַר השכירה (ישעיה, ז', כ'). והושאל גם לסכין חד שאין מגלחים

בו את השער: תַּעַר הַסֹּפֵר (ירמיה, ל״ו, כ״ג. ולפי עניני נראה שזה הוא סכין שמחדדים בו את הקנים המשמשים לכתיבה. פעדערמעססער. перочинный ножъ. ואפשר כי תַּעַר בהוראה זאת הוא משרש עָרָה (עיי״ש) במובן הגלוי, כלומר סכין, המגלה את העור על ידי הסרת השער. — ב) נרתיק, מיוחד בשביל החרב. שיידע דעס שווערטעס. ножны. ויקח את חרבו וישלפה מִתַּעְרָהּ (שמואל א׳, י״ז, נ״א). והוצאתי חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ (יחזקאל, כ״א, ח׳). והנושא הוא הקב״ה, ציור להתחלת מלחמת ה׳. והנגוד: האספי אל תַּעְרֵךְ (ירמיה, מ״ז, ז׳), ציור לשלום בעולם. וכן גם הָשֵׁב אל תַּעְרָהּ (יחזקאל, כ״א, ל״ה).

תָּפַח פ״ע לא נמצא במקרא, רק אצל חז״ל, וכנראה מעניננו נגזר מן השרש נפח (עיי״ש), והוא: נפיחה, התמתחות בהיקף. אויפדונזען, זיך אויס-דעהנען, вздуваться вытягиваться. הוציא חצי גרוגרת לזוריעה וּתְפָחָהּ (שבת, צ״א, ע״א). בשר תָּפוּחַ (שבת, קכ״ח, ע״ב).

הנפעל נִתְפַּח. עניננו: התנפחות, התמתחות בהיקף. אויפגעדונזען ווערדען, вздуваться. בשר העגל שֶׁנִּתְפַּח (עוקצין, פרק ב׳, משנה ח׳). הניחן (את האהלים) בגשמים וְנִתְפְּחוּ (טהרות, פ״ג, מש׳ ד׳). וכנראה מזה:

תַּפּוּחַ. שע״ז. א) פרי עגול ידוע. אפפעל. яблоко, רפדוני בַּתַּפּוּחִים (שיה״ש, ב׳, ה׳), וריח אפך כַּתַּפּוּחִים (שם, ז׳, ט׳). תַּפּוּחֵי זהב במשכיות כסף (משלי, כ״ה, י״א). וי״א כי זה הוא פרי אחר, אָראַנזשע, апельсинъ. ב) האילן, אשר בו צומח הפרי הידוע בשם תפוח, אפפעלבוים. яблонь. כַּתַּפּוּחַ בעצי היער (שיה״ש, ב׳, ג׳). תחת הַתַּפּוּחַ עררתיך (שם, ח׳, ה׳). ג) בלשון חז״ל גם ערמה, קיפה גדולה, הויפען, груда. תַּפּוּחַ היה באמצע המזבח (חולין, צ׳, ע״ב). ערמת אפר. וכן הנהנה מאפר תַּפּוּחַ שעל גבי המזבח (מעילה, ט׳, ע״א).

תַּפּוּחַ שע״פ. א) עיר בשפלת יהודה, (יהושע, י״ב, י״ז; ט״ו, ל״ד). ונמצאה עוד עיר בית-תַּפּוּחַ (שם, ט״ו, נ״ג), והיא אחרת, אבל ג״כ בנחלת יהודה. ב) עיר בגבול אפרים ומנשה (יהושע, ט״ז, ח׳; י״ז, ה׳), ונקראה גם עֵין תַּפּוּחַ (שם, י״ז, ז׳). ג) תַּפֻּחַ (דהי״א, ב׳, מ״ג).

א) תָּפֵל. שע״ז. מצב מאכל שלא הומלח. אונגעזאלצען, несоленный, прѣсный. היאכל תָּפֵל מבלי מלח (איוב, ו׳, ו׳). וכן בתלמוד דג תָּפֵל (שבת, קכ״ח, ע״א), ונגודו: דג מליח. — ונקרא בשם זה גם דבר חסר טעם, אָבגעשמאַקטעס, безвкусица. נביאיך חזו לך שוא וְתָפֵל (איכה, ב׳, י״ד).

תִּפְלָה. ש״נ משרש הנ״ל. עניננו דבר חסר טעם. אבגעשמאַקטעס, безвкусица, במובן מוסרי: ובנביאי שמרון ראיתי תִּפְלָה (ירמיה, כ״ג, י״ג). ולא נתן תִּפְלָה לאלהים (איוב, א׳, כ״ב): לא רנן אחרי הנהגת האלהים, לא מצא בה דבר חסר טעם מוסרי. ולפי הפירוש המקובל זה הוא חירופים וגדופים, או נאצה וקללה. ואלוה לא ישים תִּפְלָה (איוב, כ״ד, י״ב), כנראה פירושו; ואלהים לא ישים דבר זה לחסר טעם, אינו מקפיד על זה ומתקומם נגדו. (אבל זה פירוש דחוק כאן).

תִּפְלוּת ש״נ. אצל חז״ל עניננו כמו תִּפְלָה, אָבגעשמאַקטעס, אַבּ-זורד, безвкусица, нелѣпость. רוצה אשה בקב וְתִפְלוּת משני קבין ופרישות (כתובות, ס״ב, ע״ב). כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תִּפְלוּת (שם).

ב) תָּפֵל. שע״ז, עניננו טיח הכותל, טינכע. штукатура. והנם טָחִים אותו תָּפֵל (יחזקאל, י״ג, י״א; ועיי״ש פסוקים י״א, ט״ו). טחו להם תָּפֵל (שם, כ״ב, כ״ח), והוא דבר קל שנופל במהרה.

תֹּפֶל. שע״פ, מקום במדבר פארן, שבו דבר משה אל ישראל: בין פארן ובין תֹּפֶל ולבן וחצרות ודי זהב (דברים, א׳, א׳).

תִּפְסַח. שע״פ. מקום בצפון ארץ ישראל, וכנראה הוא העיר Thpsacus על נהר פרת: מִתִּפְסַח ועד עזה (מלכים א׳, ה׳, ד׳), אז יכה מנחם את תִּפְסַח (מ״ב, ט״ו, ט״ז).

תָּפַף פעל. ענינו: הכאה בתוף, האַנדפויקע שלאַגען, ударять въ барабанчикъ (въ бубны). ומזה הבינוני: תּוֹפֵף, עלמות תּוֹפֵפוֹת (תהלים, ס״ח, כ״ו).

הפעל. תּוֹפֵף. ענינו הכאה בחוזק על התוף, ובתמונה מושאלת: מְתוֹפְפוֹת על לבביהן (נחום, ב׳, ח׳), מכות על חזיהן בכח, כמו המכה בתוף..

תֹּף שע״ז. והרבוי תֻּפִּים א) כלי זמר שמוציאים ממנו קול על ידי נקוש והכאה. האַנדפויקע, טאַמבורען, барбанчикъ, тамбуринъ. הללוהו בתֹף ומחול (תהלים, ק״נ, ד׳), כנור ונבל תֹּף וחליל (ישעיה, ה׳, י״ב). בשמחה ובשרים בְּתֹף ובכנור (בראשית, ל״א, כ״ז), וּבְתֻפִּים ובמנענעים ובצלצלים (שמואל ב׳, ו׳, ה׳). והוא מקשוטי הנשים: עוד תעדי תֻפַּיִךְ ויצאת במחול משחקים (ירמיה, ל״א, ג׳). ב) נמצא רק במקום אחד: מלאכת תֻּפֶּיךָ (יחזקאל, כ״ח, י״ג). וע״ד המפרשים החדשים פתרון המלה הוא כאן משבצת של אבן טובה. פאַססונג. оправа. ויש אומרים; כי זהו מַטְבֵּעַ הצורף. געפרעגע, чеканка.

תָּפַר. פ״י. ענינו דבוק על ידי חוטים. נאֶהען. шить. שק תָּפַרְתִּי עלי גלדי (איוב, ט״ז, ט״ו). וַיִּתְפְּרוּ עלה תאנה (בראשית, ג׳, ז׳). ונגודו: קריעה: עת לקרוע ועת לִתְפּוֹר (קהלת, ג׳, ז׳).

הפעל תִּפֵּר, ענינו כמו הקל, ובא ליתר חוזק: לִמְתַפְּרוֹת כסתות (יחזקאל, י״ג, י״ח).

תָּפַשׂ. פ״י. ענינו כמו אחז. א) נטילת הדבר, לקיחתו ביד. ערפאַססען, ערגרייפען. схватывать. הונח על אחיזת בע״ח ומשמש ביחס הפעול: וּתְפָשָׂהּ (דברים, כ״ב, כ״ח). תִּפְשׂוּהוּ (מלכים א׳, י״ג, ד׳). תִּפְשׂוּ את נביאי הבעל (שם, ה׳, מ׳). וְתִפְשׂוּהוּ כי אין מציל (תהלים, ע״א, י״א). וכן גם ביחס הבי״ת: כי יִתְפֹּשׂ איש באחיו (ישעיה, ג׳, ו׳). וַיִּתְפֹּשׂ יראייה בירמיהו (ירמיה, ל״ז, י״ד). ונמצא ביחס הפעול בשביל האדם וביחס הבי״ת בשביל הדבר ששמש בתור אמצעי לאחיזה: וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בבגדו (ירמיה, ל״ט, י״ב). והונח גם על נטילת חפצים, ג״כ עם בי״ת היחס. וַיִּתְפֹּשׂ אחיה בשלמה החדשה (מ״א, י״א, ל׳). וָאֶתְפֹּשׂ בשני הלחות (דברים, ט׳, י״ז). לִתְפֹּשׂ בחרב (יחזקאל, ט׳, כ״א), ושתי פעמים בבי״ת היחס (בשביל הדבר נשוא הפעולה המסייע לפעולה): בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַכַּף (שם, כ״ט, ז׳) — והונח גם על לקיחת אדם בשביה: תִּפְשׂוּם חיים (מלכים א׳, כ׳, י״ח), ואת מלך העי תָּפְשׂוּ חי (יהושע, ח׳, כ״ג). עטרים אל דוד ואל אנשיו לְתָפְשָׂם (שמואל א׳, כ״ג, כ״ו). ועל לכידת העיר: כְּתָפְשְׂכֶם את העיר (יהושע, ח׳, ח׳), להלחם עליה לְתָפְשָׂהּ (דברים, כ׳. י״ט). — ובמקום אחר נמצא: וְתָפַשְׂתִּי שם אלהי (משלי, ל׳, ט׳), וכפי הנראה מהקשר ענינו: חירוף וגידוף ביחס אל אלהים. ואפשר כי הכוונה, על שבועת שקר בשם האלהים. ויש עוד פירושים בזה. ואצל חז״ל המלה נכתבת בשי״ן. תָּפַשְׂתָּ מרובה לא תָּפַשְׂתָּ, תָּפַשְׂתָּ מועט תָּפַשְׂתָּ (ראש השנה, ד׳, ע״ב, ויש גם כאן גירסא בסמ״ך), ובסמ״ך: הַתּוֹפֵס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה (כתובות, פ״א, ע״ב), כלומר האוחז מנכסי האדם החייב לו כסף במקום שהוא חייב לאחרים. ודומה לזה: אין קדושין תּוֹפְסִין ביבמה (יבמות, י״ג, ע״ב): הקדושין אינן כובשות אותה להיות לאשה למקדש. ב) החזקת הדבר הנלקח, אחיזה ממושכה בו, נשיאה, האַלטען,

פעסטהאלטען, טראגען. держать удерживать, носить. תדיר במובן נשיאה, החזקה, של כלים, אשר אינם שייכים לשמוש האדם התמידי, כמו החזקת כלי־זמר, שצריך קודם לזה לקחתו ביד: כל תֹּפֵשׂ כנור ועוגב (בראשית, ד׳, כ״א). וכן גם החזקת, נשיאת כלי זין, שנחוץ קודם לקשרו, ללבשו, או לקחתו ביד: לִתְפֹּשׂ בכף (יחזקאל כ״א, ט״ז), תֹּפְשֵׂי מגן (ירמיה, מ״ו, ט׳), תֹּפְשֵׂי דרכי קשת (שם), תֹּפְשֵׂי חֲרָבוֹת (יחזקאל, ל״ח, ד׳). ותֹפֵשׂ הקשת לא יעמד (עמוס, ב׳, ט״ו). ונקראו אנשי החיל הלוקחים חבל במלחמה: תֹּפְשֵׂי המלחמה (במדבר, ל״א, כ״ז), כלומר תפשי כלי המלחמה: והונח גם על החזקת כלים אחרים, שנשיאתם אמנם ממושכת, אבל רק מזמן לזמן: וְתֹפֵשׂ מגל בעת קציר (ירמיה, נ״א, ט״ז), וירדו מאניותיהם כל תֹּפְשֵׂי משוט (יחזקאל, כ״ז, כ״ט). תֹּפְשִׂי מרום גבעה (ירמיה, מ״ט, ט״ז), אשר לקח לו ראש הגבעה והחזיק בו. — תֹּפְשֵׂי הַתּוֹרָה (שם, ב׳, ח׳), האנשים שלמדו וקלטו את התורה אל תוכם, והם מחזיקים בה. ג נמצא בבינוני פעול תָּפוּשׂ, והוא כמו אחוז, משובץ, געפאססט. оправленный. תָּפוּשׂ זהב וכסף (חבקוק, ב׳, ט׳).

הנפעל: נִתְפַּשׂ. ענינו כמו נאחז, ערגריפפען ווערדען, быть схвачену. והיא לא נִתְפָּשָׂה (במדבר, ה׳, י״ג). בכף תִּתָּפֵשׂוּ (יחזקאל, כ״א, כ״ט). ובמובן מוסרי אצל חז״ל: אין אדם נִתְפָּשׂ בשעת צערו (בבא בתרא, ט״ז, ע״ב), וכן גם בכה״ק: יִתָּפְשׂוּ במזמות זו חשבו (תהלים, י׳, ב׳). והונח גם על מצב חיה הנופלת אל המצודה, ובציור על מלך יהודה: וְנִתְפַּשׂ במצודתי (יחזקאל, י״ב, י״ג; י״ז, כ׳). בשחתם נִתְפָּשׂ (שם, י״ט, ד׳, ח׳), וגם בשביל אנשים הנופלים בשביה: כי תָפֹשׂ תִּתָּפֵשׂ ובידו תנתן (ירמיה, ל״ד, ג׳). כי ביד מלך בבל תִּתָּפֵשׂ (שם, ל״ח, כ״ג), או הנעצרים בבית־הסהר. כמו אצל חז״ל: אשריך שֶׁנִּתְפַּסְתָּ על דברי תורה, אוי לי שֶׁנִּתְפַּסְתִּי על דברים בטלים. וכן מורה גם על הכבשות מבצר, ומצודות ביד אויב, ערשטירמט ווערדען, быть захвачену. נלכדה הקריות והמצדות נִתְפָּשָׂה (ירמיה, מ״ח, מ״א). נִמְצֵאת וגם נִתְפַּשְׂתְּ (שם, נ׳, מ״ד). מקול נִתְפְּשָׂה בבל נרעשה הארץ (שם, פ׳ מ״ו). והמעברות נִתְפָּשׂוּ (שם, נ״א, ל״ב, וכו׳).

הפעל תִּפֵּשׂ, התיחד בשביל העבודה של העכביש, כשהוא טוה את קוריו ותופש החוטים בידיו. שממית בידים תתפש (משלי, ל׳, כ״ח), שפיננען, ткать (паутину).

תָּפוּס. שע״ז. אצל חז״ל. **ענינו**. הכלי שתופשים בו כדי לעלות על **גבי** הסוס. דער ביגעל והוא עשוי מעץ ומודבק אל האוכף. ואמרו: האוכף טמא מושב והתָּפוּס טמא מרכב. (עירובין כ״ז, ע״ב).

תְּפוּסָה. ש״נ. ענינו **אצל חז״ל**. כמו אחוזה בכה״ק. ווירטשאפט, הויזהאלט. имущество, хозяйство. האחים שקנו אתרוג בִּתְפוּסַת הבית.

תְּפִיסָה. ש״נ. שם הפעולה משרש תפש. ענינו אצל חז״ל כמו אחוזה בעברית. של כה״ק. ווירטשאפט. хозяйство. אלא בזמן שכלו תְּפִיסָה אחת. (חולין ק״ז, ע״ב). ובשפה המאוחרת משמש כשם הפעולה גמור. האפט. заключенiе. וכתב מהר״ם מרוטנבורג בתשו׳: בִּתְפִיסָתִי את בוראי לא שכחתי.

תֹּפֶת. שם. נמצא רק פעם אחת: ותֹפֶת לפנים אהיה (איוב, י״ז, ו׳). ועל דעת המבארים החדשים הוא משרש תפא, שענינו בכושית יריקה. שפוקען, плевать. ולפי זה ענינו יריקה. שפוק. плевакъ. ופירוש הדבר: אהיה לאדם, שהכל יורקים בפניו. ואולם אפשר, כי הוא משרש יפת שממנו המלה מופת, ויהיה ענינו מופת רע, כמו משל ושנינה. ביישפיעל. примѣръ.

אהיה מופת לפני כל אדם, וקורם:
והציגני למשל עמים.

תֹּפֶת שע״כ או שע״פ. מקום בגיא בן הנם שבו היו מעבירים את הבנים למולך. ובא על הרוב בה״א הידיעה: וטמא את התֹּפֶת אשר בגי בן הנם (מלכים ב׳, כ״ג, י׳). ובנו במות התֹּפֶת אשר בגיא בן הנם (ירמיה, ז׳, ל״א). ולא יקרא עוד התֹּפֶת וגיא בן הנם (שם, ו׳, י״ט). ויש אומרים כי זה הוא שע״כ משרש אפה (ונבלעה הא׳). כלומר המקום שבו אופים וצולים את האנשים. פענעפייער, пекло. במקום התֹּפֶת הטמאים (ירמיה, י״ט, י״ג). — אבל בא שתי פעמים בלי ה״א הידיעה: ובתֹפת יקברו (שם, פ׳ י״א). ולתת את העיר הזאת כְּתֹפֶת (שם, פ׳ י״ב). ואח״כ התיחד, כמו השם גיהנם בשביל המקום שבו מענישים את הרשעים על עונותיהם אחרי מותם. — ובאה מלה זאת גם בה״א נוספת בסוף:

תָּפְתֶּה. כי ערוך מאתמול תָּפְתֶּה (ישעיה, ל׳, ל״ג). וענין הדבר הזה מבואר שם: גם היא למלך הוכן העמיק הרחב מדורתה אש ועצים הרבה.

תִּפְתָּיֵא. שע״ז ברבים. מלה ארמית שנמצאה רק פ״א: גדבריא דתבריא תִּפְתָּיֵא (דניאל, ג׳, ב׳), וענינו: שרים, שמשרתם המיוחדת לא הוכררה.

תֵּק, תִּיק. שע״ז מלה יונית θήκη מין כלי עם בית קבול המשמש לכסוי ולשמירה של כלים אחר. בעהאלטניס, שיידע, футляръ. והוזכרו במשנה כמה מיני תיקים. תִּיק הסייף והסכין (כלים, ט״ז, ח׳), מין תער של החרב. וכן גם תִּיק הספר, תִּיק התפלין וכו׳ (שבת, פרק ט״ז, משנה א׳), ובהוראה זו גם המלה נַרְתִּיק, ומלה זו משמשת באופן ציורי על העננים המונעים את אור השמש: חמה מנרתיקה.

תְּקֹהַת שע״פ. אבי שַׁלֻּם בעלה של חולדה הנביאה (דהי״ב, ל״ד, כ״ב) על פי הקרי, והכתיב תָּוקְהַת (תוקהת).

תְּקַל. פעל. ענינו בארמית כמו שקל בעברית (עיי״ש). ונמצא במקרא רק פעם אחת בקל־הפעול תְּקִלְתָּא (דניאל, ה׳, כ״ז. והקל הפשוט הוא לפי זה תְּקִלְתָּא). וענינו: נִשְׁקַלְתְּ. געוואָגען ווערדען, быть взвѣшену. ומן השרש הזה הוא השם:

תְּקֵל שע״ז. ענינו כמו שֶׁקֶל בעברית: מנא מנא תְּקֵל ופרסין (דניאל, ה׳, כ״ה). ובתלמוד: תקלין חרתין (יומא, נ״ה. ע״ב).

2) תְּקַל. פ״ע. יסודו בארמית. ועיקרו כמו כשל, כנראה בחלוף הכ״ף בקו״ף והשי״ן בתי״ו (על פי חוקי הלשון הארמית), ובהתחלפות ה״א הפעל ועיין הפעל במקומותם. והוא משמש בתרגומים תמורת המלות העבריות כשל, נוקש, שטרויכלען, спотикаться; פן תִּוָּקֵשׁ בו (דברים, ז׳, כ״ה), ת׳: למא תתקל ביה. וכן גם: פן תִּנָּקֵשׁ אחריהם (שם, י״ב, ל׳). כָּשַׁל בעוני כחי (תהלים ל״א, י״א). ת״י: תְּקַל בחובי חילי. ואצל חז״ל בא בהוראה זו:

הנפעל נִתְקַל. (כמו נכשל בכה״ק, שמתאים בהוראתו לקל כָּשַׁל) נִתְקַל בה (משנה בבא קמא, ג׳, א׳). נִתְקַל באבן, נִתְקַל בקרקע (ב״ק, כ״ח, ע״ב; ועיי״ש ל״ז, ע״א, וע״ב). ומזה:

תַּקָּלָה ש״נ. ענינו כמו מִכְשׁוֹל בכה״ק. אנשטאָסס, שטרויכלען, претыкновеніе, спотыкновеніе. ומשמש במובן החמרי, בהוראת פגע רע, למשל: וכל מחלה וכל תַּקָּלָה וכל קטטה (אבינו מלכנו לנשיאת כפים בר״ה וביה״ב). ובמובן הרוחני: מכשול עבירה. שלא תארע תַּקָּלָה על ידי (ברכות, פרק ד׳, משנה ב׳).

תְּקַן. פעל יוצא בארמית. ענינו כמו כונן בעברית, איינריכטען, устраивать. ובכה״ק נמצא רק פ״א ובהפעל: ועל מלכותי הָתְקְנַת (דניאל, ד׳, ל״ג):

הוכנה מחדש. װיעדעראײנגעריכטעט װערדען, быть вновъ устроену. ובתרגומים הפעל משמש תדיר תמורת כונן, הכין בעברית. למשל: כונן למשפט כסאו (תהלים, ט׳, ח׳), ת״י: תקן לדינא כורסיה. תכין בקיץ לחמה (משלי, ו׳, ח׳). מתקנא בקיטא לחמה. ויונתן משתמש במלה זו לתרגם את הפעל העברי תכן (עיי״ש), ונראה שבנה אותו משרש כון. למשל: מי תכן את רוח ה׳ (ישעיה, מ׳, י״ג), ת׳: מן תקין ית רוח קודשא. וכדומה. ובעברית של חז״ל נמצא מפעל זה.

הפעל תקן במובן החמרי של חזוק בדק, גדירת הפרץ. אויסבעססערן, פערבעססערן, исправлять. מתקנים את הדרכים והרחובות (שקלים, פרק א׳, משנה א׳). מחזקים ומישרים את הפרוץ והמקולקל. ובמובן הרוחני של חזוק הסדר, הטבת הדבר והמצב ע״י כללים חדשים. פערבעססערן, אײנריכטען, улучшать, устраивать. תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם (גיטין, פרק ד׳, משנה ה׳): סדרתם את מצב האדון, ולא את מצב העבד: משה תקן להם לישראל (מגלה, ד׳, ע״א): קבע כלל חדש לחזוק הסדר: כמתקנים שבהם (סנהדרין, ל״ט, ע״ב): כאלה, שהיטיבו את מצבם המוסרי בקיום המצות. והנגוד: כמקולקלים שבהם. —

ההפעיל התקין ענינו כמו הפעל. במובן קביעת כללים חדשים. וזה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן (שביעית, פרק י׳, משנה ג׳): התקין ר׳ יוחנן בן זכאי (ראש השנה, פרק ד׳, משנה א׳). וכן גם ענינו כמו הכין במקרא, הזמין. פארבערייטען, приготовлять. התקן עצמך ללמוד תורה (אבות, ב׳, י״ב), הכן, הזמן, סגל את עצמך לתלמוד תורה, והטעם: שאינה ירושה לך. וכן גם התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתכנס לטרקלין (שם, ד׳, י״ז). הכן את עצמך, הזמן לך תורה ומעשים טובים. ובהוראה כזו גם בארמית של התלמוד: אתקין רבא (ביצה, ג׳, ע״א): סדר מנהג חדש. ובימי הבינים כתבו גם: נתקן. ומזה:

תקון ש״ז. שה״פ, ענינו הכנה, פארבערייטונג, приготовленіе. ומתקנים שם תקון גדול (סוכה, פרק ה׳, משנה ב׳): עושים שם הכנות גדולות. וכן גם חזוק הסדר, אײנארדנונג, упорядоченіе. מפני תקון העולם (גיטין, פרק ד׳, משנה ב׳). — תקוני סופרים. חלופי הנוסחאות שהכניסו אנשי כנסת הגדולה אל כתבי הקדש, לפי שהנוסחא העיקרית לא היתה הוגנת לפי דעתם. קאררעקטורען, קאניעקטורען, исправленія, поправки. למשל: אלהי קדושי לא נמות (חבקוק, א׳, י״ב), במקום לא תמות, שהוא מבטא רחוק בשביל הקב״ה. והוזכרו י״ח תקוני סופרים במדרש תנחומא לפרשת בשלח. ובספרות הקבלה נקראו בשם תקונים הדברים שהאדם צריך לעשותם כדי לטהר ולזכך את נשמתו ולהרים אותה במעלת רוחניותה.

תקנה. ש״נ שה״פ ענינו: סדור, הטבת המצב, חזוק הפרץ, אויסבעססערונג, אײנארדנונג, פערבעססערונג, поправка, улучшеніе. כיון שנשבר שוב אין לו תקנה (סנהדרין, ג״ב, ע״ב). יש לו תקנה (חגיגה, ט״ו, ע״א), כשיטול את דמיו מפני תקנת השבוים (גיטין, פרק ה׳, משנה ה׳). תקנת בנות ישראל (כתובות, ב׳, ע״א): סדור המצב. תקנת הקרבן (ראש השנה, כ׳, ע״א): סדורו בזמנו. ונקראו בשם תקנות הדינים המחודשים, שבראו גדולי ישראל אחרי קבלת התורה, כדי לחזק את הסדר במקום שלא נמצא דין בתורה על זה; למשל: שלמה תקן כמה תקנות (שבת, ל׳, ע״א), תקנות עזרא (בבא קמא, י״א, ע״ב). ובארמית: תקנתא: הטבת המצב: לית ליה תקנתא (יומא, כ״ד, ע״ב). מאי שנא מבוי דתני תקנתא (סוכה, ב׳, ע״א). כלומר: האופן, שאפשר להכשיר אותו. אפשר הויא להו תקנתא בתשובה (סנהדרין, ז׳, ע״א).

תָּקַע. פ"י. עקרו: מחיאה, הכאה. והונח: א) עם הנשוא כַּף על המחיאה בכפים. האֶנדע קלאַטשען быть въ ладоши. והוא מעשה שמחה והתרוממות רוח: כל העמים תִּקְעוּ כף (תהלים מ"ז, ב'), והכפל: הריעו לאלהים בקול רנה. וכן גם שמחה לאיד: כל שמעי שמעך תָּקְעוּ כף עליך (נחום ג', י"ט) והטעם: כי על מי לא עברה רעתך תמיד; וכן הונח גם על לחיצת הכף לאדם לשם התחייבות בעסקי ממונות, או הבטחת איזה דבר, זיך פֿערפֿליכטען דורך האַנדשלאַג обязываться, ובעקרו לשם ערבות בעד חברו, בירגען, זיך פֿערבירגען. ругаться. אדם חסר לב תֹּקֵעַ כף (משלי י"ז, י"ח); והכפל: ערב ערבה לפני רעהו. בני אם ערבת לרעך תָּקַעְתָּ לַזָּר כפיך (משלי ו', א') עם יחס הלמ"ד בשביל האדם שנעשה ערב בעדו. ופעם אחת בהשמטת מלת כף: ושנא תוֹקְעִים בוטח (שם י"א, ט"ו): המתרחק מן האנשים הערבים, וממנהגיהם. ב) על הכאה סתם, שלאַגען ударять ובהוראה זו לא נמצא בכה"ק, אבל אצל חז"ל: התוֹקֵעַ לחברו נותן לו סלע (בבא קמא פרק ח', משנה ו'); המכה את חברו מאחוריו. תָּקַע באזנו וחרשה (ב"ק י"ח, ע"ב). ג) על התחיבה (של דבר חד), בכח היד, בנקישה, או באמצעות ההכאה בקורנס. איינשלאַגען, היניינשטאָססען, איינבאָהרען, вбивать, вдалбивать, вонзать וַתִּתְקַע את היתד ברקתו (שופטים ד', כ"א). ומבואר מקודם, שנעשה זה ע"י מקבת: וַיִּתְקָעֶהָ בבטנו (שם ג', כ"א) את החרב. ויקח שלשה שבטים בכפו וַיִּתְקָעֵם בלב אבשלום (שמואל ב' י"ח, י"ד), ומשמש במובן זה ביחס הפעול בשביל הנשוא (של התחיבה) וביחס הבי"ת בשביל המקום (שתוחבים אליו). ומשמש הפֹּעל תָּקַע ביחס הפעול ויחס הבי"ת של המקום במובן הכנסת יתדות האהל (היתדות, שעליהן נמתח האהל) אל

האדמה; וּתְקַעְתִּיו יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב, כ"ב). היתד הַתְּקוּעָה במקום נאמן (שם פסוק כ"ה), וכנראה זה הוא ציור על הקמת אהל במקום בטוח, על בנין בית (כלומר משפחה) נאמן ומתמיד. — והועבר הפעל תָּקַע מן היתדות הפרטיות על האהל בכלל. ובא המבטא תָּקַע אהל (כלומר תחיבת היתדות אל הארץ והמתחת האהל עליהם) במובן הקמת האהל באיזה מקום דאָס צעלט פפלאַנצען, располагать шатеръ. עם בי"ת היחס של המקום: ויעקב תָּקַע את אהלו בהר (בראשית ל"א, כ"ה), ודומה לזה: ולבן תָּקַע את אחיו בהר הגלעד (שם), הכוונה על אהלי אחיו ואנשיו. או עם מלת היחס על בשביל המקום: תָּקְעוּ עליה אהלים (ירמיה ו', ג'), במקום בה. והושאל הפעל תָּקַע גם על הרוח החזק הדוחף לתוך הים בכח היניינטרייבען вгонять. וישא את הארבה וַיִּתְקָעֵהוּ ימה סוף. ונמצא גם בלשון חז"ל תָּקַע עצמו, תחב את עצמו, כלומר ירד לעומק דבר, זיך היניינשטעקקען, זיך פֿערטיעפֿען, паружаться, углобляться, תוֹקֵעַ עצמו לדבר הלכה (יבמות ק"ט, ע"ב). ד) בהוראת המשיכה והכנוס של חוטי הארג, דיא פֿאַדען דעם געוועבעס צוזאַממענציעהען стягивать волокна. וַתִּתְקַע ביתד (שופטים ט"ז, י"ד) כנסה את החוטים ביתד האורגים. ולא נמצא יותר במקרא בהוראה זו. ה) על הוצאת קול מכלי זמר חלול ע"י רחיפת אויר הפה אל צנורו. שטאָססען (טראָמפּעטע, פּאָזוינע, אינם האָרן) ударять (въ трубу, рогъ) трубить עם יחס הבי"ת של הדבר (כלי הזמר). והונח על החצוצרות של מתכת: וּתְקַעְתֶּם בחצוצרות (במדבר י', י'). ומשמש הפעל תקע במובן כללי של הוצאת הקול מן החצוצרה: וּתְקַעְתֶּם תרועה (שם, פ' ה', ו') כלומר קול שבור, וכן גם במובן הפרטי של הוצאת קול מיוחד, נמשך, שהוא שלם תִּתְקְעוּ

ולאַ תריעו (שם, פסוק ז')· והתיחד על משיכת היובל, השופר (ע' שופר). כלומר הוצאת קול מקרן האיל: עברו וְתָקְעוּ בשופרות (יהושע ו', ח'), ובזמן המלחמה זה הוא משמש לקבץ את אנשי הצבא, או לפזר אותם, להשתערות על האויב, או לחזירה אל המחנה, בהתאם למספר הקולות ותכונתם: וַיִּתְקַע יואב בשופר ויעמדו כל העם (שמואל ב', ב' כ"ח)· וַיִּתְקַע בשפר ויפצו מעל העיר איש לאהליו (שם כ', כ"ב), ונמצא גם בלי בי"ת: תִּקְעוּ שֹׁפָר (ירמיה ו', א', יואל ב', א' וכו'). ובא: וְכִתְקֹעַ שופר תשמעו (ישעיה י"ח, ג') ואפשר כי נשמטה הבי"ת לתפארת הציור, כאלו השופר מוציא קול מעצמו. ואצל חז"ל התיחד הפעל תָּקַע על משיכת היובל, השופר בעבודה של בית המקדש, ובעיקרו על הוצאת הקול הממושך, השָׁלֵם, בנגוד לפעל: הֵרִיעַ, הִתְרִיעַ, למשל: עלה בכבש תָּקְעוּ והריעו ותָקְעוּ (סוכה פרק ד' משנה ה')· התּוֹקֵעַ לתוך הבור או לתוך הדות (משנה ראש השנה פ"ד מ"ז), כלומר זה שמקיים מצות השופר בר"ה, ומוציא את הקול או בור או דות ...

הנפעל נִתְקַע. ענינו א) כמו הקל התחיבות האמצעות לחיצת היד. זיך דורך האַנדשלאַג פערבירגען, обязываться, ругаться. מי הוא לידי יִתָּקֵעַ (איוב י"ז, ג') מי יהי ערב לי בדבר הזה וילחץ את ידי לצורך זה. ב) להוראת מצב נשוא התחיבה. היניינגעשטעקט ווערדען, быть вонзену, всунуту. בהוראה זו רק אצל חז"ל. למשל: נפל מן הגג וְנִתְקַע ביבמתו (יבמות נ"ד, ע"א)· וכן גם בהוראת הירידה לעומק, כמו תָּקַע עצמו. זיך היניינשטעקקען, פערזענקען, погружаться. אוי לו לדור שכך נִתְקַע (תענית כ"ד ע"א). ג) להוראת משיכת היובל, כשלא הוברר מי הוא המשמיע את הקול, או להוראת מצב השופר שמושכים בו. געבלאָזען ווערדען. יִתָּקַע בשופר גדול (ישעיה, כ"ז, י"ג)· אם יִתָּקַע שופר בעיר (עמוס, ג', ו').

ההפעיל הִתְקִיעַ נמצא רק אצל חז"ל וענינו: סדור התקיעה. דאַס בלאַזען פֿעראַנלאַססען, потравлять ударъ (въ трубу). השני מַתְקִיעַ (ראש השנה, ל"ב, ע"א)· ומשרש זה:

תֵּקַע. ש"ז, שם הפעולה. ענינו משיכת (השופר). דאַס בלאַזען, ударъ (въ трубу). רק פעם אחת במקרא: הללוהו בְּתֵקַע שופר (תהלים, ק"נ, ג')·

תָּקוֹעַ שע"ז, ענינו כלי שתוקעין בו. האָרן, рогъ. נמצא רק פעם אחת: תָּקְעוּ בַתָּקוֹעַ (יחזקאל, ז', י"ד).

תְּקִיעָה ש"נ. שם הפעולה. אצל חז"ל ענינו א) משיכת השופר בעבודת ביהמ"ק או בעבודת החג בכלל. דאַס ליטורגישע בלאַזען, литургія рога, (трубы). תְּקִיעַת ראש השנה ויובל (ר"ה, ל', ע"א)· ב) משיכת השופר הפרטית כל קול בפני עצמו בתור חלק של העבודה הנזכרת, וביחוד המשיכה השלמה (בלי הפסק, והנגוד: שְׁבָרִים, תרועה). דאַס (איינצעלנע) בלאַזען, דער לויט (דעס האָרנס), единочный звукъ (трубы). אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה (סוכה, פרק ה', משנה ה').

תְּקוֹעַ שע"פ. עיר קרובה לבית לחם, בגבול המדבר, שנקרא על שמה: מדבר תְּקוֹעַ (דברי הימים ב', כ', כ)· ובִתְקוֹעַ תִּקְעוּ שופר (ירמיה, א', א')· וישלח יואב תְּקוֹעָה (ש"ב, י"ד, ב')· ולאשחור אבי תְקוֹעַ (דהי"א, ד', ה')· במשנה: תְקוֹעָה (ובערוך הגירסא: תְקוֹעַ) אלפא לשמן (מנחות, ח', ג'), (עי' אלפא). ושם היחס מזה הוא: תְּקוֹעִי: עירא בן עקש הַתְּקוֹעִי (שמואל ב', כ"ג, כ"ו)· ולנקבה: הַתְּקֹעִית (שם, י"ד, ד')·

תָּקַף. פ"י. ענינו: כפיה והכרעה בכח וגבורה, בעצווינגען, איבערוועלטיגען, осиливать. תִּתְקְפֵהוּ לנצח (איוב,

י״ד, כ׳): תכריעהו לנצח. וכן תִּתְקְפֵהוּ (שם, ט״ו, כ״ד), וכנראה הנושא הוא: המצוקה. ואם יִתְקְפוֹ האחד השנים יעמדו נגדו (קהלת, ד׳, י״ב), ופירושו כנראה: אם ימצא אדם שיכריע את האחד, בכל זאת שנים יעמדו נגדו. ובלשון חז״ל הונח בכלל על תפישת דבר שהיא צריכה לכח ידוע, התגברות, למשל תְּקָפוֹ כהן (בבא מציעא, ו׳, ע״א): התגבר עליו ותפשו. בעוואלטיגען, пере-силивать. — ובמובן רוחני: תְּקָפָה עליו משנתו (אבות, ג׳, ח׳), התגברה עליו משנתו, כלומר היתה חזקה הרבה יותר מכח קליטתו, וכאלו הכריעה אותו בהתאבקו עמה. ובארמית:

תְּקַף, תְּקִף פ״ע (והוא בנין הקל העומד). ענינו: גבורה וחוזק. קרעֶפטיג, מעֶכטיג זיין (ווערדען), быть (стать) сыльнымъ, крѣпкимъ. רבה אילנא ותְקִף (דניאל, ד׳, ח׳): האילן גדל וחזק. די רְבַית ותְקֵפְתְּ (שם, פסוק י״ט): גדלת וחזקת. ורוחה תִּקְפַת להזדה (שם, ה׳, כ׳). רוחו חזק, כבד, נעשה קשה עד כדי לעשות מעשה זדון.

הפעל נמצא במקור: וּלְתַקָּפָה אסר (שם, ו׳, ח׳). בהוראת חזוק הדבר (האסור) בעקרעֶפטיגען, укрѣплять.

תֹּקֶף. ש״ז חוזק, גבורה, קראפט, מאכט, сила. וכל מעשה תָקְפּוֹ וגבורתו (אסתר, י׳, ב׳), את כל תֹּקֶף (שם, ט׳, כ״ט). אולי את כל הגדולות שנעשו, ואולי כתב־אשור וחזוק הדבר, בעקראֶפ־טיגונג, укрѣпленіе. והכוונה: לקים את אגרת הפורים הזאת השנית, — וישם פניו לבוא בְּתֹקֶף כל מלכותו (דניאל, י״א, י״ז), בכל כח מלכותו. ובארמית תְּקֹף, תְּקוֹף ובנסמך תְּקֹף: בְּתְקֹף חסני (דניאל, ד׳, כ״ז). — וכן תָּקְפָּא: חִסְנָא וְתָקְפָּא ויקרא יהב לך (שם, ב׳, ל״ז). וכן בתרגומים. ובפיוט: ולי הב תְּקוֹף (יציב פתגם למפטיר ב׳ של שבועות): תן לי כח.

תַּקִּיף. ש״ת בעברית וארמית משרש תקף. ענינו גבור, חזק, בעל ממשל רב. מאֶכטיג, קרעֶפטיג, сильный, могущественный. ולא יוכל לדין עם שֶׁהַתַּקִּיף ממנו (ההי״א יתרה. קהלת, ו׳, י׳), כלומר החזק ממנו: ומלכין תַּקִּיפִין הוו על ירושלם (עזרא, ד׳, כ׳). תהוא תַּקִּיפָה כפרזלא (דניאל, ב׳, מ׳). חזקה, קשה כברזל. מן קצת מלכותא תהוה תַקִּיפָא (א׳ במקום ה׳. שם, פ׳ מ״ב): יותר חזקה. ותמהוהי כמה תַקִּיפִין (שם, ג׳, ל״ג).

תִּרְגֵּל. עי׳ בשרש רגל.

תִּרְגֵּם, תִּרְגּוּם, תֻּרְגְּמָן, מְתֻרְגְּמָן. עי׳ בשרש רגם.

תְּרָגֵימָא, תַּרְגִּימָא. ש״ע אכילה טובה אחרי הסעודה, על השובע. נאַכטיש, десерть. מיני תרגימא (תוספתא, ברכות, בריש פרק ד׳), והיא מלה יונית τράγημα.

תְּרָדִים. תְּרָדִין. ש״ע. מין צמח ידוע. מעלדע אָדער מאַנגאָלד. лебеда (или свекла). התְּרָדִים (כלאים, א׳, ג׳). כרוב ותְרָדִין (ע״ז, כ״ט, ע״א).

תָּרָה, תָּרֵי פעל נמצא בעברית של התלמוד בהפעיל: הִתְרָה. ענינו הזהרת האדם, שלא יחטא, ווארנען, מאהנען, предостерегать. הִתְרִיתֶם בו (סנהדרין, פרק ו׳, משנה א׳), הזהרתם אותו מפני העברה שרצה לעשות. בזמן שהתרו בהם (משנה, מכות, א׳, ה׳), ואולי יסוד הפעל הוא המלה תרי שענינה שנים, כלומר הזכרת שני התנאים, אם יעשה, ואם יחדל. ומהשרש הזה:

הַתְרָאָה. ש״נ. שם הפעולה, ענינו הזהרת האדם מפני עברה, מאהנונג, ווארנונג, предостереженіе. אינו צריך הַתְרָאָה (סנהדרין, ח׳, ע״ב). הַתְרָאַת ספק (מכות, ו׳, ע״ב).

(תְּרָה) תְּרֵין לזכר. תַּרְתֵּין לנקבה. מספר יסודי בארמית. כמו שְׁנַיִם, שְׁתַּיִם בעברית. ובסמיכות.

תְּרֵי (שני), תַּרְתֵּי (שתי). ונמצא במקרא היסודי בהוראת סדורי (כמו בעברית) עד שנת תַּרְתֵּין למלכות דריוש (עזרא, ד׳, כ״ד): עד שנת שתים: השנה השניה. ובהוראת היסודי: כבר שנין שִׁתִּין וְתַרְתֵּין (דניאל, ו׳, א׳). ובצירוף עם עשר: תְּרֵי־עֲשַׂר: לקצת ירחין תְּרֵי־עשר (שם, ד׳, כ״ו): לסוף חדשים שנים־עשר. ובא בארמית בסמיכות.

תִּרְהָקָה שע״פ. מלך כוש, שמלך גם על מצרים בימי סנחריב וחזקיה מלך יהודה (מלכים ב׳, י״ט, ט׳; ישעיה, ל״ז, ט׳).

תַּרְוָד. שע״ז. נמצא בארמית המאוחרת ובסורית, וכן גם בעברית של חז״ל. ענינו כַּף, לֶאפֶעל, ложка. וכנראה כף גדולה: מלא תַּרְוָד רקב (אהלות, פרק ב׳, משנה ב׳). תַּרְוָד גדול של רופאים (כלים, פי״ז, משנה י״ב). תַּרְוָד שהוא נותנו על השלחן (שם, פרק ל׳, משנה ב׳). עצם כדי לעשות תַּרְוָד (שבת, פ״ח, משנה ו׳). ונמצא גם ברבוי: תַּרְוָדוֹת. שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תַּרְוָדוֹת (ידים, פרק ד׳, משנה ו׳). ומזה נראה שהיה כלי עצם.

(תְּרַז), בארמית תרץ). פעל שענינו כנראה מצב של קושי וחוזק. הארט, פעסט זיין, быть тверду, плотну. לא נמצא במקרא. וממנו.

תִּרְזָה. שע״נ. אילן קשה וחזק. ומן התרגומים, והשבעים. נראה כי זה הוא מין אלון. שטיינאייבע, каменный дубъ. ברומאית ilex (ישעיה, מ״ד, י״ד).

(תְּרַז), פעל נמצא אצל חז״ל בהפעיל הִתְרִיז. ענינו: הרקת הקבה, דען לייב אויסלעערען, опорожнять желудокъ. אכל חטין וְהִתְרִיז ומת (ב״ק, מ״ז, ע״ב). היתה אוכלת וּמַתְרֶזֶת (בבא מציעא, צ׳, ע״א), מלמד שהיו פורעין עצמן וּמַתְרִיזִין כלפי מעלה (סוכה, נ״ג, ע״ב).

תֶּרַח. שע״פ. במפסיק: תָּרַח א) שם אדם. אבי אברהם והרן ונחור (בראשית, י״ד, כ״א כו׳). ב) שם מקום במדבר, שחנו בו ישראל (במדבר, ל״ג, כ״ז, כ״ח).

תִּרְחֲנָה. שע״פ. מבני כלב (דהי״א, ב׳, מ״ח).

תִּרְטֵימָר, ש״ז. ובגירסת הערוך טִרְטֵימָר בט׳. עיין באות ט׳).

תִּרְיָאקָה, תִּרְיָקָא, תִּרְיָאקֵי. ש״ע והיא מלה יונית, וכן גם ברומאית Theriaca. מין תרופה שעושין מליחת החיות. מעשה ששלחו הרופאים והביאו מהן ועשו אותן תִּרְיָאקָה (שיר השירים רבה, לקאפ׳ ד׳, ה׳). ומבואר שם להלן: ובהן היו מרפאים. ובמשנה: הגבינה ותִּרְיָקֵי של גוים אסורים (עבודה זרה, פרק ב׳, משנה ה׳).

תַּרְכּוֹס (ובקצת מקומות הגירסא תַּרְבּוֹס) שע״ז. ענינו ארגז של עור קאסטען, אויס לעדער געפארטט, ящикъ выдѣланный изъ кожи. תַּרְכּוֹס שהוא עומד ברשות הרבים (ירושלמי, שבת, פרק א׳, הלכה א׳), תַּרְכּוֹס אסור לטלטלו (שם, פ״ג, הל׳ ז׳), וברבים תַּרְכּוֹסִין (תַּרְבּוֹסִין). שלשה תַּרְכּוֹסִין (כלים, פרק כ״ד, משנה ה׳), והם: של ספרין, שאוכלין עליו, ושל זיתים.

תָּרָם. עיין תרומה.

תַּרְמוֹד. עיין תַּדְמוֹר.

תַּרְמִיל. שע״ז. אצל חז״ל כים של עוברי דרכים. בייטעל, טאַשע. дорожная сума. גר הקל שבא במקלו וְתַרְמִילוֹ (שבת, ל״א, ע״א). ארמית תַּרְמִילָא.

תּוּרְמָל. שע״ז בלשון חז״ל. ענינו כמו תַּרְמִיל. תּוּרְמָל (כלים, פרק ט״ז, משנה ד׳), ומזה הרבוי תּוּרְמָלִין שם, פ׳ כ״ד, משנה י״א).

תִּרְמֵל. פעל נגזר ממלת תַּרְמִיל, תּוּרְמָל. בייטעלן, образовать сумку.

והונח על הנטעים: האפונין הגמלונין

משתַּרְמְלוּ לפני ראש השנה משקבלו למטה בראשיהם כמו כיסים (שביעית, פרק ב׳, משנה ח׳).

תּוּרְמוֹס, תּוּרְמָס. שע״ז מין פול ידוע. פֿייגבאָהנע, זואָלפֿסבאָהנע, лупинъ, волчій бобъ, וברומאית lupina. (עיין כלאים, פרק א׳, משנה ג׳; שבת, י״ח, ע״א). הַתּוּרְמוֹס היבש (טבול יום, פרק א׳, משנה ד׳). ונמצא גם ברבוי: תּורמסין (מכשירין, פרק א׳, משנה ו׳).

תֹּרֶן שע״ז. נגזר מִמלת אֹרֶן (עיי״ש), וי״א משרש רנן. אבל ענינו העקרי כמו אֹרֶן. פיכֿטע, פיניע, cocha, пиніа. וברומאית pinus. וממנו היו עושים את העמוד התיכון של האניה, מאַסטבוים, мачта, והתיחד במובן זה גם בשביל העמודים שנעשו מעץ אחר, למשל מארז: ארז מלבנון לקחו לעשות תֹּרֶן עליך (יחזקאל, כ״ז, ה׳). ובא במבטא ציורי: נטשו חבליך בל יחזקו כן תָּרְנָם (ישעיה, ל״ג, כ״ג): נתרופף המצב. וכן גם הושאל בשביל העמוד שתוקעין בראש ההר, בתור סמן לעוברי דרכים: עד אם נותרתם כַּתֹּרֶן על ראש ההר (ישעיה, ל׳, י״ז), והכפל: וכנס על הגבעה. — ובמשנה: המוכר את הספינה מכר את הַתֹּרֶן (בבא בתרא, פ׳ ה׳, משנה א׳). ומן השרש הזה גם המלה הארמית:

תּוֹרְנִיתָא. שע״נ ענינה האילן הנ״ל: פיניע. пинія. ויש אומרים מין ברוש: ציפרעססע. кипарисъ. כי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא ינוקתא שתלי תּוֹרְנִיתָא (גיטין, נ״ה, ע״א). מאי איצטרובלא תּוֹרְנִיתָא (עבודה זרה, י״ד, ע״א). ופירש רש״י כי זה הוא שטה. וי״א אילן אחר (עי׳ אצטרובל).

תַּרְנְגוֹל. שע״ז. ובארמית תַּרְנְגוֹלָא, תַּרְנוֹגְלָא. עוף הבית הזכר, הנקרא גם שֶׂכְוִי, ובמשנה: גבר. האַהן, пѣтухъ, וממנו הנקבה: תַּרְנְגוֹלֶת, ובארמית תַּרְנְגוֹלְתָּא, תַּרְנוֹגְלְתָא. הענע, курица. ואין הַתַּרְנְגוֹלִים יוצאים בחוטים (שבת, פרק ה׳, משנה ד׳). מושיבין שובכין לְתַרְנְגוֹלִים ביד וְתַרְנְגֹלֶת שברחה מחזירין אותה למקומה (פסחים, פרק ד׳, משנה ז׳). אַתַּרְנְגוֹלָא וְאַתַּרְנְגוֹלְתָּא חריב כו׳ (גיטין, נ״ה, ע״ב).

תְּרוּנְתָּק. או תְּרִינְתִּיק שע״ז. ונראה שהוא מורכב מן תרין ומן תיק, כלומר תיק כפול מורכב. דאָפּפעל-שיידע. двойной футляръ. תיק מכתב ותְרוּנְתָּק (כלים, פרק ט״ז משנה, ח׳). ולפי פי׳ הרמב״ם הוא תיק מורכב שבו מקום לסכין ולמספרים ולקולמוס כו׳.

תְּרִים. שע״ז. ב) מגן. פאַנצער. панцырь. יונית θυρέος תשובה ומעשים טובים כִּתְרִים בפני הפורענות (אבות, ד׳, י״א). ונקראו החכמים בעלי תְּרִיסִין (ברכות, כ״ז, ע״א וכו׳), שהם מתפלפלים ומגינים על דעתם, כמו מלובשי תריסים. ב) כמו ביונית θύρα, θύρος. דלת, או כסוי שמעלין ועל דלתי החניות. דאָפּפעלטירע, двойная дверь, או לאַדען. ставень. אין מסלקין את הַתְּרִיסִין ביום טוב (ביצה, פרק א׳, משנה ה׳). ופי׳ בגמ׳: תריסי חנויות.

תְּרֵיסִית, תְּרֵסִית. (ובערבית תרס). שרוך נעל. שפּייפֿע. ремешекъ. הוא של עור ותריסותיו של שיער (יבמות, ק״ב, ע״ב). תרסיותיו של עץ (שבת, ס״א, ע״א).

תְּרַע. פ״י. בארמית. הפֿעל תְּרַע ענינו נתיצה, נפוץ, שבירה, עשיית פרץ, צערמאַלמען, שפּאַלטען, ברעשע שלאַגען. צעררייססען. раздамывать, расщелнвать, пробивать. ונתץ את הבית (ויקרא, י״ד, מ״ג), ת׳: ויתְרַע ית ביתא. כי את מזבחותם תתצון (שמות, ל״ד, י״ג): ית אגוריהון תתְרְעוּן. על אשר פרץ ה׳ פרץ בעֻזא (שמואל ב׳, ו׳, ח׳). ת״י: דְתָרַע (או דתְרַע) ה׳ תְּרֵעֲתָא בעוזא. והנראה שהוא שרש שָׁעַר בעברית בחלוף ש׳ בתיו ובשנוי מקום

עיין הפעל ול׳ הפעל. ומשרש זה:

תְּרַע. שע״ז: שַׁעַר. טהאָר, פּפאָרטע, ворота, порта, ודניאל בִּתְרַע מלכא (דניאל, ב׳, מ״ט): בשער המלך. וכן גם במובן החלל של איזה עצם. עפּפנונג. отверстie, למשל, פי התנור: באדין קרב נבוכדנצר לִתְרַע אתון נורא יקדתא (שם, ג׳, כ״ו): אל פה, חלל בתנור האש היוקד.

תָּרָע. שם תאר נגזר מן המלה תְּרַע (שער), בצורת בינוני מן הפעל: כמו שנגזר התֹאר שׁוֹעֵר מן שער, ובהוראתו. נמצא ברבוי: תָּרָעַיָּא; השוערים של מקדש ה׳ בירושלים: כַּהֲניא ולויא זמריא תָּרָעַיָּא נתיניא (עזרא, ז׳, כ״ד).

תִּרְעָה. שע״פ. שם אדם או עיר, שנמצא רק שם היחס עליו ברבים: שִׁמְעָתִים (דברי הימים א׳ ב׳, נ״ה).

תְּרָף (או תֶּרֶף?) שע״ז. נמצא רק ברבוי תְּרָפִים. ענינו: פסילים של אלילים שהיו בבתי עובדי כוכבים, ולפי האמונה אז, היו כנראה משמשים בתור שומרים על הבית מפני המזיקים. הויזגאָטצען, домашнie идолы. ונראה שדומים קצת לאלילי הרומאים שקראו להם penates. ותגנב רחל את הַתְּרָפִים אשר לאביה (בראשית ל״א, י״ט). ונמצא עוד בבית שאול מלך ישראל: והנה הַתְּרָפִים אל המטה (שמואל א׳ י״ט, ט״ז), ועוד בזמן מאוחר היה ממשמשי הקדש אצל עם ישראל: ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד וּתְרָפִים (הושע ג׳, ד׳). וכמו האפוד היה גם הוא משמש לעֲנות על השאלה בנידון העתיד: שאל בַּתְּרָפִים (יחזקאל כ״א, כ״ו). ובא תדיר בצירוף אפוד: ויעש אפוד וּתְרָפִים (שופטים י״ז, ה׳). ויקח את האפוד ואת הַתְּרָפִים (שם י״ח, כ׳). ומפני שצורת הפסילים שנקראו בשם זה לא הוּבררה, קשה לעמוד על המקור של השם הזה.

חכמי ישראל דרשו אותו משרש תרף בהוראת בשת (ע׳ להלן) כמו: שִׁקּוּצִים גלולים. ומן החדשים דעת הח׳ פירסט היא כי הוא משרש טרף בהוראת כלכול, כלומר מכל כלי הבית. וי״א, כי הוא משרש טרף בהוראת קריעה, ונקראו כך מפני שהיו בלי ידים ובלי חלק הגוף התחתון. וי״א כי הוא משרש תרף בערבית. וענינו מזל, אושר (כמו גד, מני, מזל) וזאת היא דעת גיזיניוס. ויש מי שמצא דומה למובן זה במלה היונית θέραπες. האלילים המשגיחים על האדם. וי״א כי זה הוא כמו שְׂרָפִים.

תֹּרֶף. שע״ז תּוֹרְפָּה. שע״נ. ענינו: בשת, קלקול, שאַם, פּערדאָר־בענהייט, стыдъ, испорченность, ונאמר על פירות: היתה מונחת במקום התּוֹרְפָּה (תרומות ח׳, משנה א׳), כלומר במקום שהם מתקלקלים ונרקבים על נקלה. וכן: הניחן במקום הַתּוֹרְפָּה והן מרקיבין מאליהן (שבת קט״ו, ע״א). והתיחד המבטא בית־התּוֹרֶף (או התּוֹרְפָּה) וכן גם מקום התּוֹרֶף (או התּוֹרְפָּה) במובן מקום הבשת של האשה: היוצאת מבין רגליה (דברים כ״ח, נ״ז), ת״י: דתיפוק מבית הַתּוֹרְפָּה. ובמשנה: הרואה כתם על בשרה כנגד בית הַתּוֹרְפָּה נדה, ח׳, משנה א׳) וגירסת הערוך: בֵּית הַתּוֹרֶף. וכן בתלמוד: כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקום הַתּוֹרְפָּה (שבת ס״א, ע״ב) ובערוך: הַתּוֹרֶף.

תָּרַף. פעל נמצא בהפעיל העומד: הִתְרִיף ענינו: קלקול, רקיבה. פערדאָרבען, פויל ווערדען, гнить, портиться. גרוגרות כשֶׁהִתְרִיפוּ (בבא בתרא י״ט, ע״ב).

תַּרְפּוּת. ש״נ משרש הנ״ל. ענינו מקום השקוץ שאַנדליכער פּלאַטץ, поганое мѣсто. והתיחד על מקום עבודת ע״ז: ההולכים לְתַרְפּוּת (עבודה זרה פרק ב׳, משנה ג׳).

תּוֹרֶף. שע״ז. בלשון חז״ל. ענינו: עקר השטר, המיחד אותו

משאר השטרות, הנוסחא: וואָרטלויט текстъ. ונגודו: טופס (עיי"ש: החלק הכללי שבו, המשותף לכל שאר השטרות. אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף (בבא מציעא ז', ע"ב). ויש מי שבקש למצוא שרש המלה ביונית.

תַּרְקַב. שע"ז. מדה מחזקת שלשה קבים, כלי מחזיק שלשה קבים. והיא מלה יונית τρίκαβος (תמיד, ה', משנה ה', ובכ"מ).

תֶּרֶשׁ. שע"פ. אחד מסריסי המלך אחשורוש שבקש לשלוח יד באדוניו (אסתר ב', כ"א; א', ב').

תַּרְשִׁישׁ. שע"פ. שם אומה מבני יון (בראשית י', ד') ונקראה גם תַּרְשִׁישָׁה (דהי"א א', ז') והיא לדעת פירסט האומה הידועה אצל היונים בשם Turseenoi, ונקראו אצל הרומאים Etrusci או Tusci, ולאומה זו מכוון גם בנבואת ישעיה ס"ו י"ט: תרשיש פול ולוד משכי קשת תובל ויון האיים הרחוקים. אבל לפי משמעות הכתוב יש לשם זה עוד הוראות שונות, והעקרית היא: ארץ ספרד הדרומית, Tartessus, ששם היה מוצא לכסף בימים הקדומים כידוע, והיו שם מושבות לבני צור וצידון: כסף מרקע מתַּרְשִׁישׁ יובא (ירמיה י', ט'). תַּרְשִׁישׁ סחרתך מרב כל הון בכסף ברזל בדיל ועפרת (יחזקאל כ"ז, י"ב). וכן נקרא גם חוף מדינת אפריקה הצפונית, ובעיקר המדינה הגדולה קרתחדשת או קארטהאגא בשם הזה: כי אניות למלך הלכות תַּרְשִׁישׁ עם עבדי חירם (דברי הימים ב' ט', כ"א), ופה ובעוד מקומות תרגמו השבעים Carhcedon, וזה הוא קארטהאגא. ומזה רואים אנו כי כמעט כל החוף המערבי של הים התיכון נכלל בשם הזה. ונעשה שם תַּרְשִׁישׁ נרדף לים התיכון ולים סתם. ותרגמו השבעים פעם אחת, ויונתן כמה פעמים אניות תַּרְשִׁישׁ: אניות הם (ספוני ימא. למשל ישעיה ב', ט"ז). ונקראו כנראה כך האניות הגדולות המפליגות לרחוק למשל אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ (מלכים א' כ"ב, מ"ט), ההולכות אל אופיר (עי"ש). וכן גם ללכת תַּרְשִׁישׁ (דברי הימים ב', כ' ל"ו) מעציון גבר הכונה לא על ים המערב, כי אם על ים המזרח, ונקרא גם הים הזה תַּרְשִׁישׁ.— ונמצא גם תַּרְשִׁישׁ אדם בן בלהן משבט בנימין (דברי הימים א' ז', י'). וכן גם אחד מראשי השרים בימי אחשורוש. (אסתר א', י"ד).

תַּרְשִׁישׁ. שע"ז. אבן יקרה שיש לה ברק זהב. ותרגמו השבעים Chrysolithos. והוא האבן שקוראים לו עתה טאפאז, топазъ, ומעשיהם כעין תַּרְשִׁישׁ (יחזקאל, א', ט"ז). וגויתו כְתַרְשִׁישׁ (דניאל, י', ו'). גלילי זהב ממלאים בַּתַּרְשִׁישׁ (שיה"ש, ה', י"ד). תַּרְשִׁישׁ ושהם וישפה (שמות, כ"ח, כ').

תִּרְשָׁתָא. שע"ז תאר של כבוד למשרה ידועה במלכות פרס. מלה פרסית: ויאמר הַתִּרְשָׁתָא (עזרא, ב', ס"ג; נחמיה, ז', ע'), והוא נחמיה (שם, ח', ט').

תַּרְתָּן. שע"פ. שר אשור ששלח אותו סרגון המלך אשדודה (ישעיה, כ', א'). סנחריב שלח אותו נגד ירושלים (מלכים ב', י"ח, י"ז).

תַּרְתָּק. שע"פ. שם אליל של עם העוים (מלכים ב', י"ז, ל"א), וכתב גיזוניוס כי בשפת פהלבי זו הוא שם שר החשך והשאול.

תִּשְׁבָּה. שע"פ. נמצא רק בשם היחס הַתִּשְׁבִּי. אליהו הַתִּשְׁבִּי (מלכים א', י"ז, א'), ותרגום השבעים קורא לעיר זו Thisbe.

תִּשְׁעָה ולנ' **תֵּשַׁע.** שם מספר יסודי, נײַן, девять. תִּשְׁעָה־עָשָׂר ולנקבה תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה נײַנצעהן, девятнадцать. תִּשְׁעִים, נײַנציג, девяносто, תְּשַׁע שנים (מ"ב, י"ז, א'). פרים תִּשְׁעָה (במדבר, כ"ט, כ"ו).

תִּשְׁרֵי שע"פ. שם החדש השביעי בשנה, והוא הראשון על פי חשבון חז"ל. חדש האסיף. באחד בתִּשְׁרֵי ראש השנה כו' (ראש השנה, א', משנה א'), ואולי הוא משרש שְׁרֵי, כלומר התחיל, בארמית: התחלת השנה. ובפסיקתא לר"ה: תִּשְׁרֵי על שם תַּשְׁרֵי (תתיר) ותשבוק לכל חטאתינו.

תָּשַׁשׁ. פ"ע בלשון חז"ל. ענינו התחלשות. שוואך זיין, ערשלאפען. быть слабу, ослабѣвать. תָּשַׁשׁ כחו של משה (ברכות, ל"ב, ע"א). תָּשַׁשׁ כחן של חכמים וכהה מאור עיניהם (פסחים, מ"ב, ע"ב), וזה הוא מיום שנגנז ספר יוחסין. וכן גם תשש כחה של חמה (תענית, ל"א, ע"א), מיום חמשה עשר באב, כשאינה צורבת יותר, כמו בימי הקיץ. ובהוראה זו הפועל משמש גם בארמית של התלמוד.

ההפעיל הִתִּישׁ במובן הכנסה אל מצב התחלשות, הבאה לידי התחלשות. שלאף מאכען, אבשוואכען. ослаботять. ודרשו חז"ל כי תורה נקראה בשם תושיה (עיי"ש בשרש ישה), מפני שֶׁמַּתֶּשֶׁת כחו של אדם (סנהדרין, כ"ו, ע"ב). ומן הפועל הזה נגזרו:

תַּשִׁישׁ ש"ת ענינו חלש, חסר כח (בארמית): כד הוה תַּשִׁישׁ (או תְּשִׁישׁ?) (ירושלמי, מועד קטן, פרק ג'). תַּשִׁישׁ ערטיל וכפין (קהלת רבה, לפסוק ה', י"ט. יש רעה חולה). חלש ערום ורעב. שוואך, קראפטלאָז, слабый немощ-ный. וכן.

תַּשִׁישׁוּת, או תְּשִׁישׁוּת שמ"נ. ענינו: חולשה, אין אונים. קראפטלאָזיגקייט, שוואַכע, слабость, безсиліе. נמצא במדרש: על דברי המקרא: בגבורה ולא בשתי (קהלת, י', י"ז). בגבורתו ולא בִּתְשִׁישׁוּתוֹ (או בְּתַשִׁישׁוּתוֹ) (קהלת רבה, לפסוק הנ"ל, המתחיל. אי לך).

תַּתְּנַי שע"פ. הפחה הנציב של עבר הנהר מטעם מלכי פרס בימי זרבבל: וישוע בר יוצדק (עורא, ה', ג'; ו', ו').

תְּתוּרָא או תִּיתּוּרָא. ש"ע ענינו העקרי: גשר מחובר. צוזאממענגעשטעלטע בריקקע (פאָן ברעטטערן), мость, составленный (изъ досокъ). מטא תיתורא (נדרים, מ"א, ע"א). והתיחד בשביל החלק התחתון של בית התפלין, אונטערלאגע (דער פילאקטעריען), подкладка (филактерій): תִּיתּוּרָא דתפלין הלכה למשה מסיני (מנחות, ל"ה, ע"א).

לוח סימני ראשי התבות.

בדב"א או בדבא"ס	בדברי בעלי אסופות
ברחז"ל	בדברי חכמינו ז"ל
בל"י	בלשון יחיד
בל"ר	בלשון רבים
זו"נ	זכר ונקבה
יב"ע	יונתן בן עזיאל
י"מ	יש מפרשים
י"ת	יונתן תרגם
מה"ק	מלת הקריאה—מלת הקשור
ע"מ	על משקל
פ"א	פעם א'
פ"ח	פעל חוזר
פ"י	פעל יוצא
פ"ע	פעל עומד
פע"ו או פעו"י	פעל עומד ויוצא
שה"ג	שם הגוף
שה"פ	שם הפעל—שם הפעולה
שה"ק	שם הקבוץ
ש"ז	שם זכר
ש"מ	שם מפשט—שם מקרה
שמ"ז	שם מפשט זכר
שמ"נ	שם מפשט נקבה—שם מקרה נקבה
ש"נ	שם נקבה
שע"ז	שם עצם זכר
שע"נ	שם עצם נקבה
שע"כ	שם עצם כללי
שע"פ	שם עצם פרטי
ש"ת	שם תאר
שת"ז	שם תאר זכר
שת"נ	שם תאר נקבה
תאה"פ או תה"פ	תאר הפעל
תאה"ש או תה"ש	תאר השם
ת"י	תרגום יונתן

LIBRARY
SEP
22
1986
TORONTO
OF
UNIVERSITY

